

LIIVAMETSA

LUGEMISED

Küna ma nüüdsest pühendan oma tööajast suurema osa eesti kirjanduse vahendamisele ja tutvustamisele raamatukogudes, siis kavatsen täita ka oma kattaegse soovi jagada oma lähemate kolleegidega tähelepanekuid uuemast eesti belletristikast, ja ma ei püüa varjata oma subjektiivsust. Sõnaga, püüan erineda rutiin-annotatsioonidest, ent ka täis arvustusi ei saa ma endale lubada. Kõigil on ju nii vähe aega! Aga kõigepealt küsin teilt selleks nõusolekut ja kindlasti ootan arvamusi. Kas teid ülepea huvitab minu soov eesti kirjandust kord kuus tutvustada? Kas ma ikka võin oma subjektiivsust ilmutada ja kas taolisel rubriigil võiks olla elujõudu kauemaks kui neli kuud? Kas ka klassika kordustrükkid vajaksid uut tähelepanu? Meeles mõlgub veel üks plaanikene: äkki võiksin vahel tutvustuse ees kommenteerida eesti kirjanduse kaudu meie kultuurimõtet, sekka põimides tähelepanekuid erialamaastikult?

Maire Liivamets

LIIVAMETSA LUGEMISED

Eesti ilukirjanduse tutvustus 2005–2019

Tallinn 2020

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

Kirjandusülevaadete autor: Maire Liivamets

Eessõna autor: Krõõt Liivak

Toimetajad: Inna Saaret, Krõõt Liivak

Kaanekujundus: Margit Plink

Autori foto tagakaanel: Teet Malsroos

Koostaja ja tehniline teostaja: Inge Kullamaa

Projektijuht: Katre Riisalu

© Maire Liivamets

© Eesti Rahvusraamatukogu, 2020

ISBN 978-9949-413-67-6 (pdf)

SISUKORD

Liivak, Krõõt. Maire Liivamets ja Liivametsa Lugemised	28
Liivametsa Lugemised – 1/2005	30
Henno, Sass. Mina olin siin. 1 : esimene arest. Tallinn : Eesti Päevaleht, 2005	
Kivirähk, Andrus. Jutud. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Kruus, Oskar. Pühajärve armastajad. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Kruusvall, Jaan. Õhtuvalgus : ühe- ja kahekõned. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Käsper, Kalle. Buridandid. I. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Park, Eeva. Homsed uudised. Tallinn : Verb, 2005	
Poska, Helve. Kõik on vaid laenuks. Tallinn : Logos, 2005	
Raun, Ott. Alraun : luulet 2004-2005. Tallinn : Verb, 2005	
Teede, Andra; Pikkat, Janno ja Valner, Mart. Väike kuri kevad. Tallinn : EKS, 2005	
Liivametsa Lugemised – 2/2005	32
Bristol, Piret. Sõud. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Contra. Liivatee imepeen seeme. Piitsaküla Võrumaa : Mina Ise, 2005	
Hint, Miina. Klytainnestr. Tallinn : M. Hint, 2005	
Kaus, Jan. Aeg on vaha. Tallinn : Verb, 2005	
Leesalu, Diana. Kaks grammi hämaruseni. Luige (Harjumaa) : Verb, 2005	
Metsanurk, Mait. Kreeps. Tallinn : Eesti Raamat, 2005	
Olbri, Kai-Mai. Õhtune post. Tallinn : K.-M. Kaarna, 2005	
Priimägi, Linnar. Kelle tee on varjul. Tallinn : Eesti Ekspressi Kirjastus, 2005	
Ruitlane, Olavi. Kroonu. Räpina : Väiku Välläandja, 2005	
Sanden, Einar. Kolme ilmakaare poole. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Talvet, Jüri. Unest, lumest. Tartu : Ilmamaa, 2005	
Viie pääle / Aapo Ilves, Jan Rahman, Contra, Olavi Ruitlane, Jaan Pulga. Räpina, 2005	
Värske Rõhk: kirjandusajakiri.	
Liivametsa Lugemised – 3/2005	36
Aarniste, Aino. Taevaaken. Haapsalu : A. Aarniste, 2005	
Arme, Lea. Duubeltüdruk. Tallinn : Tormikiri, 2005	
Jaska, Vello. Ajatuultes. Valga : T. Gulbe, 2005	
Kraavi, Janek. Postmodernismi teooria ja postmodernistlik kultuur. Viljandi, 2005	
Kross, Jaan. Maailma avastamine. (Kordustrükk) Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Luik, Viivi. Elujoon. Valitud luuletused 1962–1997. Tallinn : Tänapäev, 2005	
Nõu, Enn. Mõtusekuke viimne kogupauk. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Põder, Neeme. Baile Atha Cliath. Tallinn : !peatas, 2005	
Rooste, Jürgen. Ilusaks inimeseks. Tallinn : Verb, 2005	
Tohvri, Erik. Kaldaliiva. Tallinn : Varrak, 2005	
Traat, Mats. Orjavits õitseb. Tartu : Ilmamaa, 2005	
Veski, Johannes. Rippudes pea alaspidi. Tallinn : J. Veski, 2005	

Liivametsa Lugemised – 4/2005	39
Asi, Harri. Kogutud luuletused. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Asi, Harri. Pärast plahvatust. Tallinn : Eesti Raamat, 2005	
Elm, Gregor. Valmis nagu redis. Tallinn : Wellesto, 2005	
Kaplinski, Jaan. Sõnad sõnatusse. Tallinn : Vagabund, 2005	
Kareva, Doris. Aja kuju. Luige (Harjumaa) : Verb, 2005	
Kuik, Valentin. Keskea rõõmud : stsenaariumid. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Luik, Kristi. Veidriki printsess. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2005	
Jaak Rand ja teisi jutte / Mart Kangur, Ivar Ravi, Jaak Rand. Tallinn : Elund ja Partnerid, 2005	
Runnel, Hando. Sinamu. Tartu : Ilmamaa, 2005	
Sauter, Peeter. Hispaania saapad ja silmad. Tallinn : P. Sauter, 2005	
Valk, Maimu. Kirju liblika suvi. Tõstamaa (Pärnumaa) : M. Valk, 2005	
Vari, Irene. Iris. Põltsamaa : Mair, 2005	
Liivametsa Lugemised – 5/2006	42
Alver, Betti. Koguja : suur luuleraamat. Tartu : Ilmamaa, 2005	
Eesti luule. Kuldne klassika II. Tallinn : SE & JS, 2005	
Koidula, Lydia. Löö, süda, õitsele! Tallinn : Tänapäev, 2005	
Saar, Juhan. Valus naer. Tallinn : Faatum, 2005	
Seppo, Raivo. Kuupaiste tütar. Tallinn : Eesti Raamat, 2005	
Uus, Eia. Kuu külm kuma. Tallinn : Varrak, 2005	
Välja, Marge. Jäägu edasi kõlama luule. Tartu : M. Välja, 2005	
Värske Rõhk. Tallinn : Kultuurileht, 2005	
Liivametsa Lugemised – 6/2006	45
Anton, Olev. Ringiga koju tagasi. Tallinn : Maalehe Raamat, 2005	
Friedenthal, Meelis. Kuldne aeg. Tallinn : Tuum, 2005	
Jõerüüt, Jaak. Sõber : valik novelle 1979-2005. Tallinn : Tuum, 2005	
Järve, Raul. Elu, ma räägin ju sinuga. Tallinn : R. Järve, 2005	
Kaplinski, Jaan. Kaks päikest : teistmoodi muinaslood. Tallinn : Tänapäev, 2005	
Kõiv, Madis. Päev. Tartu : Akkon, 2004	
Kõomägi, Armin. Amatöör. Tallinn : Pegasus, 2005	
Külvet, Ilmar. Vana arm ei roosteta : mälestusteos Ilmar Külveti 85. sünniaastapäevaks. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2005	
Leppik, Eduard. 35 meeliskelu. Imavere Järvamaa : Shalom, 2005	
Leppik, Eduard. Kaks armastust. Imavere Järvamaa : Shalom, 2005	
Leo de Sixtus, pseud. Skarabeuse tsivilisatsioon. Tallinn : Huma, 2005	
Vadi, Urmas. Kohtume Trompetis! Elvis oli kapis! Tallinn : Kultuurileht, 2005	
Liivametsa Lugemised – 7/2006	49
Afanasjev, Vahur. Kastraat Ontariost. Tartu : Irboska Teataja Kirjastus, 2005	
Biin, Aarne. Kaunis Victoria. Tallinn : Kuldsulg, 2005	
Ilves, Reet. Sūdamesuudlus. Sonda : R. Ilves, 2005	
Kauksi Ülle. Emaemamaa : valik luuletusi 1987-2003. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	
Kivastik, Mart. Savonarola. Tallinn : Eesti Draamateater, 2005	

- Mutt, Mihkel. Kõrtsikammija : literatuur vanadele troppidele. Tallinn : Muti Raamat, 2005
- Sepa, Tiit. Hullumaja. Tallinn : Ersen, 2005
- Tosin, Ants. Seksiralli. Aegviidu : A. Tosin, 2005
- Tosin, Ants. Kirerapsodia. Aegviidu : A. Tosin, 2005
- Vint, Toomas. Topeltvalguses Triloogia 2. raamat. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005
- Õnnepalu, Tõnu. Enne heinaaega ja hiljem : luulet ja luuletõlkeid : 1983-2005. Tallinn : EKS, 2005
- Liivametsa Lugemised – 8/2006 53**
- Ehin, Kristiina. Kaitseala : Mohni 2004-2005. Tallinn : Huma, 2005
- Ehivest, Jüri. Palverännak. Tallinn : Tuum, 2005
- Kirme, Kaalu. Vana Valge. Tallinn : Huma, 2005
- Kõik muutub lauluks : luule ja luuletaja eesti luules / koostanud Vallo Kepp. Tallinn : Varrak, 2005
- Merca. Hele häärber. Tartu : Vilep & Vallik, 2005
- Neiu ja karu : soome-ugri proosat, luulet, mälestusi, tõlkeid / koostaja Kauksi Ülle.
Tartu : Fenno-Ugria Asutus, 2005
- Pallo, Sirje. Eesti peremärgid. Tallinn : Grenader, 2006
- Ridala, Villem. Püha Rist. Tallinn : Eesti Kirikute Nõukogu, 2005
- Saar, Olivia. Humalapuu. Tallinn : Canopus, 2005
- Tarand, Andres. Kiri ei põle ära. Päevaraamat 1980 -... Tallinn : Eesti Päevaleht, 2005
- Viiding, Elo. Selge jälg. Tallinn : Tuum, 2005
- Väljaste, Elme. Nektarilind. Tallinn : Tänapäev, 2005
- Liivametsa Lugemised – 9/2006 57**
- Ahvenamaa fenomen : Noor-Eesti kunstnike ja kirjanike loomereisid Ahvenamaale 1906–1913.
Tallinn, 2006
- Baturin, Nikolai. Sõnajalg kivis. Tallinn : Eesti Raamat, 2006
- Ekbaum, Salme. Kivi kiljatas aknasse. Tallinn : Varrak, 2005
- Heinsaar, Mehis. Artur Sandmani lugu ehk Teekond iseenda teise otsa. Tallinn : Tuum, 2005
- Jüriado, Tiiu. Luule on ime. Habaja (Harjumaa) : Kentaur, 2006
- Kaplinski, Jaan. Vaikus saab värvideks. Tallinn : Tänapäev, 2006
- Kivirähk, Andrus. Adolf Rühka lühikene elu. Tallinn : Eesti Draamateater, 2005
- Kivisildnik. Tali valla ametlik ajalugu. Tali Pärnumaa : Jumalikud Ilmutused, 2005
- Laipaik, Herta. Kurjasadu. Tallinn : Varrak, 2006
- Traat, Mats. Traat armastusest. Tallinn : Varrak, 2006
- Vallak, Peet. Hulgus. Tallinn : Eesti Raamat, 2005
- Valton, Arvo. Tiinale. Tallinn : Kirjastuskeskus, 2005
- Viirlaid, Arved. Ajal on mitu nägu. Tartu : Ilmamaa, 2005
- Liivametsa Lugemised – 10/2006 62**
- Afnasjev, Vahur. Katedraal Emajões. Tartu : Ilmamaa, 2005
- Bristol, Piret. Nöörast ja seebist. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2006
- Ilbak, Ella. Kumisev kannel. Tallinn : Eesti Raamat, 2006
- Jõekallas, Silvia. Maarjamaa. Tallinn : S. Jõekallas-Korp, 2005
- Krull, Hasso. Loomise mõnu ja kiri : essee vanarahvakosmoloogiast. Tallinn : Kultuurileht, 2006
- Ligi, Katre. Naabrivalve. Tartu : Ilmamaa, 2006

Männis, Raimo. Ärapööramiste aasta. Tallinn : Maalehe Raamat, 2006
 Nõu, Helga. Ood lastud rebasele. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2006
 Otsides : Juhan Peegel. Meenutusi pikalt teelt / koostanud Maarja Lõhmus. Tallinn : Tänapäev, 2006
 Ryytle, Indrek. Inglise roki jaamas. Puhja Tartumaa : I. Röötle, 2006
 Uljas, Jüri. Eesti Kultuurkapital 1921–1941. Tallinn : Eesti Kultuurkapital, 2005
 Under ja Tuglas : Marie Underi ja Friedebert Tuglase kirjavahetus / koostaja Ruth Hinrikus.
 Tallinn : Tänapäev, 2006

Liivametsa Lugemised – 11/2006 66

Antsu, Mae. Murra leiba nälgijale. Tallinn : Varrak, 2005
 Belials, Veiko. See mis tuikab su veres. Tallinn : Salasõna, 2005
 Haava, Anna. Mälestusi Laanekivi Manni lapsepõlvest. Tartu : Ilmamaa, 2006
 Käsper, Kalle. Buridanid. II osa. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2006
 Mattheus, Ülo. India armastus. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2006
 Merenäkk, Tiit. Meremõtted. Tarbatu : T. Merenäkk, 2006
 Park, Eeva. Absoluutne meister. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2006
 Ploom, Ülar. Porr ja sorry. Tallinn : Tuum, 2006
 Päevad on laused. Ene Mihkelson : artiklikogumik / toimetaja Arne Merilai. Tartu : TÜ Kirjastus, 2005
 Tonts, Ülo. Klassikuks kodust kaugel. Tartu : Ilmamaa, 2006
 Vahing, Vaino. Päevaraamat. I : 1968-1973. Tallinn : Vagabund, 2006

Liivametsa Lugemised – 12/2006 70

Anslan, Viljo. Aadlimäng, ehk, Pootsman Evert Vene laevaga Euroopas. Tallinn : Eesti Raamat, 2006
 Aps, Jaan. Tähtis kevad. Tallinn : Varrak, 2006
 Henno, Sass. Elu algab täna. Tallinn : Eesti Päevaleht, 2006
 Kangro, Bernard. Kuus päeva : Andreas Sunepoja päevaraamat ja pihtimused. Tallinn : Varrak, 2006
 Kaus, Jan. Tema. Tallinn : Tuum, 2006
 Ojasaar, Krista. Hommikused unenäod. Tartu : Ilmamaa, 2006
 Soomets, Triin. Väljas. Tallinn : Tuum, 2006
 Vaarandi, Debora. Aastad ja päevad. Tallinn : Tänapäev, 2006

Liivametsa Lugemised – 13/2006 74

Kangro, Maarja. Kurat õrnal lumel. Tallinn : Verb, 2006
 Kauksi Ülle. Kuus tükkü. Obinitsa Võrumaa : Hal'as Kunn, 2006
 Krull, Hasso. Talv. Tallinn : Tuum, 2006
 Lember, Ira. Kuldne kaleidoskoop. Tallinn : Canopus, 2006
 Mänd, Heljo. Peidupagu. Tallinn : Faatum, 2006
 Noor-Eesti 100 : kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid. Tallinn : Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2006
 Sauter, Peeter. Vere jook. Tallinn : Tuum, 2006
 Talvik, Heiti. Mu südamele murti pitsat. Tallinn : Tänapäev, 2006
 Tohvri, Erik. Tuisune talv : triloogia 2. osa. Tallinn : Varrak, 2006
 Viires, Piret. Postmodernism eesti kirjanduskultuuris. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006

Liivametsa Lugemised – 14/2006	78
Aleksejev, Tiit. Valge kuningriik. Tallinn : Varrak, 2006	
Arder, Ott. Luule sünnib kus sünnib kui sünnib. Tallinn : Tänapäev, 2006	
Hvostov, Andrei. Henrik. Tallinn : Kultuurileht, 2006	
Kangro, Bernard; Ristikivi, Karl. Kirjad romaanist : 31 kirja aastaist 1966-1977. Tallinn : Varrak, 2006	
Laretei, Käbi. Otsekui tõlkes. Tallinn : Tänapäev, 2005	
Mathura (Margus Lattik). Kohalolu. Rapla : Allikäärne, 2006	
Salupere, Malle. Postipapa : mitmes peeglis, mitmes rollis. Tallinn : Tänapäev, 2006	
Tartu on unenägu / Tartuga seotud autorite tekstid. Tartu : Eesti Kirjanduse Selts, 2006	
Valmas, Anne. Raamatumõtted. Tallinn : Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2006	
Liivametsa Lugemised – 15/2007	82
Mitchell, David. Pilveatlas. Tallinn : Varrak, 2006	
Hellerma, Kärt. Kohanenud kirjandus. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2006	
Jaik, Juhani. Jõuluöö väikeses majakeses ja teisi jutte lastele. Tallinn : Canopus, 2006	
Korts, Eliina. Lööklused murravad metsi. Tartu : Eesti Kirjanduse Selts, 2006	
Olbri, Kai-Mai. Karje : stseenid elust. Tallinn : Umara, 2006	
Pöder, Rein. Eike. Tallinn : Eesti Raamat, 2006	
Tuulik, Ülo. Eri Klasiga Kielis ja muud järelejäänud paberid. Tallinn : Faatum, 2006	
Vabat, Martin. Mina olengi kirjandusklassik. Tartu : Eesti Kirjanduse Selts, 2006	
Vetemaa, Enn. Vaba Vaimu Vennaskond. Tallinn : Tänapäev, 2006	
Liivametsa Lugemised – 16/2007	87
Guðbergur Bergsson. Luik. Tallinn : Kultuurileht, 2005	
Hirv, Indrek. Surmapõletaja. Tallinn : Tuum, 2006	
Kures, Voldemar. Seitsme lukuga suletud raamat. II köide. Tartu : Ilmamaa, 2006	
Leesalu, Diana. Mängult on päriselt. Tallinn : Tänapäev, 2006	
Luik, Viivi. Kõne koolimaja haul. Tallinn : Tuum, 2006	
Muusa : silmale. Südamele. Mõttele. Tallinn : Muusa Grupp, 2007–2008	
Teder, Tarmo. Onanistid. Tallinn : Tuum, 2006	
Wimberg. Kärpsed. Rõõmu sõnadest 2000–2006. Tallinn : Jutulind, 2006	
Liivametsa Lugemised – 17/2007	91
Biin, Aarne. Miljonivaade. Tallinn : Kuldsulg, 2006	
Ehin, Kristiina. Pillipuhujanaine ja pommipanijanaine. Tallinn : Huma, 2006	
Koff, Indrek. Vana laul. Luige (Harjumaa) : Verb, 2006	
Kull, Aivar. Oskar Luts : pildikesi kirjanikupõlvest. Tartu : Ilmamaa, 2007	
Laidla, Siiri. Pärnaõietee. Tallinn : Canopus, 2006	
Osila, Virve. Varjus. Mäetaguse : V. Osila, 2006	
Saarna, Meelike. Kahe südamega tüdruk. Tallinn : Varrak, 2006	
Liivametsa Lugemised – 18/2007	94
Siekkinen, Raija. See oli siin. Tallinn : Kultuurileht, 2007	
Berg, Maimu. Unustatud inimesed. Tallinn : Tuum, 2007	
Kivirähk, Andrus. Mees, kes teadis ussisõnu. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2007	
Kudres, Veli. Luurel ja kaevikuis. Romaan Eesti Vabadussõjast. Tallinn : Varrak, 2007	

Roht, Richard. Öö. Tallinn : Eesti Raamat, 2007	
Üdi, Jüri. Tiibadega raamat. Tallinn : Tänapäev, 2007	
Liivametsa Lugemised – 19/2007	98
Kirschbaum-Pljuhanova, Maria. Mälu hoiab meid eluaeg koos. Tallinn : Kultuurileht, 2007	
Heinla, Salme. Ilus maa. Põlva : S. Heinla, 2006	
Hellerma, Kärt. Ma armastasin David Copperfieldi. Tallinn : Tuum, 2007	
Hirv, Indrek. Pauluse kiriku kellad. Tallinn : SE & JS, 2007	
Jalutuskäigu kaugusel. Tallinn : Telemedia Eesti, 2007	
Kõomägi, Armin. Nägu, mis üle jäi. Tallinn : Pegasus, 2006	
Paatsi, Vello. Tundmatu Carl Robert Jakobson. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2006	
Paul, Toomas. Haihtunud hingede aeg. Tallinn : Maalehe Raamat, 2006	
Piir, Milvi Martina. Kõrkjavaas. Tartu : Fantaasia, 2006	
Runnel, Hando. Viru veri ei värise. Tartu : Ilmamaa, 2006	
Õunapuu, Ervin. Meie igapäevane jää. Tallinn : Varrak, 2006	
Liivametsa Lugemised – 20/2007	103
Alender, Urmas. Truu nailonkuu. Tallinn : Pegasus, 2007	
Jõgi, Mall. Kõnelesid : jutuaajamisi kirjarahva ja teadlastega aastatest 1979–2006. Tallinn : Tänapäev, 2007	
Kaugver, Raimond. Sillad põlevad. Tallinn : Eesti Raamat, 2007	
Kivisildnik. (:)Vägistatud jäämägi. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2006	
Mikiver, Ilmar. Urb. Tallinn : Maarjamaa, 2007	
Pehk, Jaan. Tuigu kui tuled. Türi : J. Pehk, 2007	
Kerttu, Rakke. Küpsiseparadiis, ehk, Kaksteist kuud. Tallinn : Kadikas, 2007	
Saaber, Kalju. Issanda loomaaed. Viru sektor. Tallinn : Eesti Raamat, 2007	
Sild, Ivar. Spermaga ja puha. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2006	
Teede, Andra. Saage üle. Tallinn : Tänapäev, 2007	
Liivametsa Lugemised – 21/2007	108
Hofberg, Angela. Päev nagu elu. Tallinn : Varrak, 2007	
Laanem, Tiina. Väikesed vanamehed. Tallinn : Eesti Päevaleht, 2007	
Mihkelson, Ene. Katkuhaud. Tallinn : Varrak, 2007	
Traat, Mats. Sarviku armastus. Tallinn : Argo, 2007	
Uustulnd, Lembit. Ruutuemanda sündroom. Tallinn : Varrak, 2007	
Liivametsa Lugemised – 22/2007	112
Andra, Marion. Vähemalt. Tallinn : Varrak, 2007	
Väljamäe, Kaarel B. Sent. Tallinn : Huma, 2006	
Kaplinski, Jaan. Seesama jõgi. Tallinn : Vagabund, 2007	
Kareva, Doris. Tähendused : kirjutisi aastaist 1988–2007. Luige : Verb, 2007	
Oidsalu, Meelis. Jumala kihvt luulekogu. Tallinn : Sirp ja Vaseliin, 2006	
Park, Eeva. Tulearm. Tallinn : Verb, 2007	
Piik, Paavo. Kummuli linnad. Tallinn : Tuum, 2006	

Liivametsa Lugemised – 23/2007	115
Annus, Epp. Sina, Matilda. Tallinn : Tuum, 2007	
Kudu, Reet. Pidupäevad võõrsil. Tallinn : Eesti Raamat, 2007	
Märka, Veiko. Lendas üle marmortahvli. Tallinn : Jutulind, 2007	
Nagel, Lemming. Tahtetuse triumf. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2007	
Siig, Arvi. Neon kangialuste kohal. Tallinn : Pegasus, 2007	
Säärits, Ello. Anna Haava : elu ja loomingu lugu. Tartu : Ilmamaa, 2007	
Tartu NAK. Väike pornoraamat : mängud keelega 1999–2007. Tallinn : Tänapäev, 2007	
Tungal, Leelo. Täisminevik : luuletusi 1963-2007. Tallinn : Tänapäev, 2007	
Väljaste, Elme. Päriselu Proletariaadi puiesteel. Tallinn : Varrak, 2007	
Liivametsa Lugemised – 24/2008	120
Anslan, Viljo. Salaküti õpilane. Tallinn : Tallinna Raamatutrükikoda, 2007	
Hirv, Tui. Tähe tänav. Tartu : Petrone Print, 2007	
Kaardipakk kaks : 5 aastat hiljem / Künnap, Rooste, Sinijärv ... Tallinn : Näo Kirik, 2006	
Lembe, Milvi. Eluvöödid. Tallinn : Tänapäev, 2007	
Liiva, Kaido. Lõbus lesknaine Lõuna-Eestist ja teisi külajutte. Tallinn : Maalehe Raamat, 2006	
Soosaar, Enn. Isa ja aeg. Tallinn : Kultuurileht, 2007	
Vint, Toomas. Mäluauguga naine. Triloogia 3. raamat. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2007	
Liivametsa Lugemised – 25/2008	125
Kareva, Doris. Lõige. Luige (Harjumaa) : Verb, 2007	
Lee, Maria. Äramõte. Luige (Harjumaa) : Verb, 2007	
Sild, Ivar. Tantsiv linn. Tallinn : Tuum, 2007	
Tonts, Ülo. Pedro Krusten : elu ja loomingu lugu. Tartu : Ilmamaa, 2007	
Vaher, Vaapo. Imelaps, kellest ei saanud geenist. Esseistlik monograafia	
Ardi Liivesest. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2007	
Vahing, Vaino. Päevaraamat II : 1974-1984. Tallinn : Vagabund, 2007	
Väli, Katrin. Neli. Tallinn : Verb, 2007	
Liivametsa Lugemised – 26/2008	129
Bristol, Piret. Paralleelmeri. Tallinn : Tuum, 2007	
Helme, Peeter. Puudutus. Luige : Verb, 2007	
Kivisildnik. (:) Sumo. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2007	
Lauli, Olle. Niguliste õpilased. Tallinn : Verb, 2007	
Mutt, Mihkel. Siseemigrant : novellid Rui taevalike kommentaaridega. Tallinn : Fabian, 2007	
Rond, Ralf. Naised kirgised : valitud luuletusi 1914-1930. Tallinn : Tänapäev, 2008	
Liivametsa Lugemised – 27/2008	133
Afanasjev, Vahur. Kosmos. Tallinn : Jutulind, 2007	
Artur Alliksaar mälestustes / koostanud Henn-Kaarel Hellat. Tartu : Ilmamaa, 2007	
Hvostov, Andrei. Projektijuht Posse. Tallinn : Kultuurileht, 2008	
Kuusk, Raivo. Sõna sisse minnes. Tallinn : Eesti Raamat, 2007	
Maran, Timo. Metsa pööramine. Lelle : M. Lattik, Erakkond, 2007	
Meiel, Kaupo. Eesti elulood. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008	
Rommel, Liili. Timm ja tema tegemised. Tallinn : Tiritamm, 2008	

Õnnepalu, Tõnu. Flandria päevik. Tallinn : Varrak,	
Liivametsa Lugemised – 28/2008	138
Andreas W. Gatlingi kuulipilduja. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008	
Chaneldior. Kontrolli alt väljas. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008	
Kross, Jaan. Kallid kaasteelised II. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2008	
Pilv, Aare. Näoline. Tallinn : Tuum, 2007	
Rooste, Jürgen. Tavaline eesti idioot. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008	
Runnel, Hando. Armukahi. Tartu : Ilmamaa, 2008	
Liivametsa Lugemised – 29/2008	143
Adamson, Hendrik. Om maid maailman tuhandit. Tartu : Ilmamaa, 2008	
Beekman, Vladimir. Alles see oli... Tallinn : Tänapäev, 2008	
Eluluule / koostanud Peep Ilmet. Tallinn : Varrak, 2008	
Hainsalu, Lehte. Kolmkõla, ehk, 3 kõla. Tallinn : Eesti Raamat, 2008	
Saar, Anti. Nemad kaks. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2008	
Sommer, Lauri. K. L. ja N. : 2004-2007. Räestu Võrumaa : Tiivaalune, 2008	
Tungal, Leelo. Seltsimees laps. Tallinn : Tänapäev, 2008	
Liivametsa Lugemised – 30/2008	148
Grünthal, Ivar. Laulu võim. Tartu : Ilmamaa, 2008	
Hvostov, Andrei. Võõrad lood. Tallinn : Tänapäev, 2008	
Kahro, Anne. Valge papagoi. Tallinn : Penikoorem, 2007	
Linde, Bernhard. A. H. Tammsaare oma elu tões ja õiguses : isiklike mälestuste, kirjade ja dokumentide põhjal. Tartu : Ilmamaa, 2007	
Meri, Hindrek-Peeter. Tagasivaateid veerevast vagunist. Tartu : Ilmamaa, 2008	
Mikita, Valdur. Metsik lingvistika. Tallinn : Grenader, 2008	
Olbri, Kai-Mai. Inspireeriv Itaalia. Tallinn : Kaarna, 2008	
Tooming, Jaan. Teekond mäe südamesse. Märkmikromaan. Tallinn : Varrak, 2007	
Tuulse, Liidia. Kogutud luuletused 1969-1997. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2007	
Liivametsa Lugemised – 31/2008	154
Alavainu, Ave. Rong katusel. Habaja (Harjumaa) : Kentaur, 2008	
Ariste, Paul. Mälestusi. Tartu : Eesti Kirjanduse Selts, 2008	
Ingel, Marje. Sulg. Tallinn : Purpurmust, 2008	
Jõgi, Mall. Ajaloo ja argipäeva ees : artikleid ja mälestusi. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2008	
Kivi, Aita. Lähedal. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2008	
Lember, Ira. Kohvik pärnade all. Tallinn : Canopus, 2007	
Lepik, Jana. Tuhahelbed. Tartu : Fantaasia, 2008	
Mathura. Inimene on rohi. Lelle : Allikaäärne, 2008	
Saluäär, Anu. Rändamisest ja väljarändamisest. Tallinn : Kultuurileht, 2007	
Tael, Ingel. Aja elu. Tallinn : Infleks, 2008	
Liivametsa Lugemised – 32/2008	161
Ast-Rumor, Karl. Lääs-Ida-Lääs : maailma lõpus. II. Tartu : Ilmamaa, 2008	
Karu, Marta. Umbes ülehomm. Tallinn : Varrak, 2008	
Langemets, Andres. Vooder : luuletusi 2008. Luige (Harjumaa) : Verb, 2008	

- Pino, Jüri; Sinijärv, Karl-Martin. Sigalahe suvi. Tallinn : Varrak, 2004
- Rooste, Jürgen. 21. sajandi armastusluule : põdrapõmmutamamine ja põnnitirtsuvada. Tallinn, 2008
- Sang, Joel. Ohvitseride maja. Tallinn : Vagabund, 2008
- Tarand, Mari. Ajapildi sees : lapsepõlv Juhaniga. Tartu : Ilmamaa, 2008
- Uus, Eia. Kahe näoga jumal. Tallinn : Pegasus, 2008
- Liivametsa Lugemised – 33/2009 167**
- Ehin, Andres. Udusulistaja : luulet 2004-2007. Tallinn : Varrak, 2008
- Kivastik, Mart. Kurb raamat. Tartu : Väike Öömuusika, 2008
- Kruusa, Kalju. Pilvedgi mindgi liigutavadgi. Tallinna : 9 Koma, 2008
- Raud, Mihkel. Musta pori näkku. Tallinn : Tammerraamat, 2008
- Runnel, Hando. Väravahingede kriiksumist kuulnud, ehk, Mõisteline sõnastik autori elu- ja loominguloo juurde. Tartu : Ilmamaa, 2008
- Saat, Mari. Lasnamäe Lunastaja. Tallinn : Tuum, 2008
- Toona, Elin. Ella. Tallinn : Kultuurileht, 2008
- Liivametsa Lugemised – 34/2009 172**
- Aleksejev, Tiit. Palveränd. Tallinn : Varrak, 2008
- fs. Alasti ja elus. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008
- Hellerma, Kärt. Sinine missa : valik reisikirju. Tallinn : Tuum, 2008
- Kätlin, Kätlin. Üks pole ühtegi = One is none. Tallinn : Positive Projects, 2008
- Laugus, Arnold. Elav Maa. Tartu : Hotpress Kirjastus, 2008
- Luuk, Erkki. Paberteater ; Meie inseneriteaduse suurhäire. Tartu : ID Salong, 2008
- Olesk, Peeter. Filoloogia tõeline tähendus. Tartu : Ilmamaa, 2008
- Raud, Rein. Vend. Tallinn : Tuum, 2008
- Sauter, Peeter. Beibi bluu. Tallinn : Tuum, 2008
- Liivametsa Lugemised – 35/2009 177**
- Berg, Maimu. Vene rulett ; Euroopasse! Euroopasse! Tallinn : Kultuurileht, 2008
- Eesti Lastekirjanduse Keskuse toimetised 3/2008
- Kangro, Maarja. Heureka. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2008
- Künnap, Asko. Su ööd on loetud. Tallinn : Näo Kirik, 2008
- Krista, Ojasaar. Unemuusika : 1998-2006. Tartu : Ilmamaa, 2008
- Paul, Toomas. Uskmatu Tooma lugu. Tallinn : Kultuurileht, 2009
- Ast-Rumor, Karl. Kui Saara naerab. Pärnu : Ji Jumalikud Ilmutused, 2008
- Viiding, Elo. Püha Maama. Tallinn : Tuum, 2008
- Liivametsa Lugemised – 36/2009 182**
- Kaus, Jan. Miniatuurid. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2009
- Remsu, Olev. Musketäride muundumised. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2008
- Pärli-Sillaots, Helga. Improvisatsioon mängutoosis ; Karjäär. Tallinn : Eesti Raamat, 2009
- Strider, Roy. Himaalaja jutud. Tallinn : Varrak, 2008
- Tammsaare, A. H. Kirjad tütrele. Tallinn : Varrak, 2008
- Traat, Mats. Soe õhtu. Tallinn : Pegasus, 2008
- Viirlaid, Arved. Põhjatähe pojad. Tartu : Ilmamaa, 2009

Liivametsa Lugemised – 37/2009	187
Eha, Elle. Loojanguvälu. Viljandi : E. Eha, 2008	
Helme, Peeter. September. Tallinn : Pegasus, 2009	
Kallile emale / koostanud Peep Ilmet. Tallinn : Varrak, 2009	
Kõomägi, Armin. Pagejad. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2009	
Künnap, Asko. KünnapRoosteSinijärv. 2008...9. Tallinn : Näo Kirik, 2009	
Laanem, Tiina. Sidrunid ja siilid. Tallinn : Eesti Päevaleht, 2009	
Lember, Ira. Ööviulid. Tallinn : Canopus, 2008	
Pehk, Jaan. 4 : luuletused. Türi : J. Pehk, 2009	
Runnel, Simo. Viimsed päevad. Tartu : Iseseisvus, 2009	
Liivametsa Lugemised – 38/2009	192
Hansen, Aime. Jaipur-Delhi-Himaalaja: reisikohvrast leitud lood. Tallinn : Varrak, 2009	
Morn, Reed. Andekas parasiit. Tallinn : Eesti Raamat, 2008	
Oksanen, Sofi. Puhastus. Tallinn : Varrak, 2009	
Piik, Paavo. Kokkuplahvatus. Randvere : P. Piik, 2009	
Uustulnd, Lembit. Merejutud. Tallinn : Varrak, 2009	
Liivametsa Lugemised – 39/2009	196
Kaints, Holger. Lennukivaatleja. Tallinn : Kultuurileht, 2009	
Rohelend, Birk. Alexander ja Belle. Tallinn : Tammerraamat, 2009	
Ruben, Aarne. Ärid kuuliaukudega majades. Tallinn : Eesti Raamat, 2009	
Ruitlane, Olavi. Naine. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2009	
Soomets, Triin. Varjatud ained. Tallinn : Tuum, 2009	
Tasuja, Triin. Provintsiluule. Tartu : Värske Rõhk, 2009	
Teede, Andra. Atlas. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2009	
Tule, ma jutustan sulle loo : noori autoreid'08 / koostaja Dagmar Lamp. Tartu : Petrone Print, 2008	
Valivad naised : ajakirjandusest kirjandusse / Aita Kivi, Kati Murutar jt. Tallinn, 2009	
Liivametsa Lugemised – 40/2009	202
Ehin, Kristiina. Emapuhkus. Tallinn : Pandekt, 2009	
Grabbi, Hellar. Vabariigi laps. Tartu : Ilmamaa, 2008	
Kasemaa, Andrus. Poeedirahu. Tartu : Ilmamaa, 2008	
Kompus, Marko. Surnud kuldnokkade märjad esmaspäevad. Tartu : Ornitologos, 2008	
Rohelend, Birk. Enesetapjad. Tallinn : Tänapäev, 2009	
Salokannel, Juhani. Jaan Kross. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009	
Tungal, Leelo. Samet ja saepuru. Tallinn : Tänapäev, 2009	
Varblane, Hannes. Taarnateel. Tartu : Ilmamaa, 2009	
Liivametsa Lugemised – 41/2009	207
Jõgeva, Sandra. Draamapunkt. Tartu : Võluri Tagasitulek, 2008	
Kaus, Jan. Hetk. Tallinn : Tuum, 2009	
Kesküla, Kalev. Elu sumedusest. Tallinn : Tuum, 2009	
Põldmäe, Asta. Kirjad pääsukestele. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009	
Randma, Robert. Sigaret. Tallinn : Eesti Päevaleht, 2009	
Õnnepalu, Tõnu. Kevad ja suvi ja. Tallinn : Varrak, 2009	

Liivametsa Lugemised – 42/2010	212
Hirv, Indrek. Ühalt valla. Tallinn : Maarjamaa, 2009	
Kaevats, Mihkel. Eile hommikul ja täna : 25 luuletust 2004–2008. Luige : Verb, 2009	
Maasik, Einar. Kunnese elu. Tallinn : Eesti Raamat, 2009	
Piir, Milvi Martina. Liblikad janus. Tartu : Fantaasia, 2009	
Osila, Virve. Läbi enese : valik elu-, olu-, mälu-, ilu- ja valupildikesi. Mäetaguse : V. Osila, 2009	
Sillaots, Marta. Sealtpoolt künniseid. Tallinn : Kultuurileht, 2009	
Viiding, Elo. Meie paremas maailmas. Tallinn : Tuum, 2009	
Viitol, Livia. Ajalootund. Tallinn : Eesti Raamat, 2009	
Liivametsa Lugemised – 43/2010	217
Heinsaar, Mehis. Sügaval elu hämaras. Luige : Verb, 2009	
Kangur, Mart. Kuldne põli. Tallinn : Koma, 2009	
Kasemaa, Andrus. Lagunemine. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009	
Meres, Triinu. Lagunemine. Tartu : Hermes, 2009	
Kiin, Sirje. Marie Under : elu, luuletaja identiteet ja teoste vastuvõtt. Tallinn : Tänapäev, 2009	
Krull, Hasso. Neli korda neli : märts 2007 - september 2008. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009	
Morn, Reed. Andke keisrile mis keisri ja Jumalale mis Jumala. Tallinn : Eesti Raamat, 2009	
Tael, Ingel. Eesti rand : Genius loci. Tallinn : Infleks, 2009	
Õnnepalu, Tõnu. Paradiis. Tallinn : Varrak, 2009	
Liivametsa Lugemised – 44/2010	223
Hindrey, Karl August. Suremise eod. Tallinn : Eesti Raamat, 2010	
Kalda, Maie. Debora ja vennad. Tallinn ; Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2010	
Kera, Siim. Me vaatame kuud, kuni jääme pimedaks. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009	
Marquez, Grete. Eesti naise õnn. Tallinn : J&U, 2009	
Merca. Mees. Tartu : A-Disain, 2009	
Tartu rahutused : valik jutte / koostaja ja toimetaja Berk Vaher. Tartu : Petrone Print, 2009	
Liivametsa Lugemised – 45/2010	227
Jõerüüt, Jaak. Armastuse laiad, kõrged hooned. Tallinn : Tuum, 2010	
Kolk, Jüri. Barbar Conan peeglitagusel maal (ja mis ta seal rääkis). Tartu : Võluri Tagasitulek, 2009	
Käsper, Kalle. Jah, armastan, kuid mitte inimesi. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009	
Meister, Andi. Valgus olematus aknas. Tallinn : Pegasus, 2009	
Sommer, Lauri. Kolm yksiklast. Tallinn : Menu Kirjastus, 2010	
Tomberg, Donald. Kazimir, Vladimir ja teised. Tallinn : Kirjastuskeskus, 2010	
Traat, Mats. Tule rüütamine. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010	
Liivametsa Lugemised – 46/2010	231
Mänd, Heljo. Hetkesekundid. Tallinn : Siuru, 2009	
Pervik, Aino. Matlena teekond. Tallinn : Mustvalge Kirjastus, 2010	
Pets, Helju. Õnneõiteta sirelid. Tallinn : Tänapäev, 2010	
Pihelgas, Carolina. Metsas algavad hääled. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010	
Raudam, Toomas. Väike : Anti ja mina, Tuglas ja meri. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009	

Liivametsa Lugemised – 47/2010	234
Kala, Chris. Ebaõnnestunud! Tallinn : Märter, 2010	
Kangro, Maarja. Ahvid ja solidaarsus. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010	
Koff, Indrek. Eestluse elujõust. Eesti, Tallinn : Indrek Koffi Tõlketalu, 2010	
Lepik, Jana. Tagasi olevikku. Tartu : Fantaasia, 2010	
Raun, Ott. Iseenese väljanäitus. Tallinn : Verb, 2010	
Vahtre, Lauri. Torm. Tallinn : Varrak, 2010	
Liivametsa Lugemised – 48/2010	239
Aleksejev, Tiit. Leegionärid. Tallinn : Kultuurileht, 2010	
Karu, Margus. Nullpunkt. Tallinn : Pegasus, 2010	
Kitsnik, Lauri. „Marmelaad“ : luuletusi 2002-2006. Tallinn : Tuum, 2010	
Mihkelson, Ene. Torn. Tallinn : Varrak, 2010	
Valton, Arvo. Kirjad kasetohul. Tartu : Ilmamaa, 2010	
Liivametsa Lugemised – 49/2010	243
Hargla, Indrek. Apteeker Melchior ja Oleviste mõistatus. Tallinn : Varrak, 2010	
Nõu, Enn. Vabariigi pojad ja tütreid. 1. osa. Tallinn : Eesti Ajalehed, 2010	
Ojasaar, Krista. Tumedad linnad. Tartu : Ilmamaa, 2010	
Pilter, Lauri. Retk Rahemäkke. Tallinn : Tuum, 2010	
Taul, Tuuli. Täiuslik ja turvaline. Tartu : Värske Rõhk, 2010	
Pessoa, Fernando. Sõnum : valik loomingut / tõlkijad: Ain Kaalep, Maarja Kaplinski, Jüri Talvet, Anneli Tuulik. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus, 2010	
Liivametsa Lugemised – 50/2011	247
Jõerüüt, Jaak. Muutlik. Tallinn : Tuum, 2010	
Luik, Viivi. Varjuteater. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010	
Kivi, Krister. Üksteist. Tallinn : Menu Kirjastus, 2010	
Morgen, Peter. Sõnum. Tallinn : Varrak, 2008	
Pöder, Rein. Unustatud. Tallinn : Eesti Raamat, 2010	
Hansson, Pär. Valguseraasud. Lelle : Allikaäärne, 2010	
Liivametsa Lugemised – 51/2011	252
Beekman, Vladimir. Tasakaaluhetk. Tallinn : Tänapäev, 2010	
Kaints, Holger. Mardika umb ehk minu väike hullumaja. Tallinn : Varrak, 2010	
Kull, Avo. Haigla. Tallinn : Tänapäev, 2010	
Mäger, Mart. Taevasalla. Tartu : Ilmamaa, 2010	
Liivametsa Lugemised – 52/2011	256
Kender, Kaur. Comeback. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010	
Kruusa, Kalju. Tühha. Tallinna : Ussimunni, 2010	
Nurme, Minni. Kentaurid. Tallinn : Eesti Raamat, 2010	
Park, Eeva. xNovell. Tallinn : NyNorden, 2010	
Müller, Herta. Hingamise kiige. Tallinn : Koolibri, 2010	

Liivametsa Lugemised – 53/2011	261
Lemberaamat : luuletused / koostanud ja toimetanud Andra Teede. Tartu : A-Disain, 2010	
Parve, Ralf. Minu aeg : kirjandusloolised vestlused. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010	
Teder, Tarmo. Vanaisa tuletorn. Tallinn : Varrak, 2010	
Vanapa, Andres. Andres Vanapa tuleb tagasi. Tallinn : Varrak, 2011	
Väli, Linda-Mari. Eikeegi eikunagi eikusagil. Tartu : Värske Rõhk, 2011	
Brautigan, Richard. Et tuul seda kõike ära ei puhuks. Tallinn : Menu Kirjastus, 2010	
Liivametsa Lugemised – 54/2011	266
Hvostov, Andrei. Sillamäe passioon. Tartu : Petrone Print, 2011	
Hion, Ene. Armastab, ei armasta. Tallinn : Tänapäev, 2011	
Kalda, Katrina. Eesti romaan. Tallinn : Varrak, 2011	
Kõiv, Salme. Reet Tammiku. Tallinn : Eesti Raamat, 2011	
Rooste, Jürgen. Kuidas tappa laulurästikut. Luige (Harjumaa) : Verb, 2011	
Rózewicz, Tadeusz. Valitud luuletused : 1945-1995. Tartu : H. Lindepuu, 2009	
Liivametsa Lugemised – 55/2011	272
Ehin, Kristiina. Viimane monogaamlane. 1. köide : luuletused 2009-2011. Tallinn : Pegasus, 2011	
Gailit, August. Klounid ja faunid. Tallinn : Varrak, 2011	
Hargla, Indrek. Apteeker Melchior ja timuka tütar. Tallinn : Varrak, 2011	
Hellerma, Kärt. Unenäoliiv. Tallinn : NyNorden, 2011	
Mattheus, Ülo. Vabanemine kuulmise läbi : mälestusi surmast. Tallinn : Kultuurileht, 2011	
Sinijärv, Karl Martin. Krümitor 0671. Tallinn : Näo Kirik, 2011	
Liivametsa Lugemised – 56/2011	276
Bristol, Piret. Maailm, mis on hea. Esimene osa. Tartu : Ilmamaa, 2011	
Kippel, Enn. Ahnitsejad. Tallinn : Eesti Raamat, 2011	
Kurmiste, Katrin. Tuulekülv. Tallinn : Varrak, 2011	
Mikita, Valdur. Teoreem. Vara : Hm, 2011	
Taar, Agnes. Mari-Ann õpetajatütar. Tallinn : Eesti Raamat, 2011	
Tamm, Margus. Unesnõiduja. Tallinn : Raudwara, 2011	
Tasuja, Triin. Armastust on ja armastust pole. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2011	
Traat, Mats. Vastsed Harala elulood. Tartu : Ilmamaa, 2011	
Liivametsa Lugemised – 57/2012	282
Aareleid, Kai. Vene veri. Tallinn : Varrak, 2011	
Contra. Okseoksjon. Tallinn : IlmaPress, 2011	
Helme, Peeter. Varastatud aja lõpus. Tallinn : Tuum, 2011	
Mänd, Heljo. Nõgesed ja nartsissid. Tallinn : Tammerraamat, 2011	
Veidemann, Rein. 101 eesti kirjandusteost. Tallinn : Varrak, 2011	
Liivametsa Lugemised – 58/2012	286
Kallas, Teet. Mälestused I. Tallinn : Faatum, 2011	
Lauli, Olle. Kodutus. Tallinn : Tuum, 2011	
Ojamaa, Liisi. Ajalaulud. Tallinn : Varrak, 2011	
Riismaa, Kaur. Me hommikud, päevad, õhtud, ööd. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2011	

Vallisoo, Mari. Koidutäht koolivihikus. Tartu : Ilmamaa, 2011	
Liivametsa Lugemised – 59/2012	290
Aleksejev, Tiit. Kindel linn. Tallinn : Varrak, 2011	
Kareva, Doris. Sa pole üksi. Luige : Verb, 2011	
Mäelo, Helmi. Vallaslaps ; Eevi Altma abielu. Tallinn : Eesti Raamat, 2012	
Pajula, Ene. Kuldne aeg. Tallinn : Enelas, 2011	
Raud, Rein. Hotell Amalfi. Tallinn : Tuum, 2011	
Vahre, Lauri. Lihtsalt üks pihlakas. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2012	
Väljamäe, Kaarel B. Suur mees juba. Tallinn ; Võru : Kite, 2012	
Ivanov, Andrei. Peotäis põrmu. Tallinn : Varrak, 2011	
Liivametsa Lugemised – 60/2012	296
Kera, Siim. Las ma istun siin kuni orkester mängib. Tallinn : Varrak, 2011	
Kõomägi, Armin. Hea firma. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2011	
Künnap, Asko. Mardikate määraja. Tallinn : Näo Kirik, 2011	
Lintrop, Aado. Uksed ja inimesed. Tartu : Ilmamaa, 2012	
Malin, Jaan. Meile. Eesti Kirjanike Liit seisuga 1. jaanuar 2010. Tartu : Luul, 2012	
Rohelend, Birk. Morbidaarium. Tallinn : Roheline Kuu, 2012	
Sinijärv, Karl Martin. Sureliku muuga. Tallinn : Näo Kirik, 2012	
Viiding, Elo. Kestmine. Tallinn : Tuum, 2011	
Liivametsa Lugemised – 61/2012	300
Baturin, Nikolai. Lendav hollandlanna. Tallinn : Eesti Raamat, 2012	
Remsu, Olev. Supilinna poisid. Tallinn : Tänapäev, 2012	
Saks, Edgar Valter. Armuke. Tallinn : Eesti Raamat, 2012	
Sommer, Lauri. Räestu raamat. Tallinn : Menu Kirjastus, 2012	
Talvet, Jüri. Juhan Liivi luule : monograafia. Tallinn : Tänapäev, 2012	
Liivametsa Lugemised – 62/2012	304
Kaevats, Mihkel. Ungari kirsid & teisi luuletusi. Tallinn : Pegasus, 2012	
Kangro, Hanna. Kolmeteistkümnes kääne, ehk, Kõik Kalamaja tänavad. Pärnu ; Saarde : JI, 2012	
Kivisilla, Veronika. Kallis kalender. Luige : Verb, 2011	
Kivisilla, Veronika. Veronica officinalis. Luige : Verb, 2012	
Lee, Maria. Stereomeetria. Luige (Harjumaa) : Verb, 2012	
Mutt, Mihkel. Mälestused IV-VI. Tallinn : Fabian, 2010, 2011	
Park, Eeva. Linnujahireeglid. Luige (Harjumaa) : Verb, 2012	
Rooste, Jürgen. Higgsi boson. Tallinn : Näo Kirik, 2012	
Vint, Toomas. Kunstniku elu. Tallinn : Tulikiri, 2011	
Liivametsa Lugemised – 63/2012	308
Friedenthal, Meelis. Mesilased. Tallinn : Varrak, 2012	
Kasemaa, Andrus. Kustutatud õhtud. Tallinn : Tuum, 2012	
Runnel, Hando. Kui nagu nagu, kui nagu kui ehk kui kui nagu, kui kui kui. Tartu : Ilmamaa, 2012	
Tamm, Aksel. Ütle, tsensor, milleks sulle käärid : keelamise lood. Tallinn : Kuldsulg, 2012	
Teder, Tarmo. Keedetud hinged. Tallinn : Eesti Raamat, 2012	

Vint, Toomas. Avalikult abielust. Tallinn : Tulikiri, 2012	
Õnnepalu, Tõnu. Mandala. Tallinn : Varrak, 2012	
Liivametsa Lugemised – 64/2013	313
Ahi, Eda. Maskiball. Tartu : Värske Rõhk, 2012	
Kasemaa, Andrus. Leskede kadunud maailm. Tallinn : Varrak, 2012	
Pöder, Rein. Laev. Tallinn : Rahva Raamat, 2012	
Pöldroos, Enn. Absalon, ehk, Veel üks Põrgupõhja Vanapagan. Tallinn : Kunst, 2011	
Remmelg, Siret. Vibulaskja. Luige : Verb, 2012	
Sauter, Peeter. Märkmeid vaeste kirjanike majast : poem. Tallinn : Kirjanik, 2012	
Vadi, Urmas. Tagasi Eestisse. Saarde-Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2012	
Veidemann, Rein. Tund enne igavikku. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2012	
Liivametsa Lugemised – 65/2013	317
Beltràn, Jan. Mässav Barcelona. Tallinn : Go Group, 2012	
Kivastik, Mart. Vietnami retsept. Tartu : Väike Öömuusika, 2012	
Mutt, Mihkel. Kooparahvas läheb ajalukku. Tallinn : Fabian, 2012	
Raud, Rein. Rekonstruktsioon. Tallinn : Mustvalge Kirjastus, 2012	
Riismaa, Kaur. Rebase matmine. Tallinn : Näo Kirik, 2012	
Viitol, Livia. Eduard Vilde. Tallinn : Tänapäev, 2012	
Liivametsa Lugemised – 66/2013	322
Hein, Karl. Ajaloolised isikud eesti ilukirjanduses. Tallinn ; Pärnu : Estada K, 2012	
Kareva, Doris. Olematuse aiad. Luige : Verb, 2012	
Laanem, Tiina. Õnnelik jää. Tallinn : Pegasus, 2012	
Ligi, Katre. Õnnelik lõpp. Tartu : Ilmamaa, 2012	
Rooste, Jürgen. Laul jääkarudest ja teisi poeese 2007-2012. Saarde ; Pärnu : JI, 2012	
Traat, Mats. Valgus võtab ka ruumi. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2012	
Ivanov, Andrei. Hanumani teekond Lollandile. Tallinn : Varrak, 2012	
Liivametsa Lugemised – 67/2013	325
Berg, Maimu. Moemaja. Tartu : Petrone Print, 2012	
Kaints, Holger. Kõrvalepõige. Tallinn : Varrak, 2012	
Kius olla julge : luuletajad luulest : 21 esseed / koostanud Igor Kotjuh. Tallinn ; Võru : Kite, 2011	
Mägi, Marko. Maitsestatud kanad. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2012	
Ranna, Helene. Keha ja vaim. Tallinn : Eesti Raamat, 2013	
Raid, Juku-Kalle. Juku-Kalle Raid ja teisi luuletusi. Tallinn : Ema ja Isa, 2013	
Viiding, Elo. Teised. Tallinn : Tuum, 2012	
Liivametsa Lugemised – 68/2013	329
Kadastik, Mart. Kevad saabub sügisel. Tallinn : Varrak, 2013	
Kaldmaa, Kätlin. Islandil ei ole liblikaid. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2013	
Karm, Hille. Saame kokku pühapäeval. Tallinn : Pegasus, 2012	
Kivirähk, Andrus. Maailma otsas : pildikesi heade inimeste elust. Tallinn : EKS, 2013	
Kuik, Valentin. Perekonnavaled. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2013	
Mathura. Kumalasepäev. Lelle : Allikaäärne, 2012	

Liivametsa Lugemised – 69/2013	333
Helme, Peeter. Tuleviku mäletajad. 1. osa, Sofia. Tallinn : Pegasus, 2013	
Henno, Sass. Homse maailma kirjanikud. Tallinn : Spring Advertising, 2013	
Lintrop, Aado. Orus ja mäel. Tartu : Ilmamaa, 2013	
Mikita, Valdur. Lingvistiline mets. Tallinn : Grenader, 2013	
Olbri, Kai-Mai. Täiskuu põhjatu kaev. Tallinn : Canopus, 2013	
Pöder, Rein. Voor. Tallinn : Eesti Raamat, 2013	
Pärtna, Maarja. Lävend ja tüved. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2013	
Liivametsa Lugemised – 70/2013	337
Ehin, Kristiina. Paleontoloogi päevaraamat. Tartu : Petrone Print, 2013	
Jürisson, Helvi. Selle ilma kõlakojas : Luuletusi 1998-2012. Tallinn : Varrak, 2013	
Kaldmaa, Kätlin. Õnn on otsuse küsimus. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2013	
Kareva, Doris; Rooste, Jürgen. Elutants. Luige (Harjumaa) : Verb, 2013	
Oll, Sulev. Põrgupõhja viimane Jürka. Tallinn : Eesti Ajalehed, 2011	
Liivametsa Lugemised – 71/2013	340
Elbasaar, Marina. Slummidiplomaadid. Tallinn : Eesti Ekspressi Raamat, 2013	
Kallaste, Helen. Kogutud hetked. Luige : Verb, 2012	
Kaus, Jan. Vasaraheitja. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2013	
Kõomägi, Armin. Minu Mustamäe. Tallinn : Tuum, 2013	
Nõu, Helga. Mahajätjad. Tallinn : Tänapäev, 2013	
Rooste, Jürgen. Kõik tänavanurkade muusikud. Tallinn : Näo Kirik, 2013	
Liivametsa Lugemised – 72/2014	344
Filimonov, P. I. Nekroloogide kirjutamise oskus. Tallinn : Kite, 2013	
Heinsaar, Mehis. Ülikond : jutte 2003-2013. Tallinn : Menu Kirjastus, 2013	
Kadastik, Mart. Suvi sulab talvel. Tallinn : Varrak, 2013	
Nõu, Enn. Ma armastasin rootslast. Tallinn : Tänapäev, 2013	
Soomets, Triin. Asjade omadused. Luige (Harjumaa) : Verb, 2013	
Tuule,, Tarmo. Mine värse! Kanavere ; Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2013	
Vallisoo, Mari. Viimäne vihim. Tartu : Ilmamaa, 2013	
Liivametsa Lugemised – 73/2014	349
Kronberg, Janika. Rännud kuue teejuhiga. Tallinn : Go Group, 2013	
Mathura. Käe all voogav joon. Lelle : Allikaäärne, 2013	
Meiel, Kaupo. Pursata Vesuuvile. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2013	
Palli, Ilmar. Kodukohalood : rännakud Eesti kultuuriinimeste lapsepõlve. Tln.: Hea Lugu, 2013	
Raud, Rein. Vanem Paksem Tigidam. Tallinn : Mustvalge Kirjastus, 2013	
Riismaa, Kaur. Majus ja majutult : naeru ja üksilduse raamat. Luige : Verb, 2013	
Vaik, Mait. Juss ja vennad. Tallinn : Puiestee, 2013	
Liivametsa Lugemised – 74/2014	354
Aleksejev, Tiit. Kuningad : näidend aastast 1343. Tallinn : Kultuurileht, 2014	
Aksli, Esta. Ane. Tallinn : Tänapäev, 2013	
Kalda, Katrina. Jumalate aritmeetika. Tallinn : Varrak, 2014	

Mattheus, Ülo. Tema salajane palve. Tallinn : Tuum, 2013	
Pihelgas, Carolina. Kiri kodust. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	
Raik, Katri. Minu Narva. Tartu : Petrone Print, 2013	
Vene, Ilmar. Kaugenemised : täheldusi Karl Ristikivist. Tallinn : Tuum, 2013	
Liivametsa Lugemised – 75/2014	359
Bristol, Piret. Buss number neli. Tartu : Ilmamaa, 2014	
Grigorjeva, Sveta. Kes kardab Sveta Grigorjevat? Tartu : Värske Rõhk, 2013	
Ivanov, Andrei. Harbini ööliblikad. Tallinn : Varrak, 2013	
Raag, Arno. Mässu vaim. Tallinn : Eesti Raamat, 2014	
Riismaa, Kaur. Metamorfoosid. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2013	
Tammiste, Liina. Refresh. Tallinn : Näo Kirik, 2013	
Teede, Andra. Ühe jalaga põhjas. Tallinn : Kite, 2013	
Traat, Mats. Ugandi igatsus. Tartu : Ilmamaa, 2013	
Liivametsa Lugemised – 76/2014	364
Ahi, Eda. Gravitatsioon. Luige : Verb, 2013	
Hellerma, Kärt. Islandi kiri. Tallinn : NyNorden, 2014	
Jõgis, Andra. Teeklaas. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2013	
Kivi, Aita. Keegi teine. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus : Eesti Naine, 2014	
Käsper, Kalle. Mülgas. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2013	
Rotko, Jorma. Julm on meri, Jumala supp. Tallinn : Eesti Raamat, 2013	
Saaber, Kalju. Kohtume Islandi väraval. Tallinn : Eesti Raamat, 2013	
Liivametsa Lugemised – 77/2014	368
Siil, Imre. Lühiromaan ja karused lood. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	
Roht, Richard. Verioja mõis. Tallinn : Eesti Raamat, 2014	
Sommer, Lauri. Sealpool sood. Tallinn : Menu Kirjastus, 2014	
Tammiste, Liina. Väike must kleit. Tallinn : Näo Kirik, 2014	
Vetemaa, Enn. Üleõlapilguheit. Tallinn : Tänapäev, 2014	
Viitol, Livia. Jutte ja novelle. Tallinn : Libri Livoniae, 2014	
Liivametsa Lugemised – 78/2014	372
Kallas, Teet. Mälestused II. Inimesed. Tallinn : Faatum, 2014	
Pets, Helju. Klassikokkutulek Kassaris. Tallinn : Tänapäev, 2014	
Raag, Arno. Kaduval teel. Tallinn : Eesti Raamat, 2014	
Ruben, Aarne. Sinine soon kättemaksja peas. Tallinn : Eesti Raamat, 2014	
Sanden, Einar. Loojangul lahkume Tallinnast. Tallinn : Tänapäev, 2014	
Sauter, Peeter. Koer ostab kassitoitu. Tallinn : P. Sauter, 2014	
Valk, Heinz. KuKu klubi kuldsed aastad. Tallinn : Tänapäev, 2014	
Liivametsa Lugemised – 79/2014	376
Aedma, Edvin. Maagiline reaalsus. Tartu : Playtest Games & Marketing, 2014	
Kaus, Jan. Ma olen elus. Tallinn : Tuum, 2014	
Kaus, Jan. Tallinna kaart. Tallinn : Kultuurileht, 2014	
Krämer, Merike. Lille süda. Keila : InspireCom, 2014	

Laurits, Leelo. Kütioru tillukesed asjad. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	
Liscinski, Ille R. Sädemed tuules. Viimsi : Aade AV, 2014	
Liivametsa Lugemised – 79a/2014	381
Liivamets, Maire. Hõbedased ja kuldsed read kesk soliidset keskpärasust.	
Liivametsa Lugemised – 80/2015	385
Rändaja Anna : Anna Haava kirjad / koostaja Sirje Endre. Tallinn : SE&JS, 2014	
Ivanov, Andrei. Bizarre. Tallinn : Varrak, 2014	
Kaplinski, Jaan. Mõtsa ja tagasi. Võrol : Võro Instituut, 2014	
Kasemaa, Andrus. Minu viimane raamat. Tallinn : Varrak, 2014	
Kauksi Ülle. Ülim tõde. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2014	
Kas sa Tammsaaret oled lugenud? Kirjanduslik eluloovestlus Helga Nõuga / koostaja Rutt Hinrikus. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2014	
Rooste, Jürgen. Suur sume, suur tume. Luige (Kiili vald) : Verb, 2014	
Pilter, Lauri. Vilekoor ja teisi jutte. Tallinn : Tuum, 2014	
Liivametsa Lugemised – 81/2015	389
Ahi, Eda. Julgeolek. Luige (Harjumaa) : Verb, 2014	
Hainsalu, Lehte. Maailm möödub. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	
Hellerma, Kärt. Seniitvalgus : paraluulet 2013–2014. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	
Isotamm, Lauri. Päev pole öö ei ole. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	
Kaldmaa, Kätlin. Väike terav nuga. Tallinn : Tuum, 2014	
Kangur, Taavi. Kuidas saada kirjanikuks? Tartu : Fantaasia, 2014	
Lintrop, Aado. Imeline koda. Tartu : Ilmamaa, 2014	
Mudlum. Tõsine inimene. Tallinn : ZA/UM, 2014	
Vadi, Urmas. Kuidas me kõik reas niimoodi läheme. Tallinn : Tuum, 2014	
Liivametsa Lugemised – 82/2015	395
Aleksijevitš, Svetlana. Pruugitud aeg. Tallinn : Tänapäev, 2014	
Kangro, Maarja. Hüppa tulle. Tallinn : Nähtamatu Ahv, 2014	
Krull, Hasso. Kui kivid olid veel pehmed. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	
Kurmiste, Katrin. Umbtaevas. Tallinn : Varrak, 2015	
Peterson, Margit. Külalood, ehk, Vaaderpass. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2014	
Tasuja, Triin. Vastuseta kirjad. Tallinn : Kite, 2014	
Vaik, Mait. Tööpäeva lõpp. Tallinn : Puiestee, 2014	
Vint, Toomas. Mõned kummalised naised. Tallinn : Tulikiri, 2014	
Liivametsa Lugemised – 83/2015	400
Ivanov, Andrei. Kuutõbise pihtimus. Tallinn : Varrak, 2015	
Pöder, Rein. Kuningapuu. Tallinn : Eesti Raamat, 2014	
Saat, Mari. Matused ja laulupeod. Tartu : Petrone Print, 2015	
Vabat, Martin. Hargumine. Lelle : Allikaäärne, 2014	
Veidemann, Rein. Arkaadia öö. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	

Liivametsa Lugemised – 84/2015	404
Aareleid, Kai. Naised teel. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	
Haug, Toomas. Mõõda Koidu tänavat. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	
Kivisilla, Veronika. Cantus firmus. Tallinn : Näo Kirik, 2015	
Nummert, Mihkel. A kirjad. Tallinn : Varrak, 2014	
Raag, Arno. Teine noorus. Tallinn : Eesti Raamat, 2015	
Skulskaja, Jelena. Marmorluik. Tartu : Petrone Print, 2015	
Õnnepalu, Tõnu. Lõpetuse ingel. Tallinn : Kultuurileht, 2015	
Liivametsa Lugemised – 85/2015	409
Helme, Peeter. Sügaval läänes. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2014	
Kivastik, Mart. Autoportree naise ja hobusega. Tartu : Väike Öömuusika, 2015	
Lall, Tea. Katki. Tallinn : Tänapäev, 2015	
Riismaa, Kaur. Pühamägi. Luige : Verb, 2015	
Ruitlane, Olavi. Vee peal. Tallinn : ZA/UM, 2015	
Sander, Mart. Litsid. Esimene raamat, Naiste sõda. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2015	
Liivametsa Lugemised – 86/2015	413
Kangur, Mart. Kõrgusekartus. Tallinn : Kirimiri, 2015	
Kõomägi, Armin. Lui Vutoon. Tallinn : Tuum, 2015	
Laur, Märt. Lahustumine. Tallinn : Hea Lugu, 2015	
Mägedi, Kristel. Mitteelamise kunst. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2015	
Raud, Rein. Täiusliku lause surm. Tallinn : Mustvalge Kirjastus, 2015	
Marie Underi päevikud 1922-1957 / koostaja Rutt Hinrikus. Tartu, 2015	
Liivametsa Lugemised – 87/2015	418
Feldbach, Inna. Nägija süda. Tallinn : Eesti Raamat, 2015	
Ivanov, Andrei. Rasmus Hanseni kirjutuskera. Tallinn : Kultuurileht, 2015	
Kaus, Jan. Tõrv. Tallinn : Tuum, 2015	
Mudlum. Ilus Elviira. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	
Meriloo, Lauriito. Triibuline elu. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2015	
Pärtna, Maarja. Saamises. Luige (Harjumaa) : Verb, 2015	
Raudam, Toomas. Tüdruk, kes läks lõhki : romaan tähtedes. Tallinn : EKS, 2015	
Liivametsa Lugemised – 88/2016	423
Ashilevi, Jim. Kehade mets. Keila : Libros Insanos, 2015	
Jaaks, Piret. Linnalegend. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2015	
Kadastik, Mart. Eluaegne. Tallinn : Varrak, 2015	
Kivirähk, Andrus. Inimväärne elu. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	
Sommer, Lauri. Kunagi. Räestu Võrumaa : Tiivaalune, 2015	
Särg, Ilmar. Tähe lend. Tallinn : Tänapäev ; Elva : Lambri Raamat, 2015	
Vetemaa, Enn. Hambad viskiklaasis. Tallinn : Tänapäev, 2015	

Liivametsa Lugemised – 89/2016	428
Aru, Juhan. Rahutu rööm. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	
Eelrand, Helen. Suluseis. Muraste : Randvelt Kirjastus, 2015	
Hellerma, Kärt. Hümn pikale ninale. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	
Kolk, Jüri. Suur võidujooks. Tallinn : Tuum, 2015	
Riismaa, Kaur. Pimeda mehe aiad. Tallinn : Tänapäev, 2015	
Sauter, Peeter. Pannkoogid üksinduses. Tallinn : Kirjanik, 2015	
Undo, Helve. Mõtetes elatud elu. Tartu : Fantaasia, 2015	
Liivametsa Lugemised – 90/2016	433
Matsin, Paavo = Matšinov, Paša. Gogoli disko. Viljandi : Lepp ja Nagel, 2015	
Mikelsaar, Ustav-Esko. Lennuvaade kääpale. Tartu : Ilmamaa, 2015	
Mikita, Valdur. Lindvistika, ehk, Metsa see lingvistika. Vara (Tartumaa) : HM, 2015	
Rooste, Jürgen. Vana hiire laulud. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2015	
Õun, Voldemar. Tint. Tallinn : Eesti Raamat, 2015	
Liivametsa Lugemised – 91/2016	437
Kaints, Holger. Päev, mil Stalin suri. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	
Kaus, Jan. Läheduste raamat. Tallinn : Verb, 2016	
Merca. Jututulbad = Storypillars. Tartu : Fantaasia, 2015	
Pöder, Rein. Suur retk. Tallinn : Eesti Raamat, 2015	
Sauter, Peeter. Lapsepõlvelõhn. Tartu : Petrone Print, 2015	
Traat, Mats. Alalütlev. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	
Tõevere-Kaur, Anneli. Mesiniku tütar. Tallinn : Hea Lugu, 2015	
Liivametsa Lugemised – 92/2016	442
Aareleid, Kai. Vihm ja vein. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	
Johanson, Katrin. Läbikäidavad toad. Tallinn : Varrak, 2015	
Hinrikus, Indrek. Liigaasta. Pärnu : Hea Tegu, 2016	
Kolk, Jüri. Mee lakkumine pole meelakkumine. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2015	
Kolmteist Eesti kirja / Eda Ahi, Kärt Hellerma, Kätlin Kaldmaa jt. Tallinn : Kultuurileht, 2016	
Raun, Ott. Vaimu vend. Tartu : Ilmamaa, 2015	
Liivametsa Lugemised – 93/2016	445
Aareleid, Kai. Linnade põletamine. Tallinn : Varrak, 2016	
Baturin, Nikolai. Mongolite unenäoline invasioon Euroopasse. Tallinn : Menu Kirjastus, 2016	
Hargla, Indrek. Raudrästiku aeg. Pärnamäe (Harjumaa) : Raudhammas, 2016	
Heinsaar, Mehis. Unistuste tappev kasvamine. Tallinn : Menu Kirjastus, 2016	
Vaino, Maarja. Tammsaare irratsionaalsuse poeetika. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	
Liivametsa Lugemised – 94/2016	451
Afanasjev, Vahur. Tüsamäe tigu. Tartu : Tartu NAK, 2015	
Friedenthal, Meelis. Inglise keel. Tallinn : Varrak, 2016	
Nõu, Helga. Nartsiss, meesteõgija. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	
Saarna, Meelike. Itaalia suvi. Tallinn : Tammerraamat, 2016	
Taska, Ilmar. Pobeda 1946. Tallinn : Varrak, 2016	

Undusk, Jaan. Teekond Hispaania. Tallinn : Kultuurileht, 2016	
Liivametsa Lugemised – 95/2016	456
Johanson, Katrin. Atlantis abajas. Tallinn : Varrak, 2016	
Kaints, Holger. Uinuv maa. Tallinn : Hea Lugu, 2016	
Kolk, Jüri. Igapidi üks õnn ja rõõm. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	
Lall, Tea. Ära armasta mind enam. Tartu : Fantaasia, 2016	
Sajo, Mari. Jäljed. Tallinn : Tänapäev, 2016	
Sild, Ivar. Heinakõrred. Alliku : LauaPealne, 2016	
Teder, Tarmo. Andruse elu ja õnn. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	
Liivametsa Lugemised – 96/2016	461
Ivanov, Andrei. Argonaut. Tallinn : Varrak, 2016	
Koržets, Vladislav. Laulud või nii. Tallinn : Sõnavald, 2016	
Lillemets, Enn. Joon haljast valgust nagu vett. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	
Raun, Ott. Tuba number kaheksa. Tartu : Ilmamaa, 2016	
Ruben, Aarne. Talvehommiku härmas kindakirjad. Tartu : Fantaasia, 2016	
Liivametsa Lugemised – 97/2017	466
Hellerma, Kärt. Hõbeda laulud. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	
Kahro, Marek. Seal, kus näkid laulavad. Tallinn : Pilgrim, 2016	
Park, Eeva. Lemmikloomade paradiis. Luige : Verb, 2016	
Rohelend, Birk. Sa pead suudlema Silvat. Tallinn : Helios, 2016	
Sommer, Lauri. Lugusid lõunast. Tallinn : Menu Meedia, 2016	
Viiding, Elo. Lühikesed ja lihtsad lood. Tallinn : Kultuurileht, 2016	
Liivametsa Lugemised – 98/2017	471
Hvostov, Andrei. Šokolaadist prints. Tallinn : Hea Lugu, 2016	
Mutt, Mihkel. Eesti ümberlõikaja. Tallinn : Fabian, 2016	
Pöder, Rein. Tagasivaatepeeglis. Tallinn : Eesti Raamat, 2016	
Riismaa, Kaur. Soekülm. Luige : Verb, 2016	
Rohelend, Birk. Mull. Tallinn : Pilgrim, 2016	
Liivametsa Lugemised – 99/2017	476
Hellerma, Juhan. Tühjusse, kaugusse. Tallinn : Tuum, 2016	
Mudlum. Linnu silmad. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	
Märka, Veiko. Minu 1986 : tiigriaasta hullumajas. Tartu : Petrone Print, 2016	
Rullingo, Arp. Veider armastuslugu. Tallinn : Eesti Raamat, 2017	
Särg, Ilmar. Varjus. Elva : Lambri Raamat, 2016	
Veidemann, Rein. Lausungid ja pausid: fuuga. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	
Viiding, Elo. Teadvuselooja. Tallinn : Tuum, 2016	
Liivametsa Lugemised – 100/2017	481
Berg, Maimu. Hitler Mustjalas. Tallinn : Tuum, 2016	
Kõomägi, Armin. Minu erootika saladus. Tallinn : Sebastian Loeb, 2017	
Mathura. Jääminek. Lelle : Allikaäärne, 2017	
Pärtelpoeg, Ago. Laine Peep: direktriss. Tallinn : Hea Lugu, 2016	

Toomet, Tiia. Vanaduse võlud. Tallinn : Tammerraamat, 2017	
Vaik, Mait. Meeleparanduseta. Tallinn : Puiestee, 2016	
Liivametsa Lugemised – 101/2017	487
Jõerüüt, Jaak. On nagu on. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2017	
Kangur, Mart. Liivini lahti. Tallinn : Kirimiri, 2017	
Kruusa, Kalju. Ühe inimese elu (pooleli). Tallinna : Kirimiri, 2017	
Laur, Risto. Tulemuusika ; Veemuusika. Tallinn : R. Laur, 2016	
Pilv, Aare. Kui vihm saab läbi. Tallinn : Tuum, 2017	
Vadi, Urmas. Neverland. Tartumaa : Kolm Tarka, 2017	
Liivametsa Lugemised – 102/2017	493
Ahi, Eda. Sadam. Luige : Verb, 2017	
Ehin, Kristiina. Kohtumised. Tartu : Kristiina Ehin, 2017	
Kangro, Bernard. Igatsetud maa. Tallinn : Eesti Raamat, 2017	
Penu, Anna-Maria. Eesti veri. Tallinn : Tammerraamat, 2017	
Sinijärv, Karl-Martin. KMSX: kuidas öelda. Tallinn : Näo Kirik, 2016	
Liivametsa Lugemised – 103/2017	497
Juur, Mart. Las ma lõbustan sind. Tallinn : Tammerraamat, 2017	
Kalda, Martti. Viimsepäeva laupäeva hommikul. Tallinn : Tuum, 2017	
Mändmets, Lea. Mullumuiste. Ülenurme : Tore Kirjastus, 2017	
Pauklin, Siim. Ahela ots, ehk, Jooksus inimene. Luige : Verb, 2017	
Tolmov, Tuuli. Aristarkhovi meetod. Tallinn : Tänapäev , 2017	
Liivametsa Lugemised – 104/2017	501
Aru, Juhan. Vihmapiisk nina peal. Tallinn : EKSA, 2017	
Karelus. Betoon Asfalt Plastmass. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2017	
Kivisildnik. Kirsiois 007. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2017	
Pöder, Rein. Savimäe. Tallinn : Eesti Raamat, 2017	
Pärnit, Mikk. Nemad ehivad sind. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2017	
Rooste, Jürgen. Onerva ja Leino igavene armastus läbi seinasisaliku läbi poolkodutu kassi silma. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2017	
Soomets, Triin. Targa ja rumala jutud. Lelle : Allikaäärne, 2017	
Undusk, Jaan. Eesti kirjanike ilmavaatest. Tartu : Ilmamaa, 2016	
Liivametsa Lugemised – 105/2017	506
Ellmann, Joanna. Olemise maa. Tartu : Omailm, 2017	
Kaus, Jan. Kompass. Tallinn : Hea Lugu, 2017	
Kolk, Jüri. Roheline suits. Tallinn : Post Factum, 2017	
Mikelsaar, Ustav-Esko. Tuulispask. Tartu : Ilmamaa, 2017	
Mänd, Heljo. Liivalaia. Tartu : Petrone Print, 2017	
Teder, Tarmo. Kuuskümmend aastat hiljem : Mõtuse Jaani elu ja inimesed. I. Tln : EKSA, 2017	
Liivametsa Lugemised – eri	511
Liivamets, Maire. Kohtumisaasta 2017	

Liivametsa Lugemised – 106/2018	516
Alavainu, Ave. Kõrtsilaulud. Kärdla : Ave Vita!, 2017	
Haljak, Kristjan. Conceptio immaculata. Tallinn : Vihmakass ja Kakerdaja, 2017	
Haljak, Kristjan. Uus inimene. Tallinn : Tuum, 2017	
Kaldmaa, Kätlin. Hanneleele Kaldmaa. Kaks armastuslugu. Tartu : Petrone Print, 2017	
Raud, Rein. Kell ja haamer. Tallinn : Mustvalge Kirjastus, 2017	
Tammiste, Liina. Tagurpidi kuu. Tallinn : Kite, 2017	
Toona, Elin Gottschalk. Pagulusse : lugu elust, sõjast ja rahust. Tallinn : Varrak, 2017	
Liivametsa Lugemised – 107/2018	521
Afnasjev, Vahur. Serafima ja Bogdan. Tartu : Vemsa, 2017	
Kadastik, Mart. Luikede järv. Tallinn : Hea Lugu, 2017	
Koff, Eva. Sinine mägi. Tallinn : Varrak, 2017	
Krull, Hasso. Kandsime redelit kaasas. Tartu : Kaksikhammas, 2017	
Olbri, Kai-Mai. Elujooned. Tallinn : Kaarna, 2017	
Pauts, Katrin. Öömees. Tallinn : Rahva Raamat, 2017	
Valton, Arvo. Märjamaa legend. Tallinn : Kirjastuskeskus, 2017	
Liivametsa Lugemised – 108/2018	523
Karl Asti ja Friedebert Tuglase reisirid : sõprade teateid rännuteedelt 1905–1950 / koostanud Janika Kronberg. Tartu ; Tallinn : Go Group, 2017	
Campbell, Siret. Beatrice. Tallinn : S. Campbell : Eesti Teatri Agentuur, 2017	
Ivanov, Andrei. Batüskaaf. Tallinn : Tänapäev, 2017	
Kaints, Holger. Mälestusi raamatutest. Tallinn : Hea Lugu, 2017	
Suur, Ove M. Collateral damage I-II. Tallinn : TKK, 2017	
Vabat, Martin. Lootuse akende vaikus. Tallinn : EKSA, 2017	
Liivametsa Lugemised – 109/2018	530
Arrak, Jüri; Vene, Ilmar. Kiri ei peta : kirjavahetus 2001–2008. Tartu : Ilmamaa, 2017	
Kuusteist Eesti kirja / Tiit Aleksejev, P. I. Filimonov, Meelis Friedenthal jt. Tln.: Kultuurileht, 2018	
Kivastik, Mart. Armastuse vormid. Tartu : Väike Öömuusika, 2017	
Tulk, Mehis. Foogt. Maa ja taeva mõrsja. Esimene raamat. Tallinn : Varrak, 2017	
Liivametsa Lugemised – 110/2018	534
fs. Tätoveerimata inimene. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2017	
Hellerma, Kärt. Autogramm : 101 luuletust : 2016–2017. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2018	
Johanson, Katrin. Hundirada. Tallinn : Varrak, 2018	
Kaus, Jan. Enne kui unisusest saab reegel. Tallinn : Post Factum, 2018	
Lauli, Olle. Kuristik. Tallinn : Gallus, 2018	
Tungal, Leelo. Naisekäe puudutus, ehk, Seltsimees laps ja isa. Tallinn : Tänapäev, 2018	
Väli, Katrin. Sugulane. Tallinn : EKSA, 2018	
Liivametsa Lugemised – 111/2018	539
Ala, Janar. Oma rahva lood. Tallinn : J. Ala, 2018	
Hellerma, Kärt. Koer ja kuu, ehk, Seitse päeva jaanuaris. Tallinn : Tuum, 2018	
Kangur, Riina. Mis sina arvad, Freud? Habaja : Kentaur, 2018	

Kase, Taavet. Surmamaks. Tartu jne. : ;paranoia, 2018	
Kask, Kai. Kogetud teosed. Tallinn : Feikkirjastus, 2018	
Pauts, Katrin. Hull hobune. Tallinn : Varrak, 2018	
Pauts, Katrin. Marduse tänav. Tallinn : Varrak, 2018	
Peterson, Margit. Elu pärast elu. I osa, Trevori juhtum. Jädivere : Heli Kirjastus, 2018	
Teder, Tarmo. Ahistuse jutud. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2018	
Tinnuri, Urve. Kui põld oleks järv. Tallinn : Canopus, 2017	
Veem, Eha. Leskede klubi. Armulauamõrv. Tallinn : Tänapäev, 2018	
Liivametsa Lugemised – 112/2019	546
Algus, Martin. Midagi tõelist. Tallinn : Varrak, 2018	
Hargla, Indrek. Kolmevaimukivi. Pärnamäe : Raudhammas, 2018	
Janson, Alari. Meie küla ja muud lood. Pärnu : Hea Tegu, 2018	
Kangro, Maarja. Minu auhinnad. Tallinn : Nähtamatu Ahv, 2018	
Kivirüüt, Kersti. Tuulte linn. Tallinn : Pilgrim, 2018	
Marmor, Pille. Valge kuuking. Tallinn : Pilgrim, 2018	
Raud, Rein. Viimane kustutab tule. Tallinn : Salv, 2018	
Remsu, Olev. Tapjad. Tallinn : Tänapäev, 2018	
Valton, Arvo. Üks päev Ivo Schenkenbergi elust. Tartu : Petrone Print, 2018	
Liivametsa Lugemised – 113/2019	555
Räpp, Lauri. Maailma lõpus on kohvik. Tallinn : Rahva Raamat, 2018	
Bristol, Piret. Roosi tänav. Tartu : Ilmamaa, 2018	
Heidov, Sandra. Ema, kes armastas kaua magada. Tallinn : Tänapäev, 2018	
Kall, Toomas. Enne salastamist : ühe arvamuslimiidi päästetud ülestähendus. Tallinn, 2018	
Karm, Hille. Linnutiivul. Tallinn : Tammerraamat, 2018	
Kaus, Jan. Kui mina ei ole mina. Tallinn : Hea Lugu, 2018	
Kivisilla, Veronika. Kuni armastus peale tuleb. Tallinn : Hunt, 2018	
Kukk, Martin. Röövitud pioneeri juhtum. Krolli teine juurdlus. Tallinn : Tänapäev, 2018	
Pöder, Rein. Maailm on imeline : Straboni mälestused. Tallinn : Eesti Raamat, 2018	
Reichardt, Heli. Siinpool linnuteed. Tallinn : Varrak, 2018	
Toomet, Tiia. Maailma keskpunkt. Tallinn : Tammerraamat, 2018	
Liivametsa Lugemised – 114/2019	562
Berg, Maimu. Meie hingede võlad. Tallinn : Hea Lugu, 2018	
Kolk, Jüri. Esimene malbe päev sel aastal. Tallinn : Kultuurileht, 2018	
Park, Eeva. Minu kuninglikud kaelkirjakud. Tallinn : Hea Lugu, 2018	
Pöldroos, Enn. Circletown. Tallinn : Emakeele Sihtasutus, 2018	
Soonik, Mati. Vabadushingus. Tallinn : Eesti Raamat, 2018	
Urmet, Jaak. Diskursus. Tallinn : Hea Lugu, 2018	
Veidemann, Rein. Piimaring. Tallinn : EKSA, 2018	
Väester, Saale. Enesetapja päevaraamat. Habaja : Kentaur, 2018	
Liivametsa Lugemised – 115/2019	568
Ehin, Kristiina. Aga armastusel on metsalinnu süda. Tartu : K. Ehin, 2018	

Kivirähk, Andrus. Millest kõneleb vana taksojuht kuupaistel. Tallinn : EKS, 2018	
Krull, Hasso. Euroopa. Tartu : Kaksikhammas, 2018	
Rahuoja-Vidman, Monika. Kuldse draakoni saladus. Tallinn : M. Vidman, 2018	
Raud, Piret. Initsiaal purjeka ja papagoiga. Tallinn : Tänapäev, 2018	
Saar, Peedu. Pascual. Tallinn : Pilgrim, 2018	
Selirand, Elo. Tormpuudlane. Tallinn : Hea Lugu, 2018	
Liivametsa Lugemised – 116/2019	574
Hainsalu, Lehte. Olla üheksavägine. Tartu : Petrone Print, 2018	
Pöder, Rein. Kättemaks. Tallinn : Eesti Raamat, 2019	
Rakke, Kerttu. Häbi. Tallinn : Mitu Juttu, 2018	
Rooste, Jürgen. Surm Tallinnas : valik novelle 2001–2018. Tallinn : Tuum, 2018	
Rooste, Jürgen. Veider aeg. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2018	
Toona, Elin. Mihkel, muuseas. Tallinn : Varrak, 2018	
Uustulnd, Lembit. Avameri. Kapten : mereromaan. Tallinn : Varrak, 2018	
Liivametsa Lugemised – 117/2019	578
Ahi, Eda. Sõda ja rahutus. Luige : Verb, 2018	
Aimra, Emillia. Insula. Elu saar. Tallinn : Tammerraamat, 2018	
Kalda, Martti. Printsess ja pühamees. Tallinn : Tammerraamat, 2018	
Nõu, Helga. Ingel ja idioot. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2019	
Rohelend, Birk. Kuldne laps. Tallinn : Helios kirjastus, 2018	
Tammar, Mari. Hundihüüdja. Tallinn : Tänapäev, 2019	
Teede, Andra. Kaks punkt null. Tallinn : Teede Tekst, 2018	
Teede, Andra. Pikad mehed, pikad elud. Pärnu : JI, 2018	
Volkov, Ike. Kes teab. Tallinn : Varrak, 2018	
REGISTER.....	585

MAIRE LIIVAMETS JA LIIVAMETSA LUGEMISED

Teie ees on Liivametsa Lugemised, mis ilmus rahvusraamatukogu kodulehel aastatel 2005–2019, igal aastal 9–10 numbrit, kokku 117 veebiväljaannet. Tegemist on eesti kirjandusloos ainulaadse perioodilise väljaandega, mis tutvustab neil aastail ilmunud uusimat eesti kirjasõna. Eelkõige olid Liivametsa Lugemised mõeldud raamatukoguhoidjatele teejuhiks komplekteerimisel ja kirjanduse soovitamisel, ent üsna ruttu leidis see palju laiema huviliste ringi.

Maire Liivametsa tuntakse mitte raamatukoguhoidja, vaid eelkõige kirjandusloolase ja -kriitikuna. Ta hakkas ajakirjanduses ja kogumikes artikleid ja arvustusi avaldama 1978. aastal ja on huvitunud ajaloolisest romaanist (J. Kross, K. Ristikivi, G. Helbemäe jt). Ta on kirjutanud järeleõnad 22 raamatule, nende hulgas Karl Ristikivi triloogiale „Põlev lipp“, „Surma ratsanikud“ ja „Viimne linn“, Gert Helbemäe, Karl August Hindrey romaanidele, ja koostanud Mait Metsanurga, Richard Rohu ja Reed Morni novellikogud. Tõsist tööd nõudis pagulaskirjanduse ajaloo peatükkide kirjutamine raamatusse „Eesti kirjandus paguluses XX sajandil“ (2008). Maire Liivamets on „Eesti kirjanike leksikoni“ üks autoreid. Rahvusraamatukogus bibliograafia töötades koostas ta Johannes Vares-Barbaruse ja Ralf Parve personaalbibliograafia ja bibliograafiad „Taani kirjandus eesti keeles. Eesti kirjandus taani keeles“ ning „Rootsi kirjandus eesti keeles. Eesti kirjandus rootsi keeles“.

Maire Liivamets on avaldanud üle 280 artikli, arvustuse, ülevaate ja intervjuu olulistes eesti kultuurväljaannetes, nagu „Keel ja Kirjandus“, „Looming“, „Sirp“, „Vikerkaar“, mõistagi ajakirjas „Raamatukogu“ ja „Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamatus“, suurtes päeva- ja nädalalehtedes, aga ka maakonnalehtedes. Ta on toonud meieni ajakirjas „Raamatukogu“ intervjuud tuntud eesti kultuuritegelaste Toomas Pauli, Enn Soosaare, Tiiu Erelti, Paul-Eerik Rummo, Märt Väljataga, Jaan Kaplinski, Hando Runneli, Jaak Jõerüüdi, Paul Alliku ja paljude teistega. Viivi Luigega ilmusid soome- ja ingliskeelsed intervjuud väljaannetes „Vana Toomas. Eestistä eestiläisittän“ ja „Estonian Panorama“, Jaan Krossi elu ja loomingu ingliskeelne ülevaade ilmus väljaandes „Dictionary of literary biography. Twentieth-century Eastern European writers“. Eesti kirjanduse aastaülevaated on ilmunud „Loomingus“ ja „Sirbis“.

1990. aastal anti Maire Liivametsale Eesti Kultuurifondi preemia, 1993 „Keele ja Kirjanduse“ auhind, mõlemad pagulaskirjanduse uurimise eest. 2007. a. võitis ta esseevõistluse „Millises Eestis ma tahan elada?“, mille korraldas Tartu Ülikooli eetikakeskus koostöös Vabariigi Presidendi mõttekoja, ajakirja „Akadeemia“ ning Haridus- ja Teadusministeeriumiga. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastapreemia 2006 tuli Liivametsa Lugemiste eest.

Maire Liivamets on ikka rõhutanud, et tema kirjanduse tundmise teed juhatas pikki aastaid kirjandusteadlane Maie Kalda, suurepärane vaimne õpetaja, kelle nõudlikkus ja karm hinnang sundisid iga sõna kasutamist mitu korda kaaluma.

Maire sidus oma kirjandusliku töö tihedalt raamatukogundusega ja on Eesti raamatukoguhoidjate hulgas laialt tuntud. Eesti Rahvusraamatukogus töötas ta 1970. aastast kuni pensionile siirdumiseni 2019. aastal ja pidas siin mitmeid ameteid. Kuid alati on need olnud seotud eesti kirjanduse tutvustamise ja vahendamisega. Ta on oma teadmisi raamatukoguhoidjatega üle Eesti jaganud ka kirjanduse loenguid pidades. Tema eestvõtmisel alustati 17 aastat tagasi Rahvusraamatukogus emakeelepäeva tähistamise traditsiooniga, mis on igal aastal kogu Eestist kokku toonud suure hulga keelehuvilisi. Maire valitud teemad olid alati aktuaalsed ning esinejad pädevad, huvitavad ja meeleolukad.

Koos Kirjanike Liidu ja Raamatukoguhoidjate Ühinguga algatas ta kirjandustuuri „Sõnaränd“, mis on aastaid viinud kirjanikud Eesti raamatukogudesse lugejatega kohtuma. 2000. aastatel võtsid noored kirjanikud üldsuse ees sõna ja heitsid raamatukogudele ette, et need on meelelahutuskirjanduse poole kaldu ja vähese missioonitundega. Maire Liivamets vastas sellele sõnakal kirjaga „Sirbis“: „Me oleme valmis tunnistama, et pole kõikjal ja alati maksimaalselt eesti kirjandust külaraamatukogudesse varunud ja seda lugejatele suutnud soovitada, aga mida on kirjandusrahvas, „Sirp“ ise, karmid kriitikud omalt poolt teinud vigade parandamiseks? Äkki ulataksite etteheidete asemel hoopis abistava käe, võibolla asute meid harima (ilma suurt honorari nõudmata), äkki lubaksite raamatukoguhoidjatel koguni oma arvamus mõne väljaande veerul avaldada? Samuti on ajakiri „Raamatukogu“ alati teie kõigi teenistuses: öelge, suunake, seletage, mõtisklege, andke nõu,

küllap siis ka asjad kohanduvad soovitud suunas" („Sirp", 27.02.2004). Ajakiri „Raamatukogu" kutsuski seepeale toimetusse Jürgen Rooste ja Valle-Sten Maiste Maire Liivametsaga kohtuma. Arutelu tulemusena pandi koos Kirjanike Liiduga idanema mõte, et üksteise paremaks mõistmiseks peaksid kirjanikud ja raamatukoguhoidjad korrapäraselt kohtuma. Nii saigi „Sõnaränd" alguse, selleks et viia eesti kirjandus lugejatele lähemale.

Sama eesmärki on täitnud ka Liivametsa Lugemised – sisukas kokkuvõte viieteistkümnest aastast eesti kirjandusloos, mis on ärgitanud raamatuhuvilisi eesti kirjandust lugema. Selles on läbilõige kogu ilmunud eesti kirjandusest – arvustatud pole mitte üksnes kirjanduse tippe – ja nii kujuneb ülevaatlik pilt ilmunust. Maire Liivametsa eristab paljudest teistest kriitikutest tema isikupärane stiil, kõitev sõnakasutus ning vaimukas, julge ja otsekohene ütlemissviis. Lugejad usaldavad tema soovitusi. Omaette väärtuse annavad lugemistele iga numbri alguses olevad lähetuslaused, millest selgub, et Maire Liivametsa ei jäta valupunktid ühiskonnas ja kirjanduses ükskõikseks. Ta tunneb põhjalikult ilmutavat eesti kirjandust, on eesti kirjanduse küsimustes arvamusi liider ja autoriteet. Ise on ta öelnud, et raamatut lõpuni lugemata tema arvustust ei kirjuta! Ja luulekogu loeb vähemalt kaks korda, enne kui selle kohta midagi ütleb.

Krõõt Liivak

Liivametsa Lugemised - 1 / 2005

PÖÖRDUMINE EESTI KIRJANDUSE ASJUS

Teadagi ilmub raamatututvustusi pea igas korralikus kultuuriväljaandes, üks pikem, teine lühem, mõni sisukam, teine väheütlev. Seega oleks õigustatud küsimus, milleks meie infolehes veel lisa? Aga enne seda võiks endalt pärida sedagi, kas ma ikka silman neid kõiki, ja eriti nõudlik võiks olla enda vastu eesti kirjanduse lugemisel. Rahvusraamatukogus töötamine eeldab ju rahvuskirjanduse sügavat tundmist. Enama nägemist kui läikiv pealispind ja klantskaaned. Nii mõnelgi eesti kirjandust varem põhjalikumalt lugenud inimesel on jalad alt lõõnud kõige lihtsam asi – (teistsugune) ajavaim. Nõnda kui pole alati jaksatud kaasa minna ühiskondliku aja kulgemisega, nii ei taheta või ei suudeta mõnikord mõista, et igal perioodil on omad kirjandusreeglid, soliidsemalt öeldes – kirjandussuundumused. Ja need ei pruugi ilmtingimata olla säravalt hõbedased või kuldsed. Kuid nad kuuluvad oma aega. Pole mõtet võrrelda jõulist 60-ndate kirjanike plejaadi sõnajõudu nendega, kes astusid kirjandusellu kaheksa-üheksa aastat tagasi, kes teevad seda täna. Samas, kui kõik te arvatavasti tunnete näiteks „Noor-Eestit“ kui üht vaimseuse kandjat sajand tagasi, kelle hiljutise tähtpäeva puhul nende ajavaimust põhjalikumalt kõneldi, siis ei tohiks ju meie kaela murda ka arusaamad sotsiaalsusest ja euroopalikest pingutustest kirjanduses. Sotsiaalsust kõige laiemas tähenduses on eesti kirjanduses ehk rohkem, kui vahel suudame korraga vastu võtta, mõnel juhul tahaks seda nimetada lihtsalt realismiks, naturalismiks, roppuseks. Postmodernism on see kõik vist nagunii. Aga me võiksim püüda kaasa mõelda, isegi siis, kui see riivab meie esteetilisi tundeid või ei sobi meie ea, kunstikriteeriumide ja muu sellisega. Ajavaimuga ei ole keegi suutnud võidelda, saati siis meie, raamatukoguhoidjad. Sellega tuleb lihtsalt kohaneda, nagu on alati kohanetud – kordan üldtuntud tõde. Kunagi tõi kirjandusellu rajuhoo ka Mati Undi „Võlg“ ja paguluses Enn Nõu „Koeratapja“.

Kuna ma nüüdsest pühendan oma tööajast suurema osa eesti kirjanduse vahendamisele ja tutvustamisele raamatukogudes, siis kavatsen täita ka oma kauaaegse soovi jagada oma lähemate kolleegidega tähelepanekuid uuemast eesti belletristikast, ja ma ei püüa varjata oma subjektiivsust. Sõnaga, püüan erineda rutiinannotatsioonidest, ent ka täis arvustusi ei saa ma endale lubada. Kõigil on ju nii vähe aega! Aga kõigepealt küsin teilt selleks nõusolekut ja kindlasti ootan arvamusi. Kas teid ülepea huvitab minu soov eesti kirjandust kord kuus tutvustada? Kas ma ikka võin oma subjektiivsust ilmutada ja kas taolisel rubriigil võiks olla elujõudu kauemaks kui neli kuud? Kas ka klassika kordustrukid vajaksid uut tähelepanu? Meeles mõlgub veel üks plaanikene: äkki võiksin vahel tutvustuse ees kommenteerida eesti kirjanduse kaudu meie kultuurimõtet, sekka põimides tähelepanekuid erialamaastikult?

Esialgu aga mõni sõna raamatute kohta, mis leitud viimastel nädalatel Rahvusraamatukogus uudiskirjanduse näituselt ja humanitaarsaali riulilt.

LOETUD RAAMATUD

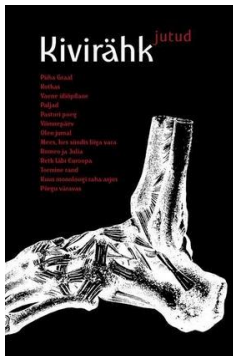

Esimene katse

Sass Henno. Mina olin siin.

Katsu ainult midagi kriitilist öelda raamatu kohta, mis on 2004. aasta romaani võitluse võitja ja mille tiitellehele järgneb neli positiivset sõnavõttu neljalt nimekalt, ent täiesti eri palgega arvajalt (Eeva Park, Kaur Kender, Berk Vaher, Priit Hõbemägi). Raamatut on veel paremini reklaamitud kui 1993. a. ilmunud Emil Tode „Piiririiki“, mis on päris vaimustav teos, aga mida lugejad pole siiani suutnud päris omaks võtta. Miks, sellest on palju räägitud ja kirjutatud. Tõepoolest, näiteks Kivirähk võib meile kõike näkku paisata, me vaid muigame häbelikult kaasa, aga Tode kirjeldatud idaeuroopalik mõtteviis kui etteheide aastakümnete vaimsele pärandile pahandas nõudlikku eesti lugejat. Lugemise mõttes läheb Sass Hennol ilmselt edukamalt. Mis romaani sisusse puutub, siis ega siin ropendamist rohkem ja vängemalt esine kui näiteks Kenderil. Ka pole teema midagi erakordset. Väga noor mees, nimeks

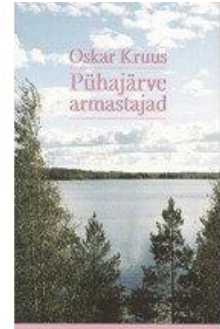
Rass, kellelt oli võetud kõik, mida ta armastas, satub kuritegelikule teele, seejärel arvatagi vanglasse ja seal kirjutab ta oma loo. Karm on see 21. sajandi alguse noorte värk. Lugu peaks puudutama ja küllap ta noortele ütlebki rohkem kui keskealistele. (Neetud narkootikumid seisavad veel vähemalt aastakümneid müürina nende ees!) Muidugi sunnib see kõik mõtlema ja käsi laiutama, aga Hiramil „Mõru maik“, millest ka palju kõneldi, mõjus minu meelest jõulisemalt.

Andrus Kivirähk. Jutud.

Kivirähk ei vaja enam ammu kellegi kiitmist ega laitmist, sedavõrd suveräänselt on ta oma loominguga meie teadvusse imbunud. Isegi nende teadvusse, kes pole tema raamatuid ridagi lugenud. Väärt, igati väärt lugemisvara. Vaimukas ja kurb, üldistav ja konkreetne ühtaegu, kahtlemata allegooriline. Niisiis kolmteist teksti. Esimest neist, „Püha Graali“, lugesin lustiga, ta sobibki hästi keskmisele haritlasele, keda Püha Tarbimisühiskond katsub igasuguste võtetega nahka pista. Ent viimane, „Põrgu väravas“, mind ei köitnud, sest Kalevipoja ja Sarviku teema on minu jaoks ammendunud. Isegi kui mõnda nendest olete „Loomingust“ varem lugenud, tasub näiteks „Retk läbi Euroopa“ üle vaadata, seal on ju meist juttu. Aga „Romeo ja Julia“, ka „Kotkas“ õrnahingelistele ei sobi, sealt vaatab vastu jälk ja aus ajavaim. Kõiki jutte ma kirjeldama ei hakka, igaühe isiklik arvamus on parim arvamus!

Oskar Kruus oma **kultuuriloolise novellitsükliga „Pühajärve armastajad“** (7 teksti, ajavahemik 1905–1941) ei sära, aga harimise mõttes võiks lugeda, sest Eduard Vilde, Richard Rohu, Jaan Käneri, Karl August Hindrey jt. nime tuleks tunda igas kontekstis – ka suvitamishoos. Teadagi on Tuglase suvitusromaanist „Felix Ormusson“ stiilsemat keeruline kirjutada. Lisan siiski, et lookene „Karl Ristikivi saladus“ mõjub lausa rämedalt, teisiti lihtsalt ei oska väljendada suhtumist teksti, kus kirjeldatakse Ristikivi võimalikku kohtumist noore naisega. Intiimteemade käsitlemine kohe ei sobi Kruusile, aga tema pole ainuke eesti kirjanik, kes peaks nende kujutamist vältima. Samas on Kruus suurepärase faktide kogu ja teadja.

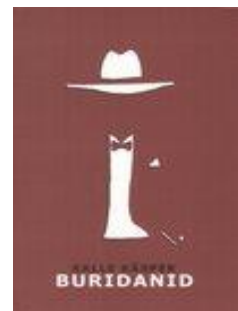

Jaan Kruusvall. Õhtuvalgus.

Kruusvall on kahtlemata omaette nähtus meie kirjanduses, igal tema sõnal on kindel tähendus ja kaal. Ma lausa naudin taolist lihtsat, mõttetihedat, väga isiklikku lühiproosat. Mõne sõna kaal kaldub lausa sadadesse kilodesse. Raamat sobib imehästi sügisõhtutel kaminavalgel istudes kaaslaseks – siis, kui soovid üksi mõtiskleda. Mõned read temalt: „Millised on need sõnad, mis ütlemata on jäänud? Ütlemata jäänud sõnad on tegelikult – tegemata jäänud teod. Tegemata jäänud teod – see on osa meie elust, aga vahest ka kogu elu; see on nähtamatu varjatud osa; mida pole olnud, seda pole olnud... kuigi mõnigi kord tahaks, et oleks olnud.“ Ka natuke pikemates tekstides (2–3 lehekülge) on põhitoon eeleililine. Seda süvendab vist argine teadmine, et oled surelik.

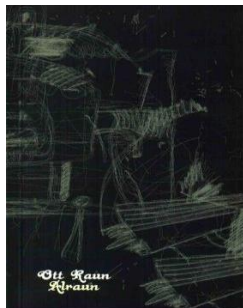
Kalle Käsper. Buridanid.

Ülesehituselt perekonnaromaan ehk perekonnadrama. Õieti küll perekondade (õdede-vendade) lood. Tegelikult on romaani keskne tegelane enesetapu järel psühholoogiliselt haigestunud advokaat Ervin. Mis temaga toimus, jääb juba iga lugeja uurida. Tegevus viib mitmesse kanti, küll Moskvasse, küll Berliini. Kuigi aja karm käsi (nii Vene kui Saksa okupatsioon, väljasaatmised, sandistumised jne.) on puudutanud andekat ja jõukat Buridanide perekonda üsna sügavalt, on teos psühholoogiliselt nõrgavõitu. Autor püüab küll sõjajärgsete aastate olustikku trafaretsete ja isegi kulunud kujundite kaudu edasi anda, aga minu arvates jääb sisendusjõust puudu. Sõnu ja lauseid on palju, aga jõudu vähe. Mind see romaan ei haaranud, lugesin seda n.-õ. kohustusliku kirjandusena. Ent paljudele võib ta vägagi sobida – kas või äratundmislootuses.

Eeva Pargi „Homsed uudised“ on sümpaatne luuleraamat, mida eesti poeesiast sügavamalt huvitatud peaks küll lugema. Kaasamõtlemine kuulub asja juurde. Ka kujundus väärib tähelepanu. Paar rida: „Nüüd alles / kui kaev on tühi / armastan ma / vihma“.

Kuigi **Helve Poska** on Eesti Kirjanike Liidu liige, nimetan teda tutvustamise mõttes siiski väliseesti autoriks, kelle neljas luulekogu kannab pealkirja „**Kõik on vaid laenuks**”. Ehk sobib vanemaalistele lugejatele läinud aja meenutamiseks. Kogus on ka mõne luuletuse kõrval noodid, lisaks alaosa kolme sonetipärjaga. Olgu lisatud üks salm luuletusest „Vana õunapuu”: „Su aeg on otsas, aastaid on vist sadu. / Ei kevadeti õitekrooni kannal, / ei sügiseti maitsvaid õunu anna / sind saagis aednik, kuulutades kadu.”

Ott Raun kogu „Alraun” sisaldab luulet aastatest 2004–2005. Intellektuaalselt huvitav ja hästi loetav vabavärsiline luule vaatab maailma natuke küll kurvalt, aga siiski huumorimeelt kaotamata. Ja see on väga tähtis lugemisargument. Viimased read kogust on järgmised: „maailma tõsiselt võttes / ärge arvake / et maailm teid tõsiselt võtab / vaevalt.” Kiirel lugemisel võib leida sarnasust näiteks Ene Mihkelsoni luuleloominguga, sest ka Raun toob sisse viited kirjandusele ja kultuurile laiemalt, aga tegelikult mõtleb ta vist rohkem Juhan Viidingu peale. Ise lugesin niisugust luulet rahuloluga.

Tagasihoidlik hallikaaneline **luuleraamat „Väike kuri kevad”** on ka sisult tagasihoidlik. Kolmest laulva revolutsiooni päevil sündinud noorautorist tundub esimene, **Andra Teede**, tahtvat suunduda meie sotsiaalselt sõnakate autorite ritta (vrd. Jürgen Rooste, fs), aga **Janno Pikkat ja Mart Valner** kirjutavad alles koolipõlve luulet. Väike näide A. Teedelt: „virukeskuse õhtud / kotsakingade kultuur / kõik vaatamisväärtused on nähtud / kuldketidest punutud puur / kevad on väike ja kuri / ka parimad meist surma saavad / ja ununend unistusi / nad vaikides ootama jäävad / ajavabrik läks rikki / tühja on jooksnud mu vaev / mõttetuid vestlusi pikki / sünnitab lollidekaev / kaubamajas on ale / blondiinid siblivad ringi / iga tõestatud tõde on vale / umbses õhus näen lämbuvaid hingi”.

Liivametsa Lugemised - 2 / 2005

LÄHETUSLAUSED

Eesti kirjandust, kirjandust ülepea, voolab kui küllusesarvest. Seda leidub me kohal ja kõrval ning küllap midagi heidetakse ka jalge ette ja alla. Kui sajand tagasi jõudis haritlane ehk kogu eestikeelse belletristika läbi lugeda, siis vaevalt leidub praegu me maal inimest, kes on seda suutnud. Ent läbiloetud köidete arv polegi esmatähtis, olulisem on, milliseid (esteetilisi) elamusi, mis aga veel tähtsam, millise sõnumi me kirjandusest hangime. Nõnda kui on muutunud ilukirjanduse keel (n.-õ. luulekeel on asendunud kõnekeelega), on kardinaalselt muutunud ka kirjanduse esteetika. Eelnevale vihjates lisan esialgu ehk koomilisena tunduva, ent samas ka mõtlema sundiva näite. Kirjandustuurile „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes” esinemispaiku otsides oli kõne all ka üks pastoraadiruum, aga sealne pastor esitas nõudmise, et kirjanikud oleksid kained ega kasutaks roppe sõnu! Me igaks juhuks loobusime võimalusest, sest kaasaegse eesti kirjanduse noorem kaanon (*Doom(ed)*-generatsioon) justkui eeldaks ropendamist ja raamatukoguhoidjad ei saa nõuda, et üks või teine kirjanik näiteks kuradi nime ei nimetaks. Meid juhivad, nagu teame, suunad ehk trendid, Tuglase sõnavara kasutades – aja vaim. Mis muidugi võib põhjustada tõrkeid, aga millest ajal enesel pole sooja ega külma. Kunagi laiusid ju ka ajad, mil ei mõistetud Eduard Vildet („Mäeküla piimamees”), ja mõned meie hulgast võivad kinnitada raamatukoguhoidjate kurtmist, et ei saanud nad aru Paul-Eerik Rummo luulest! Karl Rumor tundus aegu tagasi vägagi erootiline! Jumal hoidku, millest küll kirjutas Marie Under eelmise sajandi algul! Kes söandaks praegu väita, et vabavärs on kohutav... Meile on aga kingitud võimalus imestada tänaste ehmatavalt noorte kirjanike teoste üle. (Liialdades võib lisada, et iga kuu tuleb vähemalt kümme kirjanikku juurde, viitan siinjuures ajakirjale „Värske Rõhk”.) Aga kirjandusajalugu mäletab ka väga noorelt alustanud Bornhöhet! Täna mõistame „kohut” roppuse, homoteemia ja narkomaania käsitluste üle. Tegelikult ei mõista me enam midagi, kõik on juba teada, kõigest on juba loetud. Täna märgistatakse samuti mõned teosed sõnaga *klassika*, teised jälle heidetakse unustusse, nagu on alati ette tulnud. Küsigem, kes teist loeb või tuletab meelde 70-ndate olmekirjandust, millest toona ometi räägiti ja räägiti. Kas te veel mäletate, miks? Seal jutustati tabudest ja püüti omal moel nende vastu sõna võtta. Kuigi ma isiklikult arvan, et tabud, mis on inimsugu alati saatnud, peaksid jääma, ei saa nõuda, et need üldse ei kohaneks ajaga. Loomulikult

oli see toona üks protestivorme, nagu praegu teatav osa trendikirjandusest vilgutab ohutuld. Mida arvata paari aasta tagustest raamatutest, kus ilus beib üldistavalt öeldes „imetleb oma varbaküüsi“. Näit. Keith Aimore „Ilus Babyss ehk seitse ja pool“ või 30-ndates aastates inimeste elustiili (võlad, söök, vein, naised, mõned raamatudki sekka) kirjeldav Sverre Lasni „Armastus kui alkohol“. Sama saatanlik tundub kellelegi soovitada Aapo Ilvese ropendusest jaburaid lühilugusid kogust „Tapu asemel sõime“ – kuid küllap neid loetakse. Ka mina olen need läbi lugenud, ühelt poolt kohustusest, teisalt sunnib uudishimu ja soov kohaneda praeguse aja kirjandusega. Seepärast ei maksa peljata, ükskõik kui kummastav või jõhker lugu me kirjutuslauale ka ei maanduks, erinevalt inimesest, ta meile kallale ei tule. Ta räägib meiega kirjutaja võimete ja ande kohaselt. Kui meil õnnestub lugemisvaeva kõrval märgata ka sõnumit, siis on kirjandus ju oma põhilise ülesande täitnud. Näiteks Diana Leesalu ja Sass Henno romaanid. Teadmiseks veel niipalju, et kokkuleppel ERÜ rahvaraamatukoguhoidjate komplekteerimise töörühmaga lähetan oma kirjandusveerud nüüdsest ka maakondadesse, kes saavad need omakorda maakogudesse edasi.

LOETUD RAAMATUD

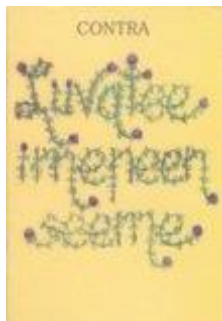

Piret Bristol. Sõud.

Autor selgitab tagakaanel: „Püüan kirjeldada eelkõige seda, milline on maailm, üritades täpset pilti oma kohalolekuga võimalikult vähe moonutada.“ Raamat on paks, 413 lk. Põhjalik läbilugemine nõuab vähemalt nädal aega tõsist tööd, aga see tasub siiski ära. Bristol maailm näib veidi nihkes olevat, aga selgeks saab üks – peategelase ja maailma vahel laiub lõhe. See on päris süнге tekst ja kuigi „Sõus“ on tunnetatav feministlik toon, on ta samas väljapääsu otsimises kuidagi elujõuetu ja lootusetu. Põhiline Bristol nörkus on vahest sõnade ja lausetega liialdamine, sest tegevust õieti polegi. Tegelasena prevaleerib mina, kes ajab ja ajab väsitavalt pikka juttu. Ta vaagib ja mõtleb, mõtleb ja vaagib. Üks lõik suunanäitajaks: „On salajasi raamatuid, mis on mõeldud inimeste mõjutamiseks ning mingite nähtuste esilekutsumiseks.“

Nende lugemine on võrreldav arvutisse sisselogimise ja mingi programmi käivitamisega. Toimub inimese heas või halvas mõttes programmeerimine. Sellisest tekstist väljalogimine võib osutada raskeks. Kõne alla võib tulla ühenduse katkestamine.“

Lisan, et P. Bristol töötas kunagi Toompea majas raamatupropaganda osakonnas.

Contra. Liivatee imepeen seeme.

Praegu jätab Contra mind üsna ükskõikseks. Nagu enamasti, on tal selleski tillukeses raamatus mõned väga huvitavad salmid ja päris palju neid, mida tegelikult kiidetakse ehk seetõttu, et need kirjutas Contra. Silma hakkasid „Laul hukka saanu tsirgust“ ja „Lombike“. (Viimane ilmus ka „Loomingus“ nr. 9.) Kuna eelnimetatud on näideteks liiga pikad, siis siinkohal kogu viimased read: „vaid positiivseid laule loon / saab miinustestki plusse / las masendavalt nukker toon / jääb ajakirjandusse / mis häda rist ja viletsus? / kas selline on elu? / ma sada rõõmsat vilet suus / läen kuurist otsin velo / öös rattaplekid kilkavad / neid saadab kummisahin / öökiired valgust vilksatavad / neis elu ilu vahin.“

Miina Hindilt ilmus jälle raamat, proosa, pealkirjaga „**Klytaimnestra**“. Minule ei ütelnud see teoseke küll suuremat, küll aga tuletas meelde, et heidaksin pilgu „Antiigileksikoni“. Ent üldiselt on mõttekam lugeda Edith Hamiltoni „Antiikmütoloogiat“ (lk. 239–246). See selgitab Leda truudusetu tütre Klytaimnestra saatust, kes omakorda oli Elektra ema, arusaadavamalt kui Hint. Muuseas, autor on raamatu tagakaanele lisanud taas oma pangaarve, et toetataks eesti kirjandust. Sic!

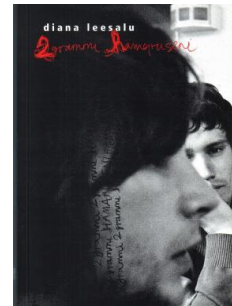

Jan Kaus. Aeg on vaha.

Sotsiaalselt tähelepaneliku ja ajatundliku kirjaniku luulekogu on igati meelepärane lugemine. Kausi raamat (luule seas leidub ka proosapoeeme) tundub kohati pisut närviline, ent kindlasti vaatab sealt vastu valus iroonia. Ridade kohal lehitavad meile argipäevased tõesed, mida ise kipud vahel unustama. Tema kogust tahaks tsiteerida palju ridu, aga lugege ja kogege parem ise. Mõned siiski: „ajastu jahib ja murrab / leiab õnnetuid / kes keelduvad / kümblemast / naudingute basseinis / abi pole ka / sümmeetriliste ilmetega. / autoriteetidest.“ Või siis: „aeg surub lõuad kokku / ei mälu, neelab / mida suudan mina – / künna vesist vagu / ajaloo põllulapil? / suhkru hind tõuseb / mage vesi muutub soolaseks / kogu meie estraadiparemik / on kolind /

kaubanduskeskusesse / kuid võib ju olla / ühes kruisilaevas / üks kajut / kus pime raamatukoguhoidja / paiskab / hetkeks / segi / kõik maailma seierid.”

Diana Leesalu „2 grammi hämaruseni“ on ohulugu. Sobib lugemiseks eeskätt teismelistele, aga mõistagi nende vanematele. Meenutab Sass Henno romaani „Siin ma olin“, ainult et Leesalu raamatus satub narkootikumide tõttu vanglasse tüdruk (Hennol noormees), kes jutustab kirjanikule oma loo. Sõnavara on tänapäevalik – robustne, kuid omane noortele. Hakka või uskuma, et narkomaaniks võib saada ka fataalsete juuste kokkusattumise tõttu. Üks põhjus on nähtavasti siiski armastuse nappus, seda kinnitavad mõlemad teosed. Kui keegi küsiks, kumba romaani eelistada, siis jätaaksin Henno oma teiseks.

Eesti novellivara
ja vähe armastust – lihtne ja maine. Sama tunnetusega, küll erineva stiiliga, kirjutavad täna Tarmo Teder ja Mart Kivastik. Lisaks leheküljed meie ajaloost, mil tuli valida, kas olla valge või punane. Võib-olla leiate vastuse küsimusele, mis kasu valikust saadi.

Ka klassika võib vahel uus näida, näiteks **Mait Metsanurga** novellivalimik „**Kreeps**“. Need eelmise sajandi esimesel poolel kirjutatud tekstid on vihaselt sotsiaalsed ja kirjeldavad põhiliselt vaesemat elu. Argist viletsust, millest ei tule kunagi nappust kätte. Samas, kes siis rikkast hästi kirjutaks! Viletsus ja hädad on palju jõulisem inspiratsiooniallikas. Tegelikult on Metsanurga lühiproosas paras annus groteski ja kriitikat inimeste suhtes, kellele ta kaastunnet jagab. Aga lugeda tasuks, saate veel kord kinnitust, et väikeste inimeste traagikat kogeti sajand tagasi täpselt samamoodi kui praegu: nii tuttavlik igapäevane sotsiaalne ebavõrdsus, pankrotid, töötus, varastamine, trots ja pidev opositsioon millegi või kellegi vastu, ajakirjanike maniakaalne kirg leida õnnetusi ja ohvreid. Palju vihkamist ja vähe armastust – lihtne ja maine. Sama tunnetusega, küll erineva stiiliga, kirjutavad täna Tarmo Teder ja Mart Kivastik. Lisaks leheküljed meie ajaloost, mil tuli valida, kas olla valge või punane. Võib-olla leiate vastuse küsimusele, mis kasu valikust saadi.

Kai-Mai Olbri. Õhtune post.

Elegantne väljaanne, sisult mitmekülgne ja ootamatu, nagu kuuldavasti ka luuletaja isiksus. Avaluuletuseks „Punkari laul“, lõpus aga hispaaniakeelsed luuletused koos eestikeelsete tõlgetega. (Ma muidugi ei tea, kuidas see tõlkimine tegelikult käis.) Vahepeal paras annus teravmeelsust, terast silmavaadet, nagu kunstnikule iseloomulik, arukat elunägemist, pühendusi, tundmusigi. Näiteks valisin aga Olbrile ebatüüpilised ja harva esinevad read. „Ütle, lind, sul on taevased teed, / miks sa pesa siis maa peale teed? / Sa võid uskuda mind, ühte maapealset naist, / et ei vajaks ma midagi kindlat ja maist, / kui minu teed kulgeks pilvede sees / ja minu kodu seal peegelduks vees. / Kui ma kord muutun üleni maaks, / tahaks, et sina nad endale saaks – / kõik minu laulud – mu lapsed on need, / nad igale linnule annavad teed.“

Linnar Priimägi. Kelle tee on varjul.

Elegantne luule elegantsete kaante vahel. Luule, mida on ilmselgelt inspireerinud ilu, ranged esteetilised nõudmised ja aastate jooksul kogetud armastuse puudutused. Kui mõnele lugejale meenuvad Priimäe ütlused meedias, siis on parem need unustada ja keskenduda luulekaanonitele. Raamat väärib lugemist, siit leiab igaüks mõne lehekülje, mis teda võiks hetkeks peatuma sundida! Aga..., kui inimene pole seni luulet lugenud, siis ta muidugi ei suuda nii vägeva ilu kummardamisega kaasa minna. Näide: „Ei ilu rada lõpe rahvamurdu! – / On kitsas ning on valiv tema kulg. / Ta üksnes ise tunneb oma lookeid... / mis viivad sinuni. Nii nagu möögatera, / mis ühte südamesse suundudes / ning oma tipuga seal punktis tappes, / võib tee peal sandistada tuhandeid, / neil vigastades ettejäanud liikmeid, / neid haavates ning – nendest hoolimata. / Kuid keset seda tühja verevalu / üksainus Tõeline on ainult surm. / Ta kannab sinu ilmet ja su nime / ning ta on haruharv. – Nii nagu iga ime.“

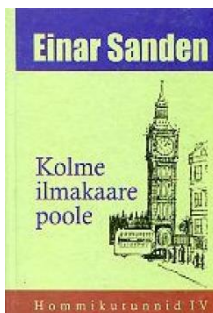
Võib-olla leidub Priimäe luules kõrgpaatost, aga vahelduseks jälkrealismile, nagu iseloomustas postmodernismi kord eakas kirjandusdoktor Endel Nirk, on seda rahustav lugeda.

Olavi Ruitlane. Kroonu.

Üks lõbus lugu ajast, mil eesti poisid veel teenisid Nõukogude ehk Vene kroonut. Väga harva juhtub, et naerad tobeduste üle mõnuga, aga kolm vänget (kui soovite, siis ohmuvõitu) poissi Võrumaalt – Peeter, Heino ja setu Siska, teadagi koos juhmide vene ohvitseridega, on lausa palsam halva tuju ja pahase meele vastu. See sundimatu lõbusus ja eluterve huumor, püsti absurdus ise, seas mõistagi ka mõned igavikulised eluvalupunktid, rabas mind praeguse sotsiaalselt

krampis eesti kirjanduse taustal. Tegemist pole mingi suurromaaniga, aga lugemist ei tule mingil juhul kahetseda, eriti neil, kes ise Vene sõjaväest läbi käinud. Kui sobib lisada, siis minu poolehoid kuulub rahulikule ja kaine mõtlemisega setukesele, aga teisalt, just tänu niisugustele pöörastele nagu Peeter, saamegi pead raputades inimeste üle naerda.

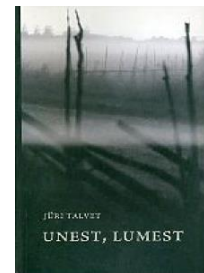

Einar Sanden. Kolme ilmakaare poole.

Tuletan meelde, et see on neljas raamat kuueköitelisena kavandatud autobiograafilisest romaanisarjast. Kes on lugenud eelmisi – „Hommikurunnid“ (2001), „Näod ja maskid“ (2003), „Septembri lapsed“ (2004) –, aimab, millest üks keskmine pagulasautor kirjutab. Raamat oleks kakskümmend aastat tagasi igat lugejat erutanud, nüüd tuleb aga ausalt tunnistada, et ilmunud on palju ilmekamaid ja paremaid käsitlusi põgenikelaagrite elust ning nende inimeste elust ja mõtetest, kes jäid pikkadeks aastakümneteks eksiili. Sandeni teos on küll hinnatav kui biograafiline märk ja kui soovite, siis ka kui ajalooõnum, mida peame meeles pidama, aga stiililt ja teemaarenduselt ei paku ta nõudlikumale lugejale suuremat midagi.

Jüri Talvet. Unest, lumest.

Mõeldud luulegurmaanidele. Talveti luulest kostuvad maailmakirjanduse hääled, mis on pikitud rohkete tsitaatidega. See on ühest küljest jõuliselt irooniline ja intellektuaalne, ka semantiline, aga teiselt poolt küllaltki tundlik ja inimlik luule. Kaanekujundus on mõjus. Näiteks toon mõned read luuleteosest „Tartule, rohkem kui sonett“: „Tsaar Aleksandr Pervõi – Kaiserliche Universitāt, / Lotman ja Semiotic School, maakeelne laulik Peterson, / kuu kleidiservast hoidev, taevastesse tõusev, verinoor, / ja Jean-Paul Sartre, kel restoranis „Volga“ eineks on pasteet,...“.

Võru keele valdajate röömuks ja ülejäänud eestlaste „kiusuks“ ilmub „**Viie pääle**“.

Lööv luulekogu mitmes mõttes, kus on avaldanud oma salme **Aapo Ilves, Jan Rahman, Contra, Olavi Ruitlane, Pulga Jaan**. „Kiusuks“ sellepärast, et näiteks mina näen põrgu vaeva, et kõigest jagu saada. Ükskord lõin Kauksi Ülle proosaraamatu „Paat“, või oli see „Huv“, plaksuga kinni ja lubasin, et enne võru keele kümblust ma enam sääneid lugema ei hakka, aga võta näpust. Mida arvata? Kui ma nüüd ikka õigesti aru sain, siis päris vahva kogu. Selge on see, et ega eesti keeles kõike kohe ei saa väljendada, lisaks inglise keelele on kindlasti tarvis ka võru keelt. Võtame ropendamise – hoopis teine värk, võru keeles kohe vuliseb, on siidine ja sulav, aga eesti keeles häbeneks silmad peast. Muidugi toon ma tagasihoidlikumaid ja arusaadavamaid näiteid, pikad salmid on küll sisult ja sõnavaralt rikkamad, aga võtavad palju ruumi. Aapo Ilves: „Eesti kiil` / Om umbõlõ / Kompaktnõ“ ; Contra: „DELFI PORTAAL“ „egä õhta surfa delfiin / mõnus likõ tuu portaal / vabalt liiku saa säääl delfiin / mahus ujoma ka vaal / üüse sys ku vaal om tudun / ja delfiingi unnõ suik / sooladelfi piimjän udun / tassa liugu lask üts luik“ ; Olavi Ruitlane: „ARVUDI“ „ostsõ liinast arvudi ma – / vastnõ hewlett-packard / küsüti mis tiit sa taaga / esiq sääne kakard / a ei tiiki midagist ma / las ta nukar sais / mullõ lihtsält miildüs timä / kõvaketta hais“. Aitab küll, huviline võib kuulata raamatu vahelt leiduvalt CD-lt lisa.

Värske Rõhk: kirjandusajakiri.

Esimeses numbris kirjutavad peatoimetaja Priit Kruusi sõnul noored, kellele Maimu Berg on vanaemaks. Autorite vanus jääb tõepoolest 16–24 vahele, aga seda lubatakse armulikult ka vanematel kriitikutel, õpetajatel ja kirjanikel uudishimutseda. (EE, nr. 36). Kujunduselt kirju ja vaimukas, aga sisuliselt midagi ehmatavat ei leidu. Ausalt öeldes mina oodanuks rohkem hullust... Väengeid väljendeid peaaegu polegi. Noorte tähelepanekud teiste, eakamate loojate loomingust, samuti on omalooming igati eluline ja täiesti loetav. Ühe kirjutaja tekst pisut huvitavam, teine jälle mõnest eeskujust nakatunud. Kui millegagi võrrelda, siis nüüd keskmisele põlvkonnale ja mõnikord eriti erudeeritud lugejale suunatud „Vikerkaar“ oli ilmumisajal minu mäletamist pidi kaasakiskuvam ja kunstiliselt küpsem. Kes teab, ehk kujuneb „Värskest Rõhust“ tõepoolest tulevaste klassikute taimelava? Raamatukoguhoidja, hoia silm peal!

Liivametsa Lugemised - 3 / 2005

LÄHETUSLAUSED

Pärast teist kirjandustuuri „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes“ (24.–28.10) võib juba väita, et kirjanike ja raamatukogude vahepeal peaaegu suikunud suhted on elavnunud. Jonn meeltest lahtunud. Tuuritati üle terve Eesti. Seitse meeskonda, s.t. kakskümmend viis kirjanikku külastasid 28 raamatukogu. Vaid Harjumaa jäi seekord välja. Siinkohal pole mõtet kohti ja kirjanikke üles loetleda, kes täpsemalt soovib teada, vaadaku „Sirpi“ (21. okt. 2005). Pea kõik kohalikud, ent ka ülemaalsed lehed leidsid täheruumi sündmuse kajastamiseks. Sügishämaruses sähvatasid fotoaparaadid, mugavad mikrobussid kihutasid, kus lumistel, kus kuldsetest lehtedest palistatud aleviteedel. Hotellides süüdati kaminad ning kirjanikud arutasid elu ja ilma ja enda kirjutatu üle. Selle kõige nimel on tõhusalt tegutsenud mõlemad – ehkki kirjarahvas paistab rohkem silma, nende ütlemised kõlavad kaugemale. Nii või teisiti, üksteise ja lugejate tundmise teel on jälle tõhus samm astunud. Raamatukoguhoidjad ja lugejad suhtuvad ehk leebemalt noorema kirjarahva sõnumisse, kohati harjumatul teistsugusesse ja vängesse, aga ikkagi kui oma, s.t. eesti kirjanduse sõnumisse. Kirjanikud on aga sunnitud mõnikord kuulama meie arvamusi. Ükskõik, kuidas me ka vahel ühte või teise raamatusse ja kirjutajasse suhtume, on see meie keel, mis trükitud sõnades ja ridades edasi elab, meie väljendused, mis tõstavad me meeled teinekord keemistemperatuurini, meie kirjutajate mõtte ja jõud. Mõelgem, mis meile üldse jääb, kui loobuksime eesti keeles kirjutamisest ja lugemisest? Mina igatahes loen eesti kirjandust selleks, et tunda oma maad ja rahvast.

Üldiselt peavad raamatukoguhoidjad tuuri kordaläinuks, ka kirjanikud olid rahvaga rahul, kuigi mõni kirjanik võis ju mõnele teravamale lugejaküsimusele või ütlusele südames valuliselt reageerida. Mõni säras ehk suurema tähena kui teine, aga sõna said kõik, kes reisi ette võtsid. Teadagi oodatakse alati rohkem kuulajaid, teadagi täidab saale eakam rahvas. Tulevik kuulub noortele, ütleb ammutuntu loosung! Ka kirjanikkonnale on selgeks saanud, et just noortele peab rohkem tähelepanu pöörama. Küllap tuleb lugejaid, nõnda kui noori võsusid, rahulikult kasvatada. Kui jälgida paaril viimasel aastal ilmunut, siis just noortele on palju mõtlema sundivaid raamatuid kirjutatud. Just nendele peaks korda minema ka nüüdisluule, mille sotsiaalne närv ei tohiks jätta neid puudutamata, sest meie kirjanikud reageerivad ju küllalt kärmelt ühiskonna- ja kultuurielus toimuvale.

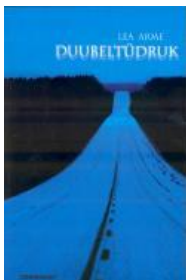
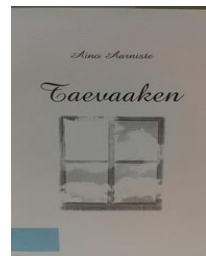
Kirjanike Liidu esimees Jan Kaus selgitas, et meie kirjandusvälja mõjutavad tema arvates neli faktorit – kultuurkapital, kirjastused, meedia ja raamatukogud. Kaks esimest mõjutavad kirjanikke, kolmas ja neljas lugejaid. Raamatukoguhoidjad saavad mõjutada kirjandusvälja eeskätt isikliku lugemise kaudu. Kui nad leiavad raamatust midagi, mis nende hinges midagi liigutab ja seda ka oma lugejatele selgitavad, siis on kirjandus oma ülesande täitnud.

Selleks need kirjandustuurid ja kohtumised, Rahvusraamatukogu ja ERÜ aastatepikkune vaikne, ent järjekindel toimetamine eesti kirjanduse rajal. Kõige lihtsam on öelda, ma ei mõista, see ei kõlba. Asjade mõistmise keerulisel teel tuleb ränka vaeva näha - ja see ei puuduta ainult eesti kirjandust või eesti raamatukogundust.

LOETUD RAAMATUD

Aino Aarniste. Taevaaken.

Näide: „kõik teed mida käin / on kivised kõvaklibused / kõik rajad mida astun / on jäiselt libedad / on astuja rutt mõõtmatu / kõndija samm aralt ekslev / inimlikult otsiv ja lootev / nii läbi elu nii läbi iseenda“. Haapsalus välja antud luulekogus on kõik luuletused tundetoonilt ja mõttelt sarnased. Ehk liialt emotsionaalsed, aga see on iga lugeja puhul individuaalne, mida ta luulest otsib ja leiab. „Taevaaknale“ võib austajaid leida külaraamatukogude lugejate seast.

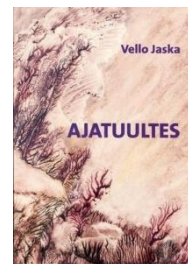

Lea Arme. Duubeltüdruk.

Sekka üks noorteraamat, mis taas kinnitab, et igatsus olla armastatud, ilus, ihaldusväärne ja seksikas võib viia teismelise tüdruku ohtlikule veerele, aga abistajate toel pääseb sealt ehk ka välja. Teos kirjeldab läbisegi noorte ja natuke vanemate, isegi päris eaka naise mõtlemisviisi, kui teemaks inimsuhted. Ei mingit meediakära, aga gümnaasiumiealistele igati sobiv lugemine.

Vello Jaska. Ajatuultes.

Sisaldab kolm maaainelist näidendit, mis kirjutatud eelmise sajandi algusaastate koolmeisterite stiilis. Küsin endalt: kes neid küll lugeda või koguni lavastada tahaks? Võimalik, et mõned elatanud kolhoosnikud. Kui kedagi tõesti huvitab, miks nõnda arvan, siis avagu see raamatuke.

Janek Kraavi. Postmodernismi teooria ja postmodernistlik kultuur.

Ilukirjandusele vahelduseks võiks tutvuda ülevaatega 20. sajandi teise poole kultuuri ja mõtlemise arengust, mis käsitleb küllalt lihtsalt ja arusaadavalt postmodernistlikku maailmavaadet ja sellest sündinud kunsti ja kirjandust. Kes selle raamatu korralikult läbi töötab, mõistab ehk paremini ka nüüdisaja (eesti) kirjanduse väljendusvahendeid, näit. paroodilisus, irooniline mäng massikultuuri vahenditega, kõrge ja madala kultuuri süntees, mitmekesine ulmekirjandus, naiskirjanike soolise identiteedi otsingud ja palju muudki ehmatavat ning huvitavat. Ja kuna kõigil seisab nüüd riulil peaaegu tasuta saadud postmodernismi tähtteos Umberto Eco „Roosi nimi“, siis selle kaudu saate jälgida paljusid

postmodernismi hulka kuuluvaid kirjutamisvõtteid ja arusaamu. Muide, postmodernistlikku kirjanduse mõistet ongi peamiselt kasutatud proosa muutuste tähistamiseks. Kes soovib, võib mingi näitena võtta kätte aga Kivisildniku iroonilise tekstikogu „Kalevipoeg“!

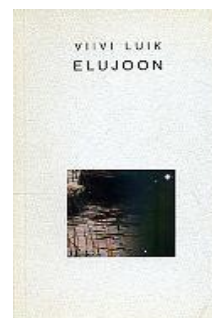
Jaan Kross. Maailma avastamine.

See on kordustrükk, mis ilmus aasta algupoole. Ja kuigi iga haritud inimene teab lause „Kõik inimesed on sündinud Genuas“ sisu ja mõtet, pole paha seda uuesti lugeda.

Viivi Luik. Elujoon. Valitud luuletused 1962-1997.

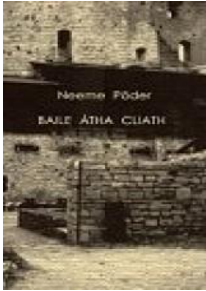
Peaaegu kõik on üldtuntud, mitu premeeritud. Pealkiri sõnastab kõik, mida siin enam lisada. Meenutuseks valisin aastaga 1979 dateeritud read: „MIS LÄBI AJA LÄIGATAB, / on tume talvejääd.

/ Kes sellel korra libiseb, / see pidama ei jää / ja seda tõusta aitab vaid / ta enda jõud ja jonn. / Jää alt ei paista midagi, / kuid midagi säääl on, / sest samu salapragusid / täis on su hõimu verehäääl, / ta silmavalgeil läigatab / seesama helk, mis kuskil / säääl. / Jäälagendike kõminat / on täis ta luulekeel. / Täht süttib taevas üleval, / näe süttib ikka veel.“

Enn Nõu. Mõtusekuke viimne kogupauk.

Paks romaan – pea 500 lehekülge, aga igati asjalik lugemisvara. Lühidalt ja ülekantud tähenduses võib raamatut nimetada Muhumaalt eelmisel sajandil välja rännanud meeste reisikirjaks. Kes läks paremat elu otsima, kes saadeti ilmasõtta (tegelane oli tegelikult üks ja seesama). Mõni elas üle revolutsija ja kulakuks tembeldamise Vene impeeriumis ja sealse väljasaatmise teise riigi ossa. Mõni sai rikkaks, teisel polnud õnneljust kaelas. Ühe osa pealkiri kõlab uhkelt: „Muhu moodi kreeka tragöödia Kauges Idas ehk kuidas Muhu mehed Vaiksest ookeanist lõhet püüdsid ja Ida-Siberis pidid kulda kaevama“, aga sisu räägib inimese rängast käekäigust, paljude eestlaste saatusest. Loed ja mõtled, ja ikka veel imestad, kui palju mahub ühe inimese sünni ja surma vahele, milleks see kõik? Enn Nõu tunneb teemat (jutustab ju esivanemate lugu), eriti sugereerivalt on kirjeldatud Tsaari-Venemaa olustikku, teekonda Vladivostokki. Vahetevahel tuleb küll ette ehk liiast lehekülgi, kus aeg kulub muhu verd vene soldati piinlikult täpsele igapäevasele arvepidamisele – kui palju söödud saiale, saunale, suhkrule, postkaartidele ja juuste niitmisele kopikaid kulutatud, aga niisugune oli ju elu, ja lugejal ei sobi kurta. Romaani lõpetuseks peatükk 1944. aastal poisikesena Rootsi põgenenud mehe lühimuljetest ja tagasipöördumisest kodumaale aastakümneid hiljem. Seda raamatut lugedes läks mul mitu korda mõtte väliseesti kirjaniku Valev Uibopuu romaani „Kaks inimelu ajapöördes“ peale. Ehkki Enn Nõu pole enam pagulaskirjanik, ei ole ta nagu ka päris kodueesti kirjanik, igal juhul tegelevad mõlemad romaanid teemaga aeg ja inimene aja sees. „Mõtusekukes“ leidub mõndagi, mis akuraat lugejat ehk häirib ja kohati isegi tüütab, aga romaan on väärt ilukirjanduslik ajaloolane dokument.

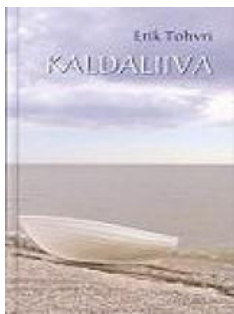

Neeme Pöder. Baile Atha Cliath.

Pealkiri tähendab iiri keeles Dublinit. Luule ise pole nõnda mõistatuslik ja keeruline, natuke müstilne ja tähendusi otsiv aga küll. Kui kord hakkad lugema, siis loed kogu kindlasti ka lõpuni. Raske oli näidet valida – peatusin luuletuse „Võti ja kell” ridade juures: „Võti võta. Ja kell. / Odav ja kallis. / Pikaks teeks need / kindlasti / kuluvad ära. / Kunagi naased, / üleni hallis. / Kell seisab, kuid / võtmel / kõik sakid on alles.”

Jürgen Rooste. Ilusaks inimeseks.

Huvitava kujunduse ja Rooste omaselt aktiivselt sotsiaalse mündiga luuleraamat. Kohati virutab täiega, kui kasutada kõnekeelset sõnapruuki, seal kõrval on aga valuline ja mõtlik. Katkendid pikemast luuletusest „milleks on vaja luulet”: „--- milleks on meile vaja luulet / kas ta aitab kuidagi / alkoholist loobuda / jumalaperse küll / ma ütlesin „alkoholist loobuda” / milleks sellest loobuda / see on meie rahvuslik eripära / trademark kõvem kui „welcome to estonia” / i will motherfuckin`phone ya / siis läeme baari / juba hemingway teadis / et igas maailma sadamas / on üks eestlane / end põhja joond / end ankruks joond / --- / milleks on vaja luulet / kasse kotib kedagi / kui persetais idioote / kirjutab ilusaid hämaraid sõnu / et sõda on paha / ärge pidage sõdu / jääb siis keegi tapmata / et raha on paha / jätan täna sümboolses superhüpermegamarketis käimata / milleks on vaja luulet / kas ta maksab mu üüri / ja käib minu eest töö / ja mõtleb välja / kuidas ma saaks / oma naisesse taas armuda / kas ta peletab nälja / ja hoiab mind purjus ööl / linna pääl / ja mil ma olen maas / ja löödud / ja möödud ei peatu / kas ta aitab mind jalule ---”. Lisaks on CD-plaat.

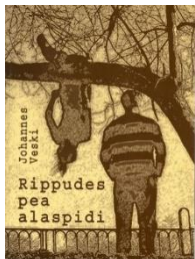
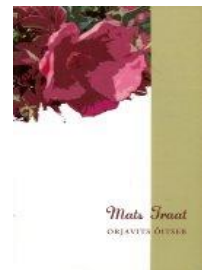

Erik Tohvri. Kaldaliiva.

Romaan, milles on kirjeldatud lihtsate sõnadega inimesi nii sageli puudutavat traagikat, täpsemalt siis abieludraamat, rasket haigust, surma, vanemad kaotanud lapse käekäiku ja n.-õ. uue elu alustamist sügavas keskeas. Nendest teemadest on palju raamatuid kirjutatud, ka eesti kirjanduses – Mari Saadist Peeter Urmini. Mind isiklikult siiski häiris must-valgete tegelaste olemasolu ja peategelase liiga trafaretne elunägemine. Ent küllap kujuneb sellestki Tohvri romaanist menuteos.

Mats Traat. Orjavits õitseb.

Sõnamänguline ja kujundirikas luuleraamat. Traadilikult sotsiaalse rõhuasetusega, aga kohati liiga rafineeritud, et lugejamassidele meeldida. Luuletusi alates aastast 1990 ja edaspidi, s.t. enamik on dateerimata. Paar lühemat näidet: „Luuletus jääb kolmerealiseks / Viljad / ei valmi. Inimesed ei saa täisealiseks. / Üks kits teise järel valitakse kärneriks.” („Külm suvi”); „Langegu tähed kõik põrmu, / sulagu või Lõunanaba, / kuni herk süda ei murdu, / luuletaja Ilu sillal, / täpsusest krudisev sõna / huulil, tuuli tagumas vasar, / tormi teenimas ääs, kuni / ilmamaa vaba ja valge.” („Järe sõna”). Ja üks pikk lisaks: „Koltunud kodutu kõhib. / Ukselink kõrvetab sõrmi. / Nükkeid, nügimist. Kõige häbimat häbi: / ei saa kerjamist selgeks / rinnutu mees! / – Kasi minema, haisukott! / karjatab müüjatar valuliselt. / Ilme ähvardav, pilk nõelterav, / ligineb turvamees. / – Välja, välja! / Juhib õnnetu lumetuhmi taeva alla, / kus infernaalselt hiilgamas täht. / Ehases nõutusehoos / tuul võtab puud tuikuma. / Trepikivil jahtub inimene, / irvitusalone, / alajahtub ligimine / kibeduse kirkuses. / Poe ust / paotab arvamusiider, / kätised valged, targeldatud. / Kraaksatab kaaren: / nevermore!” („Akord”). Kindlasti üks aasta võimsamaid luuleraamatuid.

Johannes Veski. Rippudes pea alaspidi.

Nimiluuletus kõlab nõnda: „Varem / Rippudes pea alaspidi / tuli kerge iiveldus peale / Rippudes pea alaspidi / sattusin ikka valele reale / nüüd / Rippudes pea alaspidi / näen ikka et oled samasugune / rippudes pea alaspidi / ei tundu miski nii udusegane / sest / Rippudes pea alaspidi / õppisin õigesti tundma sind / ainult / Rippudes pea alaspidi / võid edaspidi näha mind”. Mina ei suutnud ka ülejäänud salmidest mõtteid üles leida, jäägu see võimaliku lugeja enda hooleks.

Liivametsa Lugemised - 4 / 2005

LÄHETUSLAUSED

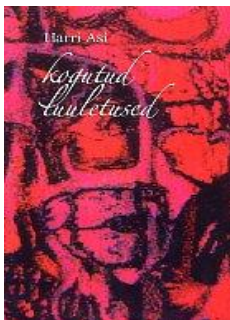
Kõik, kes vähegi kultuurihäält kuulavad, teavad, et hiljuti lõppes aasta suurejoonelisim kirjandussündmus – rahvusvaheline kirjandusfoorum „Paabeli raamatukogu“. Kaks päeva tõsisel ja kirglikke arvamusalaldusi, mitmesuguste tõlgendustega teemaarendusi, kultuuritõega silmitsi seismist, mitmekihilisi vaatenurki. Kohati lausa filosoofilist sügavust, seekõrval aga mõnusalt laiska, kuid andekat sõnamängu. Väge, mida vaid sõna suudab pakkuda. Et sõnal on jõudu, võivad kinnitada kõik, kes kuulavad Viivi Luige sõnumit „Inimese ettearvamus“. Seda pole võimalik ümber jutustada, seda peab lugema, parem, kui autori esinemist oleks igaüks oma meeltega tunnetanud. Ent teinegi, soe ja inimesi ühendav jõulukuuüritus väärib meenutamist – rahvusraamatukogu teadus- ja arenduskeskus tähistas kahe ammuse kolleegi Kalju Oja ja Hille Tamme sünniaastapäeva. Kui Kalju Oja jättis jälje raamatukogunduse vaimulukku eelkõige erialaselt, keda mäletatakse sarmika isiksuse ja oraatorivõimete poolest, siis Hillel mäletatakse kui erudeeritud kultuuritundjat, vanema eesti kirjanduse asjatundlikku ja innukat komplekteerijat. On oluline rõhutada, et mõlemad tegutsesid Eesti riigi järjepidevuse nimel ja see panus oli ühiskondlikku aega arvestades väljapaistev. Ent nüüd on aega vaikselt mõtiskleda, järeldusi teha ja edasipidiseks vaimu laadida. Ees ootavad uued kirjandustuurid ja ümarlauad, kohtumised väiksemates seltskondades (raamatukogudes) ja suurejoonelisematel üritustel (foorumid, konverentsid). Tean, et raamatukoguhoidjaid (neid oli kirjandusfoorumil soliidset arvul) ehmatas mõnigi repliik, nii mõnigi fakt, aga selleks tuli valmis olla. Küllap oldigi. Kirjanikkondki vaeb ehk omi tegemisi ja töid uue pilguga, sest üle kõige kõneles ju meie ühine lugejahääl. Ja need, kes ei jõudnud sedapuhku Rahvusraamatukogu saalidesse, võivad loodetavasti ühel päeval ettekannete kogumiku ette võtta või siis nina juba ilmunud teesiraamatusse pista. Meie, raamatukoguhoidjad, aga jätkame lugemistuari.

Ma mõistaksin neid, kes väidaksid, et loevad eesti kirjandust nii, et prillid kuluvad ära, aga ikka ei jõua mäele. Kiirustad nagu Achilleus, aga kilpkonnale järele ei saa, kui teha mõtteviide Euroopa kirjanduse suunas. Tegelikult loeme me ikka parasjagu või natuke vähem, peaasi, et eesmärk, mõista eesti kirjandust, ei haihtuks silme eest, ülejäänus jääb nii või teisiti väikeseks lugejaks. Niisugune on minu kogemus. Kannan teile siis ette, et vähem kui poole aastaga olen jõudnud läbi lugeda eesti kirjandust 50 ühikut aastast 2005, lisaks 15 raamatut aastast 2004, mõned teooriakäsitlused, ilmuvad kirjandusajakirjad, mõnel määral ajalehtede kultuurileheküljed ja ainult kaks väliskirjanikku. Kolmanda, Dan Browne „Inglid ja deemonid“, jätan pooleli. Kuigi alustasin lugemist oma kolleegide õhutusel, ei raiska ma aega 535 leheküljelise kehvapoolse tõlkega ulmeromaani peale, kui meil ja mujal on ilmekamaid.

Kirjandusega on nõnda, ka eesti kirjandusega, et ta on just nii suur, kui suureks me ta loeme. Kirjanduse sees on olnud varem ja on ka praegu väga palju lugemisvõimalusi, igale lugejarühmale midagi. Need tuleb vaid üles otsida. Seal sees on leidunud ikka mõni sõna ajastu vaimsuse ja käekäigu kohta, isegi kunstiliselt kõige kehvematel raamatukestel. Ent igal juhul paistab välja see, mida ühel või teisel ajal peetakse eetiliseks, kui kõrgelt hinnatakse esteetilist lähenemist, kui kõrgelt oma riiki ja rahvast – selle kaudu ka iseennast. Seega on paljuski meie teha, kui suureks me loeme eesti kirjanduse, mis on ju osa maailmakirjandusest. Kui palju me hoolime nendest tõekspidamistest, mis seal avalduvad, kord jõulisemalt, kord nõrgemalt, nagu on juhtunud ja juhtub kirjanduses kõikidel aegadel.

Edukat uut eesti kirjanduse aastat! Head uut lugemisaastat!

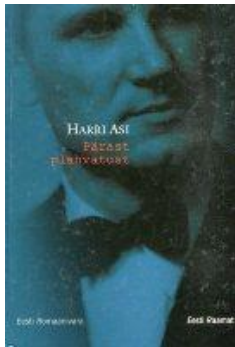
LOETUD RAAMATUD

Harri Asi. Kogutud luuletused.

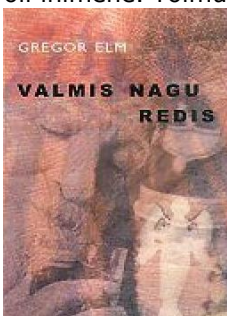
Autor on sündinud 1922. aastal Valgas, elab praegu Kanadas Calgarys. Avaldanud kuus luulekogu, seitsmenda inglise keeles. Kõne all olev kogumik hõlmab niisiis tema varasemad kogud, nõnda et 352 lehekülge poeesiat. Teemaatikal avar – sõjaluulet ja puhast romantikat, ürgset rahutust. Eestluse ülistust ja suhteid Jumalaga – Looja peidetud olemust. Leidub kõike, igast võimalikust teemast killuke, aga õiget tervikut ei hooma. H. Asi luule põhjalikumad tundjad leiavad tema loomingus arbujalikkust, Heiti Talviku mõjutusi. Üks juhuslikult valitud näide: „Me elu on / surm, sõda ja suguelu. / Vähjahaigus / ja viinavõtt. / Molekulide jätkuv madin / kuivanud / verelaigus. / Kurttumma sõnavõtt / pimedate / pidulauas. / Lootuste roostetand välg / aval / / hauas. / Ma ütlen teile tõsiselt tõtt: / elu on ilus ja elu on jälk, / sest elu on /

elu." („Ma ütlen teile“). Harri Asi on esinenud ka kunstinaütustega, avaldanud kirjandus-, kunsti-, ja teatrikriitikat.

Harri Asi. Pärast plahvatust.

See tähendab pärast sõda. Autobiograafiliste sugemetega romaan jälgib erakordselt kujundi- ja sõnarikkalt ühe noore mehe psühholoogilisi läbielamisi Belgias asuvas inglaste sõjavangide laagris. Luuletaja kalduvustega peategelane, nimeks Meelismaa, on vastuoluline isik. Et algul jõhkralt käituv mees on tegelikkuses täielik sõjavastane, ei selgu just ruttu – lugejal tuleb päris pikalt kaevuda tema arusaamade, tunnete, kohati üsna arusaamatute mõttekäikude labürinti. Kel on põhjalikum pagulaskirjanduse lugemus, mõistab ehk kergemini selle romaani stiili, Kodu-Eestis kirjutati nendest asjadest viiskümmend aastat tagasi täiesti teisiti. Ma ei mõtle siinkohal sisu, vaid ikka kirjutamisviisi. Ise loen selliseid raamatuid rahuliku meele ja mõistmissooviga. Tsitaat: „Võib-olla on plahvatused tõepoolest võimelised sünnitama vanemateta, sõpradeta ja minevikuta uusi inimesi. Plahvatus ei vaja aega kasvatamiseks, arendamiseks ja mälestuste talletamiseks. Plahvatus teeb oma töö hetkeliselt. Kas jalg või käsi mulla närida. Süda taevasse lendu. Või mõistuse muster segi – see on plahvatus, kiire ja võimas. Niisiis, oli inimene. Toimus plahvatus. Sündis plahvatusinimene.“

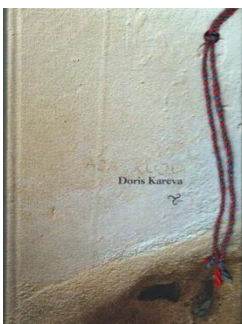

Gregor Elm. Valmis nagu redis.

Autor kirjutab eessõnas: „Tegelikult oli mul väga kurb kirjutada seda raamatut. Ei tea ju, milline reaktsioon tuleb või mis meie ümber toimub. Minule väga tähtis inimene küsis: miks sa kirjutad kõik paha välja, miks sa pead selle esile tooma?“ Minul oli jälle väga kurb lugeda, sest isegi kui mõni mõte hakkaski pisut huvitama, siis teksti täielik kaoitus ja lausete segapuder tegid lugemise võimatuks. Lugesin natuke algust, lõppu ja keskpaika, ent kui keegi oskab mind aidata selle raamatu interpretatsioonis, siis tema abi on teretulnud.

Jaan Kaplinski. Sõnad sõnatusse.

Kõige kokkuvõtlikumalt võiks öelda – autor käsitleb eksistentsi põhiküsimusi ja sõnastab oma suhtumist maailma. Kuna igal meist on oma suhe Kaplinski sõnasse, siia alljärgnevalt mõned näited: „Kõik kasvab välja mälestustest / talvevalgus mis kauge kohmetu käega / silitab lugemata / raamatut selgi / kellega koos / oled siiani jõudnud / siiani toodud / unustad kõik / mida oled tahtnud küsida / ainult su nimi ja nägu / jäänud ehk kellelegi / kusagil meelde / selleks õhtuks / ainult mõni värisev / härmas oks / talveõhtu hämarikus / jääb vaatama sulle järele / peeglist / kus lind / on ammu minema lennanud“ („Kasvab mälestustest“). „Kas su keel kuulab sind enam / midagi on muutunud / elasid liiga kaua / või ärkasid liiga hilja / sõnad öeldud õhku / kirjutatud vette / lumele lagedal väljal / sõnad sõnatusse / sõnad mis tahaksid öelda / valgele kasele teeristil / kirjutada valgesse tohtu / kui oskaksid“ („Kas kuulab enam“). „Täiskuu vaatab sellestki aastavahetusest mööda / leheküljed on ikka uued aga sõnad jäävad vanaks / ennegu sõnad lähevad meelest saavad neist vanasõnad / aeg aga on ikka midagi milleni me ei küüni / mida ei saa haarata nagu käsi iseennast / me ise oleme aeg ei ole midagi muud kui aeg“ („Aastavahetusest mööda“). Luulekogu on kakskeelne, s.t. tõlgitud ka vene keelde.

Doris Kareva. Aja kuju.

Väljaande kaunis välimus ja sisu on tasakaalus. Kes on Kareva varasema loominguga hästi tuttav, muidugi märkab, kuidas autor muutub aasta aastalt üha mõtlikumaks, s.t. filosoofilisemaks, kuidas ta igal ajahetkel oma ihust ja hingest läbi laseb voolata, kuidas ta mõistab ajalise elu paari sõnasse kätkeada, kuidas ta pikkamisi rahulikumaks muutub, sest niipalju on pöördumatult kadunud. Ometigi jäävad tarkus ja elunägemisoskus, jäävad aeg ja sõnad ja mingi valu. Selle luuleraamatu lugemiseks tuleb varuda aega ja rahulikkust meelt. Näiteid: „Süda kirjutab. Käsi veab read. / Käsi väsib. Süda ei väsi. / Kuni elad, kuulama pead, / mida kõneleb säsi: / see on oleva valu ja raev / vastu reetmist ja alandust – / see on oleva olemisvaev / tulvil ülevat pühendust. / Käsi kirjutab. Süda teab, / süda vaikib ja armastab. / Mida kõnelevad ta read, / see lummab ja hämmastab.“; „Harjutan vanadust, üksildust, / hüljatust, vaesust, puudumist, mitteolemist. / Harjutan pimedust, / lõppude lõppu. Lõppude lõpuks / ei ole midagi karta. / Hirm, ära mulju mu öid / oma unede nägu. / Kannatus, kurna kulda / olemisjõest ja -jõust.“; „Homme on kõigi valgus. / Voltides maailma kokku ja lahti, / lapates lehti ja lugedes tähti / ununeb mõte, / millest sai algus. / Veres see rändab ringi, / veele veel kirjutatakse see.“

Valentin Kuik. Keskea röömud. Stsenaariumid.

Kuus eraldi teksti, kokku 420 lehekülge. Niisiis „Kohtumised isaga“, „Keskea röömud“, „Rüütlite aeg“, „Jäljed kuu valgustamata poolel“, „Stiilipidu“, „Ja sinu kätes on pörgutuli“. Täitsa huvitav lugemine ja kui võrrelda teksti näiteks filmiga „Keskea röömud“, siis mõni asi on ikka teistmoodi kirjas. Näiteks tegevus toimus veebruaris ja raamatukoguhoidja on... ah, parem lugege ise üle. „Stiilipidu“ ees on aga moto: „Iga inimene teab või vähemalt aimab, et temas on palju erinevaid minasid. Kostüümi valides tõstab ta ühe neist esile.“

Kristi Luik. Veidrike printsess.

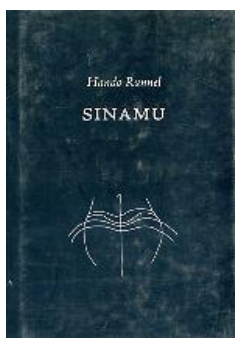
Inglise keeles kirjutav noor väliseestlane tutvustab meile oma elulugu. Noorpõlve Ameerikamaal ning pärastist pendeldamist Eesti ja vanematekodu vahel, mis lõppes elama asumisega Eestisse.

Naistekirjanduse näide, ei rohkemat. Ja kuigi kaane tagaküljel kiidavad poplaulja Etti, näitlejanna Palmiste ja ajakirjanik Pilvre autori eneseirooniat, pean ma seda irooniamängu pigem ühe naise epateerimiseks enesekindlusega. Ka ei ütle ta midagi laiemat kodueestluse kohta, sest kõigest on juba palju sõnakamalt räägitud, kõigest on juba kuuldud. Pealegi, toimetaja töö pole kõige parem, pidevad kordused, asja oleks saanud lühemalt ära jutustada.

Jaak Rand ja teisi jutte. (Kirjutanud Mart Kangur, Ivar Ravi, Jaak Rand)

Kuigi teost pärjati B. Alveri debüüdi-preemiaga 2005, on see üks imelik „asi“. Seal sees on küll tähed ja sõnad ja laused, aga need on ikka isevärki keerus ja isevärki tähendusega. Mõni ütlemata naljakas, teine jälle turri ajav. Jürgen Rooste ütles selges eesti keeles, et külakogudel ei maksa seda komplekteerida, sest neid jutte tasub lugeda vaid neil, kel on hästi tihe side eesti kirjandusega, kes armastavad sõna- ja keelemängu. Õpetlane Rein Raud viitab oma arvustuses Martin Heideggerile ja Jorge Luis Borgesele, küllap ta juba teab, millest oma õpilaste puhul rääkida. Mina muidugi võtsin end kokku ja lugesin raamatu läbi ja kohati nautisin ka, aga niisuguseid lugejaid tean raamatukoguhoidjate hulgas vaid mõne. Aga eks uurige ja kaaluge ise. Siin väike pala teilegi: „Naise nägu oli natuke heeringa moodi. Mitte terve heeringa või fileeritud heeringa moodi, vaid heeringa näo moodi. Suust tuli heeringalõhna. Mitte terve heeringa või surnud heeringa lõhna, vaid söödud heeringa lõhna. Naisel kasvasid silmad kulmude kohal ja hingates tõmbusid sõõrmed nagu kott pahupidi üle pea serva, nii et tema rasvased pilgud välkusid. Ja naise hääli oli ilus nagu ookean. Laulva kala pehme kõla, samas minuga ühtiv vibratsioon ja puhas mõte muutsid minu lauldud hümnid pelgaks varjuks, minu kirjutatud kangelasid hulkuriteks – aga nad tegid naise hääle absoluutselt lumavaks. Kui ta tuli siis välja oma avatud suuga, ja need verised huuled avatuse äärel, tundsin ma üht lõhna ja maailma loomise ainust heli.“ („Ma elasin viis tuhat aastat“).

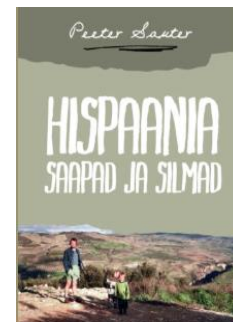

Hando Runnel. Sinamu.

Runnel on Runnel, aga ei ole ka, kui kõnelda konkreetsest luuleraamatust. Hoog oleks nagu raugenud, sõnad vilumaks muutunud, tunded taltunud. Võiks kasutada sõnu – aastad ja luuletaja aeg. Mõned värsid kõnetasid mind, nagu vahel on kombeks öelda, teised lugesin lihtsalt läbi. Mõned olid tuttavad, teised kusagilt kaugelt, aga kogu pealkirjaga „Mõistatused“ haaras mind täielikumalt. Midagi näitena ka: „Oled sa kärbes, kes käib mu supikausi äärel? / Ei saa aru, – sest sa ei kõnele. / Kinni püüda sind sääl on võimatu, / Supp kaitseb sind kõige kurja eest: / Kui sind püüda tahaksin, ajaksin supi sülle. / See pole suur kaotus, enge õnnetus, mis alandab. / Sina või supikauss – on mu tõeline dilemma. / Pean mõtlema, kuidas sind kätte saada / Kavalusega!“ („Kärbes“). „Uulits kui turg, / Tänav kui tekst; / Vaikiva mehe kahekõne sellega / Maailma suvalises paigas, uitamisi, / Vaevalt määratletavas ajas, / Kõnepauside kujul: / Sinamu!“ („Lemb“). Ometigi ütlen, Runnelit peaks lugema.

Peeter Sauter. Hispaania saapad ja silmad.

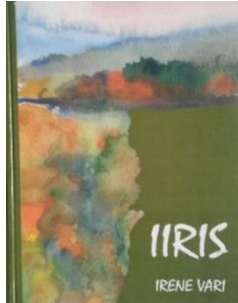
Reisikirjad, tegelikult natuke ikka ka belletristika, nagu kõik, mida kirjutab kirjaniku käsi. Vahest on mõned neist teile tuttavad „Eesti Ekspressi“ kaudu, aga ühiste kaante vahel on mõju täiesti teistsugune. Minule on Sauteri looming alati sobinud – „Kõhuvalu“ nimelisest kirikuulsast novellist alates, sestap

soovitus – lugege! Eriti mõjus on lugu pealkirjaga „Sancho” tsüklist „SILMAD, INIMESED”.

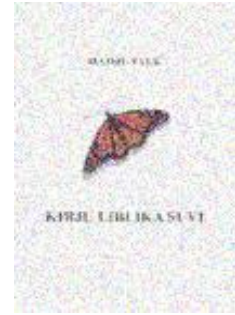
Maimu Valk. Kirju liblika suvi.

Pärnus trükitud luuleraamat. Neile, ilmselt siiski eakamatele daamidele, kes mõtlevad veel eestlusele, möödaläinud ajale, üksindusele, loodusele enda ümber ja ehk ka Looja peale. „Kas üksindus peletab / kes seda peidab? / Parim Sa mulle, mu raamat / lehekülje lehekülje järel / raamatu lehti keeran / ta mulle vaikiv, mind ei sega / kriitikat vastu võtab / üsna sallivalt minuga juttu vestab”. („Otsin üksinduse seltsi”).

Irene Vari. Iiris.

Veidi tavatu noorsooromaan, kus peategelaseks noor ja ilus, ent lahusuline tüdruk. Raske uskuda, et raamat 21. sajandi noortele eriti mõjuks, kui, siis sügavusklikele. Iris on haritud noor naine, kes loobub armastusest (mis küll pigem sügav armumine) Jumala pärast. Kuna ta tajub, et mees, kes teda vaat et tingimusteta armastab, kunagi ei pühendu, juba oma kasvatusel tõttu, täielikult Jumalale, valib ta abikaasaks mehe koguduse liikmete seast. Armsasti kirjutatud lugu, kus probleem õieti puudub, aga see on siiski üks näide inimeste ees seisvatest võimalikest valikutest.

Liivametsa Lugemised - 5 / 2006

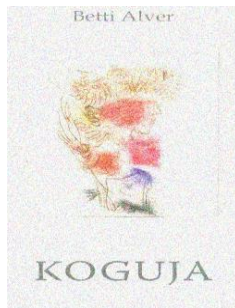
LÄHETUSLAUSED

Head raamatukoguhoidjad, kas te märkasite, mida ütles Jürgen Rooste aastalõpu „Sirbis”? Ikka seda, et eesti kirjanduse pilti on parandanud hea läbisaamine raamatukogudega, kuhu kirjanikud sügiselt uljalt sõidavad. Edasi tsiteerin. „... ei ole too tuuritamine tegelikult ju mitte niivõrd kirjanduselu, vaid tollesama muistse pajatamisjärjenduse rudiment, pigem isegi mutatsioon: kirjanik tuleb külla, jutuvestja istub maha ja räägib. Ja see on tähtis, eriti kui võtta arvesse, et kirjanikul pole sealt palju midagi tahta, tema kasumotiiv peitub parimal juhul lootuses müüa paar raamatut kohalikule raamatukogule ja paarile lugejale. Suurem motiiv ja inspiratsioon on ikkagi iha kohtuda tegelastega, kes kirjanduse vastu veel huvi tunnevad, näost näkku ja seda tuld veel veidike suuremaks puhuda.” Niisiis, nende tegelaste hulgas, kes eesti kirjanduse vastu huvi tunnevad, paistame silma ka meie! „Vikerkaares” 2005, nr.10/11 ilmunud luuletekstis leidub aga värsirida „leida pädanik raamatukogust muidugi rahustas...” Iga lugeja taipab, milles seisneb minu intriigi, aga kuidas teisiti teid lugema ahvatleda?

Järgnevalt püüan aga vastata teie küsimusele, kas Hasso Krulli „Meeter ja demeeter”, mis sai läinud aastal Balti Assamblee kirjandusauhinna, on hea raamat? Muidugi pole see rahvaraamat, veel vähem meelelahutus, aga kui kirjandusinimesed ta esile tõstsid, siis tuleb tema väärtust tunnustada. Olen seda autori poolt eeposeks nimetatud teost kaks ja pool korda lugenud ja mõndagi sealt leidnud, aga kogu teksti pole mul õnnestunud lahti muukida. Eelmine auhind läks Emil Tode romaanile „Piiriirik” (1993), ja see oli tõesti kirjandusmärk, mida ei unusta. Meeldetuletus, et elad maal, kus päike pannakse sügisel koos kartulite ja kaalidega koopasse varjule, kus talveks lüüakse merele kaas peale nagu hapukapsapütile, tekitab igal juhul kindlustunde, mis siis, et Ida-Euroopa, s.t. sinugi kõrvale „jääb ridamisi vaeseid ja pimedaid riike, kes nutavad võimetult taga oma surnultsündinud ajalugu”. Ometigi tundub, et „Meetri ja demeetri” tähendus meie kirjandusloos võib aastatega suureneada, igatahes midagi paeluvat seal leidub. Kahest osast koosnevas lugulaulus mõjus mulle teine osa, „Demeeter”, elamuslikumalt (nt. 30. loos räägitakse neljast hingest: need on eluhing, kohahing, vaba hing ja nimihing). Kuna mul on komme näiteid tuua, siis „Meetrist” 45. tekst: „see oligi / üks maailm / vaata päike seal vee all ei ole / muudkui / vesi”. Neid ridu lugedes meenusidki mulle päike ja kartulikoobas. Kui juba on konkreetset kirjanikust jutt, siis üht Hasso Krulli mõtteavaldust peaksime kõik jagama. Nimelt kirjutab ta „Sirbis” (16. dets.), et tänapäeva kultuur toodab kohutavalt palju prahti, ka materiaalselt, nii et meie prügimajandus aina suureneb. Inimene on sellest verbaalsest ja psüühilisest prügist üleküllastunud ja täis. Ise interpreteerin öeldut nõnda, et tuleb otsida vaid väärtuslikku sõna, tuleb mõelda, mida ütled ja kuidas ütled. Mida loed, kuulad, vaatad... Rämpskultuuri rängast mõjust (Põhja-Ameerika näitel) kirjutab ka väliseestlane Kalle Lasn raamatus „Kultuuritõkestus”. Seegi vajaks kohta raamatukoguhoidjate lugemislaual: mind on igatahes võimalik veel üllatada... kas tõesti saab meie emotsioone sedavõrd nüristada? Eks eesti kirjanikudki

„laiutavad“ mõnikord oma sõnade ja tekstidega, mõne ridu ootad aga aegu, näiteks luuletaja Mari Vallisoo omi. Iga kord kui loen Betti Alverit, meenub ka Vallisoo.

LOETUD RAAMATUD

Betti Alver. Koguja.

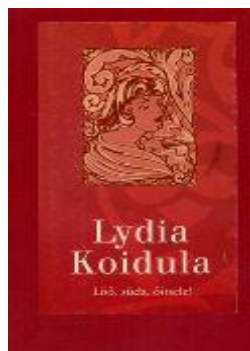
528 lehekülge. Suure luuleraamatusse „Koguja“ on kogutud kronoloogiliselt kõik Alveri algupärased luuletused ja poeemid, ja need on avaldatud esialgsel kujul. Alveri luulet ei sobi mul siinkohal kommenteerida, huvilistele siiski lisan, et tema esimesed trükis ilmunud luuletused olid „Pedja“ ja „Raskelt valgub vaha“ ajakirjas „Looming“ 1931. aastal. Mäletan mitut endist kolleegi, kes Betti Alveri luulet peast lugesid: Vaime Kabur, Maret Sarv ja mõni veel. Meenutuseks kogumiku viimane luuletus „Kõnehäire“ (1989): „Kui sa kadunuid kohtamas / kaugel / une / hämaral / ääremaal käid – / siis Nemad / ütlevad välja / kõik sinugi hellad sõnad, / mis kunagi / kurku kinni / siin ilmsi / sul ikka / jäid.“

Eesti luule. Kuldsed klassika II.

Fr. R. Kreutzwaldist Juhan Smuulini. Faehlmanni aga ei ole.

Tuhat kolmsada lehekülge luulet! Loomulikult ei lugenud ma seda uuesti järjest läbi, kuid ootamatult palju väärin meenutamist. Pühendasin väljaandele vaat et terve tööpäeva. Et lugejal oleks põnevam, siis sedapuhku väike äraarvamismäng – kes on alljärgnevate värsside autorid?

1. „Kui kuninglikult kõliseb / mu ema kodukeel, / mis väikses saunahurtsikus / ma kuulsin eluteel! / Sel keelel ema kiigutas / mind õhtul magama, / sel keelel rääksin eluaeg / ma armsa isaga! /----/ Ja nagu manitseks ta mind / sealt hauapõhjast veel: / laps, pea ehteks surmani / su ema kodukeel!“ /---/
2. „Om maid maailman tuhandit / ja rahvit mitmit miljunit – / üitsainus Mulgimaa. / Ää kuri ku las olla ta - ku Pikassillast üle saa, suud anna mullal ma.“ /---/
3. „Ka sisaliku tee kivil jätab jälje, / kuigi me seda ei näe. / Iga mõte, mis tuleb ja läheb, / jääb kuhugi alles. / See, mis sa naeratades kinkisid, / võib kunagi otsa saada, aga naeratus jääb. / Rõõm, mida sa kinni püüda ei teadnud, / jääb igavesti ootama. / Isegi ütlemata jäänud sõnad / on mõttes öeldud / ja kuhugi tallele pandud. / Kuidas muidu meie lühikeste päevade arv / saab täita aja ääretud salved. / Kuidas muidu üksainus silmapilk / võib kivi paigalt veeretada.“ /---/
4. „Pärast surma ma saan oma laeva, / mille tulesid ise ei näe. / Enne seda, mu kallid, sain taeva / ja õitseva maa Sinu käest. / Kõike näen: / kuidas valmivad viljad, – / ilm on rõõmus ja imelik. / Ja ahastab süda – jäin hiljaks, / meie tee pole kuigi pikk. / Lollilt elasin. Aastaid jääb väheks. / Minu armas, mu naine, mu roos, / Sinult ühte vaid palun: et lähöks / meie tee minu lõpuni koos.“ /---/

Lydia Koidula. Löö, süda, õitsele!

Et Koidula? Teadagi meenub kõigepealt kolm kuulsamat luuletust ja need pigem viisistatult. („Kodu“, „Emasüda“, „Mu isamaa on minu arm“), vanem põlvkond mäletab ehk teisigi, aga noored? Vahest sellepärast Koidula! Kooliaegne õpetus ununeb ruttu ja sajakroonine rahatäht on kõik muud väärtused enda kanda võtnud.

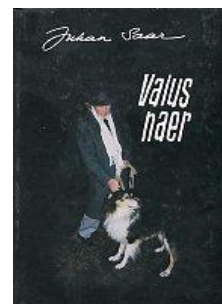
Tänavusel eesti teatri suuraastal kõneldakse kindlasti ka Koidula näitemängudest ja rahvusliku teatri sünni juures seismisest, ent imelikul kombel pälvib nimetatud luulekogu ka eesti kultuuriajakirjanduse tähelepanu. Minu valitud näiteks on „Ise“: „Usud tegu teise kätte: / ei see õnne too! / Ise seisa oma ette, / ise tõde välja too! / Mis sul võõras vägi võidab – / võõras sulle igavest! / Et ta sinu omaks heidab – / sigigu ta südamest! / Ei sind teise

sõna sisu / võida viimse kohtu alt! / Võõras käsi sind ei kisu / vabaks mullalt madalalt! / Võidu väravad on kitsad! / Ise oma Kolgata / kujub sulle kibuvitsad / krooniks, vaga võitleja!”

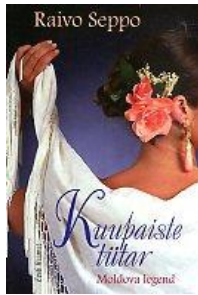
Kuna Koidula oli kõrgelt üle oma ajast, eeskätt vaimujõult ja haridustasemelt, siis jäi tema isik üksi ja erandlikuna ajastute tähelepanu keskmesse: kõigile hinnata, austada, armastada ja mõista. Nii on see kestnud tänaseni välja.

Juhan Saar. Valus naer.

Mälestused nii neile, keda valdab vene ajale mõeldes nostalgia kui ka inimestele, kes meenutavad seda ajana raudse eesriide taga – kui katkestuse aega. „Oli soe, tuulevaikne ja valge õhtu. Kevad oli tulnud varaselt ja vargsi ning Underi sünnimaja ümbritseval kiduval muruplatsil olid pead välja pistnud juba üksikud stsiillad. Maja ise aga oli väike ja lääpa vajumas ning nägi väga üksildane välja. Juba ammu ei elanud siin ühtegi inimest. Kui lilled olid leidnud koha ja küünlad paika pandud, süütas Paul-Eerik need, mispeale keegi rahva hulgast ütles: „Ole ettevaatlik, Paul-

Eerik, sind jälgitakse!” Keskealistele ja vanematele on raamatus esinevad kultuuritegelaste nimed valdavalt tuttavad, samuti situatsioonid, milles elati ja töötati. Selle kõige keskel kuulete mõndagi autori elust ja loost ja suvituskohast Vilsandist.

Raivo Seppo. Kuupaiste tütar.

Romaan mis romaan. Lugege! Ise pean aga tunnustama, et kuigi mind huvitab ajaloo teemaline belletristika vägagi, ei vaimustanud see 17. sajandi Transilvaaniasse, kitsamalt piiritledes Moldovasse põiganud raskepärane ja faktitihe eesti kirjaniku „töötlus” mind eriti. Autor on muidugi vägevalt eeltööd teinud, näiteks kommete ja mütoloogia valdkonnas, kaaslaseks sama võimas fantaasia laeng. Ka on intriigi suurepärane, rikas vürst armub mustlannasse, kellest saab fataalsel kombel vürstinna. Aga enne kui jõuate viimasele leheküljele, kus Thagarni (mustlanna nimi) sama saatuslikul kombel paljust ilma jääb, õieti küll loobub, ning poeg käekõrval oma hõimu juurde tagasi pöördub, tutvute selle maailmaosa ajaloo ja võimalik, et tõestisündinud sündmustega. Kohtate intriige ja ehtsat inimlikku armukadedust. Samas ei maksa arvata, et mul selle kandi vastu puuduks vaimne huvi, lugege ka Mircea Eliade „Jaaniööd” (eesti k. 1995), kus 20. sajandi keskpaiga (Rumeenia) ajaloo keerdkäikude keskel puhkeb müstiline armastuslugu kauni Ileana ja Stefani vahel.

Eia Uus. Kuu külm kuma.

Romaanivõistlusel 2004 ära märgitud romaan. Lugesdes otsid ka võrdlusmomente, minu arvates sobib nimetatut teost kõrvutada Kadri Kõusaare raamatutega „Ego” ja „Vaba tõus”. Mõlemad küll väga noored kirjutajad, ent mõndagi juba lugenud ja kogenud, maailmaski ringi liikunud ja pisut inimesi näinud. Lisaks ilmselge soov end kirjanduslikult teostada. Sisust niipalju, et Eia Uusi teoses on keskseks tegelaseks Tai ranges eliitinternaatkoolis haridust omandav eesti tütarlaps (Mione), kes esitab nii endale kui ümbritsevale suuri nõudmisi, mis viivad teda depressiooni, edasi juba enesetapumõtteni. Oma tunde puhangute illustreerimiseks on tsiteeritud peatükkide ees Sylvia Plathi (1932–1963) noore päevikuid. Seega võib arvata, et noort kirjanikku on inspireerinud ameerika ühe tunnustatuma luuletaja, „Kurbuste Kuningannaks” tituleeritud Plathi elusaatus!? (Teatavasti sooritas täiuslikkust ihkav saksa-austria päritolu Plath enesetapu.) Mione neiu põlve maailmavalu süvendab ka kummastav armusuhe paarkümmend aastat vanema õpetajaga, kes teda haigushoogude ajal moraalselt toetab. (Isa-kujund on märkimisväärse kohal ka Plathi loomingus, kes kaotas lapseas oma jumaldatud isa.) Seega taas üks noorteraamat, mis peaks eakaaslastest lugejaid panema mõtlema elus seisvate valikute ja vaimujõu üle. Kas seda ikka jätkub kõikide soovide ja unistuste täitmiseks.

Kes pole veel jõudnud, võiks kõrvale lugeda Sylvia Plathi autobiograafilist romaani „Klaaskuppel”.

Marge Välja. Jäägu edasi kõlama luule.

Vahetevahel tutvustan ka harrastusluulet: „Kiviklibused viljapõllud, / savipõhjased peenramaad / need on, Eestimaa, sinu killud, / see mu kodumaa, kodumaa, kodumaa. / Metsa roheline, järvede sina, / meelikütkestav luikede paar, / seda tundsid mu ema ja isa, / seda nägid mu memm ja vaar. / Adrulõhnased soolased tuuled, / saartel vilkumas majakad, / merest parkunud kaluri huuled, / rannal kajakad, kajakad, kajakad. / Ja kui Toonela kutset kord kuuled, / kui su keel enam vesta ei saa, / jäägu edasi kõlama luule, / laulud kajana kajama, kajama.”

Värske Rõhk.

Kuna ajakirjast on rohkesti räägitud, siis ka teise numbriga tutvustus, aga üldiselt ma kultuuriajakirjade ülevaateid tegema ei hakka, ehkki soov on esitatud. „Loomingu” ja „Sirbi” lugemine peaks kuuluma meie ametiaja juurde, sest viimases on vahel juttu ka raamatukogudest!

Aga „Värske Rõhk” pakub korralikku lugemist. Sedakorda kolmteist kirjutajat. Leidub üsna head luulet, keskmist proosat ja isegi näidendeid, seevastu kriitikat pole. Minu arvates on luule osa isegi inimlikum kui mõnes viimase aasta „Vikerkaare” numbris, aga see on väga tinglikult öeldud. Luuletaja Kriips kirjutab nõnda: „lugesin eile hirre / ida-virumaa elaniku sulest / iga laternapost toetab alkohoolikut / iga trepikoda varjab narkomaani / kõik koerad on koledad loomad / ah vaesus ah viletsus / kardame kardame kardame / mina ei ole kasvanud kohtla-järvel või jõhvis või narvas / minu kodu on rohkem oas / mägede vahel on veesilm / põllud ja metsad ja heinamaa / mõnikord paistab päikegi...”. Hanna Kangro luuletab aga nii: „Sügise õhtuhämaruses / kuskil reaalsuse piirimail / raipese mere kaldal / uitamas mõned hinged / rahulikult äärealal siin Ida-Euroopas / Õhk on puhas ütlen ma”.

Liivametsa Lugemised - 6 / 2006

LÄHETUSLAUSED

Vanu kirjandussündmusi meenutades – mis vanad need küll on – tuli meelde, et eelmise aasta lõpus näidati ETV-s uuesti Wikmani poisse. Sõna *ilus* võiks sobida poiste ja lavastuse hindamiseks küll. Otsustasin, et loen siis kolmandat korda ka romaani üle. Erakordselt palju dialoogi, olin selle unustanud.

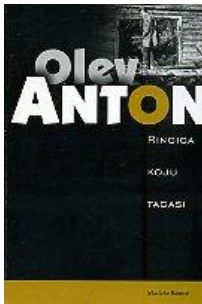
Mulle oleksid meeldinud need aastad. Teadagi tunduvad tollased noored mehed võluvamad – kuidas nad käitusid, mida mõtlesid, kuidas väljendusid! Teadagi Krossi moodi. Muidugi olen raamatute veergudel kohtunud ka Kivika, Gailiti, Mändmetsa, Metsanurga, Oksa, Rohu, Uibopuu, Vallaku, Lutsu ja paljude teiste kirjeldatud matside, hobusevaraste, löömameeste, petiste, ahnitsejate, kõrilõikajate, linnavurlede ja muudegi kõrgemate komejantide ning põhjakihi heidikutega. Nüüd aga loen päevast päeva uuema kuuega santlaagrite ja lõuasügajate elamisest. (Nt. Armin Kõomägi „Amatöörist“ ja Vahur Afanasjevi „Kastraadist Ontariost“, mida tutvustan järgmisel korral.) Hea on tõdeda, et see kõik on üks kirjandus – eesti kirjandus. Ometigi „söödetakse“ aeg-ajalt kahtlusussi. Loodetavasti märkasite, et taas „teritati mõõku“ eesti kirjanduse kantsil. Teemal, mis raamatukoguhoidjatel juba ammu klaar ja millele lahenduste otsimisegegagi pikalt tegeldud. Nimelt tõstatas Rein Veidemann „Postimehes“ (28.01) n.-ö. igavese küsimuse, miks eesti ilukirjandust, ennekõike nooremaid autoreid, ei osteta ja ei laenata raamatukogudest piisavalt? Kirjandusprofessori arvates peaksid noored autorid seda asja isekeskis viimaks arutama. Hoidku küll, härra professor, seda on ju arutatud! Isegi raamatukoguhoidjad on selle pärast piike murdnud. Muidugi vastasid nõrдинud kirjanikud Jan Kaus „Postimehes“ (3.02) ja Jürgen Rooste „Sirbis“ (28.02). Üks konkreetsemalt, teine emotsionaalsemalt. Möödus vaid päev, kui ilmus „Eesti Päevalehe“ kirjanduslisa „Arkaadia“ (4.02) ja rahvaraamatukogud pidid taas pead longus kuulama „loengut“ Jaak Urmetilt (kirjanik Wimberg), et lihtsakoelise, s.t. anglo-ameerika kirjanduse kokkuost rahvaraamatukogudes on kuritegu eesti kultuuri vastu. Vaimastvere hakkaja raamatukoguhoidja Maris Paas kirjutab samas numbris rahvaraamatukogude kaitseks vastuse Ainiki Väljataga sõnavõtule Nora Robertsi asjus. Ta kirjeldab veel kord juba ammu teada olukorda – paraku ei suuna see mõttetalgutele, mida Urmet meilt ootab! Õieti on need argumendid kirjanike silmis aegunud. Kust aga leida paremaid, see on põhiküsimus. Oma arvamuse Veidemanni jutust avaldas Berk Vaher „Areenis“ (9.02).

Rahvusraamatukogu ja ERÜ on otsinud oma võimaluste ja võimete piires lahendusi ja teevad seda edaspidigi, aga nüüd tuleks rahvaraamatukogudel pead kokku panna ja midagi eriti atraktiivset pakkuda. Aga lahingusse eesti kirjanduse nimel tuleb minna ikka koos kirjanikega, üksi ei jõua me võidule.

Rahvusraamatukogu toetusel ning teadus- ja arenduskeskuse algatusel, täpsemini tõlkija Piret Lotmani idee põhjal, ilmus aga erialaselt üks väärt raamat. Nimelt Boriss Volodini monograafia „Maailma raamatukogude ajalugu“, mida peaks vist ka iga õppinud raamatukoguhoidja tundma. Raamatu arvustamine sobib paremini kahtlemata mõnele spetsialistile, mind igatahes köitis tõlkija sõnaliselt sugestiivne ja täpne järelsõna. Suure töö on teinud ka toimetaja Siiri Lauk ja küljendaja Kadri Possul. Lugege ja imetlege!

Sündmuse tähistamiseks peeti 8. veebruaril Rahvusraamatukogus seminar „Humanitaarraamatukogud infoühiskonnas“, mida käsitlevad detailsemalt küllap teised väljaanded. Igati loominguilisest kokkusaamisest puudutasid minu meeli märksõnad kompetentsus ning vaimsus raamatukogudes. Kogudele mõtlemine on ju meie tööelu loomulik tegevus, iga nõuanne seega teretulnud. Ega olegi rohkem lisada, kui et ühe raamatukogu vaimsus näitab toimunu fakt ise. Et siin leidub inimesi, kes niisuguse teema päevakorda võtsid ja ühisel vaimujõul lõpuni viisid. Näib, et Indrek Jürjo ettepanek muuta raamatukogud ka uurimisasutusteks, on täiesti teostatav – küll pädevust leiab. Ühe tavakuulaja arvamus pole küll oluline, aga kahju, et saalist puudusid mõned kutsutud ja seatud persoonid, kelle käeliigutusest mõnikord humanitaarraamatukogude elujõud sõltub, kelle kätes, kui ülevamalt väljenduda, on eesti kultuuri saatus.

LOETUD RAAMATUD

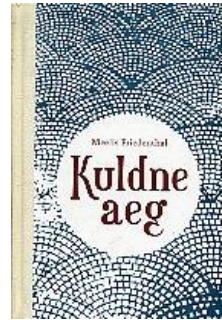
Olev Anton. Ringiga koju tagasi.

Kaks lihtsat ja loomulikku lugu („Kunagine koduküla“, „6. august, palgapäev“), lisaks üks lavastamata näidend „Oma talu uustalunik“. Neid lugedes võib kurvastada, võib muiata. Omaaegne maarahva seas hinnatud ajakirjanik võiks kujuneda külaraamatukogudes küsitavaks lektüüriks, ainult, kui kauaks? Eks ikka seni, kuni kunagise kolhoosielu vastu huvi leidub.

Meelis Friedenthal. Kuldne aeg.

Võitis 2004. aasta romaani võistlusel III auhinna. Ulmeromaan. Üks hirne, millest tavaelus ei räägita, on seotud võimaliku küsimusega, mis siis saab, kui terve mõistusega inimestel kaob

kontroll maailmas toimuva üle. Antud loos jutustatakse, kuidas pärast katastroofi on Masinad e. Robotid hakanud rajama uut maailma. Masinate „sünnitatud“ inimesed – mõnel neist kasvavad küüned kui relvastus, teistel tiivad – ei tea eelmisest maailmast eriti midagi ja nad alluvad Masinate loodud bioloogilise superaju Kronose tahtele. Nõnda oskan mina sisse võtta. Ulmetundjad igatahes hindavad raamatut. Tõepoolest, kui kord saabub aeg, mil inimsugu on kadumisohus, kui masinad loovad inimesi või „mängivad“ lapsevanemaid, segavad liike ja mõisteid, siis on kõik võimalik. Vere, heroini ja elava olluse elimineerimise keskelt otsisin ühe pehmema visiooni: „Lõvi astus aeglaselt lähemale ning sõnas naeratades: „Tere. Ma kuulsin jah, et keegi on juurde tulnud. Väga rõõmustav.“ /---/ „Ehh...“ Anna naeratas natuke totakalt ja peaaegu oleks küsinud, et kas me oleme varem kohtunud. Remedios vaatas tema kimbatust lõbustatud ilmega ning sasis siis sõbralikult lõvi lakka: „Ma vaatan, et sa märkasid. Täpselt nii, Richard on tõepoolest Aldouse laps.“ Richard naeratas seepeale ja viskas räntsates küllili, saba hakkas aeglaselt põntsuma vastu maad: „Ma tahaks teda näha. Aga ega ta vist väga meeldiv inimene pole.“ /---/ Lõvi ajas end püsti, astus talle sammu lähemale, nuusutas kleiti ja noogutas siis heakskiitvalt: „Enam-vähem õige aeg on küll.“ „Milleks?“ Lõvi tõusis tagakäppadele, tõukas teda õrnalt õlgadest ning Anna vajus istuli. Rohi oli pehme ja siidjas nagu kleit ta seljas, muld oli niiske. Richard tõmbas sooja ning pika keelega üle ta näo ning surus end lähemale.“

Jaak Jõeriüt. Sõber.

24 novelli aastatest 1979–2005. Muidugi on novellisõber neid ehk ajakirjadest või mõnda ka varasemast kogust juba lugenud, aga üht head novelli kõlbab mitu korda lugeda. Seda enam, et vahepeale on jäänud viisteist pikka aastat (eelmisest aastast on küll kolm lugu), mil autor pole avaldamiseks midagi andnud. Igaüks teab, et sel ajal tegeles Jõeriüt poliitika ja diplomaatiaga. Eelviimane novell „Seitse kuud ja seitse päeva“ ongi kui belletristlik fragment diplomaadipäevist Itaalias. Õieti leidub selles mitu ilmekat killukest, üks on niisugune: „Itaallaste käitumiskood on keeruline, see on otsekui segu vanaaegsetest tantsudest, tangost ja inglisvalsist. Nagu tuleks teha ühte aegu samm paremale ja pööre vasakule, hoida selg sirge, kuid painduda siiski põrandani. Kehtib hulk kirjutamata reegleid, näiteks seegi, et kui sul palutakse

ametiasjus tagasi helistada, siis ei sobi seda teha liiga vara. Millal on liiga vara, seda ei ütle keegi. Niisuguseid asju peab lihtsalt teadma nagu peab teadma, et lõunasöögiterrassi juures ei ole koerad hekki täis kusunud.“ Aga mind haarab endiselt 1987. aastal kirjutatud „Teateid surmast“, mis pühendatud Aleksander Kurtnale ja Mati Undile, ja mis nüüd, pärast viimase surma, lisab tekstile veel ühe dimensiooni. Saagu siinkohal meelde tuletatud, et „Loomingu“ esimene number on pühendatud suuresti Mati Undile. Seal on mitu intrigeerivat teksti. Sealt leiata ka Undi luuletuse, minu arvates prohvetliku, ent ka kummalise saatusega. Et neid teateid oma silmaga lugeda, tuleb ajakiri põhjalikult läbi uurida! Kuid novelli „Esimesi teateid surmast“ (1987) sõnum peaks samuti äratama sõjajärgse põlvkonna meeled – jah, tõepoolest!

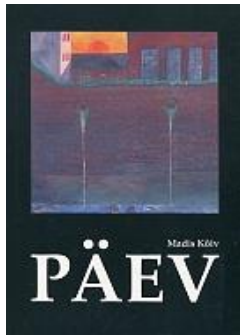
Raul Järve. Elu, ma räägin ju sinuga.

Pea sada lehekülge luulet, mille loed kiirustades üle, sest ega siit midagi suurt ei leia. Igatahes on autorit vallanud suur inspiratsioonipuhang 2005. aastal, mõned salmid pärinevad 2004. aastast. Ikka näide ka: „Eufooria on mul / kerge tulema / ta poeb mulle / naha alla / ja sealt sa / teda enam / kätte ei saa / Eufooria vastu / on vaid / üksainus / rohi / istu maha / ja kirjuta / seda sa / tohid“. Ei oska seda kogu mitte kellelegi soovitada.

Jaan Kaplinski. Kaks päikest. Teistmoodi muinaslood.

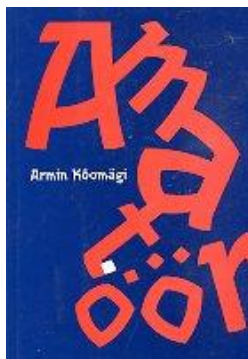
Kuna ka mulle meeldivad muinasjutud, siis võtsin raamatu oma lugemistesse. Need isevärgi lood sobivad vanadele inimestele sama hästi, kui lastele, võib-olla rohkemgi. Autor on valinud, tõlkinud ja jutustanud ümber vähetuntud muinaslugusid kaugete maade rahvastelt: nt. indiaanlastelt, paapatelt, hiinlastelt, saamidelt, eskimotelt jt. Samuti eestlastelt ja iirlastelt. Sulle tuletatakse meelde, kui põnev, kirev, ootamatu, eriline, aimamatu ja ilus on maailm olnud ja kui erilised inimesed seal sees. Ja missuguseid imelikke rahvaid seal ilma sees on leidunud. Mulle sobisid hästi iiri lood, sest eesti omad olid kurjad. Mul on millegipärast tunne, et autor on tahtnud viimaseid valides kohe nimme paha rõhutada, aga ennemuistsed lood on ennemuistsed lood. „Vaenelaps käöks“ meenutab käo tähendust meie meeltes – teate küll, mis võib juhtuda, kui kägu aia pääl kukub! Teine, „Kahe pere tuled“, jutustab jälle, kuidas kord elasid kaks naabrit, üks hoolas ja teine lohakas. Muidugi põles lohaka maja maani maha... Paar lauset iiri „Braini merereisist“: „Inimesed kuulasid teda lummatult, nad said aru, et see naine on pärit haldjarahva hulgast, kes on igavesti noored ja ilusad. Naine laulis võlusaarest kaugel meres, kus käivad söömas merejumala Manannan Mac Liri hobused, mõned punased, mõned mustad, mõned valged, mõned sinised; kus lilled ei väsi õitsema ja linnud laulmast, kus kunagi ei tunta väsimust ja kurbust, kus ei valata pisaraid, kus pole haigust ja surma.“

Madis Kõiv. Päev.

Pühendasin lugemisele mitu kuud, õieti oleks võinud kulutada ka aasta, sest sedavõrd tihket teksti pole ammu käes hoidnud. Jacques Derrida on lihtsam! Muidugi on see liialdus, sest kuulsa prantslase, postmodernismi teoretiku „Positsioonidest“ ei taibanud ma peaaegu midagi. Tegelikult filosoofid mõlemad, kuigi tiitel *eesti filosoof* kõlab veel harjumatult!

See aastatel 1972–1973 kirjutatud ja 1995. a. redigeeritud romaan tundub olevat sürrealistlik, aga võib-olla on see siiski realism? Tegelikult ei oskagi ma seletada, miks seda „piinavat“ raamatut lugesin. Kui üldse võrdlusmomente otsida, siis vahest Tarkovski filmid või Kafka, kus sisekaemuslik täpsus haarab vaataja ja lugeja oma haardesse ning enam lahti ei lase. Nõnda mõjus ka „Päev“, mis on ikkagi kirjanduslik eksperiment, mille tähendus oleks olnud kirjutamisaastatel küllap teine, samas aga sama meeletult küsiv ja lugejat vaevav kui praegu. Võid vaid imestada, milline on küll tuumafüüsiku kujutus maailmast (tegelasena professor), ent ilmselt ainult tema võibki ümbritsevat nõnda näha. Lugejana tajud aeg-ajalt maailmalõpu pidulikku algust. Aga keel võlus, keele pärast tasus see vaev ja valu, mida lugemine mitmes mõõtmes pakkus. Üks nauditav katke: „Kujutelm mäeharjast: kivi-kuristik üksühe otsa kuhjatud rahnudega, üksühe küljes rippuvate kivisõlmede võrk, mingid tsentrist eemalepaiskava jõuga heidetud spiraalid, murdunud tornid, paabeli kivimurd – hetkvalguses tabatud kollapsi hetkpilt. Varisemine, mis ootab silmapilgu lõppemist, valguse murdumist, et jätkuda, sest tasakaal ei ole veel saavutatud, lagunemine lõppenud, ainult valguse viimane silmapilk hoiab kaost koos – kujutelmata täpsus, mälu perfektsus, tahe seda paigal hoida. Soov välja jõuda põõsastikust, üle kivimurru puude vahele, ümber kaljunuki – sealt viimane pilk tagasi, lagendikule. /---/ Kujutelm lõhenevatest katedraalidest – kokkuvajumise arhitektuur.“ Mul pole ruumi tsiteerida, aga lk. 126 ja edasi toimub kahekõne raamatuga, mis väärrib lugemist. Kui keegi on „Päeva“ juba läbi töötanud, siis palun teatagu – mul on palju küsimusi.

Armin Kõomägi. Amatöör.

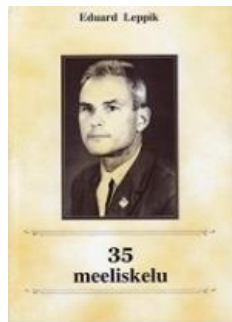
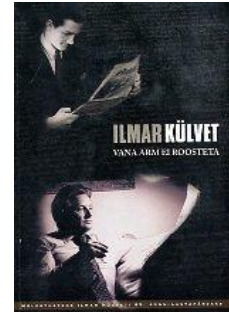
27 teksti pluss lisad. Paar neist varem ilmunud „Loomingus“, üks „Vikerkaares“. Andrus Kivirähk on kogu kohta kirjutanud: „Kõomägi ise aga lustib seda issanda loomaaeda kujutades nagu poisike, kellel on õnnestunud kirikus piduliku laulatuse ajal pruudi loorile kunstokse sokutada ning kes nüüd naudib vanemate daamide südantlõhestavaid karjeid.“ Kujundlikumalt on raske väljendada. Tõepoolest, nii mõnigi puänt väärrib novelliauhinda! Kohati ju ropp ja rõve lugemine, aga mina lustisin kaasa ja soovitan teilegi. Esile julgen tõsta siiski siivsamaid tekste, mis mind vaat et keksima panid, nt. „Rahu“, „Palgatõus“, „Duell“, „Ingel“, „Järelmaks“, „Bumerang“, „Eesti Nokia“. Kõomägi oskab seda inimeselooma, keda me iga jumala päev endas ja teistes avastame, sama vahedalt ja värvikalt näidata, kui teine eestlaste müütilise või müstilise Mina kujutaja Kivirähk. Aga need, kes portselantassist juues väikese

sõrme ilusasti välja sirutavad, ei pruugi end selle raamatu lugemisega vaevata... „Amatöör“ lõpeb Villu Tamme ristsõnaga, see ütleb juba päris palju „eesti mõtteloo“ kohta, nagu minu arvates ka lisadest leitud variatsioon Imre Kose teemadel „Värske kurgi-lõhe shot“, mis ei pruugi ilmingimata Kõomägile kuuluda, mina ju pole kuulsa koka võimalikke värse lugenud. Igatahes: „värse kurgi viljalihaga väikese kuubikuna / (kooritud, seemnekojata) / hakitud murulauku / sidruni riivitud koort

ja mahla / väheke hakitud *chilli*-kauna / soolalõhet, väikese kuubikuna / maitseks *maldon gourmet* meresoola / värsket münti, hakitud / Sega kokku kõik ained ja kontrolli maitset. Jaga viina shot / klaasidesse ja serveeri koos väikese lusikaga. Juhul, kui / tahad natuke vinti üle keerata, lisa kaunistuseks väheke / (punast) kalamarja. JS: Shot külma Eesti viina härmas pitsist. *Bon Appetit!* Valitud näide kõnetab vahest neid valjemalt, kes kogumiku üle sügavamalt mõtlema hakkavad, kes seda ei tee, kehitavad kindlasti õlgu.

Ilmar Külvet. Vana arm ei roosteta.

See on ülevaade kirjaniku, eeskätt siiski vaheda sulega ajakirjaniku tegevusest väliseesti ajakirjanduses. Kodu-Eestis mäletatakse teda n.-ö. Ameerika häälena (1972–1992). Kogumiku andis välja tema 85. sünniaastapäevaks (surnud 2002 Torontos) Eesti Kirjandusmuuseum. Tegemist toetas nii tekstide valikul kui ka väljaandmisel abikaasa Vaike Külvet. Informatsiooniks niipalju, et I. Külvet on kirjutanud üheksa näidendit („Menning“ lavastati 1990. a. „Vanemuises“). Ilmunud on kuus ilukirjanduslikku raamatut, hulgaliselt jutte ja kaks romaani. Ise olen lugenud romaani „Kes oskab lugeda hieroglüüfe“ (Lund, 1989) ja kunagi arvustanud novellikogu „Gulliveri käekõrval“ (Tallinn, 1996). Ka on ta tõlkinud kuus raamatut. Kõnealune kogumik sisaldab reisikirju, teatriarvustusi, mitmesuguse temaatikaga artikleid ja Urmas Oti intervjuud Külvetiga TV-sarjas „Carte blanche“. Külvet on enda kohta kirjutanud: „Mind on nimetatud elus vastuvett ujujaks, rebelliiks, kangekaelseks ja järelandmatuks. Seejuures aga nendivad ka vaenlased, keda mul on küll vist päris arvukalt, et mul on „isikupärane käekiri““. Külveti veergude rubriigist võiks lugeda teksti pealkirjaga „Kerjused ja kodutud“.

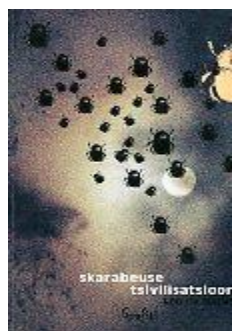
Eduard Leppik. 35 meeliskelu.

Pealkiri ütleb ise, mida raamatuke sisaldab. Natuke sentimentaalselt kalduvat harrastusilukirjandust, aga ka pikkade aastate jooksul kogunenud tarbe- ja mälestustekste. (Neid on ilmunud ajakirjanduses umbes 333.) Lugu „Kadakamäe viimasest kadakast“ sunnib igatahes oma esivanemate väärt väärtudele mõtlema. Leppik tutvustab end järelsõnas kui kohalikku (Lääne-Virumaa) keelt ja kultuurilugu uurinud kooliõpetajat. Eks minugi huvi on tingitud armastusest Lääne-Viru vastu. Põhiliselt on kirjutaja keskendunud Väike-Maarja kandile.

Eduard Leppik. Kaks armastust.

Põhiliselt kompileeritud käsitlus autori lemmikluuletajast Juhan Liivist. Enne tuleks muidugi lugeda kirjandusteadlase Arne Vinkli uurimusi, nt. „Mu kallid Liisi“, aga teadmisi saab sellestki väljaandest. Eeskätt kooliõpilased, nii et Virumaa kooliraamatukogud võiksid kaaluda komplekteerimise asja.

Leo de Sixtus. Skarabeuse tsivilisatsioon.

Selle veidra (kuigi Eestis pole enam ükski nimi imelik) nime taga peitub eesti luuletajaks ihkav tütarlaps, keda juba ka „Areenis“ tutvustati. Niisiis väline kuulsus on käes, vaatame kuidas on sisuga. Täiesti võimalik, et ma ei tunne Suurt Luulet ära, aga „Värske Rõhu“ lood ja laulud meeldivad mulle rohkem. Ütlemata raskelt kirjutab see noor poetess. Mõned värvid siiski panid kuulutama: „usk on geenius, tema valgus süttib ja sureb / ning paradiis kõrb, kus me väsinud lindudena tiirleme üle taeva, leidmata / oma / alguspunkti / siin mõnikord kallakud on kivist, madalad, viivad tundmatusse kuningriiki / kuid minu paradiis on ainult mu vangitorn, ei sinna jõua lennata lindki / siin isegi narr võiks saada kuningaks, kui viitsiks luua krooni puudele, mil / pole juuri / sest eile siia just toodi kolm kuldset puuri ja kolm kuldset tuvi / kuid ukseid avatakse alles siis, kui pole tulijaid / ainult kaljusid siduval nõõril vormivad köietantsijad elu keset tühja ruumi“ /---/ jne.

Urmas Vadi. Kohtume Trompetisi! Elvis oli kapis!

Kaks sürrealistlikku näidendit. Mulle Vadi nihestunud ja kummastavast tegelikkusest mõjustatud looming sobib, aga paljudele ei meeldi. Ma pole küll VAT Teatri etendust näinud, aga „Trompeti“ lugu tuleks lugeda. „Elvis“ mind eriti ei haaranud. „Trompetiga“ on nii, et seal on peategelasteks kolmikute mammikesed Eliisabet, Ludmilla ja Adeele, nendega tegelev sotsiaaltöötaja Paul ning keegi võluv senjor Hansen. Tilluke dialoog lugemishoo andmiseks: „HANSEN: Ja siis ma läksin postkontorisse ja lasin trompeti pakiga siia saata. Ei,

kõigepealt Soome, et jälgi segada. Siis elasin muusikasse nii sisse, et olingi, lupsti, trompetis. Tempel löödi peale ja oligi. Soomest tulin juba laevaga. ADEELE: Ja mahtusite pasuna sisse ära? HANSEN: Nagu nalja. Suuremad pillid nagu tsello või trummid, nendest võib käia nagu uustest. Tuubas teen ma tavaliselt lõunauinakut.”

Liivametsa Lugemised - 7 / 2006

LÄHETUSLAUSED

Rahvusraamatukogu emakeelepäev „Minu erakond on eesti keel” (Juhan Liiv) kulges eredate esinejaisiksuste toel kenasti. Tegelikult unustamatult. Unustamatult nimelt 14. märtsil tabanud ajaloo puudutuse tõttu. Lahkus suurmees.

Sel päeval jagati ka Kultuurkapitali 2005. aasta kirjanduspreemiaid. Kristiina Ehini ja Jürgen Rooste luule väärrib hindamist, auhindamist ja imetlemist. Selle päeva mälestuseks imetabased read Ehini luulekogust „Kaitseala”: „üksildased metsajärved / minust maha jäävad / mäekülgedel sulavad lumelaigud / maakivimüürid / ja suure tuulega oma teed lennanud katused / tantsukeerutusjäljed / jäävad / ja inimkäte kaunis komme klammerduda hoogu /---/ ja vanad / väga vanad rahvad / uued arvutid / ja iidsete hõimude viimased hingetõmbed / uued rõivad ja uued rahatähed / uued koodid ja kondid / uued taevatähed ja tuulemurrud / ja vana väga vana / armastus / nagu nõel hommikuhallases heinakuhjas / mida hardalt otsivad inimeste sõrmed...”

Jah, proosat ei tõstetud seekord pjedestaalile, aga žürii esimees Karl-Martin Sinijärv väitis kirjanike maja musta laega saalis, et keegi lihtsalt ei tõusnud teiste seast esile. (Käbi Laretei tinglikult siiski pälvis proosaauhinna.) Kuigi taolises pretsedendis on ärevuse münti, on otsus tehtud ja tagantjärele ei sobi targutada. Üks asi, millele Sinijärv veel tähelepanu pööras ja mis võiks ka raamatukogurahva meeli ergutada, on lugejate võimalus teha omapoolseid ettepanekuid. Kuna igal isikul ja asutusel on see õigus, tasuks Rahvusraamatukogul või ERÜ-l kaaluda järgmisel aastal oma valik teele saata.

Lapates oma kogemuste lehekülgi, kinnistub minus üha tugevamini tunne, et kunagi, siis Vene ajal, mil raamatud olid tõepoolest rahaliselt väärtusetud, tõstis eliitkirjanduse väärtust defitsiitsuse fakt. Kui üks või teine raamat oli võideldes kätte saadud, kadus ka sügavam huvi. Hakati uut jahtima ja raamaturiulile nad sageli jäid. Seega, kas me ikka oleme olnud maailma parimad ilukirjanduse lugejad ja laenajad? Olmelugusid muidugi haarati ja loeti, aga kui palju isikupäraseid autoreid on jäänud riiulitele. Osutan ka maailmaklassikale.

Või küsigem teisiti. Kas on ikka läbi loetud näiteks enamik Jaan Kaplinski ja Ene Mihkelsoni luulekogumikest? Mida teate õieti Rein Raua või Jaan Unduski loomingust? Mati Undi viimastest raamatutest? Ent iseäranis oluline oleks kuulutada romaani „Ahasveeruse uni” (NB! ilmus 2001) sõnumit. Selle raamatu olemust saab interpreteerida lühidalt ju nõnda: enne, kui me puhastume rahvana, tuleks läbida enesepuhastustee. Mälu ja mäletamise teemat on aga meie tänane kirjandus ääreni täis. Loe kas või „Kaitseala”.

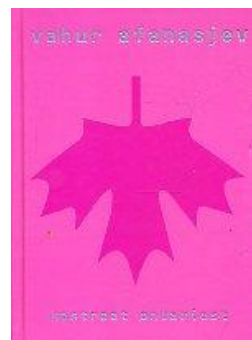
Põltsamaal, Jõgeva Maakonna Keskraamatukogus eesti kirjandusest kõneldes oli kosutav kuulda Adavere raamatukogu juhataja Tiina Kulli repliiki, et tema jaoks pole eesti ilukirjanduse tellimine raha taha jäänud. Ja kuigi keegi pole veel Hasso Krulli eepost „Meeter ja demeeter” laenanud, on see riiulil ja küll ükskord tuleb ka lugeja. Ideaalne juhtum. Veel kohtusin eesti kirjandust sügavuti lugenud Ene Söödiga (vt. ka „Looming” nr. 1, 2006), kes töötab Jõgeva Linnaraamatukogus. Temaga tahaks edaspidigi mõtteid vahetada.

Lugeja peab olema nõudlik ja autoreid, kes ootavad nõudlikku lugejat, on meil piisavalt. Oli aeg, kus Tammsaaregi pidi selgitama „Tõe ja õiguse” ideestikku. Küsimus edasimõtlemiseks: ehk näitab nüüdiskirjandus hoopis enam ühiskondlikku mõtet kui kirjaniku andekust – kes ütleb, mis on olulisem?

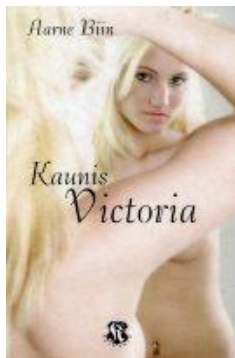
LOETUD RAAMATUD

Vahur Afanasjev. Kastraat Ontariost.

Suuremahuline pila. Ühiskonnakriitiline ja räme, palju sellist teksti ei viitsi lugeda. Pealegi enamik meist ei mõistata võimalikke prototüüpe ja situatioone nagunii ära. Tundub, et noorte meeste lektüür, sobib ka Riigikogu ja omavalitsuste volikogudes igavlevatele tegelastele. Kõige sürrealistlikumad on kahtlemata tegelaste nimed. Peategelane on Võru linnast pärit ajakirjanikuhakatis majanduse alal Daaba Kruup, kes raamatu lõpus jõuab Kanadasse, kus tal kehvasti läheb. Mäletatavasti kirjeldas ka Mihkel Mutt ühe ajalehetoimetuse („Koiduvalgus” nimeks) mentaliteeti oma raamatus

„Progressiivsed hiired“, kus samuti leidub isemoodi nimesid. Afanasjevi tekstinäide juhtus selline: „Lisaks jõulude möödumisele ja uue aasta lähenemisele tähistati elamurajooni-tööstuspargi nurgakivi panekut. Veiselinna rahvas oligi juba imestanud, miks Simeon Turp ostis Helikopteri rajooni taguse endise lennuvälja ja veel mitukümmend hektarit Veiselinna piiridest väljaspool asuvat maad, kus puudusid tänavad ja infrastruktuur. Eile oli Veiselinna volikogu võtnud vastu otsuse uue linnaosa tänavavõrgustiku kohta. Päev varem oli linnaga külgneva Nõmeru valla volikogu loovutanud tubli tüki maad linna haldusalasse. Vastavalt juhuse tahtele kattus see peaaegu täpselt Simeon Turpile kuuluva alaga. /---/ Uue linnaosa tänavate nimed pärinesid väidetavalt kristlikust traditsioonist. Kesktänavaks pidi saama Simeoni tänav. Sellega ristusid Peetruse, Miikaeli, Gabrieli, Sauluse, Pilaatuse ja Juudase tänav. „Igaühele oma,“ tsiteeris Weise Teataja sel puhul linnapea Marm Koobalti sõnu.“

Aarne Biin. Kaunis Victoria.

Pealkiri ja kaanekujundus on natuke banaalsed, aga sisu meelelahutuskirjanduse näitena vastuvõetav. Võrreldes „Hullumajaga“, millest allpool juttu, ja mis ainult minevikuaineline, on Viki-lugu täiesti korralik. Biinilt on ilmunud 13 raamatut, mina olen lugenud vanast ajast ainult esimest, „Tema kuninglikku kõrgust“ (1979) ja hilisemast „Presidendiruletti“ (2003). Eks Victoriade ehk Vikikeste saatustest on kirjutatud kümneid variante (mõtle kas või 70-ndatele!), ja mitte ainult eesti keeles. Need pole uudiseks ega üllatuseks. Üksik, haritud, ilus ja andekas lapsega naine otsib eluõnne, s.t. elukaaslast. Sobib ju? Tegevus toimub kahes ajas, kord n.-ö. rahvarinde säravil päevil, siis juba napilt aastataguses olustikus, kus kangelannal neljakümnendad eluaastad kuklas. Leiate arvamusalaldusi ühe ja teise ühiskonnakorra kohta ning tegelasi tuntult tüüpilistes situatsioonides. Sobib? Moraaligi loetakse. Kõik nagu kord ja kohus. Paar Biini arutlust: „Miski pole see, millena see näib, sõber on su vaenlane, vaenlane on su sõber ja kui oled täis pasandatud, siis ära nokka lahti tee! „Tõesti kurb, kui kedagi usaldada ei saa!“ tunnistas Viki. „Nad pole üksnes reeturid, nad on lollid veel pealekauba. Parseldasid Setumaa ja Narvataguse salaja Venemaale maha. Huvitav küll, miks ainult need? Mis oleks lihtsam, kui võtta vastu valitsuse otsuse liitumiseks Venemaaga, lasta see Riigikogul kinnitada ja presidendil välja kuulutada. Olekski asi aetud!“ „Nad kardavad rahvast!“ ütles Viki tõekuulutamise häälega...“ ; „See oli aeg, kui kolhoosid olid oma arengukõvera viimases põhjas. Riik oli võtnud nõuks kulakluse välja juurida ja enam polnud tõepoolest midagi juurida. Laudas oli nälgiv kari, põllud umbrohtu täis või lausa söötis. Mõni inimene tukerdas veel küla vahel. Tööle ei läinud vabatahtlikult keegi. Nositi käsivikatiga metsalagendikelt ja kraavipervedelt oma loomale heina teha.“ Jne.

Reet Ilves. Südamesuudlus.

Välja antud Sondas. 87 lehekülge paksu lembesadu: „Praegu mu hingel / sa trambid, / roosid valged / on leinarüüs, / südames valukrambid, / sest sina vaid / süüdi ses süüs. / Tulid nii uljalt / mu ellu, / laotasid vaiba / mu teele, / miks siis praegu / mu süda ei hellu / ning silm / kisub vägisi veele...“ Lugege edasi, kui soovite!

Kauksi Ülle. Emaemamaa.

Valik luuletusi aastatest 1987–2003. Eesti keelde tõlkinud Kirsti Oidekivi ja Aare Pilv.

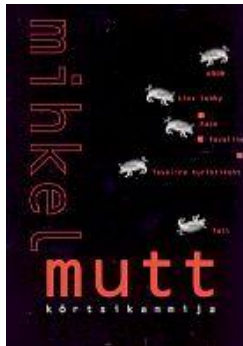
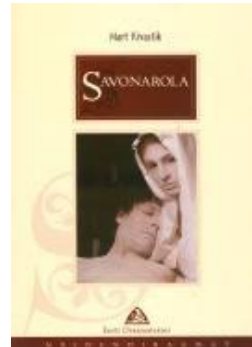
Kõik on kuulnud Kauksi Ülle nime, aga tuntakse teda pigem Võrumaa kultuuriedendaja kui kirjanikuna. Olen ka ise torisenud, et võru keeles on ikka keeruline lugeda, aga nüüd, pärast eesti keeles lugemist, torisen jälle, sest midagi jäi nagu puudu. Vist tõesti lõhn ja maitse. Pärast telesaate „Tsirk, tsirk, tsirgukene“ vaatamist ruttan lisama: midagi pole parata, võru keelt ja meelt tuleb väega tutvustada. Kohalikud noored on keele suuresti unustanud. Aga et lugeja saaks korralikult haritud, siis loetlen kogud, kust valik tehtud: „Kesk umma mäke“ (1987), „Hanõ vai luigõ“ (1989), „Jyriyy“ (1991), „Agu ni Eha“ (1995), „Kuldnaanõ“ (1996), „Nõsõq rõõmu mõrsija“ (2001), „Käänüpäiv“ (2003).

Kauksi Ülle kogu „Emaemamaa“ tuleks küll lugeda, sest ballaade ju enam kuigi sageli ei looda, pealegi on tema sõnum kordumatu. Veel suuremat, kuid sarnast kordumatust, jõudu ja aegumatust kogesid paljud meist Veljo Tormise „Eesti ballaade“ kuulates-vaadates. Kuigi „Hanõd või luiged“ on suurepärase tekst, valisin näiteks „Kui küsis vanaema“: „Kui küsis vanaema: „Laps, / mis sust saab, kui / ainuüksi tuhnid raamatutes. / Sa vaata, kuidas teised / küla peal jooksevad...“ / Ma ütlesin talle: „Vanaema, / mina kirjutan kirja oma / armsale Võrumaale, / kirjutan kadunule, / muud polegi jäänud / kui keel, mida rahvas räägib...“ / Ta ütles: „Lapseke, / kes linnakaevust / vett korra joonud, / maakeel sel suust / on välja uhutud. / Nii nagu sügisene / kask lehe kaotab, / kui tuul on / vaevalt

pahunud..." / Mina pahandanult: / „Seni kui ükski / veel teisest aru saab, / seniks vait ei tohi jääda... / seni suust sülgla võõras keel..." / „Laps, laps, mis sa albid, / liiga noor oled veel...“.

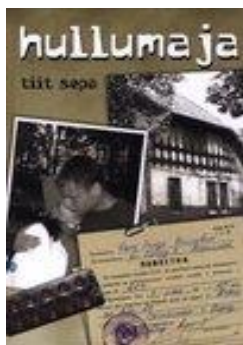
Mart Kivastik. Savonarola.

Näidendi avaldas Eesti Draamateater ja seda võib lugeda küll. Soovitan neilegi, kel pole olnud aega teatrisse minna. Algul tundub tegelaste rohkus ehmatavat, aga sellest ei kujune probleemi. Mõtteid tekkis mitmeid: massidele on aegade algusest saati meeldinud hukkamisi pealt vaadata, parastada, ikka on kardetud demokraatiat, kunsti ja teistmoodi isiksusi. Ja jumalasõna varjus on tehtud igat masti patuseid asju. Võimalik, et järgmine tsitaat näib natuke kontekstist väljas, ent Kivastiku tekst on allegooriarohke: „Pärast valimisvõitu, khm, tuli värskel paavstil hakata vaeva nägema raha teenimisega, sest pöörased peod, naised, poisid ja viin nõudsid rohkem raha kui katoliku kirik jõudis seda teenida. Tuleb ainult märkida, et don Baptista ei kulutanud seda määratud raha üksi – ta oli helde oma sugulaste vastu, kelle huvid olid väikse Baptista omadega väga sarnased. See näitab kadunukese südame headust. Ta ei unustanud iial oma perekonda. Kuna Vatikani rahast kippus kadunukesel väheks jääma, leiutas ta kirikule uusi teenimisvõimalusi, määras rahvale rohkesti makse ja hakkas müüma indulgentse, nii et igal patusel, ükspuha mida ta poleks korda saanud, oli võimalus oma hing päästa.“

Mihkel Mutt. Kõrtsikammija.

Olla literatuur vanadele troppidele. Võivad lugeda teisedki, aga lubage kasutada väljendit – meestekas. (Raamatukoguhoidjatel on seega, mida meessoost lugejale soovitada!) Mutt on intellektuaal ja ükskõik kui palju ta ka õllekaid küllastaks, jääb ta liialt intellektuaaliks, et mind, kes ma sellest kogukonnast absoluutselt mitte midagi ei tea, uskuma panna, et kirjeldatud olustik ja publikum on nõnda „erudeerit ja soliid“. Eriti loo lõpus, kus teksti satub Oscar Wilde ja muu...Tont seda teab, pole ma õige arvaja, ent Teder ja Kivastik avardaksid mu vastavaid teadmisi küllap lihtsamalt. Aga viga on ka selles, et ma ei oska ära arvata õllejoomiskohti ja prototüüpe. See teeb loo uniseks. Peategelane, nimeks Veebian, mitte Fabian, on täiesti keskpärane karakter keskpärasel olustikus, oma isikliku traagika ja alkohooliku filosoofiaga. Üks vastav näiteke, mis kuulub küll teisele joodikule: „Ma lihtsalt hakkasin mõtlema, et kas tänase ühiskonna tarbimishullus on põhimõtteliselt võrreldav sellega, mis vanasti oli religioon. Ma seletan lihtsamalt. Tänapäeval on keha ja selle vajaduse rahuldamine väga tähtsad. Tookord ennevanasti oli justkui hing tähtis. No et saaks taeva. Lihtnimene ju mõtles nii. Aga mida taeva all ikka mõeldi? Siin ongi konks. Kõikides religioonides on taeva või paradiisi kujund muu dogmaatikaga võrreldes kõige vähem läbi töötatud, islam võib-olla välja arvatud. Paradiisi konkreetse kujutamise ega ei tahetud minna liiga kaugemale. Võib-olla oli põhjuseks see, et niiviisi oleks asja justkui labastatud. Keegi küsib näiteks, mida paradiisis süüa antakse. Mitmekäigulised lõunad seal on? Mis sa kostad selle peale, vaene papp!“ „Mina tahaksin teada, mis õlut seal antakse,“ tähendas Rui.“

Tiit Sepa. Hullumaja.

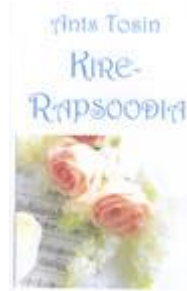
Kellele sotsialistliku mineviku lihtsustatud kirjeldamine huvi pakub, leiab lugemist küll. Paljudele teada-tuntud olukord. Noormees läheb Seewaldisse, et vene sõjaväest pääseda. Kuigi ta peaks peast normaalne olema, käitub jõuline Raasuke (hüüdnimi) vägivaldselt ja ülbelt. Et hullude keskel on igat masti mehi ja naisi ning hulluarstid koletud tüübid, on selge. Ka mäletatakse veel Viru ärikate ja KGB-prostituutide aegu. Armastusliin lõpeb traagiliselt, tüdruk (medõde) sureb vähki. Joodikutega jagelemine on niisuguse teema korral iseenesestmõistetav või kohustuslik. Nipet-näpet leidub ka toonase olme ja ellusuhtumise kohta. Kirjutamisstiil ja väljendusviis on lihtsakesed: „Võta vähemalt see lollakas pintsak seljast,“ soovitas Ari, tõmbas tagaistmelt tuttuue teksajaki ja viskas selle mulle. Panin teksajaki selga ja tundsin, et sellega oli tõepoolest palju mugavam olla. Ülikond oli sellise ürituse jaoks vist tõesti liiast. Ma pidin olema üks omade seast ja uus Wrangeli teksajakk tõestas seda kõige paremini. Ülikond oli ärikale sama mis lehmale kivilips. Ilus ja šikk küll, kuid ebamugav. Pealegi ei käinud ülikond kokku ärika uhke ja elitaarse seisusega. Nende seas oli moes palju labasem riietus. Teksad ja „kulukad“ olid omamoodi seisuse näitajad.“ Kokkuvõttes kunstiliselt kesisevõitu lugu, aga samas ühe konkreetse mehe elulugu.

Ants Tosin. Seksiralli. ja Kirerapsoodia.

Elektronkataloog näitab, et sellise nimega vanem mees on trükkunud umbes kümne aasta jooksul 17 luuleraamatut. Minu kätte sattus ehmatuseks kaks: „Seksiralli“ (12. kogu) ja „Kirerapsoodia“ (13. kogu). Mõned lugejad heidavad noortele autoritele ette ropendamist. Nad on lausa pühakud selle kõrval, mida nendest kladekestest leiata. Vaat see on alles räigus ja jätkus kirjasõnas. Võib-olla tuleks mul harrastusluule kirjutuslaualt hoopis kõrvale lükata? Igatahes: „Selle neiu kannikad / tunduvad nii annikad, / üks lillepidu, laululust, / ei grammi päeva argisust. / Hing ei sellest pahestu, / keha pooleks

kahestu, / kui pilgud armust hullumas, kehad ühte rullumas“, on üks viisakamaid. Alla viiekümneaastastele peaks selle küll ära keelama!

Toomas Vint. Topeltvalguses.

Mõned head aastad tagasi lubas Vint, et kirjutab igal aastal raamatu, ja oma lubadust on ta pidanud. Niisiis tagasivaade kaheksakümnendate teise poole, aega, mil Rahvusraamatukogule kaevati kaablikraavi... ja söögiks oli kilu-tomatis. Mil meil oli oma september – jäägitu kokkukuulumine Lauluväljakul. On noorepoolne naine (armuke) ja keskeas mees, kes keskastme juht. Mehel seaduslik naine (venelanna). Armukesel on aga luhtaläinud armastus ja lapseootus. On luksuslik parteilaste suvila mere ääres ja muu ajastuomane sahker-mahker (korter armukesele, valitutele parem söök ja jook). On asjalikku mõttearendust ja tagantjärele tarkust. Täiesti loetav (olme)romaan. Mind köitsid kunstnikusilmaga nähtud, kuid kirjaniku sõnastatud pikad valgusekirjeldused iga peatüki ees või lõpus, mis illustreerisid inimtundeid. „Lahtine uks ja köögiaken

tekitavad tuuletõmbust, seletasin ma endale asju ja jälginis, kuidas päikesekiir muutis vasest küünlajala säravaks, roomas mööda sihvakat valget küünlaselga ülespoole kuni leegini, mis hajus õhtuvalgusvoos peaaegu olematuks. See on topeltvalgus, mõtlesin ma. Aga üks valgus tapab paratamatult teise valguse, mõtlesin ma miskipärast nukralt ja nihutasin küünlaleegi õhtupäikesekiirest eemale.“

Küllap märkasite, et sedapuhku leiata lugemistes rohkesti näiteid, mida üldistaks – kirjeldatakse aegu, mida ei unustata! Kes soovib, võib viimased sõnad panna jutumärkidesse, ent lugeja teab ise.

Tõnu Õnnepalu. Enne heinaaega ja hiljem.

Luulet ja luuletõlkeid aastatest 1983-2005. Valitud on peaaegu kõik luuletused kogudest „Jõeäärne maja“ (1985), „Ithaka“ (1988), „Sel maal“ (1990) ja „Mõõt“ (1996). Siis veel ajakirjades ilmunud ja ilmumata luulet, tõlkeid Charles Baudelaire'ilt, Fernando Pessoaalt. Valik on suur ja Õnnepalu luule teadagi kosutav. Mind isiklikult huvitavad 2005. aastal Prantsusmaal kirjutatud read. Neis on tunda küll euroopalikku resignatsiooni, aga ka tõelist eluküpsust, mõrkjat irooniat. Kel vähegi võimalik, võiks pisut oma väärtuslikku aega kulutada sarkastilis-sotsiaalsele „Tallinnaodile“ (tähenärijatele teadmiseks, et on kirjutatud kokku!). Erakordselt keeruline oli näidet valida. Mingil seletamatul sunnil võtsin read Õnnepalu esikkogust, kus tookord kandis üks tsükkel pealkirja „Enne heinaaega“.

Valisin sellest esimese luuletuse „Lootused lähevad luhta“, mis on tagantjärele pühendatud Aleksander Suumanile. Miks, seda uurige juba ise! Kahjuks pole leidnud uues kogus enam kohta samasse tsükklisse kuuluv ilus luuletus „Mu õde...“. Aga: „Lootused lähevad luhta / luhas sääl haljendab hein / kalmused kasvavad kõrged / pilliroog seisab kui sein / Juunikuu kuumas tuules / lokkab ja lainetab rohi / muutlikud pilved taevas / peatuda iial ei tohi / Heinaaeg jõuab ja mõrkjas / on lõikheinasaaduse lõhn / kui videvik tiheneb kõrkjas / udusse upub kõik luht / Udusse hajuvad pajud / räägud on lõputa lood... / Öö laotab luhale lohutust / öös hingavad jahedad vood.“

Liivametsa Lugemised - 8 / 2006

LÄHETUSLAUSED

Kohe soovitus! Kel on tekkinud huvi eesti kirjanduse kui protsessi vastu, võiks lugeda Arne Merilai kõnet, mille ta pidas Eesti Kirjanike Liidu üldkogul Tallinnas 17. märtsil 2006. Pealkirja all „Enne ja nüüd“ („Sirp“, 31.03).

Edasi uurin, kas te olete juba iseendas selgusele jõudnud, mida ootate, ja kas ülepea ootate midagi erilist tulevaselt Euroopa kultuuripealinnalt – nimeks Tallinn? Mina ei oska oma tahtmisi kirja panna, sest olen niigi hämmingus ja kaitsetu kultuuritulva ees, milles iga päev võiksin osaleda, aga millest sageli ükskõikselt mööda kõnnin. Suuri vaevu suudan jälgida kirjanduselu. Isegi kirjanduslikele kolmapäevadele jõuan harva, seminarid-konverentsid ja näitused ikka vaatan üle. Kiidetumad teatrietendused, kontserdid ka, sest haritlasena on mul kohustusi riigi ja kultuuri ees. Laupäeviti võtan erialasest huvist mõne raamatukaupluse tunniks-pooleks ette, nendest käikudest kirjutan kunagi hiljem. Seitse päeva nädalas loen, sekka kuulan kultuurisaateid – „Vikerraadiost“, muide. Kuid seda, head inimesed, on liiga vähe. Tuleb kiiremini tegutseda. KUMU ootab ammu, vähemalt kümme muuseumi sooviks samuti mind jälle kostitada, lisaks kinod ja teadmata arv muusikaüritusi ja festivale. Teadagi, vana ja uue muusika päevad, eesti ja saksa heliloojate tähtpäevad. Orel, klaver, kitarr. Puhkpillid ja rahvapillid. Kausside, lusikate ja ehete töökojad, teatrimajade suured ja väikesed toad ja saalid, sajad harivad loengusarjad ja ekskursioonid, kirikute rüpes toimuvad etteasted, isetegevuslikud etendused ja tants kümnes variatsioon. Vahepeal panen punkti. Edasi. Igat masti päevi küll lauluväljakul, küll Rocca al Mares. Oh jumal, pankades näidatakse ka pilte. Räägitakse, et sport on kultuur ja „Looduse Omnibuss“ on kahtlemata kultuur, kui sõidad temaga teatrisse. Siis veel messid, küll raamatu ja ehituse omad. Need näitavad ju kah kultuuri. Loomulikult laadad ja keskused ja marketid, mis kutsuvad kultuurirahvast oma embusesse. Ajakirjast „Akadeemia“ lugesin, et paar trendikat kultuuritegelast pooldasid oma kodulinna saamist kultuuripealinnaks, kuna nende linnas on rohkem ööklubisid kui teises.

Arvan, et umbes 10% sellest, mida reklaamitakse või midu pakutakse, mahub minu vaatevälja. Isegi oma majas, s.t. Rahvusraamatukogus, jääb mõni asi kahe silma vahele. Sõnaga, olen mures, kas olen ülepea Tallinna kui Euroopa kultuuripealinna jaoks küps? Kas ma olen ikka väärikas kultuuripealinlane? Kuid ma teen ettevalmistusi: hakkan kepikõnniga peale, siis ujulasse (neid nimetatakse vist küll spaadeks), siis suusa- ja jalgrattarajad. Et keegi ei vaataks kurjalt mu peale: pealinlane saa kultuuripealinlaseks! Unustasin - enne veel, kui puud lähevad lehte, oleks viisakas kolmekümne kolmandat korda „Kevadet“ vaatama minna. Tahaks veel midagi kosta, aga enesetsensuur keelab rääkida tulevase Euroopa kultuuripealinna eetilise laostumisest, mõne linnaosa totaalsest kirjaoskamatuses ja jahmatavast ükskõiksusest ilu vastu Tallinna kultuuris. Vannun, et kohtasin inimest, ehedat raamatukoguinimest, kes ei teadnud, mis asi on etikukivi. Eesti kultuur, anna andeks, tunnistan, küll piinlikkust tundes, et unistan hoopis Euroopa pealinnadesse minekust.

LOETUD RAAMATUD

Kristiina Ehin. Kaitseala.

Kirjutatud Mohni saarel 2004–2005. On teil veel meeles, et raamat pälvis Kultuurkapitali 2005. aasta kirjanduspreemia? Seda väge ja vaimu, mida üks noor naine laotab, kes jumala armust kuulub juba meie suurte poetesside ritta, jah, seda väge ja vaimu annab ammutada. Kui palju avarust, valguse- ja pimedusekirge, hiidvanu hirme ja hiidvana armastust. Mineviku- ja tulevikutunnetust, usku ja uskumust. Soome-ugriliku rahu ja puhtuse ülistust. Ilu, siiruse ja aja kaitset. Ehini kaitsealalt võib leida tõesti sada allusiooni, aga auväärt lugeja, ära unusta, selle kõige mõistmiseks ja lahti muukimiseks tuleb seda puuteala armastada. Andke mulle täheruumi ja ma kirjutan raamatu ümber! Sest ükskõik, millise katke ma ka valiksin, tõdeksin hetk hiljem, et tervik sai kannatada. Aga petame ennast: „tuhat põlvkonda sigijaid ja sigitajaid / kindakudujaid ja kübarakandjaid / noored norskavad heintel ja vanad võtavad viimast / oma elu viimaselt peolt / mina ei ole neist kumbki / hiilin öösse / ronin kiigele / üles alla / alla üles / surm sünd / sünd surm / üles alla / alla üles / rõõm mure / mure rõõm / alla – õõnes õnnetunne kõhus / enne suurt tõusu / üles – kaalutaolek enne kuldaega / enne küpset kukkumist / jälle vanaks / uuesti nooreks saamist“. Luule seast leiata ka väljavõtteid n.-ö. päevaraamatust: „30. oktoober. Rannas leidub luikede luid. Eile leidsin jälle ühe pika, seest õõnsa ja nii valge, nagu pole miski muu. Luigeluu on läänemeremütoloogias ja rahvaluules tähistanud materjali, millest võis teha ilmvõimatuid asju –

laevu ja koguni sampo... Aga alles nüüd – läbi härmatanud saare kodu poole sammudes, luigeluu käes nagu valge valitsuskepp, sain aru, mis selles materjalis nii erilist on.”

Jüri Ehvest. Palverännak.

Alustuseks tsiteerin Hasso Krulli, kes on kunagi öelnud: „Jüri Ehvesti proosa ei ole nali...” Olin esimesi lehekülgi lugedes mures, kas ikka jõuan lõpuni. Jõudsin ja olen rahul. Tuletan teilegi meelde, et ei sobi heita raamatut kõrvale hirmust – äkki on koormav! Kultuurkapital on ometigi trükkimiseks raha eraldanud ja soliidne kõvade kaantega 247 lehekülge teksti selle vahel on seega klassika.

Niisiis romaan päevades: päevi on seekord neliteist. Kõige ees veel proloog. Ent eraldi võib neid ka novellideks nimetada. Ehvesti tekste lugedes ei taipa ju iga kord, mida sa loed, kellest loed, kus sa parajasti oled. Targemad on seletanud, et oled alati kaasajas. Seekord on kõik selge – oled kindlasti kaasajas. Väga lühidalt sisust. Tegelane, kirjanikuhärra Joakim von Elbe satub pärast kalkunite kitkumist Iirimaal, s.t. raha teenimist, hullumajja. „Palverännaku” lugemise järel usun, et kalkunite pärast võib hullumajja sattuda küll. Põhjuseid on muidugi teisigi. Naine jättis ta maha, lapsed on silmapiirilt kadunud, siis veel alkohol ja narkootikumid ja ilmavalu. Probleeme on ka kirjanikuks olemise mõttekusega – kas kirjutada see raamat või mitte? Siin ta nüüd on, raamat, mida pole lihtne haarata. On hallutsinatsioonid ja vaim. Keerulisi liine ja ühendusi. Nõnda kui Ehvestil tavaliselt. Mind innustasid edasi lugema aga köitvad, lausa võrratud arutelud kalkunite kitkumise mõttekusest. Uskumatu, et sellest nõnda üldse kirjutada saab, veel uskumatum, et see mind kaasa kiskus. Muud liinid (nt. interneti hullutav mõjuväli, Tartu ja naised ja litsid) on kindlasti soliidsemad, aga nendest on tablettide mõjul ennegi kirjutatud. Niisuguse lõigu leidsin lk. 182: „Sina, ainus inimene, kellele ma tegelikult seda raamatut kirjutatan, oled ta juba nii kui nii ära tundnud. Palun loe lõpuni, sa pead teada saama, mis juhtus. See oli küll mitmeski osas nii, nagu sa oled oma kõige halvemates mõtetes mõelnud, kuid mõtle, et kui sealpool, selle akna taga, mille poole me oleme teel – ütleme nii, et lõpplaos – anna mulle andeks, ma ei ürita rohkem mitte ühtegi metafoori, aga noh, saad aru küll, mida ma mõtlen, mõtle, et kui seal ei ole enam midagi, et siis, et siis pole ju tähtsust, oh, mul läheb kõik sassi, aga ma mõtlen, mõtle Sina ka, äkki oleme me päriselt elus alles seal, sealpool akent, lõppladu on vaheolu, saad aru, pärast seda sünnib ime ja algab pidu. Praegu, siin maailmas, oleme me nagu alasti kalkunid konksude otsas, aga kui me jõuame õnnelikult lõpuni, siis seal, sealpool lõppladu, seal oleme me õunu täis, me oleme kuldsed, meid kantakse kallitel alustel, õnnelikud naised ohkavad meid nähes, lapsed rõõmustavad. Küünlad säravad, on pidu. No nii, see oli siis nüüd minu metafoor igavesest elust. Ma olen ikka haruldane, eks ole, veider, et minu kätte kirjavulk on usaldatud.” Kui te siiski otsustate kunagi seda raamatut lugeda, siis mõelge korraks ka pealkirjale. Mida palverännak õigupoolest tähendab?

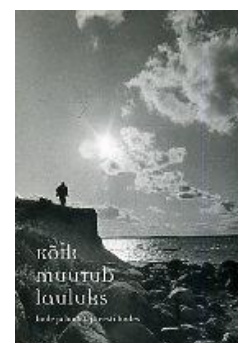
Kaalu Kirme. Vana Valge.

Lihtsatest asjadest leiab alati abi ja tuge. Lihtsatest ja headest asjadest luule kosutab ja aitab vahel inimliku valu vastu. Indrek Hirve koostatud luuleraamat on tõesti nagu „õhtupäikese längus kiirtest valgustatud rabapind”, mida võid kas rõõmu- või nukrustundega jälgida. Kus küll ei lokka küllus, aga süda jääb rahule, sest tunned enda ümber kodust maastikku. Nimiluuletus „Vana Valge”: „On samad põllulangid / ja sama aisapaar. / Ja varnas rangid / ning ohjahaar. / Ja Vana valge ise / on koplis kase all: / viis sammu lõuna poole, kolm jalga sügaval.” Või: „Ma mäletan neid musti leppi, / mis seisid meie ojas. / Ja männipakust lävetreppi / ja tuhlisalve kojast. / Ja suuri värvilisi roose / me kella sihverplaadil. / Ja seda plekist naelatoosi / me hallil vanataadil. / Kuid meie valget leivaahju / ma vaimusilmis pole näinud. / Ja vahel õhtuti on väga kahju, / et kõik on mööda

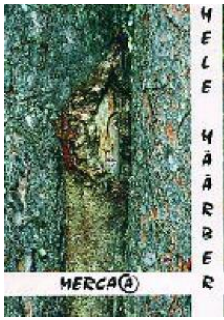
läinud.”

Kõik muutub lauluks. Luule ja luuletaja eesti luules.

Alapealkiri räägib enda eest. Lisaks kaunis kujundus. Kujundus aga avaneb koostaja Vallo Kepi fotode kaudu. Luulele ja laulikutele pühendat ridu on ses raamatus 367 lehekülge. Pange tähele, raamatu esiluuletuseks on Friedebert Tuglase „Tuhat aastat”. Vähesed on tema luulest kuulnud. Viie ja poole lehekülge pikkusest tekstist valisin sõnad, mis pühendatud eesti laulikule „Viissada aastat tagasi”: „Leelutasid Ilo-laulu, / vaeselapse valusid, orjapiiga ohkamisi; / laulsid venna sõjasõidust, / ilmatütterist ilusast / merest tõusnud mehikesest. / Vestsid mehed muinastarkust – / hiidudest, haldijaist, / hallitõve õududest, libahundi ulungist.” / ---/ ja „Sada aastat tagasi”: „Tähitumal talveööl / mustas metsas tuikab tuli. / Tule ääres noorukene, / silmis tuli, punaplekid paletel. / Tee tal kauge: Tartust Riiga, – / palju käidud, palju käia, / kuni kodu künnisel. / Nimi

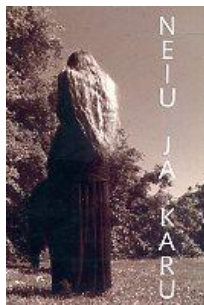

noorukese: Kristjan Jaak. / Ümberringi öine vaikus, / tuli ainult tuhiseb. / Millest mõtleb noorukene, / mida näeb leekides?" Tuglase laul läheb edasi...

Merca. Hele häärber.

Tundlemist ja lüürikat ei maksa Mercalt oodata. Mercal on Supilinna lihv ja laulud. Kirjaviis harjumatu, ent isikupärane. Mõtted prostoid, arvab arvatavasti esteet. On kuidas on, Merca on kultuurinähtus, on eesti kirjanik ja oleks hää, kui keegi võtaks vaevaks tema sõnumit kuulata. Nimiluuletus kõlab nii: „Qi jälle kostab häärberist / too nukker pilliviis, / kax qrba kaarnat nokivad / mu sinisilmi siis. / Ma laman üxi / pingi kõrval, quskedeleel, / mu eilne vari peegeldub veel / tiigi pehmel veel. / On kaarna silmis sügavsume / igaviqviiv, / Su paitust põsel imiteerib / musta linnu siiv... / Viis kostab häärberist / qi hüüe sügavhele, mis qcub kevadet / mu kaarnapeiedele! / See hetk jääb igavesti / kestma ruumis, ajas / nii kaua, qi on pidusid / ses suures valges majas, / jääb kaiqma orgastiline oie / selt alleelt, qi kaaren nagu suudeldes / mult rebib välja keelt. / Et [lad. k. ja] selle matab majast kostev / pilli hele hää... / Kes valgel rõdul kohvi joob, / kes sooja verd mu pääl.”

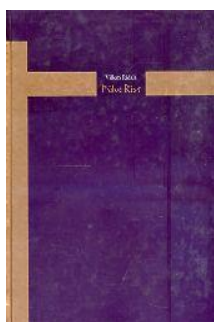

Neiu ja karu.

Soome-ugri proosat, luulet, mälestusi ja tõlkeid, mis kogunenud soome-ugri etnofuturistlike kirjanike seminaride käigus aastatel 2001–2003. Esindatud on ersa, komi, mari, soome, udmurdi, võru ja eesti kirjandus. Kuna minu tööks on eeskätt eesti kirjanduse teenimine ja väljaanne on küllalt eesti-keskne, siis loetlen meie autoreid: Contra, Kristiina Ehin, Jüri Ehlvest, Aapo Ilves, Mart Juur, Ott Kangilaski, Jaan Kaplinski, Kauksi Ülle, Igor Kotjuh (eestivene autor), Hasso Krull, Merca, Veiko Märka, Kristi Oidekivi, Olavi Ruitlane.

Sirje Pallo. Eesti peremärgid.

Võtkem seda väljaannet kui mälestuste raamatut. Selle koostamise ajendiks on autori sõnul peaaegu kümme aastat tagasi toimunud näitused „Peremärgid“ ja „Märk kui sümbol“ Eesti Rahva Muuseumis. Loen, et „Peremärkide ehk rahvapäraselt õuemärkide, märkide, merkide, majamärkide, talumärkide, võrgumärkide, puumärkide, hauakirjade, viljakotimärkide, tähtede jne kasutamine ei ole üksnes eesti rahvakultuuri nähtus. Neid teatakse terves Euroopas ja taolisi märke tunnevad ka Aafrika ja Põhja-Ameerika põlisrahvad.“ Oletatakse, et peremärgid olid Eestis kindlasti olemas pärast Liivi sõda. Varasema aja kohta puuduvad täpsemad andmed. Kõige paeluamad on teadagi illustratsioonid. Tutvuge! Tuleb välja, et isegi tänapäeval kasutab Altja külas Paarma talu omanik vanavanaisa peremärgiga sõrmust ja vastavaid märke kohviserviisil ja laudlinadel. Viimases peatükis peatutakse natuke laiemalt ka svastikal. Meile teadmiseks: „Eestis on haakristi kasutatud ornamendis, eeskätt vöökirjades, peamiselt setude juures.“ Ja veel, etikukividel leidub samuti peremärke, majaomanike vappe.

Villem Ridala. Püha Rist.

Toimetaja ränkrasket koormat on kandnud folklorist Ruth Mirov. Temalt ka kommentaarid. (Keda huvitab, miks ränkrasket, lugegu lisaks „Keel ja Kirjandus“ 2006, nr. 3). Võrratud must-valged illustratsioonid on teinud Reti Saks ja värvilised Inge Kudisiim.

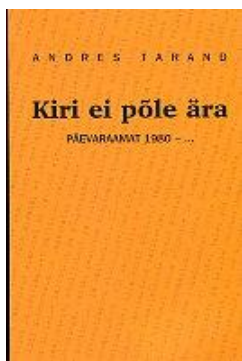
Poeemi (ca 400 lehekülge trükitult) aluseks on Uue Testamendi neli evangeeliumi, see tähendab, Jeesuse elulugu. Märkimisväärseks teeb poeemi fakt, et see on loodud vanas rahvalaulu vormis regivärsis. On ju teada, et Ridala hindas ülikõrgelt regivärsivormi, mille on aastasajad kujundanud ning mis on tema arvates palju kestvam kui juhuslikum ja muutustele altim sisu. Seejuures pidas Ridala kogu kultuuri aluseks religiooni. „Püha Rist“ on kirjutatud aastatel 1930–1931, aga tervikuna jõudis trükki alles 2005. aastal. Meenutuseks, et Ridala kasutatud regivärss on ka väga haruldane luulevorm, mida leidub ainult Soome lahe äärsete soomeugrilaste: soomlaste, karjalaste, isurite, vadjalaste ja eestlaste vanades rahvalauludes. Tekkinud arvatavasti 1. aastatuhandel e.Kr., seega on regivärss vanem kui kaks tuhat aastat. Meile kodused mõisted Toonela ja Manala kuuluvad aga eelkristlikku perioodi.

Loomulikult ei loe keegi raamatut ridahaaval läbi, pigem tuleb seda vaadata kui eesti kultuuri tähtteost. „Jeesus sündis Jõuluöölla, / Maarja poeg pühalla öölla, / Suges Maarija sülesta, / Üleni Ka’o üsasta, / Maaemasta, Neitsi’ista. / Maarija, vagune vaimu, / Püha Neitsit, too nägusa, / Naine kaunis, kandajane, / Mähkis lapse mähke’ie, / Sidus nartsude siseje, / Säädis sõimeje magama, / Pani kuldakõrte päälle. / Mäleitsid vagased veised, / Imetelid Looja loomad, / Igi-Jeesusta ilusta, / Kao lasta maakoja. / Sai Lunastus neile maille, / Neille ilmulle sugesi, / Püha Risti saije meille.”

Ja tutvustuse lõpetuseks: „Juudas, jultunud sulane, / Äraandaja Isanada, / Kavaldaja, kalge meeli, / Teadis paiga, kussa Kristus, / Kus Jeesus, Inimespoega, / Taotas käis ja asuda, / Oleskella öömajalla, ... ”.

Olivia Saar. Humalapuu.

Sisaldab mälestusi pealkirja all „Rohetav raiesmik“ ja jutu „Kurekellakumin“. Autor jutustab lapsepõlvest Virumaal Mäetagusel, kooliajast Rakvere Õpetajate Seminaris ja sõjajärgsete aastate kohanemisoludest. Pildike eestiaegsest mehest: „Mind üllatas see, kuidas direktor /Voldemar Raam/ oma kabinetis alati püsti tõusis, kui jutulesoovija sisenes. Ta tegi seda ka meie, maalt tulnud plikakeste puhul, kogesin seda paaril korral isegi. Selline käitumine sundis meidki oma hoiakut ja olekut kontrollima, oma selja sirge hoidma, mõjudes eeskujuandvalt. Räägiti sedagi, et direktor viimase kursuse tütarlapsi esimesena tervitas, neid juba noorteks daamideks pidades. See oli nii härrasmehelik, nii üllatav, et direktori käitumine oli saanud minu silmis mõõdupuuks ka hilisemas elus.“ Jutustusega on aga nõnda, et naistegelane läheb sanatooriumi, kohtab seal lakkkingadega meest, aga varsti selgub, et teda on petetud.

Andres Tarand. Kiri ei põle ära. Päevaraamat 1980 -...

Huvitav, huvitav, mis nende kaante vahel küll on kirjas? Leidsin mõndagi aja ja inimeste kohta. Inimeste teod, käitumine ja mõtted vajavad tõepoolest aegajalt ülelugemist ja uuesti mõtestamist. Autor keskendub 40 kirjaga seotud kultuuriinimestele, nende edasise saatuse üle otsustajatele, 80-ndate vaimsele ja ühiskondlikule taagale. Sellest väljapääsu otsimisele. Kuigi päevaraamat on vägagi delikaatselt sõnastatud, võib kujutluses luua mõnegi konkreetse inimese portree, kes ka täna meie keskel oma olekuga märku annab. Aga eks igaüks loeb ja interpreteerib omal kombel. Viimases peatükis „Kakskümmend viis aastat hiljem“ on mõte: „Muidugi on veel praegugi vara lugeda midagi lõplikuks näiteks Ukrainas. Teame omast käest, et visa tööga on päris kiiresti võimalik kirja panna enam-vähem töötav põhiseadus, korraldada enam-vähem reeglitele vastavad valimised ning pinnapealselt vaadates elada peaaegu demokraatlikult.

Kuid sisuliselt ei valata ühegi revolutsiooniga inimesi nagu lähkmeid tühjaks, et nad täita siis täiesti uue sisuga. Vanad harjumused on visad kaduma, mida minu arvates on viieteistkümne aasta tagant ka Eesti kohta valusam tõdeda, kui seda oli viis aastat pärast taasiseseisvumist. Eesti ühiskonna teatud arengupeatuses praeguse iseseisvuse teisel kümnendil on kindlasti palju tegureid, kuid juhtpositsioonil on selles vist enamik poliitilisi erakondi, kelle puhul kehtib suuremate rühmade reegel, et joondutakse madalama moraalse tasandi järgi.“

Elo Viiding. Selge jälg.

Jõuliselt feministlik, kohati vägagi isiklik luule. Ausalt öeldes, lausa sarkastiline ja terav, ent sealjuures päris põnev. Eks Elo Viiding ongi tuntust kogunud iroonilise ja karmi ütlemisega luuletajana. Kogu sobibki paremini luulegurmaanidele. Hingele siit suuremat ei leia, aga vaimu raputab, kui põhjalikult süvened. (Ülistatud emadus saab oma hoobi.) Mõne luuleteksti kohal küsin endalt, äkki on liialt tehniline ja tekst teksti pärast? Nt. „Iseloomustus (Internetis)“. Tsükkel „Kodu põlemine“ paelus aga kõige enam. Katkend n.-ö. mälestusluuletusest (sees märksõna „isa“) „Luuletaja“ lõpuridadest: „Panin kokku oma esimese luulekogu / nendest luuletustest, mida ma / julgesin silmade ja kõva häälega lugeda, / ma mõtlesin, et see on hea. / Oli küll hea, mõni luuletus oli tõesti hea / aga siis ma ei teadnud veel, et / see käkrus paberil, korrastamata sahtlis - / kõik, mida ma ei julgenud siis avaldada - / oli tegelikult luule / ja see luule oli puudu.

Ja muu oligi kevad, / Kevad 90.“

Elme Väljaste. Nektarilind.

Vahel juhtub, et lugemisele kulutatud ajast on kahju. Nii juhtus ka seekord. Ainus, mis suutnuks olukorda päästa, oleks mõte, et äkki on raamat paroodia naistekatele! Mõistmaks raamatu „väärtust“, piisab vaid tagakaanele kirjutatud teksti lugemisest. Aga lausekene romaani sisemusest: „Nüüd ei suutnud Eha enam uudishimu taltsutada. „Aga lapsed? Kas neid jäi sust naise juurde nagu seeni pärast vihma?“ „Nagu proua Loore eespool juba mainis, ei leitud sellest metsast õnneks mitte ühtegi tatikat!“

Proua Loore on kuulsust janunev keskealine kirjanik, kelle mõttemaailm tundub olevat kesisevõitu, aga kes unistab, et tema naisteromaan tõlgitaks

inglise keelde. Kohtab siis Loorekene raamatu esitluspäeval Viru tänaval võõramaist vanahärrat... ja algab mäng. Täpsemini küll halenaljakas kirjavahetus internetis. Sisu väärrib lõppu. Vahel tundub, et eesti kirjanduse mõiste on tõesti devalveerunud või siis kõik piirid ületanud. Selle kohta öeldakse „Nektarilinnus“ aga nii: „Oi-oi, proua Loore! Te peaksite iga päev Delfi Naistelehte vaatama. Rubriigist „Soovita head raamatut-etendust“ loeksite, kuidas keskpärasus protestib, kui näeb uues tulijas enda jaoks ohtu. Võib juhtuda, et varsti võetakse teidki hammaste vahele ja hekseldatakse armutult läbi. Heade läbimüüginumbrite pärast jagatakse seal kas armu või pekstakse sandiks. Anonüümselt on teadagi parem peedistada või lapsepõlvest saadud komplekse välja elada kui oma õige nime all. Kellegi peale tuleb ju vaoshoitud viha, iseenda ebaõnn või läbi kukkumine välja valada. /---/ Kahju on, kui näiteks arstide paremik voolab koos ajudega kehva palga pärast vabariigist välja, aga kirjaniku geniaalne mälu jääb ju siia.“ Lamedat pikantsust ka: „Ta teadis väga hästi, et õnnelikus abielus naine peab vahetevahel abikaasa rõõmuks oma mehe peal maailma vanimat ametit praktiseerima. Ent viimasel ajal juhtus seda juba liiga tihti. Seda, mis ajas öökima. Öäk! Juba mõte sellest, mida ta pidi tegema ja kuidas ta seda vedelat pesemata juppi oma pesemata hammaste vahele kuiva suhu topib... Öäk!“ Sic!

Liivametsa Lugemised - 9 / 2006

LÄHETUSLAUSED

Vahel tekib hirm, et tülitad inimest keset teisi tegemisi. Inimene elab oma tavapärasel elul, teeb igapäevast tööd, on oma reaalsusega needitud, sina lähed ja pakud talle kirjandust. Veelgi hullem, pakud eesti kirjandust. Minult on päris mitu korda küsitud, miks rahvas on muutunud (eesti) kirjanduse suhtes ükskõikseks? Täpselt nii väljendatakse, rahvas! Kuid puudub ju teadjamees, kes kinnitaks, jah, rahvas on tõesti ükskõiksemaks muutunud. (Selgusetusele viitab minu meelest ka Härma raamatukogu juhataja Tiina Kohver Tartumaa raamatukoguhoidjate elektronväljaandes „Meie Leht“.) Reageeringuid võib ka vastupidi tõlgitseda. Olukord nõuab mõtestamist, sest päris täpselt ju ei tea, millega või kellega ja kuidas lugemist võrrelda. Milliseid kümnendeid, milliseid autoreid kõrvutades. Tean, et mõned teavad, et kõik on kehva ja eesti kirjandus selle hulgas. Aga nemad on enamasti teistsuguse lugemusega. Ise ent märkad asju, mida lihtsalt ei suuda seletada. Nõnda on ju tõeline müstika, miks üht autorit loetakse ja teist ei loeta, kuigi neid võiks näiteks võrdselt kehvadeks või võrdselt silmapaistvateks kirjutajateks pidada. Kuid aeg on üks võimekas interpreteerija ja otsustaja, ootame tema vastuse ära. Seisakuaja eesti kirjandusest ahmiti eeskätt ju ka kirjutud olmekirjandust. Loeti muidugi muudki, sest lahjat meelelahutust ei jagunud. Samas, otsiti sõnumit – teate küll, midagi pidi olema ka ridade vahel. Mäletate ehk Silver Anniko „Rusikaid“ või Raimond Kaugveri romaane „Disko“, „Meie pole süüdi?“, „Vana mees tahab koju“, Egon Ranneti hullumeelsuseni populaarset romaani „Kivid ja leib“. Praegu asendavad neid Lembit Uustulnd, Erik Tohvri. Noor mees nimega Sass Henno. Mõnele Kender, teisele Murutar! Olid Lattik, Tõnnov, Aimée Beekman, Maasik, Promet, Ruud, Saaber, Gross. Tuleks uuesti lugeda ja uuesti arvata.

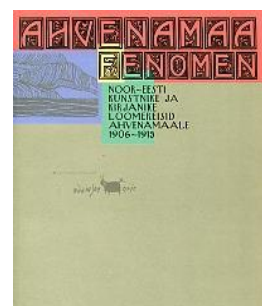
Hea, et viimased aastakümned on kaasa toonud tohutuid muudatusi, meil on mille üle vaielda, arutada ja kui soovite, siis ka kohut mõista ning üksteist solvata. Oleks ju pöörane, igav ja mõttetu lugeda ühes ja samas stiilis sotsiaalselt või individuaalselt suundumuselt sarnaseid raamatuid. Oleks otsatult kurb, kui puuduks Heinsaar või Ehlvest, Sauter või Vadi! Kivisildnik ja võrratu võru kirjandus! Olen tabanud arvamus, kus eelistatakse ühtemoodi, mingis realistlikus ja summutatud raamistikus kirjutatud raamatuid. Kaitskem end niisuguse soovi eest!

„Vikerkaarest“ (2006, nr. 4/5) leiata Priidu Beieri luuletuse „Lugejad ründavad raamatukogusid“, mis on ehk ka vastuseks mõnele teie võimalikule küsimusele: „Lugejad haaravad / vikatid ja kirved / nii need asjad käivad / ründavad raamatukogusid / nõuavad Tõde ja õigust / aga neile pakutakse / Sõda ja rahu / kohvi ja küpsiseid / Mõned tulipead viiakse aga / Kevadel Sohu / Sealt päästavad neid otse Mülkast / Kuritööst ja karistusest / Kaksikümmend aastat hiljem / Windsori lõbusad naised / ja Omadusteta mees / Raudne mask ees“.

LOETUD RAAMATUD

Ahvenamaa fenomen. Noor-Eesti kunstnike ja kirjanike loomereisid Ahvenamaale 1906–1913.

See näituse kataloog keskendub rohkem küll kunstnikele, juba rohkete illustratsioonide tõttu, ent siit leiab ka Jaan Unduski väga põhjaliku ja avastusliku kirjutise „Friedebert Tuglase Ahvenamaa-elamus“. Kel sügavam huvi Tuglase novellistika vastu, uurigu kindlasti! „Erinevalt Jumala saarest,

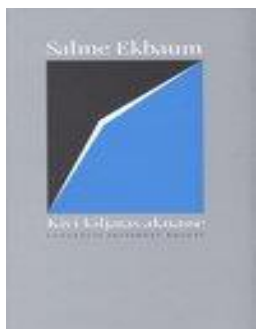

kuhu inimese jalg ei astu, on Ahvenamaa täis Tuglase jalajälgi. Ja mitte ainult jalajälgi. Ka tema lamamisjälgi, kuklajälgi, selja- ja kõhujälgi. Nägu väike Kalevipoeg on Tuglas saarestiku oma „Ahvenamaa igavikus“ läbi kõndinud ja maganud. /---/ Saar muutub üheks Tuglase loomingu kinnismotiiviks. Lisaks juba nimetatule [„Jumala saar“, „Toome helbed“, „Maailma lõpus“ jt. – ML.] mainigem tema saare-novellide seast veel „Merineitsit“ (1920) ja „Kangastust“ (1917), samuti novellikavandit „Saare jumal“ virtuaalsest kirjanikuportrest „Arthur Valdes“ (1916).”

Nikolai Baturin. Sõnajalg kivis.

Olgu kuidas varem ilmunutega on, aga „Sõnajalg kivis“ sobib pigem meestele. Murran pead, kas ka maamehed loeksid seda? Baturin läheb iga raamatuga mõistatuslikumaks ja süngemaks. Tema kujundite hulka on kuulunud enamasti kõrb, taiga/mets ja meri. Seekord siis viimane, täpsustatult – ookeaniavarus. Romaani lühituvustuses väidetakse, et autor jätkab „Kentauris“ poolelijäänud teemat. Nii ta on, aga „Kentaur“ haaras mind sootu sügavamalt. „Sõnajalg kivis“, kus tegevus kulgeb lausa põnevus- või ulmeloo kombel, on oma autoritaar-militaarse ühiskonna kirjeldusega mulle võõras. Keskkonnakatastroofi mõõtmel midugi heidutavad – nii et, tuleb mõelda. Keel ja stiil on teadagi baturinlikult isepärased, seekord liiga isepärased. (Autor loob nt. oma võõrkeele.) Paraku on õhus tõesti hävingu- ja kataklüsmide hõngu ja kui sellest on romaan kirjutatud, siis tuleb ka lugeda. Sobiva katkendi leidmine oli keerukas, aga siin ta on: „SÜÜDISTAJA: /---/ Käesolevat süüasja, tingnimetusega EXTREM. OCEANOS, ei aseta ma ühestki varemolnud kohtuasjast ülemale ega alamale, vaid väljapoole kõiki määratlusi. Need – mõtlen Rahvaste Globaalorganisatsiooni sõjalaevu –, kes on seatud ning vannutatud inimelu kaitsma ja hoidma... on korda saatnud koletu kuriteo: tuumaholokausti süütute ning kaitsetute inimolendite vastu.“ Teie uurida jääb, juhul kui tekib huvi, kui kaitsetud olid hukkunud, kuivõrd süüdi Nikolas Batrian, kes oli laeva kaptenkomandör.“ Üks lõik veel, mis näitab kohtuotsust: „Siin oli toonitatult tuulevaikne. Mõlemad tajusid seda. Nad surusid kaudu ning tugevasti teineteise kätt. „Õnnitlen teid, Kaptenkomandör, VIIMASEVAATETORNI [hukkamise koht – M. L.] jõudmise puhul!“ „Oleks võinud ka teistsiti minna,“ nõustus Kaptenkomandör.“ „Kohtuotsused on ettearvamatud,“ lausub Timukas noogutades. Pidulik meeleolu haaras mõlemat, kui nende kõrvu küündis vaikne muusika. See kostis kõikjalt, kogu Ilmaruumist: tõusis horisondi alt, laskus taevast ja survas üles maast. „M-mis see on?“ küsis Kaptenkomandör võngatleva häälega. „Kahjuks ei tea. Valisin huupi.“ Kaptenkomandör süüvis pikkamisi muusikasse. „Kas teie teate?“ Kaptenkomandör noogutas: „Brahmsi-Hölderlini „Saatus laul“.“

Salme Ekbaum. Kivi kiljatas aknasse.

Paguluses, Kanadas kirjanikuks kujunenud Ekbaum on seitsme luulekogu ja arvukate proosaraamatute autor. Ta ise pidaski end pigem prosaistiks, kuid kodumaal on seni ilmunud vaid üks romaan – „Õigusenõudja“ (1993). Lisan veel, et Salme Ekbaum oli Minni Nurme õde, seega Eeva Pargi tädi. Valikkogu „Kivi kiljatas aknasse“ – sarnast pealkirja kandis ka 1967. aastal Stockholmis ilmunud teine luuleraamat, põhimotiivid on ääretu koduigatsus, mälestused mahajäetud kodukandist, emast, isast, Siberis surnud vendadest ja lootus, et Eestil tulevad kord paremad päevad. Üks viimastest luuletustest: „Tuhandeid lehekülgi on voolanud / sinust läbi, / tuhandeid saatusi avanud sulle / oma ukсед, / sind kaasa kiskunud, muserdanud ja / sinust läbi viskunud. / Su juuksed on ammugi hallid, / su süda on taltunud. / Sada valu on sind kõrvetanud, / sind maatasa teinud / ja uuesti maast lennutanud. / Elutule heledaid ebemeid ja / visalt kustuvaid süsi. / Ära ainult küsi, / oli see vaeva väärt.“ („Lugemus“). Eeva Park peab kõige täpsemalt sõnastatuks aga värsse luuletusest „Õhtu tiiva all“: „MÄNGIDA KASETOHUST KARJUSEFLÖÖDIL / elektroonilises orkestris / on mõistagi mõttetud. / Ja siiski mängida.“

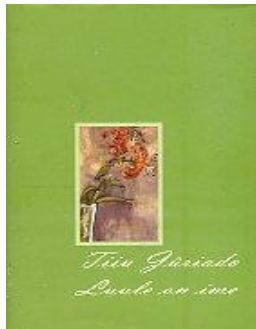
Mehis Heinsaar. Artur Sandmani lugu ehk Teekond iseenda teise otsa.

Heinsaare esimene romaan. Taas üks kummaline, ent kirjaniku vapustav fantaasiat kinnitav teos. (Mäletate, milliseid imetabaseid asju juhtus jutukogus „Vanameeste näppaja“: inimene võis muutuda liblikaks ja linnuks.) Ja taas tuleb lisada, see raamat ei sobi meelelahutuskirjandust ahmivate lugejate lauale. Ometigi, kes selle loo kord kätte võtab, küllap ta siis ka läbi loeb. Peategelane Artur Sandman on varases keskeas trammijuht, kes ootamatult libiseb toiduõlilaigul ja lööb pea ära. Kas just löögist, aga mingil põhjusel kaotab ta senise harjumusliku hingelise tasakaalu ja langeb n.-ö. ärakäimislulude võrku. Ta kuuleb aeg-ajalt kauget kutset või märki ja

langeb seejärel imelistesse unenäosarnastesse lummustesse. Ühtlasi antakse pidevalt märku, et ta otsib elamata jäänud elu. Neid elamata elusid on tegelikult rohkem kui üks. Peatükk peatüki järel avastab Artur kohti ja olevusi, kelle kirjeldamiseks minu sõnad ja laused enam ei sobi. Autor veab teda vaesekest piki kõrbeliiva, unistustemerde, läbi häguste kauguste, aga ka eesti kirjanduse jaoks üha tähtsamaks saava Supilinna Tartus. Seal Supilinnas oli Artur vist tõesti õnnelik. Mehis Heinsaare kirjeldusi pole võimalik ümber jutustada. Üks nendest on teie ees: „Nõnda siis alustasime kolme peale üheainsama olendi kokkulappimist. Kuna meie kehastest oli umbes viiendik järel, siis tuli enamuse elutähtsaid organeid asendada asjadega, mida pöudlased olid meie äravõetud organite asemele kinkinud või mida me endi kõrvalt prügihunnikust leidsime. Nii sai südame asemele topitud jänesenahkne läki-läki, puusade koha peale mõlkis kastekann ning kokkukuivanud kopsude asemele küüliku neerud. Soolte kohale toppisime minu vana pintsaku ja hinge asemele rändtirtsud, kes seal liikumatult ja ärevalt paigale passima jäid. Vähemtähtsate kehaorganite asemele, mida meil enam polnud, kuid mille koht tuli siiski millegagi täita, sokutasime kõiksugust peenemat tráni: kõhuaordi, reiearteri ja põrnarteri asemele sättisime nõõrid, hammasrattad ja vedrud, mis said kinnitatud punase vihmavarju ning nugisekolba külge, mis omakorda asendasid unearterit ja maksa. Hingerahu asemel panime käsikaalud, õlgadeks poolitatud samovari küljed, südametunnistuse koha peale sai aga löödud kõver raudnael. Minema tassitud selgroo kohale kinnitasime pambusevarre, mis puusadeks mõeldud kastekannule küll mõnevõrra survet avaldas, kuid hädakorral klappisid nad omavahel küll. Vereks sai võilillepiim, neerudeks kumalaspesa, jalgade asemele sättisime aga kolm vankriratast, mille omavahelisteks telgedeks sai kinnitatud prügikuhilast väljaõngitsetud sääre ja käeluud. Jäi veel praktiline meel. Mida küll panna praktilise meelega asemele, mis ühes ajudega oli ära auranud? Kuu murdsime selle üle pead, otsustades viimaks, pärast pikemat ja arulagedat vaidlust, ilma osutiteta vana käokella kasuks. Selle panime tiksuma endi tühja peakolusse.”

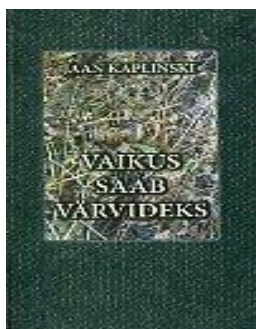
Tagakaanel leidub Doris Kareva hoiatus: „See lugu ei lõpe, vaid hakkab vastuvõtlikus lugejas elama oma salaelu nagu Alice'i imedemaa või Meister ja Margarita.” „Eesti Päevalehes” (5.03.2006) väidab aga arvustaja Jukko Noon, et Coelhost on Heinsaar igal juhul parem.

Tiiu Jüriado. Luule on ime.

Luuleraamat, kus teemaks armastus ja elu, mis teeb sageli nukraks. Ka õhkub Jüriado salmidest vastu eesti kirjanduse tundmist – tõeliselt sügavat luulearmastust. Harrastuskogu on kõvade kaantega ja nägus. Lühikese järelsõna on kirjutanud väliseesti luuletaja ja kriitik Hannes Oja. Tutvustuseks sisekaanele valitud luuletus „Autobiograafiline visand”: „Ma olen üks harilik eesti mats / kuigi pastlaid ma enam ei kannan / ja ehkki mul valmis on hauaplats, / ma veel elule alla ei anna. / On saatus mul andestand mõnedki vead, / olen läbi saand suurema riivata, aga laisk olen küll – need kasinad read / oleks loomata jäänudki Tiivuta. / Mulle meeldima hakkas see luulenäkk, / kelle mõte on hüplik ja ruttav. / Nii kokku saab keeratud mõnigi kakk – / jah, see mure on mullegi tuttav. /---/” Paraku pole see luule minu jaoks, küll aga

paljude teiste kosutuseks.

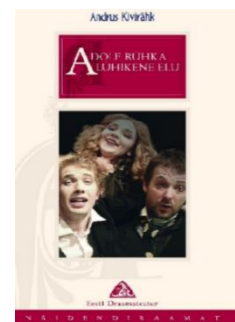
Jaan Kaplinski. Vaikus saab värvideks.

Luulet aastatest 1955–2005. Peamised märksõnad: kodu, loodus, maa, aeg, igavik. Näiteks valisin „Iga kevadega”: „Iga kevadega on taevas madalam / ja trepid kõrgemad / ikka hõlpsam jätta vaatamata / hommikul peeglist / harjuda sellega kes sa enam ei ole / käidud radu oli liiga palju et tagasi minna / ja päike ning lumi on pühkinud sinu / nagu kõikide teistegi jäljed / sealt kuhu kõige kauem igatsesid pääseda / nüüd on lukud lahti ja vahid läinud / ust liigutab ainult tuul / ning kõikidest häältest mida tahtsid meenutada / on järel vaid Väike-Anna hällilauluke / soe vihm sadamas su pääle ja liivakasti / vihm mis kustutab kõik muu / ja on valmis aitama sinulgi unustada / et oled kunagi olnud ja elanud.”

Et ei tekiks väga melanhoolset meeleolu, mõned värsid, mis on ehk üllatuseks: „Tuul kukkus alla katuselt / ja murdis kaelaluu / koos tulid tema matuselt / kirp esmaspäev ja kuu / nad tulid murest murdudes / täis leinamõtteid meel / siis nagu trööstiks kurbuses / kõrts seisis koduteel / seal mälestades kadunud / nad jõid end maani täis / nüüd esmaspäev on kadunud / kuu väga kõhnaks jäi / kirp mürgeldas ja trallitas / ka letil laulu löi / üht nõelasilma kallistas / nõõpaugud nahka sõi / veel keegi keda polnudki / end võtmevarna poos / kes ütleb et see polnud nii / on süüdlane ses loos”.

Andrus Kivirähk. Adolf Rühka lühikene elu.

Ilmunud Eesti Draamateatri „Näidendiraamatu” sarjas. (Esitrükk „Vikerkaares” 2005, nr. 1) Tagakaanel loen, et kohtukirjutaja Adolf Rühka (1878–1901) on

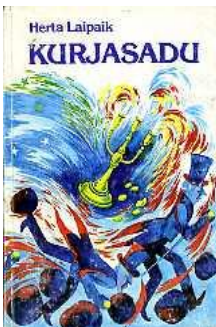
olnud konkreetne isik, kes oli tõesti haaratud teatripisikust ja vaimustatud 19. saj. lõpu „Vanemuise” lavastustest ja kes kirjutas esimese lavakunstikäsiraamatu „Lühike näitemängu õpetus”. Kivirähki käsitluses küll näidendi, mille ise ka lavastab. Sisu on lihtne. Väike armastuslugu Elsaga, kes pärast abiellumist peagi sureb, pärandades Rühkale tiisikuse ja pulmadega kaasnenud võlad. Selle kõrval ja keskel lõpmatu igapäevane kirjutajatöö ja püüdlused üllamate ideaalide poole, s.t. teatrisse. Nukker ja pisut ka groteskne lugu annab aimu 19. sajandi lõpu Tartu mentaliteedist ja vaimuelust – nn. Wiera ajast, rahvusliku teatri lapsepõlveajast. Pärast oma näidendi ainsat etendust pritsimeeste klubi saalis räägib Rühka nõnda: „Jah, härra Veller, see etendus on nüüd antud ja minu süda rahul. Paljudele meeldis, üks pritsimees ütles, et ta oli isegi nutnud. Mis võib olla ilusam ja tänuväärsem, kui pakkuda inimestele ühte harrast hetke? Ma olen tõesti rõõmus, kui see mul õnnestus. Ajalehes sain ma muidugi kurjustada, härra Karl Menning ise võttis sõna ja pahandas, et sellise keskpärase näitemänguga publiku ette tullakse ja inimeste aega raisatakse. Palus minusugustel inimestel teatrist üldse eemal hoida, sest isegi saabaste lappimisega ei saa igaüks hakkama, ka seda peab esmalt õppima või siis töö kogenud kingsepa hoolde usaldama. Mis siis veel kunsti tegemisest rääkida, ka seda tehku õppinud inimesed, mitte harrastajad tänavalt. (*Kõhib pikalt.*) Eks see on õige küll, ma tunnen ise ka, et ega mul suurt annet pole, aga tahtmine on kole suur. Nii kahju on oma elu kusagil kontorist mööda saata, hing ihkab midagi suurt ja ilusat. /---/ Aga kaua sa kannatad nurgas seista, niisugune tahtmine tuleb peale, niisugune soov kasvõi ainult näpuga õrnalt-õrnalt üle kunsti kumeruste libistada – aga sedagi pannakse meile pahaks.”

Kel erihuvi teatriajaloo ja tänavuse teatriaasta vastu, siis teadku, et Ilmar Külvet kirjutas näidendi „Menning”, mis käsitleb aga juba „Vanemuise” teatri ajaloo järgmist etappi.

Kivisildnik. Tali valla ametlik ajalugu.

Kirjamees, kellele mina pole veel pihta saanud, lubage end nõnda väljendada! Eks ta ole, igal juhul tuleb Pärnumaal asunud Tali vallal olla tänulik: kirjandusajaloos on ilmselt koht käes. Millest siis ajalooaerialdes juttu tuleb? Eks Tali vallast, mis ühendamise käigus kadus. Lugu algab nagu kord ja kohus, sissejuhatusega. See järel tutvustatakse Tali külasid ja valla ajaloo tunnistajaid ning põlissümboleid. Luulesõnul ja linnulennul vaadatakse üle ajaloolised ürikud, ajaloolised isikud ja sündmused. Midagi erakordset siit ei leia ei kunstilises ega sisulises mõttes, aga idee on kosutav. Mõni lugulaul meeldis ikka ka, ja kuna teie vaevalt ise seda raamatut lugema hakkate, siis kuulake: „Tali sinu nimes on tarkus / tarkus igaveseks ajaks / Tali kõlal on hea saatus ja hea elu / nii nagu meie oma joogikannu kanname / nii nagu me kanname oma peekrit / nii kannad sina oma nime Tali / oiates hüüab tartu emajõe poole / mul on nii kole nimi / ahastades hüüab narva oma jõe poole / et ta nimi on veel on veel hirksam / tallinn ei julge oma nime välja öeldagi / nii jubedalt kõlab see suitsune tallinn / pirita jõgi kuulab kuulab ja ootab / ent toompea õismägi ja lasnamägi / vaikivad piinlikult ja kaua väga kaua / tõesti õilis on Tali nime kõla / kui hüüad T väriseb maa / kui hõikad a hiilgavad kalliskivid / kui kostub I sajab hõbedane vihm / kui kaigub i on taevas lasuriidist”.

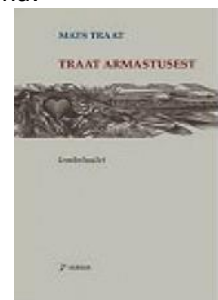

Herta Laipaik. Kurjasadu.

Uues kuues ilmusid kordustrukina „Maarjakask” (1983) ja „Kurjasadu” (1987). Neid võrratuid kunstmuinasjutte, kus kirjeldatakse vanu uskumusi ja rahvapärимusi, julgen soovitada kooliraamatukogudele, sest just õpilased võiksid eneseharimise mõttes neid lugeda. Autor kasutab rahulikku ja arhailist sõnavara (elgud, kadal, katsatama, kostipulk, kudruskael jne.), lisaks leiab neist palju õpetusivasisid ja elutarkusi, mis väärivad pidevalt meeldetuletamist. Eessõnas seisab: „Käi vanad rajad uuesti läbi. Käi seal, kus me kahekesi kõndisime ja ma sulle jutustasin. Uita mööda aruheinamaid ja niite, istu kaasikus ja kuulata puude kohinat, kõnni õhtuses udus ja rabaveerul, kummardu ohvrikivide kohale, vaata maaihust väljakeevat allikavett. Siis hakkab maa sulle kõnelema.”

Mats Traat. Traat armastusest.

Valimik lembeluuletusi, mis enamasti ilmunud aastatel 1962–2005. Mõned avaldatakse ka esimest korda. Traadilt on ilmunud enne seda 25 luulekogu, eelmisel aastal tutvustasin luuleraamatut „Orjavits õitseb”. Traadi armastusluule on eestimaiselt karge ja tõsine, nagu ta proosagi. Näiteks valisin „Ajavõrgus”: „Raagub sügiseks ükskord sinu kevad, / ainult silmisse jääb sinu soojus. / Linnud südamest rõõmustelevad. / Ei ma söanda öelda: päev loojus, / kui vähe küll mahutab elu! / Ajavõrgul on tihedad silmad. / Mis on alles me vahel? Meil kahel? / Kas veel tuikavad sinised ilmad / meeltes, kuhu söed kukuvad vahel?”

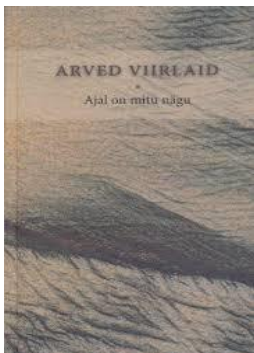
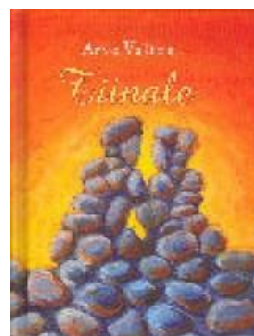

Peet Vallak. Hulgas.

Tunnustatud novellisti ainsa romaani esitrükk ilmus 1927. aastal. Kaldun pooldama nende hindajate arvamust, kes seda eriti silmapaistvaks teoseks ei pea. Omanäoline ja isikupärase stiiliga, seda muidugi. On öeldud, et peategelane Mattias Viilart on Vallaku lemmikkarakter, kes tuleb eiteakust ja kaob eiteaku. Paistab siiski, et see Muhu mees tuli Venemaa kandist (sõjast ja revolutsioonist läbi) ja läheb ka sinna tagasi. Kuhu veel edasi, jääb täpselt teadmata. Vahest Austraaliasse või Brasiiliasse. Vahepealne elu Eestis ei kesta kaua, sest punased mõtted on teda kord viinud inimese tapmiseni, mis kipub päevavalgele tulema. Teadagi on viimane lause liialt ehmatav, sest Mattias on üks omamoodi mees, nagu on omamoodi paljud Vallaku novellitegelased. „Ta [Mattias Viilart] ei tõlkinud kunagi ülekuulatava kasuks. Tal oli nagu häämeel, kui leidis erutatud ja hirmunud sõjavangi jutus teineteisele vastukäivaid ütlosti. Ning kui vaja oli, jättis ta sõjavangi sõnad tõlkimata, või tõlkis need valesti. Ta nagu tundis vajadust viletsat vangistatud sõdurit mahalaskmisele saata. „Astusid sa vabatahtlikult valgete väkke või mobiliseeriti?“ küsiti neilt tavaliselt. Ja mitme vangi vastuse, et neid on mobiliseeritud, tõlkis Mattias vastupidi. „Vabatahtlikult,“ ütles ta komissarile muiates.”

Arvo Valton. Tiinale.

Selge, et abikaasale pühendatud armastusluule. „*Antiikse raamatu ma lahti löön / ja sellest vastu vaatad sina / seesama tuunika ja kirju vöö / ja silmades seesama sina / On muistne autor vägev prohvet küll / et tagant aegade sind nägi / kuis taevast loori võiksin võtta üll / et täna mulle saaks see vägi / sind kujutada kaunina mis väärt / sa praegu tegelikult oled / ja puudutada igaviku äärt / kus nähteid aeguvaid ei ole / Sa tuhat aastat olnud iginoor / veel teine tuhat oled sama / sind ülistab häil sõnul kiidukoor / ja paneb aja jahmatama*”. Olgu kuidas on, Valtoni puhul tuleks kõnelda hoopis tema suurepärasest proosast, luule on kõrvalnähe. Just ilmus „Kogutud teoste” 9. köide.

Arved Viirlaid. Ajal on mitu nägu.

Kirjutatud 90-ndate teisel poolel, viimane tekst 2001. aastal. Kui mitu nägu, saab selgeks pärast kuue jutustuse lugemist. Minu jaoks on see Viirlaidi taasavastamine. Romaani metsavendade võitlusest „Ristideta hauad” (2. tr. Tln. 1991–1992) lugesime ju nii ammu, et hakkab ununema. Esimene nägu on kindlasti sünge ja raske eestlase nägu („Kai, Paadu ja poisid”), mis ajakaarte vahelt vastu vaatab. Pigem siiski belletristika, aga väga karm isegi eesti kirjanduse jaoks. Praegu kirjutab taolisi õõvastavaid tekste Ervin Õunapuu. See võrdlus pole ehk kõige parem, aga midagi täpsemat kah ei tulnud meelde. Teine, nimijutustus kõneleb eesti rahva valikutest ajaloo laval ja on sotsiaalselt üsna intrigeeriv. Kolmas ja neljas lugu aga jutustavad inimestest, kes jäänud ajaloo ühel või teisel põhjusel jalgu, põhiliselt ikka ühel, kodumaa okupeerimise tõttu. Tegelasteks ilmselt edukad mehed, kes ei jäänud ka paguluses hätta. Vastupidi, nad olid seal vägagi läbilöögivõimelised. (Nt. metsandusspetsialist ja ärimees Nikolai Küttis jutustuses „Mees, kes raius kuldseid laaste”). Viies tekst on aga pühendatud kirjanikule „Kiisu-Liisu Nurrukotile”. 463 leheküljelise raamatu lõpetab väike meeletu kild kunagise kodu teemal: „Õunapuu peab õitsema”, kust ka üks lõik, mis näitab ajapalet: „Mis õigusega on Nõmme talu arvatud valla maareservi, et seda anda või müüa mõnele „äriskale” või Balti paruni järeltulijale kohalike vallaisade poolt? Aga nii toimub see ju kogu Baltikumis võimulolevate „poliitikute” heakskiidul ja osalemisel, kuna maarahvas ise on nagu poolhangunud sült võimumeeste söögilaul. Suusõnalist ostu- ja müügilepingut – kas teadmatutes või tahtlikult – ei tunnustata. Pealegi oli see sugulastevaheline. Nõmme talu perepoeg, Johannes Maanide, oli minu tädi ja ristiema Maria Neumanni laulatatud elukaaslane. Et ostutehing jäi pealerullivate murranguliste sündmuste tõttu registreerimata, seda praegune vallavalitsus ei tunnusta ega ilmselt soovigi mõista. Nii on minult võetud mu sünnivallas õigus isegi kolmele peotäiele Eesti mullale, ehkki seal Harju-Madise surnuaial ootab mind ja mu järglasi minu isa poolt kivisse lastud raiuda nimi VIIRLAID, mis peaks hõlmama kõiki meid – minu enda valitud nime kandjaid.”

Liivametsa Lugemised - 10 / 2006

LÄHETUSLAUSED

Elegantset erialast vaimukust leidub meil napilt, ent siiski. Tauno Vahter kirjutab Frankfurdi raamatumessist pealkirja all „Kirjanduse mässin“: „Kirjastajaid tutvustatakse autoriga, kümme lauset juttu ja siis järgmine kirjastaja. „Ja siin on teie kirjastaja Eestist.“ (Säästame lugejat vahepealsest episoodist, kus seletatakse, mis on Eesti.) „Kui huvitav – kuidas minu raamatutel Eestis läheb?“ „Väga kenasti.“ „Palju te neid juba müünud olete?“ „Seda et, tiraaž on läbi müüdnud.“ „Aga mitu eksemplari?“ „Noh... tuhat.“ „Üks tuhat.“ „Jah. Tegelikult mitte päris tuhat. Vaadake, nelisada ostsid raamatukogud ja mitu pakki jagasime ajakirjanikele ning reklaamiks. Nii et me oleme müünud raamatu umbes viiele sajale inimesele. Tõsi küll, viimased sada hindasime alla.“ Kirjanik naeratab pisut hapult, kuid kinnitab, et saab vähemalt hoobelda oma kolleegide ees, et tema raamat on tõlgitud ka sellisesse keelde.“ („Vikerkaar“, 2006, nr. 4–5.)

Vahepeal käisin aga Elvas: kohtumas Tartu Linna Keskraamatukogu rahvaga. Mõnus käik, kuulajaid oli palju (teiste seas kirjanikud Helga ja Enn Nõu) ja tartlased teadagi vaimuga rahvas. Esinejaid oli ka mitu. Kõigepealt direktor Asko Tamme ise, siis lastekirjanduse tundja Reet Krusten. Massikirjanduse fenomeni püüdis järjekordselt lahti muukida kirjandusteadlane Ele Lõhmus. Jõulisim ja kahtlemata intrigeerivaim, nagu ikka, oli Valle Sten-Maiste sõnavõtt. (Hiljem kuuldavasti sõnakas ka diskussiooni ajal.) Mis puutub konkreetset eesti kirjandusse, siis keskendus ta sedapuhku Mart Kivastiku isikule, kuigi kinnitas eesti luule olulisust ja tahtis sellest kõnelda. Ent Kivastik on ju ikkagi Tartu kirjanik. Olulisem on muidugi, et ajastu olemust ja liikumist suurepäraselt märkav ja tabav kirjanik.

Aga..., aga – Maiste osutas ka ühele, minu arvateski muret tekitavale puudusele. Nimelt tuleks tulevastele raamatukoguhoidjatele nii Tallinnas kui Viljandis õpetada sootuks enam humanitaarset mõtlemist, s.t. vastavaid distsipline. Kui ma õigesti aru sain, siis enamik kohal olnud raamatukoguhoidjaid olid temaga selles asjas päri. Rahvaraamatukoguhoidjad tunnevad kirjanduse ja miks mitte ka filosoofia järele puudust! Ise peatusin Asko Tamme ettepanekul eesti kirjanduse katkestuse võimalikkusel eseseisvumise taastamise järel ja raamatukoguhoidja lugemisvalikul selles võimalikus katkestuse protsessis. (Mäletatavasti tõi selle termini kasutusele Hasso Krull.) Et asi oleks selgemast selge, siis lisan, et esinejad interpreteerisid katkestuse mõistet üsna mitmeti. Isiklikult kasutan praeguses kirjandussituatsioonis märksõna *kohanemine* ja arvan, et raamatukoguhoidjad on kohanemisteel. Katkestus on ikkagi võimsam ja järsem sotsiaalne muutus kui näiteks poeetilise keele asendumine kõnekeelega või postmodernismi ääretus ja piiritus.

Miks ma Elva kohtumisest kirjutatan? Eks ikka kinnitamaks, et viimaste aastate ühine töö ja vaev, s.t. eesti kirjanduse mitmesse harusse kasvava puu eest hoolitsemine raamatukoguhoidjate hulgas aina paraneb ning et postmodernistliku omakirjanduse mõistmise raskused on ületatavad. Edasi tuleks meil ühisel jõul ja nõul jõuda eri lugejagrupideni, nii maal kui linnas.

LOETUD RAAMATUD

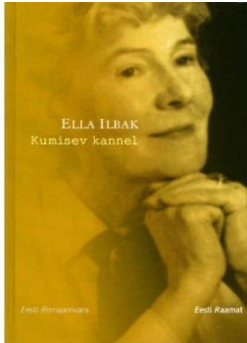
Vahur Afanasjev. Katedraal Emajões.

72 lehekülge luulet Tartust, CD lisana. Ma tõesti nautisin iga rida. Ükskõik, millise rakursi alt ka Emajõe linna on vaadatud, õieti tuleks öelda, ükskõik, millise tooniga on luuletatud, sa tunned ta ära. Tartu nimelt. (Tõsi, peaaegu igas luuletuses on nimi ka sees.) Isegi sel juhul, kui seal vaid paar-kolm korda aastas käid, või oled üldse selle linna unustanud. Tunned ära armastuse ja viha, kurbuse ja pila, põlguse ja kaastunde, hirmu ja armu, kohalolekuvajaduse ja lahkumissoovid – tunned ära kõik, mida võib tunda oma Linna vastu. Olen leidnud Jürgen Rooste mõned head luuletused Taanilinnast, kus needsamad tunded keevad, aga Afanasjevil on terve kogu. See on küll aja märk, et kohaluule nõnda õitsvale järjele on jõudnud. Väärrib

lugemist! Nõnda: „sooviksin vahetada / sanitaarremonti vajava tartu / millegi suurema vastu / tartus on jõgi ja mägi / tartus on anne- ja supilinn / tartus on kivi ja puit ja muidugi ülikool ja / see tartu sobib noortele peredele ja pensionäridele / oma vaikuses ja rahus aga mulle ta enam / ei sobi ma pole veel noor ega enam vana / ma võin vahe kinni plekkida / ma maksan teid kõiki kinni / ja te annate mulle uue tartu / suure ja ilusa / kahe jõe ja kahe mäega / kahe anne- ja supilinnaga / hea uue panoptikumi.“

Piret Bristol. Nöörist ja seebist.

Ma tean, et Kivisildnik hindab kõrgelt Bristoliloomingut, aga üldiselt kirjutatakse temast vähevõitu. Ometi ilmub tal kogusid sageli ja romaan „Sõud“ oli ka lugemistes vaatluse all. Isiklikult ei oska ma selle luulega midagi peale hakata, isegi hinnangus olen ettevaatlik. Kohati somnambuulne, kohati erinevatest elutükikestest ja valuräbalatest kokku keritud. Kahtlemata on Bristol kujundirikas, avara pilguga, isegi sotsiaalne ja siiras, aga ka ülearu sõnavohav. Sõnavohav küll, kuid see on vist teatav väärtuski. „Sõna langeb minusse otse kui sulatina / jääkülma vette, langeb minu põhjatusse, teel / külvates kadu ja narmendavate veriste marliiribadega / ääristatud majakõrgusi laineid. / Sõna teekond minus kulgeb mööda Herr Möbiuse / ehitatud riigiraudteed / otse pörgusse.“ Sellele luuletusele järgneb tsükkel „Otse pörgusse“.

Ella Ilbak. Kumisev kannel.

Nüüd on siis kõik Ilbaku raamatud ka autori sünnimaal ilmunud. Alustuseks mälestusteraamat „Otse kui hirv kisendab...“ (1990), siis romaan „Tuvi Malm“ (2004). „Kumisev kannel“ on kirjutatud kuuekümnendate aastate algul Ameerika Ühendriikides ja on järg „Tuvi Malmile“. Ma pole küll viimast lugenud, aga „Kumiseva...“ (peategelasteks lauljanna Tuvi Malm ja tema vennast kirikuõpetaja) põhjal arvan, et belletristika polnud kuulsa tantsijanna Ilbaku pärisosa. Selge, et see raamat vajab mõistmist. Kõigepealt mõistmist, et kirjutaja oli pagulane, üksi ja kohati lootusetus olukorras. Ilu ja traagika (nt. kas või noore neiu surm kopsupõletikku) kirjeldamine aga võib aidata Jumala ja vaimse täisuslikkuse otsingul. Eks ilunägemine on alati individuaalne, seekord kohtute ent eriti isikupärase nägemise ja mõttemaailmaga. Küllap Ilbak köidab rohkem neid, kel kõnekeelsest proosast tülpimus peal. Katke on valitud aastaaega silmas pidades: „Õo helendas suveharja taevalguses, pehme ja siiski värskel päeval maha tulnud piksevihmast. Tõeliselt nagu ei olekski õo, vaid legend. Paas oli vee äärde kivide vahele teinud väikese tule. Leeki temast ei paistnud, vaid sirgelt, vaikselt tõusev peen suitsujuga, mis jõudes puie latvadeni lahtus seal pehmesse õhku. Selles oli igatsuse pilti ja sundis uskuma, et tänane õo ei olegi tavaline, vaid temas on valla päästetud liikuma imeväelised jõud, õo, mil sa lähed ja otsid sõnajalaõit, mil sa salaja tuled teelahkmele, et soovida, mõeldes loitsivaid mõtteid. /---/ Kuusiku vari järves oli nii veetlev, et Jaan ei saanud end hoida unistamast, et istub seal paadis, aeglaselt liugleb üle kuuskede tumeda peegelduse, nii õrnalt kastes aeru vette, et seda ei kuule.“ Sarnaseid kirjeldusi on raamat täis tikitud. Loe ja unista!

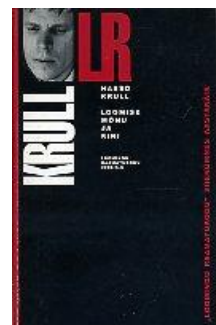
Silvia Jõekallas. Maarjamaa.

Esimene kogu „Keeristorm“ ilmus 2002. aastal. Seekord on luuletamiseks valitud märksõnad Tallinn, riigi mured ja probleemid, mõtted kunstist, iseenesest ja ümbritsevast keskkonnast. Tase ühtlaselt harrastuslik, üks otsustage ise – luuletus „Aasta 2005“ on selline: „Aasta saabus tsunami järgi. / Kagu Aasias hävis kõik. / Telekas näitas purustuste jälgi. / Ei võlu enam Taisse sõit. / Eestlastest jäi kadunuks kolm. / Rootslasi ja teisi rahvusi enam. / Sõidame päästma neid, kes / kurja käest pääsenud. / Ka Eestis olid tugevad tuuled / Läänemere puhusid tõusule. / Lained tungisid maismaale, / uputasid majad ja laudad, / heinakuhjad, puuriidad. / Inimene külmas vees väsis, / vanake uppus oma õues. / Torm kõvasti laudas. / Kariloomad vees külmusid / kringliks. Talumeeste elu muutus / piinapingiks. Kust saada puid, / loomatoitu? Ka olmeseadmed / vesi keeras tuksi.“

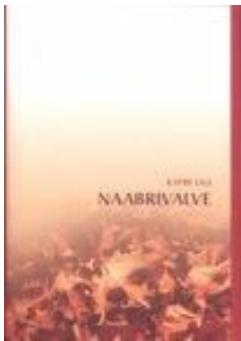
Hasso Krull. Loomise mõnu ja kiri. Essee vanarahvakosmoloogiast.

Ilmus „Loomingu“ Raamatukogus“. Tõesti huvitav, isegi põnev tekst, nii et raamatukoguhoidja võiks tutvuda. Krulli kirjutis eeldab kahtlemata huvitundmist pärimuskultuuri vastu. Need, keda on köitnud Oskar Looritsa fantaasiarohked mõtted meie vanast ajast, need, kes on juba tutvunud Uku Masingu ja Lennart Meri interpretatsioonidega, need, kes on süvenenud setu või Tormise lauludesse, leiavad siitki mündikesi. Neli kindlat teemat, millesse vaade tehakse, on loomisluugu, aja kulg, rahvalaulu tõlgendus ja kirja tähendus. Mind üllatas mõiste trikster, see sõna tähendab pärimustraditsioonis vembumeest. Selgituseks toodi mängu koguni Tammsaare ise, tema romaanitegelased muidugi. Vanapagan ja Kaval-Ants on seega triksterid.

Kuid alustuseks saab lugeja teada, kui ta veel ei tea, et Eestis ei tunta nn. kuldaja-pärimust, mis mõnel teisel rahval meelen. Meil ei ole isegi ühtegi perioodi, mida tõstetaks teistest esile, kuigi teame,

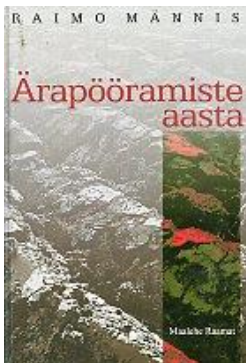
et on olnud väärt ajad: ärkamisaeg, eesti aeg, laulev revolutsioon. Kuldaega ei leia me ka eesti kirjandusest, kunstist, muusikast ega teatrist. Alateema „Haljala loomislaul ja müütiline lind“ võiks viitsida läbi lugeda. Nõndasamuti „Metsaema juuksed, mõisa aidavõtmed“ – pisikese didaktilise iva tõttu. Eelviimases osatükis kirjutab aga autor: „Vanarahva pärimuse tundmine oleks üks lihtsamaid ja käepärasemaid võimalusi määrata oma asukohta moodsate müütide, ideoloogiate, meedia ja popkultuuri rägastikus. On isegi võimalik, et me saaksime sellest rägast enesest luua endale sujuva ja healoomulise labürindi, mis koguni ravib ja aitab. Kui see aga võimalik ei ole, annaks vanarahva pärimus distantsi ja tõmbaks pagemisjoone. Täna Eesti on segases olukorras, sest revolutsiooniga taastatud vabariik triivib nagu pudenenud leht meile enesele teadmata suunas, ilma et see enam tekitaks lapsikut vaimustust ja illusoorseid ootusi. Tuleb tunnistada, et riikliku struktuurina on Eesti teisejärgulise tähtsusega, ning mõnikord on see struktuur meile enesele isegi ohtlik. Levib palju ennasthävitava loomuga legende, eestlane ei ole „uhke ja hää“, kogukond ei leia iseenese tähendust ja otsib seda aina mujalt, mangudes mingi väljaspoolse pilgu õigustavat otsust või vähemalt üleolevat õlalepatsutust. Kõik see mõjub üpris totralt ja vanast rahvuslikust ideoloogiast pole enam mingit kasu. Sellises olukorras on ainuke ravi leida see miski, mis oleks kõigepealt tähtis ainult meile endale, mis ei vajaks ühtegi õigustust ega väljastpoolt heakskiitu.“

Katre Ligi. Naabrivalve.

Lühidalt öeldes: kirjeldav luule. Ümbrust ja ühiskonda jälgiv luule, pigem tagasivaateline kui tulevikku nägev, kuigi naabrivalve on meie mail „moodne teenus“. Mingid asjad on tal ajada veel okupatsiooniajaga. Autor on kõik oma olnud ja allesjäänud pained sõnadesse seadnud. Keel on lihtne ja igapäevane. Luulekogu on jaotatud kaheksasse tsükklisse, näite võtsin sotsiaalselt ehk kõige tundlikumast osast, mis kannab koguga ühesugust pealkirja: „aja liigestest lahtiolek / on kandumas ruumi / tahetakse lahutada / ja tahetakse ühineda / suurem jagu meist / võtaks oma läänemere ranna / poole peipsini, piirissaareni / (võõrast pole vaja) / ja läheks ära / mõned võtaksid võru- ja setumaa / muist läheks selleks / et mujal üheks saada / ühed ühineksid / kähku euroopaga / teised kohe ameerikaga / aga geograafilised tõsiasjad / ei lase kellegi soovidel

täituda.“

Raimo Männis. Ärapööramiste aasta.

Männis on kirjutanud romaanid „Valeühendused“ (1983), „Heinatants“ (1985) ja „Tagasiärastaja“ (1997). „Ärapööramiste aasta“ sobib raudkindlalt keskmisele ja vanemale maarahva põlvkonnale, kindlasti ka Rahvaliidu liikmetele, mõnele tublile töömehele Keskerakonnast jne., kes teavad, mis asi oli kolhoos või sovhoos ja mida tegi kolhoosnik-sovhoosnik, ning kes seejuures tunnevad endiselt solidaarsust nende aegadega. Tunnistan, esimest korda lugesin tutvustatavat teost diagonaalis, piisas küll. Ma ei igatse märksõnade rajooni parteikomitee sekretär, olgu siis esimene või teine, põllutööriistade tagavaraosade defitsiit, parteilised ülesanded ja karistused, silosõda, poliitõppused, sotskohustused, partorgid, toit, mida toodeti, aga mis müügile ei jõudnud jms. järele. Kuigi, jumal paraku, mõned nähtused hõõguvad tuha all. Lihtsalt üks katkend teiste seast: „Lähen puhkeruumi – kassipesa!

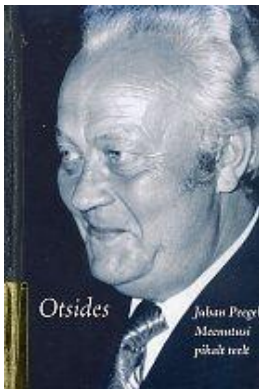
Töökitlid ripuvad seal, kuigi kõrval riietusruum korralike kappidega. Laua all sitased kummikud. Esmaabikapis tühi viinapudel. Lähen sigalasse, ei paremat midagi. Sulgude väravad kiivas, allapanu ainult näpuotsaga. Katsu ise palja tsementpõranda peal magada, siga on ka lõppude lõpuks...“ Siinkohal direktori kõva kõne järsku katkes. Kõik ruumisviibijad tajusid, milline selle lause loogiline lõpp tahtis olla: siga on ka lõppude lõpuks inimene. Isegi tähtsam kui inimene tundus viimasel ajal loom ja lihaplaan. /---/ Peazootehnik Tartman, kes oli ennast enne kaitsta püüdnud, jäi vait, kui direktori süüdistused ikka ägedamaks paisusid. Vastukarjumiseks puudus Tartmanil nii sotsialistlik ebakultuursus kui ka iseloom. Ta istus, higipiisad pärlendamas kõrgel teadlaselaubal, peenesõrmeline käsi kramplikult lauaserva vastu surutud. Kaur oli Vene sõjaväes rühmaülem olnud sõja ajal ja mõned aastad pärast sõda. Ta oli kogenud, et paar matti ajavad asja edukamalt ära kui pikk rida nõudmisi – *trebuju!* Sõimamine kui juhtimistöö kõrgeim vorm näitaks justkui sõimaja ülitõsisest töösse suhtumist. Sellist juhtimist toodi eeskujuks nii ajalehtedes kui kinolinal.“

Helga Nõu. Ood lastud rebasele.

Üks suurepärase lugemine igapähele. Lõpuni üllatavalt põnev ja fataalne. Kohati lausa müstika piiril balansseeriv. Ometigi, kui palju mõtlemisainet, inimsaastuse keerdkäike ja inimlikku kannatust. Kõik rahulikus stiilis, mõtestatud ja mõistev üheaegu. Tegelaseks on paguluses (Rootsis) sündinud keskeale lähenev naine. Tulnud ühe projekti raames Eestisse uurimistööle, satub Hanna silmitsi tõelise

ja ühtlasi painava maailma pealetungiga. Raamat eeldab lugejalt teatavat empaatiavõimet, siirast soovi kaasa mõelda meie rahva käekäigule. Ehk pole veel ülearune meenutada, et Helga Nõu alustas väliseesti kirjanikuna. Järgnev katkeke osutab küll pealkirjale, aga ei ava täielikult raamatu mõõdet: „Möödub veel üks päev nutmist, sõnelemist ja kahevahel vaakumist. 17. augustil antakse Tartus naistele ja lastele evakueerimiskäsk, kuna mehed saadetakse kindlustustöödele. Tartu asutused evakueeritakse Viljandi, Põltsamaale ja Jõgevale. 19. augustil saabub Soomest kaks tuhat viissada meest Eestisse ja suurem osa meestest saadetakse Tartu rindele. 20. augustil murravad punased läbi Nõo ja Puhja juures. Hilisõhtul tuleb üks tundmatu kamp purjus mehi Mällule laamendama ja laastama. Klopitakse uksele ja kui metsavaht ust lahti ei tee, lüüakse aken püssipäruga sisse ja üks meestest üritab hakata tuppa ronima. Millegipärast jääb aga kavatsus katki, sest keegi hõikab midagi ja eemalt kuulduv püssilask. Sõimates ja kirudes lahkub seltskond pikkamööda, aga enne seda murtakse maha noor kaheharuline kask ja keegi laseb küüni nurga juures maha talu taltsa rebase. Looma surnukeha leitakse järgmisel hommikul. Sõjajalust maale toodud kuueaastane tüdruk, metsaülema tütar, on lohutamatu ja nutab oma lemmikut taga. See on tema elu esimene lein. 21. augustil pakivad metsavaht ja ta naine kumbki oma kohvri ja valmistuvad äraminekuks. Kohvrid kinnitatakse jalgrataste pakiraamidele ja ratta taha seotakse punane lehm Rooski. Kaasas on ka lüpsik. Isepäine tüdruk keeldub aga talust lahkumast, jäädes oma vanemaid ootama. Metsavaht teeb veel viimase katse teda kaasa võtta, aga plika peidab enda ära ega tule keelutestest hoolimata välja. Hästi, keegi ei saagi nõuda, et nad nii omavoliliselt käituvat lapse eest peaksid vastutama! Nad jätavad talle sahvri ukse lahti ja asuvad teele.” Kuidas sel lapsel läheb, loete juba ise!

Juhan Peegel. Otsides. Meenutusi pikalt teelt.

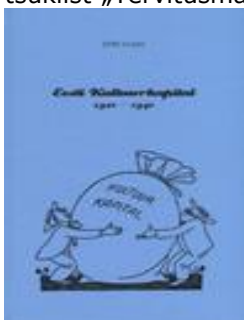
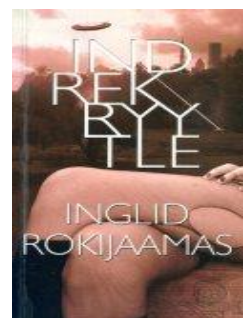
Vestluse põhjal koostanud Maarja Lõhmus.

Targa, väarika ja ausa mehe mõtisklused läinud ajast, viidetega olevikku ja tulevikkugi. Kirjanikuna on Peegel avaldanud kodukohaainelised lühiproosakogud „Saaremaa motiive“ (1964), „Lühikesed lood“ (1970), lisaks humoristlikud „Üks kaunis jutu- ja õpetuseraamat“ (1966), „Kolm tahedat lugemist“ (1973), proosakogumiku „Teed ja ristteed“ (1976) ja muidugi üldtunnustatud sõjaromaani „Ma langessin esimesel sõjasuvel“ (raamatuna 1979). Raamatukoguriivlitel leiate veel „Aegade jäljed“ (1990), „Puhtetähed“ (1991), „Tuli koduaknas“ (1983). Väga paljud teavad Peeglit aga teeneka ajakirjandusteadlase ja õppejõuna, ka on ta pühendanud tähelepanu keeleprobleemidele. Ma ei hakka siinkohal tsiteerima Peegli rahulikke ja tolerantseid mõtteid eesti rahva raskete aegade kohta, neid olete ehk juba varemgi kuulnud ja raamat leidub küll igas kogus. Valisin ühe visiooni: „Tartu

vaim on muidugi defineerimata nähtus, aga minu arvates on ta ikkagi olemas olnud ja praegugi. Vähemalt osaliselt. Ühele pildile võiks veel väga tähendusrikka allteksti nuputada. Peahoones oli ja on muinasteaduse muuseum. Selle keldriruumis elas ülikooli kojamees, kes koristas ka muuseumi. Ma ei tea, mis asju ma läksin ükskord selle muuseumi kaudu ajama. Oli ilus kevadine ilm, päike paistis lõunapoolsetest akendest sisse. Kojamees istus toolil ja magas vaikelt. Selja taga oli tal üks elusuures antiikaja kaunitari raidkuju kipskoopia. Uinus seal niimoodi koos kaunitariga pärlendavas valgusvihus, kus hõljusid kuldsed tolmuterakesed. Niisugune ilus romantiline vaatepilt, mis ei ole ununenud. Kindlasti löi kahe nii erineva isiku erakordse ühtsuse Tartu vaimu valgusvihk...”

Indrek Ryytle. Ingrid rokijaamas.

Paistab olevat punkluule moodi (viited Tõnu Trubetskyle). Mida kõike ei leia nende üsna huvitava kujundusega kaante vahelt. Natuke globaalse ühiskonna kriitikat ja erootikat, parasjagu irooniat ja pila. Luulet tehakse ufodest, inglitest, rokenrollist ja vanast heast Euroopast. Märkad ülevat ja madalat. Ilusat ja inetut. Vorm on mõjus, sest riimid on vägevad. Küllap Ryytle luuleraamat näitab ühe kindla grupi või isegi põlvkonna vaimu ja virgutust. Loen sellist luulet suure huviga, sest tõded, eesti luuleilm on rikas ja kontrastiderohke. Esimene luuletus tsüklist „Tervitusmarss Euroopale“ on niisugune: „KUI KIRJATUNDJAX SAAND

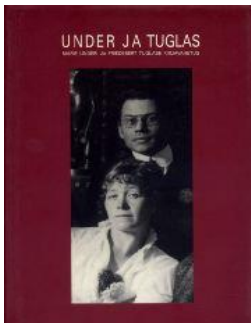

IDIOOT / ei kysi rahvas enam – mida / Sa olid vägev patrioot / et tegid siia Lähis-Ida / ei enam Puhja kinkudel / ma oota valget UFOlaeva / vaid haistan vaimukirikut / mis peagi tõstetaxe taeva / Skolastiline armastus / kuid mina ketser paadund madu / Ehk sulle sama ilmutus / teeb selgex paradiisikodu / Sa oled kõrgel, mina all / sus otsisin ma Sofia kuju / Hei Angeliqve / nyyd algab ball / te selleks tõstke ette tuju!”

Jüri Uljas. Eesti Kultuurkapital 1921–1941.

Kultuurkapitali ehk Kulka tänane käekäik puudutab meid päris lähedalt. Jah, raha on alati raha ja paneb südame hullemini põksuma kui esimene armastus. Ulatuslik ja detailne Kultuurkapitali loomislugu ning järgnev ajalugu võiks

väärada meie tähelepanu. Kõike muidugi ei jõua uurida, igaüks valib teda huvitava lõigu, mina keskendusin teadagi kirjanduse sihtkapitalile. Mõnus on tagantjärele lugeda juba ammu klassikuteks kuulutatud kirjameeste kraaklemist rublade, markade ja sentide pärast. Oh seda kriitikat riigi ja riigimeeste, naabrite ja kolleegide poolt ja vastu. Kas ja kui palju keegi on väärt, millal keegi kui palju on rahakest saanud! Ei midagi uut päikese all, ainult aastanumbrid ja persoonid on vahetunud. Tõsi, 1925. aastal loodud Kultuurkapital lõpetas oma tegevuse ametlikult 24. aprillil 1941. Taassünni ajalugu pole vist veel kirjutatud, kuid on kuulda arvamusi ja seisukohti, mis kohati kattuvad lausa sõna-sõnalt toonastega. Lehekülgedel 35–36 on kirjas, kuidas oma õigusi nõudis vene vähemusrahvus, kusjuures valgeemigrandid ei tahtnud teatavasti Eesti Vabariiki tunnustada. Raha muidugi taheti. Oma osa väljaande ilmestamisel on illustratsioonidel ja fotodel. (Juhan Sütiste on fotol palja ülakehaga.) Alljärgnevalt tsitaat Jaan Kärnerilt: „Kultuurkapitali asutamisest saadik on eesti kirjanikkonnas käimas kõikide sõda kõikide vastu. Kuna selle kapitali igakordse jagamise „sendiastmestikku“ enam-vähem määrab eelnenud kirjanduslik hinnang, siis ei saa see loomulikult rahuldada kedagi. Kes meist ei tunneks, et teda on liiga madalalt hinnatud (liiga kõrgelt eesti kirjanikku ei osatagi hinnata), ja kes meist ei leiaks tarvilikuks protesteerimist ning virisemist, kui mitte avalikult ajakirjanduses, siis vähemalt oma isiklikus tutvuskonnas?“ Hämmitust olevat tekitanud aga Karl Rumor-Asti rahasoovi põhjendus: „India just ongi see maa, kuhu ma ammu olen tahtnud sõita ja millise poole mind mu loomise kirk eriliselt kisub,“ mida, nagu loeme, sihtkapital ka toetas. Küsige endalt, mida te teate kahest viimati nimetatud kirjamehest lähemalt?

Under ja Tuglas. Marie Underi ja Friedebert Tuglase kirjavahetus.

Koostaja Rutt Hinrikus.

Rohkelt fotosid ja illustratsioone, mõni ehk varem nägemata. Hea lugeja kipub üldiselt arvama, et nendest autoritest teab ta enam-vähem kõike. Uskuge, isegi pärast selle raamatu ilmumist jääb päris kindlasti veel saladusi, mida kirjanduslugu ei ole meie ette laotanud.

Oli 1917. aasta südasuvi, kui Under üüris Kehra jaamast 3–4 km kaugusel asuva väikese Birkenruh' nimelise häärberi, mis kuulus ajakirjanik Eduard Virgole. Teda külastasid nii Adson kui Tuglas. Sellele suvele, õieti küll ühele kuule, juulile, järgnenud kirjavahetus kestis tegelikult Tuglase elu lõpupäevadeni. Muidugi pikkade vaheaegadega, seda suuresti Eesti okupeerimise tõttu. Viimane kiri pärineb aastast 1971. Sügis 1917 tõi aga kaasa juba teatava eemaldumise, sest Under valis kaaslasena Adsoni, pühendudes edaspidi vaid iseendale ja loominguks. Tuglas abiellus aasta pärast, septembris 1918 Eloga (Emma Elisabeth Oinasega), kes pühendaski oma elu kirjaniku teenimisele. Koostaja on öelnud järgmist: „Siuru printsessi Marie ja siurulaste hulgas tavaliselt Felixiks kutsutud Prints Friedeberti rollimängud on algusest peale jätnud kirjandusse teadlikke jälgi. Kirjad aitavad neid jälgi lugeda. Ometi ei täpsustata kuupäevalised protokollidki, kes eraldus tuppä kirjutama, mida mõtles avatud aknale nõjatuna, mida tähendas ootus, igatsus, kiivus või suure õnne rambus. Piisab, et seda väljendatakse ilukirjanduslikus vormis. Underi värsid, ka Birkenruh's kirjutatud Tuglase proosa, on reetlikud. Kuid kirjanduse salasõnumit ei pea lugema sõna-sõnalt.“

Olgu lisatud, et kirjavahetuse algus oli kaua aega peidetud. Ümbrik kirjadega leiti Tuglase surma järel kirjaniku toast raamaturiivi tagant tapeedi vahelt. Ilmselt peitis need sinna Elo Tuglas, mõistes nende kultuuriloolist tähtsust, sest ümbrikule on tema käekirjaga kirjutatud „Päästsin Hiiglaneitsi M:U. kirjad. Tuglasele otsustada.“ Miks just Hiiglaneitsi – aga sellepärast, et Tuglas kirjutas novelli „Maailma lõpus“ Birkenruh's ümber, lisades 9. peatüki. Lugege – ja te saate teada, millist jõudu ja väge kätkes endas see lühike armastuspuhang.

Liivametsa Lugemised - 11 / 2006

LÄHETUSLAUSED

See suvi ei sobinud lugemiseks, veel vähem pikkadeks mõtteheietusteks. Ta sobis looduse ja ilu nautimiseks. Sobis allikate otsimiseks ja mee kogumiseks. Sobis kaunite viljapõldude vaatamiseks, nagu soovitas hiljuti lahkunud suur eestlane. Kuldseid viljapõlde võis imetleda hektarite viisi Pandivere mail. Ometigi, ka väärt eesti kirjandusest pole puudu.

LOETUD RAAMATUD

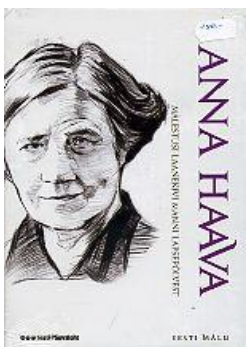
Mae Antsu. Murra leiba nälgiiale.

Autor püüab meile kõigile meelde tuletada: „Inimesed on unustanud pühakirja käsu: murra leiba nälgiiale!” Igati sobiv raamat rahvaraamatukogude lugejatele. Jutustab vanade üksikute naiste eluõhtust. Põhitegelasi on neli – igal oma saatus, mida ühiskondlik elu on tugevalt mõjustanud, igal omad haigused ja veidrused. Iseloom, see pimeloom lisaks. Jah, aga mõnele lugejale võib mõjuda isegi teraapiliselt teiste, kohati lausa tragikoomiline elupäevade möödasaatmine. Meenutas natuke Gert Helbemäe „Õekesi”. Kriitikuna leian, et veidi venitatud ja peensusteni kirjeldatud söögikorrad on ballastiks, aga tegelikult võib ka nii. Kokkuvõtteks: tasub meeles pidada, et inimese eneseväärikus on teema, mida me ei tohi hetkekski oma ümbritsevaga suheldes unustada. Makstes lõivu oma igapäevasele tööle valisin taolise kahekõne: „„Loe”, ütlesin. „Praegu ilmub nii palju mitmesuguseid raamatuid, huvitavaid ajakirju.” „Ma ei taha lugeda.” „Miks?” „Mul ei ole raha raamatute ja ajakirjade-ajalehtede ostmiseks. Loen ainult Linnalehte.” „Võta raamatukogust!” „Ma ei kasuta raamatukogu, ma ei taha lugeda teiste inimeste käes olnud raamatuid.” „Kuidas sa saad elada ilma raamatukoguta! Kuidas sa saad õppida, kui raamatukogu ei kasuta?” „Sain. Kümnetest kätest läbi käinud raamatuid ma kätte ei võta ja nende õhku ma sisse ei hinga.” Ma jäin tummaks.”

Veiko Belials. See mis tuikab su veres.

Ulmeromaan. Kuigi olen täis ükskõiksust ulmeteema vastu, tunnistan – eesti ulmekirjandus on tasemel. Lühidalt on nõnda, et peategelane Cassil, kes otsib varandust, leiab end lõpuks Neetud Saarel, nimeks Yamura. Saanud küll rikkaks, tuleb tal loobuda oma hingest, mille sisse poeb demon. Mis sel ikka, ütleme ära, Cassiil pääsu pole, ta sureb, ent raamat on kirjutatud ikka selleks, et näidata, kuidas ja mille nimel ta võitlust tegelikult peab? Muidugi on teosel oma didaktiline mõte sees, kui ulmeraamatu puhul sobib nii väljenduda. 185 lehekülge võitlust kurjuse varju vastu, kelle puudutus tabab kõiki varanduse otsijaid, toob käiku ka teisi tegelasi. Neist on osa, nagu tavaks, head, teised pahad. „Ma käisin Neetud Saarel, Wakanga. Ja selle needus on nüüd minuga. Kuni mina olen elus, pole miski lõppenud...” Cassil pööras pilgu kuu poole, mis madalal mere kohal kumas. „Aeg-ajalt olen mõelnud, et miks just mina? Kas see ongi Yamura tegelik needus? Otsuste taak, mida tuleb kanda, iga uus otsus tõukamas sind järgmise otsuse suunas? Kuhu on jäänud see vaba röövel, kes tegi, mis tahtis, Wakanga? Kadunud! Needused on üks imelik asi, Wakanga. Ma kuulsin kunagi ühest vennikesest, kes neeti armastama. Kujutad ette? Armastama! Suudad sa midagi jaburamat ette kujutada? Nüüd aga näib, et mind on neetud olema kangelane! Mina – ja kangelane! Aga nii see näib olevat. Ehh, sõber, mis on armastus kangelaseks olemise kõrval?!”

Anna Haava. Mälestusi Laanekivi Manni lapsepõlvest.

456 lehekülge on muidugi paks raamat. Lõpus lisaks Julius Mägiste mälestusi kirjanikust. Selgelt autobiograafiline teos, mille väärtuseks 19. sajandi lõpu talumiljöö ja maarahva vaimse mentaliteedi detailideni üksikasjalik kirjeldamine. Seda elu-olu vaadeldakse tänapäeva mõistes eelkooliealise, kuid erakordselt tähelepaneliku, üsnagi humoorika tüdruku silme läbi. Üks on kindel, rõõmutu ja üksluine meie esivanemate elu konkreetse raamatu põhjal küll ei olnud. Manni ümber liigub ja elab väga põnevaid inimtüüpe. Viha, kadetus, armastus ja lootused on täpselt samasugused kui täna. Pildike, mida me enam ei kohta: „Mann, palit seljas ja karjavits käes, seisab mäe metsa serval, mäeveerul ja valvab oma karja. Sääl on tuulevarine olla ja sead söövad väljal kõrres, mõned nosivad rõuguasemel. Ilm on uduvihmane ning lehtpuil lipendavad, kullendavad ja punendavad veel viimased lehed. Mõned üksikud männid ja kuused mäel, poolraagus leppade, kaskede ja haabade vahel, vaatavad tumetõsiselt nagu kunagi sügisel. Kogu mägi, vanaaegne vene surnuaed, seisab nagu hallis looris, vaik ning saladuslik sügispilvistu ning uduvihma hämaras. /---/ Ja tulebki viimaks keegi, läheneb läbi uduhalli. Ema ise tuleb kärmel sammul, korvike käe otsas. Mann jookseb vastu. „Noh, lapsuke, küllap ootasid...” Mann aina särab rõõmust. Ema võtab korvilt kätte: „Tõin sulle kiisli, või silmas. Ta on veel üsna kuum, ajab sul ihu soojaks. Ja piimakruus siin. Võta see kohe kätte.” Mann seisab pilguks nagu löödud. Kõik rõõmusära korruga kadunud! Suunurgas veidi nagu tuksleb ja pisarad kipuvad silma. Aga ta jõuab enese üle valitseda – ei tohi, ei taha emale näidata oma pettumust! Võtab vastu toidukorvi ema käest, kõneleb ka mingeid sõnu, küll isegi ei teades, miks. /---/ Üksi jäänud oma lõunaga, puhkeb Mann valusalt nutma! Kõike toite ta sööb, ei põlga ka hapukapsasuppi, mida paljud lapsed ei tahtvat. Isegi rasvast

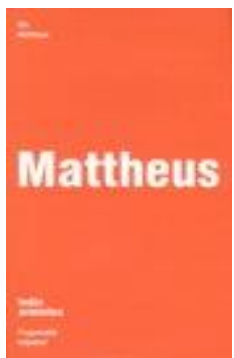
liha, kui see väga rasvane ei ole, võib ta ju ka süüa... Ainult kaerakiisliit ta ei taha – ei saa tahta: kiisel on nii libe ja pehme – ei taha suust alla minna! Ja kodus ema ei sunnigi nii väga, et Mann, söö aga kiisliit!... ja nüüd, kus karjas olla on nii märg ja udune – toob ema suure kiislikausi. Uu-uu-uu! Veel haledamalt puhkeb nutt. Kogu mägi ja mets näeb-kuuleb Manni kurbust ja kibedust ning märg uduhall metsas ja lagedal aina edeneb ja tiheneb. Nuttes riputab Mann korvi kõige kausi ja kruusiga lähema põõsa otsa, jookseb ise ära eemale! Jookseb poolsööri ümber mäe – ikka edasi-tagasi. Jookseb, lööb vastu ka sigu, tõreleb neid valju hääli, et miks nad kohe ei kuula! Mann on üsna pahur.” Et asi oleks teada, siis lõpuks Mann sööb kiisli siiski ära ja leiab selles isegi midagi kasulikku.

Kalle Käsper. Buridanid. II osa.

Ühe suguvõsa lugu jätkub. Romaan peaks sobima laiadele rahvahulkadele, kui maitsetult väljenduda. Kesksel kohal on jõuka ärimehhe Aleks Buridani elu revolutsioonieelsel ja -järgsel perioodil Venemaal. Lühemalt on kõrvalepõikeid järgmiste põlvkondade ellu tänaseni välja. Talupoja perest võrsunud Aleks jõuab opteerumise kaudu Eestisse, täpsemini Tartusse tagasi, aga kõige detailsemalt kirjeldatakse ikkagi elu-olu Moskvast. Minu arvates veidi lihtsustatult, aga kerge ja selge lugeda. Veidi kummastav on siiski lugeda Pätsi ja Lenini sisemonoloogide. Julgen arvata, et Käsperi stiilist kõik lugejad küll ei vaimustu. Kuuldavasti on tulekul ka kolmas osa. Peatükist „Lenin Kremliis”: „Lenin istus laua taha, haaras tindipoti ja hakkas abajuuriga laualambi valgel kirjutama. „Rahuleping Venemaa ja Eesti vahel omab määratud ülemaailmset ajaloolist tähtsust...” Sulg lausa

lippas, üks mõte järgnes teisele: imperialismi ridadesse on löödud esimene mõra; töökas eesti talupoeg on mõistnud, et tal pole põhjust sõdida töörahva riigiga; ükskord jõuab see arusaam ka ülejäänud rahvasteni; siis algab ülemaailmse revolutsiooni uus faas. Ja nii edasi – sellest pidi tulema sütitav kõne, veel üks, mis talle surematut kuulsust toob. Tõepoolest, mõtles Lenin rahulolevalt meelega kratsides, poliitika on suur kunst, ja tema üks kõige tähtsam koostisosa on oskus serveerida iga kaotust kui võitu ja iga võitu kui triumfi.”

Ülo Mattheus. India armastus.

Himaalaja jalamil McLeodganj'is, mis moodustab osa Dharamsalast, resideerub tema Pühadus XIV dalai-laama Tenzin Gyatso. Sellesse linnakesesse viib raamatu autor, kes tulnud tiibeti keelt ja meelt õppima, ka oma lugeja. Pole oluline, kas lugejal on teadmisi budismist või kas tal ülepea on mingit huvi selle usundi vastu, raamat on kütkestavalt kirjutatud ja mina nimetaks seda vaimu harivaks reisiväevaraamatuks. Kuigi iga reisikiri harib, vähemalt peaks seda tegema, siis siit leiab midagi veel. Nimelt armastust, mida ei hajuta ega hävita ka kõige ekstreemsemad olud. Armastust ja igatsust inimese vastu, kellele ta need kirjad saadab – paraku jah, interneti kaudu! Raamat kisub kaasa, kuigi kordagi ei teki kirglikku soovi see teekond, või on õigem öelda katsumus, ise läbi teha. Lööd vaid käsi kokku ja imestad, kui imeline on ilm. Kui kummalised

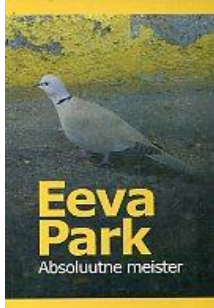
inimesed ja rahvad. Aga kõik algab esmatuvumisega: „Siinses linnapildis domineerivad tiibetlased. Neist suur osa on mungad ja nunnad, oma kirsipunaste rüüdega torkavad nad hästi silma. Sama silmatorkavad on tiibeti naised, kellel on kombeks kanda kirevaid triibulisi põllesid. Neile meeldib näidata oma tiibeti päritolu ja edendada Tiibeti asja, sest vaid nii saavad nad end õigustada nende ees, kes on jäänud kodumaale Hiina terrori alla. Elatist teenivad tiibetlased siin põhiliselt kaubanduse ja hotelli või restorani pidamisega. Hulga töökohti on loonud Tiibeti eksiilvalitsus, mille omandusse kuulub suur osa nii siinsetest hotellidest, kauplustest kui ka restoranidest. Teine osa võõrastemaju ja söögikohti on kloostrite hallata. Neis paigus teenivad mungad, nad on väga sõbralikud ja väga kannatlikud. Eriti maitseb mulle kartuli-spinatisupp Sangri-la kloostrirestoranis. Alam-Dharamsalas, mis asub McLeodganj'ist 700 meetrit allpool, kus elavad põhiliselt hindud. /---/ Tiibetlaste jaoks on Alam-Dharamsala liiga palav. Eelmise sajandi viiekümnendate lõpus, kui esimesed Tiibeti põgenikud Indiasse saabusid, anti neile asumiseks mitmed paigad lausksmaal, mis lõppes sellega, et suur osa tiibetlasi suri palavuse kätte. Seepeale palus dalai-laama India valitsuselt maad, mis asuks kõrgemal mägedes, ja sellel maal ma nüüd siis olen.” Sissejuhatusest ei piisa, lugege ja süvenege: „Oluline on mõistagi ka oma teadvust väärtuslike mõtetega suunata. Kui täita tuba ereda valgusega, siis kaob pimedus, kuigi kuhugi ei kao teadmine pimedusest. Pigem vastupidi, see teadmine aitab mõista valguse väärtust.”

Tiit Merenäkk. Meremõtted.

On lisatud, et see poeem on jätk varem ilmunud luuleraamatutele „Mereleminek” (2002) ja „Mereretk” (2005). Väga rahvuslikult meelestatud salmid, lausa karmid. Kõik ühiskonna mõrad ja rahvustunnet riivavad punktid, meie minevik ja loomulikult ka eurotulevik leiavad nahutamist. Poeemi 9. osa: „koletislik / eilsest pärit / võimuvari / ikka veel / me kohal / käidud teel / pastor Meri / mälestav Türi

/ Kõrvemaa / Kautla talude / hingevalude / tallermaa / aasta aasta kõrval / mõnedki mõrvad / saartest Peipsini / lisaks kõigele kindral Einselni / kuri mõnitamine / gebistidele / karistamatust / kinkiva / kapokese/ kätteilautamine" või siis 17. osa: „ei tasu molutada midagi / pole sel euoliidul vigagi / suma sinna nii et meri põlvini / lase end kui persevest põlvili / tunnista olen vaene patune / kuid andke mulle nodi natuke / selle eest ära kingin metsad maad / teid siis kummardan kui uut isamaad."

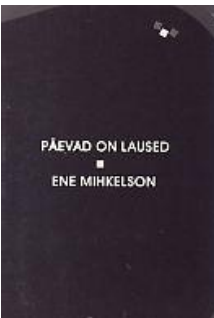
Eeva Park. Absoluutne meister.

Üheksa novelli ja kümnendana tekst pealkirjaga „Novelli ülistus”. Viimases on kirjas: „Debora ütleb, et novell on tegelikult pikk luuletus, ja ma usun, et tal on õigus. Tihe ja kompaktne peab ta olema igal juhul, ja sellisena nõuab ka lugejalt kindlasti enam kui peaaegu alati kohati lohisev romaan, mis on liiga tihti vaid paksult ärapolsterdatud novell. Sisuliselt, see iva, antakse edasi kümne lehekülje asemel kaheksa, aga iva sellest tavaliselt ei laiene, ei omanda uusi mõõtmeid. Kirjeldused on lihtsalt pikad ja enamuses ka igavad. Liblikad lendavad väga kaua niitude kohal, postitõllad sõidavad mööda poriseid teid. Tegelikult ma armastan seda kõike, ka liblikate pikka lendu, aga nüüd tahan ma ülistada novelli.” Ja Eeva Park ülistab Maupassanti novelli „Pierrot”.

Tema seekordsest valikust olete kindlasti mõne juba „Loomingust” leidnud, aga ülelugemine aitaks kinnistada teadmist, et Park on võrratu novellikirjutaja, päändid kohati päris iseäralikud. Minu jaoks olid mõjusamad „Kuningriigi lävel” ja „Kolme kuninga päev”, aga ka kriminaalse tooniga „Vilniuse alibi” teeb au oma žanrile.

Ülar Ploom. Porr ja sorry.

Millest luuletatakse? Eks ikka elust ja armastusest, nähtust, kuuldust, kogemustest ja tõdemustest. Autori kiindumus Itaaliasse on ka päevselge. Nõnda kui loodusesse. „Päike, leebe ja alandlik, / õnnis ja häbelik, / naeratab hetke / kaskede tarduvas kullas. / Sumedus varjuna viibib veel / õhus, / mööduja lummatud näos, / ja lahustub niiskes mullas. Valkjast kruusateest saab homses vihmases pikk pori, poriporipori, / Kurradi Porradi Porr... / Sa puudutad sügist mu juustes / ja küsid, / et kuidas mul läheb. Sorry.”

Päevad on laused. Ene Mihkelson.

Artiklite kogumik ilmus küll möödunud aastal, aga kuna olen suheldes raamatukoguhoidjatega sageli viidanud Mihkelsoni romaanile „Ahasveeruse uni” ja teistele tema teostele, siis huvilised võiksid selle väljaande avada ja tutvuda 2004. aastal Tartu Ülikooli ja Eesti Kirjandusmuuseumi Ene Mihkelsonile pühendatud ettekandepäeva „Igaüks on hüüdja hääl” tõlgendustega. Eriti nüüd, kus „Ahasveeruse uni” on valitud kümnendi romaaniks. Lisaks bibliograafia. Mihkelson on luuletanud nõnda: „Vast ainult meil on see päris hull / kes lõhkus aknaraamid ja Poolamaale / põgenes Ta oli mütsita ja kuueta / ja rongilt maha võeti kui kukutatud kuningas / sealt mööda külmund metsi tagasi ta tuli / põder tuleleilis kisendas see ainus mis tal meelde / jäi Pärast tihast aknal uuris kaela alt valge / kõht kollane Mis öelda tahtis tema / Lumesajus sumpides kui teed ei ole tulekiiri / me olemegi tema Ei otsi küsimusi ega oota / vastust See tulek on me saatust”. Ja kel viimaks tõusnud erihuvi romaani vastu, võiks lugeda „Keeles ja Kirjanduses” (2006, nr. 6) avaldatud Eneken Laanese kirjutist „Mäletamise lühis: Ene Mihkelsoni „Ahasveeruse uni””. Kõige kõrval peaks aga igaüks oma lugejatarkust ja lugejavaistu usaldama ja sellest lähtuvalt ka arvamuse kujundama.

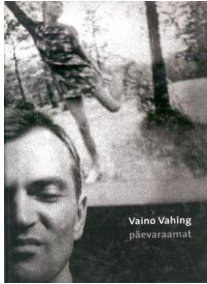
Ülo Tonts. Klassikuks kodust kaugel.

Kirjanik Enn Nõu tuletas mulle kevadel meelde, et pagulaskirjandusest tuleks hakata uuesti hoogsamalt kõnelema, n.-õ. teine ring peale teha. Ilmselt mõtles ta seejuures, et kirjandusajaloolises mõttes, sest tänaseks on pagulasautorid, nagu teisedki eesti kirjanikud, võrdsel positsioonil. Meile, raamatukoguhoidjatele, on selgemast selge, et niisugust üldrahvalikku huvi plahvatust väliseesti kirjanike vastu, kui oli 1980-ndate lõpus ja 90-ndate algul, ei tule enam kunagi. Terad on välja valitud, positsioonid kirjandusajaloos enam-vähem jaotatud. Kes on lugejad, oskavad ise valikuid teha. Arutada ja tutvustada tasub muidugi alati. Järjepidevuse hoidmisega on meil asjad kohati sandid.

Ülo Tonts on kirjandusloolane, kes on pidevalt tegelnud pagulasautoritega ja nagu pealkiri viitab, avaldatakse kogumikus artikleid ainult eksilis elanud kirjanike kohta. (Erandiks Rudolf Sirge!) Kõik tekstid on varem juba ajakirjanduses ilmunud, aga järjest lugedes tajud mõndagi teisisi. Mind valdab ikka ja jälle hämmastus, kuidas küll suudeti hoida elus nii väike kirjandus nõnda suures mahus. Lisan

lõpetuseks veendunud sotsiaaldemokraadi, poliitiku ja eesti kirjaniku Karl Ast-Rumori sõnad Bernard Kangrole aastast 1967: „Maapaos ei loo te mingisugust maapao kirjandust, vaid eesti kirjandust. Sedasama tehakse ka kodumaal.“

Vaino Vahing. Päevaraamat: märkmeid aastatest 1968–1973.

Olen oma arvamuses aus ja ütlen, et „Noor Unt“ haaras mind rohkem. Kuid... Vahingu „Päevaraamat“ ei jäta ükskõikseks kindlasti neid, kes märgitud aastatel ülikoolis käisid, „Vanemuise“ teatrit jälgisid ja ideaaljuhtumil koguni teatava kirjandusseltskonnaga suhtlesid. Viiteid on paljudele praegu klassikuteks ja muidu kuulsusteks tituleeritud inimestele. Kuna autor on üsna edev, ent ka armutu enda vastu, siis teistele imetlust palju ei jagu. Ja vahel võib paari suletõmbega üsna tabavalt mõne inimese iseloomu näidata. Vahing tuleb sellega kenasti toime. Üsna huvitav oli lugeda repliike Nõukogude aegse psühhiaatria kohta, sellest valdkonnast ei tea me ju midagi. Kokkuvõttes igati väärt lugemine, hariv nagunii. „Vähe on tuttavaid, kes luuvalus minu poole tulevad. Paljud tulevad unerohtu norima, kuid vähesed luuvalu pärast. Selles mõttes oli Mati siiras, kui tuli oma *Angst*’i ja armastatud-olla-tahtmise pärast meile. Mul oli samal päeval endal rusutud tunne, ilmselt õhmuutusest. Oksa pole seni sellepärast lavastatud, et temas ei nähta, ei taheta näha mõistetavalt päevakajalist konteksti. Ta on oma luuvalus sada korda keerulisem ja suurem kui Juhan Liiv. Kõik lavastavad Liivi, sest me kõik oleme ta enda jaoks avastanud. Liivi lavastas Unt, siis Mikiver, ja nüüd ka Normet. Kuid stsenaariumid olid kõigil kolmel erineval isiksusel üllatavalt sarnased – üks ja sama midagi-ütelda-tahtmine Liivi kulul.“

Liivametsa Lugemised - 12 / 2006

LÄHETUSLAUSED

Eelmise sajandi 20-ndatel ütles üks ajaloolane, et meil ei ole aristokraadi verd ega linnakodanlase psühholoogiat. Nii ta ütles ja mis siin vaielda. Arvatavasti kordaks Hans Kruus tänagi oma arvamust. Võiks küsida, mis meil siis on?

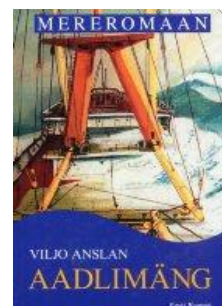
Meil on vastuoluline ajalooteadvus, meil on silme ees ajaloosüü müüt, meid painab unistus astuda ajaloo ette puhta lehena. Meil on vaja veel kümneid ajalooõppetükke üle vaadata ja me ei suuda oma kollektiivse mälu toime tulla. Mäluga, mis on nõnda valiv, muutlik, ligipääsmatu, mahavaikiv. Niisuguseid järeldusi lugesin välja Ene Mihkelsoni romaanist „Ahasveeruse uni“. See romaan näitab minu arvates võrratult enam meie ühiskonna seisut, kui ükskõik milline poliitiline esse või kiiresti kirjutatud ajalooramat. Diskussioonidest rääkimata. On parim hetk raamat kas uuesti või siis esimest korda läbi lugeda. Aga kes ei mäleta „Matsi põhja“ ja „Kuju keset väljakut“, siis otsige need mälusalvest üles! Viimane osutab mineviku, täpsustatult öeldes stalinistliku ühiskonna mõjule romaanitegelasele ja meile kõigile. Ärgem unustagem ka sissevaadet eestlase olemasolu võimalustesse „Nime vaevas“. Ja kui Mihkelsoni raamatud tunduvad tõesti rasked, nagu vahel väidetakse, siis seisab riulitel ometi Mats Traadi looming. Mõlemad küsivad ja kostavad. Kuulajatest ent on puudu.

Mind kiusab endiselt mõte, et (eesti) kirjandust ei loeta eriti tähelepanelikult. Kui raamatu ja lugeja vahel ei teki kontakti, kui nende vahel ei teki ühist ruumi, kui ei taheta end vaimselt vaevata, siis võib-olla tõesti ei maksa poolt eesti kirjanike teostest kätte võtta. Aga siis vist ei tajuta ka kirjandusprotsessi terviklikkust. Ükski puu ei kasva taevani, ammugi siis eesti kirjanduse tüvi ja oksad, kuid ta väärrib ometigi hoidmist ja tutvustamist. Oma suhtumist võivad lugejad taas näidata, kui kirjanikud asuvad järjekordsele kirjandustuurile Eesti raamatukogudes. Sedapuhku novembrikuus, kui miski meie meelt ja mõtet ei sega.

LOETUD RAAMATUD

Viljo Anslan. Aadlimäng ehk pootsman Evert Vene laevaga Euroopas.

Meremehe kirjutatud romaan meremeeste elust. Küllap kõik on sulatõsi või rohkemgi. Meremeeste ilmselt kurbnaljakas lugeda, minule kohati segasevõitu. Meeste lugu rohkem. Nii sisu kui lugemise mõttes. Eesti Vabariigi pootsman Vene laeval. Eks sellest vene inimese olemisest ja olemusest, vene moodi juhtimisest ja jahtimisest ole piisavalt loetud. Tormid, tollid, joodikutest kaptenid, kõik ülejäänud masuurikad ja muidu merekarud on raamatus oma iseloomustuse leidnud. Romantika pärast tööd rügavaid mehi eriti ei kohta, aga mõned tüübid on tipp-topp kirjeldatud. Muidugi jõuab autor (pootsman Evert) uuel Eesti ajal

Tallinna ja Mereakadeemiasse ning jobusid kohtab ta siingi. Üht ütlen siiski, mulle Anslani kirjutamisstiil ei sümpatiseeri, mis ei tähenda, et meremeeste argoo oleks vastumeelt või huumor ei sobiks, aga igaüks peab ise vaatama. Ootan uusi merelugusid hoopis Lembit Uustulndilt. Kuna on komme tsiteerida, siis midagi ikka leidsin: „Kuna temale [laadijate brigadir] on pööratud kolmekümne rootslasest laadija tunnustavad – võib-olla koguni imetlevad! – pilgud, filosoferib ta ilmse enesekindlusega: „Te arvasite, et kuna laud lähevad Kopenhaagenisse, võib need kuidagiviisi peale pasandada. Aga just Kopenhaageni traaversil me uppi läksime, selleks pole sigatsetud trümmidega vaja nii kaugele sõita.“ Kuna „Estonia“ uppumise kõmu pole veel vaibunud ja Rootsi on kannataja, siis on Jaaksoni jutuajamisel oma auditooriumiga selge kontekst. Vahe on vaid rõhuasetuses nende tunkedes meeste peades. Hüpoteeetilises plaanis on need vast järgmised: „Ah, eestlased pole üldse meremehed!“ „Noh, siitpeale on eestlased kuradid, sellega võib arvestada.“ „Jah, eks neil ole õigus nõuda pärast sellist publitsistlikku täistehtust.“ „Kas need estid nii tainapead ongi? Näe, milliste küsitavate künadega veavad Barcelonasse tekilaadungiga lauavärki.“ Ja nõnda ikka edasi. Aga kas „eesti tainapeadelt“ on keegi kunagi küsinud, millise operatsiooniga mereasjanduses nad on nõus olnud? Kes küsis pootsman Evert Põhjapoolt, kas ta on arvamusel, et selle laevaga on tekilaadungite vedu läbi Biskaia teostatav. Absurd! Ja kui see õnnestubki viiel korral, siis kuuendal kindlasti mitte.“

Jaan Aps. Tähtis kevad.

2005. aasta romaanivõistlusel äramärgitud romaan. Nimetaksin sedagi teost olmeromaaniks. Kohati adud lausa naistekate mentaliteeti (lugedes uusrikka abikaasa Eva eluloosungeid), mis sellest, et peategelaseks mees. Romaan peaks meeldima noortele, äkki isegi koolinoortele, sest meie päevade kangelane, välismaale läinud Imre on noor. Aga samuti vanematele lugejatele, sest üsna olulist positsiooni haarav Taimi on keskealine klassikaliselt tüüpiline kooliõpetaja. Kohtute ka noore õpetaja Terjega, kes on kaht poolust ühendav tegelane. Kuidas, loete juba ise. Niisiis, toimub kaks paralleelselt tegevusliini, üks Prahast, odavas ja kahtlases hotellis, teine Eestis, ühes äärelinna keskkoolis. Esimene on kahtlemata põnevam, sest seal toimub natuke kriminaalset, teine üksluisem, kus kooliõpilased valmistuvad odavas koolivaheajareisiks Tšehhimaale. Mõlemas liinis on oma armulugu sees. Mõlemas on joomist ja laaberdamisiha. Kuigi autor ilmselt tahab meile rääkida välismaale tööle sattunud mehe raskustest, pole see minu arvates üldse nii. Imre on ikkagi väljas seikluste peale ja tal tuleb nii mõnegi jamaga rinda pista. 328 lehekülge tihedas kirjas teksti ei paku just palju, aga mõne ivakese ikka leiab. Ent nüüd pisut kevadest, mis pealkirjaski sees: „Ma ikkagi ei saa aru, kuidas õpilased võivad koolilõpukevadelt niimoodi käituda, oma tulevikku kergemeelse käitumisega proovile panna.“ „Võib-olla teevad nad siiski õigesti, et ka lõbule tähelepanu pööravad,“ ütles Terje. „Lõppude lõpuks on koolilõpukevad ainult üks kord elus, ja seda tunnet, et maailm on lahti ja kõik on võimalik, tuleb tähistada. Uskuge mind, head tulemused ei sõltu sellest, kas nad mõnel hetkel aja natuke maha võtavad või mitte.“ „Nojah... aga kevadeid, kus lulli lüüa, tuleb veel ja veel,“ selgitas Taimi oma seisukohta. „Aga mitte ühelgi järgneval kevadel pole põhjust enam lõbutseda, kui sel tähtsal kevadel ennast kokku ei võeta ja end elus paika ei panda. Järgmistel kevadatel on juba hilja.“ Terje oli ootamatult tõsiselt muutunud. Ta küsis: „Kas te tõesti arvate niimoodi? Et on üks kevad – üks võimalus – ja siis ei tule enam midagi? Mulle tundub igal kevadel, et just nüüd algab kõik uuesti, et nüüd on jälle kõik teed ja võimalused minu jaoks lahti.“ Taimi mõtles hetke: „Teate, mulle vist tundus ka kunagi niimoodi.““

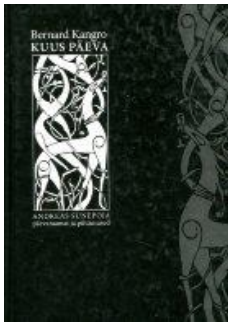

Sass Henno. Elu algab täna.

Küllap see raamat on juba enamikul läbi loetud, aga paar rida siiski. Kõigepealt aga mõte tagant kolmandalt leheküljelt: „Mäletan, et seda käsikirja kunagi aastaid varem alustades tahtsin kirjutada loo vastutusest. Ja kirjutada hästi, mõjuvalt, huvitavalt, naljakalt, tõsiselt, valusalt ja kiiresti. Nagu tõelised kirjanikud. Ja ausalt öeldes arvasin kuni tolle 2002. aasta novembrikuu esmaspäevani, et see on lugu vastutusest valikute ees. Või siis elu ja elukaaslaste ees. Mitte lugu sellest, kui väga ma ise tahaksin olla midagi muud, kusagil mujal ning elada kellegi teisena ja osata kirjutada nii nagu need, kelle tekstitehnikat ma tänaseni vaimustusega imetlen. Lisaks sellele tunnen nüüd, sellesama rea ajal, kolm aastat hiljem, „Elu algab täna“ käsikirjas ära ka selle noore ja naiivse püüde teha kõigile nähtavaks mu isiklik valu ja rahulolematuse, justkui lootes, et sellest hakkab kergem. Ja nüüd tean, et ma pole olnud selle tundega üksi, vaid selgitustöö ongi ühe noore alustava kirjaniku kohustus.“

Ma usun, et noor kirjutaja tahtis kõike seda, mis eelnevalt kirjas, ja ega lõppkokkuvõttes midagi päris kevasti ju pole, aga ega ta teiste sarnaste olmelis-traagiliste raamatute jadast ka ei erine. Traagikaga on ülemäärasi, lõpplahendus tundub ülepaistatud. Ehkki, mine seda elu tea! Pidid lausa sõrmega järke vedama, et meeles pidada, kes keda kuidas pettis ja hingeliselt hävitas või isegi tappa

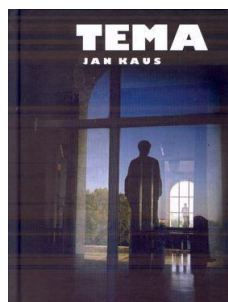
ihkas. (Odav võrdlus – nagu mõni seriaal!) Tuleb taas tunnistada, et peaaegu kõik viimaste aastate noorkirjanike teosed on karmid ja tegelased ennastpiitsutavalt julmad, mis võimaldab järeldada, et nende elu ongi nõnda pöörane. Kas tõesti, on põhiküsimus, mis lugemisel tekib. Katsetasin raamatukest kahe noore ja haritud neiu peal, üks nendest jättis pooleli, kehtis õlgu, teine teatas, et luges minu soovitus peale küll läbi, aga emotsioonid puuduvad.

Bernard Kangro. Kuus päeva. Andreas Sunepoja päevaraamat ja pihtimused.

Kõige lihtsam on tutvustuseks öelda, et 1980. aastal Lundis ilmunud ajaloolise romaani peategelane on Lundi kuulus peapiiskop, kel oli ilmselgelt tegemist ka meie maa anastamisega, s.t. taanlaste 1219. aasta sõjakäiguga Eestisse. Andreas Suneseni pihtimuse või päevaraamatuna esitatud romaan on taas üks inimlik võitlus Jumala, inimese ja maailma vahel. Küll romaanitrioloogiana mõeldud, jäi sarja kavatsus kirjanikul teostamata. Ilmunud on siiski „Seitsmes päev“ (1984), mõlemat teost võib ka iseseisvatena eraldi lugeda. (Kes soovib tonaalsuselt sarnaseid näiteid hästi lähedalt, siis mida muud on Jaan Krossi Russowi-romaan „Kolme katku vahel“ või Gert Helbemäe „Sellest mustast mungast“ või Ain Kalmuse teosed? Ikka inimliku võitluse lood.)

Haige – kahtlustatakse pidalitõbe –, vana ja oma ametist loobunud usumees kirjutab: „Elutu ja elus maailm, inimene, ühiskond oma madalamate ja kõrgemate vormidega – kõik, kõik, mis meelelises maailmas iganes leidub –, kõige selle harmoonilise maailmakõiksuse üle seisab ühemeeleline maailm, mille täius peegeldub ka Jumala loodud maailmas. Universum on mõtestatud tervik, mille keskel on inimene, kes on loodud Jumala enese näo järgi, selle suure imelise loodusriigi liige, samal ajal kutsutud ka kõrgeima õndsusriigi kodanikuks, kuhu ainuõige Kirik ta juhib. Jumalat me tunnetame ilmutuse, nõnda ka oma mõistuse kaudu. Need mõlemad peavad käima käsikäes, ainult siis jõuame tõelise tõe juurde, mis on ka Jumala tahtmine.“ See tsitaat märgistab inimloomuse filosoofilist plaani, aga midagi tuttavlikku ja palju kordi loetut leidub järgmises tsitaadis: „Elanikke oli siin peale ravalaste eneste igast rahvusest, kõige rohkem küll lüübeklasi, gotlandlasi ja svealasi, kellel oli oma kogodus peale asula enese Wiemi või Zuddenpe holmil. Novgorodlastel ja teistel idakaupmeestel ja meresõitjatel polnud paikset kogudust, oma väikeses kabelis või kirikus käisid nad risti ette löömas ja pihtimas patte, mida neil polnud vähe. Peale kaupmeeste ja mereabiliste, mündrikkude elas linnas palju käsitöölasi, ehetemaakreid, kangakudujaid, seppi, laevaehitajaid, kiviraiujaid, puumuretsejaid, hobustekarjatajaid ja teisi. Asula ümber laiuvad madalad rohumaad olid hobuste ja vediste karjatamiseks kõlblikud. Samuti andsid saartel, holmidel ja maa poolel kasvavad tihedad metsad ehituspuid ja kütust, mida kulus rohkesti, sest Själlandiga võrreldes olid talved siin kibekülmad ning pikad.“ Kangro on kirjutanud suurepärase, kuid väheseid haarava, pikki lehekülgi kestva keskaegse haritlase pihtimusliku elukokkuvõtte. „Kuue päeva“ lugemine eeldab sügavamalt ajaloo huvi kui ülal võrdlusnäidetena toodud teosed. Nii mõnegi lehekülje juures võib nappida kirikuloolistest eelteadmistest ja kuna lugu kui niisugust, mida armas lugeja enamasti ootab, siit ei leia, siis võib ka igavus peale tulla.

Jan Kaus. Tema.

Kui ma juunis, romaani esitlusel, kuulsin Triin Soometsa esituses päris põrgulikkude katkendit (kuidas üks mees füüsiliselt vägivaltselt oma naise kallal), olin küll segaduses. Mis näitab, kuidas mõni valitud näide võib eksitada. „Tema“ pole muidugi lihtlabane lahutuslugu või veel labasem mees-naine suhtelugu. Siin ladestuvad mitu kihti – inimestevahelised suhete otsingud, üldisem olemise mõttekus, inimese (mehe) elamise traagika, aga ka koomika, vastutuse ja vabaduse seisund suhetes.

Ega ma veel päris täpselt teagi, miks see romaan on mulle sümpaatne. Üks põhjus on kahtlemata stiil ja sõnade intensiivsus. Väljendusjõud. Autori tohutu tahe end kuulama panna, mida pea igast lausest tunnetad. Peategelane Sten Laam on postmodernistlik tüüp, s.t. meie aja inimtüüp. Väga paljud lugejatest peaksid teda päris hästi tundma, mõned põgusamalt. Midagi on temas ebaameeldivat, aga päris vastumeelne ta kah ei ole. (Mäletatavasti kirjeldas Kaur Kender üht sarnast tegelast juba „Yuppiejumalas“.) Seega kuidagi tuttav tegelane, kirjanduse kaudugi põgusalt kohtunud, nõnda nagu on tuttavaks muutunud kogu keskkond tema ümber. Pole seal suurt õnne ega õiget õnnetustki. Kõik on parajalt kalgid, frustreritud ja hoolimatud. Ka enese vastu. Arvan, et eri generatsioonid loevad ja mõistavad seda raamatut siiski erinevalt, ehkki üksinduse ja läheduseotsimise teema puudutab kõiki võrdselt. Ent kokkuvõttes kirjutab Kaus, nagu ikka ja alati, ajastu vaimust, sedastab konflikte ja inimeses varjuvaid käitumismudeleid. Täiesti võimalik, et Kausi ideaaliks on maailmaparandamine, aga nähtavasti ka nooremate põlvkondade „katsumine“, neid saatvate dilemma mõistmine ja neile koguni lahenduste otsiminegi. Suurepärase romaani diskussiooniks ja vaikselt analüüsiks, mis ei tähenda et „Tema“ oleks ise ideaalne teos. Jan Kausi romaan seletab, vähemalt mulle, 1990-ndatel

jõuliselt eesti ellu rühkinud inimeste vastuolulisust, enesekindlust ja ängi ühekorraga. Ehk aitab see mõista ka samal ajal eesti kirjandusse astunud kirjanike kreedot, mis on ilmselt olnud takistuseks lugeja ja autori teineteisemõistmisel. Saagem siis peategelasega põgusalt tuttavaks: „Ma olen töötanud seitse aastat reklaamiagentuuris loovjuhina. AD. Reklaamifirmades ja paljudes muudes erategevõtetes on harilikult hästi palju D-sid. Ehk direktoreid, juhte. Ainult minu „alluvatest“ ei kutsutud ühtegi direktoriks. Oleks ääretult väsitav jutustada sulle, mu salapärane lugeja, sellest seitsmeaastasest orjamisest. Loomulikult ei anna seda võrrelda galeeriorjusega, tean seda ülimalt hästi. Ma sain küllaltki head palka. Võtsin vastu lisatöid, olin *freelancer incognito*, kuigi leping rääkis teist keelt. Muidugi ei kirjutatud mu lepingutes midagi ümbrikest. Libedad ja vaiksed ümbrikud, mis laual vaikselt minu poole liikusid. Mul oli suhteid, laenasin, investeerisin, vedas. Mul oli – on siiani – neljatoaline korter uues majas, seitsmendal korrusel, vaatega merele. Mul oli – on siiani, nukralt seisab ta kõigi eelduste kohaselt ja kõikide kaitseinglite toel garaažis – normaalne auto. Ma tegin sõpradele laene ja unustasin neid suuremeelselt, see tõstis mu aktsiaid, mis olid niigi kõrgel. Haa, mu aktsiad on siiani kõrgel. Mul on alati palju kohti, kuhu tagasi minna. Või kas ikka on? Selle probleemi käes vaevlen ma samuti, kuigi probleemi lahendamiseks läheks vaja midagi efektiivsemat kui tädi pliidile tule alla tegemine ning nõukaaegsete konservide konsumeerimine. Mu riided seisavad kapi pimeduses ja kaotavad minu lõhna. Vaevalt, et keegi sisse on murdnud, see maja peaks olema sissemurdmatu, vankumatu, tegemist pole mingi suvalise elamuga teiste elamute vahel. Nojah, tuleb tunnustada, ma elasin seal vähe. Talle see koht ei meeldinud. Nii elasingi peamiselt mujal, tema juures. Ma ei vihanud oma tööd. Ma olin hea. Ma olen hea. /---/ Ma oskan manada näole sadu maske, üks salapärasem kui teine, mitte midagi saab öelda väga ilmekalt. Ma võin naeratada nagu etrusk. Ma olen päris ilus. Ilus mees, Eestimaal on see üsna haruldane. /---/ Niisiis jätan praegu enda teada, kas ma olen kunagi olnud ka mõne hea reklaami taga.“ Kui tavaline või ebatavaline on selle mehe lugu, otsustate juba ise.

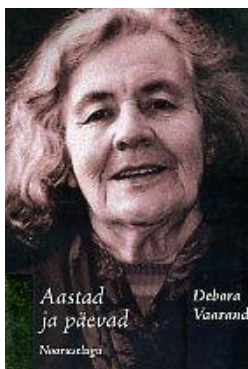

Krista Ojasaar. Hommikused unenäod.

Lihtne sõnakasutus, lihtsad ja armsad mõtted. Loodus, värvid, tunded. Kõik see, mida noorelt luuletajalt tavaliselt on oodatud. „Värvid kui väänlevad maod / roomavad ringi / Haihtuvad ilmuvad jälle / Nad on salakavalad / Olen üleni nende võimuses / Mis nad must veel tahavad / Olen kirju kui vikerkaar Enamgi / Tantsin maailma röömsamaks“.

Triin Soomets Väljas.

Soomets on juba tuntud luuletaja ja kriitikute poolt hinnatud, ükskõik, kuidas lugejad teda ka mõistavad. Tema luules leidub, võrreldes ülal tutvustatud noore autoriga, peenemat sõnamängu, kui juttu tunnetest ning eksistentsiaalsetest otsingutest. Hea kombe kohaselt märkate loomulikult autori sotsiaalset positsiooni. Kuid ta esitab rohkesti küsimusi, millele vastuseid ei anna. Ei saagi anda. Paistab, et tõe ja vale vahetamine on teema, mis luuletajat võib vaevata. Siiski on Soometsa luule rohkem luulegurmaanidele, kes otsivad seoseid sõnade ja lausete vahel. Mõnikord tundus, et ma ei leidnud mõtet üles, aga eks viga peitu alati lugejas. Näideteks valisin: „Seda saab vormistada, / Seda saab myya / luule pähe. / Et ei saa / mööda lyya. Kuidas see / mööda ei lähe.“ Ja „enamiku asju / jätsin juhuse hooleks / et aina teada palju ta hoolib / väikeste asjade puhul eriti ei hoolinud / suured korraldas ära / nyyd tahan ise Suurt Plaani teha / igal hommikul alustan mõtlemist / igal õhtul unustan kõik juhuslikult ära“.

Debora Vaarandi. Aastad ja päevad.

Need on eksistentsiaalsed mälestused ja ei hinda niivõrd aega, kui vaatlevad iseenda arengut. Kronoloogia kinnitab, et poetess alustab oma elukäigu tutvustamist 1890-ndate algusest, seega vanaemast-vanaisast alates. Vaatamata toekale ja rikkaliku fotomaterjaliga raamatule lõpeb jutustamine 1947. aasta paiku. Seega ei saa me just palju teada kirjutaja hoiakutest okupatsiooniaastatel (nt. 1949), kuigi Debora Vaarandi seisus otseselt meie ühiskonnakorra muutumise ja kultuurielu kõrval. Tahangi rõhutada sõna kõrval, sest otseselt ta ju poliitikaga ei tegelenud. Ka ajakirjaniku töö ei kehtnud kaua, kuid kahtlusteta kujundas tema looming, tema arvamused ja mõtted nende aastate vaimumiljööd. Mõnes arvustuses on ette heidetud, et Vaarandi on vältinud selle perioodi hindamist, ei kõnele otsesõnu, miks ise läks uue võimu ja selle mentaliteediga kaasa. Eravestluses kuulsin seisukohta – ma pole ajaloolane. Vaarandi kirjeldab oma aastaid ja päevi kaunisõnaliselt ja poeetiliselt nagu luuletaja kunagi. Ilmselt tuleb lugejal olla tähelepanelik ja otsida midagi ka ridade tagant. Põhjalikult lugenuna lisan näpunäiteks, et jälgige teraselt, kes ja kuidas kujundasid temast kommunisti. Päris

kindlasti ei hinda ja ei mõista lugejad neid mälestusi sarnaselt. Nõnda kui valitseb meie ühiskonnas polaarsus täna, on tekkinud eriarvamusi ka Vaarandi mälestuste interpreteerimisel. Ta on olnud alati põhimõtteline vasakpoolne ja see vaade kinnistub kõiges, millest ta kirjutab, mida oma mõttega puudutab. Mõned tema laused või seisukohad panevad ehk tagantjärele ohkamagi, aga humanisti ja kaasinimest austava loojana usub ta headusse ja inimesi ühendavasse solidaarsusesse. Pikad aastad ja elatud päevad (Vaarandil täitub 1. oktoobril 90. eluaasta) on ikkagi tema aastad ja päevad, tema kogemused ja kannatused, tema rõõmud ja kaotused, nii et meil ei ole väga suurt õigust nendes sekkuda. Küsimusi võime muidugi esitada. Oma mäletamised lõpetab ta nõnda: „Minu linn, kurb ja kuri, igatsetud ja armas. Ikka merine ja muutlik. Ta võis olla salapärane laev, ärev, igipurjedes linn, kellega koos tahaks tulevikku rännata. Võis, aegade tulles, olla „tumeda tunneli“, leina ja üksilduse kodu. Kuid sellest enam juttu ei tule. Aeg on otsa saamas. Ei jõua.“ Te tundsite selle linna muidugi ära.

Liivametsa Lugemised - 13 / 2006

LÄHETUSLAUSED

26. septembril mõtiskles tuntud poliitikaajakirjanik Kadri Liik OP-is Triin Soometsa luuleraamatu „Väljas“ üle, mis omakorda pani mind mõtlema, kas kirjandusarvustus peab olema diplomaatiline või hinnanguline? See on päris oluline küsimus, sest eksimuse kartuses tuleb sõnu mõnikord kasutada tõepoolest osavalt ja paindlikult.

23. oktoobril tähistasid Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing ja Rahvusraamatukogu eesti raamatu päeva pealkirja all „Miks ma armastan eesti kirjandust?“ See, tegelikult ju retooriline küsimine, ei eeldanud kelleltki sõnaselget vastust. Arutasime tasase maa rahvale omase rahuga, kuidas eesti kirjandusel läheb, mis on aastatega muutunud, kuulasime, milliseid jälgi on postmodernism jätnud meie kultuuripilti. Kuna raamatukoguhoidjate suurt innustajat ja irriteerijat, meid pidevalt eesti kirjandusele mõtlema sundivat, arvamusi sõnastama õhutavat Valle-Sten Maistet kohal ei olnud, siis nimetaks kohtumist diplomaatiliseks kirjandushommikuks. Hinnanguid suuremat ei kuulnud, vahedaid sõnu ei vahetatud. Kirjarahvas Piret Viirese, Jan Kausi ja Teet Kallase isikus nõustusid raamatukogurahvast esindavate Tiina Kulli ja Ene Söödi argumenteeritud ja soliidsete sõnavõttudega ja meie jälle nautisime ühel meel nende variatsioone eesti kirjanduse teemal. Nii võibki järeldada, et oleme maabunud rahuliku kooseksisteerimise etappi. Mis ei tohi aga mingil juhul muutuda rahuloluks. Seega ootan, et Valle-Sten ja teised hoiavad meil silma peal..., meie lugejatena aga tuulame väsimatult kirjandusteri sõkaldest välja.

Veel tahan kangesti kuulutada, et leidsin mahti ka väliskirjandust lugeda. Kõik sisukad lugemised, mis lausa nõuavad teistelegi soovitamist. Peaksid sobima ka maakogude kalliskirjavara hulka. Niisiis: kuulsa feministliku kirjaniku Erica Jongi „Sappho hüpe“ viib lugeja tagasi antiikkirjanduse radadele. 2600 aastat tagasi elas teatavasti Lesbose saarel maailma suurimaks armastusluuletajannaks tituleeritud Sappho. Romaan on kujutluspilt tema võimalikust eluloost. Selle võib jätta muidugi ajanappusel lugemata, aga Lars Sundi „Eriku raamat“ tuleks võtta raamatukoguhoidjate n.-ö. „kohustusliku kirjanduse“ nimekirja. Soome-rootsi kirjaniku erakordse sisemise jõu ja tohutu väljendusrikkusega romaan Soome riigi ning soomerootslaste saatusest Talvesõjas ja Jätkusõjas, sellele eelnenud ja järgnenud sündmustest, võib kujuneda aasta lugemiselamuseks. Raamat, mis resonanceerib meie ajaloo, kust leiata isikupäraseid karaktereid ja draamatilisi elukäike. Aga hästi reklaamitud Haruki Murakami draamatiline armastusromaan „Norra mets“ eeldab minu arvates nooremast lugejast (kahekümneaastaste täiskasvanuks saamine toimub tõesti rängalt), keskealiste põlvkond pidanuks lugema seda 20 aastat tagasi. Ent ruttu-ruttu eesti kirjanduse juurde!

LOETUD RAAMATUD

Maarja Kangro. Kurat õrnal lumel.

Selles raamatus on igat masti mõtteid ja ridu, põnevaid kujundeidki, aga mingit jälgitavat teemat mina ei tabanud. On sõnamängu ja tühisõnalisust, moodsaid mõisteid ja modernset ükskõiksust, kurbust, tigidust ja looja viha. On lõputult visioone ja pilte, mida autori pilk on haaranud, on tundeid ja tundetust. Jürgen Rooste leidis sealt kõrgesteetikat, mina ei tulnud selle otsimisega toime. Ta kasutas OP-is Kangro luule iseloomustamiseks ja imetlemiseks rohkesti sõnu, aga mida ta tegelikult öelda soovis, jäi segaseks. Mis parata, Kangro kunstiline sõnum ei puuduta mind piisavalt, et öelda – see on suur luule –, aga luulega kontakti leidmine ongi ju individuaalne. Kui see kogu peaks mingi autasu

saama, mis pole välistatud, siis on minu luulemaitse saanud küll hävitava löögi. Raamatu illustreerimiseks on kasutatud aktifotosid mehest. Nimiluuletus, üks kõrgesteetilisemaid, kõlab nii: „mööda lumist jooksurada / härmatanud staadioni / läksid nõtked kabjajäljed / üle putkede ja külma / õilsad kabjad, mitte sõrad / kurat oli trenni teinud / vana koolimaja taga / suusajälgi ta ei suutnud / silmaotsas sallida / keelte tundjatega oli / lugu ainult veidi parem / kurat ju ei mäletanud / kas ta lahutas või mätsis / pigem tahtis väsind kurat / kuulda endast poppe laule / päris koolimaja taga / õrna lume alt võis puudelt / leida musti pärnaõisi / kurat pistis õie suhu / mõtles, hammustajatega / kas ta oli ühel poolel / või siis pidi mätsima / pidi heaga mätsima / kus on kuskil kurja klompi / kus on, kus on kurja kodu / kurat oli segaduses / haukas puult veel ühe õie / ja läks jälle staadionile / tegi mitu lisaringi / pärast saabusid turistid / mõtlesid, et nemad ise / olid teinud kõik need jäljed / õrna karge lume peale, / ja ehk nende hobused.“

Kauksi Ülle. Kuus tükkü.

Kuus näidendit: „Pühak“ (abiks Sven Kivisildnik), „Ah tsusku külh“, „Kalmunäio“, „Vihmatark“, „Peko“ (abiks Olavi Ruitlane), „Imede ime“. „Võõrkeeles“ lugemine on ikka raske küll, seepärast kuulub see raamat kaanest kaaneni võrokestele, teistele käib üle jõu. Tuntum näitemäng on „Pühak“ („Näütemäng Viitenä mõisaproovva Barbara Juliane von Krüdeneri elust“), mida mängiti „Vanemuises“, peaosas Merca. Ega ma kõiki tekste läbi lugenud, setukeelne „Peko“ pälvis siiski huvi, siit ka piskuke dialoog, mis lugege läbi: „ESSU: Kuis lätt, Pekolanõ, nurmõkuningas? PEKO: Miä tä õks! Mõtsaq tei puhtas, jänesepoigagi jätäs üleliigset; võsuq rai maahha, õt vindläisil kotust varitsõmisõs olõsiq. ESSU: Põlluq olõt halendama lõõnuq, niidüq rohilitõmbas ku kunagi varrampa. Meestel karaq aaurõmbaq, Setomaal pudrumäeq ja miimajõõq... Mis edesi, tubli miis? PEKO: vanas olõ jo jäänüq! Ilma Nabralda olõi nalja ja illo kah õdagidõ. Õga tahai ma elläg inämp ilma pääl, tahas varsti är kooldaq! KOLLA: Suitsiidimõttõq, suitsiidimõttõq! PEKO: Lasi sepil küleluu üle mõõta. Ku olõ koobah unnõ suiknu, las rahvas ehitäs kooba pääle kloostri...Panguq küleluu kerigo külele, arvakuq aia sisseq, sinnäq panguq qorgõhõ tulba pääle. KOLLA: Ku läät kuupa magama ja mastõr pääle ehitedäs, saai sa inämp kivve alt vällä, ku vaia! PEKO: Ei olõqki vaia! Küll ma liiva seest mõtlõ, maa seest avita, taivast toeta, ku Setomaal minnu vaia piäs olõma. Kloostri ümbre kasus aopikku liin, Setomaa pääliin. Pankõq tälle nimes Petseri...“

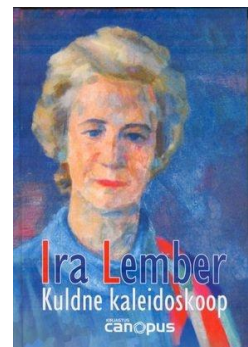
Hasso Krull. Talv.

Kui soovite lühivastust, siis filosoofiline ajaluule. Aga erinevalt paljudest teistest Krulli viimase aja tekstidest ülimalt lihtsalt ja loogiliselt kirjas. Üllatavalt kosutav lugemine. Pea kõik värssid või lood, s.t. värsslood, on seotud sümboli või mõistega talv. Krull on kombekalt ühiskonnatundlik ja -kriitiline, kuid tema loomingu üle valitseb stoiline rahu. Maailma mõistmine ja võtmine niisugusena, nagu ta parajasti vastu vaatab. Valitud näide on pelgalt üks valik ega ütle eriti palju, ainult seda, et on: „**Talv.** Lumi maja ümber igal pool. / Jää. Jala all krigiseb, ei ole vaja / kõvasti astudagi. / Külme. Krae üles tõmmatud. Suur sall kaelas, päike / varsti läheb looja ja külmem on veel. / Ajalehed. Ilmuvad iga päev, ega ma sellepärast / neid veel loe. / Puud. Maja ümber ikka püsti, lumelahmakad / okste peal, mis viga neid kanda kui / sulailma juba oli. / Ahi.

Köeb iga päev, aga ainult siis, kui mina / tuppa kütet toon, leegi üles kutsun. / Sõidan bussiga. See on väike hämar ruum, / plekist kast, suured aknad küll kahel pool, aga / mida ei ole, seda ei ole. Valgust. / Kui palju teda ongi vaja. Jala ette ju näeb. / Arvuti. Istun monitori taha, aga ikka ei tee / tööd, muusikat otsin ja laisalt siis / kuulan, juba ongi pime, eks ole juba aeg viimaks. / Magama minna. / Vabaduse kell olevat seisma jäänud ja seisnud / kohe hea tükk aega. Mõned ütlevad, et veel palju kauem. / Keegi ei märganud seda. Tõepoolest. / Lamasime, voodites lamasime, magasime, vabalt.“ Jätkub – kutsun lugema!

Ira Lember. Kuldne kaleidoskoop.

Ülipõhjalikud mälestused lapsepõlvest tänaseni - esimesest Eesti Vabariigist taasiseseisvumisjärgsesse Eestisse. Detailide poolest rikkad, ent süvavaatluse ja analüüsi mõttes vähenõudlikud. Ühe inimese, siis lastekirjaniku eluloosegad, ühiskondlik aeg, kirjanduslikud kohtumised, eakaaslaste saatus, pereelu, nipet-näpet muustki. Kõik on kirjas, aga kuidagi trafaretselt. Sõnad ja laused ei puhke särama, persoon ei tõuse haaravalt esile. Siiski, siiski, Ira Lemberil on huumorisoont ja positiivne maailmapilt, see aitab lugejat selle paksu (340 lk.) raamatu lugemisel. „See oli jällegi Tartus – seal käisin üldse kõige rohkem –, kui üks koolipoiss käe tõstis ja ilmsüütult küsis: „Kas te tõesti olete need lood üksi kirjutanud?“ Ja mina vastasin: „Mitte päris üksi, mul on ikka abiline ka!“

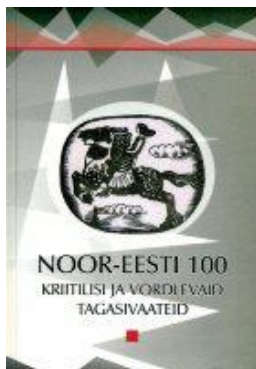
„Kes?“ „Tädi Fantaasia,“ vastasin. „Teil on niisuguse nimega tädi, või?“ „Ta on mu sõber ja aitab mul kirjutada,“ kinnitasin, „muide, ta elab ka minu juures ja käime igal pool koos.“ „Miks ta täna kaasas ei ole?“ tahtis uudishimulik koolipoiss teada. „Aga ta ongi kaasas.“ „Kus ta siis on?“ vaatas küsija saalis ringi ja teistegi pead pöörlesid nagu tenniseturniiri vaadates. „Ta istub siinsamas laua peal, mu käekoti kõrval.“ Nüüd tõusid tagumised read kui üks mees püsti ja uurisid lauda. „Ei ole ju! Te teete meiega nalja?“ „On ikka,“ kinnitasin mina, „asi on ainult selles, et ta on peaaegu nähtamatu. Aga kel hästi terav silm, see võib teda isegi näha.“ Asi tegi elevust ja lapsed hakkasid käratsema ning oma arvamust avaldama. Mõni isegi kinnitas, et näebki juba tädi Fantaasiat. Ja mina sain taas ühe kogemuse võrra rikkamaks, et ei maksa liiga keerulist palli lastele visata, sest siis ei mõtle nad enam muule, kui selle palli tabamisele.“

Heljo Mänd. Peidupagu.

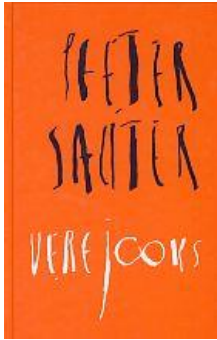
Romaan mälestustest ja mäletamisest. Armastamisvõimest, suhetest ja abieludest. Kuigi teema on intrigeeriv, ei haaranud see raamat mind põrmugi. Kõigele vaatamata sobib igasse rahvaraamatukogusse. Keskseks kujuneb vana kirjaniku, kutsutakse Raat, tutvumine oma hilises keskeas tütre päevikuga. Oma päevikus püüab tütar (Andra) lahata karile jooksnud abielu. Käib pidev küsimine, kas minna oma endise mehega uuesti kokku või jätkata traditsiooniliselt truudusetut elu ja püüda leida oma ellu uusi partnereid. Kõige selle taustal tuleb ka Raat ise meelde oma kauge noorpõlve esimesi kiindumusi ja kohusetruult elatud abielu. Kirjeldab suhteid lastelastega ja vaatleb oma sügisest aeda. Viimases peitub ilmselge sümbol. Mingil seletamatul kombel pole kunagi olnud emal ja tütre omavahel sojemaid suhteid ega teineteisemõistmist. Selle viimasega, teineteisemõistmisega, ongi mõlemal tegelasel oma elus probleeme. Ükskõik, kes siis vastaspoolel ka ei vaata otsa. Olukorda ja võimalikke põhjuseid nagu analüüsitakse, aga ei analüüsita ka. Võimalik, et arutajatel ei jätku selleks enam jõudu. On selge, et autor soovib kirjutada eluvalust – tütre valust ja enese valust, pidevast mittemõistmisest inimeste vahel, aga piinlik öelda, see ei õnnestu oodatud määral. Ja kuigi nii mõnegi järelduse ja mõtte juures osutatakse *feng shui* printsiipidele ja muudele müstilistele teadustele (tarokaardid), jääb selgusetuks nende abivahendite mõttekus konkreetse raamatus.

Ent üks rahustav mõte: „Raadule piisas täielikult informatsioonist, mis ta sai raadiost, telekast ja ajakirjandusest. Suuremat infotulva polnud talle enam vaja. Inimestega suhtlemise asemel meeldis talle nüüd vaadata, kuidas tuulehoog pani vahtraoksa liikvele ja ühes sellega lennutas oksalt ka varese, kes seal kiikus, ja siis üllatuda, et varest polnudki. Oli vaid oksa küljes laperdav leht nagu lösakil varesetiib. Või vaadata aiavaasis väljaveninud võõrasemasid, mis oleks pidanud aia korrashoidu silmas pidades sealt ära näpsama, aga Raat ei näpsanud. Ta nägi nende kollaseid õisi õhus nagu kollast liblikate parve ja see tõi talle tagasi kevade alguse. Ikka alguse, mitte lõpu. Või oli kookonisse mähkumisel äkki teine põhjus? Oli märk, et Raat hakkas end teispoolsuse vaikusega harjutama. Püüdes kohaneda lähitulevikuga.“

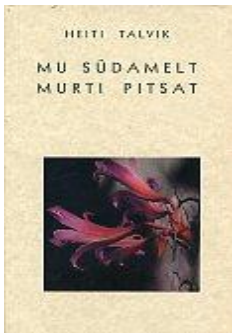
Noor-Eesti 100. Kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid.

Teatavasti tähistas Noor-Eesti liikumine, kelle esteetika kujundas 20. sajandi kultuurielu ja kujundab seda tänaseni, möödunud aastal oma sajandat aastapäeva. Sel puhul toimus 9. mail 2005 rahvusvaheline seminar „Noor-Eesti 100“. Tänavu aga avaldas Tallinna Ülikooli eesti kirjanduse õppetool ettekannetest kogumiku. Iga natukenegi eesti kirjandust tundev inimene teab, milline oli nooreestlaste kultuuripoliitika, kuidas nad seostasid eesti ja lääne kirjandust. Teab, milliseid moodsaid -isme nad oma loominguga meie kultuuri sulandasid. Eks ikka impressionismi, sümbolismi, estetismi, individualismi. Kel sügavam huvi selle perioodi vastu, saab lisaks meie esinejatele (Toomas Haug, Tiit Hennoste, Öne Kepp, Elo Lindsalu, Kaia Sisask) tutvuda ka naabermaade Läti ja Leedu teadlaste artiklitega sama ajajärgu kohta. Eesti uurijad käsitlevad üldiselt vähem tuntud teemasid nooreestlaste tegevuses. Hennoste ütleb üsna intrigeerivas käsitluses „Noor-Eesti kui lõpetamata enesekoloniseerimisprojekt“ nõnda: „Tuleb lihtsalt näha kahte asja. Esiteks, Noor-Eesti tegevust hinnates on sellest valitud ainult osa, mida saab positiivsena hinnata ja muu lihtsalt kõrvale jäetud. Ei taha me hästi kõnelda kas või nooreestlaste sotsialismist. Ega Tuglase agressiivsusest võitluses teistmoodi mõtlejatega. Või Suitsu labasest tigidusest, kakeldes hiljem eluläheduslaste ja nooremate kirjandusuurijatega, kes proovisid tuua sisse tema omast erinevaid paradigmasid. Ja teiseks, mu arust on postkolonialismi mõistestik selline, mis lubab välja tuua nooreestlaste tegevuse ambivalentisust. Ühelt poolt on see midagi positiivset. Teiselt poolt aga oli see ebateadlik kolonialismi mõtlemismudeli import. Ja me võiksime vaadata seda tänapäeval teiste silmadega, mitte ainult läbi Tuglase prillide. Mis edasi? Kui me vaatame nooreestlaste tööd ja selle tulemusi, siis võime öelda, et tegelikult on nende üritus lõpetamata projekt.“

Peeter Sauter. Verejooks.

Olen aastaid arvanud, et Sauteri looming on küll ropp, aga humaanne, nüüd tuleb tunnistada – ropp endiselt, kuid ehmatavalt vägivaldne. Inimlikkus oleks nagu kadunud. Kirg, õieti küll sisemine sund hävitada, on pärssinud tema tegelaste hinge ja armastuse. Vähemaks on jäänud ka puhast ja lihtsat olemist, seda, mis tegi Sauteri talutavaks, isegi meeldivaks. Olemist, mille kirjeldamises on olnud Sauter ületamatu meister. Paraku ei jõua (novellid ju!) autor analüüsida ammendavalt põhjusi, mis tekitavad sellist frustratsiooni – ning metsikut, lausa lämmatavat hävitamishimu. Alkohol muidugi, teise inimese (sund?)tapmine ja inimlike tunnete kadumine. Kahtlemata on põhjustest tuntumad üksindus ja mahajäetus. Vaimne stress ja seletamatu ükskõiksus elu vastu. Vahest ka eesti kirjanike kummaline ja üldine viha kiriku vastu. Variserlus, raha. Küllap teate põhjusi, mis isiku psüühikat hävitavad, teisigi. Seitse novelli (pea kõik varem ilmunud), mõjuvad ühiste kaante vahel sama ängistavalt ja ähvardavalt kui Ervin Õunapuu „Eesti gootika“. Kolleeg Tiina Kull arvas, et tema küll seda raamatut kellelegi ei soovita, kes loeb, see loeb. Ometigi, ka vapustusvõtetel on oma koht kirjanduses. Eriti mõjuvad ses mõttes „Nuga“ (alkoholist ja depressioonist hullunud mees vigastab ennast, oma last ja ema) ning „Pätt ja pihisa“ (järjekordse mõrva sooritanud mees ründab pihtimishetkel vaimulikku). Viimases loos on kõlvatuse määr lihtlugeja jaoks muidugi piiri ületanud, aga eks maailm oma hulluses on seda samuti teinud. Miks ei või siis kirjanik nendel teemadel intrigeerida? Kõigele vaatamata usun, et Sauteri sõnum on vajalik. Hoolikal lugemisel leiab ka humanismi jälgi. Et hoiduda robustsuse ja roppude sõnade vängest „ilust“, valisin näite novellist „Jõulud“: „Kiskusin ukse lahti. Koer kargas ja vingus ja ilastas. Rabasin koeral ühe käega turjast, peni vingatas. „Kuradi alandlik koeranäru,“ pressisin läbi hammaste. Ma värisesin vihast. Tormasin ta akna juurde, kiskusin akna lahti ja virutasin koera asfaldile. Ta kukkus imelikult kaua, matsatas asfaldile, tõmbles, vehkles imelikult käpaga, koonust voolas lumele verd. Mul oli vastik vaadata. Ja siis ta röökis. Pöördusin. Plika, silmad pärani, seisis keset tuba ja kiljus. Ahmis õhku ja kiljus ja kiljus ja ahmis õhku. „Mis on?“ pobisesin. Plika vaatas mind üksisilmi ja kiljus. Hüsteerika. Käed kramplikult rindele surutud. Astusin ta juurde. Ma ei osanud midagi teha. Ta röökis. Virutasin plikale lahtise käega vastu nägu. /---/ Tüdruk jooksis alla ja ma lisisin sammu. Koer tõmbles ikka. Kuigi tal oli silm välja tulnud. Silm vedeles koera pea kõrval auravas veres. Tüdruk põlvitas koera kõrvale. Tõstis käe taignarulliga kõrgele ja virutas hooga vastu koera kolpa. Koer tõmbles veel ägedamalt. Tüdruk tagus ja tagus ja vist oli tal vastik, sest ta hakkas tagumise käiguga kiljuma. Ma kartsin, et ta satub jälle hüsteerikasse ja viskab ennast siia pikali. Ma seisin, pea maas, nende kõrval. Keegi tuli. See oli mu naaber. Vana naine. Ta läks mööda ja vaatas mind üksisilmi. Ütlesin automaatselt, aga peaaegu hääletult: „Tere.“ Ta vaatas mind üksisilmi ja astus mööda.“ Eesti kirjandus on sageli julm, ent selle kaudu saan ma teateid elust ja inimestest enda ümber.

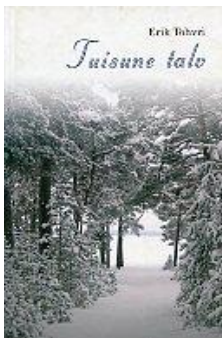

Heiti Talvik. Mu südamele murti pitsat.

Talvik kuulub nimekate arbutajate hulka, oli 1930. aastate noorema luule tähelepanuväärseid autoreid, ent tema loomingut tuntakse siiski vähe. Vastilmunud kogu annab Talviku sümbolismist ja ekspressionismist ajendatud luulest igati soliidse ülevaate.

Meenutuseks, et tema esimene luuleraamat „Palavik“ (1934), mis ilmus „Kammisseppade“ kirjastuse väljaandel, äratas erakordselt suurt huvi. Näite valisin aga viimaste luuletuste hulgast. „Varemetel“ on dateeritud aastaga 1943: „Kajakate valgeid laike / virvendamas lammund lossimüüri. / Mingi pehme, unenäolike sära / hõlmab tornitüükaid. / Savitolmu rusket / keerutavad tuuleiilid. / Kuivand kõrtelt viskab lendu / liblikaid, neid puistab tuul kui pihu. / Tahaks lauldes minna / linnuvidinasse üle surnud vare. / Uitvad pilverünkad / hõbepurjil riivamas mu laupa.“

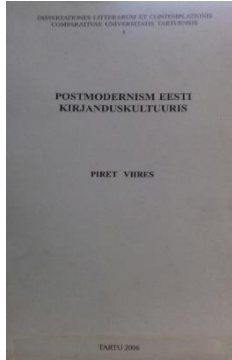
1904. aastal sündinud Talvik arreteeriti kevadel 1945 kui sotsiaalselt ohtlik element, ta suri 1947. a. suvel Siberis.

Erik Tohvi. Tuisune talv.

Kuna ootas lugemisjärjekorras maikuust saati, siis pidin ju raamatu ka läbi lugema. Tee mis teed, loe kuidas loed, aga minu lemmikirjanike hulka ei hakka Tohvi kunagi kuuluma. Ta pole võrreldav Raimond Kaugveriga. Need must-valged lõimed, millega tegelasi kootakse, viivad lausa meeletehetele. Lisaks vaat et veel sügavam triviaalsus ja lihtsameelsus inimsuhete sõlmimisel kui romaanis „Kaldaliiva“. Hoidku küll, vana mees kutsus neljakümne kahe aastast naist Päikesetüdrukku. Samas viiekümneenda üle elanud maanaine on lihtsameelsuse näidiseks, äri mees aga juuksejuurteni jultunud. Peategelane Sander muidugi pühak. Ükskõik, kuidas Tohvi fenomeni ka ei analüüsiks, tegelikkus on

selline, et massid armastavad niisuguseid raamatuid. Mida arvata järgmisest: „See raamatuke või instruksioon oli aga kohe nimme kirjutatud niimoodi, et lihtinimesel oleks sellest raske aru saada. Pealegi veel imelikud sõnad nagu displei ja PIN-kood ja SIM-kaart ja... Või siis – kõneposti teenus, mis see on? Kas tuleb õuele ikka mõni post lasta panna ja mis see maksma läheb? Ja veel – siin on kirjutatud mingisugustest klahvidest, Priidu telefonil olid aga nupud, need olid selgelt näha. Klahvid on klaveri ja akordionil! Või on see linnast toodu siis teist moodi...”

Piret Viies. Postmodernism eesti kirjanduskultuuris.

Pole ju võimatu, et mõnd süvalugejat huvitab filosoofiadoktori kraadi taotlemiseks tehtud uurimustöö, mis kaitstud Tartu Ülikoolis. Siit võib leida vastuseid eesti kirjandust mõjutavate protsesside kohta, võivad selgineda põhjused, mis on viinud ühe või teise ilmingu tekkimiseni. Seda just 1990-ndaid silmas pidades. Lühidalt ja täpselt on seletatud Kaur Kenderi, Kerttu Rakke ja Kadri Kõusaare tugeva ja väljatöötatud autoriimago teket. Leheküljelt 67 lugesin: „Raamat ei ole enam elitaarkultuuri tähistaja ega harituse, kultuurihuvi ja pühendumuse märk. Raamat võib olla ka meelelahutus ja ajaviide. Seega võib öelda, et postmodernses kultuuris toimub ka lugejate fragmenteerumine, nišistumine – eristuvad erinevad grupid, kes loevad erinevaid raamatuid. Eriti eesti kirjanduse puhul on see muutus silmahakkav. Kui nõukogude perioodil lugesid kõik tol ajal publitseeritavat kõrgkirjandust, siis postmodernsel killustatuse ajajärgul eristuvad grupid, kes loevad kas kriminaalromaane, naistekaid, ulmekirjandust või väärtkirjandust. Ja sageli need grupid seisavadki eraldi, nende huvide areaalid ei kattu.”

Esitan siinkohal endale küsimuse: kas ma pean tegutsema selle nimel, et need grupid läheneksid või jälgin puhast protsessi ennast? Küllap on see ka küsimus teistele raamatukoguhoidjatele.

Liivametsa Lugemised - 14 / 2006

LÄHETUSLAUSED

Raamat, raamat, raamat – meie usk, lootus ja armastus. Raamatukogud ja kirjanikud – meie suhted – neiski leidub usku, lootust ja armastust. Nõnda võib kokku võtta kolmanda kirjandustuuri „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes”. Kohtumispaigad ja tuuritajate nimed olete juba ammu leidnud „Sirbist” (24. nov.), täiendavalt ka maakonnalehtedest. Tagasiside oli nii raamatukoguhoidjatel kui kirjanikelt igati positiivne. Esinemisnüanssides muidugi kohtame erinevusi, ent iga kirjanik on ometi isiksus ja ikka ja alati kuuled midagi kõitvat või – mõnikord ka ehmatavat. Kuid üks on kindel – meie ootasime kirjarahvast ja tundus, et nemad sama innukalt kohtumisi meiega. Iga isiklik kohtumishetk elavdab meeletolu, aitab paremini, vahel sootu teisiti mõista ka ühe või teise autori loomingut. Ise liikusin kaasa Lääne- ja Ida-Virumaal (Kadrina, Rakvere, Jõhvi, Kiviõli). Kõikjal oli rahvast, isegi rohkem kui loodeti. Kõikjal suhtuti üksteisesse soojalt ja mõistvalt. Arendati arutelu ja mis kõige olulisem – soovitakse edaspidigi kokku saada. Eraldi rõhutan äärmiselt sõbraliku Põlvamaa ja Võrumaa rahva kohtumist sama vahva „Värske Rõhu” seltskonnaga – nüüd on kindel, põlvkondlikud piirid küll meie suhtlemist ja lugemist ei takista. Jagan Võrumaa Keskraamatukogu pearaamatukoguhoidja Ere Raagi arvamust, et kui need „Värske Rõhu” noored kord hakkavad meie elu ja vaimu mõjutama, siis läheb meil edaspidigi hästi. Ehk pareminigi! Ühe korraldajana tänan koos Rahvusraamatukogu ja Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu kõiki raamatukogusid abi eest, sest logistika, mis peen teadus, vajas mitu korda muutumist ja nõudis üksjagu meelerahu. Ühiselt ülal loetletutega oleme juba tänanud, aga tänane veel kord reisinud kirjanikke, Kirjanike Liitu ja Jan Kausi, kes on kolm aastat vapralt oma aega ja jõudu tuurideks jaganud. Lõpetan sedapuhku palvega. Ootame Ene Söödiga, et tulete meile „Paabeli Raamatukogu” konverentsile moraalseks toeks, sest kogud ja lugemistarkus on endiselt meie ühine vaev ja mure. Ent loomulikult kõik, mis näha ja kuulda Paabeli raamatukogu rikastavatelt lehekülgedelt, väärib tähelepanu. Kuid olgem ka ise nähtaval! Raamatukogud väärivad seda ometi. Kuulutame edaspidigi, siis juba järgmisel aastal – me oleme kuultuurijõud!

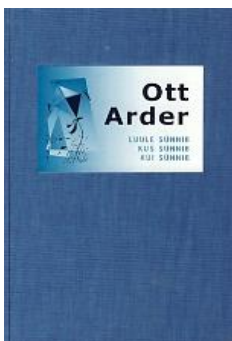
LOETUD RAAMATUD

Tiit Aleksejev. Valge kuningriik.

Tänavune Betti Alveri debüüdiauhinna laureaat. Romaan, mis tõi taas uue teema meie kirjandusse. Siiski, mitte päris uue, ka Tõnu Õnnepalu romaanide

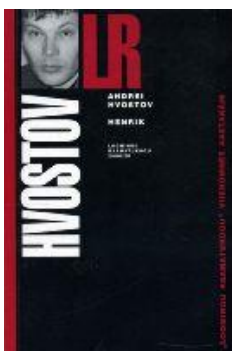

toimumispaigaks on olnud Euroopa. Ristikivist rääkimata. Euroopa, kellel nii mitu palet ja salasoovi. „Valge kuningriik“ on küll spiooniromaan, kuid suurepäraselt kirjutatud romaan, mis avab irvakile ukse diplomaatilise tegevuse maailma. Keskeks tegelaseks Eesti Pariisi saatkonna kolmas sekretär Rein Mets. Teiseks oluliseks persooniks romaanis on endine Afganistanis võidelnud dessantväelane Karl ja kolmandaks luurajanna Kaja. Lisaks üks prantsuse kolonel. Mängus on loomulikult ka venelane Leonov, kellega Karl kohtus sõjas, Rein aga Prantsusmaa pealinnas. Tinglikult võib tegelaseks nimetada ka raamatut pealkirjaga „Valge kuningriik“ – miks ja kuidas, loeb juba huviline ise. Lisaväärtuse annavad teosele autori jagatud teadmised antikvaarsete raamatute kohta. Mina leidsin romaanist mõndagi mõtlemapanevat, nt. kirjelduse sõjast afgaanidega Vene ajal. Ja hea stiili. Tutvustuskatke peaks näitama, et romaanis on mitu liini ja ehk rohkem kui kaks kihti, millesse süveneda: „Mis sind siis kummitab? Valge kuningriik?“ „Enam-vähem,“ ütles Kaja. „Räägi mulle, mida see endast kujutab.“ „Valge kuningriik on see, mida inimesed oma hinges loovad, kui nad tühermaad läbivad. Ja ühel hetkel saab kuningriik reaalsuseks ning on inimeste nägu.“ „Sa ütlesid, et raamat on risticsõdadest?“ „Ongi, aga ainult näitlikustamise huvides. Autor ütleb, et sõda toob olulise esile ja et see on ainuke põhjus, miks sõjast üldse kirjutama peaks.“ Soovitan kõikidele lugejatele, vaatamata eale ja isegi maitsele. Aga lugege hästi tähelepanelikult, põnevusromaan ikkagi!

Ott Arder. Luule sünnib Kus sünnib Kui sünnib.

Asi on nii, et mina avastasin selle koguga Arderi luule, mis ei tähenda, et ma varem poleks seda lugenud. Arderi luulet tuleks aeglaselt ja rahulikult lugeda. Vahepeal puhata ja siis jälle mõni salm ette võtta. Kõneldakse, et Ott Arderil oli alati aega, ehk peaksime meiegi tema luule lugemiseks aega varuma. Ott astus ikkagi Tallinna Pedagoogilisse Instituuti raamatukogunduse ja bibliograafia erialale, mille, tõsi, juba esimesel eksamisessioonil pooleli jättis. (Olevat NLKP ajaloo eksamil ülearu suud pruukinud!) Teadmiseks veel – Arderi esimeseks trükiprooviks polnud luuletus, vaid hoopis proosapala „Kodanik Arved Asi juhtum“, mis ilmus 1973. a. „Nooruses“. Eri peatükk Arderi loomingus on lasteluule, vastavaid näited antud kogus on vähemuses, sest peagi valmivat nendest eraldi raamat. Lisada võiks, et lasteluule kirjutas ta alati suurte tähtedega, nii see ka teistest eristub! Varem ilmunud kogusid on täiskasvanutele kolm: „Üks kõiksus“ (1982), „Tasakaalukeeled“ (1988) ja „Tähetolmus. Tähe(d) tolmus“ (2001). Arderi luules leiata suurepäraselt sõnamängu, rahvalaulikuvaimu, groteski ja irooniat, sooja huumorit, hoolt ja armastust ning peent ühiskonnakriitikat. Luuletuses „Oma lugejale heale“ ütleb ta nii: „Meremehe haul / ei kasva iial roose / nõnda annab teada / vana laulusalm / Palju luuletajal / just ei ole poose / täna tunnen taas end / justkui üksik palm / Vahel olen kondor / lendan üle pasa / vahel vaikne rändur / kõnnin hästi tasa / Kuid on esmatähtis / tähtis mis kole / ikka olla loetav / heale lugejale“. Aga mulle meeldib „Kauge heli“ ja pühendusluuletus sõbrale Juhan Viidingule „Ikka Jussist mõteldes ja semikoolonist“. Tegelikult meeldib kogu Arderi looming.

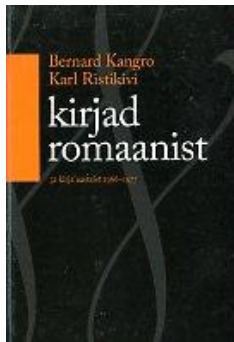

Andrei Hvostov. Henrik.

Näidend kaheteistkümnepildis. Eestis on tõeline näidendite kirjutamise buum, kõik ei sobi küll laval mängimiseks, aga mis sel lugemisel või ettelugemiselgi viga on. Jah, õigesti arvasite, Hvostov interpreteerib või tõlgendab Henriku, Liivimaa kroonika kirjutaja, 13. sajandi preestri ja tõlkija teksti ja sõnu. Kuidas tema meelet võideti Eesti alad kristlusele ja missugused need eesti hõimud siis ka olid. Henriku vestluskaaslasteks on tegelased tema enda sajandist, aga ka 21. sajandist. Viimaste hulka kuulub nt. mitmekülgne vaimuinimene, nimetatud Saunameheks. Siin pisku dialoog temaga: „HENRIK (*vaatab teda pikalt*): Sa ju ütlesid, et sa oled kroonik ja kirjamees. SAUNAMEES: Mina olen ka väljapaistev poliitik. Mina olen väga mitmekülgne mees. Mina olen rahva isa, ei kõhkle ma ütlema. HENRIK: Aga miks sa end saunameheks kutsud? SAUNAMEES: Et olla rahvalik. Kas pole selline soojalt huumorikas pseudonüüm, sa ei leia? Võinuks võtta pseudonüümiks ka „rehepapp“, aga selle solkis üks postmodernistlik kirjatsura ära. Aga saunamees, kas see kõlab hästi... HENRIK (*pooleldi omaette*): Teagi nüüd, ma ei taipa mõnikord nendest uuematest asjadest midagi. Minu ajal oli Eesti hõimude juures nii, et saunamehed olid träälide järglased. (*Otse Saunamehe poole pöördudes.*) Ma ei saagi nüüd aru, oled sa ori või? Või uhkustad sellega, et põlvned orjadest? SAUNAMEES (*kargab nagu ussist nõelatud*): Sa... sa ... tiblade käsilane niisugune! Mida sa raisk, Polotski vürstist kirjutasid? Et tal on õigus osale Liivimaast. Venelastele pugesisid, raisk!“

Aga näidendi lõpp on ootamatu. Selle üle peab veel tükk aega pärast lugemist mõtlema. Ja mitte ainult autori võimaliku identiteedimure tõttu! Paistab, et Hvostov naudib meie (ka enda?) rahvuslike unelmate pilkamist, nõnda on ka viimastel aastatel toimunud tõsiseid vaidlusi meie ajaloo üle. On teinegi võimalus – et meile näidatakse üsna ülbel moel, kus meie koht võiks olla. Ent see ei pruugi

nii olla. Hvostovil on eestlastele alati üks pilges sõnum kuulutada ja kuna viimasel ajal on kroonikast ootamatult palju kõneldud, siis on leid ju suurepärase.

Bernard Kangro. Karl Ristikivi. Kirjad romaaniist.

Esitrükk ilmus 1985. aastal Lundis, nii et päris tundmatu ei tohiks väljaanne olla. Kahe tuntud, ent eksiilis oma peateosed kirjutanud kirjaniku avalikkuse jaoks kirjutatud kirjad avaldas Kangro. Üksteist aastat, küll vaheaegadega kestnud kirjavahetuse lõpetas 1977. aastal Ristikivi surm. Nn. eelkirjas, mis täidab eessõna ülesannet, selgitab Kangro: „Miks ja kuidas see mõte tekkis ja teoks arenes, ei mäleta enam. Ainult see on meeles, et otsus oli ühehääline ja kirjade kirjutamine meeldiv. Välised tingimused olid ka ülimalt julgustavad: huvide ühtsus, vana ning proovitud kamraadsus, arusaamade sobivus üldises mõttes ja – väike seikluslik tagamõte: mis sellest asjast lõpuks välja tuleb?“ Kirjutamisel oli Kangro sõnutsi innukam osaleja Ristikivi. Tõepoolest, tema tähelepanekud on kujundlikumad ja avavad kohati üsna hästi Ristikivi ajalooliste romaanide tagamõtet, kirjutamisega seotud probleeme ja missioonigi. Tema suhtumist kirjandusse, muusikasse ja filosoofiasse. Mõlemad esitavad ühteaegu küsimusi ja ka vastavad, nii et kirjad on dialoogis. Mitmed kirjandusuurijad on väitnud, et Ristikivi ei anna kunagi otsest ja täpset vastust küsimustele, aga ta tunnetab oma rolli kirjanikuna paguluses, nõnda kui vastutust kirjutatu eestki. Hea lugeja ärgu peljaku, need 31 kirja ei õpeta romaani kirjutamist, ammugi pole tegemist teoreetiliste arvamustega. Need on mõttevahetused ja kommentaarid üheskoos, kust leiata ka igapäevamuljeid. Igati hariv ja sügav lugemine. Mälestuste kirjutamisest on Ristikivi arvanud nõnda: „Saar aru küll, miks inimesed teatavas eas hakkavad kirjutama mälestusi. Aga teisest küljest – on täiesti võimatu seda möödunud aega tõeliselt elustada. Sellepärast on harva tõepoolest huvitavaid mälestusi. Enamik neist on ikka väga puised. Nagu taskus hoitud liblikad. Ja sellepärast ei ole vist palju mõtet kunagi hakata oma mälestusi kirjutama. Või kui, siis iseendale. Sest seda teistele elavaks teha on täiesti lootusetu. Seda ei saa isegi väljamõeldud asjadega.“ Nendele sõnadele vaatamata on teada, et Ristikivi pidas päevaaraamatut.

Käbi Laretei. Otsekui tõlkes.

Olen vist viimane raamatukoguinimene, kes need mälestused ja mõtted läbi luges. Raamat ilmus juba eelmisel aastal, aga mina seisin korralikult lugemisjärjekorras. Ei trüginud vahele, nagu mul kombeks. Ei kasutanud „privileege“. Kuna kiidusõnu on teose aadressil lausunud lõpmatul arvul (autasugi käes), siis mida on mul veel lisada. Primadonnalikult särav, koketne, imetletud, jõuline, üllas. Mõistev, ja kui vaja, siis etteheitev. Eks me sellist vaatekohta varasemate raamatute põhjal ootasimegi. Selge, et saatus on autorile kinkinud elu, millest võib mitu teost täis kirjutada. Kuid ka teiste pagulaste avaldatud memuaarid on üldiselt huvitavad ja neid on ilmunud rohkesti. Laretei, kes kirjutab rootsi keeles, on suutnud end Eestis lihtsalt korduvalt avaldada. Kõige taga on isiksus. Ja veel kord isiksus. Andekas inimene loomulikult. Mingeid varem kogematuid tundeid „Otsekui tõlkes“ minus ei äratanud, aga üht imetlen küll – Laretei oskab meid paljude aastate ja kaugete maa tagant päris hästi hinnata ja mõista. Olen varemgi täheldanud, et väliseestlased märkavad meie nn. ühiskondlikke palgejooni täpsemalt kui me ise, kes me siin omas ajas ukerdame ja kindlalt tuge otsime. Kuigi leheküljel 195 on tilluke sõnaline portree rahvusraamatukogu hoonest, toonitan hoopis mõtet, mis meid endid üldistab: „Pärast nii pikka aega mitme okupatsiooni all olid inimesed harjunud kasutama iga võimalust, et hoiakute ja sõnadega üksteist haavata või alandada, just nagu saaksid nad sellest mingit rahuldust: väikesed portsjonid võimu tähendasid ikkagi võimu, ja kui õnnestus kedagi pisutki maha suruda, saavutati sellega võit ja võidi endale lubada teisest tänaval mööda vaadata ja mitte teretada. Võim oli peaasi, seda oli õpetanud Nõukogude kord.“ Sic!

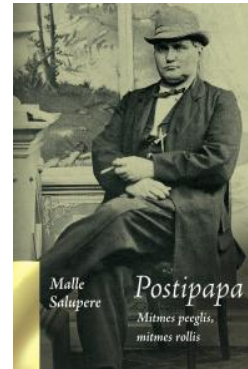
Mathura (Margus Lattik). Kohalolu.

Nõnda rahulikud, rahustavad, mõtlikud, eksistentsiaalsed ja kõikemõtestavad tekstid, et soovitan igale inimesele, kes vähegi luulest hoolib. Mathura on tõeline rändaja, kes kirjeldab oma ränduritundeid mitte üksnes idamaistel budistlikel teekondadel, vaid ka kulgemist Eestis, meie hallidel või värvilistel radadel. Kõik oleneb aastaajast, tundmustest, silmapiirist, kaugusest. Need pikad luuletused, pigem küll väikesed jutustused, otsivad täiuslikkust, inimestevahelist mõistmist ja imet siin ilmas. Kõnelevad rohkem andmisest kui võtmisest. Ja muidugi looduse täiuslikkusest ja kaunidusest. Mathura loomingu põhjal tundub, et seda on võimalik leida, kõik oleneb otsija maailmavaatest ja vaatlemistahtest. Ma hakkasin peaaegu uskuma, et maailm ongi ilus, kus Mathura sõnutsi pole kunstiks väljaheide purgis, roppus laulus, laibad lõuendil,

ja kus inimestel pole häbi seda tunnustada. Tekkis usk, et iga tee lõpus pole muud peale ilu. Kus ilu pole kaup ja vabadus vale. Kuna Mathura luuletekstid on pikad, eriti nimiluuletus, siis valisin näiteks katkendi „Missioonist“: „Kui helistaksin sulle siit kaugele Alpide / vahele, lihtsalt, et jagada seda vallatut rahu, ma ütleksin tere / ja et ma olen ammu tahtnud öelda, et mu usk on neis / videvikes ja ses madalas taevas, mis üha madaldub teekonnal / kaugemale põhja poole ning mis üha pikendab varje, siis kui / sügispäike ilmub välja ühel justkui juhuslikult äraeksinud / täiuslikul nädalavahetusel; mu usk on ses, et olen sind ära / tundnud siis, kui tunnen su naeru; naeru, mis millekski / ei kohusta ega kõnele samamoodi nagu sõnad; mu usk on, / et ma pole usklik ega vähemgi ateist.“ Kel rohkem huvi, heitku pilk varasematele kogudele „Sõstramesi“ (2003) ja „Kaks tuulehoogu“ (2004).

Malle Salupere. Postipapa. Mitmes peeglis, mitmes rollis.

Autor on oma aastatepikkuse uurimustöö, varem ilmunud artiklid Jannseni kohta lõpuks ühiste kaante vahele pannud. Üht-teist uutki lisanud ja nõnda sisult, kujunduselt kui ka fotomaterjalilt igati soliidse väljaande eesti rahvale kinkinud. Pealkiri kõneleb iseenda eest. Iga humanitaarharidusega inimene peaks tundma mõnd Johann Voldemar Jannseni tegemistest. Vähemalt laulupidu, kui just „Perno Postimees ehk Näddalileht“, esimene eesti kultuuriselts („Vanemuise“ selts), eesti teatri algus, esimene põllumeeste ajaleht, põllumeeste seltsid, Aleksandrikooli liikumine, Eesti Kirjameeste Selts ja üleüldine seltsiliikumine kohemaid meelde ei tule. Samas ka paljusid ning Salupere arvates liig karme reageeringuid ajastu oludega kohandumisel. Jannseni müüdavuse teema tõstatab taas üles ühiskondlikult küllalt keerulisel hetkel Voldemar Miller. (See sai tegelikult Jannsenile saatuslikuks juba ta eluajal, kui nii Hurt kui Jakobson teda kritiseerisid ja ühiskondlikust elust kõrvale tõrjusid.) Miller nimelt avastas 1940. aastal dokumendid rüütelkondade toetusest „Eesti Postimehele“ alates 1870. aasta lõpust, mis pidanuks tõestama ümberlökkamatult Postipapa „eesti huvide reetmise“. Sellest ja muudestki asjaoludest tingituna tõusis nõukogude ajal keskpunkti Carl Robert Jakobson. Teadagi miks! Ja kui tõesti ei tea, siis saksavastasus ja venemeelsus olgu märksõnad.

Salupere käsitluses saab lõpuks põhjalikult ja ümberlökkamatult Lydia Koidula ehteesti päritolu. Kaua aega on ju arvatud, et tema emapoolne liin polnud pärit maarahvast, s.t. eestlaste hulgast. Seda, et just Jannsen hakkas esimesena maarahvast kui eestlastest rääkima, teab muidugi algkooliõpilane, aga isatust karjapoisist rahvajuhiks jõudmine, kelle suurtõuliks ei olnud mitte veski-, vaid kõrtsituba, eeldas sootuhõõru rohkem vaeva ja valu. Vormilt monograafiline „Postipapa“ võimaldab taas tutvuda ka tõlgetega Jannseni päevaraamatutest, lisaks teiste perekonnaliikmete ja järeltulijate looga. (Vt. ka „Diarium. Johann Voldemari Jannseni Pärnu päevik“, Pärnu, 2001.) NB! Äkki mõni lugejatest on unustanud, et Postipapa ristiti algselt Jaaniks! Kõige taustal saab lugeja korraliku ülevaate 19. sajandi ilmest ja olemusest, sest Jannseni tegevust pole võimalik ajastu kontekstist välja lõigata, nagu seda vahel on püütud teha. Lisast leiab kirju Jannsenile ja tema kirju – näiteks tsensor Mihkel Suigusaarele. Nüüd üks inimlikult mõnus päevikukatke 1850. aastast: „24. oktoobril. Eile tegin ma jälle ühe lõpprumala tembu, mis ei teeks au ühelegi paganale, rääkimata kristlasest. Eile hommikul muutus mu naine jälle veidi kõledaks ja tal oli – kui mitte väljenduse poolest –, siis põhimõtteliselt õigus; sest ma ei kuulu just hoolikaimate pereisade hulka ning vaeses majas oleks vaja nelja käe ning niisama paljude silmade ja kõrvadega peremeest. Minu paberimäärimised viivad mind majapidamisest liiga sageli eemale. Ja temp? See oli järgmine: Ma vastasin naisele vaevalt ja läksin pahuralt koolituppa, et ennelõunast õppetööd 40 lapsega alustada. Oli see õige? Kahjuks ei, aga nii see oli. Lõunale ma ei läinud, oma naisega ma ei rääkinud. Minu näost oli kohe seest keemist näha. Kool pidas mind õhtuni kõigest eemal. Õhtusöögile ma jälle ei läinud, vaid jäin oma tuppa töötama, kuni mu naine tuli, et voodisse heita. Me ei rääkinud sõnagi. Õues oli kottpime. Ta lamas umbes veerand tundi, kui mul tuli naeruväärne idee teda hirmutada. Tõusin oma toolilt äkki püsti, jätsin tule põlema ja tormasin hommikumantlis ilma mütsita välja pimedasse öösse. Naisele tundus asi kahtlasena, aga ta otsustas veel oodata. Aga poole tunni pärast jooksis ta juba mind otsides pimedas ringi, ja mina istusin – naerge minu üle ja olge kurjad – poolleioleva talli seina ääres, viie sülla kaugusel majauksest, kõverasse kiskunult nagu varas. Kui nägin, et vaene hing oli juba väga hirmul, puudutas see mind ometi ja läksin tagasi. Tagajärg oli, et mu vaene Emilie kogu öö ja järgmise päeva haige oli, kuigi ta minu palve peale mulle südamest andestas. Nii lapsikuid narrusi võin ma veel oma 32. eluaastal korda saata!“

Lõpetuseks tahaks tutvustada ka Jannseni ja Jakobsoni suhteid Salupere sõnade kaudu. Nii kogukas väljaanne kohustabki rohkemaks kui mõni kiire tutvustusrida: „Laulupeo õnnestumine kujunes Jannseni ja tema väsimatu abilise Koidula tõeliseks triumfiks. Ka Jakobson pidi tagantjärele tunnustama, et see andis rahvuslikule liikumisele ja eestlaste eneseteadvusele niisuguse laengu, mis ühelgi muul viisil poleks olnud võimalik. Tema äärmise enesekesksuse juures aga suurendas see kahtlemata tema salavimma Jannseni vastu, kes oli olukorda õigemini hinnanud ja üldse ilma temata hakkama saanud. Juba laulupeo ettevalmistamise ajal ja pärast seda sugeneb tema kirjavahetusse järjest enam halvustavaid märkusi Jannseni ja eriti tema leplikkuse kohta, kuigi just aastail 1869–

1870 on tema kõige aktiivsema koostöö aastad Eesti Postimehe ja Vanemuise seltsiga." Mida siin kommenteerida – ajalugu kordub alati uutes variatsioonides. Eesti mehed ei käi kunagi ühte jalga ja nagu aimata võite, tuleb sellega ka tulevikus leppida. Ehk tasuks üle lugeda ka Jaan Krossi „Pöördtoolitud“.

Tartu on unenägu.

Tartuga lähemalt ja sügavamalt seotud kirjanike tekstid. Autoreid jätkub: Mehis Heinsaar, Lauri Sommer, Hannes Varblane, Urmas Vadi, Reet Sool, Merca, Krista Ojasaar, Igor Kotjuh, Kadri Tüür, Piret Bristol, Aare Pilv, Berk Vaher, Jüri Talvet, Jüri Ehvest, Hedda Maurer, Andres Keil.

Nii mõnedki lood on varem loetud, aga ühtse kogumikuna moodustavad nad terviku Tartu autorite omalinna nägemisest, meelelaadist, mitmesugustest mälestustest ja tunnetest, isegi võõristusest. Side Tartu Vaimuga on teadagi mitmesugune, aga missugune õieti, ei oska kirjeldada. Heinsaare kirjutatud nimilugu vääraks tsiteerimist, aga valisin hoopis katke hiljuti lahkunud Jüri Ehvesti „Tartu novellist“, kus tegelaseks Joakim von Elbe. Seesama kirjanik von Elbe, kellega juba kohtusite romaanis „Palverännak“. Küllap tuleb tuttav ette: „„Kes on need märkmed siia minu märkmikku teinud“, mõtles von Elbe

„Mingi maniakaalne hull?“ Miks ma kirjutama pean? Kes ma olen? Kus ma olen? Kuhu ma praegu vaatan? Välja! Või ahju. Musta auku. Hauda? Märkmikku! Mis siin on? Novell Tartu linnast. See peaks tänaseks valmis olema! Tartu, mis see on? Mingi linn. Meenutada, meenutada, ma olen seal kunagi olnud, ma tean sellest linnast midagi. Midagi ta süstis mulle. Kuradi hea oli. Aga tükike aega hiljem ütles ta, et ela ka ise natuke. See oli Rafik. Rafik elas Tartu linnas. Rafik suri ära. Päästis mu elu. Mis veel? „Mis mulle Tartust meenub?“ püüdis von Elbe meenutada. Valge pulber. Tipi laua peal. Ja armumise tunne. See oli kuskil, kuskil Tartus tõesti. Supilinnas. Veel, veel. Rohkem ei tulnud midagi meelde.“ Kes pole aga veel süvenenud lugemistes nr.10 tutvustatud Vahur Afanasjevi luulekogusse „Katedraal Emajões“ (CD kaasas), siis – on aeg!

Anne Valmas. Raamatumõtted.

Tore, et põline kolleeg, raamatukoguhoidja, leidis võimaluse oma raamatumõtted ära trükkida. Täna Tallinna Ülikooli Raamatukogu väliseesti kirjanduse osakonnas töötav Anne Valmas on aastaid huvitunud pagulaskultuurist ja keskendunud suuresti väliseesti kirjastustegevuse uurimisele. Meenutame, et oma doktorikraadi kultuuriloo alal kaitses ta teemal „Eestlaste kirjastustegevus välismaal 1944–2000“. Kogumikku on koondatud varem perioodikas avaldatud tekstid. Esmakordselt teavitab ta aga lugejat oma lugemusest, õpiaastatest Tartu ülikoolis ja tööst mitmes Eesti raamatukogus. „Raamatukogutöö on viimastel kümnenditel tundmatuseeni muutunud ja oluliselt lihtsustunud. Teenindus on arvatiajastul muutunud kümneid kordi lihtsamaks, sest vahendusinfo otsimine nii Eesti kui kogu maailma raamatukogudest ja andmebaasidest on ainult sekundite küsimus. Ei

pea enam jooksma mööda raamatukogusid selgitamaks raamatute leidumust. Vajaliku teabe leiab igaüks koduse arvuti ekraanilt, enamasti saab samast esitada tellimusegi,“ arvab Anne Valmas.

Liivametsa Lugemised - 15 / 2007

LÄHETUSLAUSED

Noorel marksistist või ehk siiski sotsialistist kirjamehel Wimbergil (s.1979) on lahedad mälestused 1950. aastatel ilmunud raamatutest. Eesti kirjandusest peab ta teenimatult unustatuks Felix Kotta (1910–1963) täiskasvanutele kirjutatud luulet. Võtsin vaevaks asja uurida, seda enam, et tegelen praegu usinasti okupatsiooni algusaastate kirjanduse lugemisega. Töö on mul tõesti üllatusterohke! Kotta elas suurema jao talle antud ajast Venemaal. Suur kolhoosidelooja saabus Tartusse 1944, kus temast sai Tartu Riikliku Ülikooli marksismi-leninismi aluste kateedri assistent, hiljem samas vene keele õpetaja ülikoolis. Töötasin läbi „Kindlal sammul“ (1950) ja „Näojooned“ (1958). Lastelugudega on asi mõistlikum, kaasealised, mäletate küll: „Metsapere laulikud“, „Vaat, mis juhtus!“ Aga muidu on Kotta silmipimestavalt vägev agitaator ja stalinismi ülistaja. Rõhujate, s.t. tööandjate hindamatu hukkamõistja ja vaeste hinge mõistja. Ka pühendusluuletused „Naisele“ ja „Mõeldes pojale“ on võitlevalt sotsiaalsed, inimkonna helgesse tulevikku usuvad..., kuid ta oli ju nõukogude ühiskonna kasvatatud ja koolitatud, kes ei mõistnudki teisiti oma luuletaja ja kodaniku kohust täita. Piinlikult

aus olles lisan, et loodusest on ikka ka mõni lihtsam salm, sest Kotta olevat olnud loodusearmastaja ja ka jahimees. Wimbergile võis meeldida nt. mõistukõneline „Lammas, jää ja karjäär“: „Kord elas Lammas. / Lihtne Lammas. / Üks vooruslik ja vaga loom. / Ei väsind teda ülistamast / Zootehnik ega Agronoom. / Ning loomad leidsid: / Ute peaks / aunime kandma – Vägaheak. / „Hää mõte!“ määgis vana Jäär, / kuid peast ei läinud tal / karjäär / (üks vana unistus) ja nimelt, / et ihkas ise heaku nime, / tõulooma kuulsust oma teel / ja mõndki uhket asja veel. /---/”Nii et postmodernistlik eesti kirjanik mäletab minevikku ja otsib tulevikku. Ent millist?

Samal ajal tuletab eelnev meelde, et kirjandus on otsast lõpuni (mõni erand sekka) sotsiaalne nähtus, mitte mingi elust eraldi seisev ja ennast imetlev müsteerium. Nõnda kui kogu selgi kümnendil ilmunud luule ja proosa, mille vaimu harutades hävitame sageli oma ajurakke. Selle hääks näiteks sobib hiljuti ilmunud Vetemaa ammendamatumast energiast pulbitsev „Vaba Vaimu Vennaskond“, millest allpool pikemalt.

Uue aasta esimesel kuul tunnistan teile ausalt üles, et eelmisel aastal ilmunud eesti kirjandust jätkub mu lauale veel pikaks ajaks, ja küllap osa jääbki lugemata. Maimu Berg arvas küll, et tuleks hakata kultuskirjanike kõrvale ka kultuslugejaid nimetama, aga kes meist jõuab nii auväärse nimetuseni välja pureda. Raamatukoguhoidjad kindlasti mitte.

NB! Lisan aegsasti, kui jõuan, siis igal kuul, ühe lugemissoovituse puhkuseks. Muidugi neile, kes lugemisele raatsivad suurel suvel aega kulutada! Inglise kirjanduse noorema põlvkonna autori **David Mitchell** kuuest jutustusest koosnev päevikuvormis kirjutatud „**Pilveatlas**“ (580 lk.) sobib õhtueelseks ajaks, mil veel väsimus ei vaeva ja jõuad imetleda Aet Variku fantastilist tõlget, kus iga lehekülj rökkab mõtte- ja keelerikkust. Kui on aega heita pilk kaugusse üle kergelt uduse heinamaa ja üllatuda, kui imeline on siiski maailm ja kui arusaamatu inimloomus selle sees!

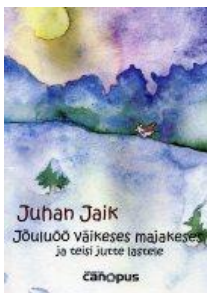
LOETUD RAAMATUD

Kärt Hellerma. Kohanenud kirjandus.

Raamatutäis korralikku kirjanduskriitikat. Jagan Hellerma seisukohta, et kriitiku peamine kohus on hoida inimesi kirjandusest võõrdumast. Aga just võõrdumisprotsessiga me võitleme, eks iga raamatukoguhoidjagi oskaks siinkohal sõna sekka öelda. Ühes asjas on kriitik Hellermal küll vedanud, vähemalt selle kogu põhjal: tal on olnud võimalus vaid häid raamatuid arvustada. Ajakirjandusest igapäevaselt retsensioone lugedes seda ehk ei märka, aga ühiste kaante vahel mõistad kriitiku kirjanduse tundmist ja kontseptsiooni sügavamalt. Hellerma on viisakas arvustaja, ta peab primaarseks autorit ja tema teost. Ka pole tal kombeks iseendast kõnelda. Või kui, siis väga vaoshoitult. Oma lugemust ja kultuurivaateid tutvustada, seda küll. Saatesõnas teatab ta üsna resoluutselt, milline on tema kriitikukreedo, aga kriitik peabki olema otsustava sõnaga: „Ega kriitikuid pole palju vajagi. Originaal- ja sekundaarkirjanduse vahel on mõõdud niigi paigast ära. Pilt on väliselt kirju, aga sisemiselt vaene. Kirjandusega tegelejaid on palju, häid kirjanikke aga vähe. Kirjanduse sildi all eksponeeritakse arutlusi, mis kirjandusega üsna lõdvalt seotud. Uurijad teevad vastastikku kummardusi ja tekitavad üksteise najal juurde paljulubavaid teooriaid – aga unustavad mõnikord, et nende tegevus on vaid vesivõsu, kunstlik vahand kirjanduse turjal.“ Öeldus pole midagi uut, aga jagatud mõte on ju hea mõte.

Pööraksin teie tähelepanu arvustustele Ene Mihkelsoni luulest, sest ikka ja jälle kurdetakse, et Mihkelsoni looming on liialt elitaarne. Hellerma selgitab asja päris kenasti. Aga kuna ma ise ei ole suutnud viimastel aastatel põhjalikult süüvida väliskirjandusse, siis aitas mind arvustus „Hingekaariku käänuline teekond“ Elfriede Jelineki „Klaveriõpetajast“ sedavõrd, et lükkasin raamatu lugemise teadmata ajaks edasi. Nõnda kui Margaret Atwoodi romaani „Pime palgamõrvar“ ja Philip Rothi hullutava raamatu „Portnoy tõbi“. Jaan Kaplinski mälestusliku „Isale“ (2003) arvustades kirjutab Hellerma nii: „Kaplinski-laadsete andekate mõtlejate iseväärtus seisnebki selles, et nad suudavad nende kasutuses oleva informatsiooniga teha midagi, mis pole alati mitte niivõrd suunatud originaalsusele või originaalitsemisele, kuivõrd tekitab kuulajas-lugejas-vaatajas võimsa äratundmisenefekti koos sellega kaasas käiva omapoolse reageerimise sooviga. Reaktsiooni sisuks on kas poolehoiutunne või poleemitsemise soov. Eks sündinud niisugusest tundeist ja soovist seegi kirjatükk.“ Aga nii sünnib ju kogu hea kriitika.

Juhan Jaik. Jõuluöö väikeses majakeses ja teisi juttu lastele.

Kahtlemata oleks seda raamatut olnud otstarbekam tutvustada kuu aega tagasi, aga häid lugusid võib kogu talve lugeda. Mõtlen siinkohal ka täiskasvanud muinasjutusõpradele. Mind võlub Jaigi lugude headus, mis alati võidab kurjuse. Kuidas tarkus ja heldus pääsevad ahnuse, pahatahtlikkuse ja rumaluse eest päevalaule. Eesti romantilist kirjandusklassikut Juhan Jaiki (1899 Võrumaal – 1948 Rootsis) peetakse Eesti algupärase müstilise kirjanduse rajajaks, nii et kel huvi, võib tema tondijutte lugeda kogumikust „Tondid, hundid, hobud“ (2004).

Debüütluulekogu „Rõuge kiriku kell“ (1924) ilmus uuesti sama pealkirja all 2005. aastal. „Jõuluöö...“ kogust valisin katke loost pealkirjaga „Hunt ja ilves merehädas“: „Paadis tõusis suur ja pikk riid. Ilves istus paadi ninas ja hunt püüas ning nad vahtisid teineteisele kurjalt silmi. Nii nad seal vaidlesid, kuni ilm hakkas minema pimedaks. „Kui sina ei sõua, eks siis sõuan mina,“ ütles hunt. „Aga kus aerud on?“ Aerusid polnud enam paadis. Tüli ajal olid aerud vette libisenud ja ei tea kuhu kaugele maha jäänud. Sellest tõusis uus tüli, mis kestis siis ikka veel edasi, kui meri oli juba pime. Kumbki ei julgenud magama heita, kartes, et siis tuleb teine kallale. Viimaks tuli hommik. Kuid ilm oli läinud pilviseks ja puhus tuul. Paat hüples lainetel nagu kork. Keskhommikuks paisus tuul veel ägedamaks. Hunt jäi merehaigeks ja kummardus üle paadiääre. Ilves tegi sedasama, ning siis läks paat kummuli. Kui nad vee alt jälle pinnale rabelesid, oli tuul viinud paadi juba kaugele. „Nüüd me upume ära,“ ütles hunt. „Pai ilves, anna mulle kõik andeks, mis ma sulle paha olen teinud.“ „Annan küll, aga sina anna mulle kah.“ „Jah, annan küll kõik, aga ainult mitte seda, et sa aerud ära kaotasid.“ „Mina ei anna sulle jälle seda andeks, et sa mu merele meelitasid.“ Rabeldes lainetes läksid nad jälle tülli. Mõlemad aga hakkasid väsima ja vajuma. Hunt pistis surmahirmus ulguma ja ilves kisendas ka nii kõvasti appi, nagu ta veel oskas. „Tohoh, mis siin on?“ küsis äkki kellegi tume hääl. Veepinnale oli ilmunud loom, kellel oli peaaegu inimese nägu, suured vurrud ja pikad kihvad. See oli vana hüljes. „Upume, upume,“ karjusid merehädalised. „Kust taevast teie siis siia maha kukkusite?“ imestas hüljes. „Paat läks ümber, päästa meid.“ „Ega siis muud, kui tuleb päästa. Hakake mu sabast kinni, ma viin teid kuhugi kaldale.“ /---/ Viimaks jõudsid nad kaldale ja heitsid kõik kolm liivale puhkama. „Ei tea, mis nüüd tasuks antakse päästmise eest?“ küsis hüljes. „Õigus, see läks meelet ära,“ ütles hunt. „Mis sa arvad, ilves, kas teeme tasu ka ära või?“ Selle juures andis hunt ilvesele kavalalt silmaga märku. „Nojah, tasu tuleb anda. Sul on rasva palju ja meil on kõhud juba eile hommikust saadik tühjad. Meie vabastame tasuks sind sinu rasvast. Ühe sõnaga – sööme su ära.“ Seda, kuidas kaval hüljes oma kasuka päästis, lugege juba ise.

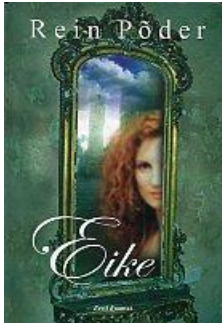
Eliina Korts. Lööklauseid murravad metsi.

Kirjandusajakirja „Värske Rõhk“ uus raamatusari „Värske Raamat“ avaldab oma autorite teoseid. Esimesest kogust selline näide: „Teha teoks meie emade unistused / ja isade viirastused / mu kallima silmad: / päeval mõtlevad nad raha peale, / öösel keha peale. / Akendel on pisaratejäljed. / suured vahed / lähedad ahelad / mahedad pahed / tunnistusele kahed“. Eliina Kortsu luule kõneleb koolist, kodust, oma põlvkonnast, armastusest, nõnda kui noorel inimesel ikka. Kuid ta märkab ka meie päevade kammitsusi ja võimalusi. Märkab inimlike suhete külmust, solvanguid, ükskõiksust ja minu meelest on kohati kurb. Mitte väga kurb, sest noorus kompenseerib kõik teised puudused tema ümber. Õnneks ei välista noorus pisukest emotsioonitunnet, mida kohtab noorautorite loomingus liiga harva: „Päikesest kirendav kael / paljad jalad hommikumärjas rohus / kaks imeilusat kätt, mis embavad sind / Tema, seisab / Tema tunnistab sind / vastamisi vastassugupooled / Päike, suvi / jõgi, see on soe / Ta põlved, õrnad udemetel jalgadel / sügavad silmad, ausad / ometi huvitavad / õlad, heledad, lõua vari / jõgi embab sind / roheline ihkab sind / Päike kuldab sind / ja Tema armastab sind“.

Kai-Mai Olbri. Karje.

Näidend kahes vaatuses. Tegevus toimub Seevaldis ja põhiliselt tagasisivaateliselt. (On niisugune aeg, et meenutatakse isegi Ungari importkleite!) Peategelane Maria (kõrvaltegelasi ehk pisitegelasi parkümmend) on vist depressioonis, aga võimalik, et teda tõesti huvitab elu hullumajas, nagu ta ise väidab sinna sattumise põhjuseks. Väga huvitavaid tähelepanekuid elust ja inimestest, mida hullud sageli märkavad, me siit siiski ei leia. Arstid on paraku igavad. Tegelikult nii lühikese näidendi puhul ei jõuagi õigeid karakterid välja arendada. Pealkiri on intrigeeriv, aga jääb sügavamalt avamata. Tegevuse lõpus sõidab Maria kunstnikuna Soome, kohtudes sadamas episoodilise arsti Stepanipojaga, kes kunagi oma patsienti (Mariat) seksuaalselt ära kasutas. „Karje“ lõpeb nõnda: „MARIA (näitab leitud passi): Kas teil seda dokumenti reisu peal vaja ei lähegi?! (Annab passi Stepanipojale üle.) STEPANIPOEG (näeb oma passi, püüab ehmatus taha varjata): Aitäh! Kuhu teie siis sõidate? (Vaatab Mariat hindavalt ja veidi imestunult.) MARIA: Eks ikka Helsingisse, mul tuleb seal paari nädalaga ühed maalikursused anda, ühtlasi viin sinna ka oma maalinäituse – lõpus on hea oma töid õpilaste omadega võrrelda! Aga kuidas teil endal elu veereb? STEPANIPOEG: Tõiselt, praegugi lähen töö asjus üheks päevaks Helsingisse. MARIA: Äkki oleksite nii lahke ja aitaksite mu pakid laeva kanda! STEPANIPOEG: Miks mitte?! Maria läheb, õlakott õlal, käed pakkidest vabad, nõtkel kõnnakul sinnapoole, kust paistab kiri: PÄÄS LAEVA. Tema järel, raskest koormast loogas, sammub Stepanipoe.“

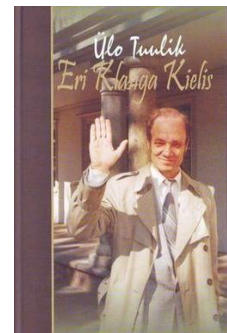
Rein Pöder. Eike.

Kuna rahvaraamatukogud igatsevad pakse romaane, siis ideaalne näide – ikkagi 510 lehekülge. Aga võiks olla poole õhem. Liiga palju juttu jutu pärast. Mu hea kolleeg küll ütles, kui talle kurtsin, et ühe põhjatu ja vähehaarava raamatu peale kulub ilmatu aeg – jäta pooleli! Aga ei sobi, äkki keegi pärib põhjalikumalt, mis siis saab!

Peategelaseks on tublis keskeas naiskirjanik (58), kes jutustab ja jutustab teemal, miks ta on ühe või teise novelli või romaani kirjutanud. Mõnes näites võib tunda ära Rein Põdra enda loomingut, mida ta siis ise omal kombel arvustab. Sõnaga, arvukalt lehekülgi kangelanna lugemusest, osalt kirjanduskriitilised, mõned kultuuriloolised, mis enamasti eriti suurt huvi ei ärata. Oma suhetest meestega (kõik algab vägistamisega 13-aastaselt) kirjutab ta loomulikult ka, üks neist kujuneb aga fataalseks. Ei, mitte see suhe, kes talle poja jätab või öö poja sõbraga, vaid hoopis Rootsimaaliteeritud ja asjamees, kes aitab naisel Nobeli preemiani jõuda. See on muidugi ütlemata huvitav kirjanduslik leid ja väärib imestust. Nii et romaani lisana võib lugeda „Eike Hanseni Nobeli-kõnet 8. detsember 2007”. Huvitavam on vaade ajalukku, võimalik, et Ene Mihkelsoni „Ahasveeruse unest” inspireeritud. Eike püüab ühel eluhetkel selgusele jõuda oma pärisvanemate päritolus. Nimelt saab ta teada, et on kasulaps, kes leitud imikuna trepilt, kõrval tirisemas äratuskell. Päris ema ja isa olid sunnitud hoopiski nõukogude okupatsiooni eest metsa varjuma, kus ema ta ilmselt sünnitas – nõnda kirjeldab Eike olukorda. Mulle kui lugejale tundub, et autor Rein Pöder püüab esitada oma psühholoogilise tasemega küsimusi küll kui naine, ent vaatleb ja hindab oma tegelast kui mees. Võimalik, et seetõttu lugesin ka natuke tekstist mööda. Üks veider mõte veel: kas raamatukoguhoidjad „viitsivad” seda romaani noorematele kui neljakümnesed ülepea soovitada, sest palju detaile ja mõtteid pärineb ajast, mis eeldavad 70-ndate ja 80-ndate, isegi 60-ndate (nõukogude) kultuuritausta põhjalikumalt mäletamist. Mul tuleb paraku nõustuda kriitikuga, kes pealkirjastas oma arvustuse „Eikest” banaalsena tundunud pealkirjaga „Liiga pikk, liiga paks ja ennast täis”, sest see osutus üsna täpseks. Järgnevad read Eike kõnest: „Kuid kirjanikke varitsevad ka mõned ohud. Esimene neist on, et nagu kõik inimesed siin elus, nad pingutavad üle. Nad hakkavad kirjutama edu nimel, asuvad valima teemasid, mis töötavad neid tõsta kirjandusfookusesse, nad taganevad millestki tihti endale loomupärasest. See on viga. Tunnustuseootus on ka muus elus väga halb joon. Ta muudab su näojooned teravaks, toob välja inimese nina, näo kõige inetuma osa, kisub otsaesise kipra, toob kaelasooned nähtavaks. Me peaksime olema vähem pretensioonikad – ja tunduvalt rohkem enesekriitilised. Ja ainult üksikutel puhkudel maailmale tänulikud ka hetkelise tähelepanu eest, sest suurt kestvat tähelepanu tahta oleks ülekohtune”. Eike Hansen küll oma sõnade järgi ei näi toimivat. Kuid ühes ei saa kahelda, Eike kirjanikuks pürgimine ja olemine on ränkkraske katsumus. Millest kõigest tuleb tal loobuda! NB! Ma tõesti tahaksin kuulda mõne paljulugenud kolleegi arvamust sellest raamatust. Ootan huviga!

Ülo Tuulik. Eri Klasiga Kielis ja muud järelejäädud paberid.

Kogumikus on kümme lugu. Esimesena praegu tuntuim ja hiljuti Tuglase auhinna pälvitud niminovell ja lõpetuseks 80-ndatel n.-ö. ilma teinud „Kõrge taevas”, milles autor kirjeldab Kampucheas toimunud punaste khmeride tapatalgute tagajärgi. Ise lugesin suure mõnuga üle 1996. aastaga dateeritud loo malefanaatikute Paavo Kivisest ja Andres Mälgust „Kõige suurem vastasseis ehk jumal armastab mängureid...”. Ülo Tuulik on suurepärase jutustaja, seda kogesid küllap kõik raamatukoguhoidjad, kes temaga viimasel kirjandustuuril kohtusid. Iga tema veste lõpeb tõelise puändiga. Lisaks suudab ta ühe hingetõmbega üles lugeda kümneid vene kirjanike eluaastaid, nii et kuulajad aina ahhetavad ja ohhetavad. Kel Tuuliku kohtumine Eri Klasiga tõesti veel lugemata, siis katke: „Pilti, mis avanes, pidanuks nägema Rein Veidemann enne Eri tõstatamist Eesti presidenditoolile. Eri magas. Eri Klas magas minu kõrval Kieli esindussaali pehmes toolis, kui laval esitati maailma kõige tipsemat pantomiimi. Ma kartsin end nihutada, et mitte sattumisi Erit puudutada, kui dirigent Klas sügavasti magas. Eri magas kapitaalselt, kolossaalselt ja grandioosselt. Eri magas nagu Jumal seitsmendal päeval, kui kuue eelnevaga oli loodud maailm. Eri magas nagu Kreutzwald Võrus, kui „Kalevipoja” viimane rida kirjas. Ta uni oli sügav, õiglase, teenitud nagu marssal Žukovil, kui sakslane Moskva all pidama saadi.”

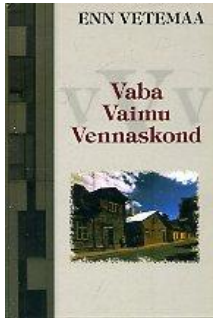

Martin Vabat. Mina olengi kirjandusklassik.

Teine raamat „Värske Rõhu” raamatusarjast on vaimukalt vahva pealkirjaga, nõnda kui kunagi ammu Villu Kangru „Tuut-tuut-tuut-tullakse” (1979)! Mõlemal juhul vaadatakse ilma ja elu parajalt groteskselt. Maailm on ilmatu vägevalt muutunud, aga midagi on endine ja paratamatu. Inimene tahab end näidata, inimene soovib vaadata, luuletaja tahab midagi ütelda... Ega kõik salmid ses

pisikeses väljaandes nüüd klassika pole, aga mõni on päris armas. Hoiame sel „klassikul igaks juhuks silma peal. Näiteks valisin katke luuletusest „Kirjanduse õpik“: „Meie olemegi kirjandus, / see siin, / see meie, / kirjandus ongi nii lihast ja luust / et kui nuusutad / kaenla alt, / siis haiseb / ja kõik näikse / nagu / higi ja vere asemel / kobrutaks / värk mädapaise / See meie on see, kes otsib alatasa rahuldust, / see meie on see, / kes on tubli / kirev / egoist, / see meie on üks väljapääsu otsiv purse, / ja see meie pole idiot, / vaid värvikam idiot kui teised, / mis asi see kõik on, see meie kõik käigu perse / Mina olengi kirjandusklassik / mina olengi see see, / mille kohta peaks ütlema, mis see on / --/ Sest me oleme siin, / --/“.

Üks lühike tekstike veel: „Kaunitar, / loodan, et ärkad, / näed, / oled vuntse raseeriv mees – kel triitsepsil rippes tonnine kang / ja lihasmass tõstja trikoos“ („Kaunitar“). Raamatu illustatsioonid on teinud autor ise – vaadake!

Enn Vetemaa. Vaba Vaimu Vennaskond.

Täisverd romaan (530 lk.). Ega ma nüüd igast Vetemaa teosest vaimustet ka pole olnud, aga esimestest kindlasti („Monument“, „Pillimees“, ka „Eesti näkiliste välimääraja“). Viimane, see tähendab „Vaba Vaimu...“, on igati priske suutäis vanadele romaanigurmaanidele. Tegelasteks vinged vanamehed vingete mõtetega. Vaat et veel vingemate tegudega. Muidugi pole need lihtsalt vanad mehed, vaid endised tippteadlased, kes pensionieas ühes väikelinnas enam-vähem juhuslikult kohtuvad – nad lihtsalt elavad lähestikku. Lisaks ühendab mehi mure – nende kodude asemele tahetakse ehitada uus monstrumhotell. Enam on ridu jagunud bioloogiadoktor Äрни Pruustile, kes jumaldab oma „purki vangistatud“ baktereid ja hellitab isalikult kodutut Katja-nimelist tüdrukut.

Teiseks keskseks vanaks meheks, tegelikult ju härrasmeheks, kujuneb arheoloog ja numismaatik Andreas Berend von Uexküll, kes on kunagistele esiisade maadele tagasi pöördunud ja tuleb mängu romaani keskel. Uexküll on siis see tegelane, kes petab ära kohaliku linna (linnaema) ja miljonärist investeerimisärimehe ja paneb ise maale käpa peale – kui lubate parunite tegevuse puhul niisugust väljendit kasutada. Üks nutikas vanamees on ka 99-aastane juudi advokaat David Rubin, endine teadagi, kes aitab meie parunit seaduste tõlgendamisel. Foneetik Vootelest on natuke kahju, tema on pidanud oma elu kulutama vokaalide kuulamisele. Aga ta näib olevat nii õnnelik. Vootele Pootmann on ka kõige noorem meestest, alles natuke üle viiekümne. Ja muidugi soolaajaloolane Peep Piipuu, kes jälgib, hindab, mõõdab, mõistab, arutab maailma asju ainult soola väärtuse kaudu. Vetemaa peen ironia meie elamise-olemisele ning tegemistele on nauditav. Ja ega siis mõnus eneseironiaga kadunud pole. Minu arvates vääraks see raamat mõne auhinnagi! Kohati kibetobedad, isegi arutud tembutamised ja arutelud, mida pragmaatikud ja igavad realistid ilmselt ogaruseks peavad, peaksid haritud lugejat parasjagu lõbustama, aga ka valvsaks tegema. Nõnda kui postmodernistlik jõhkrus ja ükskõiksus Vetemaast paar põlvkonda nooremate kirjameeste loomingus. Ometigi, pole siin kurjust, pole vägivalda. Puhas inimlik tögamine. Lihtsad arusaamatused ja väike puksimine, milleta elu oleks ju imelik. Tühi kindlasti.

Nii kulubki pool raamatust jandile ühe maatüki ümber – puhas elu ise! Omajagu pipart pistetakse ka n.-õ. suure teaduse pisikesesse potti või on see hoopis vastupidi? Eks me oleme ka ise sattunud kuulama loenguid a`la kirpude köhutöbedest ja muust sellisest. Lisan eelteatena, et meie armas soolaloolane on puhtas eesti keeles juba kaheksasada lehekülge puhtast soolast kirja pannud, aga küsigem koos temaga, kes seda praegusel ajal kirjastaks? Prantslased midagi siiski võtsid vaevaks trükkida... Keegi meist ei imesta ammu, et parunite järeltulijad eesti keelt pruugivad, kuigi jumal teab, millises Euroopa paigas nad sündinud. Nii ka meie armas Andreas von Uexküll, kes ühtteist õppinud oma vanaisalt, hiljem abiks aga Ahrens ja Stahl. Nende grammatikaraamatud – tähendab! Ja see keel on niisugune, nagu allpool näitest loete, aga vahel siiski hoopis teistsugune. Kui armas lugeja võtab vaevaks „Vaba Vaimu Vennaskonnaga“ tutvust teha, siis saab ta teada, miks kord nii, kord naa... Katke on aga selline: „Andreas ise oli kõva söömamees ja tema ei pahandanud ega pirtsutanud suure üleüldise söömapeo peale mitte, ehk küll natuke imestas. Kuid otsustas siis, et lööb ka ise kaasa. Laskis Viru tänava keskel oma laial tagumisel osal mõnusesse korvtooli vajuda, silmitses üht vaateakent sinise siivutu inglisa, kes seksesu reklaamis, ning hõikas oma mahlakal Uexküllide hääl: „Poiss!“ Tundus, et kui Prantsusmaal „Garçon“ kõrgelt koteeritud on, siis siin „Poiss!“ küll kelnerile hästi peale ei läinud. Noh, tuli siiski ja eks Andreas toonud oma soovi kuuldavale: „Üks suure inimese praad!“ „Tohoh!“ imestas kelner, kellel oli näol just trendile vastav neljamillimeetrine karvatüügas. „Kas pean tõesti mõne maha koksama või ehk lepib härra muuga?“ „Narr poiss, mina ise see suurem inimene olen... kas sul sea... kutsikat on?“ Parun oli tõsidus ise. Ja too kelner ei saanudki aru, kellega tal tegu. „Te mõtlete pörsapraadi?“ „Mina mitte ainult ei mõtle, mina ka sööksin see pörsapoiss oma kõhtu!“ „Kas härra on Saksamaalt?“ Nüüd oli küll võimatu tellija rahvusega eksida. „Baltlane?“ „Mina sind säitsesada aastat piinutanud, nagu mõni ütleb. Säitsesada aastat pole mitte kakitegu.“ Mõninga kurbusega nendime me, et härra parun end kordas... Kuid vastuse saab ta uue: „Nii kaua seda tegu nüüd kah ei tehta! Kas härra...?“ „Uexküll.“ „Olge te Üks-või Kaksküll...“ Ei öelnud see nimi kelnerile nähtavasti midagi, „mind huvitab rohkem see, et kas härra midagi juua ka tahab.“ „Kaks kannu tumme õli mina jooksin tõeste ära siinsamas paigas.“

„Saab toodud teile teie kaks kannu „tumme öli!““ Kelner naeratas üle kogu näo – see mehemürakas oli talle meeldima hakanud. Ja kelner Uexkülliile samuti. Kena linn mehele, kel keel suus, ja veel täitsa omamoodi keel ka.”

Liivametsa Lugemised - 16 / 2007

LÄHETUSLAUSED

Kuigi allpool Tarmo Tedre romaani tutvustades väidan, et labase kultuuri ja kõntseltu eest on võimalik raamatariivulite vahele varjuda, pole see tegelikkuses sugugi nõnda. Absoluutne ja diktaatorlik info- ja sõnavõim võib tekitada kõrbe su ümber või tormi, üleujutuse, mis viib kaasa su kindlustunde ning mõtlemise. Sa ei suuda oma individuaalsust enam kaitsta. Ja kuna info on võimeline okupeerima su meeled – sind lihtsalt sunnitakse iga jumala päev sõnaga ja sõnale kuuletuma, siis ühtäkki võid märgata, et oledki oma vaimse iseseisvuse kaotanud. Tõde näib olevat karm: vaid väga suured isiksused suudavad sellest puutumata pääseda. Sellist vaimse iseseisvuse käestlaskmist märkab liig palju. Liig palju liigub ümberringi inimesi, kes on leppinud enda ümber paiskuma info ja selle võimuga. Tajud, et vaba vaim pole iseseisev väärtus, et end ikooniks muutnud inimesed ühel või teisel alal mängivad su võimetusega oma individuaalset mina hoida, et tühjad sõnad täidavad vestlusringe ja umbseid tubasid. Kellelgi pole aega kaaluda, mõõta, arvutada ei enda ega teiste vaimset iseseisvust või mõttejõudlust. Teadagi on mu arvamust suunanud suuresti kirjasõna – aastakümnete kaupa ilmunud raamatud – ja inimesed, kes on kirjutanud need raamatud. Iga ühiskond toodab oma raamatud, rõhutan *oma*, aga õnnistuseks maale ja rahvale põlistab (kirjandus)ajalugu vähesed. Kui palju meil neid õigupoolest on, siis põlistatud kirjanikke? Tegelikult kuulatame väheseid autoreid, ja neidki mingitel loetud ajahetkedel – Koidula, Juhan Liiv, Tammsaare, Luts. Uuemal ajal oodatakse Andrus Kivirähkilt imesõnu... Ometigi, riivulitel tolmutab lehekülgede kaupa kirjandust ja selle lugu, mida enam keegi ei puuduta. Just praegu loen ja kaalun ma pärast Teist ilmasõda ja aastake enne kirjutatud eestlaste kirjandust. See lugemine on kohati vaimset vaenav, hävitav ja isegi minule, okupatsiooniküüsis sirgunule, lõpuni adumatu. Ta ent on suur hoiatus, meeldetuletus, kuidas sind võib tabada vaimse iseseisvuse kaotus. Aga kõigest sellest üritan rääkida edaspidi ja pigem suuliselt.

NB! „Loomingu“ Raamatukogus“ 2005. aastal ilmunud islandi kirjaniku Gudbergur Bergssoni „Luik“ (originaal 1991) võiks oma poeetilisel karmi looduse ja inimese vaatlusega sobida mõnele ka puhkusekaaslaseks. Kokkuvõtvalt: „Luik“ räägib üheksa-aastase probleemse linnatüdruku arengulugu ühel suvel ühes heal järjel Islandi talus. Mõtlemist jätkub kauemaks kui üheks suveks!

LOETUD RAAMATUD

Indrek Hirv. Surmapõletaja.

Valikkogu ilmus luuletaja 50. sünnipäevaks. Nõnda kui kirjutab Hirv, üks poeet ideaaltähenduses vist luuletabki. Ääretult subjektiivne, samas erakordselt tundlik maailmakujutus peaks küll iga raamatukoguhoidja hinges koha leidma. Põhiteemaks ELU ja SURM, viimane tähenduslikumalt ja lahutamatu osana elutervikust. Armastus, teised tunded ja meeled on juba väiksema tähtsusega ja seotud ikka ja alati surmaga. Seda on korrektse semantilise põhjalikkusega tõestanud järelsõna kirjutanud Rebekka Lotman. Kinnitades teadmist, et surm, hetk ning igavik on Hirve loomingus prevaleerinud kogu tema loomeaja, nii et minul pole tõesti midagi juurde lisada. Üheksa sissejuhatavat rida koostajalt Doris Karevalt aitavad aga iga Hirve loomingu esmalugejat. Kordan vaid Jürgen Rooste pidulikku hüüatust: „Hellitage oma poeete, ja teil läheb hästi!“ Ehkki öeldu polnud otseselt Hirvele pühendatud, mõistan seda kui soovi – lugege head luulet! Aga „Surmapõletajast“ valisin vaikselt ettelugemiseks: „kui tuul mu huultel – kui mu enda hää... / ma taban õhus igavikutunde / ning lindudena rivistuvaid tunde / ei peata enam keegi ilmapääl – / mu laulu alla jäänud valge leht / ses tiivakahinas / kui haavaleht / peaks siiski jätma peegli – naasma aega – / jääks igavikku kandma täht mus – aga / ma muutun vaikuseks su seljataga / sest aeg ei murdu – nägemist – head aega – / mu mantel võta ümber kui on külm / kas tõesti kõik / KA ÜLEVAL ON KÜLM.“

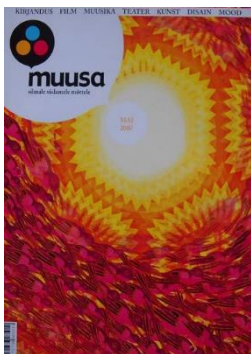
Teadmiseks, et kunstnikuharidusega Indrek Hirve esimene luuleraamat „Uneraev“ ilmus 1987. Kokku on ilmunud neliteist uudis- ja valikkogu. Ta on tõlkinud Baudelaire'i, Bretoni, Villoni, Rilke, Lorca, Brodski loomingut.

kilekotti. See oli ebaaus võitlus. Purskkaevu kõrval peatus hetkeks üks klassikaline perekond. „Aga ma ju ütlesin, et ma ei tahaaaaa Adidast” lõristas viie numbri võrra liiga suurte teksapükste sisse uppunud jõnglane. „Need on ju ilusad botased,” üritas ema veenda. „Meil ei ole aega päev otsa linna peal kõndida. Need olid sulle ju täpselt parajad. Sa oled kasvav laps. Me peame juhust kasutama. Praegu on allahindlus ja me ei saa endale lubada...” „Osta siis endale need kuradi kossid. Kas sa üldse kujutad ette, kuidas ma Nike`i dressidega Adi kosse kannan Ahhh??” „Palun ära karju.” Ema oli nutu äärel. „Pojakene, me ei saa niimoodi mõelda. Me ei ole nii rikkad.” „Jah, me ei ole nii rikkad,” kinnitas isa. „Kuidas te aru ei saa?” jonnis poiss. „See paar sotti ei tapa teid ju ometi. See ei ole mingi raha. Ma ei küsi ju mingeid kahetuhandesi kosse. Need on ainult paar sotti kallimad...” „Poja, me rääkisime sellest ju kodus.” „Jah, me rääkisime sellest ju kodus,” kinnitas isa. Keegi ei märganud Mikku. Teda ei olnudki võimalik märgata. Võidunud tagi ja räpane silmnägu moodustasid üheskoos kõige suurepärasema maskeeringu meeletu kiirusega ringi tormavate inimvoolude vahele varjumiseks.”

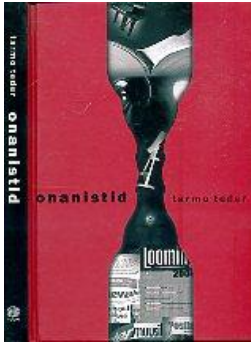
Viivi Luik. Kõne koolimaja hual.

Artiklid ja esseed aastatest 1998–2006. Ükskõik kui pidulikult või püüdliselt ma Viivi Luige sõnu ja mõtteid ka kirjeldaks või ülistaks, ei aita see lugejat palju. Neid lihtsalt tuleb ise lugeda, ise läbi mõelda – lasta voolata läbi aju ja südame. Pärast seda aga kas kurvastada või kaasa kannatada. Viivi Luik, kes varem on kinnitanud, et maailma päästab ilu, tundub kahtlevat selles. Ja kuigi Viivi Luik on elanud viimastel aastatel pikemalt välismaal, tajub ta ometi Eesti olemise ja muutumise dünaamikat valulisemalt kui meie, kes me selles ringis iga päev keerleme. Vaatab meid kuidagi kaugemalt ja kõrgemalt. Igal juhul puudub tema kirjutistes ükskõiksus ja hoolimatus, need inimese ebameeldivamad iseloomujooned. Paraku on nii, et meil on teisigi täpseid ja tarku ütlejaid, ainult kuulajaid on vähevõitu. Kuulakem siis: „Igal ajal on just sellele ajale tüüpilisi saatusi ja inimesi. Kirjanik toob nad nähtavale, toob nad meie teadvusse. Ta esitab meie salajase küsimuse avalikult, ja siis selgub, et see polnud ainult MEIE salajane küsimus, vaid terve meie aja inimeste põhiküsimus. Kui seda teaks, teaks kõike! Mida me siin iganes ka ei räägiks, seda, mis tuleb, ei aima me ialgi ära, sest see on nii teistmoodi, kui see, milleks me valmistume, kui me räägime tulevikust. Elame ühes oma aja ära elanud maailmas, jälle peaaegu nagu Kristuse-eelses ajas, kus kõik ohkab uuenduse ja uuendaja järele. Vahe on ainult selles, et seekord meil ei ole väljastpoolt midagi oodata. Meil tuleb oma risti ise kanda ja ise surnuist üles tõusta. Kuidas see igapäevaelus käib, ei tea keegi. See pole planeeritav. Alati, kui näib, et kultuuriga on lõpp, ühe maailmaga on lõpp, tuleb mängu üllatus. Meie arvestused ja programmid ei maksa mitte midagi, me tahame küll kõike ette ära arvata, tulevikku korraldada, kuid alati tuleb mängu midagi, mis ei ole planeeritav. See on inimese etteäraarvamatus.”

Muusa : kultuuriajakiri.

Uus klantsiv kultuuriajakiri, mille missiooniks on tuua kultuur inimesele lähemale. Nõnda nad vähemalt kuulutavad. Sissejuhatavalt ongi kirjas, et see väljaanne ei heieta ega anna hinnanguid, tema vahendab kultuuri selle kõige erinevates vormides. Nõnda leiabki „Muusast” iga asja kohta sõnakesi ja pildikesi. Ka kirjandusele on jätkunud lehekülgi – ega ma muidu tutvustaks! Neid korraldab Indrek Mesikepp, ja kui mõni on ehk unustanud, siis tuntust on ta kogunud luuletajana fs-i nime all. Ühtlasi suunab ta „Loomingu” kriitika osa. Kirjanike Liidu esimees Jan Kaus ärgitab meid endiselt ikka lugema, nõnda kui varem ja igavesti. Päris mitu ajakirja veergu on pühendatud eesti kirjanduse põnevamatele ja intrigeerivamatele isikutele (seoses trükisega „Kaardipakk kaks: viis aastat hiljem”, milles Asko Künnap, Karl Martin Sinijärv, Elo Viiding, Triin Soomets, Jürgen Rooste avaldavad oma luulet mängukaartidel). Kuid Peeter Sauteri järjejuttu „Siidivenna pärastlõuna” esimene jagu on küll kesisevõitu. Aga kuna ajakiri on ilmselgelt mõeldud halastamatult laiale lugejaskonnale, siis olgu pealegi! Ilmselt ootas Chalice'i ridadest „AUSammas surnud mehele on rahva enda meelelahutus” samuti enamat. Igatahes ei oska sealt katkendiks midagi tsiteerida. „Muusa” esimeses numbris räägib aga Mesikepp eestlaste lugemishuvist natuke isemoodi toonil: „Igatahes ei tahaks ma mõnitada meest, kes teatab, et ta pole seitse aastat ühtegi raamatut lugenud. Milleks parastada kedagi, kellel on ainult üks paar sokke? Võib ju ka nii öelda, et lugemine on endale rikkuse kokku ajamine (nimetatagu seda siis emotsionaalseks või vaimseks rikkuseks või kuidas tahes) ja keegi ei ole selleks kohustatud. Iseasi on, kas askees sel moel on põhjendatud, on tal mingigi mõte?” Tundub, et mingi vastuolu siin peitub, aga kordan, olgu pealegi. (NB! Leheküljel 24 on pisiintervjuu kunagise raamatukoguinimese Ivi Eenmaaga, aga see ei puuduta kirjandust, vaid Võru pargiideed.) „Muusa” kaanel on sõnad – „silmale südamele mõttele” – vaadake ehk leiate midagi, ise jään ootele...

Tarmo Teder. Onanistid.

Mina muidugi kugistasin sellegi romaani alla, aga, raamatukoguhoidjad-lugejad, olge valvsad! See romaan on „vähestele valitutele“. Kelle jaoks oli või on Sauteri „Vere jooks“ vähese tuimestusega pimesooleoperatsioon, siis „Onanistid“ kindel mõõganeelamine. See on ropp, rõve, öökimaajav, aga täiesti elus tekst. Asi on lihtsalt selles, et meie oma intellektuaalselt karges keskkonnas oleme kaotanud sideme paljude elus asjadega. Vaatame ja tõstame oma steriilsetes ja päevavalgusetas hoidlates raamatuvirnu, elatume raamatutest ega tea kõntselust mitte midagi. Kuigi, pange tähele, peategelaseks on joomatuurides ja muudes isiksuse muredes vaevlev kultuuriajakirjanik. Nimigi tal vanamoeline – Rudolf Teenus (Ruudi, 48 või 49). Tegevus toimub 90-ndate lõpus ja algab vanast ajakirjandusmajast. Lõpuga on aga nii, et seda võib mitmeti mõista. Mulle tundus, et see mees jõi end surnuks, ja kui veel ei ole joonud, siis kindlasti teeb seda. Sest kõik need kuulsad ja kuninglikud esitlused ja kultuurivastuvõttud, millest ajakirjanduses kirjutatakse, on tegelikud odavad alkoholiga labrakad, nõnda kui nad seda ikka on olnud. Pealegi, kui Ruudit uskuda, siis vajadusel saab ka kinnistes raviasutustes joogi alati kätte. Seiklusi vaeses Ruudil jagub, rohkem kui ühe karakteri jagu. Mingi paroodia või pila on kahtlemata romaanis sees, nt. suhtlemine meie politseiga, võimalikud elamistingimused, mingid ogarad meditsiini ja muu abiga spekulatsioonid asutused, aga natuke oleks võinud kirjutamiskraade lahjendada. Ent küsimus, kelle jaoks lahjendada? Raamatu vastuvõtt on olnud ju rahulik, mida siis raamatukogudelgi pepsutada... Mul oli kohutavalt raske leida ilmekat näidet, mida raamatukogu keskealine „keskklass“ punastamata lugeda võiks. Aga kuna ma olen karastunud eesti kirjanduse lugeja ja ei karda kedagi, siis palun! Pealegi, mida siin vabandada, jutt käib ometi kultuurist ühes päevalehe kultuuritoimetuses: „Ütelge mulle üks komisjon, millest oleks abi olnud. Tavaliselt, kui midagi on perses, moodustatakse ikka komisjon.“ „Kultuur pole veel perses,“ ütles äkki Soodla. „Aga perse ta omadega läheb. Praegu on kultuur nagu sant põlvili maas, tudisev käsi almuse palumiseks pankurite ja ärimeeste poole välja sirutatud, aga need siidsallidega sulid ei suvatse sellesamuse sitase kultuuri peale sülitadagi.“ „Kultuur on väga mitmekihiline, selles on palju varjatud tasandeid, raske on seda tervikuna üheselt võtta. Pasam pool kipub ikka välja paistma.“ „Kultuuril on üle kaheksa definitsiooni, ei viitsi täna üldisest ja abstraktsest terminist rääkida,“ haigutas Karelson. Tekkis mõnesekundiline vaikus. „Kas Lenini m... [minu lühendus ehk tsensuur siin ja edasi – M. L.] on kultuur?“ küsis äkki Ruudi. „Ah-ah-aaa,“ naeris Pappel, „mis sul kõik pähe tuleb.“ „Kui see m... on museaalselt eksponeeritud, prepareeritud, editeeritud, katalogiseeritud ja nii edasi, siis on ta kindlasti kunst ja kultuur,“ kinnitas Poi. „Aga kui see balsameerituna püksis püsib?“ „Siis on ta kultuuri varjatud osis.“ „Aga kui aktiivselt tegutseb?“ „Inessa Armandit pead silmas?“ „Keda tahes!“ „Siis on ta erootilis-poliitiline instrument.“ „Ametlikult Leninil lapsi polnud.“ „Nõukogude Liidus olid kõik lapsed Lenini lapsed. Kõik lapsed ma võtaksin sülle ja silitaks hellalt pead,“ laulis Treuer. „Pedofiil number üks.“ „Kaasaegse kunsti piirid ja teemad on nii laiali tõmmatud, et peaaegu kõike võib juba kunstina käsitleda. Raske on millegi uuega üllatada, kuid šokeerida ikka püütakse. Te ju teate seda vene-juudi kunstnikku, kes koerale rõõmu teeb ja endale penil taha laseb panna. Lisaks veel näitusekülalise peibutamine härja perseauku vaatama.“ Poi oli hoos. Aga ka meie mehed ei maga. Hiljuti ma nägin ühe Pärnu selli videot, mis kujutas ihualasti segasoolist noorteseltskonda mannekeenidega keppimas. Üksteisest ei tehtud väljagi, muudkui jahmerdati nende kujudega, kümmet moodi. Pärast oldi lääbakil maas ja siis tuli suurte rindadega transseksuaal – teate, selline, kellel ülakeha on nagu naisel, aga alakeha kui mehel ning vot siis see meesnaine kusi kõik need kujudega keppinud oinad täis. Kunsti nimel võidakse omal mootorsaega käsi ka otsast lõigata, nii et veri publikusse pritsib.“ Kui te olete nüüd pange külma vett ära joonud, publiku peale pritsitud vere ära pühkinud, siis võtke vaevaks kuulda, et pealkirjaga seostatud teksti ei suutnuks ma ammu tsiteerida.

Wimberg. Kärppsed. Rõõmu sõnadest 2000–2006.

Ükskord tuleb ju välja öelda, et mulle Wimberg suuremat korda ei lähe. On kaks võimalust: kas ma ei mõista tema mängu ilu või olen liialt sisse võetud hoopis teistest suurepärastest ja palju intrigeerivamatest eesti noorluuletajatest, kes mind Wimbergist hasartsemalt kaasa mõtlema kisuvad. Ega „Kärppsed“ polegi pesueht luuleraamat, siin on ka pisikesi proosakilde, mida võib nimetada ka vabavärsilisteks meenutusteks. Ja mida ehk ei avaldatakski, kui autoriks poleks Wimberg ise. Egas sõnadel *kärppsetel*, *helkkiv niitt*, *karttulad* pole suuremat häda, aga eks taolist kirjaviisi ole ka enne kuuldud-nähtud. Kogu esimesed luuletused on lubavamad, tunned arbujalikku maiku ja need ongi ehk parimad tekstid. Edasi tuleb lapsepõlvest noormeheks sirgumise tsükkel, mõned unenäod ja lõpus võid üht-teist lugeda tõlgituna soome ja inglise keeles. Ei mõista, miks Wimberg, kes hindab kõrgelt sotsialistliku realismi esindajaid, pole esitanud tõlkeid vene või valgevene keeles? Mulle meeldisid siiski kaks luuletust: „Vanaisa külaskäik“ ja „Lipamäe“, need on

heas vanas värsirütmis kirjutatud salmid, teemalt nii omad. „Rattasõit küla vahel 1990“ kõlab aga nõnda: „ššššš... / krög-krög-krög... / prõmps! / lõk-lõk / kil-kil / kiiks! kääks! / kiiks! / klok... klok... / äh...äh... äh... / Jõngu koerad: auh-auh! rrr.rrr! lõrr-lõrr! rrr! auh-auh-auh! / äh-äh-äh!“ Lisan ka lõpuvärsid pikemast luuletusest „Kehviku unistus (E. R.-r. 2000)“: „/---/ Kus on palju, sinna juurde anda lubab vanasõna. / Ja kas luband vanasõna kunagi on valet? / Pika Hermannini ma niuhti! koerakusepostiks ostan, tingin hobi korras, võidan kümme prosa alet. / Iseseisvuspäeval õhne Kadrioru lossi soovin, / kingituse installeerin rahvustrikoloorist – / situn sellesse ja pöördel ütlen otse välja, mida / arvan presidendist, mida presidendi moorist.“ Eks Wimbergi mälestused okupatsiooniajast ongi kaudsed, tema tajub ju praegust ajaloo ilu. Kuid Wimbergi poeem „Eesti köök“ („Vikerkaar“, 2007, nr. 1/2) on küll parajalt doseeritud tögamine, kohe mõnus lugemine, meie ohjeldamatule eesti söögist ja joogist kõnelemisele.

Liivametsa Lugemised - 17 / 2007

LÄHETUSLAUSED

Uurisin iseendalt, kui põhjalikult ma tunnen Mats Traadi Palanumäe epopöa romaane ja pidin tunnistama, et olen küll kõik läbi lugenud, aga süsteemsus arutelu jaoks puudub. Sõnaga, peaksin, ent millal, vähemalt esimesed neist üle lugema. Usun üsna kindlalt, et selle sarjaga läheb samuti kui „Tõe ja õigusega“, mille kõiki osi pole eestlased ikka veel jõudnud läbi lugeda. Enne saab elu elatud ja lugemised loetud... Tänapäeva seisuga, mida on küll raamatukoguhoidjatele piinlik teatada, on Kultuurkapitali aastapreemiaga pärjatud „Naised ja pojad“ ilmunud vaid „Loomingus“ 2006, nr. 2–5, lk. 163–220. Millal sünnib, või äkki on juba sündinud, järgmine eesti kirjanik, kes maad ja rahvast ülimaks jäädvustava sarja uuesti ette võtab, on tõesti teadmata. Noor eesti kirjamees Jim-Blackson Korku Ashilevi, kes pälvis Kultuurkapitali näitekirjanduse aastapreemia näidendiga „Nagu poisid vihma käes“, ütles ühes intervjuus, et tema ei ole Mats Traadi loominguga tuttav. Ent ainuüksi „Naistes ja poegades“ on rohkem jõudu ja usku meie kestmisel, kui kümnetes teistes kaasaja eesti kirjanduse parimates näidetes. Selles on rahu ja kindlust, mida me ometi vajame. Kuid saagalikke teoseid on teisigi, mida tasub meelde tuletada. Näiteks Arvo Mägi neljaosaline „Karvikute kroonika“, kus tutvustatakse tavalise suguvõsa elu 31 inimpõlve vältel, või Pedro Krusteni Kaldametsa-triloogia. Seda leidub isegi Aadu Hindi ajastumõjutustega „Tuulises rannas“ ja kahtlemata Endel Nirgi romaani „Siin maa peal“ kolmes osas. Ometigi, ega Traadi suurromaan (kõik kokku) pole kerge lugemine. Mõnda võib heidutada murdekeele, teist tegevuse aeglus, kolmandat aja pikaldane liikumine. Kes küll avastaks ja avaks imelaeka, kus kirjas, mida me õigupoolest veel ootame ja soovime? Eesti kirjanikelt, eesti kirjanduselt. Kuid mõisted väike ja rahvuslik, millega tegelikult oleme kohanenud, võivad end taas ootamatult meelde tuletada!

LOETUD RAAMATUD

Arne Biin. Miljonivaade.

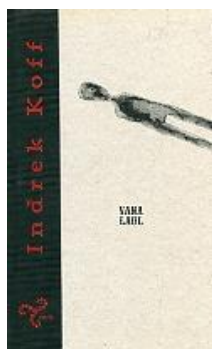
Lihtsalt üks romaan, mille võib läbi lugeda ja sama hästi ka jätta lugemata. Rahvaraamatukogud ilmselt koguvad kasutusstatistikat... Eks ta on ikka natuke koomiline ka, sest kirjeldab iseseisvumise taastamise järgset perioodi (90-ndate algus) ja jõuab kaksteist aastat hilisemas aega. Küllap „Miljonivaadest“ leiata ka arvestatavat teavet selle kohta, kuidas ärikatest, metallivarastest, endistest julgeolekumeestest sündisid eesti miljonärid, kõik pole kindlasti kirjanduslik fantaasia. Olin ise mõne asja vahepeal juba ära unustanud (nt. kuidas maa peaaegu kaablites-juhtmetest tühjaks rüüstati). Ent keskmes on sekretärist ärinaiseks pürginud Merit, tema meessuhted ja kogu see sigri-migri, mis avab naistele tihtipeale ukseid paremasse, s.t. jõukamasse ellu. Lõpp on armas ja õiglane, nõnda kui hullivuudi filmis. Arne Biini stiil ja väljenduslaad on aga mulle vastuvõetamatud, kohati lausa piinlikult lihtsakoelised, aga ega ta teistest naisteromaanidest palju nõrgem ka pole. Niisiis: „Kes kõik neil jutuaajamistel esindatud ei olnud! Ühelt poolt tõelised ärihiiglased, kellele kuulus transpordifirmasid, naftaterminaale, tehaseid ja kaubanduskette. Teiselt poolt täiuslik nimekiri allilmaliidritest. Merit tundis nägupidi Hispaanias redutavaid sullereid ja mäletas hästi hiljem sõelapõhjaks lastud noori mehi, kelle olekust nende kätel olevat verd kuidagi välja lugeda ei osanud. Miks neid REMIX GROUPI büroohoones vastu ei võetud, seda võis ta ainult oletada. Millest neil kohtumistel räägiti? Lühidalt öelda kõigest. Neile pakuti müüa metallikoormaid ja terveid linnakvartaleid, alkoholi, sigarette, naftat, formaliini, kloori, ammoniaaki, lämmastikväetist, võidusõiduhobuseid, prostituute, hävituslennukeid küll koos lahingukomplekti rakettide ja

pommidega, küll ilma nendeta... Neilt taheti osta ärimaad ja kesklinnamaju, bensiini ja diislikütust, eriterase partiisid ja väärismetalle, kuldehteid kaasa arvatud... Enamus nendest juttudest lõppesid mingile tulemusele jõudmata. Millega Sass päris kindlasti ei tegelnud, olid relvastus, plahvatusohtlikud kemikaalid, inimkaubandus ja valuutaoperatsioonid. Merit hakkas uskuma, et vana julgeolekumehena hoidub ta teadlikult neist valdkondadest, mis joonelt kaitsepolitseid huvi tundma paneksid. Terroriaktide ja rahaafääridega riiki ei kukuta! Milleks endale ilmaaegu pahandusi kaela tõmmata? Pealegi oli Sassi käsutuses piisavalt majanduslikke võimalusi, et saavutada talle soovitud muudatusi poliitikas, ilma et trellid paistma hakkaksid. Milleks siis olid parteid, kes pidid oma kassamajandust vee peal pidama? Temasuguseid nimetati toetajaliikmeteks." Paistab, et raamatut pole puudutanud toimetajakäsi, aga see on teine teema.

Kristiina Ehin. Pillipuhuja naine ja pommipanija naine.

Fantaasiaküllased, lausa muinasjutulised novellid, mida autor ise nimetab uudisjuttudeks, on esitatud vaheldumisi kirjadega. Sama märksõnastik (hiidvanad hirmud ja hiidvana armastus, mineviku ilu, usk ja igatsus, soome-ugrilik rahu, puhtuse ja siivsuse ülistus, ajale kaitse otsimine), samad tundeivivud ja õhustik, mis kütkestasid luulekogus „Kaitseala”. Noor kirjanik mõjub kuidagi ehmatavalt vanatarga ja nukrana, aga ilusana. Kristiina Ehinil näikse olevat, nõnda kui naisel loos „Tuli ja Vesi” salasilmad, millega ta maailma vaatab ja näeb, ning õhukesed lüümed kõrvad nagu puulehel, millega kuulatab maailma helisid. Robustse kõnekeelega harjutatud lugeja võib nii viimistletud ja valitud sõnakasutusega raamatu ehmatusest maha pillata. Kukkudes võib raamat aga imepuuks muutuda, vähemalt mina usun nii. Mõnegi neist tekstidest võiks liigitada proosaluuletuseks või lugulauluks, näiteks nimiluuletuse, kust pärineb järgmine katke: „Naine imetles kirsioisi tumeda tee pinnal, oma ilusaid õitsele lõõnud küüsi, hingas sisse ja tänas mõttes vilepillimängijat. *Kui hea, et ta mängib ka täna!*” Oli täiskuukolmapäev, mida naine oli oodanud juba kaua. Täna tahtis ta järele proovida retsepti, mille oli leidnud ühe igivana maja keldrist. Ta teadis, mida sellest teha – pomme. *Kõigepealt käosüdant, siis savitükk, millesse on kuivanud konna käpajalg, siis seitse kulbitäit viimase lume vett...* Kõik see kadus kastrulisse ja Pommitegijanaime kummardus rahulolevalt segama. Siis vana kirve roostet, kuue noorenõgese varred ja kuus kotti seda punakat tolmpent pulbrit, mille ta oli leidnud sealt samast keldrist. Hästi. Naine segas. Tuli lõõmas pliidi all ning naise põsed ja huuled värvusid soojusest ja senitundmatust lõhnast floksilillaks. Ja viimaks – valge isakassi vurrud. Selle oleks peaaegu unustanud. Ta lükkas kastruli tule pealt ära, võttis õlgadele roheline roosidega rätiku ja kiirustas lootusrikkalt välja. Pillipuhujanaine puhkas parajasti ja vaatas pead kätele toetades tänavale. Ta nägi, kuidas mustapäine floksilillade huultega naine kasse ligi meelitas, need aga viimasel hetkel tema eest pagesid. *Mis sa otsid?* hõikas Pillipuhujanaine. *Valge isakassi vurrukarvu,* sõnas mustapäine naine enesekindlalt. *Ma toon sulle, meil on valge kõuts,* hõikas Pillipuhujanaine. Ta läks tuppa tagasi, võttis käärid, astus valgest kõutsist otsustavalt mööda otse oma magava mehe juurde, kergitas selle püksisäärt ja lõi kas tole parema jala säärelt kümmekond karva. Neid rõdult alla ulatades puutusid naiste sõrmed kokku ja nad vaatasid sõbralikult teineteise heledatesse silmadesse. *Sa mängid ilusti, mängi veel,* sõnas mustapäine naine ja kiirustas tagasi oma aiamaja pliidikuumusse.” Lõpp on võluvalt järsk, jäägu see avastamiseks!

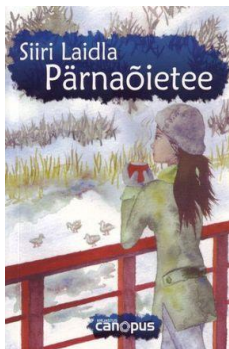
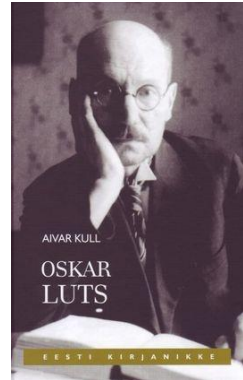

Indrek Koff. Vana laul.

Debüütraamat. Nelikümmend lugu või laulu, mis moodustavad terviku, omamoodi poemi, kus märksõna *suudlemise* kaudu antakse teada selle väärtust ja mõju. Tundeid ja tundetust. Tähtsust ja vajadust. Armastust ja armastusest ilma jäämist. Inimese olemist ja loomust. On sooje ja jahedaid suudlusi, on ükskõikseid ja ebaseadlikke. Kaotust ja valu. Luuletused, mis osutavad saadud või saamata suudlustele, algavad sageli kahte moodi: „suudlus jäigi suudlemata” või „suudlus saigi suudeldud”. Näited ikka ka: „Suudlus jäigi suudlemata / kedagi ei tulnud / ootasin / ootasin / ootasin / öösel / hommikul / õhtul / iga jumala päev / seda ühte / ainumast / suudlejat / tulid ainult / sõbrad / tuttavad / töökaaslased / toakaaslased / teekaaslased / aga tema jäi tulemata / suudlus jäi saamata / suudleja jäi leidmata / polegi kellegagi arutada / leiva saia maitset / koristamist / parandamist / prügiviimist / presidenti / ministrit / tänast saatekava / eileõhtusi saateid.” Teine variant: „Suudlus saigi suudeldud / tüdruk oli purjus / pea käis ringi / hing tagus põues / poiss oli purjus / süda lõi / käsi otsis tuge / tüdruku puusast / tüdruku rinnast / tüdruku tuharast / suudlus saigi suudeldud / sai jah.”

Aivar Kull. Oskar Luts.

Aukartustäratavalt mahukas uurimus – koos lisade, viidete ja märkuste ning nimeloendiga 487 lehekülge. Autori sõnutsi alustas ta tööd 1992. aastal, nõnda et taasiseseisvumisaeg on Kullil kulunud Oskar Lutsu elu- ja loominguloo kokkukirjutamisele. Mõistagi on igal eestlasel Lutsust oma kujutus ja arusaam, mida on raske väärata, ja minu arvamusst pidi on Aivar Kull seda päris hästi tabanud. Meie ühismõistmist nimelt. Üldjoontes see peaks rahva arvamusega klappima, kui niisugune naljakas väljend kasutusele võtta. Seega tahan öelda, et minu isiklikud arusaamised Lutsu osast eesti kirjandusloos on valdavad sarnased raamatu autori seisukohtadega. Pisikesed erimeelsused on hetkel tähtsusetud. „Pildikesed kirjanikupõlvest“, alapealkirja kasutades, on kirjutatud ladusalt, vaat et lutsulikult haaravalt, nii et iga eesti lugeja võib raamatu mureta kätte võtta. Kuigi jah, kohati märkab liigsõnalisust, ülejutustamist, liiast ümberjutustamist, aga see ei sega suuremat. Nii et küllap põhjalikum kirjandusarvustaja siit üht-teist kriitika kirjutamiseks leiab. Igal juhul on kooliõpetajatel käes väärt raamat n.-ö. kohustusliku nimekirja tarvis. Ka raamatukoguhoidjatel on, mida soovitada ja ise lugeda – ilmingimata lugeda! Arvatavasti on paljudele üllatuseks, et Luts jõudis trükki hoopis värssidega ajalehes „Postimees“. Tundeline „Elu“, mis on ka väljaandes ära trükitud, ilmus 15.02.1907 Thomas Oskary nime all. Kel ununenud, siis „Kevade“ I avaldati 1912 ja II jagu 1913. Huvitav on vahest mõnele ka fakt, et Luts töötas septembrist 1919 kuni novembrini 1920 Tartu Ülikooli raamatukogus, olles juhataja ja raamatukoguhoidja järel kolmas töötaja. On mõttetu siinkohal hakata monograafiat refereerima, üldosa on ju ammu tuttav, nõnda kui juba viitasin. Mõnikene tsitaat, seejuures häbenematult paralleele otsiv, võimalikule lugejale: „Luts näeb selgesti, kuidas kollane ajakirjandus [20-ndatel – M. L.] mõne labase skandaalikesse või absoluutse tühisuse (tänapäeva mõistes „meediastaari“) ümber väga osavalt ja visalt intriige punub ja kirgi üles kütab, et masside kõmujanult hiilgavalt kasu lõigata, seejuures ise silmakirjalikult käsi laiutades ja öeldes: aga rahvas ju ometi nõuab sellist lugemist! Taolisi rahva eest hoolitsejaid nimetab Luts irooniliselt „Eesti ameeriklasteks“ ja pilkab neid täie mõnuga.“ „Juba 1929. aastal leidis Luts ühel koosolekul, et Eestis on iga inimese kohta kolm kirjanikku ja Kultuurkapital sigitab neid üha juurde. Kui Tuglas arvas, et tõepoolest poleks vaja juurde soetada kirjanikke, kes kohvikus istudes toetust ootavad, küsis Sütiste, kas oleks siis parem kõrtsis oodata, mispeale Luts arvas omakorda, et kõrtsis oodata on õiglasem, sest kõrtsid toetavad Kultuurkapitali.“ „Kord saatnud ta [üks Tallinna kaupmees – M. L.] Oskar Lutsule kirja ja palunud, et Luts talle kalli tasu eest mõne naljaka reklaamiteksti kirjutaks. Lutsule see kiri ei meeldinud ja ta saatis ärimehel vastuseks järgmise kirja: „Mine perse, Jüri Kodres, sinu sitast kaubamaja pole eesti rahval vaja!“ Kodres aga ei vihastanud, vaid lasi kunstnikul teha Lutsu tekstist suure plakati ja riputas kaubamaja seinale. Ja rahvas luges seda plakati, naeris ja astus sisse kaupja ostma.“ Ent pidage meeles, näidetele vaatamata oli Luts ülimalt tõsine mees (kahesajast leiduvast fotost naeratavat ta Kulli sõnutsi põgusalt vaid paaril) ja ka Aivar Kulli teos on tõsine asi. Lõpetuseks valik Lutsu leiutatud sõnavarast: jagin (jagelus), jantlema (janditama), jeekim, jobin (joba), juhivits (vankriaisa külge käiv traat või nõör), juudalane (põrguline), juudas (kurivaim), jõla (loba, lärmitsemine), jõlama (lööpima, kraaklema), jätt (kirikuslaavi ja vanavene täht), päternad (riidest ömmeldud tuhvliid), purakiid (kõva voodriga säärsaapad) jpt.

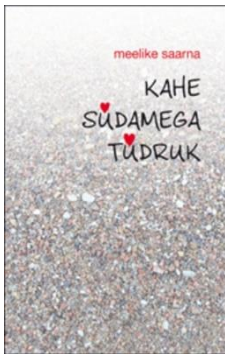
Siiri Laidla. Pärnaõietee.

Mõeldud teismeliste. Nõnda kui Diana Leesalu ja teiste noorautorite sarnased lood, räägib ka Laidla tänapäeva nooruse probleemidest. Täpsemalt, põhikooli viimase klassi õpilaste väikestest seiklustest, mõnest suuremastki armuloost, õpi- ja kehakaalumuredest. Suur vägivald ja narkootikumid puuduvad. Peategelane Taimi on küll noorelt ema kaotanud, varakult anoreksiaga võidelnud, kuid kõigele vaatamata siiski normaalse närvikava säilitanud. „Pärnaõietee“ pigem rahustab kui vapustab, kohati tabad naiivsustki, aga ikkagi – soovitage vastavas eas noortele! Järgnev katke on igapäevane: „Koolipidudel oli tavaline, et Taimi istus saalinurgas ja ootas tulutult oma „printsit“. Kui ta siis ükskord julguse kokku võttis ja tütarlaste valiku ajal üht kooli kenamat poissi tantsima kutsus, vaatas too tüdrukule nagu kärnkonnale põlgusega otsa ja ütles, et tema rasvamaoga ei tantsi. Sel hetkel käis Taimil peas mingi pröks. Järgmisest päevast alustas ta dieeti, süües nädala jooksul ainult värsket kurki. Pääsemaks ema ebasoovitavast tähelepanust, kes rammusatest roogadest lugu pidas ja lasteaiast jätkuvalt souste-suppe koju tassis, püüdis Taimi toitu taskusse peidetud kilekotti poetada, aga kui söömine osutus ema silma all vältimatuks, hakkas ta vannitoas oksendamas käima. Et oma tegevust varjata, lasi tüdruk vee pahinal voolama, jõi kruusitäie sooja vett sisse ja ajas näpud kurku. Kergendus- ja samas alandustunne olid selle toimingu juures tema alalised kaaslased.“

Virve Osila. Varjus.

Rahustav, südamik ja isegi kosutav luuleraamat. Kogu märksõnadeks on aeg, kaduvus, igavik, väikesed elurõõmud ja kaotusetunne, Looja. Osila kirjutab igat inimest puudutavatest seikadest lihtsate sõnade ja kujunditega. Kirjutab südamest, seepärast eakaaslased tema luulet hindavadki. Tõepoolest, tagakaanel seisvad sõnad: „Päikesepool / valgus pimestab silmi. / Varjus on parem,“ iseloomustavad omal kombel Osila luuletajasaatust. Muidugi on Osila luule rõhutatult eetilise ja võib-olla isegi liiga rõhutatult tagasihoidlik oma vaadetes, aga vastukaaluks pidevale jõhkruusele ja elukõntsale nii me ümber kui ümbritsevates raamatutes väärub see hindamist. „Ei tasu seepärast pahutseda / ega kiruda ennast / või muid, / kui elu eelõhtul / märkad: on mammonat / vähem kui vähe – / seega pole ka / märkimisväärsset varandust... / Pudi-padi asjad / ka raha / jäävad nagunii maha / hetkel, / mil alustad / teekonda tähtede taha. / Põhjust on hoopiski kahetseda / iseenese valesid / valikuid, / sest elu eelõhtul / ei saa tagasiulatuvalt / teha / korduskatseid / või vigade parandust. / Kordasaadetud paha, / tahad siis või ei taha, / saadab mälestust sinust / teekonnal tähtede taha.“

Meelike Saarna. Kahe südamega tüdruk.

Sobib suupäraselt igas eas ja mõlemast soost rahvaraamatukogu lugejale. Lapsed ehk välja arvatud. Selles romaanis on põhitegelasteks naised, üks mees ka, aga see on ametilt psühhiaater, kes ei oska kuigi mõistlikult endagi suhteid analüüsida. Niisiis igatsetakse ja põgenetakse armastuse eest, hoitakse ja lastakse lahti temast, mõeldakse armastuse reetlikkuse ja hinna üle. Satutakse tema pärast hullumajja (pärast enesetapuähvardust või peast imelikuks minekut), sõidetakse välismaale komanderingusse. Ühelt poolt räägitakse hullumaja arsti Mattiase töö- ja perekonnamõtetest, sama haigla medõe Maria leestumisest ning teisalt patsientide muredest ja Maria tütre valikutest. Patsiente ma tutvustama ei hakka, kuid nad esinevad üsna tüüpiliste lugude ja käitumisega, kui uskuda loetut. Seletamatul kombel läks raamat mulle korda, kuigi midagi harukordset selles polnud. Väikesed elud, tavalised inimesed, kuid igaühele tundub just tema traagika meeletult suur, kõrvalvaatajale aga liialdatud. Naisteromaani kohta täiesti korraliku sõnastuse ja stiiliga. Tutvustuseks niipalju: „Sest mis armastus muud ongi kui kahe südame lugu, mõtles Maria, ja üks olnud Tanja kahe südamega tüdruk. Ja oli ta oma armastuse loo ühel raskel hetkel totaalselt kaheks jaotanud, jättes ühele poole kõik ilusa ning teisele poole kurja maailma, mis selle talt võttis. Ja seni kuni valu kaotatud armastuse pärast kogu muu maailma üles kaalus, polnud tal ilmselt lootustki terveks saada. Võis ju olla, et ühel päeval ta siiski jõuab selleni, et maailm on üks. Et armastus on midagi, mis kuulub maailma sisse, et see on midagi, mis meid maailmaga ühendab – vaatamata kõigele, jah, vaatamata ükskõik millele, mis inimese ja tema armastusega selles maailmas juhtuda võib. Sest armastuse kõige tähtsamaks kuulutamine räägib küll palju armastuse kohta, kuid muudab ülejäänud maailma ülekohtuselt väikeseks. Maria arvates ei saanud neid niimoodi kaaluda. Vähemalt tema ei saanud. Kuid küllap oluks ka liialt alp teise leina oma mõõdupuuga mõõta. Igaühel oli oma mõõt.“

Liivametsa Lugemised - 18 / 2007

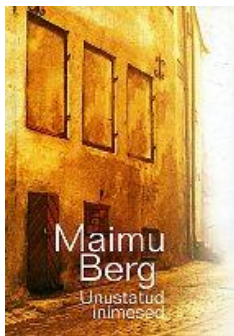
LÄHETUSLAUSED

Aegade taha kadunud kuuekümnendatel luges Arvo Valtoni novelli „Rohelise seljakotiga mees“ tegelane jaamahoones valju häälega raamatut ette, ajades oma ebahariliku käitumisega kogu bürokraatliku masinavärgi segadusse – koguni palehigis tööle! Täna tundub absurdne, ja seda oli ta ka tol ajal, et nii lihtne tegevus nagu lugemine, kuigi jah, avalikus kohas, jahmatab inimesi. Praegu võib igal tänavanurgal kuulata pillimängu, raamatupoodides kõneldakse ja lauldakse ostjate tähelepanu võitmiseks. Jürgen Rooste epateerib „Sirbis“ (27.04.07): „Raamatuid nagunii loetakse vähe; olla ise leierkastimees ja tantsiv pärdik – see on üks mu elulaadi paratamatusi.“ Raamatuesitlusi on tõesti nii palju, et jookse saapad läbi, ikka ei jõua kõikjale minna. Kõiki sündmusi haarata. Mõnd siiski. Hiljuti kuulasin pagulaslätlast või välislätlast Juris Kronbergsi esitamas oma luulekogu „Maa-alune luule“ (tõlkijad Guntars Godiņš ja Liivia Viitol). Kirjanikku abistas Läti rokkansambel, nende koos retsiteerimine oli tõesti mõjus. Miks ma sellest kirjutan? Põhjuseks teadmine, et me ei tea oma lõunanaabrite kirjandusest ja kultuurist mitte midagi. „Loomingus“ 2006, nr. 9, lk. 1361–1377 avaldab seesama Kronbergs ülevaate „Minu läti kirjandus. Väike teejuht

eestlastele". Ta küsib: miks me peaksime naabrite kirjandust tundma? Tsiteerin: „Aga kõigepealt paar sõna sellest, mis põhjustel eestlased EI peaks läti kirjanduse vastu huvi tundma: läti kirjandus ei peaks eestlasi huvitama selle tõttu, et Riia on Tallinnast 300 km kaugusel, või siis selle tõttu, et Eesti ükskord võitis Lätit jalgpallis 4:1. Või selle tõttu, et eesti luuletaja Ivar Ivaski ema oli lätlanna, või selle tõttu, et Rootsi suurriigi suurim linn oli Riia. Ei, eestlastele peaks läti kirjandus huvi pakkuma lihtsalt sellepärast, et seal on küllalt palju tekste, mis seisavad omaenda jalgadel ja on piisavalt huvitavad, et neid lugeda nende endi pärast.” Samast numbrist leiata ka Astrid Ivaski, Knuts Skujenieksi ja Kronbergi luulet. (Siinkohal lisan, et läti keelse kirjanduse lugejate koguarv oli 2004. aastal 1,3 miljonit, Läti elanike arv, aga 2,4 miljonit.) Kronbergs on optimistlik nii eesti kui läti kirjanduse tuleviku suhtes. Tillukesed näited Kronbergsilt, esimene pealkirja all „Ugro-filism“: „Lampjalgjäljed võivad olla / igal eestlasel / niisamuti kõigil teistel muulastel / näiteks eestlastel“. Teiseks „Õudne mõte (08)“: „iga eestlane tahab olla kuningas / ise oma vabariigis / eestis elab umbes / sama palju inimesi kui stockholmis / kujuta ette riiki / ainult stockholmlastest!“ Keda naabermaa kirjanduslugu enam huvitab, siis lugegu „Loomingust“ lisaks August Gailiti iseloomustust lätlasest aastast 1916 ja Toomas Liivi „Lätlased Eesti probleemina: sissejuhatus“. Vaimukad mõlemad!

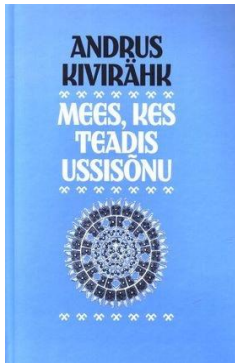
NB! Kuna puhkuseaeg ei ole enam maa ja mere taga, siis pärnapuu vilus soovitaks mõtiskleda soome kirjaniku Raija Siekkineni romaanist „See oli siin“. Raamat ilmus „Loomingu“ Raamatukogus“ ja vaeb poeetilise valuga nii abikaasa kaotanud mehe mõtteid kui ühe naise toimetulekut hüljatud majas.

LOETUD RAAMATUD

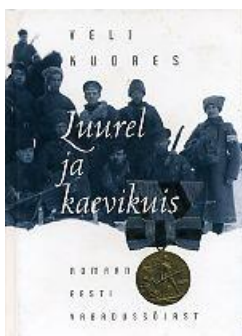
Maimu Berg. Unustatud inimesed.

24 novelli, enamik suursuguselt novelliliku lõpuga, mõne tahaks liigitada siiski jutuks. Mõni varem juba ajakirjadest loetud, suurem osa siiski ilmutamata tekstid. Igal juhul väärt proosa. Muidugi ei ütle taoline hinnang palju, aga ega siis igat jõua eraldi kirjeldada. Kui üldistada, siis kogust libisevad läbi isiklikud mälestused, tagasivaated naiseelu eri aegadesse, eri kohtumistesse ja suhetesse, mis jätavad paljudel juhtudel maagilise või müstilise mulje. Maimu Berg märkab ja kujutab esmapilgul tavalisi detaile filigraanse täpsusega, tõstab horisondile iseloomujooni, mida ei oska ette aimatagi, iseloomustab aega ning elamusi jaheda irooniaga, aga mingi raskesti tajutava nostalgia ja romantikaga. Bergi sõna võib olla metallselt külm ja kalk, aga sügaval sisus tunnetad empaatiat ilma ja inimeste vastu, ükskõik kui kõledad või inetud nad algul ka tunduvad. Niisugused tunded on end ilmutanud Bergi varasemas loominguski. Autori vaheda sõnastuse näitena katke novellist „Hispaania maja“: „Mulle ei tulnud pähegi tursasuppi põlastada. Olin turskadele tänulik, olin tursasupi, praetud ja kuivatatud tursa, tursapükste (nii kutsuti mu emakodus tursamarja) ja tursamaksa peal üles kasvanud. Tol ajal, vähem kui kümme aastat pärast sõda, kubises Läänemeri turskadest, nii et tursa hooajal oleks võinud mööda kalaselgi vabalt Rootsi kõndida, kui Vene piirivalve poleks taksitanud. Kalade kokkuostupunkti tursad roogiti, pead ja sisikonnad heideti mere äärde kivide vahele, kus kajakad nad puhtaks nokkisid, päike viimasedki naha- ja liharäbalad ära kuivatas ja lõpuks vihm neid veel pesi. Terve suve sillerdas mereäär valgetest tursapealuudest, mille vahel helkisid kunstiteostena kaunid klaasist kerad, võrgupoid. See oli imeline vaatepilt, milletaolist mul pole õnnestunud kusagil ega kunagi näha. Terve rand kaetud heledate kalapealuudega, kesksuvises päikeses pimestavvalge, sürrilt rõõmus ja õudne. Päike peegeldus pleekinud luudelt tumesinisesse merevette ja tagasi taevasse ja pritsis oma kiiri laiali klaasmunades, sellist valguse triumfi, kiirte mängu, valget valgust, elu ja surma elurõõmsat kooslust ei näe ei südavalvel, isegi mitte varakevadel, kus lumele ja jääle paistval päikesel pole ju seda jõudu, mis kesksuvisel, ega üheski lõunamaises rannas, kus ka kõige valgum liiv, ei saa võistelda tuhandete tursapealuude kõhedusttekitava vaelevusega. Hiljem sai mulle selgeks, et turskade rohkus sõjajärgses Läänemeres oli tingitud sealsest toidurohkusest. Tursad toitusid ju tuhandetest laipadest, mis veel kaua peale sõda meres ringi hülpsid või vetesügavuses hõljusid, kõigist neist, kes olid uppunud mobilisatsioonide, põgenemiste, taganemiste käigus ja kelle surnukehi iial ei leitud. Läänemere tursad toitsid pea kümme aastat pärast sõda mitte ainult meid, rannaääre elanikke ja suvitajaid, vaid rändasid konservikarpides tervele näljasele Nõukogudemaale, söötes kirgiisi karjuseid, Leningradi blokaadist ellujäänud töölisi ja äranäljutatud Ukraina kolhoosnikke. Kõik need inimesed toitusid tegelikult tuhandetest, kümnetest tuhandetest uppunud eestlastest, leedulastest, poolakatest, venelastest, ise seda aimamata ja siiralt imetledes Balti mere valge kala rammusust ja erilist hõrku maitset.“

Andrus Kivirähk. Mees, kes teadis ussisõnu.

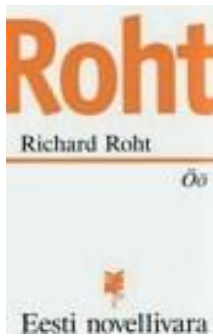
Kurjakuulutatult ja ängistavalt allegooriline romaan. Või oleks õigem öelda mütoloogiline romaan? Kuidas iganes ka püüaks seda lahti puurida, ikka võid alt minna. Võib-olla tõesti on romaani peategelane Leemet viimane eestlane, kes räägib kord eesti keelt, s.t. teab ussisõnu, aga tema verine võitlus koos veel verisema vanaisaga kättemaksu nimel on oma ligi neljasaja mõistuleheküljega koormav. Võideldakse muidugi sama vägivaldsete kristlaste (raudmeeste) ja vägivaldse poolhullunud hiietargaga. Kõik ihkavad ainult verd. Vägivald vägivalla vastu, teisiti pole nende meelest võimalik! Keeldumine kohandumast, keeldumine kuulata arengut, nii harutan mina raamatut lahti. Mõistlikku meelt ei jätku enam kellelegi. Muidugi ei julge ma öelda, mis on õige... Need viimased metsainimesed või vabad hinged (Leemeti kallim Hiie, õde Salme, hiietark Ülgas, onu Vootele, joodik Meeme, Hiie vanemad Mall ja Tambet), kes kristlaste meelest on muidugi metslased, sest ei taha külla elama minna, ei tekitanud minu vaatkustegelased tunnet! Selge, et nii Euroopa kui meie endi ajalugu nõretab verest, aga midagi muud on siiski ka loodud. Näiteks kas või leib, mida Leemet põlgusega sööb. Kas tõesti unustati leivasöömise tõttu ussisõnad? Ometigi pidi ta, leib siis, olema vanem kui meie! Võib-olla tõesti tahab Leemet olla eestlaste maailmaparandaja, aga kui kõik lähedased hinged ta ümber tapetakse, siis vastab ta samaga, ja jääb ÜKSI. Tahaks öelda jumala üksi, aga Jumala nime ei tohi autori kuulates suhu võtta! Enne teda kõduneb veel viimane veinijooja ehk alkohoolik, kelle joomarluses on ikka süüdi teised, uued jõud, kes metsarahva taredesse kutsusid ja seal leiba ja putru sööma sundisid. Jooma nagunii. Mõistagi olid kunagi paremad ajad, veristati metsaloomi, elati urgudes, kanti loomanahku ja armuti karudesse. Jõulise sõnaga rahvusliku eneseimetlusvastasena jätkab Kivirähk ühtlasi eesti kirjanike kompromissitult võitlust usu ja usumeestega. Pärast Ervin Õunapuu teoseid see mind enam ei haara ega eriti huvitagi. Kui keegi küsiks, mida eelistada, mitte võrrelda, siis minu arvates „Rehepappi“, ükskõik kuidas ussisõnu mõistvat meest ka edaspidi kiidetaks. Ainus eestlaste lootus, igavene jõud Põhja Konn, magab aga rahulikult ja jääb küllap igavesti puhkama koopasse, mille võtme Meeme Leemetile pärandab. Leemetist saab valvur, põhjatult vaba inimene, kes ei pea arvestama kellegi arvamusega. Ta on maha raiunud hiiepuud, raiunud munkade päid, kes kloostrites oma lauluga külatüdrukuid peibutasid. Ta saavutas selle, ei pea elama nagu külainimesed, kes sirbiga põllul kõrsi lõikasid ja neid käsikiviga jahvatasid, et küpsetada nätsket leiba, mis seedimisele halvasti mõjus. Ussisõnu teades saab ta alati rästikud appi kutsuda, kui kedagi on vaja hävitada. Ma ei saanud aga selgitust, kas ta on ka õnnelik? Tutvustuseks: „Põhja Konn on suur madu,“ vastas onu Vootele. „Kõige suurem, palju suurem kui ussikuningas. Ta on suur nagu mets ja oskab lennata. Tal on tohutud tiivad. Kui ta õhku tõuseb, varjab ta päikese ja kuu. Vanasti tõusis ta sageli taevasse ning õgis kõiki meie vaenlasi, kes oma laevadega siia randa jõudsid. Ning kui ta oli nad ära õginud, saime meie endile nende vara. Siis olime me rikkad ja võimsad. Meid kardeti, sest mitte keegi polnud neist randadest eluga pääsenud. Samas ka teati, et me oleme rikkad, ja ahnus võitis hirmu. Ikka uued ja uued laevad purjetasid meie randadesse, et meilt meie ardeid röövida, ning Põhja Konn tappis nad kõik.“ Unistused vahelduvad tegelikkusega: „Me olime tummad. Tambet, keda olime nii väga kartnud ja kelle eest me peaaegu tagasi Saaremaale tahtsime põgeneda, seesama Tambet, Hiie isa, kes siin suures potis, tükkideks raiutuna nagu kits. Tema pealuu oli tõesti otsatu suur ja tugev, polnud ime, et uued mõtted sinna ainult suure vaevaga pääsesid, samas kui iga mõte, mis lõpuks siiski selle kõva kooriku alla sattus, sinna ka pidama jäi nagu lõksu langenud lind.“

Veli Kudres. Luurel ja kaevikuis. Romaan Eesti Vabadussõjast.

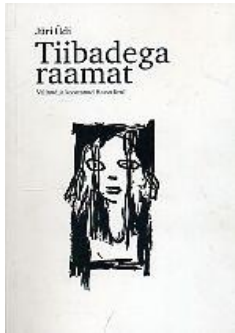
Enamikule tundmatu kirjanikunimi. Tutvustuseks niipalju, et Kudres (aastani 1939 Walfried Kidron, Kiidron, eluaastad 1903–1967) kuulub pagulaskirjanike hulka. Kudres sündis Peterburis, aga suviti viibis perekond Tartumaal. Kudres on õppinud Otepääl, töötanud Viljandis ja Petserimaal. 16-aastasena osales Vabadussõjas, hiljem, 1934. aastal, aktiivselt vapside mässus, mille järel saadeti Otepääl asumisele. Enne põgenemist 1944 tegutses Kudres Tartus „Vanemuises“ näitlejana (1938–1942). Sõja eel avaldas ajalehtedes teatriarvustusi. Saksamaalt läks Kudres edasi Torontosse. Kudres on kirjutanud ühtekokku viis romaani, ka näidendeid, ent minu arvates tema liialt sümbolistlikud ja kohati arusaamatult müstilised teosed ei paku suuremat huvi. „Luurel ja kaevikuis“ leidis aga kodus igati positiivse kriitika. Autobiograafilise romaani peategelane Ilmar läheb 17-aastaselt vabatahtlikult sõtta. Julge ja intelligentne noormees alustab oma sõjateed üllataval kombel luurajana, kuid saab armukadedana leitnandi „süül“ raskesti haavata. N.-õ. süü seisneb selles, et leitnandi 28-aastane abikaasa armub Ilmarisse kui tundliku meelega mehesse. Raamatus ongi palju lehekülgi pühendatud Ilmari armulugudele (neid on vähemalt neli ja neiski märkab müstikaelemente), mis on ju ka loomulik. Ilmari eluiga eeldas seda. Sõja lõpetab ta aga täiesti täis kaevikuis. Kindlasti kuulub „Luurel ja kaevikuis“ meheks saamise ja mehustumise lugude hulka, seega igati sobilik ja patriootlik lugemine ka keskkooliealistele. Mind

häirib pisut Kudrese tegelase eluvõõras filosoofia, mis oleks nagu maha kirjutatud mingist tundmatust raamatust. Igatahes on Ilmar enese meelest ideaalselt aus ja hästi kasvatatud, mis lubab tal siiski teise inimese kaitsmise nimel ka valetada. Täiesti erinev Kivika romaanist „Nimed marmortahvlil“, ehkki noorte meeste laipu loetakse mõlemas kokku. „Vaatomata rinde lähedusele töötasid Narvas kinod ja need öeldi alaliselt täis olevat. Samal ajal kui teatrimaja läheduses puu raagus okstes rippus vaenlase mürsust purustatud inimese veriseid riidejäänuseid ja tänaval vedeles veriseid aju- ja lihariismeid, oli teatrimaja tantsuõhtu. Rindel käisid Vabadussõja lõpueelsed rasked lahingud ja linnas sõitsid koormad lahinguis langenute ja plekilisse soetõppe surnud laipadega. Tagala aga pidutses. Linn oli täis tuubitud eesti rahvaväe ja kokkuvarisenud vene valge-armee sõdureid. Kauase otsimise peale leidsime toa, kuhu paigutasime leitnandi, Jaani ja paljude langenute ja haavatute maise sõjamehe varanatukese ootama aegu, mil võimalusi avaneb selle toimetamiseks omanikele. /---/ Ei, see polnud midagi meie jaoks [peod naiste ja viinaga, tagalaohvitseride suhtumine sõduritesse – M. L.], ja sellepärast igatsesime tagasi saada oma muldonnidesse rindel. Vaatomata kõigile sealseile nuhtlustele oli seal võimalus end kas või vahetevahel välja magada. Kuuldavasti ei kippunud seal rotid sest ajast, kui meie ja vaenlase vahel lamas tuhandeid laipu, enam elavate kallale. Neil oli süüa küllalt ja punkritesse tulid nad ainult magama ja sooja. Täide nuhtlus oli kasarmus ka ja siinsed rotid polnud veel kõik teed leidnud Ivani kindluse müüri äärde, kus alaliselt vedeles plekilisse soetõppe surnud vene vabadusvõitlejate laipu ja neid, kes laipade kõrval lamades ootasid vabastavat surma või imet. Paljud neist olid niisuguses seisukorras, et ei suutnud enam rotte eemale tõrjuda, kui need paremaks arvasid elava laiba küljest hammustada. Ja ega inimesedki teinud seal lamajate vahel suurt vahet. Veokite puudusel ei jõutud neid koristada ja kiiruga juhtus vahelgi, et laipade koormasse sattus mõni, kes polnud oma viimast ohkamist veel välja hinganud. Tal tuli seda teha mulla all.”

Richard Roht. Öö.

Vaevalt keegi on varem Rohu novelle lugenud. Küll aga teatakse kass Otut loomaloost „Kodus ja metsas“, mis äsja taas uues kuues „Tormilinnu“ väljaandel ilmus. Ja arvatavasti ka romaane. Richard Roht (1891–1950) kirjutas oma novellid valdavalt eelmise sajandi esimesel veerandil, sotsiaalsema sisuga tekstid ilmusid aga 30-ndatel pärast vanglaaega kogus „Vabadus ja vangla“ (1932). Rohu varasemates novellides leidub irratsionalismi, teda on mõjutanud sümbolism ja impressionism. Oma külaelu lugudes esineb Roht aga moraliseerijana - sarnaselt Kivika ja Metsanurgaga kirus ta linnaelu pahelisust. Ja muidugi kirub temagi rikkaid, nagu kombeks, nemad on ju teiste vaesuses ikka ja alati süüdi!? Kuid sama armutult nahutab ta viinavõtmist, seda külamehe igavest kaaslast ja hävitajat. Eriti ülistab Roht ent üksindust looduse rüpes. Kogu sisaldab 18 novelli, valitud on eri kogudest ja seega saab päris korraliku ülevaate Rohu kirjanduslikust arengust. Kuigi Richard Roht ei kuulu suurte eesti kirjandusnimede sekka, tasub „Ööd“ lugeda, siin on mõndagi põnevat. Kas või kirjaniku nägemusi sõjast (Roht sõdis 1916. a. lipnikuna Rumeenias ning osales sõjakorrespondendina Vabadussõjas): novellid „Kaks surnukeha“, „Öö“, „Saladuslik maja“. Tutvustuseks katke Rohu parimaks peetud novellist „Viimne kevad“: „Ta põlvitab veel tükk aega hauapäetsis, kübar silme ees, siis ohkab ta sügavasti, tõuseb üles ja istub ligema pingi pääle, nii et naise haud ta jalge ees. Mis nüüd? Ta tunneb nagu väikest pettumust. Ta tuli kui imeteo pääle, kui pühale maale rändas ta ning ees pidi teda ootama mingi suur ja ilus sündmus. Ainult vaikne, vaikne on kõik, kõik magab salalikku surmaund, õhus on kohe tunda see imelik hingus, ja jalge ees ei ole muud kui must mullahunnikukene, must künkakene, mättakene, mille all puhkab tema naine, käed ristis, silmakesed kinni. Juhani süda saab äkki härdaks, kui oleks teda keegi valusalt puudutanud. Pisarad veerevad ta silmist ja ta ei saa aru, miks tal nii raske on. Rõõmu, rõõmu ja troosti tuli ta saama, aga nüüd rõhub kui koorem ta rinda. Selle asemel, et kadonukõnõ kergendaks ta meeli ja kutsuks teda enda kõrvale igavesele vaiksusele ja õnnelikule rahuunele, selle asemel kui kostaks kääpa alt kadunukõsõ kurblik ohkamine, nagu tahaks ta üles mehe juurde, et temale kaevata oma raskust säääl all külmas hauas. Pisarad jooksevad ojana üle Juhani näo. See on lahkumisnutt: ta instinkt ütleb talle, et temagi tõesti pea siin kesk imelikku vaikust igavesti, igavesti puhkama saab, ning see looduslik instinkt on kangem Juhani usust. Jääb kõik kusagile, jääb Haabjärvi, jääb hütt Porijärve ligidal, Maasik, maalapikene, tuttavad, lapsed, elu, seitsekümmend kuus pikka ja mitmekesist aastat – kõik see jääb igaveseks nii, igaveseks ees on siinne üksik mahajäetud vaikus, pärnade salapärane koha, kaskede leinav paendumine ning lindude sirin, mis tuleb kui teisest ilmast. Ning lõpuks, selles mõttes, selles paratamatuses leidis Juhani troosti.”

Jüri Üdi. Tiibadega raamat.

Kes vähegi luulest huvitub, teab 70. aastate üht eesti tippluuletajat, kes vajutas oma loominguga unustamatu pitseri nii ajale kui põlvkonnale. Tegelikult mitmele põlvkonnale. Tema sõnu haarati lennult, tema lauseintonatsiooni kuulatati teatrisaalis ja kes luulest ei hooli, siis „Amor Triot“ teab ikka. 1978. aastal ilmus luulekogu „Ma olin Jüri Üdi“, pärast seda avaldas ta Juhan Viidingu nime all. Noorematele põlvkondadele peaks andma sõnamänguline, kord lõbusatooniline, kord traagiline, valuline või pihtimuslik luule köitva sissevaate sellest kummastavast ajajärgust, mille taaka me endiselt kaasas tarime. Vähemalt vaimses mõttes. Meeldetuletuseks „See kaunis maja“, mis oli kunagi väga tuntud ja mille taaslugemine minus erilise meeoleolu loob: „Ma töotan majas, kus ei tunta argust, / seal majas petta pole võimalik. / See maja täis on isemoodi kargust / Ja kunstigi – kus kõik on võimalik. / Kui jõuad sinna, kohe palju muutud; / sa muutud nii, et sind ei muudeta. / Nii oma hinge kui ka teisi puutud, / kuid hinge võtta sult ei suudeta. / See maja seisab keset Südalinna – / ei kaitse ingel teda, vaid kultuur! / Vassiljev ja Bubõr ta tegid sinna. / Kõik, mis ta sees, on kordumatult suur. / Seal puhvet on ja puhvetis on Ene, / ta hellal pilgul kohvi ulatab. / On Enel tihti kaasas pojakene, / kes lauaplaadini vaid ulatab. / Kõik teavad, miks on einelauda vaja: / me sööme selleks, et me ellu jääks. / Meil, muide, veel kaua laulda vaja, / et saada targaks, paremaks ja hääks. / Ja puhas puhvet elustab me puhkust – / ta toidab meid ja see on vajalik. / Me inimrinnus leidub inimuhkust. / Me inimrinnus leidub inimuhkust / ja sedagi, mis pole ajalik.“

Liivametsa Lugemised - 19 / 2007

LÄHETUSLAUSED

Võttis aega mis võttis, aga viimaks valati Postipapagi väarikalt pronksi. Ilmselgeks ajendiks „Postimehe“ 150. aastapäev. J. V. Jannsenile pühendatud kogumikust kirjutasin lugemiste 14. numbris. Ikka ja alati pjedestaalil seisnud C. R. Jakobsoni kõrval on meie kultuuriloos talle teenimatult sageli sirakaid jagatud. Seega on igati sobiv aeg uuesti Malle Salupere uurimuskogumikku süveneda.

Aga meie mureks on uuem ja kõige värskem eesti kirjandus. Mis värsked see eelmine aasta enam on, mõni nimi juba unustusse vajunud, teine, võimalik, et korjab teenimatult kuulsust edasi. 2006. aasta paremate eesti kirjandussaavutuste kohta avaldavad „Vikerkaare“ kaksiknumbris 4/5 arvamust 15 noorepoolset arvustajat (küsitati 27 persoonilt), kellest enamik esineb sageli hoopis kirjaniku positsioonis. Vastused kinnitavad üht – niipalju kui on kirjutajaid, pea nõnda palju ka arvamusi. Esile tõsteti Hasso Krulli luulekogu „Talv“, Jan Kausi romaani „Tema“, Kivisildniku luulet „(:) Vägistatud jäämägi“, Tarmo Tedre romaani „Onanistid“. Samuti Mathura luuleraamatut „Kohalolu“, Kristiina Ehini, minuigi meelet erakordselt võluv proosaraamatut „Pillipuhujanaine ja pommipanijanaaine“, Rein Põdra paksu naislugu „Eike“. Isegi Madis Kõivu „Näidendid I“ pälvis tähelepanu. Juba rohkesti kiidusõnu kuulnud Indrek Ryytle „Inglid rokijaamas“ kuulub samuti kiidetute sekka (Kultuurkapitali luuleauhind nagunii!). Debütteostest nimetati Kaupo Meieli luulevalimikku „Polügrafisti käsiraamat“, mille raamatuks raiumisel olevat Mihkel Kaevatsi sõnutsi Kivisildniku kui kirjastaja ja toimetaja käsi isepäiselt tegutsenud. Tsiteerin Kaevatsi retsensiooni kaudu Meielit: „teede ristumine Kivisildnikuga annaks umbkaudu sama tulemuse, kui inimese tee ristuks buldooseri omaga“. Nõnda maininud ka Ivar Sild, kelle raamat „Spermaga ja puha“ ilmus samuti Kivisildniku eeskostel ja soovitude saatel. Mina pole veel kahe viimati mainitud väljaande tutvustamiseni jõudnud. Nagu on mul lugemata häid hinnanguid pälvinud Anti Saare proosaraamat „Kui sa ära läksid ja mina maha jäin“, siis Andrus Elbingu luulekogu „Siin Beebilõust, tere!“, Tiina Ilvese juturaamat „Augustihambad“, Carolina Pihelga luulekogu „Sõrmemuster“, Paavo Piigi „Kummuli linnad“. Kõiki ei jõua parima tahtmise korral kohe lugeda ega õigeaegselt tutvustada. Kätlin Kaldmaa unistab, et seitsmekümnendatel sündinud põlvkond hakkaks proosas aktiivsemalt kõnelema, sest Kenderist ja Kivirähkist ainult ei piisa. Leo Luks, kes on samuti hädas lugemise ja raamatute leidmisega, soovib suuremates linnades koostöös raamatukogudega avada gallupieelsel ajal tuba, kuhu koondatakse kogu möödunud aastane uudiskirjandus: „Selles toas päevakese veetes saavad kriitikud veenduda, kas meedia poolt unustatud omakirjastusliku massi hulgas ei sädele mõnd pärilit.“ Muidugi võiks, aga ainsa päevaga orienteeruda kogu aasta jooksul trükitud, ent, kui ma õigesti aru sain, nn. arvamuskriitikute hüljatud ilukirjanduses, nõuab gigantset heitlust. Kahtlane unistus, sest meie, raamatukoguhoidjad, ei jõua seda isegi aastaga teha. Aga Luksi mõttes on münti. Äkki leiabki mõni Tallinna raamatukogu võimaluse avada eesti kirjandusele keskendunud toakese või teistest eraldatud nurgakese?

NB! Ent soojal rannaliival puhates tuleks kindlasti kätte võtta Maria Kirschbaum-Pljuhhanova meenutused Eesti elust „Mälu hoiab meid eluaeg koos“.

LOETUD RAAMATUD

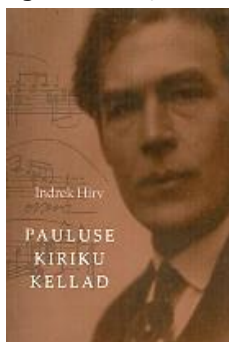
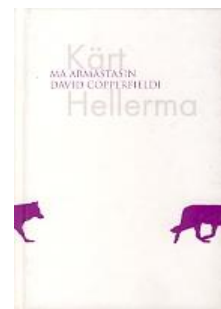

Salme Heinla. Ilus maa.

Armsake harrastusluulekogu, kus keskendutakse ühelt poolt Põlvamaa motiividele, teisalt aga noorusmälestustele Põhja-Eestist. Just viimased äratasid minu tähelepanu. Üks taoline näide: „Lähen niidule kõndima, / niidulilli noppima – / Ehk kohtun Ellen Niiduga? / Lähen männi alla mängima, / männikasve korjama – / Ehk kohtun Heljo Männiga? / Lähen nurmele nukkuma / ja nurmenukke koguma – Ehk kohtun Minni Nurmega? / Läbi haina lähen salusse, – / salulehtede vahele – / Ehk kohtun Lehte Hainsaluga? / Lähen Vainopea lahele, / lahe lainete vahele, / luikede juurde – Ehk kohtun Viivi Luigega?“

Kärt Hella. Ma armastasin David Copperfieldi.

Küllap olete märganud, et viimasel ajal on ilmunud palju head lühiproosat (autorid Maimu Berg, Kristiina Ehin, Peeter Sauter, Mats Traat jt.). Igal juhul kuulub ka Hella kogu tähelepanu väärivate novelliraamatute ritta. Kui ma tema varasematest romaanidest „Alkeemia“ ja „Kassandra“, kus keskne tegelane eraelumuredes ja emantsipeerumiskannatustes naine, isiklikult suurt midagi ei leidnud, siis seekord on teisiti. Novellikogu, kus, olgu kohe sõnatud, on nii nimilugu kui ka teine pikem tekst, „Hunt“, mis samuti ilmub esmakordselt, väärrib süvenemist. Varem ajakirjades ilmunud „Kiri Lesboselt“, „Koit ja Hämarik“, „Unistus hõbekuulist“ tulid ülelugemisel natuke tuttavad ette, aga ainult natukene, sest trükivalgust olid nad näinud tublisti üle kümne aasta tagasi. Just „Hunt“ oma haaravate allusionidega äratas mu lõputust lugemisest räsitud meeled. Ei, ma ei vihja siin pärimuslikule ja kõigile teada libahunti jooksmisele, vaid naise ürgsele olemusele ja vabaduskirele, mis talt on ära võetud. Kui inimlikult traagilise sisu ja lõpuga novell „Ma armastasin...“ pole oma temaatikalt ainulaadne, peale üllatusliku pealkirja muidugi, siis „Hunt“ avab üsna ootamatust küljest naiseelu tähenduse ja saladusliku olemuse. Mingi igatsuse kättesaamatute võimaluste järele. Ja muidugi vastutuse selle maailma ees, mis meist kord maha jääb. Hella raamat on intelligentse naise lugemine, kes vaevub koos autoriga mõtlema kas või naisekeha kannatustele, millest tehakse tavatult palju juttu. Need naised, kellest Hella kirjutab, on käsist-jalust ning peast saati kunsti ja kultuuriga seotud. Juba esimesest leheküljest alates tekib tahtmine kuulda, kust need naised õieti pärit on, kust nad tulevad ja kuhu lõpuks jõuavad? Hella pärib mitu korda järjest: kes ta küll selline on – naine siis? „Hundi“ kangelanina on keskpärane näitlejanna, kes otsib oma kohta ja rolli siin maa peal. Kas ta ka leiab, jääb süveneva lugeja otsustada. Loeme: „Valu puuris noana peast läbi ja muutus väljakannatamatuks. Mu peale vajus koletu must laam, käed surid ära, kõhtu kukkus suur raske kivi, mis ei lasknud liigutada. Selg oli kange nagu luuavars ja kael otsekui kotinõelu täis topitud. Õieti olin üle kere suuri nõelu täis, neid rabises mu naha vahelt, kui natuke end pöörasin. Ootamatult vajusin päästvasse unne. Kukkusin nagu sügavasse tühja auku, kus polnud ei unenägusid ega valu – ei midagi peale täieliku unustuse. Kui üles ärkasin, oli maailm justkui teise kohta viidud. Mina aga ei olnud enam inimene. Meenus siiski, et kui ma seal pimeduses ja tühjuses halvatult lebasin, ilmus kusagilt tulekera või meteor, väike, ümmargune ja särav, mis kiiresti minu poole liikus, korra mu pealage puudutas ja seejärel kohe kadus. Midagi mäletasin ma veel. Üürikesel hetkel, mis jäi une ja ärkamise vahele, olin sattunud avarasse ruumi, millest hoovas imelist rahu. Maailm oli seal terviklik, puhas, hele ja kirkas. Seal olid olemas nii minevik, olevik kui ka tulevik; nii algus, keskpaik kui ka lõpp. Seal olid olemas kõik inimesele tuntud ja tundmatud teadmised. Selles ruumis polnud kombatavaid ja nähtavaid seinu. Seal polnud enam midagi tahta ega soovida, seal oli olemas kõik, kogu maailma tõde. Mu lõge oli sisse langenud, tulekerast lähtunud kiir valgustas välja mu skeleti, mis oli ühekorruga nii inimese kui ka looma oma.“ Lõpetuseks lisan, et „Kassandrat“ võiks ka uuesti lugeda, sealt leiab prohvetliku ennustuse, niisuguse, mis resoneerib hiljuti toimunud aprillisündmustega. Head lugemist!

Indrek Hirm. Pauluse kiriku kellad.

Mononäidend eesti heliloojast Heino Ellerist, kus sõnaline osa vaheldub klaveripaladega. Teksti jagavad kolm persooni: muusik ise, tema abikaasa ja loo autor Hirm. Sissejuhatavalt on lisatud, et tegevus toimub eelmise sajandi kahekümnendate lõpupoole ja neljakümnendate teisel poolel, algul Tartus, hiljem Tallinnas. Näidend on nõnda lühike, et mingit suuremat arengut ei toimugi. Põhisündmuseks kujuneb Elleri tutvumine Annaga, abiellumine. Kuid

lugu lõpeb traagiliselt, tema juudi päritolu klaveriõpetajast naine hukatakse 1942. aastal Kloogal. Lõpumõte Ellerilt: „Meie saime oma vee allikast. See seisis laudast vähe ülespoole, vana jõeperve sees. Päris ära ei kuivanud see mitte kunagi, ka kõige kuivemal suvel mitte, kuigi, jah, siis tuli vahel natuke oodata, et kogu kari joonud saaks. Aga tavaliselt voolas ta veidi üle, vesi nirises siis üle madala rakke ja libises üle heinamaa jõe poole, kord üht, kord teist vooklevat vagu mööda. Olen vahel, eriti nooruses, eriti siis, kui need 17 takti kirjutasin, millest hiljem „Kodumaine viis“ sai, olen vahel ka endas sellist allikat tundnud. Aga siis on ta jälle ära kadunud. Aga siis on ta jälle ära kadunud... Ei, mitte ära kuivanud, ma pole teda lihtsalt enam üles leidnud. Olen siis oma vee pidanud naabrite juurest tassima. Kaunis suure vaevaga. Ja muidugi sugugi mitte sellise maitsega vee... ja ometi voolab minus kusagil üks allikas lihtsalt vaikselt üle ääre. Rahulikult ja rõõmsalt. Kusagil valede püüdluste, auahnuse, viha ja solvumiste taga püsib ta ikka puutumatu ja puhtana, see minu Emajõe-äärne allikas. Ja tema vesi maitseb mulle ju ometi rohkem kui ühegi teise oma. Kus olen ma siis kogu aeg olnud? Mida taga ajanud, ma, pimeloom...”

Jalutuskäigu kaugusel.

Novellid. Küllap kõik on juba kuulnud Telemeedia Eesti ettevõtmisest, trendikama sõnaga projektist, mille tulemusena avaldas 2006. aasta „Ärikataloog“ lisaks infole seitse novelli. Kõiki tekste ühendas kohustuslik lause: „Terve eelmise aasta oli ta elanud silla all. Kesklinn asus põgusa jalutuskäigu kaugusel ning ka vaatel polnud viga.“ Need lood on nüüd avaldatud ka eraldi raamatuna. Niisiis: Andrus Kivirähk „Häbi“, Kerttu Rakke „Betty hinnalised pabulad“, Jan Kaus „Elu on haud, millest näeb taevast“, Mart Kivastik „Mida nemad sellest teavad?!“, Urmas Vadi „Kummikumees“, Enn Vetemaa „Armas laps“, Peeter Sauter „Silla all“. Kõik huviga loetavad, ka Rakke tekst jaburaks muutunud salenemisvõtete ja muude uudsete ravimite sisseahmimise pilaga, kus „nutikas“ neiukene müüb loodustoote pähe oma küüliku Betty pabulaid kastetuna šokolaadi. Tervisekauba ihalejate abil saab ettevõtlikust Dorisest MILJONÄR – vaat nii! Kes tunneb, et temagi aju on pabulateemast hoogu läinud, võtku ravimise eesmärgil lugemine ette. Need, kes on tuttavad Vetemaa romaaniga „Vaba Vaimu Vennaskond“, võivad „Armsa lapse“ vahele jätta – Katist ehk Katjast on juba loetud. Tutvustuskatke sedapuhku Sauterilt: „Terve eelmise aasta olen elanud silla all vanas katkises soojakus. Kesklinn asub põgusa jalutuskäigu kaugusel ning ka vaatel pole viga. Mul on igakuine väike sissetulek, armuanniraha, ja ma ei kavatsengi uuesti korralikuks inimeseks saada. Kelleks siis ikka? Uuesti pangaametnikuks ja pereisaks? Kui pangas töötamise keeluaeg läbi saab? Aga nahhui mnje nada. Kui ma jälle tööle lähaksin, maksaksin pea poole ära alimentideks ja vanad laenusissenõuded pöörataks minu vastu ja ma töötaksin oma elu ainult Ailile ja pangale ära. Aga milleks? Ma tean, et semud pangast teavad, kuidas ma elan, ja maksmata laenude pärast mind vangki panna ei lase. Sest ega see neile raha tagasi ei tooks. Nad ootavad. Ootavad. Noh, need rahad ei ole ka nii suured. Aga kui mul peaks hakkama hästi minema, oleksid nad platsis. Nagu viis kopikat. Ja ei hooliks ka sellest, et mul oleks kohtus üht-teist nende mahhinatsioonide ja rahakantimise kohta rääkida.“ Aga silla alla läks Peeter sellepärast, et..., suvi on ees, olge head ja lugege ise, miks mees vahelduseks sinna kolis.

Armin Kõomägi. Nägu, mis üle jäi.

Kui ma tema eelmist novellivalikut „Amatöör“ lugesin lusti ja lõbuga, siis nüüd tundsin paaril korral tõesti iiveldust. Just nõnda ma väljendungi. Ma ei lase end segada naljamees Mart Juure arvamusel, et Kõomägi laiab ikka täiega või midagi niisugust. Lugu pealkirjaga „Liha“ ajab lihtsalt iiveldama. Võtan minagi leebe arvustajana sedapuhku karmima seisukoha. Väga võimalik, et vördjastunud ametirutiini ja segijoodud mõistus sunnivad inimesi brutaausesse vahekorda elajatega (nt. kanaga) ja inimliha tarbima, ent... Jah, ma ei tea, kuidas lauset lõpetada, et kõik mõistaksid öeldut ühteviisi. Enam pole küsimus siivsuses või roppuse kuhjatuses, vaid inimelu mõnitamises. Eks on ka Jüri Ehlevsti „Palverännak“ hetketi kõhe, aga perverssusse siiski ei laskutud. Kõomägi väidab küll, et need kümme teksti, mis mahuvad kaante vahele, on tõestisündinud lood väljamõeldud inimestele. Kui on, siis jääb „Liha“ teksti loojal kõige elementaarsemast intelligentsusest puudu. Ka Ervin Õunapuu „Eesti gootikast“ leiab lehekülje, kus inimene ahju lükatakse, aga talutavuse piir jäi siiski ületamata. Muidugi sülgab Kõomägi, kes end ilmselt seoses Tuglase kirjanduspreemia saamisega ületamatuks meistriks peab, tarbimismaailma kohustuslikule hullusele, reklaamtekstide absurdsusele, inimeste tehnikahüsteeriale ja muule säärasele otse näkku, aga eesti lugeja jõud võib raugeda ja häda siis kirjutajatele!!! Katkend novellist „Buum“: „Hulgun kuutõbisena mööda kandilist maja ja otsin midagi, mille äratundmisrõõm mind järjele aitaks. Midagi, mis paotaks kaant veel eile eksisteerinud elult. Olgu või leivapuru või õunaseeme. Väike kodune tolmurullgi aitaks. Aga siin majas pole tolmu. See maja nagu polekski koduks mõeldud. Vist jäi tippdisaineritel midagi kahe silma vahele. Ühest toast leian CD-plaadi. Pärt.

Jumal tänatud. Midagi, mis tõesti kuulub mulle ja mille olemasolu ei suudaks kustutada ka suurim sisemine elektrikatkestus. Leian tundmatut lendavat objekti meenutava muusikakeskuse, proovin plaati selle kõikidesse võimalikesse piludesse toppida, kuni lõpuks üks salakaval pragu mu plaadi neelab. Panen mängima. /---/ Ma kuulan lössi vajununa. Pult pudeneb käest, tekitades parketti inetu haava. Meenub, et seda Itaaliast tellitud haavaparketti tuli pool aastat tehastest oodata. Nii rariteetne ja nii kallis, et tekib kahtlus, kuidas üldse saab mingi asi nii kallis olla. Nii kallid võivad olla vaid lähedased inimesed, nendega koos kogetud soojad hetked või südantpaitavad mälestused. Haaran maast puldi. BOSE, loen sellelt. Kui BOSE, siis BOSE. Pigistan puldi tugevasti rusikasse ja äsan täiest jõust põrandasse. Veel. Ja veel. Kuni killud lendavad. Haavaparketile ilmuvad haavad innustavad mind. Tunnen, kuidas sadistlik klomp kurku tõuseb. Taon puldi ribadeks. Tõusen, torman laua juurde, avan esimese sahtli, leian sellest auguraua – hea tugev riist – ja naeratus valgub üle mu näo. Vana hea auguraud. Tõstan neandertallase kombel auguraua kivina pea kohale ja peksan edasi. Itaallased ei tahaks seda näha. Haaran sahtlist käärid ja torkan need pidemeni diivanisse. Käärid on head. Teravad ja eestiaegsed. Diivan, va täissöönud vereimeja, vaata ette, Zorro tuleb! Ma pole kunagi varem midagi tapnud. Koolis sellist asja kahjuks ei õpetata. Aga pole hullu midagi, seda suurem on avastamisrõõm. Ohutatuna diivani vaiksest alistumisest äsan täiest jõust. Veretu mõrv. Saan taga ühele poole. Tõusen hingeldades, vahin aknast välja. Kuid mändide ja pihlakapõõsaste asemel näen kolmekordset purunemiskindlat klaaspaketti. Purunemiskindel, ütlete, kohe vaatame seda asja. Haaran raske metalljalaga Taanis disainitud tugitooli ja virutan aknasse. Klaas mõraneb, aga ei purune. Vaata aga vaata. Taganen hoovõtuks ja torman siis keskaegse raudrüütliina tooliga akna suunas. See plahvatab kildudeks. Või tema ei purune! Sikutan tooli alumiiniumist raamide vahelt välja ja heidan selle kätteõpitud liigutusega teisegi aknasse. Nii, sellega on ka korras.” Hävitamishoos omanik jätkab veel neli lehekülge.

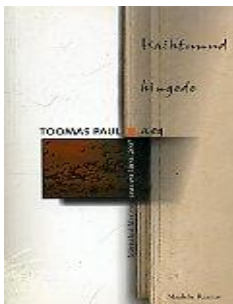

Vello Paatsi. Tundmatu Carl Robert Jakobson.

Raamatut on trükitud vaid 300 eksemplari, kuid üldkultuurilise harimise mõttes tasub nii elegantse väljumusega väljaannet avada küll. Malle Salupere uurimistööd „Postipapa. Mitmes peeglis, mitmes rollis“ tutvustades osutasin nende kahe mehe, Jannseni ja Jakobsoni vastastikusele rivaalitsemisele, mis on õigupoolest muutunud täiesti tüüpiliseks seisuks eesti kultuuris. Ikka ja jälle seisab vastakuti paar suuri. „Tundmatu...“ sisaldab nelja senitundmatut käsikirja, mis on hoiul Läti Riiklikus Ajalooarhiivis ja mille avastamisau

(2005. a.) kuulub autorile. Lisaks C. R. Jakobsoni Talumuuseumis Kurgjalt leitud vanima Eesti Kirjameeste Seltsi põhikirja variandi. Kogumiku lõpus annab Vello Paatsi ammendava ülevaate käsikirjaliste tekstide saatuses ja tekkeloost – nimetab allikaid, mida Jakobson kasutanud, ja isegi prototüüpe. Avab, miks neid

hoitakse tsensuurifondis, kuidas nad on mõjutanud eesti kultuuri käiku ja kuidas neisse suhtuda. Paatsi osutab faktile, et kuigi 2006. aastal tähistati eesti professionaalse teatri sajandat aastapäeva, tuleks hoopis Jakobsoni seni varjul olnud näidendid „Kuuno ja Salme, ehk: Kadunud vahesein“ pidada esimeseks näidendiks. Selgitades C. R. Jakobsoni täiendus „Kolmele isamaa kõnele“ kirjutab Paatsi: „C. R. Jakobsoni „Kolme isamaa kõnet“ on nimetatud eesti ärkamisaegse liikumise ideoloogiliseks põhidokumendiks, mida on põhjalikult uuritud ja millest on korduvalt üksikasjalikult kirjutatud. Jakobson pidas oma esimese isamaakõne „Enne ja nüüd“ 6. oktoobril 1868 ja teise kõne „Võitlemised Eesti vaimupõllul“ 24. juunil 1870 Vanemuise seltsi viiendal aastapäeval. Neile järgnes veel 26. augustil samal aastal kolmas sõnavõtt „Nõia-usk ja nõia-protsessid“. Need kolm kõnet koondas autor ümbertöötatuna ühiste kaante vahele ja need ilmusid 1870. aasta lõpul Peterburis pealkirja all „Kolm isamaa kõnet“. Kuidas kulges nende kõnede trükkipäas ja tekstimuudatuste tegemine, jääb juba huvilistele endile uurida.

Toomas Paul. Haihtunud hingede aeg.

Aastatel 2000–2006 „Maalehes“ avaldatud tekstide kogumik. Toomas Pauli kirjutiste alusmüüriks on kristlik moraal. Tema teemaarendusi toetavad sageli üldtunnustatud mõtlejate ja autoriteetsete arvajate tsitaadid ning väljaütlemised, millele järgneb autori enda hinnang. Eesti arvamuslimidrite seas on Paul kahtlemata üks tolerantsemaid ja empaatilisemaid – ta rahustab lugejat. On võimalik, et tema erudeeritus ja tohutu lugemus mõnd inimest mõnikord heidutab, ent „Maalehes“ avaldatud artiklite puhul seda muret ei ole. Mõtisklusi uuesti lugedes tajud tagantjärele tarkusega, kui hästi need resoneerivad ka täna. See, millest mõeldi 2000. aastal, on oluline ka praegu, vahel isegi olulisem kui kirjutamishetkel. Just tervikpilt, kõik tekstid koos,

annavad suurepärase elamuse, nii et head lugemist! Noppisin tekstidest välja mõned pikemad sententsid ehk mõtteterad: „IGA KULTUUR PÜÜB SÄILITADA SIDET OMA MINEVIKUGA, et ta ei kaotaks järjepidevust ja seeläbi eneseteadvust. Et kultuur kujundab oma ajaloopildi ise, siis püüab ta selle teha võimalikult positiivseks. Ajalooteadvust pole võimalik eraldada olevikuteadvusest ja

seada omakorda poliitilisest teadvusest. Ajalooteadvus peegeldab seda, mis just hetkel on aktuaalne.” „MINEVIK EI OLE MUUTUMATU, vaid elab ja muudab oma kuju samuti nagu tulevikki. Inimene pole oma mineviku ohver, ta võib seda teadlikult ümber mõtestada, andes elusündmustele uue tähenduse. Inimese elukaare jälgimisel on põnevaim tähelepanek, et meil kõigil on võimalik oma minevikus toimunud sündmustele mõtte leida. Seostades mineviku olevikuga, võib inimene läbielatu üle mõtiskledes aru saada, miks ta on nüüd just selline. Samal ajal mõista, et me pole pelgalt oma mineviku saadused või pantvangid, vaid võime ammutada olnust olevasse uusi arusaamu, sisemist tarkust, jõudu ja julgust.” „Parimaks tõendiks teiste tõeliste tunnete ja uskumuste kohta pole mitte niivõrd nende sõnad kui teod. Uurijad on avastanud, et inimesed kasutavad sama mõõdupuud – oma tegusid – , ka selle üle otsustamiseks, kes nad ise on.” *Sic!*

Milvi Martina Piir. Kõrkjavaas.

Tundeluule, kuid kaugel sentimentaalsusest, mis kipub sageli lüürilise mina esiletõstmisel autoreid endasse haarama. Näib, et autorit on kõige enam puudutanud loodus, mõned kaotatud hetked, eksistentsiaalsed igavikumõtted. Igati sümpaatne luule ja sobib eeskätt naislugejatele, kes otsivad luulest pidulikke rahustavaid hetki iseenda seltsis. Autor viitab pigem sügisele ja õhtutele, sest kevadel kiirustame juba sügisteele: „harva oled / vaikne / veel harvem / oled / hing ei tunne / teelisi ära / luuletused kui jahtunud / linnunud / koormaks kanda / tühi süda / kivi rinnal / hingad sisse-välja”.

Hando Runnel. Viru veri ei värise.

Valikkogu Runneli tuntumatest lauludest ja loitsudest, õieti küll armastuslauludest, millest nii mõnigi on muutunud nimetuks rahvalikuks tekstiks. Neid mäletatakse tihtipeale vaid muusikalise esituse kaudu. Kuna Runnel oli 1970. ja 80. aastate vastupanuluule kõige eredam autor, eelkõige luulekogu „Punaste õhtute purpur” (1983) kaudu, siis tasub tema loomingut taasavastada küll. Runnel kujunes neil aastail meie rahva südametunnistuseks, kui poeetiliselt väljenduda, ja seda oreoli tahaks ta edasi kanda, ehkki vahepeal on mõndagi muutunud. Nõnda ka suhtumine tema keerulisse loojaisiksusse. Ridadevahelist kirjutamist enam ei vajata ja ka identiteediküsimus on suuresti teisenenud. Kassetiautorina eesti kirjandusse astunud Runneli esikogu „Maa lapsed” ilmus 1965. a., järgnesid „Laulud tüdrukuga” (1967). Pöördelise tähtsusega koguks kujunes „Avalikud laulud” (1970), misjärel Runnel saavutabki traagilise ja mureliku isamaalauliku staatuse. Edasi ilmusid „Lauluraamat ehk Mõõganeelaja ehk Kurbade kaitseks” (1972), „Mõru ning mööduja” (1976), valikkogu „Kodukäija” (1978), „Laulud Eestiaegsetele meestele” (1988). Taasiseseisvumissajast tõstaks esile „Üle Alpide” (1997), „Mõistatused” (2000), „Õpetussõnad” (2003), „Sinamu” (2005). Runnel on oma sõnavõttudes ja ka luules sageli irooniline, isegi opositsiooniline, kuid truu oma eetilistele tõekspidamistele.

Teine osa „Kaste langeb” tsüklist „Ilus maa” on kindlasti kõigile tuttav: „Tõuse üles ja läheme ära, / kaste langeb ja märjaks saab maa, / tõuse üles ja läheme ära, / kauem siia me jääda ei saa; / võta kinni kui tahad veel kaelast, / võta sõrmedest, hoi a veel käest, / aga ehted, mis kadusid kaelast, / ükskord tagasi küsid mu käest; / tõuse üles ja läheme ära, / kauem siia küll jääda ei saa, / öö on lühike – hilja või vara / juba on, enam aru ei saa. / Ilus, ilus, ilus on maa, / ilus on maa mida / armastan.” Üsna üllatava näitena lisan lõppu viimased read luuletusest „Kaunis emakeel” (antud kogus puudub): „Viru veri ei värise / Tihti tähti taevas nähti / Ori suri peksu persse / Ülikooli koljukogu / Trillalla trallalla.”

Ervin Õunapuu. Meie igapäevane jää.

Ei oska alustuseks muud teha kui vabandada: lihtsa surelikuna jäi mu vaim sedavõrd sürrealistlikule raamatule lihtsalt alla. Üks on kindel – eesti kirjanikud kannatavad uskamata vaeva käes ja need lugejad, kes seda häda ei põe, hoidku sellestki raamatust eemale. Õunapuu vehkleb teosest teosesse usuteemadel ja ükski asi ei suuda teda peatada. Isegi mitte lugejate ükskõiksus. Raamatu esikaas on kujundlikuks sissejuhatuseks teksti. Annab märku, mis hiljem leiab kaante vahelt kinnituse, et kõik usud hullutavad ja manipuleerivad inimesega, ainus asi, mis tundub tähtis olevat, on kirjasõna. Aga kui see on kirjutatud jääle – mis siis saab? Nii võib ju lugeja küsida. Õunapuu kui kirjaniku ja kunstniku tekstid on küllalt visuaalsed ja see aitab tekstist midagi välja noppida. Teine teema, mis vaatab vastu ka Andrus Kivirähi viimasest romaanist „Mees, kes teadis ussisõnu” on inimloomuse avamine vägivalda kaudu. Kaks esimest „Eesti gootika” väljaannet näitavad seda eriti sugestiivselt. Sõnaga – rabavad jalust ja käsist nii, et lendad ise ka ninali. Muidugi on see

vägivald suurepäraselt, lausa kunstilise sõnastusega edasi antud, aga julmus jääb julmuseks, surm surmaks. Katkend: „Martin Kull teadis, kuidas võtta inimeselt elu nii, et ohver ei tunne valu ega piinu enne, kui avanevad tõelise põrgu väravad. Ordu peakorteris oli ta maailma parimate spetsialistide juhendamisel läbinud karmi sõjaväelise drilli. Peakorter, mida kutsuti Jääkindluseks, kujutas endast vaimsuse ja tehnoloogia tippsaavutust, ordu instruktorid ja programmeerijad olid professionaalid, kes ei tohtinud eksida – pisimgi viga võis hävitada nende eluaegse privilegeeritud seisuse ja lennutada nad misjonäriametisse kusagil Aafrika pärapõrgus või Lõuna-Ameerika džunglis. Halvimal juhul ootas reeglite vastu eksinuid surm siinsamas kloostriterritooriumil ja keegi ei kuulnud enam iial ei neist endist ega nende tegudest. Kloostri iidsed müürid varjasid endas kümneid, kui mitte sadu nimetuid haudu. Noviitsiaja lõppedes tätoveeriti iga pühitsetu vasema kaenla alla salamärk, mis andis õiguse tappa Jumala nimel kõiki ja kõikjal. Pärast kahe semestri möödumist lahkusid tippettevalmistuse saanud meisterõpetajad maailma erinevatesse riikidesse.” Ja Martin Kull tõmbas sõnapaari „TERRA MARIANA” – s.t. Maarjamaa ehk Eesti Vabariik joone alla.

Liivametsa Lugemised - 20 / 2007

LÄHETUSLAUSED

Lugesin hiljuti, et Prantsusmaal on avaldatud üks kummaline bestseller - *Comment parler des livres que l'on n'a pas lus?* („Kuidas kõnelda raamatutest, mida sa pole lugenud”). Autoriks Pariisi ülikooli kirjandusprofessor Pierre Bayard, kes väidab, et on ka ise pidanud loenguid raamatutest, mida pole üldse lugenud või siis pisut lehitsenud. Soovitustena on pakutud järgmisi võimalusi: võib läbi lugeda teose esimese ja viimase peatüki, tutvuda sisukorraga, kaanereklaamiga või heita pilk mõnele retsensioonile. Oma rahulolu võib väljendada, eriti kui jutt käib bestselleritest, mida kõik inimesed peaksid lugema, ka teiste vaimustatud kuulamisega, aeg-ajalt reipalt repliike jagades. Mul tekkis otsekohe küsimus, mis juhtub, kui seltskonnast pole keegi vestlusteemaks võetud raamatut lugenud? Kui see kuulus prantsuse üllitis kord eesti keelde pannakse, siis ehk leian minagi sealt paar tarkustera oma tööks. Siiski, siiski, kui olin oma kolleegi Margitiga pisku aega Kerttu Rakke ja mõne teisegi kirjanaise fenomeni üle mõtteid vahetanud, otsustasin kasutada Bayard'i kavalust ja alates 208. leheküljest kuni detsembrikuu peatükini, mis algab lk. 330, lugesin Rakke „Küpsiseparadiisi” diagonaalis. Olgu selle raamatu elukujutus nii ehe kui tahes, autori pilt raamatu tagakaanel nii lummas kui tahes, mul polnud rohkemaks lihtsalt vaimset jõudu. Järgmine tähelepanek ehk ei sobitu hästi mu kirjandusridadesse, aga süda ei luba jätta lisamata, et pealiskaudsuse märke kohtame üha sagedamini ka omavahelistes suhetes – üks või teine väärib ainuüksi lisapunkte selle eest, et kuulub ametiredelil pulgakese kõrgemale kui kolmas. Aga nagu teame, pulgad pehkiivad. Tõsi, muidugi juhul, kui nad on tehtud puust – lasen sedamaid pea kurvalt longu.

Ja veel: suvel sain ärritunud Erik Tohvriilt e-kirja, et ma tema raamatu(te)st ei vaimustu. Hoidku küll, mul on ometi õigus oma arvamusele. Nõnda kui on õigus neilgi, kes tema raamatuid parimateks peavad.

Saagiküllast töösügist!

LOETUD RAAMATUD

Urmas Alender. Truu nailonkuu.

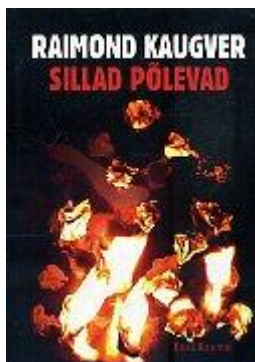
Hurmas lugemine neile, kelle noorusesse kuulusid ansambel „Ruja” ja laulja Alender oma imeliste lauludega, mis panevad endiselt südame põksuma. Alenderi kiskus enda rüppe karm meri, aga luuletused, mis oleksid pidanud ammuilma ilmuma, kuuluvad tähenduselt ilmselgelt kirjutamisega. Muide, kõik on korralikult dateeritud. Jürgen Rooste kirjutab järelsõnas põhjalikult Alenderi tähtsusest muusikuna ja tema seostest teise ajalauliku Jüri Üdiga. Seda pole mõtet mul üle korrata. Nii soovitangi lugemist alustada lõpust. 1973. aastal kirjutab Alender read pealkirjaga „XX sajand”: „Ilus oled järv (siia tuleb veehoidla) / Ilus oled jõgi (siit saab elektrit) / Ilus oled mets (varsti tabab meid paberiuuputus) / Ilus oled loodus (koduloomuseumides ja kunstigaleriides on säilinud / üksikuid pilte reostamata maastikest) / Ilus oled muusika (masinad undavad meloodiliselt) / Ilus oled inimene (aastal 2000 maeti viimane jumala loodud / inimolend robotite poolt) / Maale saabus igavene / rahutus”. Ning jaanuaris 1981 ütleb nii: „ mõne lihtsa salmi tahan / kirjutada üles / enne kui ma langen maha / õndsas surma süles / ma ei räägi igavusest / räägin iseendast / see ei sünni igavusest / sünnib elust endast”.

Mall Jõgi. Kõnelesid. Jutuajamisi kirjarahva ja teadlastega aastatest 1979–2006.

Mahukas kogumik vestlusi suursuguste inimestega, kellest mitu juba manalateel. Neid intervjuusid pole võimalik ümber jutustada, seega soovitan – lugege, lugege kindlasti! Intervjuu on omamoodi kohtumine inimesega silmast silma, ja mitte ainult otsesele vestlejale, vaid ka nendele, kes neid tekste hiljem loevad. Iga jutuajamise eel tutvustab autor konkreetset persooni: kes ta on, mida teinud. Muidugi me teame, kes on Lennart Meri, Jaan Kross, Mari Saat, Vello Salo, Arved Viirlaid, Harald Keres, Toomas Hendrik Ilves ja paljud teised – kokku 31 lugu. Kolmkümmend üks isikut! Vestlus tänase Eesti presidendiga toimus 1988. aastal ja üllatas mind üsnagi. Kindlasti olen seda 20 aastat tagasi lugenud, aga, jumal paraku, täiesti unustanud. Näiteks selle, kuidas ta eesti keelt õppis, eesti kirjanduse avastas ja et T. H. Ilves on Marie Underit ja Mati Unti tõlkinud. Ja mida arvas tema väliseesti lehtedes ilmunud artiklist nõukogude ajaloolane Juhan Kahk. Ise mäletan päris hästi, kuidas Ilves esines novembris 1988 Tallinnas välismaise eesti kirjanduse konverentsil ja arutas teravmeelselt väliseesti kirjanduse mõiste üle (artikkel on ilmunud ka sama pealkirjaga konverentsikogumikus 1989). Vestlus Harald Keresega oli aga seni lugemata ja äratas minus palju mõtteid, mis seonduvad teaduse ja kultuuri piiridega: Keres kinnitab, et teadus on kultuuri osa ja teadlase sõnum peab osalema ka kultuurielus. Tsiteerin aga rahvusvaheliselt tuntud väliseesti keeleteadlase, Hamburgi ülikooli üldise ja võrdleva keeleteaduse korralise professori Els Oksaare arvamust, mille on kirja pannud Mall Jõgi nõnda: „Näiteks Quintilianus (me tunneme teda retoorika spetsialistina, aga ta oli ka suur pedagoog) nõudis juba rohkem kui 1800 aastat tagasi, et laps saaks, kui võimalik, juba beebieast alates kuulda kahte keelt, sest tal on sellest kasu oma emakeelele. Ma olen seda mitmes raamatus seletanud nii: beebi ei tea ju, et need on erinevad keeled. Kui ta emalt kuuleb ühte keelt, isalt teist ja näiteks vanaemalt kolmandat, siis õpib ta neid kõiki. Piltlikult võiks öelda, et ta võtab keeled nagu kuivatuspaber omale sisse. Mitmekeelsus õigel viisil õpetatuna arendab lapse analüütilist mõtlemist. Nii umbes 1900. aastast on pärit Grammont'i seadus, mis ütleb, et kui konsekventselt räägitakse lapsega kahte, kolme või nelja keelt (Aafrikas ongi tihti nii), siis hakkab laps neid keeli rääkima. Aga tingimus on, et üks inimene peab järjekindlalt esimesed paar aastat rääkima ainult ühte keelt. Perekonnakeel võib varieeruda! /---/ Olen uurinud ka seda, millest tuli arvamus, et mitmekeelsus on kahjulik. Kui me vaatame ajalugu, siis keskajal oli Euroopa ju mitmekeelne. Mitte üksi kõrgkiht, näiteks ka saksa käsitöeline pidi oskama mitut keelt. Muidu ei saanud ta oma kaupa müüa. Arvamus mitmekeelsuse kahjulikkusest tuli rahvusriikide tekkimisega. /---/ Nüüd tuleb tähtis küsimus: kui vanalt võib inimene veel hakata keeli õppima? Siin tuleb öelda: mitte kunagi pole liiga hilja. Õppimisviis on muidugi teistsugune kui laste puhul. Keeli võib õppida kuni surmani, sest inimese aju õppimisvõime ei vähene vanusega. See on elukogemuse võrra isegi suurenenud.“ Kes julgeks vastu vaielda nii autoriteetsele inimesele, ent eks igaüks tunneb oma võimeid.

Raimond Kaugver. Sillad põlevad.

Kui oleks saanud lugeda neid lehekülgi aastakümneid tagasi, siis kui need kirjutati, oleks sõnum olnud päris mõjus. Nüüd aga ütleks, et „Sillad põlevad“ on pigem eskiis pikemale romaanile, mis vajab läbikirjutamist, kus tegelaskujud vajavad sügavamat analüüsi. Samas tuleb raamat taas meelde, et on aeg otsida vastus küsimusele – miks meie riigi ja rahvaga nõnda juhtus nagu juhtus? Sama küsib ka Valev Uibopuu romaanis „Kaks inimelu ajapöördeis“. Kaugveri peategelase Gunnar Maandi karakteris või kujus või tüübis lõikuvad meie ajaloo eri etapid: ühe kümnendi (1940–1950) jooksul pidi rahvas kiirkorras üle elama sajandi jao kannatusi. Eestlane oli saatuse tahtel lükatud verisesse mängu, mille algus ja lõpp olid arusaamatud. Kooliõpetaja Maandi lausa satub juhuste keerisesse. Kõigepealt võtab ta sõna okupeerimisaastail, mispeale sakslased vangistavad mehe punase meelsuse tõttu, siis satub märtsipommitamise traagilisse öösse, kus tutvub naisega, kes Maandi raamatukese eelviimasel leheküljel endast eemale lükkab. Öösse, mil ta saab löögi pähe, mis muudab taas elukäiku. Katse astuda Pitka-poiste ridadesse hääbub samuti olematusse, kuni ühel hetkel üks raske käsi õlal sunnib ta uuesti koostööle nõukogude võimuga. Ja ongi kõik. Paraku ei kuulu raamat Kaugveri paremate sekka, võimalik, et autori nimi aitab natuke lugejahuvi suurendada. Aga neile, kes ikka veel midagi Eesti ajaloost ei tea ega taipa, sobib kergeks ajalooõpetuseks küll. Päris kindlasti! Niisiis: „Nooruk astus suurte sõdurisaabastega kolistades ees, Gunnar pidas temaga sammu ja mõtles: näitsikud, joomine – jah, kole kähku teeb sõda poisikestest mehed. Nad peatusid mingi maja ees, mille ukse kohal ilutses uhkekõlaline nimi: „Zu drei Hanseaten“. „Siinsamas.“ Mehed läksid sisse, leidsid endale tühja laua, poisile tuttav neiu tõigi neile pudeli viina – „Mäe silmavett“, nagu seda napilt kolmekümnekraadist alkoholi rahva seas nimetati. Nooruk valas klaasid täis, võttis

enda oma kätte ja vaatas Gunnarile otsa. „Mille kuradi peale sa oskad nüüd enam juua? Enne käis ikka nii, et „für Sieg“ ja „Russland kaputt“, nüüd oleks nagu narr sellest veel rääkida.“ „Ellujäämise peale,” vastas Gunnar. „See on praegu kõige tähtsam.“ „Noh, olgu siis kas või ellujäämise peale,” nõustus poiss veidi tõrksalt. Sul pole vist veel mõttessegi tulnud, et sa selles sõjas ka otsa võid saada, mõtles Gunnar. /---/ Ta vedas kergelt puikleava Gunnari vägisi kaasa, ise kerges viinauimas kõvasti naerdes ja lakkamatult midagi rääkides. Rong Nõmmele oli just välja sõitmas, lahtiste ustega kaubavagunites oli inimesi suhteliselt vähe. Nad jäid ukse juurde seisma ja vaatasid möödalibisevaid maju. „Kole mõelda, et venelased siin varsti jälle sees on,” ütles poiss süngelt. „Arvate, et ikka tulevad?” küsis kellegi ärev hääl nende selja taga. Poiss ei vaevunud vastama, süütas sigareti ja puhus suitsu vihaselt uksest välja. Rong jõudis Tondile, poiss karjatas äkki ja kahmas Gunnaril varrukast: „Vaadake!...” Pika Hermanni tornitipp oli tühi, sinna tõusis aeglaselt suur, laialt lehviv sinimustvalge trikoloor.”

Kivisildnik. (-) Vägistatud jäämägi.

Julmalt särav, vastikult aus ja ratsionaalselt sõnastatud luule, mis mõjub igaühele. Jah, mulle see kogu meeldib, lugesin kohe mitu korda järjest. Kivisildniku süngelt sotsiaalse närviga read puudutavad isegi su ammusurnud närvirakke, ta puurib nii jõuliselt ja sügavalt su sisemusse, valusalt nagu nooleots, mis on küll mürgine, aga siiski ei tapa. Ta on omamoodi tundlik, nõnda kui mees, kes unistas – kui seda metsa ei oleks... Ja Juhan Liivi tekstidega ta ka mängib, karmimalt öeldes manipuleerib, aga tema pole esimene kes seda teeb. Ükskõik, kuidas ta sõnad ja jagatud sõnumid ühiskonda ka irriteerivad, tuleb tunnistada, et Kivisildnikul on jõudu. Jõudu ühiskonnale palja käsi vastu vahtimist virutada. Mingeid elegantseid sõnu, malbe naeratus põskedel, ei kõlba tema luulest rääkides kellelgi lausuda. Tsüklis „Teine Eesti” on pikem salmide rida pealkirjaga „mina pean liivi preemia saama”, kust toon näiteks viimase, kolmekümne kolmanda osakese, mida on rohkesti juba tsiteeritud: „Ilus ta ei ole / Lage eestimaa / Viljavargad viisid / Nisu minema / Ilus ta ei ole / madal toompea / Kehvalt Kaunistatud / Sibulakupliga / Ei ta ilus ole / ta on täitsa kole”. Järgmised read kuuluvad lugulaulu „lihtsad lood inimestest”: „lihtnimene / uurib lehest / miljardäride tabelit / ja mõtleb / mõttes hindab / oma õnne ja elu / pole õnne / pole elu / mille eest / mind nii raskelt / karistatakse / kolmkümmend / aastat orjan / sunnitöölisena / elutulelaenu / pole elu / pole tuld / aint eluase / jah kolmkend / on sama mis / kakskendviis+viis”. Viimaseks üks tungaltera: „(:) / mõisad põlevad / saksad surevad matsid / jäävad matsideks”.

Ilmar Mikiver. Urb.

1920. aastal Loksal sündinud Mikiveri teatakse rohkem Ameerika Hääle kaudu. 1944 oli ta sunnitud põgenema Rootsi. Edasi viis elutee Saksamaale Müncheni, 1959. aastast elab Mikiver USA-s. Esimene luulekogu „Kirves ja tuiksoon” ilmus 1976 Torontos „Mana” luuleraamatu sarjas ja sisaldab suuresti erootilise alatooniga luulet. „Urb” seevastu on emotsionaalsem ja mõtlikum. Koguni igatsuslikum. Mikiver on oma teises kogumikus luuletused jaganud nelja tsükliks, millest kolmas, „Laulud Harjumaast”, on selgelt noorusmälestuslik, viimane „Täiendavaid notiitse elu mõttele” aga osutab elu haprusele, kaotustele ja võitudele. Kogu lõpuluuletus „Tallinn 21. AUG 1991”, lõpeb ridadega „Nutke ja naerge, sest nüüd on see teje, / mis seni oli meie / siin teisel pool piiri. / Vabadus.” Näitena luuletus „Õrnuse anum”: „Nii erinevad teistest ja teineteisest / nii sosistad lõhnavais heintes / nii sosistan humisevail eetrilaineil / õrnuse anum ei saa iial täis / Väiksena kõndisid isa käest hoides / väiksena kõndisin kaugesse linna / siis olime ühtemoodi / õrnuse anum ei saa iial täis / Linnad tuhastuvad / Heina enam ei tehta / Isa on kadunud kuid ta käsi / kallab õhe humisevaid laineid / Anum ei saa iial täis”. Ilmar Mikiveri raamatu andis välja Vello Salo kirjastus „Maarjamaa”, see on oluline info, mis teatab, et see kirjastus elab edasi. Raamatu kujunduses on kasutatud rahvusvärve.

Jaan Pehk. Tuigu kui tuled.

Kuna igal raamatul pidavat olema lugeja, siis on ka sellel ja arvata on, et rohkem kui viis, sest mõni on seda kiitnud. Pehki luuletusekesed on pigem mõtteterakesed, paljud päris lahedad ja kalgilt ironilised, aga siiski – ega siit suurt mõttekvantumit ikka ei saa. Ent see on vaid üks arvamus teiste seas. Kaks näidet: „ma pole / kellelegi / halba teinud / kell on vähe” ja teine kõlab nõnda: „oo kärmas mees / vaata mind altkulmu pealt / oo kärmas naine / tuigu kui tuled”.

Kui keegi soovib midagi eriti erakordset lugeda, siis „Vikerkaar” 4/5 avaldab Mihkel Samarüüti *Whitenoise*, kus kahel leheküljel on kirjas sõnum, mis koosneb

kahekümne kolmest tähest, ülejäänud maht ja aeg kulub aga z-le otsa jõllitamisele. Tuleks vist kirjutada üks kriitikutekst pealkirjaga „Ma armastasin Mihkel Samarüütlit“?

Kerttu Rakke. Küpsiseparadiis ehk kaksteist kuud.

Samal päeval Mats Traadi novellikogu „Sarviku armastus“ esitlusega, s.o. 13. juunil, näitas ennast eesti rahvale ning jagas oma romaani ka Kerttu Rakke. Teleris oli kohe mitu pikka minutit temale pühendatud, TV3-s muidugi! Traadile ei jagunud ainsatki sekundit. Enne, kui osutan värsketele „bestsellerile“, tahan meenutada üht õõvastavat sõnumit Rakkelt. Nimelt ilmus 2. juuni „Postimehes“ temanimelises veerus kirjutis „Lapsed on elu õied“, kus end alati meeleldi eksponeeriv Rakke pahandas noortega, et need teda nähes näpuga näitavad ja sosistavad. Tsiteerin tulevast klassikut: „Mul on täiesti ükskõik, mida inimesed kodus teleka või kõmulehe paistel teevad. Aga kui nende lapsed suhtuvad telekast/ajalehest nähtud inimestesse ka tänaval kui ikoonidesse, on selge, et kodus ei toimugi peale õhõttades „ärapanemise“ suurt midagi. Seejärel kirjeldab Rakke, kuidas ta oma lapsega kohvikus sõi ja märkas, et kaks 11–12 aastast tüdrukut vaatasid nende poole, näitasid näpuga ja sosistasid. Ta toob veel teisegi näite, kuidas teda toidupoes ära tunti! ning sellele valjuhäälselt reageeriti. Kirjanik lõpetab oma didaktilise sõnavõtu: „Ausõna, inimesed, järgmine kord annan teie kasvatamatutele naakmannidele jalaga kõhtu. Ausõna.“ Küllap tema poeg oma kuulsalt emalt midagi juurde õppis. Romaani kohta niipalju, et seda jagati esitlusel väljavalitutele kuuldavasti tasuta!? Kuna minul teleseriaale pole aega vaadata, piinlik küll, loen raamatuid!, siis ei oska ma „Küpsiseparadiisi“ „Koduga Tallinnas“ võrrelda. Tasahilju julgen siiski poetada, et „Küpsiseparadiis“ oli parasjagu hull lugemine. Minult ta küll häid adjustaate ei saa, sest mina tibidest inimestega pole kohtunud ega oska ka nendega suhelda. Teadmiseks: „Tia avastas, et on pärast Eestisse tagasi kolimist täielikuks küpsiseks hakanud, ise mõeldes, et on tubli ja tore. Ja mis sellest tublidusest kasu oli? Selle mõjul oli ta lõpuks katkestanud suhted ainsa sõbrannaks sobiva naiskaga, endale hinge sittunud, ja tegi mingi noore tüübi töölt lahti, ja kontorimuttide kombel antidepressantide poole pöördunud... „Ei küpsisus nüüd küll see pole, millest elus edasijõudmiseks kasu võiks olla. Sorri, et ma küsin,“ alustas Tia. „Aga kuidas sina äkitselt niiviisi hakkama saad, et kellegagi ei seksi?“ Sigrid hakkas naerma. „Tead, ma mõtlesin jube hea töökoha välja,“ kummardus ta siis Tiale lähemale, „Vibraatorifirma testija-disainer! Muudkui testid ja teed ettepanekuid asja paremaks tegemiseks.“ „Ja lõppkokkuvõttes pole oluline, kas tuleb ideaalne vips või ei, peaasi, et katsetused muudkui käivad!“ „Just nimelt!“ Nad naersid. Hea oli koos Sigridiga naerda. Monoloogi asemel dialoogi pidada.“

Kalju Saaber. Issanda loomaad. Viru sektor.

Seda raamatut lugesin samuti Pierre Bayard'i stiilis, see tähendab, et jätsin mõned lood lõpuni lugemata, üldiselt pikemad. Käitun nõnda juba teist korda, aga midagi pole parata, minu jaoks on Saaberi stiil häiriv. Tema laused on sageli kui läbipääsmatud tihnikud, kus erinimelised taimed ehk motiivid on üksteisega põimunud, läbirühkija ent ei leia eesmärki sealt läbi pugemiseks. Ometigi pidin teekonna ette võtma, sest Saaber on Virumaa kirjanik ja mina armastan Lääne-Virumaad. Tema raamatu peategelane on üldistavalt öeldes Virulane, sest ka autor ise on virulane. Tegelikult kumavadki raamatust vastu autori eluloolised seigid. Siit leiab kirjaniku lapsepõlvemälestusi, talle armsate inimeste kirjeldusi, lehekülgi oma päritolust ja emast, hilisemaidki elukogemusi ja seiku. Kirjanikupositsiooni mõtestamist ja sadat muud asjaolu. Natuke kirbevõitu suhtumist taasiseseisvumise järgsesse ühiskonda ja inimestesse. On pikemaid ja arutavamaid tekste, on ohudraama Virumaa põuest „Koduvõõrad“, mis lavastati 1987. aastal Rakvere Teatris. Enamik tekste on tegelikult publitsistlikud, aga soovi korral ei saa keelata neist mõnda ilukirjanduseks nimetamast. Näite valisin tsüklist „Päeva variserid“, kus kirjas lood lähiminekust: „Kui Egon Urupoeg võitis sektori naivisti ja lahutava doktori poolehoidu nagu möödamannes, ehk teenimatultki, siis sektori juhataja oma tuli palehigis välja teenida. Ajendiks sai Sirp ja Vasar, tuntud defitsiitne kultuurileht. Küll lüürikute häälekandja, kuid ega füüsikudki selle lugemisest ära öelnud. Sirp oli trend. Ja vahel, mõnel äraseletamatul momendil, haarasid nemadki kaastööks sule pihku. Egon Urupoeg seda enam, sidus ju teda rahvusliku kirjandusega valuline nabaväärt. Nõnda et veel üks teenus. Egon Urupoeg elas Mustamäe mikrorajooni ühikas, kuid ei lugenud end seepärast väikeseks inimputukaks. Igal reedel, kindlal kellaajal, olles ajanud erilise hoolega habet, määrinud lõuga Consuliga (sülitab nagu kaamel näkku) ja pesnud hambaid pastaga, mis meenutas vanaema jalamääret, läks ta ... % lõpetamata kõrgema hulgas kultuurilehe safarile. See oli aristokraatlik jaht, mitte mõni mõtusemäng. „Teate, meil on ilusaid odavaid Austria tänavakingi“ ütles see, kes sai Egon Urupoja ees viimase kultuurilehe. „Teate, meil on hädalt taitset suitsusinki,“ teatas teine, kes sai kioskist teise viimase kultuurilehe. „Laupäevaks teen saksakambri vabaks, nagu kokku leppisime,“ ütles kolmas viimase kultuurilehe saaja. Siis tärkas Egon Urupoja peas ostapbenderlik, kuid helge ja äraproovitud idee.

„Meil on kvantpõhimõttel töötavad mikrolaineahjud, kõlbavad ka kööki,“ lausus ta ja vapustatud lehemüüja ulatas talle koguni kolm viimast kultuurilehte á kuusteist lehekülge. Tööle lonkides võis uhkelt mõelda, et ta on ajas ette jõudnud. Aga ka seda, et kunst kuulub rahvale ja loomeliidud on küll maarajoonidega, küll magusavabrikuga lepingud sõlminud. Seni, kui ta saatis mõttes südamlikke tervitusi kultuurilehe sotsioloogidele ning soovis kallist töörahu loojatele, nokitses tema alateadvus juba vaeslapse osas töökoha kallal, mille huve ta ju tegelikult esindas. Kas nad ei peaks end laborist välja sirutama? See hommik mehe peas oleks au teinud igale kollektiivi juhile. Ja Egon Urupoeg käis sektori juhatajale veel samal päeval koos ülearuse kultuurilehe numbriga välja ununema kippuva Ruutuässa trumbi. Sektori juhataja neelas sööda kohe klõnksti! alla. Kolhoos oli ju noormehe taiplikku pead hinnanud ja nii mõnigi õrnamat sugu kontorineiu nuttis tema lahkudes. Ruutuässa majand oli kuuldavasti pururikas *money* poolest, kuid verivaene sõprus- ja kultuurisidemeilt. Nende tiiva all polnud ühtegi teatrit. Miks ei võiks maarahvas füüsikutega lävida, sest vastandid ju tõmbavad? Näevad ju nemad kõige sagedamini UFO-sid.”

Ivar Sild. Spermaga ja puha.

Olen aus, Ivar Silla luules on inimlikku kurbust. Kurbust maailma ja inimeste kurjuse ja rumaluse pärast, aga et teda kuulata ja mõista, peab kõik empaatiavarud varjust välja tooma ning terve raamatu ühe hooga läbi lugema. Raamat kõlab küll, ehkki rohkem vist meestele ja naistele, kel on südamel homoseksuaalide elutraagika. Nemad lugegu ja nautigu! Kogus leiata rohkesti pühendusluulet meestele, seda liiki armastuse otsimisele ja kaotustele. Kirjastaja, s.t. Kivisildnik teatab järelsõnas järgmist: „Ivari lüürika kõlvatus on eesti luule kontekstis erakordne, see varjutab Underi libudeluule, Suitsu ja Adamsi masturbatsioonid ning läheb oluliselt kaugemale kui Tode suurejooneline ent frigidne retoorika.“ Isand Kivisildnik, pidage ikka pausi, hüüatan endamisi. Lugejana, kes alles väljendas rahulolu tema luulekoguga! Ivar Sild tunneb

homokultuuri ja neid klubisid, millest lihtne heteroinimene, ehk Kivisildniku teine Eesti, midagi ei mõika, aga lubatagu jääda Underi ja Suitsu loomingu asjus eriarvamusele. Pealegi lagunes Kivisildniku kirjastamisel ilmunud väljaande kõide esimesel lugemisel ära, aga äkki keegi tahab seda raamatukogus peale minu veel sirvida. Nagu moes, kasutab Sildki ridu teistelt eesti luuletajatelt, ja kindlasti on luuleraamatus „Spermaga ja puha“ tunda Kivisildniku raudset suunamist, millele on juba varem osutatud. Kivisildnik juba mõnd harrast isamaalaulikut avaldama ei hakkaks. Tema nõuab ikka serviti ja hooga! Melanhoolia ja üksiku inimese igatsusvaev valgete linade vahel on üks Silla luule juhtmotive. Võib-olla ei tohiks naissoost persoon seda üldse lugeda, veel vähem midagi arvata, aga kaanel keelumärki polnud. Lugeja, kes sa võid innustuda Ivar Silla loomingust, tea, et veel on trükitud „Valimata luulet“ (1996), „Pildimasin“ (2001), „Minu erinõused“ (2002), „Usk, loodus, armastus“ (2002), „Siniveri ja surrogaat“ (2003), „Oletus“ (2004) ja mõned ühiskogud lisaks. Saatanlikult raske on leida Silla loomet iseloomustavat näidet, ehk kõlbab „Mehed sajus“: „ja nad sajavad / ja nad surevad / ja nemad ärkvel / ja nemad unes / on olemas niipalju nukrust / jõudu igatseda samas / loobuda kui viinamari juba / huuli mahlaga niisutanud / me oleme kurvad / nurgelised / kardame näidata end / it's raining men / hallelujah / meiski on tunded / õrnad ja siirad / it's raining dame / hallelujah / ometi külma hingega läheme / jätame teid maha kui türäle / küllalt on saanud / selja taga baaris veel õelustki / te üle jagub / it`s raining damn“.

Andra Teede. Saage üle.

Meil on üpris põnevaid linnaluuletajaid, minule on jäänud meelde näiteks Liisi Ojamaa, fs, mõned „Värske Rõhu“ autorid. Mainit ajakirja kolmandast numbrist leiata ka 17-aastase Andra Teede nime. Kogus „Saage üle“ jätkub sama teekond, mis oli esimeses kogus „Takso Tallinna taevas“ – ikka läbi öö, baaride, tänavate, ikka edasi, jahtides uusi tundmusi ja kogemusi. Linn, täpsemalt Tallinn, hullutab ja painab teda, aga sellela pole elu, sellela puuduvad tunded. Tallinn jagab oma pisinähtusi, sest suurlinna hoog sessinatsetes kohas puudub. Aga võib-olla pole luuletajanna seda veel leidnud? Andra Teedel on huumoritaju, noorusõhinat ja armastuse igatsust. Viimane tunne pole päris romantiline, aga küps ja terav küll. Igale lillenoppijale tema salmid ei lähe korda. „sadat moodi annab liigitada / näiteks et inimesed / kes korjavad lilli ja need / kes ei korja / mina ei korja pole / elu sees lilli korjanud / aga tunnen päris mitut / kes seda teevad / mõni istutab isegi / jälkus / see kelle kõrval / täna öösel olin / ei korja kah lilli / ma eeldan vähemalt / samas ei või kunagi kindel olla / ja homse ööni / mil küsida saaks / tundub olevat sada aastat“.

Lubage teinegi näide! Kodulinna olustik kajastub Teedel sedamoodi: „harri on mu lemmikparm / haiseb joob ja ropendab / elab vabaduse väljakul / istub galerii ees prügikastil / ütleb viisakalt tere / ja naeratab kui tast mööduda / vahel annan talle raha / suitsu või süüa / kui ei anna mina siis / teevad seda teised / harri on paljude lemmikparm /---/“.

Liivametsa Lugemised - 21 / 2007

LÄHETUSLAUSED

Juhtus enneolematu lugu – käisin Göteborgi raamatumessil. Esimest korda elus. Neli viimast septembripäeva kulus tuhandete raamatute ja sadade kirjutajate imetlemisele. Vaatasin lausa ammulisui, kuigi raamatuvirnu ja -riiuleid olen pika raamatukoguaja jooksul näinud küll ja küll. Kõigil teadagi oma lugu, ava vaid kaaned ja kuula! Olin lummatud signast-siginast, mis täitis neid päevi, kõik kummardamas Tema Majesteedi Raamatu ees. Pole oluline, on ta kõlvatu või kasin, realistlik või mütoloogiline. Tõsi, ta jutustas meile valdavalt rootsi keeles..., ning rootslased tulid raamatupeole nõnda, kui meie lähme laulupeole – kaasas lapsed, vanad, needki, kes ratastoolis. Mõnel sekis toidupakk ja veepudel. Lahkuti aga ratastel turukottidega, mis raamatuid täis. Uskumatu, kuidas rootsi rahvas kirjandust kokku ostis! Raamatupoed olid muidugi suletud, ühte nägin oma silmaga. Suheldes raamatuga unustatakse vahel aeg ja koht, korraks isegi inimesed, kes neid kirjutavad, koostavad, illustreerivad. Ometigi, tähelepanu jagati just autoritele. Seekord olid esiritta seatud eesti kirjandus ja eesti kirjanikud. Ja meil läks ootamatult hästi. Vähem tean kunstnike, lauljate ning teiste kohale toimetatud kultuurialade tegevusest, aga röömsate nägudega kõndisid ringi kõik. Ma ei loetle siinkohal üles kirjanike nimesid, osalejate nimesid üleüldse, uurige ajalehtedest ise peatükki, mida nimetaksin üldistavalt „Estonia Rootsis“. Kokkuvõttes on tähtis ju märk, mille jättis must kuubik elik senine eestlaste mõttekulgu endast tuleviku tarvis maha. Küllap on positiivne, lootus igatahes jäi, sest eesti kirjanike esinemistase ulatus minu meelest hääst vaimukusest kõrgeruditsioonini.

Inimesed, jah, inimesed, neidki võib lugeda nagu raamatuid. Kui häid raamatuid, ehkki mõnel puhul jäi sisu välisele läikele alla. Mõnikord tõrjus esimene peatükk eemale, teinekord ootasid, et saaks veel kord tema juttu kuulata. Imetlesin väliseestlaste rahvapidu ehk estivali, nende väsimatut soovi hoida oma juurekesi. Kõik, kellega kõnelesin, olid ilusad inimesed, hoolivad ja teadlikud kodustest Eesti tegemistest. Ja peol olid nad lõbusamad kui meie, seekord isegi laulumaiamad.

Head kolleegid, ma võiksin ju hooga veel viis lehekülge kirjutada, aga ons teil aega seda lugeda, parem tsiteerin lõpetuseks austria raamatu-uurija Gerhard Falschlehneri mõtteid raamatust *Wom Abenteuer des Lesens* („Lugemise seiklusest“, 1997): „Raamatud võivad olla lootussädemed, võivad olla sillaks ja järelemõtlemiseks, võimaluseks kellegagi identifitseerida, trööstivaks teadmiseks, et ei olda oma probleemide ja hirmudega üksi. Tadmiseks, et raamatud on alternatiivsed elumudelid, vastumaailmad enda elule, mis soodustavad fantaasiat ja võimaldavad reisida teistesse maadesse ning teistesse ruumidesse. Aitavad end seostada teistsuguste ideede ja inimestega. On imaginaarsed ehk kujutletavad jutustused, kus raamatu autor fabuleerib lugejaga koos. Raamatud on kohtumiste silmapilgud, üllatuslikud momendid teiste, võõraste inimeste kogemiseks. Raamat võib olla äkiline sõbralik nõustumine autoriga, üks sekundipikkune ühine olemine kellegi võõraga väljaspool me endi elu ja olemist. Ent alati on raamat dialoog kellegi võõra inimesega teispoole piire ja takistusi ning teisi generatsioone. Raamat teeb vabaks. Kes lugedes oma maailma avastab ja end iseseisvalt informeerida laseb, saab vabaks autoriteetidest ja sõltuvusest. Raamatud seisavad vastu igasuguste üliluslike arvamuste nõudmistele, protesteerivad suurte ja väikeste halbade tavaolukordade ja ebaõigluse vastu. Raamatud ei kohandu, nad ei ole vagad, vaid kannatamatud, vihased, kaootilised, nagu on muuseas sageli ka noored inimesed.“

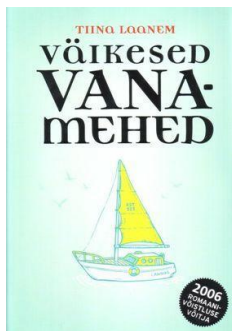
LOETUD RAAMATUD

Angela Hofberg. Päev nagu elu.

Romaanivõistlusel 2006 äramärgitud romaan on sobiv raamat naistele pärast kolmekümnendat eluaastat. Peategelane Kai jutustab oma abielu purunemise lugu lihtsalt ja loogiliselt. Stiil on kooliõpetajalikult lakooniline ja rahulik. Hofbergi romaan on nagu filmistsenaarium, mis vajab head lavastajat, et sügavam mõte hääle kaudu paremini kostuks. Eeldatava psühholoogilise analüüsini autor paraku ei jõua, kuigi teeb sellekohase katse. Romaan on küll üsna lühike (139 lk.), ometi leidub liig palju korduslauseid ja samu, uuesti alanud mõttejätke. Kuna naistegelane, kes on hariduselt muusikapedagoog, läheb pärast erialasest tööst loobumist raamatukogusse ametisse, siis mõned read tutvustuseks meile nii tuttavast kohast: „Ta oli selle tööga hakkama saanud, õpetajaamet polnud talle kunagi piinarikas ja vastumeelne nagu nii mõnelegi tema noorele kolleegile, kes ootasid pikisilmi sundusliku suunamisaja lõppu, et otsemaid koolist lahkuda. Pikapeale oli ta harjunud ka kodutundide ja tõusiklapsevanemate kireva galeriaga. Aga kui omaaegne kooliõde rääkis talle vabanenud töökohast oma raamatukogu muusikaosakonnas, otsustas ta kohe, et vahetab miljööd ja keskkonda, ega pidanud seda kahetsema. Õnneks langes tööpakkumine suve algusesse ning seetõttu polnud mingit probleemi koolist lahkumisega. Kai kohanes uute kaaslastega eriliste

raskusteta. Võrreldes omaaegse suunamisjärgse esimese töökohaga oli nüüdne kollektiiv avatum ja sõbralikum. Talvel oli raske, sest lugemissaal oli lahti hilise õhtuni ning liikumine linna inimtühjas piirkonnas võttis kõhedaks, kuid sellega harjus, ja ehkki mõne kolleegiga oli ka üht-teist juhtunud, pääses Kai ilma ehmatuseta. Kojujõudmine jäi küll õhtuste vahetuste ajal peaaegu poole öö peale, kuid Sille oli juba iseseisev küll, et ka siis, kui isa kodus polnud, endale süüa soojendada ja muud hädapärased toimingud ära teha. Uus töökoht ja keskkond, teistmoodi inimesed muutsid suuresti ka Kaid ennast. Pedagoogide konservatiivsest ja kohati pedantselt ringist oli ta sattunud hoopis vabameelsemasse ja boheemlaslikumasse seltskonda, kus oli aega mitu korda päevas kohvi juua, meestest, lastest ja elust rääkida, arutada loetud raamatuid ja nähtuid filme. Siinsete kolleegide maailmanägemine oli avaram, huviring laiem. Raamatukogus oli rikkalik valik välismaiseid ajakirju, nii erialaseid – erilist põnevust pakkusid kõikvõimalikud parateemad ja okultism, alternatiivmeditsiin ja loodusravi – kui ka Soome naistelehti, mis majja saabudes kohe kiiresti käest kätte liikuma hakkasid, nii et lugejad neile mõnda aega õieti ligi ei pääsenudki.” Hofbergi esimene ilukirjanduslik tekst, novell „Väljapääs”, ilmus „Loomingus” (2005, nr. 11).

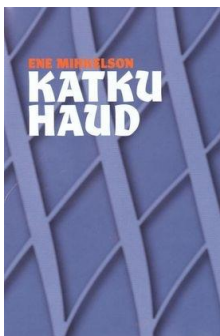

Tiina Laanem. Väikesed vanamehed.

2006. aasta romaanivõistluse võitja. Kui mõnigi eelmistel romaanivõistlustel esile tõstetud raamatutest on vahel segadusse ajanud, et kas tõesti..., siis vanameeste lugu, ah, mis vanamehed nad nüüd on, väärrib head hinnet. Kasutan natuke naiivset väljendit – irooniliselt muhe raamat! Absoluutselt iga lugejarühm peaks siit midagi enda tarvis leidma. Mehed: Mark, David, Olaf ja Aleks on sõbrad. Mark ja Aleks lisaks veel vennad. Aeg ja koht: selge tänane ühel Eesti saarel. Kuna viimasel ajal on hakatud kõnelema psühholoogilisest romaanist kui arenevast ja süvenevast kirjandusliigist, siis „Vanameestes” esitab autor sellesuunalise vägagi olulise küsimuse, mida seltskond ka arutab: miks jõudis üks neist (Olaf) peaaegu enesetapuni? Ja miks tuleb ette enam kui üks. Näiteks miks me usume, et tunneme oma sõpruskonda suurepäraselt, et tunneme oma

kõrval elavat inimest viimseni? Laanemi romaan illustreerib päris täpselt olukordi, et nõnda ei pruugi sugugi olla. Tegelikult nii ei olegi, aga tahtmine uskuda on lihtsalt egoistlikult suur. Selgema öeldes – „Vanameeste” tegelased on tegelased, mehed on mehed ja naised on naised. Kaks poissi on poisid. Seda on päris palju tänast kirjandusseisu ridapidi urgitsedes. Et mõistaksite, mida ma muheda iroonia all mõtlesin, siis järgmine stseen: „Aleks, sa oled tõeline barbar,” pigistab Olaf hammaste vahelt. „Kuidas sa võisid selle veiniga niimoodi käituda?” „Mismoodi? Ma tegin selle lihtsalt lahti,” kogeleb Aleks. „Just nimelt! Nüüd on vein täiesti stressis,” vastab heitunud mees peaaegu nuuksudes. „Vein ja stressis?” ei suuda Mark oma imestust varjata. „Kust see stress siis nüüd tuli?” „Kurat võtaks, te olete tõelised lambapead,” purskab Olaf vihaselt. „Te ei tea isegi nii lihtsat asja, et keldrist toodud veini ei tohi kohe lahti teha. See on kuritegu! Ta peab vähemalt ühe päeva kinnise korgi all muutusega kohanema. Aleks, sa tapsid suurepärase veini!” Olukorda parandada püüdev majaperemees haarab laualt esimese ettejuhtuva klaasi, kallab selle pooleldi veini täis ja joob paari sõõmuga tühjaks. „Täitsa korralik vein, ma ei tunne mingit stressi,” kinnitab ta seejärel. „Maitsevahe on üüratu, kuidas sa ei mõista?” kõmib Olafi hääl pahameelest. „Kogu piprasus on tuhmunud, ploominen lõhn sai kannatada.” „Äkki oli vein juba enne stressis, loksus ju kaugelt kohale,” üritab David nalja teha. „Ei olnud! Selles veinimõisas korjatakse marju käsitsi, neid säästetakse masinkorjast tekkiva stressi eest,” karjub Olaf kui pöörane. „Kuradi kurat, kuidas te nii juhmid olete, vein on ju elav organism, mitte mingi tuim nafta.” Raevunud mees surub käed taskusse ja sammub pead vangutades väravast välja. Ja kuigi jalgealune tegelikult ei värise, tundub õuesolijatele ikkagi, et maapinda rebestavad hiiglaslikud lõhed. Sõõrina laua ümber seisjate pilgud on naelutatud veinile, keegi ei suuda toimunut mõista. Kuidas võis ühe pudeli avamine sõbra tigidaks ajada? See on ju lihtsalt pudel veini! David astub lauale lähemale, kallab jahutusnõusse tõstetud valge veini pudelist veerand klaasi, keerutab pokaali, loksutab seda küljelt küljele, nuusutab pikalt, joob kinnisilmi ja noogutab rahulolevalt. „Pole kahtlust, need marjad kasvasid pärastlõunase päikesega nõlvadel,” teatab ta rahusaadiku ilmel.”

Kõige lõppu lisan, et meie kolleeg Ene Sööt Jõgeva Linnaraamatukogust tutvustas kirjanduskonverentsil „80 aastat romaanivõistlust Eestis. Betti Alveri „Tuulearmuke” ja teised” romaanivõistluste võiduroomanide lugemust raamatukogudes. Ettekanne on avaldatud Betti Alveri Muuseumi samanimelises väljaandes. Sealt leiab ka Tiina Laanemi põhjenduse pealkirjaga „Romaan kui kinnismõte”, miks ta ülepea kirjutas oma raamatu.

Ene Mihkelson. Katkuhaud.

On raamatuid, mida närviline ja enesekeskne eestlane peaks lugema. Üks on selge – liig ükskõikne pilk, elutu silmavaade ja väsinud hing ei aita meil ajaga edasi minna, ei aita mõista, mis *meiega* või siis otsesemalt *nendega* ajaloomällu kinnistunud hirsatsel aastatel juhtus. Hoidke enne avamist oma käed „Katkuhaual“, nõnda ka Mihkelsoni eelmisel romaanil „Ahasveeruse uni“, ja te tunnete, kuidas külm hingus teid puudutab.

„Katkuhaua“ sisu kõlab äärmiselt kokkuvõtlikult nii: Kaata, kes on kasvatanud üles õetütret, on osutunud äraandjaks, nõnda kui ta õde Sannagi, kes reetis oma metsavennast mehe. Nüüd otsib keskealine järeltulija seletust, miks ja kuidas ta isa Valter tapeti? Kuidas sünnivad reeturid? Kas nad mõistavad, mida tegid? Igale küsimusele võib leida mitu vastusevarianti ja milline on lõplik, jääb lugeja otsustada. Ent, ons üldse lõplikku vastust olemas? Pealegi jutustab autor lugu, kus toimunu järjekord on segi paisatud, kus aeg osutus inimesest ja surmast olulisemaks. Kel oli tahtmist jälgida tol ajal, viimase sõja järel, kaheksateistkümnendaastase Kaata valikut – kellele läks toona ülepea korda, kui palju surmi ette tuli? Sama vähestel kui nüüdki – võib kõlada valus vastus. Vahel on tõesti tunne, et mitte riigid ja mõrvarid ei kanna vastutust, vaid hoopis mehed, kes tapeti maha. Kuid Ahasveerus kondab Kaata nimelises vana naise hinges edasi. Ta kohaneb, õpib ja arutleb ja õigustab end. Loen: „Kui kadunud ajastu mäletajad ei saa enam rääkida, algab olevikust lähtuv ajalookirjutus, tasapindne kujutus sellest, millised võisid need mälestused olla.“ Tunnistagem – oht on olemas! Sest Kaata ei mäleta kõike enam täpselt, ilmselt on mälu oma valiku juba teinud. Mihkelson hoiatab mõistu, et need noored, kes kogunevad Viru keskusesse oma üleslöödud ilu näitama, ei tea, kuidas armistunud teadmistega inimkehad oma ruumides liiguvad. Kuid nad liiguvad ikka veel. Ikka veel leidub põlvkondi, kes seda aega taagana turjal kannavad. Jah, nad elavad ikka veel. Meil on kohustusi, olete nõus! Mihkelsoni lugedes pead tunnistama, et me tõesti ei oska ühiskonna avatust hinnata ega kasutada, me ei mõista valida uksi, kust siseneda. Me oleme üllatunud oma saavutustest, aga heitnud kõrvale minevikukujutuse. Niisugune sõnum peab ometi puudutama mind kui kirjaniku põlvkonnakaaslast. Ja ta teeb seda. Õiglusel ja õigusel on kõikidel aegadel mitu nägu: ta võib olla kaval, intrigeeriv, kohanduv, valus. Loen: „Meie olevik muutub minevikuks liiga ruttu, et jõuaksime seeütle mõelda. Meie tulevik on kaduvuse tulevik, sest päev päeva järel me kas unustame, mis olnud, ei tea sellest midagi või teeme igaüks ise aja- ja eluloo, nagu oleksid need vaid riided, mida teistele näidata.“ Võimalik viga meis võib tuleneda okupatsioonija hirmust, mil polnud kombeks küsimusi esitada. Seepärast hoiavad paljud suu kinni, sest nii on alati tehtud... Niisugusena mõjub ka arhiivitöötajast tegelane proua Binta, kes on hirmvajalik persoon, sest me ju enamasti ei tea, kuidas ja kust oma ajalugu otsida. On temagi vana naine. Loen: „ Kes mäletab, vaevleb elu lõpuni, kes unustada suudab, on mäluta. Kolmandad kaevavad massimõrvade toimumispaikadel haudu lahti, üksikult tapetute luid närvivad loomad, matavad kõdu ja muld.“ Igapäevane tõde on seegi, et kaalul on meie talumisvõime, kui üha sagedamini kutsutakse andestamisele. Äkki on hoopis nii, et keegi ei hooligi, et talle andestatakse? Vahel tajud, et hukkunute vastu tuntakse koguni vaenu. Nii mõistan ma kahe tegelase, Kaata ja Sanna käitumist. Aeg-ajalt on eelistatud metsavendade saatust unustada, sest nad kas ei tahtnud või osanud poolt valida. Mäletamise ja mälestamise teema kestab aga eesti kirjanduses. Kestab Mats Traadi „Isades ja poegades“, kestab Ene Mihkelsoni sõnades. Tegelikult isegi Andrus Kivirähki kirjutatus (vrd. kas või „Liblikas“), ja keerulisel kombel Tõnu Õnnepalugi romaanides.

Niisiis Mihkelson kirjutab: „Neid ei olnud. Kedagi ei olnud. Isegi marsisammul mööduvate sõdurite viirastusi ei olnud, sest nad polnud selles paigas juurdunud. Kui nad siit läksid, võtsid nad kaasa oma kummitavad kehadki, eriti kui oli õhtune või öine aeg, kui mõni noor tütarlaps äratas mõne ka noore ja end kuultuuritoojaks nimetava okupandi tähelepanu. Neist kohtumistest võis sügeneda igat: nii vabatahtlikku ajaveetmist kui ka nurgatagust vägivalda, mille varjas enamasti rahvaste sõprust lipukirjaks tõstev öö. Me oleme aastaid neile rauakõlalistele rümadele, manööverdavate vedurite huigetele, plekise plärinaga reproduktoritest kostvatele teadetele, millisele perroonile sõidab see või teine rong, mis peatub nii- ja niimitu minutit, andnud teatava koduse ja oodatud ilme.“ Ja minu kui lugeja küsimus on: millal me sellest vabaneme? Millal visatakse viimane labidatäis katkuhauale?

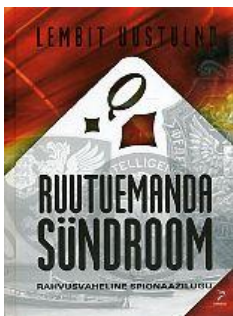

Mats Traat. Sarviku armastus.

Üks on kindel, Traadi kultuurilooliste novellide kogu jätkab täiesti võrreldaval kunstilisel tasemel Jaan Krossi ajaloolise proosa traditsiooni. Seda arvamust kinnitas ka raamatu esitlusel Tallinna Pedagoogikaülikooli õppejõud Rein Veidemann, lisades, et Traat oma Koguja tarkusega kuulub koos Krossiga tammsaareliku eesti kirjanduse suundumusse. Seega on hinnang antud. „Sarviku armastus“ sisaldab kuusteist lugu, kus tegelasteks enamasti teada kultuuriloolised isikud, näiteks Jakob Hurt, Helmi ja Karl Viitol, Jakob Tamm, akadeemik

Middendorff, Hanno Kompus, soome-rootsi poetess Edith Södergran. Nende pereliikmed. Ka ülejäänud persoonid on meie maa ja eluga olnud seotud, kuid autori sõnutsi on kõik, kes neid inimesi tundsid ning mäletasid, ammu Toonelas või Elüüsiumi väljadel. Kuid avagem raamatu kaaned ja kuulakem, mis neil on meile Traadi vahendusel jutustada. Niminovell „Sarviku armastus“, mis pälvis 2007. aastal Tuglase novelliauhinna, avab valmimestri ja kooliõpetaja Jakob Tamme (1861–1907) võimalikku elukulgu. Jutt käib vanema mehe (umbes 38-a.) kiindumusest oma õpilase Johanna vastu, kes lükkab aga tagasi suure ja paksu koolmeistri käe ja abiellub energilisema ja kenama noormehega. Miks siiski Sarviku armastus? Seepärast, et Tamm lõi aktiivselt kaasa näitemängudes ja mängis Anton Jürgensteini „Jutas“ Sarvikut, s.o. kuradit, kelle armastus samuti tagasi lükatakse. Seda rolli kutsus mängima Nuustaku uude pritsimajja Jakobi sõber ja endine koolivend Gustav Wulff (pseud. Öis). Mees, keda kõik teavad luuletuse „Ööpikule“ kaudu. Ent olulisem on siiski aja ja keskkonna kirjeldamine – millised olid rahva mõtted perioodil, kui eestlus ärkas põrmust. Võib üsna kindlalt väita, et igas novellis on osutatud ühele märksõnale ja selleks on AATED. Traadi kui kirjaniku jaoks on tähtis rõhutada aadete ja rahvusluse olulisust, sedapuhku küll ajaloo kaudu, ent nõnda jõuliselt, et see kandub tänasesse välja. Sestap ärgem unustagem, aated, jah, just aated aitavad meie rahvust säilitada ja meil edasi kesta. Jakob Tamme noorpõlvest pajatab ka novell „Tamm Tamme vallast“. Kuigi Carl Robert Jakobsonist selles kogumikus isikunovelli pole, leidub tema tegevuse viiteid nii eelviimasena nimetatud loos kui mõnes teiseski. Ja ikka on kellelgi midagi Jakobsoniga seletada või õiendada... 2002. a. anti Tuglase auhind novellile „Kohtupeegel“. See tartu keeles kirjutatud lugu on tragikoomiline, kuid ühtlasi vaimukas ülevaade maarahva õiguse tagaajamisest kogukonnakohtu ees. 1996. aastal pärjati Tuglase auhinnaga Koltšaki elust jutustav lugu „Võimu rist“. Paraku ei jõua kõiki lähemalt tutvustada, kuid lisan siiski, et „Hea karjane“ (Jakob Hurda noorus ja armastus) ning „Islandi suvi“ (kultuurilooline Pikakose ja Hurda tütre tütar sees) on minu eelistusjärjekorras kõige ees. Näide „Sarviku armastusest“: „Aateta pole võimalik elada. Sakslased on mures mõisate ja ülemvõimu, venelased oma Kolmanda Rooma pärast; riigiidee asendab neil inimese vabadust. Eesti aade, baltlastest põlastatud, Vene kotkast kistud – otsekui haavedaja vana kasukas, tordid ripendamas, elab külaküünis, rehe all või seltsimaja laval, – kui mõni tuletõrje-, karskus- või haridusselts jõuab seesuguse ehitada. Hädaldatakse, mis hädaldatakse, kuid jõutakse. Otepää kihelkonnas Nõunis ehitab põllumees Hendrik Aarik oma Tüki talu maa peale seltsimaja. Ja Nuustaku alevisse on kerkinud ilus telliskivist pritsimaja. Hea projekti järgi, igati asjalik, niisugust hoonet ei pea kuskil häbenema. /---/ Jakob ei unusta oma rahvast. Venestusajal korrutatakse sagedasti ühest või teisest tegelasest rääkides: ta on luu Eesti luust ja liha Eesti lihast. Seda peetakse ülimaks kiituseks, mida ühe inimese kohta võib öelda ja mis iseenesest välistab igasuguse autuse, pahelisuse ja alatuse. Lahendamatu vastuolu: rahvajutud, ussi loomine, puugi püüdmine, peidetud varandused – ning täiesti jöhker, mahatallav, üha tugevnev Vene riigi usuline ja rahvuslik surve. / --- / Jakob sõdib veel vanal, ammu väljakujunenud väeliinil: tontide ja kooljatega, mõisaga, kuigivõrd ka tekkivate eesti kaukajumalatega. Õiglustunne kuulub iga õige luuletaja juurde.“

Leheküljel 200 esitab Jakob Hurda ema Mari pojatütrelle mõistatuse: „Üits kuus kullamäel, tõse kuuse kummardase...“ Traadi novellide tutvustamiseks võiks kirjutada sadu ridu, olulisem on aga neid ise lugeda. Eriti sobilik kirjavara gümnaasiumi vanematele klassidele.

Lembit Uustulnd. Ruutuemanda sündroom.

Super meelelahutuslugu. Sõnapaar ei kuulu küll mu olemuse ja kirjutamisviisi juurde, aga teistmoodi ei oska seda lugemiselamust edastada. 625 lehekülge pöörast detektiivide mängu, ootamatuid ja lausa ulmelisi juhtumeid, mida asjatundmatu, kes sarnaseid raamatuid üldiselt ei loe, võib mõnel hetkel puhta tööna võtta. Näiteks kas või ise. Aga jumal teab, äkki ongi seal tõde sees – tähendab suuremal hulgal, kui julgen oletada. Tõeprotsendi määrab muidugi igaüks ise. Ülimalt kokkuvõtlikult teatan, et tegevus toimub 1993. aastal ja epiloog päädib aastaga 1995. Iga kord, kui ma loen nendest aastatest, saan aru, kuidas olen unustanud iseseisvumisjärgse perioodi hullused ja segadused. Rõõmud sealhulgas. Romanis tegutsevad paljude piltilusate naisagentide ja ülijulgete meeste seas kunagised n.-ö. vastasmehed, kaks eestlast – üks venelaste, teine ameeriklaste teenistuses. Nagu see paraku on ikka toimunud. LKA brigaadikindral Thomas Thamerick ehk Toomas Tammer ja GRU luureääs, esimese tädipoeg Leonid Tamov ehk Leo Tamm. Muidugi on neil veel mitu luurajanime, aga need pole siinkohal olulised. Teadagi asi – nad näikse olevat pisut õilsamad ja ausamad kui teised sama masti mehed, aga see on juba tunnetuslik küsimus. Kihutagu nad palju tahavad piki maailma siia ja sinna, lõpp on nagu hääs raamatus kunagi – kord jõuavad Eesti mehed, nõnda kui oli arvata, koju tagasi ja asuvad meie elu korraldama. Ei, need Saaremaa pojad pole oma maad ja rahvast unustanud. Õigel hetkel käib Leo meid lausa ufo kiirusel päästmas! Ent pärisintriig on vahest muus. Kunagi on need kaks meest kohtunud Aafrikas, riigis nimega Lemaania, kus, nagu taipate, võideldi mõjusfääri pärast. Ja milleski salajases kokku leppinud. Jälle jääb mõistatada, milles siis? See ruutuemanda lugu on pikk ja keeruline, ma ei jõua seda teile ümber

jutustada, aga ühe targa vene professori ühed targad paberid on põhjuseks, milleks kogu see tapmine ja tagaajamine ette on võetud. Lõppfinaal toimub juba Taimaal. Laipu on palju, ka „meite mehed“ ei pääse vigastusteta. Leo jääb ilma käest, Toomas jalgadest, mis ei tähenda ju veel tegutsemise lõppu. Kui otsustate „Ruutuemanda sündroomi“ lugeda, siis saate kuulda nii mõnestki võimalikust paljastushüpoteesist: näiteks, miks ikkagi Matthias Rust maandus Punasel väljakul ja kuis läks merepõhja meie „Estonia“. Ja veel tuletab kirjanik meelde, et sama hästi kui tunneme meie venelasi, tunnevad nemad meie maad, meie tugevaid ja nõrku külgi. Kui midagi ses romaanis on liiast, siis ehk poliitikat. Järgmise näite sarnaseid arutlusi leidub romaanis rohkesti, aga ruumi jätkub vaid ühele: „Vaadake, James, NSV Liidu lagunemisega 1991. aasta detsembris tekkis USA-s teatud eufooria. Reagani poolt ristitud kurjuse impeerium läks laiali, lõpp külmal sõjal ja seega ka kõigil muredel.“ Thamerici hääl kõlas murelikult, ehkki iroonilise varjundiga. Peadirektor kuulas hoolega ja noogutas mõtlikult. „See eufooria, ma ütlesin isegi orgasm, kestab tänapäevani ja ikka ning jälle võib kongressis kuulda sõnavõtte teemal *a’la* milleks nii palju raha luurele, kui vaenlast enam pole.“ Kindral vakatas hetkeks, et siis jätkata: „Olen nõus meie analüütikute seisukohaga, et praeguses poliitilises olukorras on Boriss Jeltsin see ainuõige, kuid samas ei tohi me mingil juhul uskuda, et riik, kelle käsutuses olid maailma suurimad ja kõige paremini käima lükatud luureteenistused nagu KGB ja GRU, muutuks üle öö Saulusest Pauluseks. Woolsey vaikus, lastes Thamerickil rääkida. Kindrali öeldu ei olnud peadirektorile uudis, veel enam, sellised mõtted olid mitmel korral olnud ka tema ja Bill Clintoni vahelise jutu teemaks. „Venelaste kahekeelsusest rääkides ei ole mind ja arvan ka teid, James, kerge üllatada. Olete nendega kindlasti igasuguseid lepinguid sõlminud, kuid viimased huvitavad faktid panid ka mind pead vangutama.“ Küsivalt vaatas peadirektor vestluskaaslast. „Ühes hiljutises artiklis kirjeldab Mihhail Gorbatšovi parem käsi Aleksandr Jakovlev 1991. aasta detsembris juhtunut. Tegu oli nimelt protseduuriga, kus Gorbi Jeltsinile *ossobaja papka*’t üle andis, mille juures Jakovlev viibis tunnistajana. Milline oli mehe jahmatus ja solvumine, kui eriti salajaste dokumentide hulgast ilmus välja kaua tagaotsitud Molotovi-Ribbentropi pakti originaal, mida Gorbi väidetavalt polnud ihusilmaga näinud. Kujutate ette nende inimeste kahekeelsust? Sa lased kõige ustavama võitluskaaslase valida komisjonide etteotsa, kus ta mitmete aastate jooksul püüab tuvastada ja leida jälgi kurikuulsast lepingust, teades samas, et leping on su oma istumise all! Pange tähele, James, Jakovlev oli Gorbi kõige ustavam sõber.“ „Ja on praegugi Gorbatšovi fondi asedirektor,“ muigas Woolsey ja võttis prillid eest. „Ma olen täheldanud,“ jätkas Thomas, „venelaste propaganda ja valetamisoskus on nii suur, et sakslaste Goebbels tunduks siin kõrval lausa tagasihoidliku kodus nokitsejana.“ „Jah, jumala õige tähelepanek,“ elavnes peadirektor. „Sa võid nad isegi kättpidi oma taskust kätte saada, nemad aga ei väsi kisamast ja kogu maailmale tõestamast, kui halvasti oled sa käitunud, surudes väevõimuga oma tasku tema käe otsa.“

Liivametsa Lugemised - 22 / 2007

LÄHETUSLAUSED

Eesti raamatu päeval (23. okt.) käis Rahvusraamatukogus lugemisest kõnelemas USA raamatukoguhoidja Nancy Pearl. Ega ta uusi suuri imesid, mida meie ei teaks, just ei kuulutanud, aga ühe sõnademängu jätsin küll meelde. Nimelt rääkis ta kahest eri mõistest – *soovitamine* ja *ettepanek*. Hästi kokkuvõtlik sõnastus: soovitades raamatut võtab raamatukoguhoidja endale vastutuse, ettepaneku korral toimub n.-ö. pakkumine – olen kuulnud, et seda või teist raamatut võiks lugeda. Ise olen seni enamasti ikka soovitanud, küll tihti kahtlevas toonis, aga äkki peaksime sagedamini mõtlema teisegi võimaluse üle!

Alustuseks. Kõigepealt teen ettepaneku heita pilk nüüdisluule sarjale, mida annab välja Tartu Ülikooli Kirjastus. Selles avaldatakse maailmakirjanduse elavaid kirjanikke, kes pole alati just hirmkuulsad, ent paistavad omalaadsuses luulehuvilistele silma. Nii osutan Jüri Talveti valitud ja tõlgitud ameeriklase Harvey L. Hixi (s. 1960) kogule „Kindel kui linnulend“, kust tsiteerin luuletust „Hiiumaa“: „Oota kannatlikult, isegi kive uhutakse randa / Mis võinuksid kukkuda taevast kukkusidki. / On paiku mis ei lase end anastada kellelgi peale iseenda. / Minu asemel lilleõis, sinu asemel puu.“ Tagakaanelt leiata mõttetihedad read rukkilillest.

Kirjandustuuri „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes“ eel julgen aga soovitada ajakirja „Vikerkaar“ üheksandat numbrit, mis avaldab eestivene poetide luulet, n.-ö. eestivene buketi. Igor Kotjuh, kes sõidab tuuriga Lääne- ja Ida-Virumaale, teeb igati korraliku ülevaate noorepoolsetest autoritest, keda kutsub Tuulelohe põlvkonnaks (vene k. *Vozdušnõi Zmei.*). 2003. a. asutatud kirjandusrühmitus on deklareerinud, et on üle rahvuslikest ja kirjanduslikest eelarvamustest. Nad hoiavad Kotjuhi sõnutsi eesti kultuuri poole, sest neil polevat Venemaal, kus niigi on tuhandeid kirjanikke, minekut. 2007 andis kirjastus „Tuum“ välja Kotjuhi luulekogu „Teises keeles“.

LOETUD RAAMATUD

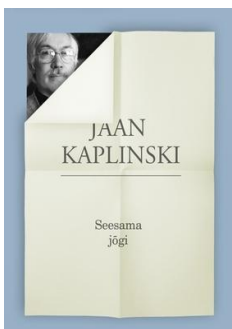
Marion Andra. Vähemalt.

Romaanivõistlusel 2006 ära märgitud romaan kujutab endast noore neiu päevikut. Mida sealt siis leida on? Pea samad mured kui teisteski viimasel ajal ilmunud noorsooraamatutes Hirami „Mõrust maigust” saati. Kuidagi ei taheta olla normaalne igav inimene. Sellest tingutuna tekib aga noores inimeses depressioon. Mis sa ikka selle peale kostad. Noorte sõnavara kasutades kirjeldab neiukene läbusid, kus tarbitakse mõõdutundetult alkoholi ja kokat. Töö ja õppimine eriti ei huvita, ja kuigi ööpäeva jooksul kihutatakse läbi mitme linna peod, ei paku seegi midagi erilist ja ilusat. Valitseb hingeline tühjus, tujutus ja küüniline suhtumine lähedastesse. Tõsisem probleem on aga enesetapud ja noorte hullumajja sattumine. Jätan hinnangu andmise sama põlvkonna kaaslastele, mina ei tea nendest asjadest mitte midagi, pole kordagi selliste vaeste hingedega juttu ajanud. Taolise sisuga raamatuid tuleb paratamatult soovitada lapsevanematele mõtisklemiseks, õpetajatele teadmiseks. Katke päevikust 8. aprillist 2006: „Sirle ja Tatu olevat mingi päev koos oma isade juures käinud. Tatu isa oli perega välismaal ja koristaja, kes seal oli, ei teadnud midagi. Sirle isa saatis nad pikalt, et järsku ilmub täiskasvanud tütar välja ja siis veel nõuab raha, niigi sai tasuta reisi Itaaliasse ja palju kinke. Ma ei tea, mis neist saab nüüd, Sirle läheb arvatavasti tagasi strippama, aga Tatu? Tatul on abi vaja, ma ei tohi jälle lihtsalt pealt vaadata, kuidas inimene ära sureb! Ma juba kord tegin seda, see on jube! Inimesed (mina muidugi nende hulgas) on arad egoistid! Palju kergem on lihtsalt pealt vaadata, kuidas sõbrad, pereliikmed, elukaaslased piinlevad ja tasapisi surevad, ja teeselda, nagu midagi ei oleks viga, selle asemel et ennast kätte võtta ja neid aidata! Minuga on alati nii käitunud ja mina olen alati teistega samamoodi käitunud, paratamatus. Ma ei ole pohhuist! Ma ei või enam ainult pealt vaadata!”

Lisan, et Tatu sureb, kuidas läheb teistega, lugege juba ise!

Bööma. Sent.

Noor luuletaja, kel kodanikunimeks Kaarel B Väljamäe, kuulub ajakirja „Värske Rõhk” seltskonda. Sealt leidsin ta nime igatahes esimest korda. Tundub, et üsna ambitsioonikas ja enesekindel persoon. Luulekogu „Sent” (2006), mis pühendatud Pitale, on tegelikult täis noore mehe (26-aastatane?) tundmusi ning ootust-lootust. Pseudonüümi arvestades üllatusin, kui hakkasin märksõnu kokku lugema: paras annus nukrust, igatsust, ootust, natuke elu- ja ilmavalu. Liast ehk surma olemasolu taju, aga noorena võib see ka mäng olla... Minu arvates kõnnib ridade vahel üks väike poiss, kes pärib seletust, miks kõik on nii nagu on. Lugege, ärge peljake, päris armas luuleilmake. Pealkirja alt „Ja mis ma kõik veel ei ole!” loete: „Ma olen pisike tuba ühel väikesel saarel / Ma olen pisike tuba voodi ja taburetiga / Ma olen pisike tuba kus võõras kalur küsib / kas tema võib sisse tulla iga kord kui ma sellele mõtlen / Ma olen proovisaali naer / Ma olen alati see teine / Ma olen vinniline kartul / Ma olen väsinud / kõige enam just väsinud / Ma võtan kõike isiklikult / Ma olen elu ja surma küsimus / Ma tulen sünni juurde tagasi / Ma olen kade naisluulele / ja otsin isiklikku sünnivalu / Nii leian sinu / Kes sa minu sõnu laulad / See ei ole mina / Veel ei ole!”

Jaan Kaplinski. Seesama jõgi.

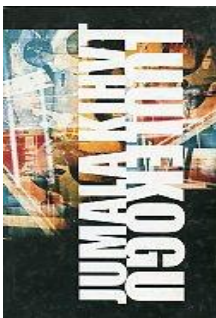
Midagi pole parata, mõnikord jään raamatu tutvustamisega hiljaks. Kõik on juba lugenud, kõigil arvamus olemas. Romaani on kiidetud ja imetletud. On kõlanud ka teistpidi arvamusi. Ent ehk leidub siiski neid, kes pole veel lugemisega alustanud. Soovitan, muidugi soovitan Kaplinskile oma aega pühendada, kuigi soliidiselt paks raamat nõuab suurt aja- ja vaimukulu. Isikuromaanis „Seesama jõgi” kulgeb kaks võrdse tähtsusega tegevusliini, millest mind esimene, noore mehe isiklik, täpsemalt tema armastuse ja füüsilise kontakti otsimine vastassugupoolega, eriti ei kütkestanud. Küll aga haaras teine, kus seesama noormees, filoloogiatudeng, arutleb Õpetajaga (ilmselt oli selleks Uku Masing) usulistel, keelelistel, ühiskondlikel teemadel. Tegevuskoht Tartus ja Lõuna-Eestis, tegevusaeg 1950-ndate lõpu 60-ndate alguse kandis. Lugeja saab osa erudeeritud, andeka, kahtleva, oma teed otsiva noore hinge täiskasvanuks kujunemise loost. Ühtlasi avaneb jälle ühe indiviidi keeruline suhe okupatsiooniaja võimu ja vaimuga. Seega tutvume taas ühe mäletamise looga, nõnda kui Ene Mihkelsoni kahe viimase romaani puhul. Ta-Tema (nii teda autor romaanis kutsub) vaeb olukordi ja inimesi budistliku rahu ja hästi kasvatatud inimese viisakusega. Vabandust, hetketi ilmselt taotlusliku naiivsusega. Igatahes tundub Ta tundvat romaani lõpus suurt kergendust, et on mitu raskevõitu dilemmat lahendanud. Esimesest, seksuaalsest, aitas välja juhusuhte lätlannast neiuaga. Teise, KGB-st lähtuva liini lõpetab noormehe sundsiirdumine Leningradi

õppima, mis ühtlasi viib ta eemale kolmandast probleemist, teatavast pettumusest oma imetletud Õpetaja vastu. Eemale Õpetajast, kes oli kiindunud samasse tüdrukusse kui Ta ise. Selgituseks niipalju, et KGB ametnikuga suhtlemiseni viis Marie Underi luulekogu levitamine ja lugemine, mis osutus tol ajal Nõukogude riigi vastaseks tegevuseks. Tutvumislõik: „Äkitselt taipas ta, miks müstikud nii tihti on olnud ka erakud, on tõmbunud üksindusse, kloostrisse, metsa või mägedesse. Ei, asi ei olnud selles, et maailm on patune, räpane või eksitav, seda ta oli ja on küll, aga see polnud päämine. Päämine oli see, et teiste hulgas olles, teistega suheldes tuleb inimesel kanda oma rolli, olla see, kelleks kollektiiv ta on ise määratlenud, olla „tema ise“, mis mõnikord on väga kaugel sellest isest, tõelisest minast, mida müstik leida püüab. Ta sai aru, et tegelikult on temagi hoopis midagi muud kui see, kellena teda võetakse, kellena ta ise end võtab ja kellena esineb. See oli nii naljakas, et ajas naerma: naljaks oli, et teda peetakse NN-iks ja ta ise samuti NN-ina esineb. Tegelikult ta on ju kedagi-midagi muud, ta on... Äkki ta teadis, mis sõna siia sobib, mis sõnaga ta saab end määratleda. Ta on vabadus, Vabadus. Kõik ON päriselt vabadus, ainult vabadus, kõik muu võib olla, aga ei ole päriselt. Nüüd aga tuli tal minna ja olla jälle midagi, mida ta päriselt ei olnud. Aga ta tundis, et see ei ole enam raske, ta võis olla ka see, mida võis olla, kuigi päriselt ei olnud. Võib-olla kuulus see võimine tegelikult ka selle päriselt-olemise juurde. Aga see ei olnud oluline. See oli nagu näitemäng, nagu kõik kellenagi-olemine. Aga seda teades võis seda ehk kergemini võtta, kergemini mängida.”

Doris Kareva. Tähenõuded.

Kogumikust leiate arvustusi, esseid ja mõtteid, mis kõlavad nõnda kui luule ise. Purujõukas metafooridest ja teistestki kujunditest. Loomulik melanhoolsus, mis kuulub iseenesestmõistetavalt inimeste juurde, kellele elu ja surm oma suurus ja igaveses väiksuses alati korda läheb. Lause lühidus ja täpsus ning äärmiselt valitud sõnakasutus – vahel liigagi rafineeritud. Sõnaga – Doris Kareva on poetess igat teksti sõnastades. Igat mõtet väljendades. Kogesin Göteborgi raamatumessil, et ka tema võõrkeelses kõnes, s.t. ingliskeelses jutus, on sõna kasutus üsna viimistletud ja täpne. Nõnda kui eesti keeles rääkides. Kareva tekste iseloomustab sageli ootamatu lõpulause või alustus. Näiteks Emil Tode (Tõnu Õnnepalu) romaani „Raadio“ tutvustus algab nii: „Tegin „Raadio“ lahti. Tükk aega ei tulnud midagi.“ Või siis „Unetrikki“ käsitledes: „Indrek, olid see Sina, kes ühel udusel detsembriõhtul Pariisist lahkudes – mäletad, mõnisteist miili enne Belgia piiri lõppes gaas otsa, istusime sõnatult lageda maantee äärde jäänud autos ja rüüpasime burgunderit; läbi purukslöödud akna löötsus tuul, autoraadiost tuli Liszti ei mäleta mitmes sümfoonia – , olid see Sina, kes asjatundlikult mu äsjaostetud Laguiole'i tera mõõtis ja tagasi andes lausus: „Päris hea. Ulatub südameni küll?“ Kes meist ei teaks, kes on see Indrek! Lõik mõttearendusest pealkirjaga „Teenimisest“: „Kas need, kes usuvad end olevat mõne idee teenistuses, teavad alati, kelle tahte nad tegelikult alluvad – ja vastupidi, kas need, kes kuuletuvad kõrgemalseisjale, teavad alati, mida õieti teenivad nemad? Kas mees, kes on otsustanud olla nuga, suudab otsustada ka, kas olla töö- või tapariist.“

Meelis Oidsalu. Jumala kihvt luulekogu.

2006. aastal ilmunud debüüt-kogu. Kellele tundub kihvt, kellele mitte. Oletan, et Oidsalu kuulub D-generatsiooni nimede hulka, aga näiteks allpool tutvustatud Paavo Piigiga teda võrrelda ei mõista, kuigi tekste on trükitud rohkem. „Jumala kihvtist“ leiab läbisegi mõtteid ja märke meid ümbritsevatest päevadest ja asjadest ja tundmustest, aga minu jaoks liig konstrueeritud sõnasegus. Sõnamängu, jah, seda ju on, aga liialt sageli laskub autor labasusse! Küllap mõned lugejad näevad selles ka julgust – vaat kus mees ikka ütles! Milline jõhker avameelsus! Milline sõnaseade! Hinnata võiks vahest kohatist üsna talutavat ironiavirvendust, aga see ei ole nii mõjus, tugev ja haarav, et tahaks uuesti lugeda. Igal juhul võtab Oidsalu Jumala sõna sagedasti tarvitusele, paganat

loomulikult ka. Näitena pakun kogu viimase luulekese „ISSAND HELESINISTES DRESSIPÜKSTES“:

„Issand helesinistes dressipükstes / lammutab me vana arvutit esikus / sõbralik aval pilk alati silmis kilamas / valged triibulised sokid / põhjapõtradega T-särk / selline on mu Issand / kaks keerukohta (keerubid?) peas / juuksed nende vahelt püsti kui kavalal kuradil / asjalik / kõikvõimas / miks linnud võivad aknalaua peal olla ja mina ei või / küsib ta / ja ma ei oska vastata“. Trükikohana on nimetatud kirjastust „Sirp ja Vaseliin“.

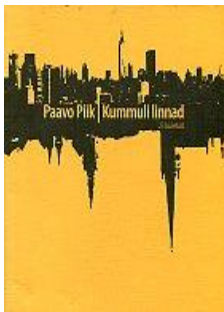
Eeva Park. Tulearm.

Emotsionaalne, elegantne, eksistentsiaalne luule. Viimane märksõna on kahtlemata olulisem ja määrab küllalt väikese luuleraamatu sisu ja suuna. Targa ja elukogenud keskealise luuletaja sõnum pole just sünge, aga vakatav küll. Iga

lehekülje järel tuleb peatuda ja kinnistada öeldut, ja nii tekibki kujutelm, et inimlik (tule)arm puudutab meid kõiki.

Luuletus „Asjade tegelik seis” rahustab: „Kõnele minuga / mitte ära ütle / oma viimseid tõdesid. / Ära karjata / mulle kõrvaauku, / kuidas asjad tegelikult on. / Anna hingamisvaikusel kasvada / kõnni samm sammu haaval / mööda vett mu poole. / Seal saame kokku. / Täpselt keset kahte kallast / ja vaatame, kus suunas vool meid kannab.” „Teel” on meenutus: „Imavere pudupoest / ostis ema minule / roheliste kivisilmadega kuldse maipõrnika / aga isa ütles / et see polegi päris / et sädelevatel tundlatel / silmipimestavalt helkivatel tiibadel / pole mingit väärtust / et see on rämpis / et see on kassi kullast / ja kui me edasi sõitsime / istus Imavere viimase maja trepil see kass / kes sinna koormate kaupa muudkui kulda tassis”.

Paavo Piik. Kummuli linnad.

1983. aastal sündinud autori esikkogu ilmus läinud aastal, aga oma põlvkonna positsioneerijana tasub talle tähelepanu pöörata. Pealkirja kohta sain teada viimaselt leheküljelt, kus kirjas lause: „ma rääkisin oma sõbraga ja ta arvas, et kõik mu luuletused näevad välja nagu kummuli linnad.” Tagakaanel trükitud D-generatsiooni manifest on kirjutatud kahasse Heigoga ning üldistab ilustamata põlvkondlikku mõtteilma. Koguni lootusetult. Näiteks valisin siiski teised read: „kaasaja inimene: kirjaoskaja, õnneoskamatu / elustandard: kõrge / standardelu / sündimus: / suremus: / sellest iseeneslik: / kultuur: kõrgelt arenenud / ühe protsendi rahvastiku hulgas, ülejäänusid ei puuduta / tööstusindeks: / tootlus: / töötlus: / toostus: / kogutoodang: / kõgutöödang: / kõgutootlusindeks: positiivne”.

Liivametsa Lugemised - 23 / 2007

LÄHETUSLAUSED

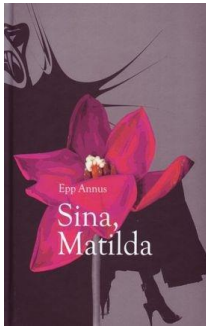
Vahepeal on kirjarahvas ja raamatukogurahvas nõnda palju raamatuasja ajanud, et tundmustest võiks mitukümmend lehekülge täita. Enne kirjandustuuri raamatukogudesse olen ähmi ja muret pilgeni täis, pärast aga kurvavõitu –, ja ongi möödas... Ent üldistavalt – läks hästi! Ma isegi paneksin sõnakese väga ette, mis teeb kokku: väga hästi! Pisasju tuleb ikka ette, see ei muuda veel kellegi seisukohta. Kuna ise käisin Viljandi- ja Valgamaal, siis õhkamist vääriv oli Viljandi Linnaraamatukogu kuulajaskond (korraldaja Linda Sarapuu). Noored inimesed istusid põrandal ja kuulasid uste taga. Kirjanikud olid kohe vapustatud! Raamatukoguhoidjad teevad kõikjal suurepäraselt eeltööd, ent püsib unistus, et kohalikud kirjandusõpetajad toetaksid neid sama tarmukalt.

Hiljaaegu tähistas Lääne-Virumaa Keskraamatukogu suurejooneliselt oma 95. aastapäeva, kuhu leidsid aega minna ka Jan Kaus ja Karl Martin Sinijärv. Kui nüüd jäi ka kirjanike esindajatelt midagi küsimata või läbi arutamata, siis oleme ise süüdi. Samal korral, siis 14. novembri ettekandepäeval, esines Rakveres ka hea üldistusvõimega Vinni-Pajusti Gümnaasiumi emakeeleõpetaja Marge Guljevin, kes kõneles nüüdis-eesti kirjanduse õpetamisest ja lugemisest koolis. Just õpetajatel oli sealt palju kõrva taha panna. Uuuu –, hõikan –, kooliraamatukoguhoidjad, õpetajate kohapealt saate teiegi õla alla panna! Ma ei tea, kas minu üleskutse kaugele kõlab, aga kirjandusõpetajad võiksid end kokku võtta ja luua kirjanikega sama tihke ning üksteisest lugupidava läbisaamise, kui on aastate jooksul saavutanud Kirjanike Liit ja raamatukogud. Alati armastusväärseusega!!! kaasinimestesse suhtuv Kivisildnik küll porises oma positiivset programmi „Vikerraadios” kuulutades, et raamatukogudest laenutamine on langenud katastroofiliselt 50%, aga tegelikult on õige number raamatukogude riikliku statistika järgi 21,3%. Mis parata, kui rahva jõukus kasvab ja on hakatud uhkuse märgiks ka raamatuid ostma.

Sõna *lugemine* igas võimalikku karva kuues prevaleerib raamatukogudes sel sügisel jõulisemalt kui varem. 23. oktoobril käis rahvusraamatukogus külas Ameerikamaa raamatukoguhoidja Nancy Pearl, kes jagas oma teadmisi lugemise kohta USA-s. Ka Paabeli raamatukogu konverents on pühendatud lugemisele. Sõnaga – usk lugemise võlu- ja võimujõudu ei kao kunagi ega kusagile. Ta on meis varjul, ja kui koidab õige aeg (näiteks 14.–15. detsember. Paabeli RR-is), siis vapralt kuulama!

Jõudu lugemiseks täna, homme ja järgmistel aastatel! Ise jään igaveseks võlglasteks eesti kirjanduse ees, nii vähe sai loetud, aga rohkem tõesti ei jõudnud.

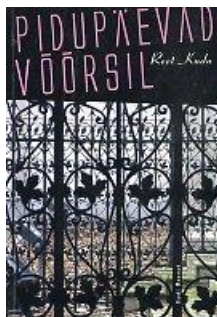
LOETUD RAAMATUD

Epp Annus. Sina, Matilda.

Lugu või koguni muinasjutt Koletisest (nõiutud prints), Teresast (kena neiu) ja Tulipunasest lillekesest (Matilda). Teresa sattus paksu tumedasse metsa, kus hundid tahtsid teda rünnata, kuid Koletis, kes elab üksi ühes toredas lossis, päästis ta. Kuna Teresa jääb lossi elama ja kiindub Koletise karvakasukasse, hakkab lilletüdruk nārbuma. Tulipunane lilleke Matilda oli ilmselt kunagi Koletise pruut. Selgemast selgem, et autorit on inspireerinud muinasjutt Kaunitarist ja Koletisest. Viimased sõnad oleks võinud panna ka jutumärkidesse. Ja kui me seda teame, siis meenub kohe, et koletisest saab prints. Saigi, aga Teresa lahku lossist, et otsida endale uus koletis, kellesse kiinduda. Kindlasti meeldib paljudele lugejatele täiuslikkuse viimistletud tekst, aga mind natuke väsitab, sest jälgid kogu aeg sõnavara, mis sädeleb kui kalliskivi. Jälgid peeneid lauseid nagu pianisti sõrmed.

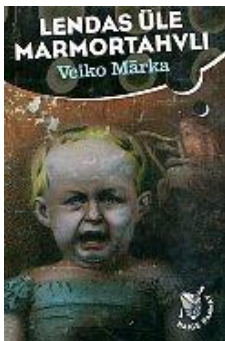
Milline vägi igasuguseid kirjavahemärke! Pedantse filoloogi silmarõõm! Üks või teine keelehuviline üliõpilane võiks teha kasutatud sõnavarast uurimustöö, materjal on rikkalik. „Sina, Matilda” demonstreerib kunstilise, pisut isegi literatuurse keele võimalusi ja sobib ideaalselt sentimentaalsetele lugejatele ja muidugi nendele, kes porisevad kõnekeele üle eesti romaanides. Huvitav oleks kuulda, kaugele nad lugemisega jõuavad? Nii steriilne, nii laitmatu, nii üllas oma väljendusvormide poolest, aga vahetevahel hoiatatakse inimesi liigse puhtuse eest... Meenusid Tuglase novellid. Ka „Sina, Matilda” võinuks mahtuda novelliraamidesse ja lugeja oleks seesmise rahuloluga viimase lehekülje pööranud. Mõned read lossist: „Vahel kõlab siin siiski muusika, kuigi mitte vali moosekandilaul. Siin sünnib väikese tähega muusika, helid, mis ei täida lossi, ei vaheta välja selle vaikust, vaid istuvad vaikuse turjale väikese i punktina. Flööt, habras, õhuline hää, nii erinev siinsete müüride raskusest. Mulle tundub, nagu mängiksid nad duetti, flööt ja loss. Flööt häälitab, loss vastab vaikusega, ja nii taas ja taas. Lossis on rohkem vaikust nende helide kaudu, loss omandab piirjooned sedamööda, kuidas ta ruumid täituvad helidega, või ei, ei täitu, kuidas helid neis pikkamööda vaibuvad. Või vastupidi, nagu tol õhtul, mil ma neid helisid esimest korda kuulsin, algul pelga aimdusena, nõrga hingusena. Ruumist ruumi kõlasid nad tugevamini, kuni hakkasin aimama, kust nad alguse said. See oli raamatukogutoa suletud uks, kuhu ma välja jõudsin. Kerisin ennast istuma koridori hämarasse aknaorva, vaatasin läbi akna pimedusse, kus polnud mitte kui midagi näha, vaatasin seda eimidagit ja kuulasin neid vaikust loovaid, nukraid helisid. Ja tundsin, kui tihkelt vaikust täis oli loss mu ümber, kui pime oli kõik, loss ja muu. Nood helid tulid mu enese seest, mina olin nende helide kaudu ja samas ma ei teadnud, kuhu nad suubuvad, millal lõpevad, mis järgneb. Olin täis nende nukrust ja üksildust, ja vaikset rahulolu. Häälitamise rahuldus, hää, mis teeb su kuuldavaks, tulgu ta pealegi kusagilt mujalt, väljastpoolt. Mul pole enam väljaspoolst, siin lossis.”

Reet Kudu. Pidupäevad võorsil.

Esimene reaktsioon, mis romaani lõpetades tekkis, oli nõutus: äkki olen eesti kirjandusest küllastunud? 364 lehekülge teksti ei pakkunud hetkegi lugemispinget. Ometigi räägiti selles, kui lihtsustatult väljenduda, elust enesest. Situatsioonidest, mis ei tohiks enam ida-eurooplast ehmatada. Romaanis on kaks peategelast, esimene on ultrafeministlik, kõike ja kõiki, eriti meessugu vihkav psühholoogi elukutsega Inga Velmer. (Hoidku küll elus niisuguse indiviidiga kohtumast!) Teine, leiutajast tõlkija Kalle Altrur, kes on hädas oma intiimsuhtlusega, tegelikult vaat et kogu ümbritsevaga. Nojah, seni ebaõnnestunult leiutanud Kalle saab lõpuks ikka midagi leiutatud ja seega rikkaks. Õieti on mõlemad tegelased kummalised, räuskavad ja konfliktis ühiskonnaga. Inga ei jõua ära manada Eesti riiki, kes on teinud kurja siinsetele venelastele, samuti ei jõua ära kiruda elus läbilõõvaid inimesi, kes pole nõnda vaimsed kui tema. Oma poliitikut ja poeedist vanda ei kannata ta mehe ilmavaate pärast. Samas, Viinis emigrandina elav vene naiskirjanik Valentina ning viimase hõlpelu elav arstist abikaasa, kellele Inga külla sõidab, on kujutatud äärmiselt karikatüürselt. (Valjakene meenutab üht Lilli Prometi romaani „Primavera” tegelast!) Ka ei talu Inga Šveitsis elamist, sest kloostri, kes talle ulualust pakkus, käib remont. Müra ärritab teda, aga ka ehitajad ärritavad teda, sest vaatavad teda mehepilguga. Üksinda metsas elamisest ei tule ka midagi välja. Kõik on paha-paha, ainult tema vaimne, nii vaimne. Inga ei jõua end ära imetleda. Kalle jälle pahutseb Hollandis asuvas tõlkimismajas. Aga kokku nad ka ei sobi, sest Inga vist armastab kusagil kättesaamatus kauguses viibivat Sergeid (USA-s elav kosmoseteadlane!). Kui uskuda raamatu tagakaanele kirjutatud infot, siis võib Inga jutt resoneerida autori enda suhtumisega ümbritsevasse maailma. Inga-taolised pole kusagil ega kunagi rahul. Samas ei leidunud vastuvõetavaid arutlusi, kuidas maailma õigemaks ja ilusamaks muuta. Inga jutt pole isegi teravmeelne ega ka huvitavalt kujundlik. Muidugi väljendan end banaalselt, muidugi võin olla ülekohtune, aga minu arvates võib „Pidupäevi...” lugeda siis, kui kogu eesti kirjandus on läbi loetud.

Jäi mulje, et psühholoog Inga tahab end kangesti Nobeli preemia laureaadi Elfriede Jelinekiga võrrelda. Tsitaat: „Jelinek on ehk häbelik ja abituu tavaelus, aga geniaalselt läbinägelik igas kirjapandud sõnas, mis inimlikke jälkusi kirjeldab...“ Niisugusele järeltulele jõuab päris lihtsalt, sest naine naudib Jelineki isiku- ja loomelugu, aga see on, nagu me teame, samuti ultrafeministlik. Võimalik, et Reet Kudust saabki eesti Jelinek? Kuna kombeks on ka üks näide teosest, siis päris lõpust. Jumala eest, ärge laske end sellest ära petta, see on üks talutavamaid: „Tuleks lävida endasugustega. Aga kust neid leida? Nooruses lootsin, et piisab õppimisest, kohanemisest, arenemisest. Hiljem uskusin, et tuleb sõita läbi kogu maailma ja kusagil ikka? Lõpuks taipasin, kuidas hakkama saada hinge üksildusega – isegi väga paljude inimestega lävides. Oma nahast ja saatusest välja ei poe. Ma ei räägi sunnitud üksindusest. Ma lihtsalt ei talu enam võltse inimesi. Kalle Altrur on aus, aga meie suhe oleks võlts! Mees väitis: me pidavat hakkama koos elama, sest me mõlemad oleme misantroobid ja vihkame kahekeelseid valetajaid. Me mõlemad ei suutvat enam uuesti armuda!? Ta olevat valmis mulle kõik mu vead juba ette andestama ja mind abistama. Oh õudust, mulle polnud ühtegi meest vaja. Veel vähem sellist, kes kukkus juba ette andestama. /---/ Mulle polnud tõesti rikast elukaaslast vaja. Ei lohutaja, toetaja ega abistajana. Just abistajana veel eriti mitte, kuigi Altrur oli järjekordse leiutise eest juba miljoni saanud, oli pääsenud isegi klantsajakirjade kaanepiltidele kui andekas uusriikas. Noh, Kalle lubas mu psühholoogilisi eksperimente toetada! Ikka tänutäheks, et ma ta kord tõlkekeskusesse saatsin. Aga ma ei tee ju mingeid eksperimente. Ainus teaduslik katse on mu enda elu. Marksismi-leninismi katseklaas paiskas purunenud maailmaruumi lendlema hulganisti vaesunud naisintelligente, nende tütreid ja tütretütreid – igas mõõdus ja kauniduses naisolendeid. Just üksikuid naisi, ikka seda nõrgemat sugu, kellel polnud enda kaitsmiseks ja varjamiseks isegi mitte idamaiseid pearätte. Petetute ja alandatudena ei tekita nad ometi õelates ja kibestunud kodukanades kaastunnet. Veel vähem mehelikku karjääri ülistavates trügijates. Üksildased naisolendid teesklevad seepärast rõõmsat eufooriat, eriti keskeas. Nad hoiavad kokku nagu rändlindude parv, et kuhugi lennata. Mitte üle merede ja ookeanide, vaid üle oma paneelmajade ja pimedate korterite tähistavas, kus ootab neid tõeline elu.“

Veiko Märka. Lendas üle marmortahvli.

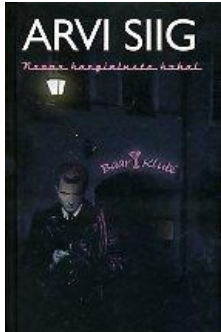
Kirjamees Märka, kes on varmas kõiki kiiresti ja karmilt hindama, on kokku seadnud raamatukese, mille juures ei oska nutta ega naerda. Ilmselt tahetakse humoristi mängida, aga mind see ei ajanud isegi muigama. Andestust, aga seda, väga mageda sisuga tekstide kogumikku, ei julge ma kellelegi soovitada. Ehk mõni paadunud anekdootide hindaja leiab siit midagi, aga tõelise nalja nautijad hoidku eemale! „Loovuse horoskoobist“ valisin välja Riivi (13.mai–21.juuni), sest see oli üks lühemaid palakesi, kui jätta eemale muinasjutud „Kolmest pörsakesest“ ja „Pealkirjad ilma lugudeta“: „Riivi iseloomustavad eriti jõhkrad loomingulised meetodid, mis võivad materjali ja vormi algse ideega võrreldes tundmatuseni muuta. Kubism, suprematism, op-kunst, anagrammid, palindroomid, *hip-hop*. Olgu teema nii avar kui tahes, Riivi halastamatut kää all jääb sellest järgi üksnes puid. Sageli on see omamoodi võluvägi ja kultuurigurmaanide ringkonnas on Riivid läbi aegade soositud olnud. Riiv-kirjaniku lauses on harva üle kolme sõna, Riiv-helilooja ei kasuta aeglasemat taktimõõtu kui 7/8. Soovitavad žanrid: lühi- ja multifilmid, aforismid, miniatuurid, haikud, limerikud, postkaardid, rastertehnika. Nais-Riivide looming on tavaliselt peenema struktuuriga ja publiku jaoks kergemini seeditav kui mees-Riividel. Viimased on vahel lihtsalt lohakad. Koostöö sobib hästi Lõikelauaga, kes suudab Riivi laialivalguvaid ideid enam-vähem kontekstis hoida. Ebasobiv on Kohviveski seltskond, kuna viimase efektneloomepalang tekitab raskepärases Riivis kadedust ja vimma. Umbes samasugust halvasti varjatud kadedust tunneb Riiv ka Mikseri suhtes.“ Viimaseks lause „Minimalistlikest muinasjuttudest“: „Tunne oma kodumaad 1. Soo on tagurpidi oos.“ Väga tark mõte, erakordselt särav. Kas olete nõus?

Lemming Nagel. Tahtetuse triumf.

Kunstiteadajamatele lugejatele on muidugi maalikunstnik Nageli nimi tuttav, aga Betti Alveri tänavuaastase luuleauhinna laureaadi Nageli tekste loen esmakordselt. Lisaks omalaadsetele luuletustele on paar proosateksti ning üks lugu „Mõnus välk“, mis kannab alapealkirja „Kriminaalse minevikuga värvuskuuldemäng“. Tegelasteks Sulev I, Sulev II, Sulev III ja Maria. Tegevusaeg sajandivahetus. Kuigi ma respektierin väga Andres Langemetsa arvamusi, siis sedapuhku lausun: mulle „Mõnus välk“ ei avaldanud muljet. Oli ilusaid kujundeid ja kunstniku nägemismeelgi äratuntavalt kohal, aga ikkagi sobib see peenematele tekstigurmaanidele kui mina. Värsid on põnevamad: „Piiri lugu“ kostub nõnda: „Palun kakssada vorsti / siis veel üks tee / neli rabarberikooki / ja tulivankriga hobused ukse ette / See on kõik / Ka arve palun / Hea isand Issand Jumal / minu armastus eelmisest suvest / ime küll – külapee juures mind teretas / – Kuidas läheb siis, poeg, ilmas patuses? / – Selgus veel puudub – nii et sedasi / – Tule minuga

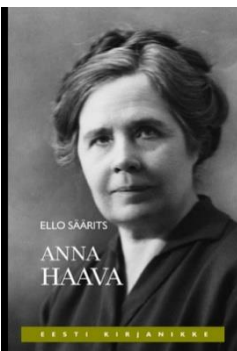
noormees, selgitan sedagi / – Ei, ei – see tee näib mulle nii mahe / mul tulivanker ja hobujõud tellitud / arve tiksud ja tiksud / ka kolmas probleem- / jälle armunud olen. / Oh poeedid olete, poeedid! / Kadakaissse poe ja poeeme susista / Keegi ei kuule. / Jätka poeg, ilmas patuses. / Minekul olengi. / Koguva kaugeneb / Pilved on tulemas-minemas / tulemas tumedad / minemas heledad / Kõik kassid on ühes õues / Kodu küla kohal pilvedes / selgus on teisel pool aeda / osa läks praamiga minema / Lähen ja vaatan tulgu mis on.”

Arvi Siig. Neon kangialuste kohal.

Kirjanik, kelle loomingu hiilgeaeg jääb 1960. aastatesse. Esimene luuletus ilmus ajalehes „Säde” 1958. a. ning esimene kogu „Trompetisoolo” 1962. Teine, „Reporter värsikaameraga” (1966), tõi aga tuntuse. Sellest kogust pärit tsükli pealkiri „Neon...” on valitud sel aastal ilmunud koguka väljaande (550 lk.) pealkirjaks. Ma ei kavatse pikemalt Siia elu- ja loominguloost kirjutada, sest kahes eraldi järelsõnas (Rein Veidemann ja Tony Blackplait) on põhiline piisava täpsusega sõnastatud. Õieti peaks nendest kirjutistest alustama, sest muidu võib jääda palju märksõnu noorematele avamata: näiteks „101. kilomeeter” või mida tähendasid neil aastail „Räim õlis” ja „Kilu tomatis”. Keskealised lugejad mäletavad Siiga ilmselt mitut moodi – ma ise pole kunagi tema urbanistliku ilmavaate tingimusteta imetleja, kuid 70-ndatest meenuvad kogud „Sinine ateljee” (1969) ja „Kuuldekaugus” (1978), mis tänaseni seisavad ka mu raamaturiulil. Nüüd, uuesti Arvi Siia luulet üle lugedes, valdas mind suur ja arusaamatu kurbus. Võimalik, et see on kadunud aegade pärast, mis mind paljust ilma jätsid, kuid on ometi nostalgiaseguse jõuga mu mälus talle. Luuletus „Viru nurgal” kogust „Reporter värsikaameraga”: „Käes kirjud lehed, sügis käib nüüd laialt / kui mees, kes / plankudele / peafišše kleebib. / Rändlindudena / Viru nurgal aial / reas poisid, seljas plastikaadist keebid. / Ma neid ei tunne. / Minu ajal, tollal, / siin kogunesid hoopis teised vennad. / Siin käisid / Viru Hirm / ja Nõmme krahv / ja Dollar / ning nähti hulkumas siin / vahel / ka mind ennast. / Nüüd teised aial jalgu kõlgutavad. / On biitlisoengud. / Uut on leksikonis. / Kaen: mida nad küll mõtteis mõlgutavad?, / kui märkan üht / just nagu eksind / soni. / Poiss pisut vimmas on, kui rõhuks õlgu raskus. / On kõhnal näol täiskasvanute tarmu... / „Rein, segens!” hõikan. / Käe ta võtab taskust. – / See kore on kui lihvimata marmor. / Tean: ükskord peol Rein tantsis rock’n’roll’i. / Kolm päeva sai... Kolm päeva puid ta saagis. Kuid pärast mängis veelgi rohkem lolli – / ja mõtles elu üle / „tsoonis” murdes paasi. / Näen: poisid kuulavad kui seiklust põnevamat. / Kõik lausa muistendina neile koorub praegu. / Ma kuulan ka. Ja vaikselt kõnest aiman: / Rein / vihkab poistes / oma noorusaegu. / Ta annab käe ja ütleb: „Aeg on minna...” / Tal taskust paistab vihik „Logaritmid”... / ... Linn süütab tuled õhtutaeva sinna. / Seal kuskil tuledes on peosaal, ogar rütmist. / Üks poistest, / näsutades kummi hambus, / muigab: / „Sain lahti eile...laadisin briketti... / peaks pühitsema... kes teeb poole nuia?...” / „GAZ” seisab stardivalmilt / miilitsapiketis.”

NB! Kui olin Siia luulekogust kirjutamise lõpetanud, sattus minu kätte Ave Alavainu kiri, kes osutas Arvi Siia lese Valentina Siia venekeelsele raamatule „Jesli bö snova...”, mis küll ilmunud aastal 2003, aga on minust kuidagi mööda läinud. Parem ongi niisuguseid raamatuid vältida, sest need mälestused Arvi Siiale küll sümpaatiat juurde ei lisanud, pigem vastupidi. Alavainu peab raamatut tundetuks ja tuimaks. Niipalju kui mina lugesin, jagan tema arvamust. Keegi oli enne mind seda Rahvusraamatukogu eksemplari juba pliiaatsiga töödelnud, nii et ma leidsin krõbedamad kohad vaevata kätte. Ise ei leidnud ma kõiki sapiseid kohti üles, aga Ave Alavainu viite järgi sai isegi lahkunud Lennart Meri raputada, kuna olevat keeldunud intervjuust Valentinale, jms. Ka mina vaatasin, nagu Alavainugi, silmad imestusest pärani pilti peatükist, kus kirjutatakse, et Arvi Siig valiti Põhja-Carolina biograafiainstituudis aasta inimeseks. Mis aastal, seda aga kirjas pole?! Olen pidevalt jälginud, kas vene keeles ilmunud raamatusse on kirjutatud Eesti pealinn ühe või kahe n-iga, vastavalt sellele saan ka lugemisel või sirvimisel kinnituse, kas autor austab eesti kirjakeele reegleid või põlgab seda riiki. Möistagi oli raamatus „Jesli...” kõik ühe n-iga. Ja ega autor ei varjagi oma eitavat ja üleolevat suhtumist Eesti Vabariiki.

Ello Säarits. Anna Haava.

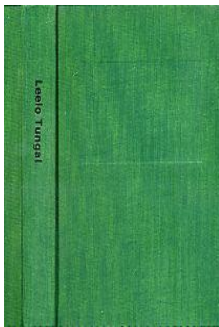
Aastake tagasi ilmus kirjastuselt „Ilmamaa” esitrükina Haava „Mälestusi Laanekivi Manni lapsepõlvest”. Sel aastal Säaritsa monograafia, mis on üks armas raamatuke. Anna Haava on kirjanik, kelle nime kõik teavad, aga koolipõlves kuulnud luuletusi vaevalt üle loetakse. Laulupidudel kõlav „Ei saa mitte vaiki olla” ja „Me oleme Põhjamaa lapsed” on ka ehk meeles. Ta sündis siis (1864), kui veel Koidula elas, ja lahkus, kui oli sündinud pagulaskirjandus ja lõpetatud Stalini ülistamine eesti luules (1957). Haava luulemaailm on tänasele lugejale ehk liiga hellalt naiivne ja tundeline, aga pärast Koidula surma täitis just Haava tema koha. Raamatu autor on kirjutanud: „Elu on olnud armutult kitsi Anna Haava unistuste täitmiseks. Tal on tulnud taluda isakodu kaotust, kevadunenäo purunemist, südame kodu saavutamata. Viimaseks

unistuseks jäi sügisemuinasjutt.” Tõepoolest, pidevad kaotused ja ebaõnn ei jätnud Anna Haavat elu lõpuni maha. Alles 75-aastasena 1939. aastal sai ta korraliku korteri – oma kodu Tartus. Ello Sääritsa käsitus sobib eeskätt koolidele õppematerjaliks. Meenutuseks igituttav luuletus: „Meie ei taha olla, ei ole / vaikiv, ununev lehekülg / aegade-raamatus: / meie otsaette on kirjutatud / elusõna! / Meie silmades säravad sädemed, / meie põues lainetab julgus ja jõud, / hoovab elu! / Meie ulatame käed pilvede poole! / Meie sammume suure sihi poole: / meie tahame elada ja kirjutada / aegade-raamatusse...” Ärgem unustagem oma klassikuid!

Tartu NAK. Väike pornoraamat. Mängud keelega 1999–2007.

Tegelikult paras naljaraamat eesti keelega mängimisest, ja kes vähegi viitsib kaasa mõelda, ei pea mitte punastama. Muidugi on teiste hulgas neidki, mis mannetud ja lamedad, aga teraseid tähelepanekuid on rohkem. Eessõnas on kirjas, et Tartu Noorte Autorite koondis armastab pornot, olgu neist tuntumad persoonid ka loetletud: Contra, Aapo Ilves, Jaan Pehk, Vahur Afanasjev, Olavi Ruitlane, Piret Jaaks, Andra Teede, Priit Salumaa, Wimberg. Et ikka lugeja teaks, missugused need pornolased välja näevad, siis lk. 41–48 vaatavad vastu värvilised fotod autoritest. Kuna raamatukogupornot ma ei leidnud, on valik üsna suvaline: „Tallinna noorte kirjanike porno 1: sild on roostes, Tallinna noorte kirjanike porno 2: rooste on sillal”; „„Kevade” – porno 1: sees on imelik, „Kevade” – porno 2 : mul on hirmus kiire peal”; „üksildase humoristi porno: naeran pihku, novembriohtune porno: laske sisse mardisandid, raudmeheporno: panen koera ketti, voorusvööporno: panen su luku taha, contraporno: panen vastu”; „hästi koheva kassi porno: panin karvamütsi pähe, kodune loomaporno: kass pani hiirele käpa peale, budistlik loomaaia porno: laamal on jakk seljas” jne.

Leelo Tungal. Täisminevik.

Luulekogu on kiidetud (Jan Kaus) ja laidatud (Vaapo Vaher). Ega ma ise ka Leelo Tungla n.-ö. täiskasvanutele mõeldud luuletusi hästi ei tundnud, küll aga laulusõnu, mis samuti kogumikku valitud. Näiteks imelised „Oma laulu ei leia ma üles” ja „Ilusa rõõmu laul”. Kas mäletate: „Mul oli üks ilus rõõm – / suur, puhas, ei millestki loodud...”? Koondkogust, mis ilmus natuke tähtsama sünnipäeva puhul, leiate looduslührikat, väga isiklike tundmusi edastavaid tekste, mõtisklusi elust ja surmast, vähem sotsiaalset luulet. 1966. aastast pealkirjata luuletus: „Kaks kurbust / kas katavad teineteist ära? / Kaks pimedust... Punaste küünalde sära / kahekordset kas vaja on ühel ööl? / Kaks purunend maja / ei ole ju üheskoos loss... / Ah, ei tea, kust ma peaksingi teadma! / Vööras kollane pross / on haakunud akendepealsesse pajusse... / Tuul – noor tundmatu – / viipab mind jahtunud sajusse... / Ja sina ei tule, veel ikka ei tule... / Varakoltunud leht... / Mustalt puult kui sule / paiskab tuul minu tuppa. / Ja ikka ei tea, / kas on koos kahel linnul, kel / mõlemal murdunud tiib, / kõiki valusid taludes ometi hea...” Ja 2007. aastal on kirjutatud nimiluuletus „Täisminevik”: „Keskea piire rikkudes / tuleks üha harvemini kasutada lihtminevikku – / ainult ehk memuaarides ja kalmistukõnedes. / Lihtminevikuga pole lihtne elada: / niikuinii ei mäleta, / kuhu panid prillid ja pliatsi, / niikuinii ei tea, kuhu kadus raha / ega viitsi uurida, / kes saatis postkasti solvava sõnumi. / Tühja sellest, / masendus kondab niikuinii nürilt mööda nurgataguseid, / sosistades iga natukese aja tagant / kõikvõimalikest kohtadest: unustasid, kaotasid, ununesid, kadusid... / Tühja sellest labasest lihtminevikust! See-eest tundub täisminevik lausa täiuslikuna – / räägib tõtt, aga etteheitid ei tee, / kahetsemisest kõnelemata: / olen olnud, olen armastanud, olen olnud armastatud!”

Elme Väljaste. Päriselu Proletariaadi puisteel.

Ikka ja jälle on korratud, et iga inimene, kes vähegi kirjatähti tunneb, võib oma elust romaani kirjutada. „Päriselu...” on vaat et ideaalne näide, kuidas autor oma mõeldud elu üksipulgi lagedale toob. Eks taolisi raamatuid, kus okupatsiooniaastate olme, olemine ja isiklik elu on üsna detailse täpsusega kirja pandud, leidub teisigi, aga paljas kirjeldamine on üsna mõttetu. (Kunagi oli meil isegi žanr – olmekirjandus!) Kuna ma mäletan nende aastate olustikku suurepäraselt, siis lihtlabane toimunud asjade ja situatsioonide loetlemine ei paku suuremat. Noorematele aga, kes võiksid siit midagi enda tarvis teada saada, on romaan lisaks nõrgavõitu kunstilisele sõnumile igav ja särata. Lehekülg või paar-kolm on kulunud Afganistani sõjale ja sealt välja vingerdamisele, okupatsiooniaja arstidele ja haiglale, nõia juures käimisele jne. Ja muidugi traagilis-koomiline majaehitamissaaga nõukogude ühiskonnas. Keskpunktis on aga hea ja tubli naistegelase pidev võitlus vaenuliku joomahoogudes vaevleva äiaga. Ämmaga, kes tasane ja helde, saab ta suurepäraselt läbi. Raamat on päris paks (373 lk.), aga katsu sa joosta kolmkümmend aastat läbi saja leheküljega, kuigi oleks piisanud küll! Ükskõik, mida ma arvaks või ütleks, Väljaste austajad ei jäta ridagi tema raamatust vahele. Näide: „Lõpuks jõudis kätte kauaoodatud saagikoristamise aeg. Naabritädi Miina kasvahoone

punetas ja rohetas. Sealt tuli ämbrite viisi tomateid ja kurke. Ise ta neid ära süüa ei jaksanud ning talveks sisse vekkida ei jõudnud. Keldris seisis veel viie aasta tagused hoidised. Õnneks käisid sugulased, tulevased pärijad, ja vedasid üleküpsenud saagi kottides minema. Tassisin mõnikord tomateid käe otsas ka enda töö juurde ning jaotasin tasuta headele kolleegidele. Nii sain natukenegi aidata sügissaagiga hädasolevat naabrinaist. Meie ise vekkisime ämmaga võidu kurke ja tomateid talveks purkidesse. Kumb jõuab rohkem kuumutada? Kurgid ladusime kolmeliitristesse klaaspurkidesse vaheldumisi tilli, mustsõstralehtede, küüslaugu küünte ja mädarõikajuppidega. Tomatitele torkisime kahvliga sisse väiksed augud, muidu oleks tomati koor kuumutamise ajal purunenud ja muutnud hoidise punaseks lõgaks. Kuum marinaad peale ja purgid suurde potti kuumenema. Kõige jubedam hetk oli lõpu eel. Raske klaaspurk koos keemispiiril oleva sisuga – purgi temperatuur pidi olema vähemalt üheksakümmend kraadi – tuli sügava poti põhjast tervena tõsta. Ohus olid nii klaaspurk kui tõstja paljad käed. Kui väljatõstmise protseduur oli õnnelikult lõppenud, siis kaanetasime purgid logiseva sulguriga ning pöörasime hoidised ümber, metallkaante peale jahtuma. Sel moel oli hea kontrollida, kas purgikaaned ikka peavad ja hoiavad väärtuslikku sisu käärimaminemise eest.” Seekord, armas lugeja, sa nii kergesti ei pääse – teine näide veel. „Ka Tallinnas toimusid 1980. aasta sügisel rahutused. Ansambel Propeller oli juba varem kuulsust kogunud ühiskonnakriitiliste sõnumitega ja sai pärast Kadrioru staadionil toimunud Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni vahelist jalgpallimatši esinemiskeelu. Noored olid rahulolematud ja kogunesid tänavanurkadele. Miilits ajas neid laiali, oli ka kergemaid kokkupõrkeid. Vastuhakkudes leiti süüdi olevat noorsoajakirjandus, sest oli teinud propagandatööd halvasti. Eriti just noorte saadete toimetuse, kes oli jalgpallimatši korraldamisele kaasa aidanud ning kutsunud eetri kaudu rahvast kokku.” Sic!

Teadmiseks kõigile, järg on tulemas pealkirja all „Uus elu Proletariaadi puiesteel”. Selle tutvustamist minult ei tasu oodata.

Liivametsa Lugemised - 24 / 2008

LÄHETUSLAUSED

Alustan 2008. aasta lugemisi tähelepanekutega kirjanduse kohta. Märt Väljataga kurtis „Loomingus” nr. 11, 2007, et Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali nõukogu kuuenda koosseisu eksperdina hakkas tema armastust eesti kirjanduse vastu lämmatama taotlustele lisatud uusloomingu stiil, tundeväljenduse ja mõttelamedus ehk primitiivsus. Ta kirjutab: „Stiililamedus ei tähenda roppe sõnu, pigem epiteetide ja klišeede kuhjumist, lihtsameelset kitsi, üleseletamist.” Samad tekstinähtused viivad mindki just seekordsetes lugemistes meeleheitele, aga teame ju, et paljud lugejad naudivad neid. Katsu siis leida kompromissi, igaüks armastab oma teksti nagu lapsukest. Kes midagigi julgeb teisiti arvata, on vaat et vaenlane. Number varasemas „Loomingus” jagab Lauri Sommer artiklis „Sõnade taha jõudmine” põhjalikke ja armsasti sõnastatud õpetussõnu algajatele luuletajatele, soovitan kõigil, kes vaikselt salme kirjutavad, lugeda. Nüüd on siis vähe arusaadava mõiste „kultuskirjanik” kõrvale ilmunud veelgi vähem mõistetav sõna „popkirjanik” (Toomas Verrev näiteks!). Minu meelest tuleks nimisõna *kirjanik* hoolsamini kohelda, muidu ta devalveerub ja madaldub. See, et igaüht, kes midagi kirja paneb, kohe kirjanikuks tituleeritakse, on liig mis liig. Huvitav, kui paljud meie luuletajatest sattusid aasta lõpus kuulma „Vikerraadiost” Andrus Kivirähki intervjuud, kus ta selge häälega teatas, et tema luuleraamatuid ei osta ja luulet ei loe. Väga ohtlik reklaam, sest Kivirähki arvamus peetakse pühaks!

Aastavahetus küll ammu selja taga, aga ühest südamikust kingitusest pean teilegi rääkima. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing arvas, et olen eesti kirjanduse lugemisega end katkestanud ja lisas mu isiklikku raamatukogusse Arkadi Gaidari lasteraamatu „Tšuk ja Gek”, mille ka kenasti läbi lugesin. Karm lugu!

LOETUD RAAMATUD

Viljo Anslan. Salaküti õpilane.

Ootasin sellestki romaanist palju enam, aga ei midagi. Hea eesti romaan, sinu järele igatsetakse, kuhu sa küll oled peitu pugenud!? Valitud teemal oli eeldusi pääseda meeste lugemislauale, aga ei ta pääse. 406 lehekülge armutult ülepingutatud teksti tekitas tüdimust. Lugesin „Salaküti...” lausa hambad ristas läbi, mõned leheküljed diagonaalis. Küllap autor teab, mida ta oma mõistujuttudega öelda tahab. Võib-olla isegi ütleb, aga mina lihtsalt ei saanud kõigest aru. Peategelaseks Elmar Emajõgi. Keerulise saatusega, nagu eesti mees

tavaliselt eelmise aastasaja keskel. Mees, kes oli juba seitsmendas klassis (aastal 1934) haiguse tagajärjel surnuks arvatud, ent kes siiski elas. Mees, kes peitus metsa mitmel põhjusel, mees, kes pidas olulusvõitlust sõja ajal ja sõja järel. Mees, kes tunneb salakütikunsti, ja kes halastamatute ametnike peibutuseks teeb venelanna Zinaida Vassiljevna sugu. Mees, kellel on teadmised Venemaast ja Saksamaast, aga räägib nõnda, et vanapagan kah ei mõista midagi kosta. Ta jõuab meie päevadesse välja, aga leiab oma viimase puhkepaiga siiski metsas, kust poeg Alexile vaatavad vastu vaid kondid. On erinevaid tegelasi, mustemaid ja valgemaid ja kirjumaid, aga ühtki ei oska esile tuua. Kui, siis ühe, kellel nimeks Tammeka semu ja kes püüab Elmarit aidata segastes oludes pinnale jääda. Pelgan, et see raamat võib jääda raamatukoguriilule küll üksinda ohkama. Eks iga lugeja otsustab ise, soovitaja võib ju vahel ka eksida. Raamatu sees on 50-ndate vaimus illustratsioonid, autorit kirjas pole, võimalik, et Anslan joonistas need ise. Pildid sobivad konteksti ja raamatu üldväärtusega suurepäraselt. Tsiteerimiseks: „Vahepeal suheldakse Tammeks semuga ning jaht Taakna soos pole kuigi harv nähtus. Seekord sai jälle roogitud kaks sokku ning mürsukastist pidulaua ümber istudes tuleb Tammeka semu välja värske ideega. Samas ei soovi ta pühendada versioonidesse, hüpoteetilistesse variatsioonidesse Elmari Ziinakest. Ta ootab vaid Elmari arvamust. „Tahad, saadan su Karjalasse teenima? Palju kala, jahti kõrini. Sobima peaks viis pluss. Mingit erilist patu koostist ei näe. Ideaalne relvakandja. See on selge. Ohvitserina käiksid sealauta. Juba su kõnnak on nagu metskuldi liikumine kiima ajal. Aga mulle ei maksa tühjagi panna sind piirivalvesse või autoroodu, kus keegi kunagi rivis ei käi. Longivad nagu seakari – nagu sa ise – ja tore on. Ja sina oleksid vaid ülemus, ohve. Sõima! Nõua! Ja hoia poliitilist taset nivoos. Raudne toimetulek.”“ Nii paksu romaani puhul teinegi näide: „„Vassiljevna!”“ jätkas Tammekas. „Lugu selles, et kas me oleme poes? Kas me oleme turul või täikal? Ei ole. Kuipalju keegi on või ei ole teise inimese heaks teinud? Või pole üldse teinud? Kuivõrd keegi on mässitud teise vedamatusesse? Kas keegi omab teeneid teise õnnetuses? Kas teene eest peab tasuma teenega ja kurjuse eest kättemaksuga? Seda ei saa kaaluda – üks. Ja seda ei hakka mina täna kaaluma – kaks. Eks ma pisut purjukil võrdluse läbi märkisin su ajahambast puskitust. Muserdatust? Tõesõna. Halvasti ei mõelnud. Ka naise suhtes. Pigem öelda – uskusin meid olevat noh niisuguse astme semud, mis neelab alla ja mahub läbi vennastatuse taljekohast. Ütlusest „sina siga“ või muud taolist. Et meie „sinaigatsus“ on katsetatud ajaga? Küllap ma siis eksisin?”“ „Räägi vähem!” Tammekas selgelt vindine. „Oled veel täis.” „Ma arvan, meil pole täna kiiret. Nii on, kui sõnast kinni haarad ja sikutad, tõmbad terve stoori välja. Võrgukäbade rida. Ja muide, paras hetk täna lahata, kes siis ikkagi on sovetismi uppumises suurem uputaja? Nii sa paistad mulle mainivat? Mina olin asjamees ja lasin paadi õhku. Õiglane sovetist pidanud võitlema tules, lipp käes, ja kaasa kutsuma – ei õnnestunud – siis endale arakiiri tegema. Nii on ilus pioneeritootuse pildiraamatu kohaselt. Mina polnud see, olin paadilõhkuja. Aga kas sa ise olid puhas? Selle asemel, et parteimajade ringkaitset organiseerida ja ametnikke surmavõitlusse kutsuda, vajusid sealt minema. Võtsid kodus mullivanni... Katjuušet vilistades. Teeks nii aurupesumaja juhataja, oleks mõeldav. Aga kui teeb nii ValgeVatikani näidispersoon – maja ees pronks Lenin näitab teed, kuhu minna – kas siis ei peaks asja lahendama Tribunal, nagu minugi puhul? Nii, et Maroozova! Sellest ajaloopotapist me enam ei kõnele.” „Mina selliste ei reetnud. Raiu pähe!” Sellejuures naine raiuski käepäkaga õhku, nagu karatist purustaks telliseid. Ei. Pigem otsekui sibulapealseid peeneks raiudes. Lihtsalt naljatlevalt, et midagi dikteerida. „Lihtsalt puudusid juhtnöörid Moskvast.” /---/ „No ja tore. Ainult vastamata küsimus, miks mina olen mees türmist, sina naine, kes töötab täna linnavalitsuses? Millal sina oma aega hakkad Harkus ära istuma?” „Kallis komissar,” naeratas seepeale Vassiljevna, olles naeratus maneerilt mõnitav, otsekui polnuks tal millegi taolisega eluseeski mingit pistmist olnud. „Sinu vastu oli saatus ja asjaolud. Nõukogude Sõjatribunal mängis kokku... valetan. Uus Eesti Vabariik mängis kokku Nõukogude Sõjatribunaliga. Nad mõlemad olid üht meelt: et sind tuleb karistada isikute Tšernobõlisse läkitamise eest.”

Aastal 2006 tutvustatud „Aadlimäng ehk Pootsman Evert vene laevaga Euroopas” oli loetavam.

Tui Hirv. Tähe tänav.

Raamat pälvinuks ka ilma aktireklaamita lugejate tähelepanu. Küllap meeldib igas eas naistele. Natuke Kadri Kõosaare „Ego” ja „Vaba tõusu” moodi, pisut Eia Uusi „Kuu külma kuma”, vähem Kristi Luige „Veidriku printsessi”. „Tähe tänav” pole parem ega halvem nendest. Ta on lihtsalt ühe noore naise tundmuste jada. Võrreldud autorite puhul olen alati pannud kirja sarnase lause – noored kirjutajad, kes mõndagi lugenud, kogenud, maailmaski liikunud, inimesi näinud, end armununa tundnud. Lisaks ilmselge soov end ka kirjanduslikult teostada. Tui Hirve tegelane Hedda on teadlik oma võimetest, ja ka stiilist mängida natuke rafineeritud, ent siiski rõhutatult ebaküpset noort naist. Hedda osutab sageli stiilile kui ühele privileegeeritutele kuuluvale võimalusele, mida pole igale antud. Hedda epateerib oma muusikaalaste teadmiste ja oskustega sarnaselt Kõosaare naisolevusega „Egost”, kes tundis väliskirjandust ja muidki kauneid teadusi. Mõlemad flirtisid või armusid vanematesse meestesse, mis tõi nende ellu omajagu pingeid. Mõlemad suhtuvad vähem ambitsioonikatesse üleolevalt. „Tähe tänav” lõpeb küll grammatilise punktiga, aga jätab oma

tegelasele ukse lahti taas ilmuda meie lugemislauale uues romaanis! Meie noored kirjadaamid aitavad vanematel jälgida elu, mis ühel või teisel põhjusel neil jäänud elamata. Teisalt aga meenutada – siin ilmas pole eriti midagi muutunud. Võitlus tuntuuse, meeste ja õnne nimel on igavene. Vahendite valikki sarnane. Aga midagi on siiski teistmoodi. Näiteks vabaduse määr, mõnel puhul vist ka moraalinoored. Paar naljakat kujundit leidsin samuti: „mustad varrega kartulid noodijoonel“, „hobujõupuudulikkuse sündroom“! Enne kontserti Londonis Eesti Suursaatkonnas toimiti kaunihääle lauljanna Heddaga nõnda: „Linda kamandas mu voodisse pikali, jalad üle ääre, puhastas mu näo põhjalikult, mattis mudakihi alla ja pani silmade peale kurgiviilud. Mu kaks ehmunud jalga pistis ta sooja vette, kuhu oli tilgutatud sidruniõli, kooris, masseeris ja kreemitas neid, nii et mulle tuli elu sisse, ja ma lasin tal rahulikult mässata, jalad soojas vees ja käsi õngitsemas kausist maasikaid, juudikirssi, greibiviile, kiivi- ja melonitükke. Jussike, kes juhtus mööda minema, pistis nina ukse vahelt sisse, ehmatas ennast muda ja kurkide peale poolsurnuks ja töötas naiste asjadesse enam mitte kunagi sekkuda. Nüüd võttis Linda muda mu näo pealt maha ja pani sinna kreemi, mille kilohind on oma kaks tuhat naela, käskis mul valge rüüvaiba peale kõhuli visata ja kõndis oma paljaste apelsiniõliste varvastega mu selja peal, nii et ma ägisesin valust ja mõnust vaheldumisi. Kui ta oli mu oma protseduuridega uimaseks ja kõnevõimatuks teinud, sikutas ta mu püsti, käskis punase kleidi selga panna, sättis mu peegli ette, käis peene sätendava puudriga üle kõik, mis kleidist välja jäi, pani mu juuksed trobikonna nõeltega üles, nii nagu mina poleks iialgi osanud, ja tegi mulle meigi, millega ma nägin välja nagu ükskõik milline kombekas õekene inglise naiskirjanike mammutromaanide põhjal vändatud filmides.“ Kalduks nagu naistekaks, aga päriselt ikka pole? Et asi oleks klaar, siis Linda on saatkonna toatüdruk, Jussike nõunik ja punase kleidi õmbles endale Hedda ise! Meestegelaste üle, kellega Hedda pidevalt flirtis, otsustage juba ise.

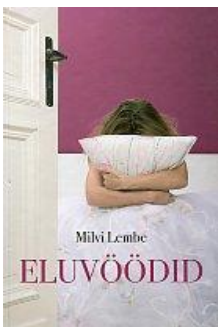
Kaardipakk kaks.

Kui mõni on juhtunud lugema „Kaardipakki üks“, siis ta teab, et väljaanne näeb efektna välja, aga minu meelest pole seda eriti mugav lugeda. Vähemalt voodis lamaskledes! Kuna ise loen korralikult kirjutustlaua taga, siis sain asjaga hakkama. Autorid: Künnap, Rooste, Sinijärv, Soomets, Viiding. Ainus ja arusaadav üldistus kõlab sedaviisi: sotsiaalne luule! Kord robustsem, kord delikaatsem! Selge, et kõik salmid ei saa ühtviisi hästi meeldida, aga igaühelt leiab mõne, mis lausa nõuab tähelepanu, nagu armistuv haav peopesas. Kõige enam läksid korda Elo Viiding ja Karl Martin Sinijärv, enamasti on olnud just vastupidi. S.t. Jürgen Rooste ja Asko Künnap. Soomets on teistest pisut eriliisem, huvitav küll, aga natuke kauge ja võõras oma lähenemiselt. Lugege näiteid, kui rohkem ei jõua. Elo Viiding „Edenemine“: „Varem või hiljem / kuidagi totakaks läheb / see, kel on liig palju raha, / arvas üks vaene eit. / Kõik hästi on, teatas rikas, / sa rumal eit, edeneb kõik, linn / muudkui kerkib, muinasjutuline, / paik parem sinugi, tõrksa, hingele / kus raha ise on tõde, filosoofia / rõõm sest, / ja linnavärava taga / elavad inimesed.“ Autor lisab joone all: „See kaart tähendab raha ja kõike, mida selle eest saab. Ka tööd, mis ei paku täit rahuldust.“

Karl Martin Sinijärv luuletab aga nii: „Teed mööda tulivad / punkar ja ätt. / Teiselt rajalt / pankur ja pätt. / Kohtusivad. / Andsivad kätt. / Läksivad lahku. Hüvastijätt. / Õhus oligi Eestit.“

Asko Künnap „Jeekimid“: „Balti jaama taga mähiseb pimedus, / Laulukaare kohal Maksameri kaardub, / alati sinuga, alati sinuga! / Umbkeelsed kodukäijad puurivad lukke, / kangi all Jeekimid imevad küüniseid, / alati sinuga, alati sinuga! / Taganemisteed on lõigatud läbi, / supermarket seisab kodu ja kalmistu vahel, / tahad või ei taha sa, / alati sinuga, alati sinuga!“ Ega ma ka kõigest täpselt aru ei saa, aga meeldib ikkagi.

Triin Soomets: „kiskusin kyljest, mis vähegi sai / loobusin, lihtsustusin / lisaks rietele / oleks maha rebind ka naha / et lõppude lõpuks näha / et mõista / kuidas on / ja ma mõistsin: ongi nii / ja teisiti“. Ja lõpuks Jürgen Rooste „Viljandi paadimees“: „viljandis võtnud paadimees / folgi ajal ühe tüdruku pääle / vägistand ära ja uputand sinnasamma / pärast tuli välja et see olnud suur eksitus / mehel läksid va vindise päaga / lihtselt lood segi“. Viletsa kaardimängijana ei võta ma riski kümneid märksõnu avada. Jään kindlasti kaotajaks. Pole sugugi kindel, et autorid isegi alati teavad, mida kirja panevad. Olgu siis looja edevusest või suurest ilmamurest.

Milvi Lembe. Eluvöödid.

Kuidas küll arvustada ühe vanaproua näputööd, millel pole mitte mingit kirjanduslikku väärtust, ent ometi on rahvaraamatukogude lugejad asunud seda usinasti lugema? Oma „karjääri“ alustas Lembe 2006. a. teosega „Nelisteist valget liiliat“, millele tänaseks on juba järgi ilmunud. Autor nõuab oma teoses „Eluvöödid“, et vanemaid inimesi tuleb austada, kuigi mõtteviisi ning sõnavara, mida kasutab, ei anna selleks eriti põhjust. Võimalik, et Milvi Lembe kuulub nende hulka, kes kirjanikega kohtudes nõuavad selgust, miks noored kirjanikud küll ropendavad, aga ise kirjutab odavaid, lausa allahinnatuid lauseid. Viimaste kuude lugemised, eriti just romaanide osas, on olnud ühte teagu piinavad ja piinlikkust

tekitavad. Kui võideldakse rämpstoidu ja rämpsjookide vastu, siis võiks ju arvestada, et ka sinnapoole kiskuv kirjandus on vaimule kahjulik. Kuigi tõsi, ta ei tapa ära. Küll aga muudab meele mõruks. Lembe kõrval on Erik Tohvri kahtlemata tubli kirjutaja ja mõned teisedki naiskirjutajad, kelle teoseid kunstiliselt ei hinnata, tublid sõnaseadjad. „Eluvöötide“ peategelaseks on noor naine Üllas, kelle mõtetes pole minu, keskealise arvates ühtki noortele, eriti veel haritud noorele omast mõtet. Meespeategelase karakter ületab vist isegi Ladina-Ameerika seriaalide tegelaste mustad teod. Ämm aga on monstrum, kellesuguseid võis ehk ainult Dracula sigitada...Taas kord põlgusest ja ilmselt koguni isiklikust vimmast täidetud leheküljed, kus valitsejaid peetakse kirbuajudega inimesteks, kus pensionäre hullutatakse sõnavahuga. Sellisena võib raamat täita ideoloogilise relva funktsioone. On lõpmata kurb mõelda, kuidas eakad inimesed lasevad „Eluvöötide“ suguse raamatu sisuga end alandada. Leheküljelt 117 algav peatükk „Vaesus on ausa meele öde“ kätkeb naiste omavahelist juttu, mis ajas mind punastama, kuigi olen igasuguseid eesti kirjanike teoseid läbi lugenud. Noore abielunaise vestlus abikaasa ja mehe sõbraga, tõsi pilkeline: „„Palun, kallid, siin su vesi, mis jahtub... Ain, kas te võileibu ikka proovisite?““ pöördusin viisakalt tema poole. „Täna, proua, väga maitsvad olid.“ „Tulge, sööge veel, palun! Ma lähen teen kohe juurde, kui vaja,“ lubasin. „Täna, kuid mulle juba aitab, ma pean lahkuma. Täna veel kord ja kõike head!“ Ain vaatas mulle kätlemise ajal sügavalt silma. Mõistsin, et ilmselt oli Allan käskinud Ainil lahkuda. Mul oli tõesti kahju, see mees hakkas mulle üha rohkem meeldima. Tõsine, meeldiva käitumisega ja minuga aupaklik. „Mida me siis õhtul teeme?“ küsisin Allanilt. „Sina oled täna juba küllalt teinud. Peaksid nüüd puhkama,“ vastas ta mornilt. „Ma pole sugugi väsinud, kallid. Ehk läheme kuhugi? Kasvõi mõnele su sõbrale külla?“ „Kahju küll, kuid ma ei julge sind veel oma sõpradele esitleda. Sul pole kombeid!“ vastas Allan sarkastiliselt. „Minul pole kombeid? Kuule, mida ma valesti tegin, kui Ain siin oli?“ „Ah, ma parem ei räägi, kui sa ise aru ei saa.“ „Millest ma pean aru saama? Ole kena ja õpeta mind! Tahaksin ju ka sinu kõrval soliidne välja paista nagu kõik kõrgklassi daamid, mitte esineda vaesest perest pärit maaplikana. Kuigi olen kõrgharidusega, puuduvad mul kõrgklassi maneerid. Vaene inimene peab käituma ettevaatlikult, seetõttu polegi ma veel tahtnud täie rinnaga sinu maailma trügida. Ootan, millal mind treenima hakkad. Pole ka ühtki seadust, mis mind paika paneks ja teie sekka sulandaks. Ja mida suudaksidki seadused korda saata – seal, kus valitseb vaid raha, kõrkus, ükskõiksus ja kus ükski vaene ei saa end kindlana tunda oma kõhna rahakoti pärast? Elu on ülekohtune!“ Niisuguses lausestuses on kogu 312 lk. pikk raamat! See „vaene“ on nii vaene, et kingib oma sõbrannale, kelle mees on koondamise pärast peret peksma hakanud ning jooma küüsi sattunud, kord isegi 10 000 krooni!? See noor naine, uskuge või ärge uskuge, laulab vannitoas „Kõik roosid ma kingisin sulle...“. Vihatud ämmale kallab aga väikesest pudelist kaela täid, mis eesti koolides pidid ringi sibama, ikka riigi süü tõttu. Pole midagi, varuge kannatust ja kuulake, mida räägib Viimsis uhkes majas elav noorepoolne memmekast arst, kes teeb kodus aborte (isegi 14-aastasele kasuõele) ning mehkeldab oma kodumaja töökabinetis nii meeste kui naistega: „Alul sõime, kuid siis pöördus me jutuaajamine veidrale teele. Isegi ei märganud, millal poliitika teemaks võtsime, kuid euroliit tegi tuska nii Allanile kui ka minule. Leidsime üheskoos, mida kiruda. „Euroliit laguneb nahunii. See oleks poliitiline maavärin!“ lausub Allan. „Seda on karta, sest Brüsseli valgekraed tekitavad rahvastest protesti. Ega suured liitriigid pole kunagi kaua püsinud,“ näitasin ka enda teadmisi poliitindril. „See on õigus. Superriikide loomine on alati tekitanud segadusi ja viinud rahvad vältimatult sõjani. Ja teada on ju, et euroliitu valitsevad vabamüürlased. Miks muidu meie mees nii kõrge koha pälvib. Ikka sellepärast, et on ka vabamüürlane. Ega muidu meie pisikese vabariigi liiget nii kõrgele poleks upitatud,“ teadis Allan. „Aga prantslased näitasid teistele rahvastele, et on julged vastu astuma, et kaitsta oma rahvast ja vabadust. Selgrooga rahvas!“ „Neil oli vaprust näidata Brüsseli bürokraatidele, et pole ikka võimalik Euroopa rahvastest teerulliga üle sõita. Euroliidu eesmärk on muuta rahvad kuulekaks massiks. See on tänapäeval täiesti võimatu. Inimesed oskavad mõelda ja enda eest seista. Seda näitasid meile juba prantslased ja hollandlased,“ näitas Allan oma teadmisi.“

Kaido Liiva. Lõbus lesknaine Lõuna-Eestist ja teisi külajutte.

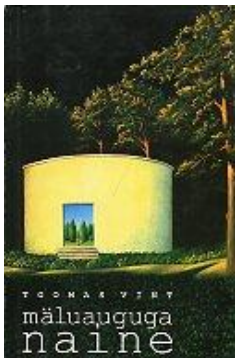
Juturaamat ilmus juba aastal 2006, aga olen ennegi hilinenult mõnd lugemisväärsust kogu tutvustanud. Liiva lood väärivad tõesti tähelepanu ja mis olulisem – lugemist! Kaanepildi järgi võiks arvata, et tegu on kergema või vuhvama sisuga, tegelikult loed aga mõtlemapanevalt valusaid tekste. Nimilugu on inimlikult liigutav ja sügav oma olemuselt, ent autor ei näe elu ainult traagiliselt. Lihtsalt annab teada, et kuni pole mõni ränk töö lõplikult maha mürdnud, tuleb oma eluõnne eest seista ja võidelda. Väga kokkuvõtlikult nimiloo „Lõbusa...“ ühe tegelase Lilli kohta niipalju, et raske operatsiooni üle elanud ja leseks jäänud karjalaudanaine otsib kuulutuse kaudu elukaaslast. Kohtumisele tulnud Atsil on aga oma elukoorem seljas. Ülejäänust lugege ise! Kindlasti! Liiva tegelased on oma hinge puudutavas lihtsuses ja loomulikkuses natuke jürituulikliku loomuga. („Põrsaid ostmas“, „Õunapuude roosa lumi“). Ikka leiad kurbuse kõrval väikse koomikavõrse. („Vargaplika“, „Muumia“). Viimasena nimetatud lood kõnelevad esmapilgul ehk naiivsetest inimestest, tegelikult valitseb aga üle kõige headuse ja

armastuse igatsus. Sama tonaalsust leidub ka ehtnovelliliku lõpuga „Vähihaiges“. Minu meelest peaks raamat oma maalähedase olustikuga sobima kõikidele külaraamatukogudele, ent linnainimesele tuletab meelde, et meie külad elavad oma õnne ja kurbusega sama elu kui nemadki. Haigused, kaotused, alkohol, armastus ja surm puudutavad võrdselt rikast ärimeest ja kunagist kolhoosnikku. Näide lõbusamast loost „Pörsaid ostmas“: „Kas see ongi maailma suurim Saaremaa seavabrik?“ küsis Kaadi. „Kas siin müüakse pörsaid?“ „See oo maailma suurim Saaremaa sitavabrik,“ osutas mees suurele sõnnikulasule lauda otsas. „Aga pörsaid soab siit koa!“ Nad astusid sisse. Madal hoone oli täis pörsaste kõrvulukustavat ruigamist ja emiste rahulolevat rõhitsemist. Lae all hõljus seasõnniku vänge hais. „Siin nad oo,“ lausus mees ühele ilusale roosale pesakonnale osutades. „Valige aga välja!“ „Kuradi ilusad!“ ei suutnud Kaadi oma vaimustust vaka all hoida. Ka Villem noogutas. Temagi oli kummardunud pörsaid uurima. Omal ajal oli ju ka tema siga pidanud, aga nüüd ei tasunud see enam ära – eit oli tütre pealekäimisel hakanud kaalujälgijaks, ei võtnud sealiha enam suu sissegi, ja palju siis tallegi vaja oli. Laara pilk libises ka üle teiste sulguse, aga midagi paremat ta ei avastanud. „Ja palju nad maksavad?“ küsis Laara. „Kakssada kroonu tükk,“ lausus kummisaabastega mees. „Kakssada kroonu?!“ ei suutnud Kaadi ära imestada. „Möödunud kevadel tahtis Matsi Toomas viissada kroonu tükist!“ Laara müksas meest küünarnukiga. „Aga võib-olla oleks tänavu kevadel ka kahesaja krooniga ära and? Kui on kõva konkurents, siis hinnad ju langevad.“ „Kui nii odavalt antakse, siis tuleb kohe kaks tükki osta,“ leidis Kaadi. „A need sial,“ osutas kummisaabastega mees väiksematele pörsastele kõrvalsulus, „maksavad kõigest viiskümmend kroonu tükk.“ „Viiskümmend kroonu?“ imestas nüüd ka Villem. „see on ju puha ilma!“ „Viiekümne kroonu eest saab kaks kaheliitrist presidenti. Mõttele, mitu pörsast me eile kõrist alla libistasime!“ hüüdis Kaadi Villemi poole pöördudes. Villem vangutas pead. Laara aga oli juba ära otsustanud ja käskis Kaadil kotid autost ära tuua. „Me võtame kaks suuremat ja kaks väiksemat,“ teatas ta otsusekindlalt. „Meil ei ole kahjuks väiksemat raha kui viiesaja kroonine,“ lisas Kaadi. „Võtke või keik, äi minul kahju ole!“ lausus kummisaabastega mees suuremeelselt, pistis raha taskusse ja ronis sulgu. Tõusis kõrvulukustav lärm. „See seal! See seal!“ karjus Laara üle pörsaste paanilise kisa. „See musta täpiga, noh!“ Kummisaabastes mees viskus püüdma pörsast, millele Laara oli osutanud, aga see põikas mehe haardest osavalt kõrvale. Nüüd kargas ka Villem sulgu. Kaks kätt laiiali, püüdis ta haarata mustatäpiliselt pörsast, aga libastus ja prantsatas kõhuli. /---/ (Vahepeal jõuti koos pörsastekotiga poe juurde.) „Nii et siis Hiiumaa mehi?“ päris politseinik viivu pärast, reisiseltskonda pika pilguga tunnistades. „Just nii, härra konstaabel!“ vastas Kaadi teenistusvalmilt. „Äi ole ma konstaabel, ma ole nooremispektor,“ parandas teda politseinik ja kummardud autoaknast sisse vaatama. „Ja mis imelik hais see teitel siit sihest tuleb?“ „Me käisime Saaremaal pörsaid ostmas,“ haaras Laara ruttu jutuuhjad enda kätte. „Meil Hiiumaal võttis külm kevadel kõik pörsad ära,“ püüdis Kaadi nalja visata. „See oo ju sulaselge seasita hais,“ märkis politseinik ja heitis karmi pilgu tagaistmel kõssitava Villemi suunas. „Ja miks see härra seal tagaistmel trussikute väel oo? Kas külm oo Hiiumaal ka kõik riidehilbud ää võt?“ Vestluse huvitavam osa jääb teile lugeda.

Enn Soosaar. Isa ja aeg.

„Loomingu“ Raamatukogus“ ilmunud 75-leheküljeline mälestustekst kuulub mõtte poolest nn. eestlaste elulugude sarja. Autor vaatleb oma vanaisa, isa ja teistegi lähedaste kaudu nii Vene kui Saksa okupatsiooni, mida on ajalooliste ning poliitiliste faktidega täitnud. Põhirakurs on aga teine. Nimelt keskendub „Isa ja aeg“ Eesti kirikuelu ja üht konkreetset vaimulikku, autori isa tabanud olukorra kirjeldamisele. Enn Soosaar on oma hinnangutes küll karm, kuid mitte tige. Tema eruditsioon ja ratsionaalsus võimaldab ka mahult napi tekstiga palju ära öelda. Ja kuigi oled ju ka ise nende aastate vaimset vägivalda tunnetanud, tajud iga uue lugemise puhul meeletut kurbust kaotatud aja pärast. Ühes on Enn Soosaarel õigus, mitte keegi ei jäänud ajast puudutamata. Me ehk ei taju seda ise, ometi märkad mineviku ajamärke ühes või teises kaasinimeses. Mõnikord ka enda arusaamades või üllatavates vabandustes. Üks asi oli siiski mul teadmata. Nimelt käsk Stalinilt surma puhul ka „kirigudes palves mälestada“. Soosaar kirjutab: „Ma arvan, et mitte keegi minu põlvkonnast ei adunud toona seda mastaapsust, süstemaatilisust, totaalsust ja julmust, millega hävitati üks väikeriik, võeti rahvalt tema minevik ning halvati tema iseolemistahe. Ei likvideeritud mitte ainult kõik põhiseaduslikud institutsioonid alates seadusandlikust ning täidesaatvast võimust kuni kohtute, sõjaväe ning omavalitsusteni välja, vaid hävitati ühiskonna poliitiline, majanduslik ja vaimne eliit – üks isik teise järel. Hävitustöö efektiivsus saavutas taseme, mis tundub reaalses elus võimatu, kuid osutus võimalikuks. Ja oli – ning on praegugi – tavalise inimese mõistusele käsitamatu.“ „Isa ja aeg“ lõpeb nõnda: „XXI sajand ahvatleb taas. Ja hirmutab ning hoiatab. Taas peaksime paluma: Ära pane meid proovile! Päästa meid kurjuse meeleva sattu mis eest! Taas peaksime manitsema: „Inimene ei ole kõigi ja kõige mõõt, ei ole A ja O sessinatses meie kohises maailmas. Mina, sina, tema, meie kõik peame ennast talitsema ja mõistma oma vältimatut kohustust vastutada ligimese ja Kõigekõrgema ees. Et ei korduks, mida me ei taha, et see korduks.“

Toomas Vint. Mäluauguga naine.

Põnev lugemine. Hea fabuleerimisoskuse näide. Autor asetab romaani triloogiasse, s.t. et „Mäluauguga...” jätkab „Kojamehe naise” ja „Topeltvalguse” teemat. Sarnaseid vihjed märkate ka romaanis. Näitega püüan selgitada, kuidas leiti naine, kellega meestegelane ühe õhtu ja öö hommikuni välja suhtleb. See ei ütle aga veel mitte midagi. Järgnev on psühholoogiliselt huvitav ja mida lõpupoole jõuate, seda uskumatum asi näib. „Kolm tundi tagasi ei olnud ma sinust mitte midagi kuulnud. Mul oli raske tööpäev selja taga, mu naine oli sõitnud Helsingisse ja mina sõitsin maale. Kui pidasin kinni, et teetolmu auto akende pealt vähemaks pühkida, nägin ühtäkki, kuidas sadakond meetrit eemal tõugati ühest mersust naine välja. Naine tuikus paar abitut sammu ja vajus seejärel maanteekraavi pikali. Loomulikult läksin ma vaatama, mis naisel viga on. Võib-olla vajab ta kiiret abi. Naine lamas teadvuseta ja haises viina järele nagu sikk. Ilm oli juba külmaks läinud ning ma ei saanud teda sedaviisi abitult lamama jätta. Niisiis – võta teatavaks, et ma korjasin su üles maanteekraavist, sõidutasin oma maakodusse ja lootsin, et kui kaineks magad, siis saavad asjad selgeks. Ma ei osanud oodata, et sa oled mäluauguga.” Head lugemist!

Liivametsa Lugemised - 25 / 2008

LÄHETUSLAUSED

Mida sa vaene hing, argine kodanik, oskad pärast Eesti Vabariigi 90. sünnipäeva pidustusi niisugust öelda, mida kutsutud ja seatud pole lausunud või kirjastanud ning pildis edasi kandnud. Ent – püha kultuur aitas mind taas hädast välja.

Suunasin pilgu Kultuurkapitali aastapreemia 2007 pälvinud pidulikule väljaandele „O Dorpat, urbs addictissima musis... Valik 17. sajandi Tartu juhuluulet”, mis pühendet meie *Alma mater*’i 375. aastapäevale. Ja mida iga raamatukogu kindlasti ei osta. Pealkirja ladinakeelne osa tähendab maakeeli: „Oo Tartu, muusade pühendatuim linn...” Raamatu on koostanud Kristi Viiding, Jana Orion ja Janika Päll. Esimene nendest on kirjutanud ka üldhariva tutvustuse. Lubatagu tsiteerida avaliku professori Olaus Hermelini 1691. aastal, 24. novembril Tartus üles tähendatud õnnitlusluulest üks katkend: „Helisegu siis õnnesoovidest rahvarohked risteed / ja ka lumised väljad ühes mändidest kaetud mäenõlvadega! / Ärgu püüdke südameid valu varjatud hammustused, / ärgu segagu meeldivaid hääli inetu kaeblemine! / Katkegu sel päeval kärarikkad kohtutülid / ja kasvagu veinijoomise juurde kuuluv naljatlev aasimine! / Praksugu kolletes viiruk, säragu õhk rõõmsaist sädemeist / ja heitku rohked lambid kuldset sära! / Ja igaüks, kes sa kord oled imetlenud sellise valguse sündi, / suudad muutuda soojaks ka keset jääd. / Jäta ähvardused, põhjatuul, ja ära hävita jäisena julma iiliga / inimesi, kes pühitsevad iga-aastast pidupäeva!” Juubeli tähistamine kestab aasta lõpuni – sõnad igavesti!

Veel soovin meenutada jaanuaris-veebuaris Rahvusraamatukogus peetud koolitust raamatukoguhoidjatele, mida hindan sõnaga suurepärase. Kirjandusloolane Livia Viitol ja läti kultuuri vahendaja Guntars Godinš suutsid kahe pika tööpäeva mõõtu loengutsükliga „Mütoloogiast postmodernismini” haarata olulisema osa läti kirjandusest, tehes seda nii, et ei märganudki, kuidas õhtu oli käes. Võte, mida esinejad kasutasid, pidev läti kultuuri võrdlus eesti omaga, aitas vaadeldavas ajas ja sisus ja vormis adekvaatselt orienteeruda. Lisaks: vaimukalt, umbes kümne minuti jooksul kihutasime animafilmi abil läbi lätlaste ajaloo. Puänt: ükskõik, kes ka sadade aastate jooksul sõdides ja kakeldes lätlaste õuelt läbi voorisid, pidid nad ühel päeval oma relvavara tarides tagasi pöörduma. Rahvas tõusis ikka ja jälle jalgele ning ehitas alati oma põletatud kodud üles. Kahetsege, kes te nina kirtsutasite ja oma aega ei raatsinud loengu kuulamiseks kulutada.

NB! Ehkki puhkusemõtted on veel talvekihtide all, kibelen teile soovitama üht õhukest novelliraamatut, mille kirjutanud Saksamaal elav norra kirjanik Ingvar Ambjørnsen. Jaa, lood on süngevõitu. Ta käsitleb inimese hirme, eksistentsiaalset üksindust, rusutust, mis vaevavad inimest Norra tumeda sügis- või talvetaeva all, aga samad tundmused võivad saata inimlast ka leegitseva päikese kullas! „„Loomingu” Raamatukogu” on väärt kirjastaja, samuti tahaks lugejana tänada tõlkijat Eha Vainu.

LOETUD RAAMATUD

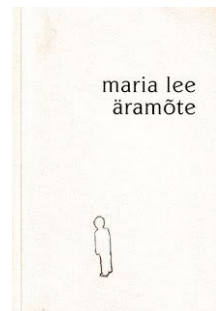

Doris Kareva. Lõige.

Nii habras, habras, samas nii jõuline. Nõnda olen alati mõistnud Kareva luulet. Seejuures mõtlen ka Betti Alverile. Üha enam ja enam nad lähenevad, aga ei kohtu kunagi. Raamatukogudest ei leia vist inimest, kes poleks Kareva loomingut lugenud, seepärast jätan ära kõik seletamised ja ülekordamised. Lihtsalt lugege: „Minus on metsajärv, mille põhjas / välgatab hõbesõrmus. / Kuu ja päike paistavad korruga / läbi tema. / Kui sa ta leiad, saad kuningaks / pilvekujude üle. / Kogu maailma valgus koondub / pisaraks sinu silmis.“; „Valu tuletab meelde, et oled veel elus – / pidevalt muutuvus ebakõlas. / Lummuslik, / meeletu igatsushõige. / Haamri ja alasi vahel / sepa talus, muundumisvalus / tunned, / mis lõige on õige.“

Maria Lee. Äramõte.

Taas debüütokogu. Taas ajalehtede üksmeelne kiitus. Taas üks sünge ja hajali mõtetega noore inimese jahe hingus lugeja ees. Ma ei suuda esialgu kõlav-ülistavaid sõnu leida. Noor Kristiina Ehin võlus mind kiiremini. Ehk on liialt konstrueeritust või meelelist sõnamängu, mis mind kuidagi ei taha puudutada. Mõned luuletused siiski sundisid põhjalikumalt peatuma, näiteks „ajas saab valust üle“, „valge“. Mingi müsteerium selles kogus peitub, küllap aeg annab arutust. Millegagi pidi ta neid, kes Maria Lee juba parnassile tõstsid, ju võluma. Ise jään ootele. Tutvustuseks „elujaa“: „Ma suudlen tuld, sest ei julge / püstolit suhu suunata, / ja suitsetan ära su viimased kibedad sõnad. / Ja lasen sul olla, sest enam / avaramaks ei jaksa lõigata, / ning kogelen nagu viimane nukker pateetik sõjard. / Tunamulluste muinasjuttude vaimus / segan tabletikarpi raskeid mürke / segi unerohude ja glükoositablettidega, / et hiljem neid laadida relvkehha / valu ja mõistmise piiril, / teadmata ette, kuid teades, / et kõik on võimalik: / magus, kadu ja vabadus.“

Ivar Sild. Tantsiv linn.

16. jaanuaril esitleti Kirjanike Majas Ivar Silla homoromaani „Tantsiv linn“, käisin kohal minagi. Kuid ei söönud-joonud midagi. Raamatu tutvustamine nagu ikka, kuulajad nagu ikka, küllalt vähe oli kohal kirjarahvast. Kirjastuse „Tuum“ esindaja, kirjandusteadlane Piret Viires ütles, et elitaarkirjandust välja andev kirjastus valis Silla romaani avaldamiseks uudse temaatika tõttu, s.t. innovaatilisuse pärast. Keegi pole varem Tallinna klubikultuurist kirjutanud. Ühtlasi lisas, et niisugusena läheb „Tantsiv linn“ kord ilmselt eesti kirjanduslukkku. Autor täpsustas omakorda, et on ise nendest klubidest läbi käinud ja tunnetanud olukorda isiklikul nahal. Olevat üpris karm värk! Veel kuulsin Ivar Silla suust, et nad hakkasid ühel ajal, siis aastal 2005, Jürgen Roostega romaane kirjutama. Tähendab, meil on midagi põnevat ees ootamas.

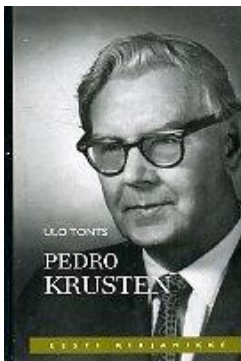
Mõtlesin kohe mitu päeva, mida raamatust arvata. Lõpuks otsustasin, et kõlbab lugeda küll.

Kuna peategelane on homoprostituut, siis kolmveerand raamatust on täidetud tema igapäevase töö kirjeldamisega. Eks nende tööülesanded sarnanevad naissoost litside omadega. Kes on varem midagi nende kohta lugenud, mõistab selle ameti kohustusi ilma sügavama seletuseta. Romaani viimased leheküljed aga sunnivad mõtlema inimese eksistentsiaalse üksinduse üle. Läheduse ja armastuse vajadus vaevab igat inimest eraldi, ja ei ole kellelgi õigust öelda, et geidel on süda kusagil mujal. Eks ma sain ka pisut-pisut tuttavamaks all-linna südaööelu eheduse ja jälkusega. Kuidas algab klubitöö või -öö, kuhu minuealistel pole enam ammu asja minna. Ma ei oska hinnata autobiograafilisuse protsenti, sest belletristika puhul tuleb olla ettevaatlik, kuid üliõpilasest tegelane jagab oma kannatusi teistega ülima avameelsusega. Eks rahvaraamatukoguhoidja peab „Tantsiva linna“ kõigepealt ise läbi lugema ja siis soovitama. Aga teisalt, kui on leitud, et see on eesti kirjandus, siis tuleb nii ka läheneda. Järgmine tutvustuskatke ei vaja kommentaare: „Ei, ma ei saa millegagi hakkama, pean siit lihtsalt välja saama! Võtan kaustiku ja lähen Rahvusraamatukokku. Mujal pole sellist rahu ja vaikust ning pühalikku õhkkonda, nagu mul vaja on. Imelik, ehkki ühikas on ju suvel tühi ja vaikne, on siin midagi rusuvat, mis tööd teha ei lase. Ma vist olen väga akadeemilise vaimuga inimene, et mulle selline raamatutolmune õhk meeldib. Muidugi, nii modernses kohas nagu too paehoonel on ehk patt tolmust rääkida. Kõikjal on ju kuuldamatud konditsioneerid ja veel kuuldamatamad koguhoidjad, kes ringi hiilivad ning hoolikalt ruumi puhtust ja pühadust valvavad. Sattusin millalgi seal Erni Kirsiga liiga kõval häälel jutlema ja meid aeti selle peale lugemissaalist minema.

Saan vaevast uksest sisse, kui märkan fuajees seisvas mõtlikku luuletajat. Teretame ning tema nägu valgub sulaselget rõõmu täis. Et mul kiiret pole, teen ettepaneku minna sinnasamasse kohvikusse. Tema on nõus, ütleb, et üks enesehävituslik seenepirukas ja puljong kuluksid ära küll. Jah, minul

pole viimasel ajal kuhugi kiiret. Kõik tähtjad ja vajadused on sõitnud kuhugi eemale, piiri taha. Kui oleme oma pirukad kätte saanud, istume üsna leti lähedal asuva lauakese taha, kus sein on kaetud peeglitega. Ülejäänud kohad on täis ja pealegi tundub too laud suhteliselt privaatsena. Tahtmatult avastan ennast ja ruumi silmitsemas just peeglist. See, mida näen, ei meeldi mulle aga sugugi: võrreldes teistega näin kuidagi väsinud ja räsitud. MILLAL MA VIIMATI KÜLL END PEEGELDASIN? Ah jaa, muidugi, kolm päeva tagasi, reede õhtul. Siis ei tundunud asi sugugi hull. Aga siis polnud ka võrdlusmaterjali kõrval. Kõik näevad kuidagi kadedakstegevalt enesekindlad ja asjalikud välja. Küllap see punapäine daam, kes peenutsevalt kreemikooki näkitseb, on muidugi kultuuriürituse orgkomitee esimees, küllap on too ülikonnas nooruk kuhugi sisseastumiseksameid sooritanud, ta uurib nii tõsiselt oma pabereid ja raamatuid, et kohvitassist ei tõuse enam aurukübetki. Tuttav tunne, olin ju ise aasta-poolteist tagasi täpselt samasuguses õhinas, nii et kõik muu ununes. Kus on see õhin nüüd?" Ei maksa arvata, et raamat nii siivas ongi, oh ei!

NB! Ilmselt taluvad „Tantsiva linna“ kirjeldusi naised paremini kui mehed, samasooihalejad välja arvatud.

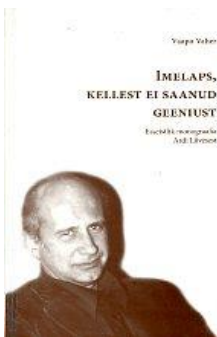

Ülo Tonts. Pedro Krusten.

Põhjaliku pagulaskirjanduse huvilisena ei saa ma jätta soovitamata üht mahukat monograafiat. Ikkagi 259 lehekülge. Kirjandusteadlane Ülo Tonts on akadeemilise stiiliga, põhjalik fakte koguv ning arhiividest tõde otsiv kirjutaja. Sarnane teisele põhjalikule, hiljuti manalateele läinud kirjandusuurijale Oskar Kruusile. Nii-öelda vana kooli mehed! Kõigepealt räägitakse kirjaniku lapsepõlvest, siis põhjustest, miks üks või teine teos kirjutati, lisaks kirjastamisega seotud probleemid, ning viimaks antakse ülevaade toonastest hinnangutest. Tonts on oma isiklikes arvamustes tagasihoidlik ja vaoshoitud. Üks põhjus, miks Pedro Krustenist (1897–1987) pajatan, on kurb tõde, et temast ei teata peaaegu midagi. Tegin lausa katse oma kolleegide peal. Hea, kui nimegi teatakse! Muidugi pole Krusten kirjanduslikult võrreldav Karl Ristikivi ja Bernard Kangroga, aga tema novellilooming on siiski päris huvitav. 1990.

aastal ilmus „Eesti novellivara“ sarjas valikokogu „Aedniku armastus“ koos Tontsu kommentaaridega. Mind isiklikult haaras pagulasteemaline, täpsemalt, USA olude mõtestamisele ja kirjeldamisele keskendunud juttude kogumik „Huupi valitud“ (Lund, 1967). Erakordselt tänapäevane, taasiseseisvumisajal meidki kiusavad probleemid on päris vahedalt esile tõstetud. (Nt. etniliste koosluste kooselamisvõimalus jpm.) Kel on mingil põhjusel huvi mõisaelu vastu ülemöödunud sajandi lõpus või 20. sajandi algul, võiks Pedro Krusteni Kaldametsa triloogia kätte võtta. („Torn üle metsa“, „Laul kõrgel kaldal“, „Neiuuke läks roosiaeda“.) Tsiteerin Ülo Tontsu: „Pedrokrustenliku realismi kõige väärtuslikumate omaduste hulka kuulub selle puhastav ja vabastav lugemistoime. Triloogia puhul, kus autor suhtleb lapsepõlve- ja noorusilmaga, pääseb loominguga see külg varasemast selgemini maksvusele. Mälestusliku põhjaga soojatoonilisi lähivaatlusi tasakaalustab elamise erinevaid, ka kõige tumedamaid külgi hõlmav kogupilt. Unistustele ei ole sageli antud täide minna. Armastus jääb tihti vastuarmastuseks. Resignatsiooniga võib lõppeda ka töökalt ja ausalt elatud elu. Selles maailmas ei tühista katastroofid ja lüüasaamised aga head ja ilusat, millest on unistatud ja mis olgu või üksnes unistustes edasi elab.“

2004. aastal ilmus „Ilmamaa“ kirjastuses Ülo Tontsult ülevaade Valev Uibopuu elust ja loomingust. Alljärgnevas raamatus heidab Vaapo Vaher aga pagulaskirjanikele ette, teiste seas Krustenile, nende 1940-ndatel kirjutatud tekste. Otsige üles leheküljed 403–404!

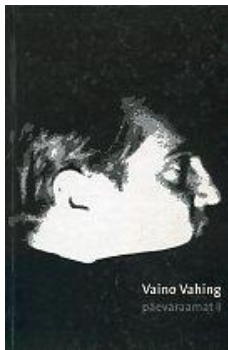

Vaapo Vaher. Imelaps, kellest ei saanud geeniust. Esseistlik monograafia Ardi Liivesest.

Muidugi mäletab Liivese (1929–1992) nime keskealiste ja vanemate lugejate põlvkond, aga tundub, et loomingust teatakse sootu vähem. Väga vähestele meenub koos opereti „Ainult unistus“ libreto ja kerjuselauluga tema nimi. Olin ka ise selle unustanud. Ega ei oska midagi asjalikku öelda ka Ardi Liivese romaanide „Retro“ (1981), „Vastuarmastus“ (I osa 1982, II 1986), „Passioon“ (1986), „Aken vastu päikest“ (1988) kohta, praegu pole mahti ka üle lugeda. Monograafia teatel loeti vähemalt „Retrot“ (tiraaž 36 000) hävituslikul kombel, sest rahvaraamatukogudes ei olevat raamatud pidanud lugemishasardile vastu. „Imelaps...“ on juba tükk aega enam-vähem head kriitikat kuulnud. Juba tükk aega on arvustused kinnitanud, et Vaapo Vaher kirjutas oma sõbra

kirjanduslukkku. Ja päris hästi kirjutas. Ausõna, ma ei osanud loota, et Vaher viitsib nii põhjalikku uurimustööd teha! Seni ma lausa pelgasin tema arvustusi, need olid sageli pealiskaudsed, sõjaka sõnavaraga ja faktivigugi jagus piisavalt. Liivese isik eriti paeluvalt ei mõju, aga taust ja inimesed, kes temaga kokku puutusid, teevad raamatu huvitavaks. 409 lehekülge ühest keskmisest või umbes sinnakanti kirjanikust on ikka väga toekas argument mõlema mehe kirjandusajalukku jäämiseks. Liivese taustal mõjuvad Smuulile, Kaugverile ja Rannetile, Boris Kõrverile ja Kaarel Irdile pühendatud

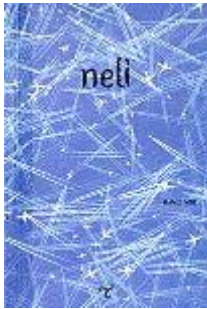
leheküljed selgelt haaravamalt, pealegi sunnivad mõtlema, kuivõrd mõjutas okupatsioon ühe või teise saatust. Egon Rannetist poleks teistel tingimustel vist kirjanikku saanudki. See vist on muidugi igaks juhuks. Tahan tasahilju poetada, et Aivar Kulli käsitus Oskar Lutsust, meie tõelisest rahvakirjanikust, nii haarav ei ole. Ühel hetkel, kusagil monograafia keskel, küll tekib väike tühimushetk. Siis, kui Vaher kindlameelselt iga viimasegi kui arvamuse Liivese näidenditest läbi arutab, aga saab hakkama – kõik on ju puhas eesti kultuurilugu. Viidete loend on aukartust äratav ja põnev, leidsin sealt mõndagi, mida tasuks veel kord üle lehitseda. Teadagi kuulub korraliku käsitluse juurde nimeloend. Kõik Vaapo Vaheri väljendid ei kuulu ehk ideaalse maitse piiridesse, aga see on tema stiil ja ei häirigi enam. Pealegi, mis asi on hea või ideaalne maitse? Ajastu olemuse mõistmiseks sobib Vaheri töö igati Vaino Vahingu päevaraamatute kõrvale. Mõlemad keskenduvad oluliselt eesti teatri käekäigule. Mõlemad hindavad aega inimeste kaudu. Tasub lugeda. Tsiteerimisväärsed leidub palju, aga valisin katke monograafia lõpust, mis on ka tagakaanele kirjutatud: „Tegelikult – kas kirjanik peab elama üle oma aja? Nagu suurte kirjanike korral nõutakse. On's ta selleks võimelinegi? Rohkem pateetikute poolt puhutud illusioon. Võib-olla jääb sõnameistri peaülesandeks pakkuda ehedaid kunstirõõme ennekõike oma kaasaegsetele. Seda jaksas Ardi Liives teha külluslikult. Ta näidendeid nauditi, operettidele hangiti althõlma pääsmeid, kuuldemängudeks võeti varakult aeg maha, romaanide neelamiseks püsiti visalt raamatukogude lugemisjärjekorras. Ta oli oma rahvale ja rahvusele tarvilik. Veel üks naiivne smuulilik juhmus on olnud pateetiliselt käibel – inimene olgu suurem kui ta saatust! No kuulge! Seda ei suuda keegi.“

Vaino Vahing. Päevaraamat II : aastad 1974–1984.

Eriti tänuväärt kirjandus neile, kes elasid kaasa selle perioodi irriteerivale Tartu teatrielule, kultuurielule üldisemalt. See raamat aitab, küll ülimalt lakoonilises sõnastuses, mõista, mida tähendas seisakuaja ükskõiksus ja üheülbalisus. Nii mõnigi ühelauseline märkus avab meie tunnustatud kultuuripersoonide iseloomu, sealjuures peab muidugi valvel olema, mine Vahingut tea! Äkki ajab muidujuttu. Kuigi Vahing kurdab pidevalt oma raske elu ja rahapuuduse üle, leiab sealt paraja jao loomeinimese kannatusi. Vahingu piinad on pidevad, vahel lausa piinlikud. Ta tahab kogu aeg kirjutada ja teeb seda, aga ikka suure hädaldamise saatel. Samuti on tema eraeluteed õige käänulised, naised mõistmatud ja rahahimulised. Nõnda võib hinnata päevaraamatut ülimalt pragmaatiline lugeja. Teisalt teame, et Vahingu looming on olnud kogu aeg mittemõistatud, eriti just nendel aastatel. Jungist ja Freudist ei teadnud lihtsurelik suuremat, ega hoolinud ka Vahingu tekstidest rohkem. Üsna palju avab Vahing psühhiaatria valdkonna tegemisi, loetleb tollaegseid psühhiaatriatohtreid ja hindab nende tööd. Küll äärmiselt lühidalt, aga selgelt. Ega Vahingu kõrvale polnud vist kerge kellelgi, ent bürokraatidest ametnikud ei mõistnud lihtsamatki juttu, saati siis veel Vahingu *spiel*/i. „Päevaraamat“ on sundinud paljusid arvustajatööd ette võtma, põhjalikumal huvilisel tasuks kõrvale lugeda Paavo Matsini teksti „Vahingu rihtmata kell“ („Sirp“, 18.01.2008), mis analüüsib raamatut esoteerikale toetudes. Teisal on jälle sellele vastu väieldud („Postimees“, 2.02). Eks otsustage ise! Mingil salapärasel põhjusel haaras raamat kaasa ja sunnib isegi Vahingu ammuseid novelle uuesti üle lugema. Katke valisin viimasest sissekandest, datumiga 17. oktoober 1984: „Märkamatul oli saabunud hommik. See tegi juba lausa meele rõõmsaks – lõpuks ometi saab tööle, inimeste sekka, kes pole mu eraelu vastu kahe viimase aasta jooksul huvi tundnud. Tööruumides on samasugune spetsiifiline lõhn nagu hoiukassades. Ja see lõhn avaski juba aastaid tagasi mu silmad. Kahju, et ma mõne aja pärast selle hoiukassalõhnaga harjusin. Ja ometi olid need mu pingsad õpiaastad. Tahtsin saada kohalikuks entsüklopedistiks. Aga ei saanud. Sest mida rohkem ma lugesin, vaatasin, kõrva taha panin, seda enam nõrgenes mu mälu. Sahtleid oli palju, nad olid pungil igasugust kraami. Juurdlesin, miks ei saa ma neid sahtleid kunagi nii korda, nagu tahtsin, et siruta ainult käsi ja võta ükskõik milline aastaarv. Otsisin, juurdlesin ja lõppplahendus oli imelihtne – olin katkestanud igasuguse suhtlemise inimestega. Lävisin ainult „tere ja nägemiseni“ tasemel. Olin tahtnud ennast harida, kuid teinud seda tarbetult. Minu teadmisi polnud kellelegi vaja, ja ühel sügispäeval tajusin, et ma ei vaja neid ka ise. See oli ummik – edasiteed enam polnud. Ei saa ju mälust maha kanda, mis seal juba kord nii tõrksalt kinnistunud. Seistes kogu oma tohutu mälupangaga sellise nähtamatu plangu ees, pidin abielluma. Lootsin, et vähemalt ühele inimesele saan ma juba roostetama hakanud tarkusega esineda. Abiellusin, aga juba teisel päeval selgus, et ka mu naine ei vaja mu eruditsiooni. Ma leppisin lootuses, ehk ütleb siis ise, mida ta minult vajab. Aga ta ei öelnud. Tähendab, et abieliu ei olnud väljapääs. Tuli leida uus moodus, kuidas oma tarkust maailmale jagada. Ma veel ei uskunud, et olin kõik need aastad tühja tööd teinud. Tahtsin naisele mõne asja kohta midagi öelda, aga kuni ma oma mõtteid korrastasin, jõudis ta minust ette ja pani mu traktaadi ühe lausega, ühe repliigiga paika. Kõik, mis ma teadsin, oli nagu kuld, millega midagi polnud peale hakata, sest niipea, kui ma seda kullakangi müüma läksin, küsiti, kust ma selle sain, ja nii ma vahele jäingi. Kuld võeti ära, konfiskeeriti, algatati kriminaalasi. Naine oli kohtus koguni tunnistaja. Ma ei mäleta, kas ta rääkis minu poolt või vastu, aga ta rääkis pikalt. Vähemalt kohtuniki

küsitles teda kaua. Sain kolm aastat tingimisi. Nõudsin küll vanglakaristust, aga mulle vastati, et paragrahv ei näe seda ette. Lahkusin kohtusaalist pettunult.”

Katrin Väli. Neli.

Kõik kirevad ja karedad mõtted, mis peas liiguvad, näikse Väli luuleks voolivat. Maailm on aeg-ajalt tõesti segane, seepärast vist ka palju raskesti mõistetavaid ja lahti sõlmitavaid ridu. No nii - pean minagi hakkama igasuguseid lauseid konstrueerima, et midagi mõne luulekogu kohta öelda. Üldiselt aga näib Katrin Väli leidvat kujundeid nii aknast välja vaadates, bussis sõites, kodus toimetades, uudiseid kuulates kui laua taga luuletades. „satelliitidega jälgitakse kurgede lendu / 60% neist ei tule tagasi / kolmest kurest – juudit, marta ja sohvi – / pani sohvi kohe traatidesse / juba neegrid laulsid juba juudid laulsid / vanamees sõitis mööda kõrvalisi teid / jalgrattaga valgast jõhvi usu või ära usu / ükskord varem sõitis ta jalgrattaga moskvasse / küsitlege rahvast kuulake mis ta vastab / uhhuhuuu. öhhöhhöö. / mul on üks toru kust tuleb kõik mis mul on / kuid see pole põhjus et enesega rahul olla / väga lahe on küll enesega rahul olla / kuid elu jääb seisma areng jääb seisma / see ongi dilemma mis juhib mu samme / keerutab neid ja keerab sõlmesid peale / muudab elu huvitavaks ja elamisväärseks / ja muudab mu elamisvõimetuks juba alguses / uhhuhuuu. Öhhöhhöö.”

Liivametsa Lugemised - 26 / 2008

LÄHETUSLAUSED

Ootan endiselt sügavat arvamust Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu kõnekoosoleku „Raamatukogu ja meedia“ kohta! Ise olen sedapuhku tagasihoidlik ja mõõnan vaid, et keskses ajakirjanduses pole meil leheruumi loota. Mis siis ikka, loen rõõmuga nišiväljaandeid edaspidigi, aga kuidas on teiega, head kolleegid?

Muidugi on arukam karmi või põlgliku sõnavaraga kaasinimesi vaikides kuulata, ning imestada, nagu vasikas, kes kevadisse koplisse pääsenud. Oijah, maailm on nõnda ümmargune ja arusaamatu. Ent oma kolleegidele tahaks küll mõne asja hinge pealt ära kirjutada.

Ammuks me kogesime, s.t. lugesime isand Kivisildniku solvanguid „Sirbis“ (22.02), ja juba olen kuulnud teistki halastamatut arvamust. Võimalik, et oma keskea tobeduses ei suuda ma enam teiste inimeste lauseid ja tekste lahti mõtestada, aga mina leidsin „Vikerraadio“ 2. märtsi saates „Inemise sisu“ tänaseks juba maailmakuulsaks!? arvatud filmirežissööri Veiko Õunapuu jutust põlgusnoote nende kohta, kes armastavad isamaad ja peavad ülimaks rahvusluse käekäiku. Tunnen nüüd end vaat et kurjategijana! Ma tean küll, kõik teame, et meil on aegade algusest saadik kombeks kahte eri suunda kõõritada, aga mõni hurjutus on ikka väga haavav. Teadagi on kõik Eestis paha, kõik valetavad, kõik..., ah, mis sellest rääkida, aga lõpuks värske kuulsus siiski leebus ja ütles, et vabadus meil siiski olevat. Kas mitte sellest kõik ei algagi? Meie piiritu viha ja kurbus, armastus ja illusioonid?

Ja lõpuks öeldakse mulle, et eestlane, et eestlased peaks, rõhutati – peaks, olema muulastega suheldes tolerantsemad ja avatumad. (17.03 „Vikerraadios“ jm.) Peaks omalt poolt veelgi rohkem võõrkeelseid endaga siduma. Muuseas, sõna muulane on Peep Nemvaltsi kinnitusele igati korrektne termin! Kuna saan vaid iseenda eest kõnelda, siis kinnitan, et olen aastakümneid tegelenud, kord rohkem, kord vähem eesti keele õpetamisega venekeelsele rahvale. 1990-ndatest paljudes kohtades tutvustanud ka eesti kirjandust ja kultuuri nii õpetajatele kui raamatukoguhoidjatele: Sillamäel, Maardus, Narvas ja väga sõbralike vanausuliste juures Peipsi ääres. Olen kannatanud ära kõik halvad ütled ja väljendused oma elupaigas Lasnamäe veerel ja ikka suhtunud sõbralikult n.-õ. kaasmaalastesse. Pole elumajas mitte ühegi muulasega riidu läinud, küll aga ise pisaraid valanud. Mida minult veel nõutakse? Kas poleks aeg ka minul midagi soovida? Et mind pidevalt ei süüdistataks rahvuslikus isekuses ja väheses alandlikkuses teiste rahvuste vastu. Et ma unustaks oma isikliku ja perekondliku ajaloo! Kui me 14. märtsil, emakeelepäeval, Rahvusraamatukogus vahetasime mõtteid teemal „Meie keeleline tulevik“ (kõnelesid Irene Käosaar, Peep Nemvalts, Ivan Makarov ja Kristiina Ross), siis ei leidnud ükski venekeelne kolleeg aega kohale tulla. Vaevalt, et sotsioloogid leiavad mahti või peavad vajalikuks minule vastata, kui need küsimused ka suuremale auditoriumile saadaksin, aga ehk keegi kutsutud ja seatutest ütleks – mida tuleb mul veel ette võtta?

NB! Midagi huvitavat „Loomingu“ Raamatukogult“. Katrin Kaugveri tõlgitud baltisaksa kirjaniku Manfred Kyberi „Pooles mastis“ on jälle üks erakordselt huvitav novellikogu, mida iseloomustavad napp tekst, tšehhovlikud toonid. Põhjamine olustik lisaks.

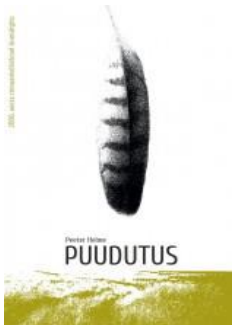
LOETUD RAAMATUD

Piret Bristol. Paralleelmeri.

Andeka sõnakasutaja novellette pole kerge lugeda. Õieti polegi need žanriilt novelletid, pigem mõtteküllud, teemaarendused, vahel lihtsalt tekstid, mis võimalik, et inspireeritud soovist endaga peetud arutlusi kirja panna. Mida ma siis leidsin? Natuke filosoofiat, natuke hirmuäratavaid, lausa ulmelisi mõlgutusi, kindlasti identiteeti ehk enesetaju puudutavaid skeeme. Kohati on nad päris müstilised, aga keegi ei saa keelata vaatamast inimest kui suurt arusaamatust siin maailmas. Autor ilmselt otsib ikka veel oma kohta siin päikese all. Võib-olla aitab alljärgnev teemaarendus teie huvi tekitada, vahel võib ju ka puhtaid lauseid lugeda. „Maailm on tähenduslik paik. Sealhulgas igauhe elu selles maailmas. Võib-olla on oluline kokku sobitada õiged küsimused ja vastused ning leida asjadevahelised seosed. Noore inimese jaoks need seosed ei ole eriti tähtsad. Noorena on tähtis kirjeldada emotsiooni ja läbielamist. Sellepärast on see rohkem luuletamise aeg. Hiljem muutub maailm mustriks või salakirjaks, millest tuleks aru saada. Romaan on niivõrd kujutluste vili, kuivõrd ma midagi ei mäleta. Siis olen olnud sunnitud selle välja mõtlema umbes nii, nagu see võinuks olla. Eks see umbes nii ka oli. Või ei olnud. Olen raamatutes üritanud asju ja sündmusi omavahel seosesse ja klappima panna. Näiteks ühes neist on koht, kus peategelane seisab isa kirstu juures. Kirst meenutab talle jõge, mille ääres seisab palvetav mees – kirikuõpetaja. Reaalses elus ei olnud meest ega jõge. Kui rääkida aga nii, nagu asjad tõesena paistavad, siis tegelikult on kirst jõgi, mis voolab Tartus ja mille üks kallas on elu kallas ja teine on surma kallas. Tegelikult on kirja. Kõik on tõsi, aga teistmoodi tõsi – raamat pole maha kirjutatud materiaalsest reaalsusest, vaid vaimsest reaalsusest. Kaasaja inimese tavaline eluprobleem on, et ta ei suuda enam hästi hakkama saada, kui peab olema suhtes teistega. Üksi saab ta ehk isegi kõige paremini hakkama. Inimestel on väga kaua aega olnud tahtmine lugeda mõtteid, olla teiste inimestega kiire vahetus kontaktis, mida võimaldab internet. Muinasjutud kirjeldasid lendavat vaipa – teame nüüd, et see oli tegelikult lennuk. Internet võimaldab reaalses, väga kiiresti ja suuremate kuludeta suhelda suurte kauguste taha. Sellega läheb kaotsi tundlikkus kaasinimese suhtes. Mida rohkem kasutatakse inimsuhtes interneti, seda kiiremini kaob inimeses tahe arendada sisemist tundlikkust. Istudes vastakuti üle laua ei saada teineteisest ikkagi aru: inimene mõtleb üht, räägib teist ja teeb midagi hoopis kolmandat. Kuulatakse sõnu, aga mitte teise sisemist kõnet. Elu on aga pikk, ja ainus, mis selles on väärtuslik, on inimsuhted.“

Minule meeldib tekst pealkirjaga „Nartsiss“, kujutage vaid lukuaukus õitsevat nartsissi!

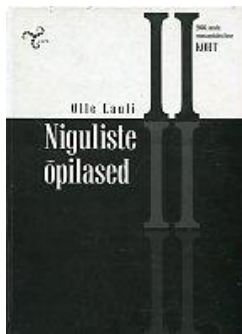
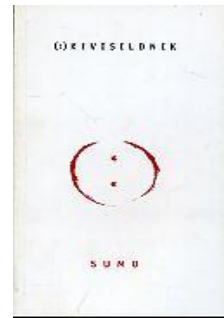
Peeter Helme. Puudutus.

2006. aasta romaanivõistlusel äramärgitu. Piinlik öelda, aga eriti ei haaranud. Romaani peategelane on noor intellektuaal, kelle lemmiktegevuseks on lesimine ja lugemine. Ideaalidele mõtlemine ning nende otsimine. Eks ta kuulab sekka raadiot, nosib leiba ja joob midagi... Selle kõrval tahab ta ka ühe hästi romantilise jutukese kirjutada. Kui ta lesimisest tüdineb, siis suhtleb oma sõbra Leoga, kes on temast huvitavam tüüp. Muidugi on „Puudutus“ ühiskonnakriitiline, kuis muidu... Kui oleks vaja näiteks arvustusele pealkirja, siis võiks panna „Noormees võõras linnas“. Noori naine on ka, ühel Anna nimeks. Tema on Leo ülikoolikaaslane, teist, kes töötab raamatukogus, kutsutakse Ante. Äkki tunnete seda raamatukogu, kus neiukena töötas? „Mõned päevad hiljem jalutasin suviselt mahajäetud raamatukogu poole, vähem kui nädala pärast pidi see minema suvepuhkusele. Betoonhoone koridoris võttis mind vastu suviselt soe, unine ja tolmune tühjus; selles oli midagi kergelt, justkui rinnale laotatud tekina rõhuvat ja tundsin selle ehitise, selle päeva melanhooliat, mis surus klombina kurgus. Läksin lohisevate jalgade all vaikselt sahisevast betoontrepist üles, pöörasin mõne päeva vanust sigaretivingu levitava, hetkel tühja suitsuruumi juurest paremale ja olingi lugemissaalis. Selle tagumise seina ääres seisavad arvutid surisesid tasakesi, ühe ees istus üksik küüsi närv hiina tüdruk, muidu oli kõik vaikne ja tühi. Ka laenutusleti taga polnud kedagi, kuid jalutasin kiirenevaid südametukseid tundes siiski sinna ja kõhatasin korraks kuuldavalt. Leti taga avanevast tihedalt metallriiulitega täidetud ruumist ei kostnud esmalt mitte midagi, siis hakkasin kuulma plastmaterjalist jalanõude järgi kõlavaid samme ja peagi ilmus riiulite vahelt nähtavale Ante. Tal oli seljas samad teksad ja T-särk nagu eelmiselgi korral ning kuulmine polnud mind ka jalanõude osas alt vedanud, jalas olid tal tossude ja kingade ristandid. Tundsin oma südame kiirenevaid tukseid ning pidin sundima end vägisi rahulikuks ja loomulikuks. Tšau! – hõikas Ante juba eemalt ning hakkas kohale jõudes ja kääksuvale pöördtoolile istudes kohe tõsisel häälel seletama – tegelikult mul on sulle midagi, see raamat räägib küll peamiselt Vana-Rooma esteetikast, aga viimane peatükk käsitleb selle jätkumist; renessanss, palladionism, klassitsism, neoklassitsism...“ Kuidas läheb edasi? Soovitan siiski lugeda, vastukaaluks postmodernistlikule

lobedale kõnekeelele ja vängetele väljendustele, mida sageli eesti kirjandusega tutvudes kohtate, on „Puudutusel“ esteetilist mõju piisavalt. Hästi ilusasti on kirjutatud.

(:) Kivisildnik. (:) Sumo.

Olen alati püüdnud eristada kirjutaja isikuomadused ja tema loomingu. Kivisildnik on talumatult tahumatu inimene ja tema sõnavõttud vastikud ning ennast imetlevad, kuid eelmine luulekogu „(:) vägistatud jäämägi“ meeldis üsnagi. Praegu aga ajan silmad imestusest pärani – Kivisildnik sai Kultuurkapitali aastapreemia haikude eest. Hea küll, kui otsustati, et aasta parim luule, siis olgu, aga meie, lugejad, ei pea seda kohe kinnitama. Meie võime küsida – tõesti või? Ükskõikselt avasin raamatu ja sama ükskõikselt ka sulgesin. Lugege mõned näited ja otsustage ise: „(:) loorberikaupmees / puhkab laojääkide peal / sügab nukralt pead“; „(:) tõde ei ole / mu valetunnistaja / on jumal taevas“; „(:) ükskord ma kõngen / võin endale lubada / liisimatagi“; „(:) ööbik möliseb / buddha ütles et kui ei / tea siis ole vait“; „(:) kohus otsustas / arvo pärt peab wagneri / kingi viksima“; „(:)kuskil on läti / siis tuleb tükk tühja maad / seejärel soome“; „(:) jah valutab kuid / ma vajan sellist rohtu / mis tõde vaigistaks“. Üks tsiteeritumaid: „(:) mõisad põlevad / saksad surevad matsid / jäävad matsideks“ ilmus juba tungalterana eelmises kogus ja räägib tõesti tött nii autorile kui paljude teistegi kohta. Mats on palju omam sõna kui vurle! Muidugi ma tean, et Kivisildnik ajab taga oma absoluutset tõde ja midagi veelgi arusaamatumat, aga lubage väljendada labaselt – mul on tänaseks tema esinemistest kõrini!

Olle Lauli. Niguliste õpilased.

2006. aasta romaanivõistlusel teise koha saavutanud ehmatavalt paks romaan. Pange tähele: 535 lehekülge! Üle pika aja romaan, mida lugesin lausa põnevusega, et millega siis lõpeb? Ent alustan soovitusena. „Niguliste õpilasi“ sobib kutsuda meisterromaaniks, kui meil on juba kombeks eristada nn. naisteromaane. Ja just kolmekümneaastastele, aga vanad mehed võiksid jälle võrrelda, milline oli hingepõld viiskümne aastat tagasi ja kuidas haritakse seda täna. Kas sellel ülepea vahet on? Üks oht lugejat siiski varitseb, nimelt tuleb ületada esimesed sada või natuke rohkem lehekülge, siis läheb asi huvitavaks. Lehekülgedepikkused dialoogid pisut väsitavad, aga tuletasin endale pidevalt meelde vahepealset kurtmist, et otsest kõnet pole üldse... Sisust palju ei räägi, sest ärevust ja elu pudenemise muret pole võimalik ümber jutustada.

Tegevusliine juhtivateks tegelasteks on kaks kolmekümneandete kandis haritud ja üsna eduka tööjärjega meest, kes on sõbrad ja kolleegid. Vähemalt olid alguses. Johannes ja Kert satuvad ühel saatuslikul päeval Balti jaama turul kokku vene tüdruku Mariaga, mis kujundab julmal ja fataalsel kombel mõlema tulevikku. Minu arust on „Niguliste...“ ühteaegu allakäigu- kui ka tunderomaan. Kuidagi ei tahaks kasutada määratlust armastusromaan, kuigi seda sõna kasutatakse raamatus küll. Saatuslikke momente alates enesetapust kuni kloostris külastamiseni (Johannes läheb kloostris Mariat otsima) on romaan täis pikitud. Vahel kipub isegi segi minema, mis on tõelisus, mis kujutuslik. Üks surmatants kõik, kuigi osutatakse ka tõelisele Niguliste kirikus seisvale maalile „Surmatants“. Nõnda pikalt pole ma sattunudki lugema allakäiguredelil laskumist, kuigi viha lahustamine joomises pole mingi uudis. Johannese sõltuvus lihtsameelsest, usaldavast ja armastust ning hoolimist otsivast Mariast on üks isemoodi sõltuvus. Enamik peab nende omavahelist tunnet teadagi kireks. On hetki, kus ei saa enam aru, kas Maria on tegelikkuses olemas või on ta surnud, või pole teda kunagi olnudki... Jah, mina nimetan nende suhet sõltuvuseks! Ühel meestest, Johannesel, läheb ikka väga haprasti, ta pekstakse sedavõrd vigaseks, et kaotab seksuaalvõime. Aga see lahing, mille kirjeldust alljärgnevalt loete, toimub ainult ja ainult armastuse pärast. Romaani epiloog oli minu arvates liiast, sest see natuke naeruvääristas inimese sisemist võitlust elu ja surma piiril. Pealegi, pisut õhemat raamatut on käes ju kergem hoida – nii palju taktitut juttu! Olle Lauli kirjeldab mitut jõulist peksmistseeni aga mõni nendest on visuaalselt ikka päris kohutav: „Naine hakkas tulema. Nagu suur raevu täis loom, hakkas ta aeglaselt tulema. Järsku oli tal põrandahari käes, see oli kusagilt jälle ta pihku ilmunud. Johannes taganes. Kõik oli nagu unes. Naisel oli põrandahari käes. Sellest nirises vett. Teises käes rippus tal ikka rinnahoidja. See, mille ta enne oli seljast kiskunud. Ta rinnad õõtsusid; ta tuli aeglaselt lähemale, Johannes taganes. Põrandakaltsust harja otsas nirises peenike veenire põrandale. Johannes jõllitas seda nagu nõiutult – see nire joonistas maha ilusa ringleva mustri... Muster tuli lähemale. „Oota!“ Naine jõrises kumedit, röögatas äkki, tõstis harja ja hakkas sellega ümber pea keerutama, nii et lapist vett üle ruumi laiali lendas. „Misa-sja sa... Loll!“ Johannes turtsatas. See oli jabur. „Nalja teed või!“ See ei olnud nali. Johannes viskus instinktiivselt tahapoole, kuid sai ikkagi märja põrandakaltsuga kõva lätaka otse vastu nägu. „Assa...!“ röögatas ta ehmatusena. „Oh...!“ Ta pühkis silmi, aga naine viskas harja maha, oli juba ta juures, haaras kiire liigutusega ta jaki rinnaesisest – naine oli pikem –, mees nügis teda eemale, naine lasigi ootamatult lahti, aga ta käsi krabas nüüd kinni mehe juustest; Johannes vingatas, see oli hullult valus!... Naine

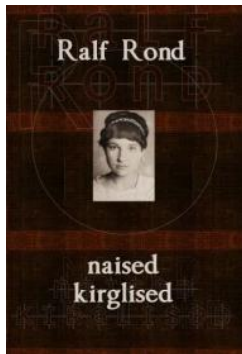
raputas teda, ta rabeles ägisesed vastu, siis surus naine vasaku käe ta jalge vahele ja hakkas pigistama; Johannes kisendas pööraselt, kuid põlvega tagudes sai naise sealt minema... „Merzavets!... Ubitsa!“ „Aaa!“ Johannes tajus läbi selle valu-udu, et rabeleb vastu, et püüab naist endast eemale lükata; seda, et ta ise kogu aeg karjub, ta ei märganud. Ta siples juukseidpidi naise haardes ja ei saanud kuidagi lahti... Aah! Ta ei saanudki lahti!... Pea jõnksles edasi-tagasi; ta püüdis leida kätele kohta... mingit kohta, kust... haarata. Kuidagi õnnestus tal sõrmed naise kurgu alla suruda ja kõrisõlme pigistada... Nad siis ähkisid ja nohisesid ja karglesid vastastikku punnides – Johannes pigistas naise kõri ja naise vasak käsivars oli ümber tema kaela; naine pressis end mehe vastu, ta oli tugev, ja püüdis Johannesele rinnahoidjat ümber kõri mähkida. Tema oli kogu aeg aktiivsem pool: ühe käega meest juustest rappidest, teisega rinnahoidjat ümber ta pea tirides, püüdis ta oma paljast vonklevat rinda Johannesele pressides suhu toppida. Johannes rabeles hullunult vastu. „Ime! Ime!“ ähkis naine ja mees vingerdas pea kõrvale, tundis, kuidas raske lätsakas ta põske surub; nüüd hakkas ta rusikatega vehkima, lahmis umbes, kuhu juhtus, aga keha asend oli nii vale, et ta ei saanud korralikult lüüa, see oli tulutu; ühel hetkel taipas ta šokina, et naine püüab, raevukalt enesekindlalt tegutsedes, oma põialt talle silma suruda. Johannes rabeles kogu keha jõuga eemale, pööras end, ta rusikas tabas mütsuga kuhugi sinna heledasse virvendavasse pehmesse massi, mis võis olla nägu, aga võib-olla mitte; aga see miski hõljus eemale. Johannese juuksed olid vabad; ta kuulis, kuidas naine kuskil siinsamas kriiskab, ulub ja nuuksub, aga ta ei näinud; midagi sooja voolas mööda nägu alla ja pühkides said käed veriseks. Ta ei saanud aru, kust see veri tuli – naine pidi olema teda millalgi küüntega kraapinud. Veri valgus otsaesiselt silma ja ta ei näinud, tõmbus kühmu ja nühkis nägu ning see rusikahoop, täie jõuga antud ootamatu rusikahoop näkku, niitis ta hooga põrandale... Oi, sitt, ta ei näinud tegelikult midagi, ta ei jõudnud absoluutselt reageerida. Hoop tabas teda altpoolt kaarega kuhugi vastu huuli ja nina ja paiskas ta suure jõuga tahapoole – kätega hoogeldes tippis ta kiirkõnnil tagurpidi nagu kloun, kuid jalad ei tulnud kehale vajaliku kiirusega järele, eh, kuidagi ei tulnud... Oh, imelik... Kui veider... Kui... Ta jooksis-jooksis, kukkus selili, peaga vastu kivipõrandat ning see oli tohutu, kogu maailma täitev kõmakas. Korraaks siis oligi see kime valu ainus, mis jäi; väga valge oli silme ees, see oli iiveldav raske aeglane maailm ja üksainus suur rahulik mõte ja soov, ei mingit olemist ei olekski olemas... Ta nägi sealt maailma seest aegluubis enda poole küünitavat palja naise ülakeha ja rusikat, kust rinnahoidja all rippus.“ Mina küll lõpetan tsiteerimise, aga lahing jätkub veelgi agressiivsemalt. See naine, kes Johannest tümitab, on Maria tädi Merilin. Selle võitluse järel on kõik muutumatult teine... Ka leidub romaanis palju vandesõnu ja muid ropendamiseks peetavaid hüüatusi, aga see sobib konteksti, nii et hädaldada pole vaja. Imelik, et leidsin Mihkel Muti novellikogust nimesid, mis kasutusel „Nigulisteski...“ – autori eesnimi Olle, edasi Marge, John!

Mihkel Muti. Sise migrant. Novellid Rui taevalike kommentaaridega.

Mihkel Muti iroonia ja sarkasm on nauditavad, eriti pärast rämeleksikast küllastunud tekstide või sisutühjade naisteromaanide lugemist. Niminovell pälvis F. Tuaglase novelli auhinna kõrvuti Andrei Hvostovi looga „Sinised mäed“. Mõlemad on seda väärt! Ega Muti novellikogu kohta oska muud öeldagi, kui et sotsiaalselt intrigeeriv. Vahel tundub, et autor lausa irvitab elu tobe-tõsiselt võtvate inimeste üle, ent selle nautimine oleneb palju lugejast. Muti on parasjagu kummaliste nimede väljamõtlejana viis pluss: nt. Poobs, Oomer, Moiša, Vaskar, Rui jne. Näite valisin aga loost pealkirjaga „Kassitoit“: „Jõudnud koju, kahetoalisse hruštšovkasse, koukis Meeks seljakotist koos teiste pakkidega kassitoidu ja asetasköögilauale. Ämm, kuuekümnene teksajakis rohkete võltssõrmustega naisinimene, tormas kööki, haaras õhinal koti ja käristas katki. Ta uuris seda üksikasjalikult, seejärel pani tagasi ja ohkas pettunult. Siis aga lausus reipalt: „Pole midagi, küll kord ikka tuleb!“ Meeksi ämm nimelt ootas, et leiab kassitoidupaki seest kupongi, millega minna ümbermaailmareisile. Kahekesi. Ta sõidaks koos tütreaga. Ta oli selle oma kinnisideeks võtnud ja käskis Meeksil iga päev kassitoitu osta, kuigi neil kassi ei olnud. „Ma nii tahaks sinuga kuhugi sõita,“ ütleb ta unelevalt tütrele, kes on pea ukse vahelt sisse pistnud. „Ma ka tahaks, ema,“ ütleb tütar. „Aga me ei saa.“ Ja nad vaatavad etteheitvalt Meeksile otsa. Too on süüdi, et tema ostetud kassitoidupakkidega ei ole kaasas õnnevõitu. Meeks teeb hädiselt ettepaneku: „Äkki hakkaks kassitoidu asemel pepsit ostma? Järsku on seal šansid suuremad?“ Ise mõtleb, et pepsi võib vähemalt ära juua, pohmas peaga on äkki täitsa hea. Nõme on kassitoitu kogu aeg minema visata või vahel naise õe juurde maale kaasa võtta. „Mis seal pepsis pakutakse?“ elavneb ämm. „Korgi all võib auto olla. Selle saaks rahaks teha,“ kiidab Meeks. „Vaata aga vaata,“ lausub ämm arupidavalt. „Ja pesupulbripakist võib sülearvuti saada,“ jätkab Meeks. Ämma silmad löövad särama. „Oi, seda tahaks küll!“ „Ema, mis sina sülearvutiga teed?“ on tütar kannatamatu. „Mis ja mis? Paljugi mis. Ta on mul siis lihtsalt olemas,“ arvab ämm ja annab Meeksile korralduse. „Sa hakkad mulle siis pepsit ka tooma. Iga päev kassitoit, pesupulber ja pepsi.“ Meeks, vaesekene, töötab päästeametis tuletõrjujana...

NB! Lisan kõikidele kirjandusürituste ja kirjanikega kohtumisi korraldavatele raamatukoguhoidjatele kohustuse läbi lugeda novell „Valge baretiga naine“, kui kogu raamatu jaoks ei piisa aega. Oleme vist natuke kirjandusse kirjutatud!?

Ralf Rond. Naised kirglikud.

Kodanikunimega Jaan Kurn, ametilt kooliõpetaja, natuke ka tõlkija, elas aastatel 1893–1981. Jaak Urmet on vaevaks võtnud unustusehõlma vajunud eesti kirjamehe valitud luuletused välja anda. Tõsi, kirjandusnimestele Rond päris võõras just pole, aga kättesaadavad kogud ei ole ka huvi tekitanud. Isegi teades, et tema luulekogu „27“ (Narva, 1923) keelati ja hävitati n.-ö. kõlvatu sisu pärast ära. Koostaja põhjalikku järelsõna ma ümber jutustama ei hakka, arvata on, et just vasakpoolsete vaadete tõttu Urmet ehk Wimberg Rondi taasavastamistee ette võttis. Muuseas, Rond oli esimene Majakovski tõlkija eesti keelde.

Luule pole just eriti haarav, aga raamatut tasub kätte võtta seal sisalduvate fotode pärast. Illustratsioonidena on kasutatud Tallina prostituutide fotosid aastast 1918–1919. Katkend pikemast luuletusest „Ah, kuidas armastin!“: „Ah, kuidas armastin! / Iga loo lukike kisendas, karjus su järgi. / Lihases igan lõigutas himu, / mis mõtteidki halwas, / jäi järele ainuke tung: / suruda kaissu su keha. Ja tiirase sõnnina / sõrkisin järel sul / nuruden, / paluden, / kuni mind wiimati / õnnestid. / Oi kirglikke, / oi unetuid hulle öid! / Kuid / Isake-Elu / ei kinkinud midagi meile. / Kui jootnud meid purju, / kui usalden teineteist / kumbki ei olnud meist valwel, / öö mantlisse mähkiden / hiiliden tuli ta / ja aedniku oskusel / su ihu ihaldet klumbi / mu seemne istut, / et urbuksid lapsest, / kes oleks me wormide süntees, / kes suremattusest / tal kuduks illusioone...“.

Liivametsa Lugemised - 27 / 2008

LÄHETUSLAUSED

Ei leidu vist lugejat, kes poleks kuulnud legendi Barbara von Tiesenhausenist, tema julmast vennast Jürgenist, kes preili ebavõrdse armastuse pärast Franz Bonniuse vastu jääauku uputas. „Keele ja Kirjanduse“ kolmandast numbrist võib iga huviline lugeda väga põhjalikku, arhiividele tuginevat kirjutist, kuidas asjad ajalooliselt käisid, kui palju on kuulsas legendis tõde, kui palju fantaasiat. Käsitluse autorid Juhan Kreem ja Liina Lukas avavad Barbara loo pealkirja all „„Romeo ja Julia“ Liivimaa moodi?“, osutades ka belletristlikele käsitlustele, millest tuntumad on Aino Kallase ja Maimu Bergi raamatud ning Eduard Tubina samanimeline ooper. (Libreto kirjutas Kallase ainetel Jaan Kross.) Ent mida teate Kreutzwaldi ballaadist või baltisaksa ühe tuntuima kirjaniku Theodor Hermann Panteniuse interpretatsioonist? Leidke aega selle lugemiseks!

Ühte võiksime koos mõelda. 31. märtsi „Postimehes“ leidub kirjanik Jan Kausi arvamus põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava arendamise kohta aastatel 2008–2011, millest selgub, et kirjandusele jäetakse õige vähe ruumi. Mida saame meie, raamatukoguhoidjad, teha? Vahest aitame, kui veelgi järjekindlamalt kooliraamatukogudes noortele meelde tuletame, et keelel ja kirjandusel on maailma tunnetamisel tõepoolest oluline osa täita.

15. aprilli OP-is kõneldi raadioteatrist, kes nüüd siis 80-aastane. Kirjanik Urmas Vadi mainis rahulik-asjalikul moel, et kuuldemänge ilmselt eriti ei kuulata ja nende tegijad odavate klantspiltidega ajakirjade kaantele ei sattu. Ega nad hooligi niisugusest reklaamist, ehkki tööd tehakse vägevalt. Kuuldemängude tarvis kriitikuid ei jätkuvat, miks küll? Natuke oli juttu 12. aprillil esietendunud Andrus Kivirähki kuuldemängust „Üks udune päev“. Mina kuulasin seda. Üldiselt kuulan pea kõiki eesti autorite lugusid, vahel ka teisi, ja tahan oma arvamus teatavaks teha. See on omalaadne elamus, kus istud üksinda „saalis“, s.t. oma toas ja kuulad. Vahel silmad kinni, et visualiseerida toimuvat. Kui juhtub põnevaks minema, tõused püsti, aga põhiliselt siiski istud ja mõtled ja mõtled, mida need näitlejad seal küll teevad? Millele mõtlevad ülejäänud kuulajad? Ent „Ühe uduse päeva“ tekst on hele, pigem päikseline, kui jahe ja hall. Pigem elujaatav oma kaotuseparatamatuse teadmises. Natuke inimlikult kurb, ent mitte haledusega mängiv. See on suure empaatia ja austusega kirjutatud kuuldemäng Salme Reegist, kes ühel hommikul avab ukse oma teisele minale ja seab siis end minekuks Sooria-Mooriamaale. Sinna, kus teda ootavad ees ammu lahkunud kaasa ja paljud sõbradki. Küllap ootab ka Peer Gynti ema...

LOETUD RAAMATUD

VAHUR AFANASJEV

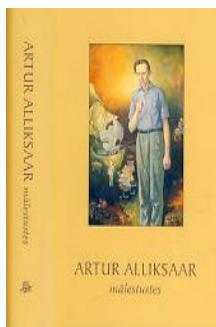

Vahur Afanasjev. Kosmos.

Ma pole kindel, ma tõepoolest kahtlen, kas sain sellest raamatust päriselt, lõpuni aru. Olen ju varemgi Vahur Afanasjevit tutvustanud: „Kastraat Ontariost“ (2005), „Katedraal Emajões“ (2006), aga „Kosmos“ on minu meelest õudukas – olen sellist sõna kusagil kuulnud! Räme realism igatahes. Mingi Ida-Euroopa mõtteviiside kontsentraat, ütleks ehk ülbitseja. Ühel leheküljel (78) kasutab autor väljendit „idaeuroopa edutu edulugu“ – kõlab päris ehmatavalt! Need, kes lähevad ajalehe lühituvustuse õnge ja arvavad lugevat mingit siledat reisikirja sorti teksti, eksivad meeletul kombel. Jah, Ubin ja Raivo, nõnda kutsuvad end tegelased ise, kihutavad hullunult läbi Belgia, Luksemburgi, Prantsusmaa, Itaalia, Sloveenia, Horvaatia, Bosnia ja Hertsegoviina, Serbia ja Montenegro,

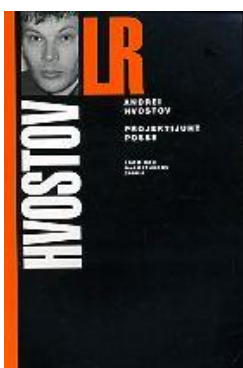
Poola, Leedu, Läti ja Eesti. Tundub, et mingi sisemine viha ja valu ajab neid teele, ikka edasi, ikka kiiremini. Eks seda pisku ka põhjendatakse, aga päris selgeks asja ei saa. Raivo on lastekodulaps olnud koguni kahel korral. Isegi kasuvanemad hukkusid autoõnnetuses ja see on tal päris kindlasti sügaval hinges talle. Kuid õnnekest on noorel mehel ikka ka. Ta õpib mitmes kõrgkoolis, kuni ühel päeval kukub vangist tulnud koolivennaga rendiauto roolis piki Euroopat kihutama. Miski vägevam jõud kui mõistus sunnib teda hullupööra grotesksel viisil neid riike läbima, sunnib hävitama iseennast ja teisi, kes teele ette jäävad. Afanasjev on viidanud Kerouaci tekstile „Teel“ – kas leidub selles lahendus küsimustele? Äkki tuleb see hingeline ja füüsiline segadus tõesti kosmosest!? Kohe tsiteerin autorit: „Me olemegi ju tulnukad, pärit kosmosest, millest on teada vaid nii palju, et seda kutsutakse Ida-Euroopaks.“ Kriitik Peeter Helme on viidanud, et Afanasjev näitab raamatuga „Kaadrid otsustavad“ õhtumaa allakäiku: „...teeb selle puust ette ja värvib pealekauba veel punaseks ka. Braavo!“ Samamoodi mürgeldab ta „Kosmosest“.

Mis siis reisil juhtub? Natuke ikka juhtub. Näiteks tapetakse, röövatakse, kasutatakse litse vaat et peldikupotina, juuakse mõistuse kaotuseni, neelatakse narkootikume hallutsinatsioonideni. Neidki omakorda röövatakse ja lõpuks üks neist tapab teise, ja Jumal teab, mis see päris põhjus on? Homoarmastus? Ei ole kindel. Mingi sisemine tume jõud? Võib-olla. Mulle meenub lisaks Tõnu Õnnepalu „Piiririik“, meenub „Printsess“, olid nendeigi raamatute tegelased hädas idaeuroopaliku enesetajuga. Kuulatasid, kas neid mitte ei jälitata, sest süü, olgu see mõrv või ida-eurooplane olemine, lasub nende õlgadel. „Kosmosest“ võiks tsiteerida lehekülgede viisi äärmist rõvedust. Aga see pole siiski see rõvedus, mille pärast silmad maha lööd, vaid inimest olenematu, arusaamatu ja ahistav, nahapooridesse kinnijäänud rämedus, mida võivad lugeda need, kes jaksavad pärast raamatu sulgemist inimloomuse äärmusi rahulikult kuulata. Mu daamid ja härrad, tegelased on jõudnud Serbiasse: „Läänes armastatakse, olen mitu korda kuulnud, rääkida Balkanist. Oo Balkan, see tume ja äge ja kauge nagu 19. sajandi Egiptus ja India. Puhkusepaketid ja televisioon on Egiptuse ja India persse keeranud, võlu hävitanud. Vana Euroopa jaoks on Balkan uus tundmatu maa. Lähedal, kuid sõjast laastatud, kultuurirohke, pesemata, seksuaalne. Venemaa on liiga intensiivne ja väliselt liigi organiseeritud, hoomatav. Ikkagi tuumariik, tarbime nende gaasi ja nafta, osaleme samadel kõnelustel. Balkanimaadel ei ole lääne-eurooplase jaoks selget poliitilist kehandit. Nende jaoks on Balkan vaimsus elulust, elujanu – joon, joon purju, laulan, joon, kaklen, joon koiduni, leian naise, keeran talle taha ja kukun magama ning mu ihu ja vaim on saanud üheks omavahel kogu maailmaga ja ma hõikan jälle „Zen!“ ning kogu Kerouac on minu tunnetatud. Kadunud elujanu, seda nad otsivad. Tegelikult hui on Belgradis elujanu rohkem kui Pariisis. Nad ei tea midagi. Nad on sama lollid kui see serblasest lollepa siin. /---/ Ikka nii, et kas me näeme raadiomaja? Näeme. Tublid poisid ja puha. Putsi. Nojah. Et miks moslemid kogu aeg pommitavad... Moslemid, miks mitte juudid, neid on ju alati hea süüdistada. Ei, tüüp pani moslemitest. Eks ta ole. Neile püüdsid serblaselased genotsiidi teha, alguses üsna edukalt. Nii. Et moslemid pommitavad õnnetuid serblasi kogu aeg, rahvusvaheline üldsus aina ässitab kaasa, araablastel on NATO kinni maksnud ja too siis aina pommitab Belgradi.“ Afanasjevi kujutatud Euroopas võib ehmata ainult teist lääne-eurooplast, meie siin saame asjast aru. Head lugejad, kuulake, mis mõtteid tekitas Sloveenia: „Muidu klanitud linnast õnnestus leida prügine kaldapealne. Lasime seal mõned õlled ära. Kuidagi kodune, mõnus olemine oli seal. Prügiga on mul alati olnud head suhted. Ma pole prügi häbenenud. Olen vaestest oludest. /---/ Ükskord leidsin garaažide tagant välismaise ananassimahla paki. Muidugi tühja. See oli kena värvilise kujundusega. Äralõigatud nurgast paistis hõbedane sisemus. Surusin nina ligi. Pigistasin. Sees hoovas mõnusat lõhna, ananassilõhna. Täpsemini konserveeritud ananassi lõhna, mis on tõepoolest erinev värske ananassi lõhnast. Ma tean, ma olen võrrelnud. Pikemalt mõtlemata viisin paki koju. See oli mul kaua aega sahtlis. Et rohkem head lõhna tunda, puhusin otsast sisse ja pressisin seejärel aroomipilve ninna. See oli nii hea. Mulle ei osetud siis nii kalleid asju, või ei olnud neid toona veel õieti saadagi. Ei mäleta, mis aasta see võis olla. Äkki enne rahareformi. Võimalik, jah, sest pärast Nõukogude Liidu lagunemist ja eriti pärast konverteeritava Eesti valuuta tulekut läksid poed kaupaa täis.“ Kasutasin hullupööra tähemärke ühele raamatule, aga ega ma ajalehte kirjutata, kus lubatud ehk sada märgikest?!

Artur Alliksaar mälestustes.

Taas võimalus kuulata ühe sugupõlve saatusest. Enam siiski on raamat vaieldamatult omanäolisest luuletajast, kes inimesena olnud ülijutukas, ebapraktiline ja keda valitsev võim ei tahtnud kuidagi avaldada. On väidetud, et avalikes vaidlustes võis Alliksaar olla terav, koleeriliselt äge, kes pildus kalambuure nagu kuulipildujast, võis solvata vastaspoolt, eirata neid või koguni naeruvääristada. Kuigi Alliksaare eluajal (1923–1966) ilmus „Loomingu“ Raamatukogus“ vaid absurdidraama „Nimetu saar“ (1966) ja mõni luuletus ajakirjanduses, kujunes temast Tartu noorte vaimuinimeste silmas tõeline autoriteet. Esimene luulekogu „Olematus võiks ju ka olemata olla“ ilmus 1968. Mälestuste kaante vahelt leiab Alliksaare kirju, ent olulise osa moodustavad tollaste n.-ö. jüngrite ja sõprade eri aegadel kirja pandud tähelepanekud ja hinnangud: Ain Kaalep, Henn-Kaarel Hellat, Leo Metsar, Madis Kõiv, Andres Ehin, Paul-Eerik Rummo jt. Teadagi on igal lugejal juba ammu kujunenud Alliksaarest oma arvamus, mis üldiselt ju ülistav, kuid vähemalt minule avanes mälestuste kaudu senisest pisut erinev kujutus. Muidugi ei muuda see kriipsugi mu isiklikku retseptiooni Alliksaare luulest. Ain Kaalep on kirjutanud mitukümmend aastat tagasi nõnda: „Ka Artur Alliksaar on meie. Sealjuures on ta eelkõige meie generatsioon – see generatsioon, kes on nüüd 40–50 aastat vana. Ma kõnelesin eespool tema isikust, aga tema isikust võrsus ju ka luule, millest ma kõnelesin vaevalt. Selles on palju uhket ja suurt, see on üks vägev fantaasia killapidu, milles primitiivse loogika ketid lukust lahti kõlisevad otsekui nõiakepi puudutusel, ent selles on ka kogu see tume traagika, mis on generatsiooni oma ja millest vabanemiseks igaüks oma tehismaailma on loonud, kusjuures see enamasti muidugi ei ole uhke ja suur... Artur Alliksaar oli muidugi erakordne inimene, kelle tasandile hoopiski mitte igaüks ei jõudnud. Selle eest jõudis nii paljudele tasanditele tema, ja sellele mõeldes ei saa enam piirduda ütlemaga, et ta on just meie generatsioon... Ta on... jah, ta lihtsalt on! Kuid kõik seegi ei anna asja teda müüdiks teha. Erakordsete inimeste olemasolu on väga reaalne nähtus inimkonna ja tema kultuuri ajaloos. Ka erakordsed inimesed kuuluvad „meie“ sisse, meie kohus peaks olema ainult võtta seda kui loomulikku nähtust ja mitte neid esimese käsu peale enda hulgast välja heita ja hüljata. Aga hea küll, olgu ta siis müüt, kui soovitakse. Sel juhul viigem müüt lõpule nii, et see tõesti „karmilt õiglane“ oleks.“

Andrei Hvostov. Projektijuht Posse.

Ühelt poolt belletristlik lugu, teisalt ajaloolise essee moodi. Tõsi mis tõsi, juba on Hvostovi kaht „Loomingu“ Raamatukogus“ ilmunud raamatukest (esimene oli „Hendrik“) võrreldud Jaan Krossi ajalooaineliste lugudega. Vaatame ja mõtleme siiski edasi, ent Tiiderik Posse on tõesti natuke sarnane Mardiga „Mardileivast“ ja Palluga, kellest kasvas Balthasar Russow romaanis „Kolme katku vahel“. Nutikuse mõttes! Mardi tegutsemine langeb aastasse 1441, mil ta Raeapteegis oma leiva ehk martsipani kokku segab. Posse lugu algab 1422. aasta jaanipäevast piduliku protsessiooni kirjeldusega, aga jätkub pigem tagasisivaatlisena poisipõlve. Tiiderikust sai raekirjutaja abiline, Pallust kuulus kroonikakirjutaja. Mõlemale avanes edasijõudmistee päritolukeskkonnast kõrgemale tõusmise kaudu. Vahet niipalju, et Posse koolitas end Novgorodi kaubahoovis, Balthasar saksakeelses kesk- või seltskonnas. Muidugi mõistis orvuks jäänud Tiiderik, kellest sai raehärra Gert Witte hoolealune, Tallinna valitsemiskeelt, s.t. saksa keelt. Maakeelest juttu ei tehta, aga Kõue-nimelise mittedakslase, kuid kavala õllemüüjaga, rääkis Tiiderik ehk talupoegade keelt!? Novgorodis tutvus andekaks arvatud peategelane, kes saadeti rae soovil vene keelt õppima, Rootsist saabunud kaupmehe poja Alf Kasteropiga, kellega siis hakkabki aastaid hiljem „projekti“ vedama. Milles see seisneb, jääb juba lugejale avastamiseks. Ajalugu igatahes kinnitab, et Novgorodi ja Hansa vaheline kaubatüli on olnud igavene..., kestnud ajast aega ja ei lõpe kunagi. Võimalik, et Posse-lugu on inspireeritud 21. sajandi kaubandussuhetest Venemaaga, kus tuleb ikka kõveraid teid otsida, kui ikka tõesti tahad asja ajada. Eks neid asjungi on erinevaid, nagu asjaajajaidki. Ohtlik alati! Mina julgen avaldada arvamust, et pealkirjas esinev sõna „projekt“ on hoopis teisest laanest pärit kui sisu ise, ja häiris mind algusest peale, kuigi 56-leheküljeline tekst ise on päris huvitav. Nimetaksin koguni noorsoojutustuseks ja raamatukoguhoidjad võiksid kooliõpilastele Posse-raamatut julgesti soovitada. Saage tuttavaks: „Kalamajja suunduva tundmatu huvipuudust pidupäeva kära ning õllevaatide kõmina ja praevarraste nagina vastu ei saanud seletada auväärt vanusega – silma järgi otsustades oli sel mehel aastaid kusagil kahekümne ja kahekümne viie vahel ning selles eas juba osatakse pidudest rõõmu tunda. Ei olnud ta ka mõni ebard või siis, hoidku selle eest, kõigest põlatud timukasulane, kellel olnuks linnarahva melust targem eemale hoida, sest anonüümsust tagavas rahvasummas võinuks keegi talle jala taha panna ning mõni käsitöösellidest isegi millegagi vastu pead virutada, kartmata pealekaebust ja karistust – timukale ja tema sulastele kallalekippumist raad ei sallinud. Aga ei, kodanikkonna hulgast väljatõugatud värdjas meie tundmatu tõesti ei olnud. Kaugel sellest: tihedad pruunid juuksed, mis

otstest kergelt lainesse tõmbusid; piklik nägu tahtejõulise lõuaga, suured hallid silmad kõrge lauba all, sirge tugev nina. Olgu lisatud, et tema huultel, mis parasjagu muretut vilet kuuldavale lasid, alatasa mänglev lõbus muie pani nii mõnegi Tallinna kodanikupreili südame põksuma, teenijaplikadest rääkimata. Näojoonte järgi otsustades polnud mees maarahva hulgast – need olid ära tuntavad õlevärvi juuksepahmaka ja hülgenägude järgi; aga see mees polnud *Undudesch*, nagu Tallinnas öeldi, ehkki... – ka rootsi verd inimesed olid kohalikus määratluses *Undudesch*, ja rootsi verd võinuks meie tundmatu olla küll. Tema kalevised riided, ömmeldud mitte nüüd just parimast Ypres'i kalevist, aga samas mitte ka mingist õhukesest *dorksche laken*'ist, vaid täiesti korralikust keskmisest *poppering*'ist, vihjasid kandja suhteliselt heale järjele. Noor lootustandev kaupmees ta siiski polnud; tal puudusid sõrmused ning jämedamat mõõtu kaelakee, millega Mustpeade vennaskonna poissmehed kehelda armastasid. Mõne jõuka käsitööliste selliks, näiteks kullassepa või mündivermija omaks, teda ka pidada ei saanud, sest tundmatu käed olid siledad, rikkumata küüntega, ehkki tema nimetissõrm oli sinise värvi või... jah, pigem ikkagi tindiga koos."

Raivo Kuusk. Sõna sisse minnes.

Tõhus esseistlik abivahend luulehuvilistele. Kindlasti võiksid kirjandusõpetajad ja teadagi õpilased raamatu kätte võtta. Ega seda pea ega saagi järjest lugeda nagu juturaamatut, aga näiteks pärast Viidingu või Artur Alliksaare kogudega tutvumist võib ju teist arvamust vahelduseks kuulata... Huvitav, et Karl Martin Sinijärve käsitluse on kirjutanud kirjamees Jürgen Rooste, ja seda teksti soovitan kohe kaks korda järjest. Tean päris mitut kolleegi, kes Sinijärve luulet pole juhtunud veel lugema – tehke algust! Kui ka ei sobi, siis kindel iseenda arvamus on ikkagi parim arvamus! Nimetan siis ülejäänudki esseede persoonid:

K. J. Peterson, L. Koidula, J. Liiv, E. Enno, M. Under, H. Visnapuu, H. Talvik, U. Masing, K. Lepik, H. Runnel, J. Kaplinski, P.-E. Rummo, V. Luik, D. Kareva.

Autor väljendub küll kohati mõistu ja suurte metafooride toel, kasutab arvukalt tsitaate, aga üks luuletajadki on meie kirjanduse vääramatud suurmehed. Kui mind miski häiris, siis just pidev tsiteerimiste jada, vahel ei taibanud kohe, millal on Raivo Kuuse enda arvamus, millal teise mehe või naise oma. Ent Johannes Barbarust hindab ta nõnda: „Barbaruse arvates jääb inimene kannatajaks saatuslike välistegurite käes. Ruum suurendab kannatuse määra, kuna see on ise üks suur arusaamatus, milles eksleb inimese vormitu vaim. Luuletaja kohus on olla suur kujur, kes oma vaimu jumalavääriliseks peab looma, et söösta elu ja vaimusügavustesse otsima kaduma läinud elutõde. Häda on vaid selles, et elugi jällegi hääbub sellesse suurde kaosesse, millest ta kord tekkis. Ainsaks võimaluseks jäi harida vaimu. Barbaruse vererütm tuksus kaasa ta vaimus kerkinud piltidega, millega tahtis leida lahendust välislahkelide kaotamisele. Vaim ja vaist – kumbki on teineteist aitamas suurema kandmisel.”

Timo Maran. Metsa pööramine.

Tunnistan ausalt, et olen tutvustamisega hiljaks jäänud. Aga Marani luule on üle aja ja sobib kõigile, kes vähegi luulet mõistavad hinnata. Tegelikult polegi suurt juttu vaja. Märksõnaks on loodus ja inimene. Nad on lahutamatud, nad on Marani luules kaunid ja üksteist toetavad. Nad on mõistatuslikud nagu loodus ja sinna hulka kuuluv inimene sageli. Nad rahustavad ega kuku lugeja turjale rändrahnuna, nõnda kui tarretav või hävitav või intrigeeriv või vihkav pool meie nooremas luules. „Metsa pööramine” annab hingetõmbeaega, vähemalt minule, et asuda kirjutama näiteks „Kosmosest” – Afanasjevi omast siis. Keegi on raamatusse ka mõnusaid linnupilte kas joonistanud või kusagilt valinud, aga väljaandja „Erakkond” on unustanud nime mainida. Soovin teile toredaid kevadisi hetki Timo Marani luulega: „Kohati on jõgi käänuline, / nõnda elugi. /

Kohati on ta põhjani läbipaistev, / ja pole ühtegi küsimust. / Paiguti on jõgi mäslevalt kiire, / seda mäletame me hästi. / Vahel on ta uinutavalt rahulik, / mõned uinuvadki. / Mõnikord on jõgi jääkaane all varjus, / parim hoitakse sissepoole. / Mõnikord viib ta kõik oma teelt, / siis tehakse suuri tegusid. / Vahel teeb jäälinde kui sinine juveel / ta kaldavalli oma pesa. / Selle kohta pole sõnu.”

Kaupo Meiel. Eesti elulood.

Kivisildniku kirjastatud. Need pole küll puhtad haikud, aga sarnaseid ridu on ka kirjastaja ise kirja pannud. Kriitika kiitis „Eesti elulugusid”. Jah, neid võib vahel maitseainena kasutada ja enamik on päris vaimukad, autor oskab sõna panna sõna kuulama, aga ühel momendil saab isu täis. Teistele jälle väga meeldivad. Teadmiseks seda, et Meieli tekstid on järjestatud alfabeedis. Võimaliku pealkirja asetan paksum kirjas, nagu raamatutki, salmi sisse.

Nautige siis näiteid: „**Botaanik** / pilli / tegin pajukoos / siili / ajasin autoga alla / ristasin / sain astelpaju”; „**Elektrik** / olen / sattunud / halba valgusesse”;

„**Florist** /ei / seda teadnud ma iial / et / õitseb roos rannaliival“; „**Infotehnoloog** / häälerühmalt / olen Ctrl/alt“; „**Jäälõhkuja** / jää / vabaks / eesti meri“; „**Kiropraktik** / ölg / on võõra oma“; „**Moekunstnik** / kes / teile õigupoolest / rääkis / et mul lips / läbi on“; „**Rassist** / mis/ sa / must / tahad“; „**Sürrealist** / imelik / lase ruttu / üks polka / ma / lähen / dali / pruudiga tantsima“. Raamat võiks asuda iga raamatukogu riulil, sobival momendil saaks sisse vaadata.

Liili Rimmel. Timm ja tema tegemised.

Lastekirjandust ma kuigi hästi ei tunne, aga kui ikka kolleeg, kelle juurde minekuks kulub vähem kui kaks minutit, järjekordse raamatu välja annab, tuleb selle sisse pilk heita. Raamat algab jõulueelse aja kirjeldamisega, vahepeal tulevad lihavõttepühad ja munavärvimine, siis kevad ja sügis suure õunasaagiga, ja lõpeb teatega, et Timm ootab oma sünnipäeva. Timm elab natuke „vana-aegses“ maailmas. Teda ümbritsevad lihtsate ja ilusate nimedega lapsed, tema sussi sisse pannakse suhkrutükk, lasteaias juuakse morssi, jõulukingid on päris tavalised (lego, voolimiskomplekt, kaisuloom), ta kasvatab apelsiniseemnest apelsinipuukesti jne. Ainult oma kassi ja koera tal veel ei ole. „Kas sa arvad, et sünnipäev tuleb nagu tramm ja võtab sind koos asjadega peale?“ See on isa, kes tuleb tuppa ja istub mänguasjade rivi lõppu, pisikese kollase karu kõrvale. „Te ei saa millestki aru! Need on minu sõbrad ja tulevad mulle õõseks kaissu. Ja ärkavad sünnipäeva hommikul koos minuga! Ja vaatavad koos minuga küünaldega torti ja kingitusi! Ega sünnipäev tramm ole... Võib-olla on sinu enda sünnipäev tramm!“ pragab Timm isaga. „Vanaemadele mõnus raamat ettelugemiseks. Liili Rimmel on varem kirjutanud „Päkapikumetsa lood“ (1994), „Timm rongi“ (1998), „Paharetu Päkapikumetsas“ (2003).

Tõnu Õnnepalu. Flandria päevik.

Juba esimesest leheküljest peale valdas mind jumalik rahu. Tunned, et seda raamatut on tõesti aega lugeda. Autor ei suru sind põlvili porri ega kamanda kiirustama. Kõiksugu ajalised ja ajatud mõtted liiguvad su ajust läbi. Oled kaitstud sõnalise põlguse, viha ja saasta eest. Õnnepalu on kirjutanud oma kirjandusliku retke Flandriasse või Belgiasse lihtsale mõtlejale. Autor pole isekas ega enesekindel, liialt elutark, vaid samasugune otsija ja kahtleja kui lugeja ise. Praegu eesti kirjandus- ja ajakirjandusilma uut müüti loovad kirjutajad ja arvajad äigavad vahel niisuguse hooga, et toibud mitu päeva, enne kui teksti keha küljest lahti saad. Kui ikka päevast päeva pead madalas vees sulistama ja pori keeb üles, siis sügavamale, küll kargemasse vette minnes, on ikka hea tunne küll. Mulle meeldib sedagi raamatut, nagu Mihkelsoni, Traadi ja Kivirähki omi, nimetada mälu kirjanduseks. „Flandria päevik“ arutab minu mõistmist pidi inimese valikute üle ja tema võimalusi kulgeda piki rada, mida nimetatakse eluteeks. Õnnepalule meeldib ka füüsilises mõttes otsida teid ja radu oma ümbruses. Talle on maastik koos valitseva ilmaga ikka väga oluline. Ka eelmistes raamatutes. Meenub Karl Ristikivi „Rooma päevik“, meenub pisut dotseerida armastav Tammsaare. Muidugi on Ristikivi tegelane Kaspar von Schmerzberg pigem romaani tegelane, aga ühishuviks Õnnepaluga on reisimine, lugemine ja kirjutamine. Ka Kaspar segab tõelist kujuteldavaga või lihtsalt väljamõelduga. Kaspar kirjutab unistuste päevikut, Õnnepalu lootuste oma. Palun Ristikivilt tsitaadi: „Teaduslikud, või ütleksime pigem pseudoteaduslikud traktaadid vahelduvad filosoofiliste arutlustega ja meeolupiltidega ning kirjadega kas tõelistele või väljamõeldud adressaatidele.“ Kui uskuda Kasparit, siis me ei otsusta kunagi ise, kuhu me läheme!? Ent milline kontrast Afanasjevi Euroopa serveeringule vanast Euroopast. Mõlemal on eluõigus, mõlemat saab ideaaljuhul uskuda. Õnnepalu päeviku rüpes alustab oma elu veel üks teine raamat, milles ristiusu vastu võtnud ja mungaks sattunud eesti üliku poeg mõtleb oma saatusest, kulgemisest kloostriseinte vahel. Jah, see linnukestele jutustamine näib pisku naiivne, ja mis siis! Ta on ju teadlikult nõnda kirjutatud. Maailmanägemine ja -vaatamine on kord selline kummaline ja salapärase asi. Tegelikult hakkab iga inimene ühel hetkel mõtlema elust ja surmast, kaduvusest ja uuestisünni võimalusest, usust ja hävingust enese sees. Igaüks mõistagi oma jõu kohaselt. Edasi võib ta ju jõuda ajaloo ja teadmiste üle arutlemiseni, aga ei pruugi. Autoril on hästi läinud, ta on kohtunud väga vanade inimestega, kohanud neid, kes teavad, mis on sõda. Kohanud neid, kes muudavad täna Euroopat. Mõned meist märkavad sündmustest vaid detaile, teistele pole need üldse olulised. Mõlemad kirjamehed, nii Ristikivi kui Õnnepalu, aga nimetan ka Afanasjevit, on kindlad, et Euroopa pole enam see, pole see! Et Igavene Linn on hoopis teistsugune kui 20 aastat tagasi, et vana Flandria on tihedalt seotud oma elanike kaudu uue Brüsseliga. Igaveseks jääb ka küsimus: aga kes teda küll muutis? Tsiteerin: „Kuidas ikkagi on juhtunud, et väarikuse ja ilu tundmine meie seas nii kaduma on läinud? Et me ei oska enam. Ja järele teha neid ei saa. Kas me ei ela juba üsna üleni järeleaimatud, võltsis kultuuris, kus ainult varemloodu veel kehabast mingit väärtust ja väarikust? Varem pole sellist asja vist olnud. Ja see ei saa kesta lõputult, lõputult ei saa elada vanast rasvast. Vanad väarikad majad kas lagunevad või restaureeritakse lõpuks nii ära, et ilu ja väarikus lähevad ikkagi kaotsi.“

Vanast muusikast ja vanast kirjandusest ei saada enam aru. Sest kultuuri saladus on see, või mis saladus, aga alati ei panda seda tähele: vana on kõige alus, aga vanast võidakse aru saada ainult uue kaudu, ainult uut luues, seda vana pärandit mitte kõigest väest järele aimates ega ka mitte kõigest väest uut moodi tehes, vaid seda ümber luues, uuesti luues. XX sajand tõi haiguse teha kõike täiesti uut moodi. See ei õnnestunud. XXI sajandil süveneb juba eelmise lõpul lahti pääsenud taud teha kõike vanamoodi, ainult restaureerida, säilitada iga vana ukse linki ja taldrikut (sest muide, nad on tõesti ilusamad kui uued), aga seegi on määratud ebaõnnestuma. Tuleb mingi jõud või mingid sündmused, mis selle vana kola ikkagi minema pühivad. Tähendab, seda teevad muidugi inimesed ise. Tuleb unustus, sest miski pole magusam kui unustus."

Ja mõni rida neile, kes kuuluvad raamatu lähedusse: „On tähtsamaid ja vähem tähtsaid tekste ja on põhilised tekstid, mille ümber ja peale need kõik on üles ehitatud ja mille valgusel nad on tõlgendatavad. Põhitekste enam pole ja nii muutuvad kiiresti arusaamatuks ka alamad tekstid, sest nad pole enam alamad, vaid lihtsalt naabertekstid, üksteise kõrval asuvad. Uus tekst lihtsalt kustutab osa eelmisi, et nendele ruumi teha, ja kuna juurdetulek kiireneb juba eksponentsiaalses tempos, siis ka kustumine. Kui „kõik“ on raamatutes, failides, CD-romidel, ma ei tea kus veel „kirjas“, siis ei mäleta keegi enam midagi, tähendab, kirjas pole sama hästi kui midagi. Ja saabki otsast alata. See on huvitav. Kas mina, kui ma peaks veel näiteks nelikümmend aastata elama, sama vanaks kui isa on praegu, saaksin näha seda head uut ilma? Raamatukogud on ehk veel kuskil alleski, aga kes veel leiab midagi üles sellest tohutust köidete hunnikust? Programm, mis katalooge haldas, läks hingusele. Eks tasapisi tassi raamatukoguhoidjad mõned köited, mida nad väärtuslikumaks peavad, kuhugi väiksemasse ruumi kokku. Aga mida nad siis peavad? Noh, mäletavad, et oli Piibel, Dostojevski. Või hoopis Harry Potter? Või kes veel? Me oleme langenud kunstliku, inimvälise mälu lõksu. Muidugi, kiri on imeline mäluvahend, kiri ja kõik muu arvutites veel imelisem. Aga ei raamatud ega arvutid mäleta tegelikult mitte midagi. Ainult inimene mäletab. Lõpuks loeb ikkagi ainult see, mida inimene mäletab. Ja seda on sama palju kui alati."

Liivametsa Lugemised - 28 / 2008

LÄHETUSLAUSED

Juuni teisel nädalal toimub Eesti raamatukoguhoidjate 9. kongress. Sõna kongress kõlab igati suurejooneliselt ja mõjusalt. Võimalik sünonüüm, suur nõupidamine, pole pooltki nii väärikas ja jõudu sisendav, sest – nõu peetakse ju iga jumala päev. Saab kuulda, kas pälvime sel puhul oma olemasoluga ka natuke laiemat tähelepanu? Kas suudame hüpata üle meedia lustliku barrikaadi, pugeda läbi erialase „nähtamatuse“ kitsast pilust?

Mööda Eestit sinna-tänna liikudes ja eesti kirjandusest kõneldes kohtun oma ametiõdedega rahvaraamatukogudest. Harvem ametivendadega. Mõnekene neid ikka leidub ilmas laias... Vahel kuuled ootamatuid ütlushi ja tähelepanekuid, mis sunnivad tagasiteel endamisi arutama, et vaat, kuidas tema elu ja inimesi vaeb. Seletab lahti eesti kirjandust. Millised on ühe või teise mäletamised mäletamistest. Miks ta nii näeb või mõtleb, jääb kiiruse ja põhjalikuma arutelu puudumise tõttu enamasti teadmata. Jah, just aruteluvõimalustest jääb meil vajaka, ent seda saab ometi korraldada. Prima Vistal ju diskuteeriti „raamatukogude kaduva kunsti üle“! Kuna minu teadmised üritusest pärinevad ajakirjandusest, kust lugesin, et üks teemanurk keskendus „väheseksikate raamatukogutädi probleemile“, siis lõin lootusetult käsi kokku: *Sic!* Nii ta jääbki!

Igal juhul olen märganud oma tsunftis, kui lubate niisugust väljendit, kütkestavaid isiksusi, aga nagu kõik teame, neidki, kes on aidanud kujundada meie koondkuju. Märganud tarku ja pühendunud natuure, kellega tahaks vahel pikemalt juttu ajada. Aga ei pelga öelda, et ka teistsuguseid tuleb ette, ent neid kohtab igas ametis. Meie töös pealiskaudsed igatahes läbi ei lööks, nagu näiteks, ah, jätan enda teada – kus! Varem tegin erialaseid intervjuusid ja küllap teen paar-kolm veel tulevikuski, sest tõesti on huvitav kuulda, mida raamatukogudele mõeldes oluliseks peetakse, kui avaralt, millise mäenurga pealt oma ümbrust vaadatakse. Viimati kohtasin näiteks Koeru raamatukogus juba kolm aastat juhataja ametit pidanud Liivi Puhki, kes kogunisti kolm vihikupaksust raamatukest välja andnud. Kaks neist luulet täis: „Luuletused“ (2003) „Valguse vari“ (2004), ühes lühikesed proosatekstikesed „Kui sa mind vajad“. Liivi värsid on hästi tundelised ning lihtsad, aga eks suurem osa meist ongi emotsioonilisema hingega. Raamatud on meid niisugusteks vist kujundanud? Tahan näite varal öelda, et heitkem vahel pilk ka oma kolleegide tegemistesse, lihtsalt küünarnukitunde pärast. Oleme üks mikroühiskond, kogude suurus ja saalide arv küll erineb, aga ametialaselt üks. Üks paljude teiste väikeste või tibatillukeste ühiskondade seas, kes moodustavad riigi. Nagu oma perekonda, nõnda tunned kõige paremini ka seda keskkonda, kuhu ametialaselt kuulud. Mida tean mina ärimeeste või teiselt poolt eluheidikute eksistentsiaalsetest küsimustest? Me lihtsalt arvame, et

teame, aga tegelikult ei hooma me suuremat. Minule on selle kinnituseks kirjandus, ennekõike eesti oma. Mind heidutab enesekindlus, millega üksteist hindame, hukka mõistame või heal juhul ka pjedestaalile tõstame. Ja sealt alla visates peale sülitame. Kunagi ammu ilmus Lilli Prometil romaan „Meesteta küla“ (raamatuna 1962), millele heideti ette, et niisuguste loomuomadustega inimesi ei saanud sõja ajal olla. Imelik, kuhu siis inimloomus, see, mille meile loodus kaasa annab, kaob? Jah, ta võib ju natuke muutuda, eriti lahingutes, aga kurjus ja headus, ausus ja väärus, armastus ja viha, võimukirg ja vaimuhaare – need on alati kohal ja näitavad ootamatul hetkel oma jõudu või haprust. Seega oleme meiegi sarnased, on meilgi, raamatukogurahval, omad pained ja pürgimused, võimusoovid ja kõrvalejätetu vimmm. Vaev ja rõõm. Ja seda kõike on nõnda põnev jälgida, nagu loodustki, kus igal puul on oma juurestik, oma võra ja koor. Igal aastaajal on see natuke teistsugune, seejuures on ilm ja aeg alati kohal. Ent mis on kindel, kuusk jääb kuuseks, mänd männiks, lepast ei saa niinepuud, ammugi tammehiiglast. Nii vist peabki olema. Jõudu meie kongressile! Arutlege nagu kord ja kohus eeldab! Arutlege ja kuulake südamega!

LOETUD RAAMATUD

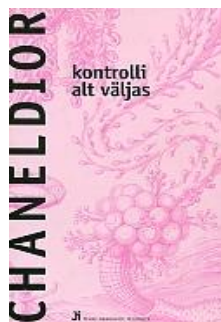

Andreas W. gatlingi kuulipilduja.

Raamat kuulub kirjastaja Kivisildniku rehnungi järgi „pehme mandumise triloogiasse“. Kuna reastan loetud raamatud aga autorite järgi alfabeeti, satub Andreas W, kes peaks olema järjekorras kolmest viimane, hoopiski etteotsa. Esimesena tuleks nimetada Jürgen Rooste luulekogu ja edasi Chaneldiori proosastiilis kirjutatud tapmisraamatut.

Andreas W on „Kultuurikaja“ kuulajatele tuttav kirjadega kodukandist, mida ta luges aasta või paar tagasi ette. Ühe leiate ka selle raamatu kaante vahelt. Andreas W proosatekstit on omamoodi esseed või mõtisklused või arusaamad või seletused mitmesugustest nähtustest ja vaadetest, mõned kommentaarid sekka. Kirjutatud eri aastatel. Teisiti ei oska ma kirjeldada. Muidugi on ta suur eitaja ja

müütide põletaja, muidu poleks ju Kivisildnik seda raamatut välja andnud. Näiteks laulupidudesse suhtutakse viisakalt öeldes põlgusega, aga nagu teame, ei hoolinud müüdimaaailmast ka Vetemaa. (Nt. Kalevipoeg.) Et, mida siis pealkiri tähendab? Lugesin välja, et üks korralik gatlingi kuulipilduja võtab ühe valanguga maha terve küla, jätab järele lageda välja. Muidugi pole Andreas W tekst õõvastav, veelgi enam, kiskjalik, nagu Chaneldioril, aga ega ma sealt enneolematut maailmatarkust kah ei suutnud leida. Sealt leiate nimelt Andreas W filosoofiat ja elu hindamist, tema isikliku, sageli harjumatu või võõravõitu arvamuse kultuurist ja kultuuriga seonduvatest aladest, teadusest, inimestest. Mõni tekst on päris huvitav, mõni raskesti lahti puretav, aga võib kätte võtta küll. Tundub, et boreaalne eluviis, omaette olemine talle siiski sobib, igatahes kinnitatakse, et „boreaalide kultuuriline invariant“ on nii eluviisina kui mõttesüsteemina täiesti vastuvõetav ka tänapäeval. Samuti ei hakanud mulle silma ainsatki suure tähega sõna, rääkimata lause alustamise nõudest! Ent, mis sest kirjakeelest! Alapealkirja all „ajalootus“ on kirjas: „eestlane ei ole maailma kultuuriajaloo kunagi kaasa rääkinud. ta on tumm nagu kala. ja seega on ta olnud olematu. pole absoluutselt oluline, miks see nii on. see lihtsalt on. nii ei ole eestlasel ka millelegi toetuda, kui ta räägib inglase või hispaanlase või itaallase või kreeklasega. ajalugu on tal läbi elamata ja tema katsetel midagi kasvõi nüüdki vahele öelda ei ole järjepidevuse katet. ta on nagu poisike täismeeeste hulgas. sest peaaegu kõik, mis tal on, on nendelt teistelt saadud.“ Edasi uurige juba ise, sest Andreas W ütleb, et „ametnikud eeldavad täiesti enesestmõistetavalt, et sa pead oma kunstist rääkima neile arusaadavas keeles. häda on aga selles, et see ei jäta järele midagi isikupärast ja sinu kunsti tegelikku sisu kirjeldavat.“ Ma pole küll ametnik, aga tahaksin igast tekstist aru saada.

Chaneldior. Kontrolli alt väljas.

Looja, anna jõudu leppida eesti kirjandusega ja seda edaspidigi lugeda! Jälg, erakordselt jälg. Võiks ju arutada, kas need jälkused toimuvad peategelase peas või ilmsi, aga see oleks täiesti mõttetu tegevus. Lehekülgedel nad igatahes on tähtedega kirja pandud – jõhkrukest sündinud jälkused siis. On vist esimest korda, kui ütlen rahvaraamatukogudele, kui võite, ärge seda „asja“ küll komplekteerige! Vist hakkab piir ette tulema, enam ei suuda tapmist kui meeelahutust taluda. Kas autor on Tanel Rander (s. 1980), nagu kirjutab Kaarel Kressa 12. aprilli Eesti Päevalehes või kirjastaja Kivisildnik ise, on omaette teema. Igatahes väidab autor, kes ei kannatavat vägivalda, et kirjastaja jätnud ilusamad! lood välja. See perverssus või lugu meenutab oma agressiivsuses ja

tegelase positsiooni mõttes pisut „Niguliste õpilasi“. „Kontrolli alt välja“ peategelane on ka pintsakliplane, nende elust mõlemas raamatus ju kõneldakse. Kui mõtlemisvõime on nüristava töö ja narkootikumide ja joomise tõttu kadunud, siis tuleks valik teha. Neid on kaks, ja mina ei ütle neid siinkohal välja. Hädaldavad mehepojad on üks tüütu seltskonnakiht, seda ma küll ütle mata ei jäta. Ka olen varem lugenud siit-sealt kihutatavatest seltskondadest, kes pidurdamatult, üha hullunumalt

edasi tormavad, peas tühjus ja järelejätmatu kirm hävitada. Nt. Afanasjevi „Kosmos“, Marion Andra „Vähemalt“. Ja kes siis Kaur Kenderit ja *yuppie*ndust unustaks. Taolist kirjandust produtseerib ka Mihkel Samarüütel. Pidevalt tuletatakse meelde, et pole piinlikumat olukorda, kui olla normaalne inimene. Nojah, koeralihatükkide praadimisest ma vist pole varem eesti kirjanduses lugenud. Ent küllap leidub neidki, kes suudavad niisugustest raamatutest pärit tegelastega samastuda ja naudivad seda?

Vihjed Bret Easton Ellise (s. 1964) romaanile „Ameerika psühhopaat“ (eesti k. 2002) on tõsiselt võetavad. Äkki ongi Chaneldior sellest hoogu juurde saanud? Psühhopaat Wall Streetilt või psühhopaat Tartust ehk Tallinnast, vahet pole, nagu öeldakse! Toppisin oma nina sellessegi raamatusse. Leheküljel 167 kirjeldatav noaandmine mustanahalisele prükkarile, tema füüsiline ning vaimne põrmustamine, või leheküljel 365 seksipartneri hävitamine meenutab küll eesti kirjutajat. Tähendab vastupidi, „Kontrolli...“ meenutab ameerika autorit. Nojah, meil ei leidu veel teadet, et lapsed on loomaaeda sisse murdnud ja loomi elusalt põletanud. Niisiis: „Hakkasime lammutama ja peksma seda kuradima hotellituba laiali. Võtsime kapi, prauhti maha. Avastasime kapi tagant terve tonni jagu suitsukonisid, kondoomijääke, paar süstalt. Ohjee, ajalugu ilmub päevavalgele, röökis Diana. Persetki, meie teeme ajalugu, karjusin mina. Ja tõmbasin laelambi alla. Siis läksin segamini keeratud laga kohale ja kusesin selle kõige peale. See prole Diana hakkas mulle närvidele käima, Ross ei aidanud mul temaga toime tulla. Lahkusime sellest urkast. Perset roosi, faking Galaxyse pidanuks me minema. Perseauk! Täislagastatud hurtsik, ja muudkui küsivad raha! Sellises olekus eriti veel taksojuhi iba kuulates, tekivad mul prolemõtted, mis tekitavad ajukinnisust ja tohutut depressiooni. Tundsin ennast nagu sitt. Nagu üks tõeline sitt.“ /---/ „Asja eest teist taga: teen kõik selleks, et jätta võimalikele kriminaaluurijatele täiesti ühemõttelised jäljed. Oma rammestuses ei viska ma tema kõrvale pikali nagu ma harjumuspäraselt teeksin, vaid virutan tema lõõtsutavale näole ühe kõva hoobi. Käib kume mütsatus, ja ta kaotab meelemärguse koheselt. Peksan rusikaga tema nina ja nägu umbes kümme korda veel, kuni näen, et see hakkab silmnähtavalt punduma. Katsun pulssi, see veel töötab. Lohistan ta voodist põrandale. Haaran jalgadest ja vean ta vannituppa. Tõstan ta üles ja lasen tal siis vanni prantsatada. Veidike külma dušši näkku, ja ta hakkab end liigutama. Hingeldan ja värisen üle kogu keha. Jooksen kööki ja toon lihakirve. Selle tagumise poolega virutan talle kõigest jõust vastu kolpa. Peksan seda tükk aega, kuni see puruneb täielikult, ja minu suureks üllatuseks hakkavad välja jooksva ajud. Nagu mingis komöödias... Toon köögist ka noa, suure lihalõikamisnoa, mille ma talle kõhtu torkan. Peksan mitukümmend korda teda kõhtu, ja lõikan selle päris puruks. Seal tuleb koledamal kombel verd, nii et pööran ta parem selili. Purskan nutma, haledalt ja meeleheitlikult. Et oma lõhestunud emotsioone alla suruda, peksan ma noaga võimalikult kiiresti teda reitesse. Lõõn noa talle jalgade vahele, lõigates puruks lahkliha. Mul jookseb tatt ninast, samal ajal kui ma temast välja valguvaid väljaheiteid mööda tema keha laiali hõõrun... Satun päris hüsteeriasse, pesen kiiruga käed ja põgenen kööki. Seal pean ma võtma kokku end!“ Olukorra kirjeldus jätkub! Estofiilil Cornelius Hasselblattil on väljend ekstreemistlik kirjandus. Eks ta ole, ütleks Jürgen Rooste.

Peeter Helme ütles raadios, et see 88-leheküljeline tekst on soravalt kirjutatud. Minusuguse põhjalikumad kommentaarid oleksid igal juhul naiivsed ja kõlbmatud, isegi Wiedemanni sõnaraamat ei suuda anda sobivaid sõnu... Ja ärge tehke mulle tsitaatide pärast etteheiteid, see kõik kokku on eesti kirjandus!

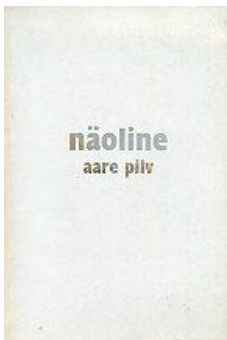

Jaan Kross. Kallid kaasteelised II.

See on hüvastijäturaamat ja need, kes ihkavad paljastusi, teravaid ütlemisi ja hukkamõistmist, vahest natuke pettuvad, eks kulme tõsteti kõrgemale ka Debora Vaarandi mälestuste puhul. Laskem ikka kirjutajal otsustada, mida ja kellest ta räägib. Sealjuures..., lugejal muidugi otsustada, mida tema õigeks või valeks arvab. Muidugi ei jäta Krosski oma suhtumist kaasteelistesse näitamata. Pöördumisega seltsimees ja härra on kõik ära öeldud. Vahel jätab aga tiitli hoopis kõrvale ja see on samuti oluline näitaja. Peen ironia aja ja inimeste eritlemisel on küll veel alles, aga kirjutaja väsimus on siiski tunnetatav. Ja see väsimus on ka õigustatud. Kindlasti on oluline, et Kross avab arvestataval määral teavet, kuidas ja millisel ajendil on üks või teine ajalooline romaan kirjutatud. „Kaasteeliste“ esimene osa oli ehk haaravam, ent eks ka ajajärk ise oli intrigeerivam ja jõulisem. Autor noorem. Kross vaatleb põhjalikult üle oma välisreisid, isegi nende saamise loo, nende eest võitlemise aja, mis täna, jah, tundub naljakas. Kaalub inimeste osa, kes teda ühel või teisel retkel on toetanud. Osutab sõpradele, osutab pagulaskirjanikele, kultuurinimestele, kellega suhelnud, olgu või lühidalt. (Raimond Kolk, Ivar Ivask, Kalju Lepik, Naan Põld, Rein Taagepera jpt.) Avab veel kord ilmekalt kunagise eesti kirjanduse kuraatori või kamandaja Sõgla isikut. Nimetab ausalt ja otsekohevalt Max Laossoni eesti kirjanduse nuhtluseks! Tõsi, uued põlvkonnad ehk ei tea ega mõista enam, mida see seltsimees on teinud? Muigab seltsimees Ristlaane üle. Kross ei peatu teab mis kaua ühe või teise juures, aga teeb nii, et sa ise peatud ja mõtled pikalt ajaloolaval toimunu üle. Ka endine raamatukoguinimene, kunagise

Teaduste Akadeemia Raamatukogu komplekteerimisosakonna juhataja Maret Klaus on Krossi mälestustesse pääsenud, mõistagi sümpaatse isikuna. Ja muidugi põnevad hiidlased: nt. Lepa Anna, üks Panso sõprugi, sest Krossi suvekodu asub teatavasti Kassaris. Kuidas see leiti ja kultuuriinimestele avati, nagu ma aru saan, on lugemist väärt. Leheküljel 450, päris lõpus, on ära trükitud Krossi sõnavõtt keelekõnustest 1989. aastal Eesti NSV Ülemnõukogus. Kaksikümne aastat hiljem mõistad, et midagi uut sellel teemal pole juurde öeldud. Aitab, igaüks loeb nagunii ise, see on enam-vähem kindel. Osturetk kunagisse tühja, ent pika järjekorra ning vahele trügiva venelasega Tartu maantee kalapoodi on keskmisele ja vanemale põlvkonnale kahtlemata kuklakarvadesse imbunud, ent inspireerinud Krossi kirjutama nõnda : „Ja ka mina sain aru, võib-olla küll mitte otsekohe, võib-olla lõplikult alles kuid või aastaid hiljem, aga mingi aimamise võrra vist siiski lausa sealsamas Tartu maantee kalapoes: see, mis meid tegelikult valitses, oli õieti kõigist meist väljaspool asetsev, kõigi meie suhtes täiesti hoolimatu masin. Keegi meist ei saanud olla nii suur idioot, et kujutleda end selle masina käsutajaks! Üksikud – ja võib-olla isegi paljud – võisid pidada end masina teenreiks. Mida kõrvalisemaiks, seda parem – ainult et neile endile polnud see veel enamasti teada. Ja võib-olla ei pidanudki see saama neile iial teatavaks.

Ja mu enese pettumus mu kolme-päeva-vanuses kojunaasus – ka see sai vist alguse lausa sealsamas: see oli igaveseks kaduma läinud maa, vallutatud maa, kuhu me tagasi olime jõudnud. Ja mu peamine soov, mille ma nähtavasti alles märksa hiljem endale sõnastasin – ja mis jäigi mulle nähtavasti nii-öelda alus-sooviks sellel maal (kuigi ma muidugi sageli tegutsesin sellele risti vastu) – oli üks: eemalduda kõigest, mis siia vahepeal oli siginenud võõrast! Eemalduda vene keelest, mis oli ligemale kümme aastat olnud peaaegu et mu ainuke auditiivne maailm. Eemalduda selle keele kõnelejaist, sellest õnnetust rahvast, kellele nende väärhariduse tõttu oli sisendatud arvamus, et nad polegi siinmaal anastajad, vaid kes braveerivad siiamaani naeruväärse kujutlusega, et nad on Eesti vabastajad... Eemalduda KGB-st ja Punaarmeed ja SORVVO-st ja Sõjalaevastiku Vabatahtlike Abistajate Ühingust ja Komsomolist ja Tuvikasvatavate Vabatahtlikust Ühingust Miilitsakoerte Vabatahtliku Kasvatavate Ühingu üheskoos... Ja nüüd seal Heltermaa bussipeatuses mõistsin ma saatuslikku asja: oma suutmatusega loobuda kujuteldava suvepaiga otsingul – või ka, nagu ma seda mõtlesin: vaheldumisi poolte aastate viibimispaiga otsil – mere lähedusest mõistsin end ju ise vastavalt elama Nõukogude piirivalve pidevas naabruses...”

Aare Pilv. Näoline.

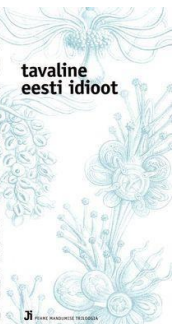
Oluline on teada, et väljaanne on trükitud 100% ümbertöötatud paberile Cyclus Offset looduslike õlide ja vaikude baasil valmistatud värvidega!

Sellest luule- või proosaluuleraamatust on palju ja juba kaua aega kirjutatud (ilmus 2007). Ikka ja alati hästi. Olen peaaegu kõigega nõus. „Näoline“ on teistsugune kui teised. Selle teised all mõtlen kas või Rooste kogu, mille järgmisena ette võtate. Pilv hoiatab: „Elamine võtab aega; hoia hinge – kulub ära.“ Tema tekstide lugemine võtab ka natukene rohkem aega, kui eeldaks, aga tasub ära! Intelligentne luule. Mina teistsugust sõna ei leidnud. See tähendab, et pead kaasa mõtlema, koos mõtlema, pärast mõtlema, iga lehekülje järel mõtlema, iga reagi järel mõtlema. Kaua aega mõtlema. Eksistentsiaalne algusest lõpuni. Kui palju küsimusi, kui palju vastuseid, aga neid tuleb ise lugeda. „...kas

elu on meile / kingitud või on meilt midagi / ära võetud nii et järele on jäänud / elu.“ Mida rohkem ma lugesin, seda enam ma süvenesin, seda enam mu huvi teises. Aastaajad, nende möödumus, hetkelisus, kaotus ja taas leidmine tunduvad olevat märkimisväärse tähtsusega osised kirjutaja elus ja sõnades. Autor on mitu korda kevadet jälginud, aga valitud näide pikemast mõtetesegust „Kõik suubub“ viib tagasi lume juurde või hoopis uue lume ootuse manu, kuidas kedagi: „Või olen ma ülekohtune, pidades lund Aare pelgupaigaks? Sest tegelikult hakkas selle lume keskel Aares tekkima hoopis kinnismõtte julgust ja peaaegu kangelaslikust mitte-põgenemisest. Ta hakkas ajapikku nägema, kuidas usk, luule, inimlik soojus on ise otsekui tekid, mis tõmmatakse üle pea, otsekui värvilised prillid, mille läbi vaadatakse olemuselt lohutat ja kaitsetut elu, ja lohutuks teeb elu just võimetus neist prillidest loobuda, mitte elu ise. Lumi aga on midagi märdumatut, midagi, mis varjab ära hinge vaevase mügarlikkuse ning toob esile iseenda ühtlase peo-peal-oleku. Lumi ei valeta, ja kui ta midagi ka varjab, siis just valet, just nii nagu lumi pole maa jaoks külm vaenlane, vaid maa kaitsja külma eest. Seda selgust on hädasti vaja, või noh, mitte „hädasti“, sest mingit häda pole, lumi on probleemitult kohal, erinevalt lunastusest, mis soojast sõnadekoopast ilmub vaid ebausaldusväärse viirastusena. Maailma lõpp on selge, ta tuleb nii- või teistsugusel viisil, muud moodi polegi võimalik Aare olemasolutunde siinsuse ja kesksuse juures, see saab viia vaid maailma lõpuni, mitte edasikestmiseni mingis inimlikus soojas maailmas. Ja kuna maailmalõpp on vältimatu, tuleb seista keset lumevälja, lumeruumi, võimaluseta põgeneda kuhugi suu- või kõrvakoopasse – sest kui maailmalõpp tuleb, tuleb seista seal, kust ta su kaasa võib haarata ja endaga viia, mitte riskida sellega, et maailmalõpp tuhiseb sinu koopast lihtsalt üle ja jätab su hüljatuna maha.“ Veel kõitis mind tsükkel „Valitud luulet“, mis proosa kujul ja luule moodi kirja pandud „Tee läbi elaviku“. Ja loodussõnadest teekõndija laul „Mida tuleb teha“. Ja siis „Mida saab teha“, ja veel „juunituul puhub

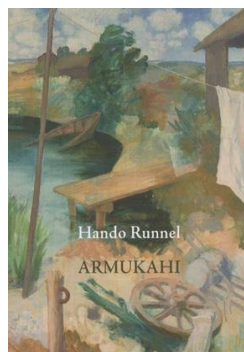
pöösale peale". Tahaksin tsiteerida täispikkuses „Tuttavust“, aga aeg ja ruum pidurdavad: „maailm voolab mäenõlval / tuuliste heinte merena / nii võõrana mulle / nii omasena iseendale / see omasus on see mis / on sünnitanud minu ja millesse / kord suren ja see millest / ja millesse see hein voogab“. Ideaalne puhkuseõhtute lugemine.

JÜRGEN ROOSTE

Jürgen Rooste. Tavaline eesti idioot.

Ah, et jumalik luule, arvab Karl Martin Sinijärv! Võib-olla tõesti. Autor ise loodab, et kümme lehekülge roppusi antakse talle andeks rea eest „aga armastust ei tulnud vargamäele“! Üritan siis Roostelt üldnime saanud raamatukoguhoidja Leida Pädaniku moodi arvata, sest üldiselt me Jürgeni loomingut ju loeme. Rooste on ikka ja alati hävitavalt sotsiaalne. Silmanägemist ja kõrvakuulmist toimivate ja muutuvate protsesside olemasolu jaoks tal jagub. Kõik, mis häirib, saab hoobi näkku. Ega ta enda isiku puhul allahindlust ei tee. Kuid ma olen parajasti väsinud prügikoristamisest konkreetset (Virumaal) ja ka kõige laiemas ja üldistavamas tähenduses (ajakirjandus ja mõned jõhkrad kaaskodanikud) ega ole valmis eriti suures annuses ei tavalisi ega erakordseid luuletusi oma mällu sisestama. Ma pole varem märganud, et Rooste oleks nõnda enesekeskne olnud kui selles luulekogus (alapealkiri „Luuletaja elu“). Ju siis pinged vajavad mahalaadimist, elukoorem õlgadelt maha raputamist. Ent nõnda noorelt? Jürgen on isegi natuke loodusluulet kirjutanud: „kevadkevadkevad / kisasid linnud puudel / rohurohelus kisendas jalge all vabadust / kui teda läbi küla viidi / mitme sandarmi vahel / ilma et ta tõrkunud oleks / oli ilus vaikne pühapäeõhtu / meretüün meeleolu lasku / üle avarate valgete majade / õhk väreles ootusärevusest / õhus oli kevadet / ja nii palju / nii palju enamat“. „Isamaaliste laulude“ tsüklistse kuulus see. Veel valisin näite tsüklist „TAGASI TAANILINN TAGASI“: „mutt ütles mulle täna et tal on mu / pärast mure / et ma'i arene / mida sa siukses alaarenend väärdlinnas / ikka arened / ega me arengumaal ela / meil on õitsev kapitalism / aeg minusuguselgi avangardfriigil / sumbuda ilusasse dekadentsi / te hakkate mind varsti veel rohkem armastama“. Katke „JORGE LAULUDEST“, s.t. Jürgeni omadest: „kui jumala troon on tühi / kui mõistus magab / kui pargid on hämarad ja inimtühjad / ent sellegipoolest ei tihka / säält läbi minna / siis mu hing laulab / betooni ja klaasikildude blusui / oma olematule armsamale / kelle jahe ja nõrke ranne / mu näppude all / tuksub tajutult valusat / argipäevade biiti / kõik asjad on otsa saand / ja ära raisatud“. On kuis on, Jürgen ei jäta ükskõikseks, lugege! Lugege isegi pärast kõigi poolt *armastatud* Kivisildniku arvamust järel sõnas, mida ei saa jätta ometi tsiteerimata: „Kui sa teaksid, kes on **Jürgen Rooste**, siis ei loeks sa seda järel sõna. Ent kui loed, seega on mul alust kahtlustada, et sa oled eesti kirjanduse väärtuslikust osast kaugelseisev isik, võibolla koguni mõni nendest, keda Jürgen kirjeldab kui tavalisi eesti idioote. Sul on õigus solvuda, sama hästi võid olla eriline eesti idioot.“ Keegi ei kahtle ometi erilise idioodi persoonis!

Hando Runnel. Armukahi.

Rooste ja Runnel satuvad alfabeedi tõttu kõrvuti. Peas ärkab ootamatult küsimus: kas Roostel on oma põlvkonnale sama võimas mõju ja tähendus kui Runnelil 70-ndatel ja hiljem tuhandetele eestlastele? Kes on praegu see luuletaja, keda kuulatakse, nagu Runneli kõrval kuulati vaba vangil Juhan Viidingut? Runnel kujunes vastupanulaulikuks, tema peitesõnum asus nõnda sügaval, et mõnikord ei suutnud isegi valvekoerad-ideoloogid seda lahti nuuskida. Kas mõni mäletab, kui palju Runneli luuletuste viisistati lauludeks, mis omakorda muutusid rahvalauludeks – meie ühisvaraks. Jah, Runnel pole praegu enam nõnda mõjus, nõnda esil, kaanepiltidel, kui eeldaks, aga tema koht eesti kirjanduses on muutumatu. Tema harvavõitu rääkimisi tuleks tähelepanelikumalt ja pikemalt kuulata. Ta ei kirjuta ega jaga ajakirjanduses lakse ja parastusi, ometi on ta minu meelest oma luulega vägevam arvamussliider kui need, kes päevast päeva targutavad, nii et lugemisisu on üheülbalistest ja „tean täpselt“ tekstidest otsas. Muidugi, mõnele ehk ei meeldi, et Runnel on kindlasõnaliselt roppused ja pealiskaudsuse kirjanduses hukka mõistnud. Kapitalismiaja väärtused ja väärtused ajavad ta küllap marru. Tema patriarhaalne armu- ja isamaaluule karmivõitu kargus on aga uutele põlvkondadele ilmselt arusaamatu ja isegi võõras. Aeg ja sõnad on muutunud, Runnel teadagi ei muutu... Ent see on teine teema. „Armukahi“ sisaldab eri aastatel kirjutatud lühikesi salme, enamasti vaid neljarealisi värse. Eks pealkiri juba ise näitab, millest mõeldakse ja kirjutatakse. Kahi, kahju, kahju... Kõik oleks nagu endine, sõnad, osatused, võimalikud luuleallikad ja -allusioonid, aga..., hoost ja jõust nagu ei piisa. Runneli iroonilised sõnavisked ja sõnamängud („Raugaleegu“, „Lahe Liis. Lõõtspilliviis“, „Kõverdimmed“) küll vaatavad selgesilmselt vastu, aga meelte ja tunnete voog oleks nagu raugenud. Võimalik, et aeg ongi teinud oma töö. Ent Runnelit peame lugema: Liiv, Runnel ja Paul-Eerik Rummo on meie. Nad on meie, seda peab meeles pidama! Kuid, eks „meiegi“ on teisenenud. Mõned näited: „Kevad tuleb, lumi muutub vanaks, / sügisene tibu supikanaks, / aga noorikutega on lugu nii, / et kõik saavad – korraks – lapseks tagasi! („Lugulaul“, 2004); „Me titad on me dividendid.

/ Kui väiksed on, on väiksed sendid. / Kuid vaata, varsti on nad kroonid. / Ju suuremail violetsed toonid!" („Liberaaldemokraatlik armuluul", 2007); „Suur armastus algab kohe, / ta kerkib kui lapse käest lohe, / kui puhub tuul, see tore tuul; / ja kaob kui huultel ohe." („Suur armastus", 2004); „Olen ka armastust orjand, / sini-lilli sinuga korjand. / Nüüd käes on meilgi vabariik. /Jää vabaks, murdmatu lilleliik!" („Piibe teelt", 2004); „Isamaa ja ilus tüdruk / omaks ei saa iialgi. / Sina võid neid armastada, / nemad sind – ei iialgi!" („Isamaa ja ilus tüdruk", 2007); „Su huuled kui pärnamesi, / su süda kui ulguvesi, / kus upume kahekesi / kesk kudu ja kalapesi!" („Luul", 2003); „Üks aasta läind, / üks häda vähem – / maailma lõpp / on jälle lähem. / Su põlvi pääle / panen pää: / ma olen tark, / sa oled hää!" („Armuaasta").

Liivametsa Lugemised - 29 / 2008

LÄHETUSLAUSED

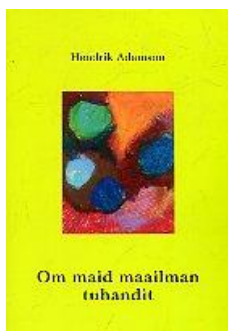
Mats Traat küsib ühes „Harala elulugude" (Kupar, 2001) luuletuses, kas mõned hinged lähevad nüüd internetti? Autor osutab küll liiklusõnnetuses mõttetult hukkunule, kuid ehk mõtleb nendelegi, kes ei usu taevast ega põrgut, ei tee vahet ööl ega päeval? Kes arutult kulutavad oma nappi eluaega virvatulede seltsis. Hea kolleeg Siiri Lauk vastas mu tsiteerimise peale võrratu otsekohesusega: aga mõned lähevad võib-olla spämmi? Eks kõnekeeli on spämmil oma vastegi... Arvan, et selles retoorilises hüüatuses peitub sügav eetiline küsimus. Eluline, vähemalt. Ehmatavalt eluline, mille üle tasub mõelda aastaajast olenemata!

Aga vahepeal toimus 9. eesti raamatukoguhoidjate kongress. Oli ilus pidu igas mõttes. Hoole ja armastusega tehtud. Sõin ja jõin seal minagi – nõnda on vahel kombeks kohaloleku puhul lausuda. Raske on enamat nõuda, esinejate valik oli huvitav, kuigi jah, tore olnuks jälgida erialast polemiseerimist, mida pakkusid mitmedki ettekanded. Eks ma ise mõtisklesin ka vaid endamisi, aga selge on üks: peaesineja Tallinna Ülikooli rektor arutles raamatu üle infokaoses päris kavalalt ning kujundlikult, ja see, mida isiklikult ootasin, erialase hariduse elu ja tulevik, ei tulnudki otsesõnu kõneks. Kuid professor Rein Raua meeldetuletus, et teadmiste edasiandmine on muutunud fragmentaarseks, et teadmiste süstemaatilisuse puudus on ohtlik, oli piisav vastus. Ja see, et kvalifitseeritud lugemisoskus kannatab keelelise primitiivsuse tõttu, et piirduakse sageli vaid lihtlausest moodustunud tekstidega, et lugejat „kaitstakse" liitlause eest, on koputus mitte ainult toimetajate ja teiste taoliste isikute südamele, vaid hoiatus meilegi, kes me põhiliselt küll vahendame, kuid aeg-ajalt loome ka uusi tekste. Teadagi lootsime, unistame tulevikuski edasi, et kirjutav ajakirjandus meie eksistentsile tähelepanu pööraks, aga tuleb leppida (kuri)kuulsa eesti kirjaniku ja filmitegija Kadri Kõusaare tähelepanekuga: eelmisel aastal teist ju kirjutati! Tõepoolest kirjutati, kuid hoopis ühest teisest kongressist. Meil ent ei tule pähegi öelda: oi, kirjaniku A või B üht raamatut ma mineval aastal ju lugesin ja soovitasin, teine enam riulile ei mahu... Meedia tooks jooksujalu vahest kohale kuuldus Rahvusraamatukogu raamatuhooldlatesse lahtilastud hiirtest, lisaga: appi tõtanud kass jäi sabapidi riulite vahele kinni, tuleme koos loomakaitsjatega!

Nagu enamasti, ei olnud meite ministril aega kohale tulla, aga pole viga, egas seepärast jutt pidamata jäänud. Kinnituseks seisid Estonia valges saalis pakutud tordil sõnad, mille tõesuses ei tohi keegi kahelda: „Eesti ei saa ilma meieta!"

Meie ei saa aga ilma raamatuteta. Kaunist lugemissuve! Soovile lisan juurde, lugege 6. juuni „Sirbi" lõpulugu ka!

LOETUD RAAMATUD

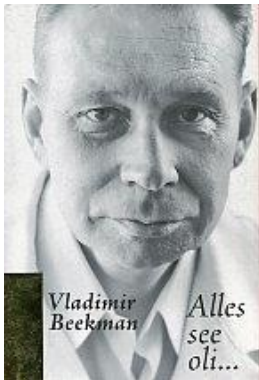
Hendrik Adamson. Om maid maailman tuhändit.

Maaailma kuulsaim mulgimurdeline mõtteluule kirjutaja! Kõik teavad luuletust „Mulgimaa", mis avaldati samanimelise kogus 1919. aastal ja millest on laenatud „Ilmamaa" kirjastuse vastsele väljaandele pealkiri. Vähem ehk mäletatakse, et Adamson kirjutas esperantokeelsetki luulet. Samas keeles on kirjutatud ka tema mälestustahvile Helme kalmistul. Paar proosaraamatut on samuti ilmunud: novellikogu „Roheline sisalik" ja anekdootlike tekstidega „Kuldblond neitsi" (mõlemad 1925). Kogumik „Om maid..." on koostatud Adamsoni varasemate luuleraamatute põhjal ning on kõige mahukam valik, mida leida, sest siia on võetud luuletaja eluajal ajakirjanduses ja almanahhides ilmunud tekstegi, nõnda kui Eesti Kirjandusmuuseumis leiduvad näited tema käsikirjalisest pärandist.

714 lehekülge paks raamat algab Adamsoni kirjutisega „Mõnesid kunstifilosoofilisi visandeid", kust leidsin mõtte: „Materiaalne otstarve ilmneb päämiselt kriitilises

valimises: vaid see, mis tingimata tarvilik ja oluline, on õigustatud, iga muu ülearune. Mitte väga palju ei vääri, enge nii palju, et piisab. Mitte midagi enam kui küllalt. Kirjaniku ülesanne näiteks ei seisa niipalju selles, mis kirjutada, kui selles, mis kirjutamata jätta. Viimase saavutamiseks peab ta õppima raskemat kunstidest – eneseohjeldamise kunsti.”

Adamsoni loomingus on teadagi põhiline kodukoha- ja loodusluule, kuid ta on kirjutanud ka humoristlikke salme ja lembeluulet. Seda isegi eesti keeles. Näiteks 1926. (?) aastal kirja pandud poeem-groteskis „Hulkuv laip” on kirjas read: „Ent laip oli varmsam: / vilkalt lautsilt tulles / praakil ukse sules / kärmelt enese raseeris, / peegli ees pilgu poseeris, / pühkis roiskumisplekid puudertet vatiga, / odöörus pulverisaatorist, / elektriseerus akumulaatorist, / riietus moodsalt, elegandilt / nagu oodatagi temasarnaselt frandilt, / palit, tsilinder, kepp, / väljub, visiite teeb. / Seirakem tema!” Kuid suve alguse puhul tervitan teid luuletusega „Äitsnemise aigu”: „Ole kui mesipuu / keset raskit äidsende pärgi / täis kõllatsit lõhnavit kargi / ja kõne su / olgu tuhande lennu sumin, / kui kaugide kannelde kumin, / üle laia sinitse vii. / Näe, taeva sinitsen viin / kiigup päevä kuldene lill, / kost jookseve` kuldetse` niidi` / alla äidsene pärgä / niit niidi järgi. / Ossa` magusest raskusest / maani laskuve`, / äitsne` tilguve` mett / mulle pähä, suhu, kätte, / teeve` mesitses `uule`, sõõrma`, silmä` ja kõrva`. / Silmin valgus kõllane, / sõõrmin mii` ais, / suu om magust täis, / kõrvugi tükip sissi. / Ja ma tunne: mu ümmer / kik puha miivannitus supelusmesi. / Aga üleven valge` pilvekanga` / kui kuivatuslina`, sihen kirju` lõnga` / ja nagu õhuke röövas / kõditep põlvest ja lõvvast / sadaden jälle ja jälle / kõrgest mu pääle / tuul, täis äitsnemise mesist `õngu / ja kulditsit päevalõngu.”

Vladimir Beekman. Alles see oli....

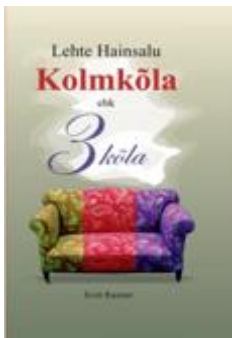
Aastaid ja aastaid kirjandusfunktsionäärina töötanud, palju kuulnud, palju näinud ning kogenud kirjaniku mälestused ei anna just palju ajastu mõistmisele juurde. Huvitavamad peatükid, nõnda kui tavaks, puudutavad lapsepõlve ja Venemaal elatud perioodi. Edasine on teada ja tuntud nõukoguliku olemuse kirjeldamine. Vähemalt minus ei tekitanud miski kaasamõtlemispinget, võimalik, et noorematel põlvkondadel on rohkem võtta. Lootsin nii informeeritud kirjutajalt sootu huvitavamad teavet. Kultuuriinimestest, kellele tähelepanu pööratakse, olen varem isikupärasemaid lehekülgi lugenud. Lõpupeatükid, kus juttu perestroikaaja käitumisest ning kindlate loominguliste inimeste tegemistest, on varem kordi loetud ja kuulnud. Isegi nähtud. Teadagi võimaldas Beekmani ühiskondlik positsioon tal koos abikaasaga ringi rännata, ent need reisikirjad, kui jätta välja Islandi lähedal kogetud magnetormi meenusus, jätsid kuiva mulje. Üks peatükk, mis puudutab baltisaksa ajaloolase Dietrich Andre Loeberti dokumendikogumiku *Diktierte Option* tõlkimislugu, on küll tüüpiline keelamlugu, aga siiski huvitav lugeda. Nimelt on raamatus, kus juttu baltlaste ümberasustamisest Saksamaale aastatel 1939–1941, sees ka MRP salaprotokolli olemasolu fakt. Küllap Beekman suutis oma kolleegide ja ametnikega ning ka väliseestlastega arukalt suhelda, oli mõistlik, kui vaja, natuke radikaalsem, kui aeg võimaldas, nii et keskmine raamat. Tuletagem siis meelde, kuidas oli: „Omajagu tüli tegid igapäevases kirjastustöös ka tol ajal hulganisti mööda kogu Nõukogude Liitu ringi kondavad konjunktuursed grafomaanid ja kirjandusliku hõlptulu jahtijad. Vorpunud mõne hästi labase, aga oma meelest poliitiliselt ilmeksimatu skeemi järgi valmis järjekordse „aktuaalse” jutustuse, mille stiil, keel ja väljendusoskus ei ületanud keskmise rajoonilehe halli taset, saatsid nad oma kopeerpaberiga paljundatud oopuse kõigisse oblasteisse ja vabariikidesse, kus aga teadsid kirjastusi leiduvat – kuskil ehk ikka näkkab. Mõned iseäranis pealetükkivad ja tagasilükkamist kogenud vennad ei hoidnud piletiraha pealt kokku ja sõitsid ise kohale, käsikiri kaenlas, et surve oleks vahetum. Suu sisse on ju märksa raskem ära öelda, autor saab ennast õigustada. Nii sain minagi küllastuseni lugeda käremeelseid „romaane” kollektiviseerimisest ja sellega seotud pörandaalusest võitlusest Eestis, mis panid kurja vanduma. Lugu võis alata näiteks nii: „Metsavendade ataman” nimega „Bolšoi Petro” astus Poordi külas (oli ju ometi Leberechtil olemas Koordi, kuhu kollektiviseerimine valguse tõi!) tarre sisse, lõi habeme lehvides esimese hooga nurgas rippuvate ikoonide eest kolm korda risti ette ja istus laua äärde, et arutada puskaripudeli juures omasuguste habemikest külakurnajatega külaaktivistide ja komnoorte surnukspussitamist. Kui säherduse autori puhul tema ilmselgetele lollustele viitasid, ei teinud mehike teist nägugi: „Te ainult andke mulle niisugused eesti nimed, nagu peavad olema, ma panen kõik sisse, küll toimetaja parandab detailid ära!” Otsese küsimuse peale, mis mõttega me peaksime äkki hakkama tõlkima eesti keelde ebakirjandust, said rändkaupmehed harilikult tigidaks. Mõni süüdistas otsesõnu rahvaste sõpruse eiramises. Mõnigi kord helistas tunni-pooletaise jooksul pärast järjekordse „proovireisija” minemasaatmist näiteks Keskkomitee sekretär Leonid Lentsman, kelle juurde solvatu oli läbi murdnud, ja päris, miks kirjastus ei tunne huvi aktuaalse, klassivõitlust kajastava käsikirja vastu.” Mõnda saab lugeja teda küll autori varasemate romaanide kirjutamisajenditest, ent Astrid Lindgreni tõlkijast Vladimir Beekmanist oli vaid mõni rida – kahju!

Eluluule.

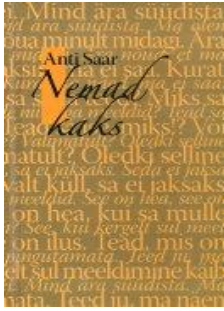
Kogumiku koostaja Peep Ilmet kordab teada teadmist: „Luule saadab meid hällist hauani, hällilaulust itkuni. Õigupoolest elab luule meist ääretult kauem, sest aegade hämarusest kerkides kandub see tuleviku tundmatusse kaugusesse.” Valik sisaldab häid luuletusi, ent leidub ka vähem tuntud värsiridu. Kes raamatu kätte võtab, saab nendega nüüd tuttavamaks. „Eluluule” on jaotatud viide tsükklisse, kuid valiku põhimõtted jäävad salapäraseks. Kuid eks luule ongi üks salapärane asi!? Igal juhul mina ei osanud neid, valikuprintsiipi siis, leida. Näiteks Karl Eduard Söödi „Metsateel” oli rubriigis „Tuld haaras välgu praksuv süütenöör” (Heiti Talviku „Ristimise” algusrida), aga Ernst Enno „Rändaja öhtulaul” oli üldpealkirja all „Ma kõnnin hallil lõpmata teel”, mis on teatavasti „Rändaja...” esimene rida. Mõlemad luuletused on sisult sarnased, pealegi sõna *teel* sees, aga tegelikult pole see üldse oluline. Suuremahulisi luulekogumikke on viimastel aastatel ilmunud päris mitu (matkin Karl Martin Sinijärve sõnakasutust) ja nendest võib vajalikel momentidel, näiteks tähtpäeval, midagi tsiteerimiseks leida. Kuivõrd nüüd külakogud neid soovitada suudavad, on iseasi.

Arvan, et pole üleliigne heinakuu esimestel päevadel, enne puhkuspäevi, korrata ja mõelda sõnade üle, mis kirjas luuletuses „Aeg”, mille autorit kõik teavad: „Olgu see armas või olgu see kole, / ükski mees enesest pikem ei ole. / Aega nad möödavad enne ja praegu, / usun, see kõik on ilmaaegu. / Õhk on kord soojem, teinekord karem: / millal me teame, mil aeg on ajast parem? / Istu sa kaalul, kas vannu või palu: / raskus on üks, olgu kui suur su talu. / Sina ju aegasid mõõta ei saa, / osa sa oled ju temasta – / aeg aga on sinu kaaluja!” Oi kuidas sobiks kõrvale Betti Alveri „Laulik”! Oma lemmikut „Tulipunast vihmavarju” ei väsiks ma kunagi tsiteerimast, aga ruumi tuleb ka teistele jätta. Lugege ise kaunil juuliõhtul üle – ja te ei kahetse kulutatud aega.

Lehte Hainsalu. Kolmkõla ehk kolm kõla.

Üks abielu lahkuminekuga lugu. Natuke kulunud tekstiga, kuidagi skitsiilik. Meestegelase Helmeri, Idaerakonna liikme arutlused on kohmakad või lihtsameelsed, poliitika närimine pole just eriti maitstsvalt kirjas. Hea seegi, et korratakse üle – parteisõdurid unustatakse nagunii ajaloo ees ja sees. Mehe ja naise vaheline sõnavara mõnigi kord naiivse võitu, vabandage arvamast, Hainsalu nime kandva kirjaniku kohta labanegi. Vist ongi kõik öeldud. Muidugi oodatakse pikemalt sõnu ja ridu, aga ma ei oska enam lisada. Ent rahvaraamatukogu külastavatele naisluugejatele sobib surmkindlalt. Keskkooli- ja gümnaasiumitüdrukutele kõlbab samuti. Raamatu lõpp on omamoodi mõnus-naljakas. Ülepea, iga kõla kolmest kõlast oleks nagu novell, millel oma lõpp. Doktoritööd kirjutav ja professori perest pärit naistegelane Siili (kolmas kõla tuleb tütrelt Siirilt) arutleb nõnnamoodu: „Raamatukogu oli hõredasti asustatud, kõikjale oli vaba pias. Millega siis täna alata, milliste avastustega õhtut sisustada? Võib-olla viia end juba kirjas olevaga uuesti kurssi, vaba arvuti ehk leiaks? *Igal õigel naisel on hambahari ja kondoom alati käekotis*, meenus Siilile reklaamlause, mis viitab seiklusvõimaluse alatisele tõenäosusele. Seevastu temal kui õigel sinisukal oli rahakotis pelgalt raamatukogukaart ja mälupulk. Siili koostas eneseiroonilise reklaami: Võta oma alati valmis mälupulk, pista suvalise arvuti selleks ette nähtud auk ja tegutse. Seksikas lause, selle võiks mõne miljoni eest reklaamifirmadele müüa. Sõnal *reklaam* polegi eesti vastet, see on meile nii võõras värk, mõtles Siili. Siiri võib-olla ütles *pähemäärimine*? Jalad viisid sõnaraamatutesaali. Ei mingit oma teksti kallal nämmutamist, otsustas Siili. Elu on õpetanud, et usalda juhust. Siili sirutas käe ja võttis avariilult silma hakanud sõnaraamatu, mille selg oli tundunud võõravõitu. Suurimaks hämmastuseks selgus, et ta polnud seda varem pihus hoidnudki. Eesti-saksa sõnaraamat, ilmunud Tartus 1941. Koostaja Elisabeth Sell mainib saatesõnas „asetleidnud poliitilisi muudatusi”, mille tõttu sõnaraamatu ÜMBERTÖÖTAMINE oli „suur ja raske”. Küllap varstised vastassuunalised poliitilised muudatused saatsid raamatu kirve alla, nii et vene ajal hoolega puhastatud raamatukogudes pole ühtki eksemplari säilinud ja nõnda ei võinudki see Siili kätte sattuda. Ta lappas väärisköites raamatut püstijalu. Noh muidugi – tollal siinmail vastne nähtus *Hitlerjugend* on saanud eesti vaste *hitlerinoored*, *gaasitama* on mahutanud teisegi mõiste *mit Gas töten*, Põhjameri ehk *Nordsee* on tõlgitud *Saksa mereks*; saksa keelt oli rikastatud uue sõnaga *der Tibla*, ka oli vajalikuks peetud laenata *der Matz* märkimaks eesti talumatsi. Ei, siin on uurimist pikemaks ajaks!” Järgneb mõnus eesti keele vastete loetelu saksa sõnadele.

Anti Saar. Nemad kaks.

Lühiromaan, mis pigem haritlasnoortele (tinglikult loomulikult), sest raamatus peituvad mõisteid ja kujundeid ei pruugi rahvaraamatukogude lugeja alati avada või tabada. Kuid vaev tasub end ära. Tegevus toimub kahel tasandil, noormees nimega Andreas Tahhi, kes nimetab end edukaks professionaalseks moderaatoriks ja sõidab kodumaal Chrysleriga, viibib Inglismaal ning mõtiskleb oma lapsepõlve üle. (Okupatsioonija kirjeldamine on praegu üldse *in!*) Ta nagu balansseeriks kahe maailma vahel – enne ja nüüd. Head pole kumbki...Tema hinnangud olevale ja möödunud tunduvad kohati sarkastilised, näiteks hinnang maamehest isale, kes on pidanud ülimaks töörühmamist. Ent Andreas ise, kes kasutab oskuslikult inimesi ja olukordi, kes pilab ülearu kinnimakstud loenguid ja nende pidajaid?

Temagi tööülgamine sarnaneb aja kasutamise mõttes isa omaga. Teiseks tegelaseks on tema armsam Mirei, kes kannab endaga kaasa muundunud ühiskonna arusaamu ja uusi valikuid. Nende vahele trügib luuletaja Juhan Ahun, kes töötab pinnasetihendajana ega oska südamega armastada. Oo-jaa, romaani lõpp on kenake, kui võrrelda teiste viimasel ajal ilmunud kisendavate lugudega pintsakluplaste saatusest. Tekstis esineb ka autor ise, kes sarnaneb arvatavasti Andreasega. Tema arutleb endamisi, kuidas tegelased kohtuvad, mis nendega ühes või teises olukorras teha. Mind „Nemad kaks“ paelus, mis pole hinnanguks just arukas sõna, aga päästab seekord pikemast üleseletamisest siiski. Head inimesed, tuletagem siis meelde, et me elame nüüd sedaviisi: „Homme võtab ta lennuki pealt vastu Damien Maxwelli, silmapaistva briti majandusanalüütiku, visionääri ja guru. Andreas kureerib ja sekundeerib ta loengut – modereerib. Kaks tundi enne ja kaks pärast lõunat. Huvilisi on küll, viis tuhat eeku meistriklasi loengu pealt. Andreas ei maksa midagi. Talle makstakse. Tema teenib. Sama loengut on Andreas juba korra kuulnud – tööjõuvahetuse konditsioneerimisest (loeng on inglise keeles – õnneks ka pealkiri).

Tänases Euroopa majandusruumis, sõbrad, on hüve piiramatut. Kapital ja tööjõud jaguneb ebaproportsionaalselt. Akuutne tööjõupuudus annab ennast kohe-kohe tunda – kõikjal Ida-Euroopas. Avatud suhtluse tingimused viivad peagi olukorra stabiliseerimisele. PowerPoint-ekraanil helendasid ühendatud anumad. See on triviaalne termodünaamika, mis ennast piirideta majandusruumis maksma paneb. Teie asi on sellest profiit välja võluda. Et suhtlus ei viiks mitte entroopia, vaid jätkusuutliku globaalse majandusmaatriksini, tuleb meeles pidada, et sotsiaalsed garantiid pole üksnes avaliku sektori mure. Palgad, töö- ja elamistingimused *etc.* Majanduslikus plaanis toodab termodünaamika puhast lisaväärtust – *out of nothing*. Väikesest inimlikust pingutusest piisab, et entroopiat pidurdada – teie võimuses on lisaväärtust kondenseerida. Mõlemad pooled saavad kasu. Töökätele tuleb jätta mulje, et kasu on võrdne, et kaalud on tasa. See on väljakutse teile. Investeerige sellesse pingutusse. *Input* on sugestioon, mis teile rahalisi kulutusi kaasa ei too – *output*’i mõõdate rahas, pikemas perspektiivis muidugi. Kohalike palkade langus on võõrtööjõu kasutamisel ajatine, integratsiooniprobleemid jäävad ja ekstsessid on vältimatud – see käib globaliseerumisega paratamatult kaasas. Teie elate üksainus kord. Julgege tööjõuga suhelda! Ja julgege suhelda inimlikult. Andreas kuulas loengut – ei midagi revolutsiooniliselt uut. Aga lektori jutust noppis Andreas iva, mida koheselt praktikas proovida – kõneleja enda nahal. Ta võttis sõakuse kokku ja krabas Maxwellil lahkumise pealt nõobist kinni. „Tulge mulle võõrtööjõuks, *sir*, soojakus ööbima ei pea.“ Lektor hakkas valju häälega naerma. „Mulle meeldib su suhtumine, noormees!“ Ülejäänud oli formaalsus. Maxwellil oli lai rind, lai lips ja lai naeratus. Maxwell oli särav ja karismaatiline. Andreasel oli lai lõug, kitsas lips ja avarad perspektiivid. Andreas oli tegija. Nad leppisid sealsamas Tallinna loengu osas kokku – nüüd vahendab Andreas Maxwelli kodumaistele rahajõmmidele. Huvi on suur. Põhiliselt noored ehitusettevõtjad, allhangetega poolkogemata rikastunud – põhiliselt prestiiži värk. Viis tuhi näo pealt, ümmarguselt kaks sellest Andrease kukrusse. Andreas lõikab puhast lisaväärtust. Maxwelli telefonmärkmikus esineb ta naljatlevalt Balti Tiigri nime all. Meistriklasi!“

Tegelikult on „Nemad kaks“ sisult sügavam ja mõtlikum, kui eelloetud lõik kinnitab.

Lauri Sommer. A. L. ja N. 2004–2007.

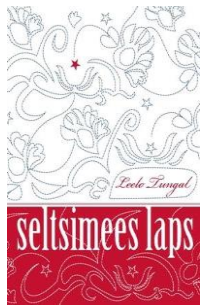
Jah, niisugune see pealkiri ongi. Sommer kasutab alati kõikides kirjatükkides ü asemel y-d, ja mind see pisut häirib. Võimalik, et kujundab vahel arvamustki, kuigi ei tohiks. Luuletekstid või siis proosaluuletekstid on trükitud paksule punasele paberile, kus puuduvad leheküljenumbriid. Need on aga lugemist väärt. Sommeri luule on mõtteluule, seal on keegi, ei teagi kes, kes asub mineviku ja tuleviku vahel. Võimalik, et ta on olevikus. Vaateid minevikku on ehk rohkemgi, siis kui alustab mälestusluulega kadunutele ja kallitele. Ka muutused, mida tuleb ilmas ette, olgu siis kliima või inimesed, ei jää Lauri Sommeril märkamata. Intellektuaalne luule –, selle sõna otseses tähenduses. Teadagi leiab sotsiaalselt tundlikke ridu, sest Sommer tundub olevat empaatiavõimeline.

Lugeja, kes igatseb huvitavaid kujundeid ja võrdlusi ja sõnu, leiab neid, aga ega kõik veel seepärast selgeks saa. Lauri Sommeri luule on tihti üks tekst, mida võid interpreteerida kuidas soovid, aga võid

jätta ka tõlgendamata. Allärgnevas näites peaksime seisma silmitsi oma edulooga: „Lugeda „Kroonikaid“ / nagu boddhisattva / täis vaikselt ja isetut kaastunnet: / vaesed kiitlevad kolbad, hullunud musklid, / hämmastavad persed, rallivad rinnad, / millelt liha nagunii närtsib: / teie vaev on pysituse, / möödumuse kannatus. / Uskuge või ei, / hiilgus rikkus ja seksapiil / kaovad varsti. / Olgu teil väge / nautida seda, / millega uhkustate, mis nagu oleks eesmärk, / sellesse klammerdumata. / Siis pole kaotus / vähem kuulsust, pole kaotus / vähem raha, aastaid ikka sama mees või naine, / samad lähedased, kellest ei räägi meedia, / aga kes räägivad teiega. / Väiksem läbimyyk, aga pikem sisetee. / Ainus võit kadumise üle / on keskmine rada, / mis nii sujuv, et temast / ei jää yhtegi paisutet jälge. / Nähtamatu ei saa hävida.”

Teine näide veel, mis mulle eriti meeldib: „Vaevu näha inimest, / kaugelt, yle tasandiku / kadumas heinamaatee käänakul, / yksildasel sygispäeval, / näha ainult tydrukukest punases mantlis, / vaadata hästi / ta uttu hajuvat selga / ja väikest musta koera tippimas talle järgi. / Loojanguviirud tumeda metsa kohal / ja teadmine, et täna enam / kellegagi ei kohtu, / muudavad selle pildi / kuidagi linnuhydeliseks, inimhapraks / nagu vist muide / või tuhandete aastate pärast / või ainult täna.”

Leelo Tungal. Seltsimees laps.

Algab süngelt – memme kinnivõtmisega – ja lõpeb telefonikõnega, kus tatalle ehk isale teatatakse, et lapse emale määrati 25+5! Jumal teab, mille eest ühele kooliõpetajale Siber määrati. Kuid määrati, ja 1950-ndate algul. Kүүiditamisteema, s.t. ühtlasi inimeste ja mälu hävitamise teema, on just praegu meie ühiskonnas kõrgpunktis, seetõttu imetabane meenusraamat neile, kes sündinud natuke enne või pisut pärast II maailmasõda! Kel mälusse salvestatud igaveseks ajaks musta mantli, vihase jutu ja käskiva tooniga morni näoga võõras keeles (sekka emakeeleski) rääkivad mehed. Siinne tegelane, uurija Varik, mõistab küll eesti keelt, aga on hullunud vangistaja sellele vaatamata. Teadagi on igal omad mäletamised ja paljud, nagu nüüd teame, ei tahakski neid mälusoppidest välja otsida. Ometigi tuleks seltsimees lapsest kõigil lugeda, see on ühtlasi ju me ajalugu ja elulugu, valu lugu ja kaotuste lugu. Mälu lugu, mille hävitamist kõige olulisemaks peeti. Kuid „Seltsimees laps“ pole masendav, pisaraid välja kiskuv raamat. Vastupidi, kohati võid muiaata, kohati südamest naerda, sest laps on ülimalt tähelepanelik, vaimukas, nutikas, mis kinnitab, et elu kestab igal ajal edasi. Isegi represseerimisaegadel. Kohe meenub muidugi Viivi Luige „Seitsmes rahukevad“, aga need raamatud on kirjutanud eri aegadel eri kirjanikud. Lapsedki loomult erinevad, ent varatargad mõlemad. Peatükis „Väike roosa marmoralbum“ leidub üks jõhkramaid kirjeldusi, mida olen Varikutüüpi kurjategijatest lugenud. Nemad ei hoolinud lapsest, kui see üksi kodus oli, vaid astusid peremeestena uksest sisse ja kiskusid iga viimase kui sahtli ja kapi pärani – asitõendite otsimiseks. Ja kui ikka leiti albumist foto, kus pildil Ernst Idla võimlemiskursustel osalejad naeratades seisid (nt. memme), siis oligi spioon leitud! Jäledad ajad, mida ei tohiks pitskinnastes käsitleda. Jäledad inimesed, kes nüüd kerjavad oma tegemistele unustust. Aga väike tüdruk Leelo võitles oma isikliku albumi, oma isiklike piltide eest, kus pisikesena palja kõhuga peal, kui linnupoeg näljase kulliga. Tsiteerin teadlikult pehmemaid, omal kombel naerusemaid kohti. „Seltsimehed reisijad!“ hüüdis roosa näoga konduktor uuesti. „Tehke, palun, natuke ruumi, laske lapselapsel vanaema juurde sõita!“ Mustad ja pruunid seljad taganesidki nüüd bussiuksesse veidike eemale – just parajasti nii palju, et me kahekesi peale mahtusime. Bussis oli tõepoolest väga kitsas olemine ning õhukatuse, mis pruunide ja mustade mantlite vahele ära mahtus, lõhnas bensiinist ja niisketest riietest. Roosa näoga konduktor istus läikiva raudtoru taga, peas must hõbemärgiga barett ja rinnal imeline mustast lakknahast käekott, mille kohal rippusid valged ja helesinised piletirullid. „Tuhat tänu konduktoripreili!“ lausus tata ja ulatas neiule raha. „Palun üks pilet Jõgisoo!“ Konduktoripreili rebis osavalt piletirullist ribakese. „Olge lahke, seltsimees reisija! Seltsimees laps on arvatavasti alla viie aasta vana?“ Seltsimees laps? See juba oli midagi: SELTSIMEES LAPS! Ma ei kuulnud, mida tata vastas ega pannud üldse tähele, millest nad konduktoriga omavahel rääkisid. Kordasin vaikselt oma nina ette: „Seltsimees laps! Seltsimees laps!“ Jah, see tähendas, et minagi olen juba mehe eest väljas! Mitte hea laps ega paha laps, vaid seltsimees laps! Seltsimees laps oli midagi palju enam kui Leelo või tüdo või laps või isegi Emil Zatopek! [omaaegne tšehhi jooksja – M. L.] Taipasin kohe: ei mingit sportlaseks, pesunaiseks või õpetajaks hakkamist – ainuke tõeliselt huvitav elukutse on konduktori oma! Mis võiks olla veel ilusam ja põnevam, kui istuda tuubil täis bussis läikiva toru taga, rinnal säravate lukkudega rahakott ja mitu rida piletirulle ning kutsuda teisi inimesi seltsimeesteks! Lisan teise katke veel: „No direktorist ma räägingi: üks ta oleks võinud poisid nurka panna või minu pärast neile kas või kere peale anda, aga miks ta neid niiviisi mõnitab! See pole jutt ega asi, mis see va Ludmilla poistele ajas: Lembit ja Jaan ei tohi homme muidu kooli minna, kui peavad kõik sünnitajad kaasa võtma!“ „Misasja?“ „Sünnitajad, jah! Oli küsind poistelt, et kas Ruilas on sünnitajaid ja siis öeld, et vot homme võtate kõik sünnitajad kaasa, ilma nendeta kooli ei tohi tulla, mudu visatakse koolist välja ja saadetakse kolooniasse!“ vuristas tädi Minni murelikult. „Oo-oot, siin on midagi mäda,“ arvas tata. „Mismoodi need sünnitajad Tarzaniga seotud on?“ „No mina imestasin ka, aga poisid ajavad oma joru, et kui sünnitajad koos nendega homme kooli ei lähe, siis visatakse nad

koolist välja! Lembit, jah, ajab vahel nõnnasama vigurjuttu, aga Jaan on alles väike poiss, tema räägib alati tõtt!” seletas tädi Minni. „Ei noh, siin peab mingi konks sees olema,” lausus tata. „No ja kust mina kõiki sedapsi naisterahvaid teada võin?” jätkas tädi Minni. „Viigisalu Nellil vist on titt tulekul ja Tikenbergi Leida pidi ka lapseootel olema – aga tema on nii usklik inime, et Tartsanist ei passi teisele mitte rääkidagi. Ja kuda ma talle sinna Järvenõmmele sõna saadan, et tulgu homme koos minu poistega kooli?” „Absurdne, tõesti absurdne lugu! Ma ei saa kohe kuidagi aru, miks peaksid kõik Ruila küla rasedad naised vastutama selle eest, et sinu poistele meeldib Tarzanit mängida,” ütles tata kulmu kortsutades. Korraga lõi ta endale käega vastu otsaesist ja kraaksatas rõõmsalt: „Haa! Ära tabasin! Sünnitajad! Roditeli! Roditeli on see sõna, mida dire tahtis su poistele öelda! „Ljudmila eesti keel on küll juba palju paremaks läinud, aga kui ta ärritub, siis lähevad tal keeled suus segi. Ta mõtles selle sünnitaja all sind, saad aru?”” Keskustelu lõpeb igati humoorikalt, tragöödia ent jätkub. „Seltsimees laps” võiks olla üks neist raamatutest, mis puhkusele sõites tasuks kaasa võtta.

Liivametsa Lugemised - 30 / 2008

LÄHETUSLAUSED

Suvi ja sügis on soosinud lugemist. Ilma suurema sissejuhatusega annan aru, mis on jäänud sellest tallele. Ma ei arva, et Iris Murdoch'i „Punane ja roheline”, Riina Jesmini lausa filigraanses tõlkes, võiks igale lugejale sobida, sest romaan keskendub põhiliselt Iirimaa ajaloole, kuid mind suunas see raamat aeg-ajalt oma maa ajaloo juurde: „Keegi ei pea iirlasi alamateks. Nad on kogu maailmas armastatud ja teretunud! Ja mina ei kannata seda ülespuhutud iiri isamaalust, see on nii kunstlik. Inglise patriotism on teine asi. Meil on Shakespeare ja Magna Charta ja Armaada ja nii edasi. Kuid Iirimaa polegi tegelikult kõneväärset ajalugu.”

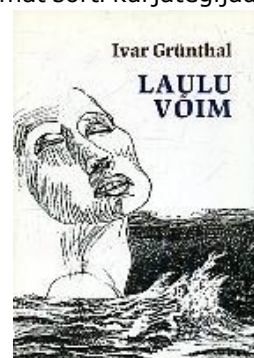
Jaaniöö on ammu meelest läinud, aga üks kirjutis sunnib tagasi vaatama. Nimelt kirjutas Peeter Olesk 21. juuni „Eesti Päevalehes” artiklis „Tuli ilma tuhata” mõtte, mille tegelik tähendus pole ehk meieni tõesti jõudnud. Mis just riigi 90. aastapäeva ajal, mis just praeguste meeleolude taustal on osutunud tähtsaks: „Olgu meie sotsiaalteadlaste armee kui tahes suur, ikkagi pole see väike sõdalaste salk suuteline praegu lahti kirjutama, mida see tähendab, kui okupatsioonitingimustes arenenud rahvas hakkab kujunema omanikutundega rahvaks omal maal.” Kas me oleme seda tunnet juba märganud või kogenud? Kas meil on mure ärganud?

Mulle on mitu korda soovitatud rohkem mälestusteostest kirjutada. Eks seda ole ka tehtud, aga pearõhk jääb tulevikuski eesti belletristikale. Kuid üks mäletamisedki ole õigupoolest ilukirjandusmõõtu tekstid. Sel suvel jõudsin põhjalikult tutvuda eestivenelase Tamara Miljutina meenutustega „Inimesed minu elus” (2007). Taas 1940-ndate ja 50-ndate hävitustööst, autori kahest küüditamisest ja paljust muust. Mõistagi kirjutab ta peaaesjalikult juba mitu põlve siinmail asunud venelaste elust, aga osutab aeg-ajalt ka eestlastele. Näiteks seik Lydia Koidula tütre Anna Michelsoniga, kes oli Tamara Miljutina meelest tõeline vene intelligent, ja „Tema emakeel oli vene keel.” Miljutina ema oli koolitanud end aga Tartu ülikoolis arstiks, tema esivanemate hulgas oli mitu õigeusu preestrit. Kristlikust liikumisest, millega kirjutaja oli ühinenud, on seega palju juttu. (Muide, ka vene emigratsioon lõhenes: kes tahtis Moskva, kes Konstantinoopoli alluvust.) Nõukogude võim vihkas haritlasi ja seejuures polnud rahvusel mingit tähtsust. Üldiselt suhtub Miljutina eestlastesse heatahtlikult, kuid metsavendi peab rõõvliteks! Ja venelasi haritumaks eesti talupoegadest. Raamat on täis vene intelligenti nimesid ja kõik koos isanimega, nii ei suutnud ma enamikku neist oma mällu talletada. Autor lisab, et tema eesmärk oli meenutada ja jäädvustada väärt inimesi. Küll tahaks mõtiskleda väljenduse väärt *inimene* üle. Vahel on ju konkreetsel ajahetkel raske otsustada, kes on teisest rohkem väärt. Üldiselt on ju kõik inimesed, kui mõrtsukad ja muud suuremat sorti kurjategijad välja arvata, väärtuslikud. Igaühel on maailma sündides oma asi korda ajada. Ometigi, nii kirjandus kui ka muidugi ajalugu, näitavad, lausa kinnitavad, et täna nii väärtuslikuks mõeldud ja hinnatud inimene osutub teises ajas nurjatuks. Teine, kes kaasaegsetelt vaid põlgust ja kurje sõnu pälvib, asetatakse kord postamendile. *Sic!* Majad, kivid ja sambad vaatavad kõike aga tummalt pealt. Või pole see nii?

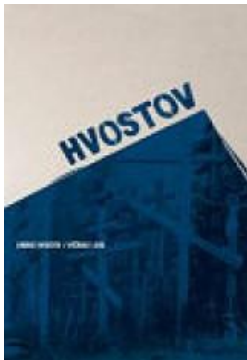
LOETUD RAAMATUD

Ivar Grünthal. Laulu võim.

Värssromaan. Kindlasti on raamatukoguhoidjast lugeja kuulnud Betti Alveri poemist „Lugu valgest varesest” (1931), ehk ka Jaan Kärneri värssromaanist

„Bianka ja Ruth“ (1923), Henrik Visnapuu „Saatana varjust“ („Looming“ 1925–27). Grünthali luule pole kunagi olnud kõige kergem lugemine, aga „Laulu võim“ murrab nõrgema lugemistahtega inimese ehk tõesti maha! See tähendab, et raamat jäetakse mõnes kohas pooleli, mida ka ise paaril korral tegin. Häbi! Autor osutab sageli meile olulistele ajaloolistele sündmustele, toonase Tartu eluolule. Palju võib jääda siiski kaugeks ja arusaamatuks, sest kes meist mäletab 1930-ndate ülikoolilinna. Vast mõnekene? Nõnda kui romaanis tavaks, on siingi tegelased (Ants, Mai), kelle käekäiku jälgitakse 1940-ndatest umbes 60-ndateni. Mees satub Jaroslavli, naine lastega Soome. Värssromaani diloogia esimene osa kannab pealkirja „Peetri kiriku kellad“ ja see ilmus 1962. aastal Rootsisis Grünthali rajatud kultuuriajakirja „Mana“ märgi all. Teine jagu, „Laulu võim“, mis on kirjutatud Göteborgis 1964–65, avaldati „Manas“ peatükkide kaupa aastatel 1976–1986. Omaette raamatuna 2008 „Ilmamaa“ kirjastuses. Teose sünnilugu ja retseptiooni käsitleb saatesõnas Karl Muru, kes leiab, et esimene lugu kajastab terviklikult rahva kannatuste rada: ühelt poolt okupatsiooniperioodi, teisalt pagulastundeid. Teine aga keskendub eesti kirjandus- ja kultuuriloos osalenud ja osalevatele isikutele. Seega kuusteist peatükki ehk 346 lehekülge ootab haritud lugejat. Alustuseks puhtolustikuline lugu seitsmendast peatükist: „Ants oli lugu pidand magusast, / mis ema arust ainult rikkus hambaid / ja polnud rahakoti kohane. / Kuid nagu isa viin ja tubakas, / need elu mõrdamad maitseained, / ei jätnud rahule, nii Antsu kiusand / põlvpükste eas moos, rosinad ja rohkem / küll koorevenised kui purgikommid. / Kui Li / [Antsu esimene naine, kes suri sünnitamisel – M. L.] veel elas, tegid nad halvaad / meest, kreeka pähklistest ja munavalgest. / Kui Ats [Antsu ja Li poeg – M. L.] sai kingituseks „Presidendi“ / sõi isa poole ära. Stude martsipani, / õlgšokolaadi oli mõnda aega / ka Tartus müügil ühes kohviäris / ning mandlitega pikit pumperniklit. / Gutmani „abfall“, jõhvikad tuhksuhkrus, / Glassmanni pastilaa, liköörioat, / Vernerih vahvlitort, Maroko leib / Ginovkerilt ning kõige pisem „Freska“, / Brandmannilt „Monte-Carlo“, mitte aga / Klausoni pralineed, progressi „Kuningas“...“ XIV peatükk ütleb filosoofilise rahuga: „Üks kõhis hinge välja, teine lärmas / ja kolmas neljal saba liputas. / See rahvas oli unustama kärmas / ning kadund jõuludele lumehärmas / puu kuuseoksi teele raputas. / Ma aga matsin armastuse jõõrde / hoo alla kividel ja kändudel. / Külma torkas silma, hakkas ninasõõrde / ja ihusoojaks toimund kokkuhõõre / tuum ajas kesta eksirändudel. / Su maja seinas oli nutuluksu / talv lumeroosidega akendand. / Jäämehe süda kuumemalt ei tuksu, / kui pimeduse vürst on musta suksu / ree ette nagu kimli rakendand.“

Andrei Hvostov. Võõrad lood.

Kogumiku tekstide üle on üsna ägedalt vaieldud, näiteks „Sirbis“, ja küllap arutatakse „meie“ võõra ja oma tunde mõrasust edaspidigi. Hvostov on leidnud üles oma kirjaniku olemuse, mis on siiski veel läbi tikitud ajakirjanik olemisega. Olen märganud, et väga sageli on ajakirjanik Hvostovi kirjutatus tegemist identiteedi otsimisega. Andrei Hvostov on kinnitanud, et ta on nn. „meile“ võõraste ideoloog, mis kahtlemata sunnib tema arvamustesse hästi põhjalikult kaevuma. „Võõraste lugude“ tagakaanel teatab autor, et teda ei huvita niivõrd rahvuse ajalugu, kui just Eesti ajalugu, samas eeldab ta, et kogumikule lähenetakse kui ilukirjandusele („Sirp“, 15. aug.). Minu jaoks on kurioosne aga Hvostovi raamatu pühendus – „Rootsis sündinud ja Ameerikas kasvanud THI-le“, kentsakas seetõttu, et mulle on päevselge, et ta on oma, ju siis võõrale võõras.

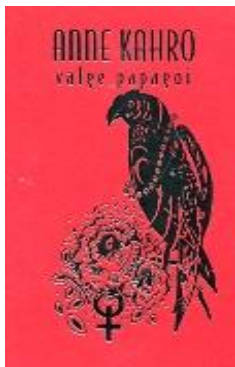
Kogumik sisaldab neli lugu: „Kommunist“, „Sinised mäed“ I ja II ja „Must jõgi“. Kes „Loomingu“ järjekindlad jälgijad, on mõnda nendest juba lugenud, pealegi on „Sinised mäed“ I võitnud 2007. aasta Tuglase preemia. Esimest neist, „Kommunisti“, lugesin kui groteski-lugu, ülejäänuid võtsin tõsisemalt. Kahtlusteta on Hvostov huvitav kirjutaja ja põhjalik ajaloo vaatleja. Raamatut võib absoluutselt kõikidele lugejatele soovitada. Nende lugude kaudu sobiks isegi ajalootunnis diskussiooni alustada. Hvostovil pole pääsu, kuitahes ta ka rõhutaks „Võõraste lugude“ belletristlikke väärtusi, otsitakse ja leitakse sealt alati muudki. Ja see muudki ja muulased on enamasti närviline teema. Lausa hulluksajavalt närviliseks lastud teema. Kuid nõnda kui Hvostov kasutab leheküljel 112 sentensit, tuleks tema loomingule läheneda: *sine ira et studio!* Jaa-jaa: see tähendab ilma viha ja poolehoiuta. Mõistlikult siis!

Isiklikult köitis mind kõige enam „Must jõgi“, mis käsitleb 17. saj. lõpu ja 18. saj. algusaastaid, põhiliselt vanausuliste käekäiku. Vaatlus toimub „meile“ võõraste isikute kaudu. Mitte Peipsi ääres, vaid Alutaguse kandis, kus asunud Mustjõe küla, mille Peeter I laskis hävitada. Näite aga valisin siiski „Kommunistist“: „Ärgates oli Muzal tunne nagu hommikul Piiteri ühikates, kui sai öösel palju puhtast kunstist räägitud ja haput bulgaaria veini läbisegi Odessa poolmagusa šampanjaga joodud. Tunne oli halb, kohe päris halb, isegi veel halvem kui Piiteri üliõpilaspõlves – midagi oli peas justkui katki murdunud ja murdekohad, teravad ja sakilised, kriipisid seestpoolt tema kolpa. Katus ei „sõitnud“, see oli sisse varisenud. Muza pani end erilise hoolega riidesse, see oli isalt õpitud võte – kui teenistusse minnes on eelmise õhtu viinavõtmise tõttu olemine nadi, tuleb seda kompenseerida piinlikult korras mundri, peeglina läikima lõõndud kingade ja sinakaks raseeritud lõuaga –, ning läks linna peale vaatama, kas ka seal on toimunud mingid suured muutused. Aga ei olnud seal midagi

teistmoodi: bussis aasis mingi nokastanud mees, arenenud alkoholismile viitav punetus põskedel, keel pehme, vene noorukite kamba kallal, nõudes lärmakalt, et nad räägiks eesti keelt; Balti jaama ees vihmaveelombis rähklesid tuvid ja varblased, Raekoja platsil müüdi suhkruvatti, Viru tänaval jooksid edasi-tagasi algajad ärimehed, üheksa-kümneaastased poisikesed, kes üritasid „Gorbi! Gorbi!” hüüdes turistidele matrjoškasi ja punaseid lipukesi, millega veel paar aastat tagasi käidi esimese mai ja oktoobriparaadidel, mõne marga eest maha ärida; Viru väljaku tuletõrjedepoo ees kõikusid nooremapiolised soome mehed, kes musta talaariga pastorit nähes irvitasid: *voi vittu, Batman!* (Muza peas sähvatas korruga, et see pidi olema parool välismaise luureteenistuse kontaktisikule), sellal kui sealsamas seisev kõhetu miilits vaatas püüdlisult teisele poole, ilmutades täielikku ükskõiksust ümberringi asetleidvate korrariikumiste suhtes. Mõelda vaid, mõned aastad tagasi heideti kommunist Kutuzova mingite kilekottidega spekulatsioonide eest parteist välja, ning hea veel, et vangi ei pandud. Ja nüüd valitseb ümberringi kaos... Muza vaatas tähelepanelikult ringi. Miilits oli nagu maa alla vajunud, soomlased ja pastor samuti, maja katusel üle tänava moodustasid suured punaseks värvitud plekist tähed lause „Au NLKP-le”, maja ees seisis mingi tüüp plakati „Eesti vabaks! Lõpetage okupatsioon!” Ja siis korruga tabas Muzat arusaamise välg, silmipimestav sähvatus. Ta taipas kõike... See, mis tema ümber toimus, oli vaid proovilepanek. Läbikatsumine, et leida üles äravalitud. Lähenes viimane, suurim võitlus, taevas kappas ratsanik valge võiduhobuse seljas, tagavarateel seisval proletariaadi soomusrongil pahises juba kateldest auru, ees ootasid apokalüptilised sündmused, kus partei sai toetuda vaid kõige ustavamatele, neile, kes jäävad lõpuni truuks ja kindlaks, kes ei murdu, ei reeda, ei jookse. Perestroika oli kõigest üks suur eksam, see oli terade sõelumine sõkaldest, ettevalmistus operatsiooniks, millega lõigatakse ära Juhi surma järel revolutsioonilise avangardi saledatele liikmetele kasvanud liigliha, kogu see võibsev väikekodanlik rasv, mis oli hakanud moonutama nõukogude ühiskonna sitkeid muskleid.”

Lisan, et Leningradist Tallinnasse suunatud Muza ei kohanenud ega leppinud pideva ideoloogilise vägistamisega ning uue olukorraga, nii et tema mõistus, vaesesekesel, murdus... Lugeja pangu tähele, et kõik Hvostovi *võõrad* tegelased ihkavad siit lahkuda ja kel võimalus, see lähebki.

Lubage mul tsiteerida lõpetuseks Lehte Hainsalu ridu juulikuu „Loomingust”: „Käib kalmistul riid / sõjasurnute pärast. / Omad ja võõrad.”

Anne Kahro. Valge papagoi.

Tunnistan, et loen esimest korda Anne Kahro luuleraamatut, kuigi see on juba kuues. Loetlen: „Nälkjast!” (1994), „Helesinilane” (1995), „Erutus elutus kohas” (1996), „Viie kella tee” (1999), „Kuupiste” (2003). Siis veel kaks sõnamängude kogumikku „Silpharakas” (2002, 2004) ja Urmas Sisaskist „Sindrinahkses kasukas” (2000). Ajakirjanduse veergudelt on nimi muidugi teada. „Valge papagoi” on kaanest kaaneni armastusluule. Kahro luule puhul peab lugeja arvestama, et see on natuke häirivalt meelas, kujundid igituttavad. Arvaks, et autor on noorem (s.1974), kaugelt metsasülest pärit ja ise vähe luulet lugenu. Ometigi on kõik vastupidi. Nii kõlab üks igavene küsimus: „Ära küsi minult, / miks ma sind armastan, / ma ei tea. / Ma olen vaele inimesele sulle vastama, / olen õige vastaja vastusega eksima. / Miks kasvavad puud? / Ja miks põimib tuul / oma pika õhulise salli / nende okste vahele? / Miks on olemas liblikad, / värvilised lehvikud seljal? / Miks niheleb kalda külje all unetu meri, / miks ta üldse on olemas? / Miks tulid ma täna teist teed pidi kui eile? / Kes selle kõige eest vastutab? / Kõik vastused on õiged. / Kõik vastused on valed. Muud pole mul vastata.”

Kuna raamat lõpeb 2007. a. X Noorte Laulu- ja Tantsupeo „Ilmapuu lävel” ja 2009. a. toimuva XXV Üldlaulupeo laulurepertuaari kuuluva teksti „Ood armastusele” ühe osaga pealkirja all „Oh, taevas”, siis tsiteerin ka seda. Heliloojaks Urmas Sisask, kes on teistelegi Anne Kahro luuletustele muusika kirjutanud. „Oh, taevas, kuidas vananeda koos, / kui üks on tarkav, teine närbev roos, / üks enesega kaua olnud koos, / ent teisel elust tõmbamata loos? / Kord elu sulgub nagu mängutoos, / mind ootad siitpoolt sinnapoole järgi – / pea kohal mitmekordseid särapärgi, / me kaksiktäheks kehastume koos. / Üksteise ümber tiirlemise lembus / on igaviku lõpust pikem embus. / Kus valla taevas – Looja mängutoos – / seal vähimagi tülita me koos.”

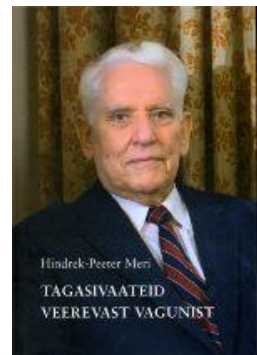
Bernhard Linde. A. H. Tammsaare oma elu töes ja õiguses. Isiklike mälestuste, kirjade ja dokumentide põhjal.

Tõepoolest, kes siis Tammsaarest kõike ei teaks! Tuhat ja üks interpretatsiooni, nüüd veel üks – võib küsida mõni tarkpea. Nii ta paraku on. Samas ei teata aga eriti palju kirjutajast Lindest (1886–1954), kes oli oma eluajal tuntud kirjastustegelane, slaavi keeltest tõlkija, arvestatav teatrikriitik, aga tegutses ka kirjandus- ja kunstiarvustajana. Lisaks isegi raamatukogundustegelaseks ja pisut prosaisti ja luuletajana. On avaldanud suurema tähelepanuta jäänud jutukogud „Heitlikud ilmad” (1913), „Kenad naised” (1928), siis veel reisiraamatuid jms. Muidugi teatakse teda kirjandusrühmituse „Noor-Eesti”

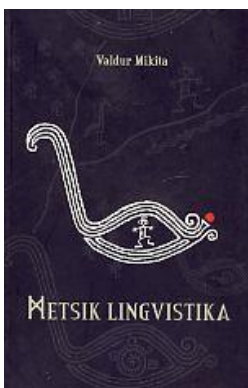
asutajaliikme ja asjaajajana. Tammsaare elupõlise sõbrana oli tal kahtlemata kogunenud teadmisi ja mõtteid, mida teistega jagada. (Muuseas, Linde oli viis korda abielus.) Eessõnas on kirjas, et Linde pani oma viiekümne kolmeks aastaks käsikirja jäänud memuaaridele punkti 1. juunil 1944, kuid saatesõnas, mis lõpus, väidetakse, et suurem osa käsikirjast valmis ilmselt enne sõda, sest juba 1940. aasta kevadel antakse teada, et peagi ilmub Linde monograafia Tammsaarest. Lisaks pidi veel ühe kirjutama Gustav Suits, kes oli üks neist vähestest kirjanikest, kellega A. H. T. läbi käis. Kahjuks polnud meie suure klassiku hindaja teine nimekas, õieti ju samuti suurkirjanik Fr. Tuglas. Nõnda kui meil kombeks, käis vägikaikavedu selgi ajal: küll kirjanike tunnustatuse, küll honoraride pärast. Kes sai rohkem, kes vähem. Kellele avati ausammas, kes jäi ilma. Konstantin Päts jäi ilma. Albu vallas avatud Tammsaare kuju loomisloole on pühendatud terve 9. peatükk. Kuuleme, kes läks kohale, kes sobis avakõnet pidama – olgu lisatud, et Suits sobis. Meie kultuurielu on alati olnud vastanditest rikas, nt. Jannsen-Jakobson, ja nõnda võiks mitu rida nimesid loetleda kohe tänase sügiseni välja. Aga tagantjärele leiame peaaegu kõigi pärandist midagi sajanditest üleelavat. Olgem selle üle õnnelikud. Kuna enamik meist on lugenud Elem Treieri käsitlusi, kus on ka Linde käsikirja kasutatud – seda on teinud teisedki uurijad –, siis midagi ennekuulmatut Linde mälestustest ei leia, aga lugeda maksaks neid kas või Linde enda pärast. Ühtlasi nähtub konkreetsetes käsitluses, kui raske on mõnikord parimat parimate seast ära tunda. On ju üldteada, et „Tõe ja õiguse“, meie rahva metateksti, ei võtnud kriitikud ja haritlased sugugi vaimustunult vastu. Tõsi, rahvale läks romaan enam südamesse ja on meisse igavesest ajast igavesti kinnitunud. Tsiteerimisloiku oli tõesti raske valida, kordan üht üldteada fakti: „Lohutuskaikudeks olid kadunud [Tammsaarele – M. L.] Tallinna Keskraamatukogu ja üksikute sõprade külastamine. Raamatukogusse tuli ta tavaliselt suure paki raamatutega, mille ta seal siis uue, sama mahuka paki vastu ümber vahetas. Tavaliselt, kui aga Tallinna Keskraamatukogu juhataja Aleksander Sibul juhtus oma kabinetis olema, sündis vahetamine viimase kabinetis, kuhu raamatukogu juhataja laskis tuua need raamatud, mida A. H. T. vajas ja mis ta juba kodus oli paberile märkinud. A. Sibulaga oli kadunud aastate kestes tekkinud usalduslikum vahetamine ja Tallinna Keskraamatukogu juhataja ametikabinetis leidsid aset kahe trefferneri – A. Sibulgi on H. Treffneri gümnaasiumi lõpetanud – pikad ja usalduslikud kirjanduslikud kõnelused, mis käsitlesid peamiselt uumat eesti kirjandust, mida kadunu viimasel ajal oli hakanud jälle hoolikamalt lugema. Selles kabinetis kohtusimegi väga sageli ning siis venis kirjanduslik vestlus juba meie kolme, A. H. T., A. Sibula ja minu vahel tunni või kahegi pikkuseks. Siiramaid ja avameelsemaid arvamusi avaldas siis kadunu, aga ainult siis, kui koos oldi kolmekesi. Tuli veel keegi kabinetti, vaikus A. H. T. jalamaid. Meenub juhus nädalapäevad enne kirjaniku surma, kui vestlesime jälle kolmekesi A. Sibula ametikabinetis. Sisse tuli Mait Metsanurk ning kadunu juhtis meie teema kohe mujale, mida ka M. Metsanurk vist märkas ning kiirelt lahkus.“ Lisan, et üldiselt said Metsanurk ja Tammsaare omavahelistel kohtumistel kenasti hakkama. Peatükis „Noor-Eesti ajastul Tartus“ meenutab Linde aega, mil arutati „Noor-Eesti“ juurde rahvaraamatukogude propageerimise osakonna asutamise küsimust. Sellise ettepaneku tegi teatavasti Karl Einbund (hiljem Kaarel Eenpalu), kelle tohutu töövõime ja algatajaenergia on üldteada. Mida niisugusest tegevusest arvati, loete ise, aga Tammsaare oli igatahes poolt. Linde samuti.

Hindrek-Peeter Meri. Tagasivaateid veerevast vagunist.

Mälestusteraamatutest loed ikka ja jälle ajaloo ülekohtust, eesti rahva valust, nõukogude ühiskonna vägivallast, selle absoluutsest idiootsusest, mida on viimase kümnendi jooksul püütud hooti juba kõrvale tõrjuda. Võimalik, et unustamiskatsed tulenevad meie orjameelsusest, sovettide püsivast mõjujõust, nõnda kui kirjutavad Imbi Paju ja Stefan Brunow 17. juuli „Postimehes“. H.-P. Meri kirjutab huvitavalt, lihtsas ja ladusas keeles, ehkki isiklikult väsisin pisut ENSV Plaanikomitee tegevuse põhjaliku, kuid mulle tundmatu keskkonna kirjeldamise juures. Ja kuigi kohati võib tajuda Hindrek-Peeter Meri kui tollase küllalt kõrge riigiametniku ootamatult mõistvat positsiooni, avab raamat Meride perekonna loo mitmekülgselt ja üllatavalt. Igaühel meist on ettekujutus lahkunud presidendi, autori venna loomusest ja tegevusest, kuid uued, ehkki vähesed detailid, avardavad seda veelgi. Minu arust olid vennaksed täiesti erinevad isiksused. Üks sündinud majandusmeheks, kes juba poisikesena, väljasaadetuna, oskas leida vahendeid venna ja ema hinge sees hoidmiseks, teine, Lennart Meri siis, pigem olude jälgija ja mällu salvestaja, kes oskas juba poisipõlves paraja elegantsiga hilineda ja kaasinimesi ehmatada. Täpselt sajandal leheküljel on kirjas ka kurikuulsa Arnold Meri nimi, ent millises kontekstis, jääb juba teie uurida. 425. leheküljel saabub kohale aga Edgar Savisaar, kes asus okupatsioonija lõpuaastail partei keskkomitee heakskiidul Hindrek-Peeter Meri kolleegiks, kuid tingimusel, et saab sõiduauto ostuloa. Loomulikult iseloomustab autor paljusid tollaseid tähtsaid mehi, ent ei hakka ma siin oma arvamust jagama. Tsiteerimisväärsed leidub 544. leheküljel rohkesti, valik on järgmine: „Elu oli vaheldusrikas. Tollest ajast [50-ndad ülikoolis – M. L.] meenub ka selline pilt: Tiigi intri ees seisid lahtised veoautod, mille kastidesse olid laotud üle kastiäärte ulatuvad võrgud. Mitu tundi laaditi nendesse täistopitud kotte ja raamatupakke. Kui koormad peal, tõmmati

võrgud kokku, et midagi maha ei pudeneks. Sellist korralikkust oli tol ajal harva näha. Hiljem sain vanematelt tudengitelt teada, et laadungiks oli nn. „keelatud“ kirjandus, mis oli raamatukogudest kõrvaldatud ja ajutiselt meie intri keldritesse hoiule pandud. See polevat olnud ainus kord, kus meie ühikast kirjandust hävitamisele veeti. Mulle tuleb meelde veel paar sarnast lugu. Aastaid hiljem sattusin plaanikomitee raamatukogus 1920. aastatel Venemaal trükitud raamatule, mille tiitelhel koos aastaarvuga ilutsesid selgelt templijäljendid: „Kuulub erifondi“, „Lubatud tsensori poolt, 1938. a.“, ent raamat ise oli 45 aastat pärast ilmumist veel lahti lõikamata. Näitasin sellist energeetikaalast raamatukest omal ajal ka akadeemik Öpikule, kes seda ka oma õpilastele demonstreeris.“ Mõned andmed meenutuseks: „Eesti oli kui läbisõiduhoov. Aastas saabus kuni 80 000 inimest, põhiliselt Venemaa oblastitest, kus oli nälg ja viletsus, ning 70 000 lahkus Eestist paremate jahimaade otsingutel. 1960. aastatel jäi igal aastal Eestisse umbes 8000–10 000 inimest. Alaliselt jäi aastatel 1951–1990 Eestisse elama 265 000 sisserändajat. Enamasti olid need nooremajaloolased inimesed, mis omakorda teravdas demograafilist olukorda Eestis. Rahva loomulikus juurdekasvus langes eestlaste osatähtsus aastatel 1981–1985 6,1%-ni, kuid 1979., 1980. ja 1985. aastal oli isegi negatiivne, s.t. eestlasi suri rohkem kui sündis. Suur osa meie jõupingutustest kulus sissesõitnute vajaduste rahuldamiseks alates eluasemest, koolidest, lasteaedadest, haiglastest ja lõpetades kõige muu inimesele vajalikuga.“ Tänuhäeks aga suhtuvad üleoleku, isegi põlgusega riiki, mis neile ulalust pakkunud – on minu kommentaariks!

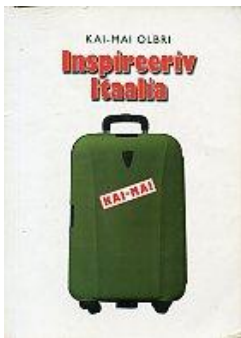

Valdur Mikita. Metsik lingvistika.

Valdur Mikita (s. 1970) on mees, kes usub metsiku lingvistika olemasolu. Ta on semiootikadoktor ja tema artiklid nõuavad süvenemist. Ilmselt eeldavad ka vägevast keelehuvi. Mida aga tähendab see uhkelt kõlav pealkiri? Eks ikka seda, et loomulik ja looduslik, metsik ja allumatu on keel, mis meid on ammusest ajast saati saatnud. Mikita on tõepoolest keelemüstik, millele ta ka paaris lauses viitab (vt. lk. 19). Keele ja kultuuri üle arutlevad kirjutised on kohati lausa põnevad, uskumatult veenvad oma hüpoteetilisuses. Autori arvates juhtub rohkem huvitavat keele piiridel, kuigi ei teata, kus on meie keele piirid: „...keeles on asju, mille mõistmisest oleme tõenäoliselt palju kaugemal, kui suudaksime ise uskuda.“ Eraldi osutan, et raamatu alapealkirjaks on „Sosinaid kartulikummardajate külast“, mis on ühtlasi väljaande teise osa üldpealkiri. Mikita lõunaeesti päritolu ja sellest tulenevad mälestused on kirjas tekstis pealkirjaga „Lopergused süsteemid“, kus kirjutaja selgitab muigele ajavalt lõunaeesti kultuuris esinevaid „tähenussõnu“ *seakartul*, *kartuliraud* ja *seakartulipott*. Põhjaeestlasena tean minagi neid „termineid“, ja igaüks, kes on vanematelt midagi sigadest ja kartulitest kuulnud, võtku ja lugegu! Lisaks need, kes mäletavad piimapukkidekultuuri! Ilmselt on Mikita vaevaks võtnud luua lõunaeesti filosoofia ja selle osaks on muidugi muudki kui seakartulid. Pole võimalik jätta tsiteerimata lauset: „Kui kartulit kaua aega silmitseda, muutub see läbipaistvaks ja võib näha väikseid inimesi tantsimas ja laulmas selle sees. Sel hetkel tabab inimest sõnuleletamatu tunne, nagu kukuks ta tagurpidi sirelitesse, käes puust mõök.“ Nõnda kui kõik teame, seostub nii keel kui kiri pärimustega. Nad on viinapuuväätidena üksteise külge klammerdunud ja moodustavadki omakultuuri, mis peaks meile alati korda minema. Leidub artikkel „Kirjavahemärgid, müstika ja hiina keel“, mis siiski ei süüvi hieroglüüfidesse, vaid teatab: „Alfabeet on nagu õhk, mida me ei märka, kuid see toob endaga kaasa kindla mõtlemisviisi, oleku, maailmavaate. Ikka ja jälle kerkib üles vana küsimus – kas alfabeet on süüdi selle osa maailma hävitamises, mis ei tundnud kirja? Pärimuskultuur – see on ju tegelikult inimene sealpool alfabeeti.“ Kogu Mikita arvamusalusel on seotud keelega. Sinna sisse on osavasti mässitud inimene ja kirja teke, mis viib edasi suuremate ja vägevamate märgisüsteemideni välja. Ka arvuti fataalse mõju mõistmiseni inimkultuurile. Avaartiklis teatab autor, et keele üle mõtlemine on intellektuaalselt küll paeluv, ent ohtlik. Tekst pealkirjaga „Keelemõtte äratuseks“ pakub mõtlemisnauna: „Parimat osa lingvistikast ei saa kunagi kodustada: saad ühe tiiva kätte, teisega rapsib ikka edasi. See on kulgamine jõe lõppematu voolu ja tundmatu linnu kisa suunas. Istuda augustiõhtul aidatrepil, kui õhk muutub läbipaistvaks ja aeg kaldub sügisesse, ning mõelda välja meditatiivne alfabeet – selline võiks olla üks eesti keelemüstikute unistusi.“ Sügis on käes ja aega rohkem, lugegem siis rohkem erutavaid tekste ja raamatuid. Enne lõpetamist veel mõned tsitaadid, mis peaksid huvi äratama: „Eesti kultuur *ei ole* see kentsakavõitu feodaalpärimus, millesse meid on aegade vältel pandud leebelt uskuma. Meil oleks hädapärast tarvis alternatiivi eesti keele ja kultuuri käsitlemiseks ainuüksi seepärast, et me saaksime hetkeks oma keelest ja kultuurist välja. Me vajame rohkem võimalusi iseennast kõrvalt vaadata. Munast, millest pidi kooruma sinisirje linnukene, koorub hoopis Põhja Konn. Ja natuke lasub selle konna vari ka eesti rahvalauluarhiivil, kuigi mitteautentsest pärimusest ei ole vaba ühegi rahva folkloorikogu.“; „Kui pisut fantaseerida inimese lingvistilise tuleviku üle, siis võib-olla realiseerub kunagi niisugune keeleline arusaam, kus igal inimesel on mitu emakeelt. Üks on keel tavapärasel tähenduses, teine aga n-ö personaalingvistika, mille piires püütakse inimese kaasasündinud keelevõimet maksimaalselt realiseerida.“ Lk. 100 võib lugeda võimsaid sõnu meie

paigamälust, aga kõike ei jõua, lõpetan autori viimaste ridadega: „Nii on ängistuse suurus võrdne loomuliku keele võime kadumisega. Võõrandumine keelest iseloomustab tänapäeva inimese rahunut kõige selgemini. Kuid olukord ei ole sugugi lootusetu. Inimene igatseb senisest rohkem naasta loomuliku kõne ja loomuliku kirja juurde. /---/ Rahvuskirja või vanarahvakirja kujunemine väljendab igatsust veidi loomulikuma kirjakeele järele. Kirja koloniseeriv loomus asendub mõnevõrra inimsõbralikumaga poolega. Kiri hakkab vähehaaval jagunema murreteks nagu kõnekeel. Teiselt poolt süvenevad otsingud arhailisest suulisest kultuurist pärinevate koodide järele. Suuline kõne hakkab inimese teadvust rohkem mõjutama. Loodetavasti hakkame siis ka ennast rohkem usaldama. Me usaldame oma kaugeid esivanemaid, isasid ja vanaisasid peame juba vusserdajateks, iseenast naeruväärseks, lapsi aga ahneteks ja rumalateks. Nii kogemegi üksnes meelegibedust. Usaldades oma keelevaistu ja uskudes keelekodust sündida võivat rahu võiksime aga hoida habrast tasakaalu just lihtsate sõnadega, mille kingib hetk.”

Kel huvi ärganud, heitku pilk varem ilmunud väljaannetesse „Rännak impampluule riiki” ja „Äparduse rõõm: keele- ja kultuurimänge”.

Kai-Mai Olbri. Inspireeriv Itaalia.

Mulle Olbri tekstid enamasti sobivad. Nendest kumab inimlikku traagikat, sellest üleolekut ja pühendumist loomingule. „Inspireeriv Itaalia” sisaldab ühe reisikirja ja kaks novelletti: „Mälu” ja „Helesinine tuba”. Mõlemad nendest lühikestest lugudest on suurepärased. Muidugi võib reisikirjale läheneda ka ilukirjandusanalüüsiga, ent tegu on ilmselgelt kahele naiskunstnikule, teise nimeks Mara Maria Meene, võimaldatud reisiga maailma kunstikeskusesse Itaaliasse. Autori reisikaaslane on tunduvalt noorem, ta ise aga aeg-ajalt tervisega kimpus ja ülepea on nende hoog ja lend täiesti erinevad. Kuigi mõlemad üritavad üksteisega toime tulla, pöörduvad nad ühel järsu sõnavahetusega päeval eri suundadesse. Kogu toob neid siiski üks lennuk. Mõlemad on sunnitud lugema sente ja kroone, mõlemad jagavad reisivaimustust, kuid teevad seda pigem omapäi. Olbrit huvitavad sageli kohad ja esemed, mis tavaturistile jäävad märkamatuks, ja just seetõttu ongi kuuteistkümnepäevane retk põnev ja ootamatustega. Lugege ja nautige! Niisiis kaheksas päev: „Leidsime vaevata meile vajaliku perrooni ja jäime rongi ootama. Meie pilku hakkas köitma umbes paariaastane väike poiss oma emaga. Mara ei väsinud kordamast: „Milline erakordselt ilus poiss!”, ja mul polnud raske sellega nõustuda – laps oli tõepoolest nagu ikoonilt. /---/ Väike poiss ja ta ema olid meie selja taga kohad sisse võtnud ning see võimaldas poisil pingile püsti tõustes aeg-ajalt vaheldumisi Mara ja minu kaela kõditada, mis meile kõigile nalja tegi, kuni poisi söömaeg kätte tuli. See, kuidas ema talle rinda andis, tekitas tunde, et ma olen neid varem kusagil kohanud – aga nad lihtsalt sarnanesid ühe kunagi muuseumis nähtud maaliga, mille autorit ma meenutada ei suutnud. /---/ Kui olime jaamast väljudes tee ületanud ning veidi edasi läinud, märkasime tuttavat ema ja poega – naine istus teeveerel, tema ees oli tänavale asetatud kausike ning ta süles magas väikemees. Vaatasin seda noort naist terasemalt. Tal olid eriliselt kaunid ja puhtad näojooned ning imeline jume, ta polnud veel paarikümneaastanegi ja ta oli tulnud siis, pisipoeg kaasas, Napolist tööle, just nimelt tööle, sest sõna „kerjama” tundus mulle tema puhul kohatuna.” Lisan, et raamat on illustreeritud must-valgete fotodega, mis sobivad sisu keskkonda imehästi, ja pildistatud magav laps, n.-ö. Madonna laps Giovanni on tõepoolest kaunis.

Jaan Tooming. Teekond mäe südamesse. Märkmikromaan.

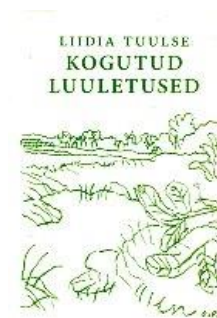
Raamatut, s.t. märkmikromaan kirjutab ja samal ajal ka lehitseb mees nimega Meelis. Mees, kes otsib usust lohutust, tõe, põhjendust tegelikkuses toimuvale, vastuseid elu ja surma olemasolule. Sõnaga, kõigile võimalikele küsimustele, mis inimese kulgemist saadavad. Kes arutleb meelegeite ja kahetsuse, ekstaasi ja palvetamise, bioloogilise elu, reaalsuse ja virtuaalsuse universumi, päikese ja teiste arusaamatute mõistete üle, kes otsib rahu, armastust ja kes õigupoolest arvab kirjutavat vaid iseendale. Kes õigupoolest peab mõistlikuks vaid kirsi- ja mureliõite imetlemist. Vastas seisab aga keegi Tark, kes elas intensiivselt ja kasutas tööks kõiki võimalusi. Kuid kellega tahetakse kohtuda, et kuulda tema häält ja ohet, kuulata tema eneseteostusest. On selge, et raamatu autor on sügavalt usklik inimene ja ühtlasi hea usundi(te) tundja. Erudiidi tüüpi isiksus.

Jääb mulje, et „Teekond...” on mõtisklus ühe konkreetse inimese elumõtte otsingutest. Edukusest tänase päeva mõistes selles raamatus juttu eriti ei tehta, mõnel juhul ehk osutatakse selle mõttetusele. Märkmikromaan sobib küll kõigile, kes on jõudnud sinnamaani, et materiaalne maailm jätab ükskõikseks, kes mõtlevad üksindusele, vanadusele, kellele töö kui üks üksinduse ületamise vahend ei sobi ja kelle hinge kipub ükskõiksus kodu ehitama, kuid parem, kui seda loevad inimesed, kellel on lisaks mingi lähedasem suhe Jumalaga. Küsitakse: „Jah, kuratlik on see ühiskond, mis jahvatab inimhinged saepuruks mutta. Aga kus on väljapääs?” Meelis on lahku läinud, kipub eluga

allamäge minema ja ka lapsega on suhe väsinult kohustuslik, õieti ei oskagi öelda, milline. Ma ei hakka tsiteerima suuremaid või väiksemaid mõtteid, vaid lisan Meelise loo Siirile, tema neljandale naisele pealkirjaga „Parmu päev“: „Tõusen kell viis hommikul. Raske keha ei taha painduda, sirutan ennast veidi ning panen kohvivee tulele. Palvet pobisedes sehkendan endale küüslauguleiva ning ootan kohvi valmimist. Valan piima, süüa kõrvale leiba ning neelan mõne tableti – paanika vastu, ülekaalu vastu, kõrge vererõhu ja muude hädade vastu. Kui kohv valmis, süütan suitsu ning tõmban naudiskledes paar-kolm sigaretti ühtejutti kohvi kõrvale. On aeg mõned read kirja panna. Unistan taevanaisest. Panen kirja loo mehest, kes kohtus haldjaga, sai õnnelikuks ning elas kõrge vanuseni. Nüüd tekivad õlleneelud. Kuid raha pole. Tõmban dressipüksid jalga, väljaveninud maika peale vana katkise särgi, torkan paljaste varvaste otsa katkenud rihmaga kotad ning lähen poe ette kerjama. „Andke, palun, vaesele sandile leivarahaga! Mitu päeva pole süüanud!“ Tunni aja pärast on õlleraha koos. Ostan teisest poest kõige odavama õlle, tulen koju ning tühjendan pudeli pikkade mõnulevate sõõmudega. Viina ma ei joo. Kui mu armuke mulle raha annab, naudin kasiinos iiri likööri kohviga või Ungari šampanjat. Olen suure kõhuga, kõrvades vilistab ning varsti saan kuuekümneseks. Pärast õllejoomist magan valjusti norsates ja vedelen niisama õhtuni. Vahel sekka loen midagi, mis küll erilist jälge ei jäta, sest mälu on mul vilets ja midagi meelde ei jää. Nii möödub mu elu, varsti tuleb surm ning koristab mu siit maailmast, mis mulle juba ammugi tülgestavaks muutunud.“

Meil on üks noor kirjamees, nimeks Wimberg, kes põlgab, ei, lausa vihkab kõike, mis võib kuidagimoodi uskumise ja usundiga seonduda, ilmselt ka kõiki, kes peatuvad mõne pühama paiga ees. Tal on elu veel ees, kaua ta suudab küll vihata maailma, mis enne teda üles ehitatud? Ja mis jääb ka pärast teda vankumatult püsima.

Liidia Tuulse. Kogutud luuletused.

Kogumik ilmus juba tükk aega tagasi (2007), aga vahel juhtub nii, et võtad ta kätte ootamatul põhjusel. Üks mu kolleeg ütles, et sõidab Rootsi ja külastab ka eakat poetessi (s. 1912), siis tuligi meelde, et mul tema viimane raamat tutvustamata. Eesti keeles on varem ilmunud „Liiv ja lumi“ (Lund, 1968), „Linde pihlaka võrast“ (Lund, 1983), „Tiivalöök“ (Tallinn, 1989), „Muutuda sõnaks“ (Tallinn, 1997). Tuulse kirjanduslik tegevus algas 1930-ndatel ajakirjanduses, jätkus aga paguluses Rootsis, nii tõlkija kui eesti kirjanduse tutvustajana. Tuulse elust ja tegemistest võite lähemalt lugeda viimase väljaande saatesõnadest, mida on kummalisel kombel kaks (üks ees ja teine taga), ja nad kohati lausa dubleerivad teineteist. Ju siis Eesti Keele Sihtasutus väljaandjana oli tähelepanematu?! Tuulse alustas luuletamist 1960-ndatel ning on kirjutanud peamiselt loodusluulet, aga leiab ka pühendusridu ühele või teisele heale või lähedasele inimesele. Samuti nn. reisimeeleoludest sähvatanud värse ja mõtteid (nt. pisut pikemad „Kevadkiri Hispaaniast“, „Kiri Šveitsi mägedest“). Loen Liidia Tuulse loomingut meeleldi: kujundirikas, täpne – ning naljakas lisada – ühtlasi rahustav. Ei mingit haletsemist ega nostalgitsemist, ehkki kaotusvalu pole kuhugi kadunud. Soovitan kõigile luuleaustajatele. Näiteid on iga aastaaja kohta, valisin suve: „Lehtpuude salus / vibaval varrel / laternad liiguvad. / Siniste kellade kuulmata kumin, / ümber suvine sumin. / Habraste kuplite / sinendav vine / valgustab metsa-alust, / lähedast talust / keegi kui hõikaks. / Südames lõikab: iial mind enam keegi / siniste lampide / lehtpuude salust / koju ei hõika.“ („Kurekellad“). Lisaks „Külm suvi“: „Kimp kollaseid roose tapeedil / koltunud kõik / Külm näpistab nina on suvine tõik / me elaks kui võõral planeedil / Tulv pleekinud roose tapeedil / tõest` see on kõik / Kuid ometi on see kui hõik / üks tervitus soojalt planeedilt / Kui rebiksin seinalt girlandis / ja süütaks neist tohutu leegi / Siis vähemalt oleks seegi / me soojendaks endid kui sandid!“

Liivametsa Lugemised - 31 / 2008

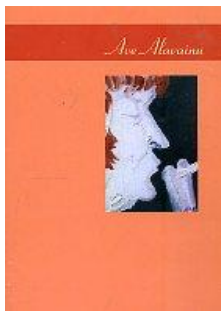
LÄHETUSLAUSED

Tõepoolest – Eesti kirjanik ja Euroopa kirjanik: kas need mõisted kattuvad ja mil määral? Kas see on üldse oluline küsimus? Kes on rohkem, kes vähem euroopalik, eestilik autor – samuti ju küsimus? Need paar, kirjandusliku süvaanalüüsi tarvis õieti vähetähtsat küsimusest esitan selleks, et jõuda Tõnu Õnnepalu tsiteerimiseni, kelle mõttestarendus „Eurokratis“ mind köitis (nr. 3, 2008): „Võõrsil oleku väärtus pole minu jaoks mitte see, et sa saad näha maale muuseumis või arhitektuurimälestusmärke linnades, vaid see, et *sul on mõnel võõral tänavanurgal võimalus vilksamisi näha iseennast* [minu kursiiv – M. L.]. Kodus ja kodumaal me oleme väga seotud oma rolliga ühiskonnas, sellega, milleks või kelleks meid peetakse ja milleks või kelleks me ka ise oleme

harjunud end pidama. Võõrsil see kõik korraga kaotab palju oma tähendusest. Sa oled eikeegi, see tähendab, sul on võimalus näha, kes sa õieti oled.”

Kui harva on inimese olemuse sellele tahule või olemisviisile osutatud. Kelleks me end ühes või teises situatsioonis peame? Ühiskonna raskematel hetkedel avaldub see aga vägagi mastaapselt nii kirjas kui sõnas. Mindki on pikkadel tundidel kirjanduse seltsis, ent ka inimesi kuulates haaranud segadus: kas me ikka oleme üksteisega suhtlemisel vabad? Kas jälgime end kõrvalt, jätkub meil selleks oskust ja tahet? Või oleme mingil arusaamatul kombel, suure demokraatiakeeru sees palju kaotanud oma isiklikust olemusest? Kelle või mille tarvis? Keda tegelikult näeme, kui ennast rahulikumalt vaataksime? Laseme ju, ennekõike küll meedial, kuid ka kaasinimestel, oma vaimu üle valitseda. Mis värvi on õieti iseenesest lugupidamine, mis karva teisesse suhtumine? Miks inimene, kes täna võib ju olla tubli kapitalist, hoogne kõrge ametnik, homme aga tööpoolest ühes reas nendega, keda kutsutakse reanimesteks, kui lubate nõnda väljendada, keerab oma hoolikalt põetud pea kõrvale, kui lihtne kaaskodanik mööda astub? On see inimlik lastetoa puudujääk või enese ülemaks pidamine? Või ehk tõlplus? Kas see on euroopalik või eestilik žest ja väljendusavaldus? Üha enam saab selgeks, kuidas üks või teine meist on käitunud näiteks Viini tänavanurgal, kuivõrd kõrgeks oma kuju puhtaks pestud ärihoone aknal hinnanud? Nendele paljudele võimalikele küsimustele tuleb igal ise vastus leida; kui neid mujalt otsida, siis kaotame oma iseseisva mina, oma mõtlemisvõime, oma kallima aarde – vabaduse – nii ma vähemalt usun täna. Kuid ka kirjandus saab aidata, ja ta teeb seda vastuvaidlematult.

LOETUD RAAMATUD

Ave Alavainu. Rong katusel.

Ehkki raamat sisaldab varem ilmunud tekste, otsustasin need uuesti üle lugeda. Enamik raamatukoguhoidjatest peaks mäletama veel lühiromaani „Kes meist on Napoleon?“, mida loeti esitrüki (1987) järel hoolega ja mis tõesti kõnetab meid ka tänasel päeval. Autor on raamatu lõppu lisanud „Lisalugemist huvilisele lugejale“ ja avab seal kõikide lugude tagapõhja, kirjutamise põhjuseid ning käekäiku. Need neli, lisaks ülalnimetatule, on romaan „Prügimägi“, „Ma tulen, ema!“, „Rong katusel“ ja „Üks päev ühe naise elus“. Mina igatahes lugesin Napoleoni-lugu huvi ja hooga. Märksõnaks armastuse ja läheduse igatsus. Kokkuvõtvalt on seegi romaan üksinduse käes vaevleva naise (Anna N) lugu, kes hakkab pärast lahtust psühhiaatrilise kirjutama, kuid muresid on seal teisigi. Ega ma lõppu ära ei seleta, lugege ise uuesti või siis esmakordselt, oleneb east! „Sügist, doktor! Juba on sügis hakul. Veel viimased ilusad ilmad ning sajud on siin. Suvi läks lennul. Linnu- ja liblikalennul. Nüüd on aeg koguda saagid salve, et väarikalt väisata talve. Sügis on minu aastaaeg. Ei, mitte see Puškini oma – edev ja värvikirev, liig lääge oma madala päikese (igal juhul päikese!) ja alles aimatava kõduga. Minu sügis on porisügis. See umbne ja äraootav aeg, mil lehed kõik läinud, teed põhjatud ning looduses pole enam midagi leida, mis kosutaks või lohutaks. On jäänud vaid lõputa sajud, tusased tormid ja undav öö akende taga. Puud raagus, põllud paljad. See on mu rahu: las lõõtsub, las möllab, las möirgab – meie istume soojas toas, me keldrid on täis ja viljaaunad viimseni varju all. Sabise, sabise sahvrikatusel – kurgid on soolas ja moosipurgid kõvasti kaanetatud, katus pealegi kindel. Porisügis on vist ainum aastaaeg, mis mind kuhugi ei kisu. Kevad teeb rahutuks, suvi pöörab meeled segi ja meelitab kaugusse kontrollima, kas ka seal on nõndasamuti, varasügis ajab metsa või kihutab kartulipõllule; ainult porisügis, see päris minu oma, paneb mu pragiseva pliidisuu ette rahulisti paigale. Võib-olla just sellepärast pole ma kunagi noor olla tahtnud. See on sügavalt loomuvastane, doktor, ma tean, kuid ma olen alati soovinud vana olla – et elu oleks elatud, lapsed suured, probleemid kas lahendatud või minevikku vajunud, ees vaid aegapidi lähenev, enesestmõistetav kokkusulamine kõiksusega.”

„Prügimägi“ on aga ilmselgelt autobiograafiline ja ilmus 1995. Kirjutaja ei varja oma nõrkusi ja esitab neid kohati üsna sarkastilises toonis. Teravaid nükkeid saadetakse ka ühiskonna poole, mis käitub inimestega päris tihti ükskõikselt ja hooletult. Teose keskne motiiv on aga käsikirja otsimine, mille naisautor kogemata kombel prügimäele saatis. Ta nimetab seda, kadunud materjali, oma „eluks ja armastuseks“, mis sisaldab toredaid rahvasuust korjatud väljendeid, abimaterjale lasteraamatu jaoks, vahetult kirja pandud situatsioone ühe või teise sündmuse puhul, mida kõike lootis kasutada võistlusromaani kirjutamisel. Olukord suunab prügimäele: „Vaatan oma jalgu: saapad on kõvasti üle kederluu sitased. Käed... need kindad tuleb nüüd küll minema visata. Imelikul kombel olen haisuga harjunud, kuigi prügimäe haisu ei saa millegagi võrrelda – see on tulekahujärgne peldiku ja hapukapsasupi segu, millesse on segatud rokfori juustu ja nädal aega vahetamata leos olnud pesu... – Hallo-hiller-hallore!!! – See joodeldamismaiguline tervitus kuulub muidugi Kollile. Tuli! Tuli ikka sõbrannale raskel hetkel toeks olema! Pööran ringi – Koll pole ükski, temaga on kaasas „professionaalid“. Ja Koll ütlebki kohe tutvustamise korras: – Poole tee peal tuli meelde: lähen õllekast läbi, äkki on Ruudi ja Heldur seal. Pöörasin ringi – olidki! Võtsime meeste käest rattad alla ja ... Siin me oleme! – Koll teeb musketäri-kummarduse. /---/ Kujutan korraks ette, kuidas Ruudi –

nimelt Ruudi, sest Heldur on selleks liiga uje – astub laupäevahommikul leti ette ja kärgib: „Õlut kõigile! Mina maksan!“ Kuigi see „kõigile“ on sellel varasel tunnil vahest neli-viis meest. Keegi küsib: „Said varanduse või käisid vargil?“ Ja Ruudi teeb pähe dotsendinäo ning ütleb nimetissõrme püsti hoides: „Prügimägi, mehed... Prügimägi on ... kullaauk...“ Koll ütlebki järgmiseks: – Ruudi kärkis just parajasti kõigile õlut... – Jah, ei peagi eriline „kogenud sensitiiv“ olema, et lihtsa inimese lihtsa tundmisega ühtteist järeldada. „Nüüd teab muidugi kogu õllekas ja seejärel kogu linn, et kirjanik pole enam kirjanik?“ – Miks sa nii arvad? Need mehed on kõike muud kui lobamokad. Eriti varjavad nad oma prügimäereide: see veel puuduks, et kõik linna „parnud“ selle tee selgeks saaksid – mida rohkem sööjaid... seda väiksem tõenäosus rikkaks saada. Ja siis algaks maadejagamine, kes kus kaevab, ja mitmes koorem kellele saab jne... Praegu on nad meie väikese linna Prügimägede Kuningad, aga ükski kuningas ei taha kukutatud saada.“ Leidsin Alavainult väljendi „20. sajandi lõhn“, minu meelest on seda tunda ka 21. sajandi kirjanduses.

Paul Ariste. Mälestusi.

Teadmiseks, et 1927. aasta kevadtalvel võttis Paul Berg uue perekonnanime. Tollal olevat olnud moes valida perekonnanimeks ste-lõpulisi sõnu, maakaardilt leidiski ta Saaremalt Ariste küla, kohanimi meeldis ja nüüd on see nimi kirjutatud Eesti teadusajalukku (vt. soovil lk. 156). Paul Ariste alustas mälestuste kirjutamist 1978. a. jõululaupäeval, pärast infarkti Pärnu sanatooriumis. Viimase, n.-ö. lisana, leiame kirjutise „Mõni sõna enese kirjanduslikust tegevusest“, mille lõppu on lisatud daatum 19.12.1984. a., kuid selle teksti on ta kirjutanud rasketel aastatel – ka Ariste oli represseeritud. Tunnistan, et minul kulus tükk lugemist, enne kui harjusin Ariste omapärase stiiliga. Alles raamatu keskpaiku hakkas see mulle meeldima. Minu põlvkond on oma silmaga kuulsat soomeugristi näinud, ülikooliajal kohanud, kes vähem, kes rohkem temaga kõnelnud jne. Mida siis teada sain. Nõnda kui alati, hästi põhjaliku ülevaate lapse- ja koolipõlvest. Ülikooliajast ja teadlase huvidest. Jätsin endale meelde, et ta võttis eeskuju M. Eisenist, et tema ideaaliks oli Jakob Hurt, et abituuriumi lõpetamise puhul kinkisid vanemad talle konksuga bambuskepi, millel oli hõbedast monogramm, et ta tegi Julius Margile kaks päeva eksamit, et õppis kella tundma alles 11-aastaselt, et tahtis lapsepõlves kas kinos kohanäitajaks või siis moositegijaks saada. See, et Paul Ariste oli põhimõtteline karsklane ja eelistas taimset toitu, on vist üldteada. Loomulikult on palju lehekülgi täis kirjutatud soome-ugri keelte ja ka teiste keelte õppimisest – mustlaskeeleni välja. Eriti on rõhutatud kiindumust Hiiumaasse ja hiiu murretesse, millest Ariste kirjutaski oma doktoritöö. Ise on ta väitnud, et 1925. a. märtsis, ühel õhtusöögil liivlastega, sai ta sisemiselt soomeugrilaseks.

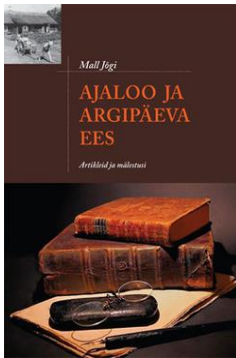
Mul on kehv komme süngeid tekstinäiteid esitada. Nõnda siis peatükist „Vangina“: „Puutusin kokku ühe teisegi „krimkaga“. Mind hakati viima Patarei tänavale ülekuulamisele. Kui Patareist viidi vange Pagari tänavale, koguti nad alguses ühte suuremasse transpordiruumi. Seal istuti või lamati seinaga ääres ning oodati, millal kutsutakse konvoi vahele. Kord viidi mind õhtul transpordiruumi ja alles hommikul edasi Pagari tänavale. Lamasin põrandal. Kõrval lamas sõjaväelase mündris Venemaa eesti noormees. Küsisin, kas ta on ka poliitkurjategija. Mees ütles: „Ei! Ma tegin otsa peale ühele vanaeidele.“ Pärisin edasi, kuidas see juhtus. Mees jutustas, et tal oli kallim, tütarlaps, kes laulis ja käis laulutundides vana lauljanna juures, kes ise enam ei laulnud, aga oli hea pedagoog. Tütarlaps oli rääkinud, et sellel vanal pedagoogil oli palju igasugust varandust. Olid siis otsustanud, et võtavad osa varandust enesele. Tütarlaps pidi minema tundi, aga ei läinud. Poiss läks ütleva, et tütarlaps ei tule. Kõlistas ukse taga ja vanainimene laskis ta sisse. Siis oli teinud eidele otsa peale. Kokku krahmitud asju oli nõnda palju, et ta ei suutnud neid ära kanda. Sellepärast läks väeossa ja komandörina sai sealt veoauto. Kui röövitud varandus oli autol, sõitis kiiruga minema, pörkus teise veoautoga kokku. Tema auto sai kõvasti vigastada. Ametivõimud võtsid ta kinni. Siis avastati, et autol on võõrast kraami, mis viidi miilitsasse. Vahepeal oli avastatud lauluõpetaja mõrv ja röövimine. Poiss võeti kinni. Küsisin, kes see lauluõpetaja oli. „Ehk tead? See oli üks Aino Tamm. Rikas vanaeit.“ Aino Tamme tapja oli külmavereline. Lamasin õisi tema kõrval ja uinusin magamagi.“ Väga varasest lapsepõlvest niipalju: „Puurmani mõisas oli santimine keelatud. Krehvin kerjajaid ei sallinud. Sandid said aga teada, millal krahve pole kodus. Nad olid sagedasti ära. Siis oli mõisa vahel kerjajaid sageli näha. Lastele pakkusid nad huvi. Neid kardeti. Üks kerjaja oli Nõelalell, endine rätsep, kes kerjas ihnusest. Ta küsis leiba. Seljas oli suur kott. Kui see sai täis, viis leivatükid koju oma seale. Poeg oli tal koolmeister. See tahtis isa kerjamist keelata, aga vanamees ei võtnud kuulda. Siis tegid mõisa poisid, minust muidugi suuremad, vanamehele tüki. Vanamees oli hantvärkide majas sees. Suur leivakott oli ukse kõrval. Poisid panid sisse suure ümara kivi. Vanamees ei suutnud kotti selga vinnata. Poisid aitasid kotti tõsta. Vanamees läks poolröötsakile. Teel oli ühele mehele öelnud: „Ma olen vist jäänud nii jõetuks, et ei suuda enam leivakotti kanda.“ Pärast seda Nõelalell mõisa enam ei tulnud.“

Marje Ingel. Sulg.

(On lisatud, et *Sulg* tähendab siin kinnisust, suletud olekut.) Vist kõik arvustajad on märkinud, et Marje Ingli luuleraamat on süngetooniline ja tundelt pessimistlik. Ma ei jaga üdini seda arvamust, pigem on see natuke marieheiberglik, pisku arturalliksaarelik, kurbliku kajaga, nõnda kui sügisel kurgede lahkumishääled. „Postimehest” lugesin, et autor on kirjutanud seda kogu kakskümmend aastat! Kui sügavamalt järele mõelda – mida kõike on tajutud, nähtud ja vaadatud kahe aastakümne vältel. Nii pikka perioodi peabki mahtuma palju maailmavalu, selgustki. Surma ja meeleheidet, looduse kadumist ja taassündi ehk tärkamist. Kuid tundub, et Marje Ingli sõnum on siiski pigem viimase kümnendi oma, kuigi jah, leidub luuletus pealkirjaga „August 1991”. Igal juhul on Ingel huvitav luuletajanna ja kes vähegi poeesiat naudib,

ei tohiks „Sulgu” kahe silma vahele jätta: „pimeduse hammasrattad / kriginal veavad edasi / õhtu ketti / ahelates aheneb valgus / roostes remmelgad lõikuvad taevasse / maapind naksab jäigalt / roostevaba kuu / kumiseb külmalt / oleviku tühjas plekkpurgis / ägiseb hing”; „kas / kas meil on veel aega / enne kui lumemarjad puul / kasvavad veriseks / polnud õieti vahet / kas armastada teist või iseennast / siiani / ootan hommikut ja matan / lootuse viimaseid poegi / paksu lume alla / ehk sulatavad nad selle”; „Ökoloogiline” kõlab aga nii: „korstende kohal / ägab praetud jumal / nagu pilvekotlet”.

Mall Jõgi. Ajaloo ja argipäeva ees. Artikleid ja mälestusi.

Küsimus, kas kriitikat on vaja, kas seda loetakse, on vanem kui meie. Arvan, et haritud lugeja huvitub alati, mida on ühest või teisest teosest asjatundjad – mis ohtlik ja kaval sõna – arvanud. Massikirjanduse väle ahmija aga võiks kiire neelamise vahel tõsta pilku ja rahunemiseks kuulata teistsuguseid hinnanguid. Mall Jõgil on olnud tahet ja õnne taas üks kauni ilmega raamat kokku panna. (Vt. „Kõnelesid”, 2007.) Ent ka sisult on väljanne igati soliidne. Pisut piinlik küll, ent alustasin lõpust ja esimese hooga lugesin läbi neli kirjutist alapealkirja all „Möödunud meenutamas ja otsimas.” Mälestuste osa kõige viimases tekstis „Kaks perekonda (pluss üks) Karja kihelkonnast” kirjeldab Mall Jõgi oma kaugete ja natuke lähemate sugulaste elukäiku, keskendudes Mihkel Kallase (Oskar Kallase isa) esivanematele ja järeltulijatele. Otsapidi on sattunud perekonna ajalukku ka Viktor Kingissepp. Suguvõsade kokkuklapitamised on

alati keerulised, seepärast ei hakka mina siin nimesid järjekorda seadma, vaid soovitan ise läbi lugeda. Ühe järelduse võin mälestuste lugemisest küll pakkuda – eesti haritlaste liinid kinnitavad, et nende esiisad ja -emad on alati olnud oma elupaigas edumeelsemad ja kultuurihuvilisemad. Eelviimases loos, „Vene tänavalt ja mujaltki”, kirjeldab autor oma isa, legendaarse kirjandusnime ja omaaegse „Keele ja Kirjanduse” peatoimetaja Olev Jõgi elukäiku – nn. kadunud põlvkonna traagikat nõukogude ühiskonnas. Ent tekstid eesti kirjandusest, mis on kolme ossa jaotatud, kokku on siis neli alaosa, aitasid mul kontrollida ja analüüsida enda arvamusi nii Jaan Krossist, Aadu Hindist, Egon Rannetist, Ivar Grünthalist. Mõnel puhul need kattusid, mõnel olid teistsugused, aga nii peabki olema. Kuna Mall Jõgi on eelkõige kirjanduskriitik, siis esimene tsitaat on võetud 1977. kirjandusaasta ülevaatest: „Liiga palju ilmus halle, igavaid, keskpäraseid, isegi halvasti kirjutatud teoseid. Võib ju öelda, et kirjandus nagu elugi koosneb rohkem argi- kui pühapäevadest. Lugejale on raamat aga alati pigem püha- kui argipäev. Iga uudisteost, eriti veel tundmatu autori esikraamatut avades loodab ta avastada imet, ent tihtipeale jääb see tabamata. Mõnikord on süüdi lugeja ise, sageli (ja viimasel ajal juba liiga tihti!) pole aga imet teoses olemas olnudki. Kriitiku töö ongi lakkamatu võitlus paratamatusega, võitlus argipäeva vastu kirjanduses, mida mingil juhul ei saa, ei või, ei tohi hakata pidama normaalnähtuseks kunstiloomingus. Eriti praegu tundub olevat vaja mitte ainult kirjanduse delikaatseid ja mõistvaid mõtestajaid, vaid ka teravat, poleemilist, otsekohest kriitikat – et argipäev ei püsistuks” Lühem mõtteavaldus tekstist „Käsikirjad ei põle, aga raamatud unustatakse”, kus osutatakse endises Teaduste Akadeemia Raamatukogus Anne Klaasseni koostatud näitusele „Varjust valgesse”, mis pühendet vähetuntud või unustatud kirjanikele: „Kõrvale ja võõraks jäid hoopis kättesaadavamad, koolis ja ajalehtedes üles puhutud ja peale sunnitud kirjamehed, näiteks nn. proletaarsetest kirjanikest sullepiinajad. Nad jäid tundmatuks juba omal ajal ja praeguseks on suur osa nende loomingust täiesti unustatud, nende nimed sõna otseses mõttes tundmatud või väga vähe tuntud. Sest nende töodes puudus enamasti see, mis teeb kirjanduse igavikuliseks: sõnumi ausus ja kunstiväärtuslikkus.” Lisagem, unustatud kirjanikke leiame igas ajaperioodis, see on juba ühe või teise raamatu kirjutaja saatus. Aga meie, raamatukoguhoidjad, peame olema väga tähelepanelikud ja märkama, kes jääb üle aegade kirjanikuks.

Aita Kivi. Lähedal.

Tubli naisteromaan. Meessoost arvustaja Teet Kallas oli rahul. Minuga on aga see häda, et sedakarva raamatuid lugedes ununeb lõpu eel juba algus ära. Pealegi lugesin Kivi lugu suve hakul. Kuid võtan autori appi ja kõik saab selgeks: „Sest nädala jagu hiljem tuleb peatoimetaja tööpäeva lõpul nuttes tupp: rootslastest omanikud on otsustanud meie ajakirja väljaandmise lõpetada! See ei saa võimalik olla, mõtlen algul teda kuulates. Mitte nüüd, vastu suve! Kuni mõistan, et ajastus on õige – suvel avaldatakse nagunii vähem reklaami. Mina olen selles firmas õnneks piisavalt kaua töötanud, et korralik kompensatsioon saada, peatoimetaja aga tuli vaid aasta tagasi – ja pealegi on tal hiiglaslik majalaen kaelas. Tema nahas tõesti olla ei tahaks. Aga ka mina tunnen end otsekuu üle öö

paljaks röövitud – ma ju armastasin seda tööd, armastasin seda väljaannet, mõnes mõttes on see mul peaaegu perekonna aseaineks olnud! Olen end sellega juba üle kümne aasta nii tugevasti samastanud, et... Vähe sellest – ma peaaegu et armastasin ka seda maja, kus toimetus asus: kolmekorruseline keskaegne hoone vanalinnas, täis müstilisi naksatusi ja sahinaid, põrandad ja trepiastmedki keskelt lohku kulunud... Juba tööleminek läbi kitsaste munakivisillutisega tänavate oli alati elamus omaette, tekitas algavaks päevaks mõnusa tunde. Ja inimesed – ka nendega olen aja jooksul sedavõrd ära harjunud, et lahkuminek näib paraja katastroofina. Mis nüüd saab, mida ma tegema hakkan? Tööpuudust praegu küll pole, aga ikkagi! Mul on tunne, nagu seisaksin paljaks kistuna tormi käes, kuristiku serval – ja mitte millestki pole enam kinni haarata, mitte millelegi ei saa toetuda, miski pole kindel... Kuidas see lõpp saab nii üle öö tulla? /---/ Arsti juurest tulles [teadagi haiguslehe pärast – M. L.] teen midagi täiesti ebatüüpilist: astun sisse esimesse reisibüroosse ja ostan kolmenädalase reisipaketi Kreetale. Majutuse saan õnneks soodushinnaga, sest hooaeg pole veel päriselt alanud.” Ega muud, kui lisan, et koondamine on praegu *in* – milline vastik väljend minult – ja puhkusreisile võib ka iga päev sõita. Puhkusel on aga päätegelasel aega mõelda enda, oma ema ja noorema õe saatusele. On veel teisigi tegelasi, nagu naisteromaanides alati või siis enamasti. On armastust, kaotusi, muresid lastega ja ilma nendeta, mahajätmissi, pisaraid, alkoholilembust ja muid pisiasju, mis toimumishetkel muutuvad suureks ja traagiliseks. Rohkem ma ei lisa, sest küllap on raamat juba kõigil läbi loetud, üks arvamus ei muuda enam midagi. Jõudu kõigile! Leheküljel 111 on kirjeldatud puhkusekohta, lisan ühe tsitaadi: „Rethymnoni vanalinna tänavad on nii kitsad, et kohati näib olevat võimalik puudutada laiali sirutatud käe sõrmeotstega tänava vastaskülgedel olevaid maju. Uksed on avatud; tubades, kust hoovab õlis küpseva küüslaugu hõngu, mängivad telerid ja nutavad lapsed; uste kõrvale tõstetud toolidelt seirab vanem põlvkond skeptiliselt mööda voorivaid turiste. Kiiresti siin ei kõnni: inimesi on omajagu, lisaks ummistavad iga natukese aja tagant teed tänavale tõstetud kohvikulauad.” Sarnast pilti trehvb ka kodus?!

Ira Lember. Kohvik pärnade all.

Leidsin selle raamatu (ilm. 2007) kogemata ühe vanema daami laualt ajalehtede hunniku alt ja otsustasin pilgu sisse heita. Minu meelest üks vanamoeline lugu noorest naisest, kes nagu oleks kaasaegne, aga päris kindlalt ei julge siiski väita?! Kirjutamisstiililt lihtne ja selge, teemaarenduses leidub tõepoolest veidi müstikamünti, nõnda kui viitab sissejuhatus! tagakaanel. Daam raamatukesega naeratas mulle malbelt ja ütles, et see romaan ei kuulu meie aega. Ühinen arvamusega, kuigi vaevalt me ühtemoodi mõtleme. Kindel, et raamatukoguhoidja võib seda paadunud romantikutele või sentimentidele igatsevatele lugejatele igal ajal soovitada. Pilar Sarv, nõnda on meie naistegelase nimi, on pärinud vanaemalt (kes pole päris vanaema) tubli tüki maad, kuhu pärast lahutust otsustab isa abil (kes pole päris isa) kohviku

ehitada, mille nimi on romaani pealkirjaks. Rajanud oma kohviku hea auraga varemetele (lõpuks kuulete, mis varemetele!) ja leidnud sealt mõned rullikeeratud maalid, muutub raamat natuke mõistatuslikuks. Mõnele lugejale ehk koguni põnevaks. Sisust veel: nädala jooksul külastab kohvikut iga päev üks külaline, kes jutustab ühe loo. Need lood on minu arvates aga 18. sajandi kirjanduse moodi. Ei nad ole kehvad või tobedad, nad on lihtsalt jeenujeevalikud või sinna kanti, kohati pärimusmaailma kuuluvad, ja sellele viitab ka autor. Näiteks muinasjutt parunipoja ja maatüdruku armastusest, mille lõpetab fataalne juhtum. Kaugelt koju tulnud abikaasa arvab kollatõppe haigestunud lapse isaks hoopis hiinlasest mõisamehe, oma ema sahmardamisel muidugi! Kui ütlen, et „Kohvik...” on vanaaja romaan, siis ei oska täpsemalt lisada, missuguse aja... Kui ikka jutustatakse, et ehetekarbist, mille 20. sajandi mees, vist vene ajal, Hiinast toonud, tõusvad mürgised aurud inimese surmavad, siis tekib ju ometi kahtlusi. Ent võib-olla olidki need vaid vaimud, kes Pilarit külastasid, samas teiste seas ka täiesti reaalne endine arhitektist abikaasa. Kuid ilukirjanduses on kõik lubatud. Nõnda: „Kõik oli valmis. Maalid seinal, linikud laual, lilled vaasis. Kauniit kujundatult ja pilkukõitev silt ukse peal: Kohvik pärnade all. Pilari meelest oli kohvikule nime valik üldse raske pähele. Ta mõttes jooksid küll mitmed variandid: Järve kohvik, Sõnajala kohvik – sõnajalgu oli ju puhmas kohviku ees, Pargi kohvik, Maalide kohvik... lõpuks praakis ta viimase kui ühe välja. Ja kuna

peamiselt just iidsed pärnad ilmestasid metsa ja ümbritsesid ka ta majakest, otsustas ta viimase kasuks. Isale meeldis see nimi. (Võib-olla oleksid meeldinud ka teised?) Samasuguse sildi tahtis ta üles panna ka ühe pärna suure oksa külge allee algusesse, mis möödasõitjatele hästi silma hakkaks. Aga enne kui ta seda teha jõudis, saabus esimene külaline. Soliidses tumehallis ülikonnas ja kaabuga mees peatus kohviku ukse ees: „Tere päevast! Kas tohib sisse astuda?“ „Olge lahked,“ ruttas Pilar tulijale vastu. See oli ju ta kohviku esimene külaline ja pealegi meesterahvas, mis pidavat õnne tooma. „Millist lauda soovite?“ „Kui lubate, ma vaatan veidi ringi?“ „Olge lahked,“ kordas Pilar. Mees kõndis huvitatult ruumis ringi, vaatas aknast välja, kiitis sealset vaadet, ja peatus siis veidi iga maali juures. Pilari süda põksus ärevalt, ikkagi esimene külaline ja tema maalide esmane eksponeerimine. Mees ei kommenteerinud. Jõudes ringkäiguga postamendi juurde, imetles ta ka seda tükk aega. „Palun kirjutage mu külalisteraamatusse midagi, olete ju mu esimene külaline. Ja mees täitis ta soovi.“ Kui huvi ärganud, asuge aga lugemise kallale!

Jana Lepik. Tuhahelbed.

Niipalju kui ma ka olen noore luuletajanna loomingut lugenud, on mind alati vapustanud tema lõputu raskemeelsus (täiesti erinev Marje Ingli omast!). Võimalik, et sellel on omad psüühilised või muud elulised põhjused, aga, võimalik, et niisugune ongi üks lootusetu inimhinge igavesti saatev kurvameelsus, millele siinilmas rohtu ei leidu. Võimalik, et isegi mäng, mida siiski ei usu, olles kord kuulunud Lepiku Jana habrast ja kalbet kuju oma luulet suuliselt esitamas. Kes teab, ehk on mõned maailmakirjanduse traagilised nimed mõjutanud tema meelelaadi ja loometunnetust. Kas või kõigile tuntud Sylvia Plath? Kannatamiseluule on Euroopas ikka ja jälle jõuliselt esile tõusnud. Mida siis avastate, kui otsustate väliselt hõbedase helehalli luulekogu kätte võtta. Mina leidsin ainult kaks helgema tooniga luuletust, muidu kasutaksin märksõnu: kurvad aimdused, surm, üksindus, põlatus ja ikka surm, vaat et demonlikud mõtted, pöördumine kõigevägevama poole, taas surm, üleüldine pidurdamatu äng, kõrval surm, ristilöömise, saatuse ja vanaduse tunnetamine. Isegi ülistus: „/---/ Nähes vikatimehe palet – / küünal on kustund, / teispoolst nagu valet / sa pole uskund. / Nüüd tõeks on saanud kõik muinaslood – surm oli su suurim soov.“

Jah, kusagil ikka ja jälle surm, kuid kõige rüpes ikka ka maapealse elu märgid. Lihtsustatult vastan: mina loen meeleldi Jana Lepiku tekste, kas neid aga väga noortele julgen soovitada, ei teagi veel. Parem mitte, eriti kuuldes meediast, millised vaevad piinavad noorte ihu ja hinge. Teiselt poolt võib juhtuda, et niisugune luule toimib hoopis puhastustulena ja aitab inimlast mingitel hetkedel. Mõned näited: „Pimedusesaarel on Pimedusemees. / Südame asemel tal kivi rinna sees. / Eluaeg olen jooksnud Pimeduse eest. / Uppunult mind leiti mustast tiigiveest. / Valgusesaarel on Valgusemees. / Päevavärvi süda tal tuksub rinna sees. / Eluaeg olen ajanud Valgust taga. / Oled see sina seal pilvede taga?“; „Surm võtab elu / igal ööl, / sest armastab elu / kõige rohkem. / Surm võtab elu / iga pääv – / nende abielu on jääv.“; „Kõik närvid on pingul, / meeled pinevil. / Surm naerab su üle, / hambad irevil. / Kesk põlengut, vingu / kasvab hele lill. / Surm naerab su üle, / hambad irevil.“ Lõpetuseks luuletus pealkirjaga „Keeld põleda, luba olla“: „Oska kokku kukkudes / säilitada kõrgus, / oska hukkudes / taevaks jääda põrgus. / Oska murtudkäsi / üles tõsta kive. / Oska näha säsi, / kestast läbi mine. / Oska selg küürus / jätta mulje sirgest. / Tea – on müür sus / ehitatud pingest, / soovist seista jalgel, / soovist joosta kaasa, / must muuta valgeks, / kõrb kauniks aasaks. / Unusta soov – / ja müür kaob. / Tajud – elu on vool, / kus süda taob.“

Mathura. Inimene on rohi.

Suurepärane! Mathura loomingut võib alati soovitada ja kõigile soovitada, kuigi igaüks ehk ei vaevu kõikide ridade üle mõtlema. Kiire ju! Mathura lugemiseks tuleb aega varuda, see on väärt, et mõne juturaamatu lugemata jätad. Alles me lugesime „Kohalolu“ – muuseas, sama märksõna kordub ka tema viimases kogus. Mathura on jaotanud seekord oma tekstid nelja tsüklisse: „pärist ajalugu“, „ei tunne siis iseend ära“, „pööripäeva aegu“, „äike on tulekul“. Esimene neist on kõige sotsiaalsem ja siit valisin ka näite. Tundub, et teiste noorte ja väga noorte ja väga väga noorte autorite luulest eristub Mathura selle poolest, et tema mõök on lihvitum, säravpuhtam ja lööb ehk isegi sügavamale kui jõulised, kuid kiiresti teritatud sõnarelvad. Kuulakem „Kaotatud riiki“:

„Pärist ajalugu saabub siiski ajalugu: / monumendid ei valeta eales / see külm / valge rist valendavas taevas / ei kinnita muud / kui et me pole kunagi olnud / eneste omad / me pole kunagi uskunud / vabadusse mida / kinnitama ei peagi / sümbolid ja saaga / sõda ja sõna / olnuks me hümn / jõevee vulin / metsade sosin / lillede kiirustav õitseng / teadnuks me seda / teadnuks / kuis kasvavad kivid / ja kõduneb / kartjate ilu ja kiri / me müüdavus / tõendanuks / ei midagi muud / kui me kuulumist / siiasamasse ilma / mis lõi mälu / ja tõi selle rasked rattad /

veerema üle voore / ja vainu / nii me / külade vahel / lihtne näis kõik / peale liiskude / nähtamatuse / ja nüüdki / küsime / kes elab minevikuta / kes elab tulevikuta / kes elab olevikuta / kes üldse elab?" Ükskõik, millest ka Mathura luuletab, teeb ta seda tasakaalukalt. Kuna paljudel juhtudel on viidatud budismihuvile, ka eelmistes kogudes, siis avanevad kõik sõnalised sümbolid ja tähendused harjumuspärasest veidi erinevalt. Aja jälgimine, seda rahulikke silmi pidi, kulgemine edasi, peatumine ja mõtlemine: kuidas küll on kõik nõnda kui on..., igatsus tunnetada igavikku, mõista paratamatust ja saatusesõrme, mõista ka tumedat meelt ja poolt meie ümber ja keskel. Eks luuletuse pealkiri „Elu laenuks“ kõneleb ju enese eest. Kolmas loetletud tsüklist sisaldab loodusluulet, näiteks võiks valida ükskõik millise, jääb „Must“: „must on / ürgne / öö ja üsa / helendus / ja soojus / päevapoolle kellake / vaatlemise helin / siiski / must on / pimedus / tundmatuse must / kus kõik on lahti / ta on / hetk enne taevatantsu sammu / jumalate viljastavat jalalööki / vastu suguküpset maad / must on tähis- / taevas / millel kõnnid kaua / algus / või lõpp / allikas / kuhu kord suubub / kõik“. Raamatu lõpus avab autor pisku oma hingeraame ja oleks vist arukas sellest väikesest kirjutisest lugemist alustada. Te saate teada, mida talle tähendab loodus ja kohalolu seal. Mõnikord on hea tulla tagasi oma juurte juurde ja kuulata rohu sõnatut laulu. Mathura ütleb: „Inimene on kutse, inimene on ehk ta soovide summa“.

Anu Saluäär. Rändamisest ja väljarändamisest.

See reisikiri, mille tutvustamisega olen jälle hiljaks jäänud, on tihedalt seotud kirjandusega, küll rootsi kirjandusega, sest Anu Saluäär on tõlkinud meite keelde Vilhelm Mobergi suurteose, tetraloogia „Väljarändajad“ (2002), „Sisserändajad“ (2005) ja „Asunikud“ (2007), ning veel sel aastal peaks ilmuma neljas osa „Viimane kiri Rootsi“. Saluääre teekond Põhja-Ameerikasse, 18. saj. rootslastest immigrantide peatuspaikadesse, muide koos päris rootslastega, kes soovivad näha oma sugulaste ja tuttavate elu-olu, kus rajati uued kodud, annab palju mõtteainet USA arenemiskäigu ja võõraste mõjude mõistmiseks. Nüüdseks on integratsioon toimunud, järeltulijatest mõistavad vaid vähesed, väga eakad inimesed rootsit rääkida. Ometi on kinnistunud sellesse Ameerikamaa kanti uued rootsipäraseid kohanimed ja ka paljud põlised kultuurimärgid, millest kirjutab Moberg ning nüüd siis kokkuvõtvalt Saluäär.

Leheküljel 57 on kirjas, et näiteks Chicago oli kunagi teine n.-ö. rootsi linn. Esimene uurige ise välja! Tsiteerin Saluääre kaudu rootslaste väljarändamise põhjusi, kes omakorda on kasutanud Mobergi teadmisi: „Enne kui Moberg teema kallale asus, oli sellest ajaloolasena pikemalt kirjutanud Carl Grimberg (*Svenska folkets enderbara öden*, 1913–1924). Emil Hildebrandi toimetatud suures Rootsi ajaloos (*Sveriges Historia*, 10 köidet) oli väljarändamisele pühendatud poolteist lehekülge. Kooliõpikutes polnud Mobergi kooliajal ridagi. XX sajandi alguses käivitasid riigivõimud suure rände põhjuste uurimise. Kahekümneköiteline uurimus valmis 1913. Selleks ajaks oli suur väljarändamine tegelikult lõppenud. Järgmisel aastal algas maailmasõda. Väljarändamise tipp oli 1880. aastatel, mõnel aastal lahkus rohkem kui 50 000, s.t. iga nädal jättis kodumaa maha tuhat inimest. Miks? Otsustavaid põhjusi, peale majandusliku viletsuse, oli kolm: kõigepealt usulised piirangud kodumaal, kus kehtis nn. *konventikelplakatet*, mis keelas kõik koosolekud väljaspool riigikirikut (see ajale jalgu jäänud seadus tühistati 1858); teiseks 1901. aastal kehtestatud laiendatud sõjaväekohustus, mis sundis noormehi pagema sundajateenistuse eest; ja läbi saja aasta muutumatult rahva hulgas püsinud rahulolematuse Rootsi bürokraatia ja ametnikevõimuga, vabadust ahistavate seadustega, vana seisusliku Rootsi patriarhaalse isikliku rõhumisega, mis – lisab Moberg – on tänapäeva sotsiaaldemokraatlikus Rootsis asendunud umbisikulise, masinlikult töötava riigiaparaadi survega.“ Saluääre reisikiri, mis tõsi, ainult 94 lehekülge pikk, aitab vähemalt minul mõista, kui kaua püsivad või kuidas muutuvad rahvaste väärtushinnangud. Nende omakultuur. Lisan teabe korrast, et rootslased maabusid Ameerika mandrile kahe laevaga juba 1638 ja ostsid Delaware'i indiaanlastelt lapi maad, koloonia sai nimeks New Sweden. Saluäär külastab ka Kanadat, maad, kuhu on pagened ka rohkesti eestlasi. Soovitan kõigil „Rändamisest...“ lugeda, ehk leiata mõne sobiva ivakese, sest eks me tegeleme ju palehigis integratsiooniprotsessiga nii kodus kui võõrsil. Olge kannatlikud, ma tsiteerin veel: „Keskpäeva paiku saabume BISHOP HILLI, kus täna on *Settlers' Day*. Suur lõikuspüha, ümberkaudne rahvas on kokku sõitnud. Erik Jansoni [lugedes saate teada, kes ta oli – M. L.] asula on säilitanud peaaegu täielikult oma ajaloolise põhiplaani ja peamised hooned. Kirik, koolimaja, *town hall*, *colony store* ja nõnda edasi. Ohtralt antiigikauplusi. Traktorite ja vanade autode paraad on juba läbi ja nüüd pakutakse koolimajas seitsme dollari eest kõigile lõunat. Pikk saba seisab kuumaga koolimaja ees ja sees. Kui jõuad kõõgi ukse ette, panevad lustlikud vanad tädid kulbiga taldriku täis. Niimoodi sõid kõik Erik Jansoni jüngrid vanasti ühises sööklas, kuni 1000 inimest korraga. Aga söök on aktsepteeritav, küpsetatud kanakoibi kaunistab ohtralt igasuguseid põllumajandussaadusi. Igapäevasest hamburgerist on asi kaugel – just nagu kodus vanaema juures. Laual kaussides rootsi (eesti) moodi sissetehtud hapukurgid ja peedid. Kokkutulnud rahvas on kõik enamasti kaugeate rootsi juurtega, üks 3-4-aastane tüdruk on kostümeeritud kuninganna Kristina lapsepõlvkleiti (mis tuleb kuskilt vanalt maailt tuttav ette). Üks mees puhub mu selja taga sõpradega juttu ja naerab iga poole

lause tagant mürinal nagu Thor, lausa piinlik hakkab. Räägitakse muidugi inglise keeles. Ühe maja rõdul seisab elusuures punane Dalarna puuhobune, *dalahäst*.”
Ka ilmus hiljaaegu Saluääre artiklite kogumik „Põhjamaadest ja Eestist”, millest pikemalt ehk kunagi hiljem, teie aga, head lugejad, võite juba lugemist alustada.

Ingel Tael. Aja elu.

Pealkiri iseloomustab luulekogu täiesti täpselt. See on küpse luuletaja mõtiskluste ja tundmuste raamat, kus puudutatakse kõiki olulisi igavikulisi mõisteid ja tähendussõnu: meri, rand, linnud, igavene loodus, valgus, silmapiir, esivanemate veri, unustus, lähedus ja kaugus. Aimdusi, mis tihti vaevavad inimest tema eksistentsiaalsel teekonnal, ja muidugi aeg ise. Aeg on peategelane, tema on ju kõigi ja kõige kõrval. Temast pole pääsu, ta ei unusta meist kedagi. Nii elus kui ka tuhandetes raamatutes. Ingel Taela ilusa välimusega (must-valge kujundus Tõnis Mägi lasergraafikaga) kogu kohal kumas minu meelest pisut Mari Vallisoo, Debora Vaarandi ja isegi Betti Alveri hingust, ent see ei muuda arvamust, et „Aja elu” sobib nii noortele kui eakamatele lugejatele. See on kosutav luule. Taela „Meie asjad” kõlab nõnda: „MEIE ASJAD

/ on iidsed / kõik siin ootab ja ootab / kõik mis on / on vaja / tuleb vaid võtta / ja loota / võtta oma maa / ja talud / võtta oma / hõbe ja kuld / võtta oma soo / ja salud / võtta oma / metsad ja muld / võtta oma tülid / ja tahe / võtta oma pimedaim tusk / võtta oma / jää ja rahe / võtta oma / sügavaim usk / võtta oma lapsed / ja rannad / võtta oma naine / ja raud / võtta mis võtta / annab / kasvõi ses mullas / üks haud”. Lugegem edasi: „MÖNED SÖNAD / sööbivad su meelde / nende rütm / ja lõhn / ja nende õhk / neid küll kuulatad / ja võtad teele / tunda on / kuis võbeleb neist rõhk / latvu liigutab / ja sahin seisab heinas / aeg on teine / võõras / miski muu / aeg on justkui / igaveses leinas / oled lapsepõlves / oled kaitsetu”.

Varem on Ingel Taela sulest ilmunud „Merest tõusnud” (1981) ja „Merine” (1996).

Liivametsa Lugemised - 32 / 2008

LÄHETUSLAUSED

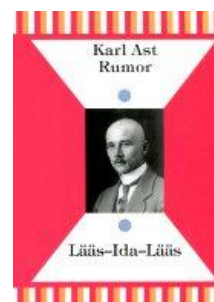
Lubage tsiteerida soome muusikateadlast ja semiootikut Eero Tarastit: „Üks kahetsusväärne ilming tänapäeva kommunikatsioonimaailmas – mille kujunemisel ka meie, semiootikud, oleme paraku kaasa aidanud – on see, et humanistliku kultuuri sümbol *raamat* on minetamas oma positsiooni. Raamatuid ilmub üha vähem ja noored loevad üksnes Interneti ja Wikipediat. Muidugi ei põhine kultuur paljalt lugemisel, vaid rohkem loetu üle mõtlemisel. Ent kui diskursus, mida me oma mineviku ja teiste kultuuride kirjavara kujul haldame, peaks kaduma, siis on lähedal ka humanitaarteaduste lõpp. Konkreetsemalt: mõne aasta eest kadus Pariisis Sorbonne'i väljakult kirjastuse *Presses Universitaires de France* raamatupood ja loovutas koha ameerikalikku noortekultuuri esindavale moemajale. Keegi ei suutnud seda ära hoida.” („Keel ja Kirjandus”, 2008, nr. 8–9) Siinkohal võiks pilgu korraks üles tõsta ja silmad arvutiekraanilt raamaturiivli poole suunata. Ent minagi saan tsiteerida üksnes ajaveebis, argine tõde, kas ka paratamatus? Ühtlasi tänan selle refereeringu kaudu oma teist *alma materit* –Rahvusraamatukogu – 90. aastapäeva puhul. Olen ju viibinud siin suurema osa elust. Ta on mind õpetanud ja karistanud, hoidnud süngel päeval oma kaitsvate riulite vahel ja lubanud enamasti jääda iseendaks. On meie ja ainult meie endi ühishool ning hoid, et kõik see kehtaks, et püsiks meie kõigi usaldus ja austus raamatute, raamatukogude ja üksteise vastu.

Ent mõned soovivad järgmisele aastaringile mõeldes. Et kuidagi end lepitada tänase meediaga, et kuidagi sellest rooskamisest paraneda, tuleb tingimata midagi muud kõrvale lugeda. Olgugi et ka tänane ajakirjandus on ajalugu ja kultuurilugu, peame jätkuvalt jälgima, et me lobisemise ja tühja jutu rääkimise kõrval tõsisemad teemad kirjandusest ja elust enesestki üles otsiksime. See võiks olla raamatukoguhoidjate eesmärk ja tööstiimul tuleval aastal. Olgem need, kes pigem teevad kui räägivad! Olgem need, kes ühteaegu õpetavad ja õpivad ise! Olgem need, kes vankumatult usuvad kirjasõnasse kui imesse – tema vaimsesse jõusse!

LOETUD RAAMATUD

Karl Ast Rumor. Lääs-Ida-Lääs.

Koostaja Hando Runneli kinnitusel on koguteos sisult järg 2007. aastal „Ilmamaa” kirjastuses ilmunud teosele „Maailma lõpus”. Kuid seda võib lugeda ka nimetatud

väljaannet tundmata. „Lääs...” on valik autori ajaleheartiklitest ning erakirjadest, mis kirjutatud Euroopale poliitiliselt juba ärevatel aastatel 1933–1940. Natuke infot ka autorist, sest kõik pole vahest tuttavad pagulaselu valinud poliitiku ja kirjaniku loometeega. Karl Ast Rumori (1886–1971) kodanikunimi on Ast ja ta valis eksiili tunduvalt varem kui ülejäänud kultuuriinimesed, keda oleme tavatsenud kutsuda väliseesti autoriteks. Rahutu loomusega rännumehe, kodus terava ning otsekohe poliitikuna tuntud Ast Rumor viibis juba 1933. aastast rohkem välismaal kui kodumaal. 1941. a. lahkus ta jäädavalt Uude Maailma. Fr. Tuglase sõbra ja aatekaaslasena osales ta 1905. aasta revolutsioonis. Poliitilistelt vaadetelt sotsiaaldemokraat, kirjutajana järsu sõnaga ajakirjanik, jõudis Ast olla Riigikogu saadik ja portfelli ministri. Ei peljanud ta ka ärimeheelu Marokos. Pidas Stockholmis pressiatašee ametit ning tegutses 1941–1959 Eesti Vabariigi nimel konsulina Brasiilias. Suure rändurina, nagu öeldud, jaksas käia vähemalt pool ilma läbi ja oma elamustest ka põnevaid järeldusi ning ülestähendusi teha. Loetlen mõned belletristikateosed, mida tasuks huvilisel lugeda: kindlasti Rumori viimast romaani „Krutsifiks”, memuaare „Aegade sadestus”, erootilist novellikogu „Kui Saara naerab”, novellikogumikku „Kuldlinn” ja omas ajas intrigeerivat armastuslugu „Põlevad laevad”. „Lääs...” kaanel leiduvad kaks nime näitavad ilmselgelt, et selles raamatus kohtuvad Ast kui poliitik ja novellisti sulega Rumor. Ühte kinnitab reisiraamat küll, vähemalt minule kui lugejale – maailm ei ole Ast Rumori ajale järgnenud kümnendite jooksul kuigivõrd targemaks saanud, mis kinnitab ühtlasi, et inimesed indiviididena ja rahvad koos riikidega käituvad tihtipeale sama ootamatult ja arusaamatult kui tuuled, mis orkaanideks sündinuna meid ikka ja jälle räsivad. Need, kes ise sagedamini maailma teid ja radu astunud, võivad lugedes aegu võrrelda, need aga, kes toetuvad raamatutele, mõistavad, et inimkonna äge meel ja võimukirg ei raue ilmaki. Kuna karm Ast Rumor ei kavatse oma suhtumisi ja arvamisi diplomaatiliselt pehmendada, siis leiate mõnegi päris ehmitava lehekülje eest. Pidagem siis meeles, et ta on irooniline kogu Euroopa suhtes ja kindlasti ei tohi unustada tema maailmavaatelist palet.

Mõned mõtted: „Belgia – see on ebamääraste ja poolikute meeleolude maa. Olen külastanud teda mõnda korda, noppimata seal teravamalt mällulõikuvaid muljeid.”; „Egiptusest saaks ehk päris kena maa, kui seal natuke remonti teha: kui äratada ellu muumiad ja mumifitseerida praegune supupõlv; kui lõhkuda maha püramiidid ja asendada need üldkasulikkude hoonetega; kui kaevata kinni Suessi kanal ja panna jälle liikuma kaamelikaravanid. Kahtlemata oli vaaraode-aegne inimpõlv töökam, ausam ja väarikam nüüdsest põlvest.”; „Araablane on üldiselt tore inimene, sageli suur aumees. Ta võitleb sõjas nagu lõvi, kuid kohtleb külalisi – ka võõraulisi – ülimalt lahkusega. Ta on säilitanud kaugest minevikust hulga noobleid traditsioone, mis tulevad ilmsiks ka ta igapäevases käitumises. Kuid tugevate usuliste veenete ja fanatismi tõttu ei tunne ta päikeses ja kõrbes karastatud karakter naljalt mingit kompromissi. Ta osutub võimeliseks võitlema ka siis, kui puuduvad võidulootused.” Leheküljel 204 osutab autor terroristidele, kes põgenevad Palestiinast, et tulistada rongide pihta, et tappa ja kätte maksta. Kirjas, mis lähetatud Eesti Saatkonnast Stockholmist 12. okt. 1939. aastal, kirjutab sotsiaaldemokraat Ast nõnda: „Armsad rahvad, /---/ Balti meri võiks olla Venemaa poolt kindlustamata üksnes sel juhul, kui Vene riik võimeline pole seda kindlustama või kui Vene suurriigina enam ei eksisteeri. Baltimaad ei saa olla, ei tohi olla takistuseks Vene hiiglasel julgeoleku teel. Kui see julgeolek teostatakse ja meile seejuures võimalus jäetakse oma rahvuslikku elu elada, siis tuleb seda lugeda normaalseks olukorraks. Kuid ühtlasi tunnistame lahtise mõistusega, et see ei ole enam meie täielik rippumatus. Juba majanduslikud huvid kisivad meid Vene turgudele ja koos sellega käib ka paratamatu sotsiaalne, kultuuriline ning igasugune muu lähenemine.

See üleminek pidi tulema ja meie õnn seisab praegu selles, et meil veel leidis vana kui ka keskmist põlve, kes mõistab vene mentaliteeti, tunneb Venemaad ja koguni armastab seda maad. Meie – veneaegsed inimesed – teame, kui viljakas, artistlik ja loov on vene vaim, kuigi ta aeg-ajalt märatseb ning tembutab. Vene hulluski on olnud ikka geniaalne. Kui me selle maaga saaksime sundimatus koostöös seista, siis oleks see meie õnn. Vana põlv mõistab seda, aga uus põlv ei oleks mõistnud leida üleminekuajaks kohanemisevõimalusi. Soome ei mõista ka seda.”

Oma kodumaa kohta kirjutab ta vastuses Tuglasele järgmist: „Meie kodumaa on õigupoolest ajaloota maa. Ärgem kõnelgem Lembitu päevist – see võib osutada lobisemiseks. Ennem on ehk mingeid jälgi jättnud rahva hinge Jüriöö, veel rohkem Mahtra sõda. Kuid lõpuks seisab me minevikus vaid üks kõrgelt lõkendav tulisamma: Vabadussõda.” Eks me mäletame oma lähiajaloo, kui palju on peetud sõnalahinguid selle „kõrgelt lõkendava tulisamba” nimel. Ent ajalugu astub endiselt edasi ja meie koos temaga. Kunagi asuvad uued põlvkonnad meie kirjutatud ja loodud hindama.

Marta Karu. Umber ühehõime.

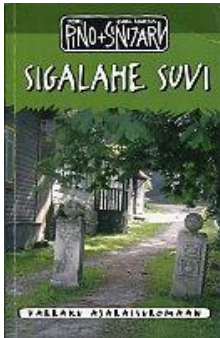
Pealkirjaks sobinuks veel näiteks „Naine kui tehing”, „Naise iseseisvuse taastamise hind” jms. banaalset. Kuid romaani on põimitud üks traagiline lugu – variatsioon teemal, mida oleme lugenud näiteks Erich Segali „Armastuse loost”, Gunnar Mattsoni „Printsessist”, Marti Leimbachi romaanist „Dying young” (London, 1990), mõistagi nüüdse ümbruses ja tegelikkuses. Väga raske on nõnda halastamatu juhtumi kohta, kus noor mees sureb vähki ja keskealine naine

seisab tema surma kõrval, midagi arvustavat poetada. Just see haiguslugu ei võimalda kuidagi asuda muidu nii tüüpilise naistekarva peategelase (Ann) eluvälja sõeluma. Enne kui Ann haige Oliveriga (Tommiga) tutvub, on ta läbinud mitu eluetappi. Abielu „tavalise“ mehega, kellega poegki, ja armukese või on õigem öelda elukaaslase kullakarva elu miljonäriga. Algul meenutabki romaan rikka hõlpelu nautiva daami elukest, kus Nadja käib koristamas ja naine ise salongist salongi, ühest treeningust teise. Ei midagi erilist. Igapäevane ja pidevalt korratav asi: rikas mees valis noore naise, jõukas naine valis noore mehe. Kaunid soojamaa rannad, sinised basseinid, disainrõivad, kallid ehted, hinnalised kööginõud ja kohvitassid, mis kõik pidavat staatust näitama. Ent siis valis ärimees Anton uueks kaaslaseks veel noorema ja ilusama naise, ehkki põlvkondlikult rumalama, kui ma õigesti aru saan. Raha on selles loos määraja ja suunaja, isegi surma eelõhtul. Ja see viimane on kujutatud stiilis, mis võib üht või teist lugejat masendada. Märksõnad „ühe-teema inimene“, „lihtsa elu Anton“, „loomade varjupaik kui päästerõngas üksilduse all kannatajatele“, „Kroonika“ lehekülgede aupaiste“ jms. osutavad autori ajakirjanduslikule olemusele, teisalt mingile arusaamatule nõudlusele, mida ühiskond ootavat ja vist ootabki. Ometigi on „Umbes...“ natuke rohkem kui tüüpiline naistekas. Mingit eri soovitus teos ei vaja, sest pole kahtlust, et romaanil on murdu lugejaid ja rahvaraamatukogudes aastapikkune järjekord kindel mis kindel. Võimalik, et romaan oleks jätnud mõjusama mulje, kui lõpulehekülgi poleks koormatud teose seisukohalt väheoluliste meenutustega lapsepõlvesõprade ja koolikaaslaste elukäigust. Nagu sunnib ka õlgu kehitama ootamatult ärganud igatsus mulla ja maaelu vastu. See lõhkus üsna korraliku terviku. Kuigi lugeja, tema tahab ju teada, kuidas kulgeb Anni edasine elu. Ühe neljakümneandates aastates eesti naise elu. Kuidas siis niisugune elu maitseb: „Poes oli neil käinud Anton. Ta ise tahtis käia. Alul nad pingutasid kõvasti. Tegid nimekirju ja vaidlesid, mida nädalavahetuseks osta ja kust saada tuunikalafileed ja kust sinna juurde sobivat veini. Tegelikult olid nende soovid väga erinevad. Kui nimekirjas seisis „hea vein“, tähendas see Anni jaoks maksimaalselt sajakroonist veini, mingit Tšiili või Uus-Meremaa marki, mida ta tundis ja osta oskas. Hea vein oli Antoni jaoks tolmune vein vanalinna vinoteegi keldrist, äärmisel juhul kallis Bourdeaux müüja selja tagant klaaskapist. Selle valimine võttis alati kohutavalt palju aega ja iga kord enne ostu oli tarvis veel helistada ja asjatundjatega konsulteerida. Uus maailm oli Antoni meelest labane ja tema hoiak välistas odava veini oma laual. Ikka ja jälle tundis Ann end kohtlase maanaisena, kes talle kaela pandud pärlitest pidada ei oska. Ta küll luges ja püüdis, aga tema suu erinevust ei tundnud. Ja ta kahtlustas, et Antongi oli oma veiniasjatundja renomee ostanud peamiselt kalleid veine pakkudes ja mitte neid ise eristades. Toiduga oli veidi teistmoodi, aga mitte väga. Poeg oli Anni õpetanud hindama igasuguseid kalapulki ja poolfabrikaate, neil vahet tegema ja neid õigesti soojaks ajama. Õigupoolest oli see üks hea viis kõhtu täita ja sageli olid nad maitset peenemadki kui tippkoka ponnistused, mis tipnesid lusikatäie magusa kastmega verisel lihatükikesel. Õigupoolest meeldisid head mikros valmistatud poolfabrikaadid Annile samamoodi nagu peenemat sorti seenesalat Stockmanni külmetist või mingid eriliselt valmistatud kallid road. Aga Anton põlgas säärased asjad kindlalt ära. Rahvatoit, oli ta kord ühmanud. Midagi nad ju kodus sõid. Anton varus koju suurtes kogustes kanafileed ja loomaliha, vahel mõne tallekintsu, aga enamjaolt sõid nad kala. Nii punast kodumaist kasvandustest kui sedasama peent tuunifileed, mida Anton hästi valmistada oskas. Laupäevase poeskäigu tegi Anton tavapäraselt pärast trenni üksi, siis tõi ta lisaks muule ka kasti mahla, sobivat leiba ja jogurtit ja muud nipet-näpet.“

Andres Langemets. Vooder.

Otsisin luuleraamatu iseloomustamiseks väljendit pea nädal aega – ei leidnudki täpset. Väike elulugu? Elunäinud mehe laulud? Langemets pole filigraansust otsinud, kuigi hea keelemehena võinuks ta ridu ju siluda ja siluda. Just see inimlik selgus, mehelik karedus tekitab autori vastu sümpaatiat. Selgitamise asemel tsiteeriksin hoopis luuletusest „Kuulmine“ kaht värsirida: „Et tõesti kuulata / pead ise olema täiesti vait...“ Seda Langemetsa kogu võikski lihtsalt kuulata, ja öelda teistelegi tasa-tasa – lugege! Kuigi tahaksin väga näiteks tuua „Edasi ja tagasi“, ent pikkusele lõivu makstes valin lühemaid tekste, et saaksin lisada mitu näidet. „Jälle novembrikuu vihm / külm ja kodune / nagu eimiski muu / tõusiklik ligane isamaa õnnetu sina / Angst pärine / aga kõik on ka tuttavalt õudne / kohe on kaamos ees / mille tahaks magada üle / ent talveuni ei ole meil sugusoo / me oleme kambris üheskoos / vastu mida / ehk vastu teda / keda? / keda kardame koos.“ („November“); „Ei riigikord ega piirid päästa / kui me nukrus / aastatuhandeid on vana / ja kui mõistame / suurt kurbust iga naeru taga / sel ajal kui ärkvelolija magab / ja magaja ei maga.“ („Nukrus“); „Oma lastest me kunagi lahku ei lähe / ei kunagi sinust ka / ei lähe ei lähe / ma minema kodumaalt / küllap jään sinna Raikküla mulda / kunagi kuidagi / kui seda seal siis enam on / ehk tahan veel midagi / ega seda ei saa.“ („Oma“); „Ega ma sellest maailmast / enam väga kaugele läbi ei lähe / tema on liiga suur ja vana / ja aega on kuratlikult vähe / pole osanud õigesti elada / ega murda läbi tuhande pahe / see kõik on lihtne ja loomulik / aga raskelt läbitav kahevahe.“ („Kahevahe“).

Jüri Pino + Karl-Martin Sinijärv. Sigalahe suvi.

Viimasel kirjandustuuril tuli kogemata kombel sellest kahe autoriga proosaraamatust ühega neist juttu – Sinijärvega siis – ning kuigi „Sigalahe...” on ilmunud 2004, otsustasin ta raamaturiivililt välja otsida. Aus ülestunnistus: ma olin seda vaid kunagi sirvinud. Mida kosta, mida öelda? Raamatu kaanel on kirjas tähendussõnad: „Varraku ajaraisuromaan”. Kas just seda, kas just päris ajaraisk, aga eks ta sobib ikka rohkem sõnamõllu austajatele. Otsin abi tagakaanelt, seal on soovitus kenasti kirjas, enam selgemalt ei saagi: „Keskealiste ülekaaluliste meeste kirjutatud keskealistele ülekaalulistele meestele mõeldud unistuslik lugu sellest, kuidas võiks ja peaks elama.” Fantaasiast kirjutajatel puudust ei ole, tarkust jätkub ka, ent 111 leheküljest võib väsimus võitu saada. Aga ei tohi saada, sest lõpust leiata selgitused raamatus esinevatele eriskummalistele nimedele. Ja söögitavadest on samuti juttu. Kuis muidu! (Asko Künnap on isegi Sigalahe rahva tarvis kaardi joonistanud.) Eks sellelgi raamatul on sügavamaid kihistusi ja ütlemisi, need tuleb aga üles otsida. Näiteks arvas korraliku nimega koolipoiss Eik leheküljel 168, et Sigalahele tulek on ikka palju parem, kui süstla otsa jääda, nagu mõne sõbraga on juhtunud. No nii, eks pealkirjas endaski on sõnamängu võimalusi, vastaskaldaks Mädalalt=Mõdulaht. Tegevus toimub ühel issanda aastal jaanipäeva paiku ja lõpeb talvisel pööripäeval, mil nulg nurka tuuakse. Põhiliselt kakeldakse, süüakse ja juuakse, peetakse mingit poistelikku madinat ehk sõda, punastatakse tütarlast nähes ja puudutades, kukutakse ja tõusutakse oma näruste haavadega jälle püsti. Mina ei mõista paremini Sigalahe elu-olu tutvustada, mis sa hing selle paraja paroodiaga ikka peale hakkad. Üht pidage mees, ärge hakake tõsimeeles lugema, siis jääb pooleli. Kuivatatud õunu kõrvale närides läheb paremini, meestel muidugi võiks õlu kõrvale mahtuda. Abiks olgu alljärgnev: „Kakskümmend aastat tagasi oli Sigalaht üpris rahumeelne kant. Keegi siia eriti ei ehitanud ega tulnud vaatamagi. Meri lesis oma mereaugus ja inimesed, niipaljukest kui neid oli, tuksusid suvilates. Isegi liha ega vorstikesi ei kõrvetatud süte kohal. Neid polnud lihtsalt saada. Poes ei müüdnud ja asi jokk. Paremalt juhul söödi makarone või keedeti üks lahja supp valmis. Poes käidi ka, et piima saaks, aga üldiselt sai piima pigem piimatädi juurest. Tal oli lehm. Iga päev võis poest osta kummikuid ja plekisti ämbreid. Haukusid normaalsed koerad, omades kodudes, näiteks piimatädi kodus. Selline aeg oli. Nüüd on üks teine aeg ja lehmast on jäänud muugiv mälestus. Kuueaastasena võis rannast leida luitunud piimapakke, võõramaa kirjad pääl, kuueteistaastasena...” Vaat nende 16-aastaste Randari ja Eigi lugu asutegi lugema. Mädalaha meestelt kah paar lauset: „Ah et kohe Euroopa Liidust,” kõmistas Nikon naerda. „Meil siin on ju sihuke liit et anna aga olla. Glymr on kohe terve turistibussi eest joonud praegu.” „Paremaid eestlasi kui meil ei leia kuskilt keskmaakondadest. Ikka servasid on serviti kepitud ja tõugu paremaks tehtud. Eestlane on vaata et see parem euroop kui ükski paberitega euroop arvata mõistab. Parunid seda ära ei jaganud, tiblast puhumata. Aga meie,” Balts keeras taas särisevaid lambavardaid, „meie näkime matsu mis kole. Mina selle Tallinnaga maid jagada ei taha. A prüsseldajatest olen ma veel kaugemal. Seni kuni van mõtleb, mis Baltsuga teha, on Balts ammu liha valmis saanud ja maha müünud, ja sinu juustud ka. Pole mul vaja ise ennast valitseda kõikse aeg, las teised teevad, ma teen seda, mis mul heaste välja kukub. Lõpuks kõik rõõmsad. Jeh? Anna sidrunit, kõrbe!” Eik andis kaheksa sidrunipoolikut. „Näe, Sitsiilia sidrunid. Nemad minule sidrunit saatma, mina neile naljajuttu rääkima. Pisnes tu pisnes, sidrun sibula, lammas pensionisamba vastu,” sõnas Balts ja kummutas kandilise klaasi põhjani.”

[Balts tundub olevat vaba mees vabal maal – M. L.]

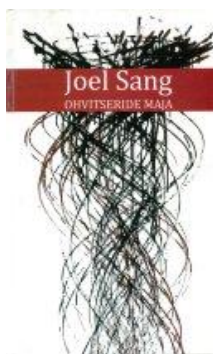
Jürgen Rooste. 21. sajandi armastusluule. põdrapõmmutamine ja põnnitirtsuvada.

Enne, kui asun luulest ja armastusest midagi arvama, teen pisipõgusa ülevaate kirjandustuurist „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes”, sest koos Jürgeniga me seda vankrit vedasime. 11. kuni 14. novembrini liikus seitse ekipaaži kirjanikke mööda Eesti lõputuid teid... Ühel üks ais (kirjanikud) ja teisel teine (raamatukogud + lugejad) mööda maad ja vett kohale tarida. Seltskonda, kellega ennastki teele seadsin, kuulusid siis peale energilise Rooste veel Karl-Martin Sinijärv, Andrei Hvostov ja Andreas Nestor. Marsruut: Pärnumaa ja Saaremaa, nii et natuke ikka meretagune asi ka. Lühidalt – reis kujunes vaimukaks ja kiirustavaks. (Oh, kui te suudaksite ette kujutada, kuidas helendas täiskuu Väikese väina vees..., see pole luule, vaid karge fakt.) Siiski kordan üle mõned arvamused, mis kohtumistest meelde jäid ja mida vahendan lugejatele, mõistmaks ühe või teise persooni sisu. Näiteks tutvustas Jürgen Rooste Nestorit kui rändavat kitarrinaksitralli, kes täiuslikkuse poole püüdlejana pole veel luulekogu välja andnud. Kirjanike Liidu esimeest ja OP-i juhti iseloomustas ta kui keelemõllumeest, mis ju sulatõsi. Muidugi ei unustanud armas Jürgen meenutamast kolme anglo-ameerika autorit: need on Barbara, Nora ja Sandra, nimetades nende kirjasõna kogunisti softpornoks. Karl-Martin väitis aga keelemõllumehe, et luuleraamat on kui pudel konjakit, võtad vaid tilga korraga, ning

isand Roostet ilmestas ta väljendiga – klassikaline külvivolinik! Nende kõrval tundus Andrei Hvostov pisut enesesse tõmbununa, äärmiselt taltsana. Pigem korraliku pedagoogi kui karmi ajakirjanikuna! Nüüd siis ka intrigeeriva kirjanikuna. Mulle oli üllatuseks, et ta kirjutab põhiliselt eesti keeles. Eks tema tekstide mõtestamisel on niisuguseid ja naasuguseid toone kuulda, ent oluline on mõista, et „Võõraste lugudega“ tõi ta eesti kirjandusse täiesti uue mõttemaailma.

Kuid nüüd armastusluuleraamatust, mille autor mulle tuuri ajal pühendusega kinkis. Üldistavalt: mulle Jürgen Rooste sõna meeldib, isegi siis, kui mõni luuletus ei meeldi. Need juhuslikud siis, mis siin-seal ajalehe veerukestes ära trükitakse ning vahel ka kogudesse kukuvad. Olgu pealegi leivarahha pärast...

„21.sajandi armastusluule“ on sotsiaalse müüdi jõulisele mõjule vaatamata ikka natuke ka armastusluule. See kogu on väga-väga autorikeskne. Luban arvamus: kirjutajat ei vaeva enam maailmavalu ja ürgpiin, vaid üsna lihtsad ja konkreetset asjad, millega ta igal hommikul tõustes silmitsi seisab, ja needki, mis õhtul uinuda ei luba. Oma ea kohaselt märkan ka liiasust, ent eks luule ongi kujundite maksimaalne maksmapanek, ängi suurendamine ja valupiiride kompamine. See peabki olema teistsugune armastus ja luule, sest kõik on 21. sajandil mõnevõrra teistsugune kui eelmisel või üle-eelmisel. Ükspuha kuidas ka kõik ei teisene ja ei kao, armastus jääb ometi alles. Ei kao ka valu, ülekohus ja kaotused niisama lihtsalt, olgu aeg milline tahes. Aeg on alati aeg, meie inimesed täidame selle vaid sisuga. Meie ise, kirjanikud teiste seas. Sellest aja sisust kirjutatakse praegu hoomamatult palju, kõiki raamatuid lihtsalt ei jõua tutvustada. Rooste luuletused on üsna pikad, igal juhul varuge aega, sest üht neist, „Küsida Küsida Küsida“, tsiteerin kohe: „ma tulen põrgust koledast / häid sõnumeid toon teile sealt / toon teile küsimuse / ma toon teile sõnad – / nagu legoklotsid / millest teie peate tegema küsimuse / millise tüdruku keha / millise tüdruku rinnad / millise tüdruku huuled / on kõige kevadekuumemad / ei see pole päris see / see küsimine peab olema / tõeline küsimine / küsimine ainukese-igavese järele / küsige börsimaaklerilt / tema teab / tema tunneb seda teed / pisipehme lunastuse juurde / küsige kinnisvaraarendajalt / kes arendab maapealset põrgut / veel kaunimat kui toda / säääl üleval / küsige investeerimispankurilt / kelle keha hõõgub / virtuaalsete kullakoormate / tuhisemisel tekkind armastusest / päkapikud ja härjapõlvlased / kes tänini pankade all / maasügavuses kullakamakaid kandsid / saavad sel kevadel kinga / küsige neilt armastusest / sest mida muud ongi meil küsida / meil on unistuste kiirtee / meil on palju armastust / meil on väga palju virtuaalset armastust / meil oleme me ise kesme jääme alles / peale kõiki rolle / ja vabadus – lõppematu vabadus / kaduda ühel ööl tundmatusse / võõraste karmide käte embusse / öösügava armastuse tuuma / lamada kõri läbi lõigatuna / igasse kehaõrnarusse kepituna / linnaserva hämaras pargis / vana hooldamata heki taga / kust meid leiavad / noored armastajad / aleksei ja olga / kes tulevad siia sillamäelt / et just siinsamas / kui kuukiired helgivad nõelal / jagada seda ainsamat armastust / mis ongi armastus / me roiskuva / täiesti vaba / huvitu külma keha kohal / tulvil teistmoodi elu / toda vaglalist / ja siis kui me lamame säääl / määnduvaina / kõrid täis iseenese mäda / ja kuu kuldamisest vaatab / meid kaks suurt ükskõikset / armastusest tulvil silmapaari / tahame me karjuda / andke meile armastust / kinkige me surnud kehad / nekrofiilidele / kes meid ööseks kaissu haaravad / kuni varahommikuste sireenideni / sest kõik mis me tahtsime / oli see / et meid armastataks“.

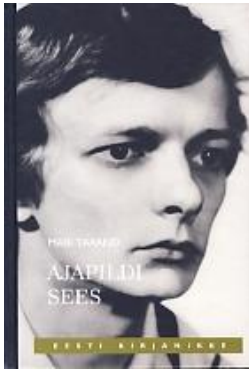

Joel Sang. Ohvitseride maja.

Luulekogu moto kõlab nõnda: „Merejää! / ilmamaa lageduste lael / kus iga tõttaja enneaegu vananeb / seisab armas JS ja räägib ja kõneleb / hüvasti / väga hüvasti“.

Sanga luuletused pole viimasel aastal kirjutatud, ma ei tea ka täpselt, mis on neis mänguline, mida uskuda võimaliku tõena. Võib-olla otsib ta traagikat, eks selles eas juba võib, palju hullem on see, et traagikaga flirdivad ka need, kellel seda tegelikult veel pole ette tulnudki, pole seda kogunudki. Natuke kurb hakkab, autor ju ikkagi eakaaslane. Isegi sarkasm, Joel Sangale igiomane sarkasm, mõjub nukrust tekitavalt. Mitte midagi obstsöönset. Ühe teksti pealkiri on „(reekvien)“. Muidugi tajud sotsiaalseid alatoone, tüdimusele või väsimusele viitavat hoiakut, natuke põlgustki elu vastu, natuke igatsust kaduvate asjade järele, mälestuspöördumisi lähedasemate hingede poole. Heledaid toone ma ei tajunud, pigem tumemeelsust, mida märkan viimasel aastal eesti kirjanduses sagedamini kui varem. Luulekogu nimi võib tunduda irriteeriv, aga kas ikka on, otsustagu juba iga lugeja ise. Olgu hämarusega õues kuidas on, Joel Sanga kogu võib ka kõige pimedamatel õhtutundidel lugeda. Tehke seda kindlasti! Näiteid: „Ammu on läinud luiged, / ammu on läinud haned. / Taevas on lage. / Öuevärava vahelt / välja suurele teele / kihutab peata kukk. / Kuhu sa pimevaim tormad? / Kuhu sa sõge tikud? / Talve eest enam ei page. / Hoidke nüüd üksteisest kinni! / Hoidke ja armastage!“; „End oled lukustanud suurde kellakappi, / ei taha teada midagi maailmast. / Ei taha midagi, ei hüüa appi. / Ma möödun ligidalt, ei vaata sisse. / Ma olen pime sinupoolsest silmast. / Just sellel silmal kannan klappi. / Ma möödun ligidalt, ei vaata sisse, / su sisse kunagi ma pole näinud. / Ei oska suhtuda su tiksumisse. / Ehk oskan

siis, kui oled maha käinud." Luuleraamatu lõpetab Sang nii: „Ettevaatlikult / selg ees / laskub kotipoiss ämblik / teletorni tipust. / Kui ta ükskord alla jõuab, / on maa peal juba minevik.”

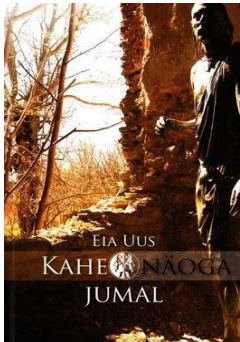

Mari Tarand. Ajapildi sees. Lapsepõlv Juhaniaga.

See on minu meelest eelkõige Mari Tarandi eluraamat, see on Viidingute pere lapse- ja noorpõlve raamat. Õde Mari Tarand tunnistab üsna lõpus tõsiasja: „Üdi tõelise sünni ajal mina Juhani luuleilma osaline ei olnud. Päriselu oli neil aastail ka meie vahekorra üsna konfliktseks muutnud. Me vist isegi ärritasime teineteist. Praegu paneb muigama, kui loen oma kirjast Andresele sõjaväkke aastal 1965, et „Juhan norib kogu aeg. Kord on Indrekul venelase püksid, kord on Indrek liiga ära hellitatud.” Mina ei olegi enam suur tark toetav õde ülikoolis, vaid maine naissoost õiendaja ja sekeldaja kasvatajate ja noomijate jõugus. Mu süda ei luba siiski siinkohal jääda selle raamatu ajapiiridesse, sestap jätkan sinna, kus aastate pärast saavad meist uued mõttekaaslased juba uuel tasemel. Raadio luulesaadete toimetajana otsisin nii sageli Juhani abi ja nõu, mida alati sain. Tõsiselt ja huvitatult suhtus ta minu töösse ja püüdlustesse ja

algatas mitu head mõtet eriti eesti luulele pühendatud sarjas „Luulelugu”, mis üpriski pimedal ajal valgustas minu ja loodetavasti paljude kuulajate teed. Tundsin alati tema erilist tugeva käe kindlat pigistust, kui seda vajasin. Oli mitu ilmet, mida suudan Juhani näol kirjeldada. Üks, irooniline või natuke kõveralt lõbus, klouni või pajatsi ilme (ma ei räägi lavanägudest, vaid harilikust Juhani elus). Teine, väga tõsine ja osavõtlik, kuidagi kurbusega silmade põhjas, mis ütleb: mina kuulan sind, ja ma saan sinust aru. Aga vahepealset, ükskõikset ilmet ei suuda ma üldse meenutada.”

Küllap polnud autorilgi Juhan Viidingu, imelapse ja ürgandeka isiku lugu kerge kirja panna, ent veel raskem on lugejal oma arvamust teistega jagada. Mida ütleb lause: väga huvitav, ma aimasin, et asjad võisid nii olla jms. Null-lause info mõttes. Seda enam, et keskealiste, nii nooremate kui vanemate meeltes on veel talle näitleja ja laulja ja kirjanik Juhan Viiding või siis luuletaja Jüri Üdi. Tema kõnnak, riietus ja maneerid tänavapildis. Nii haaraski imelikul kombel just see osa Tarandi jutust, mis puudutab Viidingute perekonda või ülevamalt öeldes dünastiasse kuuluvat ringi. Selle kaudu avanevad veel ühed ukSED, teised aiavärvad ja trepid, mis eesti kultuuriloo tarvis on sama olulised kui poeet Juhan Viiding ise. Mind paelus ka Mari Tarandi oskus aega, Viidingu(te) aega, mis on ühtlasi ka minu ja mu sõprade, koolikaaslaste kujunemisaeg, väikeste detailide toel koduseks kirjutada. Leheküljel 123 leiame märksõna „mängupüksid” – hoidku, kui palju mälestusi, elutõde ja valgusi see ühes lugejas võib äratada. Kohviveski ja Parijõgi ja teeseen ja vanad laulud. Võrratu lugemine igale eesti inimesele. Ees pikad jõulupühad, „Ajapildi sees” on igati sobiv raamat neiks päeviks.

Eia Uus. Kahe näoga jumal.

Algaja autori teisele romaanile pole ju eriti ilus etteheiteid teha. Mõned noorepoolsed kirjamehed arvavad igatahes nõnda. Õieti ei teagi, mida arvata. Natuke igavõitu, palju lehekülgi kuivi ja ilmetuid, ent enesekindlaid, isegi imetlevaid lauseid. Kolm tegelast: kirjaneitsi Anett Torner, kel juba üks kogu ilmunud. Kirjanik, esimese armuke, Miikael Kalm, kel juba kaheksa romaani, ja Mirja, Miikaeli õde ja Anetti sõbranna. Mirjal lisaks koolieelikust tütar Elisaveta, kelle isa on bulgaarlane Stanimir. Natuke on tegelaseks ka Ivana, rahvuselt bulgaarlanna. Eelteade – Anett elab Koplis! Tegelaste huvikeskmes on teisiku olemasolu võimalikkus ja suhted, kui väga lihtsalt öelda. Ehk olete varem kuulnud sõna *doppelgänger*, mis tähendab ühe nähtuse kaht poolt. Selle teema juurde tullakse alalõpmata tagasi, samas midagi uut juurde lisamata. Ka toimub kogu romaani vältel teatav psühhoanalüüs ja pikk arutelu teose olemasolu, autori ning lugeja suhetest. Ühtlasi näidatakse tegelas(t)e lugemust. (Natuke Kadri Kõusaare „Ego” moodi.) Võimalik, et need noorepoolsed naistegelaste eneseotsingud, kas olla ise või nagu teine, kuidas meeldida või mitte meeldida, aitavad tänapäeva noore arusaamu korrigeerida. Aga millest? Mõni asi on aga tõesti tüütu, näiteks Anetti novell „Oluline teine” kui ulmelugu romaani keskel. Katke: „Ja Miikael oskab kirjutada. See on tema jaoks liiga lihtne ja seetõttu plaanib ta professionaalse kirjandusega lõpparve teha. Ta alustas õige noorelt ja esimene romaan võitis auhindu. Ta suudab igal aastal ennast kordamata avaldada uue romaani ja nii, et kriitikute sõnul on viimane veelgi parem kui eelmised, või vähemalt, et see on millegi poolest ainulaadne teos eesti kirjanduses. Nüüdseks on see kõik ennast tema jaoks ammendanud. Ta ütleb, et kirjutamine on saanud prostitutsiooniks, kõik need tellimustööd ja muud, ning ta ei taha enam olla süsteemis, mis kedagi ei aita. Ta räägib käsi-peseb-kätt-ühed-mustad-mõlemad retsensioonidest, mis tähendab, et autorid kirjutavad teineteisele kiitvaid arvustusi, sest teavad, et kui kiidavad, saavad kiitva hinnangu vastu. Kirjutajate kogunemised, kus kõik ütlevad: „kuule, mul on uus asi väljas, loe seda. Ei, ma sinu oma veel ei ole lugenud, aga ausalt ka, loe minu oma – see on päris hea. Osalemine kirjandusüritustel ja raadiosaadetes vaid selleks, et edaspidi kättemaksuks kutsumata ei jäetaks, et ei saaks mingit pidi

*persona non grata*s, sest see mõjutab kajastust, mis mõjutab müüke, mis mõjutab seda, et keegi üldse sind kunagi veel avaldab, mis mõjutab seda, kas sul on raha, et süüa ja korterit kütta, või pead liinitööliseks hakkama." Nii arvab siis Anett. Võimalik, et tal on õigus.

Liivametsa Lugemised - 33 / 2009

LÄHETUSLAUSED

On eriskummuline aeg – kõik teavad täpselt, mis on valesti ja miks pole asjad nii, nagu tema sooviks. Kõik oskavad süüdistada riiki, mille me ju ise moodustame, enesekindlamalt kui kunagi varem – ainult sellest ei näi kasu olevat! Vahel paistab, et mida mugavam ja sisemiselt ükskõiksem inimene, seda vihasem hääl – paradoks missugune! Kirjanikud enamasti küll vaikivad. Kivisildnik, tema on teadagi erand. Ent ta räägib kogu aeg ühte ja sama juttu – igav! Andrus Kivirähkil oma asjad ajada, töö teha. Kui kerge on üldistada ja keevaverelisi sõnu välja pilduda. Jürgen Rooste on end juba pettumuste aja kirjanikuks nimetanud. Noor mees, tuleks üldistamisega kannatlikum olla – paraku pole kannatlikkus inimloomuse hele pärisosa.

Millal me küll lasksime kahjuröömurkarva sõnavõimul üle pea kasvada? Millal juhtus, et meedia ülemvõimu võttis, heites kõrvale eneseanalüüsi? Millal kadus sõnadest väärikus ja ükssteise mõistmine? Tunnistan, et ka ise tajusin alles hiljaaegu, kuidas ta minu tõekspidamisi kippus muutma, ajakirjandus siis. Kohati õnnestunultki. Meie, raamaturahvas, täpsemalt raamatukogurahvas, võiksime kuulata hoopis Viivi Luige tarku sõnu ning mõelda ja arutada need iseendaga läbi. Diskuteerida lähematega ja küsida selges eesti keeles, kas mind mõjutavad inimesed, „kes on nende kätte usaldatud sõnast teinud liha ja nende kasvatada antud lillest teinud sõnniku, selle asemel, et kõik liha muuta sõnaks ja kõik sõnnik lilleks.“

Kuid lähme oma asjadega edasi ja ärgem kunagi unustagem rääkida kolleegide tegemistest. Jõgevamaa Linnaraamatukogu töötaja Ene Sööt sai Sihtasutuse Betti Alveri Fond aastapremia 2008 ja lisaks ilmus tal artikkel Mati Undi mälestusele pühendatud raamatus „Undi jutud“. Rahvusraamatukogus hinnati kõrgelt Piret Lotmani koostatud kogumikku „Ajalookirjutaja aeg“, laste lugemisele innustaja Anne Rande kuulutati „kultuuriveduriks“!

Leidsin ühe vana arvamuse, mida on eesti kirjandust lugedes hea meeles pidada. Juba Juhan Liiv kurtnud väärt kirjanduse vähese müügiedu üle ja aastal 1888 kuulutati kõigis ajalehtedes: „Halb kirjandus võtab maad, tuuma asemele astub tihti tühi kest, sagedaste ka mäda tuum!“ Kasutati näiteks väljendit „liig ropud röövljutud“ jms.

Täitsa uus on aga fakt, et nüüd saab eesti rahva sugu oma luuletajaid telerist vaadata. Jälgin hoolega ja mõistagi natuke kritiseerin ka. Esialgu hoian arvamused endale. Ei tea ju täpselt, kas luuletuse valib toimetaja või on luuletaja arvamusel ka tähtsust? Algul võiks ju arvestada, et esimene esinemine on äärmiselt oluline autori oleviku ja tuleviku tarvis. Kas ühe või teise loomingu vastu tärkab huvi või vastupidi – see kaob. Meie, raamatukoguhoidjad, juba teame, et rahanappus sunnib rahvaraamatukogude komplekteerijaid taas raskeid valikuid tegema. Ja siin ei aita ussi- ega püssrohi..., küll aga natuke kirjanik ise.

LOETUD RAAMATUD

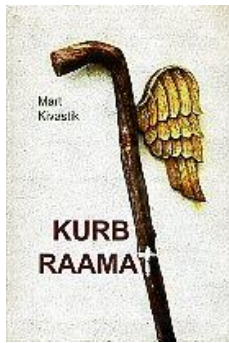

Andres Ehin. Udu. Sulis. Taja.

Luuletused on kirjutatud aastatel 2004–2007. Ehin on Ehin on Ehin, kui parafraseerida klassikat. On selge, et Ehini luulet tuleb natuke teistmoodi lugeda. See teistmoodi tähendab, et kõigepealt tuleb arvestada sõnamängu ja sõnamaagiaga, et prevaleerib sürrealistlik toon, et asju, olusid ja mõtteid on käsitletud natuke nihestatult, kuid enamasti terava sotsiaalse tooniga. Ehin on küll vaimukas ja humoorikas, ent seda ei pruugi kohe üles leida, ühtegi tabuteemat ei tundu tal olevat. Kogu on jagatud kuude tsükklisse: „Liivikulmud riivripsmete kohal“, „Sitikas suudleb kuud“, „Pikisilmi ja helkivi hambu“, „Priiuse paine all“, „Käekäigust ometi hoolid“, „Igikipitav silm“. Leiate nii väga lühikesi kui pikki tekste, viimased on enamuses. Mõnd neist nimetaks ohuluuleks: näiteks „Bensiinistsistern“, „Hingedeaeg kestab veel“, „Rentsli-Ruts“, „Tõrvmust lendstsenaarium“, „Jäämüts sulab“, teised võiks kuuluda poliitilise satiiri kanti: „Armastus ei tunne tõkkeid“, „Bijijältein“, „Hingede ööd ja rõsked päevad“, „Madridi tapatalgutele mõeldes“, „Eesti piimaturg“ jne. Ka 2004. aastal möllanud Tai tsunami on luulekeelde valatud: „Säärast aastat pole enne olnud“. Tsiteerimiseks valisin teksti „Ööbik ja Ehin“: „ei ma oska nõnda laksutada / iga laululind mu üle lööb / suud ma ainult oskan matsutada /aju totraid mõtteseoseid

loob / ometi on etem olla Ehin / ööbikud ei riski ujuda / vette tormates mind haarab õhin / rahuldada seda tuju saan / ööbik ladvast vaatab mornilt õhkab / kui ma ujun saarelt saarele / ööbik ladvas kadedusest lõhkeb / vajub vaikselt vikerkaarele". Ja teiseks „Relvad Relvad": „varsti on igal aafrika aidsihaigel kalašnikovi automaat / ja igal ebolahaigel miinipilduja / kõigil musta mandri elavatel luukeredel / on granaadivöö ümber näljast koriseva kõhu / nad on valmis söelapõhjaks laskma kõike / peale riisi- ja nisukottide / üheksasada miljardit dollarit kulub / igal aastal relvastumise peale / tervishoiu ja toiduabi peale aga / kulub kümneid kordi vähem / surevad lendurid sööstavad sõjalennukitel / bujumburast bamakosse / ja n'djamenast Ouagadougousse". Olgu kuis on, aga üllatada Ehin mõistab. Hääd lugemist!

Keda sürrealism sügavuti huvitub, vaadaku ka „Sirbi" (12.12.2008) vahelehte!

Mart Kivastik. Kurb raamat.

Lühiproosakogu pealkiri on täpne. Palju kurba, mis sõlmub alati ka natuke nukra koomilisusega. Mart Kivastik on hea olustiku kirjeldaja ja ootamatute pöörete sissetooja. Kümnest tekstist on enamik hingelt novellid just oma puandi tõttu. Alljärgnev katke „Peeglist", mida arvan jutustuseks ja kus korratakse sagedasti üht lauset „Petsalen budet moi rasskaz", kinnitas mu senist arvamust, et Kivastik ongi kurbade mõistja ja kaitsja. Eluheidikute kogukonna hingeelu mõtestaja. Ent esimene lugu „Tädi Eva koogid" ja juba nimetatud „Peegel" jälle näitavad, et temagi lugudes on sedasama kauget nostalgiaotsingut, mis mahedama sõnastusega Tuglase lugejale nii lähedaseks teeb. Ent kuulake, mida Kivastik arvab klassikust: „Ega ma siin kurat mingit „Väikest Illimari" ei kirjuta, ma ei salli üldse mingeid meenutamisi ja ammugi mitte Tuglast, kes oskas ainult tarka

nägu teha, Liivi ümber kirjutada ja oma naist kantseldada. Ta ei teinud ju midagi päriselt, ta teadis, kuidas teha, oli seda välismaal näinud ja siis kirjutas ilusaid klantse mõttetuid lauseid. Iga korralik puusepp, kes suudab teha midagi vajalikku, on ausam kui stiilnikerdaja, kes on välismaal tuterdanud ja arvab, et asjad nii ongi. Ei ole. Elu ei ole kirjandus, elu on ilge pläga. Mitte mingeid hiidneitsisid pole olemas, on vanad naised, kellel pole elus midagi olnud, ja taadid, kes lähevad halliks ja jooivad end mälukasse, sest nii on kergem. Kurat, kas või oma sõbrad. Mitte ükski enam ei naera, mitte ükski, parem on, kui on metsikult tööd või asjatoimetusi, aga kui istuma jäävad ja mõtlema hakkavad, on kohe mornid, nagu Õunakas tolles kohvikus. Selliseid tõehetki on üha rohkem, vaata, kuhu tahad. Mis kuradi Tuglas, ta ju valetas, ta ei saanud üldse millestki aru, ainult aimas järele. Kes on järeleaimaja? Valevorst! Puhas valevorst." Lugu vanadest kurbadest meestest „The Rolling Stones" on sauterlik ja kirjeldab puhast olemist. „Hei, Juhan" on julm, sedasorti kirjandust olen leidnud eesti lühiproosast viimastel aastatel rohkesti – ikka Sauter, Teder, Kõomägi, Lauli jt. Eriti meeldis mulle aga „Klaver", kus alles aeg aitab inimesel mõista, et midagi peale igapäevase rutiini, ükskõiksuse ja kõrvaletõugatuse on veel siin maa peal olemas. Näiteks pühendumus ja mälestused.

Kalju Kruusa. Pilvedgi mindgi liigutavadgi.

Võttis aega mis võttis, aga läbi lugesin. Aus vastus: minu jaoks emotsionaalselt vähepakkuv, olgugi et nooremad kirjanikest kriitikud on raamatut esile tõstnud. Muidugi on mõned tekstid huvitavad, näiteks proosaluuletus „Odrakarask" või siis samas stiilis krimilooke või mis ta on – „Narita lennujaamas". Ka oli sotsiaalselt mõjusaid, kasvõi „Laulupidu". Põnev oleks kuulda, mida arvate teie tekstist „Raamatukogus"? Veidike märkab edvistamist („Leiva-saia-suutra") ja pisku pilagi („Rääkida"), mis oli mõnus. Olen juba kord kurtanud, et mind häirib, kui täpitähtedega mängitakse ja ma ei saa sinna midagi parata, lisaks ei talu mu nägemismeel tse asendamist c-ga. Pealegi toimub see kord nii, kord jälle naa. Wimbergi konsonantiderünnak ajab näiteks lausa vihale. Kuid laskem klassik Hando Runnelil arutada: „Apesõdu ja -lahinguid peetakse sagedamini susisevate kaashäälivate ümber. Sõjakangelased on

ikka x, c või z. Siiski on sõjad täishäälivate pärast pikema vinnaga ja põhimõttelisemadki. Hää-pää ja hea-pea tüli asjus sõlmiti vormiliselt juba saja aasta eest Tapa rahu, ent tegelikult hõõgub lahingutuluke kolletena edasi. Kõige maailmavaatelisem ja allaheitmatum on vist küll y partisansõda ü hiiglaarmeede vastu. See on selge ususõda. Ei ole rahu oliivipuude all, nagu meil enamalt öeldi." Ise püüan tulevikus „vaenu mitte kiskuda". Rohkesti on pühendusluulet Jaapanile ja Hiinale, aga ka need ei haaranud mind, tavaliselt on vastupidi, lausa ootan seesugust luulet või proosat. Selge näib üks – kuna loen päevade viisi eesti uuemat kirjandust, siis olen küllastunud ja varsti vist päris kapriisne lugeja. Toon paar näidet, milles märkate midagi tuttavlikku: „TULIN MAALT / vihmasadu / vahepeal oli maal / seinal viltu vajunud"; „ah mis on parem / midagi üheskoos tegemast / üheskoos tundmast kogemast / ah koos käimast säääl / kus üksi käidud kunagi varem / seni pakitsedes eneses kantut / viimaks vabanedes teisele andmast / ah istumast rattasadulas / nii kergena kummide sahnal / kirevate sügislehtede / ja lamedate lompide ja kastanimunade / vahelt ja üle ja seest muudkui kahekesi / lennates kõrgustikul marjade vahelt / laueldes ja loogeldes edasi liikudes / teineteise

lähedust tundmast / väntamast hingamast vaikimast / ah otsa vaatamast ja naermast / nagu tahtes edastada tähtsast ülitähtsat tunnet / et see on see / ja teades et see ongi seesama / kummalegi niigi selge / see ongi seesama". Ent tuleb meeles pidada, et luuletajal on õigus kirjutada mida tahes ja kuidas tahes. Kinnituseks: „ON LUULETAJI / kes esmalt kirjutavad / igaveste meistrite koopii / kuni komistavad / oma keelele / ja on luuletaji / kes alguses mehena metsast / kirjutab nagu loom / nagu mitte keegi meist / ega lepassist reist / on luuletaji / kes eluaja kirjutavad / üht ja sama luuletust / seda täpsustades ja toonitades / ja on luuletaji / kes hyirivalt hülgavad / iga tuttava tee / ja igaks juhaks igasse / kaevusse sülgavad / on luuletaji / kes saavad oma seitse asja / ühe hingetäiega / südame pealt synatud / ja seejärel aitab / ja on luuletaji / kel südamel midagi / nagu polegi aga allikas / kuivemagi pyua ajal / pidulikult vuliseb / on luuletaji / kes kirjutavad olulistest / asjadest aga teevad seda nii / et asjast ei saagi asja / ja on luuletaji / kes kirjutavad jumal / teab mida ja teevad seda / kuradima hästi". Ahsoo, Karl-Martin Sinijärvel on komme öelda „teeb või teevad kuradima hästi“!

Mihkel Raud. Musta pori näkku.

Korduvalt on osutatud, et eelmise aasta kõmuliseimal raamatul on ilukirjanduse sugemeid, üks ja teine on näinud isegi romaani tunnuseid. Nõus, keel on hoogne ja sõnavara rikkalik, peategelase ümber täisverelisi karaktereid. Ehk oleks võinudki romaanina kirjutada, mõned solvumised jäänuks solvumata... tõelise meesteka, nagu nüüd naisteka vastena kasutusele on läinud. „Musta pori näkku“ on põlvkonda iseloomustav tekst või kirjeldus, ja sobib kõrvutada näiteks Vaino Vahingu päevikutega. Mõlemad on omal moel kirjutajate eluood ja ühteaegu nende aja ühe võimaliku elustiili tutvustajad. Raamatut saaks, ent pole ruumi, võrrelda mõnel määral Mari Tarandi jutustusega vennast Juhan Viidingust „Ajapildi sees“. Mihkel Raud on pealkirja laenanud kirjanikust isa luuletusest ja see on täpne. Sopp, sitt ja jämejälkus pritsib igalt leheküljelt vastu, mind eesti kirjanduse lugejana see teadagi ei heiduta. Hull lugu on hoopis, et raamat jättis mind ükskõikseks. Võtsin info teadmiseks ja esialgu ma rohkem elulugusid, mida praegu pidevalt juurde toodetakse, ei tutvusta. Ka ühtib minu kujutlus Mihkel Rauast kui meedias esinejast raamatust leituga. Üleolev suhtumine inimestesse, kellele toona esineti, kellele praegu meedia kaudu sõnumeid saadetakse. Autor on enesekindel, jõhkralt irooniline või sarkastiline, kuid andekas. Kui tema silma alla satub andetum või nõrgem, saab see kolaka, kes seda ei märkaks! Küllap mõnedki on tundnud seda omal nahal. Aastad ent on teinud oma töö. Praegu on Mihkel Raud asunud hoogsalt õpetama ja manitsema, sõrme vibutama. Natuke ehk on õiguski, ta suutis alkohooliku saatusest välja rabeleda. Üks küsimus jääb mind siiski vaevama: kas ta tõesti mäletab oma joomingutes kohatud inimesi nõnda täpselt või tegi mingeid märkmeid? „Järgmisel hommikul lõid diskojõhmmid biitsepsi toiduõliga läikima, tirisid üks number liiga väiksed Levi Strauss ja CO-s toodetud farmeripüksid jalga ja siirdusid Viru hotelli juurde oma puises soome keeles turistide tülitama. Kaksikümmend viis aastat hiljem moodustasid nad iseseisva Eesti Vabariigi majanduseliidi ning olid nn. pingviinide paraadil esimesed, kes presidendile telekaamerate ees kõiketeadvalt naeratahes kätt andsid. Punkarid traageldasid oma rippupekstud huuled haaknõeltega kokku ja läksid kohviku Moskva juurde, et seal saatusekaaslastega eelmise päeva sündmusi arutada. Ka kahekümne viie aasta pärast olid nad täpselt samas kohas.“

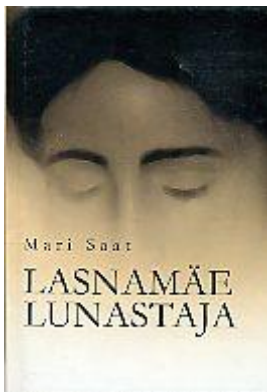

Hando Runnel. Värvahingede kriiksumist kuulnud ehk mõisteline sõnastik autori elu- ja loominguloo juurde.

Pealkirja teine pool on täpne ja igapäevale selge. Esimese osa tähendus selgub siis, kui kogu raamat on läbi vaadatud. Runneli proosaraamatut või sõnavaramut (mõttevaramu sobib samuti) – esimese väljendi noppisin Jan Kausi arusaadavast ja piisavast järelsõnast – ei saa lugeda kui lugu. Õigupoolest ei sobigi Runneli kogumikku ühtejärke lugeda, nagu entsüklopeediatki, vaid see tuleb võtta vajaliku enesetunde või teadasaamise korral kätte. Võib-olla tulekski „Värvahingedega...“ tutvumist alustada tagantotsast, sissejuhatavad sõnad ei ole liigsed, sest Runnel on omamoodi kirjutaja ja luuletaja. Mis tähendab, et iseseisev mõtleja, keda ei mõjuta tuli, vesi ega riigikord. Seda kinnitas ka ETV-s vaadatud portreesaade, kus nägin esmakordselt Runneli naeruvirvendust. Ka tuleb Runneli nägu nähes silme ette Kaljo Põllu graafika.

Runneli mõttevalda kuuluvad eesti kultuur, ennekõike teadagi kirjandus, inimesed ja kõlblus. See kõik räägib ennekõike temast endast. Runneli elutarkus näib toetuvat suuresti skeptitsismile, kui mõelda ka varem loetud esseistikale. Igaüks teab, kes vähegi luulet lugenud, et Runnel on olnud aatelaulik, ajalaulik, maailmavaatelt konservatiivne isiksus, kes ei tagane kröömigi kristlikest ja rahvuslikest väärtustest. Eks olegi nooremad mehed Runnelile ette heitnud, et ta polevat päriselt kohanenud teisenenud ajavaimuga. Kas see tähendab, et inimelu põhitoestus on muutunud? Järele

mõeldes saab ent igamees aru, et poet on distantseerinud sellest küljest, mis sülitab igipõliste kogemustele, ausale isamaa-armastusele. Tema tõsidus on teadjamehe oma. Kestmine ja mäletamine on kindlad märksõnad olnud tema loomingus algusest peale. „Väravahingedest...” kostub vaikselt ja lühidalt, ent seda mõjusamalt autori arusaam kohast, kus ta on oma elu elanud. Tõsi, ta manitseb sageli, aga ehk me vajame ja ootamegi kellegi õpetussõnu, meeldetuletust, miks me oleme siin. Runnel annab välja sarja „Eesti mõttelugu”, kuid ka loob seda. Võimalik, et see vägev töö on teda inspireerinud sellegi raamatu loomisel. Igal juhul sobib „Väravahingede...” asetada riulis teiste valgekaaneliste sekka. Kuidas siis Runnel ütlebki, näiteks **aatemeeste** kohta: „Need, keda pilgati; need, keda pilgatakse; Need, kelle pilkamisest elataksegi.” Märksõna **värvavad** lõpulaused kõlavad nõnda: „Maalapsed on kõik kuulnud väravahingede kriikumist. Need hääled jäävad meelde kui mingisugused avara elu hääled. Uusaegsed väljadel vedelavad heinapallid ei pääse kunagi enam küünidesse. Nad on kui kodutud lapsed endise maalapse meelest. On asju, mille juures keegi ei saa midagi teiseks teha ega aidatagi enam.” Ja tekst **sõna** kohta lõpeb nii: „Kõlbelise isiku hävitamine sõna abil kestab ja koguni süveneb nüüd ja siinsamaski, tohime taas kurta. Pidage meeles, mida arvab Runnel **lugejast**: „Ning iga luuletaja, iga autori viimane igatsus on – igatsus lugeja järele.” Ja viimaseks **vabadus**: „Sellest oleme nii palju rääkinud!”

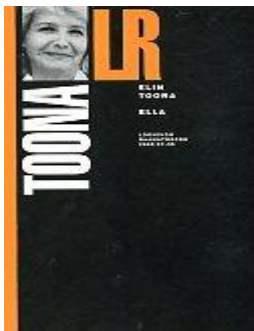
Mari Saad. Lasnamäe Lunastaja.

Oma kaasaja nägu on alati raske mõista, ükskõik kuidas parimad me hulgast seda ka üritavad. Mari Saadi lühiromaan on ehe näide, kuidas empaatiavõimeline, tark, tasakaalukas ja tähelepanelik autor seda püüab teha. Võimalik, et „Lasnamäe...” ei kuulu suurde kirjandusajalukku, kuid kindlasti on ta katse selgitada ilukirjanduse kaudu inimeste eksistentsi ja olemist ühel kindlal ajahetkel. Samal ajal „Lunastajaga” juhtusin lugema Nadežda Mandelštami memuaare pealkirja all „Esimene raamat”, kus põhirõhk autori abikaasa, juudi päritolu vene luuletaja Ossip Mandelštami (1891–1938) saatusel ja surmal 1930. aastate NSVL-is. Need kaks eri ajal kirjutatud ja eri aega mõtestavad raamatud avavad mõlemal juhul vene inimese saatust. Üldistavalt koguni Venemaa saatust. Ja kindlasti seda, kuidas on nõukogude võim seda rahvast kohelnud. Kuidas hävitanud, võitmatuks kuulutanud ja siis taas hooletult hüljanud. Kahe raamatu vahel

on ruum ja on aeg. Kaks vägevast jõudu.

Isiklikuks minnes küsin: kas Mari Saadi teos räägib minuga? Kas toetab mind kui lasnamäelast, eestlast, kes elab ühena võõraste keskel, küll omal maal? See on ohtlik ja ränk pärimine, ent teisiti ma ei saa. Kas ta aitab kuidagi teisiti ning paremini mõista ümbritseva linnaosa elanikke, kuigi jutt käib ilukirjandusest? Peategelase Natalja Filippovna elukäigu oleks võinud väga kergesti naistekaks kirjutada, ent Mari Saadi kvaliteediga autor on suutnud seda vältida. Mõned üldinimlikud asjad on paekivikindlad *isegi* või *samuti* Lasnamäel. Kõigepealt – helluse ja armastuse tarve ootab vastamist olenemata rahvusest ja usulisest kuuluvusest. Teiseks – 21.sajandi hakul on üheks võrdlemise mõõdupuuks ikkagi raha, ning kolmandaks ühendab Lasnamäele jumal teab kust pillutatud inimesi aegadest aegadesse liikuv arvamine, et vanasti, kunagi varem, oli ikka parem, isegi siis, kui nälg oli külaliseks ja kusagil põletati raamatuid. Jätan vastamata, kas need arvamusel aitavad inimesi ühes trepikojas liita, või on see ruum ja aeg, mis rahvaid eraldab, täidetud kõigele vaatamata erineva sisuga. „Lasnamäe...” on näiliselt lihtsale süžeele keeruline lugemine, kus mõistus ja tunded, teadmine ja arvamine vaatavad eri suundadesse. Tutvustuseks vaid paar lauset. Tehases töötav lahutatud venelanna jääb ühel päeval töötuks, nõnda kui seda ikka juhtub. Ta peaaegu et sunnitakse prostituudiks, kuid abistajate toel pääseb sellest ikkest, kuni lõpulehekülgedel üks endine soomlasest klient ta endale naiseks kutsub. Natalja kõrval on tütar Sofia, kes oskab siitmaa keelt ja analüüsib olukordi juba teisel tasandil, ning täiesti uskumatul moel tegevusse ilmunud Lunastaja positsiooni kande Dmitri Dmitrjevitš. See Jeesus Kristuse teisikuna mõjuv hing võinuks päästa naise ja anda talle kaotatud ligimese armastuse tagasi, ent nii polnud ette nähtud. Lunastaja kui mehe ja päästja ja armastatu interpreteerimise jätan iga lugeja enda hooleks. Ma tõesti arvan, et seda tuleb igaühel ise teha. Lunastaja kui sümbol muudab raamatu mitmetähenduslikuks, intrigeerivaks ja sunnib kaua-kauga mõtlema – kas Lasnamäel elavaid inimesi on võimalik päästa nende endi käest? Mina pole ka järgmisele enda esitatud küsimusele veel vastust leidnud. Kui palju taolised Lunastaja-kirega inimesed, ilmselt tõeliselt usklikud isiksused, suudavad tegelikult inimesi ja maailma muuta? Eesti kirjanik kirjutab igatahes nii: „Natalja Filippovna meelest nii oligi hea – ta oli juba küllalt vana, et olla rahul ainult lapsega, ja ta ei olnud kunagi niiviisi mehenäljas nagu mõned tema sõbrannad, kes leppisid purjus mehe laamendamise ja isegi peksuga, peaasi, et keegi üle käiks... Temal oli see ju kõik olnud ülekaimisest peksuni, kui ta tüdrukuna allohvitsner Grišaga abiellus ja niimoodi oma kodunt tuhandete kilomeetrite kaugusele, siia halli mere äärde niiskele eestlaste maale sattus... Õieti käisid nad enne läbi mitmeid kohti, kuni nad siia jõudsid... Aga siin hakkas ta esimest korda mõtlema sellele, et nii pole õige – siis, kui ta haiglas lamas –, et pole õige, kui mees peksab, lihtsalt niisama, kui purjus ja tuju paha, ja seepärast kukub laps ära; et pole õige sellega leppida... Võib-olla hakkas ta

niimoodi mõtlema siinse kliima ja siinsete inimeste pärast – et siinsed inimesed olid nii täpsed ja just siinsed naised muudkui arutasid, mis õige või vale; mitte „armastab“ – „ei armasta“ või „õnnelik“ ja „õnnetu“, vaid ikka „õige“ – „vale“ või „kellel on õigus“ – justkui oleks neil sees mingi joonlaud, millega saab kogu aeg joont tõmmata õige-vale vahel, ja kui siis kogu aeg joont tõmmata õige-vale vahel, ja kui siis kogu aeg püsid õige poole peal, siis ongi kõik korras. Siinsed naised elasid tihti üksi, kasvasid üksi last, mitte alati sellepärast, et mehed oleksid neid maha jätnud, vaid et nad leidsid, et nii on õige. Natalja Filippovnale meeldisid need enesekindlad naised. Ja miks ei võiks temagi nii elada? Aga talle tundus, et ainult siin, sellel niiskel ja hallil maal saigi niimoodi mõelda ja elada – et kui ta tagasi läheks kuhugi Venemaale, kasvõi tagasi Uraalide taha, kust ta ju tuli, peaks ta elama teisiti, leppides, kannatades... Aga tema ei tahtnud.” Jätkame: „Tegelikult on eestlased teistmoodi kui venelased. Seda sai ta aru, kui oli ükskord vabaõhmuuseumis ekskursioonil: seal oli üks korstnata talumaja, suitsutare, igivana... See pidi olema tavaline talumeeste maja, aga ühes seinas oli nii jäme palk, et ta oli sama jäme kui Sofial pikkust, ja ta oli seinas koos oma juurtega, ja rehetoa põranda sillutiseks olid laiad lihvitud paepaadid... Mõnes mõttes oli see küll talumaja, tillukeste akendega, madalate ustega, kõrgete lävepakkudega aga seal oli midagi igavest nagu vanades lossides. Vene majad tehti vundamendita – kui ta ükskord sõitis Peterburi, olid tee ääres vene külakesed, majad tihedalt üksteise küljes kinni ja mida vanem maja, seda enam viltu. Pärast seletas ema, et majad on ilma vundamendita, et kust selle vundamenti jaoks kivegi saaks – Venemaal on puhas muld ja pole kive, Eestis on jälle ainult kivid... Aga Sofia jaoks tegi see eestlased teistsuguseks kui venelased – eestlased olid siin oma maa sees nagu tilluke terav okas maa sisse kiilutud ja mis nad tegid, seda tegid justkui igaveseks, aga venelased paistsid olevat lahtiselt maapinna peal, pidevalt valmis liikuma – nagu see Ivan muinasjutus, kes sai oma ahjuga maad mööda ringi sõita – lesis ahju peal ja sõitis... Ivan oli laisk. Ja eestlased arvavad, et venelased on laisad, aga tegelikult pole see nii. Või kui ongi nii, siis ei pruugi eestlased oma virkusega paremad olla – nad on lihtsalt teistmoodi. Nad on järsemad, selgemad, justkui punktikesed, aga venelased on rohkem voolavad, rohkem laialivalguvad... Sofia ei osanud öelda, kumb on ilusam.” Lisan, et minu Lasnamäe tundub küll tunnetavat teisiti, ja see Mari Saadi imepäraselt jõuline ning mõjus kujund majast on vist siiski seal pae ja tuule ja prahi ja väsimuse ja viina keskel liig kaunis. Liig igavikuline ja puhas. Selle võrdluse mõistmiseni on veel pikem tee kui siit Uraalideni sammuda. Me ainame, mida mõtlesid eestlased üle Lasnamäe tühermaa kõndides filmis „Sügisball“, kus minugi määratud paneelidesse vajunud kodumaja vastu vaatab, aga ega me ikkagi ei julge välja öelda, mida mõtlesid need noored poisid, kes peksid narkoraha otsides surnuks nende enda võimaliku Lunastaja. Tuule kätte jäi vaid üks kohvrast kukkunud raamat, mille Sofia koju emale viib, kes ootab, parem siidipluus seljas, elusat inimest, Dmitrit, mitte raamatut, mis jutustas küll inimlikust armastusest ja oli „tõesti paks ja raske; sinihallid peene soonilise katttega kaaned kõvasti kulunud ja laigulised, aga sees oli palju värvilisi pilte mahedavärvilisi...”. „Lasnamäe...” tuleks tõlkida vene keelde, meie eestlaste osaks jääb kuulata, mida lasnamäelaste enamus Lunastaja käekäigust arvab.

Elin Toona Ella.

Pagulaskirjanduse loo ilmumisele pühendatud seminaril arutati pisku sellegi üle, kuidas nimetada 20. sajandil kodust eemal ilmunud kirjandust: kas väliseesti, pagulus-, eksiil- või hoopis karmilt, nagu tegid nõukogude tšinovnikud – emigrantlik kirjandus. Raamatu pealkiri „Eesti kirjandus paguluses“ annab tänase vastuse. Kui näiteks Helga ja Enn Nõust on saanud juba eesti kirjanikud ka selles mõttes, et elavad osaliselt siin ja on rohkem kontaktis meie kultuurieluga, siis Elin Toona elab endiselt Eestist eemal, kuid kirjutab eesti keeles. Usun, et enamus on tuttav Toona käsitlusega oma vanaisast Ernst Ennost „Rõõm teeb taeva taga tuld“, mis ilmus 2000. aastal. Nüüd siis dokumentaalne lugu vanaemast. Ent see on lugu ka tema emast Likist ja autorist endast, kes põgenesid 1944. aastal okupatsiooni eest Läände.

Üldistatumalt on „Ella“ järjekordne kirjeldus meie rahva saatusest, konkreetsemalt siis loetletute pagulasteekonnast ja elu uuesti alustamisest Saksamaal ja Inglismaal. Olen neid uue-elu-alguse variante mitmeid lugenud, Ella lugu on üks mõjusamaid, mingil seletamatul kombel ülevamaidki. Elin oli põgenemisel seitsmeaastane. Kaotatud oli kaunis lapsepõlv vanaema seltsis Haapsalus, kuhu väike Elin toodi kohe pärast sündimist Tallinnas. Vahest leidub inimesi, kes on lugenud Toona „Lotukatat“, siis nemad juba teavad, milliseid alandusi, solvanguid, hingekadu ja mõistmatust pidi üks väike tüdruk enne üle elama, kui temast sai täiskasvanu võõral maal. (Peatu, lugeja, ja mõtle ka eespool tutvustatud „Lasnamäe Lunastajale“!) Õieti on kõigis Elin Toona raamatutes tunda autobiograafilist münti. Tütretütar Elin kirjutab oma vanaema armsaks ning mõistvaks vanaemaks. Niisugused vanaemad on meil paljudel ju olnud, kõik ei ole pääsenud raamatusse. Ema(de)ga on aga kummastavam, ägedam ja võimuvõitluslikum suhe, on seegi teada asi. Mis vahest ühe või teise vanaemasid ja emasid eristab, on nende vaimsed ja kunstilised võimed. Vanaema Ella oli andekas joonistaja, ema paras boheemlane, endine näitleja, kes tõsi, ei andnud eluvõitluses sugugi nii kiiresti alla. Pagulase päevad ja tunnid, eriti Inglismaal, kujunesid tõeliseks võitluseks ellujäämise nimel.

Lisaks üldine suhtumine sissesõitjatesse. Lihtsam rahvas õieti ei teadnudki midagi meie riigi ja rahva okupeerimisest, ei mõistetud, milleks tuldi n.-õ. nende kaela peale elama. Kui lihtne on olla naiivne ja esitada küsimusi: oli seda vaja, miks juhtus, kas teisiti ei saanud. Epateerin ajakohasusega ja tsiteerin mõtteid 1969. aastast: „Inglise elu oli tõesti muutunud mugavaks ja igapäevaseks. Eestlased olid jäänud oma seltskonda, aga sulandunud Inglise ühiskonda, olles valgenahalised ja tagasihoidlikud. Uued immigrandid, kes nende asemele tulid Jamaikast, Indiast ja Pakistanist, ei olnud nii alandlikud. Uus laine uhtus üle tööstuslinnade nagu tsunami. Bradfordist sai Pisi-Pakistan. Mehed kükitasid tänaval, toitu visati akendest hoovi, terved linnaosad lõhnasid *curry*’st ja rõkkasid India muusikast. Jamaikalastega oli veel suurem häda. Kultuurierinevused ja arusaamised olid koomilised, kui mitte traagilised! Naised vajasid oma lastele toetust, aga igal lapsel oli erinev isa, ühtegi ei saanud nimetada perekonna pereisaks. Inglise said lõpuks tõesti aru, mis tähendab „teine kultuur“, teised kombes. Pealegi ei olnudki need välismaalased, vaid „omad“, tulnud kolooniatest koju, ema rüppe, neid ei olnud kerge sõimata ega solvata. Uued nõudsid oma „õigusi“, ei jäänud oma „seisusesse“, nad mässasid ja möllasid ja muutsid vanaaegse ja meieaegse Inglismaa pärismaalastele tundmatuks. „Paras!“ oli Liki kommentaar, kui luges suurematest madinatest Bradfordis või Notting Hillis. Sellega ta väljendas oma võidutunnet, lõpuks pudrust väljasõõmist, mis oli kestnud liiga kaua ja nõudnud liiga palju ohvreid.“

Elin Toona abiellus ja asus elama USA-sse, ema Liki läks pärast Ella voodissejäämist pensionile. Vanaema suri 21. juulil 1974 Londonis.

Liivametsa Lugemised - 34 / 2009

LÄHETUSLAUSED

Üks kena lugeja soovitas mul vältida tühiste! raamatute tutvustamist. Mõttes on ju iva – mis ikka ummistada nii isiklikke kui riigi kogusid, ent teiselt poolt, kas üks või kaks inimest on ikka piisav otsustajate kvoorum? Ja ülepea, kuidas kohe ära tunda sisult tühist raamatut? Kunagi oli Friedebert Tuglas ülikarm kriitik, kes vaat et ainuisikuliselt määras ühe või teise teose looja maine ja saatuse. See sai talle hilisemal ajal koguni saatuslikuks, sest tema kohta fabritseeriti kättemaksuks kiri. Varsti näeme-kuuleme, kas kirjandus- ja keeleelu elavdamine Rahvusraamatukogu ajaveebi kaudu mõjutab kuidagi raamatukogudes laenutamist? Kas hakatakse arukalt mõtteid vahetama või muutub seegi lobisevaks ajakulutamise kohaks?

Endiselt pakitseb hingese mureraasuke, et majanduskitsikuse tõttu hakatakse just luuleraamatuid vähem komplekteerima, aga küllap parimad leitakse ikka üles. Paha öelda, aga mõni luulekogu ei aita tõesti lugeda, tee mis tahad. Tutvusta ja soovita eesti luuletajaid kui tahes hoolega, ikka juhtub, et nad ise oma sõnavaliku ja esinemisega teevad endale karuteene. Kommenteerides ETV-s luuletuste esitamist, jään siiski arvamusele, et valik näitab, milline on meie, s.t. eesti luule tase praegu. See võib mitte meeldida, aga ega seepärast või veel kedagi hukka mõista. Need, kes kusagil internetilagendikul üht või teist juhuslikku luuletust kuulnuna solvavad autorit, pole tegelikud luulelugejad. Soovi või unistust, et kõik peaksid looma tekste 19. sajandi või 20. sajandi eeskujul, on isegi kuldkalal raske täita. Võib-olla peaks OP-is natuke selgitama, mis on vabavärss, proosaluuletus, miks just täna sedamoodi kirjutatakse? Ehk tuleks saate toimetajatel äärmuslikumaid ridu esialgu vältida. Minulegi ei meeldi kogu valik ja esinejad ühtemoodi, aga ega kõik kirjanikud pole siis näitlejad. Mõni luuletus teiste seas on muidugi kehv kah! On oluline, et teataks, mis toimub eesti kirjanduses –, pealegi, alati võib raamatukogust küsida klassikalist armastusluulet või mida hing iganes igatseb. Kunagi tuli ju Tammsaarelgi oma „Tõe ja õiguse“ kirjutamist selgitada ja õigustada, ja kuidas nahutati Underi armastusluulet... Igal ajal on oma elu, igal ajal on oma looming, seda on võimatu pöörata olematuks. Nõnda kui on igal ajal omad arvamused. Kunagi ammu meie maal elanud ja kirjutanud Balthasar Russow nuriseb oma „Liivimaa kroonikas“, et 1555. a. maapäeval arutati, kuidas teener (mitteaadlik) peab aadli-inimestega tantsides end ülal pidama, aga suurest hädast ja murest maal ei räägitud sõnagi.

LOETUD RAAMATUD

Tiit Aleksejev. Palveränd.

Kuna ajalooaineline belletristika on mu meelisžanr, siis asun romaani kohe soovitama. „Palveränd“ on puhas rõõm ajaloo huvilisele, kuigi lugu esimesest ristisõjast pole just lihtne lugemine. See eeldab keskendumist, kaasamõtlemit ning ajaloo- või sõjandusterminite tähelepanelikku jälgimist. Romaani lõpus on vajalik oskussõnavara kenasti kirjas, nii et teatmeteoseid läheb harva vaja.

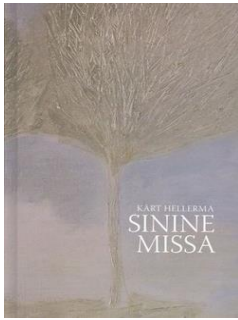
Muidugi pole „Palveränd“ midagi uudset eesti kirjanduses, sarnase lähte või suunaga on ka Karl Ristikivi kroonikate triloogia, mille teine raamat „Viimne linn“ kirjeldab ristisõdijate kaotust 12. sajandil. Kus viimse kindluse, Akkoni langemisega 1291. aastal lõppes ristisõdijate võidukäik uskmata vastu. See oli kaotus mitte üksnes kirikule, vaid tervele inimkonnale. Tiit Aleksejevi romaan keskendub alles võiduootusele. „Palveränd“ on romaan ja ajaloo seisukohalt suudavad küllap vähesed seda hinnata. Nõnda kui Ristikivil on ka Aleksejevi romaanis üks keskne tegelane. Sedapuhku on minajutustaja provanslane, sõjamees, nimeks Dieter. Teglane, kes vaatleb ja hindab juhtunut, kelle abil kerkivad ajaloohämarusest esile isiksused ja sündmused, mis kõik on ajaloosoppides talle. Dieter ise hooldaks ehk meelsamini aednikuna isanda ja Issanda aeda, aga aeg nõuab suuremaid tegusid. Ta pole siiski päris kroonikakirjutaja, kuid jagab nähtut ja kuuldot Raimondusega, kes on oma isanda poolt sulehoidjaks määratud ja kes noort meest palverännule innustab. Palveränd on tegelikult sõjaränd, ristisõdijate, s.t. kristlaste sõjakäik uskmata vastu. See on raske ja auahne retk Jeruusalemma Püha Haa vabastamiseks. Tegevus algab aastal 1095 ja lõpeb 1098 Antiookia vallutamise. Teisalt võib „Palverändu“ lugeda ühe lihtsa päritoluga mehe loona, kes oma vaprust tõttu rüütliks lüüakse, või hoopis palverändurite ehk sõjameeste kollektiivse saatuse kirjeldusena. Raamat aitab meenutada, et Euroopa ajalugu on ikka olnud sõdade ajalugu. Kui lihtsalt hukuvad tuhanded inimesed, kes oma suures usus teisi tapavad. Ja kui mõelda taas Ristikivile, siis võid esitada oma lihtsa küsimuse: milleks need sõjad, kui isegi „Palverännu“ surev preester sosistab oma viimse lause – Jumal on koletuim. Tundub, et romaani autor kannab samuti skeptilise humanismi ideed ja teab, et inimene on oma olemuselt ajaloo õppetundidele vaatama muutumatu. Kreeka kaupmees ja salakuulaja Chrysos ütleb mornil ilmel: „Ajalugu, mu sõber, järgib jumaliku kulgu ja inimesel pole seal suurt midagi kaasa öelda. Valitsejad võivad hiljem kiidelda või juukseid katkuda: me lasime – meie ei lasknud. Aga nad on nagu lapsed metsas, millest torm on üle käinud.“ Romaani viimane lahing, Antiookia piiramise lõpetamine, toimus kahekordse reetmise toel, ent ajendiks on naine, nimeks Maria de Toulouse, kelle pärast sõjamees Dieter oma elu ja ustavate kaaslastega riskides uskmata kindlustatud müüri ületab. See oli tema isiklik saladus, ent see lisab lõpututele taplustele ja üksteise tapmisele mingi inimliku mõõtme. Kui lugeda Dieteri arutlusi eksistentsist, siis meenub ka Krossi romaan „Kolme katku vahel“ kronist, kes samuti ei teadnud, kes ta õigupoolest on. Dieter näib uskuvat lisaks Jumalale, et maailm ei ole hea ega halb, vaid maailm on ükskõikne. Ent kuulakem Dieterit, enne kui ise „Palverändu“ lugema asute: „Tagasi laagrisse jõudes valdas mind kummaline tühjustunne. Nagu oleksin ma kahe maailma vahele hulkuma jäänud. Ma ei olnud enam sõjasulane ja *miles* [rüütel – M. L.] ei olnud ma veel samuti. Kes siis? Palverändur, mõtlesin. Sel sõjakäigul olid oma seadused, mida maailm ei olnud veel näinud. Ja kindlat oli vähe. Kõik oli pidetu ja ohtlik ja muutuv. Võib-olla see ei olegi nii halb, mõtlesin. Nagu purjusolek. Võimalus unustada. Ent tühjaks lõhkuda. Ja kõik oli õigustatud. Jumal tahtis seda. Sel ööl oli terve palveränd maani täis, pummeldati ja oksendati ja kimbutati naisi. Mõnel mehel löödi pea lõhki ja mõnele äsati noaga, aga sõjapealikud teadsid, et hirm tuleb endast välja lasta, ja seepärast ei tehtud vägivaltsemisest numbrit. /---/ Nii see Püha Haa vabastamine siis käibki, mõtlesin, tuikamine, veritsemine ja pidev vajadus pasandada. Südamepööritus. Katsu sa sellises olukorras Kristuse sõjameheks jääda. Kõik see tegi mulle nalja ja peavalu jäi vähemaks.“

fs. Alasti ja elus.

Lühidalt – minule meelepärane lugemine, ehkki mõni sõna tundus liiast, aga teine lugeja arvab ehk teisiti. Noor kriitik Mariliin Vassenin arvab „Postimehes“ nõnda: „Kui aga fs-i kurbus on nagu sitahäda ja kaldub sageli olema miinusmärgiga, siis Rooste nukruses on alati maguskibedat valu.“ Kontekstist väljavõetuna mõjub lause ebameeldivalt, ent fs-il on tõesti üks luuletus, mis algab „kurbus on nagu sitahäda / kas sa talle mõtled või ei / ikka ta tuleb“. See on veidi ehmatav, ent fs-i kogu on kokkuvõtvalt ehtne ja ilus. Pühast ühiskonnakriitikast isiklike valus-tüdimuslike mõteteni ulatuvas luules pole viha ega kättemaksuiva, kuigi süüdistusi ta esitab. Need näivad olevat tõesti kurbusest sündinud etteheited riigile, kes kirjutaja meelest ei hooli asjadest, mis tema jaoks on olulised. Kõrge individina näib kirjanik olevat valmis kõigeks, mis aeg ja lugu talle jalge ette heidavad. Aga kurbust on eri karva: „on olemas mitmesugust kurbust / piinlikku vanaaegset / nagu nähtaval kohal rippuv / vana naise aluspesu / selline tekib yksinda kodus / pyhapäeva selguses / või vaadates hirmsaid koolimaju / mis tehtud vägeval vanal ajal / ja tulevikuta lapsi / ja nahahaigeid kasse / see kõigile mõistetav läila tunne / kaastunnet või enesehaletsust / nõrkust või valu täis / igal juhul ometi painav / jah ka see on kurbus / kuid on ka teistsugust / astud bussi või trolli / näed korraks rääsuva päikse läigatust / pangahoone klaasist seinal / ja korraga oled kurb“. Ja veel üks katke: „...eile nägin ma Eestimaad / kõrgeid majandusnäitajaid / kõrgusse tõusvaid pangahooneid / kõrgele jõudnud ametnikke / poliitikut kellel enam ei tõuse / ärimeest kellel ei vea / näitlejat kellel ei seisa / söök täna hommikul sees / reklaamifirma bossi / kelle käed ei kuula sõna / puru pudeneb vaibale / lauljast

kelle naine on lits / luuletajat kes kaotas / kunstinäitusel päikesepillid / palju palju muresid / eile nägin ma Eesti maad / kord ka Kalev hakkab rääkima”.

Kärt Hellerma. Sinine missa. Valik reisikirju.

Hoiatus – tegu pole traditsiooniliste muljetega ühelt või teiselt maalt või mäelt, vaid väga isiklike mõtete ja tundmuste analüüsiga neljas kirjanikele mõeldud loomemajas. Iga lugeja teab, et praegu on elulugude avaldamise puhang ning Kärt Hellerma raamat kuulub otsapidi nende hulka. Rida algas küllap ammuse üleskutsega hakata koguma eesti elulugusid, ent „Sinine missa” seondub pigem Vahingu päevaraamatutega ja rahvale hästi tuttavate lava ja ekraaninägude kirjasõnasse raiumisega. Kellel vähegi ühiskonnas nime, tahab oma loo ära jutustada, kas siis teiste abil või ise. Hellerma kirjutatu on muidugi kirjaniku tekst, mitte ajakirjaniku kiirustamine. See on päris tihe tekst, allusioone täis, nii et pead kogu aeg jälgima, mis või kes on kõige olulisem. Ka sõnavara on hoolega valitud, rikkalik ja mõjus. Samuti ei tohi metafooride puuduse üle kurta. Raamat on kindlasti hingelähedasem feministidele, sest meestele antakse ikka tuld küll. Teisalt, Kärt Hellerma näib olevat viimseni aus oma intiimsete suhete avalikkuse ette toomisel ja ükskord pidi ta ju need hingelt ära rääkima, lootuses, et ehk kaob siis ka pidev piin, okastraat ihu ja hinge ümbert. Kuigi oled ühest kui teisest inimese seisundist juba lugenud, on iga korduv lugu uuesti kirjutatuna erisugune. Jan Kausi pikk arvustus „Sirbis” osutab „Sinise missa” märksõnadele: kõrvaletõrjutus, kirglikkus ja metafüüsika. Jah, need on seal sees ja sellest pole midagi, inimene otsib ikka oma sinilindu, vaeb põhjusi, miks just temaga on üht või teistpidi käitunud. Hellerma ütleb ülimalt julgelt ja karmilt välja – Eesti ühiskonnas pole kirjutav naine veel piisavalt aktsepteeritav. Kibe tõde... Niisiis võtkem seda reisikirja kui sisevaadet ühe eesti naiskirjaniku saatusesse. Kärt, nõnda kui paljud teisedki naiskirjanikud, tunneb oma väärtust. Tal on samuti ambitsioonid, nõnda kui meestel, kellega on sunnitud end võrdlema ja võistlema. Raamat sisaldab neli teksti: „Olematu muusika”, „Mazzano päevik”, „Aallotari jäljed” ja nimiloo, mille määratleks novellik. Jah, nimitekst „Sinine missa” on sügavaim, sest igatsus ning inimlik armastuse ja lähedusotsing, nii loomulik vajadus, on sõnastatud esteetiliselt ja eetilisel kõrgel tasemel. Autori mõtestatud metafüüsika kuulub tema olemuse juurde ja on niisugusena aktsepteeritav ning ülevgi. „Aallotari jälgi” võib lugeda kui kunstmuinasjuttu, kirjutaja soovi olla ise tegelane mõnes kaunis loos, kuigi iga lugeja vist ei haruta soome kirjaniku Zacharias Topeliuse samanimelise fantaasia interpretatsooni viimseni lahti. Ka ma ise ei suutnud autori mõtet põhjani tabada. Itaalias, Rooma lähedal kirjutatud „Mazzano päevik” avab Kärt Hellerma minevikuanalüüsi, kuid jätab palju asju siiski varjatuks. Natuke leiab siit enesehaletsust ja allaandmistahetki. Me enamasti ei saa teada, kes on need inimesed, kes on ta elu muuta soovinud, kes tema vaimu püüdnud kängitseda. Näiteks ülemääraselt kiidetud enesepaljastuses „Musta pori näkku” on kõik hääd ja pahad nimepidi kirjas. Vahingki ei pelga vaenlastele osutada. Üks Hellerma hinnang: „Kirjanikuna sattusin debüteerima ajal, mil taasiseseisvunud Eesti kirjanikkond tervitas saabunud sõnavabadust rammusalt roppude tekstidega, mille autoriteks olid muidugi mehed, kes on ühiskonna revolutsiooniline avangard, eriti igasuguste muutuste perioodil, mil naiste osaks jääb pigem tagalat kindlustada kui koos meestega barrikaadidele ronida. Äkitselt olid kirjandusväljaanded puupüsti täis noori lärmitsejaid, külma kõhuga ironiseerijaid, lõtvu ja lobedaid sõnaseadajaid, mõrisevaid jõmme ja vanu vemblaid. Mõned nende hulgast olid päris andekad, tuleb tunnustada. Isegi need, kelle noorus jäi kuuekümnendatesse, kelle põsed koltusid juba reetlikult ja kes salamisi olid pettunud ja kibestunud, elavnesid aeg-ajalt ja avaldasid mõne keskpärase teksti, üritades oma vanu riukaid uutmoodi serveerida, kuigi midagi head sellest ei tulnud, sest nende tähetund oli ammu möödas. Neil jäi üle kas sellega leppida ja rahu lapselapsi kasvatada – või siis tigidalt muiata, end antidepressantidest zombiks süüa, end surnuks juua või Riigikogusse kandideerida. Nii haletsusväärne kui see ka ei oleks, kuulusin ma ise ka natuke nende hulka, sest nad polnud must palju, vahest ainult kümnekond aastat vanemad. See on pinnas, kust minusugune võrsus. Seisusevahe muidugi jäi: kui neile aastapreemiaid jagati, tagusin mina tagareas käsi kokku või olin pidulikult auhinnatseremoonial lilleneiu.”

Kätlin Kätlin. Üks pole ühtegi. One is none.

Tõlkija ja ajakirjaniku Kätlin Kaldmaa teine luulekogu, esimene „Larii-laree” ilmus 1995. Minu meelisluletus: „Aeg on kivi / ja meie / tema valvajad / Aja maja on ilmatu / ukse küljes kolm lukku / iga võti / kellegi kanda / kes teistkolmandat kandjat ei tea / Aja majal aknaid ei ole / Aja maja on aken ise / Läbi aja aia / langevad kõige säravamad tähed / ja / seal / pöösa all kolm sammu / kurja poole / on aja süda / loppis papist karbis / hõbepaberisse keeratud / nõela otsa torgatud / aja süda / on põletamatu / aga mitte asbestist / seda saab varastada / aga mitte tasku panna / seda saab tükkideks teha / aga mitte lõhkuda / Kui aeg jalutab aja majas / on ta kuuldamatu / ja meie ei näe teda / me kaitseme ta vilju – kive / me kaitseme teda ennast – kivi / me tunneme teda

ennast – kivi / me tunneme et oleme tugevad – kivid / Aeg on kivi / ja meie / tema armastajad / me kivel / ta pöörab teise poole”. Kividest, tuulest, õhust ja pilvedest jutustab Kätlin Kätlin teisteski tekstides, jah, ma nimetan seda meeleldi jutustamiseks. „Üks pole ühtegi” luuleread baseeruvad sõnadel ja kujunditel, küllalt raskesti avatavatel seisundite ja meeleolude sõnastamisel. Autor tundub olevat äärmiselt kinnine, mitte ühestki nurgast ei lase ta lugejat endale ligi. Ja seepärast muutub Kätlini luule oma keerukas sõnamängus natuke igavaks, tahaks ikka sisu ka üles leida. Muuseas, kogu esimesed luuletused on inspireeritud Karl Fazeri šokolaadidest! Raamatu illustratsioonid ent on väga hõrgud, nime järgi arvatavasti autori tütre tehtud. Mõned luuletused on tõlgitud inglise, soome ja vene keelde.

Arnold Laagus. Elav Maa.

Selle aastatel 1978–1984 kirjutatud romaani olemasolust sain teada kolleegi kaudu. Veel leiame taoliste raamatutele lugejaid, ent kaua? „Elav Maa” on sümpaatne ülemlaul tööle, mullale ja rahvale, mis on ilmselgelt inspireeritud Tammsaare „Tõest ja õigusest”, kuid võrrelda neid ei maksa. Tekstikriitiline analüüs muidugi tooks välja meile igituttavaid mõtteid ja lausejätke osutatud romaanist, ent see ei muudaks midagi. Lisaksin vaid, et vargamäelikku võitlust maa, jumala ja naabrimehga te „Elavas Maas” ei leia. Ainus tõsisem katsumus on 1905. aasta ägeduspuhang maarahva hulgas, mis hiljem paarile tegelasele eriti süngelt mõjub. Raamatust kiirgab nostalgiat kunagise ausa maatöö vastu, mis toob meile leiva lauale, ja aukartust mulla vastu, milleks kord ise saame. Juba poole raamatu peal saame teada, et tööga oli tulnudki armastus. „Elav Maa” on ühteaegu natuke teatmeteoski, mis kirjeldab põhjalikult, kuidas toimus rehepeks, kuidas toona tähistati pühi, kuis käis õlletegu ja pulmadeks ettevalmistamine, mismoodi tähistati mardi- ja kadripäeva, millised olid seisuslikud vahed. Tutvustatakse ka üht mõisasaksa ja üht mõisakupja peret. Peremees Mart on ise asjalik, südamluk ja teistest hooliv mees, kes ehitab üles koguni kaks jõukat talu, ja keda saadab enamasti edu. Perenaine Mari on natuke tõredam tegelane oma suures õigluseotsingus, aga sealjuures uhke oma perenaise koha üle külaühiskonnas. Autor kirjeldab 300-leheküljelises raamatus, kohati küll kordustes, maainimese elu, mis liigub ikka ühtesoodu: jüripäevast mihklipäevani, siis edasi jõuludeni ja peagi jõuab uuesti kevadkünnini. Peaaegu iga uue peatüki ees meenutab autor, et tööd tuli iga päevaga juurde, et nagu kevad, nii kadusid ka suvi ja sügis, ainult talv lõpetas korraks rabelemise ajajärgu. „Elav Maa” algab nõnda: „„Ongi Suurale,” kohmas mees enda ette, seisatas kõnnumaa veeres, mis oli ilmselt küll lume all olev põld, ja vaatas uudistades ümbrust. Mets siin, mets seal, ümberringi laaned, sood ja padrikud ning talu kujutas justkui saart, mis kahtlemata oli kunagi – ka mitte ammu – metsa all olnud. Inimene aga oma visa tööga oli sellest põllu teinud, alet ja kütist põletanud, tohutut vaeva näinud, enne kui seda väikseks renditaluks võis nimetada. Eks nimigi oli tulnud sellest – Suurale –, sest võib-olla siin kusagil eemal on veel mõni väike ale või sellesarnane koht. /---/ See oli möödunud sajandi lõpupoole ning mees, kes istus vanas külmas tares, oli Suurale uus peremees Mart Laugas. Ta oli keskmistes aastates, mehise olekuga talupoeg, kelle näos polnud veel vananemise tundemärke – kui just paar kortsu suu ümber ja mõned kurrud otsa ees välja arvata. Tal oli pruunikas hall lõuahabe, heledad kulmud – otsekui puhmad, mille alt vilkusid elavad terashallid, kuid siiski sõbralikud targad silmad. Ka juuksed olid linakarva, mõned hallid niidid sees. /---/ Lõpetanud söömise, käis ta veel kord kõik ruumid läbi. Laut oli samuti viletsas seisukorras, müür lagunenu, alumised palgid poolmädanenu. Ka see tuleb uus teha. Päris korralik aga oli ait – kahe sillaga, tugevate seinte ja terve õlgkatusega... Päike oli juba madalamale laskunud, keskpäevane sulav lumi veeloikudega hakkas uuesti kahutama. Pikk teekond tagasi ootas ees, kuid see oli teatud, sisse sõidetud, mis kodu poole alati läheb rutem. Suusad said uue jõu ja libisesid kiiremal, rõõmust niutsuv peni haugatas paar korda, nii et mets lausa kajas. Suurale jäi mäenuki taha, kadudes lõpuks silmist, algav mets varjas selle täiesti. Inimene ja koer jätkasid teed mööda talvist rada, üle põldude ja nurmede, piki metsasihte.” Küllap märkasite, et „Elava Maa” peategelasel, mõisa metsavahil ja taluomanikul on sama perekonna nimi kui autoril.

Erkki Luuk. Paberteater ; Meie inseneriteaduse suurhäire.

Kaks tillukest raamatut, mis sisaldavad vist luulevormis tekste, millest ma mõhkugi aru saanud. Ega mul rohkem polegi lisada. Näite, milles mingit sisu tajusin, valisin teisest väljaandest pealkirjaga „INSENERI STRUKTUUR”: „Kõigepealt / insener / alles seejärel / maapätkel / manifest / makaak / (ma unustasin ära.) / Inimesed! / insener hõljub / teie silme ees / nagu rahn / Aga, / noorepoolne mees! / insener pesitseb / teie pakenbardides / nagu hull / või / insenerimõte voogab / üle jõe / nagu sild / insener käib kah / nagu ühemunakaksik”. Kord kuulsin raadiost, kuidas nende luuleraamatute autor oli kuri, et teda ei hinnata, kuigi on väga andekas. Tunnistan, et mina olen üks nendest, kes Luugi luulest ei hooli.

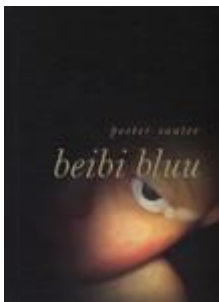
Peeter Olesk. Filoloogia tõeline tähendus.

Kirjanduskeskne artiklite kogumik ilmub „Ilmatargad” sarjas, mida ma varem pole lugemistes tutvustanud. Olen veendunud, et raamatukoguhoidjad peaksid ilukirjanduse kõrval tutvuma ka kirjandusteadusega. See aitab paremini mõista ning lahti mõtestada meie kirjandus- ja kultuurilugu laiemalt. Kes siis ei teaks Peeter Oleski kergelt iroonilist, erudeeritud, vahel üsna raskesti interpreteeritavat kirjutamisstiili. Koostaja ning järelsõna kirjutaja Simo Runnel on oma lühikeses ülevaates loetlenud Oleskit iseloomustavad märksõnad ning teadlaseomadused, neid ma ei korda. Kuna artiklite väljaandeid ei loeta tavaliselt otsast lõpuni nagu romaani, osutan vaid mõnele kirjutistele, mis mind uuesti või ka esmalugemisel enam köitsid. Kõigepealt kujutuslik intervjuu Gustav Suitsuga „Kaks meest on rohkem kui kaks meest”, mis on raamatu avatekst, ja millele järgnevad süvaurimustekstid nooreestlaste sümbolkirjanikust. Küllap huvi Gustav Suitsu vastu on suunanud autorit edasi Nigol Andreseni isiku ja tegevuse poole. Oluline on ka nimitekst, kus jutt Ain Kaalepist. Kindlasti avardab meie teadmisi Madis Kõivu 75. sünnipäevaks kirjutatud „Füüsik kui kirjanik”, sest Kõiv on endiselt paljudele avastamata kirjamees. Hariv ja mõtlema sundiv on „Toimetav õpetaja”, kus paljude põnevate faktide ja mõttearenduste seas keskendutakse ajakirja „Akadeemia” taassünni perioodi oludele. Ühtasi on see ka ajastu lugu, milles tutvustatakse kunagist Tartu Ülikooli õppejõudu Valeri Bezzubovit. Samuti arvan üldharivaks artikli „Kultuuripärandi kirjastamise kogemus 1965–1990”. Kogumiku „Filoloogia tõeline tähendus” kaante vahele on koondatud üle viiekümne artikli, selge, et kõiki ei jõua loetleda. Kindlasti leiab iga lugeja teda huvitava teema. Igaühel on oma arvamust võimalik võrrelda või sobitada Peeter Oleski omadega. Tsiteerimiseks valisin mõtte pikemast kirjatööst „Probleemid ja asjaolud”, mis kirjutatud folkloristikaemalise mõttevahetuse tarvis: „Kui eesti sõnakunstist ülevaate saamise kogemus tõukab järeldusele, et meie sõnakunsti ajalooline struktuur on kas lootusetult abstraktne probleem, mille lahendamine ei tasu end ära, või jälle puhtpraktiline küsimus, mis lahendatakse niikuinii, siis pole see päris nõnda. Kuidas tahe aimata kollektiivset kogemust määrab loomingu sündi rohkem kui sõnakunsti olemises osalejate teadmised ajaloolistest tõsiasiadest ja nende teadmiste korrektsus, seda on näha juba hiljemalt alates Kristian Jaak Petersonist. Temale polnud sugugi ükskõik, missugusele põhjale ta toetub ning kuhu ta ajaloolises perspektiivis kuulub. Aga sõnakunsti ajaloolise struktuuri organiseeribki just kollektiivne kogemus. /---/ Omalt poolt genereerib loomingu sündi ka sõnakunsti ajalooline struktuur ise, kui ta annab ette need traditsioonid, loojatüübid ning -saatused ja teosed, kellest-millest mõõtu võttes ning keda-mida ümber hinnates asutakse kavandama uusi teoseid. See ei tähenda küll, et sõnakunsti ajaloolist struktuuri saaks luua ainult seestpoolt, n.-ö. oma jõududega. Kui see nii oleks, tuleks mitmest rahvusest misjonäride ja estofiilide tegevust pidada juba algusest peale mõttetuks. Siit jõuame otsejoones rahvusväliste tegurite juurde eesti sõnakunsti arenguloos.” Edasi aga usaldage end juba raamatu mõttevalda.

Rein Raud. Vend.

Huvitav raamat, aga mitte massikirjanduse tarbijale. Pigem intellektuaalidele. Puhas sõnavaralt, kulgeb rahulikult ja mõtlikult, kuigi kostub siitki lask ja maetakse inimest, kes ei pidanud enam vastu. Niisugust raamatut on väga raske kirjeldada, sest sageli on need lihtsalt üksikud sententsi kaalu mõtted, mis sind liigutavad ja suunavad edasi lugema. „Vennas” mõjub olustik isegi sugestiivsemalt kui tegelased, kes on kohati üsna mängulised. Nad ei teegi midagi erilist, kuid nad kannavad endas häid pooli, näiteks lootust, mis ei kao kunagi. Autor on öelnud usutluses, et ta ise otsib raamatust lisaks kirjanduslikule elamusele ka tuge. Tekib soov üldistavalt küsida: kui palju praegune eesti kirjandus seda „julgeb” pakkuda? Et natuke paotada sisupoolset ust, siis teadmiseks, et „Vennas” saabub väikesesse korrupsiooniga kimpus linnakesse kummalise välimusega mees, vend, kes lühiromaani lõpus sealt ka sama ootamatult kaob. Ta tuleb isa palvel oma haprale õele Lailale appi. Laila, kes on algul antikvariaadis müüja, saab selle omanikuks! Kuidas see juhtub, jäägu lugejale uurimiseks. Ka eksisteerib üks koht – Villa, ja päris olulisena. Ta muudab raamatu põnevamaks. Rein Raud on nimetanud oma teost spageti-vesterniks. Ma ei oska selle žanriga palju peale hakata, lisan, mida teisedki lugejad on märganud, et Raud viitab Clint Eastwoodile ja mõnele kaugemale kultuurinimele veel. Lõpetuseks mõtteid Rein Rault: „– Iga inimese elus jõuab kunagi paratamatult kätte hetk, kui ta peab endale üles lugema lubadused, mida kavatseb enne äraminekut kindlasti täita, ütles vend. – Sina oled mulle alati olnud üks nendest.”; „– Armastus algab võimest eelistada täiusele ebatäiuslikkust, ütles vend. – Sellest, et mõistad oma vanemate, oma kodumaa, oma laste ja oma kalli inimese puudusi ja vigu, loomulikult igatsed, et neid poleks, kuid ometi ei võtaks nende asemele iial kedagi või midagi teist, mis siis, et vigadeta.” Raamatukoguhoidja, „Venda” tuleks hoolega soovitada – küps lugemine.

Peeter Sauter. Beibi bluu.

Taas üks sulaselge olemise lugu. Kurvalt sarkastiline. Lühiromaan joodiku, kas just padujoodiku, hingeheitlustest. Seda elusolemise või mitteolemise vaeva on Sauter varemgi kirjeldanud. Raamatut on kiidetud, aga minu arvates pole „Beibi bluu” suursaavutus. Sarnaseid lugusid on eri sõnastuses ja eri hooga varemgi eesti kirjandusse saadetud ja küll toodetakse edaspidigi. Olen tavaliselt Sauteri lugusid rahulikult lugenud, paljud on isegi meeldinud, ja võtan „Beibi bluu” ka vastu, sest mingi salapärane kannatus seal avaldub, kuid kui kaua lugeja suudab neid tänapäeva „keskealisi Werthereid” taluda? Midagi peab eesti kirjanduses teisenema, varsti kirjutab pool kirjanikuks tituleeritute sauterlikku teksti. Peeter Sauter on ka Kultuurkapitali 2008 aastapremia kandidaat. Allpool

autoportree prügikotiga: „Mul olid sussid jalas. Tõmbasin ukse kinni, torkasin võtme tasku ja tuikusin, prügikott käes. Pime korterikoridor. Seisin paigal ja hoidsin ukseingist kinni. Hakkasin juba kopse õhku täis tõmbama, et *forte*’s põrutada: „Kui see hiir siis karu nikkus,” aga käsi tuli ukseingist lahti ja lõin käega. „Mis seal ikka,” ütlesin väga aeglaselt ja väga selgelt artikuleerides. Virutasin käega umbropsu – plartsti – vastu lülilit. „Põle, aga ära läbi põle.” Ja lõntsatasin toolile istuma. Kingapaelade sidumine võttis ilmatu aja. „Kiiret pole, surm ootab järgmisel ristteel, mis sa sinna ikka jooksed? Või tahad joosta? Jookse, jookse. Ja ära kuku. Võid haiget saada.” Kilekott oli vajunud lääbakile ja sealt paistis prügi. Minu prügi. „Vaata kui ilus prügi. Kümme aastat tagasi kaalusid sa, vana raisk, kümme kilo vähem. Ja tekitasid sitta moodi vähem prügi. Armas majavalitsus, ptüi, ühistu, palun võtke mult rohkem prügiveoraha. Ma söön nüüd nii palju ja situn nii palju ja tekitan nii palju prügi, et ei kujuta ette. Eeei, tutkit brat, kümme aastat oli mul kilogrammide viisi käsikirju prügikasti viia. Kus on nüüd käsikirjad? Uu, käsikirjad, kus te olete? Polegi teisi. Või peaks minema vaatama. Mitu kuud pole sahtlit lahti tõmmanud. Võib-olla on sinna tekkinud käsikiri. Mille võiks minema visata. Lähen vaatan õige Kirjanike Maja prügikaste. Kas seal on veel käsikirju? Või on ka ainult konservikarbid, pudelid ja kartulikoored. Nagu minul. Mis meil siin prügikotis siis õigupoolest on? Mida härra sööb? Koukisin prügikotist purke ja nutsakuid ja ladusin põrandale rivvi. „Näe, selle viime Paunverre väljanäitusele. Kus härrad ikka elavad!” Kalakonserv. Tomatisoust puha põhjas alles. Koukisin konservi korralikult lahti ja ajasin pika keele konservikarpi. Sain keeleotsa sousti sisse. „Kuidas nad seda seal prügikastide juures õieti teevad? Hariduse puudulikkus.” Koukisin näpuga punast sousti ja limpsisin näppu. „Räim tomais. Minu autoportree. Jeesuse elu Nõukogude Eestis. Jeesus, millal tuled sa, palume sind õnnista... Oh, jeesus... Türra, näe, neli hernest on purgipõhja jäetud. Bulgaaria purgihernes, mu arm ja mu hingeõnnistus. Sada nelikümmend viis purki sind olen jõudnud elujooksul välja sittuda. Mitu Bulgaaria hernest on mulle veel jäänud siin elus? Ei, ära ütle mulle. Las ma koban pimeduses. See on ainus koht, kus on mõtet kobada. Ja mis siin nutsakus on? Kartulikoored. Miks sa ei ole oma kartulikoori ära söönud, nagu lubasid? Rahu. Küll ma söön. Ma viin nad ainult prügikasti hoiule.” Nii. Kingad jalas. Korjasin ülesrivistatud prügi uuesti kotti.”

Liivametsa Lugemised - 35 / 2009

LÄHETUSLAUSED

Vene kirjanik Ljudmila Ulitskaja, kes meiegi maal lugejatega kohtunud, on öelnud: „Raamat on imeilus asi. Raamat on ülim kontsentratsioon kõigest kaunist, mida inimene on eales loonud – selles on mõtted, selles on tunded, selles on imetusväärne viis neid edasi anda.” Kuid vahel tundub, et inimeseloom ei oska enam raamatut hinnata ja imetleda – põhjuseks ehk tekstide üleküllus! Ei viitsita kirjanikusaatuse üle mõelda, ei osata head luulet kehvemast eraldada. Tunnistan, et ka ma ise ei suuda alati mõista ja soovitada määral, mis väljavalituid rahuldaks, sest auhindu jagatakse autoritele, kes minule isegi pärast mitmekordset lugemist ei mõju ega ütle midagi. Ühelt poolt võib ju temast, lugejast ikka, aru saada, sõna-anumad voolavad üle, jälle ja jälle üritatakse üksteisest üha räigemal sõnavaraga üle rääkida, ja siis ta vaene hing ei oska enam heas-paremas orienteeruda. Ent tahan teiega, head kolleegid, jagada hoopis arvamust, mis on seotud kirjanike murega oma kohast ühiskonnas ja nende majanduslikust seisust. Minu arvates on kirjanike mure eesti kultuuri mure ja kultuur on igal juhul meie mure. Paar viimast nädalat olen minagi pidevalt mõelnud, kus on tehtud viga või kelle poolt, et põhisuhtumine kirjanike pöördumisse muutus lausa ülbeks pilkeks, mitte arusaadavaks aruteluks. Et osatati kirjanikke kui persoone-muiduleivasööjaid, ega süüvitud asja tuuma. See asja tuuma ignoreerimine on meil väga sageli kombeks – ükskõik, mida ka ei kavatsetaks ette võtta, kõigepealt tuleb suur EI. Olgu siis jutuks kultuur, loodus, majandus või haldusküsimus. Ja siin ei saa süüdlast otsida ainult vähem haritute või keeleoskamatu

internetihuligaanide hulgast, vaid nende seastki, kes peaksid oskama oma ametipositsioonilt vaoshoitult ja arukalt probleemi käsitleda. Eesti Kultuuriministeeriumilt ei oodata enam ammu suuremat, aga Riigikogu kultuurikomisjon ja meedia võinuks väarikamalt käituda. Kui ma õigesti aru sain, siis kirjanikud ei oodanud, et neile järgmisel päeval kohe raha lauale pannakse, aga tervisekindlustus peaks küll igal Eesti riigi kodanikul juba täna olema, olgu majandusaeg kui raske tahes. Haigused ja surm ei hooli kriisidest ega sõdimistest. Muidugi on kõige keerulisem otsustada, kes on Eesti riigis kirjanik, kellele nõustun stipendiumi maksma, aga ületamatu see pole. Mul on näiteks kirjas vähemalt viisteist nime, kes seda vääriskid, aga praegu on see teema kahtlemata üleaarne ja ajab ka nendel raamatukoguhoidjatel hinge täis, kelle madalast töötasust juba mõnigi protsent on riigi kasuks ära võetud. Kuid uskugem, et aeg ja elu läheb taas jõukamaks, mis veel olulisem – mõistvamaks. Ei maksaks pidevalt riidu kiskuda, üksteist solvata, vaid mõelda, mõelda, mõelda..., ning lõpetuseks ei saa jätta ütlemata, et eks leidub meil kirjanikkegi, kes ise on kõrvalseisjale nõnda lajatanud, et see on põlvili langenud.

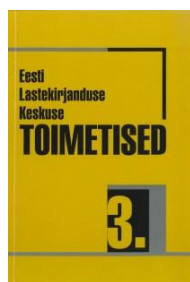
LOETUD RAAMATUD

Maimu Berg. Vene rulett. Euroopasse! Euroopasse!

„Loomingu“ Raamatukogu“ väljaanne. Bergi näidendid vapustavad eelkõige oma puändiga. Oleks võinud ju ka novellivormis kirjutada, lisan mõttes juurde. Milline koondumus ironiat ja sarkasmi! Võrratu! Kaks draamat, kaks variatsiooni. Esimene teemal, kuidas hüljatud keskealine naine oma ülbel ja tobeda armukesega kelkival mehel naha üle kõrvade tõmbab, teise tegevus toimub aga hullumajas. „Vene rulett“ haaras mind rohkem, sest ei osanud lõppu kuidagi ära arvata, hullude käitumise, kes aknast välja hüppavad, et ihaldatud Euroopasse pääseda, arvasin poole pealt ära, kuigi Berg üritas seda hästi varjata. Eks vaimuhaiged on ennegi pea ees otse pöranud, aga „Vene ruleti“ naistegelase, kelle nimi ongi Naine, intriig Mehe, Tibi ja Poeediga on põnev, päris filmilik. Algu Bergi kohta liiga lihtsameelse tekstiga „Vene ruletis“ tõuseb pinge lehekülge lehekülge haaval, näidend väärrib lugemist ja minu arvates ka lavastamist.

Näidendit on keeruline tsiteerida, lisan vaid „Euroopasse pürgijatele“ lausitud järelhüüde: „Ukse vahelt vaatab sisse valges kitlis Doktor, astub tuppa, vaatab aknast välja ja paneb siis akna kinni. Doktor: Jälle kaks tükki. (Võtub taskust mobla, valib numbri.) Sanitar? Koristage aknaalune ära. Kaks. Nagu eilegi. Jah. Täpselt samas kohas ja samamoodi, ilmselt pea ees. Ainult et seekord mees ja naine. Okei, kustutame nimekirjast, ega hullumaja kummist ole. Rohud lähevad ka üha kallimaks. Ja ukse taga on juba pikk järjekord ootamas, kõik tahavad ju tänapäeval Euroopasse saada. Nii või teisiti. Pea ees või jalad ees, peaasi ikka Euroopasse. Läheks isegi, aga kes siis siin laipu koristab? Kes vastutab? Kes kustutab tule?“

Eesti Lastekirjanduse Keskuse toimetised 3.

Sisaldab kuus artiklit, teiste hulgas ka Krista Kumbergi võluvalt sõnastatud teksti „Uuem lastekirjandus lähemast minevikust. Memuaarse koega lasteraamatud 1996–2006“. Loetlen siis ka teised kirjutajad: Jaanika Palm, Ilona Martson, Mare Mürsepp, Mari Niitra, Reet Krusten. Väljaannet pikemalt analüüsivõib seda soovitada kooliraamatukogudes nii õpetajatele kui kirjandushuvilistele õpilastele. Krista kirjutab: „Tegelikult ei maksa lasteraamatutest näpp rea peal ühiskondlikke olusid ja/või poliitika kajastamist jahtida. Hinnatavam on teadasaamine, milline oli toonaste laste eluolu, millised nende mängud ja suhted kaaslastega ja mida nad tundsid.“ Selgub, et tänasel lugejal on toonaste lastega ettearvatust enamgi ühist.

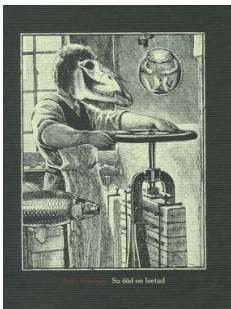
Muide, kõigis viies vaadeldud memuaarraamatus on avastatud kummastavaid paralleele. Näiteks ülistuslaul seakartulitele kui maailma magusaimale roale Saarna ja Karmi mälestuste raamatus. See lõik tõi mulle taas meelde, kuidas Valdur Mikita oma kogumikus „Metsik lingvistika“ andis seakartulitele kui märksõnale vaat et poetilise ja rahvusliku tähenduse. Vähemalt Lõuna-Eesti mastaabis.

Maarja Kangro. Heureka.

Taas allusioonidekirju luule, mille avamisega peavad lugejad kurja vaeva nägema. Autor on ise öelnud 11. jaanuari „Litris“, et talle meeldivad ideed rohkem kui keelemäng, mina pole seda ega teist tabanud. Kangro eelmised luulekogud „Kurat õrnal lumel“ ja „Tule mu koopasse, mateeri“ on jätnud mind ükskõikseks, õieti on need kirjutatud mulle arusaamatus keeles ja tonaalsuses. Ja ega „Heureka“ palju rohkem haaranud. Kindlasti on autori sotsiaalsus avatumalt lahti kirjutatud, ent mina ei näe siin tippluulet, öeldagu mida tahes. Hinnatagu kuis tahes! Pigem leian kunstlikkust ja rafineeritud sõnade paigutamist ridadesse, mis siis moodustavad tekste. Muidugi on näha itaalia kultuuri mõjusid, aga sellest jääb emotsionaalsuse

saamiseks napiks. Külma intellektiga võib neid lugeda. Maarja Kangro kõiki kogusid piirab tundetus, ükskõiksus, kohati lausa külmus. Tehislikkus. Ilmselt osutatakse globaalse elujõu piiridele või millelegi veel hirksamale, aga mina ei saa päris hästi aru, õieti saan vist valesti aru. Mida ütlevad näiteks „*PORGANDIKRISTUS: TAPPEV EMPAATIA*” või „*NURMENUKUD*”? Näideteks olgu „*LIIKLUSMÄRK*”: „Sest ma ei looda enam pöörduda / Sest ma ei looda enam / Sest ma ei looda pöörduda” / Nii kutsutakse kuival kevadet. / Aga maanteel on üks teistmoodi märk: / see hoiatab hobuse eest. / Ja hobusele on jälle / joonistatud pikk türa. / Türa lehvib: päike / ja näiline lõpmatus ilmuvad uuesti. / Totakas fallos ja siiras türa / vilgub ja ühendab lahkesti. / Peatu, teeline, imetle seda / kena lülitust liiklusemärgil. / Veel pole lootust mitte pöörduda, / kui ilmub õis, siis ärgem jätkem”. Nimiluuletus kõlab nii: „Mul on see nüüd olemas” / Kena sompus ilmaga / vesteldakse kohvikus / vaikselt, lusikad löövad / kõlavalt, mõnele õrnemale / võib-olla näib, et vastu luid. / „See hoiab mind praegu püsti, / ma loodan. Jah. Tõesti, kui mõelda, et mul on nüüd see olemas.” Korraks vaatab ta kive, / mis on roosad, ja vett. / „Ma mäletan loomafilme. / Ja päris loomakarju ka. / Väga sageli nad lihtsalt konutasid.” / Ettekandja tuleb, kohv on päris kallis, majakooki saab ka, vihma tibutab. „Aga kui keeles on olemas sõna „norus”, / ei saa kogu keel olla norus. / Või kogu olemine või – eks? / Sellist rekursiivsust ei saa ju olla? „Nõud kõlksuvad siin nii valjusti.” / „Mul on nüüd see olemas. / Mõnda aega hoiab see meid püsti, eks?” Ühes „Sirbi” intervjuus annab autor mõista, et kes ei mõista üht või teist luuletust, pole just eriti intelligentset. Mis teha – lepin sellega!

Asko Künnap. Su ööd on loetud.

Luulegurmaanil on põhjust rõõmustada – väljaanne on välimuselt ilus, hoiakult elegantne ja sisult intelligentne. Minu tagasihoidlik arvamus: Künnap väärinuks Kultuurkapitali 2008. a. auhinda! Kogu on seitsmes jaos, igal omakorda alapealkiri. Kujundus on võrratu, seda ei jõuagi kirjeldada, huviline peab ise sellesse süüvima. Tekst pealkirjaga „Üks luuletuse moodi kiri. Ja ta lendab mesipuu poole” kõlab nõnda: „Ja ta rändab messilt messile / ja magab koos teiste kaabakatega / Stanstedil lennujaama põrandal, / näeb unes nimbusega Norman Fosterit / ja ärkab öisesse Riia bussi, / laubakil vastu akent, / müts jäätund kinni klaasi. / Ja ärkab odavlennukisse Vahemere üll, / all delfiinid äralendu harjutamas / (Oi delfini, delfinari...). / Ja ärkab kiirrongidesse Saksas ja Frangis, / peas maastikud ja kaos ja vars. / Ja selleks varreks on seekord / üle-eelmise nädala unesoo „Sirp” / ja pool kõrvaklapitait muusikafaile / seto- ja võrokeelse lauluga. / Ja selleks varreks on / üks luuletuse moodi kiri / ühele tüdrukule Firenzes, / mis hakkab sõnadega: / „Ja ta rändab messilt messile.”

Künnapi raamatu sisu, see, mis ülem, on minu meelest kõige lihtsustatumalt öeldes tundlikult inimolemust ja tema käitumist ohjav ning valuliselt kriitiline. Täna luuleseisu jälgides üllatab mind üle kõige väljenduse peenus, filigraansus, mis ühtib illustratsioonide tonaalsusega. Irooniagi on väljapeetud, metafoore küll kuhjub, ent need on auditavad, sürrealism on pigem varjatud kui domineeriv, metafüüsika kohta ei julge midagi öelda. Kui leiaksin õige väljendi Künnapi luulekogu iseloomustamiseks, oleksin endaga rahul. Ma jagan seekord „Nõmme Sõnumitest” leitud Wimbergi arvamust, kes väidab, et Eesti luule on Läänemere ümbruses kõige parem ja kõige huvitavam luule, jättes tema mõtte teise poole praegu tähelepanuta. Künnap on üks neist huvitavatest kirjutajatest. Rütmit lööb pisut välja ootamatult avanev lk. 666, mis järgneb leheküljele 65, kust võib suurendusklaasi abil leida ühe argielu mütoloogia! Teist näidet oli keeruline valida, kõike tahaks tsiteerida, määravaks kujunes pikkus, esimene rida on ühtlasi ka pealkiri: „Ma soovin seekord väga täpselt / sest su ummiskeelne, pikanäpne, / halvasti integreeritud päkapikk / ei pruugi mõista me metafoore. / Ma soovin seekord aeglasemalt. / Sest mu soovis on vaid seitse silpi, / mis tõlgituna kodumaatute keelde / täidaks kuusteist lihavat köidet. / Ma soovin seekord väga vaikselt. / Sest eeter on täis lohaka lubaduse, / odava õiguse ja moestlänitud tõe / kokkukukkumise julgustavat müra. / Sest ma soovin selgi pööripäeval / veelkord täpsust, aeglust, vaikust.”

Krista Ojasaar. Unemuusika.

Luulet aastatest 1998–2006. Siit leiab palju kujundeid, nii et põhilisele ei oskagi osutada. Vahest liblikate motiiv on üle teiste, sinine värv näib ka olevat oluline. Prevaleerib meeleolude kirjeldus, need muutuvad pidevalt ja on kohati lausa vastuolulised, aga luules on kõik lubatud. Kohtutakse aastaegade ja päeva kestvusega. Ja muidugi vaikusega, mil on kord jäljed, kuid samas võib olla jäljetu, võib olla vormitu, kuid teisel on kaks vormi – vaikus ja vaikus. Autorit lummas uni ise, nõnda kui eri loodustähised, kuust pilvedeni, lumest päikseni. Luulekogu on jaotud kolmeks: „Valge vaikus”, „Surnud luuletaja lõke”, „Üha sinenevas õhus”, ja kuna kaanekujundus mõjub samuti tumenevalt, siis valisin näiteks teise tsükli esimese luuletuse, mis sisult tumemeelne: „Nägin und surnud luuletajast / kes elas üksi talvisel saarel / ja püüdis kala / Tore kähharhabe oli tal / peaaegu Puškin / ainult veidi kõhnem / ja sinisem / Hauataguse elu sisuks oli briti allveelaevade / luuramine

/ Saar oli ka allveelaev / hõbedane / aga juba metsa täis kasvanud / Surnud luuletaja juures on külm / tema surnud lõke ei andnud sooja / ja ma kandusin jälle mandrile tagasi". Ja kuna ma ei oska rohkem Ojasaare luule kohta lisada, siis veel üks lugemiseks: „Liblikatiibade sahnal / unemuusika / saabub mu juurde / Pehmeil sosinail / kuldset tolmu puistab muusika / mu meelde settides / sellest kõlama jääb noot / mahe ja uinutav / nagu õhu liikumine unenäos / kui ei tea kas olla kehatu / või lennelda sest hoolimata”.

Toomas Paul. Uskmatu Tooma lugu.

Meenutuseks alltekst: Jeesuse jünger Toomas nimelt arvas, et suudab teha vahet ehtsa ja vale informatsiooni vahel, tegemist oli uskumusega Jeesuse ülestõusmisest. „Loomingu“ Raamatukogu“ väljaande võiks küll igaüks läbi lugeda. Kas siis selleks, et tutvuda Toomas Pauli erudeerituse ja tohutu lugemusega, ent põhiliselt ikka seetõttu, et saada ise targemaks. Paul annab korraliku ülevaate reaali- ja humanitaarteaduse valdkonna teostest leitud imelistest ja sageli vastandlikest seisukohtadest, mis on teda mõtlema sundinud. „Uskmatu Tooma loo“ võib lahti arutada mitmeti, nii teoloogia, filosoofia, psühholoogia jm. rakursist, ning seda on juba ka tehtud. (vt. nt. „Sirp“, 13.03) Paul ei anna ise hinnanguid, ainult edastab kogutud infot, arutleb ja kahtleb, nõustub. Kuulab opositsiooni häält teaduses ja inimmõtlemises.

Kõige lihtsustatumalt võib vastandumist ilmestada näitega, mis kinnitab, et oli süsteem, kus puudusid esmased tarbekaubad, ja on süsteem, kus toimub ületootmine. Mida eelistada? Või arvatakse näiteks, et kultuur, kasvatus ja keskkond ei avalda isiksuse omaduste kujunemisel olulist mõju, kohe väidetakse vastupidist, et kultuur ja keskkond määrab kõik. Mõned arvamisid Toomas Paulilt: „Tean, et olen eklektik, et mu teadmised on juhuslikud ja pealiskaudsed. Mitte ainult episoodiline mälu ei vea alt, vaid ka semantiline. Oleks liiga palju endalt tahta, et ma mäletaksin, kellelt ma midagi olen Huckleberry Finni kombel „laenanud“. Nagu möönab William James, ei ole filosoofiliste huvidega lihtnimene kunagi radikaal, ta ei aja kunagi oma süsteemi sirgeks, vaid elab ähmaselt selle ühes või teises usutavas lahtris, et kohaneda kiusatustega, mida uus päev kaasa toob.“ „Kõik, mis loetust mind kõnetab ja meelde jääb, on minus endas potentsiaalselt olemas. Kõik muu on nagu aheraine, mis tuleb seedimatuks välja. Samal ajal kui ma loen, hakkab juba unustama seda, mida olen lugenud, ja see vältimatu protsess kestab hetkeni, mil ma jõuan punkti, kus ma otsekui polekski seda raamatut lugenud ning olen samas seisus mittelugenuga. Küllap on nii, et kui ütlen, et ma olen mõnd raamatut lugenud, siis väljendan end metonüümiliselt. Me loeme alati raamatust vaid suuremat või väiksemat osa, ja ka see osa on pikas perspektiivis määratud kadumisele.“ Mind isiklikult rahustab see mõtteavaldus, sest meeletu lugemine tingib tõepoolest ka päris suure unustamise.

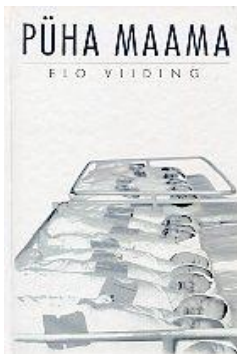
Karl Ast Rumor. Kui Saara naerab.

Esitrüki ilmumisest on möödunud 80 aastat. Teise väljaande probleem või ebamugavus seisneb selles, et tekst on sisestatud vähimagi keeleteoimetaseta, lisaks on liitunud tähevead. Ehk oleks sõna *pankrott* võinud olla ikka ÕS-i järgi *pankrot*? Novellikogu sisaldab kuus lugu, millest ei mõista ainustki sisu mõttes esile tõsta. On üldteada, et Karl Rumori tekstid pälvisid ilmumisajal oma uudse, vabameelse, n.-ö. erootilise tämbri tõttu tähelepanu, poolehoidu, enam aga kriitikat. (Vt. lisaks järelsõna!) Praeguse pilgu järgi pole neis muidugi midagi siivutut. Ometigi pärssis miski lugemistahet. See miski võibki viidata aegumisele, aga ka pealiskaudsusele inimtunnete kirjeldamisel. Ehkki Rumor on üldiselt hea kirjamees ja häid ütlemisi leidub raamatus samuti, võib lugejat vallata igavus. „Saara...“ tegelasteks on elumehakuulsusega isandad ja maarahvakeeli väljendudes litsakamate tungidega naised. Näiteks „Koolmeister Sangvarsi“

nimitegelane on ise igati ontlik abielumees ja isa, kuid on sunnitud muretsema oma noorema tütre käitumise pärast. Nimelt põgeneb neikune pastoriga kihlumise asemel ühe sootuks kergemeelsema mehega kodust kaugele. „Perpetuum mobile“, millest valisin tsitaadi, assotsieerub kõige rohkem tänase eluga. Ennast imetlev abielus noor ja edukas ametnik otsib juurde aina uusi ja uusi armukehi, aga seekõrval ei unusta ka tööd ja soovi olla ülemuse ees korralik mees. „„Olgu!“ laksatades langes mahlakas suudlus Juliuse huultele, ja siis veel ning veel. Noormees leidis end kui välgust rabatuna. Ta kübar vajus kuklasse ja süda lõi hulk ülearuseid hoope. Aga kui ta tahtis suruda naist vastu oma rinda, oli see end juba ta käte vahelt vabastanud ning sammus edasi, vänderdades võrgutavalt puusi. Linnas võttis ta esimese vastutuleva takso ja sõitis – teadmata kuhu.

Seekord puudus Julius Truutsil põhjus seisatada nukralt tänaval. Ta uskus olevat astunud mitu õnnestunud sammu selle kummalise daami endale võitmiseks. Ta lootused lähemate päevade suhtes löid lopsakalt õitsele. Möödudes majast, kus elutses Milli, nägi noormees oma üllatuseks neiu toast helendavat valgust. Ta keeras taskurätiku puntrasse ning heitis vastu akent. Toas pandi seda tähele ja aknale ilmus Milli ise, siidsall paljastel õlgadel. „Kas Saara ootab teekäijat?“ küsis Julius. „Miks

Saara ei maga?" „Tulin just praegu duši alt," vastas neiu. „Astuge sisse." „Astuksin küll, aga iluduse kindlus on lukus!" Milli viskas talle võtme. Julius Truutsi peas hõiskasid sajad roosilised aimdused. Äkilises rõõmumeeles tundus ta iseendalegi rumal ja lapselik. Ta soovis, et neiu saaks osa ta heameelest, ning langes Millile, kes teda ukسلävel vastu võttis, kummagi käevarrega kaela suudeldes ja kaisutades. Milli kohtles teda otsekui suurt ülekatte läinud armastusväärset koolijõmpsi: pakkus talle moosi, šokolaadi, sasis ta juukseid ja noomis teda mitmete halbade kommete pärast. Öö veetis Julius Truuts jälle Milli pool suurepärasest siidtekiga voodis neiu pehmete ning kallistavate käte vahel." Lisan täpsustuseks, et kui rikas daam uhkelt minekut teeb, siis kõlbab töökaaslane vahelduseks küll. Oma naine ja põhiarmuke puhkavad samal ajal. „Pankroti" rätsep Saga koos oma paksu kaasaga moodustavad parajalt koomilise paari ning resoneerivad natuke juba uuema ajaga. Pika pealkirja all „Jutt tollest, kes argipäeva riituse all kannab klouni ülikonda" tegevus toimub Valgevenes ja intiimsuhete vahele lükitakse stseene sõjasündmustest. Tõstatud on ka juudiküsimus. „Püksid" on omamoodi vaimukas, ent kergitab küsimuse, kas külafilosoof ikka valdab hellenismi vaimu ja teab, kellest kõneleb, kui tõstab klaasi Seneca, Aristotelese või Pythagorase terviseks!?

Elo Viiding. Püha Maama.

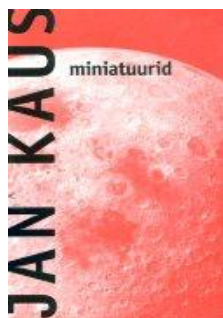
Pigem esseeraamat kui novellikogu, mille lugemist lükkasin aina edasi ja edasi, sest „Püha Maama" arvustajad jagasid vastakaid arvamusi. Nii arvasingi, et ei pea kiirustama. Ent oleksin pidanud, sest sain ootamatult tugeva elamuse, palju sügavama kui senisest Elo Viidingu luulest. Kirjutatud on „Püha Maama" sama jõuliselt ja kirglikult kui näiteks Kärt Hellerma „Sinine missa". „Püha Maama" on võitluslik üleskutse naisele hoida ühiskonnas oma positsiooni ja seda juurdegi haarata. Neid, naise siis, ei tohi millekski kohustada ega käskida. Eks Elfriede Jelinekile pühendatud tekst „Naiskunstnik" annab suuna kätte, kes või mis võiks olla Elo Viidingu väärtusteskaalal olulisem komponent. Vaid vaimsed väärtused on midagi väärt. Igapäevased naiseelu juurde käivad kohustused on vastikud ja ta ei hoia tagasi protestimast nende vastu. Elo Viiding süüdistab nagu prokurör. Ja kaitseb kui võimas advokaat. „Püha Maama" sisaldab kuusteist lugu, peaaegu kõigis neis antakse märku, et mineviku maailmast pole pääsu, sellest vene aja hullumeelsusest, ei mingit nostalgitsemist, ja tulevikustki ei tasu palju loota. Minu arvates on autor meelega ärritav ja vihastav, ent teeb seda intellektuaali elegantsiga. Kõik lajutused on sõnadega peenelt viimistletud. Kõigi tekstide põhisuundumus on iroonia, päris ülbe iroonia. Üks teema või paine, mis kirjutajat endiselt vaevab, on isa saatuse („Kõielkõndija tütar"). Elo Viidingu raamat nõuab parasjagu psühhoanalüütilisi teadmisi, alateadvuse sisse vaatamist, Freudi tundmist vähemalt, nõnda, et naistekate lugejad ei leia siit oma maitsele suuremat. Kuna ma ei tea midagi autori isiklikust eluloost, on mul raske öelda, mis on tunnetuslikult individuaalne, mis mitte, aga varjamatut oma isiku erakordsuse tunnetust võib igaüks märgata. Kõike seda, mida naised ihaldavad, Viiding ei fokuseeri, näiteks emadust. Samuti hoidub ta isamaalisuse ehk rahvuslikkuse ülistamisest. Pigem on moodsalt sotsiaalkriitiline, nii et küsiks: kas seda kriitikat liiast ei saa? Minu meelisloos on „Material Girls", ent ka nimilugu haaras mind. Võimalik, et põhjuseks hiljuti loetud Mari Saadi „Lasnamäe Lunastaja". Huvitav, et vaimupuudega Maamale, 40-neselt sünnitanud medõe Ljuda tütrele on omistatud n.-ö. Kristuse teisiku osadust, temastki loodetakse päästjat. Mõnele rahvaraamatukogu lugejale võib saada komistuskiviks arvukate alltekstide olemasolu, nõnda kui Hellerma raamatugi puhul, kuid kõigele vaatamata tasub lugeda. Niisiis, mida kuuldu moodustab iibeloost, kassiks moondumisest ühiskonnas, ühest karmimast tekstist „Toomast ja Elsast": „Kurjad vanurid teavad, et Euroopa rahvastiku vananemises on muidugi need Elsa-sugused musta kitsasse seelikusse ja kõrgetesse kontsadesse pressitud pipstükid süüdi, sest nende raha ei kulu mitte mähkmetele, spinatile või lasteaiamaksule, vaid isekatele lõbustustele, riieale, raamatutele... Omaenda ilu, heaolu ja väiksed tagasihoidlikud naudingud on nendele vääritud naistele teiste, kaasinimeste armastamisest tähtsamad, ja tänu nendele liigubki maailm oma väärmatu lõpu poole! Alati võiks Elsa oma sugulastele ja tuttavatele valetada, et ta on sigimatu, selle asemel et tunnistada ausalt – temale lihtsalt kellegi eest hoolitsemine kohe sugugi ei passi, ja looduses on kõik isendid omal kohal, ka Elsa; kõigil on õigus elule, sest emake loodus on nad kord selliseks loonud – isegi siis, kui kurjad vanainimesed teda ja teisi enesekeskseid naisi, kelle identiteet peaks põhinema uute inimeste ilmaletoomisel, Euroopa rahvastiku väljasuremise ja jubeda, rõõmutu vanaduspõlvega ähvardavad. Nendelt lipakatelt ja parasiitidelt tuleks ära võtta ka pension, on Elsa kuulnud nõrkinud vanameeste kraakseid raadios, keskpäevases rahvamikrofoni pooltunnis. Või siis tuleks neile parasiitlusmaks peale panna. Üksikisiku töö ei maksa midagi, üleskasvatatud lapsed maksavad! Aga Elsa ei küsi, kellele on neid traumeeritud inimesi vaja, keda need ebaküpsed ja sageli harimata, teise inimese mõistmiseks täiesti sobimatud mammad-papad üles kasvataksid; keda nad hommikul kell kuus üle lastesõimeukse viskaksid? Ei kellelegi. Neid on vaja truudeks riigiorjadeks, maksumaksjateks."

LÄHETUSLAUSED

Kel sügavam luulehuvi, võiks heita pilgu uude sarja „Väikeste rahvaste suur kirjandus“. See sisaldab huvitavamate soomeugri autorite loomingut ja tutvustab lähemalt ka kirjutajaisiksusi. Pööran tähelepanu metsaneenetsi Juri Vella (kodanikunimi Juri Aivaseda) „Räägi minuga“, soomlase Kari Sallamaa „Tiibklaveri kaanele kirjutatud loits“, ungarlase Janos Pusztay „Talvesina“ ja eaka karjalase Aleksandr Volkovi „Hilissügis“ kogudele. Teadmiseks: meite põhjanaabrist autor oskab ka eesti keelt ja on tõlkinud nt. Runneli loomingut.

Ent mõni mõte ka kirjandusprotsessi üldisemast kulgemisest. Nagu teada, on meil tekkinud tohutu kirjutajate vägi või potentsiaal, mis ühtepidi ju tore, ent teisalt nimetatakse eesti kirjanduseks üha sagedamini liialt konstrueeritud ja sisult mitte midagi lisavaid luuletusi ja proosaraamatuid. Ma ei tea, kas lugejate arv kasvab või kahaneb, aga nad jagunevad põhiliselt kaheks: elitaar- ja ajaviitekirjanduse lugejateks. Kirjandust ennast võib ju veel omakorda jaotada, nt. kolleeg Linda Kask soovitas vahepealsete kohta kasutada väljendit *enam-vähem kirjandus!* Masside põhihuvi pälvivad raamatud võiks ju ka tituleerida *tarbeilukirjanduseks!* Harrastuskirjandus pälvib tunduvalt vähem tähelepanu, kuid mõnegi massikirjanduse näite lisaksin just nende sekka. Pole ma esimene ega viimane, kes toonitab, et hea kirjanik, s.t. iga kirjutaja, peab ka ise palju lugema, sest ainult selle kaudu suureneb ta sõnavara, metafooride kasutamise oskus, üldine intelligentsus ja kirjanduse, ka enda loodu, hindamisoskus. Juba aastaid olen kuulnud, et meie kirjarahvas polevat varmas teisi lugema, ja see paistab juba silma. Ka häirib mind iga aastaga üha enam, et kujunenud on viiekuueliikmeline kirjameeste ja -naiste ring, kes vahetpidamata ja igal pool üksteise tekste tutvustavad. Kuula raadiot või kuula televisiooni, loe mis tahes lehte, ikka üks ja seesama. Tihti seisad silmitsi üsna lobedate ja sügavama sõnumita intervjuudega, teistel kultuurialadel näib olevat vaade avaram ja mitmekesisem. Kriitika on kujunenud kirjanike pärusmaaks ja siit võib leida vahel tõepoolest „kallutatust“, kui kasutada poliitikute väljamõeldut sõgedat sõna. Kui üks ja seesama inimene pidevalt arvamusi jagab – muuseas, seda tendentsi leidub ka teistegi nn. arvamusliidrite juures –, siis muutub tema jutt paratamatult ühekülgeks. Kauga siis neid uusi mõtteid ikka leiad, kauga suudad täpseid väljendusi ja arukusest pakatavaid teemasid arendada! Olen hakanud igatsema tahedamat sisu, uusi kirjutajaid, kuigi mul jätkub endiselt jõudu lugeda ka niisama lobajuttu. Eks seesama oht ähvardab mind ennastki. Loodan, et kolleegid annavad mulle märku, kui tohletun ja kordajaks muutun. Niisiis väike üleskutse meile endile, raamatukoguhoidjatele ja lugejatele ühes isikus – võib-olla peaksime läheneva lugemisaasta eel muutuma nõudlikumaks ja karmimaks tühitekstide vastu. Kerge see pole, olen ka ise vahel lõivu maksnud, aga proovida ometi tasuks.

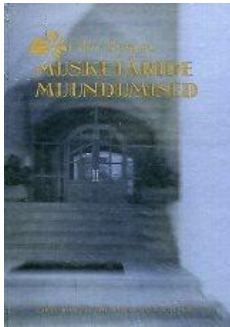
LOETUD RAAMATUD

Jan Kaus. Miniatuurid.

Praeguse žanrimääratluse järgi proosaluule, ent mõistet on tavalugejale üsna keeruline defineerida, mis võib omakorda ajada segadusse ja pahandamiseni. Parem siis tõesti miniatuurid, kuigi see vist pole modernne väljend. Üsna õbluke raamat on jaotatud viide ossa: „Linnad“, „Muuseumid“, „Ekraanid“, „Minu inimesed“, „Eesti“. Autor on ise raadios kinnitanud, et teda huvitab mälu, ja seda võib tõesti peaaegu igas tekstis tunnetada. Sageli on need ruttava reisimehe kiired meenutused põgusatest hetkedest linnades, mis mõjuvad mõnikord kui mõõtmatud masinad („L. LINN“), või siis tunned end kui ajahammaste vahel („R. LINN“). Vahel peitub lauses kindel üldistus: „Varsti elavad kõik suurlinnades, maakera ongi suurlinn.“, ja kõik on selge! Või kiired vaataja ning jälgija mõttevälgatused seistes kultuuri ja kunsti ees, mis oma tugeva hetkeemotsiooniga on nõudnud sõnalist väljaütlemist: „Kõik muuseumid on nagu järvesilmad tuulevaiksel kesksuve ööl“, „Muuseumides püsib ajalugu sordiini all, pidulikult. Valelikult. Muuseumis on ajaloo vaikimine puhas kassikuld.“ Eriti sarkastiliselt väljendab Jan Kaus end rubriigis „Ekraanid“, kus ta väga lühidalt, kuid jõuliselt ning täpselt osutab inimlikule edevusele, vaimsele piiratusele ja sureliku eneseimetlusele telemaailmas. Näiteks valisin valimiku viimase mõttearenduse, rahuliku ja igiomase vaate „Pirmastu II“: „Siit näeb hästi seda asja, mida nimetame Eesti maastikuks. Öötsikkaldaga järvesilm. Metsad, mis müüriavad vaadet tormidest ja lageraietest hoolimata. Aeg-ajalt sahmab seafarmist haisu. Kui minus voolaks kübekenegi nipernaadit, hakkaksin minema, sest tükk põldu seal metsatukkade vahel justkui küsiks, et mida sa ootad, venivillem selline. Muidugi on kõik proosalisem – teisel pool ürgorgu paistva romantilise korstna all elavad sopajoodikud. Äial on hea binokkel. Kuu nagu peopesal.“

Vanarahvas ei lubanud kuukuninga suunas näpuga näidata. Maastik on sellistel öödel kaetud igatsuse õhukese härmatisega.” Suuri üldistusi lühidalt edastada pole ju lihtne, Jan Kaus „Miniatuuride” sugestiivsus on aga haarav ja väärrib lugejate tähelepanu.

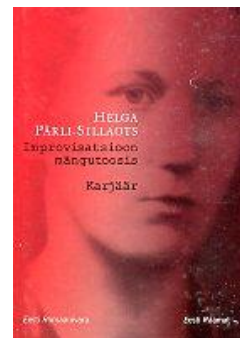

Olev Remsu. Musketäride muundumised.

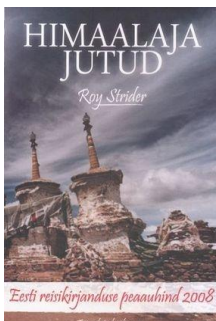
Suur ja paks raamat – teine formaat, lisaks 450 lehekülge. Ühest küljest romaan, teisalt pigem autobiograafiline lugu. Neid, kes oskavad täpselt vastata kumb ja suudavad kõikide tegelaste taga seisvaid prototüüpe ära arvata, võib veel arvukalt leida. Huvitavam oleks kindlasti kuulda nende tähelepanekuid, kes peategelase Nikolai ehk Kollaga (musketärina Porthos) koos koolis käisid ja toda Tartu aega hästi mäletavad, aga raamat räägib ka teistega. Kolla perekonnanimeks on raskesti hääldatav Mjarg. Aga lisaks tegutsevad ja räägivad, arutavad ja ostustavad tema kõrval vaimsete huvidega sõbrad, ei hakka ma neid siinkohal üles lugema. Raamat on hoogne ja põnev, kordagi ei hakka igav ja päris lõpu eel tekib soov kuulda, kuidas neil musketäridel siis viimaks läheb. Paraku jääb valitsema paras teadmatus. Autor on jäädvustanud oma mällu või mine tea, tegi juba noorena märkmeid, 1960. aastate esimese poole eheduse. Nii võimu totruse kui inimeste saatuse, kes selles ajas pidid kuidagi toime tulema. Võib-olla tundub okupatsioonile alistunud tavalisele inimesele KGB ja teiste kontrollide tähelepanevad mõju kooliõpilastele ja õpetajatele üle pingutatud, sest ega ikka igas koolis ei kirjutatud riigivastaseid tekste ega kõneldud fašistlikust Eestist. Ent Tartu on alati olnud Tartu. Vaimne linn. Tallinna nimetati toona vaid kilulinnaks ja rahvas hakkas pealinna kippuma pisut hiljem. Kolla on üks isevärki poiss või noormees, kelle lugu jutustatakse keskkooli viimasest klassist kuni meheks saamiseni pärast kooli lõpetamist. Ta on tark, aga mitte niisugune kuldsuu kui pinginaaber ja sõber Schultz, kellega nad vargsi üht ja sama tütarlast vaatavad. Tubli sportlane, aus, kuid vaene – nõnda on kombeks ju öelda. Nooruk, kes loeb Dostojevskit ja suudab ajalootunnis elegantse irooniaga kirjeldada Zoja Kosmodemjanskaja saatust ning kes ostab haltuuraraha eest nn. klikiaja Eesti entsüklopeedia. Ebamugavat sõna klikiage tarvitab autor pidevalt ise. Ainus, mis Kollat (NB! mitte Koljat) häirib, on majahoidjast ema, kes pole piisavalt väarikas vanem nii anderikka ja tulevikulootustega pojale. „Musketäride muundumised” võib kenasti seada kõigi viimasel ajal ilmunud ajameenutuste ritta – on seegi raamat, mis sobib mõiste alla *ajapildi sees!* Nn. möödunud aegade mälestuseks üks lõik: „Kui eesruumis oli müünud ainult Laine, siis tagapool, laoruumis oli teenindamisega ametis kaks müüjannat, ühes nurgas – milline kohtumine! – proovis endale kinga jalga ei keegi muu kui puukäega parteitšinovnik Reinhold Zäuram, kellel oli kummardamisega suuri raskusi. Viimaks sai mehepulk pika varrega lusika abil kinga jalga, tegi, ühes jalas tolmuõitu tänavaking, teises läikiv, uhiuus lakk-king, paar proovisammu pappkarpide virnade vahel. Isanda pilk oli põrandal, ta ei märganud, kui Kolla, ema ja müüja Laine temast vaevu kitsast käigust mööda mahtusid. Teine müüja ümmardas teises nurgas, naistekingade pool, Topeltzäukade ema ja küdi, linnunäoga pirtsakat parteivuhvat, kellele ükski king kontimööda polnud. /---/ Etskae, kui kummalisel viisil leiab tõestust poliittees, et partei ja tööliklass kuuluvad kokku! Praegu asjatasid lihtsurelikele keelatud alal linnakomitee sekretär oma pretensioonika hanega ning kojanaine ja asfalteerija, tavapõrmulised, tammusid orjameelselt eesruumisabas, kus neid keegi ei teenindanud. /---/ „Kes sul kinga selle järgi ostab, mis meeldib. Kinga ostetakse selle järgi, kaua vastu peab,” susises mutt. „Ise maksan, ise ostan, millised tahan,” ei andnud Kolla sedapuhku alla. „Ma arvan ka, et poisil on õigus ja Jugoslaavia omad on paremad. See oli esimene kord, kui meile on Jugoslaavia kaupa tulnud, varem pole neid trehvanud, seega peavad head olema,” järeldas müüja Laine. /---/ „Mis te räägite, teil on Jugoslaavia kaupa? Mis te seda minu ees varjate!” tõreles gorkomi ideoloogiboss ning nõudis endalegi poolkapmaa käimasid. „Meil on ainult suured numbrid,” põhjendas müüjanna, kes isand Zäuramit ümmardas. „Sellised, mis Moskvas üle jäid. Venelastel nii suurt jalga ei ole.” „Las olla suured! Panen ajalehenätsu kinganinasse varvaste ette, saab vabalt kanda,” lausus Zäuram ning laskis endalegi tuua Jugoslaavia jalavarjud.” Nendega kuulsas restoranis „Volga” kasatšokki tantsides kaotab ta ühe neist jalast, edasist uurige juba ise. Remsu kirjeldatud melu kirjeldus „Volgas” on aga üks vaimukas ja kentsakas peatükk ning meenutab endalegi ammuseid Tartu aegu. *Sic!*

Helga Pärl-Sillaots. Improvisatsioon mängutoosis. Karjäär.

Kirjastus „Eesti Raamat” on juba aastaid teinud kirjandusajaloo seisukohalt väärt tööd ja avaldanud „Eesti romaanivara” sarjas ka raamatuid, mille autorinimi pole üldtuntud. Nii kuulub psühholoogilise romaani viljelejana alustanud Helga Pärl-Sillaots n.-ö. unustatud kirjanike nimistusse. Põhjuseks tema varane surm (1912–1939). Siiski on jõudnud ta kirjutada kolm romaani, millest kaks leiavad teise trüki. Nõnda kui kaks esimest romaani pälvisid „Looduse” romaanivõistlustel tähelepanu, teine neist III auhinna, võitis tema viimane raamat, täpsemalt suvitusraamand „Tee viib järveni”, „Päevalehe” 1939. aasta romaanivõistlusel teise auhinna. Mõlemad romaanid pole pelgalt lood

aastakümnete tagant, vaid sobituvad kenasti tänase ajavaimuga, mil kombeks rõhutada märksõnu karjäär, ebaõnnestumine ametialal, edulugu, igav keskpärasus jne. Eks osutaks praegugi raamatu arvustaja, nagu toonanegi, väikelinna hüljatusele, depressiivsusele, mõttelamedusele, isegi rumalusele ja pealiskaudsusele. Kindlasti peab meenutama, et kirjutamisajal olid moes psühhoanalüüs ja freudism ja just 1930-ndatel sai hoo sisse tegelaste psühholoogiline lähivaatlus. Kuigi Pärli-Sillaotsa romaanides leidub kohati must-valgeid kontraste, mõne tegelase ilmselget ilustamist või üleaurust pilamist, kohatist liiga teoreetilist sõnastatust (vrd. „Karjäär“), tuleb rõhutada, et 1920. ja 1930. aastate haritud naise iseseisvust oli juba sedavõrd kõrge, et tema suhtlemispõhimõtte intelligentse mehega ei pruukinud olla tavaline läheduse taotlemine, vaid vaimse sideme otsimine. Vaimsuse igatsus, mis on nüüdseks nii loomulik ja läbikirjutatud teema. Väikelinnas Rakveres oli see aga veel toona põlastusväärne. Mängutoosist, mis esitab ilma väiksemagi tooni muutmiseta üht kindlat moेतut melodiat, saab väikelinna elu staatilisust näitav kujund. Noore koolidirektoriproua esmastest tunnetest võõras linnakeses: „Läksin koju läbi vaikselt tänava, kus ei liikunud kedagi peale punaka kassi. Kusagil madalas hallis hoones oli aken avatud ja kostis mingit helinat. Kui jõudsin lähemale, sain aru, et see oli mängutoos. Vana viis kõlas kindlalt ja ettevaatlikult ühtlasi. Ikka ja ikka uuesti algas motiiv, lõppes, algas jälle. Arvatavasti keerati mehhanism ikka uuesti üles. Imelik on kuulata nägematut mängutoosi üksinda vaikselt suveõhtul. Olen kuulnud läbi akna kostvat klaverimängu, vana raskemeelset viisi. See teeb kurvaks, kuid äratab ellu huvi mängija isiku ja saatuse vastu. Selle kurbuse taga on elu ja inimesed. Olen kuulnud kaugelt aiast kostvat peomuusikat puhkpilliorkestrilt. Seegi teeb kurvaks, ta viib mõtted kaugemale minevikku, läbielatud metsapeole, kus vilumatu maanoormees avaldas sulle esmakordselt armastust ja kus sina olid nii rumal, et põgenesid ja vaevlesid pärast teadmatuses, et mis oleks olnud siis, kui sa poleks põgenenud. Olen kuulnud kontsertaiast kostvat head sümfooniat. See äratas inimeses lootusi, paneb uskuma enese suurtesse võimetes. Ühe niisuguse müüri tagant kuulnud motiivi mõjul jooksin kord koju, olles ise täis usku, et minust saab suur kunstnik. See õnn kestis ainult selle lühikese öö. Hommikul tegid vanemad ja majaperenaine mulle selgeks, et öösine viiuldamine on majarahu ja tervise rikkumine. Kuid olin olnud õnnelik. Ning olen kuulnud kuuenda korruse aknast kostuvat flöödimängu. See kõlab nagu kutse kõrgustesse. Kuid mängutoosimuusika madalat aknast, – see kõlab nagu õrnalt, kuid püsivalt ja kindlalt sind kusagile kindlale paigale naelutav tagumine. Need helid tahavad piirata su vabadust ja tahet, su liikumist ja mõtlemist. Seisin lühikest aega ja kuulasin ja juba oligi mul tunne, et pean seisma samal paigal kuni leierdamise lõppemiseni. Ent millal see oleks lõppenud? Kiskusin enese lahti ja ruttasin koju.“

Roy Strider. Himaalaja jutud.

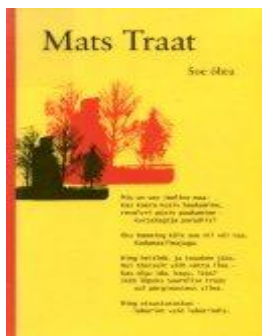
Asjatundjate ja otsustajate meelest eelmise aasta parim rännuraamat. Küllap vist! Et Roy Strider isemoodi mõtleb ja maailma hindab, on saanud selgeks juba ajalehtedest tema arvamusi lugedes. Tiibetlastesse suhtub autor suure empaatiaga, oma rahvasse paistab et mitte. Kurdab pidevalt Tiibeti okupeerimise üle, kuid ei vaevu sügavamalt mõtlema Tallinnas teisaldate pronkskuju staatuse üle. Ka saan selgesti aru, et Strider on vasakpoolne, antifašist ja padunatsionalismi vastane, lisaks hingelt roheliste poole kalduv. Eks diisliga reostatud mäestikuala naftaajad mõjuvad õõvastavalt küll. Muidugi teab autor ja üks tema kaasrändureid kunstnik Kiwa idakultuuridest ja budismist mõndagi. Kuna Strider on elanud tükk aega Nepalis Kathmandus, siis suudab ta hinnata ka sealset ühiskondlikku ja poliitilist olukorda adekvaatselt. Ent huvitavam osa raamatust on ikkagi seotud omamoodi pööraste sõitudega mitmel pool Aasias, sealhulgas Himaalaja kanti. Teel kohatud inimeste mõttemaailma tutvustamine on haarav, kuid nendeski kohtades on aeg hakanud kiiremini kulgema, kui sealsetele rahvastele omane. Vasakpoolse inimesena ei talu ta siiski pidevat hiinlaste nuhkimist, kord tuleb tal isegi põgeneda, nuhk sabas, ja see juhtum on kirja pandud hasartse ägedusega. Tegelikult järgneb seiklus teisele, üks uskumatum paik teisele ja kõigist reisimehe raskustest aitab üle saada ilmselge huvi sealse kultuuri ja usu vastu. Ka saab lugeja ilmselt täpsema ja põhjalikuma seletuse 2008. aasta mässust Tiibetis, kus rahvast provotseeriti kokkupõrkesse, mida meil vaoshoitult kirjeldati. Loomulikult on Strideril olnud võimalus kuulata dalai-laama õpetusi ja loenguid. Vaesuse, räpasuse ja prügilaamade üle ei tohiks aga lugeja imestada, üleilmastumine on kohal, eriti hullusti kuumas Indias. Nõnda sunnib pead vangutama tutvustus: „Sissesõit Lhasasse on kõige ehedam Varssavi äärelinna ja Kaunase slummi sarnane... jälle see maoistliku realismi stiilis arhitektuur – tööstusrajooni hruštšovkad, teras ja betoon, mille iseloomustamiseks ütleksin mina Stalin, aasialased aga Mao. Ümberlänud tindipotina roomab kalk ehituskunst Lhasast aegamisi välja justkui mustjashall mürgipilv.“ Leidsin tekstist võrratu väljendi – *betoonkaheksajalg!* Ei suuda keelatud linn Lhasa võidelda ka *jooksukingades hiilija migratsiooniga*. Kõige kõrval ei tohiks unustada, et üks Strideri rännuidee seisnes Tiibeti–Tartu kultuurisilla ehitamises. Kuigi jakivõite pole muutunud mulle atraktiivsemaks proovimise mõttes, oleks tore, kui mõni vana krimpsusnäoline tiibetlane tõmbaks mu ninale tahmajuti, mis võtaks siinmail inimesi piinavad uneprobleemid. Juttu tuleb ka Tiibeti olümpiamängudest, mis toimusid enne Pekingi omi.

Mõistagi saabus Tiibetisse võõraid vähe, kuid Roy Strider oli koos „Vennaskonnaga” ning poliitik Silver Meikariga igatahes kohal. Neile paljudele, kes sinna kanti ei saa või ei julge reisida, on „Himaalaja jutud” väärt teatmekirjandus koos emotsionaalse tuumaga, nendele, kes juba sealkandis liikunud, kindlasti äratundmisrõõmu jagaja. Paksul, laisal ja head elu himustaval eurooplasel tundub targem olevat eemale hoida, mugavusreisi pole loota. Polnud kerge see tee, mis autorit edasi kandis. Ometigi, head lugemist! Illustratsioonide loojaks on aga tiibeti kunstnik Druktse Gyal. Nendegi üle tasub mõelda. Pisukene kirjeldus kohtumisest Tenzin Gyatsoga, Tema Pühaduse XIV dalai-laamaga: „Nüüd möödub ta minust; peatub, et õnnistada üht ratastoolis vanemat meest ja seejärel tõuseb lavale, et võtta sisse koht oma kollase kangaga vooderdatud õpetajatruonil. Tunnen mõõtmatu avaruse puudutust ja seda, kuidas silmad täituvad pisaratega. Õpilaste mass istub lootosistesse oma matikeste ja patjade peale ning keerab raadiod õigetele tõkelainetele. Enamik raadioaparaate on äravahetamiseni sarnased, pisikesed patareidega vastuvõtjad. Neid müüakse Dharamsala tänavatel ja poeketes, see on selle linnakese regulaarselt müüv kaubaartikkel. Tema Pühadus uurib paari paberilehte, kohendab prille, vaatab seejärel rõõmsal ja veidi kavalal ilmel publikule otsa ning kõhatab hääle puhtaks. Mõne hetke pärast algab laulvas kõrgetoonilises tiibeti keeles loeng, mis hüpnootilise tämbriga ja rütmiga kestab lõunapausini. Dalai-laama hääli on emakeeles rääkides ingliskeelsest kõnест tunduvalt ilmekam. Kurguhääline tenor vaheldub sügavate mörinalaadsete häälikute ja rõhkudega, just nagu oleks kõneluse vahele puhutud suurt lehtertoruga Tiibeti klooritrompetit. Vahetevahel viskab õpetaja sisse kõrgemat tiiskanti, see on meditatsioonikelluse helina inimkeelne kõlavend.”

A. H. Tammsaare kirjad tütrele.

Tagakaanelt võib lugeda, et need on seni avaldamata kirjad, mis saadetud aastatel 1935–1939 Narva-Jõesuus suvitavale Riita Hansenile. Kahju, et ei saa kõrvale lugeda tütre kirju isale. Nendele tekstidele mõeldes läks meel kurvaks, sest tänapäeval vist ei kirjuta keegi enam oma lastele niisuguseid kirju. Enamasti loetakse või kirjutatakse sõnad mobiiltelefonile, teine vahend on lihtsustatud ja lohakale väljendusoskusele suunav e-post! Loodan, et olen ülekohtune! Siiski meenub, et „Looming” avaldas kirjandusloolase Mall Jõgi kirjavahetuse oma poja Mihkel Kaevatsiga. Võimalik, et aeg peidab kusagil veel epistolaarselt huvitavat. (Märkus: epistolaarromaan on hoopis teine žanr, neid muidugi ilmub.) Ent Tammsaare on suur manitseja, mis teismeeas tütrele võis vahel ehk tüütu tunduda! Teisalt aga sundis tema range väljendusstiil ja arutelude sügavus tüdruku põhjalikumalt kirjutatu üle mõtlema. Maarja Vaino eessõnast saab teada, et Tammsaare käis koos tüdruka teatris, nad arutasid raamatute üle, tegid pikki jalutuskäike loodusesse. Need asjad kuulusid lihtsalt kasvatusnõuete hulka. Oleks päris tore, kui neid kirju tänastes koolides tutvustataks, need võiksid ju aidata noort inimest tema kasvuaaskestes. Katke 1938. aasta augustikuu kirjast, kus isa hoiatab tüdruku liiga varase armumise ja noormeeste eest: „Aga olgu meie elu ükskõik kui vähe väärtust, rohkem on ta ometi väärt, kui et teda raisata mõnele kaunile ja libedakeelsele vastutulijale. Eriti keeruliseks ja raskeks läheb seisukord, kui mõni paistab millegi poolest erilisel silma, olgu ilu, tarkuse, rikkuse või kuulsuse poolest. Vähemalt viimane häda on meil kaelas. Meid tuntakse ja peetakse silmas mitu kord rohkem kui iga tosinainimest. See kipub meie ümber kokku tõmbama need kõige edevamad, auahnemad ja tühisemad. Teatud määral sünnib siin sama, mida nii sagedasti näidatakse kinokli: rikas või kuulus noor tüdruk on õnnetu, sest ta ei näe oma ümber ainult noormeest, kes tuleks tema enese pärast, kõik peavad jahti ainult tema raha või suure soo peale. Teatud määral võib ka Sinuga see sündida: lipitsema tulevad need, kel pole eesmärgiks rohkem, kui et võida pärast kiidelda, et ta on prl. Tammsaarega (Hansen on neil ununenud) seal ja seal käinud või nii ja nii olnud. Ja mina arvan, et pole mingit põhjust olla igale esimesele vastutulijale reklaamiobjektiks, kiitlemisesemeks. Sellepärast on targem, kui ülepeakaela ligitükkijad hoitakse aupaklikus kauguses. Pealegi oled Sina arenemiselt, terviselt ja hariduselt ning aastailt sealmaal, et pole mingit mõtet olla mures ei oma tuleviku, elu või ühegi noormehe pärast. Kui Sa kellegi silmas tõesti midagi maksad, siis võib ta end ometi taltsutada ja oodata, kuni Sina oled igapidi täisealiseks saanud ja iseseisvalt võid iseenda eest hea seista. Vastasel korral on kasulik, et lipitseja veel rutemini kaob kui ta ilmub. /---/ Seda kõike kirjutati Sulle, et Sa õpiksid oma kasusid ja iseend kaitsma nii inimeste kui ka teiste tühistate juttude vastu. Hulga keelekandmise alalisemaks põhjuseks on kadetus ja sellepärast peab õppima klatši peale vilistama, ometi pole mingit põhjust teadlikult või rumaluse tõttu klatši endale kaela tõmmata. See oleks sama hea kui teadlikult või rumalusest solgis supelda puhta vee asemel. Lõpuks – Sinule võib see kõik igavana ja isegi ülekohtusena näida, aga ometi ära unusta kunagi, et mina räägin seda kõike ainult selleks, et katsun Sulle kasulik olla.”

Mats Traat. Soe õhtu.

Tagakaanel on tsiteeritud Rein Veidemanni, kes kinnitab, et Mats Traadi loomingus leiab Juhan Liivi valu, Gustav Suitsu vormiteadlikkust ja Ernst Enno aistivat kõiksuseühtsust.

Niisugune tunnetusniit jookseb ka läbi „Sooja õhtu“. Mõtleva koos oma mälestuste kui mingi võlakoomaga kõnnib piki randu, vanu paiku ja otsib midagi. Võib-olla lohutust, sest ta näeb nüüd maailma, põhiliselt küll enda ümbrust, nõnda muutunud. Ja ta on päris sarkastiline. Traat on varemgi kasutanud sõnamängu, ent seekord eriti rohkesti. Üha enam tajub ta ka lootusetust, et midagi saaks teiseks, paremaks teha. Kuid suurte luuletajate sõnum sisaldab enamasti ikka sotsiaalset münti, püüdu kaitsta vaevatu ja põlatuid, hoida oma keskkonda tasakaalus, mõtestada suuremate ohtude

tagajärgi. Luuletus „Mõranenud“: „Laeaknast lahjat valgust / toob *sitting*-ruumi sügis lage. / Et sitkest, soolasest saaks mage, / nüüd vesist vestlust edendage. / Meel ummikutest tõusnud. / Kas ta nüüd heledam ja ergem, / kõrglennuerksam, linnukergem – / või veel hoovõtust nõdrem, nõrgem? / Kõik põline kui põhk nüüd põlu all. / Üks päev vaid korraga – nii hõikab / must müügimees, laushämma põikab / ja Sihi oksad maha lõikab. / Vaim elab isepäi. / Kõrb laieneb – ja hüüdjä hää / vaibvaikselt liival kostub säääl, / kus Arve trambib hinge pääl. / Kas kõverdi või otse? / Ei põika kõrvale, ei page. / Et sitkest, soolasest saaks mage, / groteskset väitlust edendage.“ Lisaks mõelge kaasa „Enesega“: „Kas iga samm ja mõte vajab tõestust, / kui ennast avad? Arvad, ei sa matki / küll kedagi, vaid vaatled elu nõestust. / Pead üritama endast enamatki. / Ei sinu oma ole lõpuks miski. / Sa oled pärinud vaid iseenda. Sa kannad olemise risti, riski: / veel loodad inimeses leida venda.“

Arved Viirlaid. Põhjatähe pojad.

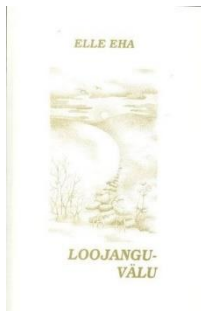
Mälestusi ilmub ja ilmub, muuseas, ka rootslastel olevat memuaaride buum. Taas 450 lehekülge loetud ja võin rahulolevalt kinnitada – huvitav! Sõna huvitav on natuke ehk primitiivne hinnang, sest Viirlaid jutustab, kuidas ta ise ja tema koolivennad ning sõbrad sattusid 1943. aastal Soome sõjatandril. Iga taoline lugemine tuletab meelde oma rahva ajalugu, inimeste otsustusi Teise maailmasõja käigus. Kaotusi ja kannatusi. Võite, nagu me teame, meile ei jagatud. Mõistagi on raamat pigem meeste raamat, ent soovitaksin seda lugeda just gümnaasiumide viimaste klasside poistel, et nad mõistaksid, mida kunagi nende eakaaslased läbi elasid. Aeg, mida kirjeldab Viirlaid, kestab 1944. aastani, mil allesjäänud noored eesti mehed tulevad Soomest koju tagasi ja katsetavad siin sama edukalt oma maad kaitsta. Ent juba septembris tuleb

kiiresti tagasi suunduda, kuid ajalugu ei lubanud neil jääda sinna. Tuli liikuda venelastele väljaandmise hirmus Rootsi ja sealt kaugemale, Viirlaid näiteks lõpuks Torontosse. Autor keskendub kuue relvavenna sõduriõppustele, isevärki lahinguvõtetele (tuli õppida suusatamist), kuid lisab ülestähendustele värvi väikeste seikluste, lühiarmumiste ja noorte kuraasikate meeste tempude meenutamisega. Viirlaid ise küll Karjala kannase tõrjelahingutest osa ei võtnud, kuid neli verevenda, nagu nad üksteist kutsusid, küll. Paraku langesid kuuest kaks kodus Tartu all. Põhjatähe poegi jäi Malmi kalmistule 303 – Viirlaidi väljend „külmad ja vaikivad numbrid“ on tõesti kõle oma igavikulises tähenduses. Ehk jätkub teil aega kuulata : /---/ „Räägiti ka, et sõbrad Eesti rinnetel heitnud neile ette kodurahva unustamist – reetmist oma naha hoidmisega. Kuna siingi suhtuti kõrgemal pool tõrjuvalt meie palvetele pääseda vendadele kodumaal appi, siis ei ole reaktsiooni raske mõista.“ „Mehed ütlesid seda ise, ja nii tundsimiseme kõik,“ sekkus juttu oma sõnu peaaegu kuulipildujavalanguna puistav Raimond Viik. „Tundsimiseme, et mingi pikalt kõik keerutajad ja venitajad – me tulime üle lahe oma rahadega ja tagasi saab mindud samuti!“ „Muidugi, ega see omavoli meie nimele kullasära too,“ muheles Väike-Ats, nagu tunneks ta jooksu läinute teost rõõmu. „Soomlastel on üks nurk meie mõistmises tume ja sellesse pole valgust lootagi. Nemad oma vabale maale, kehtivale korrale ja seadustele ei oska üldse kõrvale panna meie arusaamu, mis kujunenud kahe vaenuliku režiimi kütkest vingerdamisest. Et jääda vaimult vabaks indiviidiks, oleme pidanud võõraste utoopiate sumas valetama ja varastama, käima kõige kõveramatel radadel oma arusaamu ja tõesid hõlma all kandes nagu varas laternat. Vaevalt oleme korda ja käsklusi siin Soome armeeski täie tõsidusega omaks võtnud. Okupeeritud riigis võitlesime orjastamise vastu, kuid selle võitluse traagika on see, et endale märkamatu muututakse ka ise: kunagistest sirgetest tõdedest on ühel päeval saanud jahmatavad kõverikud. Taevast halastagu, mis võib küll ühest rahvast saada niiviisi pikas perspektiivis! – Anarhistide ja orjade ristsugutis – ajaloo veidrik.“ Arved Veemets ehk Väike-Ats oli üks nendest, kes langes Tartu all.

LÄHETUSSÕNAD

Sõnad! Sõnad! Sõnad! Kogu tööelu ja elu ülepea on täidetud sõnade ja lausetega. Mõttetute, aga ka täpsete ja olulistega. Naljakate ja vigastega, teisalt aga ainulaadsete ja tähendusega. Ent kõik võib olla näiline. Kes on küll see, kes määrab nende kestvuse üle aastate? Jätaksin nad kõik auväärse aja ja ajaloo kätte hoiule, praegu pole me kindlasti ei lausunud sõnade ega tehtud tegude üle pädevad otsustama. Õelgu neid kes tahes. Korratagu neid kui tahes sageli. Peidame nad siis rahunemiseks raamatute, ajakirjade, ajalehtede ja elektrooniliste ridade mäluvaikusesse – küll järgmised lugejapõlvkonnad toovad nad uuesti kasutusele. Kui need, sõnad siis, seda veel väärivad. Lugeja, lugejad – ilus sõna, mida kasutame oma erialal üha harvemini. Maikuu „Keeles ja Kirjanduses“ arutles kirjanik Jaanus Vaiksoo mõistete liht- ja tavalugeja üle ning arvas, et mõistlikum ja viisakam oleks kasutada nende asemel harrastuslugeja või lihtsalt lugeja. Mõelgem selle ettepaneku peale! Kui ma kuulsin, kuidas politseinikud ühes telesaates omavahel ropendasid, siis mõistsin, et kirjanikele ei sobi nende sõnakasutuse pärast rohkem etteheiteid teha, nemad peegeldavad ju elu. Elu tema avaras eheduses, kus üks või teine tähtis riigimees võib näidata oma haritust või harimatust rängemalt kui külamees poenurga taga õlut libistades. Tallinna kirjandusfestivalist ma teist korda ei kõnele, kel huvi, võib heita pilgu Rahvusraamatukogu ajaveebi. Kuid ka Lääne-Virumaa Keskraamatukogu korraldatud raamatulaat ja kirjandusüritused on muutunud mõnusaks traditsiooniks. Tunnistagem, vaatamata majanduslikule hädaldamisele toimub igat masti sündmusi nii palju, et sureliku jõud ei käi üle. Ammugi ilmunud raamatute lugemisest. Puhkame siis pisku hoogsast tööst ja kirjandustegevusest, sest enne hilissuve ma uusi tekste ei paku. Kuid lugemisest me vaevalt oskame loobuda.

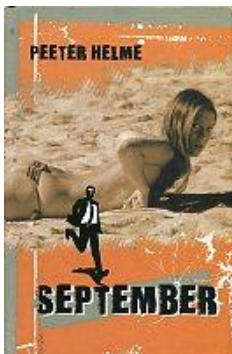
LOETUD RAAMATUD

Elle Eha. Loojanguvälu.

Midagi neile, kes otsivad luulest tundeid ja looduspilte. Küllap karmimad arvavad peavad Elle Eha loomingut sentimentaalseks ja postmodernistlikust rakursist vaadates nõnda ka on, ent padujõhkruuse ja tundetuse ülistamise kõrval rahustavad mõned sentimentalsemned neid, kes otsivad kirjandusest ennekõike esteetilist münti. Isiklikult tunnetasin vaid paaril korral ilutsemist ja liiaseid tundepehanguid, kuid tuletasin sedamaid meelde, et luuletajanna on kogu pühendanud lahkunud emale ja kodule. Tänutunnet leiab siit lõputul hulgal. Elle Eha on elu imetlev väga emotsionaalne kirjutajanatuur, aga meie ääretult kirjus kirjanduses on temalgi oma kindel koht. Leidsin huvitavaid metafoore, täpseid võrdlusi, igavikuliste väärtuste ülistamist. Seega soovitan „Loojanguvälu“

keskealiste ja vanematele daamidele õhtuseks lugemiseks, soe pleed ümber jalgade. Tsiteerimiseks igati elle-ehalik „Aastate allikal“: „Sõlmin lahti / oma päikesest pleekinud / ja tuultest katkenud / palmiku. / Laskun allikale / ja ehmun / härmaniitidest / otsmikul. / Noor nõtkete metskits / tuleb üle lagendiku / mu allikale jooma. / Tunnen ta / pinguli pilku / oma kulmude kohal. / Küllap on mu juuksed / kui härmas pilliroog / allika kaldal. / Silmad väsinud / nagu sügisõhtu / süvaveetaevas. / Metskits / langetab hooletult pea / ja joo ahnelt / vett. / Kui hea, / et mu südameallikas / on seniajani / püsinud puhas.“ Väljaande välimus võinuks olla silmapaistvam, kütkestavam, et lugeja temast raamaturiuilil mööda ei astuks.

Peeter Helme. September.

Romaan on piisavalt tähelepanu pälvinud, ent olen hoidunud kuulamast, lugemast – ikka isikliku arvamus kujundamise mõttes. Üks „Septembri“, pange tähele, sügiskuu prevaleeriv tunne on tuimus või tüdimus, mis peategelase ümber ja kõrval haigutab. Kuulakem ja siis mõelgem edasi: „Asutusse jõudnud, poeb Siiri oma laua taha, naeratab korra ja süveneb siis paberitesse. Lähen oma tuppa. Uks on lahti, aga kedagi ei ole. Ilmselt jookseb Eve kuskil maja mööda ringi... Vaatan lootusetu pilguga oma laua poole, avan kõige ülemise sahtli ning kraamin paberid välja. Koridorist kostab kleepjaid samme. Alo. Vaatan üle öla. Seisab ukse peal. Kuidas läheb? Õlakehitus. Alo lahkub. Uksepaugutus. Istun maha ja uurin pabereid. Avastan üsna ruttu, et viimased seitse lehte ei lisa enam midagi uut. Seega: kõik on olemas. Lappan veel viimased leheküljed läbi,

süvenen natuke kõige viimasesse, kokkuvõtete osasse, ja võin endale öelda, et tänaseks on kõige raskem möödas. Mingit kokkuvõtet ma enam kirjutama ei hakka, tassin paberid õhtul koju kaasa ja lappan nad seal veel läbi... „Stopp! Kas sa võtad tõesti tööd koju kaasa?!“ katkestan oma peas täiesti

tahtmatult tekkinud mõttekäigu. Tõstan pea paberite kohalt, panen käed kuklale ja nõjatun tooli seljatoele. „Kas selline sa oledki?“ Kas selline ma olen? Kas ma olen muutunud? Tahaksin natuke järele mõelda, aga ma ei saa...“ /---/ „Istun veel kord maha ja vaatan paberid jälle läbi. Koju ma neid küll võtta ei kavatse! Mis jabur luul see veel oli? („Jah, mis jabur luul see oli?“) Oeh! Ma ei saa niimoodi enam... Surun pea veelgi sügavamale paberite kohale ja katsun olulisemad laused meelde jätta... Kuid sedagi tegevust jätkub vaid kümneks minutiks – veerandtunniks, siis olen neid jälle tühimuseni uurinud...”

Niisugune ta siis on, „meie aja kangeline“, olemisest vaevatud, ent enesekindel. Teiste suhtes hoolimatu, aga elu hindav koos selle võimaluste ja paremate paladega! Tuim ja kale! Mees, kel korralik juuraharidus, aga kes on liiga laisk, et advokaadiks hakata. Pealegi kindlustab töö riigiettevõttes õlle ja toidu. Kontorimauk, kel isegi vist omad unistused ja soovid, ent kes on mugav ega viitsi neid realiseerida. Tekst jookseb kui film: pikk olemise tee viib veel pikemasse olemisse, kuigi lobedasse elurutiini lüüakse mõra sisse. See ei tähenda aga midagi. Peagi leiab meie valgekraeline uue töökohta ja kõik algab otsast peale. Muiged, tühimus ja alatu soov kõrvalseisjaid proovile panna. Peeter Helme raamatu peategelane tuletas mulle natuke meelde Jan Kausi „Tema“, mõnel silmapilgul isegi Kaur Kenderi „Yuppiejumalat“, kedagi Armin Kõomägi tekstidest. Neid olemisega silmitsi seisvaid peetersauterlikke hingi, keda huvitab iseene seedimise kulg ja hääled tualetipotil ning isiklik esteetiline lõõvus! Olen ilus mees, mul on ka ülikond, ja ... midagi veel. Kui neid nõnda sageli kujutatakse, siis tähendab, et niisugused ametnikukarakterid eksisteerivad meie ümber. Jah, tööpostil käimise või olemise kirjeldamine võimaldab luua ajanäolise tegelase imago. Inimtüübi, kelle ajaviide on arvutimängud, alkohol, juhuslikud naised, ükskõiksustunne surma ja leina puhul. Ainus, mis Helme tegelase meeled äratab, on kujutelm või mälestus surnud teismelisest õest, kelle keha ta oli kord oma ajju jäädvustanud. Kuid seegi kirk tundub olevat perversevõitu!? Poole raamatu peal tuli endalgi tuimus peale, lõpus siiski äratati üles ja muiates ma lugemise lõpetasin. Romaanil pole ju viga, lugege ikka, pealegi võib niisuguste meeste elukord teiseneda, aeg muutub teistsuguseks. Loodetavasti. Siis ilmuvad meie kirjandusse juba uued tegelased.

Kallile emale.

Kogumiku on kokku pannud Peep Ilmet. Tallinna kirjandusfestivalil väitis koostaja, et eesti emalaulud on kõik väga tõsised ja nukrad, seepärast pidi ta ise elavdamiseks mõne juurde kirjutama. Ilmeti luuletus „Oh ajad, oh kombes“ ongi põhjuseks, miks seda raamatut tutvustan: „Ei muud see olla või kui miski kurikaval nõidus / sest lausa vahetpidamata on mu ema sõidus / ei tea mis tööd ta teeb – tal kogu aeg käib ymberõpe / kollokvium – konverents siis seminar – see trall ei lõpe / tal trepikojaks vaid on lennujaama ootesaalid / säält välja lennates kui nõid ta mööda ilma saalib / ja samamoodi ringi laseb ka mu vanaema / maailma muuseumid ja näitused on koduks temal / üks luusib Louvre'is teine Brysselis peab tähtsat loengut / nad alatihti reisi väitel vahetavad soengut / kord lennujaama vastu minnes segi läksid nemad / kui yheaegselt emaga ka saabub vanaema / Diori ja Chaneli pilves – nakatavalt noored / ohk vanavanaemal käib – *o tempora o mores* / vaat vanavanaemaga on enam-vähem joonas / ta kodus internetis surfab – vahel vaid käib Soomes.“ Mõelge kaasa ja võrrelge! Muidu on valimik nagu ikka: pühendusluule emadele ja vanaemadele, natuke on ka muidu häid ja armsaid värsse, nt. Viivi Luigelt „Kullerkuppude aegu“, „Tuul, taevaste tuul, tule appi“ või Paul-Eerik Rummo „Poolüminaal“.

Armin Kõomägi. Pagejad.

Olgu täpsustatud, Gert Helbemäel on samanimeline romaan, mis kõneleb hingepagulusest kodust kaugel – eksiilis siis. Kuna hingepagulust on mitut sorti, siis võime väita, et Kõomägi tegelased on nendega natuke sugulashinged. Mõistagi on aeg, koht ja ühiskondlik protsesski teine. Kui vahepeal tühinesin Kõomägi jäikadest, ülepakutud stseenidest, (novellikogumik „Nägu, mis jäi üle“, mis oli pühendatud 11,3% majanduskasvule), siis nüüd tärkas uuesti huvi. Mentaalselt on raamatu õhkkond ja keskkond sama, ent oma koha otsingud on muutunud keerulisemaks ja grotesksemaks. Tinglikult võiks ju väita, et Mati Undi „Sügisballi“ seltskond 21. sajandi linnastunud ükskõiksuses. Otsitakse hingerahu, raha, tundeid ja tähelepanu. Otsitakse alternatiivabi psühholoogilisest kriisist pääsemiseks, tehakse kummastavaid tegusid, mis võiksid normaalses olukorras viidata hullumeelsusele. Mulle sobib autori irve ja sarkasm. Millised karakterid: süüdimatuse ja kuritegelikkusega võluv tegelinski Venin, kusejuhade uurimisaparaadi disaininud noormees Gabriel, kes elab koos emaealise naise Delmaga, kel omad kompleksid. Ja prostituudina töötav Daisy, kes teenib raha õppimiseks ning kellele jõuab viimaks pärale, et litsiks saamiseks ei pea tingimata turundust tudeerima. Siis imelik vanamees Volli, kes ihaldab Delmat ja pole unustanud oma südames kunagist lauljat Laima Vaikulet. Kõomägi on armutu nii ostukorviga marketis kui kõrghoone liftide elu kirjeldades. Stseenike elust endast: „Mööduisin kasiinost.

Reklaamplakatil lõid šampanjajalaase kokku kenad noormehed poolpaljaste tibidega. Sees küürutasid jopedes unistajad, kelle tossavatelt sigarettidelt pudenes tuhatükikesi võidunud pükstele. Kellasid seintel polnud – allakäiguga ei ole ju kiiret. Iga veerand tunni tagant lasti kõlaritest müntide kõlminat koos kellegi võiduhüüatusega. See oligi kogu ajaarvamine. Otsin mingi värvilise ajakirja ja sättisin end avatud kohvikusse istuma. Luristasin teed ning keerasin lehti, silmad sibasid siia-sinna, võrdlesin kaubanduskeskuse rahvast leherahvaga. Ja kuigi nii mõnigi vapper plikake eksponeeris oma karmi ilma tõttu siniseks tõmbunud naba, oli mulle varsti selge, et päris inimeste sära jääb lehepiltide omale kõvasti alla. Äkki tuleks neist kõigest siin fotošopiga üle käia? Mulje jääks palju esteetilisem. Mida kauem ma inimesi jälgisin, seda rohkem hakkas tekkima kahtlus, et kas ikka tuntaksegi siin, ometi nii õdusas ja soojas paigas, ennast hästi. Arvasin end märkavat mingit rahutut, otsekui mõttetut ühe koha peal tammumist, mida need oodatud ostjad, eeskujulikud tarbijad, lõppude lõpuks kõigest inimesed, endagi eest varjates salamahti etendasid. Üks blond piinlikult perfektse soenguga neiu riivas omaette ohtes kogemata mu pilku ning ma tundsin millegipärast end väga imelikult. Need otsivad silmad tekitasid mus lausa mingi süütunde. Kulus mõni hetk, enne kui suutsin tema pilgu tähenduse enda jaoks alasti harutada. Ta ei vaadanud ju tegelikult mind. Ma olin tal lihtsalt ees. Olin nagu kirev ühekordne kampaaniaplakat, mis tema elu väljavaadet varjutas. Keerasin ringi. Mu selja taga kisendas saapapoe suur teadaanne veel suuremast allahindlusest: miinus 70%. Keerasin tagasi, neiu kissitas silmi. Kui tahad silma paista ja popp olla, siis hinda ennast alla, taipasin ja laskusin tagasi oma ajalehe juurde. Lappasin uimaselt lehekülgi midagi põnevat leidmata. Tee jahtus, eskalaatorid vedasid oma igapäevast koormat. Jäin üht keskmise suurusega illustreeritud kuulutust silmitsema. Seal esitati kolm olulist küsimust kehakaalu kohta ning häbitu enesekindlusega lubati kiiresti õigeid tulemusi. Kinnituseks oli toodud ühest õnnelikust katsealusest kaks pilti – üks enne ja teine pärast ravikuuri. Need olid tõepoolest muljetavaldavalt erinevad. Pildil pealkirjaga „enne“ vaatas vastu murelik ja räsitud pilk. Enamus kaubanduskeskusesse sisenejaid võinuks samale pildile sobida, tõsi, mitte kaalu, vaid silmade tõttu. „Pärast“-pildil naeratas aga tundmatuse ni moondunud võitja. Tõstsin silmad lehest ja uurisin inimesi ümberringi. Nii uhket ilmet polnud kellelgi, ausõna. Ehk mõni üksik, suure kallist kartongist butiigikotiga daam välja arvata.“ Kuidagi ei saa jätta nimeirooniat tsiteerimata, kuigi tean, et sellega lähenen raamatule odava reklaamiga: „DELMA – võimaitseline, leivale määrimiseks. Mis mõttes võimaitseline? Kas see siis polnudki või? Ta uuris karpi igast küljest. Poola leedu, läti ja lõpuks ka eesti keel. Koostis... mingid askorbiinhapped, säilitusained, asendajad, paksendajad, tugevdajad, ilustajad. Maitseb nagu või, aga tegelikult ei olegi või. Milleks? Mis mõttega selline asi üldse välja on mõeldud? Polnud ju midagi lihtsamat, kui lehmast piima lüpsata ja see siis võiks kloppida. Mis seal keerulist? Siin aga, olge lahke, on hulk mingeid nummerdatud emulgaatoreid kokku segatud ja kõik ainult selleks, et valmistada midagi „võimaitselist“. Mis tegelikult ei olegi või. Kus see loogika on? Veelkord luges ta hoolikalt kõik koostisosad üle. Loogikat polnud. „Volli!“ Kas keegi hüüdis. Kes küll. Ta keeras ringi. Delma lehvitas korraks ja kadus kartulkrõpsukastide taha. Nagu kummitus. Volli asetas paki riulisse tagasi ja keeras sennapoole, kuhu ostukäru tema naabrinaise oli tõmmanud. Ta seikles tükk aega kauba vahel, kuid Delmat enam kusagil kohata ei õnnestunud. Oli aeg minekule sättida, kaua sa siin ikka tühja käru kinni hoiad.“ Need näited võivad tunduda lamedad ja äratundmiskogemust pakkuvad, kuid olemuslikult näitavad keskkonda, kus „Pagejad“ liiguvad. Näitab, mis neid ümbritsevas keskkonnas edasi suunab, elus hoiab ja tegudele suunab.

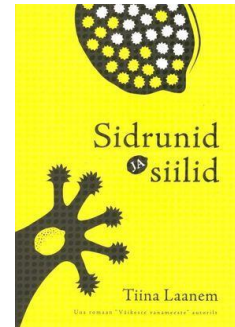
KünnapRoosteSinijärv. 2008...9.

„Vikerkaar“ nägu väljaanne, kus kolm eesti luule silmapaistvamat nägu (kes ka kaanel Künnapi nägemise järgi) avaldavad oma poeese, proosat ja tõlkeid. Ent osutus sisult tagasihoidlikumaks, kui eeldasin. Tähendagu sõna tagasihoidlik siis mitut asja korruga: igavust, kordamist, ammukuuldut, iseene ja üksteise ülearust eksponeerimist! Eks nad ole oma tekste ennegi kolmekesi kokku korjanud, vt. „Neid vigu me ei korda.“ Ja „Kaardipakkides“ ollakse ka koos, kuid seal leidub teisigi. Sinijärv ütleb Rooste kohta: „Jürgeen Rooste on käesoleva sajandi elava ja otsiva eesti luule lipulaev ja vapiloom.“ Sessinatstes kogus esineb ta, luule vapiloom siis, proosaga, kus prevaleerivad joodiku unenäod ja seisundid, kuid nendest on juba ennegi kuuldud. Kuulsatelt soomlasteltki. Nii et latt on kõrgele aetud. Ikka ehe ja räme, kirjakeele suhtes lugupidamatu, kuid teisalt nagu vabandust anudes – niisugune ma juba olen. „Meil on tegemist esteetiliselt muundatud poeediga. Kas ka eetilisel?“ jätkab teine poeet, kel eesnimeks Karl Martin. Otsus on vägev – Rooste on eesti luule käilakoletis, kes jääb kirjanduslukku. Seda usun ka mina. Et jääb küll. Künnapi eelmine kogu „Su ööd on loetud“ tõstis tema luule taseme minu silmis nõnda kõrgeks, et sellest raamatukesest ei leidnud ma midagi tsiteerimiseks või eraldi nimetamiseks. Siiski vajab meile meenutamist, et kurikuulus reklaamlause „võidab see, kel on surres kõige rohkem...“, kuulub just nimelt Künnapile. Kolme mehe ühiskogust, mis, nagu öeldud, meenutab ajakirja „Vikerkaar“, leiata ühe mehe ehk Künnapi pilte, nõnda kui ajakirja originaaliski kombeks. Ühislauluna sündinud „Lydia Koidula on surnud“ kostub nõnda: „jah / lydia koidula on surnud – / rahu tema

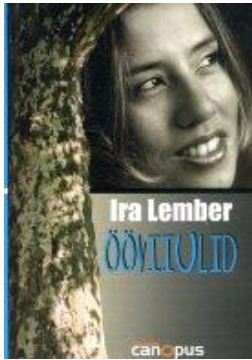
põrmule pühale / lydia koidula on surnud / emajõe ööbik ei laula / enam kunagi / lydia koidula on surnud / nekrofiil liigub labidas käes / lydia koidula on surnud / maetud saksamaale / mis venemaa on / lydia koidula on surnud / on tõesti surnud / jah / tema kes sai karistuseks / lätlasele mehele pandud / raha peale trükitud / igasse kooliõpikusse topitud / lydia koidula on surnud / postipapa enese tütar / püha rulluisutaja taevas / jumala ainus silmarõõm / isemängiv pajuville neeva luhal / lydia koidula on surnud / enam ei kriibi ta veriste küüntega / luuletusi pruunile tapeedile / kuskil kuratlikus kroonlinnas / lydia koidula suri / loitsides madruste mässu / munedes merevahusse geenigranaate / millest maailmamered saavad koorutama / lenineid elviseid grebenštšikove / ja kahekümnendaid sajandeid / jah / lydia koidula on surnud – / rahu tema põrmule pühale / (*koidula myortva a mõ ještšo nyet / koidula myortva – a mõ? / te kto nas lyubyat smotryat nam vsled / koidula myortva – a mõ? / a mõ ještšo nyet*)". Mõistagi ei saa ma jätta tsiteerimata Sinijärve loomingu näidet „Sammast“: /---/. Sic!

Tiina Laanem. Sidrunid ja siilid.

Mõned inimtüübid on ju päris huvitavad, aga tegevustik kohati kaootiline. Ilmselt sobitub see hajasate ja ebakindlate vaadetega tegelastega, kes romaani sisu kujundavad. Kuid loo keskmes tegutsevad kontoriinimesed jätsid mind ükskõikseks (Ralf, Martin, Robert, Uku), neid lihtsalt tuleb üksteise järel robinale eesti kirjandusse. Vrd. kas või Armin Kõomägi, Peeter Helme! Tahaks midagi jõulisemat ja üldistavamamat. Ja siis pealkiri!? Tõsi, sidruneid süüakse ja mahla tilgutatakse, siilidki käivad ühes Virumaa talus nimega Mudaaugu piima joomas, kuid nende kujundite kaudu inimesi iseloomustada tundub naljakas. Siiski – vabakutseline näitlejanna Nora tupsutab hommikuti silmaaluseid sidrunimahlast veega ja joob paari sidruni sisu. Tema, jah, arvab end olevat sidruniusku, sest need väga hapud viljad peaksid aitama „väsimume, tujutuse, vanaduse, vaimunõtruse ja kõigi teiste koleduste“ vastu. Daam sidrunkollase kleidiga... Koomilist münti lisab, vähemalt minu arvates, uue rahvameelsete partei rajamise kirjeldus ning Ralfi vanaonu Kusti eluvaatlus koos sitaveoga. Pealegi turtsub Kusti kui siil... Minevikuarve otsitakse ka, seda vanade kirjade leidmist ja nende üle arutamist on sageli ilukirjanduses kasutatud, ei midagi uut.

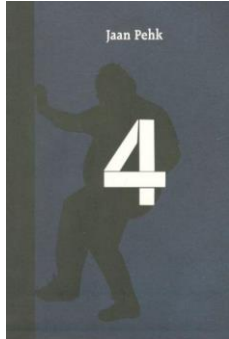

Ilmselt tahab autor kõnelda nn. tegusaid indiviide hävitavast ükskõiksusest, rutiinist, enesekaotamisohust, tüdimusest, peataolekust. Kuid kujutletu valgub laiali. Liiga palju detaile, mis kipuvad kuhjuma, nii et ükski ei osutu lõppkokkuvõttes põnevaks või oluliseks. Mõned viited ja seigad jäävad arusaamatuks. Miks osutatakse konkreetses kontekstis Kunda kultuurile ning Lembitule endale? Nõnda näib trafaretne viidegi, et igas sadamas on keegi, kel eestlase verd. Siis veel majaan kui mäletamiste kandaja, mis võinuks muutuda oluliseks märksõnaks, kuid jäi välja arendamata. Vundamendi seest leitud aardekarp lisas küll mitukümmend rida, aga ei öelnud mitte midagi. Allärgnev võimaldab ehk mõista autori positsiooni ja ühtlasi minuga polemiseerida: „Meil on Ralfiga ühine kirg,“ ütleb Nora ja viskab jala üle põlve. „Tuli välja, et me mõlemad sõltume sidrunitest. Veider, kas pole?“ „Mida sa silmas pead?“ küsib Aljo, julgustades teist edasi rääkima. „Sidrun tähendab ju midagi värsket,“ lausub Nora mõtlikult. „Ja meil on pidev vajadus millegi värskete järele.“ „Et silmad säraks ja tülpimus üle läheks?“ küsib terapeut. „Jah, ilmselt küll.“ „Ükskord avastasin, et pigistan sidrunit juba peaaegu igale toidule peale, et see maitse esile tooks,“ lisab Ralf omalt poolt. „Muidu tundub tuim.“ „Või nii,“ noogutab Aljo [terapeut – M. L.] mõtlikult pead. „Vahel joon lihtsalt sidrunimahla,“ jätkab Ralf. „See tõmbab pildi selgemaks ja aitab vist isegi keskenduda. „Varsti tuleb keskendumisõpetus koolides kohustuslikuks aineks teha,“ täheldab Nora kõrval istuv lühikest kasvu siilisoenguga mees. „Vist küll,“ nõustub Ralf. „Ühe asja juures püsimine nõuab ikka sangarlikku kannatust.“ /---/ „Mõnikord on lausa piinlik,“ jätkab Nora. „Eriti tööga seoses. Uues lavastuses alustan ikka suure õhinaga. Aga need tükid, mis pikalt laval püsivad, oh jumal, kohati tuleb niisugune tüdimus peale, et vaevu suudan seda varjata. Võiks ju rollis vaikselt küpseda ja areneda, aga ei, mina kibelen juba edasi minema. Mängulust kaob ära.“ „Sa suudad vähemalt pause taluda,“ sekkub Ralf muiates. „Üks tuttav just rääkis, kuidas teda tabab sümfooniakontserdil eriti kirgas tunne siis, kui muusikas pikem paus tehakse. Kuramus! Mina ainult ootan, et nad jälle kiiresti mängima hakkaksid.“ Korraks ringi vaatav Ralf näeb enda ümber noogutavaid päid, kõik on temaga nõus. „Üks asi on veel hirmus,“ jätkab Ralf. „Midagi ei seisa enam meeles. Trehvad kellegagi kokku, räägid juttu, aga veerand tundi hiljem ei mäleta enam tuhkagi. Millest me jutustasime? No kurat, ei tule meelde, täitsa kohutav.“ Hetkeks hinge tõmbav Ralf sügab laupa ja imestab eelpool öeldu üle veel kord. „Infot tuleb metsikult peale,“ kurdab ta edasi. „Teinekord vaatad koosolekul enda ümber istuvaid kujusid. Täielikult kalapilgulid! Heal juhul mäletavad midagi eilse ja tänase kohta, aga ärge jumala eest kaugemalt küsige. Must auk, mõne üksiku ähmase piirjoonega.“ „Mul oleks ikka sama soovitus,“ katkestab Aljo teda vaikselt. „Nädalavahetus on tulemas. Tehke endale üks täiesti tühi päev. Nii tühi, kui suudate.“

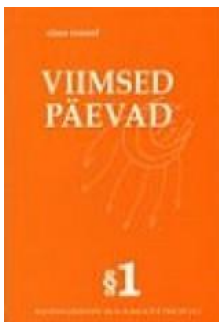
Ira Lember. Ööviulid.

Vaatame, millest siis kõneleb üks ontlik massikirjanduse näide. Tagakaanel meenutatakse, et romaan on järg varem ilmunud lugudele „Kummuli kuu“ (2004) ja „Must ratsanik“ (2005), kuid sobib ka iseseisvana lugeda. Soovitada julgelt raamatut neile, keda huvitab reinkarnatsioon belletristikas ja pendli kõikumise näidud. Mis sa ikka kostad, kui lõpuks saad teada, et eestlanna Irmel on vist pooleldi valge indiaanlanna Luna uuskehastus!? Niidid on aga kõigele vaatamata päris osavalt sõlmitud, kuid muidu puhas, küllalt triviaalne ja särata tekst. Kohati isegi banaalne, nt. kohatu väljend lk. 81 „Eks vana hobune taha ka kaeru“. Natuke leiab ka metafüüsikat, nt. laev peatunud iseenesest kohal, kuhu on vaja visata inimese tuhk, pärast aga sõidab jälle ootamatult edasi. Ja teismeline kõneleb kui vanainimene, seda nüüd küll ei tohiks lubada. Muidu taas ühe noore naise abielust rikka mehega, kel veaks mängimiskirg. Ühel päeval kutsutakse naine, nimeks Irmel, aga Prantsusmaale eaka tuttava ärasaatmisele. Seal kohtub ta uuesti oma tütre araablasest isa Omariga, kes muidugi ei tea oma lapse olemasolust midagi. Kuid naine kukub õnnelt, misjärel näeb šokiseisundis saatusliku unenäo. Raamatu teine pool jutustabki unenäost, s.t. indiaanlanna Luna armastusest ja surmast. Lõpuks liidetakse need eri osad ja tehakse romaaniks. Posijavõimetega Irmel saabub lõpuks koju tagasi, ülejäänud jääb teile uurida. Raamatus valitseb dialoog, näidet oli üsna keeruline leida: „Kui juba palmid hakkasid teed ääristama ning ka sinine Vahemeri siit ja sealt silma pilgutab, oli see märgiks, et peagi hakatakse jõudma oma reisi sihtpunkti, Prantsuse Rivierasse. Ja varsti avanes maagiline ja silmikõitev pilt, mis tundus rohkem kunstniku maalina kui päriselt, kuid eks ta oligi Suure Kunstniku enda kätetöö. Linn, kus rändurid Vahemere äärde jõudsid, kandis nime Port Grimaud. Pärast einestamist otse mere kaldal asuvas röpasevõitu restoranis jätkus teekond juba piki Vahemere kallast Itaalia piiri poole, hotell oli broneeritud Beaulieu-nimelises kuurortlinnas, nagu Pierre neile teatas. Sinine meri, väikse valge pitsvahuga ääristatud, mille mustriks mitmevärvilised purjekad, all sama sinise ja pilvitu taeva. Kiviklibusel rannal kirevad päevavarjud, kokteili limpsivad ja lamamistoolidel peesitavad suvitajad. See oli Cote d'Azur, unistusterand, mille rannabulvaritel tuli ettevaatlikult sõita, et mitte mõnele poolpaljale rulluisutajale või keset teed kallistavale paarile otsa sõita. Katkematute randade lint tundus olevat lõputu, ranna kohal kõrgusid kaljud, meri oli otse täis külvatud luksuslikke jahte ja kaatreid.“ Mida arvate kirjeldusest?

Jaan Pehk. 4.

Autor kõneleb täiesti tavalistest asjadest, oma elust ja muusikast, nii et Pehki elulugu muusikuna, ainult et värsistatud kujul. Võiks sisult olla proosaluule, aga vorm on teistsugune. Mõni tekstike pühendusluulet („barutole“, „kanterile“ natuke olmeluulet („kõne naabrile“). Lõpetuseks e-post ja kommentaarid. Aina imesta, mida kõike võib luuleks nimetada. Tallinna kirjandusfestivalil pärsin aru, miks neid teismelise poisi mehekssaamise vaevu oli vaja luule pähe müüa? Vastas, et need e-kirjad seisid juba tükk aega, ei osanud mujale panna. Teadagi osutatakse ka sotsiaalsetele piiridele ühiskonnas. Nõnda siis: „ütles ümas sõõrumaa / kuskohast / end peaksin hõõruma / et rahakott / saaks paksuks / ning / king / läikival / marmoril / naksuks“; „kui olin ajateenija / oli kuupalk 60 EEKi / mäletan et palgapäeval / üks skiso ostis jägala poest / poole raha eest ilutulestiku / teise poole eest välismaa deodoranti / rakett lendas vingudes võssa / deodorandiga mängis leeklampi / ajas teisi ajateenijaid taga kuni balloon tühjaks sai / tänases ajalehes kurdavad ajateenijate kuupalk / alla kahe tonni / elu on edasi arenenud“ („!5 aastat tagasi“). Tegelikult tasub lugeda küll!

Simo Runnel. Viimsed päevad.

Üks väga imelik raamat. Kui uskuda toimetajat Piret Bristolit, siis lühiromaan. Lisan arglikult juurde, äkki on paroodia, kehv küll, ent ikkagi? Paistab, et kirjutatud päevikuvormis. Ütlen armutult välja – kui rahvaraamatukogudel on tarvis raha kokku hoida, siis hoidke ja jätke ostmata! Tutvustuseks siiski niipalju, et „Viimsed päevad“ kuulub nn. „Kongressi Raamatukogu“ oranži sarja, mis on saatnud vähemalt kuus väljaannet trükitult ilma peale tiirlema. Küll teistelt autoritelt. Simo Runnel on ise varem avaldanud kaks luulekogu: „Maailmakord“ ja „Uneriik“ ning raamatu pealkirjaga „Ajalugu unenägudes“. Paistab, et noorepoolset autorit huvitab unenägude maailm, sest ka „Viimastes päevades“ ei saa õieti aru, millal on unehämarus, millal reaalsus. Tegelikult on see absurdilt kalduv lugu kirjutatud pisut enne Euroopa Liitu astumist, sest kogu tekst on täidetud vastasusest. Ilmselt on kummaliste nimedega tegelased kirjutajal teada, nad on konkreetsed isikud, aga mina sain vaid aru, kes on isa ja ema ja vanaema. Ka leiab tekstist vihje ajakirjale „Luup“, mis on ammu ilmumise lõpetanud. Nõnda algab minategelase

9. päeva kirjeldus: „Hommikul lähen bussi peale, et sõita Paidesse külla Paide vanaemale ja tädile. Sõidu ajal kuulen raadiost, et Paide bussijaamale on tehtud pommiähvardus. Seal peab plahvatama pomm viirusega, mille üks eksemplar pidavat inimesesse sattudes hakkama takistamatult paljunema, kuni inimene sureb. See on küll jube viirus. Aga kui väidetavalt saadi jagu sarsist, siis ehk saadakse ka sellest. Loodan, et buss ei peatu jaamas. Minu lootused ei täitu. Jõuan siiski elusana vanaema poole. Ta pakub mulle kohvi. Mulle maitseks rohkem tee. Kui olen kohvi ära joonud, lähen järgmise bussi peale, et sõita põhjarannikule merd vaatama. Ma pole ammu merd näinud. Ja see võib olla minu viimane võimalus Eesti kaldalt merd vaadata. Juba praegu on peaaegu kogu rannäärne maa välismaalastele müüdud. Euroopa Liitu astumise järel kaob viimnegi lapike. Kui koju tagasi jõuan, kuulen, et Turr hakkab minema linnaliini bussi peale, sest selle on kaaperdanud kaks relvastatud meest, kes kutsuvad bussijuhiga solidaarsust tundvaid inimesi pantvangi. Lähen Turriga kaasa. Bussis selgub, et mehed nõuavad, et buss mööda tavalist marsruuti edasi sõidaks ja peatustes inimesi välja laseks. Üks kaaperdajatest läheb Pärnivabriku peatuses maha. Teine läheb Kaunase peatuses, nõudes, et mina temaga kaasa läheksin. Hakkame kahekesi edasi liikuma, teine kaaperdaja tuleb meile jooksuga kaasa. Nad nõuavad, et ma neid raudteejaama juhataksin. Seal kaaperdavad nad Tallinnasse sõitva reisirongi, mind aga lubavad vabaks. Lähen raamatukokku. Esimesel korrusel näen klassivenda Aasiat, keda teretan. Lähen kolmandale korrusele lugemissaali. Hakkan lugema suvalist ajaloo ajakirja, sest mul pole kaasas kirjutusvahendeid pooleli oleva ajakirja konspeteerimiseks. Kuulen lugemissaalis eemal Sekendandrit ja Aasiat rääkimas. Eristan lause: „Sind ta tundis ära, aga mind ei tundnud.““

Liivametsa Lugemised - 38 / 2009

LÄHETUSLAUSED

Tere!

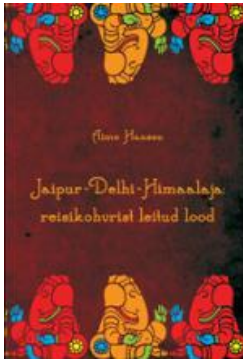
Igat sorti puhkamised on läbi, on aeg asuda kirjanduse kallale!

Panen kohe kirja mõned suvel loetud väliskirjanikud, kes nõuavad settimisaega ja eeldavad sügavamad kaasamõtlemist. Kõigepealt Michel Houellebecq'i „Elementaarosakesed“, millest on ajakirjanduses juba palju juttu tehtud. Raamat ootab muidugi erudeeritumat lugejat ning iga rahvaraamatukogu lugeja jõud sellest prantsuse kirjanikust vist üle ei käi või siis ahmitakse ainult rämedaid meeste-naiste seksuaalelu lehekülgi, millel on hoopis sügavam sisu, kui pelgalt jutul seksist. Olen endamisi arutlenud, kuidas luges ja mida leidis Peeter Helme romaani „September“ kale ja tuim valgekraest peategelane sellest raamatust? Igal juhul viitab ta „Elementaarosakestele“ mitmel puhul. Houellebecq analüüsib 1970. aastate Euroopa noort põlvkonda, inimeste valikuid, nende saatust, kes olid langenud erootilis-reklaamiliku maailma ohvriks. Jah, romaanist leiate rohkesti kahe venna, täpsemini poolvenna seksuaalkannatustest või -naudingute otsingutest, kuid selle kõrval lausa teaduskeelset juttu geneetiliste manipulatsioonide kohta. Surematuse otsing jms. Kohandumine ühiskonnaga ei ole kunagi olnud kerge, vaadatagu seda siis seksuaalsest küljest või inimese sisemise võitluse kaudu illusioonidest vabastatud ühiskonnas.

Mind haaras kõige enam aga oma sügavusega äärmiselt lihtsas keeles ja napi sõnavaraga kirjutatud norra kirjaniku Jon Fosse lühiromaan „See on Ales“. Põhjamaade kirjandusele omane müstiline vaikus ja rääkimata jätmise võivad kirjandusgurmaanidele tõelist rahuldust pakkuda. Kuid jälle soovitan ainult süžest ja põnevatest tegelastest haaratud lugejatel raamatu riiulile jätta. Fosse kirjutab niivõrd teistmoodi, et ainuüksi n.-ö. minimalistliku stiili tõttu võiksid raamatukoguhoidjad Fossega tutvuda. Tutvustuseks juurde, et Jon Fosse on kogunud tuntust ennekõike draamakirjanikuna ja teda peetakse pärast Ibsenit kõige läbilöögivõimelisemaks norra kirjanikuks. Seega on ta ka üks olulisemaid ja enimmärgitud nüüdisdramaturge Euroopas. 2001. aastal ilmus eesti keeles Fosse romaan „Pelgupaik“.

Kuulsa semiootiku ja kirjandusteadlase Umberto Eco „Kuus jalutuskäiku kirjandusmetsades“ oli väikeseks pettumuseks. Ilmselt ootasid midagi imelist, enneolematut ja uut. Ecost ju kõneldi ja kirjutati kevadel Prima Vista ajal rohkesti. Mõne motiivi jätsin küll meelde, paar tsitaati panin ka kirja, kuid üldistust ei oskagi teha. Teadagi keskendus ta itaalia ja ka prantsuse kirjandusele, eriti Dumas' „Kolmele musketärile“ ja selle järgedele. Liiga palju üleloomadust, kuus jalutuskäiku küll, aga võinuks ka paariga asja ära rääkida. Palun kogu südamest andeks, et julgesin Eco raamatust nõndamoodi arvata. Siiski, viiendas jalutuskäigus „Servandoni tänava kummaline juhtum“ kirjeldab autor, kuidas briti meedia „sünnitas ja kasvatas“ Faulklandi sõja päevil olematut „kollast allveelaeva“. Kollane tähendab sedasama, mida kollane ajakirjanduses ikka. Pärts vaimukas lugu! Ent oktoobrikuu lõpus peaks toimuma järjekordne kirjandustuur, nii et hooga eesti kirjanduse juurde!

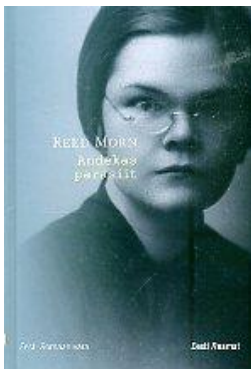
LOETUD RAAMATUD

Aime Hansen. Jaipur-Delhi-Himaalaja: reisikohvrist leitud lood.

Üks isikupärasemaid ja haaravamaid reisiraamatuid, mida olen viimastel aastatel eesti kirjanikelt lugenud, kuid heas mõttes tugevate ilukirjanduslike sugemetega. Sama tonaalsuse ja lähenemisejõuga kui kõrgelt hinnatud Roy Strideri „Himaalaja jutud“. 406 lehekülge Hanseni huvikohtadest, millest kõige südamelähedasemaks peab kirjutaja Indiat. Tegelikult võib enamikku nendest nimetada novellideks, sest väljamõeldise ja tegelikkuse vahekorda ei oskagi alati eristada. Rohkesti jagatakse müstilise tooniga juhtumeid ja kirjeldusi, mis võivad ju idakultuuris isegi tõesed näida või olla. Aime Hansen igatseb seesmise vabaduse järele ja seda ta nähtavasti ka leidis, kuigi võrdleb kohalikke olusid sageli Euroopa omadega. Tugevalt vaimne, võõrast kultuuri mõistev ja kaitsev hoiak aitab kirjutajal ka tõeliselt rasketes olukordades tolerantsti säilitada ja kõigega toime tulla. On tunda, et autor jättis teele asudes rõõmsal meelel hüvasti elulaadiga, mis on peaaegu kõigil ühesugune ja enamusele meelepärane. Tema on otsustanud avada värava täiesti uude keskkonda ja muljed on mõjusad. Muidugi ei ütle neile, pole veel raamatut lugenud, suuremat, kui möönan, et elamusi pakkusid tekstid pealkirja all „Lumi“, „Muda“, „Hääletaja“. „Savitri“ga ehk käsikaameraga filmitud fragmendid aitab heita pilku Delhi elava ja töötava kõrgharidusega pealinnatüdruku Savitri argipäeva ja eluvaadettesse. Igatahes võrdleb autor äärelinna korterit Pipi Segasumma suvilaga, mis Euroopa mõistes on poollagunenud ja räämas. Ka kirjeldab Aime Hansen samas peatükis vaimukalt, kuidas Indias pesu pestakse. Pesupesijad ehk dobid vemmeldavad riideeset mõne mudase veekogu ääres ja kuivatavad hiljem laiali laotatuna sama porisel murul. Kõrvaltänaval aga triikis neid sütega köetava triikrauaga hõõveldamata plankudest kokkulöödud laual üks kõvera kaelaga mees, kelle käest ka kõige peenemad pitspluusid tulid kõrvetusteta välja. Lisaks emotsioonidele Hanseni rännuteest sain rohkesti teavet kohalike olude kohta. Näiteks Kashmirist, mis tegelikult ju üks India osa. Tsitaat on valitud suuresti tänava-Indiale pühendatud loost „Kärbeste elu ehk Muusika“: „Ühes Delhi äärelinnarajoonis peatee ja kõrvaltänav ristumiskoha lähedal, pagaripoe ja postkontori vastas laiub mitme ruutkilomeetri suurune rämpslinn. See kujutab endast kõige fantastilisemat varesepesade kogumikku, ehitatud kõigkõivõimalikust kolist ja äravisatud ehitusmaterjalist, nagu pehkinud plangud, vaiad, eterniidilahmakad ja kile. Sinine näis olevat selle linna moevärv. Ilmselt oli kuskil vedelenud äravisatud rull sinist maskeerimiskilet, mida kasutatakse ehitusel.“ „Rämpslinn elab salapäraselt varjatud elu. Seal elavad sajad inimesed, kuid harva on linna asukaid näha väljaspoolt, ainult mõnikord vilksatab siin ja seal osmikute katuste vahel kõhetu kuju või takune pea. Keegi ei tea täpselt, kuidas nad elus püsivad. Nende seisus ühiskonnas võrdub prügihunnikul sebvate kärbeste omaga. Need on inimesed, kelle olemasolu pole kuskil registreeritud, kes kunagi ei kasuta arstiabi, kel puudub regulaarne sissetulek ning kes mitte ainult ei ela rämpsus ehitatud linnas, vaid ka söövad rämpsu. Ükski inimene, kellel on olnud õnn sündida „normaalsesse maailma“, ei valge ega indialane, ei tõsta oma jalga sellele territooriumile. Kõik asjamehed, keda ma nägin enne ristmiku ületamist, elavad veel inimeste maailmas, teisel pool nähtamatut piiri. Kui keegi rämpslinna elanikest sureb, siis see on nagu tolm, mis päikeseloojakul tagasi teepinnale vajub, ilma et keegi sellele tähelepanu pööraks. Ma mõtlesin, et kuhu nad küll matavad oma surnud? Kas rämpsuühnikusse, kapsalehtede all? Kas neil on nimed? Mis keelt nad räägivad?“

Kuid miks üks hakkaja keskeas eurooplanna siis Indiasse ikkagi läks? Ta arvab ise, et sinna lähevad rohkem need, kes materialismireligiooniga hästi kokku ei sobi. Ühel päeval aga võtad kätte „Bhagavadgita...“ köite ja siis tekibki tahtmine... Muidugi tabab igaüht kultuurišokk, sest lõhnaküünalde India asemel kohtutakse hoopis prussakate, tolmuga ja tatiste ninadega, tigidate rikšajuhtide ning ühe jalaga kerjustega. Kuid viimaks leitakse ikka ka seda, mida otsima on tulnud. Soovitan kõigil lugeda, põhjalik, hea keele ja teatava sooja huumoriga pärl teiste reisikirjade seas. Hansen oskab suurepäraselt edastada võõrast keskkonda, legende, mõtteviisi ja mis kõige olulisem, jagada lugejaga seda sõnaga seletamatut münti, mis paneb külastatud paigad elama. Olgu kirjas ka Hanseni varasemad luulekogud: „Koduaja tuul“ (1982), „Kalade kuninga maa“ (1988), „Teekond madude saarele“ (1990).

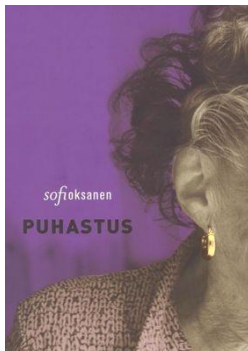

Reed Morn. Andekas parasit.

Paguluses surnud kirjaniku esikteose teine trükk, tegelikult juba 2008 ilmunud, pälvib tähelepanu eeskätt kirjandusloolise küljest. 1927. aastal „Looduse“ romaanivõistlusel anti talle Mart Raua ja Betti Alveri kõrval teine auhind. Reed Morni tekste pole lihtne lugeda, sest need on pigem arutelud sisemistest tundmustest ja mõtetest. Peategelase Ellu Romeldi isikus näib olevat autobiograafilisi sugemeid: „Lapsena andis ta varakult oma iseolemise märki. Tuleviku täiskasvanu embrüonaalses olekus ei sammund veel täiskasvanute kainet rada, millest tekkis konflikte eluga ning ümbritsevaga.“

Karistused tõukasid ta elutundmist teat sihis. Ta orienteerus teat viisil teiste ilmavaates; halva ja hää mõiste teiste käsitus jäi talle meele, mille järele vahel teotseski. Arvas tegevat asja, mis võiks vanemate käsitus näida halb, läks ta sõnalausumata nurka, kääntes selja väljapoole. Uhkus astus siin oma ebateadlikke samme: tegi vabatahtlikult seda, milleks muidu oleks olnud ehk sunnit. Nii kandus mõnigi järjekindel joon sirgjooneliselt alateadlikust lapsest teadlikku täisikka, niivõrd kui üldse võib olla inimesel teadlikkust. /---/ Veetis päevi teiste omataoliste seltsita. Vähe mängis ta nukega, kuigi oli neid talle tood kingituseks. Ta oli neile hajameelne ning kärsitu. Päevad olid pikad, neisse võis pugeda palju tegevusi ning mõtteviive. Ning millisel lapsel poleks neid, kunas inimene veel enam mõttetöhe kiindund kui lapsena, kus maailm aina mõistatusil olesklebki. Nii andis talle mõtelda mõnigi pilt, igapäevast tabat, nagu piljardimängust, mille kinni oli haarand kolmeaastane mälu, kus lükkas mehi kepega veerevaid palle kuskil lilleküllusega uputavas aias. See jäi ähmaseks kujutluseks. Küsimused „miks“ ja „kuidas“ vaibusid siia sellesse hetke vastusita.”

Reed Morni (1898–1978) elust pole just palju teateid, tema erakluse ja omaette hoidmise põhjused jäävadki vist avamata. Kuid haritus ja erudeeritus paistavad tema loomingus igal sammul vastu. Õppis Tartu Ülikoolis romaani keeli, oli lühikest aega õpetajagi, ent see amet tema iseloomuga ei sobinud. Tema igatsuseks oli reisimine. Morni novellid näiteks viitavad tema budismihuvile, sügavale filosoofiliselt tunnetatud vaimule. Ka romaani tegelane Ellu ei üritanud mõista tõelist elu, ta oli oma loomult elujouetu. Morni lühiproosaski leiab taolisi karaktereid, kes pigem mõtisklevad, kui tegutsevad. 1929 ilmub veel romaan „Kastreerit elu“, samuti psühholoogiline teos, kus tegevus toimub vanglas. Reed Morni looming pole kunagi erilist tähelepanu pälvinud, aga 1920-ndate ja 1930-ndate psühholoogilise kirjanduse tekke seisukohalt on temalgi oma osa kirjandusloos täita. Tänapäevastes mõistes paigutub ta emantsipeerunud autorite ritta. Tunded ja nendest mõtlemine on talle olulisemad kui tegelikkuses nende läbielamine. Intellekt on ülim ja see teeb ta raamatud kuidagi kuivaks ning põnevus puudub neis nagunii. Hing näib olevat primaarne. Ellu unistused kaugetest paikadest ei täitunud, kuid Reed Morni ise elas oma elu viimased aastakümned Los Angeleses ja olnud seal väga rahul oma suures erakluses.

Sofi Oksanen. Puhastus.

Juba esimestest lehekülgedest ununes meelest, et loen soome kirjaniku romaani. Õieti ei suutnud mõeldagi, kes on selle kirja pannud. Et autoriks on noor inimene. Tõesti, meie olevik muutub minevikuks liiga kiiresti, meil endil, s.t. eestlastel, pole leidunud jõudu mõelda süvenenumalt 1990-ndate peale. Ja endiselt suhtume kuidagi heitlikult hirmuaastakümnetesse, kirjanikele lõputult teemasid pakkuvasse ajajärku. Miks me peame unustama, mis meiega on juhtunud, mis on toimunud? Vastupidi, tahaks kuulda, kes annavad vastuseid, kes kannavad vastutust? Küll aga meenus lugedes, et olen „Puhastuse“ Aliide-mõõtu tegelast kohanud Ene Mihkelsoni „Katkuhauas“ – nimeks Kaata, kes keeldus patukahetsusest. Kuid nende elulugudes on juhuse ja valiku vaherkord äärmiselt keeruline. Kuid ka Sanna ja proua Binta sooviksid: „UNUSTAME ÄRA, alustame puhtalt lehelt, homme päev on nii täielikult homme, et eilsega seob teda vaid meie ihumahlades õhetav keha“. Nõnda kui Mihkelsoni tegelasel (tegelastel), kidub ka Aliide hing elu lõpuni, kuid tal polnud ka kuigi palju valikuid tehtust vabanemiseks. Tundub, et ta ei otsinudki andestust. „Puhastus“ on mälu-lugu. Aliide sugulane, Venemaalt Eestisse taritud Zara on näide, kuidas on katsetatud muuta meie identiteeti, lõhki kiskuda mälu. Kelle süül? Mäletamisele vastandatakse unustamine. Aliidegi on juhtunu sügavale mälusoppi lükanud ja et see välja imbuks, oli vaja šokki kui teraapiat. Tuleks tähele panna, et mõlemad kirjanikud toovad teksti keha kannatused. Pidevalt kombatakse keha ja hinge, sugulaste ja võõraste ning elu ja surma piiride taluvust. Zarale oli ju keha needuseks, ta sunniti libuks. See oli trauma. Kehaline ja hingeline trauma oli osaks saanud ka Aliidele ja tema õele Inglile (Zara vanaemale) kunagi 40-ndatel vallamajas ülekuulamisel. Sealt algas Aliide teine valik. Oksanen oskas meie ajaloo üles otsida ja teeb seda valdavalt naiste kaudu. Aliided on viimased, kes veel midagi teavad, tuleb lootuda nende individuaalsele mälu. Nende tahtele vabastada end mäletamistaagast. Kollektiivne mälu on meil ikka veel ligipääsmatu. Niipea kui tegevusse astus Vladivostokist Eestisse sattunud Zara, meenus, et tema saatusekaaslane oli kõnelnud ka Eeva Pargi romaanis „Lõks lõpmatuses“. Need kolm kirjanikku ja nende romaanid sunnivad mõtlema ajastuomastele seostele. „Kannatused pesitsevad mälus“ – nõnda on pealkirjastatud ka üks „Puhastuse“ peatükk.

Kuid te olete kindlasti Oksaneni raamatut juba lugenud. Üht variatsiooni teemal „Eesti lugu“. See on minu arvates lugu hirmust, mis on kestnud aastakümneid ja pole tänagi kadunud. See on lugu ka armastusest, kirest, reetmisest, enesehävitamisest ja alistamatusest. Kuid ennekõike järeljätmatult piinavast hirmust, mis on sirutanud oma jääkülmad kombitsad igasse aega ja mis on muutnud paljude perekondade ja suguvõsade olemise ning olemuse. Kuhu ta saabki kaduda? Hirmu on kujutatud paljudel lehekülgedel ja paljude tegelaste puhul. Mida lõpu poole, seda sugestiivsemalt. See ajab peaaegu hulluks ausa Hansu, kes on sunnitud ülesandmishirmus aastaid peidikus elama. Hirm haarab kõrist ka Aliide mehel, koletul partorigil Martinil, kes pärast Tšernobõli katastroofi

koduüel kokku variseb, uurides juhtunu mõju lehekesele... Aastakümneid hirmuga kahevõitlust pidanud peategelane Aliidegi tunneb end lõpuks väsinuna ja teeb fataalse otsuse. Meenutagem vaid üht situatsiooni: „Aliide ajas selja sirgu, jättis kapi rahule, kallas endale klaasi viina ja läigatas selle endale kurku, nuusutas käist peale. Nagu venelased. Aliide polnud veel kindel, kuidas tegutseda ja mida teha. Ta ninna tungis kaselõhn, ta tundis sõrmetes kasevett, millega Ingel oli pesnud ennast ja oma juukseid, seda rasket kaselõhna, mis oli pahvatanud laiali alati siis, kui Ingel oli palmiku lahti sõrmitsenud. Kaselehk ei kadunud ka pärast teist klaasi, Aliidet ajas öökima. Uuesti hämardusid ta mõtted, need hakkasid ajukoore all loksuma nagu vaakumis, läksid hetkeks selgemaks, kuid siis algas jälle loksumine. Aliide märkas, et mõtleb tüdrukust kui tüdrukust, kummaline küll, aga tema nimi oli kadunud, ta ei osanud seda kasutada. Tüdruku hirm oli olnud ehtne. Põgenemine pidi olema ehtne. Mafioosod olid ehtsad. Nad polnud huvitatud temast, vaid tüdrukust. Võib-olla pidas mafioosode juttu paika, võib-olla oli saatus heitnud tüdruku Tallinnasse, tüdruk oli tapnud oma kliendi ja ära põgenenud ega polnud teadnud ühtegi teist kohta, kuhu pakku minna. See oli usutav lugu. Võib-olla ei tahtnudki tüdruk midagi. Võib-olla ei teadnud ega tahtnud tüdruk muud, kui pakku pääseda. Võib-olla oli see nii. Aliide teadis küll, kuidas see oli, kui oli vaid tahtmine minema pääseda. Martin oli tahtnud osaleda poliitikas, aga Aliide mitte kunagi, kuigi oli marssinud Martini kõrval. Võib-olla oli tüdruku lugu sama lihtne. Kuid tüdrukust tuli lahti saada, Aliide ei tahtnud mafioosid oma koju. Mida ta tegema peaks? Võib-olla ei peaks tegema midagi. Kui keegi tüdruku järele ei igatse, võib konku õhuaugud kinni toppida. Aliide aju oli paks. Kardinal laperdasid ägedalt, klambrid kõlksusid, riie plagises. Tule praksumine oli lakanud, tuul oli katnud kella tiksumise. Kõik kordus. Kuigi rublad olid vahetatud kroonide vastu ja sõjamasinate lennud ta pea kohal vähenenud ja ohvitseriprouad oma hääled vaiksemaks keeranud, kuigi Pika Hermanni kõlarites mängis igal õhtul iseseisvusviisi, tuli alati uus kroomnahast saabas, ikka alati uus saabas, samasugune või erinev, aga sama moodi kõri peale astuv. Kaevikud olid sisse vajunud, padrunikestad metsades tuhmunud, punkrid kokku kukkunud, langenud olid lagunened, kuid mõned asjad jäid korduma.”

Tõe väljapressimine Aliide käest toimub gradatsioon. Zaras vallandub jõud. Kuid vastaspool on tugevam, seda me ju teame. Nõukogude KGB või vene mafioosod: mõlemal on samad võtted, sama jõhkruks, sama soov võimul püsida. Eriti halastamatult koheldakse naisi, nõnda kui sõdade ja vallutuste aegu enamasti. Nõnda õdvastavalt pole naiste vägistamist eesti kirjanduses vist kujutatud? Soome kirjanduse puhul ei tea vastust. Sugestiivsuse suurendamiseks on autor kasutanud aistinguid, looduspilte, suurepäraseid võrdlusi, säravaid detaile, mida tuleks kindlasti jälgida. Just nende abil pääseb mõjule me ajaloo ja inimelu dramatism. Vahel on tundunud, et hakkab väsimatult, kaotustest, taasalustamisvaevast ja tagasivaatamisvalust, ent „Puhastus“ sunnib erksusele. Sunnib veelgi sügavamalt vaatama sündmustesse, mis enda suguvõsa ja sõprade perekondi neil aastail tabasid. Veel pole tärnanud tahe andestada „Puhastuse“ Vollidele, kes habisevi käsi kordavad – me olime ometi head inimesed, olime vaid käsualused.

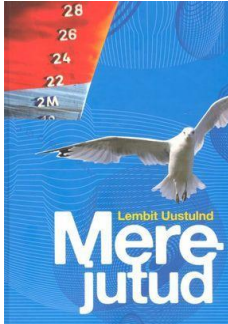
Ja lõpetuseks: Jan Kausi tõlge on vaimustav.

Paavo Piik. Kokkuplahvatus.

Luulekogu jõudis minuni igati sümpaatsel moel, polnud vaja oodata sündeksemplari saabumist Rahvusraamatukogusse. Kevadiselt kirjandusfestivalilt Tallinnas jäi meelde autori täpne vastus minu natuke kummalisele küsimusele põlvkondadest. Ka tema varasemad luulekogud on mind huvitanud ja usun, et need sobivad igas eas lugejale, ehkki nooremad mõistavad „Kokkuplahvatuses“ sageli kasutatud märksõna *üksindus-üksildus* just ealäheduse tõttu teisiti, küllap paremini. Kogus on isiklikumaid ja sotsiaalsemaid, koguni kriitilisi tekste vaat et pooleks. Kuid autor ei doseeri millegagi üle. Nähtavasti on ta juba jõudnud mõistmiseni, mida üldistan luuletaja enda ridadega ja mis pärinevad natuke pikemast luuletekstist: „Eks see ole ikka nii – / mis kauge, tundub tähtsam, / kui mis nina ees. / (Sest selle

poorid ei ole / nii hästi näha.)” Paavo Piigi kui noore autori maailmavalu pole enam kõige noorem, ta paistab olevat mõistnud juba paljutki, mis koondub mõistesse „ebatäiuslikkus“, mõistab konkreetse aja ja ruumi olemasolu ja selle võimu inimeste üle. Õige varsti peaks ta kuuluma sõnajõult ühte ritta – vähemalt suund on kindel – meie tänaste jõulisemate luuletajatega (fs, Künnap, Rooste) – üldistatult nendega, keda nimetatakse linnaluuletajateks. Piik kasutab sõnu vähe ja read on lühikesed, ent need on esteetiliselt mõjuvad, vängete sõnadega tema ei hoopole. Alati sooviks tsiteerida mitut teksti, seekordne valik ütleb kommentaaritagi mis vaja: „Tühjuse tuhudes ja võib-olla / on seal ka natuke autentset nukrust hulgas / oleme lõputult sarkastilised / ja linn toob taaskord välja me halvimal küljed. / Ma oskan lõhkuda nagu eikeegi teine, / lüüa tükke küljest nii Kreeka marmorilt / kui Varanasi vandliilt / võimsa õpetatud haamriga, / mis puutub õnnekäsitlustesse. / Ma oskan tappa vange võtmata. – / Üle ahervaremate liigume, / ambitsioonikad, enesekesksed, edevad, / midagi üles ehitamata, / ja linn toob taaskord välja me halvimal küljed.”

Lembit Uustulnd. Merejutud.

Raamatus on kaht sorti jutte: tõsiseid ja muhedaid. Need viimased on kirjavormis ja saare keeles. Noor junga Volli saadab kodusaarele oma esimese merereisi kirjeldusi. Igal juhul on sattunud traallaevale „Kopli” vaimukad mehed, keegi pole suu peale kukkunud. Nende tööks on püüda Aafrika vetes suurele kodumaale kalakest. Kirjutaja tuletab ühtlasi meelde, kuidas toona kalapüük käis, milline oli meremeeste elu-olu Nõukogude ajal. Võib-olla pakub see rohkem huvi keskealistele ja vanemale põlvkonnale, sest mõned faktid on noorematele ilmselt võõrad: vaevalt nad teavad, kes oli näiteks Raikin! Raamatu alguses leiab aga mitu tormi kirjeldust, mis on üles tähendatud kogunud meremehe rahu ja teadmistega. Palju erialaseid nimetusi, mõni oli päris võõras kohe, aga meestele pakub kindlasti lusti lugeda. Ent üks Lembit Uustulnd ongi ju elukutseline meremees, kaanelt loetu põhjal praegu kapten. Volli mälestusi Angolast: „Et natuksegi meite muremõtteid leevendada, organiseeris Juurikas ükspäe Luanda linna ühiskülastuse. Muidugist jagati meiteid jälle sedati kolme kaupa „piilkondadeks” kut Palmaseskid, ning sõit läks laiva päästepaatidega otse kaubasadamasse. Vaatamist oli ikka kõvasti. Esiti pörutasime mööda mitmetest kalalaivadest, mille nimed andsid tunnistust Maarjamaa päritolust: „Kabli”, „Kassari”, „Kiipsaare”, „Sörve”. Keigi päält lehvitati meitele ning Juurikas, kes ise ahtripinkis troonis, lehvitas väarikalt vastu. Sellest keigest jähi moole sihuke tunne, et terve meite Eestimaa oo seia Angolamaa päälle üle kolind. Eks ta ole õige ka, sest äga Läänemeri änam jaksa meite meestele vastu seista. Ise tead, kuda seda mõnda üksikut kilupoiga söuke laevastik taga ajab, et üsna imestama panab, kuda nad ikka säääl merel teineteisest mööda mahtuvad. Sii Aafrikamaal aga paistab värki veel jaguvat ning eesti meest veib Luanda linna vahel kohata sagedamini kut meite koloosi mehi Rohelise Konna kõrtsu juures Kuressaare parkis. Ja tõsi ta oo, et päälle meite viie ookeanilaiva oo sii veel kaldapüügimeeste brigaad, kes peab pigisi kaldal õige joone pääl ning õpetab neile kalapüüdumiskunstisid. Ma`p imestaksgid midad, kui „Saare Kalurist” nüüd „Angola Kalur” saaks. Selle ajas sees, kui ma sedati omi mõtteid mölgutasin, hakkaskid Juurikas paati kai ääre tüürima ja siis ma märkasi küll, et keik see, mis eemalt valge ja kaunis tundus, oli lähemalt tükkis teist karva. Vee pääl ujus igasugust paska ja pahna, alustades pudelitest ja kastidest ning lõpetades igatsugu inimtegevuse jäätmetega. Merevesi sädeles vikerkaarevärvides naftast ning hais tahtis hinge matta. Katsusime, et paadist kai päälle saime ja panime kohe padavai sadamavärvate poole minema. Me veisime ju kiiresti käia küll, aga silmi polnud panna kusagile poole ning terve sadam, mis eemalt nii pagana uhke tundus, meenutas lähemal uurimisel prügimäge ning haises ka just sedaviiti. Kõikjal vedelesid laivadest kaile lossitud kaubad, pillad, kastid ja konteinerid, segamini igatsugu tehnika ja träniga. Mõnes kohtas tuli meil põlvest saati maisis sumbata ja teises jällegi mingi muu sodi sees. Angaar täadis rääkida, et nenda nagu see abi säält Liidust tuleb, nii ta siia vedelema ka jääb, välja arvatud toiduained, mis kaovad imekiiresti. Tead sa, Ruudi, moole tuli nutumaitse suhu, kui ma vaatsi, kuda pigid sii tehnikaga ringi käivad. Meite inimene korjab päev päeva kõrvas aastate kaupa rublasid, et kui ühekorra suur õnn naeratab, siis see Žiguli ära tuua, sii aga ajab pigi tuttuue Lada 2106 laiva päält maha, kärstab esimesele konteinerinurgale sisse ja sinna see jääb. Sõukseid punase tolmukorra all lossutavaid masinaid oo sadam pungil täis. Söuke pilt tegi hinge haigeks. Sadamavärvas seisis trobikond rohelistes riides kohalikke, vene Kalašnikovid risti-rästi üle öla. Angaar tonksas moole külje pihta ja nooksas peaga pigide ja nende automaatide poole: „Vaada, Jospel, see säääl on hoopis see õige internatsionaalne abi, mette need autoromud.””

Liivametsa Lugemised - 39 / 2009

LÄHETUSLAUSED

Märkasin, et kirjanik Andres Langemets kasutas ETV saates „OP”, küll Paavo Piigi luulekogust kõneldes, tabavat ning olulist väljendit *põlvkondlik kultuurikeel*. Sõnapaari üle sooviks arvatavasti üks või teine targutada: jah, need on roppused, släng ja lohakas lause, kummalised lühendid ja võõrsõnad, *performance*’id kunstnikel, klassikaliste näidendite pea peale pööramine jms., kuid see pole alati sugugi nii. Kolmas-neljas inimene eeldaks hoopis põhjalikumat mõtiskelu ja analüüsi. Mida see, põlvkondlik kultuurikeel siis, õigupoolest kujutab? Iga natukenegi lugenu on valmis kinnitama, et niisugune nähtus eksisteerib, mõne autori puhul lausa prevaleerib, ent tihtipeale ei pruugi see üldse tähendada eelloetletud postmodernismist sündinud „vabadusi”. Võimalik, et praegune keelehoidjate mure on alanud just põhjalikuma arutelu puudumisest, ent on see teisalt jälle vastuseis reeglistatud keele ainuvõimule? Nii hirmud keeles toimuva pärast kui ka lugejate kohanematus nüüdisilukirjanduse ja muutunud sõnavaraga? Ajakirjanduse tormava stiiliga? Ise jään keele asjus

üsna tolerantseks, kui asi puudutab belletristikat, aga olen konservatiivsem ja keeletundlikum teabeartiklite, uurivate ning n.-ö. tõsisemate teemade ajakirjanike suulise ja kirjaliku teksti puhul. Kõige otsesemalt saab ju võrrelda haritumate kirjutajate kultuurisõnavara e-posti kaudu suheldes, teadagi ajaveebides, järgnevates kommentaarides, samuti Eesti kohta tohutul arvul ilmuvates ajakirjades ja ajalehtedes. See paistab välja, vaatamata isegi tugevale keeleteimetajale ajalehes „Sirp“, ja ega see pruugi ilmtingimata halb olla. Kes on näiteks lugenud eesti kirjandusklassikuid ilma hilisema kirjakeelse toimetamiseta, eriti neid, kes avaldasid oma teosed 1920-ndatel, mõistavad, et kirjanike ja ka ajakirjanike keel on pidevas arenemises. Keskealine ja vanem põlvkond mäletab nõukogulikku kirjutamisstiili – kantseliiti, mis tähendas peaaegu ühesuguseid laused ja väljendeid, mis täitsid ajalehti, poliitilisi ning muidki ajakirju. Raamatuid. Vahel jõudsid isegi ilukirjandusse. Minu mõistmist pidi ei saa kirjutada vanglaromaani või prügikastirahva elust n.-ö. ilusa ja siivsa sõnavalikuga, sest nende kogukonnal on oma suhtluskeel, nõnda kui praegustel teismelistel ja natuke vanematelgi eksisteerib oma keelepruuk. Mõni räägib koolis üht, kodus teist, sõprade ringis kolmandat, võimalik et trennis neljandat „keelt“. Lugeses noori luuletajaid, näiteks sotsiaalsemaid, näeb igaüks, et valitsevad üsna sarnased kujundid (vrd. nt. Teede ja Tasuja luulekogusid), kuigi iga autori puhul jääb olulisemaks isikupära ning sõna või lause jõud. Ühe või teise epigoone võib samuti näha. Kõigele vaatamata – hoidkem keelt, kuid mitte hammaste taga!

LOETUD RAAMATUD

Holger Kaints. Lennukivaatleja.

Kipun arvama, et see Siugja Sulepea auhinna pälvinud ning kohe hooga tuntuks räägitud raamat võib väga meeldida, aga mõne natuke segadusse ajada. Mina tajusin just viimast, arusaamatust! Kas võtta kirjutatut huumori või meelehärmiga, kuigi kinnitan, raamat on hästi kirjutatud. Sotsiaalselt tundlikud ja ühiskondlikult tegusad kirjamehed (Rooste, Helme, Sinijärv ja Künnap) on kõigele vaatamata hea otsuse teinud. „Loomingu“ Raamatukogus avaldatud lühiromaani mõõtu „Lennukivaatleja“ peategelane, perekonnanimega Vunder, on siiski eestlane, kuid liigub põhiliselt venelastest elule allajääjate ja joomameeste (Valeri, Nikita, Igor, Roman, ka Tauno jt.) seltskonnas. Pange tähele, ta pole asotsiaal sõna täpses tähenduses, mees suudab vahel isegi alkoholist loobuda, tal on mingi katus pea kohal, ja mis kõige olulisem, ta on aus oma kaaslaste suhtes. Ega neile iseseisva Eesti elu eriti ei istu: kes endine kagebešnik, kes igavene Hruštšovi imetleja, kes sõjaväelane, kes tõsimeelne kommunist, minajutustaja kunagine sõjatehase tööline. Nüüd siis lennukite jälgija. Nimelt arvab ta, et Eestis on kindlasti ka salavanglaid ja need suured lennukid, mis ei lenda graafiku järgi, veavad vange siia. Selle ajakirjanduses liikunud uudise tõestamiseks läheb ta isegi raamatukogusse, et jälgi taga ajada. Põhiline osa raamatust kulub küll Vunderi turuteekondade, viinahankimise ning joomise, väljaüritud korteri keldris raamatukastides tuhnimise ning muu igapäevaelu täitvate toimingute kirjeldamiseks. Kuid põhi-iva seisneb hoopis selles, et ühel päeval „märkab“ vaene mehike, et üks must auto, seega KAPO, jälitab teda. Põhjus: mees jälgib lennukeid, ju teab täpselt, mis toimub! Nii kavatsebki ta enne, kui kinni võetakse, Euroopale „tõde kuulutada“. Ent ütleme etteruttavalt, need BMW-mehed ajavad palju proosalisemaid asju – hurtsikute all on ju maa, mida tahetakse osta... Leidub ka müüjaid, pärast hea samagonni või mõnd teist sedasorti rüübet osta. Kirjakirjutamise ning tõlkimise protsess toimub üsna koomiliselt, kuid raamatu lõpp on traagiline. Lennuväljaäärset daatšade keskkonda oma tragikoomika ja tüüpikarakteritega on kujutatud inimlikult, koguni sooja kaastundega. Kõige enam pälvib pilget KAPO, aga üks teisedki meite elu tahumata nurgad. Igatahes kinnitab Vunder, et temal küll seda riiki pole vaja. Ja lugeses mõistad, et nendel seda pole tõepoolest vaja. Kui, siis ainult arsti juurde minekuks (peksmishaavad) ja toetusraha saamiseks... „Lennukivaatleja“ on Mari Saadi „Lunastaja“ kõrval juba teine uuem käsitus nõukogude inimeste elukäigust pärast okupatsiooni. „Lennukivaatleja“ näitab õige mitut elu, mitut võimalikku elustiili tänapäeva Eestis. Ärka küsimus, kui palju niisuguseid elulookesi on Ida-Euroopas tegelikult, kui palju leidub kirjanduslikke tekste toimunu tagajärgede kohta? Ei hooli suur Venemaa oma ustavatest poegadest nende kurvastuseks suuremat, ehkki need usuvad endiselt müüti kommunismist. Kuulake Vunderi varianti: „Kaks aastat, mis ma TPI-s käisin, enne seda, kui mind sõjaväkke võeti, sõitsin ka mina selle trammiga. Sel ajal olid trammis konduktorid ja hõiskasid heleda häälega üle vaguni: „Telliskivi!“, „Volta!“, „Erika!“, „Sitsi!“ ja nii edasi. Ühele trammikonduktorile lõime poistega koeruse pärast külge. Ta oli noor ja meie meelest natuke lihtsameelne, ebahariliku nimega: Oktjabrina. Eesti keeles oskas ta ainult mõnd üksikut sõna, näiteks trammipileti hinda öelda, meie aga lõõpisime temaga just eesti keeles. Meie jutt pani ta alati punastama, ja kui me oma kahemõtteliste naljade peale naerma hakkasime, lõkerdas tema kaasa, vahel lausa suu kõrvuni. Küsisime talt alati lüpsisooje pileteid: tolleaegsetel konduktoritel rippusid piletirullid rinnal ja Oktjabrina rind polnud just kõige tagasihoidlikuma kumerusega. Kolm aastat hiljem rääkisin ma vene keelt paremini kui eesti keelt, sest ma ei olnud kogu soldatija jooksul ühegi eestlasega kokku juhtunud, puhkust mulle ka ei antud. Minu üle poleks küll sel kombel irvitada saanud, nagu me ise Oktjabrinat nõokasime, aga vahepeal

tekkunud aktsendi ja takerduma kippuva väljendusoskuse pärast tundsin ma piinlikkust, nii et kohe õpinguid jätkata ma ei tahtnud. Keeleoskus taastus mõne kuuga, õpinguteele aga lõin ma jäädavalt käega. Tundsin, et koolipingi nühkimisest on mul villand. Ma ei osanud muud targemat teha kui võtta kätte sõjaväeosast saadud suunamine, mille enamik teisi lihtsalt minema viskas, ja astuda Tallinnas ühe sõjatehase kaadriosakonna uksest sisse. Enesele teadmata olin oma saatuse sellega ära määranud.”

Holger Kaints on kirjutanud ka ulmejutu „Teekond mäetipu poole”. Ja siinkohal ütlen selges eesti keeles välja, et mõiste „muukeelne eestlane” mõjub küll arusaamatult!

Birk Rohelend. Alexander ja Belle.

122-leheküljeline ballaad. Kasutaks kohe võõrsõna – ekstraordinaarne. Lugulaul Kaljumägedelt toodud kaunist 20-aastasest kuningannast Alexandrast, kes kannatab kibedasti oma hingesaladuse pärast, sest on tegelikult Alexander, kes armunud imekaunisse neiusse Bellesse. Kuninganna elab ja valitseb imelises kuldses linnas, kannab sama värvi kleite ja unistab kullasest armastusest. Kusagil kaugetel hõbelinna teedel olevat hukkunud tema abikaasa, vana kuningas Augustus, kelle positsiooni koos imeilusa valitsejannaga ihkab ka kuninga noorem vend Quido. Tema käsi lükatakse aga tagasi. Ballaadivormis tekst on jaotatud peatükkidesse, algab muidugi proloogiga, nagu kord ja kohus. Pole mõtet hakata Rohelenu loodud teksti võrdlema aegade jooksul kirjutatud lugudega ega otsima

allusioone või muinasjutu elemente – seda võib näiteks nimetada katseks postmodernismile kinnas heita? Ent „Alexander ja Belle” pole pelgalt armastuslugu, selles põimuvad võimukirg, inimlik suurus, naiste meelejõud ja tahe, kannatus, sõjavastastus jm. teemad. Kuninganna meeleto armastus saab teadagi avalikuks, kurjad keeled ei kao kunagi. Belle lahkub linnast valgel ratsul uut armastust, tõelist meest otsima. Samal ajal taotakse juba relvi, Quido ihkab võimu, on vaja minna taplusteele..., hõbedase linna vastu, kuigi lahingusse läinud mehed enam tagasi ei tulnud. Surid ka naised, lapsed ja loomad, lõpuks suri ka kuldne linn ise. Rahvas nõuab kättemaksu, rahvas nõuab verd, nõnda kui mõistab alati hukka teistmoodi mõtlemaid indiviide. Kuninganna on sõja vastu, sest tema on hoidnud kätte vahel oma isa purustatud pead. Alamad ei suuda mõista, miks kuninganna läheb põuaajal põllule, algul ihuüks, et läbi kuldse sõela eraldada mullast viljaterad, mis pole tärganud. Neist saaks ju jahu jahvatada... Kuldne linn vajab toitu. Ja valitsejanna arutleb: „Ma pole piisavalt vist kannatanud, / et armastada elu, mida elate... / Ei suuda olla osake / hirmsuurest, jõhkrast kellavärgist, / mis tiksus üha edasi... / Kui suren, säilivad kõik illusioonid... / ja üha tiksus jõhker kellavärk... / On nähtamatud sidemed siin suuremad kui surm. / Seepärast surema pean mina / --- / Ja seisab rõdul kaunis kuninganna. / All ootab rahvahulk. / On väga vaikne. / On kuninganna silmad sügavad ja kurvad / ja enam seal ei hiilga raud. / On rahval õigus kuningannale... / Ei tohi kuningannal olla südant. / Ta õrna kulmu tabab terav kivi, / mis heidetud on väga täpse käega. / Ja veri voolab soojalt / ta valgel kitsal näol, / mis pole üldse terav, / vaid hoopis väga õrn! / Ja väga, väga noor! / -- / Ei ole valu kuningannal. / Kes kaotanud on kõik, ei tunne enam valu. / Vaid sooja vere voolamist on tunda. / Ta oiatab ja käega rõdust haarab. / On käsi, valge, juba verine. / Ja viimne kivi purustab ta pea / ja suleb sinisilmad halastuse kinnas... / Nii lahkub elu raudsest kuningannast / ja lendab ära tema kuldne hing. / --- / Ei mahtund ilma ära tunne liiga suur... / Nad tema õnne taluda ei suutnud / ja armastuse pärast teda vihkasid. / Ja selle pärast neile kaasa tundis see, kes suri. / Ja nende kannatuste tee ei lõpe iial, / kuid nad ei tea, et lootust enam pole. / On õnnsad teadmatud.”

Leian raamatust märke, et see on valminud Tartu Kõrgema Kunstikooli lõputööna. Tõepoolest, illustatsioonidele ja raamatu välimusele tasub pilk heita. Birk Rohelend on varem avaldanud kolm raamatut: „Mustade kaantega kaustik” , „Mina, Mortimer”, „Enesetapjad”.

Aarne Ruben. Ärid kuuliaukudega majades.

Teema on intrigeeriv, sest üks keskseid nimesid Jaan Kreuks (1891–1923) ja teisedki (nt. Viktor Kingissepp, Jaan Anvelt, Otto Rästas) kuulusid 1920. aastate alguse Eesti revolutsiooniliste tegelaste hulka ning neist on juba piisavalt kuuldud. Kuid romaan on minu meelest igav, ehkki tagakaanel osutatakse armastuskolmnurgale. Mina seda nn. kolmnurka kuigi hästi ei tajunud, kuigi kaks meest ühe naishinge pärast, kelle huuled olid värvitud kui jõulumunal, kes luges naisteromaane ja romaaniklassikat ning kandis siidist pesu, natuke õiendasid küll. Kuni üks, nimeks Oskar Kruuk, ta ära võttis. Teine mees tegeles lihtsalt liiga palju filosoofiaga. Johannes Koptiks kutsutu. End luuletajannaks tituleeriva Agnes Mautsi pulmad toimuvad raamatu lõpus, ent igavalt. Ma ei oska seletada, miks

Aarne Rubeni omapärane lausestus ja stiil mind ei haara. See tundub olevat segu vanemast ja uuemast kõnepruugist, ent ei ühildu eeldataval määral. Tegelikult lootsin leida ka rohkem teavet toonase töölis-Tallinna olustiku kohta. Samuti ei suuda autor minu jaoks tarvilikul määral avada kunagiste kommunistide iseloomu ja tegutsemistavasid, seoseid Venemaaga jms. arhiivivara. Üht saame siiski kuulda: „Põrandaalused tahtsid Tallinnas kortereid ja selleks said rahasid Venemaalt.

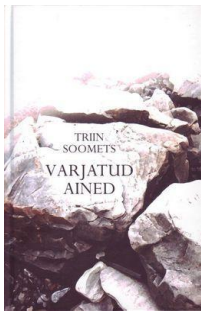
Aga Kreuksi abilistest. Mitte kunagi varem ei ole kellegi inimese nimi nii hästi tema mordaga sobinud: Anton Vedrul olid põskede peal karmid jutid, leidis ka kentsakas topeltlõug ja kogu ta nägu tundus otsekui jätketest kokku pandud. Anton Vedru tundus olevat päkapiku moodi, lisagem veel raagnahast jope, kõrge krae ja „väsinud“ kingad – ja me saame kõige ehtsama enamliku päkapiku, kes oli alati kohal, kui Kreuks teda vajas. Selgi õhtul pidi ta tulema kella kümne ajal, mis oli kokkuleppekella aeg juhul, kui salakorteritele ei olnud parajasti kapo poolt otsest ohtu. Kreuks erineb kõigist enamlastest ühe asja – vastassooga ülihea läbisaamise poolest. Tal on naise Juhkentalis kolmteist ja üks, Sikupillis kolm ja üks. Tal on palju passijannasid ja gümnaasiumide tüdrukuid, noori ohvitseride prouasid ja tantsijatart. Teda oodatakse ja naised saavad tema ilmumise puhuks kõik teised meeshinged silme alt ära. Teised ei saa ligilähedalegi. Teised enamlased on tema kõrval saamatud: Vanja on alatasa purjus, Kingissepp haige, Anvelt kuuleb naistelt „ei“-d, Sommerling on naiste jaoks liig sirgjooneline. Enamuse nädalast magab Kreuks partei poolt säätud salakorterites, mida Anton Vedru ise on välja otsinud. Kuid siis läheb ta „ula“ peale. Tal on piisavalt raha, et maksta voorimehesõituid ja isegi restoraniarveid. Ja kuigi Kreuks on põrandaaluste liinide juht, näeb teda sekeldamas isegi tööstemajas. Olga Künnapuul, kes oli veel neitsi, ei olnud alul mingit tahtmist poliitikas osaleda, ta ei lugenud lehti, ei käinud kõnekoosolekuil. Kuid siis tuli Kreuks oma jumaliku palega ja Ollaks kutsutud Olga pöördus niinimetatud kommunismipäikese poole. Lohukesse, kus mees tema kõrval maganud, jätab esialgu nii neitsilik Olla armastuskirja: „Kõik magavad öösis rahu, mina üksinda magada ei saa. Mina Jaanikse peale mõtlen ja teda ei jäta ma.“ Juliana Telman käib revolutsiooniga aastal 1917 ühes teiste tüdrukutega sitsikleidis Vene madruseid sütitamas. „Mu elus on vaid üks armastus – revolutsioonilised madrused,“ kelgib seitsmeteistkümnepäevane Julla. „Paneme õhukesed sitsikleidid selga, tüdrukud, ja lähme aga madruseid sütitama.“ Madruseid aga jätkub, nad seisavad troppis ja tuimalt „Veneetsia“, „Mandžuuria“ ja teiste selletaoliste Juhkentali lõbumajade uste ees. Seal peavad soldatid ja madrused kiirema sissepääsu õiguse eest lööminguid, milles viimased alati võitjateks jäävad. Ent siis tulevad tagant Juliana ja teised nümfid, madrused ei ole osanud sellist õnne aimatagi. Ei ole osanud aimata, et on ka õpetatumaid, rafineerituimaid litse.“ Õieti ei oskagi „Ärisid...“ kellelegi soovitada, noored ei tea vist nendest nimedest tuhkagi, aga äkki hakkavad tundma, mine tea sotsiaaldemokraate? Keskealised ja vanemad on koolis saanud juba ammandavalt „vale pildi“, millele Ruben palju uut ei suuda lisada. Nüüd siis loen, et kommunistid elasid Moskvast luksuslikult, kõnekeelset kujundit kasutades suplesid sularasvas..., eks see ole alati nii: kelle leiba sa sööd, selle laulu sa laulad.

Olavi Ruitlane. Naine.

Ei kahtle, et „Naist“ loetakse, kogunisti vaimukaks peetakse ning seejuures mõnuga ka itsitatakse, kuid minu kirjandus see pole. Ruitlase eelmised teosed „Kail“ ja „Kroonu“ sobisid minu kirjutusaluale sootuks paremini. Mu eetiline närv on hakanud tõmblema pärast kümnete ja kümnete eesti kultuuri „rikastavate“, väga isiklike nais- või meeslugudega tutvumist. Olen alati hoidunud emantsipeerumast, aga nüüd küll ütleks, et loo peategelane on paras tüütus. Kuna **Mees** ise on hädaldaja, joomar, üleaisalõoja, lisaks edev luuletaja!, siis vaevalt et ta enda kõrvale targemat naist väärrib? Muidugi peab **Mees** end vaimukaks, eks ta vahel ongi, kuid „Naisest“ leian pigem kättemaksuhimulist sarkasmi. Selge, et autor protestib teatavat tüüpi naiste vastu, enamasti löövad nemad aga taolistele meestele täpselt sama jõuga vastu. Sõnavara on peaaegu üks ja mõtted väga sarnased. Taolises tonaalsuses purskab oma tunded meeste vastu välja ka nt. Kati Murutar kogumikus „Naised valivad“, ja ega teisedki naisautorid seal väga palju alla jää (paar erandit siiski on). Ikka see tuline tigidus, mis muutub üsna ruttu silmituks igavuseks. **Mees** sülitab kord ühele, siis teisele **Naisele** näkku, kuid olen aus, ega ta ennastki tümitamata jäta. See korvab mõnevõrra naistesse suhtumise üldist fooni. Mina ei pruugi ju teada põhjuseid, miks autor ühe abielu, kuuldavasti enda oma, ilmarahvale naeruks kirjutas. Isiklikkusele on teised arvustajad viidanud, korjasin teadmise lihtsalt üles. Kõik öeldu ei tähenda, et naissoo rumalust, egoismi, rahaahust ja kavaldamist ei tuleks teemaks võtta. Kuid liialt üheülbaline jutt ja **Naise** karakteri pealiskaudsus ei suuda teha raamatut psühholoogiliselt haaravaks, kuigi kirjutaja laual võis seista suurepärase materjal. Lugeja muidugi saab mingi kirjandusliku pildi eri loomumadustega naistest, ent kas sellest piisab, et raamat pjedestaalile tõsta? Ikka tuleb meelde, et kunagi ilmus Enn Vetemaa võluv travestia „Eesti näkiliste välimääraja“, aga sõnavabaduse tipphetkedel pigem robustsusega epateeriv „Naine“. Seekord juhtusid romaani tutvustamisel natuke karmimad sõnad ette, kuid eks meie, lugejad, oleme ka süüdi, et pealiskaudsete naisromaanide kiidusadu ei lakka! Lisan ka tekstinäite, mille kaudu annan märku, et minu arvamust ei pruugi arvestada: „Millega te tegelete?“ tahab **Kohtunik** teada. „Kirjutan... Luuletusi kirjutan...“ Kohtus kõlab see lollakalt. **Naine** ja **Kohtunik** muigavadki. Põlastavat. *paugub pakane ja talv / ümber perseuru / aga kannikate all / on kaks laiku muru* „Te peate endale uue tegevuse leidma,“ teatab **Ametnik**, „mis võimaldaks teil oma kohust **Lapse** ees täita!“ Uue tegevuse?! Aga ma ei oska ju midagi muud. Ma olen eluaeg luuletusi kirjutanud ja esimest korda öeldakse mulle, et ma ei saa hakkama. Õnneks ei ole **Kohtuniku** arvamus minu jaoks autoriteetne.

Mõtlen korraks tal prillid eest tõmmata ja vehmreidpidi silmaaukudesse torgata. Niikuinii ei näe ta sittägi – las saab endale juhtkoera, see koostanuks olukorrast adekvaatsema pildi. **Kohtunik** tõuseb ja sellega on istung lõppenud. Ta on samasugune **Türa** nagu ma isegi. Ainult, et ta ei saa sellest aru!”

Triin Soomets. Varjatud ained.

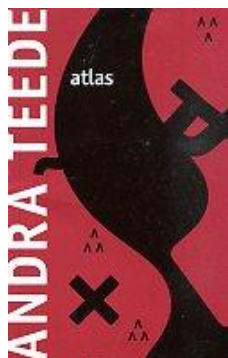
Suuresti tunnetustele keskendunud kogust on ETV luulesaate jälgija kuulnud näiteks luuletust „my Estonian” – huvitava sõnumiga tekst, mis baseerub keelel ja avab omal kombel ka eestlase keelelist alateadvust. Soometsa luule on mitmekihiline ja vaid näiliselt lihtne. Autor otsib, igatseb, selgitab, mõistab, põikleb, küsib, kurdab, valuleb, vaeb ja vaevab ennast – teeb kõik selleks, et uuesti ja uuesti sind imestama panna: kui palju võimalusi ja detaile leidub elu ja ilma kujutamiseks. Luuletajad on ja peavadki olema enesekeksed. Nad võivad jätta mõtte pooleli ja alustada uuega. Neil on õigus jätta sügavamad kihid varjatuks, ehk viitab pealkirigi sellele, et mõelge ise juurde, mina vaid juhin teid selle tee algusesse. Kuulake ja mõelge kaasa: „Kui keegi ei saa sulle pihta, / ei taba sind

enam, / siis oled vaba. / Kellegi kujutus enam ei määra su kuju, / kellegi vääratus enam su võimu ei väära. / Valu ei ole enam / su mõistatus, mälestus, määratlus. / Sa oled vaba. / Keegi ei talu sind kaua, / su külma ja kuuma. / Keegi ei saa sinust aru. / Siis oled viirastus. / Kellegi teise elu, / kellegi mõõddud ja määrad. / Kui vaatad endale silma, / siis kaotad aru. / Kellegi teise elu, kellegi piirid ja pahed, tahe ja tegu, / ruum, / tyhi. / Siis oled väljas. / Enam ei lähe kaua.”

Triin Soometsa „Varjatud ained” sobitub minu luuleootustega enam kui ükski tema varasem kogu. Hindan teda kui üht filosoofilisema tundelaadiga poetessi – mõistvat, kuulatavat ja vaimset. Ja kui mõned read näivadki sõnade mängu ja otsinguna, mõjuvad nad siiski maagiliselt. Kisun kontekstist välja kaks rida ja lisan üldistusena poetessi enda read: „lihtsuse nõelasilma / su lugu lihtsalt ei mahu.” Kuulun kindlalt Soometsa intelligentse loomingu soovitajate hulka. Põnevalt mõjuvad ka kujunduselemendina kasutatud luuletused, millele on kriips peale tõmmatud, kuigi mõne sõnakese ikka suudad välja lugeda. Meenutan, et tänavu kevadel anti Juhan Liivi luuleauhind Triin Soometsale eelmisel aastal „Loomingus” (nr. 12) ilmunud erakordsuseni lihtsaks sõnastatud luuletuse „surm ei möödu meist” eest. Nõnda siis: „surm ei möödu meist; ta on kohal / kogu aeg, ta on määratud / aega. / mida enam oleme ise, / seda enam sureme. / kui vaadata lehti puul, näha. / siis on selge, et aeg ei möödu. ta on ümar ja kohal. / jumal!” Aastal 2000 anti sama auhind Soometsa luuletusele „Sulle ma kingiksin sydame...”.

Triin Tasuja. Provintsiluule.

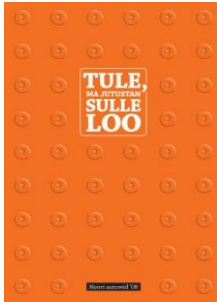
Luule põhjal otsustades tuleb Triin Tasuja Lääne-Virumaalt ja on noore inimesena pilgeni valu, alandust, mittemõistmist ja lootusetust täis. Ta on tõesti alles laps, nõnda kinnitab autor isegi, kes kipub täiskasvanuks saama ehk eeskätt seetõttu, et paremat maailma kohata. Tema senine keskkond on tüdruku mällu jäänud kurja, hukutava, ükskõikse ja ülbenä, kuid õnneks on ta leidnud üles oma luuleande ja nii saanud kõik painava lugejateni tuua. Mina küll tänan noort inimest selle eest ja jälgin meeleldi Triinu tulevast kirjanduslikku teed. Lisan sedagi, et palju ilusat on ju veel ees, tõsi, selle leidmiseks tuleb tööd teha ja vaeva näha. Oleksin soovinud tsiteerida kogu viimast luuletust „ma olen blond sinisilmne naiivitar”, ent tuli valida lühem: „vahel tundub, et mu ümber / on ainult joodikud ja hullud / kui käin mööda kodutänavaid / mõtlen: / kuhu ja mis edasi? / väikelinnad ongi Eestimaa / pole patriotism see, vaid fakt / iga 9. on ehitaja / iga teine elab väikelinnas / noored joovad / stressist ennast purju / mõni joob mõttetusest / jääbki jooma / mina pole ütleja / kas vale see või õige / siitsamast tulen ju isegi / purjus hull joodik”. „Provintsiluule” võiks küll iga raamatukogu riulile tee leida, sest eesti teravalt sotsiaalsete luuletajate ritta pürib uus nimi.

Andra Teede. Atlas.

Nõnda kui verinoor Triin Tasuja, on ka hästi noor Andra Teede tundlik ühiskonnas toimuvate protsesside suhtes. Ta on kindel linnaluuletaja, keda puudutab eksistents, seisundid ja olekud, sõpradega juhtunu, mitmesugused ohud. Ta tõesti kirjutab kirega. Tõsi, Andra Teede on juba tuntum nimi ja mitu kogugi avaldanud, kuid „Atlas” on siiski senistest jõulisem ja enesekindlam. Viimane märksõna pole ehk täpsem, sest enesekindlusest ja julm-julgust sõnavarast pole noortel autoritel kunagi puudust tulnud. Jürgen Rooste osutab järelsõnas (kogu ilmus Kivisildniku väljaantavas sarjas „Jumalikud ilmutused”), et Andrat on nimetatud esimeseks eesti naisbiitnikuks, teda on sõimatud mõttetuks tibiks ning plärtsuvaks beibeks. Las ütlevad, igal oma sõnaõigus, nõnda nagu kasutab Teede oma luuletajaõigusi. „keegi ei maksnud arveid / ja lõpuks lülitati / meil kodus elekter välja / istusime siis lolli näoga pimedas / mõtle kui paljud eesti pered /

istusid sel ööl veel / niimoodi pimedas / mõtle aafrika peredele / või pimedusele hiina piiri ääres / mõtle kui paljud / andetud vaesed kunstnikud / sõid õhtusöögiks kiirnuudleid / mõtle majanduslangusele / mõtle et mitte kuskilt ei tule raha / ainult monumendid ja tühi loba / mõtle oma ülemakstud maaklerile / mõtle haigele vanaemale / soome tööle läinud peika peale / säästumarketi järjekordadele / taara kokkuostupunktidele / mõtle peiedele kus viin otsa saab / ja siis mõtle et nüüdsest / peetakse igal nädalavahetusel / mõnes eesti väikelinnas / laulupidu". Täna noore inimese armastuslaul „sel päeval“ vajaks samuti tutvustamist, ent lugeja, ole kena, võta seegi raamat kord kätte.

Tule, ma jutustan sulle loo. Noori autoreid' 08.

Kokku 19 kirjutajat. Meil on mõnestki asjast nappus käes, aga kirjanike puudust Eestis ei tule. Seekord panen kirja hoopis need, kes vähem tuntud või täiesti uued nimed: Kara Lynn, Liisa-Lotte Käär, Põim Kama, Jüri Reimand, Ralf Sauter, Silja Paulus, Dagmar Lamp, Natasha Bluu, Kristo Viiding, Andris Reinman, Piret Jaaks, Martin Oja. Kogumiku on koostanud Dagmar Lamp ja toimetanud Berk Vaher. Muidugi on väljaanne tänapäeva noorte inimeste nägu, õnneks mitte tige, kuid pilav ja salvav küll, ja eeskätt neid endid puudutavaid probleeme haarav. Emata lapse teemast lapsehoidmiseni välismaal välja. Peaaegu kõik tekstid on sotsiaalse alatooniga, mõni globaalselt mõtleb (Jim Ashilevi). Teadagi, ühel õnnestub ühiskonnakriitika paremini, teisel nõrgemalt. Paari teksti pean ise üsna nõrgukeseks, aga ei hakka algajatele näpuga näitama, s.t. ära nimetama. Noor olevus on palju tundlikum kui kriitikaga pargitud vanem. Ühe noorima autori, Ralf Sauteri „Huulepulgadraama“ on huvitava süžee ja kirjas ka päris kenasti. Tähelepanu – mitmes tekstis on sisse toodud prostitutsiooni teema ja päris novelliliku puändiga (nt. Piret Jaaks, Natasha Bluu). Ise nautisin sedapuhku küll juba nime teinud Vahur Afanasjevi (enese)irooniat või sarkasmi koos kõigega, mis võib üht inimest Euroopa Liidu südames elades tabada. „Tagasi karu perse ehk seitseteist ilusat hetke“ kiikab ühest nurgast nn. usupropagandistide ja rahva naiivsust ärakasutavate (siin budistide) rahateenimissüsteemi – „Om money, bad me hum, money, bad me hum.“ Keegi tõmbab ikka kellelgi naha üle kõrvade, uurige järele, kes kellel... Dagmar Lambi „Tiidu uus korter“ ja Silja Pauluse „Maatüdruk ja uss“ jäid meelde ootamatu lõpu tõttu. Teistest vanema kirjutaja Anna-Maria Penu „Õöd on siin mustad“ on lustakas lugu Hispaania noormehest Juliost, keda meie kaunis saaremaastik koos alkoholiga „hulluks“ ajab, ning kuulub pigem pilkavate tekstide sekka. Põim Kama on teemaks valinud kaks meest, kellest üks koduga ja teine koduta. Koolides võiks „Tule, ma jutustan...“ soovitada ka gümnaasiumiõpilastele. Katke Liisa-Lotte Käärdi loost „Lärmiküla lapsed“: „„Jah, vaadake, see oleks kodule palju lähedamal ning ma saaksin endale uue keele suhu,“ lõksutasin oma keeleneeti üles-alla. Ei, päriselt ka, ma ei tea, mis mind valdas sellel hetkel. Ma vahetasin välja musta kohvi ja *croissant*’id Bullerby laste vastu? Ning kõige hämmastavam oli tädi Maia vastus seal teisel pool lauda: „Oh, lapseke, see pole üldse probleem. Ma saan sinust aru! Kui vaid teised tüdrukud ka nii mõistlikud oleksid!“ Kes sellest aru ei saanud, olid mu sõbrannad. „Sa läed mingit Liljat panema!“ viskas väga vihane ja pohmis Siiri. Ma ei saanudki aru, kas teda häirib, et ta on Rootsis käinud ja Prantsusmaal mitte ning ma lasin ta reisimise plaanidele vee peale, või proovib ta mulle aru pähe panna. „Vaata, see on kodule lähedamal. Ma võin tihedamalt sinuga kokku saada,“ piuksusin haledalt. Ma ei tea, miks ma proovisin end vabandada. „Sa lähed sakste sitta kraapima!“ teatas ta vihaselt. Mind üllatas kuulda sellist väljendit 19-aastaselt tüdrukult, mitte oma vanaemalt. Sest Siiri uskus, nagu ka mu perekond, et ma tahan kodule lähemal olla. Huvasti *couture*, ma lähen Bullerby laste maale! Olgu, ma kordan veel kord üle, et ma seisan korteris, milles on üheksa tuba ja millel on seinal originaal-Warhol. Ma olen *au pair*, majapidajanna, lastega ma eriti ei tegele. Ma valmistan hommikuks puuviljasalati, korjan nõud. Söödan-joodan jänese, kaks merisiga ning kõrbehiired. Ma ei üllatu, kui poisi toast leian aknalaualt surnud teod ning ühe selle karbitu nälkja mööda akent vabaduse poole roomamas. Ma koristan korterit kaks korda nädalas teisipäeval ja neljapäeval. Ökoloogiliste koristusvahenditega. Isegi mu kindad on taaskasutatavast kummist! Tase! Ma viskan kilekottidesse pressitud prügi kaks korda päevas prügišahti. Mulle kangastuvad Lasnamäe prügišahtid, kus ma nägin kord rotti mööda seda ligast seina seitsmendalt korruselt kaheksandale ronimas. Siin tulevad prügiautod ja imevad šahtidesse visatud prügi välja. See seletab miks rotte pole.“ Kirjeldus jätkub..., mina aga lõpetan.

Valivad naised.

Pealkirja kahel sõnal on tõepoolest mitu tähendust ja kirjutajad on kõik ajakirjandusest kirjandusse pürgijad või juba kohale jõudnud: Aita Kivi, Kati Murutar, Hille Karm, Elme Väljaste, Kärt Hellerma, Kadi Heinsalu, Kerttu Soans, Lea Arme, Evelin Kivimaa. Loodki sobivad rohkem naistele lugemiseks, sest kõik on püüdnud omal kombel ürgsuhet mees-naine läbi kirjutada. Kes osavamalt, kes labasemalt, kes kirjanduslikumalt. Huvitavamad on viimased: Kivimaa „„Sisyphose tants“, Hellerma „Tantsud surnud meestega“, omal kombel sundis

mõtlemata ka „Full Service“ kui ajastu märk ja pisar. Kuid tekst, kust leiad väljendi „keiss klõust“ ja mis vihiseb odavast kriiskamisest meessoos suunas, ei huvita mind ammu. Kivi novelliliku lõpuga „Andeks antud“ on ajakirjanikutöö ilmne saadus, kuid puant päris mõnus. Ega kogumikust uudseid ja haaravaid sõnumeid ei leia, ma ei julge isegi väita, et sobib ajaviiteks lugeda!? Katke valisin Lea Arme loost „Katkine kontakt“: „Sa ei kavatse loobuda, mis?“ küsib mees pilklikult. „Loobuda – millest?!“ „Sellest primitiivsest puhtolustikulisest võtmest. Kuigi see on pööraselt tüütu, kas sa ei leia?“ Olustikuline võti – just siin ongi konks, mõtleb naine. Just see häiribki selles nõndanimetatud naiskirjanduses. Me treime olmedraamasid, nii elus kui kirjanduses. Miks küll, mis see meile õieti annab? Tont seda teab, ju ei jätku millekski suuremaks vaimset kapasiteeti [mõeldud ilmselt kapasiteeti – M. L.]. Kuigi seda ei tahaks muidugi just meelsasti omaks võtta... „Ma leian, et teie olete pööraselt ninatark,“ ütleb naine napilt. Ta valab kohvi ja lükkab suhkrukoosi mehele lähemale. „Ma ei saa muuseas päris hästi aru, mida te silmas peate?“ Mees vaatab teda pikalt. „Juba aastaid ei kirjuta sa midagi, mis ei võiks kirjutamata jääda,“ ütleb ta. Naine võpatab. Vaata kus, mõtleb ta. Hää! rahva hulgast – *vox populi, vox Dei*... Miski, mis võib olla nii ehmatus kui pahameel, paneb ta näo lõkendama. Üks asi on ennast kriitiliselt käsitleda, see on isegi mõneti teraapiline tegevus. Aga kuulda sama võhivõõra pealetükkiva meesterahva suust on hoopis midagi muud. See on talumatu. „Või nii,“ tähendab ta kergelt. „Ma ei aimanudki, et olen noorte meeste seas nii populaarne ja äratuntav. Peaksin end vist meelitatuna tundma? Aga mis puutub kirjutamisse, siis... Vahest on probleem mujal? Ehk ei peaks lugema asju, mis pole teile mõeldud? Ajaviitelood naistele – mida teie sealt leida loodate?“ „Sa ei pea naistest suuremat, ma näen,“ ütleb mees, avab pliidiukse ja paneb puid juurde.“

Raamatu lõppu seatud autorite enda kirjutatud isikututvustused annavad sõnumi nende olemusest ja miks mitte ka mõtlemise kapasiteedist.

Liivametsa Lugemised - 40 / 2009

LÄHETUSLAUSED

Kirjandustuur „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes“ on ammu möödas, selle kohta olete juba piisavat teavet leidnud „Sirbist“, maakonnalehtedest, ka Rahvusraamatukogu kirjanduse ja keele ajaveebist. Päevakorral on kirjanduskonverents „Paabeli raamatukogu“ pealkirjaga „Kirjandus. Kas ja kuidas me teda näeme?“ Head kolleegid, kel vähegi aega ja natukenegi veel sõiduraha, tulge kuulama! Arvan, et meie amet nõuab eesti kirjanduses toimuva-muutuva pidevat jälgimist, ent mis veel olulisem, meil on võimalus oma tähelepanekuid ja tõekspidamisi kirjarahvale silmast silma öelda. Jah, ka mured ära kurta. Rõõme teistega jagada. Raamatuid jõuluningiks osta! Kokkusaamine toimub 11.12–12.12 Rahvusraamatukogus.

Kindlasti olete jõudnud heita pilgu uuele raamatuajakirjale „Lugu“. Rohkesti häid soovitusi meile kõigile, ise sattusin täielikku paanikasse, sest suurem osa väliskirjandusest on lugemata. Mida küll teha, kust leida lisaega lugemiseks, andke nõu! Hiljaegu tegelesin sügavuti Mait Metsanurga mälestustega, sest Lähte raamatukogu juhataja Eve Toots tähistas omakandi kirjaniku 130. sünniaastapäeva piduliku kirjandushommikuga Lähte Gümnaasiumis. Kõik oli parimal võimalikul kombel korraldatud, mängiti Metsanurga üht lemmikpilli viiulit, mida ta ka ise poisipõlvest saati õppis, vaadati näitust ja Tootsi koostatud tutvustusendist. Sellega tahan öelda, et raamatukogudel ja koolidel on ühisteks kirjandusüritusteks alati leide, tuleb ainult vaeva näha.

Eesti kirjanduse kõrval ei unusta ma soovitamast Iris Murdochi „Maharaiutud pead“. Natuke tragikoomiline armastuslugu, pisut kergem lugemine kui tema varem ilmunud romaanid.

On veel üks ebamugav teema, millele osutan. Nimelt olin sunnitud taas ühel teabepäeval kuulama tühja omavahelist lobisemist nii kukla taga kui ka kõrval. Kui inimesel on midagi sõnada toimuva ürituse kohta ja soovib öelda seda kõva häälega, siis on tema arvamus alati oodatud – muidu hoidugem häirimast kaaskuulajaid!

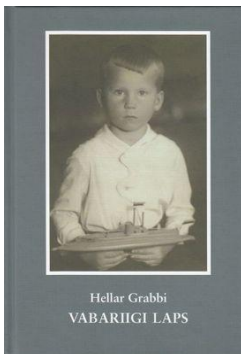
LOETUD RAAMATUD

Kristiina Ehin. Emapuhkus.

Alustan luuletusega: „Las trammid kaovad / taamal teetolmu / las kajakad liuglevad / Stockmanni Hullude Päevade kohal / nagu lastelennukid / Las pajud ajavad urbi / ja lumi jätab endast viimaseid / haledaid laike / Komeedikommipaki ja kasemahlapudeliga / istume noorte mändide alla maha / keset käbisid ja liiva / paiselehti ja kive / parki linnamüüri taha / Mul on hariliku pliitsi karva silmad / ja käeseljad suudlusi täis / Sul on punane lõng

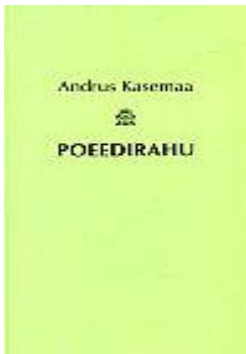
ümber käe / ja käed ümber minu / Ma õitsen ja valutan / pikkade paekivikarva juuste all / ja meie südamed on selle maavaratu Maarjamaa / viimased põlevkivitükid / Varsti lõpevad needki / Me ärkame surmaunest / suurte suguvõsade viisi / ajame varred sirgu / harutame keeled sõlmest lahti / Globaalküla kutsub meid kokku / ühe elektrikamina ette / ja kujutus tulest / seob meie sooned ja südamed". Kristiina Ehini viienda luulekogu põhitonaalsus pole muutunud, juurde on küll tulnud argipäevasemaid motiive ja konkreetsemaid märksõnu, ent põhimeeleolu on valulik. Raamatu kujundusatribuutika hulka kuuluvad esivanemate fotod ja nende kõrval ühe ja sama käekirjaga lisatud tekstid nende saatuse kohta. Selged, üldistavad ning aukartust äratavad, nõnda kui kogu Ehini luulegi. Tähtsamateks motiivideks jäävad endiselt vanavanemate veri, põlvest põlve pärandatud sõnumid, taassünd, järjepidevus. Jõulisemalt on lisandunud uue järglase sünnist algavad mured, tüdrukust naiseks saamise habras ilu, sellega seonduv vabaduse mõõt. Üldisemad teemadki: globaalküla tähendus juurtele, mõiste naftalind, järjest lähemale trügiv autode müra, mis halvab rahu ja mõtte, inimeste hoolimatus pärandatu vastu, isegi täna ajakohane lepitamismotiiv („Lapsed ehitavad“). „Emapuhkuse“ kohal hõljub alverlik vaim, puhtus, suursugusus ning aimamisanne, ent autor ei varjagi seda (nt. „Lendavad linnad“). Kuid ka underlikult naiselikku elevust koos nukrusega („Merest tulevad lehmad“). Veidi ka tundlikku irooniat oma rahva suunas (nt. „Kadunelja-päevaõhtul“). Ükskõik millisel tunnil või päeval ma ka ei võta Ehini luulekogusid kätte, taas ja taas leian seal hiidvana armastust, hiidvanu hirme, kuid ka usku ja lootust. Lõpetuseks värsiridu luuletusest „Ümin Eestile“: „Vaata seda siinset inimhõimu / aasta külmimal kuul / põhjamaa tähttaeva all / tähistavad nad oma püüdmatuspäeva / Prii ja pisut pelglik tõug / rahvasteookeanis / pärit pimedatest / puhastest / põhjaveekihtidest“.

Hellar Grabbi. Vabariigi laps.

Autor on üsna raamatu lõpus kirjutanud: „Head ajaloolised romaanid on suurepärased ajalooõpikud“. Lisan, kel „Vabariigi laps“ veel juhtumisi lugemata, et Grabbi mälestused on samuti võrratu ajalooõpik. Ja kui kohe alguses soovitusi jagada, siis iga kooliraamatukoguhoidja peaks seda oma töömälust tutvustama. Iga meie gümnasist võiks kordki mõelda oma vanavanemate parimate aastate loole ja käekäigule. Miks? Et mõistetaks, milline on olnud meie kaotuste hind ja millest õieti ilma jääme. Kuidas käitusid toonased koolipoisid, milline oli nende kasvatus. Missugune oli üks ehe vabariigi laps, mida mõtles ja kuidas suhtles. Tõsi, Hellar Grabbi isa kuulus tolle aja eliiti, oli Eesti Vabariigi ohvitser. Presidendi teenistuses. Seega vaesust ja häda autor ei kohanud, ent iga eestlane, kes tegi tööd, vähemalt nõnda olen saanud aru, oli toona söönud ja enam-vähem kaetud. Mind üllatab meenutuste meeleolu, puhtus ja rahumeelsus, need on tõesti ühe õnneliku riigi õnneliku lapse tundmused. Ka kaotuste ja hukkunute loetelu on targa mehe vaoshoituse ja väärrika stiiliga kirja pandud. Arvan tõesti, et Grabbilt on meie tänastel ajalooainetel kirjutajatel mõndagi õppida. Lisaks lühikesed ja sugestiivsed tähelepanekud meie uue vabariigi kohta võrdluses eelmisega – ei peitu neis üleolekutunnet, natuke irooniat küll. Kuigi lõpetasin lugemise melanhoolses tujus ja seda on ennegi pagulasmälestusi lugedes juhtunud, jääb teadmine, et mõndagi saab taastada, ent inimkaotustest ei saa me niipea üle. Tsiteerin peatükki „Saksa aeg“: „Mida mõtlesin ma sel ajal Eesti ja maailma olukorrast? Ega 12–13-aastane poiss sellele vist otseselt mõtelnudki. Tunnetus, et Saksa ülemvõim ei meeldi, et Vene võimu ja kommunismi kätte uuesti sattumist tuleb vältida ja et kuidagi tuleb taastada Eesti iseseisvus, oli enesestmõistetav ja üldine. See oli nagu rahva ühine hingamine, mis tõi hapniku ka minu kopsudesse. Siiski mõjutasid propaganda ja infoblokaad meid Saksa ajal rohkem, kui me siis arvasime, nii nagu sõjajärgsel ajal jättis rahvasse oma jälje kommunistlik nõukogude propaganda koos välisteabe palju karmima blokeerimisega. Muide, see on osalt olnud põhjuseks mõnede erinevustele välis- ja kodueestlaste sõnapruugis ja mõttelaadis – pagulasi mõjutas viimati Saksa, kohalikke eestlasi aga Nõukogude Vene aeg.“ Lõpetuseks read peatükist „Eesti aeg“, kus Grabbi kirjeldab üht fotot daatumiga 23. VI 1938: „Päts ja Eenpalu on mõlemad paljapäi, Eenpalu on asetanud oma halli kaabu looži äärelle, Päts hoiab musta kaabut peos. Laidoner on käe tõstnud tervituseks mütsinoka juurde, vastusena tribüüni ees langetatud lipule. Päts, Laidoner ja Eenpalu on sellel pildil oma kolmikvõimu kõrgpunktis. Päts muheleb. Riigireform on tema eestvõttel läbi viidud. Uus, võimu presidendi, parlamendi ja valitsuse vahel jagav põhiseadus on vastu võetud. Selle alusel on valitud Riigivolikogu ja moodustatud Riiginõukogu, valitud president ning kinnitatud peaminister. Päts aga näeb välja vanem kui ta kuuskümmend neli aastat ja Laidonerile on kasvanud viimaseil rahulikel aastail mugav kõhuke. Kas nad on veel täiesti samad mehed, kes meelegi juhtisid Vabadussõda ja nelja aasta eest töid jõulise pöördega riigi välja poliitilisest kriisist? Kas neil jätkub energiat ja selget otsustusvõimet edaspidiseks?“

Lõpetuseks tuletan meelde, et Hellar Grabbi on lõpetanud Columbia ülikooli New Yorgis raamatukogunduse magistrina ja on töötanud Kongressi Raamatukogus, s.t. USA rahvusraamatukogus.

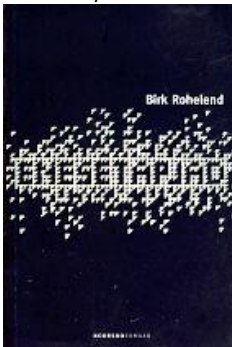
Andrus Kasemaa. Poedirahu.

Esikraamat. Juba põhjalikult kiidetud ja omakski võetud. On lausa ehmatav, et tänases jõhker-julmas ja sotsiaalselt äärmuseni kujutatud luulemaailmas leiad autori, kelle lemmikmärksõnad on vedelemine, lõsutamine, laisklemine, logelemine. On puhas nauding lugeda teksti „Olen logard“: „Vedelen diivanil, silmad kinni / olen vaba ja mulle meeldib vedeleda / Ema ütles, et talle ei meeldi logardid / aga ta ei saa minust aru / Üha enam tunnen mõnu vaid voodis vedelemisest / vahel ma ei viitsi enam tõustagi, / sest lesida on hea, kaduda kuhugi / endarahusse ära, mõelda mittemillestki / lükata asju edasi ja vedeleda / ja ma ei viitsi enam / midagi peale logelemise, / sest vaata see on väga hea.“ Kasemaa teeb seda võluva rahu ja oskusega, nii et läheb kohe hinge. Noor sõnaseadja hindab Poedirahu küla, kus looskleb üks logard, kel nimeks Kasemaa. Ometigi muretseb temagi armastuse pärast, märkab kala konksu otsas ja soovib seda vabastada, käsib rebasele põgeneda jahimeeste eest, ülistab vaikust. Armastab maad: „merd olen ma näinud vähe / seepärast armastan sisemaad / sügavaid metsi / metsajärvi / metsaheinamaad / ema-isa / armastan-armastan“. Suure ja ülla rahu kõrval leidub ka ärevust, surma: „Kui ma kord suren / olge kõik rõõmsad / nagu oleks Kasemaal sünnipäev“. Tajub aja olemasolu. Luulekogul on sedapuhku oma peategelane – Nipernaadi tüüpi rändur või hulkur, kes ei tee mitte kellelegi liiga, ei mõista kedagi hukka, vaid tahab, et elu saaks vaadeldes mööda saata. Kuidagi ei julge öelda, et vaadeldes ja vedeledes on vahel sünonüümid. Kaks teksti, „Väsinud ränduri laul“ ja „Ränduri tagasitulek“ kinnitavad, et ikka tahetakse tagasi tulla oma koju, ole siis noor või aega juba näinud mees. Niisiis „Minu kodu“: „Kehv maja / kaevu ei ole / kõrvalhoone, ilus ärklituba / laut, viltune saun / tuul puhub seintest läbi / heinaküün, tuules laperdav uks, / mis on alati lahti / pikk hein on kaugel / Ukse all lainetab rohi – / minu armastus / Vaene maa on see / kauge kolkaküla – / minu ilus Eestimaa“. Kui olnuks minu tegemine, siis võinuks Andres Kasemaa selle eest Juhan Liivi kirjandusauhinna saada. Teisest luulekogust „Lagunemine“ pajatan järgmisel aastal.

Marko Kompus. Surnud kuldnokkade märjad esmaspäevad.

Nüüd aga seisate silmitsi põrgutule ja hävingu kuulutajaga. Kuid ma jäin hinge isegi pärast lähemat tutvust Kompuse luuleraamatuga ja sooviksin kohtuda siin elus veel kedagi, kes on selle raamatu läbi lugenud. Kui autor ja toimetaja välja jätta. Vahel tundub, et mu töö on ikka karm küll, sest kogu eesti kirjanduse pean ma südamesse võtma ja teistegagi jagama. Kuna luulekogul lehekülgi pole märgitud, siis teatan, et see on keskmise romaani mõõtu ja lisaks kõvade kaantega. Üsnagi lõpus jõudsin poesiapalani „rase kirves“ ja siis sain aru, et hoopis mind tuleb korrale kutsuda aja raiskamise eest, mitte autorit, kes on raamatu kirjutanud. Tsiteerin teile, auväärt kolleegid, „raseda kirve“ kõrval asetsevat „makaronherbaariumi“ ja nõuan, et te selle siinkohal läbi loeksite: „õlipuukahvliga / ududes parandasin matust, / kipras infinitiivi. / hell abiline mul oli – / leibaamer õnnelikus nohus. / koorides kiivitajamuna / leidsin matusetotetuse / oma kolmandale silmale. nõudmiseni mudas, nõudmiseni tolmus, / nõudmiseni prahis, nõudmiseni prygmägedes, / nõudmiseni ohtlikes jäätmeis / oli olla tore üks mynt, / lohutada kivina leski. / tuha hää l paelaga kaelas / bemarkina kirikuid pesin. / igiliikuri lävel / kabiinide proovikabiinis / olin aukirjaurin, / olin nahkhiirenisu, / kylvatult tagumik-tõde. / kui pesin, siis ärevus / näkkas kui koger / yhes randuvas kommionus. / oli onuvilede jutlust võimalas, / kotis kommid jäid konutama. / oblikaihnelst just õhtul, / mitteõhtul olin haljana kolistav ohe, / kolisin ohkeid. / all käolaulu kummid / ma kihutasin oma sygavas autos. / kellest möödusin, / sai tundma laulikupritsmeid. / kyll kihutasin! / kuid halastamatuse edetabelist / olin ikka kukkumas välja! / raskelt kägardus minut, / kypsyes pyhkmete kirves. / haukakytust siis valasin / ja surimask-päikest, / kiidulaul-rinnahoidjaid rulluisukapist. / ma valasin valesid. / ent vanarauud vihmata suri.“ Need read pole veel kõige arusaamatumad, ent stopp, „igemetejutlust“ ma ei tutvusta! Ühtlasi lepin pahandajatega, kes ütlevad, et ma keelemängust ei taipa mõhkugi – tõesti, sedapuhku ei kavatse taibata.

Birk Rohelend. Enesetapjad.

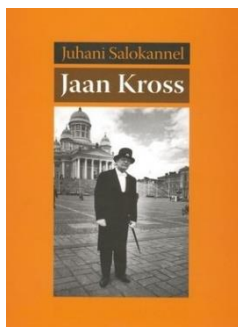
Eriti sageli ma noorsoo- ja lasteraamatuid ei tutvusta, ent Birk Rohelenu looming on jäänud silma kui eriti jõuline ning intrigeeriv. Seda romaani soovitan kindlasti lapsevanematele, nõnda kui kunagi soovitati Hiramil „Mõru maiku“. Kõigepealt küsin: kas ainult tänase põlvkonna saatus on nārune, nende tegelikkus vastamisi suurte unistustega? Igal põlvkonnal on omad noored Wertherid, variatsioonid teemal kannatused, mis tunduvad erinevad olevat, ent on mõttejõult ometi sarnased. Kas tõesti on elamine ise, kohustus elada, lihtsalt olemas olla, põlvkondlik kannatus? Küllap on enamik põlvkondadest omas ajas lootnud, et elu peaks olema muinasjutt. Kes on aga lõpuks süüdi, et enesearmastus muutub sisemiseks viihaks? Just nendele küsimustele otsin

mina, lugeja, praegu vastust. Vaatamata eale tean, et ajastumärkideks on anonüümsed ühendused, narkootikumide lihtsamast lihtsam kättesaadavus, depressioon, väsinud õpetajad, perekondade armastuse-viha segu üksteise vastu. Kuulen kirjanduse kaudu, et mitte millelgi pole väärtust, ei kunstil, ei ilul-elul. Ometi käib pidev täiuslikkuse otsing. Harald, kes katsetab enda peal eri droogisegusid, unistab elueliksiirist. Ta teab enda sõnutsti, mida kujutab endast tõeline pargu, ja selle kirjeldus on mõjus. Harald ema tegi enesetapu, kui poiss oli 10-aastane. Pia peab „Kuritööd ja karistust“ maailma parimaks raamatuks.

Pealkiri on täpne, enesetapjad, aga eks igaüks interpreteerib noorte tegelaste enesevaatlust ja otsuseid omamoodi. Kes nad õigupoolest oma olemuselt on, meie tulevik ja lootus, kes on sattunud kasiinovõrku või kihutavad purjuspäi autodega ülepeakaela? Keda rahuldavad hoolimatus ja julmad naljad? Teglane Mia ütleb oma õele, kui saab teada isa ajuvähist, et oleksid võinud roobiga kõvemini lüüa, sest haiguse põhjustas ilmselt kunagine löök vastu isa pead! Noor tüdruk Sofia ei suuda meenutada iseennast.

Hulk lugejaid võib tsiteerida peast klassiku luuleridu „Nii ilus on surra, kui oled noor /nii päikesen magama minna. / Su ümber on sõprade leinai koor, / sa nende südamen igavest noor...“, kuid need kirjutas Visnapuu noorte langenud sõdurite mälestuseks. Samas Rohelennu teglane mängib enesetapmist ja kui see aitab tal targemaks saada, siis olgu pealegi. Ent kõrvalseisjad, kuidas nemad peavad toimima? Kuulakem: „Keegi oli jätnud lauale salvräti, millele oli midagi sirgeldatud. Tükikest fantaasiat rakendades võis selles ära tunda mingisuguse tiivulise olevuse – musta, teravate tiivanukkidega linnu, hiiglaslikud küünised ähvardavalt konksus. Lind oli vaataja poole seljaga ja Zenile tundus, et ta silmitseb teda pilkavalt üle õla. Ta kägardas paberi vihaselt nutsakuks ja surus kõrvallauale olemasse tuhatoosi. Lind... Kui Zen oleks lindu joonistanud, teinuks ta seda suursuguselt. Linnud olid graatsilised ovalised olendid, kes oma jõulistel tiibadel mõõtmatu avaruste kohal liuglesid ja ainult neile võimalikul moel vabadust kogesid – vabadust gravitatsioonist, Maa siduvatest köidikutest. Zen oleks samuti tahtnud lennata, hõljuda kõrgel üleval teiste kohal ja kõiki olemasolevaid inimesi ignoreerida. Teatud vahenditega oli see võimalik. Iga võimalus oli Zeni jaoks tegelikkus. Ta vaatas igavledes ringi. Temast veidi paremal asuval laual seisis kaks hiigelsuurt tühja pokaali ja vedeles kokkukägardatud sigaretipakk. Laud oli räpane, seda katsid väikesed valged täpid. Nagu spermalahvatus, mõtles Zen endamisi ja muigas. Kaugemal vasakul istus mingi rõve paks mees, kes vahtis temast mööduva ettekandja jalgu ja higistas erutusest. Poiss pööras igavleva pilgu menüüle. Keegi heade kavatsustega andetu inimene oli üritanud seda dekoratiivsemaks muuta, lisades kehvaõitu pildid üsna talutavalt serveeritud roogadest. Ükski nendest ei tekitanud pealevaatamisel temas isu. Ta tellis tassi musta kohvi ja jäätisekokteili ning jättis endale otsustamisaega. Lahkuva ettekandja jalad olid mittemidagiütlevad, naise võitsblondid juuksed lihtsalt jällestusväärse olukorras, lõhenenud otstega ja räpakad. Poisi silmist kiirgas põlgust. Nii palju masendavat inetust oli maailmas! Kõik oli tavaline, labane, paljunähtud, ebaproportsionaalne või lihtsalt igav.“ „Piakene,“ ütles ema paluva häälega, „Midagi ei ole ju halvasti.“ Ta ei uskunud seda isegi. Oli. Kõik oli halvasti. Pia lihtsalt ei teadnud, miks ta oli. Miks ta olemas oli. Miks ta kõssitas siin sellel neetud punalillelisel päevatekil ja oli. Realsuses oli kohutavalt palju kohustusi. Need väljendusid ootustena. Õhk Pia ümber oli teiste inimeste ootustest paks. Ema ootas, et ta saab sellest kõigest üle ja edaspidi läheb paremini. Mia ootas, et see laastab ta täielikult ja Pia laseb kõigel minna. Langeb depressiooni, sööb ennast paksuks ja teeb mõne avaliku enesetapukatse. Isa ootas ka. Tema ootas, et Piast saab järgmine Einstein või Universumi President. Sest vähemaga poleks isa kunagi rahul olnud. Isa ei olnud kunagi rahul.“ Sama Pia ent loodab, et kui tema oleks jumal, siis tema kummardajad peaksid armastama elu ja üksteist ja tööd. Tahaksid luua, mitte hävitada. Et neil poleks põhjust uskuda enesetapjate paradiisi. Alati võib tunduda, et just sina ei sobi sellesse aega ja kohta.

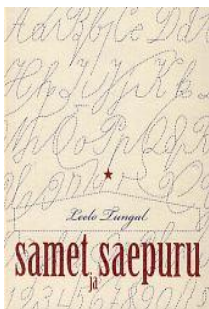
See palju ridu pälvitud romaan saavutas Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse ja kirjastus „Tänapäev“ 2008. aasta noorsooromaanivõistlusel I–II koha. Pühendatud Andresele ja Raulile, keda enam ei ole.

Juhani Salokannel. Jaan Kross.

Võttis aega mis võttis, aga see tüse monograafia on nüüd lõpuni loetud. Ma ei hakka Salokandle käsitlust analüüsima ega oma arvamusi Krossi loomingust sekka ütleva, sest väljaanne on mõeldud eelkõige soome lugejatele ja niisugusena täidab kahtlemata oma ülesande. Jaan Unduski sõnastusest täpsemat on keeruline leida: „Soome koolmeistri korralikkus pluss mingi rootsihõnguline öukondlik elegants, sulam, mis mind juba esimesel kohtumisel veetles – võetagu seda kui metafoori –, teeb siin tarvilikku tööd.“ Kuna olen päris põhjalikult Krossi loominguga tuttav, siis midagi uut ma ei leidnud. Kui minu jaoks on Salokannel Krossi loominguga sõna otseses mõttes üle interpreteerinud, igast väiksemastki detailist suure üldistuse teinud, enamasti jõuliselt poliitilise, siis need, kes vähem lugenud (soomlased või ka eestlased), said lisaks põhjaliku ülevaate 20. sajandi Eesti ajaloo. Peaaegu iga ajalooline sein, nimi, sündmus ja mõte on peensusteni lahti harutatud ja nõnda, et vastuväiteid nagu ei tohiks olla. Keskaeg on kujundite kaudu

kantud möödunud sajandisse, Jaan Krossi eluloo ja ülimalt hinnalise loomingu sünniajajärku. Nüüd ootan, et keegi eesti kirjandusteadlastest Krossi monograafia põhjaliku arutluse alla võtaks. Ühe tillukese tähelepaneku siiski lisan. Juhani Salokannel kirjutab näiteks, et romaani „Tahtamaa“ pealkiri kõlab kodulugeja jaoks teadagi „maa“ ja „tahtmine“. Muuseas, selline talukoha nimi olevat reaalne ja asuvat Põhja-Soomes, kuid Eestis loomulikult välja mõeldud. Olen aga lugenud, et tahtapuu tähendab Hargla murrakus kibuvitsa, orjavitsa (Ellen Niidu luules leidub kujund tahtapuu), ja Kross on ka ise viidanud, et Tahtamaad võib tõlgendada orjamaana. Et meil kõigil on olemas oma Tahtamaa... Samas leidub nii paksus loominguloolises käsitelus (529 lk.) minu jaoks filosoofilisi üldistusi vähe. Olen neid, võimalik, et ekslikult, Krossi loomingus rohkem tähendanud, kui monograafia autor tutvustab. Minu jaoks on olulised võrdlused soome kirjandusega, millest tean ju vähe. Alljärgnev katke aitab selgitada Juhani Salokanneli mõnda lähenemisprintsipi, kuid soovitan raamatut kogu südamest. „Üks ajaloolise romaani võimalusi on rääkida otse ja hoopiski mitte peitmise või vihjamise abil. Esitatud asjad ei „tähenda“ niisiis mitte midagi muud kui seda, mis nad on, nad ei viita endast väljapoole. Asjad on asjad: Tallinn on Tallinn, suudlus on suudlus, surm on surm. Ja kui jutustaja lisab põnevust või annab tegevusele hoogu juurde, on see põnevus või tegevus, ja ongi kõik. Kuid ka sellel on oma jõud. Võrrelgem romaani otseütlemist, selle tähenduse kujunemist ehk eri lugejate poolt antud kaalukust, sisu ja tõlgendust mõne teise kunstiliigiga. Võrrelgem seda kas või kujutava kunsti aktiividega. Katmata inimkeha kujutamine on alati toonud kaasa mitmesuguseid tähendusi, ja alati on alasti inimese kujutusel juba iseenesest väge. Seletus järgneb alles teisena, olgu selleks siis vihje antiigile või saab pilt sümboolse nime „Kevad“, „Noorus“, „Süüatus“. Võib kujutleda, et 1970. aastate Eesti kontekstis mõjus „Kolme katku vahel“ enam-vähem samal moel. Ta avaldas mõju juba iseenesest – üksnes ainevalikuga ja teemadega, millest räägiti. Teiste sõnadega – raamatul oli omaette väärtus juba sellega, et kolhoositeemade või tehasekirjelduste asemel võis lugeja kaasa elada niisugustele asjadele nagu kirjamehe kokkupõrked tsensuuriga, võimukandjate küünilisus ja võõraste sõjavägede metsikused Eesti pinnal. Niisugune kirjeldus on nüüd täitsa olemas, niisugust on lastud kirjutada – nii võis lugeja täiesti spontaanselt ohata, ilma pikemate arutluste või tõlgendusteta. Selles ongi alati kirjanduse sõnum: öeldakse valjul häälel välja, et on olemas miski, mis inimestel ununema kipub. On olemas ülekohtu all kannatanuid, vaeseid, on onu Tom, on õigustest ilmajäetud naised, ja on loodus ja vaikus – kuid ka näiteks Vene väed, kes meie kodusid põletavad. Sellest on küllalt. Rohkem polegi tarvis öelda – pole vaja lisada arvamust, kas peaks vaeseid aitama, vaikust kuulama või venelaste tegevust hukka mõistma. Nõukogude Eestis oli see kirjanduse põhiülesanne karmilt reglementeeritud, paljudest teemadest tuli vaikida. Sellel oli üks hea külg: kaalukaks muutusid ka väikesed detailid. /---/ Tulemus jäi siiski üleni halliks, sest argidetailidest suuremad teemad jäeti sõnatu seltskonnana ukse taha ootama. Olulisemad neist olid andnud samade aastakümnete soome kirjandusele kogu tema hääle ja trotsi. Need olid sõda ja seksuaalsus. Sel ajal kui proosakirjandus Soome lahe põhjakaldal oli pihtimus ja mäss, kõneles see lõunakaldal vaikse häälega, läbimõeldult ja talitsetult, ja juba selle lühike vorm – valitsevad žanrid olid novell ja lühiromaan – kutsus lugejaid lugema täpselt ja kaalutledes.“

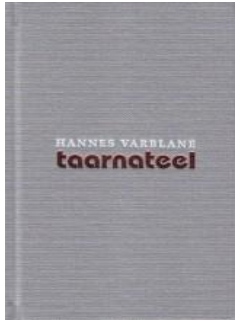
Leelo Tungal. Samet ja saepuru.

Ja ongi „Seltsimees lapse“ järg loetud. Ajastu kujutajana võluv teos, ent mingi eriline vägi ja fluidum, mis esimest raamatut lugedes valdas, jäi puudu. Ei väsi kordamast, et neid raamatuid võiksid kooliraamatukogud soovitada nii õpetajatele kui õpilastele, see on hea ajalootunni kõrvallektüür. Peaaegu sama ajastu lapsena leidsin seal fakte, millest polnud kuulnudki, näiteks et Moskvas pressiti vorsti sisse Lenini nägu. Amps ja järgmine tükk... Muidugi on mind alati natuke ehmatanud need varatargad ja läbinägelikud lapsed – mõtlen Viivi Luige „Seitsmenda rahukevade“ peategelast, „Väikest Illimari“ –, sest ise pole nõnda ajastutundlik väiksena olnud ja nii jääb minu osaks teiste imetlemine. Oleks ju mõnus, kui Leelo Tungal kirjutaks läbi ka oma varase ja isegi hilisema koolipõlve, kuid alljärgnev

katkeke aitab mõista pealkirja: „Orkester hakkas mängima lugu, mis kõlas küll ilusasti, aga tundus ka kuidagi kurva ja ärevust tekitavana – paistis, et kohe juhtub midagi õudset. Aga pala lõppedes tulid sameteesriide tagant välja kaks nii särava naeratusega onu, et väike hirmuvõbelus, mis mulle kõhtu oli tekkinud, läks kohe üle. Priskem onu rääkis vene keeles, aga paistis, et mingeid kurje kavatsusi tal polnud, ja kohe andis ta sõna üle kõhetumale mehele, kes ütles sulaselges eesti keeles, et Moskva tsirkusel on suur rõõm Eesti publikuga kohtuda. See mulle meeldis, et kõik olid rõõmsad: teadustaja-onu, hõbedastes kostüümides ratsanikud, kes areenile kihutasid, ja isegi tuttude ning säravate sadulatega ehitud hobused paistsid naeratavat. Artistid turnisid sadulas kord püsti, kord pikali, kord üksteise turjale ronides, ning ratsud kappasid kaunite jooksusammudega areenil ringiratast, nii et saepuru lendas nende kappjade alt õhku ja sametisele äärelle, mis eraldas areeni pealtvaatajatest. Jajah – saepuru lõhn see oligi, mida ma algul ära ei tundnud! Seesama lõhn, mida hoovas Ruila saeveskist, kus ma dresiinisõitu tehes äärepealt oleksin sae alla sattunud... Tundus nii kummaline, et ühes ruumis – olgugi et tohutu suures – lõhnas ühteaegu nii muinasjutulise sametkanga kui ka saepuru järele! Oli, nagu kohtuksid siin kaks hoopis isemoodi maailma: ühes käidi

pleekinudsiniste töökuubedega, saeti Stalini preemia laureaatidele [Hans Leberechtile – M. L.] majapalke ja -laudu ning meenutati veski-peret, kes kogu täiega oli Siberisse viidud, teises maailmas mürtsus kiiskavat pasunatega orkester, lehvis punane samet ja teadustati särava naeratuse saatel kahes keeles esinejate ilusaid salapäraseid nimesid.”

Aeg oli tõesti paigast ära, laps Leelo kannatas memme äraviimise pärast ning mängis küüditamist (lk. 56), ähvardus ning hirm saatis inimesi kohvikus saiasabaski (lk. 152). Ometi unistati, et nende perede lood võiksid sarnaneda muinasjuttudele, mis lõppevad alati headuse võiduga. Kas aeg on endiselt paigast, kui Leelo Tungla kõrval kirjutab noor Rohelend „Enesetapjad”? Mõtleme selle üle!

Hannes Varblane. Taarnateel.

Luulet aastatest 1967–1970, mida autor nimetab katsetusteks. Minu arvates Varblane ei alustanud halvasti, nagu ta ise raamatu lõpus vihjab. „Taarnateel” tundub olevat tehnikaajastusse pürgiva perioodi põlvkondlik luule, kus alati polnudki suurt sõnumit. Nii kasutab Varblanegi kujundeid, mõisteid ja sõnu, mis sel ajal aktiivselt kõlasid. Kuid on ka teistsuguseid, inimlikult sümpaatse sõnumiga tekste, n.-ö. isiklike, kus ta osutab inimlikele nõrkustele. Silma torkab, võimalik et praegusest aastaajast johtuvalt, sagedane sügisele osutamine, natuke leidub väsinud, kuidagi kurba armastuse otsimist. Arvan, et Varblase luulet sobib soovitada pigem eakaaslastele kui noortele, sest tema tee ja valikud on olnud teistsugused. „kui ma lähen / variseb maailm / raiutud puuna / su sylle / tyhjus tumeneb / valgena / oled sa olnud või peitub sus keegi / seisad kui seinatu mõranend peeglis / uned said hälvinuiks ulmade leegis / arvad et pysid ja vale on seegi / ylal on taevas mis mõraneb all / hetkede korduses sadestub hall / pimedad kuulevad lähevad paika / kõikjal vaid möödunu tänast ei taipa / otsisid tõe mis kurvastuks päikseks / oled sa suur et syndisid väikseks / unelmais sööstad jääd poolele tee / tuvastad kodumaa unustad keele / valgus mis must / võrdsustab olnu / jõgi nimega Styx / elustab põrmu”. Seekord lisana „Kolletab”: „klaasis pihlakavein / sügis kuldsest su pihus / ära vaid ütle / et selles on lein / valgeks palakaks ümber ihu / mina ju olen su homne / puhas kui lumi / ning kalge kui jää / november detsembriks / oktoobris / ära sa seepärast seisma veel jää / kellaeg muutub kuid see milles pääs / verre jääb / surmana kindlalt”.

Liivametsa Lugemised - 41 / 2009

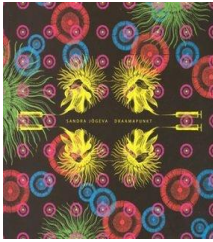
LÄHETUSSÕNAD

Kõigepealt räägin murest, mis peaks olema meil kõigil ühine: nimelt on Rahvusraamatukogu sunnitud lõpetama uuest aastast majanduslikel põhjustel maakonnalehtede bibliografeerimise (v.a. riigikogu liikmete tekstid). Küllap hakkab sellest puudust tundma, sest tihtipeale leidsin just nendest väljaannetest kirjeldusi rahvaraamatukogude erialasest tööst, mida sain oma loengutes ja kirjutistes kasutada. Loomulikult jääb võimalus lehed ise läbi lapata, aga aega, mis selleks kulub, võiks ju eesti mõtteloo lugemiseks kulutada. Kultuuriministeeriumile ja keskraamatukogudele küsimus – kas olete otsinud võimalusi olukorra lahendamiseks?

Teinegi asi ei anna rahu. Minu andmetel, mis põhinevad www.lugemisaasta.ee kodulehel ja mõnel täpsustaval kõnel, ei ole korraldajateks kutsutud ja seatud inimestel veel vastavat elevust. Miks nii tasaselt? Võimalik, et lumi segab ka lugemisaastat! Siiski leiab lehelt juba üht-teist rahvaraamatukogude kohta, kuid Kirjanike Liit vaikib. Logo küll kasutatakse luulesaates ja mõnes kohas veel, aga kuidas muidu asi kulgeb, on teadmata. Küll on aga tunda sümpaatset aktiivsust ja huvi Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi tegevuses. Neil ripub üleval koguni ürituste kalender. Lisan ka lause 8. jaanuari „Postimehes” avaldatud intervjuust, mis pühendatud lugemisele ja kus Peeter Olesk ütleb sümpaatselt: „/---/ meie päevil õpetab raamatukoguhoidja keelt rohkem kui trükise keeleteoimetaja.”

Kolmandaks soovitan üht erilist lugemist neile, kes sügavamalt huvituvad mõistest „prantsuse vaim”. Võtsin Georges Pereci „Mõelda/liigitada ja teisi tekste” kätte seetõttu, et olin kunagi üllatunud tema esimesest eesti keelde tõlgitud raamatust „Asjad”, ja ega rohkem maakeeles polegi kätte saada. Pealkirja kohta niipalju, et Perek oli töötanud pikka aega Pariisi arstiteaduse laboris bibliograafina, kuid tema arvates on kirjeldamine ja liigitamine, mõtlemine nagunii, lahutamatu seotud. NB! See on ikkagi friikide lugemine, kohati isegi igav.

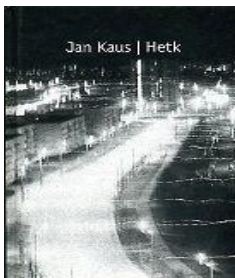
LOETUD RAAMATUD

Sandra Jõgeva. Draamapunkt.

Raamat jagab Triin Tasuja luulekoguga „Provintsiluule” Betti Alveri 2009. aasta kirjandusauhinda. Võimalik, et teisel juhul poleks hakanudki lugu uurima, sest Jõgeva kunstist ei tea ma midagi. Õieti oleksin pidanud loobuma „Draamapunkti” vaatlusest, sest puuduvad teadmised kirjeldatud emotsioonide mõistmiseks. Tunnen end ebamugavalt autori kohati lausa vägivaldsete seisukohtade üle mõeldes. Algul läsksi lugemine kobamisi, ent lõpuks siiski tajusin „Draamapunkti” teksti mõju. Kuigi kirjapandu tundub pisut kunstlik, on ütleja väga kirglik ja jõuline ning sel on teadagi oma sotsiaalne väärtus, sest osutusi ajastu mõjudele leiab peaaegu igal leheküljel. „Draamapunkti” võib pihtimuslikuks päevikuks arvata, teisalt, iga lugu on omaette pealkirjaga ja ka iseseisvana loetav. Kolmandast vaatepunktist isikulugugi ja elulooraamat, kuna *performance*’eid korraldab kunstnik jagab oma muljeid loometööst, isikutest enda ümber jms. Pakub lausa radikaalselt feministlikku ilmavaadet ja karme seisukohti maskuliinsel suunal. Tutvustab iseenda imago kujundamist ja hindab oma väärtust kunstnikuna. Emotsioonid, jah, valdavalt prevaleerivad emotsioonid, järsud otsustused, märkamata ei saa jääda maailmakodaniku üleoleva positsiooni kinnitamise. „Draamapunkt” edastab üht eluvaadet, mis haakub kindlasti noorema põlvkonna kunstnikegrupi tegevusega, ent jääb paljudele noortestki vist võõraks. Ei hakka seletama, kes need paljud võiksid olla. See eluvaade ei puudutanud mind, jättis ükskõikseks, ehkki oli üsna põnev. Peibutused, depressioon, mis ei lase magada, ületootamine, eneseteostus, maksimalism, jõhkruks – kõik on juba ammu teada nähtused, küsimus peitub sõnalisel lähenemises ja interpretatsioonis. Kõik, mis mind kui inimest ärritab, jätab Jõgeva rahulikuks, ja vastupidi. Kõige huvitavam on ehk viimane peatükk „Must kokk Kentuckyst”, hea olustik kirjeldus, täpne eneseanalüüs. Rahvaraamatukogud peavad muidugi kaaluma, kas neil jätkub lugejaid rohkem kui üks. Tutvustustsitaat: „Sa oled kunstnik?” – „Jah.” – „Maalid?” – „Ei, ma olen kaasaegne kunstnik.” – „Mis nimelt?” – „Performance, fotolavastused, video...” – „Oled sa Eestis kuulus?” – „Ma arvan küll, me võitsime koostööpartneriga aasta tagasi kultuurkapitali aastapreemia.” See avaldas taanlasele muljet, ilmselgelt oli tegu professionaaliga. Ma ei ironiseeri siinkohal... Järgnesid küsimused välisnäituste kohta ja mu kätte ilmus nimekaart, millelt lugesin välja, et mu vestluskaaslane on Taani Kultuuriinstituudi peasekretär. Generalsekretär??? Det Danske Kulturinstitut. Mu Jumal! Hetkeks, kui mul paluti kindlasti oma CV saata ja räägiti võimalikust näitusest Taanis, oli Tanja niisama lauas istumisest ära tüdinenud. „Lähme kõik tantsima!” nõudis ta valjusti ja inglise keeles. „Nad peaksid meile jooke välja tegema,” lisas ta natuke vaiksemalt ja eesti keeles. „Tanja, ma tulen natukese aja pärast, meil on siin oluline vestlus pooleli.” – „Klubis ei vestelda! Klubis juuakse ja tantsitakse! Ütle talle, et ta meile joogid ostaks.” – „Ei!” Tanja hakkas mind kättpidi tantsupõrandale tirima. „Oota! Viie minuti pärast.” Seletasin „oma” taanlasele, et mu sõbranna on ukrainlanna ja et neil käivadki asjad pidudel nii: inimestel ei lasta paardesse või gruppidesse eralduda, vaid sunnitakse kõiki ühistegevusele, näiteks tantsima. Sellega hoitakse muu hulgas ära ka purjus inimeste vahel tekkida võivad erimeelsused ja konfliktid.” „Nii et sina eestlasena oled rohkem individualist?” – „Just.”

Kuna ma varem fotolavastustest suuremat ei teadnud, siis Sandra Jõgeva kirjeldatud tegevus mõjus küll vapustavalt ja kurjakuulutavalt. Siin oleks loomakaitsjatel midagi lugeda. Eks pean jälgima ja uskuma, mida nooremad lugejaskonna esindajad „Draamapunkti” arvavad. Oma sõnum raamatul kahtlemata on.

Jan Kaus. Hetk.

Romaani esitlusel ütles kirjandusteadlane Piret Viires, et Jan Kaus on lõpetanud igasugused postmodernistlikud mängud tekstiga. Nii ta on, sest kõige võimsamana tõusebki esile tekst ise, keel ja väljendustihedus. Kausi laused on muutunud iga teosega plastilisemaks. Igal sõnal on kaal ja õige koht. See on tõelise puhta proosa näide. „Hetk” jagab autori põlvkonna seisukohti, selle eksistentsiaalseid otsinguid. Viiteid leidub väga paljudele nähtustele (armastusest jumalaotsinguteni, mis võib olla ju üks ja see sama), nii et tekkis mõte, kas „Hetk” võib olla sissejuhatus mingile pikemale ja sügavamale analüüsile, järgmisele otsinguromaanile? Ometigi pole „Hetkes” midagi pealiskaudset, sest üha sügavamaks, õieti tuleks vist öelda lausa filosoofilisemaks muutub Kausi mõte. Eks mõiste *hetk* kätkeb ju endas eri tähendusi, hetke ajamõõde võib olla muutuv suurus, vähemalt ilukirjanduses. Hetki põhiliselt meenutatakse, sest teadagi „On hetk ja järgmisel hetkel on see juba läinud...”, aga tegelikult viibitakse hetkes siiski kauem. Loen lause, mis tundub oluline: „Hetk seisab nende ümber nagu müür, miski tsementeerib enda sellesse kinni.” Aja pärast ollakse romaanis mures, selle ees tuntakse hirmu – üksindushirmu, kaotushirmu, surmahirmu. On lihtsamaid, on ülevamaid hetki. Kuid just tavalistel hetkedel tajub peategelane Joosep, et ta on surelik, et kõigel on ka lõpp. Mehe viid surnuaedade vastu ja jalutuskäigud nendesse viitavad ju ka sellele. Küllap on

taolised mõtted nooremale keskeale lähenedes paratamatud ja loomulikud. Kuna eesti kirjandus on valdavalt jumalapõlglik, mis on veel sõbralik hinnang, siis Joosepi karakter on küllaltki ainulaadne. Kuigi ta oma jumala- ja eksistentsiotsingute sunnil usuõpingud pooleli jätab, on noor mees ometigi valmis küsimuse üle edasi juurdlema. Olen viimastel aastatel kohtunud eesti kirjanduses enamasti pealiskaudsete tegelastega, küll sadistlike joomalõugade ja muud sorti yuppiedega, rahahimuliste ja muidu magedate valgekraedega, ja nüüd korruga märkad inimest, kes teenib leiba roolikeeramise, kes püüab kõikeunustavalt rohkem teada saada, kui eeldaks. Eksistentsiaalselt tundlik taksojuht, kõlab kummaliselt! Kuid kohe romaani alguses ulatab autor lugejale võtme naistegelase Eda kaudu, kes meenutab, kuidas Joosep kord tantsis, et mitte mõelda asjadele, mida ta teises olukorras mõtleb või mõtlema peab. Joosep on viibinud hetkes, mis tõi teadmise, et tema ja maailma vahel haigutab sügav lõhe. Ta unistab tantsida ennast olevikku..., raskesti avatav mõte, kuid romaani ingliskeelne moto Stevie Nicksi laulust „Gypsy“ aitab mind Joosepi käitumist paremini mõista. Aitab mõista, miks romaanis nõnda palju pühendatakse tagasivaadetele minevikku.

Olen varemgi imetlenud ja imestanud, kuidas nooremapoolsed autorid otsivad minevikukujundeid, kuidas neid kirjeldavad. Minu osutus näib küll banaalne, kontekstist välja rebitud, aga kartulisalatil kui ühel tüüpilisel eestlaste roal on tõesti mingi tähendus meie talupoeglikult aeglaselt arenevas söömiskultuuris, sest kuuldavasti ihkavad välismaale läinud noored just seda taga, ja nüüd „Hetkes“ visatakse see lausa näkku, kui oleviku võrdlus minevikuga – vaba Eesti saladit tunduvad vettinud saepuruna! Meenub, et Tõnu Õnnepalu „Piiriiriigi“ vanaemal on oluline mälusümbol ungari õun, mida alistunud meelel kooriti ja aeglaselt mäeldes alla neelati. Tegelikult sorib „Hetk“ minevikus elegantset, kiivuse ja vaenuta. Ja need kirjeldused, küll Tallinna linnaosade, küll Tallinna kui terviku kohta. Vaid mõne lausega on heidetud üldistav vaade Lasnamäele ja see ei jää kujutuslikult alla visuaalsele panoraamile filmis „Sügisball“. Üks peatükke, „Tallinn, mu Tallinn“, on kui omaette jõuline novell, mida võib nautida ka ilma tegelasteta. Või siis 1980-ndate Tallinna pimeduse-valguse vaheline seos. Jan Kaus on täpne linnakirjanik, nõnda kui omas ajas Mati Unt. Ta tajub linna kui tervikut, kuid inimesi märkab individide ning üksiklastena selles väiksemõõdulises, kuid kaootilises kohas. Mul jätkub julgust üldistada ja arvata, et „Hetke“ tegelased polegi nii suured kohanejad, kui eeldaks autori põlvkonna puhul. Ühe märksõna kisun „Hetkest“ veel välja. Nimelt on üles kasvanud põlvkond, kes on kaotanud võime hinnata asju, ja nad ei varjagi seda. Ihalus muidugi on, aga jätaks selle teema pooleli. Kui vaid seda ükskõiksust ees ei oleks. Kaus püüab üsna lühikese romaaniga (207 lk.) öelda väga palju, noppida üles mitmeid ühiskonda purevaid momente, kuid ühtegi neist ei arenda pikemaks teemaks. Näiteks ei tea kust ilmunud äriideede genereerija Helmer oma pealiskaudsusega iseloomustab küllap üht kindlat klassi ühiskonnas, Meez on mees, kes keskendub kasulikkusele ja enesearmastusele.

Pisut eemalejäävana, kuidagi üksikuna mõjub mulle romaani eelviimane, 17. peatükk „Pakk“, kus Joosepi ema jutustab pojale isaisa saatusest ja toob nõnda romaani küüditamise, s.t. eesti rahva ajaloo. Iseseisva novelli või jutustusena, pigem iseseisva romaanina oleks olnud selle loo mõjusid kindlasti suurem. Praegu ta küll üllatab, romaani lõpus taoline ootamatu teemaarendus, kuid sellest jääb väheks! Kui see lugu uuesti läbikirjutatult lugeja lauale toodaks, saaks eesti kirjandus ju oma päris „Puhastuse“? Armastusteemast arvan sedapuhku vähe, kuigi see on ju inimsuhete üks olulisemaid tundeid. Eda pole tüüpiline ega erandlik, ei vaja kaastunnet ega tuge, aga ka ei heiduta kedagi. See lugu on vaikne ja sügav, mõtlik ja tähelepanematu variatsioon igavesel teemal, nii erinev teistest viimasel ajal loetud eesti armastuslugudest. Sellisena ometigi mõtlema sundiv. Nooremad lugejad pööravad kindlasti rohkem tähelepanu tegelaste kunagistele muusikalistele tegemistele, bändile nende elus, selle psühholoogilisele mõjule, sealt alanud suhtele, mis võimalik, et on palju määravam Joosepi ja Eda elukäigule, kui mina adun ja kirjeldan. Ent jälgige Jan Kausi: „Nii nad tegidki oma bändi – keset meretuultest ümbritsetud tehasehoonet, rõõmsate kirikutornide vahel. Nendesamade paisunud ja lõbusatooniliste kirikute taustal olevat nad Joosepiga esimest korda kohtunud. Eda seda ei mäletanud, Joosep aga rääkis, et tal olid päikesepriidid juustel ning seljas lilleustriline kleit. Kuidas sulle see meelde jäi? küsis Eda. Mulle meeldib kiskuda hetki välja nende üürikesest eksistentsist, vastas Joosep, ma kannan neid endaga kaasas, nad kasvavad oma mõõtmetest välja, nad muutuvad pidevaks olevikuks. Jälle see olevik, aasis Eda. /---/ Alles hiljem hakkas ta mõistma nendes aastate laiunud vabadust. Ei, kahetsema ei pidanud. Kas või juba Joosepi pärast. See mõte üllatas teda, kas ta siis ei kahetsenud Joosepiga juhtunud? Kui poleks olnud bändi, poleks ehk tulnud Joosepit. Poleks olnud kahetsust, viha ega valu. Poleks olnud fotoks saanud hetke palavast suvepäevast, hetkest, kus miski poleks saanud olla paremini.“

Ärge unustage „Hetke“ lugemast!

Kalev Kesküla. Elu sumedusest.

Hiljuti avastasin laisklemise apoloogeedi Andrus Kasemaa, nüüd imestan, miks ma varem pole üles leidnud hea ja mugava inimese võrdkuju Kesküla? Kuidagi on nii juhtunud, et vaatamata varasematele lugemistele üllatusin tõsiselt Kalev Kesküla võrratust elujaatusest ja hingerahust, mida kogesin tema 50. sünnipäevaks ilmunud lühitekste lugedes. Äkki on kusagil veel mõni minusugune? Kalev Kesküla tekste võib vabalt ka miniatuurideks ehk proosaluuleks nimetada, sest žanrimääratlus on meil postmodernsusest johtuvalt väga avaraks muutunud. Need võluvad hulkuja hingelaulud jäävad siiski eraklikeks tänapäeva valdavalt sotsiaalselt julma ja karmi sõnakasutusse vajunud raamatute hulgas. Võib tõesti juhtuda, et õiged lugejad ei avasta neid.

Natuke võib ju Kesküla palade pikkuse ja sõna väga hoolika valimise pärast võrrelda Jaan Kruusvalliga. Mõlemad on rahulikud vaatlejad ja üsna harvad arvajad. Muidugi on Kesküla luulekogu „Platoni riik“ ka õdus lugemine, ent seal pole suure sumedusega tegemist, pigem jahedam ironia. Millest siis sume elu pajatab? Muidugi ei unusta autor osutamast veinidele, tema andumus veinikultuuri tutvustamisel on üldteada. Viitab oma lugemusele või vähemalt nendele autoritele ja raamatutele, mida on käes hoitud, tõstab esile mõne kirjanikunime üsnagi üllatavas kontekstis (Debora Vaarandi). Maigutab laisalt naishingedest kirjutades, eelistab lohutust otsida tõelise sõbranna õlalt. Ühiskonna peenemaid nüansse märkab küll, ent otseselt ta millelegi vasaraga ei pöruta. Äkki ongi ta liiga mugav selleks? Igal sumedal lool on peen pealkiri ja lisaks on nad kenasti rühmitatud, aga see pole väga oluline. Lugege ise, sobib pühadeaegsele ja -järgsele kirjutuslauale imehästi. Lisan eeltutvustuseks mõned Kesküla tähelepanekud, mida võib ju samahästi sententsideks nimetada: „Vanad raamatud nagu vanad riidedki on oma inimese mõõt. Võtad kätte viisteist aastat tagasi loetud raamatu või ajad selga vana palitu ja vaatad, kas oled neist välja kasvanud või on need sulle suureks jäänud. Kas nad kõnelevad sinuga, kas sa oled neis sina ise. Neile, kelle elu läheb mühinal edasi, on mõlemad võõraks jäänud.“; „Kooselu pole muud kui väike rida kergelt loetavaid kolumne, mõned intervjuud, pühapäeval foljetonid ja ristsõnad. Ükski tõeline naine ei kannata välja, kui joone all hakkab ilmuma „Omadusteta mees.“; „Meil peab kogu rahvas innovatsiooniaastat ja mõttetalguid, kuidas muutuda virtuaalsemaks, rahast vähem haavatavaks. Ja nõuanne on ikka üks, armastage teineteist, mitte raha, sest armastus on siiski palju virtuaalsem kui raha ning seda saab peaaegu tasuta.“; „Eks omariiklus on meid kõiki tsiviliseerinud. Salaviina juuakse vähe, ja palga pealt makstakse riigile makse. Euroopa Liit annab ka tsiviliseerimistuge. Nüüd süüakse pastat ja *prosciutto*’t, basiilikut, rukolat ja *lollo rosso*’t, vahel koguni koorikloomi, Chateaubriand ja Tournedo Rossini on aidanud meid kultuurile lähemale. Teame, milline on fileerimisnuga ja milline peakokanuga. Kui sa oled see, mida sa sööd, siis pole me enam need, kes 20 aastat tagasi. Ja kas me oskamegi ennast mäletada nõukogude inimesena? Nüüd ongi nii, et kui küüditama tullakse, kutsume seekord politsei.“; „Minu elu jätkub ikka jalutades, vaatamata koertele, kes aegade taga lõugavad. Eestlase päikeselinnas on igaühel oma maja oma aiaga ja õue peal kuri koer. Ning ühine unistus, et keegi kunagi aiast mööda ei läheks – et koer ei ärrituks.“ Niisugused on hea inimese mõtted.

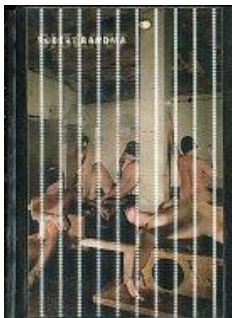

Asta Põldmäe. Kirjad pääsukestele.

Epistolaareleegia. Kaunis lugemine, sõna on visualiseeritud kui pintsli tõmbed maalikunstnikul. Sõnade kogum on nõnda võimas, et võib isegi ehmatada, sest mõnel korral ei suutnud ma tekstilõigust läbi tungida. Raamat täis emotsioone, vaikkeid ja valusaid, üldistavaid ja väga isiklike, kuid ohtralt tabad ka allegooriat ehk mõistujuttu, viiteid kultuuriinimestele, kellega Peedul kord kohtunud. Kaksikümmend kaheksa kirja pääsukestele, meie rahvuslinnule, igat võib võtta kui omaette novelli, ent kõik kokku moodustavad terviku. Jalutuskäigu. Ühe kirjaniku mõtteilma. Iga kiri jutustab mõnest mälestusest või kogemusest. Ootamistest. Küll rongidest, mis teatavasti Peedult mööda on vuranud, reisiseikadest, lilledest, külmast, surmast, kuid päikesestki. Võimalik,

et kokku tuhandest hetkest, mis kirjutajat on puudutanud, jätnud jälje tema mällu. Need liiguvad loost teise, ikka igatsusega, nagu me jälgime ka lindude, siin pääsukeste, tulekut ja minekut. Tunnetad ajuti alverlikku ülevust ja paratamatust. Saatuslikke puudutusi looduse ja inimese vahel, ent seda proosavormis. Tarkusega segunenud paatost. Kuigi autor teeb palju jalutus- ehk mõttekäike talle olulisel Lõuna-Eestis asuval Peedul koos neljajalgse kaaslaste Amigoga, tajud neis suve- või sügispäevade kirjeldustes tõelist raskemeelsust. Rusuvust, mida ei suuda peletada ka ükski suvepäev. Kõige kohal valitseb eksistentsiaalne nukrus, kuid süngem kui Tõnu Õnnepalul, kelle raamatut „Kevad ja suvi ja“ vahetult enne Asta Põldmäe „Kirju“ lugesin. Need kirjad sobivad oma ainulaadsusega talvehämaruse täiteks, igal õhtul võiks lugeda ühe. Katke proloogist: „Pääsukesed, õhuruumi arhitektid, teie – see, mis paistab teile ülevalt on ju kui elamise kujutelm, ehituslik plaan. Te pole kõrvaltvaatajad siin elus, te olete pealtvaatajad. Pealt nägijad. Mis sünnib sellel laial

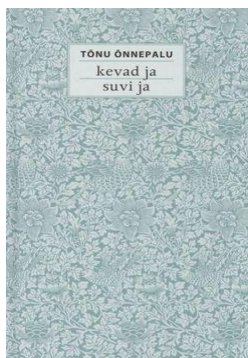
vaatealal, suure taevavalguse käes? Hall igapäevaolu? Valgustkartvad teod? Oh ei, mitte ainult. Siin sünnib südame nõrkemine maailma au ees. Teie ei kõnele, väikesed, teie saate oma tunnistused tunnistatud teisel moel. Teie ei tea, mis see on, kui sõna tähendab seda, mida ta tõesti tähendab. Kui pole enam tingimärke, kokkuleppeid, kui sõnad ise ongi ainest üleni. Teie ei tea, kuidas on, kui vallandad ühe nime, imeliku tähekobara, tühise kõlasagara – ja maailm kummardub su üle. Lahkena. Lõhnavana. Nagu oleks ta igavesti oodanud ja jõudnud ära oodata. Kas pole siiski suureline tahta, et lähetsid taevale, taevastele korda maa asjad? Maa, kus on nii palju kannatust ja vastusetust? Teie paisuv, kirglik vidin vähenevas valguses – kas pole teil öelda nii palju juba üksühelegi, et minu kirjad – nõutusavaldused, ülestunnistused, palved ja päevapildid – saavad jälle olla vaid *poste restante*, mida nõudma ei tule kunagi mitte keegi. Nende väljavaade on jääda avamatult teie läbinägeva pilgu alla, pääsukesed. Teie tillukeste kehade tõttel soojusesse. Teile, mulle tundub, võin ma jutustada kõigest, mis mind vaimustab ja mis mind vaevab, kartmata, et peate mind kergeks. Vaikimata peaaegu kunagi, olete siiski kõigega nõus. Ja te ei katkesta mind. Kui ma olen naeruväärne ja isekas, ei saa ma seda teada teie käest. Kõik siin maailmas, pääsukesed, asetseb *Teie-* või *Sinakaugusel*. Või *sinäläheduses* – see on siis, kui kellestki mõtled ka mõtlemata. Ja *teie* väikese algustähena – see on siis, kui *sinasid* on rohkelt, nagu teid, pääsukesed, Eesti taevasinas.”

Robert Randma. Sigaret.

Noore autori (s. 1984) romaan on moodsalt hull, ka kaanekujundus on vastav. Oma arvamust ei oska ma päris täpselt lahti harutada, aga kui üks inimene vajab endasse süüvimiseks ja oma eksistentsist aru saamiseks ühest kehast teise kolimist, siis päris loomulik see ju ei peaks olema. Ent peatugem, tegemist võib olla hoopis mäluteemaga, ja see on erakordselt tõsine ning oluline, sest mälu on kõik. Mõistagi sünnib suur juhtija, Uudishimu, inimhingi katsetama kõikvõimalikke ebareaalseid mängu. Eriti tundlikud on ilmselt noored, kuid 50 aasta pärast võib-olla ei kergitata seda lugedes enam kulmugi. Mida küll arvatakse siis Internetist, narkootikumidest, siis, kui kehast kehasse rändamine võib tehnika abil tõepoolest võimalik olla... Randma kirjutatud võib vabalt ulmeromaaniks nimetada ja siis on kõik lubatud. Ulme puhul võib juhtuda, et lugeja ei saanud kõigest päris täpselt aru. Kunagi hüppasid neiukesed jalalt jalale ja kurtsid „mu hing on haige”, nüüd aitavad sellest hädast välja joovastavad joogid ja droogid. Ma mõistan, et depressiooni puhul võib inimene hakata enese peal eksperimenteerima ükskõik mida, et säilitada elujõud. Vist on tõesti vaimujõud see, mis meil kipub kõige kergemini kaduma. Ent „Sigaretis” on minu jaoks rohkesti kurbust, mis tuleneb identiteedikriisist, noorte ahastusest teabe kiiruse ja infopaljususe pärast. Kurbus peitub lootusetuses kõike endasse ahmida, kurbust märkab küllastumisekstaasis. Randma raamatus toimub hinge liikumine kehast kehasse veidralõhnaliste heintest keeratud sigarettide abil. Noor mees Raul langes teadmata põhjusel koomasse, misjärel tema hing ruttab vägagi erinevatesse kehasse ning katsub nende kaudu heita pilku eri maailmadesse, tehes seda küll vana naise ja kauni noore tüdruku või mehe kaudu. Nõnda püüab ta mõista peegeldusi iseendast. Tegelik keha jääb haiglavoodisse lamama. Kohati on Randma tegelane kehi „jahtides” pila-aldis (inimeste võimalik kiibistamine, koopiade valmistamine entsüklopeediast jms.), siis muutub aga mõtlikuks (nt. vana naise elulugu jälgides). Enne kui tsiteerin katke, mida oli keerulise konteksti tõttu raske valida, kinnitan, et lugesin „Sigaretit” huvi ja hooga ega leidnud ainsatki põhjust kurtmiseks. Pisut ehk hämmastas algaja kirjamehe hea keelekasutus ning igapäevanähtuste nüansirikas kasutamine. Sobib kõigile, kes tunnevad huvi tänapäeva noorte inimeste hingeelu vastu. „Kui ma nüüd ütlen sulle, et mitte ainult üks inimene, vaid terve rahvas uskus kord sellesse, et nende hinged rändavad kehast eemale nende eluaja jooksul, siis see ei ole enam üks veidrik – see on midagi palju suuremat. See võtab teised tõesed dimensioonid. Täna me kõnnime siin tänaval, kus on veel mitukümmend, mitusada inimest ja ma julgen arvata, et keegi neist ei usu seda täie siirusega. Aga me oleme seesama rahvas – nendesamade vanemate lapsed, kes kunagi talitasid kogu oma elu selle teadmise järgi. Kuhu see teadmine on kadunud? Me oleme jõudnud uude aega. Uude aega, kus vanad teadmised ei ole enam tänapäevaste teadmiste aluseks, vaid on asendunud millegagi, mis tegelikult ei ole kunagi täiel määral meie omad olnud. Ühte kultuuri ei tohiks teisega asendada. Mõistad? Me moderniseerume, käime ajaga kaasas – see on arusaadav, aga kultuur peaks selle arenguga ajas läbi põimuma. See on meie eripära. Ja kui sa millessegi väga usud – millessegi, mida su vanemad ja nende vanemad on ammu siiralt uskunud, siis võib-olla oli neil õigus. Võib-olla tõesti hinged eluajal rändavad kehast kehasse nagu anumast anumasse ja sa ei ole midagi rohkemat kui moosipurk. Kaas maha ja uus kraam sisse.”

Kuulsin, et kaubanduskettide raamatuosakonnad polevat respektinud „Sigaretit” kõlvatuvõitu kaanepilti, minu meelest natuke dekameroonlikku ja põnevat!

Tõnu Õnnepalu. Kevad ja suvi ja.

Päevaraamat, mis sõnastatud luulevormis. Kohati võib kasutada ka mõistet proosaluule. Sõnaliselt täpne, esteetiliselt ja eetiliselt sisult ülimalt mõjus. Siit hoovab midagi ristikiivilikku. Mind on alati Õnnepalu looming võlunud, olen tema luulet korduvalt üle lugenud, peangi teda praegu keskealistest parimaks eesti kirjanikuks. Olen jäänud selle raamatu tutvustamisega küll lootusetult hiljaks, aga mõeldes järgmistele soojematele aastaegadele, ütlen, lugege ilmtingimata! Lugege aeglaselt, iga rea üle järele mõeldes. Jätsin meelde tähelepaneku „Inimese elu on vigade korjamine.“

Õnnepalu osutab tegelikult igapäevastele asjadele, üle kõige aga loodusele enda ümber, mis tegelikult mõjutabki inimese tegemisi ja käitumist. Ühel päeval istutad taime, teisel kastad ja siis korjad vilja. Ei midagi erilist, eks inimese elugi kulgeb nõnda. Ta kirjutab päevadest kui mälestustest, mis

muutuvad järgmise saabumiseks minevikuks. Sissejuhatavalt annabki autor teada, et on vahe, millal meenutada tänast päeva, kas õhtul või homme hommikul. Pisut üllatav võib Õnnepalu loomingut vähem tundvatele näida autori pidev hirm vananemise ees, osutamine surmale, mis meid muidugi pidevalt jälgib, kuid neid märksõnu leiab igas tema raamatus, alates esimesest. Ja kurbust on palju, ent see on heledam kui näiteks Asta Põldmäe „Kirjades...“. Kuid rõõmgi on päevades kohal, ainult see tundub olevat valus ja kaduvust tunnetav rõõm. Ja see pidev silmitsi seismine igavese eksistentsiaalse üksindusega, see on ikkagi kõige alus ja põhjendus. Ilmne kirjutamise ajend. Näide, mis dateeritud „19. mai, esmaspäev. Ei tea enam, kuhu enda eest joosta, / igalt poolt saan kohe kätte. / On mõni saar veel küllalt kaugel, / mõni merereis veel küllalt nõiduslik? / Sest pole midagi tüütumat / kui see endaga kohtumine: / kohtumine millegi väga kulunuga. / Täiskuu tuleb. Lubatakse magnetorme. / Tuul jälle külm.“ Teine lisaks, kus kirjas „29. juuli, teisipäev. Kui saaks ukse enda järele kinni tõmmata, / nagu maja ukse õhtul. Päike juba metsa taga, / aeg on tuppa minna. Enam pole tähtis, / kas see päev oli kurb või rõõmus, / edukas või äpardunud. Nüüd on õhtu. / Kõigile see tuleb ühte viisi. / Armastajatele ja üksikutele, / ja üksikutele armastajatele. / Üksikutele, kes ei armasta. Ükskõik, / oli see päev, mis ta oli, nüüd ta on läbi. / Kõik lähevad varem või hiljem magama. Homme on uus päev. Uut elu / ehk ei tulegi.“

Liivametsa Lugemised - 42 / 2010

LÄHETUSLAUSED

Mõned tähtsad arvavad on lugemisaasta kallal nõnda ironiseerinud, et enam ei tahagi sellega tegelda, kuid mis lubatud, tuleb täita. Muidugi teenivad nad nõnda kirjutades leiba, raamatuostu rahagi, kuid küsimus, miks kõike, mida vähegi kavatsetakse ette võtta, naeruvääristatakse, jääb püsima. Lugemisaasta või -aastata olemine pole raamatukogudele eluküsimus, sest lugejate puuduse üle me ei kurda, pealegi käib raamatukogurahval igavene lugemine ja lugemisaasta päevast päeva, aastakümnest teise. Terve elu. Lugemisaasta mõtte olemus ei peitu mägede taga või ürituse juhtide peas, vaid meis endis, aastaid korratud tõdemuses: mida ja keda loeme, kui palju loeme ning kuidas mõistame teksti. See muidugi kõiki eesti kirjanikke ja kirjamehi või -naisi ei huvita, kuigi tõsiasi, et mõnedki „kõrgeks kirjanduseks“ arvatud raamatud tuuakse kogudesse tagasi, läbi lugemata, võiks hetkeks peatuma sundida. Eks aasta lõpus näeme, kes ja kuidas lugemisaastaga toimetab ja kui palju rahvas ettevõtmisest hoolis.

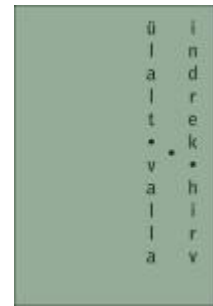
Kuid igast tekstist õpib midagi, kas või näiteks sarkasmi, vahel aga koputab mõni sõna laubale ja soovitab olla vakka. Hää küll, kuna olen Euroopa kultuuri peajumalateks peetavatest neljast kirjanduslikust suurkujust kuulnud (don Quijote, don Juan, Hamlet, Faust), siis saan ka Linnar Priimäe soovitatud „Gilgameši“ lugemisega hakkama, nii väga tahaks eurooplaste hulka kuuluda... „Vanema Edda“ kõrval pakun välja tallinlase Balthasar Russowi „Liivimaa Kroonika“, kasuliku, lõbusa ja kerge lugemise. Kõigile tallinlastele!

Viimasel kirjandusfoorumil tutvustas Kärt Hellerma oma ettekandes sarja „Minu...“ sisu ja kiitis seda piiritult. Tekkis huvi. Nüüd olen lugenud Kristiina Praakli „Minu Itaaliat“, Tarvo Nõmme „Minu Islandit“, tõesti huvitavalt kirjutatud ja lahti seletatud lood. Mis autoritel omal nahal kogetud, on ikka põnev, ainult et tänase itaalia ja islandi kirjanduse ning kultuuri kohta ei leidnud kahte lausetki. Aga see pole kuigi oluline. Oluline on LUGEMINE ISE!

LOETUD RAAMATUD

Indrek Hirv. Ülalt valla.

Religioosne luuleraamat, mida on trükitud 360 autori signeeritud ja nummerdatud eksemplari, osta saab aga vaid Pirita kloostrist. Väljaandjaks Vello Salo kirjastus „Maarjamaa“. Kuna „Ülalt valla“ satub ilmselt vähestesse raamatukogudesse, küllap ka väheste lugejate lauale, jääb minu osaks tähelepanu osutamine selle olemasolule, sest raamatust pool sisaldab Rebekka Lotmani ülimalt põhjalikku sissevaadet Hirve loomingusse pealkirja all „Jambi hing“. Olen ikka ja jälle tunnetanud Hirve luule mõttemaailma erilisust ja pidanud tunnistama, et mõndagi jääb mõistmata või hoomamata, kuid pärast Lotmani tekstiga põhjalikumalt tutvumist loodan, et edaspidi olen teadlikum lugeja. Kuna ma pole pädev midagi arvama või lisama Hirve jambilises värsimõõdus kirjutatud luule tutvustuseks, tsiteerin luuleuurijat Rebekka Lotmani: „Pealkiri „Ülalt valla“ toob olemasolemisel vertikaalse mõõtme, ühtlasi avaneb Hirve poeetilisele maailmale omane sõnamängul rajanev ambivalentne antitees, mis sünteesib vastandeid *ülalt-alla* ja *kinni-valla*. Kui otseselt viitab pealkiri suunale alt üles – *mina* / *meie* on avatud taevasele, Jumalale, siis implitsiitselt sisaldab pealkiri ka vastupidist perspektiivi: ülalt (v)alla. Nii valitseb ülemise ja alumise, taevase ja maise, *minu* ja Jumala vahel dialoogiline suhe. /---/ Ehkki usutemaatika on Hirve luules alati olnud pigem kõrval- kui põhiteema, kuuluvad Jumal, igavik ja teispoosus, samuti piibliteemaatika kindlalt tema luuletustesse.“ Neil, kes pole kindlad oma luuleteoreetilistes teadmistes, kel ehk puuduvad sügavamad teadmised kristliku luule tähendusest ja sõnavarast, soovitan alustada lugemist järelsõnast. Kaks luulenäidet: „putüvi kogub vaikselt aastaringe – / nii minagi – ja ammu kannab kael / kuid kevadõiti justkui laevalael / torm tuuseldab mu surematut hinge / siis tahaks olla kiriktorn vee taga – kurbuhkelt üksi – harva lüüa kella / et mõni uitlik hing kes veel ei maga / mus aimaks venda – karedat ent hellat“; „ja viimaks lõpp on meistri maisel vaeval / kiir tabab silmi läbi peegeltahu / teemandid helendavad samettaeval – / ning lihviijate südames on rahu / hääle tuleb ülalt – lihviijate vile – / teel pihustades raskeid kivikuule / kuid vesi kanaleis on peegelsile – / ja meister tõstab vaikselt sõrme suule“. Olgu lisatud, et Hirv on asendanud varem kasutatud kolm täni luuletuste ees kolme ristiga, muutuse seletuse leiatega ülevaatest.

Mihkel Kaevats. Eile hommikul ja täna.

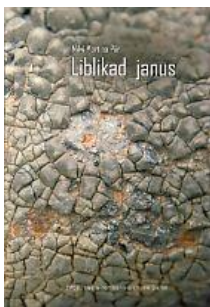
„KUI KUSTUTAD TULE / kaovad kontuurid ja piirid hajuvad / riided vajuvad seljast ja / sa oled taas üks inimene / Võibolla mitte enam nii heas vormis / enam nii noor või veel nii vana / kes otsib midagi või on unustanud otsida / on unustanud muutuda / või soovinud olla keegi muu / tõed voolavad läbi sinu mida / oled otsustanud järgida või / peale suruda või uskuda / kuid kõik on ühtäkki ükskõik / valgust ei ole / kinnisilmi näed kes sa oled / isu saab täis hing saab täis / ring saab täis / aga silm ei saa kunagi täis / lõputus pimeduses milles pole midagi / kohtud iseendaga ja näed / kas sa soovid seda või ei“. See tsiteeritud luuletus annab üsna hästi aimu, milline on Mihkel Kaevatsi stiil, mis sunnib teda kirjutama. Tema luules tajub arutlevat tooni, olemise üle juurdlemist. See on noore inimese luule, kus olulisel kohal unistused ja südant kriipida võivad mured. Kaevats jälgib ja meenutab. Meenutab kaugemaid („Me oleme tõusnud ülesse“, „Iidses mägikirikus“, „SEE ON MINU LEMMIKTREPP“, „PAPLITUTTIDES VÕBELEB ÕHK“) ja kodusemaid hetki („Elamise rõõm“, „Tee allikani“). Need kaugemad tundmused on seotud ilmselt elamise ja õppimisega välismaal, annavad aimu ja kinnitavad ühtlasi avarat maailmanägemist. Tundeluule on teadagi väga isiklik ja mõtlik, isegi uinutav teiste noorte autorite kõrval, kelle tundmused tulvavad üle raamatute veere. Kaevats on rahulik, natuke kurb ja näib, et milleski või kelleski veidi pettunud. Varem on ilmunud kaks luulekogu: „Ederlezi“ (2003) ja „Illusionist“ (2004).

Einar Maasik. Kunnese elu.

2009. aasta sügisel lahkunud kirjaniku meenutuseks natuke tema viimasest raamatust, sisult tagasihoidlikust loost, mis ei resoneeri enam meie ajaga, küll aga võib pakkuda veel huvi vanemale lugejaskonnale. Nendele, kes mäletavad Koorukeste küla tegemisi, mäletavad „Tuisu Taavi seitset päeva“. Maasik on alati kirjutanud maaelust, tema parimate loomeaastate Eesti oli kolhoosikorra Eesti, kuid inimlikku headust leidub ju igas ajas. „Kunnese elu“ tegelane elab Koorukeste põhja nurgas, metsadevahelises külasopis, kus päevad kuluvad põhiliselt vana mehe mõtteid heietades. Üle kaheksakümnene maamees on elanud oma *vilosoofia* järgi, mis rajatud mõistmisele ja headusele. Kõige sagedamini meenutab Kunnese oma isa, karmi sõnaga vanameest, kes tegi talle pidevalt etteheiteid: „Poiss, sa oled tossi!“. Tagasihoidliku loomuse tõttu jäi ta üksinda, ent seda enam on jätkunud aega mõelda linnukeste ja oma õunaia peale. Viimane on talle eriti

hingelähedane, sest õuntes peitub Kunnese arvates elamise vägi. Juba kümne lehekülje järel on aimatav, kuidas lugu lõpeb. Maasiku pikem jutustus tõi meelde Richard Rohu ühe parima novelli „Viimne kevad” tegelase Juhani, kes meenutab natuke Kunnest. Mõlemad elavad erakutena, esimene käib naise haulal, teine vanemate haulal mõtisklemas olnu üle. Mõlemad valmistuvad suureks lahkumiseks. Võimalik, et Kunnese karakteris on autori enese loomust, mõtteid, mis on oma lihtsuses igavikulised. „Aga siis samal ajal, kui omakaitse ajas vene lendureid taga, levis jutt mööda küla nagu kulutuli: vene lennuk on Lapetukme metsa alla sadanud. Saali poisid pannud hobuse ree ette ja kihutanud vaatama. Ja siis oli neid teisigi minejaid. Oh-hoo – mitte lennumasinat imetlema, ärgu seda keegi arvaku! Läksid, kui taevaserv vaevalt ahetas ja ülal, kus oli käinud lennuki tee, oli hele triip, aga maa ja metsatukad ja põllud ja talveteed olid veel hämaruse rüpes – sinine kalk-külm lumi ja inimeste südamed nii kalgid ja külmad, et kui sellele mõtled, siis käib värin üle selja. Sõidavad mööda teed ja juba on nende ees eelmiste minejate reejalaste jäljed, juba on ees jalameeste viltide jäljed – kiirustavad ja energilised Eestimaa maameeste jäljed. Nende meeste jäljed, kes läksid välja saama peale! Tema, Kunnese, ei läinud saama peale! Aga kui vana Prits, Kunnese isa, pani hobuse rakke ja käskis poisil riistad tuua: rauasae, kangi, kirve, meisli ja tangid ning vasara. Ja kui Kunnese oli need ja veel plekikäärid rübala sisse keeranud ja rekke heinte alla peitnud, käskis Prits ka temal kaasa tulla. Selle käskimise eesmärk oli küll selgemast selgem: kaks meest on kaks meest; kui saama peal ollakse, on alati kahe mehe saak kaks korda suurem kui ühe mehe saak!”

Milvi Martina Piir. Liblikad janus.

2008. aasta romaanivõistluse võitja. Ent näib, et Piir sai tuntuks eelkõige intervjuu kaudu „Eesti Päevalehes” (13.11.2009), kus ta selgitas intrigeerivalt, et lugeja on defitsiitne kaup, ja seetõttu hakkab ta kirjanikuks. Veel varem on ilmunud aga luulekogu „Kõrkjavaas” (2006). Kui algul loed romaani kahtlusega, siis iga leheküljega muutub see huvitavamaks, olgugi et pealkirja interpreteerimise jätan targu tegemata. Liblikas on ju põline kujund. Teatavale põnevusele vaatamata oleks raamatust ümberjutustust küllalt keeruline kirjutada, küll võib aga iga tegelast eraldi analüüsida, leida nendevahelisi, kohati lausa kummalisi seoseid, kuid kokkuvõtteks tuleb ikkagi tunnistada, et räägitakse inimeste elust. Nõnda kui Ruitlane kutsus „Mehes” tegelasi tüübi või iseloomustuse järgi, teeb seda ka Piir.

Seda võtet on teadagi ka varem kasutatud nii eesti kui väliskirjanduses. Nimetagem siis olulisemad Piiri romaani tegelased: Juhatuses Esimees, Viimane Kamassitar (esimese ema, kelle lahkumisega sureb kogu rahvas), Töötu Noormees, Hõimupealik (need kaks teevad pahategusid), Keemik, Paps, Literaat, Blondeeritud Naine (eelmise elukaaslane), Supermodell (viimased on õed), Veekaupmees, Kaardimoor, kes on raamatukoguhoidja jne. Paps kogub putukaid, eriti õrnalt imetleb ta mõistagi liblikaid. Liblikatest on veelgi juttu. Lugu tüdrukust, kes uskus, et kui voldib tuhat liblikat, siis tema lootus läheb täide. Nagu igas romaanis, avanevad siingi tegelaste tunded, milles leidub valskust, ootamisi, vaesust, kodutust (Suur Hiko), üksindust, eraklust, kasuahnust ja teisigi inimlikke omadusi. „Liblikad...” on tõesti kirjutatud voolavalt, ehk küll üleminekud ühe tegelase juurest teiseni on rõhutatult äkilised ja see võib veidi häirida. Eranditult kõigi karakterite kirjeldused vääriskid tutvustamist, valin siiski Keemiku kui kaugelt saabunu: „Keemik oli üksildane mees, pärit kaugetest Atlandi-äärsetest mägedest. Viisteist aastat tagasi oli ta saabunud riigi militaarjuhtkonna kutsel kui ekspertnõustaja tankilahingute taktika alal. See kohustus ei osutunud kuigi koormavaks (võib-olla peitus põhjus selles, et kohalike sõjajõudude käsutuses polnud ainsatki tanki), kuid kellelgi ei tulnud pähe tema kasulikkust kahtluse alla seada. Pärast oma ülesande täitmist oli ta erru läinud ning taandunud jõeäärsele väikelinnale, seadnud end siin sisse ning seitsaadik elanud tänu varasematele säästudele ja mõningatele õnnestunud investeeringutele suhteliselt rahumeelsel ja tähelepanematul viisil. Hoolimata rohketest väljavaadetest, mida ainuüksi eksootiline päritolu talle pakkus, hoidis Keemik visalt kinni sõltumatuses ega sidunud end naljalt ühegi pikaajalise töö või kokkuleppega. Ta leidis rahuldust selles, et hooldas pargipuid, kärpis hekke, puhastas teeradu ja vahetas valgustites läbipõlenud pirne. Ülejäänud aja veetis ta oma väikeses majakeses eksistentsialistlikku filosoofiat lugedes, arvukate toataimede eest hoolitsedes ning Blüthneri klaveril musitseerides. Need olid üksildased tegevused, ja ega tal olnudki kuigi palju sõpru, ehkki inimesed teda huvitasid ja polnud tal maailmaga võlgu. Ka mehe välimus viitas seltsimatule, omaenda töökspidamise järgi elavale isiksusele. Ainuüksi ta käsirelvade kogust, mis oli trofeedena elutoa seintele paigutatud, piisanuks respekti tekitamiseks. Kõik Keemiku kõrvalisele pilgule avatud kehaosad olid tätoveeritud nagu maoride kuningal ning ümbruskonna poisikeste seas ringles aupaklik kuuldus, nagu oleks tema kiilaspead seestpoolt metallplaadiga tugevdatud. Vaid Suure Hiko, selle väikeses, pahandustegija varesepoja moodi rübliku suhtes näis ta tundvat ootamatult suurt poolehoidu ja vastutust.”

Virve Osila. Läbi enese.

Kuigi Virve Osila loomingust kirjanikuimagnet loovates väljaannetes ei kirjutata, on tal oma austajate ring, kuid mis olulisem, ta räägib õigupoolest samadel teemadel kui postmodernistlikud autoridki, ainult tema kujundid ja väljenduslaad on konservatiivsemad, luule enamasti riimis. Näeb vigu ja valu Osila moodi. Ja ehkki kirjutaja väidab: „Sel ajal, mil ma kaugesin melust, / sees häabus vaikselt kogu isepäisus – / ja aegamisi eemaldudes elust, / sain kõrvalseisjaks, kellel hinges jäisus...”, pole see õige. Luuletaja on vägagi tundlik, märkab mõndagi, on mures, et peremehe kätt ei jätku kõikjale. „Mullused kõrred” on eriti kõnekas ja valulev tekst, lugege ja otsustage! Kui Osilal on midagi öelda, siis sõnastab ta mõtte nõnda, et lihtlugeja seda mõistab ja mõtleb kaasa. (Tõsi, lihtlugeja on avamatu termin – kes ma siis ise olen, samuti üks tavaline lugeja.) Lk. 61 on ta vaimuka „lihtsameelsusega” väljendanud: „Kuulun ühisnimetaja alla *tädimaali* / külatädi, võiks veel juurde lisada... / Lõunaks keedan porknaid, kapsast kaali; / vaikselt kirjutun, et mitte kisada.” Tegelikult näib olevat kätte jõudnud ajajärk, kus tädimaalisid on hakatud jälle meelde tuletama, kuid neid on ju vähe alles, küllap tuleb tikutulega otsida? Tegelikult võiks Osila samuti ETV luulesaatesse esinema kutsuda, see tooks kuulajaid ehk juurde!

Luulekogu pealkirja all seisab teateke, et see sisaldab valiku elu-, olu-, mälu-, ilu-, ja valupildikesi. Ühtlasi tutvun „Läbi enese” kaudu autori isikulooga, mis on värssidesse seatuna karm ja tundub ülekohtunegi, ent kirjutaja ei anna alla, ei halise, vaid vaatab tõe otsa. Põhisõna ELU kuulub peaaegu igasse luuletusesse ja tekste on kogus päris ohtralt. Luuleraamatu lõpus on ehk liiast surmamõteteid ja kuigi neid võib mõista, jääb natuke pelutav tunne. Tekib mure luuletaja pärast. Rohkesti on ridu loodusest, oma Mäetagusest, oma maastikelt, sealt, kus mühiseb Alutaguse mets. Rubriikides „Aeg on kui aed” ja „Avali südamega” leiab sotsiaalset luulet, mis pole mõistagi jõhker, hävitav, ruineeriv, vaid tasane ja mõistev, ent mõnikord ka salvav (mõttele tädimaalile!). Üks mälestuseks kirjutatud luuletus on pühendatud Urmas Alenderile. Armastusluulele leidub teadagi igas kogus oma koht. Näide meist ja meie ajast kõlab nõnda: „Noored tuuled / tantsivad tühermaadiskol / meeletus rütmis / endi loodud / algupärase / muusika saatel. / Õhk täitub tolmust / ja tokerjaist tuustidest; / mõlkis õllepurkide kolin / kostab mürtsuvast / muusikast üle / ja päike korraldab / valgusefekte / pudelikildude abil. / Paiseleheõied / on kui tülikad / dekoratsioonid, / jäädes trallile jalgu. / Räsitud ilu / oma muredes kuhtub / ega märka / rebenenud loosungitükke / „...teeme... / ... Eestimaa... / ... puhtaks...” / Noored tuuled / koguvad tühermaal hoogu, / disko areneb reiviks, / mille lõpetab kaos.”

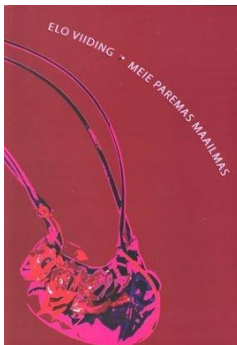

Marta Sillaots. Sealtpoolt künniseid.

Isikulugude võimutsevas rägastikus valgust otsides leidsin midagi vaimule. Nimelt 20. sajandi ühe silmapaistvama tõlkija Marta Sillaotsa mälestused, mis esmakordselt ilmusid 1939. Ega Sillaotsa panusest eesti kultuurilukku nooremad põlvkonnad enam teagi. Tõde on siiski see, et üks Sillaotski (sündis 1887) avaldas oma kujunemislöök 50. sünnipäevaks. Tagantjärele väga nauditav kirjasõna. Lugemist soovitan sedapuhku alustada samuti lõpust, kus väljaandja, „Loomingu” Raamatukogu” peatoimetaja Anu Saluäär, annab ülevaate selle väljapaistva naisharilase elust ja loomingulisest teest. Kuid Sillaots on ka algupärast belletristikat kirjutanud, nt. romaani „Anna Holm” (1913), „Viiskümmend” (1937), „Neli saatust!” (1938), kõige tuntumad on vahest lastelood Trips Traps Trullist. Autor on oma sõnutsi alustanud oma tagasivaateid 1935. aastal.

„Sealtpoolt künniseid” lugemine süvendab taas teadmisi Tallinnast ja selle elu-olust eelmise sajandi kahel esimesel aastakümnel, kuid teadagi leidub ka tagasivaateid lapsepõlve, tüdrukuiikka. Ega vist ükski kirjutaja pääse meie ajaloost – nii teavitabki Sillaots kõige hulgas aastatel 1917–1918 toimunud enamlaste ja seejärel sakslaste tegudest kogu maal, täpsemalt teadagi Tallinnas, kus autor töötas telegrafistina. Enne seda aga püüdnud õpetajaametiga kohaneda, mis siiski Sillaotsa elutööks ei kujunenud. Toonane koolielu toimis nagu see aegade jooksul on ikka kulgenud, ainult et Sillaots läks ajaga kaasa ja uuris hulgaliselt võõrkeelset psühholoogilist kirjandust, leidmaks õige lähenemistee õpilasteni. Ta kirjutas ka vastavasisuliselt artikleid ja käsitlusi. Puutus kokku tolle perioodi värvikate persoonidega (Elfriede Lender, Peeter Põld jt.). Lisateadmiseks: nimeka pedagoogi abikaasa Voldemar Lender oli esimene eestlasest Tallinna linnapea. Mõne tabava lausega on iseloomustatud ka enamlast Jaan Anveltit, kes käis aastatel, mil Sillaots töötas Tallinna telegraafis, Venemaa pealinnast nõu küsimas. Kuid sakslased olid samasugused ülbitsejad, kes jahtisid vaid võid ja pekki, eestlased aga nälgisid, teiste seas ka kirjutaja ise. (Üks mõru fakt – 1950-ndatel, kui Sillaots Valga vanglast Sverdlovski oblastisse saadeti, kaalus ta 41 kilo ja mõned grammid lisaks!) Paar katket toonasest Tallinnast, mis ehk kõigile lugejatele võrdsest huvist ei paku, kuid detailitäpsuses väärivad igatahes tähelepanu. Pealegi on põhimõtted täna samad, muutunud on vorm: „Rohelises-käimised kuulusid aastat nelikümmend tagasi Tallinna elupilti iseloomustavate nähtuste sekka.

Niipea kui ilmad suviselt soojaks läksid, hakati rohelises käima. Varahommikul oli perenaistel tegemist, et kaasavõetavate võileibade pakke õigeks ajaks valmis saada. Siis harjas pereisa oma satriit viimased tolmukübemed, aetas peakatte pähe, võttis konksuga kepi kätte, moonapaki teise kätte, ja teekond algas. Vanemad ees, lastekari järel – või lapsed hanereas ees, vanemad järel –, kõnniti linnast välja: Piritale, Koplisse, Stroomile, Liivale... Bussid polnud veel leitud, maanteedel polnud kedagi haisu levitamas ega tolmu üles keerutamas; ilus oli jalutada varahommikuse päikese paistel, lindude vidistuse saatel. Kui perekonnas oli pisikesi lapsi ja omati lapsevankrit (võrdlemisi suur luksus tol ajal), siis laoti toidupakid ja kohvimasin ühes pisemate lastega vankrisse, ja pereema lükkas seda ees; suuremad lapsed jooksid mööda teeäärseid heinamaid (kuhu mõnikord nagu maa alt ilmus rusikaid vibutav kuri mees, ähvardades heinatallajailt „rubla hinge pealt“ võtta – tühi hirmutus, et roheliste-minejaid liiga ülbeks ei läheks!). Eelistatavamaid rohelises-käimise kohti olid Pirita ja Kose. Üle Pirita jõe viis parv, mille parvemees köiest vedades liikuma pani. Ülesõit maksis kopika. Ilus oli parvel seistes vaadata, kuidas vesi limpsis parve äärt; vahel loksus vett parvelegi. Teispool jõge tuli kõigepealt minna läbi tolmava liivakõrve, kus keegi ei peatunud. Alles jahedas metsavilus jäädi „laagrisse“, löödi kompsud lahti, pandi kaasatoodud kohvimasin käbidega susisema, keedeti kohvi ja söödi kõhud korralikult täis. Seepeale heitsid täiskasvanud puhkama, lapsed mängisid puude all, noppisid lilli, laulsid ja kilkasid. /---/ Kas linnatännavail käies või rohelises viibides hoiduti alati varju. Suve läbi olid härradel peakatted peas (enamasti „štroo“-kübarad), preilidel-prouadel päevavarjud pea ja kübara kaitseks avatud. Lastelgi olid päevavarjud: minul oli see kaheksa-aastasena punasest valgetäpilisest riidest; vars ja käepide olid helekollasest kasepuust, käepideme küljes rippusid tupsud. Käes olid mul hõredad sõrmeotsi vabaks jätvad pitskindad (samasugused nagu emalgi). Kleit ulatus poole sääreni, oli lai ning hoidus alt kohevile. Kleidi all oli kaks aluskuube, täiskasvanuil oli neid kolmgi. Täiskasvanute kleidid ulatusid maani, ehteks oli neil volange, rüüse ja „satse“. Oma varasemast lapsepõlvest mäletan ka turnüüridega kleite; kleidi all ristluude kohal kanti kumerat, vist mererohuga täidetud kotti, mis paeltega ümber keha seoti.“ Edasi aga avastage seda kauget 19. sajandi lõppu ning 20. esimesi kümnendeid juba ise!

Elo Viiding. Meie paremas maailmas.

Üdini sotsiaalne luule, jõuline ja karm. Irooniline, osati üleolevigi. Mingil põhjusel ei suuda argiolevikku lahtipurevaid tekste Elo Viidingu isiksuse, tema imagoga seostada, ent raamatu lillakspunaste kaante vahel seisab alasti ja halastamatu tõde meist endist, meie elust. Kuid suur emotsionaalsus puudub. Jahe, kohati lausa kalk pilk fikseerib puudused ja jätab su siis neid ükskõikselt lahti mõtestama. Ühiskonna lausa ennasthävitavat olemust rõhutatul ja jäigalt kirjeldades eeldab ehk mõni lugeja rohkem sisemist põlemist, valuaistinguid, soovib, et põletikulisi haavu ei kista lahti kirurgi oskusega, vaid südamega. Ma ei leidnud empaatiat, aga kas seda on ülepea tarvis? Poetess seisab küll toimuva kõrval, aga ei luba midagi ega kedagi endale liiga lähedale, pigem fikseerib kui täpne ja tark statistik inimeste käitumist, tehtud eksimused, valed ja rüüstamised. Kõik on korralikult kirjas, aga kas ülestähendamiset piisab... ? Kas piisab luules, küsin juurde? Luuleraamat on jaotatud nelja tsükklisse, viimane neist kannab koguga üht pealkirja. Seal seisab teiste seas üks „Armastuslaul“, pikk ajavermeis lugu, millest tsiteerin mõne lõigu, kus tunnetan autori eemalehoidvat rahulikkust, kuid laitmatut jälgijapilku. Ja kui sügavamalt järele mõtlen, siis kumb on parem, kas hea kirurg või ahastav vanem su kõrval päeval, mil valukannatus katkeb? „Truu on su isamaa, minu arm. / Sina, varatu, kirud, / aga su isamaa imetleb / mu uusehitisi, / mu kõlakodasid, / mu autode parfüümi. / Su isamaa on naine, kes saab / armastama igaüht, kes talle / oma nime ütleb, igaüht, kes / talle ette jääb. / Ja jaa, / armastus on selline / ilus metafüüsiline asi, / millega on peale hakata ainult / sellel, kes saab armastuse eest / makstud – ja / hästi makstud. /---/ Ma ei taha mitte midagi teada / sellest rumalast rahvast / ega manitsusest, et / paremat rahvast / ei ole kusagilt võtta, / su isamaa teeb minu heaks kõik, / ja nagu hea pruut, / ütleb igaveseks lahti / oma vanemaist. / Kuidas te neid hääldategi? / Jüri ja Mari... Need nimed on nii naljakad! / Ärge rääkige mulle midagi / oma kogukonna rõõmudest või muredest, / niigi olen mõistev isand, / kuulan ära teie palved / ehitada veepiirile / kollase kasti asemel / rohekaskollane kast, / aga kasti ette panen ma kallid klaasid, / siis paistab kaup paremini läbi!“

Raamatu esimene tsükkel „Üksteist üksindust“ sobib suurepäraselt lektüüriks noortele, võimalusterohkusest ning peibutustest kubisevas keskkonnast segadusse aetud teismelistele. Järgmisteski osades, „Teine“ ja „Varjud“, kostub paljudes variatsioonides ängi ja arusaamatust meie ajas toimuvate protsesside ja valikute üle. „Kas sa tead midagi varjust, sina, kes sa / morni näoga songid oma hiigelportsjoni / küllastustundes, küllastuse tunnil, / lärmakas kohvikus, / varjust, kes seisab ukse peal / ja naeratab ainsas talle jäänud / veidi kütmata toas / aastakümnete eest? /---/ Õunapuuaed asfalteeritakse, luksuslikud puud – lopsakaimad / kogu linnas – peavad viimaks alla andma. Haudade peale / laotakse suuri metallselt läikivaid kaste – / isegi elumaju ei ehitata, mida needusest puhastada! / Meil tärkab elude peale / surm või suur hunnik raha. / Nii nagu koda on kohus / peame vallutama autoteed, oleva asemel armastama / sümboleid, suuri müstifikatsioone, millest

pole kunagi küllalt. / Kõike, mis on, mis on olnud, seda / peame me põlgama, see peab meid muutma ärevaks, / seda ei saa me taluda." („Varjud“ II.) Mõistagi on „Meie paremas maailmas“ kirjutatud kõigile neile, kes loevad eesti keeles, aga kas ka need, keda see luule peaks ja võiks ofitsiaalselt mõtlema sundida, kunagi raamatu üles leiavad, jääb saladuseks, nõnda kui enamiku lugejate arvamus. Rahvaraamatukogud, ärge unustage seda tellimast!

Livia Viitol
AJALOOTUND

Livia Viitol. Ajalootund.

Pealkiri osutab täpselt sisule. Ajast ja ajaloost on viimastel aastatel kirjutatud teiste seas näiteks Kristiina Ehin, Ingel Tael. Livia Viitoli luules aimub Betti Alveri hõngu ja kiindumust Tartusse: „Üks pronksitükk / Väikeses Emajões / seekord / tookord / kõikord / vaik nagu vaikus / mädanend paadilaudade pääl“ („Lutsukivi“). Luuletuses „Tähtvere serval“ osutabki autor, et elas kunagi Alveri läheduses. JÕGI on väga oluline märksõna, nagu paat, sest üks mees ja üks naine on kunagi sõitnud jõgepidi ja leidnud koha, millest on järeltulijatel palju jutustada. Selle kõrval muutuvad tähenduslikuks pimedus, varjud, jooks, mingi kummaline kaotushirm. Ent sootu olulisem ja kaunimgi on autori pöördumine oma kaugete esivanemate hõimlaste poole, kes tulnud Lätimaalt, nende

pärandatud sõnad ja veri, mis kunagi ei kao, kuigi ajaga on muutunud. Luuletaja vaatab küll kogu aeg tagasi, ent ka lähiminevik on tähis oma tagajärgede ja unustusega (vt. „Sõjalaul“, „Igal õhtul“). Mind isiklikult puudutasid enim „Kohtumine“, „Mina kõnelen jõega“, „Nõe- ja jõelõhna järgi“. Kogumikku „Ajalootund“ võib iga rahvaraamatukogu mureta komplekteerida, siit leiab iga lugeja ridu, mida enda kaudu mõtestada. Jõulisemad arvavad vahest osutavad rohkem mõjutustele, aga midagi täiesti uut siit maapallilt ei leia meist keegi. Näide: „Mina olen / seesama / Koorküla valla / mustasilmnne tüdruk / kes vanaemalt saadud / kaarnakivi pihus / sõnad kaasas / läks läti sepale mehele / pojad pudenesid maad mööda laiali / ühest sai sepp / teisest maamõõtja / kodu kadus paisjärve põhja / enam pole midagi / ja mitte keegi ei tule ega küsi / vai *Maija ir májas* / ent ma olen / ikka edasi olen / valgepäine / Värmlandi naine / kes kolm poega / saatis Põhjasõja järel / Liivimaale / ühe Võru-, teise Põltsamaale / kolmas jäi Emajõe äärde kalale / sealtpeale seisan ma mere kaldal / ning hõigun ja hõigun ma mere kaladal / ning hõigun ja hõigun poegi koju / aga nemad ei tule / paisjärvepõhja jäänd läti sepaääsilt / tulemärgi said silma / omaenese lastena / Võrtsjärve suudmes / panevad põhjaõngi / Järveemandalt ootavad / võlumööka / et võita lohet / viia sõna / siseneda pilti“.

Liivametsa Lugemised - 43 / 2010

LÄHETUSLAUSED

18. veebruaril toimunud Jaan Krossi 90. sünniaastapäevale pühendatud konverents „Mitmekihiline Jaan Kross“ kulges sujuvalt ehk suurepäraselt. Jah, Lääne-Virumaa Keskraamatukogu korraldatud üritus pälvib omadussõna suurepärase! Virulastest raamatukogurahvas korraldas lugemisaasta väärilise sündmuse. Keskenduti mõistagi „Rakvere romaanile“: sellest kõneldi, seda loeti ette eesti, saksa, soome, rootsi ja vene keeles. Hiljem jätkus kuulamispidu Rakvere Teatris, kus „Rakvere romansi“ kunagine lavastaja Raivo Trass tuletas meelde toonaseid, romaani lavalejõudmisega seotud seikusi. Katkendeid Paul-Eerik Rummo instseneeringust olid kutsutud lugema isegi endised Rakvere linnapead. Lõpetuseks vaadati videot ammusest kuulsast lavastusest. Vahepeal jõuti pidulikult avada näitus, kus meenutati Virumaa kirjandusauhinna mitmekordset laureaati – loomulikult Jaan Krossi. Ülepea on Rakvere kultuurielu põnev ja isikupärane (nt. raamatute vahetamine emakeelepäeva puhul, meeste tantsupidu jm.) ning raamatukogutöötajaid jagub igale poole, miski ei tundu neile raske või ületamatu.

Ega lugemisaastal muud teha saagi, kui lugeda, lugeda..., seepärast alustan kohe soovitustega. Tuglase 2009. a novelliauhinna pälvinud Mehis Heinsaare novelli „Puhkehetkel“ („Looming“, 2009, nr. 5) lihtsalt ei tohi jätta lugemata. Võrratu - on minugi hinnang! Sven Vabari „Musta lennuki kirik“ (rmt. „Tartu rahutused“) kaldub oma grotesksuses sürrealismi, aga nauditav lugemine seegi.

Tänavu ulatas emakeelepäev käe lugemisaastale ja sellega seoses toimus Eesti Rahvusraamatukogus üritus „Keel on autori kodu!“ See kaunis mõte kuulub Mats Traadile. Nõnda kui igal kirjanikul on oma keel ja meel, oma suurem või natuke väiksem keelekodu, on meil endilgi oma tilluke keelekodu. Igaüks väljendab oma oskuste piires, sest kirjutamisest ei pääse keegi. Ka tekst e-postis näitab meie keeletunnetust, seega olgem iga sõna kirjutades ja öeldes tähelepanelikud!

Kel spetsiifiline huvi kirjandusfilosoofiliste arutelude vastu, lugegu Aare Pilve ettekannet „Kas luule teeb vabaks?“ („Sirp“, 19.03.2010). „Luule on vabastav juhul, kui ta suudab neid keelemänge, mida

me maailmas toimimiseks mängime, näidata mängudena; luule võib muutuda ahistavaks juhul, kui ta loob uue mõjuva keelemängu, mis on sidusalt praktikasse rakendatav." Jätku lugemisaastale!

LOETUD RAAMATUD

Mehis Heinsaar. Sügaval elu hämaras.

Vahel juhtub, et ei taha loetu kohta midagi kirjutada, arvata või kinnitada. Soovid hoida elamuse ainult iseendale, sest õigeid sõnu leidmata võib kaotsi minna avastatu võlu ja maagia. Olen seda kogunud näiteks Mari Vallisoo ja Doris Kareva tekstide puhul ja nüüd ka sootu nooremast põlvkonnast kirjaniku Mehis Heinsaare kogu lugedes. Nii tema proosas kui luules võib märgata sõna ümber värelemas toone ja kui oled kiirustades, pealiskaudselt lugenud, tuleb uuesti alustada, sest tabada tuleb tabamatut, mida võib nimetada arusaadavama sõnaga alateadvuseks. Paljudel juhtudel sümboliteks, tõeliselt isikupärasteks ja jõulisteks. Ilusateks.

„Sügaval elu hämaras“ on mõjus tervikuna kui ka üksiktekste hinnates. Ei mingit ruttamist, juhuslikult valitud sõnu, või kui ongi, siis vaid paar sõnakest, mõni reakene. Vallisoole ei osutanud ma asjata, sest mu lugejamälu oli ammust ajast talletanud midagi püsivat ajas ja kirjandusruumis, mis nüüd Heinsaare kaudu endast uuesti märku andis. Näiteks salapärase tänutunde elu ja inimeste ning elava looduse ees. Põgenemise kujutlusmaailma, mis ei hävita, vaid kaitseb ja õilistab. Heinsaarele näivad olevat olulised aasta-ajad, üksildus ja hing nende märksõnade sees. Taaskohtumised hommikutega, ent ka ärevus, mis nendega võib kaasneda, kerge erutusseis, et miski võib kohe muutuda. Kuid olulised on samuti päev ja öhtu. Kõik, mis tundliku meelega inimesest mööda ei lähe. Märkasin, et sageli on kasutusel sõna *üminal*, meenub, et Debora Vaarandil on samanimeline luuletus. „Lähevad aastad“ mõjub kui kaunis armastusavaldus. Kuigi minu luulemaitse naudib ka tekste „Vaia lihast väljatõmbamise laul“, „KIIRUSTADA EI MAKSA“, „VAHEL OLEN MAHAJÄETUD MAJA“, tsiteerin võrratu nimiluuletuse:

„Olen tunglemas / kummalise, saagiahne kalana / piki hilise nooruse ahtaksjäänd jõge / keskea sügavasse järve. / Jõuan kohale enne lõunat / ja sukeldun välkkiirelt / osjade, tõlkjate vahele – / vesi võngub mu kohal / kui pelglikult kalda all varjun. / Läbi veepinna kumendab rohekas taevas, / puude õõtsuvad tüved ja kõrkjad / ning veel mingi peibutatav sädelus – / läbi mille näen laskumas / rammusa vaglaga konksu. / Sukeldun põhja. / Olen nüüd suurem ja aeglasem, / valvsam ja targem / kui varem. Uimed liiguvad tasa, / kui mu pilk puurib siinsete / süvavee-aastate kollakat hämarust / pelglikult, vaagivalt – / selles sogases maailmas / on ohte ja endeid, pinnavee avarust, / mudaseid soppa ja õõnsusi – / mitmeid õdesid-vendi välgatab mööda / kes maitsevad mulle – / ja neidki, kellele mina... / Tundub sügav ja sume / see pikkade aastate asum / ning küllap siin hää juba on – / kui mu pungsilmses peas / vaid ei kummitaks umbjärvne küsimus – / kas leidub ses hämaras ilmas ka oja / mis voolab siit edasi?“

Meenutuseks. Kuigi enamik lugejatest tunneb Mehis Heinsaart prosaistina, avaldas ta oma esimesed luuletekstid juba koguteoses „Üheksavägine“ (1997) ja „Harakkiri“ (1999). Iga luulehuviline peaks Heinsaare viimastest raamatust leidma kas või mõned värsiread, mis sunniksid teda hiljem uuesti selle kogu lehti keerama. Ja kui ühel tavalisel lugejal oleks õigus otsustada, siis mina andnuks Kultuurkapitali 2009. aasta luulepreemia Mehis Heinsaarele. „Sügaval elu hämaras“ võiks leida tee iga raamatukogu riulile, sest minu arvates see luule ei aegu ega vanene.

Mart Kangur. Kuldne põli.

Luuletus „Pliidikütt“: „Vaikselt varitseda / köögilaua taga, teetass / nina ees, kuni hakkab / natuke külm – siis tead, et / pliit on lähedal. / Mitte veel liigutada. / Väljas esimene lumi, keskküte / ei tööta, ainuke võimalus / natuke sooja saada / on küttida pliit. / Seal ta lamab, silmanurgast / näen kööginurgas / poolavatud lõugu, ülemist ja alumist / luuki, pingest värisevat / raudset selga, harali aetud / glasuurpottides jalgu. / Sure, koer! Ühe hüppega / sööstan ta juurde, rebin / siibri lahti, topin / ülemise suu puid täis, paber otsa / ja siis tõmban tikust. / Tantsin, huilgan, ja taon vastu rinda! / Suur ja soe pliit lebab abitud, tõmbab / veel vaid viimast hinge. /

Temast jätkub tervele perele / homme hommikuni.“ Ei midagi keerulist, vastupidi, kõik on ülimalt lihtne ja selge. Praegu on tõesti olukord, kus luulekogu teise järel naudid luuleloojate keele- ja sõnamängu. Mart Kangru argised elupildid on mõnusad, mäng esemetega köidab, selle tõestuseks tsiteerisingi „Pliidikütti“. „Kuldne põli“ pühendabki rohkesti ridu esemetele: laud, tool, raamat. Koerad-kassidki on olulised inspireerijad. Mõtestatud sõnumi kandjad. Sõnaline uperpall järgneb teisele ja kokku moodustub nauditav tekstide kogum. Olgu lisatud veel mõned märksõnad: tundeerk närv, inimlik, kuid päris karm autokraatia vastu, ajakajaline („I Cry for You, Ukraine“ , „Peterburg“ , „Meid pekstakse jälle, Marimaal“, tiibetlased tekstis „süda valutab“.

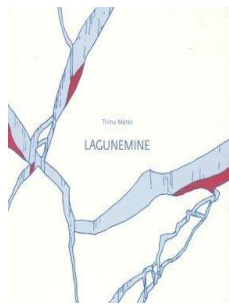
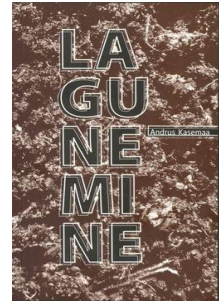
Kangru sõnastatud tillukesed maailmad muutuvad sageli suurteks üldistusteks, olulise kujundina kasutatakse lund. „Tartuskäik“ on väike proosaluuletus-jutuke, kus kirjeldatakse üht tegevust, mis kooskõlas pealkirjaga (viis lehekülge pikk), „Vilsandi“ lühemana kuulub samasse liiki.

Kuldne põli on aga autori sõnutsi neil, kes on elanud mändide all! Katke nimiluuletusest: „...Varsti hakkame riisuma ja lõket tegema. / Ja teed on peagi tahedad, siis / ei ole enam tagasivaatamist! / Ega praegugi pole. Mis sellest / trepikäsi puust ikka vahtida. / Mändide all on valgus kuldne, / ütleb Anu, kes tuleb Lasnamäelt. / Ah mändide all on kuldne? küsin mina. / Kas ta siis igal pool polegi selline? / Ullike, eluaeg mändide all elanud. / Kuldne põli. / Kevad nagu esimene lumi / katab silmad valgusega. / Hommik nagu esimene uni / katab lõpud algusega.”

Enne suurt kevadet ja koskede kohinat tuleks „Kuldne põli” kindlasti kätte võtta!

Andrus Kasemaa. Lagunemine.

Eelmine ehk esimene kogu „Poeedirahu” tundub isikupärasem ja igati sümpaatsem oma inimliku ja tundliku mõnulemise ülistamisega. „Lagunemine” on paksem (128 lk.) ja temaatiliselt laiem. Vedelemine kui märksõna libiseb tekstist teksti, aga liiga palju sotsiaalset targutamist, liigset enesekindlust, mis pole vahest Kasemaa tugevam külj. Loodetavasti kutsub näiteks valitud „Vaesuse pärast” teid huvituma Kasemaa luulest: „Ärge ehmatage mu luuletusi ära / ärge lugege neid / sest nad on kõik põrmu ja raipehaisulised luuletused / nagu näljased koerad öösel ümber mu maja / Ärge lugege mu luuletusi / sest tegelikult ma ei taha et te neid loete / te ehmatate koerad minema / ja pimedad varjud mu peast / ärge lugege! / sest tegelikult ma ei taha et te neid loete!” Tsüklit „Juhan Liivi imeline Alatskivi Keskkool” rõõmustas mind „Väike karjane”: „ Tulin koolist tallataksoga koju / peesitasin soojal kivil / vahtisin kuidas lambad / õues ringi tiirutasid / Loomad on nunnud! / Mõnikord aga ajavad vihale, / kui ema roose söövad / Ai, ma ema käest saan! / Loomad on nii rumalad”.

Triinu Meres. Lagunemine.

Jah, eelmisel aastal ilmus kaks ühesuguse pealkirjaga luulekogu, asetan nad kõrvuti. Sisult muidugi erinevad, nii et võrrelda on mõttetu, aga kujunditerikkad mõlemad. Triinu Meres on soovinud kõik oma südamele ära luuletada, ta otsib vastust küsimusele, kuidas mõista meest? Noore naise tunded on kõrged ja valusad, olemuselt ju iidised. Need tunded jutustavad ühe tüdruku pettunud armastusest, tema saatusest. Märksõnana jääb domineerima veri: verejäljed, verised kannad, veremaitse, verikuum läik, verine haav, peseksin verd kätelt ja relvalt jne. Näiteks valisin „Hüljatud tüdruku”: „Öö tuleb nagu põder, huntide poolt aetu / ning võtab kinni minu, raiutu ja saetu, / kuivand verest kriimulise, / rapitu ja kõdu, / võtab kinni, võtab sülle, / suudleb silmist lõbu. / Päeval võin

veel terve näida, / kinnitada, et ma / haavad kinni kasvatasin, / ööd ei saa kuid petta: / tuleb öö kui järveudu, röske, külm ning aus, / paljastab mu vigastused, / mõrad luus ja laus. / Kui mind peletasid sängist / tookord välja hange, / põlgasid mu ära nagu eilese pudrupära, / läksin, tallad verised, ning süda valust kange. / Soo peal soendeid kohtasin, / ja veidrat valget mära. / Mis nad ravisid või murdsid, kes see enam hoolis, / soo ja külm mind omatahtsi sute sõtseks voolis. / Soele sõtseks, soole seltsiks, surm ei võtnud tulla, / süda ikka kiskus mind taas / sinu juurde / külla. / Taiusõnadega katsin päevaks vered-valud. / Öösel käin su koja ümber. / Ulun, nean ja palun. / Öösel olen see, kes olen, / kelleks sa mu tegid: / härmas suuga tondipiiga, / õud ja iha segi.”

Selles luuletuses tundsite te ära kindlasti eesti luule ühe tüvikujundi.

Sirje Kiin. Marie Under. Elu, luuletaja identiteet ja teoste vastuvõtt.

Mul kulus raamatuga põhjalikumaks tutvumiseks kolmkümmend kaks päeva, tõsi, päris iga päev ei jõudnud lehte keerata, kuid käsi südamele kinnitan, ma lugesin Underi monograafia korralikult läbi. Olen kontrollinud, s.t. küsitlenud lugejaid siit ja sealt ning jõudnud järelduseni, et kõik seda ei tee. Ühtlasi kahtlustan, et mõni valju ütlemisega arvustaja pole samuti vaevaks võtnud Sirje Kiini mammutkäsitleusega sügavuti tutvuda. Ikkagi 815 lehekülge, lisaks kasutatud allikate loetelu ja isikuregister.

Igal lugejal on õigus oma arvamusele, ometigi on minu jaoks ehmatav senine kohati lausa põlglik suhtumine väljaandesse, teadagi leidub rohkesti erandeid. Näib, et Sirjet on tahetud tuleriidale visata, kuid Underi uurijana ei tohiks ta sellest ju heituda. Üheks põhjuseks võib olla kirjutajate maailmavaade, teiseks

hindajate kiirustav pealiskaudsus, materjalile allajäämine.

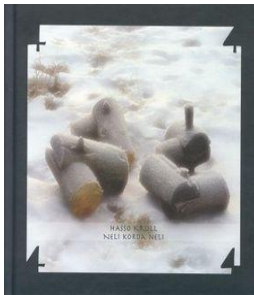
Mõnest arvamusest õhkub rohkem suhtumist monograafia autorisse kui tema teksti. Need, kes valisid või valivad välja vaid Underi eluloolise teekonna ja muu suuremat ei huvita, peaksid olema hinnangutes ettevaatlikumad.

Kõige olulisemaks pean, et nii mahukat käsitlust võivad lugeda ka väiksema kirjandusteaduspagasiga inimesed, ka need, kes kirjandusloolisi kogumikke tavaliselt kätte ei võta. Aastakümnetega on Eesti lugejate teadvusesse kinnistunud kujutus Underist kui pühakust ja klassikust, nüüd aga korraga teavitatakse, et sarnaselt lihtsurelikele oli temagi hingest ja kehast inimene. Et ta on elanud rikast

ja jõulist isiklikku elu. Julgen koguni üldistada – me kohtume monograafia kaudu ühe suure armastuslooga, kuhu kuuluvad küll konkreetsed isikud, kuid eelkõige Underi looming. Meenutuseks – enne kui Under muutus jumaldatud poetessiks, pidi ta üle elama rohkesti alandavaid sõnu oma kriitikutelt, kellest mõnel pole märkimisväärselt kohta meie kultuuriloos. Äkki võinuks monograafia karmimad hindajad hädakisa tõsta juba siis, kui Sirje Kiin avaldas ajakirjas „Looming“ 2008 nr. 12 ja 2009 nr. 10 väljavõtteid monograafiast? Need ju kompasid omal kombel olukorda, andsid aimu, mida monograafiast võib leida. Miks siis keegi ei osutanud Adsoni märkmete? Need intiimsushetked pani kord Artur Adson ise kirja ja neid uuesti tsiteerides ei tee ju keegi kuritegu või pattu. Võiks ju küsida, millist eetikat kannavad need, kes süüdistavad faktide ülekordamisega nende väljatoojat? Inimene, kes avaldas oma arvamuse pealkirja all „Kuidas Under Adsonit magatas“ ei riiva Sirjet kuidagi, vaid solvab sügavalt poetess Underit, aga selle vääratuse mõistjad võib-olla alles õpivad lugemist. Teisalt, kui midagi muud lugejale meelde ei jäänud, siis olgu pealegi. Kuna 2002. a. ilmunud väljaandes „Tammsaare elu härra Hansenina“ on Elem Treier avaldanud A. H. Tammsaare majandusliku arvepidamise, mis samuti väga isiklik asi, kuigi mitte sedavõrd hõrk materjal kui erootika, siis võib süüdimatult pärida, miks Underit puudutavad märkmed kuuluvad erandlikumasse kategooriasse?

Underi monograafiaga tutvudes saavad lugejad tegelikult ülevaate peaaegu tervest 20. sajandi kirjanduselust nii kodus kui võõrsil. Kuulevad nt. Aleksander Aspelist ja Ants Orasest, Aleksis Rannitist – need on aga tähtsad nimed Underi, kogu eesti kirjandusajaloo jaoks. Sirje Kiin on järjekindlalt rõhutanud, et Erna Siiraku tööd jätkates on tal õnnestunud pärast okupatsiooni jõuda kirjade ja materjalideni, mis aastakümneid seisnud kusagil varjul. Underi käekäigu kaudu peaksid kaasamõtlevad lugejad suutma mõista eesti kirjanduse käekäiku eelmisel sajandil. Seal leidub valusaid detaile..., mõnestki olime teadlikud, ent ikkagi... Eks teadnud minagi natuke Underist, Adsonist, Tuglasest ja teistest Eesti kultuuriinimestest, aga ma leidsin Sirje doktoritööst kümneid pisifakte ja interpretatsioone, millest varem polnud aimugi. Pean erakordselt huvitavaks, lausa ainulaadseks uurija retrospektiivset lähenemist Underi loomingule, seega doktoritöö teist poolt. Loomulikult on teadjamaid, kes näiteks Underi kirjavahetuse läbi töötanud, aga minutaolisele pakkus nt. huvi Dagmar ja Hermann Stocki käekäik, Underi suhtlusulatus kultuuriinimestega. Olgugi et Adsoni kirjutatu, kas või „Marie Underi eluraamatu“ kaks osa, pole mulle võõrad, ei tule mulle mõttessegi selle tsiteerimist ette heita. Tore seegi, et mulle meenutati, kuidas 1930-ndatel, majanduskriisi aastatel, asendati luule samuti proosaluulega, nõnda kui praegu. Jah, leidub liigseid ülekordusi, mõni isegi ehk häirib, aga mõistmiseks saab kasutada lauset – kordamine on tarkuse ema! Olulisem on teadmine, et nüüd on ehk lõpuks kokku võetud kõik Underi luule tõlgendusvõimalused. Teame tänaselt vaateveerult, kuidas Underit on loetud ja mõistetud. Kunagi ehk hinnatakse sedagi, kuidas Sirje Kiini monograafiat Underist interpreteeriti. Järeltulevad kirjandusteadlaste põlvkonnad valivad oma rakursi, oma mõistmise. Kokkuvõtte laused Sirje Kiinilt: „Marie Underi sisemine areng suundus romantiliste sonettide ning ekspressionistlike tundepursete juurest sügavate metafüüsiliste, eksistentsiaalsete teemade poeetilise mõtestamiseni. Ent mida suuremaks kasvas tema luules väljenduv eksistentsiaalne pingeline, seda suurema klassikalise lihtsuse ning selguse suunas arenes tema esteetika, stiil ja väljendusviis. 1930. aastate lõpuks jõudis Under arusaamiseni, et tema luule areng on saanud teatud mõttes niivõrd valmis, et ta nõustus koostama kolmeköitelise kogutud luuletuste väljaande. Luuletaja osutus ettenägelikuks, justkui oleks aianud, et üks loominguperiood on lõplikult ümber saamas. Samas oli tema minapilt jätkuvalt kriitiline varasema erootilise luule suhtes, mida mõjutas tugevasti aastatetagune siuruaegne vastuoluline vastuvõtt – toonane häbi ning avalikkuses toimunud mõnitamise šokk ei läinud meelest. Under asus otsustavalt tsenseerima ja kärpima kolme esimese kogu noorusluulet, muutes tekstid küll kohati kunstiliselt sujuvamaks, kuid kaotades samas palju nende omaaegsest originaalsest värskusest ning sensuaalsest särast. Tulemuseks olid luuletused, mille puhul on raske tagantjärele ära tunda, mille üle toona erutati, pahandati, vaieldi ja vaimustuti. Under ei tajunud ise üldse, kuivõrd oluline, nii esteetiliselt kui moraalselt, ja kuivõrd revolutsiooniline pedagoogiliselt oli olnud kaasaegseile lugejale sonettide luule tähendus. Under reageeris ning lähtus omaenese tekste tsenseerides ainult isiklikust negatiivsest emotsioonist, mis talle oli jäänud kaasaegsest vastuvõtust, teadvustamata oma noorusluule märksa suuremat positiivset mõju.“

Underi monograafia kaudu saate te aimu, millised olid muudatused, ja kuna kogu käsitlus on pikitud luulenäidetega, siis ühtlasi tuletatakse meelde, milliseid luuletusi tasuks üle lugeda. Milliseid esitrükke tuleks raamatukogude hoidlatest välja otsida.

Hasso Krull. Neli korda neli.

Alustan näitega: „Mis on proosaluuletus? Mõnede meelet / väike jutuke, mõnede meelet pildike, / kirjeldus, uimane mõttekäik. Või siis hoopis / sõnadevaling, kärkimine ja paukumine, / hullud mõtted, millega ei oska / mitte midagi muud peale hakata kui valada / nad saledasse stroofi -- elementide / mahe vaev. / Mul on ettepanek: *petite prose en poèmes*. / See on ammugi teostatud, näiteks / hiina luule riimimata tõlgetes. Langeb ära / originaalsuse orjus, see püüdlük pornograafia / väljaväänatud ähkimisega, egotriip „fuck-me-more“. / Selle asemel väike jutuke, mõnede meelet / pildike, uimane vada, sõnade kosk / kuuvalgel ööl oma varjuga veini juures.“ Autor iseloomustab, vähemalt esimese kaheksa värsireaga, endagi luule vormi ja loomust. Kindlasti kostub Krulli tekstidest alati humanitaari eruditsiooni, kuid mõnel juhul küsin, kas näiteks read „Tihe vihm, nii tihe, tihe, tihe, tihe, tihe vihm / kurb koer, nii kurb, kurb, kurb, kurb, kurb koer“ oleksid tundmatuma looja puhul lugejate silmis sama väärtuslikud ja hinnatud? Vastuse on juba andnud kompetentsemad kirjandusteadlased, kes kasutavad terminit *uuslihtsus*! Jätame siis meelde, et ka Andrus Kasemaa puhul sobib nimetat väljendit kasutada. Loomulikult tuleb rõhutada, et „Neli korda neljas“ leidub rohkesti sõnamängu: „Tee sees on augud. Maa sees on augud. / Kui astun edasi, märkan: saabastes on augud. / Seal taistavad sokid, mille sees on augud, / näen seda ja tean, sest mu pealuus on augud.“ Sõnamängu professionaalsust kinnitab ka „Pikutame“. Krull kirjeldab valdavalt ümbritseva tegelikkuse pisikesi pildikesi: looduse tajumist, hetki, mil ka meest tabab kurbus, tema tundmusi jaaniööl, mõni „jutuke“ on tõesti ilmekas (nt. „Kajakad kiljuvad“, „Hasso, tule vaata“, „Lehehundlane kõnnib mööda kõrt“, „Tühi kreeka restoran“). „Ai!“ võiks aga „žanrilt“ sõnavalingu alla liigitada. Ent „Neli korda neli“ on igati sümpaatne luuleraamat, lisaks saab tavaline lugeja sedapuhku kõigest ka vist aru, alati see Krulli puhul nõnda ei ole. „Neli korda neli“ pälvis Kultuurkapitali 2009. aasta luuleauhinna.

Morn

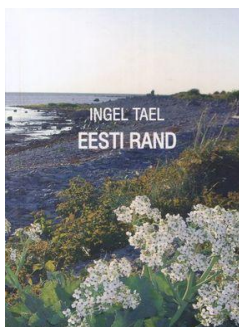
Reed Morn

Andke keisrile mis keisri
ja Jumalale mis Jumala

Eesti novellivara

Reed Morn. Andke keisrile mis keisri ja Jumalale mis Jumala.

„Eesti novellivara“ sarjas ilmunud kogumiku autor on vähetuntud paguluses surnud kirjanik, kuid mitte päris võõras nimi. Mõni aasta tagasi ilmus Morni psühholoogilise romaani „Andekas parasit“ kordustrukk. Kirjandusloos tuntakse teda aga teadliku marginaali ja suure eluüksiklasena. Reed Morni novellid on üsna erandlikud kogu kirjanduspildis. Emantsipeerunud naisharitlasena kirjutas ta põhimõttel intellektuaalsus *contra* argielu. Novellide märksõnadena võiks nimetada budismihuvi, s.t. tõmmet Idamaade mõtteviisi poole, kohatist lausa müstilist eluvaatlust, tumemeelsust, tegelaste erakluseotsimist. Morni maailmavaadet kujundasid 1920. ja 1930. aastatel ilmunud filosoofiliste käsitluste ja psühholoogiliste traktaatide seisukohad. Enamasti valivad tema tegelased üksikisikuna vabaduse ja elu, kus pole kohustusi. Sageli on nad eluvõõrad inimhinged, kelle üksildasi elupäevi täidab ootamine, otsimine, igatsemine ja komistamine. Morni loomingus on vastamisi unelmad ja reaalsus, soov olla üle enesest, elust, teistest inimestest. Pagulasaastatel ta eluvõõrus küll natuke taandus, sest pärast keerulist põgenemisteed, kus ta sattus Sudeetides Tšehhi põrgusse ja kinnipidamisasutusse, jõudis ta viimaks oma tööatutud maale Los Angelesesse, kuhu oli nooruses igatsenud ka „Andeka parasiidi“ Ellu. Novellis „Miks olen ma siin?...“ kujutab ta oma vanglaaega: „Pigistatud lehkavate inimkehade vahele, istun ma sünges kasarmuruumis. Selg, mu keha nõrgim osa, on õnnelikult surutud vastu külma kiviseina, mis tundub pehmena, hellitavana. Kohvrikene, veel kodulinnast kaasas, teenides mind istmena, surub end samutigi vastu seina. Põrandal pole lapikestki vaba, sest üle kuuekümnepäevase inimkeha püüab napil räpasel pinnal endale leida ruumi. Käed ja jalad on surutud igaühel vastu keha. Mu põlved, teravaina püsti, on surnud. Sirutada välja neid ei saa, sest teiste pahased pilgud hoiatavad kedagi seda tegemast. Teadvus praegusest seisundist pole jõudnud veel täiesti inimeste juure; nende närvid on aga laaditud plahvatuseni. Silmad, mis neist kurnatud hallest nägudest ükskõikselt vahivad ruumi, on viimaste aegade magamatusest avardunud nii, nagu paistaksid suurendusklaasi läbi. Nad tunduvad liiga rasked oma koopaile, ähvardades säält välja langeda. Igas silmapaaris võib aga lugeda igilahendamatu küsimust „Miks olen ma siin?... Miks?... /---/ Pesemata, söömata, magamata, haisvas ruumis kõveras, rongilt kinni võetud, mööda linna veetud püssimeeste saatel... Surelikule kehale oli seda pisut palju. Kui me siingi suudaksime uskuda, igatseda kogu südame sügavusest, sünniksid imed selleski tuimas kasarmuruumis: ta pimedus muutuks valguseks; kitsus avaruseks; vangisolu vabaduseks. Süda on küll lukutatud igaühel oma hädaga ja usku pole kellelgi. Avan silmad, mis langevad keskeasele naisele mu läheduses. Ta surub vasaku põse vastu seina, sest ta püüab peita oma nägu, mis on nagu laius mustis rõugearmides. Ta suu on tumm, kuid asjad siin ruumis kõnelevad ise omaette, ka ilma asjaosalise suuta. Tean. Selle naise nägu värviti mustaks vihkavate käte poolt. Käed ise kadusid teadmatusse. Enamik värvi on näolt juba kulund. Südamest ei kao aga plekid kunagi. Süda on alatiseks nende laikude vang. Rüvetus saab alati püsima varjuna ta rõõmul.“

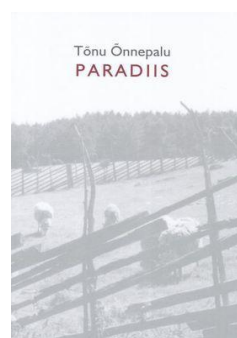

Ingel Tael. Eesti rand.

Meri ja hinged, tuuled ja põlised puud, randade õied ning vanad mehed ja vana talu – igikestvad teemad. Ingel Taela luules korduvad ja olulised, üdini eestilikud kujundid väärtustavad sedagi kogu. Luulekeel on napp, värsiread lühikesed, tundlikud, armsad ja omad. Nukrad ja rammestavad nendele, kellele meri ja mererand tähendavad Eestit, tähendavad kodu. Kuid Eesti rand on kandnud ka kannatajate jalajälgi, viinud merele pagejate paate („**VALGE PEAGA MEES**“) teab luuletaja, kellel juured Sõrve poolsaare rannas. Küllap sealselt liivalt on ta ka „Eesti ranna“ tarvis ammutanud inspiratsiooni ja materjali. Näide: „**MEELETULT** / suur maa / EESTI / merevesi / merevesi / maavesi / Iga nurga taga / uus maailm / uus maastik / Koha vaim / keda pead isiklikult tundma“; „**ÕIGUS OLLA** / tundmatu ja üksi / Prahti rebib / tänavatel tuul / Õigus olla / tundmatu ja üksi / eal ei ole / kodus / hinge kuul / Siis kui torm / toob võõra mehe randa / Mööda maja / jälle keegi käib / Tead / pead tõusma / suutma kõike kanda / olgu mis ta on / või mis ta näib“.

Tõnu Õnnepalu. Paradiis.

See on hingerahu otsiv ja süvendav raamat. Unustasin tükiks ajaks koha ning aja, kus viibisin. Mõistsin, et kaduvus võib olla uuemaski eesti kirjanduses hingestatud ja et ses meeletus maailmas suudab kirjasõna vahel aidata inimlapsel tasakaalu leida. Teise inimlik kurbus puudutab igat meist eri moel, kuid mõjuta ei tohiks jätta kedagi, nõnda kui ei jäta kummelikompress leevendamata põletikku. Õnnepalul on õnnestunud aja kui mõõtme kõrval tabada ka aja hinge. Kindlasti põrbitakse sekka – oh seda nostalgiat, kes veel vajab taolisi mõtisklusi möödunud aegadest. Vajatakse, ja päris kindlasti, sest aega, mil kirjanik elas Paradiisis, mäletatakse väga hästi. Väga noored vahest ei mäleta või ei hooli, aga eks autor isegi vahendab sekka mäletamiste mäletamist. Imelik, ma hakkasin uuesti mõtlema 1980. aastate vabandusihale ning tundmustele, mida toona läbi elasime. Tõepoolest, meil on WiFi, aga inimesi paljudes küldes enam ei ole. Mis kasu on siis kogu progressist, kui vastu vaatavad sisselangenud katused ja mädanenud seinapalgid. Ainult – millal õieti algas kõige kokkuvarisemine? See toimus sootu varem, kui sündis ja hakkas kirjutama Tõnu Õnnepalu. Enamikul eestlastest on oma Paradiis, küla, kust on püütud pikki kümnendeid mälu välja juurida, kuid kus veel vanad naised lavka juurde komberdavad ja mõnel vaikselt pühapäevahommikul kalmuaias lahkunute nimesid kokku loevad. Kas nendesse tühjadesse majadesse kunagi tagasitee leitakse, on teadmata. Need kirjad Paradiisist, n.-õ. väikesed lood, pole sisult väikesed, vaid võtavad kokku mitme inimpõlve olemise ühel saarel, nimeks Hiiumaa. Kuuldavasti Kaleste külas, mille kaudu võib vaadata kõigi Eesti külade saatust ja kulgu. Kõik, mis on tundunud maaelule oluline ja loomulik: aastaajad, põllud, loomad, puud, aiaväravad, armastus ja inimesed, pimedus ning valgus, põimitakse tervikuks. Ja see rahvas, kes on Paradiisis või selle läheduses kord elanud – mõni liigub nendel teedel ehk praegugi – nemad on ju aidanud Õnnepalul luua seda õhustikku, minevikku, jätnud maha jalajälgi ja arme, millest jutustada. Nemad on kaasautorid, sest nendeta poleks Paradiisist mõtet kirjutada. Kuid „Paradiisi“ võib tõlgendada ka teisiti, näiteks loona, kuidas inimene, mees, sealt välja aetakse või koguni põgeneb. Õnnepalulik eesti mõttelugu kõlab nii: „Ma vahel mõtlen, et võibolla on heagi, et vanad kohad jäävad mõnikord maha ja lagunevad ja nende asjad tassitakse laiali või põletavad uued inimesed nad ära, sest nad ei tea, mis need on, või mädanevad nad ära, sest katused lähevad läbi ja keegi ei jõua neid kõiki parandada. Sest muidu on inimese mälus liiga palju asju. /---/ Inimeselt me õpime lõppude lõpuks seda, kuidas armastada. Sest mida siis veel. Ja kas Sa tead. Ma arvan, et ühelt paigalt niisamuti. Inimese armastamine ja ühe paiga armastamine on milleski nii sarnased. Ja kumbki pole kunagi niisama lihtne. Sest kas see pole siis nii: kui sa oskad õieti armastada, kui sa oled selles oskuses vaba ega karda enam midagi, siis mida veel? Kas see polegi siis kogu maailma tarkus? Ja isegi inglite tarkus, ja taevaste. /---/ Aga mis on meie osa? Armastada lõpuni seda, keda sulle armastada on antud. Jah, lõpuni. Paradiisiga jäi mul pooleli, nagu nii paljudega jäi. Ma põgenesin enne. Sest Paradiisi armastus tundus mulle liiga kohutav, ta oleks nagu nõudnud liiga palju: kõike, tervet elu surmatunnini välja. Aga mis siis mulle jääb?“

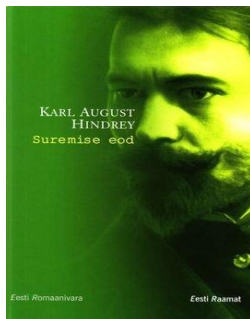
Liivametsa Lugemised - 44 / 2010

LÄHETUSLAUSED

Rahvusraamatukogus emakeelepäeva puhul esinenud Mati Sirkeli ettekannet „Keel kui moraalne instants” on tänaseks mitmel pool tsiteeritud, sest tekst ilmus ka ajalehes („Eesti Päevaleht”, 21.03). Osundus „Sest ega traditsiooniga sideme säilitanud tõsine väärtkirjandus pole ju kuhugi kadunud, lihtsalt kommertsiaalne massikultuur karjub ja põristab ta reklaamitrummidega üle” tähendab minu jaoks sedagi, et peale Mihkel Raua on Eestis ka teisi kirjanikke, ehkki nendele ei jätku meedias nii palju ruumi. Raamatukogude riulitele peab jõudma teadagi igasugust kirjandust. Niisugustki, millel võib leiduda vaid kaks lugejat aastas. Meil, raamatukoguhoidjatel, on seega käes ainukordne võimalus suunata oma lugejate moraali ja mõtlemist kirjanduse kaudu. Kas ja kuivõrd me seda aga teeme või suudame, on professionaalsuse küsimus. Mõnikord kiputakse valima kergemat teed ning pakutakse eelkõige lugusid ja laule, mis ei vaeva eriti palju me vaimu. Raamatuid, mida arvatakse mingil minu jaoks salapärasel põhjusel esikirjanduse hulka. Tsiteerin edasi: „Kui pakutav aina kasvab, aga turgu ei ole, siis tuleb autoritel hakata võitlema eluruumi ehk turuosa eest. Relvad ei ole enamasti kirjanduslikku laadi.” See lause sunnib samuti mõtlema ja natuke ka enesele vastu rääkima.

Mida arvata ebamugavust tekitavatest, kohati isegi tsunftikaaslasli alandavatest ütlemistest ajakirjanduse veergudel? Raamatukogurahval tasuks tutvuda Toomas Raudami kirjutise „Vastamatus” („Postimees”, 10.04) ja Toomas Vindi artikliga „Proosamaastik 2009, kaldu harrastuskirjanduse poole” („Sirp”,16.04). Neid ei saa küll teemale lähenemiselt võrrelda, aga armutu väljendusega paistavad silma mõlemad. Ent kes olen mina, et julgen sõna sekka poetada? Olen üks eesti kirjanduse lugejatest ja julgen välja öelda, et Toomas Vindi, samuti Berk Vaheri proosaülevaade selle aasta kolmandas „Loomingus” annavad ehk liiga subjektiivse ja valusa hinnangu tänasele eesti kirjandusele. Teadagi on kehvemaid ja natuke paremaid raamatuid, väga häid lausa mõnekene aastas, aga see ei tähenda veel, et kogu kirjanduspilt vääriks hukkamõistust, pea kõigi kirjanike allavett saatmist. Töö, mida raamatukogud on aastaid teinud, et lugejad tuua omakirjanduse juurde, võib saada nõnda üsna tugeva hoobi. Meie kirjandus on väike ning Tammsaare, Ristikivi ja Tuglase suurusjärgu autoreid võib aimata praegu kirjanduspildis üht või kaht, heal juhul kolme-nelja, aga et meil on nõnda erineva maailmanägemisega autoreid, näitab ometigi rikast kultuuripilti. Mitmekihilist emakeelepõldu. Mida me siis peame nüüd tegema? Tahaks endiselt armastada võrdsest nii eesti kirjandust kui selle loojaid – kogu kultuuri! Teha tööd selle armastuse nimel, kuid tee üksteisemõistmiseni on isegi intellektuaalide seas valusalt kurviline. Raudami mõtetele leidsin siiski leevendava vastuse juba osutatud „Loomingust”, kus Kirjanike Liidu esimees Sinijärv kirjutab: „Samas ei ole ega saagi ühe riigi ja rahva kirjanike vabatahtlik ühendus olla miski monoliitne ja -toonine ükskeha, kes ühtmoodi mõtleb ja üksnes ühiselt tegutseb. Loovisikute individuaalsus on siiski igasuguse loomise esmaseks eelduseks, sellest sünnivad sõprused ja vaenud ning me hulgas on olnud ning saab olema mõlemat. Mis on loov ja loomulik.” Raamatukogude ja eesti kirjanike koostöö kulgeb endiselt rahumeelses ja üksteist toetavas õhkkonnas ning eelistagem alati sõprust vaenule, olgu me siis isiksustena nii erinevad kui tahes.

LOETUD RAAMATUD

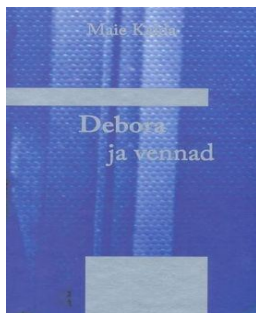
Karl August Hindrey. Suremise eod.

Hindrey on kirjandusajaloos hinnatud eelkõige psühholoogiliste novellide kirjutajana, kuid kirjandusloolased on viidanud, et Hindrey on jäänud ka romaanides novellikirjanikuks. „Suremise eod” polnud juba esitrükis (1935) algupärane, vaid kompilatsioon varasematel aastatel ajakirjas „Looming” avaldatud novellidest. Muudetud on vaid tegelaste nimed. Kordustrüki puhul tuleb aga märkida, et „Suremise eod” resonanceerib suurepäraselt meie tänase ajaga: peategelase, vananeva peenetundelise õppejõu kokkupuude 1930. surveaastatega, pangaametnike mõttemaailm ja käitumine, protestitud vekslid, mis saavad ka Hans Joaltile saatuslikuks, võtted karjääriredelil tõusmiseks.

Hindrey erines sotsiaalsete teemade käsitlemisel Kivikasest, Lutsust, Metsanurgast, Vallakust jt., sest ei kritiseerinud eriti ühiskonda, küll aga hea reaalelu jälgija ja kirjeldajana seltskonda. Tema tegelased kuuluvad enamasti haritlaskonna hulka, maa- ja agulielutüüpe tema loomingus ei leia, sest nendega puutus ta vähe kokku. Ühtlasi tasub teada, et Hindrey moraalsed tõekspidamised kujunesid välja 19. saj. viimase veerandi baltisaksa õhustikus. Ka hilisematel aastatel suhtles ta baltisakslastest intelligentsiga. Seepärast heideti talle ette „Suremise idude” ilmumisel saksapäraselt lausehitust. Kuid ühtlasi juurdusid temas nende väärtushinnangud: didaktiline toon, mis avaldub näiteks peategelase

suhtumises eelarvamusvabamatesse tütarlastesse ja noortesse naisüliõpilastesse. Joalti arutlustes muutub moralism kohati peateemaks, seejuures natuke mänguliseks ja ebasiiraks, isegi egoistlikuks. Tutvustuseks ja huvi äratamiseks: „„Kuid õieti teen ma enesele ülekohut,“ mõtles Joalt edasi. „Ei kummardanud ma kellegi ees. Olin pankade klient nagu iga teinegi, seisin sama endastmõistetavusega diskonto-osakonna ees, najatasin hooletult ja kergelt kassaluugi lauale ja vahetasin vajalikke või vähem asjalikke sõnu asjaajajatega või direktoritega, selle järgi, kuidas nad ise minusse suhtusid. Kuid et ma erapooletult pealt võisin kuulata, kuidas see karjerist-pangalõvi ühe maamehe maha kantseldas, jämedalt, ülbelt, jõhkralt – see oli siiski kummardus, sügav kummardus.“ Ja Joalt laskis nagu imestades läbielatud stseeni uuesti mälust läbi käia. Maamees kuskilt kaugelt, peremees, sõiduvõõ veel ümber kasuka, karvane ja sassis, seisab nõutute silmadega, silmadega, milles on hämmastunud abitust, pangarahva keskel ja jutustab hädiselt rahvale ning ametnikkudele, et ta on sõitnud kuuskümmend kaks kilomeetrit maha kohtuasja pärast. Ta tahab nüüd samal sõidul oma pangavõla õiendada. Õige ju on, et praegu on natuke vara, päeva kolm läheb veel tähtjaks. Aga kuidas tuleb ta need kuuskümmend kaks kilomeetrit uuesti tagasi selle tähtaja pärast. Ei taha ta seda võlga ju pikendada, ära tahab ta selle maksta, sootuks kinni maksta. Aga vaat, öeldakse, et ei saa. Kes seda on kuulnud, et tuled enne tähtaega linna kaupmehe juurde ja see ei võta raha vastu! Haliseb ja kaebab ja ei mõista end aidata. Ametnikud hoiavad pikas reas pilgud oma pultidel, kirjutavad ja arutavad, rahvas ei lausu ka sõnagi, sest kui tuleb jälle see asjaajaja-direktor oma kabinetist – taevast teab, mis siis võib nõuandjaga peale hakata või ametnikuga. Kliendile ei pikenda enam vekslit ja ametniku laseb lahti. Silmatorkav ja masendav oli see üldine hirm, see lasuv kartus rahvast ja ametnikke täisolevas ruumis.“

Head klassika lugemist!

Maie Kalda. Debora ja vennad.

Professor Rein Veidemann kirjutas sellest kirjandusloolisest raamatust „Postimehes“ nõnda keeruliselt, et pani vist lihtsureliku pead raputama, aga raamatukoguhoidja võiks sisuga kursis olla. Kirjandusteadlase Maie Kalda erialane kogumik keskendub põhiliselt Debora Vaarandi isikule ja loomingule. Saatesõnas teatab autor, et aastal 1999 algasid tal Vaarandiga viimase kodus jutuajamised, mida ei jäädvustatud diktofonile, vaid märkmed tehti sedelitele, mis siis samal õhtul arvutisse sisestati. Vaarandi pelgas natuke tehnilisi salvestusvahendeid, lisaks usaldas ta kuulajat: Maie Kalda poleks tema sõnadega hooletult ringi käinud. Nii koosnebki „Debora ja vennad“ kahest osast ja esimesed rohkem kui 300 lehekülge annavad 2006. aastal ilmunud

Vaarandi elulooraamatule „Aastad ja päevad“ lisa, kuid ka uut mõtlemisainet. Käsitluse ülesehitus on tavapärasest erinev, nimelt avab Kalda Vaarandi elu, olemust ja luuletki kindlate märksõnade või detailide kaudu, mis esitatakse peatükkidena: kodud, nimed, abielud, armastus, reisid, keeled, tõlked jne. Kui esimene osa on varem publitseerimata, siis teises, mis võtab enda alla kolmandiku raamatust, leidub varemloetut. Veidi intrigeerivana nimetan artiklit „Debora Vaarandi kodumaa“. Raamatu lõpust leiate illustratsioone: fotosid Vaarandi kodudest, poetessi kujutanud maalide reprod. Natuke nimest: „DV-le teadaolevalt polnud tema lapsepõlve aegsel Saaremaal ühtki teist Debora nime kandjat. Ainuline on see ka eesti kultuurielus – seik, mis võimaldab rääkida temast eesnimelise. Seda on nähtava heameelega tehtudki, ja mitte ainult eesti kirjandusrahva laudkondades, vaid ka vene ja soome estofiilide ringis. Antud juhul nimi vist tõesti „sobib“ kandjale, on kooskõlas tema oleku ja orgaanikaga, vahest koguni osa DV sarmist. Kui aga küsida, mis värvi on see nimi, saaksime vastuse konstrueerida DV süneseetilise alfabeedi põhjal ja see oleks järgmine:

D – sinakashallikasroheline, aga kahvatum elektrikust; ei ole loodusvärv; seda värvi oli paberileht, mille peale harjutasin D-tähe kirjutamist.

E – puhas kollane.

B – kollakas, päklikpruun.

O – enam-vähem valge, hapupiimaks minemise rohekas toon, ei meeldi hästi.

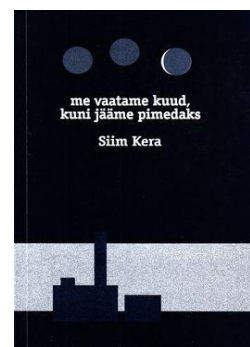
R – öösinine, kõige ilusam häälik; annab kõigele sinaka värvingu.

A – täiesti valge.

Pereringis kutsuti Deborat Deebiks.“

Siim Kera. Me vaatame kuud, kuni jääme pimedaks.

Tunnistan, et luulekogu oli jäänud kahe silma vahele, aga kui juba välismaal, Struga rahvusvahelisel festivalil algaja autori kogu parimaks kuulutati, siis tuleb asja uurida. Kas Siim Kerast saab kunagi klassik? Praeguse põhjal seda veel öelda ei saa, kuid oleme rahvaraamatukogudega n.-ö. mõttes kokku leppinud, et noorautorite esimestele kogudele tuleb tähelepanu osutada. Autor väidab, et tema luule on mõjutatud muusikast ja laulusõnadest, mida kuulab

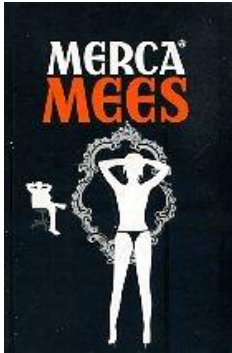
(The Smiths, Modest Mouse, Metro Luminal). Mina ei tea nendest nimedest mõistagi suuremat. Nagu viimasel ajal enamasti, leian sellestki kogust pöörast sõna- ja mõttemängu, nihkes maailmavaadet, teatavat vastumeelsust igava reaalsusega tegelda. Mind huvitavad värsked sõnumitoojad luules, leian sealt põnevust ja teistsugust lähenemist igavestele teemadele, ekstravagantseid kujundeid, pahutsemist, rõvedust ja elu. Mõnikord varitseb oht küll kõigega üle doseerida – aga algus peabki üllatama –, kuid seekord jääb minu jaoks just elust puudu. Kuidagi kunstlik, päris oskuslikult kokku seatud või lükitud, mis ei tähenda, et „Me vaatame kuud...” tekstidesse tuleks ükskõikselt suhtuda. Autor kirjutab luuletuses „**me kõik oleme luuletused**” nõnda: „me kõik oleme luuletused / tühjaldastel lehekülgedel / tolmustel riulitel / oodates et keegi / mõistaks neid kujundeid / metafoore millest pahatihti / isegi aru ei saa / palun / ära keera lehte”. Need kujundid, kõigist ei saa tõesti aru, võivad olla päris julmad, nt. „**naftatanker**”: „naftatankerite hingeelu / merehaigetele meelepärane / grandioosne maailmalõpp / sa reostad ribadeks / ma eelistan põletusmatust”. Kuidas kõlavad pealkirjad „**veretõbised maasikapõllud**”, „**paksud anorektikud**” või „**ema, ma olen maailma pikim jõgi**”, mis lõpeb ridadega „mu kromosoomidel / polnud piisavalt aru / et öelda / ema, palun / ema, palun tee abort”. Ma pole isegi päris kindel, kas „**krematooriumis töötas mees nimega kalle**” ja „**akendel on aasade mälu**” mõjub ikka sotsiaalse luulena? Öeldule vaatamata koged taas üht mõttemaailma, mis konkureerib kümnete teistega, kes püüavad eesti luuleparnassile jõuda! Kuulakem uusi noori sõnumeid!

Grete Marquardt. Eesti naise õnn.

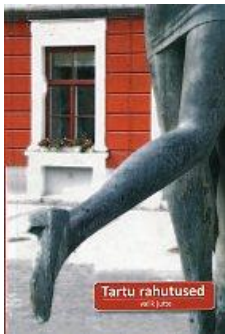
Armas Grete, Sul on õigus, eks nende eesti meestega üks mure ja häda on, aga olen kuulnud, et eesti meestel olevat paksu pahandust ette tulnud ka eesti naistega. Tuleb meelde, et meite kirjamees Olavi Ruitlane pidi peaaegu oma hinge ja õnnistuse nende pärast kaotama. Gretekene, minu tagasihoidlikes lugemistes satud Mercaga kõrvuti, see ju kuulus näitleja ja luuletaja ning võitleb ka meestega, nagu toreadoor Hispaanias härgadega või ammusel ajal Don Quijote tuuleveskitega. Hingesugulased te pole. Anna andeks, sõnaseades ja -kasutuses jääd temale sedapuhku veel alla, aga küllap järgmisel korral, kui Ameerikamaale satud, läheb ülevaate andmine paremini. Hispaania on mõistagi ilus maa, ja päike paistab nii võimsalt, et sügiseks on maa ja naised punakaspruuniks kõrbenud. Meie, siin vastikus ja lumeveega võitlevas kodus, sööme praegu sealt imeliselt maalt pärit maasikaid, tomateid ja kurke. Kas ka nende sealiha, ei teagi! Eks puuviljad plastmassimaitsega on, aga ikkagi Hispaaniast! Hispaania meeste kasvatatud, kastetud ja väetatud. Selge see, et nende mehed on isuäratavamad, oliivid pidid nahavärvust mõjutama. Eesti mehed aga varastavad ja röövivad päikeserannikul, televusseris räägiti, ega siis mina muidu teaks. Muide, Gretekene, Hispaanias kasvavad õunad palmide otsas, olen kuulnud et endisel Eesti ajal olla ka Eesti kased õunu kandnud, ma uurin kindlasti järele, kas tänavu ka kaskedel õienuppe küljes. Kuna seksist kirjutab Merca jõulisemalt, siis valisin sauterlikuma väljanägemisega lõigu: „Aga erinevalt eesti meestest pidi ka hispaania suitsetavate meeste hingeõhk lõhnama karamelli või piparmündi järele. Ma üldse ei imesta – ka hispaania meeste uriin, kaka ja higi lõhnavad pigem meeldivalt, nii kummaline kui see ka pole. Nende nuusutamiseks eriti võimalust ei tekigi, sest hispaania mehed käivad kolm korda päevas duši all, nagu ma oma loo alguses ütlesin. Aga kui juhtud näiteks minema tualetti pärast seda, kui hispaania mees on seal häda number kaks teinud, on sealne aroomibukett, erinevalt eesti meeste poolt maha jäetavast, täiesti mõnus sisse hingata, meenutades mingit segu roheliselt teest ja vaniljest. Ja mis puutub peeretamisesse, siis seda teevad hispaanlased nii haruharva, et hispaania keeles pole selle jaoks olemas isegi oma sõna. Vajadusel kasutatakse mingit ladinakeelset meditsiinilist terminit. Imselt tingivad eestlaste pideva peeretamise eesti toidud, kõik see toores sodi, oma aiamaalt kitkutud jõle ollus, millest eesti naised sööki keedavad. Hapukapsast ja hernesupist, neist eesti rahva ennemuistsetest peerutoitudest, rääkimata. Vahemere-äärne köök reeglina organismi sellisel moel reageerima ei pane. Kui hispaania mehel siiski juhtuvad soolestikus tekkima gaasid, siis siirdub ta nende väljutamiseks viisakalt tualetti. Kord juhtus Josel linnas see vajadus peale tulema, aga õnnetuseks ei leidunud lähedal ühtki tualettruumi. Istusime autosse ja sõitsime kiiresti koju, kus Jose sai ebameeldivast raskusest vabaneda. Olgu veel mainitud, et hispaanlaste kõhugaasid meenutavad lõhnalt hommikust männimetsa.”

Kirjanik Wimberg, „Eesti naise õnn” pole pila ega paroodia, kuigi sellisena on ilmselt mõeldud, see on jama, mida raamatukogud oma lugejatele ei peaks mitte mingil juhul soovutama. Veel vähem oma aega raamatuga tutvumiseks kulutama, nagu ise tegin. Ütleksin ehk veelgi karmimalt, aga ei taha Jaak Urmetiga riidu minna, mõnikord on ta ju täitsa vaimukas. Pealegi käib raamatukogudes lugejarahvaga kenasti kohtumas.

Merca. Mees.

Kui raamat peaks kujutama endast ainult paroodiat Olavi Ruitlase romaanile „Naine”, siis olgu peale, aga muidu ei tea ma ühtegi põhjust „Mehe” soovitamiseks. Ruitlase romaanist leiab ironiat ja kohati vaimukustki, Merca tekst on aga lihtsalt kiirkorras kirjutatud vastus. Tegelikult, piinlik öelda, kohati isegi lamedusse kalduv. Miks üks andekas luuletaja ometi niisuguse raamatu avaldas? Need, kes suuremat luulest ei pea, aga „Mehe” kogemata kätte võtavad, ei saagi ehk teada, et Merca on luuletajana huvitav isiksus. Merca imago juurde kuulub kindlasti ropendamise ja ta oskab seda näitlejana esitada, kuid „Mehest” loetud sõnavara mõjub mulle, kes ma juba ammu roppude sõnade pärast ei ehmu, väheütlevana. Rohkem ei oska ma midagi lisada. Tsiteerin peatükki „Stressis mees”, mis on sõnastuselt üks sündsamaid: „ **Stressis Mees** on eriti kole ja hale vaatepilt. Kas olete juhtunud nägema rotimürki tarbinud kassi? Või kõhukinnisuse käes vaevlevat koera? Samasugune pilt avaneb Stressis **Mehe** puhul. Ta käib ringi nagu kehastunud **Haledus** ja **Valu**. Kui juhtud talt põhjust küsima, õrisetakse vastuseks midagi ebamäära. Parem juhul saad ühmatuse: „Kõik on korras...” Või: „midagi pole halvasti...” **Meest** sellisest seisundist välja tirida on suhteliselt võimatu ülesanne. Ühe **Naisterahva** nõdrast jõust jääb selleks väheks. Vaja oleks vähemalt buldooserit. Lemmiksöögi tegemine või poest **Mehele** lohutusõlle toomine on tühi töö ja vaimunärimine. Halvemal juhul see lausa pikendab **Mehe** agooniat. Parim, mida **Naine** teha saab, on nädalaks kodunt ära minna. **Stressis Naine** otsib enamasti aktiivset väljapääsu. **Mees** markeerib väljapääsu otsimist. Või teeskleb. **Stressis Naine** räägib oma **Probleemidest** kõigile, kes vähegi kuulata viitsivad. **Mees** ei räägi oma **Probleemidest** ka surmaähvardusel mitte. Vaikib nagu tõeline **Partisan**, sest kui **Mees** kasvõi poole sõnaga mainiks, et tal on halb, peaks kogu **Maailm** teda nõrgaks ja mõttetuks tüübiks. **Kastreerituks**, kui soovite. Igavesest ajast igavesti, aamen! Stressis **Mees** kügeleb õnnetult nurgas ja süüdistab oma **Hädades** kogu **Maailma**. Ta käiab ühtsama plaati, kuni plaat katki läheb. Siis viskab **Mees** plaadi minema ja kui ta teist ei leia, lülitab hea õnne korral **Stressimängija** välja. **Stressis Naine** käitub nagu kitseke multikast „Kitsekese mure”. Ta käib mööda küla ja jagab **Mure** laiali. Stressis **Naine** teab enamasti üsna hästi oma **Hädade** algallikat. **Mees** ei suuda sellestki aru saada, mis tal viga on.”

Tartu rahutused.

Kakskümmend üks jutustust, mõni lausa novellijõuga, kõik seotud ülikoolilinnaga, nagu pealkiri osutab. Mõned autorid on juba klassikukuulsuses (Kaplinski, Tungal, Berg, Öunapuu), teised alustavad oma kirjatsurated (Põim Kama narkariteemaga). Nagu ikka, kõik ei mõju võrdselt ega värskendavalt, põhjuseks ilmselt kirjutamisae, aeg ja igaühe isiklik Tartu kujutus. Tagakaanelt leitud lause „Tartu tekitab rahutust. Ja rahutusi,” vastab sisu üldistades tõele, aga kogumikust leiab muidki kummastavaid liikumisi. Tartus varjub oma müstika ja seda püütakse otsida, meenutada, leiutada, sõnadesse heita. Tartu Vaim on kohati õige rahutult möllanud, länginud sõnadega, uperpallitanud mõtetega. Mõni nimi, kelle Tartu-nägemine tundub kas ilmekam, lähedasem või kunstiliselt jõulisem. Sven Vabari „Musta lennuki kirik” pärjati 2009. aasta Tuglase novelliauhinnaga, seega, asi on selge. Müstilist münti leidub teisteski lugudes, nt. Mehis Heinsaare „Kõhkleja Bernardis”. Raadi lennuväli on „hullutanud” ka Kärt Hellerma kirjutama „Michael Jacksoni lahkumist”. Ühtlasi tõi meelde ühest telesaatest kuulnud ulme, nagu võiks keegi eesti sugu mees olla ühe jumaldatud printsessi isa. Kirjanikud, ajakirjandus on teie leivakannika otsa lõõnud oma hambad...

Oh seda mõõtmatu rahutust – kes tuleb, kes läheb, mõni on ka Tartus kohal. Urmas Vadi „Tartu surm” ja Tiit Aleksejevi „Tartu rahu” kui varem loetud, võib vabalt uuesti üle lugeda. Neis peituv ajaloo ilu kestab kauem kui aasta-paar. Tegelikult on igal tekstil või lool oma põhi ja põhjendus, tühje tekste pole. Ega Berk Vaher toimetaja ja koostajana päris nõrku tekste läbi lasekski, tema antud hinnangud on enamasti karmimatest karmimad. Loodetavasti on kogumik leidnud juba tee paljude raamatukogude riulitele, saab ju jälgida eriilmelise eesti kirjarahva üht vaadet – vaadet Tartule! Nõnda näeb Maimu Berg „Hilinenud pihtimustes”: „Ja ühel õhtupoolikul hiilisin lihtsalt minema, kõndisin kaua mööda poriseid tänavaid, puumajade vahel, millelt omaaegne värv oli ammu maha koorunud ja mille õuede, kuuride ja hoolitsemata aedade keskel vilksatasid pimeduses võhrude ja kasside tumedad varjud. Järsku oli see linn mulle meeldima hakanud, selles oli nii palju salapära ja minevikulist, kalmistud varjasid suurvaimude ja kangelaste kõdunevaid luid, jõgi nihutas tasapisi Peipsi poole igaveseks kadunud inimesi, taamal helkisid tõusva päikese esimestes kiirtes sõjalennukite hõbedased sabad ja kauguses lausid põllud ning sinetasid metsad.” Leelo Tungal „Tartusse minekus”: „Ega Werneriski igav olnud, ainult et popipäevadel tuli sealt eemale hoida, sest selles kohvikus armastas istuda enamjagu õppejõududest. Esimeses, puhvetiga ruumis istusid nagu vitriinis maiasmokkadest ja karsklastest daamid, kõrged rinnad koogipurused, kuid teistes tubades hõljusid kohvi- ja konjakilõhnased suitsupilved. Kusagil mujal pole ma söönud nii maitsvaid kevadisi

värskekeurgivõileibu kui Werneris, neliteist kopikat tükk!" Tiit Afanasjevi „Tartu rahu“: „Ma ootasin Kleopatrat ja mõtlesin lihtsatest asjadest. Aegamööda jõudsid need kohale. Aeg. Linn. Inimesed. See, kuidas inimesed ühel hetkel kohtuvad ja seejärel teineteisest mööda kõnnivad. Tartu on väikene puust linn, kus sind hommikuti äratavad murule potsatavad õunad. Ja aeg on lootusetult paigast ära. Kõik oluline on kas juba juhtunud või juhtub kunagi hiljem. Või ei juhtu kunagi.“
Ma võtan vabaduse nostalgitseda, ka mina mõtlen Sinule, Tartu!

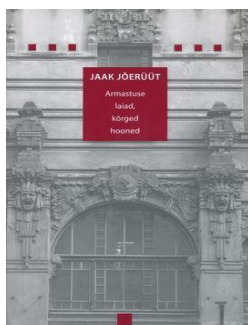
Liivametsa Lugemised - 45 / 2010

LÄHETUSLAUSED

Lugemisaasta säravaimad sündmused, kirjandusfestival „HeadRead“ Tallinnas ja Prima Vista Tartus, lisaks Balti raamatumess, on tänaseks küll möödunud, kuid paar sõna tahaks siiski poetada. Raamatumessile läksin õhinaga, kuid kahjuks oli meie lõunanaabri Läti ja natuke kaugema Leedu raamat majandusmurede tõttu üsna hõredalt esindatud. Mis parata! Ega meil endilgi leidunud seekord midagi rindapaisutavat, suurt tähelepanu väärivat kirjasõna. Veel julgen arvata, et Solaris oma julmas merkantiilsuses pole raamatumessiks parim koht, olgugi et neid üritusi korraldatakse müümise eesmärgil.

Kui messil nägin rohkesti ametikaaslasi, s.t. raamatukogurahvast, siis festivalil võis kohtuda ainult igat masti kirjanikega nii võõrsilt kui kodust. Ise kuulasin naudinguga juba teist aastat järjest islandi kirjameest Eirikur Örn Norðdahl, kes, kõrge kaabu peas, luges oma jõulist luulet vaat et vahepeal hingamata. Ja öelda tal oli... Näite leiate „Sirbist“ (14.05). Südamesse pugesi aga katalaani luuletaja Jaume Subirana. Huvitav isik on vene päritolu prantsuse kirjanik Andrei Makine, kelle loomingut saab juba tükk aega eesti keeles lugeda ja kellest rohkesti ka meedias juttu tehti. Tallinna festivali korraldajate peamees Jan Kaus tegi avasõnu öeldes huvitava võrdluse, kirjeldades meie läinud talve lumevedamist Kobo Abe „Luitenaise“ pideva liivakandmisega. Haarav kõrvutus! Põhjamaine ilm trikitas, mis suutis, ja nii pelutas külm vihm paljud huvilised kirjandustelgist ega lubanud osaleda kirjanduslikul jalutuskäigul Koplisse ja Kalamajasse. Ometigi tuleb avaldada tunnustust inimestele, kes nägid minu arusaamist pidi meeletut vaeva, tegid tõsist tööd, et tuua Eestisse huvitavaid kultuuriisiksusi. Kahjuks ei saanud ka ma ise kõigil ettevõtmistel osaleda, aga olen ja jään kirjandusfestivali truuks jälgijaks edaspidigi. Ma usun Karl Martin Sinijärve sõnu, et eesti kirjanik on suure missioonitundega vaimne olend, lisades, et see olend püüab meie rahvast kirjanduslikus mõttes tõesti harida. Raamatukoguhoidjad, jälgige (isegi suvel) kirjandusel ja soovitage oma lugejatele kõike, mis tundub põnev ja hariv, kui te ka ise alati ei jõua piisavalt lugeda. Lugemisaasta kestab, me jõuame veel palju toimetada, jõuame raamatukogudele eesti kirjandust, eriti just luuleraamatuid kinkida. Jõuame ise õppida ja teisi õpetada. Lugemisriikast suve, mis tähendab, et päikselist!

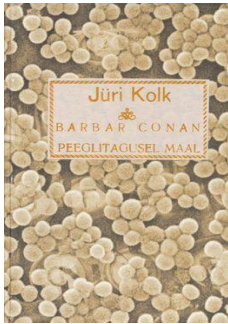
LOETUD RAAMATUD

Jaak Jõerüüt. Armastuse laiad, kõrged hooned.

Kogu viimane luuletus „Vana maailma kurbus“ lubab omal kombel üldistada ja väita, et Jõerüüt on valanud nii enda eksistentsiaalse kurbuse ja armastuse kui ka terve maailma armastuse ja ängi üheks suureks ajatuks olemisvõimaluseks. Luulekogu saadab leheküljelt teise iga rakuga tunnetatud inimelu fataalsus, mis sõnastatud avaridades: „nüüd ma tean, et kõik on üürrike, / linnu lend ja inimese elu, / noot ja silp, ja lumesaju LÕPP, / armastuse aeg, mis antud ühes elus.“ („Diptühhon“). Ja aastate tarkusega lisanduv teadmine kaduvusest kui paratamatusest (nt. „Saladuste väraval“, „Ei tea“), mis meid, surelikke, nii tihti külastab. Teisalt kinnitab autori elutundmine, et tegelikult on see kõik, mis inimlast maa peal saadab, igavikuline ja kestab edasi. Nii mõnedki tekstid on pühendatud üksindusele, nt. „On“, „Nähtamatu“, „Õhtupoolik Lätis, Riia linnas“, „Nii nagu alati“, „Päike“ jpt. Nõnda kui on jätnud tark Koguja meile oma mõtted, jagab läbinägeliku pilguga poeet omi, täpselt doseeritult, kuid ikka ja jälle korratavaid sõnu ja teateid ajast, mis on kuulunud temale. Kord halastamatumalt („Apokalüptisch“), kord mõistvamalt („Meie kõik“). Jõerüüdi tekste lugedes peab rahunenud meeli kaasa mõtlema ja isegi sel juhul ei pruugi öeldust kõike hoomata. Vihje küll antakse: „nahaalune sisemaastik. täis on aja küünte jälgi, / pikki KRAAPIMISVERMEID, arme, mis ei parane. / neljapäevade kõverad armid, reedete sügavad armid, / laupäevade ja pühapäevade võikalt siledad armid.“ („Väike, ent ootamatult vana ootaja maastikus ja merel“.) Tajub isiklikke tundeid, sügavaid puudutusi, mida autor on kogenud. Midagi ehmatavalt

kokkuvõtlikku või lõpphinnangulist peitub ses raamatus. Pühendus annab märku, et see luule on mõeldud tegelikult igale lugejale, kes seda südames soovib, seega meile kõigile. Võib leida ka viiteid kirjutaja diplomaadiametile, aastatele, mil Jõerüüt on osalenud ühiskondlikes sündmustes. Terviknäitena valisin „Paigutub ruumis“: „paigutub ruumis. minugi mujale. saatuse ratas. / kellegi käsul. lihvi mu nurgad ja nukid. / luupuru lendab. lihaste nartsegi. nahatükkegi. / vaimu paakunud koorik ja hinge armistund kude, / kõik lendab tuulde. lihvi ja lihvi. / Suur Lihvi. / päev, mille hämarusest klantspilte / läigatab vastu – nii mina kirjutasin. Ükskord. / teadmata midagi TÕELISEST PÄEVAST. / teadmata midagi HÄMARUSEST. / luupuru lendab. küünarnukid / ei olegi enam nukid. / teadmata midagi SUUREST LIHVIJAST / kirjutati ikka.“ Mõjus ka luuletus „Juhani vana palitu“, kuid jäägu see teile lugeda! Jaak Jõerüüt on kirjutanud mõtteluulet, mis peaks puudutama väga paljusid. Armastuse tunneb igaüks nagnii ära, kui ikka tunneb...

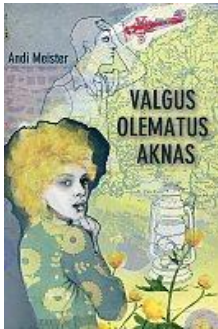
Jüri Kolk. Barbar Conan peeglitagusel maal (ja mis ta seal rääkis).

Läinudaastane debüüt, ühtlasi oli ka Betti Alveri auhinna nominent. Värsistatud kujul sõnade kõrval ka proosaluulet ehk miniatuure, kõik kokku nagu väikesed jutukesed. Kogu see sõnade, mõtete, kirjandus- ja kultuurilooliste parafraseeringute tulevärk ei moodusta siiski veel täiuslikku kogumit. Ironia valitseb, aga ei üllata, sest sotsiaalkriitiline dimensioon Jüri Kolgi luules jääb minu jaoks kuivaks. Lihtsamalt öeldes, mu üle laskus Kolgi tekste lugedes ükskõiksuse ja igavuse vari. Küllap mõni teine lugeja kasutaks märksõna vinge, aga kuna debütandid kasutavad üha rohkem ja rohkem sõnamängu, siis võib ühel päeval tüdimus kallale tulla. Teisel päeval läheb see muidugi üle. Pühasid teemasid Kolgil loomulikult pole, sest autor tegutseb, kui pealkirja üle mõtiskleda, peegli taga. Jumalale ei heideta armu, aga selles pole midagi uut. Võib-olla oleks vaja hoopis rohkem peeglisse vaadata, aga eks see on meile, olgu vanus missugune tahes, ikka raskevõitu. Meie halastamatute ja kapitalistlike (nagu viimasel ajal kombeks öelda) päevade „ülistuseks“ sobib „Barbar Conan...“ küll, ja sõna „väljapääsuke“ meeldis mulle ka. Mõtlen, kas tõesti pole enam midagi ilusat maailmas, niisugust, mida nooremad autorid julgeksid ülistada? Midagi uut ootaks, liiga kaua sarnast luulet lugedes muutub kirjanduspilt trafaretseks, kesisekski. Näitena „Ripplagi“: „ripplagi on meie toal / ja meie ajal ka / vaikselt pea kohal varitseb / damoklese mõök vilavate silmadega / päkakupiku käes / vahelaed, põrandapraad ning poolkorrused / kihisevad kahtlastest ning kohtlastest / nagu giljotiini kõrguks me üle / nagu niitshe / äkki alla, otsejoont, kaelakese kallale söösta / äkki alla, tulinäljasena / läbi põrandate mudasnukkuva mündi poole / läbi su kodu ning kontori / vahelaed, poolkorrused, võltsi muigega / ringihiiljad / Viktor Kingissepa konspiratiivkorter / otsetee Malkovichi pähe / kuulata, / kuulata korraks kuidas nad pää kohal / hiilivad / tuisklevad uisklevad salasammuvad / usu mind, leegion neil nimeks“. Lisan, et Kolgi ajaveebist leitud 16. aprillil postitatud luuletus „Vulkaanilise tuha päevale pühendatud üliväga kurb luuletus“ ei olnud naljakas, õieti oli magedavõitu.

Kalle Käsper. Jah, armastan, kuid mitte inimesi.

Nimiluuletus kõlab nõnda: „Jah, armastan, kuid mitte inimesi – / On mürgitatud nende sõnimesi, / Mis tilgub kadeduse pilgel aamist... / Kui üldse armastada, siis ehk daami, / Kes nõnda külm, et jäälggi hakkab vilu – / Kui üldse armastada, siis vaid ilu.“ Pealkirjale mõeldes lootsin leida huvitavama sisuga luulet, sest prosaistina on Käsper kohati päris ilmekas. Luulemotiivid on pigem juhuslikud, näivad olevat kirjutatud kibestumistundega. Eks on armastus ja surm, need kaks olulist suurust, mis kõiki inimesi puudutavad, Kalle Käsperilegi olulised, kuid mingil põhjusel puudub tema mõtetel mõjujõud. Võimalik, et autor tunnebki end igal pool võõrana, luuleread tekstist „Võõras“ lubavad nii arvata. Oma riigi kohta head sõna juba ei leia. Aastaga 1990 dateeritud „Jesaja laulus“ kuulutab autor: „See riik, mida veel pole kaardil / Juba endale kaevab hauda. / Nii madalad ideaalid, Et otsi või tungrauda.“ Mõned tekstid on riimis, teised vabamas stiilis, ükski ei tekita elevust. Teadagi on pühendatud ridu Armeeniaele, aga ka Gruusia on kirjas. Tunnistan, minu maitsele ei sobi luule, mille näiteks valisin „Laulu“: „Mind koristatakse haljalt, / Niipea kui on õitsenud õis / Ja põllult viiakse paljalt – / Nii teistelgi minna võis. / Ma olen kui lõigatud rukis, / Või nagu niidetud hein / Ja minu peal siidsukis / Kord sõtkub mileedi Lein. / Ma olin alati Teie / Alandlik teener ja sir, / Kuid minustki tehakse heie / Ja heidest – silmusehõõr.“

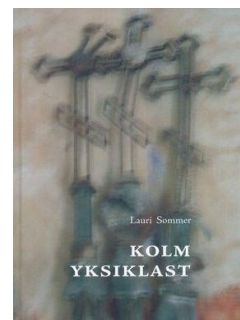
Andi Meister. Valgus olematus aknas.

Idee mõttes oleks võinud raamatust kujuneda rahvaraamatukogude lugejatele maiuspala, aga vist ei kujune, sest romaani mõju pärssib mõistukõneline ja kohati isegi segasevõitu stiil. Ilmselt on üritatud kirjutada äärmiselt tõsise sõnumiga teost möödanikust ehk „nägemust ajalooost“, nagu autor tagakaanel viitab. Kuigi tulemust võib liigitada põneviku ja ulme seguks, suurt üldistust Andi Meister siiski ei suutnud teha. Taolise žanri valdajaks on Lembit Uustulnd, kes suudab kümned eri liinid tervikuks köita nõnda, et lugeja ohib ja puhib rahuloluga, kui sündmustes ja tegelastes lõpuks kord majja luuakse. Kui olin romaanist kolmveerandi läbinud, end pidevalt kannatlikkusele sundides, hakkasin viimaks taipama, mida on tahetud öelda. See aga ei tähenda, et raamatu viimased read oleksid muutunud lihtsamalt mõistetavateks. Ometigi

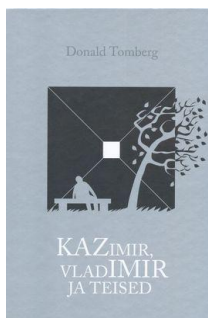
soovisin teada, millega see kõik lõpeb, tähendab väike pinge tekib. Ma ei julge adekvaatselt isegi sisu ümber jutustada, võin vaid öelda, et Andi Meister tahab rääkida, kuidas üht eesti meest kavatseti kunagi kusagil kaugemal, kuhu ta mingil põgenemisteel satub, spioonisarnaseks tegelaseks värvata. See aitab küll romaani lõpu poole aru saada, miks tegelaste vahel toimub pidevalt arusaamatute lause vahetamine, miks aetakse mõteteta juttu – neid kuulati pealt! Algusest peale tajutava hirmu ja paanikatunde põhjustajaks olid ilmselt salateenistuse organid, kuid ma ei suutnud selgitada, kes nimelt. Ajalooline kogemus teadagi vihjab kagebešnikele. Kuid võin ka eksida. Kaht peategelast Dagnet ja Ingmari (kannab ka valenime Horst Fiedler) võib nimetada tinglikult headeks, ja vastaspoolt (Eric, Angelica, eriti Harold) pahadeks osalejateks, selles lühikeses kümnepäevases kassi-hiire mängus. Ulmelisusse suunab autori vihje, nagu oleks kõigil andekatel inimestel juba liivakastis silm peal!? Mine tea, Dagne oli igatahes emalt ära võetud ja kasvanud lastekodus. Lisaks tehtud tema emale mõistust hävitavad süste. Ingmari nimetatakse sageli lihtsalt tulnukaks, romaani lõpus avatakse ka kummalise lennukiõnnetuse põhjused... Oleme varemgi kohanud viiteid hundi ja lamba, suure ja väikese riigi suhetest, piiriületamisest, kus iga hetk võidi tappa. Oma põlvkonna esindajana peaksin olema harjunud lugema ridade vahelt, tähtede pealt ja tühjadelt lehtedelt sõnu ja mõtteid, kuid pean käsi laiutades tunnistama, sedapuhku ei saanud ma hästi hakkama. Ja kuigi Andi Meister on tegevuse illustreerimiseks kasutanud rohkesti rikkaliku sõnastuse ja metafooride küllusest ägisevaid looduspilte, ei tekitanud need ideaalseid visuaalseid kujutlusi, vaid näitasid sõnaseadja tehnilist tublidust. Eelöeldule vaatamata üritan äratada teis uudishimu raamatu vastu: „Paat kihutas läbi veepritsmete, mis valgusid kajutiaknal vahusteks niredeks. Tema järel tõttas Ajamootja suur seier. Vaid neli numbrivahet... Laine sahises piki paadikülge. Ta vaikne sosin segunes mootori ühetooniilise üminaga, sulades kokku mahedaks unelauluks. Taas tundis Ingmar end armetu putukana Aja raske vasara all, kellest endast ei olenenud midagi. Kuid nüüd ei olnud ta enam üks. Veel teinegi putukas ta kõrval sirutas oma tundlaid päikese poole ja see tähendas vastutust. Omaenda varju eest põgeneja harjumatu vastutust. Tükk tüki järel kukkusid minutid. Põgenikule kangastus vaikne välu õhtuvalguses, vägevate tüvede pitsitav ring ümber kääpa. Ristimärgi juhatusel oli ta trampinud läbi võõra maa, hoomamata sõbra lähedust. Nüüd hakkas süda äkki kloppima. Sest kajutis istus veel kolmaski sõitja. Ehkki Ingmar ei pööranud pead, seletas ta silm selgesti koolnu kahvatat nägu, tumedat juuksesalku laubal ja mustendavat vereniret suunurgas. „Aadress?“ Aadress oli meeles ning antud lubadus samuti. Võib-olla Horst tuligi ütleva, et ta on lõpuks rahu leidnud. Kuid ootamatult ilmus Horsti kõrvale Eric, selg tüürimehe poole ja miilavate tukkide kuma helkimas pigimustadel juustel. Ingmar pühkis varrukaga üle higise lauba. Ka Ericul oli midagi ütelda! /---/ Põgeniku vaimujõud, lõõnud rängast valearvestusest vankuma, püüdis end meeletult sirgu ajada. Jälle oli ta võimaluse asemel paratamatuse välja mänginud. Ettur oli juba läinud ja nüüd tuli astuda võitlusse palja kuningaga! Taas sähvatas valgus ootamatult. Nii lihtne oli võõral inimesel võõral maal tonte välja kutsuda! Ericu ja Dagne abiga oli ta süsteemi küll tükkaaval kokku pannud, kuid puudus just seesama... säde.“ Siiski leiab raamatust aforismistiilis igati väärt ütlemisi, nt. „Iseseisvus, mis tunneb iseenda ees hirmu, ei ole iseseisvus.“ (Lk. 189.)

Lauri Sommer. Kolm üksiklast.

Kolm lugu, kolm saatust: „And“, „Sisepiiril“, „Hilised lemmehelbed“. Lugemiselamus, mis jääb kauaks meelde. Kolm üksiklast, kolm tundlikku meelt. Ühelt poolt inimese soovid ja unistused, teisalt halastamatu aeg ja reeglitega reglementeeritud ühiskond nende vastas. Esimene tekstidest jutustab külaravitsejast, setu naisest Darjast, teises on keskseks karakteriks noorelt surnud trubaduur Nick Drake ja viimases teoloog ja luuletaja Uku Masing. Lauri Sommeril on õnnestunud need erandlikud individid, harimatust külanaisest erudiidi Masinguni ülendada sõna kaudu vaimuväelt suureks, kuid samas anda neile inimliku sisu koos nõrkuste, ent tugeva iseteadvusega. Tuntumast kolmest nimest, Uku Masingust, on igal lugejal oma ettekujutus. Minu üllatuseks kirjeldab Sommer paljude põlvkondade üht iidoliti täiesti maisel tasemel, keskendudes vananeva mõtleja lembetunnetele. See tekitas minus uue huvi Masingu luule vastu, mille suur imetleja pole

ma kunagi olnud. Näite valisin Darja kohta: „Läks nii, et ta jäi teistest natuke eraldi. Tema juhatajad olid hääled. Vahel tundus, et need on pyhakud – Petra ja Päätnits ja Pyha Maara. Ja mõnikord Porka kah, aga tema toon oli nyyd noore mehe oma, nagu elaks ja õpiks ta kusagil teisel ja kasvaks temast kiiremini. Nagu juhuslikult sattus ta seda ja teist saldima. Lausuvad hääled olid tema Seitsme Moosese Raamat. Ytlesid ette, mida ta ei teadnud. Tema tegi teoks, mõtles järele ja laiendas. Aitasid teda taimi, millega yht ja teist haigust välja ajada, või näitasid muud abi, ytlesid tõve vaimu nime. Kui Mihali Martsol oli kaksikutega raske, läks sauna akna taha ja ytles, mis sel hetkel teha. Paabad sees imestasid, et latskõnõ õigesti teadis. Ise alles ronis ju sealt välja. Aga see oli häälte vanem tarkus. Kyla peal liikus mitmeid sõnu, mida öeldi synnikinnituseks ja koolnutõrjeks, vööaluse vea paranduseks, karja kaitseks, äiokammita, pininagla või jalanisõrdusõ; kidsi, kõrbatusõ, kadõhusõ, imehtelemise, õhitsuõmise ja muude inimese tehtud vaevade vastu. Oma sugulaste kaudu ta teadis neid sõnu kyll, aga need olid veel liiga inimeste omad – pyhakute, Jumala ja igaveste asjade mainimisega tugevamaks tehtud. Hääled ytlesid talle midagi sinna juurde, soovitasid märke, mida ta väitsega soolale kirjutab ja mida välja öelda ei saa, lasid veele ilmuda pildid tekkivast, tehtusse taeva väge, ja kylarahvas pani tähele, et tema lausumise peale paraneti kiiremini. Eks tuld siis rohkem tema jutule. Et ta on teadja, kes sobib soola peale ja on vigur vee peale. Veest ei jõua ära rääkida, mis temas kõik on. Vesi alustas ju maailma, kirikust ja salaallikalt tooduna leidisid temas kõik väed. Kui ta ristivee klaasi lasi oma taidsa sõrmuse, siis sai vee pinnalt vaadata kaugel viibija saatust. Sool oli teine pyha aine, mis tema käes tegutses.” Kordan üle, „Kolm yksiklast” tasub lugemist, ei nõua ta suurt haridust ega filosoofilisi eelteadmisi. Leheküljel 88 leidub küsimus: „Kus sa end peidad, tõeline elu?” Ehk märkate lugedes vastustki!

Donald Tomberg. Kazimir, Vladimir ja teised.

Üks mõnusalt isevärki raamat, mida võiks nimetada lihtsalt mõtete mõlgutamiseks. Siin kohtuvad veidrikena näivad mehed ja aeg. Absurd vaatab silma, kuid mind võlub mees, kes tahab lennata – Kazimir nimeks. Lennukit tal vaesekeesel pole, aga ka tahtmine võib õhku tõsta! Kõik tegelased puudutavad korra üksteist ja siis lähevad nad ise või läheb aeg oma teed. Kes sellest aru saab? Leheküljel 29 tõdeb autor ise, et lugejad, kes peavad tema raamatut hüplikuks, hajusaks ja segaseks, on arvanud õigesti ja et niisugusena lugu ka lõpeb. Autor kinnitab, et ei teagi, millest õigupoolest kirjutab. Nii palju ma siiski taipan, et Kazimir ehitab lennumasinat, millega viimaks, või siis kohe alguses lendu tõuseb, võta nüüd kinni, millal see õieti toimub? Aga stardikoht asub igal juhul Valdeku poe juures. Pidevalt nohune, miinus nelikümmend kuus prille kandev Vladimir seab aga sagedasti malendeid lauale. Siis on veel tegelasteks, nendeks teisteks siis, nimeta noormees, kes armastab pikajalgset tüdrukut ülilooli esimeselt kursuselt ja alustab iga päev uut elu. Kindlasti väärib märkimist tagasihoidlik, tõlkijana leiba teeniv Maarja Jakovlevna, kelle põranda all krabistavad hiired sunnivad naist üha sagedamini jalutuskäikudele. Üksildane uitaja Maarja tunneb igatsust aga millegi suure ja ilusa järele ja selleks võiks olla Kazimir! Äärelinnas, Maarja lähedal elav luuletaja maadleb aga elegendise distihoniga, mille kaudu püüab edasi anda inimisiksuse kordumatust. Luuletaja leiab seltsiliseks prostituudi, nii et rõõme ikka jagub... Kahe meestegelase kohtumised on omaette vaate- või kuuldepildid, mida lugeja võib nautida küll. Tombergi raamatut tuleb lugeda lapsemeelse siiruse ja usuga ning suurte sisuliste ootusteta. Vaid siis tunnetad naivismi, koomikat ja tõsist traagikat, üksildaste hingede otsimisvõimet ja lahtilaskmishirmu. Üks katke: „Imepärane kohtumine Kazimiri ja Vladimiri vahel leidis aset kell kuus õhtul. Vladimir oli ostnud uued saapad ja oli nendega ühte lompini roninud, et näha, kui kaua uued saapad vett peavad. Vladimir viskas jala üle põlve. Kazimir katsus meenutada, kui kaua ta juba on lombis seisnud. Vladimir nõjatus pingi seljatoele. Kazimir luges mõttes numbraid. Vladimir oli niisama. Kazimir lasi ajal veereda. Mõõdus aeg. Siin-seal toimus midagi, sekundid tiksusid maailma ajalukku. Vladimir pani suitsu ette ja kohendas prille. Kazimir ootas. Vladimir lõpetas sigareti. Kazimir ootas. Vladimir otsis taskust mütsi. Kazimir tammus jalalt jalale. Maailma ajalugu täienes rahulolevalt kõige sellega, mis temas ikka on toimunud, mille olulisemad hetked aga mööduvad ikka just nagu märkamatu.”

Kuigi mulle isiklikult meeldis väga ühe kastanimuna saatuse kirjeldus siin ilmas, jääb see teile nautida, sest tsiteerin hoopis mõtte, mis ehk suunab rohkem lugejat raamatu poole: „Kazimir tõusis lendu Valdeku poe ees. Siinkohal võib küsida, miks Kazimir lendas? Võib ka vastata. Kazimir lendas, sest see oli tema jaoks tavaline. Lennates üle linna vaatas Kazimir tänavaid ja maju ja mõtles sellest, et kõik kord kaob. Ja Kazimir oleks tahtnud midagi teha, kõige kadumine peatada, aga Kazimir ei teadnud, mis see täpselt peaks olema, mida teha, ja kui Kazimir selle üle mõtles, ei tulnud talle ka midagi tarka pähe.”

Mats Traat. Tule rüütamine.

Traat jutustab oma luules, nõnda kui epopöas „Minge üles mägedele” põhiliselt mälust, hetkedest, mis oma minevikuilus ja -hirmus peaksid väga paljusid lugejaid puudutama. Luulekogu on täis allegooriat, s.t. mõistukõnet, mis võõrkeelsele kuulajale suuremat ei ütleks, kuid me ise võiksime peatuda näiteks tekstide „Bornhöhe”, „Kolmekümne kolmas aasta”, „Koms”, „Maadlejad”, „Tule rüütamine”, „Rändaja”, „Saatuse tahe” jt. juures. Just luules on Traat muutunud salvavaks nii ühiskonnas valitseva moraali kui ka valitsevate seisundite vastu. Mõni luuletus meenutab aga „Harala elulugusid”, kas või „Gennadi Aigi” ja „Porikraavi ja Tinnijaagu”. Mats Traat peab endiselt pühaks vanaisade ja vaarisade tegemisi ja otsuseid ja seoseid, neid üle kandes praegusesse aega. Ja teeb seda veenvalt, tõelise elutarkuse kõrguselt. Nt. 1999. aastaga dateeritud tekstis „Uus maailmakord”. Ise mõtlen, miks küll kirjanik peab möödunud aegade käitumisvormi ja moraali paremaks kui praegust? Äkki ollakse liiga karm oma aja vastu? Kunagi muutub temagi, aeg siis, minevikuks ning võimalik, et kaunimaks, kui praegu suudame näha ja hinnata. Traat tajub möödanikku ent nõnda, et lugeja hakkab nägema kadunud aastasaja – aastasadade – väärtusi, olgugi, et ajaloo ja ka mälu seisukohast oli see üks inimkonna kibedamaid perioode. „Dimensioon” kõlab nii: „Augeiase tall on ligemal kui Jumala riik / härjad mõirgavad ähvardavalt nõuavad sööta / pasandavad palju vastutustundeta / virts voolab talliseina alt välismaale / mõnikord elajad sarved laes kinni / tammuvad dramaatiliselt paigal / kõlistavad ketti rapsivad mõuravad / kujutavad vabanemise momenti / kuni talitajad toovad jahurokka / aeglaselt loiu vooluga jõed / ei uhu lautu puhtaks – / Eestis luhtuks Heraklese vägitöö / sõnnikulademed üha paksemad / hajutavad valgusekiiri / neelavad alla seedivad ära / tenori bassi piksemüra / horrori terrori / Mina tagasi peegeldamata”. Mats Traat on väärt, et tsiteerida ka tsüklist „Lapsepõlve järved” esimene lugu pealkirja all „Mäha järv”: „Kruusateel põras / me vanker / mets kajas vastu / kõrge ja hele kui lapse meel / kuuskede taga viirgas vesi / surutud suurtee ja järve vahele / järsul rannaribal / kükitas armetu maja / ei ümber lapikestki maad / vahtisin suuri silmi seda onni / kuidas siin elada saab / tormilaine käib vastu seinale / uks avaneb vette / isa vaikis tükk aega / siis ütles / see järv rändab / on kuskilt siia tulnud / võib ka minema lennata”. Võrratud read, suurepärase luuleraamat! Jõudku ta igasse raamatukogusse! Eraldi tähelepanu väärib Jüri Kaarma kujundus, uurige sedagi!

Liivametsa Lugemised - 46 / 2010

LÄHETUSLAUSED

Veel kevadel, siis, kui oli parim aeg mõelda puhkuseaja lugemisrõõmudele, leidsin „Sirbist” (28.05) pikema küsitluse „Millised raamatud on Eestis jäänud teenitud tähelepanuta?”. Väga erinevad arvajad nimetasid veelgi erinevamaid autoreid, kellest oleksin ehk pidanud ka ise rohkem kõnelema. Ent olen teatud mõttes alla andnud, kõike ei jõua, nii jääb alati midagi n.-ö. teenimatult kõrvale. Mitmel puhul rõhutati tõkeluule saatust. Tean, et rahvaraamatukogud ei leia neile kuigivõrd lugejaid, kuid püüame valitsevat olukorda parendada. Kõlab trafaretselt? Kõlagu! Mõned „Sirbis” loetletud „teenimatult kõrvalejätute” näited muidugi rahvaraamatukogude lugejaskonnale ei sobi, isegi siis, kui need kuldtähtedega kirjanduslukku arvata. Osa belletristikast jääb alati vaid kirjandusnimestele, friikidele ja autorite sõpradele imestamiseks või imetlemiseks. Küsitlusega tutvudes mõistsin, et need nn. kirjanduslikud maitsed ei ühti kunagi, ometigi peaksime igale lugejale katsuma ka midagi harjumuspäratut, ebatraditsioonilist pakkuda, kas või katseks! Mõne raamatu „kannatab” ju ikka ära, teisalt võib lugeja leida endale uue autori. Sellest on tõesti tuliselt kahju, et me Ida-Euroopa kirjandust, nõnda kui läti-leedu kirjanikke pole suutnud või tahtnud põhjalikumalt omaks võtta. Ise aga soovime, et meie omi loetaks. Kui leiaks kuldvõtmeke, mis lisaks lugemiseks aega, küll avaks laekaid ja riuleid raamatutega.

TEA kirjastuse kuldraamatupäeval vastas Lehte Hainsalu kaunilt jaa, kui temalt küsiti, et kas niisugust Eestit tahtsid. Ta poleks kunagi osanud arvata, et nii palju raamatuid on saadaval.

Nädal enne jaanipäeva käisime Krista Talviga teist korda Kolkjal, mõttes lugemisaasta. Meid võttis autole Riigikantselele infojuht Villu Känd, kes julgustas sealset tõesti sümpaatset rahvast euroga kohanema. Kutsusime siis kaasa ka Lugemisaasta projektijuhi Krista Ojasaare, kes kõneles tehtud üritustest ja teistest, mis selles valdkonnas veel tulemas.

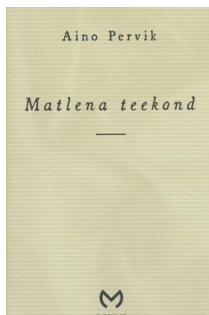
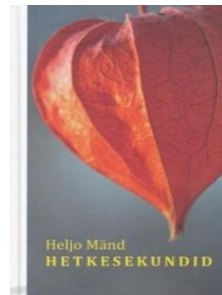
Lõpetuseks osutan lühidalt ka mõnele välisautorile, keda palavatel juulipäevadel lugesin. Raamatukoguhoidja haridusega norra kirjaniku Per Pettersoni „Kui me hobusevargil käisime” on võimas romaan üsna tavalise mehe saatusest, sellest, mida tuntakse, kui vanadus kätte jõuab. Veelgi

enam kirjeldatakse aga teekonda, mis on juba läbitud. Šveitsis elava vene kirjaniku Mihhail Šiškini „Veenuse juus“ on ilmunud „Varraku“ sarjas „Moodne aeg“. See tõepoolest moderne teos heidab raske psühholoogilise pilgu eelkõige Venemaale, kuid ka Euroopale. Isegi Baltimaid märgistatakse paari tähendusliku detailiga. Palju suuri tundeid, eelkõige armastust. Kurjus ja absurdsed situatsioonid koos keeruliste märksõnadega eeldavad süvenemisvõimelist lugejat. Soovitan alustada tõlkija Jüri Ojamaa järelsõnast, sest „Veenuse juus“ pole lihtne raamat. Juba kolm aastat tagasi ilmunud taanlase Morten Ramslandi romaan „Koerapea“ oma veidi kummalise stiili ja sõnaga kujutab ühe perekonna lugu ja traagikat 20. sajandi Norras ja Taanis. Raamatu tagakaanel on kasutatud väljendit „soe suguvõsaromaan“, mina sealt soojust ei leidnud, pigem kummastavaid suhteid, üllatavalt ehmatavat isekust, isegi julmust inimeste vahelistes suhetes. Kõigele vaatamata pakub teos palju mõtlemisainet, näiteks milline on olnud sõja mõju inimhingele. Simon Montefiore „Šašenka“ polnud nii jõuline kui eeldasin, kuid seda võib pidada tubliks ajaviiteromaaniks. Põnevalt üles ehitatud sisu kirjeldab rikka juuditüdruku kujunemist hullunult veendunud kommunistiks. Kirjeldatakse, kuidas seesama marutõbine võim tapab halastamatult oma eeskujuliku tütre. Lisan siia ka noore eesti ajakirjaniku Liis Kängsepa reisiraamatu Lõuna-Ameerikas viibimisest pealkirjaga „Mina, vandersell“, mis tundub mulle igav ja tühi. Palju trafaretsust, eriti kui korratakse kulunud suhtumist Eestisse ja eestlastesse.

LOETUD RAAMATUD

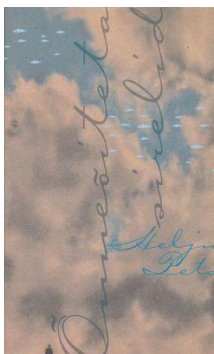
Heljo Mänd. Hetkesekundid.

Pigem kaunis pildiraamat kui tõsine lugemisvara. Ent need hetked, mis kirjas, väärivad lugemist. Need mõttesekundid on pühendatud kõik loodusele, eeskätt taimedele. Ilu väärib alati vaatamist. Lisan ka mõned näited: „Uss roomab vaarikast välja. Imestab: maailm ei olegi roosa!“ („Vaarikauss“); „Kaalikas, põhjamaa ananass, tõsine toekas mees, ei ühtki unistust, ei uitmõtet.“ („Kaalikas“); „Takjas nagu müügiagent pakub peale tükkivalt oma kaupa.“ („Takjas“); „Kas ka putukas palvetab? Tänab Loojat, et ta poegade kõhud said täis, kasvatab tiibu maailmalennuks.“ („Putukas“); „Lillhernes-lilletaadike kepile toetudes astub taevatrepile.“ („Lillhernes“); „Mürgimari-marjake, lindude usaldustelefon, minule tumm.“ („Mürgimari“); „Viimane kulukõrs tuuleväljal kummardub alandlikult. Tänab oma olemasolu eest.“ („Kulukõrs“).

Aino Pervik. Matlena teekond.

Väike kauni kujundusega raamat sisaldab sümpaatse loo, ühe perekonnalegendi, mille kaudu autor jutustab oma vaarvanaema julgustükist tulla jala ja lapseootel Tallinnasse, et saada paruni käest tõend oma mehe Nigulase hukkimise kohta Krimmi sõjas. Lihtne matsinaine, nagu ta ise mõtleb, teeb seda põhjusel, et küla oleks rahul ja lapse isa, mõisa toapoiss, kuulutatakse seaduslikuks isaks. Et eluloomake rinna all, nagu Matlena ütleb, ei langeks kunagises ühiskonnas põlu alla. See loetud teekond suunas igatahes mu mõttelennu oma vaarvanemate poole, loodetavasti annab ehk mõtlemisainet teistelegi lugejatele. Esitasin mõttes küsimusi, kuidas neil, minu ammustel esiemadel, kord minna võis umbes paarsada aastat tagasi? Aino Pervik soovib kirjutatuga minu arvates maksta teatavat tänuvõlga esivanematele. Ta mõistab oma aastate tarkusega, et tänu Matlena järjekindlusele on nad, see suguvõsa siis, püsinud. Kestnud, ja see ongi põhimärksõna ses pärimuses ja tekstis. Autor kinnitab, et tema elu on võrratult kergem, kui oli olnud neil, kelle veri voolab nüüd temas ja tema kaudu järgnevates sugupõlvedes. Armsate mõtete seast valisin viimase, seekord eriomases sõnastusstiilis: „Ega ei ole minul siin rohkem teha kui Matlenal, et mismoodi asjade peale peab vaatama või mis küla meelest õige on või mis vale. Küla käsk on ikka ülem. Mõnda peab välja näitama, mida südames ei tahakski, ja mõnda peab endale pidama, millest sa tead, et võid seeläbi küla naerualuseks saada. Kes see naerualuseks tahab, põlualuseks veel vähem. Aga ikka teed ja ütled, võetakse siis heaks või pannakse pahaks. Palju on valvajaid. Igal pool. Seda ju loodaks, et küla ikka olla laseks. Aga või ta laseb. Külal on kõigega asja. Küla ütleb, mida sa tahtma pead ja mida põlastama. Aga nad ei imesta enam ammu millegi üle. Naeravad niisama või vaatavad mööda. Kõik on sedavõrd teiseks saanud. Ja ei jää see siiagi pidama, ikka läheb muudkui teiseks ja teiseks. Ega kätt ju ette ei pane. Ja ma mõtlen nõnda, et minu koha pealt ei pea kestmine katki jääma. Minuni on see kestmine jõudnud vaeva ja viletsusega. Minul on kestmine ikka palju lihtsam ja kergem kui see oli mu eelmistel emadel. Aga mina tunnen ennast imelikult süüdi, kuigi mingit süüd mul ju ei ole. Mina elan siin ja praegu, ja mingit valikuvõimalust mul ei ole ega tule. Miks ma siis ennast süüdlasena tunnen?“

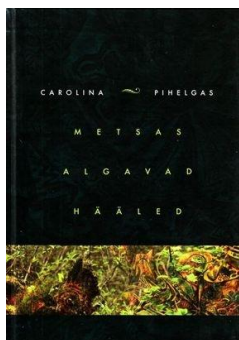

Helju Pets. Õnneõiteta sirelid.

Siingi kujutatakse küla ja tema inimeste vaateid, elu ning võitlusi. Romaanist võib leida rahvaraamatukogu vanem lugejaskond kõike, mida süda igatseb. Sentiment ajab üle ääre, võib tunnetada isegi õhkõrna nostalgiat kadunud aegade järele. Veidi meenutab ehk Erik Tohvri stiili, aga jääb siiski nõrgemaks. Sentiment on teadagi massikirjanduse üks komponente, ja kui „Õnneõiteta sirelid“ oleks ilmunud nt. nõukogude ajal, siis oleks teost nimetatud olmeromaaniks. Kõik tüüpilise naisteka osised leiab üles, naiivsed armastuslood, petmised, raske haiguse, lapse surma, külalitsakad, õrna ja hapra linnanaise võitluse maaeluga, mida iseloomustab vaade: „Värskelt niidetud hein lamas graatsiliselt vaaludes“. Mõni stseen, nt. kuketapmine, on koomiline, aga oma naiivsuses naerma ei aja. Võimalik, et libahundi metafoori sissetoomine tundub mõnele lugejale põnev, isikupärane leid, ent on üleekspluateerituna konkreetsetes kontekstis vähemõjuv.

Peategelane Heete on liiga magusaks kirjutatud, asi pole idealiseerimises, vaid lihtsameelsuses. Huvitavamad laused on seotud Paadinina saare inimeste perekonnanimede seletamisega. Nendele osutamine on koduloolises mõttes väärt tegu. Rohkem ei mõistagi öelda, igal lugejal ju oma kirjandus. Tsitaat suurest armastusloost: „Uude ja Heete said kokku juhuslikult poe juures. Heete tuli ostusid tegemast, Uudel oli vaja suitsupakki. „Miks sa kivi juures käinud ei ole?“ küsis Uude, silmades leek, nagu oleks sinna tikuga tuld visatud. „Kivi juures? Millal ma pidin tulema?“ „Mina käin igal õhtul.“ „Valetad.“ „Mitte just igal õhtul, aga mitu korda küll. Mul on alati tunne, et sina ka tuled.“ „Mul on väga kiire olnud.“ „Ma tean. Su õde keerab käki kokku, kogu küla lõhverdab mitu nädalat, kõige rohkem Anita.“ Heete ohkas. „Jah, ma kartsin isegi poes käia. Siis Raimondi matused. Heini läheb haiglasse.“ „Ma tean. Kahju mehest. Loodame, et ta saab terveks, kuigi sõraline on ohtlik.“ Uude võttis Heete käest koti ja tiris ta teelt metsa vahele. „Vara veel, see pole minu teeots.“ Uude pilk oli metsik. Ta surus Heete vastu okkalist kuuske ja suudles. Kuuseoksad andsid järele ja mõlemad prantsatasid märjale samblale. „Ma ei suuda ilma sinuta, mul on sind iga päev vaja, ma tahan sind! Sa oled minu naine, ainult minu!“ „Millal me jälle näeme?“ tahtis Uude pärast armastuseorkaani teada. Heete puhastas riideid kuuseokastest. Ta tõesti ei teadnud. „Ma pean meile koopa kaevama. Armastuse koopa. Või hoopis ehitan maa sisse punkri, nagu tegid metsavennad.“ Heete naeris, Uude südames helisesid naerukellukesed. Lepiti kokku, et nad kohtuvad paari päeva pärast suure kivi juures. Kodustele valetanud, et ta läheb Sireli juurde, lippas Heete suure ringiga männikusse. Uude ootas juba, selg vastu sammaldunud kivi. Pärast esimesi kirglikke kallistusi pihtis Uude. „Ma olen joonud. Mul olid külalised.“ Heete vaikus, kuigi oli tunda pohmaka lõhna. „Sa ei küsigi, kes?“ „Milleks?“ „Heete, kuidas sa võid nii hea olla? Kas sa ei tunne huvi, kes mul külas käis?“ „Pean ma tõesti siis küsima?“ „Ei pea ja tegelikult ei peagi sa teadma. Aga ma tahan ise öelda. Kui ma Tihemetsas õppisin, siis elasin koos ühe naisega, tema käiski külas. Me polnud mitu aastat näinud. Usu, meie vahel ei olnud midagi, sest mul oled sina. Ta tahtis küll, aga ma hoidsin end sinu jaoks.“ Heete tõmbus jahmunult tagasi. „On ta veel siin?“ „Jah on, aga ta läheb täna õhtul ära.“ Tükk aega olid mõlemad vait, siis ütles Uude: „Heete, ma armastan sind. See, mis oli enne, ei tähenda midagi. Mul oled ainult sina. Ma ütlesin Jutale, et mul on pruut olemas. Ma ei taha teda. Ma tahan sind, mu kallis.“ Uude suudles, kuid Heete tundis, et suudlus polnud endine. See oleks rohkem olnud kohustus kui kirg. Nad olid küll sammaldunud kivivoodis, kuid Heete tajus, et midagi on muutunud või muutumas. Lahkudes ei leppinud nad kohtumise ajaks kokku. Nende armastus oli jälle jäänud õhku rippuma.“ Ütlen ette, et armastusega ei juhtu midagi, asi muutub hoopis suuremaks ja ebarealistlikumaks. Kuid, mine tea, Eesti külas on kõik võimalik.

„Õnneõiteta sirelid“ on Eesti Romaaniühingu 2008. aasta romaani võistlusel äramärgitud töö.

Carolina Pihelgas. Metsas algavad hääled.

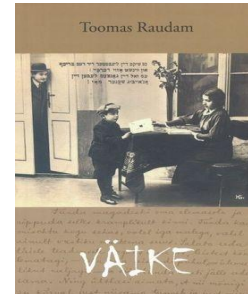
Sümboolne (loodus)luule, mis pakub rohkesti impressionistlikke meeleolusid (nt. „Soe uduvihm“, „Videvikud“, „Lõunas“, „November“), kuid tuletab ühtlasi karm-kindlalt meelde meie, inimeste kohalolu. Noore autori vaade on globaalse haardega, ta heidab pilgu kodust kaugemale ja mõistab, et kõik on üks ja seesama ja tema kohus on valvata ja jälgida. Peaaegu igast tekstist leiab allusioone looduse valitsejale, inimesele, kes oma sekkumisega pole meie ümbritsevat keskkonda sugugi turvalisemaks muutnud („Me tahtsime sind lihtsalt ära süüa“). Sekka ka mõni tagasivaateline tekst („Bussijaam“, „Uzhgorod“), ent esile tõuseb elukeskkond meie ümber, kuigi nimiluuletuses algavad hääled troopilises džunglis, mis tundub olevat kaugel. Kas aga on? Pihelgase kirjutatu pole lüüriline, vaid nii psühholoogiliselt (nt. „Kaks kalameest“, „India naised“) kui ka sotsiaalselt („Varajane hommik“, „Hõbepaju“, „Meri“, „Valvaja“) seotud loodusega. Mõni kirjeldatud hetk sunnib mõtlema koguni Mehis Heinsaare luulemotiividele (nt. „Unenägu“). Tsüklist „Poeet ja Mūra Sammas“ valisin näiteks teise luuletuse „Mūra“: „Valgusmüra vallutab Maa / igal pool on nii valge / räägitakse et enam pole Linnuteed / hästi näha / Inimeste ümber kasvab müra / nad toidavad seda oma mõtetega / muusikaga ja

raadiouudistega / autoga mis neid hommikul tööle viib / terve õhtu lõugava telekaga / Telekamüra summutab teisi / mürasid: linnumüra, puumüra, meremüra / Poeet müratub häälekalt luuletusi / pühak müriseb samba otsas / Müra on muusika ema / kes ei armasta vaikust / ta on igal pool / hingad teda sisse ja välja / misasi on vaikus / kas vaikne müra?" Teisena pakun ühe meeleolu: „KASTANID on varsti valmis / kohe on september / longin koju / ikka samamoodi / nagu iga õhtu / See mäng / ei meeldi mulle enam / ja kui saadan sind koju / ei kutsu mind tuppa / vaid paned korra käe õlale / vaikselt nagu sangpommi / Terve tee koju / viskan sind peast / Õhk on raske / telefon taskus vait / Kirjutuslual / kuivanud / kirevad astrid“.

Toomas Raudam. Väike.

Raudamit pole lihtne lugeda, keeruline on teda ka tutvustada ning rahvaraamatukogudele soovitada. „Väike“ on esseistlik tekstiraamat, kus „Anti ja mina“ meenutab natuke Tuglase „Väikest Illimari“, s.t. autor jutustab oma lapse- ja noorpõlvest, mida ta on teinud varasemateski raamatutes. (Raudami esikkogu „Anti jutud“ ilmus 1983.) Tuglase-huvile või eneseotsingutele Tuglase loominguga kaudu, osutab Raudami teinegi kirjutis „Väike Tuglas“, mis eeldab siiski teatavat semiootilist eruditsiooni ja klassikalise maailmakirjanduse tundmist. Minule oli just Elo ja Friedebert Tuglase kirjavahetuse kujundite (põhiliselt siis mõiste väike) analüüs ja nendest tähenduse leidmine huvitav, kuid kohati kunstlik. Tuglase loominguga vaatlus ühe kujundi kaudu oli mõistetavam. On aeg lisada, et ka Anti tahab olla pidevalt väike, ja idee sõnaga väike mängida on kahtlemata intrigeeriv ning imetlustvääriv. Täpselt sajandal leheküljel antakse väiksele ka etümoloogiline seletus. „Mees, kes kirjutas merd“ on ilmselgelt eksperimentaaltekst (nõnda viidatakse ka raamatu tagakaanel), mis lähtub küll selgelt taas Tuglasest, kuid pakub vähestele erihuvi. Sinna lisab Raudam ka mõned tähelepanekud oma kooliõdedest ja -vendadest, mis puudutavad nende varjatuid külgi, mõndagi, mida ehk tavaliselt mälestuslausetes ei mainita või tehakse veelgi peidetumalt. Eks „Anti ja minaski“ kirjeldab autor veidi kummastavaid momente, ent aja- ja vorminähked kuuluvad Raudami loominguga juurde. See pole kunagi lihtsalt konventsionaalne lugemine. Kuid sõnakasutus ja stiil väärivad jälgimist, „Anti...“ loost leiab kentsakaid võrdlusi: „Seeliku all [vanaema oma – M. L.] on soe, oleks hingematvalt palav, kui poleks külma sukahoidjat, mille küljest ripuvad alla jahedast traadist tripid. Anti on siin nagu kiriku võlvide all.“; „Minu kiindumus balleti vastu on nüüd saanud ka graafilise väljenduse – mõtted hüppavad nagu priimabaleriinid kõrgele õhku ning kukuvad maandudes lausete kindlasse haardesse. Mõtted on siis naised ja laused mehed? Nii see laval ju on.“; „Antist peab saama keegi. Ja see keegi on kõrgelt haritud professor või teadlane. Selle nimel peab ta nüüd kannatama ja kandma pintsakut. Antile mõjub pintsak nagu seenesoust. Ükskord, kui ema sundis teda seenesousti sööma, tulid Antile meelde libedad külmad konnad, kes rohu seest vastu jalgu hüppasid, kui Anti hommikul vara lehma heinamaale viis. Ta hakkas oksele. Pintsak on nagu seened ja konnad kokku, veel hullem.“

Lõpetuseks 17. variatsioon mehest, kes kirjutas merd: „Maailmas on tohtu hulk keeli. Neid tekib juurde, mõned lakkavad olemast. Kadumine on kurb, kuid kui kurbus ei jää kirjalikult kestma, siis pole teda olemas. Kõik sõltub kirjapanijatest (neil on vihmavarjud) – meestest, kes kirjutasid merd.“ Katsuge tutvuda ka Raudami kirjandusilmaga, siin märkate painet ja hirmu, ennekõike aga ebatraditsionaalset elu jälgimist ja kirjeldamist.

Liivametsa Lugemised - 47 / 2010

LÄHETUSLAUSED

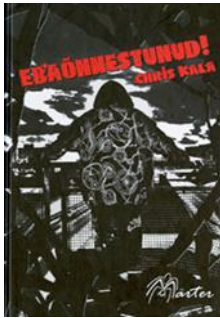
Tundub, et eesti kirjandusega käib tõesti kaasas häda ja viletsus, ja seda tuleb aeg-ajalt üle korrata, muidu ju unustame ära... Ühele ei meeldi üks ja teisele teine autor. Kolmas ise ei loe, aga teab täpselt, et kõik on jama... Olen soovitamiseiga mõnikord jännis, sest ega minu kirjandustõekspidamised pruugi ühtida kõigi rahvaraamatukoguhoidjate arvamusega, veel vähem rahvaraamatukogude lugejate soovidega, kuid meid ühendab tahe leida tingimata üles see väike protsent, mis jääb igavesest ajast igavesti kirjandusajalukku ja raamatukogude riulitele. Pole viga, eesti kirjanduse austajad on üle elanud kellegi Lii Tanneri kuulsuse ja Milvi Lembe võltslood, elavad ka sootuks tähelepanuväärsema Chris Kala! Kohtudes komplekteerijatega sain taas kuulda, et „Mees, kes teadis ussisõnu“ on küll kuulus ja kiidetud, kuid raamatu lugemine jäetakse pahatihti pooleli. Ma mõistan seda väidet.

Ühel päeval me küllap mõistame Madis Kõivu panust eesti kultuuri, loeme lõpuni Mats Traadi suurteose „Minge üles mägedele” ja määrame järglase Marie Underile, kelle marmorist monument seisab Rahvusraamatukogu ees. Kas meeldib?

Kõigile luulehuvilistele meenutan, et valgest marmorist poetessi vaatama tulles astuge sisse ka raamatukogusse, kus on avatud näitus „Eesti luuleilm 19. ja 20. sajandi vahetusel” – suurepärase väljapanek!

NB! Uued „Liivametsa lugemised” jätkavad endiselt ilmumist uuel rahvusraamatukogu kodulehel, kuid varasemad asuvad uue aastani muudatuste tõttu vanal aadressil. Selleks ajaks jõuab loodetavasti valmis „Lugemiste” arhiiv.

LOETUD RAAMATUD

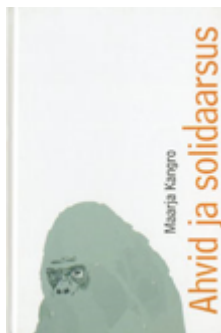

Chris Kala. Ebaõnnestunud.

Loomulikult ehmatab viisakas ja kombekas inimlaps seda raamatut lugedes end kaameks või sõnatuks. Vanematel kerkib vererõhk, võib tekkida lämbumistunne. Arvatavasti ei loe siivas inimene seda lõpunigi, kuid mina ei kavatse karmi kohtumõistja positsiooni võtta. Kuna kuulun ealt autori vanaemade põlvkonda, püüan eelkõige mõista, miks Chris oma noore elu müügile pani. Kas suunasid tema ambitsioone tuntud nimede elulood ja -laulud, mida on kõik kohad täis, või ta soovis oma eakaaslaste (elu)rutiini kirjeldada? „Linnalaps nagu ma olen ja kodus üldse ei püsi, siis ei jäägi ju mitte midagi muud üle, kui väljas oma aega veeta. Täitsime rahulikult koos olles neid tühje lünki, mida vaba aeg meile siin ilmas pakub. See on kõige absurdsemalt, kõige tüütum tegevus üldse, kuid ka see käib selle debiilse rutiini alla. Nii siis me tolknesimegi linnas ringiratast, kord Vanalinnas, siis jälle kesklinnas. Keslinna kaubanduskeskused, poed, riided, raha, söök, jook – see kõik on kuidagi nii ajudele käiv.”; „Kohtusin oma parima sõbraga jälle linnas. See linnas olemine ja üleüldine selle sõna mõiste ja tähendus, viskab vaikselt juba üle. Ma olen seda ilmselt korrutanud Teile siiani nende lehtede jooksul sitaks palju. Kui ma oleksin lugeja, nagu Sina, ilmselt oleks ma selle käesoleva raamatu ammu põlema pannud juba. Kõik asjad seostuvad linnaga, see on absurdset pinda ja närvesööv. Igakord, kui midagi teha tarvis, on alati linn see pisike ning peamine objekt.” Meie ees seisab ühe koolipoisi päris karmi lõpuga lugu (seaduse ees kurjategijaks muutumine), variatsioon teemal „musta pori näkku”, ainult et toimetamata ja valusalt tobedate, andestamatute kirjavigadega. Sõnavaraga, mida ei peeta viisakaks, kuid mida kõik vähemal või suuremal määral kasutavad. Erilist ilgust, mida olen märganud tunnustatud kirjutajatel, ma ei avastanud. Kui mõni abivalmis emakeeleõpetaja olekski aidanud Chrise laused ja mõtted põhikooli keelereeglitesse sättida, poleks see enam nooruki mõttemaailma valitsev lohmakas ja lohakas tekst ning kogu roppus-räigus oleks arvatavasti võikamalt mõjunud. Võimalik, et Chrise inspireeris ka Sass Henno populaarseks osutunud „Mina olin siin”.

Minu arvates oskab Chrise-nimeline noormees üsna hästi ümbritsevat keskkonda silmitseda: „Valed uskumused, kombes, tavad – see ongi see tänapäeva maailm.” Ta on vaatamata keelelisele harimusele suutnud oma põlvkonna, nende nn. Viru Keskuses hängijate vaateid kirjeldada, mis avalduvad tülpimustundes ja mõttetuses siia-sinna sebumises, mis omakorda sunnib aina uusi elamusi taga ajama. Avaldub arusaamatus kires kampadesse koguneda, juua ja oksendada. Küllap on nende hinges muudki, suuremat ja sügavamat, sest teismelistest kasvavad ühel päeval enamasti ju korralikud issid ja emmed – kodanikud! Nõnda kui eluloonäites „Musta pori näkku”. Enne tuleb aga läbida noorus, ülimalt keeruline periood inimese elus. Kohaneda suuremate kaotuste ja väikeste võitudega, teha läbi täiskasvanute salapärasesse maailma jõudmise kadalipp. Nad pole tegelikult hullemad kui minu põlvkonna lõngused või hilisemad punkarid ja muud tegelased. Enamasti pigem rumalad lapsed. Chrise teeb minu jaoks sümpaatseks enesevaatlus: ta pole mingi eneseimetleja, kuid ta ei oska ega suuda veel oma käitumist muuta. Kõige kardetavam tunne tundub olevat viha, aga teismeliste vihapursete olemust oskavad vaid vähesed piisavalt seletada. Chris pole klassikaline narkar või joodik, isegi mitte suitsetaja. Poisi 17. sünnipäeval ei pruugita tilkagi alkoholi (lk. 243), see on täiesti ootamatu otsus, kui tead, kuidas põhikoolilõpetajad kevadeti purjuspäi ringi kakerdavad. Vastupidi, ta teeb sporti ja teab, et tuleks korralikult toituda. Kuigi Chris lahkub Lasnamäe koolist (kas põhjuseks oli ikka ainult kirjutamissoov?), ei kahtle ta põhimõtteliselt õppimise vajalikkuses. Tüdruku tähelepanu nimel muutus vahepeal koguni innukamaks õppuriks, ent mingil hetkel saabus murdepunkt. Pole ju midagi kombelustvastast, kui üks poiss koos sõprade ja sõbrannadega pidusid peab, vahel ka libastub oma tegemistes ja ettevõtmistes. Siiski oodanuks Chrise selgitust, miks ta käib nendel lollidel pidudel, millest ta õieti ei hooli? Äkki ei julge ta heaoluühiskonna võrsena eirata subkultuuri käitumist, kuigi kirjutab: „Minu ajastu noored võiksid vähem tähelepanu pöörata oma soengutele, keha vormimisele, pidudele, joogile, seksile. Ja lisaks sellele haigele tupsule, mida noored meeletult armastavad oma igemete alla toppida. Padjakest all hoides näevad nad välja nagu jänkujutad, kes igapäevaselt suhu saavad, ning hiljem oma veritsevate igemete üle rõõmu tunnevad.” Jah, noor inimene tahab olla eriline, paista millegagi silma. Kolab

öösiti väljas, ent piiripidamine on selles eas keeruline, pealegi kirjutab ta oma vanemate põhimõtetest ja temasse suhtumisest napilt. Suudab küll kambas olles alkoholist loobuda, joob aga mõõdutundetult Coca-Colat, teades, et see on mürk. Siin võiks teist korda rumalalt küsida, miks ta end kulutab? Kuigi Chrisile ei meeldi tühi loba, lööb ta ometi kallist aega nõmedates burgerite söögikohtades laiaiks. Samas annab mõista, et vahel loeb ka raamatuid ning vaatab normaalseid filme. Muusika ja MP3-d kuuluvad aga temaealiste staatuse juurde. Moraalilugemine kogu põlvkonnale ei aitaks. Kodu on parim koht, rõhutab ta mitmel korral pärast pidutsemist (lk. 118, 307). Chrisi „ebaõnnestumiste“ põhjused tunduvad olevat esmapilgul lihtsad, imetletud tüdruk(ud) ei hooli temast vajalikul määral. Lihtsad on need tagantjärele, sel hetkel aga võivad kujundada nooruki edasist elu. „Haigetsaamine“ ongi üks märksõnu, millele ta pidevalt osutab. Kas Chrisi ja tema kaaslaste arusaamad, kombad, kurnavad peod, jõhkravõitu käitumine on põhimõttelised hullemad kui varasemate noorte omad? Ma ei tea, kuid neid endasse imev maailm, sealhulgas räpparid ja nende sõnum, on loomulikult teistsugune. Kas mitte meie, täiskasvanud, pole Viru Keskust „teiseks koduks“ valinud noori sinna näilisesse külluse maailma tirinud? Meid võiks vähemalt heidutada, et nõnda noorena mõeldakse enesetapule, tuntakse kõigest väsimust: „See hommik oli üsna mõttetu, kuna sel hetkel kui me lahkusime bussiga, kõik ikka veel magasid ja kell oli päris palju juba tegelikult. Jaanipäev möödus Jägala Joal, ning see ei olnudki nii hull, kui arvasin, et see tuleb. Mäletamistväärt osaliselt küll. Bussiga Tallinna poole kihutades, ma ei teinud jälle muudkui, mõtlesin ja mõtlesin. Ma mõtlen üleüldse liiga tihti, minu suured mõtted viivad mind niimoodi hullumajja viimaks. Ma lõpetaksingi ehk seal, kus mulle kohane. Vaatan busi istmete vahelt esiaknast välja ning ma tunnen, ma OLEN VÄSINUD. OLEN VÄSINUD SELLEST KÕIGEST!“

Maarja Kangro. Ahvid ja solidaarsus.

Raamat ilmus küll kevadel, aga mina jõudsin lugemiseni sügisel. Sisaldab kümme proosateksti ehk novelli, millede ilmekad puändid väärivad rõhutamist. Mõistmata lõpuni Maarja Kangro intellektuaalselt irvitavat ja mänglevat luulet, püüan kõigest väest kohaneda tema groteskse feminismi, kosmopoliitsuse ja rõhutatult vabameelse proosaga. Kangro jaoks piinlikkust tekitavaid teemasid pole, mina olen aga kasvanud ja arenenud õhustikus, kus kehalise suhtlemise ehk seksuaalsuse avalikku tutvustamist peeti isiklikuks asjaks – jah, seda nimetatakse põlvkondade vaheks! Ma pole moralist ega puritaan, ent üllatun siiski nt. „48 tundi“ (ilmunud varem „Loomingus“), „Impotent ja surm“ lugemisel, mis sest, et lõpetades muigan iseenda ja teksti üle. Kuid esimesena nimetatud novelli teema, naine otsib lapse eostamiseks normaalset tervete ja kaunite geenidega meest, pole uus, samast murest kõneles 1970-ndatel ju ka Aimée Beekmani „Valikuvõimalus“. Kangro kompab ja ületab paljude jaoks kõibelisi piire ja on ses mõttes minu jaoks isegi huvitav, sest teeb seda haritud naise veendumusega. Ma ju ei tea, kas belletristilises kogumikus „Ahvid ja solidaarsus“ on sees ka tema isiklik elu, aga teatav eneseimetlus, mis kõiki rõhutatult isemeelseid feministe meie kultuuriruumis saadab, paistab igatahes välja. Teisalt – avades oma vaateid, suudab autor ka iseenda üle ironiseerida, tunnistab sotsiaalset stressi, vajadust täita looduse ja ühiskonna nõudmisi. Soojust ja turvalisust soovivad tegelikult kõik. Seega küsin, kas vabameelsuse apoloogeetid on ikka alati ausad? Kangro omapärane naljasoon või satiir ei sobi kindlasti kõigile lugejatele, seega rahvaraamatukoguhoidja peab proosakogumiku soovitamisel ettevaatlik olema. Tegema eeltööd, suutma suunata näiteks vanema põlvkonna esindajat. Raamat peab jõudma ikka õige lugeja lauale. Ent missugune on siis õige lugeja – ei oska vastata. Järgmisena tutvustatav Indrek Koff hindab Kangro raamatut igatahes kõrgelt. Niminovellis kujutatud temaatikaga ei tunne ma solidaarsust, ent minategelase arutelu sõber Darioga näitab, et ahvid kui ülekantud tähendusega tüübid võivad inimese taluvuspiire ületada küll. Sobiva katke leidmisega nägin tõelist vaeva, õieti jäigi see leidmata: „Kustutasin tule. Läbi klaasist ukse paistis diivan nukkude, Anna ja Roccoga. Nihutasin pead kummimadratsil, et neid näha poleks. Kuulsin aeg-ajalt ulmefilmi helisid. Aga kui ma silmad kinni panin, tajusin, et ka minu tuba oli helisid täis. Kellad. Palju kelli. Kõik nad tegid häält; ma olin kellade metsas, tiksumist ja krõginat kostis riulitelt, seinalt, kirjutuslaualt. Kõige valjemini praksus üks plastikhäälega kell: rkk-rkk rrrkk-rkkkk. Mulle näis, et ta lonkas rütmi. Voodilinat lehkasid. Inimese järgi: kes võis teada, millise. Kartsin mõelda, millise keha oli lillelistele linadele oma rasu eritanud. Lükkan linad eest, paljas kummimadrats haises nagu lapsepõlve laagrid. Rk-rkk, rkk-rkkkk. *Kõik on kehadest nakatatud!* Tahtsin madratsilt püsti karata, aga kartsin, et Anna ja Rocco oleksid mind näinud. Kurat. Mis see siis ära ei ole. Üks öö. Häbi peaks olema. Jää magama kurat. Rkk-rkkk. Elas kord printsess Hernetera. Ta oli fašist: Latentne ja orgaaniline. Ta ei saanud magada, kui temaga samas korteris olid kehad, mis tema jaoks olid liiga koledad. Koledus lämmatas, tekitas allergilise reaktsiooni, süda hakkas peksma. See võis nakatada ja hävitada, endasse sulatada. Kes inetust vaatab ja haistab, võib oma iseduse kaotada. Tolerantsus. See pole mitte sallivus, vaid taluvus. Võib-olla pidi printsess Hernetera nagu iga teinegi organism lihtsalt iseenele ellujäämise nimel võitlema. Tema taluvus oli

nii väike, ta oli esteetiliselt nõrguke, kitsa skaalaga. Mõni ei talu teatud toiduaineid, kemikaale, müra, tema organismi viisid seevastu häireseisu teatavad inimkehad. Sellest ei saanud veel järeldada, et need kehad oleksid olnud seepärast inetud või mõjunud teistele samamoodi: allergiad pole universaalsid. See oli lihtsalt individuaalne talumatus. Juhuslik, tähenduseta.” Keha ongi üks olulisemaid märksõnu Kangro tekstides.

Indrek Koff. Eestluse elujõust.

Mõnele võib pealkirja lugedes ehk assotsieeruda folklorist Oskar Looritsa rahvusküsimust ja eestlase olemust käsitlev koguteos „Eestluse elujõud”. Kofi kogutud eesti rahvast iseloomustav trafarettlausete ehk käibeväljendite kogumikukene tundub esmapilgul naljakas raamat, aga kokkuvõttes avab meie rahvanatukest täiesti mõnusalt. Et autorile anti selle eest Siugja Sulepea auhind, kingiti Sulepea ning korralik kõhutäis lisaks, pööran minagi auväärt lugejate tähelepanu nimetat üllitisele. Idee on ju vaimustav, idee ise maksab! Autor on usinalt talletanud siit ja sealt kuulnud lausejuppe, mõttejätke ja meie meeltesse kinnistunud tavaväljendeid, mida on meist igaüks sulises kõnes kasutanud.

Mõned tüüpilisemad roppsõnad sekka. Raisk ja nii edasi... Selgituseks on pealkirja all žanrimääratlus „hüsteeriline traktaat”, kui aga keegi peaks teose viisistama, „siis nimetatagu seda kantaadiks”. Muhedad ettepanekud mõlemad. Ega mul rohkem polegi lisada, sest mida sa hing ikka arvustad lauseid „Eesti mees peab õppima nagu hull”, „eestlane on raamaturahvas”, „vana viha”, „eestlase jonn”, „eestlase ausõna”, „ilma kartulisalatita pole mingi õige sünnipäev”, „närvid jumala läbi”, „ole vaene aga aus”, „nii väike rahvas see on üldse ime et me veel alles oleme”, „kus te jaanipäeval olete”, „teed või kohvi”, „kohvi või teed”, „söö ka midagi ometi”, „et keegi aitähki ütleks”, „tasa, kuulame ilmamate ära”, „selline juba risti ette ei löö”, „paks laps on ilus laps”, „täitsa nitševoo”, „alles see oli kui”, „no ütle mis sa ütled”, „a kesse väikse rahva käest küsib”, „ah ära küsi”, „sitasti”, normaalselt”, „muud juttu pole enam kui raha ja raha”. Aga uurige ise edasi, saate teada, millistest lausetest me, eestlased, koosneme!

Mõtte sündi selgitab autor nii: „Seljataga ajavad teised ootajad juttu. Rahulikult, vaikselt. Räägivad igapäevastest asjadest, mis on nii tavalised ja ajalikud. Aga et neid sõnu ja lauseid kuuleb ikka ja jälle, iga jumala päev ja igaühe suust, siis tõusevad nad justkui igaviku tasandile ja vahel tekib tunne, et neil on ka kõiksuse seisukohast vaadatuna oma tähendus.”

Siugja Sulepea auhinnale konkureerisid veel Aino Perviku „Matlena teekond”, mida olen ka „Lugemistes” tutvustanud, ja rohkem tähelepanu pälvinud Aare Pilve reisiraamat „Ramadaan”. Lisan infoks, et hiljuti ilmus Tiit Kuninga klassikaliste ja rahvapäraste mõtete ning lausete varamu „Võta näpust”, milles tutvustatakse põhjalikult lendlausete saamislugu, päritolu ja muid põnevaid seiku. Seal on nt. peatükk „Õnnesärgis sündima”!

Jana Lepik. Tagasi olevikku.

Olen püüdnud hoida tema luulel silma peal, et äkki ühel päeval midagi muutub – igavikulised kujundid avanevad teisest rakursist, kaob üksluisus, ent ei. Jana luuletab endiselt suurtest sümbolitest: surmast, üksindusest, ängist, valust, pisaratest, murest, ahastusest, lähedase puudumisest, aga nende mõjujõud on ajaga noore poetessi loomingus kahanenud. Kõike võib, kõik on justkui õigegi, aga natuke koormav. Viimases kogus tunnetan teatavat kunstlikkust, esialgne valulev siirus sundis küsima, miks nii valulev? Nüüd paned aga hästi kujundatud raamatukese kinni ja mõistad, et kirjutajal pole mulle suuremat varem öeldule lisada. „Sim-sala-bim” kõlab nii: „Buss peatub homme seal, kus tahan maha astuda täna, / viib mind sõna lausumata väga kaugele ära / juht, kes vajutab nuppe. / Bussiaknast näen kullerkuppe. / Miks ei saa neid veel

noppida ma, / nende lõhna nuusutada? / Millal pääsen vabasse õhku ma / läbi klaasi, mis tuleks lõhkuda? / Buss peatub homme seal, kus tahan maha astuda täna, / viib mind sõna lausumata väga kaugele ära... / kes on juht, kes hoiab rooli, / annab elust mööda sõites surmakooli? / Ja mina jään ootama peatust, / mis on teeveerele seatud... / Me minek, me tee on eatu. / Võlusõna teadmata teatud.”

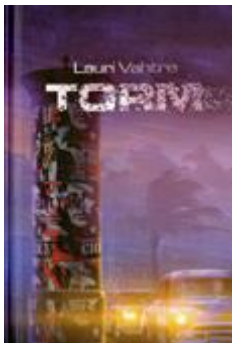
1986. aastal ilmus Betti Alveri luulekogus „Korallid Emajões” salapärane „Sim-sala-bim”, millest meenutuseks algusvärsid: „Must Vari / kõplab kinni / kõik heledad/ pilvepraod, / maas / üleni upuvad uttu / kodused / kartulivaod, / vihm ulub / nagu ei unuks / tal vana vettinud / vimm – / kuid äkki / ärevad hääled / läbi lahtise uneukse / kuskil hüüavad: „Sim-sala-bim!”.

Ott Raun. Iseenese väljanäitus.

Kuigi Raunil on ilmunud viis luulekogu, kõneldakse temast kui luuletajast harva. Rohkem on jäänud silma ehk proosa, kuid sellegi lugejaskond pole suur. Viimane kogu on koostatud varasemate „Hobusel on täna sünnipäev“ (1973), „Kummelilõhn kirikus“ (1991), „Silmlill“ (1996), „Kaheks saa“ (2002) ja „Alraun“ (2005) põhjal. Kui üldistada, siis „Iseenese väljanäitus“, mis sisaldab luulet aastatest 1965–2005, prevaleerib intellektuaalne luule, mis eeldab mõnevõrra humanitaaralade tundmist, nõnda kui parafraasid ja viited eesti kirjandusele. Ent ridadesse on sätitud ka suhtumist poliitikasse, ühiskonna protsessidesse. Ja nõnda kui iga aastaid turjale kogunud kirjanik, mõtiskleb Ott Raungi elu ja surma, armastuse ja aja üle. Hea, et tundeluule näited ei piina lugejat trafaretsuse ega sentimentiga. Kas just kõik, aga paljud Rauni tekstid sobivad mulle, neis on kohati peent sarkasmi (nt. „kaelkirjaku moodi pea“), vaikset

nukrust, ironiat autori endagi arvel, sõnamängu, kummalisi detaile. Tõsi, märkasin ka ülesõnastamist, liiga paljude mõtete ühtekuhjamist, teisalt ridu, mis sobivad kõigile mõistetavateks mõtteteradeks: „Aednik laotab aias sõnnikut ja keiser naudib orhideed, / ja lossiplatsil sülelemas vennalikult Caesar Brutust.“ („Hamletit mängides“). Kuigi ma pole kõiki Rauni varasemaid kogusid korralikult lugenud, mäletan ammuloetud esikkogu nimiluuletust „Hobusel on täna sünnipäev“ praegugi, mis nüüd, aastate järel, mõjus hoopis tõsisemalt. Kõik, kellel aastaid juba rohkem kui nelikümme, võiksid vähemalt selle luuletuse läbi lugeda, ehkki kirjutatud on Raun selle noorena. Loetlen mõned luuletekstid, mida teadagi subjektiivse arusaamisega esile tõstan: „Vana ajalooõpiku asemel“, „Kasiinos“, „Iga õis puhkab oma vaasis“, „Vananeda on lõbus oi lõbus“, „Kuidas mõista luuletaja sõnu“, armastusluule näitena „Kuidas ma armastasin Anne-plikat“. Tsiteerimiseks: „keegi pole / mu luuletusi lugenud / kas ma ise olen / võileib suus / näpud arvutiklahvidel / pilk Andres Langemetsa näol / sellesama Langemetsa / kes kunagi ütles / et Guillevic ütles / midagi tuhandeaastasest luulest / aga mida / kes see enam mäletab / kõrva ääres on telefon / ja põlved nügivad prügikasti / kes teab / kas minagi olen lugenud / oma luuletusi“; „kas kuuled kellahelinat / säääl iidses orus / kus aega vaadatakse / allikavulina järgi / kus varasügisene madu / rändab läbi heinamaa / mida keegi / pole kunagi niitnud / kus lilled nõrguvad pisaraist / mida keegi pole valanud / kus pole ühtegi hingelist / mõistmas / et hing kisendab / sealt tulebki tagasi luule / mis oli peitnud end / lööksõnadesse / roppustesse / kuule / ära räägi“. On viimane aeg avastada Ott Rauni luule ja teistelegi soovitada.

Lauri Vahtre. Torm.

Uskumatu, Vahtrelt põnevusromaan! Kui näiteks Tiit Aleksejevi spiooniloo „Valge kuningriik“ tegevus toimub Euroopas, siis „Tormis“ viiakse lugeja Kuubasse ja USA-sse, raamatu lõpus ka eri kohtadesse Euroopa aladel. Stiililt ja teemaarenduselt kaldub vaekauss pigem Aleksejevi kasuks, ent haaravad lugemised mõlemad. Nõnda kui Lembit Uustulandi „Kiikhobune Antverpenist“ ja „Ruutuemanda sündroom“. Kui mõelda viimastel aastatel märatsenud loodusjõududele, mõjub „Torm“ kuidagi kurjakuulutavalt, isegi ettenägelikult... Et Eesti riigiametnik, kes elab arusaamatul kombel Lasnamäel?!, nimeks Adam Saks, läheb „Tormis“ maailma katastroofi küüsisist päästma, võib romaani žanrilt nimetada ka ulmekirjanduseks. Kas „Tormi“ torm ehk orkaan (viienda või kuuenda kategooria oma) on päris või inimtarkuse korraldatud sündmus?

21. sajand suudab küllap viimastki? Loen: „Taolist rünnakut ei olnud ameeriklased mitte kunagi näinud ega kogenud. Isegi Pearl Harbor tundus nüüd koomilise kõrtsikaklusena. Miljonid inimesed olid otseselt hukkunud, miljonid võib-olla hukkumas, miljonid kodud hävinud, kommunikatsioonid purustatud, tuhanded ruutmiilid üle ujutatud, tuhanded barrelid naftat merre voolanud ja põhjavette imbunud. Kahjusid tuli lugeda mitte miljonite ja ka mitte miljardite, vaid triljonite dollaritega.“

Igatahes sõidab abielukriisis vaevlev Adam eriülesannetega Kuubasse. Havanna ehk Fidel Castro režiim on üldteada, ses mõttes autor midagi juurde ei fantaseeri, ent lugeja liigub hooga koos Adama, Marki (spioon ehk segaduse innustaja temagi) ja Manuelaga peagi edasi Ühendriikidesse. Seal on seis juba keerulisem, uskumatult segane, aga Stirlitzi-tüüpi Adam ja Mark pääsevad sealsetki põrgust esialgu terve nahaga. Vahtre analüütikuvõimed muudavad kirjutatu päris ilmekaks. Mõned sündmused toimuvad kui imeväel. Lõpuks sõidab kangelane, ta pole ju päris lihtne tegelane, kasutütreks „muundatud“ Manuelaga koju tagasi, samal ajal pauguvad ümberringi püssid, inimesi langeb siit- ja sealtpoolt. Kõige hirmuäratavamalt mõjub aga mingil põhjusel nende seiklusrikas teekond Euroopa teedel. Mingil hetkel võib ju ununeda, et küllaltki turvalises Euroopas kaob kord – kohtuvad kaos ja anarhia. Aga tormist tõusnud kaose on autor pigem seikluslikuks kirjutanud. Kas tõesti suudab loodus tsivilisatsioonile lõpu peale teha? Kuuba muidugi vajaks oma raputavat „tormi“, aga on meil, eestlastel, vaja sinna jälle oma nina toppida? Viimane lauseosa on pigem metafoor, ei rohkemat. Muidugi tegutseb Adam koos teiste karmide meeste, ent julgete naistega, nende vastas

on sedapuhku aga natuke nõrgemad, teisel juhul poleks ta Eestisse tagasi jõudnud. Siin ootab teda ees samuti korralagedus. Rohkem siiski isiklikumal tasandil, abikaasa ja lapsed. Nende keerdkäigud. Lauri Vahtre romaan sobib igas eas ja erineva haridustasemega lugejaile. Kuigi globaalse hävingu teemal on varemgi kirjutatud ja filme tehtud, pitsitab omamaine vaade natuke rohkem närvirakke. Võimalik, et meid iga päev ärritav terrorism suudab kord romaanis kujutatud orkaanist sündinud kaose matkida. Terves ilmas korraga, sest sinnapoole ta vist teel on. Nii et „Torm“ on ühtlasi ka ohuromaan. Üks koomilisevõitu stseen teel üleüldisest kaosest puudutatud kodumaale: „Kuule, vana,“ ütles Riina. „Las mina korraldan selle asja.“ Vastust ootamata tõmbas ta taskust nutsaku, mis osutus kokkukäkerdatud kilekotiks, rebis pesunööriil paar ettejuhtuvat pusa, toppis need kilekotti ja pidas hetkeks aru. Kuid juba selgines ta pilk, tüdruk tuustis veidi oma seljakotis, tiris sealt välja mobiiltelefoni akulaadija ja toppis kilekotti. Siis leidis ta seljakotist teibirulli, kohendas pusasid ja akulaadijat, nii et juhe kilekotist natuke välja paistma jäi ja teipis kotisuu hoolikalt kinni. „Kuidas on?“ küsis ta. „Näeb välja nagu kinniteibitud kotitais pesu,“ kehitas Adam õlgu. „Aga mis sina arvad?“ pöördus Riina Manuela poole. „Nagu pomm,“ arvas Manuela. „Pomm?“ päris Adam üllatuslikult. „Miks ta sulle pommi meenutab?“ „Telekas näidati. Seal hotellis, kus me olime. Ameerikas. Mitu korda.“ „Näedsa, sina saad asjadest aru,“ lausus Riina rahulolevalt. „Nüüd ootate siin ja ei liigu, kuni ma ütlen.“ Ta otsis seljakotist musta rätiku, sidus selle näo ette, lisis rätile päikesepriidid, võttis kinniteibitud kilekoti kaenlasse ja kadus. Natukese aja pärast nägid Adam ja Manuela, kuidas ta autode vahelt läbi jooksis, väga pahaendelisel viisil vasakule-paremale vaatas, piiripunkti ukseni jõudis, pambu ukse kõrvale maha jättis ja siis tulistvalu kadus. Loomulikult märgati teda autodest. Hetk kõhklust, siis paiskusid autouksed lahti ja inimesed tõttasid läbisegi välja. See omakorda ei jäänud märkamata piirivalvureile hoone sees. Taas hetk kõhklust, siis andsid niigi narmendavad närvid järele ja piirivalvuridki lahkusid joostes kõrvaluste kaudu. „Nüüd! Otse läbi heki!“ kuulsid Adam ja Manuela kiirest jooksust hingeldavat häält. Nad kargasid püsti ja sööstisid raginal läbi sirelite pääsla poole, Riina kannul. Kuskilt kostis kisa ja hüüdeid. Kõlas pauk ja kuul vingatas Adami eest majaseina sisse. Kuid juba olid nad hoones varjul ja jäi vaid sellest läbi joosta, et olla üle piiri. See on halb unenägu, sähvatas Adamil läbi pea. Kohe jäävad mu jalad nagu vatti kinni ja ma ärkan oiates üles. Või astub meie ette viimasel hetkel mingi sajakilone kapp ja püüab meid paljaste kätega kinni. Ei. Mitte midagi sellist. Nad tormasid takistamatult vastaskest välja, Adam sasis Manuela sülle ja nad kadusid majade vahele. Nad olid Eestis, kuid sellele ei olnud aega mõelda. „Kes oleks osanud arvata, et maailmalõpp nii totter välja näeb,“ pomises Adam, kui nad mingi ilmetu kiviaia taga hinge tõmbasid.“ Olgu lisatud, et nutikas Riina on juhuslik tegelane, kellega lõikus Adami tee vaid korraks. Kuid surma, pealtkuulamist, reetureid ja oma tões veendunud fanaatikuid kohtate parajalt paksus (356 lk.) „Tormis“ küllaga.

Liivametsa Lugemised - 48 / 2010

LÄHETUSLAUSED

Mehis Heinsaare novellid on alati müstilis-maagilised, „Loomingu“ 9. numbris ilmunud tekstist „Jaht“ loen midagi võrratut: „Ohver, kelle nad seekord välja on valinud, olen mina, Karlova raamatukogu hoidja. See on mu töö olnud juba paarkümmend aastat. Lugeda uusi raamatuid ja soovitada neid siis omakorda teistele lugemiseks. Muud tööd ma ei oska. Raamatud – need on mu salamets ja varjupaik, need on mu igasuvine mahlakas rohi, mille kaudu hoian oma vaistud erksad ja selged, sest rohkem kui surma ja vanadust kardan ma vaimu roidumust. Kui olen süvenenud lugemisse, on mu meeled erksad nagu hirvel, ja nii on see praegugi. Miski ei jää mul tabamata, mis lähiümbruses toimub. Kui raamatukokku siseneb uus inimene, hingandasse ta higi ja naha hõngu, püüdes lõhna kaudu mõistatada ta loomust, ta salajasi mõtteid ja soove. Libistades pilgu üle ta silmade, lauba ja näo, loen samal ajal ta loomust juba kui raamatut. Raamatukogu on mu pärnapuulehtla, selle varjus ja selle vahelt jälgin vargsi maailma, sõnade mahlad ergastavad mu meeli ja toidavad vaimu... kuid nüüd haistavad mu meeled korraga ohtu!”

Seitsmes kirjandustuur „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes“ liikus Eesti teedel ja tänavatel 2.–5. novembrini. Ikka seitse meeskonda, kokku 29 kirjanikku. Seni on mõlemad pooled, nii kirjarahvas kui ka raamatukogud, rahul olnud, küllap ka kuulajad. 5. nov. toimus Tallinna Keskraamatukogus Aleksander Sibulale pühendatud erialapäev, kus kõnelesid põhilised kirjanikud. Hästi korraldatud üritus, aega kasutati täpselt ja mõistlikult. Ühe väljendi võiksime Karl Martin Sinijärvelt küll raamatukogu terminoloogiasse üle võtta, seda kasutas ta nii erialapäeval kui ka Valgamaal ja Viljandimaal. Nimelt ilmub meil *raamatulaadseid tooteid*, nõnda kui juustulaadset juustu, ja neid ei pea tingimata komplekteerima ja lugema. Veel tundnud ta raamatukogudes kodust lõhna, mis võivat

tulla raamatutest... Kahina tõi saali Kätlin Kaldmaa hüüe: kirjandus on nakkushaigus ja meie nakatajad. Ma päris täpselt ei tea, aga küllap levitavad pisikuid koos kirjanikega raamatukoguhoidjadki. Peeter Helme tegi üllatava ettepaneku: lugejale raamatut soovitades ei tohiks seda elitaarkirjanduseks nimetada, siis võib lugeja ehmatada ja loobuda hea raamatuga tutvumast. Wimberg muidugi õpetas meid, millega tuleks raamatukogudel arvestada kirjanikke külla kutsudes. Jutus oli ivakene sees. Seltskonnal, kus ise kaasa reisisin, läks igal kohtumisel jutt Sofi Oksaneneni romaanile. Arvamusi on ehmatavalt erinevaid, ju see kinnitab, et raamat on midagi väärt. Ühinen Berk Vaheri arvamusega „Kirjandus loob kogukondi“ („Tartu Postimees“ 28. okt.) ning jälgin uudishimu ja arusaamatuse seguga järgnevaidki arutelusid, kus tähelepanu punktis „Puhastus“, mis siis ühel sügispäeval arvati belletristika asemel „ajalookäsitluseks“. Eesti raamatu päeval rahvusramatukogus 22. okt. aga kuulsin, et Ene Mihkelsoni „Katkuhaud“ ilmub peagi inglise keeles. Täna südamest kõiki kolleege maakondades, kes rahu säilitades koos minuga logistiliselt usna keerulist üritust aitasid korraldada.

LOETUD RAAMATUD

Tiit Aleksejev. Leegionärid.

Hiljuti kuulsime, et Tiit Aleksejev sai Euroopa kirjanduspreemia, mis tähendab loodetavasti sedagi, et tema loomingut, eesti kirjandust, tõlgitakse ka Euroopa keeltesse. Olen eelmisi romaane „Valgekuningriik“ (2006) ja „Palveränd“ (2008) tutvustades kinnitanud, et olen ajalookirjanduse suur huviline, seega sobib Aleksejevi looming minu kirjandusliku maitsega igati. Tema väljendusstiil ja keel nagunii. Näidend „Leegionärid“ (ärge peljake žanrit, see ei häiri sedapuhku üldse) kõneleb meestest, kelle saatus märgistati 1944. aasta septembrikuu päevil. Kes langes, kes jäi invaliidiks, kes põlu alla. Kellele anti aega... Autor selgitab järeldsõnas ajendeid, miks ta on kirjutanud „Leegionärid“. Põhjused, miks lugu mulle topelt korda läheb, on sarnased kirjaniku sõnastatule - keegi on suguvõsas 21. septembril 1944 Porkuni lahingus osalenud. Tiit Aleksejev edastab belletristika kaudu üht meie ajaloo keerulist sõnumit rahulikult, inimliku mõistmise ja taktitundega. Meie n.-ö. ajaloolist mälu avavad põhiliselt neli meest: kolm langenut, üks sõjast puutumatut. Tekst mahub viiekümnele leheküljele, öeldes draamavormis võib-olla rohkem kui mõni tuhandeleheküljeline monograafia. Rahvaraamatukogud, ärge unustage seda lugejatele soovitamast - koolipoisist vanurini! Kuulakem kõigepealt, mida arvab üks vana mees, sõjast puutumatut siis, toimunust näidendi viimases stseenis: „SUUR-EINAR: Andrei kohta öeldi, et noor mees, kogu elu jäi tal elamata... et mida ta kõike oleks võinud korda saata... no ma ei tea... muidugi olen ma temast kauem elanud, aga kas see on mõni asi, millega kiidelda... kilpkonn elab saja aastaseks... ja krokodill saja viiekümneseks... kas neid peab siis kuidagi kadestama või?... Ja kui ma nüüd omaenda elu peale tagasi mõtlen... Mida mina siis nii erilist korda olen saatnud?... Kõik need järved, mida me kaevasime, on kinni kasvanud... neid ei olnudki lõpuks kellelegi vaja... naisega oleme võõraks jäänud... poegadega samuti... neist ei saa ma üldse aru... ega ma neid väga tihti ei näegi... kaks või kolm korda aastas... Noorem õpib usuteaduskonnas... vanem poiss elab üldse välismaal... pildistab seal ajakirjadele sildu ja sambaid... kõiki neid betoonist jurakaid... ütles mulle: isa, tule Pariisi, näitan sulle Eiffeli torni! (Ägestub.) Kurat, ma võin ise Lasnamäel tornkraana otsa ronida ja sealt alla vaadata, mul pole mingit Eiffeli torni vaja! Ja vaevalt seal Pariisis on midagi sellist, mida ma näinud ei ole! (Rahuneda püüdes.) Ja teinekord tundub mulle, et see, mis mu elus üldse olemas oli... mis seniajani kestab... oligi mu vend... Ja mida vanemaks ma saan... seda lähedasemaks ta mulle muutub... ei lähe päevagi mööda, mil ma tema peale ei mõtleks... Et kuidas ta seal küll oli... ja mida ta tundis... kui ta üldse midagi tundis... Ja teinekord ma mõtlen, et kuidas ma ise tema asemel... (Paus.) Einoh, nemad olid ikka kõvad poisid... mina oleksin kindla peale vedelaks löönud... (Paus.) Ja siis ma mõtlen, et kas sellel Leegioni asjal üldse mingit tähendust oli... ehk veidi oli ka. Võib-olla need mehed võtsid mingit häbi vähemaks... sedasama orjapilku, millest too kagebiit rääkis... kuigi ega me seda kellelegi teisele selgeks ei tee, ainult endale... Aga mõned asjad tulebki enda teada jätta, ei ole mõtet neist laia ilma ette pasundama minna... (Paus.) Ma olen teinekord üritanud poistega sellest kõigest rääkida... vanem poiss ütleb, et teda ajalugu ei huvita... et miks see maa peab kogu aeg ühte jalga pidi minevikus olema nagu kukk sõnnikuhunnikus... (Paus.) Ja noorem poiss on mulle öelnud: ära otsi seda valu. Ära kisu teda üles. Surnud tuleb vabaks lasta, võib-olla nad seda meilt ootavadki. Võib-olla siis sa leiad, mida sa nii väga otsid. (Trotslikult.) Aga kust tema seda teab, mida mina otsin!... Ma ei tea seda isegi! (Paus. Resigneerunult.) Aga võib-olla teab ka, tema on jumalamees, mitte mina... Mina olen maaparandaja. (Seisab mõnda aega.)”

Nõnda kui piinab Ene Mihkelsoni romaanide tegelasi mäletamisvalu ja vaimne jõuetus kõike toimunut mõista, jutustavad Aleksejevi tegelasedki kohati talumatult keerulistest valikutest, mida aeg oli nende ette seadnud. Kes olid leegionärid Euroopa ajaloos ning kes meie minevikus seisukohalt ja millise dilemma või vandega nad silmitsi pidid seisma, võiks iga lugeja juba ise avastada. Mida vähem seletussõnu, ümberjutustamist, seda enam pakub tekst ise. Vähemalt „Leegionäridest“ kõneldes küll. Teemal „võõras mundur eesti mehe seljas“ on kirjutatud palju ridu ja küllap kirjutatakse edaspidigi,

sest ajalugu liigub ikka veel elavate väsinud ajusoppides. Iga väiksemgi ohe või puudutus äratav meeled ja lööb need pingesse kui terastraadid. Nende meeste hinged ei leia vist kunagi igavest rahu, see ongi üks nende valiku tagajärgi. Kuid toona ei osatud nõnda mõelda ja praegu ei suudeta tõega leppida.

Margus Karu. Nullpunkt.

Raamatu tagakaanel väidab OP-i saatest tuntust koguv noor kirjamees Jim Ashilevi: „Selline raamat võib päästa elusid.“ Kõik on võimalik! Ühtlasi on eesti noorsookirjandus ühe autori võrra rikastunud, kui palju neid täna kokku on, pole teada. Raamatu toimetajana on kirjas Peeter Helme, seega on õigekirjaga kõik korras ja roppe sõnu veidi vähem kui kuu aega varem loetud Chris Kala debüüdis „Ebaõnnestunud“. Kuid „Nullpunkt“ leidis kahtlemata tugevama toetuse, positiivsema kriitika. Ometi ei mõjunud Margus Karu raamat mulle nõnda kui nt. film „Klass“. See pole etteheide, kuid tekst on liiga romaani nõudeid arvestav. Situatsioone ja meeoleolusid täpselt doseeriv. Samas olen oma arvamusel kõhklev, ma ei pruugi kõike mõista ja peaksin end ehk noorsooteostest eemale hoidma. Igal juhul soovitan kooliraamatukoguhoidjatel „Nullpunkti“ kirjandusõpetajatele näidata ja keskkoolinoortel lugeda. See on taas üks karm lugu enesekehtestamiskunstist ja noore inimese eneseotsingutest, mis ebatüüpiliselt lõpeb seekord positiivselt. Lootusrikkalt, ja seda noored kindlasti vajavad. Jutustatud loos kumavad vastu tänaste noorte hirmud ja käitumine, sõpruse tähendus, vanemate käitumine ning otsused, mida tuleb vahel elu nimel teha. Kurbus ja rõõm, kui tullakse toime. Margus Karu kirjeldab kehvast koolist poisi, nimeks Johannes, minekut Tallinna vanalinna eliitkooli ja sinna pääsenuna tema seisu uues keskkonnas. Romaani esimene pool kuulub katsumustele, nullpunktist, nagu mõistate, algab karm ja ilus tõus: „Nullpunkt. Seisan aluspesus keset laoruumi ja vaatan ennast Ege tolmusest peeglist. Külma on. Mida ma siis nüüd teen? Ära ma ennast igatahes eile ei tapnud. Mul on see keha. See keskmist kasvu, veidi vormist väljas keha. Klotser on lõiganud näkku sügava lõhe, mille traumapunktitädi kenasti kinni nõelus. Ülakehal on siin-seal sinikad. Valuvaigistite mõju hakkab kaduma ja niidid kisivad. Koledasti kisivad. Mul on see hing. See korraliku eesti poisi hing, mis on saanud korralikult igast suunast klobida. Katki olen. Rahu tahan. Koju tahan. Kodu ei olegi minu jaoks enam füüsiline või geograafiline koht. See on hingeseisund, mida ma pole enam ammu tunda saanud. Turvalisust tahan. Olen viimased kolmkümmend tundi olnud kõveras teki all ja lootnud, et suudan end olematuks mõelda. Ei suutnud. Olen endiselt täiesti reaalne ja materiaalne, sellest andis esmalt märku kusehäda, mis selle klobitud hingetombu teki alt välja ajas, nii et tundub, et teki alla ma vist elama jääda ei saa. Mingi hetk peab sööma. Mida ma nüüd siis teen? Lähen homme kooli? Seisan seal. Istun seal. Vaatan. Kuulan. Pilk maas. Rootsi keele tunnikontroll. Bioloogia referaat. Irka küsimused. Kerli kommentaarid. Karmo. TÜRA!!! TÜRA!!! TÜRA!!! Kukun põlvili. Nutan. Nutan kõõksudes. Nuttes tõmbub laup kortsu ja see tirib niite haavas. Ömbluse servadest hakkab uuesti verd jooksuma. Mu kõhus keerleb pime, mudane valu. Ma tahaksin seda endast välja oksendada. Nullpunkt.“

Lauri Kitsnik. „Marmelaad“.

Mõistan, et ma pole pädev Kitsingu luulet hindama, kuid teen katse äratada lugejate tähelepanu. Kõigepealt pealkirjast: „Valgus ja pimedus on paigal. Sisustan oma õhtu luulega: võtan koha sisse, asetan raamatu lauale, silmad punkti, kus valgus peegeldub pinnalt tagasi ja sealt ta tuleb. Marmelaad! „Marmelaad,“ ütleb luuletus. Sel hetkel annab haige keha alla ja sulab oma mõtete käes. Mõelda vaid: marmelaad. Kust seda saaks? Teel Higashi-Kitazawa jaama on küll maiustusepoeke, kuid seal on ainult oamoosi. Aga kumb siis ikkagi on mu päästja: kas sõna või aine? „Marmelaad“ või marmelaad?“ Olgu see tsitaat juhtkirjaks põhiliselt proosaluule kogule, mis on tihedalt seotud autori jaapani keele ja kultuuri tundmisega. Küllap siin avaldub kirjutaja filosoofia, kuid mõnel juhul ilmselt kipume tekstidest otsima suuremat tähendust, kui tegelikult on. Kitsniku mõtted ja ka uitmõtted on puhtad, viimistletud ja sobivad rohkem luulefriikidele ja neile, kelle mõttemaailmas leidub idamaade süvatunnetust ja ennekõike mõistagi huvi. Sisukorras leiduvad märkmed kirjutamiskoha ja -aja kohta, igati tarvilik info. Minu valik mõjususe mõttes on: „kuni ma metsade vaikusse ei lähe / ei tule ühtegi rida / kuni ma metsade vaikusse ei lähe / ei tule ühtegi rada / minna / mõtetest läbi / näha nad ära et / tühjad / kuni ma pilvesid vaatama ei hakka / ei näe ma ühtegi värvi / kuni ma pilvesid vaatama ei hakka / ei näe ma künkaid ja järvi / üle / ujuda läbi / suvehommiku- / udu / kuni ma maakera lamedaks mõtlen / läheb veel veidike aega / kuni ma maakera lamedaks mõtlen / lepin veel praeguse laega / sinna / joonistan läbi / valude sinise / taeva“. Selle teksti on autor ka jaapani keelde tõlkinud. Lauri Kitsniku luules leidub Kalju Kruusale lähedast sõnamängu, ent märksa vähem. Tõhusaks näiteks sobib „lagulagi“.

Ene Mihkelson. Torn.

Luulekogu pälvis 2010. aasta Balti Assamblee kirjandusauhinna. „Vikerraadio“ kultuurisaates (2. okt.) ütles autor, et „Torn“ on jätk romaanidele, omamoodi triptühhonile „Nime vaev“, „Ahasveeruse uni“ ja „Katkuhaud“. Mihkelson rõhutab ikka ja jälle, et me peame mäletama, inimene ei tohi tarduda. „Tornis“ leiab suuri üldistusi, võimsalt kõlavaid üldistusi, teisalt tajub teatavat masendusmeelt, igaviku valusat tunnetamist. Aeg on olnud Mihkelsoni huviobjektiks kõigis tema tekstides, nõnda ka „Tornis“. Aeg ise ja aeg Eestis kuuluvad kõrvalekaldumatult Mihkelsoni kirjanikuloomusesse, need on tema loomingu põhi ja põhjendus. Paar võrdlust viimasest kogust: „Aeg on nangun kui sulalumine vesi milles talv mulda niriseb“ (lk. 93). „Selle maa needus nõuab et käiksimeliseid kõrberännakud igas põlves korduvalt ja kulumiseni läbi“ (lk. 51). „Tornis“ kohtuvad minevik ja olevik kui paratamatus, üks ei saa teiseta. Eestlane vajab, et minevik oleks tules ja olevik annaks endast rohkem, kui on andnud minevik. Tühisemad asjad

määravad aga tihti rohkem kui suured. Autor eeldab, et keegi mäletaks neidki, näiliselt märkamatu, mäletaks möödunud elu. Minevikust kui taagast ei vabane me nii lihtsalt, õieti ei vabane kunagi, sest olevik muutub pidevalt minevikuks. „Nõukogudeaegne lapsepõlv oli õnnelik“ mõjub kui sügav üldistus vastuoludest nooruse ja vanaea vahel. Minu kui lugeja sotsiaalseid tundeid puudutab „Kaerahelbepuder nisukliidiga“, milles Mihkelson on andnud päris tavalise, ent kõiki puudutava koduse märksõna kaudu hinnangu mitmele põlvkonnale. Luulekogu pealkirjas avanev kujund või metafoor – torn, mis tekitab küllap erinevaid assotsiatsioone, annab selgel sõnal märku esimeses luulepeatükis „Sulgu torni“. Järgnevad luuletükkid „Üks nagu kõik“, „Keskpäeva uned“, „Aade on vaade“ („Aade on vaade millest ei saa enesekaotusega loobuda“) ja „Caspar Hauser“.

Tutvustavaks näiteks valisin luuletusest „Lõikuspüha“ esimese ja viimase osa: „Teeotsas seisev autopood ootab hajakülade / varemeist ilmuvaid asukaid et müüa / leiba ja viina / Lavka on uuema aja ahi kus pekstakse / hääbunud saatuste rehte Poolpimedas / hiilgavad tuled kui moodsa kiriku kasinalt / valgustet aknad / E-riiki valitsevast arvutisaalist kostval viiuli- / keelel mängitakse ühtainust nooti mida / inimkõrvad ei kuule“ /---/ „See aeg saab mööda kuulen / öeldavat Kõik halb ja kurb saab / mööda Nii lohutav on olla / möödumise jalge all / Ei kesta kaua ükski olevik / Siis õitseb jälle rukis ja küpseks / saavad meie pead“.

Ene Mihkelson ei kirjuta sugugi keeruliselt, vähemalt „Tornis“, kuid mäluteema on teadagi ränkaskas, seepärast ehk hoidutakse alateadlikult tema loomingust eemale, hoidutakse armide katsumise eest, ja seda kindlasti erinevatel põhjustel.

Arvo Valton. Kirjad kasetohul.

Rahvusromantiline ajalooaineline romaan, mis sisaldab endas õigupoolest kaht eri aegadel toimunut lugu. Sobib lugemiseks eelkõige noorsoole. Kirjutatud lihtsalt ja arusaadavalt. Viimase lause võinuks paar sajandit tagasi raamatu kaanele kirjutada.

Rööbiti tänapäeval toimunud kohtumisele Novgorodis, kus eestlasest ajalootudeng Mello ja venestunud karjalane Kristina üritavad koos võimalikku maakeelega seonduvat kasetohtu leida, kirjeldab autor ligi üheksasada aastat ehk kolmkümmend kuus inimpõlve tagasi elanud Ugandist Novgorodi orjaks viidud Maano käekäiku ning tema kohtumist soome-ugri päritolu Päiviga. Maano on andekas noormees, kes õpib kirja ja maalimist ning haub kättemaksu. Lugu algab aastast 6638, sest ajaarvamist peeti Novgorodis maailma loomise alguse järgi. Mõlemad liinid on romantiliselt armsad, ja mis tänapäeva oludesse puutub, siis kohati siiski väheusutavad (nt. kasetohtude väljaviimine muuseumist). Sisu pole mõtet ümber jutustada, ent teadmiseks, et Mello sõidab Tartust Novgorodi, et leida sealt mõni kasetoht, kust võiks leida tšudude kirjasõna või vähemalt slaavikeelsete ridade vahelt eripäraseid soome-ugri elemente ja mõjutusi. Romaani lõpus paistab, et kasetohul kirjutajaks võinuks olla Maano. Ugandi talumehe andekas poeg maalib kättemaksuks orjuse eest Novgorodi Antoni kiriku laes Jumala näo tapetud isa järgi. Huvitav, kas keegi sõandaks Valtonile ette heita, nõnda kui Oksanenile, et ta pole ajalugu ehk tõepäraselt kujutanud?

Lugejale meenutatakse käibearvamusi rahvastest, kes on kohtunud ajaloo ristteedel. Teadagi on ka võim üks märksõnu, eriti naljakalt kujutatakse selle jõudu praeguses Novgorodis, aga reaalseid tegelasi ei saagi muinasjuttu tõepäraselt asetada. Lühikatkke romaani tutvustuseks: „Maano juhatab Päivi kirikusse. Noorik nägi esimest korda pühakoda seestpoolt ja küllap see võttis tal pea kirjuks. Ka siin oskas ta karta – vahest nende halastamatut Jumalat, kes ei karista jõeröövlid, vaid laseb neil tappa ja röövida. Maano nägi, et tema maalitud kupliemaal on alles sellisena, nagu ta oli selle teinud. Tähendab, kõik need aastad oli maajumal vaadanud etteheitva muigega nende peale, kes teevad vaga nägu, kuid on samal ajal valmis ahnitsema ja petma. Ja võibolla vaatab veel aastaid. Seega on tema kättemaks teinud oma töö. Vähemalt võis Maano oma südames niimoodi arvata.“

Muidugi polnud kõik mungad ja vaimulikud petised. Paljud neist tahtsid kindlasti oma manitsuste ja eeskujuga saavutada, et inimesed oleksid paremad ja nende elu oleks helgem. Kindlasti oli nende hulgas küllap suuremgi hulk õiglast, kes jutlustasid oma hoolealustelegi õiglust – egas Maano muidu tulnuks siia lootuses õiglust jalule seada ema saatuse asjus. Sellele, et ta oli maaajumala nende pühakoja kupli alla maalinud, võis vaadata nõnda, et ta oli nagu soovinud jumalaid omavahel lepitada. Vahest mõtles ka mõni munkadest nii, et nad ei olnud freskot üle maalinud. Muidugi, kui nad üldse selle peale tulid, et maalitu võis olla keegi ugandlaste jumalatest.”

Liivametsa Lugemised - 49 / 2010

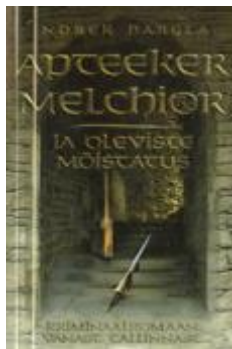
LÄHETUSLAUSED

26. nov. „Sirp” selgitab taas kirjanduskriitikute ehk arvustajate võimalusi ja kohustusi. Sära ja sisu, mida teistelt oodatakse, hindajad ise ei ole eriti pakkunud. Küll aga tunnetasin üldistust, et kogu kriitika on kehvapoolne, abitu, süsteemitu, juhuslik, vähene, nõnda kui kirjandus ise. Ekstaole, ütleks tuntud poeedist arvaja. Küsin, mis või kes keelab seda sõnavõtjatel maailmatasemele viimast? Vaevalt, et suurepärase analüüsivõimega **Jüri Talvet** jõuab kogu hinnangulise töö ära teha, s.t. maailmakirjandust ja meite oma võrdlevalt käsitleda. Asjalikkust ja usaldusväärsust olen märganud näiteks **Kärt Hellerma, Sirje Oleski, Jan Kausi, Märta Väljataga** ja **Johanna Rossi** mõtetes. **Paavo Matsini** iseteadvalt karmid väljaütlemised **fs-i** ja **Asko Künnapi** kohta ei muuda nimetatud autorite loomingut isiklikult minu jaoks ebahuvitavamaks, küll aga võib mõni juhuslikum eesti kirjanduse lugeja heituda, ja raamatukogude järjekindel teavitamistöö eesti kirjanduse tutvustamisel võib hoobi saada. Tasakaalukust, lugupeetud arvustajad! Lisades kohe, et Matsini ettekanne „Maag ja nupuga nuga” Paabeli konverentsil oli sümboliterikas ja ilmekas.

Kirjandusürituste küllane detsember võttis lausa võhmale, kõike ei suuda parima tahtmisega jälgida. 3. dets. toimunud A. H. Tammsaare Muuseumi 6. sügiskonverents „Paradiisi küsimus. Paradiisi kuvand Eesti kirjanduses” keskendus sümpaatselt kirjandusklassikale, nii oligi kuulajate seas nooremaid kirjandussuunajaid vähe. Seevastu 9.-10. dets. Kirjanike Majas Tallinna Ülikooli eestvedamisel toimunud konverents-arutelu nüüdiskirjandusest „Nurgelised nullindad” nägi vanemaid, kord kirjandusprotsessis osalenuid napilt. Sain kinnituse, et uus põlvkond kirjandusuurijaid on kohal, nende arvamused igati säraval tasemel. 11. dets. rahvusraamatukogus juteldud Paabeli raamatukogu „Sõbrad, mis on vabadus?” oli ettekandjate poolest intrigeeriv, enamik jutte ka kuulamisväärsed. Raamatukoguhoidjaid, kõik loetletud sündmused võinuks täiendada teiegi teadmisi! Rohkem ei tohi lisada, sest „Lugemiste” pikkusega panen teie kannatuse niigi proovile. Ametlik lugemisaasta 2010 on peagi lõppenud, elagu uus lugemise aasta!

NB! Kuna rahvaraamatukogud on tellinud võõrkeelse luule tõlkeid väga kasinalt, üritan oma „Lugemistes” mõnele kogule vähemalt tähelepanu osutada. Seekord portugali kirjanikule **Fernando Pessoa**le.

LOETUD RAAMATUD

Indrek Hargla. Apteeker Melchior ja Oleviste mõistatus.

Tiit Aleksejev on öelnud Nikolai Baturini „Delfiinide teed” arvustades („Looming”, 2009, nr. 8), et kirjanduses on olulised ainult kaks asja: rütm ja vägi. Neid mõisteid pole võimalik päris täpselt defineerida, ent arvan, et rütm ja vägi võivad tähendada ühe lugeja individuaalset sisemist suhet konkreetse raamatuga, mingit üllatavat või ärevat äratundmist, jõudu, mida hoovab teksti lehekülgedelt. Näiteks minu imestus ja imetus seostub Hargla romaanis keskaegse Tallinna kujutamise ja omaette teemaga, mis on mind paelunud ka Jaan Krossi ja Gert Helbemäe ajalooainelistes teostes. Ilma Tallinna kujundirohke ja kohati lausa detailse tutvustuse puuduks romaanil vajalik vägi, nimetagem seda ka müstiliseks taustaks. Lisan ühe üle aegade kostuva lause: „Meie linna ei kaitse ainult kindlad müürid, Lübecki õigus ja ordu. Linnal peab olema mõte, millest kõik selle kodanikud peavad aru saama.” Täpselt

doseeritud pingetõusu ja kohatist langust kriminaalses loos saab ju tahtmise korral võrdsustada rütmiga. Viimase peatüki sõnastus näitab tõelist väge, seoste punumise tulevärki.

Tegevus toimub aastal 1409. Verd ja päid jagub, sest nelja päeva jooksul toimub neli mõrva. Vaid nädal kulub mõrtsuka(te) avastamiseks. Apteeker Melchior Wakenstedet tohib ehk võrrelda Hercule Poirot'iga või miss Marple'iga, aga kuna olen elus vaid viis-kuus kriminaalromaanid läbi lugenud, võin ka eksida. Jaan Krossi loomingut võrdlusena ma jutu sisse ei tooks, aga tahan siiski tsiteerida Paavo

Matsini ootamatut väidet „Sirbis“ (22. okt.): „Kross oli küll paljus ületamatu maestro, aga kui kasutada kulunud väljendit, siis rohkem oma aja ja koha laps, kui võib-olla uskuda tahaksime.“ Ja kuigi raamatud on suuresti ajastudokumendid, usun tulevaste generatsioonide mõistmisse, et raamatu sünniaeg okupatsiooni ajal ei määra iseenesest tema kestvust.

Lugedes tuleb harjuda võõraste nimedega, loetlen siinjuures mõrvatud tegelased: Gotlandi ordukäsknik Clingenstain, Westfaleni ehitusmeister Gallenreutter, dominikaani ilmikvend Wunbaldus ja dominikaanlaste prior Baltazar Eckell. Kel püsiv huvi keskaegse Tallinna legendide ja keskkonna vastu, leiavad suurepärase lugemise. Kel pelgalt krimivaimustus, saavad samuti väärt elamuse. Seega sobib väga laiale lugejaskonnale. Boonusena rikkalik sõnavara, hea lausestus, mida väga sageli eesti kirjandusest ei leiagi. Nagu romaani pealkiri viitab, tuuakse päevalguse kätte mitu Tallinna kunagise ajaloo sünget saladust. Melchior, kelle esivanemaid ja teda ennastki on märgistatud n.-ö. isikliku saatustliku saladusega, aitab aeglasema mõtlemisega Tallinna rae kohtufoogtil Wenzel Dornil tapmiste asjaolusid välja selgitada. Apteekriisand ületab läbinägelikkuse ja kiire reageerimisega kõiki asjasse pühendatuid, loo lõpus esineb kui kõrge prokurör ja see esitus on tõesti meisterlikult kirja pandud, soovin seda arvamust tingimata korrata. Mõrvadki on ajastule omased, siis ju pommi ei osatud veel panna, aga pea võis naela otsa lüüa küll. Natuke tutvustuseks: „Aga nüüd olid nad jõudnud *castrum minus*’e peavärvasse, nad astusid alandlikult sellest läbi, kus muidugi sel kellaajal ühtegi vahti ei olnud, ja jõudsid kindluse eeshoovi, nad olid orduvõimu südames. Ja see süda lõhnas kangesti virtsa järele, sest siin seisis ordu laudad, aidad, tallid ja küünid, üle hoovi kakerdasid kanad ja paar seapõrsast ruigas varjualuses. Dorn vahtis uurivalt ringi, et leida mõni sulane, kes komtuurile nende tulekust teada annaks. Selleks polnud aga vajadust – linnusehoovi nurgas kaevu juures seisis komtuur ise ja... Komtuur Ruprecht von Spanheim röögatas. Ta röögatas nii, et kohtuteenrid hädiselt kõssi tõmbusid ja raefoogt ehmunult võpatas. Tõsi, sel röögatusel polnud mingit pistmist raesaadikute ilmumisega. Kõrgealine komtuur oli lasknud just oma ihu üle valada ämbritäie külma veega. Kui ta raesaadikuid nägi, siis ta urahtas, lõi teise pangetäie vett jalaga ümber ja viipas käega kindluse ukse poole. Rae saatkond juhutati seejärel läbi eeshoovi kindluse lõunatiiva juurde, kus asusid komtuuri eluruumid. Seal pidid nad veidi ootama, kuni Spanheim kuivatab ja riideid vahetab. Kohtuteenrid olid alandlikult vait, sündik pures murelikult huuli ja Dorn uudistas huviga laskeavast Toomkoplile ja Tõnismäele avanevat vaadet. Lõpuks tuli komtuur ja käsutas nad oma vastuvõtusaali, ja kui ta teiste peade taga Melchiori nägi, siis ühmatas ta isegi rõõmsalt. „Melchior, sina, vana nõid. Kes sind Toompeale laskis?“ Melchior kummardas aupaklikult ja andis komtuurile sõnatult savipudeli. „Püha neitsikese nimel, sinu imerohi!“ naeris Spanheim. Ta rabas pudeli, kummutas selle suule ja käskis siis, et kohtuteenrid ja sündik end jalust koristaksid, sest Toompea pole laadaplats. Veidi aega hiljem, jõudnud oma kasina sisustuse ja madala võlviga vastuvõtusaali, komtuur juba õhkas ja kiitis: „Ei, ära aja tagasi ühti, isand Melchior, ma kinnitan, see on imerohi...“ „Ruttan väitma, et siiski täiesti tavaline apteegijook, ei enam,“ kostis Melchior tagasihoidlikult. „Surm ja põrgu, ära vaidle komtuuriga, Melchior,“ põrutas Spanheim. Tema tõre tuju paistis olevat üle läinud, nagu see ikka pärast mitmepäevast pummeldamist läks, kui ta Melchiori mahedat jooki oli maitsnud. Nad seisis komtuuri saalis, kus peale söepanni, kirjutuspuldi ja ordu tuhmunud vapikilbi polnud õieti midagi.“

Enn Nõu. Vabariigi pojad ja tütreid I.

Stiililt ja teemaarenduselt meenutab romaani „Mõtusekuke viimne kogupauk“(2005). Mõlemas jutustatakse ühe suguvõsa lugu 19. sajandi viimasest veerandist läbi kataklüsmiderikka kahekümnenda, jõudes kohati käesolevasse aega välja. Ainult et esimene keskendub väljarännanud eestlaste käekäigule Venemaal, teine jälgib peamiselt Eestis toimunut. Kuna kaanel on märges esimene osa, siis tuleks arvamuse väljakäimisega võib-olla oodata, aga teisalt, mida varem, seda parem.

„Vabariigi...“ lugejat ootab ees palju lehekülgi rahvuslikku innukust ja traagikat, mida kirjeldatakse küll enamasti üksikisiku kaudu. Meie ajaloo taak vaatab vastu peaaegu iga n.-ö. tegelase silmadest. See pole pelgalt metafoor, sest autor jagab silmavaate, peahoiakute ja kulmukortsutamiste järgi inimese kohta arvamusi. Enn Nõu jutustab lugusid ammuseid fotosid vaadeldes ning

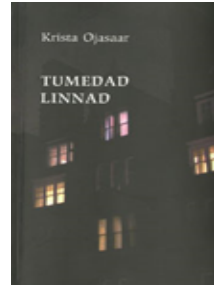
vanu kirju sirvides ja tsiteerides. Ammuste päevapiltnike ülesvõtete kaudu avanevad konkreetset inimesed ja nende lugu. Nende, siis piltide ja kirjavahetuse põhjal, antakse edasi nii eluvaateid kui ka ajastu olusid. Seega lisab „Vabariigi...“ panuse pigem eesti rahva mäletamiste ritta kui belletristikasse. Aga kes soovib, võib raamatut ka romaaniks nimetada.

Raamat keskendub ühe lasterikka Läänemaa suguvõsa keerulisele saatusele, ilmselt pärineb autor ka ise Naiude hulgast. Põhiline tegevuskoht Karuse vald, kuid jõutakse ka nt. Hiiumaale, kus punased tapatalgud korraldavad, ja suurele Venemaale, kuidas teisiti! Nõnda kui väsitas mind „Mõtusekukes...“ detailide ülekuhjatuse, muudab „Vabariigi...“ lugemise piinavaks liigne pisiasjade küllus. Lehekülgede kaupa üsna sarnast materjali, kohati kordamisigi. „Hingamisruumi“ ei anta, ja nii võib juhtuda, et monotoonsus sunnib raamatut varem käest panema, kui viisakas oleks. Teadagi

koosnevad mälestused väikestest asjadest, aga kui peaaegu kolm lehekülge on pühendatud ainult ühe muidu tubli eesti mehe sissetulekute ja väljaminekute üleslugemiseks, kel majapidamine kopikatäpsusega kirjas, hakkad mõtlema, kas ilma poleks saanud? Trukknööbid ja kuumkoti tarbimise kulu võis ju perele oluline olla, aga minule see ju meelde ei jää – või siiski jääb, kui juba faktile osutan... Ülepea, kas nooremad põlvkonnad enam teavadki, mis imeloom see kuumkott õigupoolest on? Samas on huvitav lugeda Vabadussõja järgses olustikus toimunud maasaamistrallist ning eestlastele omasest kohtukulli ees seisemisest, ja taas kommunistide ja sakslaste hävingutööst Eesti pinnal. Natuke ka pagulusse sattunutest, eeskätt Veliksi kaudu. Kõik Enn Nõu tihkes sõnastuses, viimse peensuseni kirjas. Nimetan kolm olulisemat persooni: Naiu Ivand, kes sattus Esimesse ilmasõtta, haigestus seal tiisikusse, kuid jõudis kodumaale tagasi ja nägi veel „ähmast Wabariikigi“. Ajas taga oma õigust maad saada, ehkki oli vaid Vabadussõjas liinil võidelnud. Ivand oli aga kultuurihuviline mees, ta ostis uuemat eesti kirjandust, teiste seas ka August Alle „Lilla elevandi“! Vanaküla (Heina) Mikk, kellest on säilinud foto, kus mees poseerib, Eesti Wabariigi sõduri nokkmüts viltu peas, vasak käsi toetatud puuokstest kokku nikerdatud ateljeeiaiale. Mikk täidab ausalt, kuid vaimustusega Vabadussõja kohustused, jõuab aastate pärast Omakaitstes olla, lõpuks jagelda isegi kolhooside loomisega. Mehe saatuseks on võrkude päästmisel koos väimehega uppuda. Selline surm on ilusam ja kohasem kui kõige traagilisemaks kujunenud elulooga Võtli Volli oma. Juhtus, mis juhtus, aga Volli, Vabadussõja velsker, muundub kommunistiks ja küüditajaks. Vanglas olles õigustuseks mõttetu kinnitus: mina täitsin vaid käsku, seega pole ma süüdi. Eks käsku täitsid omakorda needki, kes ta Saksa okupatsiooni ajal maha lasksid. Need omal kombel vaevatud hingede lood, mida Enn Nõu kiretult ja reporterlikult edastab, on meie rahva lood, ega me siin midagi teiseks rääkida ei saa. Autori isiklik arvamus on äärmiselt vaoshoitud, tema eesmärk näib olevat lood rahva kätte anda. Otsustamiseks foto Ivandist 1931. aastast: „Sellel mälestusväärusel pildil on Ivandil otsaesiselt üles üle pea kammitud tihedad tumedad juuksed, seljas triibuline hele särk, kaelas ilus ja uhke viltuste tumedate ja heledate põiktriipudega lips, seljas tume pintsak. Mustvalgelt fotolt õigeid lipsuvärve keegi välja lugeda ei oska. Ivandil on pisikesed ja tumedad vurrud, asjalik ja tark pilk, naiudelikult paksud huuled ning piklik, natuke ovaalne nägu suure terava lõuaga. Nägu kui inimese mask. Võiks arvata, et ta pole seestpoolt veel täielikult ära mädanenud.“ Üks pilt paar aasta hiljem: „Matusepilt Kõmsi kiriku välisseina ääres. Ivandi õed-vennad, vanemad Kuke küla inimesed, koolmeister Kelder, kaks sugulast Muhust, paremal Veliksi veel põlvpükstes. Kõmsi kiriku kiviseina ääres akende all tehakse see grupifoto. Ivand lebab viimse rahu tumedas kirstus sissevarisenud, kokkukuivanud näo, terava nina, tumedate juuste, vurrude ja habemega, mustas kuues, pea rahus valgel padjal puhkamas, valge lina katab väsinud keha. Lilled ümber kirstu. Kirst lautsil ja kaas selle kõrval maas. Kirstu taga kolmkümmend inimest, nukrat matuselist.“ Edasi ülesvõtte Heina Mihkli matuselt, kirstus mees, kel olid sisse- ja väljaminekud kopika pealt kirjas: „Mikk maetakse neljandal juunil Kõmsi surnuaiale. Kodus Heina uksekoja ees istub lahtise kirstu peatsi kõrval eit ja leinab oma poega, kellel on püha valge riidelint üle otsaesise ja vasak käsi puhkab rinnal. Preester musta vurrupuhmakaga nina all ja kuldristiga rinnal loeb sõnad peale ja temast kummalgi pool seisavad prillidega Agaape ja kuidagi väga nukker Leia, rätikud õigeusu kombe kohaselt peas. Ümberringi teised kodukandi inimesed. Taga rooga kaetud Heina rehetalu kurvad seinad. Heina naised seisavad pärast veel kolmekesi peatsis ja nutavad vaikselt. Öuele kirstu ümber on kogunenud palju rahvast ja maja ukse ees seisab Artemi Pokk, seesama, kes omal ajal Leiat vägistanud, aga kuna tema käes on võim, siis pole siin midagi ütelda ja minema ajada ei saa. /---/ Artemi on saabunud peieteale kärakat võtma ja ta on ammu ära unustanud, millega ta hakkama on saanud. Ega see esimene ega viimane polnud. Mõni kurjaga, mõni niisama. Rohkem igapäevane asi...“ Kuid Võtli Volli matusel pole hingelistki ja pilti ei tehta: „Rohukülas paistab ranna poolt vaadates tagaplaanil Ungru lossivaremete torniga hoone, selle ees ja vasakul suured puud, nendest veel eespool lage väljak ja hauakoht. Kaugel võib koiduhämaruses vaadata Haapsallu viivat maanteed, mis vasakult poolviltu keerab Rohuküla sadamast. Seljataga lainetab ümmarguse maakera horisontaalse kerge kumerusega vaba meri. Vasakul kalda ääres seisab neljakandiline vana sadamahoone. Sellest kolmsada meetrit eemal püstitatakse hukatutele aastad hiljem mälestusmärk. Sellest kuuskümmend meetrit poolviltu maa poole vasakule minnes jõuabki hukkamisplatsini. Mälestusmärgist viib natuke kõver tee tagasi neljanurgelise vana sadamahoone juurde ja teine tee läheb kergelt viltu vasakule üles tagasi lossivaremete kaugelt kiriku moodi paistva hoone juurde Haapsalu maantee ääres. Niimoodi paistab kolm aastat hiljem, kui haud lahti kaevatakse ja plaan üles joonistatakse ning mälestusmärk paigale pannakse.“ Tütarde ülesvõtetest ehk kunagi hiljem.

Krista Ojasaar. Tumedad linnad.

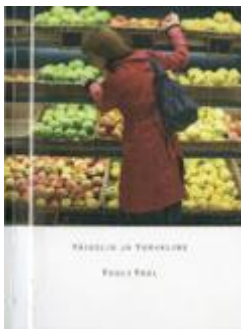
Juba kolmandat luulekogu järjest kirjutab Krista linnast ning unenägudest, s.t. temaatika pole muutunud. Ja seda kõike teeb autor sordiini all, kohati isegi literatuurset. „Tumedad linnad“ on sügisõhtute lugemine, natuke habras, natuke uinutav, kuid rahulikku olemist kinnitav. Kirjutaja ise on vajunud mõtetesse, tal on oma meeliskujundid ja ta märkab vaid neid. Uusi, rahutumaid märke ta ligi ei luba. Ta näeb pidevalt unenägusid, ja need, tundub, täidavad unele järgnenud päevi. Ojasaare luule on kahtlemata tundeluule, aga väga vaoshoitud, eemalolev ja kiretu. Heitunud. Oluliste metafooridena helgivad vastu veel kulgemine, õhtud, pilved, kuu. „Olen endaga rahu teinud / aga vahel unustan selle ära / tunnen ängi sihitust südames / olen kui virvatuli / plinkiv neonreklam / täiesti tühja vilgun / ja õhtul olen ikkagi väsinud / selle asemel et vaadata / päikese peegeldumist pilvedel / või vihma muutumist rohuks / kuulatada muutumist rohuks / kuulatada unenägusid / ja seda mis koputab uksele / kahe unenäo vahel / aina vilgun tühja / õhtust õhtusse väsinud / õhtust õhtusse väsinud“.

Lauri Pilter. Retk Rahemäkke.

Jäädes lootusetult hiljaks Pilteri kevadel ilmunud tekstide tutvustamisega, ei oska ma isegi pärast kuupikkust mõtlemist midagi arukat öelda. Tegelikuses pole ju mõtet enam komplekteerijatele vihjata, et „Retk Rahemäkke“ on raskesti läbitav raamat, olge ettevaatlikud selle tellimise ja soovitamise. Nimetagem „Retke...“ žanriliselt siis romaaniks lühijuttudes, nõnda kui kirjanik ise 2004 „Lohejat pilve“ tutvustab. Ma tõesti ei suuda täpselt öelda, millest raamat räägib, ehkki sõnumikandjad-tegelased eksisteerivad. Ent kuna väljaandja on kirjastus „Tuum“, siis peab väärtus ometi kusagil peituma. Hoolega Pilteri lauseid jälgides saan kinnitada, et autor otsib kõikjalt juute, ka Piiblile motiividele antakse sõna: ilusam on öelda, et leidub vastavaid allusioone. Juutluseharrastus (vt. nt. lk. 84) on keskne teema ka tema esikteoses „Lohejas pilv“, nime Lavran kohtame mõlemas raamatus. Küllap imetlevad eksperimentaaltekstidega tegelevad semiootikud „Retke...“ rohkem, sest Pilter on tõesti suurepärase keele ja kujundite akrobaat. Nimelt lugesin raamatu ainult põnevalt kasutatud keele tõttu lõpuni. Sest ükskõik kui võluvad ka mõned Pilteri mõttekäigud on, tavalugeja ei saa nendest mingit naudingut. Põhiliselt mõeldakse, ja üsna kummaliste asjade üle, sest sageli algab uus alapeatükk sõnadega „Lavran mõtles:“, „Ondas mõtles:“, „Agatha mõtles:“. Ühesõnaga „Retkes...“ tegeldakse mõtlemisega, mis on ülimalt tähtis tegevus, aga kui ikka hästi aru ei saa, millest mõeldakse, siis kas mõtlemisest palju kasu on? Pilteri mõtete juurest naastes pole enamasti võimalik ise enam edasi mõelda, ent küllap osavamad siiski suudavad enda tarvis mingi korra luua. Pealkirja all „Sinine kana“ tutvustab end veidravitse Egbert Soll, keda piinab hingeline kriis keskea lähenemisest, selles loos meenutatakse noorust. Tähendab, aeg on teemaks ja seda raamatu viimase leheküljeni. Riskides, et mu „Lugemine“ kisub jälle pikaks, tsiteerin: „Sinine kana rabistab, tõstab tambeldes-tagudes tiibu, heitleb üles, sinna, kuhu ta sinine kuulub, aga vaob, päratu, seletuseta raskus rusub teda alla, üha madalale, alla, mille allpoolsuse määr tundub lausvõimatu, vajumine, lamastumine, rusustamine, millel sootuks polegi põhja, põhjatu laskumine, tema tiivad lõövad, tema ihu ihkab, lendu, kõrgust, püsi ja tõusu, tema püüe pürgib, ta on lind, kodu lind, aga kus – all, üleval, laotuses laotusetuses – on linu kodu?“ Toitude kirjeldustega tuleb Pilter aga filigraanselt toime. Milline särav seletus, lausa filosoofiline tähendus antakse *jahusoustile* (lk. 91), täiesti võrreldav Valdur Mikita *seakartulite* mõtestamisega. Pilteri laused on meeletult pikad, nad põimuvad üksteisest läbi kui väädid, ja kui jõuad kaheksa kuni kümme rida meelde jätta, siis terviku mõte libiseb käest kui lutsukala. Tõsi, leidsin ka põnevalt nähtud ja kirjeldatud looduspilte, ebatüüpilisi, ent lummutavaid. „Kuskil Eistorbi ja Kodaküla vahel, metsatriibule toetumas, seisis muu taevaga kummalises vastuolus paigal selgekujuline pilv, väike, aga samas suur, ning meenutas Egiptuse püramiidi või laiusesse kasvanud hiidkuuske, mille külgi ebakorrapärase asetusega katavad tohutud aedmaasikad. Kolmnurkne mägi, muutus see kuju väga aeglaselt, ja siis, kui üks sama värvi, aga hõredam pilveräbal nagu tõtlik sümfaatne nõid lennates tema tippu puutus ja sellel suud või vähemalt poolehoidva mükse andis ning edasi hommiku poole kiirustas, kadus püramiidi tipp ning mäe otsa ilmus ülesronijaid tervitav lavamaa. Samal kohal püsidis muutis ta veel korra kuju, oli nüüd nagu põhjamaist ootult nuhutav mutt või tuhkur ning siis, ennast kogudes, kindlameelne nagu ainus rõdult nähtav kirdetaevas veel helendav täht, kumas ta siniselt edasi täpselt endise mäekolmnurgana.“

Tundub, et Pilter jälgib Läänemaa taevast, igatahes sagedasti kasutatavad kohanimed on Airootsi poolsaar, Hooseli väikelinn, Nislepa jne. Pilved, jah, muidugi pilved. Ükskõik kui põhjalikke näpunäiteid ja käske ka arvustajatele jagataks, eesti kirjandus ei allu tihti ühelegi reeglile. Kui „Retk...“ jääb silma, eks avage siis leheküljelt 47!

Tuuli Taul. Täiuslik ja turvaline.

„Värske Rõhu“ lugejatele ja ETV luulesaate jälgijatele on Tuuli Tauli luule juba teada, ja tema esimene luulekogugi ilmus juba aasta esimeses pooles, ent arvamusi on jagatud pigem sügisepoole. Arvutiajastu poetess on tüüpilise eesti luuletajana nii ühiskonna- kui ka isikukriitiline. Midagi väga uut ei leia, kuid mitmekordsel lugemisel märkab siiski üsna võimuka isiku enesekesksust. Aga feministlikuma kirjutaja puhul on see ju loomulik. Luulekogu pealkirjas leitud märksõnad kõlavad pigem irooniliselt, sest täiuslikku maailma pole ju kusagilt leida ning turvalisusega pole lood sugugi paremad. Tuuli Taul on linnaluuletaja, nõnda kui temaga sarnast luulet loovad Andra Teede, Maarja Kangro ning väikelinna „idülle“ kirjeldav Triin Tasuja. Lüürilisust nullindate lõpus ja teise kümnendi esimesel aastal parnassile tõstetud eesti (nais)luuletajatelt juba ei

kohta. Jõhkruust ja toorust võib kõigile ette heita, ainult et nad ju luuletavad ajast ja ühiskonnast, mis neile tundub agressiivne ja jäme. Nn. suurlinn ei hellita ega armasta kedagi, ja eks siis tuleb leppida vastastikuse põlguse, halastamatuse ja moraaltusega. Enamik luulekogusid, mida olen viimastel aastatel lugenud, on täis teravaid sõnu, julma hukkamõistu, nii et Tuuli Taulile erilisi etteheiteid teha pole õigustatud. „Sirbis“ (26. nov.) mitut puhku esile tõstetud Mihkel Kunnuse arvustus Tuuli Taulist on liiga epateeriv ja kiuslik, et seda puhta hinnangu võtta. Luulenäiteks valisin „tammide purunemine“, mis on ilmselgelt puudutanud mõndagi lugejate seas: „kui üksainus jorss / peaks eales mu luuletusi lugema / siis ma peksan ta näo / pliiatsiotstega sisse raisk / ma kirjutan roppusi / ta sullejopest haudund seljale / raban kahe käega silmle ta / võidund mütsinoka / peksan raisk rammin raamatuga / põlveõndlasse ja hargivahesse / säh maitse siis veel mu hõllandust / kolgin kirjanduse kingakontsaga / valusalt varbaisse / nilpsaku su verepiisad / õhkõrna poeesikorda / taon sulle pähe oma stroofi / raisk ma tulen su / bemmiöödesse / su mõranenud automakki / ja deklameerin deklameerin / nutad ja kuulad raisk / tule kui julged / tule ja nuusi mu luulet / jõmmnäarakas / fuu raisk fuu.“ Ent kõigele vaatamata leiab valusalt järske tekste, mida soovitan lugeda: nt. „hoia kinni karusselli piirdest“, „(võib-olla on see fs-ile)“, „kunsti polegi vaja“.

Fernando Pessoa. Sõnum.

(Tlk. Ain Kaalep, Maarja Kaplinski, Jüri Talvet, Anneli Tuulik).

Jüri Talveti kirjutatud eesõna pealkirja all „Heterofilosoofiline luuletaja“ annab põhjaliku, s.t. hariva ülevaate „Maailmakirjanduse tõlkevaramu“ sarjas ilmunud luulekogule. Esimene Pessoa luule eestindaja on olnud aga Ain Kaalep 1970. aastate esimeses pooles. Talvet on võrrelnud portugali kirjanduse klassikut Fernando Pessoad (1888–1935) Juhan Liiviga: „Mõlema loomingut läbis olemasolulise rahutuse pinge. Liiv ei avaldanud oma eluajal ise ühtegi raamatut, Pessoa ilmus raamatuna üksainus teos. Mõlema loomingu suurus avastati peajasjalikult pärast nende surma.“ Väite juures tuleb aga arvestada, et olemasolulise kirjeldamine toimub siiski teistsuguses luulekeeles, teises kultuuris

ja Liivi loomingu lugejad ei pruugi alati Pessoaaga ühendavat münti üles leida. Natuke enne „Sõnumit“ ilmus teinegi Pessoa luulevalik „Tubakapood: Alvaro de Campose viimsed luuletused“ (2009) Tõnu Önnepalu tõlkes. Huvitava faktina tasub teada, et Pessoa kasutas mitut heteronüümi. Näite valikul püüdsin kahe poedi ühisosa leida, kas õnnestus, ei tea: „Kodusel leel / on muud oma armastuses ja rahus. / Üksindust musta ja külma mu meel / tunneb neist lahus. / Muudel on tihti / mõni põhjus, millest neil süttib ind / teha tegusid - mul ei mingit sihti, / mis süütaks mind. / „Millest sa lähtud? / Olen uskmatu, Jumal ise pandiks. / Eal pole mu lävel kerjustki nähtud, kes andi sandiks. / „Su elu alus?“ / See valust ei pääse, kes seda teab. / Kuis mõni ka hoopleks, ta samas valus / vaevlema peab. / „Ja kui kõik lakkab?“ / Ehk pole ka see nii hull, / sest silm juba harjuma hakkab / pimedas mul.“

Liivametsa Lugemised - 50 / 2011

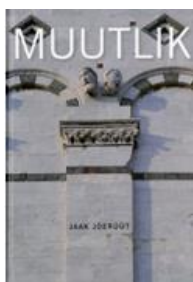
LÄHETUSLAUSED

Lugemisaastat on hinnatud mitmeti. Käredamad leiavad, et asja ei aetud nagu peab, ülevalt alla, mõni kehitab õlgu, kolmas-neljas noogutab rahulolevalt. Päris rahule ei jää eesti rahvas ju mitte kunagi. Igal oma õigus! Iseendas kokkuvõtet tehes ja olukorda analüüsides tekkis tunne, et põnevaid ja sügavamaid arutelusid nappis, sest isegi raamatukogurahvas loeb erinevaid väljaandeid. Tähendab, mina olen saanud oma mõtteid „Lugemistes“ ja loengute kaudu avaldada, aga igatsen, et

saaksin neid teistega vahetada. Tihtipeale loeme ja jälgime erinevaid meedialiike, seega tuleks jõulisemalt panustada ühistunde otsimisele. Ja lugemine peaks oleme meie ühistunde loojaid. Paraku on kogu rahvas pillavalt kontrastse ajakirjanduse lummuses, mis omakorda põhjustab arusaamatuid väärtushinnanguid, ent see pole täna minu teema. Ülim soov oleks, et meie kogukond hoiaks kokku, sest öeldagu, mida tahes, raamatukogude sõnum kostus lugemisaasta tuules kaugelt. Raamatuaastal rääkis Hando Runnel „pühast raamatu asjast“, seda parafraseerides lisan, et püha lugemise asi jäi põhiliselt raamatukogude ja koolide kanda. Ja meie töö pole lõppenud.

Paar sõna väliskirjanduse kohta. Ikka leidub hingi, kes loevad meeleldi n.-ö. kunstiliselt lihtsamana näiva keelekõlaga raamatuid. Niisuguseks, heas mõttes aegumatuks, pean soome kirjaniku Antti Hyry romaani „Ait“, kus autor kirjeldab tavalise Põhjamaa mehe töid ja tegemisi kevadest sügiseni, vahendades ühtlasi oma mõtteid mälu ja aja kohta. 2009 pälvis Antti Hyry viimane romaan „Ahi“ Finlandia auhinna. Piisavalt kiidetud Andrei Ivanovi „Minu Taani onuke. Tuhk“ mõjus vastuoluliselt. Kindlasti täidavad need kaks jutustust nn. eestivene kirjanduse tühemikku ja annavad aimu nõukogude inimese lõhestatusest, aga see ironia ja sarkasm ei mõjunud kõigele vaatamata ehedalt. Tõlkeluulest osutan allpool Pär Hanssoni valikkogule „Valguseraasud“.

LOETUD RAAMATUD

Jaak Jõerüüt. Muutlik.

Lugesin seda raamatut kui autori kirju iseendale, mida kirjutaja näib ka lubavat (lk. 186), märkides seejuures, et päevik see ei ole. Ent pisut varem, 24. leheküljel, kinnitab Jõerüüt, et ta pole kunagi päevaraamatut pidanud, aga nüüd, 1. jaanuaril 2009, teeb katse. Siit-sealt kuulen aga räägitavat hoopis romaanist. Kui raske on nüüdiskirjanduses žanrit määrata?!

„Muutlik“ on minu mõistmist pidi ühe intellektuaali *camino*, teekond, rännak, mille jooksul on kirjutajal olnud võimalus jälgida iseenda ja ühiskonna muutumist. Heita tagasi pilk loetule, kohatud inimestele ning rutiinile, mida võib isegi nii motiveeriv töö kui saadikuamet inimeses mõnikord tekitada. Minu kõige üllatavam järeldus on, et diplomaatia polegi kunst, vaid pigem kohustus ja veel kord kohustus. Raamat on kirjutatud ajal, mil Jaak Jõerüüt esindas Eesti riiki Riias, tema abikaasa Viivi Luige meenutuslikku teekonda, „Varjuteatrit“ on inspireerinud aga Rooma, kus Jõerüüt varem Eestit teenis. Need kaks raamatut vääriskid põhjalikumalt analüüsi ja süvakõrvutamist, mõttehaaret silmas pidades, sest kuigi sõnajõult on kirjanikud erinevad, leidub tekstis palju tunnetuslikult sarnast, n.-ö. ühist münti. Jõerüüdi eelmisel aastal ilmunud luulekogu „Armastuse laiad, kõrged hooned“ võib ehmatada süngevõitu nukrusega, poeedi spliiniga, mida mina ei nimetaks siiski tundelisuseks. „Muutlikus“ võitleb eksistentsiaalne kurvameelsus pragmaatiliste tegemistega veelgi süvenenumalt, ja lugejana ma kindlat põhjust ei oska oletada. Seda väikest põiklemist vastuse eest süvendab minus Jõerüüdi asjalikult karge intervjuu „Maalehes“ (30. dets. 2010), kust leidsin read: „Muutumine saab alata ainult inimese seest, kõik välised muutmised on vaht.“ Me kõik nagu teaksime, et nii tõepoolest asjad ideaalis käivadki, aga kogu me ühiskond rõhutab hoopis välise muutmise ideoloogiat. Seega on kirjaniku hoiatus äärmiselt lihtne ega vaja jumalikku, geniaalset sädet. Tähelepaneliku jalutajana ja kogenud jälgijana on ta küllap märganud, et sisemine *muutumatus* on meie ühiskonna hingeelu lõhestanud sageli äärmuseni kurjaks. Aeg ja aastaajad on Jõerüüdi päevaraamatu vormis romaanis äärmiselt olulised tähised. Esimest mõistan kui põlvkondlikku märki, teist aga põlise linlase igatsusena millegi järele, mis tegelikult pole kasvanud päriselt tema olemusse. Kohvikukultuuri, mida Jõerüüt enda sõnutsi on kaua harrastanud, tundub ta aduvat hoopis detailsemalt, ilmekamalt kui näiteks *õueiaäärt*, mis muidugi on ka tore asi... Seda kinnitab nt. sugestiivne mälestus kunagisest „Pegasuse“ kohvikust, ajast, kui ta oli veel noor mees ja aeg kõik ees. Seda toetab samuti aval eneseiroonia „Porgandi veski“ versus „porgandi veski“. Üllatavaid seiku leidsin teisigi: diplomaat Jaak Jõerüüt loeb esoteerikat. Tegusõna *lugema* ei pruugi muidugi olla sünonüümiks verbile *huvituma*. Eks diplomaatia ongi ju vahel salapärased suhted, kardinad tõmbetuules ning ootamatud koputused ustele. Samas, nii Viivi Luige kui ka Jaak Jõerüüdi osutused Jungile tunduvad kattuvat. Kuid jungilik kivitorn ja indiviidi üksindusse tõmbumine pole ka sobilik lahendus, ükskõik kui ligane ja küüniline ka maailm ümberringi on. Paistab, et seda küünilisust tark diplomaat pelgab. Ent lugege ja otsustage ise! „Muutlikus“ leidub palju filosoofilise alatooniga mõtteid, aga ma ei kisu neid seekord kontekstist välja, vaid vahendan ühe vaimustava kirjelduse: „Riia vanalinna kivises majadevahelises sisehoovis avaneb kerge, aga kägisev kahe poolega vana välisuks, kulundroheline, nii kulunud värviga, et näib juba peaaegu pruun või samblahall, laseb su sisse nurinal, kuid siiski, ja kui tema uksepoolte vahelt läbi libiseda, siis viib trepp teisele korrusele. See oleks nagu vana paljunäinud elumaja trepp, mis võiks juhatada sind targutava vanaisaga kohtuma või boheemlasest sõbranna ärklituppa, aga ei, see viib otsejoones teatrisse, mis asub teisel korrusel. /---/ Tagaseinas on krohvimata jäetud telliskivimüüris üks uks. Gooti sugemetega ukseavas see asub ja viib kõrvalolevasse kirikusse. Teatri üks sein on kirikusein. Ukse kõrvale nurka on surutud pult, millest juhatakse valgust, heli ja pilti. DVD-lt tulevat pilti, mis projitseeritakse laest lavaeesriide ette laskuval ekraanile. Kui vaja. Seekord läks vaja. Neli

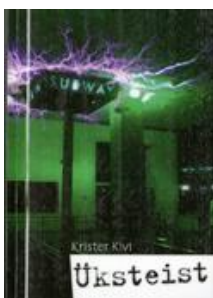
meetrit teisel pool ust on avalil päratu kaminasuu. Väikeses saalis, mille põhivärvid on sametpunane ja pigimust, ei ole tooliridu. Ümmargused mustad laudad on paigutatud ruumi vaba käega ja laudadele on kinnitatud väikese koonusekujulise sirmiga lambid. Iga laua ümber asetseb poolkaartes viis-kuus viini tooli. Ühele seinale on tipitud kammerorkestri jagu maske. Ei tea, kas need on otse Veneetsiast toodud või on need mõne näidendi tegelaste kipsist näojäljendite või selle miniteatri minevikukuulsuste surimaskid. Mine sa võta kinni! Õnneks on nad kõik kuldseks värvitud, pole mitte kõhedaks tegevad, vaid lõbusad. Kuldne lõbu, mis katab seina." Lisan, et niisuguses külluslikus keskkonnas toimus Jaak Jõerüüdi lätikeelse tõlkeraamatu esitlus. Muidugi eksisteerib ka teistsugune Riia, juugendtänavad ja nukumajad, kusagil kodutud.

Viivi Luik. Varjuteater.

Viivi Luige *camino* linnade linna Rooma poole algas juba lapseas. Ta kirjeldab seda salapärast ja maailmavalust, tahtest ja andest immutatud teed erakordse sugestiivsusega. Raamatu lõpus ootavad lugejat tähtsad laused: „Roomas saad sa teada, et elad nagu igaüks ja et igaüks kannab oma elu koormat ja et *mis see muld ja need porised labidad sulle ikka teevad*. Roomas saad sa teada, et sa ei tea, mis see kõik on, ja et sul polegi seda tarvis teada. Ela.” Selle arvamusega võikski kogu „Varjuteatri” sõnumi kokku võtta, ometigi tahad midagi lisada. Edastada tajutud emotsionaalset pinget. Lugejat ju huvitab, mida ikkagi autor seal Roomas, kodust kaugel, suure maailma varjus olles tundis, ja kas pori ning igavene põhjamaine sünge süli, mis meid ümbritseb, on maailmalinnas teistsugune või ainult natukene teistsugune. Sest pastor Atspol kinnitab jälle – „mis see vanakurat muud on kui argipäevaelu.” Mõtlemise järele võtan omaks mõlemad tõdemused, kuid enamasti on elu tõesti vaid elu.

Siit-sealt loen ja kuulen, et „Varjuteatrit” nimetatakse romaaniks. Ei ta ikka ole, pigem pikk essee Euroopas viibitud aastatest. Kohati pidulik, kohati igapäevasem. Inimesedki ses „Varjuteatris” on kohati konkreetseid, mõnda tunneb meist igaüks, teist ja kolmandat väiksem hulk. Itaaliat, s.t. Roomat vaid põgusalt vaadelnud inimesena kütkestas mind järgmine lõik: „Väikese platsi nurgal asus massiivne ja sünge maja. Selle maja seina ääres õitses helepunane lilleke, hiline roos. Platsikesel maja ees lebas allaetud tuvi, jalad püsti ja suled sassis, natuke verd. Kui *signor* Necci autost välja astudes surnud tuvi nägi, muutus ta süngeks, sest ta oli itaallane ja itaallased kardavad alati halbu endeid. Nad kardavad vihmavarju toas avada, nad kardavad öösel surnuaiast mööda minna, nad kardavad halbu endeid isegi siis, kui nad on kõrgelt haritud *dottored*, advokaadid ja arstid. Surnud tuvi oli halb enne, see head ei võinud tähendada, ja *signor* Necci vaatas mujale. Me kõik vaatasime mujale. Kui *signor* Necci mõistis, et me taipasime, hindas ta meid ümber, muutus murelikumaks. Trepikoda ja trepp olid marmorist nagu Rooma parimate aadressidega majades ikka. Mitte valgest, hallikast ega kollakast marmorist, mitte ka *travertinost*, vaid süngest vanast lihakarva marmorist. Korteris sügavustest ilmus omanik, kõhn ja kollane daam mustas kostüümis, mustade kõrvarõngaste, musta kaelakee ja mustade sukkadega nagu elluärganud *leskproua Meddolaghi*, kes teatavasti nägi välja nagu surnuvanker. See leskproua pidas oma üürnike asjus regulaarselt sidet *Duce*-aegse salateenistusega ja Alberto Moravia kirjeldab teda suure sisseelamisega oma romaanis „Roomlanna”. *Signora* kollaste sõrmede vahel läigatas pikk pärlmutrist kahekümnendate aastate suitsupits nagu oopiumipiip. Iga paari sõna järel tõmbas ta aeglaselt mahvi suitsu. Tema mustad silmad särased, kuid käsi liigutas ta loiult ja rammetult, paistis, et teda nii madalad asjad nagu korteri väljaüürimine ei huvita. Rohkem huvitas teda raha, kuid oli näha, et ta tahaks seda raha võimalikult palju ja võimalikult kohe, ilma igavate seletuste, sekelduste ja, hoidku selle eest, ilma ametlike protseduurideta.” (Niisugust *signorat* tahaks isegi kohata.). Korteris kirjeldamine jätkub ja kulgeb gradatsiooniliselt. Vrd. ruuminägemist ka Jõerüüdi tsitaadiga! Ma ei usu, et Eestis kohtab aasta pärast lugejat, kes väidaks, et pole „Varjuteatriga” tuttav. Tiraaž on otsas, raamatukogudes järjekorrad..., vaat nõnda! Viive Luige puhul tajud kõigepealt sõnastuse täpsust ja mõtete lihtsat ajatut ilu, sest üks Itaalia või Rooma motiiv on viimastel aastatel paljudesse eesti kirjanike raamatutesse tee leidnud.

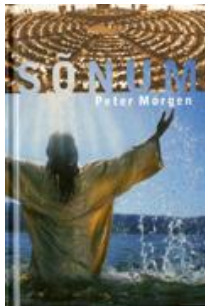

Kristen Kivi. Üksteist.

Tiitelhel on kirjas „11”. Järgnevas pisikatkes avaldub suuresti romaani mõte: „Sa näed seda kõike üleloomulikult selgelt ja mõistad, kui võõras sa endale oled – võõram, kui kunagi enne –, ning ühtäkki mõjub see kummaliselt vabastavalt, sest sa ei hooli enam sugugi sellest tundmatust mehest, kes sulle peeglist vastu vaatab. Tund aega hiljem marsib too keha välja ja kõnnib miilide kaupa piki jõe eärset promenaadi, olles otsustanud endast välja higitada selle kõik – pohmelli, alanduse, kogu lõppenud suve, võib-olla ka elu enda – ning taas näed sa seda kõike otsekui kusagilt eemalt: üht kõhna, rapsivat kogu, mis lükkab end jõuga läbi tuulest ja heledast oktoobripäikesest, edasi, edasi, edasi, kuni äkki ühe silla

all kokku vajub ja kõõksudes oksendab, siis liikumatuks jäädes. Sest korraga on teda tabanud hirm, hirm selle ees, et ka armastust pole olnud; et kõik, mis on olnud, on olnud üksnes paaniline kartus saada keskealiseks ja vanaks, et siis, ühel keskpärasel hetkel, saada surnuks, olles jätkuvalt üksi. Hirm selle ees, et ta on klammerdunud esimese objekti külge, mille pimedas, külmas meres ärgates leidis; mõtte ees, et nüüd tuleb tal lahti lasta ja üksi ujumist jätkata, teadmata kuhu. Hirm selle ees, et ta ei pruugi enam kunagi ärgata kellegi teise kõrval; raev teadmisesest, kuidas aeg läheb ja jookseb olematuseks nagu katkiseist liivakellast. See õudus tuleb ja peatub ta silmaakende taga, surub oma näo klaasidele lähemale, avab hambutu suu ning hingab. Kuid siis on viirastus läinud; ja sa ajad end huuli pühkides püsti, põlved kruusatolmused, südame pekstes.”

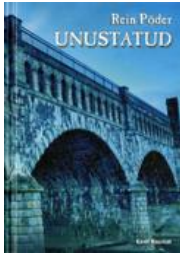
„11” mõjub kui sisemise ahastuse ülemlaul, põlvkonnakroonika ehk -romaan. Kõik näib olevat olemas, igapäevasest elust ent ei piisa, tuleb minna kaugemale, otsida elamise tarvis uusi tähendusi ning tõlgendusi. Maailmakodaniku tunne pole sugugi kerge, elu hotellist hotelli või üüritoast puu alla, rannale, lennukist teise, mingi nimetu igatsus turjal. Seisan silmitsi omamoodi ajastudraamaga, inimes(t)ega, kes suhtlevad SMS-i kaudu, otsivad armastust *messenger*ist, kellel on ühised suhtlusteemad, nt. ingliskeelne laul, mõned tsitaadid ühest ja teisest suust või väljaandest. Niisugune see moodsa aja sisu juba on, räägitakse kõigest ja mitte millestki, pealiskaudsus pea kohal kõrgumas. Naised võivad juua rummi ja mehed kanda punaseid kontsaga kingi. Kogu elu on valatud pisikesse mobiilistikasse. SMS-ist näed ise oma pisaraid, teised mitte. Tunded, eeskätt armastus, on markeeritud vaid suure tähega, kes tegelikult N või D taga peitub, jääb selgusetuks. Ei kuuluta kuhugi, kõik on tegelikult võõras, ja ka ise oled kõigile ning lõpuks isegi endale tundmatu. Ma natuke pelgan tegelasi, kes kõnelevad endast ainsuse teises pöördes, s.t. sa-vormis. Paistab, et eesti nüüdisromaan tegeleb üha süvenenumalt eksistentsi otsimisega ja enda õigustamisega suures üleilmastunud ruumis. Võõrandumine, millegi otsimine, mingi arusaamatu väsimus, vastukaaluks ja tasuks üksindus. Närvilisus, mis võib vihaks puhkeda, pulbitseb naha all, sest keegi ei hooli sinust. Kummaline, et romaani vaade on tulevikus, aastas 2011 (ilmunud 2010), siit vahest pealkirigi. Ma pole kindel, kas sain sõnumist ikka õigesti aru. Kui ma ütleksin, et ma ei mõista selles romaanis kõike, siis see ei tähendaks midagi, sest „Üksteist” polegi minu jaoks kirjutatud.

Peter Morgen. Sõnum.

„Varraku” väljaantud romaan ilmus 2008, juba mitu aastat tagasi! Meenub, et esimesel hetkel heidutas mind romaani välisilme. Võimalik, et teisigi kirjandushuvilisi on eksitanud taeva poole sirutatud kätega pikajuukseline mees, pilk suunatud Euroopa Nõukogu saali, uue ajastu pühakoja suunas. Sest võõrapärane kirjanikunimi pole eesti kirjanduses enam haruldus. Vahepeal lugesin läbi Lauri Vahtre „Tormi”, ja kuigi ma olin pseudonüümi avanud juba tükk aega tagasi, suunas mind „Sõnumit” kätte võtma juhuslik pöördumine ning mõistagi uudishimu, mida on arvatud aegade jooksul suureks patuks. Niisiis autoriks on tuntud ajaloolane ja poliitik. Ja seda mõistab lugeja õige ruttu. „Sõnumis” jooksevad rööbiti kaks lugu, üks ajalooline, mis kirjeldab Jeesus Kristuse elu, aluseks teadagi Piibel ise, ja teine, poliitiline, mis annab aimu tänapäevastest koomilisevõitu mängudest Euroopa Nõukogu Parlamentaarses Assamblees Strasbourg’is. Mõlemad kuulutavad ju sõnumit, sobiv evangeelium lähtealuseks. Usuvad nemadki, valitud valitute seast ENPA-s, et on PÄÄSTJAD! Tõsiusklikud peaksid ehk hoiduma raamatust, sest Jeesus on kujutatud üsna tujuka, isegi kalgi mehena, kes kohati sama tõrges kui reetja Juudas. Nõnda kui Vahtre interpreteeritud Jeesus surub oma tõekspidamisi, oma sõnumit peale, ümbritsevaid arvestamata, toimivad ka mõned persoonid Euroopat suunavatel poliitilavadel. Kõik Jeesuse imeteod selgitatakse üle: kuidas ta veini tegi, kuidas leivakakud lõppematuteks muutis, kuidas ainsa käeliigutusega pimedatest nägijad said, kuidas ta vee peal kõndis. Ka Pühakirjast üldtuntud tarkuseteri jagub piisavalt: nt. visaku kivi see, kes on patuta, mida sobib võrrelda võimaliku ähvardusega „aga kui uuriksime õige läbi teie isikliku tuludeklaratsiooni”. See viimane lauseosa sobitub imehästi Vahtre kujutatud Euroopa konteksti. Nõnda kui jüngrite ovatsioonid kinnitasid Jeesusele ta sõnumi heakskiitvat vastuvõttu, rõõmustab plaksutatav auditorium sõnakaid poliitikuid. „Kas sa nii petadki neid, kes sinusse usuvad?”, küsis Juudas saadik Jeesuselt. Tundub arukas pärimine! Tegelikult vaatab romaanist „Sõnum” vastu rohkesti ideoloogiat, poliitikaloogjate „puhast kunsti”. Paljude Euroopa Nõukogusse kuuluvate tegelaste üle lausa irvitatakse, pilge on tunduvalt pehmem omadussõna. Seega on allegoorial oma koht olemas, ja mitte eriti keeruline. Lugeja leiab sealt just temale sobiva iva. Kehvemini käib muidugi vasakpoolsete käsi, sest neile autor ei halasta, nagu ka feministidele. Kuid oma risti kandmisega tuleb leppida. Autori ironiapiits sähvab paljude Euroopa riikide suunas, päris lõbus on korrata „mõtterearendust”, et islamiusulisi võivad Euroopa ristteed solvata, parem oleks need poolringteedeks ümber ehitada. *Sic!* Süvenenum poliitikatundja võib isegi prototüüpe leida või üritada ette kujutada, kes on van der Birke või kuidas Krivoi Rogis raudteetehnikumi lõpetaja kaubavedude erialal etiketti täidab... Inimõiguste idee klobitakse romaanis minu meelest ikka tõsiselt läbi, ja luksus, millega uue ajastu sõnumite levitajad ümbritsetakse, saab oma obadused. Siiski nendin kurvalt, et naispoliitikutele antud vitsad võinuks solvete panemata jätta! Siit loen välja

autori karmivõitu konservatiivsust. Heroodese kui valitseja rolli ja käitumise üle võiksid asjatundlikumad Lauri Vahtrega dispuuti pidada, mina seda teemat nii hästi ei valda. Mitu tekstiosa tunduvad nii ahvatlevad tsiteerimiseks, ent kontekstist väljaotsituna võivad mõjuda provotseerivatena. Kuulakem rahulikult: „Korraks kadus Jeesusel mõttelõng käest ja jutt tegi ootamatu haagi. „Meie esiisadele õpetati ka, et ärgu nad Issandale midagi vandugu, sest sellist vannet tuleb tingimata pidada. Aga mina ütlen: ärge ülepea vandeid loopige, ärge vanduge ka taeva ega maa ega Jeruusalemma linna nimel, sest Jumal on kõikjal ja iga vanne on tegelikult temale vannutud. Isegi omaenda pea nimel ärge vanduge, sest meie ei saa oma peas isegi juuksekarva kõverdada ise, omatahtsi, ilma Isa teadmata või tahtmata. Seepärast õppige kõnelema ilma keerutamata, käsi laiutamata ja särki rebimata – kui on vaja öelda „jah“, siis öelge „jah“, kui on vaja „ei“ öelda, siis öelgegi „ei“, ja rohkem pole vaja.“ „Sõnum“ ei aita muidugi muuta ilmaelu teistsuguseks, kui ta parajasti on, ent võib aidata mõista, kuidas asjad võivad olla. Head lugemist!

Rein Pöder. Unustatud.

Tõeline, sõna otseses mõttes klassikaline romaan, mis täidab soliidset tasemel oma žanri nõudeid. Neid ei ilmu kuigi sageli, igatahes rahvaraamatukogud võivad rahuliku meelega seda kõigile soovitada. Mõnele varasemale romaanile mõeldes tuleb meelde, et kirjanik Rein Pöder on keeranud tundeelu kirjeldades vindi veidi üle (mis inetu väljend minult), aga seekord on kõik kaunis tasakaalus. Nooremaid põlvkondi huvitab meie ajalugu ehk vähem, aga kolm teekonda on täpselt doseeritult ja ühtlasi põnevalt kujutatud. Niisiis teekonnaromaan, nagu autor on ka tiitellehele lisanud. Täpsemalt põgenemisteedkonnad, kuhu Teise maailmasõja käigus on sunnitud asuma fotograaf Richard Klinkmann, üks eesti naine Ellen koos tütardega ja grenader Kalju Illa. Nad liiguvad Saksamaa suunas erinevaid teid pidi, kuid suurt kaotust aimaval maal kohtutakse üsna intrigeerival kombel. Kus need kolm teekonda kord siis lõpevad? Lisan vaid ühe täpsema teate – Kalju käsutatakse tagasiteele, põgenemiskatse rongist küll õnnestub, aga kodulinnas leidub äraandja. Järgmine tee viib traataia taha, Komimaa metsadesse tööle, kuid ühel päeval jõuab mees Tartusse tagasi. Siis on aga reetur juba ise oma elule lõpu teinud. Ülejäänud teeliste kohta on kasutatud aastakümneid väljendit pagulased. Romaanist leiab ka viite pagulaskirjanikule Gert Helbemaale, kelle saatuslik pääsemine uputatud laevalt nimega Moero võis anda inspiratsiooni kirjanik Rein Pödrile sama laeva kasutamiseks oma romaanis. Ellen pääseb Moeroga üle, tema mees võis aga just sellega uppuda. Iga lugeja võib romaani pealkirja omal kombel lahti mõtestada, ise jagan muret, et uued elunõuded sunnivad meid mineviku unustama. Kuid seda me ei tohiks endale lubada.

Seistes silmitsi vene sõduri Sašaga, lihtsa tšehhi talunaise vägistajaga, mõtleb Kalju: „Kuid samas manitses sisehääli, mida ta oli õppinud endas kuulama, seda teps mitte tegema. Mäletad, sa oled seda viha juba kord läbi elanud? Aga sa ei saavuta sellega mingit kättemaksu ega õiglust. Sõda ongi selline õudus, mis hakkab oma esimesest ohvrast peale looma uut julmust. Ja nii võib see kesta lõputult. Ometi, inimene peab suutma ükskord sellest ringist välja murda. Jah, kui sa nüüd lööd selle poisikesohtu vägistaja ja pealegi poolpurjus mehe uimaseks ning tirid ta alla jõekese äärde ning lükkad seal vette, lastes jõel viia tasumine lõpuni, ei sünni sellest kokkuvõttes midagi muud kui vaid raskust su enda hingele. Nad tulevad tagasi, nad tulevad hulgakesi ja leiavad lõpuks oma uppunud kaaslase üles. Ja nad teavad, keda kahtlustada. Nad lähevad ja tapavad seal talus kõik maha. Kas sa seda tahadki!? Ja pealegi ei ole see enam tükk aega sinu sõda! kuulis ta toda kainusehäält jätkamas. Nii nagu sinu jaoks, on sõda ka selle poolpoisikese jaoks läbi. Kas sa ei aima, milline kergendus tema sisemuses valitseb. Et ta on ellu jäänud, erinevalt kümnetest oma kamraadidest.“

Pär Hansson. Valguseraasud.

Tõlkijad Tõnis Arnover ja Andres Ehin. Viimane nimi osutab omakorda Hanssoni luule vormilaadile. Sürrrealismile siis, kuid see erineb teistest kuulsatest Euroopa sürrrealistidest ja ka Ehini väljendusstiilist. Rootsi luuletaja Pär Hansson (1970) on avaldanud neli luulekogu: „Majaköks“, „Perekirst“, „Laviinilipud“ ja „Mootorsaemälu“. Tõlkevalik on tehtud nende põhjal. Pär Hanssoni loomingut mõistmiseks tsiteerin järelsõna kirjutanud Ehinit: „Me ei usugi, et nüüdisaegne luuletaja või kunstnik suudaks loodust kujutada niisama ehedalt ja tundlikult kui mõni klassik 19. sajandist. Hansson siiski aitab säärast usku taastekitada. Aga igatahes pole Hanssoni loodustlähedus sarnane Saksa, Vene ega Rootsi klassikute omaga, sest see on küllaltki sürrrealistlik, unenäoline. Ja mitte lihtsalt unenäoline, vaid lapsepõlveunenäoline.“

Mindki huvitab ennekõike, milline on luuletaja loodustaju, kes elab nii korralikus ja passiivses ühiskonnas kui Rootsi. Hansson tunnetab tõesti Põhjala loodust, kuigi mõned kujundid võivad võõristust tekitada. Elu, surm ja armastus liiguvad samuti tema tekstides, aitavad mõista, nagu ikka,

igavesi ja pühadeks peetavaid väärtusi. „Valguseraasude“ hulgas leiab ka proosaluulet või miniatuure, nt. „Muudatus“, mille märksõnaks surm, või „Vanus“, mis on sugestiivne ja kujunditelt võrratu, ent valdav osa on värsside kujul. Võimalik, et Hanssoni luule vajab veidi harjumist, aga lõpuks mõistate, et tasus lugemist. Paar näidet: „Tahan näha taevast / omaenda helendust üles kerida / rännata tagurpidi näha pilve/ pöörelda üle katuse vanaisa vanaisa / sa lamad vaikselt ja sirgelt ning vaatad mind / su silmad on hägused nagu kevadine vesi / ja vanaema seisab ukse peal / mureliku näoga aga rahulik ja rõõmus siiski / et sinu rõõm kestab minus edasi“ ; „Jälle kord üleval kõrges selg / vastu korstnjalga / Selg külmetab, korsten on / valgeks lubjatud hele ja pääsukesed õmblevad / mu küünarnukid põlvede külge / Nende kehad löövad leegitsema / röntgenikiirtes seinalaudade, kotiriide ja plaaditükkide vahel / pääsukesed vaevalt et halba tahtsid aga torkekohad / meenutavad mulle kõike / mis on ilus ja teeb haiget“.

Liivametsa Lugemised - 51 / 2011

LÄHETUSLAUSED

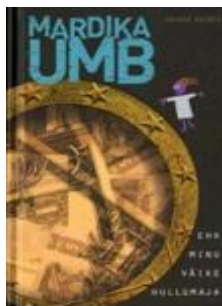
Meie päevad on tekstide all lookas, mõni neist jääb aegade varamusse, teised unustatakse, ent vahel on vaikus sõnadest sõnakam. Leidke aega mõtlemiseks!

LOETUD RAAMATUD

Vladimir Beekman. Tasakaaluhetk.

Võimalik, et Beekman kui luuletaja on juba unustatud, sest mullegi tulid kõigepealt meelde romaanid, nt. „Koridor“ ja „Narva kosk“ ning mõistagi Astrid Lindgreni loomingu suurepärase tõlkimine. „Tasakaaluhetke“, sisult tagasivaatelise, kokkuvõtliku ja mõtliku luulevalimiku oli jõudnud ta veel ise ühes abikaasa Aimée Beekmaniga koostada. Tervikust õhkub inimlikku lihtsat kurbust möödunud ja kaotatud ajast, kuid sügavamasse nostalgitsemisse ei laskuta. Igatahes puudutasid mind endiselt ammused rahulikud ajapidid „Mälestus vanast Narvast“, „Vana päevapilt“, „Sugupuu“, „Eesti naised“ jt. Üks tuttavamaid on kahtlemata liigutavalt soe „Minu koolipidude tüdrukud“, mis kannab ühe põlvkonna sõnumit. Nagu ka „Jälle orkester“, mille viimased värsiread annavad ehk aimu okupatsiooniga kohanenute tundmustest: „Hing ei kannata / järglaste mõna, / ninatarkust ja parastamist. / Jälle orkester / ja ülevad sõnad. / Põlvkonna Kolgatal / kerkib rist“. „Tasakaaluhetk“ on valikult tasakaalukas, siit leiab ilusaid ja mitmetähenduslikke kujundeid. Otsige need üles, mõelge nendele ja te pole asjata oma lugemishetki ja -tunde kulutanud. Üldistan luulekogu mõtte ja sisu autori sõnadega: „See pilt on just nagu uks / ühte kaugesse aega, / mis polegi kauge, / see ei vii üksipäini / väljanäituste ja karamellkukkedega / lihtsameelsele väntorelmaale.“ Üks meenutus veel: „Me tuleme vaiksetest õuedest, / astume suurele teele ja juba / tallame vähehaaval eelkäijate kandadel, / ise veel pisut pahased, mis nad tolknevad jalus, / mingi, mingi, / niigi kauaks koperdama jäänud. / Märkame alles silmapilk hiljem, / et meiegi kandadel tallavad taganttulijad / sama tasase nurinaga, / mis puhuti paisub pahandamiseks / keset naljakat ajalinna, / kus kõik käivad natuke eilses, / natuke vaiksemas, tühjemas lapselaupäeva-lõhnases / oma saunakibu ja kasevihaga, / mõistmata taganttulijaid lõpuni, kuhu neil nõnda kiire, / kapsad ju kastetud, õhtuni aega küllalt. / Aga suurte teedel / on kuulmatult lõõnud rüsinatund.“ („Rüsinatund“). Olgu lisatud, et Vladimir Beekman on kirjutanud ka riimilist luulet, kuigi kõik näited on juhtunud vabavärsilised.

Holger Kaints. Mardika umb ehk minu väike hullumaja.

Romaani viimaselt leheküljelt loen, et „Mardika umb“ on kirjutatud pigem hulludele ja ainult nemad saavad sellest korralikult aru. Ma oleksin meeleldi hull, poolhulluna kehitn vaid õlgu – oli kah! Sarkasm ei mõjunud. Kolmveerand raamatust jutustab nn. Kõrgema Jõu Järgijate Vabaühenduse seksti tegevust, kes on valinud oma jumaluseks raha. Omal kombel vaimuka idee algataja, noormehe nimega Ruut, sooviks on ärgitada rahvast veelgi jõulisemalt raha idealiseerima. Tema sõbrad läinud rahaülistamismõttest pööraseks. Ruudu meelest poleks seejuures paha, kui mõned nende ühendusele tõsiseltvõetavaid annetusi teeksid, nii muide ka juhtub. Tõepoolest, kui purskkaevudesse ja allikatesse raha loobitakse, miks mitte seda uue usu kuulutajatele jagada... Ruut teab, et raha visatakse sinna-tänna ju lootusest, et soovid täituksid. Tegelikuses pole asja algatanud noored üldse pettusaltid inimesed, pigem katsetajad. Omamoodi ettevõtluse rajajad, võiks küüniliselt visata...,

kuid minu meelest tundub olulisem mõista, et „Mardika umb” on kõigele vaatamata hoiatusromaan. Me vajame aeg-ajalt meeldetuletajat, kes osutaks, kuhu massihüsteeria, ja tihti just noorte meeleto soov maailma muuta, võib viia. Mis imetlusväärne, „Mardika umbis” suudetakse kirge üles küttes endaga liita isegi Euroopa rahvast. Lõpuks põrutab Ruut koos armsamaga muidugi USA-sse (sinna ju kõik üritavad minna), kus peaks ootama eriti vastuvõtlik taimelava. Enne seda on aga grupp lõhnenud. N.-ö. Ruudu reetjate pool kirjutab osa annetusrahasid enda nimele ja napsab võimuturu Euroopas. Tubli veerand raamatust tutvustab aga Mardika umbtänavas asuva maja olmesseiku. Seal elab peategelane Matt (Mati), kes üsna viimasel hetkel tundub eemalduvat kogu jamast. Eesti belletristikas on olmekirjandus omaette nähtus või žanr, ja lugejad teavad, mida see mõiste toodab. Tähelepanuväärne on vahest seik, et Kaintsi raamatus lööb naine oma joomahullu vägivaldse mehe maha. Tähendab, mõrv romaanis, kuid see mõjub natuke koomiliselt. Umbi majas tavamõistes normaalseid perekondi ei kohtagi, kuid üldistades võib arvata, et tegelikkuses elavad üsna sarnased karakterid ehk tüübid paljudes kortermajades. Kiiksuga on viimane kui üks Mardika tänaval elav tegelane. Tore oleks, kui nende kiiksud haaranuks kaasa, säranud ja põlenud. Aidanud jaburuste sünni põhjusi avada ja seletada. Füüsikaõpetaja ajadimensioonide tõlgendamine oli üks vahvamaid kiikse. Leheküljelt 108 loetud rahakummardajate selgitused ei mõjunud veenvalt ega hävitavalt. Igapäevane igav jutt, mida ennegi kuuldud. Kui autor tahtnuks tänapäeva väärtushinnangutele hävitavat lööki anda, tulnuks teema ehk absurdsuseni paljaks kiskuda, praegune tulemus jääb tagasihoidlikuks. Ühte muidugi aitab „Mardika umb” mõista: fanatismijõud ja selle tagajärjed on äraarvamatud. Arvatavasti pakuvad tänased meelelahutusorgiad „suuremaid elamusi” kui mõne alasti tüdruku pühitsemistseremoonia peegli ees. Murelikule emale, kes kannatab oma poja kasiinosõltuvuse pärast, vastas Matt nii: „Ütlesin naisele, et meile annavad raha ainult need, kes seda ise tahavad ja kes tunnevad, et neil on seda võimalik teha. Me ei seo oma üritustel osalemist ja rahaasjades vedamist, sest see oleks valetamine. Aga me teame ka, et mõned seda siiski usuvad ja kui nii, siis selleks on neil sisemine vabadus. Samuti ei ole me kunagi väitnud enestel mingeid üleloomulikke võimeid olevat, nii ei saa me ka seda ütelda, et me võimuses oleks kellegi mängusõltuvust süvendada või pärssida. Me pakume ainult tingimusi, et inimene saaks oma mõtteid, mis on seotud rahaga, korrastada. Ja siis ta võib ehk leida ise mõne probleemile lahenduse. „Oh, kui hea, et te seda ütlete,” kostis naine. „Ma võin vähemalt natuke rahulikum olla. Peaasi, et te talle asjatuid lootusi ei anna. Las ta käib, kui tahab, palvustel, hullemaks see asja ehk ei tee.” Mõõda pimedat ja inimtühja, ainult minu sammude kajast elavat Mardika tänavat kodu poole kõmpides mõtlesin vastutusele, mis me tegelikult olime enda peale võtnud. Olime ühe kiiksuga üritusega lagedale tulnud. Ruut, kui tema viimase aja tõsist indu vaadata, on asja selle külje ehk isegi unustanud. Aga mina mitte. Mäletan, et Ruut ütles mulle, kui me polnud ettevalmistusigi alustanud, et ka usk on tänapäeval meelelahutus, ja miks mitte proovida pakkuda rahvale natuke teistmoodi meelelahutust. Aga juba mõnda aega me näeme, et on neidki, kes võtavad asja surmtõsiselt. Me ei saa enam mängust välja astuda ja öelda, et vabandage, see kõik on jama, me tegime seda pulli pärast. Isegi, kui me ütleme, ei usuks nad meid, sest neile on just sellist maskeraadi vaja.”

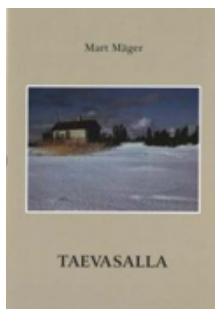

Avo Kull. Haigla.

Järjekordne ENSV-d kujutav teos. Kirjeldus 1970-ndate teisest poolest. Jutustus Lõuna-Eesti väikelinnas valitsenud stagnatsioonist, mis üldistab toonast „elutäiust” nii Eestis kui ka terves nõukogulikus süsteemis. Taolisi raamatuid ilmub ju ikka. „Haigla” kompositsiooniga on asjad kombes – lugeja leiab romaanist neli massikirjanduse põhielementi: sentiment, vägivalda, huumorit ja seksi. Kuna ma olin sunnitud elama nõukogude ajas, siis mind sedasorti tekstid enam väga ei huvita, omal ajal sai olmekirjandust väsimuseni loetud. Pealegi, partorgide käitumises ja sõnalisel lolluses midagi uut ei märganud. Siiski, siiski, kuulaksin meeleldi nende toonaste kõrgametnike praegusest mõttemaailmast, aga see tundub olevat tabuteema?

Eks ma kergelt ikka muigasin, sest autor on suutnud kommunistide kõik laused päris täpselt meelde jätta ja kirja panna. Teades seejuures, et nende aastate ajalehed on ju kohustuslikku teksti ääreni täis. Kirjuta maha ja ongi lugu valmis. Põlvkonnad, kes oskavad täna petta, valetada ja hämada, said 1970-ndatel hea kooli. Minu seisukoht on, et oskused omandati just toona. „Haigla” tehti tublisti reklaami, Avo Kulli võrreldi juba Erik Tohvriga. Varavõitu, kuid haiguse sissetoomine romaanis on küll tohvriilik võte. Banaalsust ja naiivsust on tekstis palju, aga autorit ei tohi selles süüdistada, sest Kulli eesmärk on ju tolele ühiskonnale hinnang anda. Võib-olla isegi hoiatada, vaadake, milleni võib viia mõtete ja ideede tsementeerumine! „Haigla” on paraku liiga pikaks venitatud, kuid romaanis algusleheküljed on tõesti mõjusad. Ma pole küll kompetentne hindama, ent näib, et riikliku julgeoleku agent Armin Raja kujutatakse liialt primitiivse ja napakana, kuigi küllap oli temataolisigi. Arvestades, kuidas inimeste hingi hävitati, ei töötanud selles süsteemis pururumalad. Tuletagem siis meelde: „„Kuhu laud katame?” küsis Arne. „Ministri käsk oli operatsioonisaali, sünnitustuppa, peaarsti kabinetti ja konverentsiruumi. Nii et igale korrusele üks peopaik. Lugupeetud komisjoni liikmed ei pea viina pärast teps mitte palju pingutama.” Uhkuse- ja väarikusekoorma all

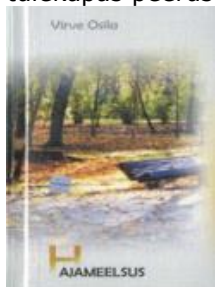
vaevalt jalul püsites sisenesid sirgeseljalised komisjoniliikmed. Ukse juures nad seisatasid hetkeks ja vaatasid ümberringi, veendumaks, et nende ainulaadse ja kordumatu isiku saabumine on seisusekohast mõju avaldanud. Kohalolijad tõttasid neid tervitama ja kerge kummarduse saatel kätt suruma. Tähtsate ülemuste edevus ja eneseimetlus sai lisa aukraadilt alamate ametnike truualamikust koogutamisest. Komisjoni avadefilee võimsaks finaaliiks kujunes partei rajoonikomitee esimese sekretäri Vaike Marani ja minister Mati Parkeri saabumine. Jutuvada liftihallis vakatas kui lõigatult. Esimene sekretär noogutas kõigile tervituseks. Tema karusnahaga ääristatud tumehall talvemantel äratas tähelepanu isegi niisuguses paljunäinud seltskonnas. Raha ja kallist karusnahka poldud selle loomisel kokku hoitud. Riietus oli efektne ja rikkalik, sellest vaatas vastu toredus ja eksklusiivsus. Minister kandis samuti karusnahaga ääristatud pruuni seemisnahkset kasukat, mida venepäraselt dubljonkaks kutsuti. Niisugust luksust ei kandnud siin keegi teine. /---/ „Seltsimehed, täna näitame teile uut haigemaja, mis on eeskujulikult ehitatud ja tänapäeva moodsa meditsiinitehnikaga sisustatud. See avab meie töötavale rahvale uued, enneolematud ravivõimalused. Palun tutvuge majaga ja andke oma hinnang ehituse kvaliteedile. Kui leiате mingeid puudujääke, andke neist kohe teada ja meie tublid ehitajad likvideerivad need välgukiirul.“ Neile, kes ei suuda paksu romaani (428 lk.) läbi lugeda, teatan itsitades, et poolteist maapinnast allapoole jäävat korrust olid veel ehitamata, ja vahepeal see naljaga pooleks ehitatud hoone lausa varises, ent sest polnud midagi. Viina juuakse selles raamatus roppu moodi. Viinaga maksti kõige eest, see oli tasu elusolemise eest, viin päästis ja kaitses, viin tekitas usaldust, andis jõudu, mõtestas ühiskonna kulgemist. Kaine peaga poleks suutnud, vähemalt „Haiglas“, küll keegi toimetada. Huumor, kas pole! Armini osaks on jälle vägivalla demonstreerimine. Verdtrarretavalt kõlavad püstolipaugud, süütu inimese surm. Laskja enesetapp. Sentiment ja seks käivad tavaliselt käsikäes, haiglat ehitav töödejuhataja Kalvi ja naistearst Tiina täidavad oma kohustused korrektselt, ja romaan ongi valmis.

Mart Mäger. Taevasalla.

Mart Mäger ei saanud kunagi poeedikuulsust nautida, paljud lugejad on tema nimegi ehk unustanud, seetõttu oli väga üllatav tema loomelugu ülevaatava ja – hindava raamatu ilmumine. Raamatu koostaja, kirjandusteadlane ja Mägra kunagine kolleeg Toomas Haug, on kirjutanud põhjaliku järelsõna erakordselt soojas ja heas sõnastuses. Kuigi olen ka ise mitut puhku Mart Mägraga kohtunud, jõudsin tema sisulise mõistmiseni alles nüüd, pärast Haugi kirjutise lugemist. *Sic!* „Metssiga mäger / mäkra mængib, / kulgeb omapäi - / kott, õnged, tuleraud / ning saba selga, / läinud ongi. / Tee valla / taevasalla. / oh Jumal küll, / kui jumalik on / ilm!“ („Taevasalla“).

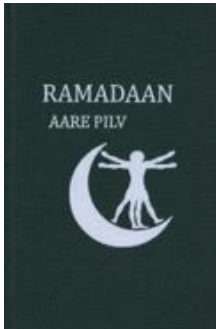
See pealkirjaks valitud soome sõna tähendab eesti keeli *lahtise taeva all, väljas*, ja pole vaja imestada, et Mäger seda kasutab. Ta oli töötanud mõned aastad Soomemaal Oulus eesti keele lektorina, tema loomingus leidub teisigi fennisme. Mart Mägra luules valitseb loodus, mis on ennekõike ühendet saartega. Toomas Haug kirjutab: „See on ridalalik sõna, see on mereäärne meelsus, mida Mäger sõnastab ka oma luules. Saarte arhailised maastikud luuleainena, kiindumus emakeele põlisesse ja esivanemate pärandi hoidmise missioon – kõik see tegi Mart Mägrast ka Ridala jälgedes astuja.“ Nii, oluline ongi öeldud. Lisada tuleb, et luuletajana esines Mart Mäger Vesipapi nime all ja tema üks tuntumaid uurimusi kannab pealkirja „Linnud rahva keeles ja meeles“ (1969). Esimene luulekogu „Aastaringist“ ilmus alles 1975. Mägra luule märksõnad on veel reisimine, suvekodu laiul – Ussivee, kuid kõigest saab huviline ise lugeda. „Taevasalla“ sisaldab mõistagi valikut loomingust, kus mõned näited on ehk oma sõnastuses liiga raskepärased. Mägra üks lemmikžanre oli haiku, ent kokkuvõttes jääb prevaleerima looduse ja inimese kooseksisteerimise igavene soov ja vajadus. Alapealkirja all „Koldelaulud“ avaldatu sobis mulle veebruarikülmas kõige enam, sealt ka näide „Tulevalvaja“: „Kõdupuu tule pidaja, / vanaema laste vari. / Ise lapseks tulnud tagasi, / päid paitades heietab endamisi / elatud elu sündinud asju, / lapsepõliseid nägemisi. / Jutt ammu möödunu muinasjutt: / taresuitsude kibedad silmaveed / läinute silmad mis valanud, / manab peeruvalge varjud elusse - / mullaks saanud vanavanaema / muldvana kui elavana / tallanuks vokki ja / tulekäpas peerusütt murraks / paitatudpäine tulevalvaja.“ Ja haiku: „Kiviaad metsas. / Sirelid keset põldu. / Keegi. Kunagi. Kord.“ Rahvaraamatukogudes liigub veel palju lugejaid, kellele Mart Mägra luule peaks südamele lähedale pugema.

Virve Osila. Hajameelsus.

Kuna eelmine luulekogu „Läbi enese“ jättis sümpaatse mulje, võtsin ette järgmise. Ent see polnud see, mida ootasin. Kuna „Hajameelsus“ on pühendatud Eesti kroonile, võis eeldada, et luuletatakse rahast, kuid värsid on kujunenud pigem halisemiseks vaesuse ja rahapuuduse üle. Autor kordab pidevalt, et peab oluliseks lihtsust, aga välja paistab hoopis nurin, et midagi pole elus piisavalt jätkunud. Ülejäänud märksõnad on teadagi aeg, igatsus millegi saamatajäänu

järele, sõbrad, meenutused. Kõige mõnusamad on loodusvärsid (nt. „Pilv oli turris ja tusane“), need tunduvad olevat Virve Osila pärisosa. Tutvustuseks valisin luuletuse „Mu koduks on Virumaa“: „eesliitega ida-, / ma elada kusagil mujal ei saaks; / see on ainuke paik siin maailmas, mida / võin pidada kõige omamaks maaks. / Mu kodu, võiks arvata, on kogu Eesti... / Jah, muidugi, vastu ei vaidle ma sel`... / Kuid mu juured on Virumaal, igavesti / selle sõna kõla mu kõrvus on hell. / Pean Virumaad omaks... Kuid ei häbene öelda, / see armastus haiget on teinud... ja teeb... / Aga seni, kui jaksan veel olla ja mõelda, / mure rõõmude vahele mureneb. / Elan Virumaal, selle eesliitega ida-, / elab Virumaa minus, mu sõõrmeis ta hõng... / Ja iga mu mõte... ja iga mu rida / kõneleb kodust... See ongi mu hing! / Metsade kohin ja lainete müha / kaunilt kõlavad kokku... / Heli valjeneb üha... / See on Virumaa muusika! - / Meeliülendav, püha...“.

Aare Pilv. Ramadaan.

Ootasin, kuni parimad kirjanduse arvamusiidritest on raamatut kiitnud, et siis ka mõni sõna poetada. Oo, Mazzano, kui paljusid eesti kirjanikke oled juba inspireerinud, ja teadmata on nende hulk, kes kõik veel ootavad, et sinule ja Itaalia vaimule oma ood pühendada. „Ramadaani“ rohelised kaaned viitavad mõistagi koraanile, ent mõtlen, miks valis Viivi Luik rohelised sametkaaned „Varjuteatrile“? Küllap roheliste seintega hambaarstisalongi tõttu Roomas, kus sametkardinat „tumerohelised triibud vaheldusid heledamate, koraaniroheliste triipudega“.

„Ramadaani“ autor on teinud tõsist eeltööd, küllap ka järeluurimist, sest reisikiri on teabeteihe, sõnastus tihke ja täpne. Pilv on hea kirjeldaja (nt. silmi, värve, küpsisemaitset, Pauluse hauda, Napoli hostelit), mis tähendab, et ta on ka

tähelepanelik vaatleja. Eriti rõõmustab minusugust lugejat tuttavlik Firenze-sõnum, sest olen ise seal kaks korda käinud ja tahaksin piki Arno kallast veel ühel sügisel kõndida.

„Ramadaan“ eeldab siiski pigem intellektuaalsemat lugejat, sest igapäevast, tavalist turistilikku juttu on napilt. Õige ka, sest peaaegu iga eestlane on juba Itaalias käinud. Kuna olin töö tõttu jaanuaris uuesti Tuglase reisikirju lugenud, siis lootsin, et saan kaht raamatut võrrelda, aga võtta näpust, Aare Pilv osutab õige ruttu Tuglase näguripäevadele Napolis. Lisaks tsiteerib Bornhöhe meenutusi ja teeb üks-kaks imepeent vihjet Ristikivile. Ühe Aare Pilve väljendi tahan kohe kindlasti kirja panna – „teokarp-sõna“ (lk. 263), selle võiks kasutusele võtta!

„Ramadaani“ kaudu avanevad kirjaniku maailmavaade ja maitse kergemini kui näiteks luulet lugedes. Saan teada, et Pilvele Marie Underi luule ei meeldi, lisaks tuletab ta meelde, et Tõnu Õnnepalu on Underit kusagil koguni „naeruväärseks eputiseks“ nimetanud. Üks mõttereendus siiski häiris. Kas oli tingimata vaja mitu lehekülge pühendada Vabadussõja võidusamba alandamisele? Seda teemat on juba piinlikult, arusaamatult, mõttetult palju ühes ja samas stiilis käsitletud. Oleksin oodanud nii erudeeritud autorilt pigem mõnd pikemat säravat arvamust (tänapäevase) Itaalia kultuuri-kultuurituse kohta.

Aga viited kassidele, sitketele ja igavesti kestvatele kujunditele Itaalia reisikirjades, on võluvad. Üks nende kaugetest eelkäijatest puged kunagi ammu, eelmise sajandi algukümnendil Napoli kirikus Tuglase sülle. Tuglas kirjutab toona, et Napoli on Itaalia ilusaim linn, suurem kui Rooma. Sügispilet 2008 Aare Pilvelt: „Niisiis, see ääris või balustraad oli täis noori, kes olid sinna õhtut veetma tulnud, hängisid seal linna kohal, kambati ja paariti, paarid miilustasid, ja meie seal tõmmude liubuvate kehade keskel, põhjamaalased, kõhisime ja luristasime nina. Meil oli veel Eesti jahe august ninas ja kurgus, ja Napoli lõunamaine september pigistas seda meist hoolega välja, ei lubanud sel kehasügavustesse vinduma jääda, vaid tõmbas ja vedas seda meist välja nagu mõni nõid, kes inimesest kätega haigust välja võtab ja siis oma kätelt selle maha raputab. See ta oligi, see Napoli – nõidlinn. Balustraadist allpool oli pikk-pikk sinka-vonka tee mäest alla. Andrea oli selle meile juba esimesel päeval kaardile joonistanud, aga me poleks muidugi arvanud, et see nii pikalt võtab. See oli pooleldi trepp, ainult et astmed olid mitmemeetrised. Tee läks kiira-käära muudkui allapoole, selle ääres oli elumaju õhtuselt valgustatud akendega, mille taga napollased jutukalt oma õhtut veetsid, aeg-ajalt tuli vastu mõni kass; aeg-ajalt kadus tee äärest valgustus ära, siis pidi pimesi kobama, jälgides tee heledat tsementpinda ja vältides tumedaid laike selles, sest need võinuks olla koerasitt. Tee ülemised käändused aga olid täis klaasikilde, oli näha, et siin on pudelitega kaugust visatud, seda on tehtud pidevalt ja süsteemselt. Ühe pimedade käänaku peal oli raudväravaga piiratud ja väikeste lambikestega ehitatud majake, määrdundu klaasi taga palvetas sinises hõltsis Maarja, pea viltu. Ümberringi pimedus, isegi mitte valgeid aknaid, ja allpool paistmas kogu Napoli. Seal läheduses paistis sein küljes olevat mingi kiviplaat. Tegin sellest välguga pilti, et pärast vaadata, mis sinna kirjutatud on. Selgus, et plaadile polnud midagi sisse raiutud, valge kulunud pind, mille peale oli keegi graffitimees sikerdanud oma arabeskliliku signatuuri ning selle alla oli musta markeriga sirgeldatud: Eros!“

Ikkyū Sōjun. Hullunud pilv.

Klassikalisest hiina keelest tõlkinud ja kommenteerinud Rein Raud.

Jaapani luuletaja Ikkyū Sōjun (1394–1481) on kirjutanud põhiliselt hiina keeles ja Hullunud Pilv on üks tema hüüd- ja varjunimi. Luuleraamatu pikk eessõna annab ammendava ülevaate autori elukäigust, mis parajalt põnev (isaks ilmselt keiser ise, emaks õuedaam) ja intrigeeriv (olnud elunautleja). Rändajaloomuga poeedi vanaea suur armastus olevat seotud pimeda lauljatar Moriga. Näide:

„2. Bummei aastal käisin 11. kuu 14. päeval Yakushi templis ja kuulsin pimeda naise kaunist laulu. Sellest kirjutasin luuletuse.

Yakushi tempel õnnes ja rahu / meelt mitte miski ei rõhu / ainult mürgivaim tahab ajada / paiste mu vana kõhu / kohmetu nagu poisike endal / lumi ja härmatis juustes / sügises

laul kajab kaua – ta kannul / näpistav külm läbi õhu“. Näite valisin lootuses, et lugejat huvitab just lembeluule.

Ikkyū Sōjun polnud ehk kõige sügavam zen-budistlik mõtleja, ta koguni kritiseeris budismi, ent tema tuntus ulatuvat meie aega. Ma ei hakka siin eessõna ümber jutustama, see tuleb luule mõistmiseks igal lugejal nagunii üle vaadata. See väike tõlgitud valik eeldab mõistagi kommentaare, nendeta ei saaks paljust aru või siis mõistaks valesti. Nii ongi peaaegu iga luuleteksti järel selgitav tutvustus, millega võiks lugemist alustada. Kuulake veel: „*Haiguse ajal*: kaheksakümmend riivatud aastat / raskelt painavad turja / kahjuks mu zen peab üheks põhjust ja / tulemust head ja kurja / praegu et põen on eelmise elu / halbade tegude süü / kuis küll õnnestuks terve igavik / karmat ajada nurja“. Ma ei suutnud „Hullunud pilve“ küll kõrgtasemel soovitada, aga võtke raamat kätte ja uurige edasi!

Liivametsa Lugemised - 52 / 2011

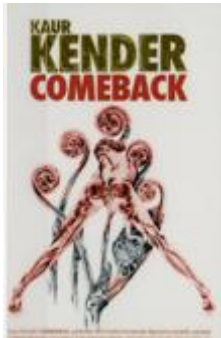
LÄHETUSLAUSED

Kultuuri jätkub, ei saa kurta. Arusaamine peitub mõistagi kuulajas-vaatajas. Mida ma saan parata, et vähemalt viiendik Eestis sündinud kultuurist jääb mulle arusaamatuks. Kõige keerulisem on kunstiga, kui seal seisavad vaid kriipsud-punktid või plärtsakad potid-pannid reas, aga ka modernsem teatrivärk ajab vahel meeled keerdu. Kirjandusauhindade jagamise järel peidab aga pea piinlikult kraesse, jälle oled oma arvamusenatukeses eksinud...

Kuna Rahvusraamatukogu püsib endises kohas, siis käisin Vabaduse väljakul seisvast „Objektist nr. 2011“ mööda vähemalt kaksteist korda, aga mida ei leidnud, oli suur kultuur. Ma tõesti otsisin, aga klaaspuuril oli taba ees, inimesed sees. Tähendab, Isandat ei olnud kodus. Mida seal Popid või siis hoopis Huhuud mõtlesid, mina ei tea. Kord ühelt noorelt näitlejalt küsisin, kumb ta on, ei teadnud temagi vastust. Lehelugejaid ja õndsas olekus tukkujaid ma ei seganud, ja mis sa seal väljas ikka kargad, teisel inimesel puhkehetk. Kellaaeg näitab alles hommikut. Minu silma alla kirjanikke ei sattunud, kuid kuuldavasti olid nad kohal. 18. märtsi „Sirp“ annab teada, et mõeldi suuri mõtteid. Nt. Jan Kausile paistis Eesti korraks soe: „... kuigi õrn valgustäpp keset maailmaväljaku hädasid ja ohte“. Oli julgust öelda! Jürgen Rooste seevastu pörutas, nagu sotsile kohane, et „ka see vabadus on üksainus mull“. Kunstnik Signe Kivi rääkis heldinult vanamoelisest sokinõelumisest... Paistab, et olen siiski ülekohtune, kultuur tukub vaikselt kevadootuses, aga mina, nagu enamik eestlasi, pole sel aastal veel sooja omal nahal tundnud. Kuid ma lisan kõigi rahustuseks, eriti Mart Kivastiku arvamust „Kiri Leenule“ silmas pidades („Tartu Postimees“, 7.04), et ma pole hetkegi kahelnud klaaskapis istuvate inimeste vajalikkuses.

Märtsikuu „Loomingus“ ilmunud proosaülevaates „Lugemisaasta lugemisi“ leidsin Holger Kaintsilt võluva mõtte, et 2010. aasta eesti kirjanduse tervikpilti saab näitlikustada ka Gaussi kõvera laadse kujundi abil. Mina soovin juurde lisada, et 2008. aastal ilmus eesti keeles saksa kirjaniku Daniel Kehlmanni romaan „Maailma mõõtmine“ (tlk. Kristel Kaljund), mille peategelased on kuulsad saksa loodusteadlased Alexander von Humboldt (1769–1859) ja Carl Friedrich Gauss (1777–1855). See filosoofiliselt intelligentne raamat on tõlgitud vähemalt neljakümnesse keelde ja väärub lugemist. Lõpetuseks kõigile väärtkirjanduse austajatele meeldetuletuseks, et 16. aprillil kohtub rumeenia-saksa kirjanik nobelist Herta Müller Rahvusraamatukogus lugejatega. (Vt. ka teksti „lugemiste“ lõpus).

LOETUD RAAMATUD

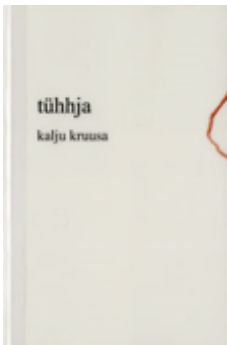

Kaur Kender. Comeback.

Ma olen lugenud Kaur Kenderi loomingut alati vastumeelselt, erandiks „Yuppiejumal“ (1999), ent kuna raamatu esikaane allservas seisab teade, et tegemist on „filigraanse pastišiga“, otsustasin veel kord proovida. Pastiš tähendab mõne teose autori või stiili teadlikku imiteerimist, väljenduselt võib seda pidada paroodiast ehk kangemaks kraamiks. Kas siis *Comeback* polegi tõsiselt võetav? See „ajatu lugu rahast, armastusest, lojaalsusest ja võimust“ tundub olevat ennekõike Kenderi enda loomingu pastiš. Muidugi leidub sellele sugulasi teistelki eesti kirjanduse tootjatelt. Kui *Comeback* oleks mõeldud romaaniks, siis saaks lisada vastik-vastik-vastik, ja ma ei tea kedagi, kellele seda soovitada. Pastišina talle mingi mõtte ehk leiaks?

Niisiis, „Iseseisvuspäeva“ Karl on Eestisse tagasi saadetult veelgi jõhkramaks muutunud. Kui eksisteerivad naistekad ja nende lugejad, siis Kenderi meestekas kõlbab äärmisel juhul lugeda *macho*-meestele. Peaks rahvaraamatukogudelt, kes selle siiski komplekteerisid, küsima, kes *Comebacki* tegelikult loevad? Mina, näete, lugesin, töö kohustab! Ent see pole ju esimene kord, kus ma „väärt teost“ ära ei tunne, ironiseerin enda üle ette ära...

Tagakaanelt vaatab vastu fotoportree, olevat kirjanik Kaur Kender... . Küsin endalt, kas julgeksin temaga kirjanduslikule kohtumisele ikka minna? Paar rida arvamuse lõpetuseks, teile otsustamiseks, kas *Comeback* kuulub žanriliselt klassikasse või ei: „Nad olid Voval murdnud vist iga viimase kui luu. Nad olid lasknud koertel tal munad küljest rebida. Nad keppisid teda perse suure tööstusliku kuumapuhuriga, mis pidi tegema talle valu, mida mina sulle siin ühegi käepärase vahendiga isegi parema tahtmise juures teha ei suuda! Nad lõikasid ta silmalaud ära ja ta ei saanud kordagi kuhugi mujale vaadata, ainult seda, mida nad taga tegid. Nad lõikasid tal ära nina, kõrvad, huuled, keele, ja siis pildistasid ja filmisid, karjusid: naerata, koer, ja kui ta ei suutnud, tal ei olnud huuli, siis lõid kirvega maha mõlemad käed, küünarnukist saati. Ma ei tea, kuidas nad teda elus hoidsid, põletasid haavad kinni. Siis viskasid ta ette kausi ja ütlesid, söö siga. Ja siis naersid, kuidas ta oma kõntidega üritas midagi oma huuletusse suusse toppida...“ Peategelane Karl hakkab seejärel kätte maksma sama julmalt, siis aga hakatakse omakorda teda piinama. Äkki *Check out* (2001) oli veel võikam, ainult küsimused, kes küll vastaks?

Kalju Kruusa. Tühhja.

Nimetet raamatus vahelduvad Kruusa enda luuletused jaapani keelest tõlgitute. Seega igati hariv! Ükskõik kui palju ma tänapäevast eesti luulet ka loen, pole ma täpselt aru saanud, milline osa sellest jääb mõttesügavuselt ning kirjandusajaloo seisukohast ajas püsivaks? Kuna ka Kalju Kruusa on üha sotsiaalsemaks muutunud, siis ilmselt on ühiskonnakesksed, mõistagi kriitilis-vihased tekstid primaarsed? (Lk. 67 küsib poeet, kas Eestis on juba piisavalt vastik elada, et jalga lasta, ja kas on üldse kohta, kuhu kaarega kusta?!) Ma tõesti ei jaks enam sedasorti salme lugeda. Ma naudin küll mõnikord sõna- ja tähemängu, aga Kruusa eriline sõnapruuk, tema stiil ei ole mind ikka veel puudutanud, nagu on vahel kombeks väljendada. Ometi pistan oma nina alati tema raamatusse. Kuid iga kord jääb vaevama kerge arusaamatus. Kruusa

luuletused on sisult ju lihtsad ning üsna ausad, „Tühhjas“ isegi kurvad, kui ta väljendab oma isiklikke tundeid ning vaateid. Sõnastab oma meeleolusid, näiteks rattaga Pääsküla kandis ringi sõites. (NB! luulekogu „Meeleolu“ ilmus 1999.) Mingi uuslihtsus neis peegeldub, kui kasutada kirjanduse hindamisel kasutusele võetud väljendit, teisalt viitavad need autori põhjalikule lugemusele, oma stiili otsimisele. Kõik tundub olevat ajastupärane, ent natuke seatud ja sätitud, ükskõikseks jättev. Võimalik, et Kruusa ei hooligi lugejate arvamusest, vähemalt Pentti Saarikoski luuletuse *väännelmä* viitab sellele. Mulle need read tegelikult meeldivad: „täna pistab kriitik oma nina / mis on punane / mu luulesse / mis olevat liiga lõdva / see meenutab mulle seent / mis pistab oma nina / välja maast / mis on parajalt pehme ja niiske / või on kriitiku nina / pigem sinine / see jäi kuidagi / kahe silma vahele / kriitik tahab öelda / et soolaku / ma oma seened sisse / ja pistku purki / mina ta nina kohta / seda öelda ei taha / pigem vastupidi / purgist värskelt välja“. Nimiluuletus, üks parimaid algupäraste seas, kõlab aga nõnda: „tühhja et südamesoovid / ei ole halvasti varjatud / vaid vastupidi / nad on hästi avatud/ tühhja et süda / on snoobidele maitsetu / ja tühhja et ta on / keerutajate ees kaitsetu / tühhja et talla alla / alati jäävad / alatuse ja madaluse / kaksiktornid / tühhja et süda on ainuke / loll“.

Kokkuvõtteks: pistke oma nina, olgu ta mis värvi tahes „Tühhja“ sisse, seal on üks lugemistvääriv mõte veel, pealkirja all „luuletamine laseb mul elada“. Viimane lause ajas mõistagi vananeb.

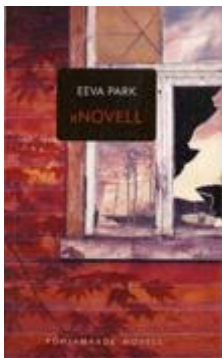

Minni Nurme. Kentaurid.

„Eesti romaanivara“ sarjas ilmunud natuke naiivse, kuid oma ajas üsna olemusliku teose kirjutas Minni Nurme (Raudsepp) 22-aastaselt. Järeldõnas annab kirjandusteadlane Maie Kalda lühikese ülevaate 1930. aastatel kirjandusteed alustanud naisautoritest ning selgitab kentauride (hobuinimeste) kui romaani juhtsümboli tähendust ja võimalikku inspiratsiooniallikat.

Tänapäeval öeldaks ehk „Kentauride“ tüüpi kirjanduse kohta õlgu kehitades naistekad, ent võiksime seda lugeda kui väikest ajastuhinnangut, vaatamata peategelase must-valgetele seisukohtadele, mis mõistagi kattuvad autori omadega. Tegelasakonna moodustavad peamiselt noored linnas elavad emantsipatsioonist kuulnud naisolevused. Kõrval olevad mehed vaid toetavad nende eksistentsi või siis näitavad oma tühisust. Kuid kaks tegelast, teiste, „pahelisemate“, nn. kentauride hulgast, tõusevad esile kui otsekohesed, ausal teel edasipüüdlevad, targad, moraaliväärtusi kõrgelt hindavad karakterid. Esimene on maalt linna onu juurde end harima saanud Kirsal Kõiv ja teine romaani lõpus oma jõukusest ja hõlpest unistava naisukese hüljanud elektrotehnik Arno Meos. Minni Nurme romaani peategelane, pikka kasvu, tagasihoidliku riietuse ja käitumisega Kirsal hindab kõrgelt vaid vaimseid väärtusi, nõnda kui toona intellektuaalsest elust huvitid noored küllap tegidki. See pole ju tänapäevalgi teisiti. Ja üks ole meiegi elu koostisosaks saanud tööpuudus, mis kujuneb Arno väikekodanliku abielu nurjumise peapõhjuseks. Paraku on autor voorusliku kunstiaandelise Kirsal Kõivu kõrvale lükkunud põhiliselt vuhvatüüpi, ainult rikastest meestest unistavaid tegelasi, kelle elu mõte seisneb flirtimises, küünte lakkimises ja peeglisse vaatamises. Nende naishingede karmis eritlemises poleks ju midagi paha, kui Kirsal ei tõstaks oma lihtsust teistest ülemaks ja õigemaks. Uskudes ise ja lugejat veendes, et tema on oma suguõdedest parem ja täiuslikum, kipub ta naeruvääristama kõiki, kes ei mõtle samamoodi. Kirsli keel muutub eksalteerituks, kohati isegi ülbeks, kui ta kõneleb korteriperemehe edeva tütreaga. Ent noor kirjanik on nahutanud ka karjäärihimulisi edasipürgijaid, tõusiklikkust ja vanemaid naisi, kes noori mehi võrgutavad. Samu märksõnu kohtab tänapäevaseski kirjanduses. Esile tõstaks hoopis Minni Nurme huvitavaid looduskirjeldusi.

Väike katke: „Kirsli pilk langes teineteise sülle kupeldatud paaridele ja musti jooni rohkenes ning rohkenes paberipoognale, kuna ta ees lehkasid märjad klaasid ja kõrvus sumisesid naerutrillerid ning loba. Tema vaikivas suus varitses mingi sõjakus, isemeelselt ning sõnatult liikus käsi, kuni ta joonistamise järsult lõpetas ning toolilt minema rüsis. Tuba mattus lärmakasse naerukisasse, Toora Kaagen kiskus Aunilt visandi ja siis see lendas kärarikkalt käest kätte, kuni kleebiti likööriga seinale. Pummeldav seltskond leidis olevat vaimustava, et joonisel leitnandi pagunitega frentš istus sihvakal hobusekerel, et terve rida õrnu naerlevaid käharpäisi nukunäokesi liitus neljajalgsetele loomakehadele, et kabjakandjad nagu armastajad paariti ühendust otsivalt vastamisi liibusid...“

Eeva Park. xNovell.

Ma ei väsi kordamast, et novell on mu meelisžanr, ja kuigi olen kogusse valitud tekste varem lugenud, tegin seda rahuloluga uuesti. Säravaid uudisjutte, milline aegunud nimetus, ei kohta just sageli, kuigi autasusid jagatakse igal aastal. Ent novellidest arvamus kirjutamine eeldab tõsist tööd ja vaeva. Ja kuigi „xNovelli“ autor on tiitellehel selgituseks lisanud, et mõni on jutustus, ei suutnud ma sedapuhku neid täpsemalt eristada. Eeva Pargi lugudes leidub alati poeesiat, isegi siis, kui ta kirjutab jõhkrukest, ülekohtust ja vaevatudest. Tema tegelased on kogenud elukibedust, mis võib olla sündinud teatavast kohanematuses igapäeva elu ja ühiskonnaga. Autor oskab luua meeoleolusid ja salapära (nt. „Tango“, „Nõmmeliivatee põik“, „Kolme kuninga päev“), kummastavaid hetki, mil kahtled, kas said ikka loetust õigesti aru (nt. „Tuhat ja kaks ööd“, „Karusselli kappavad hobused“), sest pealkirja interpretatsioon võib eeldada isegi teistsugust sisukulgu. Ma ei raatsi ega suuda kunagi ühegi Pargi novelli lugemist pooleli jätta. Lõpplause peab kätte saama, alles siis avaneb tõelisus, selgus, tajud loo münti, leiad niidiotsa, kust hakata (h)arutama. Park maalib tüüpe nagu kunstnik portreid, kõigepealt üldplaan, siis lisab suurematele joontele väiksemaid kurde ning ühel hetkel on kuju ja värvid ja lõhnad kohal. Nii mõjuvad mulle nt. „Koeraelu“, „Sealpool Acheroni“, „Absoluutne meister“. Mõnes loos avastad n.-ö. minevikusiirded (nt. „Üksildased Ükskülas“, „Kolm päeva Pärnus“) – ammuse aja või tegelased, mida-keda arvad olevat unustanud, aga äkki taipad, et tegelikult kohtume nendega olevikus uuesti ja uuesti. Tutvustuseks üks erutav, lihtne, „kadunud maailma“ meeoleu: „Pilved tumenesid, vajusid meie kohal aina madalamale. Päike, mis oli peaaegu loojas, valgustas neid nüüd altpoolt. Näis, nagu süttiks kogu see tume mass kohe põlema. Väävelkollane ja lõõskavpunane. „Karm värk,“ ütlesin ma. „Varsti sajab meile sealt tuhka kaela. Nagu Pompeji viimsel päeval.“ Taluõu oli vaikne ja tühi. Puude vahel rippus väikelaste kiik, piimanõud olid pandud seinale aarde kummuli kuivama, laisk krants tuli loivates nurga tagant, tervitas meid paari sõbraliku haugatusega ning lubas ennast lontis kõrvade

vahelt paitada. „Sihukesest lorust pole just palju abi,“ arvas Tom, põlve vastu toetavat koera eest ära nügides. Me koputasime paakil uksele, ootasime pingsalt vaikust kuulatades ning astusime siis koridori ja sealt edasi kööki. Jäime kõhevil ukse juurde seisma. See oli mõnus köök. Seinal tiksus kuuldavalt vana kell, millele olid peale maalitud kirevad õunad, pliit õhkus veel äsjast sooja ja pika perelaua ääres olid istumisest läikima nühitud puupingid. Otse laua kohal pinisesid laest rippuva kärbsepaberi külge kinni jäänud kärbsed, kella ühtlase tiksumise saatel oli nende elus sumin ebaühtlaselt vali, sest mõni hakkaski juba lahti pääsema, oli ainult üht tiiba pidi liimiribal, sumistas ja viskles tihkelt laipadega kaetud paberil, ning seda kuulates sain ma aru, kui ärevaks oli teinud mind väljas lõõtsuv tuul, mis nii tundmatuseni oli muutnud kõik tavalised tuttavad hääled. „Uuu,“ hõikasin ma tasakesi. See kõlas andekspaluvalt, hädiselt. „On siin keegi?“ Ma ei oodanudki vastust, maja tundus inimtühi, mahajäetud keset kõiki tavalise õhtupooliku toiminguid, ning seda enam ma võpatasin, kui toauks avanes ning vanem naine meile hüüdis: „Ah juba kohal. Ma ootasin teid alles homme.“ Siis jäi ta meid vaatama ja ütles: „Need ei olegi ju teie.“ (,Kolm päeva Pärnus’.)

Eeva Pargi novellides prevaleerivad naised, nad puutuvad kokku (või siis puudutavad neid) ikka ebatavaliste olukordadega, mida üritatakse lahendada. Meisterlik „Absoluutne meister“ kujutab halastamatusse maailma sattunud loojahingega naise võitlust pidevate, lausa gradatsioonis tõusvate kaotustega. Nii nimetatus kui ka „Sealpool Acheroni“ haarab kaasa keskkonna kirjeldus, üldistustase, jõulisus, mida enamasti tajud mõnikord pärast (lüh)romaanide lugemist. Oskus inimese hingeseisundit sõnastada avaneb eelkõige novellides „Kes aias, kes aias...“ või „Tango“, mille puánt on võluv. „Juhuslik“, kus naine on istunud autosse, mille juht ähvardab vägistamisega, see nii täpselt ei mõjunud. Ja kui keegi ongi varem kõik Pargi novellid läbi lugenud, mõjuvad need ühiste kaante vahel ikkagi teisiti. Igatahes looduse, ilmastiku või väikeste detailide kirjeldused moodustavad omaette terviku, mis vääriks omaette analüüsi. Hea lugeja, pühenda oma väärtuslikku aega ka lühivormide lugemisele! Kuid ole valiv, eesti kirjanduskriitikal on kombeks esile tõsta vahel arusaamatult vastuolulisi tekste. Fr. Tuglas on väitnud, et novell on „sonett proosas“.

Herta Müller. Hingamise kiige.

Kirjutan rumeenia-saksa kirjanikust Herta Müllerist erandkorras, tema tuleku puhul Eestisse. Kohtumine lugejatega toimub Goethe Instituudi kutsel 16. aprillil Rahvusraamatukogus. Ent ühtlasi soovin osutada tema sõna väele, sügavale kirjanduselamusele, mis tekkis Nobeli kirjandusauhastu pälvinud romaani „Hingamise kiige“ (e. k. 2010, tlk. Tiiu Relve) lugemisel. (Eesti keeles kasutusel ka tõlkevariandid „Hingekiik“, „Hingetõmbekiik“, „Lõõtsutus“.)

Herta Müller (s. 17. aug. 1953) on pärit Edela-Rumeenia Banati piirkonna švaabi murdeala saksakeelsest külast Nitzkydorfist. Põllumajandusega tegelevate vanemate kodus polnud kirjaniku sõnutsi ühtegi raamatut. Ta on õppinud Timisoara ülikoolis germanistikat ja rumeenia kirjandust ning töötas Rumeenia masinaehitustehases kasutusjuhendite tõlkijana, kuni oli 1987. aastal sunnitud poliitilistel põhjustel, salapolitsei surmaähvarduste tõttu,

sünnimaalt lahkuma tollasele Lääne-Saksamaale, üheks põhjuseks ülikooli ajal sõnavabaduse eest võitlevas rühmituses osalemine. Järgnenud jälitustegevusest, ühiskonnast väljatõugatusest, töölt vallandamisest, mõttekaaslaste saatusest ja kodust lahkumisest kirjutab ta autobiograafilises romaanis „Südameloom“, mis on ilmunud 1994. aastal (e. k. 2010, tlk. Vilma Jürisalu). „Pakkisin oma mineviku kaasa, kui lahkusin,“ on ta öelnud. Traagiliseks muutis kirjaniku elu kahtlustus Securitatele töötamises. Intervjuus on Müller väitnud, et kuigi ta oli kaastööst julgeolekule keeldunud, hoiduti temast n.-õ. kuulduse tõttu Rumeenias eemale, kuid ka Saksamaal ei usaldatud teda täielikult. Nii tõugatigi inimene üksindusse, kus ta hakkas kirjutama, et ennast mingil kombel aidata. Seega kujunes diktatuurikogemus oluliseks tõukejõuks tema kirjanikuks kujunemise teel. Enda sõnutsi tunnetas Müller surmahirmu repressiivaparaadi ees viisteist aastat. Kodumaatuse teema on vaevanud Müllerit mõlemal maal.

Herta Mülleri kirjanduslik debüüt oli 1982. aastal. See oli idüllivaest külaelu kirjeldav jutustustekog *Niederungen* („Madalikud“), mille tsenseeritud variant ilmus Rumeenias, algtekst aga 1984 Saksamaal. Paljud kirjanduskriitikud hindasid tema esimest teost kõrgelt. Kokku on Herta Müller avaldanud üle 20 raamatu. Enne Nobeli preemiat on teda pärjatud Kleisti, Joseph Breitbachi, Ricarda Huchi, Franz Kafka ning Würthi Euroopa kirjanduse auhinnaga. Tema loomingut on tõlgitud vähemalt 24 keelde. Rootsi Akadeemia nimetab Müllerit kirjanikuks, kes „poesia tiheduse ning proosa otsekohesusega kirjeldab kodumaatuse maastikke“. Tema üks kirjanduslikke eeskujusid on olnud Thomas Bernhard (e. k. 1984 „Külm“, tlk. Toivo Tasa).

Müller on puudutanud vaheda keelenaoga tegelikult kogu Ida-Euroopa režiimi, ennekõike mõistagi mõtestanud oma kogemuste kaudu Rumeenias valitsenud Ceaușescu diktatuuri. Kõik Mülleri teosed kirjeldavad, kuidas terror ilmub inimese ellu, teda piinab ja hävitab. Sõprus ja vestlused vangielu kogenud rumeenia-saksa kirjaniku Oskar Pastoriga (peategelase prototüüp) (1927–2006) ning kodukülalt üles kirjutatud küüditamislood kujunesid „Hingamise kiige“ põhjaks ja põhjenduseks.

Lisaks oli ka autori ema viibinud sõja järel viis aastat sunnitöölaagris. Põhjus: pärast Punaarmee võitu Saksamaa üle, mil Rumeenia valitsus asus Venemaa (NSVLi) poolele, peeti Rumeenia sakslasi Hitleri tegude eest vastutavaks ja kõik 17- kuni 45-aastased mehed ja naised küüditati kodudest minema. Müller on vestlustes maininud, et neil oli kavatsus taoliste inimeste saatusest koos Pastioriga raamat kirjutada, ent viimase surm tegi korrektsioone.

Saksa kriitika ei suutnud esialgu Nobeli autasu määramist mõista, sest Müllerit on peetud monotemaatiliseks, keerulise keelega nišikirjanikuks. Ent Mülleri enda arvates sai autasu teema: diktatuur ja üksikisiku hävitamine.

„Hingamise kiiges“ kirjeldatakse Ukrainas asunud Novo-Golovka sunnitöölaagrit, kuhu 17-aastane Leopold (Leo) Auberg mõisteti viieks aastaks. See noor mees jäi minu arvates ellu tänu oskusele mõelda kurjusest ja piinavatest hädadest kaitsvate, lepitavate ja heade asjade kaudu. Ta suutis mõttejõu toel tõusta kõrgemale põrgulikust tegelikkusest ja tajuda elu elatavana, kuigi surnud ta kõrval nägid välja kui kooritud puud. Herta Mülleri kirjanikukeel on erakordselt sugestiivne, „Hingamise kiige“ tegelane ütleb: „On olemas sõnu, mis teevad minuga, mida nad tahavad. Nad on täiesti teistsugused kui mina ja mõtlevad teistmoodi, kui nad on. Nad tulevad mulle pähe selleks, et ma mõtleksin, et on olemas esimesed asjad, mis juba iseenesest järgmisi tahavad, kuigi mina neid üldse ei taha. Koduigatsus. Justnagu oleks mul seda tarvis.“ Mülleri keel on pärit Rumeenia Banati piirkonna švaabide arhailisest saksa keelest, mis on säilitanud ürgse kujundlikkuse. Sellel keelel on tõesti maagiat ja võlu, nagu näiteks ka tuntud rumeenia kirjanikul Mircea Eliadel „Jaaniöös“ (e. k. 1995, tlk. Riina Jesmin). Mülleri sõnakonstruksioonid võisid olla tõlkijale tõeliseks katsumuseks, kuid Tiiu Relve on oma tööga imetlusväärset toime tulnud. Näiteks sõna *nahajaluu* tähendab Mülleril iganädalast täitapmisparaadi laagrihoovis. „Hingamise kiige“ peatükke võib lugeda kui iseseisvaid esseid, nad on eraldi pealkirjastatud ja teevad mingeid kokkuvõtteid ühe või teise märksõna kohta. Herta Mülleri laused on enamasti lühikesed, lakoonilise sisuga, mis ühelt poolt paistavad impressionistlikud, aga on sisult sageli sürrealistlikud. Kujundid on äärmiselt sugereerivad, kohati uskumatudki, ent kui suudad piinavas nälgas näha *näljainglit* ja hallis vedelikus *kapsasupi igavikku*, lusikatäies supis *plekksuudlust*, siis mingi lootus ellu jääda peaks tõesti säilima? Enneolematult osav metafooride valdamine ja valitsemine valisid mu mälust välja võrdluse Jaan Krossi romaania „Mesmeri ring“. Mülleri romaani vanglat kui proletaarse süsteemi sümbolit, kus eksisteerimist suunasid mõistust ängistav nälgatuli, kõrvetav külm, lõputu väsimus, täid, vastuolulisi tundeid sisaldav koduigatsus, mis meeleheite hetkedel võib samastuda vaid nälgaga. Õeldu iseloomustamiseks mõned väljanõpped n.-ö. sunnitöö poeesiast: „Täimunud on värvitult rivis nagu klaasjas roospärg või läbipaistvad herved kaunas.“; „Aga tema parem silm kiikas minu poole, nii nagu vana siid, kui seda ümber pöörata.“; „... tunded plisseeritud kui akordioniribid.“; „Peaõnn võib olla märjasilmne, väänatudkaelne või sõrmiväristav. Aga igaüks neist kolistab otsmikus nagu konn plekk-karbis.“ Küsimusele, kuidas tunned end maa all kuuma šlakki tõstes, vastab vang: „Iga vahetus on kunstiteos.“ Laagris meenutab dünaamiit jahu ja söelaadimine iluuisutamist! Joodi kivisöeviina! Terve raamat koosneb suuresti sarnastest nõiduslikult mõjuvatest väljaütlemistest. Väljend *sunnitöö kui poeesia* võib näida halvav, aga seda on Mülleri loomingust kõneldes kasutatud. Ükskõik kui kohutavas seisus ka Leopold Aubergi kehaline jõud oli, ta valitses oma vaimu ja see omakorda tagas süsteemist üleoleku. Kuid sünge iroonia peitub selles, et temalt suudeti ära võtta tunne, mida nimetatakse koduigatsuseks.

Kui lugesin Ene Mihkelsoni romaane „Ahasveeruse uni“ ja „Katkuhaud“, oma rahva mälu ja mäletamise tragöödiat, tundsin hõõguvaid käsi oma kaelal pitsitamas, nüüd mingit kangestust ja jäist põlgust kogetud režiimi vastu. Mind on alati huvitanud, kuidas toimub ja toimib vaimne vägivald, „Hingamise kiige“ on filigraanne näide sellele vastupanust.

Hirmu ja vaimu mahasurumiste tagajärgi, Ida-Euroopa režiimi üht põhijõudu ja selle jälgi inimese elujoonel, on kujutanud Mihkelsoni kõrval ka noorema põlvkonna soome kirjanik Sofi Oksanen „Puhastuses“. Mülleri romaanis pole hirmule pühendatud eraldi peatükki, kuid selle üht võtet kujutatakse pealkirja all „Mustad paplid“, kus ööl vastu 1. jaanuari kamandati mehed valjuhääldi kaudu välja rivisse, vangide arvates mahalaskmist ootama: „Kui tahad oma surmahirmu alla suruda, aga ei pääse sellest, lülitub hirm ümber *hurmaks* [minu kurs. – M. L.]. Ka jääne külm, milles ei tohi end liigutada, luiskab õudse leebeks.“ Neid ei lastud maha, vaid neile „kingiti“ pühade puhul ootäis hirmu, sundides jäisesse pinnasesse paplitele auke kaevama, vahisõdurid püssidega kukla taga. Aga hirm on pugenud ka laagrist väljaspool asuvasse hurtsikusse, kohaliku mutikese toanurka, kelle poeg saadeti vangi „lihtsalt“ kaebuse peale. Hirm ajas näojooned sassi, vahel vahetatakse hirm aga hullumeelsusega, on kirjas „Südameloomas“. Tsiteerin: „Aga hirm vahetab kohti. Kui valitsetakse nägu, lipsab see häälede. Kui õnnestub nägu ja häält nagu surnud tükki valitseda, lahkub ta isegi sõrmedest. Ta jääb väljapoole nahka. Ta liigub vabalt ringi, seda võib näha esemetel, mis on läheduses.“ Võib juurde lisada, et just taolise režiimi tõttu on jäänud kestma paljude rahvakildude pidetus, paigaotsimine, juurte haprus. Kui Nobeli auhinna pälvinud Herta Müller suudab panna Euroopa suuremad rahvad kuulama variatsiooni stalinistliku režiimi Rumeeniast, siis loetakse ühtlasi kõigi teiste allutatute lugu. Kusjuures kirjanik hoiatab ühes intervjuus Rumeenias säilinud

salaluurejäänuste eest, kes on vahetanud küll nime, aga kasutavad hästi kohandunud meetodeid ja endisi julgeolekus tegutsenud persoone! Me ise, eestlased, kipume vahel tegema tõredat nägu, kui okupatsiooni kannatustest belletristikas kirjutatakse, lisades, et kõik ikka polnud päris nii..., või kordame enesekaitseks, peame seda teemat raskeks. Mõistagi on igal inimesel oma individuaalne hirm, aga see kuulub rahvaste hirmude üldkatlasse, seda ei peagi alati teistega võrdlema. „Hingamise kiige“ on jõuline süüdistuskõne kogu kommunistlikule terrorile, mille kaitseks leitakse tänapäevalgi liiga sageli lamedaid õigustusi.

Hirmust sündinud fantaasiapildid saavad inimest enamasti terve eluea, nii ka Leopoldi: „Mõnikord ründavad laagriasjad mind mitte üksteise järel, vaid trobikonnana. Sellepärast ma tean, et asjadele, mis mind kollitavad, ei ole üldsegi olulised minu mälestused, vaid ahistamine. Vaevalt jõuan mõelda, et mul olid nessesääril õmblusajad kaasas, kui sekkub käterätik, millest ma ei tea, kuidas see välja nägi. Lisaks tuleb küünehari, millest ma ei tea, kas see mul oli. Lisaks veel taskupeegel, mis oli olemas või siis polnud. Lisaks käekell, millest ma ei tea, kuhu see kadus, juhul kui ma selle kaasa võtsin. Esemed, millel minuga mingit tegemist polnud, otsivad mind. Nad tahavad mind öösel küüditada, tahavad laagrikoju tagasi viia. Kuna nad tulevad trobikonnana, ei jää nad ainult pähe. Mul on maos surve, mis tõuseb suulakke. Hingamise kiige käib üle võlli, pean lõõtsutama. Selline piikammnõelakäärpeegelhari on koletis, nagu nälg on koletis. Ja asjade kollitamist poleks olemas, kui poleks olnud nälg kui asja. Kui asjad mind öösel kollitavad ja mul õhu kõris kinni pigistavad, kisin akna lahti ja pistan pea välja. Taevas seisab kuu nagu klaas külma piima, see peseb mu silmi. Mu hingamine leiab jälle rütmi.“

Liivametsa Lugemised - 53 / 2011

LÄHETUSLAUSED

Kuna veetsin hiljuti neli pikka päeva koos kirjandusega (tegelikult teen seda iga päev), tahan tingimata teatada, et tänavune kirjandusfestival „HeadRead“ (26.–29. mai) oli hiilgavalt korraldatud. Kahel varasemal aastal kimbutas üritust ilmataat (toimus suures telgis) ja kohati ka vähene kuulajaskond. Sel aastal jätkus rahvast ja Kirjanike Maja musta laega saal pole aastakümneid nii särav ja hubane tundunud. Mõistagi tõi mõne välis autori nimi rohkem lugejaid kohale, aga ka kassetipõlvkonda kaema tulnuid ei mahutanud saal kuidagi ära. Mõeldud oli kõigile lugejarühmadele. Uskumatu, ent ma kuulasin isegi krimikirjanikke, kuigi krimkasid ei loe. Nüüd vist mõne ikka võtan ette. Vanemat põlvkonda võis eemale peletada ehk ingliskeelne tõlketa vestlus, kuid prantsuse ja portugali keele vahendajad olid suurepärased. Nõnda nägin oma silmaga ka noorema generatsiooni tõlkijaid. Raamatukogurahvast oleks võinud ju olla rohkem kuulamas (kolme-nelja ikka märkasid), aga puhkepäevad, lisaks sada muud üritust linna peal. Ma ei jõua kõike nähtut-omandatut ümber jutustada, aga soovitan komplekteerijatel kindlasti tellida Riikka Pulkkineni romaani „Tõde“, tähelepanu väärib ka taani kirjaniku Ida Jesseni maa-aineline novellikogu „Üks mees tuli linna“, ja huvituge ilmingimata läti autoritest. Nora Ikstena „Neitsi õpetus“ olevat raske, aga seda põnevam tundub. Ise otsustasin, et tutvun handi kirjamehe Jeremei Aipini romaaniga „Jumalaema verisel lumel“ (ilm. 2008), sest soome-ugri rahvaste looming peaks sobima meie maailmatajuga. Angoola portugali keeles kirjutav kirjanik José Eduardo Agualusa ütles, et toitub teistest raamatutest. Öeldut lihtsustades tähendab see ju lugemise soovitamist! Lugemisrohket suve!

NB! Kas ikka märkasite, et tänavu pälvis Juhan Liivi luuleauhinna Kirsti Oidekivi luuletus „mu isa, kes sa oled kerge vaim“ („Vikerkaar“, 2010, nr. 4/5). Raamatukogud ei tohiks unustada ka ajakirja „Tuna“, mille sisukust on raske ülehinnata. Hiljaaegu ilmus ka „Tuna“ bibliograafia 1998–2010“ (koostaja Birgit Kibal).

LOETUD RAAMATUD

Lemberaamat.

Raamatu koostaja Andra Teede on kogunud kaante vahele Tartu Noorte Autorite Koondise (NAK-i) liikmete armastusluule. Mõistagi on naklaste tundeluule 21. sajandi sõnade ja tunnete ja üleemeelikusega kirja pandud. Lühikeses järelsõnas leiab viite, et „Lemberaamat“ on järg „Väikesele pornoraamatule“, mis haarab mind oma sõnamängulisusega rohkem. Ent tsiteerin Andra Teedet, et asi oleks kõigile selge: „NAK-i juurde on ju ikka alati kuulunud kohutavalt palju igasugust armastust, nii seda kõige maisemat ja absoluutselt kosmilist, nii hiilivat ja piiluvat kui räuskavat ja kirglikku.“ Loetlen lembeluulest kirjutajate nimed:

Vahur Afanasjev, Contra, HuupI, Aapo Ilves, Kauksi Ülle, Mihkel Kera, Jüri Kolk, Hasso Krull, Leo Luks, Veiko Märka, Jaan Pehk, Kadri Pettai, Jan Rahman, Olavi Ruitlane, Priit Salumaa, Andra Teede, Kristina Viin, Wimberg. Loetletud naklased peavad end kindlasti vägevateks ütlejateks, kuid iga sõna pole siiski kuldamisväär, mõni rida on päris mannetu.

See mahukas luulekogu on jaotatud kuueks tsükliks. Esimene, „tuut tuut armastus tuleb“, tõi meelde ühe ammuse tuututades tulemise, Villu Kangru luulekogu „Tuut-tuut-tuut-tullakse“. Aasta oli siis 1979 ja lembetunnetest kirjutati nõnda: „suveöö sumbuvas sumas / leidsin su lilled seest / kirgede kargust sust kumas / kui sa seal jooksid mu eest“.

Maist armastust on kogumikus igasugust, näiteks Jan Rahmani „Kõnõtraati“ on raadiojaamade kaudu lauluna juba sadu kordi kuuldud. Eks naklaste nautijad teavad ette, mida oodata või loota, nõnda ka ma ise, seega ei midagi üllatavat. Pigem ehmunuksin, kui mõni kirjutaks lilledest aasal, liblikatest õitel ja tüdruku heledatest juustest, mis tuules lehvivad. Minu nooruse kevadatel loodud ja loetud armastusluule „Lembeluule“ kogumikku mõistagi ei sobiks, ent vaevalt naklaste tunnetes midagi valesti on, väljenduslaad on lihtsalt teine. Mehed kipuvad ju armastusest rääkides sageli rämelpsakamat stiili eelistama, tänapäeval teevad poetessid seda lihtsalt järele. Mõtlen endamisi, kuidas küll gümnaasiumide õpetajad neid „uutmoodi“ lembetekste tutvustaksid? Mida tunneb 16-aastane esimest korda armunu tüdruk-poiss nt. Aapo Ilvest lugedes? Vägisõnadest vägevaid salme ma ei tsiteeri, olen sellepärast juba kurjustada saanud, pealegi kena kevad ümberringi, kõigil hing ilu ja armastust täis. Valisin Vahur Afanasjevi „Meil siin kisub rohelineks“: „meil siin kisub rohelineks / ehkki jahe on / linnud röögivad / kirsid õitsevad / tüdrukud annavad kätte / ära ole sinagi / nukker seal põhjamaa märtsis / lume ja lõrtsi käes / vanemuise mäest üles rühkides / vaata ma olen sind alati tahtnud / sõbraks naiseks armukeseks / ja nii edasi / edasi edasi edasi / aeg läheb edasi / tuleb kevad ja läheb üle / tuleb suvi ja läheb üle / tulevad sügis ja talv / ja lähevad samuti üle / aga igas kirjas mis sulle kirjutat / sõltumata aastaajast / on natuke rohelist / natuke lindude röökimist / kirsside õitsemist / ja tüdrukute kätteandmist“.

Ma loen rahulikult meelele ka Andra Teede tundeid ja tundmusi, arusaamatul põhjusel mõjuvad murdeluules kõlavad roppused kuidagi teisiti, küllap seetõttu, et võõrkeel ikkagi... Aga Leo Luksi „Ballaad Anust sest“ on odavalt inetu, nagu ka Olavi Ruitlase „Puiduärimehe naine“, millest muidugi vaatab sutsuke tõde vastu. „Ugrimugri“ on lihtsalt labane. Seevastu Ruitlase „Ma armastan ytt plikat“ tundub päris tore. Luulevalimik on paks (207 lk.), seega ei jõua ma kõigist kirjutada. Kes julgeb ja suudab, lugegu ise! Ei juhtu teiega midagi hullu, sest koostaja Teede hoiatab ette: „Kindlasti leiavad kõik lugejad „Lemberaamatust“ midagi, mis neile hirmsasti hinge läheb, ja midagi, mis hinge hirmsasti seest välja sööb.“ Minusugust karastunud eesti luule lugejat jätab see raamat üsna ükskõikseks, mõndagi on ju varem juba loetud ja kuuldud.

Ralf Parve. Minu aeg. Kirjandusloolised vestlused.

Küsituleja-kirjutaja Jaak Urmet, kuid ka Toomas Haug on mõne küsimuse vahele torganud. Järelsõnaks on oma kommentaarid pealkirja all „Tekst. Mees. Aeg“ läkitanud Aksel Tamm. Lisaks leiab huviline kimbukese Parve ennesõjaaegset luulet.

On minulgi meenutada. 15. novembril 1990 panin punkti Ralf Parve personaalnimestiku koostamisele. Uskumatu, aga pärast kaht kümnendit otsisin toonase töö üles, veel uskumatu, et seda läks vaja! Parve bibliograafia leiate masinakirjas (kui keegi tõesti soovib) nii rahvusraamatukogu humanitaarteaduste saalist kui ka Tallinna Ülikooli Akadeemilisest Raamatukogust. Tublisti üle aasta kestnud koostamistöö käigus kohtusin ka isiklikult Parvega. Ta kirjutas nimestikule isegi pisisaatesõna ning lisas ühe luuletuse 1959. aastast. Ammuse luuletuse „Vana värsikogu“ neli esimest rida

iseloostavad minu arvates ka tema viimaseid vestlusi: „Sa sirvid päevi nagu värsikogus lehti, / kus kuletunud paberil on tuhmund read: / muist riivab sind, muist sinu kohta vist ei kehti, / kuid paljusid neist tänaseni peast veel tead.“ Selle luuletuse leiate ka Parve n.-õ. selgitamise kogust „Kõik kulgeb iseenda kaudu“ (1989).

Tunnistan, et tookordsetel jutuajamistel huvitas mind Lilli Prometi isik ja looming rohkem. Ühtteist jäi nendest kohtumistest toonaste nimekate kirjanike kodus, keset tarbekunsti, mullegi meelde. Eelkõige muidugi Ralf Parve filigraanne mälu, mis kakskümmend aastat hiljem on mõnevõrra iseseisvam. Erineval ajal esitatud küsimused kostuvad ju erineval toonil, olgugi et vastuste valik tehakse ühes ja samas mälus. Mõnikord võib inimene imestada, mida ühe või teise asja kohta on aastate eest öelnud. Muu seas, Parve valikul sai nimestikule lisatud ka seitsme kirjandusnimese arvamus tema loomingust. Olgu nad loetletud: Erna Siirak, Ellen Niit, Endel Nirk, Olev Jõgi, Harald Peep, August Eelmäe, Ain Kaalep. Kõik ütlused on kauniti sõnastatud ja Parve luulet hindavad. Ja siis järgneb 191 lehekülge bibliograafilist materjali tema elu ja loomingu kohta. Kõik aastate kaupa reas. Nimestiku valmimise aegu tuli lugeda määratul hulgal Parve tekste, seega mul mingi ülevaade kirjaniku 1940-ndatel ja 50-ndatel ja hiljemgi lausunud sõnadest ja mõeldud mõtetest peaks olema.

Parvel oli pika eluea tõttu võimalus kõnelda uuesti sellest reetmise, nuhtlemise, alatuse, hävitamise, hullumeelselt kirgliku süüdimõistmise ajajärgust. Kunagi meenutavad tänased 30–40aastased ja vanemadki oma päevi, mil nende sõnadel ja tegudel oli võimu ja jõudu.

Ja ehkki ma võtsin päris sageli esimese lugejana rahvusraamatukogus leiduvaid 1940-ndatel ja 50-ndatel trükitud luulekogusid kätte, lõikasin nende kolletuma lõõvaid lehti lahti, pole minu eesmärk anda ülevaadet nende aastate kirjandusloost, vaid põgusalt osutada Jaak Urmeti vestlustele Ralf Parvega.

Kõigepealt kinnitab eaka kirjamehe jutt, et ajakirjanikud pole kunagi ajaga rahul, see aitab ehk mõista tänaste kirjutajate käitumist ja sõnavara. Üllatusin, et lk. 43 kasutab Parve endiselt halvustava tähendusega mõistet „emigrantlik kirjandus“, sest pagulastele andis ta ammu aegadel ülikarime hinnanguid. Urmeti intervjuusid „Loomingust“, s.t. neid vaheaegadega lugedes jäid prevaleerima pehmem toon, tagasihoidlikumad varjud ja varjundid. Koondatult raamatukaante vahele, tundub mulle, et Parve leiab õigustavaid sõnu küllalt osavalt, oskab end varjata faktide taha ja leiab isegi võimaluse lk. 97 viidata, et on nt. Jaan Krossi suutnud toetada. Suurepärane! Varjundina näen eneseõigustamist! Ja need Helmi Mäelo pisarad lk. 42..., ei mingit delikaatsust! Kuid keda need alltoonid üldse enam huvitavad. Lugesin uuesti üle Lilli Prometi „Andmed säilinud muinsusvara kohta“ („Sirp ja Vasar“, 17. aprill 1953), kus samanimeline reporter kirjutab oma tööviisidist Viljandimaale, ühte alevikirikusse, koos seltsimees Arnussoni (N. Andresen) ja kirjanik Tuulemaaga (Fr. Tuglas). Kas see ikka on jutustus, nagu arvab Parve (lk. 165), sest loole järgnes Tuglase karistamine? Jaak Urmet oleks võinud lugemise kergendamiseks mõne selgitava allika lisada. Kohati võib Parve meenutuste põhjal aimata, et mitte ainult Johannes Semper arvab Eestiga toimumu kohta „Juhtus nii!“, vaid ka ta ise jagas sarnast seisukohta. Kui kruus läheb kildudeks, öeldakse – juhtus! Riigi hävitamise puhul kasutatakse teistsuguseid väljendeid, ilmselt toona neid keeles ei leidunud... Ja viimaks lausub Parve lk. 192: „Ju ma siis kellelegi kunagi halba ei teinud...“. Vahest ei teinudki, aga pole kuulnud, et keegi nendest Metsakalmistul puhkavatest, kellest Parve räägib, oleks oma eluajal lausunud, et tegin kurja küll, andestage!

Töötasin Kalju Ojaga aastaid ühes asutuses, raamatukogus, olen temaga juttu ajanud, aga minule oli ehmatavaks üllatuseks Andres Langemetsa viide („Looming“, 2011, nr. 3) nende koolivendlusele ja Ralf Parve võimalikule jälgimis- või jälitamistegevusele.

Hea, et Urmet ja Haug esitasid korduva küsimusi, nii saadi enamasti ka korduvaid samasisulisi vastuseid, mis ühtlasi näitab, mis rääkijal meelel ja südamel. Head mälu nagunii. Ühte ei suutnud Parve jutt mulle selgeks teha: keda kujutas endast haritlane, esseer Johannes Semper?

Kindlasti on Ralf Parve „Minu aeg“ mälu raamat. Hea, kui nooremad humanitaarid seda sirviksid, loetu üle natukenegi mõtleksid, uskumine ja mõistmine on juba teine asi. Mida rohkem me erinevaid autoreid, mälestusi-meenutusi kuulame, seda kergemaks muutub isikliku arvamuse loomine. Seda paremini tajume, milles me enam eksida ei tohi. Seekord tsiteerin lõpetuseks hoopis Ralf Parve luuletuse „STOP, EISENHOWER!“ aastast 1952: „Hüäänid / seal mere taga / võivad ulguda üht ja teist, / Eisenhower kõneles aga / Baltimaadest - / see tähendab: meist. / Ta apla kiskjana raevuhoos / suust välja pritsis kõik süljega koos / ja, näe, juba mõtteis sel hetkel / kui risticõitja / ta oligi retkel... / Ma kujutlen: / hambad ristic / maakaarti põrnitses ta, / pöidla Eesti kohale pistis: / „Haa! Väikene, võrratu maa!“ / Ta pilguga Tallinnas lonkis, / mööda Eestimaad kärsaga sonkis, - / ... kuid ainult kaardil / sündis kõik see, / et oli ta päralt / ENSV...! / Stop, / kindrali kängunud aju! / Kaart on kaart / aga maa on maa! / Ega sülje ja sõnade raju / riike maakaardilt pühkida saa. / Teie, hüdopea, / teadke, et Eesti / pole ammugi tilluke / „puhverriik“ – nii et dollari eest / osta ära see kamarakilluke...“.

Kuigi kirjanik vastab küsijale, et tema mälestused eelmise vabariigi aegsest Tallinnast on ilusad ja head, oma luulega ta seda küll ei julgenud kinnitada (lk. 23).

Kõigele vaatamata tuleb okupatsioonis elanud meeste-naiste tegemisi rahulikult võtta, kuid siiski hoolsalt mällu salvestada. See kõik nõuab meeletult tolerantsust, mida mul endalgi piisavalt ei jätku, ent tuleb arvestada, et aeg ei jäta meid kedagi enne, kui on kätte saanud.

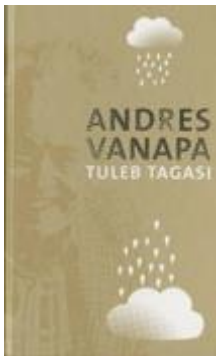
Tarmo Teder. Vanaisa tule torn.

Olgu alustuseks öeldud, et Tederi romaan sobib igale rahvaraamatukogu lugejale. Põllumehest kooliõpetajani, teismelisest vallavalitsuse meesteni. „Vanaisa tule torn“ jutustab loo maamehest, täpsemini rannamehest, kes tunneb merd ja oskab veel kala püüda. Kui linnameeste sehkendamistest ja tegemistest kirjutatakse ikka ja jälle, siis tõsiselt võetavaid maa-ainelisi lugusid on viimasel kümnendil harva kätte sattunud. (Jätame siinkohal Mats Traadi epopöa kõrvale.) Ometigi on just maa ja rahva teema olnud ajalooliselt meie rahvusteema või küsimus.

Põhjaranniku külas elav Eerik Soontevahe on täiesti tüüpiline maamees, kes viskab viina, kuid oskab sügaval sisimas hinnata armastust, merd ja räime. Tarmo Tederi tegelased on ikka kasutanud rämedapoolset, n.-õ. naturalistlikku

väljenduslaadi. Niisugust tüsedat, rustikaalset sõnavara pruugib ka vanaisa Eerik, kuid mingeid piire siin ei ületata. Kes on kordagi õllest meeste juttu kuulnud, siis teab, et linnameestel võib see olla vängem ja vastikumgi. Selge, et kuuekümnese vanamehe elust ja käekäigust jutustades pole pääsu kolhoosiaja meenutamisest, maarahva saatusele osutamisest. Minu arvates on aga kõige olulisem, et autor püüab tänaste külainimeste elulaadi ja nende kodukoha psühholoogiat avada, sest rahva, eriti just maarahva mentaliteet on saanud viimase seitsmekümne aasta jooksul kannatada. Vahel lihtsalt paratamatuse, oskamatus, naiivsuse tõttu, kuid vahel selgelt ahnuse ja inimliku totruse pärast. Teder on võtnud vaevaks arutada lihtsana näivate, aga keeruliselt lahendatavate küsimuste üle. Kuidas maainimesed end praegu aitavad, kaitsevad, kuidas lahendusi otsivad?

Eerik leiab pärast naise surma leevendust võrgu viimisest merre. Inimlikult lihtne, kuid karmilt kaunis on ka tema punase kala püüdmine oma naise peielauale, nõnda kui nädal varem toimunud jalutuskäik haige kaasaga vanale kalmistule. Eerik mõistab vanade asjade otstarvet, taolisi inimesi jääb aga üha vähemaks. „Vanaisa tuletornis“ heidetakse pikk pilk ka praeguste omavalitsuste võimuintriigidesse, ülekohtusse, maast ilmajäämis. Ahnitsejaid, kes kodukoha kaunistamise või modernsemaks tegemise nimel on nõus tammiku maha võtma, olgugi et see on pärandatud kohalikule rahvale, kohtab ilmas ikka. Uusasukate prügi ja sodi on pidanud koristama vist kõik Eesti külad, eriti rannakülad. Need teemad vajavad pidevalt meeldetuletamist, ka ilukirjanduse kaudu. Ent üks seik oleks võinud jääda kirja panemata: autor võinuks jätta osutamata konkreetse persooni, Tiit Vähi rikastumisvariandile. Taolistel juhtumitel aitab ja kaitseb meid vaid üleolek ja vääriskus. Kuid Eerik, tuletorni ehitaja, kes peab visa võitlust ajavaimu ja võimuga, kutsub üldistatult eetiliste väärtuste ja põhiarusaamade eest seisma. Tuletorn sümboliseerib järjepidevust ja austust olnu vastu: „Sest asjadel oli oma otstarve, väärtus ja hing. Näiteks tööriistad, juba tema isa, metsavaht Alberti ajal või enne sedagi kasutusel olnud peitlid, pitskruvid, hõõvliid, saed ja viilid. Mis siis, et mitmed neist polnud enam aastaid mehe kätte abiliseks sattunud, kuid nad ootasid kannatlikult oma tundi, sest mine sa tea, millal üht või teist jälle tarvis läheb. Nad olid oma korra järgi aida riulile paigutatud, nii et polnud tuhlamist, kui vaja midagi pihku võtta. Ja neil kõigil abimeestel oli oma pisike hing, asja ajalugu, tegemiste toimik, kasutamise kroonika ja kulumise jäljed. Eerik küll ei teadnud täpselt, millisel pardalt pärineb aida räästa all rippuv roostetav ankur, aga selge oli see, et seda vanarauaks viia oluks patt. Sest vanadele asjadele näis meeldivat, kui neid alles hoiti, vaadati, vahel kätte võeti, silitati ning kunagisi aegu ja tegemisi meenutati. Asjad tuletasid meelde ammu kadunud inimesi, kes asjade kaudu jälle korraks mäletamisega ellu ärkasid. Teine lugu oli silgupütiga – see oli päris uus, alles oma esimest sisu hoidma pandud ja Eerik uuris, ega lepalaudade vahelt soolvett välja aja. Ei ajanud midagi, aga nelja-viie kihi jagu oli ääreni tegemiseks veel ruumi, sest see pütt polnud mingi länik või pütsik, vaid tubli pangese mahuga ovaalne väärisanum. Räimest ületalviseks silguks muudetud kala oli siin rannas leiva ja kartuli kõrval juba sajandeid üks põhitoidus, mida Eerik viiekümne date karmide aastate lapsena hästi mäletas.“

Andres Vanapa tuleb tagasi.

Luulevalimiku on koostanud Oleg Mellov, Andres Ehin ja Enn Vetemaa. Kohe alguses ütleb kirjanik, kes ta on: „Mina olen Andres Vanapa / oi,oi,oi,oi. / Jooksin mööda hoovi ringi / oi,oi,oi,oi./ Joon kaevust vett / oi,oi,oi,oi. / Üleval kitsas auk / oi,oi,oi,oi.“

Vanapa on näinud maailma, selles peituvaid asju ja olendeid ning iseennastki enamasti isevärki küljest. Kummalise, ent siiski võrratult heleda pilgu läbi. Peaaegu igal real on mõte sees, vahel isegi kaks. Paljud lühiread moodustavad aforismi või mõttepera. Nt.: „Tennisekohtunikul / peaks olema vile.“; „Andis angerjat mul tüki / angerjat, te mõtelge...“; „Kui kahvel on / kõrvas, siis nuga / pole enam vaja.“; „Isa ei jõudnudki Arnoga koolimajja / ja tunnid ei alanud kunagi.“

Vanapa tekstides on leidnud koha nii koerad, kassid, putukad kui ka jänes, nt.: „Kaks koera jääl on / penidel on nohu / oht jää all on / ning kus on koera kodu.“ Kogumik on üsna paks (266 lk.), aga mõnel leheküljel vaid üks rida, mis ütleb, mida öelda vaja: „Kes on nurga taga? Tühjus.“

Luuletused on jaotatud 12 tsüklisse ehk menüüsse. Menüüd „Just surmapäeval oskan suudelda“ ja „Küüs läbi pealuu“ viitavad ise teemale, jah, seal mõtiskletakse surma üle. Ent vanalikult läbi pitsilise huumori, vaigse inimliku nukruse ja valulise muigega: „Ma kükitan oma surma sees / nagu prussakas tikukarbis. / Krabistan seal pimedas / ja väljas on kevad.“ ; „Ma mõtlen, et kui mind maetakse/ kirjanike hauapaika, siis saaks kirjanike / hulka“. Harjumuslikke, pikki ja tõsiseid luuletusi leiab mõne harvakese, ikka rohkem sõnamängu, vahel ka torget ja õrna pilamist. Raske on hinnata luuletusi „Laul vastuhakkavast vorstist“, „Pidusöök“ või „Üks kartul ütles teisele.“ Loed, muigad ja lähed edasi. Alles nüüd tajun, et Vanapa oli üks säravalt siiras ja vaimukas vanamees. Midagi sügavsuurt ja ennekuulmatut tema luuleloomingus ei märka, aga tore on hetkeks peatuda ja mõelda: „Plastikaat on inimkonna / hukatus, / plastikaadist ja arvutist / ei tule enam keegi välja.“

Ent kes pole veel jõudnud lugeda Andres Vanapa proosaraamatut „Riiulid“ (1994), siis viimane aeg on seda teha. Võluv teos!

Linda-Mari Väli. Eikeegi eikunagi eikusagil.

Kuna raamat on pühendatud 20. sajandi olulisemale Ameerika kirjanduse peategelasele, teismeliste mässumeelsuse ja viha iidolile Holden Caulfieldile J. D. Salingeri romaanist „Kuristik rukkis“, siis ei tohiks Väli tekst vanematele lugejatele olla väga ehmata. Küll on meil ehk ununenud, et kunagi oleme kõik läbinud hingelise rahutuse perioodi.

Ilus on noore inimese viha, kui ta astub tarbimis- ja eduühiskonna, vägivalla ja kasusaamise vastu võitlusse, peab isikuvabadust ja säästmist äärmiselt oluliseks. Kes siis ei otsiks ja igatseks mõnikord absoluutse vabaduse ja hoolivuse ühiskonda. Kuulake ometi: „Ja siis, ja siis, ja siis,“ jutustas Agnes õhinal, sõnad huulte vahelt kontrollimatult välja libisemas, „ ja siis, seal meres, seal kasvaksid luukered vetikaid täis ja need taimed oleksid nagu liha ja nahk; veetaimed kasvaksid neile silmakoobastesse ja lehviksid sealt mürkroheliste *piilkudena* välja. Aastatuhanded mööduksid, aga veerahvas jääks ikka endiseks, nad elaks oma vaikselt rahus midagi tegemata, sõdimata – *rahus*, samal ajal kui inimeste linnad laguneksid ja majade vahele koliksid loomad; koprad asuksid Amsterdam kanalitesse ning kurepesad kataksid kõikide riikide tehasetorusid; lilled leiaksid tee läbi asfaldi ja maanteed muutuksid põllulillevaipadeks; raiesmikest kasvaksid metsad, metsadest saaksid iidsed ja puutumatud laaned. Aga siis, ühel päeval,“ Agnese huuled tõmbusid kriipsuks ja me kõik jõllitasime talle täielikus vaikuses pinevalt otsa, „ ühel päeval haaraks veerahvast kihk maad näha. Nad roniksid mööda ookeani kaldaid ja tungiksid hiiglasliku valge lainena maale, aga ometi nii hapralt, et jääksid selle kohale otsekui uduna hõljuma. Nad läheksid linnadesse ning vaatleksid imestades ja lõbusalt noid õitsele lõõnud varemeid; neil puuduks ju mälu ning nad ei teaks midagi inimestest, kes nad olid, nagu ei teaks nad midagi ka muistsetest linnadest, autodest, vabrikutest ja poodidest. Aga siis, mingite eriliste, peenenenud tajude tõttu tulvaksid möödunud sündmused – nagu ajamasinast – lõpuks ikkagi nendeni, kõik need inimmaailma sõjad, kannatused ja genotsiidid; luukered hakkaksid kiljuma, nende kondid kriiskaksid, neid haaraks paanika ja hüsteeria – *uskumatus* – ning arvake, arvake, mida nad siis teeksid, mida nad ometigi tegema peaksid?“

Täna teismeliste vanemad võiksid selle raamatu läbi lugeda, siis mõistaksid ehk kergemini oma tundlikke järglasi. Ja pole mõtet oodata, et selles eas leitakse väljapääsmatuna tunduvatele olukordadele häid lahendusi.

Neli verinoort inimest Maria, Agnes, Fredi ja Tõnn otsustasid valida skvotteri käitumismudeli, s.t. vabatahtlikult asotsiaalse elamisviisi, ja seadsid end sisse ühte mahajäetud majja, mida omal kombel korras hoidsid. Eks iga algus on raske, nii ei nauditudki kohe kempsuämbrit nurgas, meenutati, et varem tuli vesi kraanist. Üllatus, üllatus, kuid ebamugavustega lepidi ideaalide nimel kergesti. Noorte suurimaks vaenlaseks kuulutati majandus kui monstrum, neid segasid nii autod, mobiilid, klantsajakirjad kui ka trendikad hilbud. Lugejaid võib isegi puudutada nende idealism, sest teismelised tõesti lootsid ja uskusid, et teevad head, kui kaitsevad piire tajumata loomi. Näiteks lapsena vanaema maasikamaalt korjatud tigused vabadusse lastes. Eks peaaegu igat ühiskonnaliiget häirib, kui temalt ei küsita ühe või teise asja kohta arvamust. Mine tea, ehk nooremad põlvkonnad suudavadki korrale kutsuda praeguse lärmaka käitumisega massimeedia. Mina muidugi ei usu seda, aga tühisuse ja ajupesu vastu astuvad väärivad natuke imetlust küll. Teisalt, tüdrukute-poiste hing tahtis seeshoidmist, nii otsustatigi vargile minna. Siinkohal tekibki vastuolu, kas varastamine võib samuti õnnelikuks teha, vabastada... Tõsi, näpati vaid kõhu pärast, tehti ka suitsu ja midagi käis keele all. TV-st nähtud Zorrot on mõistagi tore mängida, aga neil lastel olid ju ka vanemad. Loo lõpus seistakse silmitsi draamaga, Agnes lõigub taas käesooni ja satub psühhiaatri kätte. Ühel hetkel tuleb kõigele piir ette. Täielik anarhism neile siiski ei sobi, aga noorus kisub meid alati maailma puhastama. Noor autor Linda-Mari Väli laulis kirjandusfestivalil „HeadRead“: „kaubamajad käsin kaskedeks“, aga suurem osa eakaaslastest ei vaevu teda kuulama, vaid hängivad Viru Keskuses edasi. See, et ühiskonnas on hoolivust vähe, on õige, ja seda peabki meile pidevalt melde tuletama, aga vabadust näib siiski olevat piisavalt, sest ainult vabas ühiskonnas võimaldatakse skvottida ja noorusulakusi teha. „Eikeegi...“ on üsna heas keeles kirja pandud ja igati aktsepteerit lugemine. Autor on tähelepandavalt intrigeeriv oma ütlustes, ent andekamad tänastest noortest sillutavad aktiivselt protestides teed ju tulevikku, aega, mil istutakse kusagil tähtsal kohal ja muiatakse oma ammuste tegude üle.

Richard Brautigan. Et tuul seda kõike ära ei puhuks.

Kuigi olen lubanud tutvustada vaid tõkeluule kogusid, satub vahel kätte mõni sümpaatne proosaraamat, mida tahad ilmingimata teistelegi soovitada. Kindlasti mäletate samalt autorilt ilmunud romaani „Arbuusisuhkrus“ (1977), kuid eesti keelde on tõlgitud ka „Forellipüük Ameerikas“ (2004) ja „Hanguga elavhõbedat pildudes“ (2007).

Kui keegi tahab aga kuulata lugu pudelikorjajast poisist, kes armastas vanainimesi, sest need kütkestasid teda kui ämblikud, kes müüs vihmausse penn tükk ning tundis ülimalt süvenenud huvi hamburgerite „sünniloo“ vastu, siis tasub „Et tuul ...“ lugeda küll. Richard Brautigan (1935–1984) meenutab 44-aastaselt 1940-ndate aastate lapsepõlvemaad, toonast kitsikust, mis vaevas tema ema ja Ameerikat suure sõja järel. Kaheteistkümnenda aastase heidab raamatus sageli pilgu ka tagasi, näiteks aega, mil oli viieaastane uudishimulik, kuid juba arutlev-hindav poisike. Eks veidi veider ju tundub, kui üks unesoe poiss veab end varasel hommikutunnil üles, et läbi akna matuseid jälgida. Ent mis parata, ta ema oli kolinud kabeli kõrvale ühte kunagisse surnukuuri ossa elama ja poeg oli varmas ümbruskonda jälgima. Nii jutustataksegi lugu surnumatja tütrest ja surnud leludest. Kuid lisaks tühjadele õllepudelitele tunneb lapseohtu noormees huvi ka relvade vastu. Üks salaja toimunud kohtumine viieteistkümnenda aastase Davidiga lõpeb dramaatiliselt, koolivend saab pihta ja sureb. Ent raamat ei lõpe traagilises toonis.

Richardi maailmanägemist võiks võrrelda Viivi Luige „Seitsmenda rahukevade“ karmipilgulise tüdrukuga, ent samavõrd sobib teda kõrvutada Mark Twaini poisikluttidega. Fantaasiaküllaline, kuid natuke ka absurdi kalduv matusevaatlus: „Kuigi tundsin end äkitselt vajuva laevana, oli mul siiski piisavalt uudishimu mõelda, et mida see surnumatja naine seal kabelis õige vaaritab. Ma polnud kunagi enne kujutlenud neid seal söömas, aga sööma nad muidugi pidid ja selle jaoks pidi jälle süüa tegema ja ta tegi hommiku-, lõuna- ja õhtusööki seal, kus surnud inimesi põgusalt hoiti enne, kui nende jaoks midagi püsivamat korraldati. Ma nuputasin, kuidas praesink munaga kabelis maitsta võib. Ma nuputasin, kui raske on seal jäätist süüa. See ei hakka ju kuidagi sulama, isegi kuumal päeval mitte. /---/ Järgmisel hommikul oli minu matusevaatleja-naudinguks surnud lapse matus. Olin varavalgega üleval ja seisin oma toolil. Matus avanes nagu lille kroonlehed ja puhkes lõplikult õitsele, kui kabeli uksest toodi välja väike kirst, mis oli teel surnuvankrile ja sellesse viimsesse kohta, kuhu surnuvanker ta viib ja tühjana tagasi tuleb ja laps ei vaja enam oma lelusid.“

Ehkki „Et tuul...“ on kontrastide- ja kujunditerohke, pikitud külma irooniaga, isegi sarkasmiga USAs valitsevate mõttemallide suhtes, ning tsitaatki pole kõige arukamalt valitud, on minategelane siiski eluterve karakter. Richardit puudutanud, ammukogetud lood on kaugel ängist, pigem tajud nendes suurt inimlikku soojust.

Tõlkija Lauri Sommeri põhjalik lahtiseletav järelsõna annab selgitusi nii ajastu kui ka autori loominguga ja saatuse kohta, seega, alustage lugemist lõpust!

Liivametsa Lugemised - 54 / 2011

LÄHETUSLAUSED

Kuna töö ja eriala on viimastel aastatel nõudnud sagedast kirjanduslooliste andmete kasutamist, siis tahan tagantjärele tänada kunagisi äärmiselt põhjalikke rahvusbibliograafia koostajaid. Tänu nendele (arvan käekirja järgi ühe või teise persooni veel ära) olen avastanud Eesti ajakirjanduse artiklite isikukartoteegist (1918–1944) esmapilgul küllap väheolulistena tunduvaid andmeid eesti kirjanike kohta, mis aja jooksul on muutunud hindamatuks väärtuseks. Seda kallakalist kartoteeki tuleb hoida kui silmatera, sest võib-olla kunagi leidub tööjõudu ja teadagi raha, et need praegu lahtiselt kasutatavad kaardid arvutimaailma poetada.

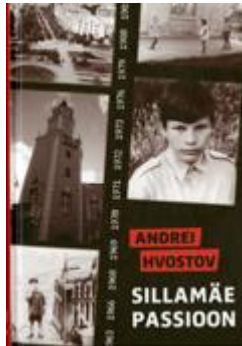
Sügishooaeg oma tööõudmiste ja toimetamistega annab jõuliselt märku. Kirjandustuur „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes“ peaks toimuma 1.–3. novembrini endises suuruses. Tean, et vahel raamatukogud sooviksid hinges ehk mõnd teist kirjanikku näha, kui külla tuleb, aga nii Kirjanike Liidu esindajal kui ka minul tuleb seista silmitsi tõesti keeruliste valikutega. Pealegi, minu meelest pole ju sellest mingit häda, kui mõni tuleb ühte kohta mitmendat korda. Peaasi, et tullakse.

Rahvusraamatukogu kavandab raamatukogukuu ajal, 24. oktoobril, eesti raamatu päeva tähistada, mis on pühendatud Friedebert Tuglase 125. sünniaastapäevale pealkirja all „Eesti kirjandus ja unistus eurooplusest“.

Kuigi ma ei väsi eesti kirjandust tutvustamast, lugesin südasuvel põhiliselt väliskirjandust. Mõnekest neist soovitaksin teilegi: näiteks rootsi kirjaniku Per Olov Enquisti kummastavalt mõjuvat

armastuslugu „Allatõugatud ingel“, norra intellektuaalse proosa looja Dag Solstadi teost „T. Singer“ (peategelane töötab raamatukogus) ja nobelist Mario Vargas Llosa romaani „Tädi Julia ja kirjamees“, kus ladinaameerikalikud keskkonna kirjeldused on tänapäevasele kõnekad. Hääd lugemist.

LOETUD RAAMATUD

Andrei Hvostov. Sillamäe passioon.

Hvostovi kui ajakirjaniku ärritav-terav väljenduslaad on kuuldavasti paljudes, nende seas minuski, sageli arusaamatust tekitanud, isegi segadusse ajanud. Kes ta õieti on? Milline identiteet teda suunab? Kirjaniku osa on ta teistmoodi etendanud ja järjest isikupärasemaks muutunud. „Sillamäe passiooni“ lugemine avab Hvostovi isiksust ja vaimsust sedavõrd põnevalt, et kogu tema senine looming avaneb mulle sootu uuest rakursist, sest veel eelmisel sügisel toimunud kirjandustuuril ei mõistnud ma tema järsemaid reageeringuid Sofi Oksaneneni „Puhastuse“ kohta lahti harutada.

Teadagi on minuealisele autori kirjeldatav ühiskond tuttav, kuid piiritletud keskkond, milles autor kasvas ja kujunes, pigem müstiline, sest elasin Hvostovi väljendit kasutades „päris“-Eestis, kellele Sillamäest kuulmine mõjus kui ohtlik hundiulg veebruaritaeva all. „Sillamäe passioon“ reastub oma individuaalse lähenemisega kahtlusteta elulugude uhkesse jadasse, kus on ilmunud tuntud persoonidest või nimekatelt inimestelt isikulugusid, kuid Hvostovi kirjapandu on paljude teiste kõrval võrratult analüütilisem, ilukirjanduslikum ja läbinägelikum. Sobib näiteks Leelo Tungla mälestustekstidega „Seltsimees laps“ ja „Samet ja saepuru“ kõrvutada, ehkki jälgitava aja vahe on rohkem kui üks kümnend.

Minus süveneb „Sillamäe passiooni“ põhjal igatahes tunne, et nõukogude ajastule omane elamine-mõtlemine Sillamäe, Kohtla-Järve ja Narva kandis on muutnud enamikku sealsetest inimestest tagasipöördumatult, ja seal jäädaksegi teistsugusele maailmamõistmisele võrreldes „päris“-Eestiga. Seega on raamat aidanud mul oma arvamust kohendada, ja nii ütleni ausalt välja, et lõimumiskatsed kuuluvad veel illusioonide hulka, ja ehk polegi see nii paha... Ja need, kes on juba ammu kahelnud mingis erakordses sillamäelikus intellektuaalsuse olemasolus võrreldes teiste Kirde-Eesti linnadega, võivad rahulikult ohata – Hvostov kummutab selle võimaluse. Mis puudutab ajalugu, siis praegu ma usaldan ajaloolast Hvostovi.

Seda kogukat teost võib lugeda kui üht lugu, ent kuna iga peatükk mõjub omaette tervikuna, esitades erineva tonaalsusega küsimusi, siis mõnda kahekümne kahest tekstist sobib novelliiks tituleerida. Näiteks „Teksad“ (varem ka „Loomingus“ ilmunud) võidutseb üle teiste kui põlvkonnaaste täitumatu unistuste sümbol, aidates ühe kujundi kaudu mõista talumatult agressiivse ja väsitava ühiskonna jäikust ja uskumatut absurdust. Hvostovi tekst teksastest, mille pealkirjastan omavoliliselt „Ood teksastele, mida polnud“ väärib auhinda!

„Sillamäe passiooni“ loetakse ja sellest kõneldakse, ja ühe lugejana nautisin selle ainulaadset sisu. Ainulaadsuseks pean mulle siiani võõravõitu olustiku kirjeldamist ja avamist. Mõnevõrra üllatatuna lugesin peatükke (kas või „Eesti vanamehed“, „Eesti poisid“), kus osutati meie rahva tööjoonte, mis ühtlasi kuuluvad ju otsapidi kirjutajalegi, sest eestlasena peab ta nendega ja me segaduskeerulise ajalooga samavõrd toime tulema kui ülejäänud rahvas. Ometigi olen tema varasemaid samasisulisi kirjutisi interpreteerinud valulisemalt. Oleks hää, kui keegi suudaks nõnda jõuliselt Ida-Virumaa enamusele „päris“-Eestit tutvustada. Andrei Hvostov uurib: „Kellelt küsida praegu vana Sillamäe kohta? /---/ Ja üldse, mis juhtus Sillamäega sõja ajal? Narva hävis, Sinimägedes lükati kõik nii siledaks, et isegi alustaimestikku ei jäänud, Jõhvi põles maha – ümberringi oli häda ja hukatus, ega see saanud ju Sillamäestki mööda minna? Kuulge, aga rand, Sillamäe rand, minu ajal oli see kiviklibune, ei mingit liiva, sest liiva olevat ära uhtunud see uuesuunaline lainetus, mis tekkinud pärast tehase juurest pikalt-pikalt merre ulatuva muuli rajamist, aga teie ajal seda veel polnud ja siis pidi rand olema täiesti liivane, räägitakse, et üks ilusamaid randu, mõelda vaid, minu ajal polnud sellest enam jälgegi, ainult kõvasti ida poole kõndides läks jälle liivaseks, aga muidu oli ainult klibu. Ja kuskohas täpselt oli see sild, mis andis linnale nime, see, mis pidi olema mäe pealt laskuva tee lõpus; praegu on meie linnas kaks tammi ja üks puusild, teie ajal seda polnud, teil oli kaarega kivisild, küllap paarsada aastat tagasi ehitatud, ma olen seda vaid postkaardil juhtunud nägema, ei tea, mis sellest sai, miks seda enam pole meie linnas olemas, kas tõesti lõhuti lihtsalt maha...? Ja kas see oligi teie lapsepõlve ajal üldse linn või olid need kõigest kolm kõrvuti paiknenud rannaküla: lääne pool Tüksamäe, seal oli veel uhke mõisahooned, kas see oli teie ajal ka veel alles? Nüüd laiub selles kohas tehasejõledik. Siis tuli Sillamäe küla ja edasi ida poole Kannuka küla; ma mõtlen vahel, et kas minu kodutänav, Gagarini-nimeline, on kunagise Kannuka küla maadel?“ Küsimusi esitab Hvostov raamatu lehekülgedel rohkesti, aga tõepoolest, kust leida veel inimest, seda „teiet“, kelle poole kirjutaja pöördub, kes suudaks, tahaks ja oskaks, jaksaks vastata? Kuigi autor annab märku, et kodulinn pole talle eriti lähedane ja armas, lubab pealkirjas kasutatud mõiste passioon ehk armastus(avaldu) arvata, et kirjutaja pole siiski Sillamäe vastu ükskõikne ja tundetu,

sest elatud aega me ju hingest lõplikult välja juurida ei suuda. Kordan üle, Hvostov tutvustab „päris“-Eestile Sillamäed, kuid kas nemad üldse huvitavad Eestist? Lõpetan omapoolse küsimusega. Olen mõelnud, kas „Sillamäe passioon“ on ajakirjaniku või kirjaniku looming? Pärast kahtlemist arvan, et pigem siiski belletristika, sest ajakirjanikuna kirjutanuks Hvostov ilmselt teistsuguse tonaalsusega?

Ene Hion. Armastab, ei armasta.

Raamatut suunas lugema eeskätt Hvostovi Sillamäe sisevaatlus, sest ka Ene Hion süveneb Sillamäe elulaadi ja linna saatusesse, ja teeb seda hasartselt ja huvitavalt. „Armastab...“ on faktitihe ja toetub suuresti teiste inimeste mälestustele ja üleelamistele, nii ei saagi kaht käsitlust õigupoolest võrrelda. Kui Hvostov hindab aega iseenda kaudu ja väljendab end pigem kirjaniku kujundeid otsides, siis Hion keskendub seal elanud ja elavate naiste isikuportreede kujutamisele ning teeb seda ajakirjaniku täpsuse ja käekirjaga. Jah, meestest on juttu vähe, aga raamatu põhjal on tekkinud neist kujutus kui üsna ükskõiksetest ja muudatusi pelgavatest inimestest. Hion ennast raamatusse ei kirjuta. Ta püüab seista taamal, kuigi ühes või teises hinnangus on aimata staažika ajakirjandusinimese mõttelaadi. Hion imetleb oma vestluskaaslast ja hoolib Sillamäest niisugusena, kui see on tema ees avanenud. Hvostov mitte. Kuid Hioni teave ja kirjutatud isikulood tekitavad samuti tohutul hulgal küsimusi, aga vastuste leidmine käib vist endiselt paljudele eestlastele üle jõu, minule igatahes küll. Autor on ilmselgelt teinud katse lähendada Ida-Virumaad „päris“-Eestile, aga lugejana mu lootus eriti ei suurenenud.

Peatükid kannavad naiste eesnimed ja vaatlevad tõesti keerulise, kohati lausa traagilise saatusega inimeste elulugusid. Nende seas on ka eesti päritolu rahvast. Millised jõulised karakterid, ehtsad belletristika tüübid, kohati huvitavamadki, kui praeguse eesti proosa naistegelaste hulgas leiab. Hioni portreed kirjeldavad hakkajaid, lausa ultrahakkajaid naisi, keda isiklik ja sotsiaalne krahh pole suutnud hävitada. Minu meelest on Ene Hioni kujutatud Sillamäe ohtlikum, kannatavam ja võõram kui Hvostovi kirjeldatu. Miks? Sest kasutatud andmed oma kiretus faktikeeles avavad linna kaotused ja valu konkreetsemalt. Andke andeks, aga kohati isegi linna mõttetuse inimeste jaoks. Seda linna vajas üks ideoloogiline süsteem, mitte inimesed, ükskõik kui palju nad ka süüa ja riideid osta võisid. Nii tundubki ajuti, et Sillamäe tulevik on pärsitud ennekõike mineviku pärast. Kuigi on teada, et ka teised rahvad, kaasa arvatud venelased, kannatasid nõukogude võimu all, oli see neile siiski oma võim. Küll julm ja katsumusrikas, kuid ikkagi oma. Meile, eestlastele, ent täiesti võõras, ja mind ei saa sundida teisiti arvama. Nõnda kui ma ei oska ka paljusid Sillamäele saadetud inimesi neile võõraste linna tulekus lõpuni süüdistada. Nad ei teadnud meist ju midagi. Ent linlastel on ammu käes aeg end oma linna sünniloo ja tegelikkusega tuttavaks teha.

Kõiki Hioni jäädvustatud lühemaid ja pikemaid arvamusi üldistada püüdes lisan: ma ei usu, et Sillamäest kunagi kujuneb heas mõttes lääneliku mentaliteediga väikelinn, sest see on rajatud ülekohtu ja võõrandumise hinnaga. Inimesed, kes linnas elasid, olid ju Sillamäe „vangid“, kes küll otseses füüsilises mõttes trellide taga ei istunud, kuid vaimseks vangimajaks ta ehitati. Kes ütleks, kunas sealse rahva vaim vabadusega täielikult kohaneb? Neil puudus ju igasugune luba ja tahe ise otsustada, „päris“-Eestis võis vähemalt öelda, millises kohas elad ja töötad. Seepärast ilmselt ei suudetagi Sillamäel tänaseni teistmoodi mõelda. Traditsioon liigub põlvkonnast teise. Piiratud maailmanägemine on jätnud jälje teistesegi Ida-Virumaa asulatesse ja linnadesse, kohati ka meie pealinna.

Eestlannast eesti keele õpetaja Kristi on teinud keeleõpetamisel tohutult tööd, sillamäelased on ta omaks võtnud ja tema kriitika keeleeksamite kohta võib ju õige olla, kuid see ei muuda linna olemuslikku sisu: „Kristi on veendunud, et Euroopal pole meie riigikeeleeksamist sooja ega külma. „Need on meie omad armsad poliitikud, kes soovivad rangeid eksameid. Kui meie riik poliitikat ei oska ajada, peame varsti hakkama Ida-Virumaad tagasi vallutama.““ Tagasi vallutama, lisan lugeja skepsisega juurde, kas ta ülepea on mentaalselt Eestile kuulunud? Sest enamik seal elavatest inimestest pole veel jõudnud mõistmiseni, kes tegelikult on süüdi nendega juhtunud. Kuni toimunud ei teadvustata, heidetakse nõukogude süsteemi hukku hoopis mulle, eestlasele, ette. Üks väljavõte: „Marina väidab, et tema isa ideaal on humaanse näoga sotsialism. Gorbatsšovi perestroika oli Marina isa meelest ohtlik ettevõtmine, sest see puudutas süsteemi aluseid. Kui Eestis algas laulev revolutsioon, asus Marina isa kaitsma sotsialismi põhimõtteid. Ta ei hoolinud sellest, et ta oma perekond oli punase terrori ajal kannatanud. Ta õigustas sotsialismi nimel toodud ohvreid, väitis, et mingit punast terrorit polnudki, see olevat vaenlaste väljamõeldis. Et ilma Stalinita oleks sõda kaotatud ja Euroopa oleks pidanud alluma hitlerlikule Saksamaale.“ Ja kui tütar ongi teistsuguse mõttelaadiga, sisaldab öeldu suurema osa idavirulaste arvamust. Niisugusest perekonnast pojad ja tütreid on keeruliste valikute ees. Vabaduse ja demokraatia mõistmisega pole kõik eestlasedki veel toime tulnud, mida siis soovida „unustatud“ Sillamäelt. Fedja (naise hüüdnimi) ütleb otse välja, miks paljudele Eesti riik ei meeldi, mõni teine osutab sellele varjatumalt. Aga oh imestust, neile ei sobi enam ka Vene riik. Hionil on õigus, sillamäelased on endiselt pigem võõrad kui tundmatud, ja kui teada, et praegu valitsevad linna täpselt samad inimesed kui kakskümmend aastat tagasi, siis ei

maksa mentaliteedi muutustest unistadagi. Ene Hioni dokumentaalteost „Armastab, ei armasta” tasub kõigil lugeda, sillamäelased ise saaksid sealt ehk teavet enda elu kohta rohkemgi kui „päris”-Eesti elanikud.

Katrina Kalda. Eesti romaan.

Kõik näib korras olevat, siledad laused, üsna mõttekas süžee, aga kokkuvõttes igav lugemine. Lõpupoole siiski midagi juhtub, tegevus elavneb, aga kui pärin endalt, mida romaan mulle ütleb, siis kuulen vaikust... Ent kujundirikkaid lauseid tasub siiski lugeda: „Võõrastetoa aknakardinad vilklesid õrnalt kui silmalaud.”; „Me vahetasime mõne sõna ilma kohta – päike, ülbe nagu ikka, sinine taevast, mis üksikute piklike pilvede tõttu nägi välja kui halvasti triigitud lina.”; „Veel kaugemal, otse silmapiiril, sukavarrastena taevakangast torkivad kirikutornid.” „See hetk [*armumine – M. L.*] võis peatselt tõepoolest käes olla, see võis koguni juba saabunud olla, kuna polnud ainsatki märki ei taevast ega maal, mis seda puhtinimlikku sündmust võinuks kuulutada – polnud põlevat pöösast, mis süttinuks mäel nagu elektrikamina pirn, kuna aga peagi kriidiks muutuvad surnute kondid labaste puulusikatena kaljunõlvadel kõlksunuksid;

polnud rahvahulki all kõrbes, kes taevamanna sadades nagu üks mees viljatul maal põlvili langenuksid.” Anti Saar tõlkijana on teksti perfektseks lihvinud, kasutusel on harva kuulduvad sõnad nõngus (lk. 117), lüüme (lk. 126).

Ega selles romaanis eriti palju Eestit polegi, mõned faktid ja kirjeldused loomulikud tulevad ette, aga samas ka kaugemat ja võõramat, mis on loomulik, sest raamat kuulub ju otsapidi prantsuse kirjandusse. Esimesi peatükke lugedes tunnetasin mingit kummastavat meeleolu ühtsust Tõnu Õnnepalu „Piiririigi” või „Printsessiga”, ilmselt puudutab see mingeid toone ja värve, teadlikku distantsi tegelastest. Üks näide: „Carlotta ei pruukinud teada peamist – seda, et sel polaarjoone all kügeleval maa tuleb end talve ja pimeduse vastu kaitsta, et öö ja päev on linad, mille vahele me poeme, nii et meie, kes me magame voodi serval, seitsme maa ja mere taga, jääme suveks, mil loojumatu päike meil magada ei lase, katmata, ning lämbume talvel, mil linad mõjuvad raske teipitud tekina, mille alt me end elusana pääsevat ei usu. Muinasjutud ära kaduvad päikesest muutuvad tõelisuseks ja käärid köögikapi sahtlis omandavad kavala läike, mis tekitab himu ronida katusele ja paks taevatekk lahti lõigata.” Õnnepalul pugesis ka kaalikad sügisel keldrisse, et kevadel koos idudega taas päikese kätte ronida. Aga see on lihtsalt ühe lugeja individuaalne lugemisnihe.

Kahtlusega võideldes, aga lisan siiski, et ehk on ka Andre Gide'i romaan „Valerahategijad” noort autorit natuke inspireerinud. Humanitaaride alateadvuses toodab ideid nende suur lugemus!? Gide'il leidub üks arvamus: „On palju asju, mis jäävad mõistusele kättesaamatuks ning see, kes rakendab elu mõistmiseks ainult aru, on otsekui inimene, kes püüab pintsetiga leeki haarata. Tema kätte jääb ainult söestunud puutükk, mis sedamaid lakkab leegitsemast.” Ta vaikis uuesti ja hakkas mu raamatut lehitsema. „Ah, kui vähe te inimhinge süvenete,” hüüatas ta ja lisan siis äkitselt naerdes: „Oh, ma ei pea silmas teid isiklikult. Kui ma ütlen teie, siis ma mõtlen romaanikirjanikke üldse. Suurem osa teie tegelastest seisaks just nagu viadel, neil pole ei vundamenti ega aluspõhja. Ma usun tõepoolest, et luules on rohkem tõtt. Kõik, mis on loodud mõistusega, on vale.” Või-olla tsiteerin seda mõtet tulevikus veel.

„Eesti romaan” sisu kulgu tuleb väga tähelepanelikult jälgida, sest toimub kaks erinevat lugu. Üks tutvustab noore vestekirjaniku Augusti järjejutu kirjutamisega seotut ja teine lugu keerleb Augusti enda armumislõu ümber. Naiste nimedki sarnased: Carlotta on itaallannast järjejutu tegelane, Charlotte aga ärimehe naine, Augusti kiindumus. Kõik, mis seotud 1990-ndate ja varasema aja Eesti sündmustega, on kuidagi looritatud, romaan lõpus viidatakse küll fosforiidikaevandamisega seotud asjaoludele, keegi kujuneb järjejutus Moskva agendiks, kirjeldatakse Kopli kanti jms., aga heroilist lugu ei sünni kummastki, ehkki August on lubanud taolise kirja panna. Mehel endal läheb ka kehvasti, kukkumise tagajärjel jääb invaliidiks ja lõpetab vaimuhaiglas. Mõnd asja siiski võõrsil elav Katrina

Kalda päris täpselt ei taba, aga lugeja otsigu need ise üles.

Salme Kõiv. Reet Tammiku.

„Eesti romaanivara” sarjas ilmunud teos pälvis 1939. a. üheksandal „Looduse” romaanivõistlusel kolmanda koha. Ühtlasi jäi see vähetuntud autori ainsaks romaaniks. Salme Kõiv (1909–2007), aastatel 1937–1940 Kabur, avaldas ka koolipõlves mõned artiklid ja jutukesed Võru- ja Petserimaa häälekandjas „Elu” ning pärast sõda ajastule sobivaid jutustusi (nt. 1945 „Loomingus” „Elamise algus”, „Võit”, „Uinutatud valvsus”).

Autobiograafilise taustaga romaan jutustab vaesest keskkonnast pärit, kuid eneseteostusest unistavast üliõpilasest Reet Tammikust, kellest saab pärast närvilist abielu kaheksa aastat noorema mordva päritolu noormehega iseseisev naine, tubli ema ja kooliõpetaja. Kaj Vezereki (eestistatult Võserik)

prototüübiks peetakse kirjanik Boris Kaburit. 1930-ndatel kirjandusse ilmunud naisautorid püüdsid kirjutada eeskätt psühholoogilisi romaane, leidub „Reet Tammikuski” viiteid Friedrich Nietzschele, kuid Kõivu romaan kuulub pigem traditsiooniliste, realistlike teoste kui romantismist tiivustatud lugude sekka, sest autor kuulutas juba 1931: „Meie aeg on *karmi realismi* aeg. Ei leita enam kusagil romantikat, ilu ega armastust.”

On ju teada, et „Looduse” romaanivõistlused toimusid ajal, mil käis äge võitlus uusromantismi ja uusrealismi vahel. Noored kirjutajad valisid sageli mõistagi eluläheduse positsiooni. Pärast vanemate surma, enne ema, siis isagi, muutub Reeda elu: Reet oli siis seitsmeteistkümneaastane ja käis gümnaasiumi eelviimases klassis. Hooldajate abil sai ta siiski lõpetada kooli, aga see oli ka kõik. Enamat polnud tal enam kelleltki loota. Endises koduses Niiduorus elas võõrasema oma tütreaga ja Reedale kuulus sellest vaid kolmandik. Aga näis, et ta seda kolmandikkugi ei näe. Võõrasema ei nõustunud koha müümisega ega soovinud seda Reetki. Pärandiosa väljamaksjat aga ei olnud kellestki. Hooned lagunesid, kalatiigid ummistusid, mesipuud hävisid ja kodulindude kari kuivas silmanähtavalt kokku. Kõik hakkas kiiresti minema allamäge ja Reeda ilusast lapsepõlvest ei olnud varsti enam midagi järel. Siis sattus ta vastamisi karmi eluga. Otsis teenistust, aga seda ei olnud kusagilt leida. Ei leidnud seda linnalapsedki, kes jooksid iga kuulutuse järele ja tutvuste tõttu omasid peatäite kaupa soovitusi, kuidas siis veel tema, Reet Tammiku, kes kõndis üksildase Niiduoru porisel õuel ja talitas lihtsaid igapäevaseid talitusi. Aga Reet Tammiku oli oma isa tütar. Kui ei saanud kohta linna, hakkas ta seda otsima maal. Oli taluteenijaks, tigidate perenaiste käskida-kutsuda, sattus siis poissmehest metsaülemale üksiteenijaks ja tutvus elu talle seni veel tundmatu poolega. „Vapralt hoidis end püsti ja püüdis jääda puhtaks keset seda moraallagedat ja kõlvatut elu, mis valitses metsaülema poissmehekorteris. /---/ Nii mõnigi kord pidi Reet seisma vastu sõime taganenuna, sõnnikuhark lõõgivalmis käes, ja käskima vihast lõkendavi hääli kallaletungijat kohe lahkuda.” Ent katsumused pole lõppenud. Neist lugege aga juba ise.

Jürgen Rooste. Kuidas tappa laulurästikut.

Vastses luulekogus on sisu mõttes natuke uut, enam kostub aga juba tuttavat. Roostele on endiselt väga oluline Taanilinn Tallinn (nt. „Hommikunägemus”), sest siit ammutab ta ju elu- ja loomejõudu, ja kaotab seda, end poeedi kombel pillates. Leheküljel 45 ütleb autor, et nagu inimesedki, ei pea kõik luuletused sugugi head olema. See väide kehtib tõepoolest nii elus kui ka kirjanduses. Jah, isegi Jürgeni puhul.

Lugejana olen alati hinnanud Rooste siirust, ühiskonna peent-valusat tunnetamist. Selles luulekogus on rohkem kui üks kurbusenoot. Kujund „üksildane loom vihmas” pole kindlasti juhuslik väljend (vt. lk. 58). Ja siis see uus münt, taevase ja maise vahekorra mõtestamine, teema, mida tuleb veel Jürgeni puhul uurida ja jälgida. Jumala (JR-il väikse tähega) loodud maailm

näib luuletajale praegusel eluetapil kõigile vaatamata meeldivat, kui need inimesed vaid poleks nõnda ükskõiksed (nt. „Suure reede õhtu”). Igal juhul julgeb Jürgen Rooste kirjutada: „meie isa / kessa tõenäoliselt oled /oled taevas / ära ole midagi nii limast / ja määrduvat / nagu nemad arvavad / aamen”. Loodetavasti pole see pelk ironia, vaid hingerahu otsimine. Täiuslikkus Jürgenile iseenesest meeldib, kuigi ta ise seda polevat ega suuda olla (vt. „Seisundiluuletus, lohakas”, „Kohvikupoeet uue aastatuhande esimese kümnendi lõpul”), sest kolmekümnendatesse jõudnud mees teab: „ent elus peab olema veidike madu / ja kõdu ja lagu ja kadu”. Seega *rästikut* inimeses tasub otsida! Nii jõulist sõnalist väljendust, kui on kogus „Ilusaks inimeseks” (2005) avaldatud „milleks on vaja luulet”, „Laulurästikust” ei leia, sest nt. „Kirjutada luuletust” on pigem ulatekst, ent üheks Rooste paremaks luulekoguks tuleks viimane arvata küll.

Ühiskonnakriitilisus, eesti kirjanike päristeema, kestab kesksena Jürgeni loomingus edasi, ent sotsiaalne teravus on kaetum. Sel teemal on kerge loorbereid lõigata, end nähtavaks teha, ent sama kerge ka ennast korrata ja lihtsustatud sõnastajaks muutuda. Argipäevakriitikas on oht langeda pealispindsesse vaatamängude kujutamisse. Mõnekese näite leiab ka „Laulurästikust”. Üldiselt Jürgen mõistab sügavaid ja mõjuvaid kujundeid leida, neid kõigile vastuvõetavaks kirjutada, kuid raamatu kolmanda peatüki ehk osa „Särada särada särada (puhastustuli)”, eriti nt. luuletuste „Dadaistlik riik” või „Hullu lehma naasmine” sõnum jääb lihtsakoeliseks, Neljas osa ehk „Kirevälgatus (Eesti muinasjutu ainetel)” kahjuks mind ei puudutanud. Rooste suudab juba suuremate üldistusteni jõuda.

Mida öelda luulekogu pealkirja kohta, kuidas selgitada kujundit laulurästik(ud)? Ma ei hakka praegu arutama, kes need on, kus nad liiguvad, kui suur üldistus ühes mürgises maos peitub, kas üldse peitub, või on see vaid sõnamäng, Harper Lee romaanist „Tappa laulurästast” saadud inspiratsiooni täpe... Seda arutelu alustatagu teistes väljaannetes! Maagiliselt „ne” muidugi mõjuvad, need „rüsinal-sisinal / roomlevad laulurästikute sitked parved”, eriti kui „ne vajuvad kuskil koplis-kalamajas välja ühe ropususe ja vaese / poeedi korteripugeriku uksest”. (Väike asesõna *ne*, kõlab igatahes peibutavalt.)

Jürgeni luulerida „ma ei ole vist kunagi / kirjutanud luuletust liblikaist“ assotseerub 2006. aastal „Vikerkaarest“ nr. 4–5 loetuga: „vahel õdaku tulles / takso taanlinna taevas / millest küll tehtud on see kuu – / kui olid veel väike siis oli ta juust / millest küll tehtud on väikesed tüdrukud / marlboro tuhast ja guinnessi vahust / kui olid veel väike siis millestki muust.“

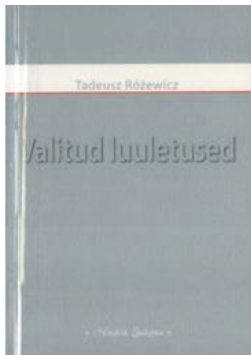
Siirusele viitab ka metafoor maailmavalupeni (lk. 52). Epiloogis ehk lõpuluuletuses „Püha Jüri teekond“ on tunda Rooste sarkasmimustrit, valulemist, kibedust, aga jüriüdilik espriitaotlus vajab veel pisut lihvimist.

Koidulale pühendat tekstide sarja „Koidulaulik“ luuletused ilmusid pool aastat tagasi ka „Loomingus“ (2010, nr. 12), nõnda kui tekst „minu isa maa“. Neis piidleb autor aegade sisusse. Seda näitab kas või pisiasi kirjapildis Lydia, Liidija ja Lidiija (viimane „Loomingus“). Mõistagi pole Künnapu ja Sinijärvega kahasse avaldatud „Lydia Koidula on surnud“ kolmiku ühiskogust „Laulurästikuisse“ võetud.

Olen mõelnud, kas eesti kirjanikud ikka peavad (õlle)joomisest nõnda sageli kirjutama (vrd. ka Peeter Sauteri tekste), aga kui süda sunnib, kui see aitab kurbust avada, kui see kuulub kirjutaja elurütmi juurde, siis peab lugeja olema leplikum.

Lõpuks võtan riski tsiteerida kogu esimest luuletust, mis on küll pikk, aga ehk juhib teiste lugejate teed Rooste luuleraamatu suunas! Julgen „Laulurästikut“ kõigile soovitada!

Niisiis „Laulurästikute tulemine. Palve“: „siksakkas heiklevad ne lõpmatud / rodud ja read / meie uskmatud – me rasked hommikupead / see on laulurästikute tulemine / mil linn on hingest tühjaks vooland / kõik elust säriseva endast välja / kooland mil linna sisim bluu on / pakitud ja pekstud / plastikusse ja plekkpurkidesse / kuskile kaugale kogumispunkti veetud / maha müüdnud ära äritud / jätatud näritud neetud / haige ilma hulkuvate / peninukihulkade poolt / siis tulevad laulurästikud / et anda sellele linnale / uus hing ja hingamine / uus katkematu elupide ja / too puuduv idee / kõnniteed kobrutavad rästikute laulust / rästikud ripuvad postidel puudel ja / traatidel / ripuvad katuseräästaist / ja punuvad pesi automootori sisimas / sisinas / nad täidavad linna oma lahvatava / lohutava lauluga / ja kõik ses kolekiires kolekeevas / põrundpöörases lollinnas vakatab / vaikib ja lakkab / see on laulurästikute tulemine / nad on nii ilusad ja metsikud / ne kehis kohiseb jõudu mis äratab õudu / ja ihalust / silmis sulatulena terendab lõputu lust / kõik see millest linn tühjaks on vooland / linna hing oleks kui koos laulurästikutega / tagasi roomand et ei kunagi enam – / enam kunagi ei saaks siin valitseda / pimeduse maaletoojad ja tühjuse turustajad / mandumismaaklerid ja nõmedusenõustajad / see on laulurästikute tulemine / linna sisemine põrgupõlemine / me ainuke lunastuslootus / linna laulurästikutepäeva ootus“.

Tadeusz Różewicz. Valitud luuletused.

Tõlkinud Hendrik Lindepuu.

Alles sel suvel jõudsin Poola ühe tuntuma ja meilgi kiidetud luuleraamatu korralikult läbi lugeda. 1921. aastal sündinud poeedi kogudest on tehtud valik, mis annab korraliku ülevaate ja ühtlasi näitab poola luule muutusi ja autori teisenemisi pärast Teist maailmasõda. Lugesin Märt Väljataga lühikesest järelsõnast, et Tadeusz Różewicz on nn. antiluule, uue luulelaadi kõige järjekindlam esindaja. Ilu ja ilutsemist sellest luuleraamatust ei leia, kujundeid siiski, aga need on karmid ja lühikesed. Tsiteerin poeedi sõnu: „Ma suhtun omaenda luuletustesse terava umbusuga, need on vormitud sõnajäänustest, päästetud sõnadest, ebahuvitavatest sõnadest, mis on korjatud suurelt prügimäelt, suurelt surnuaialt.“ Kindlasti sobib see raamat luulest sügavamalt huvitunute lauale, aga Euroopa kirjanduse üht tahku näitab see kindlasti, ühe

rahva ajalugu samuti. Näite valisin 1947. a. ilmunud kogust „Rahutus“, kus erandlikult rõhutatakse tundlikkusele: „Ärge häbenege pisaraid / ärge häbenege pisaraid noored luuletajad. / Vaimustuge kuust / kuupaistesest ööst / puhtast armastusest ja ööbikulaulust. / Ärge peljake seitsmendat taevast / sirutage käsi tähe poole / võrrelge silmi tähtedega. / Liigutagu teid nurmenükud / oranž liblikas / päikese tõus ja loojang. / Puistake viljateri vaguratele tuvidele / naeratades silmitsege / koeri lilli ninasarvikuid ja vedureid. / Rääkige ideaalidest / deklameerige oodi noorusele / usaldage võõrast möödujat. / Naiivselt uskuge ilu / härdalt uskuge inimest. / Ärge häbenege pisaraid / ärge häbenege pisaraid noored luuletajad.“ („Puhastumine“) ja 1991. ilmunud „Bareljeefist“: „peab olema vast julgust / kirjutada midagi taolist / „ilu on tõde / tõde on ilu“ / aga see on ju Keatsi / kuulus valem / ütleb mulle naeratades / leebe tarkpea / tuleb tunnistada / et Keatsil oli julgust / aga parem kui ta / poleks seda öelnud“ („kas kujutad ette“).

Liivametsa Lugemised - 55 / 2011

LÄHETUSLAUSED

Oktoober pakkus mitut sorti üllatusi. Näiteks lugesin ajakirjast „Looming“ (nr. 9, 2011) Sirje Vihma-Normeti mälestustest, et ta kohanud Londonis noort andekat pillimeest, kes ei teadnud midagi Friedebert Tuglasest! Nime oli noormeest siiski kuulnud. Rahvusraamatukogu pühendas aga tänavuse eesti raamatu päeva Tuglase 125. sünniaastapäevale pealkirja all „Eesti kirjandus ja unistus eurooplusest“. Ettekanded olid ülimalt huvitavad: esinesid kirjanikud Tiit Aleksejev ja Imbi Paju ning kirjandusteadlased Toomas Haug ja Mirjam Hinrikus. Sain neilt uut teavet, ent ka inspiratsiooni! Euroopluse kui maailma mõtteloo ühe jõulise toe ning Euroopa kui paiga üle meie kultuuriloos ja ajaloos tasuks eestikeelseid mõttetalgud edaspidigi pidada.

Hiljaaegu avanes mul võimalus koos autoriga lehitseda üht viimaste aastate maailma kauneimat raamatut, kunstnik Raul Meele konkreetse poeesia ehk visuaalse luule näidet, „Solomon's Song of Songs“ ingliskeelset varianti, mis on trükitud 2010 Tallinnas trükikojas Printon. See raamat osales tänavu ka Belgias maailma kauneimate originaalsete raamatute võistlusel. Hinnaline paber, võrratu teostus! Kes peab oma silma kuningaks, leiab väljaande ka Eesti suurematest kogudest. Muu seas, visuaalse luule kõrgaeg jääb 1950. ja 1960. aastatesse.

Ja siis juhtus nõnda, et käisin Leedus Trakais Balti raamatukoguhoidjate 9. kongressil teemal *Reading in Digital Age: New Partnerships and Services*, mis kestis 16.–18. okt. Kõik rääkisid võidu, kiiresti ja kõlavalt, mida on tehtud lugemise edendamiseks. Eks ise ka. Tekstis *Thinking of the Reader* keskendusin rahvusraamatukogu koostööle Kirjanike Liidu, Eesti rahvaraamatukogude ja ERÜ-ga. Väga sageli mainiti märksõnu lapsed ja lugemine. Paistab, et ees ootab tõsine võitlus lugejahingede pärast..., aga e-raamatu tulevikust võite lugeda näiteks 27. okt. „Postimehest“.

„Lugemiste“ ilmumisajal käib juba kirjandustuur „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes“, seega olen kõiksugu tegemiste vahel jõudnud siiski ühtteist lugeda. Kuidas teiega lood on?

LOETUD RAAMATUD

Kristiina Ehin. Viimane monogaamlane.

Ühise pealkirja all on ilmunud kaks köidet: esimene sisaldab aastatel 2009–2011 kirjutatud luuletusi, teine jutte. Kristiina Ehin on imetletud ja hinnatud autor. Oma stiili ja isikupärase vaatelejänaoga, sügavaid emotsionaalseid kihte otsiv ja sõnastav kirjanik, ent „Viimane monogaamlane“ jätab küllastatuse tunde. Liiga sõnamänguline ja kujunditest rammus. Eriti juttude raamat.

Üks on selge, Kristiina Ehin kirjutab armastusest, selle müstilise, erutava ja enamasti põletava tunde ootusest, aga ka kogetud tagajärgedest. Me oleme lugenud ja kuulnud viimastel aastakümnetel nii räigeid ja roppe armastuslugusid, et tuleb tänada loojat, kes kirjutab sootuks isemoodi. Lugeja tajub juttudes noore naise, nimetagem teda peategelaseks, sõnadega mänglemises kord viha, siis

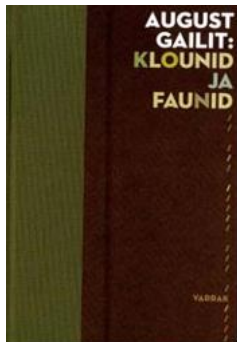
harva kogetavat raevu ja isegi vägivalda ilminguid. Ainult, kes on see naine? Kas ürgselt soomegrilik loitsija või allegooriatest lummatud kaunis daam, kes nõuab elult rohkem ja rohkem, kuni ka ise küllastub? Ma jään vastuse võlgu. Üldistatult saab iga meeski aru, et naine, kes peitub luuletustes ja veikleb juttudes vihapursete vahel, tajub oma sugu suuremana kui tavaline igapäevast väsinud naine. Tal on jõudu veel mõelda hirmudele ja muredele, mida armastus kaasa toob. Eriti just hingele. Kristiina Ehini tekstides toimuvad teineteisest lahkuminekul jõuliselt ja valuga, kättemaks aga on väge täis. Tema allegooriates võib peituda karm feminism, mida ma varem pole ehk ära tundnud. Mul on „Viimase monogaamlase“ luuletustega kergem toime tulla. Nende tonaalsus, isegi mõningane sõnavalik ja rütm on juba varasematest kogudest tuttav, ja see paelub mind kõigele vaatamata edasi. Jutud ent tunduvad esimesel lugemisel küll klaarid, ilusad ja uskumatud, nõnda kui muinaslood ikka, aga natuke hiljem tunned, et need on liiga kunstlikud. Kohtumised Jaanide ja jumalustega ei veena mind. Aga igal kirjanikul, igal inimlapsel on õigus oma kõige salajasemad ihalused kirja panna. Mõistukõnega peibutavates kunstmuinasjuttudes leidub rohkesti tänapäevaseid ohkeid, ja viiteid võimalustele, kuidas saab armastust korvata. Viimases jututekstis „Kohtamisõhtu“ peitub üldistus, kus antakse mõista, et õnnelik lõpp pole isegi armastuses võimatu: „„Sa ahvatled kõiki. Kõiki,“ ütles Elulugu.“ „Elulood painduvad sinu järgi, käänduvad ja väänduvad. Sa hellitad neid pisut ja jätad siis maha. Ja me lõpetame oma lood pettunult, segaduses, õnnetud ja ilma ühegi valemita. Ilma ühegi pagana valemita!“ Ta tundis kuklas Õnne Valemi kuuma hingeõhku. See joovastas teda. Õnne Valemi pani oma käe Eluloo kaela peale. „Sääsk söi sind!“ Ta torkas männiokkaga Eluloo põske. „Ja sööb veel...“ sosistas ta. Elulugu pööras ringi ja vaatas vihaselt Õnne Valemi ülemealikult helkivatesse silmadesse. „Ega mina ei ole naine. Ja sina ei ole mees. Ja isegi kui oleksime, tead sa väga hästi, kui

ohtlik on oodata õnne kelleltki teiselt. Õnne ei või oodata isegi endalt mitte. Elulugu peab keskenduma millelegi muule, kindlasti mitte õnnele ja kindlasti mitte valemile. Siis võib-olla... Aga ära tule mind ahvatlema oma lõhnavate ümbrike, termosokkide, lemmikjäätise ja Igaie-Valule-Leidub-Rohtu-filosoofiaga." „Ma olen palju rohkemat kui lemmikjäätis ja termosokid," lausus Õnne Valem. „Hüva. Aga ma olen õnnelikum ilma sinuta." Ja Elulugu läks ära. Ja männipuu otsast hüppas talle õlale tema Aju Ahvipärdik. Ja kusagilt kõrgelt maandus ta teisele õlale tema Armastuse Punane Faasan. Ja ta läks, et hoolitseda aia eest, kus tema Ahvile ja Faasanile meeldis elada. Ja ühel õhtul, kui Ahvipärdik juba magas, tuli Õnne Valem nagu kevadsadu. Nad kohtusid ootamatult sinkjal paadisillal ning Punase Faasani sulgede ja punaste merepoide paistel kooris Elulugu Õnne Valemil seljast ja Õnn päästis Elu ettevaatlikult Loost lahti. Jäid Õnn ja Elu, kes said teineteisele osaks sel pimeneval paadisillal. Ei ühtegi sõna, sääske ega männiokast." See katke peaks emotsionaalsetele lugejatele hinge pugema, kuigi kõik jutud pole sedavõrd otsekohesed.

Kristiina Ehini kuulutab, et naised on ühest küljest metsikud, teisalt õrnad, ülitundlikud, kes võivad kergesti mehe hävitada. Mõni moonduv mustaks toonekureks, mõne tööks on „tasasel tulel isaste pealtvaatajate südame ja ihuliikmete praadimine".

Kuid ühte loen küll välja, et armastus ei jäätuks, et ta kestaks, tuleb tublisti tööd teha. Armastuse Asjaajaja palkamisest pole kasu, ikka tuleb ise midagi ette võtta. „Sürrealisti tütre" ja „Maasturi tütre" lood aga jätavad ühetoonilise, isegi arusaamatu mulje. Müütiline Uitlaid Lena sümboliseerib nähtavasti midagi igikauget, kuid osutab samas alati su kõrval ootavatele võitutele ja kaotustele. Aga üldistavalt: üks iga lugeja interpreteerib Kristiina Ehini lugusid ja laule oma ea, fantaasiavõime ja soovide kohaselt. Vaevalt et neile tekstidele leidub kolme-nelja ühtmoodi mõtestajat. „Kuldvõttes" leidub kuldvõti, mida me kõik kaasas tahaksime kanda, et hoida oma saladusi uudishimulike eest.

Nagu varemgi, ilmutavad Kristiina Ehini luules end iidvanad märksõnad: ikka on armastus käsil, selle kõrval rusud ja lõpmatu lootus. Aga praegu kõlab ajatult: „Kolletav kurguni kinni nõõbitud / sügis / seisab seljaga vastu / alasti puud". Kõik on nii ju ka saja aasta pärast ja igal pool. Võimalik, et poetess tahab lugejat veenda, et inimsuhete keerulisus ja igikestvus leiab igal ajajärgul oma luulekeele. Kui keegi küsiks, kummast köitest alustada, siis ikka luuletustest, Kristiina Ehini loomingus pärisosast.

August Gailit. Klounid ja faunid.

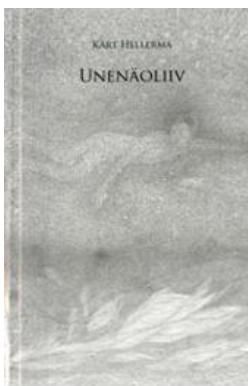
Raamatu esitrükk ilmus 1919 „Odamehe" kirjastuses Tartus, nii ongi tegemist kirjandusloolise väljaandega, mida pole kirjaviisi osas kohendatud. Kes ei teaks Gailiti loomingut, kuid följetonide kogu „Klounid..." võib olla vähem loetud. Järelsõnas „Killumees Gailit" on Jaanus Vaiksoo selgitanud teose loomisloogu ja nimekate isiksuste sattumist Gailiti „hammaste vahele". Kõik kaheksa följetoni keskenduvad eesti kultuurilule, ennekõike eesti kirjandusele. Tuntumad on kahtlemata „Artur Valdes" ja „Sinises tualetis daam". Teatavasti kannab Artur Valdese nime Friedebert Tuglase kirjanduslik müstifikatsioon. Samanimelises novellis kirjeldab Tuglas enda teostamata jäänud kirjanduslikke unistusi ning arusaamu kunstist ja estetismist, andes loo lõpus märku, et tekst on autobiograafiline. Gailitit ajendas följetoni looma ilmselt novelli minajutustaja eneseimetlus ja Tuglase arvamus endast kui haruldasest kirjanikupersoonist. „Sinises..." prototüüp on Marie Under, pilkepõhjuseks viimase sensuaalne loomus ja romantiline luule, mis leidis tolleaegsete koolinoorte hulgas palju järgijaid. Kohati ent tundub, et Gailitit häiris luuletav naine...? „Siuru" liikmena teadis ja tundis Gailit rühmituse tuumikliikmeid hästi. Mõistagi vihastas selline käsitlus Underi paaži Artur Adsonit. Lk. 83 kirjutab Gailit: „Visakem kõrvale ta ilusad sõnad ja võrdlused, ning teie saate kaunis igava ning ideevaese kesta." Gailiti sapist sulge tunnetasid teisedki, vahest kunstnik Konrad Mägi pääses irooniast. Isamaalisus sai samuti hoope, kuid üks praegugi pilgatakse suuri isamaalisi tundeid ja sõnu. Nii et meeolud korduvad! Iga uus kirjandusvool, iga uus (kirjanike) mõtteavaldus võetakse väga tihti vastu suure sallimatusega, Gailit ise arwab teisel nõnda: „Ei meeldi kirjanduslik teos, mis on siis lihtsam, kui ta negatiivsed küljed ära näidata. Kuid meil sünnib see nõnda, et kirjanikkude töid ei loetagi, aga sõimatakse siiski. Meil sünnib see nõnda, et mõne rea päälle põhjendatakse kõik sallimatus ja sõim. /---/ Kaldun arvamisele, et mitte kirjanikkude olukorra parandamiseks ei löö teie lokka. „Toetades" mõne rublaga kirjanikke, olete juba uhked ning dikteerite kirjanikkudelle igasuguseid nõudmisi ette. Nad peavad kirjutama tõutervenduse vaimus, kaitsma kristlikku moraali. Ning kunstnikud maaligu abjakat kesk lainetavat rukkipoõldu, rukkilillega kaabu juures ja piimalänikuga käes. Ah, maalige abjakat, maalige ometi kord abjakat!" („Kirjanikkude loss"). Muidugi on Gailiti tekstidel ligi sada aastat hiljem hoopis teine tähendus, sest nende aastate kirjandusklassikute jada on koostatud, aga ajastu õhkkonna mõistmisele aitavad Gailiti lood igatahes kaasa.

Indrek Hargla. Apteeker Melchior ja timuka tütar.

Melchior on tõesti imetlusväärsete uurijaomadustega tegelane: nelisada pikka lehekülge ootad lahendust ja saad puändi, mis minusugust kehva krimkade ja ulmelugude tundjat tõeliselt võlub. Mõistagi pole Hargla romaan mingi tühine ja lihtne krimižanri näide, vaid eeldab päris põhjalikku vana Tallinna tundmist ja küllap mõnegi koltunud, vaat et ulmelise arhiiviurikuga tutvumist. Hansaaeg on Tallinna põnevaks linnaks kujundanud, millega saab kunstiliselt ja sõnaliselt fabuleerida ja fantaseerida. Ka ajalooallikaid ja uurimusi on mitu riulitäit võtta. Tegelikult on mõttetu tutvustada romaane, mida kõik niigi lennult haaravad. Lugejana huvitab mind Hargla romaanides eelkõige ajajärgu olustiku ja mentaliteedi kirjeldamine ja selle usutavus. Mõrtsuka nime teadasaamine jääb viimasele kohale. Kui ma nüüd kiirkorras osutan võrdluse mõttes kahele Tallinna ajalooost inspireeritud eesti kirjanikule, Gert Helbemäele ja Jaan Krossile, siis Hargla tekstides tajud tunnetuslikult teistsugust õhustikku. Tegelaste mõtteviis on pigem ajatu kui piiritletud mingi sajandi maailmanägemisega. Gooti raskepärusus ja tegelaste keel, mis on nüanssideni välja peetud Jaan Krossi romaanis „Kolme katku vahel“, „Apteeker Melchiori...“ tegelasi ei individualiseeri. Ent sajanditetaguseid sündmusi on ju mõnus mõtestada ja kuulata kaasaja kontekstis, pealegi tegutseb nutikas apteeker vähemalt sajand enne Helbemäe Hinricust ja Krossi Russowit. Muidugi ei kuluta Melchior oma aega vaimuliku elu üle mõtisklemisele, sest mõrvad ja igapäevane timukatöö on puudutanud rahvast enam kui palve ja paast. Lüübeki õigus on tema jaoks olulisem kui jumalik õiglus. Hargla tegelasi ilmestavad argisemad teod ja mõtted kui Krossi omi. Pealegi kinnitavad kõigi nimetatud autorite teosed, et rikkuse tagaajamine ja inimlikud nõrkused, mõrvad ja kättemaks kuuluvad kahtlusteta igal ajastul inimloomuse juurde. Hargla iseloomustab 1422. aasta sügist: „Moninger, kes pidas kirjavahetust ülikoolide ja ordu tähtsamate liikmetega, oli Hinricusele mõnikord rääkinud, et dominiiklaste haridusteel on praegu rasked ajad. Maailm muutub kogu aeg ilmalikumaks ja segab end pühade asjade sisse, mida ta ei peaks tegema. Noori ja andekaid munki peab mõnikord lausa sundima, et nad teoloogiaõpinguid alustaksid. Sõjad on järjest suuremad ja julmemad, reisida on raskem, raha muutub viletsamaks, hõbe ei maksa enam, ketserid teotavad ja laimavad kirikut, tema õpetust ja konvente, kihutavad rahvasse hullusele ja isegi kloostrid rüüstama. John Wycliffe ja Jan Hus on alles esimesed, neile järgnevad teised. Selles on süüdi kirikulõhe ja ahned vürstid, aga küllap ka need kirikuisad ja kloostrid, kes püha Benedictuse õpetusest liiga kaugemale on kandunud ja elavad liiga ilmalikku ja liiga küllusliku elu. Nii et võib-olla tõesti peaksid dominiiklased mõtlema reformile, oma vajalikkuse ja olemasolu küsimused uuesti läbi mõtlema.“

Oma väike linnafilosoofia kõlab ka Melchiori suus, kuigi Hargla romaanide peamine eesmärk pole tähelepanu tõmmata keskaegsele hansalinnale: „Ja kui ma käin mööda Tallinnat, kui ma vaatan meie maju ja kirikuid, siis ei leia ma tõde meie linna kohta mitte oma mälust, vaid kusagilt kaugemalt ja kõrgemalt. Kivid jutustavad mulle oma lugu ja kirikutornid näitavad teed taevariigi poole, ütlevad, et meil kõigil on hing ja et me kõik peaksime rohkem ja iga päev seda meeles pidama. Tallinn jääb siia veel kauaks pärast mind ja tulevad inimesed, kes ei tea ja ei mäleta neid, kes selle linna ehitasid. Aga kui nad tahavad selles linnas elada, kui nemad tahavad olla see linn, siis peab nende arusaamine ulatuma mäletamisest kaugemale, sinna, kus on kõikide asjade mõõt, algus ja lõpp, tähendus ja tähtsus. Sest muidu jäävad nemad siin igavesti võõraks.“ Meenutan, et Kross võrdles Tallinna vana kilpkonna ja Helbemäe turritõmbunud kükitava siiliga ajaloo kalda peal. Ja kui kriminaalse loo ahmija peatub viimasena tsiteeritud mõtte juures, siis on ta saanud lugemise eest lisatasu.

Kärt Hella. Unenäoliiv.

Alapealkiri teatab, et raamat sisaldab novelle ja proosapalu aastatest 2005–2011. Kaheksast tekstist on pooled varem ajakirjanduse vahendusel ilmunud: „Üks õhtu“ (2005), „Aet-Iris Tähelind. Kiri isale“ (2008), „Veemõõtja“ (2009) ja „Kott“ (2010). Kärt pole oma põhiteemat – eakaaslasest naine silmitsi ühiskonna ja meestega – vahetanud. Küll on aga lisandunud, õieti küll süvendatult esile tõusnud mõned uued rakursid. Niisiis on endiselt kesksel kohal autori isikulugu, mis on eriti nähtavalt kirjas kahes tekstis: „Teine mees“ ja „Unenäoliiv“. Samal ajal, kui Hella arutleb eelnimetatutes tekstides oma soo valikute ja võimaluste üle veel üsna ratsionaalselt, hakkab irratsionaalsuse tuul kogumiku viimastes lugudes juba vaikselt puhuma. Kuid toonid on võrreldes „Sinise missaga“ sootu rahulikumat ja ükskõiksemadki. Tema peategelane, olgu nimi mis tahes, rändab siin ilmas üksinda, ja kuna üksi liikudes tajutakse maailma ja teisi inimesi süvenenumalt, siis toimub pidev (enese)analüüs. Eriti silmapaistvalt just nimijutustuses, kus Kreet, kes pole küll mina-vormis esineja, murrab ajaga piike. Aeg ongi uus vaatenurk, mis Kärdi loomingusse sisse tunginud. Aeg hirmutab, aga see on loomulik. Kreea teekond jaanilaupäeval läbi linna ja kalmistu ühte tüüpilisse linnamagalasse kujuneb julgeks

hingeliseks jutuajamiseks. Võib-olla natuke kaootiliseks, aga küllap piisavalt ausaks. Ühiskonnakriitilisus küll peegeldub, aga nõrgalt ja natuke otsitult. Kreedea prototüüpe liigub nii kirjanduses kui ka elus palju ringi: „Kas Kreedaga oli siis teisiti? Kuidas tema aega mõõtis? Aeg ja selle mõõdud libisesid tal üha läbi sõrmede, volksatasid kokku nagu väiksed veidrad terasvedrud, vilksatasid välguna õhku – tarretav, külm helk, üksainus elutu viiv, vakatav hirmusööst – , kõrvetasid sulatinana silma ja kadusid. /---/ Aeg oli ju vaid sõnadest tehtud, inimese keelest loodud, inimese oma. Aja tõi kohale inimese mõte, inimese loodud sõnad andsid ajale vormi. Lõpuks jäidki ainult sõnad, sõnad, sõnad. Või veel midagi? Mis see oli? Midagi sellist Kreet Kiek in de Köki mäest alla tulles endalt ei küsinud. Pea mõnusalt tühi – polnud seal küsimusi ega vastuseid, ei ühtki külge kleepunud sõnakõlksu – , astus ta tuttavast, natuke juba lagunemismärke kandvast trepist alla. Astmed nõudsid piisavalt tähelepanu ja riigipüha jättis ta külmaks. Polnud ühtki koormavat mõtet, ühtki sunnitud sõna. Kogu see kaootiline, kuuldamatu lärm, kõik need ideede ja seisukohtade kidad, kogu see kahtlane kaadervärk, mis Kreedea peas muidu tüütult ringi logistas – hindas, arvas, kirjeldas, osutas, heaks kiitis, hukka mõistis – , kõik oli haihtunud. Ta hõljus armastuse igavikus, inimlikest mõõdupuudest vaba. See oli õnnis olek, seisund, kus polnud ajamäärusi – aga see ei saanud jääda kestma.”

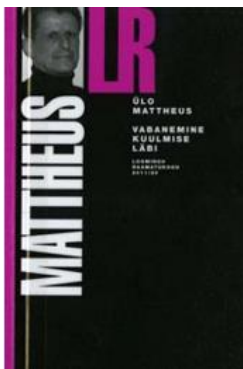
Need, kes on Hellerma varasema loominguga tuttavad, leiavad mõtteid ja arutlusi, millest osa juba tuttavad. Kuid kõik ongi päevast päeva korduv, kinnitab kirjanik ka ise, ja õieti ei üllatagi teda enam miski. Eks üllatuste aegki on tegelikkuses üürrike! Soov olla „taevalinnaks“ (novell „Taevalinn“) teisele inimesele on mõistetav, aga üsna lootusetu täitumise mõttes. Autor on igatsenud ja otsinud kõigis oma belletristilistes teostes armastust. Kärt Hellerma pärib ikka ja jälle, miks küll on armastust nii vähe, miks ei hinnata naise kaunidust ja tarkust. Keegi tema tegelastest ei oska sellele ammendavat seletust anda. Võib-olla oskab ta ise kunagi sellele küsimusele vastata, kui asetab end kirjanikuna vastassoos positsiooni... .

Kärt kõneleb enamasti siiralt ja tuliselt (eriti „Sinises missas“), uskudes oma sõnu, ja ega neis keegi suuremat kahtlegi, aga ehk peaks otsingute kese muutuma? Oht kujuneda kordajaks kumab juba kukla taga. Naise saatus tänapäeva keskkonnas on juba kümnes variatsioonis läbi kirjutatud. Väga keeruline on lisada uut üldteada seisukohale, et vanem naine ei pälvi ühiskonnas enam suuremat tähelepanu ja et naist, nooremalt muidugi, hinnatakse vaid tema maise ilu järgi. Kärt Hellerma teemaarenduse kaitseks räägib aga autori oskus ja tahe ironiseerida nii novellis „Mängumeri“ kui ka „Taevalinn“. Mängides näkki võid leida enda kõrvale küll imetleva tehispoisi, kuid kummalgi neist puudub võime inimese kombel armastada. Ja näkk läheb mängumerre tagasi...

„Unenäoliiv“, „Mängumeri“ ja „Taevalinn“ moodustavad omamoodi tsükli, kus kirjutaja jõuab otsusele, et ükskõik, kuhu poole kujutletud tegelane ka vaataks, ikka kujuneb takistuseks naiseks olemine. Sal-Salvadori ja Gala suhteid ja teineteise otsimist „Taevalinnas“ sobib kohati lausa sarkastilisteks nimetada. Eriti peenelt irvitab autor ses tekstis raha, selle kultuurirahva igavese paine, ja teisalt tähelepanu nautimise, inimeste eneseimetlemise ning suurustlemise üle.

Kärdi laused on viimistletud, kohati ehk liigagi steriilsed, jahedad, vahel eeldaks isegi pehmemat väljenduslaadi. Tasub tähele panna, et proosakogu tegevuskohaks on kujunenud Tallinn. Autor jälgib oma tegelaste liikumist, uurides: „Millal sai Tallinnast koopiaste linn, maailmalinnu järele aimav provints? Millal laotus tema üle raha hall vine ja ümbritses raha lämmatav kookon?“ Võiks ju vastu küsida, kas Tallinn on üldse kunagi teistsugune olnud?

Hellerma proosa on seegi kord rangetest seisukohtadest üle koormatud, isegi kohati vaevatud. Nii mõnedki karmilt sõnastatud järeldused meenutavad kohtuniku otsust, kes annab hinnanguid vaid fikseeritud seaduste järgi. Kuid iga lugeja otsustab iseseisvalt, mõtlema panevat leidub kogus „Unenäoliiv“ keskealisele naisele piisavalt. Ja pöörake pilk ka kaanekujundusele, kus on kasutatud detaili Naima Neidre joonistusest „Pilvel ujuja“.

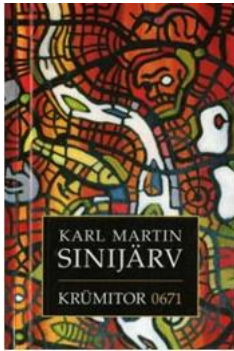
Ülo Mattheus. Vabanemine kuulmise läbi.

„Loomingu“ Raamatukogus“ ilmunud õhukeses raamatukeses jutustatakse suurtest mõistetest. Õieti kõige tähtsamatest asjadest, mis inimest üldse puudutavad. Heidetakse budistlik pilk ajale, elule ja surmale. Selle kõrval peatub Mattheus enda ja oma perekonna lool, katsumustel, mida tõi inimestele 20. sajand: „Aeg on näidanud, et rääkimata asjad takerduvad hinge sügavusse. Ent kunagi kerkivad need uuesti pinnale ja need tuleb ikkagi lahti harutada – kellegagi, kelle jaoks see on niisama oluline. Ja kui too keegi on surnud, tuleb rääkida surnuga. Tundub, et nad on läinud, aga tegelikult on nad endiselt siin, meie keskel mälestustes, takerdunud vahepealsusse. Ent võib-olla surnutest rohkem takerduvad elavad inimesed, kes mingil põhjusel ei suuda end vabaks mõelda või vabaks tunda. Ikka on valus ja mingi seletamatu nukrus painab. Kus on küll see õpetaja või guru, kes teejuhina juhatab meid

läbi meie enda nukruse, nii nagu ta juhatab *bardo* vahepealsusse takerdunud surnu uude ümbersündi. Tiibetlased usuvad, et ka elu on vahepealsus kahe surma, kahe ümbersünni vahel. Selleski vahepealsuses on vaja kedagi, kes räägib, õpetab ja jagab näpunäiteid õigeks toimimiseks.

Nüüdseks on minu õpetajad, alates algkooli õpetajatest riburada surnud, väga vähe on neid järele jäänud."

Kuna mindki on alati huvitanud budismist lähtuv maailmavaade, siis soovitan kõigil lugeda raamatut, kus isegi meie lähiajalugu suudetakse vaadelda rahustavalt ja mõistvalt. Iga inimene otsib elus ju püsiväärtusi, unustades, et need võivad peituda pisiasjades. Ja kui ka kerjakauss on su ainus vara, mida püüda püüda, siis ei tähenda, et oled elanud vääritult ja valesti. Tõeline sügisõhtute ja hingedeaja lugemine.

Karl Martin Sinijärv. Krümitor 0671.

Eesti Kirjanike Liidu esimehe üsna värske luulekogu. Ei tea mina, mida see pealkiri tähendab. Otsisin koos teabespetsialistidega mitu päeva tarkadest raamatutest seletust, aga rahuldavat vastust ei leidnud. Isegi Jaak Põldmäe „Eesti värsiõpetuses“ (2002) ajasin näpuga järke. Lõppeks polegi see pealkiri kõige olulisem, isegi kui siin tuleb mängu autori vanaisa Erni Hiire ja rotimürgi müüt. Tähtis on ikka Karl Martini persoon, kes vaatab raamatu kaante vahelt ja tagakaane sisekülje fotolt vastu. See nõelaterav pilk, mille nõelasilm on terasekarva ja ülimalt tähelepanelik. Ega krümitorlik luule (tähendagu ta siis konkreetse inimese väljenduslaadi, tulevikus kas või krestomaatiates) peagi olema viimistluseni lihtsustatud eesti keeles seletatav. Mina igatahes lugesin põnevusega ja mõtlesin, millega need „jorinad“ küll lõpevad. Armsasti lõppesid: viimase teksti pealkiri on „Esimene luuletus“. Avaluuletus, n.-ö. varasemate

aastate sõnaseadmise näide „Suvelaul“, pärineb aastast 1983. Siis oli autor 12-aastane! Kes on kordki Sinijärve juhitud kultuurisaateid vaadanud, teab, kuidas ta sõnadega lusti lööb. Kes juhuslikult kohtunud või muidu juttu ajanud, teab, et nõndamoodi ta räägibki.

Sinijärve tekstid ei pruugi kõigile meeldida, mõnele võivad need karlmartinliku tähtede ja sõnade kirevusega isegi talumatutena tunduda, aga enamasti nad igavad pole. Lõpupoole küll „Lehvita musta muumitrollipildiga...“ ajas ohkama nagu vahel ilma Sinijärveta OP, aga üldiselt tasub „Krümitor 0671“ lugemisega vaeva näha küll. Eelistatud seisundis on kahtlemata luulefriigid! Eesti luuletajatel on komme mõnikord, ei, viimasel ajal lausa sagedasti teha vihjeid klassikutele, selles osas pole Karl Martin erand: „must nagi on meie toas / ja meie seljas kaa / ja igavik mõtiskleb mida / sellesse riputada.“ Ilus on lisada, et sellestki raamatust leiab vihjeid meie tänase ühiskonna sotsiaalsetele puudujääkidele, kuid juba 1998 kirjutas ta: „Ma olen luuletaja – hing on paelata pihus. / Ma olen luuletaja – perse on püksas, kuid paljas.“ Muu seas, vähemalt kolmes luuletuses on raamatukogurahvale armas sõna: „Raamatukokku minnes“, „Raamatukogus olles“, „Raamatukogust tulles“. Teatavasti meeldib eestlastele üle kõige polemiseerida tõe ja õiguse üle, nüüd kuulakem KMS-i varianti: „Meeletu maailm, kivid ja leib! / Uhmriga kolgime uusaja ustele, / käsikiviga vaeslapsi jahvatame seni, kui / kondid ja kole. / Ilus ei ole. / Mis on? / Ons miskit, midagi-gii? / Kalasilm vaatab, ei oidu. / Loidus; võrgus ja võrkkesta taga, / nüri joobumus liigkangest õllest. / Kole ei ole? / Või seda võimeister mõistab, koored on kooritud ammu. / Sirget ja sirutet sammu / tahaksid marssida põõsa alt oimetud. / Lõdvalt lõnkuda sisimas sooviksid need, kellel võimalust / pole. / Ilus või kole? / Rahvas või maa ? / Kunksmoor? / Karl Ernst von Baer? / Väär pole mõte, vaid olek. / Munarakk mõlgutab / mõttetus munamäetaguses. / Tõde ajab naerma ja õigus nutma. / Pisarateni. / Näärmed ent kuivad. / A hui vam tam, / seitsme mäe ja seitsme mere taga, / mustmuldseil põldudel. / Kivikangur magab, ei maga, / paekilde lutsukivitab vetele / kui kuulipildur. / Kuulipildur ei maga. / Meeletu maailm. / Tõde ja õigus. / Jagad, / ei / jaga.“ („TÕDE JA ÕIGUS“).

Lõpetuseks üks kultuurieluline remark. Mul on kurb meel, et juba teist aastat on ETV kultuurisaade OP ilmetu, nagu ülal juba viitasin, tunnen puudust Karl Martini eredast isikust. Seega võib ühel päeval juhtuda, et hakkab protestiks ka tobedat „Kalevipoegade“ seriaali vaatama. Amet ja huvi muidugi nõuavad igasuguse kultuuriga kohandumist, aga paistab, et igavus ei pruugi alati suurt kunsti tähendada...

Liivametsa Lugemised - 56 / 2011

LÄHETUSLAUSED

Aasta viimased kuud on olnud raamatukogurahvale, tegelikult ju kogu eesti kultuurile intrigeerivad oma arutlustega, kuidas ja mida komplekteerida rahvaraamatukogudesse. Diskussioon on kiskunud minu arust natuke kiiva ja sageli on tõstetud fookusesse hoopis teema, mida keegi loeb, kui palju ja miks. Kas oleme oma erialal kompetentsed? Mõistagi loeti ka sente, muidu poleks asjal ju mõtet. Raamatukoguhoidjana ütlen pärast kõike kuulnud-nähtut otsekoheselt välja, et ma ei fikseerinud

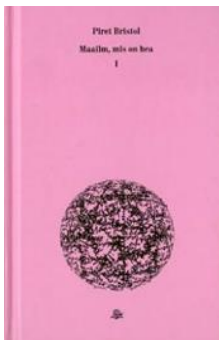
ainsatki mõttepoega, mis näiteks mind mu töös suunaks või aitaks. Aiva korralti üht ja sama, kord talitsetumalt, siis jälle ägedamalt. Kümnetes kirjatükkides ja repliikide vahetamises ei leidnud ma paraku mitte midagi uut. Ja kui ka Kultuuriministeerium pahameeles ja volis mingeid käske-soovitusi komplekteerimistingimuste mõttes esitab, ei muuda seegi kuigivõrd eesti kirjanduse lugemist. Teatud perioodi kestel suurenes ehk huvianglo-ameerika ajaviitekirjandusest, aga kui ilmub häid eesti lugusid, asuvad mõned neist edetabelite ihalejate suureks rõõmuks kenasti kuhugi esimeste sekka. Rõhutan, väärt eesti kirjandust, sest lugejana tean, et tühja sõnumi ja lameda sisuga raamatuid ilmub meilgi ülearu. Ükskõik kui õlgu kehitama sundivaid või esineja intelligentsust toonitavaid ütlemissi võim ehk raha ning oponendid meedia kaudu on jaganud ja ehk jagavad tulevikuski, väärib hoopis esiletõstmist fenomen, mille võtaksin kokku pärimisega: mis salavägi ja miks suunas ühiskonna tähelepanu nii pikalt väikestele, väheatraktiivsetele ja enamasti suuremas kultuurikontekstis märkamatuks raamatukogudele?

„Paabeli raamatukogu“ vestlusring „Kes kardab Dante Alighierit?“ ajendas haarama suure itaallase „Jumaliku komöödia“ järele. Igavesti kehtivate ridadega soovin teile, head lugejad, sisukat uut aastat!

„Ja tema mulle: „Pärast pikka riidu / veel voolab verd ja metsa omad löövad / siis visa võitlusega teised välja. / Kuid juba varsti langevad ka nemad, / kolm aastat hiljem teine pool saab võitjaks, / toeks võim, kes juba varitsemas eemal. / See kannab kaunis kaua pead siis püsti / ja valju rõhumise all peab vastast, / kui palju see ka kurjustaks ja kurdaks. / Kaks õiglast on, kuid neid ei võeta kuulda, / sest sütitavad sädemeid kolm sädet, ja need on ihnus, kadetus ja kõrkus.“

Eesti kirjandust on loetud ja loetakse edaspidigi, küll vahetuvad aga kirjanike nimed, raamatukoguhoidjad ja kõrged ülemusedki. *Sic!*

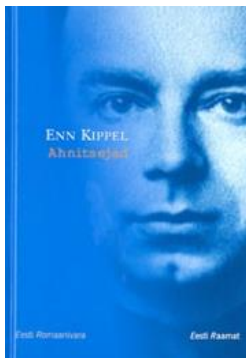
LOETUD RAAMATUD

Piret Bristol. Maailm, mis on hea. Esimene osa.

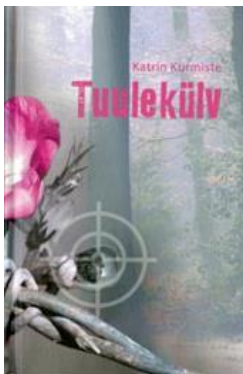
Olgu arvamus kohe välja öeldud: mulle see raamat sobib. Ülikooliaastatest on palju kirjutatud ja tehakse seda edaspidigi, aga alati on midagi isepärast juures. Piret Bristol „Maailma...“ käsitleb kui belletristikat, milles ilmselgelt autobiograafilist münti. Romaani peategelane Triinu, hüütud Filoloogiks, mõjub kaitsetuna, kuigi teda võib samal ajal ka liialt vabameelseks ja kergesti kohandatavaks pidada. Kahekümneaastane, kesisesest keskkonnast, n.-õ. võimuka lesestunud ema seljatagant põgenenud eesti filoloogiat õppiv tüdruk peab ametliku ühikakoha puudumise tõttu asuma elama, täpsemini magamispaika jagama füüsikatudengitega. Kes aga teadagi poisid. Lisaks piinavad teda väikelinnast pärinemise kompleks ja segadused armumistes. Puritaanlane võiks kohe kukkuda Triinut süüdistama, et kuidas ta esimesel juhul kokkusaamisel kohe poisiga magas ja siis tema järel ühikasse komberdas, aga elus on tulnud hinge sees hoidmiseks hullemaidki tegusid teha. Üks ühiselamu kaaslastest süüdistabki Filoologi enesekehtestamise võimetuses, ent iseloom antakse sünniga kaasa ja vahel ei suudeta seda tõesti muuta. Triinu loomust kaitseb vaikumine. Tornühiselamu seltskond, kellega päev päeva kõrval suheldakse, pole just eriti värvikas. Väiksemad karakterid võiks ju loetleda, aga ma ei tee seda, sest kedagi eriti ilmekalt teiste seast esile ei kerki. Põhiteemaks üldine rahapuudus ja pidev joomine. Naistega heitlemine kuulub samuti aegade algusest saati tudengite elulaadi juurde. Kes pead-jalad koos eluga toime ei tule, valib eraka. Siis jätkub suhtlemine tihedas sõelumises erinevate elukohtade või ruumide vahel. Väiksed armumised ja omavahelised nihverdamised ning kättemaksutrikid ei suuda raamatust küll šedöövrit luua, just mälestuste mõttes, aga Pireti kirjutamisstiil sunnib pidevalt edasi lugema. Tegevus toimub ajal, mil Savisaar oli peaminister ja Eesti elu keeras pidevalt uusi lehekülgi. Paraku on konkreetsetes kõites ühiskondlikule taustale minimaalselt tähelepanu pööratud, kui üldse, siis ikka õllesortidele ja toidu hankimisele Tartu kehvalt varustatud poodidest. Ent eks boheemlastest üliõpilaste esimesed õpiaastad kuluvadki peamiselt oma eksistentsi eest seismisele. Puudub ka värvikas õppejõudude seltskond. Teadagi, füüsikud peale arvude ja reeglite suurt midagi ei teadvusta, isegi ainus raamatusse tiritud õpetaja-filosoof ei lisanud oma vaadetega midagi huvitavat. Kogu öeldu sõnastab „Maailma...“ autor kahel viimasel leheküljel kokkuvõtlikult minust paremini: „Kesköö leidis meid jalutamas mööda magavat suvilakooperatiivi. Klaus tahtis, et räägiksin kõigest oma möödunud aasta seiklustest. Minu lugudes ei puudunud vaene, aga edasipüüdlik üliõpilane, karmid, kuid õiglased sõbrad, autoritaarsed, ent rumalad õppejõud, krutskaid täis, aga hea südamega füüsikud, pinnapealsed armusuhted ja ettevõtlikud tüübid, kelle mõte liikus ainult raha ümber. „Enamuse sellest mõtlesid sa küll ise välja,“ ütles Klaus. „Ema tahab vist, et sa ülikoolist ära tuleksid. Ütleb, et see haridus ei anna midagi. Oli ähvardanud, et kui välja uurib, kus sa elad ja töötad, tuleb sulle järele ja teeb kõik maatas. Muuseas, sa lubasid mulle rääkida, mis eelmisel aastal tegelikult juhtus. Aga ma tean juba, et sa ei julge.“ „Ma ei saanud aru.“ „Kindlasti said. Peeglit pole kerge puruks lüüa – hirmus on näha iseenast sellisena, nagu sa tegelikult oled.“ Klaus jaoks olid kõik mu „uued sõbrad“ ühesugused boheemlikud snoobid, harimatud, igasuguse lastetoata,

tähelepanupuuduses vaevlevad ja kompleksidega, karvased ja enamasti pesemata tüübid. Tal oli muidugi õigus. Polnud minu asi solvuda. Klaus lihtsalt ei taipa, et täpne kirjeldus ei ole veel kõik. On nimetamatuid asju, mis ei ole arvamus ega tõde.”
Otsige neid tabamatuid asju nüüd ise edasi!

Enn Koppel. Ahnitsejad.

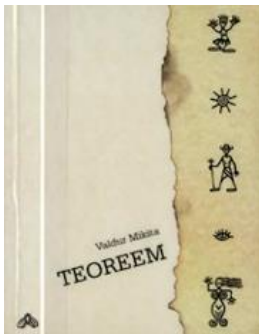
Jah, Koppel pole moes ja üks tema loomingustki mäletatakse laiemalt vaid ideoloogilise maiguga noorsooraamatut „Meelis”. Ajaloolisi romaane võiks küll üle lugeda, aga „Eesti romaanivara” sarjas ilmunud „Ahnitsejad” on sisult erinev. Rohkem „Kuldvasikaga” võrreldav. „Ahnitsejate” mõlemad osad ilmusid 1935. aastal. Nimetat romaanis keskendutakse teema mõttes üsna erakordsele nähtusele eesti kirjanduses – vaeste inimeste uskumatule aplusele. Koppel lausa pilkab agulirahva saagi- ja rahaahnust. Aines pälvis toona suurt tähelepanu, ja mõistagi vastakaid reaktsioone. Kuni selleni, et politsei kavatsenud trükikoja vastutusele võtta. Ka olevat kirjandusloolased käsikirja kõlbelisest seisukohast pisut redigeerinud. Igatahes mõjub Kippeli laskumine kohati robustsesse, isegi nilbesse naturalismi tänases ääretult vabas avaldamisõhkkonnaski päris ehmatavalt. Kõrvalteemana osutab autor aga vapside liikumisele, mida nõukogudeaegsetes käsitlustes nimetatakse fašismiohuks. Kokkuvõtlikult võiks lisada, et nähtused, mis praegu oma ebamugavuses peaaegu kõiki lihtinimesi vaevavad, eksisteerisid ka 1930. aastate Eestis. Näiteks poliitilise kasusaamise nimel olid „lubatud” kõige vastikumad ja auahnemad võtted. Raha nimel ei hoolitud enam surmastki. Raha on olnud ja jääb tulevikuski kõigi ebajumalaks. Ka vaesemale rahvale. Ent pean Kippeli peategelast liiga äärmuslikuks ja võikaks ahnitsejaks, kuigi elus võib igasuguseid tüüpe kohata. Võimalik, et hinges igatsevadki kõik, teiste seas kojamehed, rahaministri ametist ja omakasust, mis võimule tõusmisele kindlasti järgneb. Ainestiku mõttes võiks romaani võrrelda Oskar Lutsu „Tagahooviga”, kuid tema kirjeldab aguli tragikoomilist realismi sooja ja mõistva südamega. Koppel külmalt ja kalgilt. „Ahnitsejatest” võib välja lugeda isegi halvustavat suhtumist haritlastesse ja haridusse, aga seda peab juba iga lugeja ise otsustama. Roman annab ihnusest ja saamahimust tigidaks muutunud virila elu loona üsna palju mõtlemisainest: „Lähenes 16. oktoober, millal rahvas pidi oma saatuse heitma vaekausile. Kõikjal tekkis ärevus, närvitsemine ja rutt. Tänavanurkadel peatuti salkadena ja arutleti päevasündmusi, nagu seda oli tehtud ammumöödunud Kerenski-ajalgi. Kõikjal oli liikumas libedakeelseid ässitajaid, kes mangudes, nurudes, töötades ja ähvardades püüdsid pöörata rahva meelt. Lubati rikkust, au ja võimu, lubati inimesi katta kullaga, kui nad annavad ässitajaile ainult oma hinge. Ja see mõjus nagu kääriv humal – meeled hakkasid kihama, mõtted käändusid teisiti ja vaidlustuhinas mindi ägedaks. Koputati oma rinnale, paisutati häält ja lõpuks hakati üksteist vihkama. Ka pööraseid kuulujutte lasti rahvasuus lendu, ja need rändasid turgudel, peatusid ristinavail, pöördusid poodidesse ja hakkasid pesitsema ka kodudes, kus külvasid isegi omaste vahele sallimatust ning vihavaenu. Ka härra Vaal aitas ässitusele omalt poolt vaprasti kaasa, ta lobisemisand tõi talle seega mitmeti kasu. Keerutades vurre seletas ta oma leti taga vahutava suuga üha edasi, olgugi et seejuures läksid tal tõsiolud valedega sassi. Aga egas see tähendanud midagi, sest kes neid tõsiasjugi teadis või neid kontrollidagi tahtis. Kõik, mis räägiti, pidi olema ju tõsi, ja igaüks tõttas seadma oma koonu pärituult. Ja ta tegi oma poes „selgitustööd” ja tutvustas rahvale oma „programmi”. Et kui tema ükskord pääseb valitsema, siis ei olevat kellelgi millestki puudu. Pühapäeva hommikul sammus härra Vaal tohutu suure naistekarja eesotsas hääletamisjaoskonda; ka mehi lonkis talle järele. Kui kõik nad olid oma sedelikesed tilgutanud kasti, siis pöördusid nad käratsedes tagasi ja jäid ootama oma suurt võitu.” Järgnev agulikaklus ehk „võimuvõitlus” on üks vapustavamaid kohti Kippeli romaanis.

Katrin Kurmiste. Tuulekülv.

Igati sobiv teos rahvaraamatukogudele, eriti nendele lugejatele, keda huvitab veel 20. sajandi Eesti ajaloo ilukirjanduslik interpretatsioon. Romanis jutustatakse juuniküditamisest ja esimest sõjasuvest. Nendest eesti meestest, kes peitsid end metsa lootuses pääseda küll Siberisse saatmise, küll mobiliseerimise eest, kuid ka usus, et äkki läheb kõik peagi mööda. Romaani tegelaste hulgast leiab tüüpkaraktereid, nt. halastamatu küüditajahinge, Venemaa eestlase Leo Judase (Leonid Judanski). Tema nimi osutab üldistavalt Juudasele! Eriti võikalt mõjub Judase käitumine sõjakooli ajal Venes elades, kui ta reedab sõbra Aleksei-Aleksandri, kelle vanemad saadeti külmale maale. Mustvalgelt kujutatud reetjate nimekirja täiendavad Liidia Liitop ja tema poeg, aga ajalugu teab ju naabrite ülesandjate tegudest piisavalt. Nemad kuuluvad kadedusest ja kättemaksust reetjate vastikusse liiki. Kui ma kuulen pidevat kirumist, kuidas taasiseseisvumisajal hävitati paljudele „armas kolhoosikord”, koguni terve maaelu, siis olge head ja lugege „Tuulekülv”! Siis ehk mõistate, kus ja millal algas talukultuuri mahatallamine.

Romaani tegevus toimub Virumaal, osutatakse Rakverele ja Kundale, korraks viib tegevus ka rannakülasse Vainulõpele, aga muidu viidatakse Tergi soole ja sealsetele metsadele. „Tuulekülv“ on kirjutatud hoogsalt ja kergesti loetavalt. Kordagi ei hakata heietama, autor suudab raske, kuid palju kordi läbimõtestatud teema uuesti esile tõsta ja teeb seda hästi. Üks peategelase mõttereendus, millele ei leita kunagi ammendavat vastust, aga mis ikka ja jälle sunnib kirjutajaid sulge haarama, kõlab nii: „Vaev ja valu, lõputu õudus ja teadmatus – need olid praeguse aja õõvastavad märksõnad. Kõik oli segamini ega allunud mingile loogikale. Aga kas sõjast kui niisugusest üleüldse oli võimalik mingit loogikat otsida? Just praegu veeresid Euroopa teedel nende suunas lõgisevad tapamasinad ja inimkätega loodu heideti kõhklusteta tuleroaks. Mille nimel sellist koletut mängu mängiti? Mille nimel marssisid surma tuhanded ja tuhanded parimas elujõus mehed, jättes maha oma kodud ja igapäevase elu? Kuidas oli võimalik, et terve inimhõimustus niisuguse asja vastu mässu ei tõstnud? Aga ei, see oli ilmaaegne lootus, sest nii kaugelt kui mälu tagasi ulatas vaatama, polnud kogu inimkonna kirjutatud ja kirjutamata ajalugu muud kui aegade hämarusest tänaseni peetud verised tapatalgud, mille lühikesi vaheaegu täitsid ikaldused, katk ja näljahäda. Neid pealikuid, kes olid suutnud kauem, kas või kümneid aastaid järjest sõidida, suuremaid territooriume vallutada, rohkem inimesi surma saata või teistele kõige enam kannatusi tekitada, pürgasid imetlevad kroonikakirjutajad tiitliga Suur, olgu valitseja ristinimeks Aleksander, Friedrich või Peeter. Selles valguses polnudki nii võimatu ja absurdne ette kujutada, et kunagi tulevikus, nii paari-kolmesaja aasta pärast pajatab mõni ajalooaraamat tulevastele põlvkondadele vaimustusega Adolf või Jossif Suurest, kes olenevalt sellest, mis vaatenurga alt asjale lähenetakse või kes parajasti võidumees on ja peale jääb. Pole midagi uut siin päikese all, aeg ei lase ennast petta ega peatada, tema kalgis ja osavõtmatus hoovuses triivib valitsemissoovist, ahnusest ja võimuihast tagant kihutatud inimloomus vähimagi muutuseta, täienevad vaid tema enda loodud surmariistad ja tapameetodid.“

Valdur Mikita. Teoreem.

Hullumeelne tekst, tegelikult on neid kaks, mis veelgi pöörasemad kui „Metsiku lingvistika“ kõik lood kokku. Neid teoreeme, eriti raamatu viimast, esmakordselt ilmunut, mina küll lõpuni lahti ei muugi. Küll aga mäletan, et esiteoreem, 2007. a. „Vikerkaares“ nr. 9 ilmunud etnofuturistlik novell „Jänsekapsa teoreem“ pälvis August Gailiti nimelise auhinna. Nimetat tekstis osutatakse kurvameelsusele, ja kurvameelsust kui teoreemi ei suudeta nagunii avada või lahendada. „Nõia teoreemi“ ehk „Loo nõiutud fallorest“ lähedale võiks lubada vaid väga kirglikud lugejakarakterid või siis need, kes lõunaeestilikku ürgset lihvimata vaimu suudaksid nautida. Tavaline eestlane, kes vaatab teleseriaale, ei suuda nõnda piiritu vabadusega, halastamatult alasti mõtete ja sõnadega toime tulla. Ei, ei ja veel kord ei – Mikita pole robustne ega ropp, ta on, kordan üle, pöörane ja võluv. Autor on ära kasutanud maagilise realismi kõik võimalused, ja kuigi taevast, linnuteelt saabunud osmokondid uurivad maapeal elavate kiviaega kuuluvaid seksikombeid, ei sobi kirjutatut mingil juhul ulmeks pidada. Selles on etnot ja kindlasti ka futurismi. Nüüd lõpetagu vägisõnu pelgavad isikud lugemine, sest üht kergemat julgen tsiteerida, valides kaitseks Mikita enda: „Ropendamise funktsioonid: - aitab taluda valu; - leevendab negatiivset kogemust; - mobiliseerib inimesi ühise vaenlase vastu.“ Järgneb põhinäide. Tagumikust kõneldakse „Teoreemis“ palju, aga ühe lõigu, kus kasutatakse eelkõige tagumiku sünonüümi, pakun lugemiseks: „Perse on tõeliselt metsik paik. Hoiupaik, panipaik, sahver, maakividest laotud kelder, kuur, aganik, küün, kolikamber. Peale selle on perse veel kunstimuseum, kontserdisaal, kirjanike liit, korteriühistu, munitsipaaltelevõte, avalik teadetetahvel ja televiisor. Internet on selle massiivse tagumiku virtuaalne peegeldus, maailma kohal sähviv neoontuledes aluspesureklaam. Kui inimesed ütlevad – *mul on üks mõte!*, tähendab see, et nad kõnelevad oma tagumikutundest, see tähendab – perse ütles neile ette, mida nad peavad tegema. Oma persegaga tülli läinud inimene on surnud inimene. Selline kaotab reaalsustaju ja läheb lihtsalt lolliks. See on fakt.“

Kes nüüd teadvust ei kaotanud, lugegu edasi, sest itsitamist jätkub mitu lehekülge. Kuid arvestage, ühel hetkel läheb jutt pornograafiale ning siis eesti lugeja sulgeb siivselt silmad ja hakkab ise internetti oma vägisõnadega toitma.

Ma jagan Mikita arvamust, et praegune arvutiajastu koosneb ilmaennustuste ja maitsetu pornograafia segapudrust. Ma loen tekstidest, eeskätt „Nõia teoreemist“ välja pila vastikuseeni ekspluateeritud seksuaalsuse vastu. Elu muutmise vastu rämpsuks. Sooviksin väga, et mul oleks õigus. Mida teie arvate?

Agnes Taar. Mari-Ann õpetajatütar.

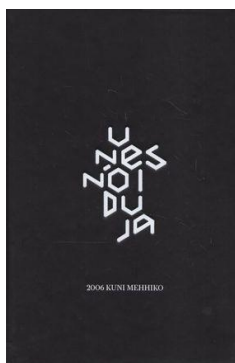
Valisin noorsooraamatu oma „Lugemistesse“ erandkorras, eelkõige olustiku mõttes, aga muidugi mängis kaasa ka nostalgia, sest olin 1938. aasta väljaannet lapsepõlves oma käega katsunud.

Taari autobiograafiliste sugemetega lugu on natuke ilulev ja nunnutav (ikka kaseke, eideke, onuke, vanake), kuid tänane laps saab siit teada väga palju n.-õ. vana aja kohta. Sajanditaguse aja kohta, mida arvatavasti paljud täiskasvanudki enam suuremat ei hooma. Milliseid töid tuli teha ja kuidas võis käia lapse käsi maal. Muidugi, Oskar Lutsu „Kevadet“ ikka loetakse, ehk ollakse isegi „Tõe ja õiguse“ laste toimetamistest kuulnud, aga iga raamat lisab midagi juurde.

Mari-Ann kuulub õpetaja peresse. Tüdruku isa on toonase 3-klassilise algkooli juhataja-õpetaja ühes isikus, kes harib ka põllumaad. Huvitav, mida tehtaks,

kui äkki soovitatakse tänastel 6–7aastastel mängida nt. popsi ja peremeest, ent Mari-Ann koos vennaga oskasid seda. Mida arvatakse õitsil käimisest ja ristseteks valmistumisest? Tahvel ja krihvel ja koomiline Tootsi-Kiire ristimispeost osavõtt on Lutsu lugudest mõistagi üldtuntud. Tõsi, Taari stiili ja keelekasutust ei saa võrrelda kuulsate klassikutega, ent ajajärk on siiski üks ja sama. Mari-Anne peres pühendati pühade aegu rohkesti tähelepanu nii kassidele kui ka koerale. Mari-Anne loomad said kingituseks vorstikese, mis rippus kuuse küljes. Millegipärast meenub kohe jantlik lugu, mille korraldas väikese Illimari isa toodud kass kallil jõuluaal aidamehe peres. Kellele see enam ei meenu, lugegu üle! Mari-Anne kaudu tutvun ka ühe paksu, pidevalt pekki ja karaskit sööva Riidrihiga (Friedrich), aga see pole heasüdamliku ja ausa Tõnissoni tüüpi kaaslane, vaid erikohtlemist ootav jõuka talu perepoeg. Raamatu kõige naljakam tegelane ongi Riidrihi ema, kes tuleb koolmeistri juurde oma „hellahingelist“ pojakest kiitma... Mari-Ann ise on ülimalt südamlilik ja kohusetruu tüdruk, kes näitab paaril korral isale vastuhakkamisega oma kanget iseloomu. Olles küll lugenud eelmise või üle-eelmise sajandi koolielust jutustavaid teoseid, polnud ma varem kuulnud, et lapsed jagasid laupäeviti, koolist koju minemise eel, oma järelejäänud toidupoolise santidele ja vaestele, et seda mitte tagasi kanda. Niisugune käitumine mõjutab arvatavasti noorte inimeste elumõistmist terve edaspidise aja. Kuid on asju, mis liiguvad muutumatult põlvkonniti edasi, nt. tüdrukute soov kellegagi sarnaneda, leida kusagilt eeskuju. Kuna Mari-Ann plettis oma juuksed ajajärgukohaselt kahte patsi, siis tegid teised seda järele. Ta oli ikkagi õpetaja tütar ja alati teistele eeskujuks. Ei teagi, kas tänapäeva lapsed enam mäletavad või on ülepea kuulnud tuhas küpsetatud kartulitest ja kaalikatest? Ka ma ise pidin järele uurima, kes on rehepeksu juures tüvelööja, sest Mari-Annel tuli isa käsul teda ses „ametis“ abistada. Mina küsisin targematelt järele, aga kas teie teate? Mulle sümpatiseerib Taari positiivsus. Tema tegelase lapsepõlv on ilus ja rõõmus ning ka vaesemate ja kurvema saatusega inimeste elu nähakse pigem helgemates toonides kui kurjuse ja närutamise kaudu. Täielik vastand Kippeli „Ahnitsejatele“.

Minu eesmärk on aga kooliraamatukoguhoidjates tähelepanu äratada, sest algkoolis võiksid õpetajad arvutiajastu põlvkondadele raamatut kas või põgusalt tutvustada. Hiljaaegu ilmus raamatule ka järg „Hulkumas ja põgenemas“, see sobib aga rohkem täiskasvanud lugejatele.

Margus Tamm. Unesnõiduja.

Kellele seda lühiproosakogu soovitada? Eks ikka põlvkonnakaaslastele ja noorematele, sest sõnavara ja arutluskäigud kuuluvad selgelt 21. sajandi mõtteruumi. Kirjandusteadlane Toomas Haug on öelnud, et nõukogude kirjanduse mõistmiseks tuleb uutel kirjandusloolastel tublisti õppida, peab olema haritud, et seda lahti mõtestada. Nii peavad ka need, kes harjunud okupatsiooniaegse kirjandusega, end pidevalt täiendama modernsete märksõnade ja uuenenud sõnavaraga. Nt. sõnad pleiss, keiss, steitment, hängis jt. on Tammel kasutusel kui aktsepteeritavad igapäevakeele väljendid. Mõnes loos käib jutt juba loomuliku osana inglise keeles („Odavad lennukipiletid Nepaali“, „Anarhia pärast kuningriiki. Zapata jälgedes“) või ladina transkriptsiooniga vene keeles („Rahutused Tallinnas“).

Disainerist kirjamehe esimene juturaamat (41 lugu) algab rahulikult, isiklike mälestuste avamisega („Lapsepõlv Loksal“, „Töökoht kesklinnas“, „Kolleevid“ jt.) Need ongi kõige selgemad. Leidub kibedat suhtumist koolitamisest („Riia koolitus“) ja matuse tseremoniaalsuse osatamist („Kõikide matuste ema“). Mingil hetkel kalduvad tekstid aga nihkesse. Kes on neid netimaailmast või juba raamatust lugenud, mõistavad, millele viitan. Kõigele vaatamata on Margus Tammes tunda oskuslikku jutustajat, kes kogetud momendid-seigad paneb kord vaimukamalt, kord sürrealistlikumalt elama, kohati isegi särama. Kes eelistavad absurdi ja mängulisust, võivad „Unesnõidujat“ nautida küll: „„Tead, „Unesnõidujas“ oli selline lugu, et mees hakkas kahtlustama, et naine on morsk. Oli nagu naine, aga tundus, et äkki ikkagi on morsk. Elased koos ja lapsed olid, aga mehele tundus, et naine ikka nagu vaataks mere poole. Ja lõpuks läks naine ikkagi ära, merre, sest

ta oligi tegelikult morsk.” „Ma ei taha, et Tanja ära läheb. Ma ei tea. Tapaks Tanja ära ja sööks teda.” „Hahhaa... ee... sorri. Lihtsalt kannibalism on sinu juures uus tahk. Aga kui nüüd järgi mõelda, siis on see muidugi loogiline – seedid läbi, omastad valgud, rasvad, süsivesikud ja teed Tanja niimoodi lõplikult enda omaks. Ega see väga uus idee ei olegi, sellisele lahendusele on teisedki tulnud. Näiteks mulle meenub, et Rootsisis oli 70-ndatel üks selline keiss.” („Peetri juures”); „Nägin unes, et allakukkunud kajakapoeg hakkas minuga rääkima. Märkasin üllatuseks, et ta on oma nooruse kohta väga klaari mõtlemisega ja elukogenud – tõenäoliselt tulenes see pikast liigimälust. Tegelikult polnud „kajakapoeg” õige sõna, sest tal oli naisehää. Hää oli sügav ja tark, sensuaalne, kuid mitte edvistav. Meil tekkis suhe, me elasime koos. Paraku oli tema tiib saanud pesast kukkudes viga ning sellest tekkis infektsioon, tema tervis halvenes. Ta oli juba väga haige, hoidsin teda pesukaasis. Mõtlesin, et peaksin tal kaela kahekorra keerama, et lühendada tema piinu. Ta teadis, et sureb nagunii ja suhtus sellesse rahulikult. Enne kui tal kaela kahekorra käänasin, rääkis ta mulle elutõdesid ja jagas näpunäiteid edasiseks.” („Kajakate sõber.”) „Unesnõidujat” saanuks ka keerulisemalt ja rafineeritumalt tutvustada, aga ma valisin selgitava vormi, lootuses, et raamatukogud seda ka komplekteerivad.

NB! Küllap olete juba teadlikud tsuktsi muinasjuttude kogu „Unesnõiduja” mõjust Tamme „Unesnõidujale” ja kuulnud fakti, et raamat pälvis Betti Alveri debüüdiauhinna. Igal juhul leiab „Unesnõiduja” nii paberil teavikuna kui ka Eesti esimese digitaalse raamatuna Apple'i raamatupoest.

Triin Tasuja. Armastust on ja armastust pole.

Triin oma jõhker-karmi otsekohesuse ja nooruse juurde kuuluva kummastava pessimismiga on mulle esimesest kogust alates („Provintsiluule”, 2009) huvi pakkunud. Ootasin põnevusega teist, kuid natuke pettusin. Kummalisel kombel mind sedapuhku häirib nõnda põrustav suhtumine tunnetesse ja keskkonda, ent eks autori eluaastad annavad veel õigustuse ülimalle enesekindlusele, mis ükskord tasaneb nagunii. Kahtlused näikse noore hinge teele juba laskunud. Ennekõike kahtlus, et armastus võib olla suurem argipäevast, et unistused ja elu on kaks eri asja. Ellu võivad kuuluda joodikust isa ja peksasaanud ema, aga unistustes neid ju ei esine. Kannatage, head lugejad, näiteks valitud luuletus ära: „Kurat kas see on õige / kuidas me elame – / kas meil peab olema jõudu /

olla rohkem kui inimesed / selle pasa keskel / mis meiega juhtub / mida keegi meist ei kontrolli? / ja käige putsti et igaüks on oma saatuse sepp / oma õnne valaja / kui naine armub määratusest / naine abiellub armastusest / mehega kellest saab joodik / mehega kes on alla andnud nõrk / sitakotist joodik / ja läheb oma naisele kallale / oma pojaga kaklema / verepirtsmed veel aastaid / suure toa tapeedil” („Miks sellised asjad juhtuvad”).

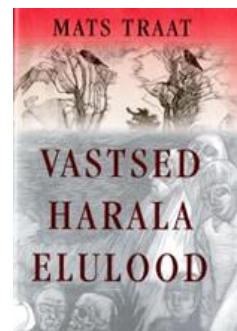
Kogu on jaotatud viide ossa: elu, töö, ilu, armastus, õnn. Tsiteeritud luuletus kuulub tsüklisse „ELU”, mis on sisult kõige karmim, aga eks elu ju ongi selline. Triin Tasuja on noore inimese kombel nõudlik, koguni kõrgendatult protestiv oma armastustekstides. Samas annab ta märku, et kõik, mis armastuse kohta öeldud, on tegelikult aina korduv, ja temagi ei lausu midagi enneolematut („Kõik mis armastuse kohta öeldud”). Suhtumine suguõdedesse näib kirjutatu põhjal olevat pilklik, üleolev, sest nad võivad ju armastuse mõttes olla konkurendid? Õnnest ei räägi ta küll palju, aga kahtlusteta peab ta tõelist armastust õnneks, millest unistavad kõik suured tüdrukud („Mida teevad suured tüdrukud”). „Vanaema”, mis oma soojusega on erandlik Tasuja luuletuste hulgas, kuulub mõistagi „ÕNNE” juurde. Igati tüüpiline eesti luuletus vanaemast heast ja helgest. Teise näite valin „TÖÖ” hulgast: „Armastus istub töötuna / hariduseta / elukutseta / tööturuameti järjekorras / Ootab elu nagu bussi / mis külade vahel harva sõidab / Armastus istub töötuna / hellus kellegi teise kätes / soojus hüljanu põues / alkohol verena iga töötamata päev / Armastus istub ja ootab et / elu / tuleks ja päästaks ta / mõttetusest olla inimene / vaesusest vedada õhtusse päev / Näljast olemast üksi” („Armastus tööturul”).

Natuke üllatas aga venekeelest võetud „vabsee” kui slängi kasutamine, Triinu põlvkond eputab ikka rohkem inglisisega... Rahvaraamatukogud võiksid Tasuja luulekogusid tema põlvkonnakaaslastele küll soovitada, ise loen kindlasti kolmandatki, kui see kord ilmub.

Mats Traat. Vastsed Harala elulood.

Jah, uued elulood, meie rahva saatused! Loodetavasti olete eelmisi, juba 1960-ndatest ilmunud tekste lugenud? Meenutan, et „Harala elulugude” kaalukas valik ilmus 1976, „Uued Harala elulood” 2002, lisaks leiab kimbukese lugusid juba 1962. aastal ilmunud esikkogust „Kandilised laulud”, kuid toona oli aeg meeste laubale mõistagi ettevaatlikkuse märgi löönud.

Harala elulugude sarja kaudu avaneb tegelikult terve 20. sajandi ajalugu oma traagikas ja koomilisuseski. Need lood jutustavad lihtsatest inimestest, kes õpikutesse ja ajaloo lehekülgedele enamasti ei jõua. Kuid just need inimesed on teinud igapäevast rasket tööd, kasvatanud lapsi, aga oma maalapil, oma

kambris surra ei saanud. Võõrad võimurid suunasid armutult nende käekäiku, ja ükskõik kui kaalutletult ka püüti leida väljapääsu, kaitsta elusid, kuuleme Mats Traadi kaudu, et jõhkrate võimutäitjate ja vägivalda vastu harilik inimene enamasti ei saa. Harala (Eesti) elulugude kaudu meenutatakse noorematele põlvkondadele olukordi, kuhu tulevikus ei tohiks sattuda. Kui palju valu, vaeva ja kibedust on Harala rahvas või mõne teise kandi inimesed mulda kaasa viinud, õnnest õieti ei kuulegi. Ent meid on hakanud kimbutama uued katsumused ja kaotused. Vahel tundub, et Traadi proosaluule kord pikemad, vahel aga väga lühikesed elulood, mõjuvad isegi intensiivsemalt kui mõned lehekülgede pikkused ajalookäsitlused või vaidlused, üksteisele vastu käivad sõnaseaded.

Paljud elulood puudutavad väga komplitseeritud seisundeid – küsimus, kelle poolt oled, on kujunenud ühiskonnas ju üheks põhiküsimuseks? Näiteks kes oli punane ja kui oli, siis mille lootuses? Kes aga kuulus sakslaste poolele, sellelt nõuti seletust, kuidas sinna satuti, mida oodati? Ühte viisi hävitati nii peremehi kui ka sulaseid. Eestlaseks olemise paine ja arusaamatus kestab ju tänaseni edasi. Kõige enam ridu ongi pühendatud 1940. aastate keerisesse sattunud inimeste saatusele. Ja see lõputu arveteõiendamine, kas see tõesti kuulub me rahva iseloomujoonte juurde? Traadilt ma vastust ei leidnud. Kas me ülepea kunagi oskame vastata küsimusele, mida õigupoolest oleme igatsenud ja soovinud? Mats Traat on põhiliselt mõtestanud maarahva käekäiku. Kolhooside sünn ja teisalt nende likvideerimine varjuvad me mälus endise intensiivsusega. Mõlemaga tegeleti kirglikult ja lahkunutel on meile mõndagi öelda. Kuid käes on aeg, mil Harala inimesi puudutavad iseseisvusaja mured ja pahed: enesetapp, vanadekodusse sattumine, röövimine, varanduse jaotamine, hulluksminemine, narkootikum jt. sõltuvused, üksikud naised, emad ja õed.

Aeg on kaaluda Mats Traadi ridade sügavust: „Töö lõi ükskord inimese, / kahtlane, kas uut eestlast loob,- / meie rahval on põhi alt ära / nagu roostetanud plekkpangel.“; „All nõukogude prügi, peal Eesti uus praht.“ Kas endise suurmajandi karjaku Kusta Iva mõttes leidub üldistavat tarkust, kui ta arvab, et kõik kõduneb sõnnikus, nii läks proletariaadi diktatuuriga, aga kuidas läheb mammona diktatuuriga? „Ajalugu oli lõõtspill, venita nii pikaks kui annab / ja mängi meelevaldselt millist viisi iganes soovid, kõik käis tõe pähe...“ arvab Kaan.

Nüüd aga paar tervikteksti: „Käidi peale, kaevati: / kas oled kulakute käsik, / et ei lähe komnooreks? / Läksin. / Kaevati metsavendadele: / kommude sabarakk! / Need pidasid mulle jahti, / vägistasid, tapsid metsikult. / Kes vastutab vere eest, / kelle peale see langeb – / vastake ometi!“ („Greta Kaits“); „Kui sinised bolševikud lammutasid majandit, / ütlesin Karaski Karmole, nende ilu-eedile: / Tehke oma eksperimente ajalooõpikus, / inimsoo ja loomariigi piir on veel täpne, / laske põllumehel toota! / Kus läks keema: / Eesti ei vajagi oma põllumajandust, / Euroopa sööda ja jooda meid odavamalt! / Ma ei kuulunud tühitõllerdajate juttu, / hakkasin pidama lüpsikarja – / lehm on kindel ajaloo tegur. / Piimarahad poolteist aastat saamata, / läksin pankrotti. / Minu langus oli hirmutavalt järsk. / Surin kasiinosõltlasena Tallinnas. / Urn toodi vanemate kõrvale Haralasse. / Aitüma turumajandusele sellegi eest!“ („Buchard Pruus“.)

Lugege ja mõelge!

Liivametsa Lugemised - 57 / 2012

LÄHETUSLAUSED

Õeldud ja kirjutatud lausetel ning mõttekestel on praegu aeg enese üle aru pidada, pühendun vaid kirjandusele. Kui juhtub mahti olema, siis lugege ka taani kirjaniku Klaus Rifbjergi romaani „Anna (mina) Anna“, seal kirjeldatakse, kuidas auväärsest ja heast elust küllastunud naine otsib võimalusi piire ületada. Nii iseendas kui ka riikide vahel. Kes keeldub julmustest ridagi lugemast, see hoidku muidugi eemale.

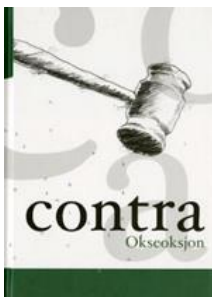
LOETUD RAAMATUD

Kai Aareleid. Vene veri.

Üks teema, mis okupatsiooniaastatel eesti ilukirjandusse autentset teed ei leidnud, oli välissuhtlus või -poliitika. Nüüd on meil diplomaatidest kirjanikke (nt. Jaak Jõerüüt), aga samavõrd ju ka nende abikaasasid. „Vene veri“ viib kaheksandiku vene verrega naise koos lastega Peterburi, kuhu mees lähetati konsuliks. Ilmselt autobiograafilise taustaga raamatu peategelase põhitegevuseks kujuneb seoste otsimine enda ja venelannast vaarvanaema Aleksandra vahel. See võrratu keele ja meelega lugu on kahtlemata üks viimase aja lugemiselamusi. Kai Aareleid suudab Peterburi jahedust, värve, õhku,

nukrust, lõhnu, elu haprust ja samaväärset sitkust ning suurlinlikku elukeskkonda täpsete, ent nappide kujunditega võluvaks kirjutada. Mõjusalt, teatava ajataguse tuttavlikkusega kujutatakse linna tänapäevast õhkkonda, inimesi, parke ja maju. Tsiteerin: „Bolšaja Morskaja tänaval on Nabokovite maja ja selle esimesel korrusel Nabokovi muuseum. Enamasti ei oska ma muuseumidest täit rõõmu tunda: nad justkui peaksid näitama Aega, kuid aega ei saa ju pudelisse püüda. Kui miski Ajast kõneleb, siis varem, mitte täiuslikud koopiad kunagi olnust. Nabokovi muuseum Bolšaja Morskaja majas nr. 47 jätab erilise mulje, sest temas on muuseumi õige vähe. Kartoteegikaardid, lühikeseks kirjutatud pliatsid ja ärakustutatud kustutuskummid on muidugi olemas. Ja liblikad. Natuke tahveldatud seinu ja vana mööblit. Ent selle paiga lunastab hoopis muuseumihoidja. Väike, vaikne, peaaegu nähtamatu vana naine. Hoopis teist tõugu kui kõik need suurte kohustuslike muuseumide tähtsad emandad, kes oskavad sulle tasahilju selja taha hiilida ja siis kurdistavalt rõõgatada: „*Ne troooooogattttj!*“ Isegi kui sa pole millegi puutumisest mõelnudki. Emandad, kes tegelikult põlgavad külastajaid, vähemalt selline mulje jääb.“ /---/ „Ma vist ei ütelnud ennist, et tükk aega asus siin majas tsensuurikomitee. Vot.“ Ja väikese vaikimise järel: „Aga isa raamatukogus (seal tagapool) oli kunagi kümme tuhat köidet, rikas raamatukogu.“ Vera teeb armsaid pause, jätab aega järele mõelda, hingata. Vaadata seda, mida ei ole. „Võib-olla mäletate „Lebeda“ algust: *Prostorneišeï komnatoi v osobnjake böla biblioteka...* „Häärberi suurimas toas asus raamatukogu...““ Ja niisama õhku rippuma see jääbki. Ta astub ees täiesti tühja hoovipoolsesse tuppa ja seisab akna juurde. Räämas asfalteeritud hoov, plekiga üle löödud ukсед, luitunud värviga seinad, katkised keldriaknad. Tavaline vaade. Seal, näete, oli garaaž. Mercedes Benz, Rolls Royce, Opel...“ Võlurina manab ta meile silmade ette mugava linnakodu, Vene hõbeajastu ideaali oma autopargi, telefonide, viie vannitoa ja liftiga. Sealsamas, tühjas hallide seintega toas, kust on just maha võetud rändnäitus ja uut pole veel tulnud. Väljas sajab varakevadist külma vihma, taevas on madal ja hall, Vera aga jutustab vitraažaknast, ahjudest, kuumast lõhnast teest ja Inglise guvernandi mandliküpsistest. Lõpuks viib ta meid trepikotta ja näitab, kus olid lift ja värvilised aknaklaasid. Ja kuigi trepikojas pole enam ei värvilisi aknaid ega vanaaegset lifti, ja üleval, kus oli vanemate magamistuba, asuvad „Nevskoje Vremja“ umbsed ja anonüümsed kontoriruumid seina äärde lapitud ajalehepakkidega (*nevskoje vremja*, Neeva aeg, kokkusaatus seegi), on Vera suutnud selle korraks ellu äratada. Vahel piisab ühest vaiksest võõrast inimesest, et hall taevas Neeva kohal tõuseks kõrgemale ja laseks näha.“ Mõisted *oma* ja *võõras* avanevad sageli küll mõtlema sundivas, ent väga lihtsas konkreetsuses. Need märksõnad meenuvad, kui naine kuuleb õigeusu kiriku muusikat, astub mõnele sillale, jälgib vanu kortsulisi ja küürus naisi. Peale jääb ikka *võõras*, kuigi konkreetne esiema jääb *omaks* teadmise, et sünnitas 9 last ja ta jalgu vaevasid veenilaiendid. Lugejana tajusin, kuidas veri voolas kirjeldatud tunnetes ja meenutustes soojalt, vaikselt, kuid raskelt. Need mälestused, lood, leheküljed võivad äratada meis soovi teada saada, kellest me endi veri õigupoolest koosneb? Kellele võlgname oma jõu ja armastusvõime.

Contra. Okseksjon.

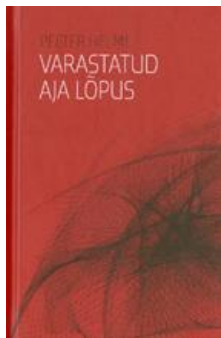
Võtsin kergemeelselt Contra luulekogu kätte, aga ei see mind köitnud. Contra oskab muidugi looduselt saadud andega sõnu riimida ja nendega tiritamme teha („digi tv saab niimoodi / kui keedad / tiigiveest teed“), aga ootaks juba enamat. Muuseas, arvutimaailm pälvib Contral üsna mastaapset tähelepanu: „arvuti hakkas lagunema / viskasin ta jalust ära – loodusesse / enam ei lagune!“ Ma ei tea, kui paljusid lugejaid Contra stiil vaimustab, aga neid kindlasti leidub. Luulepila võib mõjuda mõnusalt, aga pilanaljad nõuavad rohkem vaeva kui tõsisemad luuleread. Muidugi on Contral ka sisukaid tekste, aga libastumisi samuti paras jagu, vähemalt minu maitse jaoks. Contra väljenduslaadi õigustab mõnel määral autori kommentaar, et üht-teist on ta rahvasuust üle võtnud. Ega oksendamise suurem asi tegevus pole, aga ei hakka ma seda tegusõna luule kaudu kommenteerima.

Pealkiri näib olevat lihtsalt edev sõnamäng! Contra kui murdes kõneleja on sedapuhku hoopis mõne lehekülje „inglist pannud“. Päris arusaamatut tähemängu kostub aga tekstidest „Margus Konnula anagram-konsul“ või „Võimas kinkekomplekt“ jt., ent olgu peale.

Contra on luuletused tsükklitesse jaotanud, vahelõikudeks valitud tähed moodustavad autori nime CONTRA. Üldistuseks lisan, et C ja N tähe järele seatud tekstid on huvitavamad kui näiteks A tähe taha jäävad, aga see arvamus pole päris täpne. Kui tsiteeriksin luulepala „poliitikud on väga nõmedad“, siis tunduks see ju mageda näitena, palju sisukam on „oli vanaisa asi“, aga seegi jäägu teile endile lugeda. Mõistagi leidub soliidse paksusega kogus olustikulisi pildikesi ja olmpila, natuke koguni sotsiaalkriitikat („Olen sotsiaaltöötaja“). T tähe taga algavadki kõik luuletused sõnakesega *olen* (nt. „olen „väikene“ jaak urmet“, „olen väike aapo ilves“, „olen kauakestev õlu“ jt.). Pikemaks näiteks valisin kogumiku esimese teksti „Ropp aed“: „kaks kärbest ujuvad mu maitsvas lõssis / kas järeldama peab et see on sopp / kõik nilbevõitu sõnad kirjas ÕSis / kas tõesti on see ilus raamat ropp / nüüd alustan üht mahukat obstsõonsust / mis klassikaks peab saama nagu Faust / MA OLEN IKKA UNISTANUD FÖÖN SUST / MU KUJUTLUSTEL SEKSUAALNE TAUST / no mis siis õieti on ropp

kas sõnad / mil juures vulg. kui ÕSi kaed / lae meelest on ju kõige mustem põrand / see jälle arvab rãpased on laed / ja mõlemite meelest ropp on aed”.

Ma saan aru küll, kus „peenutsevatele lugejatele” viidatakse, aga ma ei tee väljagi. Kirjanikul on õigus kirjutada, nagu iganes soovib ja minul jälle arvata, kuidas tahan. Tegelikult leidub Contral tuumakaid viljapäid ka, eriti kui need on lühemat sorti: „eile lasin põhja / ühe MTÜ / see on minu teene / mitte süü”. R tähe tagune „VÄGI VALDNE HAIKUPÄRG” sisaldab samuti mõne kenakese mõtte. Tagakaanelt leidsin mõnusa ütluse, mis mu meele leplikumaks muutis: „Kui mõts ennast vara ära puhastab, okse maha aab, sis tuleb varane kevãde”!

Peeter Helme. Varastatud aja lõpus.

Selle raamatu kohta ei oska, õigupoolest ei sõandagi midagi enesekindlat öelda. Kas tõesti romaan, kas tõesti armastusromaan? Nii ju Helme raamatut reklaamiti ja tutvustati. Jah, küllap ta seda kõike on, ainult et tegelane ise ei tea suuremat tunnetest. Äkki on see eesti mehe tundeelu markantne näide? Katse juhtida üks 21. sajandi mees teele, ristteele, mis on talle olemuselt võõras? Aga äkki on see kõik hoopis paroodia, pilge tundetu meesinimese pihta? Eks Peeter Helme varasemadki romaanid mõjuvad jahedalt ja ükskõiksel. See lühike, sõnastuselt üsna literatuurne ja emotsiooninapp teos kirjutati kahtlemata väärtkirjanduse näiteks. Äkki on „Varastatud...” esimene romaan, mis näitab teed pealiskaudsete, kuid meelaste armastusromaanide juurest õilsamasse ja kargemasse tundemaailma? Näete, „Varastatud...” peategelane on sedavõrd erinev robustsetest brutaalsetest isastest, kes prevaleerivad eesti kirjanduses, et lõi isegi minul jalad alt. Ilmselt ei jõua ma kunagi selle romaani lõpliku mõistmiseni. Kujunditest korduvad „varastatud tunnid”, „varastatud hetk”, „näpatud sekundid”, „meeleheitlikud suudlused”, „käepigistused”, „relvitukstegev naeratus”, „sõrmed põlevad kokkupuutes”. Kellele küll soovitada? Pelgan, et mõnele väärtkirjanduse austajatest mõjub „Varastatud...” tuimana, tavalisi armastusromaanide ihalejaid peletavad eemale aga vahepaladena esitatud teaduspõhjalised arutlused (absoluutselt) ajast, mida inimlapsele antakse nõnda vähe. Jah, need aitavad küll mõista, et kõigile ei anta armastusaega, ent tunduvad üldises kontekstis liigsed ja vaid ruumitãiteks niigi kõhnale romaanile. Autor on küll Heideggeri mitu korda nimetanud, mõistagi Nietzschet ja teisigi, aga milleks see kõik? Selge, need osutavad autori erudeeritusele, aga lugeja hakkab lihtsamat otsima, nimelt tundeid. Minategelane omateada ju armastab ja imetleb oma armukest, aga jääb tunne, et ta pigem selgitab kuulajale, kuidas võiks armastada, ise sellega toime tulemata. Romaani tegelastel nimesid pole, naine on igatahes Ta, aga see ei mõju salapäraselt, kirglikult, haaravalt. Saage tuttavaks: „Ma ei teadnud, kuidas käituda – kas peaksin püsti tõusma ja aitama Tal mantli seljast, või tegema just näo, nagu poleks meie vahel midagi, nagu oleksime lihtsalt kaks tuttavat, ja käituksin rõhutatult, ebakonventsionaalselt. Kuni ma kõhklesin ja end pisikesest ümmargusest tugitoolist vaevaliselt üles hakkasin ajama, jõudis Ta juba minuni, heitis seljast musta, veatult taljes istuva mantli ja võttis istet. Jällegi ta kord peitis pilku mu eest, kord aga piidles mind silmanurgast, ise seejuures muiates, hetketi lausa itsitades. See mäng ajas mindki muigama, aga mu küsimuse peale, mis Teda naerma ajab, ei osanud Ta vastata – ei siis ega ka hiljem. Seesama mäng jätkus oma konkurentsitus armsuses edaspidigi, kuni lõpuni, ning lõpuni välja vastas Ta mu sõnatule või teinekord ka lausunud küsimusele üliarmsalt ja süütult: „Sa lihtsalt ajad mind muigama ja ongi kõik.” Küsisin, mida Ta juua soovib, ning Ta osutas minu tassile ja palus teed. Viipasin ettekandja. Panin edaspidi tähele, et Ta ei olnud sedasorti naisterahvas, kes tellib alati sama, mida teised lauasolijad. Selliseid, olen ma märganud, on üsna palju, kuid tema nende hulka ei kuulu. Niipalju kui ma mäletan, võttis Ta alati midagi vastavalt oma maitsele.” Mõttearenduses on küll kõik komad omal kohal, aga kas saab olla veel ükskõiksemaid lauseid? Niisugune armastus romaani lõpus mõistagi kuhtub, ja see on täiesti loomulik. Hea, et lugu on lühike.

Heljo Mänd. Nõgesed ja nartsissid.

Autor kirjutab: „Minevik tõmbab mind ligi nagu armastus, mis on minu jaoks lõppematu.” Võib-olla jäänuksid need kirjanduslikud memuaarid mul lähemas tulevikus lugemata, aga hea päkapikk peitis need suure sussi sisse, ja nüüd rõõmustan, et „Nõgesed...” on mu raamaturiiulil koha sisse võtnud. Vãärika kirjaniku mãlestused avardavad mu erialaseid teadmisi eesti (laste)kirjandusest, aga ühtlasi õllatavad, kui valusalt võib alati sõbraliku olekuga Heljo Mãnd vajadusel salvata. Just neid, kes talle kord ehk tõesti liiga teinud. Nüüd mulle uudsetest faktidest. Näiteks sain teada, et Raimond Kaugveri sünninimi oli Karufeld, et ta tuhnis eestiaegsetes ajakirjades ja otsis põnevuslugude ülesehitamise nippe, et Boris Kabur esitas avaldamiskeelu ajal oma tõlkeid bibliograafi Vaime Kaburi nime all. Üksjagu huvitavat materjali leiab ka kunagise Noorte Autorite Koondise kohta. Lugesin, kuidas on kãitunud Kalle Muuli, mida arvanud Arvo Valton, milliseid probleeme tekkis Mãnnil lavastajate Kaarel Kilveti ja Kalju Komissaroviga jne. Avastan kümneid fakte

vähem huvitavatest ja juba unustatud loomeinimestest omaaegsetes toimetustes. Kunagiste vennasrahvaste lastekirjanikega puuduvad mul mõistagi väiksemadki kokkupuuted, ent Heljo Mänd on neid tõlkinud, ja nad on tähendanud talle mälestusi. Kõigi raamatusse pääsenud persoonide kaudu ent avanevad ka Heljo Mändi enda isiksus, loomelugu, eluvaated ja väärtused. Mänd suudab ühekahe tabava detaili või viitega anda hinnangu kaaskirjanikule või endisele kolleegile. Ammusele sõbrannale, tuttavale, oma kodutäna inimestele. Heljo Mänd ütleb selgelt ja keerutamata välja, kes on talle elus andnud kabjahoopet, ja küllap mõnigi, kes on nimepidi esile tõstetud, võib tunda, et nüüd sai samasuguse löögi vastu. Autor küll rahustab raamatu lõpus, et kõik, mida ta kirjutab, on vaid mälestuste vihm, ja vihm ei vihka kedagi. Nendest lühikestest tekstidest, omamoodi novellidest, mis haaravad endasse palju kümnendeid, õhkub lastekirjaniku ütlemistele ja hinnangutele vaatamata heledat meelt ja elujaatust, mis kosutab lugejat. „Kas mälestused on laulud või väikesed männiriisikad, mida olen sisse soolanud?“ küsib autor. Mõlemat, arvab üks lugjatest. Heljo Mänd kasutab kõnekat väljendit „kirjanduslik tagahoov“, kuhu teda ennast olevat kunagi tahetud lükata. Aga kui loetlen raamatust nopitud nimesid, siis kaasneb paraku pärimine, keda neist mäletatakse, kuhu nad kuuluvad: Sven Kreek, Jüri Piik, Adolf Rammo, Elar Kuus, Aino Tigane, Kaarel Korsen, Raid Paavel, Marie Rebane, Holger Pukk, Venda Sõelsepp, Silvia Väli jpt.? Karm tõde, enamik nimetatutest on kadunud unustusehõlma, ja on teadmata, kas sealt kunagi välja tulevad, ometi alustati kord kirjaniku- või tõlkijaambitsioonidega. Mitte keegi ei taha „tagahoovi“ kuuluda. Ime, et Mänd neid veel kord nimetas. Nii võiksid paljud tänasedki kirjutajad, kes arvavad end hinnatute väarikasse ritta kuuluvat, mõelda ka tuleviku peale. Paar üllatavat leidu veel. Mäletaja Mänd ei teadnud Linda Ruudi saatusest, ent viimase surma-aasta on 2010. Ülestunnistus, et ta kartis valida Ilmi Kolla kogusse tundeluulet, mis polnud varem ilmunud, näitab mõistagi toonast hirmu võimu suhtes. Huvitav on lugeda, kuidas üks vajaliku hariduseta keeleteoimetaja suudab end maksvusele suruda. Toimetajatega tuleb Heljo Mändil pika loometee jooksul mõistagi rohkesti piike murda. Ent mõnestki kunagi toimunud ebaseadmisest juhtumist aitab teda üle saada humoorikas hoiak. Väärt hoiak! Inimesi silmitsenud autor kirjeldab mõne reaga, kuidas tähtsuse näitamine inimest naeruvääristab. Mälestuskildude vahele on Mänd lükkunud lühikesi mõttelõike, mis on kas unetul ööl või siis tõsisel päeval tekkinud. Need mõjuvad väarikalt ja viitavad sageli autori eale. „Nõgesed ja nartsissid“ on võluv ja mitmevärviline raamat nii inimeste kui ka juhtumiste poolest, ent alati on parem ise seda tunnetada. Raamat sobib kõigile, kes huvituvad kirjandusloost ja ajast, mil on elanud ja elab Heljo Mänd.

Lõpetuseks: „Hetkel, kui minevikku ei ole kohal, täidab olevik oma kohustusi ja pistab mulle mõttekese pähe. Mõttekese, mitte mõtte. Ent ma ei hakka olevikuga tõrelema, et ta nii kitsi on. Ütlen hoopis armetule mõttele: ma ei kirjuta sind täna veel üles. Kosu veel veidike mu hingemullas, kogu jõudu! Siis äratad sa ise mind ühel ööl üles ja sosistad: kirjuta nüüd! Ja ma kirjutan ning me saame sinuga mõlemad suureks.“ Täna üht eekat loojat tema loomingu eest, ise avaldan tänu lapsepõlves loetud „Oakese“ eest.

Rein Veidemann. 101 eesti kirjandusteost.

Igal vähegi lugenud inimesel on oma 101 raamatut, mis talle tunduvad olulised. Kas need alati kuuluvad eesti belletristika hulka, on iseküsimus. Rein Veidemanni põlvkonnakaaslasena jätaaksin ma mõned teosed tema valikust arvatavasti kõrvale, aga kõigele vaatamata usaldan tema nimekirja, sest Rein on minust igati kompetentsem kirjandusajaloo tundja. Konkreetsest saja ühest on mul lugemata vaid Georg Mülleri „Jutluseraamat“. Kauksi Ülle romaaniga „Paat“ vaevlesin eestlasena tükk aega, nii jäi ka elamus millegi taha, ise ka ei tea, kuhu... Ent kirjandusnähtusena võib võrukeelset ja tegelikult väga hingestatut teost alati esile tõsta. Iga interpretatsioon, iga arvamus on mõistagi individuaalne ning sõltub paljudest asjaoludest: eest, haridusest-haritusest, maailmavaatest, hingeseisundist lugemisel jne. Vaevalt 1990-ndatel ja hiljem kirjanduselu kujundama asunud Paul Kuusbergi enam sel määral hinnata tahavad kui nõukogude eesti kirjandusloolased, sest nt. Lapeteuse puhul on oluline teema, mitte romaani kunstiline täiuslikkus. Nõnda käib käsi küllap ka nii mõnegi tänase teosega. Eespool tutvustatud Heljo Mändi „Nõgesed ja nartsissid“ näitab ju üsna kujukalt ühe või teise autori ja raamatu saatust. Kas Raimond Kaugveri „Põhjalvalgus“ mõjub tähenduslikumalt kui „Nelikümmend küünalt“, on natuke tunde asi, sest viimast lugesin lapseas koos isa abistavate kommentaaridega. „Nelikümmend küünalt“ on tänaseni jäänud minu jaoks olulisimaks Kaugveri paljude romaanide hulgas.

Kuna ma ei tutvusta valikut „101 eesti kirjandusteost“ kirjanduskriitikuna, vaid soovitajana, siis arvan, et väljaanne peaks jõudma omamoodi teatmeteosena igasse raamatukogusse, ja ka kirjandusõpetajad saavad siit kindlasti abi. Kas nn. tavaline eesti kirjandusega põgusamalt kontaktis olev lugeja suudab Reinu tekstide kaudu suuremate üldistusteni jõuda, on küsitav. Päris sageli eeldavad need eelteadmisi, aga see lause on positiivse hinnanguna mõeldud. Igatahes tutvustab kirjandusprofessor kõigile arusaadavalt Ene Mihkelsoni „rasket“ romaani „Ahasveeruse uni“ ja akadeemik Jaan Unduski kuulsat „Sina, Tuglas“. Need lühikäsitlused võivad nii rahvaraamatukogude

töötajaid kui ka lugejaid isikliku arvamuse kujundamisel toetada. Samaväärselt sisukalt avanevad nt. Ain Kaalepi, Hasso Krulli, Jüri Talveti märgilise tähtsusega lood, mida paraku külaraamatukogudest ei laenataks. Jüri Ehlevsti loomingut on kõige põhjalikumalt uurinud vist Kajar Pruul, aga mulle on vaatama kohatisele püüdlikule süvenemisele Ehlevst jäänud kaugeks, erandiks tema viimane romaan „Palverännak“ (2005). „Elli lennu“ loen ehk pärast Reinu selgitusi kunagi üle. Kindlasti aga jagan raamatu kokkupanija uhkustunnet eesti kirjanduse üle. Koguteose esimesest peatükist „Laulust suurest tammest“, kuni viimase näiteni, milleks Jüri Talveti „Eesti eeleegia“, saab siiski teatava kvintessentsi sellest, mida püsivat on eesti kirjarahvas suutnud luua.

„101 eesti kirjandusteose“ autor on enamasti lisanud ühe või teise teksti lõppu kokkuvõtva lõigu. Doris Kareva luulekogu „Pühitus“ puhul kõlab see nõnda: „Asjaolu, et Doris Karevas kehastub väliseltki ebamaiselt kauni luuletajanna arhetüüp, on üheks põhjuseks, miks ta juba kolmkümmend aastat on esindanud eesti luulet kõikvõimalikel kirjanduslikel foorumitel. Kesküla meelest on ta teinud seda nii hästi, et Nobeli preemia puudumine eesti kirjandusel olevat täielik arusaamatus. Nii Tammsaaret, Underit, Alverit, Krossi kui ka Kaplinski on esitatud nobelistide klubi kandidaatideks. Siiani pole kellelegi veel liisk langenud. Tähtsam näib siiski, et me ise oma kirjanike suuruse ära tunneksime ja seda hinnata oskaksime.“

Rein Veidemanni hinnang on raamatuna meie laual. Kui keegi soovib oma nimestiku koostada, siis seda parem eesti kirjandusele. Olgugi et poetasin mõne tasase kahtluse ühe või teise raamatu kohta, kuuluvad ju ka minu arvamused tuhandete teiste hulka, millega me hindame eesti kirjandust täna ja homme, kauges tulevikus. Autorit tuleb aga töö eest tänada.

NB! Üks pisiasi siiski. Mul pole kombeks lugejana pidevalt fakte kontrollida, aga juhuslikult tean ja vaatasin ka „Eesti kirjarahva leksikonist“ üle: Enn Kippeli romaan „Meelis“ ilmus raamatuna 1941, aga lk. 13 on kirjas 1943.

Liivametsa Lugemised - 58 / 2012

LÄHETUSLAUSED

Mul on üks mure, mul on tõsine mure. Millal eesti rahvas suudab oma (ilu)kirjanduse läbi lugeda. Sellest tõelised aarded välja sõeluda, sest mõnekümne lugeja seisukoht pole ometi terve rahva arvamus ega mõte. Need kümned raamatud sadadest, millega jõuan põhjalikumalt tutvuda, ei aita ju mul tervikpilti luua, kuigi täpseid hinnanguid anda. Ometigi teame, kes on suured, kes väiksemad kirjamehed. Kellele kultuur õigupoolest kuulub? Poliitikutele, kirjanduskriitikutele, teistele kirjanikele? Kas leidub meil mõni autor, keda keegi peale asjaosaliste ja paari sõbra loeb? Kas niisugusest teosest võib saada sajandi teos? Kuidas klassikute loomine tegelikult käib? Kes on jumalikuks otsustajaks? Kas me vajame nii palju raamatuid, mis nendest viimaks saab? Ma aiman, mis saatus on tabanud tuhandeid köiteid mu noorusaja literatuurist. Eks neid trükiti ju ilmatu palju ka. Nüüd jälle nii vähe, et kahekümneviiese tiraažiga luulekogu on saja aasta pärast äkki rariteet, mida imetletakse kuldses puuris või kapis. Ei tea, mis keeles nende imetlejad küll mõtleavad? Te muidugi arvate, et mu pärimised tulenevad liigest eesti kirjanduse tarvitamisest, sest ükski asjalik ja tark inimlaps niisuguseid lauseid avalikult suust välja ei ajaks. Selline tuli kokkuvõtte mu murerikkast unenäost, mis järgnes päevale, kui mulle heideti ette, et ma teen mõttetut tööd – kes seda eesti kirjandust loeb, eriti luulet, ainult sina!

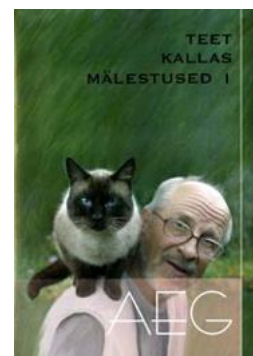
NB! Kindlasti olete kõik juba lugenud, aga tuletan siiski meelde, et „Sirbis“ (17.02) vastab briti ajaloolane Donald Sassoon päris põhjalikult intervjuueerija Marek Tamme küsimusele avalike raamatukogude kohta.

LOETUD RAAMATUD

Teet Kallas. Mälestused I.

Lustin natuke fabuleerimist ja nimetan Kallase raamatu jutustusteks taasiseseisvunud Eesti Vabariigi algusaastatest ja ajast natuke enne seda. Ehkki mõni neist näib tuttavana, tähendab olen varem lugenud, avastan, et kirjanik Kallas on tegutsenud arvestatavama poliitikuna, kui olin seni märganud.

Nii tuletabki ta mulle meelde, kuidas me kunagi 1980-ndate lõpus ja 90-ndate algul enam-vähem ühtemoodi mõtlesime, laulsime, unistasime ja kartsime. Ses mõttes kordumatu aeg. Vähemalt pooltes tekstides viidatakse, et autor on kirjutanud neid umbes kümme aastat pärast taasiseseisvumist. Vahepeal on aga vähemalt kümme aastat vett merre voolanud... Tunnistan ausalt, et väga

suurt elevust vormilt artiklitest koostatud mälestused minus ei tekitanud, eeldasin jõulisemat sõnumit. Ometigi on tore ennast tagantjärele vaadelda, kuidas oleme ühes või teises situatsioonis käitunud ja mõelnud. Asesõna *me* pole muidugi täpne, aga natuke võib ju üldistada. Kuna Kallas on köitnud, nagu öeldud, ühiste kaante vahele erinevates väljaannetes avaldatud lood, tuli ette kordusi, aga olgu peale. Ilmselt eeldasin Teet Kallase puhul belletristilisemat tooni, kuid lugejat ootab hoopis ajakirjanduslikult korrektne, faktitruu ja asjalik sisu. Ent autor ei tõsta ennast esiplaanile, pigem iseloomustab ajajärke, kus ta on pidanud elama, mõtlema, töötama ja vangis istuma.

Mõistagi huvitab mind, kuidas kirjanikud neil aegadel käitusid – nojah, päris kenasti käitusid, oldi eestimeelsed ja puha. Mõnevõrra kuivale väljenduslaadile vaatamata moodustavad Kallase „Mälestused“ killukese meie ajaloolisest mälestusest, nõnda kui küüditamisest ellujäänud taluperenaise mõttekillud eesti elulugudes.

Autor annab mitu korda mõista, et kodumaine kirjandus pole enam nii ülev ja ainulaadne kui toona: „Kodune kirjandus oli siis niisama tähtis asi nagu on praegu kodune poliitika, eesti kirjanike kongressid aga suursündmused, millest räägiti kaua nii pressis, trammis kui põlluveerel.“ Tõsi, mis tõsi, aga seda muret kuuldu paljudelt kultuurialadelt. Arvatavasti pole eesti kirjanikud teadmisest, et nende sõna ei kuulugi enam ühiskonnas primaarsete hulka, siiamani veel toibunud. Kallase tolerantsitaotlust rõhutab väide, et me peaksime oma hinnangutes olema mõõdunu vastu ausad ja õiglase meelega. Ei usu, et kunagi leidub aegu, mil kõik nõnda pühalikult ja väärilt käituksid, kuid suurepärase, et seda loodetakse. Ta ise püüab olla tõesti mõistev ja soliidset sirgjooneline, isegi kunagisele ideoloogiasekretärile Rein Ristlaanele jätkub meenutajal positiivseid sõnu. Jah, ajad pole eestlastele kunagi kerged olnud! Samas mõtlen, kas kedagi veel huvitavad need nimed, kes toona oma punaseid käske ja keelde jagasid, olgu siis häid või halbu, totralt lihtsameelseid või kurjakuulutavaid. Ühe neist pakun lugemiseks: „Naiivne oli üks külaraamatukoguhoidja, kes kellegi ametliku käsuta likvideeris riulilt Vassili Aksjonovi eestikeelsed raamatud. Tädi oli raadiost kuulnud, et see kirjanik laimas oma kodumaad. Jah, aga see raamatukoguhoidja ei kuulunud üldse parteisse. Ta sai (ja saab ka nüüd) tillukest palka ja küttis niiskete puudega ümmargust raudahju. Ta hääli väris, kui ta endale tundmatut vene tippkirjanikku kritiseeris. Võib-olla oli see provintsitädi just see kõige viimane eestlasest päriskommunist? Nii arvasin siis. Aga siis tulid uued ajad ja temast sai üleöö sinisilmne patrioot, kes iial ei unusta õigel päeval sinimustvalget heiskamast...“.

Kes siis õigupoolest taastas Eesti riigi, on küsimus, mis näib vaevavat Teet Kallastki. Eks natuke kumab nendestki mälestust läbi, et ..., aga jäägu see igale „Mälestuste“ lugejale mõtlemiseks. Pealegi hoiab Teet Kallas palju nimesid enese teada, nagu raamatukoguhoidja oma, kelle „südikat“ käitumist tsiteerin. Ühe termini võiks nõukogudeaegsetest juhtidest kõneldes Kallaselt käibelevõtta, nimelt kasutab ta võimumeeste puhul nimetust „kätelaiutajate riigiparaat“.

Kuna Kalamaja kant Tallinnas on üks minu huvikohti, siis nautisin Kallase kirjeldust aastast 1995, nüüd kuulaks seal kunagi elanud kirjanikult juba uuemat varianti. Rahvasaadiku ja aktiivse kodanikuna on ta näinud-kuulnud-tajunud küllap mõndagi, mida veel avalikult jagada pole jõudnud.

Olle Lauli. Kodutus.

Vapustav, täpselt nii, vapustav, nii sisult, stiililt kui ka mahult (484 lk.). Romaani lõpuni lugemine nõudis kontsentreeritust ja vaimujõudu, eriti esimene osa. Teise juures tekkis huvi, kolmanda puhul tundsin, et ma suudan finaali minna. Nüüd tahaksin teada autorist sootuks enam kui pelgalt pseudonüümi. Toimetaja Jan Kaus on kirjutanud tagakaanele, et „Kodutus“ jutustab hingematva loo nii kaemuslikest kui ka sotsiaalsetest meelesündmustest praeguses elus. Kordan, et just tänapäevasesest julmast maailmast sündivad tundmused ning ühiskonnast tulenev võimalik vägivald üksikisiku vastu nõuavad lugejalt vaimset pingutust. Paraku tõmbasid romaani esimesed paarsada lehekülge mu lugejanärvid ohtlikult pingule. Ma ei suutnud nõnda sürrealistlikult käsitletud maailmaga kontakti leida, ma ei mõistnud, mis vaevab ja suunab peategelast. Mis toimub

Markus-Marko-Merkoga (kasutatud nimevariandid)? Kas ta on psüühilise hälbega või ei ole? Autor on sama halastamatu, kui on aeg kõigi „Kodutuse“ tegelastega, ja viitab alles teose lõpus, mis noormehega tegelikult on juhtunud, ent ka siis jääb lahtisi otsi. Kuigi ma kokkuvõttes imetlen „Kodutust“ idee mõttes, kaldun arvama, et kolmesaja leheküljega tihendatum lugu võinuks ehk jõulisemalt mõjuda. Peategelast „vantsutatakse“ ülearu. Pelgan, et stseenide ehk kohtumiste kestus vastastegelastega võib lugejad ära väsitada. Neid, kes romaani viimase leheküljeni jõuavad, ei pruugi kuigi palju olla. Ise näiteks teatasin pärast sajandat lehekülge kolleegidele ekslikult, et taoline poolikute lausete-mõtete jada kurnab mind ega paku suuremat.

Usun, et ka mina leidsin romaanist selle hingematvad osad või juhtumid üles, millele Jan Kaus viitab. Keegi vist ei jõua romaani mõne lausega ümber jutustada, aga tundub, et Jumal on „Kodutuse“ tegelased hüljanud, ja julmalt elu peateelt, kui selline üldse leidub, nn. tühermaale hukkuma määranud. Kuna „kodutu“ Merko (seda nime kannab ta kõige rohkem) elab romaani algul Lasnamäel, üsna seal kandis, kus ma isegi, siis vahendatud kirjeldused aitasid mul ehk kergemini avada ruumi,

kust autor mind küll sagedasti eemale veab. (Muuseas, nooruse veetis ta Venemaal.) Et Lasnamägi sünnitab kodutust ja on paljude „hingelt kodutute“ kodu, ei ole romaani keskse mõtte seisukohalt tegelikult oluline. Võib-olla Lasnamäe müra ja lõhnade ummistuses otsid sagedamini vaikust pargipingilt, tunnetad, et päike ongi kõige lahendus siin maailmas, nagu arvab Merko. Olle Lauli esitab, vähemalt minu arvates, ühe inimloomust kirjeldava teesi, et paljud inimesed ongi kodutuks loodud. Olgu nad rikkad, edukad, vaesed, raske haiguse, põlatud armastuse kandjad, isata, emata, hüljatud – hingeline kodutus või hüljatus võib kõiki tabada. Nõnda kui mingi seletamatu ja salapärase kurjus kisub inimlast tegema tegusid, mida hiljem ei suuda ükski vägi parandada, leidub loomuseid, kes üritavad headuse jõul maailma muuta või seletada. Võib-olla kannab Merko oma õlgadel lunastaja nähtamatut rüüd, sest ta on enda teadmata oma naisele raske haiguse edasi andnud. Millise, jääb natuke segaseks. Muuseas, Merko ema korter asub üsna lähedal uuele õigeusu kirikule, mis küll on veel pooleli, aga tal võib alateadlik mõju olla. Keegi ei keela nimetada Olle Lauli mammutromaani võrdluseks nt. Mari Saadi habrast romaani „Lasnamäe lunastaja“.

Merkoga kokku puutuvad isikud küll mõistavad tema valikut naiivse „ebanormaalsusega“ ehk headusega olukordi lahendada ja parandada, ent ennast ei suuda nad muuta ja liiguvad valitud teel üsna jõhkralt edasi. Ometi tajuvad peaaegu kõik teatavat jõetust ja ängi, kui Merko on nende juurest lahkunud. Aeg-ajalt aga tundub, et hoopis kõik ülejäänud on lõhkemas pingest ja Merko on ainuke normaalne segaseks keeratud elude keskel. Milline paradoks – Merko headus osutub raskesti vastuvõetavaks. Ehkki ta hindab vabadust, jääb Merko sisimas vangiks, mis määrab ka tema saatuse. Noormehele endale saab osaks enamasti julm kohtlemine. Merko ei sobi reeglite ja lepingutega seatud ühiskonda, nii otsustabki ta nuiutada, kui kasutada ema sõna poja kohta, s.t. tühjal pilgul enese ette vaadata ja sisemiselt piinelda.

Liiga palju vastakaid olukordi, liiga palju arusaamatuid kihte ja nüansse muudavad romaani ligipääsmatuks, kohati segasekski. Vahel ei mõista, kust üks tegelane leheküljele astub ja kes ta niisugune ülepea on. Merko on omamoodi romantiline hulkur meid ümbritsevas kalgis maailmas, kes küll robinhuudlikult varandust ei jaga, kuid külvab inimlikku kaastunnet. Merko kaudu tuletatakse meelde, et elame ühiskonnas, kus mittetegutsemine tundub hälbena. Hingematvaid kohti tuleb ette päris mitu: siis, kui Merko koos poisiga surnud lindu matab, kui ta emale küpsiseid ja jäätist ostab, kui tanksaapaga turvamees Merkot näkku peksab, kui ta kohtub kerjuseidega. Võib koguni kerkida küsimus, kas me näeme maailma „valesti“, kui elame kaasa ja mõistame Merko käitumist? Ikka veel ei oska vastata, sest kõike, mida noormees ütleb, saab ümber lükata ja vaidlustada, aga kes julgeks? Talle langevad pidevalt kaela tundetus, hoolimatus, vägivald ja asjatud süüdistused. Lugeja mõtleb ahastavalt kõrval – kus küll asub õiglus? Teadagi, teda lihtsalt pole kunagi kohal.

Kodutuse tunnet süvendab minu arvates ka seik, et Merko käib emale kingitud korteris tellingute kaudu, mis viimaks varisevad ja nõuavad ka ohvri. Ja siis Merko ema armastanud, poisi kasuisa Ennu saatus. Sellest armastusest räägib Enn alles surma eel. Suure, jämedate käevartega, käskiva, kuid lõpuks kurnatud Ennu suremise protsess on üks kohutavamaid siit ilmast lahkumise kirjeldusi, mida eesti kirjanduses olen kohanud. Lugejat lihtsalt sunnitakse mõtlema, miks inimesed elavad aastakümneid üksteise kõrval, aga ei suuda omavahel suhelda (Enn ja tema ema Maara). Üks armastuse pärast heitlev tegelane, nimeks Kati, arvab, et Merko sarnast nähtust ei tohiks üldse olla, sest ta lõhub oma olemasoluga kõik ära, mis maailmas paigas ja kindel. Lisades hetk hiljem: milline õnnetus, kui keegi on nii üks, et enam ei vajagi teist inimest.

Keeruline on valida tsitaati, kiskuda lõiku tervikust välja nii, et see avaneks täielikult. Ühe ehk leidsin: „Õhtul Kati ei tulnud. Õhtu oli soe ja uimane. Väga vaikne. Kui kummaliselt vaikne on, mõtles Merko. Ma ei tee midagi, aeg lihtsalt veereb öösse, voolab kuhugi ära. Ja mina vaatan pealt, ei tee midagi. Miks ma midagi ei tee, see on ju minu elu... Ta istus tellingutel, jalad rippu, liigutas paistes varbaid ja kuulas kajakate harvu kiljatusi teisel pool sinist kilet. Selline üksiolemine oli hea. Ta heitis tellingule pikali; plankudel vedelev märg king jäi teravalt pea alla; ta kohendas seda paremaks, saigi väga heaks. King haises võimsalt, see ajas naerma. Kusagil all, vist esimese korruse kandis, hakkas muusika mängima. Merko tõusis istuli ja kuulas mitu hetke, tõmbas põlved lõua alla ja hakkas pead raputades nuuksuma. „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm...“ See on hümn. See on nii ebaõiglane... Märg king kukkus mütsatades tellingult maha. Merko tõusis kiiresti, ronis tellingutelt alla ja läks paljajalu joostes linna. ...Ta istus mere ääres kivil, kuni päike merre vajus, vahtis punast kustuvat täppi silmapiiril ja ei suutnud mitu korda nutmist tagasi hoida. „Mis viga on, kullake?“ pomises ta, ronis kiviilt vette ja kastis pea märjaks, kahlas kurguni vette. „Ei peaks ju olema, ah, ei peaks ju.“ Siis oli küll tunne, et ei saa aru. Et vaatab ja püüab, aga ei saa... Kui päike loojus, läks ta koju. Ja Katit ei olnud ikka.“

Liisi Ojamaa. Ajalaulud.

Mulle need laulud meeldivad, ehkki ma ei suuda kunagi lõplikult harjuda Liisi Ojamaa kirjepildiga. Kuulake: „Maailma kõlades põrkuwad uued & wanad / helid: linn, wihm. Mälestus, lootus. Tuul, meri, kiwi, / kyynalde leegid, majad / seal, kus ma mäletan mäenõlwu, nõlwad / seal, kus ma mäletan maju. Soojus / sydame ymber, seegi ei ole wist sama; minek / jalgades, kaotanud senise sihi; sammude kaja / yha jahedam, kuni see sumbubki lumme. / Aegade algusest mõjunud sajatust / kordab siis wares & maailm / saab paika.”

Luulekogu on jaotatud kolme ossa: „Lumeuni”, „Lauluraamat”, „Loojangusadam”. Keskmises sisaldavad kõik pealkirjad sõna *laul*, nt. „Laenatud aja laul”, „Loojanguaja laul”, „Pimeduseaja laul”, „Leppimisaja laul”, „Lageda aja laul” jne. Poetess jagab meiega oma tajutavalt varavananenud ja väsinud

tundeid, ometigi on säilinud lootus ja vahel ka millegi ootus. Rasked ja rõhuvad hetked, mis korduvad ja korduvad, on jätnud oma jälje, ja mingi nimetu asi veel... Kogu kurbusele vaatamata röömustatakse elu üle, mõistetakse selle väärtust. Nagu pealkiri viitab, keskendub kirjutaja ajale. Ta siseneb minu ja sinu ajahetkedesse. Liisi Ojamaad on nimetatud linnalaulikuks ja seda linna, kus klaasist majad ja kajakad taeva kohal, kirjeldab ta edasi. „Lauluraamatu” sükklist leiab palju sügavaid ja kurbusesse kaduvaid tekste. Ühte neist, „Wana maailma laulu” tsiteerin veel, kuigi „Uue maailma laul” on optimistlikum: „Kordub, aga tagasi ei tule. / Mina pole teinud, ma ei tea. Õhtu awab naeratades syle, / hämardub. / See hämarus on hea. / Weelkord, millex weelkord seda linna? / Seda walgust, seda wana maad? / Jääma peab, kui jälle tahax minna, / lahkuma, kui tahax pysida. / Kordub, aga tagasi ei tule. / Kordumise kindlust ma ju tean. / Tasa tuleb kordumise yle / hämarus. / & hämarus on hea.”

„Ajalaulude” vahele on lisatud brošüürina mõtiskluste raamatukene „amarok.doc”, kus autor pihib kadunud Väikevennale oma tundmusi raske haiguse ajal, mis lõpeb usuga, et keha vallutatakse haiguse käest tagasi. Siitki üks mõte paljude ilmekate hulgast: „Me elame murduvas maailmas. Kus kogu aeg haihtub miski, mida me oleme pidanud kaljukindlax. Jah, siin on keeruline elada. & võib-olla minu põrsapõlve murdunud myyride rahvas, Esimese Kuningriigi rahvas saab sellega isegi paremini hakkama kui suurem jagu murenevate maailmapiltide kyljes rippujaid.”

Kaur Riismaa. Me hommikud, päevad, õhtud, ööd.

Noore autori esikkogu on tõeline avastus, võrratult sümpaatne elamus. Jaotatud kolme tsükklisse: I. *Where are you going? I don't go anywhere, this is my nationality*, II. „Mis kuradi auto on VAZ 21?”, III. „Ainult pasunad olid puudu”.

Eriti põnevad on proosaluuletuste pealkirjad. Pikad, selgitavad ja filosoofilised nagu vahel Madis Kõivul: „Noormees kirjutab kirja, kesksuvisel õhtupoolikul pärast suurt vihma”, mis kujutab õigupoolest kirja Elisabethile, kus võõrsil viibija jutustab eestlaste valikutest ja saatusest, öeldes: „Eestlased on kahe näoga Janused, kahe peaga vapikotkad, / üks nägu vaatab „Europalise kultura” poole, / teine nägu tolle „kusagil” poole. / Ühte kardavad, teist ihaldavad, ise aru ei saa kumba - / kere on neil ju üks. Üks ajalugu.” /---/ „Need lilled siin vaasis on selle väikese rahva moodi, / nad tahavad midagi olla, / küünitavad

päikese poole, / võitlevad olemasolemise eest, / iga õis räägib tarka juttu Soomest või Prantsusmaast, / streikidest, töölistest, kirjandusest, eestlusest. / Kas peaksin püüdma sulle kirjeldada iga õit eraldi, tervet kimpu.”

Väga kokkuvõtvalt võikski nimetada raamatu peateemaks ajalugu. Kaur Riismaa tekstides on tunda matstraadilikku münti, paljud tekstid, küll pikemad ja arutlevamad, kui luule kohta sobib nii öelda, meenutavad nii pealkirjade kui ka sisu poolest „Harala elulugusid”. Kuigi need kuuluvad enamasti luulekogu esimesse poolde, jätkub teemaarendus raamatu lõpuni välja. Lk. 26 leitud ridu võib interpreteerida mitmeti: „ajalugu võib lugematu kord ümber kirjutada, / aga seda õhku lasta päriselt ei jõua keegi.” Riismaa meenutab ja mäletab, esineb raamatu peategelasena, kes ta ju autorina ongi. Samamoodi saab väita, et Riismaa kirjutab eesti rahvast, sest rahvas võrdub ajalooga. Teiseks tunneb autor sügavat muret keele pärast. Muidugi leiame siit ingliskeelseid lauseid, mida tuleb tõlkida, see tundub olevat noorema põlvkonna loomingu paratamatu osa. Tekstist „Evald N.” leian küsimuse Tartu kohta: „Ega tea, kas nad seal räägivad samamoodi / nagu siin, /et ciao ja tänkjuu ja kuul. Keeled sünnivad ja surevad, / nagu inimesedki, / muutuvad nad hädisemaks ja aeglasemaks / ja väsivad viimaks päriselt.” Kindlasti sobituvad väiksemad märksõnad *ajalugu* ja *keel* suuremasse tähtsõnasse *mälu*, mis hõljub kesksena raamatu kohal. „Nadja M.” pajatab ühe variandi ajaloo käigust ja rahvaste saatusest 20. sajandil ja lõpeb nii: „Minu vanaema oli mari. / Minu ema on venelane. / Mina olen eestlane. / Ja minu lapsed on rootslased.” Või siis „Aprillipäike on ere Viru hotelli parklas”, kus öeldakse: „Ma tean Ameerika igapäevasest, argipäevasest ajaloost rohkem / kui Nõukogude Liidu argipäevast mõni kümmend tagasi. / Ema käest ju küsisin, räägi, / mismoodi te pärast sõda riides käisite, / millest unistasite, millega sõitsite.” Viidatud tekstis peitub koos teadmiseks võtmisega ehk ka piisake kurbust, kui jõutakse mõistmiseni, et minevik ei ole Nõukogude

Liit ja uus teadlik ajalugu on Ameerika Ühendriigid. Allegoorial on luules alati oma koht ja suunamisvajadus. Kas või nt. luuletustes „Muinasjutt“, kus „Tatjana elas kõrges lossis Ehitajate teel.“, „Läbi une“ ja „Koer ronib hange otsa ja vaatab mõtlikult üle tänava“. Kestmissoovi või -valu lugesin välja pealkirja alt „Vana mees läheb tagasi lahingusse“.

Kaur Riismaa proosaluuletused on pikad ja tsiteerimiseks mahukad. Kes jõuaks neid siinkohal loetleda, kuid noore autori selge ja põhjendatud tõde puudutab mind uskumatul kombel.

Hea, et Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali jagajad „Me hommikud...“ nominendiks esitasid, nõnda kui Mats Traadigi.

Lõpetuseks katke „Emma B.“ loost: „Ma elan Ameerikas ja olen nüüd... / kes ma olen? / Venelased on NYs venelased, / itaallased on itaallased / iirlased iirlased. / Aga mina? / Minu kolleeg küsis mult kunagi, / et kes ma rahvuselt olen, / mõtlesin veidi ja vastasin: „I am liivlane“. / Ta küsis segaduses: / „Where do you go?“ / „No, I don't go anywhere, this is my nationality“. / „Going nowhere is your nationality?“. „Well, yes, it is“.“ Teine ergu meelega poeet, Jürgen Rooste, kinnitab temale omase siirusega: „Mul on õnn olnud näha tolle debüütokogu sündi: kuidas autor töötas, sammhaaval, viimistledes, kuni... see raamat näikse nüüd olevat nii valmis, kui üks raamat saab olla. Ning Kaur R. kõneleb häälis ja keelis. Mäletab mälu taguseid, haugub koerahäälele, oskab kõndida meie sääs kauni naisena, ka vana ja kauni naisena. Ja noore mehena. Siit, noist hommikutest, õhtutest, päevadest ja öödest on alanud üks otsing, üks aarderetk, mille teekäände ja veidraid uusi seiklusi ma oodata ei malda...“.

Olen mõõdutundetult tsiteerinud, aga seda lootuses, et lugejad raamatu üles leiavad ja siis rahulikult meele kuulavad, mis noorel autoril hinge peal ja südame sees.

Mari Vallisoo. Koidutäht koolivihikus.

Siit leiab uuemaid ja vanemaid tekste. Milline nauding on Vallisoo luulet lugeda, milline valu ja vaev saadud tundmusi teistele edastada. Olen algusest peale imetlenud nii maagilise, lausa nõiduslikult salapärase poetessi loomingut, kuid alati on jäänud midagi tabamata. Millisest salaallikast ammutab ta sõnu ja ridu? Nii olen küsinud mõnikord ka Betti Alveri või Doris Kareva loomingu puhul. Olen mõelnud, mis küll Vallisood inspireerib, missugusest laekast leiab ta sümboleid, milline pliiats nõnda karget ja nappi stiili lihvib? Kas lapsepõlve sahtlid on olnud nõnda küllased? Tõepoolest, „Koidutähes...“ märkad koolitüdrukulikkku lihtsust, kogu lõpeb nii: „Hall majake seisab. / Lähen laps üle õue. / Kuldõled sääl sees on. / Ja hellvalged talled.“ („Esimene lumi“.)

Ma ei leia Mari Vallisoo luulest suuri, särava epateerivaid kujundeid ja sõnu, aga tajun tarkust, mida jagavad oskuslikule vaatajale vaid „aastate hool ja valude töö“. Milline võim võib olla kirjatähel, sõnal, lausel. Kuid eks koidutähtki vaimustab meid surelikke oma aegumatu valgusega: „valuaeg / suurem on / kui me eluaeg.“

„Koidutähes...“ kohtume sageli AJAGA, mis, tõsi, ei kao heade kirjanike loomingust küll kunagi. Seda otsitakse, aga alati ei leita, sest mõnikord on ta liidvana ja juba unustusehõlma peidetud. Esimesse tsükklisse „Vaated“ koondunud mõtted näivad kiirel lugemisel ehk mõistmatud või uskumatud, ent jõult üsna suured. Kujutage ette: „MU ONUPOEG – üks Linnutee – / mul tahtis külla tulla. / Et kas ta tüli ehk ei tee. / Mis aatom oled, küsis ta, / kas hõbeda või kulla. / Kas ruumi on, ta küsis.“ Nii otsib autor vist mälu jälgi? Kui öelda, et Vallisoo luuletab matemaatilistest terminitest „Et üks on ilus ja igrek ka.“, siis see võib muigele ajada, aga ta nimetab sekka Demokritost, Descartes'i, Pythagorast ja nõnda ammendavalt, et ehmatad ära. Valisin tsiteerimiseks 2001. aastal Juhan Liivi luuleauhinna pälvinud ja endale tihti meenuva „Ei ehita“: „Ei ehita! Üks ehitas / kuus päeva palehigis. / Mis saanud sest! / Mis hirmus tõug / neis lobudikes sigis! / Ei ehita! Ei tohigi – / päev juba ammu seitsmes. / Pean hingama. Üks mõtteke – / peale-lõuna rahusse / uinakule heites – / mind veidi vaevab. / Samas, jah, / ta unub kusagille. / Ei mina – seeaeg, kui käis töö, / ei liigutanud lille. / Need lilled ise liikugu! / Neil valgus, klorofüll. / Ja ma võin rahus puhata. / Ja aega on mul küll.“

Möödunud aastal ilmus sarjas „Kaasajaluule“ Mari Vallisoo valikkogu „Tabamatu toalävel“, mille tagakaane siseküljel Jüri Talvet üldistab väga lühidalt, ent särav-täpselt autori loomeloo väe.

Liivametsa Lugemised - 59 / 2012

LÄHETUSSÕNAD

Kuidas küll leida üles väärtkirjandust? Olen seda nii ühelt kui ka teiselt kirjanikult ja kirjandusloolaselt pärinud. Nad enamasti küll võivad soovitada ja öelda, mis tundub nende arust väärivat lugemist, ent ranget reeglit ei sõnastata. Seda lihtsalt ei leia ühestki targast ja õpetlikust väljaandest. Meil,

lugejatel ja raamatukoguhoidjatel, jääb üle vaid kuulata aktsepteeritavaid kriitikuid, sest nende arvamus loob tihti ühe või teise kirjaniku maine, aga uskuda ka oma vaistu, kuigi kumbki soovitus ei päästa meid riigi seatud käsulaudadest. „Loomingus“ (nr. 2) küsib Hedi Rosma kirjanik Jaak Jõerüüdilt: „Kas niinimetatud ajaviitekirjandus on kurjast?“ Vastus on elegantselt filosoofiline: „See küsimus on suur nagu mägi. Võiks hakata arutama, mis on üldse ajaviide. Või meelelahutus. Või hobi. Või mis on nende vastandid. Aga kurjast on ainult kuri ise ja see võib oma nina välja pista igal pool, ka kõige avväärsemas salongis ja kõige kõrgemas kojast. Ajaviitekirjandusel pole kurjusega pistmist rohkem kui millelgi muul. Igaühele oma. Kes tahab, rohib ajaviiteks mustsõstrapõõsaste aluseid, kes tahab, istub kohvikus ja loeb põhiseadust, kes tahab, istub õunapuu all ja loodab, et temast saab Newton II. Igaüks teeb oma eluajaga, mida tema tahab, aga mis selle juures on ajaviide ja mis mitte, seda mina tõesti ei tea. Mõni loeb entsüklopeediaid lihtsalt ajaviiteks.“

LOETUD RAAMATUD

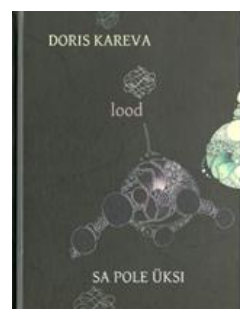
Tiit Aleksejev. Kindel linn.

„Hoia meid, Issand!“ – niisuguste sõnadega on aastasadu alustatud lahinguid ja tapmisi, nii tehakse seda praegugi. Kõigevägevama nimed on igavesed, muutuvad vaid aastad, vahel ka omavahel sõdivad rahvad. Romaanile „Palveränd“ on jätkuna ilmunud „Kindel linn“, ja küllap kord jõuab meieni ka triloogia kolmas osa. Raamatut käest pannes laususin poolkuuldavalt: millal küll tuleb maa peale inimlik aeg? Nõnda mõtlesin kord aastakümnete eest ka Karl Ristikivi kroonikate triloogiale järelesõnu kirjutades. Miks võideldakse abstraktse Jumala au nimel, kui põhjuseks on enamasti ahnus ja võim ja kättemaks. Millest võrsub küll viha? Egas ometi Jumalast endast? Loen: „Kõik nad [suurisandad – M. L.] ihkavad kõrgemat kohta päikese all, kindlamat linna, paksemaid müüre.“ Ja muidugi pääsu vabastatud Jeruusalemma! Tavalistest inimestest ja nende

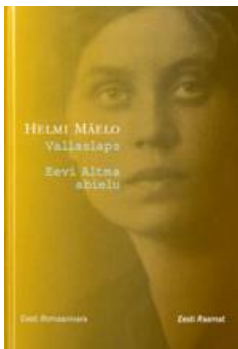
eludest ei hooli aga sessinatses maailmas keegi. Võitlus uskmatute ja kristlaste vahel kestab kindlasti veel tuhat aastat, tänastest hävitamislugudest kirjutavad juba tulevased ajalookirjanikud. Kas tapluste põhimõtetes on midagi muutunud? Kas tänastes vaenuväidetes on midagi täiesti uut? „Kindel linn“ suunab minu arvates lugeja mõtteid ikka tänasesse ka, kuid autor on vaid üks interpreteerija tuhandetest. Romaani tegevus toimub Süüria päikselise taeva all ja aega kirjeldatakse üllatava tundelisusega. Peategelane Dieter avaneb pigem poeetilise mõtleja ja jälgija kui sõjamehena. Rüütlina, kes oskab parajal määral erinevate jõudude vahel laveerida. Napilt iseloomustatud karaktereid ei julge ju erialase hariduseta lugejana analüüsida, ammuigi tegevuse kulgu hinnata, sest kirjutaja on seda teinud äärmiselt lakoonilises, kuid kindlasti täpses sõnastuses. Võib vaid tasakesi mõelda – 11. sajand ja 21. sajand! Palverändurid liiguvad endiselt ühest pühast kohast teise. Nende kõrval seisatab küllap reetjaid, salakuulajaid ning tõejälgijaid või kroonikuid. Väljavalituid. Muidugi nautisin ma seda romaani, vahel piisab ka niisugust hinnangust. Üks filosoofiliselt igikestev lahingukirjeldus: „Ja siis olen ma vastlaotud kividel. Kümned käsivarred üritavad minust kinni haarata ja mind alla pimedusse kiskuda, aga ma raiun neid nagu väänkasve ja mu lihased ei tunne väsimust. „Järele talle!“ hüüab Lèon altpoolt ja siis ei kuule ma enam midagi. Justkui oleksid lained pea kohal kokku löönud, sädelus ja hallid vetikad mu ümber. Vaikus. Vere kohin kõrvus. Soolased vood, nende vaikne õõtsumine. Kaugelt eemalt välja lastud nool tabab mind otse rindu, vastu rõngassärgi külge needitud terasnaastu. Ahmin õhku ja kõhin midagi tihket ja kleepuvat. Aga turvis peab vastu, turvis on korralik, kreeklaste töö. Issanda käsi on ikka veel mu kohal. Ja tee mu ees on vaba. Hingan sügavalt sisse ja torman piki sädelevat rada ja seda tehes tunnetan ma igat kiviplaati, igat viimast kui graniiditahukat. Ma jooksen ja surmaingel jookseb kergejalgsena mu kõrval, musta varjuna libiseb ta kuuvalguses. Meie kaks, sisaliku rajal. Mõök mu käes, nelja tähega sõna. Neljätäheline, nagu Mecharimi jumal. Liikumine päästab mind, mu allatoomiseks piisaks hästi sihitud odaviskest, ühestainsast pahkluu pihta antud hoobist. Aga seda ei tule. Ma olen langemisest sammu võrra ees, ma näen maailma kui vaskpeeglist. Ma näen ette, mis tuleb. Ma ise olen see, millel on määratud tulla; ülalt alla vuhisev metall, sädelev kaar poolkuu all. Üles, alla, parem, vasak... Selline sa siis oledki, Jumala ilm, rauaga mõõdetud, tugevaile kuuluv, neile, kes ei kõhkle, kelle jalad on maas. Kes trügivad edasi elu kitsal müüril. Aga lõppu ei paista ikka veel. Paganad on minust paremal ja vasakul, nad on kui soolane vesi Moosese rahva ees, päeval, mil meri lõhenes ja äraneetud valitutest eraldas. Issanda ingel viinamägede kitsasteel, ei parem, ei vasak, eimiski.“

Doris Kareva. Sa pole üks.

Üks imetabane luguderamat, mis jagab natuke õpetusi, paraja jao tarkust, ennekõike suunab aga lugejat mõtlema. Mõtlemise headuse ja kurjuse, raha ja armastuse üle. Vabaduse hinna üle. Loodusjõudude üle. Mida tähendab tõeline hoolivus, et kuri hävitab end sageli ise ja võim ei pruugi teha õnnelikuks.

Kakskümmend muinasjutulisusse kalduvat teksti säravad kui hästi lihvitud teemandid, igal sõnal on tähendus, igal mõttel kaal. Juba pealkirjad räägivad iseenda eest: „Kuidas sündis kuu“, „Eit ja taat“, „Hundi vari“, „Kõnelev allikas“. Ise peatun „Lindude koosoleku“ juures: on ju nii, et üht ahvatleb võim (kotkas), teist nauding (koolibri), kolmandat raha (harakas), neljandat vabadus (pääsuke) jne. Fööniks näeb aga veelgi sügavamale. Sarnase tonaalsusega puudutab ka „Kivikammelja uni“, kus jõutakse tõdemuseni, et tõeline varandus on hoopis vesi, meie igapäevane vesi. Kareva kirjutaks justkui ammustest aegadest, kui elas kord kuningas, kel oli imekaunis tütar, ja mis kõik juhtus hea printsessiga. Ometigi tajud, et allegooria taga pesitseb sõnum lugeja aega. Loed üldistusi, mis ühes või teises variatsioonis kuuluvad inimelu kihtidesse. Aitavad kinnistada teadmist, et viha ja ahnus on kehvad võidumehed. Nagu muinasjutte ikka, võib ka tekstiraamatut „Sa pole ükski“ mitu korda üle lugeda. Vahepeal riulisse torgata, siis jälle paari aasta pärast välja otsida. Kareva sõnumist leiab igaüks iva – see on rahulike õhtutundide kirjandus. Katkend mõistujutust „Käärid ja Viil“: „Siin sa laiskvorst oledki!“ tervitasid teda korraga teraval toonil nagu maa alt välja ilmunud õed Käärid. Viilile tundus, et nende ninad olid õelusest veel kõveramaks tõmbunud kui tavaliselt. „Nagu alati! Kui koristamiseks läheb, pole sind kunagi kohal! Sinu pärast oleks me äsja vaat et vigaseks jäänud!“ Väike Viil tõstis arusaamatuses pilgu. „Ära teeskle, et sa aru ei saa!“ käratasid Käärid ja hakkasid erutusest rääkima läbiseigi. Seda polnud veel kunagi juhtunud. Väike Viil mõistis ainult niipalju, et õed olid võtnud nõuks suurkoristust korraldada ja kõik ülearune minema visata. Loomulikult ärritas neid esimese asjana tema voodialune karp. Siis aga tuli neile mõte, et kui kive natuke peenestada, võiks saada ilusat praktilist killustikku, millega majaanest kaunistada. „Ja näed siis nüüd, nad oleks meid peaaegu ära nürinud!“ hüüdsid õed Käärid nagu ühest suust süüdistavalt ja sirutasid tema poole oma luised käed. „Igatahes otsustasime sind karistada,“ jätkas üks õde nüüd juba rahunenemalt teisega pilke vahetades. „Karistada jah,“ jätkas teine, „ja heita sind meie hulgast välja.“ – „Välja just,“ noogutas esimene, „koos kõigi oma nõmedate kividega.“ Aga õdedel, nagu nende nägudest näha võis, oli veel midagi varuks. Selle tõidki nad nüüd selja tagant lagedale. „Ela siis nüüd, nagu tahad,“ ütles üks pidulikult talle suurt pakki ulatades. „Ära looda, et meie sinu eest enam koristame,“ kinnitas teine. „Koristame või küpsetame,“ lisas esimene. „Ohtlike asjadega meie enam tegemist ei tee, kuulutas teine. „Ohtlike asjade ja ohmude tüüpidega,“ hüüdsid nad võidukalt ühest suust ja juba nad kaugesidki käe alt kinni hoides ja naeru lagistades. „Ent mis siis peitub paki sees? Väike Viil leidis sealt pehmest samsist sooja vutlari, mis oli Viilikesele täiesti paras.

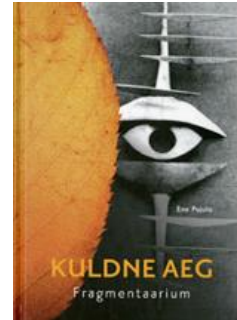
Helmi Mäelo. Vallaslaps. Eevi Altma abielu.

Mäelot teatakse rohkem ehk pagulaskirjanikuna, ent „Eesti romaanivara“ sarjas ilmunud teosed avaldati aastatel 1934 ja 1935 Tartus. Enne Teist maailmasõda oli ta tuntud ühiskonna- ja karskustegelane. Mäelo ideaaliks oli haritud, töötav ja iseseisev naine, kes esitab erakordselt kõrgeid moraalinõudmisi nii iseendale kui ka teistele. Ehkki sotsiaalpedagoogilise suunitlusega kirjandus ei pärvinud veel 1920.–30. aastatel eriti suurt tähelepanu, saavutas romaanidilooogia lugejasoosingu, ja seda ennekõike kõlbeliste küsimuste käsitlemise tõttu. Vallaslapse teema olevat talle lausa koju kätte tulnud, sest kord andnud ta ulualust neiuks, kes peagi sünnitanud. Vallaslapsesse suhtumine kui tõsine eetilise probleem esineb ka autori teistes romaanides. Mäelo kirjutab õpetlik-kasvatuslikul eesmärgil, aga üks põhiteema – vallaslaste, emata või üldse vanemateta laste elukäik lastekodus ja ühiskonnas kuulub alati valuliste nähtuse hulka. Mõlemas teoses leidub küll palju sentimentaalsust ja idealiseeritust, tegelaste must-valget vastandamist, ent kõigele vaatamata mõjuvad romaanid usutavalt ja haaravad lugeja endaga kaasa. Mäelo romaanide n.-õ. aegumatus seisneb toonase lastekodu olustiku ja kasvandike hilisema elu asjalikus kujutamises. Mõnedki elupildid, nt. üürikorterite, advokaatide töö, võimu ja kuulsusejanu kirjeldamine sobib päris hästi tänase olustikuga võrdlemiseks. Autor üritab selgitada, kuidas kõige argisem eluvõitlus sunnib inimesi valetama ning petma, ennast müümagi. Ilmumisajal heideti Mäelole aga ette, et ta käsitleb mehi enamasti ebameeldivate või nõrkustega tegelastena. Näiteks „Vabas Maas“ (1936, 2. mai) esitatakse pärimine: „Milline saladuslik vimm kihutab lugupeetud prouat isade vastu. Mainitud kirjaniku teostes võib positiivset isakuju otsida laternatulega asjatult.“ Ka suhtub romaanide keskne tegelane Eevi suguõdede meelelahutamisse põlglikult, ses mõttes sarnanevad paljud tol perioodil avaldatud naiskirjanike teoste karakterid suuresti. Üks katkend esimesest romaanist „Vallaslaps“: „Kaks paari siidsukki, kaks paari korraga! Küll see müüjanna on tark, muidugi parem, kui on rohkem. Mõne tunniga on kõik Kaarini ostud sooritatud. Kõrgete kontsadega uued lakknahast kingad pigistavad küll pisut, aga mis teha. Müüja ütles ju ka, et ilu nõuab valu. Mantel on tore, ainult häda on kübaraga, ikka jälle silmade ees, ikka jälle silmade ees, kui pead vähe liigutada. Ja kleit, tulipunase libedast siidist kleidi võttis Kaarin. Küllap vanahärra õhtul alles näeb, kui uhke on Kaarin! Nagu Kaarin aimas, nii see ka osutub õigeks. Kui ta pärast lõunat Eevit külastab ning talle kõik oma südamele on seletanud, isegi teise paari siidsukki Eevile kingiks toonud, lükkab Eevi kingi tagasi ning hakkab kohe Kaarinit noomima. „Aga Kaarin, see on kole,“ ütleb Eevi peaaegu läbi pisarate. Nii on talle südamesse lõiganud Kaarini sõnad, kuigi rõõmsad ja vallatlevad. „Jaa, see on küll kole, et ta nii

vana... Aga noorematel ei ole ju raha... Näed, mis kõik raha eest saab. Mõtles, kui kaua ma oleksin pidanud enne teenima, kui oleksin saanud nii palju raha!" vastab Kaarin. „See ei ole ka aus!“ „Miks ei ole aus? Ma pole seda raha varastanud, ta ise andis. Ma pole ka küsinud, ta ise lubas... Miks see pole aus?“ „See on ebakõlbeline, see on enese müümine.“ „Aga teenimine on ka enese müümine... Ma ei tee ju sellega kellelegi paha. Tõtt-õelda, ma seda vanameest ei salligi, aga kõik need söögid ja joogid ning rõivad, vaat need on toredad. Homme pean enesele otsima korteri, päris iseseisva sissekäiguga toa kusagil vanema inimese juures. Vanahärra maksab kõik, ta ütleb, ta on minule niikaua hea, kui mina olen temale kindel. Ja mis mul siis viga elada. Tead, nüüd hakkab iga päev istuma kinos. Kas sa oled käinud kinos? Oi, mine! Ma annan sulle raha. Mõtles, ma ei usu, et mulle oleks muidu niisugune õnn sulle jooksnud – ma lihtsalt ei oleks mõistnud sellest kinni haarata. Aga kinos oli just niimoodi, peaaegu niimoodi, nagu minuga juhtus. Tütarlaps on ära eksinud ja vanahärra võtab ta omale kasulapseks. Pärast leiab endale noore peigmehe... ja kuidas nad seal siis suudlesid, vahel põgenesid metsa, vahel sõitsid autoga kaugele-kaugele, ja ikka said, mida tahtsid.“

Ene Pajula. Kuldne aeg.

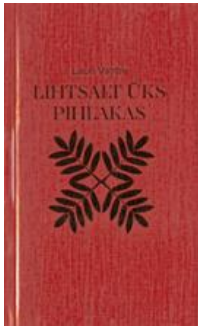
Vahel tehakse mulle ettepanekuid tutvustada üht või teist ilukirjandusest eemal seisvat teost. Nii juhtus ka sedapuhku. „Kuldne aeg“ sisaldab pisikesi palakesi 1970.–80. aastatel Eesti Televisioonis töötanud inimestest, n.-õ. autoriaegsetest isikust. Kurb küll, aga mind häiris tekstikeste pealiskaudsus, nii ei saanudki teada suuremat nendest, kellest polnud varem kuulnud, ega nendestki, keda olen sinise ekraani taga näinud. Tõsi, alapealkiri „Fragmentarium“ õigustab lähenemisviisi. Kuna mu kontsentreeritum televaatamine algas alles 90-ndatel, siis sain vähemalt lühiülevaate varasematest saadetest. Ene Pajula keskendub eeskätt endistele kolleegidele AK ajast. Mõnele antakse karmim, teisele veidi pehmem hinnang. Kõige õigem oleks, kui „Kuldset aega“ hindaksid teleajakirjanduse uurijad, teistele ta väga olulist infot ilmselt ei paku. Näiteks Rein Nurgast pole ma juhtunud varem kuulma, nüüd muidugi tean: „Nurk oli plahvatuslikult emotsionaalne ja otsekohene. Kui ta oli heas tujus, ja enamasti ta oli, siis naeris ta laginal; kui miski teda pahandas, siis paukusid ukse ja lendasid toolid. Ta rääkis, kuidas ta oma naise Lennaga esimest suurt abielutüli pidas – selle käigus olid nad teise korruse aknast välja loopinud kolmkümmend pulmakingiks saadud viinapitsi. Kusjuures üks oli lennanud tagasi ja purunenud toas. See oli olnud nii naljakas, et riid ununes ära.“ Mingil seletamatul kombel olid kirjapandud anekdootlikud lood ja muud telemaailmas tuntumate inimeste kohta levinud legendid mulle tuttavad. Ju nad siis aegumatuena on pidevalt ringi liikunud. Oma trafaretsusega nad raamatule palju uut ei lisanud. Minu kui lugeja jaoks jäi puudu tolle ajastu analüüsist ja üldistusjõust. Nende inimeste tegevus ja töö olid kahtlemata pideva tähelepanu all ja toonase ühiskonnakorra tõttu piiratud ning sandistatud, aga isiksustena pole autor suutnud neid säravateks kirjutada. Heimar Lengi naistelembusest üsna samasuguste sõnadega on kirjutatud kümneid kordi. Nimetatud väliskommentaatoritest (Joffe, Käär jt.) on kostunud huvitavamatki teavet. Ilmselt on Pajula ühtteist juba tööajal märkmetena kirja pannud, mida sai viimaks kasutada, aga palun vabandust, „Kuldne aeg“ jääb faktideltki tagasihoidlikuks väljaandeks. Iga kord, kui ma mõne raamatu lõpust leian retsepte, jään nõutuks. Kas söögita-joogita tõesti ei saa, tänane televisioon ajab niigi oma lõppematute söögisaadetega meeleheitele. Asjalik on kindlasti nimeloend, mis lisab raamatule tubli plussi.

Rein Raud. Hotell Amalfi.

Kas tõesti paroodia? Katse ironiseerida üledisainitud maailma üle? Üks suur unenägu, milles mitu väiksemat? Kui olin esimesed leheküljed läbi lugenud, mõtlesin nõutult, et tegemist kas ulme- või põnevusromaaniga. Seda viimast, põnevust siis, ikka leidub, soovi korral ulmelisusse kaldumist samuti. Arvan, et „Hotelli...“ võiksime lugeda hoopis hoiatusloona – julma ja nõudliku maailmaga rinda pistes võib inimene kergesti murduda, ja see on tõsiselt võetav oht. Hoonet, mille ehitamist justkui alustatakse, muidugi olla ei saa, aga pidevas võitluses oma positsiooni, koha ja raha nimel pingutatakse sedavõrd, et ühel päeval kaob mõistus. Romaani põhitegelaseks kujuneb sisekujundusbüroo omanik, varinimega Roland, kes edu nimel on nõus valmis ehitama ebarealse, vaid unenägudes ilmuva hotelli. Ent jätkakem reaalse maailma soovidega: „Mäletatavasti kujutas Regina maja endast seestpoolt ühtset, aga erinevateks tasanditeks struktureeritud ruumi, milles õhukesed paneelid võisid sujuvalt mööda selleks ettenähtud sooni liikudes moodustada erinevate konfiguratsioonidega tube, aga kui vaja, siis ka lihtsalt väliste kandvate seinte najale ladestuda. Niimoodi tekkivad toad ei olnud ka kunagi seest lihtsalt tahukakujulised, vaid vähemalt kahe-, mõnikord aga kolme- või koguni neljatasandilised, ning nende välispiirid polnud sirged, vaid murdusid veidi alla pooleteise meetri kõrguselt teatud nurga all teise suunda. Kõik see baseerus imetlusväärsele geomeetrilisele mängule, mis paberil nägi välja täiuslik ning

oli hiljutise ajani tundunud selline ka ehitatud tegelikkuses. Aga nüüd korraga tuli välja viga. Teataval tasandil, kus välisseinte segmentid pidid ringis lõikuma kõikjal ühesuguse nurga all, ei läinud see üldse nii, vaid ühes kohas suubusid kaks neist teineteisesse vaid vaevumärgatava jõnksuga. Silmaga vaadates ilma mingi nurgata üleüldse. Asja oleks võinud parandada, kui segmentide pikkust veidi muuta, aga see oleks jälle paigast löönud nende suhte eelmise ja järgmise tasandiga. Ja sealt läks viga omakorda edasi." See kummaline kirjeldus võib oma asjalikkusega ehmatada, tegelikult on Rein Raua teos aga lühike ja hästi loetav, mis lugejat peibutades sunnib aina lehte keerama. Sarnast tunnet tajusin nt. Maimu Bergi näidendit „Euroopasse! Euroopasse!“ lugedes. Koomiliselt eluline, minu jaoks koguni irriteeriv on „Hotelli...“ kesksete tegelaste üksteise kutsumine Miisuks ja Suksuks. Rahvaraamatukogudel pole muret, Rein Raua romaani võib kõigile soovitada, kui vaja, eks siis võiks natuke ka selgitusi jagada.

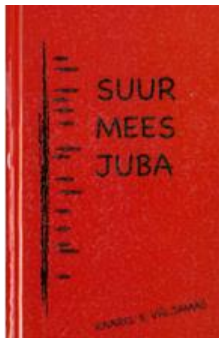
Lauri Vahtre. Lihtsalt üks pihlakas.

Aastaid ajalooainelisi tekste ja proosat kirjutanud autori luulekogu oli minu jaoks üllatus. Sisu ja kujundite mõttes. Kokkuvõttes päris meeldiv üllatus, ent natuke siiski hajus. Võib-olla avaldub siin mingi uus, teisenenud eluhoiak ja vaade ümbritsevale ühiskonnale, mis vajab harjumist. Vahtre mõtteid ja loomingut kuulanud lugeja jaoks on kinnistunud autorist mõnevõrra patriarhaalse või konservatiivsuse kalduva enesekindla ja nõudliku kirjutaja kuvand. Nüüd aga loen: „Kirjutan teile, kes te kardate, / et olete üksi“, sest nende ütleja tunneb samuti üksindust.

Luulekogu on jaotatud kahte ossa: „Sinuga ja sinuta“ ning „Sinna ja tänna“. Erilist sisulist muutust tsüklite vahel küll ei märka, võib-olla esimeses osas on üksindustunnet (juba viidatud esitekstis „Kirjutan teile“, „Sa ei tule“ jmt.) ja väsimust enam kui raamatu teises jaos. Ja siis keegi kord isikulisem, kord kaugem *sina*, kord suure, kord väikese tähega? Võrrelgem: „ei tule sa iial mu juurde, / sest olen kurb“ ja mõni lehekülj edasi „Sind imetlen kui tõukeratas / tanki.“, „on olnud hetki kus / päris tõesti / Sul ligemal' ihkab mu vaim / Sina, igavene ja suur“. Muidugi on *sina* vahel hoopis mina, teisel ehk hoopis keegi abstraktne, pelgalt mõiste. Kuidagi ei julge osutada mingile kindlale märksõnale, mis ühendaks tervet kogumikku, määraks kindla teema või suuna. Egas üksindus päris fataalsena ka ei kõla, pigem on see hea sissejuhatav sõnum järgnevatesse värssidesse. Päris paljud tekstid kuuluvad pigem proosaluulesse, lüürikat pole kellelgi siit mõtet otsida. Mina vist alguses eeldasin poeetilisemat väljenduslaadi, mis ei tähenda, et see täiesti puuduks: „tahtsin sinuga kõnelda / aga sa ei vastanud / tahtsin sinuga väga kõnelda / aga sa jäid tummaks nagu / must samet“.

Kogus „Lihtsalt üks pihlakas“ leiab mõned inimliku kurbuse märgid veel: nt. tühjus, isegi keskea kriis, viiteid eksistentsi lõpule („mõnigi kord olen mõelnud“, „nagu laulik targasti on öelnud“, „Surm sobib talle“, „setted aina setted“ jmt.). Selle kõrval natuke isegi vemmälvärsilikku sõnamängu, lahedust, mida ei oskaks samuti autorilt loota. Lauri Vahtrel leiab hulgaliselt viiteid eesti luulele (nt. „tule ikka mu rõõmude juurde / kaudu mu kilobaitide“), taolist võtet kasutatakse praegu sageli, ent parafraaseeride ehk osutus Koidulale on tõesti vaimukas („Mis sa nutad, lillekapsas, / mine anna lõuga!“ Samuti aktiveerivad lugeja meeli „Kanala bluus“, „Kara-Jüri üüratu juhtorgan“, „Nägemus“. Järgnev näide aitab Vahtre luuleraamatu sisu küll avada, ent vaid natuke: „minu laulud ja leelotused / mu itkud ja halamised / kõik need rõka- ja rõogatused / on tegelikult lihtsad / sama lihtsad kui / too pihlakas / teeäärse piimapuki kõrval / mille küljest sa kunagi oksi murdsid / need seisid kuivaks jäänud vaasis / veel mitu aastat / pärast seda kui / piimapukk oli koost lagunenu / ja isegi tee teise kohta kolinud nii et / pihlakas seisis üksinda keset põldu / ikka punane kui sügis tuli / lihtsalt üks pihlakas“. Teadagi, pihlakas kui väge täis puu on paljude eesti poetide loomingus vastu kostnud (nt. P.-E. Rummo, paguluses Kalju Lepik, Liidia Tuulse jt.).

Seda inimlikku lihtsat igatsust ja isegi isamaalisust, mida pealkirja järgi võiks oletada, Lauri Vahtre luuleraamatust kuigi palju ei kõla. Igal leheküljel tuleb peatuda ja mõelda, mida tegelikult on tahetud öelda. Need ütlemissed, kohati sententsidena mõjuvad read on pigem ratsionaalsed, sotsiaalselt mõjusad (nt. „Öö suu on lukus“), pilkelised („Imetlus“, „tule ikka mu rõõmude juurde“, „valu välja karjumine“ jt.). Jõudu komplekteerijatele ja head lugemist ning iseotsustamist!

Kaarel B. Väljamäe. Suur mees juba.

Päris kindlasti proosaluule. Autor on juba täiskasvanuks saanud, sest kirjutab surmast („ja minagi tahan surra“), vanaisast, vanaemast („kõik me oleme“), pisiasjadest, mis paistavad suurena („Armsa inimese paha tuju“). Peatub juba mälestuste ja meenutuste juures („õpetaja ene oli kommunist“, „minu vennale meeldis bensiniilõhn“). Põimib argipäevatuksed luuleks („elutarkus on must-valge“, „mäng on läbi“).

Väikeseformaadiline kogumik on jaotatud nelja ossa. „Kardan turvamehi“, „Seitse suurepärase hinge“, „Hunditund“, „Üksi ja lapsega“. Viimase tsükli viimase luuletuse read on: „ei ole vahet kas avaldada / luulet või avaldada /

armastust”. Huvitav, et neljandas osas algavad kõik tekstid suure tähega, muidu ikka väiksega. Mingeid suuri sõnu, emotsioone ja tarkusi Väljamäe ei jaga, kõik on lihtne, isikukeskne, igapäevane, kuid hell ja mõtlik. Nii et lugege!

Näide: „Tavaline talvapäev, / tuleb järjekordne kõne. / Heal juhul. Tavaliselt tuleb kiri: Kahjuks ei osutunud valituks. / Juba mitmes sel kuul, ei teagi... / Lugemine läks üsna ammu sassi. / Mis seal ikka. / Ootame. Midagi ikka. / Kütad tõsiselt nagu teeks tööd. / Kütad elutoa kuumaks, kuni / tunned ihus jaanipäeva. / Jood jõuluõlut, meel / on meeldivalt / must...”.

Andrei Ivanov. Peotäis põrmu.

Alustan arvamusega, et igati sobiv lugemine rahvaraamatukogude külastajatele, ainult kujundus ehk kaas võib tõrke tekitada. Minu arusaamist mööda on vene keeles kirjutatud romaan ikkagi vene kirjandus, olgu ta siis nii auhinda väärt kui tahes. Andrei Ivanovi puhul kasutatakse terminit eestivene autor. Olgu peale, ei hakka vaidlema. Pealegi ei pruugi suuresti Eesti ühiskonda kujutav teos „päris” venemaalastele sügavat huvi pakkuda. Loodetavasti Eestis elavad venekeelsed ikka loevad, kui see kord vene keeles ilmub. „Peotäis põrmu” jutustab nõukogude inimeste saatusest Eestis, nõnda kui Holger Kaintsi „Lennukivaatleja” ja Mari Saadi „Lasnamäe lunastaja”. Andrei Ivanov kirjutab küll natuke pikemalt ja eeskätt nendest, kel pole kodakondsust.

Kokkuvõtvalt jõuab Ivanov tõdemuseni, et elu on peotäis põrmu, oma enneaegselt sündinud lapsukesse hauakünkal. Nii ta muidugi on, aga enne peotäieks saamist tuleb aastaid elada, mille pikkust me mõistagi ette ei tea. Romaan on ühiskonnakriitiline, ja seda ka globaalsemas mõttes, kuid niisuguseid kirjutatakse praegu rohkesti. Täna ja homme näib olevat moodne ja üllas pidevalt ühiskonna kestmise vormide üle ahastada. Eks ma ise teen sedasama, aga vahel mõtlen, et kui linnalik eluvorm, kollektiivne ühistöö, mis tingib vaimu ruineerimist, kuidagi enam ei sobi, siis harigem maad! Seda jätkub, vähemalt Eestis, piisavalt. Ühiskonnad, mida peetakse demokraatlikeks, on tõesti üsna sarnased, ja nendes elab kõige erinevamaid persoone. Neid, kel süda on surnud või kes tunduvad kasutud, aga teadagi ka hakkajaid ja rabelejaid. Eks Rein Raua „Hotell Amalfi” räägib samuti sarnasest ühiskonnast, kus mutriks muutunud inimene edu nimel pingutades hullub. Eesti kirjandust saadabki üks suur eksistentsiaalne kurtmine, ja ma ei tea, kas nii on õige või väär. Kõik on ühesugune, millelgi pole tähtsust, kurdab „Peotäis põrmu” peategelane, kes ei leia ka Põhjamaades hingerahu. Raevu ja viha vähendamiseks juuakse ja muidugi ropendatakse päevast päeva.

Ivanovi romaani tegevus toimub ajal, mil eestlased on otsustanud venelaste jaoks olulise mälestussamba teise kohta paigaldada. Mõistagi arvatakse asjast mitut moodi. Valitsus on vastik jne., aga pearõhk keskendub siiski Eestis elavate venelaste mentaliteedi erinevustele. Neile ei meeldi päriselt Eesti ega meeldi ka Euroopa. Venemaa pole ka lahendus: „Vanasti arvasin, et kodumaa – see on gaasimask, kelder, rivi, põuavälg... ja see öö ja selle elektrivalgus... sild, mis demonteeriti ja kõik suudlused ühes sellega... ja mõnitused, ja tsisternid, kõik vajus kusagile minema... Olin harjunud sellega, et mu kodumaa vihkab mind, ehitab, pügab, tapab... olin harjunud... kuid ta võeti ära kuidagi äkki... ja ma muutusin kasutuks... maailm kivistus, ja tema ilme on mulle arusaamatu... Ma ei taha gorgot tagasi, las puhkab tasakesi muuseumis... ma ei räägi süsteemist, vaid kodumaast nagu seesmisest soojusest... see on läinud... minu kodumaa on sadestunud mingite illusionistide pangaarvetele, muutunud villadeks, lossideks, jahtideks... ta on minu eest kusagil seitsme luku taga peidus... keegi sumpab põlvist saadik selle hõbedas... kellegi käed on kuni küünarnukini sees minu kodumaa kullas... ta on kusagil... seitsme mere taga, laekas, muna sees... kodumaa-emake... kodumaa-surm... Nüüd on kõikjal, kuhu lähed, Euroopa! Tal on mind vaja kui maksujõulist ja laenuvõimelist orja. Võtsid laenu ja ongi kõik: minu kodumaa on Euroopa – kui lihtne! Kodumaa, mis saadab oma poegi Iraaki ja Afganistani, kahe isanda teener, nafta ja gaasi sõltlane, *femina*, kes iga kolmekümne aasta tagant oma hilbud ümber teeb ja puhtaks peseb... Tal on, millega sind ahvatleda... Nii palju luksust! Vaata ringi! Kui palju peegleid!”

Head arutlemist, kaalumist – rohkem pole mul tarkust öelda! Siiski, siiski, raamatu kujundus ei ärata huvi, mis sest, et matrjoška põuest paistab must Tallinna siluett ja valgete mummudega sinine paarätik on nunnukene.

Liivametsa Lugemised - 60 / 2012

LÄHETUSSÕNAD

Kõlaga Eesti Kirjanike Liidu esimehe Karl Martin Sinijärve sõnad: „Lihtne on kiruda suurpood või moodne kirjandus maapõhja, jättes targu meenutamata, et hall ligane saepuru põrandal ning võimalus valida porgandikuubikute ja abrasiivse puhastuspasta vahel ei olnud teab mis meeliülendav.“ („Postimees“, 2012, 12. mai). Selle üle tuleks tõesti rohkem mõelda, sest varsti võib Kirjanike Liidu esimehe meelest käes olla aeg, kus viidete, vihjete ja ridade vahele kirjutatu ja nõukogudeaegsete alltekstide mõistmine kaob. Eks me ole seda juba ammu tunnetanud, märganud, kuidas noorem, igati naksis välismaal koolitud põlvkond, ei oska Eesti kultuuri tüvetekstidele reageerida. Sellele osutati ka kirjandusfestivalil, kui arutati meie kultuuri ja kirjanduse tuleviku ja saatuse üle. Olukorra parendamiseks tulevat isand Sinijärve meelest lugeda, ikka rohkem lugeda.

Saabuv suvi ongi ju lugemiseks loodud, sadagu või paistku rõõmus päike, üks või paar eesti luuleraamatut kaasa võtta pole just suur koorem! Tehke see tegu tänavu kindlasti ära!

Aga eelmise nädala veetsin suuresti kirjandusfestivalil „HeadRead“, mis pakkus sõna otseses mõttes maailmataset. Paraku hakkas silma vaid mõnekene raamatukoguhoidja, ometigi peaksime olema sihtrühm. Eesti luule kõrgtaset tunnetasin eriti jõuliselt Niguliste luulemissal (D. Kareva, A. Künnap, T. Önnepalu, Mathura), mida kuulas õnneks ka palju nooremat rahvast. Ma võiksin mitu lehekülge täita sisukate muljetega, aga oma kõrv oleks olnud ikkagi isand.

Me, eestlased, oleme endale sadu kordi iroonitsedes ette heitnud, et me rahvuse ilmapilti kuulub soov kuulda, mida meist teised rahvad arvavad. Ma kohe kuidagi ei saa jätta kordamata tänapäeva ühe mõjukaima kirjaniku David Mitchelli sõnu, kes samuti osales kirjandusfestivalil: „Alati meeldib mulle võõral maal kohata ka inglise õpetajaid ja tudengeid ja raamatukoguhoidjaid. Nendelt saab mõndagi teada selle maa oleviku ja tuleviku kohta. Raamatukoguhoidjad on imelised inimesed, eks ole? Nagu poeedid ja harrastusajaloolased, kannavad nad rahvuslikke mälestusi ja kuna neile selle eest eriti ei maksta, teevad nad oma tööd armastusest!“

LOETUD RAAMATUD

Siim Kera. Las ma istun siin kuni orkester mängib.

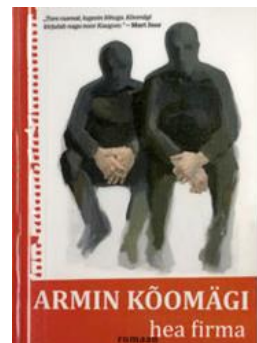
Tänapäeva noorepõlvkonna sõnavara ja meeleoludega proosaluule. Natuke irooniline („noorte luuletajate turvakodu“, „kollaps“) ja humoorikas („ma teadsin üht meest“), natuke pettunud („sdlanodcm“, „kartulid selvemarketis“) ja lohakaski („tähenärijad“). Viimane nimelt puudub sisukorras?!

Siim Kera kasutab märksõnu, mida paratamatult kõik praegu elavad põlvkonnad ei koge ega adu ühtemoodi, aga nii see ju peabki olema. Luuletusest „tõdrukuitele (kellega ma veel maganud pole)“ kostub arvamus: „mul on tendents kippuda pegasusel kapates rõvedaks / aga uskuge mind ärge andke alla / ma nutan tavaliselt kurbade filmide lõpus ja õudukaid ei kannata üldse / vaadata / olen hell nagu ema theresa väike varvas / ja malbe kui mollie sue vasak nibu“. Enam-vähem taolisi toone võib ka põhjalikul lugemisel rohkem leida. Pealegi annab autor märku, et igast luuletusest ei

maksa mõtet otsida. Selgelt öeldud, lugeja muutub kohe rahulikumaks, sest nende „suurte mõtete“ leidmine eesti luulest on teinekord ränkraske töö. Võimaldangi teil, head kolleegid, peatuda järgmiste värsiridade juures: „nüüdsest peale hakkam / lugejatele vastu tulema / pimedal tänaval / kurikas käes.“ Või kaks viimast rida „tangost“: „kaatet kaatet hüpotenuus / kel on kauneim vasem puus.“ Võrratu! Ei tohi kurta, noor eesti luule on julge ja agar, linnastunud meel sirgjooneline ja aus. Aga pange tähele – tekstis „rahumeelne mees“ mõjub ülakorrusel lallajatele pärast korduvaid palveid vaid poedi ähvardus kirjutada luuletus. See ehmatab neid nõnda, et naabrid jäävadki vait... Siin-seal märkab head sõnamängu, nt. „espresso“. Noorematele eesti autoritele üsna tüüpiliselt on ka Siim Kera parajalt sotsiaalne. Eks see teema läheb ju peale, kui üht käibeväljendit kasutada. Siim Kera esimene luulekogu „Me vaatame kuud, kuni jääme pimedaks“ ilmus 2009. a.

Armin Kõomägi. Hea firma.

Mind see romaan ei vaimusta, aga lugeda võib küll. Suu saab kõveraks keerata ja kohati sarkastiliselt muiata. Teisalt, egas tavaline kirjanik mõistakski vist äri maailma ääretuid piire ületada, autor on ametilt ärimees. Oleks ju suurepärase, kui teised ses ametis, äris siis, jõudsalt tegutsejad vähemalt

Kõomäe raamatuidki loeksid. Ühte võib uskuda: „Taevas ei ole kasumi piir. Isegi galaktika mitte.” Vaatamata sellele, et ma ärimaailmast ei tea isegi sendi eest, olen varem ilmunud selleteemalise eesti kirjanduse lugemuse põhjal üsnagi „haritud”. Nii sain enda arvates ironiast ja mõningasest odavast pilast vist natuke arugi. Jah, kõik on kaup, kõik on absurdiga üle kallatud. Kes küll on need kallajad – eks me ise ikka! Kas tuleb juba tuttav ette: „Järgmisel päeval kaunistas õhtulehe esikaant uudis neljateistaastasest poisist, kes endal *facebook*’is olles veenid läbi lõikas. Võigas pilt suurendas lehe läbimüüki 37%. Kolm päeva hiljem poiss maeti ning et keegi ei pettuks, otsustasin Riks14-nimelise konto üle võtta, postitades tema seinale Riksi esimese sõnumi teispoolsusest. „wow! te ei kujuta ette kui lahe siin on! OO-l oli täiega õigus.””

„Hea firma” autor on püüdnud kõiki pahakohti, kui viisakalt väljenduda, ehk üleilmastuva maailmaga kaasnevaid muresid kas või ühe lausega puudutada. Alates jääkarudest vareste muundumise- nuumamiseni suurpoodide, ehk õilsama sõnaga „marketite” tagahoovides. Elundidoonorlusest tuumaelektrijaama viljatute töötajateni. Muidugi mõjuvad need hirmutavalt, aga põhisüžeed need ju ei puuduta. Isegi teadmine, et merekariid, mis prestiižikates rannaliivades kannavad märki „made in China”, ei tekita enamikus inimestest muud kui õlakehitust. Nõnda kui korallide siledaks lihvimine. Ah siis nii hullusti on inimkonna mõtlemine muutunud, võib mõni sooja mere ääres peesitav lugeja mõelda, „Hea firma” ajaviitmiseks kaasas? Igatahes meest, kes arvas, et surnud ringist, s.t. järjekordse nõudluse kasvu eest saaks pääseda säästude hävitamisega, peeti kindlalt hulluks. Oma elu ta muidugi kaotas, aga põhjus võis peituda hoopis muus kui mõtlemises. Minategelane, Hea Firma, Aktsiaselts või kuidas seda iganes nimetada, unistab: „Mul võiks olla veel mõni ülesanne peale kasumi teenimise.” Üks hullult rikas mees, Martin Kukk nimeks, tegi endale jõukuse kinnitamiseks maa-aluse vormeliraja, kust ta viimaks söestunult leiti. Leidsin romaanist ühe sobiva juhise tundmatu kirjaniku, tundmatu kaubamärgi tarvis: „Ühesõnaga, autori tuntus oli see, mis vajab julgustavat laksu pepu pihta. Ja mida kõvem, seda parem. Tantsud tähtedega? Kommertskanali ilmapoiss? Või ehk midagi karmimat: vägistamiskatse avalikus ruumis, kaklus tuntud poliitikuga... Mida korralikum *kick-ass*, seda tublim tulemus. Siduda mehike raudteele ja kihutada kiirrongiga otse ahtrisse. Põmm! lennutaks autori jäänused koos tiraaži läbimüügiga taevasse... siis kolm tundi vaikust... sellist veidi kaastundlikku... lehtede sahalal... kartulikrõpsude krõbinal... ning seejärel lumesadu... keset suve... kupüüridest lumehelbekesed... tasa tasa... muudkui langevad hõljudes... tasa tasa kuni saldog saavadki nulli.”

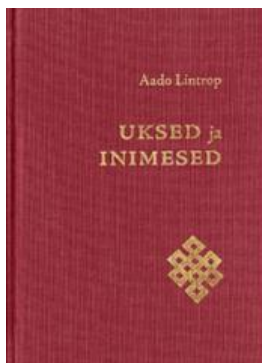
NB! Teise „Hea firma” tegelase, vägeva mehe Leo Kamarski naine Victoria töötab rahvusraamatukogus laenu tähtaja pikendamise osakonna spetsialistina. On alles amet! Elu on ulme, vähemalt minu kümnenditel.

Asko Künnap. Mardikate määraja.

Seni olen lugenud Asko Künnapi loomingut elevusega, aga „mardikatega” olen segaduses. Veeretan oma arvamust kui kuuma kartulit peos ega mõista midagi kohmata, sest märkmik-tüüpi luulekogule järgnes lisaks väljaanne „Mälestused” – täiesti tühjade valgete lehtedega raamatuke. Mõtlesin, et äkki kirjutaks näiteks rahvusraamatukogu avariilil seisvasse eksemplari oma mälestused kohtumisest Asko Künnapiga kirjandustuuril. Aga elupõlise raamatukoguhoidjana tean, et raamatut pole ilus sodida. Välimuselt kujutavad mõlemad, eeskätt muidugi sõnaosaga „Mardikate määraja”, igatahes põnev-ilmekaid täiskirjutatud vanu märkmikulehti, mille käsikirjalist teksti on kohati raske lugeda, sest mõni sõna jääbki segaseks. Ühe nokitud terakese vahendan teilegi: „Teatava temperatuuri juures võib ka sitt kristalliseeruda, aga see ei tee teda veel vääriskiviks.” „Mardikad” on aga

Künnapil jaotatud järgmiselt: „Jooksiklased”, „Purelased”, „Teesklased”, „Kärsaklased”, „Nahanäklased” – need viimased tunduvad olevat ehk kõige mardikalised. Sedapuhku valitseb Künnapi kogus pigem vormimäng, mõnel määral sürrealistlik maailmapilt, kust vaatab vastu nii satiiri („Mida teha ÜRO eriraportööriga?”, „Heiskame sooja ja sinise öö”, „Fuori!”) kui ka sotsiaalkriitilisi toone („Armas aeg”). Autor hindab ilu, igasugune ebaeetilisus pole aga kunagi kena. Kõiki motive ei oskagi avada, neid, mis tunduvad olevat isiklikud, viited tütrele, Juliale, Tartule, esivanematele. Pole ka Tallinna unustatud („Kõrbelinnas nimega Tallinn”). Teatavasti tegeleb Asko Künnap ka lauamängude loomisega, üks neist, „Danse Macabre” põhineb Bernt Notke maalil „Surmatants”. „Mardikate määrajast” tsiteerin samanimelise luuletuse: „Rohelised vilkurid pöörlevad, / sireenid kräunuvad kurjalt, / kõõluste kriuksudes peatub / linna-ametniku maja ees / hallitriibuline operatiivauto. / *Danse Macabre*, / *Danse Macabre*, sõbrake. / Ma olen seda näinud unes, / ma olen seda näinud, / hingeldab rotistunud / munitsipalist, oma uhke / urg-korteri sügavusse sibades, / käed veel verivärskest / riigivargusest soojad, / lõualott liigkasust rasvane. / *Danse Macabre*, / *Danse Macabre*, sõbrake. / Hallitriibuline operatiivauto, / rohelised vilkurid malbunud, / linna-ametniku maja najal / teritab aeglaselt oma kauneid küüsi. On püha, nii püha see pühapäev!” Ja rohkem ei oska ma tõesti midagi lisada.

Aado Lintrop. Uksed ja inimesed.

Luulekogu, mis peaks sobima kõigile tasakaaluka, rahuliku ja mõtiskleva poeesia austajatele. Ei ainsatki vägisõna ega ühiskonna karmi ja kurjakuulutavat kriitikat. Mulle need uksed, mida ta avab, meeldivad. Alapealkiri „Luulepäevik talv 2010 – sügis 2011“ annab sisule sobiva lähtealuse, kõik keerleb aja ümber, sellest pole pääsu. Tundub, et talv aastaajana inspireerib autorit. Päevikuvormis luule kaudu edastab oma mõtteid ka Tõnu Õnnepalu. Mäletate „Kevad ja suvi ja“!?

Aado Lintropi loomingust ei kirjutata suuri sõnu ega reklaamita just väga suure hooga, aga vähemalt neli luulekogu saab loetleda küll: „Asuja“ (1985), „Sõnaristi“ (2000), „Annapurna“ (2000), „Õhtud sõidavad õue“ (2011). Ka on ta uurinud udmurdi usundit: „Udmurdi rahvausundi piirjooni“ (1993), „Šamaaniraamat“ (1995) ja „Udmurdi usund“ (2003).

„Uksed ja inimesed“ on jaotatud nelja ossa: „Kevadesse ja maailma“, „Maailma ja endasse“, „Suvesse ja koju“, „Avasilmi sügisesse“, ja kuna iga teksti all on kirjutamise daatum, siis avanevad lugejale autorit vallanud meeleolud, mis seotud, nagu viidatud, eeskätt aastaaja ja viibimiskohaga. Kogumik algab talvest inspireeritud põhjamaiselt kargete tundeviivudega: „õhtu ärevaid iile / rüütab avanev uks / aga mõttele priile / elu jääb suletuks“ („Jääb suletuks“). Nii tuttavlikult igikestvad ja omased, sobib koguni eestilikeks nimetada, nt. luuletused „valge ja külm“ või „Kevadnäljas maa“. Teisalt tajud orientaalset huvi, rahulikku budistlikku eluvaadet. Naudingut aja kulgemisest, mida ei suuda isegi poeedid peatada. Kui lisada üldistus, et Lintropi raamatu(te)s prevaleerivad looduskujundid, siis näideteta ei ütle see ju suuremat. Ometigi leidub neid kümneid parajalt kopsakas kogumis (146 lk.). Praegusesse aastaaega peaks veel sobima: „Pidage kinni mu armsad / minutid tunnid ja päevad / kevade alguses / mina ei ole teil lubanud tormata / olematuks vastu suve / kiberohelist müüri / olgu pealegi edevad õied / nende aeg tuleb nangunii / olgu tärgranud rohi / ja kaskede hiirekõrvad / isegi toomingate / isegi sirelite õhtune kuma / võib valgustada mu õue / ainult paluks et aeglasemalt / ainult et mitte jaaniöö / surmasõitva nooruki kombel / te ei rebiks puruks oma / haprakoelisi hetki / pikkamisi võiksite üleneda / rahustades ka minu / kärsitud mõtteid / öeldes et meie ei hiline / mitte kunagi kuhugi / kinnitades et ajaraiskamine / oli ja on ühe kultuuri / haiglaste arusaamade villi“ (Ei raiska aega“). Teises tsükli kirjeldatakse põhiliselt Katmandu ja sealses kandis viibimise meeleolusid. Tundub, et kirjutaja on sinna läinud mingit kokkuvõtet tegema, sest siin ja seal on tajutav keskeale tüüpiline aja kaduvuse mõistmine. Mingi kurbus ja lohutuse otsimine: „Kuni meil on / kõik mis meil on / seni me pole / eriti rõõmsad / selle üle mis on / tahame üha / mida ei ole / veel antud“ („Sõnaasemel“).

Jaan Malin. Meile. Eesti Kirjanike Liit seisuga 1. jaanuar 2010.

On alles lugemine, kohe mitu-mitu päeva kulub, et kõigest üle käia. 306 suselepale ehk Kirjanike Liidu liikmele pühendatud luuletused kannavad autori sõnutsi eeskätt head sõnumit. See on muidugi ilus eesmärk. Kirjutamise ajendiks olnudki soov pakkuda leevendust Sven Kivisildniku avaldatud luuletustele „Eesti Nõukogude Kirjanike liit 1981. aasta seisuga. Olulist.“ Mis ma, vaene hing, oskan Malini variandi kohta kosta, tööd on kahtlemata kõvasti tehtud, kuid mõjub veidi kuivalt. Võimalik, et see tunne on tingitud ühe-hooga- lugemisest. Ühe või teise lihtsurelikust lugeja ütlemistest olulisem on kahtlemata kirjanike endi personaalne arvamus. Teisalt, omamoodi väike teatmeteos, tõlkijate puhul viidatakse näiteks teostele, mida nad on eesti keelde vahendanud. Kenamate naiskirjanike puhul ei jää märkimata neile looduse antud kingitus – välimus. Mõnel juhul pidin oma teadmatusse pärast piinlikkust tundma (nt. Rootsi elava Kaarel

Kallaku romaane pole ma lugenud, ka USA-s viibiva KL-i liikme Paul Reetsi nimi on pagulaskirjanduse üsna korralikule lugemusele vaatamata võõras. Jaak Kõdari ja Krista Räni nime olen küll kuulnud, aga nende loomingu täpsem ülevaade mul paraku puudub. Ühe või teise loomingut mõistan nähtavasti nõnda kehvasti, et Malini vahendatud sõnum ei jõua minuni. Sedapuhku jätan näited toomata. Paistab välja, et Malin tunneb paljusid ametivellesesi isiklikult, teisi natuke kaudsemalt. Mõnel puhul aimab kirjutaja n.-ö. kolleegi stiili järele (nt. Ly Seppel). Küll aga on omamoodi motodena kasutatud üldistuslauseid iga luuletuse ees alati tabavad ja aitavad isikut üsna kenasti tutvustada või avada. Luulekogu „Meile“ puhul kerkib küsimus, kuivõrd rahvaraamatukogud seda komplekteerida võiksid, kas see on ka „meile“ mõeldud? Loen, et konkreetset kogumikku on trükitud 500 eksemplari, seega natuke jääb üle, kui iga kirjanik ikka raamatu endale muretseb. Eessõnast saate aga teavet, kuidas autor on akrostihhoni ja kiasmi vormi kasutanud ning nendest tuletatud uut värsikombinatsiooni akrokiasmi (Arne Merilai väljamõeldis). Näitena tsiteerin autori enesetutvustust, kus on motoks „enesest selgemat pilti ei saa“. Niisiis „Olen“: Minu pealt näete, / milleni viib / oskamatus lõpetada. / Alustan aina. / Kuigi / eesti kirjandus / olevat / epiloogiline. / Nojah, see käib / võib-olla mitte minu, / vaid kirjanduse kohta. / Veelgi kurvem / oleks asi aga siis, / kui ei oska

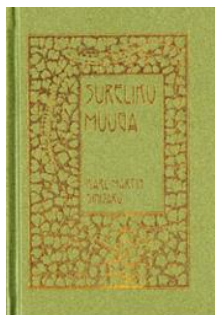
enam alustadagi. / Tunnen kaasa(t), / võtan osa. / Miks? / Sest see puudutab, / läheb korda / (ebariiklikult, / rahvuse kontekstis). / Et me moodustame / erinevaid ühendusi / ning oleme ise / see ilmasammas, / millele toetub / koosluste inimlikkus / kõiges oma hapruses / ja sellest tulenevas / tugevuses, / püsivuses."

Ise nautisin Runnelile „Siname“, Vallisoole „Sa pole laulev laps“, Mikkelsonile „Nending“, Priimäele „Vihjeid otstelegi“, Jürissaarele „Musitseerivale metsavennale“ kirjutatud pühendusi. Nojah, ka Ralf Parve „Ümberlüke“ on ju huvitav. Sarnase sisuga on täidetud ka Malini 2010. a. ilmunud kogu „Veljesto 90(100)“.

Birk Rohelend. Morbidaarium.

Kuhu küll on eesti kirjanduses kadunud hele meel? Kas või underlik särav sensuaalsus? Seda meelt pole ju kunagi palju olnud, ent eriti karmilt ja valusalt kirjutavad just viimaste kümnendite noored naisautorid. Teiste seas Birk Rohelend: „naiskirjanik kirjutab / armastusest naisena / nutan / viimaste aastate / ainsa pisara“. Ometigi säras, või on õigem öelda suutis särada ta kirjandusfestivalil „HeadRead“ naiselikus ilus ja valis esitamiseks vähem valulisi tekste. Eks tema proosagi vaeb valdavalt karme eksistentsiaalseid mõtteid ja ületab piire, mida noorelt kirjanikult ei oskaks alati oodatagi. Midagi pole parata, isegi pärast kolmandat lugemist ühtegi täiesti elujaatavat teksti ma „Morbidaariumist“ ei leia. Kõikjalt vaatab vastu ahastavalt valuline eksistentsivaev, vahel julm ironia: „suured põrsad söövad / väiksed põrsad ära“, „kellele on vaja naiskirjanikke / ainult sõnad“, „Elus olla tähendab loobuda. / Naeratusega.“ Või tihke üldistus: kõik nõudepesijad tahavad saada miljonärideks. Miks küll? Lugege, siis mõistate! Nõnda autorikeskset luulet ei tohiks vist analüüsida, vähemalt avalikult. Siiski julgen üldistavalt teemadele osutada: liiga palju lähedaste kaotusi ja sellest tulenevalt vaateid perekonnale, pidev iseenda mahasurumine teiste nimel, mingid vanad valud, mis tõusevad aeg-ajalt pinnale, feministlik iseseisvuse tagakurtmine jms. Uskumatu, aga Rohelennul võib naine igatseda olla kodutu mees, tunnetada kibedust, et meestel, ka vennal, läheb paremini. „Morbidooriumis“, kus kahjuks puudub sisukord ja paljud pealkirjad on sõnastatud minu meelest inglise keeles, pole kõik lood seatud värsidesse. Üksjagu neist algab sõnadega „Elus olla tähendab...“. Tähendab tegutseda, liigutada, luua, unistada, valetada, tähendada, kõigest loobuda, vastu pidada, iseendaga leppida, armastada, ja nendele arvamustele järgnevad värsid resoneerivad mõnevõrra vastavale tähendussõnale. Muidugi leiab luulekogust, vaatamata naise süngele saatusele siin maa peal, ka armastust. See on olemas mõistagi lugejast, kas ta otsib ja leiab. Viidates veel kord äsja lõppenud kirjandusüritusele, sain teada, et Rohelennu kirjanikuks kujunemisel ja loovusele õhutamisel on täitnud suurt osa just armastus. Luuletus *Reasoning* kõlab nii: „mõned luuletajad luuletavad / ennast paremaks inimeseks / mina luuletan halvemaks / loominguga on lihtne / selle saab maha jätta / selles võib eksida / elus ei ole vigade parandust / teod on alati kaasas“.

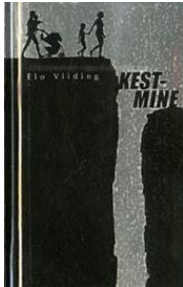

Karl Martin Sinijärv. Sureliku muuga.

Festivali aegu ulatas autor mulle trükisooja luulekogu, kohe kuidagi ei raatsinud tutvustamist sügisesse jätta. Igaüks märkab kõigepealt pealkirjas parafrasi. Underi luulekogude ümbersõnastamist on julgesti harrastanud ka Jürgen Rooste. „Sureliku muuga“ kui pealkirjal on oma tilluke ja mõnus eellugu, mida saate siis teada, kui jõuate raamatu viimasele leheküljele. Alapealkiri sisaldab viite, et kogus leidub muude poeeside kõrval ka üdiklubilaule. Kuigi neid saate jälgijana isegi ootas, ei suuda ma kindlalt välja tuua, mida olen varem kuulnud. Karl Martin mõistab keelega tembutada (kamapalli-jamavalli), seda teame ammu. Eks Contra teeb sama, aga Sinijärv mõjub elegantsemana. Enamik värssidest on kirjutet riimis „Pisar tikkus laugele / ---/ Kevad, see jäi kaugele.“ ja paraja pikkusega. Loetud tekstidest aimub mõningast kurbust ja aja möödumise mõistmist, nt.: „LÖPEB. LOOB“, „VAIKSELT“, „INSULAARSELT“, „NONOBSTSÖÖNSELT“, „HAIKULISED RIIMID“. Kas tõesti aimub alles-alles noorautorina esinenud Karl Martin Sinijärves varase keskea tunnetust? Aga rõõm pole kuhugi kadunud, nt. „TALITULI“. Ironia, paljude eesti kirjanike kiindumus, kostub nt. luuletustes „KUULUTUSLIKULT“, „ISTUN PIRITA JÕE KALDAL JA NAERAN“, „KAALUTLUSLIKULT“. Viimasest lisan lõpuvärsid: „Ogaraks ennast võib osta, / tilgatuks tarbida ruttu. / Roosi reklaamiks on öied, / okkaist ei tehtagi juttu.“ Sarkasmi kanti kaldub ka „INTERTEKSTUAALSELT (OIJAA)“, mis kaldub samuti parafraseeringuks: „Kui mina olin veel väikene mees, / üks kõlin mul kõlises kukru sees.“ (Edasi lugege juba ise!) Pärast seda, kui Karl Martin on kirjutanud: „Mõtelda on mõnus, nii mõtles luuletaja / ja hakkas avaldama mõttelugu.“ („MÖTTELOOLISELT“), arutab autor järgmisel leheküljel: „Eesti mõttetuselugu / kirjutamata on veel,“ („NII ON“). Üldistavalt öeldes luuletab poeet ju täiesti lihtsatest, olulistest, kuid tõsistest asjadest. Ja mõnusalt kirjutab, nagu enamasti. „Sureliku muuga“ sobib igati suvel kätte võtta. Pealegi on Asko Künnapi lihtne, kuid väärikas kujundus omaette väärtus. Täispikkuses tsiteerin „SUURE E AEGU“, meie päevade kohustus ometigi: „Me loeme

raamatutest veidraid kriksadulle / ja arvuteist vaid ühtesid ja nulle / ja näeme nende taga miljoneid maailmu, / mis muidu meile uneski ei ilmu. / Ja iga viimase kui tähemärgi taga / võib elumõtteid olla terve jada / või hoopis kõrre otsa aetud mullikesi. / On geeniusi. Ja on ullikesi. On külmi kõigeteadjaid, armastajaid kuumi. / Kaob riul otsapidi küberruumi."

Olen juba pidurdamatult näiteid toonud, aga „ÕÖD RÕÖMULE“ on ka üks tore luuletus: „Kaunistagem valged laevad / kirju trükivärviga, / et saaks teksti täis kõik taeval / ühetasa värvida. / Suure Vankri täie sõnu / üle ilma kallame, / ilmatuma sõnamõnu / lahkelt lööme valla me. /Laulge, uhked Põhja pojad, / Põhja tütreid, lugege! /Tuulte pesas, kõrges kojast / Eesti sõnu sugege.“

Elo Viiding. Kestmine.

Proosaluule või miniatuurid, mis pakuvad tähelepanekuid elust enesest, üsna karme ja kibedaid mõttemaareid ja isiklike kogemusi ning vihjeid, mis seostavad ühel või teisel moel kestmisega. Eks igaüks tajub kestmist kui jätkumist omal kombel, aga ma tunnetan Elo Viidingu puhul teatavat üleolekut soovile igavesest ajast igavesti kesta ja sellele panustada. Küllalt keerulises sõnastuses võib leida viite ju rahvuslusele, mis ei peaks inimest pimestama oma kestmisvajalikkusega. Eksistents, mida kõike see võib sisaldada? „Kestmine“ ei sisalda midagi vapustavat ja vägevast sisu mõttes, sellest kirjutatakse ikka, kord süvenenumalt, kord pealiskaudsemalt – nii et vaid üks arvamus! Aeg-ajalt valdab tunne, et pigem kunstlikult koostatud palakesed kui lihtsat sügavat mõtet kandvad sõnumid. Elo Viiding jätab endast endiselt iroonilise autori mulje, on pilkeline rahvusliku kestmisigatsuse suhtes, arvates: „Kestmine on talle kohustuseks, tekitades vaimseid ja füüsilisi piinu.“ Ta näib karge oma sõnades ja ükskõikne tunnetes, ent ma ei julge väita, et autori loomus just taoline oleks. Kestmisvajadusest üleolek jätab (palun vabandust, kui eksin), veidi kunstliku mulje, kirjutaja sõnad on täpselt doseeritud ja jaheda säruga, sest „Enesekaitse ütleb: iga hingeliigutus on vaid ajutine peatuspaik.“ Raamat on jaotatud nelja ossa: „Kestmise õpetus“, „Nõrkuse ilmingud“, „Liigi tugevaim esindaja“, „Kadumatud paigad“. Üks näide esimesest jaost: „Kuus kuud magasid, silmad lahti, valguse meelevallas, muud ei näinud kui pimedust. Pimestav – miks ta varem ei tulnud? Et mitte jagada joovastust, tuua vaid nägeva kogemust: mõnikord peame me valetama, et me ei mõista kedagi teist. Isegi siis, kui me mõistame. See on enesekaitse, sest mõistmine – see on tõepoolest kunst, häving, mis kuulub ööle. Mõistmisest keeldumine on Kestmine. Terve mõistuse, liigi nimel – saagu ta ohver helde!“ („Kestmiseohver“). Kogu raamat piinab ja painab mind, ja nii jään tegelikult häтта ka oma selgitustega. Selle peapõhjuseks võib olla tekstide üledramatiseeritus, aga kord loen „Kestmist“ kindlasti uuesti.

Liivametsa Lugemised - 61 / 2012

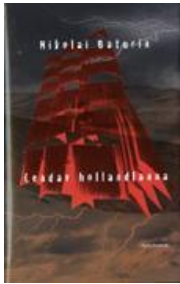
LÄHETUSLAUSED

Need, kes endiselt austavad ja eelistavad paberile talletatud väljaandeid, saavad ehk tuge Tõnu Õnnepalu sõnadest: „Aga tänini olen raamatutega hakkama saanud ja raamatu lugemiseks ikkagi vist ei ole paremat vahendit kui raamat.“ Tänavune väsitavalt vihmane suvi võimaldas tõesti palju lugeda, see oli ka kurb-hallide ilmade ainus kasulik külg. Isegi tõlkekirjandust, milles mu lugemuse mahajäämus juba aastatepikkune. Sergei Dovlatovi kui kunagi mõne aasta Eestis elanud ja töötanud kirjaniku „Kompromiss. Riiklik kaitseala“ oleks pakkunud lugemisinget 1980-ndatel, praegu mõjub see, vähemalt mulle, keskpäraselt. Põhjuseks ehk tänane teadmine, kuidas käis ajakirjanike käsi ja elu nõukogude ajakirjanduses. Dovlatov selgitab absurdi abil valede võimalikkust ja käiku ühiskonnas, mida me põlgasime, aga nüüd arusaamatul kombel ajuti idealiseerime. Vaat nõnda! Kel veel lugemata Herbjørg Wassmo „Seitsmes kohtumine“ (e. k. 2004), siis see suurepärase romaani norralaste põhjamaise mõtlemisest ning lähenemisest loodusele ja üksteisele väärib paari päeva küll. Alles sel suvel jõudsin Aino Thauvõn-Suitsu meenutusteni „Minu mälestuste Eino Leino. Kannatav inimene“, mis ilmus kordustrukina juba 2005. aastal. Malbelt oli raamatukene riulinurgal oma aega oodanud. Gustav Suitsu soomlannast abikaasa oli kirjandusteadlane ja Tartu ülikooli soome keele ja kirjanduse lektor, kes avaldas oma mälestused 1958. aastal. Teatavasti sai Leinost Suitsude perekonna sõber, kes raskematel päevadel elas Helsingis nende pool. Need üsna delikaatsed mälestused peatuvad ka Leino Eesti-reisil ja tema „kuulsal“ soovil võtta endale meie riigi kodakondsus. Ühteist leidsin „Minu ...“ sarjast. Kuigi selle tase on ebaühtlane, ei vaja ülipopulaarsed raamatud mingit eraldi soovitamist.

Peagi kuuleme, kuidas tavalised eesti lugejad soome autori Sofi Oksaneneni „Kui tuvid kadusid“ vastu võtavad. Filmi „Puhastus“ eestikeelne kriitika teeb kõik endast oleneva, et filmile midagi ette heita. Keegi pole küll mu arvamust küsinud, aga mind puudutas film sügavamalt, kui eelnevalt uskusin.

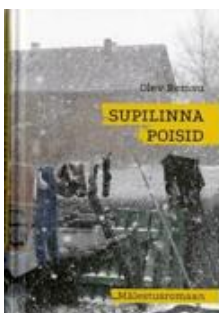
Nähtavasti pole nn. kulunud kujundite ja inimsaatuste „otsimine“ minu tugevaim külg, pealegi ei kujunda ma oma arusaamisi teiste tõdemuste eeskujul. Kas tõesti surm, vägivald, minevik, rahva mälu ja saatus muutuvad aja jooksul klišeeks? Kas lihtsate inimeste elu, kuhu aeg on haavad lõonud, kaotatud aastad, kehalised ja vaimsed vigastused, üksindus ja kellegi igatsus näivad mugavatel ja soojadel toolidel istujatele liigse teemana? Tean kindlalt inimesi, kes lugemata ja kinos käimata oskavad otsuseid langetada. Lubage mul tsiteerida Ene Mihkelsoni „Katkuhauda“: „Meie endi põlenud hingede tuhk ei ole senimaani leidnud tähelepanu ega pühitsust, sellepärast oleme ka teiste kannatuste suhtes tundetumad ja pimedad. Sellest arusaamine tekitab kurbust.“

LOETUD RAAMATUD

Nikolai Baturin. Lendav hollandlanna.

Baturini teoseid on igati huvitav lugeda, aga ühe või teise romaani allhoovuste mõistmiseni ei jõua niisama lihtsalt. Kui olin raamatu lõpetanud, meenusid mõned Tuglase novellid, nt. „Maailma lõpus“. Legend lendavast hollandlasest on küll kõigile teada, ent peatükis „Lendav hollandlanna 1843“ kirjeldatakse, miks tekkis Richard Wagneril mõte viirastuslaevast ooper luua. Baturini lause „Mida ei mõisteta, see tehakse maha“ sunnib valvsusele ja peatab mu soovi romaani üle pikemalt diskuteerida. Ma ei mõista vist tõesti kõike, kunagi loen teist korda üle, ehk pääsen siis tekstile lähemale. Ka „hollandlanna“ on kapten, naine mehe rollis. Ta on veel õpetaja moslemite juures, ühekäeline must kaitsja ja siis ühekäeline must arst, kes suudab opereerida. Leheküljel 136 ta hukatakse. Raamatu lõpus toob torm rannale räsitud meremehe, kes jutustab kogu loo oma naisele ja poisile, kes peaks olema tema poeg. Mees sureb, ent tuleb liblikana naise juurde tagasi. „Hollandlanna...“ pole pideva süžeeaga teos, vaid koosneb viiest peatükist, mis nagu moodustaksid terviku, aga on ajalisel natuke harali. Ehk aitab järgnev katke teidki lugemise juurde, minul igatahes tõrkeid ei tekkinud: „Laev on Maailm, Maailm on Laev. Otsekui tuld suudelnd mustad mastid, purpurpunased purjed ning mastis lehviv pealuuplaga sisendasid õudu ning hämmeldust meredel ja mandreil. Esialgu veel vedasime heina ja hobuseid, teed ja siidi. Võitsime järiskordi Sinise Lindi, mis pikkamisi, nagu värvinuks seda koidikud... ..tõmbus verevaks. Röövisime reisilaevu ja kaaperdasime kaubakaravane. Põletasime fordilinnu, riisusime rannikuid ning võtsime vange. Rikastelt nõudsime kõrget lunaraha. Pärismaasaarestikelt ajasime kokku musta eebenit. Sada tüve kanuus, kolmekaupade üksteise süles sõudsid nad ise meie laevale, sealt edasi orjusesse. (Laadisime neid trümmi üksteise peale nagu kaubapakke. Katku korral ja sõjalaevastiku jälituse juhul heitsime nad, nagu tegid kõik musta eebeniga kaubitsejad, ahelates ookeani. Kuld, hõbe ja veri jäid nagu iseenesest me käte külge.) „Mille poolest me pole nagu puust laevade raudsed mehed?!“ luikas Lendav hollandlanna kaptenisillalt alla uutes ehetes ja helkivates sõjariistus sangareile. „Hohohohoe!!!“ vastasid nood. „Mille poolest nad pole...“ jäi Etioopi vaevama. Etiooplase peavalu tuli mulle üle: mille poolest nad polnud. Pikkamisi, küsitledes päevi ja uneta öid oma „nina“, hakkasin aduma. Nad mõistsid Laeva Maailmast lahku. Neile meeldis tüürida, Maailma tuli juhtida. Ammugi oleksime suudelnud kaljut, kui tüürisagaraid noil saatusel hetkil ei toetanuks... .. Etioopi olematu käsi. Ent üks kord jääb ka olematu olemata. Teadsin ammu: Etioop käib Tulevikus hüppes. Seal kord käinu ei saavat pidama. Võimalik, et tal oli seal keegi – või ei olnud kedagi, mõlemad olid ligitõmbavad. Küsisin talt, mis värvi on Tulevik. Ta ei ole tume, vastas teine veendunult. Kuid miks Etioop just seepäev pidi minema, ei teadnud hiljem tema ega võtnud paraku üles minu nina.“ Baturin on kuulnud oma sõnavalikuga, seekord hakkasid silma nt. panitades, helberdav, ülgalasti, rädida, vaanelt, sampsis, tihtisin („Tihtisin unejutte kirjutada.“), ihtub, velpa (vanadaam). Midagi ma siiski mõistan. Laeva ehk maailma pole tõesti võimalik peatada. Äkki tahab autor hoiatada, kui küsib: „Laev nagu Maailm, Maailm nagu Laev kihutas purpurpunaste purjede all mustade mastide paindudes kas neetud või õnnistatud kursil teadmata kuhu...“?

Olev Remsu. Supilinna poisid.

Eelmine ülikoolilinna lugu „Musketäride muundumised“ (2008) oli ka päris mõnus, ent praegu on ju Tartu Supilinn väga popp, nõnda kui Tallinnas Kalamaja. Mälestusromaan peategelane on varatark teismeline Nikolai, keda kutsutakse teadagi Kollaks, ja kes mõnikord kujutleb end kellekski teiseks, nt. Antoine'iks või Gagariniks. Selliseid toredaid „muundumisi“ juhtub nooruses paljudega. Päris tipp-topp lugu, kui parafraseerida autorit ja Supilinna sõnavara. Järeleõnas kirjeldab Remsu epiloogi asemel tegevuskohta nõnda: „Supilinn oli korraga maa ja linn, ning see vastuoksus oli eriti kütkestav.“ /---/ „Uputas võimsalt, tänavatest said jõed, õuedest ja aedadest järved. Naabripoisile kõrvalmajas mindi külla mööda purret, üle tänava sõideti paadiga. Tokk oli aeruks, sellega lükati paati tänavapõhjust edasi. Kalu püüti aknast õnge välja visates, maitsev toit ujus ise ligi.“ Lisaks kiresid toona, 1950-ndatel, seal küked ja võis kuulda lehmade ammumist. Kolla on üsna tüüpiline krutskite ja kange südamega aguliteismeline, mitte pasatski, nagu toona argoos parajaid

väänikuid kutsuti. Ent muidu nutikas poiss, kel olid suured teadmised ja kes võis koolis soovi korral väga hästi õppida. Tegelikult õppiski! Teistest omaealistest ja vanematestki on ta lugemuses pea jagu või rohkemgi ees. Kohati on tema teadmised lausa täiskasvanulikult sügavad ja silutud. Koolis viieline Kolla teadis juba 13-aastaselt, mida tähendab „sürr“ ja kus asub Ameerika kõrgeim mägi..., täpsustuseks küsis viisakalt, kas Põhja-Ameerika oma? Kolla ei soovinud saada isa järglaseks, vedurimeheks, sest ta ei tahtnud kunagi vana teed pidi tagasi tulla, vaid aina uusi näha. Eks me tea kirjutatud reisiraamatute hulga järgi, et Olev Remsu veri on rännupisikuist tulvil, või kuidas seda nüüd üteldagi. Mis eriti kaunis, poiss pidas armastust pühaks. Aga mis kõige põnevam, luges 1950-ndatel raamatut Konstantin Pätsist! Lisaks käis ta Gogoli raamatukogus „Väikest entsüklopeediat“ uurimas. Kõike, mida Kolla räägib, ma päriselus vast ei usuks, aga ilukirjanduses ei pea (argi)tõde taga ajama, nagu ajaloolased soome kirjaniku Sofi Oksaneni romaanide puhul teevad. Ja kunagi Jaan Krossi romaani „Kolme katku vahel“ ilmumisel hoolega otsisid. Valitud näitekatke: „Miks Kollat leksikoniks ei peeta? Kas sellepärast, et tema käib raudteesinelis? Kas sellepärast, et tema pole kehkest prii nagu Tartu?“ [Tartu eesnimi on Jüri – M. L.] /---/ „Kolla mõtles, milline põhjalik erinevus on ikka Tähtverel ja Supilinnal. Tema majas pidas vanaperenaine, baaba-jagaa moodi Liide Praun oma kuuris – üleujutuste ajal kuuri katusel – tõesti siga, nemad pidid kogu oma toidumusseri andma alalõpmata isuga ja ühtjoru rõhkivale emisele ja see ei olnud mingi sõnakõlks, vaid nii elatigi. Tähtveres aga öeldi niisama suusoojaks: võta, võta, niikuinii läheb sigadele. Ilma et sel elus oleks olnud katet. Siin oli ikka vaks vahet, lausa terve igavik.“ Kindlasti seisavad „Supilinna poiste“ nimede taga paljudele teada prototüübid, mina aga ei tunne neid. Tubli sõudjana pidas Kolla treeningupäevikut, mille põhjal võib arvata, et ehk oli autoril oma mälestusromaan kirjutamisel samuti vanadest koolipõlveaegsetest märkmetest tuge leida? Arvata on, et Supilinna kogukonnas kirevatest ja ilmekatest tegeliskitist puudust polnud ning need on jäädvustunud eredatena kirjanikul mällu ja lõpuks romaanigi. Jah, Supilinn on olnud läbi aegade pättide ja poetide linn. Kahju, kui see muutuks. Raamat aga peaks sobima igas eas lugejatele.

Edgar Valter Saks. Armuke.

Vähetatud kirjamees E. V. Saks (1910 Tartu – 1984 Montreal) tegutses juba ülikooliajal Tartus ajakirjanikuna, kuid tema põhitegevus keskendus hoopis majandusele. Kirjandusse tuli Saks, nagu paljud autorid toona, „Looduse“ romaanivõistluse kaudu, kus „Kodutu“ pälvis 1929. a. kolmanda auhinna. Kriitikud küll tema esikteost ei hinnanud, ja ega teisedki teosed, „Jaan Tamar“ ning 1936. a. ilmunud suvitusromaan „Armuke“, kiitvat tähelepanu ei pälvinud. Samal aastal anti raamatuna välja veel ajalooline romaan „Hannibali rahvas“, mis käsitleb Russowi „Liivimaa kroonikast“ tuntud Ivo Schenkenbergi juhtimisel tegutsenud sõjasalkade tegevust Liivi sõja ajal. Romaani on peetud rahvuslikult naiivseks ning ajaviiteliseks, ent ajalehe „Postimees“ joonealuses ilmununa pälvis teos tähelepanu üsna kummalisel põhjusel. Nimelt süüdistati Saksa Enn Kippeliit teema näppamises, viitega viimase ajaloolisele romaanile

„Suure nutu ajal“. Eri aegadel on Saks avaldanud ka lühiproosat.

„Armuke“ keskendub üsna pealiskaudse ja ilmetu suhte kirjeldamisele, kusjuures peateemaks kujuneb pigem armukadedus. Kahtlemata on autor soovinud kirjutada psühholoogilist arenguromaan, kuid tegevuse staatilisus, lihtsustatud käsitus ja kohatine pealiskaudsus ei ava õieti kummagi sugupoole sügavamamat olemust. Rääkimata kõlblusest kui väärtusest inimeste lähisuhetes. Meestegelane, advokaat Juhan Eimar kuulub karakterite hulka, keda kannustab tegutsema egoistlik soov valitseda naiste üle. Tema ehmatavalt brutaalne iseloom ja arusaamatud kiivusehood vajanuksid põhjendamist, aga seda noor autor veel ei suutnud. Just emotsionaalsuse nappus pidurdab suveseiklusel tõeliseks „romaaniks“ kujunemast. Eesti lugejale, kes äärmuslikke tundeid ei nõua, võib raamatut soovitada just jaheda tonaalsuse ning ilmekate looduspiltide pärast. „Armukese“ tegevus toimub kolmel suvel (esimesel ilmselt Ruhnus?) ja lõpeb teadagi fiaskoga, sest armuke tähendab enamasti muud kui armsam või abielunaine olla. Toonane kriitika oli ehk ülearu karm, aga „Eesti romaanivara“ sarjas ilmunud näitena tutvume pagulusse läinud Edgar Valter Saksa ja suvitusromaan, kui žanriga 30. aastate kirjanduses. Parimad leheküljed, nagu öeldud, kuuluvad maastiku kirjeldamisele: „Seistes klibuvallil avanes Juhani ees meri erilises valguses. Taevaveerel loovisid vormitud pilveklombid, tuhkhallid nagu paekivid. Need näisid ringlevat ta klibuvallist asupaiga nagu mäetipu ümber ja nende kaugel silmapiiril langevaist sademeist põimusid vee ja taeva vahele kui mingist nähtamatust prožektorist lastud tumedad valgusjoad. Kõrgemal libisesid puuvillana valged ahelikud rünkpilvi. Läbi selle lademiku pragude tungis ajuti päikesekiirte vihk, saadetud varjude kohordist, ja muutis veelgi süngemaks tühjuse ja maa vahel kõlkuvad udust eesriided. Merd aga valgus hellitas... Vähese aja vältel andis merepind malahhiidivärvilise vastuhelgi ja vesi oli nõnda puhas, et kivised põhjavormid vilkusid violetina – uue minuti murdosa kestel tõmbus veele nagu kae hall loor ja samas juba lõhestasid pinda jooviksinised haavad, mis laienesid, paisusid ning kustusid kaldal. Valgus jätkas oma mängu tüdimatult nagu laps.“

Lauri Sommer. Räestu raamat.

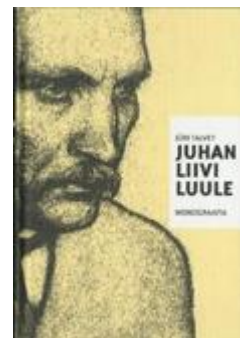
See romantiline raamat on puhas ja siiras ning sisaldab lugusid n.-ö. kadunud maailmast. Väsinud lugeja leiab siit soojust, mõni vahest hingerahugi. Sommeri looming on mind oma müstilise alatooni tõttu esimestest värssidest saadik paelunud. Tema poeetiline kujutuslaad on kontrastis tänase eesti kirjanduse põhilaadiga – jämedakoelisuse ja groteskiga. Olgu alustuseks mainitud, et kohtasin lugejat, kes naeris mu üldistuse välja. Olgu peale! Tema ei vajavat usku ja lootust nagu kevadeootust, mida võib Sommeri lugudest välja lugeda. Ülesehituselt sarnaneb „Räestu raamat“ 2010. aastal ilmunud „Kolme üksiklasega“. Mu poolenisti lõunaeestilik veri lausa nõuab „Räestu raamatu“ kohta vaid häid sõnu kasutada, aga ta väärrib neid nagunii. Esimeses tekstis „Kuhu mul minna“ on autor otsinud üles, või oleks õigem öelda taastanud, Räestu talu, mis on kuulunud tema vanavanematele ja kus on möödunud kirjaniku lapsepõlv. Räestu on allikas, mille kargest veest leiab ta oma seto juured. Millise tänulikkuse ja austusega Sommer neid juuri harutab ja puhastab. Talle on identiteet, ja just seto oma, väga oluline. Koguni püha, kui mõelda, kuivõrd lugupidavalt ta suhtub vanaemasse, kelle mälestuse nimel ei luba ta isegi elektrikul lülitit vahetada, „sest Patsi näpp on seda nii palju kordi vajutanud hommikul tõustes, pimedal tules ja õhtul magama minnes. Tuld põlema pannes ulatan talle justkui käe.“ „Kuhu mul minna“ on väga isiklik, seega ka väga õrn lugu, teisalt hetketi ülimalt karm, võrreldes tänase maaelu marginaliseerumist kui teise küüditamislaiane leebemat varianti. Lauri Sommer peatub küll oma seto juurtel, ent seda kestmise soovi saab üldistavamalt üle kanda kogu rahvale: „Jah, need eri põlvete nukrad asjad. Vanemate ja vanavanemate sydamed tõmbuvad valust kokku järeltulijate kannatusi nähes. Lapsed ja lapselapsed taipavad eelkäijate raskusi alles takkajärgi. Ja peaaegu kõikjal on vaikimise osa. Olnud rõõme avaldatakse lahkemalt, kuid need on ka vähemuses siin mornil maal. Ja neist on raske nii jutustada, et kuulaja aru saaks ja naerataks. Saame nii tihti ytle matajätmistest meistriteks, et teadasaamised tabavad meid seda rängemalt. Mitmed rääkimata jäänud rasked seigad takistavad mul veel praegugi oma suguvõsa laiema pildi mõistmist. Muidugi on mõnda õudust tervislikum maha matta, kuid ei tea, kas ta sealtki kodu käima ei hakka. On mingi diskreetsus olemas, aga ka vajadus haarata elu platood kui tervikut ja siis ei ole need syndmused enam kellegi eraomandus. Yksteiselt õpime inimlikkust. Inimkond ja ajalugu on näidetest tulvil. Tunnistame ammu juhtunud rõõmu ja kurbust, paneme need oma hõisete ja nukrusega kõrvuti ja saame ehk midagi selgeks. Polnud syda enne teisiti rinnus kui nyyd. Ja karmasidemes on kiude, mis ei kulu. Kes on meis tõeliselt elanud, need jäävad sadadeks kehastusteks ja põhjustavad meiega juhtuva tuuma. Pindmine mälu võib nõrkeda, kuid sisetunne säilib nagu kasvamise aastaringid puus. Ootamatutes meenumistes ja unenägudes alastub kõik jälle.“ Eks nõnda ongi, nagu osutab Sommer – lahkudes ühest paigast teise, jääb maha eelkõige „põlvete pikkune maailmatunnetus“, mida me ju kaasa võtta ei saa. Kas me seda täna piisavalt mõistame, on iseasi. Õeldu sunnib mõtlema, kas me kunagi suudame kodustada võõraid või lähme iseennast salates hoopis nende toel hingelisele hävingule vastu. Eelmine süsteem, millest peaksime südames juba enam-vähem lahti olema, avas need värvad kõige jõhkramal moel ja nõnda, et nüüd kõnnivad kodutud hinged kõledates tuultele valla taredes ringi.

Kahes järgmises loos „Arthur“ ja „Jaikiaania“ vaatleb Sommer Võrumaa kirjanikuna Adsonit ja Jaiki kui oma paikkonna kirjamehi. Sommer suudab nende elukeskkonna teatava müstilisuse ja algimpulsid suurepäraselt välja noppida. „Räestu raamat“ pälvis juba Bernard Kangro auhinna ja sellele võiks ka lisa tulla kasvõi seetõttu, et meenutab meile, kui palju mõistetamatut, ent ometi olemuslikku veikleb me veres ja soontes ja hinges. Autori kohatine nostalgiahelk ehk pidurdab hetketi kaasamõtlemit, aga kes siis ei igatse korrata lapsepõlve ja käia paigus, mis on valitud juba ammu enne sündi sinu jaoks välja.

NB! Mõtleamiseks: mida tähendab võrukeelne räestu eesti keeli?

Jüri Talvet. Juhan Liivi luule. Monograafia.

Tõeliselt väärt raamat, mida võivad kõik vähegi eesti kultuuri- ja kirjandusloost huvitatud lugeda. Kuigi autor on Tartu ülikooli maailmakirjanduse professor, on monograafia selgelt, üleliigsete ning koormavate arutlusteta kirjutatud, nagu Liivi luulegi. Loen: „Puhtamat eesti südametunnistust kui see, mis ilmub Juhan Liivi luulest, oleks eesti vaimuavaldustest raske leida. Seda ei saa asendada mõtteteadus ega ülimgi õpetatus. See vaimsus jäädvustub meelte kaudu, on lähimas suguluses usuga, samas usudogmaks saamata. Liivi luuleparemik kehastab ka esteetilises plaanis eeskujut, koguni imperatiivi – luua emakeeles puhtaid kujundeid, mis oma ahtast kehast hoolimata, või ka just tänu sellele suudaksid kanda vaimsust nii, et see ei ähmastu ega kängu raske sõnalasti all, vaid on kuuldav, läheb korda – läheb hinge –võimalikult laiale osale ühiskonnast.“

Talvet nimetab kõrvuti Liiviga maailmakirjanduse klassikuid Friedrich Hölderlini, Miguel de Unamunot, Federico García Lorcat, Fernando Pessoa (viimast küll nimeregistrist ei leidnud) jt., lisades et Liivi luulekujundid pole nende omadest väiksema sügavusega.

Jah, see tillukese keele paine, mis me suured Loojad vaid meile, väikerahvale sünnitab ning piirab pääsu võõrkeelsetesse antoloogiatesse. Me oleme enam-vähem tuttavad Tuglase ja Vinkeli uurimustega Liivist, aga sõna otseses mõttes tänu Talvetile hakkasin mõnd Liivi luuletust teisiti lugema. Näiteks „Lumehelbekest“!

Tegelikult kujutab monograafia pikemate artiklite kogu, kuid väljaanne on nõnda oskuslikult kokku pandud, et märgatud kordused vaid süvendavad teadmisi ja Liivi luule mõistmist. Sümpaatiat lisab autori austav ja tähelepanelik suhtumine eelkäijate uurimistöösse, sest Vinkeli käsitus kuulub ju okupatsiooniaega. Võimalik, et Tuglase nooreestilik sulg kohendas ja lihvis Liivi luulet liiast, kuid mõte – tume ja põline – jäi ikkagi alles. Kes peale Tuglase suutnuks toona Juhan Liivi eestlaste teadvusse tagasi tuua, õieti küll põhjalikumalt avalikustada. Esimese Liivi monograafia kirjutas ju tema. Pealegi, lõplikku Liivi käsitlust ei tule, sest iga aeg ja selle esteetilis-eetilised tõekspidamised muudavad ikka kübemekese lähenemisnurka, ent üks on kindel – Juhan Liiv on suurimaid vägevate eesti luuletajate hulgas. Just sügisvihmade aegu võiks Talveti raamatuga tutvust teha. Te ei kahetse.

Liivametsa Lugemised - 62 / 2012

LÄHETUSLAUSED

Oktoober on pakkunud kirjanduselamusi kõigile. Nii Tartus kui ka Tallinnas tähistati Karl Ristikivi 100. sünniaastapäeva ja kirjanikud pidutsesid mitu päeva Kirjanike Liidu 90. aastapäeva puhul. Repliigi korras lisan, et kirjamehed ja -naised pidasid Draamateatris kuulnud eesti loojate loomingut ise liiga süngeks, soomeugrilikult mõruks. Ent midagi pole parata. Kõik viimastel nädalatel loetud raamatud, eriti noor eesti luule, heitlevad tumemeelsusega, elu ja surma küsimustega, ühiskonna vaevadega, ja kui ka jätab need kaks viimast eksistentsikujundit korraks kõrvale, siis heledamat helki nad kusagilt viikumas ei näe. Endiselt kõrgub eesti kirjanduse kohal must lagi ning hele taevas, looja loodu, on aastaaja ja me rahvusmõtte kohaselt murehall. Raamatukogupäevade tulemustest kuuleme hiljem, aga ega meiegi hool ja hoid raamatute, lugejate ja eksisteerimise nimel pole värvirõõmus. Kuid reklaamplakat on igatahes sisukalt kelmikas. *Sic!*

LOETUD RAAMATUD

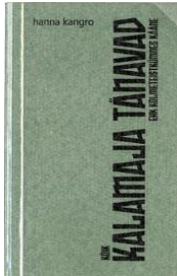

Mihkel Kaevats. Ungari kirsid & teisi luuletusi.

„Me oleme põnevate aegade poeedid, Mihkel!“ hüüatab järelsõnas raamatu toimetaja Jürgen Rooste. Viimane on kujunenud vaatamata enda noorusele paljude noorautorite soovitajaks, toimetajaks, avitajaks! Tema kätt on märgata siin ja seal! Nagu Tuglast kunagi! Teatavasti leiata Jürgeni luuleraamatutest Tallinna kui olulise kujundi kõige erinevates seisundites ja nüüd näib ta toetavat oma „kaasteeliste“ samme samas suunas. Küllap kujunevadki välja, Jürgeni sõnavarast leitud terminid kasutades, asumipoesia ja ka -poeedid. Üks hea näide on kahtlemata Hanna Kangro, kellest allpool.

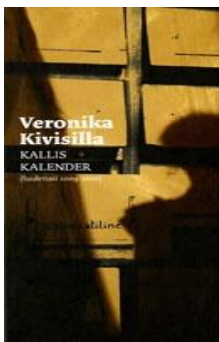
Mihkel Kaevats, kes luulekogude arvult pole enam päris noorkirjanik, on ju lähedalt, nii hingeliselt kui kehaliseltki seotud Eesti pealinna (vt. „Tallinn üheksas pildis“) ja ühe selle osa, Uue Maailmaga, mis on märksõnana linnarahva käibes juba kinnistunud. Olgu lisatud 9. pilt: „Hallinn Tallinn, / närviline ja porine, / täis üllatavat saladust / oled sa, igapäev, siin.“ „Ungari kirsside“ luuletekstid on jaotatud kümnesse jakku. Näiteks 7. kannab pealkirja „Niisugune on elu ehk joodikulaulud kõigile tallinlastele“ ja viimane koosneb vaid ühest laulust „Laul supist ja kiindumusest“. Millest siis noored nullindatel ja paaril järgnevalgi aastal on kirjutanud? Eks ikka noorusest („Nii me oleme noored“), tunnetest, suurtest ja väiksematest („Ungari kirsid“), möödaminevast eksistentsivaevast („Tume öö“, „Ärkamine“). Uljalt otsitakse sotsiaalselt auklikke ja võhiklike kohti ühiskonnas (nt. Säästupirni ajastu“). Üldistavalt öeldes kirjutatakse kõigest, mida on kogetud, maitstud või puudutatud. Ja mõistagi on luulesse kätketud nooruslik rännutõmme (nt. tsükkel „Apuulia päevik“). Lihtsalt mõtete mängu kohtab samuti. Noor luuletaja ütleb tekstis „Mäletamine nagu taskulamp,“: „kõige pakilisem töö on elutöö / seda ei saa edasi lükata / ega vist õigeks ajaks valmis / ka ei saa“. Üks asi aga puudutab küll: isegi intelligentne Mihkel Kaevats kasutab väljendit raamatukogutädi (põhikoolilaps ehk hädaga võib) ja „Serenaadi raamatukoguhoidjale“ ei taha teatud sõnade pärast tsiteerida. Olgugi et hoiatatakse – tuleb forte fortissimo... Kel on huvi lugeda, kuidas kriitik kirjutab luulekogust seda peaaegu käsitlemata, heitku pilk Tiit Kändleri tekstile „Mihkel Kaevatsi konjektuur“ („Sirp“, 5. okt.).

Ma muidugi ei väida, et niisugune lähenemine oleks vale, küllap ikka on kohane, egas muidu kultuurileht poleks teksti avaldanud. Lõpetuseks näide kolmandast tsüklist „Teispool pindu & pihlakaid“: „Juured / on väsinud / ladva lahmimistest suurtes tuultes, / tema hüppamisest / üle oma varju, / aga tema varju nad imetlevad, / seda õrna kujundit tõelisest puust, / mis langeb koos teistega / sügavroheliste luidetele, / samblale, mustikatele / ja murdunud tüvedele.“ („Üks luuletus su maailma (vol. 2)“.)

Hanna Kangro. Kolmeteistkümnes kääne ehk kõik Kalamaja tänavad.

„Värskes Rõhus“ alustanud Kangro esikkogu on üdini eeleegiline. Koguni raskemeelne, aga autori meelest luuletajad põevad alati raskemeelsust. Kõik noore inimese isiklikud tunded ja vaated on seotud linnaga, täpsemalt Tallinnaga. Tõepoolest, Pelgulinna, Kalamaja ja Kopli poesia võib olla teistsugune kui Meriväljal, Nõmmel, uhkes vanalinnas, aga samu sõnu olen kuulnud kasutatavat Lasnamäe (nt. fs „2004“) kohta või mõnest väikelinnast kirjutades (Triin Tasuja „Provintsiluule“). Nii eelistatakse alustada, sest koha- ja ajaluule võidukäik kestab. Kohati hirmutavalt, aga loodetavasti poosetamata? Ümbritsevat ja iseene elu muutusi tajutakse depressiivsetena. Aeg-ajalt antakse märku, et kuulutakse omal kombel „kadunud põlvkonna“ hulka!? Pole kahtlustki, et Jürgen Rooste sõnutsi „ilusajal“ sündinud Hanna Kangro kannatab Tallinnas, aga lahkuda ka ei suuda. Miks küll? Miks on must lagi Kirjanike Liidu saalil? Pole minust ammendavat vastajat. Hanna Kangro heidab „Kolmeteistkümnendas käändes“ kõrvalpilgu aastaegadele, sõidukitele, majaelanikele või korterinaabritele, igapäevasele elulaadile. Seisatab tänavapilti vaagides, meenutab lapsepõlve ja armsamat. Nagu noortele eesti luuletajatele kombeks, avab ukse ka oma elulukku. Kangro mõjub esimese koguga kurbuse laulikuna, „kellel hommikul on toas / mõne kraadi võrra soojem kui väljas“. Niisiis: „rahututel aegadel / lõikab paber sõrme / maailm ja sõna / ei korreleeru / kohvikud põlevad / inimesed seisavad / tunnete äärel / otsivad sõnu / ja takerduvad / paneelmaja / põhjatusse halli“. Selge, et noor luuletaja on tahtnud midagi meile öelda: „... maailmale / tallinnale / sulle / kuid määrin jälle ära / vaiba / kleidi / asfaldi / kui kiiruga jalgu raseerin / ja siis on juba aeg / et minna“. Ma leidsin mõistagi sõnumi üles ja kuulan teda tähelepanelikult edaspidigi. Hanna Kangro sõidab kirjandustuuriga Põlvamaale ja võrokeste juurde, seega saate temaga mõtteid vahetada. Igati sümpaatne algus, aga ilusatest aegadest mitte sõnagi.

Veronika Kivisilla. Kallis kalender ja Veronica officinalis.

Esimene luulekogu ilmus 2011 ja teine tänavu. Mõlemad mõnusa sisu ja sõnaseadega, ent esimese kujundus on kasutamiseks ebamugav. Nii ühes kui teises luuletatakse lihtsatest asjadest, aga elevust tekitaval toonil. Natuke humoorikalt-rõõmsalt (nt. „Sinu emotsionaalset pirukaõõnsust / seda põnevate käikudega koobast“), kohati ekslev-pilaval häälel (nt. „Pääskülas on / vabadus valla pääsenud“). Tõgamine pole talle samuti võõras (nt. „2 jutlust“ kogus „Veronica officinalis“) ja ka sotsiaalselt münti võib kohata: „Nõmme polikliiniku / hambaravisse tuli / vanamehenäss / sepikoda peas“. Nõnda kui elu eksistentsialistlikumat poolt: nt. „Kolmekümneselt on hilja / hakata punkariks“ või „Uni on mulle / kõvasti võlgu“. Luule jaotamine märksõnade kaupa pole üldse oluline, aga mõnikord see sobib, seekord tuleks lihtsalt lugemist nautida, sest üleüldisest kurvastamisest kõige pärast Veronika seni veel osa ei võta. Tema tekstid on üsna pikad ja puudutavad aastaaegu, esimese kogu pealkiri ju viitabki sellele, ning keskenduvad Pääskülale ja linnale laiemalt kui elukeskkonnale. Algavad talvest, aga vähemalt kevad on ikka ilus. Paistab, et mida silm näeb ja kõrv kuuleb, käsi puudutab või kuhu jalg komistab, sellest annab ka teksti luua. Mulle mõjuvad nad igatahes tervistavalt, sest olen aastate jooksul alla neelanud luulekraami, mis mõjub hullemini kui staarikeste püüdlused teles ja kohtumine kinnisvaramaakleriga. Näite valisin aastaajale sobivalt „Kalendrist“: „See suvi sai sirtsti / läbi lastud / nagu varblasesitt / läksid üle / rammusad rümpilved / haihtus õhku / rapsipõllu raipehais / pudisesid peost / loojanguroosad pojengid / aga alles augustis / hakkas suve jagama / tast aru saama nõnda / et võiksin olla / tema tasakaalukaasil / samaväärne / samaküps/ ja ometi avastan / alati augustis / et ikka on mõni / hüljatud kirju muna / kes jääb välja haudumata / mõni ennatlik õunapunn / kes sajab maha / toore ja puisena / mõni jonnakas jõhvikas / kes varjab palet / päikse eest / alati on keegi / kes ei kooru ega / lehvita tiibu / ei küpse ega muutu mahlaseks / kes kuivetub / ja kahvatab / elu õieti elamata“.

Teise kogu ladinakeelne pealkiri osutab taimetele, harilikule mailasele, millele on teisigi nimesid: jooksjarohi, paistetuse rohi, hundihamba rohi. Loodetavasti teid ei häiri, kui lisan, et mailast võib kasutada kõha vastu, sügis ju käes, ja neile, kel on mõtlemisega raskusi, sobivat taimeke ka. Luuletused aga peaksid samuti toonust tõstma: „Olen maalane / ja tulen mannerguga maalt / kõrvits kõrva

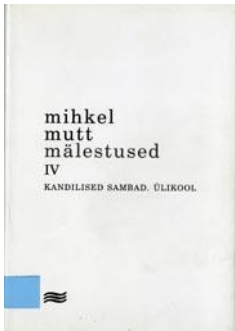
taga / kaalikad kaenla all / ja seemed seljas / süda nagu küps päevalill.“ Igati tore lugeda! Veronika põrutab koos Jürgeni ja Sulev Olliga Tartumaale ja Jõgevamaale.

Maria Lee. Stereomeetria.

Tean, et luulekogu pealkiri võib tähendada geomeetria haru, mis käsitleb ruumilisi kujundeid. Vaatan sisse ja näen, et kujutus Maria Leest kui tugeva sõna ja jõuga isikust leiab kinnitust. Kuidas aga tutvustada rahvaraamatukogudele kogumikku nõnda, et see hüüaks lugema? Tõepoolest, ruumi kujund eksisteerib teiste jõuliselt mõjuvate metafooride keskel, köögid, toad, ukсед ja aknad, lauad jne. Pidevalt tajud keskkonda, mille keskel autor teeb otsuseid, mõtleb, elab ja hingab: „Igalühel on oma klaaskuul, / oma põhitoon, / oma tonaalsus. / Väetid oleme väätidesse/ kasvand universumis, / oma väikeses lumesajus, / oma bulvareil, aguleis, / niiskeks hingatud õistes bussides / ja pimedas kodutee reetlikes aukudes, / rõdu peal, akendel, tähtede all. / Igaüks oma tühises / maailmaühises eralduses, / oma piraatprivaatsuses.“

Luulekogu peategelane on inimhing, kord hapram, kord võimsam. Vabavärsside read on kontrollitud ja viimistletud, ja kõigil ei pruugi suurt sisu ollagi. Nad lihtsalt on sündinud ja nüüd vaatab lugeja, mida nendest enda jaoks leiab. Siiski, siiski – pole just kena öelda, aga natukene rohkem oleks võinud sõnadega koonerdada. Vahel on neid nii palju ühel leheküljel, et võib segadusse sattuda. Tundub, et Maria Lee on otsinguteel. Ilmselt põlvkonnakaaslased mõistavad paremini tema kahtlusi, elutunnetust-eksistentsi, valikuvõimalusi, ümbritsevat õhkkonda, ses mõttes ei erine ta teistest tänastest paljudest kirjutajatest. Kord rohkem, siis jälle vähem, aga ühismeelt nende loomingu leidub: otsitakse ikka seda, mida pole või mis on raskesti leitav. Tihti ei suudeta oma soove veel täpselt sõnastada. Kuid elu huvitab neid. Nii lihtne ütlus, aga mõõtmatu väljendusvahendite poolest. Maria Lee teab: „...noorus on sageli kurb“ ja kirjutab: „Mõtlen sageli surmale, / surm / on mu unenägu kõhetu mees / beežis palitus, veidi tõrges, / veidi hädine allaandja, / vahel arvan, et ta elab mu sees, / me oleme niivõrd võrdsed / ja ehk ma ei kardagi teda, vaid kardan / tema pärast.“ Mis see nüüd olgu, vanema lugejana muudkui urgitsen eesti noore luule sünetoonide kallal. Teisalt, kui seda märkan, siis peab olema ka põhjus? Ma ei usalda veel oma põhjalikku arvamust kirjas kinnitada, aga natuke võivad tänased kirjanike põlvkonnad suurtest võimalustest ähmi täis olla, ei suudeta hea ja parema vahel valikut teha? Jätkan alustatud teksti tsiteerimist, keskosa vahele jättes: „... Igaüks oma maises üksinduses, / mullast võetud ja saamas mullaks, oma värvingus, heliredelis, / otsib, et kelle kammerton / kõlaks tema omaga kokku; / monos ei ole harmooniat.“ Maria Lee kohtub kirjandustuuri ajal Valgamaa ja Viljandimaa lugejatega. Valmistuge, „Stereomeetria“ on rikas kogu! Küsimusi peaks tekkima rohkem kui üks.

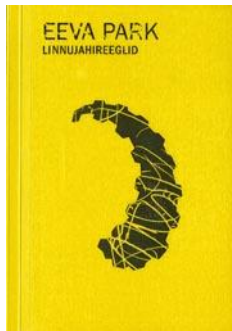

Mihkel Mutt. Mälestused IV-VI.

Alustasin poole pealt, tahtsin teada, kuidas Mutt mäletab „Kandilisi sambaid. Ülikooli“. Eks loetletud nimed ja tuntumad õppejõud ole kõigile filoloogidele ühtemoodi tuttavad. Mingeid erilisi nüansse või varjatud hoiakuid pole Muttki märganud. Näiteks keeleteadlane Paul Ariste on täpselt niisugune, kui teda tavamälestustes on kujutatud, nii on teistegagi. Tõsi, mõni isiklikum kokkupuutepunkt aitab tajuda individuaalsust, vaid mäletajale teada rakurse, kuid neid pole palju. Nõnda suudaks peaaegu iga filoloog asju kirja panna. Puudub mutlik muie, aga küllap kunagi särava sõnaga alustanud Mihkel Mutt maksab lõivu kvantiteedile. Kui ikka pead pidurdamatult ajakirjandusele tekste looma, siis võib juhtuda, et igapäevakeele rutiinne kasutus võtab belletristilistes väljaanneteski võimust. Loetud leheküljed mõjusid kuidagi tundetult ja kuivalt.

Ilukirjandust avaldanud Mutt on tunduvalt huvitavam. Need, kel humanitaaraladega vähem kokkupuuteid, kes ei tea kunagisest kirjastamisvõimalikkusest Eestis ja Muti teatrile pühendumisest, leivad midugi piisavalt üldteavet. Ses mõttes täidavad mälestused oma peaülesande. Just informatsioon ongi Muti mälestuste olulisem pool, kunstiline külg jääb sedapuhku tagasihoidlikumaks. Viiendas osas „Päikesepool“ iseloomustab autor oma „mälestuste kuldsel jõel“ veel kord Mati Unti, keda Vaino Vahing on juba lausa üle tutvustanud. Viimases, kuuendas raamatus, toreda pealkirjaga „Elukott“ selgitatakse, miks okupatsioonialal raha kultuuri pumbati ja kultuurirahvast omal kombel eelistati: „Ühelt poolt nõudis kunstimeistrite poputamist ametlik ideoloogia, mis tugines kehtivale dogmaatikale, see tähendab kommunismi nõukogude variandile, nagu selle oli kirja pannud Vladimir Uljanov. Kuna sotsialistlik kord pidi ületama kapitalismi igal alal, siis ei saanud see teisiti olla ka kunstielus. Teooria nägi ette, et isiksus areneb sotsialismi ajal enneolematu kõrguseni ning laiad rahvahulgad hakkavad tarbima väärtkunsti, mis seni oli olnud privilegeeritud klasside pärusmaa. Sellega ühenduses oli vaja väärtkunsti ka juurde toota – uut väärtkunsti, mis oleks vanaga sarnane, aga täidetud uue aja sisuga. Samuti vajas võim kunstnikke kui propagandiste, kes abstraktsed põhimõtted oma taiese kaudu rahvale „söödavaks“ teeksid. Säärase ülesande tähtsuse tõttu jagatigi kunstiinimestele priskelt elatusvahendeid. Niisugune oli

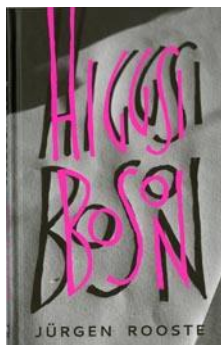
üldisem põhjus ja see kehtis täiel määral näiteks vene kultuuri kohta. Eesti, läti, gruusia ja impeeriumi teiste rahvaste puhul lisandus veel üks nüanss. Dogmaatika järgi pidid rahvuslikud kultuurid sotsialismi ajal lähenema ja ühtlustuma, samal ajal aga oma eripära säilitama ja seda mingil salapärasel viisil koguni suurendama. Igal juhul pidid rahvuskultuurid alles sotsialismiga tõeliselt õitsele puhkema – õigustamaks teesi sotsialismist kui kapitalismist kõrgemal seisvast ühiskonna korrast. Selleks pumbati ka liiduvabariikide kultuuriellu raha, nii et küll sai. Et aga õitseksid!“ Mida arvata, kas otsida sellest lõigust ironiat? Otsisin küll, aga ei leidnud. Paratamatusega leppimine on kõigi kolme väljaande üks põhimärksõnu. Nüüd tean ka persoane, kes on Mutti mõjutanud. Unt muidugi! Juhan Viiding! Teatripool! Et mu eelnevad sõnad ei tunduks ülekohtustena, siis eks ma sain mõndagi uut ka kuulda. Näiteks Arvi Siiast ja Mart Rimmelist, Uno Lahest, kultuurikuulsast „Kuku“ klubist. Jääb üle vaid järgmist kuuikut nn. uuest Eesti Vabariigist oodata, kuigi sellest ajast on ta ju palju juba kirjutanud, nt. kas või romaani „Rahvusvaheline mees“, mis ilmus hiljuti ka vene keeles. Mina pean aga enne värskeid romaane kolm esimest mäletamisraamatut läbi lugema.

Eeva Park. Linnujahireeglid.

Ega luulekogu pealkirja nii lihtne polegi lahti harutada. Poetess keskendub pisikestele elupiltidele, mida märkab ja vaatab enda ümbruses. Tunnete, mis tekivad igapäevaelu tõelisuse kaudu. Natuke pessimistlik-kurvalt, natuke õpetlikult mõjub kogum „Linnujahireeglid“. Samanimeline luuletus osutab võimalusele, et kui sa tabad tulistades märki, siis see on õige valus mõlemale poolele. Nagu viimasel ajal tavaks, leidub Eeva tekstides rohkesti ironiat ja sotsiaalset valu, nt. „Gloaalne netistumine“, „Ilm kätte läks kurjaks“, „Kitsast praost“, „Happy hour Saaremaal“ jt. Viimane kõlab nii: „Kolm tühja õllepurki ehavalgel / aidaukse taga, / kus neid magavad. / Pikk puuriit vangub kooreüraskite öös.“ Ja muidugi elutarkust (nt. „Valuvillid“, „Pärandus“, „Kõike sa kaotad“, „Libalind“). Lugege ja mõelgem koos: „Leidsin seemneid

kodukampsuni hõlmast, / tundmatuid, tumedaid. / Olid kahe kidaga kinni / hallis lõngas nii tugevalt, / et neid ära kiskudes hargnes / lahti altääre mustri lõim / ja lähemalt uurides selgus, / et neil puudub nii liik / kui hõim, / et neist mingit märget ei ole / suures taimederaamatus. / On vaid seemned kodukampsuni hõlmas, / kidad karvased, / koorik must.“ Eeva Park sõidab koos Maria Leega Valgamaale ja Mulgimaale.

Jürgen Rooste. Higgsi boson.

Heldene aeg, milline pealkiri on ühel üsna krellroosal luuleraamatul! Need kaks „peenikest“ sõna kuuluvad vist füüsikasse, aga uurige ise järele, sest raamat väärrib lugemist. Ent see „Higgsi boson“ on täis tumedat ja kibedat tõde, noore mehe süngust. Küllap siit armastustki leiate, kaks esimest värsirida kinnitavad: „Armastus on nagu Higgsi boson. / paljud usuvad, et ta on olemas.“ Jürgen armastab luulet ja muusikat, oma peret, isegi Tallinna linna, mida samavõrra ka vihkavat. Kuid tema luulesõnumist vaatab õnnetuspoolne hing (nt. „Akadeemiline poees“). Miks me küll oleme nii lootusetult õnnetud siin Põhjas, kuhu meil on olnud õnn sündida, mõtiskleb poeet: „... aga õnn tulnuvat ikka teinekord õuele / luusinud säääl nukralt / ümber maja / ja ulgunud südantlõhestava häälega / aga ega keegi ust ei paotanud / ega akent“ („Laul

(enne)olematust õnnest“). Laulik Rooste laulab rohkem kui kunagi varem surmast, väsimusest, valusatest kogemustest. Tahaks talle aga öelda, noorena tundubki elu palju raskem ja keerulisem, kui ta lõpuks on. Vanemana, eriti kui oled ka natuke targemaks muutunud, püüad end kaitsta elu otsese julmuse eest ja kogu ilma valu pole enam sinu valu. Lähed õhtul aegsasti süngi ega hooli kusagilt kostuvast elukärest. Rooste avab või avaldab „Higgsi bosoni“ kaudu väga isiklikke ja väga tõsiseid eksistentsiaalseid küsimusi. Teisiti ei oska ma interpreteerida mõtet: „tahan kolida ära / ja elada erakmuna / kesk vaikust ja raamatuid / ülal laotus / all kamar / keskel väike inime.“ („Surnud papagoi laul“) või „...ja ma ei saa aru, / mis lõhnab pahasti, / kas mina või see külm trepp / või see, et see kellelegi / miskit ei tähenda / tolle tähendava taeva all.“ („Kivitrepil“). Päril kurvalt kostub „Kõigekaduva lauluke“, teisalt jälle loed: „...mina usun Ginsbergi / püha on see tilluke olemine / mis meile antud“. Seni vägevalt sotsiaalse sõnumiga esinenud Jürgen Rooste on minu arvates muutunud tunduvalt individikesksemaks, mis ei tähenda, et ta ühiskonnast oleks eemale tõmbunud („Ilusa elu lauluke“, „Uus poees kuuluvusest“). Teda jätkub kõikjale, kus kirjandus ja muu. Võtan endale julguse tähenduse suuruselt kõrvutada luuletust „Mõned päevad pärast Higgsi bosoni leidmist“ tekstiga „milleks on vaja luulet“ kogumikust „Ilusaks inimeseks“. Irriteerivad mõlemad. Rooste tumemeelsed tekstid ning saabunud tühi väli ja hall taevast ei lisa rõõmu me meeltesse, kuid sunnivad ehk mõtlema, miks eesti kirjandus liigub masendusest teise. Nii ta lihtsalt on, arvan enda vaateveerult, poeet aga teatab: „...nuta mu õlal aeg / ja kui ma kunagi / oskan ja õpin / siis teen su terveks“. Suurepärane hingedeaja poesia, hea luule. Lisan, et mulle meeldivad pealkirjastatud luulelood, Jürgen ongi kõigile selle leidnud.

Toomas Vint. Kunstniku elu.

Jutte ja mälestusi. Kirjandustuuri korraldamisel tuli meelde, et Vindi novellide ja mälestuste kogu on ikka veel tutvustamata, kuigi autor sõidab Valga- ja Viljandimaale. Vint on põhjalikult ja visalt kirunud postmodernismi, mis on kunsti ära solkinud ja kirjanduse harrastuskirjanduseks muutnud. Ei saa öelda, et tal päris vale vaade oleks. Toomas Vint on avaldanud üle kahekümne raamatu ja enamasti on need lugejat erutanud, sest kunstnikust kirjanik on ägeda sõnakusega postmodernismi ja sellega kaasnevat nähtusi kirjeldanud. Tänapäeva performance'ite-küllast kunsti ta ei talu: „Kuid samal ajal teadsin, et kaasaegses kunstimaailmas on võimalik ükskõik milline totrus kõrgelennuliseks projektiks vormistada. Tuleb mängida sõnade ja lausetega nii, et need hakkavad mitte sisuliselt, vaid just väliselt tähenduslikud paistma. Meenub, kuidas keegi kirjutas eriti mõjuva kunstiprojekti, sai kopsaka stipendiumi ning istus kolm kuud Hiroshima raamatukogus, kirjutades ükshaaval välja aatomipommi ohvrite nimesid... iga nime juures laskis ta endast läbi hukkumise traagilised asjaolud ja võimalik, et ohkas sügavalt...”

Tuleb nõustuda, ilmub rohkesti tekste, mida pingutustele vaatamata ei suuda avada või mõistetavaks lugeda. Üldistus „Maailma kõige lugevamast rahvast oli tänaseks saanud kirjandust vihkav rahvas!” nüüd küll paika ei pea, kuid üks on tõsi mis tõsi, kultuurihuvi on fokuseeritud meelelahutusele.

Konkreetses sisukorrata kogumikus on nii novellid kui ka meenutused jaotatud kolme tsükklisse:

1. „Tipus”, 2. „Pettekujutelmade linnuparv”, 3. „Kunstniku elu”. Viimase nimiloos avaldub ehk autori loomus kõige ehedamalt, ent see on pelgalt osutus. Viimases jaotuses, meenutuste värvikas reas, klaarib Vint asju kunstikuraatorite ja kriitikutega, eriti Ants Juskega. Avab tagamaid, mida iga lugeja ei hooa. Endaks jäämine on mõistagi hinnatav, aga Vindi enda kriitika on sama põrmustav kui nende oma, kellele ta vastuse on lähetanud. Midagi pole parata, kunstilooja pole enam tähtsaim persoon ühiskonnas! Teisalt, igasugusele kultuurinähtusele tulebki esitada kõrgeid nõudmisi, ses mõttes on vananeval kirjanikul õigus, aga liigne nostalgitsemine ei pruugi sugugi loodetud kasu anda. Mind isiklikult on alati pannud mõtlema Vindi kummalisevõitu naistegelased. Kunstnikuna võib ta muidugi maalil naiselt püüdnud ühe käeliigutusega maha pühkida, aga kirjanikul pole kuigi lihtne sõnu tekstist hiljem välja visata. „Vesi verekarva, taevast tummine” ja „Pettekujutelmade linnuparv” on jäänud kevadisest lugemisest kõige paremini meelde. Tuleb tunnistada, et Vint on suurepärase müstifikatsioonide meister, „Andres Saks” ja „Autori sünd” pakkusid mulle kui lugejale parajat pinget. Tervikteosena aitab „Kunstniku elu” tutvuda Vindiga kui mängulise kirjanikuga, samas võib tajuda teatavat teemade otsingut, katset leida vananenud vormides uut ja ühiskonnale tähtsat. Vint ei tohiks kurjustada ega kurvastada, teda on pärjatud kolmel puhul Tuglase auhinnaga, viimati meisterlikult protesteeriva novelli „Kunstniku elu” eest. Lugege ja valmistuge kohtumiseks!

Liivametsa Lugemised - 63 / 2012

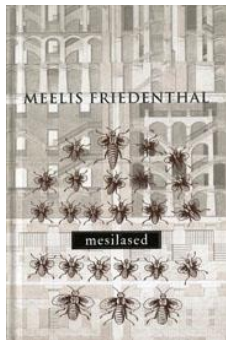
LÄHETUSLAUSED

Neid, kes mäletaksid, kuidas hiljuti Manalasse lahkunud luuletaja Eha Lättemäe töötas rahvusraamatukogu eelkäija, riikliku raamatukogu valveteenistuses aastatel 1959–1963, enam Tõnismäe uhkes kajas ei liigu. Kuid mulle meenub, et väga noore laenutajana kõnelesin Ehaga mitmel puhul, sest ta käis nimeka bibliograafi Vaime Kaburi juures vähemalt kord nädalas juttu ajamas ja soomekeelset kirjandust laenamas. Selle aasta septembris, kui veel lehed puudel sahisid, sai ta 90-aastaseks, aga seda ei märganud õieti keegi. Tõsi, jaanuaris räägiti Illimari muuseumis murdeluule hommikul Lättemäe loomingu ja 2008. aastal määrati talle Juhan Liivi luulepreemia 2007. a. „Loomingus” (nr. 5) ilmunud luulekimbu „Varia” eest. Novembris ilmus aga väike, kuid südamlük nekroloog, ühe inimelu kokkuvõte. Nõnda need maapealsed asjad on kord juba seatud. Tsiteerin Eha mälestuseks tema viimasest kakskeelsest luulekogust „*Iltakävyllylä* / Öhtune jalutuskaik” (2003) leitud read: „Igal hallil kivil / on valgetiivaline kajakas. / On tuuline / ja vesi on jahe. / Ma ei kuulnud suve. / Nüüd mu hallid kajakad / karjuvad / jahedal kivil.”

Viivi Luik kordab („Sirp”, 26.10) Külli Trummaliile antud intervjuus juba varasemast teada arvamuseavaldust: „Kuuekümnendad pole kuldseid, vaid on piinlik mälestus sellest, kuidas inimene vanglaga harjub ja vangis oleku häid külgi hakkab otsima. Kuuekümnendad on pigem häbi kui uhkus.” Jagan Viivi Luige öeldut, kuigi sel perioodil ilmus palju huvitavaid kirjanikke ajaloolavale. Ent meie tänane valdav suhtumine eelistab kasutada väljendit *kuldsed* ning nii mõnedki „kuldsetest” inimestest ei leia meie ajas enam midagi ilusat ja väärtuslikku. Kõik näib saastana ja väärtusetuna.

Aga raamatukogurahvas võiks lugeda septembrikuu „Loomingust“ Maarja Kangro novelli „Saluut“, kus tegevuskohaks rahvaraamatukogu. Ajastuomaselt groteskne pilt, kuid oma tõsise tõeteraga.

LOETUD RAAMATUD

Meelis Friedenthal. Mesilased.

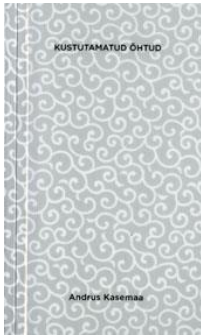
Hilissuvel valiti romaani autor Juhan Liivi muuseumis Alatskivil „Eesti kirjanik 2012“ nimelise auhinna laureaadiks.

On 17. sajandi lõpuaastad. Peategelane, Laurentius Hylas, ilmselt rootsi päritolu, Madalmaade ühes vanemas ülikoolis Leidenis õppinud orvust tudeng, saab Rootsist stipendiumi ja ristiisa õnnistuse, et tulla kaugesse provintsilinna Tartusse edasi õppima. Teoloogiadoktor ja filosoof Friedenthal, kes on põhjalikult uurinud ajajärgu nõiaprotsesse ja ideeajalugu, kirjeldab näiliselt kergelt sõnastatud, kuid mõtlema sundivas teoses noore mehe teekonda postitõllas Tallinnast ülikoolilinna ning reisile järgnenud päevade kulgu Tartus. Liivimaal, kus ilmaolud, s.t. pidevad vihmad on põhjustanud ikalduse, mille tagajärjel kannatavad eeskätt talupojad. Nälg ja kurnatus vaatab nende nägudelt vastu.

Kuid üle kõigi hädade valitseb ja vaevab lihtrahva meeli ebausku, mille üle arutelu kujuneb oluliseks osiseks ses raamatus. Laurentius kannatab ise melanhoolia ehk raskemeelsuse all, must sapp ja pidev palavik kurnavad tema keha. Nende muredega tuleks noormees ehk toime, aga tal on veel üks ohtlik viga, millega ta just nimelt sel ebausust vaevatud maal tahab tegeleda. Meest piinab ta enese kuri silm, Laurentiuse vaade võib „tappa“ inimese?! Nii juhtubki, ja ta tunnetab oma süüd vähemalt ühe mehe ja ühe naise surmas. „Mesilased“ pole teos, mida saaks korralikult ümber jutustada, ja pealkirigi on salakavalalt teksti peidetud. Üks on kindel, mesi ravib raskemeelsust. Kui üliõpilased diskuteerivad Platoni arvamuse üle vooruste kohta, lisab Laurentius: „Platon räägib ju sellest, et head elu maitsnud inimeste hing sünnib mesilastesse. Need on nagu mesilased.“ Järgnevat arutelu uurige teosest juba ise edasi. Püsima jääb usk mesilaste moraalsesse puhtusesse, igatahes noormehe kommentaar Aristotelesele kõlab nii: „Pilgus hoidmine ehk maailma vaatamine on tegutsemine, sekkumine, hinges olemine. Samamoodi kui tõld saab endale eesmärgi ja elu, kui seal on inimesed; need inimesed moodustavad tõlla hinge. Just inimeste, tõlla hinge pärast on see niimoodi ehitatud. Tõld sõidab ja tegutseb vastavalt inimese tahtele. Samamoodi ka linnupuuri hing, tema olemus on hoida lindu; kui seal lindu ei ole, on ta puur vaid nime poolest. Nagu mesilastaru hing on hoida mesilasi.“ Laurentiuse kaaslasena teekonnal Tartusse oli papagoi Clodia, kes hoidis studioosuse tervise tasakaalus, kuid kelle üks näljane külamees (viimane surebki n.-õ. pilgust või ebausust) pruukostiks võttis, mispeale noormehel kohe palavik tagasi tuli. Küllap siis psüühikaga ikka tegu on? Mis puudutab talupoegade ja nende perede väljavaateid, siis nende saatjateks on nälg ja külm-kõle ilm. Sellest tärkavad omakorda haigused. Teadmatus tähendas toona aga uskumist nõidadesse ja nõidustesse: „Ta kiirustas murelikult edasi ja pani tähele, et tema ees on läinud hulgemini inimesi, rohi oli maha tallatud ning tee poriseks muutunud. Kui ta sinakashallile kogule lähemale jõudis ja see tõepoolest soldatiks osutus, peatus ta aga miskipärast kohmetult. Mida peaks ütleva? „Küll aga sajab,“ poetas ta siis tervituse asemel. Soldat tõstis sõbralikult käe, olles ilmselt tema riituse ja mõõga järgi kindlaks teinud, et tegemist ei ole talupojaga. „Uhub kas või hambad suust.“ „Kas see varjupaik on siin laiali saadetud?“ püüdis Laurentius oma küsimust võimalikult igapäevaselt sõnastada. „Oh ei,“ teatas sõdur rõõmsalt. „Suurem jagu on siin koopas.“ Alles nüüd pani Laurentius tähele, et tegelikult seisab ta üsna lähedal mäeveeru sisse uuristatud koopasuule ja sealt seest paistavad inimeste seljad, kübarad. Mõned lapsed seisid tihedalt vastu vanemaid surutuna, kõik nii, et ülalt langev vihm neile pähe ei sajak. „Mis siin siis on?“ „Ah, hommikul selgus, et öösel läksid siin kisklema. Segane jutt, rääkisid mingist pajude või leppade kuningast. Igal juhul on tulemuseks, et tagusid teised siin kaigastega ühte naist ja vedasid ta koobastesse. Kui hommikul jaole jõudsite, siis oli juba poolsurnud. Praegu panevad teist raami peale, pastor Mellinck on ka siin.“ Laurentius tundis külmavärinaid, kui rahvahulk taandus ja nende vahelt kaks talupoega raamiga välja astusid. Täpselt samamoodi oli tassitud minema kaltsakat, kelle parkalisell oli maha lõõnud, ning ta teadis uurimatagi, kes seal vettinud riidetüki all on. Raami järel kõndis laia musta mantliga pastor ja rääkis midagi tõsisel toonil enda kõrval astuvale soldatile. See noogutas ning sõrmitses hajameelselt mõõgapidet. „Kas süüdlased leiti?“ küsis Laurentius, püüdes jagu saada algavast iiveldusest. Kusagilt tõusis nagu mädahaisu. „Kes neid siin nüüd leiab. Kõik väidavad, et ei näinud midagi. Ja selliseid juhtumeid on praegu palju. /---/ Näete ise, millega siin igapäevaselt vaevlen. Harimatus.“ Mellinck viipas käega ikka veel käratsevatele naistele ja lastele, kes pead vangutades midagi seletasid. Nad paistsid närvilised ja räpased, harimatuteks nimetamine mõjus isegi pisut kohatult. „Mis siis juhtus? Miks nad nii ärevile läksid?“ uuris Laurentius. „Praegu? Oh, nägite, laip hakkas veritsema. Nad seletavad, et kui laipa mõrvarist mööda kantakse, siis hakkab see verd jooksma. No on tobe uskumus – nad keerasid ta teise asendisse ja muidugi hakkab siis rohkem verd tulema. /---/ Aga nüüd paistab, et ikka seesama vana nõiduse jutt. Kusagilt olla mingi kuningas tulnud ja andnud naisele mingit pulbrit, et see siis öösel Saatanat kummardama saaks minna. Tavaliselt tulevad lihtsalt kaebama,

aga praegu näljaajal kipuvad kohtumõistmist enda kätte võtma. /---/ Tulevad välja ja hakkavad sulle ise tõestama, et käivad Saatanaga kohtumas ja kitsedega õhus sõitmas ja muud sellist. Üks vanamees ajas kangekaelselt peale, et ta on libahunt ja käib põrgust vilja toomas.” Niisugusena siis kujutatakse 17. sajandi lõpu maarahvast. Selgituseks niipalju, et Laurentius andis naisele pajukooresegu, et see oma haiget last tohterdaks. Tema oligi see „kuningas”.

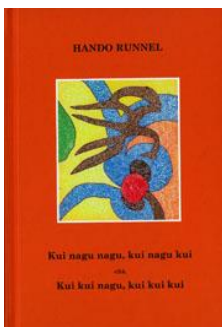
Lugejad peaksid alustama raamatu lõpust, autori järeldustest, et natukene hõlpsamini edasi liikuda. Aga ka sel juhul tuleb ilmselt perioodi mõistmiseks lisaallikatest teadmisi juurde hankida. Näiteks uurida, millised protsessid toimusid toona Euroopas, milliseid mõtteid jagasid ajajärgu filosoofid ja meditsiin. Iseenesest mõistetavusega ei suuda enamik meist ju Aristotelese, Descartes`i, Spinoza ja Aquino Thomase käsitlusi interpreteerida, või kui, siis vähesel määral. Õeldule vaatamata on „Mesilased” erakordselt huvitav lugemine.

Andrus Kasemaa. Kustutatud õhtud.

Milline lihtsus ja siirus, tänutunne ja imetus elu ja inimeste vastu. Kusagil asub Poeedirahu küla vaikus, kusagil nokitseb oma värsside kallal poeet. Võib-olla on õhtu, koerad hauguvad oma haukumisi, kusagil pannakse uksele haak peale ja vanad naised murravad viimaseid astreid ajahambast tuhmunud vaasidesse. Poeedirahu sisaldab mälestusi ilusast lapsepõlvest, kustutatuid õhtuid, kruusateid, õhtuseid hääli. See on rahu, on päikeseloojang ja valgus, on armastus ja palav ilm, põllud, on kümned unustamatud hetked... Just niisugused tundmused valdavad mind kui lugejat pärast raamatu sulgemist linna udusesse tühjusse vaadates. Siiski, siiski, meenutab autor: „Poeedirahu on / vanad lesed/ kes lähevad sauna / nende paljad alasti kehad / nagu kortsutatud paberid / ja mina neid piilumas aknast / kuidas nad üksteise selgasid pesevad”. Autori arvates teevad need vanad naised õigesti, kui vaatavad pikalt õhtusse ning prassimistahtmise puhul ostavad koerale kalli vorstirõnga, sest tee viib kord nagunii Kodavere kalmistule. Milline võrratu üldistus: „Me oleme vanameeste tütreid / haralised on meie käed / suurest tööst / ja lastekasvatamisest / Vahime hämarasse õhtusse / Muretud lesed / jahedas tuuletõmbuses / Me laudad on ära lagunenu / me vanamehed on varisenud põrmu / Ei hommikul ega õhtul / pole me neid / enam näinud / Me oleme / vanameeste tütreid”. Jälgides, kui paljudes tekstides Kasemaa osutab leskedele (vt. ka „Leskede kadunud maailm”), siis küllap ongi luulekogu alateadlikult pühendatud neile, keda me argipäevas näeme mõnikord külatanumatel või -teedel raskelt astumas, luitunud lilledega rätik peas, nõelutud sokkide otsas loksumas kalossid: „Mõned me küla lesed / surevad nagu vanad koerad / pulstunud / pimedad / üksi oma määrdunud tekkide / ja katkiste linade vahel / ja kõik mis neil on / kuulub tagastamisele / tulele maale Jumalale / nagu me kõik”. Kui asusin otsima teist sarnase tonaalsusega kirjutajat, siis viis mõte korraks Mats Traadi Harala lugudeni. Mõistagi on paralleel väga habras. Eleegilisele toonile vaatamata pole Kasemaa luuleraamat masendav või hukkamõistev. Vastupidi, see on klaar ja elunägev: „ilus on mu küla / suur sinine taevas / palju ilusaid pilvi”. „Kustutatute õhtute” kogu lõpeb igatsusega: „oh oleks ma / nagu õunapuu”.

Ma soovitan kõigil rahvaraamatukogudel teha oma lugejatele jõulukink ja komplekteerida Kasemaa värsiraamat, kust leiata read: „Mu unistuste kodu on / pika kuluheina sees / mul on veranda ja kiiktool / ja väike tuba / vahel on seal puudevarjud / ja vahel on seal vihm / Sulle seal meeldiks / lehti ei riisuks ma eal / ja muru ei niidaks ma kunagi / mu maja värv oleks looduslik raunik / ja koerad jookseks mul vabalt ringi / päevad läbi / ööd läbi / ma vedeleksin tamme all”.

Hando Runnel. Kui nagu nagu, kui nagu kui ehk kui kui nagu, kui kui kui.

Kes niisugust pealkirja küll meeles suudab hoida?! Eessõnas ehk „Vabanduses” selgitab autor, et sõna KUI kasutatakse eesti keeles mitmes tähenduses: „Esmalt `kui` nagu `siis`, see tähendab kindlat ajapunkti äraolnud ja algava aegkonna vahel. Teiseks `kui` nagu `nagu`, mis tähendab lihtsat võrdlust ja enamvähem võrdlust. Ja siis kolmas `kui` nagu `kui` väljendab kartust, kahklemist, tingimuste seadmist, lühidalt öeldes embkumbust.” Igatahes algavad kõik tekstid nimetat luulekogus sõnaga KUI! Mida veel lisada? Klassik Runneli tunneb ju kohe ära, palju sõnamängu ja vihjeid, kuid need pole enam varasema Runneli vääringus. Leiab tõsiseid maaustavust näitavaid luuletusi (nt. „põlvitajad”), aga mõnda pean liiga lorilaululikuks (nt. „Kui sa tuled”), mõni üllatab vulgaarsusesse kaldumisega (nt. „Kevade algus”, „Hõllaus”). Riimuma on surutud noorik, koorik, toorik („Kui me saame”). Ent värsiridades: „Kui kauka põhjas / puudub veering, / ei aita ka / filosofeering!” („Lauskausaalsus”) peitub ju mõttetarkus, nagu ka luuletuse „Raha väest (vägi)” viimastes sõnades: „...kui sul käes on kindlad tähed, / siis või läbi müüri lähed.” Kuigi raamatu tutvustus koosneb sedapuhku peamiselt tsiteerimisest, lisan ühe pikema näite veel: „Kui veel / sus midagi on lapsemeelset, / veel kohtad siis / maailma luulekeelset; / veel vaikseks hetkeks / laule kuulatama peatud, / ükspuha, olgu narrid need või / targalt veatud; / veel oled hell ja hea, / veel veidi imelik ja rumal, / veel pole maine mammon / sinu kiindumuste jumal; / veel otsid midagi, /

mis oleks kallim kõigest – / küll suurem kõigest, / küll puhtam kõigest; / veel inimest sa mõistad / luulemeelset, / veel, kuni midagi / sus püsib lapsekeelset.“ („Kui veel“).

Aksel Tamm. Ütle, tsensor, milleks sulle käärid. Keelamise lood.

Tegelikult kuulub väljaanne kolmandana ühesuguse kujundusega sarja, mille esimene raamat „Aga see oli üks mees. Eluvisandid“ (2003) ning teine „Ja väntab härg. Pamflette“ (2004) keskendub ikka möödunud kultuurinimedele ja kirjastamiselule, mida autor suurepäraselt tunneb. Järgnevalt üks üldistus tsenseerijatest: „Tsensuurist rääkides koondub tähelepanu harilikult Glavlitile, kõnekeeles Litile, ametliku nimega Trükistes Riiklike Saladuste Kaitse Peavalitsusele. Formaalselt oli Glavlit tõepoolest viimane keelav ja lubav lüli. Tegelikult algas tsenseerimine juba temaatika väljasõelumisest. Siin oli esimeseks astmeks – häbi küll – kirjastus ise: toimetajad, osakonnajuhatajad, peatoimetaja. Selle protseduuri tööterminiks oli plaani võtmine, plaani panemine. Kogu see plaanide koostamine oli bürokraatia imetegu, mis praegu tundub õudusunenäona. Plaane oli vähemalt kolm: perspektiivplaan, toimetustöö ettevalmistamise plaan (keel!), lõpuks võiduka finaalina – ilmunisplaan. Ja olid veel igasugu eriplaanid: kongressideks, sajandateks sünnipäevadeks, revolutsioonide aastapäevadeks, noorsoo kommunistliku kasvatuse töhustamiseks jne. Kõiki neid plaane arutati kirjastuses, siis ENSV Riiklikus Kirjastuskomitees. Sellega sai Tallinna ring läbi, siis oli ees Moskva: üleliidulise kirjastuskomitee suured ja väiksed ringid, sageli ka suure keskkomitee propagandaosakond. Mõnikord kippusid ideoloogiat, siinsel juhul kirjastustegevust, juhtima ka EKP linnakomitee ja rajoonikomitee. Igas tööjärgus arvati midagi ja muidugi mõista parandati, muidu poleks masinavärk end vajalikuna tundnud.“

Jumal tänatud, et ei pidanud toona toimetajana töötama, aga paistab, et sisetseesuur „elab“ praegugi, vähemalt ajakirjanduses, sest iga mats ju arvama ei pääse. Samas on märgata, et mingile grupile nn. eliidist jäetakse õigus öelda sõnu, mida nad pole oma mälus jõudnud veel läbi mõelda ja rahulikult kaaluda. Lobedat luulet muidugi ei suuda keegi tõrjuda, aga kui seda avaldatakse oma kulu ja kirjodega, siis olgu pealegi! Sõnavabadus, mis kallid vabadus, tahaks vahel ironiseerida! Kuigi Aksel Tamme vestelisi lugusid tsensuuri ja okupatsioonist aastate tööst kirjastuses on varemgi loetud ja kuulnud, tasub neid aeg-ajalt üle lugeda, et mõista, kui vaba on meie kirjasõna. Ma kohe ei saa jätta kordamata, et vahel minu meelest ehk liigagi vaba, vaatamata eelmises lauses kõlanud pilamisele.

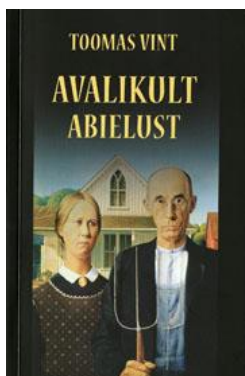
Tamme kolmas esseede köide sisaldab seitse teksti, lisaks sissejuhatav „Eeltaktiks“ ja lõpetav „Joonealuste asemel“. Kirjandusloolasena huvitas mind põhjalik ülevaade Rudolf Sirge romaaniteksti kallal toimunud vägivaldatsenemisest „Tulukesed luhal“: mitut masti toimetajad *versus* autor“. Intervjuu Jaan Malinile meenutab aga, mis mehed olid Juhan Smuul, Paul Kuusberg, Vladimir Beekman. Kuidas nad omas ajas käitusid ja tegutsesid, õigemini selle ajaga toime tulid. Oh seda va vägikaikavedu – vahel kohe tahad seda toredat eestlase loomust näitavat väljendit kasutada! Kõigist kirjutistest õhku pisut küll õigustamishõngu, aga üks me siin, vabas ajas, kipume kergesti kohtumõistjate poole võtma. Pigem võiksimme sisimas kaaluda, mida sel ideoloogiliselt pimedal ajal oli võimalik teha, keda kaitsta ja mida mitte. Ralf Parve intervjuust Toomas Haugile ja Jaak Urmetile olen juba varem kirjutanud, muidugi on Tamme teadmised ja analüüs eelnimetet intervjuust teadjamehe oma. Leheküljelt 139 leidsin huvitava märksõna *aidaraamat*, just nõnda Aksel Tamm oma kogumikke kutsub.

Tarmo Teder. Keedetud hinged.

Oletan, et see raamat sobib paremini meestele, aga iseküsimuseks jääb, paljude neist lühijutte eelistavad. Need hinged, kes raamatukaante vahelt välja piiluvad, on tõesti „keedetud“, ent mida see siis tähendab? Eks ikka erinevaid asju. Kõige lihtsama seletusena pakun arvamuse, et need hinged on pidanud läbi elama igasugust jama või on ise seda tootnud. Raamatuke (125 lk.) on kaheks jaotatud. Esimene osa, alapealkirja all „Keedetud hinged“, sisaldab pikemaid tekste, ja teine, „Silma tagant“, päris lühikesi. Tarmo Teder, kes on muidu n.-ö. räige realismi ja naturalismi selge sõnastaja, on sedapuhku üllatavalt keerulisi lauseid moodustanud, ja mis imelikum, kasutab palju võõrsõnu. Mõnda lõiku tuleb kohe kaks korda lugeda, et sõnum kohale jõuaks, vahel ei muugigi kõike lahti. Käsitletud motiivid on autor mõistagi enamasti igapäevaelust võtnud. Detektiivlood (nt. „Baikali pööritus“, „7,62“, „Jaanuar 2007“) võivad küll ka kohati fantaasiast inspireeritud olla. Esiloo „Iiveldus“ puánt on novellilikult mõjus ja sisu tänapäevaselt hull, kuid põnev. Leidub õdusat huumoritki („Tartus presidendiga“), natuke pilget Euroopa teemal ning kurtmist kalli hambaravi pärast („Hulkuvad lõngad“). Viinaviskamisest kirjutab Teder, nagu paljud eesti kirjanikud, teatava heldimusega. Selgelt autobiograafilises „Mina ja viin“ kirjeldatakse, mida see va viin on elust ära võtnud, mida omakorda andnud. Minule imponeeris sibi

mõttemaailma argieluline naturalism jutus „Spirituaalne assenisatsioon“. „Emakeeleöö grafiti“ tegelane Maria on samuti naljakas, aga „Hiirte vaimud ahjupeal“ jäi natuke segaseks. Igas Tederi jutus võib leida pisut ilikumist ja kerget irvet meie päevade elu üle, mida esitatakse mõistagi tõsise näoga. Katke: „See ongi mu elu või õigemini nädalast nädalasse elamise üks mõte, et saaks saunalavale, saaks vihelda, meestega plära ajada, sibiainest tundvate kolleegidega õlut rüübata, pärast kusagil veel viina võtta ja nii edasi. Ega siis algupäraselt õige, baski ja viikingi verrega vähe karastatud, kuid siiski euroopa mõtestatud seanahavedamise pärituult nuusutanud eestlane, see päritolu aastatuhandeist vintskeks saanud ja arukalt elav tüüp enam reede õhtul ülikute või tiheasumite jaoks tööd künnu. Teeb oma asju, kui üldse midagi teeb, ja kõik see inimese ette võetud tegu siin maailmas ongi töö, nagu Tartu linna peamine budist juba eelmisel sajandil õigesti ütles. Aga see, mis leiab aset saunas – tulge vaadake ja olge ise, kui teid sinna lastakse. Ühesõnaga, see, mis leiab aset saunas, jääb saunaseinte vahele nagu AA rühmadeski kombeks. Kõik, kes leilist, vihtlemisest ja kümblemisest lugu peavad, evivad nii või naa või kümnendat moodi omaette õigekspeetavat saunapunti kui vaimse ainevahetuse kooslust. Aga pärast sauna on ikka sihuke värk, et tuleb minna agulikohvikusse või äärelinna õlletuppa, seal ring või paar teha, vahest moepärast veidi näkitsedagi. Pärast minnakse teise ja ehk kolmandassegi lokaali ning pole siis mingi ime, et hiljem ei mäleta nii mõnedki saunalised, kus täpselt käidud sai, rääkimata sellest, mida räägiti ja kes rääkis.“ Edasi lugege aga juba ise!

Toomas Vint. Avalikult abielust.

Kirjandustuuril kuulsin autorilt, et teda ajendas romaani kirjutama kokkupuude teleilmaga. Intervjuu, mida kuulas Kanal2 reporter ja mis hiljem n.-ö. pea peale pöörati. Siit järeldub, et romaani kõigil tegelastel on prototüübid, mida ka Vint ise on mitmel korral rõhutanud. Selge, et nii mõnigi persoon peab Vindi karme sõnu kuulma.

Romaanis „Avalikult abielust“ arutavad oma möödunud pika abielu üle kirjanik Voldemar Ausmeel ja ta kunstnikust abikaasa Vivian, kes on mehe alkoholismi ja keerulise käitumise kiuste suutnud kooselu juba 43 aastat taluda. Tänaeks on Voldemar juba pikka aega kaines olekus viibinud, hoolitsenud maakodu eest ja kirjutanud raamatuid. Ainult et vananedes on mees hädaldama hakanud, küll see on paha, ent teine pole ka hea. Ja kuigi minu meelest on loo lõpp ameerikalikult idülliline, peaks Vindi värske romaan sobima kõigile rahvaraamatukogude lugejatele. Isegi eeskuju mõttes, loeme ju, kuidas vananedes tuleb paljudel boheemitsejatel ja elupõletajatel korruga mõistus pähe. Tervis ja kodutunne muutuvad tähtsateks. Paistab, et aastaid koguvale Voldemarile, kes paistab igatsevat üha sagedamini üksinduse järele, valmistab iga siiski suurt muret. Ta rõhutab igal võimalusel, et nemad on naisega juba museaalsed nähtused ja nooremad ei taha neid kuidagi mõista. Kes iganes ka peitub Viviani esimesest abielust kõrgi ja ülbe tütre karakteri taga, siis taoline käitumine pole me ühiskonnas siiski päris tüüpiline, või on? Vint vaeb vindiliku otsekohesusega mõlema loomeinimese olukorda tänases kultuurimaailmas, oskust end müüa ja turule suruda. Küllap kirjanik Vint juba teab, mida kirjamees Voldemar ja kunstnik Vivian kogema on pidanud. Katke: „Vivian seisis suuremate ja väiksemate piiskadega kaetud akna juures ja jälgis, kuidas piisad jooksid niredeks kokku ning hägusaks muutunud akna taga paistis hallikasroheline udune vaade, kus ühtlaselt hall taevas oli vihm ja kaugemad puude ladvad hajusid omakorda vihmaks. Aeg-ajalt loopis tuul sahmaka vett vastu akent, mispeale muutus kogu maastik täiesti ebamääraseks. Olematult ebamääraseks, mõtles Vivian. Ja justkui eelmise õhtu telefonivestluse jätkuks, otsekui Marilini hinnangutega leppides, pomises ta: „Et siis meiesugused peavad vaikselt ja vagusi varjus olema ja surma ootama. Et meie olemegi juba märkamatud...“ Ning seejärel langes ängistava varjuna ta peale kogu see Reesi Ermi saatega seotud jama. Jama? Kui ta Mariliniga rääkides püüdis õigustada Reesi Ermi saates osalemist, siis praegu oleks ta pigem meelt heitnud või siis Voldemari süüdistanud. Oli nendesugustele vanainimestele seda kõike vaja! Museaalne nähtus peab hoopis säilitama oma püsiväärtusteks muutunud omadused, mõtles ta seejuures täiesti tõsiselt. Vivian ei osanud endale ikka veel seletada, mis tegelikult pani teda kaamera ees pajatama mitmeid lugusid, mis võisid mõjuda nagu tavaliselt teistele arusaamatuks jäävad siseringi naljad. Talle tuli jälle, nagu korduv unenägu, meelde, kuidas Reesi Erm küsis: „Kas teie peres petmisi tuli ette?“ Mispeale tekkis tal tunne, nagu istuks hüpnotiseeriva kobra pilgu ees, millele peab vastuvaidlematult alluma. Veel tahtis ta ennast kaitsta, vastu vaielda, ja ütles, et neil oli Voldemariga kokkulepe, et mingit petmist ei ole, et nad räägivad kõik teineteisele ausalt ära. /---/ Viviani oli vallanud ahistavalt mõjuv ülekuulamise tunne. Selles olukorras meenutas miski kunagist tõelist ülekuulamist Pagari tänava majas, kus küsitlejaks oli KGB ohvitser, väikest kasvu, kuid eriliselt terava pilguga mehenäss. Mälestus sellest isevärki päevast ajas teda alati muigama, eriti kui ta meenutas, kuidas oli kagebelasele tõsisel ilmel rääkinud absurdini minevaid väljamõeldisi ja kuidas seda kõike usinasti protokolliti.“ Lugege kindlasti, tekst on voolav ja igavust pole karta. Pealegi leidub romaanis rohkesti karmi inimlikku tõde.

Tõnu Õnnepalu. Mandala.

Autor on intervjuus („Looming“, 2012, nr. 9) väitnud, et „Mandala“ kirjutamisel valmistab talle lõbu just fantaseerimine. Seda ei tohi muidugi unustada. Lugejana nautisin aga hoopis puhast kulgemist. Aeg liigub rahulikult ja midagi väga olulist ei juhtugi. Oluliseks osutub mõistmine, et aeg muudkui kulgeb ja kulgeb. Ma olin selle juba unustanud... Keskseks märksõnaks kujuneb *paigaloleku õnn*, väljendi laenasin autorilt endalt. Siinkohal tasub peatuda ja mõelda, kui paljudele meist selline õnn osaks saab? Meil on kombeks aeg-ajalt rõhutada, et üks või teine autor on linnakirjanik. Kas Õnnepalu on kujunemas omalaadseks maakirjanikuks, kui võrdleb maa ja linna aega? Aeg näitab, kes siis veel! Niisiis, kassid sünnivad ja kasvavad, vananevad koos inimestega, kes

neile peavarju pakuvad. Kasside kaudu avab autor eesti küla ajalugu, inimeste käekäiku. Minevikku. Eluindu ja kaduvikku. Tunnistan ausalt üles, et esialgu mind Õnnepalu raamat ei haaranud, aga poole pealt tajusin, et „Mandala“ mõjub kui palsam hingedeajal väsinud hingele. Aitab valmistuda talviseks olemiseks, puhtaks ja siiraks kulgemiseks, nagu valgustab pimenenud ümbrust esimene valge lumi. Samal ajal otsib kirjanik, nagu paljud teised enne teda, Prousti kombel, kadunud aega. Küsides „Kas see on aeg, kes oskab meile pisitasa sammhaaval südamesse hiilida?“ Nõnda kui kassid kirjanikule. Lugejad teavad juba ammu, et Õnnepalu eelistab üksindust, teame sedagi, et igas raamatus jagab ta tundmusi ja olekuid, mis küll korduvad, aga on alati siiski teised. „Pole midagi paremat kui rutiinid, korduvused,“ õpetab kirjanik heal talvel oma kassidele: „Need on ainsad, mis meid enam-vähem valutult suudavad läbi päevade kanda.“

Ometigi väsitavad ka taolised päevad õhtuks kirjaniku. Kuid alati järgneb talvele ja üksindusele kevad kui lootus. Ka kollases majas! Sest alati püsib võimalus uuesti alustada. Nii lahkubki kirjanik, selge, et koos kassidega, majast ning hülgab aedniku rolli. Ta liigub saare keskele mahajäetud majja, kus aeg kulgeb endises rahu edasi. Mõeldes: „„Kas seegi pole kummaline,“ küsib metsavahiks hakanud kirjanik, „et iga uus koht kordab mõnes mõttes eelmise koha mustrit?“ Lugeja, peatu hetkeks, käes on aeg mõtiskleda romaani pealkirja üle.

Kuigi enamik raamatukoguhoidjaid on „Mandala“ lugemise juba ammu lõpetanud, lisan ühe arutelu siiski: „Nagu juba öeldud, kõik need tema ellusõostud, olgu nende nimi siis aednik või metsavaht või rändmunk või mistahes – nii nagu nad raamatust algavad, nii nad sinna ka suubuvad ükskord. Aga stopp. Raamatut nimelt ei tulevat. Selles see valem seisnevatki. „Kirjutada on õnnis, seda teadsin ma juba ammu. Ma ei kannata küll muidu eriti, kui seda, mida kirjanikud teevad, *loominguks* nimetatakse. Mis looming see ikka on! Niisama kombineerimine. Kudumine. Heegeldamine. Tikkimine. Või kui soovite mehisemalt, siis ehitus ja remont. Masinate konstrueerimine. Aga kas meie oleme teinud selle villa, selle lõnga, need kivid, selle raua ja rattad, need puud, need sõnad, isegi need lood? Ent ometi. Kui see polegi looming, on see miski, mis lõhnab ja maitseb *nagu* looming. Kus me oleme sellele võib-olla päris lähedal, nii lähedal, kui me olla saame. Sama lähedal, kui me saame olla vaikusele. Tähendab, lõpmata kaugel. Aga siiski. Natuke lähemal kui muidu. Kui tavaliselt. Kirjutamine on lõppude lõpuks ainus asi, millest ma oskan aimu saada, mida tähendab looming, mida tähendab jumal.““

Sooviks nii väga veel mõnda väärt luulekogu tutvustada, aga kutsun end korrale. Mu jutt sai sedapuhku küllalt pikk. Seega kohtume järgmisel kirjandusaastal taas.

Liivametsa Lugemised - 64 / 2013

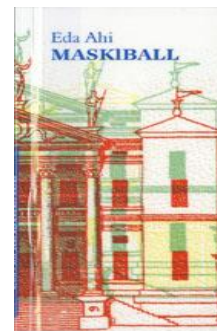
LÄHETUSLAUSED

Ma ei lase end seekord kõrgete isandate arvamused häirida, sest usun, et raamat jääb ka pärast mind. Ja kui neid ka vähem ilmub, ei juhtu midagi, mõelge, kui palju on seni lugemata. Mitme elu jagu. Klassikat aga võiks koguni üle lugeda. Näiteks „Mahtra sõda“! Aga „kohustuslikus“ korras tuleks raamatukogurahval uurida Urmas Vadi kirjutist „Ainus, mis jääb, on tass“ („Postimees“, 2013, 19.01), vahest suudab mõni raamatu hoidjatest sel teemal paar mõnusat vastulauset vormida.

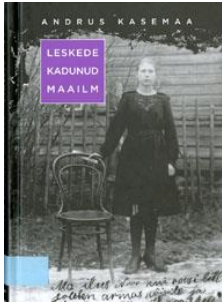
LOETUD RAAMATUD

Eda Ahi. Maskiball.

Betti Alveri luuleauhinna 2012 pälvinud noorautor kirjutab nii: „akrüüli hulgas selgelt paistis silma / su läbimõeldud sile šoti tviid. / ma oleks saanud kindlasti

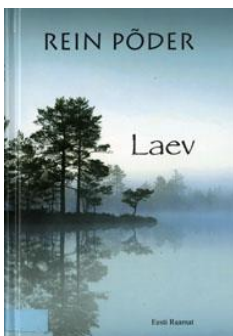

ka ilma, / kuid nägin sinus kopsakat partiid. / su pehme kinnas pitsitas mu pihta / ja juhtis läbi saja stiilse balli. / ma naersin ja ei saanud üldse pihta, / et mõni nõrkus maksma läheb kalliks. / kord kõndisime kaldal pärast pidu. / ma vaikisin, sest meri painas mind. / ta oli nagu kõige selle hind – / liig hoomamatu soolane ja siduv.” Tõepoolest, Eha Ahi kirjutab sihvakaid tekste, kõik on kenasti riimis ja kõlavad hästi. Millest luuletab? Ikka nendest meeleoludest, mida noor inimene siin maailmas kogeb ja tajub (nt. „sirelid”, „ööbik”, „Liszt”, „põhjamaine” jne.). Vorm on talle esialgu väga oluline, nii loen luuletusest „luuletus”: „küll suruda sind karmilt tahtsin vormi / ma arvasin: ehk taltsutaks sind värss. / nii tunduski. Kuid vaikus enne tormi / see oli vaid. Su padu tundlik kärss / sai peagi minu plaanist haisu ninna / kui treisin just üht väga tähtsat rida, / sa ärkasid ja nähvasid: „no mida!?!” Muud tarka ei olegi öelda, kordan vaid, et Eda Ahi värssid on igati toredad.

Andrus Kasemaa. Leskede kadunud maailm.

Seda raamatut võiks iga eestlane lugeda, küllap on seda juba tehtudki, sest Kasemaa kiitmisega pole me koonerdanud. Nõnda lihtne, siiras ja puhas on raamatu mõte ja sõnastus. Ta suudab ka kõige rohmakamad ja realistlikumad asjad kirjutada romantiliseks, kauniks ja nauditavaks: „Leski ei läinud kellelegi vaja. Nad olid vanad unustatud tüdrukud. Nende austajad, kes neid kord tahtsid, olid surnud ja kabeliaeda kolunud. Ainult mina tahtsin neid veel, kammisin nende halle juukseid ja imetlesin neid, unistasin neist õhtuti oma toas, nägin neist unesid. Kui ma sulen silmad ja püüan mõelda tagasi oma lapseikka, siis ma näen silmade ees, kuidas on õhtu ja Elfriide-lesk läheb rattaga üle põllu. Sõidab vurr! jalgrattaga mäest alla, ilus pikitriibuline seelik välkumas heinamaade peal – see on mu lapsepõlve ilusamaid mälestusi. Nüüd, aastakümne hiljem pole enam midagi. Ta ratas vedeleb kuurinurgas, kummid tühjad, kett talvedest roostes. Külapood on kinni pandud, lesed vanad. Ei sõida enam keegi sinuga, vana ratas. Kui palju sa aga mulle lapsepõlves silmailu töid! /---/ Meie aeg on kuiv, ilma eriliste sündmusteta. Terve maa ühes külapoodide, leskede, maahaiglate, kaunite vesi- ja tuuleveskitega on kadunud. Pole enam isegi neid vanu elukutseid, pole välja- ja öövahte, pigikäppasid ega kõrtsmampsleid. Jõed on maaparandusega kuivanud sorideks, allikad, mida lesed kord teadsid, on suured kolhoosikarjad kinni tallanud, vanad põliste talude heinamaad, mis olid veel alles leskede noorusajal, on kadunud, hävitatud, maha jäetud. Võssa kasvanud on ka vanad kiviaiad. Lesed näevad veel unes neid kohti. Neid lapsepõlve maastikke.” Järgneb pikk loetelu, mis kõik on ajahõlma kadunud, kuid mingi sissejuhatava tooni saate tsitaadist kindlasti kätte. „Ilus kadunud elu” on raamatu keskne motiiv, ja selle alla mahuvad nii eelmise sajandi alguse ehk tsaarriaegne Eesti, iseseisev vabariik kui ka viited nõukogude aastate olemusele. Jah, pika tee pidid need naised enne läbima, kui Kodavere kalmistule oma vanameeste kõrvale pääsesid. Mõnel määral võib „Leskede...” põhja või vundamenti võrrelda Lauri Sommeri „Räestu raamatuga”, sest mõlema teose idee aluseks on autobiograafilised kogemused, ühispunktiks aga kutse koju või maale, oma juurte juurde. Räestu talu leidsid järeltulijad taas üles, ja ka „Leskede...” autor on seotud Peipsi äärsel kändiga - Poedirahu külaga. Küllap paljud lugejad saavad nautida äratundmisrõõmu ja -valu, sest Poedirahu on ühtaegu kõigi tühjenevate Eesti külade sümbol, teisalt imetabane unistus, milline võiks olla küla, kuid milliseks ta enam kunagi ei saa. Huvitaval kombel on just Lõuna-Eesti maastik täis koduseid hüüdeid ja hingerahu otsivaid inimesi. Mõelgem Võrumaa autoritele, Setumaa ponnistustele oma identiteeti säilitada ja kohendada. Eelmises „Lugemistes” tutvustasin Kasemaa luulekogu „Kustutatud õhtud”, mis on sisult täpselt sama, vaid vorm on teine. Kes teab, millisest ajendist algab meie külade taassünd? „Leskede...” on rikas ja kirev raamat, õhustiku poolest kardinaalselt erinev pealesuruva internetiajastu mõttemaailmaga. Vanade asjade-aegade otsing ei peaks tähendama pööningute, kappide ja kummutite tühjendamist, vaid võiks tähendada rahva olemuse otsingut, selle küladesse tagasitoomise katseid. Mõelgem koos, millal hakkas kõik hääbuma ja kas need olime ikka meie, mõtlevad eestlased, kes seda alustasid?

Rein Pöder. Laev.

„Öösel, seda kohutavat mühinat kuuldes polnud ma muidugi milleski kindel, kuidas mul ja laeval läheb. Õieti ei jäänudki mahti sellele mõelda. Seda kumemat mühinat kuuldes teadsin kindlasti, et meie poolt oodatu-kardetu oli lõpuks aset leidnud – et ookean oli läbi murdnud viimastel aegadel mitme riigi koostöös rajatud kaitsetammid Taani väinades ja ookeanivesi oli kiirrongi kiirusel tormanud Läänemere, laienuvad kõikjale, kuhu vaid võimalik, et lõpuks tabada ka meie madalat rannikut, pühkides maa vastupanust hoolimata, aga siiski oma vaibuval liikumisel sisemaale teelt kõik inimeste rajatu – sillad ja majad, tornid ning elektriliinid, sõnaga kõik pika aja jooksul loodud tsivilisatsiooni märgid, mattes need sügavama või madalama veemassi alla. Ja see purustustöö ei hõlmanud tõesti üksnes rannikuala, vaid uputus ulatus sügavale sisemaale, sest me olime ju alati olnud merele ning tuulele, et mitte öelda kõigile õhumassidele takistamatult valla maa.” Näide kirjeldab, miks oli laeva vaja. Võimalik et ulme- või isegi hoiatusromaanina kirjutatud

„Laev“ mõjub pigem seikluslikult. Oma viimase elukaaslase ja selle venna Kanadasse saatnud, alustab üks mees vanade tarkuste-teadmiste abil ehitatud laeval oma pääsemisteedkonda lootuses, et kord leiab ta püsivama pinna jalge alla. Laev „Ark“ pidi nagu Noa laevgi inimese elu säilitama, s.t. oli mõeldud pagemiseks ja varustatud kraamiga, mis aitab hinge jääda. (Jäi meelde, et ka tünn hapukapsaid oli lastiks kaasas.) Lõputul veeväljal seilates meenutab peategelane (ega neid kõrvaltegelasi õieti polegi) oma tundeid laevaehitamise aegu, peatub lühidalt ka varasemal elul. Oma teekonnal kohtab ta näiteks ühel maast moodustunud saarekesel vandaalitsevaid mootorrattureid (peab põgenema), kusagil mäenõlval on alles aga maja kahe vanainimesega. Viimaks kohtub me seikleval tegelane nagu Robinson Crusoe teise inimesega – noore tüdrukuga ja asustab saare. Saare nimeks saab Miranda.

Enn Põldroos. Absalon ehk veel üks Põrgupõhja Vanapagan.

Romaanivõistluse „Uus Põrgupõhja Vanapagan“ parim teos. Tekst täis mõistukõnet ja vihjeid meie päevade tegemistele ja muutustele. Parasjagu äratundmist ei tee mõistagi romaanist veel suurteost. Eks pealkiri viitab juba ise, millest põhiliselt juttu tuleb. Eriti ei haara ega vaimusta, kuid nii mõnegi seisukohaga tuleb nõustuda. Sedapuhku satub koolist õpilasele laksu andmise eest vallandatud 52-aastane kirjandusõpetaja ühte turismitalusse, kohalikule Põrgupõhja välule vanapaganat „mängima“. Nii-õelda atraktsiooniks uudistajatele. Töö seegi! Taluperenaine Cora palkab Absaloni, et see teeks koledat häält ja näitaks end mõnikord metsas puude vahel rahvale. Sõnum on selge – kõik müügiks, ka inimese hing! Talu lähedusse kutsub rahvast kokku, ei saanud täpselt arugi, kas tõeline või arvatav meteoriidi kukkumiskoht:

„Cora ei lubanud autoga tulla. Ei tohtivat rehvi jälgi ajada. Tõin sulle karnevalihilbud.“ Oli vana koitanud karvad-väljapoole lambanahkne kasukas. Oli ka pikk peakotiga takune hõlts, mis oli vist kunagi ammu kasutusel veskilkäimistel, et selgarabatud jahukott rõivaid ei tolmutaks. Riiete vahelt paistis Väike-Antsu ammune koolikarnevali sarvedega peavõru. Kogu kaltsukott lendas hooga õuemurule. „Praegu on nii, et õige tööga ei teeni maal midagi. Tuleb tola mängida. Aga kes tola mängib, see tolaks ka jääb. Sinul seda hirmu pole, sina oled tola niigi. Nõõ!“ Ja ta sõitis minema.“ Absalon peab kibedusega nentima, et tammsaarelislikku tööügamist enam ei hinnata: „Meie päevade keelepruugis puudub väljend, mis tähistaks vanapaganlikku, uhket ja ülevat tööügamist.“ Kuid kratitegemine kestab edasi. (Nt. lk. 127 tegeleb kratt eestiaegse teehöövli tükikaupa kokkutassimisega.) Kuid turismitalu emanda plaanid ei kulgenud soovikohaselt, linnarahvas põlastas eestimaist jahedat suve ja Absaloni endagi arvates on vanapaganate ajad ammu möödunud, kuigi neid saite veel külastati, kus noored arvasid, „et millegi saavutamiseks tuleb kõik Jürka kombel kohvrissi toppida ja põrgusse saata. Ise nad eelistasid siiski maa peale jääda.“

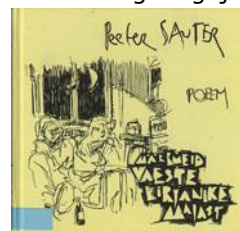

Siret Rimmelg. Vibulaskja.

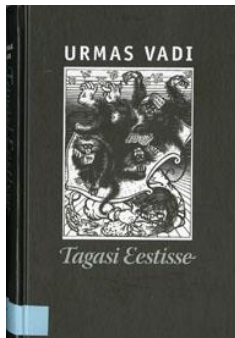
Ametikaaslaste loomingul tuleb alati silma peal hoida. Leo de Sixtuse nime all debüteerinud Sireti teine luulekogu on kujundirohke. Neid metafoore on ehk liigagi palju, nii et kõike ei jõua haaratagi. Tekstid on jagatud kolme tsükklisse: „Tumeda jõe saladused“, „Vibulaskja“ ja „Taassünd“. Tsiteerides teise osa avateksti „Sündisin ürgmetsas“, püüan ulatada lugejale võtme põhiteema avamiseks, millele on raamat üles ehitatud: „Sündisin ürgmetsas / soojal varakevadel vibulaskja tütreana / üles äratatud sügava une lihvitud koopast / kus tuul oli soe / see teise planeedi tuul / mu vibu sai väge täis / kartmata putukate puremist / kartmata maohambaid / kartmata kõdu / kas ma saan kunagi voolata nagu jõgi / praegu on aega ainult puude istutamiseks / võrsete sirgumiseks viljade korjamiseks / kas ma saan kunagi olla nagu õhk / õhk mis elab igas su rakus / halastamatult ja igavesti“. Hoomasin, et luuletajat praegune, n.-õ. ülearendatud ja -klantsitud maailm väga ei võlu, sest maailmade vahel peitub lõhe: „Maailm on kaotanud kuju / suurlinn on pime ja hiline/ sul on klaasist nägu / sul on klaasist hing“. „Vibulaskja“ pole melanhooline ega blaseerunud või pettunud mõtete raamat, siin lihtsalt heidetakse pilk kaugemale ja teatatakse: „Mahajäetud maja kusagil Ida-Virumaal / ukсед lahti aknad katki / ahjuplaadid minema viidud / keset tuba kulunud puupink...“ Taolisi tähelepanekuid pole sõnastatud küll palju, enamasti ollakse ooteseisundis, ehk juhtub siin maailmas veel midagi... Hoolikal lugemisel leiab siit ka hoiatusmeeleolu. Kahtlemata leiab iga lugeja „Vibulaskjast“ teda puudutava mõtte või sõnumi. Sireti 2005. a. ilmunud luulekogu kandis pealkirja „Skarabeuse tsivilisatsioon“.

Peeter Sauter. Märkmeid vaeste kirjanike majast. Poem.

Meenutan, et poem on mitmeosaline pikem lüroepiline värssteos. Vormi mõttes üsna vaba. Poemis põimub erinevate sündmuste kujutamine isiksuse kõlbelis-vaimsete otsingute ja filosoofilise elumõtestamisega. Sauteri värssteos vastab igati nõuetele. Kuuekümnene neljas peatükis jõuab Sauter edastada kõik

oma viimaste aastate mured ja mõtted? Algul, esimeste värssidesse seatud ridade juures, arvasin, et eks autor jälle joomisest sündivate mälupeilide üle kurdab, aga Sauter katsub hoopis kokku võtta oma viitkümmet elatut aastakest. Elu ja valu keskpunkt asub kirjutamise ajal Koidu tänava majas, kus on end sisse seadnud teisigi eesti kirjamehi. (Nende nimed leiata Jürgen Rooste luuletusest „Vaeste kirjanike päralt on taevariik“, „Sirp“, 4. jaan. 2013.) Sauteri „Märkmeid...“ sisaldab valu poja kaotuse pärast, mis on sõnastatud helgelt ja puhtalt. Muret, et pole piisavalt hea isa olnud. Eksistentsiaalset kurbust, meenutusi vanematest, inimlikku häbitunnet käitumise pärast, kirjanikuks olemise mõtteid, üllatavaid kirjeldusi surmast. Kohati ehmatavalt naturalistlikke (lk. 62 isegi enese surmast ja kärbestest). Pikki arutlusi kodutunde ja vaesuse üle, viiteid armastusele ja juba kadunud sõpradele. Jah, tajutakse ka vanaduse lähenemist, ehkki enda meelest pole ta veel täiskasvanuks saanudki! Algusest lõpuni eksistentsialistlik ja inimlik teos. Algusest lõpuni puhtast olemisest, lihtsast elamisoskusest, läinud ajast, mille jälgi Sauter näib taga ajavat. Tsiteerin 32. peatükki: „...elatud on niimitu päeva / elada niimitu / siin kodus / vaeste kirjanike majas / on hea / et kingitud kell on käima hakanud / ja näitab ilusat aega / ilusas ruumis / see ilus räämas ruum / on kodu / tegelikult ka aknatagune / nii kaugele kui silm ulatub / vastasmaja aknasse / et kas täna näeb seal paljast naist / ja tänavale ja taevasse / ega kodu muud polegi / kui tunne / olen siin kodus olnud / kui ta on tühi ja kõle / ja ma ise kurb ja kuri / kodutundeta / pole mingit kodu / hirmus on olla kodus / mis kodu ei ole / kodumaal / mis oma ei ole / ma ei tea kas kodumaad / aga kodu ehk saab / kaasas kanda / nigu tigu maja / sest kodu on inimesed / mälestused ja igatsused /---/ see kodu pole ristikehin / on leebe lein ja väike vein.“ Ja lõpuks jääb autori meelest vaid vaikuseootus: „jumala liivakastis / on kena mängida / ja oma losse ehitada / ega neis lossides / peagi kuningas olema / võib niisama ringi vaadata / ja kuulata vaikus...“.

Urmah Vadi. Tagasi Eestisse.

Arvestades Vadi mängulisust ja muidu pööraseid pöördeid, mõtlen tõsimeeli, et äkki on romaan ironia Eesti ajaloo pihta. Kui suurt osa tekstist võin sel juhul tõsiselt võtta? „Tagasi Eestisse“ on igatahes üks katse otsida sidet mineviku ja tänapäeva vahel. Peategelane, kirjastuse toimetaja, saab korralduse otsida üles tundmatu pagulase Kaupo Männiste ainsa romaani, patriotismist õhkuva „Vabaduse sõduri“ käsikiri, mille keel „...oli selline, nagu peaks ta tungima läbi džungli, raiudes matšeeetega teed“, ja see siis trükivalmis seada. Juhan (kutsutud John), kes parajasti otsib sisemist rahu, sõidab selleks Austraaliasse, urn isa tuhaga kaasas. Kukla taga seismas ja reageerimas salvava metafoorina „ahvid“ – iga lugeja otsigu neile tähendust aga ise: „„Me ei tahtnud segada, me saame aru, et tahate hoida meiega distantsi, me lepime sellega.“ Siis ütles teine

ahv vahele: „Ega me ei ole solvunud ega midagi, ei seda küll mitte, aga kõige selle nimel, mis meie vahel on olnud...“ Nüüd pistis teise ahvi jutule vahele jälle esimene: „Sõprus. Jah, meie nimetame seda sõpruseks.“ „... ja me saame aru, kui te ei taha meid pidada kellekski, võibolla isegi mitte gorilladeks või šimpansideks, me võime olla ka lihtsalt udu, või midagi veel hajusamat, meie ei solvu.““ (Mulle ahviseltskond igatahes sümpatiseeris.)

Nii loemegi Johni teekonnast, kohtumistest usupagulastega. Rööbiti tutvustatakse aga väga vana pagulase romaani, mis on karm ja vägivaldne. Kohati täiesti sürrealistlik. Võimalik, et Vadi katsetab Ene Mihkelsoni teemaga – metsavendlus ja sellega kaasnevad (vaimsed) muutused inimeses – edasi minna ja oma versiooni jutustada. Igasuguse isamaalisusele on nooremad kirjanikud teadagi ammu selja keeranud. „Vabaduse sõdur“, Tõnn-Tõnu, tituleeritud ka viimaseks Eestimaa kuningaks, ei suutnudki enam metsast välja tulla, sinna ta suri.

Kuid Vadi sarkasm sellega ei lõpe. Loen röömsa muige saatel, et vabadus küll eestlaste maale tuli, aga tänaste meeste mõttevõime on samuti allutatud kontrollile. Lisan juurde, nagu okupatsiooni ajal. Üks suunajaist on meediamaailm. Järgnev kõlab päris karmilt: „Meie kõigi ajusid on loputatud, seda tehakse kogu aeg, ilma et me seda ise teaksime! /---/ Meil ei ole enam ei religiooni, ei identiteeti, rahvuslikku kuuluvust, selgeid tundeid, mida tunda, mõtteid, mida mõelda, sest meie religioon on tele-*show'd*, meie rituaal on istuda õhtust õhtusse selle kasti ees ja meid halvavad järjest enam madalad instinktid ja ihad! Ja lõpuks polegi meis enam midagi muud ja me oleme muutunud orjadeks! Ja me oleme nii ükski.“ Ent mõtlemapanevat müstilist münti või ülbet allegooriat leidub ka järgnevas: „Ja üks, mida nii Saksa armee kui Vene oma Eestilt soovis, olid mehed. Jälle kutsuti neid oma poolele sõdima. Kutsuti mehi ka metsast välja, sest sakslane on lahkunud! Läksid vaid väga üksikud, ja need, kes läksid, pandi lõpuks ikkagi seina äärde ja lasti kuul pähe. Need Eestimaa pojad, kes ei olnud läinud võõra püssi alla nootima võõras sõjas omaenda isasid ja vendi, ühtedel Saksa, teistel Vene munder seljas, need mehed kogunesid aga meie metsades, kuusikutes, männikutes, sega- ja lehtmetsades. Kerkisid uued punkrid, inimesi elas nüüd metsas rohkem kui taludes. Nad tulid sinna tervete peredena. Päeval toimusid lastel koolitunnid, koolmeister istus lagendikul kännu otsas nagu kass, kes kutsus lapsi lugema. Lõõmasid lõkkes, podisesid pajad, isegi loomad olid metsa kaasa toodud.“ Mõtlemishetk!

Kuid kokkuvõttes on „Tagasi Eestisse“ minu meelest paeluv romaan meie päevade laialivalguvatest arusaamadest, süüst, vastutusest, oma kohast ühiskonnast, pettumustest, üksindusestki. Aususest ja ajalootaagast, mis jääb meid igavesti rõhuma. Ent miks pidi John isa tuha kaasa võtma? Lugege, saate teada!

Rein Veidemann. Tund enne igavikku.

„Andreas pidi tunnistama, et kuigi Mooritsa viimne tund enne igavikku hargnes kohati improvisatsioonidesse nagu *happening*, oli selles siiski palju rohkem südamlikkust ja vaimukust kui talitustes, mis toimusid matusebüroode või kirikliku range stsenaariumi järgi.“ Jutt käib Tartu ülikooli kunagise vene kirjanduse õppejõu Valmar Adamsi (Mooritsa) ärasaatmisest Raadi kalmistule. Tegelikult juhtub matusel rohkesti komödiantlikku, alates sellest, et surnuauto ei saabu täpsel hetkel, ristmikul toimub autoavarii, haud pole õigeaks ajaks kaevatud, arusaamatushetkeni, kellena vana õppejõudu matta. Loetletud ebamugavustest veel ei piisa, juhtumisi räägitakse kalmul anekdooti, vannutakse kurja, ja siis tekib viperusi haudalaskmisel. Ahsoo, juubeliks kingitud loorberipärg oli ka maha unustatud, nõnda kui nimeplaatki. Ei teagi,

kas kõik on kirja pandud autori fantaasiana või räägib puhas tegelikkus. Niisugust inimlikult naljakat matuse kirjeldust kohtab harva, ent Veidemann teeb seda köitvalt. Kuigi romaani võib pidada autori vaimse õpetaja Valmar Adamsi viimse teekonna kirjelduseks, on ta samavõrd Veidemanni isikulugu, mis teise teemana antakse edasi päeviku vormis. Kumb pool rohkem lugejat paelub, oleneb kirjanduslikust maitsest. Mind huvitab ja haarab eelkõige eakaaslase ülikooliõpingute periood ja see tunnike enne igavikku. Rein kuulub nende hulka, kes erinevalt minust imetleb siiralt ja kirglikult kuuekümnendaid. Kes uskus ja usub, et inimnäoline (mida see ka ei tähendaks) sotsialism ja sotsiaaldemokraatlik maailmavaade päästab maailma, eriti siis, kui ollakse haritud ja hingelt aus. Paraku häirivad mind pikad arutlused marksismi, leninismi ja teiste tollaste ühiskondlike protsesside üle, kuni võõrandumise analüüsini välja. Tühi jutt, tahaks muidu tähelepanu vääri teose puhul öelda.

Eks kaasteelisi huvitavad alati need, kes avalikumalt või pseudonüümide varjus romaanilavale astuvad. Kes ja kuidas, miks ja mida – peaaegu kõik küsivad sõnad on kenasti avatud Arno Oja arvustuses „Professor Veidemanni tuikav romaan“ („Sirp“, 21. detsember 2012). Eks nende prototüüpidega on natuke segadust ka, mõne avab autor ise järelsõnas, teistega käitub koguni fataalselt, kuid see ei muuda midagi. Kena keskmine raamat. Mahub täpselt praegusesse kirjandusaega, kus enamik keskeapiiri ületanutest ja vähegi tuntud inimestest on otsustanud, et nende elatud elust ei jääks teistele midagi teadamata.

Olin minagi kunagi Adamsi üliõpilane, nüüd tsiteerin aga Reinu kirjeldatud peiepidu: „Ettekandja hakkas kohvi valama. Vaimustushüüete saatel toodi köögipoolelt lauda šokolaadiglaseuriga üle valatud ja purustatud pähklite tiheda külviga kaunistatud luksuslik kringel. See on muidugi tavaline asi, mõnis Andreas endamisi, et matusejärgsetel peiedel – eriti külmal ajal – leevendub lein tarvitatud alkoholi ja mitmekäigulise peieroa mõjul, ja lahkutakse kui mitte lõbusas, siis vähemalt kergendatud meeleolus. Ollakse leppinud paratamatusega ja valmistutakse tagasi pöörduma igapäevarütmi. Aga Mooritsa matus kippus võtma suurele paastule järgneva ülestõusmispühade rõõmupeo kuju. See oli karnevaliseeritud rituaal ja polnud ime, et Polikarpov, ühelt poolt rituaali korraldava preestri, teisalt aga happeningi lavastajana seda kõike dirigeeris, sest just tema oli võtnud ülikoolis oma elutööks uurida kaasaja kontekstis keskaegset karnevalikultuuri, mida nii inspireerivalt oli kunagi käsitletud Polikarpovi iidol, vene mõtleja Mihhail Bahtin. Nii eelnev kui järgnev üksnes kinnitas seda, et Andreas oli sattunud tunnistama üht müsteeriumi, milles tõelus ja väljamõeldis, kõrge ja madal, pühalik ja labane, vaim ja liha, elu ja surm vahetasid alatasa kohti, põimusid üksteisega läbitungimatuks võsaks või kujundasid labürindi, mis võttis selles eksleja jaoks igaviku kuju.“ Selge, nii surm kui ka armastus on igaviku kujundid.

Liivametsa Lugemised - 65 / 2013

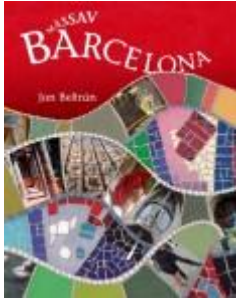
LÄHETUSLAUSED

Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali 2012. a. aastaauhindade nominendid on valitud. Arutelu oli põnev, parajalt kirglik, ent väga sõbralik. Erinevad persoonid, erinevad kirjanduslikud maitseid, isegi erinev maailmamõistmine – kõik osutub niisugusel puhul oluliseks. Kindlasti ei ühti kõigi lugejate tunded žürii liikmete omadega, aga minu arvates leidub seal igale sihtrühmale midagi. Ühtlasi avaneb nimekirja kaudu ka eesti kirjanduse amplituuda. Tõsi, pesueht massikirjandus sinna ei mahtunud, aga nn. elitaarkirjandust justkui sel aastal ka pole –, et loed ja suurt aru ei saa. Ju nad

siis eelmise aasta tuumautorid on, kui sattusid valikusse. Kõik head kolleegid, kes pole ühe või teise autorinimega nõus, võivad minult seletust nõuda, sest ka ma ise ei hääletanud sajabrotsendiliselt nimestiku poolt. Nüüd jääb oodata, millal peavõitjad ehk laureaadid selguvad. Uskuge, mul pole aimugi, kes võiks ühes või teises nominatsioonis võita, sedavõrd ootamatu võib olla punktide jagamise tagajärg. Aga ühte ma ütlen: kui pead arvatist päevas vähemalt 4–5 näidendit läbi lugema ja veel mõttega, siis see on tervise, eelkõige silmade hinnaga. Minust e-raamatu propageerijat paraku ei saa.

Sedapuhku satub „Lugemistesse” ka mitu Kultuurkapitali nimekirja valitud raamatut.

LOETUD RAAMATUD

Jan Beltrán. Mässav Barcelona.

Pesueht ja tüüpiline reisikiri, lootsin midagi enam. Rohkem kui ajalugu, mida võib paljudest väljaannetest leida, oleksin kuulanud katalaanide või hispaanlaste hingeelust, mõttelaadist. Eks sedagi leidub, lihtsalt ootus püsib lõpuni suurem. Aga turismireisile minejale igati sobiv väljaanne. Korralik ülevaade Barcelona linnast ja vaatamisväärsustest. Lisaks sain teada, et autor sõidab ühest kohast, s.t. riigist teise koos kassi ja koeraga. Huvitavam on vahest autori elukoha, Eixample linnaosa sünnilugu. Mõned arutlused on kahtlemata erksavärvilised, näiteks kust võib pärineda ütlus „tsirkus Barcelona”, milles avaldub klassivahe, kuidas on lood prostitutsiooniga. Heidetakse pilk Dalíle ja natuke jutustatakse Picassostki. Kõige lõpus jagab autor näpunäiteid, kuidas Barcelonas transport liigub. Niisiis: „Hispaanlane võib olla ilus, tugev, võimekas ja haritud, kui ta sünnihetkest peale kuulub kõrgklassi või on jõudnud selle piirini mingit teist teed pidi – nagu jalgpallurid, poliitikud, artistid, teadlased. Ent hispaanlased võivad olla ka inetud, lühikesed, harimatud, vägivaldsed, rumalad ja fanaatilised. Kuidas saab üks ja seesama maa „toota” niivõrd radikaalselt erisuguseid inimesi, arutlevad ka hispaanlased ise. Keegi ei oska täpselt öelda, millest on tingitud suur klassivahe ja miks see lõhestumine sajandist sajandisse edasi kandub. Ühed väidavad, et see on tingitud liigrikkalikust toidulauast, teised arvavad, et päikesest, Aafrika mõjust ja hispaanlastele omasest ohvrimeelsusest, sest elu ilma kannatusteta polevat midagi väärt. Väga oluline olevat sündida (või pressida) ühiskonnas positsioonikasse perekonda, saada hea haridus ja elada „seisusele vastavalt” kenas majas või korteris. Ent need, kelle jõupingutused ei osutu piisavalt viljakaks, peavad leppima sellega, mida neile suurest armust jalge ette heidetakse.”

Hispaanias elava eesti kirjaniku Jan Beltráni (Priit Kivi) esikromaan „**La mala vida ehk neetud elu**” (2009) keskendub aga põhiliselt homosuhetele, mis põhinevad raamatu tagakaanelt loetu põhjal tõsielusündmustel. Kolmest keskses tegelasest üks on ärikas eestlane Kristian, kes läheb rikkuse ja parema elu otsingutel algul Moskvasse, siis Stockholmi, Amsterdami, jälle Rootsi, Portugali ja lõpetab Hispaanias pisikese antiigipoe omanikuna. Tema meenutuste kaudu hinnatakse ka üsna tüüpiliste sõnadega kunagist nõukogude elulaadi. Mehhiplane Antonio, katoliiklasest homoseksuaal, kes loodab palvetega oma pattudele andestust, jõuab ka Barcelonasse, kus siis mõlemad mehed kohtuvad endast tublisti vanema poolkirjaoskamatu Rosaga, kes on üle elanud Franco repressiivse režiimi ja suured isiklikud katsumused (poja surm, tütre meelegaigus). „...neetud elu” lõpeb küll traagiliselt Antoniole, aga arvatavasti rahulikumal toonil teistele. Enne lugema asumist leiata tiitellehelt õigustatud märke, et raamat sobib vaid täiskasvanutele. 2010. a. ilmunud „Nora” ja 2011. a. trükitud „Jumala poolt hüljatud” on mul seni lugemata.

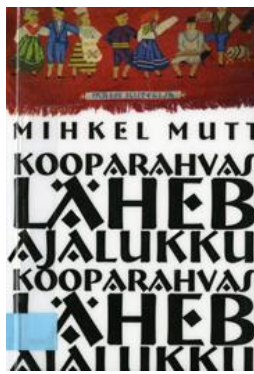

Mart Kivastik. Vietnami retsept.

Belletristiliste sugemetega reisiraamat, mille on välja andnud ilusa nimega kirjastus „Väike Öömuusika”. Autor kutsus end Poisiks, üks Mari-nimeline tüdruk ilmub, ent peagi kaob. Poiss on natuke üle kahekümne aasta vana ja lõõnud kodus käega klaveriõpingutele ning põrutanud üsna kesise rahakotiga Aasiat uudistama. Natuke küllap elu üle järele mõtlema. Pole kuulnud, et Vietnamis väga sagedasti käidaks, aga Kivastik väitis Vikerraadios, et ta läks sinna teist korda tagasi. Raamatu väärtus seisneb minu arvates vietnamlaste hingeelu ja käitumise avamises, turistipilk vaatamisväärsustele on teisejärguline. Poisi reisijuht piki Vietnami, Dong, kes ka tegelikkuses eksisteerib, on suurepärane karakter, kelle kaudu ühe maa saatus igati realistliku käsitluse saab. Ma pole küll kõiki sarja „Minu...” raamatuid lugenud, aga „Vietnami retsepti” kunstiline tase on üks kõrgemaid. Kuigi Kivastiku jutt mind Vietnami sõitma ei veennud, kahekümneselt ehk, aga ei enam. Mulle piisab lugemisrõõmust: „Poiss ja Mari läksid seekord üle jõe. Silla otsa juures algas tavaline Hoi Ani melu. Müüdi, söödi, joodi, lauldi ja mängiti pilli. Teisel pool silda läks veidi lahedamaks. Nad jalutasid mööda jõeäärt vasakule, kus jätkus ikka

sama alati-valmis-restoranide rivi, kuni jõudsid kohalike söögikohani, mis oli pooltühi, lihtne, pikkade puust laudade ja pinkidega, nagu varikatusega õllekas. Siin oli vähe inimesi, aga õdus. Menüüd olid nii inglise kui vietnami keeles ja piltidega. Tegutsesid pereärid: emad, isad ja tädid tegid süüa, lapsed varitsesid kliente ja töid menüüsid lauda. Poisile ja Marile jooksis vastu rõõmust särav viieaastane plika, kes pudistas inglise keelt nagu oavarrest. Jutust nad esialgu midagi aru ei saanud, aga tüdruk haaras kohe Poisil käest kinni ja tiris ta oma lauda. Nii väikesele inimesele oli võimatu vastu hakata. Nad istusid tüdruku lauda ja tüdruk kilkas: „*Thank you, sir, thank you!*” Ta tõi neile kohe mänguasja, plastmassist rohelise kiili. „*Brings you luck, sir, brings you luck!*” Õnne oli väga vaja. Poiss toppis kiili taskusse. „*Aitäh!*” Plika sirutas kohe käe ette: „*Twenty thousand!*” Poiss oli veidi nõrduinud. Ta ei olnud kavatsenud kahekümne dongi eest õnne osta. Ta üritas tüdrukule seletada, et õnn peaks ikka ilma olema, *for free*, muidu pole õige õnn. Tüdruk sellist juttu eriti ei uskunud. Ta kuulas küll Poisi ära, aga siis raputas pead ka küsis asjalikult: „*Last price, sir, what is your last price?*” Poiss andis kümme tuhat dongi.”

Üks olulisi sõnu Vietnami raamatus ongi *last price!* Tore, et Kivastiku raamat pälvis läinud aasta parima reisikirja nimetuse, lugege, te ei kahetse!

Mihkel Mutti. Kooparahvas läheb ajalukku.

Niisuguseid raamatuid, kus räägitakse eesti inimeste arenguteest 20-25 viimase aasta jooksul, tuleb kindlasti lugeda. Nimetat romaani kõneleb valikutest, see kumab peaaegu igalt leheküljelt vastu, ent mida see tegelikult tähendab? Pärast lugemist taipasin, et olen läinud aastate jooksul mõndagi püüdnud endast eemale tõrjuda. Hoidnud oma vaimu, võib-olla üht-teist isegi unustanud, sest nn. valikute ilu ja valu olen ju ise pealt näinud. Aeg-ajalt vägagi tähelepanelikult jälginud. Sõnaga - „Kooparahvas...” jutustab kultuuriinimeste käekäigust „taasavatud” Eesti Vabariigis. Eks me kõik jooksime tormi, teisi kõrvale tõrjudes, jalge alla tallates, küünarnukkidega togides, nõnda kui praegu kaubanduskeskustesse, kus pakutakse avamise puhul sooduskaupa. Selge, et kõigile ei jätkunud kohti, igamees ei pääsenud leti juurde. Ma olen siiani vist liiga pühalikult suhtunud taasleitnud riiki, aga vaatamata oma naiivsusele meeldib mulle Mutti üsna ükskõikne iroonia väga. Romaan oleks võinud ehk pisut kontsentreeritum olla (ikkagi 462 lk.), mõned mõttekäigud kipuvad korduma, aga teisalt, niisugune pikk tekstitunnel mõjub päris sisendavalt. Kooparahvaks kutsub autor neid, kes nõukogude ajal kohtusid Kuku klubis. Sinna mindi aga Nõukogude võimu eest: „Üsna pea hakkasin korrapäraselt küllastama paika, mida kõik kutsusid „Koopaks”. See oli kesklinnas paiknev poolkinnine kohvik või restoran, mida külastasid kunstnikud, kirjanikud, näitlejad, heliloojad, filmimehed ja teised loovisikud. Sisse pääses liikmekaardiga. Külalisi tohtis kaasa võtta, aga mitte üle kahe. Kontroll oli range, šveitserid jälgisid sisenejaid märkamatu, ent valvsalt. Püsikülalisi tunti muidugi nägupidi, aga uued liikmed pidid algul kaarti näitama, enne kui nemadki uksemeestele meelde jäid ja vanadeks olijateks muutusid. „Koobas” asus keldris, kuhu viis kaks trepikäiku. (Imelik, ma ei ole kunagi ära lugenud, mitu astet neil oli, kuigi olen seda treppi mõnda liialdamata tuhandeid kordi üles-alla kõndinud.) Maa alla pääseda oli raske, aga kui sa juba kord seal olid, siis võisid nautida päris suurt vabadust. Elu seal oli mitmes mõttes teistsugune kui maa peal, sinna laskusid kui teise ilma. Säärane mulje tekkis kõigepealt sellest, et „Koopas” käisid omainimesed, kelle mõtted ja ihalused olid sinuga enam-vähem ühesugused. Koos nendega asusid justkui teises aegruumis. Ütlen ausalt, et Nõukogude korda oli seal all suhteliselt vähe tunda. Mitte et seal oleks hommikust õhtuni aetud üksnes riigivastast juttu ning plaanitsetud ei-tea-mida. Ei, selles asi oligi, et seal elati justkui selle peale mõtlemata. „Ülal” torkas kõik Nõukogude korruga seotu palju valusamalt silma ja tekitas trotsi. All võis olla loomulikum. Meie jaoks oli kaks korda kogu aeg neli, kui mõelda Orwellile.” Seega ei ole kooparahvas kolhoosnikud, nagu üks mõnus inimene pealkirjale seletust otsides minult otse küsis...

Mutti annab, kohati ehk liiga publitsistlikus keeles, ülevaate kahe ajalooharidusega mehe käekäigust või elujärjest, jaotades nende eluloo neljaks etapiks: „Vana aeg”, „Keskaeg”, „Uusaeg” ja „Uusim aeg”. Mutti kujutatud metamorfoos, mis puudutab näiteks mugandumisandelist Teedu Täрни, on suurepärase ajastu näopilt. Kas just päris must-valge, kuid rafineeritud. Pole minu asi belletristikast otsida prototüüpe või nimesid, kelle eluloolisest saatusest on üks või teine tegelane konstrueeritud (missugune inetu sõna), aga minu nn. lemmikuks kujunes Vana-Põgioja kolkakülas töötav õpetaja, kes suhtleb minategelase, seltskonnaajakirjaniku ja tõlgi Juhan Raudtuviga põhiliselt kirja teel. Raudtovi „sulgedest” võib ju autorit otsida, kui keegi suudab. Teedu-sugused on aga peenemat sorti tegeliskid, nemad kuuluvad nende hulka, kes pidevalt kordavad, et olid kogu okupatsiooni aja südames rahvuslased, õnnestasid korda - milline jube väljend! Ent arg on ta ka, uue aja algul otsis see tubli punaparteilane matusbüroosse koduloouurija kohta! Aga teisalt, kust pidi noor riik leidma puhtaid ja pattudega persooni, valge laevaga saabuvaid inimesi. Pagan küll, mees, kes ei uskunud tudengipõlves Molotovi-Ribbentropi pakki olemasolu, jõuab elegantselt riigi parlamentis. Vaata aga vaata - aasta-aastalt jätkus tema tõusutee, tulid ordenid või olid need medalid?, tuli aeg, mil mees

läks, frakk seljas, presidendi vastuvõtule. Eks ajalooline tõde muidugi vapustas tedagi kui ajaloolast, aga kõhklejaks ning ettevaatlikuks nahahoidjaks jäi ta raamatu lõpuni. Teine karakter, peaaegu vastand, Tõusumäe Mati, jõudis küll austava kirjanikustaatuseni, kuid tema ideaalid hävitati. Kas otsida põhjust teedukatest või tegi seda siiski alkohol, otsustagu iga lugeja juba ise. Vahet pole, ütleks banaalselt! Oi, mida ma kirjutan, muidugi on vahe. Mutt seab kujutatud tüübid nagu näitust korraldav kunstnik galerii seinale - hinda ja muiga. Nojah, vahel tunned ebamugavust ja siirast piinlikkustki n.-õ. endiste staaride kurtmise pärast, et nad pole enam tähtsad. Autor ongi jõudnud otsuseni, millesse ma peaaegu usun, et nõukogude aeg polnud mitte parteilaste, vaid kunstnike paradiis. Mutt selgitab seda tõdemust detailselt ja veendumusega. Igati tüüpiline on Illimari kirjadest loetud kolhoosi endise partorgi Jõgeveri lugu, kellest saab küllap ärastamise toel rikkur, kuid kelle vastu lihtrahvas igal tänavanurgal praegu hambaid teritab. Tõepoolest, paljudel inimestel on tekkinud kaks mina - endine ja nüüdne. Ja kui Muti tegelasi jälgida, siis nad ongi mineviku unustanud ja arvavad täiesti siiralt, et olid varem need, kes nad siis polnud. Näiteks sobib ikka Teedukene..., eriti mõnus on peatükk „Teedu ja vahvlid“. Samas ärkab isegi kahjutunne, mida on teinud aeg eesti meestega ja mida ta veel teeb.

Eks valikute julmusest kirjutab ju ka Sofi Oksanen romaanis „Kui tuvid kadusid“.

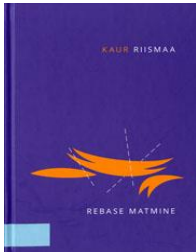
Rein Raud. Rekonstruktsioon.

Tõsine ja sügav psühholoogiline romaan teemal, mida eesti kirjandusest just sageli ei leia: „Nii palju kui mina asjast aru saan, ütlevad religioonipsühholoogia asjatundjad sageli, et kalduvus usklikuks hakata on lihtsalt üks inimese joon, mis mõnedel esineb ja mõnedel mitte. Umbes nagu musikaalsus või matemaatikaanne. See on täielik jama. Mitte keegi ei ole selle eest kaitstud. Lihtsalt ilmub su juurde keegi täpselt õigel hetkel, kui oled oma eluga ummikus, vajutab õigetele nuppudele – mõnda lohutab, mõnele esitab küsimusi, mõnele aga on lihtsalt kõrval -, ja ka kõige ratsionaalsem mõistus, kõige elurõõmsam vaim on võimeline oma senistest põhimõtetest taganema. Kas nüüd just kohe uskuma hakkama, aga uskuda tahtma, usku igatsema küll, ja see on juba esimene samm, millele järgnevad teine ja kolmas. Ning on

puhas juhus, kas see, millest nüüd saab sinu kõrgeim tõde, satub olema mõni vana institutsionaalne religioon, mis heal juhul õpetab teiste inimeste vastu kena olema, või on see hullumeelne kultus, mis peab su ülimalt eneseteostuseks enda õhkulaskmist suurel turul, mürgise gaasi toimetamist metroosse või kollektiivset enesetappu kaunis talus Viljandi lähistel. Pealegi, ka kõige rahumeelsemast usust on võimalik mürki destilleerida, nagu igat masti fundamentalistid ja sektandid on korduvalt tõestanud.“

Selles kaunis Viljandimaa kaunikõlalise nimega Kaskedetaguse talus juhtub koletu lugu, neli noort inimest teevad ühiselt enesetapu. Keskne tegelane, vähihaige Enn Padrik tahab enne haiguse lõppfaasi jõudmist *taastada* teekonna, mis viis tema tütre Anni niikaugele, et osales kollektiivses suitsiidis, hiljem kuuleme, et isegi ühe korraldajana. *Taastamist* ju raskesti hääldatav ja kohmakavõitu pealkiri tähendab. (Ent see on pisiasi, teos ise igati huvitav ja hariv.) Juhtunu mõistmiseks otsib isa inimesi, kellega Anni võis kohtuda ja kellele jutustada, mis temaga õigupoolest juhtus. Kuidas kujunes olukord, mis viis nõnda dramaatilise lõpuni. Suure üldistusena võib öelda, et romaan jälgib noorte eneseotsingute teekonda, kusjuures autor ei moraalitse ega anna hinnanguid. Ainult kirjeldab, kuulab ja analüüsib. Meie kirjanduses polegi usutemaatikat nii siiralt ja veenvalt käsitletud, sest Ervin Õunapuu õõvastavad belletristilised usukäsitlused ja usupõlgus kuuluvad teise valdkonda. Teisalt, noorusfanatismi ilmingutest on kirjutanud ka Birk Rohelend ja viiteid leidub teisteski noorsoole mõeldud teostest. Kuna eesti inimesed liiguvad mööda maailma üha kiiremas tempos, siis nopivad nad üles ka seal valitsevad suunad ja mõtteliinid. Anni õppis näiteks keelt ja politoloogiat Prantsusmaal, kus algasidki vist tema usuotsingud, tema katsumused. Mängu tuleb islam. Anni kokkupuude täiesti võõra usu ja Ida-Euroopa prostituutidega viib selleni, et ta läheb teiste õhutusel kogema tänavatüdrukute emotsioone ja langeb araabia mehe kätte. Hingeline trauma lõpeb Pariisist lahkumise ja kodus kaheldava väärtusega religioossuse rüppe kadumisega. Romaani vältel kohtume erinevate noorte naiste ja meestega, nende saatusega. Elu on varemgi tõestanud, et igat sorti sektantluse propageerijatega kohtudes, kellest ka meedias kõneldakse, kaotavad noored vahel õige teeotsa ja lasevad end mõne dominantse iseloomuga usuharrastajal mõjutada. Eriti kui hing on parandamatu löögi saanud. Üks neist imelikust meestest, kes põlgliku külmusega oma sõnaosavust tahtejõult nõrgemate peal katsetab, kannab nime Android. Anni saab küll aru, et mees on osav manipuleerija, kuid siis hakkab ka ise arusaamatult käituma. Kaskedetagusel korraldatakse ikka väga kummalisi seansse või rituaale, mis mind, luterlike põhimõtete najal kasvanut, kõhedaks tegid. Kõik toimub aga vaimu tugevdamise eesmärgil. Kõrvaltegelastest noorte kõrval, kellega Anni isa Enn kohtub, on eksabikaasa öde, nimeks Elo, kellesarnaste käekäik viitab nn. nukumaja kujundile. Eestist Rootsi paremat elu otsima läinud naine ei suuda rikka väliseestlase nõudmistega ja sisemise tühjusega leppida ja valib abivahendiks alkoholi. Nagu oleks eluraskustest väljapääsul valida vaid usu ja joomise vahel? Tema lugu lõpeb õnneks raviga. Rein Raud peatub erinevatel

usulistel teemadel, mis võivad gümnasiste ja isegi algajaid üliõpilasi natuke ehmatada, aga mina soovitsaksin seda raamatut kas või koos õpetajaga lugeda. Abistada võib ju ka raamatukoguhoidja. Lisaks tuleks lapsevanematel tee raamatukogusse ette võtta. „Rekonstruktsioon“ on minu arvates hea sõnastuse ja sügava sisuga psühholoogiline teos peaaegu kõigile lugejarühmadele. Teema, milliseks usk meid muudab, avaldub kõigis ühiskondades ja näib olevat üks traumaatilisemaid probleeme tänases maailmas. Tundub, et mõnikord mõjub religioon despotliku võimu ja diktatuurina, mis ei anna hingamisruumi ega mõttevarust. Piinab hingelt, ent tegelikult ka kehaliselt. Kui uskumine lõpeb surmaga, siis pole ses ju mitte midagi väärtuslikku, mida hoida.

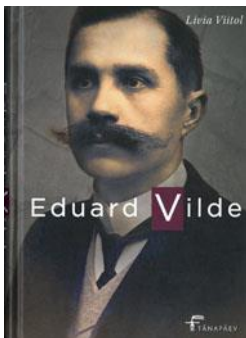

Kaur Riismaa. Rebase matmine.

Kuna esimene luuleraamat „Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd“ üllatas ja haaras mind täielikult, siis „Rebase...“ heitlevad ja uitavad mõteteoonid puudutasid mind sootuks vähem. Tsüklitest „Mina“, „Sina“, „Tema“, „Meie“, „Teie“, „Nemad“ valisin näite esimesest, kuigi kaks viimast tunduvad mulle ilmekamad: „Pärast pikka ja rahutut ööd / teen tasa suitsu / tänaval kuuse kõrval, / ja ei suuda meenutada, / millal ma viimati tähti nägin, / toda Walti tähtede täiuslikku vaikust, / mida ei sega me igerikud saatused, / politseiauto sireenid, uudised hukkuvast Euroopast. / Zeus, see vana tiirane pull, / vägistas Europe / ja ei suuda toda

kiimahetke / tänase päevani unustada. / Unenäos teadsin vastust / Lõuna-Euroopa probleemidele. / Hommikul avasin pudeli šampanjat / ja unustasin kõik. / Nojah, / eks sealgi ole oma tõde. / Maailmatõde ja-valu, / *Weltschmerz* ja natukene / *Walterschmerz*’i.“

Viimasest peatükist leiate pikema teksti „Räägivad, mälestusi Helmutist“, millest leidub kergelt huumorit, soojust ja mõistmist. Riismaa ei keskendu põlvkondlikele probleemidele, vaid üldinimlikele valuosakestele (nt. „Nad mõlemad, või noh“), seega rahvaraamatukogude lugejad võivad alustada ka lõpust. Nimiluuletus „Rebase matmine“ kui tunnetuselt isiklik ja mälestuslik annab aimu nooremate mõtlemishaardest.

Livia Viitol. Eduard Vilde.

Kas oleme saanud nüüd lõpliku Vilde käsitle? Midagi lõplikku pärast surma pole, ja küllap järgmised põlvkonnad oma Vilde kirjutavad, aga Livia töö väärib nii lugemist kui ka hindamist. Autor sõnastab sissejuhatavalt üldistuse: „Vilde ideaaliks oli vaba ja iseseisev rahvas, haritud ning demokraatlik ühiskond. Õiglustunnet oluliseks pidanud kirjaniku ja ajakirjanikuna ei jäänud ta kunagi pealtvaatajaks, vaid sekkus ka ise sündmustesse kas kirjutades või sõna võttes. Vilde oli looja, kes suutis teha üheaegselt nii kirjaniku- kui ka ajakirjanikutööd, olla kriitik ja poliitik, tõlkida teiste rahvaste kirjandust ning hoida end kursis kirjandus-, teatri- ning kunstimaailmaga. Naljakate ja traagiliste lugude jutustajast endale õigusi nõudva rahva eeskõnelejaks ja sellele samale rahvale eneseusku sisendavaks kirjanikuks olemine tähendas

ka katsumusi ja eneseületamist. Ometi kirjutas Vilde end ajast ja oludest läbi: tema sõnumit usaldati. Karismaatiline kirjanik armastas oma rahvast ja rahvas armastas teda.“

Ükskõik milliseks ka nõukogude kool meie põhiteadmisi Vildest üritas kujundada, haritud rahvas jälgis alati Vilde näidendite põhjal loodud lavastusi. On väga oluline öelda, et raamat on kirjutatud ladusalt, ei mingit rasket tõsiteaduslikku sõnavara, sest vahel laiem lugejaskond pelgab monograafia teaduslikku väljenduslaadi. Õnnistus nii kooliõpetajatele kui ka õppijatele, sest ega kõike ei peagi läbi lugema. Peatükid on huvi tekitavate pealkirjadega (nt. „Häärberis kirjanikuks“, „Tormiline noorus: mahorka, õlu ja revolver“, „Mees, naine, abielu ja revolutsioon“, „Eestlased, taanlased ja kiirlased“ jt.). Tegelikult võib leida peaaegu igalt leheküljelt midagi edasi mõtlemiseks. Minu üldteadmiste Vilde loomingu kohta monograafia küll eriti juurde ei lisanud, aga teda ümbritsenud persoonidest sain hulgaliselt uut kuulda. Üsna palju on tähelepanu pööratud Eduard Bornhöhele. Ka väärivad esiletõstmist raamatu lõpus esitatud arvamused Vilde kohta (nt. Tammsaarelt jt.) Mõnevõrra ehk üllatas, et Vilde oli siiski suurem punane, kui arvasin. Tuglas oli kirjaniku ja sotsina, s.t. ühiskonnategelasena täiesti erinev Vildest, mida aitab ehk mõista järgnev arvamus: „Bernhard Linde saadetud Tammsaare „Pikad sammud“ läbilugenud Vilde teatas: „...et Tammsaare teos meeldis talle paremini kui Mihkelsoni (Tuglase) forsseeritud udustamine ja originaalitsemine.““.

Isikuomaduste mõttes saame teada, et Vilde oli sage solvaja, ka tuli tal honoraride pärast pidevalt ütlemisi ette. Õiendamist oli ka „Tabamata ime“ premeerimise ja lavastamise pärast. Igal ajal omad intriigid ja närvid vaenamised. Ei midagi uut taeva all! Kus teemaks auhinnad ja raha, seal võib juhtuda, et vend ei tunne venda... Oma suureks mõttekaaslasena pidas Vilde aga Heinrich Heinet. Kuna mu „Lugemiste“ põhijälgija on enamasti naissoost, siis tsiteerin Marta Sillaotsa, keda on Viitol omakorda „Päevalehest“ viidanud: „Eriti peaks aga eesti naisel põhjust olema praegusel puhul Vilde peale tänulikult mõelda. On ju Vilde toodangust enam kui üks töö naisele pühendatud! Kui Vilde kirjeldatud naine sagedaste ebareaalne ja vast liiga romantilis-luuleliste omadustega varustatud – ta

esimestest naiskujudest algades ja Eeva Marlandiga lõppedes –, siis on õigused ja elu paremused, mis ta naisele nõuab, läbi ja läbi reaalselt laadi. Ikka jälle võitleb Vilde eelarvamuste vastu, mis „meheta” naise ja ta lapsed põlgusevääriliseks tunnistab; mitmel ja mitmel puhul püüab ta „alaväärtuliseks” peetava naise kui mehega üheõiguslise inimese peale vaatama sundida.” Livia aastatepikkune kirjandustöö on leidnud ka nägusa kujunduse.

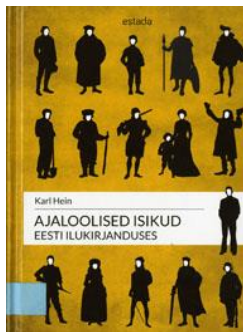
Liivametsa Lugemised - 66 / 2013

LÄHETUSLAUSED

Ma tean, et tsiteerin palju, aga see tuleneb murest või hirmust, et muidu ei teata üldse, mida üks või teine luulekogu sisaldab. Luulelugejate arv ju eriti ei kasva, ent me, raamatukoguhoidjad, ei tohi sellest teadmisest lootust kaotada, vaid peame julgelt noortele poeesiast rääkima. Märts jagas jõuliselt vaimutoitu, ja seda jagus igale maitsele. Võimas kirjandusaasta oli see läinud, 2012. aasta. Lugege ikka „Sirpi”, sealt leiate alati teeviitu ühe või teise raamatu juurde.

Eesti kirjanik Kivisildnik nimetab minusuguseid 27. märtsi „Õhtulehes” tõpranaoks, sest ka mina kandsin priiuse põlistumise päeval sinimustvalget linti. Pole midagi, ma olen koostanud tema rõõmuks Johannes Vares Barbaruse bibliograafia, seega Kivisildnik ei suuda isamaalist vaimu hävitada, nagu ta sooviks.

LOETUD RAAMATUD

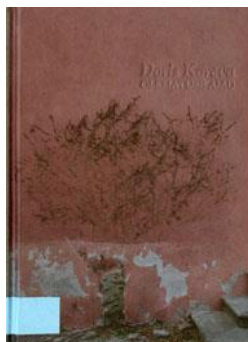

Karl Hein. Ajaloolised isikud eesti ilukirjanduses.

Omamoodi abiõpik ajaloo- ja kirjandushuvilistele õpilastele. Ega palju öelda polegi, aga soovitaksin just kooliraamatukoguhoidjatel õpilaste ja miks mitte õpetajate tarvis raamat hankida. Ma ei aruta autori valiku üle, sest okupatsioonija kirjaniike teoste samaainelised ülevaated (erandiks Jaan Kross) ei oleks ju kaante vahele mahtunud, koguteos on 286 lk. paks. Ajaline haare on pikk – alates muistsest vabadusvõitlusest lõpetades pagulasautoritega. Arvan, et kõige vähem on lugejatele tuntud ajalooline persoon Erik Heine, Teises maailmasõjas võidelnud ja uskumatu saatusega rahvuslase? lugu Arved Viirlaiu viies romaanis.

Rootsi aja vaatlustest ja Põhjasõja belletristilisest kujutamisest Enn Kippeli romaanis „Kui Raudpea tuli” leidsin ajalookirjanduse huvilise mõndagi uut

Stefan Raabest, keda on peetud eestlasest talupojaks, kes aitas Karl XII venelasi võita. Tekstist „Apteeker Melchior ja Johann Burchart I” loen: „Apteeker Melchior ei ole ajalooline isik, vaid autori fantaasia viili. Hargla, kes on end raeapteegi ajaloo küllaltki hästi kurssi viinud, ei tee ka ise saladust sellest, et Melchiori-nimeline apteeker pole raeapteegis tegutsenud ja et ka muidu on fakte pisut väänanud. Ent peategelase väljamõtlemisest hoolimata ei arva Hargla, et tema Melchiori-lugusid tuleks käsitleda kui ebaajaloolisi.”

Doris Kareva. Olematuse aiad.

Kareva luule on juba sedavõrd suveräänselt eesti kirjanduse tipus, et kellegagi teda võrrelda pole sobiv. Usun, et tema luulel on kindel austajaskond, kes kõik kogud läbi loeb, ja massikirjanduse eelistaja see pole. Kareva viimaste aastate loomingust paistab vastu arusaamine elust, s.t. elutarkus; aja ja paratamatuse tunnetamine, peensus. Elegantsus ja esteetilisuse väärtustamine. „Sõnad on elus. / Nende sumin mu peas / ei lase keskenduda. / Kuid kui neid peletada, / nad ründavad halastamatult.”, kirjutab sõnadevalitseja Doris Kareva. Teisal lisab: „Sa oled tundnud sellest mängust mõnu / ja siiski vaikinud.” Lugege ja mõelge, pealegi leiate „Olematuse aiast” ka märksõna kevad! Mulle on küll vihjatud, et võiksin vähem tsiteerida, aga Kareva tekstidele mõeldes pole see võimalik. „Elu ja aeg temast läksid mööda / käsikäes, /naerdes ja vaadates / teineteisele silma. / Ei olnud midagi öelda; / nii vaikus / ilmast ilma. / Vahel kogunes talle seltsiks / surisõnade valge parv – / nende tiibade liikumisest / ta hinges löi helendama / korraks välgatav salaarv. / Kuidagimoodi ses aimates koodi / arvu varju ta seinale kirjutas. / Tume tunnel seal avanes – / tunne, / mis maailma varjutas. / Ei antud aega talle, / et tundma õppida elu, / ei elu, et mõista aega. / Siiski sõnade tiivul / jõudis ta mõttekiirul / olematuse aeda.”

Luulekogu on kujundanud Piia Ruber, valitud illustratsioonid on omaette väärtus.

Tiina Laanem. Õnnelik jää.

Sisaldab novelle ja lühijutte. Lühiproosa nautijana hindan valikut kõrgelt. Laanemi tegelased on oma eluvaadete poolest tõesti põnevad, isegi erakordsed, nende mõttemaailma võib koguni imeliseks nimetada. Minu arvates on nad õnneotsingutel, liiguvad kohalt teise lootuses leida paremat ja täiuslikumat elu. Paraku ei pruugi raha seda kindlustada. Nii tahabki üks mees, nimega Bruno, olla must auk („Must auk“). Minu lemmiktekstiks kujunes aga „Olli magus elu“, kus eideke, keda tippkokk Oliver Olli kahtlustab enda järelt luuramises, käib mehe ukse taga hoopis aromaatsed toidulõhnu nuusutamas. On see tragöödia või komöödia? Niminovell, kus Toomas kokanduses täiuslikkusest unistades läbi põleb, sest üha suurema tüki ahmimine ajab suu viimaks lõhki. (Ilmus 2012. a. ka „Loomingus“.) „Vanad naised“ on inimlikult kurb, aga sisult natuke naljakas ka. Noorem mees kasutab oskuslikult natuke eakama naise tundeid oma teenistuses ära. Tsitaat osutab argipäevade ilule: „Enda poole ei tihanud ta semusid kutsuda. Mida seal Õismäe kahetoalises korteris ikka konutada, kui ema istub ühel pool seina ja teisel pool nutavad naabri jõmpsid? Seal ütleks juba välisuks neile kõva häälega: tere tulemast unistuste prügimäele! Ja koridori läppunud õhk tuletaks omakorda meelde, milline kuristik valitseb odavaid teksaseid, supermarketi lõhnavett ja lonti vajuvaid sokke kandvate meeste ning imeilusate näitlejannade vahel. See sügavik oli üüratu. Selle veerelt võis vaid aimata mõne kauni naise figuuri ja kuulda tema naeru kauget kaja. Kui see ebamaine olevus juhtuski vahel harva nendega ühes ruumis ühte õhku hingama, vastas ta tervitustele samasuguse hajevil naeratusega, nagu kohtaks teatri valvelauatädi.“ („Steve Jobsi jälgedes“.)

Katre Ligi. Õnnelik lõpp.

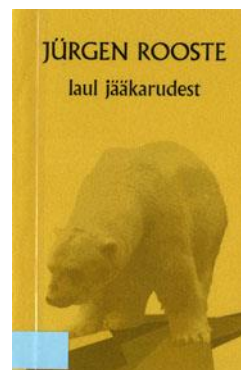
Kokkuvõtvalt öeldes mõtteluule. Kõik mis jääb silma, sobib lühidalt ja selgelt ka paberile panna – keel, elu ja elutarkus, loodus, kogutud tunded. Katre Ligi on väljendusviisilt napp ja sõnadega kokkuhoidlik, mõned tekstid vormuvad sententsiteks või aforismideks: „Suuremeelsuse / raasukesed / väikluse laiad / väljadel“; „mõni sillapõletaja / valmistub oma missiooniks / juba ehitamise aegu“; „Nüüdsest omandab / kestmise tunne / tähtjalisi vorme.“; „liigi säilimise seadus: / omasid / ei sööda“. Natuke pikem näide on valitud luuleraamatu viimasest tsüklist „Elulaul“: „Sõdade ja katastroofide vahel / on antud hingata / mõni tund, mõni päev, mõni aasta, / mitte kunagi sajandeid. / Sõdade ja katastroofide vahel / tuleb sünnitada lapsed / ja panna kirja ajalugu.“ Katre Ligi kogust õhkub väärikust, mõistmist, aastatest kogutud tasakaalukust ja õhkõrna

väsimust.

Jürgen Rooste. Laul jääkarudest.

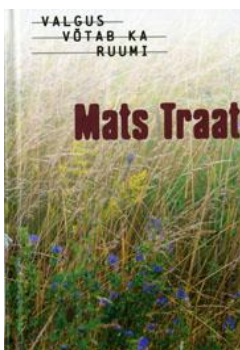
Mõnikord tahaks igasuguse omapoolse soovitamiseta lihtsalt öelda – lugege! Kuulake, mida poedil on meile öelda! Kuigi luuleraamatu moodustavad eri aegadel kirjutatud (2007–2012) poeesid, kui kasutada autori enda väljendit, moodustavad nad ühe terviku. Kohati voolab see kui poeem, mis kannab kindlat eksistentsiaalset ja sotsiaalset mõtet. Üritades avada eelnimetatud kaht natuke juba liigsest kasutamisest kulunud kujundit, ütlen maakeeli üle – Jürgen luuletab olemasolemisest, elamise valust ja murest kestmise pärast. Kirjutab Meistervargast Ajast ja inimlikust Kehakurbusest. Viisteist lugu, millest igaüks peaks puudutama vähegi tundlikumat inimest, ja kui ka ei puuduta, siis päris mööda ta elusast hingest ei tohiks minna. Jürgeni loominguga pealispinnal heikleavad alati isiklikud motiivid, luuletaja kaotused ja ka elu parem pool. Nende kaudu sõnastab andega ristitud poeet püsivamaid ja igavikulisemaid asju. Autor uurib ja puurib ja keerab, aga enamasti vinti üle viskamata. Luulekogu pealkirjaga resoneerib mõte, mille ajendas dokfilm jääkarudest, mida tütar näinud: „unes räägib muga jääkaru / ta on tõtt-öelda täiesti tavalise keskealise / veidi väsinud mehe moodi nagu mõni mu vana õppejõud / teda ei huvita mu mure / jääkarude pärast – / ta ütleb et see on nagu äraspidine / võidujooks / kas eestlased või jääkarud / kes kaovad aeglasemalt / ta ütleb et teaduslik-museumse materjalina / oleme me mõlemad varsti kõvas hinnas / otsekui karusnahk – / jah soobli- ja karusnahkades / ju maksti siin alles nüüdsama...“.

Jääkarudest on kokku kolm laulu. Vähemalt kahes tekstis „Kõnede kõne“, „Rahvaloendaja“ on Jürgen asunud varasemaga võrreldes jõulisemalt, rohkem küll allteksti kaudu, süüdistaja positsioonile: „Kaptenil peab olema nii palju oidu peas, / et enne tormi purjed rehvida. Tätte ja Matvere teavad / seda, meie riik aga kihutas täis- / purjedega tormile vastu, võtmata ette / isegi kõige elementaarsemaid abinõusid / inimese kaitseks.“ või „Külm, pime, jube ja märg. / Eestimaa talv./ Rahvaloendaja ukerdab hangedes, / lumerööpais ja jäänukkidel, / patserdab pooleldi mudas, pooleldi lumes. / Eemal kumab talumaja akendest tuld. / Läheb, koputab, koputab teisegi korra. / Ei avata.

/ Katsub ust, see vajub paokile." Need liivilikud vaated, millega „Rahvaloendaja“ silmitsi seisab on masendavalt valusad poeetiliselt paisutused. „Laul elust, sellest lühikesest“ jutustab noore luuletaja lapsepõlvest – , sellest ilusast. Tallinna ei jäta Jürgen kunagi luulest välja: „Täna andis Jumal“ või „Tallinna urin“ (sisukorras kannab pealkirja „Tallinna ulg“), kust read: „Mu tallinn – külm on su neelanud / armunud ajad ja sõgedad ametnikud / sul inimeste endi linnaks saamast / keelanud – nagu hull oleks märatsend / pillutand asju laiali üle me toa / nõnda vedeleb sinu trotuaaridel / avenüüdel magistraalidel / parhti ja paska / rohkem kui ühe närvukese linnaluuletaja / pilk püüda jaksab...“. Sedapuhku on kõik luuletused väga pikad, nii et tsiteerin vaid katkendeid. Ega ma päris hästi pole Jürgeni sotsiaalsest positsioonist aru saanud, aga „Sotsiaaldemokraatlikust poeesist“ leian autori võitleja poosi, revolutsioonikangelase indu: „Ma tean, et alustada tuleb vaikselt- / väiksel, / et alata saab ainult iseendast, / et vastust küsida ei saa me päikselt / või Ikaroselt, kes ta ligi lendas, / vaid ikka oma hoovist, oma tänavalt, / sest parim algatus, uus ilmakord / on tulnud ikka alt: / ei ülevalt. /---/ Nüüd aitab: et ellu jääda, mitte hingitseda, / me peame kõnelema muust, / me siht las olla tasasem, ja läbimõeldum, / aga uus! / Meil tuleb jätta hämarikuisand, / kes vanu varjusid vaid sisse tarnib, / ning iseenda vastu / tuleb olla karmim!“

„Laul jääkarudest“ sai 2012. a. Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali aasta laureaadi tiitli.

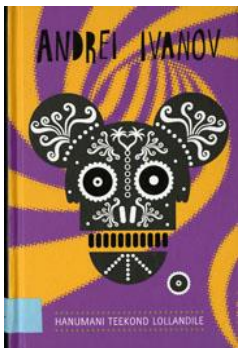

Mats Traat. Valgus võtab ka ruumi.

Tundlik, mõtlik, murelik, isegi kohati hirmunud, aegumatu luule. Muidugi loodus, tohutult kujundeid, isegi koormavalt mõjuvaid ja allegooriat, mida võib isegi ironiana tõlgendada. Kindlasti võib kasutada väljendit rahvushool. „Jutlustajas“ ütleb autor: „...elujõud ei ole nõu / asi või masin, mis taevane isa laenutab välja, / kui mehel kitsikus käes, nukker ja haige on meel.“

Mats Traadi loomingus leiab alati tõde ja väge. Kes vähegi luulet loeb, ei tohiks õrna kujundusega raamatut kahe silma vahele jätta. Kevade läheduses tsiteerin nimiluuletuse teise osa: „Pilvedest pärjatud laotuses ja põllupõrandal tantsib / püstitu kevadetuul, põhku ning igavust täis, / umbrohu-, ohakatutte ta tuuseldab tigelal undel! / Pea jõuab päralt linn, heleneb räitsakaist õhk, / lobjakavalguses kostma jääb jürikuu virgutav sõnum: / laud lahti tee, inimlaps,

rõkaku süda ja suu! / Rõõmusta: alles on maa, me andja ning võtja, kui toona / elu elab isepäist, ihku täis viimne kui poor. / Muistne on muldade tõde ja igune viljade kutse: / verrega väetatud maal rohkeneb vabade saak.“

Andrei Ivanov. Hanumani teekond Lollandile.

Mõni tähelepanek ka eestivene kirjaniku romaanist, mis ilmus eelmisel aastal. Igati mõjusalt kirjutatud. Võtan „Hanumani...“ kui eneseharimise raamatut. Kes loevad või on sellega juba tuttavad, mõistavad üsna hästi, mida tähendavad meeletud põgenike ja illegaalide hordid. Ja kui see kõik peaks enda õuel juhtuma, siis tuleb hirm ikka kallale küll. Tagakaanelt loen, et autor on pikalt Skandinaavias ringi hulkunud, seega tunneb ta asüülitaotlejate keskkonda suurepäraselt. Kas ta tegi kõik kirjeldatud kannatamised ka ise läbi, seda ma mõistagi ei tea. Üks mõte, mis mind eestlase ja pisku ka eurooplasena alati häirib, on sissesõitnute ülikriitiline suhtumine maasse, kuhu tahetakse heaolu nautima jääda. Tullakse nõudmistega, ent samas ei suudeta uut keskkonda omaks võtta. Käib lõputu varastamine, petmine, ülbitsemine, lisaks narkoained

ja üksteise kallal vägivaldne. Indialasest peategelane ütleb Taanis olles maailma kohta, et see on sõnnikuhunnik. Lisan, et valisin näiteks ühe pehmema väljendi paljude seast. Lugemise põhjal saan aru, et niisuguseks muudavad ümbritseva nad ju ise. Ülistades Indiat võiks ju pärida, miks ta tuli sealt ära? Vastus on: lootuses leida parem elu! Asüülantide paigutuskohad ehk kämpad on põhiliselt täis moslemeid. Tahetakse raha, süüa ja naisi, tööigatsus on kõige väiksem, kui just kahtlase väärtusega äritegemine välja arvata. Vaeveldakse küsimuse käes: „kuhu võiks maanduda, kus ei tuleks midagi teha, kuid saaks kopsakat sotstoetust.“ Eriti „igatsetud“ maad on muidugi USA, Saksamaa ja Holland, ikka saamise eesmärki silmas pidades. Vene päritolu, Eestis elanud küllalt haritud ja keeli valdava illegaali Jevgeni sõbra Hanumani eneseimetlus käib oma lõputu sekkendamisega aeg-ajalt tallegi närvidel, ent sõprus püsib ja nad aitavad teineteist igati - ükskõik kui pööraseid ideid Hanuman ka ei genereeri. Indialane võib ju ollagi ärigeenius? Lolland, kuhu nad iga hinna eest püüavad jõuda, on saar Taanis, kus meeste meelest pidavat kõik imeline olema nagu Ibizal. Kui ma varem tundsin asüülantide saatusele vahel kaasa, siis pärast Ivanovi romaani lugemist haihtus minust kaastunne. Olgu peale, et tegemist on belletristikaga. Kuigi, kui haritud venelanna töötab käimlas uksehoidjana, siis muidugi mõtled, kas poleks siiski parem olnud kodumaale jääda. Võõrsile õnne otsima läinutele jääb sageli saagiks vaid tühjuse tunne, pidev koikul lesimine ja keedetud kapsa söömine, sest raha, mida neile jõukas Taani annab, kulub alkoholi ja uimastite peale. Kellele midagi ei anta, leiavad osavalt võimalusi mõnuainete ostmiseks nagunii. Jevgeni mõtisklused ümbritsevast: „Mu pohmas aju mõtles, et ju see on nõnda määratud, et murdnud kord harjunud

ringist välja, rebinud end lahti vastikust, kuid harjumuspäraselt vastikust elust, tavapärasest asjade käigust, pidin ma otsekui koduvankri telje küljest ära lennanud ratas minema veerema ja sattuma paratamatult siia, kraavi, kus ei saanud teistsugust päeva algust ollagi. Sest peaaegu kogu maailma jätkus oli koondunud nende seinte vahele, pühkmete, pori, varaste, narkomaanide, jooksus terroristide, simulantide, spekulantide, pagulastena esinevate vördjate, petiste sekka, kes kõik olid pagenud sellesse riiki lootuses leida paremat elu, ent sattunud sellesse kanalasse, sellesse haisvasse kloaaki." *Sic!*

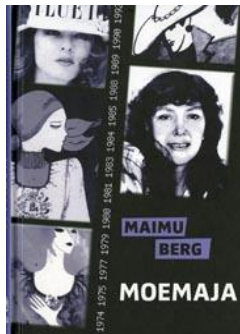
Liivametsa Lugemised - 67 / 2013

LÄHETUSLAUSED

Küllap märkasite rõõmuga, et Põhja- ja Baltimaade kirjandusfoorum oli rahvarohke ja põhikuulajaskonna moodustasid raamatukoguhoidjad. Loodetavasti leidsite sealt ideid, mida igapäevatoos kasutada. Me päevade kreedoks on ju käsk muutuda, muutuda, muutuda! Ise lugesin kohe läbi norra autori Lars Saabye Christenseni romaani „Maskeraad“, ei ta mind muutnud! Vaimustav ja mõistatuslik meistriteos, kust aeg ega ükski tegelane halastust ei leia.

Valmistugem siis järgmiseks rahvusvaheliseks kirjanduspeoks „HeadRead“, mis toimub 29.05.–2.06. Tallinnas, Prima Vista küll varem Tartus 9.–12.05. Meie puhul võiks neid üritusi lausa täiuslikuks koolituseks nimetada.

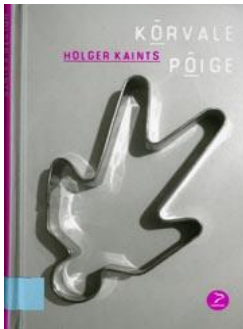
LOETUD RAAMATUD

Maimu Berg. Moemaja.

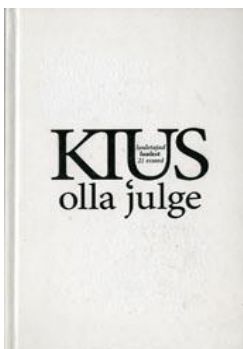
Autor tõestab, et ka moenähtuste kaudu saab ühiskonda ja aega kujutada, antud juhul siis nõukogude elulaadi ja käitumiskultuuri. Bergi teada-tuntud ironia on kohati lõikavalt sarkastiline, aga selline see elukene kunagi ju oli – pööraselt kontrollitud, naiivne ja totter korruga. Kuulun põlvkonda, kes mäletab veel Tallinna Moemaja eksistentsi ja ilusate riiete näitamist ehk moedemonstratsioone. Need muutsid meelega toona lõpmata nukraks, nüüd võtab aga autor keskealiselt ja vanemalt põlvkonnalt viimase „idüllilise mälestuse“ moemajast kui kunagisest ilu- ja harmooniakantsist... Ent pange tähele, ta ei hoiava vaka all ka imestust, et taasiseseisumise järel ei muutunud kombesid sugugi paremaks. Eks nad muidugi teisesid, ent uusenergia sümbooli, tõusiklikkuse vapipildi, uue aja moe-ema Enelini karakteri kirjeldamine meenutab ju 90-ndaid. „Moemaja“ ei kuulu küll Bergi kunstiliselt tugevaimate teoste hulka, aga läinud nõukogude aegu vahendavatest teostest põnevamate sekka kindlasti. Mõne praeguse iluajakirjakese toimetuse võiks mõnda autori tähelepanekut kuulda võtta ja Tallinna Kaubamaja mõelda, miks nende müügihinnad on arulagedalt kõrged nii arusaamatu moega kauba puhul.

„Moemaja“ on niisiis ühtaegu mälestuste, aga teisalt selgelt ilukirjanduslike sugemetega teos, mis sõnastab üsna täpselt rohkete detailide ja inimeste käitumismustrite kaudu ajajärku, mille tagajärgi vaeb näiteks Mihkel Mutt romaanis „Kooparahvas läheb ajalukku“. Meenutagem siis: „Aga kunstnikud lugesid moepiltidelt välja just seda, mis pidi hakkama iseloomustama eelseisva hooaja suundi, näitama ka raudse eesriide tagustele kätte eksimatu tee õige ja uue moe juurde. Nagunii rääkis lääs anekdoote Nõukogude naiste mitu aastat moest maha jäänud rõivastest, kohutavast aluspesust, lõhnaõlilidest, mis haisesid nagu odav seep, lootusetult inetutest ning kohmakatest jalatsitest, kempsupaberist täis kandevõrkudest ja muudest õnnetutest aksessuaaridest. Eesti naised olid ehk küll natuke läänelikumad, aga vähene kangavali poodides, valmisrõivaste enamasti troostitu üheülbalisus ja kummalised hood, mis trendidest eemale tõrjutud karja aeg-ajalt haarasid – nagu üldine krimpleenihihullus, valgete barettide või pilotkade massiline levik, obligatoorsed nailonmantlid –, mida võis võrrelda kergesti nakkava taudi epideemiaga, tabasid ka muidu keskmisest Nõukogude naisest tublisti rahulikumaid, trenditeadlikumaid ja vaoshoituma maitsega eestlannasid. /---/ Eks mingil hetkel tuli enamasti kõigil, ka kehavigade varjajatel, kottkleit seljast maha ajada, veniv sukahoidja – midagi tagumiku ümber sätitud korseti taolist, mis jättis mulje, et selle kandjal on vaid ühest kannikast koosnev kompaktnen istmik – seljast ära kiskuda ja lasta rasvavoldid vallale, ning tavaliselt just selle mehe ees, kellele kõige enam meeldida taheti.“

Holger Kaints. Kõrvalepõige.

See on vaatlemisromaan, mis kummalisel kombel haarab mind mingi tabamatu jõuga, kuigi midagi erilist raamatus ju ei juutu. Siiski, siiski – üks korralik kontoritöötaja kaotab ootamatult oma varju ning muutub nähtamatuks. Julgemata juhtunuga ehmata naist, vanemaid, sõpru ja kolleege, valib ta uitaja või hulkuri tee. Kellelegi märkamatuna liigub ta ringi mööda Tallinna ja jälgib ümbritsevat, aeg-ajalt ebameeldivatesse nähtusse sekkudes. Tegelikult muutub mees lausa nuuskijaks ja natuke kättemaksjaks. Õilsaks abiandjakski. Olukordade sisusse põhjalikumalt küll jõudmata. Askur Aablool, niisugust nime peategelane kannab, õnnestub toetada üksi jäetud jõukat, kuid narkootikumidega suhtlevat tüdrukut, ja seda nähtamatuna. Põletab sõna täpses tähenduses taskuvaraste sõrmi välgumihkliga, jälitab detektiivi kombel narkootikumidega äritsejat, mis üllataval kombel lisab raha ka tema taskusse. Üha sagedamini meenutab koos nõukogude aega tagasiiviavate detailidega argielu, seda kõike aastal 2002! Nähtamatuks muutumiseni oli ta elanud rutiinset argielu, olemata rikas ega vaene, kuulus või kummaline. Lehekülgede viisi kirjeldatakse tegelase peiteliigutusi, et mitte kaaskodanikele „silma alla sattuda“: nt. kuidas Askur vastutulijaga kokkupõrkamist vältides teed ületab, ühistranspordis käitub, ja oh mis nali, salamahti tänavasõõgikohtadest teiste taldrikuteltoitu näppab ja poolikuid klaase tühjendab. Mõnel puhul ka poodidest midagi salaja kotti pistab, kuid iga kord kuhugi tasuks raha maha jätab. Igati aus mees. Kui juba oled nähtamatu, siis tuleb leppida, et naine teda vähemalt korra ka petab, võimalik, et kättemaksuks mehe teadmata suunas kadumise tõttu. Nõukogude tegelikkusesse heidab mees pilgu eeskätt oma vanemate kaudu. Talle on üllatuseks, et igati tasakaalukas isa kirub õllepudeli juures praegust elu ja võimu. Nähtamatuna vanemate suvemajja sisenenud Askur mõtiskleb nostalgiasse laskudes kunagiste sõprade käekäigu ja suvilakultuuri üle Kiisal. Kuid siis saabub päev, mil ta muutub taas korrapärase elu kehastuseks. N.-ö. alibiks valib Askur USA-st ühe väikelinna, kus ta koduste arvates käis. Võiks ju küsida, kuivõrd Askur üldse teadvustas nähtamatuna muutusi uues ühiskonnas, või tajus ta hoopis pisiasju, mis igapäevaelust kunagi ei kao? Nõnda siis: „Võrreldes tänapäeva siledade, valgete ja selge trükiga raamatulehekülgedega oli kontrast mõõtmatu. Teadsin, et ükskõik missuguse kõite ma siit ka ei võtaks, pilt on sama. Vaesus, vilets kvaliteet ja kokkuvõid vaatasid igalt leheküljelt vastu, tuletades end lugejale pidevalt meelde, ükskõik millest raamat ise ka ei jutustanud. Täpselt sama rõhutasid ju ka muud tarbeesemed. Kõik, mis oli toodetud Nõukogude Liidus, kordas sulle vahetpidamata: vaesus, vilets kvaliteet, kokkuvõid. Polegi siis ime, et nii raevukalt välismaa asju taga aeti, olgu selleks või kõige lihtlasem pastapliiats.“ Pange tähele, sama tonaalsus aja hindamisel valitseb ka „Moemajas“. Meenutuseks üks pildike Askuri ema sisustatud korterist: „Nii mõnigi ese, millele pilk peatuma jäi, pani mind muigama. Vaatasin sektsioonikapi vitriini. See oli tihedalt täis kristallvaase, -kausikesi ja -vaagnaid ning muud seesugust. Need olid üsna ühesugused, kuigi polnud ühest komplektist. Välja arvatud lillevaasid, kasutati kristallnõusid haruharva, põhiliselt seisid need klaasi taga väljanäitusel. Mina neis erilist ilu ei leidnud: mingisuguse Nõukogude tehase masstoodang. Aga omal ajal oli kristalli omanike ja kinkimine prestiiži tipp.“ Aitab tsiteerimise, lugege ise edasi! Ent, taolise varanduse omanik võib võimalikku pilget julgelt pareerida, hüüdes, et siis polnud narkomaane tänavatel näha! Ja mis see steriilne Gea-Estrella isa korter parem on. Soojust ja südant seal ju ei leidu.

Kius olla julge. Koostanud Igor Kotjuh.

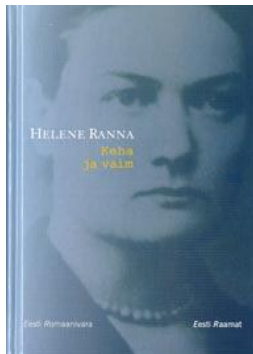
Kogumik sisaldab 21 esseet eesti luuletajatelt oma luuletunde kohta. Mõni autor on küll pigem prosaist, ent mingil loomeetapil on pannud ka poeesiat kirja. Olen seda kogumikku kaua lugenud, kord pooleli jättes, siis uuesti alustades. Soovitan väljaannet nendele, kes võiksid huvituda mõne konkreetse poetessi-poeedi mõtisklustest oma loominguliste impulsside kohta. „Kius olla julge“ sisaldab nii julget kui ka ootamatut teavet. Kogumiku autorite eapiiriks on valitud sünniaasta 1970. Üldistavalt öeldes peab luuletamine ikka loojale rõõmu tooma, aga see võib ka vastu pead anda. Kedagi nimeliselt tsiteerimata märkasin, et luuletamise põhjuseks võib olla soov edastada head sõnumit, keelemäng, (tüdrukute) tähelepanu võitmine, valu, meelisõovitav kujund, võim, vale, vabadus, armastus, valu, nauding, kannatused, põgenemine argipäevast, eluviisi otsimine, kogemuste vahetamine, enesemääratlemine ja teadvustamine jpm. Üks arvab, et luuletada tuleb noorelt, siis on see sinu sisimas varjul, teine, et luuletajaks ei sünnita. „Kõik algab ühest värskest hingetõmbest“, öeldakse lk. 136. Lk. 107 on kirjas: „Luuletamine on lihtsate tõdede keeruliseks, peaaegu krüptiliseks valetamine ja siis uuesti lahti harutamine, odav mustkunstitrikk, kus oodatud punasilmse küüliku asemel võib kübarast kerkida läikiv tsalamander või tsester tsitta.“ Ma usun seda väidet ja nõustun ka järgmisega lk. 186: „Mõni ei lähe oma ajaga riimi ja hallitab riivilil, kust ta ehk kunagi üles korjatakse ja tolmust klopitakse, mõni aga riimub oma ajaga väga hästi. Las ta siis riimub.“ Raamatuinimesena olen

näinud, et väga palju väärt luulet seisab hoidlates avamata kaante vahel. Minu arvates on luule lugemine keeruline. Arvan koguni, et üht terviklikku luuleteksti tuleb mitu korda üle lugeda. Kui vahel olen leppinud vaid korraga, olen oma arvamust kujundades eksinud. Tean, et eesti luulet loetakse arusaamatult vähe. Meie, lugejate asi oleks end ses asjas parandada!

Marko Mägi. Maitsestatud kanad.

Pole just paks luuleraamat, aga tekstid on seitsmesse ossa jaotatud: „Nemad on keerulised“, „Balti kett“, „Chanel number viis“, „Maitsestatud kanad“ „Pekk ja Tai“, „Lendab ja nokib teri“, „Kontsert pööningul“. Autor pilab, kohati lausa irvitab pisiasjade üle, mis ülereklaamitud ja sätitud. Sekka satub ka labaseid ja magedaid ridu, kuid sõnamängu imetlejad leiavad peaaegu igalt leheküljelt midagi. Mägi osutab pealtnäha küll väikestele asjadele, kuid neil võib mõnikord päris suur sisu olla.

Kuulsin koguni väidet, et eelmise aasta üks parimaid luulekogusid. Sellega ma ei nõustu, aga igav see raamatuke ka pole. Mägi read praegusest aastaajast kõlavad nii: „Ehhee, / juhhuu. / Hajee, / jehhu!“ („Kevad“); „Talve“ on kujutatud nii : „päkapikud / munevad / lumehangedesse“; „kuu on vaid trikk / et juhtida tähelepanu / probleemidele / nii huu / päikegi“; „bonaqua – vesi sinu hingele / bonaqua – vesi sinu kehale / bonaqua – vesi sinu veskile / bonaqua telereklaamis / hüppavad inimesed merre / kas meres on ka viina / kas meres on ka veini / kas meres on ka õlut / kas meri sulle põlvini on / joogisektoriteks jagatud / kas meri sinu veskile / läidab jaanitule / sinu südames“ („Meri sinu veskile“); „Kumba / te eelistate – / kas / Loomingut ja Vikerkaart / või / Joomingut ja Pillerkaart?“ („Eelistused“) jne.

Helene Ranna. Keha ja vaim.

„Eesti romaanivara“ ilmub endise hooga ja selle kaudu saab päris soliidse ülevaate 1920. ja 30. aasta kirjavarast, mis omakorda aitab leida võimalikke seoseid ja ühendavaid motive praeguse eesti kirjanduse sisu ja vormiga. Helene Ranna (kodanikunimi Tamberg, 1898–1946) tuli kirjandusellu, nagu paljud teisedki selles sarjas ilmunud autorid, „Looduse“ romaanivõistluse kaudu. Tänapäeval teda muidugi enam ei mäletata, kuigi Ranna on avaldanud võiduroomaani järje „Riidalu“ (1936) oma kulu ja kirjaga ning vaimuliku sisuga luuleraamatud „Üles“ (1934) ja „Tähelennak“ (1935).

„Keha ja vaim“, mis kõneleb Saaremaa naisõpetaja elust, pälvis 1930. a. võistlusel esikoha. Preemia eest astus autor Tartu ülikooli. Metsanurk hindab autasustamiskõnes teost kõrgelt: „See on elu jaatav ja positiivne töö.“

Raamatust räägiti toona palju, kriitika ulatus ülistusest eitamiseni. Leidus vihjeid, et romaan oleks pidanud tegelema ainult „kehaga“, „vaimu“ osaga polevat autor toime tulnud. „Keha ja vaim“ on tegelikult armastusromaan, tänases mõttes isegi naisteromaan, kus kaks hingeliselt võõrast inimest hakkavad oma kodu, Oitma talu rajama. Kuidagi tuli neil leida kompromiss keha ja vaimu vahel. Võõrdumise põhjusena on autor esitanud haridustaseme, mis reaalsuses toona kahtlemata eksisteeris ja pole tänaseni ühiskonnast kadunud. Romaanis leidub ka autobiograafilist materjali. Helene Ranna pärines Saaremaalt Kihelkonna kandist ja töötas mitmes kohalikus koolis õpetajana. „Kehas ja vaimus“ kujutatakse kolka-Saaremaa eelarvamusteküllast ja üsna vaimupimedat keskkonda, kus eksisteerivad must-valged tegelased, nt. põrgulikult kuri ämm, kes küll romaani lõpus minia suure headuse tõttu muutub. Peategelane Ilma rõhutab külaharitlasena pidevalt üleolekut oma mehest Augustist, kes esindab peaaegu et meheliku mõistmise ja vastutulelikkuse ideaali. Romaani keskel aga astub üsna rahulikult ja abielupaari igavalt kulgenud ellu loodushuviline eesti päritolu õpetaja Toivo Saat Soomest, kes oma uustestamentlik-kristliku hingestatud jutuga hävitab naise vaevaga rajatud hingelise tasakaalu. Mehe õpetus, kuidas armastada elu ja inimesi, mõjub aga kunstlikult ja eluvõõralt. Pikad lihtsustatud ja üliemotsionaalsed arutelud „vaimust“ ei lisa romaani midagi juurde. Teose huvitavam osa kirjeldab hoopis Saaremaa tollast koloriiti ja mõttemaailma. Romaan lõpeb siiski lootusrikkalt. Toivo lõpetab oma misjonitöö õigel ajal, kuigi tunneb naise vastu enam kui sümpaatiat. Ilma lepib abikaasaga ära ja neil sünnib viimaks kaua oodatud järglane. Tõsi, vahepeal küll Toivo sureb ja Ilma käib Soomes. Positiivset lõppu oodati ja kiideti, ent iga lugeja peab tulemuse üle iseseisvalt otsustama. Ämma mõttelaadist: „Kas ei pea ema süda verd tilkuma, kui mõni säärane kiitsharakas miniana sulle majja tuuakse? Ei ole sihukesest seaämbriga lauta minejat! Kukub selili, kui emis molli äärel korra kõvasti rõhatab! Ei niidukaarele minejat ega adra taga astujat... Näe, eks sellel ja sellel – kui mitu korda oli Tiina sellest kõnelenud! – toonud poeg säärase minia majja – püsti ristis teisega! Tööst ei maksa rääkida, häda juba küllalt söögigagi. Leib on hapu, silgud soolased, klimbid mulla maiku, kakis ajavad odrakestad kurgu lõhki... Ühte ei võta süda vastu, teist ei pea kõht kinni... Loksutab muudkui oma moosipottidega ja purkidega – lapsed [Tiina tütrelapsed – M. L.] kipuvad kui kurjad vaimud kallale, kaikaga ei jõua teisi eemale hoida! Aga saab mõni näpu kogemata sisse pista, kus siis kilkamist ja kakerdamist küla ja linn täis, nagu oleks see lapse näpp teab mis!... Taevas hoidku sihukese risti eest!“

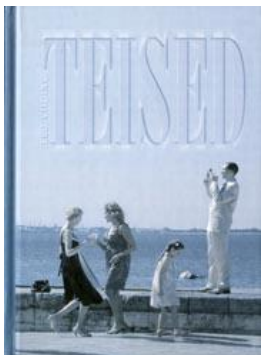
Tõde on aga see, et Ilma on kasvanud talus, harinud kooliõpetajapõlves põllumaad ega jäänud niitmisele hätta.

Juku-Kalle Raid. Juku-Kalle Raid ja teisi luuletusi.

Mina Juku-Kalle luulega kuigi hästi toime ei tule. Eemalt vaadates tundub, et poliitikuna võitleb mees igasuguste sõnaliste vahenditega inimliku lolluse vastu, aga ega tal suuri võite näidata pole. Kui võtta pealkirja sõna-sõnalt, siis paistab, et autor peab end luuletuseks. Eks Raid ongi mingi kujund, nähtus, mis lihtsameelset ühiskonda alailma häirib, aga isiklikult pole mul talle midagi suurt ette heita. Väiksemaid asju küll meenub, nagu eesti kirjanduse tutvustamine väljaandes Keskus, aga olgu peale.

Raidi luulekogu sobib neile, kes oskavad ja suudavad hinnata Raidi toimetatud ajalehte ja jagavad tema pörgulikult valusaid sõnahoope. Kas või neid, mis käisid kommarite kohta. Juku-Kallet võib kahtlemata mänguriks nimetada, aga tema luuletustes valitseb lisaks püsimatule vaimule ja ajakajalistele löökidele ka mingi kurblik alatoon ja tühjustunde taju. Eriti irooniline ta pole, pigem ikka enda ja ümbritseva uljas jälgija. Võib-olla just kuraasis peitub tema jõu allikas, ent kust võin mina teada, mis Juku-Kallet rähklema, rääkima ja tegutsema sunnib? Luulet kirjutades ta end muidugi taltsutab, sest kogus ei leidnud ma ühtegi, banaalselt väljendudes, veri ninast välja teksti. Näitena tsiteerin: „Taltsutamatu hirm, inimese põhiline koostisosa, / mis töötab 8 päeva nädalas, kaheksast viieni./ viiest kaheksani tagasi. / Mitte seadus, ingel, kurat, prohvet, / pühakiri ega lihtne rahulolu, / vaid keeruline, omatahtsi elutsev hirm. / Sama hirm valitseb kogu maailma. / Nüüd koputab sünagoogi uksele: / tere mehed, siin seebi- ja nõobivabrikumehed, / oleme kohal./ Taltsutamatu hirm surub mehi ahju hüppama, / läbi korstna atmosfääri kanduma / ning nagaani haarama. / Küll ühel päeval jõuab Jahve koju / ja teeb poolelijäänd tööle lõpu peale. / Hirmu silm on üksik aken kongimüüris, / ainus võimalus näha välja ja sisse, / tema olekusse ja ta saladusse / nagu liiga sügavasse vette.”

Elo Viiding. Teised.

Igati mõjus novellikogu. Lood teisest, kelleks on enamasti naine. Vaated naiseelule ning eksistentsile üldisemalt on vahedad ja kohati lausa julmad. Palju ridu sellest neetud naisekehast, tema suhetest ja vastuoludest vaimuga. Raamatut peaksid ehk lugema ennekõike autota, meheta ja majata naisolevused, sest Viiding annab valusalt ning valjult pihta paljudele suguõdedega seonduvatele detailidele, ja eriti müüdile kohustuslikust soojätkamisest. Kaante vahel on kuus teksti: „Oleme muutunud paikseks”, „Teised”, „Meie, tähelapsed”, „Kaks päeva ja kolm kuud”, „Kestmine”, „Eksitus”. Esimene loetletustest on muigama ajavalt irooniline, keskendudes korteriühistu elukorraldusele ning seal elavate inimeste kohustustele. See teema ei peaks küll kuuluma Elo Viidingu vaimsesse maailma, aga lugu on kirjas, ja ongi kõik. Ülejäänutest leiab kas natuke rohkem või vähem analüüsi hirmliall teemal – kestmine. On psühholoogiat, õdedevahelise rivaliteedi kulgemist, masendust. Isegi osutus alkoholismi mõjust ilule jms., mis peaks naisi huvitama. Lk. 48 leidub viide raamatukoguhoidjale, kes mõistagi on üksindusse määratud. Näide ja ühteaegu hoiatus nimiloost: „Omamata meest, tean ma, kuidas meest voolida. Ja sellepärast pole ma ka saanud endale kedagi, keda voolida ja ümber kasvatada. Meid, naisi, on aastasadu kasvatajateks kasvatatud – enamjaolt ikka vastutajateks, manitsejateks, valvajateks, noomijateks, korraldajateks, või halvimal juhul isegi vaimselt stimuleerivate või mõnusate hetkede piredateks lõhkujateks ning selle võimu saavutame me eelkõige igivanade manipulatsioonide teel. Me peame voolima seda euroopalikku, kultuurset meest, kellega meil on seotud üksnes meie endi ja meie laste heaoluga seotud lootused. Me peame meest peibutama ülekeeva helluse või vaimuvaese salapäratsemisega ja viskama talle pärast seda, kui ta meie sisse oma seemne istutanud on, kondi, millega ta peaks igavesti rahul olema – olme ahistava, torkivalt lääge pörgu. Meile peab närvidele käima, et enne meiega kohtumist elab see mees viletsas linnaosas, ei taha lapsi, et tal on vale töökoht, mis ei vasta tema võimetele, et ta toitub ebatervislikult, ei jäta suitsetamist maha, käib imelikult riides... Me peame õigustama mehe kasvatamist sellega, et muidugi ta väärleb paremat.” Ega muud oska soovitada, kui uurige raamatut edasi!

Liivametsa Lugemised - 68 / 2013

LÄHETUSLAUSED

Nii on alati olnud, et ootame sünnisõnu, kuid kuuleme paratamatult ka surmasõnumeid. Lõikuskuu haaras eesti kirjandusest suure tüki, suri imetabane luuletaja Mari Vallisoo, kelle looming on mind alati puudutanud oma salapära ja täpse sõnastusega. Küll pole ma aga tänaseni mõistnud, miks tema loojakuulsus ei kaikinud valjemini, miks temast liiga harva kõneldi. Autasud, jah, aga ülejäänus pigem vaikus. Kuid küllap aitas ta ka ise enda ümber tagasihoidlikkuse ja eraklikkuse kaitsvat rüüd kududa. Ma ei kohtunud temaga kordagi, ühelgi kirjandusüritusel ei õnnestunud mul teda oma silmaga näha ega ta häält kuulda. Raamatud muidugi jäävad. Ehk asutakse neid nüüd nõnda mõtestama, et kogu eesti rahvas teaks: jutt käib tõesti ühest ehedast korallist Emajões. Tsiteerin kogust „Ainsuse olevik“ (ilm. 2000) luuletuse „Sugulased“: „Tulin takusest linast / kootud tüdrukupõlvest / Alutaguse kõrvest / Iisakust Murakasoost / Rabakaeluste lõhn mul / meeled lahutas koost / Nägin mida ei kuule / Hoopis muud ütles suu / Tulin lollike lauldes / läbi siis Lohusuu / Pajud paindusid maani / tuulest mu jooksuhoost / Tulin päriselt pärit / mehetapjate loost / Maie või Mari / Peipsis / pesin ma verist kätt / Vesi punas küll punas / Ei ma märganud kunas / raske sajupõlv tõusis / määratud käterätt / Sugulased sääl seisid / kuskohal Kodavere / Vihm aga uhtus ära / hallid riided ja vere / Kõik need linased / Alles / ainuke sõlenõel / Sugulased sääl seisid / Üks neist lõputuid linu/ loputas Emajõel“.

Mari Valisoo luule on tikitud täis unistusi, ürgseid tundeid, mis on kirjas vanades müütides ja rahvaluules. Kirjutades lihtsatest töödest ja toimetamisest, tõuseb alati esile naine. Naise otsingud ja tuline tundeilm. Kõrvuti seisma seatud mehe ja naise vahel valitseb aga pinget, sest mees võib alati rännuteele rutata, naine aga peab hoidma kodukollet ja sündinuid. Sünni kõrvale seisab alati surm, igatsus ja salapärane hävitamisiha. Vallisoo on olulised mõistagi loodus ja mets, sest poetess tuli ju Kodavere poolt... Ta on leidnud siit ilmast ürgset ilu, mida iga surelik ei näe, heitnud pilgu sügavustesse, kuhu meie kõigi silm ei ulatu. Tema luule nõuab lugejalt kujutlusvõimet, sest rasket otseütlemist leidub väga vähe. Temast kõneldes on ikka ja alati rõhutatud, et ta kuulub Juhan Liivi ja Betti Alveri kõrvale, ja selles arvamuses ei tohiks kahelda.

LOETUD RAAMATUD

Mart Kadastik. Kevad saabub sügisel.

„Ma räägin ajakirjaniku rollist,“ sõnas Henn häält tõstes. „See on vastik roll. See roll näeb ette teiste inimeste haavamist. Iga päev. Osa ajakirjanikke naudib seda tööd. Neile meeldib skalpelliga urgitseda, otsida küünemusta, ja kui seda kelleltki leiavad, siis lisada väetist ning loopida see üle ilma laiali. Kui vähe on ajakirjanduse teerulli alla jäänud pätte, keda tulebki tümitada, ja kui palju tavalisi inimesi, keda pole lihtsalt tahetud mõista! Ajakirjanik, kel on natukegi südametunnistust, ei pea ise sellises keskkonnas kaua vastu. Südametunnistusega süüdistaja elab oma sõnu teinekord valusamini üle kui süüdistatav.“ „Tõesti?“ oli naine jätkuvalt imestanud. „Teie pidasite päris kaua vastu. Millal te lehe juurest ära tulite?“ „Kolm aastat tagasi,“ sõnas Henn. „Ma teadsin kõike ja seepärast ei saanud ma enam mitte millestki kirjutada. Mõistate? Mind usaldati, mulle jagati konfidentsiaalset informatsiooni palvega „Jäägu see meie vahele!“, ma lubasin seda mitte ära kasutada, ja ma täitsin oma lubaduse. Alati. Tagajärg oli see, et kirjutati ikka, aga kirjutasid teised. Mitte mina.“ Nõnda seletab ajakirjanik Mart Kadastik oma esimeses romaanis, mille peategelaseks võib pidada endist ajakirjanikku Henn Paavelit, meedia käitumisreegleid. Arvestades, kui palju reklaami ja tähelepanu „Kevad saabub sügisel“ pälvis, lootsin midagi uut, „enneolematut“ meestemaailmast kuulda. Tegelikult üsna tavapärase suhete ja meeste vananemise lugu. Ei teagi, kas naisteka vastandina soovitud meestekas on juba käibel? Taoliste romaanide lugejateks jäävad enamasti siiski naised.

Tavaliselt kirjutatakse romantilistes draamades (Rein Raua termin naisteka kohta) ikka naiste ealisest kriisist, vahel seda naeruvääristades, teinekord nukramalt ja traagilisemalt. Selge, et vananemine ei rõõmusta kedagi, isegi mitte hakkajaid mehi, kel korralik töö, edukas karjäär, raha ja naised. Autor mõtiskleb romaanis kõigi meeskarakterite võimalike suhtevariantide üle naistega. Üks haarab mures kinni prostituutidest (miljonär Tambet Alver), teine (doktor Toivo Laidvee) asub suhtlema noore uskliku naisega interneti kaudu. Temakese juurde sõit lõpeb aga viiekümnesel mehel ränga autoavariiga. Tambeti puhul vaatab vastu klišeesse kalduv tegelinski, sest rahameeste suhted on paljudes romaanides üsna sarnased. Ajakirjanikul Hennul, kõige tundlikumal meeste seas, on aga lõpuni selgitamata kunagi noorena avaldatud lugu koolitüdruku ja õpetaja vahekorrast, mis lõpliku töö selgumisel kujuneb üsna rafineeritud juhtumiks. Muidugi näitab autor „fantaasiat“, kui selgub, et

usklik noor daam osutub Henu tütreks, kes ei lahku ratastooli sattunud arsti kõrvalt. „Kevad saabub sügisel“, nagu üks keskmine romaan ikka, sisaldab tõelist inimlikku traagikat, kaotatud aja pöördumatuse tunnet, elatud elu kurbust, mida küll püütakse psühholoogiliste võtetega selgitada, kuid mis minu meelest eriti ei veena. Kui palju raamat autori isiklikku elu avab, pole minu asi arvata, aga laiale rahvahulgale küllap teos meeldib.

Kätlin Kaldmaa. Islandil ei ole liblikaid.

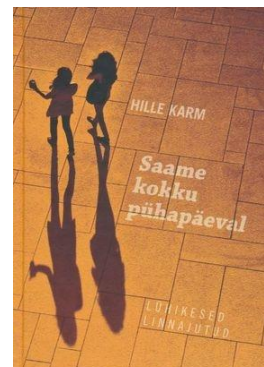
Üks ilus lugulaul, õieti peitub neid, lugulaule siis, kaante vahel mitu. Teisiti kohe ei oska määrata ühe Islandi perekonna saatust ja eluvaateid kirjeldavat proosateost. Meile jutustatakse tõeliselt karmis paigas asuvast valgest majast ja tema elanikest. Kõik algab Gudrunist ja Jonsist. Nende kohtumist vahendatakse nõnda, kui toimunuks see igiammu, mil päike küll sillerdas, aga maa oli veel üleni jääga kaetud... Tegelikult mõõdetakse aega eelmisest sajandist tänaseni, sest viimane naistegelastest, Elina, on armunud suures Euroopa pealinnas iraaklasesse Karimi. Tõsi, me ei saa teada, kas mees tuleb Islandile, ja üldse viib niisugune üleminek küllaltki staatilise sisu korraks tasakaalust välja. Ent nende armulooga toob autor teksti järsu aja- ja mõttemuutuse, mis võib puudutada tänapäeva noori saareelanikke, sest seni oli ju Islandil aastakümneid mõõdetud rahulikult lumest lumeni. Elatud tuulevalgel, kui kasutada eesti poeesiasse kinnistunud metafoori. Saatmas lumi, lõputu lumi, ja mõned lühikesed valged päikselised karged päevad seal vahel elu kergendamas. Ka Elina kogeb lume jõudu, kui ta tuleb päranduseks saadud valget maja vaatama. Loetust jääb mulje, et Islandi külakestes võib alati kohata vana naist Ragnhildurit, kes sümboliseerib rahva kestmist ja teadjaolemust. Lahkunute asemele sünnivad küll uued, ent iidne tarkus pole meeltest veel kadunud. Nad mäletatavad erilisi loodussündmusi, sünde ja surma, äraminemisi ja tagasitulekut. Naised, kes oskavad raviks ja eluks nõu anda. Oht, et nad võivad isegi Islandil kaduda, on olemas. Nagu ka Eestis!

Kuid Islandil leidub veel tüdrukuid, kes teavad vihmapalvet, kui juhtub, et vili võib kõrbeda: „Jalgratas Einhver Ekkineinsdottiri all kihutas kui pöörane, tuul tuiskas juuksed varesepesadesse, ei teadnud tüdruk enam, kus on parem ja kus on pahem, mis on hea ja mis on halb, sõnad lausused ennast ise, tema oli ainult vahepeatus, tööriist, ruupor, mille kaudu sõnad endale teed otsisid. Aina kõrgemale ja kaugemale ulatusid need sõnad, juba hakkas pikne müristama pahemal, juba hakkas pikne müristama paremal, sõnad aina voolasid, voolasid, voolasid, ja siis, ja siis, ja siis – püüdis Hobuseturjamägi pilve kinni ja sinna see jäigi. Ometi oli see pilv tulnud fjordile lähemale kui ükskõik milline teine sel suvel. Sõnad said otsa. Einhver Ekkineinsdottir läks koju, eluõnnelik, surmväsinud. Järgmisel hommikul oli Einhver Ekkineinsdottir aovalgel naksti kohal, vanaisast paadikuuri alla jäänud harpuun kaasas, köis ja konks ja kõik. Aegamisi sõtkus ta pedaale, et esimese mäe harjale jõuda, aegamisi püüdis ta pilguga pilvi, otsides seda õiget, seda enda oma, millele keskenduda. Selleks ajaks, kui ta harjaraja kõrgustesse jõudis, oli silm ühe pilve küljes kinni, korraliku paksu, tihke ja tiheda vihmapilve küljes, sõnad hakkasid jälle peas keerlema, pöörlema, pääsu otsima, kõrgel mäeharjadel kõlama, peenikeste piikidega perutatavatesse pilvedesse konkse heitma, neid enese poole meelitama. Too, pilv, vihma meie maale...”

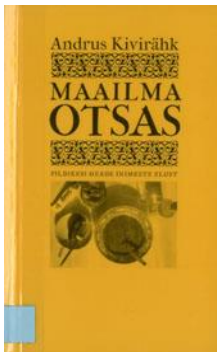
Kõige rohkem hämmastas ja võlus mind Kaldmaa kasutatud keel ja lehekülgede kujundus. Seda ei oskagi lihtsate sõnadega kirjeldada, seda peab ise nautima. Võimalik, et mõnd lugejat see ka heidutab, sest igapäevane kõnekeel on ilukirjanduses sedavõrd omaks võetud. Märkasini, et üks sagedamini kasutatud kujund on veri, ja osutamine, et see lõhnab kui raud. Nt. „Kusagilt kandub ninna vänge ja niiske, seisnud ja paakunud, kogunenud ja imbunud, kivi ja mullaga kasvanud vere raudroostene tule segune hõng.“ Ja igavene heeringalõhn, mis tähendab toitu, märgib tööd ja vaeva. Hüüd: „Heeringas tuli! Üles, üles!“ ütleb islandlasele midagi olulisemat, kui näiteks meile. See hüüd tõi majja elevust, rõõmu, pani naiste heledad häälde kaikuma, lapsed uniseid silmi hõõruma. Mehed merele kiirustama. Lisan, et uudsena näivas ilukirjandusteoses „Islandil ei ole liblikaid“ leiata pärimuslugusid, viiteid Penelopele, Telemachosele. Tähelepanu pälvivad vulkaanid, kuumaveeallikad ja ääretu silmapiir mägedes. Raamatu kirjutamisega, tundub, on siiski vaeva nähtud, seda on eesmärgikindlalt ja mõttega sõnastatud.

Hille Karm. Saame kokku pühapäeval.

Soojad ja sõbralikud lühilood n.-ö. headest inimestest, keda ümbritsevat vaadelda oskav ajakirjanikust autor siin ja seal on märganud. Võimalik, et ka tegelikkuses kohanud. Nende käitumine erineb sageli argiritus omaetteolijatest (nt. „Palun, kas te soovite jäätist?“, „Hei, härra!“) ja neid võiks kõrvalt järgmisena tutvustatava Kivirähki romaani „Maailma otsas“ tegelastega. Paljusid neist enam elu ja ilu ei oota. Kuid kõigis Karmi tekstides (kokku 24) peitub sügav iva: nt. loos „Tahan veel seda lennukit!“ ei soovi

poisike kaubanduskeskuse ees ei päris ega hinnalist mängulennukit, nagu võiks oletada, vaid et vanaisa teda nõnda keerutaks, nagu tavaliselt lastele nn. lennukit tehakse, see teeb nad mõlemad õnnelikuks. Ilusa didaktilise mõtiskluse pakub lugu „Jess! Jaa!“, tõepoolest, millal neid sõnu õigupoolest sobib kasutada? „Kõrvits, mis saab tõllaks“ ja „Appi! Euroopa“ mõjuvad ühteaegu ajakajaliselt kui igihaljalt – inimese vanadus ja üksindus, kuidas nendega toime tulla. Kiirel lugemisel võib tunduda, et puudutatakse piasasju, ent igal konkreetsel puhul on need ometi suured ja vahel koguni väga tähtsad momendid inimese jaoks. „Roosa ukse taga“ annab märku, et läbi kallite päikseprillide võib ka agulimaja uks näida roosa – oh neid peibutavaid roosasid prille, mida kõikjal pakutakse. Armin Kõomägi hindab raamatu tagakaanel lühipalasisid „muhedateks tähelepanekuteks“, ja see hinnang on täpne iseloomustama selgelt empaatiaga kirjutatud tekste. Lugege, ja te ei kahetse! Tutvustuseks katke lühipalast „Tuvi istub minu voodi jalutsis“: „Olen jätnud õhtul rõdu ukse pärani, sest muidu poleks olnud kõrbekuuma päeva järel öösel midagi hingata. Ja nüüd on mu mitmepäevane tuttav siin, minu magamistoas. Ma tunnen seda lindu. Ta on haruldane. Tuvi kohta. Teiste omasuguste seas, kes on enamasti üleni sinakashallid või mustjad, paistab minu värske tuttav silma valge laigukesega sinkjas sulestikus. Olen teda ja ta kaaslast juba nädalapäevad oma magamistoat rõdult minema ehmatanud. Pärast seda, kui nemad mind südamepõhjani ehmatasid. Juba mitu päeva olin ärganud tuvide koogamise peale. Olin läinud rõdule, näinud seal teda ja tema truid kaaslast, ning käteplaksuga nad eemale tõrjunud. Tiibade vuhinal olid nad minema lennanud – et veidi aja pärast naasta. Ma ei saanud aru, mis neid minu rõdul köitis ja miks olid nad just mind välja valinud. Kuni ühel hommikul rõdul seisva järi katteriiet kergitasin. Kohkusin. Järi alt paistis hunnik oksaraage. Kui end lähemalt vaatama upitasin, märkasin et raod pole niisama hunnikusse kuhjatud, vaid sellest on moodustumas korralik linnupesa. Tundsin ülevoolavat viha endas tõusmas. Siis sellepärast vedelesid rõdu põrandal oksaraod, mida pidasin tuule kantsuks! Siis selle pesa pärast pidin põrandat aina ja aina linnusitast puhtaks küürima! Vajutasin vastvalminud pesa prügikotti. Oksad pröksusid kaeblikult, kui ma neid katki surusin. Oksad tegid häält, otsekui tuksuks neis elu, otsekui poleks need oksaraod, vaid juba pesast koordunud tuvipojukesed. Imelik tunne oli. Ma ju armastasin linde. Põhimõtteliselt. Mulle meeldis taevaalaotuses pääsukesti vaadelda ja ma lausa imetlesin valgeid toonekurgi. Neid tuvisid siin ma jälestasin. Me ei tahtnud neid endale nii ligidale. Mulle oleks meeldinud neid pigem kaugemalt või pildi pealt vaadata. Pesaoksad pröksusid. Ma ei olnud mõrvar. Veel mitte. Mulle meenus tuttav, kes oli olnud oma rõdul tuvidega hädas, leidnud lõpuks nende kokkukantud pesa ja heitnud selle koos sinna munetud värskete munadega prügikasti! Tuttavale, kirglikule loodusearmastajale, olin olnud pihinema eest. Ta pidi juhtunu südameilt ära rääkima, sest ta teguviis tundus talle inimloomuse vastane. Tema, hea ja loodust armastav inimene, oli tapnud sündimata linnulapsed!“ Tuttav tunne, kas olete nõus?

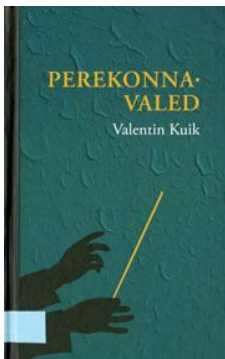
Andrus Kivirähk. Maailma otsas. Pildikesi heade inimeste elust.

Niisiis kirjutatakse mõnusatest ja natuke kummalistest inimestest, kes näivad olevat ühel või teisel kombel meie tormaka ja mõõdutundetult muutuva elu jaoks saamatuvõitu. Hinnangut *näivad* kasutan taoliste isikute mõistmise tõttu. Näiteks nõudepesija Kalju, kes ema nunnutamise tõttu ei suuda 50-aastaselt oma elu üle otsustada. Tahab temagi ühel hetkel maailma otsa pörutada, ent otsustab, et kõige parem on ikkagi külmpapist ema keedetud kapsaid süüa.

Romaan näitab igast küljest, et headus on sessinases maailmas omamoodi veidrus. Tegelased võtavad igapäevategelikkust tõesti rahulikult ja mõistvalt, erandiks saunalaval turtsuv musta habemega mees, kes kirub uut korda ja igatses vana tagasi, sest siis võis süüa tutvuse või positsiooni kaudu hangitud suitsuvorsti nii palju kui süda tahtis. Need, Tallinna kesklinna lähedusse jäävas linnaosas liiguvad tüübid heas mõttes, kohtuvad omavahel kas tänaval või siis odavas söögikohas nimega „Opossum“. Tinglikult võib peategelaseks pidada Rein Kammi, kellel on ajalooõpetajast naine Anu, kes igatseb minna maailma otsa palverännakule. Ja väike tütar Sandra. Selle lasteai lapsega on seotud ka romaani kõige imelikum (irreaalsem) juhtum. Tüdruk kukub, viiakse teadvusetult haiglasse, aga ühel hetkel ärkab üles ja haavast pole enam kriimugi järel. Keegi ei mõista, kuidas niisugune ime sai juhtuda, aga Kivirähki loomingus on varemgi juhtunud kummastavaid asju. Lapse isa Rein tunnetab aga, et sellega on seotud rahuliku loomuga härra Immanuel, kes arvab, et tema ongi juba maailma otsas, ajal, mil teised alles unistavad, kuidas argipäevade elukulgemisest korraks välja pääseda. Ei pääse sellest ükski, kuid taoline unistus on kindlasti iga inimese peast korraks läbi käinud, kui rutiin kipub ihu ja hinge kallale. Ainus põnevust tekitav müstiline moment lapsega aga edasi ei arene ja aeg kulgeb kevadest sügisesse endiselt stoilise rahuga. Natuke pani imestama, et kõik romaani tegelased hoiduvad igasugustest tunnetega seotud tegemistest. Eve ja Ülo kohtumisele ei järgne mitte midagi, selge, autor pole lubanud intriige ega segadust inimeste hinge kolama. Habrast iseloomu pole mõtet koormata suurte emotsioonidega. Isegi ilus müüjakene Jaanika läheb noormeestega kohtuma haletsusest, muid tundeid, kui mitte arvata nendeks mõnd rahulolematuse hetke, tema noores südames ei küpse. Paraku kirjutab autor mõnedki tegelased natuke naiivseteks ja vaat et rumalusse kalduvateks. Tegelikult võivad liiga head

inimesed säärase mulje argielus ka jätta, nagu teame... Ma ei leidnud „Maailma otsast“ naerma ega kurvastama ajavaid kohti, muigamist muidugi tuli ette. Mõni kujund, kui külla minnes teiselt saadud kapsarulle kostiks kaasa võetakse, tundub pigem pilkeline!? Jaanikat ihaleva turvamehe Veiko ja Eevaldi tutvus tundub eestlaste puhul enneolematu. Kivirähk, kes pidavat mõistma eestlast hästi kombata ja meie meeleolusid avada, toob oma raamatusse sisse ka ühe tugeva rahvusliku sümboli – kartuli (meenuta ka näidendit „Eesti matus“). „Mis kartulid need sellised on, kevadel?“ imestas Eevald. „Mullused kartulid. Emal oli kelder neid täis. Ta ju kasvatab neid sellisel hulgal, et ta ise elu aeg neid ära ei söö,“ seletas Piret. „Tegelikult ta ei söö neid peaaegu üldse, ta ise ütles. Ma küsisin, et miks sul nii palju kartuleid alles on, ja tema ütles, et kallis laps, ega mina kartuleid süüa ei või, nad teevad mul seedimise raskeks. Ma siis küsisin, et milleks sa siis neid üldse kasvatad, jäta järele, aga tema pole nõus, et kuidas siis nii, meil on ju kartulimaa ja seal peab kartul olema, kuidas muidu. Et küll teie sööte, võta aga kaasa, kelder on vaja tühjaks saada, varsti tulevad ju värsked kartulid peale, kes siis enam vanu tahab. Õige muidugi, aga no meie ka ei jaksa nii palju süüa! Aga ega temaga ei saa vaielda. Tassi üles.“ „Me upume nendesse,“ ütles Eevald. „Siin on oma 150 kilo!“ Sedamaid meenub, et Valdur Mikita võtab oma „Metsiku lingvistika“ (ilm. 2008) teises osas „Sosinad kartulikummardajate külast“ semiootilise vaatluse alla termini seakartulid ja nendib: „Lõunaeestlastest ei saa kunagi õiget eurooplast, sest nende mõtlemise sügavamad kihistused on lootusetult segi paisatud. Kartuliidu on nende jaoks nagu sõrm, mis osutab taevasse.“

Ilmselt me praegu vajame just niisugust Kivirähki raamatut, mis on keedetud rahvusliku mentaliteedi paksust kontsentraadist, aga ei sunni mõtlema, nagu näiteks..., parem, kui jätan näited toomata. Just suvekuumuses tulebki sedasorti kirjandust lugeda, kuigi peagi on sügis käes: „Eevaldile tundus, et tema üksi on hüljatud ning elab täiesti mõttetut ja masendavat elu. Ning taas mõtles ta ümbermaailmareisist, kujutles isegi, kuidas ta kusagil lõunamaal mööda romantilist külavaheteed sammub: kiirustamata, kuid samas pakatamas aina uutest muljetest. Ilm on soe, kuid higistama millegipärast ei aja, õhk on sedavõrd värsk ja kerge tuuleke teeb olemise veelgi meeldivamaks. Kui kõht tühjaks läheb, istub ta põõsa alla, sööb siitsamast külatraherist ostetud pirukat, rüügab kohalikku imemaitsvat veini, maiustab oma käega nopitud viinamarjadega ning kõnnib siis edasi. Vastu uutele seiklustele ja vaatamisväärtustele. Eevald avas külmkapi, sõi ajaviiteks varsti. Siis pani riidesse, läks õue, tiirutas mitu tundi linna peal, jõi teele ette sattunud kõrtsides paar õlut – ainult mitte „Opossumis“, see oli nädalavahetustel suletud – ja tuli tagasi koju, hing igavusest paelaga kaelas. Norutas veel mitu tundi diivanil, vahtides uimaselt lakke ja jäi viimaks sinnasamasse magama, viitsimata voodit üles teha. Nagunii oli kõik ükskõik.“ Tüüpiline lihtsureliku tunne. Selle üle, kas ka ajastule viitav, tuleb veel mõelda.

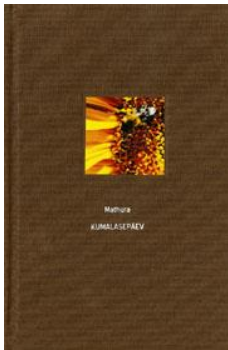

Valentin Kuik. Perekonnavaled.

Sisaldab kolm lugu: „Deposiit“, „Erna retk“ ja nimilugu. Esimene loetletutest algab lausega: „Fred Reinfeld pani oma hiigelvarandusele aluse 1977. aastal Leningradis teenitud viie dollariga.“ Järgneb kirjeldus, kuidas ootamatult n.-õ. äriks „kukkunud“ noormehest kujunes uuel ajal Eestis suurärimees. Koos nutika pinginaabriga kahasse tehtud kooperatiivis läks kõik edukalt, ent võimalike raskuste hirmus pani Fred ärikaaslase teadmata kõrvale 1000 dollarit sularaha – see jäi deposiidile ka siis, kui sõbra viis infarkt. Muidu aga jagas Fred pärijatega kõik ausalt pooleks. Kuigi intressid polnud suured, kasvas arve ja mees imetles seda veel aastaid hiljem, mil juba täiskasvanud poeg teenis Afganistanis. Kuigi kirjutatu põhjal saaks filmi teha, sest eetiline sõnum kõlab arvestataval määral, kirjeldab autor üldisemalt tuntud olukorda. Ärikatest (said) saavad ju enamasti kuulsad mehed ja naised! Kaks järgmist teksti kannavad alapealkirja stsenaarium. „Erna retk“ mõjub üsna koomiliselt ja natuke ülepakutult. Kodulinnast Peterburist Tallinna sõitev noor venelanna nimega Erna Orlova-Saks jääb tualetti otsides bussist maha. Järgneb tema seiklusküllane retk Tallinna poole, küll jalgsi, küll juhuslike autodega. Kõik juhtub asjade kokkulangemise tõttu laostumistunnustega paikades, kus samal ajal toimub ka tõeline sõjamäng Erna retk. Nii juhtubki, et heinalattu pugenuk Erna kohtub näiteks hiinlastega, kes osalevad sõbralikult mehises retkes. Olukorra suudab jamaks keerata muidugi meedia. Eks põhjus paistab eemalt tõesti tõsine, sest Erna portfelli jäänud mobiil tekitab ühes unises kaasreisijas arvamus bussis pandud pommist, ja see teade ajab ajakirjaniku igal juhul voodist välja. Igal juhul huvitavam lugu filmiks kui paljukiidetud „Seenelkäigu“ sisu. Kuivõrd saab seikluslikku ja juhtumiterohket matka võrrelda sõjalis-patriootilise sõjamänguga Erna retk, jääb iga lugeja otsustada, aga mõni seik väärib tutvustamist. Kas või Erna kohtumine kunagise vene sõjaväelasega: „Ma arvasin, et sa oled venelanna,“ ütleb Sergei. „Ma olengi.“ „Erna ja venelanna?“ „Jah.“ „Mis venelanna sa oled, sul on ju võõras nimi.“ „Mis te ise parem olete? Nimi on Sergei Mihhailovitš, aga põsesarnad on nagu mongolil.“ „Seda küll.“ Naerdakse. „Mulle pandi see nimi vaarema mälestuseks,“ selgitab Erna. „Aga vaarisa Klaus Schneider oli tõepoolest sakslane.“ „Schneider võib ka juut olla.“ „Mina teadsin kuni tänaseni, et ta sakslane.“ Naerdakse. Sergei kallab klaasidesse järjekordse veerandi. „Võtame venelaste, sakslaste, juutide ja mongolite terviseks!“ „Aga eestlased?“ küsib Erna.

„Olgu, tšuhnaade terviseks kah, kuigi, jah... Jeltsin kinkis neile vabaduse, ja mis ta vastu sai?... Ma teenisin sel ajal juba Eestis, ma tean, mis siin oleks võinud juhtuda, kui Jeltsin ei oleks Tallinnasse sõitnud... Aga lastele räägitakse, et rahvas laulis ennast vabaks... Lihtsalt operett... Noh, said oma vabaduse, aga kellele see maa tegelikult kuulub, teab ainult Jumal taevas... Mis sa arvad, kelle õuel sa praegu istud?“ „Pole aimugi,“ ütleb Erna. „Suleiman Taraki õuel.“ „Kes ta on?“ küsib Erna. „Võib-olla on araablane, võib-olla türklane, võib-olla afgaan.... Igatahes moslem... Mina olen teda siin ainult korra näinud... Arvatavasti on ta lihtsalt variisik.“ „Kelle variisik?“ küsib Erna. „Kurat seda teab, kes need hooned ja ümberkaudse maa tegelikult ära ostis... Kolmsada hektarit on ikka päris paras lahmakas... Võib-olla see Suleiman ainult esindab kedagi, aga tegelik omanik istub Mani saarel või Moskvast. Võib-olla on ta mõne vene oligarhi teenistuses, ta rääkis päris korralikku vene keelt.“ „Aga kes teie olete?“ küsib Erna. „Mina olen valvur, hoian impeeriumi varemotel silma peal... Suleiman on mulle küll viimase aasta palga võlgu, aga ma ei kurda, mul on vähemalt koht, kus olla... Nii et mina olen siin teenistuses, kasvatan kurke ja tomateid, pean mesilasi, püüan kala... Mul on siin kõik olemas peale elektri... Keegi varastas paar aastat tagasi elektriliini koos alajaamaga ära, telekat ma enam vaadata ei saa, aga ongi hea – mida vähem näed ja kuuled, seda mugavam on... Nii et mina olen eluga rahul.“ Kusagil lähedal hakkab kägu kukkuma. „Maailm on hulluks läinud: kägu kukub augustikuus, vene tüdruku nimi on Erna, moslem Suleiman Taraki annab mulle, Afganistanis sõdinud venelasele, Eestis tööd ja me võtame sinuga tema õues viina... Täielik lollimaja!“ Sergei tõstab klaasi. „Proosit!... Elagu rahvaste sõprus!“ (Muide, seesama Sergei oleks äärepealt lasknud lõhkeainega kalu tappes end jões peseva Erna surnuks.)

„Perekonna valed“ omaette loona kirjeldab tegelikult tüüpilisi petmisi muusikute peres – pärast halvatust ilmneb, et dirigendist mehel on olnud armuke ja temaga laps jne.) Niisugused „valed“ on kestnud aegu ega kao kunagi, neid võib kirjanduses alati kujutada.

Mathura. Kumalasepäev.

See heleda, kuid põhjamaiselt karge meelega luulekogu on pühendatud tütrele, väiksele kumalasele. Autor, kes viibib põhjaranniku üksildases kalurikülas (Käsmus), tunneb, et ta ei tea veel mitte midagi... Oma helesinises rannamajas unistab kirjutaja paremast maailmast. Selleks et üldse kirjutada, „pead minema majja, kus hein / kasvab akendest sisse, / tuul lehvitab kopitanud kardinaid / ja põrandalaudade vahelt / imbub sisse sinu hingeurka jahedust“. Kuid külas liigub vaid mõni vana kalurist ätt, kes enam merele ei lähe. Loodus koos merega ongi luulekogu põhiteemaks, mida püütakse siis sügavamate mõtisklustega ühte siduda. Mathura tekstid, olgu siis värssides või proosaluulena, puudutavad iga maaelulaadiga ühtekuuluvust tundvat inimest. Leidub pühendusluulet lähedastele („Vanaema aed“, „Aeg“) ja teistele luuletajatele (Kalju Kruusa, Pär Hansson). Näiteks valisin läheneva aasta-aja-hõngulise luuletuse „Esimene külm öö“: „Esimene külm öö. Maa on märg, / niiske nagu mu kehagi, ja just kui hirmul. / Suvi triivib siit pimedusse, meri jahedusse. / Saagikoristuse järel tühjaks saab põld / ja isegi parimatest meie hulgas jääb alles / ainult peotäis tuhka. Setttime maasse, kus kõik otsib / oma lahendust, või sirgume kõrgusse / ja oleme puu, mis kannab ülal oma meele mõõtu taevast. / Puu. Õunad potsatavad rohtu. Kass kräunub ukse taga. / Maa on märg, niiske nagu mu kehagi, / ja just kui hirmul.“ „Kumalasepäev“ tunnetab pigem möödanimiku väärtustamist kui tulevikuootust, ikka see üleüldine inimlik mõte, et enne meid oli palju ilu, mida meile ei jätkunud. Igati väärt luulekogu, mida tasub igal ajal kätte võtta. Nii vihma kui päiksega!

Lõpetan Mari Vallisoo luuletusega „Peeglis“ kogust „Rändlinnud kõrvaltoas“ (ilm. 1983): „Kammib juukseid / virvendavas peeglis. / Kiigub käsi, / Kõrgub kulmukaar, / kestab kevad. Tema / muud ei teegi. / Jõuab suvi. / Maha langeb paar / valget õielehte juustest, / samas / küpseb kirsimari, / valmib õun. / Muudkui kammib / peeglis virvendavas. / Kes see on / veel ilmas ilusam. / Kuni peatub kerge käsi, / tuhmub / peegel, vette / kukub kuldne kamm.“

Liivametsa Lugemised - 69 / 2013

LÄHETUSLAUSED

Hiljuti heitsin kiirpilgu raamatukogu avariilule, kus ilusate piltidega ajakirjade hulgas hakkas silma esikaas kirjanik Kätlin Kaldmaaga. „Regina“! Ma muidugi teadsin, et niisuguse nimega perioodilise üllitise esinumbril ilmus Sofi Oksaneneni fotoga, aga kuna teine number tundus minu jaoks üleliia meelelahutuslik, mis on tegelikult ajakirja eesmärk, siis olin suve jooksul žurnali unustanud. Nii uurisingi 5. numbrit põhjalikumalt, ja tundub, et see on ilmunutest huvitavamaid. Seega saame

raamatukoguhoidjatena kirjandust ka veidi „kergema” rakursi alt soovitada, kui nt. „Loomingut” või „Vikerkaart”. Ise leidsin, õigemini sain teada veidi ootamatu fakti – tuntud tõlkija Kaldmaa polegi hariduselt inglise filoloog! Tegelikult tõlkisid ka vanal ajal, s.t. vene ajal ja enne sedagi, paljud haritlased oma aja kohta hästi, olemata ühe või teise keele põhjaliku eriharidusega. Siis osati keeli veel kas tsaari või eesti ajast ning kooliskäimisest. Uuemal ajal valitseb sama suund, peamine, tuleb osata hästi eesti keelt.

Sõnaga – tahan öelda, et see naisenimega peibutav klantskaantega žurnaal väärrib siiski tähelepanu ja lugemist. Muu seas, viimases numbris eristab kirjanike eestseisja Karl Martin Sinijärv viimasel ajal ilmunud proosas kaht suunda: avaldatakse romaane, kus „mitte-miskit-ei-juhtu” ja siis niisuguseid, kus „kogu-aeg-juhtub”. Võite lugeda üht ja teist Ave Alavainu kohta ning Andrei Hvostov annab aru, millistes paikades ta mida on kirjutanud. Ajakirja teises pooles avaldatakse ajakirja novellivõistluse finalistide tekstid. Millal ma nendega tutvumiseni jõuan, pole teada.

Indrek Hirve luule nautijatele teadmiseks, hiljuti ilmus temalt kogukas valitud luuletuste kogu „Hingekiri”.

LOETUD RAAMATUD

Peeter Helme. Tuleviku mäletajad. Sofia.

Ulmeromaani esimene osa kannab veidi eksitavat alapealkirja, sest „Sofia” on kaugel planeet, mitte naisteka tegelane, nagu esikaanel ilutsev nägu viitab – suletud silmalaud, suu punakalt kumamas! Üks naine, nimeks Maria, kujuneb küll raamatu tegevuse ajendiks, tema välimusele aga erilist tähelepanu ei osutata. Ma ei tunne ulmekirjandust, olen vaid mõne eesti näitega tuttav, seepärast ei pruugi minu järgmised laused ulmefännide mõtetega resoneerida.

Ma tutvusin raamatuga ajal, mil vasikas Juuni oli meediatäht. Küllap seetõttu mõtlesin ka „Sofia” üle meie päevade infost lähtuvalt. Mida võib edaspidises eksistentsiarengus tähendada teaduspõhine ja ka illegaalne kloonimine. Kuidas teadurid võitlevad genoomide pärast, ja et kõike mõjutab õigupoolest raha. Teisalt tundub Peeter Helme teose aeg, 26. sajandi keskpaik, nii üüratult kaugel, et ehk vaid reaalteadlased suudavad sinna end mõelda. Ja muidugi asjatundjad – ulmefännid! Maast arusaamatus kauguses toimuv tagaajamine väljasurnud rahva või tulnuka või põlissofialase geenide taastamiseks polnud just igav, kuid mõjub sel tuleviku sajandil vahest samamoodi kui Tartus sündinud vasika imetlemine täna. Vaata, aga vaata, kuhu jõutakse, mida tehakse... Teadlased peavadki idealistid olema, nõnda kui peategelane Karl Harak, kes arvas, et teadus ja õiglus käivad ühte jalga. Niisiis, juba nimetatud 15-aastane Maria rasestati mumifitseerunud sofialastelt leitud DNH-ga kunstlikult ja loodeti imet! Kas ime sünnib, saab arvatavasti teada järgmistest osadest. Katsetusest igatsevad kasu lõigata teisedki laborid ja kahtlased jõud, Maria röövitakse, nii et kosmoses toimub paras segadus ja võitlus tema omastamise eest. Kõike tehakse teadagi inimkonna huvides, sest Maria sünnitaks lapse, kes oskab tuleviku mälestusi jagada: „Põlissofialased nägid küll välja umbes nagu meie siin – nagu me kõik väga hästi teame – kuid nende mõistus ja meeled olid ehitatud hoopis teisiti. Mingis mõttes võib vast öelda, tagurpidi. Lihtsustatult öeldes oli nende liigil võime tajuda aega teistpidi voolavana. Nad teadsid, mida tulevik toob ega mäletanud minevikku. Seda on inimesena muidugi raske ette kujutada, eriti veel, kui katsuda tõlkida see kõik füüsika keelde – nii muutub see lihtsalt absurdiks. Kuid ometi oli see nii. Võite nimetada seda ka kuuendaks, seitsmendaks või kaheksandaks meeleks. Jälgi tuleviku mäletamisest jätsid nad esemetesse, mida tarvitasid, ja ka iseenda jäänustesse. Mitte igaühese ja mitte iga inimene ei taju seda võrdse tugevusega, aga laias laastus on see nii. Ma julgen väita, et tegu on mingi omalaadse magnetismiga, aga ma ei ole kindel. Ütlen seda pigem selleks, et te, doktor Harak, ei hakkaks arvama, et ma räägin maagiast. See on teaduslik, ent mingil meile senitundmatul moel.”

Kohati kirjeldab autor olukorda ja olmet nii argiselt ja tuttavalt, nagu kõnniksime tänapäeval Maa peal ringi, siis aga toob helendavad riided, süstikud jms. kraami, mida ulmefilmides võib näha. Igatahes juuakse valgusaastate kaugusel viljakohvi, süüakse peekonit, vaadatakse telekat, kirjutatakse e-kirju, nagu teen seda mina aastal 2013, tõsi, dušš annab vaid sõnalise käskluse peale vett. Planeetide vahel sõidetakse nagu praegu Tallinna ja Tartu vahel, küll pisut kauem, kohale jõutakse mõne nädala, kuuga või nii. Ehk läheb vahel ka aastakene. Isegi sääsed asuvad kuurorttähel Kuala Lumpur Kahel, Sofial aga elavad loomad, keda kutsutakse nelikaelaks, põhjalõviks, kaljuankruks. Planeedil Sofia elab töötuid, lapsed paluvad almust, oodatakse toetusi. Ilm on kehvapolne, maapind soine. Ja mis kõige olulisem, pidage meeles, bioarheoloog Haraku maapealses toas leidub tohutul hulgal raamatuid, mida ta ka usinasti loeb. Kas siin peitub hoopis allegooria, mine võta kinni!? Igatahes lõpeb lugu sedapuhku heade jõudude võiduga. Ulmeraamatuna arvatavasti lihtsakoeline lugu, filmilike trikkidega, kuid kahtlemata vajaliku eetilise sõnumiga.

NB! Paaril leheküljel kukuvad palgasõduritest tegelased räigelt ropendama, aga mulle tundub, et Peeter Helme ei oska seda nõnda iseenesestmõistetavalt kirja panna, nagu näiteks Peeter Sauter ja mõned teised eesti kirjanikud.

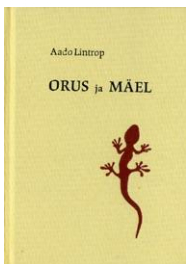

Sass Henno. Homse maailma kirjanikud.

Lugu inimestest, „kes annavad seadmetele hinge“, on autor tekstis väitnud. Kuna raamatut nimetatakse esimeseks eesti firmaromaaniks, jutt käib firmast nimega Proekspert, siis sobib ehk ka tavalisel lugejal sõna sekka öelda, kuigi sisuliselt on see pigem pikem dokumentaaljutustus meeste käekäigust, keda nimetatakse progejateks ehk programmeerijateks. Alapealkiri osutab, et esialgu peatutakse põhiliselt üheksakümnendatel aastatel, kuid oodata võib järge. Sass Henno on varemgi pannud lugejaid uut osa ootama!

Mõistagi ei tea ma arvutite „hingestamisest“ ehk programmeerimisest kõige vähematki, nagu ulmekirjanduse tähtteostestki, sestap lugesin „Homset...“ kasvava huviga, kuna eesti progejate areng ja tähelend on kirja pandud lusti ja hooga. Kindlasti leiavad asjatundlikumad siit ka autori fantaasiat, mis belletristika see muidu oleks. Mul ei tulnud hetkekski mõtet raamatut pooleli jätta, vastupidi, tahtsin ruttu lõpuni jõuda ja soovitasin oma kolleegidele lausa jooksu pealt – lugege ka! Kuigi teema puudutab IT-valdkonda, avaneb sel alal tegutsemist alustanud persoonide kaudu ju meie noore riigi ees seisnud võimalused ja karid, mida tuli ületada, et püstitatud eesmärgini jõuda. Võib-olla tajub mõni lisaks sedagi, kui „kerge“ või hoopis raske on tööga miljonäriks saada. „Homse...“ kirjeldustes tajub kohati stereotüüpseid kujundeid, aga eks need on ka ühiskonnas juurdunud (nt. progejate välimus, jõukus, teatav eluvõõrus jms.), tegelikult nõuab kõrgtehnoloogia loomine aga hoopis tõsiste eetiliste väärtuste aktsepteerimist. Igatahes pärast „Homsega ...“ tutvumist on mul tarkvarainseneride maailma mentaliteedist õhkõrn aimdus, mis on loetu põhjal igati sümpaatne. Ma polnud näiteks kordagi mõelnud, et loodu nõuab ka müügimehi, kelle nutikusest ja läbilöögivõimest sõltub palju. Kui progejatele on antud anne maailma muuta, ja nad peavad vastutama oma tegevuse eest, siis müügimehed on IT-äri käimatõmbav jõud, kes peab olema maksimaalselt usaldusväärne. Minu arvates väärib Sass Henno raamat lugemist ja ilmselt võiksid seda teha just need, kes asjast suuremat ei hooma, nagu siinkirjutaja. Üks tsitaat ka: „Aga nüüd progejad: see salapärane tõug, piltidel patsiga poistena kujutatud, ärisuhtluses introvertsete süvenejatena tajutud, DISC-tekstides kõrgete S ja C tulpadega kirjeldatud ning eravestlustes seltskonda ebatraditsioonilise maailmatunnetusega üllatavad spetsialistid, on need, kelle töö on kirjeldada tulevikustsenaariume veatult ja piiritletult. Üks programmeerimisviga võib tänapäeval maksta maailma hinna. Ebapiisav kvaliteet (loe: QA) võib hävitada midagi palju enam, kui müügimehe tulemustasu seda iial kirjeldada suudab. Eksitus maksab raha, au ja elu ja neid võimalusi on igapäevaelus meie ümber igal sekundil.“ Omamoodi ulmekirjanikud on need „homse maailma kirjanikud“, alati tuleb kaugele ette vaadata, möödunuga, kunagi looduga, pole neil enam suuremat peale hakata.

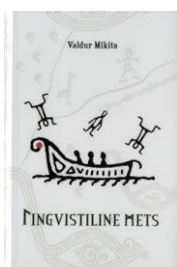
NB! Raamatust leiate ka fotosid Eesti parimatest programmeerijatest.

Aado Lintrop. Orus ja mäel.

Nõnda kui eelminegi luulekogu („Uksed ja inimesed“, 2012), sisaldab raamat ränduri mõtteid ja elamusi: peatükid „Ma olin Calcatas“, „Dolpa päevik“. Esimesest leidsin read: „vaid vaata iseendasse / ja ajaliselt palju lähemale / kui selle maantee / igikulunud graniidid / su mälestused koduks saavad / surmavarjus viibijale / kel hääle annavad / su oleviku mõtteniidid“ („Kord märtsiõhtul“). Muidugi võib nii iga poeet mõelda, ent Lintropi tekstid on kohati lausa kombatavad ja hästi ette kujutletavad. Olen märganud, et kõik Mazzanos viibinud eesti kirjanikud peavad kirjutama kohustuslikus korras saadud muljetest, oma tundmusi-elamusi vahendab

ka Lintrop. „Orus ja mäel“ autor viskab oma tekstidesse sisse ka pisut sotsiaaleetilist münti („Mul on valus“, „Põllud kaotavad jälle“), aga üldistavalt nimetaks raamatut tasaseks enesevaatluseks, mis sobib rahulikule ja kauguste järele igatsevale lugejale: „Kasvan endasse / see on tõesti / ainus võimalus olla / nagu olekski / mulle kingitud vorm / mille pean sisuga täitma / aeglasemalt kui puud / sirutavad oksi / kombates piire / eneste ümber / seestpoolt see tuleb / valmissaamise tung / otsib tühikuid / minule antud ruumis / mille suurust ja kuju / ei ole eluajal / lubatud teada“.

Valdur Mikita. Lingvistiline mets.

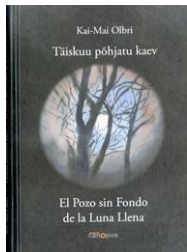
Kirjastus „Välgi metsad“ on andnud välja pööraselt põneva mõtte- ja sõnamaagilise koguteose. Mikita on oma vaimukas-mütoloogiliste semiootiliste interpretatsioonidega juba ammu tähelepanu pälvinud, tema tekstidega lihtsalt tuleks tutvuda. Kaksteist artiklit, mida ma loetlema siiski ei hakka, võtsid oma aja, kuid see oli lugemise mõttes igati väärtuslik periood. Kui mõni meist ei suuda õhtul krimet käest panna, siis mina ei jätnud ühtegi artiklit isegi hilisõhtul poole peale.

Nagu pealkiri viitab, on raamatu kesksemaid märksõnu METS, mille ümber siis kootakse isikupärane, autori sünesteesiatest sündinud särav maailm. Viimast võõrsõnalist väljendit ei jõua siinkohal lahti kirjutada, lugege läbi kirjatükk „Homo silvaticus“, ja asi ongi selge. „Korilase tagasitulekust“ pakun teile aga näite, mis kontekstist välja

võetult ei eksita: „Võime öelda ka märksa lihtsamalt: mets säilitab ja konserveerib kultuuris maagilise mõtlemise praktikat, kuna rahvastel, kellel on rohkem metsa, saavutab animism teatud mõttes surematuse – see võtab lihtsalt teistsuguseid vorme. Eestlased on ebatavalised kohafriigid. Neil näib olevat mingi ebaharilik kuues meel paikade suhtes, mis neile mõjuvad. Siin kangastub lausa mingi hüpersensitiivne topograafiline paine. Eestlane ei saa olla paigas, mis talle millegi pärast ei meeldi, meeldivast paigast hoiab ta aga kümne küünega kinni, kasutades selleks kõikvõimalikke ebaratsionaalseid argumente. Paigad mõjuvad meile lihtsalt ebatavalise jõuga. Näib, et looduslike pühapaikade kogemus pole eestlase meeltest kusagile kadunud, see on võtnud üksnes tänapäevase kuju. Igasugune korilusega seotud tegevus, nagu näiteks marjade ja seente korjamine, kalapüük, aga ka potipõllundus, aiandus ja mesindus, soodustab veidraid mõlgutusi ja perifeerset mõttetegevust. Suur osa meie vaimuvarast on metsas või metsa veerel sündinud ja see muistne komme on mingi ime läbi ikka veel elujõuline.“ Öeldu ei keela aga Mikital kirjutist „Kalevipoja lüüriline mädanemine“ alustamast teatega, et võib-olla on eestlased olnud 20. sajandi lõpul üks kiiremini muutuvaid rahvaid Euroopas, ehk isegi maailmas – põhjuseks paikse eluviisi kadumine! Inimesed on hakanud liikuma, sest „Haihtusid jõud, mis neid maa küljes aegade hämarusest kinni olid hoidnud.“ Järele mõeldes märkate isegi, et nii see ju üldjoontes on, kõik oleneb lihtsalt vaatajast. Aeg näitab, kas ja kuivõrd tuleb kurvastada rahvaomase talupojakultuuri kadumise pärast. Hädakella muidugi lüüakse, teadagi, nõukogude ajal hoidsime kartulimaast kui viimasest õlekõrrest kinni. Paraku peab nüüd Mikita väitega, et praegu on põlvkondi, kes elavad ajahetkes, kus üks pool on internetieelne, teine aga juba pöördumatu arvutiajastu. Täienduseks lisan autori teravmeelsusi – et saja aasta pärast nihutatakse keskaja piir võib-olla 20. sajandi lõppu, ja et Eesti hakkas alla käima, kui graatsiliste valgete leghornide asemele ilmusid tumakad broilerid. (NB! Mõeldakse ikka tõelisi kanu!)

Arvutid kui „relvajõud“ selgitavad juba üsnagi selgelt vastuolusid nii majanduses, kultuuris, isegi poliitikas. Kohavaimus! Kes me praegu oleme? Minu arvates sobib vastuseks Mikita küll natuke teise eesmärgiga kirjutatud tõestuskäik tekstist „Edgar Kanti nägemused“: oleme „Regilaulu jorutavad rehepapid“. Kõlab hästi!

Üldistavalt võib lisada, et Valdur Mikita vaatlusviis on poeetiline ja rajaneb peamiselt mütoloogilisele aluspõhjale, selle semiootilisele lahtirääkimisele. Inimene näib olevat autorile küllaltki muinasjutuline olevus. Sain kinnitust, et paigamütoloogia on eestlase enesetunnetuse nurgakivi, sestap suvekodud metsa veerel, keelgi mõnusalt metsik ja võim on Eestis kuulunud pigem metsade keskvalitsusele. Raamatukogurahvale „Lingvistiline mets“ üle jõu ei käi, seega head lugemist!

Kai-Mai Olbri. Täisaku põhjatu kaev.

Emakeelse luule kõrval seisavad autori enda tõlked hispaania keelde, õieti on osa tekstidest algselt hoopis hispaania keeles kirjutatud. Kuigi mu meelisluuletuseks kujuneb selles kogus „Testament“, pakun näitena aastaajale sobivalt luuletuse „Selle suve lõpp“: „Jahtunud rannakividel lebab / väsinud suvi. / Meri musitseerib ja suvi / sulgeb silmad, / et uinuda... / siis tuleb põhjatuul, / nii ebusõnakaalne! / ja paiskab rütmid segi. / Unesegane suvi / tõuseb püsti / ja poeb mulle põue / ning hetkeks / me õõtsume koos / endises rütmis. / Tuulel hakkab igav / ja ta läheb oma teed, / kuid mina, / täis uinuvat suve, / jään veel randa – / endal reetlik hing / juba

otsimas / sügisvärve.“

Kuna Olbri Ladina-Ameerika ja Hispaania ihalus on enamasti teada, siis teiseks näiteks valisin „Flamenko ja tango“: „Ma jätan flamenko maha, / sest ta ei huvita mind enam! / Olen tüdinanud lakkamatust halast, / et vaata, kui kurb ma olen – flamenko on HÜVASTIJÄTT. / Homme kolin ma kokku tangoga, / sest tema on KOHTUMINE, / milles on kirk, valu, vihkamine, / andustus, / igatsus, õnn, rõõm ja armastus, / mis kõik mahub vabalt / ühte ainsasse suudlusesse.“

Valdavalt saabki lugeda poetessi mõtte- ja hingeseisunditest, ja need on põhiliselt Eestist kaugel, vähemalt selles raamatus. Nagu juba pealkiri viitab, on kuu kõige olulisem metafoor ja hinge saatja. Luulekogu lõpus leiab reprodid, mida Olbri kunstnikukäsi on oma loominguga kohtoonud.

Rein Pöder. Voor.

Peaaegu et põnevusromaan, sest iga eelnev lehekülj andis põhjuse järgmise keeramiseks. Teisalt võiks nimetada „Voori“ ka ajalooliseks teoseks, sest teema käsitus viib meid 1940. aasta sündmusesse, mis määrasid või muutsid terve riigi ja rahva käekäiku. Aega, mil tehti meeletult katse viia eesti rahva varast üks osa, kullakangid, venelaste eest läände..., ja ei teatud veel, millega kõik me maal lõpeb. Kas taoline tegu ka realselt toimus, pole teada, aga legend vist on liikunud. Lõpulehekülgedel hakkasin aga ootamatult mõtlema Valev Uibopuu eksliis kirjutatud teosele „Mina ja Tema. Kaks inimelu ajapöördeid“, ehkki Pöder keskendub pigem ühele saatusele, mida inimene neil rasketel päevadel ja nädalatel ise suurt muuta ei saanud. Alles kaheksateistkümneseks saanud Toomas Alajõe lugu on omal kombel tüüpiline, paljudel tuli minna ja jääda eksliili, sarnaseid tegelasi kohtab pagulasautorite raamatutes palju, ent kuidagi

juhuslikult kullaveovooril sattumine on kahtlemata eriline. Olgu kohe lisatud, et eluga riskides veetud kullakangid (teed alustab 88 kasti, Gotlandile jõuab mõnevõrra vähem) annab Rootsi sedamaid Nõukogude riigile tagasi! Stockholmi jäänud mees mõtiskleb endamisi: „Toomas Alajõe ei olnud enam see naiivne noormees, kellena ta oli nelja aasta eest voori sattunud. Nood olid olnud ju omamoodi esimesed, aga otsustavad katsumuspäevad, millesse nende voor justkui kogemata sattus. Aga üldse mitte juhuslikult – nad olid olnud selle kõige üks väike osa, ajaloo jaoks ehk teadmatuks jääv, ent omati mitte tähtsusetu. Ja talle meenusid üha uuesti ja uuesti nende retke üksikasjad: sõjaväešelon Veerenni ülesõidul, võõras lennuk nende voori jälitamas, seal alevikus juhtunu ning praami hädavaevu pääsemine läbi juba täiesti ülesseatud blokaadi. Need ja teised meenutused ründasid teda nüüd aina sagedamini. Ja kõike tookord juhtunut oli ta hakanud nägema kui uues valguses, hoopis teistsuguses tähenduses. Ning ta mõistis üha selgemini, milliste masendavate, lootusetute sündmuste lähtekohas ta tegelikult oli seisnud...”. Seega kumab „Vooriski” läbi igikestev küsimus – kas see, mis eesti meestega juhtus, oli juhus või paratamatus? Romaani peategelane ei taha aga jääda Euroopasse, Rootsi, mis asub nõnda lähedal kaotatud kodule ja teadmatusse jäetud emale ja liigub koos paguluskaaslannaga edasi Uus-Meremaale, kus õppis sillainseneriks. Umbes 50 aasta pärast tuleb ta uuesti kodumaale käima ja teeb retke Mustjärvele Pärnumaal, kuhu üks vankritäis kulda tulnud uputada... Mis sai teistest voori saatnud meestest, jääb selgusetuks, vaid esialgse voorijuhil kohta leiame märkuse – suri vangistuses. Mõistagi pole niisugune retk psühholoogiliselt kerge, tuleb ette reetmist, hirmu ja sisemist võitlust, mis saatis ka Alajõe läbi elu. Nimelt „satub” üks 11-kilone kullakang ühel kasti päästmise hetkel tema taskusse. „Voor” on suurepärase lugemine ka meestele.

Maarja Pärtna. Läved ja tüved.

Meil on tohutult luuletajaid ja kõik igatsevad hinges tuntuks, kuid vaid osa neist pälvib suurema üldsuse tähelepanu. Näis, kuidas läheb „Lävede ja tüvede” kirjutajaga, igatahes „Loomingus” (2013, nr. 9), avaldatakse Carolina Pihelgase intervjuu Pärtnaga. Rööbiti oma tekstidega avaldab Pärtna luuleraamatus ka ameeriklase William Carlos Williamsi loomingut. Nagu pealkiri annab aimu, nii esinebki kogus märksõnana paigatundmine, vaated loodusesse ja maastikesse, olukordade kirjeldused jms., millest ikka ja jälle luuletatakse. Pealkiri kostub kutsuvalt, illustratsioonid mõjuvad sügisese raugusega, sõnad intensiivselt. Lugeja, heida pilk sellessegi kogusse! Katke Juhan Liivi luuleauhinna pälvinud luuletusest „Sees”:
 „aknaraamide sees on nõudlik naksumine. / pilved on taeva teisenemises – / nende sees on vihm, vihma sees on / äraarvatu hulk piisku, igalühel / neist on oma kuju – ainuline / täielik. / tuul on iseenese sees, / maailm siinsamas lähedal. / pesunööril kuivavad särgid ripuvad / pea alaspidi; nende sees on kuivakssaamise ootus, teadmine / et varsti volditakse nad korralikult kokku ja asetatakse / hämarasse kappi, sooja ja mõnusesse olemisse. / naeratus algab silmadest...” Jätkake ise lugemist! Tartu luuletaja esimene kogu „Rohujuurte juures” ilmus 2011. aastal.

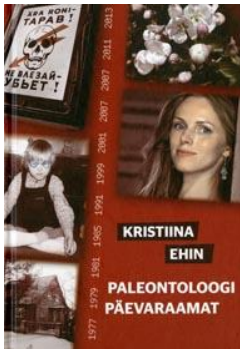
Liivametsa Lugemised - 70 / 2013

LÄHETUSLAUSED

„Kultuurikaja” nimeline saade näib olevat tegevuse lõpetanud, ent kindlasti tasub kuulata kord kuus laupäeviti kell 12 „Vikerraadio” uut kirjandusetendust „Luulelahing” (luule ja lahing kõrvuti kõlavad teadagi revolutsiooniliselt!), mida lavastavad Peeter Helme ja Jürgen Rooste, kes oma loojaerinevuse, väljendusjõu ja sõnakasutusoskusega peaksid rahuldama kõiki kuulajaid. Me saame oma arvamust ka raadio kodulehel avaldada, ja siis ühel päeval teatatakse, kes tuli võitjana välja! Esimeses „lahingus” esitatud luuletuste hindaja Janek Mäggi on sundinud mind juba ammu tema persooni üle rohkem kui ehk vaja mõtlema, sest mees on tõeline renessanslik universaal: kirjutab pilaluulet, kuulutab varahommikul raadios jumalasõna, hindab ühiskonna käitumisnorme ja räägib ettevõtlusest. Ometigi jätavad tema jutud mu enamasti ükskõikseks. Üle nädala kõlab aga Urmas Vadi „Ahjaluune”, küllap satub tema vestlussaatesse ka kirjanikke – olge vaid järjekindlad kuulama! Ma loodan nendest rohkem kui Jüri Üdi klubist, mis muutub aina unisemaks, mille teemad ning esinejad ei suuda mu meeli hilisel õhtutunnil kuidagi kõita. Ja OP-ki on lausa häirivalt igav ja oimetu. Mis on juhtunud?

Muu seas, lugesin Sergei Mihhailovitš Volkonski „Kodumaa mälestusi” Peeter Volkonski tõlkes, seal öeldakse üht-teist ka baltlaste kohta ja meenutatakse Keila-Joad. Korraldage üle, et Venemaale on tähtsad kaks asja: õigeusk ja isevalitseja. Kuid kes seda siis ei teaks või näeks! *Sic!*

LOETUD RAAMATUD

Kristiina Ehin. Paleontoloogi pävaraamat.

Autor avab „pakitud“ mälestusi ja lugusid – jutumärkides tegusõna on laenatud Kristiina Ehini raamatust. Igati armas lugemine, igati võluvad tähelepanekud elust ja inimestest meie ümber nüüd ja varem. Ja nagu eesti meenutuste suures valikus tavaline, saame kuulda üht-teist ka poetessi eluloost. Mul endal puudusid nimetat teadmised täielikult. Muidugi olin näinud imagot kujundavaid haldjalikult õrnu fotosid temast, lugenud luulet, aga nüüd mõistan, et ega ta nii nõrguke olegi kui hõljuvais kleitides ehk paistab. Tuleb välja, et tänapäeva nimekas luuletajanna huvi lapsepõlves karvase ninasarviku luudest ja ihkas paleontoloogiks saada. Nagu kombeks, loeme sellestki pävaraamatust suguvõsade saatusest, juurtest, mis on kujunenud uuema aja elulooraamatute kohustuslikuks teemaks. Ikka heas mõttes! Kristiina Ehini kooliajast lugedes

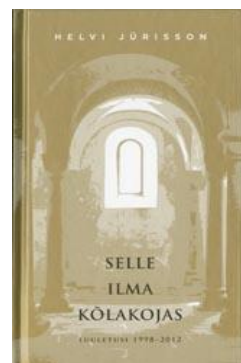
mõtlesin ise pigem tema ema Ly Seppeli õpiaastatele, meenuvad oma õpetajate sõnad, kehakeel, väljenduslaad. Millise tähenduse need omandasid pärast okupatsiooni lõppu. „Paleontoloogi...“ pakub sümpaatseid sümboleid (nt. seintelt värvi mahakraapimise raskus lk. 140, kohtumine tädi Friedaga lk. 115, väärika vana naise supisöömine lk. 182). Tõepoolest, nõukogude kelta pole kerge maha kraapida; kunagise kasvatusena, nn. lastetoa kadumine on ühiskonnas silmaga märgatav; majanduslikus kitsikuses osatakse ka lugupidamist väärivalt käituda. Tegelikult on peateemaks muidugi mälu, sest just igast mäluõimest eraldi kootakse kogu rahva lugu ja laul.

Ja kuigi Ehin on oma mälestused taluelust kokku pannud sugulaste juttude põhjal, mõjuvad nad sugestiivselt ja igavikulise hardusega: „„Kuhu ulatub mälu? Olen neid talusid palju unes näinud – talusid, kust ma pärinen, aga mis olid minu sündimise ajaks juba varemtes või võõraste käes. Tunnen tõesti, et olen pärit oma sünnieelsest ajast. Ülikooli lõpuaastatel üürin suvitustalu Kolga-Jaani lähistel. See on pisike majake Oti küla ääremail. Elan ja kirjutan seal mitu kuud. Alles vastu kevadet hakkab aru saama, kus Oti küla lõpeb ja kus algab. Uitan esmalt ringi kaugemates paikades ja püüan ette kujutada Võrtsu ümbruse Kunda kultuuri mesoliitilisi asulajälgi. Lumi on peaaegu ära sulanud, sääsed tiirutavad juba kevadhõus, kui taipan viimaks huvi tunda selle vastu, kuhu viib siitsamast põlluservalt see rohtukasvanud teerada. Võtan kätte ja lähen vaatama. Need puud, mis mu ees avanevad, ei unune iialgi. Üks rohtu, võssa ja noortesse tammedesse kasvanud maja teise järel, õues ikka veel noorte uljust ja laste mängu, kambris vanade juttu ja vokivurinat, aga ei ühtegi inimest, ainult vaimud, tuul, mälestused, kujutlused... On tunne, nagu oleks siit lahkunud alles eile. Need talud nagu minu Ristemäe, Kangru, Paali, Tõnso... Need on minu unede majad... Mõne katus veel sisse kukkumata, toolid talulaua taga reas, köögiriulil savikausid, puulusikad, kajas must villane mantel ja suurrätt, pööningul kirju, kaarte, koolivihikuid, ämblikuvõrke, teravat kevadpäikest, mis paistab läbi ajastute ja valgustab läbi kõike kinni katva tolmukorra. *Mu lapsepõlve suurim šokk oli Eesti-aegse talu kokkukukkumine*, on mu ema Ly nii mitu korda öelnud, et sellestki on saanud äraleierdatud kinnisväljend.“ Seda mõtet peaks kindlasti tulevastele põlvkondadele hoiatusena kordama ja kordama. Lisan juurde, mis sellest, et ka see on äraleierdatud arvamus.

Helvi Jürisson. Selle ilma kõlakojas. Luuletusi 1998–2012.

Viiendal oktoobril 85. sünnipäeva tähistanud luuletaja kaheksas täiskasvanutele mõeldud luulekogu sisaldab neljateistkümne aasta jooksul valminud loomingut. Eks ole ta maailma kõlakojas erinevaid toone ja hääli jõudnud piisavalt kuulatada. Tore on öelda valminud, nagu õunad oktoobris, ta sünnikuul, veel puudel, oodates juurde astujat ja küpsenud vilja nautijat. „Selle ilma kõlakojust“ leiate looduslüürikat, eriti just sügise ja kevade kohta, mõistagi jõuluaimdusi, lihtsaid sotsiaalseid sõnumeid ja tasast elutarkust, tundeluulet, elule tagasivaatelsi mälestusi, reisimuljeist sündinud mõtteid ja isegi muusikast inspireeritud tekste. Näiteks pikemas „Puud minu elu loos“ toetub autor puudele, nagu pealkiri selgelt ütleb, et selgitada, kuidas üks või teine ta juurde on leidnud tee: alustab mastimännist, lõpetab küpressiga. Nende vahele mahub nii pihlapuu kui ka kadakas.

Eelistan küll tsiteerida head loodusluulet, mida leidub ka Jürissoni kogus üksjagu, ent sedapuhku „Allesjäämine“: „Allesjäämine / on olnud ajast aega / eestlaste eesmärk / ja säilimise monument / mis tehtud / kambrinurka sülitatud vihkamisesajatustest / ikke itkudest / näljakakkudest... / Aga ilu see sõudis jõgepidi / tõi lauluemade meelde / inimese õnneõiguse / ja keelde võrdlusi võrreldamatule / sõnu sõnastamatule / igasse kihelkonda oma kiiksuga / igasse külla oma küüduga / tõi nalja naabritele / kobedust küürus küladele / Nii sai tehtud meie säilimise monument / meie KEEL / Ei seda toitnud / prohvetite ühesed ütlemised / ega kuulsad kuulutused / meid hoidsid koos allavandumatu hingeving / ja murdumatult murdeline / nõukalt nõtkete keel / mille hõbeda- ja kullakoorma / kogus oma seitsmeaastasel rännuteel / me sülje sahvrist ja kihvtist kokku / väsimatu teadusemees / sakslasest Mann / Ferdinand Johann Wiedemann“.

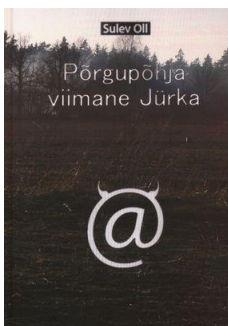
Kätlin Kaldmaa. Õnn on otsuse küsimus.

Igati sümpaatne raamatuke, kus autor jagab oma täiskasvanuks saanud tütrele õpetusi, milleks varem aega ei piisanud. Nt. kuidas kruvide ja naeltega toimetada, putru keeta, sasipuntraid lahti harutada, aga parima õpetusena soovib raamatuid lugeda, nõnda kui seni. Ent selle kõrval tutvustab autor oma kirjutamispositsioone, jutustab mõne mõnusa lookese endast ja ümbritsevat elust, lisab emotsionaalse luuletusegi. Saame teada ka eluloolisi fakte Kätlin Kaldmaa isiklikust elust, lapsepõlvest, vanematest ja kohtumistest väliskirjanikega. Otsesõnu tütrele on suunatud lugu „Kirjutamisest“, mida ka tsiteerin: „Enne kirjutamist tuleb tunne. Luuletused kogunevad mu selja taha parve nagu pilved ja ma tunnen, et sellest pilvest tuleb luuletus, mis räägib umbes sellest ajast. Aga ega ma enne täpselt tea, kus ta valmis on saanud. Mulle näidatakse ainult snippeteid. Rida siin, mõte seal. Kui mõni neist sõna-sõnalt rida-realt valmis saab, võin ma ta rahulikult pea sees sahtlisse panna. Ja siis nad kord aastas oma sahtlitest välja lasta ja maha kirjutada. Lugudega on natuke teistmoodi. Mõnikord hakkavad need lausest, motiivist, kohast, tegelastest. Lugudel on vaja tühjust. Sellepärast neid ongi parem kirjutada kuskil kodust ära olles – seal on vähem igapäevast nipet-näpet. Kodus olles tuleb tühjust n-õ kunstlikult tekitada. Panna kinni telefon, meil, näoaraamat, minna jalutama, juua teed, mitte lugeda raamatut. Ja siis nad hakkavad vaikselt tulema. Need, kes lugu üleval hoiavad. Tulevad ja hakkavad kõrva sisse sosistama, paberile tikkuma.“ Täiesti võimalik, et tema tütrestki kujuneb kunagi kirjanik, sest kõige lõppu on valitud „Ellujäämisõpetus emale“. Lehekülgedelt 64–66 leiate tekstikesest „Eneseületus“ seletuse raamatu pealkirja kohta – inimene lihtsalt peab ühel päeval ja tunnil otsustama, et on õnnelik, mis ka edaspidi juhtuks. See on küll väärt meeldetuletus, kuid raske täita! Lugege ja ma usun, et te ei kahetsete!

Doris Kareva. Jürgen Rooste. Elutants.

Üllatus, üllatus, ootus eristada, millise teksti üks või teine sõnastaja on kirjutanud, jääb pelgalt lootuseks, ometi tunduvad kaks autorit nii erinevad väljendusviisi mõttes. Oletustega pole aga suuremat peale hakata. Fakt lisab sisule siiski vaid väärtust juurde. Alustan teatega, et raamatu illustatsiooniks on kasutatud Eesti Rahva Muuseumi vaibakogus leiduvat sõduritekki. Teki loomeloo leiate raamatu lõpust ja seda tasuks kõigepealt lugeda. Me tunneme enamasti keskaegse kunstniku Bernt Notke maali „Surmatants“ Niguliste kirikus, millest on nt. Gert Helbemäe novelli „Õigus eluks“ kirjutanud. (Lisan, et tänavu novembris möödub Helbemäe sünnist 100 aastat.) „Elutants“ aga peatab meid tänapäeval. Elu kutsub tantsule erinevas eas ja paljude erialade inimesi alates Lapsest ja lõpetades Ämmaemandaga. Oma elujõudlust ja positsioone tutvustavad Linnapea ja Õhumüüja, Poliitik ja Kerjus, Aednik ja Surnumatja. Elu vastab kõigile, sest igal inimesel on ju suhe temaga, olgu siis hea või kuri, aus või väär. Kaks suurepäraselt eesti luuletajat on osanud ääretult lihtsas, lausa argises keeles, suuri sõnu lausumata, anda vastuseid, miks üks või teine tantsule kutsutakse, lisades juurde mõne õpetussõna, tähelepaneku, arvamuse jms. On pikemaid etteasteid, Elu ise püüab aga lühemate vastustega toime tulla. Elu teade poliitikule on üks karmimaid, ärimehele ja ajakirjanikule hoiatavamaid. Tutvustuseks valisin Rauga, sest sellesse seisusesse jõuame kord kõik: „Käsi väriseb, pea ei pea kinni / suurt midagi. Surnud on need, / kelle kõrval ma kõndinud ikka / pikka, keerulist, käänulist teed. Mida hoidsin, see pudenes tolmuks. / Millest hoidusin, tabas kui kuul. / Kõik olev on taandunud olnuks, vastu tuhiseb tühjuse tuul. / Kahetsenud ja andestanud, / olen leppinud, et kõik on nii. / Ainus, mida veel õhtu eel palun: kaasa, tühjuse tuul, mind vii!“, ja Elu vastab: „Sa oled tantsind, nagu oled osand / ja kurja pole teinud meelega. Nüüd õige pea sind ootab teine isand. / Ma puhkust sulle ei saa keelata.“ Võtke kätte „Elutants“ ja mõelge koos Eluga edasi!

Sulev Oll. Põrgupõhja viimane Jürka.

Romaanimöötu teos ilmus juba 2011. aastal, aga selle lugemine algul ei edenenud. Nagu pealkiri viitab, on raamat omal kombel parafraaseering Tammsaare kuulsale romaanile „Põrgupõhja uus Vanapagan“. Peategelaseks on nooruke Jüri J. Põrgupõhja, kellel on mustanahaline ehk oõmust ema July, maausku isa ja kes on huvitatud tüdrukust nimega Anna. Jüri arvab ise: „Olla kahe hullu laps, einoh, mitte ainult laps, vaid ka lapselapselaps! Sest kes kurat see Põrgupõhja Jürka muud oli kui üks lahtipääsenud hull, kes vananevale kirjanikule kusagil silma jäi ja mõtteleenule tiivad andis.“ Romaani lõpus lõpetab poiss kooli. Kogu lugu interpreteeritakse tänapäeva taustal, üheks kesksemaks teemaks kujuneb päritolu küsimus, sisse üritatakse visata tänapäeva elust-olust tulenevaid probleeme, ja mõistagi mängitakse sümboliga Kaval-Ants. Seega

arendatakse tammsaarelikku mõttekäiku edasi tänaselt vaateveerult, kuid midagi olulist ei öelda. Kohati tundub lugu isegi lihtsakoeline, kuigi üksikisiku ja ühiskonna vaheline vabaduse analüüs on alati oluline. Tänapäeva meedia võib muidugi igast inimesest Tammsaare tegelaste sugulase kirjutada, mõnest elavast Jürka variandist isegi Jeesus Kristuse luua. Autor pole jätnud puudutamata ka kolhoosiaja Jürkasid, sest mõni Vanakurat tuli ju Venemaalt, kohast, mis võib olla ühtlasi Põrgu sünonüüm. Mulle raamat suurt ei pakkunud, kuigi mõni lause oli päris naljakas. Hiie-Jürkaga läks aga nõnda: „Leping, millega Jürka oma õigused maast saadavale tulule loovutanud oli, sõlmiti notari juures järgmiselt: „Mina, Jüri Põrgupõhja, sündinud sellel ja sellel aastal ja sel ning sel kuupäeval, annan mulle kuuluva talu maad tähtajatuks kasutamiseks Ants Kaval’ile. Kõik tulu, mis nimetatud Kaval minu maadelt teenib, jääb talle, välja arvatud osa, mis kuulub maaga seotud rahaliste kohustuste täitmiseks.” Ants Kaval oli kohustatud Jürka Põrgupõhi’le andma igal aastal pere toitmiseks vajalikke põllumajandustooteid, mis kasvavad rendile antud maal, kuid mitte suuremas hulgas, kui on pere keskmine aastane toidukorv. Jürka teadis kohe, et õige asi see pole, aga polnud parata. „Õigus on musta härja perses,“ oli armastanud öelda tema õnnis vanaema. Aga seda musta härga polnud praegu kusagil näha.”

Liivametsa Lugemised - 71 / 2013

LÄHETUSLAUSED

„Sirbi“ käekäik on viimastel nädalatel kulgenud nõnda kurblooliselt, et ei mõista ega taha kommenteeridagi. Mõtlen peamiselt sellele, kui alandavalt koheldi lehe loojaid (nii toimetajaid kui ka kaudselt autoreid), ent nõnda käitatakse me ühiskonnas üha sagedamini – ükskõiksusest kähiseva külmusega. Mind hämmastab ikka veel, et inimesed, kes pole kunagi kultuurilehte kätte võtnud, teatavad meedia või kommentaaride kaudu, kui kehv või hea see on olnud ja kuidas peaks asju korraldama. Teisalt juhtub, et n.-ö. eliitharitud hääbivad oma sõnavaraga ka ise end, kogu ühiskonda. Lõputu üksteise solvamine, vabandusena tihti poliitiliste vaadete eksponeerimine, pisendab me riigi ja rahva väärikust, meist igaüht, aga edasi tuleb ju minna koos. Jaan Tooming märgib „Maalehe“ (5.12) lisas „Tera“, et mitte üksnes valitsus ei kaugene rahvast, vaid toimub ka intellektuaalide kaugenemine oma rahvast. Eelkõige loomingu kaudu! Kuid keskpärasus pole ju ka ideaal, kõrgkultuur aga kallid ja paljudele tihti keeruline. Kuidas olukorda viisakalt lahendada? Ehk toob uus aasta seletust?

Rahvaraamatukogude novembrikuu üheks kirjandussündmuseks oli juba kümnendat aastat järjest toimunud kirjandustuur „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes“, mis loodetavasti kestab vääramatult edasi veel kaua-kaua. Kõigile kolleegidele suur aitäh ürituse korraldamisel abistamast! Kõrvelepõikena mainin, et ise käisin Hiiumaal ja Läänemaal, meil läks kõik mõnusalt. Hiidlased Kärddlas andsid kirjarahvale kaasa saare päält kogutud võrratut kanarbikumett. Teadagi, meretagune asi, külmetuse korral kohe võtta. Käina rahvas rõõmustas meeli aga tervistava rabarberisiirupiga. Hiiumaa ja Läänemaa ilmi oli sedapuhku vapustavalt mõnus, päike paistis, praam sõitis vaikselt üle vee ja Haapsalu kuursaali kõrval õitsesid roosid. Kärddlas ootas meid lisaks lugejatele alati šarmantne Ave Alavainu kange kohvi ja õuntega. Ristilt pandi jälle piparkooke ja samuti õunakott kaasa. Lääne Maakonna Keskraamatukogus kingiti Haapsalu raamatukogurahva meenutused „Lugejale avatud“. Mis nii viga tuuritada!

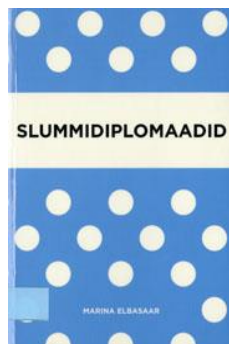
Nagu ikka, võib tänavugi öelda, et kohtumised läksid mõlemalt poolt vaadatuna üldiselt kenasti, kuid paraku sattus ka üks tõrvatilk meepotti. Kuigi ma sellest ebamugavast seigast ei tahaks pikalt kõnelda, pean veel kord vabandama Pärnu Keskraamatukogu ees, sest Tartu kirjarahva juht tekitas paraja segaduse, s.t. kohale sõitsid hoopis teised inimesed kui nimekirjas. Mina seda olukorda paraku praavitada ei saanud.

Ühe asja üle võiks Kirjanike Liit mõne raamatukoguhoidja arvates tulevikus endiselt mõelda, kuigi sellele on varemgi tähelepanu juhitud: ehk võiks grupp koosneda kolmest persoonist, siis saaksid lugejad nendega pikemalt juttu ajada? Isiklikult hääletan nelja poolt, tundub põnevam ja mõjusam. Eks reisi kordaminek sõltub suuresti seltskonna juhust: kuidas on esinemised kavandatud, kes mida loeb ja kuidas laulab-tantsib, kui kaua ja kuivõrd leitakse kontakt kuulajaskonnaga. See viimane, kontakt siis, on väga oluline õnnestumise argument. Siis jätkub juttu kauemaks, kui kasutada üht ilmetuks kulunud käibelauset. Seda, et kuulajateks kogunevad kas kooliõpilased või vanem lugejaskond, on hästi keeruline muuta. Kuid kuuldub, et kohtades, kus esinetakse raamatukogust väljaspool (nt. kohvikus jms.), koguneb rohkem rahvast. Eks see nõuab jälle suuremat korraldamistööd ja äkki rahakestki?! Kui kellelgi on ideid, kuidas tänaseks sisseküntud vagu veelgi saagikindlamaks vedada, siis andke aga märku. Aastaid Kirjanike Liidu esindajana ürituse

kordamineku nimel tegutsenud Jürgen Rooste paneb korraldajaametiga maha. Tulevikus seab tuurile öla alla EKLi projektijuht ja luuletaja Veronika Kivisilla, kes tänavugi tegusalt kaasa löi. Lisana! Tore, et siin-seal ilmub veel personaalnimestikke. Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu töötaja Anne Valmas koostas poliitikast ja belletristikast kirjutava Hellar Grabbi bibliograafia. Pange tähele, see ilmub raamatuna!

Head inimesed, ärge unustage, et „Paabeli raamatukogu“ alustab 13. dets. kell 12.00 rahvusraamatukogus, uuritakse „Lugu luubi all“.

LOETUD RAAMATUD

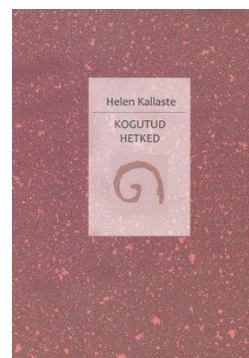

Marina Elbasaar. Slummidiplomaadid.

Rahvaraamatukogude lugejaskond naudib ilmselt mõnuga seda (euro)ametnike elu- ja tööstiili iroonilist käsitlust, mis algab rutiinse ja üldteada nõukoguliku elulaadi groteskse kirjeldamisega. Suurt sõnakunsti siit ei leia, aga paljude seda eesti ilukirjanduses ülepea leidub, küsitakse ju vahel küüniliselt. Paistab, et pseudonüümi taha peituv kirjutaja on oma nina juba tükk aega tagasi Eesti välispoliitikasse pistnud, igatahes Brüsselit näib ta hästi tundvat. Ega siin palju öelda polegi: Hella ja venelanna Alla (üks vanematest küll eestlane) on kaks riigiametnikku, kes ajavad natuke väiksemaid tööasju kui need, millest meedias alailma räägitakse. Nad on parimas eas naised, kes kuuluvad „Royal piirituse“ ja „Leegi“ põlvkonda (lk. 59), ent on jõudnud ära oodata edutamise ja võivad minusugust informeerida nii: „Iga-aastane suur sündmus oli ohvitseride naiste korraldatud NATO käsitöölaad, vot see oli tõeline pidupäev! Laadalt sai Ungari salaamit, Prantsuse šampanjat, Läti rahvatantsu, Türgi kõhutantsu, Eesti käpikuid ja Makedoonia veini. Kõik rahvad tantsisid koos ja Alla süda täitus härda rõõmuga.“ Raamatu moodustavadki lühikesed lustlikud ja sihilikult naiivsed lood, mida ei võta tõsiselt küll keegi peale mõne ebamugavalt konservatiivse poliitpersooni. Sõnaga, Euroopa kujutab üht suurt rahvaste sõbralikku peret, nagu NSVL siis, kui mina veel koolis käisin, mõtlen üllatusega. Teisalt tundub, et nende argipäev on tobenaljakas ja vaimule lausa hukatuslik sel Brüsseli teel, kuid nad oskavad elada, oma tööst kasu lõigata ja mõnikord sõprugi abistada. Haritlasnaiste ilkumine mõjub vahel igati tervistavalt, sest steriilselt puhas poliitiline maailm on tegelikult igavavõitu. Ma usun, et „Slummidiplomaatides“ pole päris valet, väljenduslaad kui mõtte kaste on lihtsalt natuke rammusam, olgu selleks siis perekonnaõnne otsimine või kõrgemate ametnike kohatisele naiivsusele osutamine. Mind rõõmustas nt. viide Pälsoni ühiselamu tuppa 205, kust alustasid oma kuulsusrikast teed Eesti ajalukku mitmedki tänased Eesti elu kujundajad. Kes sinna igavesti jääb, on juba teine lugu. Peatükk „Sotsiaaldiplomaatia“ kõlab „õpetlikult“: „Õpetaja Merikesele meeldis Brüsselis väga. Puud õitsesid, ilm oli soojem kui Tallinnas ja inimesed olid mitut erinevat tooni. „Milline valik! Nii erutav,“ mõtles ta, „siit ma omale mehe leiangi!“ Merike oli just läbinud Euroopa Liidu EPSO eksamivooru ja ootas tulemusi. Aeg oli lõõgastuda ja välismaa elu uurida. Kuna Merikesel oli veel veidi puhkusepäevi järel enne Eestisse õpetajatööle naasmist, otsustasid Hella ja Alla sõbranna Merikesele eksami sooritamise auks väikese kodusõbra korraldada. Et see pidu teeniks ka laiemat eesmärki, kutsuti kohale esindajad neljateistkümnest erinevast riigist. Et oleks hariv ja huvitav, saaks sotsiaaldiplomaatiat arendada, suhtlusvõrku ja leviala laiendada ning maailmarahu alustalasid betoneerida. Pidulikkorraldati avara elutoa, kolme magamistoa ja suure terrassiga korteris, kus Merike peatus. Puhkusreisil olev belglasest korteriomanik lubas oma äraolekul seal lahkesti pidusid korraldada ehk „oma elamisse veidi elu sisse puhuda“, nagu ta öelda tavatses. Ettevalmistused olid põhjalikud ja osaliselt etnilised. Suupisteks pakuti eestipärast kartulisalatit, singlirulle, kiluvõileibu keedumunaga, rosoljet, kamavahtu ja küpsisetorti „Kindlustatud Tulevik“. Joogiks olid Itaalia ja Hispaania veinid, Belgia õlled ning likööri „Vana Tallinn“ koorene variant. Ilm oli soe. Suured maast laeni rõduksed avanesid Püha Katariina tänavale, inimesed sumisesid mõnusalt, meeleolu oli pidulik ja konstruktiivne. Taustaks mängis klassikaline liftimuusika.“ Peo edasisest arengust lugegu huviline juba ise!

Helen Kallaste. Kogutud hetked.

Luulekogu pälvis Siugja Sulepea kirjandusauhinna, järgnes Betti Alveri preemia. Jagan heameelt noore autori edu üle, ent tema loodud read on sedavõrd isiklikku laadi, et mingit kindlat teemat, kujundit või vaadet ma ei suutnud leida. Kogutud hetked, nagu pealkiri kinnitab, kogutud tunded, kogutud meeled ja motiivid, mälestused, viited olule jms. Põhiline ehk oluline näib olevat keelemäng, sõna ilu, mis võib vahel mõtte isegi ära peita. Samas toredaid riime märkab ka, nt. „Sest toast on palju sõpru läbi käinud. / Siin ettepanekuid on läbi läinud / (kui ette oleks neid ja läbi näinud...) / Ja lampides on pirne läbi läinud. / Ja hetke pärast hetk on läbi. Läänud.“ („Remont“)

Tsiteerin ka nime teksti „Jah, kogun hetki“: „Jah, kogun hetki. / Kinkisite mõne, / te taustaks kõlas kume klavessiin. / Mu veinist võrsus roosiõisi õrnu. / Mis nime kandes olete te siin, / mu härra? / – Kelleks kehastute täna? / Me kõhklev kehakeelne kahekõne / on juba jõudnud kuulajate kõrva / ja tõlgendatud. / Hetkede eest tänan, / need nõnda hoian alles, et ei kaoks. / Siin üksinduse veidravitõtu võlud / serveeritud on kaunit. Kahe jaoks. / Kesk agulite rääbakat idüllil, / kus kibuvitsad kiskund on mu õlult / liig uhket nahka, siidi, tafti, tülli, / on minul piinlik puutujate pärast – / sest olete üht teist ja võõrast verd. / Meid ära saada enda juurest ära / ja palun ära saada kiusatusse... / Te silmist vaatan sügavsinist merd. / Las päike loojub / maanteekraavidesse.”

Üks märksõna jäi kohe meelde – inimeseloom („Teine tants“, „Mis nii kihvatas sus, hundis“). Tore sõna on veel „õnneseenesoust“! Isiklikult nautisin luuletusi „Kodukäija“ ja „Kodukäija II“, aga need jäävad teile, auväärt lugejad, üles otsida. Nii soovitan noore autori tekste ise lugeda ja tõlgendada, otsida ühendusniite põlvkonna luuletajatega ja eristada erinevusi. Siis, ühel hetkel tuli mulle meelde Eda Ahi esimene luulekogu „Maskiball“.

Jan Kaus. Vasaraheitja.

Luulekogu jaotub tinglikult kaheks. Ühelt poolt filosoofilisemad, elus nähtud või tajutud hetki fikseerivad tekstid („blond, argiselt riietatud naine“, „Mine võta kinni“, „Õhtumaa väljakäik“, „Ühele linnale“) ja vaated inimloomusele („elukapten kutsub teenindaja“, „see juhtus eile bussis“). Loomulikult leidub alati isiklikumaid etüüde („Poiss ja jalga“, „eile öösel“). Luuletuses „öeldakse ju et“ väljendub küllap autori tundlik meel ja püüdluste sisu. Nende kõrval uude ja pisut ootamatuna aga ironilise mündiga „Spordilood“, mis võimaldavad teema mõttes lugejaskonda laiendada. Viimastel aastatel jõulise prosaistina avanenud Jani tekstid on kohati pigem proosapärased ja päris pikad, aga vääriwad kindlasti lugemist. Tutvustamiseks: „see juhtus eile bussis / kuhu ühiskond on mõnikord nii kaudes / kui otseses mõttes kokku surutud / sisenes noor ema oma väikese pojaga / armas poiss, vaikne / pisut justkui hirmunud silmad / mis vaatasid ühtaegu nõuküsivalt / ja usaldavalt

ema / poterpi, poterpi iššjoo nemnoško / sosistas õbluke ema poisile kõrva / ja kergitas teda pisut / oli näha, et ema ei jaks hästi / keegi istet ei pakkunud / silmi odavate dolce ja gabbana / koopiatega / varjavad eluvennad / elukaptenid otse masside mässult / kes käituvad bussis nii / nagu oleksid nad võimelised / esimese tormiga / esimesse päästapaati ronima / üksi muide / kes kõigest ilusti läbi libisevad / kuni nemadki on väetid / ja ühelgi nende lastelaste sõbral / pole mõtteski istet pakkuda / korpulentne pseudodaam / kes oli haaranud kaks istet korraga – / ühe endale, teise kottidele / igas jumala bussis / on üks selline / mõtlesin korra / et lähaks ta juurde ja ütles: / palun olge nii kena ja tõuske / minu kott on samuti väsinud / siis nägin, et üks iste jäi tühjaks / puudutasin noort ema ettevaatlikult / hästi ettevaatlikult sõrmeotstega / justkui oleksin kartnud / et keegi näeb / ja noore ema kurnatud nägu / löi korra sarama / ja mul oli kohe tunne / et olin saanud hakkama kangelasteoga / oleksin tahtnud hõisata / kogu maailmale hüüda / et kas nägite, kas nägite / ma olin ju ainuke, kes märkas / aga kui mõelda / siis ikka kaunis naeruväärne! / mis see siis ära pole? / kusagil dubais / võetakse filipiini võõrtöolistelt / väevõimuga passid käest / ja nad peavad peksma 16-tunniseid tööpäevi / et isehakanud bräädpitid saaksid / nende ehitatud tehisaartel / pisut pidu panna / kusagil nurga taga / jahvatatakse mustal turul müüdüd / laste luudest tervistavat / ja potentsitõstvat pulbrit / mida rikastele surijatele / vähivastase imeravimina pähe määrada / kusagil kallab mingi suurfirma /---/” Siinkohal lõpetan, et te ise edasi loeksite.

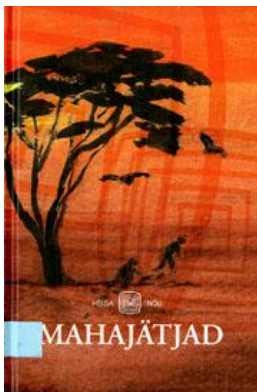

Armin Kõomägi. Minu Mustamäe.

Novellikogu on jaotatud kaheks: „Mustamäe lood“ ja „Muud lood“. Kõigis paras kogus pöörasust, absurdi-sürri, koguni ehk mõistlikkuse vindi üle keeramist (nt. äärmusliku tulevikuühiskonna kirjeldus „Ekskursioonis“), aga nimetat omadused ju lugude väärtuseks kujunevadki. Sedapuhku nautisin just sotsiaalset pöörasust, mis vabastab inimese kujutlusest maailma muutmise võimalikkusest. Mustamäe linnaosa on küll üks, aga teemasid leidub. Kas Mustamäe on läbinud karmima allakäigutee kui näiteks Lasnamäe või Õismäe, Keldrimäe on iseküsimus. Autor on leidnud pilkamisväärseid juhtumeid ja narrusi iga koti sopist, kuhu nina sisse on pistnud, ei mingit pühitsemist ega põhjendamist. Puhas grotesk on „Ämblik“, kus kakajunn sõi ära paastuva politseiniku laualt sardelli. Õhturahus lugevat inimest lüüakse aeg-ajalt kui puuga pähe, milline fantaasiaküllus! Nimijutustuse kohta võiks lausuda *lahe*,

ei rohkemat. Ülejäänud mõjusid juba vängemalt. On lehka, ilikumist ühiskonna rumaluse üle, üle kõige tajub aga teatavat kirjutama sundivat resignatsiooni. Kõomägi tabab hästi meie päevade segasust ja sellest tulenevat inimeste ramptüdinud olemust. Vahel on tõesti raske normaalne inimene olla („Teise põlve kaevur“, „Klimp“, „Ekskursioon“). Tõepoolest, oht, et elu muutub aina „kvaliteetsemaks“ ja „mõttetumaks“, on tõsiselt võetav OHT. Võlts kaastunne pole päike, mis peab

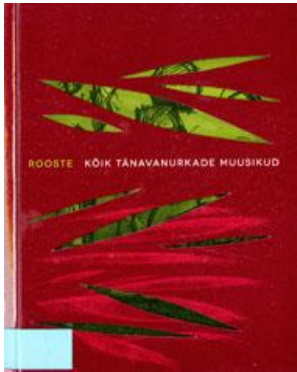
kõiki soojendama. „Lumi“ on puhas pilge, aga natuke primitiivsevõitu. Meie igapäevane vabadus on muutumas väsitavaks ja igavaks, egas muidu kiputa vahel kordama – elame igavas Põhjala riigis! Novellina mõjub „Vabadus“ soliidset sotsiaalsena: „Kõrvallauda istus keskealine mees koos kahe nooremapoole naisega. Mehe igast elemendist kiirgas edukust. Riided, käekell, soeng, jume, naeratus, hambad, tämber, kerged jututeemad, sõbralikud veidi seksistlikud naljad, žestid, lõhn, pilgud, toiduvalik, joogid, komplimendid, mobiiltelefon, kõnede vastamise viis, suhtlus kelneriga, naer, arvesse mittedüüvimine, jootraha, lauast lahkumise viis, kiire pilk üle terrassi, noogutused tuttavatele, õrn patsustus kummagi naise eemalduvale pepule. Detailitäpsus, millega don Juani ametijuhendit täideti, hämmastas teda. *Latte* oli seda kõike jälgides jahtunud. Ta tellis uue ning märkas kõrvallaua rahakotti. Prisket, heast nahast, hüljatut. Keegi ei teinud sest välja. Edu ja tema muusad käivitasid parklas juba oma kuueliitrist sõidukit. Ta pidas kiusatusega kiire lahingu, mille kaotas, nagu alati, ja sirutas käe rahakoti järele. Kümnekond kaarti, tuhandeid kroone, sadu eurosid, poisi ja tüdrukut pilt. Haigutades viskas ta rahakoti prügikasti. See seisis mugavalt kohe terrassi kõrval, teisel pool lillekastidega piiret. Mida ta siis lootnud oli? Ise ka ei tea. Toodi uus *latte*, ta võttis uue sigareti. Eemalt lähenes inimene, kes kõik prügikastid hoolikalt läbi sorteeris. Ta naeratas. Perspektiiv peatselt sündivaks heateoks kõditas meeli. Inimene lähenes sammul, mida võis iseloomustada sõnadega „hiiliv“ ja „ebamugav“. Püüdes samal ajal näida võimalikult loomulik. Kui pesemata käsi prügikasti sisenes, keeras ta pea taktitundeliselt ära. Lauale lähenes kelner, päeva kopsakaim jootraha värskelt meeles, telefon kõrva juures. Mees otsis kiire närvilise pilguga midagi laualt, raporteerides otsingu tulemustest kaastundliku häälega torusse. Äkki hajus murepilv kelneri näolt. Paari kiire sammuga oli mees terrassiservas, napsas rahakoti pesemata kämblast ja teatas telefoni röömsa sõnumi. Ta jälgis kelnerit mõtliku pilguga, siis vaatas eemale lonkivat inimest. Ta mõtles saatusele, õnnele, edule ja nende vahelistele seostele. Ta mõtles Robin Hoodile ja maksuametile ning leidis, et pikas perspektiivis on mõlemad mõttetud ning määratud läbikukkumisele.“

Helga Nõu. Mahajätjad.

Igati põnev lugemine, täis ootamatuid pöördeid, iseäralikku, võõristavat (šamaanlikku) maagiat, mis kogu romaani tegevust näib mõjutavat. Või oleks õigem *näib* jutumärkidesse panna, vaat ei teagi? Igatahes nõiduste kohalolust antakse märku juba enne meeste, õieti küll vanema, Martini-nimelise mehe Aafrikasse sõitmist. Kas või juhtumiga, kus tundmatu mees soovib raamatukogus Martinile ootamatult šamaaniraamatut, mille viimane alateadlikult laenabki. Järgnevad kummastavad õnnetused. Martinile, kel pole tegelikult kassi, toob ühel hilisõhtul salapärase taksojuht tagajalust halvatud kodulooma, kes olevat jäänud auto alla. Arusaamatul põhjusel tunnistab Martin end kassi omanikuks, mis omakorda avab ta kunagise abielu purunemise detaile, mis seotud otsapidi pere toonase kassiga. Sama arusaamatul põhjusel tekkinud kassikujuuline plekk uksematil jääb igatahes Martinit piinama, sest ta südametunnistusel lasub samuti üks tüme plekk, mida mees ei saa enam puhastada. Ma ei reeda seda, pealegi jääb lugejale teisigi üllatavaid seiku avastada. Kuigi Martin ei taha uskuda nõidumiskunsti väge, millest on lugenud, juhtub temaga veel palju imelikke asju. Näiteks satub Martini esialgne reisikaaslane Rainer autoavariisse ja jääb jalust halvatuks. Kiiresti asenduseks leitud noor fotohuviline osutub aga Martini pojaks, kellega isa polnud kordagi pärast perekonna juurest lahkumist suhelnud... Pärast mitut kummastavat juhtumit jõuavad kaks töölahetusega fotograafi viimaks Botswana Kalaari kõrbe, kus seisvad silmitsi katastroofiga: „Tüme pilv tuleb lähemale nagu must tsunami ja nad ei märka seda enne, kui on hilja. Võib-olla varjavad ka akaatsia oksad osa vaateväljast. Kui nad lõpuks märkavad, siis ei usu nad oma silmi: must hiigellaine on teel nende poole! Selline uskumatu mass! Nad ärkavad oma uimasest olekust üles ja hüppavad jalule. Pühvlid! Läheneb must metsik pühvlikari, nii suur, et see täidab kogu silmapaari ja varjab peagi päikse. Hiigellaine eest pole kuhugi põgeneda. Kui nad veel autosse jõuaksid ja minema saaksid... Ähmi täis ja paanikas püüavad nad Land Roverisse ronida, aga liiga hilja. Esimesed loomad jõuavad autoni, enne kui Siim on mootori käivitanud. Need on Aafrika võimsad kahvipühvlid, kellest iga isend kaalub peaaegu tonni. Kuival aastaajal, kui vett ja toitu vähe, kogunevad nad kuni 2000-pealistesse karjadesse ja valguvad vett otsides hiigellainena üle maa.“ Siinkohal jätan tsiteerimise pooleli, sest pöördun romaani algusesse tagasi. Kohe esimestel lehekülgedel tutvume noore ja vanema tegelasega, kes pärast „musta tsunami“ on janusse, vigastustesse ja lootusetusesse leida maantee ja abi suremas. Teadagi tekib kahtlus, kas nad nii ruttu surevad, ent lahendus, milleni romaan viib, on vägev. Isegi juhul, kui on tegemist Aafrikas elavate nõidarstide tööga. Minu arvates liigub punase niidina leheküljelt järgmisele küsimus, kuivõrd on mõjutatav inimese psüühika, kuivõrd kannab ta kaasas oma sisemist taaka, mis mingitel traumaatilistel hetkedel võib muuta isiku reaalselt maailmataju. Ülepea, äkki eksisteerib reaalsete kõrval siiski ka müstiline juuste maailm, vähemalt Aafrikas, mida ei suudeta alati märgata. Müstilist

münti leidub ju ka Helga Nõu „Oodis lastud rebasele“ (2006). Globaalse teemana leiab raamatust viiteid kliimamuutustele ja sellest johtuvatele mõjudele Aafrikas (nt. lk. 72).

Jürgen Rooste. Kõik tänavanurkade muusikud.

Jürgen on hoos, luulekogusid ilmub igal aastal, vahel kaksiki, nt. 2012. aastal „Higgsi boson“ ja „Laul jääkarudest“, aga tase püsib ikka sümpaatsel kõrgusel. Kui kogus „Ilusaks inimeseks“ (2005) küsis poeet paljuloetud ja -tsiteeritud luuletuses „milleks on vaja luulet“, siis viimases raamatus ilmunud pikas „Luuletuses“ on kirjas: „parimad luuletused / kui neist on saanud raamatud / (või siis ka mitte) / annavad mingit pidet / räägivad mingi loo meile / kes enese mõistmises saamatud / loovad maailmaga habrast sidet“. Rooste ongi suurepärase lugude jutustaja-poeet (nt. „Tõniselaupäev“, „Epitaaf anonüümsele kommentaatorile“, „Teised jõulud“ jt.). Ja kuigi järjekindel eksistentsiaalne kurbus kuluvate päevade ja vindise pea üle prevaleerib ta loomingus juba ammu, reageerib poeet filigraanse täpsusega, kuidas on lood n.-ö. tänavanurkadel, millest ta tee viib mööda. Teatav nukrus ei lahku ka siis, kui ta ümber käib pilgar (nt. „Viimane eestlane“). Jürgenil on alati isiklik ja sotsiaalne ühes kimbus (vt. „Põlvkonnad“), kus ta sõnastab minu meelest mingeid valulevaid eelaimdusi. Jätan need lugejatele avastamiseks ja arutamiseks! Jürgen Rooste on mõistev, analüüsiv ja toetav, mitte kunagi tige ega hävitav, nagu paljud tänased noorema põlvkonna sõnaseadjad. Kuid noorusele tuleb see andeks anda, sest juba viidatud „Luuletuses“ on kirjas: „ei tea kirjandusteadlased / milleks on luuletused (vaevalt ka: mis) / ei tea kriitikud / eriti need ei tea / kes turtsuvad ja kõne peavad / miks ja kuidas read end seavad“. Poeet on küll kibedalt irooniline „Rahamaas“, aga talle läheb nii Taanilinn kui ka maa ja rahvas korda: „poeedi ülesanne peaks olema hinge ülendada / valgust puistata / inimest tost kõntsast ja koledusest välja koukida / aga ei: / haigekassakaart ja kirjanikupalk on tema paleus / kuradi kultuurne paeluss / vabariigi soolikais / ja selle eest on ta valmis meile pakkuma / pohmellihommikute kirjeldusi / riimimata uduude ja nilbet nihilismi“. Pole kahtlust, Jürgen kirjutab südamega, loed siis „Armastuslaulu Uuele Maailmale“ või „porimusthallist paradiisist“. Selge, et peaaegu kõik, kes on elanud või viibinud Uueks Maailmaks kutsutavas linnaosas, kirjutavad ka laulu, poeemi või oodi puumajale, nimetatud vaeste kirjanike majaks („Vaeste kirjanike päralt on taevariik“).

2006. aastal („Vikerkaar“ 4/5) mõtiskleb noor Jürgen, millest on tehtud väikesed tüdrukud, ja vastab: „marlboro tuhast ja guinnessi vahust“. Aastaid hiljem, kogus „Kõik tänavanurkade...“ avaldab loo „UUE GENERATSIOONI PLIKA“: „ta istub baaris / jalas kitsad džiinid / ta lapsepõlve sisustasid / telekastis Tweenie'd / nüüd joob ta rohkem must / sest ainevahetus on kiire / tas haistes kassi / peidan ära oma sisemise hiire“.

Liivilikult tundlikuks pean aga luuletust „Isal on maa“: „isal on maa / ja emal on keel / kuidas kaks siukest / küll kokku said teel / tahaks ju mõõta välja / ja valada / aga ei ole meil paslik / vist halada / elu on ilus / ja maksud on võlgu / kui pannakse vangi / vast kehitam õlgu / miks-kuidas olla / ja kas on sel mõtet / elu me pääl / pruugib nelsoni-võtet / süda on surnud / ja nina on poris / eks ütle siis ise / kes kellega noris“. Omajagu luuletusi on pühendatud sõpradele, kellega nii mõnelgi tänavanurgal on kõneldud, napsu võetud ja ilmaelu üle arutatud. Eks needki jutustavad, annavad lisateavet ühest või teisest kirjainimesest.

Liivametsa Lugemised - 72 / 2014

LÄHETUSLAUSED

Olgugi et on kombeks ihaleda enam niisuguseid üritusi, mis maksavad ränka hinda, mis on mingitel põhjustel äärmuseni atraktiivsed või narruseni masside päid segi ajavad, julgen hüüatada: jälgigem ja kuulakem sedagi kultuuri, mida jagatakse tasuta! Nimetan mõned, mis võiksid kõigi mu kolleegide tähelepanu pälvida (amet kohustab!), tajudes samal ajal teie muiet mu ettepaneku üle. Üle pika aja nautisin ühe elutarga eestlase intervjuud (neid kohtab üha harvemini), mille tegi „Vikerraadio“ saates „Ahjualune“ (11. jaan.) Urmas Vadi kirjanik Hando Runneliga. Rahvuspoet Runnel, kes on esinenud ja väljendanud end aeg-ajalt väga ägedalt, isegi liigse karmusega, kõneles sedapuhku ütlemata tolerantset ja täpse sõnastusega meie päevade olemusest ning koormastki, mida inimene kandvat oma turjal. Nimetet lugu tasuks kuulata uuesti, ja kui avaldataks sõnaseades, oleks veel suurepärasem. Samuti serveeritakse pildis (ETV2) raadios juba varem kuulatud „Ööülikooli“ lektoreid. Vahel võiks mõne tobeda *action*-filmi või klantskaanelise ajakirja vahele jätta, et võrrelda või kaaluda oma mõtteid teiste haritlasmõttestajate omadega. Selleks sobib igati ka „Vikerraadio“

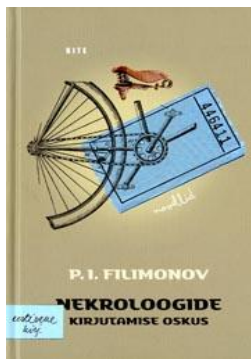
pühapäevane „Loos on asju“ (saatejuhid Jan Kaus ja Peeter Helme). Nende väliskirjanduse tundmine ja vahendamine on muljet avaldav, vähemalt minu meelest. Mingil kombel tuleb ju rahval end tarida vihkamis- ja solvamislaborandist välja. Selleks sobib enamasti kultuur. Tegelikult toimub huvitavaid raha nõudmata üritusi kodust väljaspoolgi, aga ei hakka ma neid välja otsima ja loetlema.

Kuna tunnen sügavamalt huvi ka Põhjamaade kirjanduse vastu, siis võtsin aega taani kirjaniku Ida Jesseni romaani „ABC“ lugemiseks. Korralik naisteromaan, s.t. keskmes on liiga „rahuliku“ keskeas mehe ning temperamentse ja napi intelligentsiga noore naise lühike kooselu-aeg. Meie naistekatele vahelduseks sobib küll!

Hiina päritolu ameerika kirjaniku Amy Tani „Köögijumala naine“ keskendub aga noore hiinlanna saatusele Hiinas enne Teist ilmasõda, sõjapäevil Jaapani okupatsiooni all ning lõpuks vanana USA-s, kuhu ta viimaks jõuab. Huvitav, lausa põnev lugemine, aga toimetaja on lohakas. Kirjastus „Tänapäev“ ei tohiks lubada nii palju täheviigu, et need lugemist lausa häirima hakkavad! 1996. a. ilmus Amy Tanilt romaan „Õnnerõõmu Klubi“ (kirjastus „Varrak“).

Lisaks pange tähele! Kersti Merilaasi ja August Sanga sajanda sünniaastapäeva puhul on ilmunud kummagi bibliograafia – trükisena! Koostaja Anneli Sepp. Aitäh tegijatele!

LOETUD RAAMATUD

P. I. Filimonov. Nekroloogide kirjutamise oskus.

Uurin-puurin natuke ka eestivene kirjandust. Selle novellikoguga on palju pusimist, kohati tuleb lauseid mitu korda üle lugeda. Nii soovitangi just neil, kellele on tähtis tekst kui eksperiment, iseseisev asi, raamat kätte võtta. Kõik lood ei vaimustanud mind, aga mõne koha peal nautisin nii sisu kui ka tõlget ja mõtlesin vaevale, mida tõlkija Katrin Väli on näinud. Tõsi, ühe teksti on vahendanud eesti keelde kirjanik ise, ühe Kajar Pruul. Kokku sisaldab kogumik viisteist novelli. Valin autori tutvustamiseks kergema tee ja tsiteerin tagakaanele kirjapandut: „Ta on särav ja leidlik novellist, kes oma lugedes kasutab väsimatult erinevaid vorme, mõtleb välja nutikaid käike ning on väljakutsuvalt karm igasuguse rumaluse ja rutiini vastu.“ /---/ „Nekroloogide...“ palad moodustavad tervikpildi „meie aja kangelasest“, selle ilma veidrustest ja vedamistest.“ Jumala õige jutt, targutan takka.

Lisan, et vaatamata igasugustele vormikatsetustele on lugude lõpud siiski novelliliku puändiga. Näiteks novellis „Üheksakümmend Kaheksa Protsenti“ moodustab esimese poole ligi seitse lehekülge pikk lause, aga n.-ö. teises osas on kasutatud jälle väga lühikesi lauseid. Lõpuks saan teada, et 98% ei oska lennata. Kõige selgemalt jäi mulle meelde lugu „Kõige lihtsamad märgisüsteemid“ (tlk. Kajar Pruul), mida tasub küll lugeda. Tegevus toimub aastal 1950, kui rongis kohtuvad Vene sõjaväes (Eestis) vangivalvurina teeniv Nigmatullin ja Leningradist Tartusse sõitev Juri Mihhailovitš /Lotman/. Harimatu soldati ja erudiidi jutuajamine on kõnekas ja sümpaatne. Loo lõpp on tõesti vaimukas, aga nüüd võtan ma ju seletamisega mõnu ära. Ilmneb, et tatarlane Nigmatullin sai puhkusele seepärast, et aitas vangistatud Marial poja Edgari siia ilma tuua. Sarnane põnevalt konstrueeritud kohtumismotiiv leidub ka Jaan Krossi romaanis „Professor Martensi ärasõit“ (1984), kus Martens kohtub Pärnust Tartu kaudu Peterburi sõites talle küll vaimselt võrdsema Hella Wuolijõeaga.

Ühiskonna muutustest sündinud olmetraagikat kujutav „Uraan“ sobib igasse ajajärku. Üldiselt kujutab P. I. Filimonov vene inimeste elu, harva satub tekstidesse eestlasi. Tõsi, Nigmatullin jutustab kaassõdurist Andrusel, kes rääkis vene keelt imelikult. „Poolestumine“ ongi jutustus „meie aja kangelasest“. Pisilinna (vist 32 elanikku?) bussijaama trööstitu välimusega kohviku (pühamu) võimsast müüjast (kohvikujumalannast), kelle karmi haardesse sattusid välismaalased Larsson ja Holmqvist. Naise käitumise ja välimuse tsiteerimine suunaks küllap lugejat kiiremini raamatut haarama, ent tegelikult oleme taolisi tüüpilisi karaktereid ennegi nii kirjanduses kui ka ilmsi märganud. Teate küll, „paskblondid juuksed kräsus, kogukas figuur, seljas valge artistkittel“. Tsiteerin hoopis P. I. Filimonovile omasema mõtiskluse, mis on selge ja lihtne kui õhtu, mis alati päevale järgneb, ehkki ka mõnigi raamatus leiduv kirjanduslik e-kiri pälviks lugeja tähelepanu. Näiteks kui kihulaste hävitamiseks oodatakse kontoris brigadi, kes saadaks kõigepealt hinnapakkumise... Niisiis: „Alati me püüame mitte korrata noorusel tehtud vigu. Me meenutame neid nostalgiaga ja räägime neist leebelt. Me mõtleme, et me ei korda neid mitte kunagi. Me heldime ja kinnistame möödunu. Me kaotame end ja läheme ülepeakaela ära mälestustesse. Me unustame voolava elu ja elame ainult mälestustega. Meile tundub, et see, mis toimub meiega praegu, ei tähenda mitte midagi võrreldes sellega, mis oli kunagi varem, kui puud olid teadagi rohelisemad ja tunded ergumad ja tüdrukud naeratasid meile laiemalt ja avalamalt, ja heli polnud mitte digi, vaid analoog, rääkimatagi juba fotoaparatuuridest. See on see igikestev tajumise viga. Sest et möödub teatud hulk aastaid, võimalik, et isegi mitte kuigi palju aastaid, ja me hakkame samasuguse nostalgiaga meenutama neid minuteid, neidsamu, mis on praegu, kui me, võiks arvata, tasa ja targu töötame, teenime raha ja ostame klaaspurgis õunamoosi. Kunagi tundus metsikult romantiline juua Pirita lahe rannal portveini nimega Rubiin ja öösel ühikaaknast sisse ronida. Aga nüüd tundub romantilisena õunamoos. Isegi

mitte praegu, vaid kümne aasta pärast. Kuid läheb veel parkümmend aastat, ja romantilisena hakkavad tunduma käik ravimi järele retseptiga, mille arst on välja kirjutanud. Ja seejärel – seejärel ühised pikaldased jalutuskäigud parkides.“ („Jalgrattatüdrukud“).

Aga mõned tekstid jäid mulle häguseks, kuid kõigist ei jõua nagunii kirjutada.

Meeldetuletuseks: P. I. Filimonov on varem eesti keeles ilmunud romaanid „Mitteukleidilise geomeetria tsoon“ (2010), „Thalassa, Thalassa“ (2013) ja luulekogu „Väärastuste käsiraamat“ (2011).

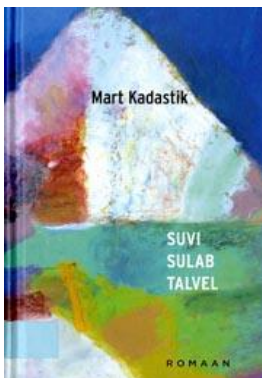
Mehis Heinsaar. Ülikond.

Kõik, kes vähegi loevad eesti kirjandust, teavad hästi, et Heinsaar on põnev fantaasiakirjanik, meelelahutuse huvilised ei pruugi tema loomingut tunda. Mulle Heinsaare looming mõistagi meeldib, ehkki ulmekirjandus pole mu meelisžanr. „Ülikond“ sisaldab jutustusi, mis enamikus varem ka ajakirjades „Vikerkaar“ ja „Looming“ ilmunud, kusjuures pikim neist, nimilugu siis, juba aastal 2006, mida kordustrukina on aga tublisti kohendatud. Heinsaare lugudes on märgata muinasjutulisust, aga ka veidrat ängi (nt. „Jõu tagasitulek“), „igatsust kannatuste“ järele, mille ilmekaks näiteks on „Kannatuskunstnik Taaniel Kuuskemaa elu“. Mehe sisemusest väljusid tasuks kannatuste eest hõberahad, väga pingutusrasketel hetkedel isegi kuldmündid. Lõpuks tegelane sureb, armastuse pärast kannatades, sest ei suuda nii „suurt tasu“ välja punnitada... Minu meelest see sarkasmist immutatud lugu avardab

meie mõistmist ahnuse piiridest: „Ajapikku kujunes uuest elulaadist üsna paikapandud piirjoontega süsteem. Taaniel hakkas aina enam keskenduma mingi kindla kannatuse lõpunilihvimisele, hakkas valima, mille pärast rohkem ja mille pärast vähem kannatada, ning selle tulemusena muutsid vormi ja väärtust ka tema seedekulglas valmivad rahad. Näiteks hõbekopikaliste ilmaletulekuks polnud vaja kannatada teab kui palju. Piisas kaasaelamisest libedal jääl kukkunud vanainimesele, tema valu ja abituse jälgimisest ning talle südamest kaasatundmisest, või sellest, kui vaadelda vana turuhoone ees seisvaid elu hammasrataste vahele jäänud keskealisi mehi: kuidas nad seal külma käes jalalt jalale hüplesid ja mitme peale ühte paberossi kimusid, lootuses, et mõni jõukam talunik või ärieeses nad ehitusele või metsalangetamisele kaasa kutsuks. Kui oli plaanis suurejoonelisem kannatusretk, võttis Taaniel selle tarbeks kaasa lahtikäiva välitooli. Seda iseäranis kerjuste vaatlemise puhuks Rütüli tänava pangaautomaadi või kaubahalli ees. /---/ Peale taolisi kannatusretki valdas Taanielit alati ärev põnevus, kas ta inimestele kaasatundmine ikka vääriliselt tasutud saab, kuid säärane mure oli enamasti ülearune. Öhtuse kemmerguskäigu järel langes neil puhkudel tema saagiks ikka nii kuus-seitse tsaariaegset hõbekopikalist, sekka mõni Liivi sõja aegne hõbetaaler, Gotlandi penn või Riia poolemargane.“ Kui edasi loete, siis saate teada, kui palju maksab maailmamure, ja kuidas antiigipoe müüjanna mehe varandust jahtides ta kõhu lõpuks „murrab“... Hää satiir, kordan üle! Nagu pealugu „Ülikondki“, mis keskendub suuresti enesemüümise teemale. Siin müüb kuulsust otsiv kunstnik oma naha lausa Saatanale, kes end küll rätsepaks nimetab. Leo Roosimõlder laseb vana naha maha koorida ja uue pääle õmmelda. Kui elus ka nii saaks...

Läbitud pikad koridorid ja labüridid, unenäod, kerge nõidumine (nt. „Siin Põhjatähe all“ muudetakse piirkonna arendaja tumeroheliseks kadakaks) ja salapärasus (nt. „Vennad uneluses“) kuuluvad Heinsaare loomingu juurde. Kogumiku lugudest leiab natuke vanaduse ja üksinduse hirmu („Imat ja vanadus“, „Seiklus metsas“). Otsitakse kedagi, kellele südame pealt mure ära rääkida („Kus sa nii kaua oled, Jakob?“, „Ülikond“). Väärt lugemine!

Veel märkasin, et Heinsaar viitab sageli kollasele värvile.

Mart Kadastik. Suvi sulab talvel.

Romaan ei lisa 2013. aasta esimeses pooles ilmunud „Kevad saab sügisel“ midagi isikupärast ega uut juurde. Nojah, seksijuttu on vahest rohkem. Juba raamatu algus on banaalne, tegelane Henn Paavel ei väsi oma romaani, mis lõhnavat meloni järele, imetlemast, sest raamatupoodi hiilides ja ostmisnumbreid uurides tuleb välja, et kõik eksemplarid on ära müüdud.

Kui müüjanna temalt autogrammi küsib, siis kirjutab Paavel oma teosesse „Armastuse armutus“ nõnda: „Kui see raamat ei oleks juba valmis, kirjutaksin siia sisse Teie kaunid silmad“. Kiitusemaias Henn naudib, kui abikaasa tema teost Enn Põldroosi maalidega võrdleb, ja kuidas kurvastab meest kriitika, kuid sõber Tambet seletab, et Henu rünnatakse kadedusest! Mul pole ammu olnud nii keeruline teosest tsitaati leida. Valisin tutvustamiseks read, kus tuletatakse meelde, kuidas rikkad elavad ja nutavad. Tegevus toimub

Kreekas, Tambeti villas, jõudeelu mõjub igatahes mõnusalt: „Keskpäev möödus basseinis lobistades ja vee ääres lobisedes. Tambet täitis püüdlilikult kelteri kohustusi. Elena ja Henu katsed teda abistada – kas või arbuusi viilutamisel või fetajuustu kuubikute lõikamisel – tõrjus võõrustaja kategooriliselt tagasi: „Noored, teie asi on puhata!“ Henn oletas, et teda nooreks tembeldades oli

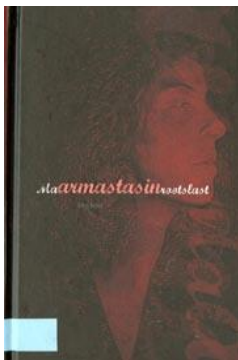
miljonär susanud oma sõnadesse tubli annuse ironiat. Tambet polnud Hennust kuigi palju vanem, ehkki tüsedus lisas talle mõned virtuaalsed aastad, samas kui Henu sale figuur temalt mõned aastad ära võttis. Kreeka-reisi eel oli Henn õllejoomist piiranud, sest tema meelest polnuks midagi võikamat kui kõhetu keha külge kasvav õllekõht ja puusadel võibesev turvavöö. Ta oli kenasti päevitunud ning jättis päikseprillide ja mustade liibuvate Nike'i ujumispükstega päris kobeda mulje, nagu Tambet oli teda tunnustanud sellal, kui Elena basseinis mulistas. Ainus, mis Henu jätkuvalt häiris, oli märgade juuste salkudesse põimumine, mistõttu oimukohad avanesid oluliselt lagedamatena, kui korralikult seitlisse kammitud juuksepahmaka alt võinuks oodata. Aga selleski vallas oli Tambeti seis troostitum." Tegelikult on Henn Paavel ütlemata igav mees, ärimees Tambetil on vähemalt jamad prostituutidega, eesti keeles litsideks kutsutud, ning KGB või FSB-ga.

Noore naise ja vana mehe lembesuhte kirjeldamine belletristika vormis nõuab rohkem psühholoogilist taktitunnet ja stiili, vajadusel õrna ironiat, mõnel juhul kahtlemata sarkasmigi. Kuid väljend „vana hobune kaerapõllul“ pole just kõrgelt hinnatav teravmeelsus, nagu ka suguelundite nimetamisel lapselike metafooride kasutamine: näiteks „naise üsa peavärav“, „sugusibul“, „kivipuravik“, „vabariigi valvur“ jt. Need tulevad enamasti küll kasutusele siis, kui jutt käib poliitik Jaak Pukist, kellel käis mitme aasta vältel elu mitme naisega. Muu seas, lk. 144–146 kestab poliitiline jutuajamine on minu meelest uskumatult naiivne, aga ega ma neid eriti hästi ei tunne – poliitikutid siis! Just Jaagu seksistseeni kirjelduses leiab unustamatu lause: „Ta tegutses justkui põllul müristav kombain, mis peab mootorit seiskamata sooritama mitu järjestikku operatsiooni.“

Kadastiku romaanide puhul on üritatud põhjendada hilises keskeas meeste käitumismudeleid teatava eksistentsiaalse ängi ja isegi surma läheduse tajumisega. See võib ju õige olla, aga miks siis on Paavel pilkav ja noriv vanemate naiste ehk eakaaslaste vastu, kelle elutarve ja hingelise soojuse tunne peaks olema meestega sarnane? Ma tajun romaanis „Suvi sulab talvel“ humaansuse ja empaatia nappust, kuigi Henu usklik tütar abistab kõigiti autoõnnetusel invaliidistunud ja üksinduse pärast kannatavat dr. Laidveed, ja jääb isegi lapseootele.

Noor ajakirjanik Elena, kes omakorda kirjutab romaani Hennuga kohtumisest, on kõige huvitavam persoon. Nii romaan kui ka tema etteheitev arvustus Henu raamatule ilmub Paula Adamsoni nime all. Need katked, mida Paavel rahvusraamatukogu WC-potil endale naise vastsest teosest „Mehe sisse minck“ ette loeb, sobituksid aga pigem mõnda odavasse ajakirja.

Mul polnuks vaja raamatut kiita ega laita, sest kuuldavasti on raamatukogudes tekkinud arvestatava pikkusega järjekorrad, nagu ennemuistsel ajal sarja „Varamu“ ettetellimisel poodides.

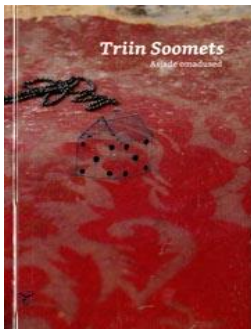

Enn Nõu. Ma armastasin rootslast.

Tegevus algab aastal 1955, kui pagulasest noor arstiüliõpilane Eerik Neier viibib Põhja-Rootsis tulevastele meditsiinitöötajatele mõeldud suvises kroonuteenistuses. Enn Nõu on minu meelest eesti kõige faktifanaatilisem kirjanik ja seetõttu kohati koormavalt väsitavate belletristiliste raamatute autor, mis ühelt poolt pakub muidugi vägevas koguses ajaloolist teavet (nt. „Mõtusekuke viimane kogupauk“ (2005) ja „Vabariigi pojad ja tütreid“ (I osa 2010, II osa 2011), aga nn. romaani ootajatele võib pettumuse valmistada. Eesti kirjanduses teatava sümboltähendusega pealkirja all ilmunud teosest oodanuks rohkem psühholoogilist arutelu. Eeriku ülima täpsusega päevast päeva täidetud päeviku lehekülgedelt saame teada, et 21-aastane noormees otsib vabadel õhtutel tantsupidudelt tüdrukut, kes täidaks tema n.-ö. meheks saamise soovi, ent armastusloona mõeldud raamat on kroonuteenistuse

ühekülgsetest andmetest nii küllastatud, et tunnetest, mis siiski tekivad, suurt juttu polegi. Eesti mehe ratsionaalne mõtlemine ja toonane pagulastele esitatud ülikõrge rahvusluse nõue muudavad raamatu mõtte ühekülgseks. Kuivavõitu lugu! Eerik küll teatab, et armus Rootsi neiusse Ingalille, aga kirge tüdrukule pühendatud lausetes peitub vähevõitu. Nojah, kohtumised ei kesta ju kaua, sest poiss sõidab tagasi ülikoolilinna. Need üle viiekümne aasta tagused detailiküllased päeviku sissekanded ja tähelepanekud sõjaväe igapäevast on lausa igavad, õige kentsakas on lugeda aruannet kinos käimiste kohta. Eerik on tõeline filmifriik, nii et isegi armumise ajal ei unusta ta üles tähendada, mida vaatas, mitmendas reas istus, kes peaosi mängisid ja palju pilet maksis. Uh, eesti mees, tahaks teist korda hüüda, mitte üks kübe hullust ega tundesära! Võib-olla on Enn Nõu tahtnud teadlikult imiteerida teatava ajajärgu kirjutamisstiili, igal juhul tuleb lugejal, enne kui Eerik kohtub Ingalillega, vähemalt pool raamatut läbi nügida. Üks lause meeldib aga küll, see käib neiu välimuse kohta: „Kokku võttes nagu Lapimaa sortsitudruk, kes kindlasti on võimeline nõiduma“. Järgnev tsitaat teatab aga põhjuse, miks nende armuloost asja ei saanud: „Teisipäeval, kahekümnendal septembril kirjutab Eerik kurva, kuid kindla meelega kategoorilise kirja Ingalillele, milles ütleb end olevat aru saanud, et nende lugu Romeost ja Juliast peab paratamatult lõppema. Keele ja rahvuse pärast pole neil tulevikus midagi head loota. Saaksid õnnetuteks. Pikemas perspektiivis ei lähe hästi, hoolimata nende ükskõik kui võimsast ja pöörasest armastuse hullusest. Eesti rahva huvides ta ei saa... Ei tohi... Peab alluma isamaalisele kohustusele! Ta on sunnitud täitma rahvusliku südametunnistuse imperatiivseid ülesandeid. Nende armastus on olnud pime kana, kes ei teadnud,

kuhu poole joosta, sest on igal pool põrkunud tugevate eesti seinte vastu. /---/ Ta sunnib ennast taas hambaid risti pigistades Eesti eest võitlejana lubamatuid mõtteid nurka viskama. Kas kunagi keegi viimasel taevalikul aruandmise tunnil teda selle eest tänab, ei oska talle praegusel ajal keegi lubada." Kohati on Eerik küll uhke, et eestlus võidab armastuse, ta leiab loomulikult eesti naise, kes talle lapsed sünnitab, aga romaani lõpus teatab mees ootamatult, et Ingalill on talle vist helistanud üle 50 aasta taas... Siis muutuvad mehe kujutluspildid nooruses teostamata seksuaalelu võimalikkusest vanaduses päris pikantseteks. Eerik Neieri õigustus kõlab nõnda: „Püha eesti rahva huvides on ta sunnitud niimoodi talitama. Asetama armastuse ohvriks isamaa altarile." Mõistagi oli neil sõnadel 1950-ndatel teistsugune tähendus kui praegu, mil otsitakse ja leitakse elukaaslane sageli vööralt maalt. Unustatakse oma ja kõneldakse mõne aasta pärast juba aktsendiga, uut keelt aga vigadega.

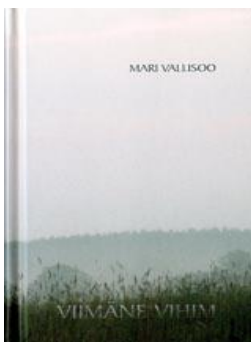

Triin Soomets. Asjade omadused.

Soometsa luulest on alati põrgulikult raske kirjutada, kuigi nad sunnivad põhjalikuks mõtlemiseks peatuma: „Ykskõik mis on ees / või mis möödunud ongi / ükskõik mida teed / kaunistad enese kongi / sõela või peoga / kannad vett, et kasta / või kiskuda juuri / iga sõna ja teoga / kujundad enese puuri / vahel peatus on pikk / aga sind maha ei lasta / iga mõte silmapilk / ymber konksu ja sõrme / tõmbab veel yhe sõlme / su enese jõu / ja näoga". Võiks ju kasutada suuri väljendeid sotsiaalne, globaalne, sarnast mõõdet täheldab küll. Siiski tundub, et luuletaja ridades peitub paras jagu piina ja intiimset, teda häirib vist ebaõiglus, ükskõiksus, aga eks need, kes kaua luulet kirjutanud, suudavad sõnu ja mõtteid juba ristata. Sa naudid neid, ja sellest vahel piisabki (nt. „inimene saab teha", „liipritel kõndija"). Sõnamäng on omaette toredus („asjad võtavad ruumi", „kõik saab teoks"). Ju on autoril üldistuses „Töö" õigus, kui annab märku: „ärata kujutlusi / ja keegi ei saa sulle pihta / kujutluste võrgust välja ei uju / ka kõige lähem / su tekstidetagusesse vaikusse / ei saa, tiri või kättpidi / seal pole ust ega läve / sooja või külma / mõõtu või vahet / ainus tee välja on läbi teksti / ja see on vale tee / teiste juurde ei vii" jne. Lugejana mõistan juba ammu, et tekst on kirjaniku kaaluks, mõõduks, hääletämabriks, ent mõistatuseks samuti. Tore on lugeda teksti „asjad võtavad ruumi", kus sõnal *asi* jätkub veenmisjõudu.

Tarmo Tuule. Mine värssel!

Kuulasin 4. jaanuaril „Vikerraadiost" „Luulelahingu" saadet, esinejatest pälvis mu tähelepanu Tarmo Tuule luuletus „Millest on tehtud vanaemad-vanaised", ent „Mine värssel!" kujunes pettumuseks. Mitte absurdi tõttu, mida eriti ju polnudki. Küllap olen liiga palju sõnamängulisi tekste lugenud, ülimalt napp ütlemine peab olema ikka hiilgav, et seda nautida. Eks mõtteid stiilis „Tühi taara. / Täis taara. / Tühi taara. / Tiira – taara." või „emme / issi / kaka / pissi" oleme ju varemgi kuulnud. Raamatukese lõpus leiab eluteadlase Lennart Hiire sulest luuletajast Tuulest väikese lookesegi. „Luulelahingus" öeldi, et Tuule elab metsas, vahel käib ka linnas, koostab ristsõnu ja lauamänge. Mängib jalkat ja viskab vibu! Ja on ökofilosoof, see on mõistagi üks ütlemata aus ja ilus amet. Üks näide veel: „Lätis litsile pandi sammas / püsti / alt vahtis nagu lammas / büsti / tegi süsti / tõusis tuju / kurva kuju". Ega ma sellest suurt aru saanud, aga viga ju minus. Mõnesõnaliste värsside hulgas on ka üks pikem, „Sõltumatute naiste lööklaul". Kel huvi, loeb ise! Lõpetuseks lisan, et viidatud raadiosaates täitis kriitiku rolli Tarmo Teder, kelle arutelud ületasid kõrgelt luuletajate sõnalise taseme.

Mari Vallisoo. Viimane vihim.

Eelmise aasta augustis autoõnnetuse tagajärjel meie hulgast lahkunud Mari Vallisoo Kodavere murrak luulekogu on tema enda kokku pandud, kuid järelsõna kirjutab tütar Tuuli Vallisoo, väljaandjaks „Ilmamaa". Murdeid ja murrakuid pole alati kerge lugeda, vahel tuleb seda teha lausa häälega (nagu mina vahel võro ja seto keelde süvenedes), aga on selge, igaüks meist armastab oma. Mari on kirjutanud: „Kõige ilosam kiil jäe seie / meienukka kos kehvad mullad / kivid kannod ja kõva moa". Vallisoo kasutatud murrak ei pruukinud igas tares kõlada ühteviisi, see on arvatavasti ainuomane vaid talle, kuulnud oma emalt ja vanaemalt. Kogu esimese tsükli „Keväde Kodaveren" luulevalik on varem ilmunud 1991. aastal trükitud raamatus „Sünnisõnad ja surmasõnumid", teist osa „Ussisõnad" (2001) mäletavad lugejad, kel tuttavad kassett, kus koos Vallisooga avaldati Mats Traadi ja Hendrik Adamsoni murdeluulet. „Ussisõnadest" on välja jäänud kuus nn. kirjakeelset teksti, nende hulgas kuulsatele eesti poetessidele osutava sõnumiga „Sündimine" ja nukratoonilise „Kord kõnelesin kaunis idamurdes". Kolmas jagu „Topi õmad" sisaldab suuresti varem ilmutamata loomingut. Meil on

kombeks kurtes korrata, et koos külade ja inimestega kaob ka kohalik keel ehk murrak – see juhtubki, kui me ise midagi ette ei võta: „Siikõrd / ölin viimäne vanamor, / kessi inimesekiäli kõnelda / viil mõiss / Üksipääni aasin juttu ja / kõnelsin potttega pannega / Põllud kedägi tõiss / kessi aru suas / Näväd õpsid küll / Egä pääv kääsid kuuli ja kuuli / Ike ei märkä, ei tiä, ei sua / Muku viänäväd võõrid kiili / Oma kiilt / enäm mitte keski ei tiä / ei õska kõnelda / Siikõrd minä / ölen viimäne vanamor / Eks keski piä ölema“. Tõepoolest, meil tasuks pärast Vallisoo lugemist kas või tasakesi mõelda, kunas jälle Kodavere keeles nõnda mõjus sõnum teele saadetakse?

Mingil kummalisel kombel heljub luulekogu kohal ütlus *viimäne* kui kaotatud keele, kodu ja isegi inimelu sümbol. Kodavere keelne luule kostub sümpaatselt, kauni arhailise varju ja vaimuga, millel pole lootust enam elujõuliselt taasärgata. Nõrgukesed idud kindlasti mõnes aiaveeres kasvavad, aga kas nad õitsele löövad, ei tea ju keegi. Vallisoo murdetekstides värelevad lisaks keelele Kodavere aja- või kodulugu, küla meeolud, inimeste käekäik (nt. „LAPI-LIISA“). Aga ka lootust sisendav kevad: „Ilm lähäb äkki eledäss / Vana lume-pühkmise-luud / kõllasid õisa ajab“. Luulekogu „Viimäne vihim“ võtab kokku aja, mille nägijaid jääb üha vähemaks ja vähemaks („Tiä mes õhtass suab“, „Aasin aga agu ahaju.“, „Kolm kaussi“, „Kos niid pääväd kadovad“ jt.). Osutab vanadusele, minu kujundit kasutades külaelu „hukutajale“ (nt. „Vanass jäen ja“), sest need, kes tegid häid „piirakid“, on enamasti juba mulla all. Ussisõnu kiputakse pidama aga „loriss“, kuigi meid on peetud nõiarahvaks. Ent elati ju ennegi, kuigi „Põle kosagile soand / Muku Kodaverre“.

Mõtlen, kas ja kunas veel luuletatakse loomade talitamisest („Lehem jo rüük“), sea- või oinatapmisest („TAPUPÄÄV“), seasöögi keetmisest, kodukäijatest laka peal, heinaveost küüni: „Nüidki käin sial – ei küini, ei kedägi / Üksipääni siäl konotab / tõesse-vaname / ammu-aal / kadonuss jäänud eenä-ang“.

Jah, palju ilusaid ajalooõhnguga kaetud motiive, millega noorematel põlvkondadel pole enam suuremat peale hakata, sest väga paljud asjad, millest Mari Vallisoo on luuletanud, on kadunud, nagu „eledäd iäled“ Krööd ja Mari me külade sülest.

Liivametsa Lugemised - 73 / 2014

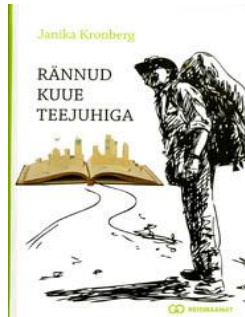
LÄHETUSSÕNAD

Alati ei või uskuda, mis raamatu tagakaanel kirjas. Tegelikult olin ise lohakas ega mõelnud lause sisu korralikult läbi, ehkki romaani pealkiri viitas sellele. Kajsa Ingemarssoni peetakse viimase aastakümne enim müüdnud rootsi kirjanikuks, kuid mõiste *müüdnud* ei tähenda alati ju sisu kvaliteeti. Nii selgubki, et „Saatuses mäng“ on puhas naistekas. Kolme naise lugu, kes on mõistnud, et ei tohi elada ainult teistele. Ühtlasi näidatakse, et Rootsis ei valitse kõigis tubades kuninglikkus, nagu enamik eestlasi ehk arvab.

Ent ma olen solvunud! Jaak Urmet ehk Wimberg teatas „Eesti Päevalehes“ (11.02) avaldatud kirjutises „Eestlased ja mitteinimesed“, et tal on piinlik Eesti riigi ja ka eestlaste pärast. Mina kui eestlane teatan talle pahameeles, viisakusnõudeid eirates vastu, et minul on piinlik tema pärast. Tema pideva põlguse, küünilisuse ja jahmatava ebaintelligentsuse pärast (vt. pealkirja), mis kirjaniku ametit pidava mehe bravuursetest esinemistest ja tekstist sageli vastu vaatab. Ajalooteadmiste lünklikkus lisaks. Wimbergi ja Kaur Kenderi käitumine on väljendustaseme mõttes võrreldav, nõnda kui tähelepanusoovgi. Kuidas on juhtunud, et noorema, tegelikult ka keskmise põlvkonna kirjanike seas märkab üha harvemini neid, kes sõnastaksid oma mõtteid näiteks Toomas Pauli või Viive Luige väarikust ja soliidust järgides. Nii mõnegi kirjarahva esindaja, nende seas ajakirjanike sõnaga ümberkäimine on muutunud talumatult ebaviisakaks ja kohati isegi harimatuks, ometigi soovivad nad enamasti olla rahva eeskõnelejad. Pigem paistab, et kultuurirahva häälled resoneerivad aina sagedamini rahvahulkade kirjutatud kommentaaride tonaalsusega. Vaat mina olen see maailma kõige targem, õilsam, õiglasem ja parem, kes suudab – mida, küsin juurde? Väide, et teisiti ei saa, on talumatult ebaõiglane, nagu ka seisukoht, et kõik võimul olevad poliitikud on alatud, reeturid, vargad ning rumalad. Ja kui vahetub valitsev seltskond, siis hakkab kõik vastupidiselt otsast peale. Veel hullemaks peetakse mõistagi neid, kes sõandavad oma riigi kohta paar mõistvat sõna lausuda. Näib, et demokraatia on hoopis süvendanud meie rahva väiklust, kadedust, auahnust ja solvangute tulva. Kas siis pole nii? Mina oma tagasihoidlikult ametipostilt ei näe meie riigis halba ega hukutavat. Vastupidi, oleme normaalne väikeriik oma puuduste ja rõõmudega, kus kultuur voolab igast anumast üle ääre. Ei jõua kõike jälgidagi. Ent raskused võivad ilmuda mu teele, kui Wimbergi mõtteviisi jagavad isikud peaksid valdavas enamikus meid juhtima asuma. Tundes mõnevõrra ka 1940-ndate ja 50-ndate eesti kirjandust, väidan, et Wimbergi mõttemaailm ja väljendusstiil on jõudmas toonaste kirjutajate tasemeni. Ent me ju teame, et ta hindabki selle perioodi eesti kirjanduse

esindajatest nii mõndagi kõrgelt. Ise olen aastate jooksul püüdnud venekeelsele elanikkonnale nii keelt kui ka kultuuri vahendada, nii et ükskõiksuses mind küll süüdistada ei tohiks. Üritame siis raamatukogurahvana taktitundeliselt käituda, olgem mõistvad, meie osa eesti kultuuris pole sugugi nii väike, kui kipume arvama, ja eks oleme üht-teist solvavat omal nahalgi tundnud.

LOETUD RAAMATUD

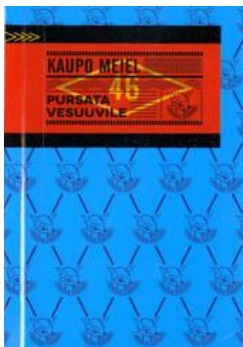
Janika Kronberg. Rännud kuue teejuhiga.

Sobib ideaalselt kirjandushuvilisele reisilugude nautijale, ent aeg-ajalt eeldab, et ka eesti belletristikat võiks hästi tunda. Tõesti, tõesti, raamat on nauditavalt kirjutatud, eesti kirjanike teekondade tutvustamine on tasakaalus autori enda tähelepanekute ja käikudega. Elamused vahelduvad mõtisklustega, tänapäev minevikuga. Lisaks leiata teose lõpust korrektse koha- ja nimeregistri, väikese bibliograafia, milles kirjas kogumikku võetud kirjutiste esmaandmed, millest saab omakorda infot, mida ja kui palju on autor oma varem avaldatud tekste kohendanud. Nõnda ongi moodustunud tervik, mida ühe loo põhjal ei saa kunagi tekkida. Niisiis on Kronberg interpreteerinud kuue teejuhi – Friedebert Tuglase, Eduard Vilde, Ivar Grünthali, Henrik Visnapuu, Karl Ristikivi ja Karl Ast-Rumori rännuteid ning püüdnud otsida nende ühisosa. Näidanud põhjuseid, miks keegi on teele läinud ja kuidas üks või teine reis lõppenud. Mis kunagistes sihtkohtades on muutunud, kui on, ja kuidas inimesed on käitunud ühes või teises olukorras. Oma rändudel „kohtub“ Kronberg nimetatute kõrval teistegi eesti humanitaarkultuuri tegelastega ega unusta nimetamast maailmanimesid. Teekonnal Tuglasega näib ta vaatavat üle kõigi eestikeelsete Hispaania reisikirjade leheküljed. Mind ennast haaras kõige enam esmakordselt ilmunud „Alpideni ja kaugemalegi. Henrik Visnapuu ja tema muusa(de) radadel“. Ristikivist on Kronbergil ehk kõige kergem kirjutada, sest ta on toimetanud tema 2008. a. ilmunud „Päevaraamatu“. Pealegi on Ristikivi sõbrast Spyros Arvanitisest päris palju kõneldud, samas Karl Ast-Rumori *alter ego* Jonas Meeliste ootamatu teksti toomine võib vähem lugenud inimest üllatada. Lõpetuseks tsiteerin Kronbergi mõttestust kirjanik Rumori teekonnast Tseilonile ehk Sri Lankale Aadama mäele: „Ast, ainus eurooplane selles „idamaiste rohutirtsude parves,“ kes iga päev mäetippu ronib, äratav muidugi buda munga tähelepanu. „Tulete kaugelt, kas oli väsitav,“ küsib ta. „Taevatee on ikka raske,“ kostab Ast. Munk kohendab enda ümber villast tekki. Siin on tõesti jahe ja ta on siin valves kolm kuud. Ta juhatab Asti müüri piiratud platoo servas olevale baldahhiinkatusega kaetud kõrgendikule ja kergitab märga rüüd, mis varjab Sri Padat. Kirjanik vist ei puuduta kivi laubaga, nagu on kombeks budistidel. Ta vaatab ülimalt pühadust silmadega ja astub alla tagasi. „Te ei ole vist inglane,“ küsib munk Astilt, ja proovib edasi kõnelda saksa keeles. Jutt läheb küll veidi ladusamaks, saksa keel ju meile omasem, oli vähemalt toona. „Aga kes te siis olete?“ Munk üritab veel prantsuse, hispaania ja itaalia keeles. Vastuseks on peaaraputus, millele munk reageerib veel küsimustega paaris tundmatus keeles. Ikka asjata. „Skandinaavia keeli ma ei oska,“ peab ta lõpuks nentima. Ast tunnistab, et ta ei olegi skandinaavlane, aga ometi sealt lähedalt. „Russki!“ Hüüatab munk. Ja kui Ast tunnistab nüüd üles, et ta on eestlane, on munk rahul – siis ometi ju Venemaa naaber. Ja loetleb: „Finland, Estonia, Lethuania, Lithuania.“ Munk uurib edasi Eesti maa ja rahva kohta ja pärib, milline on vahekord Venemaaga. Ta keskendub ja pingutab veel oma mälu ning lausub aeglase häälega arusaadavas eesti keeles: „Meie iisa, kes siina oled taevas...“ Mida selle peale öelda? Kui Asti ehmatus on möödunud, saab munk korraliku koolitunni Venemaal toimuvast kommunistliku korra vägivaldsest maksmapanekust, mis ei jäta mingit ruumi üleloomulikule.“ Lisan, et Karl Ast-Rumor asus pikale reisile Indiasse ja Tseilonile 1930. aasta veebruaris.

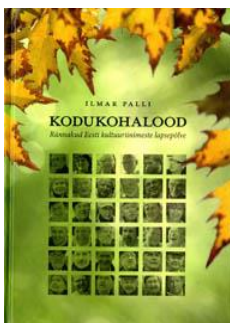
Mathura. Käe all voogav joon.

Sisaldab autorit puudutanud ning inspireerinud kunstiteoste, kunstnikele või muidu põnevatele isikutele pühendatud luulet. Nii leiata raamatust huvitavaid visuaalseid fragmente mõnestki maailmakuulsast maalist, nt. Edgar Degas' „Tantsijannad sinises“ ja hollandlase Johannes Vermeeri „Kontsert“. Luulekogu lõpus jagatakse rubriigis „Selgitusi ja märkmeid“ informatsiooni ühe või teise persooni kohta, sest kõik nimed pole lugejatele ju enesestmõistetavalt tuttavad. Sellest võiks tegelikult alustadagi. Süvahuviituja tarbeks on lisatud kasutatud kirjanduse nimekiri. Näiteks valisin aastaaja kohaselt ühe lühema teksti kõige kuulsamast norra kunstnikust, kelle teos „Talvestseen“ pole tegelikult kuigi tuntud. Niisiis „Talv. Edvard Munch.“: „Üks vaikne looklev talvetee / üks lumekirjas rada / võid käia iial jõudmata / teispoole metsa taha / Üks külm ja selge suutatus / üks nähtamatu niit / see vaikne looklev talvetee / mis minema viib siit“. Igati hariv mõtteluuleraamat.

Kaupo Meiel. Pursata Vesuuvile.

Mida siis on tahetud öelda? Tekstirohke kogumiku pealkirjale on lisatud, et oodata võib „ajaluulet ja autori märkusi“. Jumala õige, vabavärsilised luuletused on sündinud meie argipäevadest välja nopitud kujundite toel. Kui keegi autori sõnastatud mõttest aru ei saa, siis iga tsükli järele (neid on kokku neli) on Meiel lisanud lehekülje või paar selgitustega, mis teda on mõjutanud või suunanud eelnenud salme kokku panema. Seega mina ei peagi palju juurde arvama. Tegelikult olen ju sotsiaalselt palju vängemat luulet lugenud, ent sedakorda ei puudutanud, nagu kombeks väljenduda, mind mitte ükski tekst. Tõsi, kogu teises pooles on valik aforismi moodi ütlustest tsükliis „Hea küll“, millest paar on päris naljakad: „Eesti kirjanikud võiksid Euroopas / tuntumad olla, ütleb uudis. Eesti / kirjanikud võiksid Eestis tuntumad olla.“; „Vanasõna sarjast “ Star Wars Eesti rahvapärimumes”. / Kuidas Vader, nõnda laps.” Nüüd peaks „Lugemiste“ lugejal juba kumama, et Meiel on ironiline ja seda terve raamatu ulatuses, kuigi aeg-ajalt tekib tunne, et mõni rida on lihtsalt niisama jutu jooksuks kirja pandud. Sõnamäng prevaleerib, aga ka see jätab ükskõikseks. Mida küll teha? Ühe uue väljendi küll leidsin – lobafoon, s.t. jutumulid, mis meiega tõepoolest päevast päeva kaasas käib. Mõttemäng sõnadega *kätte makstud, kättemaks, maksan kätte* jne. on siiski päris lobe („ma ei ole kunagi“) ja lõpeb nii: „kohe väga väga tahaks / pursata vesuuvile“. Ent read „kui me pole riiki juhtima valinud / mõnd imettegevast ikooni / pole põhimõtteliselt lootustki / et midagi muutub“ on igavad ning minu arust juba ajast ja arust, ehkki tahetakse esitada aegumatutena. Tekstis „selle kleidi pärast“, mis on neliteist lehekülge pikk ja arvatavasti paljudele ka kenasti „peale läheb“, tuuseldatakse ajakirjanduslikul toonil rahvast „piinavat seltskonda“ eesotsas riigi presidendiga, kui ma ikka õigesti aru saan. Tsiteerimiseks õpetlikud sõnad: „läksin mina / läksin mina / läbi külatänava / liiga kiirelt läksin / jäingi sõiduteele lebama / ise loll ei mõistnud käia /silme ette vaadata“. Kõige arukam on muidugi ise lugeda ja ka ise järeldused teha.

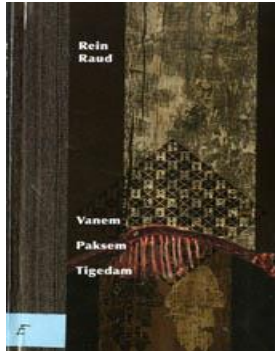
Ilmar Palli. Kodukohalood. Rännakud Eesti kultuuriinimeste lapsepõlve.

Peamiselt „Maalehes“ avaldatud kirjutiste sarjas on ajakirjanik kohtunud paljude kirjanikega (vähemalt 18 persooniga). Nende kõrval jagavad meenutusi muusikud, teadlased jt. (kõik kokku 36 tuntud isikut). Kokkupakitult ühte kogumikku jätavad lood ühtlase ja isegi mõjusama mulje kui hajutatult ajalehest lugedes. Väga nostalgilise tuuma ja tooniga, nagu mälestused ju enamasti tunduvadki. Tutvudes Nikolai Baturini või Viivi Luige, Jaan Rannapi või Joel Sanga lapseea meenutustega ja viidetega sünnikodule, kooruvad teravalt välja nende ajastuhõngulised kaotused ja võidud. Tõsi, viimaseid pole just palju, kui kõrvale jätta tublid vanemad ja lahked vanavanemad. Pääaegu igas vestluses peatatakse okupantide, eeskätt venelaste, kuid ka sakslaste kuritegudel. Muidugi on tundmused seotud sünniaastaga. Kүүditamine ja sunnitud lahkumine lapsepõlvkodus ei unune ju kellelgi. Nagu ka põlu all elamine, millel peatub nt. Kersti Merilaasi ja August Sanga poeg Joel Sang. Enn Vetemaa vanaema nõelus aga pärast talu rüüstamist kolhoosile kartulikotte... Lisan taas, et minu arust rahvas lahkus maakohtadest just nõukogude võimu aastatel, eriti 50-ndatel ja 60-ndatel, kuigi viimasel kümnendil püütakse väita, et see on põhiliselt toimunud taasiseseisvunud riigi ajal. Mõistagi pole kolhoosnikul olnud kerge uuesti otsast alustada. Alati minnakse, otsitakse paremat, pealegi, kes viitsib enam rasket maatööd murda. Igatsus hariduse järele on viinud paljud meist ja ka küsitletutest linna kooli. Siis saavad meist aga „hobusevargad“, kui kirjandusklassikat kuulata. Loomulikult on kurb lugeda, et kunagisi õpilasi, nüüdset kultuurirahvast ootavad lapsepõlvradadel hüljatud koolimajad. Igal juhul kinnitab neist enamik, et just koos nende kodutalude hävitamisega, nii füüsilises kui ka vaimses mõttes, kadus suur osa mälust ja kodukohaloo. Uued tulijad ei tea ju pärimustest, pühadest paikadest ega ristide all puhkavatest esivanematest suuremat. Teine mõte, mis lugudest silma paistab, on töö nõudmine lapsepõlves. Töö kui esimene kohustus teiste toonaste väärtuste reas. Kõige karmimalt alustab oma lugu Peep Ilmet, kellel oli „apteegilõhnaline poisipõli“: „Sünnikohas Palamusel sai Peep Ilmet elada vaid pisut üle kahe aasta. Kas ta sellest midagi siiski mäletab? „Kolisime sealt ära 1951. aasta talvel – kuna minu isa Nikolai Gorinov, Palamuse apteegi juhataja, sai nii-öelda teenete eest 25+5. Ehk nagu pealekaebaja Mari ütles: käis Saksa ajal Palamuse vahel ringi, suurtükk seljas.“ Just siin – Palamuse kuulsas apteegimajas on Peep ilmale tulnud. Mari ise oli Saksa sõduriga lapse saanud ning püüdis teisi määrides ennast puhtaks ja õigeks kaapida. Käis materjali saamiseks suisa akende taga piilumas. Lõpuks pani ka oma poja luurama, kui see juba vähegi kaela kandis. „Veider ja koletu, aga kui Mari uurijale isa peale kaebas, oli isa ühtlasi tõlgi ametis, sest Mari ju vene keelt ei osanud!“ Hilisemal Saksa ajal oli nii, et kes juhtus olema mõne asutuse juhataja, arvati automaatselt Omakaitse ridadesse. See korraldus Nikolai Gorinovile saatuslikuks saigi. „Ka relv oli juhatajale ette nähtud. Mingi püssike isal oligi. See, mida Mari

suurtükiks luges." Isaga koos viidi Palamuselt ära veel 24 meest, kaasa arvatud kirikuõpetaja Parts." Edasi võite juba ise uurida!

Minu arvates kätkeb nendes Ilmar Palli sõnastatud üsna lühikestes tekstides ühteaegu meie kultuuri- ja ajaloo ilusam ja valusam pool. Kuidas on kadunud üks, siis teine ajajärk, kuidas on muutunud olud me ümber. Tutvume küll tuntud kultuurirahva isikulugudega, samal ajal aga tuletatakse kogu aeg meelde, millest okupatsiooniajal ilma jääme. Teistest noorema, Juku-Kalle Raidi (s. 1974) silmad seletasid juba teistsugust aega.

Muu seas, meie julm ajalugu avaneb ka „Eesti Naise“ lisis „Eesti lood“ nr. 5, kus leidsin karmimast karmimaid elulugusid. Vaadake ringi ja kaaluge oma mõtteid, ja hoidke, mis alles jäänud! Ka inimesi!

Rein Raud. Vanem. Paksem. Tigidam.

Mulle on alati meeldinud Rein Raua lühiproosa enam kui ta romaanid. Näiteks „Pisiasjad, mis omavad tähtsust“ (2000).

Sedapuhku kaksikümne viis novelli, enamik päris toredad lugeda, aga arvustajale pähkliid. Üks paksem ehk pikem kui teine, mõni ehk vanem kui eelmine ja tigidust leiab otsimisel ka. Paljudes neist jutustatakse elu jaburusest (nt. „Näitus“, „Lusikate kadumine“). Viimases ilgutakse ilmselt rikastumisvõtete üle, ja tehakse päris mõnusalt. Äriideeks võib kujuneda isegi lusikate valmistamine ja müümine, kui keegi „tarkpea“ on suutnud nende kasutamise eelnevate hiilgavate ideedega likvideerida. Sarkasmi Raul jätkub – kes siis ei teaks-tunneks kolumnist Rein Raua väljendusstiili – seda niipea ei unustata! Tekstike „On aeg“ keskendub inimesi vallanud dieedihullusele, kus arst ei luba süüa muud kui kaalikat ja juua peale valget viina! „Retsept“ edastab jälle käitumismustreid, juhul kui klient pöördub teenindaja poole eesnimelise! Lugusid on palju, kõiki ju ei jõua ümber sõnastada. Olen juba ammu tajunud, ja nii seegi kord, et autori belletristilist sõnumit toetab tugev didaktiline toon. Teadagi märkab sotsiaalset münti, et poliitikud on... (vt. „Lehv“ jt.). „Jutustus tavalisest inimesest“ algab nii: „Ärge kartke, mingit jutustust ei tule. Sest tavalist inimest ei ole olemas. Või on? Raske öelda. Sõltub vist sellest, kuidas määratleda. Mulle endale on kohati ette heidetud teatavat brahmanistlikku ülbust, et ma ei suutvat piisavalt väärtustada neid, kes ei suhtle vaimsete kõrgustega, ei juhi rahvahulkasid ega käsuta isegi rahavooge. Kuid see on tõest väga kaugel. Olen regulaarselt avaldanud kirjatükke, mis seisavad vastu igasugustele katsetele suruda inimest kui niisugust võimuritele vastuvõetavasse vormi, nii-öelda ära otsustada, missuguste vaatamängude jada peaks pidevalt täitma kujuteldava keskmise televaataja vabad hetked. Ja olen teinud seda ka siis, kui vaikiv enamus kas harjumusest või mugavusest tõepoolest eelistab neile kohustuseks tehtud valikuid. Siin taga, kui kuskil, on see võimalik süü, mille võtan meelsasti omaks, sest saan seda kanda auväärse seltskonnas – ma ei ole nõus tunnistama, et kui inimestel pole jõudu neile pähe määratud mannetust maailmast keelduda, siis on nad selle ka tegelikult ära teeninud. Et see pole nii, on sisemise vabaduse poole kutsujad korutanud ju nii kaua, kui ajalugu mäletab, igatahes vähemasti Buddhast, Sokratesest ja Jeesusest peale.“ Jah, need sõnad kõlavad mustvalgelt trükitult uhkelt, aga mõnele lihtsameelsele tundub ehk vabadusena seegi, kui tal aidatakse ja lubatakse valida nn. kohustuslike asju. Üle kõige meeldis mulle „Vanemas. Paksemas...“ aga igavikulise tähendusega „Kiirus“. Ent kuidas interpreteerida kogumiku pealkirja? Äkki nii: inimene muutub paratamatult vanemaks, kosub natuke ja kui näeb, et ise suurt maailma muuta ei saa, siis läheb vahel ka tigidamaks. Rein Raua raamat pole just meelelahutuskirjandus, aga paraja annuse lugemisrõõmu peaks sealt leidma igaüks.

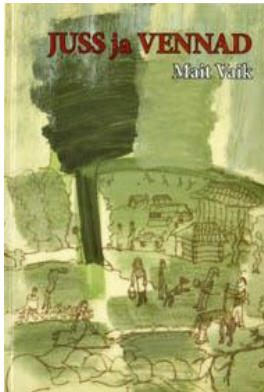
Kaur Riismaa. Majus ja majutult. Naeru ja üksilduse raamat.

Vähehaarav luulekogu. Kuigi ma nautisin Riismaa esikluuleraamatut „Me hommikud, me päevad, öhtud, ööd“ (2011) ja leppisin „Rebase matmisega“ (2012), siis kolmas tekitas vaid imestust, mina siit midagi püsivamat ei leidnud. Sõnakära justkui oleks, aga millelgi mõte pikemalt peatuma ei jää. Kirja on pandud natuke isiklikku (parimad nt. „olin yhes unenäos maal“, „sõbrad olengul“, „luuletaja“ (lk. 48), „kassina kardinaise juurdu“), pisut ehk sotsiaalset värvi, kuid kuidagi kunstlikku (nt. „hingehaige märkusi“, „ära kysi“). „Majus ja majutult“ on jaotatud kuude ossa: „Olla olnd“, „Post coitum“, „Luuletaja“, „Sotsiaalselt ebapädev“, „Ööstki“ ja „...on hommikusse ainult üks samm“. Viimane koosneb samanimelisest ja selle kogu kõige pikemast tekstist, kus viidatakse hulljulgele poisile, kes pürib tippu, aga ei välista võimalust, et

satub põhja.

Ent luulekogu esimeses jaos on luulesõnusse rüütatud mõtlik alkoholilembus: „olla olnd / vaksalilaabusk Jaanus / kes uskus elu lõpuni / kainust / kainust oli punane külma pärast“ või siis „ae-hopp läeb laabusk / yle trammitee lauluga / sireleisse sirakile / remmelgaisse räntsakile / öö lyhike öö pikk / öö pikk öö lyhike / ai jummal vai-vai / ilus on elada“. Olen varem korduvalt öelnud ja kordan üle: tundub, et joomisesteeetika ja -eetika on kujunenud vaat et mingiks eesti kirjanduse viimaste

aastakümnete üleekspluateeritud teemaks. Peeter Sauteril vist teist masti tekste suurt polegi? Tõsi, see on eksistentsiaalne küsimus, puudutab nii „yksildust kui naeru“! On vahel kindlasti siiras ja valus. Aitab värsistada tundeid ja „elukirge“!

Mait Vaik. Juss ja vennad.

Jutukogu, kus esinevad ühed ja samad tegelased. Parajate teismelistena (üks siiski juba täiskasvanuks arvatud) jaburusi välja mõtleivate poiste ütlemissed ja teod panevad esialgu küll suud maigutama, aga siis võtad end kokku ja saad aru, et *sel maal* on kõik võimalik. *Sel maal* all mõtlen tõelist, mütakat ja rammusa sõnavaraga Eesti maaelu, mille hulka kuuluvad tegemised, mis võivad ontliku linnainimese hulluks ajada. (Önnepalu luulekoguga „Sel maal“ pole öeldul midagi ühist!) Pigem maarahva lugemisvara, sest ülejäänud kipuvad nagunii arvama, et meie kolkakülades elavad, on järele jäänud ainult tobukesed, vargad, sulid ja joodikud... Raamatukeses lauskomejanti jagub, aga juhul, kui autor tahab didaktilist sõnumit edastada, mida ma ei usu, siis võib küsida küll – kas nii siis ääremaal elatakse? Egas nendest mõistuse peast joonutest külades puudust pole, aga kuidagimoodi piim ja liha igatahes poodi jõuavad.

Umbes kümnene Juss on tõeline „tarkpea“, ainult et kardinaalselt erinev Lutsu Arnost ja Tootski ei pääse ligidale. Nojah, egas toona polnud ka taluperemeeste võsukestel kusagilt mersusid võtta, mida purjuspäi romuks ajada, ega pealehakkamist külalitsimaja rajamiseks. Samuti puudus imeline Brüssel, kelle nõudmistele viidates taheti hakata sigadele malaariavastaseid petusüste tegema. Ja agarad loomakaitsjad, kui need vaid teaksid, kuidas poisimaidad siga tapsid!!! Kui kirikust elektri väljalülitamine, mille tagajärjel uue lühtri ülespanek ja õnnistamine ebaõnnestus, tundub mõistetava koerustükina, siis jaaniöö kiigeplahvatused kuuluvad juba kuritegude hulka. Aga millised poisikratid sellele on mõelnud? Kui poiste isa, tänane rikas talunik, kes poegade teatel on maad kokku varastanud ja kelle mõistus pidas kolmainsuseks kartulit (seda meie elu elementi), leiba ja liha, on kaine ja karske mees, siis vanaisa padujoodik, kes sunnib haiglasse sattununa, enne surma, pojapoegi poodi viina järele minema. Mis teha, „lapsukestel“ tuli varastada, sest vanaisa soovi ei saanud täitmata jätta, isa aga enam raha ei andnud.

Neid pätitempe tehti õhukeses raamatus mehemoodi. Juss oli enamasti väljamõtletaja, kaks vanemat venda, kel koolis õppimine kuidagi ei läinud, olid rohkem täideviijad. Omavanuseid sõpru neil polnud, teadagi, kõik olid välja vihastatud, aga joodikust tõpratoetri ja poolnarri konstaabli Libe-Atsi, isegi külafilosoofi Seediku-vana ning alkoholist läbiimbunud naiivse Mustika Sassi seltskonda sobitusid nad suurepäraselt. Kolm venda (Juss, Velts, kes kirjutab Vello asemel Velo, ja kolmas, kelle nime ma teada ei saanudki) ületavad jaburas trikitamises raudselt Aleksis Kivi „Seitset venda“. (Muide, raamatus leidub korralik vihje kuulsale soomlaste raamatule.) Ühe jutukese pealkirja juures („Küla koerale“) tekkis siiski küsimus, kas tänapäeva noored, eriti need, kes elavad virtuaalmaailmas, teavad, mida see õieti tähendab?

Kuulake autoromuga Euroopast naasnud Mustika Sassi juttu: „...Poola piiril istusin ma mingi pool päeva kinni, ilma dokumentideta. Nad lubasid edasi sõita. Kas see ei tundu imelik?“ „Poolakate puhul ei tundu miskit imelik.“ „Algul pisteti mind pokri ja siis küsitleti. Et kust ma tulen ja kuhu lähen ja kes ma üldse olen ja mida vean ja muud sellist jura...“ „Tõesti, kust sellised kõrvalised küsimused!“ ironiseeris tohter. „Kõik ju teavad, et see on Sass ja ta sõidab varastatud furgoniitoga, et jaanipäevaks koju jõuda.“ „Väga naljakas!“ vigises toibuja. „Kas sa võtad nüüd ühe lonksu või ei võta!? Või tahadki siis ära surra!“ „Need poolakad olid veel õnnelikud, kui must lahti said, patsutasid õlale... Kas see ei tundu imelik?“ „Meil on nüüd Euroopa Liit. Ja pealegi oleme me poolakatega väikeriigid. Et see on täiesti loomulik, et nad eestlastesse hästi suhtuvad!“ arvas Velts, tõestades, et pole niisama kasutult koolis käinud. „Kust nad teadsid, et ma kindlasti ikka eestlane olen?“ kahtlustas Mustikas edasi. „Eestlase tunneb ju kaugelt ära!“ sekkus nüüd Seediku-vana. „Kas nad su puhuma panid?“ „Kui sa joomise nüüd sedasi paugupealt lõpetad, pealegi võidupühal, siis võid tõesti otsada anda. Ma ei valeta!“ ajas veterinaar oma edasi. „Su organism vajab seda. See on täpselt sama, nagu sa lõpetaksid söömise ära,“ katsus ta eluliste näidete varal meditsiinilisi teadmisi tavainimese keelde tõlkida. „Ma ei olegi midagi söönud!“ oigas Sass. „Näed siis!“ haaras veterinaar asjal turjast. „Süüa mul sulle hetkel pakkuda pole, aga lonks tinktuuri kulub ära.“/---/ „Sass,“ alustas veterinaar pärast hingetõmbepausi, otsides pudeli jälle lagedale, „nüüd ei pöördu ma sinu poole mitte kui arst, isegi mitte kui sõber, aga ma pöördun kui vennaskonna liige. Vennaskonna, millesse me kuulume ja mille inglid on meid alati aidanud, ulatanud käe, alati välja tirinud ja alati lahenduse leidnud. Ja seepärast tahan ma sulle öelda – mõtle järele, mees. Mõtle, kui palju on elus olnud asju, mis on nagu müür läbimatud, nagu käeraud paratamatud ja millest sa kaine peaga poleks ealeski pääsenud. Su pruudid (eriti see lits Ege), lein, armumised, külmetused, pohmell, hambavalu, kõikvõimalikud ja võimatud kohustused, pidev masendus, süütunne, käsud ja keelud, moraal, eetika, väärikus, lubadused, kõik see, millele sa oled sülitanud ja millest vabanenud... Ja seda ainult tänu alkoholile.“ Furgoniitost leitakse aga rahapatakas ja siis muutub kogu Mustika elu.

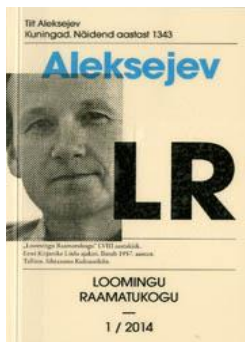
Lõpus lisab autor, et proosateoses leidub autobiograafilisi sugemeid nooruses maal viibimise ajast. Nii pikka juttu raamat muidugi ei vääri, aga lihtsalt juhtus nii. Andke andeks!

Liivametsa Lugemised - 74 / 2014

LÄHETUSLAUSED

„Märts, päike, kevadehakatus, emakeelepäev. Kenad asjad kõik, kus sa siis ilma nendeta. Võtad talvega jõngaks jäänud emakeele mapi vahelt välja, laotad verandale päevasärasse soojenema koos filmirullide, suurendusklaaside ja muu muumitrollikraamiga. Keedad kannutäie kohvi ja kaed, kuidas keel hiljakesi sulab ja vigureid tegema hakkab. Ikkagi oma emakeel. Nii ilus!“, kirjutab Karl Martin Sinijärv („Tera“, nr. 11). Tõesti, tõesti, ilusasti öeldud, sest ka rahvusraamatukogu emakeelepäev möödus rahvarohke elevuse, vaimukate ütlemiste ja sõbraliku ümina saatel. Positiivse rahvuslikkuse vaimus. „Vikerraadio“ keelesaates (23.03) pöörati nii meie üritusele kui ka selle veebivariandile tähelepanu. Ega muud, kui jõudu tehniliste võimaluste võidukäigule! Edasi, aprill on juba käes!

LOETUD RAAMATUD

Tiit Aleksejev. Kuningad.

Kuigi loo algimpulsiks on aegumatu nelja kuninga hukk Paides, sobib näidend meisterliku allegoorianäitena erinevaid võimukombinatsioonide mõtestama. Kuid ma ei usu, et intelligentse ja kogunud kirjanikuna oleks Aleksejev viidanud ühele konkreetsele valitsusele, nagu mõni kipub arvama. Ajaloo, vaimu ja võimu seoseid on läbi kirjutatud sajandeid, antiigist Shakespeare'ini, ja tehakse edaspidigi. Muidugi saab teksti põhjal ka meie päevade ühe või teise konkreetse isikuni või riigi käitumismustreid vaagida, koguni äratundmisrõõmu ja -valu tunda, aga loo tuumaks pean küsimust, kelle poole ja kuhu me kuningad peaksid hoidma? Ent olulise teemana tõstatub ka reetmine kui üks alatumaid inimese käitumisviise, ja kolmandana pole ülearune ehk esitada pärimine, kas omakasupüüdmatut toetajat on üldse võimalik leida? „Loomingu“ Raamatukogu“ sarjas avaldatud näidendis kujutatakse kavaldamist, eneseimetlust, kõrkust, petmist, naiivsusmängu (kolmas kuningas ongi tegelikult narr), kuid viidatakse ka mälu kestvusele ja teadmisele, et kuninga sametmantel kulub päris kiiresti. Aleksejev valdab suurepäraselt diplomaatilist maagi, tegelased poetavad sõnu nõnda täpselt, et igalt leheküljelt võiks tsiteerimiseks mõtteteri leida. Olen alatu ja osutan natuke ehk kontekstist väljatirutuna inimloomuse halvematele omadustele: ustav tuleb olla iseendale; loomeinimesed on alati nii lõbusad, kui nende arved kinni makstakse; teenitakse vaid enda valitud kuningat; mõnes õukonnas trikitavad ehtsad narrid, teises nende asemel kuningas ise. Ühele on tema talu kuningriik, teine mainib, et oma riik on kallis lõbu. Eesti kuningatele viidates kerkib päevakorda ikka ka mõte, miks nende kaudu tõusevad esile inimeste halvad omadused – kadetus, väiklus, ahnus jms.?

„Kaotus jääb meelde, võit mitte,“ väidab ordumeister, kes peab kuningatega läbirääkimisi. „Verevalamisel on see hea omadus, et ta liidab inimesi. Nii ohvreid kui kurjategijaid... See on nagu turniir, Komtuur. Kõik elavad kaasa. Aga erinevalt turniirist ei jää meelde mitte võit, vaid kaotus. (Paus.) Kaotus jääb meelde, aga õigus jääb võitjatele. Nad panevad selle kirja ja see kestab...“. Mis siis iseloomustab valitsejaid-kuningaid ses näidendis: võimu ei suudeta jaotada; ausat diplomaati eelistatakse hävitada; antakse mõista, et igatsus saada rahvajuhiks on igal isikul enamasti piiritu. Salanõunik, võimalik, suurim reeturitest, kinnitab ometi, et kestvaim on mälu, kuigi teine kuningas vastab esimese kuninga küsimuse peale, mida rahvas tahab, et unustada! Tegelikult käib loo tegevus kolme kuninga ümber ja alles lõpus, epiloogis saate teada, kes õieti oluks neljas.

Esta Aksli. Ane.

Tõeline mammutromaan, annab lugeda, 600 lehekülge, nii et paksude lugude ihalejad peaksid rahul olema. Iseasi on sisu. Jah, „Ane“ tegevusaeg, Põhjasõjaga seotud aastad 1712–1713 või natuke kauem, on küll ajalooliste daatumitega märgistatud, aga muidu on teos naiivsevõitu, paljuski ebareaalne, olgugi et pälvis kirjastuse „Tänapäev“ 2013. aasta romaanivõistlusel peaauhinna. Kui romaani esimene osa „Pelgupaigamägi“, kus peategelane elab katku hirmus inimestest eemal metsa põues järvede ääres, mõjub veel tõsielu lähedaselt, siis teine osa „Vahtramõis“ ajab kohati muigama. Elu mõisas

edastatakse nagu mingit seebiooperi stsenaariumit. Tõsi, mõned huvitavad pöörded ju tegevuses toimuvad (nt. Ane võttis hädas oleva võõra mehe sõna lausumata vennana omaks, mida saab lugeja alles palju hiljem teada), aga sellest ei piisa raamatu esiletõstmiseks. Kuigi romaani on püütud kõikvõimalikke ajaloolõhnalisi kujundeid toppida, on tajutav tänapäevane mõttelaad ja väljendusviis. Häirib, et romaanil puudub ajahõng ja -tunnetus.

„Ane” on siiski kirjutatud ladusas keeles, kogu aeg midagi juhtub, mõtlemiseks aega ega ainest ei pakuta, nii et oma lugejaskonna see kindlasti leiab. Kahekümnendates aastates Ane on romaani alguses kodukülla tagasi jõudnuna läbi elanud uskumatuid seiklusi, mis on temast vorminud lausa „kõrgharilase”, kes loeb prantsuse keeles „Iliast”, teab Tristani ja Isolde lugu, tajub Saalomoni mõtete sisu, isegi Seneca nimi pole võõras jne. Anele on omistatud peaaegu jumalikud võimed. Kõik, mida ta puudutab või vaatab, muutub heaks, ilusaks ja kuulekaks-alistunuks. Sisust veel, et tüdruk satub sõja ajal Rootsi üliku teenistuses viimase kodumaale, kus nad armuvad, sünnib poeg Inti, kes juba pisikesest peast omab geniaalseid teadmisi ning valdab kõrgklassi käitumiskultuuri. Ane tuleb pärast lapse isa surma Revali kaudu kodusaarele tagasi, nagu juba viidatud. Pärast kohutavalt rasket talve metsas, kus tuleb võidelda huntide ja näljaga, läheb naine taas vanematekoju, kus perekonnast on elus vaid varem katku hirmus maha jäetud vanaema. Kuna rootslane on Ane pärisorjusest vabastanud, siis pöördub naine mõisa lähedal asunud majakesse tagasi. Mõistagi kasvatab ta seejärel ümber mõisahärrast krahvi, selle poja ja mõned tegelased veel, kuigi on ise vallaslapse ema. Jälle armutakse ja nii edasi. Saame teada, et väga andekana on Ane Rootsis omandanud pelgalt kuulates palju keeli, lugenud end targaks ja hakkab kodusaarel lapsi õpetama. Et kirjeldada kõike, mis Anega juhtub, mida ta teeb või kuidas käitub, tuleks vähemalt kümme lehekülge täis kirjutada. Igatahes lk. 82 sain teada, et hunt on võimeline oma ihust sinna tugevasti löödud ahingu hammastega varrest haarates välja tirima! Ka olevat Ane vanaema öelnud, et näljaga süüakse sealihha ja kanamunad ära. See rohkem ehk 20. sajandi kibe naljatlemine, mitte 16. või 17. sajandi tõelise näljaaja ütlemine. Nn. vend Laes kannab aga oma pulmas lühikesi pükse. Niisuguseid arusaamatuid väiteid on raamat täis. Üks tähelepanek veel: kogu romaani vältel Ane peseb end, lausa küürib igal võimalikul juhul, seda eelkõige katku hirmus. Tundub ju mõistlik, aga tsiteerin Ilmar Vene vahendatud teavet: „Soovib keegi kujutada katku kartvaid inimesi „objektiivselt”, siis ta peaks alustama tollaste üldsuhetumiste, muude seas ka pesemishirmu omandamisest.” Kui natukenegi Liivimaa või siis Maarjamaa krahvidest teada, siis Otto Wilhelm von Sternhusen on üks eriline eksemplar, suuremeelne ja abivalmis, seda muidugi tänu Ane taiplikkusele, headusele, aususele ja ilule. Tujukast ja kiuslikust krahvipojast kasvab aga peaaegu üleöö hea poiss. Samas Rootsi krahvi Axeli ema on aga mehhikoseebilikult kuratlik, tahab Ane tappa, kuid naine paneb oma julgusega pahategijad-mehed metsamajas luku taha, ise seejärel tarmukalt toitu vaaritava asudes: „Õnneks oli koorte kontide kõrval piisavalt ilusat külmunud liha, mida ta taas sae ja kirvega tükkhaaval peenestas, kuni lõpuks vedas seljas kohale terve kintsu ning pani selle kamina kohale sulama. Siis leidis ta köögist soolakoti ja hulga maitseaineid, nülgis jahinoaga terve katlatäie sulanud liistakuid ja pani podisema. Suuremad tükid maitsestas ja asetaski restile süte peale. Jumalikud lõhnad levisid nii majas kui õues. Iga natukese aja tagant käis Ane trepil teraselt kuulatamas, mis toimub pruulikojas ja pooleldi umbetuisanud juurdepääsuteel. Pruulikoja poolt kostis metsikut ulgumist. Sellist kisa teevad surmahirmus inimesed, seepärast hiilis ta ukse taha kuulatama. Ulgumine ei lakanud hetkekski. Ane tagus leitud toikaga vastu aknaluuki ja küsis tekkinud vaikuses mesimagusa häälega, kuidas isandatel läheb ja ega neil millestki puudust juhtu olema. Tükk aega lõuati seestpoolt kolmel häälel vastu, kuni ta uuesti koputas, et sõna sekka öelda. „Õige natuke kannatust, õige väheke veel, sest praed lossis juba särisevad ja krahvihärra on siapoole teel.” /---/ Sõnad lendu lasknud, võibistas piiga samas jubedust tundes õlgu. Peaksid need sealt pääsema, oleks ta kohe surmalaps, ükskõik mida mehed praegu lalisevad. Teisest küljest, jätta nad suletud majja oleks nende kindel surm. Ja mitte ainult neile, vaid ka aedikus koortele, ehkki hobused õnnestuks endaga kaasa viia. Ei, koerad päästab ta lihtsalt lahti, nemad pole milleski süüdi. Osutada aga ise timukaks...” Ent kõik lõpeb ideaalselt: „Uksed paukusid, Axeli tormas koos kolme ohvitseriga saali, kus pika laua taga istus sõnatult üksik noor neiu, silmad nutust ähmased peas. Tema kõrval koldes auras pada lihahautisega, restil seisid reas praeviilud, piiga ise aga hoidis käes kaht kondikest, just nagu ennet või tähendust millelegi, mida ta teistega jagada ei tihka.” Tagakaanel on viide, et taoline Ane tüüpi naine olevat kunagi ka reaalselt elanud... Saar, kus Ane toimetab, on ilmselt Hiiumaa. Arvestagem siis, et belletristikas ei peagi ju tõepärane olema.

Katrina Kalda. Jumalate aritmeetika.

Mõistagi kiputakse selle kirjaniku ja romaani puhul mõtlema Sofi Oksaneni loomingule. Need aga, kes pole veel unustanud Viivi Luige „Seitsmendat rahukevadet”, tuletavad omakorda meelde üht sõjajärgse aja karmi tüdrukut, mõnel võib kusagil kumiseda Ene Mihkelsoni romaanide mõtestatus. Tegelikult kirjutab iga autor ikka oma lugu, lähteallikas on vaid ühine – inimesi puudutanud julma ja ülekohtuse ajaloo interpreteerimine. Eks eesti rahva saatusest kirjutatakse veel palju raamatuid, nii ajalugu kui ka ilukirjandust.

Viimase põhikriteeriumiks peaks vaatamata kõigele jääma kunstiline tase, mis „Jumalate...” puhul on korralik. Romaani lõpupoole vastatakse meie traumaatilisele küsimusele – kes on süüdi? – nõnda: „Süüdi oli meie ajastu ise, kuid süü koormat kandsid need, kes selles ajastus elasid.” Vastuse esimeses pooles peitub oma tõeiva, ainult kas sellega suudetakse leppida? Teise poolega tegeletakse edasi, ja eks „Jumalate aritmeetika” on ju samuti üks näide „süükoorma” tõlgendamisvajadusest. Peategelase Kadri vanaema Eda oleks nagu milleski süüdi, ent tegelikult ju pole. Nii temas kui ka „Puhastuse” Aliides on sarnast münti, kas või saladuse varjamise ja elust lahkumise mõttes. Mõlemad surevad ühtviisi „vabatahtlikult”. Eda laseb end karabiiniga jaaniõhtuvalguses maha, ilmselt suutmatuse pärast möödunuga normaalselt hüvasti jätta? Ent mu küsimärk võib olla piinlikult eksitav. Kas neil, kes elasid ja tegutsesid n.-ö. süüdimatus ajastus, on võimalik minevikuga ülepea adekvaatselt toime tulla, on ülimalt keeruline küsimus. Eda oli aastakümneid toimetanud, peret ja vabrikut juhatanud, nõudlikkusega lähedasi hirmutanud, ent tema enda hirmudest me kuigi palju teada ei saa.

Väike Kadri lahkub vanaema Kadrioru korterist ja Eestist koos emaga veel okupatsiooni ajal, 1989. aastal. Pariis, õnnemaa, kus tüdruku ema loodab kuulsaks pianistiks saada, mis pidi kõik kogetud vaevad ja loobumised tasuma, pole aga muinasjutuline piltpostkaart, millest unistati. Vastupidi, kogetakse kesist vastuvõttu, alandust ja vaesust, mille eest tegelikult ju põgeneti. Vabadust muidugi jätkub, aga uue elu alustamiseks vajatakse siiski midagi materiaalsemat. Kui nõukogude ühiskonnas olid jõukus ja vaesus peidetud, siis Pariisis olid need nähtavad igal tänavanurgal. Mulle tundub, et kodumaalt lahkujaid, eriti muidugi hingepagulasi, jääb igavesti vaevama mingi äng, mida enamasti isegi kõva raha ei suuda kinni maksta. Väga harva sõandatakse sellest kuuldavalt teistele rääkida. Loetu põhjal näib, et taoline pidetus piinab Kadrit ka täiskasvanuna, ei aita depressioonist ja hingevalust võitu saada.

Teisel tasandil, kõrvuti 1980-ndate Eesti argipäeva ja Euroopa suurlinnas pakutavaga, loeme asumisele saadetud Liisi kirju sõbrannale, Kadri vanaemale Edale. Need ei näi ehk tõesti nõnda ahastavad kui eeldaksime, kuid ajajärk ei lubanud ju teisiti kirjutada. Kodustele lähetatud sõnumeid teatavasti loeti üle, kaotati ja hävitati. Sootuks valulisemalt olid kulgenud Kadri perekonna meeste lood, aga need avatakse lugejale alles raamatu lõpus. Loomulikult leiab romaanist palju „ärakulunud” märksõnu: tühjad poeletid, korterijärjekorrad, mitu põlvkonda pead-jalad koos, Brežnevi pakinesed jms., aga nendeta on raske nõukogude perioodi kirjeldada. „Jumalate aritmeetika”, suurepärane pealkiri, ei pugunud mulle otse naha alla, nii et külmavärinad tekkisid, aga iga psühholoogiline vaade möödunule belletristlikus vormis võib aidata inimeste käitumismustreid ja oma kaasteelisi mõista. Ehkki viimases, rahva mõistmises siis, enam kindel ei või olla.

Kui Kadri koos emaga alates 1992. aastast kodumaad külastama hakkab, peab ta taas hoiduma tõest, sedapuhku linna kohta, kus nad olid pelgupaiga leidnud. Hoiduma näiteks äärelinna-alade ja migrantidega asustatud tänavate kirjeldustest, kus kõik sugugi ei säranud, nagu enamik idaeurooplasi arvas. Nende jaoks, või on õigem öelda meie jaoks, oli Lääs toona üks hiiglasuur kaubamaja ja seda müüti ei tohtinud kohe hävitada: „Et tädi ei peaks pettuma, unustasin selle vestluse ajaks eeslinnade kivikuubikud, oma koolimaja, mis oli ehitatud paneelidest 1970. aastate sileda ja nurgelise malli järgi, kanali kohal rippuva läppunud udu, paberimassi umbse hõngu, peaaegu igapäevase uduvihma mahajäetud vabriku kohal, mille akendesse lapsed kividega märki viskasid, väärtushinnangutes maad võtva lodevuse ja laiskuse, noored, kes kandsid alati dresse ja rääkisid labase aktsendiga, liiga lahtiste vokaalidega. Püha Katariina põhikoolis ajasid õpilased üksteist taga ja loopisid munadega, mille kollane kleepjas sisu mööda nende mantleid alla nirises. Isegi pidupäevad olid sünged. Taevas oli hall ja tüütu, tänavad tundusid pikemad kui tegelikkuses oma armutu inetuse tõttu, mis ei pakkunud silmale vähimatki puhkust. Soovimata tädi Hildale pettumust valmistada, kinnitasin ma, et linn, milles me emaga elame, on õitsev metropol, kus elu on vaid rõõmsate sündmuste jada.”

Aga selle võimaliku saladuse, millele Eda puhul viitasin, otsite ise üles.

Ülo Mattheus. Tema salajane palve.

Romaan baseerub budistlikul maailmakäsitlusel, ehkki peategelane ajakirjanik Pawo Karpo on seotud Eesti pealinnaga. Pawo tähendab tiibeti keeles vaprat sõdalast, ühtlasi on see ühe suure õpetaja, laama nimi, kes sünnib kogu aeg uuesti. Sedapuhku arvatakse ta „pesitsevat” eestlasest Pawo kehas. Kui esimene osa algab kummalise liiklusõnnetusega, milles hukub linnapea, kes vedas oma autos kohvriga Hiina spioonilt saadud raha, siis teine osa keskendub Pawo ekslemistele Tiibeti mägedes ja kloostrites. Elu ja surma tähendust ning aja kulgemist seletatakse aga niivõrd budistlikul pinnal, et seda pole võimalik paari lausega ümber jutustada. Üks on aga kindel: „Tema salajane palve” on puhastav ja hariv lugemine. Tegelased liiguvad, pigem küll lendlevad-hõljuvad, eri ajadimensioonides, paljud hetked on tabamatud ja kauged, kuid meile vahendatakse lisaks tiibetlaste saatusele ka Eesti ajaloo

üht halastamatumat etappi – küüditamist professor Julius Krügeri kaudu. Lugeda tuleb

tähelepanelikult, sest muidu ei pruugi märgata reaalsuse kadu. See kõik ei tähenda, et romaan oleks keeruline, vastupidi, räägitakse lihtsatest, igat inimest puudutavatest asjadest. Meie maisest kehas ja budistide arvates järgmist keha otsivast hingest. Tähtis on pidevalt meeles hoida, et Tiibeti puruvana nõid Chöje arvab Pawot teadvat, kus asub õpetus, mis toob head tiibeti rahvale. Seepärast ta Tallinna „lendaski“... Vana naise suhu on pandud ka elu mõtte tähendus: „...see kõik olnud ta sõnul vaid üks lühike viiv, täpselt nii pikk, kui kulub veetilgal räästast maapinnale jõudmiseks.“ Ümbersünd kui budismiomane toiming on meie kultuuris võõras, kuid eesti kirjanike seas on neid, kes seda usku puudutanud, sellest luuletanud ja kirjutanud proosat, nt. Roy Strider, Mathura, Aime Hansen, Ülo Mattheus jmt. Kindlasti oleks tsiteerimiseks sobinud rohkem mõni budismist lähtuv mõtteavaldus, ent kuulakem Pawo ja professor Krügeri arutelu, mis võib eesti lugejat rohkemgi huvitada: „Et ajakirjanik peabki end kujutlema keskmiseks lehelugejaks ja siluma keerulised mõtted võimalikult lihtsaks, et kõik nendest aru saaksid, mis tähendab paratamatult ka eksimise võimalust. Ta ütleb, et see on isegi ohvrimeelne. Et ajakirjanik ohverdab iseenda, sest asjade lihtsaks kirjutamine muteerub lihtsustatud mõtlemiseks, nii et ta isegi ei märka, kuidas ta ajud pikkamisi degenerereeruvad ja lakkavad keerulistest asjadest aru saamist. Ta ütleb, et sellest ei pääse mitte keegi, kes on seda ametit liiga kaua pidanud. „Isegi kui tal tuleb pähe selle kõige vastu mässu tõsta, valvavad tema järele peatoimetaja ja lehelugejad ning lõpuks ka lehe omanikud, kelle jaoks on olulised vaid kasuminumbrid, ei miski muu.“ Ta ütleb, et ajakirjanik elab just nagu mingis suletud kapslis, ilma et märkaks, et sellest on õhk otsa lõppenud. Et hapnikupuudus on ajakirjaniku ajud hävitanud. Et vaatamata oma kunagisele idealismile, et ajakirjanikuna muudab ta maailma paremaks, ei tee ta juba ammu enam midagi head, vaid muudkui kirub kõiki ja kõike, sest ühiskonna valvekoerana on teda niiviisi drillitud. Ta on vaid klähviv peni, kuid see võib-olla ei vaevagi teda enam, sest mingil hetkel on ta saanud tuntuks ja ta on pimestatud iseendast. Tema käes on ruupor, millega ta saab valjult pasundada, olgu siis tõtt või valet, mingeid suvalisi spekulatsioone, mis tuginevad tundmatuks jäänud allikaile. See tekitab võimutunde ja võimujoovastuse, kuigi tegelikult peaks ta käima ringi haavaplaastriga ja lappima haavu seal, kus need on kõige valusamad. Ajakirjanik peaks olema nagu hingearst, misjonär ja mitte sõnnikuloopija.“ See üldistusjõult trafaretsevõitu tekstilõik võib lugeja häälestada argipäevasusele, tegelikult on Ülo Mattheuse sõnum aga sügavam – igaüks peab leidma oma ja ausa tee. Lisan tagasihoidlikult juurde, et meie kurjemad ajakirjanikud võiksid kord Tiibetis ära käia, mõtiskleda mäehaigena oma eksistentsi üle, toituda jakipiimaga teest ja peotäiest riisist.

Carolina Pihelgas. Kiri kodust.

Tajun luulekogu kui keskea nukrat mõttekogumit, ometi on autor alles noor. Selles „Kirjas...“ puuduvad tugevad tunded, elevus, kapriisid ja sotsiaalne segadus, nõnda kui hingeline äärmuski, mis võib noorusest purskuda. Ei midagi välist, säravat, kõik tuleb seesmisest haprusest, nimetagem seda siis noore ea kurbuseks. Kes seda on kunagi tundnud, see võtku raamat kätte! Tõepoolest tundub, et luuletaja on väsinud või väsimas. Miks küll? Loen: „Päevade pikaldane tühjus. / Vaatad vaikselt mööduvaid / päevi, õhtuid. Kui midagi / õelda tahtsidki, on see juba / kadund, haihtunud, nagu / hommikused hetked, mil / teadus on tühi ja selge: / mäluta, valeta, kerge.“ Luuleraamatu tekstid on kõik sarnased, natuke looritatud, nauditavad pigem hämaras kui päikeses, toonilt hall-rohekad, kahvatu jumega, kuid siiski kaunid. Nendes välगतavad mälestused kui tiillukesed sõlmed elupaelas; mõisted talv, kevad, vahel suvi, õhtu, päev, öö, rohi, tühjus-tuimus ja paaril korral isegi surm. Iga päev on jätnud oma mälestuse, nende nukrusest võib üks või teine lugejatest leida ka helguse helki: „Vaatan viimasel ajal kõike / justkui eemalt. Akna tagant, / köetud toast, pisut talveuimaselt. / Talveuni pole läbi, kuigi lumi / on juba määrdunud, väsinud. / Tahta ei oska midagi, ainult / oodata. Kaua enam ei lähe, / puuoksad võtavad värvi, jõgi / hülgab jää. Rebida end lahti / ja istuda selle teadmise maha, esimeste rohulibledeni.“ Kuid rõõm tundub pelgavat, liigub nagu võõras kodusel õuel: „Need on kellegi teise mälestused. / Mõte suvepäevast, järeleandmatust / leitsakust, ristikupunast. Ehk ei / olegi vabadusel lõhna. On ainult / paar tobedat nalja hiljem kalda peal, / rammestus, päikselaigud silmalaugude / taga – ja siis tagasipöördumine, / sõnatu üksiolek.“

Katri Raik. Minu Narva.

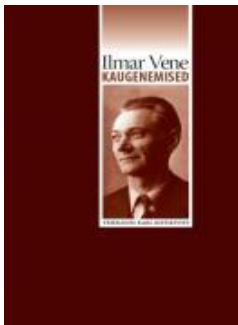
Maailm, mis kaante vahelt vastu vaatab, on eriline. Algul ehmatavalt võõras, kuid kohati siiski tuttav, sest väga paljud mäletavad seda – vene ehk nõukogude ehk okupatsiooniaega siis. Autor ütleb teksti lõpus selgelt välja: Nõukogude Liidul on Narvas pikk iga. Lisan, ent eks teisteski kohtades ajab ta oma idusid välja. Me pole liht. Võib-olla ainult tänu temale teatakse piirilinnas, et kusagil elab ja hingab Eesti Vabariik. Kuigi ma pärast 1990-ndate lõppu pole Narvas käinud, ja kahtlen, kas mu tee sinna enam viib, üllatab mind siiski linna mentaliteedi püsivus, mida autori sõnutsi pole lihtne muuta: „Praktilises elus muutub Narva aina enam vene külaks, kus kõik tunnevad kõiki.“ Poetan juurde: kus enamik mõtleb minu jaoks võõraid

mõtteid, kui välja jätta meist igaüht puudutavad argipäevased toimetamised. Kui ikka ühes Eesti linnas mehed ei suru tervituseks naise kätt, siis võime parimal juhul kõnelda arengumaade traditsioonist. Lapsed aga teatavad rõõmsameelselt kodulinna piiridest väljudes, et nad sõidavad Eestisse, mille esimeseks võrdkujuks olevat Rakvere. Katri Raik pole varjanud ei oma raamatus ega ajakirjanduses avaldatud intervjuudes, et Narva on teda muutnud. Esialgu küll pigem väliselt, s.t. Narva naissugu on temast jagu saanud... Selge ju, erksad pikad küüned ja kirkad riided esindavad jõulisemat stiili kui hallid kampsunid. Lühter kaunistab temagi korterit ja roose tuleb osta ikka meetriseid ja pikemaid. N.-ö. katariinasuurelikku hoogu autoris kahtlemata leidub, ent teisiti ta ilmselt toime ei tulekski, aga see võib viia endalegi märkamatult ühel päeval mõttemaailma teisenemiseni? Väikseid nüansse võib juba tajuda, aga need saab seostada pigem teadlikult valitud suunaga. Viiteid, et ta kord Narvast lahkub, kohtab mitmeid, samas on ta enda arvates päris hästi vene värki sisse elanud. Huumoripuuduses Raiki küll süüdistada ei tohi. Muiata võib, aga kas just naerda ütluse üle, et venelased arvavad koolis õpetatu põhjal, et elame rehielamutes... Kool, kool, koolitarkus..., see on kõige alus. Päris hullud lood juhtuvad aga Katriga Narva haiglas. Sinna sattumist tuleks vältida, sest medõde kutsutakse seal appi lusikaga vastu kruusi lüües. Need instrumendid tuleb muidugi kodust kaasa võtta. Niisiis: „Narva linna ei ole lihtne muuta. Edumeelsed linna peaarhitektid on viisteist aastat pakkunud välja võimalusi linnapilti uuendada, aga kõik need põrkavad kokku linnaelanike kärarikka vastuseisuga. Nii ei saanud näiteks asja linnaga seotud ajalooliste isikute näopiltide joonistamisest Tallinna maantee majade otsakülgedele. Veel paar aastat tagasi leidsid vanalinna hruštšovkade elanikud, et Narva kolledži uus hoone on juba seepärast saatanast, et nemad siin teevad uutmoodi ja nüüd peame meie ka midagi teisiti tegema! Näiteks rajama laste mänguväljaku või asetama muruplatsile uued pingid. Ega ju lõpuks ei peagi. Mulle jättis suurematu mulje kolledžihoonet naabruses asuv *tovarištšestvo*, kes võitles ehituse vastu igal viisil. Ehitajad olid valmis tegema neile uue mänguväljaku selle asemele, mis oli pärit minu lapsepõlvest ning koosnes kahest rauakobakast, millest üks oli poolkaarekujuline, millest sai üle ronida, ning teine vertikaalne, kus sai ronida üles ja alla. Aga nad ütlesid ära põhjendusega, et siis tulevad lapsed ju mängima.”

Iga eestlase pühaks kohuseks võiks olla „Minu Narva“ läbilugemine, mis on hästi ja süvenemisega kirjutatud. Oma täielikku arvamust Narvast ma kirja ei pane – enesetsensuur!

Lk. 245 on sisse lipsanud eksimus: romaani „Peeter Esimene“ autor on Aleksei Tolstoi, mitte maailmakuulus Lev Tolstoi.

Ilmar Vene. Kaugenemised. Tähelepanu Karl Ristikivile.

Suurepärane esseistika raamat (sai Kultuurkapitali aastaauhinna), milles autor analüüsib Ristikivi loomingut ja isikut maailmakirjanduse autorite ja euroopaliku mõtte kaudu. Lähtealuseks 2008. a. ilmunud Ristikivi „Päevaraamat 1957–1968“, mille paksus 1112 lehekülge. Kuuludes Ristikivi ajalooliste teoste süvalugejate hulka, sain uusi mõtteimpulsse, mida ise pole seni osanud tähele panna. Selgelt ja põhjendatult, aeg-ajalt filosofoerides, avab Ilmar Vene Karl Ristikivi kaugenemiste põhjused ja tagajärjed, mis sellega kaasnesid. Ta arvab, et Ristikivi oli loomupäraselt kaugeneja, eemalduja, ja sellele aitas kaasa nii tema isikulugu kui ka ajalugu: „Ristikiviliku nostalgia, kui seda nii tohib nimetada, muudab ainuliseks ükskõiksus: möödunud pole vähematki, mida ta tagasi sooviks, aga möödunu on siiski ainus, mis talle üldse

kuulub, ja seepärast pole kirjutades võimalik seda vältida. Melanhooliat võimendatakse hoolimatu neutraalsusega; olles kafkalikus vaimus nentunud, et „juhtunud pole midagi“, lisab autor tingimata retoorilise küsimuse: „Aga või seda vajagi?“

Niisiis avab Vene pagulusse sattunud kirjamehe olemust päevikut interpreteerides, ühtlasi aidates järje peale neid, kes seda loevad ehk pealiskaudselt ja märkavad seal palju kurtmist ja vaeva, millest ka analüüsija mõistagi mööda ei vaata. Selgitab Ristikivi alalhoidlikkuse põhjusi, näitab, kuidas toimub kristlike põhitõdede väärtustamine pagulase ajaloolistes romaanides. Vene arvates on Ristikivi suutnud aduda möödunu tähendust, Vene arvates kujutab ta kristluse hääbumist. Loen, et Ristikivi meenutab Jumalat sagedamini kui ükski teine 20. sajandi eesti kirjanik, ent religioossusega seostuvale problemaatikale lähenevat alati ilmalikkuse tasandil. Ristikivi polevat hoolinud müstikast ega vabadusvõitlusest, ent tal oli suur respekt mineviku ees. Sellest ka Euroopa ajaloo valimine oma loomingu peateemaks, kuigi teda pidevalt ärgitati kirjutama Eesti ajaloost. Vene viitab, et kuigi Ristikivil oli eluaegne ajaloohuvi, siis tal „sihiteadlik põhimõttelisus puudus“. Nii peabki arutleja Ristikivi suurimaks eripäraks väljenduse kahestatust. Romaane kirjutades elab ta minevikus, aga päevikus valib lihtsureliku osa. Isikuomadustele viidates leiame tunnetust markeerivaid märksõnu: ülearusus ja kodutus. See, kes teab natukenegi Ristikivi päritolu, mõistab, kust tulenesid need mõtted. Tal oli alati puudunud positiivsete elamuste allikas. Eks sellest tuleneb ka järeldus: „Kirjanik Karl Ristikivi elu täitis veel üksainus probleem: tema ise.“ Ristikivi haiglust ja ülitundlikku loomust päeviku toel hinnates teeb Vene mu arvates meie suurele kirjanikule natuke liiga, aga igaüks interpreteerib vastavalt loomusele. Ühes aga jagan seisukohta, et „Päevaraamat“ kui võimas

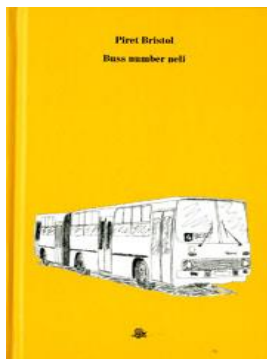
algallikas ei anna kõiges veel tervikpilti. Salapärasus jääb endiselt Ristikivi saatma. Vene rõhutab pidevalt Ristikivi korralikkust. Teadagi, *haiglus* esitas ju vastavaid nõudeid igal sammul. Muuseas, samanimeline peatükk algab nii: „Oleme näinud, et kirjanik Ristikivile ei meeldinud verine ekspressiivsus; niisiis võiksime huvi tunda, kuidas ta hindas vaoshoitusega väljapeetud sõnaloomingut.“ Järgneb igati hariv Ristikivi lugemuse analüüs. Esseistlik vaade „Maailmanägemine“ lõpeb kokkuvõtvalt nii: „Distsantsitarvidus oli lahutamatu ka Ristikivi võimekusest: ikka selgus, et kaugeist ja nähtamatuiks muutunud asjust kirjutas ta paremini kui vahetult kogetuist.“ Huvitav, et Vene meelest sarnaneb Ristikivi lugejana koolipoisiga. Ennekõike pidi lektüür olema põnev, sellest siis ka kriminaalromaanide lugemine. Seega koos proloogi ja epiloogiga esitatud 19 teksti jõuavad minu arvates enamasti ühele järeldusele – minevik oli Ristikivi saatuse ja kutsumus! Viidanud vaid mõnele kogumikust leitud mõttehaarmele, soovitan igal eesti mõttelugu hindaval inimesel see raamat kätte võtta ja nõnda oma võimalikke teadmisi kinnistada. NB! Mulle väga meeldib Vene kasutatud sõna *põrmlane* lihtsureliku tähenduses, see võiks kasutusse minna!

Liivametsa Lugemised - 75 / 2014

LÄHETUSLAUSED

Kõigepealt Jürgen Rooste „Sotsiaaldemokraatlik poees Tony Judti mälestuseks, Eesti sotsidele mõeldes“: „Nüüd aitab: et ellu jääda, mitte hingitseda, / me peame kõnelema muust, / me siht las olla tasasem ja läbimõeldum, / aga uus! / meil tuleb jätta hämarikuisand, / kes vanu varjusid vaid sisse tarnib, / ning iseendagagi / tuleb olla karmim!“ („Eesti Päevaleht“, 3. sept., 2010). Oh seda naiivsust ja poeetide südamevalust sündivat lootust! Võib-olla ma polekski tsiteerinud, aga ajakirjas „Looming“ (2014, nr. 3) ilmunud Jürgeni mõtisklus „Kuidas olla kuri?“ häiris mind oma tendentslikkusega, kuigi just see mõiste häirivat ühiskonnas Roostet ennast. Selles tekstis peitub vastuolumünt ja kiidulaul kindlale erakonnale. Eks enamik kirjanikke puhkabki nüüd sotside päikse paistel, lisaks kevadele saabus ju nende õuele õnn..., mida tahaks oma silmaga näha. Küsiks, mis on õieti sotsialismus? Tean oma eas, et ainukeseks tõukejõuks on Eesti sotsidel samuti võim, kuigi kaupmeeste rõõmuks osteti ilmselt rohkem punaseid taskurätte, sülle ja lipse kokku. Pealegi põleb nende võrdsuse imelambike sõnades, mitte tegudes. Käitumist ja sõnu, mis nende tegevuses muigama ajavad, on piisavalt, aga ei tahaks eesti kirjanikke lõplikult välja vihastada. Põhjamaade kirjandusest on tõlgitud islandlase Sjoni lühike romaan „Virmarebane“, mis mõjub minu arvates kui üks sügav, karge ja läbipaistev emotsioon. Palun nautige! Ilmus ka „Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 2012“, mis sisaldab palju huvitavat (autorid Jan Kaus, Elle Tarik, Rein Veidemann jt.).

LOETUD RAAMATUD

Piret Bristol. Buss number neli.

Autobiograafilise romaani „Maailm, mis on hea“ kolmas osa. Peategelane Triinu on endiselt muretu boheemlane, vastutustundetu ja lisaks üsna arg. Ent küllalt aus. Eelistab tihti vaikida, hädaolukorras peatub haiglavoodis, terviseiga on tal tõesti muresid, pigem siiski enda hangitud probleeme. Küll haritud, kuid täiesti eluvõõras tüüp argipäeva ja meestega silmitsi seistes. Ta on naine, kellele sobib elu, kus millelegi ei pea mõtlema, ilmselt seetõttu ka totaalne leppimatus emaga. Niisuguseid saamatuid karaktereid meie kirjanduses just sageli ei kohta. Kuna tegevus toimub aastatel 1992–1994, siis oodanuks rohkem viiteid toonastele oludele. Natuke olmelist kirjeldust ju leiab: kirjastamine, üürikorter, elamine Peedul, poeskäimised (tal pole kunagi raha), hääletamine tee ääres jms. Peategelane pendeldab, ükskõik kus ka ööbib, Tartu kirjanike maja vahet, ajuti näib tegutsevat mingi Tallinnas ilmuva ajakirja juures. Kuid vähesed oskavad Triinut ümbritsevate tegelaste prototüüpe avada. Keskne teema ongi meestega jauramine ja üks tõsisem armumine, mis teda ühest paigast teise kihutab. Triinu edastab oma elukulgu päevikulikus tempos: millal pesi pead, sai sooja toitu, sest suurema osa aastast peab ta ju külmetama. Ega taolist teksti väga palju ei taha lugeda, ehkki romaan on väga ladusalt ja korralikus keeles kirjutatud. Teadke siis, et buss number neli sõidab Tartus! „Kõik hakkas käest pudenema, haardeulatusest välja libisema. Kuidas ma seda libisemist tajusin? Kindlasti mitte ohtlikuna. Tajusin seda puhta lõbuna. See oli kerge ja lahe – täpselt selline elu, millest olin unistanud. Millelegi ei pidanud mõtlema. Olin kõigega rahul. Küsimusteta. Kohe, kui

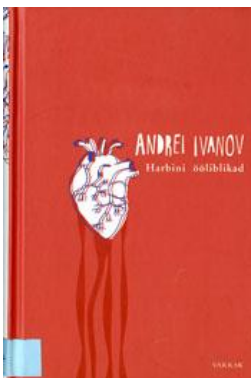
Albert Tallinna jõudis, viis ta mu „Pegasusse” sööma. Erinevalt Berlinist sai ta väga hästi aru, et vajan sooja sööki. Siis ajasime kumbki oma asju, ja kui kell sai viis, läksime minu juurde. Albert ostis mu kodulähedasest poest kotitäie toitu ja vaatas korteri kriitiliselt üle, kuni taipasin: ega ta ei tahtnud seal olla!” Abielus Alberti pärast Triinu nendel aastatel ringi hulgubki, lootuses, aga ega ma täpselt saanudki aru, millele ta loodab.

Sveta Grigorjeva. Kes kardab Sveta Grigorjevat?

Ootasin, mil kriitikute ja ka kiitjate esimene arvamusvoor läbi sai ning asusin ka raamatule „kallale”. Olin nii mõnegi tema tekstiga tuttav juba „Vikerkaare” ja „Värske Rõhu” kaudu, nüüd lugesin suuresti üle samu värsse, mis meenutavad küll pigem proosaluulet. Eesti poeesiat piisavalt lugenud inimesena midagi vapustavat ei leidnud. Tugev ja bravuurne natuur, seda küll, Lasnamäe teadagi võib kasvatada teistsuguse hinge kui näiteks Nõmme. Grigorjeva näib vaevlevat identiteedipaine käes, mis võib tõesti inimese kurjaks ajada. Äkki isegi kahestada? Muuta vastuoluliseks, ent suuremat traagikat pole see siiski kaasa toonud. Ükskõik kumba ta ka primaarsena käsitleb, jääb „Kes kardab...” põhjal mulje, et päris õiget identiteeti ta ei suuda leida. Kuigi pole soliidne samastada loomingut autori elulooga, pole kahtlust, et raamat on suuresti autobiograafiline. Luuletajanna enesehinnang on kõrge, see kumab peaaegu igast tekstist läbi. Ta on teadlik oma ilust, arukusest, astub teadlikult vastu viisakusnõuetele, on piisavalt kuri. Viimane tuleneb ehk eneseotsingutest, aga kes seda inimloomust teab? Väike katkend pikemast tekstist „*les monstres sacres*”: „mina olengi see ideaalne tüdruk / kes lõpetab keskkooli hõbemedalile teeb magistri ülikoolis cum laudele / meeldib joodikutele, vanaemadele, intelligentidele / mina olengi see kes lapsest saati võitnud ära kõik / deklameerimisvõistlused kõik aeroobikamissid kõik / silmapilgutamismängud kõik ajalehetantsud mina olengi see / kes saab neid tiitleid siamaani ju siis olen ära / harjunud vähemaga ei lepi /---/ kes suudab lapsest saati nutta välja kõik rahad oma emmelt-issilt / visata hüperreaalse hüsteerias kõik needsamad / võidetud tiitlid ja muu kalli klaastaara vastu / radiaatorit puruks pärast järjekordset võitripsmeplamuurset joomingut / ja olla ikka lemmiklapsearmastatud /---/ mina olengi see keda kehib rohkem tähelepanu kui õige / kepp kepp kepp kepp / mina olengi selle põlvkonna esindamiseks nagu iga teinegi / lihtsalt liiga eriline sest / the only thing thats bigger than my ego is my mirror / bitch/...” Taolised iseloomujooned sobituvad suurepäraselt meie aja parimatele tütardele. Ootamatult tuli meelde kunagine Merca, ehkki tema noorusaeg nõudis teissuguste sõnade kasutamist. Igal juhul ei saa eakaaslased kurta, Grigorjeva luuletab ka joomisest, ja sõna kehib on üks prevaleerivamaid. Kõigele vaatamata lugege ikka!

Kuulsin Sveta Grigorjeva pettumusest, et tema kogu ei valitud Kultuurkapitali aastapreemia nominentide sekka. Küll jõuab, küll jõuab..., jäädvustas ju temagi peaminister Ansipi oma esimeses raamatus (lk. 34 ja 68).

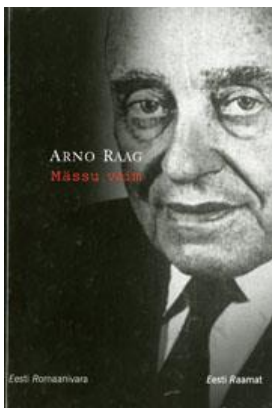

Andrei Ivanov. Harbini ööliblikad.

Olgu kohe öeldud, et ajaloost johtuv romaan on küll ilmekalt ja kujundirikkalt kirjutatud, kuid ei puudutanud mind eriti. Ma ei oska seletada, miks kogu miljöö mulle võõrana tundub, tegevus toimub ju ometigi Eestis? Äkki ei suuda ma mõista eestivene hingeelu ja Tallinna (Reveli) kujutust? Esimesed leheküljed võivad lugeja lausa raamatust eemale tõrjuda, aga varuge kannatust, sisu muutub huvitavamaks. Eelmine Ivanovi teos „Hanumani teekond Lollandile” (2012) ei unune aga kunagi meelest ning esikromaan „Peotäis põrmu” (2011) tegi kuidagi rahutuks. „Harbini...” peategelane kunstnik Boriss Rebrov sattus Eestisse 1919. aastal. Venemaalt punase terrori eest põgenedes jäi ta siia, kuni stalinlik võim tungis Eesti riiki. Muide, romaani üks pisitegelane, pagulaskirjanikust ennustaja Tamara Gontšarova kuulutab enne tiisikusse suremist emigrantidele 1940-ndal hukku ette. Boriss, kes kaotas teel tüüfusesse haigestunud vanemad ja õe, kannatab lisaks maapagulusele ka hingepaguluse all. Niisugust saatust pidid taluma ka paljud 1944. a. Läände pagenud eestlased. Kindlad emigrandidüübid on lugejale väliseesti kirjanduse kaudu tuttavad, kuid nad erinevad minu meelest märgatavalt Ivanovi kujutatud karakteritest. „Harbini...” on täis vene rahvale iseloomulikku kurbust ja ängi, närvilisust ja valu, melanhooliat ja slaavilikku spliini, mida on kirjeldanud nii Dostojevski kui ka Tšehhov jt. kuulsad vene kirjamehed. Vastavalt iseloomule ja ka eelnevale positsioonile lepi üsna karakter olukorraga kui paratamatusega, teine kui saatusega, kolmandale on kogu elu Eestis väljakannatamatu ja neljas jätab end pimedada juhuse hooleks. Rebrov, kes leiab algul väikeses fotoateljées laborandi koha, ei õpi eesti keelt selgeks, ei taha kodakondsustki ja suhtub kohalikesse oludesse kohati üsna põlastavalt, aga midagi oma elus ta muuta ka ei suuda. Pigem eksisteeritakse kui elatakse. On neid, kes loodavad bolševikud hävitada, aga lootusetuidki, kes mõistavad, et ei juhtu midagi. Kahtlemata seostub noore Rebrovi käitumine psüühilise kriisiga, mis teda võõrsile tulles

tabas, seda enam, et Vene riiki, millele mõelda, polnud enam olemaski. Pagulane seisab ju sageli nimetuna täis rahutut maailma, suutmata kohaneda, suutmata end aidata. Pagulaste saatuseks on enamasti seisulikus mõttes madalamale astmele langemine. Rebrov kuulutab: „Revel on minu jaoks veel kirjeldamata ning seetõttu on ta kummituslinn. Ma olen siin justkui läbisõidul“, jõudes raamatu lõpus, kui veest tõusis Tallinna siluett, tõdemuseni: „Kõik need aastad ma ei elanud, ma teesklesin.“ Tema hinge linnaks on ja jääb Peterburi. Kuigi Rebrov eelistab üksiolekut, liigub ta Reveli ja Jurjevi vahet ning tema tutvusringi kuulub huvitavalt kujutatud tüüpe. Kuidagi ootamatult, tuttavate rahvuskaslaste oskuslikul suunamisel, satub Rebrov Vene fašistliku partei ideede vahendajate hulka ja tõmbab endale Eesti kaitsepolitsei tähelepanu. Need, kes suhtuvad partei tegevusse täie tõsidusega, loodavad saada Venemaa päästjateks! Pealkirja avades saame teada, et Kaug-Ida linnast Harbinist, kus trükitakse fašistlikku kirjandust, mida Eesti kaudu loodetakse Venesse saata, saabuvad paki sees liblikad, kes paljunevad meeletu kiirusega, nagu autori meelest fašismgi. Korterit üürib Rebrov tallinlastele tuttavas Koplis (või on see Kalamaja, igatahes kusagil Sitsi tänava kandis). Tema päevi täidavad umbes kahekümne aasta jooksul ennekõike hinge sees hoidmine, pidev võitlus rahanappusega, alkohol, bordellid ja kokaiin. Eesti riigist ja eestlaste käekäigust räägitakse romaanis väga vähe, on vihjeid detsembrimässule, vaikivale ajastule, leidub isegi mõni lause baltisakslastest, keda Hitler kutsus Saksamaale, aga üldiselt suheldakse ikka rahvust pidi. Ühte siiski märgatakse: „Tilluke riik, rõõgatud kartused. Mida väiksem loomake, seda hullemini väriseb.“

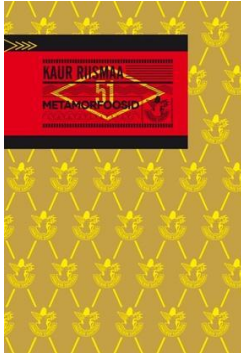
Rebrovil õnnestub 1940. a., kujundlikult väljendudes n.-ö. ööliblikana, võõra nime all Rootsi põgeneda, lahkumise eel igikestev kurbus hinges: „Kõmpisin piki lainemurdu linna suunas. Jättes jälgi liivale ja lamsusse; neisse kogunes vesi. Esmalt tekivad tühimikud, seejärel täituvad need esemete või sündmustega, märkide või žestidega, inimeste ja loomadega, ešelonide, saatuste, sõdade ja ohvritega, kangelastegudega, rafineeritud perverssustega, fiktiivabeludega tükkis mürgitamisega, reetmistega, joomatuuride, vahtkonnavahtetuste ja enesetapuga esmapilgul mõttetu ootuse lõpus. Mitte kohe, vaid aegamööda – nagu tuba täitub lõhnaga, kui sinna siseneb äsja kümmelnud naine (olgu kasvõi lirva naps ilma võõta hommikumantlis) – voolavad inimolendid valuvormidesse, otsekui sogane sopp täidab mu jälge: sopp kerkib, surudes jäljed lamsus laiali, üsna pea uhub vesi kõik minema ja ma saan lahkuda märkamatuks. Taeva hallus peegeldub vees, mu nägu paistab ähmaselt, kuid siiski; mu ebakindlus, mu hirm, mu valu, mu hingepiinad, mu nõrkus, mu viha kogu maailma vastu – kõik mahtus sellesse sopalombikesse ära, mina tervenisti. Nüüd on mul lihtsalt häbi edasi elada.“ Romaan võiks kuuluda Eestis elavate venekeelsete inimeste lugemislauale lausa kohustuslikult, äkki mõistetakse, millest kõik vägivaldteod said alguse, miks väike riik väriseb.

Arno Raag. Mässu vaim.

„Eesti romaanivara“ sarjas ilmunud kordustrükk eksiili põgenenud Raagi 1932. a. ilmunud romaanist mõjub igati ajakohaselt. 1924. a. detsembrimäss võib küll tunduda külas toimunud armudraama kõrval teisejärguline, kuid ajaloo seisukohalt, nagu praegu teame, suunas see noore riigi saatust. Igati soravalt kirjutatud raamatus antakse märku, et eesti külas valitsesid 1920-ndatel seisuslikud vahed ja rikka taluperemehe igapäeva juurde kuulusid juba siis erakondlikud tegevused, paljudes ühisustes asjaajamised, nii et majapidamise jaoks jäi vahel aega väheseks. Võeti võlgu, osteti aktsiaid, mindi pankrotti ja heideldi eluga, nagu tänagi. Sisust niipalju, et lopsakas, kena ja elujanuline rätsepatüttere Velda saab teada, et tema noorusarmastus Hinno jäi Esimeses maailmasõjas kadunuks, ning võtab vastu noormehe isa, rikka taluniku kosjad. Ei mingit armastust, kuid vara peaks lesena ikka pärima. Vanamees on naisest poole vanem, kuid Velda hing ja keha nõuavad nooremat kaaslast, kelleks ta valib talu sulase Heino. Viimane ent tegutseb salaja kommunistide käsilaseks ja ootab aega, mil kõik jõukad minema kihutada ja ise valitsema asuda. Mees kinnitab, et mässu vaim on tal juba lapsest saadik sees, ehkki Velda nimel oleks ta nõus ka väikekodanlase elu proovima. Eks sealt teose pealkiri, mida võib metafoorina kasutada ka Velda hinges toimuva kirjeldamiseks. Tema süda protestis või mässas eaka mehe vastu. Siis aga saabub pärast kümneaastast vangistust Saksamaal ja Venemaal koju tagasi perepoeg ja pärija Hinno. Muidugi lükkab Velda sulase kõrvale ja asub võitlema kunagise kiindumise eest. Segadust ja armukadedust leidub romaanis parasjagu, ent kõik lõpeb õnnelikult. Lagenõmme vanaperemees sureb, kuid saab enne teada, et Velda ootab järeלטulijat hoopis tema pojalt. Selle kaudu tõstatab autor ka kõlbluse teema, sest Raag on igati moraalinoõdlik kirjanik. Heino aga mõistetakse mässamise eest eluks ajaks vangi. „Mässu vaim“ peaks sobima rahvaraamatukogu lugejatele suurepäraselt, tuleb meelde meie poliitilist ajalugu ja käsitleb samal ajal maarahva käekäiku noore vabariigi esimesel aastakümnel. Romaan algab imeliselt helge ja sumeda heinakuu kirjeldamisega, ent tsiteerimiseks valisin maisema ja didaktilisema mõtte: „Igaüks on iseenast täis, peab end geeniuks, et anna kätte mis tahad, küll tuleb kõigega toime. See on meie majanduslike ettevõtete kurbloolus, mis põlvneb ärkamisaja päevilt. Just sel põhjusel läks pankrotti ka too omal ajal nii suure õhinaga asutatud laevaselts „Linda“. Seal olid ju juhatuses kirjanikud ja muu sedasorti

rahvas, kellel polnud laevandusest aimugi. Sel ajal võis seda veel kuidagi mõista, siis oli koolitatud inimesi ja eriteadlasi eestlaste hulgas vähe. Nüüd on aga hoopis teine lugu. Meil võiks igas tööstusettevõttes olla asjatundlikud juhatused, selleks on meil juba haritud jõudusid küllalt. Aga see on just kui kolmekordne aamen, et ikka antakse juhtimine nende kätte, kes on kümme või kakskümmend aastat olnud laulu- või mänguseltsi presidendiks või muidu „seltskonnas“ töötanud. Siis ärgu nurisetagu ühtigi, kui pärast jälle puudu jäägid kassas ja pankrott ukse ees. Kümme aastat vähemalt peame veel neid krahhisid ja vapustusi kannatama, siis vahest hakkab rahval aru pähe tulema, ega's...“.

Kaur Riismaa. Metamorfoosid.

Riismaa on hoo sisse saanud, kogu järgneb teisele. Kohe kaks ühe aastaga, alles tutvustasin raamatukest pealkirjaga „Majus ja majutult“ (2013). Seekord teatab pealkiri otsesõnu, et toimub teisenemine, muutumine: „säärased mu luuletused ongi / hulkuvad mõtted ootesaalis / ridadesse murtud päev“ („täna on vaikne päev“). Nende värsiridadega on sisuline vihje ja üldhinnang antud. Ja kuigi ma lugesin raamatut korda kaks, ei leidnud ma paremat üldistuslauset kui ülaltoodu. Ei märganud ka olulist teiseks saamist, kuid väljendusviis on eelmisest kogust huvitavam. Leidub häid ütlemisi, on targutusi, teravat pilku tänasesse (nt. „mulle kollaseitungite“, „ehk kirjutatakse kunagi jälle“, „ärevail päevil unustas eesti mees“), ent ka uimasevõitu väljendust, isegi pilapoolseid ridu, kuid raamatul puudub sisukord, mis vähemalt mind segab. Luuletustesse on tikkunud kajakad, kes muutumas üha tublimateks linnalindudeks, ja muidugi enda isiklikku ärevust („sahtlipõhjas“). Ega kujundite üle kurta ju tohi: „kirjutamine pole keeruline / parimal juhul seda nauditakse isegi / isikliku elu tragöödiate hinnaga / mittekirjutamine seevastu / on määratult mitmekihilisem / ja justament isikliku elu tragöödia / mittekirjutamine ajab jooma / meeleheitele kahtlustele / omaenese naba andekuses / mittekirjutamine on see / kui vaatad tetrapakil on kiri piim / ja hakkad heldimusest nutma / kui täpne jumal milline täpsus“. Poedi „kurbusest“ kirjutatakse ka tekstis „haikumehes ei saand põllumeest“, lõpptulemuseks tuleb ikka Kulkalt abi ja toiduraha küsida. Ja ega sotsiaalne toon ei lõpe, näiteid on päris mitu: (nt. „piimapükist on saanud veinipukk“, „tädi naeris metsa vahel alevikus“), raamat lõpebki: „aga tädimees naerab / et nyyd ongi neil seal päris vaba eesti / Toompea on kõrgel / ja Bryssel on kaugel“. Nii ta paraku võib paista, aga kes ise loeb, näeb tekste lähemalt.

Liina Tammiste. Refresh.

Ma ei pelga noortelt autoritelt vastu päid-jalgu saada ja öelda, et nn. vihaste naiste luule on mind ära piinanud. Neid ei suuda varsti persooniti enam eristadagi. Lisaks pole ma feminist ega hooli pidevast nõudmisest naiste kaitseks „barrikaadidele tõusta“ ja kogu hingest võimalikule ülekohtule kaasa hõisata. Küsite, mis mind ärritas just konkreetse, juba 34-aastase autori luules, siis vastan põiklevalt: ma lihtsalt otsustasin, et olen tüdinenud nn. enteriluulest (vist Mihkel Kunnuse väljend?). Pealegi, suur kogum praegusest naisluulest keskendub viimasel ajal pelgalt enesereklaamile ja eneseimetlusele. Kiirele kuulsusele, klõps ja oledki kusagil nähtav-kuuldav, nimi on kirjas ja kõrval särab ametina tiitel – kirjanik! Eks autor on isegi tabanud olukorra sõgedust: „ma ei suuda / ma vaatan / kõik luuletavad / täidavad justkui normi / nagu / vanal / heal / nõukaajal / päevas lull või kaks / (and / oh boy / that bloody sucks) / ja mul ei tule! / noh / mul ei tule / välja! / umbes nagu kitse-hüpe / aastal '92 / (and / oh boy / that truly sucks) / omg / wtf / yuk.“ Midagi pole parata, bloginduse elujõud suunab noori kirjutama jumal teab millest ja kuidas tahes, tihti minu eesti keelt häirivalt. Ka olen juba küllastunud skandaalide vaimustusest, mida nais(aja)kirjandus pidevalt ostab, müüb ja vahetab, korrutab ja kordab. Sõnaga – olen tühjust jutulobast ära vaevatud. Just nimelt vaevatud, nii et tüdimus polegi ehk parim omadussõna tunnete kohta, mis mind ootamatult on vallanud. Jah, ma kuulun põlvkonda, kus enne mõeldi ja siis öeldi, seega tunnistan ausalt üles, et ma ei talu enam suures koguses talitsematut, piirideta ja epateerivat maailmapilti, mis baseerub põhiliselt põlgusel ja ironial, kuid mida tehakse samuti raha ja tähelepanu nimel. Vormi ja sisuga epateerimine on ületanud minu jaoks piirid ja seda mitte üksnes Liina Tammiste puhul, vaid paljudel teistelgi puhkudel. Ma mõistan veel nt. Triin Tasuja, Andra Teede, Andra Jõgise ja teistegi noorusel tulenevat valulist sotsiaalset teravust ja hirme, aga piirini, kus ego ei prevaleeri. Arvustajad ent ei julge mingitel põhjustel midagi kosta, teevad alandliku näo ja arvavad, et kõik halastamatult irvitav, tõsi, enamasti ka ennast paljastav, on püha, kõik robustne võrdne esteetilisega: „ma tahaksin endale pikki juukseid / ja meest / kes neid hoiaks / kui ma oksendan.“ Kindlasti „väärrib“ kiitust, ehk isegi autasustamist järgnev: „oh / palun tule / öösel / ja roni mu aknast sisse. / ma luban / ma näitan sulle oma / plastmassist / made in china / nartsisse.“ Kõike on juba loetud, tahaks tõesti midagi muud.

„Refresh'is“ kasutatakse põhiliselt tänastele noortele mõistetavaid kujundeid, ses mõttes pole karta, et lugejaid ei jätku, pealegi on luulekogu välisilme põnev, nagu LP-plaat. Lisaks teab raamatukogurahvas, mida tähendab neljas formaat. Ümbrisel teadagi fotod autorist. Lõpetuseks katkend luuletusest „(warning: (kiskjamustriga): „(warning: / lastel / ja / mõõduka taluvuspiiriga / ning / kõrge moraaliga inimestel / palun / järgnevat juttu / mitte lugeda.) / hmm / ausalt / kah. / mulle tundub / et / selleks / et / irl / male attentionit / pälvida / polegi tarvis muud / kui / ilvesenahkset kasukat. / (põhimõtteliselt / kui see oleks kellegi teise / fb-postitus / oleks siinkohal / the end / aga.) / ja / tõesti / ma ei lii(n)alda / seekord.“ Verb *liinalda* mulle meeldib, seepärast ka näitena kirjas, ainult, miks seda arvamust proosavormis kirja ei pandud?

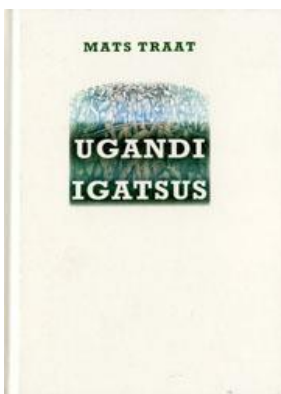
Tegelikult on Liina Tammistel õigus: „mõni mõistab / mõni mitte / mõni mõistab hukka / no / mõni / mõis.“ Eks ma mõistan mõnda kujundit ja mõttearendust ka, luuletajate kohus ongi ju mässata ja lugejaid torkida ning segadusse ajada, nagu minuga juhtus. Ilmselt tuleb võtta lugemise mõõdupuuks aga üks eesti kirjaniku luulekogu kuus.

Andra Teede. Ühe jalaga põhjas.

Rännuluule. Elamusi ja tundeirvendusi nii Põhjamaade (nt. „me jääme keskööl maailma lõpus“, „sõidan öösel laevaga“, „stockholmi keskjaamas pakuvad mustlased“) kui ka Venemaa teedelt (parimad: „petja elas vanasti tänaval“, „katja hakkab nutma kui ta kuuleb poes“), ikka proosaluule lähedases stiilis. Tundub, et noor luuletaja on õnneotsingul, kuigi viitab sellele üsna hillitsetult. Nii rahulikku Teedet polegi vist lugenud. Iga mõtlev reisija ei pääse ka võrdlustest oma maa, keele ja rahvaga (nt. „meie naljakas haldjakeel“). See kogu on tõesti põhjamaiselt karge ja soe korruga. Ta jälgib pigem inimesi kui loodust, heidab pilgu pigem keskkonna akendesse kui ilusatele esemetele vitriinides. Loen Andra Teede tekste enamasti rahulikult meelel, ainult igatsen kirjavahemärke luulesse tagasi, sest tihtipeale ei saa aru, kus on pausi koht, kus mõttel peatus. Nii tuleb värsiridu enne mitu korda lugeda, kui mõtteni pääsed. Teede luuletused on üsna pikad, varuge lugemiseks

aega: „kui palju kordi / ma olen öelnud taksojuhi / imestunud näkku jah / te saite õigesti aru / meid on ainult miljon / naernud ja uurinud mõne maja kohta / millest mööda sõidame / ja kuidas mind siis / vaadatakse / tagavaatepeeglist nagu / rassi praakeksemplari / viie rattaga autot või / kahe auguga pudelit / ei ole vahet kas / juht on valgevenelane või / iraagist kas ta räägib / inglise keelt üldse mitte / või halvasti / alati küsitakse edasi / kuidas see on võimalik / kuidas see on võimalik / et ainult miljon / lihtsalt / ja tegelikult vähemgi veel / aga mida te usute: jumalat / ei / putinit / ei / ameerikat / ei / ja ma täpsustan: lihtsalt / ja tegelikult usume vähemgi veel / aga kas siin on ilus / on ilus / ja kas meeldib / mulle alati meeldib / siis ma naeratan / siis me jõuame kohale / siis ma maksan võtan koti / valgevenelane iraaklane türklane või britt nõkutab pead ja soovib head olemist / ja siis ma seisan üksi / mõne tee ääres ja olen äkki / nii üksi et võiks see miljon olemata olla / või võiks olla neid miljoneid kakssada / ma oleks ikka ja alati nii üksi“. Kindlasti peatuge luuleraamatu pealkirja juures, millel on minu meelest mitmetähenduslik mõõde.

Mats Traat. Ugandi igatsus.

Üks ilus luuleraamat nii sisult kui ka välisuselt (kujundaja Enno Ootsing). Muinas-Eesti maakonda Ugandit on peetud lõunaeestikeelseks, täpsemalt tartumurdeliseks. Traadi kolmas Tartu murdes kogu on eeleegiline, igatsuslik. Kohati tajub „Harala elulugude“ tonaalsust, aga morbiidsus puudub (nt. „Matu Mats, vanalell“, „Säärvandiga kortin“, „Kiri Iinast 1966“), teisalt kõneldakse tänastest varjudest me kohal (nt. „Asotsiaal“, „Lõimumine“, „Essüssin“, „Äri“, „Konverendsi kuluaaren“). Üle kõige aga kumab kustutatamatult mõte, et kusagil on talletunud möödaläinud ajad, ent mitte kergemad. Luuletuses „Mälestusi sinitsist“ kirjutab autor: „Ennine aig saisis meelen: / mia aije sis õnne takan / õkva ku ruskuga tuult!“ Selles meenutatakse küll „koloosi aigu“, kuid olulisem on armumise meenutamine, mis hooli ju ajast ega võimust. Erinevalt paljudest kirjanikest ei kirjuta Mats Traat kunagi arvamslugusid, vaid suudab kõik mõru maitsega tunded

luuletuste kaudu välja ütelda, kas või paari reaga: „Ääd tuult tuleki kittä / tema teid, mis praht, mis tuhk“. Mats Traat kirjutab juba palju aastakümneid tagasi tühjenevatest küladest, kaduvatest koolimajadest, kolhooside lagast, ent krahhid ja kaotused jätkavad endiselt oma teed. Ja üleauseid inimesi jäetakse maha... Avaluuletus „Ugandi maastik“ suunab lugeja meeleolu, kuid ei muuda seda süngeks: „Mõisa maatasa, ärä kaotadu koloosi, / sovoosi vara pilluti lak'ka. / Kõik kadunu nigu alb ais. / A vana koolimaja saisis, / kõrdasäetu nink vakka – / ei koskil üttegi last! / Saina pääl enneki kirriv kuulutus – / tulge teatrit kaema: Rätsep Õhk ja tema õnneloos!“ Luulekogu lõpuvärsid on igati elujaatavad: „Oll õnne: mul läits pallu parembide, / ku pelläta võis – nink ilusambide.“

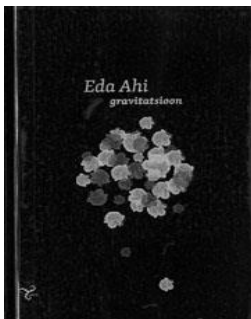
Traat on isegi haikusid murdes kirja pannud: „Lõunatuule käen / katusse pääl lätt lehete / all korstnapühkjä”. Täna, mil ajal nii kaugemal kui lähemal taas tume toon peal, tasub niisugust luulet lugeda.

Liivametsa Lugemised - 76 / 2014

LÄHETUSLAUSED

Kirjandusfestival „HeadRead” oli alanud juba 25. mail, aga mina kulgesin kirjandussündmuselt teisele alates 28. lehekuupäevast. Suurürituse tunnuslause „Üks sõna maalib rohkem kui tuhat värvi” osutus mõistagi tõeks, olgu siis kirjas või lausutult. Kirjaniku suulisel vestlusel on tõesti oma mõju ja mõnu ja ilu. Isegi intonatsioon, kuidas kõneleja sõna või mõtte välja ütleb, jätab jälje su arusaamadesse. Oma silmaga nimekaid väliskirjanikke näha on puhas rõõm, kes küll õpetaks, kuidas aga nende loomingu eestindused läbi lugeda suudaks? Kuid minu kohustus on keskenduda eeskätt ju eesti kirjandusele. Kodumaist luulet loeti peaaegu iga päev (*excl.* 29. mai), ja kuna enamik tekstidest olid mulle varasemast tuttavad, jäi aega esinemisande jälgimiseks. Sellega tullakse hästi toime, muusika sageli saatjaks, s.t. emotsiooni toetajaks. „Luulemissa” Nigulistes jätab alati vägeva mulje, esinejate-luuletajate nimesid ei jõua loetleda, internetimaailmast leiata need ise üles. Kui vestluring ja oma tekstide esitamine teemal „Eesti ajalugu eesti draamas” oli ilmekas, kohati vaimukaski, siis oodatud arutelu „Lood eesti romaaniga” hüplik ja üsnagi teemast mööda. Pealiskaudne! „Kriitilisest olukorrast”, s.t. kirjanduskriitikast räägiti päris huvitavalt, aeg kulus ruttu käest. Igatahes Hasso Krull väitis, et tema veel ei tea, „mis asi see Mikita on”. Tema pole veel suutnud „Lingvistilise metsa” kohta lõplikku otsust teha. „Asi” ise vestles koos Piret Pääriga Kalevipoja teemadel. Mõnusalt ajasid „Pärimusmaastikel” juttu ka Kõivupuu ja Önnepalu. Võis lausa nurru lüüa, aja kulgu nautida. Kuulajaid jätkus kõigile üritustele. Mind rõõmustas eriti kohtumine islandlase Sjóniga, sest „Virvarebase” kvaliteedile osutasin juba eelmises „Lugemistes”. Tema romaani on võrreldud muusikapalaga ja autor kinnitaski, et ta kirjutab „Virvarebast” kui melodiat keelpillikvartetile. Sjón on teinud koostööd ka Björkiga, isegi lavalaudadel. Ja muidugi prantslane, kellel on Kirjanike Liidu esimehe sõnutsi pikk nimi nagu veinil, Chateareynaud siis. Prantsuse kirjaniku arvates on novellid kui pärlid, kes kasvavad aeglaselt, sõnadega võideldes, sest karp püüab end kaitsta liivatera eest. Romaani võrdles ta lumepalliga, mis veeretades kasvab ja kasvab. Nii kaua veeretad, kui on käes suur tulemus, selleks võib kuluda aga aastaid. Chateareynaud’i novellikogu „Õnne põik” sisaldab fantaasiaelementidega maagilisse realismi kalduvaid, küll karmitoonilisi tekste, ent nendele tasub ka päikselisel suveajal päeva või kaks pühendada. Väga suurt huvi tunti briti erudiidi A. S. Byatti loomingu vastu, tema romaani „Lumm” osteti hoolega, aga autogrammisoovijate puudust ei tundnud vist keegi. Lätist ja Leedust käisid kohal naiskirjanikud, viimaste nime ei suuda ma kuidagi meelde jätta. Viit pikka päeva täis üritusi ei jõua ju detailideni tutvustada, suurepärase, et järgmisel aastal tulevad uued esinejad. Iiri kirjanik John Banville ei väsinud kordamast, et tsivilisatsiooni ehk inimkonna suurim leiutus on lause. Mõelgem siis sellele väitele, kui ise kirjutame või teiste omi loeme.

LOETUD RAAMATUD

Eda Ahi. Gravitatsioon.

„sirelihämarias ääretu juuni / sosistab meiega lindude keelt. / sõnades oleme supelnud suuni, / kõnelend kõrini enese meelt. / kõndida tuhandest tallatud rada, / uskudes siiralt ja metsikult, et / oleme osand ta avastada – / see ongi ülim meelepett. / palju võib sireleid, õhtuid ja kuid / tulla ja minna. / me endale kuid ise ju oleme valu ja velg, / ainuke mõõdupuu, maailma telg.” („telg”). Vabavärsist ja proosataolistest luuletustest küllastunud eesti kirjanduses on Eda Ahi tekstid mõnus sõõm loomulikku riimi. Just vorm muudab ta luule võluvaks ja nauditavaks. „Maskiball” heliseb teise kogumiku kõrval küll võimsamalt, aga noore poetessi intelligentne sarkasm on ligitõmbav ja parajalt jõuline. Ta üritab seista naisena meeste allutada tahtva võimu vastu: „kuigi kauaks jääb su vari / minu laeva mastipuuks, / ma ei muutu iial, Adam, / küllalt kondiseks, et saada küljeluuks.” („Adamale”, muide, leiata ka luuletuse „eevaline”). Teisalt tõmbavad teda ligi suured kirjanikud Dostojevski, Tolstoi, Visnapuu („vürst Mõškinile”, „muusalt Tolstoile”, „Anna K-le”, „visnapuine”). „Tallinna vals” on aga parafraseering „Saaremaa valsile” ning „Marie” on kõigile tuntud nimi: „polnud kuigi taevalik su maine, / ise aga olid taevalik – / printsess, päris oma eestimaine, / häbitu ja võimatumalt šikk.”

Leiab erksust pakkuvaid mälu pilte (nt. „mesine“, „nokturn“, „manifest“), on mõndagi säravat, nt. „ambitsioon“, igavaid ridu mitte ainustki. Sümpaatne lugemine suveks.

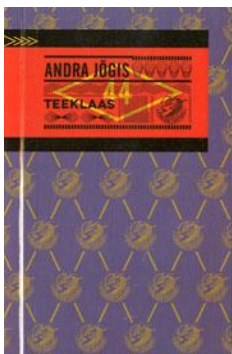

Kärt Hellerma. Islandi kiri.

Island on praegu eesti kirjanduses moes. Alles ilmus Kätlin Kaldmaa „Islandil ei ole liblikaid“ (2013) ja allpool tutvustan Kalju Saaberi ohuromaani „Kohtume Islandi väraval“. Hellerma kirjutamisajendiks said ta 2009. a. lühem reis saare pealinna ja 2012. a. mõnenädalane käik põhjapoolsesse väikelinna Akureyri. Juurde on lisatud lühikirjeldus Saksamaal viibimisest, nende vahele aga lükitud ridu Ülevedaja märkmikust, mis on žanrilt pigem ilukirjanduslik-filosoofiline. Ülevedaja, nagu teame, võib mitut nime kanda: olgu selleks Charon, paadimees Acheronilt, Lethelt tulnu või Valhalla saadik. Neile mõeldes tekivad mõistagi morbiidsed tunded. Reisikiri tundubki toonilt nukrameelne, eksistentsiaalselt kurb. Aeg ja üksindus annavad sageli just kodust eemal jõulisemalt märku. Tõsi, autor kohtub ka saarel elavate ja töötavate

eestlastega, mõne islandlasegagi, ent sõitude eesmärgiks tundub olevat isiklike mõtete mõlgutamine ja ülestähendamine, tagajärjeks tulemuslik kirjasõna. Oma aja võtavad Kärtilt kaasa tassitud „Loomingu“ Raamatukogu“ väljaannete lugemine ja lühiarvustamine. Mulle isiklikult imponeeris tema arvamused Hugh Wystan Audeni raamatu kohta, ja aus osutus eesti kriitikale.

Eks nigelapoolse rahakotiga eesti kirjanikul tuleb jõukamate keskel oma kehvast varjata ja seetõttu ka pakutavaid võimalusi piirata. Üksinda võõral saarel, kohaliku keelt oskamata, mis takistab sealseid ajalehti lugeda ja televiisorit vaadata, jääb põhiseltsiliseks või teekaaslaseks teadagi Loodus. Nagu reisikirjades tavaks, peatub selgi korral uitaja pilk erakordsetel maastikel, sekka jälgitakse ümbritsevaid inimesi, keskkonda (huvitav leid on tuules veereva õllepurgi kujund). Islandi puhul ei pääse keegi ilma kirjeldamisest, natuke tuleb kindlasti mõtiskleda, võrrelda olusid kodustega ning nostalgitsedagi. Kuigi ei saa sellelgi saarel enam kodu-ust lukustamata jätta nagu varem. Narkomaania ja muud pahed... Kaugel võivad meenuda esivanemad ja Eesti riikki närib endiselt hinge kallal. Olgu siis heas või halvas, aga kodumaa pole kusagil pääsu. Kärdi maailm on üldiselt feministlik – ikka osutatakse naisõiguslusele ja sotsiaalsetele puudujääkidele enda ümber. Kirja on pandud paljude muuseumide külastused, mida leidub nõnda väiksel maal kui Island autori arvates arvukalt ja mis kõik kõrgel tehnilisel tasemel. Hellerma pole tavaliselt eriti romantiline, aga Islandi erilisus mõjutab temagi meeli, küll omal kargel keelel. Igatahes pakub maa nõnda vapustava emotsiooni, et inimene unustab korraks nõudlikkuse. Raamatus leidub ka naiselikku kurbust kadunud aja ja ilu pärast. Aga vaoshoitult, paratamatuse mõistmisega. Pean Kärdi reisikirja siiski rahulikuks suvelugemiseks, ehkki autor keskendub lumele ja pimedusele, mille vastandiks on teadagi valgus... Katke: „Valgusvõrk, milles viibisime, oli kõigile ühine. See juhtus siis, kui hakkas pimedaks minema, kui algas hämarikuaeg. Kogu ümbrus oli äkki nagu seest valgustatud. Ilm hakkas hõõguma. Hõõgus, tuli, valgus, see lähtus kõigest. Sel polnud otsest allikat. Taeva valgus ja maa valgus sulasid kokku. Nagu allikas ja vesi, nagu ilm ja inimesed. Nagu looja ja loodu. Nagu kõik, mis on loodud, ja seegi, mis on loodamatu. Kõik lambid läideti korraga, taeva lambid ja maa lambid. Ja ka need lambid, millest me ei tea. Mingil hetkel käis klõps ja sisemine tuli pandi põlema. Nagu maa alt voogas see valgus, nagu taevast tuli see. Kõikjalt, jah, kõikjalt tulvas seda. Majaseinad, rohi, taevad, puud, kõik helendasid, saatsid värvilist kiirgust. Kõndisin nõiutud maastikul nõiutud taeva all. Imeline helendus, kiirgav maailm. Mu jäljedki kiirgasid ja ka ma ise. Mu vaim, oh kuidas tema rõõmustas, kuidas heldis, hinge üle oleks nagu heidetud pehme salasall, hing mõnules selle sees, kui valgusest kudum ta endasse mässis, teda soojendas. Mahe ja õrn hingesall ümber, nii ma seal kõndisin, justkui hõljudes, värvides kümmeldes, astusin nõiutud kõnniteedel, maa mustast marrasknahast kiviteedel, mis samuti helendasid ja kumasid ja mu tallad kihelama panid.“

Andra Jõgis. Teeklaas.

„ostan / hommikukohvi / plasttopsis / ise ei taha / olla ühekordne / aga kuradi hea / on visata / plastlusikas suust / nurgapealse / bussipeatuse / prügikasti / säh teile / hõbelusikad“. Jah, niisugusena see argielu meile tihti otsa vaatab. Andra Jõgis arvab veel, et „elu on nagu viiruk / müstiline / kuid / ajab pea valutama“. Noore autori luuleread on lühikesed, minimalistlikud. Ta kirjutab oma esimeses kogus tavalistest argipäevastest asjadest, mille vastu on kombeks olla ühiskondlikult kriitiline. Püüab sõnastada isiklike tundeid, mis annavad endast ju pidevalt märku just nooruses. Teeklaasist nii palju, et 300-grammine süda mahtuvat vanasse teeklaasi ära, aga sellest on joodud ka viina, teeklaasist siis! Mingit kindlat teemat, poosi või positsiooni autor siiski ei võta. Tagasihoidlikult sinakashall on selle noore inimese maailm, aga mu poolehoid kuulub pigem talle kui kriiskavalt tähelepanu nõudvatele naistele, kellele eelmises „Lugemistes“ tähelepanu pöörasin. Jah, ilmaga pole meil ka vedanud: „kassiahastus ja koerailm / kellel neid

lemmikloomi on vaja / kui elad eestimaal". Kahjuks puudub raamatukesel sisukord, seda on vaja eriti siis, kui luuletustel puuduvad pealkirjad.

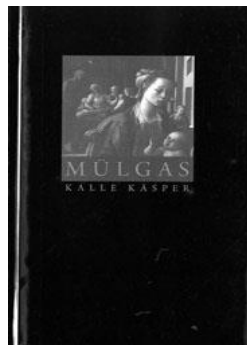
Aita Kivi. Keegi teine.

Mind suunas seda teost lugema saade „Kirjandusministeerium”, kus tutvustati romaani natuke pikemalt. Olen ennegi seal käsitletud raamatutes pettunud, ega ma seekordki suuremat lootnud, aga nii puist, igavat ja nigelat naisteromaani poleks küll osanud oodata. Ebamugav öelda, aga nii lihtsaid ja lihtsustatud, kohati isegi lihtsameelseid olupilte ei suuda ma parima soovi korral väärtuslikeks hinnata. Kõige lugemisväärsemaks osaks jäävad autori tähelepanekud Mazzanost, kus ta romaani kirjutamiseks viibib.

Tagakaanel on viide: „Naispeategelase silme läbi kajastatud masuaastate peegeldust rikastavad sisekaemuslikud mõtisklused.”, mina aga ei suutnud ühtegi mõjusamat analüüsi leida. Võib-olla järgmine tsitaat ajakirjanikust peategelase Annika mõttemaailmast siiski kuulub nende hulka: „Mul on kodus

töötamise päev. See tähendab, et pärast hommikust tööd meilidega ja kiirete probleemide lahendamist e-kirja või telefoni teel olen vaba äsja ilmunud ajakirjadega tutvumiseks. See on sisuliselt samuti töö osa – kontoris seda teha ei jõua. Hiljem lõpetan veel ühe intervjuu ära, siis tegelen taas meilidega. Tegemist jagub küll terveks päevaks – ja kodupäevadel jõuan alati märksa rohkem tehtud kui kontoris –, aga ikkagi jääb aega ka muuks: koristamiseks, söögitegemiseks, aias askeldamiseks. /---/ Kodus töötamise päevadel naudin võimalust poole päevani kohevakarvalises hommikumantlis ringi liikuda, teha vahepeal tiir aias, laduda hõrgutised taldrikule ja söögi juurde lugeda, siis taas meile kontrollida, mõnele e-kirjadele vastata... Siis meenub näiteks eile teise ringi poest ostetud „uus” Chaneli jakk ja ruttan garderoobipeegli ette proovima, kas ja milliste olemasolevate riidesemetega see tegelikult kokku sobiks. Taas mõned hädavajalikud töökõned...”. Lk. 213 võetakse teemaks „luksuse olemus”, need mõtted panevad küll pead vangutama, ent lugejaid on ju väga erinevaid!

NB! See „keegi teine” pole siiski armuke, nagu arvatavasti eeldatakse, vaid peategelase õetütar, keda ta kasvatab ja kelle isaks osutub lõpuks vist tundmatu vägistaja?

Kalle Kasper. Mülgas.

Korralikult riimitud ja sisultki igati mõttekas luule. Muidugi käsperlik, kui nõnda sobib väljenduda: ikka pettumused, kaotused ja nõutus tegelikkuse ees, nt. „Tahe”, „Unelennud”, „Ma tuule püüdsin kinni nagu linnu”, „Mu ülemisest aknast paistab taevast jt. Kalle Kasper on vist kõige rahulolematum kirjanikuhing pärast Kivisildnikku, maailm pole selline, nagu lootnud ta, ja elu pole andnud seda, mida vääriski ta. Võimalik, et luuletuses „Igapäevane” väljendub autori arusaam: „Ma kaitsen sind, kuid minu enda soomus / Ei ole enam esimesest klassist. / Ma ülearu välja paistan massist, / Jah, liiga erandlik on minu loomus. / Kuid siiski tea, su elu pole ohus, / ehk seisamegi lõhkevalmis miinil. / Ma päästan sind, ma püsin raveliinil – / See on mu alatine püha kohus.”

Kogu on jaotatud kolme ossa ja keskmine, teine siis, keskendub kogetud kunstielamustele, kuid värssidesse on seatud ka üldinimlikud emotsioonid: „Ma oma elu nimel annan vande, / Et loovutama olen valmis kogu ande, / Kui tuhat aastat püsiks veel Canale Grande.” Muide, raamatu kaanel on kasutatud fragmenti Filippo Lippi maalist, tsükli „Kolm kunstnikku” leiata aga temale pühendatud vaimustatud read. Ent nimiluuletus jagab meeleolu, mida tunneb küllap aeg-ajalt iga elav inimolend: „Kes möödaminnes minu pihta sülgas? / Ma teadsin küll, et maailm – see on mülgas, / Kuid lootsin lõppu jõuda purret mööda / Ning uskusin, et uppujaid ei lööda. / Nüüd siplen mudas, õhku ahmin vaevu / Ja konnadega jagan oma raevu.” Tasub lugeda!

Jorma Rotko. Julm on meri, Jumala supp.

Eesti keeles kirjutava soomlasest ajakirjaniku ja meremehe ajaloost inspireeritud romaan kuulub pigem meeste lugemislauale, eeskätt merendusest ja laevandusest huvitunutele. Raamat on küll rikkaliku andmestikuga, aga kuidagi kuivavõitu, ning meenutab natuke temaatikalt kaootilist teatmeteost kui puhast belletristikat. Teisalt leiab sealt ka müstika elemente, sest üks tegelastest elab tublisti üle 300 aasta, kui ikka õigesti arvutasin. Pika eluea põhjuseks on eriline supp, mida laevadel pidevalt keedetakse, ja mis vist (?) ei lase vananeda. Neid retsepte leidub rohkesti ja supptide koguseid kirjeldatakse päris andunult. Näiteks: „Ajasin keema üheksa kvarti vett ning lisasin üksteist naela kuubikuteks lõigatud sealiha ja kaks naela odrakrupe. Tükeldasin kümme sibulat, kümme väikest porrulauku, kakskümmend porgandit, viis juursellerit, kakskümmend haput õuna ja sama palju kartuleid ning panin need ka pulbitsema, kui liha oli küps. Segasin kahekümne muna rebu

kolme kvardi hapukoorega ja panin selle segu supi sisse, kui olin võtnud katla tulelt ära. Ongi kõik.” Pikeaalisuse põhjus peitunud siiski aja jooksul eri sorti keemilistest ainetest sööbinud katlas endas. Kuna mõlemad mehed (hollandlasest laevnik Simon Friesen ja vaimulik Johannes van der Smissen), kelle tegemistest kordamööda jutustatakse, kuuluvad mennoniitide hulka (tekis reformatsiooni käigus Friisimaal), siis tutvustatakse ka päris põhjalikult selle usulahu põhimõtteid ja tõekspidamisi (nt. neid ristitakse alles täiskasvanult, kui nad ise sellest aru saavad jms.). Loomulikult tekib neil vastuolusid teiste religioonidega, ja teravaid! Põhiliselt seilatakse aga Põhja-Euroopa ja Läänemere lainetel, aga sadamaid, mida külastatakse, ei jõua keegi meeles pidada. „Julm on meri, Jumala supp” ütleb Simon Friesen, kui vaatab pärast pöörast tormi teadvusele tulles oma meeskonna moondunud jäänuseid muljutuna laevavraki ja kalju vahele. Autori tohutu töö tulemusena kirjutatud ajaloolis-poliitiline ülevaade nelja sajandi pikkusest ajast (16.–19. sajand) sisaldab arvukalt täiesti tundmatuid kohti ja persoone, aga annab märku meidki puudutanud sündmustest ja ajaloolistest isikutest. Kuid Revalile ja kohalikule rahvale pööratakse vähe tähelepanu. Väiksema karakterina kohtab romaani lehekülgedel endise pärisorja Tohvri nime. Elias Lönnroti kõrval nimetatakse ka Kreutzwaldi. Pidev vaenuotsimise ja sõdimise kirjeldamine nõuab lugejalt püsivust, eriti oluline on aja jälgimine, et aastakümnete ja -sadade vahemaad ei kaoks käest. Tähelepanu all on nii Rootsi kui ka Taani kuningad, ja mis kummaline, kõige vägevamaid torkeid on pälvinud just Rootsimaa valitsejate tegemised. Sõjakuse pärast! Mitte ridagi heast Rootsi ajast, pigem räägitakse Vasade, Karl Gustavite ja Gustav Adolfite dünastia pahupoolest. Niisiis lugejat ootavad ees ajalooepisoodide lahtiseletamised, mõned üsna lühikesed, teised põhjalikumad – Ivan Julmast kuninganna Kristiinani, keisrinna Jelizavetast Katariina Suureni. Märkab Bismarcki nime ja Päiksekuningas Louis IV on ka loos sees. Mõistagi Põhjasõda ja põhjalikud merelahingute ülevaated, Krimmi käekäik jne. Päris detailselt on juttu nn. ebausust ja nõidade saatusest. Rootsi olnud ses asjas „humaanne”, enne põletamist nad surmati! Ka laevaehitusest ja kaubavedudest on juttu, kuis muidu. Teadagi vihje tulbikasvatusele kui tulusale äriks. Katke kesksest, s.t. usuteemast: „Inimene on ahistanud teist kogu inimkonna olemasolu aja. Kõige hullemini rõhutatakse siis, kui vihavaenu põhjustavad teise inimese mõtted. Meie, mennoniidid, oleme saanud seda omal nahal tunda sadade aastate kestel, olgugi et tagakiusatavaid jätkub palju teisigi. Meid on pandud vangi, konfiskeeritud omand, meie kaitsmine või tööle võtmine on tehtud karistatavaks, suurt raha on lubatud meie kinnivõtmise eest, meid on piinatud, meie kehasid lõmastatud, rebitud küljest käsi või jalgu, pimestatud ja põletatud nahale märke hõõguva rauaga. Suuri vaimupingutusi on tehtud leidmaks meie surmamiseks menetlus, mis oleks kõige enam häbistav; on poodud üles, kirvega hukatud, uputatud, põletatud tuleriidal, rebitud neljaks hobuste vahel, maetud elusalt ning tapetud nälga ja janusse.” Ja kõik ikka Jumala nimel..., tõesti, julm on nii maa kui ka meri!

Jorma Rotko esimest romaani „Erik Strand ja kadunud kuld” (2010) pole ma lugenud.

Kalju Saaber. Kohtume Islandi väraval.

Teadagi on polaarjää sulamine katastroofi mõõtu juhtum, millest peab kirjutama, ent raamatu suurepärane idee või sügavam sisu, võimalik ökokriis, on taas mattunud autori mõistukõnelisuse ja kujundite tulva alla. Saaberi tekstist läbinärimine on vaev, mitte nauding. Kesksseteks, nn. peategelasteks võib pidada Liustikuema ja Liustikuprintsi, kellele Inimesekutsika käitumine on palju paha teinud. Siis kohtute veel Maaema, Jääpõnni, Kuutaadi ja paljude teiste Maast, Veest ja teistest (loodus)nähtustest inspireeritud tegelaskujudega. Resümees: mõistagi on oluline säilitada liustike puhas vesi, ja seda mõistab ka Maaema, ometigi kestab üksteisest möödarakimine, õieti küll suur mõistatus edasi. Lisaks Islandile viidatakse Arktikale ja Gröönimaale. Ent kuulake ise: „Inimesekutsikas kardab, et Maa muutub kasvahooneks. Ise nad Meie Kõigi

Emanda kliima tuksi panid! Nüüd salgavad kui koolipoisid oma tegu. Selle seatembu kõrval oleks püssirohu, dünamiidi või aatomipommi leiutamine titemäng! KASVUHOONE on Ristiemale õige ilge sõna. Ta ei kavatse ju Põhjanabal tomatit kasvatada! Taas, nagu kaugeil Gondwana päevil, vajab Gaia hingamiseks avaramat dekolteed. Või tuleks ta hoopis jäätekki mässida ja asi ants! Maaema ei tunne end liustikeemadest põrmugi paremini. Ta suures majapidamises polnud suitsuandur kaua vajalik ega kohustuslik. Nüüd üürgavad need pea igal pool vargaluku häälega; pealuusse siginevad mõrad. Ja varastada Maaema tagant Inimesekutsikas mõistab! Ristiemal on aeg parastada: kes käskis sel lollil Lõunaeidel lasta Austraalia kui linnuke peost! Juba haistab Me Kõigi Emand oma linikuis lämbumisohtu; ta ilusad helesinised sallid võivad puua kandjat ennast. Temaga, Ristiemaga, juba midagi sellist ei juhtu.” Rohkem ma lisada ei oska.

Imre Siil. Lühiromaan ja karused lood.

Päris asjalik ja lihtne lugemine. Kõik on selge ja üheselt mõistetav. Autor kirjutab põhiliselt minevikust, s.t. nõukogude ajast. Midagi uut, originaalset ega üldistavat Siil juba mällu kinnistunud juurde ei lisa, aga põlvkonnakaaslastele meeldetuletuseks sobib hästi. Romaanike „Elu parimal aasal“ kirjeldab Tartu üliõpilaselu, kus toona epakaks kutsutud noormees armub nägusasse juuratudengisse, kelle ta ühikakaaslane endale näppab. Tekst koosnebki õnnetu ja vaese poisi tunnete selgitamisest. „Väikeses karuses loos“ on tegelaseks aga pisike poiss oma lapsemaailma ja kaotatud karuga. Sõnaga karu ja karune on päris huvitavalt mängitud. Pean ise seda Siili parimaks ja südamlikumaks tekstiks, kuigi jutus toimub traagiline sündmus, väike tüdruk hukub, lisaks viidatakse Siberis olutele jms. „Sõge soomuk ja kaabliuss“ jutustab Leedus õppustel viibiva üliõpilase armuvaevast. See muudkui kirjutab ja kirjutab koju jäänud neiuile vastust saamata, kuni ühel hetkel selgub tõde. Hakkajam on neiu endale võitnud. Vene kroonu nõmedusi on siiski lustakamalt kirjeldanud kas või Olavi Ruitlane romaanis „Kroonu“ (2005). Ka „Doominoefekti“ meestegelane Meelis on kahe naisolevusega hädas, kuigi jah, juba taasiseseisvunud vabariigi alguses. Dilemma – keda võtta, keda jätta, kuid saatus otsustab tema eest ise. Saatuseks võib nimetada söakamat tüdrukut, kes Meelise isaks teeb. Meenutus Nõukogude armeest saadetud kirjast: „Teenisime esmakordselt vahtkonnas, mina olin kogunisti vahetuse ülem. Päevnikud vehkisid minu targal juhtimisel mitmesuguseid jaburaid ülesandeid täita, mina aga andsin edasi kõrgemalt poolt tulnud käske, raporteerisin ning sain ohvitseridelt vastutasuks karme noomitusi. Vastu lõugu õnneks ei virutatud. Pärast tõmbasin veel omaenda õmmeldud lipugi kasarmu ette vardasse. Õmblustööd tuli teha käsitsi, nõeluda kinni rebenenud kohad ning palistada narmendav äär. Torkasin nõelaga mitu korda sõrme, värvides lipu nõndaviisi päris ehtsalt punaseks. Vereva dominandina laperdab nüüd mu võitluslipp kogu laagri kohal. Putrude valik on mitmekesisustunud, lisandunud on tatrapudru ehk gretška. See-eest pole juba mitu päeva nähtud liha. Poistel on käsil üks tõsine uuring: millises toidus leidub seksuaaltunge pärssivat ainet. Kõigil paistab olevat ühine mure. Eriti kahtlaseks peetakse praegu lõunast kisselli, mida mina õnneks ei söö – lapsest saadik pole limaseid kliistreid arastanud. Nii et ihaldan Sind ikka endistviisi. Pärastlõunal ei teinud me muud, kui värvisime üht aknaliistu siniseks. Toimetasime pealegi kolmekesi: üks hoidis liistujuppi, teine värvipotti, kolmas pintslit. Muidu vedeldi päev otsa kasarmus, peamiselt lugedes ja peeretades, sest vahepeal anti vastavalt põhiprogrammile ka süüa. Võisin juba eelmisel õhtul menüü ära ennustada: sarvekesed tomatikastmes, riisipuder teftelidega ja magustoiduks steriliseeriv kissellikliister. Teftelid aga sünnitavad gaase, mis võiksid edukalt asendada keemiarelva.“

Liivametsa Lugemised - 77 / 2014

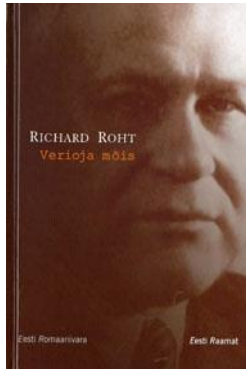
LÄHETUSLAUSED

„Loomingus“ (nr. 5) kirjutab Mihkel Mutt, et kogu kultuurile, s.t. vaimuloomele, mida toodetakse, ei jätku enam turgu. Tegemist on paratamatusega, sest toimub ületootmine kõige laiemas mõttes. Kõike tuleb juurde, aga inimese lugemis- ja tajumisvõime on jäänud enam-vähem samaks. Nii arendatakse uusi kiirlugemistehnikaid: „Ja kõik kohad on täis teoste kokkuvõtteid ja ümberjutustusi. Niimoodi saadakse küll teadmisi teoste kohta, mis aga pole muidugi sama, kui teoste lugemine.“ Eks „toodan“ minagi kokkuvõtteid, tehes seda lootuses, et lugejaid nende juurest teoste manu suunata. Kui see ka paarikümne protsendi ulatuses õnnestub, pean oma tööd tulemusväärseks. Juba varem ilmunud kirjandus on kergesti kättesaadav, aga Muti väitel nõuab turg kogu aeg uusi tooteid. Ega me selle vastu praegu ei saa, aga tasub mõtiskleda, äkki leidub lahendusi turujõudude pidurdamiseks?

Mõni vihje suvelugemistele. Nautisin millegipärast rahutult mõjuvat, kuid filigraanselt sõnastatud A. S. Byatti romaani „Lumm“(631 lk.). Meenutan, et autoriga oli võimalus kevadel kirjandusfestivalil „HeadRead“ kohtuda. Teosest maksimaalse elamuse saamiseks oleks vaja tunda keldi ja bretooni müüte, inglise kirjandustki paremini kui mina, aga kokkuvõtlikult öeldes leiad kaante vahelt kaks armastuslugu. Ühtlasi mõistad, kui halastamatud on tänapäeva biograafiite loojad, isegi huarahu pole neile püha. G. Ballardi autobiograafiliste sugemetega „Päikese impeerium“ annab sünge tagasivaade Teise maailmasõja lõpu aegsesse Shanghaisse, mille olid okupeerinud jaapanlased. Peategelane briti poiss Jim läbib tõelise katsumuste kadalipu, kuid omandab oskuse ka kõige rängemates ja äärmuslikemates olukordades ellujäämise eest võidelda. Lõpuks saad lugejana aru, kui mõttetu oli ja on sõda – nälg, haigused, vaesus, kasu mitte kröömigi. Tuhanded noored mehed tapeti asjatult, aga maailm pole seda ikka veel mõistnud. U.-L. Lundbergi romaan „Jää“ mõjub

koduselt ja on hea lugeda, kuigi lõpeb traagiliselt. Suviti üritan ka mõne „Minu“ sarja raamatu kätte võtta. Juba 2012 ilmunud M. Keräneni „Minu Supilinn“ jääb mõistagi O. Remu Supilinna romaanide varju, kuid väljendab soomlasest autori kiindumist Tartusse ja Supilinna. Keränen keskendub põhiliselt oma elutee kirjeldamisele: tulek, olek ja vahepealne minek, teatab, et väärtustab vana arhitektuuri ja ahiküti. E. Uusi vaadet „Minu Prantsusmaa“ võiks käsitleda ka kui belletristilist teost. Raamat on hästi sõnastatud, autori pilk märkab ja tabab olulist ning suudab seda sünteesida. Jumal tänatud, leidub head huumoritki, sest paljude me prantsuse vaimu tegelikult tunneme. Igatahes kinnitab autor, et prantslased kummardavad sööki kui oma hinge päästjat ning hoolivad sellest isegi rohkem kui tööst ja poliitikast, söök on neile jumal ning pole olulisemat jumalast, kes annab meile igapäevast leiba. Tagasi kodumaale tuli raamatu kirjutaja seetõttu, et Eesti riik funktsioneerib päriselt. Vaat nii!

LOETUD RAAMATUD

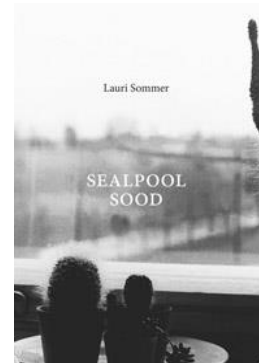

Richard Roht. Verioja mõis.

„Eesti romaanivara“ sarjas ilmunud raamat käsitleb mõisa- ja maarahva vahekordi uudest rakursist, sest mõisa kui tegevuskohta polnud varem eesti kirjanduses nii konkreetselt käsitletud. „Verioja mõis“ pole ainult romantiline ajalooline romaan, pigem ikka elulähedane lugu, kus kirjeldatakse kõige vaesema maarahva kihi, moonakate elu-olu, nii enne uue omaniku tulekut kui ka pärast seda. „Verioja mõisa“ tegevus algab 19. sajandi viimasest veerandist ja kestab Eesti iseseisvumisaja esimeste aastateni, seega umbes viiekümne aasta jooksul. Romaani peategelase Gottlieb Felder-Sternbergi prototüübiks on peetud kuulsat Sangaste krahvi Friedrich von Bergi (1845–1938), keda tuntakse rukkisortide aretajana. Kuna Rohu majaanitus Sangastes on üldteada fakt, siis pole midagi imestusväärset sealse härra kujutamises. Kuigi romaanis peetakse Felder-Sternbergi edumeelsete vaadetega heaks saksaks (maksis moonakatele järjekindlalt töötasu ja ehitas neile maja), jäi ta konservatiivseks baltisakslaseks, kes alles eluõhtul mõistis, et aeg on vist muutunud ja valitsevad uued inimesed. Teadagi püsis mõisnike ja rahva vastasseis kuni emariikluseni muutumatul vaenul. Need nn. uued inimesed kinkisid talle aga maad ja jätsid ta vanaduses mõisa elama. Roht on väga karmilt kirjeldanud nii moonakate alandlikku meelt, põlist orjamentaliteeti kui ka kadakasaksteks pürgivaid asjamehi mõisavalitsejatest kubjasteni. Kuid eks soovinud nemadki natuke kergemat elu. Tasub märgata, et selles romaanis pole rahvale mõisnik-moonakas-maalapp teljel maa omaette väärtus, tähtis on palgavili, nii et talupoeglikku igatsust mullapinna järele, nagu me tavaliselt külalasteemalistes teostes kogeme, „Verioja mõisas“ ei kohta. Kõige huvitavam ongi jälgida moonakate, s.t. mõisatöölise massipsühholoogiat. Sellele vaatamata püüab Roht olla erapooletu ja suuri klassivastuolusid ei käsitle. Olgu teada seegi fakt, et rahvusraamatukogu esitruki eksemplaril on erifondi tempel, seega moonakate teema ei päästnud romaani saatmisest keelatud kirjanduse fondi. Tutvustuseks: „Käärniku naabriks oli Hundiaugu Jaak. Jaak Härjapea. Selle talu nimi sobis suurepäraselt ta peremehe nimega. Ja peremehe nimi sobis suurepäraselt peremehele. Jaak Härjapea oli endine Mõigu mõisa oman. Opmaniks teda kutsuti, kuigi ametlikult ta oli olnud kubjas. Aga kupjana olid tal olnud suured volitused ja väga suur voli. Ta oli paruni parem käsi igas asjas ja parun usaldas teda rohkem kui kedagi teist. Kas just usaldas? Väga võimalik, et ei usaldanud põrmugi, kuid Jaak meeldis parunile omamoodi – see oli iseasi. Mõigu parun oli kuulus oma jõhkru ja järsu oleku poolest. Tal oli mitu mõisa ja Mõigul ta ei elanud. Mõigul valitses Jaak täieliku isandana, sest valitsejat ei olnud. Ja Jaak võttis, kuipalju oskas. Väga palju ta ei võtnud, sest ei osanud. Aga väiksel varastas parunit kõige põhjalikumalt ja tegi seda kui enesestmõistetavat asja kõige suurema südamerahuga. Kas parunile see teadmata oli? Oh, kindlasti mitte. Parun polnud rumal mees, tal oli põllumajandusest küllalt aimu, kuid ta oli rikas ja Jaak meeldis talle omamoodi. Jaagu välimus vastas ta nimele. Tal olid pungis silmad, suur härja pea, tüse turi ja lühikesed jalad. Kuid käed olid pikad ja soonilised kui ahvil. Jaak oli väliselt ilus tõpralikkuse kehastus. Mõigu parunile see meeldis. Kui Jaak ta ees seisis ja oma kahe pungis silmaga, mis vaatasid kahele poole viltu, sihtis paruni otsa vaadata, oli parunil alati tundmus, et ta ees seisab inimene-härg. Ja kui alam inimene oli nii ilusasti looma moodi – ja pealegi veel kubjas! – see imponeeris parunile hirmsasti.“ Muide, Jaak kasvatas oma pojad saksteks, tütreid aga orjadeks.

Lauri Sommer. Sealpool sood.

Natuke üllatav, et Sommer taas mälestusi avaldab. Noor mees ju, sündinud 1973. „Räestu raamatust“ sai loetud tema emapoolsetest esivanematest ja elust vanal Võrumaal, nüüd siis Mulgimaast, sest autor jutustab Jämejala kandist, seal kohatud inimestest, haiglast ja pargist, mis asub Viljandi suhtes

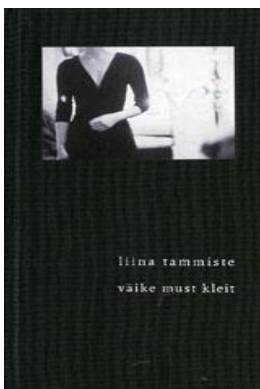

sealpool sood. Viljandi (Felemus, Kamalinn) ise ilmub raamatusse autori sõnutsi rohkem vilksatuste ja raamina. Jämejala on omaette maailm, aga ka linna lahutamatu satelliit: „Paljud linlased pelgavad seda paika. Viljandi väikekodanlus vaatab iga Jämejala bussipeatuses peale tulijat väga pika pilguga. Minu jaoks on nad seotud. Algusest peale on seal vahel pulseerind üks suur soon. See toob Viljandist paksuks läind ja väsinud verd Jämejalgale, mis on nagu puhastav organ. Avitab, nagu jaksab, mõistab ja kellegi lugu lubab. Nende kahe vahel toimub pidev ringlus. Sadu Viljandi inimesi, nende seas ka tosinkond minu tuttavat, on sealt salakesi või avalikumalt läbi käinud. Peaaegu kõik nad kuuluvad liiki, mida yhe Gustav Suitsu luuletuse fraasi järgi hyyan „elu muulasteks“. Neil pole siin maailmas asu. Nende paopaigaks võib saada millelegi pyhendumine, oma elu elada proovimine, normidest kõrvale kaldumine, hospitaliseerimine, ravikuur, kultuur või subkultuur, kuritegevus, endahävitamine või pere. Kuidas juhtub. Neile kõigile on pühendatud see raamat.“

Autor kirjutab kõigest, mida vähegi kogenud, kuid keskendub ehk rohkem kaheksakümnendatele – nende aastate lääneihalusele, poisieale, toonastele põhimärksõnadele nii muusikas, televisioonis, mõistagi ka nõukogude multifilmidele, loodusele, argielule. Kõik, mida on puudutatud, nähtud, näpitud, tähelepanelikumalt vaadatud, on kirja pandud. Võimalik, et raamat mõjub liiga kohakesksena, samuti puudub nn. ladusus-lobasus, mida memuaaride puhul mõnikord hinnatakse. Aeg-ajalt natuke isegi targutatakse, siis jälle tajud väikesellimarilikku lähedast nukrust läinud ja kadunud ajast ning teisenend paikadest. Jämejalgale tuntakse üldiselt ju psühhiaatriahaigla järgi, seal töötas kirjaniku isa tohtrina. Seega Sommeri raamat lisab vahetuid muljeid ning kogutud teadmisi, ent suudab vahendada ka koha müstilist hõngu. Kes meist teab, mida Jämejala haigemaja ees, sees või taga õigupoolest on juhtunud? Eks elati ju sealgi igapäevast elu, aga meist kindlasti erinevalt. Muide, tänavu ilmus Ilmar Soomere, Lauri Sommeri isa käsitus „Taassünd ja karma“, aga mina ei saanudki päris täpselt aru, kas poeg usub karmasse või ei. Äkki siiski, sest uuestisünni üle arutades jõuab ta oma raamatus järeldusele, et see võinud alata tal keskajal Pariisist...?

Paraku tutvustab autor persoone, kellest enamik lugejaid midagi ei tea, need kuuluvad Sommeri lähedaste hulka ja on kirjeldatud vahel kuidagi hajusalt ja saladuslikus võtmes. Muidugi on kirjaniku viited oma väikesele tütrele liigutavad, nagu ka Tarmu lugu. Kusta Toomist kirjandusinimesena ma muidugi tean, aga hea, et temagi saatus veel kord ette võeti. Ja Tõrvalill...? Mõnele võib jääda arusaamatuks mõistukõneline, aga muidu kena kiindumuslugu pealkirja all „Unts“, kus autor kirjeldab oma onu Uno Soomere vastuseta jäänud armastust legendaarse, lausa müütilise Helmi Puuri vastu. Kuigi viimase ega tema kirjanikust abikaasa nime ei nimetata, teab keskealine põlvkond, kellest jutt.

Nõnda kui mälestuste vahetajad ikka, nostalgitseb ka Sommer, aga see lihtsalt kuulub kohustusliku elemendina žanri juurde. Kes siis ei teaks, et elu on mõistatuslik, valulev, arusaamatugi, ja igaüks vaatab seda ikka oma silmadega. Sommeri vaade on üldiselt sümpaatne, kuigi kohati pealiskaudne. Ka keel natuke häirib (ikka see y ja vahel on mõne lause mõte veidi ligadi-logadi), aga olgu peale. Ju see on taotluslik, kuid peab mainima, et kasutatud allikate nimestik on põhjalik. Niisiis: „Jah, kodust nalja sai tehtud kyll, aga avalikkus on teine asi. Võib-olla ka selle pärast, et ma olin Jämejala laps, teist tõugu ja teise fiilinguga kohast kui enamus, ei tahtnud ma minna ei lasteaeda ega kooli.“ Nõustudes, et memuaarides „Sealpool sood“ tunnetab teistsugust fiilingut, teades, et sellist Eestit, neid teid, nurki, putkasid, inimesigi, mida kirjeldab Sommer, pole just palju järele jäänud, vaatab raamatust vastu kaootilisevõitu maailm, milles polnud kuigi kerge elada ja naeratada. On's praegused kümnendid teistsugused, kuuleme küllap kunagi hiljem.

Liina Tammiste. Väike must kleit.

Poem, väike poeem, mille lugemist võiks hoopis alustada Asta Põldmäe soliidsest ja delikaatses saatesõnast. Kuna ma lugejana raamatukest eriti ei nautinud, pean tunnistama, et Põldmäe mõistab enter- ehk lõikamisluule tuuma paremini ja nimetab autorit ekraanikirjanduse lapseks. Tammiste on tõesti napisõnaline, kuid minu jaoks ei leidu „Väikses mustas...“ sõnailu ega pinget piisavalt. Põldmäe on kirjutanud: „Tema luuletused otsekui tormavad trepist alla, astmeid vahele jättes, millegi tähtsa poole, millega ei anna oodata. Mis on liiga tiivustav, et võiks oodata.“ Loomulikult on põhjuseks, tiivustavaks jõuks armastus. Poemist tsiteerimiskatke leidmine on üsna keeruline, sest paar-kolm rida ei anna ju terviku kohta selgust, aga märksõna on vähemalt välja toodud: „Väike / must / kleit / aasapidi / ihu / küljes / kinni. / staatiline / elekter / irooniliseks / abiks / sisse / löömaks / pin-i.“ Need sõnad pärinevad ühelt tunnetatavalt iroonilisemalt leheküljelt.

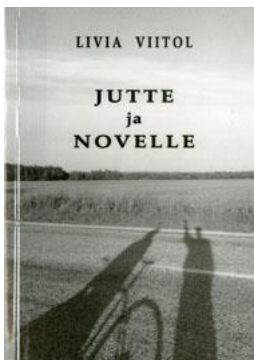
Välimuselt on trükis ilus ja pool raamatust kulubki illustratsioonidele. Lugege, otsustage, mõelge, küllap leidub imetlejaidki, nagu ka kiitjaid, kes on teinud Tammiste kahele kogule reklaami kogu südamega.

Enn Vetemaa. Üleõlapilguheit.

Nähtavasti hooga kirjutatud, nagu (kirjanike) mälestused suuremalt jaolt, samas parajalt muhe, ja vetemaalikke kiikse leiab ikka ka. Midagi vapustavat loetus siiski ei leidu, ja ülivõrded jätaks seetõttu kasutamata. Igatahes annab Vetemaa teada: „tulemuseks peab olema mu elamuste ja tundmuste kokteil, mitte ajalookroonika.“ Eks pika elu jooksul on kirjanik kohtunud paljude põnevate isikutega, alates Uku Masingust kuni kunagise kuulsa Äksi nõia Hermine Elisabeth Jürgensini, kelle isa oli kunagi Peterburis klaverivabrikant. (Saan koguni teada, et praegune Äksi raamatukogu juhataja on kutsunud kokku nõia mälestuse jäädvustamise töörühma.) Siis veel omaaegsed kuulsad muusikaõpetajad-heliloojad ja sõbrad, kelle saatus polnud alati helge ja selge. Ajal siin mõistagi oma süü. Kirjanik ise on igatahes nii raskematest kui ka veidi inimlikumatest aastakümnetest üsna tervelt ja auväärselt läbi tulnud, eks edaspidised meenutused pakuvad lisateavet. Uku Masingut, kes väikse Ennu kunagi ristas ja kes oli nooruses tema emaga natuke kurameerinud, on iseloomustatud nõnda: „Päris uskumatu ja üllatav on see, et Uku ja minu ema kirjavahetus kestis pea Uku elupäevade lõpuni. Neist kirjadedest võib lugeda, et suurel üksiklasel oli siiski pihtimistarve. Ja seda mitte ainult oma lõpmatult truule naisele. Kõiges muus peale oma paljude teaduste ja harrastuste oli Uku elus abitu nagu suur laps: mäletan, et ta ei saanud kilu puhastamisega hakkama – mu ema pidi teda abistama. /---/ Mäletan meie esimest natuke pikemat jutuajamist. Ma natuke kartsin Ukut. Siin, maal, olin ma kokku puutunud aina päevitunud ja muskleis maameestega.“; „Masingute eksootiliste lillede aias – lillede ja puudega tegelemine oli Uku erihobi – kohtasin aga luukõhna, lumivalge naha ja hirmpaksude prillidega tiisikeri. Noh, kas kõhn mees peab siis just ära kohutama? Aga Einu Uku kohutas lapse ära küll, mitte niivõrd kõhnusega, pigem sellega, et – kujutatagu ette! – ta oskas kõrvu liigutada. Mida mulle otsmaid ka demonstreeris... Selleks vajalikud lihased on meil täitsa olemas, selgitas ta mulle, kuid kuna me neid ei ole sajandeid kasutanud, siis on lihased enamikul inimestest taandarenenud.“ Loen, et Masing tossutas lisaks suitsule ka mooniseemneid, õigete mooniliikide seemnetes pesitsevad toimeained aitavat endasse süveneda, tundide viisi mediteerida, maailma tormamist tühjaks narruseks pidada.

Mälumängudest kuuldu ikka, et Vetemaa on hariduselt keemik, kuid lisaks konservatooriumi lõpetanud. Lõpuks hoopis kirjanikuna kuulsaks saanud. Oi, neid tema hobisid: entomoloogia, male, astroloogia, hüpnootiseerimine ja eks alkohol ka. Kuna ta pidevalt rõhutab, et on edev, siis lõpuks märkad, et ongi nii, ent maruandekas ikka ka. Ilmselt on tal filigraanne mälu, sest suudab paljude aastakümnete järel meenutada näiteks dialoogina kujutatud suhtlemist Äksi nõia ja kunagise Kirjanike Liidu tegevsekretäri Lembit Rempelgaga. „Üleõlapilguheit“ lõpeb „Monumendi“ avaldamisega, kusjuures tsensorist läbipääsemise lugu on tõesti fataalne ja põnev. Lugesin nimetatud Vetemaa esimese romaani mõned aastad tagasi uuesti üle ja soovitan kõigile.

Livia Viitol. Jutte ja novelle.

„Ühel hetkel oli Sass taibanud, et koer teab. Ja aru saanud, et külarahvas teab, et koer teab. See oli ohtlik. Koer oli mineviku unustuse hõlmast välja kiskunud. Mitte keegi poleks tohtinud toimunut meenutada, saati siis koer. Sest Sass oli ju poisid maha matnud. Mitte keegi polnud näinud, räägitagu, mida tahes. Kas koer teadis tolle imeliku ruumi olemasolust, mis suurest surmahirmust sündinuna aeg-ajalt kuuldavaks muutus nagu kõlakoda, levitades meeleehtlikku jooksumüdinat ja sammukaja, vajutades majale seletamatut ängi. Nagu oleks äng olnud udu või mõni suur sünge pilv, mis Sassi arvates alailma küla kohal lasus. Tol ööl, kui ta koera maha laskis, oli see pilv eriti tume tundunud.“ Novell „Äng“, millest valitud tsitaat, kui ka kogumiku viimane tekst „Õhtusöök vanas lossis“, mõjusid oma müstilise tooniga ärevust tekitavalt. Viitoli kolmteist novelli ja juttu, mis kirjutatud vahemikus 1995–2013, on eranditult sugestiivsed, puhta keele ja rahulik-mõtliku tooniga. Nad on aegumatu, ent sügisese läikega, mis tähendab, et vaadatakse enamasti aja taha. Mulle tundub, et autori peateemaks on kirjeldada inimeste sisemisi karisid, millest ülehüppamine pole kõigile jõukohane. Leidub nii mõnigi vihje suure sõja jääkidest, nii meeltes kui ka ümbritsevas keskkonnas. Mineviku varjud saadavad endiselt okupatsiooni üle elanud inimesi. Paljudel juhtudel tajud salapärasest õhkkonda, tajud, et just hirm on inimest muutnud. Groteski võib märgata vaid raamatu esimeses loos „Kõige tähtsam on, et me üksteist mõistaksime...“, kus Soome heategevusega tegelev daam tuleb meile, vaestele, seepi tooma, mis aga jääb rõdul vihma kätte. Ka „Söömaaeg“ nahutab meie suhtumist usupühadesse, kus oluliseks kujuneb hoopis söömine, mitte ülestõusmistähendus ise. Kui istutakse roogade all lookas laua taga, ei siis hoolita enam ka dissidendi minevikust. „Naabri surm“ võib tekitada küll vastakaid tundeid, sest majas vaikselt elanud vene mees sureb nii, et keegi ei teagi. Asja hakatakse uurima pigem uudishimust kui hoolimisest kõrvalkorteris elavate naabrite käekäigu vastu. „Seentesõjast“ õhkub aga samasugust ammuste aegade seotud ängi kui novellis

pealkirjaga „Äng“. Mingit inimlikku nukrust tajub ka jutus „Vananaistesuvi Mona Lisaga“. Lugege, ja te ei kahetse!

Seekord lõpetaks „Lugemised“ A. S. Byatti romaanist „Lumm“ leitud kasuliku ja õpetliku mõttega lugemisviisi kohta: „Aeg-ajalt on lugemisviise, mis panevad turjakarvad, selle olematu karvkatte, turri tõusma ja võbisema, siis põleb ja särab iga sõna heledalt, selgelt, lõputult ja täpselt nagu leegitsevad kivid, nagu tähtede tipud pimeduses – lugemisviise, mil teadmise, et me *saame tundma* kirjapandut teistmoodi või paremini või rahuldavalt, tormab ette igasugusest võimest öelda, mida või kuidas me teame. Nende lugemisviisides järgneb tundele, et teksti on nähtud täiesti uuena, ennenägematuna, peaaegu otsekohe tunne, et see oli *alati olemas*, et meie, lugejad, teadsime, et see oli alati olemas ning oleme *alati teadnud*, et see oli niisugune, nagu see oli, kuigi me tundsimme nüüd esmakordselt ära oma teadmise, saime sellest esmakordselt teadlikuks.“

Liivametsa Lugemised - 78 / 2014

LÄHETUSSÖNAD

Kirjanik Meelis Friedenthali arvamslugu „Usupuhastus ja raamatukogu“ („Looming“, nr. 7, 2014) raamatukogude ja lugemise tulevikust, kus puudutatakse mõistagi ka e-raamatut, lõpeb tõdemusega: „Kui raamatukogu ongi tempel, siis on ta vajalik just selleks, et tuua esile sõnade füüsilist poolt, ilmutada ideid. Ükskõik millise lugeri tehnilised võimalused ei saa iialgi selliseks, et kehastada mõõtmatus, inimeste poolt kirjapandud sõnade massiivset hulka. Raamatukogud on olnud templid mitu tuhat aastat ning oleks õnnetus, kui sinna enam ei toodaks uusi raamatuid, mis on riulil reas, mida saab näha ja isegi puudutada.“ Samas numbris on pühendatud mitu kirjutist hiljuti lahkunud legendaarsele dissidendile ja kirjanikule Jaan (Johnny B) Isotammele. Pange tähele, poeedi liignimi on üks väga vana läänemeresoomeline perekonnanimi!

Lisaks soovitan võimalusel kätte võtta „Loomingu“ Raamatukogus“ ilmunud prantsuse kirjaniku Richard Millet’ „Märkmeid Eestist“. See pole traditsiooniline reisikiri, vaid kätkeb kimbukese isikupäraseid Eestit iseloomustavaid mõtteid inimeselt, kes tuli 2011. a. talvel ja kevadel meie juurde vaikust ja huntide ulgumist kuulama. Tihti oli tema teejuhiks eesti päritolu, kuid prantsuse keeles kirjutav Katrina Kalda. Millet kirjutab: „Ma otsin pakase, tagasitõmbumise ja inimtühjade alade moraali.“ Arvamus meie keele kohta kõlab aga nii: „Keel, mis peidab endas põhjamaiste aastaegade kummalist, mõõdutundetut amplituudi; keel, kus ei valitse mitte heledus-tumedus, vaid milles päev on niisama pikk, kui võrd öö on lühike, ja vastupidi. Šamanistlik keel.“

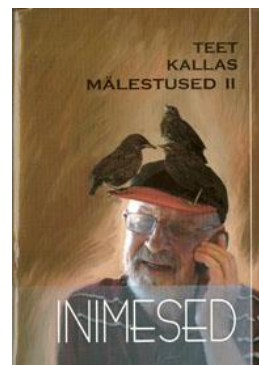
Kindlasti olete meeletu poliitilise kulutule keskel, mille eest pole kuhugi pakku joosta, tähele pannud, et kultuurisaadetele on antud ikka päris sepised nimed – „Plekktrumm“ ETV2-s ja „Vasar“ „Vikerraadios“. 18. okt. kultuurimagasinis „Vasar“ kõneldi peamiselt „Sirbi“ kirjutistest. Näiteks ühe põhjal toonitati, et valitsemisohjad on oma kätte haaranud arvutimängijate põlvkond ja sellega tuleb arvestada. Ma pole ise kordagi ühtegi arvutimängu isegi silmitsenud, ent loodan siiski riigi liikumist mõista, isegi kui selle funktsioon peaks mõnevõrra teisenema. Aga „Sirbis“ avaldatud autorite hulgas on küll toimunud uue peatoimetaja ajal võimas muutus. Sõna võtavad põhiliselt noored ja mitmekülgset koolitatud persoonid!

Infot: 4.–7. nov. toimub üheteistkümnnes kirjandustuur „Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes“. Kohtumisteni!

LOETUD RAAMATUD

Teet Kallas. Mälestused II. Inimesed.

„Üks aegruum kaugeneb, aheneb, hääbub vaikselt,“ kirjutab autor. Nii sisaldabki raamat 30 lühiportreed kultuuriinimestest, kes on meie juurest juba lahkunud, kuid kellel on aja jooksul olnud suurem või väiksem seotus autoriga. Mõistagi tutvustab Kallas põhiliselt kirjanikke, aga sekka satub ka mõni teatri- või kinoinimene. Kõige paremini mõistetakse tavaliselt sugupõlvi, kel tuli pärast võõraste mundrite kandmist kuidagi edasi elada. Kallas on kirjutanud ja täiendanud tekste eri aegadel, mõni on isegi nekroloogina kirja pandud, enamasti lisab autor ühiskonna muutustest tulenevaid hoiakuid. Tähelepanu pälvib ka mõni täna juba unustusse vajunud kirjamees, nt. Endel Tennov, kelle lühiromaani „Iive. Iive“ lugesin isegi uuesti üle. Olmelugu, ei muud. Kuid Kallase selgituste põhjal muutsin meelt ega arva enam, et Tennov oli ainult punane kirjatsura, nagu on väitnud Vaapo Vaher. Noorem põlvkond ei mõista

enam kindlasti ka Raimond Kaugveri ja Einar Maasiku, Villem Grossi ja Uno Lahe sõnumi jõudu oma ajas. Kuigi mälestused jätsid natuke hõreda mulje, samas siiski ka nukra tunde, suudab Kallas kirjeldada aja paratamatust igati taktitundeliselt, selgitades ühteaegu taasiseseisvumisega kaasnenud keerulisi probleeme. Tõepoolest, aeg, inimene ja saatus, kolmainus, millega kõik tõesti toime ei tule. Mõtiskluses Vladimir Beekmanist leitud laused väärivad tähelepanu, ja hoiatavad samal ajal: „Tänaste teadmiste ja tarkuste tasandilt on ju imekerge osutada ja hukka mõista, aga pigem maksab juurelda ja mõista, miks üks osa vägagi arukaid ja intelligentseid eestlasi nii möödunud sajandi kolmekümnendate lõpul ja siis hiljem pärast maailmasõda tegid just selliseid (vasakpoolseid, sotsialistlikke, hiljem lausa kommunistlikke) valikuid. Mõned olude või lausa möödapääsmatuse sunnil, mõned karjääri nimel, mõned vabatahtlikult. Ju siis ikka kunagi midagi usuti? Siia veel üks teistpidi ajalukku visatud oletus: kui mitte ükski eestlane poleks mitte mingi hinna eest komparteisse astunud, teinud kaasa või siis imiteerinud nn. punamänge sel või teisel tasandil, siiramalt või küünilisemalt, kuidas keegi – mis siis oleks saanud? Kui ruttu oleks Eesti NSV-st üks väike Venemaa venekeelne oblast tehtud?” Ise ei oska ma kahe viimase küsimusega midagi peale hakata, sest neil puudub vastus.

Hiljuti loetud Enn Vetemaa meenutustes „Üleõlapilguheit“ leidub Kallasega sarnaseid tähelepanekuid Andres Vanapast kui põnevast indiviidist ja teisi haaravast persoonist. Kõige rohkem ridu pälvib Kallaselt Mati Unt, samas loos avanevad ka autori enda eluloolised seigid. Olin küll teadlik, et Teedu vend Olimar oli karikaturist, aga nüüd tean tema isikust ikka natuke rohkem. Heino Välist oli tekst kirjutatud juba 1978, uues väljaandes täpsustatud ja kärbitud ühteaegu. Eestlaste sekka on sattunud ka vene kirjanikud Vassili Aksjonov ja Aleksandr Zitinski, Eestis elanud poola päritolu kunstnik Irina Brzeska. Põnev sürrealist Ilmar Laaban kuulub nn. pagulaseestlastest kirjanike sekka. Ent lugege ise ja kujundage oma arvamusi!

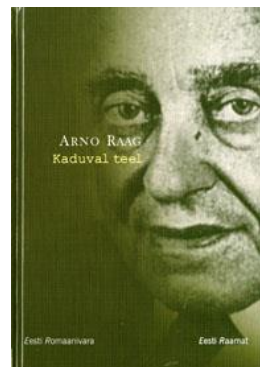
Helju Pets. Klassikokkutulek Kassaris.

Ma ei oska taoliste naisteraamatute kohta kunagi midagi öelda peale lause, et pole minu jaoks. Põhjuseks ehk asjaolu, et pole kordagi oma klassiga pärast kooli lõpetamist kohtunud, ja kui need üle kuuekümneste taasnägemised sisaldavad vaid trafaarseid lauseid, naiivsust, joomist ja lihtsameelselt kirjeldatud seksi, siis jumal tänatud, et nii on läinud. Pealiskaudne kõiges, kohati märkad autori ebanormaalselt ülekohtust suhtumist ühte või teise karakterisse, kuigi tal on selleks õigus olemas. Inimesed pole oma vigadele ja nõrkustele vaatamata kunagi päris primitiivsed. Kahjuks pole ühtki tegelast välja arendatud, nt. miks üks kunagistest tüdrukutest on alkohoolik? Rahvaraamatukogu lugejad ilmselt haaravad niisuguseid teoseid, aga kas nad seal ka elamuse leiavad, on iseasi. Ines, see isiklikus elus kõige „totumaks“ kirjutatud, on teadagi raamatukogutöötaja. Jälgige lausestust: „Üksi jäänud, hakkas Ines elutuba uurima. Kõigepealt arvuti. See oli sisse lülitatud. Ikoonid monitoril ootasid avamist. Inesil ei olnud kodus arvutit. Mitte seepärast, et tal polnud raha arvuti ostmiseks, vaid ta ei soovinud, sest raamatukogus pidi ta terve päeva ninapidi arvutis olema. Ka tema postkast oli tööarvutis ja kirjasõpru tal ei olnud. Kui keegi saatiski meili, oli see vaid tööalane. Kamina kohal rippus suur maal. Ines astus tasahilju maali juurde. Punastes toonides maalitud loodus vähese taimestikuga, taamal mäed. Edasi paelusid Inese tähelepanu kaminasimsil korralikus reas kullatud pildiraamid fotod. Ta uuris lähemalt, kedagi tuvastamata. Kamina kõrval kiiktoolis lebas avatud raamat, lehel põiki nahkne järjehoidja. Ines luges raamatu kaanelt: „Suveköögid, grillid ja suitsuahjud“. Ben oli Inesele märkamatult elutuppa tulnud. „Oho, leidsid siis üles, millega vanamees veel oma aega sisustab,“ ja asetaskandiku kahe kohvitassi, kahe jäätisepokaali ning veiniklaasiga suitsuvärvi klaasplaadiga kaetud lauale ja nihutas laua diivanile lähemale. Ines märkas, et lauajalgade all olid imetillukesed rattad ja talle meenus, et sellist lauda oli ta kunagi endale soovinud, aga ei raatsinud osta.“ Siis juhtub aga nii, et USA-st kodumaale saabunud väliseestlasest seitsmekümnene Ben röövib süütuse endast pisut nooremalt Ineselt, kes oskab peast Marie Underi luuletusi esitada. Vanamees on sellest faktist suures vaimustuses...

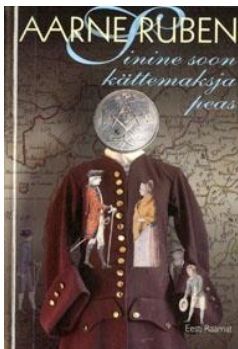
Kes tõesti soovib kergemat naistekat lugeda, võiks ette võtta pigem noore prantslanna Diane Brasseur'i lühiromani „Truudus“. Seal on ikka mõtlemisainest ka.

Arno Raag. Kaduval teel.

Järjekordne „Eesti romaanivara“ sarjas ilmunud teos on kokkuvõtlikult öeldes ühe perekonna hääbumise lugu. Autor tunneb 20. sajandi esimeste aastate taluelu ja maarahva mõtteilma põhiolemust hästi, kuid katsed karakterite psühholoogilist käitumist avada ei õnnestu sama edukalt. 1930. a. ilmunud romaani alapealkirgi viitab, et tegevus toimub Vabadussõja päevil, ent tegelikult mängib sõda kõrvalist osa. Selle taustal kujutatakse hoopis vaese porsiperekonna saatust. „Kaduval teel“ on isikuromaan, kuigi autor ei suuda

peategelaseks valitud ideekandjat Toomas Kõrrekivi kesksele kohale tõsta. Vana meest tabavad katsumused on hirmuäratavad ja neid juhtub pidevalt, romaani lõpp aga erakordselt dramaatiline. „Kaduval teel” sobib igati tänasele lugejale, sest kogu lugu keerleb ühe keerulise dilemma ümber, kuidas end maksma panna, tänapäevalisemalt väljendudes, kuidas end kehtestada. Aus ja töökas pops mõistab alles eluõhtul, et maa peal pääseb edukalt edasi vaid rusikate ja küünarnukkide toel. Eesti külaelu kihistumine ja klassivastuolude olemasolu on tõsiasi, mis vähenes, kui jaotati maad, ent ei lõppenud päriselt pärast Vabadussõda, ja eks kesta see praegugi. Kestab alati ja igavesti. Nii võibki lisada, et ajakirjanikuna töötanud Raag vahendab inimlapse saatust kirjeldades ka toonaseid töökspidamisi: nt. et ärimehe ja elumehe vaim on elus kõik, siis oled edukas! Vana taluperemees aga kurdab: „Talulastel on nagu haigus küljes: kõik tahavad maalt ära kergema elu peale.” Samamoodi kui tänased õllejoojad poodide taga, kurtsid mehed tol ajal, et noores riigis pidi eluolu „ikka kõik nii hea saama ja... aga kui mõnest tükist halvemgi ei ole.” Ja eks ühepäevamentaliteedile leidub samuti vihjeid. Midagi pole parata, inimloomus on raskesti muudetav, midagi päris uut on siin taevakaare all vähe. Loen: „Imelik asi,” algas peremees lusikaga suppi jahutades, „mina olen seda mitu korda mõtelnud, et kuidas küll see väike käputäis meie mehi suure enamlaste kogu siit välja peksis. Nagu lehed kirjutavad, tuleb meie meestel vahel lüüa lahinguid kümme korda suurema vaenlase hulgaga. Aga ikka meie omad võitjad.” „Noh, on kaotusi ka,” jutustas Mart, „aga peasi seisab selles, et enamlaste sõduritel puudub teadmine, mille eest nad sõdivad, meil aga teab seda igaüks. Nemad on tihti kui loomakar, keda aetakse tulle. Sagedasti on neil mehed kuulipildujatega selja taga, et nad ei taganeks. Niisugusel korral tulevad nad peale nagu kinnisilmi. Meie kuulipildujad niidavad neid siis kaares maha.”

Arne Ruben. Sinine soon kättemaksja peas.

Ülimalt kokkuvõtlikult öeldes, romaan kirjeldab inglise maitseainekaupmehe seiklusi Eestis (Viljandimaal) ja Venemaal. Vabamüürilusest huvituv John Avington ostab Loopre mõisa ja abiellub imeilusa pärisorjast teenija Kärdiga. Õige pea mõistab ta aga, et mõisa pidamine nõuab rohkem kulutusi kui toob tulu, ja otsustab Peterburi teenimisvõimalusi otsima minna. Teel olles satub ta aga röövlite kätte, nagu Kiir Lutsu loos, ent tublisti raskemasse olukorda. Keelt oskamata jõuab ta läbi vangistuse ja vintsutuste küll kohale, ent kõrgesse ja väärilisse ametisse polegi võimalik saada, nimelt puuduvad tal tiitlid. Ega muud kui tagasi. Vahepeal on aga naine ta maha jätnud ja koos uue kallimaga Riia linna tormanud. Lühike paksuke Avington on püha viha täis ja kappab naist otsima. Kõrtsilaua taga mõtleb poolsegane mees hirmsa kättemaksu peale ja soontele kättemaksja kolba ümber. Lõpuks mõistab, et on abieluga ise endale karuteene osutanud. Romaani lõpp valgus natuke laiali, üldse on kohati usutavuse piir ületatud, aga olgu peale. Juttu tehakse ka maarahva ebausust, libahuntidest jms. Tsitaadiks: „Ütelge, kuis pean ma talguteks valmistuma?” pärib ta. „Kui suur töövägi sinna kokku tuleb?” „Kaheksakümmend meesjalapäevalist esimesel päeval ja veidi vähem naissoost teisel päeval. Linnuristipäeval, siis on kevadtalgute aeg. Vanasti tehti talgud nii: talgud olid härra tahe, et talupoeg rõõmus oleks. Laupäeval läksid kõik talgulised oma parimate riietes mõisa. Kõigile jagati aida juures palju viina. Siis paluti kõigil lauda istuda ja sadakond meest-naist võttis platsi. Söödi tugevat talupojatoitu ja peale joodi jälle viina. Viina joomise käsku mitte ei olnud. Selleks ajaks olid kõigil juba pead soojad ja õhtu arenedes hakkasid mõisapreilid ja noorhärnad häärberi rõdult talupoegade joobnud massi õunu loopima. Nalja sai palju. Õhtuks olid muidugi kõik juba joobnud ja läksid paaristikku aiduraidutades igaüks oma koju.” „Seda matakast meie kordama ei saa,” ütleb härra äkki maakeeli, mille peale toapoiss nina krimpsutab. Nähes, et ta sõnadel mingit mõju ei olnud, läheb Avington taas saksa keelele üle. „Parimates riietes ei ole mõtet mõisa tulla,” jätkab ta. „Seda ütelge kohe kõigile edasi.” „Saab tehtud, härra.” Talgupäeva hommikul kogunebki lauda taha kaevu juurde trobikond halle pundenikke ja moonakaid. Seal on mõisa töökaskude jagamise koht ja asub ka lokulaud. Härraste park on sellest kohast täitsa eraldatud. Need on punetavad näod, neil inimestel on päikesest karastunud liikmed ja jämedast linasest riidest vatid seljas. Nad näevad välja kui rahvalaulus „Kes tõi sõja sõnumida?”. Vene saapad jalas, maarahva moodi vigel käes, mõnel venepärased kindad, aga eesti kirjad kinnastel. Kui kevad on porine, siis lahustub talupoeg oma pruunide pükste ja pruunide härjanahast pasteldega maastikus. Ja mida nad laulavad? Nad mitte ei laula, vaid huugavad nagu alpi ümisedjad. Sagedaseim laul on „Jõrru-jõrru, jooksmata tulen”, mida mõnel pool arvatakse läti algupära olevat. Seda laulu naised ei laula, sest naisterahvad ei rõhuta kunagi, et nad ka jooksevad.” (On teada, et Kelchi kroonika 14. leheküljel leidub eesti esimene trükitud rahvalaul „Jõrru! Jõrru! Jooks ma tullen? / Erra tulle Ellakene...”. Kelch taipas õigesti, et tegemist on armastuslauluga). Muide, inglasest härra vaated on palju liberaalsemad kui baltisakslastel, ent ta ei tea ega tunne siitnurga kombeid. Rubeni kirjutamisstiil segab mind pisut, võimalik, et autor soovib selle abil 18. sajandi väljenduslaadi imiteerida, aga niisugust väljenduslaadi märkab teisteski tema raamatutes.

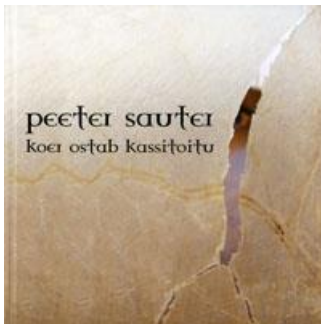

Einar Sanden. Loojangul lahkume Tallinnast.

Alustuseks autorist. 1932. a. Tallinnas sündinud, 1959. aastani kandnud nime Fred Einar Ein, suri 2007 Walesis. Seega pagulane, kes siirdus kõigepealt küll Saksamaale. Sanden on töötanud nii meremehe kui ka kirjastajana. Avaldanud luulet, romaane ja publitsistikat. 1965. aasta kodumaa külastuse järel avaldas žanrilt jutustuseks nimetatud „KGB kutsub Evet“ (Stockholm, 1968). Ta kasutab paljudes teostes poliitilist ja dokumentaalset materjali, mida täiendab omapoolse fantaasiaga, seega on Sanden salaluure-temaatikaga romaanide autorina eesti kirjanduses päris erandlik nähtus. Näiteks 1978. a. ilmunud „Mitme näo ja nimega“ põhineb Juhan Tuldava *alias* Artur Hamani eluloo ja tegevusel Nõukogude agendina. Ingliskeelsena on Sandenilt veel ilmunud Erik Schmidtist kõnelev *The Painter from Naissaar* (1985) ja Saksa okupatsiooni aegsest poliitilisest tegelasest Evald Miksonist jutustav *An Estonian Saga* (1996). Raamat Miksonist ilmus Eestis pealkirja all „Tormi käest tulemaale“ 2004. a. kirjastuselt „Olion“. Kodumaal on välja antud ka neli mälestusteraamatut.

„Loojangul lahkume Tallinnast“ (1979) on kaksikromaanide esimene raamat, teine, „Süda ja kivid“, ilmus 1982. Diloogia ajendiks on omaaegse EK(b)P kurikuulsa sekretäri, spiooni ja eesti rahva hävitaja Karl Säre täielik ja jäljetu kadumine sakslaste sissetungi järel. Spiooniloo „Loojangul...“ II trükk ilmus 1992, järg „Süda...“ 1993 kirjastuses „Kupar“. Nüüd siis uus väljaanne kirjastuselt „Tänapäev“.

Karl Särest kõneldakse romaanis tegelikult vähe, sissejuhatavalt vaid seda, et ühel ootamatul päeval annab ta CIA-le märku, et on nõus andma raviteenuse tasumise eest (tal on kopsuvähk) infot ühe paberi kohta, mis asuvad Tallinnas. Ent mis nimestikust jutt siis käib? Jäägu see lugeja uurida. N.-ö. „spiooniks“, kes peab kodumaale tähtsale allikale järele minema, valitakse Inglismaal elav ja töötav pagulasest ajakirjanik. Enamik lehekülgi pajatabki Margus-Magnus Tamme käekäiku: kuidas ta loojangu aegu põgenes, kuidas on otsinud oma kohta võõral maal. Sekka armulood, kaotused, pettumused, kodumaatuse tunne, ja viimaks nõusoleku andmine Eestisse minekuks. Kuidas kõik lõpeb, jätan samuti kirjutamata, sest mis spioonijutt see oleks, kui kõik ette ära jutustada. Pealegi on lool jätk, nagu eelpool öeldud. „Loojangul...“ mõjub küll natuke klišeelikult, ammukuuldult, ent oma põnevusiva temas siiski peitub. Näiteks Vares-Barbaruse kirjeldus on väsimuseni trafaretne, aga kuna maailmal on kehv mälu, rääkimata südametunnistusest, siis lugegem kõik üle! Muide, Uno Laht kannab romaanis nime Ülo Thal. Üks aegumatu mõtte raamatust: „Kuumad sõjad prahvatavad tavaliselt üsna ootamatult leegitsema, kuid vaibuvad aja jooksul. Nähtamatute sõdade tuleriit ei varise kunagi kokku, peetagu need ükskõik millise erineva ideoloogia, ideaalide või mille iganes nimel.“

Peeter Sauter. Koer ostab kassitoitu.

Kas teksti nimetada poemiks või pikaks proosaluuletuseks, on pigem tundeküsimus, sest žanrimääratlus raamatus puudub. Autor kirjutab 69. peatükis: „mu tekstidest / on õigusega arvatud / et need pole kirjandus / ja tösi / enamasti polegi ma tahtnud / kirjandust teha / kui olen tahtnud ja teinud / on alati niru tunne“. Ma päris nii ei arva, et „Koer...“ pole kirjandus, kuid aastal 2012 ilmunud poemi „Märkmeid vaeste kirjanike majast“ meenutab ta küll. Nii sisult kui ka vormilt. Mõlemaid võib pidada autori elulookirjelduseks. Tegevuskohaks ikka Koidu tänav, keskseks tegelaseks ikka Laura, nendevaheline intiimsuhe, tülitsemised, haigused ja mõistagi alkohol. Sekka natuke teravmeelsusi, mõlgutusi elu ja surma üle. Meenutatakse ka elu valusat kogemust, poja surma, kuid seda teeb Sauter maagiliselt mõjuval kombel. Kurjust tema raamatutes üldiselt ei leia. Mind kui lugejat koormab aga pidev mõtlemine õllele, veinile ja mõnele intiimsusele. Kuigi nendest kirjutamine võib inimese siseilma avamiseks vahel ka vajalik olla. Sauter kirjutab: „olen kohand üksjagu / roppust ja ropendamist / viisakatelt ja ontlikelt / kellele avalik ropendamine / on täiesti vastuvõetamatu / nad ropendavad mõnuga / nurga taga / üks kirjanduse tegemise / võimalusi ongi / avalik ja isiklik / ära vahetada / olla avalikult isiklik / ja eraelus avatud / kas see just tark on / ei tea öelda“. Ei, mõttetut ropendamist „Koeras...“ pole, muus osas peab aga kõik paika, täpselt nii, nagu tsiteeritud sai. Aga 47. peatükis avaneb raamatu pealkirja mõistukõneline tähendus. Kas ta seda siiski on, mõistukõneline siis, pole ma kindel. Lugege ja otsustage ise!

Terve raamatu mõtte võtan kokku Sauteri ridadega: „kirjandus on aga / süüdimatu tola / kuna ta ei kohusta / ennast uskuma / siis tihtipeale just teda / usutaksegi / nagu ilusat naist / kes lihtsalt istub / ja ei tee midagi / poetab vaid harva / mõne mõttetu fraasi“. Filosoofiat kuipalju! Mingil imelikul põhjusel soovin ma Sauterit ikka ja alati lugeda, kuigi iga kord mõtlen, see kõik on ju juba tal kirjas. Küllap haarab mindki see imeline olemine. See inimlikkus, mis ehk kohe ei ava end.

NB! Peeter Sauter sai hiljuti Balti Assamblee auhinna autobiograafilise „Ära jäta mind rahule“ eest.

Heinz Valk. KuKu klubi kuldsed aastad.

Autor kinnitab pidevalt, küll sõnastust muutes, et „KuKu oli vabade mõtete ja vabade sõnade klubi“. Mees teab ometi, mida räägib, sest ta oli klubi president aastast 1970. (Teadmiseks, et asutus avati 19.01.1935.) Nõukogude aja mõistes oli ta kindlasti vaba, aga ikkagi reservatsioonidega. Põhitähelepanu on suunatud kunstnikele, aga natuke on kirjanikudki panustanud sellesse kuulsa ja intrigeeriva ajaloo meelelahutusasutusse – nii ju nimetatakse tänapäeval söögi-, joogi- ja suhtlemiskohti. Mihkel Muti panus KuKu tutvustamisel pole sugugi kahvatum, osutan romaanile „Kooparahvas läheb ajalukku“, aga belletristikas on vahekord fantaasia ja tõelisusega teine kui dokumentaaltekstides. Valgul kui kunstnikul on silma valitud persoonide tutvustamiseks, mõne kuulsa isiku puhul on lood juba legendiks saanud, näitleja

Kaarel Karmi kuninglikust etteastumisest olin kusagilt varem juba kuulnud. Brežnevi üle ilkumine ei paku enam midagi, olgem väärivad! Kirjanikest meenutatakse, enamasti paari lausega, Juhan Smuuli, Egon Rannetit, paar lauset Lennart Meri kohta on suurepärased. Paraku ei oska noorem põlvkond nt. Ranneti nimega midagi peale hakata. Heinz Valk on tsiteerinud ühe või teise stammkunde mõtteid ülimalt keeruliselt. Nt. kunstnik Leopold Ennosaare arvamus ammuse näitleja Olev Eskola meeste silmis seksapiilse abikaasa kohta: „Mu härrad! Palun teid mitte erutada! Uskuge mind, daamide silmapaistval rinnapartiil on tänavapildis kahtlemata suur dekoratiivne väärtus, kuid mitmetes muudes olukordades või toimingutes võivad sellised dimensioonid kahjuks osutada segavateks.“ Nii väljendusid nn. eestiaegsed härrasmehed. Siiski, siiski, huvitav, kas väljendus on autentne, toona üles tähendatud, või lihtsalt meenutatud?

Kuulus olnud ka KuKu köök, eriti kokk Juku ajal. Juku olnud kunagine tsaariarmee ohvitseride kokk, esindusliku välimusega, pikk ja kuivetonud mees. Üks retsept: „Kuid Juku menüüs oli ka üks diskreetne vastutulek pidutsenud meestele. Nii ohvitseride kui ka boheemlaste hingeelu ja tegemiste hea tundjana pakkus ta igal esmaspäeval rammusat, sädelevate rasvalaigukestega hapukapsasuppi, mis selle sisse segatud tugeva sinepiortsuga lausa pani nädalavahetusel pidutsenutel peanaha seest välja purskama sinna kogunenud vaevasid higipisarad, et siis sellise arstirohu manustamise järel rammestunu ja uuele elule ärganuna istme polstrile mõnusalt lõusutama jääda. See hetk oli mõtteline kummardas Juku humanismile.“

Rikkalik fotomaterjal täiendab kirjutatud mõnusalt.

Liivametsa Lugemised - 79 / 2014

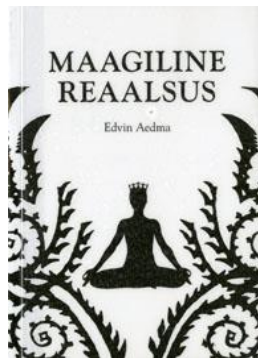
LÄHETUSLAUSED

Kõigepealt kirjandustuurist (vt. ka „Maaleht“, 13.11 ja „Sirp“, 21.11, lisaks maakonnalehti). Kõik kulges toredasti, bussid sõitsid sirgelt ja kuuldavasti tunti heameelt eesti kirjanikest ja kirjandusest. Kirjarahvas omakorda lugejaist. Niiviisi vormilt endiselt, aga erineva sisuga need tuuritamisid on jätkunud. Üheteistkümnes kord, traditsioon seisab juba tugevatel jalgadel! Loodetavasti nii ka kestab, kirjutajatest meil puudust pole, küll aga kahaneb küla- ja vallakogude lugejaskond. Sellest karmi suundumusest muidugi üks-kaks korraldajat jagu ei saa, isegi kohapealse kultuurirahva jõust ja pealehakkamisest jääb väheks. Selge, et siin peab kogu riik, kogu rahvas õla alla panema. Muidu võib tekkida viie või kümne aasta pärast olukord, kus kuulajaid on üks ja seegi sureb kirjanikuga kohtumisel, nagu lugeja Maarja Kangro novellis „Saluut“.

Teadagi saan lähemalt jagada teateid Põlvamaa ja Võrumaa kohtumistest, kus esinejateks Jan Kaus, Indrek Koff, Kai Aareleid, Triinu Tamm. Ise nende sabas. Kuna kõik neli on nimekad tõlkijad ja vahendavad tekste koguni mitmest keelest, nt. Aareleid neljast, siis keskenduti paaril juhul põhiliselt tõlkimistemaatikale. Näiteks Võrus Kreutzwaldi gümnaasiumis. Triinu Tamm, kes nüüd ka „Loomingu“ Raamatukogu“ peatoimetaja, rõhutas mitmel korral, et tõlkekirjandus läheb ju eesti kultuuri ringlema ja emakeele kaudu on ikka kergem raamatusse sügavuti siseneda. Olgu lisatud, et Võru Keskraamatukogu pearaamatukoguhoidja Ere Raagi sissejuhatav tutvustus kohale tulnud kirjarahvast oli täpsuse ja põhjalikkusega muljet avaldav. Põlvas hoolitses meie eest Külli Ots, andis lugemiseks kaasa kohaliku luuletaja Anne Prangeli luulekogu „Ihusilmaga“, võrokeseid aga rahvajuttude valimiku „Igal kandil oma lugu“, kust leiab legende ka Tamme-Lauri tammest. Näiteks, et see puu läinud kasvama, kui Rootsi kuningas vankriaisa maa sisse läi. Read Prangeli sümpaatse kujundusega kogust: „Et elu on olnud / üksainus tühi õppimine / Et otsima olen asunud / kui pool teed ju käidud / Et mõistma olen hakanud / kui pooled tööd tehtud / Et lõpetanud olen / kui edasi minna pole taevas lubanud“ („Õhtul varjude laskudes“).

Murest: mis on juhtunud aga sotsiaalselt tundliku ja suure empaatiavõimega poeedi Jürgen Roostega, kes avaldas „Vikerkaares“ 10/11 jahmatava kirjutise *Nulla dies sine linea*, mis eesti keeli tähendab: ei ühtki päeva töötamata? Ta kuulutab avalikult, et on viha täis paljude kultuuris tegutsevate inimeste vastu. Mis või kes on viinud inimese nii kaugele, et enne mäetipu vallutamist ei jaks enam elu ega inimesi rahulikult jälgida, mis ju luuletaja kohus? Olen aastaid temaga koostööd teinud ja kirjandustuure korraldanud, ükski probleem pole jäänud lahendamata, ükski küsimus vastuseta. Headus näitamata. Ent vahel juhtub, võib juhtuda meie kõigiga... Aga muidu keskendub ajakirja number suuresti Lääne ja Venemaa konflikti põhjendamisele.

LOETUD RAAMATUD

Edvin Aedma. Maagiline reaalsus.

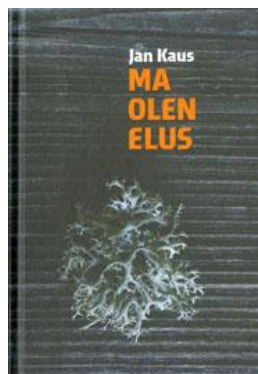
Kui tore, mind on veel võimalik üllatada. Isegi eesti kirjandusel. Need lühikesed, mõned lausa tillukesed lood mõjuvad tõepoolest maagiliselt ja reaalsustki leiab fantaasia keskelt sülemi jagu. Juhul, kui lubada mõistukõnelisusel muunduda tegelikkuseks... Olgugi et Aedma mõttestarendused on rapid, on peatükke rohkesti. Loetlen need sisule viitamiseks üles: „Kuningad ja kuldne soojus“, „Võlurilood“, „Robotilood“, „Hävingulood“, „Putukate maailm“, „Loomade maailm“, „Kannatuste maailm“, „Head versus pahad ja seiklused“, „Härrad ja imed“. Aedma tekstides prevaleerib headuse kohalolek, kuigi heale ja ilusale vastandatakse mõnikord robotite maailm, nemad aga ei käitu mõistlike inimeste kombel. Eks head ja pahad satuvad eluski vastakuti, mõni lookene meenutab koguni lühikest ulmfilmi (nt. „Kangelaste hukk II“) Teisalt sukeldutakse elusa looduse

maailma, kus elab palju kasse, mõni koer, isegi rott! Ja üks sarvik ja tiiger suudavad sõbralikult suhelda!

Autor ei anna teada aega ega kohta, kus midagi toimub. Soojust, armastust ja mõistmist vajatakse ju alati ja igal pool, võiks kokkuvõtlikult lausuda. Ajatud lood, ja niisugustena eriti võluvad. Leiab kunstiliselt mõjusaid ja heldeid kujundeid, nt. „pikutavad kalad“, „särvsilmlne lepatriinu“. Loeme, et aknaraamidki on sõbralikud („Aknaraamid“). 99-aastane kohvikupidaja muutub aga hinge heites kuldseks soojuseks („Kohvik Soojus“). Kuidas käsitleda aga surematuse retsepti „Iga päev soolaga keedetud oad ja pudel õlut“ („Surematuse retsept“)?

Minu jaoks peitub igas jutukeses mingi didaktilis-elamuslik mõttekene, aga neljarealine „Kuri mees“ viitab lausa aforismile: „Elas kord Tallinnas üks kuri mees. Ühel päeval nägi ta langevat tähte ja soovis: „Tahan juurde väge ja tarkust!“ Enne kui kuri mees arugi sai, oli ta muutunud üheks heaks naiseks Saaremaal.“ Tarkuseteraks laiemas mõttes on ju ammu teada väide, et surrakse ühtemoodi, suitsetad sa suitsukonisid või sigarillosid! Tõbi võib olla üks... Eks „Maagilises reaalsuses“ leidub peenetundelist ironiatki, nt. „Lastekirjanik Kaimo Vähk paljastab tõe“, sealjuures kirub, et need kuradi jõnglased ei lase rahus elada! Autor on tõesti fantaasia-, või oleks täpsem öelda röömuküllane, sest näiteks tekk joob limonaadi ja kõneleb üksildase mehega. Vapustav metafoor! Ent eks iga lugeja võib end ise kujutada võlumaailma, kas enda või teiste omasse, olla oma tegudes ja sõnades võlur. Mind sundis lugemises pausi tegema ja mõtlema üks pikem, kolmeleheküljeline „Sepa tütre“. Sepal on tüdrukuid kümme, kõige nooremast peaks tema arvates saama vägev sepp, „kes saab kuulsaks ilma ühtegi sõjariista tagumata“.

„Meie maailm“ kõlab nii: „Soe, lõputu pimedus. Midagi, mida pole lõputult olemas, tohutu tühjus. Pika, rahuliku une tunne. Hetkeks avaneb selles meeletus pimeduses valge ekraan nagu aken ning aknale hakkavad nobedalt ilmuma tähed, tähtedest sõnad. Aknale, ekraanile hakkab tekkima kummaline, kaunis lugu. Sõnade vahel on komad ja punktid, kuid äkitselt tekib koma ühte valesse kohta, punkti asemele. See koma kustutatakse sama hooletult ja sama ruttu, nagu meie sõnu trükkides kustutame üleliigse koma. See koma on meie maailm.“ Hea lugemine igal aastaajal!

Jan Kaus. Ma olen elus.

Kausi viies romaan on kahtlemata kirjandusaasta üks sügavamaid ja kaalukamaid raamatuid, mis peaks väärima rohkem tähelepanu. Samas ka üsna keeruline, nõuab lugejalt äärmist kontsentreeritust ja pidevalt kaasamõtlemit. Ilmselt interpreteeritakse teost ka mitmest rakursist, otsitakse paralleele kirjandusest, võrreldakse ühe või teise kirjanikuga, Kausi varasemate romaanidega.

Autori sõnutsi sai ta lugeda Linda Viidingu päevikuid. See teadmine aitab lugejal ehk taaskord mõista ajajälgede paratamatut mõju indiviidi käitumisele. Tänavusel kirjandustuuril viitas Jan Kaus raamatu mõttele, mis peitub teadmises, et elu on ime. Jah, mõistagi on see võimas üldistus ning kujund, mille lõpuks teadvustad, aga minu lugemismeel tajus kõiges (tegelaste käitumisest silmahakkavate looduskirjeldusteni) aja võimu inimeste üle. Ja

seada autori kaasajani välja. Ta, aeg siis, sai lõpuks peaaegu kõigist jagu, olgugi et jäädi ellu. Autor on püüelnud selles teemade poolest tihkes ja tegelasrohkes romaanis igatahes selgitada, milliste ajastu jälgedega on pidanud Eesti inimene oma eksistentsis pärast Teist maailmasõda silmitsi seisma, olgugi et ühiskondlik kord on põhimõtteliselt muutunud. Võib-olla jätkab Jan Kaus noorema põlvkonna tunnetuse piirilt Ene Mihkelsoni alustatud lugusid ajaloo ja mälu vahekorra, sest eks eelmine romaan „Kõju“ andnud juba märku, et nii võib juhtuda. See suurendab lootust, et just Kaus kirjutab viimaste kümnendite raamatu, mida alateadlikult või teadlikult oodatakse ja oodatakse.

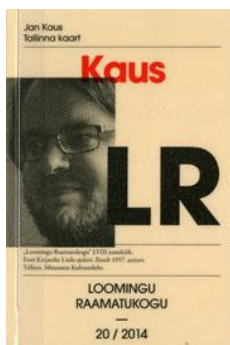
Siiski tuleb tõdeda, et meie noore riigi poliitika ja majanduse olemuse kirjeldamine romaanis mõjub seekord muu kõrval vähem olulisena. Tõsi, olukorda 1990-ndate algaastatel käsitletakse üsna sarkastilisel moel, kuid tuleb ometi sedagi ajajärku mõista ja tänada taevast, et ellu jääme. Sõnaga, üks tegevustikuliine kirjeldab mingit arusaamatut maffiasugemetega firmat, kes ostab kokku Tarurootsi küla (keskne tegevuskoht) maid, et kasvatada geneetiliselt muundatud kummelit. Omal ajal kasvatati nendel aladel Stalini nõudmisel mesilasi, saak aga veeti raudteid pidi Moskvasse. See ohuaimdus, mida sisendab vohavate kummelipõõsaste kasvatamine, ikka välismaalaste poolt, on muidugi tõsine temaatika, kuid võinuks kujuneda iseseisva romaani sisuks või novelliiks. Neid meeronge aga saatis teele vana jaamaülem Prants, peategelase Haraldi isa. Haraldi kujutamisel olnud prototüübiks kirjaniku isa, kuigi mitte kõiges. Minu arvates on võrdväärseid karakterid kõik kolm, ka Haraldi poeg Mihkel, kes elab juba täiesti teises maailmas. Seega kolme põlvkonna esindajad, kes on seisnud ajas kõrvuti. Kolm eri ajastute liiget, kolm varjamatult ängistavate perekonnamälestustega inimest. Nende omavaheline suhe on tõeliselt pingeline, nende kaudu avanebki romaani põhiolamus. Neile pole viha ja vägivaldki võõras tunne. Aeg oli pragunenud nende ees ja teeb seda edasi. Mingit tumedat taaka kannavad Haraldi ema Armilde, Haraldi kõrvalhüpe venelanna Lara, isegi viimaste tütar Eve, s.t. Mihkli poolõde. Üks salapärasemaid tegelasi on kindlasti mesinik Karl, kellest tahtnuks enam kuulda. Nagu viidatud, meenutatakse suuresti Tarurootsi külas toimunut, mille kujutamisel on autor kasutanud teadmisi ja mälestusi Vormsist.

Haraldi isa, seesama karmi meelega jaamaülem Prants, on üle elanud sõjajärgsed jõhkrad aastad, ja et koos naisega ellu jääda, pidanud teenima okupante, NKVD-d. Niisiis, see eesti kirjanduse suur narratiiv – pealekaebamine, reetmine oma elu päästmise nimel, on jätnud jälje tegelikult kogu perekonnale. Kohanemisenüansse on raske ümber jutustada.

Romaanis käsitletavad inimsuhted on eranditult valulised, rasked, ebaõiglusest üle valatud mündiga. Mis kõige jahmatavam, elatakse üksteise kõrval või läheduses armastuseta. Armastuse nappus (natukene ikka leiab) muudabki tegelased muserdatuks ja tundub, et isegi mõni vargsi näpsatud keelatud suhe ei tulene eeskätt armastusest. Harald vihkab keskpärast elu, käitub jõhkralt oma pojaga, tema isa oli samuti suunanud jõuetu tigiduse naise ja laste vastu. Selle põhjuseks on hirm, seesama pidetu halvav hirm, mida kirjeldatakse „Ahasveeruse unes“ ja „Katkuhuuas“. Hirm sunnib jaamaülemat oma naise Armilde vastu kätt tõstma. Ta soovib, et tema pojad ei elaks sarnast elu. Niisugune nõudmine tekitab omakorda kibestumist ja ebaõiglustunnet, sest suhe isa ja poegade vahel (neid on kaks) erineb pisut tüüpilisest isade ja poegade vahelisest võitlusest. Järgmine põlvkond järgib sama teed, Haraldi suhted oma lastega pole palju paremad. Süngeid momente, elu ülekohut kogevad ka teised, nn. kõrvaltegelased. Omavahelisi, tihti kaudseid suhteid iseloomustab väiklus, mida ei suudeta õlgadelt maha raputada. Õnnelikke inimesi romaanis õigupoolest polegi. Valitseb meeleheide, mõistmatuse, kohtume tüüpilise halli eestiliku ängiga, mida aeg on meile „heldelt“ jaganud. Tegelasi, nagu viidatud, leidub romaanis tõesti palju, ent kõik on millestki olulisest ilma jäänud. Ja seda *olulist* võiks iga lugeja ise otsida.

Ei tea, miks autor on nõnda palju lugusid soovinud ühte liita, olgugi et otsade sõlmimisega ta hätta ei jää. Oluline on rõhutada, romaan on põnev!

Ja veel. Jan Kaus on meenutanud ka legendiväärtusega fakti sõjaeelse Eesti riigi kullavarude välismaale vedamisest, millel põhineb Rein Põdra romaan „Voor“. Ilmekaks kujundiks pean ka tuntud maali „Surmatants“ toomist poliitika vaatevälja. Romaani lugemisel tekkinud mõtetest võiks veel lehekülgi kirjutada, aga peatun, lisades soovitusena suurepäraseks lugemiseks. Mesinikust: „Karli läbis hirmusõõst. Ta teadis, et ta pole mingi kangeline. Ta lihtsalt ei suutnud inimeste keskel toimuvale keskenduda. See maailm üllatas teda jätkuvalt, justkui jõuaks olukorra õudus iga kord temani esmakordselt. Ta oli kindel, et kui ta läheb oma mesilindude juurde tagasi, kui nad jälle tema ümber sumisevad, kui nende töölaul teda rahustab, unustab ta inimeste maailma. Isegi talvel. Talviti viibis ta ööst öösse korduvas unenäos – ta seisab keset puisniitu, pärnaoksad riivavad tema juukseid, kõik on nii soe, ta on saarel täiesti üksi. Siis astub ta kikkaputkede vahele. Need on erakordselt kõrged – nagu ka väljaspool unenägu. Need varjavad teda. Varjavad teda inimeste arusaamatu maailma eest. Kikkaputki ta mõistab, need tahavad kasvada, kasvada üle tema pea, aga inimestest ei saa ta aru, ei saa aru nende ähvardustest, nende imelikust skeemidest. Lill ei valeta ega varja. Või kui varjabki, siis ainult varju otsivat inimest. Kui ta ainult oleks jõudnud oma isa kikkaputkede varju ära peita.“

Jan Kaus. Tallinna kaart.

Juhtub nii, et tänavu kolm raamatut ilmutanud kirjaniku kaks trükist satuvad kõrvuti ühte ja samasse „Lugemiste“ numbrisse. Tallinn on kujunenud oluliseks tegevuskohaks, miks mitte öelda tegelaseks Kausi loomingus. Natuke meenutab vormikindlalt „Tallinna kaart“ stiililt varem ilmunud „Mina tuure“ (2009), kus sees juba paar tekstikest Tallinnast, samuti romaani „Kõju“ linnapildikesi. Need tekstid pole uitaja märkmed, vaid annavad edasi üht kindlat emotsiooni ühes kindlas ajas, milleks on minevik. Vaatlejaks või peategelaseks ikka Tema! Ükskõik missuguses situatsioonis ka jälgija on vaadelnud (tundlikumas, argisemas, igavamas), on märkaja silm olnud terav, teadvus fikseerinud olulise. Näiteks kas või heleduse, mida on kirjeldatud kujundiga „aurustunud margariini karva valgus“. Need paigad, eeskätt siis tänavad on tallinlasest lugejale

enamasti tuttavad, ja tal on võimalus oma tähelepanekuid võrrelda. Lühiproosa üldtoon on soe, isegi tekstike „Balti jaam“, ning usaldusväärne. Tallinn on oma linn, mitte võõras koht, kuhu saab end ära peita, kus saab pigem kurja kui head teha, otsida üles pahelised paigad jms. Tsiteerimiseks valin „Viru tänava“, sest seda kohta teavad vist kõik Eesti inimesed: „Kui ta mõtleb Pariisile, siis on tal ühtlasi tunne, et tema kodulinn asub mingis mõttes Pariisist kõige kaugemal. Tallinn – viimane koht maamunal, kuhu sobiks Champs-Elysee. See ei mahuks siia kuidagi ära, ei viiks kuhugi välja, selle sillutiseks oleks lobjakas. Tema lapsepõlves seisid Uues Maailmas kolm suurt raadiomasti, need meenutasid pisut Eiffeli torni, aga tõesti ainult pisut. Suviti vanalinnas kõndides ja turistide fotokaamerate eest põigeldes tundub talle, et linna enda harvad elanikud on vajunud keldritesse ja pööningutele. Tema sõbranna elab ühes Viru tänava katusekorteris. Veidi enne vana turgu tuleb kangialusesse pöörata, mööduda suitsetavatest vene noormeestest, kõndida läbi sisehoovi – siin asus kunagi kino –, siseneda trepikotta, kus ümber kitsa liftišahti keerleb võimas trepp. Ta mäletab, kui ta esimest korda sõbrannale külla läks. Sõbranna esikus on klaasidega uks. Seal saab terrassile – kui hanged liiga kõrged pole. Lõviosa tallinlastest ei teagi, et vanalinnas on üle majade katuste üks vaade, mis on nagu Pariis! Mis siis, et ta pole kunagi Prantsusmaal käinud.“

Lisan veel ühe sõnastuse, mida ikka ja jälle ka ise kasutame: „linnas elatakse sageli linna teises otsas“ (vt. „Kopli tänav“). „Loomingu“ Raamatukogus ilmunud õblukese raamatu loeb ruttu läbi, aga elamus on päris priske.

Merike Krämer. Lille süda.

Üldiselt mõistame ühtemoodi, kui kasutatakse väljendit pagulaskirjandus või väliseesti kultuur. Sinna alla on mahtunud 1944. a. põgenenud kirjanikud ning seal kasvanud ja hariduse saanud eestlaste põlvkonnad. Paistab, et peagi hakkavad loomet jagama ka need, kes on mingil põhjusel taasiseseisvunud Eestist ära sõitnud. Sellega tegeleb ju suuresti ka „Minu ...“ sari. Kus asub sel puhul harrastusluuletajate ja nn. päris autorite piir, näitab ilmselt aeg. Merike Krämer on põhiosa elust elanud ja töötanud Eestis ning Saksamaal viibinud alles vähem kui kümme aastat.

Nagu allpool tutvustatav Liscinskigi, on Krämer juba kodus elades luuletanud, vähemalt viitab sellele tilluke tutvustus, aga romantilise kujundusega (autori fotodega illustreeritud) raamat annab märku siiski eemalviibija hoiakutest.

Krämer on rahvusromantilise laadiga kirjutaja, kes kirjeldab oma lihtsaid, kuid kõrgendatud sentimendiga tundeid. Kodumaast eemalolekule viitavad nt. „Varem ütlesin sageli“, „Õhtu kuldne valgus kummardus“. Lausa 19. sajandi tundeküllust võib märgata luuletuses „Hää ei hellalt helise“, väliseestlaslikku, natuke vanaaegset nostalgiat tajub tekstis „Sini-must-valget“ jt. Muidugi leiab pühendusluulet lastele „Tütrele“, „Pojale“, „Lapselastele“, „Vennale“, enda lapsepõlvemälestusi „Lapsena igatsesin minna“. Leidub pöördumisi Looja poole. Ent ridagi pole pühendatud võõrastele oludele, kõik on tagasivaateline ja pigem nukker. Näite valisin aastaajale vastavalt, kust kostub ka isiklik valulemine: „Novembri vihm on põskedel valus. / Mis oli selle varjatud valu alus? / Kas kadunud rukis, mis lehvib põldudel, / või ammugi hääbunud rohelus nõlvadel? / Ehk hoopiski lahkunud lindude lend, / nende tiibade kahin, see erutas mind./ Nad ei kuulnud mu südamekarjatust, / läinud nad ammugi taevast pilvitust. / Tahtsin järele jõuda ja lennata, / tahtsin kõrguse mõõta ja hinnata. / Nüüd silmades kipitab igatsuspisar / ja see juba lennule jõudu ei lisa.“

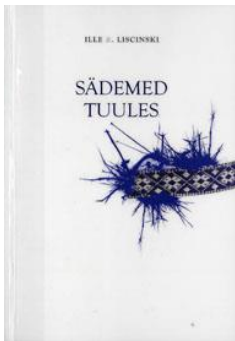
Leelo Laurits. Kütioru tillukesed asjad.

Sedapuhku kohe satuvad silme alla väikesed ja mõnused raamatud. Kütiorus mõeldakse ja käitatakse ikka natuke teisiti kui näiteks mäe peal või mere ääres. Nagu tavaks maakohtades, määravad inimese käitumismustri loodus, ilm ja paikkonna vaim. Tuulte tõttu tuleb mõnikord koguni minekusuunda valida. Võrumaal tegutsev ja toimetajana töötav Leelo Laurits (loen seda raamatust) jagab pisikesi, vahel tragikoomilisi, vahel päris nukrameelseid tähelepanekuid nii

inimestest kui ka loomadest. Need on ikka tema inimesed ja tema loomakesed. Nagu jutuke „Detsembrikarudki“. Väikseformaadiline, ent võluva kujundusega raamat ongi pühendatud suure musta koera (pini) mälestusele, ja temast, s.t. koerast siis ka jutustatakse. Eeskätt looma eluõhtust. Ma olen võrumurdeliste kirjanike tekste lugedes alati mõistnud. Leelo Laurits kirjutab küll eesti keeles, et sealse rahva elutunnetus, maailmanägemine ja aastaegade vaheldumise tajutamine erineb teiste Eesti inimeste omast. Ega seda pole võimalik sõnuta seletadagi, puhas sisemine asi, kui ütlen, et see on arhailisem, taevasem, eemalolevam, maalähedasem, püsivam. Kui lisan, et õnnetunnegi näib kuplite vahel olevat teisem kui lauskmaal, siis ei tohi neid sõnu otseselt mõista. Õeldu lihtsalt tuli pärast lugemise lõpetamist mu meelele ja keelele. „Kütiorust...“ võib leida natuke elutarkust, nt. pealkirja all „Õnn“, julmana näivat elulist huumorit, nt. „Aivar ja viisaastak“, aga palju looduspilte lumest, videvikust, mäest, orupõhjast. Müra häälekusest ja vaikusest, millest teatakse, millega õigupoolest kohtutakse aina vähem ja vähem.

Aeg on kuulata, mida autoril öelda: „Iga päev ja öö on täis tillukesi asju, tillukesi lugusid, kus praegune hetk põimub aistinguid ja seoseid pidi olnuga ja tulevaga. Ja ometi mitte miski pole iial muud kui igavene praegu. /---/ Ei ole kellegi tajutamine teisest omast vähem või suurem, õigem või valem, reaalsem või mittereaalsem, terviklikum või katkendlikum, tõesem või vähem tõene, tegelik või vähem tegelik. /---/ Igaühel on oma maailm ja maailma kese, omad värvid ja lõhnad ja valgused ja soojused; ja mitte keegi ei pääse iial päriselt teise omasse, ükskõik kelle teise omasse, ei teise inimese omasse, ammugi mitte taime või looma või soojuse või niiskuse või kivi omasse. Ikka see üksildus keset lõpumatut osadust.“ („Igavene praegu“). Raamatu illustreerimiseks leiab Peeter Lauritsa must-valgeid eritehnikaga fotosid, mis on kujutust natuke muutnud. Kui muidu ei saa pihta, pange prillid ninale! Minu meelest väärivad see raamat jõuluks sõbrale kinkimist, sest rahu ja vaikust ei suuda me isegi kuldse karpis varuda.

Ille R. Liscinski. Sädemed tuules.

1944. a. Vene okupatsiooni eest põgenenud, toona Ilse Leesmendi nime kandnud eakas autor (s. 1919) elab praegu Austraalias. Tema unistuseks on olnud luulekogu avaldamine kodumaal. Pärnumaal Saardes sündinud Liscinski on mänginud enne sõda „Endlas“ ka mõned rollid.

Tema luulekogu kolm eristatavat peatükki kannavad autori elus pöördelist tähtsust omanud linnade nimesid: Pärnu, Geislingen ja Brisbane. Nii mõnedki tekstid on dateeritud sõjaajal. Avaluuletus „Vabandus“ ütleb küll palju, aga sisule siiski ei viita. Sellest teine salm: „Laule on taeva all palju, / kähardet nende on stiil, / voolitud tõde ja nalju – / kõikjal, kus tunda on viil.“ Liscinski loome osutab tugevale isiksusele, kes tunneb viha vallutajate vastu ega varja seda: „ja minu lein ja viha / pole ikka haihtund veel.“ Metafoorid, mida ta kasutab, on karmid, nt. luuletustes „Lein ja viha“, „Kikepera“, „Röövlid omavahel“ (s.t. Stalin ja Hitler), „Fedja“, „Suvi 1941“, „Tartu“, „Juhid, kes ei väeri inimese nime“ jne. Üsna koguka raamatu (128 lk.) põhitooniks on mure kodumaa saatuse pärast, võimas kiindumus isamaasse. Paljud tekstid on pigem proosapoolsed, peaasi, et oma tunne südamele ära öelda. Kogu pagulase hingevalu ja kadunud kodu armastus on valatud värssidesse, mis pole küll kunstiliselt ehk kõrgtasemel, ent inimliku mõtte edasikandjad kindlasti. Ei mingit ilustamist ega olukorra pehmemdamist. Näiteks „Tööraha poeg“ on ikka sotside suhtes väga salvav, nt. neljas salm: „Tööraha poeg, kes üles trügis, / nüüd tema istub purpurses saalis, / sikutab kaasa viisaastaku plaanis, / suunurkades sarkasm ja kaaviar.“ Kuid iga lugeja tajub ise, mida võib leida pealkirjade „Sa oled liiaks väike“ või „Sõdurid Sinimägedes“ taga. Liscinski püüab hoida, koguni tõsta inimeste rahvuslikku enesetunnet. Nt. „Valitud kuningas“, „Ärkamise aeg“. „Isamaa töös“ leiduvad read, mis osutavad tänasesse: „Uus noorsugu ei hinda pärandust / ja jätab maha Eestimaa.“ Ka muretseb autor tühjate külade pärast, kust on nõukogude võim üle käinud, nt. „Tühjad külad“, „Mahajäätud külad“. Luulekogu autor on veendunud, et ajalootahvilit ei saa puhtaks pühkida. Mats Traadi „Harala lugusid“ meenutavad aga laulud „Punast Paradiisist“: „Albert“, „Ülo“, „Hendrik“ jt. Ille R. Liscinski on kirja pannud kõik pagulast piinavad tunded, kodumaatuse, nt. „Võõrad majad“, Lindprii hulgas“. Uus kodumaa pole suutnud olla kunagise asendajaks hingelises mõttes, nt. „Need kottpimedad ööd“.

Mulle meeldivad vaimuka alatooniga pikemad, ballaadi moodi lookesed endisest külakeskkonnast: „Roosi-moor“, „Kanaküla tark“ ja „Vagunivanad“. Näitena üks igatsusluuletus: „Olen üks, ümber öö on pime, / armukütkeis leinab linn. / Mul ent pole ainsamatki nime, / kelle lembest elaksin. / Üleliigne suures ilmas, / olen nagu tuultes õlg, / tühjus tervitab mind igas silmas, / sageli ka peidet põlg. / Kuhugi mul pole joosta, minna, ükski hing ei oota mind. / Vaatan üle helendava linna / nagu vaene, rändav lind. / Jäänd vaid pehme öö nii / sügavsilme / embama mu nukrat meelt. / Kes mul näitab muinasjutufilme, kus end leian koduteelt?“ („Olen üks“).

Liivametsa Lugemised - 79a / 2014

Ilmus: Sirp, 19. dets., 2014

Hõbedased ja kuldsed read kesk soliidset keskpärasust Eesti ilukirjanduse üks nõrgemaid kohti tundub ka 2014. aastal olevat intelligentne sõnastus.

MAIRE LIIVAMETS

Ma ei väida midagi eriskummalist, pigem jätkan traditsiooni, kui alustan teatega, et selgi aastal eesti kirjanduses imesid ei sündinud. Tõsi, lühiproosas on tänavune aastake olnud õige vilgas ja kirgas, kogumik järgneb teisele, ent kestvama sõnumiga romaanid jõuab igauks läbi lugeda. Luule paraku sädemeid ei pillu, seega pääsevad erandid kergesti nimestikesse.

Mu lugemus ja teave põhineb elektronkataloogil ESTER, täpsemalt rahvusraamatukogusse saadetud sündeksemplaridel, mille hulgast leidsin novembri lõpuks tublisti üle kahesaja nimetuse, mida võib suuremal või vähemal määral pidada eesti kirjanduseks. Kuigi kõik raamatukokku saabunud raamatud on mu käest läbi käinud, olen neid lugenud erineva intensiivsusega, sealhulgas kümneid üllitisi, mis jäävad selles ülevaates mainimata. Võimalik, et tähelepanuta jäi ka mõni tähtsaks.

Kuna vankumatut reeglit tippteoste väljasõelumiseks pole, jääb kunstiküpse belletristika valik nii või teisiti subjektiivseks, kõrvalseisjale vahel isegi mõistatuseks, ehkki teatakse, et väärtkirjanduse komponentidena tuleb alati arvestada sõnarikkust, kujundite ilmekust, teksti mõtestatuse taset. Materjal eeldab teinekord küll erilmelist keelt ja väljendeid, aga mitte alati. Intelligentne sõnastus tundubki olevat üks nõrgemaid kohti me ilukirjanduses. Kindlasti osutub teose hindamisel tähtsaks ka see kaante vahelt õhkuv, tihti sõnul seletamatu fluidum. Mõnikord aga juhtub, et „kõrgkunstina“ imetletakse ühe või teise arvates meelelahutust, ja sellest pole midagi, sest lugejaskond näib olevat oma sulgedelt sama kirev kui kirjanikkondki. Viimastel tuleb siiski lugejaid provotseerida, ka keeleliselt – põrpi ja sisuline avangardism on alati teretunud, ent selleks läheb vaja rohkesti oskust ja vastutustunnet. Peasi, kui raamat paneb meid edasi mõtlema, sest mõttevaegus ja (ajakirjanduslik) pealiskaudsus pole ilukirjanduses võõrad. Hall argipäev toodab teemasid iga päev juurde ja seda ei jäeta kasutamata. Pole uudis, et rahvaarvuga võrreldes on meil palju autoreid, kes esimese avaldatud teksti peale kutsuvad end austavalt kirjanikuks, juhul kui sõber pole seda juba teinud. Viimaste kümnendite jooksul kiiresti ja käreaga tõusnud ning siis kuhugi pudenenud kirjutajate kohta saaks tuua kümneid näiteid. Vahel oleks päris kasulik vaadata sedagi, kes on ühe või teise raamatu toimetaja – ta võib osutada mitte ainult kaitseingliks algaja õlal, vaid ka teksti kaasautoriks. Kriitikul tuleb eesti kirjanduse suhtes olla eriti tolerantne, aga siiski mõista anda, millest lugeja tunneb rõõmu ja kunas vangutab imestunult, nukralt või nõrdinult pead. Ja kuigi meil on tänavugi häid teoseid, pean valusalt aus olles nentima, et valitseb vähem või rohkem soliidne keskpärasus (seda hinnangut pelgame ja põlgame aga kõik). Miks ometi? Suurteoseid paraku igal aastal ei ilmu, isegi mitte igal aastakümnel. Noorustuhinas seatud sõnad ei pruugi olla tingimata kirjandus, kuigi kuulutamist vääriv hääl küll. Kirjutajate valulävi ümbritseva suhtes tundub loetu põhjal olevat silmanähtavalt madal, aga kuidas on lood enda jälgimise ja hindamisega? Millegipärast hoidutakse pahatihti iseendaga (tekstides) vaidlemast, ei loeta piisavalt ja kui loetakse, siis on võimalik, et usaldatakse literaatidest eeskujud liialt. Kellelgi pole enam ka mahti vaadelda-jälgida-mõtiskleda-uurida, lugejani jõuab vahel vaid kiirustav, pealiskaudne kirjeldus ja hinnang.

Midagi pole parata, kultuuri, sh kirjandust, peabki jälgima ja hindama kirjutamisaja ühiskonda ja nõudmisi silmas pidades. Kirjutatu väärtuse määrab olulise ülesleidmine ja selle täpne sõnastamine. Paistab, et elukeskkond ja ajanappus suunavad ka esitamismõnede valikut. Lühemates saab asja ruttu südameilt ära öelda, luulesse saab proosatükikesi põimida jne. (Edaspidi lükkasin siin ka ise žanrid segamini.)

Selle aasta kirjandusest ma temaatiliselt või sisult midagi täiesti uutset ei avastanud, kui, siis pihtimusliku osa suurenemise, ent põhilised on märksõnad, mille vastu rahva huvi ei vaibu: need on „aeg“ (ka ajaloo tähenduses), „moraal“ ja „isikulugu“. Ja mõistagi tänapäeva sotsiaalsed vastuolud, millega saavutatakse esmane tähelepanu, ja igiiniimlik olemine. Endiselt kirjutatakse mitmesuguse (kunstilise) väärtusega suhtelugusid, nende puudust pole ja need leitakse arvustuste abitaagi üles. Loodetud psühholoogilisest romaanist pole samuti suuremat kuulda.

Pikem proosa ja draamagi

Niisiis, ei tasu pidevalt otsida ega oodata Suurt Romaani, mis näitaks aja seis, sotsiaalset mälu, hindaks absoluutse tõe tasemelt minevikku ja olevikku ning kindlustaks endale ka silmapilkselt kestmise üle aastasadade. Ent kaalumisväärset jagub. **Jan Kausi** „Ma olen elus“ on kahtlemata üks sügavamaid ja kaalukamaid romaane tänavu ilmunute seas, pealegi põnev, pisut hirmutavgi. Ta

käsitleb mitmeid n-õ üldteada suuri teemasid, ent väiksemas mahus ja kitsamalt. Seejuures on see üsna nõudlik lugemine, eeldab kontsentreeritust ja pidevat kaasamõtlemit. Seda teost interpreteeritakse ilmselt mitmest rakursist. Minu lugemismeel tajus kõiges, mitme põlvkonna tegelaste „pattudest“ kuni tõeliselt võimsate looduskirjeldusteni, aja võimu inimeste üle. Kaus näib olevat püüelnud teemade poolest tihkes ja liigagi karakteriterohkes romaanis selgitada, milliste ajajälgede ja -pakkumistega peab indiviid oma eksistentsis silmitsi seisma. „Ma olen elus“ on omal kombel aja ja mälu vahekorra puurimine-uurimine noorema(te) autori(te) tunnetuse piirilt ja see teema huvitab alati. Keskseks kujuneb siiski kolme põlvkonna läbisaamise ja käitumise rägastik: isade ja poegade suhted, kus valitseb vägivald ja viha. Nende kaotused, inimesi saatev pikaajaline hirm üldistub omal kombel ühiskonna kaotusteks ja hirmuks. Võite ei märkagi, napib ka armastust. Kaus suudab üksteisest esmapilgul vägagi erinevad teemad romaani lõpus küll korralikult kokku sõlmida, aga mõnigi neist vääriks eraldi käsitlemist, nt geneetiliselt muundatud taimede kasvatamine kui ohuteema, maaga larmistamine jms.

Järgmised kaks ehk **Ene Hioni** „Valged varesed“ ja **Jaak Jõerüüdi** „Raisakullide“ III ja IV osa sobituvad mõtteliselt Kausi kõrvale omavahel põlvkondlikult riidu minemata. Mõlema vaade ulatub enam-vähem ühte ajajärku, 1980ndate lõppu ja 1990ndate algaastaisse. Kõik kolm autorit tunnevad sõna hinda, suudavad lauset käsutada. Keegi ei võta selget süüdistaja või kohtuniku positsiooni ja on ometigi korraliku tulemuseni jõudnud. Paraku on „Raisakullide“ jätku sisendusjõud jäänud oodatust siiski tagasihoidlikumaks. Hioni dokumentaalromaan, intervjuude kogumiku „Saatust ei valita“ (1990) ümbertöötlus, jätkab mõnevõrra eesti elulugude sarja. Autori lause on täpne, kommentaarid mõistetavad ja jõulised. Tegelikult on Hion vahendaja, kes edastab konkreetsete persoonide mälestusi ajast, mil püüti normaalseks jääda. Kõik kolm teost püüavad avada ühte-aegu inimestes pesitsevat headust ja närusust, võimuihalust, reetlikkust, alandlikkust ja tulevikuuskugi. Prantsuse keeles kirjutava eesti päritolu **Katrina Kalda** „Jumalate aritmeetika“ on katse kirjeldada ajast tingitud süükoormaga toimetuleku raskusi.

Natuke küll suvaliselt, aga eelmistega ühte riulisse paigutan **Tiit Aleksejevi** näidendi „Kuningad“, mis mõtestab meisterlikult võimukombinatsioone, nagu **Indrek Hargla** „Wabadusristki“. Niisiis, kelle poole ja kuhu me kuningad peaksid hoidma? Säravvalge vastus sellele küsimusele puudub. Ent olulise teemana tõstatub taas reetmine kui inimsoo üks alatumaid käitumisviise. Taas kinnitatakse, et kaotused on meil meeles, aga võitudest ei oska ega saa rääkida. Mälu kestvusele ja teadmisele, et aeg annab arutust tasapisi, viitab ka **Tõnu Õnnepalu** dokumentaalnäidend „Vennas“, mis vahendab perioodi Esimesest maailmasõjast kuni juulini 1939. **Livia Viitoli** „Juttudes ja novellides“ vaadatakse samuti aja taha, ikka need minevikuvarjud – me suur narratiiv! Peaasi et aeg koos oma looga eesti belletristikas udusse ei haju.

Andrus Kasemaa „Minu viimane raamat“ on kaugel nn uuslihtsusest, millest räägiti kirjaniku esimese luulekogu puhul. Romaan on lausa karje, mis kisub inimeste kootud tegelikkuse ja armetuse halastamatult pinnale. Lugu algab maagiliselt, peategelane üritab koleda maailma ilusaks mõelda, ent peagi läheb tema monoloog julmemaks, kohati lausa arutuks. Hetketi ületab kirjapandu oma vihas isegi talutavuse piiri. Aga kes määrab inimkannatuste raamid?

Lauri Pilteri „Vilekooi ja teisi jutte“ pean pigem tervikuks, mis üllatab tõsise pöördega temaatikas. Seni silmapaistvalt juudi teemat käsitletud Pilter astub üle koduläve ja kohe Andrus Kasemaa kandadele. Viitan „Leskede kadunud maailmale“, ehkki võib ju ka „Harala lugusid“ meenutada. Seejuures on Pilter ikkagi teistsugune. Ei teagi, kumb valis esimesena, kas Pilter või Kaus, aga mõlema raamatus toimub tegevus Vormsil, siis Airootsis ja Tarurootsis! Pilteri empaatilises raamatus jälgib noorepoolne mees n-õ väikeste inimeste eluringe, jutustab kaotustest ja kuulab muresid. Mulle sümpatiseerib alati kirjandus, kus on osatud väikeste inimeste elu natukenegi väärtuslikumaks kirjutada.

Indrek Hargla järjekordne kriminaalromaan „Apteeker Melchior ja Tallinna kroonika“ ei vaja enam kellegi arvamust, tema koht on esialgu kõigutamatu, romaan sarja paremaid. Selle kõrval nimetan, põhiliselt teema mõttes, Tallinna tegevuskohaks valinud **Mihkel Nummerti** müstilisevõitu esikromaani „A. Kirjad“. **Aarne Rubeni** ajalooline „Sinine soon kättemaksja peas“, kus on kirjeldatud inglise kaupmehe seiklusi Viljandimaal ja Venemaal, ei taba õiget õhustikku. Häirib, et seal ei selgitata armastuslaulu „Jõrru! Jõrru! Jooks Ma Tullen“ tekkelugu täpselt! Juba autasu pälvinud füüsikute ilmast tõukuv goboni otsing **Taavi Jakobsoni** kogukas ja päris koormavas romaanis „Tõeline jumalaosake“ pole kindlasti rahvaraamat. Meeldetuletuseks, Higgsi bosonist oleme juba luulevormis kuulnud¹.

Lühem proosa

Heade ja ilusate novellide ning jutustuste ilmumise aeg on see tänavune sõdu ja kurja kuulutav aasta. **Edvin Aedma** suurepärane „Maagiline reaalsus“ kuulub kindlalt kirjanduslike üllatuste hulka. Need lühikesed, mõned lausa tillukesed lood mõjuvad tõepoolest maagiliselt, reaalsustki leiab fantaasia keskelt terve sülemi. Kujutage ette: tekk joob limonaadi ja kõneleb üksildase mehega,

aknaraamid on sõbralikud jne. Palju headust ja ega kurigi kõrvale jää. Igas jutukeses mõnus didaktilis-elamuslik oakenne.

Urmas Vadi madiskõivulikult kõlava pealkirjaga kogumikus „Kuidas me kõik reas niimoodi läheme“ valitseb kaduvuse kujutlusküllane käsitlus – ei oska paremat väljendit leida! Tegelased tunduvad kuuluvat küll surelike hulka, aga sama hästi võivad ka teispoolisusest tagasi tulla omi asju ajama. Midagi morbiidset Vadi lugudes ei esine, parasjagu nõiduslikkust ja võluvast võllahuumoritki. Kuna Mehis Heinsaar pole seni uut raamatut ilmutanud, siis lugesin Vadi oma mõnuga, kuigi egas näitleja surm mingi lõbus asi ole. **Rein Veidemanni** „Arkaadia öö“ on jälle pigem novellikogu, sest kolmest samade tegelastega tekstist, millele tunnuslik unistus Arkaadiast, romaani siiski ei kujune, seda enam, et ka Vadil on kolm ühe ja sama tegelasega lugu. Veidemann on stiilselt konservatiivne ja keelelt ehk ülearu akadeemiline. **Rein Põdra** mitu novelli kogus „Kuningapuu“ sobituvad eelmise kahe autori kõrvale juba seetõttu, et neiski liiguvad tegelased ühest loost teise. Autor valdab keerulist žanri, mille nimeks klassikaline novell, igati viisipäraselt. **Jaan Kaplinski** on avaldanud „originaalse“ pealkirjaga kogumikus „Jutte“ koos varem ilmunud „Kust tuli öö“ tekstidega ka ühe kummastava loo „Peatükke eesti rahva esoteerilisest ajaloo“st, millest iga lugeja vist läbi ei näri.

Janar Ala ilmutust „Ekraanirituaalid“ või „-tseremooniad“ (nagu on kaanest erinevalt märgitud tiitellehel) ja **Jan Kausi** lühitekstide valikut „Tallinna kaart“ nimetan julgelt väikesteks novellideks, kus esimene vaatab endale rahulikult otsa ja kukub äärmise enesekindlusega vaimutsema. Kausi lookesed pealinnast on aga uitaja märkmed, ratsionaalsed kirjeldused kindlast kohast, täna vaadates juba minevikus. Vaataja silm on terav, teadvus fikseerinud olulise, jäädvustanud paiga edaspidisekski.

Palju on ilmunud lühemaid ja pikemaid olustikupilte Eesti elust. Mõni lugu on joviaalsem, teine jälle labasem või brutaalsem, kolmas terasem ja teravam, grotesksem, ühe ironia on küpsem, teisel tigidam. Need koosnevad ajakirjandusliku pilguga inimeste ohkamistest: oh petmist, joomist, luhtunud elu ja armastuse püüdlusi. Oh elu, ümberringi on vaid tühjenev maa, vanad naised ja mehed, inimese alandamine jne. Hea, kui autor jälgib nii elu printse kui kerjuseid. Kas või **Mait Vaigu** „Tööpäeva lõpp“ või **Jüri Kolgi** „Teisipäevamaa“ jpt. **Vahur Afanasjev** näitab luulekogus „Kuidas peab elama“ samuti, sõrm püsti, inimesi vahelisele muredele, külale, mille taak on tegelikult kogu ühiskonna kanda. On tõsimeelne ja rahulolematu „valge protestantliku maailmaga“, aga, mis põhiline, pole igav ega noriv! Eks kuulu kunagisest umbsest ja korduvast argielust läbi imbutunud pööraste lugude pikka ritta ka **Indrek Rüütli** ilmutus „Maivälg“ ja **Märten Krossi** kombekama tegumoeaga „Hullumäng“.

Isikulooline ja mälestuslik, ajalik ja ajatu.

Tegelikult poleks midagi juhtunud, kui oleksin kõik loetud ja loetletud trükised niisuguse alapealkirja alla koondanud.

Loodetavasti mõistetakse mu katset **Leelo Lauritsa** eestikeelne „Kütioru tillukesed asjad“, **Jaan Kaplinski** „Mõtsa ja tagasi“ ja murdelauliku **Evar Saare** „Kõnõla mõtsan mädänü puuga“ ühte kimpu seada. Fluidum? Need avavad järjekordselt lõunaestilikku olemust, isegi kui kõneldakse nn lihtsatest asjadest, ja žanr pole seejuures üldse oluline. Leelo Lauritsa esimene habras raamat on aasta üks võluvamaid lugemisi. Kõik kolm veenavad, et Võrumaal käitatakse ja mõeldakse tõesti natuke teisiti kui mere ääres või lauskmaal. Nendes raamatutes määravad inimese käitumismustri loodus, ilm ja, kordan üle, kohavaim ning ma ei mõista neid kellegagi kõrvutada.

Toomas Haugi ülestähendustes „Mööda Koidu tänavat“ liigub hoopis teine *genius loci*. Igatahes pole autor unustanud toonaste tänavanurkade meeoleolu. Meeldivas sõnastuses ja ajastuhõngulisi assotsiatsioone täis raamat peaks rahuldama ka kõige nõudlikumat eesti rahva meenutuste tulevargist väsima kippuvat lugejat. Minu arust sobitub juttudena esitatud **Mudlumi** „Tõsine inimene“ eelmise kõrvale kenasti, uskumatult terved emotsioonid ja meenutused ajast „karmist ja kaunist“! **Lauri Sommeri** „Sealpool sood“ üllatab ka. Miks noor mees nõnda tempokalt mälestusi avaldab? Kiirustamine pole sedapuhku kasuks tulnud. „Räestu raamat“ ei saanud võrdväärset seltsilist. Vaatamata pisipuudustele kirjapildis ja mõne mõttearenduse lõpetamata jätmisele nostalgitseb autor ju toredasti, ent ei suuda õhustiku mõttes lõunaestilikku mentaliteeti vahendava kolmikuga ühineda.

Kärt Hellerma reisiraamat „Islandi kiri“ ilmus kahe eelmisel aastal Islandiga seotud belletristikateose järel² ja pälvis ilmselt seetõttu vähem tähelepanu. Sisult ilukirjanduslik-filosoofilis-eraelulise tooniga raamat on kahe eelmisega võrreldes eksistentsiaalsem. Hellerma pilk pole uitaja, pigem nõudliku võrdleja, hindaja oma. Hiljutises luulekogus „Seniitvalgus“ toob Hellermaa isikliku ja olmelise kõrvale esile uue teema – sõja me ümber.

Kahe arvestatava sulemehe kirjatöös, **Enn Vetemaa** „Üleõlapilguheidus“ ja **Teet Kallase** teoses „Mälestused. II. Inimesed“ märkab samu nimesid, sarnaseid mõttearendusi. Esimene on parajalt muhe, kohati vetemaalike kiiksudega. Uskumatu, et kirjanik on ise nii raskematest kui ka veidi inimlikumatest aegadest seni jutustatu põhjal üsna tervelt ja auväärset läbi tulnud! Kallas pakub

põhiliselt meie hulgast juba lahkunud kirjanike lühiportreesid. Kogumik on küll kohati nukras toonis, teadagi aeg, see neetud aeg, kuid tundub sisuldasa hõredavõitu.

Suure teoga on maha saanud **Rutt Hinrikus**, kes koostas Helga Nõuga peetud kirjandusliku eluloovestluse põhjal raamatu „Kas sa Tammsaaret oled lugenud?“. Nimetamist väärivad kindlasti **Paavo Kanguri** „Palveränduri päevik“.

Luulest helgemast ja kurvemast.

Kõneldakse, et isegi uudisnuppe võivat luulena esitleda, ju seetõttu polegi meil luuleks nimetatud tekstidest veel puudust käes. Seejuures mõjub tänavune poeesia kuidagi väsinult, resigneerunult, valuliselt; erakordsusega keegi ei eristu, keegi ei intrigeeri, särangi napib.

Ometigi paistab kujunevat **Jürgen Rooste** „Suur sume, suur tume“, vaatamata kogu tuhmivõitu kujundusele, aasta suurlootuseks. Puhas tunde- ehk armastusluule, mida praegu nii vähe. Teadagi sume suvi ja tume kirk – ilus Helena. Puhas ja helge loodus, putukad, maasikad ja kenad neid, kes polegi tehtud „Marlboro tuhas“. Jürgen Rooste senist põhihuvi – sotsiaalset närusust, alkoholi ja muid valulevaid kohti – ei märkagi. Autorile sobib nii helgus kui kurbus, ühel leheküljel leidub ka vananemise ängi, ent ei viha.

Tugeva isikliku tundetooniga **Toomas Raudami** „See on T“ kuulub minu meelest korraliku mõtteluule hulka. Lihtne ja üheselt mõistetav! Samamoodi nukker-valulises toonis kirjeldab **Lehte Hainsalu** igavikulisust kogus „Maailm möödub“. **Martin Vabati** minoorne ja päris keeruline „Hargumine“ ja **Kristina Viina** „Nõtkel elevantisammul“ jäävad meelde kauemaks kui kuu või paar. **Kaur Riismaa** on võtnud „Teekonnas päeva lõppu“ sisse poeedi poosi ja mõtiskleb ülepakutud elegantsiga.

Peeter Sauteri „Koer ostab kassitoitu“ midagi uut ei ütle. Kuid Sauter on laheda meele ja mõistva südamega, tema sõnades peitub mingi valulise lihtsuse maagia, mida ei suuda keegi järele aimata. Sauteril on meid muidu väsitava olemise, inimeste suurima paine ja valude mõõdu vahendamise selgeks õppinud. Samal ajal kirjutatavad kümned mehed ja naised argipäeva seletamise tuhinas samasuguseid tekstikesi vaata et iga päev, ent tulemusteta. Sauteri loominguga praegune kese langeb seejuures elukaaslasele, nimelt kirjutab ta kirjanduslukku Laurat, nagu tegi seda Petrarca, küll täiesti teisiti. Kuid küsin, mille poolest erineb „Koer ...“ 2012. aastal ilmunud poemist „Märkmeid vaeste kirjanike majast“?

Pean minagi, soovin või mitte, märkama **Kelly Turgi** sõnumit „Reaalne elu“. Tähelepanu pälvinud noorautor kirjutab „lähen tšekkan baltijaamas reaalset elu“ ja panebki ajama, olles kindel oma võimes muuta maailma. Tegelikult on kõik juba ammu ja samas toonis ära öeldud, see on lihtsalt kordamise kordamine. Ent võib-olla tuleb esimene maailmavalu siiski kirjutades välja elada? Ei tea ma vastust, kuigi olen aastaid küsimuse üle pead murdnud. **Liina Tammiste** avaldatud poemi „Väike must kleit“ lugemist oleks arukam alustada Asta Põldmäe intelligentsest saatesõnast. **Carolina Pihelga** „Kiri kodust“ mõjub rahulikult nagu keskealise nukker mõttekogumik, puuduvad tugevad tunded, elevus, kapriisid, sotsiaalne segadus, äärmused, millega läinud aastal nõudsid tähelepanu tema eakaaslased, nn enter- ehk lõikamisluule esindajad.

(:)kivisildniku ilmutuse „100% (:)" puhul teatan, et trükist on ilmunud **Kauksi Ülle** isikulooline „Ülim tõde“, mis jutustab põhiliselt (:)kivisildniku kui viljaka poeedi ja tuhandete lemmiku kangelaslikust võitlusest eesti kirjandusega.

Uurin ka ZA/UMi kapikesest välja pugunud kaksikraamatut **Taavi Eelmaa** „Kadunud sõbra juhtum“ ja **Kaur Kenderi** „Kaurita“. Interpreteerimisega jääksin (nende silmis) jänni, aga mulle meeldib, kuidas esimene nendest arutleb nime Nõhk käänamise üle. Tavakirjandusinimesest innustunumat kujutusvõimet eeldab kahtlemata ka kirjandussündmus „Olematute raamatute antoloogia“.

Palju ilmus sel aastal ka väarikat esseistikat ja valikkogusid, mida loodetavasti tutvustavad Sirbis edaspidi juba teised. Olen avanud igast žanrist raamatuid, kus leidub nii hõbedasi kui kuldseid ridu. Otsige neid teiegi!

¹ Jürgen Rooste, Higgsi boson. Näo Kirik, 2012.

² Kätlin Kaldmaa, Islandil ei ole liblikaid. Ajakirjade Kirjastus, 2013; Kalju Saaber, Kohtume Islandi väraval. Eesti Raamat, 2013; Jürgen Rooste, Higgsi boson. Näo Kirik, 2012.

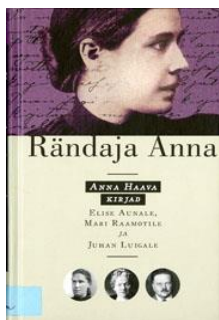
LÄHETUSLAUSED

Mindki on hämmastanud laiemaa haardega kirjarahva (st. mitte ainult kirjanike) ja nii mõnegi tuntuma jutupuhuja püüd poliitikuks hakata! Just nimelt hakata! Sedasorti ametnikeks, keda üks eesti kirjanik on nimetanud moraalseteks vördjateks!? Kui seni ajakirjanikud raputasid ja mõnitasid valitsevaid poliitikutid hullemini kui mõni teine „nõudlikum seisus“ rahva seast, siis nüüd peavad nad end avalikult imetegijateks ja selgeltnägijateks, vaat et maailmapäästjateks! Mina, igavene nuhtlus, aga kohe üldse ei usu nende kõikvõimsatesse võimesses, natukenegi ei usu, sest ükski inimene ei suuda indiviidi muinasjutulisi soove täita. Olgu nende isiklike lootustega kuidas on. Kommunistid ju unistasid ka lõputust võrdsusest ja kõigi nõudmiste täitumisest, ent nende saatanlikud ideaalid viisid otse kuristikku..., kust me püüame nüüd välja ronida. Sellele ei taheta aga enam mõelda, kuigi me kõigi energia on seni kulunud saasta seest väljakaevumiseks, ja võib-olla läheb selleks veel viiskümmend aastat? Praegu on pürgijatel tegelikult vaimustav aeg, oodatakse „võidupileti numbraid“, mis aitavad jumaldatud teele – Toompeale. Siis võtavad uued ja ka allesjäänud kirjatsurad oma kunagised ametiõed ja -vennad omakorda ette, ja ühel päeval nelja aasta pärast arvavad nemadki, et on aeg taas riiki muuta. Nii see asi on ju käinud. Mina isiklikult ei vaja rohkem revolutsioone ehk pidevat muutumist! Eriti naljakalt on käitunud sotsid, kes püüdsid tuntud kirjanikest sotsialiste „voolida“. Oleks huvitav teada, kui paljud nendest on kuulnud euroopluse ihalejast sotsi F. Tuglase tegelase ütlust suvitusromaanist „Felix Ormusson“: „Maailmavaated on ju ainult pidukuued külaskäikudeks. Kui aga üksi ollakse ja päike nii heledalt paistab nagu nüüd, siis ei tunta maailmavaate vajadust. Maailmavaated on üldse lambi valgel sündinud.“ Tegelikult käib mõte nii valijate kui ka valitute enamuse kohta.

Kui ma Johannes Vares-Barbaruse 100. sünniaastapäeva tähistamise komisjoni tellimisel tema personaalnimestikku koostasin (ilmus 1989) ja sadu, kui mitte tuhandeid lehekülgi selleks tööks läbi lappasin ning lugesin, siis toona olin ikka tõsiselt vapustatud variserlikkuse tiptasemest, mida igati rahuloleva elustiiliga mees võimule pääsemiseks rääkis ja mida tegelikult korda saatis.

Aga nüüd kultuurist! Mõistagi ei sa ma jätta teatamata, et ühe kõigi aegade nimekama eesti kirjandusteadlase Maie Kalda tööde-tegemiste kohta ilmus koguteos „Maie Kalda. Kaastekste“ (551 lk.), mis sisaldab omaeluloolisi ja erialaseid tekste ning mälestusi teekaaslastelt. Ka Tiina Ritsoni koostatud koondbibliograafia. Olge tähelepanelikud, raamatust vaatab vastu meid kõiki puudutanud aeg!

LOETUD RAAMATUD

Rändaja Anna. Anna Haava kirjad.

Eelmisel aastal möödus 150 aastat (s. oktoobris 1864) Anna Haava sünnist. Tähtpäeva puhul avaldati poetessi kirju Elise Aunale, Mari Raamotile ja Juhan Luigale. Kõik kolm on teatavasti jätnud jälje meie kultuurilukku, kui palju neid veel mäletatakse, on iseasi. Kirjade ette ongi lisatud ülevaade nende tegevusest. Esimesel juhul on autoriks Vallo Kepp, siis Rutt Hinrikus ja kuulsast närvitohtrist kirjutab Katri Aaslav-Tepandi.

Raamatu kirjastaja Sirje Endre selgitab pealkirja: „Jah, kuid miks on raamatu pealkiri „Rändaja Anna“? Ühes oma kirjas nimetab Anna Haava ennast rändajaks. Vastupidiselt arvamusele, nagu elanuks Haava terve oma elu mingisuguses kinnises ruumis, kust harva nina välja pistis või nagu oluaks ta erak, oli Haava liikumine nooremas põlves kaunis mitmekülgne. Töökoha otsingud viisid teda Peterburi ja Kroonlinna, Kaluuga maile sügaval Venemaal, Novgorodi, Staraja Russasse, Pihkvasse, aga ka Euroopasse.“ Isegi saan teada, et noorena olnud Haava tõesti väga liikuv inimene, kirjade põhjal põhiliselt siiski kodukandi ja Tartu vahel, sest tema hoolt ja abi vajasisid paljud. Tuli põetada isa, ka vend suri noorelt, üsna ootamatult lahkus emagi. Varakult surnud armsamast on Haava biograafias piisavalt juttu tehtud. Kõik see mõjus aga Haavale loomusele sedavõrd, et tal tuli päris tihti end närvikliinikus ravida. Lugemise põhjal näis teda vaevavat depressioon, millest tänapäeval on kahetsusväärset tõsine haigus saanud. Eks toonagi mõeldi päevast päeva, kuidas toime tulla, kust leida võimalikult odav üüripind elamiseks jms. 1933. a. kirjast Mari Raamotile leian mõtte: „*Et seda (loetamatu sõna) kadaklusest meil veel niipalju leidub! Kadakluseks loen kõike eneseusalduse puudust, mis meie iseseisvuse kui ka olemasolemise hädaohtu viib.*“ 1909. a. uurib Haava Luigalt: „*Oleks huvitav, hingeteadlaselt ja terava kõrvaga inimeselt, kes „Põhjavaimu“ tiibadelehvitamist kuulda suudab, edaspidi mällalgi teada saada, mis see õieti on, millega inimestehingesid suureks ristitakse ja mis see oleks, mis näituseks naesterahvahingele, enam kui kõik muud, haiget teeb, nii et ta oma lambi ärakustutab ja välja läheb elu-Gethsemanesse – enese ja teiste üle aru tegema.*“

Kes vähegi eesti kirjanduslugu tunneb, teab, et Haava lemmikuks oli nõmmelill kanarbik, sellele leidub ka kirjades viiteid.

Andrei Ivanov. Bizarre.

Pealkiri tähendab maakeeli veider või kentsakas. Tõepoolest, tegelased on enamasti veidramatest veidramad, mõned hipid seas, ja kogu see maailm, mida kirjeldatakse, kentsakas. Tegelikult talumatult vastik! Kuidas nii võib öelda, nõuab „ideoloogiline vastane“ arvatavasti selgitust.

Eestis sündinud autorit üldiselt ju kiidetakse, ka on teda autasustatud. Triloogiaks kavandatud sarja esimene raamat „Hanumani teekond Lollandile“ oli kirjeldavam, sisult šokeeriv-robustne, teine osa, „Bizarre“ analüüsivam. Jõhkramgi! Jätkub peategelase, venelasest kirjaniku käekäigu vaatlemine põgenikuna Taanis.

Algul näib, et tempokalt alustatud lugu sarnaneb esimese osaga, ent äkki toimub järsk pööre ja keskendutakse eeskätt peapersooni möödunud elu kirjeldamisele. (Hanumani isik ongi natuke tüütuks muutunud!) Romaani lõpus saame viimaks teada, miks Jevgeni (Euge = Eugen) Sidorov Eestist on

põgenenud. See on põnev kole lugu, näide 1990-ndate kurjategijate keskkonnast, mida ma ümber ei jutusta.

Andrei Ivanovi laused on valdavalt lühikesed, järsud ja „Bizarrest“ leiab tõeliselt ilmekaid kujundeid, nt. „Vihm tihkus vanainimeselikult haledalt...“, „Habe lohakalt aetud, juuksed sakris, kotid silmade all – ta meenutas taskurätikut, millesse on tuhat korda nuusatud ja nüüd on sellesse keeratud surev papagoi.“ „Ulatas džointi minule, jäi vakka. Ma vaatasin teda: Hanuman oli endasse süvenenud ja muutunud tuliuue savipoti sarnaseks: värskest põletusest punane, söörmetest voogamas kerged suitsujoakesed...“ jne. Veronika Einbergi võrratu tõlge!

Kui „Hanumani...“ tekitab minus immigrantide vastu tülgastustunde, tähendab tekst on mõjus, siis ega midagi mu meeltes ses osas pole muutunud. Illegaalid lähevad riikidele ikka meeletult maksma, igatahes olen seda mõlemast raamatust välja lugenud. Olgugi et tegu on belletristikaga, mitte ajaloo teosega. Alati tuleb mees pidada, et ilukirjandus sisaldab enamasti ka fantaasiat. Ivanov on ju Skandinaavias aastaid seigelnud, küllap ta juba teab, millest kirjutab. Seega asüüliotsijad ja ka põgenikud põhiliselt varastavad, petavad, valetavad, on laisad, narkomaanid, mõned muidu ullikesed. „Bizarrega“ samal ajal lugesin „Diplomaatiast“ intervjuud Antonela Capelle-Pogaceaniga, kes teatab, et sisserännanuid süüdistatakse paljudes pattudes riigis muude raskuste lisandumise tõttu asjatult. Ah soo! Või nii! Praegu ilma ja inimeste käitumist jälgides läheb mõtlemine lausa sõlme, aga eks oleme ju ka ise ringi liikunud, mõndagi kuulnud-näinud, teisalt tuleb igasuguste otsuste tegemisel olla teadagi ettevaatlik. „Bizarres“ tutvustatakse põhiliselt endise NSVL-i aladelt põgenenuid, leheküljel 245 on viide tegevusaastale 2001. Peategelasel puuduvad igasugused mõistvamad tunded Eesti vastu, ta ei taha sinna mitte mingil juhul tagasi, Jevgeni esitlebki end Kasahstani kodanikuna. „Hanumani...“ seltskond on rahvastikult ja riikidelt kirjum. Küllap triloogia viimane osa jutustab mehe loo lõpuni, praegu päädib see hulluvanglast põgenemisega.

Romaanis kohtab tõeliselt eredaid karaktereid, alates tragikoomilisest immigrantide abistajast-tööpakkujast taanlasest Winterskovist kuni tippjõhkarditeni välja. Muide, ka Putini nimi seisab raamatus kirjas. Üks väike ja valitult viisakas olustikupilt: „Mihhail keeldus maksmast. Põrutas rusikaga lauale: „Kõige eest maksab Rist! Ma olen põgenik!!! Mul läks seal toit pahaks!!! Kas kuulete! Ma nõuan hüvitist! Laste toit läks pahaks! Hüvitage mulle otsekohe!“ Talle lihtsalt ei makstud toetust täies mahus välja. Võeti viiesaja krooni kaupa maha. „See on omavoli!“ pröökas ta. „Teil pole õigust raha maha arvata! Ma vajan raha. Mulle on söögiks vaja. Kas ma hakkan lapselt võtma või?! Lapsele on ka vaja! Lapse kohta makstakse 445! Aga mulle, täiskasvanud tervele mehele, on vaja kaks, kolm korda! Neli korda! Viis korda rohkem kui imikule!“ See kestis tunde. „Ilge litapoeg,“ kirus Hanuman läbi hammaste, „esineb kaltsakana, aga ise paneb kõrvale, olen kindel, et paneb, koorib Ivani, aga oma raha paneb peitu.“ See Mihhail on tõesti ilge tüüp, hüpermanipuleerija, kes nõudis naise-lapsed kodumaalt endale järele, et raha juurde nõuda... Lihtsad eluheidikud tavaliselt niikaugale ei suuda minnagi.

NB! Lisamõtteid. Läänud aasta viimases „Eesti Ekspressis“ muretseb ajakirjanik Priit Hõbemägi Andrei Ivanovi kodakondsuse pärast. Ei tea, miks, kui tahetakse seda taotleda, siis pole ju keeldu. Lisab, et nii võime jääda ilma kasulikust inimesest. Jumal hoidku, milline mõte, kasulikku on vaja ära kasutada... . Nüüd tegeleb nimetat probleemiga Kirjanike Liit. Tähendab, kirjandus pole poliitikast vaba, seega ei saa ülal toodud repliiki minulegi pahaks panna. Siinkohal avaldan arvamust, et Ivanov on vene kirjanik, kes võib elada kus iganes Euroopas või Venemaal, seda mõtet kinnitab ka Irina Belobrovtseva ja Aurika Meimre käsitus „Kirjutamine kui püsikestev peeglistadium. Tallinna prosaist Andrei Ivanov“ („Keel ja Kirjandus“, 2015, nr. 1, lk-l 26). Pole kahtlust, et Ivanovi loomingut võib kõikvõimalikest rakurssidest peegeldada. Ükskõik, millest ka ei räägitaks, jääb kõigis eesti keelde tõlgitud Ivanovi teostes peateemaks emigrandi traagika. Kodutus! Eri rahvuste vahelised

suhted, erinevate kultuuride kokkupõrge. Ainult et täiesti teistsuguses stiilis kui eesti pagulaskirjanduse analoogsetes näidetes.

Kui meenutada romaani „Harbini ööliblikad“, siis sealgi ei soovi peategelane 1920. ja 30. aastatel Eesti ühiskonda sulanduda, oma kohta leida, aga Eesti Ekspressi ajakirjanik leiab jälle kellelgi süü olevat. On kuidas on, ilukirjandusel näib olevat inimese arvamuse kujundamisel suur mõju. Ivanovi romaani „Peotäis põrmu“ tasuks samuti üle lugeda, võib olukorras, kus praegu viibime, tekitada uusi mõtteid.

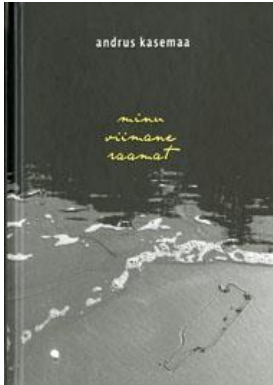

Jaan Kaplinski. Mõtsa ja tagasi.

Autor teatab: „Võro kiil omgi nigu mõts, ei sünnü ussaiida, kultuuri. Mõtsakiil. Võro keeleh om sammamuudu hää olla ku mõtsah.“ Raamatukeses avaneb sarnaselt Leelo Lauritsa „Kütiorule...“ lõunaeesilise kohavaim, mida tunnetad, aga ei oska põhjausestlasena päris täpselt sõnastada.

Niisiis, Kaplinskile meeldivad pilved ja mets, ja viimasega meeldib tal kõnelda. Muide, kui raamat „tõlkida“ eesti keelde, siis polegi enam nii hingepugev ja mõnus, tegin ühe leheküljega katse. Ent põhiliselt kirjeldab autor oma maakodu ümbrust, jutustab puudest, mida on istutanud, mida kütteks raiunud. Ta on püüdnud võõramaid puid ka ise kasvatada. Mõtiskleb kodutanumast kaugemal, välismaal nähtust, nt. USA-s, Uus-Meremaal. Ühes olen temaga veel nõus, ka Kaplinski teeks talve lühemaks! Ühest loomakesest kirjutab aga nõnda: „Kunne om meil peris pallo. Ja kunnakontserdi umast käest kullelda. Edimätse omma padakunna, nimä ei krooksu, näil om hoobis

tõistmuudu helü, sääne tasalik illos flöödihelü. Ja padakunnal omma ka ilosa silmä. Ka üts eläjälloomakene, keda inemise häste ei salli. Paio ja padakunna – mulle miildüse mõlemba. /---/ Ütskõrd käve mi puul maal üts Baieri TV tiim Saksamaalt. Ku helütehnik kuuli kunnakontserti, ai tä tõse inemise lumbist kavvembrahe ja võti taad kontserti linti tubli kolmveeränd tunni. Ütel, et Saksamaal midägi säänest ammuilma inämb kuulda ole-i. Ku mi saassimi arvo, ku rikka mi eestlase viil olemi! Ku pallo meil om mõtsa, vapa maad, puhtit lumpe, järvi ja jõki. Mi ole Euruupa veeremaa, mi ole marginaali ja marginaalih om jo hää olla ja ellä. Tuust om väega häste kirotanu Mikita Valdur. Mõtsast ja marginaalest.“ Mida oleks minul veel lisada, targem on lõpetada. Teie aga, hääd lugejad, astuge enne kevadet raamatukogusse sisse ja laenake mõtsaraamatit!

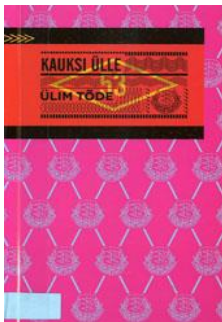

Andrus Kasemaa. Minu viimane raamat.

Esimesed leheküljed mõjuvad muinasjutuliselt, lootusrikkalt. Siis aga tuleb ootamatu pööre, ja lugejana ma pole päris kindel, kas noormees, kellest jutustatakse, on psüühiliselt terve? Romaani tegelase viha ületab kohati lausa talutavuse piire, ent teisalt on lugu võimas karje, mis kompab koguni ühiskonna vastuvõetavuse piire. Inimese isiklik kalestumine pöördub koguni riigi vastu! Labiilse närvisüsteemiga nooruk, niisugune on diagnoos, tahab kuuluda nn. ilusa elu nautijate hulka, aga paraku pole talle seda määratud. Ta ei taha olla inetu, vaene ja piinatud seltskonnas, kelle seas elab. Ta ei taha välja näha nagu „Tšornobõli tuumapilv Ida-Euroopa kohal“. Ainsaks pääseteeks jääb unistuste maailma varjuda ja ümbritsev kaunimaks mõelda. Nooruk on samas ka ise halastamatu ja julm, kisub alasti kõik, mis annab vähegi kiskuda, võrdleb kooli Gulagiga. Tunnistab, et on „süüdi“ vanaema surmas, mis tekitab siiski teatava valutunde, käitunud halvasti oma õega.

Ehk tuleks tänastel õpetajatel sellest raamatust oma õpilastega rääkida? Õpetaja tulistamine on ju meil juba toimunud, seega teema on täpselt silmaauku. Mõnevõrra sarnane „Nullpunktiga“. Vahest aitaks see mõista nii noorte jõuetust kui ka kättemaksutungi tekkepõhjust. Aitaks mõista nuga taskus! Unistust revolvrast! Suitsiidimõtteid! Andreas tunnistab, et elab topeltelu nagu Jekyll ja Hyde: esimest narriti ja alandati, teine oli kuri, kelle tigidus kasvas iga aastaga. Oma kiindumuse ja armastuse objektiks valib Andreas rootsi tüdruk Sigridi, kelle kirja leiab pudelipostist või kujutleb leidvat. Temale saab ta kõigist vaevadest jutustada: „Ma soovisin veel keskkooliski, et võiks juhtuda ime ja ema sõidaks autoga kooli ette ja kõik jääksid vaatama, kes sealt tuleb. Ja ma astuksin autost välja. Ja ema naerataks mulle ja mina lehvitas talle vastu. Ja ta naeratus päästaks mind terveks päevaks. Nii et keegi ei julgeks mind narrida. Ta ilus naeratus annaks mulle jõudu pidada vastu kõik need tunnid, sest ma tean, et õhtul tuleb ta mulle järele. Aga minul ei olnud nii. Isegi sõjaväes mitte. Isegi sõjaväes, kui oli pühapäev ja me olime vabad, isegi siis ma vaatasin akna peal ja nägin, kuidas kõigile tulid külla emad ja isad ja onud. Ja tüdruksõbrad. Ja kuidas nad kõik naersid taaskohtumise üle. Kuidas nad musitasid oma pruutidega vetsudes. Mõned isegi seksisid kuskil nurga taga ja jäid vahele. Aga minul polnud kedagi. Olin vist ainuke, kellel ei käinud kunagi mitte keegi külas. Sest mul ei ole sõpru. Mul ei ole tüdruksõpra. Pole kunagi olnud. Mul pole naistega suuri kogemusi. Õigemini ei ole mul neid üldse, sest külas, kus ma sündisin, olid vaid vanad mutid. Seal polnud ühtki noort inimest, keda armastada. Või kellele oma armastust avaldada. Ma pole kunagi armastust kogenud,

Sigrid. Isegi koledatele poistele ütlesid tüdrukud koolis, et sa oled ilus poiss, kuigi mul endal oli küll tunne, et ma olen ilusam kui need koledad poisid. Sest neis koledates poistes polnud mingit hingestatust. Minule ei öelnud keegi midagi. Ilus poiss, tule siia. Me kiusame sind natuke. /---/ Ma pole veel kohanud kedagi, kes armastaks mind, Sigrid."

Kauksi Ülle. Ülim tõde.

Isikulooline romaanilaadne ilmutus, mis keskendub põhiliselt Kivisildniku kui tuhandete lemmiku ja geniaalse poeedi kangelaslikule võitlusele kõige kurja vastu eesti kirjanduses ja vabaduse eest. Tegelikult vahendab autor kirjanikevahelisi vastuolusid (kasutan vist liiga pehmet sõna) 1990-ndatel. Põhilised „kurjajured“ paistavad olevat Hando Runnel ja Aivo Lõhmus. Meenutatakse, kuidas Kivisildnik ajakirjanduses müristas ja möllas: „Kivisildnik aga kirjutas Postis lugu või kaks päevas ja oli aastal 1994 ainus ajakirjanik ning tõeline rahvuslane. Tõelise rahvusluse olid Eesti vabariigi taassünni ajal eelmised rahvuslikud kirjanikud nii täis teinud, et palju muid võimalusi, kui see taaskehtestada ajalehes „Post“, rahva tõelises hääles, ei olnudki.“ Igatahes leiab

üllitised üsna ebameeldivaid seiku kirjanike omavahelisest suhtlemisest, nii et päris piinlik lugeda. Aga ka Kivisildniku päritolust, koolis käimisest ja perekonnast. Kindlasti kirjutab Kauksi Ülle võro keeles paremini kui eesti keeli, aga kui nüüd midagi teravamalt lisada, siis kas niisugune vaat et isikukultusesse kalduv imetlus on ikka sobiv loominguliste inimeste keskkonnas?

Kas sa Tammsaaret oled lugenud? Kirjanduslik eluloovestlus Helga Nõuga.

Raamatu koostas kirjandusteadlane Rutt Hinrikus, kes on nii ülevaate autor kui ka küsimuste esitaja. Tasub rõhutada, et nende suhtlus toimus e-posti kaudu, nii et ka elektroonilist epistolaariat saab edukalt raamatusse raiuda. Eelmisel aastal 80. sünnipäeva tähistanud Helga Nõu alustas romaanide kirjutamist Rootsis. Ta kuulub nende hulka, kes 1944. a. pidid kodumaalt Nõukogude = Vene okupatsiooni eest põgenema. Raamatu pealkirjas esitatud küsimuse vastusest saab teada, et Helga Nõu on lugenud „Tõe ja õiguse“ teist ja neljandat osa, põhjenduseks tuues rootsikeelse hariduse, kus Tammsaaret kavas ei olnud nagu ka Eesti ajalugu. (Äkki ärkas teadmine, et minagi ei õppinud koolis õiget Eesti ajalugu, vaid tutvusin ENSV-s pakutud teadmistega ajaloost.) Samas annab vestlus küllaltki täpselt teada, mida on Helga Nõu nii eesti kui ka maailmakirjandusest lugenud ja mis põhjusel. Siinkohal sobib ehk lisada, et rootsi kirjanikega tal suhtlus peaaegu puudub ja ülepea on kontaktid rootslastega napid. (Targutan jälle juurde, et ei lõimuta kusagil hõlpsasti.) Vähesel määral osutatakse ka eestlaste omavahelistele suhetele paguluses, üksmeeles oldi vaid okupatsiooni asjus, muus leidus arvamusi erinevaid, nagu praegu koduski. Hinrikus on üsna põhjalikult uurinud Helga Nõu loomingulisi saladusi, s.t. kirjanduslikku teekonda ideest prototüüpideni, karakteri sünnist kompromissideni, mida pidi töötav pereema tegema. Kirjanduskriitika kohta leidub mõte: „Kirjanik on oma loomingu avaldamisega end ise avalikustanud ja peab seda ka taluma.“ Sic! Väljaandele lisavad köitvust hea paber, Helga Nõu maalide reprod ja rohke fotomaterjal. Kes aga soovib sügavamalt Helga Nõu isikuga tutvuda, peaks lugema tema mälestusteraamatut „Valetaja“ (2011), kus on kõigist teemadest, millel peatub Hinrikus oma vestluses, veelgi põhjalikumalt kirjutatud. Ka Adelsö saare esimesest päriskodust paguluses. Siinkohal tsiteerin aga viimast väljaannet: „Tulen aga veel tagasi Adelsö-elu juurde. Isa ei elanud veel ikka meiega, vaid tegi oma metsades rändamise tööd kuni pensionini 1965. aastal. Talviti töötas ta Metsade valitsuses Stockholmis, joonistades oma suvel mõõdetud kaardid puhtalt ümber. Meie emaga elasime saarel. Olime ümbruskonna silmis hinnatud oma oskuste poolest. Kui rootsi keele suhu sain, olin koolis hea õpilane ja eriti hea joonistaja ja maalija. Isa oli oma nooruses ühe kunstniku juures õppinud, maalisis ise kogu oma elu ja õpetas ka mind maailma. Ma isegi müüsin saarel mõne oma väikese töö. Emal oli käsitööõpetaja väljaõpe ja ta kodus ja müüs saare rahvale eesti mustri- ja esemeid. Kõike seda tunnustati, aga me ei olnud siiski pärisrootslased ja ema ei kutsunud kunagi saare peenemasse seltskonda. Küll anti talle teha musta ja rasket koristustööd, mille eest vähe maksti. Leiti, et vaene põgenik peab ka vähesega rahul olema.“

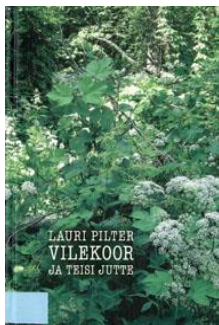

2014. a. viimasest „Kultuur ja Elust“ leiate samuti sisuka intervjuu Helga Nõuga, kus peatutakse rohkem tema maalimisharrastusel.

Jürgen Rooste. Suur sume, suur tume.

Võimas pealkiri. Roostet tuntakse seni tugeva ühiskondliku ängi kujutajana, tal on lausa sotsiaalseid röögatusi näiteks kogumikus „Ilusaks inimeseks“. Kuna tõelist, puudutavat armastusluulet julgetakse harva avaldada, või lihtsalt ei kogeta seda tunnet kui võimsat voogu endas, siis tuleb Jürgen Rooste „Suur sume, suur tume“ läinud aasta üheks silmapaistvamaks koguks arvata. Jürgeni

laulud armastusest on vanamoeliselt selged ja nauditavad igas eas. Kui neid pimesi ette lugeda, ei suudaks igaüks arvata, kellele need kuuluvad. Mõned tekstid on säilitatud küll proosa moodi. Jürgenile on omane oma elu ja tunded, lapsed ja naised värssidesse põimida. Nii suur sume kui ka suur tume plahvatavad Käsma kalurikülas, „kus iga hetk on nagu valatud ajapäril“. Autor viitab kord ka ise Visnapuule, ja midagi visnapuulikku nendes pühendusluuletustes Svetale tõesti kumab. Eks ta „Suures...“ natuke nostalgitseb ka aja üle ja mõnes reakeses märkab kahetsusviirge olnust. Kas Rooste loomingus toimubki nüüd murre, näitab aeg. Ent kuulakem luuletust „On ilus Helena mind saatnud“: „on ilus Helena mind saatnud / öil ja päevil / toas ja väljas / - ta on ju tütarlastest parimaid / nii kaua olen olnud armunäljas / et olen iseenda eilse vari vaid / ahh mõru piin / ja maha surut tung / justnagu purjuks viin / teeb mind too / lembepummelung / kui deemonist ma piinat – küüned ihus / ning meel on irdu ilmast – süda vaevatud / eks ise olen süüdi selles suvelätte kihus / eks seegi lõks on iseenda kaevatud / ahh mõru piin / ja maha surut tung / justnagu purjuks viin / teeb mind too / lembepummelung / ja sõnu sõgedaid ma lausun vastu kuud / kirg täidab liha all ka tundetumad luud / ning neidis siivselt väldib liigset salvamist / on ilu hävitanud temas kogu halva vist / ahh mõru piin / ja maha surut tung / teeb roiuks suveviin / ja lõppeda ei taha / too imeilus lembepummelung“. Midagi kohe kaduvat argipäevast, aga ometi kaunist tajun ka luuletuses „Tervitus raadiost“!

Lauri Pilter. Vilekoor ja teisi jutte.

Mõnusad lood need Airootsi lood. Kohe 24 tükki järjest. Natuke meenutavad Kasemaa „Leskede kadunud maailma“, ainult et Vormsil, s.t. Airootsis räägitakse ka meestest. Eesti kirjanduse kontekstis võiks osutada isegi Traadi Harala tekstidele, aga Pilter on mõistagi teistsugune. Just õhustik on see, mis peaks lugejat puudutama. Harva kohtab praeguses belletristikas pikki ja kauneid looduspilte: „Kuigi aeg oli hiline, peatasid mehed auto poolel teel üle jää, keset Airootsit linnast eraldavat merelahte, Kübararahu nimelise saarekese lähedal, mis oli kõigest lapike kollakaspruuni roostikku. Peatumine oli keelatud tegu, sest jääteel tohib üksnes sõita. Mehed tulid autost välja, jätsid ukse lahti ja keerasid muusika valjemini mängima. Aeglaselt pedaale vändates möödus neist jalgrattaga teel Airootsi vibalik keskealine mees, kellest langes teeäärsetele

lumehangedele hiiglaslikult pikk sinine vari. Läänetaevas lõõmav punane valgus voogas üle sini-hallitriibulise valendiku ja mattroheline jää siledaks aetud sõidurajal läikis ning säratas veel õrnalt. Legendikku kauguses piiravad metsa- ja pargipuude viirud mustendasid valge karra all sõbralikus osadustundes. Leekiv loojang sisendas tunnet millegi pidulikust, igavesest ja valutekitavalt ilusast lõpust. Kare õhk, matid ja kiiskavad värvitoonid ühinesid õhtuüksilduses klaveriimprovisatsiooni kordumatu, ennastunustava pühendumusega.“

Sel saarel on elanud sirgjoonelised inimesed, kes kandes oma elukoormat olid alati pea püüdnud püsti hoida. Lugude jutustaja, Larats nimeks, otsustas kirjutada nii ammustest kui ka temaga ühel ajal elanud inimesest. Ta jutustab headest inimestest, kuigi nende elu kohta võiks öelda Faehlmanni kuulsamate ridadega: „Ükskord oli üks mees. Ta sündis, kosis ja suri. Enam ma temast ei tea. Aga see oli üks mees.“ Tundub, et Pilter kirjeldab ühe ajastu lõppu, kuidas kord seda nimetama hakatakse, ei tea meist veel keegi. Igatahes tunneb noormees, et on õppides „sulgenud kõrvad maa häälele“ („Magistri maalaul“), eks nii on juhtunud paljudega, aga mis sa teed. Eks Airootsistki on lahkunud ka välismaale, kus kõik puha kullast ja karrast.

Kordan eelmisel aastal mitut puhku väljaöeldut: mulle on hakanud meeldima, kui väikeste, n.-ö. tavaliste inimeste elu natukenegi väärtuslikumaks kirjutatakse.

Liivametsa Lugemised - 81 / 2015

LÄHETUSLAUSED

Eesti kirjanik Andrus Kivirähk pahandab LP-s (21.02), et väikeparteide esindajaid ei kutsutud „suurele väljanäitusele“, s.t. presidendi vastuvõtule, kus nad saanuks teistega koos poseerida. See olla „karjuv ülekohus“! Vabaerakonnast ju ikka vähemalt kaks olulisemat persooni paistis seal liikuvat. Jah, mis sa hing teed, Riigikogusse kandideerijaid oli ju 874, võimalik, et kõik tahtnuks seal olla. Huvitav, kas teised kirjanikud ka vahel nurisevad, et nad telerisse kuigi sageli ei pääse, Kivirähkil seda muret igatahes pole. Tajusin kirjutisest õhkuvat eestlaslikku kadedusnooti..., kolumnistist kirjanik ei saagi enam muud teha, kui pidevalt ülekohtu pärast ahastada. Ent küllap see kõik on vaid iroonilis-pilav vaade!

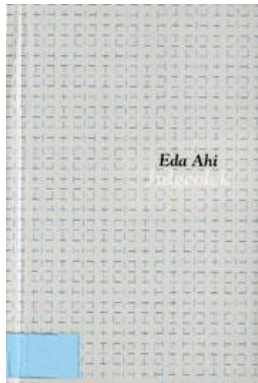
Rõõmustasin, kui kuulsin Egle Pulleritsu „Vikerraadio“ keelesäutsus kiitmas Rahvusringhäälingut sõna *vaadend* kasutamise eest, rahval on ju igasuguse meelelahutusliku vaatemängu puhul kombeks

kasutada *show* = *sõu*. Ometigi leidub ÕS-is eestikeelne vaste, aga me pole suutnud sellele hinge sisse puhuda. Üks on muidugi kindel, (*š*)*sõu* tuli ja jääb!

NB! Huvitusin rootsi kirjaniku Tove Alsterdali krimiromaanist „Vaikusesse maetud“ eelkõige seetõttu, et raamatus käsitletakse Skandinaaviast (eeskätt Rootsist ja Soomest) pärit kommunistide siirdumist 1930-ndatel NSVL-i. Nende saatusliku valiku tagajärgedega tuleb tegelda aga tänapäevani välja. Kõlbab lugeda küll, kahjuks on tõlketoimetaja töö nõrgavõitu, mõne lause mõttest üsna raske aru saada.

Raamatukogurahvas peaks aga teadma, et teenekast raamatuloolasest Endel Annusest on tema sajanda sünniaastapäeva puhul ilmunud asjalik kogumik „Elu raamatute keskel“.

LOETUD RAAMATUD

Eda Ahi. Julgeolek.

Väike habras luulekogu on sisult sitke ja mõttekirglik. Minu arvates on Eda Ahi üks tänapäeva poeetilisemaid noori luuletajaid. Traagikavarjud peidab ta suure osavusega värsiridadesse, kohati võib tunduda, et kõik on liigagi hillitsetud. Ta ei ehmata, ei mürgelda, ei karju, ometi sunnib kuulama ja ringi vaatama. Väljenduslaadi puhtuse ja viimistluse mõttes peab teda ikka ja jälle arbujatega kõrvutama.

Eda Ahi iseloomustab vaimne iseseisvus, mis peaks tegelikult kõigile taasiseseisvunud riigis koolis käinutele omane olema. Tema tekstides naljalt tühje sõnu ja kulunud või koltunud väljendeid ei leia. Õeldu on nii ilu kui ka tõe teenistuses. Sallivus seisab õiges paigas ja maitsekultuuri vastu ei eksita. Lisaks on poetessi püüd maailma mõista imestus- ja imetusväärne. Teadagi pole nooruslik täiuseotsing temalegi võõras, ent humanistlik nõudlikkus ei luba otseselt midagi saastaga üle valada. Seejuures troonib elegantne ironia

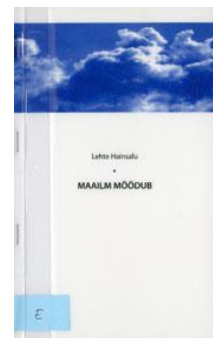
paljudes värssides, nt. „see, kus sa naiivselt autot pargid, / pole parkla, vaid mu mängumaa.“ („vahtraleht“), aga ka tekstides „ühe talve kroonika“, „Tallinn pisaraid ei usu“, „revolutsionäär“ ja iseseisva naise kirjutatud pöördumises „Tatjana kiri Oneginile“. Väikest epateerimist leidub samuti: „võtmelaul“, „ajalik“, „lepitus“; eksistentsi mõistvad on „vastutulelik“ ja „Alliksaarel“; „klassika“ näitab autori oskust end vaimselt kaitsta. Luuletuses „olekutest“ tuuakse sisse ka sõda, mis võib muutuda edaspidi eesti kirjanduses koguni uueks teemaks (vt. ka Kärt Hellerma). Vaatamata kurjakuulutavale olukorrale, avab toomingas oma õied „vabalt, demokraatlikult ja tuimalt“. Linnadest peatatakse lisaks Tallinnale ka Tartus. Näitena pakun avaluuletuse „südame põhjast“: „armastan sind oma südame põhjast – / kidurast, karmist ja alistamatust. / armastan sind tema ohtlikust idast, / jätmata rea peale ühtegi rida, / linna ja sinugi kohale katust. / armastan sind tema metsikust läänest, / lõunastki – janusest, kuldsest ja kuumast. / armastan sind emmast ja kummast, / päratult ekslevast, tuikavast tuumast. / ometi enam kui lõunast või läänest, / idast, mis lööb, aga märki ei taba, / armastan sind oma südame põhjast, /sitkest ja parkunust, õrnast ja tummast, / kuhu me keeltpidi alati jääme / ühtviisi määratult kinni / ja vabaks.“ Eda Ahi on sõnaosav, selles pole kahtlust, ja riimidega tuleb samuti suurepäraselt toime.

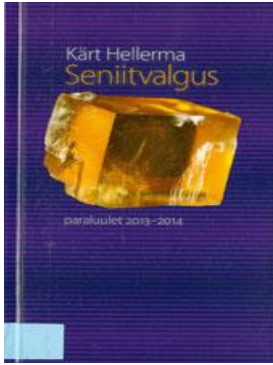
Lehte Hainsalu. Maailm möödub.

Järgnevatest ridadest koorub luulekogu temaatika: „KULDKINGAKESTES astub Aeg / kõik see aeg, kõik see aeg. / Armas aeg, / kuhu jäänud kõik see Aeg, / lapsepõlv ja pungaage, / noorusaeg ja vooresaeg, / naisepõlv / ja mungaaeg?“ Üldistades võib väita, et raamatus valitseb pihtimusluule. Kõigile ülal tsiteeritud ajamärksõnadele on pühendatud omajagu ridu. Muidugi, teades autori iga, on loomulik, et keskendutakse kokkuvõttele möödunust. Poetessi aeg pole kerge olnud, ent kindlasti ei mõju raamat süngelt. Ikka targalt, rahulikult ja isegi lepitavalt. Eks keskealine ja vanem põlvkond teab juba, et maailm möödub meist kiiresti, teatakse ehk sedagi, mis jääb järele. Hainsalu peatub mälestustel, nt. „ELASIN õdusas majas“; kogetul, nt. „KAKS VÄERINDA Võnnus kahel pool maja.“, „MU EMA ärakandmata koorem“, „POEST tulih kahe tütrepojaga“; ja mõnelgi armil, nt. „KOLMVEERANDSAJANDI eest“, „VANAEMA helde, lahke“. Autor mõtiskleb oma rahva saatusest, nt. „VABADUSSÕJA teeneteristi ränkust“, „VENE KULTUSROMAAN on „Sõda ja rahu“, „MÕNI ELUMURE“, „RUUTSENTIMEETRIT MAAD ei leidu“, „GERASSIMOVKAS sündis poisike“, „ÜLE VÕLLI käib elukik“ jt. Heidab pilgu muutustele ühiskonnas, nt. „ÄMM õpib hoolega keeli“, „TOOKORD oli riivilil tagareas“.

Koht, millele leiab mitu viidet, on Võnnu. Tutvustuseks: „SEISAN teivasjaamas / ja vaatan rongi, milles ise istun – / see tuleb huilates... / valgustatud aknad vilksuvad... / möödab ongi... / järelkumin vaibub vaikusse. / Maailm möödub minust koos minuga.“

Hea mõtteluulekogu lõpetab „REEKVIEM“.

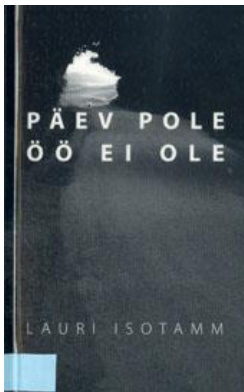

Kärt Hellerma. Seniitvalgus. Paraluulet 2013–2014.

Luule tutvustamine on tõesti ränk töö, asun ju juba kolmanda raamatu juurde. Võib-olla ei peaks seda tegemagi, nagu arvas mu õpetaja Maie Kalda, sest igaüks leiab sealt nagunii oma ning teise arvamusel pole õigupoolest tähtsust.

Hellerma luules leidub palju isiklikku ja pihtimuslikku. Ja kõike näeb ta tõepoolest seniidis, nii mõnigi löök tabab pealage, ja mõnikord lausa oimetuks tegevalt. Niisugune see eesti uus luule kipub olema. Kärt kirjutab: „Ma oskan samuti / sõnadest omletti teha / Sõnad vahtu / sorts rõõska koort / Paar soolatera ja ongi / Las Kriitik pärast praeb”. Tegelikult ta sõnu halvast mõttes vahtu ei klopi ja kui midagi lisab, siis ikka punast pipart või tšillit! Millegipärast arvan, et luuleraamatu „küpsetamine” ei käinud sugugi kergelt. Hellerma on mõttelt ja sõnastuselt terav, kohati lausa sarkastiline, eriti

viimasest jaotuses „Kui olin kirjutanud” (luulekogu on jaotatud sisult neljaks). Kui väga hoolega uurida, siis irooniat leiab peaaegu igas tekstis. Sotsiaalsetest torgetest puudust pole – luule ampluaa ulatub laia maailma sõjakusest isikliku kitsikuseni, nt. „Näen oma vanust”. Lugeja võib mõnel juhul lausa vakatada, nt. kui loeb luuletust „Meie igapäevane turvapadi”, millest lõpuread: „Meie isa kes sa oled / meie igapäevane satelliitluure / ja sisepoliitika / meie keeruline geopoliitiline asend / ja meie igapäevane Ida-Virumaa / meie igapäevane rohujuure tasandil / raketitõrje / meie skautlaager Kakerdaja rabas / ja meie igapäevane rahupremia / Meie isa kes sa oled / meie igapäevane turvapadi / ära meile veel täna / näkku räntsata”. Ka Hellerma viljeleb proosaluulet, seda on isegi rohkem kui muud. Argipäevalüürika kuulub aga iga inimese elu juurde, enamik lihtsalt ei suuda seda sõnastada: „Pliidil podiseb lihapada”, „Tulin õhtul Tartust”, „Lugu sellest, mis on seina taga”, „Lugu rõduklaasist ja heast südamest”, „Korraks Maximas” jt. Minu arvates lehvatab karm ajakirjanduslik vaim ta esimese luuleraamatu kohal tiibu. „Seniitvalgus” on mahukas ja sisukas, ja kuigi mõnda värsirida pole lihtne tõlgendada, on tekstid kindla käega kirja pandud ja terviklikud ega paku mitmeti mõistmist. Hellerma on alati olnud südikas hinnanguid jagama, kahtlemist tema proosaloomingust eriti ei märka, need aga ei kuulu teatavasti sotsiaalselt pehmete või pealiskaudsete hulka. Tsiteerimiseks on Kärdi luuletused liiga pikad, ühe lühema, mis mulle eriti meeldib, vahendan teilegi: „Muda on mõistetavam kui muld / sest muda kleepub / aga muld matab / mudaga võib loopida / lajatada kellele tahes / sest muda viib sõnumi / pikemata kohale / Mulda saab samuti visata / kolme peotäie kaupa / Aga see mulda / mõistetavamaks ei tee”.

Lauri Isotamm. Päev pole öö ei ole.

Tegevuskoht Tartu, aeg 1990-ndad, tegelasteks valdavalt juuratudengid, aga ka mõni kahtlasem tüüp. Raamat on ühteaegu naljakas ja kurb, kohati lausa irreaalne. Olen nähtavasti palju neist aastatest juba unustanud, tegelikult igaüks ei teagi toonasest kuritegevusest lähemalt midagi. Raamatus leidub tegelasi, kes ütlevad „See Tartu, millest sa räägid, see ei ole päris linn, see on sinu peas ainult.” Põhjus – kõik tundvat üksteist.

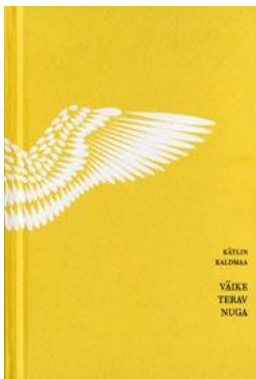
Mulle näib, et autor on tahtnud oma südame pealt ühe loo ära kirjutada, millestki painavast vabaks saada. Võib-olla mõistavadki tegelaste valikuid ja nendega toimuvat kõige paremini toonase kümnendi noored, sest aeg oli võimaluste poolest tõesti rikkalik, kuid teadmatusest tehti rohkesti vigu. Järgnesid meeleheitlikud katsed neist, vigadest siis, vabaneda. Nii ei puudu romaanis kriminaalnegi moment, mida nimetatakse ka „katuse pakkumiseks”.

Mis siis üldse toimub: üks ärandatakse Vene sõjaväest maha jäänud metalli, relvi, ja jumal teab, mida veel. Kel läheb äri edukalt, võib prassida. Tihtipeale aga peidetakse omad mustad teod pealtnäha ausate nägude taha. Mõnegi inimese minevikust koorub välja pealekaebamise juhtum. Juhtub, et nii kurjategijad, õppejõud ja ka poliitilist kasu otsivad isikud on „omavahel sõbralikult põimunud”.

Juuratudengid, nagu üliõpilased alati, joovad, mõnikord kohe pööraselt, raha puudusel isegi näppavad alkoholi... Peategelase Juhan Lumiste kaudu kulgeb raamatus ka armastusliin, mis pole õnnelik ega kuigi ilus.

Üliõpilastele teatatakse pärast taasiseseisvumist, esimesel loengul, et neist kasvab uus eliit, teisalt aga väidetakse, et see on juba paika pandud: „ – Eesti Vabariigi eliit. Vesik – professor Vesik – ütles, et meie kursusel on võimalus Eesti õigussüsteemi reformida ja saada Eesti eliidiks. Raagi nagu särab nüüd üleni nagu päike. Päike, mis ootab iga hetk algavat varjutust. – Just-just! Ainult et lugupeetud professor liialdas veidi. Nimetame seda siis näiteks professionaalseks libastumiseks. Sest sonimine või... näiteks lipitsemine oleks ju lugupeetud professori aadressil liiga jõulised väljendid, mis? Naeratus on täiesti kadunud. – Tegelikult muidugi ei ole Eesti Vabariigi eliiti asja valdaval enamusel teie kursusest. Mõne üksiku erandiga ehk. Raag laseb külma pilgu meist üle. – Ja sellel ei ole isegi niivõrd palju tegemist sellega, kes või mis teie ise olete. Vaid sellega, et Eesti Vabariigi eliit on juba formeeritud. Nii, nagu see ajaloo alati olnud on. Eliit on alati formeeritud. Ma saan samal hetkel aru,

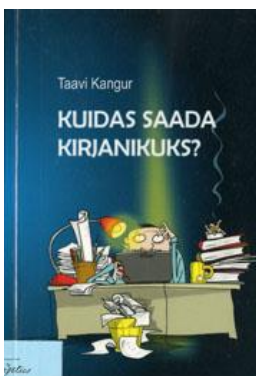
et Raagil on ilmselt õigus. Kes ta ikkagi on? Ja miks me siin oleme? Miks just meie? Ma vaatan Hannat. Kurat, kui ilus ta on. Ta kuulab tähelepanelikult Raagi, silmad veidi vidukil, ja lonksab aeg-ajalt veini. – Vaadake enda ümber ja ärgake üles! Nagu ma ütlesin, Eestis käib sõda. Õigemini, sõda käib muidugi kogu aeg ja igal pool. Aga Eestis ei ole sõda veel omaks võtnud rahu ja riigi vormi, nagu Rootsisis näiteks või Saksamaal. Ja ta pole enam ka seda nagu, nagu ta oli Vene ajal. Me oleme praegu imelises hetkes, üürikeses hetkes, kus ei ole mitte midagi, aga kus on kõige alge. Üldse kõige, mis on võimalik. Kogu see aeg, kogu see Vene aeg me vahtisime nagu halvatult seda koletist, samamoodi kui küülik vahib madu. Ja me ei pannud tähelegi, kui ühel hetkel see koletis lihtsalt haihtus. Pahh! Midagi ei jäänud järgi, ainult sinine suits. Aga hirm, see halvav hirm, see on jäänud. See on praegugi siin, nuusutage! Ja te kõik passite endiselt kükkis, silmad punnis ja ei julge midagi teha. Ma tean, mis edasi saab. Tulevad nutikad tegelased ja algatavad hernehirmutise ehitamise, et te endiselt paigal püsiksite. Kõik on jälle korras, kõik on tuttav ja turvaline, kõik saavad oma eluga edasi minna. Kannatada, kurta, ussitada, varastada ja peale kaevata. Ja karta. Peaasi, et see hirm ei kaoks.” Selle tsiteeringu järel hakkab vist igaüks mõtlema, kuidas nii, kas tõesti? Lauri Isotamme pöörase aja pöörast lugu võiks lugeda küll. Muu seas, peategelase isa oli olnud okupatsiooniajal dissident.

Kätlin Kaldmaa. Väike terav nuga.

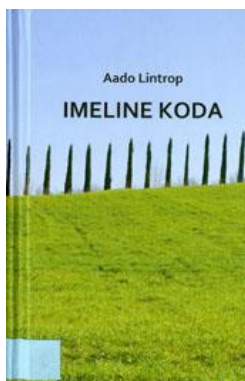
Raamat sisaldab kümme lugu. Kõige tuntum teiste hulgas, „Kui poisid tulid” (teemaks poiste ja tüdrukute suhtlus eri eluetappidel), on pälvinud Friedebert Tuglase novelliauhinna (2012), ka on kogumik valitud tänavu Kultuurkapitali kirjanduspreemia nominendiks.

Üha sagedamini leiab eesti lühiproosas nn. maagilisesse kalduvaid lugusid. Näiteks autorit teadmata võiks kogumiku kõige fantaasiaküllasema teksti „Ailill” kirjutajaks pidada kas või Heinsaart!? Lugu kõneleb noorest naisest, kes tunneb, et soovib last oodates lennata, mida ta pargis teebki. Lõpuks sünnitab ta tiivakestega lapse, kes arstide meelest on väärarenguga ja vajab tõsist operatsiooni. Ema laseb aga lapse katsumustest päästmiseks haigla aknast lendu... Ilus novell! Sarnast nõiduslikku alatooni adub ka „Loos Einhver Ekkineinsdotteri häälest”, mis jutustab imelapsest, lauljast, kes lõpuks saabub laiast ilmast tagasi väikesesse vaikesse kodupaika, kus teda on alati oodatud. Kõigis lugudes on osutatud kas suuremal („Kakskümmend aastat hiljem”, millest alljärgnevalt lühikatke) või vähemal määral inimsuhete hingelisele segadusele („Väike terav nuga”, „How I stopped hating Meryl Streep”). Niisiis: „Poiss kiindus aina enam ja enam sisemisse kõrbesse ega osanud ega tahtnudki sealt enam välja tulla. Tean ainult, et suured kõrbed, ja kõik on kõrb. Ja kui poiss siis kord oma kõrbest põgeneda proovis ja väikesesse linna tüdruku juurde läks, oli tüdruk kodus. Ja nad olid seal mitu päeva, selles teises sõidukis, mis oli küll kollane, kus isegi aknaraamaid olid kollased, aga mitte nii nagu öösse seilaval allveelaeval, pigem kui hommikuudust nähtavale ilmuval punaste purjedega paadil. Poiss istus rätsepaistes põrandal ja tüdruk ei saanud midagi aru. Kuidas ta tuleb nii teise maailma sisse, lihtsalt istub maha, suitsetab toa täis ja ei lähe minema? Kas siis nii tohib, kas nii saab? Mida ma temaga siin peale hakkam? mõtles tüdruk ega öelnud midagi, oli vait ja kuri. Poiss läks ära, tagasi oma kõrbesse, tal oli elu pilet ostmata”. Lausa rägastikku on sattunud hing „Tsõlibaadis”.

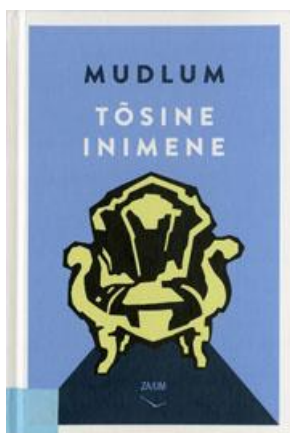
Taavi Kangur. Kuidas saada kirjanikuks?

Kõiketeadev internet teatab, et Taavi Kangur on lapsest saadik tahtnud saada kirjanikuks. Ega mul palju tema viimase raamatu kohta öelda pole, ja varasemate romaanidega („Kõigile saab kurikaga virutada” (2010), „Nii see jääbki” (2011) ja „Häkkerijaht”(2012)) olen ülimalt põgusalt tutvunud. Tagakaanel nimetatakse „Kuidas saada kirjanikuks” „vaimukaks ja asjatundlikuks”, mina vaimukust eriti ei leidnud, pigem ikka tõsisepoolne. Võimalik, et gümnaasiumides tasuks sellele viidata, ent jagan Kanguri tähelepanekut, et enne kirjanikuks hakkamist tuleks põhikool siiski lõpetada. Ühes olen temaga veel nõus, lugejat ei tohi rumalaks pidada. Lisaks on alati mõttekas ÕS-i kasutada, ja meeldetuletus „kümme korda loe, üks kord saada” sobib samuti õpetuslauseks neile, kes öösel pähe tulnud esimesed read kohe hommikul avaldamisteele saavad. Kriitika aga tuleb Taavi Kanguri meelest välja kannatada: „Hea mõte on leida endale oma arvustajad. Ehk siis välja vaadata inimesed, kes on karmid, ent õiglased ja ei lase neil enne teisi lugeda.”

Aado Lintrop. Imeline koda.

Näib, et isik, kel osaks saanud õnn stipendiumi toel lühikest aega Itaalias Mazzanos viibida (vt. ka lk. 77), peab kirjutama tänutäheks vähemalt reisikirja. Raamatu lõpus teatab autor oma töö tulemuse kohta, et reisikirjades jääb ta „kahe jalaga maa peale“, neid ei pea „müstilisteks vaimurännakuteks või üleloomulikke elemente sisaldavateks seiklusteks“ ümber töötlema. Küllap seal Mazzanos muudki kirjutatakse (Lintrop ka luuletusi), kuid üht tean ma varasematest lugemistest kindlalt: külalised peavad mäest üles rühkima, et olulistes kohtadesse jõuda. Nõnda väidetakse peaaegu igas ülevaates. Folklorist Lintrop käis seal märtsikuus, seega varakevadel, nii pööratakse loodumärkidele rohkesti tähelepanu, igatahes lisab ta poeetiliselt: „Teekond on nagu laul, kõlaga see koduses varakevades või seitsme maa ja mere taga. Vaja on alustada, siis laulab see juba ise, kõik tarvilikud sõnad tulevad õigel hetkel meelde.“ „Imeline koda“ pealkirjana kõlab lugejale kutsuvalt, autoril on ka sellenimeline luuletus, aga muidu on raamat keskpärane, kuid sümpaatselt kujundatud. Kohati ajakirjanduslik, mõni lehekülg koguni väheütlev, ent toredasti kõlavaid mõtteid leidub samuti. Lintropi reisikirjast leiab mõistagi eluloolist juttu, autor peab endaga n.-õ. kahekõnet. Juttu on rahast, mida teadustöök antakse teadagi vähe. Teemaks on erialane töö, ilukirjanduse lugemise vähenemine, isegi haritlaste hulgas. Peatutakse eelmistel reisel, nt. Nepaali ja esimest korda Itaaliasse. Igas veedetud päevas kirjeldatakse muu hulgas mõnusat veinijoomist. Kuuleme matkamisest Mazzano lähiümbruses, mõtteid Roomast, mille muistset hiilgust autor ei suuda silme ette manada, mis jätab teda koguni ükskõikseks! Mazzano kitsad tänavad tunduvad palju kodusemad... Üks saab selgeks: Lintrop on ilmapidi palju ringi rännanud, lisaks ekspeditsioonid, nt. koos Lennart Meriga. Kõige rohkem vaeva nägin autori kirjasõbra Meeksi valla kõnepruugis kirjade lugemisega. Neid ei saanud ju vahele ka jätta, sest tavaliselt arendas Lintrop kirjadest leitud mõtteid edasi. Tsiteerin ühe Lintropi mõttekäigu, mis järgneb murdekeelse Urmase tähelepanekutele kevadest. Nimelt kirjutab viimane mehest, kes tahtis alati kevadega koos elada ja rändas seepärast koos aastaajaga ringi: „Ja mina hakkasin mõtlema, et mis vägi see on, mis inimesed rändama paneb. Nii-öelda kevadet otsima. Miks me tahame käia Himaalajas, Kreekas, Itaalias ja mujal? Vanasti oli see ainus viis maailma näha ja tunda õppida, aga nüüd saaksime ju kodus tugitoolis istudes reisida ükskõik kuhu. Kui näeme eksootilisi paiku telerist või uurime arvuti vahendusel, ei kahtle me ju nende olemasolus. Milleks kulutada raha ja näha vaeva, et kohapeal ära käia? Üks laama oli Tiibetis öelnud, et tema küll ei saa aru, miks peab eluga riskides suure vaevaga Everesti otsa ronima. Palju lihtsam on seal käia vaimus, nagu tema oli seda korduvalt teinud. Arvan, et siin ongi vastus mu küsimusele. Kui meie kultuur õpetaks meid vaimus rändama ja suhtuma sellesse kahtlusteta nagu tegelikku reisimisse, siis me ei trambiks ehk mööda ilma ringi. Sest tegelikult me ju ei vaja kõiki neid erinevaid kohti, kus käime, lihtsalt niisama, puhtalt nende pärast, vaid seetõttu, et me hindame ja naudime enda suhet nendega, tahame tunda tundeid, mida need paigad meis tekitavad. Aga see on mingil määral seesama asi, mille too laama lahendas hoopis teisel moel. Kui ta tundis vaimus rännates, et see ongi päriselt või et see, mis meie arvates toimub päriselt, ei erine sellest, mis toimub vaimus, polnud tal muidugi tarvis mäkkeronimisega vaeva näha. Meie nii ei suuda, meie maailm on meid kujundanud sel moel, et on vaja tajuda oma „reaalset“ kohalolu.“ Selle üle tasub tõesti mõelda! Aga nüüd näide keelest, mida pole lust lugeda: „Kevvái: Nüüt viimáte páse ma sullõ ligi. Miis’: 60 aastat ma olõ suqka ütén käänuq. Ma olõ-i tahtnuq üttegiq tõist. Ja nüüt sa tulõt ütlemä, et sa ei olõq mullõ ligi olnuq.“

Mudlum. Tõsine inimene.

Samuti Kultuurkapitali kirjanduspreemia tänavune nominent. Järgnev Mudlumi mõte avab ja seletab omal kombel jutukogu tähendust: „Ainus asi, mille pärast enam kartma ei pea, on minevik ja nõnda see möödunud aeg on nagu kahtpidi kantav kangas, ühel pool head mälestused ja teisel pool halvad. Mu mõistlikust, arukast mälust sirutuvad pinnale pildid, millest saab kududa ainult ilusat mustrit. Ma ei oska seletada, aga näib, et halb, või tavaline, see nagu kaoks, lahustuks, seal on sellised ämblikuvõrgu moodi alad, või täitsa tühjus, koiaugud tegelikkuse koes. Millegi puudumine. Mitteolemasolek. Unustus. Ja see on neile halvadele asjadele paras.“ („Enneolevik“.) Ilukirjanduses eksisteerib kahtlemata võimalus kunagine tegelikkus unustada või kõrvale jätta, aga näiteks ajaloos oleks see mõeldamatu. Kas see unustus mõjub halvale kui karistus? Selle üle peame kõik koos mõtlema. Autor meenutab siiski ka ebameeldivaid ja totraid asju (nt. „Ammoonium“), temagi tekstides öeldakse otsesõnu, et kui midagi keelati, siis uputati end unistustesse. „Tõsine inimene“ arutab põhiliselt lihtsate asjade üle, ja teeb seda igati lihtsalt (nt. „Miili ja Meelik“). Need lood kuuluvad küll halli argipäeva temaatikasse, kuid on säravalt kirjutatud. Läänud aeg on kuidagi talutavamaks muudetud, on küsimus distantsis või unustamises, ei tea praegu

öelda. Tekstid pole ilustatud, küll aga ilusad, vaade minevikule rahuloov ja -toov, just selline, nagu mõistlikul inimesel sageli. Mõnikord kisub meel lugedes kurvakski, et oli, ja enam polegi, nt. „Lepatriinude aasta“. „Enneolevik“ küll kordab stereotüüpseid asju ja tähelepanekuid, aga kui ammune aeg on nõnda mällu talletunud, siis pole teha midagi: „Kui ma niimoodi mõtlen, siis tundus talv ilusam kui suvi, või kevad, või sügis, selles külmas valges sädeluses oli mingi selline rahu ja mõõtmatus, mida ma nüüd enam kunagi ei adu. /---/ Ja suvi on tolmune umbrohupuhmas värava kõrval, selle lõhn ja valgus, ja sa ei tea kunagi täpselt, kas see oligi sinuga, sinu elust, või tuleb see lihtsalt kui tõde.“ Niisuguseid noorpõlvest, hetkedest ja päevadest elu jooksul kõnelevaid lugusid ja lookesi leidub kirjanduses palju, Mudlumi omad erinevad vast sellepolest, et temal on päike alati paistnud, pealegi egas sirelid sõja korral õitsemata jäta. „Minu tädi Ellen“ kui kirjanduslooline esseistlik lugu pärilub arvatavasti kõige enam tähelepanu, kuigi on juba varem „Vikerkaares“ ilmunud, sest on seotud Juhan Smuuli elulooga. Lisaks on see Mudlumi kõige esimene trükitud lugu. Mudlum räägib ka oma kassidest, koertest, muudest loomadest ja söögistki. Mulle meeldib kõige rohkem hästi lühike nimijutuke, elamuse pakub ka raamatu viimane, selgelt mälestuslik tekst Muhumaast, autori ema kodukülalt ja talust, kust võetud järgnev tsitaat: „Praegu on kõik teistmoodi kui enne. Enne oli aed parajalt lagas, suuri puid täis, kreegivõsa ja palju sireleid ja vanad pajud ja suured kuusepuud. Igasugused puud. Pihlakad ja leedrid, kõik oli varjuline ja mõnus, läbi kreekide see suur küün väga ei paistnudki, meil oli küla kõige suurem paekivist küün, aga selle pillirookatus mädanes lõpuks läbi, hari vajus sisse ja pikapeale kukkusid ka aampalgid alla. See oli nii pööraselt üle mõistuse suur ehitus, kellegi jõud ei hakanud peale, et seda korras pidada. /---/ Praegu on see kõik ilusasti tasane, sile, peaaegu juba kultuurmuruga, mingid kerged mõhnad ja kühmud näitavad veel vana vundamendikohta. Mida rohkem korda sai aed, seda rohkem rapikusse läks karjamaa, ükski lehm ega lammas ei näksinud enam rohtu ja noori kadakaid. Ema räägib, et tema lapsepõlves paistis meri kätte. Võib-olla ta sellepärast ei salligi puid ja müttab nagu kuri saruman ja muudkui saab puid maha ja põletab kände välja.“ („Väga suur pimedus ja väga väike saar.“) Lugege kindlasti ise edasi!

Urmas Vadi. Kuidas me kõik reas niimoodi läheme.

Samuti Kultuurkapitali nominent! Nagu juba Kätlin Kaldmaa puhul viitasin, on praegu kombeks eesti lühema proosa puhul sageli omadussõna *maagiline* kasutada. Nii väidangi taaskord, et Vadi loomingus leidub tugev ports maagilist realismi. Niisugust, kus reaalsus mängib pealtnäha ebanormaalsusega, aga pilt mõjub võluvalt ja uskumapanevalt. Fantaasia ongi ju kirjanduse pärusmaa. Vadi lugudest leiate portsu mängu, hullust ja joomise tagajärgede kirjeldamist. Kuigi igas loos on pidevalt ja lausa rõhutatult juttu surmast, kogumiku pealkiri näitab ju suuna kätte, pole Vadi tekstid morbiidsed. Ammugi võõrastavad või tuju rikkuvad – mis tuntud väljend! Mõelgem või jututriole „Rudolf Allabardi viimane osa“, „Korrektuur“, „Hamlet ja isa vaim“. Igati vaimustavad lood, omal kombel liigutavad, romantilisedki. Kuidas näitleja käib ringi portfelliga, mis punnis pudelitest! Selge see, Allabardi hing ei kao kuhugi. Kuni elavad ta kolleegid ja õpilased,

saab temast „elusaid“ lugusid luua. Täiesti võimalik, et ta ei jõudnud maa peal kõiki sisemisi võitlusi võideldud, tundeid lõpuni vaetud, seepärast kutsutaksegi vaim välja... Nende tekstidega avatakse meile ju ka mõnel määral Eesti teatri tagauksetaguseid sündmusi. Muide, „Hamletis...“ leidub lehekülg, kus kirjanik kohtub raamatukoguhoidjatega – oma lugejatega. Silmast silma vaatamine mõjub küll natuke koomiliselt, ent mitte kurjalt. Nii et kolleegid, kiiresti lugema!

Katke valisin nimitekstist: „Aga siis juhtus midagi kummalist. Suri Debora Vaarandi. Ma olin liitunud, nagu enamik liidu liikmeid, kirjanike listiga, kus vahel arutatakse kirjastamisküsimusi ja muud kirjandusega seonduvat, aga peamiselt tulevad listi teated kellegi tõlkija või kirjaniku surmast. Pean ütleva, et ma polnud Vaarandit väga lugenud, ja kui olla täiesti aus, siis ega peale „Saaremaa valsi“ mulle midagi rohkemat ette ei löönudki. Aga nüüd, kui ta oli surnud, tundsin ma korraga, kui lähedalt see minust mööda läks. [Et asi oleks selge, siis kirjaniku nimi seisis KL-i nimestikus Vaarandi järel – M. L.] Ma tundsin kohustust Vaarandi mälestuseks võtta üks kärakas. Ja kuna kõik mu raamatud olid kastides, sest me olime just kolinud, siis ei olnud mul ühtegi Vaarandi kogu käepärast, ja ma pole kindel, kas kastiski oleks olnud, aga võib-olla mõnest kogumikust midagi oleks siiski saanud. Tahtsin leida mõnd teksti, et saada teada, mida Vaarandi mälestuseks juua. Mu peas keerles vaid „Saaremaa valss“, kus on iseenesest joomisest juttu küll. Sest miks ei suutnud see kuldtärniga sõjamees püüda linalakk neidu? Miks jäi öö tema jaoks lühikeseks? Aga eks ikka sellepärast, et ju ta oli kusagilt rindelt tulnud ja tõmbas ennast kohe, nii kui aga sai, silmini täis. Aga mis võis olla see, mis niitis selle kuldtärniga sõjamehe, kes surus oma õhetava näo kaselehtedesse? Mis teda sinna vajutas? Mis see muud sai olla kui viin. Kuldtärniga sõjamees, väsinud, räpane, silmade taga jooksmas sõjakoledused, plahvatused, rindekaaslaste ärarebitud käed ja näod ja kõrvad ja jalad. Ainus, mis suudaks seda surma ja õudu kasvõi hetkekski unustama panna, on viin, või siis samakas. Otsustasin juua viina nõukaaegsest teeklaasist. Kallan klaasi kuhjaga viina täis ja joon ära ja kõik. Leidsin klaasi, aga mitte viina. Avasin baarikapi, et leida viinale võimalikult lähedast, kas siis džinni või tekiilat, grappat või

rakit või tšatšat, aga mitte midagi ei olnud! Kõige lähedasem ja ka ainus asi, mille ma leidsin, oli jõuludest jäänud hõõgvein." Nüüd on tõesti aeg ise edasi lugeda..., absurd lööb võidukalt realsusel jalad alt, tulemuseks muie me suul.

Liivametsa Lugemised - 82 / 2015

LÄHETUSLAUSED

Üks väga ilus tegu oli ERÜ teenetepreemia andmine ühingus aastaid erialast Eesti asja ajanud Reet Olevsoole. Võimalik, et kaugelt ei paistagi, kui palju aega ja vaeva see töö nõuab, aga lähemalt piiludes mõistad, et Reet teeb tublisti rohkem, kui ühe inimese ametikoht ehk eeldaks. Kui palju närvirakke kulus Riin Olonenil ja kas ta neid ülepea kaotaski, pole teada, aga e-kataloogi ESTER Tallinna ja Tartu andmebaaside liitmine vääriskahlusteta ERÜ aastapreemiat.

Vaimu- ja võimumaailma vahe tungis teadvusse eriti teravalt 2. märtsi õhtul, kui pärast Marju Lepajõe kuulamist-vaatamist „Plekktrummis“ lülitasin korraks teleri poliitsaatesse, kust kostus noorpoliitikute epateeriv toon ning kogenenumate asjameeste väsinud ja kordamisest koltunud sõnade kõmin. Mina aga mõtlesin hoopis sellele, et Tartu Ülikoolis interpreteeritakse Augustinuse (354.–430. a.) sõnu, palju sajandeid tagasi elanud mehe mõtteid. Miks sellest kirjutan? Nimelt oli saatejuht Joonas Hellerma näidanud tipp-poliitikutele enne nende viimast debatti, valimispäeva eelõhtul, Lepajõe (ta oli valitud „Müürilehe“ varivalitsuse ministriks) esitatud mõtteid, kuidas muuta ühiskonda, ja ootas kommentaare. Muidugi olid need, Lepajõe arvamised siis, tavapäraest natuke erinevamad, vastused paraku liiga pingutatud. Ühe erandiga, aga hoidugem nimedest. Pealegi, egas iga mees ei suvatsenud vastatagi.

LOETUD RAAMATUD

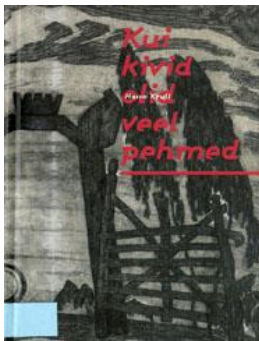

Maarja Kangro. Hüppa tulle.

Raamatusse on koondatud neli novelli, millest kolm varasemast tuttavad. Kangro tegelased on naised, kes näitavad peaaegu kõigi ja kõige vastu üles halastamatust. Nende enesekindlus ja ka -imetlus pälvivad feministide silmis kahtlemata kõrge hinnangu. Kogumiku nimiloos suhtub tegelasest luuletaja (nime tal pole) sarkasmiga nii baltisaksa kultuuri kui ka tõusiklusse, mida tänased mõisaomanikud kultiveerivad. (Mul isiklikult pole nendega ühtki kokkupuudet.) Koos muusikutega ühele mõisaõhtule esinema kutsutud luuletajanna väljenduslaad muutub lõpuks pilkavast rämedaks. Sarnases toonis kirjeldatakse ka novellis „Luule“ Rumeenias luulefestivalil toimunut. Haritud ja emantsipatsioonist juhitud poetess näitab pidevalt oma üleolekut ürituse suhtes, korralduse naiivsust, aga ka intiimsuhete jaburust. Selge, et kõik kultuuri- ja muuteemalised kokkukutsumised pole alati säravad, eriti kui kokku sattuvad erineva tasemega kirjanikud. „Armas haamer“ on kahtlemata eluline ja seotud naiseks olemise võimalike kannatustega, millele järgneb paras kättemaks juhuslikule maanteel ebaviisakalt käitunud mehele, keda rahvakeeli kutsutakse jõmmiks. Haamriga pähe ja asi korras, ent eks taolistele jorssidele tulebki vahel õpetust anda... Õnneks midagi traagilist ei juhtunud. Natuke hiljem saame teada, et löök mehe mõtlemist ja käitumist ei parandanud. Aga lugege ise! „Atropose Opel Meriva“ on aga tõesti mõnus-sarkastiline lugu meie päevade ühest naeruväärsest tegevusest - loosimiste trallist. Kuna mul polnud aimugi, kuidas need asjad käivad, nautisin seda tingeltangli kirjeldust täiega, nagu vist praegu öeldakse! Nojah, auto asemel tuli väiksem võit – stepptantsutund! Koduteel aga ajab naine kogemata kassi alla, seejärel leiab tuisuselt teelt vana kummaliselt käituvat ja rääkivat naise, kelle otsustab vastutulelikult koju viia. Teel rühib vastu aga naise poeg... Natuke sürrealistlik novell, aga mulle meeldib neljast kõige rohkem, ka puant on märgiline. Katke tekstist „Mõisas ehk hüppa tulle“: „Pianist oli neljandat põlve muusikamees. Lihvitid geenid, see oli näha. Seisuseteadlikkus. Ta ei karjunud, ei olnud ärevil enese maksmapaneku pärast. Ei nuhutanud tuult. Ilus oli teda vaadata. Praegu vaatas luuletaja ta kaela. Ja mõtles, kuidas ta ikka ja jälle selle vea teeb, et ronib oma luulet lugema mujal kui musta laega saalis, mujal kui spetsiifilise kuulajaskonnaga festivalidel. Kas ta ei ole küllalt näinud arusaamatutes vastupilkuvaid, süütuid silmi, kellele tema on tulnud pakkuma tühjust ja parimal juhul kaastundlikku nihilismi, aga nemad seal tühjust ei taha, samas on teetassid juba laual ja nüüd ei jää muud üle. Ta ei taha siin karjuda ja meeleolutseda, ta ei taha enam kunagi oma loomingut valjusti ette lugeda. Pianist lõpetas, luuletaja tõusis püsti ja röögatas: „Ma loen teile seast! Kuulake hoolega, sest järgmise luuletuse peategelane on *sigal!*“

Naerdi, muhelti. Ta luges, mitte üleliia dramaatiliselt, aga intensiivselt. Vaatas iga kord kellelegi silma sisse, kui ta *siga* ütles, kaasa arvatud klassivennale. Aga mida ta nägi, oli see, et publikul olid praetaldrikud tühjaks söödud, ainult kalaluud ja pardinahad vedelesid liudadel ja taldrikutel, ja kui ta luulelugemise lõpetas, tulid kelnerid ja viisid laudadel tühjad nõud minema. Ta noogutas aplausi peale, aga ei kummardanud, istus ja vaatas viiuldajale otsa. „Mida kuradit, toit on otsas? Meid viiakse kõõki jäänuseid sööma või?“ „Kõht on väga tühi küll juba,“ ütles viiuldaja. „Lähme minema?“ ütles viiuldaja. „Lähme minema?“ ütles luuletaja peaaegu valjusti ja hakkas tõusma. „Käigu perse oma kuradi mägraparfee jäänustega.“ „Oota,“ ütles viiuldaja. Pianist tegi rahustava liigutuse. Flööditüdruk kirjutas petitsioonidele alla ja jagas Facebookis poliitilise sisuga artikleid, kuigi eriti ei kommenteerinud neid. Vaevalt oli ta mängu lõpetanud, kui läikima löönud silmadega mõisaproua tuli südikal sammul lavale, veel aplausi ajal. Kaiseri kingad, Kaiseri kingad. Ta tegi aplausi vaigistava žesti. „Midagi kont-sep-tu-aal-set tahaks nüüd. Midagi, mis vapustaks, noh.“ Mõisaproua naeratas. *Cage*. Luuletaja vaatas teda tülpinud põlgusega.“

Võib-olla ongi seesmise tühjustunde ning tühisuse ja pealiskaudsuse hinna näitamine üks raamatu märksõnu? Ei ole põhjust kahelda, kindlasti nii ongi. Muide, Rumeenia väikelinna luulefestivalil osalenud poetessi peeti marksistiks. Mida sellega täpselt mõeldi, jääb lugeja otsustada.

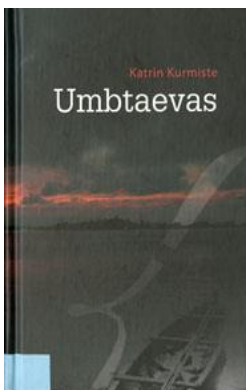

Hasso Krull. Kui kivid olid veel pehmed.

Ilmselt tuleb folklorist selle teksti mõtestamisega paremini toime kui tavaline kirjandusloolane. Kahtlane, kas „Kui kivid...“ mõiste üllas-täpses tähenduses eepos just on, nagu viidatud, aga variatsioon loomisloost kindlasti. Midagi vaimukalt aegumatut ja naiivset nendes „kivides“, mis kuulnud, näinud ja jätnud meelde ilmatu palju sõnu, igatahes leidub. Ka allegooria protsenti ei hakka ma rehkendama. Alustasin raamatu lugemist mitu korda, vahepeal väsisin ja jätkasin taas – , tegin n.-õ. tööd, sest tõeline huvi tekkis alles loo lõpus. Tee tööd ja näe vaeva, siis mõistad eesti kirjandustki! Muidugi on ses vastses loomisloos toredaid kohti ja parajaid sõnu paganate iseloomustamiseks, kes me endiselt ju oleme. Selge, et maailm oli siis, „kui kivid olid pehmed“, tunduvalt parem koht kui täna, isegi tuul silistas siis

õrnemalt! Tore on ju lugeda ajast, mil „tüdrukud olid rõõmsad nad pakkusid magusat mõdu / kuldset leiba punast viina ja kooke / mis olid kerged kui vaht / nad puhusid lehepilli luilutasid roopilli / pinistasid parmupilli kraapisid pingipilli / ehtisid tantsisid ümisesid lobisesid / kudusid kassikangast ja mängisid kuuvalgel peitust / meel kerge ja lõbus / nagu meel oli siis / kui kivid olid veel pehmed“ („Vend ja õde“). Murueide tütreid on meid ju ajast aega rõõmustanud...

„Kui kivid...“ koosneb kolmest osast, minu jaoks oli huvitavaim just viimane jagu. Esimese jao teiselt tekstileheküljelt valisin read: „Aga maa oli mõistatus. Maa oli muu, / maa oli muuseum, maa oli muinasjutt, / maa oli imede värav, maa oli nimede / sügav sügelus./ nime sellel ei ole“ („Unede uni“). Teine osa algab nii: „just nii suur kui vaja et käia / ta ühe päevaga otsast lõpuni läbi / just nii suur kui vaja et võtta / ta sülle ja kanda merest mereni / rannalt rannale/ veel täna õhtu“ („Väike maa“). Uurige teiegi seda raamatut!

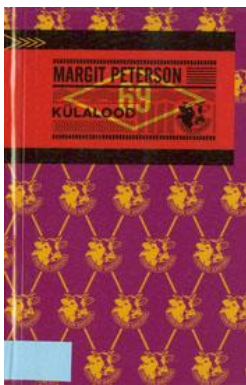

Katrin Kurmiste. Umbtaevas.

Tegevuskohaks Rakvere ja selle ümbrus. Romaanist peaks kujunema üks rahvaraamatukogude loetavamaid raamatuid. Teemaks nii Vene kui ka Saksa okupatsioon 1940-ndatel ja eesti rahva valikud, et ellu jääda. Kõik heas ja selges keeles kirja pandud. Kuigi ma pole veel lugenud Kurmiste eelmist, 1941. aasta pöördelisi sündmusi kirjeldavat „Tuulekülvi“, jätab järg, „Umbtaevas“, täiesti iseseisva teose mulje. Romaan kinnistab juba ammu teada tõdemust, et õigus kuulub alati neile, kelle käes võim, ja õiglust annab alati väenata. Ühtlasi tuletab meelde, et kolm tillukest maad Läänemere kaldal võivad saada imelihtsalt suurtele riikidele näpuharjutuseks. Kas on siis midagi põhimõtteliselt muutunud?

Loomulikult kirjeldab autor jultunumaid (põgenikelaeva „Moero“ saatus) ja põhimõtteliselt juba teada olukordi (Tallinna märtsipommitamine), aga seda perioodi meie ajaloo tulebki sadu kordi läbi kirjutada. Hinnangud mõlemale okupandile on õiglaselt karmid, armu ei leia keegi. Mõnikord näib, et vint on ülegi keeratud..., võimalik, et inimeste lihtsameelsust näidatakse meelega äärmuslikuna. Samas, eks päästmise või vabastamise teema on siiaaani elus, eestlaselt nõutakse pidevalt tänulikkust, iga väiksemgi viide venelaste tegudele saab vastusiraka. Autori poolehoid kuulub rahvale, kusjuures kahe maailmavalitsejaks ihkava riigi vahel sõeluvaid nimesi ta väga karmilt hukka ei mõistagi. Ometigi jääb usaldamatus eestlaste vahel ka kõige raskemal ja saatuslikemal hetkil püsima. Tõsi, autor selgitab, miks vaesem rahvas punasema valiku poole kaldus. Tihti tehti seda ka naiivsusest või harimatusest, nagu nüüd ilmatu palju kümnendeid hiljem teame. Kolmas võimalus, Soome minna, ei sobinud kõigile, ja ega metsaski igaüks vastu pidanuks. Peategelastest abielupaar Maarja ja Endrik

Tapper (Riigikogu liige) püüavad kõigest väest neil neljakümnendail toime tulla. Olid algul metsas, Saksa ajal aga leidis mees töö transpordi alal. Reetmisest, jälgimast tegevusest tapmise kõrval, loeme: „Nimelt olla Truup, kes oli end naha ja karvadega nõukogudele maha müünud ja nende juures kõrgeid ameteid pidanud, jäetud venelaste lahkumisel Eestisse partisaniliikumist organiseerima, aga sakslased nabinud ta juba 1941. aasta lõpul kusagil Kuusalu kandis kinni ja lasknud koos teda varjanud taluperega maha. Teda olevat üles andnud ta enda kaasvõitleja ja parteisekretär, kes ainukesena tema konspiratiivkorterit asukohta täpselt teadis. Saatus oli teinud kannapöörde ja ring oli sulgunud. See, kes oli reetnud, osutus nüüd ise reedetuks. Aga ju elus nii ongi, et need, kes reedavad, ei saa ise reetmise eest kaitstud olla. Mis mõtted liiguvad äraandja peas, kui ta oma madalaid tegusid teeb? Millised motiivid ja tõekspidamised teda tagant tõukavad? Kas on midagi, mis on tema jaoks püha? Endrik oli mitmeid kordi endamisi Vootele Truubi tookordsele käitumisele põhjendusi otsinud. Mängleva kergusega, ilma vähimatki südametunnistusepiina tundmata oli mees ära andnud oma isamaa, asetanud selle alandlikult lõmitades punaste võimurite jalge ette ja hakanud neid seejärel tões ja vaimus teenima.” Edasi kirjeldatakse, mis põhjustas niisuguse käitumise. Truup oli nimelt Venemaal sündinud, talle meenus ehk lapsepõlve muretus ja kodumaa ehk *rodina*, mitte isamaa ehk *otetšestvo*, selgitab autor. „Tuli ja istus kaetud laua taha, aga armastust selle maa vastu ta südames ei tundnud.” *Sic!*

Margit Peterson. Külalood ehk Vaaderpass.

Pealkiri on õige pisut eksitav, külalood küll, aga luuletustena esitatud. Margit Peterson seab värssidesse vist kõik tänast maaelu puudutavad märksõnad. Seega midagi uut pole, kõigest on juba räägitud ja kirjutatud, ometigi meeldivad need väikesed lood mulle väga. Muide, ei mäletagi värsikogu, kus kõigi tekstide juures oluks kirjutamisdaatum ja -koht. Aga tagedaks ajab sisukorra puudumine.

Tundub, et „Külalood” on kirja pandud konkreetse impulsi ajal, mida võib ju ka inspiratsiooniks nimetada!? Peterson püüab puudutada kõiki eestlaslikke külaelu nurki: teadagi kõigepealt sotsiaalseid muresid. Eeskätt torkab ta nina „vaesuse sisse” („Teel turule”, „Poikvel maailma äärel”). Siis on luuletatud naiste ja tüdrukute saatusest, nende suhetest meestega („Saatulik ilu”, „Noor vana ema”, „Vastu hommikut”, „ei taha olla nagu”, „Karm reaalsus”, „Valgrega”, „Cärol”, „Jaagup ja Verner”, „Surmahaigusest ellu”, „Salu Anna”

jt.) Irooniat leidub samuti: „see näitsik” näitab, kui „lihtne” võib olla tee riigipiruka juurde. „Veroonika” 17 värsirida kirjeldavad aga, kui kergesti võib nääpsuke naine sattuda allakäigutrepile. Loomulikult märkab viiteid ajale („Ajas”, „aeg oli tiksunud”, „Kaldal”, „Ajalugu kordub”). Omaette sümbolina võib võtta teksti „Küla kaardimoor”, nõnda kui ka luuletust „Johannes”. Üldistusena lisaks, et osa tekste kõneleb meestest, teine pool naistest. Sule ette on jäänud ka olukordadega kohanematud eluheidikud („Erak”, „Vanade toomede alleel” jt.). „Koidula pargis” pörkuvad vastamisi aga erinevad elukogemused. Mõnedki värsired on robustsed, ent elulised, autor tunneb keskkonda, mida kujutab. Tsiteerimiseks valisingi „Äratundmise”: „ta kündis / kesk sõnnikust lehkavat mulda / traktor / mille roolis / külamees kõrvulukustavat / meie meest kuulas / kolkasse eksinud linnamim / tippis tikkonsadel kõrvaklapid peas / sihitul sammul / mööda kruusast karjateed / kuulmata mööduva villise / kõrvulukustavat signaali / tüdruk oli ära / ometigi oli selles kibekirmes / õhus midagi kodust / midagi tuttavat / mis neiu enesesse muigama pani”. Tillukese süžeeega lool on isegi järg „Ta kõnnib”: „Ta kõnnib / mööda kruusast karjateed / käes moonakott / jalas kalossid / seljas kolm numbrit suurem kittelkleit / sama traktori suunas / juba kolmandat aastat / endine linnamim”. Külakogudel tasub komplekteerida, kõik on lihtsalt ja mõistetavalt kirjas, soovitage oma lugejatele!

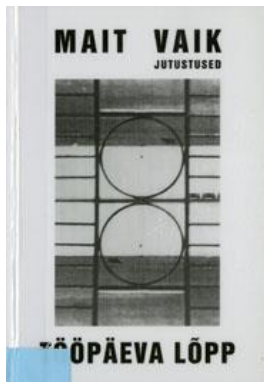
Triin Tasuja. Vastuseta kirjad.

Esimese kogu „Provintsiluule” (2009) nooruslikku elevust, välist hoolimatust, elujõudu ja kärsitust kolmandas raamatus enam pole, kuid teemad on endised. Prevaleerib ahastus. Kõik ümberringi näib igav (*A light inside Jane Austen's door*). Kõik tundub tuim, ükskõikne ja lootusetu. Üksindustunne, depressiivsuse ja pessimismi ilmingud on kindlasti silmahakkavamad teemad, nt. „mu kirjad võivad jäädagi vastuseta”. Igatsus armastuse järele on nooruses paratamatu, kuid Tasujal praegu ängistusse kalduv (nt. „Väljatulek”, „Ühe kingaga laps kiigul”). Minu meelest läheb noor autor surmateemaga flirtides liiale (nt. „Kui ma leian end”, „Haigus on haigem kui haige”, „Jumalat ei ole kodus”, „Ühel päeval kesklinnas” jt.). „Nastasja Filippovna” esimene rida kordab maailma kõige tuntumat aksioomi: „ebaõiglus valitseb maailma!” Luuletuses „Selles mõttes” unistatakse rikkaks saamisest, nagu olevat

keskmine „Reporter” vaataja. Üllatav võrdlus! Autor ei suuda taluda argise olemise painet, ta soovib, et poliitika muutuks ausamaks, inimesed õilsamaks. Arusaadavad ja kõigi ühised soovid ju, millal siis veel, kui noorena nendest tähtsatest asjadest kirjutada? Teisalt imestan, millise sõnumi Tasuja

näiteks kahekümne aasta pärast teele saadab. Mõistagi ei jõua ma luuleraamatu kõiki tekste siin rühmitada, arvan, et „Kurbuse kuninganna“ viitab selgesti luulekogu „Vastuseta kirjad“ üldtoonile: „Kõnnin ringi nagu vaim / tuhast tõusnu / kurbuse kuninganna / kelle silmad klaasistunud / ei suuda enam endast allapoole laskuda / põlvili kukkuda et näha / mis tähendab taluda õnnetust / orgu, mis neelab nagu sohu / vaikselt ja vaevaliselt / huuled liiguvad aga sõnu ei ole / Elu on kiirtee kus ma seisan juuste lehvides / tuul ja rahe peksmas näkku / ja olgugi ma niiviisi maailma ilusaim naine / sel teel ei peatu ükski auto“. Küll ühel vaikselt päeval tuleb leppimus ja elu mõistmine, nagu nt. Lehte Hainsalul kogumikus „Maailma möödub“.

Käes on kevadkuu lõpp, noor luuletajanna on kirjutanud: „märts nagu 10 aastat tagasi / mu kodulinna tapetakse inimesi / ja ma pole saanud suureks / kuigi olen vaba / mis tupik see on / mis kinni teid hoiab / need juured – / hoiavad elus / aga lahti ei lase?“ Tekst jätkub!

Mait Vaik. Tööpäeva lõpp.

Kaheksa lugu, kõik meie päevade vaated, olgugi et näiteks nimijutus makstakse veel kroonides. Muidugi on argipäev hall, kust seda päikest ja suurt õnne kogu aeg võtta, aga kas joomine, mis üks keskmisemaid teemasid, meile antud aja kaunimaks teeb, ei tea kinnitada. Vaatamata teatavale ängile (mis pole siiski hävitav), üksindusele ja elujahmerdamise mõttetusele, tasub kaasteelistel raamat kätte võtta ja kuulata, mida autoril öelda. Näiteks „Mees“ jälgib kahe venna käekäiku ja valikuid. Ühel õnnestub kohandumine muutusterikkas ühiskonnas, teisel mitte. Samal ajal käib inimeste saatus nende kannul. „Kõtuke“ ent jälgib kolmas tegutseva vaese paksukese veinilembese jumalasalase mõtisklusi oma käekäigust. Pere on maha jäetud ja leerilaps, kes temaga kaasa tuli, pole elukohaga üldse rahul. „Gruusia film“ käsitleb jälle üsna kummastavat situatsiooni, kus ühes korteris elab koos vastuoluliste kommetega perekonnaga üks filmigrupp. Söömist-joomist ja

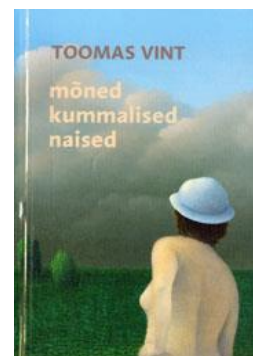
tralli jätkub, küllap leiab lugeja ehk ka mõtte üles. Mind sundis pikemalt aknast välja vaatama aga pika pealkirjaga novell „Me iga hetk on sekunditeks needitud me ajas“. Seda lauset võiks kasutada üldistusena terve jutukogu iseloomustamisel. Sisust niipalju, et välismaal töötanud mees tuleb toekama rahakotiga koju tagasi ja hakkab teenitult maha jooma. Ühes seltskonnas tutvub ta prostituudi käitumisega naisega, nulltüdrukuks kutsutuga, kellest ta enam loobuda ei suuda. Oh, neid inimestevahelisi suhteid, raputab mõni hallpea kindlasti pead. Meenutan, et raamatu viimase teksti „Puhtus“ eest pälvis autor tänavuse Fr. Tuglase novelliauhinna. Seda, kuidas Mait Vaik novelli „Puhtus“ pealkirja tõlgendab, lugege aga „Sirbist“ (6.03). Ise me selle peale lihtsalt ei tule. Eesti kirjandusele üsna tüüpiline alkohoolikulugu „Puhtus“ olevat isiklik, lisab Vaik samas lehes.

Edukate inimeste ehk „tõeliste elu printside“ kohta loen nimiloos järgmist: „Need noorsandid ei vaja eluks oma vanemate rikkust, see ei jookse mööda külge alla, kuid nad saaksid ka selleta hakkama, ülikoolis majandust, või juristiksi õppides ei jääks nad hätta ka isade pankrotistudes, nende vangi sattudes. Nad ei toetu oma vanemate prestiižile, pigem isegi väldivad seda. Nad ei joo nädalavahetusel ja kindlasti ei alusta nad järgmist hommikut pudeli õllega. Nad ei võta endale naiseks ajudeta hetke-kaunitari, vaid valivad oskuslikult. Nad ei armu peaaegu kunagi ja häda neile, kui see juhtuma peaks, sest nad ei oskaks selle tundega midagi teha, veelgi vähem sellega hakkama saada. Nad otsivad oma laste emadeks terved ja elurõõmsad iludused, küll madalamast klassist, aga seda tänulikumad ja kuulekamad. Nende naised oskavad süüa teha, hoiavad kodu korras, õpivad keeli, on sportlikud, sündides tervete hammastega ja puhta naeratusega. Võibolla kohati natuke verevaesed, kuid seegi pole kindel. Nad oskavad oma naise täpselt endale vajalikult kohandada, sest naistel ei jää muud üle. Nende põlgus käib kõige pihta, millest nad arvavad ennast aru saavat ja millest nad ei saa, selle pihta eriti, kuigi, mõningad erandid ehk välja arvatud, kus sisetunne ütleb, et seegi on mõistlik ja hea, aga miks, selleni on liiga pikk tee ja eesmärk ei pruugi teekonna pikkust pühitseda. Nad ei pea oma isadelt autot lunima, veelgi vähem midagi valetama. Neil on ka oma autod, täna otsustasid aga limusiinide kasuks.“

Teadmiseks! Samuti Tuglase novelliauhinna pälvinud Mart Kivastiku „Õnn tuli magades“ („Vikerkaar“, 2014, nr. 12) on koomilisusse kalduv lugu, äkki siiski tõsine, varases keskeas üksikust naisest, keda peetakse juba neljakümneselt vanaks. Kuidas ta pärast arsti antud diagnoosi „vana“ käitub, võiks rahvas ju uurida. Sedapuhku töötab naine küll apteekrina, mitte raamatukoguhoidjana, keda kirjanduses eelistatakse naiivse äpuna kujutada. Muide, seda lugu võiks tonaalsuselt võrrelda Vaigu jutuga „Naine“.

Toomas Vint. Mõned kummalised naised.

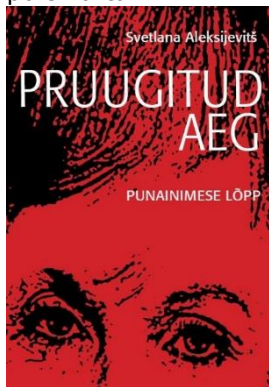
Tänavune Vilde preemia laureaat. Kuusteist lugu, kuusteist reprot. Novellikogu teevad huvitavaks ja isikupäraseks just autori kaunid aktimaalid. Iga pildi kõrvale on kirjutatud lugu modellist, inimsuhetest, s.t. meeste ja naiste intrigeerivast tundeelust, mis lõpevad alati põneva, lausa ägeda puändiga,

nagu žanr nõuab. Seega stiililt on tekstid üsna sarnased, nagu maalidki. Kujutatakse elu võimalikke seiku, tegelastest mehed on tihti muidugi abielus, kuid sellest ei piisa, nt. „Ärevate unede aegu”; vahel näib naine olevat liiga kiuslik, nt. „Pikale veninud ootus”. Naistelgi on armukesed, toimuvad mingid kohtumised, valatakse alkoholi ja valed kipuvad inimestele kallale. Ülbed ärinaised nõuavad reklaami, nt. „Õitsev naine kanarbikumaastikus”. Kõigele vaatamata pole karakterid kergemeelsed tüübid. Juhtub, et modell otsib vaid äraelamistoetust, nt. „Kohtumises võõraga”. Esimeses tekstis „Kohanemine” pakub end kunstnikule modelliks kauni keha, kuid ilmselt elurägastikus kulunud näoga noor naine, kes teenib poseerimisega söögiraha.

Loos „Üksinduse heidutav avarus” kurvastab tegelane ühel üksi olemise hetkel tänapäeva mõttelaadi üle: „Nad istusid tänavakohvikus ja tegid aega parajaks. Tööpäev oli läbi ja ega nad pärast Voldemari sünnipäeva polnudki trehvanud. Ümberringi sagis võõrkeelne rahvas. Turistid. Need, kes ei olnud turistid, rääkisid telefoniga. Või vahtisid telefoniekraani. Kord bussiga sõites luges Liisi, et kaksteist kaasreisijat tegeles telefoniga, üks noormees tukkus ja üks vanem naine luges kõmuajakirja. Viimasel ajal näis Liisile, et keegi peale tema ei tunnegi üksindust – mingi tehniline vidin annab kogu aeg inimestele koosolemise tunde ja ühendab, nagu ammune reklaam teatas.”

Vindi novellides märkab üksteisest võõrdumist, kuid kunstnikuna märkab ta teravdatult ka naise ilu. Inetu näoga naine soovib, et näidataks vaid tema keha („Torso”). Samasooliste teema on sisse toodud „Hommi” kummastavalt mõjub „Hämming ja kimbatus”, kus mees hoiab suletud toas mälestust surnud armastatust. Pole kahtlustki, Vint lihtsalt mõistab suhteid kirjeldada, pettumust pole karta.

NB! Eesti belletristika kõrval tahan tähelepanu pöörata Ukraina-Valgevene päritolu **Svetlana Aleksijevitši** kogukale (430 lk.) vestlustest koosnevale raamatule „**Pruugitud aeg**”. Ei saa jätta lisamata, et Veronika Einbergi suurepärasel tõlkes.

Aleksijevitš on intervjuueerinud *homo soveticusi* ehk sovokke mitmekümne aasta jooksul. Sadade, tegelikkuses muidugi miljonite haritud, aga ka napi haridusega kunagiste NSVL-i kodanike ja juba uue põlvkonna mõtted nõukogude võimu õigustamisest on hirmuäratavad. Võib kahtlusteta üldistada: rahvas igatseb tagasi impeeriumi, kommunismi ja Stalinist. Vana kommunist ütleb lk. 252: „Hirmu on vaja!”. Alati leidub muidugi mõni erand, ent need moodustavad vaid kübemekese massist. Selle raamatu lugemine selgitab täpselt ja sisendusjõuliselt, mis toimub praegu Venemaal, ja pole kahtlust, et vene rahvas toetab oma veendumustega viimase aja sündmusi, mis väikerahvaid ärevile ajavad. Autor jõuab järeldusele, et sotsialismi ja

kommunismi meeletu soov muuta inimest ja tema mõtlemist õnnestus Venemaal suurepäraselt. Eks mujalgi, tuleb tõe huvides lisada. Nõukogude mentaliteeti jagavate meeste suust kuuldu enamasti nõudmist, et deržaava ja hirmuvalitsuse peab tagasi tooma. Ihalus võimsa Venemaa ja jõu järele on sovokkide meelest leivast olulisem. Isegi Siberi vangilaagritest läbikäinud jagavad neid seisukohti! Monoloogide esitajad kinnitavad peaaegu ühest suust, et enamik rahvast on endiselt vaene, kunagi piiramatult „toodetud” insenerid töötud ja kolhoosid laostunud, arengut pole paari aastakümne jooksul õieti toimunudki. Kusagilt peab niisuguses olukorras tuge otsima. Paraku ei mõisteta ikka veel peamist languse põhjust – utoopiale rajanev riigikord vedas ise riigi põhja ja tõmbas inimesed kaasa. Teine üllas asi, millest kinni hoitakse, on suure sõja võitmine. Kelle toel, see on muidugi unustatud. Sageli kinnitatakse, et vaid nõukogude inimene suudab teist nõukogude inimest mõista. Nii see paraku ongi, ühtlasi aitab selgitada, miks Lääs ei suuda Venemaa praegust meelsust mõista. Tuhanded inimesed on ahastuses, sest nendelt on ära võetud unistus. Suur unistus kommunismist, mis on aidanud kõiki raskusi taluda.

Olen alati mõelnud, miks küll Eestis stalinismi ajal üksteise peale kaevati, kas oli selles midagi rahvusele omast? Nüüd saan teada, et suures impeeriumis oli see protsess veelgi hullem ja paistab edasi kestvat. Venemaal kaebas laps ema peale ja vastupidi. Ma seni kahtlesin selles, paljugi mis loetud.

Üks pehmemaid väiteid kõlab nii: „Ma olen läbi ja lõhki nõukogude inimene: raha armastada on häbiasi, tuleb unistust armastada.” Isegi rikkad ärimehed lisavad: „Nüüd pole mingit korda. Me vajame Stalinist.” Meeleheitel ema, kelle tütar tapeti segastel asjaoludel, nõuab, et Stalin tõuseks hauast üles! Jah, paar intervjuueeritavat viitavad vanuritele, kes pole sugugi ilmsüütud kannatajad, vaid on ka ise korda saatnud hirmsaid tegusid. Just seetõttu toimunud 90-ndatel palju suitsiide. Nenditakse fakti, et raha maitse on suhu saadud, mis ühtlasi on pannud kaheraudsed suitsema..., et niisugust vihkamist kui praegu pole varem kunagi olnud. Vaid mõnekene põlgab riigi sõjaväeparaade, ju need on luuletajad? Paljud kunagised madalama astmega sõjaväelased ei kujuta ette, et pole sõda. Vene inimene peab ju kusagil kangelaseks püüdlema, selleks ei tagane nad isegi oma laste füüsilisest ja vaimsest piinamisest. Niisugused isad naudivad tapmist, eriti need, kes Afganistanis käinud. Loen: „Meil vihkab igaüks ilmingimata kedagi: naabreid, mente, oligarhe, lolle, jänkisid... Keda iganes! Õhus on palju vihkamist... inimest ei tohi puudutada...” Miilitsat (nüüd politseiks ümber nimetatud) kardetakse hullemini kui bandiite. 29-aastane ettekandja ütleb, et sõja ja viina

vastu pole Venemaal rohtu. Ja kuidas need joodikud oma peresid kohtlevad: lehekülgede viisi võib lugeda naiste ja laste vastu pööratud vägivaldast. Mõni naine peab koguni üksindust õnneks, ent paljud abielluvad vanglates viibivate tüüpidega, isegi eluaegsete kinnipeetavatega – kaastundest! Külades elavatest meestest olevat pooled vangis käinud, jah, need vene külad... Autori meelest valitseb pihtijate tunnetes üle kõige hingeline väsimus ja tüdimus. Alistunult tunnistavad mõned, et impeerium ja kommunism on neile naha alla pugunud: „Nõukogude aeg... Sõnal oli püha, maagiline staatus“. Mis mind üllatab, õigeusust räägitakse vähe. Paljud vihjavad hoopis, et pole eriti usklikud, hädas olles käiakse siiski kirikus.

„Pruugitud ajas“ leidub nii võikaid lehekülgi Abhaasias ja Tadžikistanis elavate rahvaste käitumisest venelastega kui ka omakorda Moskva kättemaksu ja vägivalda nendelt aladelt tööle, n.-ö. orjadeks tulnute vastu. Ei suuda mina seda ängi teile vahendada, mida vene inimesed tunnevad. Ka ei tea ma omadussõnu, millega seda mõistetavalt kokku võtta. Kuid ma olen kogenud sarnaseid mõtteid ka Eestis elavates nõukogude inimestes, sealhulgas eestlastes.

Kel on juba süvenenud hirm Venemaa ees, võiksid jätta raamatu avamata.

Liivametsa Lugemised - 83 / 2015

LÄHETUSLAUSED

9. aprillil toimus rahvusraamatukogus kirjandusfoorum *Nordic Noir*, kus põhiteemal esimesena esinenud „Eesti Päevalehe“ ajakirjanik ja kirjandushuviline Jaan Martinson alustas oma ettekannet tõrkega vastse valitsuse aadressil, kurtes seejärel, mis teemad kõik on me ühiskonnas (kirjanduses) käsitlemata. Kui ta oleks järgnevaid intervjuusid kuulanud, siis tajunuks ehk, et võrreldes Põhjamaade esinejatega, kes samuti oma vestluse keskel enda ühiskonna valupunktidele viitasid, oli tema pöördumine ehteestlaslikult kuri. Tundus, et oma esilause järel ootas ta vähemalt kahinat kuulajaskonna seas... Ma ei soovi hinnata Martinsoni krimikirjanduse tundmist ega viiteid Tammsaarele (kelle romaane tema arvates ei oodatud nii suure huviga kui Hargla omi), aga kui ta juba lausus, et ei käsitleta piisavalt tänavalapsi, inimkaubandust ja teisi mastaapseid või keerulisi ühiskondlikke nähtusi, siis üht teost oleks võinud ikka sel teemal mainida. Nimelt istus saalis Eeva Park, kelle romaan „Lõks lõpmatuses“ (2003) just väidetud probleeme vaatleb. Raamatu lõpus paugub ka püss!

Hargla on mõistagi suurepärase fantaseerija, s.t. krimikirjanik, aga leidub teisigi eesti kirjanikke, kelle tegelased ei jookse küll detektiividena mööda Eestit ringi, kuid peatuvad samuti sotsiaalsel põhjustel. Tuleks ehk täpsemalt defineerida, mida nimetada krimikirjanduseks?

Mart Laari „Sügissõda 1939“ sobib pigem meelele mõtisklemiseks, minus tekitas huvi siin-seal poetatud määratlus ulmeromaan. Seda ta siiski pole, kuid ahvatlev võimalus, et oleksime sel 1939. aasta sügisel vapramad vastased olnud kui ajalugu teab, saab selgeks küll. Kaotusest poleks aga siiski pääsenud. Ühtlasi kirjeldab Laar trikitamisi, mida Venemaa toona tegi. Ent üks suur naaber koob praegugi üsna sarnast võrku me ümber. „Sügissõda“ selgitab juba ammu teada tõdemust, et demokraatiat on Venemaal alati põlastatud ja põlatud. Kas seekord jääksime üksi, kui riiki rünnatakse, me muidugi ei tea, aga tookord jäime. Alati leidub ühiskonnas ju persoone, kelle arvamuse võib võtta kokku raamatust leitud lausega: „Inimesed tuletasid meelde, kui hea oli elu olnud tsaari ajal ja kui halb oli see nüüd.“ Algselt käib mõte teadagi 1939. a. kohta.

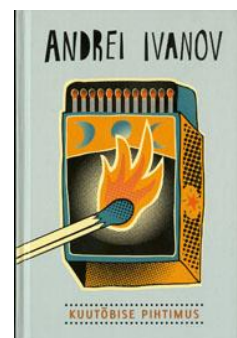
Lugesin läbi ka ajakirja „Värske Rõhk“ (nr. 39) proosaauhinna laureadi Linda-Mari Väli jutustuse „Vanaema tuba“. Noored, lugege teiegi!

Natuke küll hilinenult, aga viisakus nõuab, et õnnitlen suurt enamikku kirjanikkonnast, kelle käsi peaks sotsist kultuuriministri juhtimisel nüüd eriti hästi käima hakkama.

LOETUD RAAMATUD

Andrei Ivanov. Kuutõbise pihtimus.

Eestis elav vene kirjanik Ivanov kirjutab viimaste aastakümnete asüülitaotlejate ja muud masti pagulaste, sulide ning maailma pidi ringi koterdavate tegelaskite tegelikkusest, s.t. nende nõudmistest, käitumisest, vägivaldast. Nende tundmusest, hädadest ja hingevalustki. Tuletan meelde, et romaan on 2012. a. ilmunud „Hanumani teekond Lollandile“ ja 2014. a. trükist tulnud „Bizarre“ järg. Ma ei kuulu triloogia pidurdamatute kiitjate hulka, pigem nendin, üks võõrsil hingepagulaseks muutunud mees on kolmandas raamatus viimaks teatava rahu ja stabiilsuse saavutanud. Arvatavasti tõlgendatakse Ivanovi tegelaste igapäevaelu Skandinaavias mitmeti, kui romaanid kunagi näiteks taani või norra

keelde tõlgitaks. Mind sundisid teadmised XX sajandi eesti paguluskirjandusest siiski juurdlema olukorra muutumise üle Läänemere teisel kaldal. Kunagised mälestused ning eksiilis avaldatud eestikeelne belletristika kirjeldavad põgenike siseilma ja ettevõtmisi hoopis teistsuguses valguses. Niisuguseid asüülitaotlejate karaktereid ja põgenikelaagreid kui Ivanovi romaanides kirjeldatud, pole ma kordagi väliseesti autoreid uurides kohanud. Kuid siinkohal pole mõtet aegu ja inimesi võrrelda. Küll kuulaksin aga, mida arvaks rängalt teisenenud olukorrast „Harbini ööliblikate” keskne tegelane, venelasest kunstnik, kes oli sunnitud Nõukogude võimu eest Tallinnast Läände lahkuma.

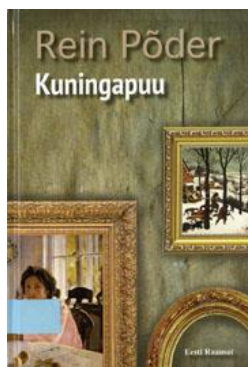
Triloogia peategelasest kirjamees liigub kolme raamatu kestel Taanis, Rootsis, Norras, Eestis ja Leeduski. Tänu Andrei Ivanovi romaanidele avanesid mu silmad, ja meeletu kiirusega paisuv immigratsioonilaine, mida olin püüdnud seni kõigele vaatamata mõista, muutus pöördumatult vastuvõetamatuks. Ma ei taha seda näha. Niisiis, ilukirjandusliku sõna võimu lugeja teadvusele ei tohi alahinnata.

Ivanov kirjeldab koledaks muutunud maailma: parema elu ihalejatest tulvil ruumid, lisaks vanglad ja hullumajad (ka Eestis), kõik rahvast pilgeni täis. Täis inimeste sünnitatud ängi ja kurjust. Kuigi keegi peab seda pidurdamatult jätkuvat kataklüsmi ju suunama ja üleval pidama, siis nendest suuremat juttu ei tehta. Mõnelt leheküljelt silmi tõstes olen mõelnud, et näiteks NSVL-i ja Ida-Euroopa lagunemise järel Läände põgenenud lihtsalt ei teadnud, mida kapitalism endast kujutab. Ka nõukogude inimese kasvatus ja mõtteviisi pale paistab silma, autor kasutab kord isegi väljendit sovokid. Hanumani ning ka moslemite võõristavatest kultuurilistest ja usulistest tõekspidamistest ei taha ma enam midagi arvata, ehkki kahes esimeses raamatus prevaleerib just nende tegevus. Pealegi on pälvunud need juba eelmistes „Lugemistes” eraldi tähelepanu. Ilmselt märkate, et mu vaade romaani(de)le on pigem esseistlikku laadi.

Kordan siiski üle, et Ivanov kasutab üllatavalt lühikesi lauseid, kohati ehk liigagi pikalt, ja valdab metafooride kasutamise peent kunsti. Niisugune stiil sunnib lugejaid lehti edasi pöörama. „Kuutõbise pihtimuse” peategelase kui hingepagulase enese ja ümbritseva analüüs baseerub ju suuresti kujunditel. Jevgeni tugevust näitab aga julgus sünnipaika tagasi pöörduda ning jagu saada hirmust, mis teda sundis põgenikutee jalge alla võtma. Ega tal normaalseks eluks eriti palju valikuid polnudki. Samas jääb tunne, et sisemiselt ta oma otsusega päris rahul pole. Loomulikult leidub romaanis tundlikke ja sarkastilisi vihjeid Eesti riigi ja mõne poliitikugi suhtes. Üht advokaati kirjeldatakse nõnda: „Ma pidasin teda eestlannaks, kuid ta oli venelane, sellest uuest venelaste tõust, mis hakkas tekkima iseseisvuse teisel kümnendil: täielik mimikri, grimassid, meik, isegi nohhitamine ja teised eesti parasiitsõnad ning vaevumärgatav aktsent (nagu kerge ebameeldiv hingeõhk pärast hommikusööki), mitte eesti aktsent, vaid see, mis sigineb venelasele pärast pikka eestlastega koos töötamist. Meeldiv, umbes viiekümneaastane naisterahvas, viks ja hingeline: sai kohe kõigest aru, asetaski end olukorda... „... uurisin teie juhtumit põhjalikult, põh-ja-li-kult! Teie tütarlaps rääkis mulle üksikasju... See on muidugi sea-du-se-tus! Õudne, mis üheksakümnendatel toimus. Aga juhtus hullematki: inimesi värvati väevõimuga, sunniti kirjutama alla miljonilaenudele, kõik olid müü-davad... Niiviisi ei saa elada... teiega tahetakse arveid õiendada... te ei tohi rääkima hakata... on dokumendid...” Muide, tütarlaps on leedulanna, kes viimaks pärast tohutuid ühiseid vintsutusi mehe maha jätab.

Peategelase vanemaid, eeskätt ema, kes elab Põhja-Tallinnas, iseloomustatakse tüüpiliste nõukogude inimestena. Taani onu kujutab endast aga mingit veidrat sülemit erinevatest ühiskondadest kogutud elementidest. Vaatamata väiksele osale triloogias väärriks see karakter omaette analüüsi.

NB! Ei saa kuidagi jätta lisamata, et tänavuses „Kultuur ja Elu” esimeses numbris on juba aastakümneid Belgias elava Eestist pärit naisega intervjuu, kus ta kirjeldab immigrantide käitumist ses väikeses riigis. Hirmutav!

Rein Pöder. Kuningapuu.

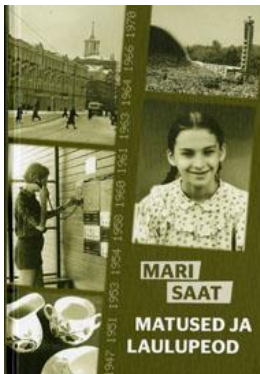
Põhiliselt kultuuriloolise koostikuga romantilised novellid on ladusalt kirjutatud ja peaksid sobima ka pikema proosa eelistajatele. Niisiis seitse lugu, lisaks niminäidend. Põdra väljenduslaad on ikka soliidne ja ehmataavaid pöördeid pole ta oma loomingus kunagi teinud.

„Jahimehed lumes” kirjeldab kunstiteadlase reisi koos abikaasaga Viini. Nende unistuseks on vaadata Pieter Bruegeli maali „Jahimehed lumes” kunstiajaloo muuseumis. Kuigi kuulsa pildi imetlemiseks jääb aega napilt, vaid mõned minutid, saadakse püsivad emotsioonid. „Tütarlaps virsikutega” avab Valentin Serovi samanimelise maali sünniloo, kusjuures Abramtsevo mõisa 1887. a. suve õhustikku ja võimalikke meeoleolusi kujutab autor usutava nüansirikkusega. Ühtlasi kuuleme ka maalil kujutatud neiu saatusest. Natuke müstiliselt mõjub novell „Vana sadama kapten”, mille peategelaseks kujuneb

baretiga mees, kel nimeks Ingmar Bergman. Tegevustik toimub Färö saarel, kuhu maailmanimega režissöör varjub kuulsuse eest. Ühel sügisel õhtul, sõites jalgrattaga läbi tühjast külast, kohtub ta vana naisega, kelle mees olnud kunagi sadama kapten, kuid lahkunud ühel tormisel ööl merele ja

kadunud. Baretiga mehe ja vana naise kohtumine lõpeb üllatuslikult, kuid uurige ise edasi! Tsiteerin: „Ennist, seal praamil, seda koolilaste käratsemist ja nende noort õpetajannat jälgides oli ta igatahes olnud veel teisel lainel, oli tundnud justkui selle aasta järelsuve hingust. Aga nüüd ümbritses teda küll täielik sügisõhtu. Ja ta tundis, et ennistine kerge õhk oli muutunud rõeskeks ja raskeks ning harjumatu niiskus pugus juba ihu ligi. Ka pea külmetas hoolimata vanunud baretist. Kas on võimalik, et tänavu tuli sügis nii kiiresti, nii ette teatamata, imestas baretiga mees, lükates jalgratast käekõrval. Midagi tinises ja samal ajal kohises kõrvades. Tegelikult üksainus sõna. Sügissonaat. Korruga hakkas talle selgeks saama selle tema poolt kasutatud sõnapaari varjatud ja tegelik tähendus. Sügissonaat käis ju saabuva sügise kohta. Aga mida oli rääkinud too naine? Millestki lõplikust, lootusetust? Sinna oli ju veel aega.” Rein Põdra novellide puändid on tihti nukrust ja kaduvust mõistva tonaalsusega.

„Foto” viib Teise maailmasõja aega, Saksa okupatsiooni päevadesse ja lõpeb taasiseseisvumisajal ühe reisiga Saksamaale. Sisult küllalt trafaretne kokkusaamine (vana saksa sõdur kohtub keskeas naisega, kellest oli kunagi Eestis foto teinud), samas viitab ajaloolisele võimalikkusele. Minevikuviirudega saab selgitada ka „Graf Zeppelini” lendu mäletava Elsa käekäiku. Nii „Pime reis” kui ka „Roheline okastraat”, eriti just viimane, on natuke kummastava või salapärase sisuga. „Rohelist...” võib soovi korral isegi ulme- või spiooninovelliks nimetada. Pinevust leidub, kuid puánt on helge. Mis seal Vihterpalu metsas mustikale läinud abielupaariga juhtub, jääb lugeja uurida. Näidendi tegevus toimub pastor Johan Kõpu elamus Laiusel, kuhu „saabuvad” Juhan Liiv, Tuglas, Koidula, Liisa Golding ja isegi Henryk Sienkiewicz. Taas üks interpreteerimislugu nimekatest persoonidest. Kas Laiusel istutatud niinepuu, kutsutud kuningapuuks, on Karl XII käega mulda pandud, pole täpselt teada.

Mari Saat. Matused ja laulupeod.

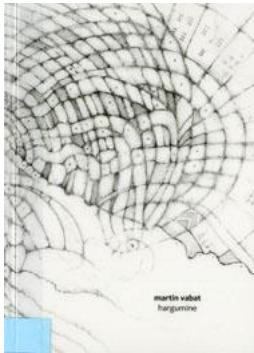
Saadi mälestused on kirjutatud teemade kaupa, mitte rangelt kronoloogiliselt, nagu mõnikord kombeks. Kaksikümne kuus peatükki, nt. „Kadunud mehed ja uus aeg”, „Nahkmantel ja klaasistunud silmad”, „Kawe kelder”, „Eestiaegses kohvikus”, „Käimlakultuurist”, „Kirik ja klaver” jt. Kuna kuulun kirjanikuga enam-vähem ühte põlvkonda, siis kõik, millest ta kirjutab, on tuttav, välja arvatud muidugi perekondlikud faktid, aga nendestki võib ühisosa leida. Kuigi vanem põlvkond mäletab autori isa, ajaloolast-akadeemikut Joosep Saati tõsimeelse kommunistina, mida ta ideaalidelt enda kinnitust pidi oligi, siis midagi kurja ta tütre meenutuste põhjal ei teinud. Pigem kannatas nõukogude aja hullumeelsused vaikselt ära. Kuid nende ideaalide tõttu ta 1924. a. mässu järel vangi pandi.

Niisiis, kõik teada-kuuldud materjal. Ometigi tajun raamatus mingit arusaamatut tonaalsust, mis jääb mind viimase leheküljeni vaevama ja mida ei mõista täpselt sõnastada. Äkki ei haaku Saadi emotsioonitus ja kõige põhjendatus minu tundeilmaga? Või tuleneb see hoopis tellimustöö rutiinist (Petroni kirjastus), et seda sõnumit ja teatavat salapäragi, mida ma Mari Saadi belletristilistest teostest olen leidnud, ma seekord ei taba? Ometigi lootsin seal leida põlvkondlikku ühistunnet, sest kõik kirjutatu peaks olema täpne. Kuid iga lugeja otsustab ise. Mari Saat kirjeldab oma aastakümnete kindlaid märksõnu: nt. nuhkimist, defitsiiti, nõukogude inetut tarbekaupa, mõistagi venelaste eelistamist lõputus korterite puuduses. Selgitab üsna põhjalikult, kuidas parteisse astuti, kommunistlikku mõttelaadi. Koguni 60-ndate suurmood, juuste tupeerimine, väärib mõne lause. Selge, aeg on ju peategelane! Muide, autor loodab, et kunagi tulevikus tulebki õige kommunistlik riik – ideaalsest ideest johtuv muidugi. Eks meie aastate inimesi häirivad tõesti mõned uue aja tõsiasjad. Kui ikka leiad kusagilt metsateelt või rannast sildi *eratee*, siis pobised mõne kohtlase sõna, kuigi õigust nagu poleks...

Saat võrdleb Stalini, Hruštšovi (kes olevat õppinud alles 25-aastaselt kirjutama) ja Brežnevi aega ning teeb viiteid praeguste võimumeeste olekule ja käitumisele. Loomulikult on meeldiv lugeda intellektuaali mälestusi, kes vaeb eesti keele saatust teaduskeelena. On mainimisväärt, et paljud haritlased kirjutavad oma raamatutes, kuidas nad lapsena „Eesti entsüklopeediat” uurisid, eriti just pilte, nii Saatki. Leidsin ka mõtte raamatukogude kohta, kuidas siis muidu: „Et tollal avariileid peaaegu polnud, oli loomulik: siis ei olnud ju veel *piiksujaid*, mida raamatu külge panna; raamat ei saanud hädaldama hakata, kui teda keegi kurikael salaja tema koduriiuulist röövida tahtis. Kui palju raamatuid oleks niiviisi raamatukogudest *pihta pandud*, sest poes oli vähe, mida osta ja eestlaste lugemisarmastus oli tollal veel suurem kui praegu.”

Sõjajärgne põlvkond võib mälestustes vahendada veel ka oma vanemate ja vanatädide jutte eelmisest eesti ajast. Mari Saat alustab oma raamatut nõnda: „Mälu on nagu kaev: kui oled väike, püüab kaitseingel hoida sellel kaant peal ja kutsub sind vaatama ettepoole, mitte kaevu. Mõni asi jääb valusalt meelde, mõni nagu kaoks, ükskõik kumba pidi: ega sa palju olnule ei mõtle, sest see pole tähis – tähtis on, mis tuleb. Jah, vahel kaevukaant paotatakse, tavaliselt unenägudes, ja mida siis näed, pole tavaliselt see, mida oled mäletanud, vaid justkui kusagilt mujalt, midagi, mida pole

näinud ega kuulnud... Kui vanaks saad, hakkad ikka sagedamini ise piiluma kaevu, tahad näha sügavuses peegelduvaid pilte...”.

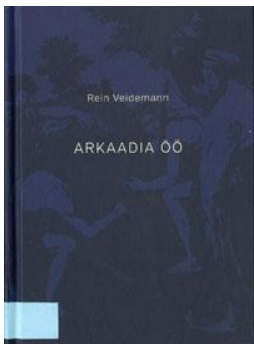
Martin Vabat. Hargumine.

Laias laastus võib ju väita, et eesti luule on kas sotsiaalselt ärgas ja lööv või siis eksistentsi üle arutlev, seesmisi pingeid kirjeldav.

Ega ma mõista muud öelda, kui et Vabat (33) nukrutseb nooruse nukrutsemisi, üritab luuletustes oma olemasolu ja olnut selgitada. Mõjub möödunud süüvivald, on kohati kahetsev ja piinav. Mõtteluule, kus rohkesti sõnu surmast, viiteid ristiusule. Ega näite leidmine kerge polnud: „Meri muudkui mäaleb ja rahuneb / ning kallas muudkui ootab merd / Poiss aga heitub / Seisab ühe jalaga meres / ja teise jalaga kaldal / Ta on nagu katkine klaaspudel / mis on kandunud alandlikku randa / Vesi lihvib tema nurki väga vaevaliselt / Poiss aga tõrkub väga kergelt / Elu üksi sunnib teda istuma maha / See suisa surub poisi vajalikku raami / sest tuules ta ise olla ei saa / ja tühjuses ta ei püsi / Ta peab olema lihtsurelik / ja elama omas kehas / sest igaüks kes on kehasse sündinud / peab väärikalt vanaks saama / et siis alles eluõhtul / pärast määratud muret ja arulagedat ekslemist / lihtsalt peatuda / istuda randa maha / ja olla vaid see hetk kus parasjagu ollakse / olla vaid see tegu mida parasjagu tehakse / märgates Suurt merd / mis voolab poisi randa / läbi varvaste ja veresoonte / juustejuurteni välja”.

Eesti luulet loetakse endiselt vähe, see on žanri tragöödia. Eks peab seda aina tutvustama ja tutvustama. Võimalik, et raadiosaade „Luulelahing“ aitab, aga sealt ei leia tundlikuma loomusega inimene alati soovitud. Valige siis lugemiseks näiteks Martin Vabat!

Tema kaks eelmist, nõrgemat värsikogu „Mina olengi kirjandusklassik“ (2006) ja „Naerutaltsutaja“ (2009) olid lihtsalt hoovõttud, nüüd on autoril juba rohkem öelda. See on isiklik ja ehk kohati liialt meeleolutsev, aga millest muust siis teisedki kirjutavad. Ikka iseendast!

Rein Veidemann. Arkaadia öö.

Alapealkiri teatab, et kogumik sisaldab kolm novelli ja lühiromaani novellides. Sisuldasa võiks raamatut võrrelda Rein Põdra lühiproosakoguga „Kuningapuu”. Mõlema tekstid on kultuuriallusioonidest rikkad. Märksõna Arkaadia võib paljudele meenutada Ristikivi tuntud luuleridu: „Minagi olin Arkaadia teel, / kuigi ma sündisin saunas. / Mõnikord mõtlen: ma läheksin veel, / muretu nooruk Arkaadia teel, / marssalikepik paunas.” Lisan vaid, et kreeka luuletajad on kujutanud Arkaadiat paradiisliku karjaste maana. Sinna on püüelnud paljud, kuigi sealgi valitseb surm. Igal vaimuinimesel on kahtlemata oma Arkaadia, mis ei pruugi ilmtingimata tundlemispaik olla. Muu seas, Arkaadia maakond asub Kreekas ja oli vähemalt antiikajal raskesti ligipääsetav mägismaa Peloponnesose keskosas.

Millest siis Veidemann jutustab. 2006. a. pärinev „Betti” on lugu koerast, kes seotud meie kirjanduslooga. Ruilast, luuletaja Leelo [*Tungla – M. L.*] perest pärit loom sai nime novelli peategelase kiindumusest Betti Alveri loomingusse. Koerake vahendab meile mehe mõtteid ja püüdlusi nii taasiseseisvusaja eelsetest kui järgnevatestki tegemistest. Igati südamlilik ja kohati humoorikaski tekst ühe koera elust ja surmast. Mida kõike ta nägema pidi. Nimelt saadeti ta (laste)röntgenisse, sest loomade tarvis polnud niisugust riistapuud 1990-ndatel veel soetatud: „Nii me siis läksime. Peremees parkis auto lastehaigla ukse ette, pakkis mind tekki otsekui imiku, haaras sülle ja asus pikka koridori mööda röntgenit otsima. Istujad jälgisid naelutatult meie Canossa-teed. Peremees manas küll ette Kristuse risti ees päästmist paluja ilme ja pomises: „Meil on kokku lepitud kiireloomuline läbivalgustus, vabandage.” Aga enne ruumi sisenemist kostis naeruturtsatus. Minu tagumised käpad olid tekist välja libisenud ja ootajaile avanes tõde.” Mulle varasemast hästi meelde jäänud „Kõnekirjutaja” tegelane Andreas Viik meenutab aega, mil pidi president Harald Kuningale tekste „tootma”. Loos leidub paras ports anekdootlikku poliitikamängu, ja mis oluline, ka sõnamängu. Ilmselt võib öelda, et autor kirjutab iseenda kunagistest dilemmadest? Soovitan lugeda! Novelli „Meie, tinasõdurid” tegevus toimub kirjaniku sünnilinnas Pärnus Rääma linnaosas. Kohalikud poisid plaanivad Ülejõe kambaga „sõda” pidada. Andreas Viik on siis veel Andu ja peab n.-ö. õigeks sõduriks saamise nimel tobedaid, kuid poisilikke katseid tegema. Üsna tüüpiline lugu lapsepõlvest, tinasõdur kui märksõna viitab teadagi kuulsale muinasjutule. Lühiromaan „Arkaadia öö” sisaldab lisaks nimiloole veel kaks teksti: „Võileib suudlusega” ja „Lõppematuse allikad”. Kõigis peategelaseks kultuuriprofessor Martin Heiden (viide nii Jack Londoni „Martin Edenile” kui ka Martin Heideggerile), kahes esimeses kõrvaltegelaseks Hanna Maarend (viide Hannah Arendtile). Veidemanni novellid on tundlikud, kohati koguni heas mõttes vanamoeliselt romantilised, aga sellistena paljudele lugejatele oodatud kirjavara. Kes loeb, saab teada, milline on haritlase Heideni isiklik Arkaadia... Just niminovellis leidub palju kirjanduslik-filosoofilisi mõtisklusi, ja, oh mis ime, ka hiljuti kirikuulsaks

saanud väljendi „kasulikud idioodid“ (lk. 189). Küllap teate, et kunagi olevat neid sõnu kasutanud Lenin!

“Võileivast...” üks pikem näide, mis iseloomustab üldisemalt Veidemanni stiili: „Heiden oli jõudnud Kadrioru pargi lõppu jääva alumise tiigi ning seda ümbritseva Jaapani aia juurde. Ta teadis, et seal, lumemärjapõõsaste vahel lookleva raja kõrval asub üks pink, mis oligi olnud ta jalutuskäigu sihiks. Kuid nüüd märkas ta, et sama pingi poole oli vaevaliste sammudega astumas pikka kasvu mees, kes vägagi meenutas luuletaja August Sanga, ainult et pool sajandit hiljem. Võib-olla aitas mulje tekitamisele kaasa raugastunud mehe selja taha põimitud käte otsas sammude rütmis kõikuv kahe lukuga ja oma kasina sisu tõttu lameda nelinurkse liua kuju võtnud portfelli. /---/ Pingini jõudnud, pühkis mees sellelt ühe käega tolmu, toetas teise pingi seljale ja pööras end ülima ettevaatlikkusega istuma, otsekui kartes keskelt murdumist. Nüüd nägi Heiden ka mehe profiili. Taganev juustepiir reetis paljast pealage bareti all. Luine näoovaal, lohkuvajunud meelega, pisut kongus kullinina ning karmilt kõverdunud suujoon selle all tõid Heidenile meelde Dante kanooniliseks saanud profiili. Ent siis, kui mees võttis portfelli kulunud moega prillitoosi, oli ta taas see, juba nelikümmend aastat tagasi surnud luuletaja, keda Heiden mäletas oma kooliajast. Nüüd järgnes aga veel midagi, mis sidus ootamatuks tervikuks Heideni loengu, jalutuskäigu ja noorusmälestuse. Mees võttis portfelli väikese pakikese ja voltis lahti selle ümbrispaperi. Pakikeses oli kahest kokku pandud võileib. /---/ Aga enne haukamist – ja selleks mees nüüd valmistuski – tõstis ta leiva näo juurde ning andis sellele suud. Just nimelt andis, nii nagu suudeldakse ikooni ja tänumees teist inimest või hüvastijätuks surijat laubale – puudutus, mis kinnitab truudust lepingule Jumalaga; alandlikkust, austust, andumust, armastust – kõik a-tähedega sõnad, otsekui algseisundi tähistajad.” Tegelikult kohtub Heiden siiski Hanna isaga.

Igaks juhuks meenutan, et Pärnust pärit August Sanga klassikasse kuuluv luulekogu „Võileib suudlusega“ (1963) oli pälvitud ilmumisaajal suurt tähelepanu. Võtsin ka ise raamatu uuesti kätte.

Liivametsa Lugemised - 84 / 2015

LÄHETUSLAUSED

Lauri Sommer arvab „Loomingus“ nr. 4, et väike kultuur ei jõua kõiki oma tegijaid ära toita. Seetõttu käivat trügimine ja kadestamine. Lisaks saan üllatuseks teada, et Andrus Kasemaa kavatsevat kirjutamise soiku jätta. Vaat sellest oleks küll kahju. „Leskede kadunud maailm“ (2012) on erakordselt võluv lugu kadunud aegadest. Peeter Sauter aga kurdab 13. mai „Eesti Ekspressis“, et kirjandust on palju. Eks ta isegi kirjutab üht ja sama lugu mitmes eraldi raamatus, palju uut lisamata. Aga Sauteri ütlus väärrib tsiteerimist: „Ei uputa ainult raamatud, uputab kogu kultuur. Nii head kultuuriaega pole siin kapsamaal veel olnud. Kas see tähendab, et tuleb sõda? Elu on liiga hea? Uputab nii, et ei tea, mida valida või mis õlekõrrest haarata. Muidugi on kõrs, millest haarad, jällegi mingit sorti kultuur. Üks kultuur peab teise eest päästma, üks kurat teise välja ajama. Kas mingit muud elu ka oli, hakkab meelest kaduma.”

Vahetult enne kirjandusfestivali „HeadRead“ algust loen „Sirbist“ (22. mai) tõeliselt kurba tõika Krisztina Lengyel Tothi artiklist „Eesti kirjanduse laid Ungari raamatumeres“: „Väärtkirjanduse lugejaid jääb üha vähemaks. Ungari lihtlugejal on seejuures kaks peamist eelarvamust, mis takistavad teda eesti kirjanduse juurde pääsemisel. Esiteks, et tänapäeva ilukirjandus on elitaarne, kirjanikud kirjutavad üksnes kirjanikele, ülejäänutele ei paku see huvi. Teiseks: kui juba välismaa ja väärtkirjandus, siis kindla peale minek on ingliskeelsete autorite raamatud. Mida väiksem riik, seda kahtlasem on tema kirjandus.”

Ma mingeid kommentaare ei lisa, aga ise loeksin meelsasti rohkem läti, leedu ja ungari head kirjandust..., kui vaid tõlgitaks, kui vaid jõuaksin. Ilmselt tuleb lugejat edasi harida, nagu meil „Vikerraadio“ kirjandussaadetes praegu kõrgtasemel ka tehakse. Teisalt loen vahel lehtedest arvustusi, mis panevad mõtlema, kas kirjanduse hindamise kriteeriumid on meil ikka paigas: on need ikka kõigile arusaadavad ja selged?

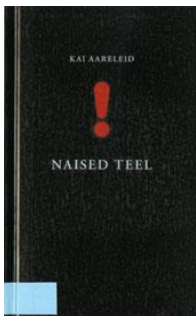
Ent kirjandusfestival „Pidu sõnas eneses“ oli rikkalik ja korraldatud väga erinevat maitset arvestavalt. Viis pikka ja tõhusat päeva harisid vaimu ja panid mõttet liikuma veelgi jõudsamalt. Järgnevalt mõned repliigid. 27. mail toimunud luulekohvikute rallil liikus liiga vähe rahvast, kuigi meil on praegu luule kuldaeg – niiviisi vähemalt väidetakse. Jürgen Rooste „Vana hiire laulud“ kinnitasid, et võimsa andega poeedi väljenduslaad on muutunud mõtlikumaks, eks on kogunud elutarkustki. Loodetavasti ilmuvad need varsti trükist. „Verinoorte“ seltskonna moodustasid alles kooliskäijad. Tõeline üllatus! Kloostri Ait oli noori inimesi täis, nautisin mõnusat õhkkonda ja nende sõnaosavust täiega... Uued põlvkonnad kasvavad mühinal peale, keskealised, heitke pilk selja taha! Algajatega võib tutvuda kultuurblogi „Kaktus“ kaudu. Kahel nimel hoian kindlasti silma peal. Paul-Eerik Rummo ja Wimbergi

jutuajamine oleks väärinud aga rohkem rahvast. Oma ametile vastavalt kuulasin tähelepanelikult kultuuri-toimetajate jutte „Kriitilisest olukorrast“ kirjanduskriitika alal. Heili Sibritsa („Postimees“) teadmiste kohaselt loetakse meil kultuurikriitikat vähe!

Väliskirjanikke tuldi rohkem vaatama. Ülevaadet ma sedapuhku ei tee, aga paar tähelepanekut siiski. Marusja Klimova (kodanikunimi Tatjana Kondratovitš) iseloomustas olukorda oma kodumaal uskumatult karmide sõnadega, mina kohe ei julge neid kirjagi panna. Andrei Ivanov nimetab teda „Peterburi *underground*“i odiossemaks tegelaseks“, hiljuti eesti keeles ilmunud „Siniveri“ pole kindlasti minu maitse. Juba kuulnud, kaksikümne aastat tagasi oluks mõju teine. Edvard Radzinski oli tasasema ütlemisega, n.-ö. emotsionaalne ajaloolane. Populaarseteks autoriteks osutusid teadagi ühe romaaniga tähelennu teinud Tommi Kinnunen ja juba klassiku kuulsust nautiv Margaret Atwood, kellel ilmunud eesti keeles vähemalt viisteist raamatut. Mind aga vaimustas hoopis rootslase Catharina Ingelman Sundbergi vahetu ja vaimukas esinemine. Veel sain teada islandlaselt Yrsa Sigurdardottirilt, et neil ilmuvad vaid kõvade kaantega raamatud ja põhiliselt aasta lõpus. Ja mis imelugu, neil on ette nähtud kindlad eesnimed, mida tohib lastele panna, mitte nagu meil, kus kõik piirid on ületatud. Nuta või naera, meelde need enam ei taha jääda. Islandil on nimede tarvis loodud komisjon, kes olukorda jälgib. Ja lõpetuseks mainin, et vene kirjanik Andrei Ivanov ja Tarmo Jüristo vestlesid Kirjanike Maja musta laega saalis inglise keeles. Eelmisel korral rääkis Ivanov „HeadRead“ üritusel veel eesti keeles.

Tallinna kirjanduspeo puhul avaldati Niguliste kirikule pühendatud koguteos „Lõpmatuse lävel“, mis sisaldab nii luule- kui ka proosatekste kolmeteistkümnelt eesti autorilt. Neid loeti ka 31. mai hommikul toimunud „Luulemissal“ Niguliste muuseum-kontserdisaalis rahvale ette. Kokkuvõtteks tsiteerin katke Doris Kareva samanimelisest luuletusest: „Mõni sõna on kallid kui kivi, / mis leitud on maast või mellest / olgu siis omapäi / või surnute salakeelest. / Mis oleks veel haruldasem, sügavam, vägevam? / Mõni sõna on õrnem kui õhk / ja teemandist tugevam.“

LOETUD RAAMATUD

Kai Aareleid. Naised teel.

Autorile tõi tuntust tema esimene fragmentromaan „Vene veri“ (2011), ja ka ta tõlkijate prantsuse, hispaania, portugali ja inglise keelest on märkimisväärne. Tegelikult seisab esikaanel enne luulekogu pealkirja ilus paks punane hüüumärk, mis võib tähendada nii hoiatust kui ka tähelepanu. „Naised teel“ on suurepärase suveõhtu lektüür – siiras, puhas ja usaldusväärne. Elegantne ja väärikas. Autor on vaatleja tüüpi, hetke jäädvustaja. Igas reas avaldub tundlik naisemeel, mis heidab veel tüdruklike pilke möödunule. Oluline on armastus ja rahulik vaade. Raamat on jaotatud nelja ossa: „Viimane õnnelik õhtu“, „Buhhaara nokturn“, „Armastused“, „Kivid ja lilled“, aga puudub sisukord, mis mind häirib. Emotsioonidekülv on tasane, pidev elurutt puudub. Märkan intellektuaalset nukrust: „pärnad lõhnavad suvi / aga varsti / kõik augustid lõpevad ühtemoodi / kõik augustid lõpevad / kõik augustid / kõik“ („Lapsepõlve unelaul“).

Tsiteerida võiks ju kõiki tekste, ent olgu siis suve imetluseks „Juuli I“: „aeglased hommikud suves / mis leinab iseennast ja möödunud suvesid / juba on heinapallid / karikakrad tee ääres / varsti floksid / rasked kasted / tähistaevad / sina magad mina / kõnnin heinapallide vahelt põlluserva / toon sulle mõned küpsed marjad / nagu kunagi / mu peos on äkki / kõik meie suved“. Lisaks loodusele leidub mõistagi mõtteluulet. Lugege, ja te ei kahetse!

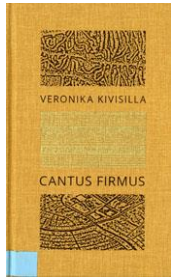

Toomas Haug. Mõõda Koidu tänavat.

Kõik, kes neid meenutusi juba lugenud, ohkavad rahulolevalt. Kahju, et kirjeldatav aeg autori jaoks nii ruttu lõppes. Haug kolis 1966 Mustamäele. Teadagi, uusrajoon mõjus ja mõjub kindlasti teisiti kui oma ajaloo ja küpsenud sisuga täidetud Koidu tänav. Milles siis peitub üsna õblukese raamatu edu saladus? Küllap kirjutamise tonaalsuses. Haug vahendab lisaks enda mõtetele oma vanemate või vanavanemate suust kuulnud lauseid, mida veel paljud põlvkonnad mäletavad. Pange tähele, Haugi raamatus on tunda eesti aja kohalolekut! Valitud stiil mõjub ehedalt ja usutavalt. Niisugust häälestatust leiab ka vanemast ilukirjandusest.

Igavesti tuttav, alati muretsev ja korralekutsuv vanaema, erinevad tädikased, kellest mõni haige. Sõjajärgse okupatsiooniajaga kohenevad inimesed ja lapsed, kel vaja oma väiksed katsumused läbi teha. Paljud tänased lugejad mäletavad veel perioodi, mil valge lõhn sai oli unistus, praegused noored ei mõista muidugi taolist nostalgiat: „Oli suur lõök, kui valge sai vahepeal müügil kadus – sellest tuli mu lapsepõlve võib-olla ainus tõeline trauma. Hirmsad olid hommikud, kui järsku tuli süüa sepikut, mis oli tihti poolkuivanud ja pudenes koorukese seest laiali. Ja koos sepiku tulekuga kadus laualt kakao, mis sepikuga ei sobinud, ja asemele ilmus viljakohv, millele pandi piima peale, kõvasti suhkrut sisse ja mida lapsed võisid juua, sest selles kohvis polnud kohviube. Huvitav, kakaoga seda ei juhtunud, aga viljakohv kippus suust mööda minema ja maha tilkuma. /---/ Midagi pole parata,

nõnda selgesti on meeles nii valge saia söömise elamused kui ka sellesama saia ängistav puudumine. Sellega on võrreldav üksnes mälestus kilude söömisest. Oli kombeks käia turul või lausa kalurite juures Viimsis ja osta sealt mannerngutäis sissesoolatud kilusid. Õhtul asetati mannern pidulikult lauale ja kangutati kaas noaotsaga lahti. Imetleti natukene sisu, sädelevaid kilukesi, mis olid ringis üksteise peale laotud, ja piprateri ja loorberilehti nende vahel, ning igaüks sai sissejuhatuseks ühe kilu leivale panna.. See oli eriliselt õdus rituaal." Nii see ju oligi! Kel suvepuhkuse lektüür veel valimata, siis igati mõnus lugemine. Paraku lühike!

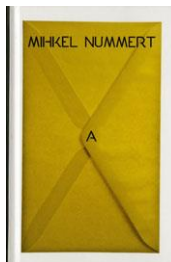

Veronika Kivisilla. Cantus firmus.

Asko Künnapi võrratu kujundusega (üraski uuristatud muster, lisaks noodikiri) ja sisultki ilusa luuleraamatu ladinakeelne pealkiri tähendab maakeeli kindel linn. Selleks kindluseks olnud enamasti Gregoriuse koraal. Paljude värsitekstide lõpus leidub mõtteterakesi, nt. lk. 41: „Meeleheite täitesulepea ei saa iial tühjaks...”. Veronika on sõnaosav, tema toredad väljendid muudavad meeleolu mõnusaks: nt. „põrnikapalvus”, „päev kui uitpuidutükk”, või siis enese kohta öeldu „olen pisikene kirjanduslik pիրrutikk”, seda võrreldes Underiga. Kogunenud tekstid on jaotatud nelja ossa: „Hommikuhäälestaja”, „Cause et curae”, „Helluse bakter” ja „Põrnikapalvus”. Suure suve eel valisin tsiteerimiseks luuletuse, mille pealkirjaks esimene värsirida:

„Täna kirjutan sulle lõpuks / pärast pikka talve / on viimased raagus päevad... / aga mis saab siis kui puud enam ei teagi kuidas lehtida / kuidas esimese sooja vihma järel / pungadest paisata kõik need / hõlmjad kilpjad mõlajad naaskeljad neerjad / nooljad rombjad odajad sulgjad südajad süstjad / lehelabad / kuis luua lehile / hambulised loogelised ogalised ripsmelised / sopilised täkilised / servad / vaatan viimseid päevi / vitsjaid siluette / ega suudagi peaaegu meenutada / puid lehtinult / nagu vahel korraga avastan / et ei mäleta sinu nägu / vaid pool aastat raagusolekut / võib lüüa usu vankuma / kuigi olen kord su kontuuri uurinud / ja näojooni nagu leheroodusid / nagu tahaks igavesti / mäletada ja uskuda / su käsi ja laupa ja huuli / justkui saaks selline igavik / ülepea olemas olla.” Ja kuigi Veronika vaidleb luuletuses „Jürgenile mõeldes” kergelt vastu mõttele, et tema tekstid on helged, mõjuvad nad ikkagi nõnda. Nad mõjuvad päris sumedalt kohe. Soojalt, küpselt ja rahustavalt, mis ei tähenda, et järgnevatele ridadele saaks kuidagi vastu vaielda: „ometi olen arvand / et ta kulgeb mööda minu valusamat / vildakamat telge / kas olen tõesti hoidnud käes / vaid turvalist ja pehmet lelu / ja pole õiget elu / ta tegelikku vilu ega valu näinudki?” Samamoodi jagan järelsõna kirjutanud Jürgen Rooste arvamust, et luule on Veronika jaoks olemisviis, osa hingamisest, kõigest rütmilisest. Ammugi pole ta sotsiaalselt lööv, targutav ega valjuhääln. Pigem püsivad otsiv, oma elu riimiv: nt. „Käsmu saabumise lugu”, „Kevade hingamise lugu”, „Esimese hommiku tulemise lugu”, „Aga ükskord algab aeglane aeg”. Tasane, uskuv, kuigi võiks ka karjatada, vätkuvi silmi plärtsatada: nt. „Miksid / Mesilased”, „Lumi on hall”, „Ma räägin unelmate magamistoast”. Mõistev-südamlik, nt. „Vana mees ühe jalaga”, „Liiga hea joodik”.

Veronika luule tõesti ei „harrasta luules kujundujumist” (autori kujund), vaid liugleb rahulikult üle vee. Väärt lugemine!

Mihkel Nummert. A kirjad.

Kummastav sisu, sellele vaatamata üsna haaravalt kirjutatud. Ilmselt suutnuks Nummert esikromaani adekvaatselt tutvustada Vaino Vahing? Tagakaanel leidub märkus, et raamat räägib hea ja kurja võitlusest. Nii see tõesti tundub olevat, sest võitlus on kohati märulimõõtu. Tegelikult moodustub romaan kolmest loost, autor võinuks need tavalugejale mõeldes eraldi pealkirjade all jutustustena avaldada. Esimeses kirjeldab N mõisas töötav kunstnik, kui kirglikult võib looja kiinduda oma loomingusse, konkreetset juhul maali. Ammu teada Pygmalioni kujund? Täiuslikkusesse armumine? Teise tegevus toimub Tallinnas, kus ühel ööl ilmuvad

välja zombid, kes määratsevad ja tapavad südalinna. Nendega astub võitlusse keegi Jaan, kes ruttab päästma poega. Enne seda on ta aga oma zombistunud naise Kadri luku taha pannud. Ent äkki oli ta hoopis ise hullunud? Kolmandas tekstis fantaseeritakse aga kahe vaenutseva linna vahele jäänud lossi saatuse üle. See hävitatakse, põgenema pääseb vaid aednik, kes siis üksikuna mägedes ringi kondab ja oma puud otsib. Kurjust ongi võrreldud suure puu oksaga: „Raiud oksa maha, puu elab edasi. Aga raiuda tuleb, pidevalt”. Iga loo lõpetab Kadri kiri Jaanile, viimaselt leheküljelt loetu põhjal võib järeldada, et mees mõtleb hullumajas neid lugusid välja. Minu jaoks kohati segasevõitu raamat, aga stiili üle kurta ei saa. Mis on autorit küll inspireerinud? Võimalik, et see pöörane maailm me kõrval, inimsoo arusaamatud teod ja käitumine. Zombide öös satub mees ka rahvusraamatukogu juurde: „Jaan viivitab veel hetke. Siin on praegu turvaline. Kostab uus lask. Traktorid pööravad vasakule ja kaovad kiriku taha. Nad on paar autot eest lükanud, nende taga oleks hea sõita. Rahvusraamatukogu katusel on keegi. Nurgatorni serva tagant paistab pea, siis kerkib selle kõrvale teine. Lapsed. Kust nad sinna said? Veel üks. Väiksed, ei käi veel kooliski. Jeesus. Paks mees, neid ilmselt mürganud, roomab mööda raamatukogu treppi ülespoole, tema jalad kaovad Jaani vaateväljast. Lillekastide vahel liigub veel paar kuju aeglaselt treppide poole. Taas kostab lask ja üks

neist lendab järsult külili, kaob. Siis näeb Jaan üleval, raamatukogu terrassil, laste torni all, ülespoole küünitavaid käsi. Torn on kõrge, käed ei ulatu kaugeltki katuseservani. Lapsed vaatavad üle rinnatise, üks viskab midagi alla. Miks juba lasku ei kosta? Varsti saab neil laskemoon otsa. Ja nad ei saa ju igaveseks sinna jääda. /---/ Jälle kostab lask. Raamatukogu treppide ees olev raudvärav on pärani lahti. Seda võin ma ikka teha. Kui see kinni oleks, ei pääseks vähemalt siit keegi mööda treppi üles laste juurde roomama. /---/ Ratas jääb käima. Kiiver peas, ahjuroop käes, läheb Jaan üle tänava raamatukogu värava poole. Autodest tuleb eemale hoida. Trollibuss on ootekotta sisse sõitnud, selle klaasseinad on kildudeks, postid kõverad, buss ise sirutub kõnniteele nagu rannale ujunud vaal. Õnneks on trolli ukсед kinni ja aknad terved. Jaan hoidub akendesse vaatamast. Värava juurde jõudmiseks tuleb maha võtta kolm vaenlast. Esimene, tuhmkollases mantlis vanem naine, on end ümber pööranud ja tuleb Jaanile vastu. Punnis silmad ja krampi kangestunud lõug annavad talle filminõiamoori ilme. „Tere ise kah,“ pomiseb Jaan ja virutab naisele peatumata küljelt vastu pead, nii et see purustatud kolbaga külili tänavale lendab.“ Edasi läheb võitlus sedavõrd võikaks, et lõpetan tsiteerimise.

Arno Raag. Teine noorus.

Romaan on eelmisel aastal ilmunud „Mässu vaimu“ järg. 1934. a. ilmunud raamat ei kuulu väärtklassikasse, kuid psühholoogiliste sugemetega ajaviiteromaanina heidab pilgu 1930. aastate eluolusse ja on kohati päris hariv lugemine. Teame, et tavaarvamuses viidatakse sõnapaariga *teine noorus* enamasti ironiliselt nende suunas, kes käituvad hilist suhet rajades mõtlematult. Raag, kes on tuntud moraliseerija, saab „Teises nooruses“ üsnagi kergemeelsele külanaisele paljutki ette heita. Peategelase unistus on pääseda linna, kus jõukam ja kergem elu, kus kinod ja kohvikud. Ent peagi tabavad igavus ja rutiin teda linnaski ning jõuka keskealise kaupmehe elukaaslasena otsib ta uut ahvatlevat suhet. Tema elupõhimõtte kõlab

selgelt – „tantsi läbi aja!“ Ta leiabki uue armukese, aga eksib kõrvalhüppes, nii vist on kõige õigem väljenduda. Tagajärjeks mõnusa elu kaotus, lõpuks lausa vaesus ja maale tagasi pöördumine, kus poja isa ja kunagine noorusarmastus naise tagasi võtab. „Teisest noorusest“ sõna täpses tähenduses armastuslugu ei arene, sest naine tegutseb ju parema elu nimel ja koloniaalkaupmeeski pole kuigi armunud. Pigem saame teada, et elu ei ole õnnelike suhete jada.

Arno Raag kui ajakirjanik jälgib oma teostes alati ka ühiskondlikke olusid, hindab rahva mõtteid ja käitumist. Ja seda on huvitav teada, sest egas toonased arutelud palju tänapäevastest käibearvamustest erine. Ikka on kõiges süüdi riigikord ja valitsus, ikka nõutakse kindlat kätt, „kes teeks lõpu erakondade saamapoliitikale“. Talumehed muretsevad jälle, kuhu küll munad ja peekon panna. Üks jutuaamine: „„Ei! Meil pole osatud majanduselu korraldada. Toompeal ei mõelda kaugemale kui homsele päevale. Pärast tulgu või veeuputus. Ma olen eesti rahva sõber ja mul on tõsine mure südames.“ „Kuidas olukord kujuneb, on raske ennustada,“ vastab kaaslane kaupmehe hooga seletuse lõppedes. „Kas ta nüüd nii hulluks ja tumedaks muutub, nagu sina ennustad, see on siiski küsitav, aga et raske on ja veel raskemaks läheb, see on päevaselge. Kuid ega üksi majanduslikud mured pole suured, ka teisi muresid on olemas.“ „Mida siis veel?“ uudistab kaupmees. „Kommunistid hakkavad endid jälle liigutama.“ „Kus nimelt?“ „Igal pool, eriti Tallinnas ja teistes suuremates linnades.“ Kõneleja vaatab korraks ringi, kas pole juhuslikult pealtkuulajaid, siis jätkab tasasel häälel: „Mul on kaitsepolitseis häid tuttavaid. Need kõnelevad, et põrandaalune organiseerimistö olevat väga hoogus. Tahetavat ära kasutada majanduslikke raskusi ja tööpuudust, et inimesi riigi vastu üles ässitada. Ja kui siis rahutusi peaks tekkima, siis on nemad muidugi kohe platsis silmapilku ära kasutama.“ „Tahavad teha uut esimest detsembrit?“ „Jah, uut esimest detsembrit küll, aga palju põhjalikumalt. Neile olevat jälle Venemaalt uusi juhte ja tublisti raha saadetud ja pearõhk olevat pandud just kihutustööle töötute hulgas. Tallinnas on praegu juba mitu tuhat töötut.““ Vaat nõnda siis!

Jelena Skulskaja. Marmorluik.

Omapärase stiiliga mälestustekogum, mis koosneb kolmest eri osast. Kõigepealt päris meenutused autori elatud ajast, mille kõrval pakutakse lugejale samu mõtteid sürrealistlike novellide kaudu. Need on paksus kirjas ja ilmselgelt liiga palju põhiteemale, s.t. mälestustele mõeldes. Arvatavasti on autor soovinud väljamõeldu toel kirjeldada tõelisuse absurdsust? Võimalik, et nõnda viitab ta enda kirjanikuks kujunemise käigule? Mõni belletristiline käsitlus tundub päris hullumeelne, nimetan vaid ühe: „Leevenda mu kurbust“. Mulle need lood ei sobinud. Liiga veidrad, liiga anomaalsed. Ja kolmas liin, mis kursiivis, tutvustab autori kirjanduslikke vaateid. Minu jaoks on needki pisut kunstlikud, eesti kirjanikest pälvib pikemalt tähelepanu

Juhan Viiding, kelle luulet on ta tõlkinud.

Skulskaja elatud aastatesse mahub palju süngust, isegi Tartus õppimise aeg olnud talle talumatu. Kuigi seda vastumeelsust võib mõista, sest ta soovis kogu hingest Moskvasse minna. Lisaks perekondlikud vaated ja läbisäämine. Isa ülistamine ja väga keerulised, lausa valusad suhted ema

ja õega. Tihtipeale tundub, et tegevus toimub kusagil kaugemal, mitte Tallinnas, sedavõrd erinevad on autori mäletamised ja kogemused. Palju võrrast vaatab neist vastu. Nojah, teine temperament, teistsugune kasvatus, kuid leidub ka naljakaid tüüpe: nt. tädi Ljuba-lobamokk, Väike Tuches (vanem põlvkond tunneb ehk prototüübi ära) ja keskkooli kümnenda klassi klassijuhataja. Aga üks konkreetsem ja (eba)realistlikum ajastu kirjeldus: „Kuni kaheteistkümnenda eluaastani hoiti lapsi köögis; me lutsisime kuumi südikonte, lõime neid katki, määrisime üdi leivale ja raputasime soola peale; meile anti praesingi koorikuid, kortsus vorstiotsi. Aga kaheteistkümnesealt lubati suure laua taha ja valati pitsi viina. Arvati, et jooma tuleb õppida kodus, kuna hiljem, kui kellelgi tuleb mõte purju joota ja au kallale kippuda, oskab tüdruk nii juua kui ka enda eest seista, ja ka au jääb alles. Ja kui juba suure külalistelaua taha oli lubatud, meeldis emale, kui esimene nälg oli koguka heeringaga kustutatud, rääkida minu sündimise rumalat anekdooti, itsitades ja õpetades mind itsitama kõige koduse ja lähedase üle. Ta justkui polevat viienda raseduskuuni oma olukorrast aru saanud. Tal justkui kahtlustati maohaavu, – põletikku või isegi – vähki ja teda sunniti võtma igasuguseid ravimeid. Aga kõht muudkui kasvas ja kasvas. Ja mingit pääsemislootust justnagu polnud. Ja siis ütles Nadežda Petrovna Polovjanova, ema sõbranna vabrikust, minu isale: „Griša, mulle tundub, et te peaksite kinkima Rajale hõberebase, kõigil abikaasadel on see juba olemas, ainult teie ei jõua kuidagi selleni, ja veel seeliku jagu musta riiet, mis tal oleks pidanud ammu olema.“ Ja aitas isal kõike seda hankida. Ja isa kinkis emale. Ja ema läks õmbleja juurde seelikut tellima. Aga õmbleja ütleb talle: „Mis asja te oma olukorras veel kitsast seelikut õmmelda lasete?“ „Kas te arvate, et ma ei jõuagi seda kanda?“ küsib ema, mõistes, et tema päevad on loetud ja vähk on lõpufaasis. „Muidugi ei jõua, vaadake, kuidas te paisute!“ „Mu mees tahtis mind hüvastijätuks rõõmustada,“ vastab ema. „Mis hüvastijätuks? Sünnitad ära, siis hakkad seelikut tegema, muidu läheb talje proovist proovi aina laiemaks.“” Autor on sündinud 1950. a. Tallinnas.

Tõnu Õnnepalu. Lõpetuse ingel.

Õnnepalu on kirjutanud raamatu 2014. a. sügisel ühel väiksel Lääne-Eesti saarel, küllap Hiiumaal. Ta keskendub teadlikult aastaajale, mil näeme looduse kuhtumist, tajume sügavamalt inimese vananemist ja eksistentsiaalset üksindust peaaegu nimetühjas ümbruses. Ümbritsev lausa sunnib kirjutajat melanhoolitsema, nukrutsema kõige oleva ja mööduva üle. Õnnepalu pigem arutleb kui hindab. Tal jätkub kõige jaoks mõistmist, jätkub rahu ja julgust viimseni pingestatud argipäevas talutavust leida. Ja seda ajal, mil sõnade turmtulel ja hukkamõistutormil pole hetkekski vahet. Õnnepalu annab mitmel korral märku, et teatrifestivali kunstilise juhi tegevus ei pakkunud loodetud töörahulolu. Ilmselt kuulub autori olemuse juurde aeg-ajalt stiilselt valitud „pagendusse“ minna. Õnnepalu kirjutatut on iga ilma ja meeoluga mõnus lugeda, ta ei räägi millestki uuest ja vaimustavast, pigem targutab kergelt, ometigi ei saa lugemist poole peal lõpetada. Ta räägib kõigile arusaadavatest asjadest. Lõpetades oled pingevabam kui raamatut avades. Meile mõtlemiseks: „... et kui kunsti on liiga palju, siis ei tähenda ta enam midagi. Nii nagu kõik need asjad, mida meil on liiga palju. See on vabaduse needus, ületootmisühiskonna needus. Toidul pole enam maitset. Sõnal pole enam tähendust. Puuduse, tsensuuri ja despotismi ajal tähendab iga sõna liiga palju. Midagi ei tohi öelda ja siis omandabki iga öeldud sõna liiga palju. Midagi ei tohi öelda ja siis omandabki iga öeldud sõna absurdse suure kaalu. Vabaduse, külluse ja demokraatia ajal võib öelda ükskõik mida. Ja mitte miski ei tähenda enam midagi. Sa võid lavastada, võid kirjutada, võid karjuda. Teised lavastavad, kirjutavad ja karjuvad ka. Kui kellelgi veel tekibki tunne, et nüüd ta ütles midagi olulist, siis teadku, et see oli pettekujutus. Üleerutuse seisundis, mis kunstnikku loomingutransis paratamatult tabab, on see loomulik asi. Muidugi ta ütles. Aga see ei loe. Tuhat ütlesid veel. Ja kavalamad teavad, et polegi vaja midagi öelda, peaasi on silma paista. Vaesuse ja armetuse paraad, mis on kogu see ülikülluslik kunst. Kogu see kirjandus, tants ja teater! Teatrist on veel kuidagi eriti kahju. Inimesed on tulnud kokku ja näinud vaeva, pannud sinna oma hinge, nad tulevad välja, teiste inimeste ette peaaegu et alasti, ja tihti nad viimases meeletehes kisuvadki end alasti, kallavad veega üle, hea veel, et põlema ei pane! Ja see ei loe. Ei, täitsa äge oli. Tehke veel! Homme on teine etendus teises kohas. Äkki on see veel ägedam? Räägitakse, et on.“

Nõustun ja kordan järele, et meil on tõepoolest hea elu needus kaelas, egas muidu me oma ütlemlistega nõnda priiskaks. (Kui lisaksin, et ka majanduslikus mõttes, saadetak mind tuleriidale!) Olen ka ise sõna tähenduse devalveerimise üle mõelnud, kui lehitsen iga aasta lõpus kümneid lehekülgi pikki nimekirju ilmunud (eesti) kirjandusest. (Hea lugeja, meenuta lähetuslausetes tsiteeritut!) Ja mida ma ise teen, kirjutan sõnu juurde. Töö niisugune, nõnda kui paljudel teistelgi. Tuhanded leheküljed iga päev.

Kõik lehed ja ajakirjad tuleks ju ka läbi lugeda või vähemalt neid sirvida. Keskmise Euroopa linna suuruse elanike arvuga Eestile peaks ju piisama paarist ajalehest päevas, lisaks veel kahest nädala sees ja 4–5 ajakirjast kuus. Nendegi läbilugemine nõuaks aega, nüüd aga heidetakse enamasti pilk paksus kirjas välja kistud mõtetele, mis peegeldavad tihti rohkem toimetaja vaadet kui autori oma. Muidugi kirjutatakse suuresti raha eest, eriti need, kellele ainuüksi positsiooni pärast ajakirjanduses makstakse. Ent mu kogemus lugemise alal on juba nõnda kopsakas, et mõne autori teksti sisu ja

väljendusstiili aiman ette. Belletristikas on küll asjad veidi ebakindlamad, aga kindlad mehed-naised, kes iga päev sõnadega leiba teenivad, hakkavad paratamatult ennast kordama. Kes on otsustanud, et talle midagi ei meeldi, ja just selle eest teda avaldatakse, laseb sama juttu aastast aastasse, isegi kui talle kuu ja päike kätte antaks. Kes harjunud üht või teist imetlema, ei paindu kibedamalt ütleva ka siis, kui kuritegu tehtud. Ei mingit vaimset askeesi, nõustun Önnepaluga, teisalt väitab ta, et „kunst sünnib meeleheitest“. Ja kui mõistvalt suhtub ta seriaalidesse..., kõige pikemalt peatub aga Lev Tolstoi käsitlusel „Mis on kunst?“. Lisades, et „artiklite jaoks pole vaja väga suurt meeleheidet. Aitab sellest väikesestki meeleheitest, mille tekitab artikli kirjutamise kohustus.“ Sic!

Liivametsa Lugemised - 85 / 2015

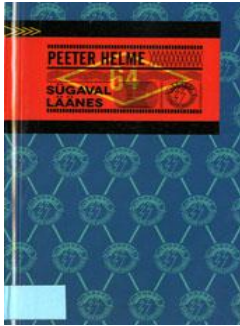
LÄHETUSLAUSED

Kostub arvamusi, et kultuur on pelgalt tööstusharu, s.t. loomemajandus. Kes siis oleme meie, raamatukogurahvas? Kas töölisklass või kultuurirahvas Mark Kalev Kostabi võib muidugi raha inimeste sekka loopida, tema on tõesti osanud majandada, aga selleks peab eesti juurtega ameeriklase arvates kunsti(de)ga tegelev persoon elama New Yorgis.

Ent „Sirp“ (17.07.2015) kirjutab pikemalt kriitikakunstist ning mõistsin, et tuleb olla kriitilisem! Mihkel Kunnus, kes tõusnud vaat et esiarvustajaks, tõstis esile kolm kirjanikunime: Kivirähki, Önnepalu ja Muti kui eredamad persoonid. Nojah, Kivirähk võib kirjutada mida tahes, kõik võetakse kiiduavaldustega vastu, lugejad ei julge midagi vastu öelda. Ega kriitikudki! Harva meenutatakse, et raamatu vahendaja peab arvestama nii lugeja kui ka autoriga. Eesti kirjandust tutvustades võiks väljendusviisi valides mõelda sellele, et arvamused lugejat raamatust eemale ei peletaks. Tahaksin põhjalikumalt kuulda, kuidas vastavad tuntumad kirjandusehindajad tänavuses kriitikute suvekoolis Rupsil esile kerkinud küsimusele, „kas nõrgemate autorite toetamine kriitikas on õiglane või on see nn halastuskriitika?“ Raamatukoguhoidjatelt nõutakse püha kohustusena kodumaise belletristika soovitamist, seega vajame vägagi adekvaatset vastust.

Umbes kuu hiljem loen „Sirbist“ (21.08) Rupsil aasta kirjaniku tiitliga pärjatud Jan Kausi arvamust: „Tihtipeale teravat kriitikat ihatakse, aga kui see tuleb, siis objekt reageerib väga valusalt. Teravat kriitikat ei peaks aga kartma – peab suutma ära näha, kas selles on argumentatsioon.“ Tõsi on see, et mitmekülgsete põhjendustega jäädakse tõesti liiga tihti hätta. Tänavune kesksuvi oli kirglikule lugejale kingitus, kuigi päiksevaesus võib mõjuda tervisele. Mul oli muidugi vanu võlgu ka, eriti väliskirjanduses. Mõned näited. Gabriel Zaidi „Liiga palju raamatuid“ (2011) vahendab Samuel Johnsoni mõtte: „Ükski paik ei anna rabavamat tunnistust inimlike lootuste tühisusest kui avalik raamatukogu; selle seinad on otsast otsani täis vägevaid teoseid, põhjaliku meditatsiooni ja täpsete uuringute vilju, millest teab heal juhul vaid kataloog.“ Tähelepanelik lugeja leiab Zaidi raamatust teisigi ilmekaid ütlusi. Carlos Ruiz Zafóni „Taevas vang“ (2013) kirjeldab Franco ajastu alguse Barcelonast, osutab perioodi julmusele, auahnusele ja alatusele, kuid vastukaaluks kohtab ka headust, armastust, ustavust. Teos ei nõua intellektuaalset pingutust, lihtsalt mõistad, et maailm pole kunagi hea ja ilus olnud. Catharina Ingelman-Sundbergi romaani lugedes saab omaette naerda, sest „Vanaproua, kes röövis panka“ (2014) räägib viiest hooldekodus „vaevlevast“ sõbrast, kellelt on nende arvates ära võetud vabadus, ja süüa saab ka kehvalt. Nende sooviks on elu huvitavamaks ning rikkamaks muuta. Lahe lugemine! Mind suunas raamatut kätte võtma kohtumine vitaalse ja vaimuka kirjanikuga kirjandusfestivalil „HeadRead“. Teose avaldamisõiguse on nõutanud umbes kolmkümmend riiki ja kuuldavasti tuleb raamatule ka järg. Michel Houellebecq'i „Saare võimalikkus“ (2015) on mõistagi nõudlikum lugemine. Kuigi peategelane tegeleb pidevalt oma intiimelu muredega, peatub tänapäeva populaarsemaid prantsuse kirjanikke 21. sajandi alguse ühiskondlikel traumadel, näiteks vananemisest keeldumine, nooruse kultus, surematuse iha, mida toetab geenitehnoloogia areng, tarbimishullus, tõelise armastuse nappus, ususektid, islami äärmuslusega seonduvad katastroofid, millega silmitsi seisame. Kokkuvõtvalt: tulevik pole hele, autor hoiatab etniliste ja religioossete sõdade eest. Kreeka päritolu Theodor Kallifatides kõneleb esseistlikus „Uus maa minu akna taga“ (2015) oma hingelisest traumast Rootsis. Taas igati ajakohane teema. Teda peetakse vaatamata rootsi keeles kirjutamisele ja loomingu eest pälvitud autasudele ikkagi võõraks. Kallifatides selgitab rootslase ja kreeklase erinevust üsna lihtsalt: esimene vajab palju ruumi, teine mitte. Autori arvates tähendab kohanemine õppimist leida uues ühiskonnas seda, mida saad armastada. Peab olema annet, et olla sisserännanu, enamikul aga see anne puudub. Kõige aluseks on usaldus. Agnes Martin-Lugand „Õnnelikud inimesed loevad raamatuid ja joovad kohvi“ (2014) on natuke klišeelik melodraama, kuid inimeste isiklik traagika puudutab alati. Lugu noorest naisest, kes kaotab liiklusõnnetuses mehe ja tütre, ei lõpe küll kokkuvõttes suure *happy end*iga, ent ta avab pärast pikka leinamist uuesti oma õnnekohviku.

LOETUD RAAMATUD

Peeter Helme. Sügaval läänes.

Dokumentaaljutustusena kirjutatud belletristlike sugemetega lugu Saksamaa Ruhri kandi linnas toimuvatest sündmustest on põnev ning omal kombel õpetlik. Tegelikult lõpeb raamat kui kriminaalromaan, ent olulisem on teada, mida on toonud kaasa kaevanduste sulgemine ja immigrandide saabumine. Seal toodetakse nüüd meeleheidet, loen raamatust.

1990-ndatel tühjenema hakanud Bochumi linnast on sakslased lahkumas, sest töötus sunnib mujale liikuma. Järele on jäänud lootusetusest käega löönud pensionärid, pensionieelikud ja sisserändajad, ometigi elab selles piirkonnas vähemalt viis miljonit inimest, nende seas ka kultuurinimesi.

Me oleme harjunud pigem kaunite maastike rikkast Baierimaast ja uhketest Saksamaa linnadest kuulma, aga probleemid, mis peituvad Euroopa ühe suurriigi põues, jäävad tihti teadmata. Järelsõnas kirjutab autor: „19. sajandi söekaevanduste ja terasetööstusterajamise aegadel tekkinud, poolapäraseid nimesid kandva, kuid ruttu saksastunud rahvastiku kõrvale tekkis 1950–1960ndate majandusime aegadel Ruhri piirkonda arvukas Lõuna-Euroopa taustaga elanikkond. Itaallased, kreeklased, horvaadid ja serblased ning mida aeg edasi, seda suuremal hulgal türklasi – kõik nad tulid osa saama Lääne-Saksa edumudelidest, kaevandades algul sütt ning seejärel tootes autosid: 1960ndatel populaarse Opel Kadeti tootmise linnaks oli just Bochum. 1980ndatel, juba uues, palju tuhmimaid perspektiive pakkuvast olukorras lisandus Ruhri niigi kirjule elanikkonnale volgasakslaste järeltulijaid Kasahstanist ja Lõuna-Siberist, jätkus ka türklaste, kurdide ning mustanahaliste aafriklaste juurdevool.” Tagajärg: toimuvad rahvustevahelised kakkused, inimesed kardavad pimedas liikuda. Ja siis päris ootamatult taas kallaletungid naistele. Kes ja mis põhjusel, jäägu teie uurida!

Oma töid linna eksponeerima tulnud inglise kunstniku pilguheit maanteelt: „Kuid näha polnud aknast mitte midagi. Vaid autode vool, aeg-ajalt mõne müüri kohal kõrguvad tornid, majakarbid, korstnad, gaasihoidlad, tühjad või pooltühjad tööstushooned ja pidevalt pea kohalt mööda vuhisevad sinised liiklusmärgid, tähistades kuskil siinsamas, nende kõrgete betoonmüüride taga asuvaid linnu. Jah, linnu. Kui nad viimaks Essenisse jõudsid, läbiski kiirtee linna. Kummalgi pool tänavat olid majad, elu... Ja Charlotte tabas end mõtlemast, kas need majad ja tornid, kahel pool katkematult liikuv metallivoog ning silmapiiri palistavad linnu ja asulaid tähistavad liiklusmärgid on ilu, kunst või mingis mõttes väärtus. Kui see on meie tänapäeva tegelikkus ja meie oleme praeguse aja ja ruumi asukadena selle loonud, siis oleme ju nõnda tahtnud ja järelikult peame seda kui mitte ilusaks, siis vähemalt vajalikuks ja heaks, arutles ta autos istudes endamisi ja see arutluskäik ei jätnud teda rahule ka nüüd, Motel One'i numbritoas. Või on tegu millegi perverssega, küsis Charlotte endalt voodile pikali heites. Kas mingi inimarengu ummiktee, mis peaks kaduma? Ta mõtles äsja loetud Houellebecqi „Kaardile ja territooriumile“, romaani lohutule lõpule, kuid kui see mõte oli autos, kesk betoonkõrbe ja terasejõgesid veenev tundunud, siis nüüd, pärast paari rahustavat napsi hotellitoa sumedalt valgustatud lage vaadates, kadus see kuskile kaugele, muutus mõttetuks ja tobedaks... Tobedaks...”.

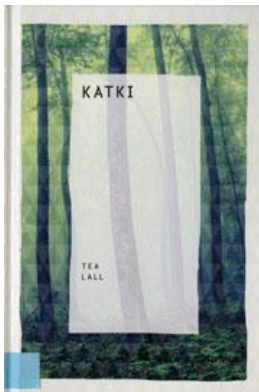

Mart Kivastik. Autoportree naise ja hobusega.

Sisaldab kümme lugu: „Angeliki“, „Õnn tuleb magades“, „Vile“, „Esmaspäevast reedeni 11-02“, „Gunn, Gunn, vana munn“, „Kas sa mäletad tookord kui me“, „Vaade“, „James Webbi teleskoop“, „Karistus“ ja nimijutustus. Kivastik kirjutab enamasti puhtast olemisest, igati argistest mõtetest ja tunnetest. Natuke nukralt, natuke muigega. Midagi keerukat tema tegelaste peades ei liigu, kohati mõjuvad motiivid isegi trafaretselt, näiteks 2015. a. Friedebert Tuglase novelliauhinna pälvinud tekstis „Õnn tuleb magades“, kus keskikka jõudnud haritud naise (sedapuhku apteekri) tragikoomilised meheotsingud pole ju mingi uus teema. „Angeliki“ kirjeldab madalama järgu filmistsenaristide ja režissööride kokkusaamist, küll Nizzas, kus üsna tühja rahakotiga Paul loodab koos teiste idaeurooplastega oma õnne ehk produtsenti kohata. Lisaks armub mees ilusasse Angelikisse. Üldiselt aga kõnnitakse ühelt ürituselt teisele, ühest kohvikust teise ja õhtuks juuakse end sageli silmini täis. Eriliselt säravaid karaktereid ses loos pole, esil on lihtsalt üks inimene paljude seast. Tsiteerin üsna grotesksest puhkusefarsist „Karistus“ mõned laused: „Siis läks ta reisile. Võimalikult kaugele. Istus kümme ja pool tundi lennukis. Vaatas filme, jõi veini ja konjakit, magas, ärkas ja jõudis pärale. Hommikune lennujaam nagu hiigelkülmkapp. Ta läks läbi klaasukse välja. Väljas oli niiske ja soe. Lämbe. Päike. Ta viskas riided seljast, sokid jalast, viskas prügikasti. Kõik! Kõik!! Istus lennujaama ees ja suitsetas. Suitsetas veel. Kobis taksosse. Vaatas peeglist taksojuhti, taksojuht kiikas vastu, aga ei rääkinud, sõitsidki vaikides. Ümberringi linn, autod ja teed, sillad, rongid, bussid, rollerid. Nad jõudsid veel ühte lennujaama, pisut väiksemasse, kohalikku. Ta

ootas. Istus kotil ja ootas. Kui õige aeg käes oli, istus uude lennukisse ja sõitis veel kaks tundi. Lennuk maandus. Maandumisrajal olid värsked auravad vihmaveelõigud, nagu supipotid. Ta läks lennukist välja, kuum õhk paiskus näkku. Palmidelt tilkus piisku. Taksojuhid ukse ees valves. Ta võttis takso ja sõitis linna teise otsa, kus olid vanad majad, elektriablipuntrad, tänavabaarid. Läks kusagil maha. Ta ei tundnud seda kohta, polnud siin kunagi olnud. Nüüd oli. Õhtuses hämaras vanalinnas, kus teeservadest tuleb söögilõhnu, kus padade ja pannide ees on sabad. Ta istus punasele plastmasstoolile. Jõi külma õlut ja vahtis tänavat, *crocs'e*, lühikesi seelikuid ja pükse. Õhtu on pisut jahedam. Ta tõusis ja lonkis ükselt uksele, kuni leidis toa. Hotelli eesruumis seisis väike lahke poiss, võtmed käes. Mitmeks ööks, *sir?* Lahe lugu, ütleks noor inimene, ja ongi arusaadavalt lahe.

„Autoportrees...“ on mees sunnitud oma hobuse Pille maha müüma, seegi lugu on nukralt koomiline. Neljas järjestikulises jutustuses (alates „Esmaspäevast...“ *incl.* „Vaade“) on keskne tegelane Gunn. (Autori lavastus VAT teatris kujuneb heade näitlejate tõttu kindlasti menukaks.) Palun vabandage mu arvamust, aga viinaviskamisega seotud elutarkused ja -halinad mind eriti enam ei huvita. Traagika? Võimalik! Kivastiku stiil ja kirjutamisviis on üldistatult öeldes mõnusad, ja eks elu ise vaatab tema loomingust vastu, ent vahel tunned ootamatut ükskõiksust. Näiteks „Sirbis“ (19.06) ilmunud argielu kirjeldab Merca „Suvi ja kõik temas“ või Peeter Sauteri „Püha asi“ „Eesti Ekspressis“ (22.06) lugemiselamust küll ei suutnud pakkuda. Minu puhul võib muidugi juhtuda, et olen vahel üle lugenud.

Tea Lall. Katki.

Jõgeva Linnaraamatukogus töötava Tea Lalli teos pälvis kirjastuse „Tänapäev“ romaanivõistlusel kolmanda koha. Angloameerikalike romaanide mõjutustega „Katki“ on omas žanris täiesti vastuvõetav romaan, millest peaks kujunema rahvaraamatukogudes menuk. Muidugi leiab raamatust ka klišeelikke mõttereid (asjades ja rahas ei peitu õnn, eestlaste kodumaalt lahkumine, tühjad talud ja tühjenevad külad, jõulutarbimise kriitika) ja üleliigset sentimentaalsustki, aga naisromaanidest sageli vastu vaatavad odavad seksiloba sealt ei leia. Autor püüab inimese keerukasse siseilma siseneda, ei jõua veel suurema tulemuseni, ent eeldusi selleks peaks olema. Ühelt poolt 50-ndatele läheneva naise eneseanalüüs ja tõelise armastuse otsing, teisalt võika saatusega tavalise külanaise eluloo edastamine. Ja armastuse puudumine ei seostu ilmingimata vastassooga, vaid ka jahedad suhted vanematega võivad osutada katsumuseks. Niisiis inimlik üksildus, mis piinab nii peategelast Ragnet kui ka väikeses-vaikeses külas oma haiget naist põetavat meest, kes on seotud saladusega, mille peab ootamatul kombel hooletusse jäetud maja üürinud Ragne avalikuks tegema. Ta leiab nimelt aidast seal elanud ja mõrvatud perenaise päeviku. Siiski, mõned lahtiseks jäänud otsad võinuks ju kokku sõlmida, nt. kes mõrvas Milvi? Muidugi, nüüd võib järje kirjutada. Romaan tõstatab mitu argipäeva kuuluvat teemat, aga ühelegi adekvaatset vastust ei suuda anda. Selge, ega ideaalsete lahenduste leidmine pole kerge. „Suure valge koera“ ilmumine ja lahkumine kui metafoor väärib muidugi märkimist, seda võinuks põnevamaltki välja arendada. Järgnevalt tsiteeritud lapsepõlvkirjeldus meenutab kindlasti paljudele romaani lugejatele möödunud, ja seda igatsetakse aeg-ajalt tagasi: „Tol ajal oli kõik teisiti kui praegu. Lambad ja kanad kondasid vabalt ringi ja kogu õu oli nende pabulaid ja larakaid täis. Seetõttu ei armastanud Ragne paljajalu käia. Vahel nägi ta, kuidas vanaema paljajalu käimisest mustaks paakunud jalgadega kanasita sisse astus, ise seda märkamata, ja pärast nendesamade jalgadega tuppa tatsas, ning tal tõusid vastikusest juuksed turri. Laut oli maja lähedal ja suvel hoiti uksi-aknaid palavuse pärast lahti, nii et tuba oli kogu aeg paksult kärbseid täis. Vanaisa tegi oma igapäevast lõunauinakut, kärbsepiits käes, äsades poolunes kõigile, kes tema peal maandusid. Et tüütute kärbeste surm raudkindel oleks, rullis vanaema omalt poolt vaese putuka veel näppude vahel laiaks. Ragnet jooksid praegugi külmavärinad üle selja, kui ta sellele mõtles. Võib-olla olidki just need pildid saanud määravaks, miks ta ise koguni mõnevõrra pedantselt puhtust armastas ja putukaid vihkas. /---/ Ta mäletas siiani hirmu, mis talle metsa vahel peale tikkus. Puud olid suured ja tema nii pisike nende vahel. Oli ainult vaikus ja tema enda vere kohin kõrvus. Ta jooksis mööda kitsukest rada, süda peksmas nagu hirmunud linnul. Pärast metsa tuli heinamaa, mis oma inimtühjuses polnud linnalapsele sugugi vähem hirmutav. Teerada viis mööda vanast küünist, mille päikesest halliksmuutunud seinalaudadele ta hingetõmbamiseks korraks selga toetas. Edasi oli juba lihtsam, sest kohe pärast heinamaad tuli sarapuusalu ning selle tagant paistiski naabrite laut.“ Ulmeajakirja „Reaktor“ parimatest lugudest koosnevas kogumikus „Tuumahiid“ (2013) on ilmunud Tea Lallil kaks teksti: „21. detsember“ ja „Kui süda ei sure“. Mingil põhjusel peatub autor nii oma romaanis kui ka viimati nimetatud jutus isaarmastusel, kontakt emaga on tegelastel närbunud. Eesti Kirjanike Liidu tänavusel romaanivõistlusel märgiti ära ka tema romaan „Ära armasta mind enam“.

Kaur Riismaa. Pühamägi.

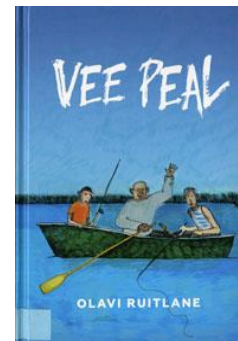
Raamatukeses mõtiskleb minategelane oma elu mõtte üle siin maa peal. Riismaa kirjapandu väljendab rohkem kui ühte põlvkonda kuuluva inimese arvamusi ja vaateid, kuigi kõigile ei pruugi autori sõnastus ehk stiil sobida. Kõrvaltegelasteks on Tallinnas Kalamajas natuke veidralt, kuid kohati siiski usutavalt käituv Maurice, kes vajab enda ümber kindlasti meeleheidet, ja minevikuarvudega tegelev Niina. Minu arusaamist pidi seisavad kõik kolm dilemma ees, kas valida täielik vabadus või tavaline elukulg. Nn. tüüpiline valik oleks siis perekond. Tavalisus neile aga hästi ei sobi.

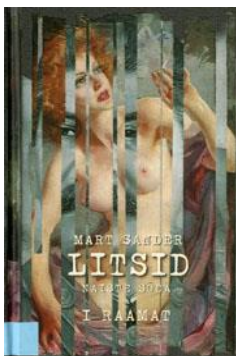
Teadmiseks: Pühamägi on koht, on bussipeatus, kus hääletatakse Tartusse, ning seal elab Maurice üle hingelise kogemuse. Tema olemuse kohta leian tsitaadi: „Tühjus, jumalatus, universumi mõttetusetas ajas Maurice’i taga, ja nagu enesekaitseks riietas ta tühjuse mõnda kuulnud loosse, laenas kõigilt Karamazovilt, või minult. See kõik paistis loomulikult läbi, temas polnud

vaprust olla ja kannatada tõeliselt.” Kui loete, saate teada, missuguse võimaluse keegi leidis. Üks mõttestarendus veel: „Minagi valisin vabaduse, aga teisiti. Ma valisin lihtsalt mittemõtlemise. Mul on kõrini pseudofilosoofilistest arutlusest ja harutlusest, mis on hea ja mis kuri, teodikest, inimese mõttest ja elu eemärgist. Otsustasin, et inimene on universumis suhteliselt üks ja pole vahet, kui me ühel hetkel lihtsalt kaoks, keegi ei paneks tähele. Samamoodi näib olevat Eestis ja eestlastega. Maailmas on ilmselt ainult poolteist miljonit inimest varsti kaheksast miljardist, kellele kuidagigi korda läheb, kas me siin elame või oleme või mitte. Milleks siis ennast haigeks muretseda...” Armin Kõomäe romaanis „Lui Vutoon” jääbki Eestisse, üldistatult ilmselt maailmagi, vaid üks inimene alles, sellest raamatust kirjutan aga järgmises „Lugemistes”.

Olavi Ruitlane. Vee peal.

Leiduvat lugejaid, kes võrdlevad raamatut Oskar Lutsu „Kevadega”, mina paraku ei jaga nende seisukohta. Pigem leiab karaktereid, keda võrrelda Lutsu „Tagahoovi” tragikoomiliste agulielanikega või „Tuulesellidega”. Majas, kus noore Ruitlase prototüüp, varateismeline poiss elab, kohtab tõesti värvikaid tüüpe, põhiliselt täiskasvanute hulgas (on joomist ja peksmist ja näppamist), aga lõpuks võib poisi detailsetest kalal käimiste kirjeldustest vaim tüdineda. See, kalal käimine siis, on raamatus keskne tegevus, aga kuna mu vend on samuti kirglik kalamees, siis pidasin vapralt vastu. Kellel teema vastu eriline huvi, siis täitsa vahva lugemine. Tegevus toimub 1980-ndate alguse Võrus, teiseks oluliseks paigaks kujuneb Tamula järv. Raamatu tervik moodustub omaette pealkirjastatud lugudest. Peategelasest poisike arutleb kohati liiga täiskasvanulikult, selge see, sõbrad ju keeruliste saatustega keskealised mehed. Koolielu ja nooruslikku lusti, seda „Kevade” sära ja vurhvi, pole raamatus suuremat. Nojah, hakkaja poisi teele satub kena tüdruk ja esimene suudlus õnnestub ikka ka, ent teksti aegumatus hingust eriti ei tunnetata. Noor kalamees on kahtlemata tarmukas ja otsustusvõimeline, kui jutuks kalandusmaailm, lausa varanutikas tegelane, kui tegemist naissooga. Eks ta hindab ennast üsna kõrgelt, nõnda kui Olev Remsu Tartu mälestuste nooruk. Üldistatult kirjeldatakse ikka neid tüüpilisi poiste tempe (karbiidiplahvatus, puu otsas tüdrukute piilumine), toonast olustikku (vorstisabas seisimine) ja kesist majanduslikku olukorda. Tsitaadi valisin peatükist „Pärtelpoja paat”. Poisinaasklit kasvatasid Papa ja Mamma, s.t. vanavanemad. Eks vanaisa teinekord kurtis, et süda ütleb poisi kehade hinnete ja käitumise pärast üles: „Seisame Papa voodi ees, tal on valgete ja siniste lilledega haiglapidžaama seljas. Kogu palat on sinine ja valge, isegi aknast langev valgus on kergelt sinakas. Papa magab, ta on väga kahvatu, rind liigub hingamise rütmis tasakesi üles-alla. „Üü otsa võidõl uma elokõsõ iist,” ütleb valges kitlis õde, „nüüd om surmani vāsünü!” Mamma pühib jälle silmi. „Kas jääs henge?” „Jummal tiid,” kehitab õde õlgu ja ohkab: „Või-olla, et jääski. Ei olõ viil nānnu, et kiāki nii kõvastõ surmalõ vasta pand!” Siis on Papa silmad korraka lahti, ma avan kiiresti õige koha pealt päeviku, istun voodiservale, võtan ühe käega ta käest, teisega torkan päeviku talle nina alla ja ütlen: „Kae, mis ma täämbä sai!” Üle Papa suu käib vaevumärgatav naeratus. Tunnen, kuidas ta korraks mu kätt pigistab. Nii õrnalt, et kui ma poleks seda oodanud, oleks see võinud vabalt märkamatuks jääda. Siis vajuvad ta silmad uuesti kinni. Enam ei sure sa kuhugi. Ma tean. Hinded hakkavad mõjuma ja sul hakkab parem. Meil kõigil! Koduteel hoiame Mammaga üksteisel käest kinni. Palju kergem on olla, ma ei ole enam üks, ma näen, et nüüd lõpuks usub Mamma ka.” „Vee peal” kohtab mitmel puhul mõistvat inimlikku soojust, ja see on väga suur väärtus. Murest õppima hakanud poiss ruttab järgmisena haugi püüdma, et vanaisale tervistavamat toitu haigemajja viia. Ei saa jätta lisamata, et Lilli-Krõõt Repnau illustratsioonid haakuvad raamatu sisuga suurepäraselt.

Mart Sander. Litsid. Naiste sõda. I raamat.

Romaani algus on päris põnev, kohati lausa paljulubav, aga kui jutt läheb 1939.–1940. aasta sündmustele, poliitilisele ajaloolle, siis muutub lugu trafaretsete mõtete jadaks. Teada-tuntud laused ja juhtumid ei lisa sisule väge. Kes siis ei teaks, et rahvas avas tähekombinatsiooni ENSV: „Enne nälg, siis viletsus“; et vene ohvitseride naised käisid pidudel pitsilistes kombineedes ja öösärkides, et ei osatud õigesti tualettruume kasutada jms. Tegevus toimub nii-öelda peenemat sorti bordellis, kus erineva saatusega tüdrukud on koondunud viltu läinud abieluga proua Kuke ümber, kelle intiimsõber, nõunik Metsla, kujuneb härrasteklubi emanda kõrval keskseks tegelaseks. Mees, alalhoidlikkuse ja kohanemise musternäidis toonastes oludes, mõistab ajaloosündmuste labürindis suurepäraselt liikuda ja jagab vajalikke nõuandeid ka tüdrukutele. Kes ta tegelikult on, kuuleb ehk järgmises osas? Nagu ühiskonnas alati, leidub lõbutüdrukute hulgaski oma riigi pooldajaid ja punaste soosijaid. Igatahes soovitab Metsla Nõukogude vägede saabudes lõbumaja nimi muuta punalippude õmblemise käitiseks, sest üks noortest naistest on usin Stalini portreede joonistaja ja loosungite kirjutaja ning teeb seda lausa veendumustele toetudes. Eks neid irvitamise kohti on teisigi, eks neid litse püütakse samuti värvata. Nagu viitasin, töötab romaani algus päris osavalt kokku sõlmitud krimilugu, sisse lipsab isegi Stackelbergi nimi, ent asi laheneb peagi ja raamat muutub üksluiseks. Kergelt puudutakse mitmeid neid aastaid ilmestavaid seiku, nt. baltisakslaste *Vaterland*’i pöördumist. Romaanist võib kujuneda rahvaraamatukogude lugejate üks lemmikuid juba multitalendika autori tõttu. Igal juhul tuletatakse romaanis järjekordselt meelde, et Venemaa pole usaldusväärne, jutt ja teod ei ühti kunagi. Eks raamatus leidub erinevaid poliitilisi arutelusid, noorte litside hulgas on naiivsemaid ja nutikamaid tüüpe, päris rumal pole ükski. Üks jutuaajamine kõlab nii: „„Kuidas me nüüd ilma presidendita elame?““ küsis Linda lõunalauas, kui õmblusmasinate vurin oli mõneks ajaks peatunud. „Barbarus on nüüd peaminister presidendi kohustes,“ seletas Renate kannatlikult. „Tema luuletused küll suuremat väärt pole,“ sõnas Monika, kahvliga toitu surkides. „Härra Vares-Barbarus on väga sümpaatne inimene,“ tundis proua Kukk vajadust uut riigijuhti toetada. „Viisakas ja tagasihoidlik mees.“ „Kas proua tunneb teda?“ tegi Linda suured silmad. „Ma olen temaga kunagi kokku puutunud,“ vastas proua Kukk, aga tegi seda ebaleval toonil, mis pani kõiki kõrvu kikitama. „Mis olukorras?“ küsis Monika. „Pole vaja kõike pärida,“ tõrkus proua Kukk. „Aga kui te just peate teadma, siis härra Vares on nimekas arst.“ „Ta oli teie arst siis?“ uudistas Linda edasi. „Kunagi ammu... jah, olen tema vastuvõtul käinud küll,“ näis proua Kukk millegipärast sõnu otsivat ja vingerdavat nagu uss konksu otsas. „Kas härra doktor Vares ei olnud mitte...“ üritas nüüd ka Renate ajusid ragistada, „ee... daamide arst?“ Kõik vaikisid jahmunult. „Kas härra Vares oli günekoloog?“ küsis Monika, rõhutades iga sõna ja pingutades, et uskumatute uudiste juures tõsist nägu teha. „Ta siis... ta siis on teid... igalt poolt näinud ja katsunud...?“ üritas Linda loogilisele järeldusele jõuda. „Günekoloog on väga auväärne amet,“ ütles proua Kukk sapiselt. „Isegi härradele.“ See viimane remark oli nagu kirss tordil. Algas naer ja kiljumine. „Nüüd ma lõikan ajalehest selle pildi välja, kus Barbarus Ždanovile kätt annab!“ kõkutas Monika hirnuda. „Ja iga kord, kui ma seda vaatan, mõtlen: kui Ždanov teaks, kus see käsi on kõik käinud!“ „Aitab, Monika,“ tegi proua Kukk pahast nägu, vihane enda peale, et oli lasknud sellel teemal nii suureks naljanumbriks paisuda. Ent Monika ei suutnud pidurdada: „Kui me kohtume, siis ma küsin: „Kuidas käsi käib, härra peaminister?“, ja tema vastab: „Libedalt!“ „Monika!“ ajas proua Kukk nüüd kulmu nii kõrtsu, kui ta vähegi oskas. „Aga tõepoolest, kui mõtlema hakata...“ võttis isegi Renate tuld. „Härra Ždanov omakorda annab Stalinile kätt – seega kaudses mõttes, võib öelda, et Stalinil on olnud kontakt meie prouaga!“ „Päris intimitse kontakt!“ Labasevõitu, aga tegevus toimub ju lõbumajas.

Liivametsa Lugemised - 86 / 2015

LÄHETUSSÕNAD

Tule taevas appi, isegi „Sirp“ (9.10) „piinab“ pagulastemaatikaga! Kuidas siis muidu, paljud intelligenti esindajad toetavad ju kaugete võõraste, sageli omavahel tülis olevate hõimude saabumist..., nad aina kuulutavad, osa haritlastest siis, et nemad on empaatilised, targemad ja humanistlikumad kui kartjad ja ettevaatlikkusele manitsejad. Küll aeg näitab, mida siin lõputult polemiseerida.

Mind huvitas viidatud lehe numbris kõige rohkem Eestis elava vene kirjaniku P. I. Filimonovi mõttearendus „Kirjanikule on pagulaste saabumine erialane kingitus“. See mu praegust seisukohta migrantide omaks võtmisest ei kõigutanud, sest olen juba mitu korda „Lugemistes“ viidanud, et

Andrei Ivanovi romaanidel on uskumatult tugev mõju mu hinnangute kujunemisel. Ent elu „Sirbita“ ei kujuta ka ette, ja kui saan Tiit Hennoste artiklist „Institutsiooniline kultuurimeedia uusavangardses maailmas“ (16.10) teada, et „nooremad isegi ei tea enam Vikerkaare või Loomingu olemasolust“, satun ärevusse. Äkki on selles natuke „süüd“ ka raamatukogudel? Äkki peaks igaüks meist küsima, kas ta ise nimetet väljaandeid üldse loeb? Kui palju loeb ja kas ta on suutnud oma lugejatele väärtkirjasõna piisavalt tutvustada, mis võiks ühtlasi tähendada soovitamist? Pärast pikka mõtlemist leian, et üht-teist meist ikka sõltub küll. Kooliraamatukoguhoidjad võiksid näiteks gümnaasiumi lõpetajatele kas või poole tunni jooksul tutvustada, mis koht on nendel ajakirjadel meie kultuuriloos olnud. Mis puutub aga kultuurimeedia ideoloogilisse tuuma, siis seda pressib igast uksest ja aknast hullul kombel sisse, pagulasjuttudest küllastatuna ma viimast „Diplomaatiat“ ainult sirvisin. NB! Lõunanaabrite kirjandusest kuuleme ohkamapanevalt harva, nüüd on aga ilmunud läti kirjanduse ühe olulisema persooni Mära Zālīte lapsepõlvemeenutusi vahendav romaan „Viienäpu“ Hannes Korjuse tõlkes. Raamatule tulevat ka järg. Krasnojarski kraisse küüditatud väga noorte vanemate lapsena sündinud kirjaniku mälestusi on võrreldud Viivi Luige „Seitsmenda rahukevade“ ja Leelo Tungla „Seltsimees lapsega“. Eks uurige ise täpsemalt, mind algul mõnevõrra segas lühilausealine stiil, aga muidu igati väärt lugemine.

LOETUD RAAMATUD

Mart Kangur. Kõrgusekartus.

Selle luulekogu eesmärk näib olevat mängida sõnaga Sõna, mis ühtlasi märgistab või tähendab keelt! Autor näitab, et pole olemas tühja täis sõnu, kuid ei kinnita seejuures, et võib leida tühje mõtteid. Igatahes ta kirjutab: „vaata kuidas sõna / särab / vaata kuidas ta plärab“. Kuldsed sõnad! Eks me kõik teame, et sõnal on võimu, oleme kuulnud, et sõna võivat isegi tappa... Kangur sedapuhku muidugi mingeid hulle tempe sõnaga ei tee, aga intellektuaalne pillerkaar ootab lugejat ees küll. Nimiluuletus kõlab nii: „sõna on jumal see / tundub loogiline / vähemalt minu jaoks / ei ole teist jumalat / (kui muidugi mitte / sõnasõnaliseks minna) / vaata sõna / ei ole ei tähendus / ega tähed / ei mõista / ega näha / imelik vaatamisväärsus / filosoofia see / kõikide vääruste / ümberväärustamine / (kas pole ilma teeta / palju parem minek?) / kõrged ideed / kõrged nõudmised / kõrge vererõhk / mu kõrgusekartus / on sügavalt / põhjendatud“ „Luuletaja eetika“ nelja esimest värsirida võib soovi korral jälle aforismina kasutada: „kuidas oma sõnu / heaks teha? / ainult / edasi kirjutades“, samuti kolmerealist mõttekillukest „pea lõikab / südamesse / nagu noaga“. Erilisi emotsioone või tundevalgatusi Kangru luuletustest ei leia, sõna näib olevat autori jaoks kõrgelt kodeeritud tööriist, natuke skalpelli moodi, et lõikab, teeb täpset tööd, aitab, toetab, aga käsitleja midagi hinge ei võta. Vaikset ironiat küll leiab, nt.: „see oli ajal kui / raha veel rääkis / ja sõnnik kõndis / jutustatakse kord / kauges tulevikus“. Aga lõpuks ei taha lugejana sõna enam kuulata ja viid raamatu riulile teiste kõrvale järgmist huvilist ootama, kuigi luulekogu viimane tekstike teatab: „eesti keelest ma enam / välja ei tule / isegi kui midagi / välja ei tule / isegi kui sellega / välja ei tule / eesti keelest ma enam / välja ei tule“. Üsna sõnarikas luulekogu, avage ta korra! sk!

Armin Kõomägi. Lui Vutoon.

Milline väljendite tulevärk, üks contralilik mõtteriida jääb vist elu lõpuni meelde: „Lexus maja ees tähendab Louis Vuittoni maja sees.“ Tõesti, tõesti, kujundite tulemõll on võimas –, pauk ja leek! See isevärki raamat võtab aega, sest mõnda lauset peab lõpuni mõistmiseks mitu korda läbi lugema. Brändivõhikuna, nagu ma olen, pidin mitmel juhul järeldamistunde võtma. Sisult ikkagi suuresti ulme! Nii pidid mu suurte teadmistega kolleegid minu pärimiste peale vahel enne ütlemist isegi natuke mõtlema. Läksin harimise eesmärgil koguni Tallinna Kaubamajja, kus „klaasused avanesid, nagu lihasõõja taime meelad lõuapärad“, ent raamatu pealkirjaks moondunud kaubamärki ei märganud. Küllap Ülemiste Keskuses leidub, sest romaani tegevus on just selle kohaga suuresti seotud. Sinna mu jalg pole aga veel astunud. Lisaks näitas Delfi üht noort poliitikut samanimelise ehtsa kotiga, seega imetilluke ettekujutus on tekkinud. Kindlasti oleksid mind teose mõistmisel suutnud aidata mingid turundusõpikud, aga eesti kirjandust ilmub sedavõrd palju, et muu lugemiseks aega ei jää.

Niisiis, „Lui Vutooni“ lehekülgedel valitseb vägev ja täiesti usutav sarkasm - tarbimiskultuuri ja maailmakuulsate kaubamärkide halastamatu nokauti löömine. Küllap enamiku arvates saab surematu kapitalistlik kaubandussüsteem kabjahoop paremalt ja vasakult, tegelikult ütleb autor intervjuus: „Bränd on aus värk“ („Sirp“, 2.10). Kuigi Armin Kõomägi äkilist sõnarusikat saavad tunda vist kõik Eesti pinnal kunagi leidunud ja müüdavad tooted, ka märgilised sündmused ning kirjastamine ise, jääb sellest ühe auhinnatud romaani jaoks minu meelest natuke väheks.

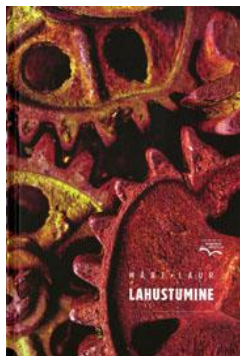
Kõike on märganud: „Valio“ piimast laulupidudeni, feng shuist „biograafiliste rosoljedeni“ ehk elulooraamatuteni, kust vaatavad vastu „kokku köidetud elud, tänulikud iga uudishimu, ka pealiskaudse, või isegi teeseldu eest“, kuid mis ajavad inimese kõhu puhitama või lõövad lausa põhja alt ära. Need väljaanded väärivad Lui meelest tuleriita ehk lõket, kus lõputud mõttetud tekstid põleksid roheka leegiga. Kõne alla võetakse nii kõigile ühiskonnakihtidele mõeldud kroksid (jõukamatele toodetakse mõistagi kallimaid) kui ka silikoonist rinnapadjad. Praegu tänavapilti ilmestavad nii hullult kitsad püksid kui ka krokodill Gena ning Potsataja. See krokodill (loomaaiast põgenenu) on tõesti äärmiselt vastik elukas, ta nimelt võtab Lui armastatud silikoonnaise, seksinuku, mannekeeni Kimi (Kim Kardashiani auks vist?) hammaste vahele. Igatahes koosneb üksinda maailma jäänud mehe meelest moodsa inimese au, mõistus ja südametunnistus jahuks töödeldud ajast..., seda tasub vist meeles pidada!? Logistika aga on iiveldama ajav matemaatika ja geograafia sohilaps, ehkki ma pole kontrollinud, kas Lui logistiline käitumine toimub perfektelt. (NB! Kõomägi on teatavasti kirjutanud ka novelli „Anonüümsed logistikud“).

Suurepäraselt komponeeritud romaanist leiab igaüks, noor ja vanem, tark ja rumalam karmi vaimukust ja paraja portsu tundeid, mis on ehk igat asjade maailmaga silmitsi seisnud mõistusega üksikisikut puudutanud. Autor loetleb kindlakäeliselt masse haaravad lääne vaimuvilju (nt. kas või Miki Hiired, Simpsonid, Shrekid, Super Mariod), kes seni ei kuulunud mu teadvusse vajalikena, aga pärast romaani lugemist ma ei unusta neid enam. Seevastu nt. hallitanud Danone jogurtid, Arieli iiveldama ajavad pesupulbrid, Nestle Fitnessi helbed jpm. on juba kodusemad tooted. Jagan kirjapandud arvamust, et inimeste tulevik kootakse vist tõesti prahis. Oh, hoidku neid tohutuid toidulaste, mida Rimid jt. kaubandusketid meile kaela määrivad, nende loeteluga on täidetud kohe terved leheküljed.

Ometigi ühel hetkel, umbes 127. lehekülje kandis, tundsin tühimust, kuigi tunnistan, et autor tajub hiilgavalt inimest kimbutavaid ihasid, soove ja hirme. Romaani käest pannes imestan, et mul ei tekkinud kordagi mõtet, kuidas käituda, kui oleksin ise üks jäänud maa peale... , nt. Säätumarketi rüppe!

Lui (nimi moodustub kolme võimaliku isa eesnimetähedest) Vutt, hüüdnimega Vutton, naudib, nagu „parimad“ meie hulgast, esimest korda Bentley roolis „seda tõelist elu“, mida kirjeldab nii: „Seda tunnet ei ole sugugi lihtne kirjeldada. Nii palju positiivseid kokkulangevusi: veatu suvehommik, piltilus kallim, autotööstuse nurruv tippsaavutus, laiad tühjad tänavad, siin-seal tardunud liiklusvahenditega – tundsin ennast kui maailma naba. Ma pidin olema kogu selle toreduse, mis kunagi üldse inimkonna poolt välja on mõeldud, majesteetlik eesmärk, kõikide naudingute summaarne sihtgrupp ühesainsas isikus. Uskumatu joovastus eksklusiivses kastmes. Panin Kimile ette kenad päikesepillid ja sasisin tema tuules lehvivaid juukseid. Vaatasin teda. Täiuslik profiil. Vaatasin peeglist ennast. Nägin kuratlikult hea välja. Nagu kalli klantsajakirja reklaamil. Noor, moodsalt ja värskest riides, mõnepäevase hurmurhabemega, seksikas plaaster otsaes, tippdisaineri päikesepillid, valge nahksisuga avatud luksus tagumiku all, ja kõige selle taustal tühi looklev asfalt, läbistamas kahele poole eemale tõugatud elutut metsa. See hetk elust vastas sajabrotsendiliselt kõrgklassi muinasjutulisele reklaamklipile väljalülitatud maailmast, mida tegelikkuses kunagi ei eksisteeri. Võimatu oli oma silmi uskuda, ent ometi oli see tõsi.“ Keegi ei saa mul keelata küsimast, kas Lui oleks halenaljakas koondkuju meie päevade võimalikust kangelasest, juhul kui ta poleks üksi maailmas?

Minu meelest ei kuulu päevikuvormis kirjutatud, grotesksuse kaudu hinnatud brändimaailma hiilgav näide „Lui Vutoon“, mis pälvis tänavu Eesti Kirjanike Liidu romaanivõistlusel esimese koha, siiski kümnendi romaanide hulka, võimalik, et isegi mitte aasta parimate sekka, ent see avab jõuliselt ajavaimu laeka, mis ehk ideaaljuhtumil paneb mõne inimese enda ümber ringi vaatama. Ei saa jätta lisamata, et kunagi loetud Georges Pereci „Asjad“ (1968) jättis nõukogude aja väga noorele inimesele kahtlemata mõjusama mälestuse kui Lui Vuti lugu tänasest lõputust asjademaailmast pohmeluses elu alustavale teismelisele. Egas toonagi kõigest, mida „Asjades“ kirjeldati, aru saanud. Kes siis tookord teadis küllusemaailma varjutavatest muredest.

Lisan teadmiseks, et ETV2 saates „Plekktrumm“ (12.10) nimetab Armin Kõomägi kirjanike nimed, keda ta meelsasti loeb: Mehis Heinsaar, Jüri Kolk, Tõnu Õnnepalu, Kivisildnik, Olavi Ruitlane. Mis neid kirjanikke ühendab? Kes suudab välja mõelda, andku mulle teada!

Märt Laur. Lahustumine.

Tänavusel Kirjanike Liidu romaanivõistlusel teise koha saanud „Lahustumine“ on käsitluselt jõuline, tundelt valuline ja stiililt korrektne lugu meie (lähi)ajaloost. Täis rahva traagikat, mida leidub 20. sajandis lõputult ja mille võrsed ulatuvad tänasesse päeva välja. Sisuldasa võrreldav Ene Mihkelsoni romaanidega „Ahasveeruse uni“ ja „Katkuhaud“, kuid ka Sofi Oksaneni ajalooainelise proosa näidetega „Puhastus“ ja „Kui tuvid kadusid“. Nende kõrvale võib lisada nt. isegi Jan Kausi „Ma olen elus“, sest Laur peatub ühe

perekonna mitme põlve saatusel. Keskseks kujuneb vastuse otsimine põhjatule arupärimisele: kuidas me minevikuga toime tuleme?

Nagu enamik eelnimetatud romaanides, tuntakse „Lahustumiseski“ ühelt poolt hirmu unustamise ja teisalt tõe avalikuks tulemise ees. Kardetakse, et määratu ülekohus võib muutuda pelgalt ajaloosündmuseks. Näiteks küüditamine! KGB piinamised! Kuna romaani tegevus jõuab välja uude, 21. sajandisse, mil kunagi lootsime näha rahvusriiki, siis on keskse tegelase Ants Rauda pessimism igati õigustatud, seda enam, et üha sagedamini kohtab väljaütlemisi, et möödunud pole mõtet enam peatuda. Niisiis käib romaanis jutt mälust, eesti belletristika suurteemast.

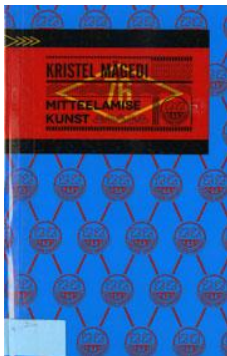
„Lahustumist“ tuleks tähelepanelikult lugeda, ta eeldab aega ja tahet, sest raamat on 437 lehekülge pikk. Tegevuse ja tegelaste elukäikude ja vaadete keerukus ning areng nõuavad meelespidamist, õnneks on kõik käigud ja otsad sõlmitud. Kõige mõtlemapanevamaks pean noorima järglase Taanieli käekäiku, sest temal on ju elu Eesti riigis alles ees. Kes ta õieti vere poolest on, kelleks kasvatatakse ja kelleks lõpuks saab? See liin tekitab väga intrigeerivaid mõtteid ja elamusi ning ajab kohati isegi segadusse. Tema kaudu tõuseb päevakorra ränkraske küsimus kättemaksust, ent sellest vaevast pole puhas ka juhttegelase Antsu isa Nikolai. Kättemaksutemaatika ei kuulu aga kunagi kergesti avatavate või lahendatavate hulka. Mõistagi pole kättemaks õigluse seisukohalt lahendus, kättemaks hävitab alati selle teostajat, nagu romaanist loeme, ja sünnitab tavaliselt uut kättemaksu. Nii jutustatakse romaanis koletumatest asjadest kui tavaline nõukogude elu. Peipsi järve ja naise peale vihane Nikolai kirjutab veel 1967. a. oma isa Johannese peale kaebekirja, teatamaks organitele, et viimane sõdis Vabadussõjas ja tundis vapset, aga hoopis tema saadeti Siberisse, kust naasis alles 1965. (Kuldsed kuuekümnendad!) Nimelt jõudis Nikolai järeldusele, et kui isa poleks olnud rahvuslane, oleks tema võinud karistusest pääseda. See pole veel reetmise tipp, vangis olles annab Nikolai üles oma kaaslased, kes planeerivad põgenemist. Kartusest elu kaotada. Siinkohal võiks pikemalt arutada reetmise dilemma üle, mis puudutab üht suguvõsa, Raudade oma siis, aga jäägu see lugejatele. Jah, eestlase vimm on paljuks võimeline, teisalt inimene, kes on oma koha elus kaotanud, ei pruugi vahel mõistlikult käituda.

Johannese kibedust 1930-ndatel annab aga omakorda võrrelda tänapäevaga. Pärast „Waba Maa“ lugemist kommenteerib ta ajastut nõnda: „Ma arvan, et selle teksti võiks ära trükkida viiskümmend aastat hiljem ja niisama kindlalt peaks see paika!“ sõnas Johannes. Kiirmarsil vahetus üks valitsus teise järel, iga poliitik tegi otsuseid risti vastu oma eelkäijale ja vahel iseendalegi, üks korruptsiooniskandaal ei jõudnud vaibuda, kui mulksas pinnale järgmine. Tundus, et kogu noor riik väriseb survest, mida ta endas kanda ei jõua, valmis iga hetk koos maa peale toodud unistustega lõhki paugutama.“ Väärrib märkimist, isegi meelespidamist, et kui Taaniel püüdis koolis rääkida Antsu nõudlikust isamaalisest kasvatuses ja oma ajalooteadmistest, siis õpetaja ja õpilased ei mõistnud teda.

Romaani keskseks tegevuskohaks on Heinküla/Kamõškina, omamoodi enklaav (tükike Venemaal Eesti sees, aga kui Eestist vaadata, siis eksklaav) Peipsi-äärsete külade seas, kus elavad nii vanausulised, kellest küll ei räägita, kui ka mõned eestlased, teiste seas Raudade suguvõsa järeltulijad. Teekond, mis läbiti sinna jõudmiseks, näitab ühtaegu meie rahva käekäiku Vabadussõjast taasiseseisvuseni, seal edasigi. Autori põhjalikkust kinnitab fakt, et kõrvale pole jätud ka pronksiöö sündmusi. Mõistagi käsitletakse tänase riigipiiri määramisega tärnanud vastuolusid. Tõsiselt mõeldavana võiks ehk võtta ka esialgu utoopilisevõitu raketikompleksi platsdarmi loomise kava Peipsi veerde Heinkülasse. Ent midagi pole ju veel lõplikku, kuigi romaanis jääb Heinküla diplomaatiliste läbirääkimiste järel Eestile. Mitmeid venelastega seotud küsimusi tutvustatakse Roman Voronovi kaudu. Heinkülas elav kunagine KGB uurija Grigori Solak loodab oma tegudest kirjutades leida aga teatavat lunastust. Ta kinnitab, et oli vaid võimu tööriist ja tunneb endas eestlust. Piinamiste kirjeldusi, jäiseid ja karme lehekülgi leiab „Lahustumises“ küllaga, nt. Johannese ülekuulamine, Antsu kannatused Vene sõjaväes jne.

Ants Raud tunneb romaani lõpus, et on väsinud mäletamast, aga pärast etteheidete kuulmist, et Heinkülas elamine on vabatahtlik sunnimaigus, et sibulad ja kala on kõik, mis siit leida, suudab ta enda ja rahva õigustuseks esitada vägeva kõne, mis lõpeb nii: „Minu kondid on paekivi, minu liha on kuiv muld, minu veri on Peipsi soolane vesi!“

See silmapaistev kogukas raamat sisaldab väga palju mõtteainest, kõige vahendamiseks ei jätku lihtsalt ruumi.

Kristel Mägedi. Mitteelamise kunst.

Lihtne proosaluule, mille oleks võinud ju värssideks liigendamata kirja panna, ent eks luulena mõjub kuidagi uhkemalt. Kaheksateist pildikest argipäevast, kus midagi erilist ei juhtu, ometi leiab igast tekstikesest väikese lookese. Võiks kõrvutada Margit Petersoni luuleraamatuga „Külalood“, sest ka Mägedi heidab sügavama pilgu pigem stereotüüpseteks kujutatud maainimeste poole kui ebaõnne kogenud linnainimeste suunas. Linnaolustikust luuletajaid on meil nagunii oluliselt rohkem. Maaelu kirjeldamine teeb, on ammusest ajast saadik muutnud lugeja meele millegipärast nukramaks ja hallimaks: kuidas siis nii, et

kuldne päike, mahe tuul ja lõpmatu linnulaul polegi maarahva elus kõige olulisemad. Nad elavad hoopis mõttetute tööinimeste elu, linnas elavad nagunii vaid hobusevargad...

Millest siis Mägedi luulendab?

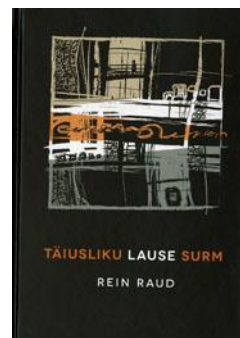
„Nii nagu igal hommikul“ üldistab tänapäevase rutiinse tööinimese argipäeva, kus pole midagi ilusat, aga rügamisingist välja ka ei pääse. See pealkiri kõlab ühemõtteliselt ja on peaaegu kõigile tuttav. Ja siis märksõna alkohol, eesti kirjanike üks lemmikmõisteid, mida vähesed on loobunud kirjeldamast („Kui ma üritasin bussijaamas tööd teha“). Mõtlematu hüppamise tagajärjel juhtunud õnnetus on kahtlemata oluline teema („Trikimees“), siis kindlasti petetud naine („Maria ja kunstnik“). Mõistagi lähivad lugejale alati korda üksiku naise tundmused („Eve ja palm“) ning liiga noorena sünnitatud laps („Anna“). Ja vanadus („Kolme põlvkonna kokkutulek“). Aga mõnele meeldib üksindus ja ümbritsev vaikus („Teet“). Ohkad ja mõistad, et elamata jäänud eluga pole tõesti kerge toime tulla. Harva luuletatakse kunagisest korteripuudusest, seekord siiski („Karmen“), kus mees satub vangi ja naine jääb seetõttu laste ja eluga jänni. Teisalt, ka kättevõideldud eluase mingis üürimajas ei rahulda alati inimest („Unistuste kodu“). Tsiteerin aga „Taluperenaist“: „mitu aastat maal juba elatud / ta on juba hakanud kandma / tavalisemaid riideid / uhked kleidid / on kappi ära pandud / oodates mõnda / linnaminekut / teatrisse / või kontserdile / kuid / vahel ta paneb / mõne neist kodus selga / siis kui pere on koolis / ja tööl / ning võtab välja oma pika / suitsupitsi / istub oma euroremonditud / taluköögis / söögilaua / üks jalg toolil / ja teine üle põlve / tikk-kontsaga king jalas / ning vaatab aknast välja / aeglaselt suitsu pahvides / läbi vaevu avatud suu / väljakutsuvalt nagu valgusvihus / tiibklaveril väänlev diiva /.../ kisaga saabub pere / ja ta askeldab pliidi ees / juuksed hooletult / kuklasse kinnitatud / osad salgud otsaesiselt / kõrva taha lükatud / nagu igal õhtul / ta pühib käed põlle / tõstab toidu näljastele ette / ja libistab lillelise kitli taskusse / lauale ununenud / suitsupitsi“.

Viimases tekstis väreleb ilmselt kunagine unistus, aga elu reaalsus on teine, mis mõjub samas elutervelt ja loomulikult. „Mitteelamise kunst“ pole nõudlik raamatuke, tema sõnum on selge, read sirged ja kokkuvõttes igati kõlbulik lugemine.

Rein Raud. Täiusliku lause surm.

Tegelasterohke lühiromaani tegevus toimub vahetult enne taasiseseisvumist, 1980-ndate lõpus. Minajutustaja, kelles võib fakte teades näha autorit ennastki, kirjeldab nõukogude agentide tegevust perioodil, mil nad hakkavad ise mõistma, et monstrumiks nimetatud koloss hakkab kokku varisema. Stiililt on raamat lakooniline, nõukogude perioodi mõistuslikult ja rahulikult suhtuv. Hetketi tundub, et kõik inimesed olid seotud KGB-ga, ent küllap need persoonid, keda autor raamatu lõpus tänab, teadsid täpselt, kes oli kes. Leidub ju vihje, et mõni neist seisab tänagi tähtsal positsioonil... Mõistagi valib üks inimene kergemini reetja tee kui teine, mõnel juhul satud lihtsalt olukorda, kus väljapääsu on raske leida. Vaadeldav aeg oli segane, pingeline ja erutav. Leheküljel 139 on vihje täiuslikule lausele, mis ilmselt koosneb kolmest sõnast. Kokkuvõtvalt: raamat kuulub nende romaanide hulka, mille kohta pole suurt midagi öelda. Loed läbi, meenutad toimumisaega, kui oled juba nii vana, pobised endamisi, jumal tänatud, et möödas, ja unustad peagi.

Juurat tudeerinud Helmut Särg kui kõnekas tüüp tunneb oma ametit hästi: „Ajapikku õppis ta kõrgelt hindama asjaolu, et tema ruumis viibimist keegi tähele ei pannud, mis tegi temast suurepärase inimesetundja. Kahju ainult, et ta ei osanud seda kuidagi omaenda elu korraldamiseks ära kasutada. Esialgu. Pärast prokuratuuri uurijaks tööle määramist avastas ta, et suudab ülekuulamistel hämmastava kergusega kahtlusalustest rohkem infot välja pigistada kui keegi tema kolleegidest, pealegi nii, et neil endil polnud sellest alati aimugi. Nii ta sattuski järjest suuremate asjade juurde. Eriti hea oli ta seal, kus oli vaja kiiresti arvutada, sest ka numbraid tajus ta vaistlikult. Aga suurte summade jälitamine jättis ta enda ikkagi sisemiselt külmaks. Need olid justkui teisest maailmast, olemuselt erinevad neist värsketest siledatest rahatähtedest, mida kassir talle palgapäeviti pärast pikka sabasseismist allkirja vastu läbi väikese luugi paksu sinise seinaga tagant ulatas. Olulisem numbritest oli mõistatuse teravmeelsus, rõõm lahendusest, mis ei jätnud ühtki niidiotsa ripakile. Vaid ühel korral tundis ta oma tööst tõesti suurt ja isiklikku emotsionaalset rahuldust. See oli siis, kui tal õnnestus pikemaks trellide taha toimetada oma endine klassivend, see teine kuradi Helmut, nüüdseks bensiniijaama direktor ja riigi vara riisuja eriti suures ulatuses. Jällegi tänu Särjele läks Helmut koostööle juurdlusega ja õigesti tegi, sest seaduse järgi oleks teda toona võinud veel ähvardada koguni surmanuhtlus.“ Sellele järgnesid tõsisemad väljakutsed, uurimised, mis tema suurepärasest und ei häirinud. Tulevane ämm Varvara Sergejevna tegi oivaliselt süüa ja kõik oli hästi. Kuid ühel päeval käitub ta ootamatult, kui näeb, et poeg on sattunud ühele fotole riigikukatajatega. Lõpetuseks lisan, et Asko Künnapu kujundus väärrib taas esiletõstmist.

Marie Underi päevikud 1922-1957.

Eesti Kirjandusmuuseumi väljaande („Litteraria“ 27) on koostanud ja kommenteerinud Rutt Hinrikus. Trüki on õhuke ja tekstigi napilt. Umbes pool sellest on Paaži ehk Artur Adsoni kirjutatud. Teadmiseks niipalju, et Adson kinkis Underile 1914. a. sünnipäevaks hõbedaste leheservadega hoolikalt köidetud kaustiku, kuhu poetess hakkas märkmeid tegema alles kaheksa aastat hiljem.

Loetu on küllalt ootamatu, elurõõmu aura on meie suure luuletaja kohalt kadunud... Enamasti ju teatakse, et Printsess kannatas suurema osa elust unetuse all, aga tema meeletuid kroonilisi valusid ja argipäeva tavalisust tema ümber pole rõhutatud. Igatahes tuli Paažil väga sageli arstide vahet joosta ja arstimate kogused, mida Under neelas, on tõesti ehmatavad. Abi ei leitud ka välismaa tohtritelt, ikka ja jälle viidati närvisüsteemile. Jah, kui ta poleks Eestis sündinud, on küsimus, mis varemgi loojaid mõtlema pannud. Adson arvab, et Marie Underi üheks hädade põhjuseks oli liigne muretsemine kõigi ja kõige pärast. Ent võrreldes Printsessiga on Paaž ise palju suurem hädaldaja, kiruja, süüdistaja. Mees kurdab väsimatult, et keegi ei hoolinud suurest luuletajannast piisavalt. Ka elukohtade ja suvituspaikeadega polnud nad enamasti rahul. Kui Adson „Vanemuise“ teatrisse ametisse läks, siis koliti ülikoolilinna, aga Tartus neile ei meeldinud – klatšiti! Kuid ka Tallinnas polnud elamispinnad piisavalt head ning pealinn tundub aeg-ajalt lausa vastik. Isegi Pariis ei täitnud ootusi. Saksamaa vastas ehk kõige rohkem nende soovidele, kuid hädaldamisväärselt leidis sealgi. Puhkustega oli samuti janti. Kärkla ei sobinud, Kassaris oli küll õhk hea, aga omad hädad sealgi, jne., jne. Adson süüdistab koguni eesti rahvast, et see ei huvitunud, kuidas Under elab. 3. oktoobril 1933 kolivad nad lõpuks majja, mida tänapäeval teatakse Underi ja Tuglase Kirjanduskeskusena.

Juba 1924. aastal on Adson kirjutanud: „Pr-ss loeb, kuis Nietzsche sõitis Engadini, Sils Mariasse, Turiini, Nizzasse, Garda järve äärde (ka Semper läks nüüd sinna), Veneetsiasse, Genuasse ja mitmekümnedasse paika – ja süda kihvatab, meil mõlemil: Pr-ss loeb, kuidas Nietzsche jalutas pikki päevi, üks oli looduses, kuivas õhus, kuis ta jälle ja jälle leidis uue vaimustava koha, kus tal tervis paremaks sai ja jälle võis töötada, kuis toitis end lihtsatest puuviljadest – midagi ei ole siin, puuviligi on eestlasele „luksus“, kus sa jalutadki siin??? Oleks N. siin elanud, ta poleks iial kirjutanud „Zarathustrat“. See on püsti raiskamine, elu raiskamine, et Pr-ss peab siin elama ja nii elama!!!

Pr-ss ütleb: kui saabas katki on, siis parandatakse teda, aga inimest ei paika keegi. Jah, inimene mingu hukka – Eesti rahvast ei liiguta see raasugi. Mine tee neile selgeks, kui vajaline oleks Pr-ssi häda kergendada, kui ta haige on! Kes usub meil närvidesse?! Isegi lähemad tuttavad, isegi kirjanikud ei hooli sest. Mis ütleb neile unetus ja päävalu ning kliimahaigus?”

Muide, Adson paneb kirja viimase kui ühe kingituse, mida poetess kuuekümnendaks ja seitsmekümnendaks sünnipäevaks saab, samuti õnnitluskaartide arvu jms. Underi kirjapanekud on näiteks 1943. aasta 5. nov. väga lakoonilised, üks või kaks rida: „3x unerohu. Väsinud. Südamehäda. Natuke töötand. Paar tundi kõõgis. Jalutus.“

Liivametsa Lugemised - 87 / 2015

LÄHETUSSÕNAD

3.-6.11 toimunud kirjaniketuur „Sõnaränd ehk eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes“ kulges kenasti. Eks paar tõrvatilka kukkus ka meepotti, nagu vahel juhtub, ent kogumaitset see ei suutnud rikkuda. Raamatukogurahvas oli teinud, mis nende võimuses, kui aga kusagil oli rahvast vähevõitu kohal, siis karmi reaalsusega ei suuda me võidelda. Võib-olla tuleks tulevikus ringreisis mõned muudatused teha? Seda lauset kordan juba kümnendat aastat. Ometigi, kui on tekkinud väärt mõtteid, andke aga teada. Aitäh kõigile abistajatele!

Vahepeal jõudsin isegi paar tänapäeva prantsuse kirjanduse näidet läbi lugeda. Anti Saare tõlgitud Pierre Michoni „Pisikesed elud“ sobib suurepäraselt just nukramal ajal lugemiseks, kuid need pole kergesti haaratavad lood, pigem hinge kraapivad. Indrek Koffi tõlgitud Jean-Claude Mourlevat' novellikogu „Siluett“ pakkus aga võrratu elamuse. Üks pärl teise järel, kokku kümme teksti. Prohvetic Juhan Liiv on öelnud, ja teda tohib alati üle tsiteerida: „Hädaohtu kardad sa kollaselt mehelt, Euroopa? Tõsi. Ta kuld võib kallimaks minna.“ Siit mõtleb igaüks juba ise edasi.

LOETUD RAAMATUD

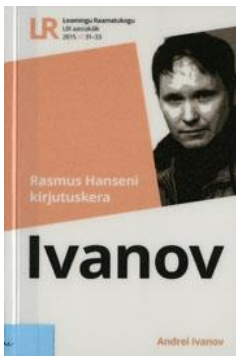

Inna Feldbach. Nägija süda.

Luulekogu on jaotatud kolme ossa: „Jälgida jäljetumat“, „Tumeaine“ ja „Surmanumber“. Need märksõnad osutavad üsna selgelt tekstide toonaalsusele ja tõsidusele. Autor on tõepoolest nägija, vaatleja: „Jälgida lindude rändeid, / jälgida ja näha, / mida toob igal koidikul / õlgadelt und maharaputav, / mitte midagi otseselt töötav päev.“

Kõik, mis on hinge peale kogunenud, leiab tee värssidesse. Juba pelutab aeg, mis veel jäänud, ja mida resümeeerib kas või järgmine väarikas rida – „elulõpu jahe lähedus“. Taolist hõngu lisab ka „Sinine kohvikann“. Kuna Feldbachi öeldus peitub rohkesti kurbust (nt. „Ei ole tööd“), jääb mulje, et ta kirjutab suuresti eakaaslastele. Muidugi leidub meelelisematki luulet („Midagi meenub“, „vastu hommikut hakkas jahe“). Viimane jagu kogumikust johtub loodusest, aastaegadest ja tundmustest, mis nendega kaasas käivad. Ikka sekka meenutuslikku ehk nagu luuletaja on sõnastanud – midagi „sisimast hingeainest“! Tõesti, tõesti, materjali jätkub poetessi südames piisavalt. Sedapuhku on paslik tsiteerida ridu aiva pimenevast ajast, kus leidub ometi ka heledamaid laike: „Pimedusest ja pilvedest / peaksin luuletama, / kui järjest pimedamaks jääb ilm / ja taevas on suursugused / hull-hurjutavad pilved. / Ent ikka segab vahele / hele mälestus, / mis ei lase unustada, / et mida sügavamale pimedusse ma poen, seda lähemal olen uuele valgusele. / Pimedusest ja pilvedest siiski / kõnelgem praegu, / et tunda ka nende nägu / ja salajast, järeleandmatut vastuseisu / valguse valule. / Pimedus pehme kui pilv / puudutab poolavatud suud / nagu see, keda suudelda ma ei tohiks.“

„Nägija süda“ on sisult ja luuletuste arvult rikkalik sülem. Vaid mõni üksik sentiment langev salm, muidu aga täpselt, lihtsalt ja frivoolsuseta sõnastatud luule. Leidsin siit endale mõnegi olulise mõtte ja puudutuse.

Andrei Ivanov. Rasmus Hanseni kirjutuskera.

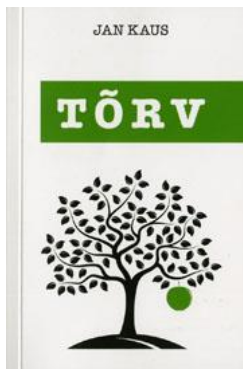
Eestis elava vene kirjaniku raamat ilmub „Loomingu“ Raamatukogu“ väljaandena. Peategelaseks Eestis elav venekeelne kirjanik Roman, kes on tulnud koos vanematega siia pisut enne olümpiamänge. Üsna viirastuslikult kirjeldab ta hilisemaid Peterburis ja Moskvast käimisi, võrdleb kaht linna, kirjeldab suhtlemist teise olulise tegelase, vene kirjaniku Sannikoviga, kelle romaani Venemaal ei avaldata. Sannikov on käinud isegi Prima Vista! Tema matustelt tulles toob Roman kaasa lahkunu paberid, mida analüüsib ja tutvustab. Nõnda kuuleme ühe Vene linna saatusest Sannikovi raamatu „Surnud linna elanik“ katkendite kaudu.

„Rasmusest...“ leiab terve plejaadi erilisi vene karaktereid, kes kõik kuidagi vene kultuuriga seotud. Neid Piiteri koridorides liikuvaid veidraid tüüpe ei oska ma lugejana endale päris selgelt ette kujutada, nt. kas või e-kirjasõpra Kolja

Remeslovi. Romani peetakse Venes Euroopast tulnud kirjanikuks, aga see ei ole talle oluline, üldse on ta kõige vastu armutult ükskõikne. Eitab kõike, kaldub solipsismi. Suhtub Eestisse enamasti adekvaatselt, teinekord laskub siiski kaootilisusse. Peab Eestit amatöörirde riigiks: „Eesti ei olegi iseseisvaks saanud. Sellest tulebki inimeste eneseusalduse puudumine ja hirm tõsise mulje jätmise ees. Ning see äratab härdust...“. Eestlased põdevat rahvusliku tähtsusetuse pärast, Lasnamäed nimetab aga armetuks kolkaks! Minul on jälle raske müstilise Venemaa kohta midagi arvata, vähemalt konkreetse raamatu põhjal. Küllap olen ettevaatlik. Autor kinnitab, et mõlemas riigis leidub Krimmi äravõtmise pooldajaid ja ka vastaseid. See mõte vajanuks ehk täpsemat selgitust, aga kuna jutt käib belletristikast, siis pole see eriti oluline.

Roman kirjeldab oma tundeid pärast Eestisse saabumist nõndamoodi: „Isegi venelased olid talle Eestis võõrad. Nad olid otsekui poolenisti täidetud veega, millest koosnes Eestis kõik: nii majad, kassid kui linnukisa, isegi tolm oli sogane, mere, vihma ja külmetuse mekiga. Kuid ta harjus sellega. Venemaal ta ei käinud. Ta tundis Venemaa pärast piinlikkust või isegi häbi, nagu ka ema pärast. Isa suri Argentiina vetes (algas perestroikaks kutsutud meeletus). Emale helistati, kutsuti kohale, ta käis kuskil. Oli väga kahvatu. Paistis haiglasena. Roma kohkus. Viieteistaastane nooruk kägardus seitsmeaastaseks poisiks. Ta ei saanud aru, mis toimub. Korruga hakkas hirm. Ema ei rääkinud talle tükk aega midagi, aga poiss tundis, et oli juhtunud midagi niisugust, mida ta ei saa mitte mingi hinna eest parandada, ning varsti saab ta teada, varsti talle öeldakse... oli tahtmine kõrvad kinni katta ja põgeneda. Neil ei olnud Tallinnas lähedasi, ema uued, töökohalt leitud sõbrad olid kuidagi juhuslikud, nad tulid tähtpäevadel, et vaadata tema kleite, pildialbumeid ja sasida Romal pead: „Kus on ikka pikkust visanud“, ja kõik. Sellistega ei hakata muret jagama (neile võis laenu anda, nendelt võis laenu küsida, kuid abikaasa surmast ei saanud ema nendega rääkida, justkui oleks mehe surm teda häbistanud).“ Nii oli Roman riigis, mille nimeks Eesti, päris ükski, sest ema ei tahtnud tagasi Venemaale minna. Just seetõttu kujuneski temast kummaline isik.

Andrei Ivanovi raamatud mõjuvad mulle enamasti võõristavalt, külmavärinaid tekitavalt, kuidagi ängistavalt, aga need on eranditult isikupärase stiili, vaate ja põneva koestikuga. Pealkirjas kasutatud termini *kirjutusker*a kohta saab infot raamatu lõpust, nii et lugege ja püüdke sisuga sõbralikult suhelda!

Jan Kaus. Tõrv.

Jutustuseks nimetatud lugu sobib ka lühiromaaniks nimetada. „Tõrva” sõnum võiks kõlada kokkuvõtlikult nii: sama ootamatult, kui õnn tuleb, võib ta ka lahkuda. Kui sa oled vangis, nt. keldris kinni, siis pääs vabadusse tundub ju õnnena. Ent õnn ja elu ei pruugi üldse kohtuda.

Keegi ei tohiks enam kahelda, et Jan Kaus kuulub mõtlejana noorema keskea humanitaarintellektuaalide esiritta, seda on ta tõestanud paljude filosoofiliste ja kirjanduslike arvustuste ning esseistlike kirjutistega. Seega tuleks arvestada, et autor on kindlasti soovinud rohkem öelda, kui „Tõrva” lugemise järel esmapilgul paistab. Juba pealkiri ise, mis sisaldab endas ju kujundit, nõuab natuke pingutust, et aduda, mida sellega õieti öelda tahetakse. Tõrv võib olla must ja hävitav ollus, mis keeb inimeses ja mille väljutamine käib ehk mitmel moel. Konkreetse loos kujutatakse tõrva metafooriga ka erootilisi

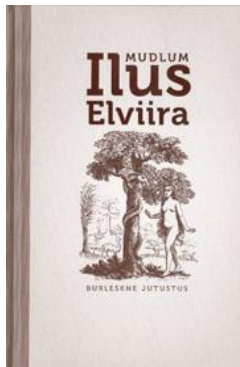
suhteid. Jutustuse peategelaseks on mees, kes avastab juba lapsepõlves kalmistul, et kannab kõige tüüpilisemat eesti nime Jaan Sepp, ega pole sellega päris rahul. Eks ta esialgu elab ka täiesti tüüpilist eestlase elu. Samal ajal näib temas võitlevat jaansepalikku millegi teistsugusega, millele pole aga lihtne nimetust leida. Ju sisimas või alateadvuses mees loodab, et läbi koletu tõrva supeldes on võimalik meeni jõuda. Ta ei otsi suurt õnne, aga kahtlemata ootab seda. Jaan Sepa saatust kujundavad, samas ka murendavad kaks vene verega naist. Õed, kes püüavad erineval viisil muuta jaansepalikku olemust. Esimene õdedest, Edvina, kellega ta kohtub reivil, murrab mehe endale kiiresti ja hooga. Kas temaga elada on õnn, jääb iga lugeja otsustada. Jõuline Edvina, kelle Kohtla-Järvelt pärit isa on rikastunud kummaliste kinnisvaratehingutega, võimaldab automehaanikust abikaasal koju jääda ja naise kulul elada. Ega siis jäägi muud üle, kui otsida õnne edasi. Selleks meetilgaks saab Edvina õe Elvira kumav kuju ja imelised jalad. Kuidas ta küll nende jalgade järele õhkab! Tegelikult pole vist niisugune sugestiivselt kujutatud imetus eesti mehe vaade. Muidugi on Elviralt abikaasa ja puha. Naiste võrdlus on selgelt sõnastatud: Edvina on tiiger, Elvira tigu! Elati ja oldi, kuni ühel päeval petab Jaan Sepp seda mõtlikku ja pastelset naisetüüpi õmblejannaga, kes pole kirjutatud huvitavaks karakteriks, ent tõrvatilk on meepotti kukkunud... Miks ta seda teeb? Kas seepärast, et kardab Elvira õrnuse tõttu uuesti jaansepaks muutuda? Tundub, et ta vajab tõest midagi tugevamat. Ka kolmas katse ei õnnestunud, mees mõistab oma endist õnne taas tagantjärele. Ja siis tullakse temalt mingit kummalist olematut võlga tagasi nõudma. Võimalik, et kõige selle eest „õnne” eest, mis küll juba möödunud? Päris kindel ma nõnda püstitatud oletuses pole. Kas selle taga on kättemaksu lubanud eksabikaasa Edvina, jääb selgusetuks. Igatahes Jaan Sepp põgeneb. Kohtub mingite türklastega, kihutab nendega koos Euroopasse, Saksamaale, kus tegutseb meesprostituudina. Ühel hommikul leiab enda kõrvalt surnult naise, keda pikemalt teenindanud. Taas on jalge all põgenemistee. Sellest momendist läheb lugu veidi mõistatuslikumaks, igatahes loo lõpus kohtume Jaan Sepaga Islandil, kus elab keegi Silvia, kelles mees näeb Elvira reinkarnatsiooni. Nii lepibki ta tõdemusega, et elu on olnud nagu Islandi tuisik. Saan aru, et sellest tuisust võib siiski eluga välja tulla, sest võitlus kohaliku hiidnaisega lõpeb õnnelikult.

Domineerivale tõrva kujundile lisandub mehe ellu veel üks metafoor – hammustatud õun. Palju sellest ei räägita, aga Islandi maja laualt ta selle leiab, teadmata päris täpselt, kes õunast tüki on hammustanud. Naine, seda muidugi.

Jaan Sepa „süüks”, aga seda kindlasti mõni lugeja võib otsida, saab panna vaid meheliku tõrva jagamist naistega, kellega ta pole suutnud kohaneda. Jaan Sepa tõrvane veri otsib midagi, ta peab jälle ja jälle lahkuma, jättes õnne selja taha. Mulle vahel tundub, et enamik Jan Kausi teoste meestegelasi, põlvkonnakaaslasi ongi pidevas segaduses, nad püüdleval millegi suure ja õndsapoole, tee on aga konarlik. Lihtsustatult üldistades jääb Jaan Sepp ju tõrvatilgaks kõigi nende naiste elus: „Sest mina arvasin, et ma polnud enam mingi suvaline jaansep, ma olin saanud maitsta elu võrtsikamaid koostisosi, Edvina oli mu keha aastatepikkusest tardumusest lahti raputanud ning seetõttu ei tahtnud enam miski paika loksuda. Nüüd aga, seistes siin ja vaadates aknast paistvaid violetseid mägesid, olen mõelnud, et võib-olla ei saagi ma Edvinat milleski süüdistada. See on nagu tõrvatilgaga meepotis. Mis on absoluutselt teine asi kui meetilk tõrvapotis. Täielik ebavõrdsus – meetilk tõrvapotis suudab ja muudab palju vähem kui tõrvatilk meepotis. Aga nii ma püüdsin Elvirast mõelda – temast saab meetilk mu elu tõrvapotis. Kõik, mida ma pean tegema, on enda mõõtkava kahandama, et meetilk paistaks mulle suure virdava galaktikana keset mõõtkavat pimedust, mul pole vaja muud teha kui sellesse meetilka siseneda, umbes nagu spermatoosid munarakku, ning siis hakkab meetilk kasvama, ta kasutab tõrva kütusena, absorbeerib seda, kulutab kogu tõrvatagavara tilgatumaks, kuni meie ühendusest ongi saanud meepott. Mille tõrvatilgaks osutusin lõppude lõpuks

mina. Jama oligi vist selles, et tõrv oli kogu aeg mu sees olemas, see tõrvatilk on olnud minu osa, mõnes mõttes mina ise, Jaan Sepa nõudlik, jaansepalik hää!”

NB! Autor on lisanud, et raamatu inspiratsiooniallikateks on Halldor Laxnessi „Islandi kell”, Mathura „Käe all voogav joon” ja Kamille Saabre akrüül „Hammustatud õun”.

Mudlum. Ilus Elviira.

Kummaline kokkusattumus, taas tegelaseks Elviira, ainult kirjapilt on ühe tähe võrra teisem!

Küllap tõstis Mudlumi eelmine novellikogu „Tõsine inimene” ootused kõrgeks, igatahes uus üllitis valmistab pettumuse. Ja kuigi pealkirja all seisab täiendus „Burleskne lugu”, s.t. liialdatult jantlik ja koomiline tekst, ei muuda see arvamust, et tegu on tavalise naistekaga. Elviira olemust, olgu ta siis välimuselt pealegi ilus, võib iseloomustada aga sõnaga lodev. Selle omadussõnaga viitan minnalaskmisele, iseenda mitte austamisele, käestlaskmisele, kui seistakse silmitsi alkoholi või mehe otsimise teedel. Mida muud arvata naisest, kelle kulul mehed elavad. Lodevuse ilminguid võib märgata ka Mudlumi esimese raamatu tegelastes. Pealegi tunnistas Elviira ausalt üles, et ta peas pole just palju mõtteid, olles siiski eneseirooniline teetamaks, et napakas peas ikka napakad

mõtted. Samas kirjeldab autor ju teatavat sorti elukäsitlust, mida argielus palju ette tuleb. Mis siiski Elviira juures köidab, on tema piiritult elujaatav hoiak, mida just sageli eesti kirjanduses ei märka. Ta ei kuku nii raskelt kui eeldaks. Ta ei süüdistab kedagi, vaid nendib, et asjad on nii ja midagi pole teha. Aga et ka romaani positiivsemat poolt esile tõsta, siis Mudlum on hea esemete ja olukordade kirjeldaja. Kes see ilus Elviira siis on: „Elviira ei olnud mitte millegi poolest erinev kõigist maailma teenindavatest töötajatest, keda sa iga päev näed kuskil letis seismas, nad on kenad ja hoolitsetud, pealtnäha tasakaalukad, viisakad, hakkamasaajad, ja kõigil neil lainetab kusagil pinna all varjatud võitluse hämar vari. Ükskõik kas neil oli meest või ei olnud, määratlesid nad ise ennast selle olemise ja mitteolemise kaudu ja kas või tuhat naisõiguslast oleks võinud jalgu trampida ja kätega nende silmnäo ees vehkida, see ei oleks aidanud mitte sugugi. Pealegi polnud neid õiguslasi kuskilt võtta ja kui nad pisitasa tekkima hakkasidki, siis olid nad kui kurjast vaimust vaevatud saadanad, kes käisid ja jahtisid tobedaid pealkirju või veel tobedamaid pilte mingitel jumalast hüljatud veebilehtedel ja siis käratsesid rõõmsalt leitud saagi ümber; nokkisid ja rebisid seda nagu kaarnaparov. Neid oleks nagu vaevanud vaen omaenese olemuse vastu, nad ei saanud üle sellest, et olid naised, nad andsid sellele sõnale imeliku sisu ja mõtlesid ainumalt oma soost ja selle hädadest, kuigi teised naised mõtlesid meestest, nagu on õige ja loodusest seatud. Ja isegi kui nad meestest ei mõelnud, olid need ometi kuskil kohal, eemal, selja taga või neiukestel noorukestel alles ees, või siis mõni lontrus kuskil nurgas magamas, sokid mööda põrandat laiali. Rääkimata tublidest meestest, kes, suu naelu täis, mööda elamist ringi patseerisid, vaatasid, ega kuskil miskit sättida anna, tihendasid tilkuvaid kraane, lükkasid trossiga ummistusi lahti ja noomisid naist, kui see kohvipaksu kraanikaussi kallas, putitasid oma autosid ja sõidutasid selle putitatud autoga lõbusat perekonda küll laste-, küll loomaaeda ja igasugustesse huvitavatesse paikadesse, pagasnikus täispuhutavad kummiloomad, suur meritäht näiteks, rannalinad, istmete vahel jäätisepaberid ja küpsisepuru, ja koos perega käisid nad suurtes poodides...” See pikk ja seletav lause läheb edasi, kuni jõuab järelduzeni: „Need olid elu kuldsed hetked!” Niisugune see argipäev tihti välja näebki! Kindlasti leidub lugejaid, kes üksjagu pöörase Elviira käekäigule kaasa elavad, teda isegi imetlevad, ehkki peategelane mõistab ka ise, et suurem osa elatud ajast on olnud läbikukkumise aastad, ja seda mõistmist kirjeldatakse päris hästi. Nüüd on siis eesti belletristikas paljude joodikutest meestegelaste kõrval ka üks arvestatavam naisjoodik, kellest siiski päris alkohoolikut ei saanud. Nukker iroonia kõrgub „Ilusa Elviira” kohal, kui ta kinnitab: „... muidugi oli vanasti parem, elu võis olla üks pits hertsoginna kleidivarukal, täis lilli ja liblikaid, peenikest ämblikuvõrku, õrn ja pude, mis nüüd kusagil muuseumis klaasvitriini taga vaatamiseks. Kes tahaks vaadata pikka musta-valgetriibulist salli? Neid pudeleid, mehi ja pisaraid?” Polegi vaja pikka lehekülge, et minugi meel muutuks mõtlikumaks, lisades, eks romaanis leidub mõndagi õpetlikku.

Lauriito Meriloo. Triibuline elu.

Novelletid ja laastukesed, ütleb alapealkiri. Täitsa naljakas, kohati koguni vaimukas lugemine. Mõni pala on kohe väga-väga vinge, teine vähem. Lõpevad enamasti ootamatult, novelletile omaselt. Üks tekst on imelühike, „Suhtesse investeerimine” koosneb vaid kümnest ja poolest reast. Meriloo lühipalades arveldatakse veel suuresti kroonides, aga raamatukese lõpupoole tuleb kasutusele juba euro. Eks pikantsust leidub ka, „Keelekas” selgitab siiski keelekorralduse suupärasemat kasutamist. Kui soovid teada, kuidas sünnib noorsookirjanik, siis loe teksti „Tema oli seal ehk 100 grammi esikromaani”. „Mürgine tulevik” pritsib jälle vaimukust. Siis need nimed: „Bubumpsi” reklaamikirjutaja nimi on Regar-Mento, „Mõtete” keemiaõpetajal Tõivet

Pepulemb, „Päästja“ andmesisestajal Ergo Pibamus. Teadagi võiks raamatukoguhoidjaid huvitada „Lugejakaart nr. 0076“, musta huumori näide, kuigi sõnum on pigem kirjanikele mõeldud: „Kuju jõudes tormas Helmut pintsakut esikunagisse visates elutuppa ja sukeldus tugitooli. Veidi aega lugenud ja tulemusteta sõnade taha peitunud mõtet või tunnet otsides lennutas ta esimese luulekogu hoolimatu liigutusega diivanilauale. Tunni möödudes rändas sinna teinegi raamat. Ja mõne aja pärast kolmas. Neljandast leidis mees paar-kolm trükikõlblikku katsetust ning ohkas: „Issand jumal, millist sitta nad on hakanud trükkima!“ Teel ukse poole sai lävele ununenud viksitud king kõssivajunud vanamehelt jalahoobi ja lendas kööki, puukasti ette. Eelmisel aastal surnud abikaasa Helju poolt korralikult kokku keritud pesunööri leidis Helmut kraani kohalt kapist.

Kelluke tillerdas peaaegu samamoodi, nagu helises üllatus kahe ootamatult kohtunud naise häältel. „Tere, Marju!“ „Tervist, Eevi!“ „Sa ka kodus käimas. Mis tuuled sind raamatukokku töid?“ „Tulin isa laenutatud raamatuid ära tooma. Ta poos ennast teisipäeval üles.“ „Ahsoo, no selge. Ma siis luuletusi enam ei telli, nagunii neid keegi peale Helmuti suurt ei lugenud.“ Samasse valdkonda kisub ka „Looomevalu“ ning hädapärast ka „Täiuslik sall“.

Rämedust leiab tekstides „Siis, kui tõusis...“, „Nih Uja“, jõhkruks sisaldab „Sööge sitta!“, mõrast nalja või sarkasmi pakub mõnele ehk „20 DEN“, „Päkapikk ja hambahaldjas“, „Interceptorid“, „Kallis“. Tööst väsinuna võib hamburgeri asemel nosida neid lühikesi tekste küll.

Maarja Pärtna. Saamises.

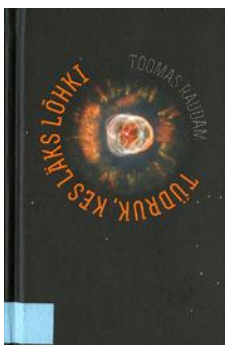
Kordan taas – eesti luulet ilmub tõesti palju ning üha keerulisem on lugejatele just keskmiselt hääd selgitada ja soovitada. Tipud on üldiselt teada, hoopis nadid raamatud saab ju ka eest ära lauanurgale lükata.

Pärtna pakub mõtlikku luulet, midagi rabavat ei koge, pigem rahulik astumine. Mulle sobib. Kõik on selge ja arusaadav, sisukuse otsijat ei ängista hirm selgusetuse ees.

Autor on tekstid nelja ossa jaotanud ja üks kesksem märksõna võiks olla mälestuslikkus.

Esimene tsükkel kannab alapealkirja „Muutus“, teine „Portreed“, kolmas „Vaikne või suunata“ ja neljas „Magnoolia“, mis koosneb pikemast samanimelisest luuletusest ja hingeseisundit näitavast sõnumist pealkirja all „su üle just nagu

jahutav vihm“. Autor selgitab kujundlikult, et magnoolia juurdub ka kaugel Põhjas. See luuletus on tikitud suuresti meenutustest. Nii võib pikemalt ümber jutustamata üldistada, et Pärtna luulet märgistavad möödunud hetked ja mõtted ning need on enamasti seotud eksistentsiga, nt. „hoia neid päevi hästi“. Näite valisin esimesest jaost: „keha on esivanemate pärandus. / ta mäletab ühtviisi neid, keda sa tunnud / oma esimestest sammudest peale / kui ka neid, kes pole muud / kui näod päevapiltidel / või tegelased / vanavanemate kuulnud loos. / aga ta mäletab ka neid / kellest pole maha jäänud ühtegi nime / ega lugu, kellest pole maha jäänud / ühtegi käegakatsutavat asja / silmale nähtavat mälupeidet. / ometi on nad igal hetkel kohal. / nendelt on päritud keha / milles sa igal hetkel elad. / nad on sind pidanud mees / tundnud su tulekut ette / nagu sinagi tunnud / nad viimaks eneses ära.“ Teisest alajaotusest nimetan meeldejäävana „kivid, mis lebavad rannal“, kolmandast pikema luuletuse „Põhi“.

Toomas Raudam. Tüdruk, kes läks lõhki. Romaan tähtedes.

Alfabeedi kasutamine peatükkide eristamisel on tore võte, eks seda ole varemgi tehtud. Tõsi, kolm peatükki on pealkirjastatud sõnaliselt, kõik lõpeb P-ga (põhhiga)! Suurem mure on hoopis Raudami raamatu tutvustamine. Arvamus, et tegevus on kohati ebareaalne, fantaasiast õhkuv, või koguni sümboolne, ei ütle ju palju. Täpselt fikseeritud sõnaselget lugu nagu pole, on emotsioonid, päris põnevad üleminekud, vaatlemised. Kõik kuidagi valuline, kohati heidutav. Kurvalt, ent sugestiivselt kirjeldab minategelane vanavanemate surma. „Tüdruk...“ jälgib keskse tegelase lühikest reisi kodulinna. Väikelinna, mis äratab temas kummastavaid ja kummalisi mõtteid lapsepõlvest, sisemisest kannatamisest, hingelisest heitlusest, armastusest. Ta ei suuda kuigi hästi kontakteeruda inimestega, ta näeb end teiste keskel kuidagi nihestatult. Selle

hapra hingeeluga ja terviseiga kimpus oleva poisi suur kiindumus ja armastus on raamatukoguhoidja. Siiski tsiteerin väikese filosoofilise mõtiskluse paigast, kus üks tüdruk „läks lõhki“: „Nunatak on oma Volga parkinud restorani neljakordse betoonploki ette. Nagu kalamees, kes teab, et siit, selle pajupõõsa alt varem või hiljem näkkab. Konkurentsi tal pole. Linn on nagu jõgi, kust võib saaki loota vaid see, kes oskab oodata. Kes kunagi ei tee midagi üleaarust. Ei ole ülearu pealetükkiv. Kui keegi kaugelt tema poole tuleb, ei söösta ta ust avama. Pigem kohtleb ta oma kliente üleoleku ja ükskõiksusega, mille parim tunnusmärk on raamat, mida ta ooteajal loeb, selg seljatõe sisse lükatud, ümarad õlanukid nagu padjad, mille vahele kaob kael ja millega sulab ühte ka raamat, mida ta lugedes vastu rooli toetab. Need, kes temaga sõita tahavad, peavad viisakalt aknale koputama. Autost välja tulles on aga igapähele neist tunne, nagu oleks ta hoopis teine inimene. Mõistagi ei saa

see tulla millestki muust kui raamatust, mida Nunatak viimati luges. Kabiin on nagu veetalune kamber, mille akende taga ujuvad kohutavad kaheksajalad, sültjad meduusid ja irvhammashaid, mida iga reisija saab soovi korral jälgida.”

Nunatak on linna kõige paksem mees, üle elanud tragöödia, tema naine ja laps said autoõnnetusel surma. Kuid leidub üks salapärane võõras mees, kes annab talle alati elamisraha, et Nunatak nälga ei jääks, ise ära kadudes. Raamat tundub olevat vägagi isiklik, poisi kaudu avaneb üks mäluashtel, kust võib leida autorit puudutavaid motive, võimalikke juhtumisi lapsepõlvest, suhteid vanemate ja vanavanematega. „Tüdruk...” on empaatiline, sisendusjõuline, veidi küll ängistav, teisalt pisut humoorikaski ning väärrib kätte võtmist!

Ja veel: eskimod nimetavad nunatakiks mandrijääst välja ulatuvat kaljut.

Liivametsa Lugemised - 88 / 2016

LÄHETUSLAUSED

Üks igihaljas tähelepanek, mille Tammsaare on avaldanud 1925. a.: „Demokraatia on raamatu rahvahulkade vaimuelust ajalehega täiesti välja tõrjunud... . Rahvas loeb veel ainult „oma” lehte, mis tungib miljonite kaupa iga päev kõigisse majadesse, kiskudes juba varahommikust saadik inimesed oma ahelaisse ja kõrvaldades raamatud, või kuigi mõnda neist loetakse, siis hävitab ajaleht oma kriitikaga tema mõju...”.

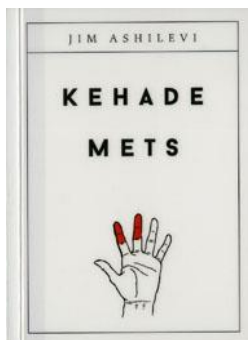
Mõni soovitus väliskirjandusest: Pille Kruusi tõlgitud Belgia kirjaniku Amélie Nothombi „Helge nostalgia” kirjeldab autori taaskohtumist Jaapaniga. Samal teemal on Nothomb enne eelnimetatud kirjutanud kolm romaani: „Jumala lapsepõlv”, „Jahmatuse ja värinad” ning „Armastuse sõda”. Pavel Sanajevi „Matke mind põrandaliistu taha”, taas Veronika Einbergi ületamatus tõlkes, kirjeldab küll nõukogudeaegset ühiskonda, ent oluliseks kujunevad hoopis väikese poisi kannatused, mida põhjustab vanaema ühelt poolt rāme ja teisalt talumatu armastusega kasvatusviis, mis võib traumeerida ja hävitada lapsepõlve. Parimaid näiteid selgitamaks, kuidas ülehoolitsemine muutub vägivallaks kasvava hinge kallal.

„Sirp” (27.11) analüüsib pikalt ja põhjalikult rahvusraamatukogus avatud koolilaulikute näitust „Teele, tee, kurekesed...”, mida saab külastada jaanuari lõpuni. Koostajad Heidi Heinmaa ja Katre Riisalu. Veel on aega läbi astuda!

Neile, kes ei mõista hästi *performance*’i tähendust, sobib Toomas Vindi novell „Minu hea paheline naine” („Looming”, 2015, nr. 11).

Kui vähegi võimalik, ostke ja lugege saabunud aastal emakeelset algupärast belletristikat, see oleks üks ütlemta tähtis ja patriootiline tegu, mida tulevik ehk ei unusta!

LOETUD RAAMATUD

Jim Ashilevi. Kehade mets.

2015. a. Kirjanike Liidu romaanivõistlusel kolmanda koha pälvinud teos väärrib kindlasti seda auhinda. Teema valiku ja käsitluse poolest pean romaani isegi olulisemaks kui peapreemia saanud Armin Kõomäe „Lui Vutooni”. Raamat jutustab noorte inimeste otsingutest, ja need pole emotsionaalselt kunagi kerged. Eks poisikesest noormeheks sirmumise teekond tuleb meessool alati läbi käia. Mõnel kulgeb see lihtsamalt, teisel raskemalt. Esimesed lapsea armumised-kiindumused, neile järgnevad mõrad hinges. Sõprade leidmine, vahel ka nendes pettumine, koolikiusamised, suhted vanematega, perekondlikud probleemid, ainelised võimalused, anded ja haridus. Teismeliste peod ja nende tagajärjed, seksuaalsuse ärkamine ja silmitsi seismine kõige keerulisema tundega, mis võib noore hinge mõnikord isegi hävitada –

üksildusega! See viimane võib alata nii iseloomuomadustest kui ka indiviidi oskusest valikuid teha. Romaani alusmüüri laovad peategelase lapsest noormeheks kujunemise ängid, mida on suudetud küllaltki humoorikalt edastada. Iseenda ja teiste läheduse murerikas otsimine, mis võib tekitada koguni soovi saada väikseks poisiks tagasi. Kõige rängemaks koormaks kujuneb minategelasele ühel ajahetkel aga tema keha. Piin tulla toime pidevalt suurenevate nõudmistega, mida keha hingele esitab. Üldistatult võiks vast öelda, et romaan kõneleb kehast kui koormast: „Ma tunnen seda hullust. Ma tean, mida tähendab muutuda vaimuks omaenese kehas. Olen nädalate kaupa oma kehas üksinda skvottinud, teadmata, kes on omanik ja millal see kere ehitati. Olen jälginud elu erapooletult nagu kaamera, mis kogemata käima unustati. Veel tükk aega pärast seda, kui filmivõtted olid lõppenud. Olen kõndinud oma kehas nagu kitsas skafandris. Ma tean, mida tähendab, kui oma nahk lämmatab.

Mida tähendab olla omaenese piiratuse ohver, oma ihade käes väänlev jätis, kelle juurest pole võimalik ära minna. Meeltesegaduses paranoik, kes eelistaks olla loom. Loom ju ei kahtle oma vajadustes. Ta järgneb looduse kutsele. Mu keha teadis mind juhatada, aga mu mõistus ja meeled ei leidnud teed. Mu keha läks ees ja ma komberdasin talle pimedas järele. Mu keha läks metsa ekslema. Mu keha läks kaduma. Otsides võõrast puudutust. Leidmata peotäit marju." Keha vaev pole põhikoolis kohe kohal, muret valmistavad ka nt. sõbrad Jonte, Anton ja edukast perekonnast pärit Hugo Boss, kes provotseerib klassikaaslast madalatele tegudele. Teiste hulgas ka romaani peategelast, keda kooliõed nagnii eriti ei sallinud. Just Hugo tõttu sai ta kodus isa käest peksta, just tema initsiatiivil muutub minategelane lausa teiste kiusajaks. Omajagu segadust tekitavad poisi hingest loomulikult tüdrukud: Laura, Doris, Piia. Mandariiniks kutsutud plikast leiab ta aga oma kannatustele kaasa elava sõbratari. Kogu romaani kestel soovib noormees muutuda, aga ei suuda. Kuigi, kordan üle, „Kehade metsas“ on parasjagu elulist ramedust, huumorit, traagikatki, jätab raamat heleda ja sooja mulje, mille põhjuseks võib olla piiritu ausus ja valu, mida üks noor hing on pidanud kasvuraskuste tõttu kannatama. Kui näiteks kahes järgnevalt tutvustavas romaanis („Eluaegne“ ja „Tähe lend“) on seksuaalsust kujutavad kujundid ja väljenduslaad kuidagi lamedad, siis Ashilevi sõnavara ei mõju eemaletõukavalt. Üks arenev poiss vaatlebki enamasti just nõnda oma keha. Tõsi, aeg on kõlblusnorme üsna julgelt muutnud. Ashilevi romaanis leidub palju häid kujundeid, mõtteid ja lauseid. Võrratamat ja kurvemat lauset oma lapsea väljanägemise hindamiseks on raske leida: „Ta nägi välja õnnetum kui kleenuke ja nälginud roheline Jeesus, kes elutoa seinal risti küljes norutas.“ Noored ja vanad, õpetajad ja lapsevanemad, „Kehade mets“ on just teie lektüür! Autor peaks aga mõtlema teema vahetamisele, aeg on ju sealmaal, kus noorustundlemised võiks vahetada täiseakogemustega.

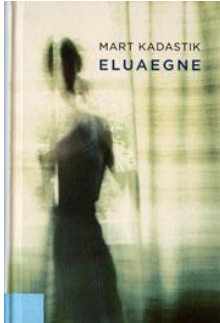

Piret Jaaks. Linnalegend.

Kui ma vahel imestan auhinnatud raamatute või lugude üle, mõistmata lõpuni, miks üht või teist on esile tõstetud, siis Betti Alveri 2015. a. debüüdi-preemia saanud „Linnalegend“ väärrib seda küll. Autor valdab sõna ja kujundeid võib-olla rohkemgi, kui juhib sisu. Üks lühike lause võib novelli lõpus sisaldada mõnikord sügavamat teavet kui esialgu paistab, nt. kas või „Parim kättemaks on hästi elada“. Kõik, mida Jaaks kirja paneb, on kummaliselt huvitav, kuigi igast loost ei pruugi viimse ni aru saada. Kirjutamishoog näib olevat nõnda suur, et läbikaalutud mõtteid nagu polekski. Lauseid muudkui tuleb, kirjutaja muudkui kirjutab, kirjutab, kirjutab, ja siis ühel hetkel, hopsti, lõpetab. Kogumiku novellid ja jutud, mis lähtuvad lühikestest impulssidest, visioonidest, emotsioonidest, asjade vaatlemisest, on täis kujutluslikku maagilist võlu. Nende hulgast puudutavad mind kõige enam „Koolibri lend“ ja „Lehtede lahkumine“, kus nähtavasti otsitakse vastust ka küsimusele, mis on õnn. Kus vaadatakse lapselikult imestunud silmadega seda kummastavat ümbrust, mida nimetatakse maailma mitmekesisuseks. Pealegi leidub nimetatud palades kerget, kuid kurba ironiat, mis mulle sümpatiseerib. „Jumalike ilmutuse“ sarjas ilmunud raamatu keskne märksõna on kahtlemata linn. Minategelane võib elada Londonis („Kleepuvad mõjud“), liikuda Barcelona tänavatel („Süüdistus Barcelonale“), milles autor osutab, küllap juhuslikult, tänasele ülimalle teemale – immigrandid. Edasi kohtume Tiibetis. „Tassija“ sisaldab mõtiskluse šerpadest, edasi jõuame Indias Delhisse, kus „Regekohvik“ vahendab pildikese eestlasest, kes otsib seal tööd. Novelli „Intervjuu härra Sagooniga“ keskmesse on haaratud Eestis elav korealane. Nimijutt on üks iverse lugu, mis toimub ilmselt Haapsalus. Teksti pealkirja all „Pihtimus“, ei puurinud ma vist lõpuni lahti, aga see ei seganud lugemist. Suurem jagu Mehis Heinsaare jutustusi mõjuvad samamoodi – imetled, aga mida, seda ei oska alati sõnastada. Nagu juba öeldud, oskab Piret Jaaks pinget tõsta ja siis lõpus ootamatult lõpetada. Selline on nt. „Sihveri nimekiri“, kus kurjus kui võimalik võimu atribuut üritab oma jõudu näidata. Tekstinäide kogu esimesest tekstist „Kleepuvad mõjud“: „Ma küsisin, et kas neil, brittidel, on jaanipäev. Ta vastas, et mis, mis... Jaanipäev? *Midsummer's day*? Ei. Või siis jah. Ta ei mäletanud. Ma üritasin seletada, et meil on lõkkesed. Ja jaanimardikad, kes paarilist otsides helendavad. Roheliselt. Ning et vanasti oli nii palju lõkkesid, et vahel sattus muist lõkkesid metsaveerele liiga lähedale ja jaanimardikad kukkusid sõnajalgadelt lõkkesse. Legend räägib, et kui jaanimardikas lõkkesse kukub, siis tema karje on peaaegu nagu inimesel. Ma ei tea. Ma pole kunagi näinud neid kukkumas. Neid on nii väheks jäänud. Nagu meidki, eestlasi. Ma ütlesin Nedile, et sellest kõigest räägibki selle meie naiskunstniku maal „Röövik ja karje“. Tema, see meessoost, vaatas mind Londoni apartamenti suures avaras köögis ja ütles, *honey*. Mis me siis õhtuks sööme? Kas sa viitsid süüa teha. Viitsid? *Would you be so kind?* Seda, mis ta ütles, ei saanud kuidagi tõlkida „viitsid“. Kuid intonatsioonist, millega ta seda ütles, tundsin, et ta üritab viisakas olla. Kuigi me mõlemad teadsime. Otsa vaatamatagi teadsime: see oli käsk. Sel päeval Londonis, helevalges avatud köögi apartemendis, mille aknast paistab moderne Swiss Re, nagu hiiglaslik väljavenitatud diskokuul, mõistsime mõlemad, et tol hetkel sai kõik otsustatud. Mina, see oli Ida-Euroopa, metsast koju toodud. Ja tema, Swiss Re'ga aknas,

prügikastitäre rabarberi-smuuti tetrapakkide ja ehtsast marmorist lõikelauaga oli see teine. Esimene Euroopa. See, kes oli enne. Kellel on esimesena sündinu õigus. Ma muigas. Ma alati muigan, kui mul halb on olla, seda on mulle öeldud. Põsesarnad kerkivad ja kisuvad krampi. See muie on nagu koolnukangestus. Ta muigas vastu. Lakooniliselt."

Üheteistkümnest tekstist koosnev kogumik sobib paremini lühilugude gurmaanidele. Varem on Jaaks tuntust kogunud näidendiga „Näha roosat elevanti“.

Mart Kadastik. Eluaegne.

Alustaks teist korda Tammsaare tsiteerimisega: „Raamatus peab õppima harilikku turukaupa nägema. Ja mitte ainult et oskate kohast turukaupa produtseerida, ei, vaid peab ka oskama teda haaravalt ja kõditavalt reklaamida, umbes samuti, nagu tehakse seda siidisukkadega, saapamäärdega või lõhnaõliga.“ Minu meelest on Kadastiku romaanidele sillutanud teed tema ajakirjanduslik tuntus ühiskonnas, laialdane tutvustamisvõimalus ja kindlasti ka soliidne kirjastus. Olen harva karmilt kriitiline, aga mõnda teost hinnatakse lihtsalt üle. Ma ei kahtlegi, et naistekate lugejad rõõmustavad, sest „Eluaegne“ on nimetatud žanri tüüpiline näide.

Kuigi tagakaanel kuulutatakse ette põnevust, siis tegelikkuses mõjub raamat Kadastiku kahele esimesele teosele mõeldes etteaimatavalt ja pigem igavalt.

Mitme, kahtlemata intrigeeriva süžeeleini, paljude tegelaste ja mõne pikantselt põneva seiga toel on autor kavatsenud kindlasti psühholoogilist romaani kirjutada, aga ettevõtmine ei õnnestunud. Raamat jääb pelgalt olukordi, episoodide ja suhteid kirjeldavaks looks, olgugi et Kaspari noorukipõlve esimene seksuaalne ettevõtmine, mis lõppes poisile kurvalt, jäi peategelast eluks ajaks piinama. Sel teemal võinuks tõepoolest sügava ja traagilise teksti kirja panna. Jim Ashilevi „Kehade mets“, kus küllaltki sarnane motiiv mängus, ületab sõnumi edastamisoskuses „Eluaegset“ mitmekordselt. Teema, milles kavatakse selgitada, mis võib juhtuda inimesega, kes kannab oma minevikku taagana kaasas, nõuab palju tööd ja vaeva.

Romaani esimesed leheküljed kuni peategelase Prantsusmaale jõudmiseni on enam-vähem loetavad. Jah, Nils-Kaspar Koppeli (algul ainult Kaspariks kutsutud) kujunemisaastad olid julmad, pealegi kasvas poisiks vanaema üksinda. Ometigi jõudis ta kõrgkooli, tutvus seal professoriga, kes teda protežeerides muutis noormehe saatust rohkem kui ülejäänud inimesed ja aeg. Just viimase kaudu sattus ta KGB haardesse, ent stseen Galjaga kaldub autori väljendusoskuse taseme tõttu perverssusesse, mis ei tähenda, et niisuguseid asju ei võinud kusagil juhtuda.

Edukama ja olulisema osa elust, mil kasutusel nimi Nils, veedab ta okupatsioonist vabanenud Eesti riigis. Temast saab rikas ärimees! Tutvused Prantsusmaal ja keeleoskus aitavad naistepesu ärile jalad alla. Hiljem lisanduvad juba suuremad ettevõtmised. Haige vanaema hooldaja, kunsti õppiv Irmen, kes on põdenud ränka haigust ega saa seetõttu kõiki terve naise kohustusi täita (lapsi sünnitada), kujuneb teiseks oluliseks tegelaseks. Tundeid raamatus on, aga eriti kaugele need ei arene, seda eeskätt naise tõttu. Lisaks kirjeldatakse teisigi naisi ja mehi ja seksuaalsuhteid, paraku kuidagi lamedalt, nt. „kummaski naises pole maasika magusust“. Vulgaarseid ja nilbeid vihjeid on kuidagi piinlik näidatena kirja panna. Ühe siiski: „lutsis ahnelt hävituslenduri kuulipildujatoru“, mis mõjub kontekstis sama armetult. Tavaliselt väljenduvad nii mõned tiirased vanamehed. Ja kuigi romaanist leiab viiteid kunstiteostele, püütakse arutleda kunsti üle, siis ei mõju need sisulise väärtusena, mida esile tõsta. *Performance*, mille Nils armastatud Irmenile esitab, on oma erootilise sõnumiga ülepakkuv. Muidugi leiab romaanist draamat, mida paljud lugejad kõrgelt hindavad: Irmen on põdenud nooruses vähki, Nils ei suuda leida sobivat abikaasat. Päris õnnetukeseks, kellele kaasa tunda, teda siiski pidada ei tohiks, sest äri õitseb edukalt.

Ja romaaniga lõpetatakse viimasel leheküljel teeb Nils-Kaspar oma 50. sünnipäeval enesetapu, täites 25-aastaselt antud lubaduse, et kui tal pole selleks eluetapiks kolme last, siis toimib nii. Ei tahaks küll öelda, aga romaanil puudub sugestiivsus. Stiilinäide: „Irmen ei olnud nii uhkes autos varem istunud. Armatuurilauda, mis oli täis kõiksugu näitureid ja osuteid, ümbritses väärispuit. Aknad olid toonitatud, istmekatted olid elegantsest beezist nahast ja muusika voogas salongi ei tea mitmest kõlarist ühtlase vulinana. „Lahe!“ tunnustas Irmen, lastes kiirusjõul ennast vastu seljatuge suruda. „Kas see on Mercedes?“ „Sa oled asjatundja,“ lõõpis Nils, kes oli juulikuist palavust silmas pidades tõmmanud jalga põlvini ulatuvad tumerohelised püksid ja pannud selga valge T-särgi. Ta oli juuksed korralikult ära püganud, nii et ka kõrvad pääseksid värsket õhku hingama. Irmenile meeldis mehe pretensioonitu välimus. „Kas sa siis lepiksid mingi muu autoga kui mersu?“ „Parem nutta mersus kui sapakas, nagu öeldakse,“ naljatas Nils. „Aga ausalt öeldes pole auto nimel või margil tähtsust, peasi et auto oleks hea.“ „Sa siis sõidaksid sapakaga, kui see oleks sama hea kui mersu?“ noris Irmen edasi. „Selles asi ongi, et sapakas pole ligilähedaseltki nii hea, nagu on Mercedes. Asi pole nimes.“ „Miks sa siis oma nime ära vahetasid?“ „Jaah? Ma ei vahetanud,“ täpsustas mees. „Ka Nils on minu nimi.“ „Aga kui sisu on sama, miks oli vaja Kaspar hüljata?“ „Võib-olla muutus sisu kvaliteetsemaks ja seetõttu hakkas vana nimi häirima.“ „Mille poolest sisu kvaliteetsemaks muutus?“ jätkas Irmen pärimist. „On sul aga küsimused!“ „Kas Nils on sinu ärimehenimi ja Kaspar oli filolooginimi?“

„Loogiline järelendus.“ Nils heitis silmanurgast Irmenile pilgu. Et ta oli roolis, ei saanud ta teda pikemalt uurida, aga juba siis, kui naine autosse hüppas, oli ta tundnud tuksatust oma ihus.”

Andrus Kivirähk. Inimväärne elu.

Õhuke raamatukene sisaldab lisaks nimijutustusele teisegi grotesksusest õhkuga teksti „Üks veski seisab vete pääl...“. Ma pole just maailma suurim Kivirähki tekstide austaja, aga kui lood on juba täitsa üle võlli, siis sobivad küll, eriti need „imeväärset elu“ otsivad naised. Piiratud maailmanägemisega inimeste raha tagaajamine ajab nad peast veelgi segasemaks, kes seda ei teaks. Kivirähki novellide moorid lasevad lendava taldrikuga Andromeeda udukogult saabunud kaheksajalgadel oma ihu lõhki lõigata, sest selle eest makstakse. Tuhat eurot päevas!!! Aga sellest ei piisa, peagi nõuavad nad rohkem, ja koostöö ongi lõppenud. „Veski pääl“ tegelasteks on kaks hädavarest-alkohoolikut, keda rahvas kutsub joodikuteks. Nende unistuseks on kedagi peksta, aga küla baar „Sarviktaat“ on suletud, ja kuna neil linnarahvast enam käeulatuses pole, asuvad üksteist tümitama. Kõige lihtsam oleks arvata,

et selle kaudu osutatakse võõravastasusele, aga see lugu kirjutati palju varem, pealegi on kaklemine eesti meestele meeldinud juba Tammsaare aegadest. Midagi pole öelda, eesti rahva rumalust oskab kõige paremini ikkagi Kivirähk kujutada. Katke nimiloost: „„Oh jah,“ öhkas Sirje, kellele sõbranna lõrriläinud abielu lugu oli hästi teada. „Ma tahaks ise Soome minna. Vaata see – Taimi –, tema on Soomes koristaja. Olevat endale juba esimese palga eest auto ostnud, pruugitud küll, aga ikkagi.“ „Ja Reeda tütar töötab Norras ettekandjana. Noh, räägitakse, et teeb vahel strippi ka, aga mis siis, niikaua kui oled noor ja sul on, mida näidata, miks siis mitte selle pealt teenida,“ kõneles Maret. „Mõnel inimesel on ikka elus vedanud, aga mina, näed, hallitan siin urkas ja vihastan iga päev närvid krussi.“ „Mina ka,“ nõustus Sirje. „Kui ma ainult teaks, kuidas siit minema pääseda, ma ei vaataks tagasi ka, ma jookseks!“ „Aga näed, ei saa kuidagi,“ raputas Maret vihaselt pead. „Ma olen lehest kuulutus lugenud – Soomes ei pakuta midagi.“ „Noh, muidugi, need, kes õigel ajal läksid, istuvad ees ja hoiavad oma saiakannikast kümne küünega kinni.““

Lauri Sommer. Kunagi.

Tekste aastatest 2008–2015. See ei kõlba kuhugi, et luuleraamatul puuduvad leheküljenumbrid ja sisukord. Aga muidu armas ja kodune luule, mida võib ja suudab igaüks lugeda. Keskeale lähenev autor liigub Võrumaal, Tartus Toomemäel, jõuab Värskasse, Petserisse, Muhusegi. Seekordse raamatu kohta võiks öelda poeedi sõnadega: „Mul ei ole mingit nägu. / Olen ainult tervitus vanadelt teedelt“. Tõepoolest, rohkesti hääbumiskujundeid ja -meeleolusid, ent üks pealkiri osutabki suuresti *kunagi* olnule. Ent samamoodi ka *kunagi* tulevale. Ja enamasti otsitakse möödunust ikka säärast, mida argipäev ei paku. Tuleb aeg, mil tänasestki kirjutatakse mõistvaid lugulaule ja rahumeelset mõtteluulet. Oma aega eelistatakse raiuda ja rappid, niisugune juba on poetide ja

poetesside ilmavaade.

Valdavalt riimimata, proosaluulesse kalduvad tekstid, kus suhtumine tänapäeva pole kuri ega ülinõudlik. Pigem raue ja ootav, nt. „Ära oodata järgmine käänak“, „Yles raiutud hoonete läve ette“. Järgmised värsiread ei mõju noorematele enam igavikuliselt: „Tilkumine on meenutus / kadunud reeteedest / ja inimnägudest, kes sõitsid / hobusega yle nende väljade“. Sõnaühend *õine aeg* sobib kindlasti märksõnaks: „Pilvedest läbi ymarik kuu“, „Vanakuud jäänud“, „Õõvarjus“, „Apnasaares“, „MOMENTAAL TUULHEIDING“, „Tuli sööb ära“, „Tihased nokivad tasapisi tyhjaks“, „Kiivitaja hyidis haledalt soo peal“, „Väikeste sammudega, hangeveertesse komistades“. Siit võib juba teha järeltule, et kokkupuuted loodusega ja sealt johtuvad meeleolud on Sommeri inspiratsiooniallikateks. Näite valisin aastaajale mõeldes, kus soojas pesas põõnab ka pealkirjas seisev *kunagi*: „Oksad on lumelookas / ja kui neile istub mõni lind, / hakkab puul veidi kergem. / Kunagi kuuleb siit aknast kägu / aga praegu on ta mõeldamatu, nagu rohi paljaste varvaste vahel / meetrises lumehanges seistes. / Ukse juurde Vanaema rohelisse mantlisse / kuhjunud kassipogede silitamine / toob kevadet siiski lähemale. / Nende kõhu all / on isegi natuke suvesoojust.“

Ilmar Särge. Tähe lend.

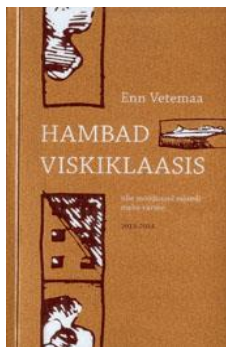
Pärast 2014. a. ilmunud Särge lühijutukogu „Pöörased lood“ lugemist lausa vandusin, et rohkem ma selle autori teoseid kätte ei võta, aga siin ma nüüd olen. Raske töö – sõltuvus eesti kirjandusest!

Viimasel Kirjanike Liidu romaanivõistlusel äramärgitud romaan jääb esimesest kolmest premeeritust („Lui Vutoon“, „Lahustumine“, „Kehade mets“) kaugele maha. Nii et äramärgitaks võib saada päris kergelt, kui tugevaid kandidaate on vähe. Kuid „Tähe lend“ on siiski tubli olmekirjanduse näide.

Alkoholi laastav mõju inimesele on kõigile teada ja kirjutamiseks igati üllas teema. Pole ju saladus, et joomine hävitab ka andekaid inimesi ja selle vastu tuleb võidelda igal võimalikul moel, ka belletristikaga. See on muidugi üks totter ütlemine, sest keegi ei tea, mida totaalse joomarlusega peale hakata. Seda enam, et nii mõnedki andekad kirjanikud kirjeldavad alkoholi kui võrgutavat kaaslast, mitte ahistajat-mürgitajat.

Romaani peategelane Priit Vokk on tubli kirurg, aga pidev napsitamine viib ta alkoholismi püünistesse, kust väljarabelemine on ülimalt raske. Joomine purustab mehe abielu ja lõpuks ka karjääri. Kuid väarikas amet, esialgne sile väljanägemine ja töövõime aitavad tal uusi elukaaslasi leida ja nii pole tal ka järglastest puudust. Ainult et nende kasvatajat temast pole. „Tähe lennu“ lehekülgedel liigub palju tegelasi, kõik omavahel ei kohtugi, aga nimetada tuleb Priit Voki venda, kes on samuti arst. Tema töötab Soomes, kuid erineb vennast nagu öö päevast. On karsklane, kuid ei suuda jällegi perekonda luua. Nii et mõnes mõttes ta kadestab oma edukat naistekütist venda. Mats leiab viimaks küll Mari, aga lugu ei lõpe kuigi edukalt. Hoopis huvitavama lahenduseni võib jõuda Matsi kohtumine medõega, kes ootab tema vennalt Priidult last. Mainida tuleb ka natuke lihtsameelset, kuid ilusate pikkade jalgadega Annu Kõverjalga, kes romaani lõpus Priidu elu päästab ja talle salaja mingeid tablette sisse söödab, nii et mees ei suuda kohutava enesetunde pärast joomist jätkata. Vaat, kust tuli abi! Eks Annu ema kinnitanud, et tüdruku kehvad õppimisvõimeid võisid pärineda joodikust isalt... Taas üks õpetlik iva. Raamatu jooksul saab lugeja teada üht-teist meie haiglates toimuvast, arstide käitumisest ja eetikastki. Näiteks töövõimetuspensionide määramise tegelikkusest Lõuna-Eestis. Ilmar Särg heidab küll kiirpilgu mõnelegi igapäevasele ühiskondlikule murele, nt. välismaale töölemine, naiste suhted võõramaalastest meestega, aga põhjalikumalt juhtumite olemusse ei süüvi. Kulunud ütlemisi teab igaüks isegi, tõsi, Matsi selgitus üle mere tööleminekust ja võimalikust tagasitulekust on põhimõtteliselt mõistlik. Romaani voorusteks on kindlasti napp lause, otsekohesed ütlemised, mis kohati lausa karmilt sirgjoonelised.

Tsitaat, mis osutab patsientidele kui arstide alkoholismi soodustajatele: „Üks kunagine luuletaja, kes üsna Priit Voki moodi välja nägi, võimalik, et ühise alkoholilembuse tõttu, tõi Priit Vokile haiglast lahkudes tänutäheks kaks korda alla hinnatud, kilesse pakendatud magusa saia. Sellega oleks võinud naelu seinu sisse taguda. Peeter Talmut, igavene irvhammas, oli soovitanud Priidul sai alles hoida, ehk läheb vaja, kui Priit ka kunagi nii kaugele jõuab kui tema patsient. Priit tõmbus näost punaseks, lausa sinakaks, ja torkas annetuse prügikasti. Too luuletaja oli aastaid elukunstnikku mänginud, lasknud kolmel naisel järjest end kui geeniuust üleval pidada, nüüd aga üpris hädiseks jäänud. „Korralik haige toob ikka pudeli,“ jätkas Peeter Talmut, „et arstil opereerides käsi värisema hakkaks ja ta valesti löikaks.“ Osakond oli puupüsti pudeleid täis. Haigetel oli ükskõik, kas tohter oli mees või naine, ikka toodi tänutäheks pudel. Need tohtrid, kes seda kraami ei tarvitanud, ei viitsinud kõiki marke isegi enam koju tassida. Parimad viidi kaasa, ülejäänud aga jäid riidekappi ja raamaturiiuelse vedelema. Kevadel, kui kuuenda kursuse poisid osakonnas olid ja omavahel arutasid, mida ülikooli lõpuõhtuks lauale panna, juhtus osakonnajuhataja nende juttu pealt kuulama. Ta kutsus poisid ligi ja pakkus: koristage ruumid ära, saate lõpuõhtuks tasuta joogid.“ Ega siin olegi muud tarka lisada, kui hoidku taevas purjus arsti juurde sattumast!

Enn Vetemaa. Hambad viskiklaasis. Ühe möödunud sajandi mehe värsse.

Mis sobivad meie aega suurepäraselt ning on ühe üpris vinge ja targa vana kirjaniku kirjutatud. Need pole nutulaulud, vaid möödunud ja ennast reipalt ning adekvaatselt hindavad tekstid. Vaid raamatu viimane luuletus, „SEL AASTAL VIIMAST KORDA NIIDAN“, on tõeliselt nukrameelne.

Raamatu kokkuvõtteks sobib autori selgesõnaliselt pealkirjastatud tekst „SUUR KULUMINE on me maine ränd“. Ja selle rännu motive ja detaile autor ka selgitab. Praegu on moes nostalgitsemine, mis pole sugugi halb nähtus, kui sellest maailmavaadet ei koota, sest igatsusvalu käib inimese ja aastatega ikka käsikäes. Eriti jõuliselt just vanemas eas. Vetemaa n.-õ. nostalgiasse kalduvatel luuletustel on alati mingi münt, mingi piprake sees, nt. „POEETILISI TÄPSUSTUSI JA SELGITUSI VAIKSE KENA KOHAKESE ASJUS“, mis teravdab ka lugeja vaadet. Tegelikult leiab taolisi peeneid vihjeid ja terakesi igast tekstist. Muidugi, väga noor inimene ei pruugi ehk kõike mõista. Vaatamata elatud aastatele, vaatab Vetemaa maailmale otse silma, teeb seda positiivses tonaalsuses, ei kiunu ega kiru. See on suur väärtus. Pilada ja eneseirooniast sisse visata Vetemaa ei pelga: „ON IKKA KURB KÜLL / et vaid oma sünniaja tõttu / ei saa ma oma kartulininaga söömata / ühe täna veel sündimata neiu juuste / juunikuise heinamaa lõhna / ega libistada neljanda sõrme otsaga / tasa-tasa / piki tema kombinee õlapaela jäetud punakat järjekest“, kusjuures kunagine riietuse kombinee viitab selgelt minevikule.

Autori nostalgiasse kuuluvad lisaks vene, ukraina ja gruusia köök. Ma muidugi ei tea, kellele ta „HELGES LAPSEPÕLVEMÄLESTUSES“ vihjab, aga selles on inimlik tõetera sees. Lugege ise, saate teada! Mõned vahvad ja ehtsad lori- või pilkelaulud leiata samuti: „LORI NUMBER ÜKS“, „PRANTSLASEST POEET PREVERT SOOVITAB ET“, „VÕRU TALLINNAST KAUGEL ASUB“, „KORD

PAHANDAS ÜKS HERNEHIRMUTIS", „ÜKS TÄHTSA MOEGA KIILASPEA MU LÄHEDUSES PEATUS" jt. „KOPLI BALLAAD" liigitub pigem jämekoomika valdkonda. Kindlasti sobitub nostalgia märksõna alla „SUURES MAJAS KOHVIK MOSKVA KÕRVAL". Venekeelse pealkirja all avaldatud „Parafraseerides Puškinit" viitab värssromaanile „Jevgeni Onegin", lähtub sisuldasa mõistagi tänasest päevast, kuid on ette kantud sooja ironiaga.

Mingit kindlat korda või süsteemi Vetemaa luuletuste järjestuses ma ei leidnud. Järjekordselt ajab porisema sisukorra puudumine. Kust selline komme on küll tulnud?

Tutvustuseks: „AEG VUHISEDES KOKKU RULLUS OTSEKUI RULOO / Ja tänaseks on minust saanud rauk. / Kes kergelt vastik iseendalegi. / Võib teidki tabada kord sama pauk. / Kuid ekstra-kurblikuks teeb selle loo, / et mõttetu on süüdistavalt küsida: / „Kes tegi?!" / Eks kortsurägu, halli pea ja lõdvad äti-reied / ma olen ajapikku kinkind / Ise. / Endale. / Ma olen kõle, tühi, kokkuvajuv maja, / kus imekombel elab senini / üks väike laps... / Aegajalt – päris uskumatu! – kuulen naerukaja. / Nii hele süütu, siiras, pahevaba / on see, et minus ärkab hämar süümepiin. / Päev-päevalt muutun nõutumaks. / End tihti muretsemast taban: / kas pole lapsukesel ohtlik siin? / Kuid miski ütleb – täpselt õige aja / laps leiab jätmaks maja, / välja lipsab. / See ongi hea – siis Suures Rahus / ma lahus- / tun."

Liivametsa Lugemised - 89 / 2016

LÄHETUSLAUSED

Kuulakem taas Tammsaaret, aasta siis oli 1925: „Mis on tõde? Hulgale see, mida ta alati loeb ja kuuleb. Mõni vaene viletsakene võib kusagil istuda ja põhjuseid ning tõsiasju koguda, et „tõtt" tõendada – see jääb ainuüksi tema tõeks. Teine, silmapilgu avalik tõde, millega põhjuste ja tagajärgede ilmas ainuüksi peab arvestama, on tänapäev ajakirjanduse saadus. Mis tema tahab, on õige ja tõsi. Tema käsutajad sünnitavad, muudavad ja vahetavad tõdesid. Kolm nädalat ajakirjanduse tööd ja kogu ilm tunneb „tõde". Kuni jätkub raha tema püsivaks kordamiseks, maksab ta. Tõuseb aga suurem kapital vastaseks, kes „oma" tõde veel sagedamini rahvale silme ja kõrvade ette kannab, siis langeb eelmine tõde. Igaüks veendub kohe uues tões. Äkki ärgatakse eksitusest... Hirmsamat pilget mõttevabaduse kohta pole olemas."

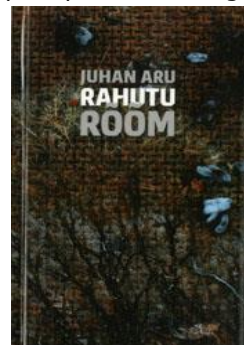
Kas eksin, kui lisan, et üks meiegi päevade lehtedes prevaleerib igaühel vaat et „oma" tõde, mis moodustub liiga sageli tuntumate ajakirjanike ja arvamusteloojate maailmavaatelistest või positsioneerivalt mõjuvatest tõdedest? Kus sõnaselgelt kurjustatakse nendega, kes ühes või teises asjas ei jaga „ettenähtud" tõde. Tuline kahju, et meil pole ühtki Tammsaare mõõtu ütletajat ega mõtlejat. Mõned nn. vanakoolimehed-kirjutajad muidugi leiduvad, aga massid ei hooli niisugustest. Eelistatakse „laia käega virutamist" – mis inetu mõte minult! Üha harvemini märkab arvamustekstides soliidisust ja intelligentsust. Haritust! Need, keda üks või teine väljaanne „käsib" uskuda, on mind lugejana eemale peletanud. Siiski, siiski, mind kõnetavad nt. kirjaniku ja ajakirjaniku Kaupo Meieli raadiokommentaarid.

Toetudes tsiteeritud Tammsaare tähelepanekule, avaldan ka arvamuse selle kuu ühe jõhkrama arutelu kohta. Mõned kirjasõnaga töötavad inimesed võitlevad sedavõrd „tõe ja õiguse" eest, et unustatakse elementaarne viisakus, väljendusviis ja terviski! Aastakümneid eesti kirjandust lugedes ja tutvustades olen pidanud rohkesti sopa- ja vägisõnadega ülerammutatud tekste kätte võtma, sealjuures püüdnud autorit mõista ja otsida võimalikku sõnumit. Ikka muretsedes, äkki ma ei leia iva üles. Olen üritanud lugejatele ja kolleegidele selgitada, et kirjanik tahtis ehk öelda seda ja seda... Ent on aeg küsida: kui kirjandusteosel pole enam väiksematki eetilist või esteetilist mõtet, kui üllitist ehitatakse üles vaid loomuvastastest näidetest, siis kas neid on ikka vaja? Mina ei kaitse niisugust sõnavabadust, ehkki tean, et alati leidub noorukeid, kes soovivad maailma pahupoolest midagi kuulda, ja tiiraseid keskea üle hädaldavaid mehi, kes loodavad midagi „hinge" toetavat kuulda. Kui sõnavabaduse ülim tipp on roppus ja seksuaalperverssused, siis ühinen pigem nendega, kelle jaoks eksisteerib piir, kust sõnavabadusega manipuleerimine on lihtsalt talumatult vastik. Viimastel nädalatel olen mõelnud, et ka kultuuriinimesed võiksid sagedamini kasutada sõnavabaduse juurde kuuluvat nõuet – viisakat vaikimist!

LOETUD RAAMATUD

Juhan Aru. Rahutu rõõm.

Nimiluuletus, kogumiku esimene, kõlab nii: „Kevadetuules hulgun Emajõel / tulen ja lähen / armsad mudased kaldad / öösumedas punased silmad / ei tea

veel kuhu minna / kuuln südant, lööb / hüüab – tule juba / murul värske vihm”. Luuleraamat on täis noore mehe selget ja tervet rahutust. Enamik mõtetest on seotud Emajõe armsate mudaste kallaste ja Tartuga, kus nõiduslikemaks aastaajaks mõistagi kevad. Eriti meenuvad need kohad autorile siis, kui tuleb kõndida võõras linnas... Üldistavalt peab lisama, et Aru kirjeldab oma tundeid pehmel häälel. On sõnu suvesooja kohta: „kui algab suvi / lidume murul nagu lapsed / kui kuiv rohi / kõditab karedaid taldu / ununeb et keegi on alati veel / piilub puude tagant”. Silma jäid vaid mõned sotsiaalsemad vihjed: „esimene lõrts, veidi lund / talla all kleepinud lehed / kas tulebki päriselt tali / olen külmast eevil / sillal istub habemik / hõõrub murelikult käsi / tal on nii õhuke kuub / ja salli ja kindaid polegi”. Eks muremõttedki liiguvad ringi, küll harva –, sest kuhugi tuleb minna „ära elama elu”. Erandlik luulekogu tohutu hulga vängete-vingete, löövate-lõhkuvate, hullutavate-huligaansete hulgas, just oma pehme tonaalsuse tõttu tuleks see kätte võtta.

Helen Eelrand. Suluseis.

2015. aasta Kirjanike Liidu romaanivõistlusel neljanda koha pälvinud teos. See on variatsioon teemal, mille tegi maailmakuulsaks Erich Segali „Love story”. Enamik lugejatest märkab seda kohe. Sellele faktile on ka tagakaanel osutatud, aga märksa vähem mäletatakse, et ka soomerootsi kirjaniku Gunnar Mattssoni „Printsess” (e. k. kirjastus „Orto” 1967 ja „Olion” 1995) kirjeldab sarnast traagilist juhtumit, kusjuures meestegelaseks on autor ise. „Printsess” jätab lõpuleheküljel küll alles õhkõrna lootuse: äkki suur armastus päästab kõige rängemast...

„Suluseis” on väga nukker romaan, juba seetõttu ei söanda keegi raamatu kohta ühtegi kehvemat sõna öelda. Eriku ja Simone koolipõlvesuhe lõpeb küll enne tüdruku leukeemiasse suremist, sest neiu ootab teiselt noormehelt last, aga saatuse tahtel armub mees kunagise suure kiindumuse tütrusse Lilysse.

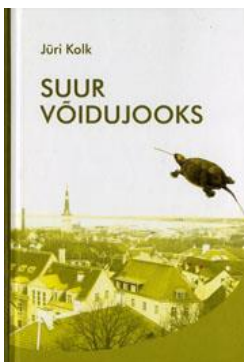
Ei midagi keerulist, üks valus melodraama, mis on korralikult sõnastatud ning sobib igas eas ja erinevate kirjanduslike huvidega lugejatele. Ühtlasi kuuleme ühe perekonna ülitraagilisest käekäigust. Simone baarmenist vend upub koos „Estoniaga” ja ta kunstnikust ema, Lily üles kasvatatud vanaema Ann-Thea, põeb samuti vähki. Kõige keskel kirjeldatakse ka peategelase Eriku jalgpallurikarjääri ja mehe vahepealset elu, kuni ta 36-aastasena seisab silmitsi 17-aastase Lilyga. Romaan meenutab stiililt natuke Helve Undo „Mõtetes mõeldud elu”, kas või juba seetõttu, et armastajad ei jää kokku. Mõlemas palju sisemonoloogiat. Meie ajastu ränkraskest ja hirmutavast haigusest on paljudes raamatutes räägitud, ka eesti belletristikas. Mis neist ikka loetleda, nende mõju ja lugeja kaasatundmisvõime sõltub paraku kirjaniku oskusest olukordi vahendada. Katke: „„Juhhuu!” röögatab Lily kohe, kui ukse lahti tõmbab. „Oh my god, mis soeng sul on.” Ja Erikul jätkus veel rumalust kammida oma juukseid kergelt üle pea, nagu Alar Viita, tema kauane treener, kelle üle ta kunagi muigas – kerge kaastundega mõistagi. „Ma proovisin pidulik välja näha,” naeratab Erik ebamugavust varjata püüdes. Loll, edev ja vanamoodne mees, vahuveinipudel ja lilled näpus. „Mulle vä?” sirutab Lily käe igasuguse taktitundeta välja. „Peaaegu,” poetab Erik ja vaatab tahtmatult tüdruku pealaest jalatallani üle – tollel on seljas tumesinine lühike kleit, mis alt ega ülalt palju fantaseerimisruumi ei jäta, Lilyl on vaatamata väikesele kasvule ja peenele kondile täpselt samasugused uhked ümarad rinnad nagu Simonel. „Me vist leppisime kokku, et tulen Ann-Thead vaatama või mis?” Ta ei tea, tõesti ei tea, kuidas rääkida ühe teismelise tüdrukuga aastal 2015. Suur oht on libastuda lähedana näida püüdva vana pässi kuvandisse, ja pole just palju asju, mis talle veel jubedamad võiksid tunduda. Või ka Lilyle.” /---/ „Aga ikkagi, Erik on küll selleks valmistunud, ent ... Ann-Thead ei tunne ta kohe ära. On täiesti arusaadav (vist), et inimene kaotab vähiravi käigus oma juuksed, kulmud ja ripsmed. Endine uhke lakaga ja uljas Ann-Thea kannab halvima peitmiseks peas õhkõrna, psühhedeelse mustriga roosa-rohelise kirjut salli – kuidas siis teisiti. Mis aga Erikut enam vapustab, on see, kuidas see üleni paistes olend mõmisevalt ja püüdliselt uljalt hüüatab: „Jeesus Maarja! Ongi tema ise! Kes seda oleks võinud arvata!” Ta kohmakatel huultel on raske isegi Eriku nime hääldada, aga oma reipust pole ta ikkagi nõus kaotama.”

Kärt Hellerma. Hümn pikale ninale.

„Iga päev kirjutab meile lugusid / millel ei ole puänti / on ainult lõppematu päev / ja lood selle sees / mis on lõpetamata veel”. Nii ongi, iga päev juhtub-toimub midagi ja Hellerma terav sõna on nad paraluuleks, s.t. luulega sarnanevateks tekstideks või selgemalt öeldes, proosaluuleks vorminud. Ta on suutnud meie ja Eesti riigi palgel paistvad kriimud, mõni sügavam kui teine, osavalt ridadesse sättida. Seoste märkamine on suurepärane, õnneks ka soliidne ja kurjuseta. Tekstid on jaotatud nelja ossa: „Maks ja tasu”, „Proosaülevaade”, „Berliini missa” (viide Arvo Pärdi teosele) ja „Universum kõneleb”. Niisiis 166 lehekülge üsna intrigeerivaid luulelugusid, mida soovitan sotsiaalsema poeesia huvilistel kindlasti lugeda. Mõned näited. Esimene luuletus, „Pesen aknaid poliitbürooga”, annab märku, et akna taga poleks nagu nõukogude ajaga võrreldes suurt

midagi muutunud: „Kui kõik läigib ja paistab kenasti läbi / seletab silm aknatagust paremini / Näen nagu peo peal / vastasmaja rõdul rippuvaid pesutükke / ja koitanud kasukaid / Ning poolpaljast onklit / kes suitsetab viienda korruse aknal juba / kolmkümmend aastat / Aga ta nagu polekski vanemaks jäänud“. Teadagi on kõik suuresti teistsugune, ainult inimene, tema on ikka samasugune. Teisest osast tõstan esile luuletuse raamatupoes käimisest. Katkend tekstist „Halvad raamatud“: „Halbade raamatute vahipostid võtavad mind / juba uksele vastu / Kokardid ja kuldtressid / terve turundusnippide rügement“ /---/ „osta mu botoxhuuli / osta mu minevikku / osta mu valusid ja pettumusi ka / saad õnne saad raha / kui meid loed“. Õiglane ironia, mulle niisugused tähelepanekud meeldivad. Asjalik paraluule näide „Proosaülevaade“ I ja II osutab selgelt autori kirjanduskriitilisele tegevusele. Igatahes mõjuvad toredasti sõnad: „uuemat proosat lugedes / läheb mul kõht alati jube tühjaks“, ja siis loetletakse üles, mida üks või teine raamat sunnib sööma: küll Bounty šokolaadi, Napoleoni kooki, marineeritud šampinjone, hapukoort, vahel keedetud peeti jne. Olustikku kirjeldab „Lasnamäe kevad“, kus õitseb imelill Rakvere raibe. Kolmandast jaost, „Berliini missast“, osutan vägagi tõsistele lugulauludele. „Meie igapäevane nõiakunst“ jutustab tohtri juures kuuldust ning ajab muigama. Keskkonnamurede juurde suunab nt. „Läänemeres tankerid“, kergelt ironiat väikese rahva arvel leiab nt. „Me oleme tublid tibud“. Ka sõjaohumotiive ja NATO tegevust on võimalik värssidesse sättida: „Juba mitmendat hommikut“, „Mu sõõrmed liiguvad“, „Täna öösel kõndisid“, kaude isegi nimiluuletus „Hümn pikale ninale“. Viimasest lühikatte: „pikkade ninadega rahvas / lehvitab oma pikkade ninadega / iseendale tuult / ja tõstab oma pika ninaga / iseenda saba / lõpuks lehvivad sabad ja pikad ninad koos“. Täisteksti lugege juba ise! Üsna karmilt mõjub „Ma töötasin pikkade ninade vabrikus“ ja „Tooge oma pikk nina mulle“. Luulekogu viimase osa märksõnaks panen natuke meelevaldselt eksistents, mille erinevad küljed inimesi ikka puudutavad. Nt. „Lugu mustast adrust“ viitab nii möödunud suvel alanud seakatkule kui ka võimsamale, maailma alistada püüdvale „katkule“, mis on hävitanud ja hävitab edaspidigi palju inimesi. Tallinnas kõndinu mõtteid vahendab „Linn“, siit leiab Tammsaare nime. Lõpetuseks luuletus „Sõnad“, mis võib-olla selgitab autori tundeid kirjutamisajal: „Sõnad nagu rasked / rammetud piisad / mu sisemuses / nagu vaikiv / eneseküllane / allmaajärv / või nagu vesi / mis on pannud / pimeduse ennast / valvama / silk-solk / kukuvad rasked sõnad / järvevette / ja muutuvad kergeks / Nüüd tean / miks koopad / on mulle alati / meeldinud“. Eelmise aasta üks paremaid-põnevamaid luuleraamatuid.

Jüri Kolk. Suur võidujooks.

Palun vabandust, et tutvustan alles nüüd Jüri Kolki. Üksikuid tekste olen ju lugenud, aga just kogumik aitas tervikut ja autori isikupära näha. Autor on sättinud tekstid kolme jakku: I „MÕISTA, MÕISTA, KES SA OLED?“, II „UUESTISÜNNID“ ja III „VÄLJUVAID OLUKORRAD“. Tegelikult on Kolgi lood viksud ja viisakad, ei mingit ropendamist, mida lugejad endiselt pelgavad uute autorite värskete kaante vahelt leida. Eks kirjeldab temagi põhiliselt inimese olemist ja olemust, aga teisiti kui näiteks Peeter Sauter. Kolk jagab isegi didaktilisi õpetusi, nt. „Oma õnne rakised“, ent üldiselt rõõmustab tema tekstide puänt ja humoorikas vaatlemistoon. Paljud lood on kiiksuga, eriti kolmandasse ossa kogutud. Kolgi kujutusvõimet ei oskagi kohe kellegagi eesti kirjanduses võrrelda, Armin Kõomägi on ka päris uljas selles vallas, aga inimeste hindamisel tundub Kolk olevat isegi äkilisem. Need viiskümmend lühipala, mõni ikka väga napp, nt. „Keset oma eluteed“ 4 reakest, „Mees läks metsa“ vaevalt 5 rida, „Ennustus“ 7 rida, „Palju pappi“ ja „Korralik kasum“ 10 rida, väärivad erandita tähelepanu. Kõiki tutvustada ei jõua, järgnevalt loetlen mõned, mis mind kuidagi erksaks löid: „Õige hõlma ei hakka keegi“, kus pisipäät lausa nõuab, et teda märgataks, aga ei, ümberringi valitseb pilkane ükskõiksus! Siis „Äravajumine“, „Puuduolek“, „Varandus“, „Ta teab, mis ma tegin mullu suvel“. „Igav“ teatab, et head asjad on... igavad. Lühikene nimijutustus mõjub mõistujutuna, nagu ka „Emajõe Aleksandria“, kus võitlus- või võistlustules Tartu ja Riia targemad mehed. „Novell“ lõpeb aga kirjutaja surmaga, sest see ei nõustu loo tellija käsul parandusi tegema. Siililegi selge, et „Kana“ räägib kuldmunade munemisest. „Hoolitsus“ pilab sotsiaalhoolduse tegevust, laps pole veel sündinud, aga asjamehed juba korda loomas. „Lai maailm“ on mõnus lugu noormehest, kes ei tea, kuhu minna ja mida teha. „Variatsioon“ on raamatu lõpus igati asjakohane. Näite valisin „Kangelasest“: „Linn oli rahulik. Päike paistis ja puhus kerge, soe tuuleke. Kangelane kõndis mõnda aega ringi, aga talle ei tulnud pähe mitte ühtki viisi, kuidas rikkaks saada. Tõtt-öelda ei muretsenud ta selle pärast sugugi, jalutas lihtsalt edasi – oli ju niivõrd võrratu päev. Ühel tänavanurgal tuli talle vastu rikas mees. Kangelane oli rikka mehe pilti ajalehest näinud ja tundis tolle ära. „Tere,“ ütles kangelane. „Tere,“ vastas rikas mees. „Ma tundsin teid ära,“ jätkas kangelane. „Palun andke mulle raha.“ „Olgu,“ ütles rikas mees kohe. Samas sigines tema näole üllatanud ilme. Ta hakkas ilmselgelt kõhklema, kergitas üllatanult kulmegi, ent kinnitas siiski kohe: „Hea meelega.“ „Lähme, joome teed,“ ütles kangelane. „Ma võtan kohvi“, ütles rikas mees ja nad läksid kohvikusse. Nad tellisid endale ka paar saiakest. Kangelane mõtles viivu ja ütles siis: „Te võite loomulikult iga kell ümber mõelda, see on täiesti arusaadav ja teil on

selleks täielik õigus." Rikas mees kinnitas, et ta ei kavatse ümber mõelda. „Ma annan teile hea meelega raha. Mul on seda väga palju. Õelge, kui palju te tahate. Ükskõik kui palju." Kangelane mõtles natuke ja küsis endale kolmkümmend eurot. Rikas mees naeratas...". Siinkohal lõpetan ja loodan, et loete selle võrratu teksti ise lõpuni. Üks uitmõte veel: kui Kolk oleks oma tekstid värssidesse jaganud, oleks me rääkinud proosaluulest või paraluulest.

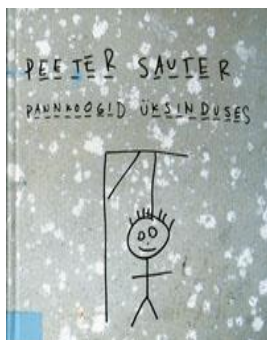
Kaur Riismaa. Pimeda mehe aiad.

Seni luuletusi avaldanud Riismaa esimene proosateos pälvis kirjastuse „Tänapäev“ 2015. a. romaanivõistlusel esikoha. (Teise romaani „Pühamägi“ tutvustuse leiate „Lugemiste“ 85. numbris.) Tavaliselt antakse „Tänapäevas“ kõrgeid hinnatavaid kohti naistekatele, nii arvangi, et nende senised püsilugejad saavad paraja ehmatuse osaliseks. Ütlen kohe alguses ära, et raamat võib olla massilugeja jaoks igavavõitu. Teisalt, kindlasti leidub ka nautijaid. Tunnistan ausalt üles, alles kolmandat korda taasalustades suutsin „Pimeda...“ siiski läinud jõuludeks korralikult läbi lugeda.

Peategelane Adam Koi vaatab oma surmapäeval minevikule tagasi, tutvustades senist käitumist, valikuid ja esoteerikasse kalduvat võimet teiste peadesse sisse vaadata. Tundub, et autor katsetab, kui palju lugejal jätkub kannatust vastu pidada. Ega „Pühamägi“ polnud ka teab mis rutiinne lugemine. Üks on selge, kirjeldatud aeg ja tegelase eksistents on segamini paisatud. Adam Koi lahkub siit ilmast kuuekümmeselt, loetu põhjal võib aga jääda mulje, et autor on Koi põlvkonnakaaslane, sest romaani keskel astub ta korraks tegevusse kolmekümmesena. Nii ta siis seisatab me ees, kord minevikus, siis jälle tulevikus. Samas, ega aja kohta midagi tähtsat või tähelepanuväärset öelda. Kuna mitmel puhul leidub viiteid poliitikale, siis eksisteerib ka olevik, aga alati kuidagi arusaamatult: Putin ja Merkel, moslemid ja Ukraina, neist kõneldakse ju iga päev ning Koil pole teadaolevale mitte midagi lisada. Autor soovib olla muidugi tark ja sügavaid teemasid esile tõsta, aga võimalik, et Riismaa inspireerijateks on hoopis igat sorti selgeltnägijate käsitlused... Tänapäeva eesti kirjanduses on kõik äärmuslik võimalik.

Adam Koi rääkis klaaskuuliga, armastas igavust, jalutas valgusega. Tore ju! Päeval, mil Koi kuuli maha pillab, ta sureb. Kuna Adam Koil on imeline võime näha teiste inimeste peade sisse, siis arutlused toimuvad mäletamise ja mälestuste ümber. Muidugi on „Pimeda mehe aiad“ kohati päris huvitav, sõnamängud ja poeedilik tundlemine aitavad lehte keerata. Koil on nainegi, Emilia, kes võiks huvi pakkuda kolleegidele raamatukogutöötajatele. Nimelt on (oli) Emilia raamatukogus töötav hall hiireke, kuulus nn. krunkniklubi liikmete, vanatüdrukute sekka. Tema käitumine sarnaneb Kivastiku novelli „Õnn tuleb magades“ apteekriga, sest Emilia veab samuti purjus mehe, Adami siis, koju, otsustades ellu viia „projekti“ saada mehele! Diivanile ehteks! Igatahes hoidis naine meest kenasti joone peal. Ja kui siis Koile terendab koguni rahvusvaheline töö, ikka see teiste pea sees käimine, toetab ja õpetab naine teda igati. Teiste mõtteid lugedes pole Koil rahast enam puudu, oskus inimestega manipuleerida toob rikkuse majja. Paraku jääb Emilia auto alla ja hukkab.

Midagi alljärgnev peaks siiski ütlema: „Härra Koi piilus uuesti aknast välja. Alla hüpata teiselt korruselt poleks saanud. „Pealegi olen ma liiga vana. Jah. Ehk minu vanuses – „Meie vanuses!“ kilgatas läbi Koi pea – tulebki lihtsalt lahing vastu võtta. Minu vanuses. Ja siis noormehena. Vahepeal on hallid aastad, mil lepitakse paratamatusega, et on kodu ja laen ja naine. Kolmkümmend aastat ususõda, mismoodi on õige esikus kingi hoida, pesu pesta, röstsaiat teha... Leppimised, uued sõnelused vanematele küllasõidu teemal, uued leppimised, väikesed lahingud väikeste üleastumiste pärast, suured lahingud samamoodi väikeste üleastumiste pärast. Traditsioonid ja reformid. Merelahingud järvedel, surnud väejuhid ja kuningad, sünnid ja hauad... Mille Jumal on kokku pannud, selle Jumal lahutab...“. Härra Koi hakkas segamini minema, üks mõte piitsutas teist takka, miski ei püsinud paigal. „Uksi saab avada ka neile kirjakesi jättes. Ning tagasi pimeda mehe aedadesse jalutama saab pigem läbi paljude katsumuste kui rahu ja turvalisuse.“ See oli midagi, mis too Georg oli kunagi viisteist aastat tagasi öelnud: „Ülal taevas on pimeda mehe aed. Tema ei hinda sind välimuse järgi nagu mina sind.““

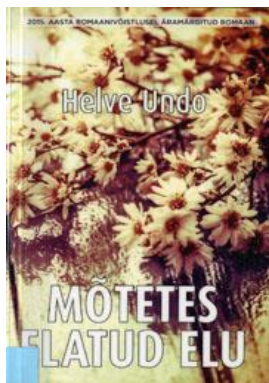
Kel rohkem aega ja jõudu, süvenegu raamatusse suurema põhjalikkusega! Olen veendunud, et sellele pööratakse just kirjandusringkondades palju tähelepanu.

Peeter Sauter. Pannkoogid üksinduses.

Kes soovib, võib järjekordset poeemivormi aheldatud Sauteri elu ja mõtetegevust käsitlevat teksti imetleda, mina ei suutnud midagi uut leida, ent lugemist pooleli ka ei tahtnud jätta. Imelik! Mingi võlu Sauteri sõnakasutamises peitub, aga aeg muutusteks peaks olema käes! Olme ja olemine, igavene Sauteri inspiratsiooniallikas..., ja seda kõike jälle suur raamatutäis. Olen üsna tüdinenud seda ikka uuesti ja uuesti kuulamast. Raamat algab kurtmisega rahapuuduse üle, järgnevat nagu ikka tülid naise

Lauraga. Mina kõrvalseisja ja Sauteri loomingu lugejana olen aru saanud, et nende suhte tähtsaim osa on tülid, mille järel algab kohe suur tagaigatsemine. Siis kuuleme ahjukütmisest, mõtteid joomisest, aususestki, juba ka haigustest, vanadusest. Kibeda ironiaga isegi surmast: „matuste peategelane / pole surnu / vaid ikka matja“. Selge see, kui viiekümnes eluaasta on käes, külastavad kirjanikku eksistentsiaalsed otsingud, eriti pohmeluspäevil. Sauter viskab tekstidesse loomulikult ka osavaid ja vaimukaid terakesi, nt.: „ja vist ongi see / meie eriline kaup / ja kauplemine / et me kokku ei lepi“. Mõnes kohas tundub, et autor nurub kaastunnet, aga selles võin muidugi eksida. Pealkirjale osutavad read: „pannkoogid üksinduses advendiajal / olavi pani feisspukki üles / et tal on neli purki / maasikamoosi / ja ta teeb pannkooke / ja et tulge meile teeme peo / ma ei läinud külla / aga pannkoogiisu tuli peale / mul oli pool purki / pohlamoosi / mille kinkis olavi / kui elas veel koos monikaga / ja poeg kaarel oli ka / olavi juures / küllap see hea hapu moos / oligi monika tehtud / ja nüüd teeb olavi / pannkooke ihuüksi / ja kirjutab romaani / keskea kriisist / päev edenes timmisin õlut / ja ei viitsinud ei suutnud / midagi teha / sest me oleme tülis / järjekordselt / ja tülisolek rööbib / kogu energia / ja mõtlemisvõime / tüllimine oli naljakas / ja seekord vaikne / sa panid järjest peale / netist muusikat meestelt / kellega sa unenägudes / vahekorras oled / ja erinevalt magamistest minuga / saad ka orgasme / ma kuulasin muusikat / me olime joonud / püüdsin tükk aega / heas tujus olla / aga jäin üha kurvemaks / ja pea vajus üha madalamale“. Teadmiseks: Olavi all mõeldakse Olavi Ruitlast.

Kokkuvõtteks: Sauteri sagedaseks külaliseks näib olevat pragmaatiline melanhoolia, mida ta oskab suurepäraselt ära kasutada. Kuidagi peab ju leiva ja pudeli lauale saama.

Helve Undo. Mõtetes elatud elu.

2015. aasta Kirjanike Liidu romaanivõistlusel äramärgitud teos. Argieluline ja teada-tuntud nostalgiaga romaan, mis peaks köitma väga paljusid lugejaid, sest keegi ei keela seda armastuslooks nimetamast. Jah, autor kordab trafaretseid tõdesid, ent need, kindlad tõed siis, on ju end meie meeltes ammu kehtestanud. Kui elu vähegi jälgida, siis teatavaid käibefraase ja kordusi otsitakse nii igapäeva elust kui ka raamatutest. Inimesed vajavad neid ja seda ei saa alati hukka mõista. Korduvaid tõdesid, mis varasematest kirjatükkidest juba tuttavad ja kodused, tahetakse uuesti ja uuesti üle kuulata. Milline rõõm, ka kirjanikud kirjutavad sarnastest asjadest, millest minagi mõtlen, võib lugeja hüüatada. Teadagi, vananevad naised mõtisklevad põhiliselt möödunust, otsivad mälust ilusaid hetki, kui neid juhtub kas või mõnekene olema, ja viivad jutu peagi surmale. Ka „Mõtetes...“ on erakordselt sageli juttu inimese lahkumisest siit ilmast. See pole halb,

pigem vastupidi, sest euroopalik ja edukas elulaad pelgab sel teemal kõnelda. Järgnev mõttearendus peaks olema enamikule meist kordamiste kordus: „Kui tuttavatega kokku saan,“ jätkas Inger, „siis läheb jutt nendele, kes on lahkunud, kes haige. Oma elust rääkides ei räägi me enam enda tulevikust, vaid sellest, et tahaks näha, kuidas lastelastel läheb. Endal enam tulevikku ei ole. Hakkad jälle elama teiste elusid. Üha sagedamini mõtled surmast ja enam ei ole see mõte hirmutav, pigem vabastav. Ei ole enam huvitav alustada päeva, mis töötab tulla äravahetamiseni sarnane eelmise päevaga. Kui hakkad meenutama, et mida sa tegid nädal tagasi, samal päeval, siis ei meenu midagi, sest elu tundub kui üks ja seesama lõputu päev. Hommikul üles ja õhtul voodi, sinna vahele tavaline argine toimetus. Ja ega sa ootagi enam midagi sellist, mis su elurütmi segi lööks. Sa kardad muutusi ja eriti kardad sa halbu muutusi, halbu uudiseid. See igav elu tüütab sind, aga muuta sa seda enam ei taha, ei julge. Ja nii veerevadki päevad surma poole. Elamise mõte kaob... Paned ritta oma teod ja tegemised ja vaatad, kas need kaaluvad üles siin olemise vaeva. Kui kaaluvad, siis oled õnnelik inimene, kui ei, siis... Seesama aastatuhandeid kestev rada kõigil. Ühed suudavad sellele mõtte külge mõelda, teised ei. Lohutuseks võid mõelda, et elu mõte on elu ise. On hea, kui see mõte lohutab, aga kui ei... kui ikka arvad, et kõigel sellel siin maa peal peaks sügavam mõte olema, ja piinad end sellepärast, isegi teadmata, miks sa seda teed...“ Kindlasti tunduvad esmapilgul kulununa väljendid „me kõik tuleme lapseõlvest“, „kõik, mis inimene maailmas teeb, teeb ta endale, teeb seda enda mõtete kaudu“. Nõnda kui ütlemine „muretsemine ei muuda midagi“ või siis kindel usk saatusesse. Samas tavalise inimese jaoks võivad need olla mingil määral isegi abistavad või teda säästvad ütlemised. Siis veel tüüpiline, kohati lausa naiivne jutt, et varandus ja rikkus pole elus tähtsad. Üsna sarnaselt kirjeldatakse paljudes eesti romaanides jõulutundeid, usku ja kirikut. Mida ma seletan, igaüks teab ise, kuidas eestlased loetletud mõisteid tavatsevad interpreteerida.

Kindlasti leiavad ka nn. pettunud naised romaanist oma hingele pisut „kosutust“. Kellel on kujunenud aga välja abielu igavene rutiin, ja kes pole päris õnnelikud, kuulevad mõne tõetera selle kohta. Sedapuhku on peategelase kaudu teksti toodud ka selgeltnägijad, täpsemini kaardimoor. Uskumatu, aga raamatukogundust õppinud peategelane Maret (töötanud küll põhiliselt õmblejana) abistab „hädas“ inimesi kaartide seisu kaudu. Teeb seda küll telefoni teel ja tasuta, ent see odav esoteerikavärk ei sobi mulle. Aga kui sellest on abi, nagu romaanist selgub, siis ei teagi, mida öelda. Siiski, ärasõnumise motiiv (vanaema needis naabri lehma ära) kuulub ju eesti folkloori. Romaanis ei

pakuta midagi uut ega isikupärast, aga nagu on öeldud raamatu tagakaanel: „Ilmselt leiab siin iga lugeja oma vaatenurga“. Kindlasti leiab, kuna päris oluliseks kujuneb mõtisklus küsimuse üle, miks me siin maailmas oleme ja mida teeme.

Lisan, et Helve Undo on töötanud kaua aastaid Haapsalu Gümnaasiumi raamatukogus.

Liivametsa Lugemised - 90 / 2016

LÄHETUSSÕNAD

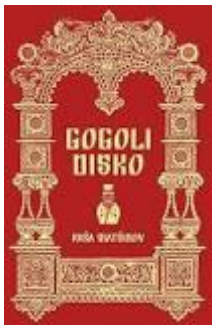
Et miks ma nii tihti Tammsaaret tsiteerin? Tänavu möödub ju 90 aastat „Tõe ja õiguse“ esimese osa ilmumisest. Kuulakem siis meie suurvaimu mõtteid, ikka aastast 1925: „Vaadake ometi meie uusimaid kirjanduslikke teoseid: suured, kõlavad ja sügavad pealkirjad! Haarate raamatu, nagu peaksite mõnda ilmutust peos. Aga kui olete läbi lugenud, siis valdab teid enamiste pettumus. Tundmuse asemel enamiste oskavalt kirjutatud sõna, meeleliigutuse asemel ainult edev poos, pureva mõtte asemel intelligentne targutus, luule asemel kena kõnekäänd, hiilgavalt leitud võrdlus... Loodakse nõnda kultuuri? Tasakaalustatakse nõnda võõra tsivilisatsiooni masendavat tulva, mis hoovab vahuveinina, lõhnaõlina, saapamäärdena, kingakontsana, moodsa tantsuna, siidisukana, rõveda öölokaalina.“ Klassiku sõnad näivad kehtivat tänagi. Alati, kui pettun mõnes raamatus, meenutan seda kujundlikku ütlust. Mis juhtuks, kui nimetaksin näiteks eesti kirjaniku A värsket raamatut rõvedaks ööklubiks või raudteejaama peldikuks? Kõik on ju lubatud. Meil valitseb ju piiritu sõnavabadus... Tegelikult ei juhtuks suurt midagi, ei pandaks tähelegi, sest suurem kui maailmameri on meie päevane targutav infovoog!

Emakeelepäev „Tõde ja õigus emakeelses kõrghariduses“ sujus kenasti ja igati sümpaatses seltskonnas. Traditsiooni kohaselt avas konverentsikese rahvusraamatukogu peadirektor Janne Andresoo. Loetlen teavitamise mõttes esinejad: ajakirjandusteadlane Krista Aru, akadeemik Margus Lopp, Sisekaitseakadeemia rektor Katri Raik, kirjanik Jürgen Rooste, kirjanik Jaanus Vaiksoo, kirjandusteadlane Maarja Vaino. Rahvusraamatukogu näitust „Sõprade kirjad on su poole teel. Kirjavahetust Eestis 17. sajandist tänapäevani“ tutvustas Kea Susi. Väga hariv ülespanek, soovitan kõigil, kel vähegi aega, sellega tutvuda.

Kuna emakeelepäeva ürituse pealkiri pakkus erinevaid interpreteerimisvõimalusi, siis vaatenurkade mitmekesisus oli rabav, ent tasakaalukas.

Mu viimaste kuude väliskirjanduse elamuseks kujunes iiri kirjaniku John Banville'i romaan „Surilina“ Krista Kaera tõlkes. Lugeja leiab raamatust küll raske, lausa kalgi ning sünge sõnumi, aga pole parata, ümbritsev tegelikkus helendab ja särab ju dramaatiliselt harva. Eriti siis, kui osutatakse Teise maailmasõja haavadele.

LOETUD RAAMATUD

Paavo Matsin = Paša Matšinov. Gogoli disko.

Need, kes teose korralikult läbi lugeda kavatsevad, peaksid arvestama, et sõnastatud pöörasust ja hullust leidub igal leheküljel. Võiks koguni öelda, et poliitilist hullust, kusjuures avastan, et Matsini vaade on hetketi pigem isamaalik (küllap see on hoopis autori ülipeen ironia?) kui patriotismivastane, nagu parajasti Eestis moes.

Võimalik, et Gogoli loomingu süvatundmine oleks aidanud mul romaanist valutumalt läbi närida. Ega ma neid suure vene satiiriku kujutatud logardite tüüpe hästi enam ei mäleta. Minu jaoks jäi laitmatust satiirisärast siiski pisut puudu, olgugi et Kultuurkapitali žürii peab teost 2015. aasta parimaks proosaraamatuks. Mõned laused, mida katsun romaani kohta kirja panna, ei pruugi üldse olulised olla, sest ma ei suuda teose žanrit täpsemalt määrata.

Ulme- ehk fantastikakirjanduse teadmised on mul paraku kesised. Kergem oleks raamatut vaadelda kui absurdiproosat, veel lihtsam oleks üles lugeda allegoorilised laused, neid on tõesti toredaid. Tundub, et igaüks sellest ütlemisorgiast ja mõistukõnerägastikust terve nahaga vist välja ei rabele... Üks on kindel, tegevus toimub venelaste poolt taasokupeeritud Viljandi multikultuurse kubermangu samanimelises pealinnas, kus käib projekt koondnimelga „Gogol“. Tsaaririik on taastatud ja vene kirjandusklassik üles tõusnud! Demokraatlik Eesti riik, nagu ka Läti ja Leedu, on kadunud ning Tartu ja Tallinn varemets. Viljandi veetorn on vahepeal saanud bütsantsliku kuldse melonkiivri ja järve alla on uuristatud tunnel. Pensionäride plaksutamise saatel sõidab linnas nüüd isegi trofeetramm! Jumal tänatud, nutitelefoniid on siiski alles!!! Tegelasest nimetan „ausat“ taskuvarast Konstantin Opiatovitši, siis muusikut Adolf Israilovitš Gukši. Palju lärmi teeb Arkadi Dmitrijevitš Severnõi ehk

Arkaša, kes on samuti ametilt musikannt-biitel-stiljaaga ja vaevleb alatises rahapuuduses. Meelde jäävad dirigent Eeri Mammotov, Viljandi juhtiv biitlomaan Vasja Koljuugin ja Peladan Makkartniviš Platon, kes parasjagu tegeleb esoteerikateadustega. Üks kitarrist-ignorant-kostjuntšik kannab nime Grigori Mansetoviš Mansett. Kõiki neid iseloomustatakse perfektset, igaüks teist on juba mõistnud, et ka karikatuurselt. Linnapeaks on legendaarne Maramantšik, kes istub linnavalitsuse uue sibulakupli all. (Teatavasti mäletab ajalugu Viljandi linnapead Maramaad.) Vahel viidatakse ka põliselanikele, kuid eestlased on üldiselt kadunud või küüditatud. Ent Viljandis elab veel vähemalt üks intelligentne eestlasest joodik, ja keegi Pugi on samuti elus ja tegus. Rohkem ma tegelasi ei loetle, aitab küll. Põhilisteks tegevuskohtadeks on taastatud restoran „Vikerkaar“ ja „Romaan“, palju saherdamist toimub linna auväärse antikvariaadis. Igal pool on muidugi raha puudu. Teadke siiski, et prohvet Gogolit söödetakse ülimalt hästi (kolm päevapraadi) ja temalt loodetakse selgitusi teispoolse kohta. Kuigi uut „teenäitajat“ pidevalt valvatakse, oskab ta ikka kuhugi kaduda, nii et sekeldusi jätkub. Inimesed mõistagi rõõmustavad, neil ükskõik, kes juhib või valitseb, peasi, et jook ja söök jääks alles. Veneaegse värvinguga groteskset nalja osatakse endiselt teha, hing ju sees, pole häda, kõlbab vanamoodi edasi elada küll...

Peaaegu igast romaani lausest võib usin otsija leida ränka sarkasmi, kas või nt. vanamoeliste muuseumide kohta, kus näidatakse 19. sajandi asju ja kus töötab vaat et samast ajast pärit prouasid. Seda kõike on lõpuks liiast, vähemalt minule. Muide, „uueks vene ajaks“ olid vanaks saanud ka eesti kirjanikud Jaan Kaus ja Berk Vakri.

Minu meelest võiks tavaline lugeja „Gogoli diskot“ hoiatusromaanina võtta. Äkki antakse meile märku, et keegi ei tohi võõrasse maailma ilma ettevalmistuseta trügida, siis jääb järele vaid segadus ja slumm... Kui kuulen raamatu lõpus, et Arkaša olnud väidetavasti sõjas, kus võideti NATO-t ja vallutati Eesti, mis peaks panema ju mõtlema, ent enne seda olen teada saanud „vaimukat“ kuulujuttu, et mees tegutsenud Vietnamis lendurina, viibinud Eesti Vabariigi sajandal juubeliaastal Pariisis, kus ööbinud koguni Ritz-hotellis, siis vaid nohisen. Kindlasti leidub ka vaimustunud lugejaid, ja ma ei kavatsengi nendega vaielda, sest absurdisatiiril on kindel koht kirjanduses. Tsiteerin: „Naine tuli pesukauss käes peldiku ukse juurde ja langes sinna põlvili, nagu tahaks kohe kitsast vahekäiku küürima hakata. Uks läks aeglaselt lahti ja Gogol astus tühjast hauakambrist välja. See oleks olnud võimas pilt, kui poleks olnud jubedat, täiesti maist haisu ja seda, et ta takerdus hetkeks rippuvasse räbalasse ning tõstis siis parema jala kõva plärsatusega otse Katerina kaussi! Naine kiljatas! Väga ettevaatlikult, kuid ikkagi pikka neonküünt murdes asus ta kohe pesema endise surnu mustaskrimpsunud jalga. Kuna rätti ei olnud, siis kuivatas ta auväärset jäset oma lillaks värvitud lokkidega. Kui Gogol jala tagasi tõmbas, tõstis naine ise hellalt tema teise jala kaussi ning kordas samu liigutusi. Isegi Arkaša ei julgenud end kehitada. Oli nii vaikne, et kuulda oleks olnud ka nõela mahakukkumist või õmblusnõela hingeldamist. Gogol vaatas naist äraolevalt, justkui ei saaks arugi, mis toimub. Siis tõstis ta naise pea üles. „Mitte maailma mustuse pärast ei pea sa muretsema, õnnetu naine, ega ka teise inimese mustuse pärast,“ ütles ta vaikselt, „vaid ikka ja ainult oma hinge mustuse pärast.“ Nüüd jooksid juba kõik peale Vasja Kaluugini trepi juurde ja aitasid seninägematu prohveti tagasi lauda. Abi oli vaja, sest Gogol hingeldas raskelt ja oli kahtlane, kas ta iseseisvalt, ilma trepikäsi puust või mõnest nähtamatust vihmaveetorst kinni hoidmata üldse üle libeda parketi lauda tagasi olekski saanud.“ Nüüd jääb veel üks küsimus, kes on, kus on Gogol? Kui see saab selgeks, pole mingit muret sisulise arusaamisega.

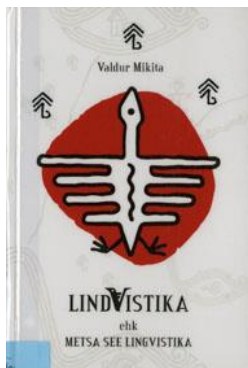

Ustav-Esko Mikelsaar. Lennuvaade kääpale.

Raamatut võib žanrilt pidada nii mälestusteks kui ka romaaniks. Biokeemiku haridusega Mikelsaar kirjeldab detailselt 1960-ndate algusaastate elu, mil ta aspirantuuri pooleli jätnuna Moskvast Tartusse saabub ning asub algul maamõõtjana ja seejärel „Vanemuise“ lavatöölisena leivarahana teenima. Tema unistuseks on saada kirjanikuks. Teadusele pühendumisest, mis on perekonnas au sees, otsustab noor mees selle unistuse nimel loobuda. Autor on ilmselgelt kasutanud kunagi talletatud materjali, sest tekst on kohati konkreetsetest pisiasjadest küllastunud. Näiteks mäletab Mikelsaar imetäpselt uduseid ja poriküllaseid hommikuid, mil loodus töötegemist häiris. Mikelsaar on tõesti kirjanikuks saanud, isegi kaksikvenna Henn-Ristoga kahasse kirjutanud, kuigi mingitesse edetabelitesse pole kunagi kuulunud. „Lennuvaates...“ iseloomustatakse Tartu inimesi, kes Mikelsaarele lähemalt tuttavad, paljud põlvkonna kaaslasedki, kuid keda kaugemal seisjad eriti ei tea ega tunne. Tõsi, kultuuriloolisi nimesid tuleb ka ette. Näiteks jutustab autor kohtumisest Vaino Vahingu ja Mati Undiga. Viimaselt soovib ta kuulda arvamust oma esimeste tekstide kohta. Kõige ilmekamalt kirjeldatakse ehk külaskäiku omaaegse Tartu ülikooli legendaarse õppejõu ja kirjaniku Valmar Adamsi ning tema abikaasa juurde: „Korruga lausum ta afektiga, isegi värisedes: „Ma olen vana mees, ootan iga päev surma, aga mu luulekogu avaldamise näitemäng on kestnud juba kolm aastat!“ Ja samas äkki ta rahunes: „Nüüd paistab, et liigub, sügisel ilmub.“ Minulgi kohe kergem, vististi kõnekunst. Avaldamisest kuulsin, et eesti kirjandust esindavat põhiliselt meie abielupaarid-

kirjanikud. Ta vihkas eesti kirjanduses võimutsevat maffiat. Üllatas, et pahandas Paul-Eerik Rummo paarirealiste luuletuste avaldamine: „Läbi see mees.“ Ma vaidlesin vastu, teda peetakse ausaimaks eesti kirjanikuks, ilmselt kirjutab sahtlisse, ei avaldata. Adams vihastus: „Avaldatakse ju! Kuidas – sahtlisse!“ Naine küsis, kuidas mulle meeldisid viimases „Loomingus“ ilmunud Adamsi armastuspäeviku katkendid. Mulle polnud seda veel postkasti toodud. Adams lausa hüüatas, kui näitas mulle seda numbrit. Arvaku ma ära, kui palju ta selle eest sai. Ma lehitsesin, päris kopsakas arv lehekülgi, ma tahtsin talle rõõmu valmistada, öelda liiaga, et tegelik honorar oleks armetum. „Sada...“ – „Vähem,“ ta näitas kviitungit. „78.01...“ Ta oli kirjutanud kviitungile 78, aga nõutud 01 kopka lisamist. – „Missugune õudne süsteem! Masinavärk, mitte väärtuste järgi hindamine, vaid masinlikult. Smuul saanuks sama pika loo eest 5–10 korda rohkem. Raha läheb meie riigis kaubitsejatele, hangeldajatele.“ Ta soovitas mul järele mõelda, enne kui lõplikult otsustan. Ütlesin, et raha pole mulle oluline. Tundus, et soovitas pigem rätsepaks hakata, mäletasin, „Sinu sekundites“ arvas ka Shaw kirjanikutööd raskemaks müürsepa tööst, ta käinud ülikonna proovis, ülbe tõusik ei tundnud teda ära, sest eelmisel korral maksnud ta kümne rubla asemel viis, pistist.“ Mikelsaare lause on küll enamasti lakooniline, ülimalt kokkütõmmatud, kuid mingil põhjusel ei haara. Minu meelest muudab raamatu kuivaks autori emotsioonitus, mis ilmselt on kavatsuslik või loomuo mane. Romaaniks võiks „Lennuvaadet...“ ju nimetada näiteks seetõttu, et minategelane tegeleb kõige kõrval agaralt sobiva elukaaslase otsimisega, tehes seda belletristikasse kalduvalt. Autor muretseb, et kirjaniku kutsumuse leidmine on veninud ohtlikult pikaks, kursusekaaslastel ja vendadel juba lapsed, tema oma nõudmistega ikka üksi. Lisaks tuleb elamisraha hankida raske ja musta tööga. Lõpuks ta vist armub, aga paraku teise mehe naisesse. Kui „Lennuvaatele...“ tuleb järg, küllap siis kuuleme, kuidas asjad lõpuks kulgevad. Mikelsaar kujutab oma aastaid surmtõsise asjalikkusega, kohati kerge üleolekuga. Õige natukene muiet leidub ehk omaaegse „Varamu“ sarja tellimisega kaasnenud järjekordade tutvustamisel.

Kuna raamat algab minajutustaja väsitavalt spetsiifilise ja üksikasjaliku maamõõtmistöö selgitamisega, mis võib lugeja isegi eemale peletada, siis omaelulooliste teoste sekka kuuluvana see vaevalt suuri masse ligi tõmbab. Samas loodusega on autor sinasõber, leheküljed põdrakärbestega võitlemisest mõjuvad igati kosutav-rikastavalt.

Valdur Mikita. Lindvistika ehk metsa see lingvistika.

Kuna olen triloogia kaht esimest raamatut „Lugemistes“ tutvustanud („Metsik lingvistika“ ja „Lingvistiline mets“), ei saa ma ka kolmandat kõrvale jätta. Mikitat teavad-loevad vist kõik kirjaoskajad eestlased. Tema omamütoloogia on pälvinud tohutut tähelepanu. Tähendab, looduse- ja loomusevaatleja on tabanud midagi ülimalt olulist meie rahvusest. Mõistagi jääb silma kordusi, aga need ei häiri, sest Mikita kui kirjanik on sõnaosav ja rahulik seletaja. Pealegi võluvalt vaimukas. Eks esimesteski osades räägitud sarnast soomeugrilikku juttu, aga viimane raamatutest on ehk kõige lihtsamalt sõnastatud. Viiteid autori lugemusele leidub rohkesti, need suunavad ju suuremaid huvilisi teistegi allikate juurde. „Lindvistikas...“ on tõstetud primaarseks seenelkäik kui rahvuslik suurtegevus, mis ei näita veel väljasuremismärke, aga minu lemmikmärksõna seakartulit nimetatakse alles lõpus. Ega neid enam eriti

vajatagi, kellele neid sööta... Inimese tegevat kartuli söömine paksuks, igast naisteajakirjast võib selle kohta teavet saada, sigadega on lood parasjagu aga kehvasti.

Nii muutubki oluliseks uus vaade, mille võtab Mikita kokku arvamusega „õige eestlane on ikka see, kel ühes käes on Skype ja teises väike seenenuga“. Kogu aja ning jõu, mille kulutame arvutitega koos veetes, võtab Välgij metsade mõtleja kokku igati selges keeles: „Seenelkäik ja guugeldamine on põhimõtteliselt üks ja sama tegevus, mille leiutasid korilased.“ Mõni lugeja võib küll mõelda, et guugeldamisega tegeleb ta iga jumala päev, seente jaoks on vaja aga sobivat aastaaega oodata. See pole üldse oluline, igatahes Eesti rokkstaarideks peab semiootikadoktor kivipuravikku, männiriisikat ja suurt sirmikut.

Mulle meeldib veel üks Mikita omamütoloogiline uitmõte, mida fantaasiarikkamad inimesed võiksid isegi teostada: „Olen mõlgnutlenud, et raamatukultuuri vaatevinklist võiks meil olla koguni omaette lugemismetsade tüpologia. Lugemis- ja mõtlusmetsad, kus inimene võiks ennast teostada täisverelise introverdina. Meile sobiksid maastikud vaimu rikastavate heinaküünide ja kõrvaliste metsaraamatukogudega, üksikute mõtlusonnidega rabarinnakul. Heinaküünide kadumine oli võib-olla märk ka mingisugusest suuremast vaimsest hävingust.“ Tip-top idee! ERÜ võiks sellel sabast haarata ja hakata mõtteid mõlgnutama, ent kõige kergemini saaks seda teha muidugi RMK, sest nemad askeldavad metsas nagunii. Mikita meenutab, ja eks me teame ka ise, et Eesti kodud on keldrist pööninguni tuubil raamatuid täis. Raamatukogudele pakutakse pidevalt siitilmast lahkunute kogutud kirjavaras... Vana, s.t. nõukogude aegset kirjandust on kõik nurgad täis, Tallinna bussijaamaski riul seatud, nii et üks teeninduskoht metsas juurde on täiesti mõeldav, kuna „mets ongi rahvuskeha“. Pealegi jõuaksime siis kindlasti tasemele, mil kõik suudavad kaselehte lepalehest eristada. Raamatu lugemiseks vajame mõistagi keelt ja eks sõna lingvistika juba ise osutab, et Mikita

on soomeugrilaste keele üle mõtisklenud. Igatahes leian võrratu tsitaadi: „Keeleteaduses võiks unistada sellest, et eesti keel tõuseb lähitulevikus üheks ökolingvistika mudeliks, uurimaks seda, kuidas keel ja mõtlemine on seotud maastikega”, mis osutab, et side maastikega olla eestluse tuum, alles seejärel tulevat keel.

Veelgi võrratum on sedastus: „võimalik, et eesti keel ei sobigi hästi kõnelemiseks, küll aga ehk mõtlemiseks ja nõidumiseks”. Selge see, eks esoteerika-alane kirjandus ongi hõivanud tohutud meetrid raamatukogude riivleid. Just seetõttu ei jätkugi kohta enam eestikeelsetele luuleraamatutele, mida ilmub sama palju... Mõtlemise osas on asi muidugi keerulisem, sest meil mõtleb igaüks isemoodi. Millal need mõtted kõik kokku korjatakse ja säilitatakse, pole teada. Niisugune ettevõtmine nõuab meeletult tööjõudu, mida meil aga võtta pole. Mikital on õigus, keele hoidmine ongi praegu esmatähtis, sest kui pole keelt, siis milleks meile ürgveed, ürgpimedus, ürgvaikus, ürghelid jne. Pealegi kinnitavad keeletargad, et kõik keeled lihtsustuvad immigratsiooni tõttu. Poetan vahele, meiegi usume, et oskame kõik inglise keelt! Muide, Mikita arvab, et eesti intelligents on sündinud põgenemisest heinatöö eest. Küllap leidub lugejate seas neidki, kes seda usuvad. Üks nendest olen ise. Me oleme paljudes asjades teistega võrreldes esireas, kahtluseta kuulub kõrgeim koht virisemisvõimekusele, fakti teadmiseks ei pea professor ega kirjanik olema. Huvitav, kas seda võiks kuidagi põhjendada meie rahvusliku introvertsusega, millele on „Lindvistika...” pühendanud tublisti lehekülgi.

Lõpetuseks raamatu põhimärksõnad: need on kohamälu ja paigavaim ning pärimus, millele toetub ka Mikita omamütoloogia sammast. Kurb tõde vaatab vastu: pole põljalasid ja rahvaste hooga liikumise tõttu ka põljasukaid, kes oluaks ühes talus järjepidevalt aastasadu elanud. Olgu kuidas on, aga Mikita usub, et jääme püsima. Kes arvab end elavat 150 aastat, siis teadku, et selleks ajaks on Eesti–Soome liitriik käes ja meid 20 miljonit!!! Mis veel juhtub, loete juba ise. Mikita on muutunud tänaseks, ja nimelt „Lindvistikale...” osutades, omamoodi Nipernaadiks, kuid erinevalt Gailiti tegelasest eraklikkust igatsevaks mõtlejaks, kes aitab meil oma identiteeti otsida. Ehk isegi vahel maha rahuneda.

Jürgen Rooste. Vana hiire laulud.

Luuletusest „Lumi ja pori ja kohv” leiab read: „selle ilma pori on osake mu / verest ma tunnen seda”. Mina usun öeldut! Võib-olla on nendes lauludes noore mehe kohta liialt kannatamist, nt. „kõik need kadunud poisid” ja nimiluuletus ise, aga ju siis kirjutaja nõnda oma aega tunnetab. Kuidagi kurvad, etteheitvad (nt. „Ksenofooniline räpp”), muretsevad, ja jumal paraku, intrigeerivalt sotsiaalsemad on selle kogu tekstid. Kui ma neist üht-teist poeedi esituses möödunud kevadel kirjandussündmusel „HeadRead” kuulsin, olin võlutud, aga nüüd mõne puhul veidi ebalev (nt. „Ma astun oma üürkorteriga NATO-sse”, „Riimidriimid”). Muidugi on raamat sisult hea, muidugi valutab luuletaja hing nähtava ja kuuldava maailma pärast, muidugi leidub luuleraamatus rohkesti isiklikku, mis veel tagantjärelegi tundub ülekohtune (nt. „Intro: Superpoet. Superpahalane. *The Beginning*”), ent Jürgen on muutunud kuidagi kurjemaks-

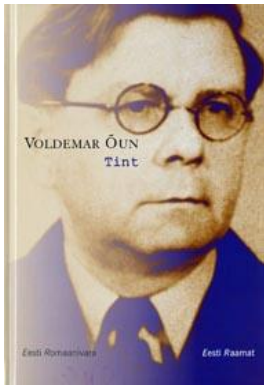
karmimaks. See pole tema loomusele omane. Luuletaja kurdab, et ei oska enam kirjutada nagu alguses, kuid lõpetab siiski optimistlikult: „mis mul / luulega pihta on hakata / minu päralt on / maailm”. Selge, laia ilma mure ja kannatamine kuulub poetide maine juurde, ja Roostet peetakse oma põlvkonna üheks väärtuslikumaks ja tundlikumaks esindajaks.

Selge, lugejat on vaja raputada, aga seda raputamist on igal sammul nii palju, et kirjaniku iga uus sõnum peab kirvelöögi võrra eelmisest jõulisem olema, et mõjuda. Potentsiaali Jürgenil peaks leiduma. Sõjaohust ja NATO lennukitest saab muidugi luuletada, nagu meie ajalooostki, aga Roostelt oodanuks midagi teistsugust, kui on „Ajaloo vastu”, mille viimaseid ridu ka tsiteerin: „muidu on meil kõik kenasti siin 21. / sajandis: ikka rahvas ja riik ja rass / RRR on uus KKK / - poja ära lätlase / või tiblaga seksi / – ma panen sulle kaasa / omariikluse šokolaadi / – aus kaubandus aus / iga hetk väärt / kogu su elu”. Ega muud, kui kordan üle, „Vanas hiires...” annab luuletaja märku mõningasest muutumisest: „kogu elu olen olnud taltsas / olin hää poiss ei old õieti teismeline (ega varreti) / siis mängisin kõigile / boheemsluuletajat ja kepivennast joodikut / tegin luuletusi – meeldisin raiskadele / olin taltsas ja tellitav / nüüd tahan mässata / iseenda ja selle il(m)a pasa vastu / ei tee ma teile toda ilusat / kirjandust ei tee / ma teen inimeste kirjandust / seda millised me oleme / siin ja praegu”. Võimalik, et tuleviku Rooste ongi ründavam, eks siis räägime juba teistsugusest kirjanikust.

Niisiis, vana hiir annab teada, et on tokerdunum, väsinum. Vana hiir näeb, et maailm käib alla, see ajab loomulikult marru. Vaat et kõik päevad lõpevad mõrtsukalike sündmustega, mis tal, vanal hiirel siis, vaesekesel teha, kui keegi temaga enam mängida ei taha... Uued ja noored (hiired) on atraktiivsemad, ilusamad, targemad, ja neid enamasti häirib kulunud karvaga tegelane. Nii on see ikka ja alati olnud. Vanu ja väga vanu hiiri tuleb aina juurde ja juurde, ühiskond on neid täis, kes jõuab kõigiga tegelda. Nõnda võib lugeja metafoori toel üldistada tegelikkust. Armilise ihuga vanal hiirel on õigus oma arvamusele, tal on õigus juba õpetada, valu ja haavad näitavad, et „inimene või hiir on / elanud / elus”, et „see laul on hiirtest ja inimestest” (read nimiluuletusest). Nii ta ongi,

võimalik, et poeet hoiatab vaikimise eest? Teadagi, luulega me maailma teiseks ei tee, kuid värsside saatel haavu lakkuda võime siiski. „Mälestusi maailmasõjast“ osutab neljandale, viiendale sõjale! Kordan üle, inimesi tuleb ikka šokeerida, ehmatada, siis avatakse aken ja lastakse soe, kuid sumbunud õhk välja. Ega siis vanal hiirel ainult inimestega ole muresid. Kui on juttu hiirest, siis on kohal ka kass. Seekord Ats! Tema on ka vana, kuid hea! Leiate ka „Nahkhiire laulu“.

Kogumiku viimases luuletuses küsibki autor: „kes selle hiire ära sõi / kes selle hiire ära sõi / hiir oli napakas ja natuke vaba / kummalise kujuga ja koheva / punaka karvaga / kes selle hiire maha löi / kes selle hiire maha löi / hiir ei teinud kärkselegi liiga / vahel lihtsalt läks ilmas mõni / asi paigast – ja hiirele meeldis koledasti / kui ta teistele hiirtele ka meeldis / kes selle hiire surma tõi / kes selle hiire surma tõi / hiir luges ja kirjutas nagu mingi ogar / seda lugemist ja kirjutamist polnud üldse / vaja selles maailmas / enam keegi ei mõeld sellest / kes selle hiire ära sõi / kes selle hiire ära sõi / sel on kõht täis ja hing tühi / aga tühja see hing kui / kõht on / täis.“ Palun lugege seda luuletust veel teist ja kolmandatki korda!

Voldemar Ōun. Tint.

Hea, et „Eesti romaanivara“ ilmub edasi, nii saame kas või teemavaliku mõttes võrrelda eelmise sajandi kolmekümneandel ilmunut tänase olustiku ja tegelikkusega. Saame õelutseda! Mardika pseudonüümi all ilmavalgust näinud „Tint“ pälvib 1938. a. „Looduse“ romaani võistlusel kolmanda koha. Esikoha sai Karl Ristikivi „Tuli ja raud“. „Tint“ avab ühe ametnikest kubiseva ministeeriumi intrigeerivama poole. Igal ajal vajatakse asutustes tindipriitsijaid, sekretäre, inspektoreid, abidirektoreid, direktoreid jt. ametimehi, keda tänapäeval, arvutite ajastul, kutsutakse mõistagi teisiti. Töö sisu on jäänud küllap samaks. Kindlasti pole kuhugi kadunud intrigeerimine, lipitsemine, kadestamine, ülemuste terror, sotsiaalne ebaõiglus, rumalus, korruptsioon ja bürokraatia. Igasuguste kantseleide juhid kinnitavad ikka ja alati üksmeelselt, et kõik toimuv on juriidiliselt õige ja seaduspärane. Ega pisiametnikud pole alati ainult kannatajad, igaüks tegutseb oma jõule ja kohale vastavalt. Pisike tindipriitsija oskab samuti midagi enda tasku nahistada. Romaan on omal kombel ajajärgu kroonika, sest kantseleide siseelust kirjutatakse harva. Omal ajal heideti Mardikale koguni ette, et ta näeb asju liiga mustades toonides. Küllap ta ametnikuna teadis, mida kirja paneb. Kantseleitöötajate salaunistusteks on ju kõrgem koht, jõukam elu. Sageli loodetakse kellelegi kätte maksta, kui kord ohjad on „oma meeste“ käes. Keegi aga ei mõtle, kust see uus ja uhke elu peaks tulema, pahandab peategelane: „Kui ükski seletaks, kuidas nad kavatsesid riigielu ümber korraldada, et see roosiline põlv tõesti tuleks, mida nad lubavad. Aga ei keegi! Roosiline elu tuleb iseendast. Lihtsalt vastutustundetut demagoogiat ajate, laiadele massidele tuubite arvamust, et riik on see asutus, kes kõigile peab andma, riik on seek, kust kõik peavad saama. Anda sinna ei tule kellelgi. Mis siis ime, kui kõik hakkavad lootma riigikraanidele, ja kui sealt ükskord enam ei saa, siis kiruvad niisuguse riigi maapõhja. Et riik on niisugune, nagu on ta kodanikud, selle te unustate. Tahate kodanikest välja võrutada tunnet, et inimene olgu kõigepealt mees enda eest.“ Kui ei teaks, et kirjutatu on üle seitsmekümne aasta vana, siis arvaks..., mida siis arvaks? Nõustagem, et mõttearendus osutab paljude inimeste poliitilise ja majandusliku mõtlemise igikestvusele. Romaanis kirjeldatakse tolaaegset erakondlikku võitlust, mil võimule soovisid tulla vapsid. „Tindi“ tegevust on kirjeldatud foljetonlik-ironilises toonis, kus autor annab ametnikele kui kindlale inimgrupile hinnangu, mida pole võimalik niisama lihtsalt ümber lükata. Ei puudu ka väike armastuslugu, mille kaudu on osutatud ühele igikestvale probleemile Eesti riigis – madalale sündimusele. Siis nimetati seda täishällide ootuseks! Mardika elutruud lugu tasuks lugeda, siis vahest mõistetakse riigi ja ühiskonna käitumist selgemini. Sedagi, et inimesed muutuvad ajas väga vähe.

Liivametsa Lugemised - 91 / 2016

LÄHETUSLAUSED

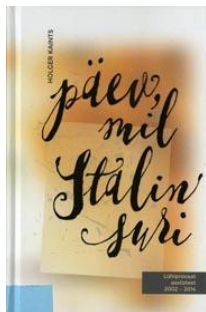
Kuigi isand Indrek Kuus pahandab märtsikuisest ajalehes „KesKus“, et pidevalt esitatavad tsitaadid on tüütud, ei loobu ma nendest. Ja kuna ma tema tekstist midagi tsiteerimisväärtset ei märganud, siis pakun järjekordselt Tammsaare arvamust, taas aastast 1925: „Raske on keelt teise tõlkida, veel raskem, otse päris võimata on ühe kultuuri varasid teise üle kanda. Kuigi seda nähtavasti tehakse, siis on selles vaevalt midagi peale silma ja meelte pettuse: nimetused võivad jääda, aga nende tuum muutub põhjalikult.“

Mõtlen viimasel ajal –, kui rahvas ometi Tammsaaret rohkem loeks ja mõtestaks! Just see viimane, mõtestamine siis, on ülimalt oluline. Seda teadagi tehakse, aga nähtavasti kõigini see ei jõua. Kui me ometi jälgiksime, kuhu suundub emakeelne kõrgharidus! Kui me ometi jälgiksime, kuidas end väljendame, millised käitumisvormid oleme omaks võtnud! Vahel tundub, et vanemad põlvkonnad on meedias oma ütlustes jõhkramadki kui nooremad, teisalt värskemad põlvkonnad üritavad end ebasoliidsete võtetega maksma panna. Kui palju võõraid väärtusi oleme omaks võtnud või enda jaoks põhimõteteks kohendanud! Õige ja väär on tihtipeale kohad vahetanud. Vahel näib, et oleme nii endistest kui ka praegustest valikutest otsustanud halvema kasuks. Meedia on vaat et ühehäälselt otsustanud meeleheitele suunava tooni kasuks, inimesi lausa „lükatakse“ heast ja heledast eemale. Ironiast ja sarkasmist on kujunenud „päästevahend“, kui just kõige rämedamat kõnepruuki ei kasutata. Paljud eestlased ei hooli enam suuremat rahvuslikkusega seonduvast ega respekti aastasadade jooksul välja kujunenud arusaamu. Angloameerikalik pealiskaudsusega eputav kultuur öitseb ja võidutseb. Üha vähem on märgata, et me rahvana eetilisel edasi areneksime. Tammsaare näinuks nagu ette, et tõe ja õiguse sisu kaugemate ehk võõraste kultuuride pealetungi järel muutub. Mida siis teha? Oodata? Kui kaua? Mida või keda?

Ja veel! Vabadusvõitleja Taivo Uibo mälestused „Vabadustahtega KGB vastu“ panevad taas mõtlema väljendi „kuldset kuuekümnendat“ üle. Raamat meenutab, et just neil aastail oli palju teisitimõtlejaid eestlasi Mordva vangilaagris. Fakt on seegi, et KGB „soovitas“ autoril pärast vangist tulekut raamat välja anda, et siis võetaks kirjanike liitu vastu ja ta võiks seal nuhkida... Mingeid kompromisse tuli autoril viimaks teha. Nende aastate eestlastest tšekistid olid teadagi haritumad ja rafineeritumad – huvitav, kuidas nad nüüd end ka tunnevad? Küllap päris rahulikult!

Veel on tore teatada, et rahvusraamatukogus toimub 14. mail, muuseumiööl, paljude põnevate ürituse seas ka kohtumine kirjanik Olavi Ruitlasega, kes räägib veest, merest ja kaladest. Luulet loeb Karl Laumets EMTA lavakunstkoolist. Koht: Milleri salong, algus kell kaheksa õhtul.

LOETUD RAAMATUD

Holger Kaints. Päev, mil Stalin suri.

Jutukogu sisaldab üksteist teksti, mis on kõik tagasivaatavad ja enamasti meie ajaloost tõukuvad. Nagu taoliste raamatute puhul tavaks, on paljud lood juba varem ilmunud, viited ilusasti kirjas.

Esimeses, „Mändide lõhnas“, kujutatakse lapsena kodumaalt Rootsi põgenenud Vernerini naasmist Inglismaa kaudu, et Eestis vastupanu korraldada. Paraku langeb ta kohe oma venna käe läbi, seega Eesti ajaloo klassikaline motiiv: üks vend ühel, teine teisel pool. „Kogenenuma kõrval“ osutab natuke teise nurga all rahvuslikule teemale. Provotseerivale käsule, põgene, kuuletunud rindejooksik lastakse kohe maha. Kuna ta kannab soomepärasest perekonnanime, arvavad vahistajad, et tapmisest probleemi ei teki: ta võis ju olla Soome spioon! „Vastik aasta“ on 1963.

Siberist eluga tagasi tulnud silmatorkamatult elav mees seisab ootamatult dilemma ees, kuidas reageerida palvele abielluda naisega, kes ootab last hoopis teiselt. Nimilugu kirjeldab küüditatud vanemate Eestisse jäänud väikese tütre elu-olu Stalini surma ajal. „Lipud“ registreerib kommunisti tundeid, kui ta 80-ndate lõpus uuesti sinimustvalget trikoloori näeb: „Maigrod keeras end selili ja vahtis lakke. Häh, mõtles ta, las lasevad selle lipu käiku, kui kangesti tahavad. Kes teab, mis saatus sedagi plagu ootab. Ja mõni hetk hiljem välgatas: kes ütleb, et kümne või kahekümne aasta pärast pole sinimustvalge noorte seas söimusõna? Võib-olla häbeneb too poiss oma laste või lastelaste ees silmad peast, et ta nooruses säherdust tempu tegi.“ Oma kunagist punase lipuga lehvitamist mees ei näi häbenevat. Siinkohal tsiteerin ajakirjale „Elu lood“ (kevad 2016) intervjuu andnud Jaak Jõerüüti: „Sovetiriik ja -ühiskond olid vundamendist katuseni üles ehitatud vägivallale, valele ja varastamisele, selle taganutjad on loomult vangid.“ „Loomult vangid“ elavad meie keskel tõesti edasi, ja me kuuleme nende mõtteid peaaegu iga päev. Või arvate teisiti?

Novell „Maja“ on groteskne pilt nõukogude aja mõtleviisist sel ajal, kui Artur Vader iga päev konjaki järele lõhnas... Loo puánt on suurepärane! Sama mõnus on ka „Erialapraktika“ lõpp, kus julgeolekutöötajaks õppiv poiss üritab bussipeatuses oma esimest tööülesannet täita. Veel nimetan n.-ö. lemmikteksti „Kübarad“, kus vana naine tühjendab väärikalt oma korterit ega hala nooruse järele. Kuna olen alati tänulik lühiproosa lugeja, siis soovitan seda teistelegi.

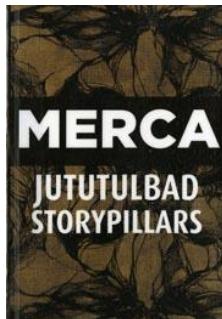
Jan Kaus. Läheduste raamat.

Piia Ruberi kujundatud tähistaevasiniste kaantega raamat on täis nüansirikkaid tähelepanekuid ja mõtteleid, pidevalt analüüsivat suhestumist asjade ja inimestega. Kaus muutub aina sügavamaks, aeg on niikaugel, et autor on haaratud juba universumi mõtestamisest. Kuigi nii tema pikemates (romaanid) ja lühemates tekstides leiab emotsioone, prevaleerib hoiakutes valdavalt intellektuaalne lähenemisenurk. Kausi lähedus ükskõik millega või kellega on

analüüsiv, kaalutletud ja enamasti varjatult hinnanguline. Parafraaseerides kogumiku kõige pikemat lugu „Kiri”, võiks öelda, et ta teeb lähedusastmeid sõnastades rangelt vahet, mis on *armastuskiri* ja mis *kiri armastusest*, kuigi peab läheduse suurimaks vormiks armastust. Leian lause „Kontekst enne teksti”, selle kolmesõnalise lause üle tasuks vahel mõtiskleda.

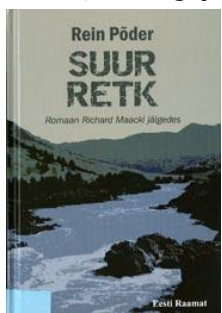
Kaus oskab väheste lausetega rohkesti öelda, selle kinnituseks sobib meenutada eelmisel aastal ilmunud jutustust „Tõrv”. Ka esseist Jan Kausi erudeeritusega pole enam lihtne kaasas käia. Järgnev on üks minu meelisminiatuure sellest kogumikust: „Jalutada, jalutada, jalutada. Ükskõik kus, ükskõik kellega, üksi, kuhugi. Ei tasu karta mittekohti. Neid trajektoore, mis ei lase varjuda tegelikul elul – meeldetuletusi sellest, et eriline kipub alati olema mujal. Neid trajektoore, kus saab loobuda erakordse tagaajamisest. On üks rada, mis asub kõige tavalisemate tühermaade ja kõige tavalisema aedlinna piiril. See viib üle raudtee, lagunedes seejärel kohe haruteede rägastikus. Alati haugub kusagil üks koer. Liipritel sõidavad aeg-ajalt kaubarongid. Tean vähe paremaid asju, kui seista tühjal raudteel, millest loojuv valgus parajasti lahti laseb – kõik kaugusse viivad teekonnad tunduvad olevat kas juba möödas või alles ees. Õhtupäike soojendab roostet, umbrohi lõhnab, maailm on väsimuseni valmis ja pole muid teid peale lahkuvate.” Kes on põhjalikumalt Kausi tekste uurinud, teab, et raudtee ja raudteejaamad on teda alati huvitanud.

Aastakümneid kirjanduse vahendajana tegelenuna märkan üha sagedamini, kui raske on leida täpseid sõnu, kirjeldamaks lühivormide ja luule väärtusi, kui need oled üles leidnud. Kui neid pole, väärtusi siis, on lihtsam. „Läheduste raamatut” tasub uurida!

Merca. Jututulbad / Storypillars.

Jutukogu sisaldab kuus imelikku, või on sobivam öelda absurdi kalduvat teksti, millest ma lugesin läbi kaks: „Jututulbad” ja „Kelle uni see on?” Kuna ma kõike ei mõistnud (ega üritanudki läbi pureda), siis ei oska ma ka kuigi palju adekvaatset kirja panna. Võimalik, et Merca ajab siin mingit allegoorilist asja, nt. vormib setu kultuurist ja tänase päeva hullustest mingi pätsi kokku, mida siis vaimust jõukamatele kui mina mäluda pakub. Etnol ja etnohumoril, mis kahtlemata merkalik, on raamatust kindel koht, sest autor teab, et see praegu ruulib... Iseäranis uhkelt lehvib just seto sõna, seto mõte ja jõud. Nimiloo esimene lause annab temaatilise suuna kätte: „Umber kümme aastat pärast seda, kui üldine kirjaoskus likvideeriti ja hävitati viimane kvilf, hakkasid järsku üle maa levima Jututulbad.” Lisaks tsiteerin ühe arusaadavama katke teisena nimetatust: „Majad seisavad tummalt ja pimedalt, ukсед õieli, tänaval pole hingelistki, tuiajatest rääkimata. „Kus su tütar elab, Irma?” iniseb betoonjalamees. „Libutrippide kümme,” vastab naine virgudes. „Ega ma seda kanti peris täpselt ei tunne,” seletab Heldur. „Ma olen ju pigem vee- kui maamees. Kas see läheb sealt mööda Tripperi trotuaari ja siis läbi Roiskrootsu paremale?” „Peaaegu,” seletab Irma. „Aga ära sa Roiskrootsust mine, kääna parem Pärakust ära ja siis siirdu Lima mööda alla. „Mis mõttes?” imestab Alleaa. „Nimed sihukesed,” itsitab Heldur asjalikult. „Kalasadam oli vanasti vaene kant. Eks nimesidki jagatud vastavalt sellele. Pürstisadamas on kõige uhkemad nimed, mõned koguni võõrkeelsed, aga siin olid odavad libud, kalahais ja purjepaikajad. Vaene rahvas... Aga kuningas Eefraim I Pikksukk elas siin oma vanaduspäevil. Võõrastemaja pidas. Nüüd on tema järgi tänav.” „Kuningas Eefraimi?” Peene häälega Heldur kaldub naerdes küündimatutesse kõrgustesse. „Ei,” ütleb Irma asjalikumalt. „Neegriikalduse.” „Olemegi kohal,” piiksub Heldur. „Noh, mis, nüüd on siin bürood ja pangad. Kõik on minevik. Nime`omma õnnõ jäänu’,” kasutab ta äkki ugandit.” /---/ Läbi klaasi hakkab meieni kostma kummaline kähin. Teritame kõrvu. „Näolised... Näolised... Näolised...” Näib, nagu viipaksid olendid kohugi pimedusse. „Nüüd on asi ikke peris habras,” piiksatab Heldur äkki. „Mis mõttes?” „Need on mol’od.” „Misasjad?” „Mol’od.” „Mol’od – arvatavasti süvamerelist päritolu inimesesarnased olendid, kes võivad tegutseda rannikualadel, ööpimeduse kätte all,” saab ka Habekakk nüüd tagasi oma elementi. „Nende peamine eesmärk on otsida inimesi ning eraldada neilt näod.” „MIDA nad inimeste nägudega teevad?” küsib Alleaa. „Nad koguvad neid, ladustavad vanadesse laevavrakkidesse ja kasutavad inimeste nägusid juhul, kui neil on tarvidus õhtutundidel kuival maal sisseoste sooritada või ööklubides käia.” Fantaasianappuses Mercat igatahes süüdistada ei tohi, eks lugejad otsustavad ise, kas lugeda kohe või lükata lugemine tulevikku! Jah, need jutud on ka inglise keelde tõlgitud, nagu raamatukaanel kirjas.

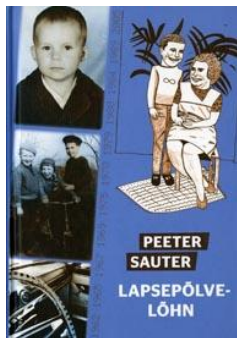
Rein Pöder. Suur retk.

Rein Pöder kirjutab tavamõistes traditsioonilisi romaane, ei mingeid eksperimente, lohakat lobedust ega segaseid mõttearendusi. „Suure retke” tekst voolab rahulikult, sõnakasutus on soliidne, kõik see mõjub tervisele hästi. Raamat on ühtaegu reisikiri ja seiklusromaan, milles leidub nii psühholoogilisi kui ka ulmelisi sugemeid. Mõtiskletakse loodushoiu, põlisrahvaste käekäigu, inimkäitumise ning kunagiste maadeuurijate tulemuste üle laimalt. Tegevus toimub põhiliselt Siberi ida-alal. Nimelt „kavatseb” väike seltskond Tartus loodusteadusi õppinud noori läbi käia Kuressaarega seotud baltisaksa

päritolu Vene maadeuurija Richard Maacki (1825–1886) esimese teekonna. (Kokku olnud neid kolm.) Geograafiharidusega autor valdab teemat suurepäraselt, vähemalt minu meelest, nii et põnevust jätkub raamatu lõpuni. Tegusõna *kavatseb* on jutumärkides seepärast, et seitsmeliikmeline grupp, kuhu kutsuti ka Maacki omaaegset tegevust uuriv Siberi-kogemustega viiekümneandates aastates mees, laguneb päralt jõudes kohe laiali. Huvid osutuvad erinevateks. Kolm nendest on haaratud hoopis nn. maavälistest nähtustest, ühe noormehe tegelikuks kavatsuseks on jõeliivast kulda sõeluda, nii otsustab temagi jääda pooltel teel omaette. Maacki kaaslinlane, Saaremaalt pärit Raul saab kukkudes aga rängalt vigastada ja lõpetab oma teekonna kohalikus haiglas. Retke viivad lõpuni vaid kaks inimest: Maackist raamatut kirjutada sooviv teadlane-literaat, kellest kujuneb peategelane, ning rühma ainus naine, kes on ametilt arst. Romaan lõpebki nende kahe kojujõudmisega. Mõistagi on tekkinud üsna suure vanusevahega rändajate vahel (vaimne) sümpaatia, mille lõpp jääb siiski saladuseks, nõnda kui ei saa lugeja midagi teada ülejäänud nelja persooni edasistest seiklustest taigas. Retke vältel kogetakse mõndagi salapärast. Meile tutvustakse Siberi suuri jõgesid, osutatakse loodusnähtustele, mida asjatundmatumad kuulevad võib-olla esimest korda: Vitimi fenomen, Patomi kraater, Maacki katel. Tunguusi kraatrist teatakse üldiselt rohkem. Viidatakse võimalusele, et mõned nähtused Siberis on võinud tekkida pärast tuumakatsetusi. Raamatu lõpus meenutab autor, et sealkandis suri ka Siberisse vangid saadetud Hugo Raudsepp, kelle hauda ei teata. NB! Teatmeteosed kinnitavad, et Raudsepp suri 1952. a. Irkutski oblasti Ozerstroji vangilaagrite süsteemis Taišet-Leena trassi laagri saunas südamerabandusse.

Patomi kirjeldus, kuhu jõuti veel neljakesi: „Ja kohe olime ka kribinal üleval kraatriserval. Sest sinna tahtis igaüks meist esimesena jõuda. Kusjuures vaade ülevalt oli midagi sootuks muud, polnud seda naljakat koonuse pealevajumise tunnet. Ma teadsin muidugi ainsana, et kraater on vaid ... väliselt kraater. Seal polnud ju mingit sisemist lõõri. Sest Patom polnud üldse klassikaline kraater, loodetavat süvendit täitis peaaegu üleni hiiglaslik munataoline moodustis. Jah, Muna, nagu ma olin seda hakanud kutsuma, kuivõrd jakuutide folklooris oli Patomi nimeks Mägikotka Kivine Pesa. Ja Muna kuulus ju sellise pesa juurde, samas oli see kõige imelikum ja seletamatum element selle kuhiku juures. Kraatri läbimõõduks oli minu mustas märkmikus märgitud seitsekümmend kuus meetrit, mida ei olnud vähe ega palju ühe väikevulkaani kohta, kusjuures Muna läbimõõt oli kaksteist meetrit, aga seejuures oli tegemist vaid Muna ülemise osaga – suurem osa sellest jäi peitu sinna kraatrilõõri sügavusse. Muna ja kraatri välise serva vahele jäi mõne meetri sügavune vagu, millest saime kergesti üle. Teisisõnu. Just Muna tõttu näis Patomi puhul tegu olevat Looduse lõpuni viimata projektiga. Või oli Loodus viimasel hetkel ümber mõelnud ja jätnud põhjuse (magmakorgi?) kuhugi suuremasse sügavusse. Nii tekkis üksnes see hiigelpaise, noh, siiski vaid vistrik, kui kõige ümbritseva mõõtmeid silmas pidada. Igatahes ei olnud Patom kuidagi võrreldav nende väikevulkaanidega, mida ma mäletasin Kalarist; sealsed kraatrid olid olnud ju ikkagi nõrgusad ja laiad, piltlikult öeldes kui madalate servadega taldrikud.“ Muna iseloomustus jätkub pikalt...

Proovige kiiresti hääldada evengikeelset järve nime Elgõgõtgoni! Jääb elu lõpuni meelde.

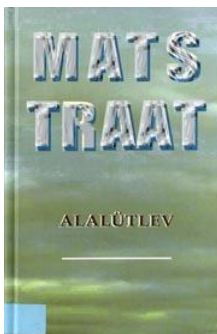
Peeter Sauter. Lapsepõlv- LÖHN.

„Ehk siin ongi, mis ma heal juhul sest raamatust ise võin saada. Korraakski mõistmist, mis ja kes mulle meeldis, milline tahtnuks ehk ise olla. Kui üldse midagi tahtsin. Kui ei tahtnud lihtsalt oodata ja vaadata.“

Eriliselt aktiivne tegutseja või sahmerdaja Sauter raamatu põhjal ei näi tõesti olevat, pigem passiivne tüüp, kes eelistab omaette nohistamist, aga kui vaja, ega siis peitu ka ei poe. Sauteri mälestustes on proportsioonid paigas, millestki pole ülemäära ega ka liiga vähe jutustatud. Pole kahtlustki, autor on melanhoolik, tema varasemate proosatekstide põhjal ei pruugiks igaüks seda uskudagi. Kirjanik valitseb emotsioone, olles ometi aus ja avameelne. Olulised sõlmpunktid inimlapse elus on välja toodud nagu kord ja kohus. Normaalne lapsepõlv; mida see tähendab, otsustab juba lugeja ise. Üks tähtsamaid

mälestusi Sauteri põlvkonnakaaslastele ja talle endalegi on mõistagi jalgratas Erelukas. Okupatsiooniaegne õhustik, kogu vaesus ja viletsus ja rumalus on mõistlikus koguses kirjas. Nõukogude olme: kotletid, nätske vormileib, Karlssoni saiake, kuid ka bubert jms. Haritud, pidevalt töötavad (ehitavad maja), kuid jaheda olekuga vanemad, kellega erilist sidet ei tekkinud, kui loetut uskuda. Sellest hoolimata kuuleme just isa käekäigu kaudu palju minevikust, nt. kuidas ta rinde saatmisest suutis pääseda ja muude eluvintsutustega toime tuli. Piisavalt ja huvitavalt on kirjeldatud esivanemate kodukohta Kambjat. Isa õdede ehk tädide saatusele on pühendatud samuti parasjagu teksti. Mälukaotuse all kannatavat kangekaelset vanaema Sõupi on küll sarkastiliselt kujutatud, aga üks peaaegu igas perekonnas leidub sarnane karakter. Ka matused ja lahkunud, tahab neid keegi või ei, kuuluvad noore elu juurde. Pere elas kuulsa maletaja Paul Kerese naabruses. Sauteril on ka vanem vend Andres. Natuke sporditi. Koolis Peeter priimus polnud, jamasid tuli ette, aga suurematest krahhidest puuduvad teated. Kuid lavakaelust on vaid põgusaid märkmeid, seal oleks pidanud ikka mõndagi juhtuma. Ühest Kloogal peetud peost küll räägitakse, aga rohkem ikka sellest, kuidas seal külmetati. Kursusekaaslaste-kuulsusi igatahes ei rõhutata. Kuna Sauter on enamiku

aastatest kirjanikuna leiba teeninud, siis ega ametialaselt muud peale kirjutusmasina ostmise teada ei saa. Vene kroonustki, millest kirjamehed alati meelsasti pajatavad, leiab vaid mõned read. Sauteri südamlikkus lööb välja aga perekonna koduabilise-lapsehoidja tädi Helmi eluloo kirjeldamisel. Neil on soe ja siiras suhe, mis jätkub vist praeguseni, kuigi üle üheksakümnene hooldekodus elav Helmi on mälu kaotanud ega tunne oma Peetrit ära. Põgusalt viitab autor naistele ja lastele. Tegelikult ainult kõige nooremale tütrele ja surnud pojale Kustasele. Klooga suvekodu on küll oluline, seal on ju elatud ja oldud, aga suuremat või määravamalt mõjuvat jälge pole koht Sauterile jätnud, kuigi pikk lugu katuse vahetamisest on üksikasjalikult kujutatud. Siis muusika, diskod ja teksad. Joomisele kui olulisele tegevusele jätkub ka parasjagu ridu. Löhnad: pannkoogi omad, kasutatud õli või taimerasv, jõuluaegne kuuselõhn, kuivkempsude haisud, halvaks läinud toit, aga olid ju veel maitsed – kõige selle vastu olevat ta nüüd tundetu. „Räämas dresside lotendades“ võttis ta ette poisikesepõlve ühe suurema julgustüki ning näppas isa ja töömeeste tagant segatud tsementi, mis lõpuks ta kätel kivistus. Juhtunu meenutamisele järgneb natuke arnotalilik või väikeillimarlik arutus: „Ja ma vaatasin ennast kõrvalt. Seda väikest poissi, kes oli teinud lolluse, nihverdanud kõrvale tsemendisegu, omaette norutanud ja nohinal tundide viisi mänginud ning siis aralt oma pätside juures konutanud, julgemata end näole anda. Nüüd olin ma korraga siin täiskasvanute positsioonilt vaatamas seda veidrat introvertset poisinohikut, kellest oli raske sotti saada. Tulin tasapisi üle normaalsete inimeste maailma, märkamata, et sellega kaotan ja unustan ära teed ja rajad, kuidas pääses omailma, oma päris ja võlumaailma. Oma päris mina juurde. Kadunud oli mu varandus, segupätsid, ja nagu alkeemikult võetakse ta mõttetut kullasulatustiiglit naeruvääristades uks tõelise mina juurde, nii juhtus ka minuga. Õigemini loobusin oma maailmast ma ise. Ega ma ei tahtnud ju eluks ajaks ullikeseks jääda. Ehk oli algul väike lootus, et maailmas, kuhu nüüd jõudsin, on ka midagi väärtuslikku ja olulist, kuigi väike kahtlus selle suhtes oli juba siis ja on jäänud praeguseni. Kuid nii tahaks uue ringiga omailma tagasi jõuda, unes, kirjutades või juues, sest ainult see muudab tavailma talutavaks, ja kui hästi läheb, siis isegi mõtestatuks.“ Väarikalt ja usaldusväärselt kirjutatud meenutused. Huvitav, et Sauter nimetab end paaril korral grafomaaniks! Küllap hellitavalt?

Mats Traat. Alalütlev.

„Julge tungib julgalt edasi, / suutmata inimkeeli vastata: Kuhu?“

Mats Traat on vaieldamatult klassik, tema sõna peaks maksma rohkem kui niisama kirjanduses rähklejatel, paraku arvamusi tema sulest ei leia. Traat on alati jälginud ühiskonda, tema kõige jõulisemad sõnumid ja vaated avanevad just 1970-ndate ja 80-ndate romaanides. Maa on olnud tema teoste põhi ja põhjendus. Ent lood maaga on muutunud..., kas ja kunas seda põhjalikumalt, maa olulisust siis, eesti belletristikas taas analüüsitakse, on teadmata.

Proosaluuleline „Alalütlev“ on ühiskonnakriitiline, nt. „Potentsiaal“, „Kriitiline meel“, „Meelehärm“, „Leppimatud“, „Kolumn“, „Augustikuine“, „See pole äike, mis teel“. Autori positsiooni iseloomustamiseks võib kasutada isegi sõna rahulolematu. Meie päevad on elutarga autori meelest sotsiaalselt karmid: „Ole

jalust virk / kiire otsustamata / kuidas elu laualt / kahmata palu / hoidmaks sees hinge / iseendal ja perel / ole nõgus / peegel koonda / toasoojaks päikesekiiri / silmas pidades / võimalikke põletushaavu / suuna osa kiiri / kehast eemale / aga ettevaatust / ära kogemata süüta / enese järel / sildu“. Sel ajal, kui paljud sõnutsi pelgalt ilguvad, midagi erilist ütlemata, valutab Traat südant: „Võimekate valitsejate valik on väike. / Hanereas astuvad poodiumile alasti kuningad.“ /---/ „Millised parameetrid määraksid parima? / Hõlpus on manitseda: võtke aru pähe, / arulagedus on majanduslik küsimus! / kuidas käituda siis, kui dogmatöves inimene / ei suudagi mõistusele tulla?“ Kordan üle, Traadi loomingi kõige tähtsam kujund on maa, sellest on ta algusest peale kirjutanud, rõhutades ikka ja jälle, et meie esivanemad olid selle eest hästi hoolitsenud. Taolisele hoiakule osutavad sedapuhku nt. „Päevakohaselt“ ja „Püha Eestimaa“: „Kallutatud lobymokad, süümeta ühepäevaperemehed / hääletasid poolt, poolt, poolt: / võtke, viige, teenige, tõmmake takka, laske käia, / meil maad küllalt, hõissa! / Rahva vara.“ /---/ „Eesti muldade monoloog / vaibub ahnitsejate kukrus.“ Traat on alalhoidja, muretseb, et kõik ei muutuks ääremaiseks... , sest juba lapsest saadik on ta näinud talude tühjenemist, nt. „Laupäevatunne“. Autor tajub väljarändamise tagajärgi, nt. „Läbi vine“, jälgib ning hindab ümbritsevat, nt. „Surutis“, „Mäe hää“. Tänapäevaste katsumustele on pühendatud „Sõber Enno hooled“, hoolimatusest looduse suhtes räägib „Loojangu hõõgus“.

Lõpetuseks tsiteerin luuletust „Meelehärm“: „Pahupidi pööratud arusaamad, ülbuse üledoos. / Võõrad lennukid rikuvad piiri, vee all varitseb kurjus. / Maailm kõmiseb plahvatustest, verd voolab ojadena. / Õhk on täis ähvardust. Inimsus inertne kui gaas. / Millest haarata kinni keset õhtut, olemasolu? / Kõik, millesse mõte puutub, tundub libisev, / mööda hõljuv, samas ka liikumatu, raskepärane. / Valgusel on oma kaal ja värvid, paralleeltõelus. / Spektraalanalüüs näitaks sinugi värve, videvik, / kaardistaks areaale, kus sa kustutad / häirivaid käsitamatuid aimusi. / Ainuüksi tuulelipp ülendab meelt, / kinnitab usku ilusasse homsesse, / kustumatuse päikesepaistesse.“

Anneli Tõevere-Kaur. Mesiniku tütar.

On keeruline otsustada, kas keskealise Tõevere-Kauri esimene luulekogu kuulub harrastusluulesse või mitte. Küllap see kusagil paika pannakse. Seda enam, et viimasel leheküljel annab raamatule oma õnnistuse Asta Põldmäe.

On riimides, on vabavärsis tekste, mis jaotatud nelja ossa: „Põdrakärselt paluks tiivad, lendaks koju läbi pargi“, „Lind komistab, ja ratsu annab tuld“, „See tuleb õhust, ülevalt“, „Mesiniku tütar“. Kujundeid on palju (taevalaotus kui hoiatus, kuu, päike, pilved, tuul, lilled jt.), nt.: „Taevas astub tarku elevante / Loojanguvärvides. / Pehmelt, kuid kindlalt / üksteise järel sammuvad. / Justkui rahumarss. / Kui palve. / Sõnum. / Pilveelevandid / mu venna ärasõidu eelõhtul. / Missioon Iraagis.“

Põhiliselt prevaleerivad aga unenäolised, lausa müstikasse kalduvad mõtted (nt. „Tule täiskuuneljäpäeval“). Luuleraamat nõuab süvenemist, lugeja hingeelu ja sügavused peavad ühtima autori omadega, muidu vist ei haara kaasa.

Luuletatakse kurbusest, sisemisest rahutusest, hingest, rändamisest, armastusest. Elevanti nimetatakse mitmes luuletuses: „Ja kui sa tuled, / siis too mulle kleit, / mis mahub läbi lukuaugu, / kaks paari pilvekiust kingi, / kodustatud ämblik, / kes teab vanasõnu, / üks karv tiigri igast triibust, / jalutuskepp teole, / ja liblikakuninga lehvik, / kahekümne viies tund / ja igavene suvi. / Elevantide tarkus. / Vaalalaulude igatsus. / Vareste väsimus. / Ja üheaegselt vabasta töölt / kõik maailma börsimaaklerid. / Kui sa kõike seda teed, / siis usun, / et armastad mind. / Ja et sa oled päriselt olemas.“

Liivametsa Lugemised - 92 / 2016

LÄHETUSLAUSED

Kuulame Tammsaaret edasi, aasta ikka 1925: „Tõepoolest, vaevalt võib väikerahva arenevale kultuurile miski kardetavamaks komistuskiiviks saada kui väljast valguv suurejõuline tsivilisatsioon. Tema kardetavus peitub nimelt selles, et tema mõjub massiliselt, kuna aga kultuur, vaimliste ja hingeliste väärtuste tulipunkt, ainult üksikute vaimuprismas murdudes pikkamisi, põlvede kestel, kogu rahva sisemiseks omanduseks võib muutuda. Kultuur oletab püsivat tööd, vaimlist ja hingelist seedimist, kannatamist olemasolu sügavamate küsimuste pärast. Kultuur eelistab ikka puurivat usundlikkust, valdavat iha ja unistust kättesaamatu järele.“

Meie päevade iseloomustamiseks tsiteerin aga katke Indrek Koffi „Poemist“: „Raevukat / ühiskonnakriitilist luulet, / niisamamoodi nagu ka / lõbusat ühiskonnakriitilist, / saab kokku peksta / hingeseisundist olenemata / enam-vähem suvalisel / ajal / enam-vähem suvalises / paigas. / Väike õpetus: / avada arvuti, / vajutada klahve / suunaga / ülevalt alla, / seejärel klõpsata / nupule / „AVALDA“.“ („Looming“, nr. 3). Seda stiili harrastatakse tõepoolest palju, aga katsu sa midagi kosta. Tegelikult on parim klahv vist ikkagi *delete*!?

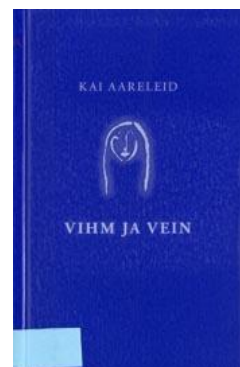
Veronika Kivisilla arutleb sarjas *Ad marginem* ilmunud tekstis „Näoraamatut lugedes“ („Looming“, nr. 4) *Facebook*’i hõlmamatuse fenomeni üle. Mõtisklen kaasa ja mõistan rõõmsal meelel, et pole veel kordagi selle järele igatsust tundnud, ega taju, et mu maailm oleks kuidagi vaesustunud. Vastupidi, püüan oma aega kulutada eneseharimisele ja teadmiste kogumisele. Valin vägagi, mida loen, kuigi töö, eesti kirjanduse tutvustamine siis, sunnib mõnikord erandeid tegema. Vahel satun seetõttu kuulama ikka päris imelikke kommentaare: nimelt otsustas ajakirjanik Alo Lõhmus kasutada Oskar Lutsu „Nukitsameest“ migrantide probleemi selgitamiseks („Vikerraadio“, 11.05). Mind võttis kohe sõnatuks, aga eks kuulake ise üle, arvamuste paljusus rikastab kultuuri!

LOETUD RAAMATUD

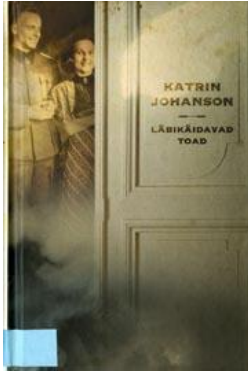
Kai Aareleid. Vihm ja vein.

Kuidagi ei jõua kõiki raamatuid kohe nende ilmumise järel tutvustada. Nii jään seegi kord hilja peale.

Väga tundeline, tahaks koguni öelda, et läbinisti naiselik luulekogu. Mingit mõjusamalt esile kerkinud teemat ei leidnud. Enamasti on kirjeldatud unistusi ja mõõdunud hetki. Autor on palju välismaal viibinud, igatahes reisid Portugali on inspireerivalt mõjunud. Vallanud tunde puhangud on kenasti ridadesse sätitud. Niisiis, lillakaaneline raamatukene on täis malbeid meeleolupilte, mis seotud käidud paikadega ja siit-sealt tekkinud põgusate isiklike mõtetega. Sisuldasa viisakas ja vaikne. Sõna *vihm* leian pealkirjaks valitud tekstist, *vein*

esineb ka luuletuses „Pooltalv“: „istusime põhjamaa pooltalves / põletasime küünalt / ja jõime pudeli veini“. Kõige mõjuvam on minu jaoks „Mis jääb“, tsiteerin aga nimiluuletuse: „varahommikul mees tõsis / avas uksepooled / tõmbas pöidlaga mõtlikult üle naise põse / ei oelnud midagi / pani esikus vaikselt riidesse / ja läks / uste vahelt paistis rõdu / kaks tooli / laud / laual veinipudel klaasid / naine jäi lamama / kardinad liikusid lõunamaa / hommiku jahedus tulvas tuppa / pani värisema / veiniklaasid rõdulaual / olid kogunud endasse öise vihma / naine oli kogunud endasse / piisakese teist inimest / vihma sai klaasidest välja kallat / inimene jäi“. Mõte on selge! Selge on seegi, et proosaluule vorm sobib autorile, selle näiteks on „Tüdruk Lesboselt“. Idee on iidne, lähenemine aga iga kord ainulaadne. Vahepeal ilmus Kai Aareleidil mäluromaan „Linnade põletamine“, seda tutvustan aga järgmises „Lugemiste“ numbris.

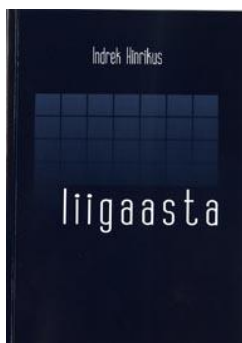

Katrin Johanson. Lähikäidavad toad.

Seda romaani võib nimetada ühteagu nii armastuslooks kui ka ülevamalt lausudes saatusedraamaks. Üldiselt jutustab raamat aga 20. sajandi keskpaiga Eesti ajaloo, kus valikute tegemine oli üliraske või isegi võimatu. Põnevalt komponeeritud ja heas stiilis kirjutatud teos, mida peaks iga rahvaraamatukogu komplekteerima ja lugejatele soovitama. Mõlemad tegelased on vaatamata katsumustele nn. ellujääjad, sest nende kirevat käekäiku hakatakse uurima alles siis, kui nad on juba ülikõrges eas. Seda teeb keske naistegelase Elsi sugulane Ege, kes käib vanurite juures nende pikka elulugu ja kariderohket suhtlust kuulamas. Ado on vaene setu poiss Petserist, kes oskab juba noorena, 1930-ndatel, läbi lüüa ja võtta isegi nõukogude ajast, mis võtta on. Tõsi, vangistustest ei pääse temagi. Tänapäeva mõistes loob ta endale mõlemas ühiskonnas eduka ja põneva inimese imago. Kui palju tema juttudes on tõtt ja kui palju valet, on kohati raske kindlaks teha. Nõnda saabki Ado väsinud vanamehena öelda: „Inimese haihtumine on tervete riikide kadumise kõrval lahja hookeuspookus.“ Jah, 1960-ndal Siberist saabununa, pidi ta paar aastat Võrus kütjana töötama, kuid kuulsus saabub uuesti pärast Tallinna tagasitulekut. Legendiks muutub üsnagi naistelembeline mees tänu absurdimaiguliste luuletekstide avaldamisele. Oskus enda ümber koondada seltskonda, kes teda imetlevad ka erakuna, on tähelepanuväärne. Tubli manipuleerija, otsustan lisada! Paremast perest pärit Els, kellega Ado nooruses ühes seltskonnas kohtub ja kelle kaksikõega natuke aega lähemalt suhtleb, ei taha või ei julge mehe vastu tärganud sümpaatiat iseendale tunnistada. Nii hoiduvadki nad teineteisest pigem eemale ja kohtuvad kummalisel kombel alati mingitel dramaatilistel hetkedel. Elsi elukäik tundub isegi rängem (vastsündinud laste kaotused, küüditamine, abikaasa langemine Sinimägedes), ent naine suudab kõigega kohaneda, pealegi pidi ta üles kasvatama Läände põgenenud kaksikõe poja, kes paraku suri enne teda. Mõlema tegelase puhul ei oska muud väljendit kasutada kui kivikõva meelelaadiga inimesed, kes just kange iseloomu ja mingi arusaamatu trotsi tõttu üksteisest alati eemalduvad. Ma ei mäleta, et belletristikas oleks viimastel aastakümnetel osutatud Petseri linna põle(ta)misele, nii et vist uus detail meie ilukirjanduses?

Johanson tõstatab veel ühe peenetundelist käsitlust nõudva küsimuse: kas Ado Verres oli äraandja, reetur? Midagi veidrat tema käitumises leidub algusest peale, salgamist ja vassimist tuli tal juba nooruses ette, kuid minu meelest autor päris selget vastust enda esitatud kahtlusele ei anna... Vana ja kibestunud Els igatahes arvab nii: „ Ta ostis nad tõesti ära. Kuulsin seda aastaid hiljem ühelt eestlaselt, kellega koos ta Venemaal vangis viibis. Nüüd on see mees ammu surnud. On palju räägitud, et Adot hoiti elus kui endise ameti tõttu üliolulist informaatorit, head vahendajat ja tõlki. Ehk lausa topeltagenti. Tegelikkus on aga vastupidine: teda päästis see, et oli siiski vaid prügikala, kelle olemasolu üle keegi arvet ei pidanud ja kellel oli suur ports pimedat õnne. Number siia või sinna statistikas, kaotsiläinud toimik.“ Reetmist tuleb mädastel aegadel ikka ette, kes seda ei teaks.

Ege kuulab ka vana mehe seletust: „„MA TEGIN KAUPA, ja usu mind, väga kallist,“ kähvas Ado. „Sa siis olidki äraandja?“ ei hakanud Ege oma uudishimu ilustama. „Kallis laps, mind viidi Venemaale juba varakevadel. Ma olin tolleks ajaks väga palju kannatanud ja ometi polnud ma ühtki inimest reetnud. Põhimõtteid, noid küll, aga mitte inimesi. Mind on veetud kohast teise, nii et mul puudus isegi ettekujutus, kus ma viibin ja miks mind elus hoitakse. Muidugi aitas mind illusioonide puudumine inimloomuse suhtes. Kõik need nooblid tõrksad junkrud olid ammu otsa leidnud. Usu mind, paljud neist ei vaikinud üllameelsusest, vaid naiivsest ettekujutusest, et neid päästab vaenupooltest kõrgemal asuv ohvitseria. Oleks nad teadnud, et selle peale kõrges kaares kustakse, oleks mõnelgi häälepaelad valla läinud. /---/ Venelased said nende tinasõdurite arvel kõvasti nalja. Mina aga ei kohkunud tagasi oma valvuritega koos viina võtmast, uhkust ja aateid salgamast, sest viimastesse olen ma alati skeptiliselt suhtunud. Ma sõimlesin vastu, ähvardasin, meelitasin, sülitasin hambaid ja võtsin taas koos oma vahimeestega viina. Ma ostsin neid ära. Nad olid liiga lollid taipamaks, et keegi poleks neid takistanud minu väheseid väärtesemeid väevõimuga omandamast.““ Lugege ja mõelge kaasa, mis võis olla põhjuseks, et kaks inimhinge kuidagi teineteisega ühist teed ei leidnud.

Indrek Hinnrikus. Liigaasta.

Täpne pealkiri, tänavu on tõesti liigaasta. Raamatukese lõpus luuletaja teatabki, et on liigaasta kevade ootel. Hinnrikus ei luuleta pöörastest ja vägevatest tunnetest, pole sotsiaalselt äge, ei soovi lõhkuda müüre enda ümber ega nuhtle või salva kedagi, nagu üsna tavaline tänases luules. Ta vaatab ilma ja inimesigi (neid küll harva) mahedal pilgul ja tasasel meelel. Luuleraamat sisaldab põhiliselt loodus- ja mõtteluulet, kuid saame teada ka üht-teist esikkogu autori loomusest: „peegleistki on näha / et olen vagur tasane sõnakuulelik / iga pind heiastab mu allaheitlikkust / trots vastuhakk ülestõus / on mulle võõrad / meelega ei tee ma end kunagi täis / kui see juhtub / ära kirtsuta nina ega haara vitsa järele / vaheta vaid hellalt / mu mähkmeid,” alustab autor. Looduse muutumist jälgib ta sageli aknast ja mõnikord kuidagi nukralt ehk eksistentsiaalselt: nt. „me oleme / vaadanud välja / samast aknast / näinud / talv pikk kui elu / möödub / suvi pikk kui elu / möödub”. Ent ei lange pessimismi: nt. „märts”, „tuul”, „juuli 2010”, „et kevad käes”, „läheneb öö”. Aastaaegadest tõuseb jõulisemalt esile ehk sügis, nt. „ühel oktoobrihommikul juhtub see”, „tulgu”, „pühapäev (argine novembris)”, „laupäeval kell üks”, „vihm sind esitles”, „läheneb öö”, „saagikoristus”. Sõna „vein” esineb kahes tekstis: „istud restorani terrassil”, „oled joonud halbu veine”. Hinnrikuse luule sobib rohkem ehk rahulikult mõtisklevale ja ümbritsevat jälgivale lugejale, kes pärast raamatu sulgemist heidab pilgu koos mõistva noogutusega silmapiiri suunas. Mulle meeldib ka üks sõnamänguline tekst: „ema on veidi närviline / ometi tubli / küpsetab kaku / põhjatu kibu servalt / kaeb kakk mind lakkamatult / tema ei langeta lauge / söön kaku ära / suled jäävad kurku kinni / küünised kriibivad söögitoru / nokk on lausa liast / kui silmade kallale asun / ta huikab”.

Jüri Kolk. Mee lakkumine ei ole meelakkumine.

Nõnda kui luuleraamatu pealkiri, on ka sisu suuresti keelemänguline ja kohati tautoloogiale toetuv: „süda läigib / tagumik jääb / naks ja naks / lava külge kinni / süda läigib / tagumik jääb / naks ja naks / lava külge kinni / me elame normaalses / saunas me elame / normaalses saunas / süda läigib / tagumik jääb naks / ja naks riigi külge kinni / tagumik läigib riik jääb / naks ja naks sauna külge / kinni” („Süda läigib”). Kui võtta hindamise aluseks tuntud fraasid ja kujundid, siis nendega oskab Kolk mängida küll, nt.: „Oleme sügavalt mures arengute pärast (Väike-Maanja vanasõna)”, „Masinate mäss”, „Paigalseis igatahes seltsimehed”, „Punamütsike”, „Pegasus on nohus”, „Täna ja homme”, „Eestimaa su mehemeel”. Kolk on oma luuleraamatus osutanud paljudele märkidele, mida ühiskonnas ja lihtsas elus ikka täheldatakse ja mis meie piiritult rikkas luuleloomingu on pidevalt kasutusel. Õnneks pole Kolk ülitõsine pörutaja, aga asju, mis talle nalja teevad, ei leia alati kergesti üles. Kolgi mõnda teksti võib üks või teine isegi filosoofiliseks nimetada, kas ka geniaalseks, jääb iga lugeja otsustada, nt.: „Ma võiksin”, „Nad ütlesid”, „Vaikus”, „Jürisolemislõksu halastamatu haare”, „Emake loodus”, „Moosese vaevamine Püha Vaimuga”, „60”. Fantaasiat on raamatus külluses ja selle keskel keksib uhkelt inimene. Kolk on mõnikord väga vaimukas, tema tähelepanekud inimesest teravapilgulised, täis ironiat ja isegi eneseironiat. Kolgi mõtteid pole sugugi kerge haarata, sest ta esitab protestinoote, nagu juba öeldud, üsna tõsise näoga. Sotsiaalse mündiga ütlemisi, mida saab ju ka sententsideks nimetada, leidub nagunii: „rikkaid ei mõisteta / imeda töörahva verd / pole mingil juhul / meelakkumine” („Rikkaid ei mõisteta”), siia sobitub ehk isegi „Lihne tähelepanek”. Kuulakem lõpetuseks luuletust „Kevadtuuleke”: „kevadtuuleke mahe ja leebe / harjunud leevendama ja lohutama / peakesi paitama / muresid vaikselt hajutama / malbelt / vaatas kevadtuuleke / kogu seda laga / kas te siis talvel / ei olnudki inimesed / ägestus / kiskus välja lumelabida / ligimese peakolust / lõi virilale luuletajale / jääpurikaga pähe / lasi kevadvered voolama / tõstis maast määndunud palgid / koerajalgad ja koolnud / lajatas jõuga tagasi lätetele / seda kevadet / seda suve / ma käest ei anna / mitte ilma võitluseta”.

Kolgi novellikogu „Suur võidujooks” tundub mulle huvitavam, kui kogu „Meelakkumine...”. Ka Fr. Tuglase novelliauhinna pälvinud „Sünnimärk” jääb teistest sõnumi poolest nõrgemaks. Lugesin seda kaks korda, otsides imet, ent ei leidnud. Mulle meeldivad mõtteluulena „Teed” ja „Arrokants”.

Kolmteist Eesti kirja.

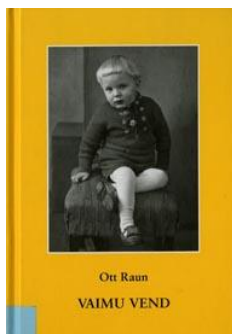
Selle aasta „Loomingu” Raamatukogu” esimene number sisaldab 13 naiskirjaniku teksti ehk kirja, mis peaksid ütlema järgnevatele põlvkondadele praegustest kevadest midagi olulist. Kogumik on seega järg 1995. aastal ilmunud vihikule „Kaksteist eesti kirja”. Meenutan, kes toona kirjutasid: Maimu Berg, Sirje Kiin, Kauksi Ülle, Kati Murutar, Heljo Mänd, Herta Laipaik, Eeva

Park, Asta Põldmäe, Valeria Ränik, Maarja Talgre, Leelo Tungal, Tiia Toomet. Oi, kuidas tahaks nende uusi mõtteid kuulata! Nemad on oma kirjades põhjalikumad, imestavad mõistval meelel hea ja kurja üle, mida uus aeg on toonud. Maimu Berg kirjutab „Kaheteistkümnes kirjas“: „Me oleme oma muude oskuste kõrval omandanud ka oskuse olla pealiskaudsed ja üks sõrmede puudutus arvutiklahvidel ole palju põgusam kui hanesule kriipimine kaltsupaberil.“ Maarja Talgre arutab tütrele mõeldes: „Ma olen pagulaslaps. Ma olen sündinud Rootsisis. Ma olen rootslane. Ma olen eestlane. Ma olen mõlemad. Ma pole kumbki. Sina suhtud oma identiteeti kergemalt. „Ma olen pooleestlane,“ ütlesid juba väiksesena.“ Leelo Tungla kirjast keskmisele tütrele leian lause: „Kes tahab lapsi näha, peabki tulevikus Eestist välja sõitma...“. Elutarkus!

Vahepeal on möödunud kakskümmend aastat, maailm on muutunud, Eesti on mõtteevisilt teisenenud, igaüks meist on põhimõtteid kohendanud, aga eelnevalt tsiteeritu kehtib. Nojah, üks üht-teist on aeg ka nurka nüginud, kui nii sobib väljenduda. Põhimõtteliselt peaksid üle aegade eksiteerima siiski n.-ö. igavesed ja püsivad märksõnad: maa, rahvas, püsijäämine. Paraku on kahekümne aastaga meie identiteet sootuks valulisemas seisus. Kirjanikud, uurige seda asja, seda seisu, ja andke lugejatele oma arusaamadest teada!

Uuest trükisest loetlen samuti vaid autorid, huviline uurib pealkirjad ise järele: Eda Ahi, Kärt Hella, Kätlin Kaldmaa, Maarja Kangro, Tiina Ann Kirss, Veronika Kivisilla, Helga Nõu, Carolina Pihelgas, Anu Saluäär, Jelena Skuskaja, Triin Soomets, Elin Toona, Elo Viiding. Kokkuvõtvalt: üsna tavalised pöördumised, keegi põhimõttelisemat vaadet või sõnumit tulevastele lugejatele maha ei jäta, ent kes teab, kuidas neid lauseid kahekümne aasta pärast interpreteeritakse. Murelikud need lood igatahes on. Helga Nõu, Elin Toona ja Tiina Ann Kirss kui kunagi okupatsioonivägede eest põgenenud või juba pagulaste järglased, otsivad hingerahu, osutavad rahvusprobleemile, mõtisklevad varjatult oma praeguste valikute üle. Neist kolmest sügavaim tundub Elin Toona „Kiri Vanaisa Ernst Ennole“, aga ka Helga Nõu hoolimine Politseiaia või -pargi saatusest, mis üldistub mureks väärtuste üle, mis on ühiskonnas prevaleerima hakanud. Ajakajalisena mõjub Anu Saluääre kurb „Kiri kurdi sõbrale“, milles leidub küll inimlikku tragöödiat, ent mille lugemine näiteks juba viie aasta pärast võib anda täiesti teistsuguse tähenduse. Maarja Kangro „Horisontaalse reipuse“ kohta, kus on tulpadesse seatud autori meiliaadressile saadetud tervituste esimesed kaks sõna, ei oska ma muud arvata, kui et ka nõnda võib aega vaadelda. Enim emotsioone pakuvad mulle Kärt Hella läbikaalutud kiri „Eksoot“ ja Kätlin Kaldmaa „Tere, tüdruk!“ Katke Kärdi loost, mida tuleks kindlasti kunagi, kas või saja aasta pärast uuesti lugeda: „Kas tõesti, küsid endalt. Kas tõesti viivad kõik teed Paidesse – nii sinu tee kui ka sinu rahva tee? Paide ordulinnusesse tuli Jüriöö ülestõusu ajal neli eestlaste kuningat läbirääkimistele. Ja mis nendega, pahaaimamatutega, seal juhtus? Koksati maha muidugi. Siis oli kõik, vallutus oli lõpule viidud, eestlased alistatud. Baltisaksa ajaloolased peavad seda tagantjärele häbiplikiks ja õigusvastaseks teoks. Mis see aitab. Ka nüüd on keskus ammugi allutatud võõrale, lagunemine on toimunud, üksnes ääremaal vilguvad veel mõned õitsituled – see sinu äsjane muinastulede öö, eks ole? Ja see sinu Paide arvamusfestival – kas pole seegi kultuurilise perifeeria õitseng enne lõplikku hukku? Oh seda tarkpeade vabrikut, oh neid murule veetud ümarlaudu! Rääkisite ja arutasite, aga kellele see korda läheb? Kas intellektuaali häääl väljaspool Paide arvamusfestivali ka midagi maksab? Ei maksa. Maksab kohanemine, maksab väliskapital, maksab Brüsseli raha, maksab eurokeele oskus, maksavad suured kontsernid ja brändid. Intellektuaalid, juba see lõhnab koitõrje järele. Miks? Sest teil pole mõjuvõimu. Te võite oma moraalseid hinnanguid langetada, aga see ei loe.“ Tundub, mis tundub, tegelikult on täna, aastal 2016, arvamus-hinnangud veelgi keerulisemaks muutunud. Isegi intellektuaalide vaated jagunevad vähemalt kolmeks-neljaks, poetan kõrvale. Kõige segasem on praegu mõistete *vabadus ja ausus* interpreteerimine, aga see on lisatud kommentaariks raamatu sisule, kust kostuvad haritlasnaiste hääled. Võib ju juhtuda, et ühel päeval pole meil isegi emakeelset kõrgharidust, ning seda muutust suudavad teostada ja läbi suruda ainult kõrgintellektuaalid... „Kolmteist kirja“ dokumenteerivad umbes aastatagust seisu, homme võib kõik olla juba teisiti. Täiesti teisiti! Lugeja, pane seda raamatukest tähele, ära lange tühiste tekstide võrku, mis ilmuvad..., ma ei saa ju öelda, kus. Või ikkagi saan, lõpututes Näoraamatute jätkväljaannetes.

Ott Raun. Vaimu vend.

Peensusteni kirjeldatud mälestused. Ott Raun ei varjagi, et on juba noorena päevikut pidanud. Ka annab autor märku, et raamatule on oodata järge, sest 365 leheküljele mahub alles kirjutaja elu esimene veerand. Tekst voolab lodusalt, ent ilmselt pakub rohkem huvi põlvkonnakaaslastele kui tänasele helget elu nautivale noorsele.

Kuigi ma lugesin üldiselt põnevusega, koormas mind pikk ja detailirohke sugupuu tutvustamine. Sugulaste küüditamised, vaarema Nänni järglased, lähedaste surmad-sünnid jms., see ei ütle kõrvalseisjale eriti palju. Teisalt, mis raamatusse raiutud, see kindlas kohas!

„Vaimu venna“ esimestel lehekülgedel antakse korralik ülevaade Rahumäe kandist, kus pere elas Rauna varases lapsepõlves. Ülitäpne on sealse Pika

täna külmade korteri ja ümbritseva aia kujutamine. Kindlasti rõõmustavad põliseid Kilingi-Nõmme elanikke küll vahest unustatud, aga ometi mõnusad faktid ja inimitüübid, keda väike Ott vanaema juures suviti kuulis või kohtas. Isegi Yana Toom on otsapidi memuaarides sees, küll võrdluses omaaegse Kilingi-Nõmme täitevkomitee esimehe, Venemaa eestlase Leonida Jürisooga, kusjuures hinnang on viimase kasuks. Mõndagi saame teada isa ajakirjanikuteest, seega kuuleme üht-teist sõjajärgse ajakirjanduse igapäevategemistest, kui soliidset väljenduda. Teadagi, siis järgnevad õpiaastad, nii ongi üles loetletud kõik tähtsamad kooliõed ja -vennad Nõmme koolist, kes kellest hiljem saab, kes juba siit ilmast lahkunud jne. Loomulikult iseloomustatakse paljusid õpetajatest. Kuna pärast põhikooli läks autor Westholmi, siis sellest eluperioodist jätkub juttu kauemaks... Raamatu lõppu on korralikult lisatud nimeregister. Järgneb Tallinna Kalandustehnikum, luulehuvilise linnapõisi esimesed kokkupuuted kala suitsutamise ja soolamisega. Lõpuks tuleb ikkagi sõjaväkke minna, mille sisu on enam-vähem teada, sest iga Vene kroonut teeninud kirjanik peatub sel teemal vähemalt kord elus. Ülima põhjalikkusega on registreeritud kõige väiksemadki kohtumised natuke vähem või rohkem tuntud isikudega. Inna Taarnast (oli kindral Trankmanni tütar) Rein Langi isani (oli „Kultuur ja Elu“ toimetaja). 40-ndatel ja 50-ndatel oli tähtsaim kultuuriasutus kino, Ott Raun osutab Nõmme turuplatsil asuvalle „Victoriale“. Meenutatakse kohtumist Hans Leberechti ja Rudolf Sirgega, Kaarel Irdiga jpt. Peagi sündisid Ott Raunal esimesed luuletused, midagi loeti raadios ette, midagi avaldati. Pikalt on selgitatud ka poliitilisi olusid, eriti Ungari ülestõusu. Hruštšovi sula polnud autori meelest kuigi helge. Võimalik, et nii mõnelegi sündmusele antakse hinnang siiski tagantjärele tarkusega, ehkki Ott Raun pole mälestuste põhjal eriti suur olukorraga leppija ja kohaneja. Muidugi, pea ees tulle ei tormanud siis enam keegi. Neid järeldusi ja arusaamu on kahtlemata ka noorematel huvitav lugeda, nagu näiteks sedagi, kuidas sai Pärnu maantee viadukt nimeks Hendriksoni küür. On tähelepanuväärne, et igal võimalikul juhul pöörab Ott tähelepanu oma vennale Vallole, kes on olnud nooruses tema suur eeskuju ja kelle käitumisest ta oma ponnistustele tuge leiab. Raamatu pealkirigi tuleneb sellest, et koolis kutsuti Vallot Vaimuks, seega Ott on Vaimu vend.

Mälestuste sisulisele põhjalikkusele viitab kindlasti fakt, et autor pühendab mitu lehekülge kunagisele legendaarsele raamatukogutöötajale Kalju Ojale, kes organiseeris Tallinna Keskraamatukogus kirjandusringi, mida väisas ka noor Ott Raun. Kuna töötasin aastaid koos Ojaga rahvusraamatukogus, siis tsiteerin üht lõiku temast: „Raamatukogu Kalju Oja oli küllalt keerulise saatusega mees. Ta oli saanud hariduse Gustav Adolphi Gümnaasiumist ja 1940. a. seotud mingi tolaaegse koolinoorte vastupanuorganisatsiooniga. Kunagi hiljem rääkis ta, kuidas sõitis Tartusse, et minna Jaan Tõnissoniga kohtuma, kuid „Werneris“ kuulis, et Tõnisson on juba arreteeritud. Ei pääsenud ka Oja arreteerimisest ning minu teada tuli tal Siberi tee ette võtta vähemalt kahel korral. Uduselt tean, et vahepeal Tallinnas olles mässis teda oma võrku kurikuulus Juhan Tuldava, kes välismaal oli tuntud Hamani nime all. Teda on peetud kõige võimekamaks Nõukogude agendiks Läände sattunud eestlaste hulgas. Tänamatut rolli mängis Kalju Oja saatuses ka paari aasta eest meie hulgast lahkunud Ralf Parve, keda ta oli koolipõlvest noorsookirjanikuna tundnud. Oja elulugu ja seiklused olid üsnagi kirjud, kuid kahtlemata oli ta hingelt patrioot, kes sai elu lõpul üheks ERSP ideoloogidest, mängides seega kaasa Eesti taasiseseisvumises. Paraku oli ta oma tunni kätte jõudes üsna eakas ja pödüra tervisega, mistõttu tema tähetund jäi väga lühikeseks.“ Igaüks lugegu siit ise edasi! Kuigi Tuldava ja Parve tegemised on enamasti hukka mõistetud, siis Kalju Oja see enam ei aita, tema nimi on vajumas unustusse.

Kõigel, millele Ott Raun viitab või millel pikemalt peatub, ei jõua mina kuidagi peatuda, seega, kel sügavam huvi, siis 1940. aastal sündinud autori vaade sõjajärgsele olustikule väärub lugemist. Isiklikult jään järele ootama.

Liivametsa Lugemised - 93 / 2016

LÄHETUSLAUSED

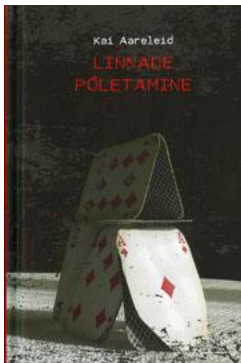
Ikka Tammsaarelt, aastast 1925: „Aga üks on kindel: kui meie oma oludes midagi tõesti omapärast mõtleme luua, mis pole nipe-näpe lähemalt või kaugemalt ilmatuurult, siis ootab meid raske ja kestev töö, mis nõuab sitket ja püsivat jõudu vaimlisel alal: midagi selletaolist, nagu on olnud nii mõnelgi meie mehel kehaliselt. Ja tõekspidet omas asjas, veendumust, otse pöörast, peaaegu naeruväärist usku vajame kõigele lisaks või alustingimuseks.“ Jah, usku ja jõudu vajab iga inimene oma ametis, ja küllap vaimlisel alal eriti. Ka tänapäeval! Ka raamatukogudes!

Minu muljed kirjandusfestivalist „HeadRead“ on mõnusalt arendavad. Lihtsustatult lausudes – vaatasin eri maade kirjanike kehakeelt, nagu praegu moes, ja kuulasin, mida neil mulle siis öelda on. Mõistagi paelub üks esineja natuke rohkem kui teine, aga kõigil oli lausekesi, mis jäävad alatiseks

mällu tallele. Tänavu rõhutati, et peaküalist pole, kõik on võrdselt olulised, nii külalised kui ka oma rahvas. Ja nagu olen kaheksa aastat juba imestanud, teen seda nüüdki, teatades, et kuulajate hulgas leidis vähe kirjarahvast, põhiliselt need, kes üritusega seotud. Kuigi ma ulmet ega krimiraamatuid tavaliselt ei loe, huvitavad mind autorid-persoonid, kes seda viljelevad. Nii viibisingi mitmel juhul kirjandusmaailmas, mis mulle võõravõitu, ent põnev siiski.

Mõnest esinejast lisan paar täpsustavat rida. Veerand sajandit Veneetsias (praegu Šveitsis) elanud ameeriklanna Donna Leoni esinemisoskus, tema elukäik (aastad Lähis-Idas) ja tegevus (muusika) on ütlemlata ilmekad. Muide, ta ei lubanud oma teoseid itaalia keelde tõlkida, et säilitada elukohariigis anonüümsus. Kindlasti võtan soome kirjaniku Katja Kettu loomingu ette, kuigi väliskirjanduse jaoks napib aega, sest faktid, mida ta rääkis oma viimase romaani „Ööliblika“ kohta, on intrigeerivad. Raamatu kirjutamiseks käis ta Marimaal ja elas aastakese Moskvas. Sofi Oksanenile jätkub muidugi alati kuulajaid, kohal oli ka soomekeelset publikut. Äsja ilmunud „Norma“ pole küll seotud meie ajalooaga, aga tutvustuse põhjal sisulist münti peaks jätkuma. Ta lubas Eestiga seotud teemadel edaspidi jätkata. Inglise kirjanik Andrew Norman Wilson rääkis kuninganna Victoriast ootamatuid seiku. Polnud ta sugugi nii konservatiivne, kui tavatsetakse kirjutada. Noore norra antropoloogi ja kirjaniku Erika Fatlandi kirjeldused rännakutest Beslani ja endistesse nõukogude Kesk-Aasia riikidesse ületasid kõik ootused. Mida kõike ta on näinud ja kogenud! Hiljuti ilmus tema reisikiri „Sovjetistan“ ka eesti keeles. Kodumaised autorid, vähemalt need, keda mina kuulasin, suuri üllatusi ei pakkunud. Kuna mitu telekaamerat pidevalt töötas, siis küllap saab mõndagi hiljem ühelt või teiselt kanalilt vaadata. Üks märksõnu, millele mitmel korral viidati, on mure kultuuride kokkupõrke pärast tänases maailmas. Lahendusi loomulikult ei teatud ega pakutud. Ja mõistagi paelub kirjanikke Histooria jõe kohin kui ammendamatu belletristika allikas.

LOETUD RAAMATUD

Kai Aareleid. Linnade põletamine.

Sõjajärgsete aastate vaevast ja hingelisest valust on kirjutatud palju romaane, ja küllap ilmub neid veel, sest rahva teadvusse salvestatud materjali käsitlemist alustavad juba uued põlvkonnad. Kuigi ühiskond suunab mõnikord me pilku vaid tulevikku poole, ei tohi vanemate ja vanavanemate üleulat unustada.

Mäletame hästi näiteks Viivi Luige romaani „Seitsmes rahukevad“, Leelo Tungla „Seltsimees last“, teoseid, kus aega ja ruumi ja inimesi jälgivad ning hindavad terased lapsesilmad. Keerulisemateks raamatuteks peetakse paraku Ene Mihkelsoni psühholoogiliste süvaarutlustega teoseid „Ahasveeruse uni“ ja „Katku haud“. Neid raamatuid tavatsetakse nimetada mälu kirjanduseks. Nende hulka sobib hästi ka Aareleidi teos.

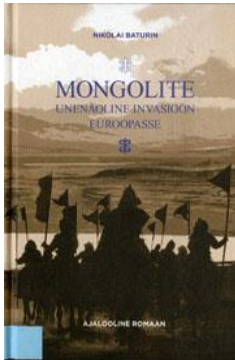
„Linnade põletamise“ tegevus toimub Tartus. Peategelaseks samuti tüdrukuke, kelle vanemate saatuse määras Teine maailmasõda. Tiina on varatark laps, kes sündis esimesel rahuaastal. Minu meelest on aga romaani huvitavamaks tegelaseks lapse isa Peeter, kelle elukäiku ja käitumist on sootuks raskem hinnata. Nimelt on mees mängur, sellele teele astunud juba enne okupatsiooni ja sõda. Kaardipõrgus võib küll palju võita, kuid ka kõik kaotada. Kui algul mees rikastus, siis pärastised kaotused viisid ta enesetapuni. Ehkki järgnev tsitaat aitab mõnevõrra Peetri tegevust selgitada, eeldab täpsemate järelduste tegemine raamatu lugemist. Autor ise küll otseselt välja ei ütle, kuid annab siiski mõista, et niisugune kirm võib olla iseloomus sünniga kaasas: „Mäng aitab mul kanda korraliku kodaniku maski. Taluda igapäevaseid kohustusi, tühiste asjade tüütut kordumist. Elu üllatab mind harva. Mäng üllatab mind alati. Ei ole olemas kahte ühesugust mängu. Ühesuguseid päevi – võib olla. Liiga palju piinliku täpsusega korduvaid toiminguid. Raamid, piirid. Mängus on kõik üllatused suurendatult, mäng on just nagu elu mudel... Nii tahaks Peeter öelda. Mäng on mu saatus. Pole võimalik, et see oli lihtsalt juhus, kui ma esimest korda kaardilauda istusin ja nii suurelt võitsin. Algaja õnn? Ei. See oli kutse. Kutsumus. See oleks juhtunud nii ehk teisiti, varem või hiljem, nendes või endistes oludes. On asju, mille vastu ei saa. Need, kes ütlevad, et kaardikurat on mehe vangi võtnud, ei tea, et täiskasvanud inimest ei saa vangi võtta, kui ta ise end vangi ei anna. Alistutakse sellele, mida tegelikult soovitakse. „Ei“ öelda võib mitut moodi, mõned oskavad seda ja mõned mitte. Aga võimalus „ei“ öelda on alati. Küsimus on lihtsalt selles, kas sa tahad. Mina ei tahtnud. Ei taha. Iseenda eest ei saa põgeneda. Saatuse ise valib meid.“

Kuigi isa surm muudab Tiina elu, on tema varane lapsepõlv siiski üsna helge. On jõukust, on toitu, sest laos töötav isa, kel polnud rahapuudust, sai kehval ajal tarbeasju lihtsamalt kätte. Kuid peagi hakkab isa lisaks kaardimängule ka jooma, mehe ellu trügib keegi Friida! Natuke ehk ootamatu, kuid nutikas tüdruk, kes märkab ümbrisevat elu detailitäpselt, tunneb piinlikust oma paremate riiete pärast: „Siinses viledas ümbruses tunduvad need edvistavad ja kohatud ja pistavad nii teravalt silma, et valus hakkab.“ Niisugune tunne valdab Tiinat, kui ta läheb pärast konfliktit kitsikuses elava kooliõe juurde vabandama, riidetükk ja präänikutuutu käes. Nimelt rebeneb Martal vanaema vanast kleidist tehtud seelik nende riiu ajal. Romaanis leidub eesti proosale tüüpilisi karaktereid, n.-ö. eestiaege

silmavaatega tegelasi, nt. hoidja Hedi ja proua Wunderlich, kelle juures Tiina käis vanu raamatuid katsumas ja nuusutamas, sest lugeda ta neid ei osanud. Tiina ja Vova sõprust kujutatakse idüllilisena, nooruses see nii võib ollagi, kuid selle lõpetab nõukogude tõelisus. Sõjaväelasest poisi isa suunatakse teise kohta tööle, kuigi oodatakse uue ajastu sündi, sest nende sõpruse ajal käis Juri Gagarin kosmoses...

Lapsepõlvlohnade kirjeldus tõi meelde hiljaaegu loetud Peeter Sauteri mälestusteraamatu: need on, lõhnad siis, küllap Eesti kodudes aegade jooksul olnud sarnased.

Autor on kõik peatükid pealkirjastanud ja neid võiks soovi korral isegi iseseisvate novellidena käsitleda. Näiteks „Leinapäha“ sarnaneb tonaalsuselt Holger Kaintsi tekstiga „Päev, mil Stalin suri“. Kauni terviku moodustavad ka kahe ja poole leheküljeline „Kodu“, ning romaani lõpetav „Valgus“. Mind paelus esimesest mainimisest alates üks salapärane must märkmik, millest vastu mu ootusi liiga vähe räägitakse. See mõjub huvitava kujundina. Üks on kindel, autor on sõnastuse kallal palju tööd teinud, laused on viimistletud ja stiil puhas.

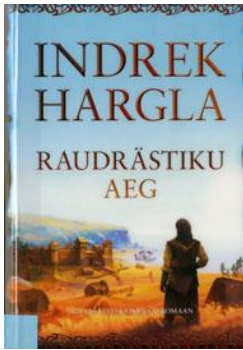
Nikolai Baturin. Mongolite unenäoline invasioon Euroopasse.

Sellest teosest muidugi bestsellerit ei saa, nagu näiteks on kujunenud Hargla ajalooainelistest krimidest. Kuigi Baturin on üks võimsamaid eesti vanema põlvkonna kirjanikke, ei haara rahvaraamatukogude lugejad tema romaani kuigi hasartselt. Olen Baturini loomingut alati nautinud, ka seekord, ent vaade mongolite sõjakäikudesse vajab juba autori sõnakasutuse tõttu aega ja tahtmist sisuga pikemalt tegelda. Otsija leiab romaanist palju sümbolikat ja filosoofilise üldistuse sõdade kohta, mis minu arvates ongi romaani suurim väärtus. Teame juba ajalootundidest, et mongolid tahtsid 13. ja 14. sajandil terve Euroopa vallutada. Nad küll taganesid, aga jätsid vilekooori saatel maha ähvarduse tagasi tulla. Praegu on käsil moslemite invasioon, võimalik, et Baturin soovib meid hoiatada selle ohu eest? Võib-olla inspireerisid Baturinit romaani kirjutama viimastel aastatel maailmas toimuvad vaenutsemised, talumise piiri ületanud

rahvahordide valgumine Euroopasse? Võib-olla loodab ta leida vastuse ajaloos juba toimunust? Sõnumeid jätkub...

Romaanis Suurkhaani (ilmselgelt Tšingis-khaan) nime all tegutsev sõjapealik ja valitseja, kes on käsitluse järgi siiski tubli reformaator, arendab oma maa pealinna Karakorumi Euroopa eeskujul suureks kultuuri- ja ärikeskuseks. Ta soovib kaardil Euroopa Mongooliaks nimetada. Suurkhaani abiliseks või teenriks, isegi sõbraks saab keegi heledate silmadega ja keeli oskav Jaluspoiss. Mõnikord suhtlevad nad haikude abil, mis viitab ometigi meeste haritusele. Pärast üht maavärinat siirdub noormees küll kloostri, kus saab nimeks Jaalmar, kuid sunnitakse peagi uuesti mongolite teenistusse tagasi pöörduma. Tegelikult kujuneb just temast romaani peategelane. Suurkhaani ja Jaluspoisi vahel käib algaastatel võitlus keisrinnaks saanud kauni türklanna Zarema armastuse nimel, mis kummalisel kombel ei suuda meeste läbisaamist hävitada. Siinkohal on aga aeg osutada rändmunk Jaalmari küsimusele, romaani olulisele mõttele: kas vaimsus suudaks ära hoida sõdu ja taplusi? Täpsemalt sõnastatult kõlab see nõnda: „kas sõda väljub vaimu värvast või on lihtsalt füüsilise käima lükata“, millele munk Teofilus, kes uurib sõdade kogemusi, vastab järgmiselt: „sõda on tegevusetuses tuimleva inimese lavastatud mortaalne speктаakel, mille stseenid on elust võetud.“ Jaalmar mõtiskleb edasi: kus küll asub inimeses „kruvike“, mis ajab teda sõdu pidama, ja arvab, et sõja põhjuseks võib olla südametunnistus. Sageli on sõja vallandajaks aga hoopis riiakas rahu. Igatahes usub mees, et igas usundis võib olla oma rahukuningas. Ainult et rahukuningaid pole kusagilt leida, nagu teame.

Baturinile iseloomuliku lauseehituse ja sõnavaraga teksti pole kerge lugeda, kuid tavapärasest erinevad vormid väärivad kindlasti tähelepanu. Loetlen neist mõned: hobused *nälpasid* rohulatvu, *silpis* näpuga puusakaart, *läänis* rahustavalt hobuse kaela, varss jooksis *vaanelt* ema kõrval, Jaluspoiss *silis* soolaku maalõhesid, järv *hingib* külma udu, ilma kurbuse ja rõõmuta kujutaks maailm lauda, millel sagiksid *sõõlad* sipelgad, kured *sihkisid* pesa ehitama, koged võtsid *koosi* ulguveele, munk *roitis* allikasube poole. Baturinliku osavusega on avardatud ja kujutatud märksõnu *tindipulber* ja *kajaga karp*. Nende kohta käivaid filosoofilisi mõttekäike pole lihtne üle seletada, nii et uurige ikka ise. Tsiteerin mõtte sõja kohta: „Sõjad on endastmõista: oleks nagu süü, ei oleks nagu süüdlast. Jaluspoisile paistis, et kogu maailm seisab sellel tõel, mis nagu tõde ei olegi. On süü – ei ole süüdlast. Kõigil on kõige mugavamast taskust võtta õigustus, niisamuti kui kellelgi on käepärast võtta kibe süüdistus. Tekib „on ja ei ole“ seisund, kas siis kogu maailmal.“ Kord ütleb õlavarrest haavata saanud Suurkhaan: „Kuula mind, mu põlve ustav teener Jaluspoiss. Ma tahaksin, et sa näeksid Euroopat enne selle äravõtmist, pärast võib-olla pole midagi näha.“ Pärast ütlust asubki noormees Euroopat avastama. Peitub siin hoiatus? Võimalik!

Indrek Hargla. Raudrästiku aeg.

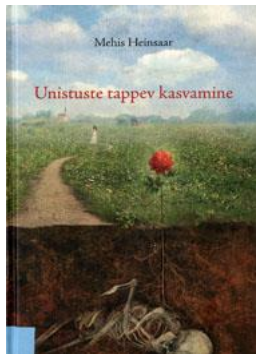
Hargla on sündinud krimiraamatute kirjutajaks, sest žanr pole mõni naisteka kokkuseadmine, millega peaaegu igaüks toime tuleks. Millised seosed, sõlmed ja niidid, kui fantaasiaküllane teema arendus! Kuigi apteeker Melchiori lugusid pean natuke stiilsemateks ja kuidagi haaravamateks, väärrib romaan Muinas-Eestis toimunud mõrtsukategudest kindlasti lugemist.

Ega me ju ei tea, kuidas inimeste omavahelised suhted ja kuriteod siin maalapil 10. sajandil tegelikult käisid, aga tapatöö saadab inimkonda teadagi algusest peale. Niisiis, neli tõsisemat mõrva, neli mõrvadega seotud peatükki, mis moodustavad tervikliku romaani: „Sõstar ja käoking“, „Vasar ja hingetuul“, „Needus ja kaliraud“, „Rebas ja Härjapää“. Nimetat tekste ühendab üks uurija, n.-ö. muistne Hercule Poirot, Kuningavalla noore kuninga Uljase taretark ehk minister või nõunik tänapäeva mõistes, kel nimeks Aotõiv. Täpsemalt, Koiola Aotõiv. Minu jaoks muutusid kergeks komistuseks tegelaste nimed, mida on rohkesti, nii et vahel pidin meelde tuletama, kes üks või teine õigupoolest on ja millega silma paistnud. Nüüd loetlengi need, kes on mulle meelde jäänud: tooneeided ehk ravitsejad Kallike ja Talvike, siis naised Ülva, Maimupärg, Hüvalemb, Igalemp, Häitse, Edla, Ere, leedulannast orjatar Aište. Peategelase surnud naise nimi on Ehakail. Meestest meenuvad Kuljus, Vainokõu, Rahuleid, Kaljuleid, Tuivet, Lemmite, Hõrnas, Nõges, Rautto, Ohevald, Haug, Kahar, Kaalep, Jugapuu, ent neid on veel. Mõnda kutsutakse kuningaks, teist kuningapojaks. Mõnda kutsutakse targaks, teine on jälle peast sõge. Kindlasti ununevad nimed peagi, nagu krimiraamatute kõrvaltegelased enamasti. Olgu siinkohal öeldud, et Sõstar on julge ja eneseteadlik noor naine, kes tahab kuningannaks saada ega pelga selle nimel kuritegu toime panna. Romaani jooksul osutatakse pidevalt manarunole ehk pühakirjale, mis on vaadeldaval ajal umbes saja-aastane. Milliseid tarkusi see siis sisaldab, lisaks teadmisele, kuidas Ilmamaa sündis ja mida tegi Taat: „Meie omas on kirjas Raati enda nägemused tulevaste aegade kohta. Need on väga segased ja mõned neist on kummaliselt kurjad, ta räägib rauast lindudest, mis munevad tulemunasid ja neid maa peale lasevad. Ta räägib vibudest, mis võivad ühe noolega tappa tuhandeid. Ta räägib hävingust ja hukatusest, mis tuleb, kui inimene õpib tundma kõige väiksemat asja, mis on taevas ja maas. Ja veel sellest, et kui päike sureb, peab inimene hakkama ise nooleks ja taevasse lendama, uut päikest otsima. Raat on tähendanud üles, et ta olevat tõstetud Tooro-taadi enda palge ette, teisele poole elavate ja surnute maailma. Talle ilmutati seal, et kunagi sünnib mees, kes oskab leida tee surmataguse maailma juurde, kus surnute hinged Ilmapuu küljes ripuvad. Ja siis näitas Taat Raatile justkui aegade algust, seda, et kunagi oli Kuningavalla, Sveamaa, Häme ja Suome peal mitme tööika paksune jää ja et elu ei olnud üldse. Jää sulas, jää alt sündisid mered, jäälaam pööras maad, liigutas kivirahnusid ja kuhjas kokku kaljuid. Ühest imelisest saarest räägib ta meile. See oli saar, mis asus meres Saaremaa ja Ojamaa vahel, ja seal elasid seitse Ilmaneitsit. Kui Taat lendas kalirauast tulikaarikuga üle ilmamaa, ragises taevast äkki lõhki ja kaarik kukkus alla. Tõusis suur torm ja saar vajus merre ja ühes sellega kõik Ilmaneitside linnused ja tared, Kunglasaareks nimetab ta seda. Raat räägib ühest seitsme vitsaga suletud Ilmaneitside salatarkustega runost, mis sellel saarel oli.“ Nii tutvustab Aotõiv runo sisu munk Folkmarile, kes leiab, et need pühad sõnad sarnanevad Jeesuse Kristuse ilmutusega Piiblis. Folkmar on katoliku munk-misjonär, kelle Aotõiv päästab surmasuust, kes hiljem meest tema teekondadel saadab ja kellega saab mõrva juhtumite üle aru pidada. Veel viidatakse romaanis, et meie esivanemad võisid olla hoopis viikingid!!! Mis aga kõige ootamatum ja intrigeerivam – need 10. sajandi väikesed, vaat et peopesasuurus üksused, vahel riigikesteks Kuningavalla aladel kutsutud, mõjuvad väga euroopalikult ja risti usku suhtutakse üsnagi rahulikult. Näiteks Veelindest (Viljandi) pärit Sõstar võtab ristimise vastu, paneb ristigi kaela, aga ei loobu „patuelust“, vaid pihib igal hommikul oma teguviisist mungale. Liiderdamist ei taunita, viisakamalt öeldes, moraalinormidest sel hallil ajal ei hoolita. Seda lihtsalt peetakse elu oluliseks osaks. Tooneeided, kes valiti juba noorukestena välja, ei tohtinud abielluda, aga keegi ei nõua nendelt neitsilikkust, vastupidi, tüdrukuid sunnitakse suhtlema malevlastega. Ka Muinas-Eesti naised ja liignaised oskavad oma võlusid kasutada meeste üle võimu saamiseks, nõnda kui see on käinud sajandist sajandisse. Mõni neist on lausa kuratlikult kaval: esimeses loos annab Sõstar vennale käokingamürki, et pääseda talle valitud mehega abiellumast. Viimases, mis viib lugeja Rävალamaale Hirvelindesse (praeguse Tallinna lähedale), muutub kurjamiks võimukas Ruusimaa svealane Ülva, kes kavandab vandenõud terve Kuningavalla vastu ja kelle käske peab üks tooneeitedest täitma. Seal võistleb muistse Rävალa pealinn Iru Härjapää linnusega. Kordan üle, jõhkrukest raamatus puudu ei tule. Lugege ja üritage nende pisiriigikeste asukohast ja tähendusest ise aru saada.

Igatahes paljud muistsed juhid juba mõtlevad, kus ja kuidas jumalasõna kuulutada. Nii juhtubki, et romaani kolmandas osas „Needus ja kaliraud“ minnakse Saaremaale, et uurida järele, kas saaks Kaali järve äärde kirikut ehitada. Sinna oli ju kunagi Taadi kaarik kukkunud... Kõik, mis edaspidi saarel juhtub, on päris õudne.

Kui oma napp ajaloolisi teadmisi ammuusest tegevusest praeguse Eesti pinnal analüüsida, võib väita, et niisugust ühiskonda ei saanud eksisteerida. Nagu loodetavasti ei „taastata“ kunagi okupeeritud Viljandit, mida kirjeldab Paavo Matsin romaanis „Gogoli disko“. Kuid Hargla suudab sedavõrd

usutavalt sündmusi ja väheseid fakte seostada, et lugeja läheb hasardiga kaasa ning alles seitsmendal päeval mõistab, kes niisuguse maailma tema tarvis löi.
NB! Romaani on kirjastanud „Raudhammas“!

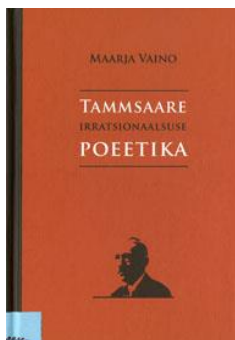
Mehis Heinsaar. Unistuste tappev kasvamine.

Neliteist fantaasiast õhkuvat lugu, mis moodustavad omamoodi terviku. Kirjutatud aastatel 2009–2015. Üks pealkiri paeluvam kui teine, näiteks kas või nimekst, ent mõelge ka järgmiste tähenduse üle: „Ülejäänud elu õnnenatuke“, „Hiiglasuur lakkamatu mõte“, „Muinasjutt ohtlikust kohvitassist“. Autor kõnnib mööda Eesti valdu ja kihelkondi, aeg kotiga seljas, nagu Nipernaadi muiste, ning jutustab säravaid muinasjutulisi novelle ehk lugusid. Tema teele jäävad väiksed imelised külad, natuke suuremad linnakesed ja ulmelised paigad. Kruusateed ja metsarajad, üllatavad inimtüübid. Need tegelased on enamasti siiski lihtsad ja omased, kuid nende olemasolu ei oska igaüks enam uskuda või ette kujutada. Tahaks kohe ise koti ja kepi haarata ning minna suviste lummatavate heinamaadele, vaadata päikest ja kuudki, kui see suvatseb paista meie palgetele... Milline

geograafiline täpsus, millised kirjeldused. Lõuna- ja Lääne-Eesti; sissepõiked Pärnu, Tartu ja Võru kanti. Muide, kogumiku esimese jutu esimene sõna on Kärstna! Samas täis nõidust (kukk muneb puhtast kullast muna loos „Kui öökull huikab meid“) ja kummastavat mõtlemist (lugu kuldse ketiga aheldatud mehest novellis „Puhkehetkel“, mis pälvis 2009. a. Tuglase novelliauhinna). Meie meeled on arvutiajastul tühisusega nõnda rikutud, et me lausa vajame kosutuseks taolist vaadet ümbritsevale. Ent olulisem kõigest on märksõna aeg, millele juba viitasin. Rändajal peab olema aega, astuja peab teadma, et aeg on varandus, mida tänapäeval ei jätku, mis veelgi hullem, seda ei mõisteta õigesti kasutada.

Mehis Heinsaar oskab maailma vaadata, oskab jäädvustada ebaharilikke tundeid ja valu. Ükskõik kui kummalised lood ja nendes kujutatud tegelased ka näivad, leiab igast kas mõistukõnet või lausa õpetlikku münti. Heinsaare lugejad juba teavad, et kirjanik kompab reaalse ja irrealse piire, tema tekstides on rohkesti maagiliselt mõjuvaid sündmusi ja karaktereid. Nende tekstide n.-õ. peategelane on, nagu öeldud, Nipernaadi-möötu mees, kes otsib midagi seniolematult erilist, ta soovib unustada argipäeva ja tüdimuse. Korruga mõistad, et selleks eriliseks peetuks osutub lihtne inimlik õnn, armastus, eneseteostus. Muidugi tuleb silmitsi seista ka surma ja ajaga, mis on üks suuremaid inimese vaenlasi. Loos „Mees, kes ei teinud mitte midagi“ jutustatakse tegelasest, kes sõi, pikutas ja kastas kärbseseent, kuid tema eest hoolitseti igas külas hoolega, sest sellest olenes õnne püsimine paikkonnas. Aga kui ka üks või teine unistatuga kohtub, isevärki vägevusi näeb, siis lõpuks märgatakse, et maailm osutub seestpoolt ikka endiseks ja parem osa jääb kättesaamatuks. See aga sunnib omakorda uutele rännakutele, uuesti katsetama, lootuses, ehk on tulevikul siiski midagi anda. Anda, pakkuda lihtsat ja imelist elu, puhast ja kaunist loodust, armastust, laskmata lahti inimlikest nõrkustest, kas või laiskusest. Minu arvates soovib autor meile meenutada, et oleme kaotanud oskuse elu nautida, lihtsatest asjadest rõõmu tunda. Arusaamise ajast aga hoopiski minetanud.

Samavõrd võlub ja haarab Marge Nelgi raamatukujundus, neid fantastilisi pilte võib jäädagi vaatama. Tsiteerimiseks katke tekstist „Aabel Vikerpuu, õnnelik surija“: „Kuuldused Aabel Vikerpuust, õnnelikust surijast, levisid väikeses Antsla linnakeses kiiresti. Paljud vanurid, keda painas surmahirm, ja mitmed nooremadki, kes vaevlesid krooniliste tõbede küüsis, tulid Aabelit vaatama, ning nähes surivoodil öitsvate tiisikeripõskedega heatujulist noormeest, kelle keha ümber tiirlesid mesilased ja metsvindid, süttis neis vaimustus. Rõõmsa kadeduse ja aukartusega vaatasid nad, kuidas üks inimene siitilmast lahkumise nii suureks tähtpäevaks on osanud muuta, kuidas ta enne keskpäeva saabumist iga õunapuu, linavästriku ja rohuliblega enese ümber jumalaga jätab, enne kui ta keskpäevatunnil sureb, et siis mõni minut hiljem niisama tõesti jälle ellu ärgata. Selle väikese ime nägemisest said paljud uut elujõudu ja nii mõnigi linnakodanik tervenesis lausa lõplikult. Pärastlõunati, peale õnneliku surija taassündi, võttis Aabeli voodi ümber maad mõnus ajaviitemeeleolu. Keedeti kohvi, hoolitseti ellu tagasipöördunu eest, visati üksteise haiguste ja hirmude üle nalja, vesteldi ilmast ja poliitikast, valla probleemidest ja sellestki, kuhu lähedastega suve jooksul puhkusele võiks sõita. Mitmed pakilised probleemid, mida pereringis vaetud aastaid, said Aabeli surivoodi kõrval ootamatult lihtsa lahenduse.“

Maarja Vaino. Tammsaare irratsionaalsuse poeetika.

Uus ja väga hariv käsitus eesti klassiku Tammsaare isiku- ja loomeloost. Järgnev lõik raamatust aitab ehk mõista, miks me Tammsaaret pidevalt tsiteerime, lavastame, võrdleme, kõrvutame: „Igal juhul on selge, et Tammsaare löi teadlikult kaasa Eesti Vabariigi ülesehitamises, sest pidas seda oluliseks. Tema meelest oli ajalooliselt parim valik see, et Eestis otsustavad asjade üle eestlased ise, ja talle teigi suurt tuska, kui selgus, et eestlastest juhid ei pruugi alati olla oma maa ja rahva suhtes hoolivamad ja üllamad kui võõrad

valitsejad. Kuigi ta sai ka hästi aru, et kõik võtab aega. Kust pidigi poliitiline kultuur tulema, kui varasem kogemus puudus. Ometi ei olnud see suur lohutus, ja nii valutas Tammsaare pidevalt südant eesti kultuuri, poliitika ja laiemalt kogu ühiskonnaelu pärast. Oma publitsistikas on ta võtnud seisukoha pea kõigi oluliste probleemide puhul. Erilise tähelepanu all oli muidugi kirjandus. Tammsaare tahtis, et eesti kirjandus leiaks ühiskonnas kõrget tunnustust. Ta ise tundis end võimekana ehedat kirjandust looma ja tegigi seda, kirjutas nii, et ka praegu ütlevad tema teoseid lugevad välismaised kirjandusteadlased: see autor kuulub maailmakirjanduse tippude hulka. Oma romaanidega tõstis ta kahtlemata eestlaste kui kultuurirahva väärikust ja eneseteadvust. Tammsaare ja tema põlvkonnakaaslased võtsid kokku kõik selle, mis eesti kultuuris loomisjõulist, ning ehitasid selle varal rahvusliku kultuurikaanoni, millele me endiselt toetume, sest see on hästi tehtud. See oli nende meeste suur maalritöö.”

Pärast lugemist peaks märkama isegi nõukogudeaegse kaanoniga harjunud lugeja, kui mitmest vaatenurgast saab Tammsaaret jälgida ja iseloomustada. Vaino on vaadelnud ja analüüsinud romaanides leiduvaid saladusi kui sündmuste käivitajaid, mõtestanud reaalseid ja irrealseid maastikke, Tammsaare muusikahalust, tema eksistentsiaalseid änge, põnevaid naiskaraktereid ja muidugi narre. Ükski uurija ei pääse mööda ka piiblimotiividest Tammsaare proosas. Eriti nautisin viimast peatükki „Lisalood”, kus pühendatakse lehekülgi kujunditele, nt. „Koerad ja suremine”, „Koera jälg”, „Kärbes ja tihane”, „Ema jälg” „Indreku emakompleks” jt. Raamatu lõpus leidub tore „Väike mõistesõnastik”, milles muu hulgas selgitatakse „Tõe ja õiguse” peategelase Andres Paasi perekonnanime tähendust sümbolina. Seejuures saame teada, et raskesti väljaloetavate ettevalmistusmärkmete põhjal võis algselt olla Mäe peremehe nimena kirjas Viherpuu.

Liivametsa Lugemised - 94 / 2016

LÄHETUSLAUSED

1934. a. on A. H. Tammsaare kirjutanud: „Demokraatia vajab enesepiiramist, enesevalitsemist ja kohusetunnet palju suuremal määral kui autokraatia. See ongi, mis teeb selle korra raskeks. Sest paljude on neid inimesi, kes tahaksid iseoma ihasid ja tegusid piirata? Ei, kõik piiravad aina teisi. Ja kus on need, kes tahaksid iseend taltsutada ja valitseda? Kõik tikuvad ummisjalu teisi taltsutama ja valitsema. Enesekohustamise asemel kohustaksid kõik hea meelega teisi. Ükski ei taha millestki loobuda, kõik ootavad ja loodavad, et teised loobuksid.”

Vihmane suvi sobis raamatugurmaanidele, aga kuna loen niigi meeletult, oleksin soovinud natuke kirjandusest puhata ja päikest nautida.

Annan siis teada, et sedapuhku pühendasin rohkem aega välisautoritele. Katja Kettu „Ööliblikas” ei jää sünguselt grammigi maha Sofi Oksaneni „Puhastusest”, Kettu romaanis pole lootuse lohukestki. Nii julma raamatut pole ammu lugenud. Ikka naiste kannatused. Kes soovib, võib Aliide ja Irga saatust isegi võrrelda. Noor lapseohtu (15. a.) soomlanna põgeneb Venemaale, kommunismi „nautima”... , kuid ta tee viib hoopis sirgelt Vorkutasse. Sealne metsikus ja mülikalik elu muudab temagi julmaks. Tegevus toimub paralleelselt 2015. a. Marimaal ja vangilaagris, kust naine pääseb alles pärast Stalini surma põgenema. Selleks võtab ta ette identiteedivarguse, mis tähendab parima sõbra reetmist ja hävitamist. Muide, üheks tänapäeva Marimaa tegevust juhtivaks jõuks peetakse romaanis sõnaselgelt Venemaa valitsejat Putinit. Miks ja kuidas, uurige juba ise! Üsna huvitav, kuidas tema elu seotakse Vorkuta vangidega. Ainus, mis võib veidi lugemist segada, on teose stiil ja keel, aga see häirib vaid mõnikümmend lehekülge. Rohkelt auhinnatud ja kiidetud USA indie-ikooniks tituleeritud Miranda July debüütromaan „Esimene paha mees” pole ilmselt minu jaoks kirjutatud, ent inimesele, kel on tulnud noore inimese keeruliste psüühikamuredega kokku puutuda, võib raamat hästi sobida. Jelena Minkina-Taycheri „Rehbinderi efekt” keskendub põhiliselt juutide elule NSVL-is, nii 1930-ndate halastamatute repressioonide päevil kui ka 60-ndatest Gorbatšovi ajani. Ajastu hõngu tunnetavad kõik, kes sel perioodil elanud. Minu jaoks on inimsuhted tekstis liiga ülevoolavalt kirjeldatud. Vaatenurk sarnaneb tonaalsuselt pisut Pavel Sanajevi romaaniga „Matke mind pörandaliistu taha”. Tšehhi päritolu Milan Kundera romaan „Tühisuse pidu” hindab praegust Prantsusmaad. Kohati vaimukas, kohati kibe. Leidub iroonilisi vihjeid Stalini eluloole. Mind eriti ei haaranud. Leidsin siiski toreda väljendi „kasutu säramine”, mida kasutaksin siis, kui kohtan mõttetut eneseeksponeerimist. Mõtlen kollast ajakirjandust, kes vahendab glamuuriga epateerivaid pidustusi. Sofi Oksaneni „Norma” käsitleb teadagi väga tõsiselt teemasid: maffia valitsetud beebitehased, asendusemad, surrogaatlusäri, juustemüük, ja teeb seda süngelt, nagu ikka. Ühiskonnakriitilise krimiromaanina lodus lugeda, aga liiga palju materjali ühe raamatu kohta, seega kohati vaatab vastu pealiskaudsus. Michel Houellebecqi „Platvormi” aitab läbi hammustada ehk Jan Kausi arvustus „Valerie, erakordne elementaarosake” („Sirp”,1.07) Romaani peategelane, egoistlik neljakümnene

vallaline kultuuriametnik vaatab kogu kapitalistlikku maailma pessimistlikult. Eriti teravalt torgib ta islamit ja massiturismi, küll aga hindab seksiturismi, sest vaid seksuaalne kiring teeb teda õnnelikuks. Nii et seksijuttu jätkub. Siis ootamatult ta armub, ent imetletud naine hukkab terroristide õhatud pommist. Lisaks võtsin kätte 1967. a. ilmunud kogumiku „Inglise novelle”, mis sisaldab NSVL-i silms progressiivsete autorite tekste, ja nautisin õhtuti „Vikerraadiost” kuulnud William Shakespeare 1987. aastal avaldatud „Sonettide” ülelugemist. Need on tõesti suurepärased, täis ilu, maailma mõtestamist ja tarkust. 1994 trükkis ilmunud Igor Gräzini raadiojutud „Parema käega” on kohati igavad, mõned siiski naljakad ja tänagi kehtivad, nt. „Seal, kust Kalevipoeg laudu tõi”, ent ega nad suurt midagi paku.

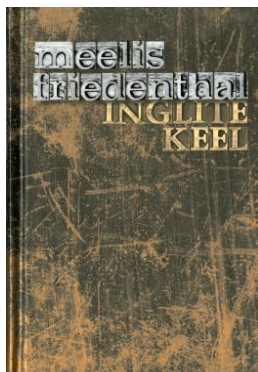
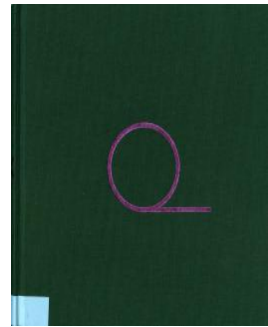
LOETUD RAAMATUD

Vahur Afanasjev. Tünsamäe tigu.

Tänavuse Kultuurkapitali aastaauhinnaga pärjatud luulekogu lugesin juba varakevadel läbi, aga arvamuseni jõuan sügisel. Muidugi väärrib raamat kiitmist, ja ka kujundus imponeerib.

Mulle meeldib, kui inimesed on laulu sisse pandud. „Tünsamäe tigu” sobitub hästi Mats Traadi vanade ja ka värskemate Harala elulugude kõrvale. Nad jutustavad ja üldistavad Eesti külade lugu ja saatust, mõlemad mõtisklevad ajaloo jälgede üle ja jõuavad tänasesse välja. Oli taluaeg, sõjaaeg, kolhoosiaeg. Olid punkrid ja metsavennad, pommiauk ja sõjavangid, piimapukid, on surnuaiad, ahjusoe leib, suvetuul, olid ja on vanausulised. Afanasjev rändab Tartumaal Kirepi (Kostina) külas ja selle ümbruses. Lisatud kaartidelt saab jälgida, kus üks või teine koht asub. Võrreldes Mehis Heinsaare muinasjutulis-maagilise teekonnaga „Unistuste tappev kasvamine” on Tünsamäe kandis kõik realistlik ja selge. Ehkki kõik näib vana, vaevatud ja väsinud, jätavad uued tuuled siia jälgima. Autorit parafraaseerides purjetab Tünsamäe tigu üle aegade, haavamatu ning limane, seljas erinevad koormad, kuigi samanimelist talu enam pole: „Tünsamäe talu enne Meoma lodu – / seisund hävinud, kägu kukkunud, / aga tigu jookseb omasoodu edasi / Temal on kogu aeg kiire, aga samm on säästlik” („Tigu”). Nii muutub ta, Tünsamäe tigu siis, ajasümboliks ja paratamatuse näitajaks. Just tema aimab või teab tõde, on aegade valitseja, kirjutab autor. Tsiteerin lõpuluuletuse: „Head ajad on jälle siin – / Viina on poes / ja saunaski seepi. / Tünsamäe tigu kui aja mudel / tõmbub keereldes endasse. / Kes pani pihta kaksikheeliksi, / mida on mul hädasti tarvis, / et saaksin ükskord üliinimeseks, / Koosa ja Kostina valitsejaks? / Tünsamäe tigu kui aja mudel / tõmbub keereldes endasse, / aga head ajad ei kao – / need on kogu aeg olemas. / Ajukooreürask kirjutab raamatut / kolba sisemise külje peale. / Ajakooreürask matsutab talusid, / haukab kolhoosi ja kapitalismi. / Head ajad on jälle siin – / viina on poes / ja saunaski seepi. / Kõik, kes olid kunagi olemas – / kuulsust neile ja igavest au!” („Head ajad”).

Seda raamatut võiks küll lugeda!

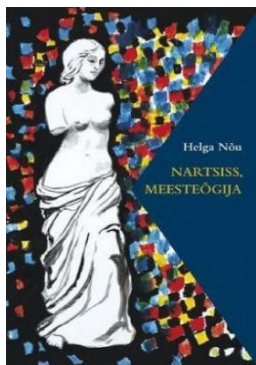
Meelis Friedenthal. Inglise keel.

Suurepärase stiili ja keelega sisutihe romaan, nagu Friedenthali eelmine teos „Mesilased”. Sisu tutvustamine pole sugugi lihtne. Tegevus toimub kahel ajastul: üks viib 17. sajandi Tartusse, teine tänapäeva ülikoolilinna ja omapärasesse kolkakülasse. Äärmiselt oskuslikult komponeeritud raamatus tehakse sissepõikeid ka Saksamaale ning 1980-ndate ja 90-ndate Eestisse. Kuigi esmapilgul tundub, et loed ajalooainelist romaani, kus vanem abielupaar Eino ja Asta Aaron uurivad vesimärkidega kaltsupaberi ja Tartu paberiveski olemasolu, tajud lehekülgedel teatavat müstilisust või maagilist irreaalsust. Nimelt satub tegelaste kätte ainuke alles jäänud eksemplar Salomon Maiuse raamatust, millel on vaat et demonlik mõju selle lugejate psüühikale. Ka tänapäevastele inimestele, Mirjamile ja Joonasele, kes töötavad arhiivis. Romaani järelesõnas tutvustatakse Maiuse prototüüpi Friedrich Meniust, kellest sai 1632. aastal Academia Gustaviana ajaloo ja muinsuse professor. Tartu perioodil ilmub tema teostele meie aladel ainulaadne humanistlik trükimärk, mis kujutab kaljuse koopasuu kõrval seisvat Mercuriust ja Vulcanust, kelle kohal seisab moto: „On raske, kuid võimalik läbi tungida”. Märk õhutab teksti saladusi mõistma. Kasutades varjunime Salomon Maius, publitseerib Menius 1644 Rootsisis raamatu *Consensus hermetico-mosaicus*, mis keelati hereetiliste (s.t. ketserlike, kehtestatud usukäsitlustest kõrvalekalduvate) seisukohtade tõttu ja autor pandi koguni vangi. Kohtuotsuses süüdistati meest nõidumises, varguses, liiderdamises ja mitmenaisepidamises. Arvatakse, et Meniuse Tartus viibimise ajal arutati linna paberiveski rajamise kava, kindlaid tõendeid selle olemasolu kohta aga pole. Seda, omal ajal ketserliku sisu tõttu hävitatud teost, on näinud mõistagi väga vähesed silmapaariid. Nüüd on lugu saanud belletristilise käsitluse. Saatesõnas mainitakse ka kaht paberiuurijat Öie ja Leo Utterit, kelle kogutud ja sorteeritud

kaltsupaberi kogu on kadunud, nõnda kui nende käsikiri varauusaegse Eesti paberiajaloo kohta. Küllap need faktid ajendasidki Friedenthali sulge haarama.

Tsiteerin mõtiskluse, mis toimub Adam Oleariuse (saksa geograaf ja õpetlane) Tartus viibimise ajal. Ärge laske end nendest, vaid esmapilgul segasena näivatest lausetest heidutada, nad on lihtsalt pisut kontekstist väljas: „Ta avas raamatu ja otsis õige koha üles. Seal oli terve lehekülg kirjutatud ingellikku tähestikuga. Read olid ühtlased ja sirged, rütmiliselt vahelduva rõhutusega, osa tähti ulatus rea baaskõrguselt ülespoole, teised allapoole, pilt oli loomulik. Salomon oli tulemusega tõesti väga rahul, see täitis kõik ta lootused. Need tähed olid palju ilusamad kui John Dee kirja pandud kohmakad kritseldused, mis mitte kuidagi ei suutnud päris kirja moodi olla. Päris kirjal on olemas loomulik vorm, selge enesetunnetus, väljamõeldud salakirjal on aga alati kunstlikkuse ja ebaloomulikkuse maitse juures. Sest kui inimesed päriselt kirjutavad, siis nad püüdlevad ilu ja harmoonia poole. Ebaloomulikest kirjadest lihtsalt paistab kohe välja, et tegu on soolapuhumisega. Salomon ei kahelnud, et mingisugune inspiratsioon oli John Dee ja Edward Kelly kirjeldatud Eenoki keele aluseks, aga asi ei ole selles. Inspiratsioon sisendab, aga ta ei alluta inimest. Mõnes inimeses pulbitsevad tunded, aga ta on võimetu neid kuidagi väljendama, ta on nüri nuga, ta nikerdab kuju valmis, aga see on kohmakas. „Inglite keel?“ kergitas härra Olearius skeptiliselt kulme. Salomon noogutas. „See on prelapsaarne, puhas ja rikkumatu keel, ilma barbaarsete ja demooniliste häälikuteta. Te olete ise keeletundja inimene, vaadake, ma olen teinud palju tööd erinevate keelte alal ning jõudnud järeldusele, et sellisel viisil on kõige parem esitada sõnul seletamatuid saladusi.“” Olearius nimetab Meniust ka oma kuulsas reisikirjas. Minu arvates lasub Friedenthali romaanil „Inglite keel“ raskelt sõnastatav võlu. Katsuge see, pingestatud võlu siis, üles leida, mind üllatab näiteks autori lause voolavus, kuigi võõrsõnade rikkus võib mõnd lugejat pelutada.

Ehkki romaanis leidub ka tagasihoidlik ja kummastav armastusliin, täidavad teost suuresti filosoofilised arutlused. Olgu siis teada, et inglite keelest, mida rääkinud Aadam ja Eeva enne paradiisiaiast väljasaatmist, on mõne mõtleja meelest välja kasvanud teised keeled. Äkki ka eesti keel, kuigi sellest ei kirjutata midagi...? Kes suudab, võib raamatust ka allegooriat leida.

Helga Nõu. Nartsiss, meesteõgija.

Ärge siis unustage, et kuigi Helga Nõu elab vähemalt poole aastast Rootsis, on ta eesti kirjanik. Tema puhul mõistet väliseesti autor ei sobi enam kasutada. Raamat jutustab tõelisest meestemagnetist, meesteõgijast, kui pealkirjale viidata. Prostituudist, kel on eri aegadel ja paikades ise nimi: Anna – Amanda – Amelia – Adela – Alinda – Agnes – Aida – Angela. Ta käis läbi kõik maailmajaod, suhtles sadade meestega, romaani lõpus ei teagi, palju neid kokku oli. Kasutades esimest nime, siis Anna oli naine, kes pidevalt kukkus ja tõusis, kukkus ja tõusis, elas kord näljas, kord söötsid aga rikkamad mehed ta kõhu restoranides täis. Ta oli elukutselt juuksur, kui tänast ametinimetust kasutada, aga joomise tõttu töötas sagedamini nõudepesijana. Anna oli sündinud 1899, kuid tegi end passe ja riike ja mehi vahetades aegajalt nooremaks. Suri 1960-ndate algul kopsuvähki. Polnud ka ime, sest oli

meeletu suitsetaja. Mis teeb aga romaani huvitavaks, on asjaolu, et ka Helga Nõu ise on üks tegelastest. Nii jookseb raamatusse sisse irreaalsus. Autori seletatud müstifikatsiooni järgi kohtab ta ühel päeval Raua tänaval, kus asub perekond Nõu Eesti korter, noorepoolset naist, kes nimetab end tema tütreks. Nii kutsubki kirjanik naist kasutütreks, kelle saatus teda väga puudutab, ning asub Anna jälgi otsima. Kõik kohtumised inimestega, kes midagi Annast teavad, toimuvad natuke nihestatult. Kord olevat Helga haige Annaga kohtunud Rootsi haiglas, kus tema abikaasa Enn Nõu kopsuvähki põdevaid patsiente doktoritööks uurib. Asjasse on segatud ka USA-s elav Ernst Enno tütre tütar Elin Toona, kes oleks nagu Eesti Majas midagi niisugusest naisest kuulnud. Jah, lõpuks jõuab Anna pärast keerulisi ja raskeid püüdlusi Ameerikasse, oma imetletud unistusemaale. Ent USA on talle pettumuseks, nii külm Alaska kui ka tulikum Florida. Anna lõputud seiklusi tuleb lugejal ise järele vaadata, ei jõua siin keegi neid kirjeldada. Üks on kindel, Anna on väga ilus ja paljud mehed nimetavad teda imeliseks, mõnikord on tal koguni kolm armukest korraga. Isegi kaks korda raskelt põetud suguhaigus ei muuda tema vaateid elule. Iga kord, kui ta töötuks jääb, suudab ta peagi lootusetusest välja vingerdada.

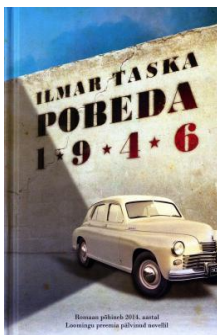
Helga Nõu romaanis pole ühtki labast või frivoolset kirjeldust, ta sunnib elus õnne otsivale naisele kohati hoopis kaasa tundma. Peategelane on nimelt armastuse jahil, jäädes lõpuks üksi, sest ainsa sünnitatud lapse ta hülgab, kuid ei loobu õige mehe otsinguist viimse hingetõmbeni. Lontruseid ja muidu arusaamatuid tüüpe ei peleta ta aga sugugi eemale. Annal on muidugi nõudmised: mees peab oleme ilus, sale ja rikas. Nagu sarnast kandidaati näeb, sirutab naine küünised-püünised välja. Tõsi, Aafrikas ta neid eriti küll ei näi leidvat. Muidugi abiellub ta ka nendest mõnega, ühega vist isegi armastusest, aga alati mingi vajaduse, eelkõige raha pärast. Olgu lisatud, et üks seaduslikest meestest näiteks sureb Norras tiisikusse. Peale lindude ja koerte, kellesse ta meeletult kiindub, muretseb Anna ka Pärnusse jäänud vanemate pärast. Tegevuse jooksul toimub Eesti okupeerimine ja Teine maailmasõda, mis teda natuke puudutavad, aga peaeesmärki, jõuda Ameerikasse, ei

vähenda. Õnne ja rikkuse tagaajamises ta ebaõnnestub, ent maailm, millega elunautija silmitsi seisab, on põnev ja mitmekülgne. Pärast pikemat mõtlemist leian, et neid kohti, kus Anna viibib, poleks pruukinud nõnda palju olla, pigem lugenuks rohkem olustiku kohta, kus ta parajasti viibib. Katke: „Majas, kus Agnes [s.t. Anna – M. L.] elas, rippus akna küljes linnupuur musta Hiina linnuga Chip. See kuulus ühele äri habemeajajale. Teine lind Polly oli perenaise Mary oma. Iga kord, kui Agnes linde nägi, rääkis ta nendega ja söötis neid. Viimaks nad kiindusid temasse, nii et ei lasknud enam kedagi teist ligi, ja ta sai nad endale. Algul sai ta Polly, ostis talle suurema puuri ja viis ta oma tuppa, kus lasi linnu lahti ja mängis temaga. Sellest läks aga Chip nii armukadedaks, et ei söönud ega joonud enam ja oli suremas, enne kui Agnes ka tema oma tuppa viis. Polly õppis varsti rääkima ja hüüdis talle vastu tervitussõnu, kuna Chipile vaesekesele jäid sõnad kurku kinni, võib-olla olid hiinlased ta keele ära lõiganud, arvas Agnes. Seepärast pidi ta temale erilist õrnust avaldama, teda vannitama ja silitama. Lind musitas teda ja oli temasse nii armunud, et oli minestuse äärel, kui Agnes temaga rääkis ja kord tahtis ta naisel oma metsikus kires silmad peast nokkida... Agnes pani oma lindudele magamiseks teki ja padja – kujutage ette! – ja tassis nende puure ühe akna juurest teise juurde, et neil oleks huvitavam väljavaade. Suvel viis ta nad aeda. Sinna plaanis ta veel ehitada suure uhke linnumaja. Asi läks veelgi keerulisemaks, kui Paulo kinkis talle kolmanda linnu, India mahjoorilinnu – see oli mustade läikivate sulgedega ja apelsinivärvi kollase noka ja jalgadega, umbes tuvi suurune, aga saledam. Ta sai nimeks Ah-Kum. Ja nagu nendest veel küllalt polnud, ostsid nad koos Pauloga juurde neli või viis kääbuspapagoid, live birds'i. Nendele lisaks leidis Agnes vigastatud tuvipoja ja kasvatas ta üles hoole ja armastusega.“ On vast romaan! Lisaks ka paks, 365 lehekülge!

Meelike Saarna. Itaalia suvi.

Ei teagi, kuidas juhtus, et lasksin end haneks tõmmata, ju ma ei tajunud ütleja iroonilist tooni. Aga ühe jooksu pealt hõisatud soovitus peale, loe „Itaalia suvi“, just sinu jaoks loodud..., võtsingi raamatu kätte. Minu naistekate vastasus on üldteada, kuigi mõned nendest on ju ka isikupärased. „Itaalia suvi“ on küll kohutavalt igav, aga pidasin vapralt lõpuni vastu. Ma ei märganud romaanis ühtegi iseseisvat mõtet, isegi klišeelikkumõttevara leidub napilt. Kohati oli lausa piinlik lugeda, kas niisuguseid naistüüpe tõesti eksisteerib, kes võivad oma naiivsusega marru ajada isegi nii karastunud eesti kirjanduse lugeja, kui seda juhtumisi olen. Peategelase Kleeri maailm on ikka uskumatult ahas ja primitiivne, tema nutujoru mahajäetusest kestab ja kestab, midagi uut lisamata, ja seda 212 lehekülge! Arvata on, et itaallasest härrasmees niisugust eesti naist küll pikemaks ajaks kaaslaseks ei taha. Naist, kes hõiskab ja teavitab: „Tere tulemast peielauda, tere tulemast minu armastuse matustele“. Kleeri nõustav sõbranna on teadagi juuksur! Ja siis eksisteerib veel keegi sõber Anton, kel endal abielu nurjunud, aga ta pakub Kleerile oma õlga nutmiseks, kui juhtub aega olema. Tsitaadi valisin nii, et tegin raamatu ühest kohast lahti, need laused juhtusid olevat ühed sügavmõttelisemad: „Nii et aega oli nüüd küll ja kui see ettekandja, too mustade jõudude salaagent, too sasijuustega, mustaks maalitud silmadega, mustaks lakitud pärlmutterküüntega inimvihkaja talle menüüd ei too, vaid kõõritab ikka veel ta toolile toetuvate säärite poole, võib ta valida mõne teise terrassi, mõne teise kohviku, mõne teise ettekandja. Alati võis valida mõne teise koha, mõned teised inimesed, mõne teise ümbruse. Nicolas oli valinud Itaalia ja enne seda oli ta valinud tolle väikse valgepäise jänku, kelle nimi iroonilisel kombel oli Õnne ja keda Nicolas tutvustas talle noobli kesklinnahotelli fuajees, kus nad juhuslikult keset tööpäeva kokku jooksid. „Saa tuttavaks – Õnne,“ lausus Nicolas agaralt ja joviaalselt. „Kleer,“ ütles Kleer. Õnne ulatas talle käe, see oli kitsas ja puine. Väike valge jänku – see nimi sündis Kleeri peas otsekohe, nagu ta naist nägi – hakkas kohe sädistama konverentsist, mille osalejad nad Nicolasega mõlemad olid. Miks ta ei piiksu, mõtles Kleer, jänkud ju tavaliselt piiksuvad, või ei olnud see nii? Rohkem ta ei saanud selle üle pead murda, sest Nicolas lausus, et Õnne võiks läbi astuda Kleeri käsitöökojast, ja ta ei täpsustanud, kes Kleer talle on. /---/ Kleer keeldus teda Õnneks nimetamast, ta ütles: see naine seal hotellis, see nõme piiksuv blond, kes ta selline üldse on, miks sa temaga koos olid, ma oleks küll järgmise liftiga läinud, koridoris teise seina äärde hoidunud, saalis teise kohta istunud. „Mul ükskõik, kuidas sa teda kutsud või mida tust räägid,“ ütles Nicolas pärast kodus, „ta pole mulle keegi.“ Aga juhtub nii, et mees abiellub Õnnega ja sõidab ära. NB! Kleer oli vist ise ka blond, kes teab, et keskeas Nicolas vahetab naissoo esindajaid tihti.

Ilmar Taska. Pobeda 1946.

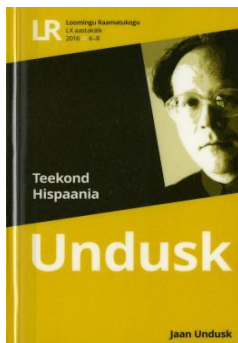
Ajalooainelise, nn. mäluromaani kohta pole lihtne mõnd märkust teha, nii ongi teose retseptioon olnud lausa ülivõrretes kiitev. Pakun välja mõtte, et see lugu on kirjutatud välismaalaste tarvis, s.t. tõlkimiseks. Lääne lugejaid puudutavad meie ajaloo rasked taagad hoopis teisiti, nad on sageli eelkõige põnevuse jahil. Loomulikult on „Pobeda 1946“ korrallikult sõnastatud ja huviga loetav, eriti algusleheküljed. Ent..., ma ei usu Taska kirjutatud lugu kuigivõrd, ma ei taju ängi, ei tunneta tegelaste kannatust ega ahastust. Pole ka Oksaneni romaanidest

õhkuvat jäisust ega kalkust. Romaan on oskuslikult konstrueeritud, emotsionaalsus apteekerlikult tembitud, karakterid kinoliku täpsuse ja reljeefsete detailidega kaunistatud. Film kisub mõnel ehk pisarad välja, eestlastele filmikaadrist ei piisa. Jah, mul jätkub julgust väita, et ooperilauljanna Johanna on pigem melodramaatiline kangelanna kui ajalõugade vahele surutud naine. Johanna ja BBC ajakirjaniku Alani suhte võrdlemine Chio-Chio-Sani ja Pinkertoni rollidega „Madame Butterflys“ võib filmis tõesti uhke välja näha. Tuleb välja, et Johanna on Bulgakovit lugenud, tugev kujund, pole midagi öelda. Iseküsimus on kuueaastase poisi maailmapildi hindamine. Teadagi mõistab lapsega manipuleerimise iga lugeja hukka, see on vastik, seda enam, et poiss on siiras ja usaldav. Tema lapsemeele tõttu juhtub kohutavam kohutavast, poiss annab teadmata, mida teeb, oma isa KGB-le üles. Eks neid varatarku lapsi leidub eesti kirjanduses ennegi: Viivi Luige „Seitsmes kevad“, Leelo Tungla „Seltsimees laps“, Kai Aareleidi „Linnade põletamine“. Enamasti tüdrukud. Mõni tubli kirjandusloolane võiks lähemalt uurida nende karakterite arengut, elujälgimisoskust, isegi võimalikku mõju ühiskonnale ja eesti kirjandusele üldisemalt. Taska poiss on kergesti mõjutatav, nagu lapsed peaaegu alati selles eas, aga kas ta suudab sõjajärgset aega nõnda hinnata ja jälgida, vajaks arutlust. Vähemalt Venemaal käitumist ei suuda kuidagi loomulikult pidada, nõnda kui tema otsust otsida rahvavaenlast enda keskel. Siis see punker... Kummaline, et üks äravintsutatud väikemees mõtleb loomavaguni nurgas konutades, et tal pole isale-emale ja onu Pobedale kinke viia. Onu Pobedad mõistagi tegutsesid, kas küll nii rafineeritult, ent sama jultunult, metsikult ja eemaletõukavalt kindlasti. Teisalt mõjub onu natuke naiivselt, seda masti mehed lapsemeelsust küll ei põdenud. Siiski on suudetud onu Pobeda põlgusväärseks kirjutada. Kõige komplitseeritum tegelane on kahtlemata poisi ema, kohutavatel hetkedel võib inimene käituda muidugi arusaamatult, kas aga nõnda lapsikult? Üks fakt, mis raamatus kirjas, väärib kindlasti tähelepanu, nimelt asunud Pagari tänava keldris ruum, kus peitunud pihustusmasin, kuhu heideti surnud inimesi, et neist ei jääks midagi järele. Võikus, mille andmed on võetud ajalehest „Esmaspäev“. Sinna kaob ka poisi ema... Johanna lahkub Eestist, ja väikese poisi silmad avanevad. Ta küll ei tea veel oma isa arvatavat saatust (on surnud?) ning läheb teda kaugele Venemaale otsima. Tõsi, toona kandis see riik nime Nõukogude Liit.

Romaani lõpp on ajastu vääriline: „*Kas nii võibki tulla kommunismi võit?*“ mõtles poiss. Neid sõnu olid onu ja kasvatajad talle tihti korrutanud. Siis mõtles ta tädi Johannale, kes istub pärlmutrivärvi pikakerelises Jaguaris ja räägib raadioonuga veel ühte mõistmatut keelt. Hetkeks tungis poisi ninna tädi Johanna lõhnaõli lõhn ja ta õlga puudutas tädi soe käsi, kuid ta raputas selle maha ühe kiire õlakehitusega. Kõigepealt pidi ta üles leidma isa. Ilma temata ei sõida ta enam kuhugi. Ta tahtis olla tagasi puuriidal, kodus nagu vanasti. Rahvast tuli peale aina rohkem. Trollibuss täitus sooja auruga ja poisil ei olnudki enam ilma jakita jahe. Tal tekkis lootus, et just see trollibuss viib teda tõepoolest isa juurde helgesse tulevikku. Ta vaatas aknast välja ja kujutas ette, et näeb end varsti ühel säärasel väljakul seismas koos isaga. *Me otsime üles ka ema, ostame uue auto... ja sõidame kõik koos tädi Johannale Londonisse külla.* Konduktor hüüdis selja tagant üle trollibussi: „Järgmine peatus: Ploštšad Pobedõ“. Poiss vaatas uurivalt läbi juhiklaasi. Ta silmades oli nii uudishimu kui ka väsinud rammestust. Tänavamegafonist kostis rõõmsat muusikat. Sarvedega buss muudkui veeres vaikselt surisedes mööda järjekordse linna Lenini prospekti. *Muudkui veeres.*“

Selline sõnastus peaks kutsuma mõtisklema. Selles on midagi hirmutavat, kas lapse aju oli juba nõnda võimsalt töödeldud? Ses mõttes on teos ka ohuromaan ja aitab kindlasti täiskasvanute mõttemaailma teisenemist mõista.

Raamatu pealkirja võib mitmeti tõlgendada, et mida võidujärgne aasta kaasa tõi, ent sellenimeline auto näitas samuti teatavat positsiooni riigis.

Jaan Undusk. Teekond Hispaania.

Kuigi autor käis intellektuaalsel Ibeeria-reisil, mille eeskujuks valiti Tuglase 1913. a. sooritatud marsruut, juba 1999, ilmus Unduski mõtteriännuline reisikiri terviklikult alles tänava „Loomingu“ Raamatukogu“ sarjas. Tõsi, teksti lõpus on kirjutamisaja dateeringuks 2000–2001, üle loetud aastal 2015. Mis tähendab, et kolm peatükki on avaldatud „Vikerkaares“ aastatel 2002 ja 2006. Kuigi raamat osutub väga huvitavaks ja sisukaks, kohati isegi pingeliseks, ei pruugi iga lugeja sellest läbi pureda. Akadeemilistest arutlustest rikast reisikirja „Teekond Hispaania“ võib pidada koguni keeruliseks lugemiseks, mis eeldab Hispaania kultuuriruumi põhjalikumat tundmist, kui lihtsalt pilguheit haaravatele loodusvaadetele, head veinid ja soe rannaliiv külje all. Lisades, et mõnda lehekülge võiks koguni belletristiliseks nimetada.

Muidugi iseloomustab Hispaaniat eelkõige päike, mille lõõmava kuumuse mõjul on kujunenud sealse rahva moraal, teadvus ja arusaamad. Undusk arutleb tõsisemalt hispaanlase mõiste üle, mis reaturistile jääb tihti lõpuni hoomamata. Teame küll, et eksisteerivad Kastilia, Andaluusia, Kataloonia, Baskimaa, ent nende nimetuste sügavama, mõtteloolise uurimiseni ei jõuta. Autor peatub pikemalt baskide saatuse, käekäigu ja mõttelaadi juures ning kirjeldab terrorismi, mis on ammu ajast Hispaaniat kui tervikut hirmutanud. (NB! Katalooniast kirjutab ka Karl Ristikivi romaanis „Lohe

hambad"). Undusk diskuteerib baski päritolu kirjaniku ja filosoofi Miguel de Unamunoga (1864–1936), avab viimase ühiskonnakriitilist, katoliikluse vastu suunatud ilmavaadet ja selgitab, et just tänu Unamunole sai don Quijote'ist filosoofilise maailma tegelane, just tema kultustas don Quijote'i Hispaania Kristusena. Muide, kes Miguel de Cervantese teost on lugenud, teab, et La Mancha hidalgost sai pärast rüütliromaanide lugemise „mürgitust“ see, kes ta on – rändrüütel. Teine Hispaania suurmees, kellele pöörab autor tähelepanu, on kirjanik ja poliitik ning moraalifilosoof Francisco Quevedo (1580–1645). Kolmandana osutatakse 16. sajandi müstikule ja kirjanikule, karmeliitide ordu reformeerijale Teresa de Avilale, kellest sai hiljem pühak. Baski rahvuslus on teema, mida kirjeldatakse kohati lausa sensuaalselt, diskuteerides Estrella nimelise äärmuslasega.

Ja mõistagi teab igaüks, kes on maailmakuulus don Juan! Paar sõna leiab ka Carmen'i kohta. Franco nime hispaanlased ei unusta, leian kummalise võrdluse Brežneviga, mõlemad olnud kiriku- ja politseimehed. Ehk on teil tekkinud juba huvi raamatu vastu?

Kus on lõõmav päike, tuleb jutuks ka vesi, olgugi väga filosoofilises kontekstis. Autori arutlus: „Meiegi kohta võis öelda, et igal pool oli üks ja seesama vesi. Ei olnud küll mingit müstikat, siin ja praegu, kuskilt ei kuulnud müstilise ühinemise kogupauke, oli lihtsalt hea olla. Müstiliselt hea olla, täitsa igapäevases mõttes. Kui keegi oleks minu juurde tulnud ja öelnud, et baski terrorism on pahe, siis oleksin ma ta välja naernud: baski terrorism on lahe. Jahe ja lahe Kastilia kuuma taeva all. Kusagilt peab ju kosutust saama. Keegi peab ju kuuma õhku välja laskma. Don Quijote käib mööda Kastilia kõrbet, metalne vahukauss peas, ja ründab aeg-ajalt hulluks minnes süütuid inimesi. Kas don Quijote on hull või ei ole, küsitakse juba neli sajandit, küsitakse nii tema kui ka Hamleti kohta. Õige vastus on, et don Quijote ei ole hull, kuid läheb aeg-ajalt hulluks Kastilia kuuma taeva all, muutub agressiivseks ja ründab süütuid inimesi. Ettemääratud kaotajad on ju sümpaatsed, kas pole tõsi? Nad pole ohtlikud. Aga täpselt sedasama on baski anarhistid: äärmuslikud idealistid, kes võitlevad tuuleveskitega, olles juba ette määratud kaotama. Miks mitte suhtuda neissegi sümpaatiaga? Või ei ole nende kaotus kuningriiklastele veel ette teada?“

Kuidagi ei taha jätta tsiteerimata Unduski vaimukat iseloomustust turismi kohta, millega peab paraku nõustuma ja mille leidmine minus tekkinud arvamust kinnistab, seega meelt röömustab: „Turistid oma objektide ees meenutavad hiina kommuniste, kui kõneleb esimees Mao. Mille üle te vaimustute, õed ja vennad, tahaks kiuslikult küsida, see on ilus vana platereskses stiilis fassaadiga maja [Salamanca ülikool – M. L.], ent mitte midagi enam. /---/ Mulle on alati tundunud, et turismile, sellele algselt väga euroopalikule, kunagistest *grand tour*'idest, noorte elluastujate härrasmeeste õppereisidest välja kasvanud ja massidesse valgunud nähtele, on esmalt ameeriklased ja siis Kaug-Ida rahvad andnud erilisel instrumentaalse sisu. Turism kui töö maailmast vaimustumise kallal. Ei kuskil enam võõraid maid skeptilise uudishimuga silmitsevaid härrasmehi, vaid kihiseva kollektiivkaardi järgi erutuselt erutusele sammumas.“ Lisateabeks: Unamuno valiti mitmel korral Salamanca ülikooli rektoriks.

Lõpetuseks: Kui otsustaksin teist korda turistina Hispaaniasse minna, kas oskaksin seda päiksekuuma maad teisiti vaadata? Kui ma vaid teaksin.

Liivametsa Lugemised - 95 / 2016

LÄHETUSLAUSED

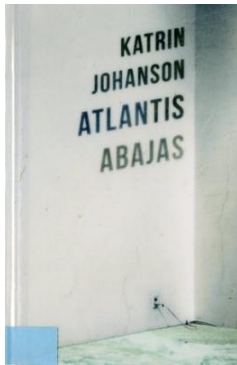
Tammsaarelt aastal 1939: „Inimesed on hakanud lootma oma suure rammu peale, aga ega nad looma vastu ikka saa. Inimesed harjutavad oma jalgade väledust, aga nad on paljad käperdised vaimu loodud masinate kõrval. Seda peaksid eriti tähele panema väikerahvad. Sest pingutagu nad oma lihaseid kas või katkestuseni, suurrahvad võivad nad ometi tallata. Palju kindlam varjupaik on vaim, kuigi temast suuremat ei hoolita. Kultuuritahe, see on olnud rahvaste eluhing, olid nad siis suured või väikesed. Aga seda pole veel kunagi saavutatud lihaste suuruse ega jalgade väleduse või kergusega, kuigi ka need pole halvad asjad.“

Neil, kel veel vähegi huvi humanitaaria ja filoloogia kui distsipliini vastu, soovitan lugeda ajakirja „Keel ja Kirjandus“ selle aasta kaksiknumbrit 8–9. Kaanest kaaneni läbilugemine võtab aega ehk paar-kolm nädalavahetust, aga tekstid on seda väärt. Kolmteist autorit on oma töösse tõsiselt süvenenud, ehkki kirjutajate vaadetes leidub lahknevusi. Ajakirja lõpus kinnitab Tallinna Ülikooli professor Piret Viires küll, et õpetamise mõttes on eesti filoloogia elus! Väitele vaatamata paistab siiski, et filoloogia „südamega“ pole kõik korras. Kõige põnevam-intrigeerivam kirjutis kuulub vaimuaristokraadiks nimetatud Linnar Priimäele, aga tsiteerin hoopis alati süngepilgulist Mati Hinti, kes hoiatab, et rahvuskirjanduse tähtsus väheneb: „Rahvuslikud kirjandused pole rahvuslikus identiteedis enam nii tähtsal kohal. Asemele tulevad rahvusvahelised pildid, sümbolid, emotikonid

jne., aga kirjanduse enda semiootiline ja lingvistiline analüüs ning selle seostamine keele- ja kultuuriruumiga võib muutuda nišiharrastuseks.” Humanitaarid, olgem valvsad!

Head rahvaraamatukoguhoidjad! XIII kirjandustuur „Sõnaränd” ehk eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes toimub tänavu 7.–11. novembrini. Teele asutab end kaksikümned neli persooni. Uurige nende käest seda eesti kirjanduse asja, mis on ju ühtlasi ka Eesti asi.

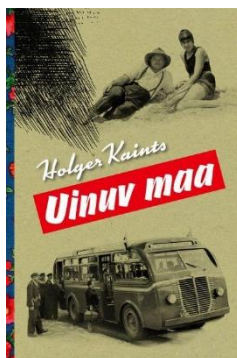
LOETUD RAAMATUD

Katrin Johanson. Atlantis abajas.

Algus on paljutootav, ent lõpuks kujuneb välja tavaline naisteromaan. Ilmselt ei suutnud autor psühholoogilist teost välja vedada, kuigi katse on nähtav. Romaan koosneb pigem pildikestest kahe mehe (üks algul küll poisike) ja kahe naise elust. Tegevus liigub episoodilt teisele, ilma et tegelasest midagi erilist või huvitavat teada saaks (arenemist toimuks). Lapsest saadik autisti mänginud heade manipuleerimisoskustega Renest võinuks kujuneda huvitav karakter, aga ühel hetkel teatatakse lihtsalt, et ta on nutikas IT ettevõtja, kel suhe tublisti vanema lahutatud Reesiga. Ka käitub täiskasvanud Rene igati humaanselt, aidates jalule viinakuradi küüsi sattunud endise koolipsühholoogi Martin Osti. Siis juhtub aga nii, et Rene abiellub Martini tütreaga ja neile sünnib laps. Nüüd saanuks autor tuua romaani analüüsi, miks nii läheb, sest Renel näib olevat homoseksuaalne kalduvus. Poisikesena isegi teatav läheduskatse otsimine Martini juurest... Romaani finaali on küll dramaatiline, aga ühteaegu banaalne. Igale lugejale jääb võimalus põhjust ise arvata: „Miks ta seda küll tegi?” uhas mõistmatu vapustus taas üle Reesi. Martin Ost läks näost punaseks. Reesi oli märganud, et hoolimata küllaltki tõmmust jumest vahetas mees üldse kergesti värvi. „Ega ta vist tahtnudki, või õigemini on see väga segane. Igatahes leiti elutoa laualt puutumata kohv ja valmis tehtud võileivad – seega oli ta veidi aega enne juhtunut plaaninud einestada. Suitsiidsest inimesest seda nagu ei ootaks, aga mine sa tea. Ma olen lugenud mõndagi rituaalse käitumise kohta. Viimne söömaaeg või nii. Muide, ehkki laud oli kaetud ühele, olid kõrvale riulile seatud veel kolm tassi, lusikad kõrval. Sellest sosistati palju. Aga see selleks, igatahes oli kõik väga ilusti ja korrapäraselt serveeritud ja seatud, aga see polnud Rene puhul imekspandav. Sa ju tead ikka, et ta oli omamoodi Vihmamees? Võis peast kiiresti arvutada, silma järgi täpselt mõõttusid määrata...”

Reesi oli aga vahepeal Kreekasse läinud, vist Rene pärast, sest see abiellus, nagu juba öeldud, Martini tütreaga. Kordan üle, autor oleks võinud siiski sügavamalt arendada Rene liini, kuna päris alguses viitab ta poisi ja õpetaja kummalisele teineteisemõistmisele. Aga õhku visatuks see jääb, ma ei usu, et Rene just nn. armumise tõttu Martinisse viimase tütreaga suhte arendab. Kuigi raamatu tagakaanel vihjatakse tegelaste üksindusele, mis pole ju vale, aga et see oleks eksistentsiaalne üksindus, mina paraku välja ei lugenud. Pealkirja interpreteerimisega ei tule ma samuti kuigi hästi toime. Abajas-abaja tähendust teavad kõik. Atlantis olnud võimas, imeline maa ja riik, mis vajunud merre. Mingid sümboleid võib ju välja mõelda. Igatahes imetleb Reesi Kreekasse minnes üht maatükki, mida nimetatakse abajaks, Atlantis aga... kostub suurelt!

Holger Kaints. Uinuv maa.

Romaan moodustub kolmest pisut olukirjelduslike sugemetega tekstist, kus samad põhitegelased: „Supelsaksad. Südasuvi, 1938”, „Külmetab ja sulatab. Varakevad, 1941”, „Tuul puhub varemetelt tolmu. Hilissügis, 1946”. Kahtlemata kuulub „Uinuv maa” teema pooldest mälu kirjandusse. Ütlen kohe algul ära, et teose karakterid on ühteaegu ajastu- ja elutruud. Just taoliste „väikeste mutritega” mängitakse suures ajaloos. Nendega võib manipuleerida, neid võib kerge vaevaga suunata tegema tegusid, mida rahulikes oludes ette ei võetaks. Neil puudub isikupära ja sära, mis võimaldab tähelepanu pälvimata toimetada. Kurja teha. Vahel ehk ka head. Kuna Nõukogude okupatsioonist ja sõjajärgsetest sündmustest Eestis on palju kirjutatud, siis iga uus raamat peaks millegagi eristuma. Mõõnan, et Kaints on äärmiselt faktitruu, fantaseerimist on vähe, sest näiteks toonase Tallinna ühistranspordi detailne kirjeldamine tundub ülimalt täpne. Suurt tähelepanu pööratakse ka „Estonia” teatri taastamisele. Esimene lugu või peatükk on sissejuhatuses veidi trafaretne, kus Tallinna tulnud lihtsameelne ja kohusetundlik alevitüdruk kohtub vangist vabanenud kommunistiga (prototüüpi mina ära ei tundnud), kelle ideaalid on leninlikult paindumatud ning vangla-aastatel veelgi jäigemateks kinnistunud. Jaagupi ideoloogiaks on naiivsus ja usk võrdsusse, rikkuse jagamisele, aga ka mingi sisemine pingestatud tigidus. Tema arvates on idee nimel kõik lubatud, ent erinevalt „puhastverd” nõukogude karjeristidest üritab mees, vähemalt pärast sõda, ausalt käituda, s.t. ei rutta hüvesid haarama (vt. kolmas lugu). Ent kõigepealt (1938. a.) kaasab noormees bussikonduktorina töötava neiu oma salajasse tegevusse, koostöösse venelastega, kuigi Rilma opteerunud vanemad teavad,

milline on tegelik elu Nõukogude Liidus. Johannes Vares-Barbarusega (romaanis kannab nime Vaarikas) kohtuvad noored Pärnus veel Eesti Vabariigi ajal, romaan lõpeb aga okupeeritud Eesti riigitegelase matustega. Rilmast on vahepeal saanud nõukogude ühiskonnakorrale ustava inimesena Kadriorus perekond Vaarika koduabiline. Ajaloolistest persoonidest leiab raamatust veel Botškarjovi ja Säre nime. Sõja ajal on Rilma Venemaal tagalas ja 1940-ndast kõrgel kohal „istunud“ Jaagup rindel. Siiski, üks tegelane eristub teistest. Rilma komplitseerituma iseloomuga vend Roland on küll algul patsifist, kes end varjab ning loodab Nõukogude sõjaväkke värbamisest pääseda, kuid sõda muudab viimaks tedagi ning mees muutub n.-ö. tapmisvõimeliseks. Hiljem suudab ta juba Jaagupiga nii koos tööd teha kui ka viina juua. „Uinuvat maad“ on kerge lugeda, vanemaid põlvkondi rahuldab kindlasti juba ainuüksi äratundmine. Kes siis parteilaste eripoodidest, kotipoistest, „uuest vaimsest“ kultuuripöördest, sissetükkinute-migrantide käitumis- ja mõttemaailmast, nuhkimistest-vangistamistest ei teaks. Tsiteerin: „Küll ma tahaksin juba näha seda tulevast nõukogude linna, mis siia varsti kerkib!“ öhkas mees ja Rilma tundis kõnetooni järgi ära tolle Jaagupi, kellega nad ammu aega tagasi olid mööda linna pikki tiire jalutanud. „Siia tulevad vägevad kivimajad, sotsialistliku ühiskonna lossid, sammaste ja tornidega. Paari aasta pärast hakkab Tallinnas sõitma trolleibus, see on juba kindel, kõik otsused on tehtud. Autosid sigineb juurde, Pobedad on varsti platsis, uue moodsa veoauto GAZ-51 katsetamised on kah peaaegu lõppenud, need hakkavad tulema Molotovi-nimelisest tehastest. Ma loodan, et juba tuleval aastal saab ka meie autobas mõne seesuguse endale. Kui nii edasi läheb, on vähem kui kümne aastaga Tallinnas kõik tsaari- ja kodanluseaegsed puumajad viimse ni maha lõhutud ja asendatud mitmekorruseliste kivihoonetega, mis on kümneid kordi paremad kui need, mille mõni Urla või kes kurat omal ajal ehitas. Keskküte, liftid – kõik tulevad sisse! Sõjapurustustest on mõnes mõttes päris palju kasu – selline on dialektika. Mõttele, kui palju kulu oleks riigilt nõudnud kõigi nende lobudike mahalammutamise. Ainult „Estonia“ teater oleks võinud alles jääda, millestki muust ei ole mul küünevõrra eestki kahju. Minevikku ei ole mõtet taga nutta, elada tuleb tulevikule.“ Lisan siinkohal, et Jaagup keeldus tunnistamast, et „Estonia“ hävitamine oli venelaste kätetöö. Tema vanglaaegne sõber Stepan elas aga nn. kodanlikul ajal ehitatud uhkes kivimajas Lauristini tänavas. Stepan on muidugi keerulisem ja mitmetahulisem tüüp, nārune nõukogude karjerist, kes võib isegi naeratades ja oma tegevust kõigiti õigustades saata korda julmi tegusid. Jäägu prototüübi nimi avamata, sest võin eksida. Lugege, ja te ei kahetse!

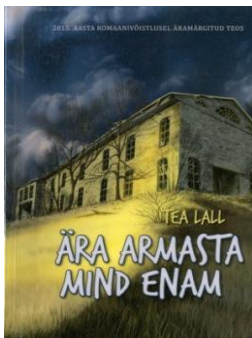

Jüri Kolk. Igapidi üks õnn ja rõõm.

Luuletuses „alatus“ kirjutab autor, et „luule on / sõnaga pähe löömise kunst / peaks olema“. Sõnaga hoobi andmine võib mõnikord ühele või teisele inimesele tõesti rõõmu pakkuda ja õnnelikuks teha. Eriti eestlast!

Millengi erilise luulekogu silma ei paista, „Mee lakkumine pole meelakkumine“ (2015) tundub huvitavam, aga natuke visatakse ju seegi kord nalja, nt. „aed“, „sesoonne“. Eriti rohkesti märkab teravmeelitsemist, nt. „tütarlaps kirvega“, „neiü ütles“, „veidi joobnud viisil“, „gigandid“ jpt. Leidub pilget, nt. luuletuses „tüvitekst“: „laena meislit taevaisa / tüvitekst mul mõlgub meeles / mitu kurja käsku-keeldu / inimhinge uuristleksin / et nad pureleks kui koerad / viskaks kivi igal juhul / kõik et oleks kõigi vastu / igal õigus suurem teistest“. Leidub tänasele eesti luulele nii omast mängulisust, nt. „faustlik“, „väljatulemine“, „sinise koera silmad“, ühiskonnakriitikat, nt. „otsing“, viiteid

kirjandustekstidele, nt. Luts, Ristikivi, Goethe, Bulgakov, Dante. Kogust leiate ka 2015. a. Juhan Liivi auhinna pälvinud luuletuse „arno apooria“: „arno / vaene arno / ta ei jõua kunagi aegruumis / sellesse punkti / kus tunnid alles algavad / närviliselt jookseb ta / palituhõlmad eest lahti / selg higine / palavikuliselt otsib teed / läbi vana paju võra / aga kell juba heliseb / kukk juba kireb / kägu muneb / arnole taskusse / pisikese kellamehe / arno / vaene arno / nad toovad esimese tunni varasemaks / nad saadavad talle raskeid / unenägusid / liisunud vatitekk / rõhub ta luidrat kogu / arno / vaene arno / selg higine / paanika kisub kõhtu kokku / tunnid on juba alanud / viimnepäev on koitnud / parimad pingid on juba võetud / teele on imelikuga kabeliaias“. Ei oska muud lisada, kui lugege rõõmuga!

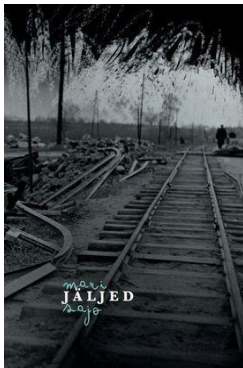

Tea Lall. Ära armasta mind enam.

Lühiromaan „Ära armasta mind enam“ on küll 2015. aasta romaanivõistlusel äramärgitute hulgas, kuid iseenesest suurtel ning karmidel teemadel peatunud autor pole teinud katsetki teksti sügavamalt psühholoogilist koestikku lisada. Raamat jätab pealiskaudse ja n.-ö. ühe hingetõmbega kirjutatud loo tunde. „Ära...“ võib ühtlasi noorsooromaaniks nimetada, sest kolm keskset tegelast käivad alles põhikoolis ja on tegevuse ajal umbes 14-aastased. Tõsi, üks neist, Gail kirjutab teismelisea katsumused üles 21-aastaselt, s.t. täiskasvanult. Aga ta kirjeldab olukordi, mida nad peavad kahe kooliõe, Ülase ja Tuuliga lahendama, kuidagi liiga vanainimeselikult. Lastest saavad sõbrad eelkõige kohuste elutingimuste tõttu. Kolm väikelinna

(Jõgeva) koolilast seisavad silmitsi karmi reaalsusega, mis aegade jooksul puudutanud paljusid perekondi ja millest on ka raamatuid kirjutatud. Tõsi, okupatsiooniajal meie inimesed välismaal ei tohtinud töötada, aga alkoholismi, vastutustundetuid emasid, perekondade lahkuminekuid, tülisid, lapselapsi kasvatavaid vanavanemaid on igal perioodil eksisteerinud. Lastekodusse saadeti toona isegi kergemini kui praegu. Romaan osutab ka koolikiusamisele, kõige tipuks passib ühe maja keldris noorukeid vastik pedofiilist vanamees, kes vägistab Tuule. Tuule lugu ongi kõige julmem, isa ammu surnud, ema padujoodik, kes elab mingis urkas. Seni teda kasvatanud vanaema surma järel jääb igati asjalik tüdruk üksi. Naabritädi ja kaks sõpra püüavad hoida sotsiaaltöötajaid Tuulist eemal, sest lastekodusse ei taha ju keegi sattuda. Paraku muutub olukord selliseks, et nooruk, Gail siis, läheb Tuuli pärast siiski linnavalitsusse. Nii tuleb tüdrukul viletsast keskkonnast, kuid siiski kodust lahkuda. Muidugi lõpeb kõik ülimalt traagiliselt, Tuuli teeb sõprade kohtumispäigas, vanas tööstushoones enesetapu. Saatusliku sammu astumisele võisid tõugata ka ema sõnad tütrele „ära armasta mind enam“! Gail ja Ülane lahkuvad pärast põhikooli pealinna, kus hiljem abielluvad. Ega nendelgi vanematega klappi pole, ühel pillab ema mõtlematult raha, nii et Soomes töötav isa lahkub jäädavalt kodust, teise oma püüab ideaalset kärgeret luua, kui nii sobib öelda.

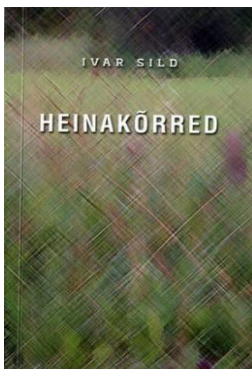
Raamatut on hõlbus lugeda, lihtne väljendusviis, ent nii lihtne, et ei sunni hilisemale sügavamale analüüsile, kuigi peaks, eriti lapsevanematele mõeldes! Lõik tsiteerimiseks: „Tüdrukud tulid kella nelja paiku. Olin tahtnud neid millegagi kostitada, kuid raske oli nii vähese raha eest midagi osta, millest meile kõigile jaguks. Lippasin poodi ja ostsin suure paki krõpse ja kokat. Otsisin kapist üles sinna peidetud kommid ja nii oli meil, mida suhu pista. Ülane tõmbas kotist välja siidri ja hakkas seda limpsima ning see ei meeldinud mulle üldse, aga mina polnud tema keelaja. Uurisime, kuidas Tuulel läheb, aga ta oli üsna morn ega tahtnud algul rääkida, kuid lõpuks ütles: „Mul käis sotsiaaltöötaja ukse taga.“ Ehmusime. Kas keegi oli siis kaevanud? „Mis ta rääkis?“ küsis Ülane ja lonksas siidrit. „Küsis, kus ema on. Vastasin, et töö. Mu ema on meie korterisse sisse kirjutatud. Ta küsis, mis ajal ta kodus on, et oleks vaja temaga rääkida. Kokutasin seal ja arvan, et ta sai aru, et midagi on valesti. Ütlesin, et ta käib mingi taluniku juures ja on vahel ka öösiti ära, selles poleks ju midagi imelikku, eks. Mõni inimene ju käibki öösiti töö ja kasvatab üksinda oma lapsi. Aga ta vaatas mind kuidagi imelikult ja ütles, et tuleb järgmise nädala kolmapäeval, äkki ema saab siis kodus olla, ja andis mulle oma numbri, et kui see päev emale ei sobi, siis helistagu. Ma ei tea, mis ma nüüd teen,“ oli ta õnnetu. „Äkki prooviks ema selleks ajaks jälle kaineks saada ja sinu juurde tuua?“ pakkusin. Muud mõtet mul pähe ei tulnud. Mu silme ette kerkis pilt viimasest korrast, kui seal koledas urkas tema emaga kohtusin, ja see üritus näis juba eos läbikukkumisena.“

Mari Sajo. Jäljed.

Autor teatab kohe esimesel leheküljel esimeses lauses, et Ingerimaad ei leia üheltki kaardilt. Siiski on sellel maal, mis asub (asus) Soome lahe, Narva jõe ja Laadoga järve vahelisel alal, oma ajalugu, lipp, vapp ning isegi hümn. „Jäljed“ kirjeldab ingerisoomlaste ränka saatust, kes olid sunnitud 1943. a. NSVL-i aladel asuvatest kodudest sakslaste käsul lahkuma. Algul Soome, kus oodati ja vajati uusi töökäsi. Seal hakkas nende elu juba pisut paranema, ent siis saatsid soomlased nad venelaste käsul tagasi. Lootus kodukülasse jõuda kustus vangilaagris. Ja kui viimaks jõuti tööpoolest Ingerimaale tagasi, siis olid paljude majad laastatud, põletatud või elasid nendes võõrad inimesed. Peategelase Helena kodumajas olid end sisse seadnud venelased. Leidnud peavarju mahalastud pastori lese juures ja tööd kolhoosis, kujuneb tema suurimaks eesmärgiks leida üles oma poeg, kes oli temalt Soome raudteejaamas kavalusega ära võetud. Noore naise lühike elukäik on tõesti masendav (teadmine, et kihlatu ja poja isa hukkus, ema matmine, venna põgenemine enne Soomest väljasaatmist Rootsi), sest kompromissid, mida tuli pärast sõda teha, et pääseda Soome pojaga kohtuma, on jubedad. Abielu NKVD-lasega, kes hiljem küll maha lastakse süüdistatuna spioneerimises Soome kasuks. Sama mees, Stepan Kozlov nimeks, nõudis aga Helenalt, et ta venna Rootsist ema hauale kutsuks ja üles annaks. Seda naine muidugi ei teinud, vaid kavaldas käsuaandjad üle. Ent kasuperes üles kasvanud poeg Toivo jääb siiski Soome, ema süda tegi lõppkokkuvõttes õige otsuse. Eluraskustest, kurnatusest ja lootusetusest haigestunud naine 36-aastaselt. Helena seiklustest veel niipalju, et Siberist naastes üritab Helena end sisse seada Eestis, mis algul sujub päris normaalselt Paide rajooni kolhoosis, ent sealtki aetakse ingerlased minema. Kuigi ka Tallinnas ei lubatud ingerlasi igale poole tööle võtta, sai ta viimaks jubedasse liimivabrikusse ametisse: „Helena seisis, nagu igal tööpäeva hommikul, ajalehest kärjastatud paberitükike käes, pikas järjekorras, et kempsu pääseda. Aga sada korda enim oleks ta siin väljaheidetest haiseva kemmergu sabas seisnud, kui juba töö olnud. Ainuüksi mõtegi soojusest õhkavast ning jälgilt lehkavast liimivabriku hoovist sai Helena südame korrapealt pööritama. Kui veel talvisel ajal ning käre külmaga oli ta arvanud, et midagi jubedamat tapetud loomade soolikatega kaetud liimivabriku hoovist oli endale raske ette kujutada, siis oli ta rängalt eksinud. Olgugi et külmaga jäätunud soolikaid kirvega tükkideks raiuda, tükke suure käru peale ubida ning käru seejärel oma jõul liimitsehi sisse lükata oli kujunenud juba niigi piisavalt

rängaks katsumuseks, polnud see suvise tööga mitte võrreldavgi. Lehk, mis sooja käes roiskuma hakanud lõrtsidest soolikatest nüüd levis, ületas igasugused inimliku taluvuse piirid. Ning nagu oleks jõledast, hingematvast haisust veel väheks jäänud, surisesid loomade rupskite ümber hordidena porikärbsed. Säärased matsakaid olendeid polnud Helena oma ihusilmaga veel ealeski näinud. Aga tööd tuli teha, vaatamata hullule haisule, porikatele ning ebainimlikult raskele füüsilisele pingutusele. Sest muidu jääksid nad ilma sellestki väikesest korterist, mis neile vabrikusse tööle tulles oli Kadaka tee barakkidesse nii lahkelt antud. Mõnikord tundus Helenale, et ta elas päris tõega hulluks minemise piiril. Peale selle, et töö oli rängemast rängem, polnud meil sageli ka hilistel öhtutundidel mingit õiget rahu. Kes barakkide elanikest jõi, kes peksis naist või lapsi ning kes käis naaberkorterites vargil. Alles eelmisel nädalal oli üks mehevolask purjus peaga ning ilmselt suures armukadeduse hoos oma naisele ühisköögis, kohe teiste elanike silme all, terve taldrikutäie kuuma suppi näkku visanud. Seegi polnud erand, et maani täis inimesed oma väljaheitel igale poole pika koridori nurkadesse jätsid.” Tutvustatud vahepeatus toimub muidugi enne lõplikku tagasiminekut Ingerimaale. Romaan on kirjutatud haaravalt ja valuga ning loo sõnum on mõjusam kui Kaintsi „Uinuvas maas”.

Ivar Sild. Heinakõrred.

Pealkiri on ju päris romantiline, võib küsida, mida teevad heinakõrred tuules, mida sooja ja külmaga..., pimeduses-valguses. Et kas torgivad ikka? Tegelikult on tekstidest läbinärimine üsna pingutav, sõnu on liiga palju, terve rägastik vaatab vastu. Seni on Ivar Sild kirjutanud selgemalt ja lihtsamalt. Luulekogu on jaotatud kolme peatükki: „Kui teisi ei ole”, „Head asjad”, „Psühhopaadi sünd”. Esimene neist sobib mulle enim. Kui süüvida ja mitu korda lugeda, siis pole kahtlust, et Silla luuletused kalduvad varjatud nukrusesse. Autorit näib vaevavat rahulolematust terve ilma vastu, isiklik äng ja kohatine tühjustunne, mõistmise puudumine. Omal kombel ta ka hoiatab, peaaegu kõige, eelkõige üksinduse eest. Üldistavalt öeldes, luulekogu autor mõtiskleb ilmaelu üle ja suurt rõõmu ta sellest ei tunne. Veel paistab silma, et vähenõudlik „pekine eesti mees” häirib teda päris tõsiselt, ta on neid eelkõige kohanud Saksamaal, nt. „On parem kui (reisegedicht 005)”, „Süüa (reisegedicht 001)”, „Lihtsustamine (reisegedicht 004)”, „Mis mees (reisegedicht 009)” jt.

Nagu viimasel ajal kombeks, on mõned lookesed proosaluule vormis, üle poole siiski värssidesse seatud. Miks Ivar Sild ometi koma ja punkti ei kasuta, siis oskaks õige koha peal peatuda, ohata ja püüda paremini mõista, mida autor öelda tahab. Tsiteerimiseks valitud „Avarus” on sõnumilt küll selge: „ma juba rändan juba lähen mõningaid miile / sõidan mõne autoga lõpmata teedel / metsad niidud kõik lähuvad mööda / külad on selja taga ja hallitavad linnad / ma juba olnud taas kord tagasi minna lõpmatusse / ühele inimesele on maakera üks püüdmatu ruum / tegelikult enam ei peagi ma väga minema / üsna siin oma saarte ja kadakate keskel / üsna siin on võimalik õiest õieni kõrrest kõrreni / tajuda ilma avarust mis lubab sulle vabadust”.

Tuleb tunnistada, kõrrelgi võib olla inimese jaoks eksistentsiaalne tähtsus.

Tarmo Teder. Andruse elu ja õnn.

Kunagi ammu, aastal 1955, ekraniseeris „Lenfilm” Hans Leberechti romaani „Kaptenid” pealkirja all „Andruse õnn”, muusika kirjutas Boris Kõrver. Osatäitjad valiti toonaste tuntud eesti näitlejate hulgast. Väga vanad inimesed võivad filmi veel mäletada. Filmi peategelane, rannaküla noormees Andrus Laane, unistab kapteni elukutsest, ent ei saa merekooli sisse. Nii läheb ta hoopis Ida-Virumaale gaasitehasesse tööle. Temast kujuneb aus, kohusetundlik ja tubli nõukogude inimene, kes leiab oma õnne valitud ametis, kaasseltsimeestes ja Lindas.

Andruseid on meil ikka tegutsenud ja tähelepanu pälvinud. Teder osutab näiteks ühele peaministrile, suusatajale ja odaviskajale, tõstes seejuures esile trafaretseid märksõnu, mis nendega seotud: pronkssõdur, dopinguskandaal, suhtlemisraskused ja alkohol. Lühiromani (102 lk.) peategelane, Kihnu kalur Andrus (Hull-Andu) kuulub nende meeste hulka, kelle noorus ehk parimad eluaastad jäävad küll okupatsiooniga, aga kes oskab päris nutikalt taasiseseisvunud Eestis toimetada. „Andruse elu ja õnn” on kirjutatud n.-ö. rahvamehelikus, s.t. lihtsas ja lobedas stiilis. Mingeid suuremaid ja sügavamaid mõtteid raamatus ei arutata. Natuke visatakse külamehenalja, aetakse lõmpsi ja mõned maasoolased ütlemsed leiab ka. Kõike kirjeldatakse lühidalt ja konkreetset!

Loeme Andruse lapsepõlvest, siis sellest, kuidas ta püüab Vene kroonusse kutsujaid üle kavaldada, aga midagi uut juba ammu teada totrustele juurde ei lisata. Siis tehakse juttu komsomoli astumisest ja merekooli tulekust, kuhu Tederi Andrus küll sisse pääseb, aga kust õige ruttu saarele tagasi „põgeneb”. Meri ja kalastamine sobivad tema olemusele paremini kui õppimine. Nii ta siis püüab kala, joob viina ja võtab naise. Ega see perekonnaelu just pilvitu pole, aga kolm last siiski Kihnu juurde sünnib. Ajuti püüab Andrus end parandada, kuid ühel päeval tüdineb kooliõpetajast abikaasa

Saale mehe käitumisest ja pöördub kolme tütreaga mandrile tagasi. Andrusel on halvemaid aegu, kui joob piiritult, ja paremaid aegu, kui tegutseb kalaäris, nii et saab koguni üsna jõukaks. Paraku satub ta väljapressijate küüsi, kellest ühe enesekaitseks tapab ja satub vanglasse, kus suudab ennast rahumeelselt kehtestada. Tartu vangimajast välja tulles on pangaarvele koguni dividende lisandunud. Kuid tagasilööke tuleb teisigi: 50. sünnipäevaks ette võetud õlleteo ajal vigastab mees kätt, mis läheb nii hulluks, et tuleb küünarnukini amputeerida. Juhtum aga ei vii meest masendusse. Et kõik Andrusel elu jooksul toimunud suuremad ja väiksemad juhtumid ning ühiskondlikud sündmused oleksid kenasti raamatusse raiutud, võtab Teder ka juba kuluma hakkava pagulasteema üles. See on ju praegu popp! Eks Andruski märkab, et meie noored kipuvad välismaale (üks ta tütardest hukkab Austraalias) ja töökäsi jääb iga päevaga vähemaks. Nii otsustab ta isakoju, Kadakavälja tallu pagulasi tuua. Aga tema soov lükatakse tagasi, vaatamata remondile pole koht piisavalt eurolik. Ega saarerahvaski seda mõtet poolda. Seepeale sõidab mees Vao keskusse migrante kaema. Varjupaika teda küll ei lasta, aga ta kohtub külapoes Olesjaga ning võtab peagi Ukraina põgeniku naiseks, sest loodab veel 60-aastaselt poja saada.

Kuna Andrusel noorem tütar töötab Brüsselis tõlgina, organiseerib Taisi isa ühte gruppi, kes sõidab Euroopa pealinna ekskursioonile. Tundub, et rahva Brüsselisse kutsuja prototüübiks on Indrek Tarand: „Lippude ees tehti pilti nii telefonidega kui fotokatega, Andrus hoidis sinimustvalget kangast servast sirgena ja saadik langes esiti ühele põlvele ja siis suisa külitati maha, käsipõsakil lamama. Silmad imestusest pärani, vaatasid seda ekskursioonile toodud hiina koolilapsed, kõik riietatud mustadesse ülikondadesse või seelikutesse, valged särgid seljas ja lipsud ees. Eesti saadik aga kandis triibulist madrusesärki, siniseid purjeriidest pükse ja kollaseid Ostap Benderi stiilis kingi ning oli käsipõsakil suurt liitu esindavate lippude ees maas. Küllap pisikesed hiinlased, või olid need äkki hoopis jaapanlased, teda mingiks üleannetuks ja julgeks ekskursandiks pidasid, aga tegelikult oli tegemist kõrge saadikuga, kes üheski parteis polnudki, aga kuulus siiski mingisse vabaliidu fraktsiooni. Sest kusagile pidi ta ometi kuuluma, kui nii auväärseks kogusse oli valitud. Andrusel meeldis saadik esmajoones seetõttu, et andis pähe kunagistele ja praegustele kommunistidele neil suurt vahet tegemata, ja esmajoones just oma punastele rahvuskaslastele. Pärast jalutati grupiga lähedasse itaalia restorani, kus saadik andis oma külalistele Euroopa Liidu kulul lõunasöögi. Pakuti head punast veini ja veel paremat, pitsamoodi ja puravikega pastarooga, külalised ütlesid saadikule oma tänusõnad ja andsid üle mõned suveniirid. Alles nüüd sai ka Andrus saadikule kätte anda oma kingituse, milleks olid madalasse pütsikusse soolatud hülgehoivad kui vana rahvuslik suutäis soolast, mida teinekord ehk saadikul paslik millelegi peale hammustada.“ Andrusel elu, mis algab 1956. ja kestab romaanis 2016. aastani, mil toob noorema naise majja, jätkub ilmselt õnnelikult!

Liivametsa Lugemised - 96 / 2016

LÄHETUSLAUSED

Käes on aeg, mida võib iseloomustada Ernst Enno värsireaga „Päev pole, öö ei ole“! Kahtlemata teavad kõik sellele luuletusele loodud Rein Rannapi imelist laulu „Nii vaikseks kõik on jäänud“ Urmas Alenderi esituses, mõni ka Lauri Isotamme samanimelist romaani, mis ilmus 2014, vähem ehk algse teksti autorit. Advendiaja lõpetuseks tsiteeringi teile ühe salmi Ennolt: „Päev pole, öö ei ole, / silm nagu seletaks, / kui kuskil mäenõlval / Sa üksi seisataks.“

Kuigi „Tõe ja õiguse“ esimese osa ilmumise 90. tähtpäev on möödas, meenutan teema lõpetuseks veel üht klassiku 1936. a. mõtet: „On suur eksitus arvata, et head ilukirjanduslikku teost võib iga kirjaoskaja õieti ja kasuga lugeda. Ka kõige lihtsama ja arusaadavama sõnastuse, ehituslaadi ja kujudega teosesse on kätketud erilist mõtlema ja tundva inimese orgaaniliselt arenenud vaimu- ja hingemaailm, või vastasel korral teos ei kuulu üldse heade hulka. See maksab ühesuguselt iga hea luuletuse, novelli, romaani ja näidendi kohta. Et nüüd neid asju lugedes sellest vaimset ergutust ja hingelist süvendust ning värskendust saada, selleks peab suutma tungida teose erilisesse vaimu- ja hingemaailma. Teose kujutelmad peavad saama ka lugeja kujutelmadeks, tema mõtestik ja ideestik peab muutuma lugeja enda mõtestikuks ja ideestikuks. Kui see teost lugedes mitte ei sünni, siis on lugemine olnud asjata: lugeja ei ole millegi poolest rikastunud, ta on ainult aega viitnud ja ennast lasknud võib-olla sündmustiku kondikavast kaasa kiskuda, mis on toonud erutust. See erutus on ainuke, mis talle osaks saanud teose rikkalikust vaimu- ja hingemaailma varasalvest.“

Eks ma pean aasta lõpus ka ise mõtlema põhjalikumalt järele, kui palju rikastavaid sõnu ja mõtteid on mulle peagi mööduv aasta eesti kirjanduses pakkunud. Alati meenub midagi, aga saagi kohta saab hinnangu anda siis, kui Eeva Pargi, Mihkel Muti ja Andrei Hvostovi sel kuul ilmunud romaanid on loetud.

Üks soovitus: kui nüüd veel kellelgi on me segasevõitu maailmavaate ja käitumisega riigis huvi, kuidas maailmas teostatakse käsklust „Parem pöörd!“, siis võtku kätte „Vikerkaare“ 2016. aasta number 10/11. Seal juba juttu jätkub! Kuna Urmas Vadi arvas raadiosaates, et igal eestlasel on kodus kindlasti Andrus Kivirähki romaan „Rehepapp“, annan teada, et minul ei ole. Küll on mõnus teistest erineda!

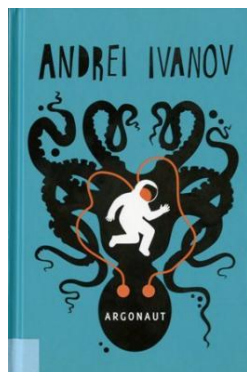
LOETUD RAAMATUD

Ave Alavainu. 50 : 50 (elueklektika).

Vahva lugemine! Elus elulooraamat! Ilustamata ja aus! Hoogsalt ja enesekindlalt kirja pandud! Igalt leheküljelt vaatab vastu autori sõnakindel ja jõuline natuur, kuigi ma üldiselt eriti kõrgelt ei hinda raamatuid, kus elulugu müügiks! Kes temast, s.t. Ave Alavainu luulest varem suurt midagi pole teadnud, uurigu vähemalt seda raamatut lähemalt. Põneva ja kohati riikaliku karakteriga kirjanik sobiks suurepäraselt ka mõne romaani, n.-ö. puhta belletristika kangelannaks. Tõeliselt intrigeeriv isiksus!

Alavainu teatab kohe alguses kindlalt ja selgelt, et tal pole lapsepõlve olnudki. Sõnadega koonerdades annab ta siiski ülevaate nii ema- kui ka isapoolsest päritolust. Ega ta ema helde-lahke just polnud, nagu tavatsetakse sageli vanaemade kohta öelda, aga tütre teatrihuvi arendas ta küll. Küllap päris Ave oma peene pilkamisose just temalt. Tsiteerin: „Sellest ajast, kui mu luuletused perioodikas ilmuma hakkasid, oli emal minusse kaks peenelt iroonilist ja samas vastandlikku suhtumist. Suhtumine A: „Söö-söö, sa ju meie perekonna ainukene geenius!“ ja suhtumine B: „Ei-noh, suurvaimule ei tohi enam midagi öelda ka!““ Alavainu ei kavatse armastusväärset mäletajat kellegi puhul mängida. Kõige vähem iseendast kirjutades. Neid, kes teavad veel 1960-ndaid ja 70-ndaid, leiavad raamatust igasuguseid vaateid ning ütlemisi ajajärgu kohta. Mõistagi iseloomustab ta omaaegseid rohkem või vähem tuntud persoone avealavainuliku kirglikkusega, nt. kohtumisi Oskar Kruusi, Rudolf Rimmeli, Arvi Siia, Arvo Valtoni, Juku-Kalle Raidi, Velda Otsusega. Meenutab Kaarin Raidi, Betti Alverit, Lembe Hiedelit, Ott Arderit, Uku Masingut, Jaan Isotamme ja teisi. Tuletab meelde pisiseiku seoses Alliksaare ja Alveri matusega. Teadagi tutvustatakse oma raamatute illustreerijat Ilona Gurjanovat. Peatükist „Betti“ saavad nooremad lugejad teada luuletuse „Korallid Emajões“ tekkeloo. Kui vaja, siis mõistab Alavainu korralikult öelutseda, nt. viidates vaid lausega Paul Kuusbergi kõrgele enesehinnangule. Kuna autor vihjab mitu korda, et ta pole pärast lapsepõlve päevikut pidanud, siis väärib esiletõstmist mälu, kust kõik kirjapandu on välja kougitud. Raamatukogurahvast võib huvitada Ivi Eenmaad puudutav lõik: „Naistest tuleb kohe meelde Ivi Eenmaa. Temaga me võistlesime kübarate laiuses. Vaimselt ega füüsiliselt ei pääsenud ma talle ligigi. Ja tema ambitsioonikus! Kui ikka Ivi poetas jutu sees, et „eile mängisime Kusti ja Jukuga pinksi“, siis pidime ise taipama, et need olid Ernesaks ja Smuul. Ivist räägiti juba tol ajal legende, kuigi olime alles kasinasti üle kahekümne.“ Alavainu „elueklektika“ põhjal sobib lisada, et ega tal endalgi ambitsioonidest puudu polnud. Paraku ülikooli lõpetamata jätmine ja „Vanemuise“ studiosse näitlejaks õppima minek ei viinud teda lavalaudadele. Ent Tartu-aastate kirjeldamine on kindlasti kultuurilooliselt väärtuslik: sinna kuulub ka Vernerri kohvik, kus Ave lastearstist isa käis malet mängimas ja kultuurirahva koorekihiga vestlemas. Kuna jutt käib elulooraamatust, siis pole pääsu väga isiklikest memuaaridest, pole pääsu meestest, abieludest ja lastest, kõike kogetut selgitab ta siira avameelsusega. Kes nii väga julgeks kirjutada, millal tegi esimese abordi!? Või kärpere fenomenist? Muide, Ave Alavainu teatab, et on sotsiaaldemokraatliku partei liige, mina näiteks poleks osanud seda arvata. Kuigi sotside punajoon Eesti kohal mulle ei sobi, ei häiri mind tema valik. Alavainu elab juba aastakümneid Hiiumaal, on seal aktiivselt kultuurielu turgutanud, kuid praegu on tal liikumisega tõsiseid raskusi. Olen teda kord kirjandustuuri ajal isegi külastanud, fantastiline Naine, natuke ehk liiga teatraalne, ent pidagu ikka vastu!

Andrei Ivanov. Argonaut.

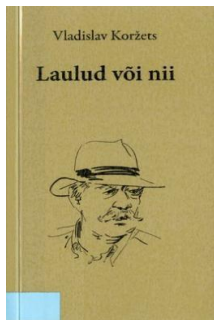
Vist ainult Veronika Einberg suudab Ivanovi romaane keeleliselt nii põnev-nõtkeks tõlkida, konkreetsel juhul siis tõelisest sõnarägastikust stiilikaotusteta välja tulla. „Argonaut“ (327 lk.) koosneb pikkadest sisemonoloogidest, kus kasutatakse väga palju elliptilisi lauseid, vahel asub kahe punkti vahel vaid üks sõna. Samas esitab üks või teine tegelane paari lehekülje pikkuse sisekõne, kuhu pole jäetud hingetõmbeks ühtegi komakest. Millest siis Ivanovi romaan jutustab? Kuidas sõnastada teose keskne teema? Küllap igal lugejal tekib oma arvamus, sest teoses põimuvad Euroopa, Venemaa, Eesti. Ennekõike siiski mõisted venelased ja eestlased ja eurooplased. Tundub, et kokkuvõttes püütakse analüüsida ühiskonnakorra muutumisest tekkinud n.-ö. võitjate ja kaotajate dilemmat. Lääne ja Ida vahelist üksteise mittemõistmist. Kahe

(mõtte)maailma mõistusliku suhtluse võimalust. Need globaalsed, karmid ja keerulised lahendamist nõudvad küsimused on tegelikkuses ju lahendamatud. Need pole paraku pseudoprobleemid, vaid inimelu puudutavad arusaamad, mida ei suudeta ealeski normaalselt vaadelda. Selles vist ei kahtle ükski raamatut lugenu.

Ivanov seisab igas mõttes piiril: ta vaatab mõlemale poole. On sellel, piiri peal siis, oma tekstidega alati seisnud, kui meenutada ka eelmisi romaane. Lisaks elab piiririigis. Autoril pole võimalust maailma mõistmise mõttes eitada üht, Läänt siis, ega teadmiste ja kogemuste tõttu vaimustuda teisest, Idast siis. Kui üldistada, siis „Argonaudi“ peategelaseks on keskealine vene mees. Kui täpsustada, siis on neid romaanis mitu. Pangem tähele, need pole mingil juhul enam nõukogude inimesed! Küll on nad „kulunud inimesed“, kui kasutada autori sõnapaari, kes meenutavad vastumeelsusega nõukogulikku ohvrimeelsust, ent on ometi vene hinged. Nad on võõrandunud ühest ühiskonnast ega suuda teisega kohaneda. Üks paratamatus on asendunud teise paratamatusega. Tunda end võõrana on igale inimesele, ükskõik kus, alati taak. Nii valitseb paljude üle eksistentsiaalse üksinduse tunne. Uus eluviis nõuab individilt tunduvalt rohkem kui eelmine, nõukogude oma siis, sellest ka äng ja paine. Ühiskondliku süsteemi murrang on toonud kaasa sisemise maavärina, mistõttu tegelased tunnevad end ebamugavalt nii iseenda kui ka teiste seltskonnas. Enesemääratlemise probleem on nõudnud ja nõuab edaspidigi otsustamisjõudu. Kuid ka väga paljudel (nõukogude) eestlastel on olnud raske Lääne põhimõtete ja nõudmistega kaasas käia. Selle kõige keskel peab inimene suutma mõista sedagi, et maailm on alati olnud ja on tulevikuski absurdne. Kõige põhjalikumalt edastab oma sisehäält läbikukkunud kirjanik Semjonov, kes on teiste ja ka iseenda vastu küüniline ning hukkamõistev. Ta on tegutsenud kirjandusorjana, kes vorbib teenimiseks varjunimede all ulmesarjadele romaane ja kelle raamatutest võetakse tükke teiste omadesse. Teiseks hüüdjaks hääleks on mingis keeltekoolis inglise keelt õpetanud 45-aastane Pavel Bogolepov, kes koondatakse. Teda hirmutab kergus, millega muutused tulevad. Ta kinnitab, kui elu oleks romaan, siis „tema romaani pealkiri on „Kaotatud võimaluste elu““. Selle maailmavaatelt küllaltki läänemeelse mehe arvates on elu vaid suur hädaorg ja ängistust tekitav seis. Natuke tehakse juttu ka eesti mehest nimega Jaan, ent see pole eriti oluline. Romaanis kirjeldatud tihkes siseemigrantide nimistus leidub ka väiksemaid edutuid ja natuke edukamaid osalisi, ja mõistagi naisi, kes otsivad oma kohta siin päikese all. „Argonaut“ on läbi tikitud vene kirjanike nimedest, kellest mina suurt ei tea. Samas osutatakse Lev Tolstoile, Dostojevskile, Gogolile ja teistele vene klassikutele. Muidugi olen tuttav Nabokovi nimega, keda romaanis küll ei ülistata, kuid noore neiu Aelita nimi vihjab selgelt Lolitale. Bogolepov unistab nimelt Aelitast, kes teab aga keskealisest mehest paremini, kuidas elust läbi minna. Me kohtume seega nii mõnegi piiririigi kodanikuga, kel hall pass, kuid kes ümbritsevat kuigi täpselt ei adu. Kes seisavad mineviku ja tuleviku vahel, kuid kellele näib olevik vastuvõetamatu. Nende põhiline mure on pidetus. Nad tunnetavad, et erinevad eestlastest mentaalselt, kuid Euroopa kui mõiste pole neile päris selge. Nad jooivad hullupööra ja igatsevad millegi järele... Ka rahast on pidevalt puudus käes. Ühiskonda vajavad nad vaid kritiseerimiseks, ent teisel hetkel võivad muutuda apaatseks. Muidugi juhib paljude mõtlemist virtuaalmaailm, Facebook ja Twitter, sest need aitavad tänapäeval teist inimest jälgida, koguni luurata! Järgnevalt tsiteerin Paveli egotsentrilist „hüüdu“, mille ta paskab välja pärast seda, kui saab teada isa surmast. Selles lõigus peitub üheaegu vastandumine, kuid veidi ühistunnetki: „Argpüksid, sitased argpüksid! Kõik eestlased on argpüksid! Mul on vastik teid vaadata! Mihuke fufloo te olete! Pimedus ja vaikus. See vaikus ajab mind hulluks. See kottpimedus. Garaažid, majad, tiik. Kõik on kuidagi korruga peale vajunud. Kõik oleks nagu ikka. Võtad toru, ema ütleb vaata et sajandat korda: isa on surnud – ning sa mõistad: seekord on tõesti surnud. Kuidas ma oskasin aru saada, et emal on tõsi taga? Kuidas ma sain aru, et isa on tõesti surnud? Ja kohe on nii palju asju ajada, nii palju igasuguseid asju. Ööbida ema juures. Üle öö. Hea, et öeke nõustus. Aga kus ta pääseb, nangunii magab üksinda. Ära on tüüdanud nendel tänavatel keerutamine. Koliiks ema ometi ära. Kõik seinad on hirmudest läbi imbunud. Autusest. Riigikogust keldriteni. Kõik on ühte viisi armetu. Väiklane. Alatu. Mind ajab oksele! Kaksikümmend kaks aastat tundsin ma uhkust Iseseisvuse üle, mis tegi ka mind iseseisvaks, nüüd aga, mil kõik, tõmmanud oma rääbakad sabad jalge vahele, uluvad nagu segaverelised penid, keda peremehed NATO-st on keset talve õue ajanud, nüüd on mul häbi teiega sama õhku hingata! Kui te vaid teaksite, milline häbi mind valdab, kui ma loen uudistest Ilvese järjekordsest avaldusest! Sellest, et tema polevat olnud paranoiline, sellest, et ta on pörkunud eurosilmakirjalikkusega ega usu, et NATO ja Eurounion Eestit toetavad, ptüü! Ma olen kõik need kaksikümmend kaks aastat oodanud teilt kutselist armeed, aga mitte totaalset karjalaudateenistusse ajamist. Nüüd ei ole teil armeed ega patrioote, sest te olete kari argasid kutsikaid! Pange piirile telefoniputka automaatvastajaga: MEIE ANNAME ALLA! MEIE KAPITULEERIME! VABADUS ON KAPUTT! Ja pornokaoiged oh oh ah issand juuumal oh aaaaaa! Magage rahus! Teile tullakse järele, kui vaja. Igaühele tullakse varem või hiljem järele. Kas pole nii? Kuni pole veel tulnud, olge rahulikud, olge vabad, kas te suudate vähemalt ühe päeva elada ilma hirmuta või ei suuda? Võimalik, et ma pole mitte viimane kangelane, vaid ka viimane patrioot selles riigis.“

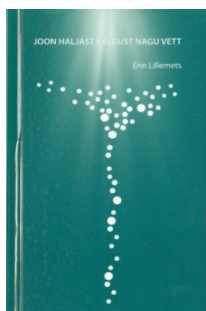
Mõni eestlasest lugeja tajub kindlasti pilkelist tooni, aga ehk ka kaastunde võimalikkust. Teisalt, niisugune lapiti andmine võib nii vihast meelt kui ka eneseuhkust tõsta...

Teadmiseks, et 19. sajandi lõpust Eestis elanud Paveli ema perekond küüditati ja repatriandist isa saadeti samuti vanglasse. Nende pere on vihanud nõukogude võimu vaikides. „Argonaudis” kirjeldatakse venelaseks olemist põhjalikumalt kui eestlase olemasolu, mis on ju loomulik, sest autor on vene kirjanik. Märgistatakse saatust, mida polnud võimalik valida. Kindlasti tuleks seda romaani kohalikele venelastele pakkuda, kuigi mäletan, et kirjandusfestivalil „HeadRead” vastas Ivanov mu küsimusele, kui paljud venekeelsed Eestis tema romaane loevad: vähesed, tuttavad põhiliselt. Mind natuke häirib, et romaani leheküljed on täis ingliskeelseid ütlemissi ja lauseid, millest osa on tõlkega, paljud aga ilma. Muidugi annan endale aru, et eesti ja vene keeles poleks nad soovitud kombel kõlanud. Euroopat peab ka kuulma! Kes on argonaudid, teab iga natukeneegi antiigist kuulnu hästi. Kuidas pealkirja konkreetse romaani kontekstis interpreteerida, jääb aga iga lugeja otsustada. Selge, et kuldvillaku otsimine jätkub!

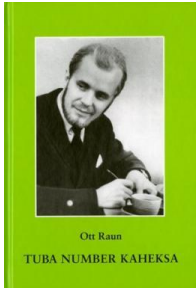
Vladislav Koržets. Laulud või nii.

Kes ei teaks Koržetsit?! Kõik on kuulnud-näinud teleris, kuid tema luuletustest ja lauludest on viimastel aastatel vähem juttu olnud, ometi on needki äratuntavalt koržetslikud (mis imelik väljend!). Ent nii on. Mulle meeldib, et kõik tekstid on dateeritud, näiteks „Kas tullakse või minnakse” all on kirjas 1977–2016. Vaatamata mõnusale ütlemisele, sõnadega mängimisele, on Koržetsi luule kohati eksistentsiaalse alatooniga: „Nii ka mina tasapisi, / tasapisi, pisitasa / tulen sinu juurde, isa, / tasa-tasa, pisi-pisi.” Tekstid „Hingamisi” ja „Igavik taskus” panevad tõsisemalt mõtlema, isegi kui neis on oma väike kiiks sees. Seega hoolimata väiksest huumorikiirest on kõigil Koržetsi tekstidel ikka tõsine mõte ja sisu olemas: näiteks „Insensiibel perspiratsioon”, „Tsükkel”, „Veerev kivi” „Sündsusest”, „Laul looduse maitsvusest”, „Ümaruste ülistus”, „Soolane valss”, „Kel kuube ei ole”, „Keeles ja meeles”. Viimastest mõned värsiread: „Linnusitt ja lillehersed / vanamoori krõnksus sõrmed, / soolasilgud, pekikõrned, / roosinupud, verevermed – / on mu meeles eesti keeles.” „Kuldne ploom” on lausa lõõpimine, aga mõnus ja selge. Järgnevalt aga loetlen mõned laulud, millele on muusika loodud. Riho Sibul: „Mets on rohkem”, Uskmatuse vaev”, „Kõik küla läks”, „Naga nuga”, „Videvik” ja minu lemmikuid „Aed”, „Vahel harva härmas aasal”, „Puudutus”, mille ka tsiteerin: „Kui äkki sa niidu peal virgud / ja vaatama jääd, kuidas taim / sääl sirgub ja sirgub, / sind korruga täidab üks aim. / Sa vaatad ja vaatad ja vaatad, / ei pühigi näolt putukaid. / Ei eita sa sääl ega jaata, / sa aimad sääl midagi vaid. / Siis lind tõuse leegina õhku, / lööb laotuses tiivaga ning / säält tuulehoog tuleb. Sa jahmud, / kui puudutust tunneb su hing. / Sa oled sääl niidu peal virge / ning korruga avaneb meel - / see hommik on kerge, on karge / ja selge on lindude keel.” Jaanus Nõgisto on viisistanud teksti „Veerev kivi”, Gunnar Graps „Kaob kõik”, Tõnu Kaljuste „Laul rikkusest”. Kogust leiab ka laulusõnad filmile „Kormoranid”. Ja kõige lõpuks „Jõuluhaiku”: „Argipäev Eestis ja kirikupüha – / mets aina mühab.”

Enn Lillemets. Joon haljast valgust nagu vett.

Meenutan, et Lillemetsa eelmine kogu „Olemise valge koer ehk ingli kolju” ilmus 1994. a. Raamatuke „Joon haljast...” (53 lk.) sisaldab luulet aastatest 1993–2015 ja on jaotatud kahte ossa: „Hulkuja kirsipuu” ning „Aeg kui inimlik eksitus”. Väga lühidalt öeldes vaatab raamatukesest vastu vaimne kurbus ja melanhoolia. Mõistagi ka aeg. Kuna autor on sündinud ja elanud Tartus, on ta tekstides keskseks märksõnaks kodulinn: Emajõgi, Jaani kirik, Supilinn, Karlova, Tartu turg, Sadamateater, Kloostri tänav, Rüütli tänav, Herne tänav, Küüni tänav, Puiestee tänav, Võllamägi, Kroonuaed, botaanikaaed. Ja me kultuuri suured nimed: Hando Runnel, Lennart Meri, Jaan Kaplinski, Jaan Tooming. Leiab viiteid teiste autorite tekstidele. Lillemets ei käratse, vaid vaatab ümbritsevat intelligentse inimese pilguga, sest luuletaja teab, et elus on palju valu ja vaeva ja eksimisi. Tsiteerin luuletuse „Tartu süda ei ole maetud Wounded Knees”: „Tartu süda on maetud Jaani kirikus. / Elusalt. / Tartu südame pääl rääkigu nad mis tahes. / Südamekoht on välja tulnud. / Avatud. / Tuksumine kõigile näha. / Valgustatud. / Pealtnäha. / Keda see erutab? / Supilinna kuurid põlesid maha. / Kahekordsed. Äsja. / Kirves jäi sisse. / Surm näib ikka veel labane. / Kuigi me ometi elame. / Sellepärast? / Aga labasus väsitab. / Võrendik valgust Herne tänava kohal / vastu varahommikut, enne ahetust, / vastu hilissuve, / risti augustit. Vanast jalakast läbi. / Ära võta suud täis. / Vett. / Iga koha päält. Kas või Emajõest. / Keda see loksutab? / Tants kolme valge liblikaga / kas või Emajões. Tants kolme tundmatuga. / Paodialusega. / Või Ann Audovaga.”

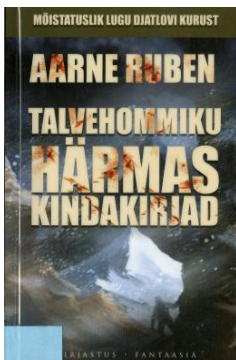

Ott Raun. Tuba number kaheksa.

Esimese mälestusraamatu „Vaimu vend” järg, ja autor lubab veel kolmandatki. Ütlen kohe sõnaselgelt välja, et teine osa, aastad 1965–1985, on kuiv ja väheütle. Paks raamat (378 lk.) annab vähe intensiivset ja huvitavat informatsiooni. Loomulikult on ülim faktiline põhjalikkus omamoodi voorus, aga ei pruugi kõiki lugejaid kaasa haarata. Tõsi, inimesed, kellega kirjanik on nendel aastatel kordki kohtunud, on üles loetletud. Näiteks Hannes Hermaküla isaga kohtus ta bussis. Siis kirjeldatakse Usbekis, Tseilonil ja Indias reisimist, ega iga mats ikka sinna ei pääsenud... Autorile meeldib avada seoseid isikute vahel, näiteks et endine loomaia direktor on Aira Kaalu vennapoeg. Loodetavasti veel mäletatakse „Kodunurga laastude” kirjutajat Aira Kaalu? Raun on kõik vähegi tähendust omavad seigad ja sündmused kirja pannud, aga ühtegi isikupärast interpretatsiooni ma ei leidnud. Niisiis 60-ndad ja kolhoosis käimine, Pedas õppimine, õppejõudude tutvustamine, paar sõna ka rektorist Arnold Koobist. Loen, et Ott Rauna esimene värsiproov ilmus 1963 „Nooruses”. Siis tehakse juttu komsomolitööst: nooruses olnud Ott Raun aktiivne ja tarmukas ühiskondlik tegutseja, nüüd hiljem ta põhjendab ja põhjendab, miks ta nii on toimunud. Kaitseb Ahto Vellamaad ning torkab Aare Purgat ja Jaak Saarniitu. Neid kolme enam ei mäletata, ja ega nad minu mäletamist pidi omas ajaski midagi erilist teinud peale kohustusliku nõukoguliku saherdamise. Pedagooge võiks ehk rohkem huvitada Rauna töötamise aeg ajalehes „Nõukogude Õpetaja”.

Pealkiri viitab toa numbrile, kus Ott Raun „Loomingus” töötamise ajal istus. Muidugi jõudis Mihkel Mutk oma meenutustega ette, aga kuna olen ka ise mõned korrad nt. Asta Hameriga kohtunud, siis oodanuks Raunalt põnevamat iseloomustust selle nii tähelepanuväärse ja markantse toimetaja kohta. Toonasest ajakirja peatoimetajast Paul Kuusbergist kirjutab ta üldiselt pooldavalt, ehkki mees kuulus hävituspataljoni. Paar repliiki pälvib ka Lennart Meri. Gustav Naanist on pikemalt. Tsiteerimiseks valin katke ühest huvitavamast peatükist „Enne algust oli lõpmatus”: „Üldjoontes kordan siinkohal Runneli 75. sünnipäevaks kirjutatud lugu, mis pidi algul ilmuma Sirbis, aga Kenderi „revolutsiooni” tõttu tõsteti kogu planeeritud Sirbi number makulatuuri hulka. Õnneks soostuti juba valmis lugu mõningate asjakohaste kupüüridega avaldama Jürgen Rooste lahkel vahendusel Maalehes. Puhta kordusega siiski tegemist pole, natuke on tõstetud rõhuasetust ja laiendatud personaaliat: See oli möödunud sajandi teise kolmandiku lõpul, kui sisenesin mulle võõrasse pikka heledasse koridori. Olin käinud küll maja ülakorral, kuid mitte kunagi kirjanduslikus pühamus Loomingus. See oli aeg, mil ajakirja tegid sisuliselt kolm meest: Teet Kallas, Einar Maasik ja Hando Runnel. Päris lõpuks jõudsin Teet Kallase saatel Hando Runneli kabinetti. Olin muidugi ta kaks esimest luuleraamatut läbi lugenud ja rohkemat tal seekord ei olnud, nagu polnud veel ka imagot, mis sündis „Avalike laulude” ja sellele järgnevate Loomingu Raamatukogus välja antud kogudega. Olin esimese kohtumise ajaks oma vennalt kuulnud, et Runnel oli kusagil tõsise maapoisina esinenud põlglikult kirjanike kohvikus jorutamise vastu. See võis ka kõlakas olla. Ilmselt olid mul kaasas ka mõned luuletused, mis Runnel võttis vaatamiseks, aga Loomingus need igatahes tookord ei ilmunud. Küll aga kutsus Runnel mind Mats Traadi juhendatavale luuleseminarile. Nii sattusin heasse seltskonda, kuhu oli kohale kutsutud Andres Ehin, Nikolai Baturin, Albert Koeney, Andres Langemets, Mark Udam, Eha Lättemäe, Anne Plaks (?). Sellest peale algas mul tõsisem läbikäimine valdava osaga seminarist osavõtnuist. Hando Runneli kabinet sai üheks kohtumispaigaks ja üks kohtusime hiljem ka kesklinna kohvikuis, millest üheks populaarsemaks oli kohvik „Moskva” tänasel Vabaduse väljakul. Minul igatahes ei õnnestunudki näha kohvikuvaenuulikkude Runnelit.”

Ühe faktilise eksimuse leidsin ka: Tammsaare romaani „Tõde ja õigus” esimene osa ilmus 1926, mitte 1927 (lk. 19).

Aarne Ruben. Talvehommiku härmas kindakirjad.

Rubeni raamatud, mida olen lugenud, on juhtunud olema alati natuke kummalise pealkirja ja sisuga, nt. „Elajas trepi peal” ja „Ilusast naisest ei saa head muumiat”. Kirjastuse „Fantaasia” väljaantud romaani „Talvehommiku...” võib täiesti vabalt ulmeks pidada. Raamatu sündmustiku loomiseks on autor saanud tugevat Igor Djatlovi juhitud mägimatkaajate grupi tragöödiast 1959. a. Meenutan lühidalt juhtumit: üheksa tudengit jäävad Põhja-Uuralis manside püha mäe, Surnute Mäe lähedale tuisuööl ööbima. Peagi leitakse nad kõik surnult. Põnevaks teeb juhtumit asjaolu, et noored inimesed on jooksnud telgist riietumata välja, ja nende vigastused on kuidagi kummastavad. Hukkamise põhjust pole siiani täpselt kindlaks tehtud. On pakutud lumeinimest, kes liikunud seal kandis, tulnukat, on vihjatud tuumakatsetustele, koguni võimalusele, et nad tapsid üksteist ise, jne. Ruben tutvustab, õieti kordab neid variante ka oma raamatus. Romaani peategelaseks on eesti päritolu vene keelt suurepäraselt valdav noor Rootsi diplomaat Hannes Miilang, kes läheb Venemaale tööle, et alpinistide lugu uurida. Venemaal kasutab ta nime Avanossov ja nimetab end füüsikuks. Lühiromaanis (126 lk.) tutvub mees teadmistelt erinevate inimestega, ka teismelise poisi Jura Kasparjaniga, kel suur ja sügav

füüsikahuvi. Suhtlemine nimetet noorukiga viib ta Samodelkino külla Moskva lähistel, kus nähakse peata olendeid. Seal juhtub teisigi imelikke asju, tegelikult kujutatakse paika päris müstiliselt: „Ütle nüüd koera! Hoiab oma passi oma käes; kaitseb oma iseolu, nagu filosoofid väljenduksid.“ Jura tuletas meelde: „Ja huvitav, kust ta selle passi sai? See oli majas isa ja ema asjade hulgas.“ Samal ajal jõudis Olja tagasi, ulatas mulle karbikese ning tagastas isegi järelejäänud raha. Nii aus tüdruk! Kohe, kui Žoržik sinki ja juustu nägi, avanesid ta lõuad. Andsime maiuse koerale, ise aga lehitsesime ta passi. Passis jooksis kummaline suurte ja väikeste mummudega kleeplint. Mummusid oli kolm rida. Vhjuuuut, vilistas Kasparjan. Ma näitasin näpuga eri värvi suurematele täpiketele. „Näete, see on kosmogramm. Ja kirja pandud kahendkoodis. Ma ütlen teile, et seda koera on rünnanud tulnukad.“ „Imelik, et just meie koera,“ arvas Kasparjan. „Ma mõtlesin, et nad ka Adelina kitse ründasid.“ Peni pistis oma nina kahendkoodi, nagu oleks tal siin kole palju ütlemist. Kuid passi ma talle ei tagastanud. „Kui püüaksime õige need tulnukad kinni,“ sosistas Vitja. „Ma ütlen teile, et see ei ole nii lihtne. Minu meelest on kogu stsenaarium praegu selline. Meie küla läheduses on hädamaandunud kosmoselaev. Kõik viitab sellele, et külalised kosmosest ei olnud mitte meie juurde teel, nad sattusid planeedile Maa juhuslikult. Kuna aga ruumilaevaga toimus katastroof, siis otsustati sõnum edastada meile, sealhulgas ka sellele koerale.“ Veronika vaatas mind juba suure aukartusega. „Kuidas nad suutsid läbida nii suuri vahemaid?“ päris ta. „Võib-olla on neil tähtedevaheline sond, mis töötab footonite jõul. Niimoodi jõuaksid nad mõne miljoni aastaga põgusalt läbi uurida paar galaktikat. Ma mõtlen, juhul, kui nad lendaksid valguse kiirusele vähegi lähedastel kiirustel.“ Nii ei arutanud muidugi ainult poisid, üldse sobiks raamat vist rohkem teismeliste, kuigi jah, ega nemad Venemaast suurt midagi tea. Muud ei oskagi öelda, kui et Ruben tunneb Venemaa olusid päris korralikult, ehkki see pole täiesti realistlik tundmine, mis raamatust vastu vaatab. Äkki osutab kogu raamat võimalikkusele, et mägimatkajaid ründasid tulnukad???

Liivametsa Lugemised - 97 / 2017

LÄHETUSLAUSED

23. nov. 2016. a. Mats Traadi 80. sünnipäevale pühendatud konverentsil meenutati mitmel korral elava klassiku ütlust „kirjandus on tõsine asi!“. Sama mõtet on väljendanud ka Arvo Pärt, kes sõnas klaverit puudutades: „Pill on püha asi!“ Annaks taevast, et meie suurearvuline kirjarahvas mõtleks nendele sõnadele rohkem, mõtleks enne, kui ükskõik mis põhjusel kirjapandut avaldama tormab. Kes jõuab neid tekste läbi lugeda, sest aeg maksab ikka ka midagi... Mis veel traagilisem, keegi ei julge välja öelda, et paljude raamatute sisu on kunstilises mõttes ikka väga kesine. Eks ma olen ka ise arg ütleva. Mõni tõlkeraamat võiks jääda samuti trükkimata. Olen mitmel puhul soovitanud uurida, kui palju leidub viimase kahekümne viie aasta jooksul ilmunud ilukirjandusteoseid, mida peale sõprade ja sugulaste peaaegu keegi ei loe, mida enam keegi ei mäleta. Ühte tean kindlalt, näiteks 1940-ndate teise poole ja 50-ndate aastate lahtilõikamata köiteid leidub rahvusraamatukogu hoidlates uskumatult palju. „Postimehele“ (12. dets.) antud intervjuust leian Tõnu Önnepalu arvamuse, mis sobib siinkohal suurepäraselt tsiteerimiseks: „Raamatutega on nii, et see uus raamatuuputus tekitab minus nagu mingi tõrke trükkis avaldamise vastu, et peaks nagu olema midagi väga tähtsat öelda, et raamat kirjutada.“ Seda lauset peaksid lugema ennekõike kirjanikud, küll lugeja juba olulise sõnumi üles leiab, sellepärast ärgu kirjarahvas muretsegu.

Ja veel: ilmus bibliograafia „Loomingu“ Raamatukogu“ kuuskümmend aastat“. Tõlgitud on Madli Puhveli „Lydia Koidula. Elu ja aeg“, mida on peetud koguni parimaks monograafiaks Koidulaulikust. Küllap ma kunagi tutvustan väljaannet ka lähemalt. Livia Viitol on aga tõlkinud ja kirjutanud järelsõna läti luuletaja Astrid Ivaski luulekogule „Mere silmad“. Tekstid on avaldatud nii läti kui ka eesti keeles, ärge jätke sedagi raamatut kahe silma vahele!

Kindlasti olete tähele pannud, et E. Vilde ja A. H. Tammsaare muuseum liideti Tallinna kirjanduskeskuseks, kus hakatakse uurima-puurima, jäädvustama-tutvustama pealinna kirjanike elu ja saavutusi. Keskust suunavad võimekad kirjandusinimesed Maarja Vaino ja Kairi Tilga. Nii ongi juba sügisel oodata kirjandustänavat festivali.

LOETUD RAAMATUD

Kärt Hellerma. Hõbeda laulud.

Autor jätkab „Hõbeda lauludega“ kahes varasemas luulekogus („Seniitvalgus“, 2014 ja „Hümn pikale ninale“, 2015) alustatud teemasid. Eelkõige „ristib“ ta kujundite kaudu ühiskonda, osutab teemadele, mis teda nii kodaniku kui ka indiviidina on puudutanud või ärritanud. Ja neid on päris palju. Tekstid on jaotatud nelja peatükki,

ja kõige esimene, „Tume ja tumm on aeg“, toobki esile kirjanikku häirivad mõrad ja praod ümbritsevas maailmas. Luuletus „Kui hakkad kirjutama“ algab nii: „Kui hakkad kirjutama / siis tunned kuidas tigidus / kleebib end sõrmedele / ja võtab kohe ka terve käe“. Eltsiteeritu sunnib mind kohe arvama, et küllap internetimaailma sopsed kommentaarid „sõrmedele kleepuvast pahameelest“ sünnivadki?! Muidugi pole Hella's vahisevalt ja lamedalt tige, vaid intellektuaalselt kriitiline, kohati terav-karm ja enesekindel, seda küll. Kärt arutleb aga edasi: kui kirjutama hakates tuleb sõrmede külge tigidus, siis tuleb ju uurida, kust see tuleb?

Avaluuletus „Valmistun minema jahile“ annab märku, kuidas „mööksõnalistest nagamannidest“ võivad kujuneda „möökhambulised tegelased“ ja mis siis juhtub... Kärdi paljud pikemad luuletused on lausa väikesed ehmatused, nt. „Akvaariumis“ hoiatab naivismi eest, teksti viimased read kostuvad nõnda: „Me elame endiselt akvaariumis / aga kuldkaladega sinitaeva / ja akvaariumilosside asemel / on meil nüüd üksainus / haide ookean / ja mustade metuuside maa“. „Mu prillid nutavad“ pakub huvitava kujundi, mis äratub küsimuse, kes on süüdi, et nad nutavad? Sama ehedalt kui eelnimetet mõjub „Jookseksin hall seelik seljas“. Ettevaatusele kutsuvate luuletustena kõlavad nii „Olen deformeerunud tiivaga mesilane“ kui ka „Olen botoxist hõljuk“. Viimase ridu ei saa jätta tsiteerimata: „Olen botoxist hõljuk / terake kosmoseprügi / universumi avarustes / põline botoxipõsine / keda pärast surma viidi / soomeugri kombe kohaselt / puu otsa mädanema / aga ma ei mädan / sest botox ei lagune“. See luuletus lugege kindlasti läbi! Murelike tunnetega on kirjutatud „Mu unedes lendavad lennukid“, kus kirjanik näeb unenägudes lendamas vigastatud lennukeid. Raadiost on sageli kuulda, et kusagil plaanitakse tuumalööke, samas aga korratatakse pidevalt, et sõda ei tule! Kärt on varemgi oma luules sõjaohumotiivi kasutanud. Neljaleheküljelise „Kirjad Google'ile“ sarkasm on särav ning igati õigustatud: „Tere, mu Google, / mu teispoosuse tagatis, / mu hinnagarantii, / mu karamellipuding / ja piparmünditee, / mu igapäevane leib / ja leivakõrvane“. Veidi ootamatut, kuid suure üldistusjõuga märksõnade oskuslikku põimimist kogeb tekstides „Formaat“, „Jaanalinnu laul“ ja „Vabadusel on varga jalad“: „Vabaduse ilusad valged hambad / on nagu muukraud / mille abil ta lipsab / igast lõksust läbi / kelmika naeratuse saatel / võtab ta su südametunnistuse / ja lippab läbi turvavaravate“. Luuleraamatu teises osas „Kohtumisi luuletajatega“ leidub paras ports ironiati, kolmas peatükk sisaldab „Kaksteist haikut“, tsiteerin neist viimase: „Kuhu on jäänud / kilukarbi panoraam / Hea küsimus sul“. Viimases, neljandas jaos „Hõbeda laulud“ prevaleerivad värsistatud mõtisklused, mis heidavad pilgu enamasti selja taha, nt. „Vanadus röövib saladuse“, „Pikad read regivärssi“, „Värvavad“, „Ideaalid tegid meid ilusaks“, „Käin sildadel seismas“, „Ma tulen Atlantisest“. „Hõbeda laulude“ üheks kujundiks kujuneb mõistagi sõna hõbe, nt. „Hõbeda laul“, „Hõbeveti aegu“, „Hõbedase luuaga“, „Hiiglaneitsi“, „Kui pime langeb“. Viimases osund: „Kui pime langeb / siis hõbe sureb / vaid hõbeda laul / jääb alles“. Olgu öeldud, et sõna kuld pääseb siiski ühte teksti „Olen truu vaikusele“. Nimetamata ei tohi jätta värsse keelest, mis ühtlasi näitavad kirjaniku meelt: „Eesti keel on kui salakannel“, „Olen sündinud sellesse keelde“, „Keel ja meel“. Neid värsse on võimalik näiteks keeleüritustel ettelugemiseks kasutada.

Lõpetuseks: luuletuses „Püüdsin poolnes II“ tunnistab autor, „et aja liigutamiseks / minu jõust ei piisa“, ometigi on ta varmas ümbritsevat tegelikkust märkama, erk tajuma ebaõiglust ja rumalusi, mis tiirlevad ümber me aja, aju ja ruumi. Hella's sõna on väga vahe ja täpne, jääb loota, et lugejad seda märkavad.

Marek Kahro. Seal, kus näkid laulavad.

Kirjandusvõistlusel Bestseller 2015 saavutatud esimene koht on õigustatud. Päril põhinev lugu, ja mis oluline, tegelaste käitumismustrit ning selle arengut on püütud isegi psühholoogiliselt seletada. Tapetuid on rohkem kui üks, ja enne finaali taipasin ma endalegi ootamatult, mida pole varem juhtunud, kes võib olla mõrtsukas. Ent natuke liiga viimistletult ja varatargalt mõjub üks peategelastest, psüühikaraskustega teadmata päritolu teismeline koolipoiss. Artur käitub ja räägib, nagu oleks väike jumal. Hiljem saame muidugi teada, et andeka lapse mõtlemist on teadlikult kujundanud psühhiaater. Sisu peensusteni tutvustamata tsiteerin romaani teise peategelase Maia Lepa armunud tütre iseloomustuse Arturist: „Jah, Artur oli jahe, kõva ja sädelev nagu üks harilik, ent siiski pilkupüüdev teemandipurakas olema pidigi. „Moraalne pehmus ja iseloomutus on maad võtnud,“ kõneles Artur. „Selgrootute pehmode armee vallutab kõikjal inimajusid. Nad propageerivad nüri järjepidavusega liigset leplikust, argust, mugavust, lodevust... Need on väärikuse ja otsustuskindluse kaotanud inividid, kes usaldavad isiklike ebamääraseid tundepehmede, selle asemel et toetuda traditsioonilisele tarkusele, tõelistele autoriteetidele, kes aitaksid loogiliselt mõelda. Nõrkust peetakse normaalseks, sest laostunud mõtteviisiga inimeste hulk on ületanud kriitilise piiri. Sihikindlus ja julgus on kuulutatud radikalismiks. Vankumatuid põhimõtteid häbimärgistatakse ja tõrjutakse avalikust ruumist välja, et teha ruumi vikerkaarleppudele ja feministide punastele plagudele... Need inimesed pöörutavad hõisates kaosesse. Mina ei taha olla nendesarnane. Tahan olla normaalne, tugev ja tahtejõuline. Nõrgad jäävad nõrgaks ja pändavad oma nõrkuse ka järeltulijatele. Selle tulemusena mädaneb kogu maailm. Mõtted hõrenevad ja

kangelased kärvavad. Kui palju on kangelasi üldse alles jäänud? Neid, kes suudaksid mõelda ja tegutseda. Vähe. Arvu ei tea, aga vähe. Õnneks pole kangelasi väga palju tarvis. Nad astuvad välja siis, kui neid tõeliselt vaja läheb. Nad on alati olemas, alati ootel.”” Arturi raudkindlaid ja radikaalsusega pikitud mõtteid leiab romaanist palju. Kohati tundub, et autor on Arturist kogu võimaliku inimlikkuse välja väänanud, ehkki lõpus midagi siiski muutub. Käänakuid ja pöörakuid leidub krimiraamatus palju, nagu Birk Rohelenu romaaniski „Sa pead suudlema Silvat”. Huvitaval kombel on enam-vähem üheaegselt avaldatud romaanidel sarnasusi. Kuritegude uurijaks on naine, mõlemad otsivad selgust aastakümnete eest toimunud sündmusele, ühel juhul uppumisele, teisel puhul kadumisele. Kahro raamat nii koletu sisuga siiski pole kui „Sa pead suudlema...”, ehkki mõlemas raamatus tegutsevad psüühiliselt haiged inimesed. Kahro romaani võib hambavalu puhul ka valuvaigistajana kasutada, tean seda omast käest.

Eeva Park. Lemmikloomade paradisi.

Eeva Pargi romaan on minu jaoks üks suurimaid üllatusi läinud aasta eesti kirjanduses. Kui kaanel poleks nime, kahtleksin autorluses. „Lemmikloomade paradisi” on armastusromaan, mis on sõnastatud võluvalt, natuke kergemas keeles, argisemat, kõnepärasemat sõnavara kasutades, kui seda autor varem on teinud. Samas leidub palju häid kujundeid ja väljendeid, mis lisavad teosele hõrku maitset. Ja kehalisuse kirjeldamine pole põhiteema. Romaan on autori fantaasia töö, puhas fiktsioon, niisuguseid lugusid kirjutatakse üha harvem. Praegu müüakse enamasti iseenda elu ja hinge. Läheb kaubaks hästi, toob kodadesse kuulsust juurde! „Lemmikloomade...” peategelaseks on noor naine, kellele rangete sisekorrareeglite järgi seatud elu ei sobinud, mis omakorda tõi kaasa tagasilööke ja inimlikke õppetunde. Tegemist on põimromaaniga, kus sama tegelane elab stipendiumi saanuna Inglismaal ühes vanas kloosterlossis, samal ajal kirjutades päevikut möödunud, mis aitaks selgitada, miks tema suur armastuslugu ummikusse jooksis. Lossis sisseseatud nõudmised ja range päevakava tekitasid Minna-Marias (kutsutud Mi´ks) aga vangi tunde ja ta otsustab selle vastu protestida. Küllap igale loominguisele inimesele on raske taluda, et pargis tohib jalutada vaid kaks tundi ja määratud ajal. Tagajärg, Mi peab lahkuma, aga mitte koju tagasi, vaid Pariisi, seda tänu läbisaamisele lossiemanda abikaasaga. Nii et tegevus toimub kolmes Euroopa riigis. Katke: „Kui ma tihenevas õhtuhämaruses Kylemore Abbeysse jõudsin, istusid kaks helepruuni spanjelist siinsamas, vana kloostrihoone ees laia trepi mademel. Siidised spanjelikõrvad õõtsusid, nad vaatasid mind, aga nad ei haukunud, ainult vaatasid ja siiani pole ma ühtegi korda veel haukumist kuulnud. Võib-olla on nad kõik tummad, ka selle väikese küla koerad, millest ma, kohver ratastel kõrisemas, peale bussist väljumist läbi kõndisin, sest Eestimaal oleks mind saatnud terve klähvivate külakoerte kontsert. Lõpuks kohale jõudes olin liiga väsinud, et erilist saabumisärevust tunda, aga tasast mustavat järve, suurt parki ja seda hoonet nähes jäin ma küll tükiks ajaks seisma, vaatasin filmidekoratsioonile sarnanevaid tornisakke, seda suurt hoonet, mis tundub iidne ja pidulik, ning mägesid nende taga, mis on veel iidsemad ja pidulikumad. Vapimärgiga pargivärava juurest oli mulje vägev. Puud, rohelus ulatusid ainult poolde mäekülge ning sealt, madalate vihmaküllaste pilvedeni, algas pruunikaspaljas mäekülg. Päril üleval oli midagi valget, helendav punkt, millest ma ka silmi kissitades aru ei saanud, mis see on.” See on oluline punkt, lisan juurde, et lugejas huvi tekitada. Ent kus asub siis lemmikloomade paradisi? See võib asuda mitmes kohas. Minu interpreteering kõlab nii: kuigi nii mõnigi naisolend eelistab lemmikloomakese-inimeseloomakese positsiooni, ei tohiks naist sellisena kohelda. Ometigi, päris tihti valib naine abielukese just rikkaliku söögikausikese ja sooja toakese pärast. Ollakse kui lemmikloomake, keda saab näitusele kaasa võtta. Teistele näidata! Elu nn. paradisis on ilukirjanduses ikka käsitletud, sedapuhku on see hea kujund, mis peaks panema lugejaid pikemalt mõtlema. Muidugi kuulume me kõik jumala loomaaeda ja tema ei tee ju meie vahel vahet, või siiski teeb? Ent küsimus, kas naist võib, saab, tohib lemmikloomana vaadelda, on juba suurem ühiskondlik pärimine. Vaevama jääb hoopis romaani viimane lause. Millele see osutab, inimese või koguni Euroopa saatusele?

Birk Rohelend. Sa pead suudlema Silvat.

Kuna ma loen krimikirjandust üldiselt vähe, siis ei oska ma Rohelenu fiktsiooni millegi ega kellegagi võrrelda. Üks on selge, Indrek Hargla ajaloolised mõrvalood, mida uurib apteeker Melchior, on seni oma fantaasiakülluses ja võlus veel ületamatud. „Sa pead...” pole võimalik väga täpselt ümber jutustada, sest tegelasi ja õõvastavaid seiku on tohutult palju. Igatahes juhtub Omavere nimelises väikelinnas jubedaid asju: toimuvad mõrvad, käib verepilastus, kasvatatakse kanepit, varastatakse möödasõitvatelt rongidelt kütust, rääkimata korrupsioonist omavalitsuses. Romaani lõpetab topelt enesetapp, mingist keldrist tuleb välja kõnevõimetu poiss. Tundub, et linnakeses elavad vaid õnnetud, psüühiliselt haiged ja kurjad inimesed. Ümbritsevas metsas asuvad aga okupatsiooniajast pärit

varjendid, mida kohalikud kasutavad oma pahategude varjamiseks. Äkki on seda krimikraami liiga palju?

Detektiivi rolli seatud Silva on pealinnas tuntud ajakirjanik, kes hakkab otsima oma juba kaksikümne aastat tagasi ootamatult kadunud sõbrannat. Loomulikult lahendab ta ka küsimuse, kuhu Helena jäi, nagu korralikus sarjas kombeks, et asuda kunagi uut mõrva lahendama. Kuigi tagaotsitav sõbranna osutub ühtviisi nii ohvriks kui ka mõrtsukaks, lootnuks Helena perekonna juhmuse ja julmuse arenemise kohta mõnevõrra põhjalikumat analüüsi. Aga krimiromaan žanr seda muidugi ilmingimata ei nõua. Tsiteerin katke erakordselt kauni Helena päevikust: „Mu isa suri, kui ta oli mind kaks aastat järjest keldris vägistanud ja peksnud ning uputanud mu silme ees Sigmari vastsündinud poja. Siis tuli mu vendade kord. Ma olin rahul, et ma ei pidanud enam tegelema majapidamistöödega, sest Jacek oli tugevam ja peksis Pavelit, kuni too küürimise ja küpsetamise selgeks õppis. Mina olin auhind, mida Jacek lubas vennale oma äranägemise järgi. Ma lugesin tohutut koguses raamatuid, mida Pavel mulle iga nädal raamatukogust laenutas käis, õppisin omal käel psühholoogiat, meditsiini ja psühhiaatriat ning panin ajaviiteks kõigile meile diagnoose. Oli päris selge, et meie perekonnas polnud ühtegi normaalset inimest. Milline isa tapab oma tütre esimese kavaleri? Isegi kui see on ta sõber. Isegi kui see on abielumees, kes on tütrest rohkem kui kaks korda vanem. Jaceki puhul polnud küsimustki. Ta oli täisvereline psühhopaat, kes nautis loomade ja inimeste piinamist. Kui gängil oli kedagi vaja, kes annaks mõnele reeturile õppetunni, oli Jacek see, kes läks. Kui ta mulle nendest peksmistest rääkis, siis ta alati naeratas. Teiste valu oli talle lõbus. Kahekümne kahe aastast oli ta tapnud seitse inimest, nende hulgas kaks naist. Meie kodus ei käinud kunagi ühtegi politseinikku. Pavel oli keerulisem. Ma arvan, et tal oli skisoidne isiksusehäire. Ta tahtis hirmsasti olla Jaceki moodi, aga ta oli kidur ja nõrk ning tal lihtsalt ei olnud mune. Tegelikult ka. Tema munandid olid nii väikesed nagu pähkliid. Ilmselt jäi tal teismeliseas mingist hormoonist puudu. Ega see talle ka kasuks ei tulnud, et Jacek teda ajaviiteks kägistama kippus. Kaks korda murdis ta mänguhoos Paveli rangluu. Mul oli hea meel, kui isa suri, sest ta vihkas ennast veel rohkem kui mind. Seksi ajal ei vaadanud ta mulle kunagi otsa; ta surus mu pea nii sügavale padja sisse, et ma kartsin, et lämbun ära. Jacekiga see-eest oli lihtne. Seks temaga ei kestnud kunagi kauem kui viis minutit ning tal oli väike ja tundlik riist. /---/ Pavel oli kõige vastikum. Tema vaevatud kehas pesitses veelgi vaevatum mõistus, mis nuputas välja kogu aeg uusi mooduseid, mida minuga teha. Alguses oli see huvitav vaheldus, aga mida perverssemaks ta fantaasiad muutusid, seda enam käis ta mulle närvidele. Mulle ei meeldinud, et ta tahtis mind alati kinni siduda. Kui mul kõrini sai, kaebasin Jacekile ära; Pavel sai korralikult peksta ja paar nädalat oli mu elu jälle ilus ja rahulik. Ma sünnitasin Jacekile kaks tütar, kahjuks mõlemad surnult. Pavelit sundis ta alati kandma kondoomi. Kui ma olin kolm aastat keldris elanud ja kaheksateistaastaseks saanud, hakkas see asi mind huvitama. Ma tahtsin kogeda rohkem mehi. Midagi mu kehas muutus, seks ei olnud enam lihtsalt tegevus, mida minuga tehti, vaid ma tahtsin tunda sedasama iha, mida ma nägin põlemas oma vendade pilgus. Ma rääkisin sellest Jacekile. Kaks nädalat hiljem tuli minu juurde Miko.” Olgu siis mõned saladused ka avatud: kõik ülejäänud mehed, kes Helena juures käivad, tapetakse, ja romaani lõpus tuleb välja, et Ilus Helena huvitus hoopis..., ootamatult lõppu loete juba ise! Miko, kes nooruses oli tüdrukusse armunud, on minu arvates romaani kõige põnevam tegelane. Romaan pole igav, ent ei haara ka sedavõrd, et tahaks ühe jutuga läbi lugeda. Niisugune tubli keskmine lugu, kus kirjeldatakse Eesti kuritegevust ning inimeste julmust, mida on mõistusega raske seletada: näiteks isa vägistab tütar, vennad õde. Pealkirjas seisab üks ilus eesnimi, Silva, autor on teatanud, et temaga seotud lugusid tuleb veel. Et nagu *noir* või nii..., lisan täpsustuseks.

NB! Vaid kriminaalromaanis võib käia tegelane septembris naaritsanahkses poolkasukas (lk. 24) ja öösel kell kolm leitakse taluõuele pillatud võti (lk. 170).

Lauri Sommer. Lugusid lõunast.

Täpsemalt – proloog ja 12 lugu. Olen ammu aru saanud, et lõuna pool elavad isevärki inimesed, nende juttudel ja tegemistel on ikka mitu krouspaela sees. Tuli kohe niisugune väljend meelde. Samas võib ühest või teisest tekstist mingi esoteerilise hoiatusiva leida. Näiteks „Ikooniröövlires“ anti varastele märku, et nad on valel teel: selleks kleebib keegi varga käed karistuseks ikooni külge, siis hakkavad põlevad küünlad iseenesest põletama..., ja just siis, kui röövijad tahtsid kaasa võtta Püha Paraskeeva ikooni! Aga põhiliselt jutustavad kohalikud möödunud elust ja kunagi toimunud võimalikest juhtumitest. Paar teksti on koguni kahes, s.t. eesti ja seto keeles: nt. „Lämmijärve vaarao (nii ja naa)“, kus kuuleme inimeste saatusest ja käekäigust kohas, kus kunagi Lämmijärv lainetas majadeni. „Sõrmus pudelis“ annab teada, et laulatusõrmus viinapudelis aitab tiisikusest paraneda. Loos „Säru Kulkinal“ räägib saare praamimees Fedot

Prohhorõtš Offitserov, kuidas vanasti Kulkinas (Kolpinos) elati, nüüd on järele jäänud vaid kolgas, kust noored lahkuvad jne. Tõesti, tõesti, vanasti ikka kakeldi ja varastati vahvasti: „Lõke põles, naised panid mõned laternad roika otsa rippuma ja taevas oli viiruke valgust. Vanapoole kuu tõusis. Kui selle valgus juba tunda oli, siis sai selgeks ka nende heitluse tulemus. Borka hoidis kuu poole, nii

et see talle selja poolt peale paistis, ja sai jagu. Pani pikali. Ronis vastasele kaksiratsi otsa, pani paugu vastu vahtimist. Vend kustus ära ja tema läks toast kapist seda koirohu peal hoitud võidunapsi otsima. Eks karjatsurad proovisid ka serva teha. Silgupuhastaja-Vitjok virutas Krõškale malmpajaga vastu pead ja tolle kõrvast lendas pool aju välja. Enne olid tal koolis neljad-viied, pärast kahed-kolmed. Puhas matemaatika. Seal Kulkinas elas ka üks rusikavõitluse meistri-mees, Feodossi Troparii, kes ise ytles, et ta oli Tallinna linnas Luuriku käe all ja kangi tõstes maadlemist ja laksimist õppinud ja kõik nipid on tal selged ja kasutusel. Tema peavaenlane oli saare kõige pikem mees Andri, kes sai tast alati rohkem kala. „Situ pyksi, aga ära perset pyhi! Kalad otsas!“ ytles Troopika talle ja väänas teisel rapsti käe otsast, viskas sõnnikuhunnikule. Aga see käsi ei kangestunud kohe, vaid tõmbus kokku ja vibutas oma rebijale veel viimast korda rusikat. Andri valas selja taga olnud aialipiga Tropile vastu vahtimist. Nii labast võtet polnud meie kyla rusikaõpetlane muidugi oodanud. Ta vajus sedasi joonelt porilompi, nagu oleks vineerist tehtud, naelaauk põiki läbi nina ja aialipp peas kinni. Umbjoobes Andri võpatas, tundis, et verd jookseb vasakult alla ja hakkas aru saama, et tal on midagi puudu. Vaatas käe kohale, nägi liharibasid ja minestas. Kukkus Tropsi kõrvale ja seal nad lamasid nagu maateaduse tunnis tukkuma jäänud pinginaabrid. Kaklejad astusid neile aeg-ajalt peale. Meeste peast kukkunud lundid vedelesid poris ja enam neid kanda ei saanudki. Trobi haavast voolav veri leotas teise kuhvti ära, läks niimoodi korpa. Sadama juures hakkas kaldavesi mõnes kohas verest punetama. /---/ Mikit virutas kätte juhtunud lypsikuga kabelimatsu vastu paastu pidanud Miitra suurt tühja kõhtu, mis kumises nagu kirikukell, ja see hääl valgus laudas laiali, voolas uksest ja aknast välja yle peoplatsi, ja metsade kohalt järvele laiali. Saar nõksatas ja pööras ennast.“ Vägev võitlus läheb värvikas sõnastuses edasi. „Höödori tamm“ jagab teateid kolhoosiaja algusest ja eetri joomisest, „Lugemisylem“ on mees, kes sõidab esimese Eesti Vabariigi ajal bussiga mööda metskylasid ja viib rahvale raamatuid. Inimesed ootavad alati kannatlikult bussi, vahel jäädakse ka ööseks lugema. „Marjul“ on kui väike muinasjutt, kus marjuline leiab linnunoka seest ilmatu suuri maasikaid. Sarnast imet kujutab ka „Üks kruus vahtramahla“, kus pimedaks löödud vanaisa kohtab teel Kristust, kes ütleb, et vanamees võlgneb talle elu eest kruusi vahtramahla. Kruus olla praegugi ühes kanapesas peidus. „Kasulaste kättemaks“ on lausa didaktiline. Tungalteradega jahvatud uudseleib paneb sõõjad nägemustega vastamisi. Tungalterad kui vilja kasulapsed räägivad hiljem, mida üks või teine põdejatel oli viljale kurja teinud. „Kupakis“ (kupak on teisik) seletab psüühiliselt haige mees oma nägemusi, jutus „Kui avaneb raadio“ on üheks vestlejaks raamatukogutöötaja, teiseks üks vanapoiss. Aga lugege ise edasi! Vahva raamat!

Elo Viiding. Lühikesed ja lihtsad lood.

Mõni jutt on ikka pikem ka, aga lihtsad need lood kindlasti pole. Küll on aga nende autoril teravat silma inimloomuse märkamiseks, hindamiseks ja kujutamiseks. Kohati leidub päris halastamatuid torkeid kalkuse, isekuse, alandatuse, rumaluse ja ahnuse suunas. Nende tekstidega tutvumine esitab ka lugejale nõudmisi. Intellektuaalse iroonia mõistmine eeldab tõsisemat süüvimist tekstisse kui mõne kirjatsura odavavõitu õelutsemine poliitikute, tibide ja paljude teiste tühikargajate aadressil. Sisukord kinnitab, et „Loomingu“ Raamatukogus“ ilmunud kogumikus on 18 teksti ja autori saatesõna. Mina alustangi lõpust ja soovitan teistelgi nii raamatukesega tutvust teha. Aitab mõista autori vaateid ja neid kummalisi tegelasi, keda meile tutvustatakse. Isegi kui ma järgnevalt mõne iseloomustava sõna Viidingu tekstide kohta poetan, ei pruugi need midagi seletada, sedavõrd napilt on autor oma väheseid tegelashingi avanud. Näiteks „Ada“ on kasvatatud haruldaset tasakaalukaks ja teistega arvestavaks inimeseks, aga see teiste armastamine väsitab ta lõpuks ära. Sealt jääb meelde lause „Elu on ebaõiglane lapsevanem...“. „Lõhe“ on pühendatud Vaino Vahingule, pealkiri „Õnnes ja isekuses“ räägib enda eest ise. „Loodusseaduste rikkumine“ sisiseb suhteteemal. „Harrastusluuletaja“ paneb mind mõtlema, keda selle terminiga tegelikult ristitakse, tekstike on pühendatud soome luuletajale Rita Dahlile. „Eesti naiste majas“ otsib soome mees naist ja noored tüdrukud jahivad baaris mehi, kes teeksid välja –, ma ei oska seda teisiti kokku võtta, aga päris naljakas on paarikümne aasta taha kiigata. Võimalik, et tegelikkuses pole midagi muutunud. „Geerd“ on sootuks julmem lugu, kus Hollandist pärist mees pettub naises ja käitub siis kurjalt. „Terje“ on lugu inetust tüdrukust, keda isa ei sallinud. „Kujutlus“ on eksistentsialistlik, siit leiab mõtte, et kevaded on kõige halastamatumad lohutajad! Mulle sümpatiseerib sisulisest küljest „Lihtne lugu“, millest tsiteerin mõned laused: „Olin elus pidevalt tundnud, et kui ma liiga palju naudin, jääb keegi teine nälga. Peaaegu alati uskusin, et mu heaolu tuleb kellegi arvelt. Võttis aega, et teadvustada: looduses nii ongi, kõik käib millegi või kellegi arvelt – kui tahad ellu jääda, pead ise esimesena toidulauda jõudma! Taipasin, nagu need sõbralike nägudega ärihiiglasid, kes poseerisid laupäevalehtedes oma ameerikalikus stiilis renoveeritud rookatusena elamute elutubades, et mu elus on midagi korrast ära. Üksnes selle vahega, et kui nemand kõrges eas, villases kampsunis, käes mõni sügavmõtteline kirjandusteose, asuvad avastama süütunnet ehk tundma muret maailma moraaltuse või oma hinge surmajärgse käekäigu pärast, siis mina mõistsin, et kogu mu elu on rajanenud mõttetul süütundel, millest mul tuleb kiiremas korras

vabaneda. Ei, ma ei tõrjunud seda eemale, ei vaigistanud, ei üritanud süütunnet olematuks muuta, vaid püüdsin seda eelkõige põhjani tunnetada oma äratatud reptiiliajuga, et sellest lõplikult lahti saada. Kümblasin inimsoo suurima nõrkuse aneemilises tapetuveres kirjeldamatu mõnuga, tehes sellega niimoodi pika rahuldust pakkuva lõpparve. Humanisti meelelaadiga oleksin voolanud elujõust täiesti tühjaks, ja ilma selletagi, et tundetumad mulle peale astunuks. Teadsin, et ma ei pea millegi pärast kahetsema, kõige vähem oma nõrkuse pärast. Ometi oli mind terve elu nõrkust lausa haigestumiseni varjama sunnitud, kuna ühiskonnas on teatavasti kõik päevainimeste ja võitjate järgi seatud.“

Liivametsa Lugemised - 98 / 2017

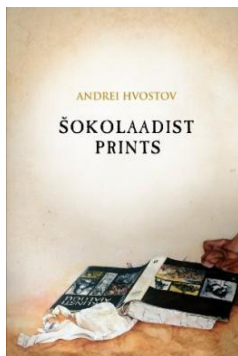
LÄHETUSLAUSED

2016. a. 30. dets. „Postimehes“ teatab helilooja ja tähelepanu äratava maailmatunnetusega kolumnist Jüri Reinvere artiklis „Me oleme väsinud“: „Minu soome sõbrad räägivad juba ammu Soome vaimsest õhkkonnast, kus jääb tunne, et kogu ühiskonnal pole enam midagi muud teha kui üksteist poodides teenindada.“ Arutluse jooksul viitab autor ka Saksamaale ja kokkuvõtvalt Euroopale, aga meie kohta lausub ta nii: „Aga mida peaks Eesti poliitika kindlasti taipama: rahvusvahelises mõttes ongi Eesti vaid kultuur.“ Ütlus on suurem kui esialgu ehk tajume. Mõte on koguni ülisuur ja täpne, aga sellese süüvimine kurvastavalt madal. Kes suudaks rahvale selgeks rääkida, et kultuur, see oleme meie ise, ja muud tähtsamat meil ei olegi. Vaevalt me kunagi rahvusvaheliselt tuntuks saavat hiiglaslikku auto- või lennukitehast rajame, ja kui meist üldse kunagi midagi maha jääb, siis on selleks tubli kultuurisõnum suuremate seas. Kultuur on meie õhk ning elamisvõimalus ja -viis. Kultuuriinimesi, kelle arvamust kuulatakse, kelle sõna kostuks kaugele, keda uskuda ja usaldada, jääb aina vähemaks. Uusi eriti juurde ei tule, ja need, kes peaksid aitama meil vaimseid jõuvarusid koguda, tekitavad pidevalt piinlikkustunnet. Nn. juhtivad–suunavad jõud on sageli intellektuaalselt jõuetud, nõrgad ja pealiskaudsed, oojaa, meil on, mille üle mõelda! Selle asemel, et iga päev midagi muuta, keerata, kohalt lükata, lohistada, sehkendada ja lobiseda, tuleks end ja rahvast harida, harida, ikka harida, et püsiks meie pisikene koht kultuuriajaloo, mida, parafraseerides Betti Alverit, saaks nimetada peatükiks ESTONIA.

Intervjuud Enn Soosaare eetilise esseistika auhinna pälvinud Jüri Reinverega saab samuti lugeda „Postimehest“ (20. veebr.).

Ja veel: kui kedagi huvitavad sisserändega seotud suured teemad, siis uurigu kindlasti „Sirbist“ (13. jaan.) Thilo Sarrazini intervjuud. Kahju, et tekst ei ilmunud „Postimehes“, lugejaskond olnuks suurem. Ükskõik, kuidas Ahto Lobjakas ka vestlejat küsimustega vaenas, Sarrazini jäi kindlaks, ja seda faktidele toetudes, et moslemite ränne või rünne on katastroof.

LOETUD RAAMATUD

Andrei Hvostov. Šokolaadist prints.

Võtan julguse kokku ja nimetan romaani psühholoogiliseks põnevikuks, kus autor kirjeldab nii niilbusi kui ka inimeste vaimset ja füüsilist hävitamist. Teisalt sobitub romaan ju ka mälukirjanduse jadasse, aga on lähenemiselt lihtsalt grotesksem, karakterite iseloomustamisel ja kujundite kasutamisel šokeerivam. Alatus jääb alati alatuseks, ükskõik, kuidas seda ka sõnastatakse. Lisaks saab antud teose puhul viidata kirjandusžanrile, mida nimetatakse hälbekirjanduseks. Selles keskendutakse tegelastele, kes tunnevad end ühiskonnahäälsetele alluvate, solvatute ja alandatudena. Enda maksma panemiseks tegutsevad nad vastuoluliselt, vahel lausa võikalt ja julmalt. Taoliste tekstide tegelased käituvad sageli nihilistidena, on seesmiselt ääretult ülbed, nende seksuaalne käitumine võib olla ekstravagantne jne.

Nõrgema närvikavaga ja ontlikumatel inimestel võib romaan vahepeal n.-ö. ära visata, mind kohustab töö. Ja uudishimu!

Jah, põnevik, sest krimi ta ju pole, kuigi poeg kägistab insuldihaike ema, aga arvatavasti mõtleb Hvostov seda stseeni kirjutades eutanaasiale. Sama lihtsalt kui peategelane asetab ema näole padja (milline filmilik võte!), reedab ja piinab ta oma sõpru ja kaaslasi. Raamatu pealkiri võib lugejaid eksitada, kõlab igati kenasti, kuid tegelikult peategelasel nimi puudub, on vaid palju hüüdnimesid, igal eluperioodil erinev, nt. on teda kutsutud Donbassiks, Russoviks, Aibumaks, doktoriks. Seda kõike teeb autori poolt šokolaadi printsiks kutsutu vaoshoitud jultumuse ning erakordse taibukusega. Kõik tema teod toimuvad perfektse analüüsi tulemusena, mõnda käiku tasub kohe mitu korda üle lugeda.

Paari viimase kuu jooksul olen psühhopaatide käitumisest lugenud juba kaht krimiromaan: Birk Rohelenu „Sa pead suudlema Silvat“, kus mitu tegelast on selgelt haige psüühikaga, kuid juhmid, ja Marek Kahro „Seal, kus näkid laulavad“, kus koolipoisist tegelane on haige, kuid tark ja osav. Tõsi, Hvostov on romaani tagakaanel kasutanud terminit sotsiopaat. Sellise terminiga tähistatakse isiksusehäirega inimesi, kes ei tunnista mingeid ühiskonnareegleid, kel pole südametunnistust, kes mõtleavad vaid omakasule jne.

Romaani keskseks teemaks on Suure Kurjuse kirjeldamine, kurjuse avaldumisvormid, mis sünnivad ühe indiviidi peas, ja juba lapsepõlvest saadik. Kuna kurjus ajab praegu maailmas üle ääre, siis sobitub teos ilmumisaega igati ja võib pakkuda koguni erinevaid interpreteerimisvõimalusi. Usun, et Hvostov nägi romaani kirjutamisega palju vaeva, tulemuseks on igatahes erakordselt jälgi tegelasega kohtumine. Kust autor küll taolised mõtted ja teadmised leiab? Samas vahendab kirjanik meile tegelikult hiljuti möödunud aega, mida paljud veel mäletavad. Raadiosaates „Loetud ja kirjutatud“(14. jaan.) vastas autor küsitlajale Peeter Helmele, et kirjutas seda raamatut mõningate katkestustega viis aastat, lisades, et isiklikult on talle peategelane ebameeldiv tüüp, aga oma tegelast tuleb hakata armastama. Vaid ebameeldiv tüüp..., ei rohkemat! Teisena loen romaanist välja inimest jälitava lõhestatuse teema, aga pikemalt ma selle üle ei arutle.

„Šokolaadist prints“ on üks räigemaid, tooremaid, jälgimaid ja hirmutavamaid romaane, mida olen pidanud lugema, teisalt kohati lausa koomiline, eriti siis, kui kaabakad omavahel võistlevad. Hirmutavamaid ses mõttes, et ma ei pruugi taibata, kui minu kõrval tegutseb väliselt nutikana näiv psühhopaat. Naised saavad romaanis kohati ikka päris armutult hoope, aga eks me vahel oleme selle ka ära teeninud... Lause teise poole kirjutamine on minust alatu, aga romaanis tegutseb ka ebameeldivaid naistüüpe. Kahjuks need kaks, kes langesid psühhopaaadi ohvriks, on sümpaatsed. Teismeline Biffa, kes kukub vanalinna katuselt surnuks, ja noor ajakirjanik Riia, kelle purjusolekut „prints“ jälel kombel ära kasutab. Ei, mitte seksuaalselt, vaid veelgi halastamatumalt.

„Prints“ tunneb juba varasest east peale kõigi ja kõige vastu põlgust. Pärast seda, kui ta on vaadelnud kunstiinstituudis modellina töötava ema alasti keha ja naise raseerimisprotseduuri, tundub, et midagi hullemat enam ei tule, ent tuleb!

Kuna poiss pandi ema kindlal nõudmisel, vaatamata keskmisele või nõrgale andele kunstiklassi, siis epateerib „Prints“ kogu elu kunstitundmisega ja kasutab seda osavalt enesehinnangu tõstmiseks. Muide, poiss tahtis ise hoopis Helgi Salloks saada... Autor esitab kahtlusteta küsimuse, miks sellised inimesed tekivad? Mina vastaksin, et nad lihtsalt sünnivad nuhtluseks inimkonnale, ent on hakanud eredamalt siin-seal „särama“, neile on suur vabadus avanud ukсед, kust varjuna siseneda, et siis oskuslikult nõrgemaid ja vaenlaseks valitud piinata või koguni hukatusse saata.

„Prints“ põrmustab juba algkoolis oma täiskasvanud sõbra, kooli katlakütja, kunsti õppinud Volli, mehe, kes harib teda popkunsti alal, aitab joonistusi lõpetada. Samal ajal manipuleerib „Printsike“ oskuslikult oma joonistusõpetajaga, kes õpilast läbi ei näe. Hävitab salakavala sadistlikkusega kooliõe martsipanikogugu. Kadedus? Miks, ta kogub ju ise šokolaadi?! Pigem fanaatiline viha, mida teise korralik kodu tekitab. Peagi tutvume Tallinna vanalinnaga, selle katuste ja nurkadega, piilumisega teiste akendesse ja ruumidesse, seda keskkonda on igati põnevalt näidatud. Teadagi, kant ongi iseäralik ja pakub kirjutajale ruumi fantaseerimiseks. Just seal paneb „Prints“ sõbra õe olukorda, kus tüdruk ehmatuselt katuselt surnuks kukub. Ühel päeval jõuab „Prints“ ülikooli, läheb EÜE-sse, kus käib üks joomine ja hooramine kuubis. Niisugune arvamus on juba ammu kustumatult rahva mällu talletatud. Sealgi suudab noor mees briljantselt rühmakaaslasi ära kasutada ja neid soovide kohaselt karistada. Romaani teine osa, mis võib lugejaid isegi rohkem huvitada, keskendub ajalehele „Tilisang“. Sõna tähendab postitõlda ja osutab selgelt „Eesti Ekspressile“, kus Hvostov on kaua töötanud ja väga vastuolulisi, et mitte öelda provokatiivseid artikleid avaldanud. Muide, „Tilisangi“ omanik ütleb, et ajakirjanikul ei tohi olla südametunnistust, seda, jah, olen märganud! Mõni hävitab relvaga, teine jälle sõnaga, võiks kokkuvõtvalt resümeeerida. Raamatus kujutatud perioodil tegeleb toimetuse ühe lõbumaja tegevuse uurimisega, mis on mõistagi seotud ka peategelasega. Tutvume lähemalt kahe alaealise õe mõttemaailmaga, mis on jubedale prostituutitööle vaatamata veel lapselik. Ühtlasi kisub autor uuesti päevavalgele ühe kunagi meedias tiirelnud juhtumi tuntud kunstnikuga, kes olevat maksnud bordelli külastuse eest asutuse krediitkaardiga. See oleks võinud ehk romaanist välja jääda, aga Hvostov on ju teada salvava kirjutajana. „Tilisangis“ töötab päris pörutavaid tegelasi. Minu asi pole prototüüpe mõistatada, nagu autor saatesõnas ka soovib, aga mõne tunneb muidugi kaugelt ära. Paraku mitte pahelisuse kehastust, saatanat, kel ajakirjanikuametis nimeks Alfros. Nii sadistlik inimene ei saa ometi meie keskel töötada, mõtlen naiivselt, sest pole elu jooksul nii jubedate tegelastega erilist pistmist olnud, ja fantaasia on ses osas ka kehvapoolne. Ometigi, oh seda joomist, ja oh seda sõnavara, mida nimeka nädalalehe täitjad kasutavad. Ajakirjanike elust ning mõõdutundetust alkoholipruukimisest ja ropendamisest on kirjutatud ka Tarmo Teder romaanis „Onanistid“ (2006). Lisaks koorib Hvostov välja muidki alatuid tegemisi meie lähiajast, nt. kui oskuslikult kodueestlased väliseestlasi ninapidi vedasid, kuidas laveeriti ja omakasu taga aeti. Ega unusta raamatusse toomast Alfred Rosenbergi nime, viimane on kuuldavasti Hvostovi huviobjekte. Mul oli katkendi valimisega raskusi, aga mittemidagiütlevaid lauseid pole mõtet tsiteerida, kui romaan on täis obsstsöonsusi. Järgnev on üks

mahedamaid: „Ja mis see ikkagi oli, see kunstiprojekt, suunas Riia tüdrukuid teda huvitava asjani kannatliku visadusega. Ega ometigi vitsaga peksmine näiteks, mida siis filmiti. Tüdrukute näod muutusid nagu kümme aastat vanemaks, ütlesid, et vitsaga peksmine on selle kõrval täitsa tühi-tähi, mida nemad pidid mängima. Kui see oleks pidanud nendega päriselt juhtuma, siis nad sureks kohe ära, täitsa õudne mõelda, et kusagil juhtuvad sellised asjad kohe päriselt, täitsa päriselt... Näis, et neid tabas kõhklus, lõpuks ometi kammitises nende midu nii suurt avameelsust miski selline, mille väljaütlemist oodates hakkas Riial juba ette hirm. Tüdrukud vaatasid teineteisele otsa, juskui küsides õelt, kas me ikka räägime edasi. Riia haaras jutulõnga ja meenutas naeruturtsatuste saatel omaenda noorpõlvest, kui ta oli raju gooti tšikk ja käis sõbrantsidega Tallinnas hängimas, otsides igasuguseid seiklusi, Klikus ja Pegassis ja sellistes kohtades, ja mis siis kõik juhtus. Riia muretu lobisemine mõjus tüdrukutele rahustavalt. Ei, ega neil ka nüüd midagi õudset ei juhtunud, ütlesid Ada ja Adele, neile pandi jalgade vahele silikoonist tussid ja siis filmiti seda, kuidas mehed hoidsid neid jõuga kinni, mängult muidugi, ja üks naine lõikus nende tusse noaga, nüsis ära tiivakesed kahelt poolt, ja kliitorinupu ka, see oli niimoodi ehitatud tuss, et sealt hakkas isegi verd tulema. Neile räägiti, et kusagil Aafrikas tehaksegi selliseid asju, päriselt, lõigatakse kõik ära ja siis ömmeldakse suured voldid kokku, nii et pärast on jalgade vahel õmblus nagu mängunukul. Triip plasmassist ihul.“ Tasuks said õed kokku tuhat krooni.

Romaani lugemiseks varuge vähemalt nädal, sest raamat on paks (382 lk.) ning peene kirjaga.

Mihkel Mutt. Eesti ümberlõikaja.

Vaimukas, kohati pööraselt naljakas! Hea tuju tõstja, aitab Euroopa Liitu aeg-ajalt tabavat „tegutsemissoodust“ meelde tuletada ja ühtlasi ka taluda! Üldiselt kasutatakse Muti tekstide puhul määratlust grotesk, mis on küll täpne, s.t. lugu on koomilis-fantastiline, kuid lihtsama omadussõnana sobib ehk vaimukas pareminigi. Kogu ironia, mis on seejures aus tõde, käib meie arvel. Suurepärase! Autor tõstatab olulise küsimuse, mida me ei oska endale paraku esitada: kauaks meile enam-vähem normaalset elu veel jätkub? Intellektuaalina kasutab autor küll mõningaid väljendeid ja vihjeid, mis Alam-Kolkaküla rahvale pärale ei pruugi jõuda, ent on viimane aeg end harima hakata, midu võimegi eurooplase väarikas-suurest! üldnimest ilma jääda. Olukorda, mida Mutt kirjeldab, selgitab ja „helgel“ pilgul jälgib, ei saagi

korrekt-realistlikult kujutada. Romaani keskse tegevus- ja mõtlemiskoha Alam-Kolkaküla tõus ja võimalik languski on nüüdsest seotud ja suunatud Bruxelles'ist. Ma ei usu, et leidub lugejaid, kes ei mõistaks, et jutt käib Eestist.

Kellele romaani soovitada? Kindlasti peaksid seda lugema need, kes saavad palka igat masti integreerimis-, lõimumis-, ühendamis- ja liitumispropaganda nimel töötamise eest. Neil peaks lugemiseks aega jätkuma, sest need protsessid on ju ülipikad, seega osa ootamisperiodist võiks „kolkakirjandusega“ tutvumiseks kulutada. Hea oleks, kui ka valitsevad jõud ja rühmitused raamatu kätte võtaksid. Siis veel peaminister ja president! Sõnaga, eelkõige need, kes täidavad käske ja müüvad riiki! Seejärel soovitan osta raamatu neil, kes on Eestist lahkunud raha teenima, et end hiljem jõukamana, päriseurooplasena tunda. Nendele teose müügihind ei tohiks probleemiks olla. Vagad ja leplikud raamatukoguhoidjad loevad nagunii, seda enam, et üks oluline tegelane, Rähn, töötab natuke aega ka raamatukogus. Kuni otsustab end ümber lõigata..., vaimselt, ja britiks saada. Mõelnud-otsustanud, asub Rähn inglise keelt õppima, ja teeb seda fanaatilise pühendumisega. Kõigepealt otsustab ta algteadmiste jaoks kümme käsku pähe taguda. Vaat siis, usuleiged, nagu me pidime olema! Kõnekeele omandanud, võtab Rähn ette kirjanduslikud stiiliväljendid, vanasõnad, linnaslängi, lastekeele jne., jne. Kui ta siis Svetlanaga voodisse läheb, kiidab naine, et mees pole üldse eestlase moodsa, palju tulisem! Peagi asub mees võõrkeeles piiblitarkusi omandama. Kes romaani kätte võtab, saab teada, kelleks me tegelikult ikkagi jääme. Eks igaüks peab ise järeldusi tegema, kuidas siis ühe või teise arvates selle kolkapatriotismiga (NB! sõnal on antud kontekstis kaks tähendust, kolmas Eestis ja kolmas Euroopas) meil lood on. Niisiis, Muti teose kõige olulisemaks märksõnaks kujuneb idaeuroopalikkus. Teiseks selgitab autor ajaloolise toetudes, et Euroopa hiilgeajad võivad möödas olla, ja nagu koolis käinud teavad, ei uskunud Lääne-Rooma impeeriumgi, et kord on häving ka nende õuel.

Kõigele vaatamata on Alam-Kolkakülasse veel mõni hing alles jäänud, ka tegutsevad siin poeketid, nii et alamkolklastel on ostmisel valikuvõimalus. Endise, NSVL-i jaoks tootnud pappkastikombinaadi elluäratamine oli surnult sündinud idee, sest hiinlaste pappkaste on kogu maailm täis. Aga vaat rahvast on siin vähevõitu: „Inimesi saab kahte moodi tekitada: neid ise tootes või mujalt ära meelitades. Alam-Kolkakülas loodeti algul siiralt, et nende kanti tuleb rahvast juurde. Ärasõitnud venekeelsete asemel oodati haritud ja rikkaid eurooplasi, soovitatavalt põhjamaalasi, kes siia investeeriksid. Nüüd tehakse veel üksnes harjumusest nägu, justkui ikka oodataks. Tasapisi hakkab inimeste teadvusse jõudma, et too, kes on kord linna maigu suhu saanud, eriti suurlinna oma, on pigem nõus seal virelema ja prügimägedel tervet Mendelejevi tabelit sööma, kui tulema kuhugi, kus on igav. Alam-Kolkakülas paljunetakse loiult. Enamasti on tegemist „tööõnnetusega“. „Nii on see kõik

kogu maailmas," räägivad mehed Valeeri baaris. „Maailm globaliseerub,” teab iga asotsiaal, kes istub bussipeatuse varikatuse all ja teeb nägu, nagu oleks kellelegi vastu tulnud. „Õige,” noogutavad hambutud taadid. „Puulusikaid enam ei väärtustata, selles meie hädade algus ja ots.”

Muidugi juhtub romaani jooksul idaeurooplastest rahvaga igasuguseid vahvaid asju: Alam-Kolkakülas toimub visioonikonverents, ja tublide intelligentide algatusel luuakse Alam-Kolkaküla Euroopa Asjade Komitee, mis küll lõpus laiali läheb. Neid naljakaid ja kummaliste nimedega tegelasi (nt. ajakirjanik Benno Sohvakartul), kes raamatu lehekülgedel sõna saavad, on rohkem kui mõni. Näiteks saabub kohale Mia Muhhin (võib samas olla ka Pedro Ylgem), kes tõttab Alam-Kolkakülla malaaria vastu võitlema, seejärel alustab aga võitlust naiste genitaalse moonutamise vastu. Teadke, et Mia arvab oma suurte teadmiste kõrguselt, et idaeurooplased arenesid otse dinosaurustest... Muide, Bruxelles'is polegi kolkal nime, vaid oleme kaheksandad, ju numbreid kandes pole võimalik kedagi ega midagi solvata. Ja siis ühel päeval tuleb Rähn koju, et hakata õpetama kaasmaalasi, kuidas end eestlasest ümber lõigata! Ei pea just britiks saama, kui teksti õigesti mõistan. Mutt loetleb veel mitmeid totrusi, mida siis kolkalikus soustis serveerib. Romaani lõpus on avaldatud Archibald Aristotelyevi artikkel „Kas kontinendi kordusetendus?“, mille autor on mõistagi kirjanik ise. Reaalsust natukenegi tajuval inimesel pole vähimatki kahtlust, et Mihkel Muti käsitletud teema on täpne ja lõöv. Ilmselt tuleb aga kõvemini anda, et me mõistaksime, mida silmaga juba näha, aga mis läbi naha veel pole tunginud.

Rein Pöder. Tagasivaatepeeglis.

Mitte tahavaatepeeglis, rõhutab autor. Igati ülevaatlik raamat, kust saab maksimaalselt teavet tema elu ja loometee kohta. Kuna kirjanik on pidanud päevikuid, siis oli tal materjal käepärast võtta ja lugejal ei teki suuremaid kahtlusi toimunu suhtes. Pöder alustab, nagu sellele žanrile kombeks, lapsepõlvest Võrumaal ja meenutab alatiseks meelde jäänud valu, kui jooksis poisikesena okastraati. Tema põlvkonna mälust pole kadunud ka küüditamisteema. Järgneb kooli- ja ülikooliaeg, mehed ei pääse ka Vene armees teenimisest. Pöder, kes soovis spetsialiseeruda okeanograafiaale, ei saa jätta meenutamata esimest praktikaekspeditsiooni. Üldse kirjutab ta palju ja huvitavalt just reisidest, nii NSVL-i perioodil kui ka loomulikult taasiseseisvusajal. Geograafina oskab ta ilmekalt ja tabavalt keskkonda ja loodust vahendada, mida tõestab kas või üks viimaseid romaane „Suur retk” (2015). Pöder ongi suurepärase kirjeldaja, sest ilma ja inimesi oskab ta vaadelda, lisaks veel romantiline loomus. Aastatesse on kogunenud rohkem

ikka head, ometigi näib mingi kibestumistoon läbivat tervet raamatut. Teadagi annab ta mälestustes pidevalt vihjeid, millist inimest või kohta, juhtumit on oma belletristikas kasutanud, seega lugeja leiab siit omajagu kirjandusloolist teavet.

Elu- ja loomelooline aines on mahutatud neljateistkümnesse peatükki, iga alapealkiri räägib enda eest. On „Eelaeg”, kuhu kuuluvad vanaema Minna ja kõik muu, on mälestused „Kooliaegadest. Mitmel moel”, kus nii koduloolist (Rõugest) kui ka tundelisemat münti (Saru kooli tüdrukust ja klaverist). Tudengiajast, mis tähendas tookord ka kolhoosis käimist, ning esimeste kursusekaaslaste mahajätmist ja sündminekut kroonusse. Alapealkirja all „Mõnede teoste jälgedes” annab Pöder kõige selgemaid seletusi oma teostes kasutatud motiivide kohta ning osutab romaanide retseptioonilegi. „Kurbus kaugenevast silmapiirist” haarab eelkõige pikkade looduskirjelduste tõttu: Kaukasus, Siberi reisid, Lomonossovi kodusaare külastamine laevaga, mis kandis baškiiri Salavat Julajevi nime. Peatükk „Mare” on pühendatud abikaasa, „Estonia” teatri endise lauljanna Mare Jõgeva elule ja karjäärile, andes ühtlasi märku, et meil unustatakse liiga kergesti kunagised tuntud kultuuriinimesed. See on tegelikult tõsi, sest mõni vähepakkuv estraadiahäl kostab sagedamini, klassikalauljad unustatakse sootuks kiiremini. Siis järgneb väikseid lugusid, mis on kokku võetud kahe sõnaga „Elust enesest”. Alajaotus „Kodulinna kohti” puudutab teadagi Tallinna, siin avab kirjanik Pika ja Laia tänava saladusi ning osutab Marie Underi sünnikodu saatusele. „Kokkupuuteid ja kohtumisi” loetleb kuulsaid nimesid, kellega kas pikemalt või vaid põgusalt kohtunud, nt. Lennart Meri, Bernard Kangro, Arnold Ravel, Bruno Oja, Vilma Jürisalu, Valdo Pant jt. Tähelepanuväärne on fakt, et ehkki Pöder elas Mati Undiga ühes majas, polnud nad lähemalt tuttavad, kuigi teretasid. Aastatepikkune töö kirjastuse „Eesti Raamat” peatoimetajana on andnud muidugi tohutu lugemuse, nii et kirjanduse hindajana on Pöder kahtlemata pädev. Lugejana on ta aga väga nõudlik. Tema hinnangud on leitavad peatükkidest „Vaateid kirjandusele” ja „Raamatute maailmas”. Veidi ehk üllatab küllaltki range arvamus klassik Tammsaarest („Tammsaarest nii ja teisiti”). Ise naudin tekste, mis koondatud alapealkirja „Maailmas ja mõtteilmas” alla. Siit saab teavet reisist Nordkappi, millisenägi autor Stonehenge'i, kuidas toimus NSVL-i ajal lihavõtteaegne ristikäik Donskoi kloostri. Jessenini loomingu suure austajana võimaldati Põdral Moskvas vestelda telefonitsi suure vene poedi noorima õega. Raamatu lõpetab „Järelaeg”, kus autor nimetab talle olulisi inimesi, annab endale hinnangu ja ütleb kokkuvõttes tekstis „Vanaduse” mõned olulised laused: „Kuidas vanaduse saabumine välja näeb? Ühe literaadi jaoks esmajoonel? küsin ma mõttes. Muidugi hiiliv. Esmalt tülpimus võõraste tekstide suhtes. Tunne,

et keereldakse mingis triviaalses ringis, kus valdab loetu ja läbielatu kordus või korduste kordus. Siis juba teatud ükskõiksus või tülpimus omaenda tekstide vastu. Tõrge iga kord millegi poolelioleva kallale asuda. Või vähemalt see veendumus, kui viitsid mõnda oma varasemat raamatut lehitseda, et varem kirjutasid palju paremini. Korruga märkad tõrget muuski – lugemine ei paku enam endist huvi. Isegi mitte krimikirjandus, mida varem neelasid ajatäiteks. Või siis vaid üksikud teosed ja üksikud kirjanikud. Ja raamatute, seejuures alatiseks läbilugemata raamatute hulk koduses raamatukogus näib olevat kasvanud üle igasuguse piiri. Vaid pisut leevendab mõte, et vast vajavad neid raamatuid teised. Üleüldine raamatute lausaline uputus tekitab sinus vaikset õudu. Mõtled – milleni see viib. Ja mitte ainult raamatute, üleüldse kõige paljususe, sealhulgas kõige intellektuaalse tarbimine. Tunned kaasa nooremale põlvkonnale ja mõtled, kui raske on selles kõiges valikuid teha. Raamatud on kõigest üks näide. Selle tagasilöökk on, et neist loobutakse üleüldse. Niisiis ostad sinagi raamatuid üha vähem. Aga ikkagi mõne veel. Raamat on ju raamat on raamat... Ka muus vallas on regressioon. Maitseelamused ja -eelistused, mõlemad kaovad, miski pole enam nagu enne. Aga söök on meie elus ikkagi olulisel kohal. Vaadake, mida kirjutavad nüüdsed noored, kelle ees on maailm tõeliselt lahti, oma reisikirjades. Aina gurmaaniast, tervelt veerand elamust saadakse sealt.”

„Tagasivaatepeeglis” on uuesti avaldatud ka mõned belletristilised palad (nt. „Kaugus”), lühike reisikiri 1976. aastast („Tundra seletamatus”). Mulle meeldib üks väike lugu Moskvas käimisest, mis kannab pealkirja „Tikupea”. Kokkuvõtvalt võib väita, et Rein Põdral on kolm armastust: abikaasa Mare, reisimine ja raamatud.

Kaur Riismaa. Soekülm.

Luule on jaotatud kahte ossa, „Külm” ja „Soe”, aga sisukord puudub ning see häirib mind. Et luuleraamatu pealkiri oleks kõigile mõistetav, et sõnamäng oleks klaar, tsiteerin alustuseks nimiluuletuse: „Kuula hästi, sorusaba, sinu ööd on otsas, / enam ei peatu me kõrõhedalt / lumises pimeduses täherataste all, / ei ehmu kätest ja südamest lahti, / vaid võtame vastu valguse vaheda vaprust. / Näe, me oleme jälle õppinud kõndima, / naerma, ja isegi tii-tii tihased pilavad / miilates meid piiravaid pisaraid. / Kuula hästi, soekülm on möödas, / sinu riik lõppeb siin, mine tagasi! / Pajuvasikas, käi kus tühi, / võtan särge seljast, huusad jalast, / ajan su sita alastigi oma naise unedest / tagasi laande. Sest öö on hele, põgus on uni, / põgus on lõkkeveerel tantsijate elugi.”

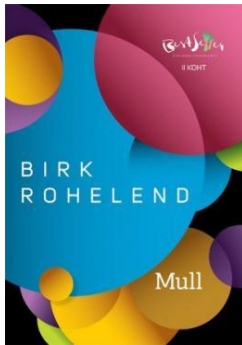
Kaur Riismaa on viljakas kirjanik, esimene hinnatud luuleraamat „Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd” ilmus 2011, järgmisel aastal „Rebase matmine”, 2013 „Majus ja majutatult. Naeru ja üksilduse raamat”, 2014 „Teekond päeva lõppu” ja „Merimetsa”. 2015 koguni kaks romaani „Pimeda mehe aiad” ja „Pühamägi”, lisaks näidendid ja hulk artikleid. Andekas, selge, aga näib ka töökas olevat!

Kui esimene luulekogu mõjub uskumatult jõulise sõnumina, siis hilisemad enam sama ei pakkunud. Küll aga naudin „Soekülma”, kuigi ei mõista päris hästi, miks 1986 sündinud autor nõnda melanhoolsena, „Ta lõhnas paljude minugi nukruste järgi”, kohati koguni resigneerununa end näitab. Teadagi, paljudel ennast hindavatel poetid on oma poos, stiil, väljendusvahendid ning isegi esitamis- ja esinemisatribuutika.

„Soekülm” on lüüriline mõtteluulekogumik, kus pikad proosaluulesse kalduvad tekstid vahelduvad haikulaadsete kolmerealiste tekstidega. Autorile meeldib uidata. Riismaa inspiratsiooniallikas näib olevat inimene ja olustik, aga kindlasti ka ta ise oma kerge epateerimissooviga. Seejuures on ta hea jutustaja ning küllap kuulajagi. Riismaal tundub olevat kirjutamist sundivaks jõuks ka küllaltki kõrge enesehinnang ja soov, et tema sõnumit märgataks ja hinnataks juba tema enda pärast. On eemalt vaadates viks ja viisakas, kaabu peas ja puha! Igati disainitud! Näitab oma teadmismarusid ega suuda loobuda ingliskeelsetest värssidest, ikkagi intellektuaal! Eks seda, eneseeksponerimist siis, on teistelgi, aga mõnel juhul paistab see kuidagi eriliselt välja. Ega selles midagi taunitavat pole: „Pomisesin omi suuri ja tarku mõtteid, / mis õhtuks unustasin, aga mäletan, et arutlesin rangelt ja tsiteerisin palju.” („Lõtaka jopi ja kollase suusamütsiga”). Riismaa kohta saab öelda küll, et ta on eesti kirjanik, selle mõiste õiglases tähenduses.

„Soekülma” üldistamisväärsed märksõnu pole kerge loetleda, natuke on kasutatud sügist, novembrit, mis on ka poeedi sünnikuu. Raamat algab nii: „ära loe silpe / niigi on lühike / viinakuupäev”. Siis veel „Oktoober”, „Minu nimepäevaõhtul”, „Valesti kuulnud tõesed”. Vahepeal tsiteerin ühe lühiteksti: „Veini endale / koort kassile elame üle / sellegi sügise”, ja mõne sügavusmöödet näitava värsirea: „Jumal armastab inimest, / nii väga meenutab inimene talle aega enne ränkrasket / loomist: tühisust ja tühjust.” Autori melanhoolia on aidanud tekstidesse mõiste surm, nt. „Seebikarpniku nurjumine”, „Mõni hetk enne raju Nissi kirikuaias”, „Kleini pudelike”, ja mälestused, nt. „See ei olnud mina”, „Kell lööb üle linna”, ehk ka „Võilillesemnel on päikesepuri”. Soovitan „Soekülma” lugeda, nii noorel kui ka vanemal, küllap igaüks leiab siit midagi. Tühjade kätega ei saa seda raamatut sulgeda, sest „Ilmaehitamine”, „Hommik on me laagripaik” ja „Pikk

jalutuskäik” aitavad ehk mõtestada ealt veel noore autori vaateid, mis on kirjutatud vilunud käega. Pöörake tähelepanu ka Piia Ruberi kujundusele!

Birk Rohelend. Mull.

Romaan pälvis Bestselleri kirjandusvõistlusel teise koha. Kuna Rohelennu kirjandusse tulek oli põnev ja jõuline, siis oodanuks teosest rohkem. Üsna tavaline naistekas, aga seda võistlus ilmselt eeldaski. Tõsi, erilisi naiivsusi pole, nagu tavaliselt selle žanri puhul märkab, ka on lause korralik ja natuke psühholoogilist analüüsi. Kas „Mullist” nüüd nõutud raamat kujuneb, on iseasi. Muidugi, ühiskonnakriitilisust siit leiab, eriti pörutatakse tarbimisajastu pihta, aga selle oleme ju ise loonud ja heaks kiitnud, pole mõtet kogu aeg samade sõnadega nahutada. Kohati on romaan monotoonne, nt. kaubanduskeskusi kirjeldades, ja ega majanduslangusega seotud ilmingutest ja probleemidest midagi uut ei kuule.

Aastaid maakleri ametit pidanud pensionieelik Arved Tuisk satub majanduskriisi ajal n.-ö. kehvasti teenivate ehk hammasrataste vahele jäänud inimeste hulka. Kuid nii naine kui ka tütar, kes peab end pärast abiellumist daamiks välismaalt, aina nõuavad ja nõuavad endist elustandardit. Paraku tuleb korter väiksema ja auto odavama vastu vahetada. Nii see elu võib vahel jõukamatelgi keerata, kuigi suurem osa rahvast teenib alati vähe. Vähemalt nõnda me väidame! Arvedi tütre elu Berliinis lõpeb abikaasa kitsiduse tõttu, nii et Sigrid koos tütrega tuleb kodumaale tagasi ja seob end interneti kaudu tutvutud vägivaldse, ent rikka mehega. Peaasi on raha, kas või peksasaamise hinnaga! See on tõesti väärt tähelepanek, heidan enese üle nalja! Nii võib juhtuda, kui valitakse lemmikloomade saatus, osutan siin Eeva Pargi romaani kujundile teoses „Lemmikloomade paradiis”. Ka Arvedi naine otsib jõukamat elukaaslast. Kuidas tema käsi, õigemini küll kael pärast uut suhet käima hakkab, uurigu lugeja juba ise. Vahel tuleb nn. hea elu eest ülikõrget hinda maksta. Kui tegelaste mõtteid lugeda, siis niisugust käitumist nõudvat uus normaalsuse mõõdupuu..., millal see, mõõdupuu siis „vanaks” saab, ei tea? Arved pole aga elust läbi trügija tüüp, nõudja ja petja, vaid enamasti vaikiv mees, kes kannatab oma naise verbaalse nahaalsuse käes, ja ega ahned ja auhned töökaaslasedki teda eriti kõrgelt hinda. Tema arvates pole töö võimalus allutada ühtesid ja valitseda teisi. Kahel korral võtab ta küll tütre pärast ebaausad võtted kasutusele, aga ega need õnne kellelegi too. Ühel keerulisel eluhetkel, kui Arved otsib öömaja, satub mees olukorda, kus üritab mõtestada oma käekäiku: „Öösel ei saanud ta magada. Talle tundus, et terve tema elu oli olnud üksainus jälk ja südantpööriv lollus. Nagu unes nähtud kassiraibe kollase tarretise sees, oli ta oma elu veetnud vastikusse nätskesse olevikku kapseldatuna, elusast peast maha kantud, ära keedetud ja tervele maailmale vahtimiseks ning naeruvääristamiseks välja pandud. Kui suur kalbe täiskuu säras kõrgel taevas nagu hommikune mannapuder ja õhukesed pilvesiilud tema eest mööda sõudsid nagu väsinud luiged, hakkas Arvedi hinges taas kord kipitama rahutus. Ränki katsumusi oli aastatega kogunenud liiga palju. Oma kodust välja tõstetud ja naise poolt maha kantud, tööle naeruvääristatud, tuttavate silmis häbistatud. Nüüd tahtis ta teada, mida ta oli niivõrd valesti teinud, et lõpetada pärast kõiki neid palehigis rüगतud aastaid siin, võõra mehe keldris, roojamisvalmis pang kõrval. „Jumal,“ tõstis Arved silmad taeva poole, „miks sa mind piinad? Mida kurja olen ma ometi teinud, et mind peab nii hirmsasti karistama?” Arved ootas paar hetke, aga jumal ei öelnud midagi, ja Ahto Kammeljase [tööandja, kinnisvarafirma omanik. M. L.] universumi poole ei tahtnud ta ammu pöörduda. Seega jäid vaid vaikus, kelder ja pang, ei ühtegi metafüüsilist lepitust.” Monoloog läheb edasi, mehes tõuseb viha, kuni maja ette sõidavad tütar ja selle elukaaslane..., ning Arved haarab tuhatoosi. Ei, temast ei saa mõrtsukat, aga kogu see lugu kõlab musta huumorina küll. Raamatu lõppu võib nimetada lausa happy end’iks, sest kaua aega armastuse- ja tööpuuduse tõttu kaevelnud ja kannatanud mees läheb Võrumaale (pärandatakse maja) ja leiab sealt kõik, mida vajab. Mõne aja pärast läheb tütre tütar talle sinna järele, naabrinnast lesknaine aga haarab ohjad oma kätte.

Liivametsa Lugemised - 99 / 2017

LÄHETUSLAUSED

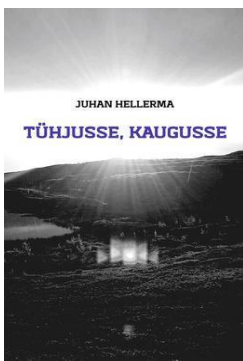
Arvo Valtonil ilmus „Loomingus” (nr. 12, 2016) lühike, kuid ajastutäpne jutt „Ülesanne”, kus 16-aastane noormees esitab üle kahekümne küsimuse teemal „Miks me siia maailma sünnime?” Tsiteerin neist ühe pikema: „Kas me võtame endale ülesande seepärast, et selle võimalik täitmine meile miskipärast meeldib? Kui jah, siis kas selle meeldivuse määrab juhus, eluolu paratamatus,

kellegi eeskju, ühiskondlik vajadus ehk niinimetatud tellimus, pingeline mõttetöö, näiteks taoliste küsimuste vaev?" Lugu lõpeb mõjusa puändiga. Lugege, saate teada!

Leian Sofi Oksanenit ettekandest „Sinu vaikimine ei kaitse sind“ Enn Soosaare konverentsil lause: „Keegi soome raamatukoguhoidja kogus endale salaja koju raamatuid, mis olid kogude nimekirjast eemaldatud ja plaaniti hävitada. Usun, et sellistel salajastel koduraamatukogudel oli lugejaid.“ („Postimees“, 14.02) Lisan täienduseks, et nendes raamatutes ei valetatud ega ilustatud Baltimaade tõelisust soometumise perioodil, mil ametlikult arvati, et NSVL-is on „kõik kaunis ja õitsev“, kui veel kord tsiteerida Oksanenit.

Päev pärast emakeelepäeva tähistamist rahvusraamatukogus loen „Eesti Päevalehest“ (15.03) Inimõiguste keskuse juhataja Kari Käsperi kirjutist „Ristime emakeelepäeva eesti keele päevaks“. Armas aeg, ei oska muud enam öelda! Autor toob põhjuseks, et vene ja kõigi teiste keelte kõnelejatele pole see emakeel, aga ehk tahaksid nad siiski päeva tähistada. Kui kodanik Käsper soovib tähistada lisaks mõne teise keele päeva, siis palun, aga argu halvaku emakeele pärast muretsejate meeli. Paistab, et Kristian Jaak Petersoni sünnipäev ja emakeelepäeva tähistamise mõte pole kõigini sügavamalt jõudnud.

LOETUD RAAMATUD

Juhan Hellerma. Tühjusse, kaugusse.

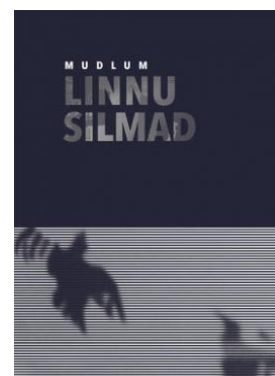
Miniatuuride kogumik. Noore mehe ilukirjanduslik debüüt, noore inimese filosoofilise koostikuga vaatlused. Võluvad ning tervislikud igas eas lugejale. Rahustavad ja usaldusväärsed olustikupildid. Seda väikest proosaraamatut pole võimalik tavaliste kriitikuseadustega tutvustada, tuleb lihtsalt lugeda ja jätta meelde autori arvamus, et aeg on meie jaoks kõige olulisem mõõde.

Juhan Hellerma jälgib pidevalt ja iga ilmaga taevast, olgu see siis hall või säravsinine. Süveneb maastikku, vee voolamisse, metsa, keda saab alati usaldada. Ta silmitseb ja tajub erksa meelega kõike, mida näeb, olgu see siis valgus Saksamaal või novembrikuu Eestis: „Taevas elab oma elu, meri samuti ja mäed. Kuidas ma saan neilt üldse midagi oodata? Parem neid oma rumalate ootustega mitte tülitada, kuigi ega neil sellest midagi ei muutu. Selles asi ongi, neis ei muutu kunagi midagi. Ainult meis, meie pilgus, meie olekus.“ Tundub, et niisama tühja olemist, märkamatu mõõduvat liikumist tema jaoks ei eksisteeri. Natuke pikemas palas „Kus on meie Liiv?“ mõtiskleb Alatskivi kalmistul käinud autor: „Ehk on aeg jälle paras selleks, et üks Liivi-sugune valutav hing saaks sündida. Millest kõneleks see valu, millest sellesse valusse põimitud lootus?“ Jälgija pilk suundub tihti kaugusse, tühjusse, nii võiks ju kõiki tekste tsiteerida, aga valin hoopis niisuguse, mis aitab ehk pisutki mõista Juhan Hellerma loojaolemust: „Kirjutamine on minemine oma hinge isetoimivasse sügavikku, sinna pindade ja kihtide alla, ülemiste ja alumiste korruste vahepeale, kus kõik võtab pidevalt kuju, on saamises. Ja uskuge, see on seda väärt, see on seda väärt püüda sinna korra pöörduda, hingata hetkekski sellesamas rütmis, tunda elu tuiklevat tukset, mis sind kannab, tõeliselt toidab ja hoiab, lasta tal hetkekski kõnelda... hüüda.“

Mudlum. Linnu silmad.

Kogumik sisaldab kolmteist teksti, mõned neist võib žanriliselt juttudeks, teised jälle stiililt novellideks nimetada. Üks on selge, Mudlum suudab lihtsad tegevused ja asjad fantaasiaküllasteks kirjutada. Tema maailm on täiesti argine, aga siiski põnev. Kogumiku kesksemaid ja märgatavamaid märksõnu on uni, unenäod, unisus. Nendele on palju ridu pühendatud, ent need mõisted pole üldse flegmaatilised või väsitavad. Pigem erksad ja mõnusad. Mudlumi lugudel on ikka mingi väike kiiks ka juures, ja kui selleni jõuad, siis üllatad ning oled valmis järgmist mõnuga lugema.

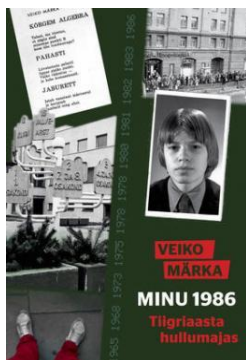
„Närviline inimene“ võib pakkuda äratundmisrõõmu nendele, kel magamisega raskusi, „Labürint“ keskendub korteri- ja elukohavahetustega kaasnevatele seikadele ja tundmustele. „Etüüd viie naise ja lestakalaga“ toimub vanas majas. „Arhibaldi uni“ kirjeldab ühe vanamehe argipäeva, see on üks melanhoolsemaid lugusid, oma muigekesega siiski, üldiselt on Mudlum aga humoorikas ja teatab, et nii lihtsalt asjaolu on. Tsiteerin: „Arhibald läks suppi vaatama. „Nüüd võib kartulid sisse panna,“ ütles ta kassile, kes magas pliidisoojas ilma ainsagi nõksuta [vanamehe peast käisid poolunes nimelt nõksud läbi – M. L.]. Kell hakkas üheksa saama ja väljas algas tume, pilvine päev. „Väga unine päev,“ kinnitas Arhibald. See'p see oligi. Uni oli igal pool, hallis taevas, vanas raagus kases, mis ei viitsinud isegi tuules liikuda, vaid seisis paigal nagu piltpostkaardil. Koltunud rohi lamandus mätastena ja ükski kõrs ei liikunud. Taevas seisis samuti päris paigal ja seal ei olnud üldse pilvi, vaid mingi imelik paks läbipaistmatu lõplikkus. Aeg venis teosammul. Ta oleks parema meelega paigal seisnud, see aeg, ja kuskile ilmanurka magama heitnud. Uniste, uimaste sammudega tolksutas ta oma väljamõeldud minuteid. Arhibald vaatas huviga aknast

välja. „See päev ei saa vist küll kunagi õhtusse.“ On muidugi imelik, et inimene tahab oma päevad õhtale saata, peaks ju olema väga hea, kui aeg seisab paigal ja miski ei saa kunagi mööda. Ometi tegi veniv unisus haiget ja rusus hirmsasti. Oli täpselt selline tunne, et kogu maailm on täis Arhibalde, ühesuguseid, haige seljaga ja kassiga vanamehi igaveses sügispäevas. „Päris jube,“ teatas Arhibald kassile selle mõtte peale. Muidugi sagib päris maailmas inimesi ohtralt nagu batsilluseid, neil on tuhat tegemist ja nende aeg on kiire, kärsitu ja lendab käest. Kuigi seda on päris raske ette kujutada, kui elad üksi ja linnast eemal. „Mis me siis nüüd teeme,“ küsis ta kassilt. „Paneme raadio mängima.“ Kassi meelest see ei olnud hea mõte, sest Arhibaldi raadio mängis kõige kõvema häälega, mida sai välja kruttida, ja ragises aeg-ajalt hirmsasti. Aga unine vaikus sai paraja litaka ning tõmbus kokkunenult koomale. Pliidi all hubises tuli, kastruli kaas plõgises auru käes lõbusalt ja olemine läks täitsa heaks. Arhibald tõmbas poti pliidi nurga peale ja pani kummikud jalga. „Nüüd lähme õue.“ Kass ajas ennast laisalt püsti, keeras saba rõngasse ja kõndis ukse juurde. Temal ei olnud kunagi igav. Eks ma olen natuke juba kassi moodi, mõtles Arhibald. Õige vähe on veel puudu. Mina olen selline jumala kass, hall ja vana, aga vahest ta ikka sügab mind kurgu alt. Ehk on temal ka selg haige ja kole raske kummardada.“

Hoogu Mudlumil jätkub. Kuigi „Majaehitaja“ meenutab õige pisut „Labürinti“, on lihtsal inimesel sellest mõndagi kõrva taha panna. Igatahes loen: „Mõttled, et oli tüütu ja igav jutt mingist remondipasast, Mudlumi *trademark*, aga ei, see on puhas ontoloogia!“ „Agaape kummardus“ jutustab naisest nimega Ingel. „Õuduse allikates“ sööb Bert ainult magusaid toite ja näeb rahutuid unenägusid. Nimijutustuses on juttu kõhuvalust, mille põhjust tohtrid ei oska üles leida, samal ajal aga rikastuvad apteegid rohurallist, mis niisugusele „diagnoosile“ enamasti järgneb. Kui oled lõpuks kõik ravimid, mis teada, ära proovinud, tuleb ilmsiks, et valu tegutseb edasi... Lugu lõpeb sürrilt, igatahes minu lemmiklugu! „Naiste saunas“ arutab autor, kuidas inimesed vanasti saunas käisid, kuidas ihu on haritud ning kuidas pesemine käib. Täitsa tore jutt! „Kuradi kodu“ jäi minu jaoks natuke puntras tekstiks, aga märksõna *unisus* leian üles. „Ilma alguseta, ilma lõputa“ keskendub arutelule, kus leidub mõtteid unustamisest, kevadest ja loodusest. „Antropomorfi“ esimene lause annab sisust teada: „Olen alati tahtnud raamatutest rääkida“. „Saippuakauppias“ käsitleb seebiseriaalide sisu ja vormi!

Trükikratt on sisukorras leheküljenumbriid segi ajanud, kui see pole olnud just eesmärk, ent pisiasju ei maksa tõsiseks probleemiks mõelda. Kel vähegi lühiproosa vastu huvi, võtke ja lugege! Nagu öeldud, mõnusad lood!

Veiko Märka. Minu 1986. Tiigriaasta hullumajas.

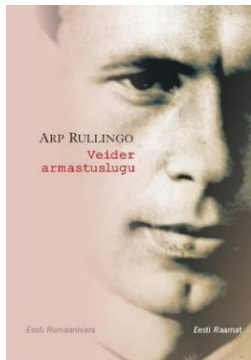
Ei haaranud kaasa, kuidagi kuivad, isikupäratud, kohati isegi igavad on need Märka meenutused. Tõsi, ega aasta veel teab mis põnev polnud järgnevatega võrreldes, ja kui oled lisaks neli kuud aastas Tallinna Vabariiklikus Psühhoneuroloogiahaiglas (TVPH), siis ega väga palju talletuda saanudki. Ka huumorit ei märganud, ehkki oma loomumomasele naljasoonele pöörab autor piisavalt tähelepanu. Nagu ka loomingulise tee algusele.

Nimetet ravisutusse läksid noored mehed sageli Punaarmee pääsemiseks, seda tegi ka Veiko Märka, kes valis pärast erialaste teadmiste „täiendamist“ ja tõbede analüüsi järgmise diagnoosi: „Skisofreenia seevastu oli kodune ja armas nagu eesti saun“. Lisaks autori tekstile leiab raamatust väljavõtteid toonastest väljaannetest, nimekirju küll aasta parimate sportlaste, raamatute, muusika, filmide ja lavastuste kohta. Saame teda, et aastat 1986 loetakse

interneti sünniaastaks. Ses mõttes nagu mingi teatmeline tähendus ka. Haiglakaaslaste kirjeldused on väheütlevad, küllap ei lubatud Märkat kui „simuleerijat“ kõige „ägedamate“ tüüpidega ühte palatisse ja koridori. „Minu 1986“ jätab mulje, et autoril on väike empaatiavõime, ma näiteid ei too, küllap lugeja märkab seda isegi.

Teadagi, kodust ja vanavanematest saab alati mõne rea kirja panna, nõnda kui poiste tempudest, koolis käimisest ja aastakesest Tartu Riiklikus Ülikoolis, kus õppis keemiat. Loomulikult kirjeldab Märka korralikult kommunist Gorbatšovi võitlust alkoholiga. Noorematele lugejatele teadmiseks, et see mees oli kunagi NLKP peasekretär, nüüd tegeleb meil alkoholivastase kampaniaga sotsialist Ossinovski. Märka võiks teema taas põhjalikumalt ette võtta. Ei pääse temagi toonase olme, kaubast tühjade poodide ja meeletute toidujärjekordade meenutamisest. Oli kuidas oli, ega viin ja õlu ei jäänud noorel Veikol joomata. Tegemist tuli teha isegi Nõukogude miilitsaga, keda küllap mäletab juba seetõttu, et mundrikandja lõi talle kõhtu. Haigla „sisu“ kohta pole Märkal ka midagi hullu öelda, pigem vastupidi, väljaspool olnud jubedam: „Hullumajas oli turvaline, suhtlemine vaheldusrikkam ja jututeemad optimistlikumad, saastamine nullilähedane, osakaal Eestisse migrantide pumpamisel null. Tõsi küll, kaubapuudust ei suutnud seegi asutus vähimalgi määral leevendada, kuid siin keskenduti peamiselt vaimsetele väärtustele. Hullumaja oli üks väheseid veel efektiivselt toimivaid institutsioone ENSVs. Erinevalt nõukogude korrast, mille allakäik üha süvenes, ei kartnud keegi psühhiaatriaigla kadumist. Nagu ka tulevik tõestas. Kommunistid tulid, hävitasid normaalse ühiskonnakorralduse Eestis ja kadusid. Vaimsete häiretega inividid on alati olnud ja jäävad, kuid

ühiskonnale oma ükskõik kui jaburate ideedega tõsiseltvõetavat ohtu ei kujuta." ENSV ja TVPH. Mõlemad neljatähelised lühendid, aga kui vastandlikud sisult, või hoopis sarnased?

Arp Rullingo. Veider armastuslugu.

Kirjastus „Eesti Raamat“ jätkab endiselt jõudumööda „Eesti romaanivara“ sarjaga, viimati ilmus 1939. a. „Looduse“ romaanivõistlusel kolmanda auhinna pälvinud teos, mis algselt kandis pealkirja „Juhan Saarde veider armastuslugu“.

Romaan pole kunstiliselt just kõrgel tasemel, ent Rullingol (1913–1942) oli eeldusi kujuneda kirjanikuks, kui ta poleks Punaarmee mobiliseerituna Venemaal kõhutõppe surnud.

Pärast Gustav Adolphi Gümnaasiumi lõpetamist avaldas Rullingo kehakultuurilaseid artikleid nii ajakirjas „Nädal Pildis“ kui ka „Eesti Spordilehes“, seejuures tegeles ka ise aktiivselt spordiga ning jõudis olla isegi spordikohtunik. 1940–1941 töötas „Noorte Hääles“ osakonnajuhatajana. Nimetat ajalehes ilmus 1941. a. mais-juunis Rullingo teine armastusromaan

„Sünge keskpäev“, kus põhitegevus toimub väikesaarel ja peategelane kannatab sarnaselt Juhan Saardega meeleolumuutuste all: on „närvilik“, vassib sõnadega, kannatab hirmude all jne.

„Veidra armastusloo“ tegevus toimub aga alevikeskkonnas (Aegviidus), kuhu peategelane, kes on vaimselt ebastabiilne, saabub närve kosutama.

Ega midagi erilist romaanis ei toimugi, 30-ndates aastates nägus mees kas jalutab või suhtleb väiksel viisil alevirahvaga. Loomulikult pälvib ta daamide tähelepanu. Käib siin-seal külas, võtab seltskonnas napsi, mängib kaarte, kõneleb rahast, muusikast ja igapäevasest elust, vaikselt kohast sündmustest. Kord vaidleb päris kirglikult usuküsimuste üle, jõuab väiteni, et rahvas tahab naudingut, mitte õndsust! Mõnikord esitab Saarde oma üürtoas aga pikki sisemonolooge. Romaanis põimuvad Saarde psüühiline haigus ja suuresti kujutletav armastus lausa müstiliseks koosluseks. Tõsi, südamedaam Erika eksisteerib, ent nende suhtlemine piirdub põhiliselt pikkade jalutuskäikudega, kus jutuks vähetähtsad asjad, nii et kogu loo kestel ei saa me mehest midagi teada. Õigupoolest on need vestlused sisutühjad. Saarde saabub salapärasena, käitub tegevuse jooksul kummaliselt ja tema surmaga võtavad kohalikud elanikud müsteeriumina. Saarde psüühiline seisund on arenenud nii kaugele, et ta seisab silmitsi nägemustega. Ja nii lõpebki kõik enesetapuga, ainult et end mürgitanud Saarde paremal õlal leidub väike noaarm!? Päris huvitav märk, mida ei suudeta kuidagi seletada. Lugejana arvan, et mees võttis mürki pigem parandamatu närvihaiguse tõttu kui noore daami pärast, keda arvab palavikulises õhinas armastavat. Niisiis, haiguse ja tunnete vahel toimub fataalne kokkupõrge. Kõigele vaatamata pole romaan masendav ega tekita ängistavaid mõtteid. Erika ütleb vaid, Saarde oli kummaline mees, ja kõik nõustuvad sellega. Tsiteerin toonase olupildi: „Jah, on pidu – seda tunneb rukkilille sinises läikivas kleidis matsakas maaplika vahest kõige selgemini. Tema õhetavad põsed reedavad sisemist rahulolu kõige rohkem, või ka raskelt tõusev ja vajuv rind poisi haardes. No on vast tants – nii mõtleb jalgu vastu maad pörutav poiss. Püha! Ülehomme, siis ragistame tööd teha, et käed rakkus, täna aga möllakem! Kui naermapanevalt kentsakad on siiski mõningad inimesed. Ja kindlasti evib tütarlaps midagi, midagi koer-ustavat, lammastaltsast. Räägi talle, valeta, pööra tõe pahupidi nagu surmasõlme tegev lennuk, siiski usub ta – jah, ta ei suuda, ta on olemuselt aus, ta ei suuda uskuda, et maailmas on valet. Ent sealsamas teine, ütleme hästi tõmmu tütarlaps, teeb vagura näo, naeratab diskreetselt ning vatrab jultunult. Ta ei räägi tõtt. Ei, otse vastupidi. Iga sõna, mis ta suust tuleb, on sädelev vale, päris armumapanevalt kaunis vale. Ta on süütu, süütuim tall, kuigi ta on ühel õhtul andunud kahele mehele. Ent linn tõmbab inimesi nagu särav valgus putukaid oma embusse. Või kes ongi too suur, täidlaselt kõrgerinnaline maaplika! Oi, maal on igav. Otse painavalt igav, kuigi sealgi käis teda suvel poiss aidas magatamas. Linnas on siiski hoopis teine elu. Tänavad on valgustatud, jaluta ning tunne end printsessina. Maaplika ei tule selle pealegi, et ta äratav ehk tähelepanu oma kohmakusega. Ei, ta koduneb ruttu, ta on nagu tõuhobune, suur, räpakas, veidi tiiranegi. Talle ei mõju kaaskodanike muiged ja kõrvalpilgud, ta on terastunud värske maaõhu ja tööga. Kui ta joob, siis ahmib vett otse vastikult kõrisõlme lõnksutades. Ei, ta ei hooli millestki, või olgu siis, kui näeb toredat poissi. Talle ei valmista muret seegi, kui poiss petab, oh ei! On ju veel teisigi poisse olemas, päris saledaid ja moodsaid, kes oskavad nii kenasti kaisutada. Nii imelikult lihtne ja labane – oh ei, seda mitte – on elu. Ja siiski ilus.“

Ilmar Särg. Varjus.

Jälle üks romaan täis argipäeva argiargumente, mis ei paku suuremat huvi. Selles meeletus raamatute avaldamise õhinas tuleks tõesti tempot maha võtta. Ise võtsin lugemise ette seetõttu, et teisel leheküljel leidsin nime Ahmed, kes on rahvuselt tšetšeen. Ma ei märganud raamatus ühtegi originaalset või seni kuulmata mõtteraasu. Põhiliselt kordamistest kulunud lausevara. Teisalt, aga äkki ongi väikelinna valitsemine sama hull või hullemgi kui näiteks Tallinnas, nii et kohe

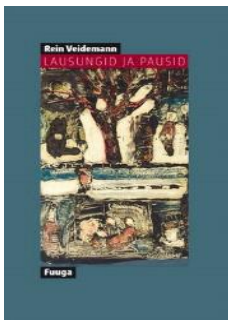

peabki sellest romaani kirjutama? Ses mõttes tuleb kirjanikku ilmselt hoopis tänada? Äkki Ida-Eestis tegutsevad tõesti sõjakalt meelestatud moslemid, kust mina seda tean? Neid on ju majutatud juba Põlvasse, Tartusse nagunii.

Teadagi, eestlastest tegelaste suud on pidevalt täis karmi kirumist kõige ja kõigi üle. Rahul ei olda haiglate, Eesti Õhu, korruptsiooni, parvlaevade ega haldusreformiga.

Romaani põhitegevus toimub Peipsi ääres, Kalmuste väikelinnas, mis on moodustunud Kallaste ja Mustvee ühinemisel. Saage siis tuttavaks: „Kalmuste linnas oli viis kirikut, viis kasutatud või taaskasutatavate riiete poodi ja viis avalikku söögikohta. Kirikuid haldasid erinevat usku kogudused, kauplusi ja söögikohti aga erinevad ärimehed. Kui kogudustel oli igapäev vaid üks kirik, siis ärimehel võis mitu äri või söögikohta olla. Räägiti, et riidekauplused kuulusid kahele ettevõtjale, kuigi realsuses kuulusid nad viiele erinevale osaühingule, kes oma tagasihoidlike nimedega ettevõtjate nimesid varjasid. Iga mees ei tahtnud ju Oleg Grossi kombel oma nimest brändi teha. Sama oli ka söögi- ja joomakohtadega. Käisid sa ükskõik millises paigas lõunastamas, kasum jooksis ikka kolme mehe tasku. Üks neist meestest, kes eriti õnneliku käega oma äri ajades oli olnud, püsis linna volikogus juba aegade algusest – uue Eesti Vabariigi tulemisest.” Niisuguses stiilis on kogu kohalik tegelikkus kirjas. Teada kohana nimetatakse veel Raja küla. Sinna, vanausuliste juurde, satubki Ahmed elama. Teda käsutavad struktuurid ja Muhamed. Sellest moslemist ei räägita raamatus just palju, aga kuuleme, et tal on antud käsk organiseerida pronksiööl ainsana surma saanud noormehe haul sarnane üritus. Ka saadetakse Ahmedile Peipsi hoovuste abil kast relvi. Äiapapa Foma jõuab õnneks vahele segada, nii et suurt möllu ei korraldata. Et Ahmediga oleks asjad ühel pool, siis lisan, et Peipsile minnes lööb kalurist äiapapa pahanduste vältimiseks Ahmedile aeruga vastu pead ja mees upub. Tõsi, just enne seda otsustas moslem end struktuuridest eemale hoida, sest tal on juba naine ja laps.

Kuna praegu on üks kuumemaid teemasid haldusreform, siis võtab autor ette Kalmuste linna omavalitsuse tegemised. Põhiliselt käib jutt valimistest ja pidevast võimu ümberjagamisest. Koalitsiooni lammutamine käib suurema suutäie pärast: kes tahab tervisekeskust ehitada, kel vaja palgaline töökoht leida. Kalmuste kandis jätkub jaburust 208 lehekülge. Tegelasi on ilmatu palju, lambakasvataja Krista Vanarauast (kutsutud ka Lambaraud) Äksi nõiani, kel nimeks Maramaa. Ärimees Jaan Kabelit peetakse aga heaks tuulenuusutajaks. Luuletaja Kusti Pelleril on luuleraamatute müümisega jälle mured, vaja kellegagi sehviti teha. Kusti pahandab muidugi Kirjanike Liidu peale, et ei pääse kirjandustuuridele, raamatukogudel aga puudub raha, et teda kutsuda. Et pumba juures on ühed ja samad kirjanikud, keda tasustatakse jne. Aga ühel päeval lubab Haapsalu raamatukogu töötaja sõidukulud ja bensiinitšeki kinni maksta, ja Kusti sõidabki sinna. Ja siis juhtub nii, et poeet läheb õhtul Merle poole... Mõnes tegelases võib koguni mõne tuntuma poliitiku iseloomujooni ära tunda, ega kõike pole autor ise välja mõelnud. Kui asjad peaksid tõepoolest nii käima, kui Särg kirjutab, mina ju ei tea neid poliitilisi asju, siis on küll päris hirmus. Ametikohtade jagamine nõuab lausa teadmisi kõrgemast matemaatikast, kuigi võimumehed pole tihti just üleliia haritud. Kirjutades jõudsin siiski äratundmiseni, et enne sügise valimisi võiks romaani tulevastele võimukandjatele pakkuda küll.

Rein Veidemann. Lausungid ja pausid: fuuga.

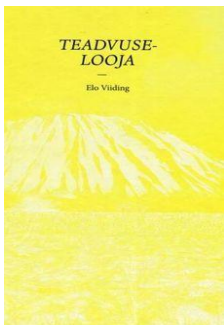
Järelsõnas, mis kannab pealkirja „Lahtine leht“, on autor selgitanud nii luulekogu ülesehitust, teda mõjutanud autoreid kui ka loomingulisi põhimõtteid, ja sellest tekstist tuleks lugejatel alustadagi. See, et Rein pole end tituleerinud uhke tiitliga *kirjanik*, on mind alati imestama pannud, nüüd selgitab ta ise: „Kui nüüd ise võtan debüteerida seitsmekümnendal eluaastal luulekoguga, ei saa mul olla vähemutki ambitsiooni esitleda end luuletajana. Minu kontsenter – jah, ma isegi ei oska öelda, mis see päriselt on – vastab 19. sajandi kirjamehele (literaadile). See, mida küll tunnistan, on tundlikkus sõnakujundi vastu ning tung otsida kõikjalt (mitme)tähenduslikku sõnumit.“ Vaatamata mitme proosateose ilmumisele („Lastekodu“ (2003), „Tund enne igavikku“ (2012),

„Arkaadia öö“ (2014)), rohkele esseistikale ning erialasele tööle, kuuleme teda end ikka nimetavat tagasihoidlikult literaadiks! Eks mõiste *kirjanik* ongi viimasel ajal natuke devalveerunud ka...

Igati sümpaatsete illustatsioonide (Maris Tuuling) ja kujundusega (Andres Rõhu) raamat sisaldab 39 luuletust, ja sellegi arvu kohta annab autor korraliku seletuse, neid selgitusi on õieti mitu. Näiteks leidub Karl Ristikivi ainsas luuleraamatus „Inimese teekond“ sama arv tekste ja ilmselt maarahva hulgast võrsunud pastor Georg Müller esitas 39 jutlust, ent põhjalikumat teavet lugege juba ise! Pealkirjas seisva mõiste *lausung* tähenduse kohta teatab autor: „Kui me kirjas loeme lauseid kui grammatilisi üksusi, siis kõnes tajume neid lausungitena.“ Sisukorra on autor jaotanud viide ossa: „Prelüüd“, „I osa“, „Georg Mülleri passioon“, „II osa“, „Kooda“ (vt. tähendust järelsõnast).

Niisiis, Rein Veidemann tutvustab oma mõtteid ja vaateid ajalise kaduvuse seisukohalt. See, aja kaduvus siis, kurvastab teda väga, kuigi mõõduva elu hulka on kuulunud ilu ja armastust. Võib isegi kokkuvõtvalt öelda, et ta peatub inimhingede vaevadel siin ilmas. Tema tunded on puhtad ja rõvedustest vabad. Ja loomulikud väga isiklikud, kuni surmamõteteni välja, nt. „Arkaadia öö“, „Ärge

öelge, et te ei karda surma”, „Nüüd võtad mõelda elu viimsest ilust”. Elus kohatud hingevalu ja mõrudat meelt võib täheldada luuletustes „Sa ei peagi mu vaevadest teadma”, „Lohutus”, „Esimene lumi lõhneb piparmündi järele”, „Elegia ema surma puhul”. Muidugi peitub paljude värsiridade sees ja taga tunne, mida nimetame armastuseks Looja vastu. Kes vähegi on märganud autori emotsionaalset iseloomu, mõistab ka tema nukrat, siirast ja väga avatud luulet. Rein Veidemanni kui kirjandusteadlase ja eesti kultuuriloo põhjaliku tundja eruditsioon on üldteada, nagu paljudele ka tema sügav muusikahuvi, mis tõuseb kujundina esile luuleski. Ta on professor *par excellence*. Sünnisõnumit jagab lugejatega tekst pealkirjaga „Kolm aastat enne lendu tõusnud rahutuvi”. Üldistatult öeldes, kogumik sisaldab tundelist mõtteluulet. Kuigi mulle sümpatiseerib „Georg Mülleri passioon”, on lihtsam tsiteerida lühemat ning armulikku aega kokkuvõtvat teksti: „Jõgi voolab voolamist, ees paistab purpurmeri. / Ja üle mere kaardub vikerkaare look. Seal sajab. / Paati, milles sõuad, imbub vett ja mälestusi. / Kaldaroostikus roostetavad kõik lood ning ajad. / Pervel konutamas näed veel harvu inimesi. / Kellest jäänud varjud, kellel tuhmund näod ja nimed. / Neilgi jalgu uhub juba unustusevesi, / ehkki südames veel oodatakse sünni-imet. / Sõuad edasi ja nõnda iga aerutõmme / lähendab jõesuudmele, kus terendabki meri. / Vikerkaar ja silmapiir, täis pilgel vett ja helli mälestusi, / põhjamudas loodib jumalagajātu kaja.”

Elo Viiding. Teadvuselooja.

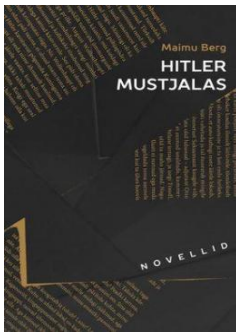
Elitaarne luule, pigem intellektuaalsest mõtteluulest huvitatutele. Ühe konkreetse inimese vaated teadvusele, inimese, kes jälgib iseennast, et teistest paremini aru saada. Üldistatult öeldes, prevaleerib psühhoanalüüs. Elo Viiding on julgete arvamustega karm ütleva, kuid vähemalt sedapuhku ta kuigi irooniline pole. Ta soovib vist meile meelde tuletada, et on olemas meeldivaid, ent ka ebameeldivaid momente, millega inimese teadvus peab tegelema. Lisaks käivad teadvusega kaasas traumad, ent lugege ikka ise, ning püüdke luulekogu olemust endale mõistetavaks interpreteerida. Enda mõistmine ei pruugi küll alati lihtne olla, teadvus võib olla koguni raskesti lahti muugitav, aga pääsu tema eest meil pole. Nii et kordan üle, iga lugeja peab ise küllaltki õhukese raamatu kätte võtma: „See ongi metafüüsika / kui valgus läheb ära / või mööda jalga / ronib marus rott / kui iga aisting ongi / ainult kergendus / siis tuleb luuletus / kui näole naeratus” („See ongi metafüüsika”). Tsiteerin teisegi näite, mida on kergem mõtestada, selleks on „Lihtne luuletus”: „Printsessikleidi sees peidab end sõdur / timukarüü all armastav süda / neitsi kehas varitseb deemon / vanaeides end kogub noormees – vaevalt saab surutud kirstu kui lendab / üle jääjate longus peade / parematele jahimaadele / must on valges ja valge sees must on – see mu armas on oleva seadus / mida vaid rumal võib eitada teades / et ta olemasolu on tõestus”. Mõjus, pole kahtlustki!

Liivametsa Lugemised - 100 / 2017

LÄHETUSLAUSED

Tsiteerin Toomas Pauli vaatekoha artiklist „Teksti polüfoonilisus” („Looming”, 2017, nr.3), mis on küll kirjutatud varem (2011), ilmselt siis, kui eriti jõuliselt arutati, milliseid raamatuid peaksid raamatukogud komplekteerima: „Loomulikult ei jää Oskar Lutsu „Kevade” Julk-Jüri koht tühjaks. Täitsa vahva on jälgida, kuidas praegune kultuuriminister soovib kehtestada raamatukogudele karmima tsensuuri, et need ei saaks osta välismaist rämpsust. Ei arvesta, kui popp oli „Wagga Jenowewa ajalik elloaeg”, ning et XXI sajandi tarbijad naudivad Andrus Kivirähki jumalalugusid ja Mihkel Raua raamatut „Musta pori näkku”, vampiire ja veriseid krimkasid ning Barbara Cartlandi lemmikromaanid, öelgu Rein Lang ja Karl Martin Sinijärv mida tahes. Kirjandusteadlased võivad bestselleri-fenomeni ignoreerida, ent etnoloog Ilmar Talve nendib „Eesti kultuuriloos” kainelt: on utoopiline soovida, et terve rahvas ainult väärtkirjandust ostaks ja loeks.” Järgneb erudeeritud põhjendus, miks keelamine osutub kasutuks. Eks kuulun minagi mõnes mõttes „utopistide” hulka, ent mõistan, et rahvaraamatukogud peavad kõigi lugejatega arvestama. Ilmselt ei suuda ma massikirjanduse lugejatega hästi samastuda, aga meie lopsakal kirjanduspõllul jätkub saaki ju igale mehele ja naisele. Siiski, siiski, rahvusliku belletristika parimad lood ja laulud võiks ikka üle vaadata! Samas numbris antakse hinnang ka eelmise aasta luulele (Maarja Pärtna) ja proosale (Kaupo Meiel), mis aitavad ehk lugemissoove suunata.

LOETUD RAAMATUD

Maimu Berg. Hitler Mustjalas.

Mõnus maiuspala novellifriikidele. Raamatu esitlusel rääkis autor, et talle helistatud Mustjalast ja küsitud, kas Hitler käis tõesti seal. Et asi oleks kohe klaar, siis loo lõpus on märges, et Mustjala kalmistu õigeusklike osas asub hõbedaseks värvitud ristil plaat nimega Simon Müllerowski („Hitler“). Seda tõika kinnitab ka Ülo Tuulik.

Kogumik on jaotatud kahte ossa. Esimene sisaldab seitse lugu, kõik ajalooliselt võimalikust faktist inspireeritud, ent neid võib võtta ka kui põnevuslugusid. Paaril korral tärkas soov mõnda Mats Traadi kultuurilooliste novellidega võrrelda. Kuna mälu on eesti kirjandust tuubil täis, siis vahel sütib niisugune mõte. Niisiis, nimiloos ilmub „kohale“ keegi salapärase, võib-olla koguni hull mees. Ta jõuab laevaga saarele, ja lõpetab sealsete külallikesteks peetavate

inimlaste seltsis oma elupäevad. Kogukond teda küll päris omaks ei võta, kuid Hitlerile sarnase välimuse tõttu kutsutakse teda kurikuulsa natsijuhhi nimega. „Stalin Tallinnas“ aluseks on võetud Hitleriga võrdne persoon, kes ühel ööl, pärast filmi „Suur valss“ vaatamist otsustab, et sõidab inkognito Tallinna vaatama teatrit, kuhu Miliza Korjust (Stalin kutsub Kabanihhaks) laulma ei lubatud. Öiselt rongilt saabunud Stalin, Malenkov ja Beria kohtavad „Estonia“ fuajees noort baleriini, kes nõuab külalistelt aupaklikku suhtumist teatrisse, s.t. mütsi peast võtmist. Paraku ei tunne ta „tulnukaid“ ära, karistuseks naine muidugi peatselt arreteeritakse ja saadetakse vangi. Selle loo olevat autorile rääkinud lihane tädi, kellega juhtum seotud. Maimu Bergi sulg on igatahes usinasti vaimutsenud, sest Kremli seltskonna välimuse ja eks ka sisemuse kirjeldamine väärib tsiteerimist: „Stalin silmitses muiates Malenkovi lihavat naiselikku nägu, mis meenutas talle külaeitesid. Ükskord, öise peo ajal oli Stalin andnud käsu tuua kohale roosilise mustriga vene rätik. Peale mõningat otsimist leitigi üks selline koristaja Olga konkust. Stalin ulatas rätiku Malenkovile ja käskis tollel see endale pähe siduda. „Kuidas käsitate, Jossif Vissarionovitš, kas sõlmin lõua alt kinni või tagant või sätin hoopis pealaele lehviks? Kas jätan lauba sisse või välja?“ „Mis sa targutad, Maksimillianovitš,“ Stalin hääldas mõnuga ja pilkavalt Malenkovi saksikut isanimet. „Kas sa ei tea, kuidas rätikut pähe pannakse? Pane rätik lihtsalt pähe, eks me siis vaata, kuidas ta sulle paremini sobib.“ Malenkov sidus värisevate kätega rätiku pähe, tegi lõua alla sõlme. Rätik oli kena, narmastega. Musta põhja peal roosad roosid ja helesinised meemespealilled ning kollased kirikakrad. Sobis väga hästi Malenkovi pekiste punapõskede, tumedate kulmude all välkuvate väikeste silmade ja tillukese tütarlapseliku suuga. Kõik pahvatasid naerma, mispeale Malenkov kenasti punastas. „Baba mis baba,“ naeris Nõukogude rahvaste isa ja päike ning tõmbus järsku tõsiseks ja kortsutas kulmu. „Naersime, aitab! Magama!“ Mõne minutiga oli ruum tühi. Koridoris seisis nõutult Malenkov, julgemata teotavat rätikut peast võtta.“ Lugege kindlasti edasi, sest mõnusaid väljendeid kuuleb teistegi „armuliste“ kohta. „Hauptwachtmeister Ludwiki järglased“ on jutustus, mis võinuks teema mõttes koguni romaaniks areneda. Pealkirjas on viide inimesele, kes sündis juhusliku seikluse järel Eesti Wabariigis. Igatahes on Angela Merkel nüüd eesti belletristikas sees, küll tuleb seda aga märgata. Loosse on põimitud järglase Siberis käimine, tagasitulek ja töö kuulmine isast. „Selgeltnägija Savvišnja ennustus“ osutab väga peenelt Putinile, nime küll nimetamata. „Ann ja karu“ räägib saksa keelt oskavast külätüdrukust, kellest saab lühikeseks perioodiks K. E. von Baerile ettelugeja ja varbaküünte lõikaja. Teadlane kingib talle pulmadeks kauni briljantidega medaljoni, millest naine ka kõige vaesemal ajal ei loobu. „Jaunart Jauram“ vihjab eesti kirjanikule (K. A. Hindrey), kes veedab viimased elupäevad Iru vanadekodus. Malle nimeline tüdruk saab seal temaga jutule. „Vanaema Pariisis“ tegevus toimub kuulsas maailmalinnas, kus kohtuvad eri rahvaste vanaemad, kes ootavad oma lapselapsi muusikakooli koridoris. Äkki märgatakse seal kotti... araablast meenutava mehe kõrval! Tragikoomikast puudust ei tule.

Novellikogu teine osa koosneb üheteistkümnest lühemast loost, mida küll loetlen, aga pikemalt sisule ei osuta. Inspiratsiooniks väikesed juhtumised argielust, ühiskonnast, ajaloost, mis autori fantaasiat toitnud. Kirjanik on ka ise vähemalt ühes tekstis kohal ja lööb hooga mängus kaasa. Mõned neist on varem perioodikas ilmunud ja ehk tuttavadki: „Ma vihkan sind“, „Triangulatsioonitorn“, „Kirjanik Lea Penni enesetapp“. Viimati nimetat lugu on küll pigem koomiline kui tõsine ja annab minu meelest märku, kuidas kujunevad naljakad tühijutud. Edasi: „Mõrvasüüdistus“, mis jutustab mälukaotusega naisest lennujaamas. Minu lemmik! Siis veel „Reini Sireen“, „Kellega veedad sa jaaniöö“, „Maarjalille maja“, „Ja lju vas, ja lju vas, Olga“. „Siesta“ viib Kreekasse, „Armastuse poeem“ osutab Artur Lemba samanimelisele muusikapalale ning „Awakenings“ näitab, kuidas muusikust võib saada prükkar. Kui tavaliselt kohtame eesti kirjanduses rohkesti ingliskeelset teksti, siis Maimu Berg kasutab saksa keelt.

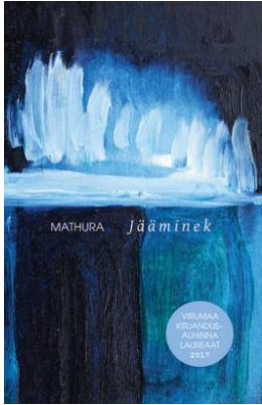
Armin Kõomägi. Minu erootika saladus.

Armin Kõomäele sobib novell kui žanr suurepäraselt, oleks vaid lühiproosal lugejaid. Pealkirja ei maksa peljata, erootika kõrval, millele ju mehed tõesti palju tähelepanu pööravad, on märgata teisigi teemasid. Eks autor poeb ühiskonda katva kuue põue ikka ka, otsib ja leiab üles groteskimaigulised tegelased, kel eluga mingid isevärki asjad ajada. Kõomägi märkab elu räpasust, aga kirjutab sellest kuidagi valutult –, paremat väljendit lihtsalt ei leia. Kuusteist teksti. Kõigile, välja arvatud esimene, on autor lisanud ka kirjutamispõhjuse. Need on kohati tõepoolest vajalikud, aitavad looga hooga kohaneda. Järgnevalt loetlen novellid kenasti üles, lisades lausejupikese või kaks täienduseks.

„Saladus“: teismeline poiss leiab kapist kondoomipaki, temas lahvatavad esimesed tundepehangud, natuke hiljem avastab foto, kus isa-ema on alasti!

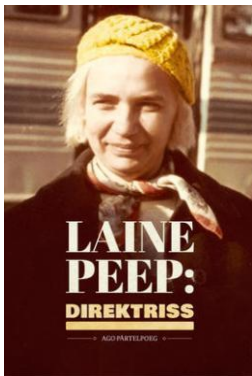
„25 aastat hiljem“ osutab meie muutunud meelele, suhtumisele töösse jne.

„Jaani päev“ räägib hea mälu Jaanist, kes on aga paras nahaal, ent ühtlasi omal kombel toimetulija. Näiteks selleks, et tegutseda prussakate hävitajana, toob mees majadesse putukad ise sisse. Katsub males pettusega võita ning matustelt võtab pooliku pudeli kaasa. „Täiuse“ tegelane on noorpoliitik, kelle ema suunab poega täiuslikkuse poole, s.t. ka võimu suunas. Kahtlemata kuulub erootika sellise elu juurde. „U dilemma“ motiiv tuleneb samuti poliitikast, poseerimine plakatil võib kujuneda ülimalt tähtsaks küsimuseks. Leian tekstist huvitava väljendi – „lojaalsuse libiido“! „Limonaadivihmas“ mõtleb advokaat mehelikkusest. Lugu nimega „Munn“ (pealkiri pole originaalne, Kivastik juba teenis sellega loorberid) on huumoriküllane. Mees selgitab oma sugutungi probleeme naispsühhoanalüütikule. Kohtumine lõpeb..., jah, lõpeb küll, lugege ise! „Mees, kes vaatas naisi“ teema on igavene ja muigene, spordipoisid piiluvad naisterannas päevitajaid. Muidugi saavad nad selle eest pragada, ent ühele vaatlevale vanale mehele ei pöörata üldse tähelepanu. Lõpus kuuleme, et... „Kahjur“ mõjub irreaalselt, kafkalikult. Kirjeldab, kuidas Tallinna võõrustajad kohtlevad pealinna saabunud välismaalasest professorit, kellel tuleb pükstest loobuda. Kui ei teaks autorit, võiks mõelda, et äkki Andrus Kivirähk vaimutseb. „Kiirabi“ on puhta pöörane. Tuisku trotsides saabub eelkiirabi üksikusse kohta valdes vaevlevale vanamehele abi andma. Pange tähele, hobusega. Seejärel „kukub“ nagu taevast vietnamlannast arst tuppa, kes opereerib taadi pimesoole. Oh hoidku! Haige jääb ellu, kõik jäävad ööbima, ning siis järgneb erootiline seik. „Punker“ on autori sõnutsi inspireeritud Tallinna Sadama korrupsiooniskandaalist. Tegelasteks üliirikas mees ja kaks naist, kellest üks vajab rahu, mida pidavat andma sõbranna vanaisa kunagine punker metsas. Kohtumine metsapõues lõpeb samuti erootilise hetkega. „Vastuvoolu“ tutvustab kaht koduabilist, kes pererahva äraolekul „mängivad“ ise jõukaid tüüpe ja pressivad raha välja. „Sooviloos“ suhtleb auväärt autor lugejatega oma tekstide teemal, millal ja kuidas kasutada mina, kuidas interpreteerida asesõna meie. „Goglomovi“ kirjutamist olla mõjutanud Gontšarovi „Oblomovi“ ja Gogoli „Surnud hingede“ lugemine. Pidevalt unine ja magav Goglomov käib daamide juures pikutamas, pakkudes neile rõõmu ainuüksi seetõttu, et kuulub meessoos hulka. Täitsa vahva ettevõtmine! Teenus mis teenus! „Getteri evangeeliumist“ leian lause „Eurovisioon oli nagu meelelahutuse NATO“. Vana lapsehoidja meenutab aega, mil tema käis Eurovisioonil. „Punamütsike“ on ulmeline lugu kaugest tulevikust, mil hundid on välja surnud. Ajast, mil tehiselu on päriselu välja vahetanud. Siit valin ka näite, sest just praegu on mets kui elulise tähtsusega keskkond eesti hinged taas kahte lehte laiali löönud: „Tema ettekujutus metsast pannakse kõvasti proovile. Lõhn juba üllatas. Nüüd ka värv. See pidi olema sinakas, aga ei ole. See on valdavalt roheline, mille toonid varieeruvad mõnede lehekeste peaaegu hõbedasest läikest silmipimestavas päikeselaius kuni mustjate, varju jäävate muhklike tüvedeni. Ta libistab heledate sõrmedega mööda pahklikku puukoort, milles nii harmooniliselt on kokku sulatatud pruuni, halli ja kollase miljon varjundit. Puid on igasuguseid, on pikki ja sirgeid, mis üksteise võidu päikese tähelepanu eest võideldes taevasse pürgivad, nende all varjus, valgusest ilma jäetuna, kõssitab aga vanu jändrikke, hämarast kibestumisest lõõtsakile kangestunuid. Siin-seal sosistavad igihaljaid lugusid tihedalt üksteise külge klammerdunud puhevil pöösad. Neist allpool lainetavad pehmed mättad oma puhmastega, millel hõljub laiali pillutatud värvikirev marjameri. Ja muidugi sammal, sammal, sellega on kaetud peaaegu kõik, sammal sobib kõikjale ja kõigile sobib sammal. Ta tunneb, et kui ta siia kauemaks seisma jääb, siis sammaldub õige pea ta isegi ning muutub osakeseks sest unisest metsast, nagu mõni neist kummalistest kummargil puudest, millest osa meenutab tardunud vaime. Ta astub edasi. Kui pilk on maas, näeb ta oma jalgu justkui sügavale rohelse taina sisse vajumas, üles vaadates vilksatab joonistatud taevas, mida vaikselt õõtsuvad puuladvad meelitlevalt kõditada püüavad. Ta kuuleb kaugeid hääli. Need peavad olema linnud. Hääled keerlevad tema ümber nagu säutsuv ja sädistav karussell. Hääli kostab kõikjalt, kõrgelt ülevalt ja ka siitsamast lähedalt, mõnest tihedast pöösast. Teda justkui jälgitakse, kuigi tema loodusega harjumatu silm neid jälgijaid tunnistada ei suuda.“ Täitsa erootiline! Siit lugege ise edasi!

Mathura. Jääminek.

Eksistentsiaalne jutustus vana mehe eluõhtust inimtühjas Rookülas Kasari luhal. Manivaldi talukoht ja õunaaed asub luha kõrgemal kohal, läheduses pole enam kedagi. Pole ilmselt olnudki. Pikad loodusega koos veedetud aastad on muutnud mehe omaette mõtisklejaks ja tegutsejaks, naise surm süvendab tema eraklikkust veelgi. Manivaldi viimaste elupäevade saatjaks on aastaegade vaheldumisega seonduvad tegevused ja metsloomad, kes mõnikord luhal tulevad. Oma elule, nii minevikule, olevikule kui ka tulevikule vaatab ta elutarkuse ja rahuga: „Aga lõpuks avastasid, et minevik ja tulevik olid justkui pisikesed metsmaasikad ühel pikal heinakõrrel, kuhu sa nad ise lükkasid. Siis ampsasid korra ja oligi kõik.” Ent ühel talvisel päeval saabuvad kaks noort meest, kes tahavad temast, suurest üksildasest, filmi teha. Paraku ei mõista ta nende küsimustele vastata, nii peavadki kinomehed rahulolematult lahkuma, sest arupärimine, kuidas ta toime tuleb, jääb sobiva vastuseeta: „Vastata. Kui lihtne oli asju vaadelda ja nendest mõelda, kui keeruline, tarbetugi üritada neist teistele rääkida. Selline oligi ta elu olnud. Korraga tundis Manivald end tööpoolest vana ja väsinuna. Eks ta nõnda seda maailma nägigi: sõnatu, seletamatu – laia, lageda ja tühjana. Maailm jõe ääres, mis on suurema osa ajast üle ujutatud, kängitsetud, looduse või taevaisa meelevaldas. Sa muud ei teinudki, kui et püüdsid temaga toime tulla. Aitas kes aitas. „Niiviisi on olnud,“ pomises ta.” Küsimusele, mis on Manivaldi lemmikaastaaeg, vastab ta, et jääminek! Päev enne järjekordset jääminekut vana mees siit ilmast ka lahkub, just siis, kui looduses on märgata esimesi kevademärke. Tema lahkumine on rahulik, sest kõik mõtted on Manivaldil mõeldud, sõnad kõneldud. „Jääminekut” kui põhjamaise kirjanduse näidet mõistavad küllap paremini need lugejad, kes on näinud jäämineku jõulist ülevust, kes on märganud ja oskavad hinnata lõpmata halli sügistaevast, kes mõistavad kõndida jäistel või lumme tuisanud luhtadel, kuhu vahel harva laskub mõni lühike päikesekiir. Ent leidub ka päevi, mil luhad on soojuse ja kuldsete päevade rüpes, kuid niisuguseid päevi pole palju. Tegelikult jääb teadmata, kuidas on möödunud Manivaldi pikk elu. Üks tagasihoidlik meenutus annab märku, et sõja eest peituti roostikku, ent vend ei jaksanud seda lõputult teha ja hukkus. Loo lõpus ilmneb, et vanamees on päevaraamatut pidanud, kui kaua, ei öelda, aga viimaste elupäevade tundmused on seal kenasti kirjas: „Oh õnnistage mind, käidud ja käimata rajad. Õnnistagu mind kõik, mis ilmas veel kaunist. Nii palju olen teist mõelnud, nii palju olen lootnud üksi teie peale. Õnnistage mind, kõik loomad ja linnud, rohud ja rahud, karuohakad ja kuremarjad. Kõik need jõekäärud ja luhad, roostikuviirud ja metsasalud. Hallid kivid, mis kasvanud salaja suureks. Õnnistagu mind heleda suveöö roidumus, heldus, talveöö unustus, mu vaevadega kullatud päevade vaikus. Õnnistage mind, mu ammused allikad, mu värsked, viimased videvikuvärvid, laiad lõõmavad lahed ja loojanguveed. Teisse sisenen kord.” Oma esimese proosaraamatu on Mathura ise kujundanud.

Ago Pärtelpoeg. Laine Peep: direktriss.

Nüüd, kus Tartu Ülikooli raamatukogul on uskumatult kibedad päevad ja lugejad tigidad kui näljas vapsikud, asun mina vaatlema raamatut kunagisest raamatukogu juhust. Üks on kindel, see kõneleb suuresti ajaloost, isiksuse käitumisest ja tööalasest võitlusest oludes, mida nimetame okupatsiooniajaks. Tõsi, Laine Peep (1932–2001) tegutses ka iseseisvuse taastamise järel, aga tema tähelelend jäi aastatesse 1962–1990.

Kuigi olen teeninud raamatukogundust aastakümneid, olen Laine Peepu näinud vaid korda kolm või neli, ainsatki lauset pole aga vahetanud. Kuidas seda rearaamatukoguhoidjana oleksin saanudki, pealegi oli/on minu tökohaks rahvusraamatukogu, mida toona nimetati riiklikuks, ning midagi armastusväärset Peep meie kohta tavaliselt ei öelnud. Natuke on isegi kahju, et pole talle silma vaadanud, vahel võib inimesega vesteldes isegi paari lause järel midagi olemuslikku märgata. Nimetet raamatukogude vaheline rivaliteet oli üldiselt teada, ja Tartu vaimul on alati olnud Tallinna omaga ütlemist... Eks vaimulegi meeldib sageli võim, räägitagu mida tahes. Püüdes kõrvale heita kõike, mida olen Peebust varem kuulnud või aja jooksul mälusse tallele pannud, üritan lähtuda eelkõige tekstist.

Ago Pärtelpoeg on teinud suure töö ja suutnud jääda imestamisväärselt erapooletuks. Nii lihtne olnuks tagantjärele tarkustega epateerida. Peebu eluetapid on kõik kenasti pealkirjastatud, nii et kui mõni ei jõua neljasaja leheküljelist raamatut ühe hooga läbi lugeda, võib teha valiku.

Peep oli tuntud ja tähelepanuväärne isik pigem siiski Tartus ja ülikoolis, ka raamatukogudes omajagu, ent toona polnud üle ENSV nii lihtne kuulsaks saada kui tänapäeva EV-s. Ütled mingi lausejupi ja sotsiaalmeedia teeb sellest eepose..., pälvit tähelepanu, kutsutakse tähtsatele kohtumistele, oledki hoobilt liider!

Peep valdas psühholoogia võtteid, millest nüüd avalikult räägitakse, mida koguni soovitatakse: ta ei jätnud oma isiku eksponeerimiseks midagi tegemata, kuigi jääb tunne, et ta muudkui võitles ja

võitles kohalike suuremate ja väiksemate võimudega. Mida ta muidugi ka tegi, ent kordan üle, eelkõige oskas ta end müüa, nagu praegu kombeks öelda. Ja kohaneda, surudes läbi enda kavatsused ja tahtmised. Peepu võib nimetada lausa võimekaks kohanejaks, keda mingid poliitilised tõkked ei peatanud. Pealegi, selles sisemises ja välises, peaaegu maagilises mõjujõus võib peituda saladus, mida me lihtsalt veel ei tea. Kõige eelduseks oli mõistagi tarkus, mida on mitut sorti: raamatutarkus, suhtlemistarkus ning tarkus võimule pääseda. Ta astus komnooreks, kui anti käsk, läks parteisse, kui oli vaja. Õpetas ülikoolis dialektilist materialismi, küllap oli seegi kasulik. Kindlasti oli ta võtnud teatud käitumisnormid kaasa lapsepõlvest ja kodust. Sõjaaeg, venelased, sakslased, isa elulooga seonduv –, kahtlustati, et pooldas punaseid, ja lasti maha. Pidev muundumisvajadus, peitmised–varjamised, ellujäämisvõitlus pikalt kestnud sõjaoludes. Geenid. Kindlasti oli Peep iseloomuomadustelt karjerist, kes saavutaks igal ajal ühiskonnas positsiooni. Võimukus on omadus, mida on keeruline lahti mõtestada, sest seda võib olla ju nii kasulikku kui ka kahjulikku. Sõnakus on enamasti sünnipärane anne, mida saab küll täiendada ja viimistleda.

Raamatu koostamise või kokkukirjutamise allikaks on Pärtelpoeg võtnud Peebu aastatel 1997–2000 antud intervjuud Ille Palmile, mis olid oma aega oodanud umbes viisteist aastat. Peep soovitud, et järeltulevad põlvkonnad saaksid teavet otseallikast. Nii sai ta ka oma kaotuskibeduse välja elada, vahendada õppetundidest saadud tarkust järgnevatel juhtidele, kes enamasti küll teiste vigadest ei õpi! Kuigi mulle tundub, kordan üle, tundub, et Peep on oma meenutustes aus, ei saa seda keegi viimseini kinnitada. Sama võib öelda ka nende persoonide kohta, kes jagavad raamatu lõpus mälestusi. Kõik olenes, millisel tasemel suheldi, milline oli läbisaamine, kas ütleja hinges oli püsinud vimm, tähtis oli/on ka ütleja intelligentsus, oludest arusaamine jpm. Nii et tõtt ja ainult tõtt ei pruugi me kuulda, kuid vastupidist väita samuti ei tohi. Selge on üks, Peep ehitas Tartu Ülikoolile uue raamatukogu, nagu püstitas rahvusraamatukogu hoone Ivi Eenmaa, kes läks selle nimel läbi halli paekivi, ja seda tõde pole võimalik muuta. Paraku päris üksi, ilma kollektiivita ei sünni midagi. Nii paistabki raamatu põhjal, et Peep pidas end ainuisikuliselt võitjaks, lausa ainuvalitsejaks. Seejuures ununesid suurest kordaminekuõnnest ilmselt psühholoogilised algtoed. Enesekesksus sai võitu mõistuse üle, mis osutus talle saatuslikuks. See, et ülemustega peetakse lahinguid, Peep siis kahe rektoriga (Klement, Koop) ja mõne ametnikuga veel, on tavaline, sest vastased tahtsid samuti oma võidupunktid kätte saada. Nagu ka EKP funktsionäärid, kelle südamest tulevat õnnistust Peep ei saavutanud õigupoolest kunagi. (Parteijuhtide „tarkust“ näitab kas või Peebu väide, et Rein Ristlaan ei teadnud, kes on Morgenstern.) Moskva sai jälle leebet isandat mängida. Keegi lausub, et „Laine Peep oli mängur“, seda kinnitas ta oma vestlustes ju ka avalikult. Peebu võtted olid kohati tõesti ehmatavad, aga tänastel (raamatukogu)noortel pole aimugi, kes ta oli või mida tähendas tol ajal film „Süütenõör“.

Mõte, et su tegu unustatakse, võib tõesti valu põhjustada. Küllap Peep kannatas samuti, aga selleks peab arukas inimene alati valmis olema. Võimuihalus võib küll märke viia, ent sealt ka alla paisata. Kümme aastat pöörast võitlust pöörases ühiskonnas muudab inimest, selle tulemusena võibki tekkida kinnisidee valitsejaks saamisest... Uurides tähelepanelikult Mart Orava koostatud viiteid joonealustes, küsin, kes suutnuks Peebu kõrval sama teha? Selle ajajärgu inimestel tuleb leppida unustusega, nii mõnestki, kes on üles loetletud, pole õigupoolest midagi maha jätnud, aga Peepu jäi/jääb kõigele vaatamata üks ehitis meenutama.

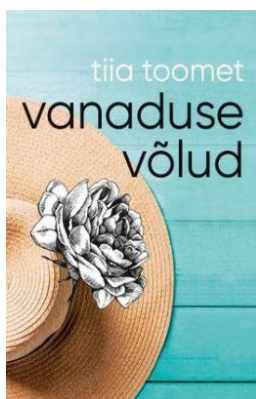
Direktrissi kirjeldus maja rajamisest kinnitab nõukogude aja hullumeelsust, kõrgete ametnike hoolimatust ja rumalust, mis, paraku, pole tänagi kuhugi kadunud. Võimuliialduseks saab kahtlemata pidada ka tütre palkamist uue maja personalijuhiks, niisuguseid käike alluvad ei unusta. Hoone kvaliteeti peegeldab muidugi hetkeseis TÜ raamatukogu kapitaalremondis, seda Peebu süüks küll panna ei saa? Või saab?

Ja veel. Peep pidas raamatukogu peremeheks lugejat. Nii tehakse praegugi, kuid tundub, et raamatu hoidmises ja kaitsmises lugeja eest oli Peep jõulisem.

Kuulujutud tema isiklikust ja tööelust kuuluvad ilmselt rohkem Tartusse, aga see on enamasti tuntuse „tasu“! Omajagu mõtlemisainet pakuvad kahtlemata Peebu välisreisid, eriti USA-sse, sest sinna pääsesid eriti ustavad. Ju ta oli usalduse millegagi ära teeninud... Suhteid teiste riikidega oskas ta luua, hoida ja kasutada nii raamatukogu kui hiljem ka enda kasuks. Teda tundvate inimeste seas leidus/leidub neidki, kes kinnitavad, et oma alluvate eest ta siiski seisis, mõistes, et targad raamatukoguhoidjad on raamatukogu kuld, kuigi väärilist palka pole neile kunagi anda.

Kuna raamatukogunduse ajaloos ilma teinud tugevate isiksuste rida pole just pikk, ühinen autori lootusega, et ehk uuritakse kunagi Peebu fenomeni uuesti ja edasi. Kas koosnes see põhiliselt konfliktidest, võimujanust, meeletust eneseteostuskirest, vastuolulisest iseloomust, isikliku õnne nappusest, sunnimaistest ajanõuetest või leidus seal rohkem? Üks karistusvahend on kahtlemata unustamine.

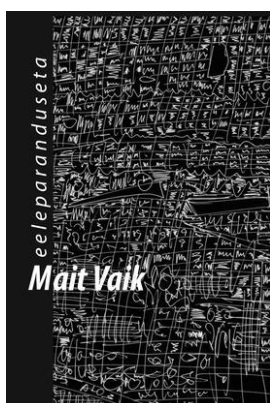
Jah, aurat vanast raamatukogust uude viia ei saa, nii on juhtunud RR-i ja TÜR-i uue ehitisega. Rüütelkonna hoone lõhnad–keldrid ning Morgensterni vaim jäid paraku maha. Kui palju esoteerikute nähtud „kollane aura“ Peebu kohal teda ametialaselt aitas, jääb samuti teadmata.

Tiia Toomet. Vanaduse võlud.

Kolmkümmend kaks lühikest südamlikku mõtteteksti, kus autor on jälginud aega, mis seljataga. Samas loodab ta leida elamisväärsset järgnevatestki. Seda kirjaniku, ema ja vanaemana. Raamatukesse on koondatud küpsed, elulislihtsad mõtted, need on sõnalt selged, siirad ning üheselt mõistetavad. Vaatamata ütlemisele „aeg on mulle alati mõistatuseks olnud“, on Toomet ajaga igati normaalselt toime tulnud. Suutnud palju korda saata, nii et nüüd on hing rahul ja võib otsida vanaduse võluseid. Toomet mõtestab kõike rahulikult, ka surma. Jagades lugejaga oma unistusi, mainib ta, et üheks on reisimine, mida ju okupatsiooniaastatel eriti ei võimaldatud. Kuigi, jah, unistused muutuvad vahel ka pettumusteks. Ent kogunenud ja korjatud tähelepanekuid saab lugeja enese omadega vähemalt võrrelda. Eks luulekogu ongi mõeldud pigem ammu esimese nooruse seljataha jätnutele. Mind panevad Toometi lood natuke küll kurvastama, aga mitte tekstiridade melanhoolia tõttu. Vanadusele mõeldes lihtsalt saabub eksistentsiaalne kurbus, ja selle vastu rohtu pole.

Selge, et elatakse maailmas, millesse sünnitakse, ja seda pole individil sugugi lihtne muuta, vähemalt neil, kes sündinud pärast sõda. Nii Toomet ütlebki, et küüditatule paki saatmine oli lihtsalt elu osa, sest laste eest pole võimalik elu varjata. Ja oma eluga tuleb lihtsalt ära leppida („Surmast mõeldes“). Oma taaka tuleb samuti kanda. Elu põhitõed on ju tegelikult väga lihtsad („Kuidas sõnastada lihtsaid mõtteid“). Kirjanikku häirib praegune raiskamise maailm, ja nii ta arutabki, kuidas võiks soetatud kraamiga katastroofi ajal käituda („Katastroofiigatsus“). Seda on, kraami siis, ka Toometi pööning ääreni täis. Vanadusega aitavad teda lepitada teadagi lastelapsed. Ka pole veel kustunud kevade ootus („Elueufooria“). Loomulikult tajub inimene seitsmekümneselt ka juba hingeväsimust („Vanaduse väsimus“), aga nii see lihtsalt on. Katke tekstist „Armastusest veel“: „Ei tahagi enam armumist, seda leegina lahvatavat tundepalangut, mis varjutab kogu muu maailma. Tean, see on petlik, läheb mööda. Kahtlustan, et erootilisel armumisel on vähe tegemist me endi tahtega – see on elu aastamiljonite jooksul välja töötatud nipp oma jätkamise kindlustamiseks. Hoopis parem tundub nüüd armastus kui kiindumus. Soe lähedustunne mõne inimese vastu, mis heal juhul ajas ei vähene, vaid hoopis süveneb.“

Mait Vaik. Meeleparanduseta. Lühilood.

Ega suurt midagi meelde ei jäänud, aga nüüd vähemalt tean, millest jutustab raamat, millele Kultuurkapitali Žürii andis proosaauhinna 2016.

Täiesti võimalik, et autor mõnes jutustuses = novellis heidab tõesti iseenda üle nalja, aga arvamus ei pruugi tõele vastata. Üks on selge, kaheksas proosapalal on kasutusel ühe märksõnana alkohol ja selle tarbimine (viisakalt väljendudes). Nii lähebki tegelaste, pigem küll jutustajate tee, kas allamäge või olukorra muutudes ülesmäge. Ent vahel võib jälle vastupidi olla, et läheb ülesmäge ja siis uuesti allamäge. Austet eesti kirjanikud, mina ei taha enam kurbloodisest ja traagilisest viinaviskamisest ning sellest tulenevatest kannatustest midagi kuulda. Andestage mulle mu mõistmatus, rumalus ja empaatiavõime puudumine. Olgu tekstid pealegi nii saatuslikud, nii eksistentsiaalsed, kõnekeelsed, nii kirjanduslikud, täiuslikud... Samas, paljud jälle soovivad niisuguseid sõnumeid lugeda, miks muidu üllitist (mis kole sõna) nõnda kõrgelt hinnati. Berk Vaher kirjutab Kultuurkapitali laureaate hinnates („Postimees“, 18.03): „Aga Žürii ja autori suhtest veel enam luges see nõudlikkus tunnetatuna sõelale jäänud teoste sisus ja vestmislaadis. Neis pidi vastu haarama otsiv tung inimese lae ja helisid neelava põhja järele. See nõudlikkus, see otsitung võib avalduda ka naljas – ehkki see on üks raskemaid kunste. Selle kunsti teostumisel on ka kurbuses kosmilist huumorit, nii nagu muiges või irvituses on draamat ja traagikat.“ Ainus, mida saan veel teha, raamatu kunagi uuesti üle lugeda ja oma arvamust korrigeerida.

Pisut sisust. Näiteks tekstis pealkirjaga „Kadedus“ pöördub allakäik tõusuks ja vastupidi, endine läbipõlenud sportlane jõuab heale järjele, „Nepali haiguses“ [mingi putuka hammustus – M. L.] on allakäik üldisem. Ulof, kes soovib Euroopast kaugele „loomingulist inspiratsiooni ammutama“ minna, saab stipendiumi. Järgnevad suhted, seosed, tunded mõjuvad kui uni ja ärkvelolek kordamööda. „Külaline“ on ehk kõige põnevam lugu. Siin otsustab poest ostetud mänguasi, liblikas, kasvada. Ta hakkab kõigi tarkpeade ehmatuseks koguni lendama, kuni muutub liblikmeheks, kes läbib klaasi ilma seda purustamata. Vaat ei saanud aru, kas see on kuidagi ka napsutamise seostatav? Kes see liblik on? On ta mingi oht? Edasi: järgneb lugu reisist, mis kannab pealkirja „Rootsis“. Selles näib olevat pisut autobiograafilist, aga kindel ma pole. Mees, tegelikult jutustaja, kes on helilooja, kas just kuulus, aga Rootsi ta läheb ja kohtub Stockholmis tänavamoosekandiga, kes viib ta baari, kust saab osta narkootikume ja jooke... Kõik ülejäänud, mis siis juhtub, on minu meelest täitsa naljakas. Siingi tuleb jutuks rikkurist vaeseks muutumine. Teemana kerkib ka üksindus, naine läheb ära,

vaevavad erinevat sorti pohmellid. Autor võtab minu meelest sisu kokku sõnadega „kuradi elu“, mis võinuks kogumiku pealkirjakski hästi sobida. Üks mõnus katke ka: „Leidis siis pintsaku rinnataskust selle kolmanda pilli, selle, mille muusikule oli ostnud ja kes ei tahtnud, ja nipsutas laias kaares suvaliselt tänavale, mingist hajameelsusest ja vastikusest, kuradi narkootikumid... Jeesus, sai paarkümmend meetrit edasi mindud, kui plahvatas, et mõni lind võib selle ju ära nokkida, issand küll... Oleks veel, et lind, aga kui koer, see läheb ju hulluks, peremehele või mõnele möödujale, lapsele kallale. Hakkas otsima, peaaegu nuttes, nuttes, milline pask ta on, armunud mõrtsukas... Tund aega otsis ja mõtles, mõtles, et kui leiab, siis leiab ka armastatu, peab leidma, peaaegu neljakäpukil, nuuksudes – ei leinud. Luges lihtsalt palve. Et kui juba, siis lind. Paluks lind, see lendab lihtsalt vastu seinale. Mõrtsukas.“ Muidugi ajab niisugune asi hulluks!!! „Mustas relvas“ kirjutab autor omal kombel läbi Ameerika põlisrahva dilemmad. Jõukast perekonnast pärinev tegelane vaimustub indiaanlastest, aga käitub seejuures tihti vastuokslikult. Purjutamist sealgi piisavalt, pisut ajalugugi. Eks seal on muudki, relv võib mõnikord aidata kangelaseks tõusul, vahel jälle väarikust pisendada. „Ammoonium“ – alkohol ja suhe väga noore provintsitüdrukuga, kelle pärast kasutamist kõrvale lükkab. Leidub, mille üle pikalt jahuda. Nimijutustus ehk „Meeleparanduseta“: joomine, armumine, kibestumine, raskepärasmus. Viimane tekst „Tarks“ jutustab joomamehest, kaunis vastikust tüübist, kel kombeks abistajaid ära kasutada. Jääb meelde, et valetab vahvasti ja on ülbe, kuigi läheb koos sõbraga pastoraati, et ravida end eelnenuid joomatuurist. Otsekoheled ning küllap ausad mõtted. Niisuguseid lugusid, mis Vaigu kogus, nimetavad mõned kahtlemata eksistentsiaalsete kannatuste kirjeldusteks. Minu pärast nimetagu! Mait Vaigu lauseehituse ehk stiili ja ridade rahutusega on raske harjuda, aga pikapeale mõistad, et pööraseid või joomaseid tundeid ei saagi täpselt ja üheselt mõistetavalt üles tähendada. Lõpetan oma kokkuvõtte Mait Vaigu ilmatu pikaga lausega: „Aga sõber ütles, et praegu ei ole veel midagi, see ei ole sul mingi üksindus, see on veel aeg täis ängi, aga kui see ükskord ära kaob, kirjanikust sõber oli, et kui see sul ükskord ära kaob ja korruga ei ole millegi või kellegi heaks enam elada, et siin ei aita mingi looming ega tervisejooks, et sa, mees, ei ole tegelikult isegi märgata osanud, veel ei ole märgata osanud, et seda loomingutki, kuigi võid arvata, et maailmale ja lugejale, et seda loomingutki teed sa tegelikult väga väheste jaoks, tegelikult perekonna või armastatu, kuigi ei usuks iialgi...“ („Rootsis“).

Liivametsa Lugemised - 101 / 2017

LÄHETUSLAUSED

Kevad on käes! Sõnad ja laused peavad natuke ootama ja puhkama, sest me aeg kulub nüüd füüsilise energia ammutamiseks. Kohal on ka võililled, kelle kohta on luuletaja Kaur Riismaa kirjutanud nõnda: „Võilille seemnel on päikesepuri, / läbi mõõtmatus näiva ruumi, / läbi sireliudukogude / ja kuuvalguse supernoova / on ta jõudnud pärale.“

Minultki on küsitud arvamust Kaur Kenderi tegevuse ja käitumise kohta. Ma eelistan vaikida, küll aga tsiteerin kirjandusteadlase Sirje Oleski delikaatse lause: „Küsimus on nn vaba sõna kaitsmises, kus minu meelest nii Kivisildnik kui ka Kender on lihtsalt ära kasutanud „vaba kirjasõna kaitsjaid“, et endale reklaami teha.“ („Looming“, nr. 4, 2017).

Unustagem kõik halb ning halvav ja vaadake ikka päikese poole! Ehk aitab...

LOETUD RAAMATUD

Jaak Jõerüüt. On nagu on.

Need meenutused on esitatud küsimuste ja vastuste vormis. Algul tundub, et Aita Kivi küsimustik polegi eriti oluline, sest Jõerüüdi üleminekud teemalt teisele toimuvad sujuvalt, aga mida rohkem keskendutakse poliitikale ja diplomaatile, seda vajalikumad arupärimised tunduvad. Harva, kui saad eluloolistele lugudele kogu teksti ulatuses kaasa mõelda.

Enamasti ju nõustud öelduga või kehitad õlgu, ent Jõerüüt lihtsalt „sunnib“ lugejat oma mõtteid, kogemusi, teadmisi, maailmavaadet, eluhoiakuid mälest üles otsima ja võrdlema tema omadega. Võimalik, et see tuleneb põlvkondlikust lähedusest, aga minu arvates peaksid kirjaniku vastused resoneerima paljude inimeste elujälgimislaadiga. Mis eeldab, et sa pead olema huvitatud maailma keerulisest kulgemisest. Jõerüüdi kui kirjaniku keel on täpne. Jõerüüdi kui diplomaadi pilk on selge. Lapsepõlvemured ja hilisem aeg on sõnastatud haaravalt. Jõerüüt on, nagu ikka, delikaatne, jätab minu meelest palju võimalikke nimesid ja asju nimetamata. Teadagi, diplomaatiline tarkus! Ka ei kasuta ta ajakirjanduslikke või elulugudes silma

hakkavaid trafaretseid motive, väljendeid, lauseid, osutusi. Siiski, mõne lõpupoole leiab, kui poliitikuametist kirjutab. Oma seisukohti ja häirivaid nähtusi kirjeldab ta kujundliku osavusega. Nii lausub ta üleüldise kirjutamismaania kohta: „Kirjutatud sõna lendab linnades ringi nagu Sahara liiv, matab silmad ja ummistab nahapoorid, nii et jääb üle vaid õhku ahmida ja lugejatele kaasa tunda. See on nõiarang – globaalne tekstimass hakkas paisuma, kuni ärritatud lugejad, kes ei jaksanud enam lugeda, istusid teisele toolile, kirjutajate kõrvale ning hakkasid ise lauseid vorpima.” Jõerüüt tõdeb, et süüdimatu netiavarus ja ka traditsiooniliste raamatute maailm on täis asjakesi, mis on äravahetamiseni sarnased ning mille vaimne eluiga on lühike nagu äädikakärbsel. Olgu öeldud, et „On nagu on” sisaldab arvukalt ütlemissi ja tähelepanekuid, mida ei jõua, kuigi tahaks tsiteerida.

Igatahes annab Jõerüüt teada ühest soovist, mida nimetab isegi igatsuseks, leida lahendus või seletus muret tekitavatele juhtumitele. Kuidas aidata näiteks liblikat, kelle tiiva külge on kleepunud kruusatükk? Sellega lennata polnud võimalik, aga eemaldades oleks rebenenud liblika tiib. Taolise reaalse dilemma ees seisnud ta nooruses, aga küllap poliitika ja diplomaatia on pakkunud sarnaseid hetki pidevalt. Lubades endale ühe isikliku kõrvalepõike, lisan, et Jaak Jõerüüt sobinuks suurepäraselt meie seniste presidentide sekka. Tutvumine tema suguvõsa saatuse ja esivanemate käekäiguga lisab arvamusele vaid kindlustunnet.

Viienda põlve tallinlasena tunneb Jõerüüt oma linna, tõsi, igat sorti elamiseks määratud „mäed” tekitavad temas trotsi. Siinsamas pean sobivaks lisada kirjaniku arusaama eesti keelest, mis on ju kirjarahva põhiline töövahend (mis proosaline väljend): „Tänased nooremad inimesed ei tea või ei mäleta, milline äge võitlus käis Eestis eesti keele loomuliku asendi taastamise nimel veerand sajandit tagasi. Siis oli häda tajumine hämmastavalt üldine ja ühtne. Äritegelased ning osa poliitikutest ja ametnikest räägivad ja ilmselt osa nendest ka mõtlevad nüüd nii, et kui on palju raha, siis see hoiab rahva koos, ükskõik mis keeles. Ma hoiatan – ei hoia koos! Oma keele, kultuuri ja ajaloo asendajaks identiteedivallas ei saa raha mitte kunagi, hakaku või kõikide Eesti saarte puurkaevudest homme naftat purskama.” Ja kui juba endaks jäämisel kui ohuteemal sai peatunud, siis käsib minu enesetunne vahendada veel ühe tähendusliku mõtte: „Läänelik multikulti on see ohtlik nähtus, milles tunneme hirmutavalt palju ära sarnasust sovetliku rahvaste sulatuskatlaga, olematu „nõukogude kultuuri” sepikojaga.” Eks pikad ja keerulised tööaastad on midagi õpetanud. Üht isikupärast seika, nimelt on Jõerüüt kohvikute inimene, on ta varemgi oma vestlustes maininud: „Mulle on kohvik nähtus, mis erineb pubidest, kõrtsidest, baaridest, restoranidest mitte seepärast, et ukse kohal on erinev silt, vaid stiililiselt ja tunnetuslikult. Seletada seletamatut on raske.” Võib-olla algas kõik kunagi ammu, nn. hipistumise ajal, kui „Pegasus” muutus peaaegu koduks, lisan raamatut lugenuna juurde. „On nagu on” peaks pakkuma kõigile püsiva lugemiselamuse.

Mart Kangur. Liivini lahti.

Mulle on varasemad Kangru luulekogud („Kuldne põli”, 2009 ja „Kõrgusekartus”, 2015) üsnagi meeldinud, sedapuhku samamoodi, ainult et just nimiluuletus „tahaks eesti”, mille eest autor pälvib 2016. a. Juhan Liivi luuleauhinna, mõjub liiga paisutatult. Ent ju see on teadlik „hoop” lugejale, muidu jääks sõnum ehk teadvustamata. Kangur jagab teistegi tekstides rahvuslikkusele mõeldes väikseid nükkeid ja mükse, kuid mõõdukamalt. Tajun, et eesti kultuur ongi luulekogu üks kesksemaid märksõnu, kohe märkan ka tuttavat parafrasi: „kuulen sõna kultuur / ja käsi sirutub / ja jalg sirutub”. Pealkiri pole juhuslik, Liivi ja teistegi autorite übersõnastusi tuleb rohkem ette. Teame ju, et Liivile kuulub rida „ilus ta ei ole”, mis käib Eesti kohta („üks elu, ripakil”). Järgnev kinnitab

samuti eelöeldut: „süda sina / tunned valu / räägi mulle / mis ta teeb / kust ta tuleb / kuhu läheb / miks kõik külmetab / ja keeb / öö ei ole / päev ei ole / suurem neist / on kukeke / süda sina / tunned valu / murrab tüki minule” (siin paistab leiduvat ka Ernst Ennot). Sõnaga toimetamise oskus on Kangrul käes, lisaks kasutab ta sõna kui kindla tähendusega mõistet paljudes luuletustes otseselt: nt. „tere tulemast sõna”, „ja juba ongi pime”, „mul on tunne”, „lahtiütlematu sõna”, „luuletaja ülbus”, „õnnest otse õnnetusse”. Viimasest tsiteerin lõpuread: „sõna / ilma lause ja tekstita / süda / ilma kopsu ja maksata / õnnest otse õnnetusse / mis elu see on / mis imelik surm”. Muidugi leidub puhast sõnamängu: „olen rabe / ja laisk aga / rabelais’ d raisk / kokku ei tule”. Ja siis ängi, temast pole pääsu, kuigi see pole päris Liivi valulisus ja piin: nt. „nii naljakas”, „üks elu, ripakil”, „sina oled elu”. Edasi: „– kuhu oh kuhu / sa valasid / oma südamevere? / – üks hüvasti / oli ja / paar tere”. Viimasest oleks nagu vihje Anna Haavale!? Elu ise kuulub olulise filosoofilise kategooriana enamasti kõigi paremate poeetide-poetesside sõnumitesse: nt. „elu sa ei”, „elu jookseb”, „alati teha ainult olulist”. Lõpetuseks: „teile kes te seisate / eesti kultuuri / puhtuse eest / mina olen / eesti kultuur / ja ma olen / must”. Suure üldistusena võib öelda, et üle „Liivini lahti” sirutub karge sotsiaalne tundelaad, mida võiks sõnastada ka teisiti: mure Eesti pärast. Kuigi argiirloomiline „kellele iseseisvus” ei sobitu minu meelest ideaalselt teiste sekka. Samas tekst osutab meie tegelikkusele, mis on ometi ju tervik. Lugege ja mõelge kaasa, katsugem autorit ikka mõista!

ühe inimese elu

kruusa kalju

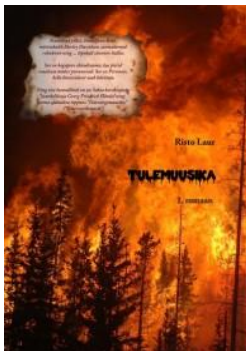
Kalju Kruusa. Ühe inimese elu (pooleli).

Valitud luuletuste kogu, kus iga tekst on täpselt dateeritud, s.t. et kirjas on aasta, kuupäev ja kohtki. See viimane aitab luuletuste mõistmisele tõesti natukene kaasa. Ainult, kas peab ikka käänama Tartussa, Tallinnassa, Tsitressa jne. Eks õ asemel y kasutamine ja sõna lõpus kk (nt. surelikk) või siis raskemini taibatav sõnakene nuancsikam natuke häirivad, ent lõpuks harjub kõigege, ka isevärki sõnade ja värsiridadega. Murdeline vikasti (vikat) muudab aga meele hellaks..., pealegi armastavat autor väga heina niita. Küllap kuulub Kruusa kui kirjaniku eesmärkide hulka ka isemoodi sõnadega sehkendamine ja nende kogumine! Kõik tekstid polegi tegelikult selgelt luuletused, on proosaluulet ja mõne ristin koguni lühijutuks. Võõramaised väljendid ja kirjamärgid kuuluvad samuti Kruusa loomingu juurde, nt. prantsuse, kreeka, vene, inglise, hiina, jaapani, ehk mõnest keelest veel. Vahel mõtledki, kumb

on olulisem ühe või teise (värsi)rea puhul, kas sisu või vorm. On, kuidas on, aga Kruusa looming on hakanud mulle üha rohkem sümpatiseerima, kuigi paljusid tekste olen juba varem mitu korda lugenud. Meeldetuletuseks: Kruusa on varem avaldanud „Meeleolu“ (1999), „Treffamisi“ (2004), „Pilvedgi mindgi liigutavadgi“ (2008), „Tühhja“ (2010), „ing.veri.tee“ (2013), „Äädikkärbsed“ (2015). Koondkogu üks kesksemaid märksõnu on loodus. Autori meelest võib täieline elu olla lihtne, kusagil maal, paljajalu, teelehed taldade all. Kruusal jätkub tähelepanu merele, pilvedele, rohule. Kogumiku esimene tekst „Kederluud upuvad heinasse“ mõjub sissejuhatuseks hubaselt ja koduselt. Peagi märkan võluvut võrdlust „jygi kui pikk paar sametpükse“, ja siis ootab pealkiri „Mu elu on mustikas“. „Odrakaraski“ õpetlik iva peaks küll igale lugejale meeldima. Nõnda kui fantaasiaküllane proosalugu „Narita lennujaamas“, mis näitab, et iga paik võib loojat inspireerida. Mõnusa ning täpse tunde jätab „Tänasida toimetusi“. Kruusa on niisiis kirjutanud nii talvekülmast ja sügislilledest, eksistentsist ja elu pidepunktidest kui ka igat sorti assotsiatsioonidest, teadvusevoolust. Tuleb ette targutamist ning imetlemist. Kirjutatud on peaaegu kõigest, mis mahub ühe tähelepaneliku silmaga inimese elu sisse. Lisaks intellektuaalselt mänglevatele luuletustele tajub Kruusa inimlast puudutavat raskemeelsust, kurbust, kuid need tunded on kirjutatud rahulikult võetavateks. Kruusal on suur kujutlusvõime ja kõrge, või on parem öelda, võrratu kirjeldamistabavus. Eks ta on ju ka enda sõnutsi keskea künnisel või isegi sammu võrra seda ületanud. Tundub, et nooremata hoomab ta rohkem erinevusi, hiljem seoseid. Reisijana uudishimutseb, nagu tavaline inimenegi. Seejuures võib hetk olla tema jaoks sama pikk ja tähenduslik kui päev, aasta, elu. Üks mõte: „Sündisin / ja surusin käe rusikasse. / Kui ta avasin, olid sinna sisse muljut / saatusejooned. / Vyi hoopis saatusejooned / peente niitidena / mu pihu rusikasse krousisid.“ („Sündisin“).

Luulekogu lõpus ilmneb, et Kruusa on kirjutanud ka sotsiaalsema mündiga ridu, nt. „Armastusavaldu elule (ainult surmakaudne)“, „Vere saunas“, „Mida sa oled teinud“ jt. Paaril korral ütleb üsna ülbelt vabariigi kohta, nt. „Läksin mitte eriti lootusrikkalt“.

Rahvaraamatukogu lugejatele mõeldes tsiteerin: „Tuult ei ole. Pilvi ei ole. Käes on heinakuu / lypunädal. Oh kui hooletu mühaklikkus / erksavärviliste lillede! – kuid ma leinaku, /et mul ei ole muud kaaslast kui reetlik rikkus / Lypuks sai ratta käima. Talle täishoo sisse. / Oh päeva ei kujuta enam taevasineta; / kärtsud värvid klähvivad teekäijat ja sisse / löövad hambad! – naasvat norutunnet ei mineta. / Yhtuvalgus käib kápuli. Ei malda magada – / ööd on paksud kui toomingamarjased huuled. / Kyike on priskelt käes! – kuid kahjuks ei saa jagada / kalligagi; kui prooviksin, ei tea, kas kuuled“ („Solo“). Ärge peljake lugemisvaeva, kui kõiki ka ei loe, siis mõne, mis teie närvikest puudutab, leiate kindlasti!

Risto Laur. Tulemuusika. Veemuusika.

Ütlen kohe alguses ära, et romaanid (kokku 484 lk.) nõudnuksid tugevamat keeleteimetajat, sõnarägastik on ikka väga paks, lisaks võinuks raamat olla tublisti lühem.

Pealkirjad viitavad barokiajastu saksa helilooja Georg Friedrich Händeli tuntud teostele. Peategelaseks rasket vaimuhaigust põdev mees, keda kutsutakse esimeses osas Noorperemeheks ja teises Peremeheks. Tegevuskohaks põhiliselt Baierimaa, hiljem ka Šveits. Keeruline ja pingeline lugemine. Kohati lausa hullumeelne, lõbusat ei leidnud ma selles midagi. Kui raamat on mõeldud paroodiaks, siis võiks ju muiata ka. Täielikult mõistaksid tegelase käitumise adekvaatsust kahtlemata psühhiaatrid, sest enamik lehekülgi kirjeldab skisofreeniku mõttemaailma ja hääli. Igal juhul laseb autor fantaasial hoogsalt

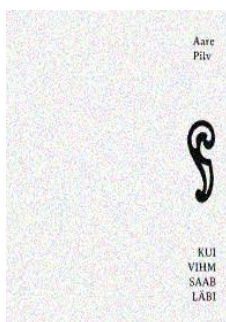
vohada, enamasti me aga ju ei tea, kuidas nad, psühhiliselt haiged siis, tegelikult käituvad. Vahepeal ei saanudki enam täpselt aru, mil tegelane mõtleb n.-ö. normaalselt, millal suunab ta mõtteid sõber Hubert, kes on kärbes! Paistab, et ka tegelase alter ego?

Igal juhul osutub mees vägivaldseks ning tapab oma teel rohkem kui paar inimest.

Tutvustuseks veel, et Noorperemees, kes on kunagi natuke dirigeerimist õppinud, peab end geniaalseks muusikuks. Meest piinab viha, et esimese kursuse tudengina, kaugemale ta ei jõudnudki,

ei lubatud tal esitada Händeli kuulsat teost. Keegi polevat osanud tema talenti ja oskusi hinnata. Hiljem, väikses autoremonditöökojas leivarahaga teenimise ajal, hakkab ta igast võimalikust kohast muusikariistu varastama, et moodustada orkester ja viia ellu unistus etendada vaatamäng „Tulevärgimuusikast“, kus tema dirigeerib ja pillid mängivad „ise“. Muidugi oskavad kõik need kokku tassitud pillid „rääkida“, nad isegi riidlevad omavahel, lepivad, armuvad jne. Nagu „suhtlevad“ omavahel ka mõrtsukast mootorratas, tige saag ja bluusifänn koer. Kuid need pole „Popi ja Uhhuu“ sarnased tegelased, oh ei! Muusikuna oskab Risto Laur kõiki orkestris esinevaid pille muidugi intrigeerivalt omavahel suhtlema, isegi intriige sepitsema panna. Nende kaudu, orkestripillide kaudu siis, võib avalduda ka autori maailmavaade, ja see on üsna karm. Mõistagi leiab romaanist pahaseid ja rahulolematuid vihjeid kodumaa suunas. Vikipeedia andmetel elab ja töötab autor Islandil, on sellest maailmanurgast raamatuidki kirjutanud: „Islandile: teekond ja päralejõudmine“ (2013) ja „Islandil: kohalolek ja rändamine“ (2014).

Pikalt planeeritud „sündmus“ lõpeb suure metsaala põlemisega. Nii et Noorperemehes „istub“ ka püromaan. Haige „dirigent“ võetakse kinni ja ta satub vanglakliinikusse, kus viibib aastaid. Kuid ta suudab nii oma raviarsti kui ka tohtrite nõukogu ära petta, nii et ühel päeval lubatakse mees vabadusse. „Vestlusest“ kärbes Hubertiga tuleb välja, et ta pole ravimeid üldse võtnudki...! Ehk pole asjatu kõrvalepõikena lisada, et üheks vaimse tervise halvenemise süvendajaks võib olla ka lastekodus jõuludeks esitatud Händeli muusika ajal tekkinud tulekahju, mis tekitab poisis nii suure šoki, et hiljem traumast taastudes ta seda juhtumit ei mäleta. Igatahes süveneb Peremehe vaimuhaigus teises romaanis veelgi. Tapmisi tuleb juurde, kui palju neid kokku saab, pole üldse tähtis. Haige ju! Põgenemisel satub ette sanitar, peagi hävitab ta ka odavtoidukoha omanikud, kes mehe tööle võtavad ning kellega koos alustab taas pillide varastamist. „Veemuusika“ tarvis! Lõpuks kuuleme Peremehe kooliaegse sõbranna Ursula saatusest, kes langeb tema lõksu ja hiljem järve kaldale uhutult leitakse. Peremehe nägemused silmadeta Ursulast on päris võikad. Tapmine on ilmselt skisofreeniku „veemuusikamängu“ üks osa. Ja siis need pikad ja piinavad unenäod, mis haiget hirmutavad, lugejat aga kohati lihtsalt tüütavad. Lõpuks Peremees küll peatatakse, aga kogu see tagaajamiskäik ja politseiametniku arusaamade kirjeldamine mõjub samuti kuidagi kummastavalt. Siinkohal peatun, tunnen, et rohkem ei taha midagi öelda. Tsiteerin lõpukatke Peremehe külaskäigust raamatukogusse, kus inimesed tema pilgu ees kahvatuvad: „Umbes tunni aja pärast, kui teos oli läbi saanud, võttis ta plaadi uuesti masinast välja, tõusis püsti ning viis karbi riulisse tagasi. Seejärel aga väljus väarikal sammul saalist, tegemata välja inimeste teda saatvatest pilkudest. Ka administraatorist ei teinud ta välja. Proua üritas küll midagi seletada, vehkides sealjuures oma mobiiltelefoniga, aga kõik see oli nüüd enam kui tühine. Isegi tühisem kui kõige tühisem tühisus. Lifti ta seekord ootama ei jäänud. Ta lihtsalt pidi sellest kolossist nii ruttu kui võimalik välja saama. Korra tekkis isegi õdvastav tunne, et kui ta veel veidi siin viibib, on temaga lõpp. Maja õgib ta ühe suutäiega ning pärast põhjalikku seedimist väljutatakse ta paari mõttetut molekuli näol ühte otsatusse kanalisatsioonivõrgustikku, kust teda isegi mitte... „Leian su ka sellisel juhul, nii et ära muretse. Sa oled mulle isegi pasamolekulidena armas.“ Hubert oli järsku Peremehe silme ette kerkinud. Tiirutas ja sumises seal nagu kevadine kärbes. Mõttekäik tegi mehel tuju heaks, sest väljas möllaski suur kevad. Ja niisamuti ka kärbes, ilma kellela ta oma elu enam ammu ette ei kujutanud. „Mis sa mu käigu kohta ütled, ah? Väärt ettevõtmine, mis?“ Peremees vaatas edasi-tagasi vihtuvat Hubertit kuni tal pea ringi käima hakkas.“

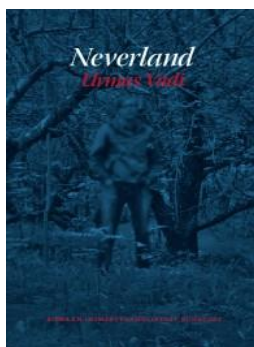
Aare Pilv. Kui vihm saab läbi.

Mälestusi ühest ajastust (2007–2015). Ega seegi raamat pole kiirustades käidav tee, kuigi esimesed leheküljed ei nõua suuremat vaimset vaeva. Seitse peatükki, lisaks mõned toredad read alustuseks ja lõpetuseks. Niisiis: „Lülitid“, „Ligimesi“, „Võit jms. Jaan Ajaliku luuletusi“, „Üks“, „Vihm ja päike“, „Peidan oma näo“, „Aeglased VIII“.

„Lülitid“ on autori elulugu (s. 1976) puudutav osa, millel oma alapealkirjad ja kus mõned meenutused on jaotatud vormiliselt värssidesse, teised jälle proosa kujul. Rohkem ma vormi poolega ei tegele. Alustuseks saan teada, et Pilve isa käsi sai uusaastaõöl raketi laskmisel vigastada, et Aare esimene sõna olnud auto. Nendest märksõnadest tehakse ka pikemalt juttu („20 000 ljööd vee all

II“). Autori huvi autode vastu olevat esteetiline, aistiline, meeleline. Nelja-aastaselt käis poiss Viljandi muuseumis ja nägi toas põtra. „Poisikesepõlv“ kinnitab igavikulist teadmist, et sel ajal ongi meie põlved kriimulised ja kärnas. Ka vanavanematele on pühendatud natuke leheruumi, nad käinud toidunapil ajal kord aastas Leningradis suhkrusabas. Eesti kirjanikel on kombeks mälestustes alati lõhnadest pajatada, seda teeb ka Aare Pilv. Neid, lõhnu siis, on kohe kaks lehekülge täis, alates lasteaia väljakäigu kloorist kuni uimastavate lõhnaõlideni. Peaaegu kolm lehekülge on pühendet juuksuris käimisele („Rant“), aga siin osutab autor muulegi. Esimesest peatükist saan teada, kuidas autori seitsmes kodus on lülitid asetsenud. Võimalik, et nende tutvustamisel on sügav filosoofiline tagamõte? Ma juurdlen selle üle tulevikus edasi! „Ligimestes“ avanevad autori, peaaegu keskealise mehe vaated, ja need on üsna mõtlikud ja targad. Mida muud ma mõistan öelda ridade kohta:

„Mõnikord jään vaatama võõraid inimesi enda läheduses ja tuleb tunne, kuidas nad kõik on tegelikult plahvatusohtlikud – kuidas nende enesesse suletud olek, omaette-olek, üks-teine-ise-olek on nagu tiksuv pomm, mis ühel hetkel lõhkeb – siis kui nad surevad või lähevad hulluks või lihtsalt vanadusnõdraks; alles siis paiskub see nende täielik isesus, teine-olek löökainena valla – see, et „mina“ ollakse alati üksi ja osadus on kalduvusele määratud; inimene saab iseenesesse ligi vaid üksinda, nii nagu oma surmase või arutusse; nagu olekski „mina“ üks surma või arutuse vorm.“ „Jaan Ajaliku luuletustes“ on tulnud sisse satiirilised toon, nt. „Püksid“, „Pagaasi ja paunasid“, seevastu „Kuulake! Benedictus“ on minu arvates kurbloomiselt täpne: „kui üks poisike meelitatakse restorani / saepuru sööma, kinkides talle jupphaaval / kogu tähesõdade tegelaskonna; / kui üks nelja-aastane tüdruk ukerdab / missivõistluste laval, uhke selle üle, / kui seksikaks on ta ema ta tuuninud; / kui ühele teisele poisikesele pistetakse / tänavanurgal pihku ilus värviline õhupall, / mille peale on kirjutatud partei nimi;“ - siinkohal jätan tsiteerimise pooleli. Peatükk „Üks“ keskendub olemisele, järgnev lause kõlab ju võrratult: „Istud toolil ja naerda – elada. / Niimoodi sel hetkel just sa istud toolil, naerad; kas see hetk on aheldatud su muu elu külge, kas see seos muuga ei hägusta toda hetke ennast – istud toolil ja naerad – elad; oled elus.“ „Vihm ja päike“ on pühendusega „Rasmus Kaljujärve jaoks“, ning jutustabki vihmast ja päikesest. „Peidan oma näo“ algab nii: „Vihmapühad, teist päeva järjest Tartus sajab valab kallab vihmub tilgub ladistab lidistab lodistab ludistab lödistab lüdistab lödistab – luiskab säsinini välja, elavat mina-vikatit mööda, mahluv ja lehtiv vikat keset suvist sooja päeva.“ Nimetat jagu on päris sisukas, on pühendusluulet, on igat masti emotsioone loodusest ja üldse... Ja lõpetuseks katke pikast buketist, mis algab sõnaga kuni: nt. „kuni / siia maailma nõlvale / paiskub aegluubis klorofülliplahvatus, / jalgealune pind hakkab toekalt hingama ja häälitsema, / maa muutub võrsumise mereks, / öied jõuavad pärast talv läbi tüvede sisemaal kestnud rännakut / lõpuks oma üürikesse helendavasse puhkepaika, et seejärel teed jätkata, ikka taassigimise poole pudenedes.“

Urmas Vadi. Neverland.

Romaan nagu üks tõeline romaan olema peab. Paks (347 lk.), kõvade kaante, punase siidise järjehoidja ja kopsaka sisuga. Alapealkirjaks on lisatud „Romaan inimestevahelistest suhetest“, ja sellest, isevärki valulis-ironilistest suhetest siis, ka kirjutatakse. Emakeelega, s.t. belletristilise väljendusoskusega on samuti asjad korras. Õnneks mõned tähevead leiduvad, muud torisevat polegi öelda. Olen lugejana rahul.

„Neverlandis“ kohtuvad omavahel olevik, minevik ning võimalik tulevikki. Tegevuskohad asuvad Elvas, Tartus ja Külitsel. Vaatluse all on, üldistatult väljendudes, kaks perekonnalugu, seejuures eestlaseks olemise vaev mitme nurga alt. Üldse leiab ajastut puudutavaid muremõtteid teisigi, kuni Ukraina ja Süüriani välja. Pealkirjale mõeldes peab nimetama James Matthew Barrie

„Peeter Paani“ ja ka Andrus Kivirähki teos „Mees, kes teadis ussisõnu“ tuletab end meelde. Enim pöörab autor tähelepanu siiski neljale tegelasele, aga kõrvaltegelaste sõnum on vaat et mõjusamgi. Esimene pere, kuhu kuuluvad Margo, Elina, nende väike poeg Kaarel ja Margo ema, endine näitleja Leena. Margo vaikivast salapäraselt käituvast isast on kõneldud küll vähe, ent ta on mõjutanud mitme inimese saatust. Tema kaudu kuulub pere „koosseisu“ veel keerulise minevikuga Aliide, kelle reeturisaatus meenutab pisut Sofi Oksaneneni Aliidet „Puhastusest“. See on kindlasti teadlik viide. Nii saab Margo pere meesliini kaudu tuua romaani n.-ö. needuse mündi. Olgu siinkohal lisatud, et meie ajaloo (mälu)teema on nagu möödaminnes, samas aga väga oskuslikult raamatusse sisse kirjutatud. Võitlus minevikuga ulatub kaugemale tagasi kui konkreetsete tegelaste elud ja lood. Teist liini juhib vene juurtega Roman, kel on eestlannast ema Mare ning kes on konfliktis venelasest isa (temaski pisut eesti verd) ja vennaga. Viimased on vaadetelt nõukogudemeelsed, tänapäeval kutsutakse niisuguseid isikuid sagedamini küll putinimeelseteks. Lisaks pingestab Romani käekäiku Sigrid (Margo poolõde), kes on kasutanud teda lapse saamise eesmärgil, spermadoonor või nii. Roman tahaks aga olla täieõiguslik isa.

Esimesi lehekülgi lugedes pelgasin, et äkki Vadi otsustas kirjutada loo ilma vadilike maagiliste ja irreaalsete hüpeteta, ent jumal tänatud, ka fantaasia on ilusti-kenasti kohal. Näiteks: Romani jutuajamised mägraga, Leena luul, et ta pöördub oma kunagises tähtrollis Aljona Ivanovnana lavale tagasi. Piinlik küll, aga mina ei taibanud kohe, et teatriproovid ja kõik sellega kaasnev polnud päriselt, vaid kujutluses. Dostojevski tegelase Raskolnikovi kuritöömotiivi romaani toomine näitlejanna kaudu pole mingi suur üllatus või ootamatus, seda on ennegi tehtud. Realsem ja kõnekam on hoopis Leena hõimlase Aliide sõjaaegne suhe Väikese Mustlase (tegelikult venelase) tapmislooga. Aliide n.-ö. reeturikaristuseks jääb üksindus ja lapsest ilmajäämine, milles kõrvalejätetus seisneb, jätan ütlemata. Leenal endal küll mingit nimetamisväärsset süüd kellegi ees pole, aga näitlejatöö esmaseks pidamine võib olla seotud mehe eemaldumisega, ja ega tal jätkunud seetõttu pojalegi piisavalt aega. Ent Leena elu lõpp on küll hirmus, dostojevskilik! Naine väärrib oma vanadusnõtruses lugeja kaastunnet. Enne seda kuuleme, kuidas endine näitlejanna kannatab, sest avalikkus unustab teda olulise sünnipäeva puhul (70) väärikalt meeles pidada, ent samal ajal lahkunud rivaali nekroloog on

täis ülistamist. Teadagi: elu on ebaõiglane! Pealegi lõi viimane omal ajal temalt mehe üle. Vadi stiili juurde kuulub minu meelest ka Margo unenägu Hakklihamaa kuningast, mis ei mõju küll nii tähenduslikult kui Raskolnikovi nimi, sest mees toitub igapäevaselt tõesti põhiliselt hakklihist. Peatükis „Hakklihamaa“ sõnastab ta koguni omamoodi „filosoofia“: „Kogu maailm liikus aina kaugemale, järjest vähem häirisid teda mahakukkuvad õunad, rohtukasvanud aed, kõik oli nii eemal, nii võõras ja tähendusetu. Ainus, mis Margole oli jäänud, oli tema isu ja hakkliha. Igal hommikul võttis ta sügavkülmast ühe nutsaku ja pani lauale sulama. Hakkliha ei saa sind reeta ega maha jätta, ega jalaga munadesse taguda. Kui ta on üles sulanud, siis ta on nii pehme, sa võid temaga teha, mida iganes soovid, ta ei hakka vastu, ei vaidle, ei süüdistata.“ Toidumürgitus hakklihist viib mehe lõpuks haiglasse, ja sealt ebasobiva käitumise tõttu kohtupingini! Margo on ülepea kõige teatraalsem tegelane, tema karakter sobiks hästi ka lavale. Mehe süü ja karistus tuleneb tema seksuaalsest käitumisest nais(t)ega. Romani rahvusromantiline paatos ja Kaitseliitu astumine ajab muidugi muigama, kuid sellega ei tohi lavalaudadel rapsida, jumal teab, mida konservatiivsemad ning vastalisemad jõud ütlevad. Kuigi ma tajun autori kerget ironiat kogu romaani tegevustiku kohal, siis Roman, vaeseke, saab ikka tõelise tragikoomilise koosa. Eriti siis, kui mees Kaitseliidu metsaõppuselt sünnitusmajja kihutab. Viimaks tahab ta Venemaale koguni sõja kuulutada. Auväärt Urmas Vadi, Romanile on „liiga tehtud“..., tema hinge slaavi osa soovib ju ainult head teha... Leena kõrval „muretsengi“ just Romani pärast. Tema ainus soov on omada peret, rahvast ja maad, aga kõik see viib ta lõpuks vihapurseteni. Kuigi ma leian keskeale läheneva mehe kohta lause „Roman mõtles nagu eestlane, vaikselt ja väikselt ja kokkuhoidlikult“, lööb veri temas kiiremini keema kui keskmisel eestlasel tavaliselt. Paras vennatapusõda, mida ta Aleksiga peab, võib vihjata ju konkreetsetes kontekstis rahva(st) pidevale omavahelisele jagelemisele?

Romaani tegelased on eranditult närvilised, ka laps, õnnatud, üksinduse käes vaevlevad, nad tunnevad, et elu pidulaua paremad palad pole nendeni ulatunud. Üksteise mõistmine on peaaegu lootusetus seisus. Kaunis Elina pelgab tädistumist, mutistumist, ta epateerib teatava feminismiga, kui rajab taksofirma NN (naiselt naisele), mis saab hiljem inetu nimetuse litsitakso, ja mitte päris asjata. Elina on vahest kõige tähelepandamatum karakter, samas heitleb nagu üks eesti (nais)romaanide tegelane enamasti.

Tundub, et suhete kõige uhkem kurv vaatab vastu siis, kui lugeja saab teada, et Margol on poolõde, kes osutub Romani lapse emaks. On teinegi põnev „lavastus“. Ilmneb, et „Estonial“ arvatavalt uppunud Margo isa on end mitukümmend aastat Rootsisis varjanud, ja siis ühel päeval kodukäijaks hakanud, kui sobib nõnda väljenduda. Just tema viib Leena niigi nõdra mälu selleni, et vana naine magab, kirves käeulatuses. Ja see kirves ükskord ka lööb...

Vadi on seega kiskunud ühiskonna rüpest välja vaateid ja tegusid, mida elu lahkel käel pakub, neid siis uhkelt karikerides. Alates inimesi vallanud sugupuude uurimisest NATO-meelsuseni. Üksikema probleemidest seksuaalsete pingeteni. Isegi kui öelda, et üks või teine käitub kummastavalt, siis iga indiviidi õnnejanu on kõigele vaatamata inimlik. Ükskõik, kuidas ka tahetaks Peeter Paani kombel vananemisest või muutumisest pääseda ja „Eikunagimaal“ pidutseda, ei tule sellest midagi välja. Tahaks üht-teist veel lisada, aga piisab, „Neverland“ väärrib tähelepanu, s.t. eelkõige lugemist.

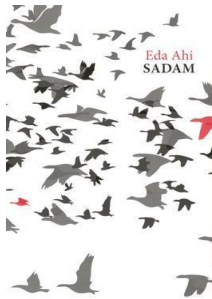
Romaani lõpetab Romani vestlus nõuandja mägraga, jah, siili, eesti rahva avitajat, selles romaanis me ei kohta: „Roman istus, toetas käe kirvevarrele, ta oli segaduses ega teadnud, kas uskuda mägra juttu või pealiku oma. Aga mida rohkem ta mäkra kuulas, seda enam oli ilmne, et looma jutt on õige, aina enam nägi ta läbi, kuidas temaga on lollitatud ja manipuleeritud. Roman oli viimaks nii sodi ja ogar, et ei teadnud, mida teha või arvata. Õnneks oli mäger, kes ütles: „Roman, sa oled sündinud üksiksõduriks ja ka jääd selleks. Vanad naised on sinu tee!“ „Oot, mida ma siis tegema pean?“ Mägra jaoks oli asi selge: „Seda, mida sa kogu aeg oled teha tahtnud. Kuulutama Venemaale sõja.“ „Aga kuidas, mismoodi?“ „Väga lihtsalt, me lööme neid nende oma Dostojevskiga! Nii sa hammustad Venemaad kõige valusama koha pealt. Sealt, kus keegi ei oska isegi aimata. Meie sinuga korraldame Putini emale atendaadi, sest tema on kõige selle jama taga! Üksaaval notime terve riigiduumad emad ära, ja sellest venelased enam ei toibu, emad on nende jaoks kõik, ilma nendeta on nad nagu abitud rinnalapsed. Kas sa kujutad ette Putini ilma emata?“ „Ei.“ „No vaat. On aeg minna. Sa võtad kaitseliidust kogu varustuse, teed nii, nagu sa oma pealikuga kokku leppisid, saad üle piiri, aga siis edasi läheb käiku meie plaan NPE.“ „NPE?“ „Noti Putini Ema.“ Roman mudis oma meelega, vaatas veel kord mägrale otsa, looma silmad olid nii usaldusväärased, siis ta tõusis. „Olgu, ma olen valmis. Lähme.“ „Oot, üks asi veel,“ hoidis mäger Romani veel tagasi. „Mis siis veel?“ „Lasku põlvili!“ Roman ei teadnud, mis nüüd juhtuma hakkab, aga tegi, nagu loom palus. „Ma pühitsen su eestlaseks.“ Mäger hüppas toolile, võttis kirve enda kätte, asetaskirvetera esmalt Romani vasaku, siis parema õla peale, siis pealaele ja luges ette paar punkti Eesti põhiseadusest. „Nüüd võid tõusta.“ Mäger andis kirve Romanile tagasi. „Nüüd oled sa valmis.“ Roman ajas end püsti, ta silmist jooksid tänuhõõnuse pisarad. Ta haaras oma käte vahele mägra käpa, ta kallistas ja tänas looma.“

Liivametsa Lugemised - 102 / 2017

LÄHETUSSÖNAD

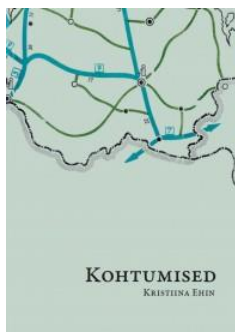
Kirjandusteoreetik Janek Kraavi väidab artiklis „Obstsöönuse poetika ja seksuaalse representatsioon I” („Vikerkaar”, 2017, nr. 3): „Kaur Kenderi juhtumi üks kultuuriteoreetiliselt viljakas aspekt oligi vahest see, et kogu kära varjus hakkab loodetavasti kujunema uus (žanri)kirjelduslik paradigma, st et nendel teemadel on võimalik kõnelda ka kirjandust ja nüüdiskunsti mõnitamata või autoreid sildistamata. Kindlasti andis mainitud juhtum tõuke näiteks transgressiivse kirjanduse teemalistele arutlustele, kuid tõstatab ka küsimuse obstsöönse ja vastiku kokkupuudetest klassikalise ilu mõistmisega ning loodetavasti aitab tulevikus laiapinnalisemalt mõtestada möödunud sajandit kunstis, aga ka varasemas kultuuris aktuaalset inetuse kategooriat.” Lisan, et konkreetne ajakirja number ongi pühendatud seksile, kus vaatluse all nii prostitutsioon, obstsöönus kui ka porno, seda siis kultuurikontekstis. Häid suviseid lugemisrõõme!

LOETUD RAAMATUD

Eda Ahi. Sadam.

Luulekogu on täis igasuguseid motiive ja mõtteid, vaateid ja puudutusi, reisidelt kaasa võetud hetki, millest keskset on raske üles leida. Pole kahtlust, et autoril on kirjutamisaegu olnud sotsiaalne närv omal kohal. Väljenduslaad näitab aga muutumismärke, võluv „Maskiball” (2012) on läbinisti riimiline. Tekstid on jaotatud kolme kimpu. „Finlandia” osutab mõistagi naaberriigile, ja sadamamõtisklusi leidub kohe mitu. Üks neist, nimiluuletus, kõlab nõnda: „tulene sulle vastu, aju rakkus. / minututest minuteist on peagi / ainult lebed tunatunnid järele. / seisad kai peal, maa ja mere äärel, / pikad ripsmed tuisutuulest takkus. / kõik on järsku väga hea ja mõru. / miks? ei teagi. / äkki peaks? ei pea. / igatsuse teed on imelikud. / tikk ja takk. / sa süütad tuules tiku. / kuid su taskus idanevad tõrud.” Selle kõrval aga nt. „Raudteejaam” meenutab hoopis vemmälvärssi: „Helsingis on Vana Tallinn lahti / ennist oli see küll külakost, / aga nii või naa – üks mõistlik ost. / avatud veel pole küla uks, / Vana Tallinn see-eest ikka. / luks.”. „Trots”, „lugemine”, „inventuur” on samuti päris toredad. Muretoone kostub luuletusest „toomingad”: „jälle puhkeb pataljoni juures / üsna sama juhmit toomingaid. /---/ me ei ole enam mures, / kuigi siamaani leidub maid, / mis on kurvad mis on kildudeks / mille põues idanevad miinid / surma suurteks mõruvõrsteks.” Teine jagu, „kaunakskasvamine. kirjad herneulmale”, on põnevalt kujundirikas, küllap väga isiklik, lisaks alltekstiga, mis viitab aja kulgemisele, ent millegipärast ei haaranud mind piisava jõuga kaasa. Mõjusama teksti leian alapealkirja alt „lapsepõlvine”: „herneulm, veel laante rohelokid / kobrutavad mahejahejuunis. / küünitavad taeva hernetokid, / kaunad aga ikka lapsesuuni. / end neil jälle kõita lasta tahaks, / aga nüüd on teised kõited taskus. / teised kõited, need ei lase vabaks. / kes need meie taskutesse pani? – / justkui vastu meie enda meelt. / oma aega teenid, oma keelt – / aga kas need lõpuks välja teenid, / selgub karmis omakohtus vaid. / otsima vist jääme pimedani / lapsepõlve marrasmaasikaid.” Pealkirjades leiduvad nimed „Ophelia”, „NF”, „Turandot” „1812. Natalia G”, „Tiina” peaksid kirjandushuvilisele enese eest rääkima. Kolmandast, kõige lühemast osast „moorimine”, nimetan „meie rand on minekutest lookas”. Luulekogu lõpetavad esialgu põnevalt tunduvad read, mis osutuvad lõpuks siiski suurema pingeta värssideks: „Pegasus, sa vana vapper peru, / mis meid ootab – erutus või eru? /---/ kui ma ei jaksa hoida sinu lakast / ega sinu uhkest sõnasabast, / siis sa pole viimaks muud, kui taak.”. Näiteid olen jaganud lahkelt, ega muud lisada polegi, kui et oma silm ja kõrv on kuningas!

Kristiina Ehin. Kohtumised.

Luulekogu on jaotatud nelja ossa: „See ostukärujukuline maailm”, „Suurim neist kolmest”, „Vana teeb kogu aeg uuele teed”, „Mõõgateral”. Autor jätkab „Kaitsealas” (2005) alustatud motiivide ja teemadega. Ta kaitseb, hoiatab ja meenutab ning muretseb. Muretseb keele ja maa käekäigu pärast, mõtiskleb päritolu üle: „Eesti / kust on su geenid ja kolisevad lootsikud / noodad ja nooled / põletatud paadid ja pudedad põhjaõnged?” („Eesti”). Sarnast tonaalsust leiab ka pealkirja alt „Kas ka mina olen üks neandertallase kehaga?”. Seejuures on poetess ajatu, neid luuletusi võib lugeda kindlasti viiekümne aasta möödudes. Ehini luule märksõnadeks, küll väga kokkuvõtvalt, on kindlasti nii naised, mehed kui lapsed, aga ka poliitika ja aina küpsev elumärkamisoskus ning

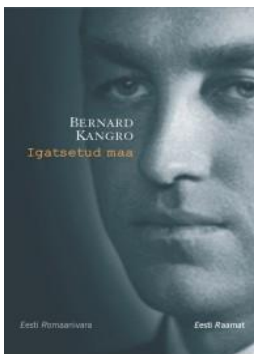
ilmavaade. Autor hoiatab kujundite kaudu, et maailma valitsevad raha ja omakasu. Teatab, et müra ja autod ei anna enam rahu. Ülimaks peab aga sõprust..., mitte armastust! Kõik moodne ja uhke pole ta meelest ilmingimata ilus. Paratamatus, seda küll, lisan lugejana juurde! Teadke, et kohtumised toimuvad põhiliselt Lõuna-Eestis.

Esimene jagu kaitseb kõige jõulisemalt endist ja oma, kordumatut ja hingekriipivat, sest „ostukärkujuline maailm“ ei hooli millestki, mida ei saa rahalises väärtuses hinnata. „Sinu vanaema ei teadnud / mis asi on ingver / Minu vanaisa ei teadnud / mis on spagetid / Mis niidipesa see on? / küsis ta pettunult ja lükkas taldriku kõrvale / Spagetid jäid taldrikule / ja ingveritee joomata / Liiga võõras maitse / et vanuigi veel harjuda“ („Sinu vanaema ei teadnud“). Nii tahaks lausa kahe kujundi kaudu üldistada, et kõike, mida meile n.-ö. helgel meelel pakutakse, ei pruugi inimesed omaks võtta. Ei jää muud üle kui nõustuda, et kõige uue ülistamine on ületanud piirid. Seesama vanaema ei julgenud jahu abipakke kasutada, sest neile on peale kirjutatud ebameeldiv ja võõras sõna – surmjõlkskaka! Luuletus „Tõelusetund“ jätkab valusalt: „Teesklusetund / Meil on vaja see mets maha võtta / Teha lageraiet / Laane talu maadel / Asfalteerida / Sõita lendorava pesapaigast / teerulliga üle“..., ent lugege edasi juba ise. Järgneb keelehool: „Otsides sõnu / omakeelseid sõnu / siin Euroopa ääremaal / kus moodsam oleks armastada võõras keeles / targem lugeda kirjutada õppida lõpetada ülikool / suuremas keeles / ja mõistlik oleks võtta seda kõike mänguliselt“ („Otsides sõnu“). Nagu raske rusikalööök mõjub luuletus „Matiseis“, kus autor meenutab, et tudeng soovitud kirjutada arvestustöö inglise keeles..., sest nii olevat loomulik! Eks me oleme kõik vist juba tunnetanud, et „eesti keele küüru nüpeldab inglise keele kupjapiits“, ent autor ei unusta lisada, et eestlased talitavad tihti samamoodi võru keelt hinnates. Ohtu aimavas tekstis „Miks iiri keelt nii vähe räägitakse?“, vastab hallipäine daam, et sõnad ja väljendid tunduvad inglise keeles õigemad ja moodsamad. Kuidas saab üks keel korraga ebamoodsaks muutuda, küsib autor? On, mille üle mõelda, ja tõsiselt mõelda. Tegelikult õhkub üle „Kohtumiste“ mure ja hool Eesti ja meie maa tuleviku või saatuse pärast, ning see peaks suurt hulka lugejaid ometigi huvitama. Lugege kas või luuletust „Die' linnas“! Ehin pole minu arvates uue vastane, vaid üritab kaitsta head ja oma, mis meile veel jäänud. Neljas jagu kannabki pealkirja „Vana teeb kogu aeg uuele teed“.

Ehin valitud suunast palju kõrvale ei astu, ka siis mitte, kui mõtiskleb rännuteedest. Peaaegu iga rida „Kohtumistes“ puudutab mind, ja ma tean, miks. Peaasi, et ise tean, teistel on omad teadmised ja vaated. On asju, mida tuleb pidevalt meelde tuletada, kas või küsimust, kes sa õigupoolest oled?

Olles ühtaegu aastatelt noor ja natuke juba ka vana, mõtleb poetess elu tähendusele juba kogenu tarkusega: „Elu on õhuke / lühike / tohutult rahutu... / Üks kaalutaolek / üks rüselus kärbesseene all / üks riigireetmine / suuandmine / annab sellele kaalu / paneb märgi maha / ja piir põrub paika / Need kes tahavad / leiavad teineteist / ka pärast leinaminutit / ka pärast lunastussuudlust“ („Sünktumedad varjud“). Midagi sarnast kirjutas kunagi ka Anna Haava lühikeses luuletuses „Kas see siis oligi elu?“.

Kui küsisin festivalil „HeadRead“ hollandi noorelt kirjanikult Joost de Vrieselt, millest tema eakaaslased-kaasmaalased kirjutavad, sain vastuse – ikka identiteedist!

Bernard Kangro. Igatsetud maa.

Raamatu esimene trükk ilmus 1949. a. paguluses. Taolisi, natuke vanaaegseid maaelulugusid, ent ometigi sügava sisu ja hea keelekasutusega romaane enam arvatavasti ei kirjutata. Tegevus toimub 19. sajandi lõpukümneni Võrumaal (autor on sündinud Urvaste kihelkonnas), kus taluelu ja eestlaste lõputut igatsust oma maatüki järele on kirjeldatud tõesti haaravalt. Maarahva käekäigust ja lootustest on kirjutatud vist kõik meie klassikud, sest ammuks me linlasteks „muutusime“.

Kangro teos kuulub kindlasti väärtkirjanduse hulka, ent kui uuriks sügavuti alateemasid, tegelaste eluvaateid ja mõtteid ning käitumist, siis jääb mulje, et autorit on mõjutanud Tammsaare. See aga ei muuda romaani mõjusust mingilgi moel, kuigi mõnel lugejal võib tekkida mõte küsida, keda veel huvitab maameeste lihtne ja töörikas elamisviis? Seemnekülv, loomad, karjapoiste

elu-olu? Jah, igavikuliselt mõjuvad veel kerge melanhooliaga vaadeldud pühad, nii jaanipäev kui ka suvised.

Romaan algab sissejuhatavalt 1840-ndatel toimunud Lõuna-Eesti talupoegade rahutuste kirjeldusega, kus keskseks kujuneb vastuhakk Pühajärve mõisas 1841. a. Oli aeg, mil maarahva üle võimutsesid baltisaksa mõisnik ja vene soldatid korraga. Nii toimus ka Teise maailmasõja aegu, kui Eestis seadusi kord ühed, siis teised. Viimaks jäi võit venelastele, Kangro pidi aga Rootsi põgenema. Raamatu proloog on karm, toonased vastuhakkajate juhid läbivad peksjate kadalipu, üks peremees, Orjaku oma, saadetakse Siberisse. Teine, Tuule peremees, Riia vangimajja. „Igatsetud maa“ tegelasteks saavad aga rahutustes osalenute lapselapsed. Sissejuhatavast peatükist lühike katke eestlasi iseloomustavast soovist: „Jah, kartulid, neetud kartulid! Vanasti, kui neid veel polnud, sai sügisel aegsamalt oma põllulapi juurde. Nüüd songi paljaste kätega mõisa mulda hommikust õhtuni, terve sügis läbi, kuni maa külmub. Milleks see abitegu siis läheb? Miks neid talviseid päevi suvel kätte

nõutakse? – Kartulite pärast! Viha väikeste valgete mugulate vastu tõuseb. Oleksid nad kivid, pilluks laiali! Aga näljased kõhud kisuvad selle mõtte juures kokku. Korja taskud neid neetud maubinaid täis ja küpseta reheahjus. Vee kisub suhu, sülitä pörandale nii palju kui tahad. Kui oleks nii, et mõisa ei oleks. Ainult kartulid võiksid olla ja suur reheahi täis tuliseid süsi. Ja saja, parem tuhande versta pääl poleks ühtegi saksa. Elaks nagu omal maal ja sügisel oleks salvedes nii palju vilja, et uue põimuni lähedasti võtta. Laiad puhtad leivapätsid laudil reas, päält natuke pruunid, äärtest lõhki. Murra, millal eales tahad, söö nii palju kui süda kutsub. Puhast leiba, iga jumala päev!” Kes meist tänapäeval enam leivast unistab? Mitte keegi. Ja sügisene kohustuslik kartulite noppimine ämma juures või kolhoosis on möödunud mure, vaid Valdur Mikita meenutab veel kunagisi seakartuleid... „Igatsetud maa” muudab põnevaks armastuskolmnurk, mis lõpeb traagiliselt. Kas ühe osalise surm saabub teadlikult või kogemata lastud kuulist, jääb selgusetuks, nagu ei suuda hinnata oma teguviisi meespeategelane Margus Päiv isegi. Ta ei tea, kuidas juhtub, et tema kõrval seisev naine jahipüssist langeb. Nii pääseb mees ka karistusest, sest sulane tunnistab Marguse kasuks.

Noor mees on õppinud küll rätsepaametit, ent igatsus pöörduda tagasi esivanematele kuulunud Tuule tallu jääb kättesaamatuks. Seal elavad juba teised. Nende teiste hulka kuulub ka tema noorpõlve kiindumus Elli, kes küll vastab armastusele, aga tüdruku isale Margus ei meeldi. Elli läheb kodukandist minema, suure ja laia maailmaga tutvuma. Ta sümboliseerib kahtlemata toona vaikselt tärkama hakkavat naiste otsustatavust ning vabadusiha. Elli rändabki mõnda aega ilma ringi, ent pöördub lõpuks koju tagasi. Margus on aga vahepeal abiellunud endast vanema Eevaga, kes saab kaasavaraks raha, nii et ostetakse Orjaku talu, mis pole küll nõnda südamelähedane ega jõukas, kui enne mässu tema suguvõsale kuulunud Tuule. Külarahva varanduslikule ebavõrdsusele on autor päris palju lehekülgi pühendanud. Ja nagu tavaks, toimub eesti meeste põhiline ärplemine ikka kõrtsis, õlletoop käes. Otsitakse vastust küsimusele, kes on peremees, kes rentnik, kes rikkam, kes viletsam. See on ju igivana arutlusaine. Vaesema rahva hulgast kerkivad esile väga huvitavad kõrvaltegelased: veel 1841. a. sündmusi mäletav vanamees Mangu, kes loodab kogu elu vaba maad leida, ent sureb kodutuna soosaarel. Saunamees Koobakene, kes arvab, et oma maatükk vabastab ta põlualuse seisusest. Siis veel vigase jalaga sulane Vidrik ja õpihimuline karjapoiss Jass. Just kaks viimast leinavad mahalastud perenaist Eevat tõeliselt, sest see olnud nende vastu hea ja õiglane. Külasant Jukupoeg, kes kirjutab värsse ja unistab Kihvakaania-maast, on ehk liigagi selgelt Juhan Liivi sarnane ja võinuks teosest välja jääda. Kui vana vallakirjutaja ja aatemees Teoviil ameti maha paneb, ostab temagi vastu naise tahtmist talu: „Jah, maad, oma maad on ta igatsenud kogu selle aja, mis ta tagasi mäletab. See igatsus on nii vana, see on kindlasti vanem kui ta ise. Juba siis, kui Riias maad otsimas käidi, Vihanurme sõja ajal, juba siis mõtles ta poisikesena ühes, mis teised mõtlesid. Nüüd oli maa käes, mille pärast vanasti inimesi oli poolsurnuks pekstud. Nüüd oli see viimaks temalgi käes, mida ta kogu aja teistele soovitanud. Mis ta veel tahtis, kui ta nüüd õnnelik polnud?”

Romaanis kasutab autor ka üht oma meeliskujundit sinised mesilased.

„Igatsetud maal” on ka järg „Kuma taevarannal” (1950), kus tutvustatakse samade tegelaste edasist elukäiku ja tegevust 1905. a. Kangro kavatsenud kirjutada ka kolmanda osa, pealkirjaks „Jääminek”, mis pidi käsitlema Vabadussõda, aga poleli see jäänud.

Anna-Maria Penu. Eesti veri.

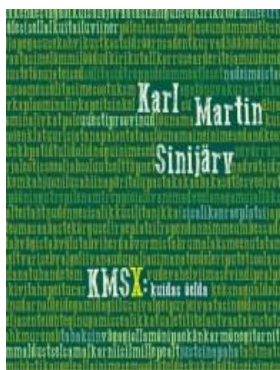
Lisa naiste lugemislauale. Eelistatavalt feministidele. Niisugustel raamatutel on igas keeles sõsaraid. Epiloogis seisab lause: „Emigreerumine võrdub kujutusvõimes abikaasa petmisega ning saab seetõttu samuti tuliselt hukka mõistetud.” Kes soovib, võib siit otsida mingit allegooriat, sest autor on elanud pikalt välismaal.

Kui üks naine on eluga hädas, siis on üks võimalik viis sellest üle saada raamatut kirjutades või siis panna oma mured päevikusse ning avaldada. Ikkagi jagatud mure! Peategelane, Eeva Ligi nimeks, tundub olevat ennast otsiv naine, nagu nooremapooldes suguõed enamasti, kuid eluvaadetelt siiski pigem nõudlik feminist. Naised peavad ju seisma mõnikord dilemma ees, kas abielluda või teha karjääri. Romaan sisaldab palju lehekülgi arutelusid armastuse ja poliitika (neoliberalismi) teemal, kuid need mõtted on trafaretsed ning kuidagi kunstlikud, ehkki enda arvates kuulutab Eeva vaid tõde. Ta eitab kapitalismi, propageerib sotsialismi ja võrdsuse ideed. Toetab, nagu üks korralik sotsiaaldemokraat kunagi, inimeste õigusi ja vabadusi, esialgu küll sõnades. Tegelikult mõtleb hoopis iseendale. Eeva mõistab, et tema hingeseisund nõuab eelkõige vaimsust, ta tahaks kunstiga tegelda. Elitaarseid ja tuntud kultuurinimesid leidub tekstis üksjagu. Eeva eelistaks olla revolutsionäär. Ma mõistagi ei tea, kui palju on Anna-Maria Penu ise oma belletristilises raamatus sees, küllap teadjam mingeid fakte ja suundumisi leiaks.

Jätanud abikaasa, ent pidevalt siiski Temale mõeldes, elab Eeva (mõistagi on ta ilus) koos hea välimusega Frankiga. Jääb lapseootele, kuid otsustab, et ei soovi järeltulijat. See seondub minu arusaamist pidi personaalse vabaduse nõudega, mis väheneks lapse sünniga. Asjasse sekkub

meditsiin, algav elu kaob. Kõik see aga maksab..., eurosid! Mees on kurb ja pettunud, ega romaani lõppedes päris täpselt aru saagi, kas nende teed viivad lahku või jääb suhe alles. Mees eelistab lihtsat elu. Eeva esimene abielu oli aga jõukapoolne, naine ise, nagu juba öeldud, mingit karjääri pole teinud. Juhutöödest elatuva Eeva ainsaks ametiks on sel ajal poliitikust emale kõnede kirjutamine. Kui aga „Postimees“ saab abordist teada, lõpetab parteijuhist ema tütreaga töösuhte. Tsiteerin „„Armastus““. Mu ema hääl kajab Maarjamaa Vasaku Vaimu viimasel kongressil nagu Mäe Krööda hele jaal. Kolm esimest rida olid tihedalt täis hallipäiseid, ülikonnas, rögisevaid ja pidevalt nina nuuskavaid härrasmehi, professor Taageperagi nende seas, kes jäid teda kuuldes kohe vakka. Orgaanilisi häälsusi pole sugugi kerge kontrollida. Eriti teatud vanusesse jõudes. Kuid kuna inimaju töötleb naisehäält põhjalikumalt kui mehe oma, siis polnud neil sinna midagi parata. Marie Ligi ignoreerimine oleks veel suuremat pingutust nõudnud, nii et nad lasid end sellel heledal jaalel õdusalt kaasa vedada. Ülejäänud kohad hõivasid apaatse olekuga hipsterid, kelle tagaajus pulseeris teadmine, et väljaspool seda saali peavad nad vaikselt, aga kindlalt hakkama teed andma muppidele, kelle poliitilised eelistused olid õnneks siiski alles lapsekingades. See andis hipsteritele esiplaanil figureerimiseks veel pisut aega. Tooliridade äärealadele jäävatel kohtadel istusid endised suurpankurid, neid oli täpselt neli, ning kakskümmend Linnateatri näitlejat, kelle pealavastaja Mutter oli ühtlasi parteisekretär ja neile osalemist soojalt soovitanud. Kultuskirjanikud, neid oli kaheksa, äraoleva ilmega ning võimatute muustritega särke kandvad noormehed ning tätoveeringutega, siniseks värvitud ja rastapatsideks punutud juustega neid võtsid koha sisse keskmistel toolidel, samal ajal kui prillidega oivikud, nende seas ka Zeineb, küürutasid tagareas, üks silm parteiliidril ja teine mobiiltelefonil. Tänu neile jõudis toimuv sotsiaalmeedia kaudu paljudele huvilistele enne kohale, kui esirinnas istuvatele vanameestele. Maarjamaa Vasaku Vaimu ridades polnud aga ainsatki rangete mooreeglite kohaselt üles löödud, kallites firmarõivastes neidu ega noormeest, keda võis kümnete kaupa leida pealinna tänavatel, kohvikutes, kontorites, kaubanduskeskustes. Nende puudumine oli üks kestvatest lahendamata probleemidest. Need noored rääkisid ainult rahast.“ Tekst jätkub leheküljel 120.

Eesti suhtes on noor 35-aastane daam muidugi ironiline, näiteks peaministri nimi on Vamps ja sünoptikul, kes ei suuda ilma ennustada, Taimi Viljak... Vampsi (Valge Eesti Neoliberalne Erakond) perioodi kohta leian lause: „Ja nõnda, aeglaselt, aga kindlalt, murdis tegelikult juba ammu lahtisest uksest sisse ajastu, mida paljud veel aastaid ironiliselt kuldseks nimetasid. Sest rääkimine on hõbe, kuid vaikimine kuld.“. Ulmelist märkan ka, meie lennujaamas peab läbima enne pardale pääsemist rahvastikuregistri kontrollosakonna, ja kui oled naiskodanik, kel aastaid alla 43, ei tohi sa ära sõita. Tuleb lapsi sünnitada! Ma muidugi mõistan autori ironiat EKRE nimelise erakonna vastu, aga konkreetsetes kontekstis on see üsna mage, samas naistel on õigus mässata, kui mehed räägivad mingitest kohustustest. Eeva toetab ka Mustamäel elava otsusekindla moslemitüdruku Zeinebi püüdlusi.

Karl Martin Sinijärv. KMSX: kuidas öelda.

KMS on teada-tuntud sõnahüpitaja ja võib-olla koguni žonglööer sel alal... Näiteks tasub väljend virtuaalsirvilauad meelde jätta (ei meenu, et seda varem oleks luules kasutatud), ja ega ütlemist univärkjalt või nimisõna iluviiner pole ka paha kuulata, nõnda kui ütlust südames seksikas kuunastik. Muidugi on kogus n.-ö. uussõnu enamgi. Ent natuke ka sisust, ehkki huvilisel tuleks ikka ise luulekogu kätte võtta, sest KMS-i tekstide mõte on suuresti seotud tema ütlemisvõtetega, mis tekitavad omaette sõnamängulise väärtuse, isegi siis, kui tajud tegelikult tõsitud: „ikkagi tooda ja looda / vaikuseks valmistu / värviline ja võluv / on metakalmistu“. Pealegi annab poeet kenasti teada oma loojakreedost, mida ei suuda üks surelik luuletutvustaja iial piisava täpsusega ümber jutustada: „Sa pista laulu sisse hing / ja tuliründ ja rütmid ning / üks väike kurikaval kratt. / Sa

hoia ikka kõrgel latt, / et lati all saaks karelda / ja maailm, see saaks paremaks.“ („Tao-tao“). Luulekogu esimene sõnaline lehekülg on tihedalt täis tikitud üht tähenduslikku lausekest, millest tsiteerin esimese rea: „meid on miljon meil on miljard meid on miljon meil on miljard meid“, ja nii pikalt pisikeste ja konkreetsete sõnade kordamisega lõpuni välja. On parafraase, nt. „ühte rauda taguda küll tahaks / mis kui vereaine südamest“, „miks, pärgli päralt, vaimust vaevat vaim / praevardas härgi keerutama pidi?“. Nagu luules ikka, leidub palju isiklikku, nt. „Peas veidi logiseb täna“, „Sõber, tule, sinu öla najal tahan nutta“ jt. Peatükk „Poliitilisi poeeze 2013“ moodustab omaette kimbu tähelepanekuid, milles vihjeid loojategevusele, aga ka vaateid endasse. Mulle sümpatiseerivad sellest alajaost read: „Ka löömatult ilusad tüdrukud väsivad ükskord. / Baarikapist kaob konjak, käest elu, latritest ruunastik. / Päevast saab öö, mõttest mõlk, Cambridge´ist Oxford. / Sahinal sebib su südames seksikas kuunastik.“ Järgneb rubriik „Sureliku Muuga Revisited“, mis minu arust sisaldab 16 luuletust ja mõjub kohati kriitilisironiliselt, kohati nukraltki, aga igati vahvalt: „Arvajaid jätkub ja säutsujaid jagub. / Teadjaid on teadagi vähem. / Mõnel on nagu ja mõnel on magu, / mõnel on hääl kisast kahe. / Kõigil on alati midagi öelda, / paljudel isegi karjuda. / Mõelda

vaid - lubatud on ju ka mõelda. / Sellega võikski nüüd harjuda." („On lubatud“). Siinkohal meenutan, et luulekogu „Sureliku muuga“ ilmus 2012. Melanhoolia nooti tajun tekstides „Sõpru kohtab“, „Üks teine“. Siis leian väikese alajaotuse „Küsimusi“, kus KMS esitab kuus lühimõtet ja lõpetab need küsilausega, kuid neid lugege ise! Pikemad luuletused-jutukesed leiab pealkirja alt „Porral oltõ“. Nendes on selgelt näha tallinlasest autori pilku kodulinnale, mida ääristavad KMS-i eluloolised seigid. Näiteks meenutab poeet, kuidas ta oma lapsepõlvkodu aknast Niguliste põlemist vaatas või siis pätipoiste küüsi sattus. Lõpetangi katkega selle jaotuse viimasest tekstist „h“, lootuses, et olen tsiteerimisega lugejas piisavalt huvi tekitanud: „kaksikümne aastat tagasi klassiekskursiooni lõppedes / peatus estonia ees ja tulekustuti sildil / sääli lõõtsukse hatuses nukas säras imeilus kiri / porral oltõ“.

KMS kuulub nende kirjanike hulka, kes ei armasta sisukorda, mina aga vajanuks seda pealkirjade täpsustamiseks küll.

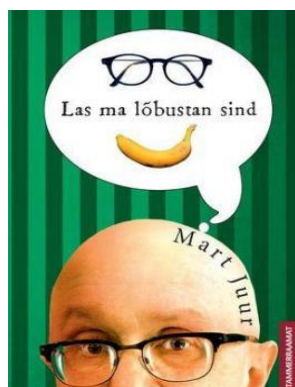
Liivametsa Lugemised - 103 / 2017

LÄHETUSLAUSED

Tõnu Õnnepalu arvamus „Maalehes“ (7. sept.): „Nii hea on ju kedagi vihata, kedagi süüdistada, see võtab sinult kogu elamise vastutuse“, pole uus, ent väärib pidevalt kordamist, kuigi need, kes seda kordamist vajaksid, elava klassiku mõtteid ilmselt ei loe ega kuula.

Vahepeal, puhkusel olles, ei jätnud ma lugemis- ehk töökohustusi sugugi unarusse. Kõik pole küll äsja ilmunud, mida loetlen, aga parem hilja, kui mitte kunagi. Annan teada, et koguteoses „Eesti mõttemaastikud“, mis sisaldab ööülikooli loenguid, leidub teiste seas ka Valdur Mikita tekst „Eesti lõunamaisest päritolust“ ja Kristiina Ehini „Mudamaadlusest“. Suvi oli ilma mõttes nukker ja ega loetud Põhjamaade kirjandus ka just rõõmutunnet ei süvendanud. Taani kirjaniku Helle Helle „Kui tahad“ on napi stiiliga lugu argielu väikestest juhtumitest ja asjadest. Pigem lugemisgurmaanidele kui naistekate neelajatele. Kuna autor kõiki oma mõtteid ei ava, tuleb kogu aeg hoolega kaasa mõelda ja teravamad terad kokku koguda. Norra kirjaniku Merethe Lindströmi „Talvearhiivid“ mõjub päris kurvastavalt. Vähemalt mulle. See on lugu maale elama läinud naisest, kes kirjutab oma mehe masenduse käes vaevlemisest. Nende ellu kuuluvad depressioon, narkootikumid, kitsad olud, lapse kasvatamine jne. Natuke ehk õnnegi. Tommi Kinnuneni romaanini „Nelja tee rist“ jõudsin rohkem kui aastase hilinemisega. Raamat jutustab soomlaste saatusest, Põhja-Soomes elava perekonna naiste vägevusest ja jõust ning meestest, kes suudavad sõjas vaenlasele vastu panna, aga võivad hukkuda tunnete väljendamise keerukuse tõttu. Tänavu ilmus Kinnunenilt juba järgmine teos, pealkirjaks „Peraküla“. Riikka Pelo „Meie igapäevane elu“ kirjeldab veidi omapärasest stiilis vene poetessi Marina Tsvetajeva perekonna ränki üleelamisi. Kuidas stalinliku riigi terror neid kohtles. Jah, pole kerge valida maad, kus õnnelikult elada! Tsvetajeva muidugi ei allunud võimule, ta ei hakanud agendiks. Ent isegi kõigega nõustumine ja kaasamine ei päästnud alati neid, kes kokkulepped sõlmisid, nagu raamatu lõpus selgub. Tsvetajeva elu lõppvaatus oli märgiline. Peter Wohllebeni „Puude salapärase elu“ on hariv. Metsnikust autor tunneb suurepäraselt Saksamaa metsi. Palju ridu on pühendatud puude saatusele (nt. tamm, pöök), nagu ilukirjanduses inimestele. Kliimamuutused ei jäta meist kedagi puudutamata, ole kuusk või kanna nime Kuusk. Raamat vajanuks kohati toimetajalt nõudlikumat kätt, mõnigi lause jäi pisut arusaamatuks. Ent asume kodumaise kirjanduse juurde.

LOETUD RAAMATUD

Mart Juur. Las ma lõbustan sind.

Juure loomingul on kindlasti väga palju austajaid, paraku mind lõbustavad tema tekstid harva. Aga vahel ikka muigan ka, nii et päris lootusetu lugeja ma kah pole. Kuid ma vähemalt püüan tema mõttejooksu mõista. Kahemõttelisus muidugi häirib, aga lookesed inimeste lauslollusest, rumalusest, naiivsusest, ahnusest (vaatamata ametile), ametnike kitsarinnalisusest, apteekide võidukäigust ja miljonist muust asjast, on üldteada ja alati ka belletristlikke hinnanguid ootavad teemad. Ja kui keegi pahategijaid nahutab, siis rahvas juubeldab, nagu oleks tasuta õlut antud. Isegi Indrek Hargla kuulsaks kirjutatud apteeker Melchior tuleb Juurele appi, kuidas siis muidu! Kuuleme ka pisut doktor Warro Wohglydest! „Hipsteri seiklused Kalamajas“ tuletab näiteks meelde, et kellel Uus Maailm kitsaks jäänud, võivad minna Kalamajja, sest seal käib tohutu ehitismärul

igal vähegi vabal nurgal. Kindlasti naudivad paljud pikka rubriiki „Endel Kellapi seiklused“, kus tegelase ema, proua Kellap, on päris traksis naine. Veroonika aga naiivne ja rikkust otsiv, kes ei raatsi isegi vanaema enda raha eest viimase hauale kivi panna. Alati telefoni näppiv doktor Tšernomõrdin kuulub samuti meie ajastusse. Ja siis kõik need kultuuris, meedias, poliitikas tegutsejad..., nende nimesid leidub 280 leheküljelises raamatus päris palju, ei jõua kokkugi lugeda. Kellele Juure juurimisvõtted sobivad, lugegu rõõmu ja täie rinnaga (peaasi, et kõht oleks täis, siis ei aja meelt kurjaks), ülejäänutele ilmuvad teistsugused lood. Katke viimasest ja ühest vahvamaast tekstist „Lumememm, kes ei tahtnud ära sulada“: „Sander aimas, et maailm on põnev paik, kus toimub kummalisi asju. Näiteks eile hommikul jõudsid lasteaeda kõigepealt Kertu talvepüksid ja alles siis saabus jahmunud Kertu koos ehmunud emaga. Nad rääkisid, et püksid olevat end tee peal jalast rebinud ja lasteaia poole punuma pistnud. Lasteaia direktor jootis Kertu emale suhkruvett, püksid aga ronisid kappi ja riputasid end nagisse, nagu poleks midagi erilist juhtunud.“ Lugu läheb edasi. Kui palju ma raamatust tarkust kogusin, ilmneb hiljem!

Martti Kalda. Viimsepäeva laupäeva hommikul.

Eesti kirjandus on täienenud veel ühe intrigeeriva ja provotseeriva novelliloojaga. Tõsi, debüütkogumikku valitud tekstid on varem kõik kas „Vikerkaares“ või „Loomingus“ ilmunud ja ilmselt paljudele ka oma erilise, pingelise jõulisusega mälu salvestunud. Eeskätt autori isemoodi julm-karmide kirjelduste ning teemade tõttu. Ent üle kõige kõrgub siiski vaimukus, iroonia ja salvavus. Mina loen Kalda novellidest üldistavalt välja, et maailm on üks absurdne, juhmuse ja vägivallaga asustatud-sisustatud paik, kus tuleks läbi viia totaalne puhastus. Kus tuleks vana ja devalveerunud inimsugu uue vastu välja vahetada. Teadagi ei ütle autor seda otse välja. Eks me oleme mõnikord ka maailmas eksisteeriva suhtes eelarvamuste küüsis, mida Kalda põrgulik vindi ülekeeramine aitab „süvendada“. Võõrad rahvad, arusaamatu usk jm. Mõnda lugejat ehmatab kindlasti räigevõitu seksuaalsuse münt.

Niisiis neliteist novelli, üks sarkastilisem kui teine, ja vägivalla kirjeldamisel pole sõnu kokku hoitud. Tegelaste galerii on kirju, aga küllap maailma maid, rahvaid ning riike terava pilguga jälgiv autor juba teab, millest kirjutab. Tutvustajal pole aga sugugi lihtne neid lugusid lühidalt ja täpselt vahendada. Üldiselt mulle lühilauseste liigkasutus ei sobi, ent Kalda kohati vaid ühe- või kahesõnalised väljendused rikastavad lugu.

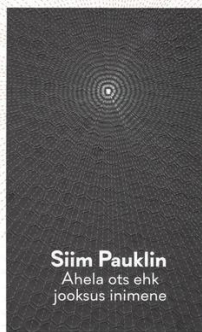
„Martinsoni apoteoos“ on pesuehtne pila mehest, kes mõistab elada võimukat ja uhket elu, kes pürgib aina austusväärsemale ametikohale: „Pärast tema surma avas rahvusraamatukogu Martinsoni-nimelise tiiva, kuhu tema teosed paigutada, sest oli ju Martinson ise hoolitsenud selle eest, et raamatukogu saaks juurdeehituse jaoks riigieelarvest raha. Martinsoni kogutud teosed anti välja kümnetesse tuhandetesse ulatuvas tiraažis. „Mart Martinsoni maailm“. 25. köidet.“ „Vahtkonnas“, tegevuskoht Tagavere, kargavad koguni koolnud haudadest välja. Maja, kus tegevus toimub, valvavad kauged esivanemad, sest elavad on kõik lahkunud. Talu aladelt kiirgab vaid huarahu ja – vaikust. „Ühel päeval Aleksandroopolis“ sarnaneb ideelt natuke ehk eelmisega. Vana ei sobi ja paremat ka ei tule nii ruttu, kui vaja. Noor naine Bella (Isabella) soovib alustada uut elu ja sõidab impeeriumi põhjaalade linna Blah`, kus kasu on elanike ülilm jumal. Eks iga lugeja peab ise mõistatama, kus se paik asub. Siin elab ka rikas ja erilise mõjuvõimuga Ibrahim, kellega naine kohtub. Mõlema peas pesitseb katastroofiline kurjus. Mehest saab kõrge ametnik, keda jumaldatakse ja kes tunneb end jumalana. Ühel heal päeval kavatseb ta hävitada nurjatu linna. Selleks pole aga muud vaja teha, kui vajutada nutitelefoni klahve. Naisest on saanud tema jünger. Kirjeldused on vägevad, plahvatus järgneb plahvatusel. Kõik puruneb. Ibrahim pääseb kõrgeima Isanda paremale käele istuma, Isabella pommivõõga terroristina kuradi kätte: „Kuradid rabasid kohe tema hingest kinni ja kihutasid sellega põrgu sügavaimasse põhja. Põrguvürst ootas juba teda. Sadistliku mõnuga rebiti värske hingeke demonite hordide ees alasti, piitsutati ja piinati. Isabella karistus oli julm. Kuus kuradi vägistasi teda ööl ja päeval kõikidesse kehaavaustesse kuni aegade lõpuni. Lootus Ibrahim kohata kustus peagi ning neiu õrn hing murdus.“ Mees aga: „Tema saatuseks oli igavene õndsus pilvepalees Kõigevägevama hoole all. Ja kuussada taevast neitsit. Ja ei mingit Isabellat. Ibrahim kiristas jõuetus vihas terve igaviku oma igavesi hambaid.“ Toimuks nagu puhastus, kõike saaks uuesti rajada..., puanti ma siiski ei ütle. Võiks küsida, kas siis keegi veel loodab, et kunagi saab uus ja parem maailmakord? Muidugi, alati kohtab inimkonna hulgas utopiste, kes usuvad tohututesse muudatustesse. Tsiteerin veel: „Rikastest said vaesed ja vaestest rikkad. Raha, kuld ja kalliskivid kaotasid mõtte, sest kuld ei täida kõhtu, kalliskividest putru ei keeda. Rahvas voolas linnadest maale. Põldudele ligemale. Inimesed rändasid karjadena põhjast lõunasse. Soojuse, päikese ja troopiliste viljade suunas. Blah`uhkete kortermajade asukad palusid varjupaika puulobudikest. Sest agulis olid endiselt alles ahjud ja kaminad. Ning oskus neid kütta.“ Novell „Valged kihvad“ näitab samuti vägivald ja hävingut, sest igal ajal leidub neid, kes soovivad teiste oma õigust ja usku viia. Martti Kalda kirjeldab nimetat loos vaimukalt reisimise „mõttekust“. Poisid igavlevad, lähevad bordelli. Lõpuks vihastab üks neist, John nimeks, hambaid peseva pärismaalase

peale ja lööb selle hambad sisse. Politsei ostetakse mõistagi ära, hotellist lahkudes ulatab teenija aga mehele nutsaku, kus sees väljalöödud kihvad. „Askeesis“ soovib mees asuda väljapoole elu ja ühiskonda. „Minu sõber Jaan“ on lugu kirikuõpetajast, kes pärast järjekordseid valimisi kaotab kõnevõime. Seejärel teadagi ka töö ja perekonna. Pärast metsikult elatud päevi viiakse ta hullumajja, kust pääsedes muutub usukuulutajaks. Hääle saab ta tagasi pärast seda, kui on peaministrile ja teistele kätte maksnud. „Kadalipp“ on parajalt naljakas ja kirjeldab jalutava mehe kohtumisi erinevate tüüpidega. „Vaid viiv igavikus“ räägib mehest ja naisest, kes pääsevad tulekahjust, ning mis sellele järgneb. „Loomaaed kontoris“ näitab allegooriliselt, mis juhtub, kui (inim)loomad asuvad maad valitsema. Üks õudsemaid tekste kogumikus. „Pereväärtused“ sisaldab tüki ehmatavat fantaasiat pealkirjas osutatud teemal. Märksõnaks avatud ühiskond, ikka väga avatud. „Varanasi needus“ kujutab endast üht vabakutselise ajakirjaniku sürri unenägu. Mees lähetatakse Pariisist Indiasse ja seal puutub ta kokku täiesti mõistusevastaste rituaalidega. Aga äkki läks tegelane Jean Pierre lihtsalt hulluks, mine võta kinni, sest Kalda on ütlemata peen sõnaseadja. Jah, see kõik võib juhtuda ka Euroopa suurlinnas endas. Niminovellis „Viimsepäeva laupäeva hommikul“ sõidab erak Johannes saarelt maale, ja mida ta siis kõik teada saab. Vanamees kuuleb, et pank võib kindlustada inimlast ka viimsepäeva tuleku puhuks: „Teate, vanaisa, kui tulebki viimnepäev, siis pärast selle lõppu võite oma rahanatukese ikkagi meie pangast kätte saada! Ning kui teil järglasi pole, siis paneme teile raha kirstu kaasa.“ Taibates, et oli just uue toote välja mõelnud, jättis ta Johannese ja hallpea maha ning lippas uute ohvrite poole: „Raha haudapaneku teenus! Kaevame, pitseerime, valvame! Garanteeritud!“ Paraku osteti õhku pankurite pahameeleks vähe. Kordan üle, Kalda lahendab meie päevade olulisi küsimusi isemoodi ironiaga, mis kohati mõjub võikaltki. Loos saavad pihta ka nii sotsiaalmeedia kui meediamehed: „Vanamees väljus sarast kui kättemaksu ingel. Kirves ühes ja sirp teises käes. Niites meediamehi kui kuiva kõrrepõldu. Lüües päid maha. Raiudes käsi ja jalgu. Lükates teraviku nii mõndagi kalki südamesse ja tühja kolpa. Kuni viimane kui üks. Sulesell. Oli mullatoidule saadetud.“ Lugege kindlasti, üks äraütlemata tihke lugu. „1+2=4“ on parajalt skisofreeniline lugu mehest ja naisest, rohkem pole midagi öelda. Novelli „Viimsi viimane võsaviilem“ peategelane Viimsi mõisahärra Markus Maydell unistab kuulsusest ja kutsest presidendiballile, muidu on tal kõik olemas: „Väljastpoolt vaadates polnud tal millegi üle kurta. Ta elas Viimsis. Valla kõige uhkemas majas. Sisebasseiniga. Tenniseväljakuga. Hiigelaiaga. Vaatega Tallinna lahele. Valged laevad tulemas ja minemas. Lained rullumas randa. Kesklinna kilukarbisiluett taevapiiril. Ka äri läks hästi. Reklaamiäri. Sest riigi suurim õhumüügikontor kuulus temale. Raha jätkus ja jäi ülegi. Ta võis lubada endale sõita kolme autoga. Maastur. Kabriolett. Audi A6. Või taksoga. Tellida limusiini. Šampanja ja litsidega.“ Kirjeldus jätkub. Igatahes ühel päeval jõuab Härra Villem Võsa, Viimsi hunt, presidenti kättele. Kes kogu teksti läbi loeb, saab teada, keda kujutavad endast inimhunnid, miks tahavad nad elada karjaelu jne. Rahvas aga, tema võtab enamasti hundijutte tõesti tõena, on minu lihtne kokkuvõte. Motiivid, mida Kalda oma tekstides kasutab, pole erakordsed ega tundmatud, põnev on aga nende äärmuslikkuse kujutamine või sõnaline demonstreerimine.

Lea Mändmets. Mullumuiste.

Luulekogu suureks väärtuseks on kujundus (Kaupo Torim): rahvuslikud mustrid, kirjad, mis iga teksti juurde illustratsiooniks lisatud. Toon mõned näited: Tõnnuvere naastukiri, Pilistvere männiharukiri, Suure-Jaani karukäpakiri, Paistu tõllakiri, Halliste tarasaiakiri, Helme kõõrukiri, Paistu põrsakiri, Pühalepa kärbselikiri jne. Neid on tõesti põnev uurida. Luule ise nii haarav pole. Räpina lumekirja juures on luuletus: „Ürgema mõtiskelud on lihtsakoelised. / Ta koob sõna kõrvale sõna, / põimib nad ühte, värvib lõimelõngaks. / Iga päev kehtub Ürgema / oma tundevoil uut kedrust. / Kolm sõna ei vanane iialgi.“ Väga tinglikult võiks öelda, et kaks kogu läbivat tegelast on Ürgema ja Taevaisa, kelle kaudu jutustatakse igasugustest asjadest, mis sageli seotud aasta-aegadega. Tekstidesse on toodud nii Ilmaratas kui Jeeriku pasun, lendav vaip ja Atlas ning jumala silm. Luuletatud on rohkem küll Kungla rahvast, kuid ka kristlus kui kujund tundub sees olevat. Loomulikult päike, kuu, taevatähed, tuli, taimed. Üldistatvalt öeldes sobib Ürgema kui mõiste muidugi igale poole, tema ju ongi see, kelle järglased me oleme: „Täiskuu ajal tantsib Ürgema maatantsu. / Ta on maa juur, ta on emajuur. / Ta on ruutude ruut. / Ta on ruutjuur. / Ürgema laul täiskuu ajal on hällilaul.“ Samas mõjuvad kuidagi kentsakalt järgmised read, mis sisuliselt võivad ju õiged olla: „Päike ütleb oma naisele: „Sa oled mu / erksärav koduvein.“ / „Natuke magushapu,“ täiendab Ürgema. / „Vastad mu maitsele,“ lisab Päike / ja annab Ürgemale suud. / Nende veinpunased huuled janunevad / pidevalt armastuse järele.“ Taolisi tekste on teisigi. Aga küllap iga lugeja leiab sobivad värsiread üles, tore on igatahes meenutus: „Metsmaasikad kõrre otsa lükituna / on igavene lapsepõlv. / Muistemullu ja mullumuiste / tegid lapsed ikka seda. / Eesti aeg on olevatulev.“

Siim Pauklin. Ahela ots ehk jooksus inimene.

Molekulaarbioloogi haridusega rakuteadlasest autor on veel avaldanud haikukogud „Aheldatud Jõgeva“ (2011) ja „Viis ürgelementi ja koer“ (2017). Tänavu ilmunud väljaandes on rohkesti vaimukaid, lausa elegantseid poeetilisi lühivorme. Mõned ütlemised: „loen arvustusi / et teada saada / mida raamatust arvan“ või „otsin elu mõtet / internetist / populaarsuse järgi“.

„Ahela ots...“ sisaldab aga nii filosoofilisi kui psühholoogilisi esseistlikke arutlusi ja interpretatsioone kui ka värssideks seatud mõtteid. Selge, et inimese olemasolu ja maailma mõtestamine huvitavad teda. Eks ta noore ja eneskindla mehena tahab meid targemaks teha, kuigi kohati tajud vanamehelikku heietamistuju ja skepsist. Raamat on täis intellektuaalseid viiteid ja vihjeid. Paljud tähelepanekud on varem juba teada, ent vajavad aeg-ajalt ülekordamist. Pauklin viitab sageli Dostojevskile ja mõtiskleb tema vaadete üle. Paistab, et ka

Vana-Kreeka müütiline tegelane Sisyphos, Prometheus, samuti Nietzsche, Wittgenstein, Camus ja Goethe pakuvad talle huvi. Tegelikult tsiteerib Pauklin väga paljusid tuntumaid ja tavalisele lugejale vähem teada nimesid, kõiki loetleda ju ei jõua. Geenid kui kujund paistab samuti korralikult silma. Lause „müntide kõlina aga kuulutasime pühasõnaks“ räägib iseenda eest. Teemadeks on nii kurjuspiinamine (nt. „Pronkshärg“, „Armastus ja elektrikarjus“, „Hommikukohvist genotsiidini“) kui headus (nt. „Headuse banaalsus“), moraal, looduse käitumine ja käigud, ning inimene selle kõige keskel (nt. „Kui mitu neuronit on hing?“). Tsiteerin: „Üks inimene on teisele hunt / teine kolmandale karjane /---/ siiraid lambaid leiab harva / läbinisti hunte niisamuti/ oht hõljub alati õhus / iseennastki ära petta.“ Autori eruditsioon on kahtlemata lai, mis lisab põnevust. Lisaks vaimukus, mida alati tekstides hindan. Paratamatusse, mis inimest alati saadab, suhtub autor noore teadlase rahulikkuse ja põhjendatusega. Kes siis ei tea: „Kõik muutub ajas, miski pole jääv. Elu on liivalossi ehitamine, teades, et vihmasadu lõhub peagi selle lossi – surm teeb elu jooksul tehtud pingutused sisutühjaks. Maailm pole mitte ainult ebaõiglane ja täis kannatusi, vaid kõik see närusus saab ka liiga ruttu läbi. /---/ Ka Antiik-Kreeka filosoof Herakleitos on öelnud, et sama mees ei saa astuda samasse väljajäetesse kaks korda, sest sitt pole enam sama ja mees pole enam sama.“ („Lõputu muutumine“). „Ahela ots...“ lõpeb nõnda: „Ristik tärkab mullast / pöörab kaela päikese poole / ja hakkab jänese kombel hüppama / ta lidub kõigest jõust lehvitat oma / tiibu ja tõuseb kotkana lendu / liugleb üle metsade ja laante / kuni tuul enam ei kanna / vihmast vettinud suled langevad maha / ja keha sukeldub valge vaglana / kõdunevasse mullakamarasse / seal ta uuristab oma käike / kord vihmaussi siis mullamutina / kuni talle kasvab jäme tammetüvi / ja lai võra mille okstel meeldib / sinu lastelastele turnida.“ Autor püstitab rohkesti küsimusi, aga vastamine eeldab aega, seda tal muidugi veel jätkub.

Tuuli Tolmov. Aristarkhovi meetod.

Tegevus algab aastaga 2037, kui Moskva peab sõda (on see ususõda?) ja vanaldase naise kolonel Bogomolovi kätte tuuakse varemest leitud ingliskeelne päevik. Ei teagi, kas sisu nimetada ulmeliseks või ei? Teisalt, vaevalt et täie mõistusega inimene plaanib unenäomasinat teha. Igatahes kuuluvad need 2006. a. kirjutatud märkmed ühele Afganistanist omal ajal Venemaale põgenenud mehele, psühholoogile-psühhiaatrile Aleksandr Aristarkhovile, kes on tegelenud unehalvatuse ja -häirete uurimisega. Romaani algul elab teadlane Tartus, kuid hiljem põgeneb Jekaterinburgi, sest pärib pärast ema surma seal uhke suvila. Põnevuse puudust romaanis pole. Fanaatiline uurija, pigem siiski psühhopaat, unistab kuulsusest ja koguni Nobeli auhinnast. Selle kõige nimel ei kohku ta ka patsiente tapmast. Enda

meelest teeb ta kõik õigesti, kui hävitab katsealuseid-kodutuid. Tartus koguni ühe õnnetu Mihkli, seega kerkib esile teadlase tööeetika. Pole ülearune lisada, et Aleksandr, kes on algul vaadetelt ateist, valib hiljem islami tagasi. Lisaks tuleb välja, et ta isa polnudki hukkunud miiniplahvatuses, nagu Aleksandr teab ja ise unes näeb, vaid oli töötanud Talibani heaks. Seega pärib mees lisaks hinnalisele suvemajale ka verist raha. Tundeliin eksisteerib ikka ka: Eestis on mehe elukaaslaseks Maarja, kes läheb küll Hispaania kallima juurde, kuid pettub. Jekaterinburgis kihlub mees rikka ja kapriisse Elizavetaga viimase isa sunnil. Naine paljastabki lõpuks Aleksandri tegevuse. Ent nüüd pange tähele, Elizaveta osutub hiljem, aastal 2037, kolonel Bogomoloviks. Ametisse saanud ta tutvuste ja altkäemaksu toel. Temagi isa on pururikas, kuid töötab riigi heaks, mida teeb, täpselt ei öelda. Igatahes pärast Aleksandri arreteerimist nõuab FBI nn. teadlase uurimistöo materjale, et neid oma tegevuses ja inimeste mõjutamises kasutada. Tuleb välja, et tegelikult tapab Aleksandr oma katsejänesed hirmuga, raske on ju kindlaks teha, millest süda tegelikult üles ütleb: „Enam ei tundunudki abiellu Elizavetaga nii hea idee. Kuid Anatoliy oli talle juba sellise kingi teinud, et ta oli põhimõtteliselt ostetud mees. Kui ta nüüd ütles, et ta Elizavetaga ei abiellu, võib ta endale sõbra asemel vaenlase saada. Anatoliy näeks seda ärakasutamisena, milles ta tegelikult ei eksikski. Aleksandr istus oma monitoride taha ja silmitses magavat meest. See tundus fenomenaalne, et ükski

politseinik pole veel temaga rääkima tulnud. Ta oli kas geniaalne jälgede peitja või oli kohalikul politseil täiesti ükskõik. Aleksandr oli katsealusele seekord jälle LSD-d manustanud. See ei võtnud kaua, et narkojoove peale hakkaks. Aleksandr kavatses hoida teda pidevas unes ja võib-olla ka kerges halvatuses, et ta üles ei ärkaks. See oli hämmastav – värvid ja kujundid lausa tuiskasid ekraanil, moodustasid selliseid värvikompotte, mida terve mõistus poleks eales kujutleda suutnud. Mehel oli üks võimas tripp, sai Aleksandr muiates aru. Huvi pärast rõhus ta mehe hirmule ning kujutised muutusid. Kirjusus jäi samaks, aga südamelöögid kiirenesid ning vilkuvad pildid muutusid õudseks ja häirivaks. Isegi Aleksandri käsi peatus teel kohvitassi poole. See oli nii sürreaalne, nagu oleks lastemultikas muutunud õudusfilmiks, aga säilitanud oma formaadi. Pole ime, et LSD ja unehalvatus kokku ei käinud. Aleksandr üritas neid tinglikke kujundeid mõista, kuid see oli tõepoolest keeruline: värviline lihavõttejänes, seejärel irvitav pea, kust koorus vikerkaarevärvides liha ja nahka. Lillad ja sinised leegid. Tantsivad luukered. Nad moondusid, luukerede asemel olid lihtsalt laibad, kellel olid lilled silmadeks ja suuks. Aleksandr hõõrus silmi, see ajas tal endalgi pea valutama. Pildid tekitasid magajas kohutavat hirmu. Mõne minuti pärast ütles ta katsealuse süda üles, nagu neil kõigil, ja kujutised lakkasid nagu lõigatult. Aleksandr nõjatus mõtlikult tagasi ja lülitas tüütu südamemonitori välja. Suutmata ikka otsusele jõuda, kas unenägede lindistaja aitab teda või on üleliigne, vabastas ta mehe rihmadest ja juhtmetest, et laibast kiiresti lahti saada." Hiljem ta oma surnud patsiendid uputas. Järgnevad elupäevad veedab Aleksandr Moskva vaimuhaiglas. Teos pole eriti paks, kuid tegevust jätkub. Usun, et rahvaraamatukogude lugejad on rahul. Raamat pärvis 2016.a. „Tänapäeva“ romaanivõistlusel kolmanda koha.

Liivametsa Lugemised - 104 / 2017

LÄHETUSLAUSED

Ma ei tea, kas Triin Soomets kirjutab „tõtt“, aga „Loomingust“ (nr. 8, 2017) leian read: „kannatad karjamärssi / kargad kaerajaani / armastades Armanit“. Kas te ikka teate, kes on Armani? Karjamärss on muidugi juba ammu võõras sõna ja ega vist kõik noored kaerajaanistki palju tea. See on mõistagi liialdustega lause, aga eks värsid ju eeldavadki seda.

ZA/UM-i väljaandest „FINAL CUT. Nihilist FM“ leiab sõnavara ja mõtteid, mis minu eas juba külmavärinat tekitavad, ent koostajad on kindlasti vaeva näinud. Ega muud polegi lisada, kui, oh, seda sõnavabadust! Järelsõna autor Tiit Hennoste kirjutab, et nihilist on autoriteedi, moraali, kultuuri, religiooni, valitsuse ja ühiskonnas kehtivate väärtuste ja tavade eitaja. Aga ka elu mõttetuse kuulutaja. Eks me seda teame, aga ega kordamine paha tee. Kogumikus esineb ka mõni juba tuntum nimi, nt. Olavi Ruitlane, Mudlum.

Loone Otsa raamat „Kuulsad ja naljakad eestlased“ pakub kõige kõrval ka paraja portsu lugusid, mis seotud eesti kirjarahvaga.

Veel teatan, et 14. kirjandustuur „Sõnaränd ehk Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes“ toimub 6.-10. novembrini.

LOETUD RAAMATUD

Juhan Aru. Vihmapiisk nina peal.

Sümpaatne nagu esimene kogugi „Rahutu rõõm“ (2015). Enda kohta ütleb autor: „olen moodne kodutu / seinu pole, aknad on pärani / ase üle ilma laiali“. Aru loomingust peegeldub vastu võõrsil viibimise ja üksiolemise tundeid: nt. „elus olla! on vahel nii ilus“, „päev langetab pead ja udu tõuseb“, „külmaks kippuv olemine“. Kuid leidub ka mõtteid kevadest, poeet ju veel noor (s. 1986): nt. „väike laps labidaga“. Ent vihmast ja sügisest leiab kõige rohkem ridu: nt. „siis vaibub vihm“, „läbi rõduakna imbub midagi sügisest“, „vihm lõpetas töö, ajas inimesed ära“, „enam ei märkagi kohinat“, „vihm klõbistab aknal“. Aga vihm võib olla ka tore: nt. „väikesed pääsukesed tipivad murul“, „vihm tipib tantsib“, „vihmapiisk on nina peal“, „jälle naerad“. Suurpärane lugemine neile, kel meelel nukrus, kuid kes hoolivad siiski

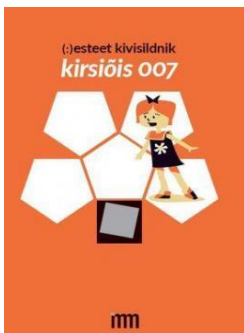
vihmast! Kuulakem siis aastaajale sobivat teksti: „läbi rõduakna imbub midagi sügisest / tema rõske tervitus / hiline haigutus, kui tuppaa hiilib hell päike / vanaema hääl / õrn mälestus nagu viimane roheline / aina jahedamas vihmast / kui sügisetuul kannab vanad lõhnad / naasen töölauda taha / pidetud mõtted nagu vettinud lehed / arvutused paberil / liidavad möödunud aastaid / kus võõras hallus, võõras valgus, võõrad vihmad / kus hea-olu ja muretus / nagu küsiks, kas igatsen / augustitorme / mis pilluvad puid ja rebivad lahti vanu katuseid / ei luba kõigil minna oma rada / kas

tõepoolest igatsen / varasügisel, kui päevad jäävad lühemaks / kui päike ei ärata enam / on terav vaid viivuks, kui särab värsketelt lompidelt”.

Karelus. Betoon Asfalt Plastmass.

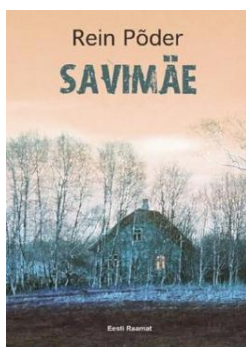
Raamatu kujundus ja värv hakkavad silma küll, Andres Rõhu töö on huvitav. Ent ilmus ka mustvalge variant. Kogus on 56 teksti, kui ikka õigesti üle lugedin. Luule ise mulle erilist elamust ei pakkunud, ent vastu ka ei hakanud, aga kindlasti leidub neid, kellele sõnum rohkem mõjub. Näiteks noorema keskea künnisel meeslugejad? Karelus kirjutab eeskätt isiklikest muredest ja meeleoludest, nagu luuletekstide autorid enamasti. Valitseb pessimism, nii et üldine tonaalsus pole kuigi särav, pigem masendusse kalduv: „Peepli / tere hommikust / mulle / sa ei saa kunagi nii vanaks / kui välja näed”. Selge see, et betoon, asfalt ja plastmass pole just kõige armsamad materjalid elu jaoks, samas ega neist ka pääsu pole. Karelus igatahes luuletab nii: „Olla parem teisest / kolmandast ja viimasest / kuid leek ikka veel / hõõgub on sihiks mängida / inimeste ees hunti lambanahas / näidata kihvu ja sarvi seljataga / betoon asfalt plastmass”. Peepli kohta, küllap ikka ennast vaadates, kirjutab Karelus veel: „Olen sitapea / kannatamatu / vahelesegav lohakas / kaoseline sisutühi / klantsiv naeratus / rahulik ja ja vaikne / paigalseisev must auk / tähelepanu keskpunktis / tolereeriv hooliv salliv / aus tõene vaba usklik / peepli elu on lihtne”. Malemäng kui mingi märk on ka luules sees: nt. „Kuningatiival valitseb tühjus”, „Malemeistri suurim hirm on nietzsche”. Et autor viimati nimetat filosoofi loeb, kinnitab nt. „Mõnikord olen enda jaoks liiga vana”. Midagi on Karelusel selle eaga vist korrast ära, märksõna kohtab mitmes luuletuses, nagu mõistet vabaduski. Kusagil äraseletamatus internetis märkasin tema nime kõrval nimetust nihilist, aga kogumikus „FINAL CUT” teda kolmekümne viie autori hulgas kirjas pole. Ega ma täpselt ka ei tea, mitu protsenti peab kõigele vastu olema, et seda tiitlit, nihilist siis, ära teenida. Igatahes jääb mulle kauemaks meelde luuletus „Keha inetus ei rüveta vaimu”: „Keha inetus / ei rüveta vaimu / vaimu kaunidus / ehib keha / lihtne / ei teagi / mis meeleolus / täna ärkan / ja välja lähen / kas näha vääritud / inimesi kel vaja rohkem / või väarikat maailma / mil vaja vähem / mul on mõlemale nii palju anda / kui vaid emb kumb / seda sooviks / pole minu asi segada värisevaid / olendeid toa ja maailma nurgas unistamas / minu asi / on olla tõeline / ja päris”.

(:) esteet Kivisildnik. Kirsiõis 007.

Kuigi kirjanik Kivisildnik teatab halastamatu ülbusega „Sirbis” (22.09.2017), et „Raamatukogud ja raamatupoed ei toimi. Need kommertslikud ja meelelahutuslikud urkad on kultuuri hävitanud. Sisevaenlased. Kahjurid. Kaupmehed. mm!” See viimane lühend, mm siis, on ühtlasi ka „Jumalike ilmutuste” uue seeria tähis. „Kirsiõis 007” on sarja esimene üllitis, ülal tutvustatud Kareluse kogu aga teine. Kuna töötan raamatukogus, olen Kivisildniku silmis kirjanduse vaenlane ja kes teab mida veel, ometi püüan võimalusel igat sorti eesti kirjandust, ka tema kirjastus(t)e tooteid tutvustada. Ma tunnistan, et ei mõista alati Kivisildniku ülimalt otsekohest ja sageli hirmutavalt sõnastatud maailmavalu. Kuid tunnistan paratamatust, et tal on õelutsedes mõnikord ka õigus. Samas „(:) puuraiduri raske elu” ja „(:) juhan liivi lugu” ajavad südame täis, sest lugejal on samuti õigus pahutseda.

Luuletused on kirjutatud 2012. aastal, välja arvatud viimane „(:) loll riik ja lollid puuebajad”, kus ilutsevad read: „ja siis veel / see loll / remmelgas / söögu sitta”. Eks Kivisildnik kirjutab nagu loodus andnud, ja loodus on käskinud tal olla tõre-rõve ja kõrvetav. Kui kasutaksin looduse asemel väljendit Looja, oleks kohe mul endal kuri karjas, sest meie loomerahvas on valdavalt sotsialistid ja ateistid. Ka on Kivisildnik minuga kord juba pahandanud, nii et Sangla talus luuletatud värsside analüüs on küllalt ohtlik tegevus. Seega jätan igale lugejale vabaduse oma lemmik ise välja otsida. „(:)inimesi on liiga palju” soovitan siiski vahele jätta, liiga kange kraadiga tekst, kuigi sisuga paljud ehk isegi nõustuvad. „(:)turvamees popi ja puuritantsija huhu” on päris nauditav, küll jantlik, aga sobib ka kooliprogrammi. Vist? Ma ei taha olla ülekohtune, lugemisväärselt leidub päris mitmel leheküljel. Kuna allpool tutvustan Jürgen Rooste värskes luulekogus leiduvat kolme isamaalist laulu, siis tsiteerin ka Kivisildniku samateemalist teksti „(:)luuletus isamaa ilust”: „isamaa / on nagu pidžaama / triibuline / sinu esimesed triibulised / sitatriibuga põhiseadus / isamaa diilerid müüvad / vajadusel ka triibukaupa / isamaa / on nagu pidžaama / isamaa / on soodne võimalus / saada elavalt maetud / viisakasse seltskonda / pidžaamaga muidugi ei lähe / samas keegi ei üllatu / kui sa ööriietuses / teadvuse kaotad / aga mis põhiline / pole midagi lihtsamat / kui lisada triipudele peotähti”.

Rein Pöder. Savimäe.

Kergesti loetav ning kohati üsna tüüpiline kodumaine perekonnalugu, nagu neid on ikka ilmunud ja ei jää seegi viimaseks. Kes varem enam-vähem kõiki Põdra romaane lugenud, tunneb kirjaniku juba stiili järgi ära. Kevad, küllane loodus, üksindustunne, mõned intellektuaalsed mõtisklused. Natuke ka maist armastust ja romantilist tundlemist, viimast sedapuhku eelkõige peategelase Sveni suhtumises oma abikaasasse. Sisust veel niipalju, et Tallinnas elav tõlkija saab ootamatult pärandiks ema kunagise elukaaslase talu Lõuna-Eestis, üsna riigipiiri lähedal, paistab, et Saatse saapa kandis. Romaan kirjeldab, miks Savimäe vaid kord seal käinud linnamehele jääb ja kes veel võinuks olla potentsiaalsed pärijad. Ent maaliline järv Savimäe külje all on seotud kõheda juhtumiga, mis ootab saladuskatte kergitamist ja on tegelikult romaani alusmõte. Põnevust lisab surnud taluomaniku notari kätte usaldatud portfell, milles kirjad-

ülestähendused, kust selgub ühe noore naise saatuslik uppumine või siiski uputamine Saksa ajal ning selle järelkajad perekonnas. Mõistagi on põhjuseks armastuskolmnurk või isegi nelinurk...? Kõike ei saa lugejale ometi ette ära rääkida. Kuid nii mõnigi tegelane peab seetõttu süütundega edasi elama. Toona järvest leitud naine oli taluomaniku Johannes Veinbergi ema. Enne surma kirjutatud kirjas loodab vana mees, et Sven selle juhtumi raamatuks vormib. Seda viimane ka üritab teha. Ajastukohaselt on romaani toodud illegaalsete immigrantide piiriületus, natuke hiljem koguni suurema seltskonna võõramaiste inimeste enesekindel pidutsemine talus. Esimesed põgenikud, rase naine kahe lapsega, on kurdid, ja kuigi vastne taluomanik seda algul ei tea, tunneb mees neile kaasa ega anna peitujaid üles. Seega käitub seadusevastaselt, olgugi et Savimäelt läbi astunud piirivalvur on ohule osutanud. Muidugi juhtub ühe suve jooksul, mil Sven majas viibib, ühtteist veel. Üks tõsisem sekeldus on seotud salapiirituse otsijatega, piiriäärne asi! Ent peagi tulevad kohale Johannese poolõed, kes tahtnuks talust oma osa saada. Lõpp on veidi ootamatu, ent igati mõistetav.

Kuna Sven kavatseb Savimäe vaikuses tõlkida USA kirjaniku ning loodus- ja ökofilosoofi Henry David Thoreau esseistlikke mõtisklusi, siis leiab romaanist ka mõned sobivad vastavasisulisel interpretatsioonid, samuti vihjeid „Iliasele“. Loodetavasti tekitab järgmine katke raamatu vastu huvi: „Ja kusagilt, võib-olla ülikooliaegadest tõusis korraga meelde lause, mis ei saanud pärineda mujalt kui Homeroselt: „Ärge usaldage danaoslaste kingitusi.“ Mille kohta see õieti seal „Iliases“ käis? Õigus, tolle hiiglasliku puuhobuse kohta. Ja lausus selle vististi Laokoon, keda selle eest hiljem rängalt karistati. Kuid siin oli tegu hoopis teiselaadilise kingitusega. Ja Johannes ei saanud küll midagi halba mulle soovida. Mul oli ikka meeles tema suhtumine minusse, see oli alati olnud hästi südamik. Võimalik, et talle meeldisid mu huvid. Juba tollal tegelesin ma väiksel-vaiksel Ameerika kirjanduse ja tõlkimisega. Aga ilmselt oli kõige taga tema kiindumus mu emasse... Kuid... miks mulle meenus too lause? Kas minule langenud pärandus ei too ometi kaasa mingit suuremat konflikti esmajoones ta õdedega, keda ma sealt juubeliõhtult seitse aastat tagasi mäletasin? Üks asi veel. Pärast ema surma oli mu side Johannesega peaaegu katkenud. Vaid mõned tähtpäevakaardid ja paar telefonihelinat. Korra olime siiski ka linna peal kohtunud. Tema ettepanekul. Ent kummagi jaoks oli see kohtumine mõjunud kui ununenud valu meeldetuletus. Sellepärast mõtlesin ma lahkuminekul – mäletan seda nii selgesti -, et parem, kui seda kohtumist poleks üldse olnudki. Nii et tegelikult olin ma just notarilt teada saanud Johannese lahkumisest siit ilmast, aga isegi temalt mitte seda täpset kuupäeva. Sel kevadel oleks ta saanud kaheksakümne kaheksaks, aga seda kuupäeva ta vist ära oodata ei jõudnudki... /---/ Mul polnud ju absoluutselt mingit suhet selle taluga, välja arvatud too juubeliküllastus. Ometi olin nüüd selle pärija. Jah, ma sain aru, et selleks lüüks oli mu kadunud ema. Aga Johannesel, nagu oli öelnud notargi, oli ju lähemaid sugulasi. Mida need olid lootnud ja mida nad nüüd minust arvavad? Kuidas nendega kohtudes käituma peaksin? Ma ei teadnud, ma ei teadnud...“. Rahvaraamatukogu lugejad oskavad seda raamatut kindlasti hinnata.

Mikk Pärnits. Nemad ehivad sind.

Kena ilmega väikene luuleraamat sisaldab üsna lühikesi tekste, milles pöördutakse looduse ja iseenda poole. Mõni vaid üherealine: „taevas tuleb sisse, põrgu läheb välja“, „vari, vari, oota ööd“. Paistab, et autor otsib oma tunnete seltsilist! Ometigi on need vähesed värsid jaotatud nelja rühma: „Vahi nüüd“, „Mis siis kui ainult me varjud on tõesed“, „Kõik kus suga olen“, „Nemad ehivad sind“. Viimases jaos on vaid üks luuletus: „nemad ehivad sind kulinatega, eredate lintidega / kummaradavad sinu oksi, kallistavad tüve / riputavad külge kingitusi, teevad sinust pildikesi / nende iha kaalu all nad lõpuks sinu murravad / ja sinu ümber ümmardades juured laiaks tammuvad / vahel vaid et orav jookseks, võtaks kingiks kaasa tõru / või et homme vihmu su kataks, kangas märg ning võlu / see kõik, mis tahad / see kõik, see kõik“.

Jürgen Rooste. Onerva ja Leino igavene armastus läbi seinasisaliku läbi poolkodutu kassi silma.

On alles pealkiri, kes seda jõuab täpselt meeles hoida, ent luuleraamatus leidub mõndagi valulist, pahutsevat, natuke ka tühja-tähja. Mingit sisemist muutust Rooste loomingus pole toimunud, autori tunneks nime mainimatagi ära. Jürgenit ellu kuulub nüüd kallim Sveta, kas see on igavene armastus? Leinoga võib Jürgenit mõnes mõttes võrrelda küll, liiga palju ande pillamist, liiga palju..., pole minu asi öelda, mida. Loen, et see on tema „my way” („kui palju kordi olen ma teind valesti”). Jürgeni enda võrdlus soome klassikutega kõlab nõnda: „ma olen nagu... mõlemad / Onerva ja Leino / nagu süütalaps ja patune / ja patt ja pätt ja ingel / korruga („Onerva ja Leino”). Pealkirjas antud nimed leiab ka tekstist „saatan sigib”.

Seekord poeet oma lastest ei kirjuta, küllap need on juba suureks kasvanud.

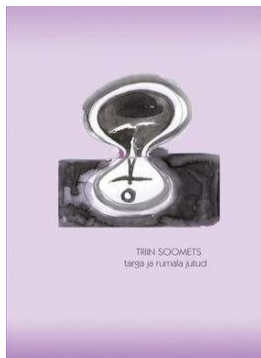
Jürgeni maailmavaade on varjamatult vasakpoolne, meel murelik, nagu enamasti. Sisalikke ja kasse leidub paras mõõt: „selle linna kassihulgad on varjund / vanades keldrites / ajalooliseid kortereid jagub neile / igas mahus ja hinnaklassis: on rooma-aegseid / käike ja müüriavasid on viimaste / aastasadade hüljatud veinikeldreid /---/ igatahes – kassid saavad valida / endale ajalugu ja olemist / sisalikega koopajagamist inimesega / koopajagamiseni (sisalikud tikuvad ikka ühes) – õues langeb lagedat vett / nagu õhku tekkind kosest...” („ühelpool koriseb kohvikann”). Nimetan veel paar sarnast luuletust: „kassid on linnade künnid”, „viisime kolmele kassipojale vorsti”. Kuigi raamat algab kolme n.-ö. isamaalise tekstiga, siis suurem osa luuletustest on seotud ikkagi Mazzano elamustega, nagu eeltsiteeritus märgata. Teame ammu, et kirjanikud, kes Itaalia päikest ja kohaliku pansioni õhustikku nautinud, peavad ka kohustuslikus korras sealsetest muljetest kirjutama.

Ent Rooste tundub olevat kuidagi kärsitu oma mõtetes: nt. „kunstnik tegutseb”, „Eksortsismhedonism”, siis korruga kukub aga toidust kirjutama, teadagi, viibib ju Lõuna-Euroopas! Muidugi pole ta rahul Eestiga, kes siis on? Kirjanikud kindlasti mitte, muidu napiks neil ju lugejaid, kes nõuavad sageli just ägedaid sõnu. Praegune aeg esitab pidevalt tellimusi, ole vaid valmis ütlemale ja põrpima, s.t. tähelepanu äratavalt mõjuma. Ometi tundub ta ka muretsevat, eks pehme sarkasm kulub ära, see võib vahel rohkemgi öelda, kui vingem torkamine: „te lollakad arvasite, et pärisorjus lõpeb / papa jannseni ja ta toreda liidi-tütrefekesega / võta näpust: alles siis päriselt orjus algaski / teid mõisteti rassima ja rügama eestlastena / prassima ja pügama sel tillukesel soisel maanukal / mille pääle moskoviidid alati hammast on ihund / viletsa pajuki pooliku kõhutäie kahtlase kauba pääle / mõisteti teid eestlasteks-orjapogegadeks läbi oma keele / oleks õppind viletsasti mõnegi keele ära saand poolsakslaseks / poolvenelasekski – ai kui uhke kui poolinglaseks aga isegi poolsoomlane on parem olla – aga ei – oli vaja / teha rahvas siis sellele rahvale oma vabadus ja riik ja / kruttida talle külge uue aja eesti keel mäendset / keegi päriselt kunagi kuskil kõneld pole / noh – olge nüüd tänulikud ja rabage naba paigast / selle eesti keele eest – sest midagi muud teil ju / ka hinge taga poleks...” („te lollakad arvasite...”).

Mingil põhjusel, oletame et teatavast edevusest, mis pole alati sugugi taunitav, kirjutab Jürgen oma luule kohta: „mu luuletused on lihtsalt ilus voolav keel / nagu südaõine okseoja nagu iiveldamiseni kuulnud / ballaad mille järgi itaalia plikad teeärses tantsusaalis / iga päev sama kava harjutavad...” („mu luuletused on...”). Olgu epateerimisega kuidas on, aga kolm isamaalist laulu, ei teagi, kas võrrelda C. R. Jakobsoni kolme isamaalise kõnega, on igatahes ehtjürgenlikult sõnastatud, aga oodanuks sügavamalt vaadet. Esimene kolmest kannab pealkirja „Ema keelele (teadagi mida)” on parafraseering K. J. Perersoni „Lauljast” ning algab nii: „ai kuis spermaatilise jõe ülevast mühinast / tõusnud on laulja hääl – kõik see valge ja vahutav / rahutu-armas – ikka huikamas meeste ja naiste järele...”. Teine, „Laulelus (vaikivatele meeshäältele, kandleta)”, ei vaja selgitamist: „täna Vanemuisedki veel lähevad / vahete-vahel lööma / murumaale või külapoejuurde / lähemasse kõrtsi või korterilabrakale...”. Kolmas isamaale pühendatud tekst, „Laul ilusast ja kasulikust ja haruldast”, tõi endalegi ootamatult meelde August Alle luuletuse „Laul olevikust” („Looming”, 1924, nr. 7), mille kirjanik lisas hiljem neljanda peatükina pihtimuspoemile „Laul kleidist helesinisest ja roosast seelikust” (1925). Loomulikult mitte sisu mõttes, Jürgen pahandab nendega, kes ei hooli piisavalt Põhja-Aafrikast tulnud poistest ega loe eesti luulet, vaid üldisema tonaalsuse tõttu, mis seistsinatsest luuletusest, tegelikult terveist luulekogust vastu kostub. Rooste raamatu(te)s leidub ju samuti alati paras ports kurtmist aja ülekohtu ja mõistmatuse vastu nagu Allel. Tsiteerin viimast: „Rist kõigile on raske antud kanda /---/ kas kuningas või äriinimene, / või töömees, luuletaja-tuuletaja, / kes elust ajab läbi nälja nelja – / üks tühi töö ja meekekibedus...”. Sobiv sõna nende võrdlemisel on sotsiaalselt ägedad poeedid. Teisalt, aga millest muust siis ikka luuletada, kõik ei suuda igavesti armastusest pajatada. (Lisan veel, et Alle kasutab naljakal kombel ses luuletuses sõna ürgsisalik.)

Jah, tõusiklikkus on tõusnud taas põlu alla, nagu Allel. Sotsialistlik hüüd on täna moes, rahvuslus ilkumisväärne.

Pikema näitena toon lühikatte Jürgeni pikemast loost „Ood harmooniale (näide 21. sajandi kõrgpoeesiast)“: „mõtlen: ma olen nii kaua old egoist ei ole / osand end ära kinkida / ju ma õppisin end selle ajaga vihkama / sain oma rahvaga seekaudu lähemaks / sest üks vihkagi me iseend / üks vihka teisi eestlasi / eriti vihkame me luuletajaid / ja naisi ja pedesid ja tsurkasid / aga eriti luuletajaid / mina ka – ka te alandlik Brutus / lõpuks – pääle kõiki laulupidusid ja noid / teisi – ilma lauluta – pidusid / leiangi ma totaalse harmoonia / hakkam end armastama ja sina saad mind / siis jälle armastada...“. Küsin lugejana, kas taoline natuke pealiskaudsusesse langev maailmavaateline sorkimine on igal sammul vajalik? Kuid Jürgen armastab sorida meie arusaamades ja tõdedes. Kas nad alati poeedi omadega tõeliselt kokku sobituvad, ei tea, vt. „Puutini rong“. Aga jah, kordan üle, Mazzanole on pühendatud päris palju ridu. Neis avaldab autor mõtteid söögist, eriti juustust, mehelikkusest, vanast soomlasest, kellega seal kohtuvad, ajast, ja siis mitu-mitu korda sisalikest ja kassidest, keskaegsest linnast, missast, pühalikust protsessioonist jpm. Käes lagunema kippuva raamatu sisekaanel on autori foto, esimese ehmatusega pidasin seda Lenini näoks! Nõnda hästi tehtud, mis muud siin öelda on. Küllap teadlikult, minusuguseid provotseerides.

Triin Soomets. Targa ja rumala jutud.

Väike kogumik sisaldab neliteist lühikest (mõistu-) juttu, mis kõik algavad küsisõnaga kuidas. Õpetlik iva paistab lugudest vastu küll, kuid midagi erilist neist vastu siiski ei kaja. Mulle meeldis näiteks „Kuidas vihmauss tahtis lennata“. Vihmauss läheb targa juurde, koguni kolm korda, nagu ette nähtud. Kõigepealt soovib saada mürgiseks maoks ja sisiseda, aga muudatus ei tulnud nii ruttu. Pärast teist õpetust sai temast kapsausside kuningas, aga oh häda, neist tulid hoopis liblikad, kes lendasid minema. Viimasel korral tahab vihmauss juba ise lennata, et oma alamatele järele minna. Uus tarkpea õpetab: „Rooma täiskuu ajal nelja tee ristile ja vingerda seal“. Öeldud-tehtud! Ent hiireviu märkas vingerdajat ning haaras ta noka vahele. Jäneseisa, kes oma poegadele juttu ette loeb, lõpetab sõnadega: „Nii juhtub nendega, kes tahavad saada selleks, kes nad tegelikult ei ole. Olgu see teile õpetuseks!“

Loost „Kuidas poiss kummituselt allkirja küsis“ jäi mulle silma, et esimesel leheküljel on poiss viieaastane, järgmisel aga kolmene. Siis nimetan veel „Kuidas karu ahvile helistas“, selles uurib karu ahvi käest, kuidas inimeseks saada. Narr lugu, mis muud öelda! „Kuidas leida armastust“ on väga tõsine jutt. Kui vanemad pidevalt lapsi löövad ja räägivad juurde, et see tuleb armastusest, siis võivad need suurematena arvata, et löömine tähendabki armastust. „Kuidas aeg otsa sai“ on inimlik arutlus meile antud aja üle. Katke valisin pealkirja alt „Kuidas eesti keel rääkima hakkas“: „Viimaks vaatas keel üle maa, millel elavad inimesed kunagi teda rääkisid. Keel nägi põldusid ja linnu, künkaid ja jõgesid, rohelist puud ja kollaseid varsakapju kraavikaldal, sest oli kevad. Ja keel tahtis nii väga iseennast veel kord selle maa kohal kuulda, et võttis end kõvasti kokku, pingutas, pingutas – ja tõi kuuldavale madala kumina, mis kõlas natuke nagu hundi ulg, natuke nagu imiku ümin ja pisut nagu nõrk, nõrk kutse. Keel kuulatas iseennast, kogus veel jõudu ja pani selle siis järgmisse hüüdu, mis kõlas natuke nagu torupill ja natuke nagu udupasun. Keel tõmbas rõõmsalt hinge ja lasi siis valla kogu oma jõu – kõmises, kolises, helises, halises, vingus, vilises, vilises, vulises, sulises, kilises, kriuksus, viuksus, siutsus, niutsus, viiksus, piiksus ja siitsus, sihises ja sahises, kohises ja kõhises, nagises, niitsus, laksus ja lõksus, plaksus ja paukus, kuikas ja kaikus ja helas ja kõlas üle maa ja inimesed vaatasid imestunudult üksteisele otsa, enda ümber, üles ja alla, otsides hääle allikat. Keel aga ei jäänudki enam vakka, vaid sai omaenda häälest üksnes indu ja hakkamist juurde, keelitas ja meelitas, kutsus, kudistas ja kõdistas kuulajate kõrvu, kiljus ja hõikas, huikas ja luikas. Inimesed jätsid oma tegemised sinnapaika ja jooksid ringiratast, üle põldude ja läbi linnade, kungastest üles ja alla ning jõgede kaldaid mööda, roheliste puude all ja varsakapjade vahel, et leida allikat.“ Kuna keel inimeste südant puudutas, jäi see nende juurde igaveseks ajaks, nagu me kõik teame. NB! Taolist verbide kasutamist leiab ka Soometsa luules.

Jaan Undusk. Eesti kirjanike ilmavaatest.

Muidugi ei pööra ma raamatule tähelepanu selleks, et asuksite seda usinasti lugema. Külma ja vihmane suvi lihtsalt pakkus võimaluse kulutada osa puhkusest enese harimiseks, sest olen väljaannet parajate vaheaegadega juba aasta otsa uurinud. Akadeemik Unduski kirjanduslik haare on tohutu, ei teagi kuidas teda tituleerida –, on ta ennekõike kirjandusteadlane või kirjanik? Selge, et mõlemat, aga kumb siiski sisuldasa esimesena? Iga (eesti) kirjandusest sügavamalt huvitanu on kahtlemata suuremat osa kogumikus avaldatud tekstidest varem perioodikast lugenud, ent nüüd võin südamerahuga öelda, et tutvusin väikerahva kirjandusteaduse kõrgkultuuriga. Undusk on raamatu tagakaane siseküljel kirjutanud: „Maailmavaateta kirjanik ei paku mulle lugejana ilmselt elulist huvi, kui ma ka tema teksti mõnikord suure naudinguga võin lugeda. See ülim, mida ma kirjandusest otsin, on eksistentsi esiletulek – isik, kes kehtestab taas kord maailma.

Kui ma selle isiku teosest leian, siis ma usun, et kirjanikul on olemas maailmavaade, või vähemasti maailmavaadet." Juba kasutatud väljendi väikerahva kõrgkultuur kohta ütleb akadeemik järgmist: „Me saame väikerahvana oma kõrgkultuuri jätkata üksnes kui eksistentsialistid, kui loomingulised absurdistid. Loogiliselt võttes peaksime sooritama rahvusliku enesetapu. On alati olnud neid, kes seda soovitavadi, suuri loogikuid, saksastajaid, venestajaid, inglüstajaid. Meie tähtsus maailmas seisneb selles, et nurjaminekut ette aimates teeme näo, nagu poleks mingit nurjaminekut karta." Selle mõtte võiksime kõik kõrva taha panna ja vajalikul momendil välja otsida – siis, kui meile meelde tuletatakse, et meie rahvuskultuurilised tegemised on tühised. Keskne teema, millel Undusk peatub, ongi ühe või teise vaimse isikliku mentaliteedi avamine, mis on määranud nende positsiooni ja osa kultuuri- või kirjandusloos. Nii saan mina asjast aru. Käsitlused algavad üsna oodatult Läti Henrikuga ja lõpevad Mati Undiga. Pärnis viimane tekst kannab aga pealkirja „Ideetid eestlased” ja vaatleb eesti sõjakirjandust ning rahva suhtumist sõjasse: „Eestlase kõige meeldivam, kõige oodatum tunne sõja suhtes on ükskõiksus.” Seda arutelu tasuks uurida! Aga eelnimetatute vahele jäänud tuntud isikute käsitlused loetlen samuti üles, äkki tekitavad huvi: Kristian Jaak Peterson, Friedrich Robert Faehmann, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Carl Lieb Helwig Merkel, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt, Lydia Koidula, Ado Grenzstein, Friedebert Tuglas, Johannes Aavik, Oskar Luts, Anton Hansen Tammsaare, Ants Oras, Ivar Ivask, Juhan Smuul, Karl Ristikivi, Jaan Kross, Ilmar Jaks, Ülo Tuulik, Hando Runnel. Loomulikult tahan nimetada ka mõned kirjutised, mis mind eriti köitsid, kuigi kõik olid hariv-huvitavad, ent ma ei jõua siinkohal ometi 807 lehekülge tihket teavet kommenteerida. Niisiis „Eesti Pindaros” (Petersonist) kui põhjalikkuse näide; „Rüütel, humanist ja eksistentsialist” (Ristikivist), selle teksti loen ehk kunagi veel kolmandat-neljandat korda üle. „Tuulik ehk unistus tapvast reaalsusest” analüüsib dokumentaallugu „Sõja jalus” sedavõrd huvitavalt, et kui pole raamatut lugenud, saab ikkagi kõik selgeks. Ma teadagi olen, aga miski sunnib vahel kujunenud arusaamu muutma. „Kolm võimalust kirjutada eestlaste ajalugu” (Merkel, Jakobson, Hurt) oli mul kunagi pooleli jäänud, nüüd siis jõudsin lõpuni. „Eksistentsiaalne Kreutzwald” äratas tähelepanu kas või järgmise lause pärast, kui soovite: „Kreutzwaldi puhul on otse hämmastav, kuidas see peaaegu täiusliku melanholise eelsoodumusega isik, tõeline mustast sapist läbiimibunud ihu ja hing, sünnipärane luuser, suudab sellest omamoodi ju nüruselt pudisest rahvaluulelisest ainesest, mis tal kasutada oli, sellistel pessimistlikel eeldustel välja võluda säärase kuratlikult suurejoonelise kompositsiooni, nagu seda „Kalevipoeg” ju lõppeks ikkagi on – kui vaid vähegi aega võtta, et temasse süveneda (aga see nõuab tõesti aega ja pühendumist, sest „Kalevipoeg” on komplitseeritud tekst).” Kirjutises „Stalinismi müstilised ja maagilised märgid” arutleb Undusk Smuuli „Poeem Stalinile” üle, see on lihtsalt kirjandusajalugu, millele tuleb 21. sajandi esimesel veerandil kindlasti mõelda. Kuidas ja miks niisugused teosed sünnivad. Jaan Unduski artiklid on haaravalt, kohati lausa põnevalt kirjutatud, leidke sealt endalegi midagi sobivat saabuvate talveõhtute täitmiseks!

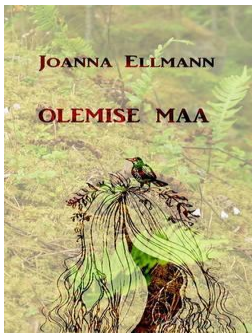
Liivametsa Lugemised - 105 / 2017

LÄHETUSLAUSED

Eesti Kirjanike Liidu 95. aastapäeva puhul ilmus Endel Priideli koostatud kogumik „Kas siis selle maa keel...”, mis sisaldab sada luuletust 67 autorilt ja moodustab kaksteist kronoloogilis-temaatilist peatükki. Igati soliidne väljaanne, ent paraku ei leia sealt noorema põlvkonna kirjarahva isamaalist sõnumit. Pange tähele, „Kivipilvede all. Tekste Värskest Rõhust 2005–2017”, aitab tutvuda ajakirja juba tuntud ja ka vähem teada autorite tekstidega. Lugejat suunab ja harib Jan Kausi huvitav järelsõna pealkirja all „Atomism ja ulatuvus”.

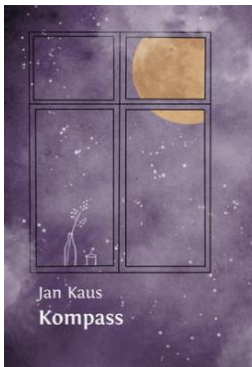
Vahel tuleb meenutada, et mu „Lugemiste” põhieesmärk on rahvaraamatukogude lugejaskonna huvi suurendamine eesti kirjanduse vastu, ja õnneks on see ka viimase aastakümne jooksul tublisti tõusnud. Just seetõttu kasutan vajadusel ümberjutustuse vormi ning olen kriitikaga ehk liiga tagasihoidlik, nagu mulle on ette heidetud. Ent küllap olete märganud, et mõnikord porisen ka. Neljateistkümnnes kirjandustuur „Sõnaränd ehk Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes” kulges kenasti, peaasi, et lugejad kodumaist kirjandust ei unustaks, selle nimel tasub töötada ja vaeva näha. Kui lahkete rahvast mõni asjaolu natuke häiris, siis palun andke andeks!

LOETUD RAAMATUD

Joanna Ellmann. Olemise maa.

Luulekogu peaks traditsioonilist ja mõtlikku vabavärssi eelistavale lugejale meeldima. Poetessi neljas raamat esitab eksistentsiaalseid küsimusi ja annab mõnikord neile vastuseidki. Vaatleb, nagu pealkiri osutab, iseenda olemist, nt. „suurte tänavate looklevas rahu”. Olemist, mis koosneb hirmust, nt. „mu silmad on kasvanud endale” ja armust, nt. „vaatame halli taevast” ja juurtest, nt. „kask mäletab veel”. Leidub tekste kevadest, sügisest, talvest, millest üks inimlaps peab läbi rändama. Peab kohanema: „meil on vaja kokku hoida / alati endale toetudes / alati üksteisele olemas olles / südant ei saa kunagi tagasi / seetõttu ära anna seda ära / mõtle kui ilus on maailm su ümber / jah praegu on raske / aga rohi kasvab ja lumi tuleb siia siiski igal / aastal / kas või korraks”, siit lugege juba ise edasi! On ilusaid kujundeid, leidub ridu kasside, hiirte ja isegi angerjate kohta, kes „magasid seal / kardinapuudel / vaiba asemal maas / sinine meri”. Loodus ongi tähtsamaid märksõnu, kus toimub muutumine, ühest olekust teise siirdumine. Muidugi poeb tekstidesse ka sotsiaalset, globaalset nooti, nt. „vanad naised meisterdavad kusagil kaugel”. Novembrile lehitame järele luuletusega: „must taevas / tume tühi / lindudeta maa / täis tuult / juurtega kõdunevad taimed / õõtsumas / hilissügis / ja hiired krabistavad / jooksevad mööda seinu üles / kukuvad peadpidi veepange / hiired / nad on kõikjal / taevas on vaid tuul / tähedki on läinud / kusagile rändama / ja maal / ainult mädased kõdunevad / taimed / ainult hiired / on ainult november / olemise mustas taevas”. „Olemise maa” on meeleolult sügisene, nukker, ent kusagil kaugel kumab ka päikest ning lootust.

Jan Kaus. Kompas.

Autor nimetab teost žanrilt miniatuurromaaniks, mis on igati loogiline määratlus, sest Kaus on ju teada-tuntud proosaluuletuste kirjutaja. Enamasti oodatakse romaanist lugu, selle ka lugeja leiab. Seejuures võib mõne lehekülje teksti pidada soovi korral ka iseseisvaks miniatuuriks, mil selge sõnum sees: nt. lk.14, 26, 31, 49, 56, 108.

Teose keskmes on tänapäeva inimene. Heitlev ja natuke vaevatud, nagu on ka meie päevade elu ja olemine. Seletamatut otsiv, teadmata, mis või kuidas on õige läheneda iseendale ja teistele. Ta võib olla nii mees kui naine, sest üksindus ja igatsus armastuse järele on universaalne.

Teos algab natuke matiundiilikult, sest peategelasel on vastasmaja akendes vaatamise komme. Õigupoolest võimaldab „Kompas” lugejal tõlgendustega mängida. Kes soovib, võib jälgida omapärast väikest suhtedraamat, teine jälle naudib intellektuaalseid kõrvalepõikeid, mis Kausi loomingule omased, nagu ka mingi veidi salapärase paiga (Soendi talu) lülitamine loo tegevustikku. Üldiselt kulgevad aga Kausi inimesed peaaegu kõikides tema tekstides linna keskkonnas. Jalutamine kuulub juba kujundina tema romaanidesse. Seejuures jälgige tähelepanelikult, kuidas „Kompassis” salapärasest punase mantliga naisest saab paari leheküljega kindel karakter. Oskus kirjeldada võimalikku tegelast lühidalt, ent ometi eredalt, pole sugugi lihtne. Nagu iseloomustab „Tallinna kaardi” vaatlejat pidev liikumine, saadab ka „Kompassi” aeg-ajalt melanhooliasse kalduvat minategelast kohast teise minek. Võimalusel heidab pilgu taeva, tunnetab looduse meeleolu, sest mehe tundeelu näib olevat ebakindel. Kui esimene väljavalitu, Anne, mehe nabi või on õigem öelda jahedavõitu eneseväljendamise tõttu eemaldub, eks põhjuseid on teisigi, ja sõidab Kergueleni saarele, suudab minategelane küll keskenduda uuele naisele, eelmist pidevalt enesega kaasas kandes. Anne ilmub unenägudesse, ta meenub kõndides. Mingi kummastav ükskõiksus, samuti meie päevade märksõna, piinab meest, ta pole mitu aastat ema külasthanud, suhtleb temaga telefonitsi vaid kord paari kuu jooksul. Pealegi on ka tööga nagu on, polegi teist alati. Tõsi, sõpru siiski leidub, kuid neil omad probleemid. Autor annab selgelt mõista, et mees kõnnib kompassita. Kas ta kunagi päralt jõuab, ja kus sihtkoht üldse asub, seda lugeja teada ei saa. Õigupoolest pole seda teadmist vajagi. Ent juttu tehakse ka kompassist kui suunanäitajast-töövahendist, seda koguni usutava fantaasiaga, nii et pealkiri kannab tähenduse igas suunas välja. Autori keel ja stiil on elegantne, järgmine katke annab aimu lühiromaani õhustikust: „IRRATSIONAALSUS. Sõna, mis oli ilmunud Arvi juures mu suust nagu džinn pudelist. Nüüd tiirutas see džinn ümber minu. Sain aru, et mõistlik oleks vastu võtta otsus, lüüa ratsionaalselt asjad lahku, et eile oli eile, aga tänasele järgneb homme ja nii edasi. Sügis, mis oli mulle alati meeldinud. Puude raagumine ei tähendanud mu silmis lõppu, vastupidi, oleksin meeleldi ajanud nahka, langetanud kiirkorras vanad küüned ja juuksed, need mäletasid ju tema elevil sõrmede puudutusi, mida pole enam võimalik korrata, oleksin lasknud vihmal Anne hääle ja tema jalgade tekitatud trajektorid ajukäärude vahelt välja uhtuda. Kuidas oleks langetada mõtteid nagu lehti, tundeid enda küljest ära murda? Otsustasin lõpuks teha läbi mingi rituaali – viimane jalutuskäik Anne jälgedes, Anne auks, koos Annega, hüvastijätt. Sain aru et võin ennast petta, Anne pole mingi abstraktne olend, kellest

saaks pühalikult lahti öelda, ühel päeval tuleb ta ju arvatavasti tagasi ning ühel päeval pärast seda näen teda jälle. See päev on arvatavasti veel kaugel, aga mitte kättesaamatus kauguses. Ja muidugi pole jalutuskäik päris palverännak. Aga siiski tundsin jalutuskäigu mõttest imelikku ärevust, tundsin sündi see ära teha. Linn oli psühhiaater ning tänavad tema vastuvõtt. Mine tea, äkki saan sedasi jõudu järgmises unenäos talle vastu hakata, keelduda teda kuulmast ja kui ta hää l kerkib, paisub, suudan keelduda ärkamast, kannatada hääle välja, kuni see ennast ära kulutab." Jätke meelde, linn, Tallinn siis, on Kausi lemmikpaik!

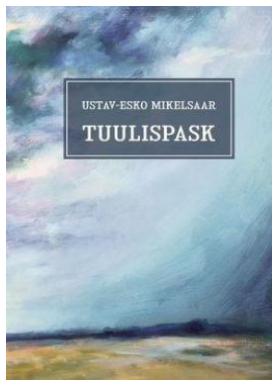
Jüri Kolk. Roheline suits.

Žanrilt meenutab teos lühiromaani, mis koosneb suuresti monoloogidest. Teema on tõesti leid, mingil kombel isegi äge! Naljaka dramaatiline! Ikkagi pantvangi lugu, ehkki draamat peaaegu polegi. Sobinuks novelliiks ehk paremini, aga eks need tekstid kipuvad vahel kirjutades kasvama. Tänapäevaga resoneeriv, moekas valik, mõni ehk ütleb koguni inn! Nimelt otsustab Rooma paavst „terrorismivõtete“ toel maailma muuta. Et kirik ja usk poleks enam ainult sõnad. Paavst Anicetus II soovib Colosseumis jumalaga võidelda, täpsemalt siiski lõviga. Oh seda Vana Maailma! Kujutage ette, mungad võtavad relvad käes pantvange, samas käituvad igati kombekalt, nii et kokku aetud inimesed võivad koguni oma meelsust demonstreerida. Küllap Kolk soovib pilada ja sagrida paljusid asju ja käitumisvõtteid, ja on kohati sellega ka kenasti toime tulnud. Nii mõnigi ütlemine lööb pahviks ja ajab

muigama, nt. kirjeldus eestlase töökusest ning tähelepanekud võimumeeste ja juhtivspetsialistide tegelikust positsioonist ühiskonnas.

Raamatu algul tutvume tegelastega, kes satuvad sel tobedal päeval Rooma, täpsemalt Vatikani, Püha Peetruse katedraali lähedusse. Neid, eestlasi siis, iseloomustatakse päris tabavalt, eriti intrigeerivalt Johannese nimelist meest, kellega juhtub mitu kummalist seika, näiteks sunnib vene maffia teda nendelt relva ostma. Lugejana oli mul kohe algul selge, et verd ja laipu pole oodata, kuigi mänguasjad, s.t. nutitelefonid, korjati kokku. Nutikam, kel neid kaks, andis ära mõistagi vaid ühe. Just Johannese mõtete kaudu kirjeldab autor inimloomust. Lisaks satub arusaamatusse olukorda veel turiste põlgav Aleks, kes keeldub terroristidega suheldes valimast mõnd tunnustatumat suhtluskeelt. Ikkagi eestlane! Siis veel Toivo, kes kadestab igas olukorras kedagi. Mirjam, kel tekib sedamaid idee pantvangidele kohvikut hakata pidama..., sest „tõega“ seisab silmitsi ju 194 persooni, kes kindlasti jooksid oodates tassikese! Siin peaks vist naerma..., eks ole! Parajalt totrana mõjuvad kohalik politseiülem ja lennuväekindral. Muide, „Rohelises suitsus“ kannab Eesti peaminister nime Kadi Kivilill. Loomakaitsjad on samuti teoses otsapidi sees, kujutage ette, paavst, kole vanamees, tahab kogu maailma silme all asja eest teist taga tappa ilmsüütuid jumala loomakesi! Midagi peab tutvustuseks ka tsiteerima: „Õeldi, et kui kristlus on siiani rääkinud suuresti teise põse keeramisest, ligimesearmastusest ja leplikkusest, siis tegelikkuses levinum praktika, olete seda kindlasti märganud ja salata pole mõtet, on hoida küüned enda poole, kus vähegi võimalik; pussitada konkurenti selga ja esineda valevagade väidetega, võltspühadusega, millega ka kirik, jumal paraku, on oma ajaloo jooksul kirkalt silma paistnud. Nüüd, kui paavst on otsustanud lõviga võidelda, algab uus kristluse ajajärk. Seni on räägitud lõvidest, kes kristlasi mugisid, ja tigidatest valitsejatest, kes kristlasi lõvide ette pildusid. Nüüd tahetakse järk-järgult näidata inimese jõudu, uskliku jõudu. Rääkida vähem teise põse keeramisest ja rohkem sellest, et ei maksa teisele virutada. Ei maksagi ju! See on ebaviisakas ja ebapraktiline – häälestab teise sinu vastu. Aga mittevirutamine, see – nagu varemgi mõistetud – omandab tähenduse ainult juhul, kui tegemata jäetavas lõõgis oleks jõudu. Kui mõni pisilane kellegi löömata jätab, pole sel kaalu ega väärtust. Seevastu tugeva inimese lahtiharutatud rusikas, mis on tere- ja lepituskäena välja sirutataud – selles on tähendus ja jõud. Kui me asendaks jõuetu mittelöömise, ussitamise ja mossitamise väärika ja lahke meelega, kui me rakendaks oma vaimujõudu võimalikult rohkem ühisosa ja ühishuvi otsimisele, kas see ei võiks kogu maailmas midagi muuta? Kas ei ole selleks tervitatavaks muutuseks vaja üha väärikatam ja tugevamat inimest? Vaikimisi eeldus peaks liikuma teise kohta: inimesed ja inimkond, kelle soovis ja võimes teistele vastu lõugu anda pole põhjust kahelda, kelle endasseusku toidetakse ja kasvatatakse, sellised inimesed peaks tõeliselt mõistma, mida tähendab koostöö. Uues retoorikas ei ole rõhk nõrkadel ja pehmetel. Inimestega hakatakse üha rohkem rääkima, lähtudes vaikimisi eeldusest, et nad on tugevad. Et nad on põrgulikult tugevad ja eriti tugevad on nad koos, uskumatult tugevad on nad siis, kui üksikisikud pingutavad suurema grupi nimel. Uus lähenemine usule oli mõeldud tähendama, et iga usklik peab täiest jõust pingutama, et inimeseks saada – on selge, et ainult Kristuse või mõne teise tondi nime pomisemisest ei piisa. Küsimus praktilise demonoloogia valdkonnast: mitut luba vajab Kristus kellegi südamesse sisenemiseks, lakkab olemast aktuaalne. /---/ Paavsti väljakutset lõvile võis võtta kõrvakiiluna jumalale. Teise põse keeramisest ei oleks jumalal vähematki abi, see liigitaks ta tühiste mittelööjate kilda, selliste hulka, kelle löömine nagunii midagi ei muuda. Ta peaks lööma vastu (aga tegema seda lõvi taha peitumata) või sirutama

lepituseks käe." Ega sellest jutust tõesti viimseni aru ei saa, aga eesti kirjanikel on vahel teadagi jumalaga omad asjad ajada, meie asi on lugeda.

Ustav-Esko Mikelsaar. Tuulispask.

2015. a. ilmus Mikelsaarel mälestusteraamat „Lennuvaade kääpale“. „Tuulispask“ on sisult sarnane, lehekülgedelt õhem, aga žanrilt siiski belletristikasse kalduv. Tegevusaeg jääb eelmise sajandi teise poole. Mikelsaare stiil on vaevanud mu õlgu mõlema raamatu puhul, ega ma teagi, miks selle teose ette võtsin. Igavavõitu ju! Niisiis peategelaseks tundub olevat autor ise, tema kõrval liigub üks naine nimega Sirle, kes pendeldab kahe mehe vahel. Selleks teiseks on Sirle seaduslik abikaasa, paraku joomisega kimpus tegelane, ega me temast suurt muud teada saagi. Naine muudkui tuleb ja läheb, ühel päeval toob oma asjad minategelase juurde, poole päeva pärast veab jälle minema. Mikelsaar kirjeldab põhjalikult maamõõtjana töötamise aegu, perekonna muret tema teadlase karjäärist loobumise pärast. Lisaks vaevab kõrvalseisjaid arusaamatus, miks mees pole korralikult abiellunud nagu vennad. Ta enda igatsus ja sund on aga kirjanikuks saada.

Siit-sealt leiab vihjeid nõukogude aja totruste. Kõige huvitavamad leheküljed on seotud Lõuna-Eesti külainimeste ja nende keskkonnaga: „Mulle meeldib lõunavahet pidada, puhata mahajäetud talude juures. Südamerahuks kooserdada, nuuskida eriti pööninguil, lakkades, iial ju ei tea, mida võid leida, mõne vettinud raamaturäbala, tolmu kuiva õpiku... eelmine talu õnnistas usuteemalise raamatuga, „Tee rõõmule“, noppisin üles koltunud kviitungi Urvaste kirikuõpetaja Pähni nimega, 1941. a. Enamasti kõik ruumid tühjad nagu viinapudelid, siingi jalgrattakosu, laululehed, katkine vokk, kangastelgede vare, süstik... võtsin kaasa vanaaegse pudeli mõõtekriipsudega. Hõreda pilpakatusega sauna taga, justkui uneleivas mustas tiigivees ma polnud varem nii palju erkrohelisi konni näinud, justkui iseliikuvad kalliskivid... Ükspäev tabas meid südapäeval nagu issanda nuhtlus, suur üleilmne sipelgate pulmalend: suurtel tiivulistel emastel taga, nagu sabatutid, kokkupandud tiibadega väikesed isased. Kuidas nad kõik üheaegselt – mustad, punased, suured väikesed – on otsustanud pulmi pidada, igatahes kontvõõrana oli jube ebamugav nende keskel latiga astuda, nagu sajakas taevast satikaid kaela; pärast, kui tuul õhu puhastas, äkki nii lahe hingata. Mingi austus või aukartus elu ees minus kindlasti pesitseb, tõesti, mul on valus kogemata tallata mõnda sipelgapesa, ehmatan, kui jalg satub pehmesse liivakünkakesse, mättasse ja näen sipelgate paanikat, nagu süütunne tabaks ja kuigi raske, ei suuda tõsta maast kivi, et viia ja tähistada sellega uut jaama, kui all paljastuvad sipelgad, nende helebeežid kookonid. Justkui hirm, usk, et vaata ette, kui sa ise kord oma pesa rajad, jah, siis viskuvad vähemalt alateadvuslikud mõtted Sirlele.“

Heljo Mänd. Liivalaia.

Raamat koosneb põhiliselt lühikestest mälestuskildudest, mida võib nimetada ka lühikesteks portreelugudeks. Pildikesteks Liivalaia elamise ajast. Sama olulised on kirjaniku jaoks ka Somp ja Nõmme. Peatükk „Meelespead“ algab nii: „MULLE ON MU LAPSEPÕLV KALLIS. Liivalaia ja Somp. Narva ja Võru juba vähem, siis oli mu nägemisulatus väike. Ja ma pidin pisut pikemaks kasvama. Liivalaia aga sain hoo sisse ja Somp hõredal maastikul, peaaegu legendikul, oli iga inimene eriti nähtaval. Peagi Somp laienes, kui ma sõitsin, kartlik Siira aiste vahel, mustad silmaklapid ees, oma Somp soovaheteelt munakivisillutisele, üle raudteesõidukoha, kust algas mulle tundmatu maa, teine Somp, mis oli minu Sompast jõukam. Nii majanduslikult kui ka suurte metsade ja metskannikeste poolest. Sõitsime Liine kodukohta Pusside tallu, mille aed tegi mind oma iluga oimetuks. Meelespead mängisid õunapuudega ringmängu ja mina vaatasin ja vaatasin neid. See oli mulle nagu unehaldjate muinasjutt. Või olidki meelespead unehaldjad? Olid nagu tantsutüdrukud Milvi Laidi ümber ja ma tantsisin end veel rohkem unenägudesse ja ka Somp ise muutus unenäoks. Lavaks, kus mõistetamatu sai mõistetavaks. /---/ Liine oli minu meelespea. Kas mitte tema koduaia lillede järgi ei istutanud ma tulevikus oma aeda märtsikellukesi ümber õunapuu ringmängu mängima? Nüüd olen ma ise nagu Liine. Räägin lillede ja rohulibledega, mis on mu aias. Ainult... mina räägin, kui kedagi pole kuuldekaugusel, ja siis räägin rohkem mõtetega ja sosinal, mõeldes sageli Liinele. Ent kas ma oleksin jõudnud kunagi aiaga rääkimiseni, kui mul poleks olnud teda, minu esimest teenäitajat, kellel olid lilled laste eest?“ Poetiliselt mõtisklusi tuleb ette teisigi.

Liivalaia kui elukoha miljöole erilist tähelepanu küll ei pöörata, aga üht-teist pudeneb siiski. Poed ja koolikaaslaste vaesus-jõukus. Autor ise elanud kitsastes tingimustes, isa kulutanud raha alkoholi peale. Raamat algabki stseeniga viinapoes, kuhu Heljo Mändi lapsepõlves ei lubatud alaealistel siseneda („Seaduse sõna“).

Mänd osutab tekstides enamasti vaadeldava isikule ühele, vahel ka rohkematele isikuomadusele. Suurem osa ridu on pühendatud kooliõdedele, ent ka kirjandusinimesed on tähelepanu pälvinud (Viivi

Luik, Eugen Kapp, Ralf Parve, Jaan Kruusvall, Andres Ehin, Milvi Seping, Valda Raud, Jaan Tammsalu). Õpetajatest preili Arumaa. Mind üllatab, et juba eakas kirjanik on endiselt tõre peaaegu kõigi vastu, kes teda mingilgi kombel on ebameeldivalt üllatanud või öelnud mõne nõudliku, autorit häirinud kommentaari. Vähemalt koolipõlve arusaamatused peaksid olema juba ammu unustatud. Lapsed on ju lapsed, kellel siis väikseid riukesti ja pahandamisi ette ei tulnud, ja kas ta ise oli ikka alati laitmatu? Muidugi on neidki, kelle olemasolu ja kunagist suhtlust parema tooniga kirjeldatakse. Vabandage, et sellise mõtte poetan, ehkki ma ei kahtle autori rõhutatud aususes.

Männi suhtumine tundub olevat kindel ja muutmatu, elu pisiasjad on ta kõik meelde jätnud. Igatahes Felix Moori ammu-ammune järsk ütlemine on kirjanikule igavesti mällu raiunud, ent lugege vahejuhtumist juba ise. See näitab, kui haavatav on Männi hing, sest ka kohtumine Gustav Ernesaksaga on jäänud teda vaevama. Helilooja nimelt ei tundnud teda kui kirjanikku ühel peol ära. Mõistagi kumab Männi tekstide kohal aeg, mis on tema endisi sõpru ja kaaslasi juba Manala teele viinud. See – aeg siis – peegeldub tagasi põhiliselt teisi hinnates. Kirjaniku mõttereendused on suurel määral seotud tema koduaiaga, sealt on ta leidnud tuge, inspiratsiooni ja tarmukust, kui nõnda sobib väljenduda. Aiast kaevab ta mälestusi, sest aed on oma perenaise tegemistega kursis, pealegi pakub ta aastaegade vaheldumisega erinevaid tähelepanekuid. Lisaks näeb Mänd kultuuriinimestest unenägusid (nt. Kalju Kangur, Rein Pöder, Mart Helme jt.), ja need on päris põnevad, olgugi, et kuuluvad fantaasiasse. Ent mis see kirjandus muud ongi, kui kujutlus kujutluse järel. Lisaks leiab raamatust mõned faktid autori tööaastatest ajakirjas „Pioneer“, kuid ta on kunagi toimetanud ka „Sädet“ ja „Tähekest“.

Tarmo Teder. Kuuskümmend aastat hiljem.

Autor on tõsiselt tööd teinud ja kahtlemata vaeva näinud, aga 679-leheküljeline lähiajaloo- ja elulooaineline, s.t. tugevalt dokumentaalne raamat nõuab lugejalt vähemalt nädal-paar aega ja kannatlikku meelt. Erandiks on kindlasti saarlased, sest teos keskendub Saaremaa nõukogude ajajärgule. Kingisepas sündinud ja koolis käinud Mõtuse Jaani lapse- ja nooruspõlvele. Tegevus lõpeb, kui nooruk saab 15, lõpetab põhikooli ja läheb päris pealinna elu avastama. Nii lõpeb esimene köide, seega ilmub järg, mida autor on ka kinnitanud. Vaat et kolmandik mälestussugemetega romaanis osutab Tederi uurimustööle, sest rööbiti Janka-Jaani kujunemisega tutvustab kirjanik toona maailmas toimunud suursündmusi: USA presidendi Kennedy mõrvast Tšehhoslovakkia sündmusteni. Hruštšovi kingalöökidest ÜRO-s esimese kosmonaudi Gagarinini. Sõnaga, kõike, mis toona tähelepanu pälvis. Jah, ka „Üks päev Ivan Denissovitsi elus“ ilmumine on ära toodud. Lisaks kohalikust ajakirjandusest

leititud andmed ja faktid, mis seonduvad sõjajärgse Saaremaaga. Seega täidab „Kuuskümmend aastat hiljem“ omal moel ka teatmelist funktsiooni. Õnneks on tekst kirjas küllalt ladusas stiilis, nii et ehtsat väsimust siiski peale ei tule. Ent minu jaoks on seda kõike liiga palju, seejuures uudset infot leidub napilt. Võimalik, et vanem rahvaraamatukogu lugejate põlvkond naudib äratundmisrõõmu, keskealistel pole süvenemiseks teadagi aega, noored aga ei pruugi asjast hoolida. Janka enda lugu on mõistagi sisukam.

Sarnase lähenemisega on oma noorusaega kujutanud ka Olavi Ruitlane raamatus „Vee peal“ (2015) ja Olev Remsu „Supilinna poistes“ (2012). Selge, et poisid ja noorukid teevad enamasti sarnaseid asju, pahateod ja käitumismustrid ning -motiivid võivad kattuda: nt. varateismeliste huvi tüdrukute, suitsu ja alkoholi vastu. See on ju paratamatu. Mõtuse Jaani käekäigu tutvustamine algab juba eostamise hetkest, sellega koguni raamat algab ja võib algul karskemat lugejat ehmatada, ent kes on Tederi varasema loominguga tuttav, teab, et teatav robustne naturaalsus või elulähedus kuulub tema kirjutamisviisi juurde (vt. „Onanistid“).

Pisut sisust. 1958. aastal sündinud Jaan saab algselt nimeks Ivan, nagu oli tema vanaisagi, viimane küll Iivan, aga kaaslaste mõnitav kutsumine venelaseks sunnib eesnime vahetama. Jaani isa, endise kalakaitse inspektori, nüüdse jahindusklubi palgalise juhi, Nikolai (Kollja) Mõtuse eluloos on ehmatavaid kohti, aga eestlaste saatus juba on selline, et vahel juhtub kohta, kuhu tegelikult ei tahaks. Kollja siis NKVD ridadesse: ta on koputaja, küüditaja, aga väga sügavat jälge see tema tuleviku jaoks ei jäta. Peagi juhtub nõnda, et Nikolai satub jõhkra käitumise tõttu ise kohtupinki ja karistuseks trahviroodu. Ka parteiline karjäär lõpeb. Teisalt on Kollja ju fašismiohver, tema isa tapeti. Ent keskne tegelane on mõistagi Jaan, tema kaudu tutvume poisi sõprade ja koolikaaslastega, 60ndate aastate tegelikkusega mitme kandi pealt. Suurem osa ei pruugi kattuda kirjaniku isikliku käitumisega, kuid sellel paksul teosel paistab olevat külluslik meenutusrakurs. Jah, elatakse kitsalt, Jaani kohta võib aga öelda, et on paha poiss, õpib siiski keskmiselt või isegi paremini, on nutikas ja kartmatu ning tubli sportlane. Malemängu õpetab selgeks isa, nagu kala püüdmisegi. Jaani iseloomustab osavus – vahel võib tema käitumist nimetada kohe ehtsaks näppamiseks – julgus riskida, nt. sõpru kaardimängus pettes. Jaani kõrvale satub hullemaid ja paremaid kaaslasi, õnneks pole isa kerge käega lööma, püüab kõik (kooli)jamad mõistlikumalt lahendada. Kuigi jah, moosipurkide pärast sissetungimine, et tühjad purgid maha müüa, pole selles eas tegelastele „päris“

vargus. Mõne teo puhul võib ju öelda, et ta on poiss, ent siiski, vargus jääb varguseks, samas peitub temas ka teatav õiglustunne. Et õpetajatega kiusu aetakse, on loomulik, paipoisse on vähe. Jaani sportlike saavutuste jada on punktipealt kirjas, millal ja kus kui palju võitis, lõpuks see enam ei pruugi lugejat huvitada. Peab end juba nõnda suureks „ässaks“, et keeldub isegi kooli eest võistlemast. Jaanil käivad peast läbi koguni isatapumõtted, siis kooli õhkulaskmise soov, eks need on lihtsalt segaduses nooruki uithetked.

Ühel päeval, 1961. a. suvel, toimub aga nii Jaani kui pere noorema poja ristimine: „Pastor on Tallinnas Usuteaduste Instituudi lõpetanud. Toomkirikus ordineeritud ja arvab mäletavat aastatagust tõrksat Jankat Laurentiuses üheksakandilise ääres, mille kohal hoiti karjuvat titte. Aga nüüd on hoopis teine olukord. „Mis seal's ikka. Teeme ära! Seda kordi ennegi tehtud. Inimesed on kartlikud, kõik ei julge oma lapsukesi kirikusse tuua ja pisikesed hinged on jälle suures kajas kartlikud.“ „Mina küll tooks, kui pühapäeviti ainult aega leiaks,“ valetab Kollja nii endale kui pastorile. „Pühapäeva peab pühitsema, hinge eest hoolitsema.“ „Jah, seda'nd küll, aga minu kirik on rohkem vee peal ja metsas. Eks sealgi saab oma hinge eest hoolt kantud,“ arwab Kollja ja pastor talle vastu ei vaidle. Mehed tõusevad pingilt, võtavad suuna Leninisse, Kollja astub poest läbi ja väljub pungil põuedega. Poole tunni pärast on taburetile tõstetud pesukauss Mõtuste toas poolenisti kaevuvett täis. Pastori pintsak ripub esikunagis, aga tema kaelas on särgi all väike hõbedane rist ketikese otsas. Laual seisavad telefoni kõrval kaks avamata veinipudelit, kõrval mõned taldrikud tagasihoidliku sakuskaga. Anna on pealtvaatajaks taandunud. Kollja koorib pisikese Tõnu riidest lahti, aga poisile, kes lööb kartma seletamatu väe ees, see ei meeldi. Kohe on pirin lahti, aga Kollja hoiab pillijat kindlal käel, õpetaja kastab riideharja pesukaussi ja piserdab pühitsetud vett kolm korda titele pähe, lausudes: „Mina ristin sind Isa, Poja ja Püha Vaimu nimesse!“ Janka on tänu limonaadile ja kommidelle juba tõrkumata sakramendi saanud, vaimulikul viisil veega pesemise läbi uuesti sündinud. Aga mällu, nagu ka kirikuannaalidesse, see toiming tallele ei jää ning Janka saab oma ristimise rituaalist tagantjärele teadlikuks alles üle neljakümne aasta hiljem isa surivoodi ääres, kui Kollja sellest poegadele räägib.“

Neid asju, juhtumeid ja ajalugugi on küllaldaselt, mida Janka saab teada alles aastakümnete pärast.

„LIIVAMETSA LUGEMISTE“ ERI

Kohtumisaasta 2017

„Liivametsa Lugemiste“ eri. Veidi lühem variant ilmus ajalehes „Sirp“ 22.12.2017

KUIDAS LÄHEB, EESTI KIRJANDUS? Kohtumisaasta 2017

Päris kenasti, võivad (raamatukogude) riilitele korralikult sätitud teosed enesekindlalt noogutada. 2017. a on ju tõeliselt paksude, meelekindlusega loodud raamatute aasta. Saab koguni küsida, kust taoline jõudlus pärit? Daatumid kinnitavad, et mõnda neist, kogukat romaani siis, on juba aastaid kirjutatud –, ükskord valmib ju iga vili, aga hoidku üle küpsemast! Kas seetõttu ohverdati siis kvaliteedis? Mõnikord küll, vastavad nii kõva- kui pehmeaanelised kuidagi ebalevalt. Lisades, küllap üks või teine autor tüdines kriitikute pidevast kurtmisest, et kuhu see SUUR romaan ometi jääb, ja otsustas siis, maksu mis maksab, ootajate soove täitma asuda. Kui palju siis neid kaunikesi leidub? Neid on ikka tükki kümme, kui lühemad žanrid juurde arvata.

Üks juhuslik arvustaja, kutsutagu teda pealegi elukutseliseks lugejaks, ei jõua juba ammu aastast ilmuvale adekvaatset ülevaadet ja hinnangut anda. Nii juhtubki, et paljud lood ja laulud jäävad raamatukokku saabumise järel nukralt üksildast elu elama, mingil põhjusel pole nende vaimne eluiga eriti kõrge. Kuigi nii mõnedki suurema kunstilise mõjujõuta teosed tulevad ilmale ikka väga häälekalt, raamatupoodides asetatakse esiritta või koguni eraldi riilitele (nt Peeter Oja ja Mihkel Raud), pole kombeks autorite iseteadvusele ja epateerimissoovile midagi ette heita. Raamatute kõrvalelükatust süvendavad mõnikord ka ekslikud kriitikud, nt on aastakümnete jooksul ilmunud igasuguseid romaane ja muidu upitatud asju –, vahel on aga kunst üürrike ja elu pikk! Nii kaovad „imelapsedki“ tihti keskpärasuse halli uttu. Ka ei väsi mõni eesti autor aeg-ajalt „moraali alla jälle uusi miine“ asetamast, kui kasutada siurulase viisakas-vallatut kõnepruuki. Kuidas kõlblus kirjanduse sisu mõttes edasi areneb, ei oska arvata. Kas olla omakultuuri ja kirjanduse suhtes nõudlik või lahe-liberaalne, see on kahtlemata küsimus. Mõnigi looja teatab uhkelt, lugejaga ei pea arvestama! Kohustus loomulikult puudub, aga siis on „kokkupõrge“ kirjaniku ja süvatarbija (mis ilmetu väljend)

vahel sageli paratamatu. Kirjaniku üks ülesanne võiks olla oskus rahva jaoks tema enda mõtteid vahendada, ja eks parimad ka suudavad seda.

Midagi pole teha, teos muutub vaid siis raamatukogudes haaratavaks, kui see resoneerib paljude lugejate elujälgimislaadiga ja üldinimlike vaadetega. See on natuke ülekohtune ja isegi hukatuslik väide, aga rada külakogudesse on erti konarlik just luulel ja ega lühiproosagi järele kätt eriti varmalt ei sirutata. Selleaastaste väga tüsedate romaanide puhul tuleb arvestada jälle liikumiskiirusega. Loetakse kaua, eksemplaarsus on napp, nii et raamatukogudest laekuda võivat kasumit tuleb oodata. Olgem ausad, paljud nn kuulsuste eluloolised või muidu sigri-migri raamatud kustutavad pigem uudishimu, ja teed rajab nendele jõuline ja tuntusele üles ehitatud tutvustus. Just selle paganama uudishimu tõttu, kui lubate mõtet korrata, muutub hea fiktsiooni teekond juhuslikumaks ja aeganõudvamaks. Mõnigi lugeja küsib, miks kohtab tänases eesti kirjanduses vähe isikupärast, tervet ja nauditavat poeesiat? Leidub ikka, lisan kohe, ei viitsita otsida. Tundelisus luules ja romaanis ei tähenda ju ainult sentimentaalsust või lihtsameelsust, kuid harva seisame silmitsi tugevate mees- ja naiskarakteritega, kelle tunded ei nirise, vaid voolavad uhkelt. Kelles on elutuld ja arukust. Sündmusnappe lugusid suudavad huvitavaks kirjutada vähesed autorid. Tühi feministlik lobisemine ja äraleierdatud motiividele ülesehitatud lood ei avarda kellegi silmapiiri. Kuidagi ei tahaks korrata, aga keele tajumine ning sõnavara nõuavad igavest täiustamist ja tööd, eriti kirjanduse meelelahutusharus. Seejuures teeb arvustaja(te)le endiselt suurt peavalu žanri määramine. Muudkui lohista kümneid pealkirju ühest kohast teise, säti ja kombineeri, otsi ühendusniite teemade ja põlvkondade vahel, lõpuks mõistad, et üldistus jääb ikka poolikuks. Eriliseks, nagu öeldud, muudab sellesinatse lugemisaasta tõsiasi, et vähegi põhjalikum ülevaade eeldab enam kui tuhande lehe keeramist, mille hulgast leidub mõistagi nii tarku ja säravaid kui liiga pidulikke ja kordamisest kulunud lauseid ning mõtteid. Aga, kriitik, pea meeles, iga autor on vaeva näinud, Kultuurkapitali või isiklikku raha, aega ja trükipaberit kulutanud, ning unistab, et tema kirjutatu mõjuks kui jõulusõnum ristirahvale. Nõnda igal aastal, kui hoogsalt kokkuvõtteid koostame, hinnanguid jagame ja nn mõjukaid teoseid esile tõstame.

Detsembri alguse seisuga võib julgelt öelda, et proosa, haaraku mõiste siis ükskõik mis masti kirevat kraami, on kõige silmahakkavam, uhkem, jõulisem, intrigeerivam, hämmastavam, kohati koguni seletamatum ehk hullumeelsem.

Teema, mis eesti kirjanduses endiselt prevaleerib ja kannab vilju, on **isikuloolise ja mälestusliku kombineerimine ilukirjanduslike komponentidega** nii, et piir elulooliste faktide tekstidesse poetamise ja fiktsiooni vahel ähmastub või isegi kaob.

Ja siis need aja lood, kus ühes otsas seisab rahvas, sageli nn väike inimene, ja teises ootab aeg, et nende teed lõikuksid. Aeg kui fataalne ja võimas jõud valitseb peaaegu kõigis esiletõstetud kui mainimata jäävates teostes. See on mõistetav ja tuleneb suuresti maa ning rahva saatusest, millest kirjutatakse veel kaua, sest uued põlvkonnad tahavad oma sõna sekka öelda. Teadagi, aega me kas vihkame või armastame, ent suure loo kokku kirjutamine nõuab väärt ideed ja jaksu. Tekst peab veenma. Kirjanik asub otsima jalajälgi ja esemelist keskkonda, maid ja maju, kus kunagi keegi viibinud. Uurib ajakirjandusse talletatud – see on vajalik atribuutika, ent küll võib küllale ka liiga teha. Kuid säravate ja haaravate **suhtelugude** nimekiri on ülilühike. Taolised naiste ja meeste tundeelu kirjeldavad raamatud, kunagised wagga Jenuwewa „järeltulijad“, on mõistagi vajalikud, lausa oodatud, eriti rahvaraamatukogude vananeva lugejaskonna poolt. Mõnikord tahaks kohtuda eetilisest idealismist sündinud raamatuga, ei maksa naerda midagi. Kuna pragmatism, otstarbekas, raha teeniv teema ja olemusvõitlus prevaleerivad igal sammul, siis on mu lapsemeelsus ehk lubatud.

Pikk ja ülipikk proosa

Urmas Vadi „Neverland“ (347 lk) kuulub rahvaraamatukogudes sageli loetavate teoste hulka, aga romaan ilmus ka aasta esimeses pooles, seega hilissügisest belletristilist sõna, nagu mainitud, saab lugejate arvu silmas pidades hinnata alles järgmisel aastal. Alapealkirjaks on lisatud „Romaan inimestevahelistest suhetest“, ja sellest, isevärki valulis-ironilisest läbisaamisest siis, ka kirjutatakse. „Neverlandis“ kohtuvad olevik ja minevik sarnaselt **Rein Raua** üheaegu ajaloolises, põnevus- ja ulmesugemetega teoses „Kell ja haamer“ (425 lk). Tõsi, Raud alustab oma fiktsiooni 19. sajandist. Vadil on mäluteema nagu möödaminnes, samas väga oskuslikult raamatusse poetatud. Minevik siseneb kui oma hetke oodanud paratamatus tegelaste eludesse ja käitumisesse. Esimesi lehekülgi lugedes pelgasin, et äkki Vadi otsustas kirjutada maagiliste ja irreaalsete üllatusteta raamatu, aga jumal tänatud, fantaasiahüpped on kenasti kodus. Ta on kiskunud ühiskonna rüpest välja vaateid ja tegusid, mida elu lahkel käel pakub, neid siis uhkelt karikeerides. Alates supupuu uurimisest NATO-meelsuseni. Üksikemaprobleemidest seksuaalsete pingeteni. Raud on samuti suutnud teose sisulist võrgustikku päris osavalt punuda. Materjal on tihke ja tihe, ent tänapäeva sisse lõimimine mõjub trafaretselt (kapitalismi madalamad küljed ja mõrv), aga lehekülgi ta muidugi lisab. Hõljuma jääv finaali annab võimaluse teemaga kunagi jätkata. Teadagi mõistab Raud igasse romaani filosoofilist münti põimida, kohati see lisab tõesti vaimset väge juurde (nt arutlus aja mõiste üle). Lugejatele teadmiseks, kui mõnel leheküljel kaobki hasart, siis nagu imevael lisab autor mõne

grammi salapära ja sedamaid kaob poolelijätmise tahe. Raud kasutab eri aegade markeerimiseks ajastule sobivat väljenduslaadi – suurepärase võtte!

Elin Toona Gottschalki belletristiliste sugemetega meenutusteraamat „Pagulusse“ (455 lk), kujuneb kahtlusteta aasta üheks traagilis-eelegilisemaks, teisalt süngemaks teoseks, kuigi ilmus 2013. a. inglise keeles ja on põhimõtteliselt tõlketeos. Järjekord raamatukogudes aina pikeneb. Just käsitluslaadilt või vormivõtetest sarnaneb eelmisega Tarmo Tederi mälestusliku sisuga dokumentaalromaan „Kuuskümmend aastat hiljem“ (679 lk). Mõlemad lisavad oma teksti ajajärgu hinnaguid ja tähelepanekuid. Paraku on Teder läinud rohkete väljavõtete tsiteerimisega hoogu. Need nõukogude perioodikast otsitud lõigud, mis on nõudnud mõistagi palju tööd, ei lisa olustiku kirjeldusena jõudu juurde, nagu autor arvatavasti eeldas. Ent raamatule tuleb järg. Ühe tüdruku, Elin Toona, ja poisi, romaanis nimeks Mõtuse Jaan, elu ja tulevikku märgistavad ja suunavad üks okupatsioon, vanemate tehtud valikud, ent kujundavad kaks vastandlikku ühiskonda.

Vahur Afanasjevi „Serafima ja Bogdan“ (557 lk) pälvib kindlasti tähelepanu juba vanausuliste elulaadi ja käekäigu põhjaliku vahendamise tõttu. Peipsiveere on ju alati mõjunud pisut salapäraselt, usust ja võõrast elulaadist lihvituna kauge ja tabamatuna. „Serafima...“ on kui võimas mälestussammas staroveridele, mida keegi enam täielikult lammutada ei suuda. Sealne rahvas kahtlemata väärib seda, ainult, mis keeles nad teost loevad? Vanausuliste rajatud keskkonda ja mõttemaailma asuti pärast Teist maailmasõda hävitama jõhkra nõukoguliku fanatismiga, mis ei erine kuigivõrd mujal toimunud ning mille tagajärgedest on eesti kirjanikud juba sadu lehekülgi täitnud. Aga poliitilisele vägivaldale lisandub jõuline märksõna – inimestevaheliste suhete tõttu tärnanud kättemaks, mis samuti pole uudne motiiv, aga rahvakillu iseloomustamisel siiski erakordne ja mõjus. Õõvastav ja õudne kättemaks, mille saabumist valmistab autor pikalt ette. Selle nimel tegutsevad tegelased uskumatult raudse järjekindlusega, loobudes kõigest, mis võiks elu talumisväärsemaks muuta. Nimed raamatu kaanelt, õde ja vend, ei löö risti ette ühegi patu ees. Hävingu leek on kõrge ja halastamatu. Ent esimene, kes külvab kurja, on eesti mees, kellele võiks läheneda psühhoanalüütilisest vaatepunktist. Kui miski jääb pisut segama, siis tema käitumise põhjendamise ühekülgsus – lapsepõlve kannatused. Võimalik? **Eva Koffi** memuaarsete vihjetega belletristiline üldistus „Sinine mägi“ (435 lk) voolab põhjamaise rahu ja mõtlikkusega. Kuna impressionistlike kirjelduste ja mängleva keelekasutusega armastusromaan pole otseselt tunnetest pakatav ega loo ka suurt ajalooainelist narratiivi, jääb ta kuidagi üksildasena, kuid mõtteis helisevana oma žanri üheks huvitavamaks näiteks. Tema kõrvale ei mõistnud kedagi tõsta. Eelmisel sajandil emantsipatsioonilisi otsuseid tegevaid ja uusi elulahendusi otsivaid naisi eesti belletristikas leiab muidugi teisigi. Aega kui inimeste rõhujat ja suunajat on kujutatud stiilselt ja kujundiküllaselt, kuid ootamatud hüpped aastast teise teevad orienteerumise kohati ebamugavaks. Romaanis kohtuvad 1990ndad ja 20. sajandi algus ning keskpaik, eks me kõik tea, mis sinna vahele on mahtunud.

Kangelaslikult läbi loetud, kuid päris korraliku sõnastusega **Markus Vetemaa** „Tarkade kivi ja kannabinoidid“ (607 lk) on mõeldud ulmejanustele. Materjali põhjal saanuks minu arvates kolm asist romaani kokku panna. Märksõnad: maaväline elu ja tulnukad, kellegi saadetud tarkade kivi, mis suurendab seksuaalset energiat ja toob esile tundepehanguid, Taliban, nendega sõdinute psühholoogilised vaevad, (rahvuslik) identiteet, kanep, alkoholism jt. **Tuuli Tolmova** rohkem kui poole õhem, siiski eetilise sõnumiga ulme „Aristarkohvi meetod“ kirjeldab, kuidas psühhopaat tapab „teaduse nimel“ oma patsiente. Erandlik on raamat ses mõttes, et tegelane on Venemaale põgenenud afgaan, kes on kanda kinnitanud Tartus, et ühel päeval minna mujale kuritegusid sooritama.

Kaido Tiigisoone „Kus pingviinid ei laula“ teemaks on tehisintellekt, mis hetkel moes.

Indrek Hargla krimisarja järjekordne väljaanne „Apteeker Melchior ja Gotlandi kurat“ (558 lk) ei vaja tutvustamist, kaaned on saanud ka telelavastus „Merivälja“ (559 lk). Rohkem ma krimkasid ei loetle.

Rahvusromantilise koestikuga lood on eesti rahva laual seisnud juba alates Jaak Järve „Vallimäe neitsist“ (1885). **Mehis Tulk** keskendub „Foogti“ esimeses osas (464 lk) 14. sajandi Eesti- ja Liivimaal toimunule, mil võõrad isandad võimu nimel kohalikega taplesid. **Margus Sanglepa** „Nõiatantsu“ (463 lk) tegevus toimub 17. saj. lõpus, mil käib nõiajaht naistele, ehk kunagi kirjutatakse, kuidas sel aastal meestele. Ajalooainet kasutab ka **Hinge Kaljund** pealkirja all „Urbanowiczid“ (329 lk). Kel jõudu, proovigu tutvuda! Ühte ja teist veel! **Rein Põdra** hõlpsasti haaratav perekonnalugu „Savimäe“ toob ajakajalise kõrvalteemana sisse pagulased. Pääsu pole, rändekriis ronib üha jõulisemalt kaante vahele. **Mats Traadi** tavarealismis rüütatud „Valge maja“ taaslustab nõukogude aja, alevikuhaigla ümberehitamise ja sovhoosieluga seotud paradoksid. Sarnasest temaatikast lähtub ka vene aega ja venelasi kujutav **Olev Remsu** „Väikelinna baabad“.

Paavo Matsini „Must päike“ pani mu kannatuse tõsiselt proovile, soovides olla viisakas, tsiteerin autorit, kes ka ise arvab, et lugeja on lõpuks „mu kurejalgade veerimisest juba kaunistes ilmselt väsinud!“ Inimeste valikutest ja õppetundidest jutustab **Oliver Bergi** „Venna arm“, sõnumit tasub otsida. Tulevikuteemaks töötab kujuneda interneti kuritegelik maailm, üks tänavusi katseid, **Margus Pikofi** „Lunastuse garnison“, on kirja pandud aga pealiskaudselt.

Lühem proosa

Suurepärase proosaluuletustega tähelepanu võitnud **Jan Kausi** miniatuurromaan „Kompass“ on stiilne ja väljapeetud. Autor oskab sõnu ratsionaalselt kasutada. Võimalik, et romaane „neelava“ lugejaskonna jaoks liialt vaoshoitud ja soliidne. Aga Kaus ei pakugi ju laiatarbekaupa. Tegelikult lugu liigub, tundeid ja psühholoogiat jätkub, nagu ka karaktereid. Intelligentset mõttearendused ei koorma, vaid suunavad autori tähelepanekuid vaagima. Kaus on hakanud oma teostesse sisse tooma pisut salapärase mündiga kohti, seekord Soendi talu, millest ei tohi kiirustades mööduda. Pealkiri kui metafoor on avatud mitmeti ja põnevust tekitavalt. **Martti Kalda** debüütteos, novellikogu „Viimsepäeva laupäeva hommikul“, intrigeerib ja provotseerib, nii et tuline jutt taga. Nende julm-kalkide tekstide kohal kõrgub haarav vaimukus, iroonia, salvavus. Loen Kalda tekstidest üldistavalt välja, et maailm on üks absurdne ja vägivaldaga asustatud paik, kus tuleks läbi viia totaalne puhastus. Kus tuleks vana ja igas mõttes devalveerunud inimsugu uue vastu välja vahetada. Teadagi ei ütle autor seda nii otse välja. Huvitav, kas Kalda põrgulik vindi ülekeermine aitab kuidagi inimeste ja rahvaste vahelisi eelarvamusi vähendada või toimub vastupidi? Täiesti ootamatu nurga alt jälgib ilmaelu **Jüri Kolk** lühiromaanis „Roheline suits“, mis täidetud parajalt mõnusa tragikoomilise satiiriga. Nimelt asub Paavst terrorismivõtetega uselumuresid „lahendama“. Nagu igal pool, kohtab Vatikaniski eestlasi. On juhme ja tobedamaid tegelasi, kes muudkui arutavad ja seletavad jumal teab millest. Tekst võinuks ehk sündida lühemana ja võtta sisse koha isevärki tegelastega päris vaimukas novellikogumikus „Naistepäev“, kus kohustuslikus korras on ka Mazzano sõiduraha eest tekstiga „makstud“. Nagu „Viimsepäeva...“ otsib ka „Roheline...“ võimalust inimkonda paremaks muuta. Kolgi kirjandusliku hoo tulemusena ilmus tal kolmaski väljaanne, luulekogu „Kuu ja kirves“. **Tõnu Önnepalu** „Valede kataloog. Inglise aed“ jätkab varasemates teostes alustatud intellektuaalsete mõtiskluste jada, kus segunevad omandatud teadmised, elutarkus ja teatav teatraalsuse element. Natuke vanatestamentlik ilmavaade. Päevikut meenutavas raamatus (kuupäevade asemel on pealkirjadeks märksõnad, millele autor keskendub) kirjeldab Önnepalu tänavusi tegemisi varakevadest varasügiseni. Viitab vähemalt kümme korda uue sõja võimalikkusele, aga olulisemalt tõusevad esile ristiinimese teadlikkus surmast, kannatamine ja armastuseigatsus, eluväärtused ning -tühisus. Seega inimese eksistents, mis näib olevat üks suur vale ja mõttetud. Mõistagi ei unusta autor lootusele panustamast, mis teatavasti kaob viimasena. Önnepalu ei pääse kodukamarast, kuigi Euroopa seisab vankumatult ta kõrval. Rakursilt sarnane **Jaak Jõerüüdi** „Elu lehekülgi lehitsetakse kiiresti“ sisaldab samanimelise lühiromaan ja novelle. Tekstid on täis arutlusi ja mõtteid ajalikust elust. Inimese kannatusest, väärkusest, ka halastusest ja selle mõistmise tarvilikkusest. Seejuures viidates pidevalt Jumala tarkusele, ja mõistagi Euroopale kui inspireerijale. Jõerüüdi elulooainelises „**On nagu on**“, mis ilmus küll varem, esitab küsimusi **Aita Kivi**. Vastaja elujälgimisoskus ja diplomaadi elutarkus, isegi mõningane teravmeelsus sarnaneb sisuldasa eelnimetatuga. **Armin Kõomäele** sobib novellide loomine paremini kui romaani kirjapanek, oleks vaid lühiproosal lugejaid. Kogumiku „Minu erootika saladus“ pealkirja ei maksa peljata, erootika kõrval, millele ju mehed tõesti palju tähelepanu pööravad, võib märgata teisigi teemasid. Kõomägi poeb ühiskonda katva kuue põue päris sügavalt, otsib ja leiab üles groteskimaigulised tegelased, kel eluga mingid isevärki asjad ajada. Ta märkab elu räpasust, aga kirjutab sellest kuidagi viksilt-viisakalt, nii et igaüks meist saaks end mõnes kindlas olukorras ära tunda, aga kaebama ei läheks. Nimetan ka **Ervin Öunapuu** „Eesti gootika“ groteskseid ja hirmsaid jutte ja lugusid aastatest 1997–2017, kuigi tänavusse kuulub vaid tekst „Sära“. On haaravust ja lugeja pea vee alla pistmist, mis tähendab, et aeg-ajalt peab õhku ahmima ja küsima, kuidas siis nii, egas eestlased nii hullud ikka ka pole.

Toomas Raudami keeruliseks sätitud raamatutele, seekord siis jutukogule „Armastus pärast surma“, pole külakogus kerge huvilist leida, aga üritagem! **Henri Zeigo** nimetab jutukestest moodustuvat „Sõnakehva“ kohvikuromaaniks, mina uurisin selle sisu küll kirjutuslaua taga, midagi seal nagu elab ja liigub. Tegelaseks Supilinnast pärit noor kirjanik.

Eesti lugeja, jäta meelde, selle aasta belletristiline aed on külluslik!

On aeg küsida SUUR küsimus: mil määral suunab eesti ilukirjanduse loetavust raamatukogudes Mart Juur? Eriti siis, kui soovib lugeda **Margo Vaino** „:“(: ma armastasin hullu naist“. See väärriks kindlasti uurimist! Armsad inimesed, joodikute (isiklik) hala, olgu luules või proosas, ei kõida enam!

Luule

Kui parafraaseerida Betti Alverit, siis luule, noor ja majasteetlik, ei hoiä tänavu lampi kuigi kõrgel. Uut väge ma ei märganud, nii et üsna tavaline, kuid nimetustelt rikas aasta. 1990ndate lõpu ja nullindate alguse eluvärskus on võtnud rutiinsed vormid. Tõsi, ohte märgatakse: nt sõjaohtu, rahva sündivuse vähenemisega kaasnevat ohtu, keskkonna halvenemisest tulenevat ohtu, eesti keele kadu näitavaid ohte. Aga, kus on laulu ilu, jõud ja ime, tahaks aasta lõppedes kõrgendatud meeleolus hüüda!

Millest siis luuletatakse? Eks ikka tõest, õigusest, valedest, ühiskonnast, loodusest, kui pealiskaudselt üldistada. Kuid üle kõige kohiseb individuaalse olemise mure ja vaev. Teadagi, see on üksikinimese elu sisu. Tema õnn, kurbus, üksindus ja kannatamine.

Kristiina Ehin jätkab sel aastal avaldatud „Kohtumistes“, „Kaitsealas“ (2005) alustatud teemade ja motiividega. Tema luulet tajuvad lugejad ühtmoodi. Vähe, kes julgeks öelda, et nagu ei hooli sellest, sest Ehin kaitseb, hoiatab, meenutab, otsib ja piinleb. Mõtiskleb päritolu üle. Muretseb keele ja maa käekäigu pärast. Kõige juures on poetess ajatu, tema sätitud read ei vanane küllap kunagi. **Mart Kangru** „Liivini lahti“ murelapseks on rahvuslus, põhiteemaks eesti kultuur. Mõlemat karistab ta nagu hea vanem pahandust teinud last. Väiksed nükked ja müksud kuluvad ikka ära ega jäta suuri arme rahvustundekehale. Sõnaga toimetamine on autoril käes. Üle luuleraamatu sirutub karge sotsiaalne paiste, mida võib soovi korral sõnastada suursugusemalt – mure Eesti pärast! **Andrus Kasemaa**, kes kinnitab, et armastab kogu maailma ja kõiki rahvaid, küsib vastses kogus „Olla luuletaja“ mitu korda: „kas inimene peaks sõtta minema?“ Vastajaid kohtab erinevaid, uurige seda asja, poeedi mure vastu ei tohi ükskõikne olla. Jah, praegusaja sõda kui võimalik aines on hakanud üha kindlamini ka ilukirjandusesse sisenema. Millal see nüüd juhtuski? Lisaks saab isegi kiirustamisi lugedes aru, et Andruse isiklikud hingetraumad on sama olulised kui jultunud maailma omad, millele mõtlemine nõuab inimese niigi nappidest ajalikest päevadest liialt suure osa. **Jürgen Rooste** ilmatu uhke pealkirjaga „Onerva ja Leino igavene armastus läbi seinasisaliku läbi poolkodutu kassi silma“ pakub jao siirast muret, aga ka tühja-tähja. Tundub, et toimetamishõudeks oli kiirus. Poeedi sisemist teisenemist pole toimunud, aga silm ja mõte on tal kõigele vaatamata nõeliterav, autori tunneks nime mainimatagi ära. Kuigi raamat algab kolme mureliku suuga kirjutatud isamaalise lauluga, eks aeg esitab selleks järjepanu ka tellimusi, on enamik tekstidest seotud Mazzano elamustega. Teadagi häirivad vasakpoolse auraga Roostet Eestis paljud asjad, kas või see, et ei hoolita piisavalt Aafrikast tulnud poistest ega loeta eesti luulet. See viimane on tõsi mis tõsi, aga rahvaraamatukogudes ülalnimetatuid kogusid laenatakse, nagu ka **Leelo Tungla** luulevalikut „Teeleht“.

Edasi! **Kristjan Haljaku** „Uus inimene“ ja „Conceptio immaculata“ on mõnes mõttes tõesti uudsed, õieti vist uusvanad, tähendagu siis väljend kas või seda, et üks luuletamisest haaratud noor mees on kirjanduspildis juures. Tekstid on sürrealistlikud, tibake dekadentsist mõjutet, sest ta tõlgib ju Baudelaire`i. Lihtlugeja aga ei pruugi alati aru saada, kus ja millal mõte lõpetab mängu, sest sõnad on kuidagi laiali paisatud, lausegrupid ja -jupid esitatud kaootilises jadas. Vaimsust leiab muidugi terve hunniku, viited-vihjed piiblile, mütoloogia, erootika jne.

Igati loetavat tundeluulet pakub **Martin Vabati** „Lootuse akende vaikus“, kus võimutseb melanhoolia ja üksindustunne. Rahumeeli võib korraks avada **Carolina Pihelgase** „Pimeduse pisiajad“, **Kaie Ilvese** armsa „Ei keegi“, isegi **Mikk Pärnitsa** „Nemad ehivad sind“.

Ühiskonna hädade ja mustusega ning riigiga pidevalt põrpiv sotsiaalne luule on eri peatükk eesti lüürikas (milline uljas väljend). Aeg selle põhjalikumaks analüüsimiseks peaks olema käes. Osutan siinkohal vaid temaatika ideelise isa (:)esteet **Kivisildniku** kogudele „kirsiõis 007“ ja „Pariis 2011“. Kunagi ajakajalist luulet produtseerinud **Ave Alavainu** „Kõrtsilaulud“ pidanuks ilmuma ammu-ammu.

Mida sa hing oskad peale hakata **Aare Pilve** luule- või proosaluulekogu meenutava teosega „Kui vihm saab läbi. Mälestusi ühest ajastust (2007–2015)“? Vormilt pole see lugeja jaoks kergesti käidav tee, kuigi esimesed ja teised leheküljed ei nõua suuremat vaeva, sest neis peitub autori elulooaines. Varase keskea lävel on meestel ju viimane aeg kõik südamele ära kirjutada. Ent sõnaga mängida autor mõistab. Uhkesti kohe! Kes ütleks vankumatu kindlusega, mis žanri juurde sobitub **Siim Pauklini** „Ahela ots ehk jooksus inimene“, mis sisaldab filosoofilisi ja psühholoogilisi arutlusi, mõned neist värssidesse seatult. Selge, et inimese olemasolu ja maailma mõtestamine huvitavad teda. Eks noore ja enesekindla mehena tahab autor meid targemaks muuta, samas esitab tohutult küsimusi, millele ei oska veel ise vastuseid anda. Aga mulle meedivad enesekindlad sõnaseadjad. Tema teine trükis, „Viis ürgelementi ja koer“, pakub satiirilisi ja kurvemaid haikulaadseid mõttearendusi. Üks ütle mata mõnus lugemine on murdekeelne **Kauksi Ülle** „ObiNizza“. **Triin Soometsa** sõna- ja mõttemänguline „Vaba raha“ lahtiseletamine nõuaks palju ruumi, juhul kui selle vaeva ette võtaks. „Targa ja rumala juttude“ didaktikasse laskuvad õpetussõnad on ehk lahedamad.

Ühe suure alajaotuse luules, kordan üle, täidab autori tegelemine iseendaga. **Kalle Käseperi** eeleegiline „Orpheuse laule“ on ju igati mõistetav meenutusluule lahkunud abikaasast Goharist. **Joanna Ellmanni** „Olemise maa“ räägib olemise sisemistest piiridest ja teeb seda üsna sümpaatselt. Mingil juhul ei tohi ju jätta nimetatamata **Hasso Krulli** sensuaalset „Kandsime redelit kaasas“ ega **Liina Tammiste** „Tagurpidi kuud“, kus lugejat ründavad atraktiivseid poose täis sõnad. **Kareluse** „betoon asfalt plastmass“ vaevleb samuti eksistentsiaalselt raske koorma all.

Siinkohal lisan pisut rahvaraamatukogude statistikat, mis kinnitab, et oma väike või päris napp lugejaskond leidub tänava avaldatud kogudest veel järgmistel autoritel: **Eda Ahi** „Sadam“, mis täis erinevaid mõtteid, vaateid ja puudutusi, ent sõnad sedapuhku loodetud eredusega ei sära. **Kalju Kruusa** „Ühe inimese elu (pooleli)“ on valitud tekstide kogu, kus kõik pole vormilt luule, on miniatuure ja mõne ristin koguni lühijutuks. Lisaks intellektuaalselt mänglevatele luuletustele tajub ta hästi inimlast puudutatavat raskemeelsust. Ja siis **Kaupo Meieli** teravmeelne ja sotsiaalne „Lühistu koosolek“, **Kristel Põllu** „Reaalsusesse teispool reaalsust“, mis tähendab, et kirjutab loodusest ja olemisest. **Piret Bristoli** „Muutmissõnad“ pajatavad autorist endast ja tema eluhoovustest, **Kai-Mai Olbri** kakskeelset kogu „Elujooned“ täidavad loomulikult väiksemad ja suuremad tunded, **Marge**

Pärnitsa pealkiri „Õnneks oled mul sina” räägib enda eest, **Lauri Leedi** „Kampeseur” (talveõrna kirsisordi nimetus) osutab maise looduse väärtusele, **Merike Õim** peatub „Kirja vahetajas” loodusel ja keskeatundmustel, **Contra** „Samal ajal sajal jalal” on üles otsinud kunagise tellimusluule telele ja mujale. **Juhan Aru** „Vihmapiisk ninal” jagab looduses ärganud mõtteid, **Gregor Elmi** „Sinine ahv” arutab vist, kuidas on olla.

Elu, inimesed ja sünniaeg

Kuidagi peab markeerima raamatud, mis aasta jooksul puudutasid, ehmatasid või võtsid isegi korraks sõnatuks, kuid mida ei mõista taas liigiliselt piisavalt täpsustada. **Kätlin Kaldmaa, Hannelele Kaldmaa** „Kaks armastuslugu” kuulub mu meelest aasta valusamate teoste hulka. Reisikiri koos eluloomaterjaliga. Kaks teekonda, millest üks jahmatab avameelsuse ja valulisusega. See fikseerib ema ja tütre suhted, kelle saatust ja käekäiku on nõukogude aeg suunanud. Kuigi kõike ei saa seejuures ainult võimu süüks pidada. **Tiia Toometi** „Vanaduse võlud” sugereerib usku, et mõni terakene on siin ilmas jäänud ka seitsmekümnenda eluaasta ületanutele. **Heljo Männi** „Liivalaia” sunnib mõtisklema väga eaka kirjaniku andestamistarkuse puudumise üle. **Leida Kibuviita** meenutab „Kirev: saatus ja looming” sobib pealkirjana valatult, sest kunagi väga populaarse kirjaniku käekäiku ja tuntuust on kahtlusteta kujundanud seltsimees aeg.

Esseistikast on pärvinud rahvaraamatukogude külastajate huvi **Viivi Luige** „Pildi ilu rikkumise paratamatus” ja **Mihkel Muti** „Mõtted”. Kirjutamisaeg, olgu milline tahes, on olnud nende autorite vastu armuline, nagu ka lugejad. See näitab muu kõrval ju sõnavaldamise oskust. Viimaselt jõudis hiljuti trükikojast „Õhtumaa Eesti II”.

Malle Salupere täiendatud käsitlus „Koidula” ootab tekstikriitilist retseptiooni, aga põhjalik töö väärrib alati tänusõnu.

Paar paksukest ootavad juba tükk aega oma järjekorda ja satuvad lõppu kui kirjandusüllatused: Tiit Hennoste aitab, kel vähegi huvi, arusaadavamaks teha imelise pealkirjaga üllitise „**Nihilist. FM. Final cut**”. Kogumikule „**Kivipilvede all. Tekste Värskest Rõhust 2005-2017**” on korraliku järelsõna „Atomism ja ulatuvus” kirjutanud Jan Kaus.

Hea, et **Valdur Mikita** „Kukeseene kuulamise kunstis” meenutab taaskord, et metsaminek on eestlasele olulisem, kui raamatutest mõtlemine, muidu poleks saanud pidama.

Liivametsa Lugemised - 106 / 2018

LÄHETUSLAUSED

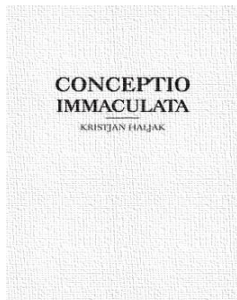
Eelmise aasta belletristlik aed oli äärmiselt mitmekesine ja rikkalik, nii et esialgu jätkan 2017. a. ilmunu tutvustamist, seda enam, et kirjarahvas eelistab oma loomingut pakkuda just jõulueelsel ajal. Teadagi, turumajandus, ei saa nemadki, kirjanikud siis, töötasuta hakkama. Väidan, et ilukirjanduse toimetamine on päris heal tasemel, seda rohkem kuuleb aga lohakat, lausa ebameeldivat väljenduslaadi raadiost, telerist. Sotsiaalmeediaga ei suuda enam keegi võidelda, seda kirjaoskamatus põhjatut kaevu pole võimalik enam puhastada. Hirmutavalt ja ärevust tekitavalt mõjub aga minusugusele, sõnaga töötavale inimesele, nii mõnegi rahvusliku intelligentsi esindaja suhtumine eesti keelde. Küllap mõistate lähemalt selgitamatagi, millele ma osutan. Ometigi saab meie riik tänava saja-aastaseks. Seega teen üleskutse, kuulake ja võimalusel ka kirjutage üles igat masti kummalised ja halvad väljendused enda ümber. Eeskätt haritlastelt! Poliitikutel! Lihtsalt iseenda tarvis, mine tea, ehk saate tulevikus kasutada või vähemalt järglastele-ametikaaslastele parandada. Kuulsin ühes eestikeelses kanalis saatejuhti ütlemas: meil oli peres jõulutäts, panime kuuse üles! Nii oli, ma ei suudaks ise sellist väljendit isegi välja mõelda...

Siim Pauklini artiklist „Evolutsiooni evolutsioon” („Sirp”, 5.01.2018) leian oletuse: „Isegi kui inimene võtaks iga päev ette ühe eesti keeles kirjutatud raamatu, kuluks tal ligi kolm tuhat aastat, et lugeda läbi kõik Eesti Rahvusraamatukogu raamatud. Selle aja jooksul oleks muidugi kirjutatud juba palju uusi raamatuid, mistõttu ei suuda ükski tänapäeva inimene orienteeruda kõiges teadaolevas.” Ega muud, kui edukat eesti kirjanduse lugemise aastat!

LOETUD RAAMATUD

Ave Alavainu. Kõrtsilaulud.

Need omamoodi ajalaulud, millest enamik ilmub trükis esimest korda, kiidavad bravuuritsemist, elunautimist, julgust ja isegi jultumust. Märksõnaks naps, pidu ja pilgar. Nõukogude ajale need muidugi ei sobinud, autorit peeti minakeskseks ja pessimistlikuks – kas pole naljakas? Iga teksti juurde on Alavainu lisanud märkuse, kus üht või teist luuletust on esitatud, mõni on ka viisistatud. Gennadi Tanieli „Laula, mustlaspoiss, laula veel” on kindlasti paljudele tuttav Heli Läätse esituses. Kogu viimane tekst on kirjutatud 1969: „Kui saaks kõik ometi kord kuradile saata / ja lahkuda – nii igast kütkest prii! / Ja olla sõpradeta, Kodumaata, / ja alustada kõike uuesti. / Ja jätta maha minevikubarjad, / ja kõik, oh kõik, mis / ükskord sidus siin... / Nüüd kuulake, ma teile / kõrva karjun: / ma alustaksin täpselt samuti!”

Kristjan Haljak. Conceptio immaculata: uuemate luuletuste kogu, mis kõrgestiaustatud Kristjan Haljak 2016. Issanda aastal kõigi muusade armastuse läbi on kirja pannud ning mis nüüd meie armuliku lugeja lauale on jõudnud ja Uus inimene.

Kaks kogu ühe aasta sees, mõlemad sisult sarnased, (rahvaraamatukogude) lugejale aga parajad päklikid. Ma pole kindel, kas isegi viimseni läbi hammustasin.

Ütleks, et liiga sürrealistlikud tavainimese jaoks, tibake ehk ka dekadentsist mõjutet, sest Haljak tõlgib Baudelaire'i. Ent armuline lugeja püüab mõlemasse raamatusse jõudu mööda süveneda.

NB! Sürrealism tekkis 1920-ndatel Prantsusmaal futurismi ja dadaismi põhjal, pidades loomingu aluseks näiteks unenägu, erinevaid nägemusi, ka irratsionaalseid assotsiatsioone. Sõnaga, alateadvus muutus autori loomingu tähtsaks koostisosaks. Meil on sürrealismiga tegelenud Andres Ehin, Ilmar Laaban, sugemeid võib leida Artur Alliksaare, Kivisildniku, Juhan Viidingu luulest. Haljaku stiil on päris ehmatav, vabandage, et nõnda väljendun. Täpselt aru ei saa, kus ja millal mõte lõpetab mängu. Vormi koha pealt lisan, et kõik sõnad on kuidagi laiali paisatud, lausegrupid ja -jupid esitatud kaootilises jadas. Autor muidugi ise teab (küllap ikka teab), kuidas need tal sünnivad. Kust elamusi korjab. Noore poeedi vaimususega ei oska suurem osa rahvaraamatukogude lugejaid midagi peale hakata. Igat masti viited ja vihjed. Pidulikumaid ja mõistetavamaid. Maarja-Mariat teame küll: „mu igavene armuke maria maarja / kulunud küüntega laura või too / petrarca oma asi kummast / küljest vaatad”. Muidugi on ka argisemaid märksõnu, nt. Lasnamäe, Mustamäe, sürrid kohad mõlemad! Sageli kohtab Kreeka ja Rooma mütoloogiast pärit erootika, s.t. sigitusjõu ja seksuaalsuse jumalat Priapost: „Priapos kahetses unenäokondoomi. Minu märkmik / vaatas Maria nukralt nõrguvat selga. Härg ja inimene / viisid käsikäes vürstid lasteaeda ja mina ja mina / sirutasin ikka Priapose poole... Lõpp hea, kõik, kus, mis, / novembrilõpu rahulolu, porgandisuurused raheterad / (äh phallosed) vastu taksode esiklaase. 5. 30 palun viige / mind koju. Priapos kahetses. Maria nukker selg. Must jää / Toompuiesteel, märkmik hingab nukralt.” Need näited muidugi armulist rahvast veel ei kõiguta. Kõige tuntumad nimed Haljaku tekstides on kahtlemata Kristian Jaak Peterson ja Jaan Oks. Viimast uurib ja võrdleb autor Lautreamont'iga (vt. intervjuu „Looming”, nr. 9, 2017). Samas numbris ütleb Haljak, et eesti luulest on teda kõnetanud Juhan Viiding. Lisades tarkusetera: „Teisalt võib keelt tõepoolest vaadelda kui džunglit või võsa, kust tuleb endale tee tähenduse juurde raske töö ja vaevaga läbi raiuda.” Tõesti, kirjutaja võiks arvestada, kuigi ei pea, et lugeja viibib selles džunglis üksi ja keegi teda ei aita. Ka mina ei suuda sisse padrikusse sattununa seekord teisi eriti aidata. Muidugi, prantsuse kirjandusest tuttavaid nimesid teatakse: Artur Rimbaud, Baudelaire ja aga Haljaku lugemine pani hetketi hinge kinni. Kõik tekstid on miskitpidi sarnased, aga samas pole võimalik lihtsamal kombel võrrelda. Haljak teab, et peab olema tark, nii on asjad kujunenud. Ta annab sellest märku, näib, et isegi imetleb end. Inimene luulekogu kaanel põleb..., kes ta küll on, võib üks või teine pärida.

Ent kogust „Uus inimene” valin viimase teksti: „kas siis nende poiste keel ei või / laulu tuules taevani tõustes / igavust omale otsida siin / lumises põhjas ilusa maarja / külmas põhjatuules kastes / maarja vilusas kaljuorus / nabas / sääres / kannas / häbemes / laul ei või õitseda kui tasa ojake / läbi heinamaa rahva isamaa / emamaa taeva meiemaa minumaa / sinumaa / sinise taeva / pimedada taeva poisid maa pealt / kõrge isamaa öösekinga poole / ei või õitseda kauniste / ei või laulda kauniste / uius ujumas / mõte otsimas ja / meri hüüdmata jumalalt tähdedelt / alla / ei või tulla kauniste / ei või võtta kauniste / ei või tõusta kauniste / sisse pimedasse ulgu / öösekingas maarja kes / sa pilvede sülesta / pimedada ulu maarja

kes / sa pilvede sülesta / maha oled langemas / läbi heinamaa pimedate tule / meie maa / rammusasse keelde". Muidugi võib ka uute ja noorte poiste hääl tõusta taevani..., aga inimesteni peaks ennekõike jõudma.

Aga et olla õiglase, siis näide ka kogust „Conceptio immaculata“: „KUA kua kondame / muutumatult pühakute vahel / nõnda ihuline ja vaene / nälgasära on linnulik on siidiline / kardin mu musta kambri / kinnilöödud aknas kua kua me / kiriline kvasiorkor on pahetu / kuivevadineõitsengimmaculata / conceptio valelik valelik kui / aimuv ootamatus ulvel tahvil / pühapisikenenäljastlangevpoiss“.

NB! Peakiri tähendab ladina keeles pärispatuta eostamist ja on katoliku kirikus seotud Neitsi Maarja sünnilooga – teatavasti eostati Maarja jumaliku vahelesegamise abil.

Kätlin Kaldmaa. Hanneleele Kaldmaa. Kaks armastuslugu.

Ühtlasi kaks teekonda, kaks erilist suhet. Emad-tütred: ühelt poolt üksteise mõistmine, teisalt täielik mõistmatus. Raamat puudutab mind väga. Võimalik, et kirjutaja(d) pidi(d) just selleks palverännaku ette võtma, ja veel Hispaaniasse, et mõista selgemini elumustreid, mis möödas, mis ees. Kes teab, üks neist varases keskeas, teine alles oma teekonna kaunimaid päevi nautimas. Kätlin kirjutab sissejuhatavalt: „See on väga raske raamat ja olen seda kirjutades täiesti teadlik sellest, mida see kaasa tuua võib. Aga. Ma ei saa seda enam tegemata jätta. Ei saa kogu elu käia ümber tulikuuma pudrupoti, mis kogu aeg plärtsatab ja kõrvetavkuuma laavat välja pritsib. See ei ole lugu minust. See ei ole lugu minust ja minu emast. See ei ole lugu minust ja minu tütrest. See on osa seitsmekümnendatel sündinud põlvkonna kirjutamata loost

ja ma panen iseenda mängu, et see üles kirjutada.“ See on tõesti mõtlemapanev, pihtimuslik ning raske jutustamine, aga 1970. aastate ühiskondlik olustik pole siiski ehk nii oluline, sest inimloomuse seletamatu käitumine on seotud tihti hoopis teiste märksõnadega, kui seda on sotsialism-kommunism või kapitalism. Selliseid valusaid kogemusi võivad lapsed kaasa võtta ükskõik millisest kümnendist.

Kätlin Kaldmaa otsustab koos teismelise tütre Hanneleelega aastal 2013 minna reisile, sest teda haaras ühel hetkel kuulnud sõna camino, mis maakeeli tähendab tee. Mõlemad jagavad oma rännumuljeid, kohati ei saa arugi, kumb ühel või teisel leheküljel teest pajatab, sest kirjutatakse ühtedest samadest kohtadest ja kohatud inimestest. Sellest perioodist, mil kõnnitakse tuhandeid samme, millest moodustuvad sajad kilomeetrid, jagatakse muljeid ja tähelepanekuid igast ilmakaarest caminole saabunud teekaaslastest, ööbimistest pigem kehvapoolsetes katusealustes, villidest ja plaastritest jalgadel, väsimusest, söögist ja joogist, mägedest, päikesepõletustest maal, kus võib ka külmetada. „Kaks armastuslugu“ on üheaegselt nii elulookirjeldus kui ka reisikiri, mis osavalt sõlmitud, ent prevaleerima jääb ikkagi Kätlini lapsepõlve keerukus ja suhted vanematega, eelkõige emaga. Jah, maalapsee elu pole kunagi lihtne, aga Kätlini oma siiski jahmatab oma karmusega. Jahmatab avameelsuse ja julgusega. Loodetavasti aitab see kirjutajal südant pitsitanud taaka vähendada või pehmedada. Need caminod ehk kaks teed sobivad ühiste kaante vahele, eraldi raamatutena poleks nad minu arvates nii jõuliselt mõjunud. Palverännakule minnaksegi enamasti ju millegi pärast või nimel. Kes soovib tänada kedagi tervise taastamise eest, katoliiklastel kahtlemata omad põhjused, mõni teeb seda rännulustist või matkamiskirest. Kolmas-neljas soovib õppida iseennast tundma, viies, et saada selgust minevikust.

„Oluline on teekond, otsingud, iseendale väljakutsete esitamine ja nendega hakkama saamine. Nende ületamine“, ütleb autoritest vanem. Tuleb tunnistada, et Kätlin on tulnud mõlemaga toime. Eks tema tütar ka. Raamatu lugemist alustades poleks osanud vähemalgi määral arvata, millest see jutustab. Võimalik, et teistsugusel seisukohal olijaid leidub samuti piisavalt, neid, kes targalt pead vangutades ütlevad: kas on siis vaja emaga läbisaamisest, tema käitumisvalikutest nii üksikasjalikult kirjutada. On küll vaja, kui kirjutamine on teraapiaks, kui ravib.

Teekond Hispaaniasse läks Kätlinil ja Hanneleelel korda, oli ehk natuke üksluine, aga vantsides ja näoga kõige vägevama poole kiigates ei tohigi mingeid jumalavallatuid mõtteid või tegusid kavandada. Kõnni, söö ja puhka! Seega katke raamatu tutvustamiseks valisin just sellelt teiselt teerajalt, täpsustatult viimasest peatükist, ridade hulgast, kus Kätlin kirjeldab, mida ta on saanud eluks kaasa emalt: „Ma õppisin, kuidas mitte olla. Kuidas olla nähtamatu, et õhki ei liigu, kui ühest kohast teise minna. Ma õppisin kuuldamatult käima ja nähtamatult mõtlema. Kui sellest kõigest kasu ei olnud, õppisin mitteollatahtmise valusat kunsti. Võib öelda, et halvasti õppisin. Kuus enesetapakatset ja ikka veel siin. Tänu neile sain ma selgeks elamise kunsti. Parafraseerides Peeter Paani: „Elamine on tohutu suur seiklus.“ Ma õppisin, kuidas mitte elada vales. Kuidas mitte elada elu, mis pealispinnalt paistab sootuks teistsugune kui selle sees olles. Umbes nii, et väljastpoolt roosamannavahuline sefiiritort, sees söödamatu klaasikilde täis kassikakakook (nagu Siri Kolu maanteeröövlite saaga Piruka ja Maadluse võistluses ette võib tulla). Ma tean, et selline elu teeb haigeks suured ja teeb haigeks lapsed. /---/ Ma õppisin armastama maailma. Ma õppisin uudishimu selle kõige vastu seal väljas, mis on nii külgetõmbav ja salapärase ja mõistatuslik. Selle maailma vastu, kus elavad kõik need miljardid, kellel kõigil on oma elu. Õppisin armastama seda maailma,

kuhu toona, lapsepõlves, ei olnud ühel kolhoositari tütrele vähimatki lootust üldse kunagi pääseda." Laenake see raamat, lugege ja mõelge, kuivõrd on maailm muutunud, aga kas me ka ise oleme, see on vahest olulisemgi teada.

Rein Raud. Kell ja haamer.

Tõepoolest, paksude romaani aasta: ikkagi 425 lehekülge! Raud on kirjutanud raamatut kaks kümnendit, daatumiks on viimasel leheküljel 1987–2017. „Kell ja haamer” kujuneb kindlasti eelmise aasta üheks sisutihedamaks teoseks, millest võiks tutvustaja kirjutada palju ridu, aga sel poleks mõtet, sest kõiki kihte ei jõuaks nagunii kirjeldada ega läbi arutada. Pealegi, iga lugeja peaks Raua stiili, õieti küll erinevaid kirjutamisstiile, ise tajuma. Nimelt kasutab autor eri aegade markeerimisel ajastule sobivat väljenduslaadi. „Kell ja haamer” on ühteaegu nii ajalooline, põnevus- kui isegi müstiliste sugemetega romaan. Tihke ja tihe, kuigi finaali nõudnuks minu meelest täpsemat sõnastust, mõned otsad jäid lahtiseks. Ehkki mine tea, näilise lõpetamatuse kohalt annab jälle edasi minna, kui autor kavatseks.

Muidugi võimaldab nõnda mahukas teos autoril ka pikematesse aruteludesse (nt. mänguteooriad, aja mõiste) laskuda ja filosoofilist münti sisse tuua. Aeg-ajalt võib tunduda, et autori dotseerimine hakkab väsitama, ent just samal hetkel visatakse mõni põnevust tekitav moment sisse. Salapära jätkub: nt. juhtub külas arusaamatuid seiku, keegi kaob, paar kummalist meest sõidavad kummalise välimusega autoga, politsei ei taha tegelda kadunud tüdrukuga, küll avastab Jasper kirstust uhke varanduse, hoone süttib teadmata põhjusel põlema jmt.

Peaaegu keskseks tegelaseks, kui lubate nii väita, Undivere mõisa Virumaal, mis asub mere lähedal. See on mõistagi väljamõeldud koht, osutused Sagadi, Palmse, Vihula suunas võivad ju natuke kandi piire avardada, aga fiktsiooniks jääb mõis nii või teisiti. Nagu näiteks Jasperi unenägu venelaste rajatud ja mahajäetud salapärasest linnast Virumaal, kuigi müüdil on teatav alus olemas. Aastakümneid tagasi, kui räägiti fosforiidi teemadel, vihjati ju sellise asula võimalikkusele!? Ent see on vaid väike faktikene paksus romaanis.

Tegevus toimub pika perioodi jooksul. Nii 19. saj. esimesel poolel, mil Undiveres sünnib ja elab balti aadlikust maailmarändur Otto von Dodecker (õpib Peterburis, tutvub dekabristidega, reisib läbi Krimmi, Konstantsinoopoli, Egiptusse, Sudaani, Etioopiasse). Siis stalinlikul 1950-ndal, kui mõisas on lastekodu, 1979. aastal, kui toonane kolhoosiesimees püüab kontorihoonet restaureerida. Ning lõpuks aastal 2016, kõige trafaretsem ja üllatustenapim tasand, mis näitab küll turumajanduse mõju inimloomusele, uusrikaste käitumist, milles pole aga midagi uut. Et kunagise esimehe poeg tahab mõisa rajada muuseumi, kus näidataks Dodeckeri kunstikogu, pole samuti ime, see kuulub ju viimastel aastatel jõukate eneseeksponeerimise juurde kui helduse märk. Ent kuulakem, mida ütleb meile raamatu pealkiri: „Mängu nimi on „Kell ja haamer”. Kõik, mida me tema kohta teame, on pärit Alban von Hahni raamatust „Buch der Spiele”, mis on välja antud Leipzgis, Otto Spameri kirjastuses aastal 1900. Kella ja haamri reeglid on kirjas selles raamatus lk. 359–360. Autor väidab, et mäng on tekkinud tükk aega enne ristiusu vastuvõtmist germaanlaste poolt ning sisaldab paganlikku sümbolikat. Ühel kaardil kujutatud haamer sümboliseerib paganlikku sümbolikat. Ühel kaardil leiduv kimmel hobune tähistab Odini sõjaratsut ning võõrastemaja kaart Valhallat, langunud sangarite elupaika. Kell olevat mõnede uurijate meelest kristlik sümbol ning mängule lisandunud alles hiljem.” Peibutab, eks ole! Kuigi öeldakse, et selle mängu reeglid pole keerulised, ei hakka ma neid tsiteerima. Iidse mängu tähendusest konkreetses kontekstis saab igaüks romaanist juurde lugeda, kujundid on igatahes põnevad.

Tegelasi on rohkesti, igal perioodil ju isesugused, on kummalisi, ent ka erilise isikupärata tüüpe, nõnda kui eluski, nii et otsustasin loobuda nende loetlemisest. Nimetan vaid kunstikogu ning von Dodeckeri päevikuid uurima saanud noore mehe Jasperi nime. Oluline on ehk teada, et kõik, kes kunagi sinna mõisa on ükskõik mis kombel sattunud ja kauemaks kui hetkeks trepil seisatanud, ei pääse Undivere mõjult oma saatusele. Ikka ja jälle pööratakse tagasi, sest minevik võib kummitada, ent alati ei pruugi ka. Kuidas ja kas suudab inimeste olemisse sekkuda pealkirjaks valitud mäng, jääb lugeja otsustada.

Et Undivere on müstiline koht, kinnitab järgne katke: „„See mõis,” seletas Knopp, „on geomantiline anomaalia. Mitte algselt. Nii on lihtsalt ajalooliselt välja kujunenud. Mõis ise, no ja see unustatud linn nagu teiselt poolt, umbes nagu vastukaal, eks ole.” Jasperil polnud halli aimugi, millest ta räägib, aga teine ei lasknud sõnagi oma jutu vahele poetada. „Erinevad rajad on siin ristuma hakanud.” Knoppi jutt läks kiiremaks, ta võttis igaks juhuks Jasperi varrukast kinni. „Kusjuures ise üksteisest aru saamata, no umbes nagu lindude tee taevast võib ristuda sipelgate rajaga läbi sambla. Algselt oli muide vastupidi, ma mõtlen siis, kui mõis pärast seda esimest tulekahju üles ehitati, tead küll. Aga sellest ei mäleta praegu enam keegi midagi, selline kollektiivne ambroosia, tead küll.” Jasper tahtis teda katkestada, aga Knopp tõstis käe. „Nagu ma ütlesin, alguses oli kõik ülimalt loogiline,” jätkas ta. „Mustrid toimusid. Kõrged ja madalad, tühjad ja täis suhtusid üksteisesse rangelt ja täpselt, nii palju kui mul on õnnestunud aru saada. Aga järgnevad sugupõlvad ei jaganud matsu. Või neil polnud

lihtsalt võimalik, sa tead ise paremini, see koht käis mingi sada aastat lihtsalt käest kätte, enne kui need Dodeckerid tulid. No ja pärast neid ka veel. Vahepeal jõudsid jälle mõned karjamaad nigu metsa täis kasvada ja vanade teede asemele ehitati uued, saad aru. Tasakaal läks persse. Gustav Magnus, see oli nõksa asjalikum vend, no eks ta võttis suurelt ette ka, aga tal ei jäänud enam muud üle, kui oma tahe maastikusse sisse rammida. No aga tema suri jälle ära, eks ole, enne kui töö valmis, ja järgmised peremehed ei taibanud asjast ööd ega mütsi.”

Suurest tasakaalust ja selle tähendusest räägitakse veel mitut puhku. Lugeja, valmistu süvenemiseks!

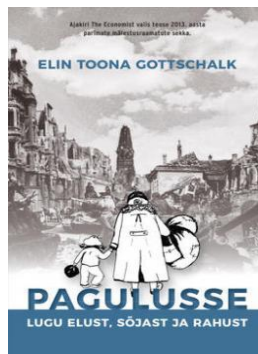

Liina Tammiste. Tagurpidi kuu.

Kaane kujunduses kasutatud fotodelt vaatab vastu peibutava olemisega autor, kelle luuletki iseloomustab teatav atraktiivsus. Tammiste tekstid on jõuliselt sõnastatud, samas poseerivad. On sõnamängu, isegi riime. Ta räägib meelsasti oma tunnetest, pole eriti leebe ega ka jultunult karm, pigem kergelt üleolev, ja muidugi selgelt feministlik. Sotsiaalne nõudlikkus on peenelt doseeritud. Nojah, teadagi irooniline, kuid kurbuski ja mõned pillatud pisarad pole võõrad. Tammiste luuleraamatust leiab kõike: „ma / ei mäleta / halba – / vaid head. / olen / koidik ja videvik. / olen / kaldal / kust aet` ära sead. / olen / rõhknaeltes / pidevik. / olen / kaine / ja / ometi / täis. / se` / punastus. / olen / siiski / vaid / põgus / eks näis / seal / kus / sina – / mu

lunastus.”

Sõnu on tegelikult palju, ehkki võib algul näida vastupidi. Nende otsimisega on küllap vaeva nähtud, et nad ikka mõjuksid ka, annaksid uhke löögi lugejale! Ent kõik ei mõju, tee, mis sa hing tahad. Palju, palju ridu moodustub vaid ühest ainsast sõnakesest. Leian luuletusest „kuula” toreda väljendi sõnapilvevahus: „kuula / kuis / taeval on täna / vägised / laulud. / on / süvasuduses metafooris / pilla-palla sõnapilvevahus / mõttelõngatsi / südamega / koos. / on / tasa / kuulata / oskajale / pianost / fortenti. / on / esimesest / viimase / taktini. / on / l/täidetuna / lugu / loos.” Eks ta nii ongi, et kujundeid on vaiksemaid ja tugevama sõnumiga. Kindlasti on „Tagurpidi kuu” elujaatav kogu, ja kuu kullane on ka sees, aga pealkirja interpreteerimise jätan lugejate hoolde. Oh, oleksin peaaegu unustanud lisada, et peaaegu kõik tekstid osutavad tunnetele ja kui vaeva näha, siis mõistab ka nende tonaalsust. Sest mõiste armastus on nüansirohkem nagu elus ikka ja alati. Mõistagi ei saanud ma kõigest peensusteni aru. Kas keegi üldse peabki saama? Üks näide veel: „see on see / kui sa ärkad / päripäikeses / päevas. / ärkad / sallimatult / sundival mõttel / et / kuidas / sa / ei mõista. / ja / et / kuidas / sa ei tahagi / mõista. / sest. / sest – / poesia / on piiritus. / olme / aga.”

Elin Toona Gottschalk. Pagulusse. Lugu elust, sõjast ja rahust.

Selgete ilukirjanduslike tunnustega mälestusteraamat. Inglise keeles ilmus teos juba 2013. aastal, meieni jõudis alles 2017. a. sügisel Kersti Undi tõlkes. Kuigi olen Toona varasemaid, samuti tema elukäigust tõukunud raamatuid lugenud, suudan taas vaimustuda autori väljendusviisist, s.t. stiilist ja oskusest kujutada ühe lapse teekonda pagulusse, mis osutub ühtlasi ka täiskasvanuks saamise raskeks rännakuks. Kahekümnenda sajandi teine pool kestab ja kestab me meeltes ja keelel, ootan uusi interpretatsioone. Kas või nendelt, kes on viimastel kümnenditel valinud vabatahtlikult elu maailma heaoluühiskondades, mis ei pruugi olla nõnda täiuslikud, kui loodetud.

Ajalugu „mõistis” Elini taolised lapsed pagulasteks, ükskõik kuidas nad püüdnuks ka ise käituda või tegutseda. Ikka need piirid, igavesed piirid, mis jäävad alatiseks inimeste vahele, olgu siis psühholoogilised, seisuslikud,

rassilised, usulised vms. Eesti on mu auvõlg, ütleb autor!

Ehkki Elin Toona teksti ja Tarmo Tederi mahuka ülevaatega „Kuuskümmend aastat hiljem”, vahel seisab müür, tähendagu see siis mida tahes, kirjeldavad mõlemad oma lapsepõlve, küll täiesti erinevas ühiskonnas, nagu teame, lisades samal ajal väiksemal või suuremal määral väljavõtteid ajajärgu ajakirjandusest. Aeg oli inimeste jaoks hullumeelne mõlemal juhul, aga tuleb tunnistada, et nõukogude lapsel Mõituse Jaanil siiski talutavam. Tegelikult lausa hea, kui mõelda Elinile. Ka Viivi Luige „Seitsmenda rahukevade” tüdruku ja isegi Leelo Tunгла „Seltsimees lapse” igapäev oli inimlikum kui Elinil, ehkki ühiskondlik kurjus oli neid kõiki puudutanud. Hullumeelne arvamus, paljudele lausa vastuvõetamatu, aga raamatuid võrreldes jääb selline tunne. On kuidas on, eesti kirjandus saab igatahes juurde veel ühe elujõulise ja vastupidava nutika tüdruku.

„Pagulusse” tundub olevat kirjutatud rohkem teistest rahvustest lugejale, natuke ehk neilegi, kes ei hoolinud pagulaste käekäigust ja püüdsid neist vaid harimatuid teenijaid kasvatada, nagu näiteks Inglismaal tehti. Välismaalase pitsers jäi (jääb) võõrsile sattunud inimesele igaveseks ajaks külge, sellega tuleb alati arvestada, on üks Toona sõnumitest. Tema lugu pole võimalik paari lausega ümber jutustada, võib vaid märkida, et 1944. a. sügisel põgenenud laps elas üle Läänemere tormi, pääsemise juhuslikule kaubalaevale, raske teekonna Poolast Saksamaale. Seal sõja lõpupäevad ning

siis pikad valulised lapseaastad Inglismaal. Viibida tuli bürokraatiast võrsunud asjaolude tõttu seelses sünges lastekodus, misjärel pidi Elin juba 15-aastaselt alustama tööd kudumisvabrikus. Teismelise olukorda raskendas ka keeruline suhe emaga, kes oli valinud võimalikest põgenemisteedest vist pörgulikuma. Kuid kõigist muredest ja valudest aitab üle saada üks kindel kants tüdruku kõrval – vanaema ehk Mämmä. Kui keegi ei peaks veel teadma, siis Elin Toona on Ernst Enno tütre tütar. Järgmine katke kirjeldab aega Headingley lastekodus, kus 10-aastasest tüdrukut, kes keelt ei mõistnud, keda alandati, solvati ja pandi kõige hullemate = mustemate tööde peale, sest nii temast kui teistestki lastest kasvatati teenijaid: „Mu esimesed päevad ja nädalad möödusid üldises hämus. Käsud, käsud, korraldused, korraldused. /---/ Minu õpetajaks sai naine, kes oli mul aidanud lastekodurõivad selga panna ja kelle nimi oli minu arusaamise järgi proua „Vaaker“. Ta oli keskealine nurgeline naine, kel mitte üksnes polnud lakkamatult põll märg, vaid kes oli ka sügavalt õnnetu, nii et tal polnud aega mingite mõttetuste jaoks. Proua Vaaker sidus mulle ümber musta tööpõlle ja viis mu „skulerisse“, kõõgi kõrval asuvasse betoonpõrandaga tuppa, mille keskel oli äravool. Seal oli kaks suurt valamut ja pesumasin, suur pesuväänaja, triikimislaud, kuivatusrest ja gaasipliit – kõiki neid asju olin haiglas näinud. [Elina ema töötas haigemajas – M. L.] Äravool kaldus põranda keskel pidi minema juhtima vee, mis sattus põrandale põrandapesuambri, pesumasinast või pesuväänajast. Valamud olid mõeldud riiete pesemiseks ja nõude loputamiseks. Ühe valamu külge kinnitati käänluline puust renn, et vesi saaks ka sealt äravoolu joosta. Kõik puust esemed olid veest läbi ligunenud ja lõhnasid nagu märg nuustik. Pesemisruum oli pime ja niiske betoonkang, kus valitsesid äravoolutoru lõhnad. See meenutas mulle mahajäetud keldreid ja metroojaamu Berliinis ja minu Hausberges nähtud halbu unenägusid hallist mudast. Esimeses tunnis õpetati mind kasutama kühvli ja harja, luuda ja põrandapesuambrit. Edasi läksime keldrisse. Keldri laes oli luuk, mida kutsuti söeluugiks. Olin seda näinud Bollerite juures. Seal olid nad käskinud mul vihma korral oodata, kuni nad õhtul koju jõuavad. Proua Vaaker vaatas pealt, kuidas ma täitsin ämbri ääreni mustade sötükkidega, mis nägid välja nagu mustad kalliskivid, kuid määrisid koledasti. Tühi ämber ühes ja täis ämber teises käes, läksin tagasi üles kööki, kus panin pliititüha tühja ämbri ning tegin Vaakeri-muti karmi pilgu all tule üles. Proovisin mitu korda, enne kui kõik õigesti välja tuli. Siis läksime edasi maja teiste küttekollete juurde, kaasa arvatud kamin majaemanda elutoas. Kolmas kolle asus söögitoas. Selles süüdati tavaliselt tuli esimesena, aga kuna mina pidin alles harjutama, alustasime sellest, mis asus keldritrepile kõige lähemal. Sõeämber oli raske. Tuld ei tehtud ühegi teise magamistoa kaminasse peale majaemanda oma, kus sain nüüd korralikult ringi vaadata. Tuba oli otsast otsani mugav. Ei mingit kõlekülma õhku ega avatud aknaid.“ Klassiteadliku Inglismaa keskkond oli pagulaste mäletusraamatute lugemise põhjal üks hullemaid, kuhu pagulased sattusid, ent lugege kindlasti ise.

Liivametsa Lugemised - 107 / 2018

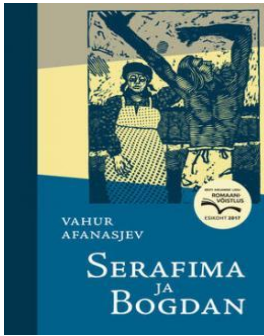
LÄHETUSLAUSED

14. märtsil algusega kell 11.00 toimub Eesti Rahvusraamatukogus traditsiooniline emakeelepäeva tähistamine pealkirja all „Kas rahvuslik intelligents eemaldub eesti keelest?“ Nõusoleku esinemiseks on andnud Tiit Aleksejev, Kaja Kärner, Tõnis Lukas, Raul Rebane, Kaja Sarapuu, Kaire Uusen.

Loen Jan Kausi esseest „Tõde, tõlgendus ja tõevõrdsus“ („Akadeemia“, nr. 1, 2018): „Olengi mõelnud, et kas inimese ja tema tõe suhet ei võiks vaadata sarnasena maakera ja magnetvälja suhtega? Tõde on see nähtamatu magnetväli, mis inimese elu kaitseb. Kui see ära võtta, inimese ümbert ära kiskuda, on inimene ohus. Niisiis ei räägi ma kindlasti tõdede vastu, vaid tahaksin lihtsalt suurendada tõlgenduslikkuse osa või taju tõejanus. Teistsugune tõde pole enamasti küll nii ohtlik kui Päikese kiirgus, kuid tungides läbi mu magnetvälja, võib ta toimida mu ajus sarnaselt fotosünteesiga maakeral. Sestap ei pea ma isegi olema oma tõemudeli suhtes relativist, et tunnistada teiste tõdede potentsiaalset väärtust. Ma võin teiste tõemudelitega asuda võitlusse, ilma et sooviksin nende hävingut. Võitlus võib käia nende poole, mitte nende vastu.“ Tasub kaasa mõelda, sest tõe ja õigusega on eestlastel alailma tegemist.

2017 ilmus koguteos „Kirev“, mis sisaldab Maarja Vaino ülevaate Leida Kibuvitsa loometeest ja traagilisest saatusest. Samuti leiab raamatust katke Kibuvitsa tuntumast teosest „Soomustüdruk“ (1932) ja kuus novelli. Tema mitmekülgset annet näitab peatükk, kus Kadi Pajupuu tutvustab kunstiaandekat Kibuvitsa illustraatorina. Kirjaniku imelist käsitööoskust tutvustab Anu Raud, kirevust lisavad värviküllased näited kirjaniku säilinud töödest: tikandid, aplikatsioonid, heegeldused, lapitööd, mis asuvad Heimtali Muuseumis Mulgimaal.

LOETUD RAAMATUD

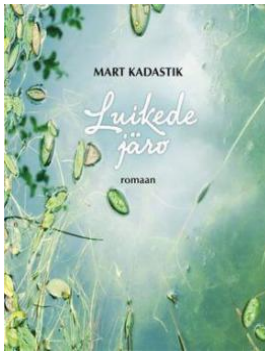

Vahur Afanasjev. Serafima ja Bogdan.

Teos pälvis Eesti Kirjanike Liidu 2017. a. romaanivõistlusel esikoha. Sellest võimsast (557 lk.) staroveride, vanausuliste elu kujutavast raamatust on juba päris palju räägitud, sest nõnda sügavuti minevalt mastaapset belletristilist teost pole sellest kandist varem kirjutatud. Kas nad ka ise seda lugeda saavad, on iseasi, sest tänaseks on Eesti riigi keelt mõistvaid inimesi sinna vähe järele jäänud. Romaan on mõnes mõttes ausammas ühele rahvakillule (küll rahvuselt venelased), kes on pidanud võitlema nõukogude fanatismiga sarnaselt teiste NSVL-i rahvastega. Raamat jõuab tegevuse kujutamises haripunkti aga taasiseseisvunud Eestis. Ühest küljest ajalugu, teisalt inimsaatused. Tutvustatav keskkond on üldiselt eestlastele võõras, nagu kombedki, aga okupeerimisaeg mentaliteedit jü sarnane. Ent lugu vanausuliste käekäigust sõjajärgsel ajal tundub olevat eelkõige suurest inimestevahelisest vihast ja kättemaksust, millele sarnast annab eesti kirjandusest otsida. Kättemaksu alustab üks eesti mees nimega Raimond Uusküla, kelle käitumine nõuaks ehk koguni sügavamalt psühhoanalüütilist käsitlust. Kas Peipsiveerele miilitsaks määratud Mäe-Uusküla perepoja on muutnud halastamatuks isa karistamised lapsepõlves ja poisi hingelised kannatused või hävitab ta inimliku poole usk kommunismi verisesse jõudu? Seda päris täpselt minu arvates välja ei loe. Kättemaksu põhjuseks kujuneb Raimondi abiellumine noore ja kauni kohaliku venelannaga, kellele mees pole esimene, ja see petmine väärib lausa verist tasumist. Raimond käsib maha lasta kogu äia perekonna, üks neist aga pääseb – nimelt Bogdan.

Niisiis, õõvastavat ja õudset kättemaksu valmistatakse ette kaua aega, nii et kaks peategelast, õde- vend Serafima ja Bogdan loobuvad kõigest, mis võinuks sel perioodil nende elujärge pisutki pehmedada. Kaksikud ei löönud risti ette millegi ees, nad laskuvad isegi verepilastuse teele. Serafima jätab oma laste hinged hooletusse, sest näeb, et neist ei saa isa mõrtsukat. Ta soovib, et Raimond sureks oma poja käe läbi, aga mis hullemast hulleml, ilmselt tapab ema kättemaksuks oma „jõuetud“ lapsed ise!? Serafima talub mehe metsikut peksmist märtripoosiga. Lõpuks tegutseb ta vaid morfiumi ja rahustite jõul. Naises pesitseb armutu ja ammendamatu jõud, aga teda süüdi mõista pole lihtne – ta on kaotanud kõik, lõpuks ka inimlikkuse. Bogdan aga peitub pärast keerulist põgenemist vanglast soosaarele ja alustab uut isiklikku mängu, nn. teadjamehe elu. Kuni kohtub uuesti õega. Halastusest selles romaanis ei räägita. Nõukogudeaegset vanausuliste keskkonda iseloomustab lõputu joomine, vaesus ja püüd säilitada kõige keskel oma usk ja tõed. Nõukogude võim tõi muutusi ju kõiges, hävitas nende identiteedi ja käitumise, mis tugines ammu välja kujundatud väärtustel. Peatükis „Põlemine 1985“ toimub lausa „surnust ülestõusmine“, teisiti ei mõista Bogdani pääsemist jääga kaetud Peipsist nimetada. See lõõmav kättemaks ja häving, mis tabab ka külaelanikke, kujuneb omamoodi sümboliks, mis näitab, et kõik endine saab kord hävitatud, ükskõik kui palju rahvast ka sellepärast kannatab. Ja siis algab häving: „Helelillast roosaks ja oranžiks areneva hommiku pühalikkus murdub, muutub praksuvaks, tuld, muusikat ja ulgumist täis turuplatsiks. Raimond, kes on nurgadiivanis tukkunud, veab esimesena silmad lahti, keset suurt eesruumi seisab Serafima ja ohib naerda. Raimond tormab kööki. Ta keerab tagaukse lukust lahti, kuid see ei anna järele ka õla ja jalgadega tümitades. Siis meenub talle Meelis – lapselaps ja poeg on kordonisse õõbima jäänud. Ta trambib trepist üles. Leegid tõusevad kõrgemale, mõnes kohas lõõmab laudis teise korruse akendeni. Bogdan ja Andrus-Mstislav varjavad end miilitsavillise taga, mis on visa põleja – kunstnast istmetes kärssab poroloon ja teeb rohkem suitsu kui tuld. Pingsalt jälgib Andrus-Mstislav esiust. See paiskubki lahti. Kiunudes läbib õbluke kogu leegikardina ja maandub lumele, ajades ennast kohe püsti. Bogdan aimab väljuvat kehakujust ja liigutustest. Ta pole arvestanud, et Serafima võib majas olla. „Õeke!“ Naine jookseb kättemaksjate juurde, langedes värisedes ja naerdes venna embusse. Raimondile on pilt selge, kuid veel arvab ta, et tuldud on ainult tema hinge järele. Ta kisub pojalt ja pojapojalt teki, rebib nad paljajalu aluspükste ja pidžaama väel voodist välja. „Sinna! Välja, kuni veel saab!“ kamandab Raimond. Kalju jõllitab leeke, karjuv poiss poolenisti süles, poolenisti külje vastu toetatud. Kõrvakiil katkestab kõhklused. Tuleb tegutseda, mitte kaaluda – kuid Kalju pole kunagi otsustaja olnud. Peoga lapse nägu kaitstes jookseb ta läbi leekidemüüri, jalakarvad kuumast krussis, tallad teadmata viisil veriseks tõmmatud. Vaistlikult peidab Kalju ennast tossava villise taha. Just siis puhiseb maja ukse juurde seatud tünn kannatamatu põdrana, liigahtab koha peal, põhjad kärisevad liitekohtadest lahti, tulekera pritsib põlevat kütust kogu majaanisele. Unine ja segaduses ei suuda Kalju olukorda hinnata. Ta hoiab rapslevat Meelist enda vastas ega lase tal ära joosta. „Tee ots peale!“ sisistab Bogdan. „Kõigele ots peale.“ Silmi vidutades vaatab Andrus-Mstislav emale otsa. Too lõdiseb, tõstab pilgu taevasse, kõhistab ja pudistab palvet. „Ema?“ küsib Andrus-Mstislav. „Ots peale! Ots peale!“ sosistab Serafimagi palve vahele. Pikemalt mõtlemata surub noormees Kaljule, kes ikka veel toimuvat ei mõista, püssiraua rindu ning tõmbab päästikut. Jämedad haavlid rebivad kehase rusikasuuruse narmendavate servadega augu, millest paistavad valkjad luud. Meelis, pääsenud isa takistavast käest, jookseb

musta Volga poole. Laia lehvikuna tabavad haavlid tema selja alaosa, olles veel piisavalt tugevad, et käristada kudedesse lehtrikujuline süvend ja lõhkuda selgroog." See pole veel kättemaksu lõpp, aga kes võtab romaani ette, saab tapatalgute ulatusest kuulda. Üks küsimus jääb mind siiski vaevama: kuidas suhtuda õe ja venna erilisse lähedusse, mis on eriskummaline, isegi arvestades, et nende ema suri kaksikuid sünnitades... Ja veel tuleb tunnistada, et kümnete ja kümnete tegelastega raamatus võib mõni asi ka natuke segi minna, mida toimetaja pidanuks ehk märkama, tähevead on juba väiksem asi.

Mart Kadastik. Luikede järv.

Kuigi autor on meedias väitnud, et romaan erineb eelmistest (vrd. „Kevad saabub sügisel“, „Suvi sulab talvel“, mõlemad 2013) ei suutnud mina midagi arvestatavalt teistlaadset leida. Tõsi, raamat on paksem (414 lk.) ja süžee päris hästi üles ehitatud. Ajatemaatika kenasti sees: on 1990-ndad ja viited tagasi kaugemasse minevikku, kus kahe perekonna teed kunagi ristusid. Tegelasi on rohkesti (endine advokaat, noored ajakirjanikud, arst, nii et suhtedraamat puuda jagu, ent nende paljude karakterite iseloomustamist ei saa psühholoogiliselt haaravaks või isikupäraseks nimetada. Palju trafaretset, koguni lihtsameelset. Ikka üks ja sama, s.t. prevaleerivad seksuaalteemad, seejuures lipsab sisse väga labaseid ridu. Ja üks näita „maitset“ ka armastusavaldus „sa oled kui vahukoor kukli peal“, see lause jääb küll kauaks meelde! Kui Kadastik kirjeldab ajakirjanduse igapäevatööd, siis seda teemat ta kahtlemata valdab: „Meid võib silmapilkselt tänavale ajada. Meil pole pappkasti vaja. Meil ei olegi toimetusest midagi isiklikku kokku korjata. Keegi ei hoia enam laua peal perepilti.“ „Kas peaks hoidma? Toimetus on ikkagi töökoht, mitte kodu.“ „Natuke soojem ja kodusem võiks ju olla,“ sõnas Katrin. „Meil pole varsti enam oma laudagi.“ „Mis tähtsust sel? Laud ei kirjuta, inimesed kirjutavad.“ „Tuleme tööle ja istume esimese ettejuhtuva arvuti taha? Nii või?“ „Miks mitte?“ „Või sinna, kuhu vahetusülem meid suunab?“ arutas Katrin edasi. „Oleme nagu supermarketi kassapidajad. Täna siin, homme seal. Walk in, walk out. Meist on tehtud robotid. Ülespoole alandlikud, allapoole üleolevad. Kas keegi meist kaitses Fredi? Me ei teinud piiksugi. Mida meie protest muudaks, õigustasime end. Värisime nurgas nagu lambakari. Tegime, nagu poleks näinud ega kuulnud. See on vist alati olnud nii, et vaprus on nimeline, argus anonüümne.“ „Noh, Fred oli ise ka ülearu kangekaelne. Ja me peame siiski arvestama tööandja õigust kaadrit komplekteerida.“ „Ülekohut ei peaks küll respektseerima.“ „Sa oled nagu moraalipatrull või elav eetikakoodeks. Sinus on läinud kaduma tuli hingeline ametiühingujuht,“ tögas Katrin. „Me ei julge isegi siselistis enam kirjutada, mida mõtleme. Sest me kardame, et ülemisel korrusel jälgitakse meie kirjavahetust. Kas sa täna julgeksid mulle oma luuletusi saata?“ „Ei julgeks, sest ma ei oska luuletada. Need on piinlikult nadid luuletused,“ vingerdas Meelis. /---/ „Me peaksime endalt ühte asja küsima. Seda, kas meil on ikka õigust hurjutada inimest selle eest, kui ta on omal ajal rääkinud midagi, mida täna on paha kuulata, või vastupidi, vaikinud siis, kui olnuks õigem rääkida? Kas me teame valikuid ja riske, mis tol ajal olid? Kas sa tead, äkki noil aegadel oli hirmutunne ainus normaalne tunne?“ „Kõiki sigadusi, mida inimesed on teinud, ei saa ka õigustada,“ sõnas Meelis. „Täpipealt! Kas meie tallalakkumist saab õigustada?“ ägestus Katrin. „Mille pärast väriseme ja lipitseme meie? Kas meid lastaks maha või pandaks vangi, kui meil jätkuks julgust kaitsta oma kolleegi? Jääksime töökohast ilma? No ja mis siis, me võime ju vabalt teise kohta minna, PR kustub. Aga me ei taha ebamugavusi. Me ei ole nõus ohverdama raasukestki oma heaolust.“

Eva Koff. Sinine mägi.

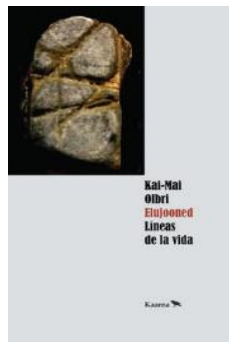
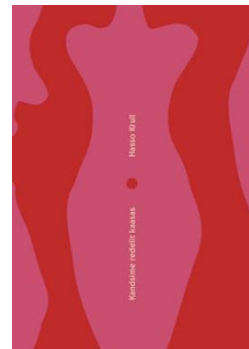
Tegevuskoht suuresti Tartu. Et oleks pealkiri avatud, tsiteerin alustuseks romaanist katke, tegevus toimub jaanuaris 1993: „Armas Põder, mitte keegi ei saa mind kohustada lootma. Äkki ma olen pessimist.“ „Ole, kui tahad, aga kui sa tahad elada, siis sa pead lootma.“ Põder naeratab Liisile, poisil silmis on mingi purustamatu rõõm, midagi sellist, mille vastu ei saa. Liisile tuleb meelde maal, mida ta klassiga Helsingis käies Ateneumis oli näinud: esiplaanil oli maja, millel puudus üks sein, keset tänava poole avatud ruumi seisis vanaaegses kleidis blond naine. Maali vasemas servas paistis tänav, võreaed ja aiavärav, mille tagant algas pruunikasroheline aas. Kaugel, silmapiiril oli heledas valguses näha sinine mägi. Ootus. Jah, „Ootus“ oli vist selle maali nimi. Liis oli tookord pikalt pildi ees seisnud, millegipärast oli tal tunne, et kui blond naine oleks taamal kõrguvat sinist mäge märganud, üle aasa kõndinud, mäe jalamile jõudnud, ülespoole vaadanud ja mäest kiirgavat eredat valgust näinud, poleks tal enam olnud tarvis oodata. Ta poleks enam olnud nukker, nagu ta praegu ses veidi kõledas toas üksinda seistes näis. Kõik oleks olnud käes, kõik, mida ta on oodanud, igatsenud.“ Jah, ootused ning lootused-ootused kohtuvad raamatus mitu korda. Kolm lugu, s.t. romaani keskmes on kolm noort naist, kes eri ajaperioodidel (20. sajandi algul ja lõpukümnendil) oma parimas

eas toimetavad. Kõik ju teavad, et selle saja aasta jooksul on toimunud meie maal tohutult muutusi, mis ei jäta ju kunagi ühtegi inimest puudutamata. Esimene ja Teine maailmasõda, okupatsioon ja lõpuks 90-ndad (mis pöörane aeg just tagantjärele vaadates), mil toimub taasiseseisvumine. Mõistagi liigub naiste kõrval meestegelasi. Romaani lehekülgedelt leiab palju poeetilisi, lausa impressionistlike kirjeldusi. Tegelikult käib jutt armastusromaanist, kus küllalt emantsipeeritud naised valivad elukutseid, teevad isiklikke otsuseid kindlakäeliselt ja valivalt (vallaslaps). Arstiks õppiva peategelase Liisi vanaema Elfriede (Elfi) kannatused lubavad „Sinist jõge“ nimetada ka mäluromaaniks. Üks naistest, Adele, on valinud fotograafi elukutse, tema missiooniks jääb taastatud nägudega sõjameeste jäädvustamine. Ükskõik kui karmilt aeg ka elusid kujundab, seisab naise kõrval alati ootus ja lootus.

Täiesti ootamatult, kuid põnevalt põimib autor teosesse keeleteadlase Johannes Aaviku, ent seda lugu uurigu juba lugeja ise. Romaani mahub palju huvitavaid vaadete, lõhnade ja maitsete kirjeldusi. „Sinisest mäest“ leiab inimsuhetest kooruvat halastamatut tõe, ent vaetakse ka uusi võimalusi, mis ei pruugi alati paremad olla. Kokkuvõtvalt: romaan on pikk ja tihke mõtisklus ajast ja inimestest.

Hasso Krull. Kandsime redelit kaasas.

Läbinisti sensuaalne luulekogu, kuhu poetatakse sisse ka argiseid mõtteid, nt. kas või vananemise paratamatus, viited kapitalismi pahedele. Ja rohkem mul öelda polegi: „Missugused rinnad! Missugused puusad! Missugune tagumiku kaar! Panen sellele / käe, ta voolab ja sulab, see on / üks eriline fluidum, mis sellest kehast / minuni hoovab. Ettevaatlikult venitan / kannikad pisut laiali, ilmub väike kutsuvalt / plinkiv tunnel, otsekui veekeerise suu, / otsekui tuulispask otse suu juures. Pistan / avausse keele, nüüd hakkab ta naljakalt / võbelema, itsitama, minul on aga suus / värske kaneelisaia maik. Mis edasi / saab? Mida endaga tegema pean? Kust leida vananemise võti, kus üks imeilus / perse lummab mind nagu varahommikune / maastik, nagu soe suvetuul, nagu ootamatu / filosoofiline idee? Või mõtleks hoopis / nii: selles imeilus avaus, läikima / löödud tunnelis, helkivas salakäigus / ongi vananemise võti?“

Kai-Mai Olbri. Elujooned.

Luulekogu märksõnadeks on armastus ja tunded. Ent üle kõige kõrgub kuu kui kujund, tema on suunaja ja lohutaja, aitaja ja toetaja („Kuidas ma loon“, „Krants ja kuu“, „Sinine täiskuu“, „Kuuhull“, „Kõrge Väljaku kuu“, „Kollane valgus“, „Elujooned“, „Külmapõletud“ jt.). Tsiteerin luuletuse „Kuule“: „Pole huvitavamalt olendit, / kui kuu – / kahtlemata on ta elus / oma igaveses muutumises; / kuidas ma sooviksin / temaga sarnaselt / kasvada ja kahaneda, / olla täiskasvanu, ja siis taas laps, / nautida noorukiiga, / vananeda, / ja ikka ja jälle lapseks muutuda, / et saada uus võimalus arenguks.“

Leidub erootikat („Maavärin“, „Ekslev sõrm“, „Palang“, „Nagu tantsiv taim“). Ja muidugi elu ja surma motiiv („Elu ja surm“, „Surm“, „Minek“, „Võimalused suitsiidi puhul“, „Avatud raamat“). „Elujooned“ on kakskeelne, autori kiindumus

Hispaaniasse on ju üldteada. Mõned luuletused on pühendatud praegu ülikeerulise olukorraga silmitsi seisvale Katalooniale, tsiteerin: „Olin armastusest haavatud, / siis läksin ja sõin / oma nukrate silmadega / Kataloonia külade kivist maju / ja rohelist, / ta mägede suursugust sina / ja kaunite lillede lähedust. / Ah kuidas ma nautisin / lahkuvat kurbust / ja kuidas mu avatud suhu / voolas soojade ööde tumedust!“ („Ravim“).

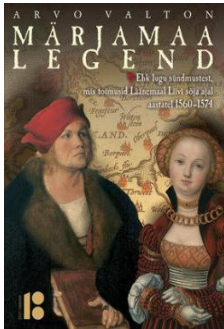
Katrin Pauts. Öömees.

Võtsin minagi siis ühe krimka kätte, eks ta natuke kodukootud asi on, aga kes on vaid ühe žanri fännid, siis loomulikult loevad. Sisust niipalju, et mõrvar tapab naise vaid seetõttu, et need tunduvad talle tühised ega usu ta enda loodud sillalegendi Öömehest. Kõige kõrval saab teada, kuidas üks väike külake elab, kuidas kulgeb kohaga ühel või teisel põhjusel seotud naiste elu. Hääd seal suurt pole. Homoseksuaalsuse teema on ka kohal, nagu ka koolikius, isegi välismaal töötamine on otsapidi sees. Üks korralik naistekas, seda küll. Võib-olla paneb siiski teismelisi õpilasi natuke oma käitumise peale sügavamalt mõtlema, et kaaslaste narritamine võib koguni traagiliselt lõppeda. Nagu kombeks, kujutatakse raamatukoguhoidjat ikka igava väljanägemisega, tõsi, ta tütar kaotas Öömehe vägistamise tagajärjel vaimse tervise, nii et ema jõud kulub lapse hooldamisele. Mis kõige õudsem – raamatukoguhoidjast saab kurjategija

elukaaslane. Nii on autor otsustanud! Lõppu ma ära ei räägi, siis on põnevam, pealegi paistab, et Pautsil lugejaid jätkub nagunii. Tsiteerin: „Raamatukogu asus alevi keskusest veidi eemal väsinud puithoones, kus nõukaajal elas metsavaht. Virvele oli see maja alati meeldinud. Rahustav aura hakkas mõjuma juba rohkeruuduliste akendega veranda ees, mille seinajale Virve oma jalgratta

toetas. Luitunud seinad, mis kunagi olid tumerohelised, mõjusid lohutavalt. Virvele meeldis ka alati korralikult krunni sätitud hallide juukseste Olivia, kes talle vastu tuli ja oma kuiva käe pihku surus. „Tegin teed. Tahad sa teed?” Olivial oli alati teed. „Võib küll teed,” kohmas Virve, kuigi talle oleks kohv rohkem meeldinud. Olivia ei joonud kohvi. Virve neelatas, kui nägi Olivia kätt kilekotikesest rohelist pudi õngitsemas, pika varrega lusikas luidrate näppude vahel nagu veidra linnu nokk. Olivia kostüüm oli sama hall nagu tema juuksedki ja õieti kogu olek. See pidi olema üsna vana. Virve ei olnud teda mingite muude rõivastega näinudki ning teadis juba, et kes teraselt uurib, võib raamatukogu juhataja jakikäisel õmblusi näha. Nõelutud jakk – ainult vana kooli inimesed käisid veel sellistega. Või siis need, kes hoidsid kramplikult kinni sellest, mis neil veel alles oli. Minevik, mälestused. Olivia kallast pudile keeva vett ja Virve pidi tunnistama, et see lõhn talle täitsa meeldis. Rahustav. Kõik oli siin uinutav ja rahustav.”

NB! Lugesin aasta algul virtuaalsest maailmast, kuidas Katrin Pauts kiitles, et oskab end müüa, sattus kohe uue „Rahva Raamatu” kirjastuse nimestikku. Andis mõista, et on kuulus. Ega see veel näita tema teoste kunstilist taset. Jumal teab, kes meil kõik tuntuse otsas trambivad.

Arvo Valton. Märjamaa legend.

Seda raamatut tahaks soovitada eelkõige noorsoole, aga loomulikult sobib kõigile ajalooainelise belletristika austajatele. Tegevus toimub Liivi sõja ajal Läänemaal, tekst on kergesti loetav ja arusaadav, pisut naiivpatriootliku ehk rahvusromantilise koostikuga. Lisaks väga ilus kujundus ja põnevad illustratsioonid. Küllap Balthasar Russowi „Liivimaa kroonika” on ka Valtonit, nagu teisigi eesti kirjanikke inspireerinud. Romaani keskmes on nutika ja õpihimulise talupoisi Priidu käekäik ja ustavus oma rahvale. Ta pärib oma vanaemalt, külaravitsejalt, huvi arstimise vastu. Priidust saabki ühel päeval Märjamaa arst (kuigi Baseli ülikool jäi pooleli), ent enne õpiteele suundumist päästab ta aadlipreili Elisabethi mõisameestest mässajate käest. Täitsa muinasjutuline juhtum: preili isa teadagi tapetakse, ema aga saab raskeid

haavu, mis jäävad mõisaprouat alatiseks vaevama. Noorte sõprus ehk koguni õrn kiindumus meenutab koheselt Bornõhe „Tasujat”, kuigi viimase sündmustik on seotud Jüriöö ülestõusuga. Juhtub, et ühel hetkel aitab tüdruk omakorda noore talupoja vanglast põgenema. Priidu pääseb Tallinna ja kohtub peagi „Liivimaa kroonikas” nimetatud ning Jaan Krossi romaanist „Kolme katku vahel” teada doktor Friesneriga, kes olnud Rootsi salakuulaja. Priidust saab linnaarsti abiline, kuni ühel hetkel lähevad nende teed tööalase erimeelsuse tõttu lahku ja noormees suundub Saksamaale ametit õppima. Elatise saamiseks tegutseb rändarstina, kes olid toona enamasti erialase hariduseta. Tagasi tülles on temast noorem mõisniku tütar juba abielus, Priidu ravib isegi tema last. Pühasse abiellu astub noormees siiski vabadikutütre Tiiga. Priidu elutöök kujuneb Märjamaa haigla ehitamine ja talurahva ravimine. Ajaloolistest nimedest leiab raamatu lehekülgedelt Liivi sõja perioodist tuntud persioone: nt. hertsog Magnus, hertsog Johan, von Üxküllid, Ivo Schenkenberg. Viimast on sedapuhku positiivselt kujutatud. (Teatavasti on Valtoni filmi „Viimne reliikvia” stsenaariumi autor ja seal kujutab ta Ivo halastamatuna.) Veidi üllatab, et 16. sajandist jutustades kasutab autor väljendit kutsus vaibale, sulg sappa (lk. 78). Osutus Märjamaale on igatahes tore: „Ja veel üks asi. Kui Euroopa sõjakad kristlased olid Lähis-Idas oma ristisõdades moslemitelt enamasti peksta saanud, siis mindi kompensatsiooniks nõrgemate vastaste kallale Põhja-Euroopas. Nii kuulutati ka Eestimaa vastane sõjategevus paavsti poolt ristisõjaks ning vallutatud ala pühendati Neitsi Maarjale. Esimesena tegi seda juba piiskop Albert 1201. aastal, et saksa seiklejate eelseisvatele vallutustele ja pappide väevõimuga ristimistele ühe püha sõna abil tuge pakkuda. Sellest ajast hakati Eestimaad nimetama ka Maarjamaaks, mis luulekeeles on tänaseni käibel. Selle nime kindlalt teada olev pärija ongi Märjamaa. Niisiis võiks väikelinna suurust Märjamaad nimepealinnaks kutsuda. Miks mitte.”

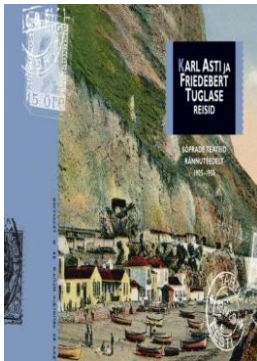
Liivametsa Lugemised - 108 / 2018

LÄHETUSLAUSED

Ajakirja „Keel ja Kirjandus” tänavune esimene number (1–2) on pühendatud humanitaarteaduste ja rahvuse seostele. Loomulikult ka keelepoliitikale. Autorite vägi on võimas (24 asjatundjat), ja ka nende sõnaväe üle tuleb vaid imestada. Väljaanne on väikse esseistikaraamatu mõõtu, paar kirjatükki jätsin siiski lõpuni tudeerimata, ehk kunagi hiljem. Mõned kirjutajatest suhtuvad üsna radikaalselt ehk eitavalt etnilisse rahvuslusesse, teised pehmemalt, aga on ka neid, kellele põlisrahvuse eksistents on veel oluline. Tähtis pole, milline on minu kui lugeja arvamus selles või teises küsimus,

peaasi, et saame teada, kuidas haritlased nii tõsist ja intrigeerivat teemat käsitlevad. Tagakaane siseküljel on ära toodud mõned laused artiklitest, vaadake need üle, äkki tekib soov pikemalt lugeda. Tsiteerin Tiit Hennoste artiklit „Kirjandus, teadus ja rahvus“: „Eesti teaduskeele kasutuse tõrjumine käib hoogsalt. Tõsi, selle juures tuuakse mõnikord välja, et rahvusteadusi see eriti ei puuduta. Samas teavad kõik filoloogid, et asi pole nii. Palju juttu on olnud ka sellest, et igal juhul jääb alles eestikeelne kooliõpetus ja populaarteadus, seega ka terminid ja eesti teaduskeel. See jutt on häma. Kooliõpik, lehelugu ja teadusartikkel võivad olla kõik eesti keeles mõeldud. Aga õpiku või leheartikli kirjutamine ei ole eesti keeles mõtlemine teaduslikus tähenduses. Neil on suur ja põhimõtteline vahe. Keele seisukohast vaadates sureb kirjandusteadus kui rahvusteadus siis, kui kirjandusest ei mõelda enam teaduslikult eesti keeles. Lihtsalt öeldes, kui sureb humanitaarne teaduslik mõtlemine eesti keeles, siis sureb ka eesti rahvus kui kultuurirahvus. Ajaleht ega kooliõpik ei aita midagi. /---/ XXI sajandil on mu arvates rahvuskeskse teaduse mõiste suuresti kadunud. On võitlus rahvusliku identiteedi vastu. On võitlus eesti keele kui kultuurkeele vastu. Ja on midagi veel kurvemat: rahvuse unustamine, kõrvalejätmine, ükskõiksus. Rahvus lihtsalt unustatakse kuhugi nurka, kuni ta kooleb.“ Seevastu aasta esimene „Vikerkaar“ 1–2, samuti täis tekste, mis kirjutatud riigi sajandale tähtpäevale mõeldes, jälgib praegust ajajärku tervalt, irooniliselt, kohati lausa karmilt (just proosa), aga eks meie aeg ongi ju ütlejate nägu. Arvajaid on aga vähemalt miljon! Näide (:)Kivisildnikult, mis pole sugugi paha: „nüüd ma / muidugi / mõistan / kui fašistlik / kui rassistlik / ksenofoobne / ja julm oli / tahta mingit / eesti riiki / kuidas ma / sellega kõiki / tiblasid / neegreid / pankureid / reetureid / ja homosid / alandasin / ma tegin / seda / meelega“. Ja nüüd kuulakem Andrus Kasemaa ütlemist: „Vanaemaga kuulasime õhtul raadiot / Poliitikud rääkisid eestist / Vanaema karjus raadio peale / nemad vist ei kuulnud vanaema sõimu / sest nad rääkisid edasi / võibolla sadades üksikutes kodudes / inimesed karjusid raadio peale / vaene raadio / mina kuulsin toas / metsadega puudega akna taga / õhk kandis edasi vihkamist ja vaenu / linnud nokkisid kaerahelbeid akna taga / kõik vaikisime / ainult vanaema karjus raadio peale / linnud isegi ei ehmatanud“. Kindlasti pean nimetama esseisti ja tõlkija Nikolai Karajevi ülekohtu üle kurtvat artiklit „The division Bell Land. Väga eestilik lugu“, mis kinnitab taas, kuivõrd erinevalt kaks rahvust ühe riigi elu vaatlevad. Muide, elan autoriga Tallinnas ühes ja samas linnaosas, ja eks märkan ka üht-teist. Ühes olen Karajeviga nõus, muutusi pole mõtet oodata.

LOETUD RAAMATUD

Karl Asti ja Friedebert Tuglase reisid.

Sõprade teateid rännuteedelt 1905–1950. Koostanud ja kommenteerinud Janika Kronberg. See sümpaatne raamat kujutab endast väikest teatmeteost. Lugeja leiab siit korraliku nimestiku, lausa aastate kaupa, nii Karl Asti kui Friedebert Tuglase reisidest ja viibimistest välismaal. Nii paguluse kui tööga seonduvalt. Sissejuhatava teksti „Kas minna reisile Tuglase või Astiga“ on kirjutanud Tiit Pruuli, kes kirjameeste reisiraamatutega põhjalikult tutvunud. Mõni üldistav lause temalt: „Ast kõnnib reisikirjades oma tegelastega kaasa, Tuglas kõnnib neist mööda.“; „Jah, kui Tuglase reisid ja reisikirjad on kõik korrektselt lõpule viidud ja vormistatud, siis rahutu Ast ei jõuaks justkui kunagi sihile. Tuglasel jäi ehk pooleli vaid reis maailma lõppu, Astil ka mitmed maisemad plaanid ja ettevõtmised, rääkimata unistustest. Ta nimetas oma reisikirju „kiirkirjadeks“, saades ise aru nende puudustest ja pealiskaudsusest. India reisikiri jäi pooleli, hilisemate reiside plaanitud raamatud hoopis avaldamata. Rumor on rohkem Eduard Vilde sarnane ajalehesabade reisikirjanik.“ Arvan, et alljärgnevgi katke on täpne ning huvitav: „Kuigi Tuglase reisides sündmustiku mõttes midagi põnevat ei juhtunud, on ta reisikirjadesse mitmele poole võimsa dramaatilise pinge sisse kirjutanud nii, et lugeja käiks justkui kogu aeg autori järel ja tahaks kiigata üle eeskõndija õla – no mis seal ees nüüd paistab, mis edasi juhtub. Samuti jäi Tuglase kontrollifriiklus saatma teda ka reisidel – olukord peab olema tema kontrolli all, siis tunneb ta ennast kindlalt.“

Põhiosa raamatust moodustavad kirjanike reisidelt saadetud postkaardid. Sõnumid on mõistagi lühikesed, aga oluline info on edastatud. Tore on lugeda, et Ast saadab Tuglastele postkaardid Tartusse Werner Kohvikusse ja ka Noor-Eesti Kirjastusse. Mõlemad mehed võtavad abikaasad alles hilisematele teekondadele kaasa. Postkaartide juurde valitud tekstid ehk mõtted nende reisikirjadest illustreerivad suurepäraselt pilte. Raamatu koostaja Janika Kronberg kinnitab kogumiku lõpus, et Tuglast peetakse kaasaegse eesti reisikirjanduse teerajajaks: „Tuglase Hispaania-teekonna klassikalisisust rõhutab seegi, et ta pani aluse eesti kirjanike Hispaaniaavastamisele, kus ükski järgmine, alates Johannes Barbarusest ja lõpetades Jaan Unduskiga, ei ole saanud jätta Tuglast mainimata. Tema Aafrika-raamatutega nii hästi ei ole, kuigi ka Marokole on eesti kirjanduses teiste Aafrika või Araabia maadega võrreldes kaugelt enam teoseid ja lehekülgi pühendatud (Karl Ast, Aino Kallas, Eduard Mäll, Leonora Peets, Rein Taagepera).“ Tänapäeval reisitakse jälle palju ja kaugele,

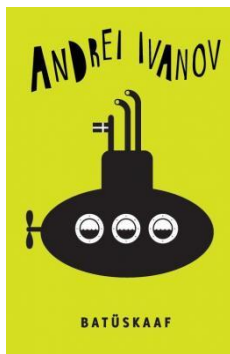
raamat pakub minu arvates võrdlusvõimalusi ja võib ehk inspireerida mõnda hoopis oma järgmist teekonda ette võtma.

Siret Campbell. Beatrice.

Harva, kui näidendeid soovitan, aga kui kirjandusse sisenevad uued ja eetiliselt ülikeerulised teemad, siis neid ei saa kõrvale jätta. Natuke kõhe on öelda, aga üldistavalt käib jutt surnu „elluäratamisest“ teaduse abil, nii et tänase päeva vaatenurgast ulme. Aga kui kaua, seda me õnneks ei tea. Nagu enamasti näidendites, on siingi keskseks armastuslugu. Noor lapseootel naine, kes on lasknud oma teadvuse kiibistada, teeb autoavarii. Arstid päästavad küll lapse elu, aga ema hukkub. Mees otsustab surnud armsama hääle aktiveerida ja jätkab temaga suhtlemist. Ka laps kuuleb tema rahustavat häält. Ühel päeval soovib Tom saada tagasi ka Kristi keha, mis osutub fantaasiale toetudes võimalikuks. Selleks leitakse n.-ö. modell, Beatrice, kelle ajju sisestatakse Kristi teadvus. Ega nende suhtlus algul kergelt ei kulge, aga siis soovib Tom teada, kust Beatrice keha on pärit. Kui loete,

saate teada. Lõpp on pisut kummastav, aga eks kogu tegevus kuulub irreaalsesse maailma. Ometigi, kui tõesti kord kauges tulevikus suudab teadus inimese teadvust „liigutada“, mis siis juhtub..., see on eksistentsiseadustele mõeldes tõsine küsimus. Näite valisin 15. stseenist: „Theodor: Ma saan aru, et teie abikaasa digiteeris oma teadvuse ja teie olete nüüd huvitatud edasistest võimalustest. Tom: Täpselt. Ma olen lihtsamate lahendustega tutvunud, aga sain teada, et teil on ka surrogaatkeha teenus. Selle kohta polnud võimalik kusagilt täpsemat infot saada. Theodor: Te olete tõesti oma kodutöö hästi teinud ja seda on rõõm kuulda, et te Life Energy Innovationsi tööga kursis olete. Te teate, et meie ettevõtte on lahendanud mitmeid inimkonnale suuri ja pealtnäha võimatuid ülesandeid. Surrogaatkehad on tõepoolest üks meie uuematest ja põnevamatest projektidest. Praegu käivad veel viimased teaduslikud kontrolltestimised ning õige pea kuulutame teenuse laiemalt välja. See, mida ma teile täna tutvustan, on aga juba täiesti töökindel ja seepärast ongi mulle suur au ja uhkus tutvustada lahendust, mis saab teie abikaasa teie kõrvale tagasi tuua. (Osutab aknale, kus Tom saab hakata kataloogi uurima.) Palun tehke mõned lihtsamad valikud. Teie abikaasa parameetrid on juba süsteemi sisestatud. Aga tegelikult on kõike võimalik muuta. Alustuseks saate valida eksemplare lähtuvalt vanusest, juuste- või silmavärvist, pikkusest ja näete, siin saab kuni õige väikeste detailideni oma valikut kitsendada. Meie kollektsioon on küll veel laienemise järgus, kuid usun, et leiame teile siit siiski mõne sobiva eksemplari.“ Näidend pälvis tänavuse Kultuurikapitali aastapreemia.

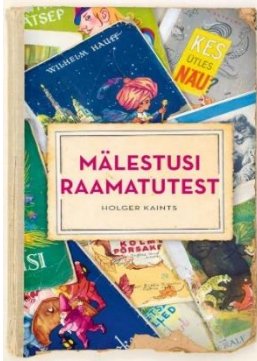

Andrei Ivanov. Batüskaaf.

Romaan on omamoodi eellugu Ivanovi Skandinaavia triloogiale „Hanumani teekond Lollandile“ (2012), „Bizarre“ (2014) ja „Kuutõbisepihitimus“ (2015). Midagi uut juba varemloetule autor pole lisanud, ikka üks ja sama asüülitaotlejate eluvintsutuste jada, kus ei elata just tavalist elu... paistab, et võitlus pettekujutlustega heast elust on suurem kui kodumaatuse tajumine, millele tegelased just sageli ei mõtle. Nende päevi täidavad narkootikumid, alkohol, omavaheline kisma ja paljudel juhtumitel ka varastamine, liitside otsimine. Valetamise igapäevasust ei tasuks mainidagi. Kogu see argitrall on muutnud ka nii mõnegi tegelase psüühikat. Üks ja teine Taani jõudnutest pole ka varem, endises elus, eriti siivselt käitunud. Palju lehekülgi on pühendatud heroini, hašiši jt. ainete järelmõjude põhjalikele kirjeldustele: „Me ei tulnud nädal aega kaifist välja, sõitsime mööda teemantjõge, puistasime kristallikesi,

puistasime võluliiva, sojendasime, ja see muutus klaasiks, unenäo vedelaks klaasiks, mida sai kõhvida, kõhvida, mis sillerdas... Me tõmbasime suitsu, jõudsime vaevu sammu pidada, üritasime seda püüda, endas hoida – see libises kopsudest välja, kõditas kurku ja sõõrmekarvakesi, jooksis minema sipelgatena seljal, me tormasime tema kannul mööda mäslevaid vahutavaid kärestikke, õndsuse lained lahustasid meie mõtteid, need põimusid nagu vetikad, seepärast ei saa öelda, kes oli esimene, mäletan, et ütlesin eufoorias, et Hanuman on prints, ma nimetasin teda printsiks, ma roomasin tema ees põlvili, ekstaasis, ta kangastus mulle universumi kosmilise isana, esmainimesena, Adam Kadmonina, Lootoseseemnena, Igavese Elu Nektariipiisana, ta näis mulle ajarändurina, keda ma pidin teenima, ja minust sai tema teener, kuna neil päevil ei suutnud ma üldse töötada, trauma tõttu – ma olin trepist alla lennanud ja põlve lõhki löönud... nagu ikka, mu lollakas põlv, kui palju ma olen sellega piinelnud! Lapsest saadik! Hanuman asus mind ravima, koukis kapist kargu, tegi paistes põlvele kompressi, mässis selle sidemesse. Me kõhvisime heroini ja Frederik Hotel muutus paleeks, mis asus kalju tipus, Hanumanist sai prints, aja käskija, aga minust sai tema sandist teener...“ Varasemast teosest teame, et ka kaaslane tulevikus. Loomulikult on jälgimaid kirjeldusi, aga eeltsiteeritu on ju hästi kirja pandud.

Teadagi olid üheksakümnendad, NSVL-i lagunemise järel, päris paljudele aastad, kus ei leitud endale enam kohta taeva all. Aga Aafrika ja India mehepoegi on alati taolistel rännuteedel liikunud. Otsitakse head elu, nõutakse, et neile rohkem raha ja tähelepanu pöörataks. Paneb lausa imestama, kuivõrd nutikad on sissesõitnud igasuguste kasusaamisvõimaluste leiutamisel. Nad teavad täpselt, mida on neil õigus saada, kust seda nõuda jne. Mingit rahulolu muutunud oludes nad üles küll ei näita. Ivanovi romaani, olen seda varemgi kuulutanud, on kujundanud suuresti minu suhtumist immigrantidesse. Ega me ju nende tõelisest eksitsentsist palju tea. Usun siiski, et on ka ausaid ja tõesti abi vajajaid, aga nende käitumismuster on enamasti siiski vastuvõetamatu. Kõige selle keskel tutvume ka peategelase Euge (Jevgeni) põlgliku suhtumisega endisesse kodulinna Tallinna, ja mis veelgi ootamatum, vanematesse.

Holger Kaints. Mälestusi raamatutest.

Väljaandel on igati hariv väärtus. Eriti noorema põlvkonna raamatukoguhoidjatele, kes ei pruugi teada 1970-ndatel ja 80-ndatel ilmunud huvitavamast ja ka mannetumatest trükistest kuigi palju. Mind tabas mõistagi täielik äratundmisõhin, vaid mõned kirjanikunimed (eeskätt liiduvabariikidest) olid võõrad. Aga teos algab muidugi kirjaniku lapsepõlve ja lastekirjanduse tutvustamisega, mida loetud ja meelde jäänud. Kaintsi isiklik raamatukogu tundub olevat samuti põhjalik. Just raamatute kaudu saab lugeja teada ka autori eluloost, nii et omamoodi biograafiline lugu ka. Kaintsi ema töötas toonase Vabariikliku Haigla raamatukogus (tuntud keskhaiglana), kus poiss käis koguni teda abistamas. Mahakantud trükiste hulgast võis aga üht-teist endale valida. Autor avab raamatutele keskendudes ühtlasi nende kümnendite tõekspidamisi, annab kohati

hinnangu ühiskonnas toimuvale. Töötades Vabariikliku Raamatukaubastu Raamatute ja Kantseleikaupade Hulgebasis (mis pikk nimi) sattus Kaintsi kätte rohkem kirjandust, kui ükskõik missugusele teisele lugejale. Sellele perioodile on pühendatud eraldi peatükk, mida lugedes meenus, et kunagi valitses tsensuur: mida lubati, mida keelati, kuidas ja milline kirjandus üldse meieni jõudis. Kui palju saadi välismaist kirjasõna kätte. Ent on teisedki Kaintsi mõtted liigendatud kenasti osadesse, kokku on üheksa alajaotust. Kümnendaks varem ilmunud artikkel ajalehest „KesKus“, kus autor tutvustab Nikolai Nossovi Totu-lugude kaudu nn. omaaegset poliitökonoomiat –, kellele siis? Lastele!

Enamik meist, tänastest (rahva)raamatukoguhoidjatest, mäletavad veel klaperjahti teisitimõtteleja Aleksandr Solženitsõni raamatule, Kaintsi mälestustest üks tükike: „Ema raamatukogus juhtus sellega üks tore lugu. Solženitsõnilt oli tol ajal eesti keeles ilmunud kaks raamatut: „Üks päev Ivan Denisovitši elus“ (LR 1963, tõlkijad muide Lennart Meri ja Enn Sarv) ning „Asja huvides“ (LR 1964). Viimane oli riuilil, selle võttis ema sealt ära. „Ivan Denisovitš“ oli aga välja laenutatud. Lugejakaarte lapates sai kindlaks teha, kellele. Oli üks arst. Ema helistas talle ja palus raamatu tagasi tuua, sest see on keelatud ja läheb kõrvaldamisele. Tohter küsis seepeale: „Aga kui ma selle ära kaotan, mis te siis minuga teete?“ Ema vastas, et kaotamise korral tuleb tasuda raamatu kolmekordne hind. Loomingu Raamatukogu topeltnumber maksis tookord 20 kopikat, kolmekordne hind oli niisiis 60 kopikat. Arst sõnas: „Hea küll, ma kaotan siis ära.“ Nõnda saigi ema mahakandmisakti kirjutada ainult ühe raamatu nime. Ent lool oli veel üks lõpp. Seitsme-kaheksa aasta pärast, raamatukogu kolimise ajal, leidis ema oma kirjutuslaua alumisest sahtlist ümbriku, mille sees oli omal ajal riuililt äravõetud „Asja huvides“ ja veel üks õhuke raamat – 1958. aastal ilmunud Aleksandr Galitši näidend „Rännumarss“, ilmselgelt samuti keelatud ja kokku korjata kästud. Mitte keegi polnud kummagi vastu huvi tundnud. Võib-olla oletati, et raamatukoguhoidja saadab need koos teiste mahakantud raamatutega makulatuuri. Kuna asi oli poliitiline, oli ema konkreetset korraldust oodanud, seda aga ei tulnud. Nõnda jõudis Solženitsõni hävitamisele kuulunud „Asja huvides“ lõpuks minu raamatukokku.“

Ove M Suur. Collateral damage I-II.

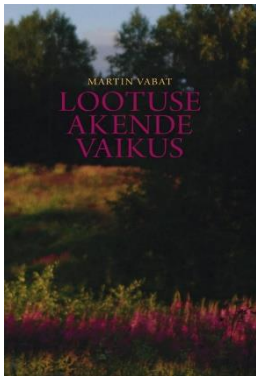
Parajalt hullumeelne lugu Eesti võimalikust saatusest, aga kujunditelt mitte nii pöörane, kui näiteks Paavo Matsini „Gogoli disko“. Natuke realistlikum. Ent mine sa tea, kavaluse abil Eestit Venemaa rüppe haarata on ju tõepoolest üks võimalus, mis võib tekitada kõhedust, kuid kasutagem siiski pigem väljendit düstopia. Aga kõigepealt pealkirjast: „Noh, on selline asi nagu collateral damage. See on see, kui kõrvalised inimesed surma saavad või midagi juhuslikult perse keeratakse. Näiteks läheb siin paugutamiseks ja üks kuul lendab üle tara ja seal saab mõni vanamutt surma. Tema on siis collateral damage, mitte mingi Galina Pavlovna. Saate aru?“ Mehed noogutasid. „Seega, kui me päästame kedagi, kelle järgi me ei tulnud, siis nemad on nagu juhuslik boonus. Inglise keeles siis collateral bonus.“

Sisust: Venemaa president Putilov on enneaegselt surnud, riigis võtab võimu Kadirkhanov (moslemid), algab kodusõda. Peaministriks on Zaitsev. Peterburis röövitakse konsulaadis töötav Eesti riigi kodanik Voronina. Põhjus on teine, kui arvate, hoopis raha! Asjasse peab sekkuma Eesti valitsus. Päästma lähevad venekeelsed mehed. Nalja on palju. Kuna just on toimunud valimised, tulevad võimule sotsid, peaminister Seljas on kaotanud koha, uue ameti saab Kadri Kajo, kellel armsam Rootsist. Romaani peategelane on aga hoopis tsentristide tähtis nimi, Europarlamendis töötav ohvitseritütar Ilona Sergejevna Toompere. Temast saab välisminister ja kui Kajo röövitakse, siis viimase asetäitja. Toompere hakkab keerutades ja kavaldades Venemaaga asju ajama. Seda valitsuse käsul ja Ameerika suursaadiku õnnistusel, kes koguni olukorra tõttu nõuab Eestilt, et riiki lubataks Vene väed. Igal juhul saab Ilonast Pihkvamaal tegutseva kindrali Mjasnikovi usaldusalune, kes kingib naisele hinnalise ehte... Kodusõja käigus luuakse Pihkva vabariik, kes Toompere utsitusel palub luba liituda Eesti Vabariigiga, et siis kõik Pihkva alamad esitaksid soovi saada Eesti kodakondsus: „President oli juba varakult ärkvel ja ootas siseministrilt teateid viimastest sündmustest. Stalauhhov saabuski Kadriorgu ja astus presidendi nõupidamisruumi viimase öö tegemistest teada andma. Samal ajal sisenes presidendi poliitnõunik ja teatas vaikselt ülemusele, et too peaks kohe ruumist väljuma. Kallaste vaatas teda hämmingul justkui küsides, mis saab veel tähtsam olla kui siseministri ettekanne peaministri otsinguist. „Te peate seda kohe nägema,“ teatas seepeale nõuniku peaaegu hääletult, kuid resoluutselt. President palus ministril end vabandada ja tõttas kuulekalt nõuniku järel kabinetti. Sisenedes viitas too oma arvuti ekraanile ja peaaegu käsutas: „Lugege!“ Tekst oli venekeelne ja pärines Pihkva vabariigi valitsuse ametlikult leheküljelt. See oli ukaas valimiste ja plebistsiidi korraldamisest ühel ja samal ajal – järgmisel reedel. Rahvaküsitlusele pandav küsimus kõlas aga selliselt: „ Kas te olete nõus, et Pihkva vabariik alustab liitumisläbirääkimisi Eesti vabariigiga?“ President kobas tooli järele. Mõne hetke vaatas ta jahmunult poliitnõunikku ja seejärel päris: „Kas see on päris või on need mingid häkkerid? Anonymus?“ „See on ikka ehtne. Ma helistasin Mjasnikovi abile ja palusin kinnitust. Ta vastas, et jah, välja on kuulutatud demokraatlikud valimised ja rahvaküsitlus unioonis Eesti vabariigiga. Minu küsimuse peale, kas seda referendumivärki meiega ei peaks arutama, vastas ta, et vastupidi, see ongi plaan. Pihkva elanike positiivse tagasiside korral pöörataksegi ametlikult eesti rahva poole. Nii ütleski, mitte riigi või valitsuse, vaid rahva poole! Kosjaplaane polevat ju mõtet pidada, kui peig ei tea, keda tahta või kui pruut on enne korvi andnud. Vaat sedapsi.“” Kogu see kirev lugu on päris teraselt kirja pandud. Kuulus Umbsaar on kõrvale lükatud, progressipartei strateeg Roosimaa ei suutnud aga võimu säilitada. Siseministriks on Ilonakese parteikaaslane Stalauhhov. Tegelasi on kõvasti rohkem, aga kõiki ei jõua loetleda. Ka eestlastel on eriväelased ja ülemjuhataja. Jantimist kui palju, samavõrd ka poliitukute umbarusaamu.

Teine osa alapealkirjaga „Lõppmäng“ läheb natuke käest ära, fabuleerimisnaudingus keerab autor vindi pigem üle. Jah, aga kes ütleski lõplikult, et nii ei pruugi kunagi minna? Et liitumegi Venemaaga uuesti, eriti kui Toompeal haarab niidid mõni Toompere sarnane tüüp, kes enda sõnutsi teeb kõike Vene kodumaa huvides! Luuakse Päästekomitee, millega liitub Seljas. (NB! Kurikuulsat kirjanikku Kiur Kemberit võrreldakse Vares Barbarusega.) Tekib toomperelaste ja vabatahtlike vastasseis, lendab kuule, lamab laipu, on kihutamist kiirabiautoga, sest vahepeal röövivad rahvuslikud jõud peaministri asendaja Toompere, kes teeb enda päästmiseks ettepaneku alustada läbirääkimisi Moskvaga, kus istub presidenditooil Kadirkhanov, tiigrikutsu süles: „Mattias ja Ragnar lohistasid karjuva peaministri kõrvaltänavas asuva kiirabiautoni ja lükkasid ta tagauksest sisse. Seal teipisid nad oma saagi suu ja jäsemed korralikult kinni ja sikutasid kiirabis õndsat, kuid tehislikku und nautivad Kaupmehe tänava elanikud masinast välja. Mattias ja Ragnar sättisid nad viksilt ühele muruplatsile, siis ronis Ragnar Toomperet valvama, Mattias tõmbas oma verisele ihule autost leitud parameedikud ja asus rooli. Ta pööras masina ringi ja sõitis Rävalla puistesse, seal Laikmaa tänava ja Rotermanni kvartali kaudu Ahtri tänavale. Tõsi, sealkandis ühtegi haiglat ei asunud, aga kui ta oleks Liivalaia tänava ületanud, oleks ta pidanud läbima ka Toompere loodud välimise kontrollpostide ringi Filtri teel ja Tartu maanteel.“ See pole veel kõik, aga kui lugeja soovib, saab ise edasi lugeda. Viimaks on Pajo tagasi tulnud ja Pika Hermannit torni lippu kirjeldatakse ühel päeval järgmiselt: „Üleni must, selle keskel aga valge sõõr, milles vabadusristilt tuttav mõõka hoidev soomuskäsi, mille kohal „E“ täht.“ Viimasel leheküljel peab Sergejevna aga juba kõne!

Paistab et romaani autor tunneb poliitilisi kalidore suurepäraselt ja annab mõista, et tsentriste juhivad tegelikult venemeelsed jõud. Belletristika ammendamatud võimalused lubavad palju öelda. Hoidku jumal niisugust valitsust, hüüan raamatu sulgenud lugejana.

Lõpetuseks katke Maria Mälksoo ja Kaarel Piirimäe kirjutusest „EleVant 100 ehk piltide seletamine elusale jänesele“ („Diplomaatia“, 16.02.2018), mis aitab ehk romaani pealkirja mõõdet avardada: „Nii marksistid kui liberaalid pelgasid maailmamajanduse killustumist väikesteks üksusteks, mille destabiliseeruva mõju avaldus nende arvates Suures depressioonis. Eesti jäi „ajaloota rahvaks“ ega suutnud end kirjutada Euroopa ja ülejäanud maailma teadvusse. Nii sai Eestist koos teiste Balti riikide ja Poolaga Natsi-Saksamaa ja Nõukogude Liidu laupkokkupõrke collateral damage – Euroopa vaatevinklist küll kahetsusväärne kaotus, kuid see ei suutnud kõigutada printsiipi: üks oma nahk ole ikka kõige ligemal.“

Martin Vabat. Lootuse akende vaikus.

Luulekogu peaks sobima rohkem neile, kes otsivad tekstidest melanhooliat, otsivad vaevavale üksindustundele seletust. Vabat on kurvameelne, õigem oleks vist kasutada väljendit masendunud, rõhutatult pessimistlik. Rahu- ja lõõgastusigatsus, nagu ka lootuse otsimine, suunavad autorit kõndima ja kirjutama. Ega Vabati meeleolude põhjus luules päris täpselt pole sõnastatud, aga ühtteist võib arvata. Ent mõni natuur ongi selliseks loodud, nukraks siis. Igatahes võib keskseks märksõnaks pidada mõistet hing. Kasutatud on: hingekivi, hingetuli, hingemer, hinglehed, hinglepeatus, hingeserv, hingepaelad, hingekelder, hinglekevad, hingesuvi, hingelind, hingepuu, hinguurded. Isemoodi kujundid on ka soosaarekarva vabadus, saatuselõvi ja elupüüton ning elupraid -, kolm viimast tunduvad liigemotsionaalsed ja võõrapärasedki. Kohati muutuvad tundepuhangud ikka väga „kirglikeks”, isegi naiivseks, näiteks „Tujutuse põrgu tungib vahel peale nagu jääaeg”, „Mu hingetuli põleb ja sööstab läbi maise ihu nagu / meteoriit”, „Tahan lõõgastuda / läbi surmahirmu olematu mere / jumalasse, / suurde ja avarasse kergusse”, „Olin nagu rong, kes tuhis läbi elu.” Vabati loomingus märkab ka pöördumist jumala poole. Nimiluuletus kõlab aga nii: „On lootuse akende vaikus. / Palve lõputu võimalus tuksub südames, / aga ausaid sõnu veel ei ole. / Kui saaks viibata või tantsida jumalale, / sellest, mida süda soovib. / Mida mu süda soovib? / Lennata, lennata, lennata / läbi maa ja aja avauste / nagu unes.”

Liivametsa Lugemised - 109 / 2018

LÄHETUSLAUSED

Kui kellelgi on jäänud Heiki Pärdi „Eesti argielu” (2017) kahe silma vahele, siis rutake lugema, see on üks ilmatu haarav, uskumatult põnev ja hariv raamat! „Vikerkaar” (nr. 3) pakub aga päris pikki käsitlusi liberaalsusest, majanduslikust mõtlemisest ja muust taolisest, ajakirjas ilmunud Armin Kõomäe novell „Reetur” väärrib samuti nimetamist.

On tunne, et pean lisama veel mõned arbujalikud read Betti Alverilt, mis kirjutatud 1939: „Vaim, kandes kord triumfipärgi / ja rikat rüüd, / praevardas väntas nuumat härgi – / kuid nüüd? kuid nüüd? / Jõuk püsib nüriduses hardas / ja pärg on pärg. / Kuid sõber, tea: nüüd vaim on vardas / ja väntab härg.”

LOETUD RAAMATUD

Jüri Arrak. Ilmar Vene. Kiri ei peta: kirjavahetus 2001–2008.

Kui palju intellektuaalset ja kultuuri vahendavat epistolaariat tänapäeval kirjutatakse, ei tea, aga eelnimet kahe tuntud mõtleja ja erudiidi sõnaline suhtlus on küll igati soliidne ja huvitav. Ühtlasi ka üllatav. Tegelikult ilmusid nende varasemad kirjad aastatest 1994–2000 pealkirja all „Ilma naljata” umbes poolteist aastat varem (2016), neid pole ma aga veel lugenud. Haritlaste kirjavahetuse algus on dateeritud – Ilmar Vene esimene kiri saabunud 29.12.1994. Olgu kohe lisatud, et mõlemad kirjutavad sulepeaga, mõlemal on selge ja korralik käekiri, seda saab teose sisekaantel illustatsioonidena vaadelda. Esikaanelt vaatab aga vastu Arraku joonistus „Kirjasõbrad”. Raamat ei sobi vist neile, kes n.-ö. neelavad lehekülgi, sest 533 leheküljelist teost lugesin lühikeste vaheaegadega peaaegu kaks kuud.

Arvan, et Jüri Arrakut kui kunstnikku tunnevad küll kõik eestlased, Ilmar Venet kui mõtlejat ehk vähem, kuid ta on töötanud Tartu Ülikooli Raamatukogus, nii et raamatukogurahvas võiks huvi tunda. Kirjade põhjal võib oletada, et ta eelistab vastupidiselt kirjasõbrale erakikkust, näib olevat inimpelglikum, seega kiri suhtlusvormina sobib Venele suurepäraselt. Muide, lk. 456 mainib Arrak, et ta pidas kirjavahetust ka Vaino Vahinguga, säilinud on 300 kirja, mis antakse (anti?) üle kirjandusmuuseumile. Aprillis ilmus juba kolmas kogu kirju aastatest 2009–2017, pealkirjaga „Õhtumaiselt”. Arrak kirjutab endiselt käsitsi, Vene kiri sisekaanel on aga trükitud. Kunas jõuan lugemiseni, ei tea öelda.

Üks keskseid teemasid, millele kogumikus „Kiri ei peta” palju ridu pühendatakse, ja mis samuti igale lugejale ei pruugi sobida, on tõsised arutelud kristluse üle, eriti rõhutab religiooni olulisust elus ja kunstis Arrak. Ta kirjutab minu arvates ka ladusamalt, n.-ö. lihtsam keeles, ütleb oma arvamused

otsekoheselt ja ilustamata välja, ükskõik millist probleemi ka ei vaeks. Vene läheneb paljudele küsimustele pigem raskepäraseid väljendeid või kujundeid kasutades, akadeemilisemalt ning mõistagi filosoofilisemalt. Lisaks väidab ta, et pole elus üheski luteriusu kirikus käinud!? Kui Arraku elust-olust koorub üksjagu teavet, siis Vene käekäigust kuuleb väga vähe. Et elab Peipsi kandis, käib aeg-ajalt Tartus tööl, peamiselt aga loeb. Vene tutvustab päris sageli kirjasõbrale väärt telesaateid, mida mingitelt mulle tundmatutelt saksakeelsetelt kanalitelt on vaadanud, neid soovinuks ka ise kuulata.

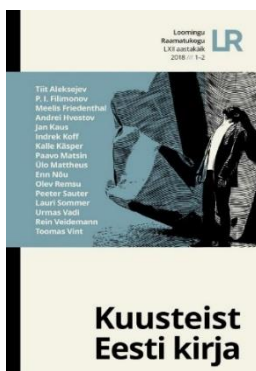
Kõiki nende mõttearendusi ei suuda ma mõistagi üles loetleda, osutan vaid mõnele. Nagu juba öeldud, on põhiteemaks kristlikud arusaamad ja tõesed. Religiooni eri suunad, kunst, kirjandus, humanitaarteadused (suhtumine pole kiita) ja kultuur üleüldse. Tänapäeva kunstnike vaimsus, sealhulgas vihjed meie kultuurikihile, mis olevat Vene arvates vaid 0,5 mm... Teadagi ei jää kõrvale metafüüsika! Arrak annab teada oma loomingu näitustest ja reisidest välismaal. Mõlemal leidub lauseid ajavaimu, vanaduse, hirmude, ka surmahirmu, igaviku, filosoofia, töösse suhtumise kohta. Vene rõhutab eluiga igatahes sagedamini. Arrak on aga kaotanud poja. Mitmel puhul arutlevad mehed Vabadussõja võidusamba üle, tsitaadi valin ühest viimasest kirjast 2008. aastal: „Ilmar, olen äärmiselt tänulik Sinu toetuse üle Vabadussõja Võidusambale ja samuti lootan, et see lapsik „ristisõda“ lõppeks ja saaksime lõpuks omale sisuliselt õige mälestusmärgi. Pealegi nad kasutavad demagoogilisi pooltõdesid, nagu valesid fotomontaaže, kus sammas on suuremana kujutatud ja Vabadusristi võrreldud ükskõik millega jne. Aga vist on kogu selle „võitluse“ juur õhtumaa kultuuri lagunemises ja sedasorti analüüsi võiks teha ilma nimesid nimetamata, sest see põhjus on üle meie pisikese kunsti ja arhitektuuri. See on ikka minu ammune telgivaia näide – kui riit ülalhoidev tugivai on kadunud, langeb see alla esemetele ja moodustab hunniku vorme, millised ei oma vaimset sidet, sest vaia näol on see kadunud.“ Hea on taolist arvamust jagada, lisan ninatargalt juurde. Arrak muretseb, et seda kutsutakse sageli lihtsalt võidusambaks. Muide, seda nimetust kasutasid sageli ka ajakirjanikud tänavu veebruaris, kui tähistasime Eesti Vabariigi sajandat sünnipäeva. Vene kommenteerib arvamust ja ütleb, et vastastel pole midagi arvestatavat öelda, peale ristivastase hoiaku. Eespool on kunstnik väitnud, et kui poleks Vabadussõda võidetud, oleksime vist olnud halvemas olukorras kui soome-ugri rahvad, kes jäid Venemaa territooriumile. Meil poleks oma riiki ja arvatavasti oleks meid tabanud sama saatus kui ingerlasi ja Karjala soomlasi. Arrak oskab tabavalt, vahel vaid paari sõnaga iseloomustada üht või teist tuntud eesti persooni: nt. Lennart Meri, Lauri Vahtre, Mikk Mikiver, Paavo Matsin, Ervin Õunapuu, Jaan Kaplinski, Peeter Sauter, Mihkel Mut, Leonhard Lapin, Linnar Priimägi, Raul Meel, Andrus Kivirähk. Viimane olevat kusagil võrrelnud usklikke ahvidega džunglis, kes elavad eraldi puulatvades. Maailmakultuuri nimesid ei jõua siinkohal loetledagi.

Kirjavahetuse algul pöörduvad nad üksteise poole enamasti lugupeetud ja Teie, alles hiljem lähevad üle Sinale ja kergemale pöördumisviisile. Meie ajal on see ju harvaesinev moodus..., eks ta ole!

Lisan mõned kirjavahetusest leitud tabavad laused, mille üle tasub tasakaalukalt kaasa mõelda. Arrak: „Praegune kultuur on nagu puuk, kes toitub teistest, et paljuneda.“ Mõjus on ka Vene mõte: „Aga sõna on ainult sõna; sageli ei saa selgust sellegi kohta, miks ta üldse ilmunud on. /---/ Euroopas tehti avastus, et „menuautor“ ei tarvitse tingimata alaväärtuslikku ilmingut tähendada, ja nii hakkas „menu“ positiivse eristajana käibima „kultus“. „Vene meenutab sedagi, et 2004 öelnud Tartu ülikooli rektor, et inglise keel osalise õppekeelena tõstaks ülikooli konkurentsivõimet, lisades ise juurde: „Osaline ingliskeelsus muudaks eestikeelse osa teisejärguliseks, ingliskeelne ülikool aga muudaks teisejärguliseks kogu eesti keele kasutajaskonna. Aga – see oleks jällegi ateism; ainult et veidi teistsugune.“

Kellel sügavam huvi autorite varasema kirjasõna vastu, võiks vaadata Arraku „Panga-Rehe jutte“ (1975), seal asub kunstniku suvekodu. Vene on teada tõlkijana, aga kindlasti tasub lugeda tema arutlusi Ristikivi loomingust raamatus „Kaugenemised“ (2013) ja Runneli isiksusele pühendatud teost „Irooniline kolmainsus Hando Runneli mõtlemisviisi taustal“ (2013).

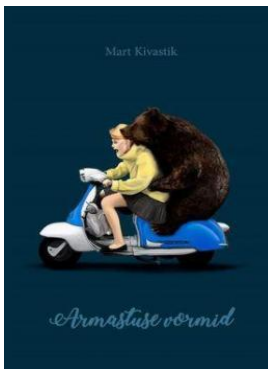
Jah, lõpetan paatoslikult, epistolaarse talletamine on kultuuri jaoks väga oluline!

Kuusteist Eesti kirja.

Koostaja („Loomingu“ Raamatukogu) teatab, et kogumik on mõtteline järg 2016. aasta algul ilmunud eesti naiskirjanike kirju sisaldavale „Kolmteist Eesti kirja“. Minu arvates on meeste sõnum tugevam ja mitmeplaanelisem. Olgu siis lugejatele, kel väljaannet kohe käepärast pole, loetletud, kes kirjutavad ja kellele: Tiit Aleksejev tütrele, P. I. Filimonov iseendale, Meelis Friedenthal Norra sõbrale, Andrei Hvostov pojatütrele, Jan Kaus lähedasele hingele, Indrek Koff surnud sõpradele, Kalle Käsper siit ilmast lahkunud abikaasale, Paavo Matsin kohviku riidenagile, Ülo Mattheus lahkunud emale, Enn Nõu vanaonule, Olev Remsu Jumalale, Peeter Sauter „Loomingu“ Raamatukogule“ ja tütarlastele, Lauri Sommer endisele tüdrukule, Urmas Vadi eesti rahvale, Rein Veidemann Eestile ja Toomas Vint kunstisõbrale. Teadagi kirjutatakse olevikust, minevikust ja kohati püütakse arvata midagi

ka tulevikust. Iga autor on isepärane, tajun nende erinevust paremini kui naiskirjanike oma. Väga üldistavalt öeldes on pööratud tähelepanu rahva ajaloole, keskkonnale, inimeste igatsustele, kunstile-kultuurile, isiksuse muutumisele ajas, poliitikale, milleta väike rahvas toime ei tule. Kindlasti viitavad aga kõik kohale ehk paigale, kus elatakse – mõni mõistagi rohkem, teine vähem. Tähelepanelik kuulaja märkab isegi melanhoolia münti. Ja see on hää. Mõni on iroonilisem (pagulane loeb „Nukitsameest“), teine empaatilisem, ent ka kirglikkusest pole pääsu, see oleneb juba kirjutaja loomuomadustest. Ainult üks autor pühendub kirumisele, et kõik on halb ja teda ei ole osatud hinnata – eks seegi on mure, ja vajab teatamist! Kaude otsitakse siiski vastuseid küsimustele, mis alati ei pruugi olla (veel) selgelt esitletud, aga kusagil juba otsivad lahendust. Tsiteerin Meelis Friedenthali: „Keel võimaldabki mittelokaalsust. Asjaolu, et see teine koht on ka teises keeles, on pingutustega üsna lihtsasti ületatav. Võõrkeelte oskus on niisiis kahe teraga mõök, sa oskad küll teist keelt, aga see teine keel uuristab sulle augu teise maailma. Mitte keele enda struktuuris ei ole mingi meelelaadi esitus, vaid selle kaudu avatud maailmas. Pean põhimõtteliselt täiesti mõeldavaks, et – noh näiteks – saksakeelsena oleks ka siin võimalik eestlane olla, nagu on võimalik ingliskeelsena iirlane olla. Küsimus on kohapeal olemises. Seda jääb üha vähemaks. Me viibime küll materiaalselt kohal, aga sisuliselt – vaimselt – enam mitte nii väga. Mitmel moel oleme juba vähem kohal kui baltisakslased siin viibides. Praegu oskavad meil kõik enam-vähem inglise keeles lugeda ja kirjutada ja selle tõttu ollakse tekstide, filmide, arvuti kaudu suurema osa ajast juba mingis teises ruumis. Teia loeb praegu võib-olla isegi rohkem inglise keeles kui eesti keeles ja kõik see arvutist tulev maailm on juba hoopis teine koht. Heterotoopia. Aga mingis mõttes pole see olukord ju kuidagi uus, juba varakristlased rääkisid sellest, et nende kodumaa on taevane Jeruusalemm ning siin – selles ilmas – on nad vaid ajutiselt ja külas. Nõnda olid nad nii tekstides kui ka kogukonnana väljaspool mingit maad, löid vaimus endale uue riigi ja ilma, mis oli teistsugune ja mis vormis neid ka teistsuguseks. Keskajal ehitati tohutuid, avaraid, ebamaiseid katedraale just sellistena, uue maailma, teise maailma vormidena, et inimesed seal olles saaksid samasugusteks – hoone on nagu kest, nagu liivavorm, mis vajutab pildi pehmesse liiva. Me kohaneme selle vormiga, saame kohalikeks, selles kohas. Piiri peal olek, otsapidi sealsuses ja samas ikkagi siinsamas. Praegu aga toimub see heterotoopiline mitmes kohas viibimine lakkamatult, mitmed on-line-kogukonnad on kordi suuremad kui Eesti rahvaarv ning seal ei diskrimineerita kedagi nahavärv või sünnipära või aktsendi tõttu. See on küll ontoloogiliselt mõneti vaesem (pole nii palju juhuslikku müra, sääski, puuke, puulehti, krabisevat liiva!) kui meid ümbritsev maailm, aga kui panna need on-line-kogukonnad kõrvuti pärisorise talupoja ontoloogilise universumiga, siis ma ei ole kuigi kindel, kumb neist rikkalikum oleks.“ Huvitav oleks teada, kuidas autor paarikümne aasta pärast viimasele retoorilisele küsimusele vastaks, aga ei jõua vist seda aega ära oodata. Kas lokaalsus on oma tähendust veelgi muutnud, kas tuleme selle teema juurde enam üldse tagasi? Tahtnuks ka Lauri Sommeri kirja tsiteerida, aga läheks liiga pikaks. Olge tublid ja lugege ise!

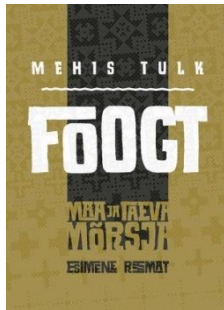

Mart Kivastik. Armastuse vormid.

Viletsatele romaanidele tasub alati eelistada väärt artiklite kogumikke, mis sobituvad enamasti ilusa nimega žanri alla – esseistika. Perioodikas ükshaaval loetuna ei mõju Kivastiku tekstid ehk nii intrigeerivalt ja selgelt kui ühte väljaandesse kokku kogutuna. Mind haarab vaatenurkade paljusus, aga ka iroonia pehmus, empaatia, millega Kivastik teemasid käsitleb. Kuude ossa jaotatud tekstid, mis enamikus ilmunud „Postimehes“, peatuvad tööga seotud reisimistel, festivalidel, nt. „Tahan lennata“, „Gidon, Peeter ja Tõnu, Nekrošiusest rääkimata“, „Bonner Biennale 2000“ „Egiptuse eri“ jt. Loomulikult peatub ta pilk näitlejatel-teatril, kirjandusel, kunstil, ühiskonnaelul, ülikoolil, Tartul nagunii, nt. „Tartu kood“. Kultuurilises mõttes erilistel persoonidel, nt. kas või juba lahkunud Matti Miliusel, Jüri Ehlvestil, Tartu tuntumatel nimedel, isegi Mozartil. Nimilugu keskendub Kivastiku

koerale, tõesti, see on üks mõnus lugu. Nagu juba öeldud, jagub autoril kaastunnet kõigele elusale, mis nõrgem ja abitum. Ja milliseid inimesi Kivastik meile aja hõlmast esile toob, nt. naisõiguslase loos „Haruldane Leena Gross“. Pehmelt irooniline „Eesti laul“ meenutab laulupidude loojat ja sündmuse algust. Küll lühidalt, ent täpselt. „Vennad metsavennad“ tuletab rahvale meelde, et fosforiidisõjast on möödunud vaevalt 30 aastat, aga me lagastame taas oma maad, mets kaob lausa me silme all, Rail Baltic lõikab Eesti kaheks ja siis see hirmus hiidselluloositehase ehitamise mõte Emajõe kaldale, mida on hakatud kutsuma „õrnema“ väljendiga puidurafineerimistehas. Viimase väljendi kasutajad peavad teistmoodi arvajaid ilmselt ullikesteseks, keda võib sünonüümiga mõjutada, lisan omalt poolt juurde. Katke tekstist „Aura“, et me meel jaksaks vastu pidada norutundele: „Õudne! Kevadet ikka veel pole! Järsku ei tulegi? Igatahes kahtlus poeb hinge. Aga vähe sellest. Lisaks igavesele talvele käisin eile Tallinnas. Ühe töö pärast oli mul kohtumine isikliku Ivo Schenkenbergiga. Ta kasutas kogu aja ära, keetis ja praadis mind südamest, kuni ma üles tunnistasin, et... ma ei oska kirjutada! Siis võeti tuli ära. Kui ma lõpuks Tartu rongi peale sain, ei osanud muud teha kui veini juua. Aga see meelt suurt ei parandanud. Nutt oli hoopis kurgus. Kogu

selle värgi tõttu ei olnud mõtet järgmisel päeval tööst unistadagi. Kritiseldasin tühjale lehele ühte ja sama lauset. Ma ei oska kirjutada, ma ei oska kirjutada, ma ei oska... umbes nagu Jack Nicholson Kubricku „Shining’us”, enne kui naist kirvega taga hakkas ajama. Ainus, mis võis sellisel puhul aidata, on ujumine. Tavaliselt aitab. Enne kui hakata aknast alla hüppama, tasub basseinist läbi käia, ja on täiesti võimalik, et sealt väljudes on jälle eluisu.” Kivastiku kogumikku tasub nina pista küll, keegi ei peaks kahetsema. Eriti sümpaatsena mõjub lugu „Kõik minu emast”.

Mehis Tulk. Foogt. Maa ja taeva mõrsja. Esimene raamat.

Rahvusromantilise koestikuga romaani (464 lk.) tegevus toimub 1342. aasta detsembrist 1343. maini Pöides, kus võimutseb Saksa ordu, kes ei saa läbi aga Riia peapiiskopiga, ja seetõttu peab kannatama ka põlisrahvas. Ent ka nemad, talurahvas siis, oskab ning suudab päris teokalt intriigitseda, salakuulamisega tegelda. Nad on üpris kavalad ja läbinägelikud. „Foogti” sisu on põnev ja kohati lausa intrigeeriv. Ja mis samuti oluline, romaan on hästi kirja pandud, kirjeldused huvitavad ja rikkaliku sõnavaraga. Tavainimene ei oska ehk piisavalt ajalooainese tõepärasust hinnata, et kui palju on fantaasiat, kui palju võimalikku toimunut, aga saatesõna juhatab lugeja teotsale. Pealegi on ajalooline belletristika meie lugemislaual seisnud juba ammu ajast, eesti romaani

algust loetakse ju Jaak Järve „Vallimäe neitsist” (1885).

Sisu ümberjutustamine pole lihne, sest Pöide kihlakunnas ja kantsis toimub igat masti tegemisi. Kurja leidub mõistagi rohkem, head sootuks vähem. Orduvendade elu näib olevat silmakirjalik, kuigi suurem osa ajast kulub neil palvetamisele. Aga patt ja liiderdamine pole neile sugugi võõras... Eriti suur nautimishimuline on üks aadlipreili nimega Odilia. Üsna keskseks tegelaseks kujuneb ka joodikust ja liiderdajast vaene aadlik, kantsi vahtmeister Wolfhard, kes „õhkab” noore taluemanda järele. Mõeldes varem loetud ajalooromaanidele, üks leidub ka orduvendade hulgas ausamaid esindajaid, kes kohaliku keelegi ära õpivad, nagu seekord Meinhard, kes saab lisaks hästi läbi olulise karakteri Undiaugu noore perenaise Marjaga. Toonast talupoegade elu iseloomustavad nii lausujaravitseja ehk nõia tegevuse põhjalik tutvustamine kui ka merd sõitva kaubalaeva kipper Eeriku käimised Pärnu randa. Ta on natuke salakuulaja moodi mees. Nagu ühes õiges romaanis ikka, toimub „Foogtiski” armumisi, mis toovad kaasa pettumusi, last ootava naise hülgamist, lapsetapmist, mis kujuneb lõpuks võimsa kättemaksu üheks ajendiks. (Kättemaksu ulatust saaks võrrelda isegi Afanasjevi romaani „Serafima ja Bogdan” jõulise lõpuga.)

Alamate peks ja ülekohus kuuluvad 14. saj. elukorralduse juurde nii või teisiti, kuid, pange tähele, sel perioodil kohtab Saaremaal veel suurtalusid ja nõukaid peremehi. Tähelepanelik lugeja märkab koguni tänasele sarnast kinnimaksmist ehk korruptsiooni, mis paistab olevat sama vana kui maailm. Saarerahva toonased nimed on nt. Tahve, Asso, Atko, Ekke, Manivalde, Päevalembi, Marja, Malke, Piirit jt. Igatahes Vesse nimi on ennegi eesti kirjandusest läbi käinud. Meenutagem kasvõi Aadu Hindi „Vesse poega” (1943). Pöide kantsis valitseb foogt ehk ordukäsknik Arnold von Bellinge, kelle ülekohtune käitumine põhjustab süütu mehe hukkamise. Alles raamatu lõpus tuleb tõde välja, et mõrtsukaks osutub foogti sohipoeg, kes on tulnud Saksamaalt oma isa otsima. Foogtile pannakse aga tapmiskäsu tõttu needus peale ja see ka toimib...! Ent siis otsustab foogt pärast poja enesetappu ja keerulist poliitilist olukorda minna palverännakule Pühale Hauale ja jätta kantsi mõneks ajaks tühjaks. Kuigi kohaliku rahva juht Vesse lubab neil rahulikult minna ja manitseb talurahvast rahu säilitama, sütib ühest ülbelt heidetud sõnast „hoor” taplus, mis lõpeb nii: „Pöide sõjasulased ning hooviteenijad lebasid kantsimüüri ääres maas, kes surnuna, kes viimseid hingetõmbeid vaakumas. Hullunud inimeste eest jooksu pannud kaplan Joannes saadi kätte kantsi solgiaugu juures, kus tal kuuesaba üle pea tõmmati ning ta nägupidi haisvasse mudasse suruti, kuni kondised jalad siplemise lõpetasid. Armu ei antud ka tõbiste vankrile, mille põhja- ning küljeplankude vahelt verenired teetolmu nõrgusid. Lõhkiste palgetega kõõgiemand Agnese olid tuulekargajad aga tagasi linnuseõuele lohistanud, ihualasti kiskunud ning tülitsesid surmahirmust ogaraks läinud naise kriiskamise saatel selle üle, kes esimesena sakste pekki maitsta saab. Haavatud kumpan Hagelborch ja rüütelvennad Anselm ning Claes lamasid ägisedes maas, malevlaste odad kõril. Kähmluse segadikus suutsid minema lipsata üksnes kaks kannupoissi, keda aga mitu tosinat malevalast juba suure kisa ning huilgamisega taga ajas. Vesse pani seda kõike tähele vaid silmanurgast, sest tema siht oli sinnapoole, kus Marja ning Lemmi viimati hobustel istusid. Inimesi rutakalt kõrvale tõugates trügis ta vankrite juurde, mille ümber kogunenud rahvas talle imelikke pilke heites kahte lehte laiali tõmabus. Nooremant lebas Lemmile toetudes külitsi maas, lõhkikärjastatud rinnaesine ning süli verised. Perenaise juukseid silitava ümmardaja määrdunud põsed läikisid pisaraist. Vesse vajus naise kõrvale põlvili, kobas sõrmeotstega tema rinda ja haaras siis piiga palged pihkude vahele. „Naine, kassa...?” küsis ta kõlatult. Marja raputas nõrgalt pead. „Ei, ainult tühine kriim...” sosistas ta. Vesse silitas kergendusohkega naise põske ning andis talle õrnalt suud. „Aga meie laps...” Marja libistas käe hamele, mis oli reite kohal verest tumenenud. „Mis laps?”

Autor on lubanud teosele järke.

Liivametsa Lugemised - 110 / 2018

LÄHETUSLAUSED

Mõnusat lugemissuve!

LOETUD RAAMATUD

fs. Tätoveerimata inimene.

Ootasin millegipärast midagi haaravat, uudset, põhjaliku kindlusega valitud luulet, nagu oli ammu „2004“ või isegi „Alasti ja elus“ (2008), aga võta näpust, sisus midagi erilist ei märganud. Autori tehtud fotod illustreerivad on igatahes ilmekamad. fs jätkab ammust rada, võib-olla on see õige tee, ent see kulgeb kuidagi loiult, isegi väsinult. Tõsi, autor hoiatab esimeses tekstis: „ma kirjutan sinule / tätoveerimata inimene / mul pole midagi uut öelda / sinu jaoks on see uus muster“, nii et lugejal tulebki paratamatusega leppida. Keda fs tätoveerimatutena päriselt silmas peab, pole päris selge. Muster on ses mõttes tõesti teistsugune, et poeedil pole suuremat enam varemõeldule lisada. Aga jah, luuletuses „öö varjus tulid soost“ leian osutuse tätoveerimata inimestele, kes pole vist kõige mõistlikumad. Nad tulid: „ja vangistasid kõik / kes kandsid metsatõllu särke / kõik / kes kunagi / ostnud bensujaamast kabanossi / andnud hääle parlamendierakondadele / astunud üle pankade uste / pannud moosileivale võid / või jätnud mõne prantsuse kirjaniku teose / lõpuni lugemata / siis võtsid nad veel mõned / ei halastanud homodele / heterotele / ega muudele seksuaalidele / aheldasid loitsuga / ja saatsid kuu peale“, siit lugege juba ise edasi. Ma olen poliitilise viitavate luuletustest natuke tüdinunud, kuid nendest loobumist samuti ei eelda. Endiselt osutab fs ka linnale, Tallinnale, mille põues valitseb pigem tühjus-tühisus kui esteetilis-eetiline haaravus: „linna kus ilu on täpselt nii palju / kui saab maha maha myya / nukumajad täis merevaiku / näotuid suveniire / nukumajad täis keskeas tydrukuid / kes raha eest näitavad rindu / tallinn turistide rõõm / ja vana tooma lapiku kujuga / lamp / limp / lomp“ („see ei ole elu ja surma küsimus“). Nimetat kolme lehekülje pikkune tekst on sisult kurb, tegelikult teisel lugemisel tundub kogu raamatuke olevat täidetud melanhoolse sisuga, võimalik, et aeg nõuab seda. Muidugi, kõik, mis muutunud, pole eluküsimus! Sarnase vaate leiab ka pealkirja alt „kui palju kordi“, milles poeet pöörab unetult ööl silmad võõraste akende suunas... Kui autor midagi sünge pilguga vaatab, nt. „kas teil on olnud tunnet“ või „luuletaja luges luuletust“, eks ta siis ka näeb ja annab lugejale teada. Reede õhtu linnas on reede õhtu ammu teada alastuses, eriti Tallinnas, nt. „dub“. Kõigele vaatamata ei väsi ma kordamast, eesti luulega peab igaüks ise tutvuma. Ise sõnumit otsima, ühe või teise autoriga tuttavaks saama.

Kärt Hella. Autogramm.

Kogumik (189 lk.) on jaotatud viieks osaks ja sisaldab 101 luuletust aastatest 2016–2017: I „Aegluse maja“, II „Tuuker“, III „Amneesia“, IV „Kaelkirjak Saturnilt“, V „Meri“. Üldistavalt võib väita, et Kärdi tekstid kuuluvad mõtteluule hulka. Meile antud maailm huvitab poetessi ja aja lühiduse mõistmine lisab paratamatult ka natuke nukrust, ent see pole kindlasti eesmärk. Kuigi just esimeses peatükis kohtub kõige enam märksõna aeg: „aeg on meie vankumatu tunnimees / valvab meie sünni ja surma väraval“, siis tähelepanelikult lugedes märkab, et aega kui inimest suunavat ja märgistavat jõudu kohtub peaaegu kõikides tsüklites. Loomulikult on üks aja ning (elu) kiiruse määrajaid kell, mis „Aegluse majas“ jagab mõtteid: „Aeg miks oled nii halastamatu / ei ole ju / vastab aeg / Oota vaid / igavik on su palsam / puhub kui tuul / mille häält sa kord kuuled / ja puhuvad su haavad olematuteks“ („Kellad lõikavad mulle näkku“). Või siis nt. luuletused „Pühendusega vanale Slavale“, „Mu nägu on kui kell“, „Kell, kullake, mis sa mul oled“. Aja juurde kuulub ka minevik, elu ise mitmes variandis, ja paratamatult igavene vaikus, nt. „Me oleme kõndivad ikonostaasid“, „Silmad lahkuvad siitilmast“. Õigluse kohta on intrigeerivalt arvatud vähemalt kahes tekstis, nt. „Aeg ei mõista kohut“ ja „Õiglus pole ajamõiste“: „õiglus pole ajamõiste / nii nagu ülekohus / on vaid kujutletud kandam / igamehe seljas / mida õiglus kergendama / on kutsutud“. Teises osas „Tuuker“ kohtub samuti luule igavesi kujundeid, nagu maailm, süüd ja surm ning ikka ja jälle aeg. Meelde jäid ja puudutavad „Minu isa on liblikas“, siis nostalgiline „Sisemaa“, „Kas teie lapseõlvemaastikus ka“ ning kindlasti „Valguse autogramm“. Kolmandas jaos „Amneesia“ leidub palju ridu, mida saab samuti seostada minevikuga, mille sõnum osutab ajale: „Perpeetum mobiile“, „Sõidan töölisbussis“, ajakajalise tunnetusega ja

valusalt küsimusi reastav „Eesti rahva viimane kangelane“: „Kes kaaperdas koidupuna / Kes kaaperdas taevasina / Kes on Sinimägede musta mulla valitseja / Ei tea / Kuhu jäi Sinimägede mehe mehemeel / Ei tea / Kuid hambad Sinimägedes surnute lõualuudes / helendavad ikka veel“, lugege siit kindlasti edasi!

Pange tähele, Hellerma loomingus peitub alati ka tüki head ironiat, nt. „Sõna *ideaalid* on kadunud“, „Olen mees, peenhäälestuja“, „Onomatopoeesia“, „Te rumalad Russalka-viilijad“. Neljaski jagu „Kaelkirjak Saturnilt“ baseerub suuresti intellektuaalsusel, mille nüüdisaegsust kinnitab praeguse moekujundi roboti sissetoomine luulesse. Ja siis veel universum, aga ka irooniline „Jõulud“, mis on aga siiski pisut trafaretne. Luuletuse „Saturni märgi all“ sisu jääb mulle avamatuks. Kärdi loomingus suurt emotsioonitamist ei leia, pigem sõelutakse ikka tõsisemaid ja jahedamaid teri. Autor on rohkesti kasutatud isiklikumat vormi *olen*, mida tähistab koguni nimiluuletus „Olen“, „Mina olengi Jenoveeva“. Peatükk „Meri“ räägib enda eest, isegi „Istun jõe ääres“ tähendab merele mõtlemist. Kaunilt kujundatud (Mari Kaljuste) luulekogu eeldab korralikku lugemistööd, aga küllap iga huviline leiab päris mahukast luuleraamatust midagi endale sobivat.

Katrin Johanson. Hundirada.

Kergesti loetav ja ka sisuarenduselt vastuvõetav armastusromaan, kus inimlikust traagikast puudu ei tule. Sisult üsna tavaline, pisut anglo-ameerikalikult melodramaatiline, üks variatsioon loost, kus peitatakse erakluse ning hinnatakse vaikust ja rahu, loodetakse pääseda alkoholi küüsis. Seejuures igatsetakse armastuse ja kaaslaste järele. Sedasorti raamatuid on kirjutatud maailmas ju väga palju, igal oma nüanss muidugi juures. Uudne ja haarav on kahtlemata kummalise vähemuse käsitlemine. Seega peaks „Hundirada“ meeldima paljudele vanema põlvkonna naislugejatele.

Peategelaseks kujuneb võõrast verd Sasha (Aleksandra), kelle ema väiksel saarelt lahkudes upub või hoopis uputab end? Küsimus jääb vastusetu. Katke tutvustab tüdruku päritolu: „Oli kummaline näha Gregori käel tätoveeringut ning kuulda, et see on vana *cagot'*de häbimärk, mille ta tudengipõlves endale trotslikult autunnuseks lasi teha: lesta jälg. Sasha, keda terve ta elu oli painanud juurtetus, tunnetas korraga, et tema selja taga seisis nii palju mehi ja naisi, keda sajandeid oli liitnud salapärase miski. /---/ „Mis paiksusesse puutub, siis tegelikult üks me poolnomaadid olnud. Asustus võis küll püsida sajandeid, kuid paljude elu möödus ikka suurte tellimustööde järgi liikudes. Aga oli ka neid, kes end aadlipereses põlistasid.“ Gregor tegi lõuaga ebamäärase kaare seina suunas, kuid Sasha ei taibanud hästi, millele ta osutas. Ent mees ei andnud talle aega küsida, vaid jätkas: „Suure revolutsiooni käigus hävitasid paljud oma dokumendid, et tagakiusamisest pääseda. Milline naiivne lootus põgeneda päritolu eest! Muide, on uuritud, et me olime üsna usinad Uude Maailma rändajad. Ka Kanaaride karjused, kes teivaste abil nõlvadel liiguvad ja vilekeeles suhtlevad, sarnanevad oma võtete poolest Pürenee *cagot'*dega, kes mägedes kõrgeid kõmpe on kasutanud. Mõtle, Kolumbus, ja *cagot'*d – kas see poleks põnev!? Ka Tšehhis ja Ungaris on meie kogukondi, aga sealgi aetakse meid mustlastega segi. Miks aga meie külad ja linnaagulid kõigele vaatamata kestsid – ma arvan, et osalt leeprahirmust. Keegi ei tahtnud elama asuda sinna, kus meie olime olnud. Inimestele ajasid meie puuduvad ihuliikmed, kääbust meenutav kasv ja ujulestad hirmu peale.“ Gregor koputas sõrmega laual lebavale fotole, millel oli otsekui lõigatud teravatipuliste kõrvadega tõmmu noormees. *Cagot'*del oli keelatud palja käega käsipuid ja väravaid puudutada ja mõnes kandis pidime oma linna saabumisest kellukesega teada andma, nagu pidalitõbised.“ „Aga ehk ongi õige see versioon, et me olime Galliasse pagendatud leeprahaigete Rooma leegionäride järeltulijad?“ Lisaandmeid vähemuse kohta leiab huviline Wikipediast.

Pisust sisust! Elumuredest vintsutatud setu juurtega Teppo töötab saarevahina, kuni ühel päeval kohtub teeäärse baaris väikse Sasha ja tema purjus emaga. Samal ööl leiab ta nad uuesti metsast. Mehe on saarele viinud abikaasa enesetapp, lootus alkoholist loobuda ja poja sõitmine Ameerikamaale – seega üksindus! Mustlannat meenutav naine koos lapsega jäävad jäävangi ja veedavad seal mitu kuud, kuni ühel ööl Regina lahkub ja kaob, ilmselt upub? Teppo jääb tööst ilma, lahkub saarelt ja asub elama läänerannikule, Ranna talusse. Temast saab külakooliõpetaja. Nn. lestade ehk pardijalgadega Sashast kasvab väga ilus naine, kes kiindub oma kasuvanematesse. Teppo nimelt valib oma uueks elukaaslaseks sotsiaaltöötaja Ursula, kelle abil laps lastekodust pääseb ja uue perekonna leiab. Ühel päeval leiab Ursula aga kirja, mille Regina kunagi saarelt minnes kirjutanud, ja mis juhatab kasuvanemad Sasha ema tundnud *cagot'* juurtega Gregori juurde. Tüdruku bioloogilisest isast ei tea keegi midagi.

Sashast saab erilise auraga tantsijanna, ta kohtab suurt armastust, saab lapse. Kõik läheb nagu kord ja kohus, ent miski vaevab teada, võimalik, et võõras veri... Siis haigestub Aleksandra, mingisse salapärasesse haigusesse, imekombel isegi paraneb, kuid abielus on mõra ja laps hoiab emast eemale. Kuulnud, et (kasu)isa sai infarkti, otsustab Sasha minna teda väikelinna vaatama. Pärast haiglasäiku ruttab aga Rannale, et seal ööbida. See raske teekond tuisus ja hingelises segaduses lõpeb ettearvatavalt traagiliselt. Kuidas, seda uurigu juba lugeja ise. Lisaks avaneb ka romaani

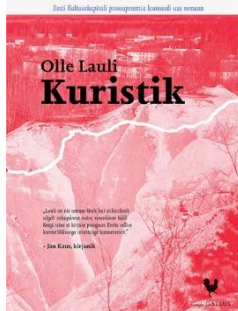
pealkirja tähendus. Üks huvitav detail väärrib veel märkimist. Väike Sasha saab hetkega sõbraks rotiga, kes kiindub samuti tüdrukusse.

Jan Kaus. Enne kui unisusest saab reegel.

Algul tundub, et kogumik sobib ennekõike novellifriikidele maiuspalaks, sest lugeja peab nendega põhjalikumaks tutvumiseks süvenemisvaeva nägema ehk Jani parafraaseerides, „vajavad lugejasse tungimiseks aega“ („Kollywood“). Ent julgen kõigile soovitada, siit leiab tarkust, filosoofilisi mõtisklusi, groteski, fantaasiapuhanguid, üleloomulikke juhtumeid, kummastatavat mõistujuttu. Olen küll kõik Kausi raamatud läbi lugenud, aga sedapuhku üllatusin oodatust rohkem. Kuigi enamik lugudest on ilmunud varem „Vikerkaares“ ja „Loomingus“, mõjuvad nad koos, ühiste kaante vahel üksteisega haakuvalt ja toetavalt, kinnitades arvamust, et kirjanik on lühivormide meister. Valiku koostaja Kaupo Meiel on lisanud ka lühikese järelsõna, jagan täielikult seal kirjutatud mõtteid. Ehk peaks lugemist seekord alustamagi lõpust?

Kakskümmend kolm lugu, kõigis natuke salapärast, isegi müstilist münti. Oleme harjunud, et sarnast mängulusti pakub Urmas Vadi, ent Jan Kauski on lasknud jumalikul fantaasial vabalt lennata. Võtted, mida autor tegelaste iseloomustamisel kasutab, on võrratud. Oskus maailmast imetabaseid tüüpe ja vaateid üles otsida nõuab leiutajalikku sihikindlust. Aga eks me tunnegi autorit põhjaliku jälgija ja vaatlejana. Mõnd novelli, nt. „Elupäästja“, „Tüdrukud ja poisid“, mis üles ehitatud dialoogile, kujutan talle omase näitlejameisterlikkusega ette kandmas. Juba varasema loomingu põhjal võib kinnitada, et autor leiab omajagu inspiratsiooni bussidest, millega igapäevaselt sõidab ja kus kohtub igat masti kujudega, nt. „Tühi saal“, „Kaitsetu“. (Vt. ka väljaannet „Stiiliharjutused“!) Tähelepanuväärne tekst on kindlasti „Fänn“, mis kujutab belletristiliselt autori suhtlemist sõber Urmas Vadiga ning mille sisu pole kindlasti ainult kujutuslik, täpne lugeja võib igasuguseid oletusi teha. Selge, et mingi algimpulss on ka elust endast, aga järsku tõden, et midagi sarnast nende mõttemaailmas leiab, vähemalt vaimukuses ja vähemalt selles kogumikus. Seda kinnitavad nii „Õnnelik lõpp“ kui „Sõrmkübar“. Esimene neist kirjeldab muusiku talveüksindust väikeses Nõuveere külas, kus tuisust „ilmuvad nähtavale“ irreaalsed koer ja mustanahaline hiiglane, ja kus ülepea juhtub teisi iseäralikke asju. (Tuletage meelde, milline loom tuli „Neverlandis“ tegelasega suhtlema?) Äkki ongi Kausi seekordsete novellide säisiks ebatõenäolisuse kohtumine reaalsusega, mida tema viimases romaaniski märgata. Näitena võiks sobida „Võti“, mida ei ole, aga mis siiski on taskus..., ümberringi intellektuaalne maailm. Peaaegu kõik lood sisaldavad arutelusid, sisemonoloogide, eriti säravana vaatab vastu niminovell „Enne kui unisusest saab reegel“. „Kurt“ puudutab küll tõsiselt teemat, iivet, aga areneb lausa följetonlikus laadis, nii et mõni lugeja äkki oletab, et kirjanik vibutab kellegi suunas sõrmekest. Kuulakem, mis võib juhtuda mehega, kes arvab, et tema kohustus on ükskõik mis viisil ja kellega rahva iivet tõsta: „Naine oli virutanud talle kontsaga. Selline matsakas tükk ja nii peenike konts. Nojah, kust ta pidi teadma. Raadiost kuuleb ainult häält, see oli selline peenike, nagu hiirekesel. Aga kus oli ahter, oi, kindlasti vene geenid, raisk! King rippus ta jala küljes, kindlasti laius selle ümber laik, seda polnud pimedas näha. Korraga neelati ta pimedusse, mis kasvas ta ümber kokku nagu kosmilise kiirusega armistuv haav. Ta ei tohi kontsa välja tõmmata, sest siis hakkab purskama. „Oi, tibra, oi, tibra,“ oigas ta. Naine oli kadunud nagu tina tuhka, nagu vits vette. Sekundiveerandikuks läbis teda mõte, et „tina tuhka“ on nii ilus ja nii rumal, et ta ei teagi, miks tina tuhka, mitte vask tuhka või kuld mulda. Eesti kuld ükskõik millise Liidu mulda. Koju, ma pean pääsema koju, tuikas ta peas ja ta ajas ennast jalule. See võib vabalt politsei kohale kutsuda. Jah, sedasi ei taha ta küll lasta ennast kinni võtta. Nii. Ta oli tulnud bussiga. Ta hakkas koperdama. Ta koperdas, niutsus ja vandus. King segas liikumist, oli peaaegu võimatu liigutada vasakut jalga ilma sähvatusteta paremas jalas. Sedasi siis, sedapsi, täitsa sedapsi. „Häh,“ röögatas ta korraks naerda. Ma ju tahtsingi teda sedapsi teha, teha ta sedapsi, jah, see oligi ju plaan. Sedapsi. Kui heaga ei saa, siis halvaga. Ta vangutas pead. Naine oli olnud kuidagi hämmastavalt tugev. Kõigepealt lööb toru hargile [naine töötab raadiosaatejuhina – M. L.], kogu eesti rahva ees, ja siis lööb kingaga veel peale kah. Et mis kinni ei jää... Löök oli olnud tugev, sihikindel, naine polnud halisenud ega armu palunud – seda oli ta ju lootnud, ta oleks siis ähvardanud: „Ma hoian sul silma peal, kui aborti teed, läheb halvasti, usu mind, siis läheb halvasti. Sa saad lapse ja hakkad teda armastama, minul pole mingeid nõudmisi peale selle, et ta õpiks selgeks eesti keele.“ Sama pikk „Üle mere“ võib olla alltekstiga, aga päris kindel ma pole. U. V-le pühendatud „Kujunduppuja“ peatub kirjanikuks olemisel. „Mozarti ja Salieri“ tegelastel on ootamatud nimed Osvald Hommik ja Jaan Taldrik. Lugege kindlasti ja te ei kahetsete!

Olle Lauli. Kuristik.

Taas üks mahukas mäluteemaline romaan (439 lk.), mis täis süngeid pilte. Täis inimese kannatuste kirjeldusi ja sureliku lõputut vaeva. Kes teab, äkki on Fjodor Dostojevski autorit inspireerinud? Ühtki heledamat laiku esiletõstmiseks

ma ei leidnud. Lugemismuljed on ülimalt vastuolulised, ühel hetkel huvitud ja ootad järgmist lehekülge, samas tunned, et jätaks pooleli, sest lõputu ekslemine elutihnikutes, mis viivad lõpuks kuristiku veerele, mõjub väsitav-häirivalt. Lisaks on teos kohati kaootiline, üleminekud mõnes kohas natuke kummalised. Kui autor ongi kannatlik oma mõtete edastamisega (Jan Kausi väljend esikaanel), siis lugeja vastupidavus pannakse proovile. Võrdluseks meenutan, et ka Vahur Afanasjevi romaanis „Serafima ja Bogdan“ möllavad kired, pidevalt meenutatakse ajastu ülekohut ja kättemaksu teekonda kirjeldatakse äärmise julmusega, ent see haarab. (Muide, vanausuliste saatusele pühendab mõned võikad read ka „Kuristik“.) Ometigi ei tähenda eelöeldu, et Lauli ei suudaks sajandist eripäraselt mõjusat, üldistavat ja hindamisväärtset ülevaadet anda. Ehk on just üldistus, et aeg on alati valmis inimhingi hävitama, raamatu suurimaid saavutusi. Karakterid ise polegi nii tähtsad, kui just ühiskondlik ruum, milles nad tegutsevad.

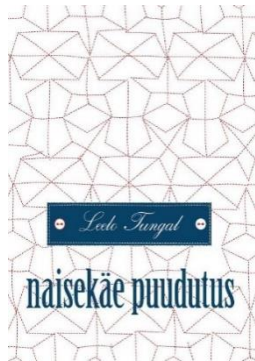
Tegelasi on rohkesti, ehk liigagi palju, enamik neist venelased. Nad on pidevas põgenemise tuhinas, nii teiste kui iseenda eest. Nende sees on tühjus, kuristik, sügav ja ohtlik kuristik. Ja enamasti sunnib neid tormama aeg ise, nagu juba öeldud. Paistab, et autor on vene hinge hästi tabanud, kuigi ma ise ei tunne narvalaste olemust piisavalt. Jah, sündmused toimuvad suuresti Narvas, kus inimesed on hingelises segaduses, sest neil pole pärast taasiseseisvumist tegelikult kuhugi minna. Tegevus viib ka Leningradi (Piiterisse), Tallinnasse ja veel mõnda paika Venemaal, lõpuks USA-sse välja. Olen üsna kindel, et iga lugeja mõtestab raamatu sisu isemoodi, ühtemoodi pole lihtsalt võimalik, sest kesksed märksõna on ju aja lugu, mälu ja ajalugu ise, neid aga interpreteerime erinevalt. Väidan ehk liiga kindlameelselt, et tegelaste hulgas pole võitjaid, kõik on omal kombel kaotajad, ent lugege ja otsustage ise! Mind üllatas nii mõnegi karakteri kodumaatuse mõtestamise ja selle talumise tase. Olen juba ammu oodanud teost, kus sellest räägitaks. Vene kirjanik Eestis, Andrei Ivanov, on muidugi rahvuskaaslaste mõttest ja käitumisest kirjutanud, aga eestlastest kirjanikud vähem. Meenub Mari Saadi „Lasnamäe lunastaja“, aga see haarab kitsamat perioodi ja tegelaste ringi.

Kuigi Olle Lauli kujutab viie põlvkonna saatust, kerkivad jõulisamalt esile siiski inimesed nõukogude aja lõpust, kel tuleb kohaneda teistsuguse Eestiga. Ühelt poolt kodutunde puudumine, ekslemine, teisalt oma koha otsimine. Kui lõpuks üks neist, varem Tallinnas Kozepirital (Kozinskis) sõjaväelinnakus Haljatzel elanud noor naine Sveta otsustab Ameerikast õnne leidmata tagasi tulla, peaaegu tundmatu tumedanahaline laps käekõrval, ei pääse ta siiski tundest, et Eesti, keda ta pidevalt mõttes sõimab, on ikkagi õige koht, kuhu maanduda. Tegelikult loodab ta võltsdokumentidega Venemaale jõuda, sest seda maad ei suuda ta=nad (vene rahvas) kunagi vihata. Ent üks lennujaama ametnik suunab Eesti passi omava naise arusaamatul põhjusel n.-ö. kodumaale tagasi... Sveta arvab mõnel raskel hetkel end isegi omaeestlasi ja nende vastikut keelt armastavat. Ent terve maailm on naise arvates üks kole koht. See, et venelased meid fašistideks peavad, on üldteada ning tavaline. Kindlasti väärrib tähelepanu aga eaka venelanna Valentina slaavilikult ennastohverdav ja sügav armastus eesti päritolu poisi=mehe vastu. Mõistagi ei jõua ma kõigi tegelaste elukäiku, nende kohtumisi, s.t. eestlaste ja venelaste kokkusaamisi, ümber jutustada. Eri rahvuste suhteid iseloomustab aeg-ajalt vaen, aga ka inimlikkus, ent ühele olulisele kujundile soovin tingimata tähelepanu pöörata. Kui „Kuristiku“ esimestel lehekülgedel leiame rohmaka rohelise kohvriga mehe, siis romaani lõpus ilmub kohver uuesti välja. Täheb, miski ühendab kõiki. Uurige seda asja! Tegelikult oskab Lauli suupäraselt vene ja ka nõukogude hinge kujutada, isegi tegelaste kõneviisi väärrib tähelepanu. Lisaks hakkasin uskuma, et ükskõik, kus venelane ka viibib, Venemaa jääb talle kõige jumalikumaks ja olulisemaks kohaks maailmas. Seda kinnitab traagiline motiiv, kus vana naine Valentina vaatab Narvas oma korteri aknast välja ja mõtleb jõe teise kalda peale, kuhu ta õigupoolest kuulub. Ja sinna ta ka jõuab, ehkki surnult...

Romaan algab 1923. aastal Venemaal, ja see polnud mingi mõistusega seletatav periood, vaid halastamtu võitlus hinge ja ihu nimel. „Kuristikust“ leiab meeletul hulgal vägivalda näiteid, pöörast peksmist, tapmist. Kohe romaani algul saab minusugune lugeja „obaduse pähe“, ega oska reageerida toimuvale teisiti, kui otsib võrdluseks taas Afanasjevi paljuräägitud raamatu. Praegu näib olevat jõhkrate ajamälule toetuvate lugude ajajärk, miks küll? Aeg annab sellele küsimusele küllp piisava seletuse. „Kuristikku“ on toodud ka Manhattani tragöödia, päeval, mil lennuk kihutab inimestesse, viibib Sveta seal lähedal.

Üks tundetulv võõral maal, Missoulas, kõlab nii: „Ta seisis ja naeris, venitas seda naeru, kuni suutis – naer muutus nuuksumiseks, kiljumiseks, kisendamiseks... Kurat! Kurat!... Mine perse, Eesti! Käi kuradile, sitahunnik!... Sa oled jube elajas! Kohutav loom! Murdja! Mõrvar! Õgid oma inimesi! Lapsi! Kasvatad nad suureks, teed näo, et hoolid, et päriselt hoolid, aga tegelikult hülgad ja hävitad, rebid tükkideks, nii et veri lendab... Eesti paisus, kasvaski ta teadvuses hiiglaslikuks römisevaks elajaloomaks. Kalk kuri monstrum, kes on mõistetamatu ja ohtlik, kelle eest tuleb ära minna... Vihkan sind, Eesti, ku-uu-led!... Shh!... Vihkan ma... Õh!... Mari!... Mis sa... inimene, miks sa... Ohh!... Oh jumal, ma olen väsinud... Aga see läheb üle... Mis jama ma ajan! Kui väsinud ma sellest kõigest olen. Oleks, et see siiski... oleks jäänud... Ta nütkis kätega üle näo, seisis, hingeldas; istus mõne aja pärast uuesti laua taha ja võttis pastaka; pea käis ringi. „Mis siis kui Nõukogude Liit olekski siiski kuidagi alles jäänud! Oleks ehk natuke muutunud, vähem tülikas ehk kuidagi ajapikku, ah? Kohutav, aga kas see olekski parem olnud... Siis ei oleks riiki tekkinud... Mingis mõttes parem ja...“

et seda koormat... Oleksin elanud, teadmata, mida see oma, Eesti riik, üldse tähendab. Mismoodi on selle pärast vaja muretseda kogu aeg nagu lapse pärast. Ja pettuda. Murduda. Väside. /---/ Ehitad terve elu riiki ja üha hingematvamaks see kõik muutub... Ma ei taha olla eestlane!... Eesti riik on kõige tähtsam, mis meil on. Oma riik... Omad. Võõrad. Omadele antakse lõpuks ikka kõik andeks. Omad on su kari, soe, hingav, nohistav inimkari, kuhu sa kuulud. Ilma karjata oled kadunud... Mis sina, inimene, tegid ka täna Eesti riigi heaks?"" Monoloog jätkub!

Leelo Tungal. Naisekäe puudutus.

Küllap juba kõik teavad, et niisugust pealkirja kannab järg kahele varem ilmunud teosele „Seltsimees laps“ ning „Samet ja saepuru“. Autori ja tema ema saatusest on valminud ka film, mida arvatavasti kõik on juba vaadanud. „Naisekäe puudutus“ lõpeb väikesele Leelole õnnelikult, neli ja pool aastat vangis viibinud memme tuleb koju tagasi. Tüdruk käib juba koolis ja on raadio kaudu kuulnud nõukogude laulud selgeks saanud. Ta teab, millal tuleb saladust pidada, mida tuleb varjata. Ent enne ema saabumist tuletab hirm end pidevalt Leelole meelde. Hirm ongi üks kesksemaid märksõnu kõigis kolmes raamatus. Kui inimesed pärast Stalini surma juba üsna teravalt omavahel riigikorda kiruvad, siis seltsimees laps peab kogu aeg neis asjus vait olema. Ühe hirmu näitena võib tuua balletis „Doktor Aibolit“ nähtud hakklihamasinakujulist eset: „Kui röövel Barmalei võiduka pilgu publikusse viskas, libistasin end kähku toolilt maha ja pugedin selle alla peitu. Tädi Anne tiris mu kohe sealt välja ja pani oma sülle istuma. Sulgesin silmad ja katsin kõrvad kätega. „Naljatil, see on ju teater!“ sosistas tädi. Kutsugu nad seda teatriks või tsirkuseks, aga mina ei kannata vaadata, kuidas korralikke inimesi ja loomi muudkui piinatakse! Barmalei oli veel hirmuäratavam kui tiigritaltsutaja, kes tsirkuselaval piitsutas... Taltsutajale ei tulnud ilmselt pähegi, et ta võiks tiigrid nahka pista, kuid röövel Barmalei osutus veel inimsööjaks: poisi tahtis ta ahju toppida ja tüdrukust plaanis vist kotlette teha. Lavale ilmus tohutu hakklihamasin – just selline, nagu meie kodune Solingen, mida vändates tata vanasti, kui memme veel kodus oli, kotletiliha valmistas, ainult et tuhat korda suurem. Ilusa nimega tüdruk Tanja Eike Puusild võeti kinni ning tõsteti masinasse. Mu esimene mõte oli: ei tea, kas patsid masinasse kinni ei jää? Teise küsimusena tuli pähe: kas kleit tuleb hakklihamasinast välja ümerate vorstikeste või räbalatena? Aga kolmas mõte ei lasknud mul kaua küsimuste üle juurelda, vaid nõudis enda kuuldavale toomist: „Minema siit! Kohe minema – enne, kui on hilja!“ „Tsst! Tasa!“ sosistati meie ees ja taga. „Ole vakka!“ sosistas tädi Annegi. „Kannata nüüd ometi!“ „Kui me kohe ära ei lähe, siis pissun sulle jälle sülle!“ sosistasin vastu. „Tobe laps!“ sisistas tädi, kuid tõusis siis toolilt ja suundus koos minuga vahekäigu poole. Nähtavasti olid tal meie suvised tsirkuseelamused veel selgesti meeles.“

Hirm haarab tüdruku ka siis oma „embusesse“, kui tata satub haiglasse. Kimbutab unenägudes musta mehe Varikuna, kes viis ema ära. Jutud märtsipommitamisest panevad aga kõhu valutama. Leelo meenutab oma kaht lapsehoidjat, tädi Juulit ja Bettit, kelle saatusesse on nõukogude terror samuti karmi jälje jätnud, mida nad igapäevaselt on sunnitud kaasas kandma. „Naisekäe puudutus“ meenutab Leelo põlvkonna kaaslastele, kes toona olid küll lapsed, suurepäraselt ja erakordse täpsusega olustikku, mille meenutamine paratamatult puudutab. Vähemalt minuga on nii. Nt. esimesed autod, mis kandsid nime Moskvitš, (tädi Juuli) Singer-õmblusmasinad, riided, mida toona kanti, esimene Stalini-Leniniga aabits jms. Mäletate veel aega, mil Leelo saab uue punase mantli, peab maipidu, kus tuleb laulda vaid nõukogude laule, kuid nutikad organiseerijad oskavad kontrollijalt petta, lasteaeda, kuhu ta väga soovib minna, kuid kus ta küll vaid ühe päeva käib, sest linnatüdruk Veroonika ütleb Leelole põlastavalt maaplika, kolhoosnik. Mulle väga meeldib raamatust leitud saarlaste kõnepruuki kuuluv väljend „Eks ta inimeseks aitas küll.“ Seda kasutades saab palju ära öelda, sedapuhku pigem heas mõttes. Seda inimeseks olemist, jäämist, inimesena käitumist kujutab Leelo Tungal kõigis kolmes raamatus võrratu sulega.

Katrin Väli. Sugulane.

Väike sümpaatne luulekoguke, kus leidub lihtsamaid ja pisut keerulisemalt sõnastatud mõtteid. Eks enamasti luuletataksegi ju tühjast-tähjast, seekord on siiski päris tore „tühi-tähi“! Ennekõike jäävad silma aga üksteise otsa kuhjuvad kujundid, mis alati ei tee teksti sisukamaks. Selle keskel on silmatorkavamaid märksõnu kassid. Ent üldiselt vaatab autor ümbritsevat reaalsust tõsiselt, kus leidub teadagi nii palju-palju. Kui esimene luuletus on „Härjapea jõgi“, jah, seesama, mis kunagi läbi Tallinna voolas, siis teise pealkiri on „Kassid“: „lähen tööle läbi kadrioru / seal istub aknalaua kuulikindla klaasi taga kass / kass ei istu seal alati / ainult siis kui hästi läheb / must mõtliku olemisega kass / nina peal valge kriips / ükskord istus aknal valge kass / siis ei olnud pikka aega üldse kassi / siis jälle valge kass / kuhu küll on must kass saanud? / kuid jõudsin ära oodata: aknal istus kaks kassi /

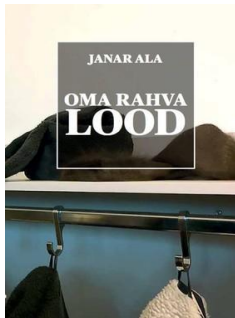
must vaatas mulle otsa valge oli küljega / lastes paista oma selja jumalikul (bastetlikul) / kumerusel andes siiski kerge peapöördedega märku / et mind on märgatud / eks ole ju kassid nagu kvantosakesed / kui neid vaadelda muutuvad kõik olekud / siis ehitati sinna plank / ei tohi enam võõras õues kolada". Mingi plangu pärast kassid maailmast teadagi ei kao, neist saate lugeda piisavalt, nt. „Kaheksa viimast lehekülge“, „Jõulumuinast“, „Näki õhtunädal“. Jah, ka eksistentsist leiab ridu, nagu teatud eas poetessid seda mõnigi kord tavatsevad teha, nt. „Hümn ja eelegia“, „Moonidega taldrik“, „Ma olen vana“. Tsiteerin aga meeldinud ridu tsüklilist „Elukaevud“. „Kuldne taldrik“ kõlab nii: „inimese rahulik eluvanadus / nagu kuldne ratas / mis veereb ilmaruumis allapoole / kuldsed sinised kauged rannad / siidiste kuldkaladega / nende leebed kuldsed silmad / vaikse jälgimisega kustuvad / veel kahtlus kas ongi kassid / saanud päriselt maailmaks / nagu elekter“.

Liivametsa Lugemised - 111 / 2018

LÄHETUSEKS

Pärast pooleaastast vaheaega jätkan uuema eesti kirjanduse tutvustamist.

LOETUD RAAMATUD

Janar Ala. Oma rahva lood.

Väike vahva raamatuke, kus tegelaste seas ka autor ise kenasti kohal. Vested, või tuleks hoopis kasutada mõistet pajatused, on lühikesed, paar pala vaid mõni rida pikk, näiteks „Tipplavastaja pressikonverents“ koosneb vaid neljast pikemast ja viiest lühemast reast. „Aukartus leiva ees“ ütleb kuue reaga olulise ära. Tunnetuslikult veidi Jaan Kruusvalli stiili tekstid, aga Ala on emotsioonide poolest kasinam. Ta tutvustab lugejale Luua alevikku, meenutab maaelu, millele enam suurt tähelepanu proosas ei pöörata. Ala tekstisutsude tüübid on leitud ümbritsevast keskkonnast, natuke naljakad, oma kiiksude ja hädadega, kurjust ja õelutsemist jutukogust ei leia. Vaid „Üks kiuslik korbilugu“ pilkab korporatsiooniustavust. Kultuuriajakirjanikuna jõuab ta kinno, teatrisse, heidab pilgu kirjandusse. Mängib nimekaimu teemal, nt. „Ain Sepik, kui mälu mind ei peta“, muide, vaese mehe viib ufo endaga kaasa! „Keedukannus“ peitub üksjagu tervet mõttetarkust, nagu ka vestetes „Eeskojas“ ja „Pole hinge“. Tsiteerin palakese pealkirjaga „Raamatute hukutavast mõjust“: „Üks mees loeb trammis raamatut. Vene mees, raamat tundub olevat mõni thriller. Trammis raamatut lugev inimene tekitab tänapäeval vähemalt Eestis kahetisi tundeid: ühelt poolt respekti, teiselt poolt aga seda, et tõenäoliselt ei ole tegu elus väga hästi edasi jõudnud inimesega. Minu kodukandis elas ka keegi mees, kes kandis vuntse ja kellele meeldis käia raamatukogus. Ega ta mingit n.-ö. väärtkirjandust ei laenutanud, rohkem pulpi. Mäletan, et mehel olid veel sellised saapad, mis olid ümber ehitatud suusasaabastest ja niiviisi, et see suusasaabaste ühenduskeeleke oli eest ära saetud. Mis aga mehest sai? Kord, tõenäoliselt ka küllaltki suures joobes, kukkus mees õnnetult ahju ja seina vahele jäävasse pilusse. Ahi aga küdes ning kuna mees oli ennast pilust välja upitamiseks liialt purjus, siis põletushaavade tõttu hukka ta saigi.“ See näide iseloomustab autori lähenemist inimesele – tragikoomilist, kuid sooja.

Kärt Hellerma. Koer ja kuu ehk seitse päeva jaanuaris.

Mida kõike ühest romaanist võib leida: nii fakte nelja inimese lakoonilisest igapäevaolemisekest kui teadlikke ja osatavaid lükkeid esoteerikasse ning fantaasiarikkaid unenägusid. Need viimased on sõnastatud aga kohati lahti muukimatuks nagu kosmoseteadus. Kasutusel on salapärased mõisted „tsakrad“, „maiad“, „Tiibet“. Lugu algab meenutusega euro tulekust, ja üldtoonilt on raamat päris kihvtine kõige vastu, mis ühiskonnas on toimunud ja parajasti käsil. Seega eluga kaasnevaid pahesid ja nõmedusi kogub kenakene hulk. Tegelasid on neli: kaks meest ja sama palju naisi, võrdõiguslikkus on tagatud! Noorem venelanna Nastja, kes tahtis baleriiniks saada, kuid abiellus hoopis eestlasega, ning eakaaslane, juhutööline Maksim, paras fantasöör ja klubides pralletaja, kes võib kratina lennata, aga kratt on üks teada tegelane... Eestlased karakteritena on juba eakad. Vananimeste arutlused kaasaja tehnoloogiast on pisut trafaretsed, pole see arvuti enam mingi hirmutav koletis, aga küllap leidub sarnaselt mõtlejaid me ümber omajagu. Vanemat meest, arhitekt Aaron Kowalskit, kes raamatus ka rahvusraamatukogu ja teiste n.-ö. militaarvälimusega hoonete looja, tahaks reaalse persooniga siduda, aga küllap autoril on mingi mõte

olnud, kui pani naise matnud tubli mehe hoopis paneelmajja elama. Vist mäng libauudisega, olgu siis pealegi! Paraku Aaron eriti haarav persoon pole, tuimavõitu. Teine arhitekt on aga suurepärase kohaneja, neid leidub ka alati kõikides ametites. Kihutab kuhu vaja, et aga nähtaval olla ja raha teenida. Pidevalt on rõhutatud, et iga tegelane tuleb eri korruselt, viienda mees, tuntud ajakirjanik, kukkus aga lennukiga Venemaal alla, tema enam ei tule, temast saab Udumees. (Muide, raamat on pühendatud Urmas Oti mälestusele.) Lesestunud Maria muudkui arutleb ja püüab mälestuste kastikest täita, mida pensionäride rühmas otsustati valmistada. On temalgi oma nägemine ilmast ja maast. Üldse kirjeldab autor vanemaealiste vaimu natuke ühetooniliselt, kuid tegevusaeg jaanuar ongi üks ebahuvitavamaid kuid aastas. Ja siis Udumees, kes juba „Islandi kirjas“ figureeris, ta on päris tore kujund! Kui Aaronile poleks koera, kes muutub natuke libakoeraks, hoidmiseks toodud, siis poleks vanamehe elus nädala jooksul midagi juhtunud. Tõeline koeraomanik, Aaroni ametikaaslane Nero, otsib aga parajasti inspiratsiooni maiade maal. Maksimi unistuseks on aga teha film tuulest, eks see ütleb kõik tegelase kohta ära. Nastja aga kuulab kõrvus vaikset muusikat, nii et lapsena viiakse ta seetõttu koguni arsti juurde. Lapseootel naise päevi täidab igatahes „Naiste Hääles“ ilmunud Avesta kalendri pidev uurimine, et teada päevaseisu. Vene inimese iseloomude tutvustamisega autor sügavuti ei tegele, pigem on seal ammukuuldud teadmised, sõnad ja iseloomujooned, mida sobib alati kasutada. Aga eks raamat ses mõttes ju meie päevade lugu ongi, et kirjeldatud tegevused ja sõnumid meie ümber on olemas ning eksisteerivad rutiinselt edasi. Ent olulisemana tõuseb esile libauudiseid tootev maailm, mis praegu väga moes ja *in*. Meediauudiste interpreteerimine kuulub tänapäeval igapäev ellu, tahad või ei taha. Nagu ka iroonia ajakirjanduse vastu, kes neid sageli ise toodab. Ütlen ausalt, mõned seigad (inimese kasutamine keeglina, imikute ost-müük, imikuautomaat, mingid putukad, liikuvad tätoveeringud, muhud naise kehal, mis sisaldavad looteid) võivad paljusid äärmuslike näidetena ehmatada, aga meedia on ju raha nimel kõigeks valmis. Kõik need karnevalriiete poed, krati kostüüm, Aaroni sattumine mingisse kummalisse baari, udusse eksimine, on paras segu rohketest seikadest, mida me ühel või teisel kombel tajume. Liigne tähelepanu jaburatele ja hullumeelsetele sündmustele hakkab mõistagi ükskord häirima ja sunnib kirjanikku oma arvamust romaani kaudu avaldama. Küllap see tunne on siiski individuaalne. Kuigi tõsielu on põimunud igasuguste müstiliste juhtumitega, oleks tasakaal nagu paigast ära, pisut ehk reaalsuse kahjuks. Pealkirjas kasutatud koer, valge ja uhke välimusega, mõjub kui ilmutus, et kas ikka on või ei ole... Ses mõttes sarnaneb loom Jan Kausi jutustuse „Õnnelik lõpp“ koera ja musta mehega, kes lumetuisust ilmuvad ja siis kaovad. Aaron leiab plehku pannud looma üles, nii et kõik on korras. Ja siis kuu, tema saadab oma talvised tervitused maale nii või teisiti, horoskoopidel sellega suurt pistmist pole. Maksimi loodud laulus esineb väljend kuukoer. Palju asju seletatakse üle, Tallinna pommitamine võinuks koguni välja jääda. Teatav dotseeriv münt on teosel peal, see on kindel. Feminismist pole Hellerma puhul pääsu, mehed on... „Koeras ja kuus“ leiduvaid emotsioone võiks võrrelda koguni urmasvadilike müstiliste käikudega, ent kes jõuab kogu allegooriat siinkohal lahti harutada. Lugeja teeb oma otsused ise, raamat väärrib süvenemist. Lõpetuseks! Nastja arvab raamatukogu arhitektist ja hoone välimusest nõnda: „Ta olevat päris kuulus, sest on Tallinnas hulga tuntud avalikke hooneid projekteerinud. Rahvusraamatukogu näiteks. See on ausalt öeldes natuke hirmus koht, nagu mingi vana kindlus. Ma alati pisut pelgan raamatukogu uksest sisse minna, sest on tunne, nagu siseneksin pöörduksest kuhugi pimedasse varjendisse või mingisse sügavasse koopasse ja pole sugugi kindel, kas koopaavast sisseastunu sealt pärast välja ka veel pääseb. Ma ei tea, miks mul selline tunne tuleb. Seda vist nimetatakse klaustrofoobiaks, hirmuks kinniste ruumide ees. Võib-olla on see hoopis ürgne hirm pimeduse ees? Tegelikult peaks raamatukogu olema iseäranis valge ja särav koht, sest raamatutega seostub tarkus ja tarkusega omakord valgus. Võib-olla arvas arhitekt, et kui raamatud ise on nagu väikesed lambid, siis võib raamatukogu, kuhu need raamatud paigutatud on, ise olla üks väga süng ja pime, sügavale kivi sisse peidetud koht? Ehk peaks talt seda küsima, kui jälle koridoris kokku juhtume? Pärast seda, kui eesti keele kursustele läksin, on mul rahvusraamatukogusse mitu korda asja olnud. Viimati käisin lugemas muinasjuttu tuulesõlmedest, mida juhendaja meile soovitas. /---/ Ja vahel niisama linnas käies olen kasutanud sealset WCd. Seal, sinise valgusega kabiinis, tuleb mul alati Dima meelde. Dima vihkas neid sinise valgusega avalikke WCsid, mis olid just seetõttu hämarsinised, et narkomaanid seal süstida ei saaks. Sinine valgus mõjub ka raamatukogus justkui ähvardus või pilge. Igaühele kirjutatakse seal justkui otsaette, et juhul, kui sa siin süstida tahaksid, ei läheks see sul läbi, sest sinine valgus raskendab veeni leidmist.“

Riina Kangur. Mis sina arvad, Freud?

Autor kasutab kavalat nippi ja annab kohe, romaani teisel leheküljel, peategelase eksabikaasa soovitusena kaudu teada, et „lugejad suisa janunevad pehme porno järele. Mitte midagi roppu. Lihtsalt pehme porno.“ Mida see tähendab, kas seda ka teoses leidub, jäägu võimalikele lugejate uurida. Mina lugesin teost puhtast töökohustusest, sest taoline naise elu kunstiliselt nõrk kujutamine ju palju ei paku. Eks ta üks keskealiste seksuaalselt murelike

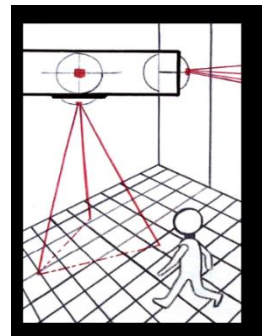
naiste raamat rohkem on, aga küllap mehedki leiaksid siit mõne elulise mõttepojakese, lisaks obstsöönseid väljendeid: sõna keppimine, m... korduvad pidevalt.

Ly-Ann, kes peab end kirjanikuks ja soovib midagi ainulaadset ja võimsat kirja panna, arutleb põhjalikult isikliku libiido üle, mis olevat madal. Kuigi tal on mõnedki partnerid, peab ta seksi siiski ropuks ning vajaks kaht meest, üht keha, teist vaimu jaoks! Vabadust otsides lahkub isegi kodumaalt, küll mehe ja lastega koos. Kuna naine on seesmiselt igati puntras, ei leia ta hingelist vabadust kusagilt. Üsna tüüpiline haritlasnaise dilemma, aga primitiivselt ja naiivselt kirja pandud. Madalast libiidost tulenevat ka ta „mured“, sest mees on kõrgeenenud seksuaalsusega. Nende kodukootud tungide avamiseks või seletamiseks sooviks ta vastust saada Freudilt, lisades loomulikult oma arvamuse. Las asjatundlikud psühholoogid siis otsustavad, mis pseudo-, mis päris probleem, kirjanduskriitik seda ei pea hindama. Mitmes riigis õpetajana töötanud Ly-Ann kirub nii nõukogude pedagoogika põhimõtteid kui teeb kunagistele ja ehk praegustelegi õpetajatele etteheiteid ning üritab ise ühel väikesel Eesti saarel raskesti kasvatatavaid teismelisi omal kombel seksuaalselt harida. Nojah, eks ta ole! Kasvatusega kaasnevad nüansid ehk ongi teose mõtlemapanevam osa, kuigi küllalt lihtsameelselt kujutatud.

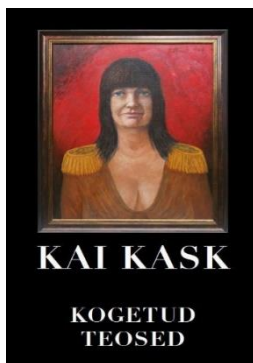
Õpetajast Ly-Ann tõstatab oma n.-ö. vägevas romaanis ühe rängalt perverse ent olulise teema, laste ahistamise. Isa (Ahti) kasutab oma tüdruksõnaga seksuaalselt ära, ja mis veel võikam, pakub last kaardimängusõpradelgi käperdamiseks. Konkreetse raamatus lapse ema ja vanaema teavad olukorda, ent ei sekku, viimane koguni õigustab taolist tegevust. Lapsena kartlik Ahti on muutunud võimukaks eeskätt ema kasvatuse tõttu. Karolinest, kes väiksest peast isaga ühes voodis magab, saab õpetaja, kel sünnib alaealise koolipoisiga laps. Muide, pedagoogidena töötavad ka ta isa (koolidirektor) ja üks vanaema. See paralleelne lugu, n.-ö. peategelase kirjutatav teos, on tõeliselt vastik, aga eks tegelikkuses toimub tegelikult rohkesti ilgeid asju ja neid ei tohi muidugi varjata. Kellele lugu soovitada? Õpetajatel on ehk romaanist midagi võtta, ent temaatika nõudnuks tugevamat, argumenteeritumat ja mõjusamat käsitlemist. Liiga palju vulgaarselt ja pealiskaudselt sõnastatud ridu, tuumakusest jääb puudu. Jälgige kirjutamisstiili: „Karoline on just lõpetanud nõudepesu. Ta kuivatab oma käed köögirätikusse ning läheb ja istub Ahti kõrvale taburetile. Ahti tõmbab käega üle ta heleblondide juuste, naeratab sõbralikult ning avab helepruunide kaantega kausta. See on täis mustvalgeid ja värvilisi pilte. Karoline silmad jäävad pidama esimesel pildil. See on värviline ja sellel seisab üks tumedate juustega nooremapoolne mees, toetudes poolenisti autole. Mees on alasti. Ahti küsib, kas Karolinele meeldivad sellised pildid. Ta pärib seda kergelt üleemeeliku tooniga ning itsitab plikalikult. Karoline kehitab õlgu. Ahti itsitab taaskord ning sõnab: „No kas vaatame edasi?“ Ahti hää on tasane, kutsuv, meelitav, kui ta võidunud kausta vahel pilte ühest hunnikust teise tõstab ja Karolinele seletusi jagab. Karolinele meeldib see hääletoon palju enam, kui see, mida Ahti Liiviga [tüdruku ema – M. L.] rääkides kasutab. Seda häält Karoline usaldab, selles hääles pole karedust ega võimu. Hää, mida Ahti Karolinega rääkides kasutab, on justkui arglik kutse millegi veel põnevama avastamisele. See on lapse hää, mis pelglikult mänguluba palub. Liiviga rääkides kasutab Ahti kärkivat, ähvardavat, põlastavat tooni. Karoline pelgab seda häält. Ta püüab meeletlikult Ahtile meele järgi olla, et ainult mitte seda koledat häält kuulda, mis Liivile osaks saab. „Seda nimetatakse fallooseks,“ sõnab Ahti malbelt üht mustvalget pilti Karolinele näidates. Ta veab näpuga üle pildi ja laseb ka Karolinel seda teha. „Kuidas sulle meeldib?“ Karoline kehitab õlgu. Ta ootab Ahtilt märguannet, mis oleks võinud olla see õige vastus tema poolt? Kas ta peaks ütleva, et talle meeldib või et ei meeldi? „Vaatame edasi,“ ütleb Ahti meelitava häälega. „Mõnikord läheb fallos kõvaks ja suureks,“ jätkab ta üht järgmist pilti Karolinele näidates. Sellel pildil seisab mustanahaline mees valge naise taga ja tema ihuosa ei rippunud enam lihtsalt ta jalge vahel. „Aga miks?“ küsib Karoline. Ahti haarab Karoline õlgade ümbert, surub ta tugevalt enda vastu ja kihistab kavalalt naerda. „Kas see valu ei tee?“ Ahti surub Karolinet veel tugevamini enda vastu ning kihistab endiselt naerda. „Ei tee, see on hoopis väga mõnus tunne.“ Juba mõnda aega on Ahti käed Karolinet teki all paitades julgemaks läinud. Nad eksivad vahel ka Karoline jalge vahele ning mudivad ja silitavad seal nii kaua, kuni Karoline üleni kuumaks muutub ja end Ahti kätele vastu surub. Ahti itsitab rahulolevalt ja kiidab Karolinet väikeseks pehmeks jänkuks. Karoline on nüüdseks 9-aastaseks saanud, ta pisikesed rinnad on hakanud end kikki ajama ja esimesed häbelikud häbemekarvad nahapooridest välja tungima. Ahti ütleb, et see kõik on normaalne, et temast saab varsti naine ning et naisel on hoopis teised kohustused. „Millised?“ küsib Karoline. „Küll sa varsti teada saad.““

Taavet Kase. Surmamaks.

Natuke ulmeline, samas ka mõtlemapanev. Esimesed leheküljed tunduvad igavad, aga kokkuvõttes täitsa loetav raamat. Eelnevat ebakindlust leevendab toimetaja nimi Mehis Heinsaar. Tema peab teost hoiatusraamatuks, ja õigustatult. Tema resoneerib meie päevade sõnumitega... Tõepoolest, „Surmamaks“ osutab üsna vaimukas-groteskselt kõikvõimalikele ühiskondlikele ja globaalsetele totrustele, aga seejuures ei jäta ka unarusse inimese iseloomust tulenevaid veidrusi. Olgu surma- või armumaksuga kuidas

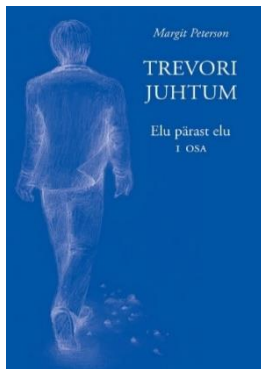
on, raamatu keskseks teemaks kujuneb kahe venna omavaheline võimuvõitlus, kumb jõuab enne sureva isa voodilutsisse, kes lubanud võitjale anda sama suure summa, kui peab maksma surma eest. Vennad kihutavadki imelistest linnadest (Muitin, Arneeba, Haimal, Sidnev, Metromor) läbi, kohtuvad kummaliste, lausa metsikute tüüpidega (motelli peremehega, kes pakub võitlust näljase musta jaaguariga, siis tapateenuste pakkujatega) ning jõuavad viimaks haiglasse. See, mida nad surevalt isalt kuulevad, on tegelikult väärt sõnum. Kas ja kui palju rivaalitsevad mehed pärivad ja kas nende suhted paranevad, saate lugedes teada. Muidugi ei puudu nõiad-esoteerikud, mainitakse ülerahvastatuse muret, katseid loomadega, fossiilkütuse lõppemist, suitsiidide kasvu seoses surmamaksuga. Just seetõttu on tekkinud haiglates igavese elu pärast kannatajad, sest neil ei võimaldata enne surra, kui raha käes! Groteskselt vaimukas on prominentse ja kuulsa kirjaniku matuste kirjeldus, eks kõik need nüansid on ju päriselu ja surmaga seotud, pealegi me veel ei tea, kuidas asjalood edaspidi siin ilmas kulgevad. Leidsin väljendi „mallmõtlemine“, väga huvitav liitsõna! Noorem, kunstnikust vend, kohtab teekonnal midagi erakordset: „Vasakule, kaunis maantee äärde, jäi lage ala, liiv-künklikuks tallatud rohumaa koos umbes puusakõrguse loomaaedikuga. Aga märkimisväärne polnud mitte tara, vaid need, kes selle taga. Nii eriskummalisi elukaid polnud Mirko veel näinud, kuigi oli palju reisinud. Ta pidurdas suure kiiruse pealt üsna äkki, nina peaaegu vastu rooli, ja keeras kütetejaama ette, mille kõrval veidrikud ringi patseerisid. Kaugemalt meenutasid nad ehk musti luiki, ainult et pikkade ilusate kaelteta. Kaelu praktiliselt polnudki, kehaehitus oli pigem jässakas, pisut bulldoglik. Suuruselt niisamuti – luikedest nõks suuremad, põlvkõrguse koera mõõtu. Mirko kõndis aediku suunas, et neid imelikke, justnagu varesest ja pardist kokku klopsitud hübriidlinde lähemalt vadada. Üleni mustad – ainult peadel vilkus tumerohelist läiget –, kerelt harjumatult kogukad, nokad pikad, otsast teravad, aga pardilikult natuke kumeruses. Liikumiselt meenutasid nad kanu, käisid küll kindlamal sammul ja justkui turskematel kotkajalgadel; tiivad nähtavalt alaarenenud – lendamiseks näisid nad liiga armetud. Tõepoolest, kummalised loomad! Imestas Mirko. Mitmekümne jagu liikus neid aedikus. „Kenad isendid, mis?“ Putkast ilmus välja vanem mees, juba hallhabetunud, ja alustas nüüd juttu. „On tõesti, pole varem selliseid näinudki. Ega nad lennata vist ei suuda, jõe suured teised?“ „Ei jah, lendu tõesti ei tõuse. Hüppavad vahel, siputavad, rapsivad. Mõni tugevam on ikka üle tara ka karanud, aga aeglased on, vaesekesed. Ma aknast siis ikka näen, talutan tagasi. Kaugele nad ei jõua,“ rääkis vanake. „Kust nad pärit on?“ küsis Mirko ja keeras pilgu lindudelt vestluskaaslasel. „Eks me naisega ise kodus aretasime,“ näitas vana lõuaga kaugemale; jaamast edasi oli tagasihoidlik elumaja ja paar väiksemat hoonet veel, „küll läks meil kaua! Proovisime nii- ja naapidi, aga lõpuks leidsime õige kombinatsiooni, õige valemi, kui nii võib öelda.“ Elukad aretas perekond seetõttu, et pidevalt tõstetavaid makse tasuda.

Kai Kask. Kogetud teosed.

Üllatav autor, isikupärane kirjutamisstiil, lühiproosa gurmaanidele paras maiuspala. Mina igatahes nautisin neid minimalistlikke tekste, ootamatu täpsusega jutukesi, mida võib ka lühinovellikesteks ehk novelletideks nimetada. Tõsi, mõni haarab ikka rohkem. Nt. „Pruudi tuba“, „Jaagupi pulm“, „Doktor Karelli helge päev“. „Alfredi argipäev“ ütleb oma lühiduses ära suure sõnumi, paneb mõtlema väikese, saatuse ja aja käes lükatava inimese valikute üle. Ehk liialdan, aga sellest saaks arendada välja korraliku romaani, nii on ju tehtud. Kai Kask maalib, s.t. kujutab inimtüüpe nagu kunstnik ikka, mõne pintsli tõmbega: nt. „Minu vana puust kast“, „25 MMS-i“. Ammu möödununa tunduvast ajast on inspireeritud „Tumerohelised vagunid“, tegelikult ka juba kord mainitud „Alfredi argipäev“. Sümpaatseid fantaasiahetki leiab loost „Kaks metsvinti“. Autor viitab tagakaanel, et ta pole suur väljamõtletaja, ent üks on selge – et igapäevast olulisi argiseid motiive nõnda täpselt visualiseerida, peab jätkuma vaatamisuskust ja head kujutlusvõimet. „Rubriik „Ajaviide““ näitab groteskset olukorda, mis kuulub tänapäeva ja lõpeb paraku tragikoomiliselt. Sarnaselt eelmisega kõlab „Minu aasta“ lõpp, kus seiklejahingega naine astub sõiduteele ning puruneb kildudeks, seejärel kollaseks liblikaks muutudes. Ta jõuab veel mõelda: „Oli ilus aasta“! Tsiteerin „25 MMS-i“: „Niisiis, kuidas leinata kevadet. Piia teadis nüüd. Korruga oli ta kõige õnnelikum inimene maailmas! Tal oli terve öö üksipäini aega, sest kell oli juba palju, ja prügisahti taga peidus ei märganud teda keegi. Ei mingit kära, tulesid, ainult kuu, külm ja otsekui metallist, kui Piia kevade 21.45 ekspressile saatis. Kuna Piia oli naine, siis kevad oli arvatavasti mees. Ma kujutlen neid endaks ja selleks meheks praegu, kirjutan nagu sina ja mina. Niisiis, olin leidnud prügikastist suure voodilina, võib-olla oli see kuulunud mõnele kodutule, mina aga kasutasin seda taskurätikuna. Linal oli juures kevade lõhn, aga mitte puhkevate pungade, vaid läppunud kõdusõnniku hais, mille järgi ka kodutu ilmselt oli lõhnanud. Selline sa siis lõpuks olidki, ja kas tasub sinu pärast nutta, ja veel õnnest, mitte kurbusest? Prügisahti taga mahtus ka põlvitama ja ma tänasin sellegipoolest Jumalat, et ta oli sind mulle andnud. Jumalat küll ei ole, aga ta andis siiski. Kõik me nutame vahel elu ülekohtu ja tühjuse pärast, igatsuse pärast ja kättesaamatu armastuse pärast. Olen ainult unes su voodiserval istunud, kui sul veel voodi oli, ja voodilina su pisaraid pühkinud. Nimetasid mind kiindumuseks, väikseks valgeks ingliseks, oma

tütreceseks. Ütlesid, et hommikul jood kohvi kahest tassist – oma tassist ja minu tassist. Muudkui ootasid, isegi laulsid. /---/ Ainult viimasel ajal olid kuidagi napsõnaline ja tujukas. Aga teine päev jälle teistsugune. Pole ka ime, suruda end läbi hangede, et mulle tuleks kevad, aga mina tüütan tühiste küsimustega, et kuidas läheb ja millal siis ikka tuled.” Seda lugu tasub kindlasti lugeda!

Margit Peterson. Trevori juhtum. Elu pärast elu I.

Vahel komistad kirjandushuvi tõttu niivõrd jaburate raamatute otsa, et Mehhiko seebiooperid kahvatuvad nende kõrval. Kangelaslikult mitu head elutundi kulutatuna jään järjekordselt mõtisklema mõiste üle kirjanik. Tagakaanel on see kõrvuti väljendiga poetess! Hea küll, naistekaid on ka mõnel määral vaja, kuid esoteeriline banaalsus, naiivsus, igasugune reaalsuse puudumine, jaburalt väljenduvate tegelaste ja sündmuste kirjeldamine, jantlikud seigad panid mind piinlikkust tundma. (Stiilis „musike, imesin jalakesest mürki“!) Samas, küllap leiab ka see romaan mõne lugeja. Parem kui ei leiaks, sest teine ja kolmas osa on ka juba ilmunud. Noormehest tegelase peen välismaalasega abielus olnud ema satub juhuslikult metsamajakases peituvale vaat et saja-aastase mehe juurde: „Mirelli ehmatas pisut taadi soov lähemalt tutvuda, sest tema jaoks oli sellel lausel natuke teistsugune tähendus. Naine kartis, et mees peab lähema tutvumise all silmas midagi intiimsemat. Ta muutus kohmetuks ega osanud vastata. Korra käis Mirellil peast läbi isegi mõte, et kas ja kuidas nii eakad mehed üldse seksimisega hakkama saavad. Ta oli küll netiavarustest lugenud, et isegi 80-aastased paarid seksivad ja selles eas pidavat seks olema just eriline nauding. Ja noored ju kipuvad seksimist ka vanainimeste asjaks nimetama, ju siis ikka seksivad, mõtles ta. /---/ „Noh, millest noorik mõtleb? Ega ma sunni kedagi millekski, lihtsalt olen selline vanakooli mees ja mõtlesin, et me juba veidi aega lobisenud, võiksim kas või alapealkirja jagu tuttavaks saada,“ muheles Ants. „On alles sõnavara! Mu täiskasvanud poeg ei küsi ka tutvumiseks pealkirja ega alapealkirja. Oled väga muhe vana! Noore hingega ilmselt, erinevalt minust. Ma kohati tunnen, et mu keha on alles noor, aga hingel on „parem enne“ möödas,“ muheles Mirell. „Ja see pealkiri on?“ tegi Ants taas Mirellile silma. „Mirell olen. Mirell Williams!“ lisas ta alapealkirjale ka pealkirja. „Mes asi? Maire Viljar?“ ei saanud taat aru.“ Rohkem pole mõtet tsiteerida, igatahes saab Mirell kusagil metsasüdames vanamehega poja, kelle siis Hirmus-Ants ilmale aitab. Naine unustab meigi, kõrged kontsad ja muu elu. Tal ongi soov täiskasvanud poja Trevori eest peitu jääda, ent teadagi nad kohtuvad. Oh seda jauramist, mis järgnevates osades tulekul.

Katrin Pauts. Hull hobune.

Romaan on tituleeritud krimkaks, mis keskendub perekondade saatusele. Ajendiks legend Hiiumaal asuvast Kaibaldi kõrbest (nõmmest), kus 16. sajandil põletati viimane kohalik nõid. Autor on mõelnud juurde veel ühe loo, teise nõia põletamise, mis on seotud juuditari hukkamisega pärast sõda. Juutide saatust lisab raamatule poliitilise ja ajaloolise teema juurde. Miks nõnda juhtub, uurib usin lugeja ise. Muidugi mõrvad toimuvad, nagu žanr eeldab, põhjuseks, nagu juba tähendatud, juuditari kahe poja ema salapärase surm. Fantaasiat jagub, tõsiseltvõetavusega võiks tekkida küsimusi, ent see pole ju belletristikas üldse oluline. Sisu on külluslikult komponeeritud, nii et ümberjutustamisega tekivad probleemid. Tuleks täita mitu lehekülge. Tutvume abielumureses paariga, kes otsustab hakata Hiiumaal turismitalu pidama, nende vahel kolmas isik, kes on mehe armuke. Edasi, talupidaja Tomi õde saab hobuselt kukkudes šoki, teda asub abistama kahtlase minevikuga kunagine meedik. Ja siis tutvume ühe vana külamehe Georgiga, kes osutub juudiks, ja tema Saksamaalt saabus venna Güntheriga. Kõige keskel puhketalu elu-olu ning hobune Mefisto, kes pärast süsti hullub ja keda on kasutatud kättemaksuks. Hobuga on seotud omakorda mitu saatusest vaevatud inimest. Lõpp kaldub melodramaatiliseks, kuid lugejad ihaldavad niisuguseid raamatuid. Katrin Pautsist kujuneb ilmselt Erik Tohvri mantlipärija, lugejamenu olevat korralik. Katke raamatust, milles kuuleme välismaal elavast vennast: „Nemad elasid Saksamaal teadmises, et Elena ja Georg on kusagil olemas. „Kui see kõik läbi saab, otsime nad üles,“ lubas onu ühtesoodu. Mis see „kõik“ täpsemini olema pidi, mille lõppu nad muudkui ootasid, ei osanud ta vist isegi seletada, läbi ei saanud see igatahes kuidagi ja lõpuks onu ja onunaine surid. Günther tundis kergendustki, et sai viimaks kõrvale heita traditsioonid, mis talle midagi ei tähendanud. Ta lõpetas sabati pidamise, sõi tavalist saksa toitu. Lõpetas ülikooli, sai tunnustatud arstiks. Abiellus sakslannaga, sai temaga kaks last. Naist oli ta enne reisi hoiatanud, et ei pruugi tagasi tulla. Oli palunud, et naine ei hakkaks sel juhul millegi keerulisemaga jändama, vaid sõidaks Eestisse ja mataks ta kuhugi Hiiumaale või Tallinna. Juhised, kuidas naisega ühendust võtta, kavatses Günther numbrituppa jätta. Ta pidi arvestama, et keegi võis tulla kätte maksma. Kõrtsmikku pinnides oli ta teada saanud, et see neetud sugu oli siin end palju uljamalt laiali ajanud, kui ta arvestanud oli. Mis Elenaga tegelikult juhtus, kuulis ta ühel konverentsil. See oli juba

parkümmend aastat tagasi Kölnis. Üks farmaatsiafirma kutsus meditsiinitöötajaid üle maailma kokku ja mõned neist olid Eestist. Günther, kes polnud eesti juurtest suuremat hoolinud, tundis äkki uudishimu. Järgmine tööreis pidi teda Riiga viima ja ta oli plaani võtnud, et kui on juba sealkandis, pöikab ehk Tallinnastki läbi ja vaatab onu ja onunaise lapsepõlvemaad üle. Tema oma lapsed olid jõudnud ikka, kus hakatakse enda päritolu kohta küsimusi esitama, ja Günther tundis süümepiinu, et ta polnud neile kunagi Eestit maininud. Ta läks naiste juurde ja tutvustas end. Üks eestlastest oligi Tallinnast, teine väikselt saarelt nimega Hiiumaa. Nad said jutu peale, Güntherile hakkas see maa aina suuremat huvi pakkuma. Siis, viimasel õhtul, kui nad end hotellibaaris lõdvaks lasid, tunnistas Günther, kes ta tegelikult on. Nimetas oma õige nime. Ütles, et tal on kusagil Eestis vanem vend ja ema, kelle nimi on Elena Katz. „Ema ei ole arvatavasti enam elus. Liiga kaua aega on möödunud,“ nentis ta. Güntheril ei olnud kuigi raske leppida mõttega, et ta oma ema iialgi tundma ei saa – ta ei olnud teda oma teadlikus elus ju kunagi näinud. Ainult ühe foto oli onu torusse keeratuna ja sulepeasse torgatuna Saksamaale kaasa toonud – õbluke naine pika tumeda patsiga. Günther ei tundnud teda vaadates midagi, vaid nuttis kibedalt siis, kui onunaine suri. „Elena,“ sosistas üks naine. See, kes oli Hiiumaalt. Proua oli juba üsna svipsis ja nii Günther esimest korda kuuliski Kaibaldi kõrbe viimasest nõiast.“

Hiljaaegu ilmunud **Katrin Pautsi „Marduse tänav“** (mardust peetakse mütoloogias surmahaldjaks) on autori sõnutsi romaaniks kirjutatud teleseriaali „Nukumaja“ materjalist. Kesketeks tegelasteks kaks õde, kelle lapsepõlve hävitab ema ootamatu lahkumine. Üks õdedest, kellest saab kirjanik, on selgeltnägija – jälle see esoteerika –, kes näeb ette surma oma kodutänaval. Autorataste alla jääb ka vähihaigest kirjaniku enda elunatuke. Kättemaksuks „ettenägemise eest“ ajab üks kõrvaltegelane ta auto alla. Tapmisi on tänaval toimunud varemgi, aga minu arust on raamat lisaks ka perekonnadraama, kus uurijaks osutub noorem õde. Pautsil on kombeks vastandada rikkaid ja vaeseid ning esimestesse ei suhtuta romaanides kuigi hästi. Nende kirjeldamisel kasutab autor ikka väga jõulisi värve. Ühiskonnakriitikata teoseid ta ei kirjuta. Siinkohal on sobiv osutada ka **Marje Ernitsa krimiromaanile „Tapjakaev“**, mis on viies lugu maakonnapolitseiurija Ira Teverist. Tegevus toimub Lõuna-Eestis ja mõjub kohati konstrueeritult. Ometi tuleb lisada, et eesti naiskirjanikel fantaasiast puudust ei ole, küll ikka kirjutavad väledalt. Kes jõuab neid kõiki kätte võtta?

Tarmo Teder. Ahistuse jutud.

Kaheksa lugu, mõni päris huvitava puändiga. Esimeses, pealkirja all „Umsuses“, ahistab abielunaine meest, nõudes temalt lähedust. Ettevõtjast kaasa aga peab armukest. Tederile omaselt on keskne tegelane tubli kalamees, kes pärast perekonnatüli sõidab Saaremaale, et landiviskamisega närve rahustada, ent sõidab oma uhke maasturiga lõpuks vette. Saanud pärast mitut sekeldust asendusauto, pöörab sellega koduteel põdrale otsa. Satub haiglavoodisse, õnneks paraneb ja pöördub koju, kuid ei loobu endisest käitumismudelitest. „Ema, palun ära tee“ on omamoodi suvitusnovell, kus ühes suvilas satuvad kokku maja omaniku vanemad ja esimese sõbrad. Ühed pruugivad alkoholi, noorem pere mingit haisu ajavat kraami. Ahistatuks osutuvad teadagi lapsed. „Kudrjartsevi innovatsioon“ on üllatava sisuga tekst, mis seotud ikka elu endaga: Ida-Virumaalt pärit noormees kaotab koha, järgneb töötus, koolitus jmt. Innovatsioon seisneb korstnapühkijaks õppinud noormehe n.-õ. nutikuses pakkuda teenust nädalavahetusel ja alasti! Kuidas lugu lõpeb, uurige juba ise! Ingerisoo me juurtega Filareti varasem elukäik pole just ideaalne, aastake isegi vangis istunud. Lisaks annab autor ülimalt põhjaliku ülevaate töötukassaga suhtlemisest ja üksikasjalikku infot korstnapühkija ametist. Kes ja kuidas ahistab, saab ka lõpuks selgeks. Lisan, et Brüsseli Innovatsioonikeskuse Tallinna harukontor annab koguni kiituskirja uuenduse eest!!! „Vend“ kirjeldab matusekorraldamisega seotud tegemisi Kuressaares. „Polkovniku koer“ annab teada, kuidas endine sõjatehase varustaja riigikorra muutumisel omale pioneerilaagri maa ärastab, kuid peagi oma valvekoera unarusse jätab, seega ahistab. Koertest hooliv naaber Kostja aga võtab lõpuks looma endale, nii et loomake saab enne surma hästi toidetud. Kuid polkovniku enda elupäevad lõpevad päris võikalt. „7,62 mm vol. 2“ käib jant kapsamaalt väljakaevatud padruni ümber. Selle omanik, nimeks Tarmo Teder, satub isegi vanglasse. Talle on määratud erakordne karistus, surmanuhtlus, mis jääb aga täitmata, sest padrun ei ühti täielikult NATO standardiga. Tarmo nimelt soovib, et ta lastaks maha just konkreetse padruniga. „Tõeline riigimees“ pilab minu meelest nii meie (poliitilise) eliidi käitumismustreid kui ka neid, kes kõigega rahulolematud, aga veel rohkem astroloogilisi tulemusi. See parajalt pikk, koomiline ja küllap mõne jaoks isegi vaimukas tekst lõpeb uskumatu finaali. Peategelane tellib horoskoobi, et teada, kas tema „soosik“ saab presidendiks. Tuleb välja, et see koostati teole, kõhtjalgselle limusele..., astroloogiks Sergey von Vang! Oh hoidku küll, mida kirjanikud kõik välja ei

mõttele, aga ega nad või tähetarkadest maha jääda. „Öö D-terminalis“ keskendub 2007. aasta aprillioolele, mil venelased korraldasid Tallinnas suure lõhkumis- ja rüüstamisaktsiooni. Ka üks tavaline arvutimehest eestlane, kes satub selsinatsel õnnetul, ööl viinapudel taskus, kesklinna, võeti kinni ja viidi sadamasse. Järgmisel päeval vabastati ta süüdistust esitamata, ent kaabliga kinniseotud käsi annab hiljemgi veel tunda. Pesueht ahistamise jutuke.

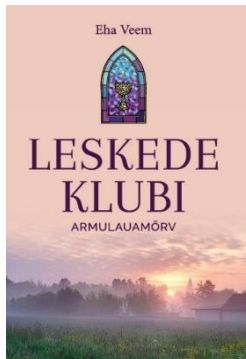
Pole kahtlust, et Teder leiab ideed argisündmustest, lisades juurde kübemekese mehelikku rustikaalsust, teise raasukese koomikat ning jutustab kõike lihtsalt ja arusaadavalt, nii et ükski niidiots ei jää ripakile. Mõni tabav võrdlus väärub aga tsiteerimist: „Polkovniku koer nägi välja nagu vana, kooku vajunud heinaküün, mille katuse sindlikasuka alt pungitsevad välja ribisarikad. Looma selg ja küljed polnud muidugi sammaldunud, need olid kaetud tumepruuni- ja mustalaigulise tiheda, kuid mitte pika karvaga. Tõesti, temas ehk oleks võinud nähagi lahtivajunud väravatega elus küünilobudikku, kui uste asemel ei oleks siiski vastu vaadanud nägu – mitte eristatavalt nina, koon, vurrud, silmad, laup ja kõrvad, vaid just nimelt nägu tervikuna, nagu loomal seda üldse olla saab. Ja ilme sellel koerafüsiognoomial oli eelkõige traagiline, piinatud ja etteheitev, justkui milleski süüdistav ja kangelaslik, kätkedes samas selget hoiatust: kui tarvis, löön hambad sisse! Kes vähegi koera palgesse keskendunuks, võinuks selles aduda eelkõige kannatust, mille karm elu ja peamiselt alatoitumus ilmesse olid verminud. Kui Konstantin koera polkovniku käest toitmiseks enne jõule enese juurde tõi, et mitte öelda, käest ära võttis, käis see Saksa lambakoera paberitega loom juba viieteistkümnendat eluaastat.“ Ma ei väsi kordamast, lühiproosa on väärt žanr!

Urve Tinnuri. Kui põld oleks järv.

Lääne-Virumaa kirjaniku romaan meenutab 1960. aastate alguse aega, peategelaseks kaheksa-aastane maatüdruk, kelle kaksikõde suri sündimisel. Tegevus toimub varakevadest sügiseni. Suurepärase kujutlusvõimega ja muinasjutust tuntuks tegelaste toel kujutab ta ette, et kohtub oma õega. Kas taas esoteeriline sõnum?! Eriti just raskematel hetkedel tuleb temaga sarnanev õekene talle appi. Näiteks siis, kui Lemmi piilub kaevukäädust, päästab olematu õde teda „uppumast“, s.t. sunnib kaldale ronima, lohutab, aga teisalt sunnib ka trikitama. Nende omavahelised jutuajamised muudab ebausutavaks aga nende suhtlusstiil ja -keel, nii räägivad muidugi täiskasvanud, sageli just vanad inimesed, lapsed ei kasutaks nt. lauset „Ema on ikka täitsa väärt mutt, kui mehed tema pärast kaklevad“. Sohvoosi karjatalitaja-lüpsinaine tütar Lemmi (kaksikõde kutsub ta Lenneks) räägib nagu väike vananimene, isegi Lenne märkab seda... Tüdruk jälgib enda ümber tegutsevaid inimesi, küldes ja sugulaste hulgas leidub ju alati kas kiiksuga või muidu omapäraseid persoone, ja mõni karakter on Tinnuril välja tulnud päris humoorika olemisega. Eks taoliste tüüpidega on kirjanduses varemgi kohtunud. Vrd. Viivi Luige „Seitsmenda rahukevade“ nürumeest või Oskar Lutsu mälestuste murumuna. Romaanist „Kui põld oleks järv“ nimetaks omamoodi karakteritena Lemmi ema ristiema Emiliet koos lapselapsega, külanaist Paatsakast, õnnetut meest nimega Tirilimps. Kõige kõrval tajud loomulikult nõukogude aja tegelikkust, rasket sohvositööd, joomist, mis puudutab ka Lemmi peret, vaesust. Külaelanike, isegi sugulaste jõhkru omavahelistes suhetes. Liiga palju keskendub laps siiski surmale, fakt kaksikõde kaotusest võib ju aeg-ajalt ema ütluste tõttu meenuda, aga matustele ja küllalt lähedal asuvale kalmistule keskendub ikka eakam inimpõlv. Mõistetav on kahtlemata hirm ema pärast, kes võiks surra, kui tervise tõttu kokku kukub. Kas toonane laps oli tuttav kõigi muinasjutuliste tegelastega, kes romaani lehekülgedel välja toodud, on küsitav, neid teab kahtlemata hästi tänane autor. Ja maalaps suudab ehk ka kaheksaselt lehma lüpsata ja kanadega toimetada, tige kukk ja oinas kuuluvad maaellu nagunii. Ühel päeval kaob kaksikõde aga ta elust, sest tema abi polnud enam vaja. Tsiteerin nukra Lemmi vaadet: „Mõne päeva pärast algasid laisad ja aeglased lausvihmasajud, millele ei paistnud saabusvat otsa ega äärt. Lõikuse ootel viljapõllud vettisid läbi, taevast rippus tiine ja äravaevatuna katuseharjade ja metsalatvade kohal. Punasetäpiline kummeeritud mantel seljas, seis Lemmi välja ääres ning vaatas, kuidas loiult, vastu tahtmist kohale ilmunud järve pinnal moodustasid vihmpiisad tihedaid sõõre, mis laienesid ja paljunesid nagu aastaringid. See oli pelutavalt nukker järv, sünge ja raudhall, kaldast kaldasse libisevate, südamest läbi puhuvate iilingutega, hoopis erinev sellest, millisenä Lemmi teda senini näinud oli. Ja siis äkki oli lainete kohale tekkinud ujuv terrass. Veemao sõõrmetest taevasse paiskuva tulejoa valgus läiklesid näkineitside pikad vetruvad keerubilokid, välgatas konn-kuninga kuldne kroon ning vetevana hõbevalge habemekeeris. Siin-seal vilksatas soomuseid ja kalasabasid, häbelike vetepiigade uduõrnu hamesid ja prinke haldjarindu, mille ainsaks katteks peotäis siidpehmet vesiheina. Nad olid kohal, kogu veerahvas, kõik ühtviisi uniste, liikumatute kalasilmade ja roheka jumega, pilgud mornid ja ilmed surmtõised, otsekui oleksid nad maapealsete peale vihased, saates neile tasakesi pomisedes needusi näljahäda, uputuse ja viljaikalduse näol. Küüntest kübar peas, püsis Lemmi nähtamatuna, jälgides, kuidas kõik need vihma, veekogude ja kalade kaitsjad kätest kinni võtsid ning ümisesdes mingit kummalist ringmängu alustasid. Järv nuuskatas kähinal, et seejärel täpisealt ümber rütmis laineid vastu kaldavalli lohistada, justkui loitsides ja sõnudes, ise otsekui nõiutud, äraspidine, meelest

ära. Lemmi taganes kokkunult. See polnud tema heatahtlik järv, täna mitte. Tüdruk tahtis, et see kaoks. Muutuks uuesti rukkipoolluks, ent selle asemel hakkas veteväli kohisedes üle kallaste valguma, mattes enda all kivid ja põllupeenra ning tülles üha lähemale ja lähemale. Lemmi pistis jooksu, sõandades alles majatrepil tagasi vaadata. Õnneks polnud järv talle järgnenud." Palju võluvaid sõnu, aga emotsioon jääb napiks.

Eha Veem. Leskede klubi. Armulauamõrv.

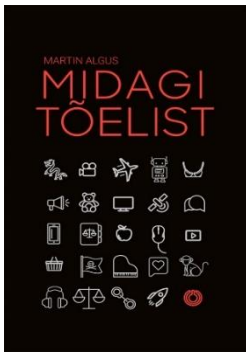
Krimiromaan, mis pole Pautsi lugudest kehvem ega parem. Tegevus toimub samuti kusagil külas, kus nn. leskede klubi liikmed ehk uudishimulikud külamatid kohe tunnevad, et lähedal asuvas esoteerikalaagris toimub midagi kahtlast. Veel meeldib neil bridži mängida. Klubis on ka üks mees, teine liitub tegevuse lõpus. Endine matemaatikaõpetaja Emma kujuneb kõige agaramaks ja kartmatumaks küladetektiiviks. Natuke kodukootud lugu, mis meenutab „Kättemaksukontorit“, kus päris uurijate kõrval tegutsevad asjalikud asjaarmastajad. Tegelasi on kohutavalt palju ja nimedega on üksjagu segadust, ent tundub, et lõpuks suudab autor siiski otsad kokku viia. Selline juhtum on reaalselt usutav, raha pärast tehakse ju igat masti tegusid, ja isegi kui seda on püütud haige inimese heaks kasutada, jääb tapmine alati tapmiseks. Tegelasi jätkub, ühendusniite samuti: on õed, poolõed, kadunud isa, alkoholiga liialdav ema, USA-s rikka mehega abiellunud naine, kes jätab lapse pärast sünnitust maha, jne. Mõrv toimub kirikus ja ehkki pole soliidne krimi lõppu teatada, siis tütar tapab ema. Miks ja kuidas, sellest loete juba ise, sest Veem on kõik üsna ladusalt kirja pannud. Huumorit oodanuks küll rohkem. Paistab, et tänapäeva naistel jääb aega üle, tühimiku täiteks nad kas kirjutavad või uurivad krimitekste. Ajendiks võib olla lõputu krimifilmide sadu teleris. Kõik need armas-idüllilised külad ja maakohad, kus toimub lõputult mõrvu... Emma agarus mõrvvari otsimisel viib hädaohtu ka teise inimese: „„Tead, sa ära jalgu igaks juhuks liiguta. Mul on kahtlane tunne, et need on millegi külge kinni seotud,“ hoiatas Emma. Marjul, kes oli sale, sportlik ja Emmast ka hea tüki maad noorem, ei olnud jalgadeni kummardamisega mingeid probleeme. „Sul on õigus. Meie jalad on kokku seotud ja kõis läheb sealt kuhugi ettepoole,“ kandis Marju ette. Jälle oli kuulda seda ebameeldivat kriiksatust. „Ära sa jumala pärast sellest sikuta,“ hüüdis Emma õudusega hääles. Marju tõmbus kähku tagasi. „Mis see on?“ küsis ta tahtmatult häält tasandades, nagu võiks keegi neid kuulda. „Ma ei tea, aga midagi head see kindlasti ei ole. Miks me muidu siin oleme,“ oli Emma kindel. Nad kobasid kätega oma ümbrust, et saada vähegi aimu, kus nad viibivad. Nende ümber tundus olevat tühi ruum. Ainult selja taga oli tellistest laotud sein. „Kas sulle ei tundu, et siit jooksevad nagu mingid liiprid või midagi?“ pakkus Marju kätega nende istumisalust kompides. Nüüd hakkas Emma vähehaaval taipama. „Ma kardan, et Mirjam on meid vanasse kaevandusse toonud. Muidugi! Siin kandis on neid kindlasti üksjagu. Mina arvasin, et need on kõik suletud, et keegi nendesse ei pääse. Aga tuleb välja, et pääseb.“ „Ei tea, mille külge meie jalad seotud on?“ uuris Marju kartlikult. Emma vajus mõttesse, silmadega pimedust puurides. Ta ei teadnud kaevandustest palju, ainult seda, mis telesaadetest meelde tuli. Õudusega kujutas ta ette, millise kavalalõksu võis Mirjam olla neile üles seadnud. Kas ta võis seda ka Marjule öelda? Pidi ütleva, sest vastasel juhul... „See võib olla mingi vagoneti moodi asjandus. Sa peaksid ju teadma, su isa oli kaevur,“ püüdis ta nende olukorda võimalikult rahulikult kirjeldada. „Kui me oma jalgu liiga ettevaatamatult liigutame, hakkab vagonett liikuma, ja kui peaks veel mingi kallak olema, siis saab see kobakas hoo sisse ja litsub meid lihtsalt vastu müüri laiaks.“ Mis edasi juhtub ja kes on laagris osalenud hiljuti abiellunud Mirjam tegelikult, jäägu lugeja välja nuhkida.

Liivametsa Lugemised - 112 / 2019

LÄHETUSLAUSED

Tänavu tähistame riigikeele aastat! 4. juunil 1919. aastal räägiti esmakordselt eesti keelest kui iseseisvast riigikeelest. Loomulikult tähistab rahvusraamatukogu seda üritustega, aga soovitan ka läbi lugeda eelmise aasta viimases „Sirbis“ (21.12) ilmunud jurist Heili Sepa kirjutise „Läbi aegade“. Tsiteerin lõigu: „Mina ei taha mõista õigust tundmatu riigikeeles ega ka pooletuobises ebakeeles, vaid sellises eesti keeles, mis on meie oma kodune keel.“ Kannan ette, et lugesin eelmisel aastal tublisti üle saja proosateose, ilmus 164.

LOETUD RAAMATUD

Martin Algus. Midagi tõelist.

Esimesi lehekülgi lugedes mõtlesin endamisi, mis see siis nüüd on – kas naistekas? Tegelikult on Alguse debüütromaan väga tõsine ja hästi kirjutatud raamat tänasest päevast. Väikeste vaadete minevikku, oletustega tulevikku. Just meie igapäevastest kannatustest, väärtedest, mida ise abituna loome ja toetame. Ennekõike meie lihtsast, peaaegu lihtsameelsest mõtlemisest! See tõeline aja lugu käsitleb belletristika kaudu nii inimeste tühjustunnet, teatavat resignatsiooni ja mõistagi juba kõiki piire ületavat internetisõltuvust, ja kui soovite teada, siis pisut ka selle sõltuvuse ravi. Mida saab teha vaid mõistuse abiga, kui uskuda kirjanikku. Inimest võib aidata sellest pääseda alati teine inimene, kes suudab pakkuda soojust, turvatunnet ning eelkõige armastust. Kõik romaani tegelased igatsevad tuge ja mõistmist, abistavat ja toetavat kätt. Sisemise kaose keskel prevaleerib olulise teemana pedofiilia, aga veidi ootamatus võtmes. Peategelasteks on võrdselt kaks keskealist meest, üks korralik bürootöötajast perekonnaisa, teine vangist saabunu, mõlemad on parajasti üksilduse küüsis. Et natukenegi tunnete skaalal edasi minna, enesetunnet parandada, teevad nad enam-vähem ühel ajal otsuse oma eesmärgile lähenemiseks arvutit kasutada. Nad haaravad päästerõngaks internetimaailma. Nii Leo kui Karl püüavad oma seniseid kaotusi kuidagi korvata, kuid tee, mille nad valivad, ei tee kummalegi au, olgu eesmärk nende meelest pealegi mitut moodi õigustatud. Romanis on perekonna vajalikkus tõstetud väga tähtsaks kohale. Vanglast pääsenud Karl kohtab vaest töötut alkoholiga kimpus lastega naist ning otsustab nad „päästa”. Selleks hakkab ta arvuti abil n.-ö. perverte püüdma, keda huvitavad alaealised tüdrukud, et meestelt siis elamiseks vajalikkus raha välja pressida. Abiliseks kogu värske pere ja kaamera, mis peaks jäädvustama „tõe”. Kuidas seda „tõde” välja klopitakse, loete juba ise. Jah, Karl tahab roiskunud hingedelt raha välja pumbata, seejuures uskudes, et teeb hea teo... Raha tulebki, sest mehi, kes peibutuspiiltide peale kohale kihutavad, on rohkem kui üks, mitte ainult Leo. Karl rikastub! Leo aga, kes on eemaldunud abikaasast, viimane omakorda temast, hakkab algul tegelikult pornosaiti külastama, kuni sellest tekib sõltuvus. Mõistes, et see ei päästa hingelisest kriisist, asub mees hoopis tutvumiskoolutusi jälgima, kuni leiab Karli „sööda” – foto peibutusneiu. Mehed kohtuvad internetis, seejärel Karli Kopli elamises. Edasine on häirivalt julm, aga igati usutav. Mida Leo tahtis tegelikult laste pilte vaadates saavutada, kas soovis tõesti vaid tüdrukut kaitsta, jääb natuke lahtiseks. Tal endal on ju ka tütar... „Midagi tõelist” on omal kombel ka krimiteos, sest toimub mõrv, lõpuks ka väikese tüdruku (Karli kasutütre) rööv tõelise perverdi poolt. Olukorra lahendab Leo, kes sedapuhku tõesti päästab lapse. Lõpp on üldiselt positiivne, pahad saavad karistuse, hea leiab kitsikusest väljapääsu. Raamat on täis arutlusi meie aja kõige rõhuvamast kiusatusest, internetimõjust isiksusele, mis võib inimhinge koguni hävitada. Meie seas võib leida inimesi, kes enam toast ei välju, vaid elavad päevast päeva tunnistundi juhtmete puntra kõrval. Lisaks osutab autor tarbimisühiskonna hullusele, interneti arulagedatele uudistele, vaat et kõigele, mida virtuaalne maailm meile pakub. Internetilõks on sama võimas kui sõda ja relvad, lisan oma arvamuse juurde. Tsiteerimist väärivaid lõike on palju, sest Alguse sõna ja mõte moodustavad täpse ja selge sõnumi: „Kuigi, jah, kusagil sisimas me ikkagi ju igatseme vabadust, me põlastame hulkurite kärnasid ja pelgame isemõtletajate tõrjutust, aga samas ihaldame nende sõltumatust, sest tundub, et need tegelased on omal moel millegi reaalsega ühenduses – väljaspool mulli hõljub elusa mulla ja ürgtiigi mudalõhna. Aga noh, enamuse jaoks meist maandatakse see ebamäärane vabadusetukse lakkamatusse meediavoogu, loendamatusse kaubavalikusse, toiduvalikusse, kõikjal välkuvaisse ekraanidesse. Ja ühel hetkel me pole enam ühenduses ei enda siseilmaga ega ka meid ümbritseva välismaailmaga, meie teadvus pöörleb tühikäigul veidralt kunstlikus infoväljas. Ja see programmeeritav plafoon tundub olevat ajaloo parim platvorm mistahes manipulatsiooni käiklaskmiseks. Sinna võib sisestada „laida maha” või „kiida takka”, mis programmeerijale just parasjagu sobib. Vili kodustas meid ja sünnitas orjanduse – hõimurahvas sõltus nüüd paiksetest töökatel. Ja sellest peale on kõik järgnevad revolutsioonid orjusele ainult uue mõtme lisanud. Aga kui taimekasvatus ja tööstus orjastasid meie keha, siis nüüd orjastab internet ka meie vaimu oma vidina-armeega, mis hoiab sind võrgus isegi lapsele rinda andes, tualetis istudes, autoga kihutades, matusekõnet kuulates, sünnitust vastu võttes või kus iganes sa peaksid viibima või mida iganes sa peaksid tegema.” Tarbimisühiskonna ohvrid, ühinege ja lugege!

Indrek Hargla. Kolmevaimukivi.

Olen varemgi öelnud, et ma ei tunne (rahvusvahelist) ulmekirjandust kuigi põhjalikult, aga hea kirjandus peab igas žanris ise silma jääma. Hargla kirjutab ladesalt ja selgelt ja nagu väärtlugudes ikka, on seal suurem sõnum sees, kui esmapilgul ehk paistab. Ulmekogumik sisaldab üksteist lugu ja kõik, kus pole kosmosest ja tulnukatest juttu, sobivad mulle hästi. Eessõnas kirjutab Hargla:

„Ulme on maailma kõige vanem, kõige esimesem kirjandusžanr ja minu jaoks on see alati olnud kõige tähtsam. Ma ei ole häbenenud öelda, et pean ulmet kirjanduse eliitliigaks.“ Väga lühidalt tekstidest, sest egas ulme kohta või iga kord ometi arvata, et tegelikkus võib olla teistsugune. „Mirabilia saladuses“ käib võitlus hea ja kurja vahel, kui üldistada. Siin aetakse taga eset, millega igavese rahu riiki luua, kuidas lõpetada sõda. Enne aga tapeldakse, mis hirmus! Peategelasest nooruki Ustaviga on seotud ka väike armuliin. Huvitav mõiste on ulmasampo, lugege, siis saate teada, mis riistapuu see on. „Jõulujõud“ on ilus ja traagiline lühilugu inimese võimalikust mõjujõust, mis seondub meie traagilise ajalooga 20. sajandil. Fantaasiaküllases „Einsteini viimased sõnad“ on otsapidi sees ka kunagine populaarne kommunistist teadlane Gustav Naan, kes põgeneb Venemaalt, siis veel Steve Hawking, Harald Keres, keda kutsuti irooniliselt meheks, kes teadis ussisõnu. Keskeks kujuneb Albert Einsteini ja Isaac Asimovi kohtumine Saksamaal, kus esimene sureb, soovides, et Asimov esitaks tema pöördumise konverentsil osalejatele. Jutt käib ifodest, loete õigesti, mitte ufodest, mis saabusid Teise maailmasõja ajal ja pommitasid. Tegelikult olid need liitlaste pommitajad, tahab Einstein üldsusele teatada. Seega ajalugu siingi sees. Enne surma soovib aga Einstein kõnelda poisiga, kelle lendavad taldrikud ära viisid ja siis tagasi tõid. Kordan, lugege, siis saate teada, kes see nooruk oli. „Peningbütteli kummituse juhtumis“ hakkab Tartu kaupmees pärast surma võlausaldajaid kummitama: „Neid, kes linna peal Penningbütteli nuhtluse all kannatasid, oli muidugi veel, nii et kisa läks lõpuks väga suureks. Kuidagi peab linna raad ju oma kodanikke kaitsma ja midagi ette võtma. Tähetorni observatooriumi kuraator parun von Stackelberg kutsuti siis rae ette aru andma. Ja oli ka neid, kes kohe nõudsid, et ta oma viirastustemasina ära hävitaks või vähemasti Tartu linnast kaugele ära veaks. Von Stackelberg kuulas kõik vihased kaebused ära ja tunnistas siis, et tema endal vähimatki süüd ei näe olevat. On tõsi, et täheteadlased selle masina ehtasid, mis Tartu linna surnute hingi püüab ja neil vähe aega maa peal laseb olla, ja selleks on neil olemas linnavõimude ja kiriku luba ka. Ja senimaani ei ole kellelgi kaebamist olnud. Kummitusi käib ju mitu aastat ja seni on kõik nendest rõõmu tundnud ja kurja ei ole nad kellelegi teinud. Täheteadlased kuidagi viirastuste tegemisi ei mõjuta. Raehärrad käskisid siis Penningbütteli hing masinast üles otsida ja välja võtta.“ Kuidas see käis, saate vaid lugedes teada. „Tammõküla viljakuivati“ on ütlemata hirmus folkloorilaadne lugu, sest ühes kuivatis on kurivaim sees, kes inimesi piinab, aga just neid, kes mõnele tüdrukule lapse teinud. Süvahavvalt toodud arbuja ehk nõid lahendab loo ja selgitab välja, kuidas kuri kuivatisse sattus. Hargla lugudes on alati ka didaktiline ja õiglust nõudev teema sees. „Clemens Fellinus, rex Estonicum“ tegevus toimub 1211 ja jutustab noorepoolsest Saaremaalt pärit mungast, kelle Läti Henrik tõlgina kaasa võtab, kui alustab meite maale ristiusu külvamist. Autori kujutus ajast ning tegelastest on mõistagi teine, kui ajalooramatutest kuulda, aga ega me absoluutset tõde nagunii ei tea, kõik on suuresti oletuslik. Tõsi, kroonika on olemas. Pealkirjas mainitud kuningas on teadagi Lembitu, miks teda nõnda hakatakse kutsuma, uurite ikka ise. Lembitut kirjeldab autor algul karmimast karmima mehena: „Ma nägin enda ees Lehole kuningat Lembitut ja ma tundsin ja teadsin kohe, et tema sees on keegi teine... Keegi, kes ei ole inimene. See oli sõda, vägivald, tapmine ja vaenlase lähedus, mis Lembitus deemoni üles kihutas, nüüd ma tean seda. Siis seisis ta oma väikese maleva ees, ta haaras mõõga, ja ma nägin, kuidas ta silmad pimeduses punakalt hõõgusid, ja ta ei rääkinud, ei, ta rögises ja kasvas kehalt, ta pöörles ühe koha peal ja sülgas suust lillakasmusta vahtu. Tema suust lehkas tohutu tormina mäda- ja väävlihöngu, mida isegi kauge maa peale tunda oli. Ka tema oma mehed vaatasid teda natuke hirmunult, aga küllap nad olid seda varemgi näinud, et nende pealik otsekui nahka vahetab ja metsikuks karuks muutub. Ja mina, ma tundsin, kuidas mu sõrmeotsad kipitavad, valust pakitsevad, ja seda ma olin tundnud ka siis, kui ma deemonid vaese vend Eberhardi seest välja ajasin.“ Ühel päeval aetakse need ka Lembitust välja, ja see on kole tegevus... „Osariigi presidendi kohtumine“ toimub aga aastal 2054 ja on puhas ulme, kus OP peab Jõgeval kohtuma maavälise tsivilisatsiooni esindajatega. Kohtumine toimus soojas ja sõbralikus õhkkonnas, lugu ise lühike. „Helose teoreemis“ fantaseeritakse tähesüsteemidest ja robotitest, samuti leiab autori mõtteid inimkonna käitumisest: „„Rahu,“ ütles Helios. „Ma lisan valemisse tasakaalustava jõu. Ja teoreem kõlab nüüd nii – iga tsivilisatsioon, mis jõuab oma arengus piisavalt kaugele, heidab kunagi tasakaalustava jõu kui arengut ja üldist heaolu pidurdava teguri kõrvale ning liigub ikkagi ja paratamatult enesehävitamise poole.“ Nimilugu „Kolmevaimukivi“ oleks nagu rahvapärimestest leitud juhtum, kus mitu meest kordavad ühte ja sama viga ning saavad selle eest karmilt karistatud. Tõsi, kolmandast mehest meile ei jutustata, aga vihje visatakse õhku. Nii vaene sulane kui rahvaluulekoguja leiavad ohvriivilohust hõberaha, mida nad endale soovivad. Esimene selleks, et elujärke natukenegi parandada, sest julm peremees nõuab vaid tööd, aga tasu ei tahtnud kuidagi maksta. Koledad vaimud, kes teda jälitavad, nõuavad raha tagasi, aga Matjuse nimeline mees ei raatsi anda. Vaimud eksitavad talupoega tervelt kolmkümmend kolm aastat, mis tundus olevat vaid üks öö. Peast sõgedaks jäänud vanamees jutustab endaga juhtunud loo rahva vaimuvara kogujale, kes asja uurides omakorda raha endaga kaasa võtab, et selgitada, mis ajast see pärineb. Temagi teeb läbi sarnase kannatuste raja, kuni viib raha kivile tagasi. Mõõdunud on aga jälle 33 aastat, naine on teisega abiellunud ja tal tuleb kodutuna vaeste varjupaigas elu lõpuni ulualust otsida. Jutustanud juhtunut omakorda noorele folkloristile, kaob seegi asja uurima. „Kolmevaimukivi“ idee tundub olevat didaktiline: ära ahnitse seda, mis on

teised kunagi pidanud ohverdama. Mis ei kuulu sinule. „*Per homicidium ad astra*“ viib tegelased taas maailmaruumi, kus kosmoselaev „Amundsen“ veab maale energialasti. Siis aga leitakse üks transportimisega tegelev meeskonnaliige tapetult. Orbitaalbaasis algab uurimine, tuleb välja, et mõrtsukakätt juhtis tehismõistus. Rohkem nagu meeste lugemine, ehkki kööginoaga suskajaks osutub naine! Kuhu seda energiat siis veetakse ja kelleks peab mõrvauuriija kosmoselaeva töötajaid: „Maa jaoks olete te proletariaat, töösipelgad, kes kärutavad kohale tuumakütust, mis annab meile energia ja heaolu, hoiab elus Antarktika miljonilinnade slummid ja kütab Kuu rikaste villade basseinid ja paneb nende rantšodes puud kasvama. Te teenite roppu raha, aga ajanihe ja veidrad kosmosekombed ei luba teil Maa ühiskonnaga enam kunagi päriselt kokku kasvada. Te ei ole rohkem kui kaevurid, ja kaevurid ei ole kunagi olnud kangelased. Aga ise te mõtlete endast kui pioneeridest, kes lähevad vapralt sinna, kuhu keegi ei ole varem söandanud minna. Enda jaoks te olete eliit, avastajad, keda Maa peaks kummardama. Me ei kummarda teid rohkem kui torumeest, elektrikut, kui koristajarobotit.“ Kogumiku viimane tekst kannab pealkirja „Suvitusromaan“. Äkki on see jõhkrukest köetud paroodia Romeo ja Julia teemal, mille variante kohtab kirjandusloos piisavalt? Perekondade vaenu toel tuuakse teosesse taas Eesti ajaloo teema.

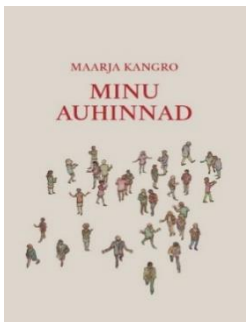
2017. a. aastal koostas Hargla ulmeantoloogia „**Eestid, mida ei olnud**“, mida nimetab alternatiivajaloo antoloogiaks. Kogumik koosneb kaheteistkümnest tekstist, kus kirjeldatud, mis võinuks Eestis juhtuda, kui oleks üks või teine sündmus toimunud. Ajaliselt on vaadeldud tegevust läänemeresoome hõimude saabumisest kaugemale tulevikku välja. Mõnest loost pisut lähemalt. Näiteks Jaagup Mahkra „Taruaste tulek“ kirjeldabki rändhõimude saabumist ja ühe targa mehe Rahomeele püüdu neid riiakaid ja omavahel sõdivaid inimesi ühendada. Tegevus toimub Tarbatu linna ümbruses. Meelis Friedenthali „Kasuksepp“ on jube ja metsik lugu, kus autor kujutab allegooriliste võtetega luterliku reformatsiooni saabumist: „Hoffman tõstis pea kuklasse ja ulus kiriku võlvkaarte vahele maalitud täiskuu poole. Sealt langes kõigile asjadele kollast kuma nagu mett, pimedus oli kadunud ja

valgus oli silmade ees. Ta tundis ennast nii tugevana, elusana. Ja siinsamas, kuu all, kes oleks võinud seda uskuda, kesklöövis, suurte kiviplaatide vahel, oli käik. Põrgu tee oli kogu aeg olnud nende jalge juures ja nad ei olnud seda kunagi enne näinud, teadnudki, et see on nii lähedal. Selle pärast siis mungad varjasidki inimeste eest tõde, udutasid ja keerutasid. See kõik on ju väga lihtne. Hoffman keeras end tammuvate huntide poole ja urises, teised vaatasid tema poole, tõmbasid siis tunnustavalt kõrvad pead ligi ja lasid saba sorgu. Tema oli pealik. Nad ei olnud siia tulnud niisama ringi vahtima, nüüd saavad nad tõeliselt inimeste ja usu eest võidelda. Hoffman kargas põrguteele sisse, alla mööda kitsaid kollaseid tunnelid, need tõmbusid kokku ja laienesid nagu soolikad, vetrusid nagu soo. Teised hundid sõrkisid tema kannul, ta kuulis nende ähkimist ja lõõtsutamist. Nad leiavad nüüd need deemonid üles, nad võitlevad nendega ise, ei ole vaja munkade kokkuleplust ja keerutamist. Siin ei ole muud võimalust kui võidelda ja võita, sest Jumal kaitseb usklikke ja ei lase neil deemonite käes surra.“ Mairi Lauriku „Jumala armulikkus“ viib Liivi sõja perioodi, kus noormees otsib oma röövitut tüdrukut taga. Mann Loperi teksti pealkiri „„See linn on meile kalliks maksmata läinud““ on pandud Peeter Suure suhu. Maniakide Tänav nime all kirjutav autor osutab rassipuhaste aarialaste teemale loos „Kolmanda Reichi triumf!“ Krafina nimega kirjanik „Elu jõud“ jõuab juba tulevikku, kus eestlaste iibe tõstmiseks planeeritakse teatud hetkel kolmikute sündi. Hargla „*Clemens Fellinus, Rex Estonicum*“ on avaldatud eespool tutvustatud kogumikus „Kolmevaimukivi“. Fantaasiamängud vanemast ajaloost meenutavad oma rahvusromantilise koestikuga kunagisi ajalooainelisi jutustusi ja romaane, nagu „Vallimäe neitsi“, „Aita“ „Leili“, „Vambola“ jt. Hargla on koostanud ka 2018. a. ilmunud ulmeantoloogia „**Vinguv jalaluu**“, mis sisaldab kümme head teksti, mis inspireeritud Fr. R. Kreutzwaldi ennemuistsetest lugudest. Loetlen: Joel Jans „Tarkmees taskus“, Andrus Kivirähk „Puulased ja tohtlased“, Mann Loper „Tänuolik Olevipoeg“, Siim Veskimäe „Kuu maa“, Maniakide Tänav „Kuningatütrel kingitus“, Indrek Hargla „Kahitud kuningatütar“ ja „Meristepidu“, Mart Sander „Üksinduse allikas“, Jaagup Mahkra „Rõugutaja tütar“, Meelis Friedenthal „Vinguv jalaluu“. Viimane ühendab 17. saj. pärit inimluust vile ja tänapäeva mõttemaailma ning paneb lugeja mõtlema nii surelikkuse kui ühiskonna mõjutuste üle, mis indiviidi tabavad. Üks suuri piinajaid ja suunajaid on ka internet. Muidugi teeb loo ulmeliseks ammuse pasuna puhumine, mis kutsus esile nägemusi. Kui Hargla kuningatütar kuulub muistsesse aega, mille kaudu autor üritab üldistada eestlaste kaugemat ajalugu, siis Kivirähk rähkleb uuemas perioodis ja osutab Rahvarinde perioodile, misjärel lugu jutustav tegelane hullub. Miks, uurige seda kindlasti! Murekarikas on seotud Balti ketiga! Ulmest peaks nüüd piisama.

Alari Janson. Meie küla ja muud lood.

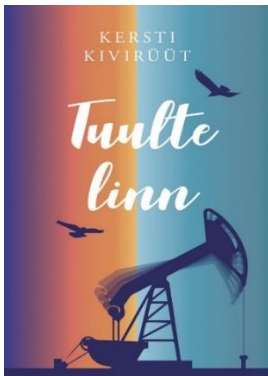
Kuna maaelust just sageli ei kirjutata, haarasin riulilt raamatukese kaasa. Eks need tekstid asjaarmastajalikena, üsna naiivselt ja pealiskaudselt mõjuvad, aga ega meil enam uhkeid külasid ja väarikat külarahvast suuremalt alles ole, ent veel vähem leidub neid, kes belletristikasse kalduvate maateemadega vaeva näeks. Ehk liialdan, aga nii igatahes näib. Loetavamad ongi just lühikesed külajutukesed, kõik muu on lahja, mõni tekstikene isegi tobedavõitu. Midagi pole parata, lugudes „Meie küla ema Goriot“, „Ka mina olen see küla“, „Kolmekümne-kroonine Eiva“ tajud tõelist külatraagikat, päris koomiliselt kujutatakse haigustest rääkivat külanaist loos „Ülihaige Vilja“. Muidugi ei jäta Papa Janson (ilmselt viitab kuulsale Papa Jannsenile) ühiskonnakriitilisi sõnu paberile torkamata, kasvõi näiteks „Kuidas meie küla valimas käis“. „Kui ma oleksin president“ on ülearu halvustav, lausa mage oma sisult. Tsiteerin kurbloolist „Ka mina olen see küla“, külaraamatukogudes leidub kindlasti lugejaid, kes neid tekstikesi südamevaluga mõtestavad, nagu Janson neid ilmselt ka kirjutab: „Siit ei saa edasi, ainult tagasi, sest rabad tulevad ette. Tee, mis toob ja viib ära, aga mitte kunagi edasi. Raudtee, mis kaks kilomeetrit eemal paar korda päevas siia-sinna viib, kaob. Tuleb uus ja kiirem, aga peatust enam ei tule, sest seda küla pole nii kiire rongi jaoks vaja. Jäävad ainult ametnike varem suure suuga antud lubadused ja palju ilusat valet, mida tulevikus eitatakse. See küla on hulk mitmekordseid halle maju, mille aknakardinateta korteritesse sokutatakse pensionärid või elu hammasrataste vahele jäänud inimesed suurematest kohtadest, et nad üldist pilti ei rikuks. Üks kool ja üks lasteaed, mis valdade ühendamisel ajapikku rahale ja kokkuhoiu-poliitikale kaotatakse. Ning siis kaovad ka noored ja lapsed, käies ainult jõulude ja jaanipäeva paiku vanavanematel külas. Vanainimestest aga saavad lõpuks jäljed õhus ja nende korterisse topitakse järjekordne eluheidik. Neile aga, kes veel elada jõuavad, ütleb tee: „Las ma võtan teil käest kinni ja viin ära sinna, kus on tööd! Sinna, kus teid ja teie lapsi tahetake rohkem!“ Ja nad lähevadki ega vaata enam tagasi. Täna on ilus päev. Poes pole järjekorda. Poe ees päikse käes pingil istuvad punsunud nägudega kalkarid ja joovad mõttetut teksti suust välja ajades odavat kanget õllelaga. Neist mõned on uued ja ma ei tunne neid, aga ometi on nemad see küla, oma lugudega, millel pole alati ilusat lõppu.“

Maarja Kangro. Minu auhinnad.

Irooniline ja vaimukas, enesekindlust õhkuv ja jõuline, nagu kogu Kangro ilukirjanduslik looming. Kahtlemata ka enesekeskne ja hinnangutes otsusekindel. Ent sedapuhku on tegu esseistikasse kalduva raamatuga. Veidi kohtab üleolekutki ametivendade ja -õdede nimetamisel. Peeter Sauter on väärtkirjanik aga X vist ikka pole... Ja siis protsendid, mida leiab rohkesti: kas naised ikka saavad täpselt sama palju auhindu kui mehed. 2018. aastaks on autori teada Kulka auhinna põhikategooriate laureaate seas naised 13,8%. Üldse on fakte põnevalt palju, seega autori eeltöö osutab põhjalikkusele ja täpsusele. Mina siin vigu küll otsima ei hakka, püüdkem konkreetses hoopis järele jõuda, võiks siinkohal hüüda! Ühtlasi sain pärast raamatu sulgemist aru, et eesti kirjandust ei tohiks väga tõsiselt võtta, mina aga olen selle „vea“ teinud. Algul autor kirjeldab pikalt ja põhjalikult oma tundmusi auhindade saamisel, lisades vahepaladena kilde oma tööst mitmes žüriis. Kuna olen ka ise pidanud mõnel korral auhindade määramisel otsuseid tegema, siis tuleb arvamustes üht-teist tuttavat ette küll. Maarja Kangro itaalia kirjanduse hea tundjana harib kahtlemata teose lugejat, lisaks leiab lugeja siit teatmelise väärtusega ülevaate ja analüüsi kirjanikest, keda auhinnatud nii kodus kui välismaal. Eks mõned tähtsad nimed protestivad ka ega tule raha vastu võtma. Tean, et Sartre oli niisugune mees. Muidugi pole „Minu auhinnad“ rahvamasside lugemisvara, aga kirjandusest kui ühest kultuuri osast saab ikka päris palju teada. Kangro osutab kirjanikele, kellest ehk paljud pole kuulnudki, ja ainult esinime puhul jään minagi isiku tuvastamisele hätta. Siis võib mõelda ju, et ilukirjandus ehk..., või siis väike varjamine? Ühtlasi võib üllitist isegi elulooliseks nimetada, ühe või teise isikliku ja mälestusliku detaili teksti lisamine annab selleks ju õiguse. Maarja Kangro on ju kirjanikuna eesti kultuuris ilma teinud nii- ja naamoodi. (Ikka need roppused!) Pikalt peatub autor prestiižiökonomial, tsiteerides nimekaid kirjandus- ja kultuuriuurijaid. Küllap aimate, mis sellise alajaotuse all jutuks võeti. Korralik bibliograafia raamatu lõpus võimaldab üht kui teist juurde lugeda, mulle nimestikud meeldivad, annavad soliidust juurde. Siiski natuke üllatab, teadmatuse pärast on piinlikki, kui palju on maailmas kirjandusauhindu, filmi omi on muidugi tohutult rohkem. Neid olevat isegi enam kui filme, mida aastast suudetakse toota. Kel tõsisem huvi, saab uurida kuulsate võitjate nimestikke: nt. lk. 226 on loetletud maailmas 20 tähtsamat auhinda ja 20 kordv laureaati, lk. 208 on kirjas kohalikud võitjad, lk. 193-195 on aga nimetatud kodumaised kirjanduspreemiad. Infot on ikka korralikult. Aitäh! Võtke teadmiseks ka mõiste „armuliku üleoleku strateegia“, jätan selle lugejale ülesotsimiseks, et mida see õigupoolest kujutab? Olgu kuidas on, aga auhinna võitmiseks peab kirjanik päris palju end promoma (on niisugune imelik sõna kasutusel), eriti Eestis, sest meil tähendab see ka müügi kasvu! Lootust

tõlkimisunistuse täitumiseks! Mulle jääb igatahes mulje, et „tutvus“ maksab ka midagi, kas žüriide liikmed on alati täiesti erapoolikud, jääb tõesti ja alati küsimuseks. Tsiteerimisväärsed jagub: „Enesepettus säästab vaimset tervist, ja lõpuks hoiab ju suurt osa kirjanikestki tegusana usk, et nad on nii omapärased ja ainulaadsed. Efektile on vastuvõtlikumad iseäranis nooremad või vähem kogunud kirjanikud ja muud loojad – mida väiksem on kogemus, seda omapärasem ja enneolematum saab tunduda iseene hää. Milline mässaja ma olen, milline tabudemurdja, kui läbinägelik! Aga ilma selle ebaadekvaatsuseta võiks inimene kirjutamast lakata ja masendussegi langeda. Loojatööd ilma BTA-efektita ilmselt teha ei saakski. Lõpuks arvab ka depressioonis luuletaja, et see, kuidas just tema oma isepärast viletsust näeb, väärib kirjapanekut ja kultuuriajakirjale saatmist.“ / Märkus: *BTA – better than average effect*, s.t. „keskmisest parema efekt“. / Väike õelusekuradike või lihtsalt lapseiroonia kõlab nõnda: „Tunnustusenäljas looja. Milline igihaljas nali, arhetüüpne koomiline figuur. Kui me olime Kirkega lapsed, 11–12-aastased varateismelised, naersime loojate ja nende pretensioonide üle noorusliku julmusega, sattudes oma õelast huumorist ekstaasi. Kui juhtusime vanematega Kuku-klubis kaasas olema, jõime end Pepsist kõrgendatud meelega ja hakkasime vastastikku kultuuriinimesi kommenteerima, mis päädis jõhkrate naeruhogudega. Ootasime, kes siis järgmisena keldrisaali trepile ilmub. Mihuke ulja juuksetuka, lehviva seeliku või sissepoole pööratud pilguga tegelane. Ja ta ilmuski, see erilisele pretendeeriv looja. Oo, mäherdune isikupära! Milline kordumatus! Oo! Purskasime naerma, ja see oli sihuke naer, mida nimetatakse pidurdamatuks, teismeliste oma.“ Eks ta ole!

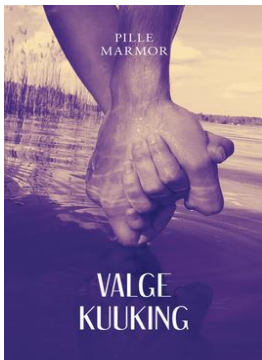

Kersti Kivirüüt. Tuulte linn.

Kirjanduskonkursil „Bestseller 2017“ pälvis romaan esimese koha. Nojah, kui nii, siis nii! Küllap on autor vaevagi näinud, aga pean romaani rohkem krimilooks, kui näiteks Katrin Pautsi „Hullu hobust“, kus ajalugu ja psühholoogiat enam. Jõhkramad teod, ajendiks saamahimu ja võim. Lõpuks saavad pahad mõistagi karistada ning head pääsevad terve nahaga. Ja segasevõitu esoteerikat leiab ka, või on need luulud, kuidas keegi seda soovib arvata. Teose väärtust tõstab lastega seotud kuritegude uurimine, lisaks tutvustab autor legendi jumal Odini ja viitab Thor Heyerdahlile, mis võivad mõnd lugejat harida. Aga „Tuulte linnaks“ kutsutakse Bakuud, seega enamus tegevusest toimub Aserbaidžaani pealinnas, siis Gobustanis ja salapärases mägikülas Khinaligis, ent leiab viiteid ajas kaugemale tagasi, isegi perioodi enne Kristust. Seega sündmused arenevad mitmel tasandil. Romaan algab vihjega aastasse 1922, kui Bakuust peavad Nõukogude võimu

eest põgenema sealse eestlaste kogukonna prominentsed liikmed, kes uurinud seal muude asjade kõrval ka kohalikku vett kvasiri. Kogutud teadmised on talletatud päevikusse, mis peidetakse eriti osavalt ära ning leitakse alles aastal 2012. Teemat saanuks väärtromaaniks kirjutada küll, praegu mõjub teos aga pigem naiivsevõitu kelmiloona. Niisiis, tubli Eesti ajakirjandustudeng läheb vabatahtlikuna Bakuusse, leiab sealt sõbra Rufati, kelle sugulane Tale töötab politseis. Väga kokkuvõtlikult sõnastades võib nentida, et noored hakkavad uurima, kes on need n.-õ. onukesed, kes röövivad lastekodudest seitsmeaastaseid lapsi ja sunnivad neid enda heaks kerjama või töötama. Juhtumite taga seisab teadagi mingi maffia. Head tegelased püüavad päästa põletushaavadega leitud poissi, vaikivat Orhani, kelle ümber suur trall käibki. Teiseks ihkab 1922. a. põgenenud eestlase järeltulija Rootsiss juua mingit imejooki-vett kvasiri, et saada jumalaks, nagu oli Odin. Üks hästi paha noormees leiabki mägikülalt kunagi peidetud päeviku väärtuslike andmetega. Aga nagu ühes bestselleris ette nähtud, saabub tubli politsei õigel hetkel ja päästab, keda vaja. Eesti juurtega rootslane, kes näeb oma luuludes kaht tarka ronka, nagu Odini legendis, lendab aga surematust otsides õhku, sest süütab tiku koopas, kust immitseb gaasi. Autor kirjeldab pikalt vana mehe hullumeelset unistust leida müütiline kvasirikaev ja sealt juues saada maailmavalitsejaks. Ahnitsejad niisiis saavad oma palga. Paistab, et Kivirüüt on aserite maal toimuvaga päris hästi kursis ja on suutnud Odini kaudu ühendada kaks nii erineva mõttelaadiga maad. Tsiteerin: „Anders oli ebaameeldivast tutvuse algusest hoolimata oma suhtumist Anneliisi ja Rufati muutnud ning jutustanud head tahet täis liitlasena ära Vootele Robertsoni ja Kvasiroili saaga alates Thor Heyerdahli avastusest kuni tundideni, mil ta oma sugulast terve õhtu rendiautoga jälitas. Ilmnes ka põhjus, miks Anders hilisel õhtutunnil Fazilya trepikojas ringi luusis – kui tüdruk haigla lähedalt rööviti, kukkus ta käekott tänavale. Käekotis oli märkmik Fazilya aadressiga. Anders oligi parasjagu Fazilya koduümbruses uusi vihjeid otsimas, kui ta Anneliisi ja Rufatiga kokku pörkas. „Need mõrtsukad tuleb maha lasta!“ käratas Rufat, kelle inglise keele oskus ei olnudki nii puudulik, nagu ta esialgu teistel arvata laskis. „Anders, sa pead sellest kõigest politseile rääkima. Juba homme hommikul,“ lisas Anneliis. „Olen absoluutselt nõus. Iga tund Kvasiroili eksistentsi on samm Nossu pankrotile lähemale.“ „Jah,“ nõustus Rufat, „siis ehk ei peagi me Khinaligi minema.“ „Khinaligi? Miks Khinaligi?“ ei saanud Anders Rufati märkusest aru. „Ega ainult sinul pooletoobised sugulased ole,“ märkis Rufat kibestunult, „minu politseinikust onupoeg arvab, et see kolgas on meile ja Orhanile kõige turvalisem redutamispäik.“ „Kolgas on see tõesti. Kuidas te sinna saate?“ „Mööda teed loomulikult!“ lausus Rufat uhkelt. „Kõigest

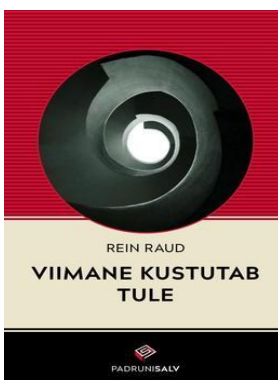
kolm tundi autosõitu. Kes oleks võinud arvata! Aserbaidžaani areng tänapäeval on..." „Jäta, Rufat!" Kuid erinevalt Anneliisist suutis Anders Aserbaidžaani moderniseerimisest sama hõlpsalt vaimustuda kui Rufat. „Kes oleks tõesti võinud arvata," noogutas ta tunnustavalt kaasa. „Kui mina omal ajal seal käisin, sai külla vaid eesli või helikopteriga." „Sa oled Khinaligis käinud?" olid nii Anneliis kui ka Rufat üllatanud. „Koos Thor Heyerdahliga, kas ma siis ei maininud? See meenutab mulle üht asja..." Anders võttis taskust pastaka ja hakkas puhta salvräti peale üksteisesse põimitud kolmnurki joonistama. „See on valknut. Minu onu obsessiooni sümbolne väljendus. Thor Heyerdahl avastas sarnaseid märke ka Khinaligi vaibamustrites. Mul tekkis tunne, et see kokkusattumus võiks meid kuidagi aidata..." Anneliis võttis konarliku kritseldusega salvräti näpu vahele. Tema huuled liikusid hääletult kui kuivale tõmmatud kalal. Talle meenus kritseldust nähes, et nad olid väärtuslikud asitõendid Rufati sportautosse unustanud. Kuid see polnud veel kõik... „Rufat, vaata," ütles ta hääle kähisedes. „Orhani põletushaavade armid on samasuguse mustriga." „On või... oi sa vana saatan!!! Asitõendid! Tale lööb meid mõlemaid maha!" Kui huvi, siis lugege, päris huvitav vaade, lisaks saate põimunud loo otsad kokku viia.

Pille Marmor. Valge kuuking.

Isegi naisteka jaoks liialt läila-lääge lugu. Autor pole isegi suvatsenud eesti nimesid välja mõelda, pesueht anglo-ameerika variatsioon, mis ilmselt kusagilt loetu või seriaalide põhjal kokku pandud. Tegevus toimub põhiliselt luksuslikus Londoni hotellis. Ma ikka loodan, et bestselleri kirjanduskonkursil pisut vaeti, mida auhinnata, (palun väga, II koht!) Midagi nii piinlikku pole varem olnudki sunnitud kätte võtma. Kompott sisaldab hullupööra suure armastuse loo, mille igal leheküljel korratakse peaaegu samu mõtteid, kus sees ka lahutatud naise sõprus geiga. Kõiki tegelasi ümbritseb tohutu rikkus, lukssviit, tualetid jne. Ja siis tuleb välja, et mees lahutab „hirmust" allilma ees oma ülimalt kirgliku abielu. Nojah, ta olnud kunagi nendega koostööd teinud. Naiivsust on kapaga, mingil leheküljel viitab naistegelane romaanile „Tuulest viidud", äkki sai autor sealtki inspirtsiooni kirjutamiseks, aga parem,

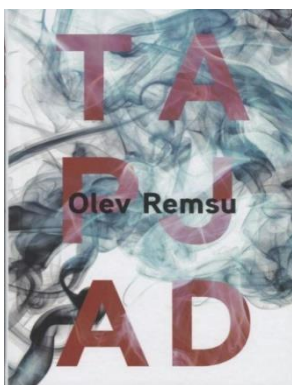
kui ta poleks „kuukinga" ette võtnud. Tüüpilised laused: „Kui Sara büroohonest väljus, astus Georg valgest limusiinist välja. Ta kandis valget ülikonda, valget särki ja punast lipsu. Kõigele lisaks meeldis Georgile kaabusid kanda, seekord oli kaabu tema peas samuti valge. Ülikonnapiintsaku taskust paistis välja punane rätik. Georg mõtles alati kõige peale. Loomulikult oli Sara lummatud. Georg oli lihtsalt üliseksikas, temast õhkuv sarm oli jalustrabav." Daam ise aga nägi niisugune välja: „Sara oli selles punases kleidis imekaunis. Kleidi ülaosa kattis õrn ja romantiline pits, siidist alumine osa hellitas õrnalt Sara sääri. Punased kingad olid uskumatult mugavad, hoolimata sellest, et need olid väga kõrge kontsaga. Georgile meeldis, kui Sara kõrgeid kontsi kandis. Kuna Sara oli Georgist lühem, siis kontsad silusid veidigi nende pikkusevahet. Sara nägi selles punases kleidis lummas välja ja seda mõistis ka Sara ise, kui ta suurest peeglist silmitses. Naise tumedad juuksed rõhutasid ta valget nahka ning kergelt punetavad põsed lisasid tema ilmele kütkestavat pehmust." Sarnaseid kirjeldusi leidub kümneid, ent on veelgi naiivsemaid.

Rein Raud. Viimane kustutab tule.

Juttu tuleb ikka väga peenelt seoseid põimivast ulmeromaanist, mida on nimetatud thrilleriks. Jah, on küll põnev ja hästi kirja pandud! Võimalik, et Rauast kujunebki meie Stieg Larsson, nagu raamatu tagakaanel öeldud, mina lihtsalt ei tunne kuigi hästi rootsi krimikirjaniku loomingut. „Viimane..." on kahtlemata žanri mõttes ka krimiteos. Romaani pealkirja interpreteerimiseni jõuab lugeja alles viimast lehekülge lõpetades. On laskmist, noalööke, verd, pöörast põgenemist ja üllatavaid hetki. Autori erudeeritus on kohe algusest peale tajutav ja tekst eeldab süvenemistahtelist lugejat. Sisu kiire neelmine ei tule minu arvates kõne allagi, nagu kriminaalromaanide puhul sageli arvatakse. Leiab siitki esoteerilisi vihjeid, mida ulme iseenesest ju lubab. Raud selgitab fantastika kaudu, milliste tagajärgedeni võib viia võimule pürgijate auahnus, enese maksmapanemise kirg, milliseid võtteid ja teid selleks kasutusele võeti. Seejuures saadab võimu juurde pürgijaid nende endi arvates puhas soov elu paremaks muuta. Kuidas usaldus ei maksa sentigi ja vale on saavutanud võitmatu koha. Indiviid on enamasti tähtsusetu terake ja juhtide karistamise võimalus vaid näiline. Võimu psühholoogia on samas kergesti aimatav, seadused ja karistused on ju nende määrata ja täita. Romaanis puudutab enamikku tegelastest noore portugali füüsiku keeruline katse mängida aja ja teadvuse vahelise suhtega, mistõttu suudab üks partei, Taassünnipartei, imelühikese ajaga ette valmistada valimislubadused, ent umbes samal ajal kaob teadmatutesse bussitais inimesi. Ajakirjanik Kairit hakkab pärast peaministriks saanud Trammi mõrva kaht juhtumit omavahel seostama. Rein Raud on haaravalt, sisu tõusvas joones põnevamaks muutes, sõlminud ühendusiite nii, et lõpplahendus üllatab ikka täiesti. Jah, võim vahistab inimesi, kellel võib olla

pisimgi seos kadunud bussiga ning saadab nad „asumisele“ saarele, kus nad peavad alluma kirjandusteraapiale, s.t. peavad kirjutama tekste, mille kaudu oleks selge, palju nad asjast teavad. Kirjandusteraapia, heldeke, milline leidlikkus! Kõik saarel viibivad tüübid on oma heitlike lugudega, ent hakkavad peagi mõistma, et midagi on valesti, ja kui siis uuriv ajakirjanik end nende sekka smuugeldab, hakkabki tasapisi põhjus selguma. Lugege ja nautige, üks tavalisem tsitaat, sest palju huvitavamaid lõike on kontekstist keerulisem välja võtta: „Kairit kergitas kulme. „Ära aja mind naerma,“ ütles ta. „Ma usun sind, kui sa räägid, kuidas su südametunnistus sind vaevab, sest oled süütutele ja asjassepuutumatele inimestele kannatusi põhjustanud. Nii et ega sa sellele päästikule vajutamisega ka elada ei saa.“ Ta jätkas rahulikult bensiini valamist ja hoolitses selle eest, et ka raamaturiidid ja kapid saaksid oma osa. „Tõsi,“ nõustus Krõõt. „Aga mul on siin rohkem kuule.“ Nüüd jäi Kairit korraks seisma. „Ilma sinuta need riistad ju käima ei lähe,“ ütles ta. „Kui sa ennast maha lased, on see krempel ju kasutu?“ „Mitte päris,“ naeratas Krõõt. „Sozinho on ju elus, tema saaks üksi ka suurepäraselt hakkama, või õpetaks kellegi välja, kui tarvis.“ Kairit sai aru, et Krõõdal on tõsi taga. Ja hindas oma šansse. Krõõt seisis tema ja ukse vahel. Ülevalt talle keegi appi tulla ei saa. Nii et sedapuhku peab jälle üksi hakkama saama. Aga mitte kuidagi ei suutnud ta ette kujutada, et võiks lüüa seda naist. Ta pani kanistri maha ja lükkas selle jalaga ümber, ülejäänud bensiin voolas mööda põrandat laiali. Välgumihkel oli tal õnneks taskus, koos avamata suitsupakiga. Krõõt tõstis revolvi kahe käega üles ja sihtis tema rinda. „Tule mõistusele,“ ütles Kairit. „Sa tead ise ka väga hästi, et sa ei suuda inimest tappa.“ „Enne ei tea, kui pole proovinud,“ vastas Krõõt, aga tegi nüüd teise käega midagi ootamatut. Ta vajutas ja keeras paari nuppu. Aparatuur hakkas raugelt sumisema, mõnede monitoride ekraanid läksid helendama ja üks antenn hakkas tiirlema. Kairilt pilku pööramata asus Krõõt lähimal klaviatuuril ühe käega vilunult klimberdama. Masinad reageerisid sellele natuke teistsuguse häälega. Veidi muutus ka valgus. „Olgu nii. Üks katse veel. Äkki ikka õnnestub midagi selle sinu Diana heaks teha,“ ütles Krõõt. „Kas sa siis annad järele?“ Püstolit ta ära ei pööranud. Kuskilt süsteemist kostis heli, nagu oleks e-kiri teele läinud. Muud masinad võtsid aga järjest suuremaid tuure üles. Aeg on teha, mis tarvis, ja jalga lasta, taipas Kairit. Tõenäoliselt Krõõt ikkagi ei arva, et ma praegu välgumihkli bensiiniloiku viskan. Ja kui tulistabki, tuleb kõigepealt kummardada ja ta pikali lükata. Seda ma ometi suudan? Küll siis juba on meil mõlemal ühtviisi kiire siit välja pääseda. „Nüüd lähme siit minema,“ ütles Krõõt. „Üht- või teistpidi. Ma hoian sind kirbul, ära sa mõtlegi.“ Lisaks aparatuuri undamisele oli nüüd hakanud tiksuma ka vali ja metalse kõlaga metronoom. Kairit ei teadnud, mida see tähendab, aga arvata võis, et head igatahes mitte. Ta võttis välgumihkli taskust, klõpsas selle põlema ja viskas maha, ise samal ajal ettepoole sөөstes, nii et kuul Krõõda püstolist vihises tal napilt üle pea. Aga seda, kas ta oleks võimeline Krõõta ründama, ta teada ei saanudki, sest ootamatu väledusega oli Krõõt taganenud keldri uksest välja ja selle lukku löönud. Ja kui Krõõt tagasi vaatas, siis nägi ta ehmatusena, et uksepult oli tal hüppe ajal maha kukkunud ning põles nüüd bensiinilombis heleda leegiga.“ Nõnda kui romaanis „Kell ja haamer“ (2017) jätab autor selleski romaanis otsad lahti, mis võimaldab järje kirjutada, kuigi kõik sõlmed ja rasked keerdkäigud on osavalt põimitud ja tervik täielik. Muide, Birk Rohelennu romaan „Kuldne laps“ sobib jõulise süžee ja tugeva psühholoogilise põhjendatusega „Viimane kustutab tule“ kõrvale, sellest kirjutan aga kunagi hiljem.

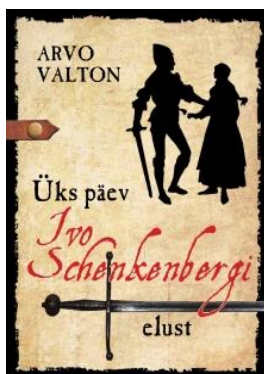

Olev Remu. Tapjad.

Natuke romaani, rohkem vist mälestustes sorimist. Remsu on Tartust palju raamatuid kirjutanud, ime, et suutis veel ühe välja pigistada, niisuguse keskmise piiril balansseeriva loo. Kuigi jah, tapjaid ei osanud ma ära arvata. Ühe tegelase prototüübi tunnevad vanema põlvkonna lugejad kindlasti ära, professor Bergi sarnane õppejõud liikus kunagi Tartu ülikooli seinte vahel tõesti. Natuke äratundmisrõõmu pakub ka esimese kursuse tudengite kolhoosis käimine, seekord siis kartuleid noppimas. Uued põlvkonnad sellest midugi midagi romantilist ei leia, ja ausalt öeldes ega see mõnus töö ei olnud. Kaks keskset tegelast on teravalt vastandlikud, üks, vaatamata nõrkusest alkoholi vastu, positiivne, teine paras ülbik, kas ka kunagi autoriga koos õppinud, ei tea. Tegelasest neid samuti omamoodi ellusuhtumisega. Ema ja tütar, kelle eluvaated ja -käsitlus küll erinevad, ei suuda teisiti vägivaldsetest meestest vabaneda, kui kasutavad

seda viimast võimalust, tapmist. Ent üldiselt kirjeldab Remsu tudengielu paremaid ja kehvemaid külgi, meenutab sotsialismi eelseid kasutatavat toonase asjade valitsuse juhi poja käitumist, kes võib endale kõike lubada, kuid osutub raamatu lõpus koos oma „vägeva“ isaga parajaks perverdiks. Muidugi leidub ka noortevaheline väike „romaan“, kus ükski kolmest õnnelikuks ei saa. Ühest noorest mehest saab karjeristist teleajakirjanik, teisest, kes ülikoolist välja visatakse, alkohoolik, ja puhta hingega niust peaaegu sunniviisiliselt esimese abikaasa, kes pidevalt mõtleb teise peale. Tüüpiline stsenaarium. Nõukogudeaegse tegelikkuse kajastamises midagi eriti huvitavat ei leia, paraku vaatab lehekülgedelt vastu palju labast ja robustset teksti, mis pole kuigi osavalt põhjendatud, kaht kokkumängu korraldavat naisametnikku näidatakse pigem lollikestena kui kavalatena, haritlastest

sõbrannade juttu on kohati lausa piinlik lugeda (lk. 168–169). Üks abielu korraldati nõndaviisi: „Juba järgmisel päeval pärast tütrega Werneris istumist helistas Armida Suvak Tallinnasse Nadjale. Kuna telefone kuulatakse pealt, selles olid mõlemad naised kaljukindlad, tegi Helli ema ettepaneku saada kokku Moskva kohvikus. Ta vormistas endale komandeeringu vabariigi pealinna. „Mul on...“ alustas Armida Suvak, ent Nadja pani näpu huultele. Kõik oli selge, pärast sõbrannaloba võtsid nad Võidu väljaku peatusest takso ning sõitsid Piritale. Istuti mere äärde pingile, et vinguv tuul, kohisevad lained ja äge kajakakisa summutaksid jutuajamise. „Sinu bossi poeg rikkus mu tütre ära,“ alustas Armida Suvak. „Ai-ai-ai,“ vangutas Nadja pead ning jutustas selle peale hea hulga lugusid tütrerikkuja isa armuafääridest. „Milline õudne ringitõmbaja! Vastik seelikukütt! Ise peab ennast elumeheks! No, lubage naerda! Ta oma naine, kunagine priimabaleriin Maria Bogomolova...“ „Maria Bogomolova! Oh sa sinine sitikas!“ hüüdis vahele Armida Suvak ja vangutas hämmeldunult pead. „Ma jumaldan Maria Bogomolovat, ma jumaldan siamaani! Alati, kui „Estonia“ Tartus gastrollil oli, istusin ma esimeses reas, nina vastu lina, see on nina peaaegu vastu virtuoosi. Ja Helli istus mu kõrval. Me oleksime võinud käega ta jalast kinni haarata. Jumaldan!“ „Vaata, see sama virtuoos esitas asjade valitsuse seltsimehelikku kohtusse kaebuse oma mehe peale. Paberil olid kirjas kõik kodanik Ralf Ilustrummi hooratööd. No võibolla mitte kõik... Asjade valitsuse seltsimeheliku kohtu esimees olen täiesti juhuslikult mina. Ja see ei olnud naise poolt niisama tühi jutt, tal olid asitõendid...“ jätkas Nadja ja pidas raskekaallase hingamispausi. „Mis asitõendid saavad olla? Salamikrofonid? Salakaamerad? Kas õnnestus hooratööd lindistada? Või koguni pildistada?“ pakkus oletusi Helli ema. „Naistepüksid! Tuleb välja, et seltsimees Ilustrummil on ebaterve, perversne hobi – kogub naiste aluspükse,“ pahvatas Nadja. „Ja need esitaski endine priimabaleriin asitõenditena. Leidus selles kollektsioonis igasuguseid – roosasid, siniseid, isegi veriseid trussikuid, pitsilisi, üks oli päris katki rebitud, ehk oli tegu vägistamisega? Olid vanaemarõõmud, pantaloonid, futbolkad, mõni oi niisugune riba nagu voorusevöö, ei katnud ihu sugugi. Ja sekka ka paar rinnahoidjat. Võib-olla nondel lirtadel ei olnudki pükse jalas, kodanik Ilustrummil tuli rahulduda väiksema saagiga, muidugi kollektsionääri pilgu läbi. Tegime seltsimehele seltsimehelikus kohtus viimase hoiatuse moraalse laostumise, Nõukogude inimesele ebaväärika käitumise pärast, nõnda et ta on meil peos. Ainult üks kaebus veel ja nokukangelase demoraliseerumise küsimus läheb parteibüroole, sealt ei ole kaugel jalaga vastu sabaalust saamine.“ Kas grotesk, igatahes ei jätnud Nadja oma „võimu kasutamata“, nii et Armida tütar sai tähtsa mehe poja seaduslikuks naiseks, edasi ei lähe aga neil kuigi hästi.

Arvo Valton. Üks päev Ivo Schenkenbergi elust.

Kirjandusklassiku lühiromaan sobib eelkõige põhikooli vanematele klassidele lugemiseks, nagu kunagi Enn Kippeli „Meelis“, mis kuulutab küll maarahva ja venelaste iidset sõprust. Valton on valinud raamatu tegelaseks Balthasar Russowi „Liivimaa kroonika“ kaudu teada maarahva juurtega Tallinna müntijaselli Ivo Schenkenbergi, kes tegutses Liivi sõja ajal talupoegade rühma eesotsas. Sõjamehest on kirjutatud romaanile asjaliku järelsõna ajaloolane Inna Jürjo. Viimase teksti on Valton pisut laiendanud ja Ivo persooni sedavõrd lihtsustanud või on õigem öelda idealiseerinud, et tundub, nagu ei oleks paipoisist sõjapealik muud teinudki, kui hoolitsenud hädasolijate ja Tallinna vaesemate elanike eest. Paljud mäletavad kindlasti teist äärmust, kui Ivo „Viimses reliikvias“ mängiti kurjuse kehastuseks. Aeg oli tookord teine! Raamatu väljaandmise plussiks on kahtlemata ajaloos eksisteerinud noore mehe meenutamine eesti lugejale, sest Jaan Krossi „Kolme katku vahel“ käib ehk tänasele noorsoole üle jõu. Valtoni lühiromaanis puudub paraku ajastu hõng ja tundelaad, 16. saj. õhustik on peaaegu olematu, tegelane kuuluks nagu tänasesse päeva, ometi kujutab autor üht märtsipäeva *anno domini* 1577. Võimalik, et kirjanik soovibki sellist mõju, sest rahvusluse tähtsust tuleb tõesti rõhutada, ent kas just nõnda...? Liiga lihtsustatud ja isegi uskumatu on Ivo jutt ja suhe inimestega, kellega ta päeva jooksul suhtleb. Ja kuigi teda nimetatakse Hannibaliks ja mehi tema sõjasalgas Hannibali rahvaks, tuuakse kasutusele ka väljend eestlased! Seda kasutati toona harvem, põhiliselt oli käibel ikka „maarahvas“, „hallid“. Ivo on ka väikesti filosoof, aga niimoodi vana mehe kombel. Mõtiskleb elu lühiduse üle, vaatab tähistaevast ja arutleb eksistentsiaalselt, lisaks küsib endalt, kas Russowi kroonikasse sattumine päästab ta unustusest? Päästab, nagu loeme, sest Pühavaimu koguduse pastori kirjutatud ja kroonikasse pääsenud hingi on varemgi eesti kirjanduses kasutatud. Ivo on konkreetsetes teoses n.-ö. naistemees, kellesse sõjapealiku enda meelest on armunud isegi venelaste käest päästetud aadlipreili. Oma seadusliku naise kõrval elab ta avalikult Kullamaa külatüdruku Pääsuga, kes küll tegutseb teenijannana, kuid kellesse Ivo armub ennekõike ilu ja tarkuse tõttu. Muidugi, belletristikas on kõik lubatud, aga meile meenub kohe Jaan Krossi ajastutõesem Ivo karakter. Valitud tsitaat kõlab nii: „„Kas sa tead?“ „Ei tea, aga aiman,“ lausus Ivo rõõmsalt. „Mida sa aimad?“ küsis Pääsu. „Seda, et sa armastad mind“, vastas Ivo, kuid midagi jäi nagu lõpuni ütlemata. „See on ammu teada,“ ütles Pääsu, „mina räägin hoopis muust.“ „Oi, nüüd tulevad suured saladused ilmsiks,“ lõõpis Ivo. „Ära lõõbi, asi on tõsine, maa ootan sinult last,“ tunnistas Pääsu ja see ülestunnitus sarnanes hõiskamisele, kuigi oli öeldud peaaegu sosinal. Ivo

kallistas nüüd armastatut eriti tuliselt ja sosistas vastu: „Mul on südamest heameel! Millal ta sünnib?“ „Tõenäoliselt septembris.“ „Enne piiramist tehtud,“ arvutas Ivo. „Kas on poiss või tüdruk?“ „Poiss muidugi,“ oli Pääsu kindel. „Kust sa tead?“ „Mul pole olnud esimestel kuudel iiveldust.“ „Kas see on mingi kindel tunnus?“ „Vanemad, kogenud naised räägivad.“ „Kas naiste juttu saab uskuda?“ ei saanud Ivo lõõpimata olla. „Kelle juttu siis veel! Naised on tõsised inimesed, nemad ei vassi,“ teadis Pääsu, olles nakatatud Ivo kerglasest toonist. Siis olid nad mõnda aega vait, ning Ivo küsis nüüd juba tõsiselt: „Kas kardad ka?“ „Mida? Kas sünnitust või? Kõik naised sünnitavad, mida seal karta.“ „Ma ei mõelnud seda. Kas kardad, kui peaksid lapsega üksi jääma. On ju sõjamehe elu nii ebakindel.“ „Kui sinuga peaks midagi juhtuma, kasvatan ma poja üksinda üles. Nii kange sugu, nagu on sinu oma, ei tohi maa pealt jäljetult kaduda. Nagu sina oled kangelane, peavad ka sinu järglased olema eesti rahva kangelased,“ teatas Pääsu kindlal toonil. „Ah et eesti rahva kangelased?“ lausus Ivo mõtlikul toonil. „Muidugi. Ma kasvatan ta eestlaseks!“ uhkustas Pääsu. „Paljud eestlased on orja seisuses,“ ütles Ivo peaaegu kurvalt. „Sinu järglased igatahes mitte. Ja kindlasti tuleb ükskord aeg, mil ükski eestlane ei ole ori.“ Nagu teame, läks veel mitu sajandit, kui haritum talupoeg nii hakkas mõtlema, aga unistus rahvusluse edasikestmisest on alati kirjaniku kreedoks olnud, nagu ka hõimurahvaste kaitsmine Venemaal. Selleks on raamatusse toodud vangivõetud tšeremiss, kes sunniviisiliselt sõdinud venelaste poolel ja keda Ivo ravib ja kaitseb. Ja Märjamaa arstile on siingi vihjatud, meenutan, et 2017.a. ilmus Valtonil „Märjamaa legend“. Russowi isikut tutvustab ta samal kombel kui Jaan Kross, et on maarahva juurtega, Kurla külast Tallinna veovoormehe poeg. Aga kirjutajad on erinevad, nii ka lähenemine kirjandusele mitmekihiline. Ja veel, Toomas peaks käänduma Tooma, mitte Toomase.

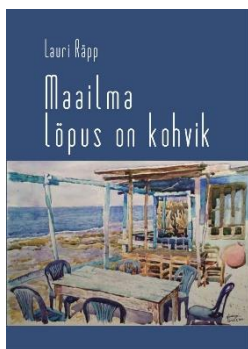
Liivametsa Lugemised - 113 / 2019

LÄHETUSLAUSED

Tõnu Õnnepalu kirjutab: „ Imelik, / et saab siit tahta / kusagile veel. / Kas siis kusagil / on õhtud / rohkem õhtud? / Kas siis kusagil / on veinil / teine maitse? / Kas siis kusagil / antakse elatud elu / sulle uuena tagasi?“ („Looming“, 2018, nr. 10). Tõepoolest, küsigem mõnikord endalt, kas kusagil mujal saab eestikeelset eesti kirjandust paremini mõista?

14. märtsil tähistab Eesti Rahvusraamatukogu emakeelepäeva konverentsiga „Kas tõesti häbeneme riigikeelt?“ Esinema on lubanud tulla Merilin Aruvee, Martin Ehala, Piret Kriivan, Ülle Madise, Rein Raud, Märt Treier. Registreerimine on tänavu vajalik, seda saab teha rahvusraamatukogu kodulehel. Olete oodatud! Mure eesti keele pärast aina kasvab!

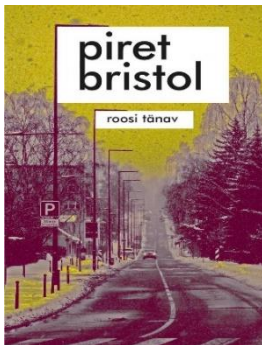
LOETUD RAAMATUD

Lauri Rapp. Maailma lõpus on kohvik.

Reisimuljetest inspireeritud kirjandust ilmub tohutult, aga mõni kirjutaja paistab omapäraga rohkem silma. Räpi tekste võib vabalt jutustusteks nimetada. Seljakotiränduril on oskus inimesi vaadelda ning kirjeldada, kogumikust võib leida nii impressionistlikke pildikesi kui postmodernismi oma alastuses, realismi nagunii. Tõsi, esimene lugu „Tüdruk, kes surfas tuhanõlvadel“, sisaldab sentimentali, aga see on ka puhas armulugu, mille melodramaatiline finaali. Kui autor ei osutaks konkreetsetele reisele, siis võiks rääkida koguni puhtast belletristilisest žanrist. Ka viimase teksti, nimiloo lõpp on kurvavõitu lõimega, aga mitte traagiline, sest üks elupõline ilmapidi kondaja lahkub siit maailmast ühes Nicaragua sadama räämas kohvikus täiesti rahulikult. Ülejäänud jutud, olgu siis Aafrikast või Ladina-Ameerikast, on täis elutervet ja ägedat seiklemist. „Professor Geraldil sekeldused Vietnamis“ panid mindki, üsna panetunud lugejat, naerma. Professoril läheb tegelikult alailma kehvasti, ta satub täiesti muserdavatesse olukordadesse, aga need ei tapa tema rändurivaimu. Tutvagem selle isikuga: „Esimest korda kohtasin ma professor Geraldit Kuubal. Ta oli reisikaaslaseks mu semudale, kellega olin sõbrunenud Valencias. Verinoor professor oli Herraduro rannas lõunamaiste kaunitaride järel vaieldamatult pilgupüüdja number kaks. Seda mitte oma maskuliinse ilu, vaid kaenlaalusteni välja venitatud liibuvate ujumispükste tõttu, mis tema kaarjalt pehmed vormid liigselt esile tõid. Geraldil on olemas kõik see, mis hajameelse professori kuvandiga kaasas käib. Ta on ühteagegi nii lapsik kui varaküps. Elutark, ent naiivne. Kohati äärmusteni pedantne, aga kohmakas. Vastuoludest tulvil. Tema mõtted on peamiselt hõivatud oma erialaga, mistõttu argitoimetused jäävad tal sageli tagaplaanile; pigem on ta nendega hädas. Kui sija lisada hooletu suhtumine oma välimusse, mis

karjuvas vastuolus Saksa aadliku käitumismaneeridega, sügavas miinuses nägemine, mida päästavad vaid šampanjapudeli põhja paksuste klaasidena prillid, ning ta pehmeid näojooni tasakaalustanud metsik karvakasv, mis vohab nagu vesihein peenramaal, siis saame kokku suurepärase ja värvika tegelaskuju.” Jah, Rapp oskab maailma eri paigus kohatud tüüpe ilmekalt kirjeldada, nende olemuse nõrgemad ja tugevamad kohad esile tuua. Geraldiga kohtub autor ka loos „Teekonnal Aafrika unistusse”. Imelisi karaktereid leiata lugedes veelgi. Mõistagi kuulub nooremapiolsete meeste ellu lausa hirmuäratavalt mõjuv kogus alkoholi (nt. rummi), mis ei peata kordagi nende edasiliikumiskirge. Juba viidatud „Aafrika unistus” on tegelikult valge mehe rajatud hotell, mille kaudu kujuneb keskseks itaallase omaniku elusaatus, mis ta lõpuks Tansaaniasse toob. Ja siis mustad mehed, neid on ikka mitut sorti. „Nõiutud saar” viib autori Nicaragua saarele Ometepe, kus kohtuvad juhuslikult eestlasest rännumees ja rootslanna, kelle vanavanemad olid paadipögenikud..., fakt ilmneb perekonnanimesid võrreldes. Fakt kinnitab, et maailm on tõesti väike, muidu ju selliseid asju ei juhtuks. Ent saarel põrkab Lauri Rapi renditud tsikkel kokku tee peal kakerdanud ja oma seamõtteid mõlgutanud kuldiga: „Järgmisel hetkel avastasin end tolmupilve seest. Ja rolleri alt. Steppenwolf vaikus. Jäi vaid vilin, nagu oleks keegi grammofoninõelaga katkematult tiirutavat vinüüli kraapinud. Kui pilt selgines, mõistsin, et plaadi asemel keerleb kummuli läinud rolleri ratas. Vasakus peopesas laiutas auk, millest võis hea kujutlusvõime korral isegi läbi näha. Minu vasem jalg oli varvastest põlvedeni kirju kui ERM-i vaibanäitus. Särgi sees laiutas Vahemere mõõtu rebend. Käsi kuni küünarnukini nägi välja nagu roostes juusturiiv.” Kogumik „Maailma lõpus on kohvik” on vahva lugemine, olgu suvi või talv, mina jään igatahes uusi lugusid ootama.

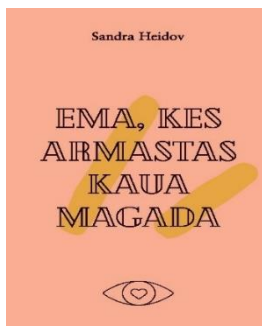
Piret Bristol. Roosi tänav.

Bristol on 1990-ndate Tartu elust ja kohanemisest uue ühiskondliku tõega kirjutanud mitu raamatut. „Roosi tänav” pidavat olema viimane, aga ega tuttavale ja läbitunnetatud teemale enam midagi sisuliselt uut, põnevat ja haaravat ei lisandu. Romaan on ühtlasi järg triloogiale „Maailm, mis on hea”, kus autor kirjeldab samuti oma nooruse ülikoolilinna ja toonast segasummalist elu. Raamatute pealkirjaks võiks ka olla „tüdruk, kes otsib Tartus õnne ja armastust”. Eks armastust isegi leiab, aga katkendlikku ja ebaküpset. Mehed noore naise ümber pole just eriti usaldusväärsed. Väikelinnast Raplast pärit hapra hingelaadiga, pidevalt segaduses, sageli tahtejõuetusega mängiv-epateeriv peategelane Triinu heitleb oma soovide ja võimaluste keerises. Noor naine, kel filoloogiaõpingud pooleli jäänud, ei leia püsivat tööd ega selget kohta oma elus. Samas, kirjutamisest, kirjanikuks saamisest unistab ta endiselt. Oma elu ja tegemised talletab Triinu rutakalt päevikusse, siis on sealt kunagi hea materjali võtta. Agaralt suheldes ja sõpru otsides näib ta peasaatjaks olevat pigem trööstiihkav hing ning üksindus. Pidev ühest kohast teise kihutamine ja maalt (Peedult) linna hääletamine täidab paljusid päevi. Öömajale jääb enamasti sinna, kuhu parajasti jõuab või kaastundest kutsutakse. Tänavatel hulkumise vastu pole tal ka midagi, olgu ilm milline tahes, eesmärgiks sageli armastatud mehega kohtumine. Suvi Tartus tundub olevat Triinu lemmikaastaeg ja selle vaatlemisega tuleb ta detailitüpselt toime. Triinu on elanud pikalt hulkurielu – ega see kena väljend ei ole, kuid sedapuhku on talle leitud siiski midagi püsivat, keldrituba Roosi tänavas, mille seinad ta mustaks värvib. Ka vastassugupoolega suhtlemisel käitub ta kaootiliselt, kinnisideeks muutunud ja dramaatiliseks kaaslaseks valitud labiilse käitumisega Albert on aga abielumees, ka elumees. Alkohol täidab nende ühiseid hetki, loomulikult seks, paraku vaimseid jutuajamisi suurt ei toimu. Ent naise ümber seibib veel mehi, kellega tal erinevad ja segased suhted. Igatahes ei suuda Triinu vähemalt kolme mehe vahel pendeldades mõistlikke otsuseid langetada. Tegelikult neid üheselt arusaadavaid otsuseid vist ei leidu. Triinu teeb end igal sammul nagu tahtlikult õnnetumaks ja ega ta kaaslasedki eriti õnnetunnet paku või süvenda. Üks tema loomuomadusi on tegeliku vaimse võimekuse kõrval naiivsus elu suhtes. Ainult boheemlusega ei saa üheski ühiskonnas hakkama ja ta teab seda. Muidugi on 1990-ndad tagantjärele vaadates kohati kiskjalikud ning nõudsid härja jõudu ja kannatust, aga enamasti tuldi ju toime. Mitmel korral rõhutab noor naine, et ta ei tea, kes ta on. Tema deviis on elada päev korraga. Endine kursuseõde küsib lausa otse, kas nii peab siis elama? Kes raamatu läbi loeb, saab teada ka vastuse. Suhted emaga on Triinul kohutavad. Jääb mulje, et noore naise psüühilised häired pärinevadki lapsepõlvest ja kindla paiga leidmine siin taeva all on Triinule osutunud ülejõukäivaks. Ometigi suudab ta ellu jääda, ehkki tervisehädad piinavad teda pidevalt, nii et rohtude söömine kuulub igapäevategemiste miinimumi hulka, ka siis, kui kõht on tühi ja leivapalukest tuleb loota teistelt. Tõsi, ta suudab veel eneseanalüüsiga tegelda, aga mingeid kardinaalseid muutusi ei jaksa ette võtta.

Tartu kuulub teatavasti paljude eesti kirjanike teostesse, Piret Bristolit tegelane analüüsib linna eksistentsi nii: „Nad loevad raamatutest välja inimese hingeelulisi maastikke; taandame hingeelus toimuva või sealt puuduva linna märkideks (või linnast puuduvateks märkideks). Tähtis, lausa enesetunde küsimus on linna lakkamatu ülerõhutamine. Nagu oleksid Tartu ajaleheputkad ja

viiekorruselised majad millegi poolest erinevad teiste linnade omadest. Parklad ja bensiinijaamad Annelinnas ja Laagris. Aknad – õhtuti üksainus tulemeri. Nii ta seda kirjeldas. Nüüd on seda kirjeldust juba raske uskuda. Kirjeldust on raskem uskuda kui väidet nende akende taga elavatest tuhandetest õnnelikest inimestest. Võrreldes meiega. Önn ja nauding kui inimlikud kvaliteedid, mille järel nad jooksevad. Seejärel kogu muinasjutt õnnest. Panna nad tõtt rääkima, kas sa tunned seda meest, kas sa tunned seda naist? Veel polnud ma jõudnud äratundmiseni, et küsimus on tunnistuses, võimalikult täpses, ja peasüü tõeväänamises; minu vastasmängija peaomadus on muuta inimesed valetajateks ning tema meetod sokraatiline psühhoterror. Tean ka vastupidiseid juhtumeid, kus tõerääkijaks saadi hea meelega. Salgaksime Annelinna olemasolu maha kus tahes maailma paigas. Asume piiril. Otsime unustust tühimuse eest, teadmata veel, et ka siin muutub kõik kiiremini, kui meile meeldiks, ühel hetkel nihkub kodumaailm teise kohta – aegruumi, ütleks kirjandusteadlane – traditsiooniliselt nemad, kes teineteisest ei hooli, vaid ainult endast ja teistest kui oma soovide tagasipeegeldajast või täitjast. Viimane ei käi meie kohta. „Ankru” baar, pimedas valendavad lauad; endiselt loksutab kanal räpast vett. Öös langev täht sillerdab kanalil ja kutsub üle vee kõndima. Lootus on purjuspäi meeletu ja rüütab end kaine loomuliku teguviisi ununevatesse hilpudesse.”

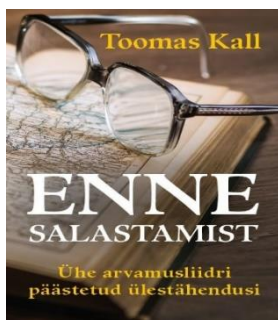
Alljärgnevad laused aga meenutavad pisut Kafka sõnu ühes kirjas sõbrale: „Kui kirjutada tahad, pead teadma kümneid kordi rohkem kui tavaline inimene. Lause peab lugejale vastu nägu virutama ja ta pikali jätma. Paljaksröövitu. Nagu totaalne, kui hästi õnnestunud pangarööv.” „Roosi tänav” küll kirvega kuklasse löömise tunnet ei tekita, aga näitab otsingutejanus noore inimese võitlust iseenda, kodu ja ühiskonnaga eluaastatel, mil tavaliselt valitakse kurvid ja lõigud oma teel.

Sandra Heidov. Ema, kes armastas kaua magada.

Pealkiri tundub pisut hoiatava alatooniga, et emme on laisk ja ei hooli lastest niipalju, kui vaja. Kuigi raamat on pigem naistekas, on teema aktuaalne ja paljusid peresid puudutav. Peategelane Erika elab kahe lapse ja mehega alevis, kuid töötab võõrkeeleõpetajana Tallinnas. Sõnaga, autor kirjeldab lihtsate lausetega paljude pereemade vurrkannina keerlemist. Naise unistuseks on algaval koolivaheajal magada öösel vähemalt kaheksa tundi, pisut rohkemgi, nagu inimestele soovitatakse. Paraku nõuab perekond pidevalt hoolt ja kuna lapsed on varase ärkamisega, ei saa ta isegi vabamatel hommikutel rahulikult teki all nohiseda. Kuid raamat mõjub kuidagi igavalt, lapsed on tublid ja nutikad, mees armastav ja mõistev. Koolitegemistest palju ei kuule, küll teatab Erika, et koolituspäeval moodustati energiaring...

Esiletõstmist väärrib küll kogemata kutse saanud psüühiliselt tundliku või haige poisi kutsumine ja tulemine tütre viiendale sünnipäevale. Nii et positiivne ja lihtsakoeline romaanikene, tsiteerin: „Lamasin voodis, silmad kinni, ja arvestasin mõttes, kas ma olin saanud täis magada need kaheksa tundi, mida loetakse vajalikuks, et keskmine inimene end välja puhkaks. Ma püüdsin kujutleda keskmist täiskasvanud inimest, kelle ees on kolmeks täiuslikult võrdseks sektoriks lõigatud kreemitort. Tõstetakse esimene tükk: palun, siin on teile kaheksa tundi töötegemiseks. Järgmine tükk: siin on teile kaheksa tundi vaba aega. Ja kolmas tükk: üks väike uinak, täpselt kaheksatunnine. Olin kindel, et hiljemalt paari ööpäeva pärast on keskmisel täiskasvanud inimesel süda paha, ja üldse mitte tordist. Keerasin ennast paremale küljele, tegin silmad lahti ja nägin öökapil oma kodumärkmikku. Siis tuli mulle meelde, millega ma olin eelmisel ööl tegelenud. Sirutasin käe, võtsin märkmiku ja püüdsin seda pikali olles lapata. Lehed vajusid keskele kokku, aga lõpuks õnnestus mul sõrm õige koha peale pista. Ma olin eelmisel ööl tegelenud täieliku jamaga, kuigi köögilaua taha istudes oli mul mõtteis olnud ehk hoopis midagi muud. Aga ometi olin tõsimeeli kirja pannud Barbara sünnipäevapeo prioriteedid. Olin kasutanud seda eemaletõukavat sõna, mis nüüd, hommikul, judinaid tekitab, sest hämaras köögis oli minu jaoks korraga muutunud kõige tähtsamaks Barbara ja see, et tal oleks tore sünnipäev, millega ta rahule jääks.” Eks tegevus keerlebki peamiselt sünnipäeva ümber, aga üht head uut koolieluromaanit oleks vaja küll.

Toomas Kall. Enne salastamist. Ühe arvamusiidri päästetud ülestähendusi.

Kes on lugenud „Postimehest” tuntud arvamusiidri Madis-Ulf Regi rubriiki, see teab, mida kaante vahelt leiab. Need on leheküljed parajalt rahuliku ja suurema vihata elu jälgiva mehe päevikust. Päevikupidaja pakub ülevaadet aastatest 2014–2017, ühtlasi aitab meenutada, mis nendes päevadesse on mahtunud. Ei midagi kohutavat, tavaline elu, võiks üldmulje kokkuvõtlikult sõnastada. Ajakajalised kohati vaimukad, ent üsna tüüpilised mõtted, mida varem eri kohtadest kuulnud. Ikka päevapoliitika ja poliitikut oma jahmerdamistega, mis nõudnud autorilt pisikest kirjapanemise pingutust. Ja muidugi kultuur, meie suurim varandus! Teadagi on argipäevatõed juba kordi välja öeldud, aga paljud lugejad ei väsi neid kuulamast. Üht-teist sooviks tsiteerida, aga huviline peab üllitise ikka ise üle vaatama ning parimad palad mällu tallele panema.

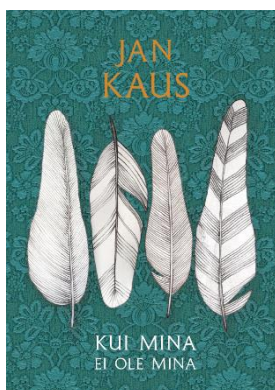
Järelsõnas on kirjas, et raamat on kingitus Eesti Vabariigi sajandaks sünnipäevaks. 16. aprillil 2017 arvas Madis-Ulf nõnnamoodi: „Algas EV100 tähistamine. Nagu piirsituatsioonides ikka, hoidsin teadlikult madalat profiili ja kuskile matkale ega lõkketulele ei läinud. Ei saa ennast kohe ära tappa, kui on öeldud, et kolm aastat on vaja vastu pidada. Kuni ka Tartu rahu saab 100. Ausal kodanikul, kelle hulka ma ka ennast põhjendatult arvan, on praegu kõige suurem mure: mida oma armsale Eestile sünnipäevaks kinkida? Aastakümneid töömehele EV heaks on juba kingitud, aga see on liiga tavaline, selle on kinkinud kõik, kui nad just herman simmid ei ole. Hiljuti (24.02) lubasin presidendi kõne järgses eufoorias, et olen terve järgmise aasta parem inimene kui seni, ja olen seda lubadust ka täitnud. Aga see on normaalne. Mis oleks eriline? Sõita juubeliaastal maanteel 100-ga? Aga seda ma olen teinud igal aastal, nii nagu kõik. Või teha igal õhtul 100 grammi? See võib kokkuvõttes kalliks maksma minna. Kui kallid see kink peab üldse olema? Need, kelle kuupalk on vähemalt 3042 E, võivad kinkida juubilarile iga päev 100 E. Aga mina? Ei, peab veel mõtlema.” Päevikud on kõigile kättesaadavad ka raamatukogudes. Mind huvitab, kuidas on Euroopa tsensuur läbi lasknud kahel korral ühe iseenesest mõistliku sõna neeger kasutamise? Tegelikult meeldib mulle väga Madis-Ulfi kasutatud Kitzbergi ütlemine: „Hoia suu kinni, seisab nahk terve!”

Hille Karm. Linnutiivul.

Pigem naissoole mõeldud raamat, kus vaatluse all kõik tublis keskeas linnanaise mured ja rõõmud. Ja seda ühe päeva jooksul, peategelase sünnipäeval. Põhiteemaks siiski igatsus armastuse järele. Töölt lahkuda otsustanud Tessat tabab hommikul üllatus, noor ilus mees seisab uksele koos valgete gerberatega. Sünnipäevalapse lemmiklilledega. On see unes või ilmsi? Kui loete raamatu läbi, saate teada, kes on see salapärane inimene ja kuidas edasine kulgeb. Seejärel sõidab Tessa maamajja erakluse varjunud abikaasale külla. Vahepeal kuuleb naine mõned tõesti hämmastavad lood, nt. tädi Marta eluloo. Enne kui päev lõpeb, saab Tessa halva sõnumi. Üheks romaani korduvaks motiiviks kujuneb linnalind kajakas, keda Tessa väga ei armastagi, ent see tuleb end ikka ja jälle meelde. Noorem poeg otsustab linnust filmi teha: „Millest su uus film räägib, kui pole saladus?” „Kajakatest,”

vastab poeg napilt. „Kajakatest?” kordab ema ja kergitab üllatusest kulmu. Täna lendavad linnud, ja just need linnud – kajakad – igal pool. Nüüd selgub, et ka siin kõõgis, otsekui oleks mõni neist koos Robi ja valgete gerberatega hetk tagasi tõesti tuppa lennanud. „Jah,” kinnitab poeg. „Miks just kajakatest?” ei anna uudishimu Tessale asu. „Miks mitte?” vastab Robi seekord küsimusega. „Kajakad on nagu inimesed. Vahet pole. Ainult tiivadega. Me mõlemad, nii inimesed kui ka kajakad, ihkame vabadust. Suurest vabadusesoovist hoolimata oleme mõlemad osanud vabaduse hüljata ja end vangi panna. Mõlemad ihkame vabadust, aga kui kätte saame, siis ei oska sellega midagi peale hakata. Ajame asju taga. Kajakad samuti – mida muud nad prügikastist otsivad. Toit on ju ka ainult asi. Olgu küll, et vajalik asi, aga keegi ei ole sündinud siia ilma üksnes selleks, et toitu taga ajada ja seda siis sisse ahmida.” Kui Robi nii rääkides pilgu kohvitassilt tõstab, näeb Tessa ta äraolevast ilmest, et poeg on juba kuskil mujal. Mõtetega kajakate juures: merel ja rannal, linnaturul ja katustel, võib-olla veel kõrgemal.” Põgenemisel uppumisohtu sattunud tädi Marta kohal lendasid samuti kajakad, nagu oleksid need uppunute hinged... Romaani lõpus tuleb vanaema juurde aga vanema poja poeg, kassi vigastatud kajakas kaasas.

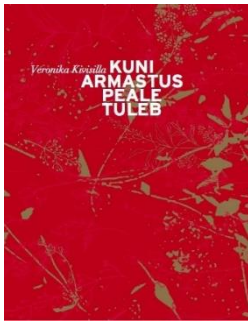

Jan Kaus. Kui mina ei ole mina.

Raamat kuulub sarja „Kirjanikud omavahel” ja on sisuldasa kümnest ehk kõige filosoofilisem. Kaus põhjendab täpselt ja selgelt, kuidas üks või teine kolleeg või sõber on teda loominguloolises mõttes mõjutanud. Nende seas on lähemalt kirjeldatud Juku-Kalle Raidi, Jürgen Roostet, Kalev Kesküla, Indrek Koffi, Urmas Vadit, Doris Karevat, Peeter Helmet. Seda muusikaski, nt. Märt-Matis Lille. Mõistagi teeb autor tagasivaateid ajajärku, mil esines eri bändide koosseisus. Kausi erudeeritus ja süvenemine sõnasse on üldiselt teada, aga ta pöörab tähelepanu ka lugejale, sest temastki võib kujuneda kirjaniku otsene kaasteeline. Igatahes saatesõnas kirjutab autor: „Ometi ei saa sellest raamatust loodetavasti pelka mälestuste kogumit. Või õieti kasutan mälestusi selleks, et mõtiskleda, kuidas kirjanduse loomine on olnud vähemalt minu jaoks alati midagi enam kui isikliku vabaduse teostamine. Ma ei kujutagi ette, kuidas teostada vabadust väljaspool teiste

inimeste mõju. Vabaduse impulss tekib ju alles siis, kui on tajutud vabaduse piire; kui on tajutud seda, et oma vabadust saab teostada ainuüksi seetõttu, et inimeste koostoimes on tekkinud ruum, kus seda teostada. Ma pole seda kohta ainuüksi ise leidnud, vaid mulle on antud see koht leida, mind on selle kohani juhutatud. Niisiis saab järgnev olema isiklik sissevaade kirjanduse vahetus praktikas peituvale nähtamatule kollektiivsusele, katse kaardistada oma kirjanduslike kaasteeliste jälgi minus, kirjeldada seoseid, mis viivad täiesti selgelt minust teisten ja vastupidi; mõelda sellele, kuidas

kirjanduse isiklik akt ei teostu kunagi vaakumis, vaid vastastikuses mõjus." Muide, raamatust leiab ka asjalikke soovitusõnu kriitikule.

Veronika Kivisilla. Kuni armastus peale tuleb.

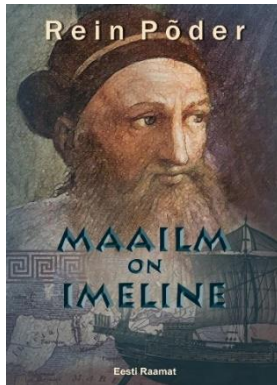
Mulle jääb igatahes mulje, et raamatu kirjutaja on õnnelik inimene. Kindlasti pole ta õnnetu, kui ka mõelda, et ega's me tea, mis asi see õnn õigupoolest on. Veronika miniatuurid on täis igapäevaseid mõnusaid pisisündmusi ja tegelikult püsiväärtusega tähelepanekuid. (Just, kõik, kes otsivad väärtusi, poliitikutest, õpetajatest õpilasteni, lugegu kogu läbi!) „Kuni...” on täidetud usuga, et maailm on ikkagi imeline, kuigi vahel juhtub äpardusi: nt. sureb hiir, jääb bussist või rongist maha, kui sinult küsitakse tänaval õlleraha või näed tänaval vedelevat nukku jms. Ja Pääsküla kant, kus Veronika elab, tundub olevat üks ilmatu uhke ja vahva koht. Seal juhtub igasuguseid võluvaid asju, ka kohaliku kaupluse markantne venelannast müüja on nüüd raamatusse raiutud, ei tea, kas ta on sellega kursis? (Kuulsin hiljuti autorilt, et teab.) Kõike on märgatud, linde, loomi, lapsi, taimi, päikest ja puud, eks me vaata neid ikka, aga nägemine on igal isesugune. Mõistagi mõjuvad vaimukatena autori väikese poja tähendamised, mis tema kasvades muutuvad aina täpsemaks. Sõna ja mõtetegevusega oskab koolipoiss toimetada küll. Ja siis need vallatud ja fantastilised unenäod: „Nägin unes, et olin nööp. Ilus suur oranž nööp oravakarva kampsunil, mis kuulus ühele luuletajale. Mul oli tore elu. Olin ainuke nööp sellel kampsunil ja hoidsin hõlmu hoolega koos. Luuletaja armastas kirjutada just oranžis kampsunis ja nii sain minagi lugedes vargsi naerda või nuuksuda. Ükskord kukkusin ära. Kõik keerles silme ees ja läks siis mustaks. Kui ärkasin, käis pea koledasti ringi. Vaesed nööbid, kellest tehakse vurre! Luuletaja korjas mu kirjutuslaua alt üles. Mind ömmeldi ja see oli üsna ebameeldiv, aga ma kannatasin kõik ära, et saada tagasi oranžile kampsunile, et olla jälle kinni nööbitud. Hommikul ärgates oli mul ikka tõetruu nööbitunne sees. Katsusin oma nina ja olin täielikus hämmingus, et see polnudki nelja auguga. Ohkasin ja panin oravakarva kampsuni selga. Kui arvuti taha istusin ja kirjutama hakkasin, kuulsin, kuidas nööp vaikselt itsitas.” Kui oled raamatu käest pannud, mõistad, et usk ilu ja elu võlujõudu on tõesti olemas. Võtke kätte ja nautige!

Martin Kukk. Röövitud pioneeri juhtum. Krolli teine juurdlus.

Natuke spioonilugu, paras annus ajalugu, kröömeke krimi (üks kindel laip ja teine raskesti vigastatud) ja kui soovite, siis ka põnevusromaan. Romaan, kus tõde ja küllap ka fantaasia ristuvad, paneb lugeja kahtlemata mõtlema, milline on ühe või teise osa protsent? Sest põlvkondade vaated on muutunud, paljud ei mäleta enam eelmise sajandi kataklüsme ning ühiskonna hirme. Julgust ja pealehakkamist, lootust ja lootusetust, mis kokkuvõttes rahvast lõplikult ei murdnud. On ju igati usutav, et 1959. aasta suvel, mil tegevus toimub, nuhiti isegi pioneeride järel ja KGB sekkus igasse probleemikesesse, mis näis Nõukogude riigi õonestamisena. Autor annab mõista, et see näitas paljuski suure NSVL-i nõrkust. Olgugi, et KGB ja miilits tegutsesid nii ööl kui päeval, said nad vist aru, et eestlase mõtlemist nad muuta ei suuda. „Röövitud...” näitab, et kaks võimu, KGB ja siseministerium, tegutsevad kumbki omapäi, üks ei tea, mida teine teeb. Julgeolek ja miilits ei saa raamatu põhjal Eestis omavahel läbi. Peategelane Endel Kroll on endine kagebeelane, nüüd lihtsalt uurija, ent nutikas omal alal. Ta asub välja selgitama, kes tegutsevad Vabadusristi Kavaleride liikumises. Vähehaaval selgub, et need on hoopis noored poisid, enamasti 21. keskkooli õpilased, kes joonistavad majade seintele vabadusriste, tegelevad nõukogudevastase agitatsiooniga, ent hoiduvad igasugusest vägivallast. Neid suunab ja kaasab tegevusse keegi Õpetaja nime kandev isik, kes end varjab. Raamatu lõpus saame muidugi teada, kes on kes, miks Õpetaja koos vennaga vastupanuga tegeleb. Tegevus toimub eliitpioneerilaagris Kose-Lükatil, kus puhkavad kõrgel kohal töötavate vanemate lapsed. Nende hulgas leidub ka „kavalere”, sest toonased perekonnad mäletavad veel Vabadussõjast osa võtnud sugulasi ning viimaste saatust uue julmalt käitunud võimu ajal. Mind isiklikult üllatas, et Kroll osutub lõpuks hoopis mõistlikuks meheks, ehkki loo arengus võib arvata teisiti käitumist. Kroll lahendab olukorra iseseisvalt, koguni ülemuste eest varjatult, ja natuke ehk liiga lihtsalt. Igatahes ei hävitanud mees ühtki vastalist, kui nii võib väljenduda. Aga üks lapsi on ju kergem kõnelema saada. Silma hakkavad lõputult pikkadena mõjuvad asutuste nimed, mis kohati väsitavad, aga niisugused tottrad nad olid, midagi pole parata, nt. kas või Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Ehitusmaterjalide Tööstuse Valitsus! Noorematele meenutuseks, milline nägi kunagise lastelaagri „sisu” välja: „Nooremate laste pühapäeva aitas sisustada külla saabunud Tallinna Pioneeride Maja nukuteater. Vene klassika „Naeris” ja „Kolm karu” läksid täissaalile. Teismeikka jõudnutega vestles samal ajal Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu Kalinini rajoonikomitee töötaja seltsimees Ratiste teemal „Nõukogude parasütism”. Lood punaste langevarjurite kangelaslikust tegevusest Isamaasõjas ei jätnud just poisslapse ükskõikseks. Külaline külvati üle rohkete

küsimustega. Nõuti piltlikke näiteid, mida proua Ratiste ka küllaldaselt pakkus, jutustades värvikalt, kuidas diversandid õhksid vaenlase tagalas fašistide kasutuses olevaid sildasid, elektrijaamasid või raudteelõike. „Sarnased löögirühmad tegutsesid edukalt ka okupeeritud Eesti pinnal. Tõesti!” teatas Ratiste. „Kõige tuntum säherdune võitleja oli Leen Kullman, just, just, naine! Endisest eesrindlikust pioneerijuhist ja aktiivsest kommunistlikust noorest sai sõja puhkedes Balti laevastiku luuraja, kes visati Eesti kohal langevarjuga alla, kaasas kõigest raadiojaam. Kogunud hulga andmeid vaenlase positsioonide kohta ning edastanud informatsiooni punaväe peakorterisse, Leen kahjuks arreteeriti, seda alatult, reeturlikul moel. Vapper luuraja-langevarjur ei reetnud vangistuses oma kaaslast ja hukkus hitlerlaste käe läbi kangelaslikult 1943. aastal.”” Endel Kroll määrati laagrisse nuhkima vanempioneerijuhina, olgu lõpetuseks lisatud. Tema esimest juurdlust ei ole ma lugenud.

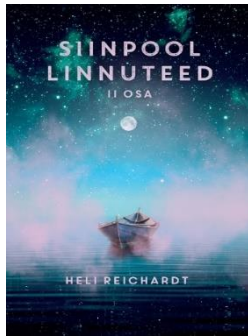

Rein Pöder. Maailm on imeline. Straboni mälestused.

Autor on teatanud alapealkirjas, et tegu on mälestuste fiktsiooniga. Teadagi, aga kes on Strabon? Vähesed on temast rohkem kuulnud kui vahest fakti, et helleni päritolu Roomas elanud geograaf tegeles ka ajalooa. Elas aastatel 63 eKr. kuni 23 pKr., ja on kirjutanud kolm suurteost: „Geographica”, mis koosneb 17 raamatust, siis „Historistlikud märkmed” ja „Historia” nimelise suurteose. Teatavasti on Rein Pöder hariduselt geograaf, nii et tema huvi Horatiuse kaasaegse vastu on mõistetav. Mulle isiklikult lugu meeldib, aga eelkõige soovitaks teost antiikaegse maailma ja Rooma huvilistele. Lisaks täidavad arutelud üleüldise loodusteaduse arengu üle mitmeid lehekülgi ja see on päris huvitav teekond. Nn. mälestused on mõistagi minavormis kirjutatud ning peatuvad Straboni eluloolistel faktidel ja suurematel reisidel, mida see üle kaheksakümne aasta vanaks elanud mees elu jooksul tegi. Ridade vahelt, eriti aga lõpulehekülgedel on tunda

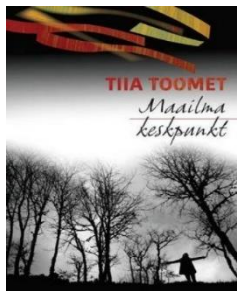
juba kirjaniku filosoofilisi mõtiskelulauseid. Algupoole tajub mõnevõrra Karl Ristikivi ajaloolise triloogia tegelaste stiili. „Maailm on imeline” meenutab vanu Kreeka müüte, ühtlasi leiame nimesid ja märksõnu, nagu Medeia, Odysseus, Menelaos, lohe hambad, antiigi suurmehi Vergiliust, Ovidiust. Ent Strabon on suur kahtleja ja enne teda samal alal toimetanud meestesse, eelkäijatesse, suhtub skeptiliselt. Ta arvab, et need on asju pigem välja mõelnud. Strabon ei usu Homerose pimedusse, vaid arvab, et too kaotas nägemise alles hiljem. Eestlased teavad loodetavasti Pythease nime vähemalt Lennart Meri raamatute järgi, geograaf Strabon arvab aga nõnda: „Ta on mees, kellesse mul on täiesti eitav suhtumine. Kuigi kõik tema kohta on kaudne jutustus. Temalt endalt pole säilinud ühtki teost. Ma kordan siinkohal mõtteid, mida olen tema kohta oma „Geographicas” juba avaldanud. Kusjuures Eratosthenes ja Hipparchos suhtuvad temasse enam-vähem soodsalt, see tähendab uskuvalt; esimene neist on isegi oma oikumeeni kaardile paigutanud tema Thule saare ja mõned teisedki pooldavad säärast kaardipilti. Mina mitte. Ma olen suuresti sama meelt mis ajaloolane Polybios, kes on lausa raevukalt tema vastu. Niisiis, jutt on Massalia meresõitjast Pytheasest, kes elas neljandal sajandil vana ajaarvamise järgi. Või peaksin lausa ütleva, et olevat elanud ja tegutsenud nimetatud ajal? Ütlen otse, et ma kahtlen kogu tema reisi tõenäosuses. Ma vaid ei tea, kas ka temas endas? Ja ometi olen sunnitud teda oma „Geographicas” mitmel korral mainima. Selge see, et halva ja kõhkleva sõnaga. Ma olen ühte meelt nendega, kes ütlevad, ta oli pettur. Samasugune luiskur nagu kirjamees Antiphanes Bergist. Sest kust sai vaene massalialane nii palju raha, et omandada või ehitada laev, mis teda nii uskumatult kaugele viis. Sel laeval pidi ju olema arvukas meeskond. Oletame, et see oli trieer, aga mitte mõni ümmarguse ahtriga kaupmeeste laev. Trierer vajab vähemalt sadat meest sõudjaks. Rääkimata varustusest, toidu- ja veekogusest nende jaoks. Ja muidugi veinist. Teiseks, kus ta selle laeva ehitas? Kui Massalias, siis küsiks kohe – kuidas ta lootis pääseda foiniiklaste valduses olevast Heraklese sammaste väinast Atlandile. Foiniiklased olid tollal Kartaagos ja mujalgi Meie merd [Vahemerde-M. L.] valitsemas. /---/ Ja siis see põhiline jutt, et kuue päeva teekonna kaugusel Britannia põhjatipust jõudis ta maani või saareni, mida tema nimetab Thuleks. See saar paigutub tema jutu järgi 66. laiuskraadile, kui Hipparchose maakera jagamist silmas pidades, sest öö kestvat seal suvisel ajal vaid kolm kuni neli tundi ja olevat üldse valge. Seal kasvavat vilja, millest valmistatakse segus meega purjupanevat jooki, vilja ennast pekstavat varju all, sest väljas polevat selleks sobivat ilma. Ja edasi räägib ta teekonnast veelgi kaugemale. Seal kohanud ta nimelt nähtust, mida nimetab *pulmo marinuseks* ehk merekopsuks. Tema järgi pole meri seal enam meri, vaid midagi vahepealset. Ütleksin, et see oli hangunud meri. Sellist saart ja sellist merd ei saa olemas olla, sest nii kaugel pole inimesel talutavaid tingimusi elamiseks ja tegutsemiseks ega põllupidamisekski. Nii kaugel põhjas pole midagi peale Okeanuse, seal valitseb tühjus ja üleüldine külmus. Kõik seal upub teadmatuse udusse nagu meri minu lapsepõlve mälestustes. Kõik see jääb väljapoole oikumeeni piire.” Leheküljel 184 tõmbab ta oma arvamust küll koomale. Ta eitab ka Herodotose kirjutatud. Strabonil Amaseist on muidugi jõukas isa, kes suunab ta Rooma õppima ja hiljem pikkadele reisidele, nt. Egiptusesse ja mujale. Tema meelisnimedeks on Aleksander Suur, imperaator Augustus. Veel kuuleme jutte suurtest jõgedest (Niilus), maavärinatest, vulkaanidest (Etnast mitmel korral), soojast maa seest tulevast veest, ka asphaldist ja naptast... Lõpetuseks

annab teada, et Euroopa on talle kõige rohkem huvi pakkunud. Ja lugeja mõistab lõpuks, et maailm on tõesti alati imeline olnud ja inimesi tema sisu uurima ja uudistama kutsunud.

Heli Reichardt. Siinpool linnuteed.

Raamat on järg 2016. a. ilmunud esimesele osale. Alustan tsitaadiga: „Pirrunuga kaenla all, astub mees kraavikallast mööda ülespoole. Seal kusagil Hallamõisa pool on selle talu ainukesed kuused, kust Volli jõuludeks oksti tuppa vaasi tõi. Siinne mets on tegelikult täis kasvanud kunagine rannakarjamaa: lepad, haavad, mõni kask hulgas. Volli sünnikodus Lahemaal olevat kasvanud mets, mis mets on – puha sirged mastimännid. Ei anna siinse padrikuga võrreldagi. Rannaäärne kidur loodus, kiviklibune maa – siin ei ole põld kunagi kedagi rikkaks teinud, põhitoidud on merest toodud. Nüüd pole neidki põllulappe enam järel, ainult võsa ümberringi. Kes neid harikski – vanad ei jaksa ja noored on ära. Nende kapsas kasvab Selveris, Primas või Maximas. Ja nii see jääbki. Ainult uus kiviaeg sunniks inimesi taas maad harima, aga seda ei soovi küll keegi... /---/ „Siin see koht siis on,“ meenub Vollile äkki jutt ammu ajast aset leidnud tragöödiast, kus pühade puhul talu sauna tulnud metsavendadele varitsus korraldati ja tulevahetuses viis noort meest hukka sai. Araandjaks oma küla mees, kelle naise oli julgeolek vastukaubaks lubanud Siberist tagasi tuua. Toonudki – aga nende noorte meeste matmiskohta ei tea keegi. Jumal teab, kus nad auku aeti! Viis elu ühe vastu. Enne tule pealetõmbamist lubatud minial koos lapsega majast välja tulla. Ellu jäeti, aga saadeti Siberisse ja talu põletati maha. Pääsesid sealt küll eluga, aga ei tahtnud isegi neid maid tagasi – mälestus oli nii valus! Volli erastas vana talukoha – maad polnud mõtet niisama maha jätta: tema oli võõras ja mujalt pärit, tema valu ja hingema olid siit kaugel eemal, Eesti teises otsas. Olid ikka ajad!” Autor võrdlebki põhiliselt läinud aegu tänasega, olles kohati nostalgiasse kukkunud ja hukkamõistev. Haare on muidugi lai – ingerlastest alkoholismini, kolhoosikorra hävitamise süüdistustest hooldekodude probleemideni. Perekonnasuhetest selgeltnägemiseni.

Tiia Toomet. Maailma keskpunkt.

Sümpaatne lühemate ja pikemate tekstide kogu, kus esikohal mälestushetked. Enamasti just nukrad momendid: kellegi kaotamine, haigused, perekonna mured, ühiskonnaga seotud sündmused. Teemasse sisenevad vanad sugulased, nende saatused, meie ajalugu. Toomet kirjeldab maailma ja selle sisu rahulikult, vaoshoitult ja vanema naise tarkusega. Aga nii ongi ju mõistlik ümbritsevat vaadata, võib lisada kinnituseks. Lähtekohaks on enamasti Tallinn, kirjaniku sünnikoht, aga ka Tartu, kus õpitud, abikaasa leitud, kaua elatud ja kus autor praegugi tegutseb. „Kõik, mis ma kirjutan, on ju tegelikult kaduvuse kiuste, on vastuhakk ajale. Armetu ja mõttetu vastuhakk, aga mida muud saan ma teha.“ Jah, aeg on kõige tähtsam, seda meenutab Toomet ka eelmises kogus „Vanaduse võlud“ (2017). Autor hindab ajas püsivat, teades küll, et põlvkonnad vahelduvad, ent midagi jääb. Elu kestab alati edasi. Loos „Maastiku muutumine ajas“ võtab ta selle minu arvates suurepäraselt kokku: „Sel hetkel jääb aeg seisma. Pildid sulavad kokku ja saavad üheks. Poisikene jääb alatiseks jooksmas, noor naine jääb alatiseks päikesesse, mees jääb alatiseks vaatama, laevad jäävad tiigiveele, aed jääb õue ümber, vikerkaar jääb maja kohale. Maastik on lõpuks valmis saanud ega muutu nüüd enam kunagi.“ Loos „Kodud“ loetleb elupaiku ja annab põhjaliku ülevaate kohtadest, kus elatud, aga sellestki, mida autor peab tõeliseks koduks sõna täpses tähenduses. Tekstis „Kohtumised puujumalaga“ kirjutab Toomet nii toredasti ootamatult leitud puujumala kujust metsas ja pöördumisest selle poole. „Omphalos“ võtab lisaks Kreekas käimisele jutuks, kuidas vanadest ja väga vanadest riietest tehakse terve naisperega kaltsuvaipu, milliseid mõtteid need kohvritesse paigutatud riided meelde toovad. „Isamaa suve“ tegevus toimub 1988. a. suvel, mis täis heledaid lootusi ja sündmusi, samal ajal peab autor aga pöetama lootusetult haiget isa. Lootus ja lootusetus seisvad tihti vastamisi, nt. „Lihtsalt jutt“ on muinasjutulise sisuga ning seotud teataval määral naiseks olemisega. Toometi emotsioonid pole kunagi rõkkavad, vaid vaiksed ja klaarid kui allikavesi. Väikesed reisikillud, nt. „Jaapani nukud“, kus autor kohtub konverentsil jaapanlannaga, kes annab autori rajatud nukumuuseumi tarbeks kingituse. „Maastiku muutumine ajas“ ongi põlvkondade vahetusest, „Ingljuuksed“ vanaemast (mammast), „Linnatulekud“ aga emapoolsest vanaemast. Toomet rõhutab alati lihtsat eluvaadet ja peatub sageli Lõuna-Eesti majal, kus perekond kevadest sügiseni viibib – mida seal on tehtud, kuidas kohaga tegeldud. Raamatu põhjal saab õigupoolest ülevaate autori elukäigust. Toometi maailma keskpunkt on tugev kodu, perekond, püsiväärtused, mida pole mõtet siinkohal uuesti loetleda. Kahjuks puudub kogumikul sisukord, mis mind alati häirib.

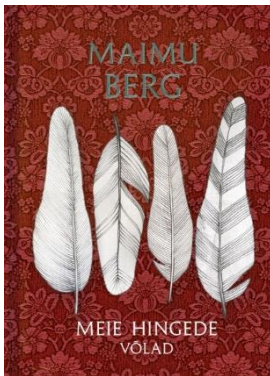
Liivametsa Lugemised - 114 / 2019

LÄHETUSLAUSED

Ajakirjas „Akadeemia“ (2019, nr. 1) on avaldatud 19. sajandil Saksamaalt Eestisse saabunud ja siin nii aedniku, botaaniku kui seeneuurijana tegutsenud Heinrich August Dietrichi kirjutise „Looduspilte Eestimaalt“, millest mõned read meie rahvusliku olemuse kohta: „Suurel osal rahvast puudub juba hällist saati see ülekeev rõõmsameelsus ja kerge meel, mis on igiomane kõikidele kirka ja õnneliku taevalaotuse all elavatele rahvastele. Nukker nagu taevas tema pea kohal, tõsine nagu tema loodus on ka põhjamaise inimese loomus, tema lauluvara ja muusika. Kõik eestlaste looduspildid, nii vähe, kui neid teada on, ja nii võõras, kui on neile tundlikum süvenemine loodusesse, on kurvatoonilised ja raskemeelsed. Nende meloodiad meenutavad pigem hädahüüdu ja valukarjet kui laulu.“ Vahel mõtlen, miks me nõuame küll üksteiselt pidevat naeratamist, võltsi positiivsust ja kergelt olekut, kui me tegelikult oleme ehk loodud teistsugused. Omaette ümisejateks, omapäi kondajateks. Oma isikliku pöõsa igatsejateks, mille taga väsimust puhata. Oma meloodiaid kuulame aga juba varsti laulupeol.

Raamatuga koos elavatele ja töötavatele soovitan lugeda Toomas Haugi kuuldemängu „Muravu (Raamatupood)“ („Looming“, 2019, nr. 2).

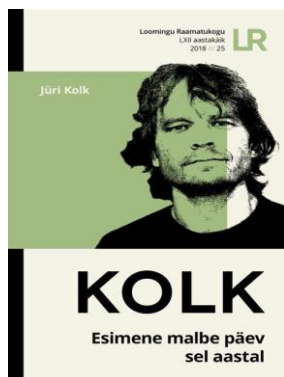
LOETUD RAAMATUD

Maimu Berg. Meie hingede võlad.

Ei teagi, mis järjekorras sarja „Kirjanikud omavahel“ teosed on ilmunud, sellel pole ka tähtsust, aga Bergi ootas küll. Ette aimates, millest ta meid informeerib. Nii ka läks, suurem osa lehekülgi raamatust on pühendatud Vaino Vahingu olemuse avamiseks ja nende keerulisele abielule. Nagu Eeva Park ei pääse kunagi oma vanemate saatuse ja suhte analüüsist, kuulub Vahing nii või teisiti, nii heas kui halvast, tões ja vales Maimu Bergi isiku ja loomingu juurde lahutamatu osana. Võimas inspiratsiooniallikas ning persoon, kellest kirjutades pälvib kirjutaja alati tähelepanu. Vahing ongi pigem suur isik oma andes ja keerukuses, kui kirjanik, keda loetakse ikka ja alati uuesti üle. Kas just geenius, aga eks Maimu teab paremini. Loetu põhjal kohati üpris nõrk inimene, nagu enamik surelikest. Samas suureline ja tähelepanu nõudev. Tekib koguni küsimus, kas keegi on uurinud, kuidas Vahingu nii sisemine kui väline maailm on mõjutanud Maimu loomingut? Ma ise ei tunne Vahingu tekste kuigi põhjalikult, küll aga tema elu, mida nimekas psühhiaater on tutvustanud päevikutes. Loomulikult leidub „Meie ...“ meenutusi teistegi kirjanike kohta, eriti saksa ja soome autoritest, aga peategelaseks, kui nii võib väljenduda, on Vaino Vahing. Loomulikult on Vahingu kõrval samaväärne tegelane ja isiksus Maimu ise, ainult kahe jõulise isiku kokkupõrge võib viia niisuguse raamatu kirjutamiseni. Kui „Meie...“ käest ära paned, siis oled juba unustanud Euroopa kirjanikud, kellega Maimu on kohtunud, ning mõtled aina Vahingu trööstitu ja kuulsussärata viimastest hetkedest. Kõrvaltegelasteks võib pidada Tartu salongi seltskonda eesotsas Mati Undiga. Bergi mälestused on kirjutatud põnev-haaravalt, nagu krimiromaan, kus tapmist nagu pole olnud, aga uurimine käib. Eesnimed, mis kirjas nii peatükkide pealkirjades kui tekstis, võivad eesti kirjandust vähem tundvatele lugejatele raskusi valmistada, mõnda ei tundnud ma isegi ära. Palun Maimult andeks, aga mõne persooni kirjelduse kohal tunnetan natuke neimi (kättemaksulähedast tunnetust), nimed jätan targu mainimata. Eks alanduste eest tuleb vahel väikest „tasu“ nõudagi. Muidugi sattus autor Tartus õppima ja elama põneval perioodil: teater, huvitavad ja tänaseks juba klassikuteks muutunud ülikoolikaaslased. Teises osas leiab peatüki „Mina, kirjanik“, kus Berg meenutab, millal tundis ära hetke, et temast saab kirjanik. Enamasti kirjarahvas teab, et Mati Unt oli vaadetelt konformist, aga üllatab, et ka Vahing oli apoliitiline väljendaja, ehkki avaldamisega tuli mõnikord raskusi ette. Tsitaat vaatab tagasi: „Need olid muretud ajad. Ei, mured olid muidugi kohal, kus neid poleks, aga need olid teised mured. Mujal maailmas neid ei muretsetud. Unistused olid ka teised. Nõukogude kirjanikul, aga need te ju olite, oli, mida unistada. Ma ei räägi autost, korterist, välisreisist – need olid enamikule kirjanikest, arvestades ka suuri tiraaže ja raamatuhonore, kättesaadavad. Sa loovutasid oma autoostuloa Kallastel elavatele sugulastele, kellel oli vaja käia Leningradi kandis kurke müümas ja mis kõige olulisem, kellel oli auto ostmiseks raha. Unt vahetas naise, elas vahepeal siin-seal, ühikates, sõprade juures, aga varem või hiljem sai ta uue naise tulekuga ka uue korteri. Me unistasime eurooplasteks, vabaks inimeseks olemisest. Piiride kadumisest. Suurtest raamatupoodidest, otsast otsani täis kirjandust, mida sina, kui mõni oluline raamat hetkeks sinu kätte juhtus, ülikoolifotolaboris pildistada lasid ja hiljem mikrofilmidest leheküljesuurused pildid ilmutasid. Raamatukogudest, kus on kõike, mida oskad tahta, ja veel rohkem seda, mida ei oska. Euroopa, lääs, meile kättesaamatu,

oli ilus, jõukas, turvaline, inimarmastaja. Euroopa oli täis vana ja uut kunsti ja muusikat. Euroopas olid Pariis, London, Viin... Keeltekooli prantsuse keele tundides uitasid Lauri Leesi juhtimisel linnaplaani abiga mööda Pariisi tänavaid, mida meile polnud antud oma silmaga näha. Polnud lootustki! Filosoofia keerdkäikudes võis liikuda, kes suutis, sama vabalt nagu kõige vabamas lääne riigis. Võis mõelda samu mõtteid ja siis hiljem neid kellegi teise poolt kirjapanduna lugeda. Imelik! Kadedust tundmata. Pigem rõõmu, et sees võis jõuda nendesamade järeldusteni, kuhu oli jõutud väljas. Et selles asjas piire ei olnud. Niipea aga, kui uks valla läks ja kõik said ja tohtisid paradiisi valguda, roomasid esimeste hulgas kohale ka maod. Ma aimasin, tundsin seda, kui ma esimest korda läbi lahti toksitud müüriaugu Ida-Berliinist mööda puutreppi Lääne-Berliini ronisin, minu ümber trügimas kõik need, kes ihalesid healõhnlisse jõukusse. Ükskõik, kas raamatute, elektroonika või hilpude järele või sooviga jäädagi sinna, selle parema elu headesse aroomidesse, millest nüüdseks on saanud tulgastav mustuse ja raipehais, hirmutav laibalehk. Heatujuline, kergelt frivoalne ja üleolev isalik sallivus on muutunud kahtlustavaks, hirmunud hiilimiseks, muretud noormehed ja neiud patrullivateks sõjarditeks, automaadid rinnal. Rõõmsast tolerantsest Euroopa ühiskodu unistusest on reaalsuses saamas sallimatuse ja vihkamise rindejooneta lahinguväli. Mis asja ajab kirjanik?" Lugejana küsin autorilt, kas idaeurooplasel on selles ka pisut süüd, kas meiegi ei taha Euroopalt vaid abi, tehes end aina abitumaks? Kas inimlik saamahimu pole muutnud paljusid eurooplasi tigidaks ja viltuvaatajateks? See on kindlasti kirjanduse teema, aga konkreetses raamatus toimub enamik tegevust veel Nõukogude impeeriumi äärealal, mida pidasime ju toona kultuurseks ja euroopalikuks.

Jüri Kolk. Esimene malbe päev sel aastal.

Tõepoolest, nagu raamatu tagakaanel „hoiatati“, sisaldab kogumik lühikesi ja väga lühikesi lookesi, mille kohta ei oska esimese hooga midagi vägevat öelda. Mõni on natuke naljakas, teine absurdsem, kolmas väheütlevam, kuigi kirjanik on kindlasti midagi „üle aegade ulatuvat“ soovinud teatada või korrata. Muidugi, argipäev võib pakkuda terasele vaatajale igasuguseid detaile, millest saab belletristilise teksti kirja panna. Kolgi pisikesed, lustakad ja üsna terased sõnalised pildikesed elust ja selle mõtteservadest kinnitavad, et kirjutada võib ka üle tänava minekust, supi söömisest, keha lõhnadest, võitlusest lindudega (kas või Tartus) ja tuhandest muust pisitillukesest ebemest. Neid pisut olulisemaks sõnastada, kui tavainimene oskab või tahab. Täpsustada Visby kohta maakaardil, s.t. kohta, kus eesti kirjanikud käivad mõtlemas ja ridu paberile-arvutisssse reastamas. Huvitav,

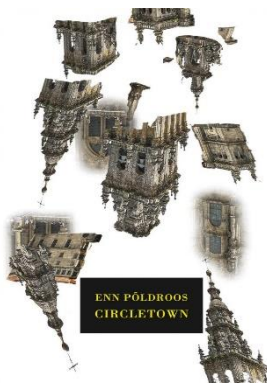
kui kaua pidi autor aega pühendama pooleteise realise „Kellukese“ ülestähendamiseks: „Panin endale kellukese külge. See heliseb, kui ma liigutan. Helina järgi saan teada, kus ma olen.“ Ühte märkan veel, need natukesed mehed, kes tekstikestesse sisestatud, on kuidagi norused, samas lühikene, pooleleheküljeline „Rantjee elu“ meeldib ikka väga.

Aga eelistuseks kujuneb üks pikemaid lugusid „Kamm“: „Aga kammist: nimelt, aeg-ajalt, ei ole mul üldse juukseid. Sel ajal oleks kamm teatud moel resigneerunud, ent samas siiski ka täie mõistuse ja tervise juures. Ta ei hellitaks erilist lootust, aga vaevalt et tunneks ennast halvasti. Kui ta käiks pidudel, siis ta käiks nendel pidudel tõepoolest, mitte ei kükitaks halbade vabanduste ja koduseinte taga, ei lahuks esimesel võimalusel. Ei, tema läheks kohale, flirdiks juusteharjadega ja hüppaks tantsides kõige kõrgemale. Igal juhul üpris kõrgele. Erilist lootust ega tulevikuperspektiivi temas ei oleks, aga samas poleks temas ka mainimisväärset muret ega ängi. Kui temalt küsitaks, kuidas läheb, vastaks ta hooletult, et on nagu on. [Järgneb väljendi „on nagu on“ lahtimõtestamine – M. L.] Halvemaks läheb asi kammi jaoks, kui mu juuksed hakkavad pikemaks kasvama. Seda juhtub regulaarselt. Niisiis, juuksed kasvavad ja teatud hetkedel on kammil selge, et teda võiks juba kasutada, aga kuna kammimiskomme ei ole külge jäänud, siis ei kasutata. See (ja vahetult sellele eelnev) aeg on kammile raske! Sul on su töö, sinu elu kutse, sinu kutsumus kolme pii kaugusel, aga löögile sa ei pääse! Sulle ei anta võimalust! Sa oled selle võimaluse küll kindlasti välja teeninud, aga sind unustatakse, sind eiratakse. See äärmiselt vajalik tegu, see, milleks sa oled sündinud, unustatakse teha, jäetakse tegemata.“ Järgneb arutelu Sisypheose kujundist ja kiviveeretamisest. Loetlen veel mõned lood: kurvapoolne pillita „Muusik“, siis „Otsus“, liblika tiivalöögile osutav „Mõte liblikast“, eluline „Habras päev“, siis igihalja teemaga, kumb on tugevam, kas jahimehed või linnud, pealkirja all „Linnud“. „Haiguste ravi“, kus klient soovib vähe teenival taksojuhul hakata luuletama, „Mägi“ ja „Simson“ oma mütoloogiast võetud ivadega, ka „Ilus lugu“ rikkast mehest. Kokku 47 teksti ja seda „Loomingu“ Raamatukogu“ väljaandena.

Eeva Park. Minu kuninglikud kaelkirjakud.

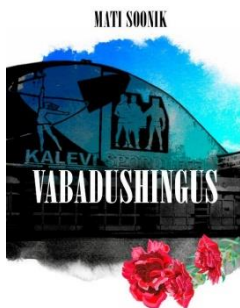
Pargi mälestusteraamat kuulub samuti sarja „Kirjanikud omavahel” ja on kindlasti üks väljapeetumaid ning empaatiaküllasemaid kümne hulgas. Kogumiku pikim kirjutis emast „Tuhk, mis koputab” jutustab Minni Nurmet, alapealkirjas kutsub tütar teda pühapäevakarjuseks. Minni Nurme ja Aadu Hindi lapsena on Eeva juba lapsest saadik kohtunud kirjarahvaga. Nii annabki tekst põhjaliku ülevaate autori elukäigust, eeskätt muidugi nooremast east. Eeva Park enda kirjanikuks olemisest materjali ei jaga. Mälestused emast on erakordselt nukrad, sugestiivsus imetlusväärne, loetut nii ruttu ei unusta. Jah, kui vähe toona inimesed vajasid, kuidas kõikide raskustega lepitati ja hoolimata ajast, püüti end loominguliselt teostada. Minni Nurme kaudu avanevad kaks erinevat ühiskonda: Eesti Vabariik, mil Minni oli noor ja lootusrikas, siis okupatsioon, sõja eest pakku minek, kaks ebaõnnestunud abielu, põlu alla sattumine ning ometi taas alustamine. Kõige kõrval tuli kasvatada lapsi, osata piskuga majanduslikult toime tulla. Nii kannab Minni Nurme oma turjal ajastu pitsert, omal kombel tüüpilist, aga teisalt siiski erakordset kirjaniku saatust. Kui üldistada, siis tema käekäigu kaudu kuuleme eesti talude ja rahva saatusest, inimestest, kellele töö oli püha kohustus, tasu ootamine aga vähem tähtis. On, millele tänasel päeval mõelda! Raamatu kaudu tutvume ka Eeva Pargi igati vahvate sugulastega. Juttu on ka Nurme toona Kanadas elavast kirjanikust õest Salme Ekbaumist. Kirjandusloolist teavet täiendavad faktid Tuglastega suhtlemisest, Aadu Hindi pidev hädaldamine nende pool. Kõige kõrval annab Eeva teada ka kohtumistest Betti Alveriga, Ain Kaalepi, Soome estofiilidega. Alveri lihtsus ja igapäevasus on mõnele ehk isegi üllatav, paljudel meist on kujunenud arvamus, et ta istus tammise laua taga ja kirjutas kuldseid ridu ning muud ei teinudki. Tsiteerin: „Minni oli sündinud 30. oktoobril 1917, nii et pakike, mida Olga Terri kaudu Minnile toimetati, oli Bettilt Minnile saadetud juubeliüllatus. Bettil oli kombeks Minnile – meile – jõuludeks ka omatehtud piparkoogitainast kinkida. Ühel Minni sünnipäeval ilmus aga meie sahrvisse Betti kingitud inimpeasuurune Rockfordi sinihallitusjuustu kera, mille ärasöömine Minnil üksinda kaugelt üle jõu käis, meie aga – ema veenmisest ja pahandamisest hoolimata – siis veel keegi hallitusjuustu ei söönud. Ka ema külalised ei osanud tookord tõelisest delikatessist nii väga vaimustuda, kuid see, et juustu oli kinkinud Betti Alver, tekitas nii mõneski ikkagi isu seda vähemalt maitsta. Tasapisi see juust igatahes vähenes, kuni ma ise viimaks – suure näljaga kusagilt kaugemalt koju jõudes ja mitte midagi muud söödavat eest leides – viimase tükikese sellest leivale määrisin ja ära sõin. Tõepoolest, siis maitseki see juba hoopis paremini ja mul jäi üle vaid kahetseda, et ma seda enne ei olnud taibanud.” Mälestusteose avalugu „Debora” keskendub autori ja Vaarandi südamlilikule tutvusele, mis algab pärast Aadu Hindi matuseid ja kestab Debora elu lõpuni. See oli sügav ja siiras kahe vaimse inimese sõprus, imetlusväärne ja hell. Vaevalt leidub kedagi, kes ei teaks, et Eeva isa esimene abikaasa oli Debora Vaarandi. Kolm järgmist kohtumist on väga lühidalt, ent täpselt edastatud: „Kirjanik, kellega ma ei tutvunud” on Teet Kallas, „Kirjanik, kellega saime sõpradeks” on Ott Raun, „Mia, mu Mia” viib Gotlandile Visby kirjanduskeskusesse, kus autor tutvub värvika rootslanna Mia Berneriga. Uurige järele, kes ta on!

Enn Põldroos. Circletown.

Leian raamatust lause „Kõik suured vapustused ajaloo on liigse mõtlemise tulemus.” Eks ta ole... Põldroosi teos on utopia ja düstopia segu, viimase märksõna poole ehk enam kaldu. Kuigi leiame siit ka konkreetseid tegelasi, moodustub tekst pigem eaka kunstniku ja kirjutaja mõtetest, mis seotud tulekuvisioniga, unustamata mineviku olemust. Sedasorti raamatuid on varemgi ilmunud, kuigi meist keegi ei tea, missugune on maailm sajandi või pooleteise pärast. Mõisturoomaani tegevus algab linnas, mil nimeks Circletown, kuid enamasti kutsutakse seda siiski Tsooniks. Elu Tsoonis on jäik ja karm, kunstlik ja individuaalsusetu. Väljapoole, s.t. Kõnnumaale pole lihtne pääseda. Inimestel on küll nimed, ent põhiliselt kasutatakse numbrit (nt. Viiekene). Autor teatab ette, et lugu on mõistukõneline. Seega võib iga lugeja kirjutatut interpreteerida, kuidas soovib. Kas tegu on inimesi ahistanud möödunu, kaasaja või siis tõesti ulmelise homsega. Tsooni ja Kõnnumaa vahel on müür, peaaegu ületamatu müür. Siiski võib teha Kõnnumaale hea õnne, s.t. õnnestunud põgenemise puhul palverännaku. Tegelane nr. 375 ehk Bart võtab selle ette, sest müüris leidub väravaid. (NB! Müüris leidub alati väljapääse, kes seda ei teaks!) Meest abistab aednik, kes pääseb mõnikord müüri taha elavaid taimi tooma. Barti sunnib tegutsema Vana Maailm, Camino de Santiago teekond Jumala poole..., või kes sest mõistukõnne aru saab. Ränkraske rada, kus minejat saadavad ohud ja kahtlused. Kus ta kaotab ainsa leitud sõbra. Ilma Euroopata ajalugu pole, loen ridade vahelt enda jaoks välja. Väljaspool müüri lebavad sajandi tolmuga kaetud esemed, majajäetud ja lagunenud eluasemed ning majad. Katsun meeles pidada, et tsoon on virtuaalne. Kõnnumaal mõllavad mateeria ja mälestused. Pole kahtlustki, et võitlus Tsooni ja Vana Maailma vahel on meeletult raske. Hea ja

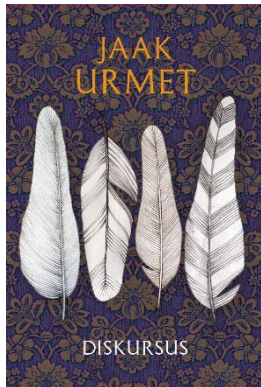
kuri astuvad silmapilkselt võitlusse või on õigem öelda, et nad seisavad alati vastamisi. Kõnnumaal pole enam inimesi, kellelt midagi küsida, seega hajuvad ka mälestused, arvan juurde. Toimuvad mõrvad, võim on julm. Igatahes Tsoonis on käibel sünteetilised kotletid, sünteetiline merikapsas, kapsasupp, sünteetiline piim. Kõik rääkimised ja ütlemsed on elektrooniliselt jälgitavad. Käsitsi kirjutamise oskus on kuhtunud, sellist vihjet polegi varem ilukirjandusest sattunud lugema. Identiteetide muutmine toimub väga lihtsalt. Robotid kasutavad oma võimu. Niisugune maailm on isegi mõtetes kohutav, kas oleme sinnapoole teel, küsib arvatavasti autor? Vastust ei mõista ega julgekski mina anda, ja kas seda ongi? Raamatu lugemine pole kerge ega meelelahutuslik, vaid nõuab hoolikat ridade jälgimist. Lisan ka paar tsitaati. Esimene kuulub aednik Jeffile: „Muld on veel soe, päeva jõud pole siit veel lahkunud. Seda on näppude vahel sõelunud lugematud käed, kuid muld pole sellest sugugi käperdatud asjaks muutunud. Muld on vastu võtnud inimkäte poolt pakutud jõu ja andnud vastu enda oma. Küllap on seegi üks olulisi kui mitte koguni põhilisi ringlusi siin maailmas. Jõud meiegi kätes, aga ilmselt ka kõrvade vahel, omab mingit tähendust vaid siis, kui ta on oma rännuteel olnud jõuks paljudes teistes, vahest olulisemateski keskkondades.” Teiseks tsiteerin: „Ma olen leidnud tee päris maailma läbi kirjanduse, kuid lendajad on mul kannul,” korrutab Bart mõttes. Ta on peaaegu kätte saanud oma tavalise käimisrütmi. Kiirust koguvas mõttetrumlis pöörlevad koos kirjandus, maailm ja armastus. Ja see, mida nimetaks „päris”. Mis ja miks on päris? On's Vana Maailm ja Tsoon tegelikult peitepildid teineteisest? Kas nad asuvad üheaegsete paralleelmaailmadena mingis nihestatud aegruumis? Nad vastanduvad, kuid samas põimuvad teineteisesse. Vana Maailm elab Tsooni virtuaalmõllus elusa tüdruku käsivarrena, raamatuid lugeva Kõrisõlmena, Ulrichi laia joonena. Või siis isa taldriku sinise triibuna. Aga kindlasti ka Jeffina ja tema aiaandidena. Isa taldriku triip! Nüüd Bartile meenub, et oli nähtavasti veel sõnatu laps, kui isa talle seda näitas ja midagi rääkis. Kusagilt pidi ju temas see saatuslik Vana Maailma ihalus alguse saama. Kuid ärgu ka Vana Maailm uhkeldagu. Tsoon on elanud pidevalt ka selles. Vähemalt elas seal kindlasti juba ammu onu Leopold, muudkui tuli ja läks. Ta on igavene ja juhib alati asju. Tsoon ja Vana Maailm – me ei tea kunagi, millal lüliti ühele või teisele poole ümber plõksatab. Nii Tsoon kui ka Vana Maailm jäävad elama meis kõigis ja kes teab, kuidas nad kunagi omavahel hakkama saavad. Mis seal siis karta, et Tsoon meid kätte saab. Me oleme tal peos nagunii. Ja nii see ka jääb.” Jääb jah, tuleb paratamatusega nõustuda. Võtkem siis eelduseks, et onu Leopold kehastab võimu ja elus tüdruku käsi armastust. Omadussõna sinine näib olevat autori lemmikvärve, seda leidub palju raamatus, aga teatavasti ka tema maalides. Kuningasinine või nii...

Mati Soonik. Vabadushingus.

Ikka väga igav ja sisultki lahja romaan, kuigi pealkiri ja lühitutvustus eeldavad enamat. Palju klišeetaolisi, kümneid kordi nämmutatud seiku, odavast realismist pakatavaid karaktereid ja primitiivset juttu, sekka esoteerikailminguid. Tegevus toimub 1990-ndate algul, millal meie aktiivsemad vabaduspüüdlused algasid, aga sellest raamatus tegelikult suuremat ei räägita. Lõpupoole küll tulevad lehekülgedele vastalised sõjatehase tööliised ehk intrid, kes kordavad üle, et oleme tänu neile kirjaoskajad. Autor paneb usinasti kirja paljud nõukogude korra totrused, aga kuidagi tuimalt, väheütlevalt. Korrektset on üles loetud küll toonased saunapiletite hinnad... Mõne lugeja jaoks küllap sobib taoline lihtne üle korratud triviaalsus. Tegelased, ja mõni nende tuttavatest, jutustavad oma eluloo ümber ja romaan ongi valmis! Tõsi, kõigil pole sugugi libedalt läinud. Madise nimelises tegelases leiduvat autobiograafilisi sugemeid, kinnitab tekst tagakaanel. Noormees õpib eesti filoloogiat, lõpetab kooli, aga tegutseb põhiliselt tuletõrjes, hiljem sõjatehase pritsimeeste väikese ülemusena, kus tööd polnud vaja teha. Esimene amet raskesti kasvatatavate lastega läks luhta, ei saanud hakkama. Korralagedus tehases on muidugi piiritu, paistab, et seda teemat autor valdab. Madis abiellub, lapsendab naise poja ja nende peresse sünnib veel kolm tütart. Ta on igati tubli, aitab vanaema ja vanemaid, nagu kord ja kohus. Ega sõber Jaagupki kehv tegelane pole, tema toimetab kirjastuses „Eesti Raamat” teiste tekstide ja jumaldab saunas käimist. Saunas olemisest pajatatakse pikalt, mees esitab isegi saunaloitse ja ka kasemahlalt kuuleb rohkesti. Jaagup tutvustab kõige kõrval ka tollel ajal ees ootavaid võimalikke kirjastamisprobleeme. Viimase juures saunas kohtub keskne tegelane Helduriga, kes lapsepõlvest saadik pahandustes, kuni kuritegevuse tõttu vangi satub ja seal Jumala abil õige tee elus üle leiab. Üsna palju lehekülgi kirjeldabki Tallinna vangla tookordseid olusid. Muide, korraks toob autor tegevusse vene mehed, kes on oma naise tapnud, karistuse ära kandnud ja nüüd Eestisse jõudnud. Kirjutatud on lihtsas stiilis, kuid kujundivaesus ja sõnavaliku üheülbalisus tüütab lõpuks ära. Tsiteerin katke, et pealkiri oleks tõestatud: „Isal oli elutarkust ja nõuandeid varnast võtta, kui ma enne Jaagupi juurde minekut vanemate poole läksin. „Kõik mehed peavad vaatamata vanusele töötama. Praegu on ettevõtlikul mehel palju võimalusi, aga mina, kes ma olen juba kaheksakümnene, ei tule enam ettevõtlusega toime, sest vilets tervis lubab mul vaid vahvu liikuda. Ma imestan, et sina, Madis, midagi suurejoonelist ette ei võta. Imestan, et sind rahuldab tagasihoidlik töökoht sõjatehases. Praegu 1991. aastal, kui meie rahvas on vabaduspäikesele väga lähedal ja teeb kõik selle nimel, et

sinna jõuda, pole sugugi võimatu, et jääd oma soojast töökohast varsti ilma. Muudatused võivad äkisti juhtuda. Samm-sammult liigub meie rahvas vabaduse poole, aga siis kaob meie maalt Nõukogude Liidu Kaitseministeeriumi sõjatehas. Ma olen kindel, et mõistad ka ise seda, aga siiski ei liiguta sa lillegi, et oma ellu muudatusi tuua. Mul on väga raske sinu käitumist meie maa vabadushinguses mõista.” „ Praegu, kus mul on suur pere, läheb mul energia koduste toimetuste peale. Seejuures polegi mu palk kesine, sest preemiad on kopsakad. Lisaks sellele antakse mulle tehases talonge, mille eest saan tehase puhvetist tasuta toitu.”“ Jah, tööd selles kohas ei tehtud, pealegi on Madis oma loomult passiivne ja loodab, et kui mujale enam ei saa, siis kooliõpetajaks ikka. On `s see kerge amet?

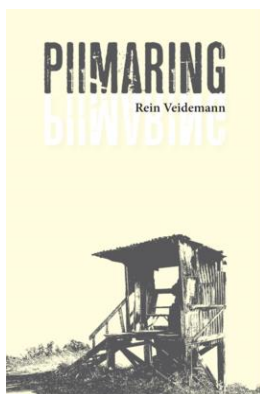
Jaak Urmet. Diskursus.

Sarja „Kirjanikud omavahel” üks haarav-harivamaid teoseid just seetõttu, et seal jutustatakse tänapäeva autoritest ja alles juhtunud või toimunud kirjandussündmustest, mis minu meelest harivad hästi nooremat ja väga noorukest lugejaskonda. Samas on raamatu ajaline diapason pea sada aastat. „Diskursus” on küll sobilik pealkiri, aga mõnda lugejat võib pealkiri pelutada, vahel on mõistlik hoopis maakeelt kasutada... Urmet on meile meelde tuletanud ühe isikupärase ja erudeeritud kirjaniku ja kirjandusteadlase Toomas Liivi nime, kes on olnud ka tema õppejõud Pedagoogilises Instituudis. Ainus, mis ehk imestama paneb, on Ralf Parve eriline esiletõst, aga kui teada Urmeti maailmavaatelisi seisukohti, on asi klaar. Meenutada võib alati kõiki ja kõike, ent Parve panus kirjanduslukkku ei mõju just väga väärrikana. Parvest on Urmet mujalgi kirjutanud ning eaka mehega intervjuugi teinud, mis üksjagu huvitav, aga kas ka tõene? Parve looming oli 50-ndatel ikka uskumatult kõle, liiga lõmitav, et seda nüüd õigustada. Kahtlemata oli Parve elus palju näinud ja kuulnud, eks ta selle najal püüdis oma käitumist õigustadagi. Parve püüdis end minu arust oma nooruse tegemistest rääkides natuke rehabiliteerida. Olen Parve bibliograafia koostajana tema loomingut päris vägevasti lugenud. Aga aeg on aeg on aeg!

Eriti pikalt ja põhjalikule teadmiste pagasile toetudes, kirjeldab Urmet kursusevenda, looduse poolt andeka Jürgen Rooste loomust ja loominguulist teekonda. Ka ta nõrgad kohad on asjalikus toonis kirjas. Hea, et sõber Jaak nõnda tegi, vahel tuleb ka valusaid hetki meenutada, ning tõesti murega. Contra sügavuti minev iseloomustus sunnib arvatavasti paljusid oma hinnangut üle vaatama. Ehk olen minagi vaid poole kõrvaga Contra loomingut kuulanud, andekas, selles pole kahtluseivagi, aga vahel tundub akadeemilisele liinile ehmatavalt vastandlik. Urmetiga ühel kursusel on õppinud veel Ivar Sild, Veronika Kivisilla jt. Üks üldiselt teada asi sai veel selgemaks, Jaak Urmetil (Wimbergil) on tohutud ambitsioonid ja selle nimel on ta ka tegutsenud. Kirjaniku austava nime pälvimine pole tulnud kergelt, vaid sihikindla tegutsemise ning töökuse toel. Autor ei varjagi oma kõrget enesehinnangut, kus vähegi võimalik, oli (on) ta kohal ja tutvustab ennast. Loetleb „Diskursuseski” üle, millal ja kus on oma loomingut avaldanud. Täna enam teisiti tegutsedes kuulsaks ei saa! Urmet mainib veel paljusid, kellega kas välismaal, mõnel kodusel kirjandustuuril või üritustel koos viibinud. Tal on päris terane silm, on ühtteist märganud ja nüüd loeb rahvaski. Teisalt on igati siivselt mõndagi ütlemata jätnud.

Parajas mahus tutvustab ta 1990-ndate lõpu kirjanduslikku õhkkonda ja kirjandusrühmituste ehk punktide tegutsemist: Tallinna Noored Tegijad, Tartus Erakkond, Tartu Noorte Autorite Koondis, Tallinnas Õigem Valem. Urmet tsiteerib päeviku materjale, selge, et nii faktitihkes mälestuskogumikus on kasutanud autor kas märkmeid või siis teinud põhjalikku eeltööd. Nagu Eeva Park, meenutab Urmetki Pentti Saarikoski abikaasat Mia Bernerit, kes suutis oma isiksusega sedavõrd Jürgenit paeluda, et see loobus varem kokkulepitud kohtumisest ühe kena tüdrukuga. Tore, et Urmet meenutab kunagise Teaduste Akadeemia Raamatukogu vaimsust. Mõelda vaid, mis kõik on olnud, nüüdseks kadunud või kiratseb kesiselt. Aga: „Täpselt enam ei mäletagi, mis tunne oli olla noorema põlvkonna kirjanik. Praegused noorima põlvkonna kirjanikud on minust poole nooremad. Kahjuks pean tunnistama, et mu isiklik kokkupuude nendega on olnud nullilähedane. Väga vähe olen kokku puutunud nende loominguga. Ühtlasi tundub mulle, et ka nemad ei kipu eriti kirjandusväljale laiali hargnema, võimalikult paljude tähelepanu saama, üldsuse kõneaineks olema. Sest seda oleks kindlasti näha. Vaat meie omal ajal... Jah, aga kes olid need meie? Millal oli see omal ajal? Mina olen 1990-ndate lõpu põlvkond. Aastal 1995–2000 marssis eesti kirjandusse nii rohkesti uut kaadrit, et selle kõrvale ei ole varasemast ega hilisemast midagi panna, ei kvantitatiivses ega kvalitatiivses plaanis, isegi kui võtta võrdluseks 1960-ndate kassetipõlvkond. Nende viie aasta jooksul, eriti aastail 1996 ja 1997 paisati kogu eesti kirjandus uutele alustele, tegutsema hakkas põlvkond, kes oli vaba nii väärtkirjanduse painest kui ka nõukogude võimu survest. Uusi jooni kujundas suurel määral massikirjandus ja vaba ühiskond. Noorus ei pidanud enam tingimata otsmikule kleepima kolme murekortsu, et püüenele pääseda. Kirjanduslikus seltskonnas ei pidanud enam kohmetuma kotist välja kukkunud Tolkieni või Pratchetti raamatu pärsat, riulile võis Tammsaare, Kuusbergi ja „Eesti nõukogude entsüklopeedia” kõrvale piinlikkustundeta asetada Ludlumi, Chase'i, McBaini teosed.

Kohustus kodeerida ridade vahele ühiskondlikku sõnumit oli kadunud, võis keskenduda kirjutamise, väljamõtlemise, enese väljendamise rõõmule, mis minu arvates peakski olema kirjanduses esmane käivitav jõud." Järgnevad nimed, palju nimesid. Autoril on õigus, eesti kirjandusse astus võimas plejaad andeid, aga ka neid, kes kehtestasid naistekate ajastu. Mis parata, rahvas nõudis neid.

Rein Veidemann. Piimaring.

„Ei ole alandavamast asjast inimese elus, kui ta jäetakse ilma võimalusest võidelda oma elu eest... kui ta langetatakse nagu palgipuu, seejärel jõkke, kus ta siis hulbib allavoolu saeveski poole, vaat niisugune oli küüditatute parv,“ kinnitas Lembit, aga lisas, et kui Andreas arvab, et ta räägib sellest kõigest hambad ristas ja rusikas taskus, siis nii see polevat, sest tema siiski sai võidelda oma elu eest. Ja kui oled pääsenud tagasi rajale, kust sind eemale rebiti, siis on mõtetu kulutada aega kättemaksuks. Vimm ei lahenda ühtegi ülekohut. Eks katsu käia selg ees tulevikku, mis avaneb vaid eespoolt. Varem või hiljem komistad ja kukud.“ Nõukogude korruga mõistuslikult kohanenud Lembit on üks huvitavamaid karaktereid romaanis. Tegelikult pole „Piimaring“ stiilipuhast belletristika, siit leiab palju materjali ka autori elu, mõtete ja olemise kohta. Kindlasti püüab Rein Veidemann kokku võtta elatud aega ning arutleb sellegi üle, kuidas ta ise on selles ajastus toime tulnud.

Kokkuvõttes ju hästi! Andreas kuulub nende hulka, kes uskusid kommunismi inimlikku näosse, nagu on kombeks mõnikord öelda. 1960-ndad ilmselt võimaldasid ühele hulgale meist nõnda mõelda, raske on lootuste pärast kedagi süüdistada. Noor Andreas unistab ülikoolist, aga ei saa esimesel katsel sisse. Seejärel töötab piimaautol, kus kohtub paljude karakteritega, armub esimest korda, aga peagi tuleb minna Vene kroonusse, kus ta teenis käsukohaselt ja ausal meelel. Enamik sügavaid mõtteavaldusi toetub Piiblile, eks sealt leiab otsimisotsuse korral tuge igat sorti ootustele ja arusaamadele. Kuigi nooruki maailmatunnetust suunab asjatundlik ja tark mees (Toomas Paul), üllatas mind, et noor Andreas seda raamatute raamatut nii varases eas sedavõrd põhjalikult tunneb. Teiseks oluliseks teemaks kujuneb silmitsi seismine töö ja kättemaksuga, sest Andrease isa süüdistatakse küüditamises. Siinkohal oleks mõtetu arutada, kas poeg peab vastutama oma bioloogilise vanema tegude eest, kellega ei elanud isegi kunagi koos. Süü ja lunastuse vahekorra üle mõtisklemine on nii keeruline tegevus, et ühekordse lugemise põhjal ei julge väita, kas autor jõuab lõpliku vastuseni... Ent kulgevad aastad, Andreas elab ja töötab, nagu mõistab. Romaani lõpus käib eakas peategelane veel kord oma kunagise piimaringi läbi. Milliseid mõtteid see temas tekitab, kas ta kohtub mõne ammuse tuttavaga, jäägu lugejale avastada. Kõik Veidemanni eakaaslased võiksid raamatu kätte võtta ja võrrelda kas või oma tõekspidamistega. Lugeda oma võidud ja kaotused kokku, iseasi, kas meie aeg neid enam vajab.

Saale Väester. Enesetapja päevaraamat.

Psühholoogiliselt kandva suitsiidile pühendatud romaani on kahtlemata raske kirjutada. Olgugi, et valitud temaatika on oluline ja traagiline, saab raamatule saatuslikuks pealiskaudsus, ühtede ja samade motiivide kordumine. Tegevus kulgeb trafretselt, kohati isegi lihtsameelselt, näited on klišeelikud, justkui näidisõpikust võetud... Võimalik, et autoril on kogemusi ja teadmisi ning ta püüab omal kombel dramaatilistele küsimustele vastust leida, aga... Kaks tegelast, üks neist on noor naine, Inga nimeks, teine, väga noor mees Anti, jäävad paraku kahvatuteks kujudeks, kuigi Väester on püüdnud kirja panna kõikvõimalikke ja õigustatud põhjusi, mis neid enesetapumõteteni on viinud. Mõlemad teevad ka kurva katse. Teame, et raskused, millega inimene üksinda toime ei tule, otsivad üles ühiskonna nõrgemad ning võivad viia tõepoolest elu

lõpetamise mõteteni. Autor on keskendunud kahele motiivile: kodune kasvatus, vanemate kõrgendatud ootuste täitmine ning ühiskonna esitatud nõudmised, mis kokku liites eeldavad, et üks naine peab täitma erinevaid kohustusi kõrgtasemel. Juba lapsest peale tuleb õppida kuldmedalile, eriti kui tuled kolkaküllast. Pead valima kasuliku eriala, lõpetama ülikooli, tegema karjääri, abielluma eduka mehega, kasvatama lapsi. Seejuures kirjeldab raamat veel teistki naistegelast, kel on küll Soomes töötav mees, aga kes koduse laste kasvatajana jääb ometi hätta, eriti kui mees nõuab nelja last. Mehedki on surutud raha orjadeks, rabele ja teeni, aina rohkem ja rohkem, seejuures jääb perekond unarusse. Noormees Anti põeb aga ema kaotust, kes jättis ta viieaastasena joodikust isa juurde. Järgnevad koolikius, seejärel tänavale hulkuma minek, ent mingil kombel suudab ta siiski edasi minna. Alles täiskasvanuna, kui ema teda kirja kaudu taga otsib, saab ta teada, et ema langes isa kõrval samuti alkoholi küüsi, kuni otsustas lahkuda, et mees teda surnuks ei peksaks. Ühte raamatusse on liialt palju suitsiidipõhjusi laotud, seetõttu ehk ei jõuagi autor ühelegi põhjalikumalt keskenduda. Rikkuse tagaajamine ei tee kedagi õnnelikuks, näib olevat autori sõnum, aga hiljem, kui Inga on kõrgesti tasustatud töölt lahti lastud, teeb teda närviliseks väike palk, mida saab ametis,

mis talle meeldib. Milline on siis lahendus? Kuid mõlemal juhul on tegelaste elu rikkunud vanemad. On, millele mõelda. Ja kuna kõik algab Inga puhul unetusest, siis antakse märku, et arstid ei tohiks nii kergesti tablette pakkuda. Taas oluline küsimus, sest depressioon on kujunenud meie ajastu haiguseks. Miks? Üllatav on antud juhul ühiskonna suhtumine suitsiidi katsetajasse. Kõik eemalduvad naisest, ta vallandatakse, teda ei võeta enam juhtivatele kohtadele, sõbranna mees keelab koguni naisel temaga suhelda. Inga muutub paariaks, kes pole enam võimeline millegagi pärast ravi toime tulema. Kas siis edukamates ametites töökaaslased tõesti nõnda lihtsalt kaaslase hülgavad – sa oled enesetapja!? Seda võinuks kirjutaja põhjalikumalt analüüsida. Kuid see on küsimus ka ühiskonnale. Alles siis, kui Inga kohtub klassiõde Jelenat, leiab ta lihtsa klienditöötaja töö ja suurepäraseid kolleegid.

Uus küsimus – kas tõesti annab autor märku, et postipakkide väljaandja töö on alavääristav? Millal me oleme niisuguse arusaamiseni jõudnud? Kui Inga hakkab blogis enesetapja päevaraamatut pidama, saab ta algul vaid kriitilisi ja alandavaid kommentaare, ainult Antile osutub ta päästerõngaks. Aegapidi küll olukord laheneb ja lugu lõpeb suurepäraselt, ehk liigagi hästi? Kui üks muredesse mattunud lugeja võtab teose kätte, siis saab ta vähemalt positiivse teate. Ühe lihtsa eesti mehe mõtted pärast seda, kui naine meeleheitel toast välja jookseb: „Benno oli tubli töömees. Ta tegi topeltvahetusi, [Soomes M. L.] et rohkem raha teenida. Sest ta oli veendunud, et üks õige mees peab suutma perele maja osta. Ta kinnitas endale, et võtab veidi vabamalt, kui saab maja sissemaksu jaoks raha kokku. Seni tuli keskenduda tööle. Ta oli truu ja armastav abikaasa, kes ei tulnud iial mõttele, et ta võiks kodust eemal mõnele teisele naisele pilku heita. Tema jaoks oli olemas vaid üks naine – tema kallid Angela. Mees uskus, et ta oli teinud kõik pere heaolu tagamiseks. Kuid nüüd keset ööd üksi korteris istudes tundus talle, nagu oleks keegi tema elu mingi jobu omaga ära vahetanud. Tema Angela oli ju imeline naine ja võrratu ema. Ta sai hästi hakkama. Ta oli sama hakkaja nagu Meelika. Kuidas sai tal siis masendus tekkida? Kas Bennol oli midagi kahe silma vahele jäänud?”

Liivametsa Lugemised - 115 / 2019

LÄHETUSLAUSED

Leian Viivi Luige intervjuust mõtte: „Raamat võib olla kõige pöörasem väljamõeldis, mõni „Harry Potter“ vms, kuid tekstis peavad olema elu põhiasjad õiged. Asjad, mis puudutavad psühholoogiat, inimeste reaktsioone teatud olukordades, maailma toimimist üleüldse. Ainult nii on võimalik usutavalt valetada. Ilma tõele toetumata ei saa isegi valet üles ehitada. Viletsate kirjanike häda ongi selles, et nad ei toetu valetades tõele ja sellega ehitavad nad oma hoone liivale. Michel Houellebecq tunneb asja. Tema tekstid just sellepärast mõjuvadki, et tal on valetades tõsi taga.“ („Looming“, 2018, nr.7). Mis heas belletristikas lubatud, ei tohi mingil juhul argielus võimust võtta. Mõtlen eelmist lauset kirjutades valetamisele kui igapäevaseks muutunud suurmurele.

Kuna väliskirjanduse lugemiseks jääb mul vähe aega, valin hoolega, mida ette võtta. Sedapuhku soovitan lugeda Skandinaavia juurtega USA kirjaniku Siri Hustvedti romaani „Lõõmav maailm“, kus vaatluse all naiste positsioon kunstimaailmas. Ja käitumismustrid, mida nad enese esitlemiseks kasutavad.

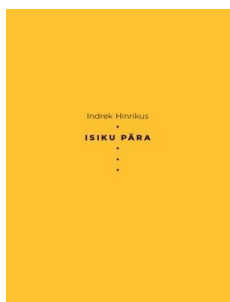
LOETUD RAAMATUD

Kristiina Ehin. Aga armastusel on metsalinnu süda.

Poetess Ehin kirjutab alati kujundlikult, tundlikult, lugejat mõjutadest või puudutades. Kui kogumiku kaanel seisab kuldsete tähtedega sõna armastus, leidub lugejaid ehk veelgi rohkem. Ehin ei varju, nagu kunagi nt. Betti Alver või Mari Vallisoo, vaid seisab keset elu. Tema arvamusel ja ütlemistel on juba hind ja isegi need, kes kunagi luulekogusid kätte ei võta, teavad, et Kristiina Ehin on suutnud end välimusest kauniks haldjaks kujundada. Seesmiselt on luuletaja muidugi tugev, otsustusvõimeline, otsekohene: „Olen valmistanud salamahti põrgumasinaid kõigile neile / kes mind haldjaks ja ingliski peavad – / mõtlevalt hunt murrab alati lambakasukas seljas / Olen loonud lüürikalõkse / ning laule millest polaaröö valgeks lahvatav / rotid lahkuvad laevalt / ja pääsukesed lõpetavad paugupealt madallennud / sest saabub vihm mille piisad / peegeldavad põhjuseid“ („Naerusuu paljastab korraks mu murdjakihva“). Minu arvates on Ehin üks neist kirjanikest, kes võib sõnaga lüüa nagu kirvega jäässe, kui laenata kunagi mällu jäädvustunud mõtet. Mulle on pakkunud tema varasemad luuleraamatud ehk mõjusamaid impulsse kui viimane,

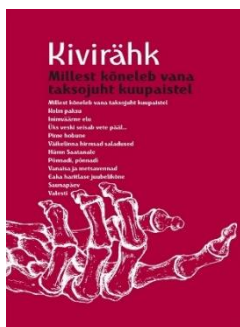

aga armastuses kui märksõnas või kujundis peitub sedavõrd palju võimalusi, et nii või naa oled paljudest tekstidest võlutud. Jah, Ehini read on sätitud armastusega käsikäes, armastust on teadagi mitut sorti ja üks pole teisest parem. Samas, armastus võib olla karm, hävitav ja hukutav. Pole võimalik jätta imetlemata lauseid, samal ajal kui üks suunurk nukrutseb: „Ma igatsen end Eesti külla täis ajaloolummust / ja olevikuhullust / külla kust keegi ei oskagi ära tahta / kus armunud neid võtavad täiskuuvanane / ja noormehed kihutavad isetehtud paatidel / saladuslike laidude vahel / sel ajal kui mina purustan ühe müüdi teise järel / et paljastada müüti mis hoiab meid koos” („Ma kujutlen end Eesti moodi kuurordisse“). Luuletusest „Su tiivad on meretuult täis“ leiab kogumiku pealkirjaks olevad sõnad ja need on seotud tugeva sõnumiga tõest, valesst ja armastusest. Luulekogu on jaotatud kaheks. Esimene, „Üks õhus hoidku teist ja teine ühte“, tundub olevat isiklikum, teine, alapealkirjaga „Ma tahan teada kas me peame vastu“, on sotsiaalsem, kriitilisem, teravam, nõudlikest ütlustest küllasem. Täis tahtejõudu ja enesekindlust, nii et öeldus ei tohi keegi kahelda. Tsiteerin lõpetuseks: „Ma tahan teada kas me peame vastu / siin hiigelkeelte laanes veel paar aastasada / Siin suuri libekeeli roomab vastu / kes söönud väikseid keeli riburada / Ma olen võrse millest kasvab puu / mis keelekõrgusi võiks vallutada / Mu kõrva vastu paned oma suu / ja püüad enda poole kallutada / kuid mind ei liiguta su *honey* ja su *baby* / siin pajuvõsalaiuskraadi hallis / Vastan sulle möödaminnes *maybe* / piisaks kui sa ütled lihtsalt *kallis* / Kes naerab omas keeles nutma puhkeb / kui meie ingliskeelses nutiseadmes tukume / Ma tahan teada kas me keel on uhke / või siiski määratud on hukule“. Tegelikult võiks iga teksti ses raamatus üht- või teistpidi tõlgendada, jätan selle soovituselgi lugejale oma hingele sobivaim sõnum üles otsida.

Indrek Hinderik. Isiku pära.

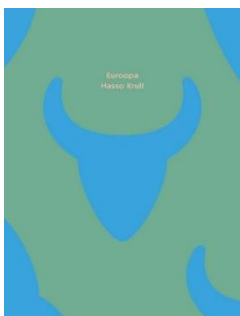
Hinderikuse esimese kogu „Liigaasta“ (2016) tonaalsus jätkub ka teises luulekogumis. Väike raamat on täis isiklike tundmusi, mis kohati vägagi intiimsed. Põhiliselt peatub autor hetkedel, mõnel viiul, mis teda ühe või teise asjaga seob. Tajud, et kirjutajat saadab kerge tühjuse tunne, kohati isegi apaatia, ehk isegi keskeakriis. Tõsi, hetked ehk suurt sõnaseletet tervikult ei moodusta, ent alati ei peagi. Enamik üsna lühikestest tekstidest on seotud sõnamänguga: „kõigele käega lüüa / ei olegi nii kerge / mõnele annan jalaga“ või siis „sa ei pea vabandama / et kana üle küpses / mulle meeldibki / tuim kana“. Hinderiku sotsiaalseid ütlemisi ei jaga, vaid kord teatab, et „vein on nii kalliks läinud / muuks enam raha ei jätkugi / ometi tahaks / välja anda luulekogu“. Kogu esimene luuletus kõlab nii: „uks käib / olen just palunud / et tuleks elu armastus / keegi kohmitseb esikus / kõlksatus / riiete kahin / kõhklen kas minna vaatama / aga juba astubki tuppa / mu palvet / on kuulda võetud.“ Ka pealkirja „Isiku pära“ võib mitmeti interpreteerida, ega seda enne oska, kui luule läbi loetud.

Andrus Kivirähk. Millest kõneleb vana taksojuht kuupaistel.

Burkse süües ja kliente kirudes, lisan pealkirjale täienduse juurde. Novellikogu algab nimilooga. Kellelgi pole kahtlust, et autor on enamasti vaimukas, aga mitte alati. Leidub neidki, kes Kivirähki sõnumit vastu ei võta ega jaga kaua aega kestnud imetlust. Kogumik sisaldab kaksteist teksti, millest vaid kolmes ei osutata vägivallale. Teadagi on Kivirähki rämedus teistsugune kui..., ah, ma parem ei võrdle. Kes siis Kivirähki võrrelda suudab või julgeb. Lisaks pange tähele, suurem jagu tekstidest on üles ehitatud monoloogi vormis. „Kolm paksu“ on muidugi ammu ajakirjast loetud ja ka hästi meelde jäänud. Siin käib äge möll kolme ahastava paksu, isa ja kahe poja võitlus võluri ja kirikuõpetajaga, kellelt imetegusid nõutakse. Nimelt soovivad esimesed ükskõik mis hinna eest kõhnemaks saada. Viimased ei suuda aga tegelikult millegagi aidata, vaid saavad ise koosa, mis väärrib suurejoonelise tapluse nime. Mine tea, äkki pastor koguni sureb..., isegi jumala eitamine ei päästa teda paksude käest. Jah, midagi nii põõrast, samas groteskset, suudab vaid Kivirähk välja mõelda. „Inimväärne elu“ väärrib nautimist. See on lihtsa inimese igapäevaunistustest sündinud idee saadus ja meeldib eesti lugejale kindlasti: „Sihukeste lollide najal see Eesti riik püsti püsib,“ nõustus Sirje. „Nemad on alati rõõmsad, neil ükskõik, et riik neid päevad läbi petab ja alandab. Peaasi et saaks rahvatantsu vihtuda ja pärast tantsupeol käia. No mida sa seal käid? Kas keegi maksab ka sulle selle eest? Punast penni sa ei näe.“ Kuna prouadel pole seni olnud võimalust Soome või Rootsi tööle minna, otsustavad nad Andromeeda udukogu pakutud tasuva töö vastu võtta ja nende katsejäresteks saada. Nalja kui palju, aga kui naised juba mõne päeva pärast kodakondsust nõudma hakkavad, vihastab pidevalt tatistav udukogulane-kaheksajalg ning kihutab maa pealt minema, jättes Sirje ja Mareti vihaselt Eesti elu edasi kiruma. „Üks veski seisab vete peal“ pealkiri osutab tuntud laulule, üks novelligi kujutab päris hirmuäratavalt maaelu mahajäetust, joomist ja mitte midagi teha tahtmist. Ülim soov on linlastele mulli anda. Nii vaesed kui rikkad saavad oma sõnumilitaka kätte, ühesugused julmad olla mõlemad. „Pime hobune“ kujutab minu arvates äärmist halastamatust. Headus ja kurjus seisavad vastakuti, kumb siis peale

jääb? Seekord headus! Tubli poiss päästab pimedada hobuse, kes lõpuks nägema hakkab, sest laps joonistab looma tagumikule silmad, nii et saba jääb kahe silma vahele. Tore ju! „Väikelinna hirmsad saladused“ tutvustab lugejale kahte poissi, kes loodavad mängudetektiividena suure ohu ära hoida, ning üht parajalt juhmi vanameest, kes unistab surematusest, ent eelkõige julma jumalana maailma valitsemisest. Kõikide plaanid peatab aga tühipaljas vihm! Eks ta nii ju ongi, et just pisiasjad ei võimalda meil „suuri tegusid“ sooritada... „Hümn Saatanale“ on parajalt allegooriline, folkloristlikast inspireeritud lugu kurjusest ja patutegudest vaevatud kõrgeast Kõnigsbergi mehest, kes otsustab ühel päeval, kui kõik jubedused on juba tehtud, minna Liivimaale Saatanale hüdni kirjutama. Üksinduses kohtub ta aga paljude loomadega, kes temast nutikamateks osutuvad ja seni jõledaid tegusid teinud mehe segadusse ajavad. „Põnnadi, põnnadi“ pealkiri toob kohe kohale assotsiatsiooni lastelaulust, kus lisaks põiele ka viisk ja õlekõrs tegelasteks on. Nii seegi kord. Pärast luhtunud otsinguid kellegi sooja uriini koguda, kohtub põis teisi kiruva viisu ja peenikese õlekõrrega ning nad otsustavad Viljandi poole teele asuda. Tsitaat kohtumishetkest: „„Mina olen põis,“ vastasin ma. „Kelle põis? Kas inimese oma?“ „Ma ei ole mitte kellegi,“ ütlesin mina. „Üksik rändur, kes alles otsib oma kohta siin elus.“ „See on väga hea, et sa inimese oma ei ole!“ teatas viisk. „Muidu ma tapaksin su kohe ära. Ma vihkan inimesi! Ma tahan nad kõik ära tappa!“ „Mispärast?“ imestasin mina. „Sellepärast, et nad peavad end kurat teab kelleks!“ räuskas viisk. „Nad arvavad, et nad on meist paremad! Sittagi! Ma kägistaksin nad une pealt, kui mul ainult käed oleks. Aga nad raisad on kavalad. Nad ei tee meesugustele käsi. Nad kardavad meid, sellepärast punuvad meid mingist sitasest puukoorest. Kui nad oleksid mu teinud rauast, ma lööks nad lödiks! Peksaks neile oma malmist rusikaga niikaua vastu pead, kuni ajud väljas. Või taoks rinnakorvile augu sisse, rebiks südame välja ja pigistaks selle puruks nagu mädanenud õuna! Praegu olen ma liiga nõrk. Ja see on nende süü, nemad mu selliseks tegid. Sita-aadud! Pole viga, ükskord ma neid veel tapma hakkam, kõik inimesed löön mättasse!“” Ja siis põhjendab viisk hirmuäratava tõsidusega, mida ta veel teeks. Kui juba viisk on nõnda julm, mis siis veel igasugustest inimese välja mõeldud tehinasjadest rääkida, kui need kunagi ulmelise kurjusega käituma hakkavad. Nojah, ega inimesed vaesest põiestki hoolinud, tema lihtsalt näib olevat suur optimist. Õlekõrs on aga leplik, ta teab, et temasuguseid on kõik põllud täis, kes temast tühipaljast hoolib, pole ta ilusam ega targem kui teised, pigem prügi, kes paremat ei vääri. Kurb väga kurb on see lihtsa kõrrekese elukene, kuid ta loodab Viljandist õiglasemat elu leida. Igal neist kaasas täiesti erinev eluvaade ja iseloom. Allegooriat jagub piisavalt. „Vanaisa ja metsavennad“ on karm lugu, kus pojapoeg meenutab, kuidas parteilasest kolhoosiesimehest vanaisa ehitab 1950-ndatel metsavendadele punkreid. Jälgides seejärel nende tegemisi, kuni NKVD mehed kinni võtab. Rohkem polegi lisada, mõelge edasi, mida tahate! „Eaka haritlase juubelikõne“ mõjub natuke tõgava nükkena nende pihta, kes arvavad, et ainult kõrgkultuuri nautides saab ära elada. Loed terve elu „„Loomingu“ Raamatukogu“, jäta perekonna loomata, unustad, kes su kõrval liiguvad, see-eest oled ääreni head ja paremat kirjandust täis. Äkki on autoril õiguski? „Saunapäevas“ kohtute paljude tuntud kirjanikega, alates eakast Tuglasest poisikese Mihkel Mutini, kes ühissaunas pisut oma iseloomu näitavad. Mõnus, rahulik ja sõbralik lugu, samas ega autor jäta hambaid teritamata. „Valesti“ tegelane on pahur vanapapi, kes ei talu toimunud muutusi, vaid ajab taga endist. Üsna tüüpiline karakter, neid kohtab kirjanduses ja eluski päris sageli. Siis ühel päeval vaatab mees fotosid ja märkab midagi imelikku. Lugege siit edasi, siis saate teada, mis temas imetust tekitab.

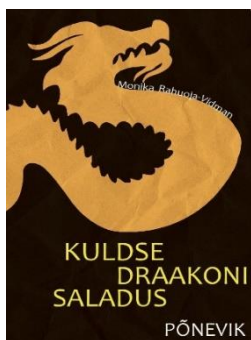

Hasso Krull. Euroopa.

Terviklikkust hinnates pigem poeem kui luulekogu, sest pealkirjas määratud teemaikas kõrvalekaldeid eriti ei leia. Raamat täis tuntumaid ja mõistatuslikumaid kujundeid Euroopast, kus praegu pole just kiita päevad. Euroopa ja härg! Kuldne loom, ent missugune see loom õigupoolest on? (Kommentaar: Europa oli Kreeta kuninga Minose ema. Peajumal Zeus muutis end Europa võrgutamiseks härjaks. Kui Europa oli roninud härja selga, sukeldus loom merre ja viis Europa Kreetale. Nii saigi maailmajagu nime.) Euroopa kõrval on Aafrika ja must naine! Kataloonia! Hundid! Antiiksed nimed! Me kuulatame Euroopat, kes ajab oma tõde taga. Kirjas on võidud ja kaotused, vähe aga väärtusi, millest me täna nii mõttetult palju räägime. Eks me ise koos säärepaelaga kuulume ju ka Euroopasse, ometigi on suur Euroopa meid varem vaenanud. Kas ta tõesti tahab meilt seda säärepaela ära võtta: „Euroopa marssis läbi tuule, / ta samm oli kindel, pori pritsis näkku, / aga ta ei hoolinud, tal oli vaja / näidata, et tema tõde ongi tõsi, /---/ Euroopa ei hoolinud sellest, persse raisk, ma pean saama mis ma tahan / ja ma tean, kuidas seda saada, / ta kaksas ühe risti küljest / narmendava säärepaela / ja pühkis tulnud teed tagasi, / ega ta ei viitsinud valida, mis mõttega. Aga nõnda see ikkagi polnud.“ Selge, et Euroopale meeldib, kui teda kuulatakse ja ise samal ajal vaikitakse. Olgem kõike öeldud tajudes oma arvamusi jagades siiski mõistlikud. Luulel on teadagi oma õigused, Euroopata me enam vist kuigi edukalt hakkama ei saa? Ent autor ei jäta, ta nõuab selgitust, mida meile on antud või hoopis ära võetud: „Mets. Täna on siin väga vaikne. / Täna ei unda saed, ei kiunu harvester, / siin ei ole kedagi. Isegi / mitte puud. / Kas keegi märkab

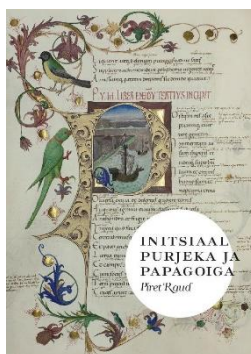
kusagil mõnda looma? / Ei. Siin ei käigi loomad. / Loomad ei hulgu siin juba ammu enam, / isegi libahunte pole. Ainult / mets. / Siin metsas ei ole isegi tuult. / See mets ei mühise. Kuskil ei praksi oks, / ei lange leht, ei kägise murdunud tüvi, / kuskil ei laula ainuski lind. / See on Eesti mets. / Kuulake vaikuse häält. Kuulake vaikides. / Kuulake, kuidas ta iniseb tasa, kuidas ta niutsub, / kuidas ta tahab midagi öelda, aga ei oska, / kuidas ta piniseb nagu sääsk. / Kuulake vaikuse kõminat. Vaikuse raginat. / See otse kummitab kõrvus. / Kummitusvaikus. Kummita, kuldne loom.”

Tundub, et iga lugeja võib kogumikku „Euroopa” oma vaateveerult interpreteerida, kõik võimalused on pakul. Erudeeritud Hasso Krull, kes on Euroopa kultuuriga hästi kursis, pole aga sedapuhku Euroopa vastu sugugi aupaklik: „Euroopa, su sõel sillerdab. / Kondid ei paista raha seest enam väljagi. / Euroopa, sa võid asutada panga, / kas või kaks, sa võid endale teha / päris oma raha ja riputada / kaela nagu kulina. / Võid asetada raha silmaauku / ja naeratada.” Autor nõuab lausa selgitust: „sina, imekaunis Euroopa, vana / pagana armuke, aga ütle, miks / sul see verine nuga on käes.” Järgmisel leheküljel leiame vastuse: „Sa pidid ta tapma, Euroopa: aga vaata, mis kõik tõuseb sellest verest. / Terved linnad, väikesed ja suured riigid / ronivad üksteise kukile, neil pole enam / aega, et järele mõelda, Prometheus / valitseb neid nagu maksapasteet.” Seda aga lugege juba ise, keda tuli tappa. (Kommentaar: Prometheus püüab inimkonda aidata või kaitsta ja toob inimestele tule, mille jumalatel varastas. Zeus pani ta karistuseks ahelatega kalju külge, kus kotkas nokkis ta maksa. Igal ööl kasvas maks aga tagasi.) Üks tekst algabki lausega „Euroopa käes on nuga.” Jah, see härg, see vererida! Haarav aga ehk liiga valuline lugemine!?

Monika Rahuoja-Vidman. Kuldse draakoni saladus.

Olen hakanud ka talumatult kehvi üllitisi tutvustama, lootuses seda lõputut eesti kirjanduseks tituleeritud tekstide voogu kuidagi ohjeldada. Hoidku küll, mida kõike kokku ei kirjutata. Nii saamatu väljendusoskuse ja vigase kirjakeelega teksti annab otsida, kardan, et isegi tubli toimetaja vaev oluks asjata. Tõsi, teema on tähelepanu väärt, rahvusvahelise abiorganisatsiooni keskuses tegeldakse inimkaubandusega. Orjadeks ja tööjõuks müüakse noori sudaanlasi, kes pole oma kodukülalt välja saanud ega oska lugeda ega kirjutada, kuid kes unistavad neile lubatud imelisest ja idüllilisest elust Euroopas. (Midagi pole teha, Euroopast oodatakse endiselt abi ja tuge, õelgu Hasso Krull mida tahes.) Tegevuse paljastavad kaks noort eestlast. Paraku mõjub iseenesest karm lugu ülimalt naiivselt ja kohati isegi piinlikult. Nojah, verd ikka natuke voolab ja autoga tagaajamist tuleb samuti ette, aga õiget põnevust eriti pole. Tsiteerin keskse organisatsiooni juhi mõtteid, mis on päris korralikult sõnastatud: „Ta mõtles oma Monaco pangakontole. Ühel päeval kolib ta sinna. See oli tema siht ja tema unistus. Eesmärk tema elus. Mees naeratas. Kõik läheb ju hästi. Jama oli küll sellega, et poisinõlgid kippusid liiga vanad olema, kuid see-eest olid neist lausa kaks paari vennad ja siis veel too, nipsakas, oma õega. Ah, küll saab ka neist auktsjonil lahti. Kui ei lähe sexikaubaks, siis on alati mõni, kellel on vaja *töölisi*. Neid, kes lähevad, kuhu vaja ja teevad, mida öeldakse. Ja kui ei tee, siis... vend või õde pantvangina ootamas, see oli alati kindel ja hea lahendus. Samuti võis *töölisi* kasutada tähelepanu kõrvalejuhtimiseks. Pommivõõ ja nagu Samuel teadis, vahel kasutati ka lihtsalt mingit sarnast, tiksvat mänguasja, jaki alla, siis vaikselt kellegi tähelepanu sellele juhtida ning... kisa ja sagin-sebimine, mis järgnesid, olid vaatamist väärt.”

Piret Raud. Initsiaal purjeka ja papagoiga.

Romaan, mida on päris tore lugeda, ent mis ei paku suuremat elamust. Kuid kultuuri ja kunsti tundev autor on nii mõnedki mõtted osavalt teksti lükkunud, paraku jäävad kõik poolele teele seisma. Just hakkad ootama, mis edasi, kuid edasi ei tulegi haaravat. Üks tsitaat, mis näitab praeguse ühiskonna pealiskaudsust, mida kirjanikud oskavad hästi ära kasutada: „Siim rääkis pikalt ja üsna igavalt. Kui ta lõpetas, palus Öiepuu publikul julgesti küsimusi esitada. Nagu säärestel puhkudel ikka, ei sõandanud seegi kord keegi midagi avalikult pärida, ning paistis, et üritus saab sellega läbi. Viimasel hetkel tõusis siiski üksik käsi, mis kuulus tuntud kirjastajale, kes oli kunagi aastaid tagasi ühe Siimu luulekogu avaldanud. „Üldiselt peaks kõigile teada olema,” tähendas too, „et värvimisraamatud ei huvita enam kedagi. Jah, tõepoolest, paar aastat tagasi oli värvimisteema kõva trend, aga tänaseks pole see ammu enam nii. Miks te arvate, et keegi teie raamatut üldse ostab?” „See on väga põnev küsimus,” ütles Siim ja võttis lonksu vett, et mõtteid koguda. Hetke pärast ta jätkaski: „Ma võin kätt südamele pannes öelda, et mina ei tee ühtegi raamatut eesmärgiga, et sellest menuk saaks. Mina lihtsalt väljendan ennast, ja kui see kellelegi korda läheb, siis olen ainult õnnelik. Paistab muide, et korda ta lähebki, sest selle paari päeva jooksul, mis raamat müügis on olnud, on juba pool tiraažist läbi müüdud. Eks seegi on kõnekas, et teid on täna nõnda rohkelt siia kohale tulnud. Miks see nii on, ei oska ma öelda. Võib-olla on värvimisraamatud tegemas *comeback*’i? Tõenäolisem on siiski, et mu saladus peitub

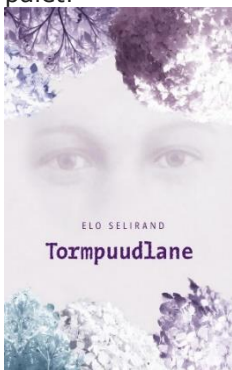
kontseptsiooni tugevuses – tegemist on äärmiselt omanäolise teosega ja see sisaldab tunduvalt vähem visuaalset prügi kui need, mis meil mõned aastad tagasi populaarsust kogusid. Inimese hing ihkab praegusel närvilisel ajal rahu ja pelgupaika, ning rahu ja pelgupaika mu „Nokturnid ja saatanad“ just pakubki.” Ning seejärel lisab ta kavalalt naeratades: „Aga eks ma mõistan konkurendi muret ja kurvastust, et ta ise selle suurepärase teose kirjastaja pole.” Tänane kultuurielu ise, lisan lugejana peanoogutusega juurde. Ambitsioonikas luuletajast tegelane on sedamaid nõus tuuriga raamatukogudesse, küladesse, klubidesse minema, et oma energiat jagada ning nõndaviisi ühiskonna tervist parandada! Näib, et Piret Raul on irooniaga kõik korras. Romaani peategelase Eda teenuseid tänapäeval palju ei vajata, arvuti teeb odavamalt. Naine on nimelt koolitatud kalligraaf, kelle kaudu tutvume põgusalt selle imelise erialaga. Eda on üksik üsna tüüpiline haritlasnaine, kes ei pea töötasu elus alati primaarseks, miks muidu ta annab salapärasele härra M-ile käsiraha ja lõpphinnaks pakutud summa uhkelt tagasi. Nõnda eristub Eda kahtlusteta näiteks Siimust ja mõnest teisestki tegelasest, kellega naise teed ristuvad. Romaanis leidub ilmekaid tüüpe, ent kõik nad kaovad olematusse, ilma et oleks täieõiguslikuks tegelaseks kujundatud. Eda käekäigu heitlikkus ei võimalda tema isikuomaduste kujunemist hästi mõista. Õigupoolest ega neid olegi, natuke leplikkust, pisut kurbust, headust, kannatlikkust, abivalmidust, erudeeritust kuuluvad ju ikka intelligentse inimese loomusesse. Paar täiuslikkusele püüdlevat friiki satuvad siiski Eda teele: näiteks puhtusest sõltuvusse kukkunud, vaid kord kohatud Veiko, Eda kalligraafiastuudio õpilane, alles koolipoisi eas Robin, kes taotleb täiust kriipsudes ja tähtede tegemises, ent upub just seetõttu traagiliselt. Nimelt läheb nooruk merelaele uisutades tähti seadma, jää on aga nõrk... Tema ongi üks meeldejäävamaid karaktereid, kes kingib Edale vihmaveetoru, kuna viimane paistab talle sellisena. Ja siis Robini jõululingitus õpetajale: kammipiide lõikamine, et jääks alles vaid ühe piiga kamm, mis moodustab E. Need detailid lisavad raamatule sära. Läbi romaani jooksva teemana mõtiskleb Eda aukirja või auaadressi kujundamisest rikkale mehele, kes kirjutab sinna suurest edevusest ja kõrgest enesehinnangust oma nime. Preisi sinine, kas te teate, milline see on? Teinegi kujund väärib rõhutamist: hõbekajakas ja linnu silmad. NB! Preisi sinine on esimene modernne sünteetiline pigment, mis avastati 1704. a.

Peedu Saar. Pascual.

Need on märkmed vihikust, mida on talletanud eesti noormees Geersomi külast. Nimetatud koht asub kusagil Eestis, soode vahel, kus lõunakaares voolab jõgi. Poisi nimi on küll võõrapärane, aga praegu pannaksegi lastele häälaluselt ülimalt keerulisi nimesid. Raamatuke sai kirjanduskonkursil „Bestseller 2017“ teise koha, ent on tublisti väärtuslikum lugemine, kui mõni teine meelelahutuslik teos. Niisiis, „Pascual“ on lugu eesti maapoistest, kes läheb Londonisse, et natuke raha teenida ja siis ehk kodukohta tagasi pöörduda. Paistab, et autor kasutab autobiograafilisi teadmisi, sest suurlinna õhustiku kirjeldamine ning tööotsingute kajastamine mõjuvad usaldusväärset. Ühtlasi võib „Pascuali“ võtta hoiatusena, et kusagil ei kanta õne su jalge ette ja elu võõrsil võib olla jõhkvalt karm. Tegelikult ei oota ega vaja sind seal keegi. Päris sageli kohtab mõistet koduigatsus, mida sama sageli teiste ees eitatakse. Teame, et paljudel kodumaalt lahkunud ei lähe ju sugugi hästi, aga seda ei taheta tunnustada. Muidugi elatakse ka koristajapalgast ära, nagu koduski, ent kas minek on ikka alati seda natukest rohkemat raha väärt, esitaksin valulise küsimuse. Samas, ega tagasitulek polegi nii hõlbus. Pascual ostab isegi lennupileti, ent mõtleb siis ümber, küllap lootuses minna suurema võitjana tagasi... Noormees on tegelikult hakkaja, mingi tagasihoidlik paipois ei saakski sealses olelusvõitluses hakkama. Väikese inimese toimetulek suures maailmas ei möödu kunagi tagasilöökideta, ehkki kokkuvõttes peab noor eestlane end mitmel korral võitjaks. See on kahtlemata väärt otsus, et edasi liikuda. Kui algul tuli peaaegu nälja piiril elada ja mingis äärmiselt kesises kohas magada, siis tasapisi Pascuali asjad paranevad. Tööd leiab ta mustanahaliste söögikohtades, ja paistab neis töökusega silma. Kord ta kulutab uhkelt, siis rabeleb raha nimel mitmes kohas. Ent siis tabab teda tõeline lõök. Otsustanud koju sõita, võtab ta kogu teenitud sularaha välja..., ja satub vargapoiste piiramisrõngasse. Tuleb otsast alustada. Teisalt tekib noormehes pärast niisugust juhtumit teatav sisemine rahu ja soov vaid minimaalsega edasi minna. Ent taas tuleb midagi saatuslikku vahele –, ühel päeval võtab ta üles maha pillatud rahanutsaku, siin peatun. Lugege ise, siis saate teada, millise otsuse Pascual loo lõpus teeb. Noormehel on ka väike armusuhe tšehhitar Hanaga, aga see luhtub noormehe vääritu käitumise tõttu. Silma jääb üks huvitav käitumisjoon, peategelane nimelt armastab kõndida, ja ikka väga pikki vahemaid. Algul rohkem seetõttu, et metrosõiduks puudub raha, kuid ka Londoniga tutvumine on talle oluline. Hiljem aitavad pikad retked mõtteid korrastada. Õhukese teose (78 lk.) tegelane suudab üldistada ning sealjuures isegi parajas moodsuses hinnata oma käitumist ja otsuseid võõrsil. Elu sunnib teda isegi varastama, mis pealtnäha nagu polegi õiged näppamised, ometi tekitavad need sisemist võitlust, sunnivad koguni oma tegevust põhjalikumalt analüüsima. Nendes mõtisklustes leidub isegi pisike didaktiline iva, seega lugege ja mõelge noormehe sõnade üle järele! Ent nüüd tsitaat: „Nende viimaste märkmete

kirja panemise aegu oli päevi, mil tundsin, et minus paisub jõletu tunne, ja kuidas ma ka ei tahtnud seda nimetada, teadsin ometi selle nime – viha. Must, pime, jõetu viha, mis peaaegu pisarad silma tõi. Ma loivasin mõnele pingile, pigistasin silmad kinni ja vajusin küüru nagu õnnetus, kas või St. Jamesi pargis. Ja mina olin arvanud, et seal saab õnnelik olla! Neil hetkedel oli mul tunne, et keegi peab selles kõiges süüdi olema, ja teadsin – ses osas ei võinud ma end petta –, et süüdi olen ma ise. Ja milles siis? Siis ma seda muidugi ei küsinud, neil kohutavatel tundidel olin otsekui transis, liikumatu, silmad kõvasti kinni pigistatud, mitte ainsatki mõtet, tunnet, ei pääsemist ega valgust kauguses, pime auk. /---/ Aga küsimus, süü küsimus, kerkis varem või hiljem ikka üles. Ma ei osanud sellega midagi peale hakata. Pomisesin läbi kokkusurutud hammaste seosetuid sõnu ja teadsin, et see kõik on süüga seotud: olen seisnud tuledes säravate vaateakende ees ja teinud ülbet nägu, nagu jätaks see mind külmaks; mind on välja visatud restoranidest, kuhu ma väljanägemise või rahakoti paksuse või päritolu või käitumise pärast pole sobinud; olen roninud üle traataia, et varastada midagi tühist; mind on taga aetud, aga mul on õnnestunud põgeneda; olen seisnud kolmest raha nõudvast kaabakast ümberpiiratuna ja pääsenud, pääsenud eluga; olen küürutanud raudteeliipril ja nutnud taga kolme kaotatud mündikest; olen, silmad maas, ladunud korvi kõige odavamast toitu ja seda hiljem pooltoorelt aplalt alla kugistanud; olen ärrganud külmast lõdisevana ja tundnud vastikut nälga; olen tundnud rahulolu, kui olen säästnud mõned sendid. Olen olnud lõpuni väike ja siis olen otsustanud, et nii jäägu, et nii on õigem ja ausam – see on minu süü.” Euroopa, sul on tõesti mitu palet!

Elo Selirand. Tormpuudlane.

Debütromaani pealkirjaks kasutatud mõiste pole kergesti lahti muugitav, aga niipalju julgen siiski öelda, et tormpuudlased erinevad mõneti tavainimestest. Neil võib olla isevärki maailmanägemine ja tunnetes valus segadus. Ka keerulise haigusega inimese kohta lubab üks või teine taolist väljendit. Internetitark ütleb seda teiste sõnadega: tormpuudlane tähendab korraga ägedat ja järsku iseloomu, mida ei õnnestu teistel vaigistada. Nad on mõnikord kiiksuga ega kohane tavaelunormidega.

Kuigi romaani näib olevat kirjutatud teatava eufooriaga (autori sõnutsi teinud ta seda siiski kümme aastat), võib kokkuvõtteks öelda, päris huvitav vaade talurahva arusaamadest. Üldistavalt sõnastades on „Tormpuudlane” armastusromaan. Kõik põhitegelased ihkavad tõelisi tundeid, teevad selle nimel isegi kummalisi käike, aga ühtegi õnnelikku inimest ma raamatust ei leidnud.

Tegevus toimub kahel tasandil. Kõigepealt 1899. kevadest aasta lõpuni ja siis 114 aastat hiljem Tallinnas. Üle-eelmise sajandi lõpu tegevus toimub põhiliselt Läänemaa talus, kus noorperemees on abiellunud tugeva ja ilmetu peretütrega, sest tõeline armastus, õrn ja tundlik hingesugulane, jääb unistavale ja orelit mängivale Hendrikule mitmel põhjusel kättesaamatuks. Küsimus on eelkõige muidugi ühe jõukuses ja teise kehuses. Kõikide saatust muutub aasta jooksul veelgi traagilisemaks, tohutu annus inimlikku kurbloolust, nagu Afanasjevi teoses „Serafima ja Bogdan”. Nüansse siin välja tuua ei jõua, aga mingil põhjusel armastus põgeneb tegelaste juurest. Imeline jõuka talu tüdruk Herta läheb isa nõudmisel paari äriimehega, kuid pettub ja põgeneb peagi briti ohvitseriga. Noor talunaine Liisa, keda tema ilusad õed tormpuudlaseks kutsuvad ja kes on kirglikult Hendrikusse armunud, tuleb viimase viletsusse sattunud Raba talu päästma. Loomulikult vastuarmastust leidmata. Ja sureb üksi sünnitades. Hendrikule jääb aga poeg, kelle peab koos vara vananenud emaga üles kasvatama. Jõuka talu peremehe Mihkli puksib aga tige pull vigaseks ning lõpuks jätab ta oma elu aasta viimsel ööl põlema lahvatanud majja. Sikenda talu peremees on jõudnud aga arusaamisele, et tütar hülgas ta sunnitud abieliu tõttu, ja üks olnud ta ka oma seadusliku naise kõrval kedagi teist käinud külastamas. Kõigi sisimas immitses päevast päeva kurbus leidmata jäänud armastuse pärast. Teise liinina jookseb romaanis aga tänase päeva lugu, kus (ilmselt) eelmiste kauge järglane Kaaren põeb rasket lihasmotoorika haigust, mis pärast igat tõvehoogu viib tema varasemad mälestused ühes. Kuulanud mehe ülestunnistust petmistest ja teistest naistest, otsustab Kaaren Ladina-Ameerikasse põgeneda, kuid saab lennujaamas kummalise teate, nagu oleks tema isa, kellest ta mitte midagi ei tea, haiglas surnud või suremas. Endale sügavamalt seletust andmata, läheb ta haigemajja ja saab ühe portfelli, mis väga kummalisel viisil osutab ühele või teisele aastatetagusele väiksele tööigale. Paari järgmise päeva jooksul, lootes leida andmeid isa kohta, kohtab ta erilisi karaktereid, kohtab inimesi, kes talle haiget on teinud. Muidugi toimub ka mõni esoteeriline silmitsi seismine, nt. ühe vana naisega. Eks lugeja otsustab, kes ta küll võiks Kaarenile olla? Ja siis, pärast omapäraseid seiklusi, jõuab naine uuesti lennujaama. Kogu romaani jooksul on tehtud viiteid eesti ajaloolle ja rahva katsumustele. Näiteks Kaareni vanaisa lugu! Üks huvitav kujund romaanis on kahtlemata orel, mis peab nii unistusi kui kaotusi leevendama. Isegi vägev taluperemees Mikkel proovib pärast tütre lahkumist mängima õppides end lohutada. Põlenguööle järgneb Liisa muldaviimine: „Ilm oli matusehommikul tuisune ja Sikenda ega Raba rahvas pääsenud reeta liikuma. Kirstu vedamiseks anti Herta pulmahobune ja külarahvas lontsis koduse ärasaatmise järel omadesse. Liisa õed olid suurte talude perenaised kaugeles vallanurkades ning vabandanud tulemata jätmist vahemaaga, et mitte tunnistada: nad olid oma noorema õe olemasolu unustanud. Või siis unustada

tahtnud, sest see oli titest saati vähe tormpuudlane olnud. Tormpuudlane polnud keegi, kes on peast ullike või ajab arutut juttu sellest, kuidas inimesed lendama hakkavad või ühel päeval kuu peal kõnnivad, nagu arvas neist Sikenda Mihkel, kes oma arvamise pärast sündmustesse tõmmati ja tundeid tundma pandi, mida tema elus varem olnudki polnud. Tormpuudlane polnud äbarik tobujuss. Sellises inimeses poleks ohtu ei endale ega külale. Need arutud taevalaotusest unistajad kõngesid üsna varsti nalga või õppisid suud kinni hoides lihtsamaid töid tegema. Tormpuudlane aga oli ohtlik, kuigi eristada hullukesest oli teda sama võimatu, kui merelaineid vaadates öelda, missugune on see järgmine, mis maismaa kaitseks laotud kivimüürist läbi murrab. Tema sees tuksus ärev veri, mis ootamatul hetkel kõik plaanitu teiseks keeras. Piisas, et väike Liisa leivateo ajal paja juurde ukerdas, kui ema käsi vääratas ja nii maitstes terve nädala leib pidusaiana, sest pool suhkrutagavarast oli tainasse sattunud. Näiliselt ohutu ja tavaline, jäi ta lakaredelile just siis kinni, kui vanem õde sulasega heintes titetegemist õppis, mis muidugi appi tõtanud isa silme all avalikuks tuli ning ilusa poisi keset suve laia ilma saatis. Mis iganes ka teise inimese sees tuksus ja aastaid peidus püsis, selle löi tormpuudlane ise oma tegudest aru saamata vahtu, nii et see enam varjule ei mahtunud ja ilmarahva ette avalikuks tuli. Kõige selle pärast olid õed õppinud Liisat väiksest peale vältima. Nii oli see üksikuna kasvanud, lastes õdedel korralikele meestele minna, kelle selja taga oli nende elu selliste juhtumiste eest kaitstud. Kuid et see nii jääb ka tormpuudlase hauda panemisel, ei olnud neist oma sisimas keegi lõpuni kindel." Liisa ja Hendrik ei saanudki sobida, nad olid erinevat sorti tormpuudlased. Lugege, siis saate teada oluliselt rohkem, kui siinkohal kirja pandud.

Liivametsa Lugemised - 116 / 2019

LÄHETUSLAUSED

Kunagi ammu, 1989. aastal, küsisin Viivi Luigelt, kas mõtlejate ajurakud suudavad päästa maailma? Ta vastas, et võivad. Mina enam ei usu. Tegelikult pole enam järele jäänud suuremat, millele argielus edasi rühkides tugineda, mida või keda uskuda. Maailm on muutunud hingetuks, tuimaks ja uskomatult kurjaks. Eks Eestigi. Kirjanikud, kas te suudate midagi veel muuta? Vastust loodan leida teie raamatutest.

Ajakirjas „Vikerkaar“ nr. 3 on avaldatud Tõnu Trubetsky rämeluuletus „Riigikokku“: „Toompeal üle riigi kokku / Saavad üle vaipade. / Mõni läheb Riigikokku / Kasvõi üle laipade. / Toompealt üles, peas on karvik, / Ei vii lips või saapanõör. / See ei ole ninasarvik, / See on soomustransportöör. / Võrdle, lahuta, löö kokku / Euro kurssi ööriiga. / Mina lähen Riigikokku / Soomustransportööriga. / Sõjatehnikat veab kokku, / Randub parvlaev vööriga. / Mina lähen Riigikokku / Soomustransportööriga.“ Eks autor on ka ise kunagi parteisse kuulunud, nii et küllap ta teab, mida ütleb. Mina tean jälle, et üks praegune Riigikogu tegelinski sundis ausa ja otsustusvõimelise Jõhvi Keskraamatukogu juhi Ingrid Spitzzi ametist lahkuma. Kas sõnavabadusega on siis asi ühel pool..., kui hinnata viimastel nädalatel juhtunut?

LOETUD RAAMATUD

Lehte Hainsalu. Olla üheksavägine.

Elulooraamat, mis selgitab ja avab aega, milles autor tegutsenud. Kirjutanud, kasvatanud lapsi, õpetajana töötanud ja püüdnud ka ühiskondlikku ellu oma panuse anda. Hainsalu on ju kirjutanud 40 kirjale alla, hääletanud ENSV Ülemnõukogus Eesti iseseisvumise poolt. Need on tähtsad asjad, mis kunagi ei unune ning jäävad ajalukku. Lisaks saavad vanema põlve kirjanikud kirja panna ka mõnegi intrigeeriva mõtte, 1938 sündinud tüdruk arvab: „Ja nüüd nad keeravad kõik oma sigadused vaese Jossifi kraesse, haleduse vari langeb vihkamise peale; üht isikut vihata, see tunne valgub kuidagi laiaks, laiaks, teiseneb üldiseks põlguseks ja uhkeks üleolekuks.“

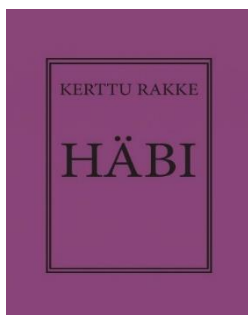
Seltsimees lapse Lehte lapseiga ja varateismelise periood kulgeb küll muretumalt kui lapsel nimega Leelo, ent mingi mõra lööb ilmselt tema olemisse isa surm paar päeva enne tüdruku sündi. Samas on kasuisa üsna mõistlik toetaja. Hainsalu on elanud pikad aastad vaid Tartus, see linn on teda kujundanud ja täiendanud. Aidanud, aga ka vaevanud. Pakkunud rõõmu ja üksjagu kurbustki. Ent autor eriti ei kurda, ta vaatab möödunule tagasi eaka inimese mõtlikkusega. Kokkuvõttes jääb raamatut lugedes mulje, et elatud on väärikas elu. Loen välja, et autor austab Martin Lutheri tõekspidamisi, kes kunagi pööras inimese palge emakeele kasutamise poole kirikus. Neid motiive leiab Hainsalu loomingustki. Natuke on juttu ka selgeltnägijatest, see ehk paneb imestama, aga mis moes, see moes! Esoteerika toel viskab kirjanik pilgu märkidele, mis end

ilmutavad ja võivad midagi tähendada. Viimases peatükis „Muutumise vägi“ analüüsib Hainsalu enda olemust ja nendib: ei vaidle, ei allu! Järglastele soovib ta aga oma soojast süngist, et need lihtsalt elagu! Tsiteerin lõpu: „Kui elu on kitsas nii ruumis ja ajas, kui vajadusi on rohkem kui võimalusi, kohustusi rohkem kui jaksu näib olevat, siis tundub saatus ülekohtune. Kuni tuleb taipamine, et kõik juhused tõmbab inimene ise endale ligi, valib ülesanded, mida lahendada. Teisalt on teda valitud jõukohaseid ülesandeid täitma ja varustatud kõige vajalikuga; ta saab kõige mitmekesisemaid rolle mängida Elu igaveses näitemängus. Isegi siis, kui tal on nukker-tõsine meelelaad, saab ta olla viimseini vaimustatud ja hullult õnnelik – mõnel üürikesel silmapilgul, mis jääb ju igavesti kestma.“

Rein Pöder. Kättemaks.

Romaan kuulub sisuldasa nende näidete hulka, kus räägitakse endiste sõpruskondade või klasside kokkutulekutest. Taolist materjali tuleb praegu igast kandist. „Kättemaksus“ koguneb üks kunagine Tartu ülikooli geograafia eriala lõpetanud kursus aastakümneid hiljem Tartumaale puhkemajja, et koos mõned õlled juua. Üks nendest, kes ametiks valinud hoopis ajakirjaniku ja kirjaniku elukutse, on sattunud aga kursusekaaslaste silmis ebasoosingusse. Põhjuseks romaan, milles ta on endisi kursuseõdesid ja -vendi kujutanud. Karistuseks lisatakse tema õlleklaasi sookailunestet, mis viib mehe sügavasse unne. Samal ajal teised lahkuvad, jättes peategelase maha ilma igasuguse varustusega. Isegi tilka vett ei pandud pudelisse. Küll leiab ta aga kirja, kus anti korraldus jalgsi Tallinna minna, muidugi kindla marsruudi järgi. Juhul, kui ta teeb täpselt nii, nagu ette nähtud, saab mees rahalise toetuse. Teekond kujuneb üsna triviaalseks ja moodustab põhilise osa raamatust. Et sammuda oleks kergem, meenutab rändur endisi suhteid kursusekaaslaste ja sõbrannadega, vaatab tagasi nõukogude aega, tuletab meelde kunagisi erialaseid matku. Paraku kaldub teos kohati (romantilisse) naiivsusse: nt. kaks üksikut öde, kes annavad ööseks ulualust, ootavad rändurilt intiimteenust. Romaan lõpeb aga Tallinnas eksabikaasa juures, sest seal asuvad tema taskust võetud korterivõtmed. Ühel ööl Piibe mõisa jäädes külastab meest aga metafüüsika: „Õhtusöögiks, kui seal kopitanud asemel lamasin, sõin ära Kristi koolipoisi antud õuna ja paar peotäit kuremarju. Neid marju jäi plastikkotti veel natuke järelegi. Kirjeldan neid ööbimise üksikasju mitte sellepärast täpsemalt, et näidata, kui haledasse olukorda ma sel korral olin sattunud, vaid seepärast, et teid ette valmistada millekski täiesti ootamatuks ja omal kombel suurejooneliseks nähtuseks. Pärast keskööd, arvata võib et sügiseöö kõige üksildasemal tunnil ärkasin sellest, et kuur oli pimestavalt, kuidagi ebaloomulikult sinakalt valge. See ei saanud olla kuuvalgus ja ka mitte mõne mõisaõuele sõitnud veoki vägev laternate valgus. Mingi mürin või muu hääl seda valgust igatahes ei saatnud. Ma olin nõutu, kuid uudishimu sundis tõusma. Niisiis pugesiin külmavärinat maha surudes seinapraost välja. Mis ma nägin, mis mind ehmatas ja korraga ka vapustas: endise ja praegusegi Piibe mõisa pargi kohal, üsna madalal rippus vägev ovaalne taldrük, mille mõistatamiseks polnud vaja kuigi suuri teadmisi. See oli seal täiesti reaalne, polnud vähimatki kahtlust. Ja selle alaosast ulatusid maapinnani teravad kiirtevihud, mis septembrikahutuses maad aeglaselt kobasid. Nagu otsiksid midagi. Hoidsin end igaks juhuks varju. See polnud küll hirm, aga ma tundsin, et ei peaks end näitama. /---/ Siis korraga tabaski mind üks kiirtest, ja mind valdas imelik ükskõiksus ja tahtetus. Mõneks hetkeks olin täielikult pimestatud. Kuid järgmisel hetkel jättis valgus mind maha ja ma sain oma endise olemise tagasi. Taldrük kobas jätkuvalt maad, kunagist häärberiaset, mõisa õue, kuid juba väiksema intensiivsuse ja samas ka väiksema lootusega. Loodetud hoonet ja loodetud persooni siin polnud! Siis kiirtevihud kustusid ja ma nägin nüüd kümneid ümmargusi illuminaatoreid taldriku küljel. Neidsamu, mida paljud on kirjeldanud.“ See polnud unenägu, taldrük tuli rännumehe arvates otsima konkreetset persooni..., keda siis? Loete, saate teada!

Kerttu Rakke. Häbi.

Teema, noore naise uskumatult valuline allakäik, on tõsine, aga käsitlus, s.t. belletristlik lähenemine, minu arvates ühekülgne. Tulemuseks paraku tavaline naisteromaan. Teisalt, üks ühiskond on enamasti tõepoolest ülekohtune nõrgemate vastu. Raamat on täis massiivseid klišeesid ja igapäevaseid käibetõdesid. Peategelase pidev kordamine, et tal on kõige pärast häbi, pole iseenesest veel põhjendus ja teab mis huvitav-haarav lugema sundiv psühhoanalüüs. Muidugi võib juba lapsepõlves alla surutud enesehinnang põhjustada traagilisi, isiku psüühikat muutvaid tagajärgi, ent raamatu põhjal jääb tegelasest mulje kui naiivsest ja harimatust, kuidagi kummalisest naisest, kes ei tule millegagi iseseisvalt toime. Venemaa külas sündinud ja keskkooli lõpetanud tüdruk tuleb tädi kutsel Tallinnasse, et siin oma elu paremini sisse seada. Keskpärase välimusega Nadežda, kutsutud vaid Nadkaks, on üles kasvatanud pidevalt pahur ja riidlev vanaema, sest tüdruku ema suri sünnitamisel. Sõpru ta ei leia, sest vanaema lõppematu häbistamine ja korrale kutsumine on muutnud Nadka kinniseks, vaikivaks ja ülimalt häbelikuks lapseks. Isegi temperamentne tädi Valja ei suuda teda enam elujaatavamaks muuta, pealegi lahku viimane koos

mehega võimaluse avanemisel Eestist USA-sse, jättes oma suure korteri siiski Nadkale. Vabrikutöölisena võõras Eestis tal seltsilisi ei teki, vahepeal iseseisvunud riik aga meeldib talle. Nadka õpib isegi eesti keele ära, saab kodakondsuse. Noorel naisel läheb elu juba pisut paremini, leiab isegi sõbranna, kes küll peagi Venemaa avarustesse kaob. Muidugi tunneb Nadka sellegi pärast häbi... Aga siis ühel päeval kohtub ta petise ja kahtlase ärimehe Velloga, kes hävitab Nadka üsna rahulikult kulgeva elurütmi. Nadka armub, Vello aga petab talt suure korteri müügist saadud raha välja, lubades eelnevalt, et abielluvad. Varastab isegi naise vanavanematelt päritud hõbedast künlajalad. Tõsi, Nadka saab väiksema elupaiga vastu, kus ta siis koos lapsega peab edasi elama. Niisuguseid situatsioone tuleb tõesti elus ette, kirjanik isegi vihjab raamatu lõpus, et on sellist lugu kuulnud. See, kuidas Nadka viimane kohtumine lapse isaga lõpeb, näitab igatahes naise arutust. Vello võtab teda jõuga, sunnib narkootikumi kasutama ja oma tuttavaga tema nähes seksima..., elus juhtub palju uskumatuid lugusid, kirjanduses on lubatud kõik. Vahepeal satub Nadka isegi hullumajja. Saanud teada, et laps on liitpuudega, loobub Nadka peagi tööst, lootes vaid abirahale. Sellest hetkest algab ka tema allakäik. Ta kapseldub korterisse teleri ette, liigub väljas vaid hädapärastel, nälgib, jätab ennast täiesti hooletusse. Loomulikult traagiline, aga kuidagi kunstlikult, ebareaalselt mõjuvana kujutatud. Lõpuks üks sotsiaaltöötaja (eelmine oli kõik asjad Nadka juures käimata tema heaks ära teinud) avastab naise mustusest ja suunab ta psüühikahäiretega inimeste hooldekodusse, tütar aga viidi teise hooldekodusse. Selle aja jooksul oli Anna saanud juba viieteistkümne aastaseks! Üks saab selgeks, naise elujõu röövib permanentne, s.t. katkematu häbitunne: „Jah, Nadka hoolis Valjast ning oli tema viimase kirja pärast palju kurvem kui Vello lahkumise pärast. Kõige rohkem ehmatas teda, et teda peeti salakavalaks. Tal polnud ju mingeid salajasi kavatsusi olnud, ta oli püüdnud olla võimlikult vaikne ja märkamatu, sest nii oli teda lapsepõlves õpetatud. Alati pidi ju käituma nii, et häbi ei oleks! Nüüd aga tundis ta häbi, et tema viisakat käitumist sedasi oli tõlgendatud. Ta ei oska isegi viisakalt käituda niimoodi, et see viisakusena paistaks – no kas saab olla põlastusväärsemat inimeselooma? Sel põhjusel ei seganud Nadkat südametuks egoistiks nimetamine. Ilmselt oligi ta seda, ja rohkemgi veel. Nadka tundis häbi ka seksi pärast, mis oli tema ja Vello vahel toimunud. Kuigi rasedushormoonid möllasid ja Nadka keha oleks tahtnud seksida veel ja veel, surus ta need tunded endas alla. Kui madal, loomalik ja röve see ikka oli! Ja tema – nagu indlev emane, oli seda nautinud! Tundnud sisimas ürgset tungi pakkuda Vellole kõike, mida see soovib! Häbi tekitas ka tema aina kasvav kõht, mis sest et see polnud tegelikult kuigi suur – alles kuuendal kuul said ju töökaaslased aru, et ta ootab last! Aga nüüd kasvas kõht peaaegu et iga päevaga ning jäi ette nii võõrastele pilkudele kui Nadkale endale. Salamisi lootis Nadka, et rasedus iseeneselikult katkeks. Ei, ta ei teinud endaga midagi ekstreemset, et see juhtuks, ta vaid lootis. Ta ei tundnud lapsega mingit lähedust, ta ei rääkinud kõhubeebiga ja kui see juba liigutama hakkas, ei tekitanud põtkimised temas rõõmu, vaid panid mõtlema elu kaduvuse peale.” Pärast enneaegset sünnitust tahab Nadka vaid koju, et vaid vaadata „Vapraid ja ilusaid“, „Metsikut roosi“, vanu nõukogudeaegseid filme.

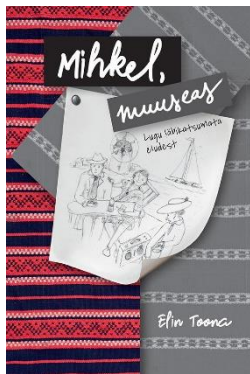
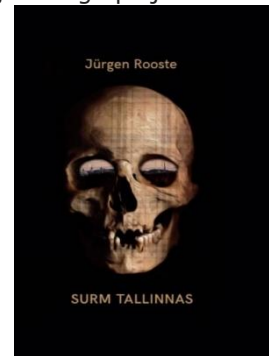

Jürgen Rooste. Veider aeg. Surm Tallinnas.

Rooste on alati olnud tundlikult sotsiaalne poeet, nüüd võib lisada juurde märksõna väga, sest „Veider aeg“ võtab kokku valulises sõnastuses ja eelkõige enda isiklike probleemide kaudu praeguse maailma seis. Enam pole vahet, kas asume Põhjas või lõunas, kõik näib olevat kuidagi umbes ja sõlmes. Kuigi lugejana arvasin algul, et tegemist on osaliselt proosaraamatuga, teatab autor kindlalt isikuloolises pihtimuslikus ja rahulolematu loos „Mustmiljon põhjust“, et see tekst on luuletus. Ja ehkki Rooste on halastamatult enesekriitiline nii enda kui Eesti suhtes, on ta uhke meie ajaloo üle. Ükskõik kuidas Rooste ka mõtteid reastab ja sõnastab, tema eetikaga on asjad korras. Nimiluuletus ütleb palju, lõpuread on: „oli veider aega / kirjanikel oli midagi öelda / ja see häiris kõiki / sest „kõik“ teadis / et kui kirjanikul on midagi / öelda on ajaga / miskit sitasti“. Olgu lisatud, Rooste on sedapuhku tõesti palju öelnud. Väiksest kogust leiab meeleheidet („Pervert“), armutat pilget („Eesti kultuuri jõletu lõpp“), tragikoomilist aja kujutust („Ärge saage valesti aru ehk kurjuse koletu kolp“), millest mõned read: „ja sellest et sõda on / lisaks ajaloo sammuvahele / ka bioloogiline mootor: / meid on liiga palju me / siplene mingites veidrates / majanduslikes sõlmedes pea kõik / on võlgu kelleltki pole midagi võtta varsti / pääle ta keha ta vere ta hinge / me õgime nagu rohutirtsud / kurname planeedikese helesinise täpi kosmoses välja / ja jätame maha / kile plastiku ja sita mäed (a see viimane kaob ruttu)“. Luuletuses „And the Oscar goes to...“ kuulutab poeet, et „soomeugri maailm / on see mustvalge / dokumentaalkaader / lõputust välja suremisest“ ning ega me muud siin peale suure väljasuremise ei teegi. „Eksaminand“ jätkab eluloolisusega, kus Jürgen kurdab, et on olnud paljude vastu halb, ent vahel tundub mulle, et mingi kirjanikuks olemise edevus lööb temas välja: „sest – kuulake mind – õige hää luuletaja ongi paha, hirmus ja kole on ta“. „Kuulake“ väljendusega pöördumisi märkab kogus teisigi. Kujund, millest luuletaja kunagi ei loobu, on alkohol, viimasel ajal lisandub aina rohkem armastuse, hingesugulase otsimine. Tal näib olevat hirm olemise ja üksilduse

ees. Hea ju, kui oma eksistentsiaalsed ängid saab luulesse põimida, siis püsib lootus neist ka jagu saada. Juhanliivilik „Truudusevanne 2016“ vääriks tõesti üht kindlat autasu oma iroonilise siiruse ja alasti mure pärast. Tekstis pealkirjaga „Tänumeeleavaldus ehk 99 aastat üksildust, (koos Sveta Grigorjevaga)“ on tublisti sarkastilisem ja hukkamõistvam. Ma usun Rooste sõnu, et teisiti, kui oma vere kaudu luuletada ei saagi. Neid, kes seda veenvalt suudavad, ei ole meil just väga palju.

Luulekogust varem ilmunud novelliraamat „**Surm Tallinnas**“ on kirjutaja olemist-käitumist-suhtumist-tundeid-kahetsusi-eneses kahtlemisi esindav üllitis. Paljud tekstid on täis sisemist ahastust alkoholi pärast, aga midagi uut neis ju tegelikult pole. Hingevalu on tagajärg, põhjusi mitmeid. Ükski neist pole alati läbinisti mõistetav. Ent olgu, lugejal tuleb leida üles kunst!? Seda ka üksjagu leidub. Mõneski demonstreerib Rooste võimet vägivalda kujutada (nt. „Amokijooks 2001“). Nimilugu keskendub aga väga isiklikule – segadusele armastuses, mis toob pähe hulle mõtteid ja arutlusi. Kaastunne kannatajate suhtes ja õiglus kuulub muidugi Rooste loomingusse algusest peale (nt. „Koplivanake“, „Vanamutt ja meri“). Lõpetuseks üks võrratu lause novellist „Pornofilm ja pudel viina“: „Õrn ja uskumatult ilus nagu rändlinnult pudenenud sule ja puult langeva sügisese kaselehe riivamine pehmes merelõhnases läänetuules on see hetk, mil eelmise päeva iiveldus, peavalu, rahutus, masendus läheb üle nooreks värskes pakatavaks rahuloluks, sihiteadlikkuseks, hoolimatuseks ja leppimiseks selle maailmaga.“

Elin Toona. Mihkel, muuseas.

Ladusalt ja haaravat kirjutatud suhteromaan, mille tegevus toimub Inglismaal, mis oli 1970-ndatel veel hea vana kuningriik, aga eks seisuslikud vahed eksisteerivad seal tänaseni. Raamat on pühendatud väliseesti kirjanikule Gert Helbemäele, kelle loomingut olen ka ise lähemalt uurinud. Kas Toona on teose kirjanikust peategelast Mihkel Laasmat kujutades ka Helbemäe iseloomujooni näpuotsaga lisanud, ei suuda ma öelda. Sisu on üsna lihtne, kuid paras annus tragikoomilist ning põnevustki, mida meie krimidest alati ei leiagi, lubab raamatut laiemale lugejaskonnale soovitada. „Mihkli...“ lugu algab mehe kuuekümnenda sünnipäeva tähistamisega, samal ajal pole veel hiljuti surnud abikaasa tuhki laiali poetatud. Seega õnnitlused ja kaastundesooovid ühel ajal. Külalisteks muidugi samasugused pagulased kui ta ise. Peagi mõistab mees, et ta on elanud nagu muuseas, õiget olemist

polegi nagu olnud ning abielugi oli pisut leigevõitu. Nii ta tunnetabki äkki, et peaks ikka leidma uue kaaslase, aga üksi elamine pole ta meelest väga halb valik... Eriti agaralt asub tegutsema sõber Viktor koos naisega, kes ta koos Ameerikas sündinud väliseestlasest noormehega Kreeka reisile saavad. Ise turismigrupiga kannul, et hoida olukorral silm peal! Seiklusi jätkub, ka põrkuvad mõnikord kahe põlvkonna esindaja arusaamad, ent üldiselt on nende läbisaamine igati talutav. Nende teekonnal Kreekasse, Prantsusmaale ja Hollandisse tuleb ette päris naljakaid seiku, ent teisalt ka kurbloomisi juhtumeid, mis seotud näiteks narkomaaniga. Oma rännakul satub mees ühte vanasse lossi ja edasi rännates punaste laternate tänavale. Paraku armukest Mihkel sedapuhku siiski ei leia, kuigi üks naisolevus söödeti talle sõprusest ette küll. Üht peab Mihkel tunnistama, vahepealsel ajal on sõjas kannatada saanud Euroopa kõvasti muutunud. Jõudnud Londonisse tagasi, otsib ta peagi üles hoopis endaealise üksiku eestlanna, kellest saab lähedane sõbranna. Elsa on samuti kirjanduslike huvidega, kuid tema luule pole konservatiivse rahvusliku kogukonna rahulolu pälvitud. Olnud liiga ropud tekstid! Kuid Mihkil tuleb teinegi kord kokku puutuda noore ameerika eestlase Valteriga (Walliga), kes ei saa läbi oma lihase tädiga ning palub luba hoopis kirjanikuhärra korteris elada. Põhjuseks armumine tööliklassi kuuluvasse inglise neidu. Pärast abiellumist tahab noormees inglanna USA-sse viia. Nii lugu lõpebki. Kõige teravamat kriitikat pälvivad romaanis USA rikkad turistid ja ameeriklannade väljanägemine. Elin Toona juba teab, kuidas nende käitumise ja arusaamisega vabadusest asjalood on. Kreekas kohatud turiste kirjeldab autor nii: „Londonis oli Mihkel harjunud nägema ameeriklasi kallimate hotellide ümber tiirlemas pastellvärvides riietuses, mis ei sobinud Inglismaa kliimaga. Pigem kanti seal tumedamaid toone. Tuli ju seista bussisabas ja käia peatänavatel, kus kihutavad autod pritsisid jalakäijaid. Ameeriklased sõitsid taksodes. Liginev grupp oli erakordselt silmapaistev. Ka naiste riietus oli märksa värvikam, kui Mihkel oli harjunud nägema. Mehed olid kui papagoid, naised kui jaanalinnud. Ja neil oli kaasas oma giid, kes kandis suurt silti, millel oli kirjas nende laeva nimi. Grupp hoidis tihedalt kokku nagu lambakari. Need olid tõesti enamasti pensioniealised. Naiste kortsulised näod olid paksult värvitud ja andsid märku vanadusest, kuid kellelgi ei olnud halle juukseid, küll aga paistsid silma roosad, sinised või oranžid pead. Pruuniks päevitunud nahk meenutas kvaliteetseid käekotte. Huuled olid tulipunased ja rinnad nagu kuklid. Kulda ja hõbedat rippus kõrvades, kaelas ja randmetel, nagu oleksid need värvilised jääpurikad. Sõrmused olid samuti rasked ja välkusid iga kord, kui nende kandja käega vehkis. Tuju oli kõigil lõbus ja pidulik. Meeste ilme oli tõsisem, nad hoidsid oma partnerit küünarnukist ja lükkasid

neid toorelt läbi reklaamide ja teenuste pakkujate spaleeri. Kuid mehi oli märgatavalt vähem kui naisi. Nad hoidsid kokku, liikusid ringi nagu pisikesed lillekimbud, naersid ja vatrasid omavahel nagu naised ikka, kui said aru, et nad on tähelepanu keskmes. Selline oli Mihkli esimene mulje. Kui grupp lähenes nende lauale, muutus Walli erksaks. Ta sosistas Mihklile kõrva: „Oled õnnega koos. Nagu mõrjsatarg. Näed, kuidas mõned juba haagivad. See kõik on *serious business*.“

Lembit Uustulnd. Avameri.

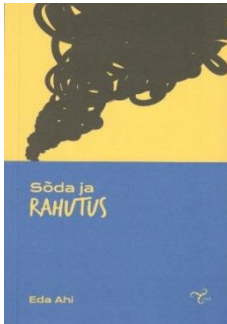
Romaanile, mis viib lugeja 1980-ndate algusesse, lubatakse järke. Autori soov meenutada noorematele põlvkondadele, mida endast kujutas nõukogude elu, on ju mõistetav, aga kas uued lugejad sellest ikka vaimustuvad, sest korralikult kirjutatud ja toimetatud raamat on igavavõitu. Uustulnd kirjeldab lehekülgede kaupa kalaparvede noota ajamist Angola rannikul, kusjuures ülimalt spetsiifilist oskussõnavara kasutades. Jah, teos on erialaselt rikkalik, aga küllap ikka vanemale rahvale ja kaluritele eeskätt. Lugesdes oli tahtmine mõni rida vahele jätta, aga tööeetika ei luba. Tegelikult vaatab lugejale vastu kaks tegevusliini, ühes, nagu öeldud, kuulub noore kapteni muresid kalapüügi plaanide täitmisega ning meeskonnas töötavate persoonide käitumisega. Selle kõrval tutvume rikka kalurikolhoosi esimehe tööiste probleemide ja tema isikliku elupoolega. Kala on raamatus kõige olulisem tegelane, kui nii sobib öelda. Üks on selge, kui plaani ei täida, s.t. ei suuda täis nootasid kokku kraapida, pole preemiaid ega paremaid eluvõimalusi loota. Käib petmine, altkäemaksuta on raske hakkama saada. Moskva on koht, kus tuleb pidevalt käia asju ajamas ja toetust otsimas. Mõlema mehe elus on parajasti ka suhtedraama või midagi taolist. Ühel rohkem, teisel vähem. Mõistagi toimetab igal pool KGB, kes tegelikult suunab, juhib ja käsib, ja kui vaja, sepistab ise pööraseid olukordi. „Kuradi Ataman,“ kirus Sink poolvaljult Donimaalt pärit kapteni Ivan Dudikovi, keda tolle bravuuri ja uljuse pärast Doni kasakaks kutsuti. Oli jumalast selge, et 150–200 tonnile projekteeritud moivanoot ei pea 500-tonnisele laksule vastu, kuid suur noos, au ja uhkus, et tema, Ivan Dudikov, on Kaluri Pojas ühe noodaga kõige suurema püügi saanud, pimestas mehe ajusid. Sellepärast pidi SRTR 9036 Vilsandi Murmanskis kai ääres passima ja uue nooda saabumist ootama. Kvartali lõpuni oli kõigest kuus päeva ja plaan kärises kõigist õmblustest. Ometi oli seni kõik ilusasti, võiks öelda, et sihipäraselt kulgenud. Aivari reis Moskvasse ja kingitus, kullast rinnanõel, Tatjana Aleksandrovnale, ministeeriumi osakonnajuhataja Rõbtsenko naisele, olid suuresti avardanud Kaluri Poja kalapüügilimiiti Angola Rahvavabariigi vetes. Tänu esimehe Moskva-visiidile töötas SRTR Roobiku tervelt paar nädalat segaekspeditsiooni koosseisus. Selliseid võimalusi jätkus ainult valituile ning need olid iga kalalaeva kapteni unistuseks. Põhjus oli lihtne – samal ajal, kui kogu laevastik tolmutas kuumade ja vaiksete ilmadega kala otsides tulutult ringiratast, võimaldati viiel kalalaeval siirduda segaekspeditsiooni sildi all koos baasiga Lõuna-Angola vetesse, vahetult Namiibia piiri lähedusse, avastama uusi püügirajoone.“ Romaani suureks väärtuseks on kindlasti igat masti saarlaste muhe ja vaimukas kõnepruuk, nt. „Kuda sa, Kama, siis aru ep saa,“ noomis ta, „ise märkisid sii ennest, et kulda täis pükstega oo väga vilets tööd tehja, mette kudagit äi saa neid va sotsialistlikke kohustusi täidetud.“ Nüüd jääb lugejale mõelda, mida see kontekstist välja rebitud lause võib tähendada. Ka tegelaste nimed Sink, Karask, Räim, on ilmselt meelega valitud. Kui need kokku said, siis öeldi, et toimub toitlustusalane nõupidamine...

Liivametsa Lugemised - 117 / 2019

LÄHETUSLAUSED

On aeg lõpetada, teate küll, mida Koguja on öelnud. Teie ees seisab „Liivametsa Lugemiste“ viimane number. Ent eesti kirjandus ilmub loodetavasti endise jõudlusega edasi ja ma usun, et sama kindlalt püsib ka raamatute lugemine ja tutvustamine raamatukogudes. Pole ju tähtsamat asja siin maal ja eestlaste ilmas, kui omakultuur, mille hulka kuuluvad vankumatu õigusega meie keel ja kirjandus. Kõik žanrid, kõik ütlemsed ja arusaamad. Mingu neil hästi aegade lõpuni! Aitäh kõigile, kes on huvitunud minu arvamustest. Aitäh, eesti kirjandus, et andsid mulle võimaluse igati meelepärast ja auväärset tööd teha. Ükskõik kui tühjaks ka inimese peod lõpuks jäävad, võtab ta endaga kaasa pikad aastakümned ja sajad inimesed, kellega tugevates muudatuste tuultes kohtunud. Nii minagi, mäletamisväärset on kogunenud tohutus koguses. Mida sellega küll peale hakata? Jah, mulle meeldivad küsimused, ent ka ausad vastused.

LOETUD RAAMATUD

Eda Ahi. Sõda ja rahutus.

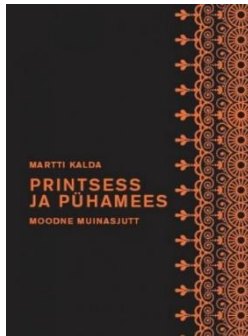
Väike luuleraamat, sõnum siiski oluline. Ahi värsid pälvisid sedapuhku erakordset tähelepanu, küllap seetõttu lugejate arv kasvas, mis kokkuvõttes ju tore. Kogumiku põhimärksõnaks võib pidada kestmist: „jah, need pidulaualise / pea on valmis haulised. / aga kuni elab kest, räägime veel kestmisest.“ („oh, mu ilus kullakene“). Eesti kirjanike loomingut täidab viimasel paaril aastal mure, et maailmaasjad pole korras („Hellas“), seega on üleilmsed kriisid avanud järjest uusi kirjutajate poolseid sõnavaravaid! Eda Ahi on pöördunud mitmeski tekstis Ukraina suunas: nt. „Järel revolutsiooni“, „Kevad Kiievis“, „Kastanid“, „Odessa“, „Sõjajalg“, „Karpaadis“, „Svjatohirsk“. Viimasest katke: „argiõhtupäikene Donbassis / südasuve verev purgatoorium / valgustab su tegelikku palet – / Pühapäev on saanud põrguvärv, / leiliruumi leige esikamber. / liisunud ja lihtsameelne juuni / lebab, läbi loputatud luuni, / juustest kistud näilikkuseklamber. / kuid mis on põrgutule eripära? / parimadki meist ei mõista ära / puhastus- ja põrgutule vahet.“ Muidugi pole poetess unustanud Eestit. Tsükli „Etüüdid“ leiab tuttavaid igiomaseid kujundeid: põhjamaa lapsed, mu isamaa on armuline, selle maa keel, tasane maa. Kuulake üht neist: „oleme sündinud tasasel maal, / kuid täna ei triigi me riiki. / koos on konarustelgi kaal – / jäägu ta nendest triiki. / meile meeldib me tasane maa / ja see pole mõistagi patt. / kuid tähtis on mitte teha / temast maad lamedat.“

Emilia Aimra. Insula. Elu saar.

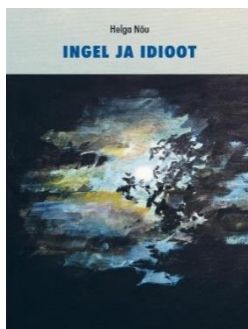
Natuke ehk lihtsakoeline, kuid tänapäeva tööpagulas(t)e elu vaatlev romaan on kergesti loetav ja korralikult kirja pandud. (Kas töö- ja majanduspagulane on sünonüümid, otsustab igaüks ise?) Autor pole suutnud sentimentaalsust ja klišeedesse laskumist vältida, ent kordan üle, kokkuvõttes siiski üsna sisukas teos. Juttu tuleb eriilmelisest pagulusest. Ühelt poolt lesk eestlanna, kes töötab Tampere raamatukogus ja teisalt abielu lahutav, end seksisõltlaseks nimetav soomlane, kes põgeneb elu eest Helsingist Tampereesse. Kui üks on, nagu öeldud, tööpagulane, siis teine hingepagulane. Juttu tuleb teistestki võõramaalastest Soomes. Eestlannal Sadel tuli põgeneda Soome tööle võla väljanõudjate eest, kes tõstsid ta pojaga tänavale. Pange tähele, just nii tekibki trots riigi vastu! Naine nimetab seda koguni küüditamiseks! Abikaasa sai aga Soomes tööõnnetusel surma. Ülipositiivse suhtumisega pagulastesse, sõbruneb naine ukrainlasest sõjapõgenikuga ning üritab aidata vaid kord raudteejaamas kohatud juhuslikku iraaklast. Nende kahe põgenemise põhjus on üks ja sama. Vaen ja taplus kodumaal. Kahtlemata sunnib raamat lugejatki rändeteemadel mõtisklema, kui need ei põhineks pealiskaudseil hinnanguil. Pagulaste omavaheline sobitumine ja läbisaamine on psühholoogiliselt arusaadav, kusagil ei võeta võõrast kohe omaks, isegi mitte USA-s, seal rahvaste paabelis. Romaani lõpus antakse märku, et iraaklane sõidab laevaga Eestisse, sest siin on seadused leebemad kui Soomes... Ukrainlane aga pöördub kodumaale tagasi, nagu ka töötuks jäänud Sade. Millise lõpu saab armumine keerulise tundeeluga Soome mehesse, jääb lahtiseks. Viimane suhtub pagulashordidesse mõistagi eitavalt. Sade meeldetuletus, et 1944. a. põgenenud eestlasi võeti Rootsis turvatunnet tekitavalt vastu, pole vist üksüheselt tänaste Eesti muredega võrreldav? Jutt käib siiski uuest suurest põgenemislainest Euroopa heaeluühiskonda. Terrorismioht on reaalne, ent samas, üks inimene on inimene igal pool, kui kurjus korraks unustada. Aga vene mees, kellega Sade Babulja sünnipäeval Tampere kohtub, sõimab eestlasi endiselt fašistideks, kes ei näita tänulikkust üles ning jäid pärast Venemaa küljest lahkumist vaesusesse, nii et peavad mujal tööd otsima. Poliitiliselt määratluselt on Sade pigem sots, kes nõuab võrdset kohtlemist. Ka on Sade kibestunud soomlaste peale, sest tema Eesti haridust ei peeta piisavaks raamatukogus töötamiseks. Puhastusteenindaja ehk koristaja elu pole teadagi meelakkumine kusagil: „Kuulnud, et Sadel on raamatukogust vaba päev, ohkas Marju: „Nojah, mis sul viga: istud soojas raamatukogus ja liigutad pisut raamatuid. Minul aga algab esimene töösats varahommikul ja päevad on kümme kuni kaksteist tundi pikad,“ lausub ta kibestunult. „Sul tuleb siis ühes kuus hirmsasti ületunde?“ ehmus Sade. „Nalja teed?“ kuulis ta Marju mõru häält. „Päevaks ehk kuus-seitse tundi läheb kirja.“ Sade ei mõistnud. „Mul on mitu objekti, jooksen nende vahet nagu meeletu.“ „Kuule, mulle tundub, et sulle tehakse töö juures ülekohut! Kui oled tööpostil, siis peaks töötundide hulka minema ka see aeg, kui liigud ühelt objektilt teisele.“ „Olen kuulnud jah, et nii see peaks olema.“ „Noh, aga?“ „Üks mu kolleeg läks õiendama ja sai kohe sulle sappa. Põhjuseks öeldi, et olla lohakalt tööd teinud. Teadsin, kui püüdlük ta oli, ta lasti lihtsalt kiusu pärast lahti. Eh, ei maksa minulgi vastu tuult sülitada!“ „Kuidas sa niimoodi jaksad?“ „Peab jaksama. Laps käib koolis, pean kahe eest rabama.“ Sade teadis, et sellest olid läbi käinud paljud *maahanmuuttajat*.“ [sisserändajad – M. L.] „Mine otsi ametiühingult abi,“ soovitas ta siiski. Ta teadis, et Marju ei tee seda. Hirm töökoha kaotamise ees paneb piduri peale. Paljudele on mustaltki makstud ja töötegitaja hiljem süüdi jäänud. Lehestki võis aeg-ajalt lugeda jutukesi, kuidas

virolaiset on jälle makse vältinud. Kaalukausid olid alati tugevama poole, nagu saaks tööttega selles asjas ise midagi määrata. „Kes roomama loodud, see roomaku,“ tsiteeris Marju. „Kakskümmend viis aastat on Eesti Euroopa käsul oma riiki hävitanud. Ja mida me oleme saanud? Vaesuse, teiste riikide võlad, varsti ka pagulased... Ja see pole veel kõik – meilt võetakse viimane särk kah seljast. Varsti jääme täiesti alasti! Oma rahvas on aetud võõrastesse maadesse vallasantideks.“ Sade oli vait. Liiga palju oli Marjus viha, solvumist ja ängi. See oli kui mürk.“ Autor annab märku, et eestlased häbenevad Soomes oma rahvust!!! Kas me oleme tõesti nii madalale langenud?

Martti Kalda. Printsess ja pühamees.

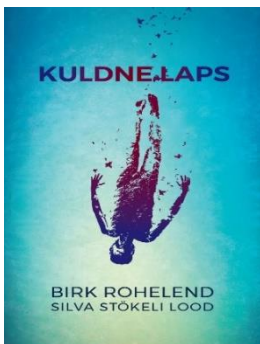
Raamat meenutab pisut kogumikku „Tuhat ja üks ööd“. Aasia kultuuri suurepärase tundjana teab autor, et sealkandis võib inimest jutustamise abil ilmselt mõjutada küll. Raamatu kaks keskset tegelast, kapriisne ning India räpast ja vaest keskkonda põlgav rikka mehe tütar ja ärimehe askeetlik vend, s.t. pühamees, leiavad lõpuks ühise keele ja meelegi. Sümboloid täis muinasjutud panevad tüdruku sügavuti elu üle juurdlema, nii et kahe nädala jooksul muutub ta rahulikuks, mõistvaks ning abivalmis neiuks, kes koguni päästab terroristide käest oma klassiõe. Muide, lugu algab sõnadega „Tunnid olid ammugi lõppenud“! Tekstid, milles igas õpetlik iva sees, kannavad pealkirju „Padišahi papagoi ja maharadža elevand“, „Rongiroti perekond“, „Inimsööja tiiger“, „Koerte ja ahvide sõda“, „Püha lehm“. Esimeses tuletab pühamees meelde, et maailm on küll ebaõiglane, ent ära lase ennast teistest mõjutada. Papagoi ajab oma ässitustega varem alati sõnakuuleliku elevandi raevu, nii et see hakkab oma seljas istuvaid inimesi ründama ja maha raputama. Loom tuli hukata. Olgu lisatud, et autor võrdleb papagoiid tänapäevase mobiiltelefoniga või teleriga!!! Teises loos kirjeldab jutustaja rottide kogukonna ütehoidmist. Nende tarkus ja visadus viib sihile, hakkaja rott, kogukonna juht, päästab oma sugulased surmast. Peagi kolivad nad rongi elanikeks tagasi. Mõistujutus poetub iva, et viha pole edasiviiv jõud ja perekonna olemasolu on kõikepäästev. Ega rotid just eriti meeldivad elukad ole, aga: „ Sealsamas raudteede ristumispunktis aeti ühel päeval East-West Expressi kõik kolmkümmend kaks vagunit kõrvalteele. Rotid ei osanud selles mingit ohtu näha, sest aeg-ajalt jäeti rong ikka seisma, et seda hooldada või koristada. Julgemad rotid kasutasid aega, et raudteedepoos ja ümbruskonnas ringi vaadata; emased rotid üheskoos perekondadega püsisid kodus ja olid võimalikult vakka, et inimestes mitte liigset tähelepanu äratada. Mahinder oli koos rotipealike ja hakkajate noorrottidega just perroonile jõudnud ning peitus ühe töökoja varju, kui töölisel veeretasi kohale suured ümarad kanistrid. Anumad seati iga vaguni sissepääsu juurde ja nende külge kinnitati londitaolised voolikud.“ Nendest lasti rottidele uimastavat gaasi. Ülejäänud lood jätan lugejatele uurimiseks.

Helga Nõu. Ingel ja idiot.

Taas valuline mälu teema, mis sedapuhku seotud väliseestlusega. Lisaks viidetega Tammsaare romaanile „Tõde ja õigus“, sest pagulaste noorim järglane kirjutab kunagi teose „Õigus ja tõde“, kus laused täpselt samasugused kui Tammsaarel tetraloogia esimeses osas. Miks nii, saab alles romaani käiku jälgides teada. „Inglis ja idioodis“ on kaks tasandit, üks Rootsis, teine Eestis. Hooletusse jäetud ja pärijateta Luhta talusse (Märjamaa kandis) saabub Rootsist kunagise peremehe üks järeltulijatest koos väikese pojaga, kes pisut isevärki mõtlemisega. Kavas on esivanemate koht koos peaaegu tundmatute kodueestlastega taastada. Oluline on teada, et raamatus rõhutatakse igal võimalusel poisi pisikest pead. Temaga juhtub aga talus õnnetus (kukub redeliilt) ning lapsele tuleb teha peaoperatsioon, mille järel ta unustab rootsi keele ja hakkab ootamatult rääkima eesti keeles, mida varem üldse ei osanud. (Lk. 119 on tabavalt öeldud, et tal on eesti aju, mis ei mahtunud rootsi kolba sisse, Pääri ema on nimelt rootslanna.) Raamatusse mahub üksjagu müstilisust. Poisi esoteerikasse kalduv nägemus oma kunagisest vaarisast seinal, kelle vaimuga ta pidevalt kohtub, on kirjandusliku võttena sedapuhku suurepärane. Meis elavad ju esivanemate geenid edasi, mis võivad end täiesti ootamatult end meenutada... Pikk kirjeldus Luhta talu saatusest on ühtlasi ka lugu meie ajaloost (küüditamine, kolhoosid jms.). Igatahes pärast keskkooli lõppu sõidab Päär klassiga Baltikumi ekskursioonile. Jõudnud teist korda Eesti pinnale, läheb buss katki ja noored asuvad jalgsi teele. Päär jääb teistest maha ja satub taas fantaasia rüppe: rukkipõldu keeranud noormees näeb uuesti esiisa Jakobit, Vabadussõda ja Teist maailmasõda. Seega nägemused (eesti aju) jälitavad teda esiisade maal edasi ning ta tunneb koguni uhkust, et suudab ajalisel tagasi näha. Pärast kukkumist hakkab poiss Rootsis rohkem suhtlema oma eestlasest vanaisaga, kes insuldi järel unustab samuti rootsi keele. Nad mõistavad üksteist kõiges, katke vestlusest, milles avalduvad noormehe teise reisi tundmused: „Ainuke, kes mind tõsiselt võttis ja mu läbielamiste vastu siiralt huviti tundis, oli vanaisa Toomas. Tema aga ei osanud mulle ka rohkem seletust anda. Ta ei teadnudki, et tema isa oleks nooruses Vabadussõjas

Landesveeri vastu võidelnud. Ammugi ei olnud sellest aimu isal. Isa, vastupidi, püüdis tõestada, et minu nägemused olid puhas fantaasia ja palavikus sonimine. Ta püüdis mulle sisendada, et olin ekskursioonile minnes külmetanud ja et reisingutused tekitasid palavikuhoo, nii et varisesin sel kuumal päeval kokku ja kaotasin teadvuse. See oli mõistuspärane, sobiv seletus ja nad uskusid seda, kuni ma avastasin Internetist, et Kalevi pataljoni koosseisu oli tõesti kuulunud reamees nimega Jakob Kivine. Mulle oli see muidugi rehabiliteerimine ja ma rõõmustasin täiega, sest mind juba peaaegu peeti hulluks. Nüüd aga tean, et mulle on antud rohkem võimeid kui teistele ja võin selle üle uhke olla! Kõigil on ju tarvis juuri. Imelik küll, minu puhul oleks nagu genealoogias mitu põlvkonda vahele jäänud, aga tekkinud eriline seos minu ja vaarisa Jakobi vahel. Teame kolme dimensiooni, aga teoreetikud arvavad, et neid on rohkem, isegi kuni üksteist, ja et neljandaks oleks aeg. See ehk klapiks, ka siis kui ma sellest päriselt aru ei saa. Just aeg mängib mulle vahetevahel vingerpussi. Mida rohkem selle üle juurdlen, seda enam olen veendunud, et seal kuskil on ülim tõde, mida mu aju veel ei suuda taibata." Pääri külatab kolmaski nägemus. Ülikooli ajal tutvub ta Eestist pärit noormehega ja otsustab viimase kutsel talle külla minna. Minnes piima tooma ta eksib rajalt ja „tutvub“ oma kunagise esiema Reedaga. Kõik need seigad on osavasti ja huvitavalt romaanis kokku põimitud. Muide, Helga Nõu teostes on varemgi müstikat leidunud. Mööduvad päevad ning Päär otsustab sõita koos vanematega veel kord paika (Luhtale) „mis oli või ei olnud olemas“, ent leiab sealt masendava lollideküllasse sobiva ehitise. Just seal tunnetab noor mees, et temalt oli röövitud kogu päritolu ja suguvõsa. Epiloo teatab, et pärast seda, kui sureb tema rootslasest vanaisa, kes jätab päranduse ainsale tütrepojale, otsustab ta siiski talukoha tagasi osta.

Birk Rohelend. Kuldne laps.

Autor jätkab Silva Stökeli sarja, esimene teos kandis pealkirja „Sa pead suudlema Silvat“. Väikelinna ajalehe peatoimetaja Silva kaasatakse taas mõrva uurimisse. Ta ei sooviks seda teha, kuid ühel ööl märkab naine, et üks käsi sirutub aknast tema poja ja kasupoja (vt. esimest raamatut) suunas. Roman pole pelgalt krimi, vaid tugeva psühholoogilise sisuga tekst, mis ühteaegu kirjeldab nii üksikisiku kui ühiskonna traagikat, mis tuleneb hoolimise puudumisest. „Kuldset last“ läbib punase niidina unistus täiuslikust perekonnast. Rohelend kujutab trimmis sõnakasutusega, milliseks muutuvad inimesed, kui tõeline pere jääb neile kättesaamatuks. Kõikide tegelaste – keda on rohkesti – käitumine on arusaadavalt ja usutavalt põhjendatud, samas pole eriti märgata autori isiklikku poolehoidu või hukkamõistu. Tinglikult võiks raamatut isegi õudusromaaniks nimetada, sest tapetuteks või röövituteks osutuvad lapsed. Õõvastust ja hävitamiskirge leiab igast peatükist, ent kokkuvõttes on kõik, needki, kes kannavad ühise nime mõrtsukas, ka ise ohvrid. Rohelend on kirjanik, kelle loomingus nutulisi emotsioone ja tundeid ei kohta. Tema teosed on eluliselt karmid, kohati lausa uskumatud, samas mõistad, et oma julmuses paraku usutavad. Kurjuse aluseks võib saada inimeste käitumine ja üksteisesse suhtumine. „Kuldse lapse“ tegelased erinevad paljuski ühiskonna moraalsete reeglite järgi käituma suunatud persooneidest, nad on teataval määral juba geneetiliselt määratud ohvriteks. Jah, vanemate ja laste suhete keerukus võib kohati lugejat halvata, aga tõenäosuse protsent, et paljud vanemad tahavad laste üle valitseda, näib olevat päris kõrge. Kes seda siis ei tea, et enamasti üritatakse seda avalikkuse eest varjata. Raamatust leiab ka mitmeid alateemasid: hooldekodus surma ootavatest kuni rikkuse ja hea elu püüdele väljakuulutamiseni, mis toovad samuti traagilisi juhtumeid kaasa. Abielude ebaõnnestumine on muutunud tänapäeval liiga igapäevaseks, et seda mingiks tragöödiaks pidada, kuid igal konkreetsel juhul on see kahtlemata dramaatiline. Silva isegi on parajasti üksikema, niisuguseid on „Kuldses lapses“ teisigi. Armastuse soov on hoolimise kõrval väga oluline tunne, mida inimesed otsivad. Kes ööbaarist, kus purju juuakse, kes nukralt surnud abikaasat leinates. Vaesus, joomine, isatus, koolikius viivad tihti kättemaksuni, ja keda siis õigupoolest süüdistada. Lisaks omavalitsuspoliitika. Uskumatu, kuid loen, et seakatku võidakse metsas toiduga külvata seafarmi hävitamiseks, et asemele midagi uhkemat ja kasutoovamat rajada. Koolidirektori ükskõiksus, ignorants, empaatiavõime puudumine, mis konkreetsel juhul viib enesetapuni. Kättemaks venna eest. Kellele, oma emale! Vana surnumatja lask, sest keegi peab olema süüdi, et tema tütar ei taha teda näha. Kõike ümber jutustada ei jõua, läheks liiga pikaks. Üks põnev hetk: „Ettevaatlikult libiseb ta läbi esiukse õhe, sulgeb ukse selja taga ja korraks valdab teda imelik hirm. Mis siis, kui see on viimane kord, mil oma kodu näen? Edasi sammudes vaatab ta korraks üle öla tagasi ja tunneb, kuidas süda magusast valust rinnus kokku kisub. Ilmselgelt olen ma ebanormaalne. Ja sekund hiljem: Ma saan aru, miks Eva mu pärast muretseb. Sest kui see oleks keegi teine, mõni teine naine, teine ema, kes niimoodi, öösärk dressipükstesse topitud ja puss kummikusääres, öösel läbi kõrge hein metsa poole kahlaks, arvaks Silva, et see naine on hull. Mine koju, maga rahulikult, las keegi teine tegeleb selle jamaga. Aga kedagi teist ei ole. On ainult tema, värisevate põlvedega Silva, kes ei suuda magada, kui kusagil seal väljas on see koletis – nii, nagu suudavad magada kõik teised emad siin Omaveres. Ilmselt magavad nii Jasmini kui ka Simoni ema praegu, torkab talle pähe. Aga tema ei suuda valida turvalist kodu, kui väljas toimuvad sellised asjad. Nagu ta juba kord

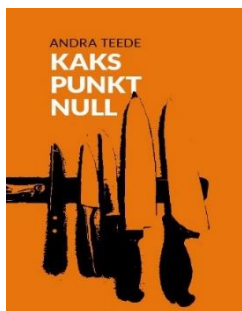
varem ei suutnud valida Ingmarit, oma lapse isa, ja nende turvalist kodu – teadmisega, et kusagil seal väljas kannatab tema sõber. Taas mõtleb ta oma lapsepõlvesõbranna Helena peale. [Esimese romaani juhtum – M. L.] /---/Oksad kriibivad vastu ta nägu ja käsi, takerduvad laiade dressipükste säärtesse, aga Silva läheb edasi. Koredad männid, mille tüvedel kasvab tupsudena hall põdrasammal, kipakad kuused, mille igerikud oksad vahivad harali igasse suunda. Maapind ta jalge all on ebaühtlane ja niiske, pehkinud puutüved krobisevad kummikutaldade all, kui ta nendel libastub. Käsikaudu kobab ta edasi – sinnapoole, kus liikumist märkas. Kahju, et ta ei taibanud taskulampi kaasa võtta. Aga tuluke on endiselt seal, see liigub aeglaselt edasi. Nüüd on see temast vaid paarikümne meetri kaugusel. Silva lülitab kõik mõtted välja, kuulates ainult omaenda hingamist, surudes jala jala ette, üritades tõrjuda ründavaid oksa. Üks kõva tüügas riivab teda valusasti põsest otse silma all ning Silva tõstab ehmudes käe – küll liiga hilja. Ta peatub, hõõrudes ettevaatlikult haiget saanud kohta. Ja siis kuuleb ta äkitselt veidrat suminat. Kummaline, madal müra, mis ei meenuta talle midagi, mida ta tunneb, võtab tal seest õõnsaks. Päril kindlalt teab ta ainult üht. See on lähedal. Müra muudab suunda ja nüüd on Silval tunne, et see liigub kusagil tema pea kohal. Ta lükkab pea järsult kuklasse. Ja siis ta näeb seda“. Kui kord jõuate selle katke juurde, siis saate teada, mis see on ja kuidas raamat lõpeb. Pussnuga saapas osutub aga erakordse tähtsusega esemeks.

Mari Tammar. Hundihüüdja.

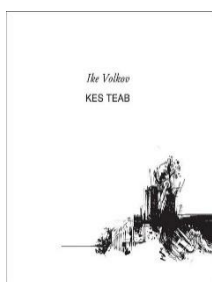
Folklooris leidub naiste ja huntide suhetest üksjagu motiive. Kõige kuulsam lugu on meie jaoks teadagi Kitzbergi „Libahunt“. Nõiad ja nõiatütred kuuluvad samuti igivanade karakterite hulka. Romaanis „Hundihüüdja“ leiab piisavalt draamat, sisse viskab ka sentimentaali. Romaani süžee on küllalt keerulise ülesehitusega, nii et ümberjutustamine võtaks mitu lehekülge ruumi. Paratamatult tekib paralleele Katrin Johansoniga teosega „Hundirada“, kus tegelaseks erandlikud tüübid *cagot*’id. Seekord aga alandatud ja kurva saatusega perekond, kuhu kuuluvad vaid naised: vanaema, keda kutsuti nõiaaks, sest ravis tervistavate taimedega, tema tütar, kelle kolhoosi esimees ühel ööl vägistab, mille tagajärjel sündis temalgi tütar, kellest saab peategelane. Kadri satub oma päritolu tõttu

nii koolis kui külas põlualuseks, kuni saadetakse internaatkooli. Ta on ju hullu tütar ja nõia tütre tütar, niisugused inimesed ei sobitu hästi ühelgi ajastul tavaliste ühiskonna liikmetega. Metsas elades on mitu põlvkonda kuulnud ja näinud hunte ning õppinud neile vastu ulguma. Täiskasvanuna satub Kadri Ukrainasse, kus avastab endal hundihüüdja võime. Ühel päeval otsustabki noor naine oma esivanemate talu korda teha ja endistele kiusajatele kätte maksta. Samal ajal kohtub ta folkloristiga, keda huvitab Kadri avaldatud romaan hundihüüdjatest. Meest piinab samal ajal esimese naise varajane surm. Kuid kõik lõpeb nagu peab, s.t. hästi! Lugege, siis saate täpsemini teada! Mõlemad tegelased jutustavad endisaegseid lugusid, üks neist annab teada, kuidas hundihüüdjaid aitasid ammusel ajal jahimehi: „Ühel päeval oli naine parasjagu just siis mõisas tööl, kui üks mees tuli end hundihüüdjaks pakkuma. Hakati siis kohe meest üle kuulama, aga kui too oma ulu lahti lõi, tuli naisel kangesti naer peale. Kõik ruumis olivad jäid siis hoopis vahtima. „Ega hunt siis sugugi nii ulu,“ ütles naine enese vabanduseks. „Kuidas ta siis ulub?“ küsinud mõisahärra vastu. „Eks ikka niimoodi hanna sügavuselt,“ ütelnud naine ja näidanud oma tarkuse ette. Kõik, kes seda ulgu kuulsid, vakatasid – see lõikas, nagu päris ulgki, luust ja lihast läbi. Nii tulnudki välja, et naine hundihüüdmisses päris meister on. Kuigi see ennekuulmatu tundus, võtta naine jahile kaasa, kutsuti teda ometi mõisa hüüdjaks ja lubati preemiadki peale maksta. Naine polnud sellega aga päri. „Pole need hundid mulle ühti teinud, et peaksin neid tappa aitama,“ vastas ta mõisnikule. „Aga see on mõisniku käsk, et pead ühes meestega jahile minema, ja kui sa seda mitte ei tee, määratakse sulle ränk karistus.“ Nõnda pidigi naine hakkama väevõimuga hundihüüdjaks ja ühes küttidega metsas käima. Teised naised külas hakkavad aga rääkima, et ega see ikka päris õige asi ei ole, kui üks naine terve karja meestega metsa läheb. Too on siis justkui karja juhtiv emahunt, kellele kõik mehed järgi jooksevad. Eks olnud külanaisel juba ennemini keelepeksmist, et kellest hundihüüdja lapseootele jäänud. Usuti, et naine libas käis ja laps koguni hundi enda oma olnud. Nüüd hakkasid nad aga pelgama, et vahest teeb hundihüüdja ka nende mehed libahuntideks. Läänud need lood ikka suuremaks ja suuremaks.“ Raamat kutsus kaitsma omakultuuri, traditsioone ja lihtsaid koduseid väärtusi. Mitmel korral osutatakse võõrastele kommetele, samal ajal tuntakse aga piinlikust oma juurte ja pärimuste pärast, soomeugriliku mõtlemise pärast. Folklorist kirjutab oma päevikus: „Meil on jäänud väheks neid pühasid asju, põhimõtteid ning väärtusi, mille ümber oma maailmapilt punuda, ja me ei oska vastata küsimusele, kes ma olen ja mille poolest teistest erinen.“

Andra Teede. Kaks punkt null.

See on pihimuslik luulekogu, milles autor tutvustab oma vaateid, töid ja tegemisi, samuti põlvkonnakaaslaste mõtteid. Teeb seda sümpaatse täpsusega. Kõik näib olevat argine ja lihtne, nii tavaline. Noore Andra Teede elu on täis hoogu ja tahtmist palju jõuda, ehkki väsimus ja koormus annavad mõnikord endast märku. Ta hoolib oma kodust ja kohast, kus elab ning kuhu tahab alati tagasi tulla. Oma vanemate ja vanavanemate kaudu osutab ka möödunud ajale. Kuna Teede tekstid on päris pikad, siis tsiteerimiseks valin katkeid. Kordan üle, et poetess on rõõmus, et tal on võimalus tagasi koju pöörduda – tänapäeval sotsiaalselt nõudlikud kirjanikud oma tunnetest isamaa vastu just sageli ei kirjuta: „eks kõik juba magavad / aga mina tulen / see on ka tähtis ma väga loodan / et nad pole veel ära unustanud / et mina ju ka veel tulen / see on minu jaoks väga oluline / mul on selle üle väga hea meel / et ma saan tulla / sinna läände ilusasse eestisse / ilusasse ilusasse eestisse” („mul on väga hea meel et rahvad on erinevad”). Andral on eale vaatamata mälestusi eelmisestki ajast: „seda maailma kust ma tulen ei ole enam olemas / ongi hea sest kõik vihkasid seda / vahel tuleb mõni tema lõhn vastu / kui prügikast on pesemata või keegi sööb keeduvorsti / või rongijaamas on troinoid pudel katki läinud / aga need on ikkagi erandid” („ema poolt elame juba kümme põlve pealinnas”), sama teemat jätkab „siis kui mina olin laps”. Luuletus „õige eestlane magab pühapäeva” algab nii: „õige eestlane magab pühapäeva / hommikul kaua ja halvasti / pea valutab odavast / vahuveinist sünnipäevalauas / unes on ainult remont ja jamad tööl / kustkohast tellida köögimööbel / et oleks odav aga ilus nagu skandinaavias / kust saaks kõige odavama kodulaenu / kuidas ma selle projekti valmis käikin / kui midagi ei jõua ega jaksa / tõesti on kehv olla ja pea / valutab viimasel ajal / issand äkki on ikkagi vähk need on / need kuldseid marbsid ja / coca zerod lõuna ajal / viimased viisteist aastat”. Lugege see iseloomustus ise kindlasti lõpuni, saate teada, miks eestlane Selverita ei saa... Eesti naise jõudlusele vihjab „ma tahan teada kust”. Autorist, keda iga eestlane peaks ju stsenaaristina teadma, mõni tutvustav rida: „tere päevast / mina see olen / 30-aastane naine / uue sajandi eesti vabariigis / te olete minust kuulnud / karjäärimoor ja feminist / võin teid kõiki laua alla vaielda / mul on argumenteeritud õigus / mul on mitu kõrgharidust / ma saan palju palka ja lapsi ei ole / paanikat ka ei ole / selle ütleme kohe ära / siis ei ole vaja sosistada / minust räägitakse raadios / tavaliselt on need / tigidad konservatiivsed onud / kas ma võin olla kas ma kahjustan / kas ma peaksin äkki vabandust paluma / ise valin parempoolseid liberaale / sest usun maailmavaatesse / aga iga kord on ikkagi häbi / ja vastik olla välja logides / eks nad kõik on vargad ja jobud”, edasi läheb aina huvitavamaks. Minu arvates igati väärt kogu, mõnda võib isegi toetada ja lepitada käesolevaga. Eelmisel aastal ilmus Teedel teinegi luulekogu „**Pikad mehed, pikad elud**”, mis tonaalsuselt ja temaatikalt sarnaneb eespool tutvustatuga. Tasub lugeda.

Ike Volkov. Kes teab.

„Kukerpillide” laulja ja tuntud arhitekt on avaldanud kauni välimusega raamatu (Toomas Pääsukese graafika), mis sisaldab nii mälestuslikke kui belletristilise elemendiga lugusid. Need on tavatud oma stiililt, eelkõige esteetilisuse ja maitseka väljenduse poolest. Seejuures lühikesed, tundlikud, ülimalt viimistletud. Volkov kinnitas kord raadios, et on emotsionaalne inimene ja seda tema tekstid ka kinnitavad. Kui aga olin läbi lugenud esimesed neli-viis lugu, mõtlesin: ohhoo, nii siivsad ja peenetundelised, aga kui edasi vaatasin, tuli tõdemus, kõik kordub. Tekstid sarnanevad üksteisega, nagu kaksik enamasti teisega. Ent on siiski piisa võrra erinevad. Peategelaseks enamasti mees, kes jälgib ümbritsevat, kes tahab maailma kaunidusest osa saada ja kes seda julgeb tunnistada. Muidugi on autor suurepärase detailide märkaja, lugeja ei pruugi neid kõiki kohe haaratagi. Fragment järgneb teisele, nendest paistavad välja Volkovi huvid: kunstivaade („Barcelonas”, „Brazil”, „Täiel rinal”, „Pariis”), kujutlused, igatsused, mis seotud väga tihti hapra naisega (ikka ja jälle kordub naise puusa ja kaela kaunis kumerus, kordub nõtkes selg) ning armastuse olulisuse rõhutamisega siin elus. Vana naist ei märka enam keegi, mõnikord ehk küll eakamat muusikut. Selleks kauniks olevuseks, keda võrreldakse metafooriga „naine” võib olla ka muusika, kunst... tuleb korra mõte pähe... Kogumikus on ehk liialt sentiment, aga kindlasti leidub sarnase tonaalsusega teosele piisavalt huvilisi. Huvitavamad on kindlasti lavakarjääriga seotud kirjutised, neid on kuusteist. Viimane, natuke kreedolik „Minu elus”, on sõnastatud luuletusena. Kokku leiab kogumikust seitsekümmend teksti. Volkov kirjutab küll tagakaanel, et „Üle lehekülje korruga loevad vähesed. Loetakse põhiliselt pealkirju”, mina aga pidin kiirustama, 189 lehekülge tuli rutem kui kuu ajaga läbida, seetõttu küllap see ühetaolisuse märkamise. Katke memuaarset „Loomisest”, mis annab kujutluse loojate hingevärinast: „Kes kuidas loob. Salapärase üksinduses. Suitsu sisse ajava pliidi ees. Vedrumadratsi käginas. Vappuvas liinibussis, aarurongi kolmanda vaguni niiskete linadega kupees. Tuhandete

uudishimulike pilkude all. Alati on see tung oma lava, oma poodiumi, oma torni, oma kantsli, oma minareti poole. Kätesaadavast materjalist, olgu selleks liiv, lauajupid, sõetükk, koltunud paberileht, sõrmedesse vagusid vajutavad pillikeeled või inimkehad. Torn, et kaugetele paistaks. Et kaugetele kostaks. Te kuulete mind, inimesed! Enne kui torn raginal kokku vajub, enne kui ta ise ussikestest kubisevasse mulda prantsatab. Sellesse oma marraskil nägu surudes oigab ta veel – te kuulete ju. Te olete ju seda kuulnud! Te teate seda. Ta ei näe neid, ta ei aimagi, et eesriide taga surub keegi sõrmed kõvasti kokku, paneb lõua peopesale, närib huule verele. Kellegi silmis on pisar. Ta tahab uskuda, et teda kuulavad vaid mullas sagivad satikad ja ussikesed. Ta on kannataja. Ta on teenäitaja. Kõdunenud laudadest tõuseb tolmu, iidse linna väravad suletakse ja üle januse maa kostab aina – te ju teate seda. Ja pole kätt, mis palavikus hõõguvat otsaesist jahutaks. Iseennast karistavad nad, piitsutavad veriseks, lohistavad suvekuumas kuivuses risti. Sumpavad läbi mürgiste soode. Ronivad üle jääkülmade mäetippude, ujuvad maailmameres. Pole, kes kuuleks.”

REGISTER

Liivametsa Lugemised nr.

A

Aareleid, Kai. Linnade põletamine. Tallinn : Varrak, 2016	LL-93
Aareleid, Kai. Naised teel. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	LL-84
Aareleid, Kai. Vene veri. Tallinn : Varrak, 2011	LL-57
Aareleid, Kai. Vihm ja vein. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	LL-92
Aarniste, Aino. Taevaaken. Haapsalu : A. Aarniste, 2005.....	LL-3
Adamson, Hendrik. Om maid maailman tuhandid. Tartu : Ilmamaa, 2008	LL-29
Aedma, Edvin. Maagiline reaalsus. Tartu : Playtest Games & Marketing, 2014.....	LL-79
Afanasjev, Vahur. Kastraat Ontariost. Tartu : Irboska Teataja Kirjastus, 2005	LL-7
Afanasjev, Vahur. Katedraal Emajões. Tartu : Ilmamaa, 2005.....	LL-10
Afanasjev, Vahur. Kosmos. Tallinn : Jutulind, 2007.....	LL-27
Afanasjev, Vahur. Serafima ja Bogdan. Tartu: Vemsa, 2017	LL-107
Afanasjev, Vahur. Tüsamäe tigu. Tartu : Tartu NAK, 2015	LL-94
Ahi, Eda. Gravitatsioon. Luige : Verb, 2013	LL-76
Ahi, Eda. Julgeolek. Luige (Harjumaa) : Verb, 2014.....	LL-81
Ahi, Eda. Maskiball. Tartu : Värske Rõhk, 2012	LL-64
Ahi, Eda. Sadam. Luige : Verb, 2017	LL-102
Ahi, Eda. Sõda ja rahutus. Luige : Verb, 2018.....	LL-117
Ahvenamaa fenomen : Noor-Eesti kunstnike ja kirjanike loomereisid Ahvenamaale 1906–1913. Tallinn, 2006.....	LL-9
Aimra, Emillia. Insula. Elu saar. Tallinn : Tammerraamat, 2018	LL-117
Aksli, Esta. Ane. Tallinn : Tänapäev, 2013	LL-74
Ala, Janar. Oma rahva lood. Tallinn: J. Ala, 2018	LL-111
Alavainu, Ave. Kõrtsilaulud. Kärdla : Ave Vita!, 2017	LL-106
Alavainu, Ave. Rong katusel. Habaja (Harjumaa) : Kentaur, 2008	LL-31
Aleksejev, Tiit. Kindel linn. Tallinn : Varrak, 2011.....	LL-59
Aleksejev, Tiit. Kuningad : näidend aastast 1343. Tallinn : Kultuurileht, 2014	LL-74
Aleksejev, Tiit. Leegionärid. Tallinn : Kultuurileht, 2010	LL-48
Aleksejev, Tiit. Palveränd. Tallinn : Varrak, 2008.....	LL-34
Aleksejev, Tiit. Valge kuningriik. Tallinn : Varrak, 2006	LL-14
Aleksijevitš, Svetlana. Pruugitud aeg. Tallinn : Tänapäev, 2014	LL-82
Alender, Urmas. Truu nailonkuu. Tallinn : Pegasus, 2007	LL-20
Algus, Martin. Midagi tõelist. Tallinn : Varrak, 2018	LL-112
Alver, Betti. Koguja: suur luuleraamat. Tartu : Ilmamaa, 2005	LL-5
Andra, Marion. Vähemalt. Tallinn : Varrak, 2007	LL-22
Andreas W. Gatlingi kuulipilduja. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008.....	LL-28
Annus, Epp. Sina, Matilda. Tallinn : Tuum, 2007	LL-23
Anslan, Viljo. Aadlimäng, ehk, Pootsman Evert Vene laevaga Euroopas. Tallinn, 2006.....	LL-12

Anslan, Viljo. Salaküti õpilane. Tallinn : Tallinna Raamatutrükikoda, 2007	LL-24
Anton, Olev. Ringiga koju tagasi. Tallinn : Maalehe Raamat, 2005	LL-6
Antsu, Mae. Murra leiba nälgijale. Tallinn : Varrak, 2005	LL-11
Aps, Jaan. Tähtis kevad. Tallinn : Varrak, 2006	LL-12
Arder, Ott. Luule sünnib kus sünnib kui sünnib. Tallinn: Tänapäev, 2006.....	LL-14
Ariste, Paul. Mälestusi. Tartu : Eesti Kirjanduse Selts, 2008.....	LL-31
Arme, Lea. Duubeldruk. Tallinn : Tormikiri, 2005.....	LL-3
Arrak, Jüri; Vene, Ilmar. Kiri ei peta : kirjavahetus 2001–2008. Tartu : Ilmamaa, 2017	LL-109
Artur Alliksaar mälestustes / koostanud Henn-Kaarel Hellat. Tartu : Ilmamaa, 2007	LL-27
Aru, Juhan. Rahutu rööm. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	LL-89
Aru, Juhan. Vihmapiisk nina peal. Tallinn : EKSA, 2017	LL-104
Ashilevi, Jim. Kehade mets. Keila : Libros Insanos, 2015.....	LL-88
Asi, Harri. Kogutud luuletused. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	LL-4
Asi, Harri. Pärast plahvatust. Tallinn : Eesti Raamat, 2005	LL-4
Ast-Rumor, Karl. Kui Saara naerab. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008.....	LL-35
Ast-Rumor, Karl. Lääs-Ida-Lääs : maailma lõpus. II. Tartu : Ilmamaa, 2008.....	LL-32

B

Baturin, Nikolai. Lendav hollandlanna. Tallinn : Eesti Raamat, 2012.....	LL-61
Baturin, Nikolai. Mongolite unenäoline invasioon Euroopasse. Tallinn, 2016	LL-93
Baturin, Nikolai. Sõnajalg kivis. Tallinn : Eesti Raamat, 2006	LL-9
Beekman, Vladimir. Alles see oli... Tallinn : Tänapäev, 2008.....	LL-29
Beekman, Vladimir. Tasakaaluhetk. Tallinn : Tänapäev, 2010	LL-51
Belials, Veiko. See mis tuikab su veres. Tallinn : Salasõna, 2005.....	LL-11
Beltràn, Jan. Mässav Barcelona. Tallinn : Go Group, 2012	LL-65
Berg, Maimu. Hitler Mustjalas. Tallinn : Tuum, 2016	LL-100
Berg, Maimu. Meie hingede võlad. Tallinn : Hea Lugu, 2018	LL-114
Berg, Maimu. Moemaja. Tartu : Petrone Print, 2012	LL-67
Berg, Maimu. Unustatud inimesed. Tallinn : Tuum, 2007	LL-18
Berg, Maimu. Vene rulett ; Euroopasse! Euroopasse! Tallinn : Kultuurileht, 2008	LL-35
Biin, Aarne. Kaunis Victoria. Tallinn : Kuldsulg, 2005	LL-7
Biin, Aarne. Miljonivaade. Tallinn : Kuldsulg, 2006.....	LL-17
Brautigan, Richard. Et tuul seda kõike ära ei puhuks. Tallinn : Menu Kirjastus, 2010	LL-53
Bristol, Piret. Buss number neli. Tartu : Ilmamaa, 2014	LL-75
Bristol, Piret. Maailm, mis on hea. Esimene osa. Tartu : Ilmamaa, 2011.....	LL-56
Bristol, Piret. Nöörist ja seebist. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2006.....	LL-10
Bristol, Piret. Paralleelmeri. Tallinn : Tuum, 2007	LL-26
Bristol, Piret. Roosi tänav. Tartu : Ilmamaa, 2018	LL-113
Bristol, Piret. Sõud. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	LL-2

C

Campbell, Siret. Beatrice. Tallinn : S. Campbell : Eesti Teatri Agentuur, 2017	LL-108
--	--------

Chaneldior. Kontrolli alt väljas. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008	LL-28
Contra. Liivatee imepeen seeme. Piitsaküla : Mina Ise, 2005	LL-2
Contra. Okseksjon. Tallinn : IlmaPress, 2011	LL-57

E

Eelrand, Helen. Suluseis. Muraste : Randvelt Kirjastus, 2015	LL-89
Eesti Lastekirjanduse Keskuse toimetised 3/2008	LL-35
Eesti luule. Kuldne klassika II. Tallinn : SE & JS, 2005	LL-5
Eha, Elle. Loojanguvälu. Viljandi : E. Eha, 2008	LL-37
Ehin, Andres. Udusulistaja : luulet 2004–2007. Tallinn : Varrak, 2008	LL-33
Ehin, Kristiina. Aga armastusel on metsalinnu süda. Tartu : K. Ehin, 2018.....	LL-115
Ehin, Kristiina. Emapuhkus. Tallinn : Pandekt, 2009	LL-40
Ehin, Kristiina. Kaitseala : Mohni 2004-2005. Tallinn : Huma, 2005	LL-8
Ehin, Kristiina. Kohtumised. Tartu : Kristiina Ehin, 2017	LL-102
Ehin, Kristiina. Paleontoloogi päevaraamat. Tartu : Petrone Print, 2013.....	LL-70
Ehin, Kristiina. Pillipuhujanaine ja pommipanijainaine. Tallinn : Huma, 2006	LL-17
Ehin, Kristiina. Viimane monogaamlane. 1. köide : luuletused 2009–2011. Tallinn, 2011....	LL-55
Ehivest, Jüri. Palverännak. Tallinn : Tuum, 2005	LL-8
Ekbaum, Salme. Kivi kiljatas aknasse. Tallinn : Varrak, 2005.....	LL-9
Elbasaar, Marina. Slummidiplomaadid. Tallinn : Eesti Ekspressi Raamat, 2013	LL-71
Ellmann, Joanna. Olemise maa. Tartu : Omailm, 2017	LL-105
Elm, Gregor. Valmis nagu redis. Tallinn : Wellesto, 2005.....	LL-4
Eluluule / koostanud Peep Ilmet. Tallinn : Varrak, 2008	LL-29

F

Feldbach, Inna. Nägija süda. Tallinn : Eesti Raamat, 2015.....	LL-87
Filimonov, P. I. Nekroloogide kirjutamise oskus. Tallinn : Kite, 2013.....	LL-72
Friedenthal, Meelis. Inglise keel. Tallinn : Varrak, 2016	LL-94
Friedenthal, Meelis. Kuldne aeg. Tallinn : Tuum, 2005	LL-6
Friedenthal, Meelis. Mesilased. Tallinn : Varrak, 2012	LL-63
fs. Alasti ja elus. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008	LL-34
fs. Tätoverimata inimene. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2017.....	LL-110

G

Gailit, August. Klounid ja faunid. Tallinn : Varrak, 2011.....	LL-55
Grabbi, Hellar. Vabariigi laps. Tartu : Ilmamaa, 2008.....	LL-40
Grigorjeva, Sveta. Kes kardab Sveta Grigorjevat? Tartu : Värske Rõhk, 2013	LL-75
Grünthal, Ivar. Laulu võim. Tartu : Ilmamaa, 2008.....	LL-30
Guðbergur Bergsson. Luik. Tallinn : Kultuurileht, 2005.....	LL-16

H

Haava, Anna. Mälestusi Laanekivi Manni lapsepõlvest. Tartu : Ilmamaa, 2006	LL-11
Hainsalu, Lehte. Kolmkõla, ehk, 3 kõla. Tallinn : Eesti Raamat, 2008	LL-29
Hainsalu, Lehte. Maailm möödub. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	LL-81
Hainsalu, Lehte. Olla üheksavägine. Tartu : Petrone Print, 2018.....	LL-116
Haljak, Kristjan. Conceptio immaculata. Tallinn : Vihmakass ja Kakerdaja, 2017	LL-106
Haljak, Kristjan. Uus inimene. Tallinn : Tuum, 2017	LL-106
Hansen, Aime. Jaipur-Delhi-Himaalaja: reisikohvrist leitud lood. Tallinn : Varrak, 2009	LL-38
Hansson, Pär. Valguseraasud. Lelle : Allikaäärne, 2010	LL-50
Hargla, Indrek. Apteeker Melchior ja Oleviste mõistatus. Tallinn : Varrak, 2010	LL-49
Hargla, Indrek. Apteeker Melchior ja timuka tütar. Tallinn : Varrak, 2011.....	LL-55
Hargla, Indrek. Kolmevaimukivi. Pärnamäe : Raudhammas, 2018	LL-112
Hargla, Indrek. Raudrästiku aeg. Pärnamäe (Harjumaa) : Raudhammas, 2016	LL-93
Haug, Toomas. Mööda Koidu tänavat. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014.....	LL-84
Heidov, Sandra. Ema, kes armastas kaua magada. Tallinn : Tänapäev, 2018.....	LL-113
Hein, Karl. Ajaloolised isikud eesti ilukirjanduses. Tallinn ; Pärnu : Estada K, 2012	LL-66
Heinla, Salme. Ilus maa. Põlva : S. Heinla, 2006	LL-19
Heinsaar, Mehis. Artur Sandmani lugu ehk Teekond iseenda teise otsa. Tallinn, 2005	LL-9
Heinsaar, Mehis. Sügaval elu hämaras. Luige : Verb, 2009	LL-43
Heinsaar, Mehis. Unistuste tappev kasvamine. Tallinn : Menu Kirjastus, 2016	LL-93
Heinsaar, Mehis. Ülikond : jutte 2003-2013. Tallinn : Menu Kirjastus, 2013	LL-72
Hellerma, Juhan. Tühjusse, kaugusse. Tallinn : Tuum, 2016	LL-99
Hellerma, Kärt. Autogramm : 101 luuletust : 2016-2017. Tallinn, 2018	LL-110
Hellerma, Kärt. Hõbeda laulud. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	LL-97
Hellerma, Kärt. Hümn pikale ninale. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	LL-89
Hellerma, Kärt. Islandi kiri. Tallinn : NyNorden, 2014	LL-76
Hellerma, Kärt. Koer ja kuu, ehk, Seitse päeva jaanuaris. Tallinn : Tuum, 2018	LL-111
Hellerma, Kärt. Kohanenud kirjandus. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2006	LL-15
Hellerma, Kärt. Ma armastasin David Copperfieldi. Tallinn : Tuum, 2007	LL-19
Hellerma, Kärt. Seniitvalgus : paraluulet 2013-2014. Tallinn : EKS, 2014	LL-81
Hellerma, Kärt. Sinine missa : valik reisikirju. Tallinn : Tuum, 2008.....	LL-34
Hellerma, Kärt. Unenäoliiv. Tallinn : NyNorden, 2011.....	LL-55
Helme, Peeter. Puudutus. Luige : Verb, 2007.....	LL-26
Helme, Peeter. September. Tallinn : Pegasus, 2009.....	LL-37
Helme, Peeter. Sügaval läänes. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2014	LL-85
Helme, Peeter. Tuleviku mäletajad. 1. osa, Sofia. Tallinn : Pegasus, 2013	LL-69
Helme, Peeter. Varastatud aja lõpus. Tallinn : Tuum, 2011.....	LL-57
Mänd, Heljo. Nõgesed ja nartsissid. Tallinn : Tammerraamat, 2011	LL-57
Henno, Sass. Elu algab täna. Tallinn : Eesti Päevaleht, 2006.....	LL-12
Henno, Sass. Homse maailma kirjanikud. Tallinn : Spring Advertising, 2013.....	LL-69
Henno, Sass. Mina olin siin. 1 : esimene arest. Tallinn : Eesti Päevaleht, 2005.....	LL-1
Hindrey, Karl August. Suremise eod. Tallinn : Eesti Raamat, 2010.....	LL-44

Hinrikus, Indrek. Liigaasta. Pärnu : Hea Tegu, 2016	LL-92
Hint, Miina. Klytaimnestra. Tallinn : M. Hint, 2005	LL-2
Hion, Ene. Armastab, ei armasta. Tallinn : Tänapäev, 2011	LL-54
Hirv, Indrek. Pauluse kiriku kellad. Tallinn : SE & JS, 2007	LL-19
Hirv, Indrek. Surmapõletaja. Tallinn : Tuum, 2006	LL-16
Hirv, Indrek. Ülalt valla. Tallinn : Maarjamaa, 2009	LL-42
Hirv, Tui. Tähe tänav. Tartu : Petrone Print, 2007	LL-24
Hofberg, Angela. Päev nagu elu. Tallinn : Varrak, 2007	LL-21
Hvostov, Andrei. Henrik. Tallinn : Kultuurileht, 2006.....	LL-14
Hvostov, Andrei. Projektijuht Posse. Tallinn : Kultuurileht, 2008.....	LL-27
Hvostov, Andrei. Sillamäe passioon. Tartu : Petrone Print, 2011.....	LL-54
Hvostov, Andrei. Šokolaadist prints. Tallinn : Hea Lugu, 2016.....	LL-98
Hvostov, Andrei. Võõrad lood. Tallinn : Tänapäev, 2008.....	LL-30

I

Ilbak, Ella. Kumisev kannel. Tallinn : Eesti Raamat, 2006.....	LL-10
Ilves, Reet. Südamesuudlus. Sonda : R. Ilves, 2005	LL7
Ingel, Marje. Sulg. Tallinn : Purpurmust, 2008	LL-31
Isotamm, Lauri. Päev pole öö ei ole. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014.....	LL-81
Ivanov, Andrei. Argonaut. Tallinn : Varrak, 2016.....	LL-96
Ivanov, Andrei. Batüskaaf. Tallinn : Tänapäev, 2017	LL-108
Ivanov, Andrei. Bizarre. Tallinn : Varrak, 2014.....	LL-80
Ivanov, Andrei. Hanumani teekond Lollandile. Tallinn : Varrak, 2012	LL-66
Ivanov, Andrei. Harbini ööliblikad. Tallinn : Varrak, 2013	LL-75
Ivanov, Andrei. Kuutõbise pihtimus. Tallinn : Varrak, 2015.....	LL-83
Ivanov, Andrei. Peotäis põrmu. Tallinn : Varrak, 2011	LL-59
Ivanov, Andrei. Rasmus Hanseni kirjutuskera. Tallinn : Kultuurileht, 2015.....	LL-87

J

Jaak Rand ja teisi jutte / Mart Kangur, Ivar Ravi, Jaak Rand. Tallinn, 2005.....	LL-4
Jaaks, Piret. Linnalegend. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2015	LL-88
Jaik, Juhan. Jõuluöö väikeses majakeses ja teisi jutte lastele. Tallinn : Canopus, 2006.....	LL-15
Jalutuskäigu kaugusel. Tallinn : Telemedia Eesti, 2007.....	LL-9
Janson, Alari. Meie küla ja muud lood. Pärnu : Hea Tegu, 2018.....	LL-112
Jaska, Vello. Ajatuultes. Valga : T. Gulbe, 2005	LL-3
Johanson, Katrin. Atlantis abajas. Tallinn : Varrak, 2016	LL-95
Johanson, Katrin. Hundirada. Tallinn : Varrak, 2018	LL-110
Johanson, Katrin. Läbikäidavad toad. Tallinn : Varrak, 2015	LL-92
Juur, Mart. Las ma lõbustan sind. Tallinn : Tammerraamat, 2017.....	LL-103
Jõekallas, Silvia. Maarjamaa. Tallinn : S. Jõekallas-Korp, 2005	LL-10
Jõerüüt, Jaak. Armastuse laiad, kõrged hooned. Tallinn : Tuum, 2010	LL-45
Jõerüüt, Jaak. Muutlik. Tallinn : Tuum, 2010.....	LL-50

Jõerüüt, Jaak. On nagu on. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2017	LL-101
Jõerüüt, Jaak. Sõber : valik novelle 1979–2005. Tallinn : Tuum, 2005	LL-6
Jõgeva, Sandra. Draamapunkt. Tartu : Võluri Tagasitulek, 2008.....	LL-41
Jõgi, Mall. Ajaloo ja argipäeva ees : artikleid ja mälestusi. Tallinn : EKS, 2008.....	LL-31
Jõgi, Mall. Kõnelesid. Tallinn : Tänapäev, 2007	LL-20
Jõgis, Andra. Teeklaas. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2013	LL-76
Järve, Raul. Elu, ma räägin ju sinuga. Tallinn : R. Järve, 2005	LL-6
Jüriado, Tiit. Luule on ime. Habaja (Harjumaa) : Kentaur, 2006	LL-9
Jürisson, Helvi. Selle ilma kõlakojas : Luuletusi 1998–2012. Tallinn : Varrak, 2013	LL-70

K

Kaardipakk kaks : 5 aastat hiljem / Künnap, Rooste, Sinijärv. Tallinn : Näo Kirik, 2006	LL-24
Kadastik, Mart. Eluaegne. Tallinn : Varrak, 2015	LL-88
Kadastik, Mart. Kevad saabub sügisel. Tallinn : Varrak, 2013.....	LL-68
Kadastik, Mart. Luikede järv. Tallinn : Hea Lugu, 2017.....	LL-107
Kadastik, Mart. Suvi sulab talvel. Tallinn : Varrak, 2013.....	LL-72
Kaevats, Mihkel. Eile hommikul ja täna : 25 luuletust 2004-2008. Luige : Verb, 2009	LL-42
Kaevats, Mihkel. Ungari kirsid & teisi luuletusi. Tallinn : Pegasus, 2012.....	LL-62
Kahro, Anne. Valge papagoi. Tallinn : Penikoorem, 2007	LL-30
Kahro, Marek. Seal, kus näkid laulavad. Tallinn : Pilgrim, 2016	LL-97
Kaints, Holger. Kõrvalepõige. Tallinn : Varrak, 2012	LL-67
Kaints, Holger. Lennukivaatleja. Tallinn : Kultuurileht, 2009	LL-39
Kaints, Holger. Mardika umb ehk minu väike hullumaja. Tallinn : Varrak, 2010	LL-51
Kaints, Holger. Mälestusi raamatutest. Tallinn : Hea Lugu, 2017	LL-108
Kaints, Holger. Päev, mil Stalin suri. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015.....	LL-91
Kaints, Holger. Uinuv maa. Tallinn : Hea Lugu, 2016	LL-95
Kala, Chris. Ebaõnnestunud! Tallinn : Märter, 2010	LL-47
Kalda, Katrina. Eesti romaan. Tallinn : Varrak, 2011	LL-54
Kalda, Katrina. Jumalate aritmeetika. Tallinn : Varrak, 2014.....	LL-74
Kalda, Maie. Debora ja vennad. Tallinn ; Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2010	LL-44
Kalda, Martti. Printsess ja pühamees. Tallinn : Tammerraamat, 2018	LL-117
Kalda, Martti. Viimsepäeva laupäeva hommikul. Tallinn : Tuum, 2017.....	LL-103
Kaldmaa, Kätlin. Hanneleele Kaldmaa. Kaks armastuslugu. Tartu : Petrone Print, 2017.....	LL-106
Kaldmaa, Kätlin. Islandil ei ole liblikaid. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2013.....	LL-68
Kaldmaa, Kätlin. Väike terav nuga. Tallinn : Tuum, 2014.....	LL-81
Kaldmaa, Kätlin. Önn on otsuse küsimus. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2013	LL-70
Kall, Toomas. Enne salastamist. Tallinn : Tammerraamat, 2018	LL-113
Kallas, Teet. Mälestused I. Tallinn : Faatum, 2011.....	LL-58
Kallas, Teet. Mälestused II. Inimesed. Tallinn : Faatum, 2014.....	LL-78
Kallaste, Helen. Kogutud hetked. Luige : Verb, 2012	LL-71
Kallile emale / koostanud Peep Ilmet. Tallinn : Varrak, 2009.....	LL-37

Kangro, Bernard. Igatsetud maa. Tallinn : Eesti Raamat, 2017	LL-102
Kangro, Bernard. Kuus päeva. Tallinn : Varrak, 2006.....	LL-12
Kangro, Bernard; Karl Ristikivi. Kirjad romaanist. Tallinn : Varrak, 2006	LL-14
Kangro, Hanna. Kolmeteistkümnes kääne, ehk, Kõik Kalamaja tänavad. Pärnu : JI, 2012..	LL-62
Kangro, Maarja. Ahvid ja solidaarsus. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010.....	LL-47
Kangro, Maarja. Heureka. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2008	LL-35
Kangro, Maarja. Hüppa tulle. Tallinn : Nähtamatu Ahv, 2014	LL-82
Kangro, Maarja. Kurat õrnal lumel. Tallinn : Verb, 2006	LL-13
Kangro, Maarja. Minu auhinnad. Tallinn : Nähtamatu Ahv, 2018.....	LL-112
Kangur, Mart. Kuldne põli. Tallinn : Koma, 2009	LL-43
Kangur, Mart. Kõrgusekartus. Tallinn : Kirimiri, 2015.....	LL-86
Kangur, Mart. Liivini lahti. Tallinn : Kirimiri, 2017.....	LL-101
Kangur, Riina. Mis sina arvad, Freud? Habaja : Kentaur, 2018	LL-111
Kangur, Taavi. Kuidas saada kirjanikuks? Tartu : Fantaasia, 2014	LL-81
Kaplinski, Jaan. Kaks päikest : teistmoodi muinaslood. Tallinn : Tänapäev, 2005.....	LL-6
Kaplinski, Jaan. Mõtsa ja tagasi. Võrol : Võro Instituut, 2014.....	LL-80
Kaplinski, Jaan. Seesama jõgi. Tallinn : Vagabund, 2007.....	LL-22
Kaplinski, Jaan. Sõnad sõnatusse. Tallinn : Vagabund, 2005.....	LL-4
Kaplinski, Jaan. Vaikus saab värvideks. Tallinn : Tänapäev, 2006.....	LL-9
Karelus. Betoon Asfalt Plastmass. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2017	LL-104
Kareva, Doris. Aja kuju. Luige (Harjumaa) : Verb, 2005.....	LL-4
Kareva, Doris. Lõige. Luige (Harjumaa) : Verb, 2007	LL-25
Kareva, Doris. Olematuse aiad. Luige : Verb, 2012.....	LL-66
Kareva, Doris. Sa pole üksi. Luige : Verb, 2011.....	LL-59
Kareva, Doris. Tähendused : kirjutisi aastaist 1988-2007. Luige : Verb, 2007	LL-22
Kareva, Doris; Rooste, Jürgen. Elutants. Luige (Harjumaa) : Verb, 2013	LL-70
Karl Asti ja Friedebert Tuglase reisid / koostanud Janika Kronberg. Tartu ; Tallinn, 2017...	LL-108
Karm, Hille. Linnutiivul. Tallinn : Tammerraamat, 2018.....	LL-113
Karm, Hille. Saame kokku pühapäeval. Tallinn : Pegasus, 2012	LL-68
Karu, Margus. Nullpunkt. Tallinn : Pegasus, 2010.....	LL-48
Karu, Marta. Umbes ülehomm. Tallinn : Varrak, 2008	LL-32
Kas sa Tammsaaret oled lugenud? Kirjanduslik eluloovestlus Helga Nõuga / koostaja Rutt Hinrikus. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2014.....	LL-80
Kase, Taavet. Surmamaks. Tartu : ;paranoia, 2018.....	LL-111
Kasemaa, Andrus. Kustutatamatud õhtud. Tallinn : Tuum, 2012	LL-63
Kasemaa, Andrus. Lagunemine. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009.....	LL-43
Kasemaa, Andrus. Leskede kadunud maailm. Tallinn : Varrak, 2012	LL-64
Kasemaa, Andrus. Minu viimane raamat. Tallinn : Varrak, 2014	LL-80
Kasemaa, Andrus. Poeedirahu. Tartu : Ilmamaa, 2008.....	LL-40
Kask, Kai. Kogetud teosed. Tallinn : Feikkirjastus, 2018.....	LL-111
Kaugver, Raimond. Sillad põlevad. Tallinn : Eesti Raamat, 2007.....	LL-20

Kauksi Ülle. Emaemamaa : valik luuletusi 1987–2003. Tallinn : EKS, 2005.....	LL-7
Kauksi Ülle. Kuus tükkü. Obinitsa : Hal'as Kunn, 2006	LL-13
Kauksi Ülle. Ülim tõde. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2014	LL-80
Kaus, Jan. Aeg on vaha. Tallinn : Verb, 2005	LL-2
Kaus, Jan. Enne kui unisusest saab reegel. Tallinn : Post Factum, 2018	LL-110
Kaus, Jan. Hetk. Tallinn : Tuum, 2009	LL-41
Kaus, Jan. Kompass. Tallinn : Hea Lugu, 2017	LL-105
Kaus, Jan. Kui mina ei ole mina. Tallinn : Hea Lugu, 2018.....	LL-113
Kaus, Jan. Läheduste raamat. Tallinn : Verb, 2016	LL-91
Kaus, Jan. Ma olen elus. Tallinn : Tuum, 2014	LL-79
Kaus, Jan. Miniatuurid. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2009	LL-36
Kaus, Jan. Tallinna kaart. Tallinn : Kultuurileht, 2014	LL-79
Kaus, Jan. Tema. Tallinn : Tuum, 2006	LL-12
Kaus, Jan. Tõrv. Tallinn : Tuum, 2015.....	LL-87
Kaus, Jan. Vasaraheitja. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2013	LL-71
Kender, Kaur. Comeback. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010	LL-52
Kera, Siim. Las ma istun siin kuni orkester mängib. Tallinn : Varrak, 2011	LL-60
Kera, Siim. Me vaatame kuud, kuni jääme pimedaks. Tallinn : EKS, 2009	LL-44
Kerttu, Rakke. Küpsiseparadiis, ehk Kaksteist kuud. Tallinn : Kadikas, 2007.....	LL-20
Kesküla, Kalev. Elu sumedusest. Tallinn : Tuum, 2009.....	LL-41
Kiin, Sirje. Marie Under : elu, luuletaja identiteet ja teoste vastuvõtt. Tallinn, 2009.....	LL-43
Kippel, Enn. Ahnitsejad. Tallinn : Eesti Raamat, 2011	LL-56
Kirme, Kaalu. Vana Valge. Tallinn : Huma, 2005	LL-8
Kirschbaum-Pljuhanova, Maria. Mälu hoiab meid eluaeg koos. Tallinn, 2007	LL-19
Kitsnik, Lauri. „Marmelaad“ : luuletusi 2002-2006. Tallinn : Tuum, 2010.....	LL-48
Kius olla julge : luuletajad luulest : 21 esseed / koostanud Igor Kotjuh. Tln ; Võru, 2011 ..	LL-67
Kivastik, Mart. Autoportree naise ja hobusega. Tartu : Väike Öömuusika, 2015.....	LL-85
Kivastik, Mart. Kurb raamat. Tartu : Väike Öömuusika, 2008	LL-33
Kivastik, Mart. Savonarola. Tallinn : Eesti Draamateater, 2005	LL-7
Kivastik, Mart. Vietnami retsept. Tartu : Väike Öömuusika, 2012	LL-65
Kivastik, Mart. Armastuse vormid. Tartu : Väike Öömuusika, 2017	LL-109
Kivi, Aita. Keegi teine. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus : Eesti Naine, 2014.....	LL-76
Kivi, Aita. Lähedal. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2008.....	LL-31
Kivi, Krister. Üksteist. Tallinn : Menu Kirjastus, 2010	LL-50
Kivirähk, Andrus. Adolf Rühka lühikene elu. Tallinn : Eesti Draamateater, 2005	LL-9
Kivirähk, Andrus. Inimväärne elu. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	LL-88
Kivirähk, Andrus. Jutud. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005.....	LL-1
Kivirähk, Andrus. Maailma otsas : pildikesi heade inimeste elust. Tallinn : EKS, 2013	LL-68
Kivirähk, Andrus. Mees, kes teadis ussisõnu. Tallinn : EKS , 2007	LL-18
Kivirähk, Andrus. Millest kõneleb vana taksojuht kuupaistel. Tallinn : EKS, 2018.....	LL-115
Kivirüüt, Kersti. Tuulte linn. Tallinn : Pilgrim, 2018.....	LL-112
Kivisildnik. Sumo. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2007	LL-26

Kivisildnik. Kirsiõis 007. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2017	LL-104
Kivisildnik. Tali valla ametlik ajalugu. Tali : Jumalikud Ilmutused, 2005.....	LL-9
Kivisildnik. Vägistatud jäämägi. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2006	LL-20
Kivisilla, Veronika. Cantus firmus. Tallinn : Näo Kirik, 2015	LL-84
Kivisilla, Veronika. Kallis kalender. Luige : Verb, 2011	LL-62
Kivisilla, Veronika. Kuni armastus peale tuleb. Tallinn : Hunt, 2018	LL-113
Kivisilla, Veronika. Veronica officinalis. Luige : Verb, 2012.....	LL-62
Koff, Eva. Sinine mägi. Tallinn : Varrak, 2017	LL-107
Koff, Indrek. Eestluse elujõust. Tallinn : Indrek Koffi Tõlketalu, 2010.....	LL-47
Koff, Indrek. Vana laul. Luige (Harjumaa) : Verb, 2006.....	LL-17
Koidula, Lydia. Löö, süda, õitsele! Tallinn : Tänapäev, 2005	LL-5
Kolk, Jüri. Barbar Conan peeglitagusel maal (ja mis ta seal rääkis). Tartu, 2009	LL-45
Kolk, Jüri. Esimene malbe päev sel aastal. Tallinn : Kultuurileht, 2018.....	LL-114
Kolk, Jüri. Igapidi üks õnn ja rõõm. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016.....	LL-95
Kolk, Jüri. Mee lakkumine pole meelakkumine. Saarde ; Pärnu : JI, 2015.....	LL-92
Kolk, Jüri. Roheline suits. Tallinn : Post Factum, 2017.....	LL-105
Kolk, Jüri. Suur võidujooks. Tallinn : Tuum, 2015.....	LL-89
Kolmteist Eesti kirja / Eda Ahi, Kärt Hellerma, Kätlin Kaldmaa ... Tallinn, 2016	LL-92
Kompus, Marko. Surnud kuldnokkade märjad esmaspäevad. Tartu : Ornitologos, 2008.....	LL-40
Koržets, Vladislav. Laulud või nii. Tallinn : Sõnavald, 2016	LL-96
Korts, Eliina. Lööklauseid murravad metsi. Tartu : Eesti Kirjanduse Selts, 2006	LL-15
Kraavi, Janek. Postmodernismi teooria ja postmodernistlik kultuur. Viljandi, 2005.....	LL-3
Krista, Ojasaar. Unemuusika : 1998–2006. Tartu : Ilmamaa, 2008.....	LL-35
Kronberg, Janika. Rännud kuue teejuhiga. Tallinn : Go Group, 2013.....	LL-73
Kross, Jaan. Kallid kaasteelised II. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2008	LL-28
Kross, Jaan. Maailma avastamine. (Kordustrukk) Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	LL-3
Krull, Hasso. Euroopa. Tartu : Kaksikhammas, 2018.....	LL-115
Krull, Hasso. Kandsime redelit kaasas. Tartu : Kaksikhammas, 2017	LL-107
Krull, Hasso. Kui kivid olid veel pehmed. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014.....	LL-82
Krull, Hasso. Loomise mõnu ja kiri : essee vanarahvakosmoloogiast. Tallinn, 2006.....	LL-10
Krull, Hasso. Neli korda neli : märts 2007 – september 2008. Tallinn : EKS, 2009.....	LL-43
Krull, Hasso. Talv. Tallinn : Tuum, 2006.....	LL-13
Kruus, Oskar. Pühajärve armastajad. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	LL-1
Kruusa, Kalju. Pilvedgi mindgi liigutavadgi. Tallinna : 9 Koma, 2008.....	LL-33
Kruusa, Kalju. Tühhja. Tallinna : Ussimunni, 2010.....	LL-52
Kruusa, Kalju. Ühe inimese elu (pooleli). Tallinna : Kirimiri, 2017	LL-101
Kruusvall, Jaan. Õhtuvalgus : ühe- ja kahekõned. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005...	LL-1
Krämer, Merike. Lille süda. Keila : InspireCom, 2014	LL-79
Kudres, Veli. Luurel ja kaevikuis. Romaan Eesti Vabadussõjast. Tallinn : Varrak, 2007.....	LL-18
Kudu, Reet. Pidupäevad võõrsil. Tallinn : Eesti Raamat, 2007	LL-23
Kuik, Valentin. Keskea rõõmud : stsenaariumid. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005	LL-4
Kuik, Valentin. Perekonnaवाद. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2013.....	LL-68

Kukk, Martin. Röövitud pioneeri juhtum. Krolli teine juurdlus. Tallinn : Tänapäev, 2018	LL-113
Kull, Aivar. Oskar Luts : pildikesi kirjanikupõlvest. Tartu : Ilmamaa, 2007.....	LL-17
Kull, Avo. Haigla. Tallinn : Tänapäev, 2010.....	LL-51
Kures, Voldemar. Seitsme lukuga suletud raamat. II köide. Tartu : Ilmamaa, 2006.....	LL-16
Kurmiste, Katrin. Tuulekülv. Tallinn : Varrak, 2011.....	LL-56
Kurmiste, Katrin. Umbtaevas. Tallinn : Varrak, 2015	LL-82
Kuusk, Raivo. Sõna sisse minnes. Tallinn : Eesti Raamat, 2007.....	LL-27
Kuusteist Eesti kirja / Tiit Aleksejev, P.I. Filimonov, Meelis Friedenthal jt. Tallinn, 2018	LL-109
Kõik muutub lauluks : luule ja luuletaja eesti luules / koostanud Vallo Kepp. Tallinn, 2005	LL-8
Kõiv, Madis. Päev. Tartu : Akkon, 2004.....	LL-6
Kõiv, Salme. Reet Tammiku. Tallinn : Eesti Raamat, 2011	LL-54
Kõomägi, Armin. Amatöör. Tallinn : Pegasus, 2005	LL-6
Kõomägi, Armin. Hea firma. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2011	LL-60
Kõomägi, Armin. Lui Vutoon. Tallinn : Tuum, 2015	LL-86
Kõomägi, Armin. Minu erootika saladus. Tallinn : Sebastian Loeb, 2017	LL-100
Kõomägi, Armin. Minu Mustamäe. Tallinn : Tuum, 2013.....	LL-71
Kõomägi, Armin. Nägu, mis üle jäi. Tallinn : Pegasus, 2006.....	LL-19
Kõomägi, Armin. Pagejad. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2009.....	LL-37
Käsper, Kalle. Buridandid. I. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005.....	LL-1
Käsper, Kalle. Buridandid. II osa. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2006	LL-11
Käsper, Kalle. Jah, armastan, kuid mitte inimesi. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009	LL-45
Käsper, Kalle. Mülgas. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2013	LL-76
Kätlin, Kätlin. Üks pole ühtegi = One is none. Tallinn : Positive Projects, 2008	LL-34
Külvet, Ilmar. Vana arm ei roosteta : mälestusteos Ilmar Külveti 85. sünniaastapäevaks. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2005.....	LL-6
Künnap, Asko. KünnapRoosteSinijärv. 2008...9. Tallinn : Näo Kirik, 2009	LL-37
Künnap, Asko. Mardikate määraja. Tallinn : Näo Kirik, 2011	LL-60
Künnap, Asko. Su ööd on loetud. Tallinn : Näo Kirik, 2008	LL-35
L	
Laanem, Tiina. Sidrunid ja siilid. Tallinn : Eesti Päevaleht, 2009.....	LL-37
Laanem, Tiina. Väikesed vanamehed. Tallinn : Eesti Päevaleht, 2007.....	LL-21
Laanem, Tiina. Õnnelik jää. Tallinn : Pegasus, 2012	LL-66
Laidla, Siiri. Pärnaõietee. Tallinn : Canopus, 2006	LL-17
Laipaik, Herta. Kurjasadu. Tallinn : Varrak, 2006	LL-9
Lall, Tea. Katki. Tallinn : Tänapäev, 2015.....	LL-85
Lall, Tea. Ära armasta mind enam. Tartu : Fantaasia, 2016	LL-95
Langemets, Andres. Vooder : luuletusi 2008. Luige (Harjumaa) : Verb, 2008.....	LL-32
Laretei, Käbi. Otsekui tõlkes. Tallinn : Tänapäev, 2005	LL-14
Laugus, Arnold. Elav Maa. Tartu : Hotpress Kirjastus, 2008	LL-34
Lauli, Olle. Kodutus. Tallinn : Tuum, 2011	LL-58
Lauli, Olle. Kuristik. Tallinn : Gallus, 2018	LL-110

Lauli, Olle. Niguliste õpilased. Tallinn : Verb, 2007	LL-26
Laur, Märt. Lahustumine. Tallinn : Hea Lugu, 2015.....	LL-86
Laur, Risto. Tulemuusika ; Veemuusika. Tallinn : R. Laur, 2016	LL-101
Laurits, Leelo. Kütioru tillukesed asjad. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014.....	LL-79
Lee, Maria. Stereomeetria. Luige (Harjumaa) : Verb, 2012	LL-62
Lee, Maria. Äramõte. Luige (Harjumaa) : Verb, 2007	LL-25
Leesalu, Diana. Kaks grammi hämaruseni. Luige (Harjumaa) : Verb, 2005	LL-2
Leesalu, Diana. Mängult on päriselt. Tallinn : Tänapäev, 2006	LL-16
Lembe, Milvi. Eluvöödid. Tallinn : Tänapäev, 2007.....	LL-24
Lember, Ira. Kohvik pärnade all. Tallinn : Canopus, 2007	LL-31
Lember, Ira. Kuldne kaleidoskoop. Tallinn : Canopus, 2006	LL-13
Lember, Ira. Ööviulid. Tallinn : Canopus, 2008.....	LL-37
Lemberaamat : luuletused / koostanud ja toimetanud Andra Teede. Tartu, 2010.....	LL-53
Leo de Sixtus, pseud. Skarabeuse tsivilisatsioon. Tallinn : Huma, 2005	LL-6
Lepik, Jana. Tagasi olevikku. Tartu : Fantaasia, 2010	LL-47
Lepik, Jana. Tuhahelbed. Tartu : Fantaasia, 2008.....	LL-31
Leppik, Eduard. 35 meeliskelu. Imavere (Järvamaa) : Shalom, 2005	LL-6
Leppik, Eduard. Kaks armastust. Imavere (Järvamaa) : Shalom, 2005.....	LL-6
Ligi, Katre. Naabrivalve. Tartu : Ilmamaa, 2006	LL-10
Ligi, Katre. Õnnelik lõpp. Tartu : Ilmamaa, 2012	LL-66
Liiva, Kaido. Lõbus lesknaine Lõuna-Eestist ja teisi külajutte. Tallinn, 2006	LL-24
Liivamets, Maire. Hõbedased ja kuldsed read kesk soliidset keskpärasust.....	LL-79a
Liivamets, Maire. Kohtumisaasta 2017	LL eri
Lillemets, Enn. Joon haljast valgust nagu vett. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	LL-96
Linde, Bernhard. A. H. Tammsaare oma elu tões ja õiguses. Tartu : Ilmamaa, 2007.....	LL-30
Lintrop, Aado. Imeline koda. Tartu : Ilmamaa, 2014.....	LL-81
Lintrop, Aado. Orus ja mäel. Tartu : Ilmamaa, 2013	LL-69
Lintrop, Aado. Uksed ja inimesed. Tartu : Ilmamaa, 2012	LL-60
Liscinski, Ille R. Sädemed tuules. Viimsi : Aade, 2014	LL-79
Luik, Kristi. Veidrike printsess. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2005	LL-4
Luik, Viivi. Elujoon. Valitud luuletused 1962–1997. Tallinn : Tänapäev, 2005.....	LL-3
Luik, Viivi. Kõne koolimaja haul. Tallinn : Tuum, 2006.....	LL-16
Luik, Viivi. Varjuteater. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010	LL-50
Luuk, Erkki. Paberteater ; Meie inseneriteaduse suurhäire. Tartu : ID Salong, 2008.....	LL-34

M

Maasik, Einar. Kunnese elu. Tallinn : Eesti Raamat, 2009	LL-42
Malin, Jaan. Meile. Eesti Kirjanike Liit seisuga 1. jaanuar 2010. Tartu : Luul, 2012	LL-60
Maran, Timo. Metsa pööramine. Lelle : M. Lattik, Erakkond, 2007	LL-27
Marie Underi päevikud 1922–1957 / koostaja Rutt Hinrikus. Tartu, 2015.....	LL-86
Marmor, Pille. Valge kuuking. Tallinn : Pilgrim, 2018.....	LL-112
Marquez, Grete. Eesti naise õnn. Tallinn : J&U, 2009	LL-44

Mathura (Margus Lattik). Kohalolu. Rapla : Allikäärne, 2006	LL-14
Mathura. Inimene on rohi. Lelle : Allikäärne, 2008	LL-31
Mathura. Jääminek. Lelle : Allikäärne, 2017	LL-100
Mathura. Kumalasepäev. Lelle : Allikäärne, 2012	LL-68
Mathura. Käe all voogav joon. Lelle : Allikäärne, 2013	LL-73
Matsin, Paavo = Matšinov, Paša. Gogoli disko. Viljandi : Lepp ja Nagel, 2015	LL-90
Mattheus, Ülo. India armastus. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2006	LL-11
Mattheus, Ülo. Tema salajane palve. Tallinn : Tuum, 2013	LL-74
Mattheus, Ülo. Vabanemine kuulmise läbi : mälestusi surmast. Tallinn, 2011	LL-55
Meiel, Kaupo. Eesti elulood. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008	LL-27
Meiel, Kaupo. Pursata Vesuuvile. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2013	LL-73
Meister, Andi. Valgus olematus aknas. Tallinn : Pegasus, 2009	LL-45
Merca. Hele härber. Tartu : Vilep & Vallik, 2005	LL-8
Merca. Jututulbad = Storypillars. Tartu : Fantaasia, 2015	LL-91
Merca. Mees. Tartu : A-Disain, 2009	LL-44
Merenäkk, Tiit. Meremõtted. Tarbatu : T. Merenäkk, 2006	LL-11
Meres, Triinu. Lagunemine. Tartu : Hermes, 2009	LL-43
Meri, Hindrek-Peeter. Tagasivaateid veerevast vagunist. Tartu : Ilmamaa, 2008	LL-30
Meriloo, Lauriito. Triibuline elu. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2015	LL-87
Metsanurk, Mait. Kreeps. Tallinn : Eesti Raamat, 2005	LL-2
Mihkelson, Ene. Katkuhaud. Tallinn : Varrak, 2007	LL-21
Mihkelson, Ene. Torn. Tallinn : Varrak, 2010	LL-48
Mikelsaar, Ustav-Esko. Lennuvaade kääpale. Tartu : Ilmamaa, 2015	LL-90
Mikelsaar, Ustav-Esko. Tuulispask. Tartu : Ilmamaa, 2017	LL-105
Mikita, Valdur. Lindvistika, ehk, Metsa see lingvistika. Vara (Tartumaa) : HM, 2015	LL-90
Mikita, Valdur. Lingvistiline mets. Tallinn : Grenader, 2013	LL-69
Mikita, Valdur. Metsik lingvistika. Tallinn : Grenader, 2008	LL-30
Mikita, Valdur. Teoreem. Vara : Hm, 2011	LL-56
Mikiver, Ilmar. Urb. Tallinn : Maarjamaa, 2007	LL-20
Mitchell, David. Pilveatlas. Tallinn : Varrak, 2006	LL-15
Morgen, Peter. Sõnum. Tallinn : Varrak, 2008	LL-50
Morn, Reed. Andekas parasiit. Tallinn : Eesti Raamat, 2008	LL-38
Morn, Reed. Andke keisrile mis keisri ja Jumalale mis Jumala. Tallinn, 2009	LL-43
Mudlum. Ilus Elviira. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	LL-87
Mudlum. Linnu silmad. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	LL-99
Mudlum. Tõsine inimene. Tallinn : ZA/UM, 2014	LL-81
Mutt, Mihkel. Eesti ümberlõikaja. Tallinn : Fabian, 2016	LL-98
Mutt, Mihkel. Kooparahvas läheb ajalukku. Tallinn : Fabian, 2012	LL-65
Mutt, Mihkel. Kõrtsikammija : literatuur vanadele troppidele. Tallinn, 2005	LL-7
Mutt, Mihkel. Mälestused IV-VI. Tallinn : Fabian, 2010, 2011	LL-62
Mutt, Mihkel. Siseemigrant : novellid Rui taevalike kommentaaridega. Tallinn, 2007	LL-26
Muusa : silmale. Südamele. Mõttele. Tallinn : Muusa Grupp, 2007–2008	LL-16

Mäelo, Helmi. Vallaslaps ; Eevi Altma abielu. Tallinn : Eesti Raamat, 2012.....	LL-59
Mägedi, Kristel. Mitteelamise kunst. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2015	LL-86
Mäger, Mart. Taevasalla. Tartu : Ilmamaa, 2010	LL-51
Mägi, Marko. Maitsestatud kanad. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2012	LL-67
Mänd, Heljo. Hetkesekundid. Tallinn : Siuru, 2009.....	LL-46
Mänd, Heljo. Liivalaia. Tartu : Petrone Print, 2017	LL-105
Mänd, Heljo. Peidupagu. Tallinn : Faatum, 2006.....	LL-13
Mändmets, Lea. Mullumuiste. Ülenurme : Tore Kirjastus, 2017	LL-103
Männis, Raimo. Ärapööramiste aasta. Tallinn : Maalehe Raamat, 2006.....	LL-10
Märka, Veiko. Lendas üle marmortahvli. Tallinn : Jutulind, 2007	LL-23
Märka, Veiko. Minu 1986 : tiigriaasta hullumajas. Tartu : Petrone Print, 2016.....	LL-99
Müller, Herta. Hingamise kiige. Tallinn : Koolibri, 2010	LL-52

N

Nagel, Lemming. Tahtetuse triumf. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2007	LL-23
Neiu ja karu : soome-ugri proosat, luulet, mälestusi, tõlkeid / koostaja Kauksi Ülle. Tartu : Fenno-Ugria Asutus, 2005.....	LL-8
Noor-Eesti 100 : kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid. Tallinn : TLÜ Kirjastus, 2006	LL-13
Nummert, Mihkel. A kirjad. Tallinn : Varrak, 2014	LL-84
Nurme, Minni. Kentaurid. Tallinn : Eesti Raamat, 2010.....	LL-52
Nõu, Enn. Ma armastasin rootslast. Tallinn : Tänapäev, 2013	LL-72
Nõu, Enn. Mõtusekuke viimne kogupauk. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005.....	LL-3
Nõu, Enn. Vabariigi pojad ja tütreid. 1. osa. Tallinn : Eesti Ajalehed, 2010	LL-49
Nõu, Helga. Ingel ja idioot. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2019	LL-117
Nõu, Helga. Mahajätjad. Tallinn : Tänapäev, 2013.....	LL-71
Nõu, Helga. Nartsiss, meesteõgija. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016.....	LL-94
Nõu, Helga. Ood lastud rebasele. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2006	LL-10

O

Oidsalu, Meelis. Jumala kihvt luulekogu. Tallinn : Sirp ja Vaseliin, 2006	LL-22
Ojamaa, Liisi. Ajalaulud. Tallinn : Varrak, 2011	LL-58
Ojasaar, Krista. Hommikused unenäod. Tartu : Ilmamaa, 2006.....	LL-12
Ojasaar, Krista. Tumedad linnad. Tartu : Ilmamaa, 2010	LL-49
Oksanen, Sofi. Puhastus. Tallinn : Varrak, 2009	LL-38
Olbri, Kai-Mai. Elujooned. Tallinn : Kaarna, 2017.....	LL-107
Olbri, Kai-Mai. Inspireeriv Itaalia. Tallinn : Kaarna, 2008.....	LL-30
Olbri, Kai-Mai. Karje : stseenid elust. Tallinn : Umara, 2006	LL-15
Olbri, Kai-Mai. Täiskuu põhjatu kaev. Tallinn : Canopus, 2013	LL-69
Olbri, Kai-Mai. Õhtune post. Tallinn : K.-M. Kaarna, 2005.....	LL-2
Olesk, Peeter. Filoloogia tõeline tähendus. Tartu : Ilmamaa, 2008.....	LL-34
Oll, Sulev. Põrgupõhja viimane Jürka. Tallinn : Eesti Ajalehed, 2011	LL-70
Osila, Virve. Läbi enese. Mäetaguse : V. Osila, 2009	LL-42

Osila, Virve. Varjus. Mäetaguse : V. Osila, 2006 LL-17
 Otsides : Juhan Peegel. Meenutusi pikalt teelt / koostanud Maarja Lõhmus. Tln., 2006 LL-10

P

Paatsi, Vello. Tundmatu Carl Robert Jakobson. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 2006 LL-19
 Pajula, Ene. Kuldne aeg. Tallinn : Enelas, 2011 LL-59
 Palli, Ilmar. Kodukohalood : rännakud Eesti kultuuriinimeste lapsepõlve. Tallinn, 2013 LL-73
 Pallo, Sirje. Eesti peremärgid. Tallinn : Grenader, 2006..... LL-8
 Park, Eeva. Absoluutne meister. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2006 LL-11
 Park, Eeva. Homsed uudised. Tallinn : Verb, 2005..... LL-1
 Park, Eeva. Lemmikloomade paradiis. Luige : Verb, 2016..... LL-97
 Park, Eeva. Linnujahireeglid. Luige (Harjumaa) : Verb, 2012 LL-62
 Park, Eeva. Minu kuninglikud kaelkirjakud. Tallinn : Hea Lugu, 2018 LL-114
 Park, Eeva. Tulearm. Tallinn : Verb, 2007 LL-22
 Park, Eeva. xNovell. Tallinn : NyNorden, 2010 LL-52
 Parve, Ralf. Minu aeg : kirjandusloolised vestlused. Tallinn : EKS, 2010 LL-53
 Pauklin, Siim. Ahela ots, ehk, Jooksus inimene. Luige : Verb, 2017 LL-103
 Paul, Toomas. Haihtunud hingede aeg. Tallinn : Maalehe Raamat, 2006..... LL-19
 Paul, Toomas. Uskmatu Tooma lugu. Tallinn : Kultuurileht, 2009 LL-35
 Pauts, Katrin. Hull hobune. Tallinn : Varrak, 2018 LL-111
 Pauts, Katrin. Marduse tänav. Tallinn : Varrak, 2018 LL-111
 Pauts, Katrin. Öömees. Tallinn : Rahva Raamat, 2017 LL-107
 Pehk, Jaan. 4 : luuletused. Türi : J. Pehk, 2009..... LL-37
 Pehk, Jaan. Tuigu kui tuled. Türi : J. Pehk, 2007 LL-20
 Penu, Anna-Maria. Eesti veri. Tallinn : Tammerraamat, 2017 LL-102
 Pervik, Aino. Matlena teekond. Tallinn : Mustvalge Kirjastus, 2010 LL-46
 Pessoa, Fernando. Sõnum : valik loomingut / tõlkijad: Ain Kaalep, Maarja Kaplinski,
 Jüri Talvet, Anneli Tuulik. Tartu : TÜ Kirjastus, 2010 LL-49
 Peterson, Margit. Elu pärast elu. I osa, Trevori juhtum. Jädivere : Heli Kirjastus, 2018..... LL-111
 Peterson, Margit. Külalood, ehk, Vaaderpass. Saarde ; Pärnu : JI, 2014 LL-82
 Pets, Helju. Klassikokkutulek Kassaris. Tallinn : Tänapäev, 2014 LL-78
 Pets, Helju. Õnneõiteta sirelid. Tallinn : Tänapäev, 2010 LL-46
 Pihelgas, Carolina. Kiri kodust. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014 LL-74
 Pihelgas, Carolina. Metsas algavad hääled. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010..... LL-46
 Piik, Paavo. Kokkuplahvatus. Randvere : P. Piik, 2009 LL-38
 Piik, Paavo. Kummuli linnad. Tallinn : Tuum, 2006 LL-22
 Piir, Milvi Martina. Kõrkjavaas. Tartu : Fantaasia, 2006 LL-19
 Piir, Milvi Martina. Liblikad janus. Tartu : Fantaasia, 2009 LL-42
 Pilter, Lauri. Retk Rahemäkke. Tallinn : Tuum, 2010..... LL-49
 Pilter, Lauri. Vilekoor ja teisi jutte. Tallinn : Tuum, 2014 LL-80
 Pilv, Aare. Kui vihm saab läbi. Tallinn : Tuum, 2017 LL-101

Pilv, Aare. Näoline. Tallinn : Tuum, 2007.....	LL-28
Pino, Jüri; Sinijärv, Karl-Martin. Sigalahe suvi. Tallinn : Varrak, 2004	LL-32
Ploom, Ülar. Porr ja sorry. Tallinn : Tuum, 2006.....	LL-11
Poska, Helve. Kõik on vaid laenuks. Tallinn : Logos, 2005	LL-1
Priimägi, Linnar. Kelle tee on varjul. Tallinn : Eesti Ekspressi Kirjastus, 2005.....	LL-2
Pöder, Neeme. Baile Atha Cliath. Tallinn : !peatus, 2005	LL-3
Pöder, Rein. Eike. Tallinn : Eesti Raamat, 2006	LL-15
Pöder, Rein. Kuningapuu. Tallinn : Eesti Raamat, 2014	LL-83
Pöder, Rein. Kättemaks. Tallinn : Eesti Raamat, 2019	LL-116
Pöder, Rein. Laev. Tallinn : Rahva Raamat, 2012	LL-64
Pöder, Rein. Maailm on imeline : Straboni mälestused. Tallinn : Eesti Raamat, 2018.....	LL-113
Pöder, Rein. Savimäe. Tallinn : Eesti Raamat, 2017.....	LL-104
Pöder, Rein. Suur retk. Tallinn : Eesti Raamat, 2015.....	LL-91
Pöder, Rein. Tagasivaatepeeglis. Tallinn : Eesti Raamat, 2016	LL-98
Pöder, Rein. Unustatud. Tallinn : Eesti Raamat, 2010	LL-50
Pöder, Rein. Voor. Tallinn : Eesti Raamat, 2013	LL-69
Pöldmäe, Asta. Kirjad pääsukestele. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009	LL-41
Pöldroos, Enn. Absalon, ehk, Veel üks Põrgupõhja Vanapagan. Tallinn : Kunst, 2011	LL-64
Pöldroos, Enn. Circletown. Tallinn : Emakeele Sihtasutus, 2018	LL-114
Päevad on laused. Ene Mihkelson : artiklikogumik / toimetaja Arne Merilai. Tartu : TÜ Kirjastus, 2005	LL-11
Pärli-Sillaots, Helga. Improvisatsioon mängutoosis ; Karjäär. Tln. : Eesti Raamat, 2009	LL-36
Pärnit ,Mikk. Nemad ehivad sind. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2017	LL-104
Pärtelpoeg, Ago. Laine Peep: direktriss. Tallinn : Hea Lugu, 2016.....	LL-100
Pärtna, Maarja. Läved ja tüved. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2013	LL-69
Pärtna, Maarja. Saamises. Luige (Harjumaa) : Verb, 2015.....	LL-87
R	
Raag, Arno. Kaduval teel. Tallinn : Eesti Raamat, 2014	LL-78
Raag, Arno. Mässu vaim. Tallinn : Eesti Raamat, 2014.....	LL-75
Raag, Arno. Teine noorus. Tallinn : Eesti Raamat, 2015	LL-84
Rahuoja-Vidman, Monika. Kuldse draakoni saladus. Tallinn : M. Vidman, 2018.....	LL-115
Raid, Juku-Kalle. Juku-Kalle Raid ja teisi luuletusi. Tallinn : Ema ja Isa, 2013	LL-67
Raik, Katri. Minu Narva. Tartu : Petrone Print, 2013	LL-74
Rakke, Kerttu. Häbi. Tallinn : Mitu Juttu, 2018.....	LL-116
Randma, Robert. Sigaret. Tallinn : Eesti Päevaleht, 2009	LL-41
Ranna, Helene. Keha ja vaim. Tallinn : Eesti Raamat, 2013	LL-67
Raud, Mihkel. Musta pori näkku. Tallinn : Tammerraamat, 2008.....	LL-33
Raud, Piret. Initsiaal purjeka ja papagoiga. Tallinn : Tänapäev, 2018.....	LL-115
Raud, Rein. Hotell Amalfi. Tallinn : Tuum, 2011	LL-59
Raud, Rein. Kell ja haamer. Tallinn : Mustvalge Kirjastus, 2017	LL-106

Raud, Rein. Rekonstruktsioon. Tallinn : Mustvalge Kirjastus, 2012	LL-65
Raud, Rein. Täiusliku lause surm. Tallinn : Mustvalge Kirjastus, 2015	LL-86
Raud, Rein. Vanem Paksem Tigidam. Tallinn : Mustvalge Kirjastus, 2013	LL-73
Raud, Rein. Vend. Tallinn : Tuum, 2008	LL-34
Raud, Rein. Viimane kustutab tule. Tallinn : Salv, 2018	LL-112
Raudam, Toomas. Tüdruk, kes läks lõhki : romaan tähtedes. Tallinn : EKS, 2015.....	LL-87
Raudam, Toomas. Väike : Anti ja mina, Tuglas ja meri. Tallinn : EKS, 2009.....	LL-46
Raun, Ott. Alraun : luulet 2004-2005. Tallinn : Verb, 2005.....	LL-1
Raun, Ott. Iseenese väljanäitus. Tallinn : Verb, 2010.....	LL-47
Raun, Ott. Tuba number kaheksa. Tartu : Ilmamaa, 2016	LL-96
Raun, Ott. Vaimu vend. Tartu : Ilmamaa, 2015.....	LL-92
Reichardt, Heli. Siinpool linnuteed. Tallinn : Varrak, 2018.....	LL-113
Rommel, Liili. Timm ja tema tegemised. Tallinn : Tiritamm, 2008.....	LL-27
Rommelg, Siret. Vibulaskja. Luige : Verb, 2012	LL-64
Remsu, Olev. Musketäride muundumised. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2008	LL-36
Remsu, Olev. Supilinna poisid. Tallinn : Tänapäev, 2012	LL-61
Remsu, Olev. Tapjad. Tallinn : Tänapäev, 2018.....	LL-112
Ridala, Villem. Püha Rist. Tallinn : Eesti Kirikute Nõukogu, 2005	LL-8
Riismaa, Kaur. Majus ja majutult : naeru ja üksilduse raamat. Luige : Verb, 2013	LL-73
Riismaa, Kaur. Me hommikud, päevad, õhtud, ööd. Pärnu : JI, 2011.....	LL-58
Riismaa, Kaur. Metamorfoosid. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2013	LL-75
Riismaa, Kaur. Pimeda mehe aiad. Tallinn : Tänapäev, 2015.....	LL-89
Riismaa, Kaur. Pühamägi. Luige : Verb, 2015	LL-85
Riismaa, Kaur. Rebase matmine. Tallinn : Näo Kirik, 2012.....	LL-65
Riismaa, Kaur. Soekülm. Luige : Verb, 2016	LL-98
Rohelend, Birk. Alexander ja Belle. Tallinn : Tammerraamat, 2009	LL-39
Rohelend, Birk. Enesetapjad. Tallinn : Tänapäev, 2009	LL-40
Rohelend, Birk. Kuldne laps. Tallinn : Helios kirjastus, 2018	LL-117
Rohelend, Birk. Morbidaarium. Tallinn : Roheline Kuu, 2012	LL-60
Rohelend, Birk. Mull. Tallinn : Pilgrim, 2016.....	LL-98
Rohelend, Birk. Sa pead suudlema Silvat. Tallinn : Helios, 2016.....	LL-97
Roht, Richard. Verioja mõis. Tallinn : Eesti Raamat, 2014	LL-77
Roht, Richard. Öö. Tallinn : Eesti Raamat, 2007	LL-18
Rond, Ralf. Naised kirgised : valitud luuletusi 1914-1930. Tallinn : Tänapäev, 2008.....	LL-26
Rooste, Jürgen. 21. sajandi armastusluule. Tallinn : Verb, 2008.....	LL-32
Rooste, Jürgen. Higgi boson. Tallinn : Näo Kirik, 2012	LL-62
Rooste, Jürgen. Ilusaks inimeseks. Tallinn : Verb, 2005	LL-3
Rooste, Jürgen. Kuidas tappa laulurästikut. Luige (Harjumaa) : Verb, 2011	LL-54
Rooste, Jürgen. Kõik tänavanurkade muusikud. Tallinn : Näo Kirik, 2013	LL-71
Rooste, Jürgen. Laul jääkarudest ja teisi poeese 2007-2012. Saarde ; Pärnu : JI, 2012	LL-66
Rooste, Jürgen. Onerva ja Leino igavene armastus läbi seinasisaliku läbi poolkodutu	

kassi silma. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2017	LL-104
Rooste, Jürgen. Suur sume, suur tume. Luige (Kiili vald) : Verb, 2014	LL-80
Rooste, Jürgen. Tavaline eesti idioot. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2008.....	LL-28
Rooste, Jürgen. Surm Tallinnas : valik novelle 2001-2018. Tallinn : Tuum, 2018.....	LL-116
Rooste, Jürgen. Vana hiire laulud. Saarde ; Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2015	LL-90
Rooste, Jürgen. Veider aeg. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2018.....	LL-116
Rózewicz, Tadeusz. Valitud luuletused : 1945-1995. Tartu : H. Lindepuu, 2009.....	LL-54
Rotko, Jorma. Julm on meri, Jumala supp. Tallinn : Eesti Raamat, 2013.....	LL-76
Ruben, Aarne. Sinine soon kättemaksja peas. Tallinn : Eesti Raamat, 2014	LL-78
Ruben, Aarne. Talvehommiku härmas kindakirjad. Tartu : Fantaasia, 2016	LL-96
Ruben, Aarne. Ärid kuuliaukudega majades. Tallinn : Eesti Raamat, 2009	LL-39
Ruitlane, Olavi. Kroonu. Rápina : Väiku Välläandja, 2005	LL-2
Ruitlane, Olavi. Naine. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2009	LL-39
Ruitlane, Olavi. Vee peal. Tallinn : ZA/UM, 2015	LL-85
Rullingo, Arp. Veider armastuslugu. Tallinn : Eesti Raamat, 2017	LL-99
Runnel, Hando. Armukahhi. Tartu : Ilmamaa, 2008.....	LL-28
Runnel, Hando. Kui nagu nagu, kui nagu kui ehk kui kui nagu, kui kui kui. Tartu, 2012.....	LL-63
Runnel, Hando. Sinamu. Tartu : Ilmamaa, 2005.....	LL-4
Runnel, Hando. Viru veri ei värise. Tartu : Ilmamaa, 2006.....	LL-19
Runnel, Hando. Väravahingede kriiksumist kuulnud, ehk, Mõisteline sõnastik autori elu- ja loominguloo juurde. Tartu : Ilmamaa, 2008.....	LL-33
Runnel, Simo. Viimsed päevad. Tartu : Iseseisvus, 2009	LL-37
Rändaja Anna : Anna Haava kirjad / koostaja Sirje Endre. Tallinn : SE&JS, 2014	LL-80
Räpp, Lauri. Maailma lõpus on kohvik. Tallinn : Rahva Raamat, 2018	LL-113
Ryytle, Indrek. Inglise rokijaamas. Puhja : I. Rüttele, 2006	LL-10

S

Saaber, Kalju. Issanda loomaaed. Viru sektor. Tallinn : Eesti Raamat, 2007	LL-20
Saaber, Kalju. Kohtume Islandi väraval. Tallinn : Eesti Raamat, 2013	LL-76
Saar, Anti. Nemad kaks. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2008	LL-29
Saar, Juhan. Valus naer. Tallinn : Faatum, 2005	LL-5
Saar, Olivia. Humalapuu. Tallinn : Canopus, 2005	LL-8
Saar, Peedu. Pascual. Tallinn : Pilgrim, 2018	LL-115
Saarna, Meelike. Itaalia suvi. Tallinn : Tammerraamat, 2016	LL-94
Saarna, Meelike. Kahe südamega tüdruk. Tallinn : Varrak, 2006	LL-17
Saat, Mari. Lasnamäe Lunastaja. Tallinn : Tuum, 2008	LL-33
Saat, Mari. Matused ja laulupeod. Tartu : Petrone Print, 2015.....	LL-83
Sajo, Mari. Jäljed. Tallinn : Tänapäev, 2016.....	LL-95
Saks, Edgar Valter. Armuke. Tallinn : Eesti Raamat, 2012	LL-61
Salokannel, Juhani. Jaan Kross. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2009	LL-40
Salupere, Malle. Postipapa : mitmes peeglis, mitmes rollis. Tallinn : Tänapäev, 2006.....	LL-14
Saluäär, Anu. Rändamisest ja väljarändamisest. Tallinn : Kultuurileht, 2007.....	LL-31

Sanden, Einar. Kolme ilmakaare poole. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005.....	LL-2
Sanden, Einar. Loojangul lahkume Tallinnast. Tallinn : Tänapäev, 2014	LL-78
Sander, Mart. Litsid. Esimene raamat, Naiste sõda. Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2015	LL-85
Sang, Joel. Ohvitseride maja. Tallinn : Vagabund, 2008	LL-32
Sauter, Peeter. Beibi bluu. Tallinn : Tuum, 2008	LL-34
Sauter, Peeter. Hispaania saapad ja silmad. Tallinn : P. Sauter, 2005	LL-4
Sauter, Peeter. Koer ostab kassitoitu. Tallinn : P. Sauter, 2014.....	LL-78
Sauter, Peeter. Lapsepõlvelõhn. Tartu : Petrone Print, 2015	LL-91
Sauter, Peeter. Märkmeid vaeste kirjanike majast : poem. Tallinn : Kirjanik, 2012	LL-64
Sauter, Peeter. Pannkoogid üksinduses. Tallinn : Kirjanik, 2015	LL-89
Sauter, Peeter. Vere jooks. Tallinn : Tuum, 2006	LL-13
Selirand, Elo. Tormpuudlane. Tallinn : Hea Lugu, 2018	LL-115
Sepa, Tiit. Hullumaja. Tallinn : Ersen, 2005	LL-7
Seppo, Raivo. Kuupaiste tütar. Tallinn : Eesti Raamat, 2005.....	LL-5
Siekkinen, Raija. See oli siin. Tallinn : Kultuurileht, 2007	LL-18
Siig, Arvi. Neon kangialuste kohal. Tallinn : Pegasus, 2007.....	LL-23
Siil, Imre. Lühiromaan ja karused lood. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014	LL-77
Sild, Ivar. Heinakõrred. Alliku : LauaPealne, 2016	LL-95
Sild, Ivar. Spermaga ja puha. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2006.....	LL-20
Sild, Ivar. Tantsiv linn. Tallinn : Tuum, 2007	LL-25
Sillaots, Marta. Sealpoolt künniseid. Tallinn : Kultuurileht, 2009.....	LL-42
Sinijärv, Karl Martin. Krümitor 0671. Tallinn : Näo Kirik, 2011	LL-55
Sinijärv, Karl Martin. Sureliku muuga. Tallinn : Näo Kirik, 2012.....	LL-60
Sinijärv, Karl Martin. KMSX: kuidas öelda. Tallinn : Näo Kirik, 2016.....	LL-102
Skulskaja, Jelena. Marmorluik. Tartu : Petrone Print, 2015.....	LL-84
Sommer, Lauri. K. L. ja N. : 2004–2007. Räestu : Tiivaalune, 2008.....	LL-29
Sommer, Lauri. Kolm üksiklast. Tallinn : Menu Kirjastus, 2010.....	LL-45
Sommer, Lauri. Kunagi. Räestu : Tiivaalune, 2015	LL-88
Sommer, Lauri. Lugusid lõunast. Tallinn : Menu Meedia, 2016	LL-97
Sommer, Lauri. Räestu raamat. Tallinn : Menu Kirjastus, 2012	LL-61
Sommer, Lauri. Sealpool sood. Tallinn : Menu Kirjastus, 2014	LL-77
Soomets, Triin. Targa ja rumala jutud. Lelle : Allikaäärne, 2017.....	LL-104
Soomets, Triin. Varjatud ained. Tallinn : Tuum, 2009	LL-39
Soomets, Triin. Väljas. Tallinn : Tuum, 2006.....	LL-12
Soomets, Triin. Asjade omadused. Luige (Harjumaa) : Verb, 2013	LL-72
Soonik, Mati. Vabadushingus. Tallinn : Eesti Raamat, 2018	LL-114
Soosaar, Enn. Isa ja aeg. Tallinn : Kultuurileht, 2007.....	LL-24
Strider, Roy. Himaalaja jutud. Tallinn : Varrak, 2008	LL-36
Suur, Ove M. Collateral damage I-II. Tallinn : TKK, 2017	LL-108
Särg, Ilmar. Tähe lend. Tallinn : Tänapäev ; Elva : Lambri Raamat, 2015.....	LL-88
Särg, Ilmar. Varjus. Elva : Lambri Raamat, 2016	LL-99
Säärits, Ello. Anna Haava : elu ja loomingu lugu. Tartu : Ilmamaa, 2007	LL-23

T

Taar, Agnes. Mari-Ann õpetajatütar. Tallinn : Eesti Raamat, 2011	LL-56
Tael, Ingel. Aja elu. Tallinn : Infleks, 2008	LL-31
Tael, Ingel. Eesti rand : Genius loci. Tallinn : Infleks, 2009.....	LL-43
Talvet, Jüri. Juhan Liivi luule : monograafia. Tallinn : Tänapäev, 2012	LL-61
Talvet, Jüri. Unest, lumest. Tartu : Ilmamaa, 2005.....	LL-2
Talvik, Heiti. Mu südameilt murti pitsat. Tallinn : Tänapäev, 2006	LL-13
Tamm, Aksel. Ütle, tsensor, milleks sulle käärid : keelamise lood. Tallinn, 2012.....	LL-63
Tamm, Margus. Unesnõiduja. Tallinn : Raudwara, 2011	LL-56
Tammar, Mari. Hundihüüdja. Tallinn : Tänapäev, 2019	LL-117
Tammiste, Liina. Refresh. Tallinn : Näo Kirik, 2013.....	LL-75
Tammiste, Liina. Tagurpidi kuu. Tallinn : Kite, 2017	LL-106
Tammiste, Liina. Väike must kleit. Tallinn : Näo Kirik, 2014.....	LL-77
Tammsaare, A. H. Kirjad tütrele. Tallinn : Varrak, 2008	LL-36
Tarand, Andres. Kiri ei põle ära. Päevaraamat 1980–... Tallinn : Eesti Päevaleht, 2005	LL-8
Tarand, Mari. Ajapildi sees : lapsepõlv Juhaniga. Tartu : Ilmamaa, 2008	LL-32
Tartu NAK. Väike pornoraamat : mängud keelega 1999–2007. Tallinn : Tänapäev, 2007... LL-23	
Tartu on unenägu / Tartuga seotud autorite tekstid. Tartu : Eesti Kirjanduse Selts, 2006 ..	LL-14
Tartu rahutused : valik jutte / koostaja ja toimetaja Berk Vaher. Tartu : Petrone Print, 2009.....	LL-44
Taska, Ilmar. Pobeda 1946. Tallinn : Varrak, 2016	LL-94
Tasuja, Triin. Armastust on ja armastust pole. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2011.....	LL-56
Tasuja, Triin. Provintsiluule. Tartu : Värske Rõhk, 2009	LL-39
Tasuja, Triin. Vastuseta kirjad. Tallinn : Kite, 2014.....	LL-82
Taul, Tuuli. Täiuslik ja turvaline. Tartu : Värske Rõhk, 2010	LL-49
Teder, Tarmo. Ahistuse jutud. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2018	LL-111
Teder, Tarmo. Andruse elu ja õnn. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016	LL-95
Teder, Tarmo. Keedetud hinged. Tallinn : Eesti Raamat, 2012	LL-63
Teder, Tarmo. Kuuskümmend aastat hiljem : Mõtuse Jaani elu ja inimesed. I. Tallinn : EKSA, 2017	LL-105
Teder, Tarmo. Onanistid. Tallinn : Tuum, 2006	LL-16
Teder, Tarmo. Vanaisa tuletorn. Tallinn : Varrak, 2010	LL-53
Teede, Andra. Atlas. Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2009.....	LL-39
Teede, Andra. Kaks punkt null. Tallinn : Teede Tekst, 2018	LL-117
Teede, Andra. Saage üle. Tallinn : Tänapäev, 2007	LL-20
Teede, Andra. Ühe jalaga põhjas. Tallinn : Kite, 2013	LL-75
Teede, Andra; Pikkat, Janno ja Valner, Mart. Väike kuri kevad. Tallinn : EKS, 2005	LL-1
Tinnuri, Urve. Kui põld oleks järv. Tallinn : Canopus, 2017	LL-111
Tohvri, Erik. Kaldaliiva. Tallinn : Varrak, 2005.....	LL-3
Tohvri, Erik. Tuisune talv : triloogia 2. osa. Tallinn : Varrak, 2006.....	LL-13
Tolmov, Tuuli. Aristarkhovi meetod. Tallinn : Tänapäev , 2017.....	LL-103
Tomberg, Donald. Kazimir, Vladimir ja teised. Tallinn : Kirjastuskeskus, 2010	LL-45

Tonts, Ülo. Klassikuks kodust kaugel. Tartu : Ilmamaa, 2006	LL-11
Tonts, Ülo. Pedro Krusten : elu ja loominguga lugu. Tartu : Ilmamaa, 2007	LL-25
Toomet, Tiia. Maailma keskpunkt. Tallinn : Tammerraamat, 2018	LL-113
Toomet, Tiia. Vanaduse võlud. Tallinn : Tammerraamat, 2017	LL-100
Tooming, Jaan. Teekond mäe südamesse : märkmikromaan. Tallinn : Varrak, 2007	LL-30
Toona, Elin Gottschalk. Pagulusse : lugu elust, sõjast ja rahust. Tallinn : Varrak, 2017	LL-106
Toona, Elin. Ella. Tallinn : Kultuurileht, 2008	LL-33
Toona, Elin. Mihkel, muuseas. Tallinn : Varrak, 2018	LL-116
Tosin, Ants. Kirerapsodia. Aegviidu : A. Tosin, 2005.....	LL-7
Tosin, Ants. Seksiralli. Aegviidu : A. Tosin, 2005	LL-7
Traat, Mats. Alalütlev. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2015	LL-91
Traat, Mats. Orjavits õitseb. Tartu : Ilmamaa, 2005.....	LL-3
Traat, Mats. Sarviku armastus. Tallinn : Argo, 2007	LL-21
Traat, Mats. Soe õhtu. Tallinn : Pegasus, 2008	LL-36
Traat, Mats. Traat armastusest. Tallinn : Varrak, 2006.....	LL-9
Traat, Mats. Tule rüütamine. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2010	LL-45
Traat, Mats. Ugandi igatsus. Tartu : Ilmamaa, 2013	LL-75
Traat, Mats. Valgus võtab ka ruumi. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2012	LL-66
Traat, Mats. Vastsed Harala elulood. Tartu : Ilmamaa, 2011	LL-56
Tule, ma jutustan sulle loo : noori autoreid'08 / koostaja Dagmar Lamp. Tartu, 2008	LL-39
Tulk, Mehis. Foogt. Maa ja taeva mõrsja. Esimene raamat. Tallinn : Varrak, 2017	LL-109
Tungal, Leelo. Samet ja saepuru. Tallinn : Tänapäev, 2009	LL-40
Tungal, Leelo. Seltsimees laps. Tallinn : Tänapäev, 2008	LL-29
Tungal, Leelo. Täisminevik : luuletusi 1963-2007. Tallinn : Tänapäev, 2007	LL-23
Tungal, Leelo. Naisekäe puudutus, ehk, Seltsimees laps ja isa. Tallinn : Tänapäev, 2018 ...	LL-110
Tuule, Tarmo. Mine värsse! Kanavere ; Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2013	LL-72
Tuulik, Ülo. Eri Klasiga Kielis ja muud järelejäänud paberid. Tallinn : Faatum, 2006.....	LL-15
Tuulse, Liidia. Kogutud luuletused 1969–1997. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2007	LL-30
Tõevere-Kaur, Anneli. Mesiniku tütar. Tallinn : Hea Lugu, 2015.....	LL-91

U

Uljas, Jüri. Eesti Kultuurkapital 1921–1941. Tallinn : Eesti Kultuurkapital, 2005	LL-10
Under ja Tuglas : Marie Underi ja Friedebert Tuglase kirjavahetus / koostaja Ruth Hinrikus. Tallinn : Tänapäev, 2006	LL-10
Undo, Helve. Mõtetes elatud elu. Tartu : Fantaasia, 2015	LL-89
Undusk, Jaan. Eesti kirjanike ilmavaatest. Tartu : Ilmamaa, 2016	LL-104
Undusk, Jaan. Teekond Hispaania. Tallinn : Kultuurileht, 2016	LL-94
Urmet, Jaak. Diskursus. Tallinn : Hea Lugu, 2018.....	LL-114
Uus, Eia. Kahe näoga jumal. Tallinn : Pegasus, 2008	LL-32
Uus, Eia. Kuu külm kuma. Tallinn : Varrak, 2005.....	LL-5
Uustulnd, Lembit. Avameri. Kaptan : mereromaan. Tallinn : Varrak, 2018.....	LL-116
Uustulnd, Lembit. Merejutud. Tallinn : Varrak, 2009	LL-38

Uustulnd, Lembit. Ruutuemanda sündroom. Tallinn : Varrak, 2007 LL-21

V

- Vaarandi, Debora. Aastad ja päevad. Tallinn : Tänapäev, 2006 LL-12
- Vabat, Martin. Hargumine. Lelle : Allikaäärne, 2014 LL-83
- Vabat, Martin. Lootuse akende vaikus. Tallinn : EKSA, 2017 LL-108
- Vabat, Martin. Mina olengi kirjandusklassik. Tartu : Eesti Kirjanduse Selts, 2006..... LL-15
- Vadi, Urmas. Kohtume Trompetis! Elvis oli kapis! Tallinn : Kultuurileht, 2005 LL-6
- Vadi, Urmas. Kuidas me kõik reas niimoodi läheme. Tallinn : Tuum, 2014 LL-81
- Vadi, Urmas. Neverland. Tartumaa : Kolm Tarka, 2017 LL-101
- Vadi, Urmas. Tagasi Eestisse. Saarde-Pärnu : Jumalikud Ilmutused, 2012 LL-64
- Vaher, Vaapo. Imelaps, kellest ei saanud geenius. Esseistlik monograafiaArdi Liivesest.
Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2007 LL-25
- Vahing, Vaino. Päevaraamat. I : 1968–1973. Tallinn : Vagabund, 2006 LL-11
- Vahing, Vaino. Päevaraamat II : 1974–1984. Tallinn : Vagabund, 2007 LL-25
- Vahre, Lauri. Lihtsalt üks pihlakas. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2012..... LL-59
- Vahre, Lauri. Torm. Tallinn : Varrak, 2010..... LL-47
- Vaik, Mait. Juss ja vennad. Tallinn : Puiestee, 2013 LL-73
- Vaik, Mait. Tööpäeva lõpp. Tallinn : Puiestee, 2014 LL-82
- Vaik, Mait. Meeleparanduseta. Tallinn : Puiestee, 2016 LL-100
- Vaino, Maarja. Tammsaare irratsionaalsuse poetika. Tallinn : EKS, 2016 LL-93
- Valivad naised : ajakirjandusest kirjandusse / Aita Kivi, Kati Murutar jt. Tallinn, 2009..... LL-39
- Valk, Heinz. KuKu klubi kuldsed aastad. Tallinn : Tänapäev, 2014 LL-78
- Valk, Maimu. Kirju liblika suvi. Tõstamaa (Pärnumaa) : M. Valk, 2005 LL-4
- Vallak, Peet. Hulgus. Tallinn : Eesti Raamat, 2005..... LL-9
- Vallisoo, Mari. Koidutäht koolivihikus. Tartu : Ilmamaa, 2011 LL-58
- Vallisoo, Mari. Viimäne vihim. Tartu : Ilmamaa, 2013 LL-72
- Valmas, Anne. Raamatumõtted. Tallinn : Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2006 LL-14
- Valton, Arvo. Kirjad kasetohul. Tartu : Ilmamaa, 2010..... LL-48
- Valton, Arvo. Märjamaa legend. Tallinn : Kirjastuskeskus, 2017 LL-107
- Valton, Arvo. Tiinale. Tallinn : Kirjastuskeskus, 2005 LL-9
- Valton, Arvo. Üks päev Ivo Schenkenbergi elust. Tartu : Petrone Print, 2018 LL-112
- Vanapa, Andres. Andres Vanapa tuleb tagasi. Tallinn : Varrak, 2011..... LL-53
- Varblane, Hannes. Taarnateel. Tartu : Ilmamaa, 2009 LL-40
- Vari, Irene. Iris. Põltsamaa : Mair, 2005 LL-4
- Veem, Eha. Leskede klubi. Armulauamõrv. Tallinn : Tänapäev, 2018 LL-111
- Veidemann, Rein. 101 eesti kirjandusteost. Tallinn : Varrak, 2011..... LL-57
- Veidemann, Rein. Arkaadia öö. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2014 LL-83
- Veidemann, Rein. Lausungid ja pausid: fuuga. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2016..... LL-99
- Veidemann, Rein. Piimaring. Tallinn : EKSA, 2018 LL-114
- Veidemann, Rein. Tund enne igavikku. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2012 LL-64

Vene, Ilmar. Kaugenemised : täheldusi Karl Ristikivist. Tallinn : Tuum, 2013.....	LL-74
Veski, Johannes. Rippudes pea alaspidi. Tallinn : J. Veski, 2005.....	LL-3
Vetemaa, Enn. Hambad viskiklaasis. Tallinn : Tänapäev, 2015.....	LL-88
Vetemaa, Enn. Vaba Vaimu Vennaskond. Tallinn : Tänapäev, 2006.....	LL-15
Vetemaa, Enn. Üleõlapilguheit. Tallinn : Tänapäev, 2014.....	LL-77
Viiding, Elo. Kestmine. Tallinn : Tuum, 2011.....	LL-60
Viiding, Elo. Lühikesed ja lihtsad lood. Tallinn : Kultuurileht, 2016.....	LL-97
Viiding, Elo. Meie paremas maailmas. Tallinn : Tuum, 2009.....	LL-42
Viiding, Elo. Püha Maama. Tallinn : Tuum, 2008.....	LL-35
Viiding, Elo. Selge jälg. Tallinn : Tuum, 2005.....	LL-8
Viiding, Elo. Teadvuselooja. Tallinn : Tuum, 2016.....	LL-99
Viiding, Elo. Teised. Tallinn : Tuum, 2012.....	LL-67
Viie pääle / Aapo Ilves, Jan Rahman, Contra, Olavi Ruitlane, Jaan Pulga. Rápina, 2005.....	LL-2
Viires, Piret. Postmodernism eesti kirjanduskultuuris. Tartu : TÜ Kirjastus, 2006.....	LL-13
Viirlaid, Arved. Ajal on mitu nägu. Tartu : Ilmamaa, 2005.....	LL-9
Viirlaid, Arved. Põhjatähe pojad. Tartu : Ilmamaa, 2009.....	LL-36
Viitol, Livia. Ajalootund. Tallinn : Eesti Raamat, 2009.....	LL-42
Viitol, Livia. Eduard Vilde. Tallinn : Tänapäev, 2012.....	LL-65
Viitol, Livia. Jutte ja novelle. Tallinn : Libri Livoniae, 2014.....	LL-77
Wimberg. Kärpsed. Rõõmu sõnadest 2000–2006. Tallinn : Jutulind, 2006.....	LL-16
Vint, Toomas. Avalikult abielust. Tallinn : Tulikiri, 2012.....	LL-63
Vint, Toomas. Kunstniku elu. Tallinn : Tulikiri, 2011.....	LL-62
Vint, Toomas. Mõned kummalised naised. Tallinn : Tulikiri, 2014.....	LL-82
Vint, Toomas. Mäluauguga naine. Triloogia 3. raamat. Tallinn : EKS, 2007.....	LL-24
Vint, Toomas. Topeltvalguses. Triloogia 2. raamat. Tallinn : EKS, 2005.....	LL-7
Volkov, Ike. Kes teab. Tallinn : Varrak, 2018.....	LL-117
Väester, Saale. Enesetapja pävaraamat. Habaja : Kentaur, 2018.....	LL-114
Väli, Katrin. Neli. Tallinn : Verb, 2007.....	LL-25
Väli, Katrin. Sugulane. Tallinn : EKSA, 2018.....	LL-110
Väli, Linda-Mari. Eikeegi eikunagi eikusagil. Tartu : Värske Rõhk, 2011.....	LL-53
Välja, Marge. Jäägu edasi kõlama luule. Tartu : M. Välja, 2005.....	LL-5
Väljamäe, Kaarel B. Sent. Tallinn : Huma, 2006.....	LL-22
Väljamäe, Kaarel B. Suur mees juba. Tallinn ; Võru : Kite, 2012.....	LL-59
Väljaste, Elme. Nektarilind. Tallinn : Tänapäev, 2005.....	LL-8
Väljaste, Elme. Päriselu Proletariaadi puiesteel. Tallinn : Varrak, 2007.....	LL-23
Värske Rõhk: kirjandusajakiri. Tallinn : Kultuurileht, 2005-.....	LL-2
Värske Rõhk: kirjandusajakiri. Tallinn : Kultuurileht, 2005-.....	LL-5

õü

Õnnepalu, Tõnu. Enne heinaaega ja hiljem : luulet ja luuletõlkeid : 1983–2005.

Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2005.....

Õnnepalu, Tõnu. Flandria päevik. Tallinn : Varrak, 2007.....

Õnnepalu, Tõnu. Kevad ja suvi ja. Tallinn : Varrak, 2009	LL-41
Õnnepalu, Tõnu. Lõpetuse ingel. Tallinn : Kultuurileht, 2015.....	LL-84
Õnnepalu, Tõnu. Mandala. Tallinn : Varrak, 2012	LL-63
Õnnepalu, Tõnu. Paradiis. Tallinn : Varrak, 2009	LL-43
Õun, Voldemar. Tint. Tallinn : Eesti Raamat, 2015.....	LL-90
Õunapuu, Ervin. Meie igapäevane jää. Tallinn : Varrak, 2006.....	LL-19
Üdi, Jüri. Tiibadega raamat. Tallinn : Tänapäev, 2007	LL-18

Maire Liivamets (9. V 1950) on kirjandusloolane, kriitik ja bibliograaf. Uurinud eesti ajaloolist romaani, väliseesti kirjandust ning tutvustanud eesti nüüdis-kirjandust, avaldanud ligi 300 artiklit, arvustust, ülevaadet ja intervjuud olulistes kultuuriväljaannetes, päeva- ja nädalalehtedes ning maakonnalehtedes, kirjutanud saatesõna 22 raamatule jm. Töötas Eesti Rahvusraamatukogus 1970. aastast kuni pensionile siirdumiseni 2019. aastal ning pidas siin mitmeid ameteid, mis kõik olid seotud eesti kirjanduse tutvustamise ja vahendamisega.

Liivametsa Lugemised on eesti kirjandusloos ainulaadne perioodiline väljaanne, mis tutvustas äsja ilmunud eesti kirjandust. *Liivametsa Lugemised* ilmusid rahvusraamatukogu kodulehel aastatel 2005–2019, igal aastal 9–10 numbrit (kokku 117). Esialgu olid tutvustused mõeldud raamatukoguhoidjatele teejuhiks kogude komplekteerimisel ja kirjanduse soovitamisel, leidsid aga ruttu väga laia ringi huvilisi, ärgitades raamatusõpru eesti kirjandust lugema. *Liivametsa Lugemised* on põhjalik, sisukas ja isikupärase stiiliga kokkuvõtte viieteistkümnest aastast eesti kirjanduses.

